روم جي شهنشاهت جو زوال ۽ خاتمو

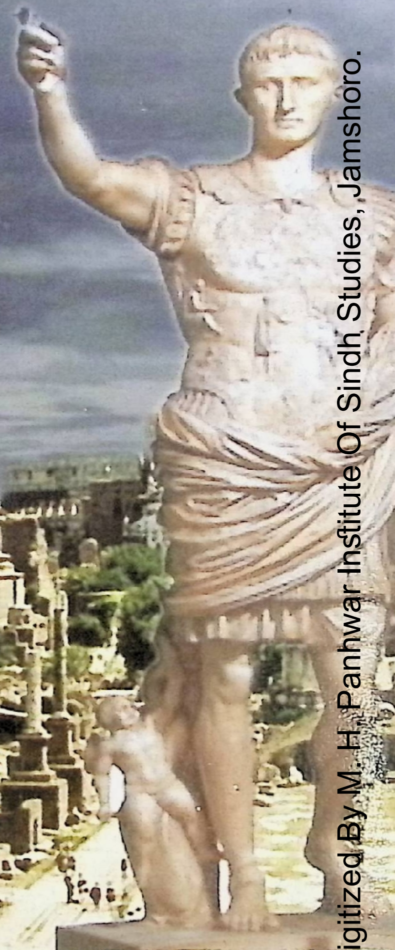
ايڊورڊ گبن

THE DECLINE AND FALL OF THE ROMAN EMPIRE

EDWARD GIBBON

سنڌيڪار:

عنايت بلوچ

سنڌي ادبي بورڊ

Digitized By M. H. Panhwar Institute Of Sindh Studies, Jamshoro.

روم جي شهنشاهت جو زوال ۽ خاتمو

ايڊورڊ گبن

سنڌيڪار:

عنايت بلوچ

سنڌي ادبي بورڊ

ڄامشورو، سنڌ

2010ع

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

[ڪتاب جي سنڌي ترجمي جا سمورا حق واسطا محفوظ]

چاپو پهريون | ڊسمبر 2010ع | تعداد هڪ هزار

هيءُ ڪتاب بورڊ طرفان تيار ڪيل اشاعتي رٿا موجب سنڌ حڪومت جي ساليانې ترقياتي پروگرام تحت خصوصي طور شايع ڪيو پيو وڃي. ڪتاب جي اشاعت لاءِ مالي وسيلا سنڌ حڪومت طرفان مالي سال 06-2005ع جي بجيٽ مان فراهم ڪيا ويا.

قيمت: پنج سؤ پنجٽيهه رپيا
[Price Rs.535.00]

ISBN 978-969-406-024-8

خريداري لاءِ رابطو:
سنڌي ادبي بورڊ ڪتاب گهر
تلڪ چاڙهي، حيدرآباد سنڌ
(Ph: 022-2633679, Fax: 022-9213422)
Email: sindhiab@yahoo.com
www. sindhiadabiboard.org

هيءُ ڪتاب سنڌيڪا اڪيڊمي ڪراچيءَ مان پروفيسر سيد زوار حسين شاهه نقوي، سيڪريٽري سنڌي ادبي بورڊ ڇپائي پڌرو ڪيو.

پاران ايم ايچ پنهور انسٽيٽيوٽ آف سنڌ اسٽڊيز، ڄامشورو.
Digitized by M. H. Panhwar Institute of Sindh Studies, Jamshoro.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڇپائيندڙ پاران

سنڌي ادبي بورڊ جي لاءِ اها ڳالهه بيحد خوشي ۽ فخر جو باعث آهي ته اسان هڪ عظيم تاريخي ڪتاب ’The Decline and Fall of the Roman Empire‘ جي سنڌي ترجمي کي شايع ڪري ان کي نه رڳو سنڌ واسين پر سڄي دنيا ۾ رهندڙ سنڌين جي خدمت ۾ پيش ڪري رهيا آهيون. ”روم جي شهنشاهت جو زوال ۽ خاتمو“ وڪٽورين دؤر جو هڪ اهڙو ڪتاب آهي، جيڪو دنيا جي شاهڪار ڪتابن (World Classics) جي لسٽ ۾ شامل آهي. سنڌ جي ناليواري ۽ برک شاعر ۽ ناميارِي نثر نويس محترم عنايت بلوچ بيحد خوبصورتيءَ ۽ ادبي انداز ۾ ان جو سنڌي ترجمو ڪري جڻ جبل جهاڳيو آهي، ڇو ته اصل ڪتاب لڳ ڀڳ 230 سال اڳ جو ڇپيل آهي، جنهن جي انگريزي ٻولي ۽ محاورا به ان دؤر جا آهن، جن کي پُرجهڻ، پروڙڻ ۽ اُنهن جي ترجمي ڪرڻ وقت، سنڌي ٻوليءَ جي به ساڳي ڇهراڻ ۽ چاشني برقرار رکڻ هر ڪنهن جي وَس جي ڳالهه ڪانه هئي، پر جيئن ته عنايت بلوچ صاحب کي انگريزي زبان تي اوتروئي عبور حاصل آهي، جيترو ڪيس پنهنجي ٻوليءَ تي آهي ته ترجمي ڪرڻ وقت سنڌي محاورا، استعارا ۽ پهاڪا به هر ان جڳهه تي استعمال ڪيا اٿن جتي جتي کين موقعو مليو آهي. شاهه لطيفؒ سان سندن بيحد عقيدت هئڻ سبب لطيفي لات کي به موقعي ۽ محل جي مناسبت سان استعمال ڪري، سنڌي ٻوليءَ کي وڌيڪ منو، لذيذ ۽ ادبي بڻايو ويو آهي. جبل جيڏي هن ڪتاب جي خوبصورت ترجمي ڪرڻ تي آءٌ سائين عنايت بلوچ کي دل جي گهراين مان مبارڪباد پيش ڪريان ٿو.

سنڌي ادبي بورڊ ماضي ۾ به ادب، تاريخ، تهذيب ۽ لسانيات جي سلسلي ۾ اهم ڪتاب شايع ڪندو رهيو آهي ۽ بورڊ طرفان اهڙين ادبي ۽ سماجي خدمتن جو سلسلو جاري آهي ۽ انشاءالله آئنده به جاري رهندو. پر هن ڪتاب يعني ”روم جي شهنشاهت جو زوال ۽ خاتمو“ جي بين الاقوامي حيثيت آهي. سنڌي ادبي بورڊ عالمي سطح جي تاريخي ڪتاب جي ترجمي پيش ڪرڻ تي خوشي محسوس ڪري رهيو آهي. سنڌيڪار پاران لکيل لفظن ۾ محترم عنايت بلوچ ڪتاب ۾ آيل مواد جو مختصر لفظن ۾ ذڪر ڪيو آهي، جنهن ۾ قبل مسيح جي دؤر کان وٺي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وچين دؤر (Middle Ages) ٽائين جي تاريخي واقعن، جنگين، مذهبن، فيلسوفن ۽ ڏاهن جو ذڪر به ڪيل آهي. ان کان سواءِ ڪتاب ۾ پڙهندڙ لاءِ ايتريون ته دلچسپ ڳالهيون آهن جن کي هتي ورجائبو ته اُهو بذات خود هڪ ڪتاب ٿي ويندو.

جيئن ته ڪتاب تمام ضخيم آهي جنهنڪري اهو ممڪن ۽ مناسب ڪو نه هو ته ان کي هڪ جلد ۾ ڇپرائجي. تنهنڪري ڪتاب جو هي پهريون جلد شايع ڪري خوشي محسوس ڪري رهيا آهيون ۽ اوهان کي يقين ٿو ڏيارجي ته ڪتاب جو ٻيو جلد به سُتت ئي اوهان جي هٿن ۾ هوندو.

ڪتاب بابت مهربان قارئين جي قيمتي راءِ جو انتظار رهندو.

(پروفيسر سيد زوار حسين شاهه نقوي)
سيڪريٽري

ڄام شورو، سنڌ
اربع 1- محرم الحرام 1432هه
8- ڊسمبر 2010ع

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

روم جي شهنشاهت جو زوال ۽ خاتمو

سنڌيڪار پاران......

سنڌي ادبي بورڊ پاران، ” روم جي شهنشاهت جو زوال ۽ خاتمو“ جو ڪتاب مونکي ترجمي لاءِ پيش ڪرڻ ائين هو جيئن نازڪ ماڻهو کو سفر پيرين پيادو شروع ڪري ۽ سندس پهريون ئي سفر پٿريلو ۽ پهاڙي پنڌ ٻٽجي وڃي ۽ پنڌ ڪندي ڪندي، سسئيءَ جيان، سندس پير پٿون ٿي پون. بلڪل ساڳي واردات مون سان ٿي آهي، توڙي جو مون اڳ هڪ ٻن انگريزي مضمونن جو ترجمو ڪاميابيءَ سان ڪيو هو پر ايڊورڊ گِبن جو ڪتاب:

DECLINE AND FALL OF THE ROMAN EMPIRE

جيڪو وڪٽورين دور جو شاهڪار ۽ ورلڊ ڪلاسڪس ۾ شامل آهي ۽ اٽڪل 230 سال اڳ ڇپيو هو، جو ترجمو خاصو مشڪل ڪم هو ۽ هي منهنجي پهرئين تجربي سان گڏ منهنجو پهريون امتحان پڻ هيو تہ مونکي هن ڪٺن ڪم ۾ ڪيتري ڪاميابي ٿي حاصل ٿئي. مصنف جا جملا ايترا تہ ڊگها ۽ اينگهائيندڙ آهن جو اهو سورن جو هڪ جدا داستان آهي، پر الحمدالله آئون مطمئن آهيان تہ سندس ڏکين ۽ وَر وڪڙ جملن کي مون سنڌيءَ جي سانچي ۾ چڱيءَ طرح فِٽ ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي.

منهنجو ذاتي خيال آهي تہ ڪنهن بہ ناول، ڪهاڻي، ادبي يا تاريخي ڪتاب جي ترجمي جي تحرير جيڪڏهن اوريجنل يا اصلي لڳي تہ سمجهبو تہ ترجمي ۾ بيساختگي ۽ نج سنڌي لکت واري رواني موجود آهي. بهرحال اهو فيصلو تہ ڪتاب جي مطالعي ڪانپوءِ مهربان پڙهندڙ ئي ڪري سگهندا تہ هن شاهڪار ڪتاب جي ترجمي ڪرڻ ۾ مونکي ڪيتري ڪاميابي ٿي آهي.

هن ڪتاب ۾ الله پاڪ جي هڪ هجڻ، (وحدانيت) عيسائيت ۾ ٽن خدائن (تثليث) جي عقيدي توڙي گهڻن خدائن ۾ اعتقاد ۽ انجي وجود جي اقرار توڙي انڪار بابت يونان جي مشهور فيلسوفن سقراط، افلاطون ۽ ارسطو، ۽ روم جي فيلسوف سِسرو توڙي ٻين مشهور مدبرن ۽ دانائن جا ڊگها ۽ دلچسپ بحث مباحثا تمام گهڻي دلچسپيءَ جو باعث آهن. خاص طرح افلاطون جو ذڪر تمام گهڻو آيل آهي. جنهن انسانذات جي بهتري ۽ حڪومتن جي جوڙجڪ بابت اعليٰ اصول ڏنا آهن، جن نہ رڳو دنيا جي ٻين مفڪرن جو توجہ ڇڪرايو پر اُنهن کي متاثر پڻ ڪيو.

ڪتاب ۾ حضرت آدم (ع) کان حضرت عيسيٰ (ع) تائين جتي جتي جن بہ پيغمبرن جا نالا آيا آهن (رحمت اللعٰلمين ۽ ختم المرسلين حضرت محمد مصطفيٰ صلي الله عليہ وآلہ وسلم جن جو ذڪر هن ڪتاب جي ٻي جلد ۾ ايندو) تہ آءُ پيغمبرن جي احترام ۾ حضرت ۽ عليہ السلام (ع) سندن نالن جي اڳيان ۽ پٺيان پنهنجي طرفان لکندو ويو آهيان.

يهودي مذهب ۽ حضرت موسيٰ (ع) جو بہ ڀرپور طريقي سان ذڪر ٿيل آهي ۽ اهو پڻ ٻڌايو ويو آهي تہ حضرت عيسيٰ (ع) جي آمد ڪانپوءِ توڙي جو عيسائيت زور ورتو تڏهن بہ حضرت موسيٰ (ع-س)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي مذهب جون ثقافتي روايتون توڙي رسمون ۽ رواج، ڏينهَن ۽ ڏِڻن جون ورسيون ۽ تقريبون، عيسائين طرفان پڻ يهودي مذهب جي روايتن موجب ملهايون ويندیون هيون. بهرحال پوءِ عيسائي مذهب هر طرف ڦهلجي ويو. عيسائيت جي پکڙجڻ ۽ ان مذهب جي اصولن، ثقافت، ريتن رسمن ۽ روايتن بابت هن ڪتاب جي پندرهين ۽ سورهين باب ۾ مڪمل پر تعجب ۾ وجهندڙ تفصيل ڏنل آهن. جيڪي مهربان پڙهندڙ جي توجه ۽ دلچسپيءَ جو باعث بڻبا. حضرت عيسيٰ (ع) جي عظمت، سندس مذهب ۽ ڪيس ڏنل تڪليفن ۽ عذابن جو پڻ تفصيلي ذڪر ڪيل آهي. هڪ طرف يهودي، عيسائي ۽ ٻين عقيدن ۽ مذهبن بابت تفصيلي بحث مباحثا، تاريخ جي طالب علمن ڪي هن ڪتاب جي مطالعي لاءِ مجبور ڪندا ته ٻي طرف لاديني لاڙن ۽ گهڻن خدائن کي مڃڻ وارن جو ذڪر پڻ پرپور طريقي سان ڪيو ويو آهي. ٻيو ته هي سڄو ڪتاب بربرن جي بهادري ۽ دليريءَ جي واقعن ۽ وهمن وسوسن جي دل وندرائيندڙ داستانن سان ڀريل آهي. ٻي طرف مذهب جي معاملن ۾ دليل بازن يا منطق ذريعي هر ڳالهه سمجهڻ ۽ انتي يقين ڪرڻ وارن جي به، شايد، اڄ جي ڪمپيوٽر ۽ انٽرنيٽ جي دور جي مقابلي ۾ به، قبل مسيح جي زماني ۾ وڏيڪ گهٽائي هئي. اُنهن دليل بازن نه رڳو ڪنهن مذهبي ڳالهه کي دليل ۽ منطق جي آڌار تي قبول ڪرڻ تي زور ٿي ڏنو پر الله پاڪ جي شان ۾ ڪٿي ڪٿي گستاخيءَ جو مظاهرو پڻ ڪيو. انجي باوجود ٻئي ڌريون يعني يهودي توڙي عيسائي تسليم ڪندا هيا ته دليل باز سٺي ڪردار جا مالڪ ۽ مهذب هيا ۽ پنهنجي اخلاق، علم ۽ دولت هئڻ سبب مشهور هيا ۽ سندن علمي برتري سبب ڪين عالم، جي لقب سان سڏيو ويندو هو.

بهشت ۽ دوزخ جو ذڪر، ٿوري گهڻي ڦير ڦار سان، بلڪل اُنهيءَ انداز ۽ عقيدي موجب ڪيل آهي جيڪو مسلمانن جو عقيدو آهي. هڪ فيلسوف ۽ تاريخدان ٽرٽولين چوي ٿو ته: ”هن خود دوزخ جو نظارو ڪيو هو جتي ڪيترا گنهگار ۽ ظالم انسان دوزخ جي شعلن ۾ پچي ۽ پچري رهيا هيا.“

زندگي ۽ موت جي فلسفي تي مختلف فيلسوفن ۽ مفڪرن طرفان طويل گفتگو جا سلسلا ۽ بحث مباحثا پڻ نه رڳو هن ڪتاب جي اهميت ۾ اضافو ڪن ٿا پر اهي بحث ۽ دليل پڙهڻ وٽان آهن. روح به جسم وانگر فنا ٿئي ٿو يا اهو لازوال آهي؟ ڪتاب جو مصنف ايڊورڊ گبن اڳتي هلي اسانکي ٻڌائي ٿو ته: ” روح جي لازوال هئڻ جي سچائيءَ ۾ هندستان، اسيريا، مصر ۽ گال وارا پورو پورو يقين رکندا هيا.“

هن ڪتاب ۾ بادشاهن ۽ شهنشاهن جي وچ ۾ جنگين جهيڙن جو تذڪرو به آهي ته انساني رت ريلا ڪري وهائڻ جا لِڱ ڪانداريندڙ قصا به آهن، ظلم ۽ ذلت جا داستان به آهن ته عشق، پيار ۽ محبت جون خوبصورت جهلڪيون پڻ نظر اچن ٿيون. شاديون ڪيئن ٿينديون هيون، موت جو رسمون ڪيئن ادا ٿينديون هيون، عيسائين کي چرين ۽ پاڳلن وانگر شهادت جو شوق ڪيئن هوندو هو، مذهبي مخالفن کي انتهائي دردناڪ اذيتون ڪيئن ڏنيون وينديون هيون، ماڻهن جا عمومي طور طريقا، رهڻي ڪهڻي ۽ هڪ ٻئي سان رويا ڪيئن ۽ ڪهڙا هيا، اهي ۽ اهڙيون ڪيتريون ئي دلچسپ، درد ناڪ ۽ وحشت ڀريون ڳالهيون هن ڪتاب ۾ ايتريون ته بيشمار آهن جو اُنهن کي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مختصر طريقي سان به هتي ورجائي نٿو سگهجي. آءُ اُميد ٿو ڪريان ته ”روم جي شهنشاهت جو زوال ۽ خاتمو“ جي ڪتاب جو ترجمو نه رڳو سنڌ وارن پر دنيا ۾ جتي جتي به سنڌي رهن ٿا، اُنهن سڀني لاءِ دلچسپي، علم ۽ ڄاڻ جي واڌاري جو باعث ٿيندو.

هتي هڪ وضاحت ڪرڻ ضروري ٿو سمجهان ته ”روم جي شهنشاهت جو زوال ۽ خاتمو“ جو سڄو ڪتاب حقيقت ۾ پنجن جلدن تي مشتمل آهي پر جيڪو ڪتاب مونکي ترجمي لاءِ ڏنو ويو ته اُهو انجو هڪ جُلدي اختصار آهي جنهن ۾ ڪيترن بابن جو فقط خلاصو پيش ڪيو ويو آهي. اهڙيءَ طرح هن جلد ۾ فقط 27 باب آيل آهن جن منجهان 11 بابن جو خلاصو ڏنو ويو آهي جيئن انگريزيءَ جي هڪ جُلدي ڪتاب ۾ پيش ڪيل آهي.

1056 صفحن تي مشتمل انگريزي ڪتاب جيئن ته سنهي ۽ باريڪ فانٽ ۾ ڪمپوز ٿيل آهي ته اهو ممڪن ڪون هو ته هيڏي ساري ضخيم ڪتاب جي ترجمي کي هڪ جلد ۾ شايع ڪرائي سگهجي ها چو ته محترم انعام شيخ، جيڪو جڏهن سنڌي ادبي بورڊ جو سيڪريٽري هو ۽ جنهن اهو ڪتاب مونکي بورڊ ۾ پوسٽنگ جي بلڪل آخري ڏينهن ۾ ترجمي لاءِ ڏنو هو، سان شروعات ۾ ئي اهو طئي ٿيو هو ته ڪتاب جو ترجمو ٻن جلدن ۾ شايع ٿيندو. ادبي بورڊ جي موجوده سيڪريٽري محترم زوار نقوي، جنهنجو هن ڪتاب جي ڇپائيءَ جي سلسلي ۾ مونکي ڀرپور تعاون حاصل رهيو آهي، پڻ ان تجويز جي تائيد ڪندي چيو ته جيئن ته هڪ جُلدي ڪتاب تمام وڏو ۽ پڙهڻ لاءِ سهولت وارو نه هوندو، تنهن ڪري ان کي ٻن جلدن ۾ شايع ڪيو ويندو. بهرحال ڪتاب جو پهريون جُلد حاضر آهي اميد ٿو ڪريان ته ٻيو جُلد به ٿورڙي ئي وقت ۾ مڪمل ٿي سنڌي ادبي بورڊ کي شايع ڪرڻ لاءِ پيش ڪيو ويندو.

وما توفيقي اِلّا بِاللہ.

علم جو طالب

عنايت بلوچ

پينٽ هائوس، ايس-ايم ريزيڊينسي،
گرين هومس، قاسم آباد،
حيدرآباد
آگسٽ، 2010

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تعارف

1766ع ۽ 1788ع جي وچ ۾ ڇپيل، گبن جي تاريخ، 'روم جي شهنشاهت جو زوال ۽ خاتمو' انگريزي ۾ تاريخ نويسيءَ جو بلاشڪ هڪ شاهڪار ڪارنامو تسليم ڪيو وڃي ٿو. ان جو ڏکيو مواد، پنهنجي جڳهه تي ڪتاب جي عظيم الشان معيار جو هڪ ماپو آهي: ايڪهتر بابَ، جن مان اناويهه يا ٻه پاڱي پنج مڪمل طور هن ڇاپي ۾ آيل آهن. ٻي صدي عيسويءَ کان 1453ع ۾ قسطنطنيه جي زوال تائين، تيرهَن صدين جي طويل عرصي تي پکڙيل يورپ جي زماني وار تاريخ ڪي نياري طريقي، فصاحت ۽ لاجواب رواني واري انداز سان لکڻ، ارڙهين صديءَ جي سوچ ۽ فڪر جي ڪاميابي هئي ته تاريخ لکڻ جو ڪم ٻه، عظيم ادب جي صِنف وانگر، اُوترو ۽ ايترو ته شاندار ۽ شاهڪار هجي جو ' اُهو ختم ٻه ٿئي ته فقط تڏهن، جڏهن ان جي ٻولي ٻه ختم ٿي وڃي.'

ايڊورڊ گبن 1737ع ۾ پُٽني ۾ ڄائو. هڪ خوشحال پر آڌنگي شخص ٿوري اسڪوائر جو پُٽ هو. اجا ڏهن سالن جو هو ته ماءُ گذاري ويس ۽ سندس ماءُ جي ڇاڇيءَ کيس ٻالڪپڻ ۾ سهارو ڏنو ۽ خوش رکيو. هوءَ مٿس شفيق ۽ مهربان هئي. سندس رسمي تعليم اطمينان بخش نه هئي. ٻن سالن تائين هن ويسٽ منسٽر اسڪول ۾ تعليم ورتي ۽ کيس خانگي طور ٽيوشن پڻ ڏياريو ويو. گبن بهرحال سيڪجهه پاڻ سکيو ۽ حاصل ڪيو، هر شيءَ ڪائڻ جو شوقين، انتهائي ذهين ۽ ڪتابن جو ڪيڙو هو. پنهنجي آتم ڪهاڻيءَ ۾ هو ولٽ شاير جي هڪ جڳهه اسٽُور هيڊ جي دؤري جو ذڪر ڪري ٿو جڏهن هو فقط 14 سالن جو هو، جتي: 'هو دنيوب نديءَ تي گاٿن جي باري ۾ ڪنهن تحرير ۾ صفا غرق ٿي ويو هو ته 'اوچتو رات جي مانيءَ جي گهنٽي منهنجي ذهني دعوت مان گهِلي منهنجي مرضيءَ جي خلاف مون کي ڊنر تي پهچائي ڇڏيو.' سندس پيءُ کيس آڪسفورڊ جي مئگڊالن ڪاليج موڪليو. هڪ ته اُتي کيس نظر انداز ڪيو ويو، ٻيو وري پاڻ جيئن مذهبي ڪتابن جي مطالعي طرف گهڻو متوجه ٿيو ته پنهنجو عقيدو بدلائي ڪٿولڪ عيسائي ٿي ويو، جيڪا سندس طرفان 'هڪ ٻاراڻي بغاوت' هئي جيئن اڳتي هلي پاڻ پنهنجي لاءِ لکيو اٿس. توڙي جو هُو پنهنجي عقيدي بدلائڻ ۾ مخلص هو پَر پروٽيسٽنٽ برطانيه ۾ اُن سبب ڪنهن به عوامي يا انتظامي جڳهه وٺڻ لاءِ ڄڻ پاڻ کي هن نااهل ڪري ڇڏيو هو. لاسين (سئزرلئنڊ) ۾ پنج سال (58-1753) هڪ ڪالونيت پرست وزير جي سنڀال هيٺ رهيو جنهن اڪيڊميءَ ۾ کيس لاطيني زبان ۽ قديمي تاريخ سيکاري جنهن سندس دماغ تي فيصلائتو اثر وڌو ۽ هو ذهني طور صحتمند ٿي انگلنڊ موٽيو ۽ پنهنجي مذهبي حماقت جي باري ۾ پڻ لکيائين. هو لاطيني زبان جو ماهر هو ۽ کيس نه رڳو فرانسيسي زبانَ تي عبور حاصل هو پر ان جي علم ۽ ادب حاصل ڪرڻ لاءِ ٻه سندس اندر ۾ جذباتي لڳاءُ پيدا ٿي پيو. هن سلسلي ۾ فلسفي جي تاريخ جي اسڪول ۾ ٻه بيحد دلچسپي ورتائين جنهن جو سربراهه والٽيئر هو. (جيڪو 1735ع ۾ جنيوا جي ويجهو اچي رهيو هو).
1761ع ۾ هن پنهنجو پهريون ڪتاب فرانسيسي زبان ۾ ڇپرايو: " ادب جي مطالعي تي مضمون" لاسين ۾ سندس دوستي سئزرلئنڊ جي هڪ محقق جارجس ڊيوَرڊن سان ٿي ۽ سندس مڱڻو هڪ وزير جي ڌيءُ سوزين ڪرڪاڊ سان ٿيو جنهن وٽ پاڻ سان ڏاج ڪٿي اچڻ جي سگهه ڪانه هئي. بهرحال پوءِ گبن ساڻس مڱڻو ٽوڙي ڇڏيو جو سندس

والد هن جي شاديءَ لاءِ تيار نه هو. ’ مون هڪ عاشق جيان ٿڏو ساهه پريو ۽ هڪ پٽ وانگر حڪم مڃيو.‘ هن چيو. سوزين ڪرڪاڊ پوءِ جيڪس نيڪر سان شادي ڪئي جيڪو لوئس XVI جو مستقبل جو وزير خزانه هو ۽ سڄي عمر گبن جو دوست رهيو. هن ڪڏهن به شادي نه ڪئي.

هئمپشاير ۾ پنهنجي بيورين جي محل جي لائبرري ۾ گبن گجهه گجهاندر ۾ ڪتابن پڙهڻ تي ڏيان ڏنو ۽ پورن پنجن سالن 1758-1763 تائين ستن سالن جي جنگ دوران سندس پڙهائيءَ جو شغل جاري رهيو. پر سندس پڙهائيءَ ۾ اچانڪ رڪاوٽ پئجي وئي جو هئمپشاير جي مليٽري جي ڪپتان طور سندس ڊيوٽي لڳائي وئي، جنگ کانپوءِ هن 1763ع کان 1765ع تائين هڪ شاندار دوري ۾ هڪ ڪنڊ جو سفر ڪيو جيڪو سرڪاري ملازمت اختيار ڪرڻ لاءِ هڪ ضروري شرط هوندو آهي. لاسين رستي اٽلي رواني ٿيڻ کان اڳ پئرس ۾ سندس ملاقات وڏن ۽ ناليوارن فيلسوفن سان ٿي، جهڙوڪ ڊي اليمبرٽ، ڊائڊروٽ، هيلويٽيس ۽ ڊي هولباخ. هو پنهنجي آتم ڪٿا جي مشهور تحرير جي ٽڪري ۾ لکي ٿو: ” روم جي هڪ شام ۾، 15 آڪٽوبر 1764ع جي تاريخ هئي جڏهن آئون جوپيٽر ديوتا جي مندر ڪئپيٽول جي تباهيءَ بابت پنهنجي اندر ۾ سوچي رهيو هوس ته عين ان وقت چرچ جا پيرين اگهاڙا ماٺهو جوپيٽر جي مندر ۾ سانجهيءَ جي دعا جا بول آلاپي رهيا هيا ته اُتي ئي مونکي هن شهر جي زوال ۽ تباهيءَ بابت لکڻ جو خيال پهريون دفعو منهنجي ذهن ۾ آيو.“ پنهنجي زندگيءَ جي تمام اهم ڪم جي شروعات ڪرڻ کان اڳ، هن ٻين ڪمن کي شروع ڪرڻ جي سَڌَ به ڪيترائي دفعا ڪئي مثال طور سئٽزرلئنڊ جي آزاديءَ جي تاريخ، پر ٻيو ڪوبه ڪم مڪمل نه ڪري سگهيو.

جڏهن 1765ع ۾ هو انگلنڊ واپس موٽيو ته پنهنجي پيءُ کي جسماني ٽوڙي نفسياتي طور هيٺو ۽ پنهنجي ڪٽنب کي مالي طرح ڪافي ڪمزور وجي ڏٺائين. 1770ع ۾ پنهنجي پيءُ جي مرڻ وقت گبن عزم ڪيو ته هو پنهنجي بگڙيل حالتن کي نيڪ ڪندو. نيٺ سپيئي معاملا، پنهنجي دوست هالرائڊ جي مدد سان، نيڪ ڪري ورتائين جنهن سان هُو لاسين ۾ پنهنجي شاندار دوري ۾ مليو هو. هاڻي هو پنهنجي آزاديءَ کي ماڻي سگهيو ٿي جنهن کي هن ’پهريُون زميني نعمتون‘ ڪوٺيو. ڪيس پنهنجي ضِدي پيءُ کان آزادي ملي، ڪيس مالي مشڪلاتن کان ڇوٽڪارو مليو ۽ وڏي ڳالهه ته پنهنجي سماجي ۽ ادبي سرگرمين ۾ پنهنجي پسند مطابق حصي وٺڻ جو ڪيس موقعو مليو. هو لنڊن ۾ وڃي رهيو ۽ هڪ شوقين ۽ فيشن واري ماڻهوءَ طور هن شهرت ماڻي، هو ’دي ڪلب‘ جو ميمبر ٿيو جنهن جا سرپرست ڊاڪٽر سئموئيل جانسن، مشهور پينٽر سر جوشئا رينالڊس، سياستدان ايڊمنڊ برڪ ۽ اقتصاديات جو ماهر آدم سمٿ هئا. ماڻهن تي سندس تاثر، مصنوعي ۽ اجائي ڏيکاءَ واري دنيا جي هڪ اهڙي ماڻهوءَ جو پيو جيڪو فرانسيسي طور طريقا اختيار ڪرڻ جو خواهشمند هو. سندس هٿ ۾ ناس جي دبلي، مَٺو وڏو، باندر جهڙو چهرو، ننڍي قد جي پيٽ اڳتي نڪتل، ضرورت کان وڌيڪ ڊگهيون ٽنگون ۽ هميشه ’موسيو پومر ڊي ٽير‘ جي لقب سان سڏرائڻ جو شوقين هو. 1774ع ۾ هو پارليامينٽ جو ميمبر به ٿيو ۽ آمريڪا جي آزادي جي جنگ دوران، پنهنجو ووٽ ڏيئي لارڊ نارٿ جي پاليسين جي حمايت ڪيائين، پر پنهنجي پهرين تقرير ڪرڻ جو به پاڻ ۾ پُوتو نه پاتيائين.

1773ع کان هن تاريخ ” روم جي شهنشاهت جو زوال ۽ خاتمو“ تي باقاعدي ڪم ڪرڻ شروع ڪيو. هن سلسلي ۾ پنهنجي شروعاتي مرحلن ۾ آيل مشڪلاتن جو ذڪر هو پنهنجي ’ آتم ڪٿا‘ ۾ هيٺئن ٿو ڪري:

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"شروعات ۾ شڪ ۽ انڌاري ۾ مبتلا هوس: ان حد تائين جو ڪم جو عنوان، شهنشاهت جي زوال ۽ خاتمي جو صحيح دؤر، تعارف جون حدون، بابَن جي ورهاست جو مسئلو ۽ بيانَ جي ترتيب ڪٿان ڪان شروع ڪجي، اِهي سڀ ڳالهيون ايتريون تہ مُنجهائيندڙ هيون جو ڪيترا دفعا مون کي خيال آيو تہ گذريل ستن سالن جي پورهئي کي جيڪر مان اڇلائي ڇڏيان." ان نقطي تي بہ ڪيس محنت ڪرڻي پئي تہ سندس ڪم جو انداز ۽ طريقو ڪهڙو هئڻ گهرجي، ' ٻين گهڻن تجربن ڪرڻ ڪان پوءِ آخر مون هڪ سُست ۽ مانارَ واري طريقي ۽ سخت جوشيلي تقرير واري انداز جي وچ ۾ هڪ رستو ڳولي ڪڍيو.' هن پهريون باب تي دفعا ۽ ٻيو ۽ ٽيون باب بہ ٻيرا وري لکيا. ڪتاب جو پهريون ڇاپو 1776ع ۾ ظاهر ٿيو جيڪو بيحد ڪامياب ٿيو. برطانيہ جي ٻن ناليوارن مؤرخن ڊيوڊ هيوم ۽ وليم رابرٽسن سندس ڪتاب جي گهڻي تعريف ڪئي. ٻن بابن يعني (15 ۽ 16)، جن ۾ هن عيسائيت جي اُڀرڻ تي بحث ڪيو آهي، انگلنڊ جي چرچ ۾ هڪ هنگامو برپا ڪري ڇڏيو ۽ ڪيترائي ڪاغذ اُن خلاف ڇپيا. هڪ جذباتي مخالف پنهنجي خيالن جو اظهار ڪندي چيو: 'سندس مقصد رڳو اهو آهي تہ عيسائي مذهب جو زوال ۽ خاتمو اچي.' پر مدبر گبن پنهنجي ڪم ۾ لڳو رهيو ۽ ڪجهہ سالن جو وقفو هُو ان انتظار ۾ رهيو تہ وقت پاڻهئي سندس حفاظتَ ڪندو. نيٺ 1779ع ۾ تنگ نظر مذهبي نقادن خلاف سندس دانشوريءَ جي صلاحيتن جي مؤثر بچاءَ جو وقت اچي ويو. ساڳي سال هڪ ڏنڏي واري مالياتي بورڊ ۾ ڪيس هڪ اهڙي نوڪري انعام طور ملي جنهن ۾ ڪم گهٽ پر آمدني زياده هئي. اهڙيءَ طرح سندس مالي پوزيشن کي هٿي ملي وئي. اهڙي اعزاز جي موٽ ۾ هن، آمريڪي انقلاب کي گهٽ ڪرڻ وارين لارڊ نارٿ جي ڪوششن جو پنهنجي اثرائتين تحريرن ذريعي دفاع ڪيو.

1781ع ۾ هن زوال ۽ خاتمي، جو ٻيو ۽ ٽيون جُلد ڇپرايا جنهن ۾ وڏيڪ تفصيل شامل ڪري هُن ان کي مغرب جي شهنشاهت تائين وجي پهچايو. 1783ع ۾ لارڊ نارٿ جي وزارت جي ڊهڻ ڪانپوءِ (۽ ان سان گڏ گبن جي انعام ۾ مليل نوڪري بہ ڊهي وئي) هُو مالي بهتريءَ لاءِ انگلنڊ ڇڏي لاسين موٽيو جتي هن پنهنجي پراڻي دوست ڊيوَرڊن جي مدد سان پنهنجو گهر ٺاهيو جيڪا سندس اهڙي سهڻي ملڪيت هئي جنهن جنيوا جي ڍنڍَ ۽ ائلپس جبل ٻنهي هيٺ جهاتيون ٿي پاتيون. هُن هتي پنهنجا آخري ٽي جُلد مڪمل ڪيا، 1788ع ۾ مختصر عرصي لاءِ انگلنڊ ويو تہ ڪتابن جي ڇپائيءَ جي ڪم جي نظرداري ڪري سگهي ۽ انهن جي مقبوليت ۽ شهرت جي خوشي ۽ منظر مان لطف اندوز ٿي سگهي، لاسين واپس وجي هن پنهنجون يادگيريون لکيون، هڪ اهڙو ڪتاب جيڪو ارڙهين صدي جي آتم ڪهاڻين جي سَٽَ ۾ بيحد شاهڪار آهي، سندس عمر جا آخري سالَ وقت جي ڏُنڏَ ۾ اُونداها ٿي ويا. سندس ذوست ڊيوَرڊن گذاري ويو، فرانس ۾ انقلاب برپا ٿي ويو (جنهن لاءِ هن افسوس جو اظهار ڪيو ۽ جنهن جي وڌڻ ۽ پکڙجڻ جو سئٽزرلئنڊ ۾ بہ خطرو پيدا ٿي ويو) ۽ سندس پنهنجي صحت بہ بگڙڻ لڳي جو ڪيس اندر جي عضون ۾ پاڻي پرجي ويو ۽ اُنهن ۾ سوڄَ اچي وئي. هو 1793ع ۾ لنڊن واپس ويو جتي پنهنجي دوست هالرائڊ (هاڻي لارڊ شيفيلڊ) کي سندس زال جي وچوڙي تي تسليون ۽ دلداريون ڏنائين پر پوءِ فقط 56 سالن جي عمر ۾ جنوري 1794ع ۾ پاڻ بہ گذاري ويو. ڪيس فليچنگ سَسيڪس جي پئرش ڪليسا ۾ شيفليڊ جي ڪٽنب جي ڊڪيل چبوتري ۾ دفن ڪيو ويو. اهو شيفيلڊ ئي هو جنهن گبن جي آتم ڪٿا، ٻيا ڪيترائي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪتاب ۽ ننڍا ننڍا مضمونَ ۽ خط ڇپرايا.

برطانيه جي وڪٽورين دوُر ۾ ڪتاب " زوال ۽ خاتمو" مذهبي تضادن جي باوجود تاريخ نويسيءَ جي هڪ عظيم شاهڪار طور تسليم ڪيو ويو. سينٽ پال جي ڊين مِلمئن پنهنجي تفصيلي ڪتاب ۾، جيڪو 1838ع ۾ ڇپيو، گبن کي ڪافر ۽ بي دين ڪوٺيندي عيسائين جي جذبات کي سندس خلاف اُڀاريو آهي پر جان هينري نيومئن، جيڪو مستقبل جو عيسائي ڪئٿولڪ عهديدار هو، گبن جي ڪم جي سچائيءَ تي کيس دل کولي داد ڏنو آهي. جڏهن هن افسوس ڪندي 1845ع ۾ اها ڳالهه مڃي آهي ته ' اسان جو اڳواڻ جيڪو هڪڙو ئي انگريز ليکڪ آهي جنهن کي پورو پورو حق ٿو پهچي ته هو پاڻ کي هڪ ' ڪليسائي تاريخدان' سڏرائي ته ' اهو آهي فقط لادين گبن.' جي. بي بَري پنهنجي هڪ وڏي ڇاپي 1900-1896 ۾ مڃيو آهي ته اڻويهين صديءَ جي دانشورن گبن جي ٻاهرئين ۽ سامهون واري ڏيک کي ته پچي ۽ پرزا پرزا پلي ڪيو هجي پر اصلي عمارت پنهنجي شانَ ۽ شوڪت سان اُتي جو اُتي قائم آهي ۽ ان کي ڪو نقصان نه پهتو آهي."

" زوال ۽ خاتمو" کي هڪ " مڪمل ادبي عمارت " ڪوٺيندي ان کي بيحد ساراهيو ويو آهي. هن ۾ باريڪ بينيءَ جو اهڙو فن سمايل آهي جيڪو بيان جي وهڪري جو خوبصورت انداز پيش ٿو ڪري ۽ جنهن ۾ جيڪو ڪجهه ٻڌايل آهي، پڙهندڙ تائين اوتري ئي اثرائتي انداز ۾ پهچي ٿو ۽ جنهن ۾ ڄاڻ جا اڻ ڳُڻ خزانا سمايل آهن. ڪارلائل لکيو ته " گبن هڪ اهڙي پُل آهي جيڪا قديم زماني کي موجوده دوُر سان ملائي ٿي جيڪا گذريل وقت جي ظالمائين صدين جي ڏڪوئيندڙ ۽ هنگامه خيز وِٿين جي وچ ۾ شاندار طريقي سان جُهومي رهي آهي." ونسٽن چرچل به سندس مداحن مان هڪ هو جنهن کيس بنا دير هندستان ۾ هڪ نوجوان برطانوي فوجي، سڏيو. " مون گبن کي ڪائي ۽ هضم ڪري ڇڏيو آهي" هن لکيو. " مون هر طرف ڪان ڪاميابي ۽ خوشيءَ سان مٿس سواري ڪئي آهي ۽ ڏاڍو لطف اندوز ٿيو آهيان." چرچل، ڊين ملمئن طرفان گبن جي مان مرتبي گهٽائڻ کي به نِنديو آهي ۽ گبن جي ڪليل حمايت ڪئي آهي. ڊين ملمئن کي طنز مان پرهيزگار شوباز سڏيو ويو آهي. گبن جو نثر، جنهن جا پورا ٽڪرا هن دل سان سکيا، سندس تحريرن ۽ تقريرن تي يقيني طور دائمي اثر ڇڏيندو. اسان جي وقت ۾ جڏهن " زوال ۽ خاتمو" پوري جو پورو شايد ئي ڪٿي پڙهيو يا پڙهايو وڃي ٿو. پر گبن کي پڙهڻ لاءِ ٻڌايو ويو آهي ته اهو پنهنجي جاءِ تي خود هڪ وڏو تعليمي ۽ تدريسي تجربو آهي. آڪسفورڊ ۾ جديد تاريخ جي پروفيسر ريجئس (80-1957) ۽ هُو ٽريوَر روپر (لارڊ ڊاڪر) پنهنجي غير ڊگري يافته شاگردن کي همٿايو ته هو پنهنجي ذهني آسودگيءَ کي وڌيڪ وسيع ڪرڻ لاءِ ۽ پاڻ کي تنگ نظري ۽ محدود مهارت جي خلاف جنگ جوٽڻ واسطي تيار رهڻ لاءِ گبن کي ضرور پڙهن. گبن پنهنجي ئي چونڊيل نظم ۽ ضبط جو پاڻ ئي پابندي ۽ مضبوطيءَ سان عمل ڪيو. هو لکي ٿو، ' تاريخ جو تجربو اسان جي دانشوراڻي تجسُس جي حدن کي وڌائي به ٿو ته بلندين تي به وٺي وڃي ٿو.' (باب - 48).

ڪجهه جديد مؤرخن 'زوال ۽ خاتمو' جهڙي موضوع تي، ماٿوڪلائڻ جي خطري کڻڻ کانسواءِ پنهنجا ويچار ونديا آهن. گبن جي وقت ۾ ته اجا به شايد ممڪن هو ته تيرهَن صدين جي ڳالهه ڪجي. اسان ته فقط گذريل ٻه سؤ سالن ۾ ئي مذڪوره صدين جي اهميت ۽ افاديت کي سمجهي سگهيا آهيون: انهيءَ ڪري گبن کي ان

موضوع تي آخري حرف نٿو چئي سگهجي. ۽ هُن بري طريقي سان مشرقي بازنطيني شهنشاهت کي نظر انداز ڪيو آهي، جيڪو ڪمزوري ۽ بدحاليءَ جو هڪ ناخوشگوار قصو آهي. (باب - 48) ان جي باوجود، مجموعي طور تي هو هڪ بي مثال شخص آهي ۽ مستقبل ۾ به رهندو. سندس علم ۽ ڄاڻ جي وسعت ۽ اونهائيءَ تي بنهه حيرت وٺيو ٿي وڃي ۽ هو اڄا تائين واضح طور تي اعتبار ڪرڻ جي لائق آهي. جيڪي به بنيادي ذريعا يا سُراغ موجود هيا اُنهن مان ڀرپور فائدو ورتائين ۽ مڪمل مهارت حاصل ڪيائين. هو 8000 ڪان مٿي ذريعا ٻڌائي ٿو جن ۾ نقشا، سِڪا، تمغا، نقش ۽ ان کان علاوه رائج لکيل شاهديءَ وغيره کي هن نه رڳو توري تکي ڏٺو وائنو هو پر تمام ويجهي کان وجي تنقيدي جائزو پڻ ورتو هٿائين جيئن سندس حاشياتي نوٽ وضاحت ڪن ٿا. بعد وارن تجربن، جديد دانشورن کي شايد ان قابل بڻايو ته هو سندس سچائيءَ ۽ صحيح حقيقتن مان نقص ڪڍن، جيڪي سندس همعصر نه ڪڍي سگهيا. هو مؤرخ جي سڀ کان پهرين ذميواريءَ سان سچو هو: ته پنهنجين حقيقتن جي صداقت تي سچائيءَ سان ڌيان ڏئي. هو وري انِ قابل به هو ته اُنهن حقيقتن کي بيان جي چاشني ۽ ڇهراڻ سان ايڏو ته لذيذ ڪري جو ماڻهو مواد پڙهڻ جي چسڪي وٺڻ لاءِ مجبور ٿي پون.

گبن لاءِ بهرحال، تاريخ هڪ ڪليل بيان يا صحيح تاريخي حقيقتون ٻڌائڻ کان گهڻو ڪجهه مختلف هئي، توڙي جو هو اسان کي اهڙي تحفا ڏئي ٿو. روم جي زوال ۽ خاتمي جو داستان نه فقط اصل کان وٺي دلچسپ هو پر ان جي اهميت ۽ افاديت همعصر ماڻهن توڙي معاشري لاءِ تمام گهڻي هئي. روم جي زوال بابت سڄي خاڪي جا اهم نقطا سمجهائيندي توڙي ان جي باري ۾ پورا تفصيل ٻڌائيندي، هن ڄڻ موجوده دؤر جي ڳوڙهي اڀياس ڪندڙ کي، ٻين معاشرن ۽ تهذيبن تي تباهيءَ جي پوندڙ پاڇن ڏانهن به ڌيان ڇڪرايو آهي. ڇا تاريخ پاڻ کي دهرايو هو؟ ’زوال ۽ خاتمو‘ آمريڪي انقلاب ۽ روس ۾ پگاچوف جي بغاوت واري زماني ۾ لکيو ويو هو. ڇا آمريڪا جو نقصان، برطانيه جي شهنشاهت جي زوال جي پيشنگوئي ته نه هئي؟ ڇا روس ۾ ايشيائي قبيلن جي وڏي پيماني تي بغاوت، مغربي ملڪن ۾ بربرن ۽ وحشين جي حملن جي نئين لهَر کي ته نه اُڀاريندي؟ گبن کي سُڌ هئي ته هُن دلين ۾ گهر ڪندڙ دلچسپي واري موضوع جو انتخاب اهڙي پيڙهيءَ لاءِ ڪيو هو جيڪي پنهنجن شاهڪارن کي پوڄيندا هئا ۽ پاڻ جيئن ته تهذيب جي بلند ترين معيارن جو پارکو ۽ ان تي فخر ڪندڙ هو ته يقيني طرح شاهڪار تهذيب جي زوال لاءِ ڄڻ دلچسپي ٿي رکيائين. گبن ان زوال بابت ڪهڙو سبب يا دليل ڏنو؟ ٿورو پنتي وڃي سندس آخري باب ڏسجي جنهن ۾ هو لکي ٿو: ”مون بربريت ۽ مذهب جي فتح کي بيان ڪيو آهي.“ (باب - 71) هڪ بي مثال روشن خيالي ۽ سچي آزاديءَ جي پڪي پختي آواز ڳالهايو: هڪ اهڙو ليکڪ جيڪو علم ۽ ڄاڻ جي عظمت ۾ غرق ۽ روم جي عشق ۾ مبتلا هجي، ان جي تاريخ، تعميرات جي نادر نمونن، علم ۽ ادب ۽ اُتان جي مهذب طور طريقن جو مداح هجي، يعني اُهي طريقا ۽ سليقا جيڪي ڊگهي عرصي تائين مغربي يورپ، ويجهي مشرق ۽ اتر آفريڪا جي لاءِ سُونهن ۽ سينگارَ جو باعث رهيا. شهنشاهت ۾ سَماج جا ڪيترائي مختلف ماڻهو ۽ طبقا هيا جيڪي حڪومت جي ساڳي سرشتي ۾ پاڻ ۾ متحد هيا. (باب - 2) ۽ هُن، زوال تي بيحد افسوس ڪيو جنهن جي سببن جي هن نهايت ئي باريڪ بينيءَ سان ڇنڊڇاڻ ڪئي هئي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن کي خبر هئي ته هن ڇڻ هڪ رزميہ شاعري ڪئي هئي جنهن جو پنهنجو منفرد پيمانو ۽ شان هو جيڪو ممڪن هو ته، خود قديمي شاهڪارن سان پيچجي اچي (۽ اهڙين جديد تحريرن جيئن فيلڊنگ جو ٽام جونس جنهن جي تعريف ڪندي گبن ان کي' لافاني شاهڪار' ڪوٺيو). هو پنهنجي ان شُهرت مان لطف اندوز ٿي رهيو هو جيڪا ' زوال ۽ خاتمو' کيس 'روم جي شهنشاهت جو مؤرخ' جي لقب سان بخشي هئي ۽ هن کي يقين هو ته سندس نالو دائمي نيڪ نامي جي ساکَ ماڻي وٺندو. پنهنجي آتم ڪٿا جي هڪ ئي يادگار ٽڪري ۾ هو هڪ ڊراماڻي انداز ۾ پنهنجي ساراهہ جوڳي ڪم جي راس ٿيڻ تي اسان کي ياد ٿو ڏياري ته:

" هڪ تصور ڪندي، مون شروعاتي عمل (حمل ٿيڻ) جو وقت لکي ڇڏيو هو. هاڻي آئون پنهنجي نجات (ڇار ڇمڻ) جون آخري گهڙيون ڏوم ڏام سان ملهائيندس. اهو 27 جون 1787ع جو ڏينهن يا شايد رات هئي، يارهن ۽ ٻارهن جي وچ وارو وقت هو، جڏهن مون پنهنجي باغيچي جي ڪليل گهر ۾ آخري صفحي جون آخري سٽون لکيون. پين کي هيٺ رکي، مون پنهنجي پينگهي ۾ ڪيئي پيرا پاسا بدلايا يا وري ٻيڙن جي وڻن ۾ قدم ڪڍندو رهيس جيڪي ڍنڍ ۽ جبلن سميت ملڪ جي سجاڳ آهن. هوا موافق ۽ متعدل هئي، آسمان صاف هو، چانديءَ جهڙي چنڊَ جو خوبصورت دائرو پاڻيءَ مان ڇرهمر لايون بيٺو هو ۽ ڇڻ پوري خدائي خاموش ۽ سانتيڪي هئي. آئون پنهنجي آزادي حاصل ڪرڻ تي ۽ شايد شهرت ملڻ تي پڻ، پنهنجا پهريان خوشيءَ جا جذبات اوهان کان لڪائي نہ سگهندس، پر منهنجي فخر وارو جذبو جلد ئي ڪمزور ٿي ويو ۽ هڪ مانيٺي دردَ جو احساس ذهن ۾ سوچن کي وڻ ويڙهيءَ جيان وڪوڙي ويو: جڏهن اهو خيال آيو تہ مون تہ پنهنجي پراڻي وفادار ۽ موافقت رکندڙ ساٿيءَ کان هميشہ واسطي موڪل وٺي ڇڏي هئي ۽ باقي منهنجي تاريخ جي جيڪا بہ ايندڙ وقت ۾ تاريخ اچي تہ اهو وسارڻ نہ گهرجي تہ هڪ مؤرخ جي حياتي يقيني طور تي ننڍي ۽ غير يقيني هوندي."

گبن، تورڙي سندس اُنهن وڏن مصنفن لاءِ، جن جي هن تعريف ڪئي آهي، طرفان لکڻ هميشہ لاءِ هڪ شعوري فنڪاريءَ جو ڪم هو. 'زوال ۽ خاتمو' مان هن رومي ماڊل ڳولي ڪڍيا جيئن سسيرو ۽ ٽشسيٽَس، خطابت ۾، فصاحت ۽ بلاغت جون روايتون، جديد دؤر جي ادب جون نزاڪتون ۽ ناٽڪي ۽ ڊراماڻي ميڙاڪن جي سلسلي ۾ کيس ڪاميابي ٿي. 'زوال ۽ خاتمو' جي موضوعَ کي هو ' وڏي ۾ وڏو يا تمام وسيع، يا شايد انسانذات جي تاريخ جو خطرناڪ منظر' ٿو ڪوٺي (باب - 71) ۽ هن پنهنجي ڏيان جي واڳَ جو رخ، اَڪِ، ڪنن، فهم ۽ ادراڪ ۽ پڙهندڙن جي جذبات ڏانهن ڦيرائيندي لکيو. سي - ايس ليوس سندس تحرير لاءِ ' پُل جو ڪم ڏيندڙ يا هڪ ٻئي سان ملائيندڙ' جملا. ڪم آندو آهي. هو پنهنجو نثر پهريون پنهنجي دماغ ۾ ڏاڍي هوشياري ۽ خبرداريءَ سان ترتيب ڏئي، اُتي ئي ان کي هر لحاظ سان مڪمل ڪري پوءِ ڪاغذ تي تحرير ڪندو هو. هو اسان کي پنهنجي يادگيرين ۾ ٻڌائي ٿو تہ، ' اهو سندس بي بدل معمول هوندو هو تہ، هڪڙي ئي سانچي جو هڪ ڊگهو ٽڪرو لکي وٺندو هوس، پوءِ ان کي پڙهي پنهنجي ڪنن سان ٻڌندو هوس، پوءِ ان کي پنهنجي ياد جي حوالي ڪندو هوس پر پين جو ڪم تيستائين بند رهندو هو جيستائين آءُ پنهنجي ڪم کي آخري پيرو ڏسي سنواري ۽ سڌاري سگهان.' هُو پنهنجي تحريرن لاءِ اندازو ٿو لڳائي تہ سندس پڙهندڙن جي سوچ بہ هن سان ملندڙ جلندڙ آهي ۽ هو بہ بيحد ذهين ۽ نزاڪت پسند آهن. جڏهن سندس تحرير جا احتياط سان تيار ڪيل ۽ تراشيل

ٽڪرا جتي ختم ٿين ٿا تہ اُهي داد ۽ آفرين بہ پاڻهي وصول ڪن ٿا. " هڪ مصنف جي لکڻ جو انداز سندس ذهن جو عڪاس هئڻ گهرجي، " هن چيو ۽ پوءِ هڪ منفرد ليکڪ جي آواز ذريعي، جيڪو فڪر انگيز، سوچ ويچار وارو، پُر اعتماد، بااختيار، مُدلل ۽ فيلسوفياڻو آهي، هو جلدي پنهنجي پڙهندڙ سان بي تڪلفيءَ سان گڏ شائستگيءَ جو رشتو جوڙي ٿو ڇڏي. پنهنجي تحريري مواد تي سدائين اعتماد ڪندي، گذريل ڪيترن ئي صدين ۽ بيشمار ملڪن ۽ ماڻهن بابت يقين واري لهجي ۾ پنهنجي پڙهندڙ جي رهبري ٿو ڪري ۽ ڪيس سمجهائي ٿو تہ ڪهڙي شيءِ توجہ لائق آهي ۽ ڪهڙي بيڪار ۽ بيسود، ۽ 'روشن خيالي' جي سلسلي ۾ ماضيءَ جي واقعن کي خيال ۾ رکندي نئين سوچ ۽ فڪر کي اڳتي آڻجي ۽ تاريخ جي وهڪري کي موجوده دؤر جي گهرجن مطابق موڙجي تہ جيئن ان ۾ تازگي محسوس ٿئي. اسان 'زوال ۽ خاتمو' خاص طرح ان ڪري بہ پڙهون ٿا تہ گبن جي مخصوص ذهني سانچي ۾ پاڻ کي وجهي سگهون ۽ سندس منفرد تجربن ۽ مشاهدن ۾ اسين بہ حصيدار ٿيون. ٽريور روپر هن لاءِ چوي ٿو: "هو روشن خياليءَ جي تحريڪ جو وڏي ۾ وڏو تاريخدان آهي."

گبن کي پڙهڻ جو لطف اهو بہ آهي تہ هن ۾ مزاح گاڏڙ طنز گهٽي آهي. هِن لاءِ ضروري آهي تہ لطف ۽ مزي ماڻڻ جو فن ايندو هجي ۽ سندس موضوع ۽ عنوان کي ڏسي پوءِ خوش ٿيڻ ۽ کِلڻ کِلائڻ جي هنر ۾ مهارت هجي. باب - 7 ۾ شهنشاهہ گورڊئن جو ذڪر ڪندي هو ان انداز ۾ لکي ٿو جنهن کي فقط ' گبن جو جملو' ئي چئي سهگجي ٿو: ڏاڍي اطمينان، عمدگي ۽ سهڻي نموني سان توريل تڪيل. تِڪو ۾ آخر ۾ مٺو زهر ملائي هينئن ٿو لکي: " ٻاويهَن نالي وارين سُريتُن، (رکيل عورتن) ۽ ٻاهٺ هزار ' جلدن جي لائبرري' سندس رنگ برنگي ارادن ۽ لاڙن جي وجي تصديق ڪئي، پنهنجي پيشڪشن، جا جيڪي نمونا هن پويان ڇڏيا آهن، ان مان ظاهر ٿو ٿئي تہ پهريُون توڙي پويُون ٻيئي ڏيکاوَ جي بجاءِ استعمال ڪرڻ لاءِ رکيل هيون."

گبن پنهنجي زبان تمثيلي طور اُنهن جملن جي ارد گرد ٿو ڦيرائي (جن جو پورو لطف حاصل ڪرڻ لاءِ اُنهن کي) وڏي آواز سان پڙهڻ جي ضرورت آهي، ۽ سندس ساڳي استعاري جو اوچتو استعمال،"پيشڪشون" ٻن مختلف شين لاءِ: (ڪتابَ ۽ حرامي ٻارَ) بيساختہ ٽهڪ ڏيڻ تي مجبور ڪري ٿو. خاص طور تي ان وقت جڏهن سندس لڪل پوڳ جو انڪشاف جملي پوري ٿيڻ تي ٿئي ٿو. هن قسم جو پوڳ چرچو گبن جي آواز جي انداز جو هڪ سنو مثال آهي، ۽ مزاح جو مظاهرو بہ اهڙو جنهن ۾ شائستگي سمايل هجي ۽ پڙهندڙ کي، علحدگي جي ڪيفيت ڇاڻڻ لاءِ هڪ ڳجهي رشتي جوڙڻ لاءِ آماده ڪري ٿو. اسان کي ساڳي قسم جو مزاح سندس ڪيترن ئي حاشين ۾ ملي ٿو جتي هو سادڙن ۽ ڇيڳرن ايڊيٽرن سان مزي ۽ تماشي واري راند رچائي ٿو يا وري ڪين بادشاهن يا شهنشاهہ زادين جي عيش و عشرت جا قصا ٿو ٻڌائي جيڪي سندس ٻوليءَ جي ڪمال ذريعي اڻ ڇتا تي پردن پنيان لڪي وڃن ٿا. (باب - 40).

ٻي هنڌ وري پنهنجي طنز ۽ مزاح کي ڪٿي سنجيده تہ ڪٿي تخريبڪاري جهڙن موضوعن لاءِ استعمال ٿو ڪري. بيو شايد ڪٿي بہ نہ پر مذهب ۽ عيسائيت بابت سندس ڪيل بحثن ۾ گبن جي طنز ۾، جيڪو ڪجهه هو چوڻ چاهي ٿو، نہ تہ ان تي اعتبار ڪجي ۽ اهو بہ ضروري ناهي تہ اهو سمجهجي تہ جيڪو ڪجهه هو چوي ٿو،

ان جو مطلب هرويرو ان جي ابتڙ هوندو: ها، اهو ضرور ڪاٿس پڇجي تـہ اسان جيڪو ڪجهہ سوچيون ٿا، ان بابت سندس راءِ يا مطلب ڇا آهي. ان جو مطلب اهو ٿيو تہ شين ڪي تنقيدي نظر سان ڏسڻ لاءِ سندس راءِ سان شامل ٿجي. سندس نيت جيڪا سندس لهجي مان پڪڙجي پئي: نتيجي ۾ جيڪا ڳالهہ سامهون آئي سا دلچسپ هئڻ سان گڏ ڪن رازن تان بہ پردو هٽائي ٿي. ان مان اسان کي گبن جي باري ۾ توڙي، روشن خيالي جي دؤر جي روّين جي بہ خبر پوي ٿي ۽ اُنهن معيارن جي پڻ جتان ان وقت جا ناميارا مدبر ماضيءَ جي قدرن ۽ زاوين کي ڏسندا هئا (اڪثر هيٺ ڏسندا هئا) سندس رايا اُهي آهن جن جا حوالا، هڪ فيلسوف جي حيثيت ۾، هو اڪثر ڏيندو رهندو آهي، فيلسوف جنهن کي سندس وقت ۾، فلاسافي چيو ويندو هو يا اُهو جنهن روشن خياليءَ جي ڏيک ويک، دليلن، بهبود ۽ پلاٽيءَ جي نظريي ۽ رحمدلي جي مختلف پهلوئن ۾ حصو ورتو هجي.

بيو مثال وٺو. (باب – 15) ۾، اڳوڻن عيسائين جي دعويٰ، تہ مُرده وري جيئرا ٿيندا، ۽ ان دعويٰ کي هڪ گريشين ماڻهو رد ڪيو تي بحث ڪندي هن لکيو:

" ....انهن فيلسوفن جي شڪ ۽ بي اعتقاديءَ جو سبب پڇڻ مشڪل تو لڳي جيڪي اجا تائين مُردن جي بيهر زنده ٿيڻ واري فلسفي کي نہ رڳو رَد ڪن ٿا پر ان تي ٺٺوليون ڪندي ڪلن ٿا. گرئشيا جي هڪ معزز ماڻهو هن سچي اختلافي مسئلي کي حل ڪرڻ جو بنياد هي بڻايو ۽ انٽنٽڪ جي پادري ٿيوفيلَس سان واعدو ڪيو تہ 'جيڪڏهن ڪيس ڪو هڪڙو ماڻهو بہ ڏيکاري مطمئن ڪيو وڃي تہ اُهو مُئلن منجهان ڪرَ ڪٽي اُٿي آيو هو، تہ هو بنا دير عيسائيت جو مذهب اختيار ڪندو.' اها ڳالهہ بهرحال غور طلب آهي تہ پهرين مشرقي چرچ جي پادري، پنهنجي دوست جي عيسائيت طرف منتقليءَ لاءِ منتظر رهڻ جي باوجود، اِن ۾ پنهنجي خيريت سمجهي تہ اهڙي مناسب ۽ معقول للڪار جي مقابلي ڪرڻ کان هن لَنوائي ڇڏيو.

گبن جي ڪلاڻيندڙ سنجيدگي، (" شڪ ۽ بي اعتقادي جو سبب پڇڻ مشڪل تو لڳي،") تعريف لائق آهي جيڪا وري بہ هڪ مرڪزي نقطي تي اسان جو توجہ ڇڪرائي ٿي جنهن لاءِ سندس زندگيءَ ۾ توڙي پوءِ ڪيس تنقيد جو نشانو بنايو ويو. هن عيسائيت خلاف ڳجهن لفظن ۽ تهذيب جي دائري اندر حملا ڪيا، پر بهرحال بعد ۾ سندس ٺٺ طنز ۽ مزاح جي خوبصورت جملن ذريعي اُنهن کي نالي ماتر لڪايو ويو. سنجيده ۽ سمجهہ وارن لاءِ تہ اُنهن جملن جو مفهوم صاف هو پر مذهبي ماڻهن لاءِ اُهي ناگوار ۽ توهين آميز هيا. سندس گهڻن نقادن مان هڪ ناليواري عيسائي شخص آرڪڊيڪن پئلي هن لاءِ چيو: " ان شخص کي ڪير غلط ثابت ڪندو جيڪو خود نفرت جو مجسمو آهي؟" جيتري قدر اسان چئي سگهون ٿا تہ گبن دهريو نہ هو. مثال طور، (باب – 50) ۾ اسلام جي باري ۾ سندس خيال ان ڳالهہ طرف اشارو ڪن ٿا تہ هو شايد هِڪَ خدا ۾ يقين رکندو هو ۽ اخلاقيات جي آفاقي نظام جو حامي هو. هن جديد عهدنامي ۾ ڏنل اخلاقيات جي نظرين جي تعريف ڪئي آهي. هڪ تاريخدان جي حيثيت ۾، هو، تاريخ ۾ مذهب جي اهميت کي گهٽ ڪرڻ کان تمام پري رهيو. اسلام سميتِ هن جي بين مذهبن جي باري ۾ ڄاڻ بہ تمام وسيع هئي. ساڳي وقت هو مذهب ۾ ڪٽرپڻي، جذباتيت ۽ جنون (جيئن هن لکيو آهي) جي سخت خلاف هو. جنهن کي هو غير منطقي ۽ نقصانڪار سڏيندو هو. هن کي يقين هو تہ رومي رياست جا سماجي قدرَ جن جي هن تعريف ڪئي هئي ۽ جيڪي شهنشاهت ۾ ڪافي عرصي تائين سلامت رهيا هيا، اُهي عيسائيت جي اپرڻ سان گهٽي پاڳي پنتي ٿي ويا ۽ فوجي جذبي جون آخري نشانيون بہ راهبن جي خانقاهن ۾ دفن ٿي ويون. (باب – 38)

اهو صحيح هو تہ تاريخ ۾ عيسائيت توڙي ٻيا مذهب ڪن خاص سماجي توڙي سياسي طور نهايت ئي فائديمند رهيا آهن ۽ هوشيار حاڪمن عوام جي جوش ۽ جذبن ڪي ڪاميابيءَ سان پنهنجن ڪن خاص مقصدن حاصل ڪرڻ لاءِ استعمال ڪيو آهي، هن سچا سارا ٿي بابَ. عيسائيت جي اڀرڻ جي تجزيي ۽ آخر ۾ چوٿين صدي عيسوي ۾ شهنشاهہ ڪانسٽنٽائن طرفان عيسائيت کي رومجي شهنشاهت جي سرڪاري مذهب طور منظور ڪري ڇڏڻ بابت لکيا آهن. پر هو ڪنهن بہ مذهب کي سچو نہ سمجهندو هو. عيسائيت جنهن کي هڪ اداري جي شڪل ڏني وئي هئي، ان لاءِ دنياداري توڙي غير دنياداري، ٻنهي جي قرباني ڏيڻ جو سخت مخالف هو ۽ ڪيترن ئي رويّن جي خلاف واضح طور تي ڪيس نفرت هئي جن جي مشهور مذهبن حمايت ۽ پنيرائي ڪئي هئي. هو ان ڳالهہ تي ناراض ۽ ڏاڍو بي صبرو ٿي ويندو هو تہ ماڻهو تمام ننڍڙين ۽ معمولي ڳالهين تي ٻين جا عيب ڪيندا هئا جنهن ڪري اجاين ڳالهين ڏي توجہ ڏيڻ سبب، عيسائي دنيا جون وفاداريون ورهائجي ويون: هو اُنهن عيسائين کي ڏڪاريندو هو جيڪي پنهنجو عقيدو يا مذهب مڃائي ڇڏيندا هئا ۽ اِن تي بہ سخت ڪاوڙبو هو تہ هو پنهنجن عقيدن کي پنهنجي اندر ٻيا لڪائيندا ۽ دٻائيندا هئا ۽ خانقاهن جي پادرين ۽ راهبائن جي مصنوعي پاڪدامنيءَ کان بہ ڪيس سخت نفرت هئي جنهن لاءِ هُن انڪشاف ڪيو تہ اهو عمل فرد لاءِ اذيتناڪ ۽ انسانذات لاءِ بيسود ۽ بيڪار آهي. (باب - 20) معجزا، ڪشفَ ۽ ڪرامتون، تَبرُّڪ، ويراڳي، سنياسي (تارڪ دنيا) ۽ غير معمولي حرڪتون جيئن نفس مارڻ، شهيد درويشن جو تيزيءَ سان وڌڻ ۽ پکڙجڻ سندس ظرافت ۽ ذهانت جا پسنديدہ موضوع رهيا آهن. جيڪو سندس ٻيو نقاد هو، شڪايت ڪئي آهي تہ: 'سندس انسانيت کي مشڪل سان آرام نصيب ٿئي ٿو سواءِ ان جي جتي ڪُنوارين ڇوڪرين کي بدڪاريءَ لاءِ اغوا ڪيو وڃي ٿو يا جتي عيسائي شهيد ٿين ٿا.'

گبن کي بربر حملہ آورن لاءِ بہ اجا گهٽو ڪجهہ چوڻو آهي جن صدين جون صديون سڄي شهنشاهت کي پنهنجن لڳاتار حملن جو نشانو بنايو هو: ساڳي وقت جرمن قبيلا، گاٿ، هُنَ (ايشيائي قبيلا) وئنڊل (جرمن نسل جا فرد) عرب ۽ ترڪيءَ جي سلجوقن لاءِ بہ لکيو اٿس. اها ڳالهہ تعريف جوڳي آهي، تہ انسانذات جي بيشمار ۽ مختلف قومن ۽ قبيلن جو هُن بيحد ڳُوڙهو مطالعو ڪيو ان ڪري هن ساڳين مضمونن ۽ بيانن کي دهرائڻ کان پاسو ڪري هڪ نمايان ڪاميابي حاصل ڪئي آهي، هن جي بيان جي انداز ۽ تاريخ جي فن ۾ مهارت جي ٻي اهم خوبي سندس حقيقتن کي پيش ڪرڻ جو توازن آهي، جيئن ٿي هو پنهنجن بنيادي ذريعن جي تورَ تَڪ ڪري ٿو، تيئن هو وڏي خبرداريءَ سان مواد جي ڇنڊ ڇاڻَ ۽ ان جي تاريخي لحاظ سان پرک ڪري پوءِ پنهنجن ماپيل توريل نتيجن کي پيش ڪرڻ جي سعادت حاصل ڪري ٿو. هو پنهنجي رنگين نثر نگاريءَ ۾ اُنهن پيچيدگين ۽ تضادن جو بہ ذڪر ڪري ٿو جيڪي بربرن جي تلخ تجربن ۾ روم سان ڇڻ لازم ملزوم هيا. پنهنجي شاهڪار طبعي ترجيح مطابق هو اسان جي آڏو پراڻين قبائلي سوسائٽين جا مختلف نمونا پيش ڪري جيڪي پنتي پيل، ظالم، جاهل ۽ وهمن وسوسن ۾ وڪوڙيل آهن ۽ هو اُنهن لاءِ پنهنجي ٻُڃان ۽ نفرت کي هرگز نٿو لڪائي. هن کي رُوسيو لاءِ ڪا همدردي ڪانہ هئي نڪي 'معزز جهنگلي' جي ڍِونگ واري لقب سان سندس تعلّق هو. ساڳي وقت اوائلي دؤر جي سوسائٽين جي مخصوص خاصيتن جيئن قدرت طرفان عطا ٿيل سندن سگهہ ۽ توانائي، آزاديءَ لاءِ فطري پيار ۽ قبائلي وقار جي احساس بابت هو ڪمال جي بي ريائي ۽ پوري سچائيءَ سان سندن ڀري ونڻ بابت ڀرپور طريقي سان بيان ڪري ٿو. اهڙين سُٺين خاصيتن کي هُو، سندن ڪاهليءَ جي تضاد ۾، تخليقي قوتن ۽ اصليت جي گهٽتائيءَ جي خامين سان ڀيٽي ٿو جيڪي رومي شهنشاهت جي سوسائٽيءَ ۾ هُن، انٽونئنز جي بهتر دؤر ۾ بہ نمايان طور

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تي منجهن ڏنيون هيون ۽ ” هي دنيا جي تاريخ جو اُهو دؤر هو جڏهن انساني نسل بيحد خوشحال ۽ سُکيو ستابو هو.“ (باب - 3) امن، قانون ۽ تهذيب جي ظاهري نعمتن جي واضح اقرار ڪرڻ جي باوجود، گبن جي نظر ۾، ”روم جي سوسائٽي، پنهنجي سياسي آزادي وڃائڻ جو سمجهوتو ڪري ورتو هو ۽ پوري طاقت ۽ پختگي حاصل ڪرڻ بعد، هاڻي گويا زوال طرف وڃڻ جا سانباها ڪرڻ لڳي.“ (پهرئين چار ورقي ڇاپي جي جلد - 1 جو مهاڳ) رومي دنيا جا ماڻهو يقيني طور تي ڇامڙن جو نسل هئا. گبن سچي شهنشاهت جي شهرين لاءِ نفرت جو اظهار ڪندي چوي ٿو، ان ڪانپوءِ مٿن حملي ڪندڙ جرمنيءَ جا ماڻهو ڇنيءَ طرح ۽ وڏي واڪي ڪين چوَن ٿا ته: ” جڏهن اُتر جا خطرناڪ جانٺا جوان سنڌن صفن ۾ زوريءَ ڪاهي پيا ته ڪمزور ۽ حقير نسل کي سبق سيکاري ٺيڪ ڪيائون.“ اُنهن آزاديءَ بابت مردانگيءَ وارو جذبو منجهن جاڳايو ۽ ڏهن صدين جي انقلاب کانپوءِ ’آزادي - هڪ خوبصورت، ذوق شوق ۽ سائنس، جي خوش ٿيندڙ وارث بڻجي وئي.‘ (باب - 2) گبن لاءِ سياسي آزادي تمام وڏي اهميت واري دولت هئي ۽ سنڌس راءِ موجب ان کي نئين زندگي بربرن ئي بخشي هئي. بربري طاقت جو داخل ٿيڻ ڇڻ جديد يورپ جي جياپي جو لازمي جُز بڻجي ويو. اُنهن جي قبيلائي ڇنّا پيڻي ۽ بربرن جي اوائلي فطري ۽ جِبلي صفت، خودمختيار ۽ هڪ ٻئي سان برابري ڪندڙ رياستن کي جنم ڏنو جيڪي اڳتي هلي، تخليقي ڇنّا پيڻيءَ جي عمل ۾ ڪير ڪندا تي، پاڻ ۾ گڏ رهڻ لڳيون ڇو ته غلاميءَ مان آزادي وٺڻ ئي اصلي ۽ سچي آزادي هئي جنهن کي سياسي توڙي دانائيءَ واري آزادي پڻ چيو ويو. جنهن کي گبن، سنڌس ڏينهن جي برطانيه جي تهذيب جو وڏي ۾ وڏو انعام ڪوٺيو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

فهرست

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - پهريون

انٽونز جي دؤر ۾ روم جي شهنشاهت جو دائرو ۽ ان جي فوجي طاقت

ٻي صدي عيسوي ۾ روم جي شهنشاهت کي دنيا جو خوبصورت ٽڪرو ۽ انساني تهذيب جو بهترين نمونو سمجهيو ويندو هو. شهنشاهت جي سرحدن جي حفاظت لاءِ ان جي تاريخي شهرت، بهادري ۽ دهشت کي ئي ان جو محافظ سمجهيو ويندو هو. شاندار ۽ طاقتور قاعدن قانونن، ۽ ماڻهن جي رؤين صوبن جي ايڪي ۽ اتحاد کي مضبوط ڪري ڇڏيو هو. اُتان جا امن پسند ماڻهو شهنشاهت جي دولت ۽ عياشيءَ مان لطف اندوز به ٿيا ته ڪجهه ناجائز فائدا به وٺڻ لڳا. آزاد آئين جي تصور، وقار ۽ عزت کي ماڻهن هِنئين سان هنداڻي رکيو هو. روم جي سينيٽ کي مڪمل اختيار هيا جنهن، حڪومت هلائڻ جا پورا انتظامي ۽ قانوني اختيار شهنشاهت کي سؤنپي ڇڏيا هيا. اُسي سالن کان به وڌيڪ هڪ سهڻي دؤر جي عوامي انتظام کي نِروا، ٽراجن، هيڊرئن، ۽ به انٽونز پنهنجي چڱاين، گُڻن ۽ قابليت مطابق هلائيندا رهيا. هن ڪانپوءِ ٻن بابن ۾ سلطنت جي خوشحاليءَ جو تذڪرو آيل آهي. ان بعد مارڪَس انٽونينَس جي مزت کان پوءِ هڪ اهڙو انقلاب آيو جيڪو سلطنت جي زوال ۽ خاتمي جو باعث بڻيو جنهن جا سبَب هنَ سان گڏوگڏ بابن ۾ ڄاڻايل آهن، هڪ اهڙو انقلاب جنهن کي هميشه لاءِ ياد رکيو ويندو ۽ جنهن جي زور ۽ اثر کي دنيا ۾ اڄا تائين محسوس ڪيو وڃي ٿو.

رومين کي مکيه فتحون جمهوريت ۾ ئي حاصل ٿيون. شهنشاهه اُنهن علائقن کي بچائڻ ۽ اُنهن جي حفاظت ڪرڻ تي ئي راضي هئا جيڪي علائقا اُنهن سينيٽ جي پاليسين هيٺ هلندي، چيف مئجسٽريٽن جي پيروي ڪندي عوام جي مردانگيءَ واري جوش جذبي ذريعي فتح ڪيا هيا. پهريَن ستن صدين* ۾ ڪين نمايان ڪاميابيون حاصل ٿيون، پر اهو اعزاز ڇڻ ته آگسٽَس کي مليو هو جو هن سڄي سرزمين کي طابع ڪرڻ جي اجائي خواهش کي ترڪ ڪيو ۽ عوامي نمائندگي جي ڪائونسلن ۾ انصاف ۽ رواداريءَ جو جذبو پيدا ڪيو. فطري توڙي وقت جي حالتن پٽاندر هُو اُمن قائم ڪرڻ طرف راغب هيو تنهنڪري هن روم جي مانَ ۽ شانَ کي اجا مٿاهون ڪرڻ ٿي چاهيو. هن سلسلي ۾ ڪيس نه فوج ڪشي جي خطري وٺڻ جي ضرورت هئي نه هُن ڪا پنهنجي دل ۾ اهڙي آرزو يا اُميد ئي رکي هئي. ٻيو ته ڏورانهَن علائقن ۾ جنگيون جوٽڻ نهايت ئي خطرائتو ۽ جوکم جو ڪم هو جو ته ان صورتحال ۾، اڳ ۾ هٿ آيل علائقن تي پنهنجو قبضو جاري رکڻ به ڪيس ڏکيو ٿي لڳو. ساڳي وقت بهتر نتيجن نکرڻ جي اُميد به اڱ ڇڻي وڌيڪ ۽ فائديمند گهٽ ٿي نظر آئي. آگسٽَس جي پنهنجي وسيع تجربي ۽ سندس دورانديش صلاحڪارن جي مشوري سندس صحتمند رجحانن کي هٿي ڏني ۽ سندس يقين وڌيڪ پختو ٿي ويو ته روم جي سلامتي ۽ ان جي عزت آبرو کي برقرار رکڻ ۽ ان کي هيبتناڪ بربرن کان بچائڻ لاءِ صلح جي فضا قائم ڪرڻ نهايت ضروري هئي، تنهنڪري پاڻ ۽ پنهنجي فوجي لشڪر کي پارٿِيَنس جي تيرن جي نشاني آڏو اچڻ جي بجاءِ هن هڪ باعزت صلحنامي جي ذريعي پنهنجا جهنڊا ۽ قيدي، مخالفن کان واپس ورتا جيڪي ڪراسَس جي شڪست وقت کانئن کسيا ويا هيا.[1] هن جي حڪومت جي شروعاتي دؤر ۾ سندس جنرلن، حبش ۽ عربستان جي وسعتن کي گهٽائڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ خط

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

استوا جي ڏکڻ طرف هزار ميلن تائين ڏوڪيندا ويا پر بي رحم موسم جي سخت گرميءَ، جنگجو جنرلن کي اڳتي وڌڻ نہ ڏنو ۽ اهڙيءَ طرح دنيا جي هن نرالي ۽ جداگانہ حصي جا سادا ۽ صلح پسند ماڻهو، مخالفن جي حملن جي يلغار کان محفوظ رهيا.[2] يورپ جي اُترين علائقن جي ملڪن کي فتح ڪرڻ لاءِ محنت توڙي خرچ ڪرڻ جي ڪابہ ضرورت ڪانہ هئي، خاص طرح جرمنيءَ جا علائقا جتي گھاٽن جهنگلن ۽ ڏبڻ جا خطرا موجود هئا. اُتي جا خطرناڪ ۽ بهادر بربر اهڙي زندگيءَ کان نفرت ڪندا هيا جنهن ۾ سندن آزادي کسي وڃي هجي. اُنهن مٿان شروعاتي حملن ۾ ايئن محسوس ٿي رهيو هو تہ رومين جي طاقت مٿانئن غلبو ڪري وٺي هئي پر پوءِ هو نااُميديءَ جي ڪيفيت مان ٻاهر نڪري ويا ۽ جلد ئي پنهنجي آزادي حاصل ڪري ورتائون ۽ آگسٽس تي واضح ڪيائون تہ بخت ۽ قسمت جي پائداري تي غرور ڪرڻ عبث ۽ اجايو هو.[3] هن شهنشاهہ جي موت تي ، سندس وصيت نامي کي سينيٽ ۾، ماڻهن جي آڏو عالم آشڪار ڪري پڙهيو ويو، هُن پنهنجي اولاد لاءِ قيمتي ورثو پُٺتي ڇڏيو ۽ ان سان گڏ ڪين هدايت ڪئي تہ سندس شهنشاهت جون جيڪي اصلي ۽ قدرتي حدون هيون، اڳتي لاءِ بہ اُنهن کي ئي قائم رکيو وڃي، مثال طور، اولهہ طرف ائٽلانٽڪ سمنڊ، رائين ۽ دنيوب نديون اتر طرف، اوڀر ڏي فُرات ۽ عربستان ۽ آفريڪا ڏکڻ طرف هيون.[4]

خوش قسمتيءَ سان شايد ڪجهہ عرصي لاءِ ماڻهن کي (جهيڙن جهڳڙن کان) سُک جو ساهہ ڪڻڻو هو تنهنڪري آگسٽس جي وارثن، سندس سهڻي سلوڪ، سياڻپ ۽ گڻن کي اوگڻن، ڊپ ۽ خوف ۾ تبديل ڪري ڇڏيو. پهريَن سيزرس، هڪ طرف عياشيءَ طرف راغب ٿيڻ سبب تہ ٻي طرف پنهنجين نارَوا حرڪتن جي ڪري، پنهنجي فوجين جي سارَ سنڀار لهڻ بہ بند ڪري ڇڏي ۽ پنهنجن صوبن ۽ سرحدن جي حفاظت ڪرڻ بہ ڇڏي ڏنائون. وري ساڳي وقت اهو بہ برداشت نٿي ڪري سگهيا تہ اُنهن جا اعزاز، ڪارناما ۽ علائقا سندن نااهلي ۽ سستيءَ سبب، سندن ئي جنرلن جي بهادري ۽ طاقت سبب مٿان ڪانئن کسجي وڃن. رعيت جي فوجي شهرت کي بہ شهنشاهت جي شان ۽ شوڪت خلاف ڄڻ تہ ڪو حملو تصور ڪيو ٿي ويو، ان ڪري روم جي هر جنرل جي نہ رڳو ڊيوٽي هئي پر هر هڪ کي مڪمل ذميواري سوُنپي وئي هئي تہ وڏيڪ علائقا فتح ڪرڻ بجاءِ، هر ماڻهو پنهنجي سرحدن جي حفاظت ڪري، ڇاڪاڻ تہ وڌيڪ علائقن جي فتح جو خواب ڏسڻ، سندن ئي فتح ڪيل بربرن جي پيٽ ۾ خود هُنن جي لاءِ وڌيڪ هاجيڪار ۽ خطري وارو ڪم هو.[5]

پهرين صدي عيسوي ۾ روم جي سلطنت ۾ فقط برطانيہ جي صوبي جو واڌارو ٿيو. سيزر ۽ آگسٽس جي وارثن مٿي بيان ڪيل ڪارنامو فقط ان ڪري سرانجام ڏنو هو جو هنن پنهنجي اَڳئين چال چلت کي ترڪ ڪري پنهنجن بزرگن ۽ بهادرن جي مثالن تي هلڻ جي ڪوشش ڪئي هئي. هڪ طرف گال جي ساموندي ڪناري جي قدرتي ويجهڙائيءَ ڪين فوجي چڙهائيءَ لاءِ هِرڪائي رهي هئي تہ ٻي طرف مڇيءَ جي دولت، جيڪا توڙي جو يقيني ڪانہ هئي، سندن مايا ميڙڻ جي هوَس کي وڌايو[6] ۽ جيتوڻيڪ برطانيہ کي هڪ خاص ۽ نمايان حيثيت سان ڏنو پئي ويو، پر ان جي فتح، بين الاقوامي ماپي ۽ معيار جي لحاظ سان هرويرو ايڏي اهميت واري نہ هئي. اندازي موجب چاليهن سالن جي جنگ ڪانپوءِ، اُها جنگ جيڪا هڪ احمق انسان[7] جوڙي ۽ جنهن کي نهايت ئي نادان شخص هٿي ڏني ۽ وري جيڪا هڪ بزدل ترين شهنشاهہ بند ڪئي، نتيجي ۾ تمام گهڻو علائقو روم جي قبضي ۾ اچي ويو.[8]

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

انگريزن جي مختلف قبيلن ۾ بهادري ته هئي پر اڳتي وڌڻ جو منجهن طور طريقو نه هو. آزاديءَ لاءِ چاهت ته ونن هئي پر هو پاڻ ۾ ايڪي ۽ اتحاد ڪرڻ کان عاري هئا. فقط درندگيءَ واري طاقت جي زور تي هنن جنگ جوٽڻ ٿي چاهي.پر پوءِ سليقي کان سواءِ يا ته هڪدم ڪٺي هٿيار ڦٽا ڪيائون يا وري وحشي ٻچي پاڻ ۾ ٿي وڙهي پيا. پاڻ ۾ ٻڌي ۽ ايڪي نه هئڻ سبب بي يارو مددگار ٿي وڙهيا ۽ نتيجي ۾ لڳاتار شڪستُن تي شڪستون کائيندا رهيا. ڪئريڪٽيڪَس جي دوراند يشي، بوڊيسا جي نااُميدي ۽ ڊُروئڊس جي اجائي جوش جذبي - ٽيئي گڏجي نه ته سندن ملڪ کي غلاميءَ کان بچائي سگهيا ۽ نه وري شهنشاهي جنرلن کي اڳتي وڌڻ يا سندن ترقيءَ جي رفتار کي روڪي سگهڻ ۾ ڪامياب ٿي سگهيا. جن پنهنجي قومي عزت ۽ آبرو کي ان وقت به برقرار رکيو، جڏهن دنيا جي ڪمزور ترين شخصَ پنهنجي تخت ۽ تاج کي ذليل ڪري ڇڏيو هو. عين ان وقت جڏهن ڊوميٽيَن جيڪو پنهنجي محل ۾ اُنهن خوف خطرن ۾ وڪوڙجي ويو هو جيڪي دراصل سندس ئي پيدا ڪيل هيا، سندس فوجن هڪ باوقار جنرل ائگريڪولا جي سربراهيءَ ۾ ڪئليڊونيا جي وڏي فوج کي، گرام پيَن جي پهاڙين وٽ شڪست ڏني هئي. نه رڳو ايترو پر ان مهم جُوئيءَ ۾ هڪ نامعلوم ۽ خطرناڪ سامونڊي سفر ڪندي، سندس ٻيڙن روم جي جنگي سازوسامان کي ٻيٽ جي چئني طرفن کان واضح ۽ نمايان ڪري ڇڏيو هو. برطانيه جي فتح ته اڳ ۾ ئي مڪمل ٿي چڪي هئي، هاڻي ائگريڪولا پڪو عزم ڪيو ته آئرلئنڊ کي به پنهنجي تابع ڪري، جنهن لاءِ سندس خيال موجب هڪ محدود فوجي دستو ۽ ڪجهه سندن مددگار ڪافي هوندا.[9] اولهائين ٻيٽ کي هڪ قيمتي ورثي ۾ تبديل ڪري سگهجي ٿو، جيڪڏهن آزاديءَ جي نظرئي ۽ تصّور کي انگريزن جي اکين ۽ دماغ کان اوجهل ڪري ڇڏجي ته پوءِ مجبور ٿي اُهي پنهنجي قبضي واري حالت کي قبول ڪري وٺندا.

پر........ائگريڪولا جي ذات ۽ ذهانت ڪيس وڌيڪ ڪم نه آئي ۽ جلد ئي برطانيه جي حڪومت مان ڪيس ڪڍي ٻاهر ڪيو ويو ۽ سرحدن کي وڌيڪ وسيع ڪرڻ جي سندس هوَس کي به نامناسب عمل سمجهيو ويو. پر جنرل صاحب جيڪو نهايت ئي دوراند يش شخص هو، حڪومت کان ٻاهر ٿيڻ کان اڳواٽ ئي هن پنهنجي حفاظت ۽ پنهنجي مرضيءَ مطابق رهڻ جو بندوبست ڪري ڇڏيو هو. هن مشاهدو ڪيو هو ته ٻيٽ ٻن حصن ۾ ورهايل آهي ۽ اُهي حصا، مختلف طرفن کان نارَن جي موجودگيءَ سبب، جن کي هاڻي اسڪاٽلئنڊ جا چوڙَ به سڏيو ويندو آهي، هڪ جيترا به نه هيا.

ائنٽونينَس پيَس جي حڪومت دوُران، هن هر چاليهن ميلن کان پوءِ فوجي اسٽيشنون قائم ڪيون هيون جن کي پوءِ سخت پٿر جي پيڙهه ۽ بنيادن تي تعمير ڪري، مضبوط قلعا ۽ ديوارون ناهي ۽ اُنهن کي گاهن ۽ وَليَن سان ڍڪي، دشمن جي حملن کان هر لحاظ سان محفوظ ڪيو ويو هو.[10] ائنٽونينَس جي هن ديوار کي جيڪا ايڊنبرا ۽ گلاسگو جي موجوده جديد شهرن کان ٿورڙو ئي اڳتي آهي، روم جي صوبي جي آخري حد تسليم ڪيو ويو. ٻيٽ جي اُترئين ڇيڙي وٽ، ڪئليڊونيا جي مقامي ماڻهن پنهنجي ڇڙواڳ آزاديءَ کي قائم رکيو هو جنهن لاءِ هو پنهنجي بهادريءَ کان وڌيڪ پنهنجي غربت جا احسانمند هئا. سندن حملن کي هر دفعي نه رڳو ناڪام بنايو ويو هو پر حملي ڪندڙن کي ان جي سزا به ملندي رهي هئي پر، بهرحال سندن ملڪ ڪڏهن به ڪنهن جي تابع نه ٿي سگهيو.[11] دنيا جي خوشگوار ۽ بيحد سُٺين موسمن جا مالڪَ، سياري جي طوفان جي سَٽيل غمناڪ ٽڪرين، نيري ڌُنڌ سان ڍڪيل

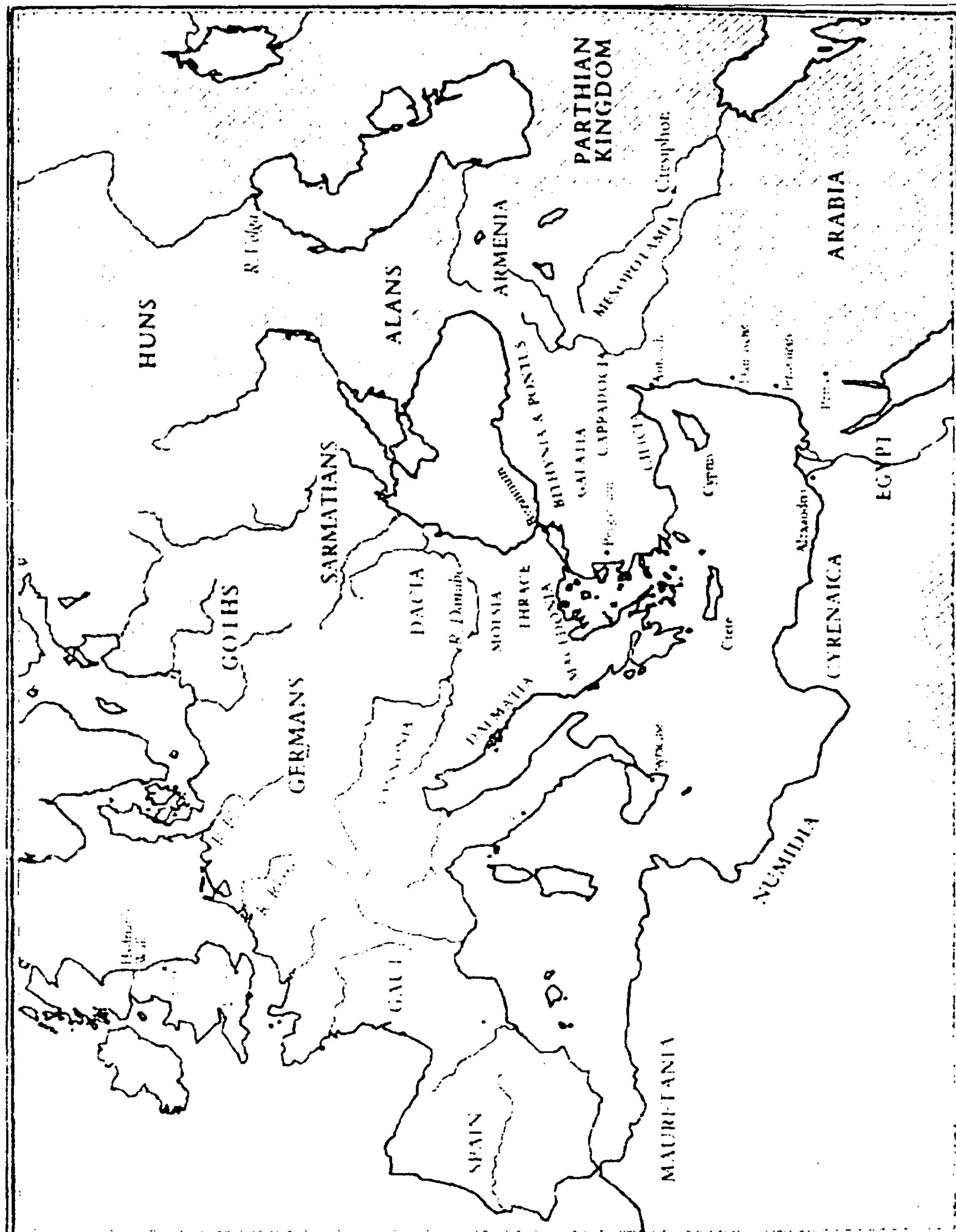
sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڊنين ۽ ٻَغ ٽڏن پوئن منجهان ڇڻ پاڻ سان نفرت جا انبار ڪٺي نمودار ٿيا ۽ اهڙي ظالم موسم ۾ به هتان جي بيهودن ۽ وحشي انسانن جهنگ جي هرڻن کي شڪار ڪرڻ لاءِ پڇائي پڇائي اڌمئو ڪري ڇڏيو.[12]

آگسٽس جي مرڻ کان ٽراجن جي تخت نشينيءَ تائين روم جي سرحدن جي اها صورتحال هئي ۽ شهنشاهي طور طريقي جا اصول ۽ قاعدا به ان کان مختلف نه هئا. ان بااخلاق ۽ توانا عادتون رکندڙ شهزادي تعليم ته هڪ سپاهيءَ واري حاصل ڪئي هئي پر منجهس صلاحيتون هڪ جنرل واريون هيون.[13] سندس اڳوڻن وڏن جي زماني جي صلح وارو ماحول هاڻي جنگين ۽ فتحن جي مهم جوئيءَ ۾ تبديل ٿي چڪو هو. ڪافي عرصي جي وقفي کان پوءِ سندس فوجين، هڪ فوجي شهنشاهه جي پرواهه نه ڪندي سندس رستو روڪيو هو. ٽراجن جا پهريان فوجي معرڪا ڊاسيَنس جي خلاف هئا. اُنهن ڊوميٽين جي حڪومت دؤران، روم جي وقار ۽ عظمت کي کُليو کلايو مٽيءَ ۾ ملائي ڇڏيو هو.[14] وحشين جي ظالماڻي طاقت ۽ اُرهه زورائيءَ سان، هنن، زندگيءَ لاءِ نفرت جي جذبي کي به ملائي ڇڏيو هو جيڪو بقا جي پختن دليلن ۽ مرڻ کانپوءِ روحن جي جسمن ۾ منتقليءَ جي نظرئي کان ورتو ويو هو.[15] ڊئسيَن شهنشاهه ڊيسيبئلس پاڻ کي هڪ مخالف جي روپ ۾ پيش ڪيو، جيڪو لڳ ڀڳ ٽراجن جهڙوئي هو. هن مقدر مان توڙي پاڻ مان اُميد نه لاٿي هئي پر دشمنن جي اعتراف ڪرڻ تائين، هن پنهنجي بهادري ۽ رواداري سميت پنهنجا سڀ سهارا ۽ وسيلا ختم ڪري ڇڏيا هئا.[16] هيءَ يادگار جنگ، جنهن ۾ تمام ٿورڙي عرصي لاءِ لڙائي بند ٿي، پنجن سالن تائين جاري رهي، پر جيئن ته شهنشاهه پنهنجي سڄي اسٽيٽ جو زور هن جنگ تي لاتو هو ته نيٺ بربرن کي مجبور ٿي جهڪڻو ۽ جنگ کي ختم ڪرڻو پيو.[17]

ڊئيسيا جي نئين صوبي جو دائرو جيڪو آگسٽس جي قائم ڪيل رد ُارڊ کان پوءِ ٻيو نمبر وڏو ڪارنامو هو، 1300 ميلن تائين پکڙيل هو. سندس قدرتي حدون نِيسٽر، ڊِيس، هيٺين دنيوب ۽ ايگزين سمنڊ هيون. فوجي رَسدَ ۽ رستي جا اهڃاڻ اجا تائين دنيوب جي ڪنارن کان بينڊر جي سرحدن تائين ملن ٿا. هيءَ جڳهه موجوده تاريخ ۾ به شهرت رکي ٿي ته ترڪي ۽ روس جي سلطنتن جي سرحد به ليکي وڃي ٿي.[18]

ٽراجن شهرت جو بکيو هو، ۽ جيستائين انسانذات پنهنجن سڄڻن ۽ قدردانن جي بجاءِ پنهنجن جاني دشمنن سان مهربانيون ڪندي ايندي تيستائين فوجي شان ۽ شوڪت جي طلب ۽ تانگهه وڏن ۽ ناليوارن ماڻهن جي ڪمزوري رهندي ايندي، سڪندر (Alexander) جون تعريفون ۽ مداحون جن کي جڏهن تاريخدانن ۽ شاعرن ٻين ماڻهن تائين پهچايو ته ٽراجن تي به انجا منفي اثر پيا جو سندس اندر ۾ سڪندر سان برابريءَ جي خواهش جاڳي پئي، هن وانگر روم جي شهنشاهه، مشرق جي ڪجهه قومن خلاف حملي ڪرڻ جا سانباها ڪيا پر پوءِ ٿڌو ساهه کڻندي پڇتايائين ته سندس وڏي عمر، ڪيس فلپ جي پُٽ جي دبدبي ۽ شهرت سان همسري ڪرڻ جي اجازت نٿي ڏني،[19] ان جي باوجود ٽراجن جي عارضي ڪاميابي به تيز، تکڙي ۽ ڏيکاوَ واري هئي. نااهل پارٿيَنس جن کي پيٽ جي تڪليف به ڇِني ڇڏيو هو، سندس فوجن آڏو بيهي نه سگهيا ۽ جلد ئي ميدان ڇڏي پڇي ويا. هو وڏي خوشي ۽ شادمانيءَ مان فرات نديءَ تائين اچي پوءِ آرمينيا جي پهاڙن کان ايراني نار تائين پهتو. کيس ان ڳالهه تي فخر هو ته هو پهريون شخص هو، جيتوڻيڪ هو روم جي جنرلن جو آخري ماڻهو هو جنهن ايڏو ڏورانهون سمنڊ جهاڳي پار ڪيو هو. سندس سامونڊي

The Roman Empire at its greatest extent in the time of Trajan, AD c.100

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جهازن عربستان جو ڪنارو پار ڪيو ته ٽراجن ڇڻ ڦونڊ ۾ پرچي ويو ته هو جلد ئي هندستان جي حدن ڪي ڇهڻ وارو هو.[20] هر روز سينيٽ کي حيرت وچان ڳجهه ڳجهاندر ۾ نون نالن ۽ نين قومن جي باري ۾ خبرون پيون ملنديون هيون ته اُهي سندس حڪومت ڪرڻ جي حق کي تسليم ڪن ٿا. هنن کي ٻڌايو ويو ته باسفورس، ڪولڪوس، آئبيريا، البانيا ۽ آرهين جا شهنشاهه توڙي خود پارٿين حڪمران به هن شهنشاهه جي هٿان، سندس حڪمرانيءَ کي قبول ڪري ڇڏيو هو ۽ جابلو علائقن جهڙوڪ مدائن ۽ ڪاردوچين جي آزاد قبيلن ۽ ذاتين به ڪيس منتون ڪيون هيون ته شهنشاهه سلامت سندن حفاظت ڪرڻ جي مهرباني فرمائي. هوڏانهن آرمينيا، ميسوپوٽيميا ۽ اسيريا جهڙا مالدار ملڪ به هاڻي ننڍا ننڍا ٿي صوبن جي حيثيت ۾ تبديل ٿي ويا هئا[21] پر ٽراجن جي موت، شهنشاهت جي هيڏي ساري بهتر صورتحال کي ڇڻ جلد ئي نراسائيءَ طرف ڌڪي ڇڏيو ۽ هڪ امڪاني خطرو فورن پيدا ٿي پيو ته ڏورانهن علائقن جون ڪيتريون ئي قومون پنهنجي ڳچيءَ مان غلاميءَ جو ڳٽ لاهي اُڇلڻ ۾ دير نه ڪنديون جو ته اُهو طاقت وارو هٿ، جنهن جي ڪري هنن مجبور ٿي سندس تابعداري تسليم ڪئي هئي، باقي نه رهيو هو ۽ هاڻي سندن رستي روڪڻ وارو ڪوبه ڪو نه هو.

هڪ قديمي روايت هئي ته جڏهن روم جي ڪنهن شهنشاهه، جُوپيٽر جو مندر ڪئپيٽول (Capitol) روم ۾ اڏيو هو ته ٽرمينَس ديوتا جنهن لاءِ مشهور هو ته (هو ملڪي سرحدن جي حفاظت جو نگهبان هو ۽ ان وقت جي روايتن ۽ رسمن موجب سندس نمائندگي هڪ تمام وڏو پٿر ڪندو هو) جيڪو ننڍن ننڍن ديوتائن ۾ وڏو ديوتا هو، روم جي وڏي ۾ وڏي ديوتا جوپيٽر کي به سندس جانشين ٿيڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو. پيشنگويون ڪندڙ ڪجهه ماڻهن سندس ضِد ۽ هوڏ مان به بهتر ۽ مثبت نتيجا ڪيڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ ان کي هڪ ستو سنئون سمجهڻ لڳا ته رومي طاقت جون حدون هاڻي ڪڏهن به نه گهٽبيون.[22] اها پيشنگوئي، هڪ وڏي عرصي تائين، پنهنجي تڪميل جي مرحلن مان گذرندي رهي، پر توڙي جو ٽرمينس، جوپيٽر ديوتا جي عظمت آڏو ته نه جهڪيو پر نئين شهنشاهه هئڊرئن جي حڪومت جي فرمانَ کي جلد تسليم ڪري ورتائين. ٽراجن جي حڪومت جي دؤر ۾ مشرق جي ملڪن ۾ جتي جتي به فتحون حاصل ٿيون هيون، اتان جي سڀني حڪمرانن کان استعيفائون وٺڻ هئڊرئن جي حڪومت جو پهريون قدم هو. هن پارٿينس کي پنهنجي خود مختيار حڪمران کي چُونڊن ذريعي بحال ڪرڻ جو حق ڏئي ڇڏيو. آرمينيا، ميسوپوٽيميا ۽ اَسيريا جي صوبن مان فوجون هٽائي ڇڏيون ۽ آگسٽس جي سونهري اصولن جي پاسداري ڪندي فرات کي رومي سلطنت جي حد تسليم ڪري ڇڏيو.[24] عوامي توڙي ذاتي معاملن جي حوالي سان، شهزادن جي سلسلي ۾، ڪنهن به غلطي يا مٽن الزام لاءِ جيڪو سندن محاسبي ڪرڻ جو طور طريقو مقرر ڪيل آهي، ان مطابق به هئڊرئن جي هلت چلت کي دورانديشي ۽ اعتدال پسندي سان تعبير ڪندي ڪيس ساراهيو ويو آهي، پر تڏهن به سندس خاصيتن جي ڪڏهن خراب ته ڪڏهن تمام سٺن ڳڻن، ماڻهن ۾ سندس لاءِ ڪن وقتن تي شڪ شبها ضرور پيدا ڪيا. بهرحال اهو سندس وَس ۾ ڪونه هو ته هو پنهنجي اڳوڻي شهنشاهه جي عظمت جا نغما ڳائي پر هو پنهنجي ان ڳالهه جو اعتراف ڪندو رهندو هو ته هو پاڻ کي ان قابل نٿو سمجهي ته ٽراجن جي دؤر ۾ فتح ٿيل ملڪن کي بحال ۽ برقرار رکي سگهي.

ٽراجن جي فوجي دٻدٻي ۽ ملڪن فتح ڪرڻ جي شُهرت، سندس جانشين جي اعتدال پسندي واري رويي جي بلڪل ابتڙ هئي. انٽونينَس پِيَس جي سانت سڪون واري ماحول جي مقابلي ۾ هئڊرئن جي متحرڪ حڪومت ڪافي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نمايان هئي. هئڊرئن جي زندگي هڪ مسلسل مسافريءَ جيان هئي ڇو تہ منجهس گهڻيون ئي خاصيتون هيون، هو هڪ بهادر سپاهي، مدبر سياستدان ۽ هڪ پڙهيل ڪڙهيل شخص هو. هُو پنهنجا ڪم ۽ ڊيوٽي پوري ذميواريءَ سان مڪمل ڪري خوش ٿيندو هو. فضائن جي سردي گرمي ۽ موسمن جي تبديليءَ جو مٿس ڪو بہ اثر نہ ٿيندو هو. اهوئي سبب آهي جو هو پيرين پيادو ۽ مٿي اُگهاڙو ڪئليڊونيا جي ڄميل برفن توڙي مصر جي مٿانهن علائقن جي لُوساٽيندڙ گرميءَ ۾ بہ اڳتي ڏوڪيندو ويو. سندس سلطنت جو ڪوبہ علائقو يا صوبو اهڙو نہ هو جنهن ۾ سندس حڪومت جي دوُر ۾ ڪو حاڪم مقرر نہ ڪيو ويو هجي.[25] ان جي برعڪس انٽونينس پيَس جي خاموش ۽ سُڪون واري زندگي اٽليءَ جي عياشين ۾ گذري ۽ سندس عوامي انتظام سنڀالڻ جي ٽيويهَن سالن ۾ هن وٽندڙ ۽ سٺي طبيعت رکندڙ شهزادي جي ڊگهي ۾ ڊگهي مسافري، روم ۾ هڪ محل کان سندس ٻي جڳهہ لينوين وِلا تائين هئي جتي هو ڪڏهن ڪڏهن وڃي آرام ڪندو هو.[26] سندن ذاتي خاصيتن جي واضح فرق جي باوجود. هئڊرئن توڙي ٻن انٽونِنز، آگسٽس واري حڪومتي نظام جي طريقي تي هلڻ چلڻ جي ڪوشش ڪئي. اُنهن سلطنت جون سرحدون وڌائڻ جي بجاءِ ان جي وقار کي برقرار رکيو. هر ممڪن طريقي سان هنن بربرن سان بہ دوستيءَ جو هٿ وڌايو ۽ انسانذات کي يقين ڏيارڻ جي پوري ڪوشش ڪيائون تہ روم جي حڪومت هاڻي وڌيڪ ملڪن فتح ڪرڻ لاءِ نہ پر ملڪي نظام ۽ انصاف جي بهتريءَ لاءِ هر ممڪن ڪوشش ڪري رهي هئي. ٽيتاليهن سالن جي ڊگهي عرصي ۾ سندن خلوص وارين ڪوششن ڪاميابيءَ جا قدم چُميا ۽ سواءِ ٿورڙن هيڪڙ ٻيڪڙ ناخوشگوار واقعن جي، جن ۾ بہ سندن فوجين، سرحدن تي رسمي مشقون ٿي ڪيون، هئڊرئن ۽ انٽونينَس پيَس جي حڪومتن جي دوُر کي اَمن اَمان ۽ صلح قائم ڪرڻ جو آفاقي دوُر چئي سگهجي ٿو.[27] هاڻي روم جي نالي کي پوري دنيا جي قومن ۾ عزت ۽ احترام جي نظر سان ڏٺو ٿي ويو. خطرناڪ وحشي ماڻهن بہ پنهنجن اختلافن کي هاڻي شهنشاهہ وٽ فيصلي جي لاءِ کڻي وڃڻ کي ترجيح ٿي ڏني. اسان کي ساڳي دوُر جي مؤرخن وڌيڪ کولي ٻڌايو آهي تہ شهنشاهہَ اُنهن سفيرن کي بہ ملاقات جو شرف بخشيو جن کي اڳ ملڻ کان ۽ اُنهن کي رعيت جي صفن ۾ شامل ڪرڻ کان انڪار ڪيو ويو هو.[28] روم جي فوجي قوت جي خوفَ، شهنشاهن جي اعتدال پسنديءَ کي وڌيڪ وقار ۽ عزت بخشي، هنن صلح جي فضا کي بہ قائم رکيو پر ساڳي وقت جنگ جي تيارين کان بہ غافل نہ رهيا. توڙي جو ماڻهن سان سندن رويو منصفاڻو هو، پر پوءِ بہ پنهنجي سرحدن تي کُليو اعلان ڪرايائون تہ هو ڪنهن جي اُرهہ زوراٽيءَ کي ڪنهن حد تائين تہ برداشت ڪري سگهندا پر جيڪڏهن ڪين ايذاءُ رسايو ويو تہ اهو سندن برداشت کان ٻاهر هوندو، سندن فوجي طاقت، جيڪا هئڊرئن ۽ وڏي انٽونينَس جي قوت جي ڏيکاءَ لاءِ تہ ڪافي هئي، شهنشاهہ مارڪَس پارٿيَنس ۽ جرمنيءَ خلاف استعمال ڪئي، بربرَن جون اڳرايون ۽ دشمنيون، هڪ فيلسوف شهنشاهہ کي بہ چيڙائڻ جو سبب بڻيون جنهن سبب پنهنجي حفاظتي تدبيرن کي پختو ڪندي، مارڪس ۽ سندس جنرلن فرات ۽ ڊنيوب جي علائقن ۾ وڏيون فتحون حاصل ڪيون.[29] رومي شهنشاهت جو فوجي نظام، جنهن يا تہ سانت سُڪون قائم ڪيو يا وري جنگ ۾ ڪاميابي ماڻي، هاڻي اسان جي توجهہ جو تمام اهم نقطو هوندو.

گڏيل ملڪيت (Common Wealth) جي چڱي زماني ۾ هٿيارن جو استعمال فقط شهرين جي انهن طبقن لاءِ هوندو هو جيڪي پنهنجي ملڪ سان پيار ڪندا هئا، يا وٽن ملڪيت هوندي هئي جنهن جي حفاظت ڪندا هئا يا اُنهن

قاعدن قانونن کي ناهڻ ۽ انهن تي عمل ڪرڻ ۾ اُنهن جو بہ حصو هوندو هو تہ ان کي برقرار رکڻ لاءِ سندن دلچسپي ۽ ذميواري پڻ هوندي هُئي، پر وقت گذرڻ سان، عام ماڻهوءَ جي آزادي، فتحن جي جنون باعث ختم ٿيندي وئي ۽ جنگ جو منظر هڪ فن جي شاخ ۾ تبديل ٿي بهتر ٿيو پر وري جڏهن اُهوئي فن واپار ۾ بدليو تہ ذليل ٿي ويو.[30] فوجي خود جيڪي اُنهن وقتن ۾ پرانهَن صوبن لاءِ ڀرتي ڪيا ويندا هئا، اُنهن لاءِ ضروري هو تہ هو روم جا شهري هجن. ان فرق يا انفراديت کي يا تہ قانوني ضرورت سمجهيو ويندو هو يا وري روم جي لشڪري سُورمن لاءِ ان کي مناسب معاوضي ڏيڻ سان تعبير ڪيو ويندو هو، پر فوجين جي ڀرتيءَ لاءِ وڏيڪ اهم ڳالهہ اها هوندي هُئي تہ عمر جي ڇاٽايل حدَ پوري هجي، جسماني طور جانٺو جوان هجي ۽ فوجي معيار تي هر لحاظ سان پورو لهي.[31] لازمي ڀرتي ڪيل فوج ۾، موسم جي لحاظ سان ڏاکڻين طرف جي مقابلي ۾، اُترين علائقن کي وڌيڪ اهميت ڏني ويندي هُئي. ڀرتي ڪرڻ وقت شهرن جي مقابلي ۾ ٻهراڙيءَ جي اُنهن ماڻهن کي اوليت هوندي هُئي جيڪي نسل درنسل فوجي پيشي سان لاڳاپيل هئا. ساڳي وقت ان ڳالهہ جو خيال بہ رکيو ويندو هو تہ ويهَڪ ڪندڙ ۽ آرام طلب ماڻهن جي ڀيٽ ۾ جفاڪش ماڻهو جيئن لوهرَ، واڍا ۽ شڪاري ماڻهو اڳتي اچن جيڪي وڌيڪ محنتي، جاکوڙيندڙ ۽ همت وارا هئا.[32] گهٽي ملڪيت هئڻ، فوج ۾ ڀرتي ٿيڻ لاءِ ڪابہ لياقت نہ سمجهي ويندي هُئي، پر ان ڳالهہ جو يقيني خيال رکيو ويندو هو تہ روم جون فوجون، اُنهن آفيسرن جي تابع هجن جيڪي اوچي خانداني نسل سان تعلق رکندا هجن ۽ سندن تعليمي معيار بہ بهتر هجي، پر عام سپاهي، مٿين معيار جي برعڪس، موجوده يورپ جي ڪرايي جي فوجين جيان، نہ رڳو گهٽ ذاتين پر انسانذات جي انتهائي بدڪردار ماڻهن ۽ بدنام نسلن منجهان چونڊيا ويندا هئا.

اهي گُڻ جن جو نالو پراڻن زمانن ۾ حب الوطني هو، درحقيقت اسان جي اُنهن دلچسپي وارن ذهني لاڙن سان تعلق رکن ٿا جن ذريعي اسان هڪ آزاد حڪومت جي بقا ۽ ڀلي لاءِ سوچيون ٿا. اُهو جذبو، جنهن ملڪي فوجن کي ناقابل - شڪست بنائي ڇڏيو هو، شهزادي جي پاڙي خور نوڪرن جي فوج تي ذرو بہ اثر نہ ڪيو ۽ هاڻي اهو ضروري ٿي پيو هو تہ ايڏي وڏي نقص جو خال ڪنهن ٻي زوردار جذبي سان پرڻ جي ڪوشش ڪجي ۽ اهو جذبو مذهب ۽ خودداريءَ کان وڌيڪ ٻيو ڪو بہ نہ هو. هاري ناري توڙي مشينن جو پورهيو ڪندڙ ماڻهن کي وري هن ڳالهہ تي ناز هو تہ هو فوج جهڙي عزت واري روزگار سان لاڳاپيل هيا جنهن ۾ سندن رتبي توڙي شهرت جو دارومدار سندن بهادريءَ سان لاڳاپيل هو. توڙي جو ڪنهن خانگي اداري ۾ ڪم ڪندڙ سپاهيءَ جي بهادري، شهرت جي محتاج نہ هوندي آهي تڏهن بہ هن جو ذاتي رويو، ان ڪمپنيءَ، اداري، سپاهيءَ توڙي خود فوجَ، جنهن سان هو تعلق رکي ٿو، لاءِ ڪڏهن ڪڏهن نيڪ نامي يا بدناميءَ جو باعث ٿيندو آهي. پنهنجي نوڪريءَ ۾ داخل ٿيندي ئي سپ کان پهريون، سندس مقدس پيشي سان وفادار رهڻ جو ڪيس قَسم ڏنو ويو. هن واعدو ڪيو تہ پنهنجي جهنڊي کي ڪڏهن بہ نہ ڇڏيندو، پنهنجي مرضي ۽ خواهشن کي پنهنجي ليڊرن جي حڪم جي تابع ڪري ڇڏيندو ۽ ضرورت پئي تہ شهنشاهہ ۽ شهنشاهت جي تحفظ ۽ ڀلي لاءِ پنهنجي جان بہ قربان ڪري ڇڏيندو.[33] رومي فوجين جي پنهنجي جهنڊي سان محبت ۽ وفاداري، ٻن جذبن يعني مذهب ۽ قومي وقار جي زوردار اثر باعث هُئي. جهنڊن ۾ اُڪريل سونهري عُقاب جيڪي سپاهين جي سامهون چمڪيا ٿي، سندن گهري عقيدت جي علامت هيا ۽ سخت خطري واري صورتحال ۾ بہ ان مقدس جهنڊي کي وڃائڻ يا ڇڏي ڏيڻ کي انتهائي خراب ۽ سخت نحوست جي علامت سمجهيو ويندو هو.[34] ڪجهہ اهم رِتون ۽ منصوبا جيڪي سوچي سمجهي شروع ڪيا ويندا هئا.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اُنهن کي خوف ۽ اُميد جي گڏيل جذبن سان ڪنهن مقصد کي سامهون رکي تڪميل جي منزل تائين پهچايو ويندو هو. هر مهيني باقاعدگيءَ سان پگهار ملڻ، ڪڏهن ڪڏهن ڪي تحفا يا انعام اڪرام ۽ ڪي اڳواٽ طئي ڪيل ڀيا معاوضا يا سهولتون، فوجي نوڪريءَ جي ڪٺن زندگيءَ[35] ۾ گهڻيون آسانيون پيدا ڪري ڇڏيون هيون.

هوڏانهن واري اهو بہ نہ وسارڻ گهرجي تہ ڊيوٽيءَ دوران بزدلي يا حڪمن جي نافرماني ڪرڻ جي صورت ۾ ڪنهن بہ فوجيءَ لاءِ سخت کان سخت ترين سزا کان پڇڻ يا بچي وڃڻ جو ڪتان بہ ڪو ڳڻتو ئي ڪونہ هو. اُهي آفيسر جن وٽ هڪ سؤ رومي فوجين جي ڪمان هئي (Centurions) تن وٽ اختيار هو تہ هُو ڪنهن بہ ڏوهيءَ کي زور سان ڏنڪَ هڻي سزا ڏين. جنرلن کي اختيار هو تہ ڏوهي فوجيءَ کي موت جي سزا بہ ڏئي ٿي سگهيا ۽ ان وقت رومي نظم ۽ ضبط جو هڪ مجيل اصول هو جنهن ۾ ڪابہ ڦيرڦار نہ آئي هئي تہ، هڪ سني سپاهيءَ کي دشمن جي مقابلي ۾ پنهنجن آفيسرن کان وڌيڪ ڊڄڻ گهرجي. اهڙي تعريف لائق نظام جي ڪري شهنشاهي فوجن، ارادي ۽ عزم جي مضبوطي ۽ مليل حڪمن جي فرمانبرداريءَ سان بجا آوريءَ جا خوبصورت طور طريقا سکيا جيڪي بربرن جهڙي سوچ سمجهہ کان خالي، ٽڙيل وکريل ۽ غير منظم گروهہ جي پهچ کان ٻاهر هيا.

مٿين سڀني ڳالهين جي باوجود، رومي اُن بهادريءَ جا هرگز قائل نہ هئا جنهن ۾ فني قابليت ۽ مهارت نہ هجي، سندن محاوري ۾ فوج جو لفظ، ڪنهن اهڙي لفظ مان نڪتل هو جنهن جو مقصد جسماني ورزش هجي.[36] باقاعدگيءَ سان فوجي ۽ جسماني ورزش کي تمام گهڻي اهميت هئي ۽ اهو ئي سبب هو جو سندن فوجي تنظيم بهتر کان بهتر هئي. رنگروٽن ۽ نوجوان سپاهين کي، صبح توڙي شام جو مسلسل فوجي تربيت ڏني ويندي هئي. وڏي عمر وارن يا گهڻي ڄاڻ رکڻ وارن وٽ بہ، روز جي فوجي مَشقُن کان ڪُسائڻ جي گنجائش هرگز ڪانہ هئي، پر ڪين اُهو سيڪجهہ روزانو ڍهرائڻو پوندو هو جيڪو ڪجهہ پراڻن تجربيڪارن پاڻ حاصل ڪيو هو. سياري ۾ فوجين جي رهاش لاءِ وڏا شيڊَ ناهيا ويا هئا تہ جيئن ڪنهن سخت ٿڌ يا طوفاني بارش ۾ سندن ڪارآمد محنت رائگان نہ ٿي وڃي ۽ ڪَم جي وِچ ۾ ڪا رُڪاوٽ نہ اچي وڃي. ان ڳالهہ جو خيال بہ ڏاڍي احتياط سان رکيو ويندو هو تہ سخت موسم واري جنگ ۾، فوجي اسلحو، دستوري جنگ جي مقابلي ۾ گهٽ ۾ گهٽ ٻيڻ تي موجود هجي.[37] هن ڪتاب لکڻ جو هروڀرو هي مقصد ناهي تہ رومي فوجن جي جسماني ورزشن بابت ڪو وڏو داستان ٻڌائجي. اسان هتي فقط اهو چونداسين تہ اُنهن اُهو سڀ ڪجهہ سوچيو جنهن ذريعي جسم کي قُوتَ، عضون کي توانائي ۽ چرپر يا هلڻ چلڻ کي وقار ڏئي سگهجي. سپاهين کي وڏي محنت سان اڳتي وڌڻ، ڊُڪڻ، ٽپا ڏيڻ، ترڻ، وڏا بار کڻڻ ۽ اسلحي کي اهڙي نموني استعمال ڪرڻ جا طريقا ڪين ٻڌايا ويندا هئا جنهن ذريعي اُهو اڳرائيءَ توڙي حفاظت ڪرڻ، ڏورانهَن مُفاصلن توڙي ويجهي مارَ لاءِ بهتر نموني استعمال ٿي سگهي. جڳهن جي تيز تر تبديلين جا سلسلا ڪيئن ناهجن ۽ بانسريءَ جي آواز يا يوناني توڙي فوجي ناچ جي صورت ۾، جنگ ۾ ڪاميابيءَ سان اڳتي ڪيئن وڌجي.[38] امن دوران روم جي فوجن، جنگ جي مختلف گُرن سِکڻ ۽ اُن ۾ مهارت حاصل ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ هڪ قديمي مؤرخَ، جيڪو ساڻن جنگ ۾ وڙهيو هو، پنهنجي راءِ جو خوبصورت اظهار ڪيو آهي، تہ ڪنهن بہ جڳهہ تي فقط رَت جي پالوتَ ڏسڻ سان، جنگ جي يا جسماني ورزش جي ميدان جو فرق معلوم ٿيندو هو.[39] قابل جنرلن توڙي خود شهنشاهن جو دستور هوندو هو تہ فوجي مشقن بابت، مطالعاتي گڏجاڻين ۾ پنهنجي ذاتي شرڪت کي يقيني بنائيندا هئا تہ جيئن فوجين جي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

همت افزائي ٿئي ۽ اسان کي ٻڌايو ويو آهي تہ هنٻرڻن توڙي ٽراجن اڪثر ڪري پنهنجي ننڍي درجي وارن فوجين سان بہ بيحد شفقت ۽ پيار سان پيش ايندا هئا. ناتجربيڪارن کي هدايتون ۽ محنت ڪندڙن کي انعام اڪرام ڏيندا هئا ۽ ڪڏهن ڪڏهن ساڻن وڏا بحث مباحثا بہ ڪندا هئا تہ ڪهڙي شئي انعام ڏيڻ لائق هئي؛ وڏي فوجي طاقت يا ڪمال جي فوجي ڦڙتي ۽ چالاڪيءَ سان.[40] هنن شهزادن جي حڪومت دوران جنگي حڪمت عملي جي سائنس کي پوري ڪاميابيءَ سان هلايو ويو ۽ شهنشاهت ۾ جيڪا توانائي ۽ طاقت هئي تہ فقط هن ڪري تہ سِکيا دوران مليل هدايتن ۽ اهم نقطن تي عمل ڪرڻ باعث ئي روم جي فوجي نظم ۽ ضبط کي مثالي بنايو ويو.

جنگ جي نوَن صدين (نوَ سوَ سالن) فوج جي ڪارڪردگيءَ ۾ ڪجهہ واڌارا تہ ڪجهہ تبديليون آنديون هيون. فوجي، جن کي پيونڪ جي جنگين (Punic Wars) ۾ پاليبيَس[41] بيان ڪيو آهي. اُنهن فوجين ڪان بلڪل مختلف هيا جن سيزر جون فتحون حاصل ڪيون يا جن هنٻرڻن ۽ انٽونينز جي شهنشاهن جي حفاظت ڪئي هئي. شهنشاهي فوجن بابت آئيَن کي چند لفظن ۾ بيان ڪري سگهجي ٿو.[42] پيادل فوج جي مسلح دستي کي، جيڪو فوج جي اصل طاقت جو مظهر هو.[43] ڪيترن ئي مئجسٽريٽن ۽ سوَ سپاهين مٿان مقرر ٿيل آفيسرن جي حڪمن ذريعي، ڏهن ننڍن جٿن ۽ پنجوَنجاهہ ڪمپنين ۾ ورهايو ويو هو. پهريون جٿو بيحد بهادر سپاهين جو هو جن وٽ عقاب جو نشان بہ موجود هو ۽ هميشہ ان جٿي کي پنهنجي خواهش موجب بيحد اهم پوزيشن ڏني ويندي هئي. هي جٿو يارهن سوَ پنجن سپاهين تي مشتمل هو جيڪي جانثاري ۽ وفاداريءَ جي وصفن ۾ پنهنجو مَٽُ پاڻ هئا. باقي نَوَ جٿا ۽ هر جٿو پنج سوَ پنجوَنجاهہ سپاهين جو هوندو هو. اهڙيءَ طرح سڄي پيرين پيادي فوج ڇهَ هزار هڪ سوَ فوجين تي مشتمل هئي. سندن هٿيار صفا هڪ جهڙا هئا جيڪي ڪم جي نوعيت کي ڏسندي ڪين ڏنا ويا هئا. مٿي تي پائڻ لاءِ تاجَ وانگر هڪ حفاظتي زرهَ ڇڙهيل ۽ ڪابي ٻانهَن هڪ ڍال سان سينگاريل. ڍال جيڪا چارفوٽ ڊگهي ۽ اڍائي فوٽ ويڪري هئي، محرابدار ۽ مستطيل نموني جي هئي جنهن کي پِتل جون مضبوط پٽيون چاڙهي هر لحاظ سان محفوظ بنايو ويو هو. ان ڪانسواءِ هر فوجي سپاهيءَ لاءِ. هڪ هلڪو ڀالو، هڪ ڊگهو تيرُ جيڪو هو پنهنجي ساڄي هٿ ۾ ڪٽندو هو. مهيا ڪيو ويو هو. مٿي بيان ڪيل شين ڪان سواءِ ڇَهن فوٽن جو هڪ نوڪدار نيزو جيڪو جتي ختم ٿيو تي تہ اتان وري ارڙهن انچن جو ٽِڪُنڊي قسم جو فريم فٽ ٿيل هو جنهن ۾ وري رَڪَ جو ٺهيل تکو تيرُ. نيزي ۾ وڏي ڪاريگريءَ سان لڳايو ويو هو.[44] هي ننڍڙو هٿيار، اسانجن هاڻوڪن هٿيارن جي مقابلي ۾ تمام معمولي قسم جو هو چو تہ پهرئين دفعي جي استعمال سان ئي ان جي طاقت فقط ڏهَن - ٻارهَن قدمن تائين پهچندي ئي ختم ٿي ويندي هئي، پر ان هوندي بہ جڏهن ڪنهن اداري ۾ هڪ هنرمند هٿَ سان ان کي ڇوڙيو ويو تہ ان وقت ڪنهن گهوڙيسوار فوج کي بہ جرئت نہ هئي تہ ان جي وچ ۾ بيهي سگهي ۽ نہ وري ڪي زرهون يا بچاءَ بندَ ان جي زور ۽ تيزيءَ کي روڪي ٿي سگهيا. جيئن ئي هڪ رومي پنهنجي نيزي سان مارُ ڪرڻ چاهيو تہ هن هڪدم پنهنجي تلوار ڪڍي ۽ تيزيءَ سان پڇندو وڃي دشمن کي سوڙهو ڪيو. اهو اسپين جو ٺهيل بہ مُنهون ڪاٽُ هو جنهن کي ٻاهہ تي ٽَٺو ۽ پاٽي ڏئي مضبوط ڪري ٺاهيو ويو هو جيڪو حملي ڪرڻ يا ان کي ڪٽي اِڳتي وڌڻ لاءِ نهايت ئي مناسب هو. پر سپاهيءَ کي هميشہ واسطي هدايتون مليل هيون تہ ان هٿيار کي، بعد واري ڏنل ڏَس موجب استعمال ڪري ڇو تہ اهڙيءَ طرح سندس پنهنجو جسم حملي آور کان گهٽي ۾ گهٽو محفوظ هوندو پر هُو پنهنجي دشمن تي آسانيءَ سان وار ڪري ۽ ڪيس

زخمي ڪري سگهندو.[45] گهڻو ڪري فوجي دستي کي اُنن فوٽن تي بيهاريو ويندو هو ۽ سپاهين ۽ عام فوجين جي وچ ۾ گهٽ ۾ گهٽ ٽن فوٽن جي وِٿي هر صورت ۾ رکي ويندي هئي.[46] فوجين جي تنظيم جيڪا مليل حڪمن کي محفوظ رکڻ يا هِنئين سان هنڊائڻ جي عادي بڻجي چڪي هئي، اُنهيءَ مان ڪنهن به فوجيءَ کي جيڪڏهن اوچتو ڪنهن ڏکي محاذ تي وڃڻ جي ذميواري ملي ويندي هئي ته هو جنگي صورتحال ۽ پنهنجن ليڊرن جي مرضي ۽ مشوري مطابق بنا دير جي حڪمن جي تعميل ڪري ڇڏيندو هو. سپاهيءَ کي پنهنجي اسلحي جي استعمال، ان جي حفاظت ۽ پنهنجي چرپر جي آزادي هئي. ان ڪانسواءِ مناسب گهربل وقت به کين ڏنو ويندو هو ته جيئن ٽڪل ٽُٽل ويڙهاڪن جي جڳهه تي، موسمن جي تبديليءَ کي نظر ۾ رکندي وڌيڪ فوجي دستا موڪليا وڃن.[47] يونانين ۽ مئسيڊونيا وارن لاءِ فوجي حڪمت عملي مختلف اصولن تي ٻڌل هئي. هڪ يوناني فوجي دستي جي طاقت سوڙهن ڏگهن تِکن تيرن ۾ لڪل هئي جيڪي پاڻ ۾ ڳُوڙهي طريقي سان ڳُنڍيل ۽ هڪ ٻئي جي بلڪل ويجهو ۽ سهڻي نموني سجايل هئا.[48] پر پوءِ اها ڳالهه ڪجهه اُنومانن ته ڪجهه بعد ۾ ٿيل واقعن مان صاف ظاهر ٿي وئي ته يوناني فوجي دستي جي طاقت، رومي فوج کي للڪارڻ جي حيثيت ۾ هرگز نه هئي.[49] گهوڙيسوار فوج، جنهن ڪانسواءِ ٻي فوج نامڪمل هئي، کي ڏهن جٿن ۾ ورهايو ويو هو. پهريون جٿو، پنهنجي پهرئين ٽولي جي ساٿيءَ طور هڪ سؤ ٻٽيهن ماڻهن تي مشتمل هو ۽ باقي نوَ (9) ٽولا.....۽ هر هڪ ٽولو ڇاهٺ ماڻهن جو هو. سيئي جٿا ۽ ٽولا ملي ڪري هڪ اهڙي فوجي تنظيم ٺاهيندا هئا جنهن کي اسان موجوده زماني ۾ ريجيمينٽ چئون ٿا ۽ جنهن ۾ ست سؤ چوَيهه گهوڙا هوندا هيا جيڪي پنهنجي فوجي دستي سان ڳانڊاپيل هوندا هيا پر ڪڏهن ڪڏهن کين جدا به ڪيو ويندو هو ته جيئن علحدگيءَ جي حيثيت ۾ به پنهنجي پيرن تي بيهي سگهن ۽ فوجي دستي جو هڪ نشانبر حصو به بڻجي سگهن.[50] شهنشاهن جي گهوڙيسوار فوجَ، قديم روم جي رياست جيان ٺهيل نه هئي جنهن ۾ روم ۽ اٽلي جا معزز نوجوان شامل هوندا هيا جيڪي گهوڙن تي چڙهي پنهنجي فوجي نوڪريءَ جون ذميواريون پوريون ڪندي پاڻ کي ٻين عُهدن جهڙوڪ سينيٽر يا چيف مئجسٽريٽ لاءِ تيار ڪندا رهندا هيا ۽ پنهنجي بهادريءَ جي شهرت سبب پنهنجي ملڪي ماڻهن کي، مستقبل ۾ پنهنجي لاءِ ووٽ وٺڻ لاءِ راضي ڪندا هئا.[51] انساني طور طريقن ۽ حڪومتن جي تبديليءَ سبب، گهوڙيسواريءَ جي فن ۾ جيڪي ماڻهو وڌيڪ دولتمند هئا، اُنهن کي انصاف ۽ روينيو[52] جو قلمدان ڏنو ويو هو ۽ جڏهن به اُنهن فوج جي شعبي ۾ شامل ٿيڻ چاهيو ته فورن اُنهن کي يا ته گهوڙن جي جٿن سان يا وري پيادل فوج[53] جي ٽولن سان شامل ڪيو ويندو هو. ٽراجن ۽ هئڊرئن پنهنجي گهوڙيسوار فوج اُنهن ئي صوبن ۽ رعيت جي اُنهن ئي طبقن مان ٺاهي، جنهن مان پيادل فوج کي ڀرتي ڪيو ويو هو. گهوڙن کي گهڻو ڪري اسپين يا ڪپادوشيا ۾ پاليو ويو هو. رومي فوجين کي پُوري زرهه پائڻ کان سخت بُڇان لڳندي هئي جنهن ڪري مشرق جي گهوڙيسوار فوج کي رڪاوٽون پيش اينديون هيون. سندن ڪارآمد اسلحلو هي هو: هڪ حفاظتي ٽوپلو، هڪ ڊگهي بچاءَ جي پٽي، هلڪا جوتا ۽ زرهه جيڪا جسم جي مٿئين حصي جي حفاظت ڪري، هڪ نوڪدار نيزو ۽ هڪ ڊگهي ڪشادي تلوار، سندن اڳرائي واري حملي جا مکيه هٿيار هيا. پانئجي ٿو ته نيزن ۽ ڀالن جو استعمال بَربرن کان وٺن آيو هيو.[54]

شهنشاهت جي حفاظت توڙي ان جي وقار کي بحال رکڻ جي ذميواري ته فوج تي هوندي هئي پر روم جي تعريف لائق ڳالهه هيءَ هوندي هئي ته جنگ جي باري ۾ هو جوڳو ۽ مفيد قدم کڻندا هئا. صوبن ۾ ڪافي تعداد ۾

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

فوجن جي حاضري کي يقيني بنايو ويندو هو پر اهڙن صوبن جي ماڻهن کي باقاعدگيءَ سان رومي سڏرائڻ جو اعزاز اجا تائين نہ مليو هو. سرحدن جي اردگرد ڪيترن ئي ٻين ني ياڙيندڙ شهزادن ۽ گروهن کي سندن آزادي ۽ تحفظ جي اوتري وقت لاءِ اجازت مليل هئي جيترو وقت هنن فوجي سروس ۾ گذاريو هو.[55] ملڪ جي بچاءَ لاءِ دشمن بربرن جي چُونڊيل سپاهين کي بہ يا تہ زوريءَ يا وري کين قائل ڪري ڏکين موسمن وارين سرحدن تي موڪليو ويندو هو تہ پلي پنهنجي خطرناڪ بهادريءَ کي آزمائي نِساها ٿي پوَن.[56] جيڪي بہ ڌاريا ماڻهو هئا تن کي عام طور تي مددگار فوج سڏيو ٿي ويو ۽ وقت ۽ حالتن جي لاهن چاڙهن ۽ فرقن جي باوجود، سندن تعداد اصل فوجن جي مقابلي ۾ هروڀرو ايترو بہ گهٽ نہ هو.[57] مددگار فوجن اندر، جيڪي پنهنجي بهادري ۽ ملڪ سان وفاداريءَ سبب مشهور هيا، تن کي وڏن آفيسرن ۽ سرواڻن جي ماتحت ڪيو ويو ۽ کين رومي فوج جي نظم ۽ ضبط جي سخت ٽريننگ ڏياري وئي پر تمام گهڻن ماڻهن، پنهنجي ملڪ جي فطري لاڙن پٽاندر يا پنهنجي پراڻين عادتن ۽ طور طريقن مطابق اُهي هٿيار پاڻ وٽ رکيا جيڪي کين پسند هيا. اهڙي طرح، هر فوجي دستي کي سندن مدد ۽ معاونت لاءِ ڪجهہ واڌارا ٽولا ڏنا ويا هئا. اُنهن وٽ هر قسم جا فوجي ميزائل ۽ ٻيا هٿيار موجود هيا جن ذريعي هُو هر قوم جو مقابلو ڪري پئي سگهيا ڇو تہ وٽن هر قسم جا بهادر فوجي موجود هيا ۽ وڏي ڳالهہ اها تہ وٽن ڪمال جو نظم ۽ ضبط پڻ موجود هو.[58] سندن فوجي دستن وٽ ڪنهن بہ شئي جي ڪمي نہ هئي پر وٽن ايترو تہ اسلحو هو جو ان کي هاٿوڪي محاوري ۾ جيڪڏهن ايئن چئجي تہ وٽن توبخاني جي پريل پوري ريل هئي تہ غلط نہ ٿيندو. وٽن ڏهہ وڏي ۾ وڏيون ۽ پنجوَنجاهہ ننڍي سائز جون فوجي انجڻون هيون، جيڪي سيئي يا تہ ٽيڙيون يا وري سَنيون سڌيون ۽ هموار هيون جن منجهان پٿرن ۽ تيرن جو سخت زوردار وسڪارو ٿيندو هو ۽ جنهن کي روڪڻ ڪنهن جي وس ۾ ڪونہ هوندو هو.[59]

رومي فوجي دستن جي ڪئمپ ڏسڻ سان هڪ قلعي نُما شهر جو گمان ٿيندو هو.[60] جيئن ئي جڳهہ تي نشان لڳي ويو تہ جوڌن جوانن جلد ئي زمين کي هموار ڪيو ۽ هر اُها رُڪاوٽ هٽائي ڇڏي جيڪا اُنهن جي آڏو آئي ٿي ۽ سندن ڪم جي رفتار ۾ خلل ٿي وڌو. ان جڳهہ جي بيهڪ چوُرس يا چوُڪور هئي ۽ اسان جي حساب موجب ست سوٌ والن جو چوُرس ٽڪرو ويهہ هزار رومين جي ڪئمپ لاءِ ڪافي هو، جڏهن تہ اسان جي فوجن جو ساڳيو انگ، دشمنن آڏو اسان کي واڪو ڪري ڇڏيندو جو پهرئين جي مقابلي ۾ ٽيڻ تي محاظ کولڻو پوندو. ڪئمپ جي وچ ۾، رومي شهنشاهہ جا محافظ يا جنرل جا ماڻهو ٻين جي مقابلي ۾ مٿي ٿي بيهندا هيا، گهوڙيسوار، پيادل توڙي مددگار فوجي دستا پنهنجون پنهنجون جايون والاري ڇڏيندا هيا، گهٽيون ڪشاديون ۽ سڌيون هيون ۽ هر طرف کان ٻہ سوٌ فوٽن جي هڪ جڳهہ تنبُن ۽ دفاعي مورچي جي وچ ۾ رکي وئي هئي، دفاعي مورچو گهٽ ۾ گهٽ ٻارهن فوٽ اوچو هو جنهن ۾ تمامّ مضبوط ۽ منجهائيندڙ قسم جا لوها جهنگلا لڳل هئا ۽ ان کي ڊيگهہ توڙي ويڪر ۾ ٻارهن فوٽن جي اونهي کڏ کوٽي وڏيڪ محفوظ بڻايو ويو هو. هي اهم ڪارنامو فوجي دستن پنهنجي هٿن سان پاڻ سرانجام ڏنو هو جيڪي ڪوڏر يا ڪهاڙيءَ جي استعمال کان بہ اوترائي واقف هئا جيترا ترار يا نيزي هلائڻ جا. ڦُڙتي واري بهادري تہ شايد قدرت طرفان تحفو هجي، پر صبر سان محنت ڪرڻ جي خاصيت فقط هڪ سٺي عادت، اصولن ۽ ضابطن تي عمل ڪرڻ جو نتيجو هوندو آهي.[61]

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جڏهن به توتارو وڄائي، ڪُوچ ڪرڻ جو اشارو يا اجازت ملندي هئي ته ڪئمپن کي فورن ڊاهيو ويندو هو ۽ فوجون سواءِ ڪنهن مونجهاري جي، بنا دير پنهنجن پنهنجن دستن ۽ جٿن ۾ شامل ٿي وينديون هيون. پنهنجي اسلحي کانسواءِ جنهن کي ته فوجون پنهنجي رستي جي رڪاوٽ هرگز نه سمجهنديون هيون، سندن بورچيخاني جو سامان، ڪئمپن ۽ قلعن ٺاهڻ جون شيون ۽ ڪيترن ڏينهن جي کاڌي خوراڪ جو ذخيرو به پاڻ سان کڻندا هئا.[62] اڄڪلهه جي نازڪ قسم جي فوجين لاءِ ته هيڏو سارو وزن کڻي هلڻ شايد هڪ عذاب بڻجي وڃي، پر هنن جي سِکيا ۽ طريقو ايڏو ته ڪمال جو هو جو هُو باقاعدگيءَ سان قدم کڻندا. نظم ۽ ضبط کي پنهنجو ساٿي بڻائي اڳتي وڌندا ويندا هيا ڇو ته ڪين ويهن ميلن جو سفر ڇهن ڪلاڪن ۾ طئي ڪرڻو هوندو هو.[63] جيئن ئي ڪو دشمن ظاهر ٿيندو هو، ته هو پنهنجو سامان پاسي تي اڇلائي، تيزي ۽ ڏيرج جي گڏيل جذبن سان، پنهنجين صفن کي منظم بنائي، ان کي لڙائيءَ جي محاذ ۾ بدلڻ ۾ دير نه ڪندا هئا.[64] غُليلون هلائڻ وارن توڙي تيراندازن جون جهڙپون سامهون ٿينديون هيون: مددگار فوجي پهرين قطار ۾ هوندا هئا، جن جي مدد ۽ پنيرائي ڪرڻ لاءِ فوجي دستا هر وقت تيار رهندا هئا: گهوڙيسوار فوج پاسن کان محاذ سنڀاليندي هئي ۽ فوجي انجڻون سڄي محاذ جي پويان بيهاريون وينديون هيون. جنگ جي اهڙن هنرن ۽ دورانديشين ذريعي ئي رومي بادشاهہ پنهنجن وڏن ۽ وسيع فتح ڪيل علائقن جي تحفظ کي يقيني بڻائي سگهيا ۽ فوجي جذبي ۽ روح کي اهڙي وقت ۾ سلامت رکڻ ۾ ڪامياب ٿيا جڏهن هر چڱي گُڻ کي عياشي ۽ آمريت وڏو نقصان پهچايو هو. جيڪڏهن اسان سندن فوجن جي ڪارڪردگيءَ تي نظر ڪنداسين ۽ اُنهن جي نظم ۽ ضبط ۽ سندن تعداد جو اندازو ڪنداسين ته اسان کي شايد تسلي بخش جواب نه ملي سگهي. اسان جيڪڏهن حساب ڪيون ته فوج جيڪا ڇهَ هزار، اٺ سؤ ايڪٽيهن رومي جوانن تي مشتمل هئي، ان ۾ مددگار فوج جو تعداد به جيڪڏهن جوڙجي ته پوءِ سندن تعداد ساڍا ٻارنهن هزار وڃي ٿيندو. هئڊرئن ۽ سندن بعد ۾ ايندڙن واري صلح جي زماني ۾ فوجين جو تعداد ٽيهن مضبوط برگيڊن کان گهٽ نه هو جنهن ۾ گهٽ کري ٽي لک پنجهتر هزار ماڻهو هئا. اُهي فوجي، قلعي نما شهرن جي حدن ۾ رهڻ کي نه رڳو ناپسند ڪندا هئا پر ان کي سخت ڪمزوري ۽ بزدلي سمجهندا هئا. تنهنڪري هو وڏين ندين ۽ درياهن جي ڪنارن تي ۽ بربرن جي سرحدن جي ويجهو وڃي پنهنجون ڪئمپون قائم ڪندا هئا. سندن اسٽيشنون، گهٽ کري هڪ جڳهه تي ۽ دائمي هونديون هيون ان ڪري بهتر ٿيندو ته فوجن جي ورهاست بابت ڪجهه ٻڌائجي. ٽي فوجي دستا، برطانيه واسطي ڪافي هئا. وڏو اتالو البت رائين ۽ دنيوب تي لڳايو ويو هوَ جنهن ۾ سورهن فوجي دستا هن ريت لڳايا ويا هئا: ٻه دستا هينين ۽ ٽي مٿين جرمني، هڪ رهيشيا هڪ ناريڪم چار پنونيا ٽي ميسيا ۽ ٻه ڊِسيا ۾ لڳايا ويا هيا. فرات جي حفاظت اُٺن فوجي دستن جي حوالي ڪئي وئي هئي جن مان ڇهہ شامَ ۾ باقي ٻه ڪپادوشيا ۾ مقرر ڪيا ويا هيا. جيتري قدر مصر، آفريڪا ۽ اسپين جو تعلق آهي ته اهي ٽيئي خِطا جنگ جي ڪارروائين کان محفوظ هئا. تنهنڪري فقط هڪ فوجي دستو اُتي لڳايو ويو هو، جنهن ايترن وڏن صوبن ۾ اندروني امن اَمان ڪاميابيءَ سان قائم ڪري ورتو. اٽلي کي به مليٽري جي طاقت کان محروم نه رکيو ويو هو. ويهن هزارن کان مٿي چُونڊ فوجي، جن کي " شهري جٿن جا مُنهندار" يا "شهنشاهہ جا محافظ"، جهڙا خطاب مليل هيا، حڪمران جي سلامتي ۽ گاديءَ جي هنڌ جي حفاظت لاءِ مقرر ڪيا ويا هئا. جيڪي به انقلاب جا باني هوندا آهن، اُهي ئي شهنشاهت جي ڪمزوريءَ جو باعث به بڻبا آهن. شهنشاهہ جا محافظ به تمام جلد

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ وڏي واڪي پنهنجن مطالبن طرف اسان جو توجهه ڇڪرائيندا پر سندن اسلحي توڙي ادارن ۾ اسان کي ڪابه اهڙي ڳالهه نظر نٿي اچي جيڪا فوجن جي مقابلي ۾ سندن حيثيت جي گهٽتائيءَ جو سبب بڻجي سواءِ ان جي جو ڪٿي ائين نه ٿئي جو زور ته رڳو ڏيکاءَ تي هجي باقي نظم ۽ ضبط ڪمزور رهجي وڃي.[65]

شهنشاهن جيڪا سامونڊي فوج مقرر ڪئي هئي، اُها سندن عظمت ۽ وقار مطابق نه هئي پر حڪومت هلائڻ جي هر مقصد لاءِ پوءِ به ڪافي هئي، رومين جي گهڻي دلچسپي زمين سان هئي، انهن جنگجُو ماڻهن کي ٽائر، ڪارٿيج ۽ مرساءِ جهڙن جهاز رانن وانگر نه دنيا جون سرحدون وڌائڻ جي لالچ هئي ۽ نه ڪين پري پري جي سامونڊي ڪنارن تائين وڃي تجربن ڪرڻ يا طاقتون آزمائڻ جي ضرورت هئي، عجيب ڳالهه هيءَ هئي ته رومين لاءِ سمنڊ، شوق ۽ اشتياق کان وڌيڪ هڪ خطري ۽ خوف جي علامت هو.[66]

ڪارٿيج جي تباهي ۽ سامونڊي لُٽيرن جي پاڙ پٽجڻ کانپوءِ بحيره روم جي سڄي پَٽي سندن صوبي ۾ شامل ٿي وئي، شهنشاهن جي پاليسي اها هئي ته سمنڊ جي حدن ۾ ڪنارن تي امن ۽ سڪون رهي ۽ سندن رعيت جو ڏنتو ڏاڙي ۽ وڻج واپار به بحال رهي. اعتدال پسند آگسٽس ٻه فوجي ٻيڙا انلي جهڙي هر لحاظ سان مؤزون بندر تي روانا ڪيا، جنهن مان هڪ ائڊرئٽڪ سمند تي روينا وٽ ۽ ٻيو نئپلس جي نارَ تي مسينم جي ويجهو لڳايا ويا هئا. هڪ ڊگهي عرصي جي تجربي، قديمي ماڻهن کي ان ڳالهه جو قائل ڪري ڇڏيو هو ته جڏهن به سندن سامونڊي جهاز ٻن جي انگ کان وڌيا يا وڌ ۾ وڌ ونجهن وارن ٽن جهازن تائين تعداد پهتو ته سمجهو ته اُهي، ماڻهن جي پُرخلوص خدمت ڪرڻ بجاءِ اجائي آڪڙ ۽ ڦوڪڻ جي ور چڙهي ويا. ائڪٽيم * جي فتح ۾ آگسٽس پنهنجي دشمن جي محلات نما جهازن جو ڪمال ڏٺو هو[67] (جن کي لبرنينس سڏيو ويندو هو) لبرنينس منجهان هن ٻه جنگي ٻيڙا، روينا ۽ مسينم لاءِ تيار ڪيا جيڪي بحره روم جي ڊويزن جي اوڀر ۽ اولهه جي سرحدن جي ڪمان ڪرڻ لاءِ مقرر ڪيا ويا. هنن ٻن بندرن، جن کي رومي نيوي جي مکيه جڳهن ۾ هڪ خاص مقام چئي سگهجي ٿو، کان علاوه فوجين جو هڪ وڏو تعداد پراوينس جي ڪناري تي فريجس وٽ ڇڏيو ويو، ۽ ايگزين + جي حفاظت چاليهن جهازن ۽ ٽن هزار سپاهين تي ڪئي. هنن سڀني ۾ اسان هڪ سامونڊي ٻيڙي جو اضافو ڪيون ٿا جنهن گال ۽ برطانيه جي وچ ۾ مواصلاتي نظام کي برقرار رکيو. رائين ۽ ڊنيوب تي گهڻا جهاز هر وقت موجود رهندا هئا ته ملڪ کي ڊبجارجي يا وري بربرن جي اچ وڃ جو رستو روڪجي.[68]

جيڪڏهن اسان شاهي فوجن جي حالت جو جائزو وٺون، يعني گهوڙيسوار، پيادل فوج، فوجي دستا، مددگار جَٿا، چوڪيدار ۽ سامونڊي فوج ته ان وقت اسان جيڪڏهن گهڻي فراخ دلي سان به اندر ۾ جهاتي پايون ته پوءِ اها ڳالهه مناسب معلوم ٿيندي ته جي اسان ذري گهٽ سڀ فوجي به سمنڊ جي پاسي يا زمين تي لڳائي ڇڏيون ته به اُنهن جو تعداد ساڍن ڇئن لکن کان مٿي نه ٿيندو جيڪا هڪ اهڙي فوجي طاقت آهي جيڪا پلي جيتري به وڏي لڳي پر پوئين صديءَ جي هڪ بادشاهه ان تعداد سان برابري ڪئي هئي، جنهن جي بادشاهت روم جي شهنشاهت جي هڪ صوبي تائين محدود هئي.[69]

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اسان اهو واضح ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي تہ هئبرئن ۽ انٽونز جي حڪومتن ڪي ڪاميابيءَ سان هلائڻ لاءِ ضرور ڪو جذبو ۽ ڪا طاقت هئي جو هو ڪامياب ٿيا. اسان هاڻي ڪولي ڪولي ۽ مختصر نموني سان ٻڌائڻ جي ڪوشش ڪنداسين تہ اهي متحد ٿيل صوبا جيڪي اڳ سندن اثر هيٺ هئا، هاڻي هڪ ٻئي کان جدا ٿي نہ رڳو هڪ ٻئي کان ڌار ڌار ٿي ويا پر هڪ ٻئي جا دشمن بہ ٿي ويا.

اسپين، يورپ جي بادشاهت جي اولهہ واري ڪُنڊ جي قديمي ملڪ، هر دؤر ۾ ۽ هر صورت ۾ پنهنجين قدرتي سرحدن کي محفوظ رکيو آهي. پائرينين جبل ۽ بحيرہ روم ۽ بحر اوقيانوس جو هيڏو سارو وڏو جزيرو جيڪو هن وقت ٻن خود مختيار حاڪمن جي وچ ۾ گهٽ وڌ حصن ۾ ورهايل آهي، ان کي آگسٽس ٽن صوبن ۾ ورهايو، يعني لوسيٽنيا، بيٽيڪا ۽ تراڪونينسِس. پورچوگال جي شهنشاهت هاڻي لوسيٽنينس جهڙي جنگجو ملڪ جي جڳهہ ڀري ورتي آهي: ۽ مشرق طرف پورچوگال جيڪو نقصان برداشت ڪيو آهي، تہ اتر طرف هڪ علائقي جي ساڻس ملڻ سبب ان جو ازالو ٿي ويو آهي، گراندا ۽ اندلس جون حدون، قديمي بيٽيڪا سان مطابقت رکن ٿيون. اسپين جو باقي حصو، گئليشيا، ۽ استورياس، بسڪي ۽ نوار، لون، بہ ڪاسٽائيلز، مرسيا، وئلينسيا، ڪئٽالونيا ۽ اراگن سيني گڏجي فيصلو ڪيو تہ رومي حڪومت جو ٽيون اهم مرڪز ٺاهجي جيڪو سندس گاديءَ جي هنڌ واري نالي پنيان هجي ۽ جنهن کي تراگونا[70] جو صوبو ٺاهيو ويو، مقامي بربرن منجهان سيلٽيبرينس تمام گهڻا طاقتور هيا ۽ ڪئنٽابرينس ۽ ائسچورينس وري بيحد ضدي ۽ هوڏي هئا. پنهنجن جبلن جي مضبوطيءَ جي زور آذر، هو آخري ماڻهو هئا جن روم جي فوجين آڏو اَڻ مڃي ۽ اُهي ئي وري پهريان هيا جن عربن جي تابعداريءَ جو ڳٽ پنهنجي ڳچيءَ مان ڪڍي اڇلائي ڇڏيو.

قديمي گال جون سرحدون سڄي ملڪ تائين پکڙيل هيون. يعني پائرينيز، ائلپس جا جبل، رائين ندي ۽ سمنڊ تائين ۽ اهو آسانيءَ سان ڄٽي سگهجي ٿو تہ موجودهہ فرانس کان بہ هي ملڪ پکيڙ ۾ وڌيڪ وڏو هو. ان موروثي بادشاهت جي حد ۾، جنهن ۾ تازو السيس ۽ لورين بہ شامل ٿي ويا هيا، اسان سَواءِ جو پرڳڻو، سئزرلئنڊ جا ڪجهہ ڀاڱا، رائين جا چار انتخابي حلقا ۽ ليج، لڪسمبرگ، هئنالٽ، فلائڊرس ۽ برئبنٽ جا علائقا بہ شامل ڪنداسين. جڏهن آگسٽس پنهنجي پيءُ جي فتحن بابت قانون ٺاهيا تہ هُن، پنهنجي فوجين جي ترقي ۽ بهتريءَ لاءِ گال جي هڪ ڊويزن ٺاهي جيڪا ندين جي وهڪري ۽ پنهنجي قومي امتيازي اعزازن جي عين مطابق هئي جنهن ۾ سؤ کان وڌيڪ آزاد رياستن کي بہ پنهنجن حدن ۾ ملائڻ ۽ ضم ڪرڻ شامل هو.[71] بحيرہ روم، لئنگئڊاڪ، پراوينس ۽ ڊافين جي ساموندي ڪنارن کي صوبائي خطابَ ناربون + جي ڪالوني کان ملندا هيا. اڪئٽين جي حڪومت کي پائرينيز کان لائر تائين وڌايو ويو. لائر ۽ سين جي وچ واري ملڪ کي ڪلٽي گال سڏيو ويو جنهن وري جلد پنهنجي لاءِ لُگڊنم يا لِينَس جي مشهور ڪالوني کان نئون نالو ورتو. بيلجمي حدَ سين کان بہ پري هئي ۽ قديمي دؤر ۾ اسان سان رائين جي حد لڳندي

هئي، پر سيزر جي دؤر کان ٿورو اڳ، جرمني پنهنجي طاقت ۽ بهادريءَ جو ناجائز فائدو وٺندي، بيلجيم جو تمام گهڻو علائقو پنهنجي قبضي ۾ ڪري ڇڏيو. روم جي فاتحن نئين صورتحال سان سمجهوتو ڪري ان کي قبول ڪري ورتو ۽ باسِل کان ليڊن تائين رائين جي ڪنارن سان گال جي سرحدن کي مٿين ۽ هيٺين جرمني، جهڙن عزت ۽ ناموس وارن نالن سان سڏڻ کي فخر لائق سمجهيو ويو [72] اهڙيءَ طرح انٽونِنز جي حڪومت ۾ گال جا ڇهه صوبا هئا. ناربونيز، اڪئٽين، ڪلٽي يا ليونز، بيلجيم جو صوبو ۽ ٻه جرمنيون.

اسان اڳ ۾ ئي هڪ موقعي تي برطانيہ جي فتح جو بڌائي چڪا آهيون ۽ ان علائقي ۾ رومي حدن کي مقرر ڪرڻ بابت بہ کولي بيان ڪيو آهي، ان ۾ سڄو انگلنڊ، ويلز ۽ اسڪاٽلنڊ جا هيٺاهان علائقا، ڊمبارٽن ايڊنبرا جا خليجي علائقا بہ شامل آهن. برطانيہ جي آزادي وڃائجڻ کان اڳ سڄو ملڪ نهايت ئي بيقاعدگيءَ سان بربرن جي ٽيهن ذاتين ۽ قبيلن ۾ ورهايل هو، جن مان نمايان هي هيون: اولهہ ۾ بيلجي, اُتر ڏي برگنٽيز ڏکڻ ويلز ۾ سليورس ۽ نارفوڪ ۽ سفوڪ جي علائقن ۾ آئسيني رهندا هيا.[73]جيتري قدر تاريخي لحاظ سان اخلاق عادتن ۽ زبان جي ويجهي تعلق جو سوال آهي تہ اسپين، گال ۽ برطانيہ ۾ ساڳي قسم جا سخت جان ۽ وحشي ماڻهو رهندا هئا. رومي قبضي ۾ اچڻ کان اڳ هو اڪثر جهيڙن جهڳڙن ۽ اجاين مقابلن ۾ وقت وڃائيندا هئا. مفتوح ٿيڻ کان پوءِ هنن يورپي صوبن جي هڪ مغربي ڊويزن ٺاهي جيڪا هڪ طرف هرڪيولس جي حدن کان انٽونينس جي ديوار تائين تہ ٻي طرف ٽئگس جي مُهڙ کان رائين ۽ ڊنيوب جي ڇوڙن تائين پکڙيل هئي.

جنهن ملڪ کي هاڻي لومبارڊي چوَن ٿا، اهو روم وارن جي فتح کان اڳ اٽلي جو حصو نہ سمجهيو ويندو هو. ان تي گالز جي طاقتور ماڻهن قبضو ڪيو هو جن، پو (PO) جي ڪنارن تي جابلو علائقي پائيڊمانٽ کان رومگنا تائين پاڻ کي مستحڪم ۽ مضبوط بنائي ڇڏيو هو ۽ هٿيار ڪٽي ائلپس کان اَپينن تائين پنهنجو نالو نروار ڪري ۽ خوب ڌاڪو ڄمائي ڇڏيو هو. لگورَينس هڪ پهاڙي علائقي ۾ رهندا هئا جنهن کي هاڻي جينئا جي آئيني رياست ٿو سڏجي، وينِس اڃا وجود ۾ ئي ڪونہ آيو هو پر ان رياست جي حدن ۾ جيڪي ائڊج جي اوڀر طرف آهن، وينس جا ماڻهو رهندا هئا. [74] پرڳڻي جو وچون حصو جنهن ۾ ٽسڪني جي ڊچي ۽ هڪ ڪليسائي رياست اڄڪي وچي ٿي، دراصل ايٽروسڪنس انبرئن جي قديمي جڳهہ هئي ۽ اٽلي، ايٽروسڪنس جو ٿورائتو هو جو اتان ئي انساني تهذيب جا شروعاتي آثار مليا هيا. [75] ٽائبر، روم جي ستن ٽڪرين جي پاڙن منجهان مٿي اُپريو ۽ سئبنس، لاطينين ۽ وولسي جو ملڪ، ان درياهہ کان نئپلس جي سرحدن تائين، ننڍين فتحن جو مرڪز بڻجي ويو. ان پاڳ پرئي ميدان تي پهريَن چيف مئجسٽريٽن کي حق ٿي پهتو تہ هو خوشيون ۽ شادمانا ڪن ۽ پوءِ اُنهن جي پوين وارثن گهرن کي سينگاريو ۽ سندن بعد وارن نسلن پنهنجي مذهبي برادريءَ لاءِ رهائش گاهون ٺهرايون. [76] نئپلس جون نزديڪي حدون ڪئپئا ۽ ڪئمپانيا وٽ هيون، شهنشاهت جي باقي علائقن ۾ ٻيون ڪيتريون ئي جنگجو قومون رهنديون هيون جهڙوڪ مارسي، سمنائيٽس، اپوليَنس ۽ لُوڪئنيَنس هيون جيڪي ڪافي سُکيا ستابا ۽ خوشحال ماڻهو هيا. اسان هتي اهو بہ ٻڌائيندا هلون تہ جڏهن آگسٽس، اٽلي کي يارهن حصن ۾ ورهايو هو تہ اِسٽريا جو ننڍو صوبو روم جي خود مختيار حڪومت جي گاديءَ جي هنڌن ۾ ضم ڪيو ويو هو. [77]

روم جا يورپي صوبا رائين ۽ ڊنيوب ندين جي وهڪرن سبب محفوظ هيا. پوئين تيز وهڪري واري ندي، جيڪا پهرينءَ کان ننڍ تيهن ميلن جي مفاصلي تي ڪرڙ هڻي نڪري ٿي، ڏکڻ اوڀر طرف ٽيرهن سؤ ميلن کان وڌيڪ مفاصلو طئي ڪري ٿي ۽ رستي تي سٺ ندين جو داڻ ۽ آفرين وٺندي، ڇهن چوڙن سان گڏرندي، آخرڪار ايگزين ۾ وڃي پنهنجو آڌر پاءُ ڪرائي ٿي. پر ايگزين شايد ٿي ان قابل هجي جو هيترو سارو پاڻي وڃي سندس سلام ڪري. [78]
ڊنيوب جي صوبن کي جلد ٿي معتبري ملي وئي يعني اِليريڪم يا اليرين سرحد جو ڪين خطاب مليو ويو [79] جن کي بادشاهت جا جنگجو صوبا سمجهيو ويندو هو پر اُهي ان لائق ضرور آهن ته اُنهن کي هيٺين نالن سان ياد ڪيو وڃي: رهيٽيا، نوريڪم، پنونيا، ڊالميٽيا، ڊئسيا، ٿريس، ميسيڊونيا ۽ يونان. رهيشيا جو صوبو، جنهن ونڊيليشيَنس جو نالو جلد ئي مٽائي ڇڏيو، ائلپس جي چوٽين کان ٿيندو ڊنيوب نديءَ جي ڪنارن تائين بلڪ اجا به اڳتي اِن (INN) ندي سان گڏيل وهڪري جي صورت اختيار ڪري ويو. هن ملڪ جي اهم ڪم جو دارومدار بوَٽريا جي انتخاب تي آهي: آگسبرگ جو شهر، جرمني جي شهنشاهت جي آئين ذريعي محفوظ آهي: گِرسنس * پنهنجن جبلن ۾ سلامت آهن ۽ ٽِرال جو ملڪ، آسٽريا جي ڪيترن صوبن منجهان هڪ تمام اهم صوبو آهي.
علائقي جي سرحد، جيڪا تن ندينِ ان، ڊنيوب ۽ سيو جي وچ ۾ آهي، آسٽريا، اسٽيريا، ڪارنٿيا، ڪارنيولا، هيٺين هنگري ۽ اسڪلئونيا جا ماڻهو تن کي نوريڪم ۽ پنونيا جي نالن سان ڄاڻندا هئا. سندن آزاديءَ جي شروعاتي ڏينهن ۾ توڙي جو انهن جا رهواسي خطرناڪ هيا پر پوءِ به پاڻ ۾ ڏاڍي ميٺ محبت ۾ رهندا هيا. رومي حڪومتن جي دوَر ۾، اُهي گهڻو ڪري پاڻ ۾ متحد هيا ۽ اجان تائين اُهي پنهنجي والدين سان گڏ هڪ ڪٽنب طورگڏجي رهن ٿا. هاڻي هنن وٽ جرمن شهزادي جو گهر آهي، جيڪو پاڻ کي روم جو بادشاهه ظاهر ڪري ٿو پر آسٽريا جي طاقت جو محور ۽ مرڪز ٿو بڻجي. اهو سمجهڻ غلط نه ٿيندو ته بوهيميا، موراويا ۽ آسٽريا جي ڪجهه اُترين حصن ۽ ڊِيس ۽ ڊنيوب جي وچ ۾ هنگري جي ڪجهه حصن کانسواءِ، آسٽريا جي عظمت جون سڀئي سرحدون رومي شهنشاهت جي حدن اندر ئي آيون.
ڊالميٽيا جنهن سان اِليريڪم جو نالو منسوب هو، سيو ندي ۽ ائڊرئٽڪ سمنڊ جي وچ ۾ هڪ ڊگهو ۽ سوڙهو ٽڪرو هو. ساموندي ڪناري جو بهترين حصو، جيڪو اجا تائين پنهنجي قديمي اعزازن جا خطاب پاڻ وٽ رکي ٿو، وينس جي رياست جو صوبو ۽ رگوسا جي گاديءَ جو هنڌ آهي. اندروني حصن پنهنجا نالا ڪروشيا ۽ بوسنيا رکي ڇڏيا جيڪي دراصل اسڪلئونين نالا آهن. ڪروشيا، آسٽريا جي گورنر جا حڪم ٿو مڃي ته وري بوسنيا، ترڪي جي پاشا جا. پر سڄي ملڪ ۾ جاڏي ڪاڏي بربر قبيلا ڇانيل آهن جن جي ڇڙوا ڳ آزاديءَ غير متوازن طور تي عيسائي ۽ اسلامي طاقتن جي توازن کي مشڪوڪ ڪري ڇڏيو آهي. [80]
جڏهن ڊنيوب ۾ ڊِيس ۽ سيو ندين جو پاڻي آيو ته يونانين پوءِ ان کي اِسٽر [81] جو نالو ڏنو. اڳ ۾ ان ميسيا ۽ ڊئسيا کي ورهايو هو. پويون جيئن اسان کي اڳ ۾ ئي سڌ آهي، ٽراجن جو فتح ٿيل هو ۽ جيڪو نديءَ کان اڳتي اڪيلو ئي صوبو هو. جيڪڏهن اسان اُنهن ملڪن جي موجوده حالت بابت معلومات حاصل ڪريون ته اسان کي خبر پوندي ته ڊنيوب جي ڪاهي پاسي ٽيميسوَر ۽ ٽرنسلوانيا کي، ڪيترن انقلابن کان پوءِ هنگري جي بادشاهت سان ملايو ويو آهي، جڏهن ته مالڊيِويا ۽ ويليچيا جي ننڍين ننڍين پرڳڻن ۽ علائقن، ترڪيءَ جي برتري کي تسليم ڪري ورتو آهي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

يورپي حڪومت جي وچين دؤر ۾، دنيوب جي ساڄي پاسي مئسيا ٽُٽي ويو ۽ ان مان بربرن جي بادشاهت وارا ملڪ سروِيا ۽ بَلگُريا ٺهجي ويا هئا پر پوءِ ترڪيءَ جي غلاميءَ هيٺ ٻيهر متحد ٿي ويا.

روميليا جو خطاب، جيڪو ترڪن طرفان وڏن ملڪن جهڙوڪ ٿريس، مئسيڊونيا ۽ يونان کي اجا تائين عطا ڪيو ويندو آهي، رومي شهنساهت ۾ سندن رياست جي پراڻين يادن کي تازو رکندو آهي. انٽونينز جي وقت ۾ هيمَس ۽ روڊوپ جبي جبلن کان وٺي باسفورس ۽ هيلسپانٽ تائين، ٿريس جا جنگي علائقا هڪ صوبي جو روپ وٺي چڪا هيا. باسفورس جي ڪناري تي روم جو نئون شهر جنهنجو بنياد ڪانسٽنٽائن رکيو، حڪمرانن توڙي مذهب جي تبديليءَ جو باوجود، ان زماني کان وٺي عظيم شهنشاهت جي گاديءَ جو هنڌ رهندو آيو آهي. سڪندر اعظم جي حڪومت ۾ مئسيڊونيا جي شهنشاهت ايشيا لاءِ قانون ٺاهيا جن ۾ فلپس جي پاليسين، ۽ ايپيرس ۽ ٿيسلي جهڙن تابعدار پرڳڻن، جن جون حدون ايجين کان آيونين سمنڊ تائين هيون، مان گهٽي ۾ گهٽو فائدو ورتو. جڏهن اسان ٿيبس، آرگوس، اسپارٽا ۽ اٿينس جي شهرت ذهن ۾ آڻيون ٿا ته، اسان ڇڻ پاڻ کي به مطمئن نٿا ڪري سگهون. قديمي يونان جون ڪيترين ئي لافاني رياستون، روم جي شهنشاهت جي هڪڙي ئي صوبي ۾ گم ٿي ويون جيڪي ايڪئن ليگ جي زبردست اثر هيٺ اچي ويون جنهن کي گهٽو ڪري آڪيا جو صوبو چيو ويندو هو.

روم جي شهنشاهت جي حڪومت ۾ يورپ جو اهو نقشو هو. ايشيا جا صوبا، ٽراجن جي دؤر جي عارضي فتحن ڪانسواءِ، سيئي ترڪيءَ جي اثر ۽ تسلط هيٺ اچي وڃن ٿا. پر هڪ طرفي، آمراڻي ۽ جهالت جي ورهاڱي تي عمل ڪرڻ بجاءِ، اهو اسان لاءِ وڌيڪ آسان ۽ تسليم ڪرڻ جهڙي ڳالهه هوندي ته قدرت جي اڻ مٽ نشانين کي تمام غور سان ڏسون. مالڪيت جي حق سميت ايشيا مائنر هڪ اهڙي جزيري سان لاڳاپيل آهي جيڪو ايگزين ۽ بحيره روم تائين محدود رهڻ جي باوجود، سندس سرحدون فرات کان وٺي يورپ تائين ڦهلجي وڃن ٿيون. جبل توُرس ۽ هيلس نديءَ جي اولهه ۾ هڪ تمام وڏو ۽ سکيو ستابو ضلعو آهي جنهن کي رومين تمام وڏي عزت بخشي ۽ ان کي ايشيا جهڙو لقب ڏنائون، ان صوبي جون انتظامي حدون قديمي بادشاهتن جهڙوڪ ٽراءِ، لديا ۽ فرجيا ۽ بحري پٽي وارن ملڪن جيئن پئمفيلينَس، لسينَس، ۽ ڪئرينَس ۽ آيونيا جي گريشين ڪالونين کان به اجا اڳتي هيون جن فوجي سازوسامان ۾ نه ئي سهي پر هنرن ۽ ڪاريگرين ۾ پاڻ کان وڏن صوبن سان وچي ڪلهو ڪلهي ۾ ملايو ۽ نالو ڪڍيو. بٿنيا ۽ پانٽَس جون بادشاهتون قسطنطنيه کان وٺي ٽريبزانڊ تائين جزيري جي اترين علائقي جون مالڪ هيون، مخالف طرف ڏي سليشيا جو صوبو شام جي جبلن جي وچ ۾ اچڻ سبب ٽُٽي ۽ جدا ٿي ويو. شام هڪ اندروني نوعيت جو ملڪ، جنهن ڪڏهن ڪپادوشيا جهڙي خود مختيار بادشاهت ٺاهي هئي، رومي ايشيا کان هئلس ندي ته وري آرمينيا کان فرات ان کي جدا ٿي ڪيو. هتي اسان اهو به ڏسون ٿا ته ايشيا ۾ ٽريبيزانڊ کان ۽ يورپ ۾ دنيوب کان اڳتي، ايگزين جا اتريَان ڪنارا، شهنشاهن جي اختيار ۽ حڪمرانيءَ کي تسليم ڪري چڪا هئا ۽ شهزادن جو آڌر ڀاءُ ڪري يا ته ڪينَ ڏنُ ڏيندا هئا يا وري رومي فوجين جو سلام ۽ تعظيم ڪندا هئا. بدزڪ، ڪرم، تارٽري، سرڪاسيا ۽ منگريليا انهن وحشي ملڪن جا جديد لقب آهن.[82]

سڪندر اعظم جي وارثن جي حڪومت ۾ شام، سيلوسيڊا جي گاديءَ جو هنڌ هو جنهن تيستائين مٿين ايشيا تي حڪومت ڪئي جيستائين پارٿينس ڪامياب بغاوت ڪري سندس حڪومت جي حدن کي فرات ۽ بحيره روم

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي وچ ۾ محدود ڪري ڇڏيو. جڏهن شام، روم جي شهنشاهت جي رعيت بڻجي ويو تہ ان پنهنجي بادشاهت جي مشرقي سرحد تہ قائم ڪئي پر ان ڪشادي ۽ پکڙيل صوبي کي اتر ۾ ڪپادوشيا جي جبلن، ۽ ڏکڻ ۾ مصر ۽ ڳاڙهي سمنڊ جي حدن ڪانسواءِ، پنهنجي سرحدن جي ٻي ڪابہ خبر ڪانہ هئي. فونيشيا ۽ فلسطين کي، شام جي انتظامي حدن ۾ ڪڏهن ڳنڍيو تہ ڪڏهن وري ٽوڙيو ويندو هو. پهريون هڪ سوڙهو ۽ جابلو ڪنارو هو ۽ ٻيو علائقو ايراضي توڙي پيداوار جي لحاظ سان ايئن سمجهجي تہ ويلز کان شايد ئي بهتر هجي. ان جي باوجود فونيشيا توڙي فلسطين انسانذات جي ذهن ۽ يادن ۾ سدائين موجود رهندا ڇو تہ آمريڪا توڙي يورپ[83] هڪڙي کان خط وصول ڪيا آهن تہ ٻي کان اُنهن مذهب ورتو آهي. وٽن ۽ ڀاٽيءَ کان خالي هڪ واريءَسو ميدان شام جي مشڪوڪ ڪنارن کان ٿيندو، فرات کان وٺي ڳاڙهي سمنڊ تائين پکڙيل آهي. عربن جي خانہ بدوش زندگي توڙي سندن آزادي هڪ ٻئي سان لازم ملزوم هيون ۽ جڏهن بہ هنن ڪنهن غيرآباد جڳهہ تي پنهنجي اَجهي ۽ رهڻ لاءِ گهر ٻار ٺاهڻ جي ڪوشش ڪئي تہ اُهي وسنديون ۽ آباديون بہ جلد ئي روم جي شهنشاهت جي رعيت ۾ تبديل ٿي ويون.[84]

قديمي دؤر جي جاگرافي جا ماهر اڪثر ڪري مونجهاري جو شڪار رهيا آهن تہ مصر کي دنيا جي ڪهڙي جڳهہ تي ڏيکاريو وڃي يا ان جو تعين ڪيو وڃي.[85] قدرتي بيهڪ ۽ بناوت جي حساب سان تہ اها عظيم شهنشاهت، آفريڪا جي وڏي ۽ وسيع جزيري ۾ شامل آهي پر ان تائين وڃڻ يا پهچڻ جو رستو فقط ايشيا کان آهي جتي تاريخ جي هر دؤر ۾ جيڪي انقلاب آيا تہ مصر وڏي نياز ۽ نوڙت سان اُنهن کي قبول ڪيو. هڪ رومي مئجسٽريٽ کي بطليموسن جي شاندار تخت تي ويهاريو ويو، ۽ مملوڪن جي لوهي لَٺ هاڻي ترڪيءَ جي پاشا وٽ آهي. نيل ندي ملڪ ۾ وهندي ۽ پنج سؤ ميلن جو سفر طئي ڪندي خط جدي کان بحيره روم تائين وڃي ٿي ۽ ڀاٽيءَ جي تيز وهڪري ۽ ٻوڏن ذريعي هر طرف ۽ هر پاسي پيداوار ۽ ساوڪ سبزي کي وڌائي ٿي، سائرين جيڪو اولهہ طرف سمنڊ جي ڪناري تي آهي، پهريون يونان جي ڪالوني هو، بعد ۾ مصر جو صوبو ٿيو ۽ هاڻي برڪا جي بيابان ۾ گم ٿي ويو آهي.

آفريڪا جو ڪنارو سائرين کان سمنڊ تائين پندرهہ سؤ ميلن تائين ڊگهو آهي، پر ان هوندي بہ بحيره روم ۽ سحارا يا واريءَسي ميدان جي وچ ۾ ايڏو تہ گهيريل آهي جو ان جي ويڪر مشڪل سان اَسي نہ تہ وڌ ۾ وڌ سؤ ميل هوندي. رومين جيڪا اوڀر کان حد بندي ڪئي هئي، ان کي آفريڪا جو صحيح ۽ مڪمل صوبو تصور ڪيو ٿي ويو. فونيشيا جي ڪالونين قائم ٿيڻ تائين، اهڙي سرسبز ملڪ ۾ لبيا جا ماڻهو رهندا هئا جيڪي انسانذات جا وڌ ۾ وڌ وحشي ماڻهو هيا. ڪارٿيج جي انتظامي حدن هيٺ، اهو بادشاهت جي ڏنڍي ۽ واپار جو مرڪز ٿي ويو. پر ڪارٿيج جو ملڪ هاڻي بگڙي وڪري ٽرپولي ۽ تيونس جهڙين نهايت ئي غير منظم ۽ ڪمزور رياستن ۾ تبديل ٿي ويو آهي. الجيرس جي فوجي حڪومت نيوميڊيا جي گهڻي حصي کي تڪليف ٿي پهچائي، ڪڏهن اها مئسينيسا ۽ جگرٿا هيٺ متحد هئي، پر آگسٽس جي وقت ۾، نيوميڊيا جون حدون گهٽجي ننڍيون ٿي ويون ۽ ملڪ جا گهٽ ۾ گهٽ ٽي حصا ماريٽنيا جي نالي ۾ سيزيريٽينسس جي لقب سان وڌيڪ اطمينان محسوس ڪرڻ لڳا. اصلي ماريٽنيا جنهن کي مُورس جو ملڪ يا قديمي شهر ٽنجي يا ٽنجيئر ڇئبو آهي ۽ جنهنکي ٽنجيٽانا جو خطاب بہ مليو، ان جي نمائندگي سمنڊ تي فيض ۽ ، الي ڪري رهيا آهن ۽ جيڪي ڦرلٽ ڪرڻ سبب بيحد بدنام ٿي ويا آهن. هن ڳالهہ جو روم جي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

حڪومت طرفان سخت نوٽيس ورتو ويو تہ اهڙيون حرڪتون سندن طاقت توڙي جاگرافيائي حدن لاءِ تشويش جو باعث آهن. اُهو شهر جنهن جو بنياد هنن پاڻ رکيو هو. ميقعنيض جي ويجهو مليو سگهي ٿو جيڪو هنڌ هڪ بربر جي رهائشگاهہ آهي ۽ اسان کيس مان ڏيڻ لاءِ جنهن کي موروڪو جو بادشاهہ سڏيون ٿا. پر اهو معلوم نٿو ٿئي تہ سندس ڏاکڻيون حدون، موروڪو سميت ۽ سيگلميسا روم جي صوبي جو ڪڏهن حصو رهيا هئا. آفريڪا جي اولهندي طرف وارن حصن کي ائٽلس جبل جون شاخون وچان ڪٽيون ٿيون. ائٽلس هڪ اهڙو نالو جنهن کي شاعرن پنهنجي شاعريءَ جو خوبصورت موضوع بنايو آهي. [86] بهرحال هائي اُهو وڏي سمنڊ مٿان وڏي ڊيگهہ ۽ ويڪر ۾ پکڙيل آهي ۽ قديمي ۽ نئين کنڊ جي وچ ۾ حڻ چوڏاري پيو ڦري. [87]

روم جي شهنشاهت جو قصو ختم ڪري هائي اسان اهو ڏسون تہ اسپين کان آفريڪا، ٻارهن ميلن جي پاٽيءَ جي هڪ سوڙهي لنگهہ ذريعي جدا ٿئي ٿو ۽ جنهن ذريعي ائٽلانٽڪ سمنڊ، بحيره روم ۾ وهي ٿو. هرڪيولس جا ٿنڀ (Columns of Hercules) جيڪي قديمي ماڻهن ۾ تمام مشهور آهن، در حقيقت اُهي ٻہ پهاڙ هيا جيڪي ڪن قدرتي عنصرن جي زوردار ڇڪ يا ڌوڏڻ سان ٽٽي ڌار ٿي ويا ۽ هائي اُنهن مان يورپ جي هڪ پهاڙ جي پيرن کان جبرالٽر جو قلعو نشانبر آهي. بحيره روم جو پورو خطو، ان جا ڪنارا ۽ ان جا ٻيٽ سيڪجهہ روم جي سرحدن اندر هئا. وڏن ٻيٽن منجهان ٻہ باليئرس جن جا پنهنجي سائيز مطابق نالا رکيل آهن: هڪ جو ميجورڪا يعني وڏو ۽ ٻي جو مائنورڪا معنيٰ ننڍو. هينئر ٻيئي رعيت ۾ شامل آهن. پهريون اسپين تہ ٻيو برطانيہ جي. ڪارسيڪا جي اصل حالت کي بيان ڪرڻ تہ ڏکيو آهي باقي ان جي قسمت تي افسوس ڪرڻ ڏاڍو سؤلو آهي. ساردينيا ۽ * سِسلي منجهان اٽلي جي ٻن حڪمرانن پنهنجي لاءِ شاهي لقب اختيار ڪيا. ڪريٽ يا ڪئنڊيا ۽ قبرص سان گڏ يونان ۽ ايشيا جا ڪيترائي ننڍا ننڍا ٻيٽ ترڪيءَ جي فرمانَ هيٺ اچي ويا آهن. پر مالٽا جي ننڍڙي پهاڙ اُنهن جي طاقت کي ڪجهہ سمجهيو ئي ڪونہ ۽ پنهنجي فوجي حڪومت جي نظم ۽ ضبط هيٺ طاقتور ٿي نمودار ٿيو ۽ شهرت ۽ شاهوڪاريءَ جي بلندين تي پهتو.

صوبن جي ٻُڌپ جو هي حساب ڪتاب، جن جي ٽِڪل ٽُڪل ٽڪرن منجهان ڪيترين ئي طاقتور شهنشاهتون وجود ۾ اچي چڪيون آهن. اسان کي شايد ان ڳالهہ تي آماده ڪري تہ اسان اڳوڻن دقيانوسي ماڻهن جي سَگهي آڪڙ ۽ جهالت کي شايد معاف ڪري ڇڏيون. تمام وڏي علائقي جي حاڪميت جو نشو، بنا روڪ ٽوڪ طاقت ۽ شهنشاهن جي صحيح يا مصنوعي اعتدال پسندي پنهنجي جڳهہ تي، پر هنن پاڻ کي ان ڳالهہ جي هرويرو اجازت ڏئي ڇڏي هئي تہ هو ان ڳالهہ کي وساري ويهن تہ ٻاهريان ملڪ پنهنجي ڇڙواڳ آزاديءَ کي پلي وحشيائي طريقي سان ملهائن. اقتدار ۽ طاقت جي نشي ۾ هنن اهو مونجهارو بہ شايد ڇاڻي واڻي پيدا ڪيو هو تہ هُو سڄي دنيا جا شهنشاهہ هئا. [88] پر سچ اهو هو تہ هُو فقط روم جي شهنشاهت جا والي ۽ وارث هئا. جديد مؤرخ جي طبعي لاڻن ۽ ڄاڻ لاءِ وڏيڪ مدبرائي ۽ صحيح بوليءَ جي ضرورت آهي. هُو روم جي عظمت جي صحيح صورت پيش ڪرڻ لاءِ پنهنجو اهو مشاهدو پيش ڪري سگهي ٿو تہ پوري شهنشاهت انٽونينَس جي ديوار ۽ ڊِسيا جي اُترين حد کان ائٽلس جبل ۽ خط جديءَ تائين ٻہ هزار ميل ويڪري هئي ۽ ڊيگهہ ۾ اُلهندي سمنڊ کان فرات تائين ٽي هزار ميل ڊگهي هئي ۽ اها موسم جي لحاظ سان بہ نهايت ئي متعدل ۽ وڻندڙ علائقي ۾ اترئين طرف چوويهين ۽ چانوَجاهين ويڪرائي ڦاڪ تي هئي ۽ ان ۾ يقيني طور تي سورهن لک چورس ميلن جو ايڏو وڏو علائقو موجود هو جيڪو سڄي جو سڄو آباد ۽ سرسبز هو ۽ پوکَن ۽ کيتيءَ لاءِ زمين تمام بهترين هئي. [89]

باب - پهريون

حاشين بابت وضاحتون

* انين صدي قبل مسيح، جڏهن روم جي شهنشاهت جو بنياد پيو.

1. ڊائن ڪئسيَس (736) عرف ريمر جنهن سڄي روم جي اجائي آڪڙ ۽ وڏائي پاڻ وٽ جمع ڪئي هئي، پنهنجي راءِ جو اظهار ڪيو آهي. ائنسيرا جو سنگ مرمر، جنهن تي آگسٽس پنهنجا تجربا رڪارڊ ڪيا آهن، مان اهو صاف ظاهر آهي تہ هن پارٿين کي مجبور ڪيو تہ هو ڪراسس ۾ هٿ ڪيل جهنڊن ۽ ٻين شين کي پنهنجي اصلي حالت ۾ بحال ڪن.

2. اسٽرابو (xvi, 780) وڏي پلني (فطري تاريخ (vi, 32,35) ڊائن ڪئسيَس (Iiii, 723,) ۽ لِوي (734) هنن حملن بابت تمام مفيد معلومات ڏني آهي، رومين پاڻ کي معريابا يا معراب جو مالڪ ٻڌائي ڇڏيو هو جيڪو عربستان جو هڪ شهر هو ۽ مستشرقين کي ان جي چڱي طرح ڄاڻ هئي. (حوالو: ابوالفدا ۽ نيوبين جي جاگرافيءَ جو صفحو 50) اُهي ٽن ڏينهن اندر ان ملڪ تائين پهچي ويا جيڪو گرم مصالحن جي ڪري گهڻو مشهور هو ۽ مٿس حملي ٿيڻ جو گهڻو سبب بہ گرم مصالحن جي شهرت هئي.

3. وارس ۽ سندس ٽن جنرلن جو قتل (9 عيسوي) ڏسو ٽئسيٽس جو پهريون ڪتاب (تاريخ جا ورق) ۽ سوٽونيس "آگسٽس" ۾ (باب - 23) ۽ ويليس پيٽرڪيولس (ii, 117) وغيره جنهن منجهان معلوم ٿيندو تہ آگسٽس، رومين جي شڪست جي ڏکوئيندڙ خبر، پنهنجي دستوري بهادري ۽ دٻدٻي واري موڊ ۾ هرگز نہ ٻڌي هئي، جيڪا ڳالهہ سندس رعبدار شخصيت جي امتيازي خاصيت هئي.

4. ڏسو ٽئسيٽس - تاريخ جا ورق - ڊائن ڪئسيَس(Ivi, 832) ۽ آگسٽس جي پنهنجي تقرير (جوليس سيزرس ۾) هن احوال مان مفيد معلومات ملي ٿي ڇاڪاڻ تہ ان ۾ آگسٽس جي فرانسيسي مترجم اير اسپانير جون تحريرون بہ شامل آهن.

5. جرمئنيڪس، سوٽونيس، پالينس ۽ ائگريڪولا جهڙن جنرلن کي اڳتي وڌڻ کان نہ رڳو روڪيو ويو پر اُنهن جي فتحن تي پاڻي ڦيري اُنهن کي بيرڪن ۾ واپس گهرايو ويو. فوجي برتري، جنهن کي ٽئسيٽس گهڻو ساراهيو آهي، حقيقت ۾ اهو اصطلاح بہ فقط روم جي شهنشاهن لاءِ مخصوص ٿي ويو هو.

6. سيزر خود تہ اهڙي نيچ ارادي ۽ نيت کي لوڪان لِڪايو آهي پر سوٽونيس ان کي 47 هين باب ۾ کولي بيان ڪيو آهي. برطانيہ جا هيرا ۽ موتي ايڏي قدر ۽ قيمت وارا نہ نڪتا جيڏي اُنهن منجهان اُميد ڪئي وئي هئي ڇو تہ اُهي ڪاري ۽ سُرمئي رنگ جا نڪري پيا. ٽئسيٽس، دليلن سان پنهنجي راءِ ائگريڪولا جي باب 12 ۾ کولي بيان ڪري ٿو تہ هيرن ۾ قدرتي طور وڏو نقص هو. هُو خنده مزاجيءَ واري نموني ۾ چوي ٿو تہ: "مون کي ذري گهٽ يقين ٿي ويو هو تہ اهو نقص اسان جي حرص و هوس ۾ نہ پر هيرن ۽ جواهرن جي چمڪ دمڪ ۾ هو."

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

7. ڪلاڊيس، نيرو ۽ ڊوميٽين. پامپونيَس ميلا ڪلاڊيس جي عنوان هيٺ (iii, 6) لکي ٿو تہ روم جي فوجين جي ڪاميابيءَ سبب، هن علائقي ۽ اتان جي وحشي رهاڪن کي جلد ئي چاڻي سڃاڻي سگهجي ٿو. لنڊن جي وچ ۾ ويهي، اهڙن عجيب و غريب داستانن کي پڙهي ماڻهو حيرت ۾ پئجيو ٿو وڃي.

8. ڏسو ٽئسيٽس جي تحرير جو تعريف لائق ٽڪرو جيڪو هن ائگريڪولا جي زندگيءَ بابت لکيو آهي ۽ جنهن کي اسان جي پراڻين روايتن جي ماهرن ڪيمڊن ۽ هورسلي مڪمل طور نہ ئي سهي پر پوءِ بہ نهايت ئي خوبصورتيءَ سان لکيو آهي. (1551 - 1623 ۽ 1685 - 1732).

9. هن سلسلي ۾ آئرش (آئرلئنڊ جا) اديب، پنهنجي قومي وقار جي تذليل هرگز برداشت نٿا ڪن ۽ پنهي يعني ٽئسيٽس ۽ ائگريڪولا کان سخت نفرت ڪن ٿا.

10. ڏسو هورسلي جي برٽئنيا رومانا..(I, 10)

11. مشهور شاعر بڪانن (1506-82) (پنهنجي ملڪ جي بي مثال آزاديءَ کي پنهنجي شاعريءَ ۾ شاندار جذبن سان جڙي ڇڏيو آهي. (ڏسو سلوي - v) ۾ جيڪڏهن، ديوار جي اترئين پاسي سرينسيسٽر جي رچرڊ جي نقط هڪ شاهدي روم جي صوبي ۾ ويسپاسيانا جي ناهڻ ۾ ڪاني سمجهي وئي هئي تہ پوءِ اُها آزادي تہ تمام محدود ليکي ويندي. (سرينسيسٽر جو رچرڊ: هڪ مصنوعي مؤرخ جنهن کي گبن جي همعصر چارلس برٽرام تخليق ڪيو هو).

12. ڏسو اٿيين (تعارف) ۽ اوسِيَن جي شاعري جي ڪمال جي عڪاسي جيڪا ايئن لڳي ٿو تہ هر زاويي کان ڪئليڊونيا جي مقامي شاعر لکي آهي. اوسين (هڪ فرضي ڪلٽي شاعر ۽ موسيقار جنهن جي شاعري 18 صدي عيسوي ۾ شهرت جي بلندين تائين پهتل هئي ۽ جنهن کي ڪيترا ماڻهو اصلوڪو شاعر سمجهن ٿا، پر حقيقت ۾ ان کي جيمس مئڪفرسن تحرير ڪيو هو.

13. ڏسو پلني جو قصيدو (مدح سرائي) جيڪو حقيقت تي مبني لڳي ٿو.

14. حوالو: ڊائن ڪئسيس. (ixvii) .

15. حوالو: هيروڊوٽس (N,94) جولين، ڪتاب، سيزرس ۾ ۽ اسپانير جا مشاهدا.

16. ڏسو پلني (خطَ ۽ تحريرون) (viii,9)

17. حوالو: ڊائن ڪئسيَس (ixviii, 1123, 1132) - سيزٽريبَس ۾ جولين يوٽروپيَس (viii-2,6) ڪتاب ايپيٽوم ۾ آريليس وڪٽر.

18. ڏسو ڊئسيا صوبي بابت ايم ڊي ائنول جي آتر ڪتا، اڪيڊمي جا نقش و نگار ۾ (xxviii, 444-68) .

* سڪندر اعظم *(Alexander the Great) .

* ميسيڊن جو فلپ – سڪندر اعظم جو پيءُ .

19. جولين جي ڪتاب سيزرس ۾ ٽراجن جي جذبن جي صحيح ۽ خوش مزاجيءَ سان ترجماني ڪئي وئي آهي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

20. يوٽروپيس ۽ سيڪسٽس روفس ڪجهه مغالطن کي اجا اڳتي وڌايو آهي، ڏسو نقش و نگار جي اڪيڊمي، ايم فريريٽ جو اهم دستاويز.

21. ڊائن ڪئسيس (ixviii) ۽ اختصار ڪرڻ وارن جو حوالو.

22. اووڊ، فاسٽي (ii, 667) ڏسو لِوِي ۽ هٽليڪارنيسَس جو ڊائنيسيَس، تارقين جي حڪومت ۾.

23. سينٽ آگسٽائين، ٽرمينس جي طاقت جي ڪمزور ٿيڻ ۽ پيشنگوئي ڪندڙ جي هلڪڙائيءَ تي ڏاڍو خوش ٿيو.

24. ڏسو آگسٽن، تاريخ (صفحو - 5) جيروم جي سوانح ۽ هن سلسلي جا تاريخي اختصار، هن ڳالهه تي تعجب ٿو ٿئي تہ ڊائن توڙي ذيفلن هيڏي ساي اهم واقعي کي پنهنجين تحريرن ۾ نظر انداز ڪري ڇڏيو آهي.

25. ڊائن (Ixix-115) آگسٽس جي تاريخ، صفحا (5-8) جيڪڏهن سڀ تاريخدان گم يا ختم بہ ٿي وڃن تڏهن بہ ڪيترائي تمغا، نقش و نگار ۽ بيشمار يادگار، هئڊرئن جي ڏورانهَن پنڌن تي سندس لڳاتار سفر ڪرڻ جي شاهدي ڏيندا.

26. ڏسو آگسٽن-تاريخ ۽ اختصار.

27. اسان کي اهو ياد رکڻ گهرجي تہ هئڊرئن جي وقت ۾، يهودين، هڪڙي صوبي ۾ پوري مذهبي جنون سان حڪومت خلاف بغاوت ڪئي. (حوالو: پاسئنياس (viii-43) جيڪو بہ ضروري ۽ ڪامياب جنگين جو ذڪر ڪري ٿو جن جي اڳواڻي پِيَس جي جنرلن ڪئي هئي. پهرين جنگ اتر - اولهہ آفريڪا ۾ رهندڙ مسلمانن، جن کي مُورس چيو ويندو آهي جي خلاف وڙهي وئي. مورس کي شڪست ڏئي اٽلس جي بيابانن ۾ پڇايو ويو. ٻي جنگ برطانيہ جي رولُو ۽ شرپسند ٽولي سان ٿي جن روم جي هڪ صوبي تي حملو ڪيو هو. مٿي بيان ڪيل ٻئي جنگيون (۽ ٻيا ننڍا ننڍا معرڪا) آگسٽن جي تاريخ جي 19 صفحي تي تفصيل سان بيان ٿيل آهن.

28. ڏسو رومي جنگين جي تاريخ ۾ اليگزنڊريا جي اپيين جو لکيل مهاڳ.

29. ڊائن (Ixxi) .مارڪو ۾ آگسٽس جي تاريخ. پارٿين جي فتحن، نفرت لائق تاريخدانن جي هڪ گروهہ کي جنم ڏنو، جن جي يادداشت ختم ٿيندي ٿيندي بچي وئي ۽ جيڪي خلقَ ڪي، پنهنجي پاڻ تي ڪلاڻ جو سبب بڻيا. هن موضوع تي لوسين مزاحيہ انداز ۾ خوب تنقيد ڪئي.

30. سپاهين جو صفا هيٺيون طبقو ڇاليهہ پائونڊ رکي سگهندو هو. (حوالو: ڊائنيسيَس هٽليڪارن ان کان سواءِ اُنهن لاءِ تمام وڏي تعليم پڻ ضروري هوندي هئي. هيءَ ان وقت جي ڳالهہ آهي جڏهن ماڻهن وٽ پئسو تمام گهٽ هو ۽ چانديءَ جو آئونس، پِتل جي ستر پائونڊ تور برابر هوندو هو. توڙي جو پُراڻي آئين، عوام کي ٻاهر ڪڍي ڇڏيو هو، پر ماريس وري سواءِ ڪنهن فرق جي پيهر ڪين آئين جي دائري ۾ آندو. (حوالو: سئلسٽ، ڊي بيل جگرٿ (باب - 91).

31. سيزر پنهنجي فوجين کي، گالز جو الائڊا ناهيو پر جڏهن گهُرو لڙائيءَ ۾ سندس فتح ٿي تہ هن ڏارين کي شهر ۾ گهمڻ ڦرڻ جي آزادي انعام طور ڏني هئي.

32. ڏسو ويگاٽِيس، ڊي، ري مليٽري (2،1-7).

33. فوجين کان، پنهنجي نوڪري توڙي شهنشاهه سان وفاداريءَ جو قسم، هر سال پهرين جنوريءَ تي وري نئين سِر ورتو ويندو هو.

34. ٽئيسيٽس رومي عقابن کي، بيلورم ڊوس يعني "جنگ جا ديوتا" ٿو سڏي، اُنهن کي ڪنهن فوجي ڪئمپ جي ننڍي ڪليسا ۾ رکيو ويندو هو جن کي ٻين ديوتائن جيان، فوجين طرفان مذهبي احترام ۽ تعظيم ڏني ويندي هئي.

35. ڏسو گرونوويَس، ڊي پيڪيونيا ويٽر (iii, 120) وغيره. ڊوميٽين بادشاهه پنهنجي فوجين جي ساليانی معاوضي ۾ سونَ جا ٻارهن ٽُڪرا وڌايا، جيڪي سنڌس وقت ۾، اسان جي ڏهن گِنين جي برابر هئا. هي پگهارَ جيڪا اسان جي پگهارَ کان به ڪجهه مٿيري هئي، دولت ۽ فوجي حڪومت جي ترقيءَ جي رفتار کي نظر ۾ رکندي، لڳاتار وڌندي رهي. ويهن سالن جي نوڪريءَ کانپوءِ پراڻن خدمتگار جيالن کي ٽي هزار دينار (جيڪي سؤ پائونڊن جي برابر هئا) يا وري اوتري قيمت جو ڪو زمين جو ٽڪرو، سندن خدمتن عيوض ڏنو ويندو هو. جيڪي چوڪيدار هئا، اُنهن جو پگهار ۽ ٻيون سهولتون، فوجين جي مقابلي ۾ ٻيڻيون هيون.

36. ايڪسرسَيٽس اِئب ايڪسرسيٽئنڊو. ايڪسرسيٽس (فوج لاءِ لاطيني لفظ) - ايڪسرسائز (جسماني ورزش) مان نڪتو. هتي هڪ دلچسپ ڪم ڪرڻ جي وڏي گنجائش آهي جنهن ذريعي ٻولين ۽ قومن جي اخلاقيات ۽ رهڻي ڪهڻي جي سلسلي ۾ هڪ تعلق ۽ سٺو سلسلو جُڙي ٿو. (ٽسڪيولن ۾ سِسيرو - ii, 37).

37. ويجيٽيس (i, ii) ۽ باقي سنڌس پهريون ڪتاب.

38. يوناني ناچ کي اير لي بيو نقش و نگار جي اڪيڊمي (xxxv, 262) وغيره ۾ کولي بيان ڪيو آهي.-اڪيڊمي جي پارڪُن روم جي فوجين متعلق ڪيترائي پراڻا حوالا ۽ آثر ڪتائن جا ٽڪرا گڏ ڪري پيش ڪيا آهن جن مان يوناني ناچ جي گهڻي ڄاڻ ملي ٿي.

39. حوالو: جوزِفس ڊي بيلو جُڊيئڪو (iii, 5) اسان هن يهوديءَ جا ٿوراٿتا آهيون جنهن رومي نظم ۽ ضبط جي باري ۾ اسان کي بهترين تفصيل ڏنا آهن.

40. حوالو: پلني - پئنيجا ٽريڪَس (مدح سرائي باب - 13) آگسٽن جي تاريخ ۾ هئڊرئن جي زندگيءَ جو احوال.

* (مدبر سياستدان ۽ تاريخدان (200 کان 118 قبل مسيح).

41. ڏسو رومي نظم ۽ ضبط بابت، موضوع کان هٽيل هڪ خوبصورت ٽڪرو سنڌس تاريخ جي ڇهين ڪتاب ۾.

* روم ۽ ڪارٿيج جي وچ ۾ جنگين جو حوالو.

42. ويجيٽيس ڊي، ري ميلٽري (ii, 5 وغيره. سنڌس مُنجهائيندڙ اختصار جو گهڻو حصو ٽراجن ۽ هئڊرئن جي قانوني ڪتابن مان نڪتل آهي. سنڌس لکڻ مطابق، فوج، رومي بادشاهت جي ڪنهن به ٻي دؤر سان مطابقت نٿي رکي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

43. حوالو: ابد (Ibid) باب – 1) سيزر ۽ سسيرو وارن ڏينهن ۾ "ميلن" جو لفظ ڇڻ فقط پيادل فوج لاءِ مخصوص هو. هينئين شهنشاهت توڙي بهادريءَ واري دؤر ۾ اهو لفظ يعني "ميلَ"، وري بہ فقط فوجين لاءِ استعمال ٿيندو هو جيڪي گهوڙن تي چڙهي جنگيون وڙهندا هئا.

44. حوالو: پاليبيَس ۽ ڊائنيسيَس هٿليڪارنيسَس (v,45) جي وقت ۾ ٻڌايو وڃي ٿو تہ تيزي جي لوهي نوڪَ تمام ڊگهي هوندي هئي. ويجيٽيس جي وقت ۾ ان نوڪ کي گهٽائي هڪ فوٽ يا اجا بہ نوَن انچن تائين ڪيو ويو. مون هڪ ذريعو چونڊيو آهي.

45. فوجي اسلحي لاءِ ڏسو لپسيَس، ڊِي مليشيا رومانا(iii, 2-7).

46. ڏسو ورجل، جارجيڪَس جي خوبصورت پيٽ (ii, 279).

47. ايم گيچارڊ، مليٽري ياد داشتن ۾ (i,4) ۽ نوويڪس پنهنجي يادداشتن ۾. هِن موضوعَ کي هُن هڪ آفيسر ۽ مدبر وانگر سلجهايو آهي. (i, 293-311) .

48. ڏسو اَٿرين جي فوجي حڪمت عملي. هڪ يوناني واري پوري طرفداري ڪندي، يوناني فوجي دستي متعلق هن فقط ايترو لکيو آهي جيترو هن پڙهيو هو. بجاءِ ان جي جو جنهن فوج جي هُن ڪمانَ سنڀالي هئي، اُن متعلق جهڙو ڪر اَڻ ڄاڻ ئي ويو.

49. حوالو: پاليبيَس (xvii) .

50. ويجيٽيس، ڊِي، ري مليٽري (ii,6) سندس مثبت گواهي ۽ واقعاتي شاهدي جو قانون بہ جنهن جي پيروي ڪري ٿو، اُنهن نقادن کي خاموش ڪرائڻ لاءِ ڪافي آهي جيڪي شاهي فوج کي، گهوڙيسوار فوج طور تسليم ڪرڻ لاءِ تيار ناهن.

51. ڏسو لِوي (Livy) سچي جو سچو ۽ خاص طرح باب (Xiii, 61) .

52. فطري تاريخ ۾ پلني (xxxiii,2) رومانيہ جي ريپبلڪ (ii,2) ۾ ايم ڊي بيوفورٽ هڪ دلچسپ تحرير جي خالص روح کي پهريون دفعو پروڙيو ۽ ان جي کولي وضاحت ڪئي.

53. جيئن هورٽس ۽ اٿگريڪولا جي سلسلي ۾ ليو هو، اهو رومي نظم ۽ ضبط ۾ هڪ وڏو نقص هو جنهن جو ازالو، هٿڊرئن، مئجسٽريٽن جي عمر جي قانوني حد مقرر ڪري ڪيو هو.

54. حوالو: ڏسو اَٿرين جي فوجي حڪمت عملي.

55. بٽاوَينس جي خاص طور تي اهڙي ئي حالت هئي
حوالو: ٽسيٽس جرمينيا(29).

56. مارڪَس انٽونينَس پنهنجي مفتوحن قادي ۽ مرڪماني تي احسان ڪندي کين ڪافي فوجي موڪليا جيڪي هنن ڀِنا دير برطانيہ روانا ڪري ڇڏيا. حوالو: ڊائن ڪسيس. (Ixxi) .

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

57. ٽئيسٽس، تاريخ (iv,5) جيڪي جيترن پيادن ۽ ان جي پٺيءَ تعداد ۾ گهوڙيسوارن جو تعداد ڳڻيئن ٿا، اُهي بادشاهن جي مددگار فوجن جي تعين ڪرڻ جي معاملي ڪي مُنجهائي ٿا ڇڏين ۽ رياست جي دوست ملڪ اتلي سان اُنهن جي نسبت ڳنديين ٿا.

58. ويجيٽيَس (ii,2) اٿرين پنهنجي اڳتي وڌڻ واري حڪم ۽ ساڳي وقت آلاني خلاف سندس ويڙهه جو حوالو.

59. جنگ ۾ قديمي مشينن جي موضوعَ تي (شِوٽليئر فولارڊ) پاليبي (ii, 233-90) (Polybe) تمام ذهانت سان نباهيو آهي ۽ ان ۾ وڏي ڇاڻ پڻ ڏني آهي. هو اُنهن مشينن ڪي گهڻي ڀاڱي موجوده توپن ۽ گولن اڇلائيندڙ اسلحي جي پيٽ ۾ وڌيڪ بهتر ٿو سمجهي. اسان اهو مشاهدو ڪيو آهي ته وقت گذرڻ سان اُنهن جو استعمال ۽ اهميت اچا وڌي وئي آهي، اهو ان ڪري به آهي ته رومي شهنشاهت ۾ ذاتي بهادري ۽ فوجي ذهانت ڪافي زوال پذير ٿي وئي آهي. جتي ماڻهو ڪو نه هوندا هئا، اتي اُنهن جي جڳهه تي مشينون ڪم ڪنديون هيون. وڌيڪ لاءِ ڏسو ويجيٽيس (ii, 25) اٿرين.).

60. ويجيٽيَس پنهنجي ٻي ڪتاب ۾ فوجي دستن جي بيان کي هنن زوردار لفظن سان ختم ٿو ڪري: (جيڪو ڪجهه ڪنهن به جنگ جي لاءِ ضروري هوندو آهي. اُهو فوجين کي اُتي پاڻ سان گڏ ڪٺي وڃڻ گهرجي، جو ته جتي به هو پنهنجو سامان وجي لاهين ته اُها ڪئمپ هڪ قلعي نما شهر نظر اچڻ گهرجي).

61. فوجي ڪئمپن کي ٺاهڻ ۽ ترتيب ڏيڻ جي فن بابت ڏسو پاليبيَس سان گڏ لِپسيَس جو ڊي مليشيا رومانا، (vi) جوزفس جو ڊي بيلو جُڊئڪو (iii, 5) ويجيٽيَس (I,21-25 ۽ iii,9) ميمائرس ڊي گيڪارڊ.

62. حوالو: ٽسڪيولن ۾ سِسيرو، جوزفس، ڊي بيلو جوڊئڪو ۾ (iii,5) فرنٽينَس (iv,I)

63. ويجيٽيس (i,9) ڏسو نقشن و نگار جي اڪيڊمي جي يادداشت.

64. ڏسو اير گيڪارڊ جو، ارتقا جنهن کي هن تمام سهڻي نموني نوويڪس جي يادگيرن ۾ بيان ڪيو آهي. (I,141-234) .

65. ٽئسيٽس (تاريخ (iv, 5 فوجي دستن جي باري ۾ اسان کي ٻڌايو آهي جڏهن اُهي دستا ٽائبيريس جي فرمان هيٺ هئا. ڊائن ڪئسيس (iv, 794) سڪندر سيورس ۾ مون ڪوشش ڪئي آهي ته ٻنهي دؤرن جي وچ ۾ هڪ موثر ذريعي سان اڳتي هلجي. اچا ڏسو لپسيَس - ڊي ميگنيٽيوڊائن رومانا(I,4,5) .

66. رومين پنهنجي جهالت ۽ خوف کي، مذهب جي اوٽ ۽ بهاني سان لڪائڻ جي ڪوشش ڪئي. ڏسو ٽئيسٽس، (جرمنيا - 37).

* (31 قبل مسيح ۾، سندس آخري ٻچيل دشمن جي باري ۾، مارڪ انٽني .

67. مارڪ انٽني ۾ پلوٽارچ، پوءِ اسان وري به اوروسِيَس کي داد ڏينداسين، هي ديوَن جهڙا ۽ ماڙين جيڏا جهاز پاڻيءَ ڪان ڏهه فوٽ به مٿي ناهن. (vi, 19)

* ڪارو سمنڊ.

68. ڏسو لپسيس ڊي مئگنيٽيوڊ روم. (15) ويجيٽيَس جا آخري سورهن بابَ نيوي جي معاملن متعلق آهن.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

69. والٽيئر سِڪل ڊي لوئس) (xiv) باب - 29) اهو ياد رکڻ گهرجي تہ فرانس ان زبردست ڪوشش ڪي اجا تائين ياد ڪري ٿو.

70. ڏسو اسٽرابو (ii) : اهو سمجهڻ مناسب ۽ فطري ٿو لڳي تہ ائراگان ڪي تراڪونينسس منجهان ڪڍيو ويو آهي ۽ ڪيترائي جديد ماڻهو جن لاطيني زبان ۾ لکيو آهي، اُهي لفظن ڪي هڪ جهڙو سمجهي استعمال ڪن ٿا. اهو بهرحال يقيني آهي تہ ائراگان هڪ وهڪرو آهي جيڪو پائرينيز ڪان نڪري ايبرو ۾ چوڙ ڪري ٿو. ان تان پهريون هڪ ملڪ تي نالو پيو جيڪو اڳتي هلي بادشاهت جو نالو ٿي ويو. ڏسو ڊي ائنول موين جي دؤر جي جاگرافي (ص - 181).

* (جوليس سيزر جنهن آگسٽس ڪي نپايو ۽ پاليو هو).

71. هڪ سؤ پندرهن وڏا شهر گال جي لسٽ تي درج ٿيل آهن ۽ اها ڳالهہ سيني جي ڇاڻ ۾ آهي، تہ هي خطاب رڳو گاديءَ واري شهر لاءِ نہ پر هر رياست جي سڄي سرحد ڪي ڏنو ويو هو. پر پلوٽارچ ۽ ائپين، ذاتين جو تعداد ٽن ڪان چئن سوَن تائين وڌائي لکيو آهي.

72. حوالو: ڊي ائنول، نوٽيس ڊي ائنسين گال.

73. وٽاڪر جي مئنچيسٽر جي تاريخ (i باب - 3)

74. ائلي جا ونيتي جنهن ڪي غلط فهميءَ وچان اڪثر گالز سان ملايو ويندو آهي. سي دراصل اِليرين نسل جا هئا. ڏسو. ايبر فريريٽ (نقش و نگار جي اڪيڊمي.)

75. حوالو: ڏسو مافي ويرونا جي وضاحت. (xviii, I) .

76. پهريون تضاد قديمي ماڻهن محسوس ڪيو.ڏسو فلورَس(i,ii) ۽ پيو تضاد پاڻهي هر سياح ڪي خود ئي نظر ايندو.

77. حوالو: پلني فطري تاريخ - III) ان مان خبر ٿي پوي ٿي تہ آگسٽس، ائلي ڪي ورهايو هو.

78. حوالو: ٽورنفورٽ يونان ۽ ايشيا جو ساموندي سفر.(xviii) .

79 اليريڪم جو نالو اصل ۾ ائڊرئٽڪ جي ساموندي ڪناري سان تعلق رکي ٿو جنهن ڪي رومين، ائلپس ڪان ايگزين تائين متعارف ڪرايو. حوالو: سيوريني، پنونيا (i,3)

* حوالو: سٽس جبلن ۾ ڪٺنٽان جو نالو.

80. وينِس جي هڪ سياح ابيٽ فارٽِس اسان ڪي غير اهم ملڪن جي باري ۾ ڪجهہ ڄاڻ ڏني آهي. پر مغربي اليرِين جي قديمي دؤر ۽ جاگرافي بابت معلومات حاصل ڪرڻ جي اُميد ڪنهن شهنشاهہ يا حُڪمران جي ڪشاده دليءَ ڪان ئي رکي سگهجي ٿي.

81. سيو ندي اسٽريا جي حدن منجهان نمودار ٿئي ٿي جنهن ڪي شروعاتي دؤر جي يونانين، دنيوب جي اهم شاخ ڪوٺيو هو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

82. ڏسو ائرين جي بحري سفر جو احوال. هو جڏهن ڪهاڙوشيا جو گورنر هو تڏهن هن ايگزين جي ڪنارن جو جائزو ورتو هو.

83. مذهب جي ترقيءَ جي سيني ڪي خبر آهي. يورپ جي وحشين ۾ اکرن جو استعمال حضرت عيسيٰ (ع - س) کان پندرهن سؤ سال اڳ متعارف ڪرايو ويو ۽ يورپ جي قومن وري عيسائي سن جي شروعات کان پندرهن صديون پوءِ اهو سلسلو آمريڪا تائين پهچايو. پر ٽن هزار سالن جي عرصي ۾ فونيشيا جي الف-بي ۾ يونانين ۽ روم جي ماڻهن تمام گهٽي ڦيرڦار ۽ ترميم ڪئي.

84. حوالو: ڊائن ڪئسيَس.(lxviii, 1131)

85. يونان جو فيلسوف بطليموس ۽ اسٽرابو. جديد جاگرافي جي ماهرن جي مدد سان سئيز جي سوڙهي پٽي کي ايشيا ۽ آفريڪا جي لڪير يا بائونڊري تسليم ڪن ٿا. ڊائنيسيَس، ميلا، پلني، سئلسٽ، هرٽيس ۽ سولينس سيني گڏجي نيل ندي جي اُلهندي ڪناري کي بائونڊري چيو آهي. وڏي داناءُ ڪئنبٽئمس يا ان جي پوين مصر توڙي لبيا جي ڪجهه حصي کي ايشيا ۾ گڏيو آهي.

86. جبل ائٽلس جي ڊگهي قطار، مناسب اوچائي ۽ درجي بدرجي وٽندڙ لاهي (ڏسو شاجو سفر (ص - 5) اهي سڀ نقطا هڪ اڪيلي جبل جي خاصيتن جي ابتڙ آهن جيڪو پنهنجي مٿي کي پنتي ڪري پاڻ کي ڪڪرن ۾ لڪائي ٿو ڇڏي ۽ ڄڻ جنت جي حمايت ٿو ڪري. ٽينرف جي چوٽي ان جي برعڪس سمنڊ جي سطح کان، ٽن ڪان ساڍا ٽي ميل اوچائي تي آهي ۽ جيئن تہ ان تي فونيشيا جي ماڻهن ڪيترائي دفعا چڙهائي ڪئي هئي تہ لڳي ٿو يوناني شاعرن ان خوبصورت منظر تي ضرور طبع آزمائي ڪئي هوندي. بفن -(فطري تاريخ) (312 - i) (ساموندي سفر جي تاريخ -ii).

87. ايم ڊي والنيئر (xiv, 297) نہ حقيقتون حمايت ڪن ٿيون ۽ نہ ڪنهن امڪان جي گنجائش باقي آهي. پر هتي تہ ڪئنري جا ٻيٽ بہ رومي شهنشاهت کي عطا ڪيا ويا آهن.

* (جڏهن گبن (Gibbon) لکيو پئي تہ ساردينيا جي شهنشاهہ تورن منجهان ۽ ٻن سسلين جي شهنشاهہ نيپلس کان حڪمراني تي ڪئي.)

88. برجيئر: هسٽ ڊيس گرانڊس چيمنس. (iii, 1-4) هڪ تمام سٺو ماخذ.

89. ڏسو ٽيمپل مئن جو قدرتي جي گولي جو مطالعو. پر مونکي ٻنهي تي اعتبار ڪونهي. نہ ڊاڪٽر جي ڄاڻ تي ۽ نہ سندس نقشن تي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - پهريون

انٽونِنز جي دؤر ۾ روم جي شهنشاهت جي ايڪي ۽ اندروني خوشحاليءَ جي باري ۾.

اسان کي روم جي عظمت جو اندازو، رڳو جلد بازي يا فتحن جي حوالي سان نه لڳائڻ گهرجي. روس جي بيابانن جو حڪمران، ڌرتيءَ جي گهڻي کان گهڻي حصي جو مالڪ ۽ مختيار آهي. هيليسپانٽ کان گذرڻ کان پوءِ سَتين اونهاري ۾، سڪندرَ هائفئيِسس [1] جي ڪنارن تي مئسيڊونيا جي فتح جا يادگار نمايان ڪري لڳرايا هيا. هڪ صديءَ کان به گهٽ عرصي ۾ طاقتور چنگيزن ۽ سندس ئي نسل جي مغل شهزادن، ظلم جي زور تي هر طرف تباهي مچائي ڇڏي جنهن ۾ هڪ عارضي شهنشاهت به شامل هئي، جنهن جون حدون چين جي سمنڊ کان مصر ۽ جرمني [2] تائين هيون. پر روم جي طاقت جي عمارت ڪي زماني ۽ تجربي جي ڏاهپ، اجا وڌيڪ اوچو ۽ محفوظ ڪري ڇڏيو هو. ٽراجن ۽ انٽونِنز جا فرمانبردار صوبا، قانوني طاقت سببان متحد ۽ تخليقي صلاحيتن جي ڪري خوبصورت هيا. اِهو ممڪن آهي ته اختيارن جي غلط استعمال جي ڪري ڪين ڪڏهن ڪا تڪليف پهتي هجي، پر گهڻو ڪري حڪومت جو وهنوار، سياڻپ، سادگي، محبت ۽ مهرباني سان هلندو رهيو. هُنن پنهنجن اَبن ڏاڏن وارو مذهب اختيار ڪري رکيو هو، جڏهن ته شهري رتبن ۽ فائدن ۾ انهن جي حيثيت، تمام معمولي فرق سان، سندن فاتحن جيتري مٿاهين ۽ برابري واري هئي.

1. مذهب جي سلسلي ۾ شهنشاهن توڙي سينيٽ جي پاليسيءَ کي هڪ ته روشن خيال ماڻهن جي نظرين پيو وَهم پرستن جي روايتي طور طريقن جي پُنڀرائي حاصل هئي جيڪي اُنهن جي رعيت جو حصو هئا. عبادت جي لاءِ جيڪي به روم جي ماڻهن جا مختلف ۽ من پسند نمونا ۽ معيار اُن وقت هئا، سي، سندن خيال موجب، سڀئي جيترا سچا هئا ته وري فيلسوفن جي نظر ۾ اوترائي ڪُوڙا هيا ۽ مئجسٽريٽن وٽ اُهي اوترائي فائديمند هئا. اهڙيءَ طرح سهپَ ۽ برداشت جي جذبي نه رڳو ماڻهن کي هڪ ٻئي سان سهڻي سلوڪ ڪرڻ تي آماده ڪيو پر اُنهن ۾ مذهبي ويجهڙائي به پيدا ڪئي. ماڻهن جي وهم پرستيءَ سان ڪنهن مذهبي جذبي يا ڪٽرپڻي جي ٽڪراءَ نه هئڻ سبب ڪٿي به ڪا ڇڪتاڻ پيدا نه ٿي ۽ نه ئي وري ڪنهن خام خياليءَ جون اجايون رڪاوٽون وچ ۾ حائل ٿيون. گهڻن خدائن کي مڃڻ وارو ديندار، توڙي جو پنهنجي قومي، مذهبي ۽ سماجي ريتن رسمن سان پوري سچائيءَ سان لاڳاپيل هيو، پر ان جي باوجود هُو، ڌرتيءَ جي گولي تي مختلف مذهبن کي چڱيءَ طرح مڃيندڙ هيو. [3] خوف، احسانمندي يا شڪر گذاري، اندر جي آنڌ مانڌ يا تجسس- سنا خواب هئا يا خراب سنئوڻ، ڪو غير معمولي امن وامان جو واقعو يا پراڻهين پنڌ جي مسافريءَ جون رِٿون به سندس ايمان يا اعتقاد جي شين ۾ هميشه لاءِ واڌارو ڪنديون رهنديون هيون ۽ سندس مُحافظن جي لسٽ به وڏي ٿيندي ويندي هئي. لا مذهب عقيدي جي اُڻت جي تاجي پيٽي ۾ مختلف تندون ته ضرور هُيون پر اُن جا ترڪيبي جُزا هروڀرو ناموافق به نه هيا. جيئن ئي ان ڳالهه کي تسليم ڪيو ويو ته درويش، سنتَ ۽ سُورما جي زندهه رهيا ته به پنهنجي ملڪ لاءِ ۽ جي مئا ته به پنهنجي وطن جي ڀلائي ۽ بهتريءَ لاءِ ته انهن جي رُتبي کي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سگهه ۽ لافانيت جي بلندين تائين پهچايو ويو ۽ اها ڳالهه عالمي سطح تي مڃي وئي ته اهڙن عظيم ماڻهن، دنيا جي سڀني انسانن طرفان جيڪڏهن داد نه ٿي سهي ته گهٽ ۾ گهٽ عزت ۽ احترام ته ضرور لهڻو هو. اوچي ۽ نفيس ڪاٺ جي هزار نمونن سان سينگاريل ۽ هزار وهڪرن ۾ سُڪون سان رهندڙ ديوتا پنهنجو مقامي اثر ۽ وقار رکندا هئا. روم جا ماڻهو جيڪي ٽائيبر جي ڪاوڙ کي سخت نا پسند ڪندا هئا، پر ڪين اها همت نه ٿيندي هئي ته هو مصر جي ڪنهن ماڻهوءَ تي ٺٺوليون ڪن جيڪو نيل نديءَ جي احسانن آڏو پنهنجو نذر نياز پيش ڪندو هجي. قدرت ۽ فطرت جون ظاهري طاقتون جيئن سَيارا يا مختلف عنصر پوري ڪائنات ۾ ساڳيا هيا. اخلاقي دنيا جا لِڪل حاڪمَ، لازمي طرح سان هڪ جهڙن افسانوي ۽ علامتي سانچن مان گهڙي ٺاهيا ويندا هيا. هر چڱائي توڙي بُرائيءَ لاءِ به هڪ خدائي نمائندو ضروري هوندو هو. هر فن ۽ هنر يا انجو سرپرست جنهن جون خوبيون ۽ خاصيتون تمام پراڻي دوُر ۽ ڏورانهَن مُلڪن جي ڪنهن اهڙي ڪردار مان ساڳئي ماڀي سان ڳولي ڪڍيون ويندي هيون. جنهن جا شيدائي يا پوئلڳ به هڪ خاص قسم جا هوندا هئا. هر نظامَ ۾، متضاد فطرتن ۽ مختلف طبعي لاڙن جي آقائن جي حڪومت لاءِ، ضروري هوندو آهي ته اُنهن وٽ هڪ اهڙو اعتدال پسند ۽ بيحد معتبر ۽ انصاف ڪرڻ وارو مئجسٽريٽ موجود هجي جيڪو پنهنجي علم جي زور ۽ ڪجهه خوشامد ۽ مصلحت جي آڌار تي پنهنجي اوچي اخلاق جي ڏاڪڻ تي چڙهي مٿاهين منزل تي پهچي جو ڪيس "دائمي وارث" ۽ سڀ اختيار رکڻ وارو بادشاهه چئي سگهجي.[4] قديمي دوُر جو اهڙو دلچسپ ۽ نرم رويو هو، جنهن ۾ قومون، پنهنجي مذهبي عبادتن جي فرقن ڏي گهٽ، پر اُنهن جي هڪ جهڙائيءَ ڏي وڌيڪ ڌيان ڏينديون هيون. يوناني، رومي يا بربرَ، جڏهن اُهي پنهنجي پنهنجي عبادت جي جڳهه تي پاڻ ۾ ملندا هئا ته هڪ ٻئي کي آسانيءَ سان آماده ڪري ويندا هئا ته، مختلف نالن يا رسمن ذريعي، حقيقت ۾ هو سڀيئي ساڳين ديوتائن جي پوڄا ڪندا هيا. هومر پنهنجي شاندار ڏندَ ڪٿائن ۾، قديمي دوُر جي گهڻ - خدائي پوڄا (Polytheism)، کي پنهنجي قلم جي ڪمال سان، خوبصورتي ۽ باقاعدگيءَ وارو هڪ طور طريقو عطا ڪيو آهي.[5]

يونان جا فلسفي، الله تعاليٰ جي بجاءِ، انساني فطرت جي ڳوڙهي اڀياس ڪرڻ کان پوءِ پنهنجي اخلاقيات کي اختيار ڪندا هيا. اُهي ربي فطرت تي گهڻو غور ڪري انکي تمام اهم خيال تصور ڪندي انکي سمجهڻ جا طلبگار رهڻ لڳا ۽ وڌيڪ ويچار ۽ سوچ کان پوءِ، انسان جي قوتن ۽ ڪمزورين تي زياده زور ڏيڻ لڳا.[6] چاڻ ۽ سمجهه جي مشهور چئن ادارن مان، اسٽائڪن ۽ افلاطونين (زينو ۽ افلاطون جي شاگردن) ڪوششون ڪيون ته ڪنهن طرح سان، سبب يا دليل، ۽ خُدا پرستي، جي ٽڪراءَ ۽ مخالفت جي وچ ۾ ڪا سرچاوَ ۽ سمجهوتي جي فضا پيدا ڪجي. اُنهن اسانجي لاءِ "وجُود" ۽ "پهرئين ڪارڻ" جي تڪميل جي سلسلي ۾ تمام وڏا ۽ پختا ثبوت ڇڏيا آهن، پر جيئن ته اُنهن لاءِ ممڪن ڪو نه هو ته مادي جي تخليق جي باري ۾ ڪجهه سمجهي سگهن، تنهنڪري اسٽائڪن جي فلسفي تي ڪم ڪندڙن، خود پنهنجي ڪم جي نوعيت کي، ته ڪهڙي نقطي کان شروعات ڪجي، سمجهي نه سگهيا. هوڏانهن، ان جي اُبتڙ، افلاطون ۽ سندس پوئلڳن جو روحاني خدا، هڪ لازمي حقيقت جي بجاءِ هڪ خيال يا تصور سان زياده ملندڙ هو. افلاطون جي فلسفي وارا ۽ يوناني فيلسوف ايپيڪيورس جا مڃيندڙ مذهبي قسم جا

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ماٺهو نہ هيا، پر جيئن تہ پهرئين طبقي وارن جي سائنسي علم کين شڪ ۾ مبتلا ڪيو تہ وري پوئين طبقي جي پرپور جهالت کين مجبور ڪيو تہ هو وڏي ۾ وڏي حاڪمَ (احڪمُ الحاڪمين) جي پروردگاريءَ کان انڪار ڪن. ڪجهہ حاصل ڪرڻ واري چٽا پيٽيءَ جي جذبي کي آزادي جي روحَ وڏيڪ هٿي ڏني هئي تہ تجسّس ۽ کوجنا جي عمل کي اڳتي وڌائڻ ۾ ان باعث اُتلو وڏا عالم ۽ استاد. فلسفي جي مسئلي تي پاڻ ۾ اٽڪي پيا ۽ هڪ ٻئي جي مخالف فرقن ۾ ورهائجي ويا، پر صاف ۽ سچا نوجوان، ڪجهہ حاصل ڪرڻ لاءِ روم جي شهنشاهت ۾ ايٿينس توڙي علم ۽ ڏات جي ٻين مرڪزن تي پهچي ويا، انهن کي هر مرڪز ۾ هدايت ڪئي ويئي هئي تہ اُهو مذهب جيڪو بيشمار ماڻهن جو اختيار ڪيل هجي، ان کي نہ رڳو رَدڪن پر ان کان نفرت ڪن. اهو پلا ڪيئن ممڪن هو تہ هڪ فيلسوف، شاعرن جي فضول ڳالهين ۾ يا قديمي دؤر جي متضاد ۽ اڻ لاڳاپيل رسمن رواجن کي، خدائي حقيقتون يا سچ ڪري سمجهي، يا هو اُنهن نامڪمل ۽ نا اهل ماڻهن کي ديوتا سمجهي پوڄڻ شروع ڪري جن کي هو انسان جي حيثيت ۾ ڌڪاريندو هو! سِسيرو، اهڙن نالائق مخالفن سان بہ بيحد نهٺائي ۽ مهربانيءَ سان پيش آيو ۽ دليلن واري سٺي زبان ۾ سائن ڳالهايائين پر لُوسيَن جي طنز اهڙن احمقن لاءِ نہ رڳو بيحد مناسب هئي پر اها هڪ ڪامياب هٿيار طور بہ استعمال ٿي. اسان کي پنهنجي پاڻ تي ان ڳالهہ جو يقين آهي تہ جيڪو بہ ليکڪ هن دنيا جي معاملن کان چڱي طرح واقف آهي تہ اهو هرگز اِها جرئت نہ ڪري ها تہ پنهنجي ملڪ جي خدائن (ديوتائن) جا راز کولي ۽ متن خلقَ کلائي ها، پر شرط اهو آهي تہ اُهي ديوتا، سماج جي مُهذِب ۽ روشن خيال ماڻهن جي دلين ۾ اڳ ۾ ئي ڳجهي نفرت جي علامت نہ بڻيل هجن ها.[7]

انٽونئنز جي دؤر ۾، توڙي جو لا مذهبيت، هڪ عام فئشن تي ويو هو، ان جي باوجود پادرين جي حقن ۽ ماڻهن جي سادگيءَ جو پورو احترام ڪيو ويندو هو. قديمي دؤر جا فيلسوف پنهنجين تحريرن توڙي تقريرن ۾ سبب يا دليل جي منفرد عظمت تي زور ڏيندا هئا، پر قانون جي حڪمن ۽ وقت جي روايتن ۽ رسمن کي ڏسندي، ان تي عمل ڪرڻ يا ڪرائڻ کان پنتي هٽي ويندا هئا. عام جهنگلي ماڻهن جي غلطين کي درگذر ڪندي ۽ پنهنجي بيوسيءَ تي دل ئي دل ۾ مُرڪندي، اُهي پنهنجي اَبن ڏاڏن جون ورسيون پاڻ باقاعدگيءَ سان ملهائيندا هئا، اڪثر ڪري مذهبي جوش جذبي سان ديوتائن جي مندرن جون حاضريون پريندا هئا، ۽ ڪن موقعن تي تہ کين پنهنجي حيثيت کي اينرو هيٺ ڪيرائڻو پوَندو هو جو وهمن ۽ وسوسن جي ناٽڪ جي اسٽيج تي پاڻ کو ڪردار بڻجي ڪم ڪندا هئا ۽ ڪڏهن تہ ڪنهن دَهريي (خدا تعاليٰ جي منڪر) جي نظرين ۽ خيالن کي بہ پنهنجي جُبن ۽ عمامن ۾ لڪائي،ويندا هيا. سببن يا دليلن جي اهڙي قسم جي رکوالن کان اها اُميد ڪرڻ اجائي هئي تہ هو پنهنجي مذهب يا عبادت جي سلسلي ۾ ڪنهن سان ڪو اعتراض ڪندا يا جهيڙو جوٽيندا. ماڻهن جي اڪثريت کان ڪهڙيون غلطيون يا گناهہ سرزد ٿين ٿا، انهن ڳالهين ۾ پوَڻ کان هو پاڻ پاسيرا هئا، اُهي پنهنجي اندر ۾ نفرت جا انبار ڪٺي ۽ ٻاهران اوترائي احترام جا لباسَ پائي لبيا جي عبادتگاهن ۾ بہ ويندا هئا تہ اولمپيا ۽ روم ۾ ڪئپيٽول پهاڙ تي اڏيل جوپيٽر ديوتا جي مندرَ ۾ بہ پهچي ويندا هيا.[8]

اهو سمجهڻ آسان ڪم نہ آهي تہ ڪهڙن سببن جي ڪري روم جي انتظامي ادارن ۾ اِيذاءَ رسائڻ جي عمل کي شامل ڪيو ويو. مئجسٽريٽن کي انڌي پر پڪي تعصب يا ڪٽرپڻي جي جذبن ذريعي پڙڪائڻ ايترو آسان نہ هو ڇو تہ اُهي پاڻ فيلسوف هئا ۽ اٿينس جي ادارن، سينيٽ کي قانون جو محافظ بنائي ڇڏيو هو. اُنهن کي ڪنهن اقتدار يا دولت جي لالچ ڏيئي، ڪانئن زوريءَ ڪمَ وٺڻ جي ڪا بہ گنجائش ڪا نہ هئي ڇو تہ عارضي ۽ ڪليسائي اختيارن کي ملائي ساڳين هٿن جي حوالي ڪيو ويو هو. نهايت ئي ناميارن سينيٽرن منجهان، پادرين کي چونڊيو ويندو هو ۽ وڏي ۾ وڏي پادري يا مکيہ بِشپَ جو عهدو هميشہ لاءِ پاڻ شهنشاهن وٽ هوندو هو. کين خبر هئي تہ مذهب جا گهڻا فائدا هيا تنهنڪري هُو ان جو قدر ڪندا هيا ڇو تہ مذهب شهري حڪومت سان ڪافي لاڳاپيل هو. اُهي عام ماڻهن جي ميلن ۽ گڏجاڻين جي ڀرپور همت افزائي ڪندا هئا جنهن ذريعي عوام جي اخلاق ۽ عادتن ۾ ماڻهپو ايندو هو. هنن، اڳڪٿي يا پيشنگوئي ڪندڙن جي فنّ کي بہ همٿايو ۽ ان کي پنهنجي پاليسين جو حصو بنايو. کين هڪ ڪارائتو گُرُ هٿ اچي ويو تہ، ڪوڙن قسمن کڻڻ جي ڏوهہ ڪرڻ تي ديوتا سخت ناراض ٿين ٿا ۽ انتقامي ڪارروائي ڪندي، هِتي يا مستقبل جي زندگيءَ ۾ يقيني طور کين سخت سزا ڏين ٿا. اهو سماجي طور تي هڪ عزت ڀريو ۽ مضبوط ٻنڌڻ بنجي ويو.[9] پر هڪ طرف هنن مذهب جي عام فائدن کي تسليم ڪيو ۽ کين يقين هو تہ عبادت جي مختلف طريقن جو مقصد فقط هڪڙوئي هو تہ فائدو حاصل ڪجي، اهو بہ سندن خيال هو تہ هر ملڪ ۾ وهم يا وسوسي جو ڪو نہ ڪو طريقو هو جنهن کي وقت ۽ زماني آزمائي ثابت ڪيو هو تہ اهو ماحول، موسم ۽ ساڳئي وقت اتان جي رهاڪُن جي بہ عين مطابق هو. لالَچ ۽ ذاتي، فتح ٿيل قومن کان گهٽي پاڳي، اُنهن جي ديوتائن جي شاندار مجسمن ۽ مندرن[10] جي بي بها زيورن کان محروم ڪري ڇڏيو، پر مذهب جي سلسلي ۾، جيڪو کين سندن اَبن ڏاڏن کان ورثي ۾ مليو هو،ان ۾ کين بيحد خوشي،اطمينان ۽ ان کان سواءِ روم جي شهنشاهن طرفان کين حفاظت بہ ملي. گال جو صوبو، لڳي ٿو ۽ يقينن لڳي ٿو تہ عالمي سهپَ ۽ برداشت جي سلسلي ۾ ٻين کان گهڻو مختلف هو. ٽائبيريس ۽ ڪلاڊيس شهنشاهن، انساني قرباني کي ختم ڪرڻ جي ظاهري بهاني تي، ڊُروئِڊس جي خطرناڪ طاقت کي ختم ڪري ڇڏيو،[11] پر خود پادري، انهن جا ديوتا ۽ انهن جا عبادتگاهہ تيستائين امن جي ڏُنڌَ ۾ تڳندا رهيا جيستائين لا مذهبيت جو مڪمل خاتمو ٿي ويو.[12]

عظيم شهنشاهت جي تخت گاهہ روم ۾ سندس رعيت جي ماڻهن توڙي سڄي دنيا[13] جي ذارين جي آمد جو سلسلو لڳاتار جاري هو. جن پنهنجي سُڃاڻپ ڪرائيندي ٻڌايو ٿي تہ هو پنهنجي پنهنجي ملڪ جي پسنديده وهمن وسوسن ۾ خوش هئا ۽ اُنهن تي اعتبار ڪندا هئا.[14] شهنشاهت جو هر شهر پنهنجين تقريبُن ۽ مذهبي رسمن جي قديمي اصليت ۽ سچائيءَ کي برقرار رکڻ جو خواهشمند هو، ۽ روم جي سينيٽ پنهنجن اختيارن جو استعمال ڪندي ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي شهنشاهت ۾ ذارين رسمن ۽ تقريبن ملهائڻ جي ٻوڏ کي روڪڻ لاءِ مداخلت ڪندي هئي. مصر جي وَهم پرستيءَ کي سيني کان وڌيڪ خراب ۽ نفرت جي قابل سمجهي، ان تي عمل ڪرڻ کان سختيءَ سان روڪيو ويو، سِراپس ۽ آئيسِس جا مندر ڊاهيا ويا ۽ اُنهن جي عبادت گذارن کي روم ۽ اٽليءَ مان ملڪ نيڪالي ڏني وئي.[15] پر حڪومت جي ٿڌِي ۽ ڪمزور پاليسيءَ جي ڪوششن تي مذهبي جوش ۽ جنون حاوي ٿي ويو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نيڪالي ڏنل واپس موٽي آيا. مذهب مٽائيندڙ وڏي ويا. مندرن کي وڏي شان ۽ شرڪت سان بحال ڪيو ويو ۽ آخرڪار آئيسِس ۽ سِراپس جو مرتبو ايترو مٿي ٿي ويو جو هو روم جي ديوتائن ۾ شامل ٿي ويا.[16] اهڙي احسانمنديءَ جو مظاهرو حڪومت جي اڳين مثالن ۽ ڪنيل قدمن جي دائري کان هرو پرو ٻاهر به نه هو. گڏيل ملڪيت جي سٺي زماني ۾، سائبيل ۽ ايسڪيولئپيَس کي باوقار سفارتخانن[17] طرفان هڪ دعوت تي سڏيو ويو هو ۽ اهو ان وقت هڪ رواج هو ته گهيري ۾ آندل شهرن جي محافظن کي تمام وڏيون عزتون ۽ انعام اڪرامَ، جيڪي ڪين پنهنجي ملڪ ۾ به مُيسر نه هوندا هيا، ڏيئي هرڪايو ۽ نوازيو ويندو هو.[18] روم نيٺ پنهنجي رعيت لاءِ هڪ عام مندر جو روپ وٺي ويو ۽ انسانذات جي سيني ديوتائن لاءِ شهر ۾ اچڻ وڃڻ جي هاٿي ڪليل آزادي ڪين ميسر ڪئي وئي هئي.[19]

II . قديم شهرين جي صاف ۽ نج نسل کي ملاوٽ کانسواءِ اصل حالت ۾ قائم رکڻ کي تنگ نظري جي پاليسي سمجهيو ويو، جنهن سبب ياڳ ۽ بخت به ڪانئُن پُٺيرو ٿي ويو ۽ ان پاليسي اٿينس ۽ اسپارٽا کي تباهيءَ جي ڪناري تي پهچائي ڇڏيو. روم جي تخليقي رجحانن، سڪٽي آڪڙ کي ڇڏي مقصد واري واٽَ ورتي، ۽ خُلق اخلاق ۽ خداداد صلاحيتن کي اختيار ڪرڻ کي وڏيڪ عزت پريو ۽ دانشمنديءَ وارو قدم قرار ڏنو ۽ اهو عزم ڪيو ته توڙي جو هو غلامن يا ڌارين سان گڏ هجن، دشمنن جي سنگت توڙي بربرن سان يا ڪٿي به هجن ۽ ڪنهن سان به هجن پر هو پنهنجي اخلاق ۽ صلاحيتن ذريعي سجاتا وڃن.[20] اٿينس جي گڏيل وفاق واري آسودگيءَ جي دوُر ۾، شهرين جو تعداد آهستي آهستي ٽيهن هزارن[21] کان گهٽجي ايڪيهَن هزارن[22] تائين اچي پهتو. هن جي برعڪس، جيڪڏهن اسان روم جي جمهوريہ جي واڌِ جو مطالعو ڪريون ته اسان کي معلوم ٿيندو ته جنگين ۽ ڪالونين جي گهرجُن ۽ ضرورتن جي باوجود، سرويِس ٽوليَس جي پهرين آدمشماريءَ ۾، شهرين جو تعداد، جيڪو ٽِياسي هزار ماڻهن کان مٿي نه هو، سو، سماجي جنگ جي شروعات کان اڳ ۾، چار لک، ٽيهٺ هزار ماڻهن جي انگَ تائين مٿي هليو ويو ۽ هي اُهي ماڻهو هئا جيڪي پنهنجي ملڪ جي دفاع لاءِ هٿيار کڻڻ جا اهلَ هئا.[23] جڏهن روم جي اتحادين، اعزازن، انعامن ۽ حقن جو هڪ جيترو حصو گهريو، ته سينيٽ هڪ خَسيس رعايت ڏيڻ جي بجاءِ، ڪين هٿيارن ڏيڻ جي آڄ کي بهتر سمجهيو. سمنائيٽس ۽ لوڪٽينَس کي پنهنجي عُجارت ۽ جلد بازيءَ لاءِ وڏو ڏنڊُ ڏيڻو پيو. باقي اٽليءَ جون بچيل رياستون، جيئن جيئن پنهنجي پنهنجي ڊيوٽي تي ڪاميابيءَ سان واپس ٿينديون ويون ته انهن کي اطمينان ۽ آرام سان جمهوريت[24] جي ڇاڇي ۾ ويهاريو ويو، جن عوامي آزادي جي تباهيءَ لاءِ بنا دير پنهنجو ڪردار ادا ڪيو. ڪنهن به جمهوري حڪومت جا شهري آزادي ۽ خود مختياري جا اختيار استعمال ڪندا آهن ۽ اُهي اختيار جيڪڏهن ڪن اَڻ گهڙيل ماڻهن جي ميڙ سان لاڳاپيل هوندا ته پوءِ اُهي پهريون ته غلط استعمال ٿيندا ۽ پوءِ پاڙهئي ختم ٿي ويندا. پر جڏهن ووٽن ذريعي چونڊيل اسيمبلين جي آواز کي شهنشاهن جي انتظامي ادارن طرفان دٻايو ويو ته فاتحَ، پنهنجي فتح ڪيل قومن کان، رعيت جي عزت جي قائم ڪيل معيار ذريعي ڌار ڪري سگهبا هيا ۽ سندن تيز واڌارو هاٿي اڳي وارن خطرن کان صفا آجو هو. ان جي باوجود جيڪي وڏيڪ سياڻا ۽ دُور انديش شهزادا هئا، اُنهن آگسٽَس جي قائم

ڪيل اصولن تي هلڻ جي ڪوشش ڪندي تمام گهڻي احتياط سان روم جي نالي ۽ شهرت جي حفاظت ڪئي ۽ شهر جي آزاديءَ ڪي، آزاد خياليءَ جي اڃا وڌيڪ وسيع ۽ ڪشادگيءَ واري دائري ۾ پکيڙيو ويو.[25]

رومين جي حقن ۽ رعايتن کي فراخ دليءَ سان شهنشاهت جي سڀني شهرين جي دَرَن وٽ پهچڻ تائين، اٽلي ۽ صوبن جي وچ ۾ هڪ واضح فرق کي قائم رکيو ويو هو. اٽلي کي ماڻهن جي ايڪي ۽ اتحاد جي مرڪز ۽ آئين جي پڪي پختي بنياد طور سڄاتو ٿي ويو. اٽلي کي اهو اعزاز هو ۽ ساڳي وقت انجي دعويٰ به هئي ته اهو شهنشاهن جي جنم جو هنڌ هو يا گهٽ ۾ گهٽ انهن جي ۽ سينيٽ جي رهائش گاهه اُتي ئي هئي.[26] اٽلي جي رهاڪن جون جاگيرون، ٽئڪسن کان آجيون هيون ۽ اُنهن جي پنهنجي ذات به گورنرن جي هڪ طرفي اختيارن کان آزاد هئي. اُنهن جي ميونسپالٽي جي ادارن، جن کي گاديءَ جي هنڌ وارين ميونسپالٽين جي بهترين طرز تي ٺاهيو ويو هو، اعليٰ اختيار رکندڙ جي ويجهي نظر هيٺ قانون تي سختيءَ سان عمل ڪرائڻ جي ذميواري سونپي وئي هئي. اٽلپس جبل جي ندي کان، ڪٽلابريا جي آخري حدن تائين، اٽلي جي سڀني رهواسين کي روم جا "ڄائي ڄمَ جا شهري" هئڻ جو اعزاز عطا ڪيو ويو. سندن هڪ طرفا فرق ۽ تفاوت ختم ڪيا ويا، ۽ انهن چپ چاپ ۽ آهستگيءَ سان ايڪو ڪري هڪ وڏي قوم ٺاهي ۽ زبانَ، هلڻ چلڻ جي طور طريقن ۽ شهري ادارن جي نظامَ، ڪين طاقتور شهنشاهت جي مانَ شانَ مطابق اوترڻي متحد ڪري رکيو هو. درياهه دلي جي پاليسين اختيار ڪرڻ سبب جمهوريه جي شان ۽ شوڪت ۾ اضافو ٿيو ۽ اڪثر موقعن تي ان جو انعام سندس پاليل ۽ اختيار ڪيل پُٽن، جي صلاحيتن ۽ خدمتن جي صورت ۾ ڪيس ملندو هو. جيڪڏهن رومين جي اعزاز کي فقط شهرَ جي چار ديواري ۾ رهندڙ قديمي خاندانن تائين محدود ڪيو وڃي ها ته روم جو لافاني نالو شايد سُهڻن زيورن جي سڄاوٽ کان محروم رهجي وڃي ها، ورجل مئنٽئا جو رهندڙ هو، هورئس کي ڪڏهن پاڻ تي گمان ٿيندو هو ته هو پاڻ کي اَپُولين سمجهي يا لُوڪئنين، نيٽ پادِئا جي جڳهه تي هڪ مؤرّخ روم جي فتحن جي ڪمالَ وارن ڪارنامن کي پوريءَ طرح قلمبند ڪيو. ڪٽئوس جو وطن پرست خاندان تسڪيولم منجهان ظاهر ٿيو، ۽ اَرپينم جي ننڍڙي شهر هيٺي اعزاز جي دعويٰ ڪئي ته هن ماريَس ۽ سِسيرو جهڙا ماڻهو پيدا ڪيا هئا، جن مان اڳئين جو مرتبو رومولس ۽ ڪئميلَس کان پوءِ، روم جي باني ۾ ٽئين نمبر تي ٿي آيو، ۽ پوئين، پنهنجي ملڪ کي ڪئٽلين جي بدنيتي وارن منصوبن کان بچائڻ کانپوءِ ان کي اٿينس سان فصاحت ۽ بلاغت جي دنيا ۾ مقابلي لاءِ تيار ڪيو.[27]

شهنشاهت جا صوبا (جيئن اُنهن کي پوئين باب ۾ بيان ڪيو ويو آهي) ماڻهن جي طاقت ۽ توانائي ۽ آئيني آزاديءَ کان بلڪل يتيم هئا. اٽروريا ۾، يونان ۾[28] ۽ گال ۾[29]، سينيٽ جو پهريون اونو اهو هو ته ملڪن جي اُنهن خطرناڪ ٻڌين کي ختم ڪري جن انسانذات کي سبق ٿي سيکاريو ته روم جون فوجون، طاقت ۽ برتريءَ جي سلسلي ۾ ورهايل آهن ۽ يونين طرفان عين ممڪن هو ته اُنهن جي مزاحمت ڪئي وڃي. انهن شهزادن جن جي احسانمندي يا سخا جي ظاهري ڏيک، ڪين ڪجهه وقت لاءِ غير يقيني شاهي لَٺِ کي ڪٽڻ جي اجازت ڏني هئي، ته جيئن ئي اُنهن، فتح ڪيل قومن کي غلاميءَ ۾ رکڻ جو مٽن سونپيل ڪم پورو ڪيو، ته فورن ڪين تخت تان لا ٿو

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ويو. آزاد رياستن ۽ شهرن، جن روم سان پنهنجي يڪجهتيءَ جو اظهار ڪيو هو، ثوري اتحاد ذريعي به پنهنجي ويجهو آڻي ڪين نوازيو ويو. پر اُهي ويچارا بي خبري ۾ چپ چاپ ۾ سندن غلاميءَ ۾ غرق ٿي ويا. هرچگهه تي سينيٽ ۽ شهنشاهه جي وزيرن طرفان اختيارن جو استعمال ڪيو ويندو هو، ۽ اختيارن تي ڪنهن جو به ضابطو ڪو نه هو ڇو ته اُهي لامحدود هيا. پر حڪومت ڪرڻ جا ساڳيا سونهري اصول، جن ذريعي اٽلي جي اَمن ۽ ان جي فرمانبرداريءَ ڪي حاصل ڪيو ويو هو، ڏورانهَن ڏيهَن جي فتحن لاءِ به آزمايا ويا. وقت سر صوبن ۾ رومين جي هڪ قوم ناهي وئي جنهن مان بہ مقصد حاصل ڪيا ويا، هڪ ته اُنهن ذريعي ڪالونيون ٺاهي وَسايون وجن، ٻيو ته اُنهن وفادار ماڻهن ڪي اُتي داخل ڪيو وڃي جيڪي صوبن جا لائق فرد ۽ روم جي آزاديءَ جا خواهشمند هيا.

"هڪ رومي جيڪا به جڳهه فتح ٿو ڪري ته اتان جو ٿي وڃي ٿو." هنن خيالن جو اظهار سينيڪا[30] ڪيو جنهن جي تائيدَ، تاريخ ۽ تجربي پنهي ڪئي. اٽلي جي رهواسين مزن ماڻهن يا وري ذاتي دلچسپيءَ جي لحاظ سان سوپ جون خوشيون ملهائڻ لاءِ تمام جلدبازي ڪئي، ۽ هتي اسان اهو به ٻڌائيندا هلون ته ايشيا جي ننڍي ٽيڻ جي اٽڪل چاليهن سالن ڪان پوءِ، اسي هزار رومين ڪي هڪڙي ڏينهن ۾ ظالم مٿريڊيٽس[31] جي حڪم تي قتل ڪيو ويو. ماڻهن پاڻ مراديون جلاوطنيون فقط پنهنجن ڏنڌن جيئن تجارت، پني ٻارو ۽ آمدني وڌائڻ جي سلسلي ۾ اختيار ڪيون هيون. شهنشاهن طرفان فوجين جي نوڪري پڪي ڪرڻ ڪانپوءِ صوبن جا رهواسي پوءِ ڇڻ فوجين جون ذاتيون ۽ قبيلا ٿي ويا ۽ جهونا يا رٽائر ٿيل فوجي، جن ڪي پنهنجي خدمتن جو انعام ڪنهن زمين جي ٽڪري يا پئسن جي صورت ۾ مليو هو، گهڻو ڪري پنهنجي پنهنجي ڪٽنب سان انهن ملڪن ۾ وڃي آباد ٿيا جتي هُنن پنهنجي جوانيءَ جا ڏينهن ڏاڍي مانَ ۽ مرتبي سان گذاريا هئا. سڄي شهنشاهت ۾ خاص طرح ان جي مغربي حصن ۾، وڏ ۾ وڏ زرخيز ضلعا، جتي هر قسم جون سهولتون موجود هيون، ڪالونيون قائم ڪرڻ لاءِ مخصوص ڪيا ويا هئا جن مان ڪجهه علائقا عام شهرين لاءِ، باقي ٻيا فوجين ڪي آباد ڪرڻ لاءِ هيا. پنهنجي طور طريقن ۽ اندروني پاليسين ۾، ڪالونين پنهنجي سچائپ پوريءَ طرح پنهنجن صوبن جي رهڻي ڪهڻيءَ مطابق رکي هئي ۽ جيئن ئي اُتان جي رهواسين سان دوستي ۽ قربن جا ناتا رکي انهن جي ويجها ٿي ويا، ته انهن نهايت ئي ڪاميابيءَ سان روم جي نالي جي عزت ۽ احترام ڪي هر طرف ڦهلائي ڇڏيو ۽ خود به اُنهن اعزازن ۽ هر طرح جي فائدن ۾ حصيدار ٿي پيا[32] جن ڪي حاصل ڪرڻ جي سندن پراڻي خواهش هئي. ميونسپالٽي جي حدن وارن شهرن، ڪالونين جي شان ۽ شوڪت سان ٻيچجڻ جي اجائي ڪوشش ڪئي، جنهن لاءِ هشدرٽن جي حڪومت ۾ اعتراض اُٿارڻ تي ڪين خبر پئي ته اها خاص اهميت اُنهن طبقن ۽ سوسائٽين ڪي ڏني وئي هئي جن لاءِ يا ته خاص اجازت ڏنل هئي يا وري اُنهن ڪنهن طريقي سان روم وارن[33] جو راضپو ۽ ويجهائي حاصل ڪري ورتي هئي. عام چوڻ موجب، لٽين جو حق اُنهن ڪي عطا ڪيو ويو جن تي هڪ طرفي مهرباني ڪئي وئي هئي، اهو حق فقط مئجسٽريٽن ڪي ڏنل هو ته نوڪري جي مُدي پوري ڪرڻ ڪانپوءِ هُو خود بخود روم جا شهري ٿي ويندا هيا، پر جيئن ته سندن عهدا ساليانہ هوندا هيا ته ڪجهه سالن ڪانپوءِ خاص خاندانن تائين لِڪت جي ذريعي ڪين بہ شرڪت ڪرڻ جو اطلاع ڏنو ويو.[34] صوبن جا اُهي ماڻهو جن ڪي فوجين جي اندر[35] اسلحي رکڻ جي اجازت هئي، يا اُهي جن ڪي ڪا بہ شهري ملازمت هئي، يا مجموعي طور تي اُهي جن

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

حڪومت جي ڪابہ نوڪري ني ڪئي، يا اُهي جن ڪئي پنهنجي ذاتي لياقت يا ذهانت جو مظاهرو ڪيو هو، اُنهن سيني ڪي تحفا ڏئي نوازيو ويندو هو، ۽ جيئن جيئن شهنشاهن جي آزاد خيالي وڌندي ويندي هئي، تيئن تيئن اُنهن تحفن جو ملهہ بہ درجي بہ درجي گهٽبو ويندو هو. ان جي باوجود، جڏهن انٽونئنز جي دؤر ۾ رعيت جي بيشمار ماڻهن کي شهر ۾ گهمڻ ڦرڻ جي آزادي، عطا ڪئي وئي هئي، تہ اُن آزاديءَ سان گڏ بيا ڪيترائي وڏا فائدا بہ شامل هئا. ماڻهن جي تمام گهٽي تعداد کي شهريت جي خطاب سان گڏ روم جي قانون مطابق دلچسپيءَ وارين ڳالهين جهڙوڪ: شادي، وصيتون، موروثي ملڪيت وغيره ۾ تمام گهڻا فائدا ملندا هئا. پاڳ ۽ بخت جو رستو اُنهن سيني لاءِ هڪ جهڙو کليل هو جن جي حقن جي تصديق بيا ماڻهو ڪجهہ رعايت يا مُروت منجهان ڪندا هيا يا وري اُهي رعايتون ڪين پنهنجين خداداد صلاحيتن تي ملنديون هيون. گالز جي پُٽن پوٽن، جن اليسيا ۾ جُوليُس سيزر جو محاصرو ڪيو هو، فوجن جي ڪمان ني ڪئي، صوبن جي حڪومت تي هلائي ۽ ڪين روم جي سينيٽ ۾ شامل ٿيڻ جي اجازت ملي وئي هئي.[36] سندن مقصد، رياست جي پُرسڪون ماحول کي خراب ڪرڻ جي بجاءِ، ان جي سلامتي ۽ عظمت کي برقرار رکڻ هو.

قومي روَين ۽ طريقن تي سندن ٻوليءَ جي اثر بابت رومي ايترا تہ آگاهہ هيا جو پنهنجي اسلحي جي واڌاري سان گڏ، لاطيني زبان[37] جي استعمال ۽ انجي ترقي جي لاءِ خواهشمند ۽ وڏ ۾ وڏ خيال رکندا هئا. اٽلي جا قديمي لهجا جيئن سئبين، ايٽروسڪن، ۽ وينيشين گمناميءَ جي وهڪري ۾ ٻڏي ۽ گم ٿي ويا. پر صوبن ۾، فاتح استادن جي آواز تي مشرق وارا مغرب جي مقابلي ۾ گهٽ فرمانبردار نظر آيا. مختلف رنگن جي ماڻهن شهنشاهت جي ٻن حصن ۾ اهو واضح فرق آندو هو جيڪو توڙي جو ڪجهہ قدر ملڪ جي خوشحالي ۽ وڏي شان مانَ جي ڪري غير واضح هو پر جيئن جيئن روم جي دنيا تي رات جا پاڇا لهندا ويا تيئن تيئن اِهو فرق وڌيڪ چٽو ٿيندو ويو. مغربي ملڪ اُنهن ئي هٿن ۾ وڌيڪ مهذب ٿي ويا جن ڪين پنهنجي تابع ڪيو هو. بربر جيئن ئي فرمانبرداريءَ سان مانوس ٿي خاموش ٿي ويا تہ اُنهن جي دماغن جا طبَق هاڻي علم ۽ سنجيدگيءَ سان روشن ٿيڻ لڳا. ورجل ۽ سِسيرو جي ٻولي اَڻ ٽر ملاوٽ سبب بگڙڻ جي باوجود، آفريڪا، اسپين، گال، برطانيہ ۽ پنونيا ۾[38] آفاقي طريقي سان ان حد تائين اختيار ڪئي وئي جو پيونڪ يا ڪلٽي محاورا جن قديمي آثار بڇجي ڪٿي ڪٿي جبلن ۾ يا ٻهراڙين جي ڪڙمين ۽ هارين وٽ[39] محفوظ ٿي ويا. تعليم ۽ مطالعي اُنهن ملڪن جي رهواسين کي غير محسوس ٿيندڙ طريقي سان اندر ۾ ڪجهہ حاصل ڪرڻ جو رومين وارو جذبو جاڳايو، ۽ اٽلي ۽ لاطيني صوبن جي ماڻهن کي فيشن سان گڏ قانونَ بہ ڏنا. اُنهن وڏي گرمجوشي ۽ جذبي سان گُهرَ ڪئي ۽ رياست جي آزادي ۽ مانَ کي موتائڻ ۾ آسانيءَ سان ڪامياب ٿيا ۽ علم[40] توڙي هٿيارن جي برتري ۽ قومي وقار جي ڀرپور حمايت ڪيائون، ان ڪان سواءِ ٽراجن جهڙي شخصيت ۾ ڪين اهڙو شهنشاهہ مليو جنهن کي اسڪيپيوز بہ پنهنجي ملڪ جي ماڻهن لاءِ، ان ڪان لاتعلقي جو اظهار نہ ڪري ها.

يونانين جي صورتحال بربرن کان بلڪل مختلف هئي. يوناني تمام گهٽي عرصي کان مهذب بہ هيا تہ ساڳي وقت بگڙي بڇڙا بہ ٿي ويا هيا. سندن پسند ايتري تہ عروج تي پهتل هئي جو هو پنهنجي ٻولي ڇڏڻ جو تصور بہ نٿي

ڪري سگهيا، تہ وري سندن آڪڙ ۽ وڏائي بہ اوتري ئي اُتاهين هئي جو ڏارين ادارن کي اختيار ڪري سگهن. پنهنجي وڏڙن جا سنا گڻ وڃائڻ ڪانپوءِ بہ انهن پنهنجي تعصبن کي پنهنجي اندر ۾ زندهہ رکيو ۽ رومي فاتحن جي اُگرن ۽ اٹوٹنڊڙ طور طريقن لاءِ نفرت ڪرڻ تي اثر انداز ٿيا، جڏهن تہ پنهنجي متاهين سياڻپ ۽ طاقت کي مان ڏيڻ لاءِ ڪين مجبور ڪيو ويو هو.[41] نہ وري گريشين ٻولي يا ان جي جذبن جو اثر سندن عزت واري ملڪ جي ننڍڙن دائرن تائين محدود هو. ڪالونين جي واڌ ۽ سندن سوين ذريعي، سندن شهنشاهت ائڊريٽڪ کان فرات ۽ نيل ندي تائين پکڙجي وئي هئي. ايشيا، يونان جي شهرن جي گهيري ۾ اچي ويو هو ۽ مئسيدونيا جي شهنشاهن جي طويل حڪومت، مصر ۽ شام ۾ هڪ خاموش انقلاب جو ٻج پوکي ڇڏيو هو. پنهنجي پروقار ڪورٽن ۾ سندن شهزادن، اٿينس جي شانَ ۽ شوڪت کي مشرق جي عياشيءَ سان وچي ملايو ۽ سندن رعيت جي ڪجهہ متاهن ماڻهن، ڪورٽ جي مثال جي طنز مان نقالي ڪئي. رومي شهنشاهت جي لاطيني ۽ يوناني ٻولين جي ورهاڱي جو اهڙو حشر ۽ حال هو. اسان انهن ۾ وري شام جي رهواسين جي جوڙجڪ ۾ هڪ ٽين خصوصيت جو واڌارو خاص طور تي مصر ۾ ڪنداسين.

انسانذات جي واپاري ذهنيت کي ٻاهر ڪڍي سوچجي تہ لڳندو تہ قديمي لهجن جي استعمالَ، بربرن ۾ اينڊڙ بهتريءَ کي روڪي ڇڏيو هو.[42] شام وارن جي ڪاهلي ۽ ڪمزوريءَ جي روش سبب ماڻهن ۾ انهن لاءِ نفرت پيدا ٿي پئي هئي ۽ مصر وارن جي سخت ۽ ڇتائيءَ واري روَيي وري فاتحن ۾[43] انهن لاءِ بُچان ۽ ڪاوڙ جي گڏيل جذبن کي پڙڪايو هو. هُو قومون روم جي طاقت اڳيان جهڪيون تہ هيون پر اُنهن شهر جي آزادي نہ تہ چاهي هئي ۽ نہ وري اُنهن پاڻ کي ان لائق بڻايوئي هيو ۽ اڪثر ماڻهن کي ائين چوندي ٻڌو ويو هو تہ بطليموسن جي تباهي کان بہ سوَ ٽيهن سالن جي گذري وڃڻ کان پوءِ وچي ڪو مصري، ماڻهو روم جي سينيٽ ۾ داخل ٿي سگهيو هو.[44]

اهو هڪ گڏيل پيبنل مشاهدو آهي تہ فاتح روم خود، يونانين جي جادوگري وارن ڪرتبن سبب اُنهن جي تابع ٿي ويو. اُهي لافاني ليکڪ جيڪي اڄا تائين جديد يورپ ۾ داد حاصل ڪن ٿا ۽ عزت سان ياد ڪيا وڃن ٿا، ۽ اٽلي توڙي مغربي صوبن جي ماڻهن جلدي اُنهن جو مطالعو ۽ سندن علمي پيروي ڪرڻ شروع ڪري ڏني، پر رومين جي شاندار تفريحن جو تسلسل قائم رهيو ۽ اُنهن ۾ ڪا بہ اهڙي رڪاوٽ نہ آئي جو اُنهن جي پاليسي جي سونهري اصولن کي متاثر ڪري سگهي. هڪ طرف اُنهن يوناني زبان جي سُونهن ۽ خوبصورتيءَ کي دل سان ٿي مڃيو تہ ٻي طرف لاطيني وقار کي بہ تسليم ٿي ڪيو، ....ها اُنهن لاطيني زبان جي خصوصي ۽ وڌيڪ استعمال تي زور ٿي ڀريو تہ ان کي هر صورت ۾ شهري توڙي فوجي ادارن[45] ۽ حڪومت جي هر کاتي ۾ انجو پورو پورو استعمال ڪيو وڃي، ٻنهي زبانن جو اختيار ۽ دائرو ساڳي ئي وقت تي، سڄي شهنشاهت ۾ ساڳيو هو. البت يوناني زبان کي سائنسي اصطلاحن ۽ چوٽين لاءِ استعمال ڪيو ويندو هو ۽ لاطيني، حڪومت جي سرشتي ۽ وهنوار هلائڻ جي قانوني لهجي طور ڪتب ايندي هئي. اُهي جن علمي ڄاڻ کي واپار وهنوار سان وچي ملايو هو، ٻنهي زبانن جا ڄڱيءَ طرح ڄاڻو هيا، ۽ ڪٿي بہ يا ڪنهن بہ صوبي ۾، روم جي ماڻهن جو ڪو بہ اهڙو فرد ڳولڻ ذري گهٽ ناممڪن هو جنهن آزاديءَ مان تعليم بہ حاصل ڪئي هجي پر يوناني ۽ لاطيني زبان لاءِ اوچتو ئي اوچتو اوپرو بڻجي وڃي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اهو اهڙن ادارن جو ڪمال هو جو شهنشاهت جون سيئي قومون غير محسوس ٿيندڙ طريقي سان روم جي نالي ۽ ماڻهن مٿان قربان ٿيڻ لاءِ هر وقت تيار هونديون هيون. پر ان جي باوجود ڪٿي نہ ڪٿي هر صوبي جي ڪنهن ڪنڊ ڪڙڇ يا ڪنهن ڪنب ۾ ڪي ماڻهو ناخوش فقط انڪري رهندا هيا تہ اُنهن مٿان سماج جو بار تہ گهڻو هوندو هو پر اُنهن جي فائدن ۽ سهولتن کان ويچارا بلڪل محروم هيا. قديم زماني جي آزاد رياستن ۾، گهريلو نوڪر چاڪر يا ملازم، بدڪار ۽ آمرانہ روش رکندڙ مالڪن هٿان ظلم جي گهاڻي ۾ پيڙبا رهندا هئا. هر زاويي کان تڪميل تي پهچڻ کان اڳ، رومي شهنشاهت ۾، ڦرلٽ، تشدد ۽ تباهيءَ جو دؤر عروج تي هو. غلامن جو تعلق گهڻو ڪري بربرن سان هو جيڪي ڪنهن جنگ جي موقعي تي، هزارن جي تعداد ۾ گرفتار ٿي غلام بڻجي ويندا هئا. جن کي وري ڪُگڙن مُٺ[46] تي خريد ڪيو ويندو هو. جيئن ٿي هو آزاد زندگيءَ سان مانوس ٿيندا هئا تہ اُن وقت کان وٺي ان ڏينهن جا منتظر رهندا هئا، جڏهن، ڪين پارايل هٿڪڙين ۽ غلاميءَ جي بيڙين جو هُو ڀرپور انتقام وٺندا. اهڙن اندروني دشمنن خلاف، جن جي بغاوتن ۽ فتنن، رياست کي ڪيئي دفعا، تباهيءَ جي ڪناري تي پهچائي ڇڏيو هو،[47] سخت ۾ سخت قانون[48] ۽ وڏ ۾ وڏ ظالمانو رويو بہ صحيح ۽ مناسب ٿي معلوم ٿيو جنهن کي ملڪي حفاظت جي زبردست قانون ان حد تائين وڃڻ جي اجازت ڏني هئي. جڏهن يورپ، ايشيا ۽ آفريڪا جون مکيہ قومون هڪڙي حاڪم جي قانون هيٺ پاڻ ۾ متحد ٿيون، تہ ٻاهرين رَسَد جي ذريعي جو وهڪرو تمام گهٽجي ويو ۽ رومين کي شهرت ڏيڻ جو طريقو تمام ٽڪائيندڙ ۽ ڏکيو ٿي ويو. توڙي جو ان مشهوريءَ جو لهجو نهايت ئي نرم هو. سندن گهڻن خاندانن خاص طرح اُنهن جي ٻهراڙي وارين رياستن ۾، هنن پنهنجن غلامن جي شادين کي همٿايو. فطري جذبن، تعليمي لاڙن ۽ پئسن ڏوڪڙن سميت ملڪيت جي هئڻ، سندن غلامي واري زندگي[49] جي سختين کي ڪافي حد تائين گهٽائي ڇڏيو هو. هڪڙي غلام جو هجڻ وڏي اهميت ۽ قيمتي وَٿ جي برابر ٿي ويو، ۽ توڙي جو هن جون خوشيون سندس مالڪ جي رَويي ۽ حالتن جون محتاج هيون، پر مالڪ جو ماڻهپو، ڪنهن خوف کان ڊهڻ جي بجاءِ، سندس ذاتي دلچسپيءَ سبب واڪاڻ جهڙو هو. انساني روَين جي ترقي ۾ وڌيڪ تيزي آڻڻ لاءِ اخلاقي قوتن ۽ شهنشاهن جي تعريف لائق پاليسين اهم ڪردار ادا ڪيو هو. ان کان سواءِ هئڊرئن ۽ انٽونٽز جي فرمانن ذريعي قانون جي تحفظ جو دائرو انسانن جي صفا هيٺين طبقن تائين بہ پهچايو ويو. غلامن جي زندگي ۽ موت جو اختيار، ذاتي هٿن مان ڪسي فقط مئجسٽريٽن جي حوالي ڪيو ويو. هي اهڙو طاقتور اختيار هو جيڪو گهڻي وقت کان وٺي رائج هو ۽ اڪثر ان جو غلط استعمال ٿيندو هو. زمين جي اندر ٺهيل جيلن کي ختم ڪيو ويو. ظالمانہ ۽ برداشت کان ٻاهر سلوڪ ٿيڻ جي شڪايت ملڻ تي، زخمي يا ڏڪيل غلام کي يا تہ آزادي ملي ويندي هئي يا ڪيس اهڙي مالڪ جي حوالي ڪيو ويندو هو جيڪو گهٽ ظالم هجي.[50]

اميد تہ روم جي غلام کي اسانجي نا مڪمل حالتن جي بهترين سهولت کان انڪار نہ ڪيو ويو هوندو، ۽ جيڪڏهن ڪيس ڪو موقعو مليو هجي ۽ هن پنهنجي پاڻ کي ڪارائتو بڻايو هجي ۽ حالتن موجب رضا مند هجي، تہ هن کي فطري طور اها اميد رکڻ گهرجي تہ ڪجهہ سالن جي محنت ۽ وفاداريءَ جو صِلو ڪيس آزاديءَ جي انعام طور ملندو جنهن جي قيمت جي ڪَٿ ڪرڻ ممڪن نہ آهي، مالڪ جي رحم دلي ۽ مهرباني ڪڏهن ڪڏهن ڦونڊ ۽ حرص جهڙن ناپسنديده ۽ ذلت جهڙن امڪانن کي جنم ڏيندي هئي، انڪري قانونَ دَرياهہ دلي واري سخا ۽ ان جي مناسب

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

استعمال کي همٿائڻ جي بجاءِ روڪڻ جي ڪوشش ڪئي جو تہ اهڙي روَش جي بگڙڻ ۽ هيٺئين درجي تي پهچڻ مان خطرناڪ خرابين ۽ ناجائز استعمال جو وڌيڪ امڪان هو.[51] قديمي قانون جو هڪ مجيل اصول هو تہ هڪ غلام لاءِ اهڙو ڪو بہ ملڪ ڪو نہ هو جنهن ڪي هو پنهنجو چئي سگهي، هن کي پنهنجي آزاديءَ سان گڏ هڪ اهڙي سياسي ۽ سماجي سوسائٽيءَ ۾ داخلا بہ پاڻهئي ملي ويندي هئي جنهن ۾ سندس مالڪ ان جو ميمبر هو. هن اصول جا نتيجا، روم جي شهر جي حقن جي تذليل ڪري ڇڏين ها ۽ هزارين ماڻهو جنسي بي راهہ رويءَ جا شڪار ٿي وڃن ها. ڪجهہ وقتي انفراديتون، بهرحال موجود هيون، ۽ عزت وارو اهو فرق صرف اُنهن غلامن لاءِ مخصوص هو، جن کي ڪنهن جائز مقصد لاءِ ۽ مئجسٽريٽ جي اڳواٽ اجازت سان، غلاميءَ مان عزت پريو ۽ قانوني ڇوٽڪارو حاصل ٿي ويندو هو. اهڙن خاص آزاد ٿيل ماڻهن کي بہ شهريت جي خانگي حقن کان وڌيڪ ٻيو ڪجهہ بہ نہ ملندو هو، ۽ اُهي بهرحال شهري يا فوجي اعزازن يا انعامن حاصل ڪرڻ کان هر صورت ۾ محروم رهندا هئا. اُنهن جي پُٽن جو ڀاڱ يا سندن صلاحيت ڪهڙي هوندي، اُنهن کي بهرحال سينيٽ ۾ ڪنهن بہ عهدي وٺڻ لاءِ نااهل سمجهيو ويندو هو، نہ وري انهن جي غلاميءَ جي آثارن يا نشانين کي سندن ٽئين يا چوٿين نسل تائين[52] ختم ڪرڻ جي ڪين اجازت هوندي هئي. رُتبن جي فرق کي مڪمل طور تي ختم ڪرڻ بنا، آزادي ۽ عزت ڀريئي مقام جو هڪ اَڻ ڇتو امڪان اُنهن کي بہ آڇيو ويندو هو جنهن لاءِ غرور ۽ تعصبَ جي ڌِڪارَ ۽ ٻيڃان ايتري تہ شديد هئي جو اُنهن کي ڇڻ انساني نسل مان بہ نہ سمجهيو ويندو هو.

هڪ دفعي اها تجويز غور هيٺ آئي هئي تہ غلامن کي ڪن خاص عادتن ۽ روَين جي بنياد تي اُنهن سان ورتاءُ ڪيو وڃي پر پوءِ ان ڳالهہ جو وڏو امڪان پيدا ٿي پيو تہ ڪين سندن تعداد[53] جي باري ۾ ڄاڻ ڏيڻ جو ڪم ڪنهن امڪاني خطري کان خالي نہ هو. فوجين توڙي ٻين بيشمار ماڻهن[54] جي وڏن خطابن جي تشريح ڪرڻ کانسواءِ، سندن سخت رويي جي باوجود، اسان اهو ٻڌائڻ جي جرئت ڪيون ٿا تہ غلامن جو تعداد، جن کي گَري ملڪيت تصور ڪيو ٿي ويو، نوڪرن جي ڳڻپ کان تمام گهڻو هو ۽ نوڪرن کي رکڻ هڪ فضول خرچي ڪرڻ جي برابر هو.[55] نوجوان جن کي اڳتي وڌڻ جو اتساهہ هو، تن کي آرٽس ۽ سائنس پڙهائي ويندي هئي، سندن پيشوراڻي تعليم ۽ اُنهن جي ذهانت کي ڏسندي سندن قيمت جو ڪاٿو ڪري سگهبو هو.[56] هڪ شاهوڪار سينيٽر جي گهر ۾، هر قسم جو ڌنڌو يا هنر، پوءِ، توڙي اهو فراخ دلي وارو هجي[57] يا مشيني يا ٽيڪنيڪي، پيو هلندو هو. نمائشي ۽ جنس پرست وزير تمام گهڻا وڌي ويا هئا جن جو عياشيون، موجوده دؤر جي عياشيءَ جي تصور کان بہ وڌي ويون هيون،[58] ڪنهن بہ واپاري يا ٻي ڌنڌي واري ماڻهوَ لاءِ، هنر جي ڄاڻو ماڻهن کي ڪرايي تي ڪم ڪرائڻ کان ڪين خريد ڪرڻ سٿولو ڪم هو ۽ سڄي ملڪ ۾ غلامن کي پورهيءَ يا ڪيتيءَ لاءِ سستي ۾ سستن پئسن ۾ پر ڏکئي ۾ ڏکين ڪمن لاءِ نوڪري ڏني ويندي هئي، هڪ عام سوچ جي تصديق ڪرڻ ۽ بيشمار غلامن جي سلسلي کي وڌيڪ واضح ڪرڻ لاءِ، اسان هتي مختلف مثال ڏيئي ڳالهہ کي سمجهائڻ جي ڪوشش ڪنداسون. هڪڙي دفعي هڪ غم جي موقعي تي اها ڳالهہ معلوم ٿي تہ روم جي فقط هڪ محلات ۾ چار سؤ[59] غلامَ رکيل هئا. ساڳيوئي چار سؤ غلامن جو تعداد هڪ رياست جو هو جيڪو هڪ خانگي طريقي جي آفريڪي بيوهہ پنهنجي پٽ لاءِ ڇڏيو، جڏهن تہ ذاتي طور تي ملڪيت جو تمام وڏو حصو پنهنجي لاءِ بہ ڇڏيائين.[60] آگسٽس جي حڪومت جي وقت ۾ هڪ آزاد ڪيل ماڻهوءَ، ان جو باوجود جي هڪ

خانہ جنگيءَ ۾ ڪيس وڏو نقصان برداشت ڪرڻو پيو هو. ٽي هزار ڇهہ سؤ ڏاندن جا جوڙا، اوائي لک ننڍو مال (جيئن ٻڪريون ۽ رڍون) ۽ سندس چار هزار هڪ سؤ سورهن غلام. جيڪي پنهنجي پويان ڇڏي ويو تہ اُهي بہ چوپائي مال جي لسٽ ۾ شامل هئا.[61]

رعيت جي ماڻهن، شهرين، صوبن جي ماڻهن ۽ غلامن جو تعداد هاڻي اوترو صحيح طريقي سان نٿو ٻڌائي سگهجي جيترو اسانجي مقصد جي اهميت آهي. اسانکي ٻڌايو ويو آهي تہ جڏهن ڪلاڊيس شهنشاهہ محتسب جو بہ عهدو سنڀاليو تہ هن اٺهتر لک، پنجتاليهہ هزار رومي شهرين بابت معلومات حاصل ڪئي، جيڪي عورتن ۽ ٻارن سميت يقيني طور تي ويهہ لک اِسرَ ٿيا هوندا. هيٺئين طبقي جي بيشمار ماڻهن جو حساب صحيح نہ هو ۽ اهو ڪڏهن هيڏي تہ ڪڏهن هوڏي هو. پر سيني ڳالهين کي وڏي غور سان تورڻ تڪڻ ۽ باريڪ بينيءَ جي نظر سان ڏسڻ کان پوءِ اهو يقين ٿئي ٿو تہ ڪلاڊيس جي وقت ۾ جيترا روم جا شهري هئا، ان جي ٻيڻ تي هر عمر ۽ هر جنس جا صوبن جا ماڻهو بہ موجود هئا ۽ غلامن جو تعداد جيڪڏهن وڌيڪ نہ تہ گهٽ ۾ گهٽ رومي دنيا جي آزاد ماڻهن جيترو ضرور هو.

اسانجي هن نا مڪمل ڳڻپ جي حساب ڪتاب موجب، ڪل ماڻهن جو تعداد هڪ سؤ ويهہ ملين يا ٻارهن ڪروڙن جو وڃي ٿيندو. جيڪو آدمشماريءَ جو هڪ اهڙو انگ آهي جيڪو موجوده يورپ[62] کان بہ مٿي وڃي ٿو. ان ڪري ان مطابق اها هڪ ايتري تہ وڏي سماجي سوسائٽي ٿي ٺهي جيڪا هميشہ حڪومت جي ساڳئي سرشتي هيٺ متحد رهي آهي.

رومين پنهنجي حڪومت جي جيڪا ٽڏي، وچٽري ۽ گهڻ پاسائين پاليسي ٺاهي هئي تہ انجو فطري نتيجو اهو نڪتو تہ سندن اندروني اَمن امان ۽ اتحاد جو سهڻو ماحول برقرار رهيو. جيڪڏهن اسان ايشيا جي سلطنتن تي نظر دوڙايون تہ اسان کي مرڪز ۾ آمريت، ۽ ڏورانهن علائقن ۾ ڪمزوريون نظر اينديون. آمدني جي وصولي ۽ انصاف جي فراهمي، فوجين جي موجودگيءَ ۾ عمل ۾ ٿي اچي، ڏنگا ۽ اَڏنگا بربَر ملڪ جي وچ ۾ ويٺل آهن. موروثي عملدار صوبن جي حڪومتن ۾ قُرلٽ جو راڄ لڳايون ويٺا آهن. ۽ رعيت جيڪا آزاديءَ لائق تہ ڪانهي پر بغاوت ڪرڻ لاءِ هر وقت تيار آهي. پر رومي دنيا جي فرمانبرداري هڪ جهڙي، پاڻمرادي ۽ مستقل بنيادن تي هئي. فتح ٿيل قومون سڀ ويچا وساري هڪ وڏي قوم بڻجي ويون. اُنهن ٻيهر آزاد ٿيڻ جي اميد تہ ڇا پر اهڙي خواهش کي بہ ڇڏي ڏنو. ۽ پنهنجي وجود کي هنن جدا وجود نہ پر عظيم روم جو حصو تصور ڪيو. شهنشاهن جو ڏاڪو ۽ مڃيل اختيار سندن سيني سرحدن تي ڇميل ۽ مضبوط هو جنهن لاءِ ڪنهن قسم جي ڪوشش ڪرڻ جي ڪا ضرورت ڪانہ هئي، اهو اختيار ٿيمس، يا نيل يا ٽائيبر جي ڪنارن تي ساڳي آساني ۽ سڪون سان قائم هو. فوجن تي سونپيل ڪمُ، حڪومت جي دشمنن خلاف وڙهڻو هو. ۽ شهري مئجسٽريٽ کي شايد ئي ڪڏهن ڪنهن فوجي مدد[63] جي ضرورت پئي هجي. عام تحفظ جي اهڙين سٺين حالتن ۾، شهزادن يا عوام جي فرصت جو وقت توڙي سندن دولت، روم جي شهنشاهت جي سينگارڻ ۽ سنوارڻ لاءِ وقف ٿي وئي هئي.

رومين، آڏاوت جي نادر نمونن جا جيڪي بيشمار يادگارَ تعمير ڪرايا، اُنهن مان اهڙا ڪيترا ئي آهن جيڪي تاريخ جي صفحن تي نہ اچي سگهيا ۽ اُهي چند ڪهڙا آهن جن وقت ۽ وحشي درندگي جي تباهہ ڪندڙ طوفانن جو

مضبوطيءَ سان مقابلو ڪيو! ان جي باوجود، تباهين جا شاندار نمونا، جيڪي اٽلي ۽ ان جي صوبن جي اردگرد وِکريا پيا آهن، اهو ثابت ڪرڻ لاءِ ڪافي آهن ته اهي ملڪ ڪڏهن هڪ مُهذب ۽ طاقتور شهنشاهت جو مرڪز هيا. فقط اُنهن جي عظمت يا انهن جي سونهن، شايد اسانجو توجه ڇڪرائي، پر ٻن مکيه سببن جي ڪري اُهي زياده دلچسپيءَ جو باعث بڻيا آهن. يعني فن ۽ تخليقي صلاحيتن جي تاريخ، انساني اخلاق ۽ عادتن جي وڌيڪ ڪارائتي تاريخ سان وچي مِلي ٿي. انهن مان ڪيترائي ڪم خانگي خرچ تي مڪمل ٿيا پر سڀني جو مقصد هڪڙوئي هو ته جيئن عام ماڻهن لاءِ ڀلائي ۽ بهتري ٿئي.

اهو اندازو لڳائڻ فطري ٿو معلوم ٿئي ته گهڻي ۾ گهڻيون ۽ رومي دؤر جون شاندار ۽ يادگار عمارتون اُنهن شهنشاهن جوڙايون جن کي ماڻهن ۽ دولت جو بي انداز اختيار هو. آگسٽس کي اهو حق ٿي پهتو ته هو ان ڳالهه تي فخر ڪري ته هن پنهنجي گاديءَ جو هنڌ سِرن جو ٺهرايو هو ۽ وري جڏهن ڇڏيو هٿائين ته ان ۾ قيمتي پٿر[64] (ماربل) لڳل هو. ويسپاسيان جي سخت اقتصادي پاليسي، سندس وڏائيءَ جو وڏو ذريعو هئي. ٽراجن جا ڪمَ سندس ذهانت جي شاهدي ڏين ٿا. عوامي يادگارَ جن سان هئڊرئن، سڄي شهنشاهت جي صوبن کي سينگاري ڇڏيو هو فقط سندس حڪمن سان نه ٺهيا هيا پر سندس ويجهي نظر داريءَ هيٺ جوڙايا ويا هيا. هُو خود به فن جو وڏو چاڻو هو ۽ ان سان پيار ڪندو هو ڇو ته فن ۾ دلچسپيءَ ذريعي ئي سندس شان شوڪت ۾ واڌارو آيو هو. فن ۽ آرٽ کي انٽونئنز به ڪافي همٿايو هو ڇو ته ان ذريعي ماڻهن جي خوشين ۾ اضافو ٿيو هو. پر جيڪڏهن شهنشاهن شروعات ڪئي هئي ته اُهي پنهنجي حڪومت جا اڪيلا ناهيندڙ نه هيا. سندن مثال آفاقي طور تي ٻين به اختيار ڪيو ۽ خاص طرح سندن رعيت جي خاص ماڻهن ان جي تقليد ڪئي. اهي ان ڳالهه کي ظاهر ڪرڻ کان هرگز نٽي دِنا ته اُنهن ۾ سوچڻ سمجهڻ جو جذبو هو ۽ وٽن دولت هئي جنهن ذريعي هو مايه ناز ۽ فخر لائق ڪمن کي هٿ ۾ کڻي ۽ اُنهن کي تڪميل تائين پهچائي پئي سگهيا. اجها ڪوليزيَم جي عاليشان اَڏاوَت روم کي اَرپي به نه وئي هئي، ته ان کان اڳ ۾ ڪئپئا ۽ ويرونا[65] جي شهرن ۾، اُنهن ئي شهرن جي خرچ تي ساڳي ڊزائن ۽ ساڳئي سامان مان ٺهيل ننڍيون ساڙيون جُڙي، راس تي پنهنجي شان سان اُڀيون تي بيٺيون هيون. الڪئنٽرا جي عظيم الشان پُل جو نقش، ن ڳالهه جي شاهدي ڏئي ٿو ته اِهو لوسيٽئنيا جي ڪجهه ماڻهن ۽ گروهن طرفان ٽئڪس مٿان اچلايو ويو سو. جڏهن پلني کي بٿنيا ۽ پونٽس جي حڪومت جون واڳون مليون ته صوبا نه ته ايترا شاهوڪار ۽ نه ري شهنشاهت ۾ اُهي ايترا اهم هيا، پر هن ڏٺو ته سندس حڪومت ۾ شهرن هڪ ٻئي سان هر با مقصد ڪم ۽ عام ماڻهن جي فائدي جي ڳالهين طرف توجه ٿي ڏنو. جيڪي ٻاهرين ماڻهن لاءِ عجب ۽ جَسُس جو باعث بڻجن ۽ پنهنجي شهرين لاءِ احسانمنديءَ جو سبب ٿين. اها مئجسٽريٽ جي ڊيوٽي هوندي هئي ته نتي جتي اوڻايون يا ڪمزوريون نظر اچن ته اُنهن جو پورائو ڪري، اُنهن جي پسند جي رهنمائي ڪري ۽ جتي جتي ڇَتا ينٽي جا مقابلا ٿين ته اُنهن کي جوش مان ڪڍي معتدل منظر[66] تي آڻي. روم ۽ اُن جي صوبن جي شاهوڪار سينيٽرن ن ۾ پنهنجي عزت بلڪ ڊيوٽي ٿي سمجهي ته پنهنجي دؤر ۽ ملڪ جي شان ۽ شوڪت کي اجا به اوچو ۽ مٿاهون ڪن . فيشن جي اثر اڪثر ڪري خوبصورتي ۽ سخا ۾ جيڪا گهٽتائي آندي هئي، انجو گهڻو ڪري پورائو ٿيندو رهيو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ذاتي مُحسنن جي وڏي ميڙ منجهان اسان هيرادِس ائيٽيڪس کي ڳُولهيون ٿا جيڪو ايٿنس جو شهري هو ۽ ائنٽونِنز جي دؤر ۾ رهندو هو. سندس هلت چلت جو جيڪو به مقصد هجي پر هنجي شان شوڪت کيس وڏن شهنشاهن جي صف ۾ آڻي بيهاريو هو.

هيرادِ جو خاندان، سندس مقدر جي ستاري جي چمڪڻ کانپوءِ، موروثي ۽ شجري جي حساب سان سائمن ۽ ملٽيڊِس، ٿيسيَس، سيڪراپس، اِيڪَس ۽ جوپيٽر مان هو. پر ايڏن وڏن ديوتائن ۽ سُورمن جا وارث تمام هيٺياهين ۽ نِيچ درجي تي وڃي پهتا هئا. سندس ڏاڏي کي انصافَ هٿان تڪليف پهتي، ۽ سندس پيءُ جوليس ائٽيڪس پنهنجي حياتي، سُجائيءَ ۽ نفرت وچان پاڻ ئي ختم ڪري ڇڏي ها جيڪڏهن کيس هڪ پُوريل خزانو نه ملي وڃي ها جيڪو سندن پراڻي گهر هيٺان لڪل هو ۽ اهو ئي خزانو سندس پيءُ طرفان بچايل ورثي جي طور کيس مليو. قانون جي سختيءَ موجب، شهنشاهه سندس دعويٰ لاءِ ڪي ثبوت به طلب ڪري پئي سگهيو. پر دُورانديش ائٽيڪس، اڳواٽ ئي اطلاع ڏيندڙ جي اجائي ڳالهه ڪي، پنهنجي بيان ذريعي ناڪام بنائي ڇڏيو. پر انصاف پسند نروا جيڪو ان وقت تخت نشين هو، اطلاع ڏيندڙ جي ڪا به ڳالهه نه ٻڌي ۽ حڪم ڏنائين ته هُو اهو خزانو جيئن وڻيس تيئن استعمال ڪري ڇو ته اهو قسمت طرفان کيس تحفي ۾ مليو هو. پر ايٿنس جي محتاط ماڻهوءَ زور ڏيندي چيو ته هڪ رعيت واري ماڻهوءَ لاءِ اهو تمام وڏو خزانو هو ۽ کيس ان جي استعمال ڪرڻ جي خبر يا سليقو به منجهس ڪو نه هو. "پوءِ ان کي ڦِٽي ڪر يا ناجائز طريقي سان به پلي استعمال ڪر" شهنشاهه سٺي موڊ ۾ پر ٿورو بيزاريءَ وچان کيس چيو، "ڇو ته اهو تنهنجي ملڪيت آهي."[67] ڪيترائي ماڻهو ان خيال جا آهن ته ائٽيڪس، شهنشاهه جو آخري حڪم پوريءَ طرح سان مڃيو، ۽ هن پنهنجي پاڳ واري دولت جو وڏو حصو خرچ ڪري ڇڏيو جيڪو سندس فائدي واري شاديءَ ۾ اچا به وڌي ويو. هيءَ شادي هن عوام جي خدمت لاءِ ڪئي. هن پنهنجي پٽ هيرادِ واسطي ايشيا جي آزاد ملڪن لاءِ هڪ خاص اجازت نامو ورتو هو ۽ نوجوان مئجسٽريٽ اهو ڏسندي ته ٽروس شهر کي پاڻي ان جي ضرورتن مطابق نٿي مليو ته هن هٿيرٽن جي سخا جو دروازو کڙڪايو ۽ ٽي سؤ جهڙا بيشمار دِراچمس (هڪ لک پائونڊن جي برابر) ڪائنس حاصل ڪيا ته جيئن پاڻيءَ کي پهچائڻ لاءِ وڏي نالي ٺهرائي سگهي، پر جڏهن ڪم شروع ڪرڻ جو وقت آيو ته خبر پئي ته جيڪو ان سڄي ڪم تي خرچ ايندو اهو تخميني کان ٻيڻو هو. تنهنڪري روينيو جي آفيسرن شڪايتن جو سلسلو شروع ڪري ڇڏيو. جڏهن درياهه دل شخص ائٽيڪس کي خبر پئي ته هن شڪايت ڪندڙن کي خاموش ڪيو ۽ اختياري وارن کي عرض ڪيو ته جيترو به تخميني کان وڌيڪ خرچ ايندو ته کيس اجازت ڏني وڃي ته ان واڌاري خرچ جو بارُ هو پاڻ برداشت ڪندو.[68]

يونان ۽ ايشيا جا قابل ترين استاد، وڏا وڏا انعام اڪرام ڏئي گهرايا ويا ته جيئن نوجوان هيراد جي پڙهائيءَ جو جوڳو بندوبست ٿي سگهي، سندن شاگرد، ان وقت جي فضول ۽ جوشيلين تقريرن جي پشماني جي حساب سان هڪ وڏي مرتبي وارو ۽ ماهر تقرير ڪندڙ ٿي ويو. جنهن پاڻ کي فقط اسڪولن تائين محدود ڪيو ۽ ڪڏهن به نه ڪنهن عوامي چونڪ تي بيهي تقرير ڪيائين ۽ نه وري سينيٽ ۾ ويو. اڳتي هلي کيس روم ۾ چيف مئجسٽريٽ ٿيڻ جو اعزاز پڻ مليو، پر سندس زندگيءَ جو گهڻي ۾ گهڻو عرصو ايٿنس جي فلسفياڻين گڏجاڻين يا وري سندس گهر ۾

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

گذرندو هو جتي مفڪر، مدبر ۽ فيلسوف هميشه موجود رهندا هئا جيڪي سواءِ ڪنهن حسد يا ساڙ جي سندس فڪر جي برتري کي اهو چئي مڃيندا هئا ته هُو سندن مخالف[69] ته هو پر پنهنجي علم ۾ جيترو شاهوڪار هو، اوتروئي سخي به هو. سندس ذهانت جا يادگار ختم ٿي چڪا آهن پر ڪجهه ٽورا آثار ڪٿي ڪٿي بچيل آهن جيڪي سندس اوچي ذوق جي شهرت ۽ ان جي شان شوڪت جي شاهدي ڏين ٿا: جديد سياحن، سندس اسٽيڊيم جي آثار جي ماپ ڪئي آهي جيڪو هن اٿينس ۾ تعمير ڪرايو هو. اهو ڊيگهه ۾ ڇهه سؤ فوٽ هو جيڪو، سڄي جو سڄو سفيد ماربل جو ٺهيل هو ۽ چئن سالن جي عرصي ۾ تعمير ٿيو هو. ۽ جنهن ۾ اٿينس جا سڀ ماڻهو هڪ ئي وقت سمائجي ويندا هيا. ان وقت هيراڊ، اٿينس جي راندين ۽ جسماني ورزشن جو صدر هو. هن پنهنجي زال رڳيلا جي ياد ۾ هڪ ٿيٽر تعمير ڪرائي سندس نالي اَرپي ڇڏيو. هڪ اهڙي تعمير جنهن جو سڄي شهنشاهت ۾ ٻيو ڪو به ثاني ڪونه هو. صنوبر ڪانسواءِ ٻيو ڪنهن به قسم جو ڪاٺ ان ۾ استعمال ٿيل نه هو ۽ وري ان جي چِٽسالي ۽ نقش نگاريءَ جو ڪم پوريءَ عمارت تي ڪمال ڪاريگريءَ سان ڪيل هو. هڪ ٻيو ٿيٽر جيڪو ساز آواز ۽ موسيقيءَ جي محفلن مچائڻ ۽ اوچتن ڏڪن، غمن ۽ تڪليفن جي ريهرسل ڪرائڻ لاءِ ٺهرايو ويو هو. سو بربرن جي عظمت جي مقابلي ۾ سندس تخليقي صلاحيتن جي کُليل فتح جو چٽ هڪ وڏو انعام هو. ڇو ته ان جي اَڏاوت ۾ جيڪو ڪاٺ استعمال ٿيو هو سو گهڻو ڪري ايراني ٻيڙن جي وَنجهن ۽ بادبانن جو هو. جيتوڻيڪ ڪپاڊوشيا جي شهنشاهه ان قديمي عمارت جي مرمت ڪرائي هئي، پر هيراڊ ان جي قديمي زيبائش ۽ شان شوڪت کي موٽائي ساڳئي اوُج تي ڪٿي آيو. روشن خيال شهرين جي آزادي رڳو اٿينس جي چوڌيواريءَ تائين محدود نه هئي. اِستمس ۾ سمنڊ جي ديوتا تي ٻي بها ۽ شاندار زيورن جو جَڙاءُ، ڪورنٿ ۾ هڪ ٿيٽر، ڊيلفي ۾ هڪ اسٽيڊيم، ٿرمو پائلي ۾ هڪ غسلخانو، اٽلي ۾ ڪينوسيم جي جڳهه تي هڪ پاڻي پهچائڻ جي کَسِي يا نالي وغيره، مطلب ته مٿي بيان ڪيل هيڏا سارا ڪمَ ۽ ڪارناما به سندس خزاني کي خالي ڪرڻ لاءِ اَڻپورا هئا. ايپيرس، ٿيسلي، يوبيا بيوشيا، ۽ پيلوپونيسَس جا ماڻهو سندس سخا ۽ مهربانين مان پنهنجي وَندَ وٺندا رهندا هئا ۽ يونان ۽ ايشيا جي شهرن ۾ ڪيترائي نقشَ هن طرح لکيا ويا: "هيراڊس اَيٽڪَس، اسانجا سرپرست ۽ محسن"[70] اٿينس ۽ روم جي گڏيل رياستي سهائتا ۾، خانگي گهرن جي سادگي ۽ سُونهَن شهرين جي آزادي جي نمائندگي ڪندي هئي، ۽ وري ماڻهن جي خودمختياريءَ جي جهلڪَ اُتان جي شاندار عمارتن مان پئي جرڪندي هئي جيڪي ماڻهن جي استعمال لاءِ ناهيون ويون هيون،[71] ۽ دولت يا شهنشاهيءَ جي ڪري، آزاديءَ يا جمهوري رُوحَ واري مشعل اجا مڪمل طور تي وِساڻي نه هئي. اِهي قومي وقار ۽ عوام جي ڀلائيءَ وارا ڪمَ هئا جن ذريعي اُتم اخلاق وارا شهنشاهه به پنهنجي شان شوڪت جي نمائش ڪرڻ لاءِ مجبور ٿيا. نيرو جو سونو محل، ماڻهن کي چِڙ ڏيارڻ جو باعث بڻيو، پر هڪ وڏي ۽ وسيع ميدان، جنهن کي سندس عياشين لاءِ وقف ڪيو ويو هو، کي ڪولينريم جي لڳاتار حڪومتن ۾ بهتر مقصدن ۽ ڀلائيءَ جي ڪمن لاءِ استعمال ڪيو ويو. ٽائيٽس جا غسلخانا، ڪلاڊيس جا برساتي ڇپرا، ۽ مندرَ، "صُلح سانت جي ديوي" ۽ "روم جي ذهانت" کي ارپيا ويا هيا.[72] اڏاوت جي فنَ جا هي يادگارَ، جيڪي روم جي ملڪيت هيا، يونان جي تصويرن، نقاشي ۽ سنگ تراشي جي خوبصورت

تخليقي فن پارن سان سينگاريا ويا هيا، ۽ صُلح سانت واري مندر ۾ هڪ ڇاڻ ڏينڊڙ لائبرري، علم ۽ ڇاڻ جي پارڪن لاءِ کولي وئي هئي. اتان کان ٿورڙي ئي پنڌ تي هڪ عوامي چوُنڪ هو جنهن کي ٽراجن تعمير ڪرايو هو. ان جي هر طرف کان اوچا برساتي ڇپرا چوُرس شڪل ۾ ٺهيل هئا جن ۾ وري چار سوپ وارا گول محراب جوڙايا ويا هئا جيڪي وڏن ۽ ڪشادن داخل ٿيڻ وارن وڏن دروازن ڏانهن ٿي کُليا. وچ ۾ ماربل جو ٺهيل هڪ وڏو ٿنڀو هو جنهن جي هڪ سوُ ڏهن فوٽن جي اوچائي اُن ٽڪريءَ جي برابري ڪرڻ لاءِ جوڙائي وئي هئي جيڪا ڪٽجي جدا ٿي وئي هئي. هي ٿنڀو جيڪو اجا تائين آثارن جي شڪل ۾ به پنهنجي قديمي خوبصورتيءَ ڪي قائم رکيون اچي، اُهو ڊاسين دوُر جي فتحن ۽ ان جي بانيڪار جو هڪ يادگار ڇئي سگهجي ٿو. ان بهادر شخص ۽ صلح پسند شهري پنهنجن ئي ڪارنامن جي ڪهاڻي ڇڻ پاڻ سوچي ۽ پنهنجي قومي ڏيکاءُ ۽ برتريءَ جي حوالي سان. پنهنجي پاڻ کي فتح جي خوشين ۽ وقار ۾ شريڪ ڪري ڇڏيو. گاديءَ جي هنڌ جي هر ڪُندَ ڪڙڇ ۽ شهنشاهت جا سيئي صوبا ساڳي درياهَ دِلي واري جذبي سان سينگاريا ۽ سنواريا ويا هيا ۽ هر طرف شهنشاهت جو شان شوڪت نروار ۽ نمايان هو. هر طرف ڪليل ناٽڪ گهر ۽ نمائش گاهون، ٿيٽر، مندر، برساتي ڇپرا، فتح جا محرابَ، غسلخانا ۽ پاڻي جمع ڪرڻ جا پائيپَ يا ناليون وغيره سڀ ڪجهه عام بلڪ هيٺين طبقي جي ماڻهن جي صحت، اُنهن جي جذبن، قربانين ۽ خوشين جي صدقي تعمير ڪرايا ويا هيا ته جيئن عام ماڻهو سدائين سکيا ستابا ۽ آسائش ۾ رهن. جن جڳهن جو آخر ۾ ذڪر ٿيو آهي، اُهي اسان جو خاص توجهه ڇڪرائن ٿيون. ڏکئي ڪمَ کي جرئت ۽ همت سان هٿ ۾ کڻڻ، ان کي تڪميل تائين پهچائڻ ۾ مضبوط رهڻ ۽ اُنهن کي خوش اسلوبيءَ سان استعمال ڪرڻ، اهو عظيم منصوبو هو پاڻيءَ جي سرشتي کي هڪ جڳهه کان ٻي جڳهه تائين پهچائڻ جو جنهن کي روم جي عظيم ۽ عزت ڀرين يادگارن ۾ شمار ڪيو وڃي ٿو ۽ ان کي سندن خدا داد ذهانت ۽ پلاڻيءَ واري طاقت رکڻ لاءِ ساراهيو پڻ وڃي ٿو. گاديءَ جي هنڌ وارا پاڻي ڇڪڻ جا سرشتا تمام ڪمال جا نهيل آهن پر هڪ جستجو ڪندڙ سياح، جيڪو تاريخ جي مطالعي ڪانسواءِ، ساڳين سرشتن کي اسپوليٽو، ميٽز يا سيگو ويا ۾ ٿو ڏسي ته ان نتيجي تي ٿو پهچي ته اهي صوبائي شهر اڳئين وقت ۾ يقيني طور تي طاقتور شهنشاهن جا رهائش گاهه رهيا هوندا. ايشيا ۽ آفريڪا جي اڪيلائي، شهرن جي آباديءَ ذريعي ئي ڏُور ٿي هئي، جتي ماڻهن جي گهٽي آبادي ۽ خود اُنهن جي وجودَ جو دارو مدار تازي پاڻيءَ جي دائمي مهيا ڪرڻ جي مصنوعي طريقن تي هو.[73]

اسان روم جي شهنشاهت جي ماڻهن جي ڳڻپ جو حساب ڪيو آهي ۽ سندن عوامي بهبود جي ڪمن تي نظر ڊوڙائي آهي. ماڻهن جي تعداد ۽ شهرن جي وڏائيءَ جو تجزيو، پهرئين جي تصديق ڪندو ۽ پوئين جي انگَ کي وڌائي ڇڏيندو. ڪجهه ٽڙيل پکڙيل مثال، جيڪي موضوعَ سان مطابقت رکن ٿا، گڏ ڪري هتي پيش ڪرڻ شايد ناگوار نه لڳندو، جيڪڏهن اهو نه وسارجي ته قومن جي اجائي آڪڙ ۽ ٻوليءَ جي سچائيءَ جي ڪري روم ٿوڙي لارينٽم تي شهرَ جو فضول ۽ اجايو خطاب ڪجهه بيپرواهي ۽ لاغرضائيءَ مان ڪين ڏنو ويو هو.

1. اهو چيو ٿو وڃي ته قديمي اٽلي منجهه يارهن سوُ ستانوي شهر سمايل هئا ۽ اها ڳالهه تسليم نه ڪرڻ جو ڪو به سبب معلوم نٿو ٿئي ته رومولس جي پيٽَ ۾ اَئنٽونز جي دوُر ۾ ملڪ جي آبادي گهٽ هئي، پوءِ پلي ان قديمي

وقت جو تعين ڪيتري به آڳاٽي دؤر سان ڇو نه ڪجي.[74] لئٽيم جون ننڍيون ننڍيون رياستون، شهنشاهت جي وسيع ۽ وڏي شهر ۾ سمايل هيون ۽ اُن جي ئي شهرت ۽ مقناطيسي ڪشش سبب ڇڪجي ساڻس مليون هيون. اٽلي جا اُهي حصا جيڪي پادرين ۽ شهنشاهه جي نائبن جي ظلمن جي گهاٽي ۾ پيڙبا رهيا، اُنهن ڪي جنگ جي ڀي مصيبت مان به گذرڻو پيو پر اِها ڪجهه برداشت ڪرڻ جهڙي هئي، ۽ اُنهن جي زوالَ جا پهريان آثار جن منجهان اُهي گذريا، اوچتوئي اوچتو بهتريءَ طرف وڌيا جڏهن سِسالپائن گال جي حالت ۾ تڪڙا ۽ تيزيءَ سان سُڌارا آيا. ويرونا جو شان مان ان جي آثارن مان معلوم ڪري سگهجي ٿو: ان هوندي به ويرونا جو رعب ۽ دبدبو عقيليا يا پادئا، مِلن يا رَوينا جي مقابلي ۾ گهٽ هو:

II . حالتن جي بهتري ۽ سُڌارن جو ڪم ائلپس جي جبلن کان گذرندو برطانيه جي جهنگلن تائين پهتو، جن کي آهستي پر وقت تي صاف ڪري، ماڻهن کي شاندار طريقي سان وَسائڻ ۽ آباد ڪرڻ لاءِ هڪ آزاد ماحول ۽ بيحد ڪشادي جڳهه ٺاهي هموار ڪئي وئي. يارڪ حڪومت جي گاديءَ جو هنڌ هو، لنڊن پنهنجي واپار وهنوار ذريعي اڳيئي شاهوڪار هيو، ۽ باٿ جي شهرتَ، سندس پاڻيءَ جي ڪري هئي جيڪو طبي يا ڊاڪٽري لحاظ سان صحت قائم رکڻ لاءِ نهايت ئي موزون ۽ مفيد هو. گال وري پنهنجن ٻارهن سؤ شهرن[75] جي ڪري پاڻ پڏائڻ جهڙو هو، ۽ توڙي جو اُترين علائقن ۾، پئرس جي نمايان حيثيت جي باوجود، ڪجهه نامڪمل ۽ اڻتي وڌندڙ ماڻهن جي ننڍين آبادين کان سندن حيثيت ٿورڙي ئي وڌيڪ هئي، باقي ڏاکڻين صوبن، اٽلي[76] جي دولت ۽ شان شوڪت جي پيروي ۽ ان سان برابري ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. ڪيترائي شهر هيا، جيئن گال، مرسيلز، آرلس، نِسمِس ناربون، ٽولوز بورڊيڪيس، آٽن ويئن، ليونز، لئنگريس ۽ ٽريوز جن جي قديمي حالتَ، پيٽ ڪرڻ تي سندن هاڻوڪي حُليي کان هڪ جهڙي نه، پر ڪافي بهتر هوندي. جيتري قدر اسپين جو تعلق آهي ته ان ملڪ، صوبي هئڻ جي حيثيت ۾ ته ترقي ڪئي پر شهنشاهي ملڻ کان پوءِ ان جو زوال اچي ويو. پنهنجي طاقت جي ناجائز فائدي وٺڻ تي هڪ ته ڪيس آمريڪا تنگ ڪيو بيو وهمن وسوسن ڪيس ٿڪائي ڇڏيو، سندس غرور ڏاڍو ڳجهارت جهڙو ۽ منجهائيندڙ هوندو، جيڪڏهن اسان وٽ ٽي سؤ سٺ شهرن جي اُها لسٽ هجي ها جيڪا ويسپاسيان جي حڪومت جي دؤر ۾ پلني کولي ظاهر ڪئي هئي.[77]

III . آفريڪا جي ٽن سوَن شهرن هڪ ڀيري ڪارٿيج[78] جي اعليٰ اختيار کي مڃيو هو، ۽ ان ڳالهه جو امڪان تمام گهٽ آهي ته اهو عدد شهنشاهن جي انتظام هيٺ گهٽيو هوندو: ڪارٿيج خود خاڪ ۽ مٽيءَ جهڙي هيناهينءَ کان پرواز ڪري نئين مان شان کي ماڻيو هو، ۽ گاديءَ جي هنڌ توڙي ڪئپئا يا ڪورنٿ، جلد ئي اُهي سڀ فائدا حاصل ڪري ورتا جيڪي آزاد خود مختياريءَ کان جدا وٺي سگهجن ٿا.

Iv . اوڀرَ وارا صوبا، رومي شان شوڪت ۽ تُرڪي جي وحشي پڻي جي وچ ۾ هڪ تضاد پيش ڪن ٿا. قديمي تمدن جي تباهي، جيڪا غيرآباد زمينن تي پکڙي پئي آهي ۽ جنهن کي جهالت جي طفيل هڪ جادوءَ جي طاقت جو ڪارنامو سمجهيو وڃي ٿو، نه ته ڏکويل انسانن ۽ نه وري رولُو عربن کي ڪو آجهو يا سهارو ڏئي سگهي ٿي، سيزرس جي حڪومت ۾، فقط اصلوڪي ايشيا ۾ پنج سؤ وڏي آباديءَ وارا شهر[79] موجود هئا، جن کي قدرتي انعامن

سان مالا مال ۽ فن جي نازڪ ۽ سهڻن نمونن ذريعي انکي خوبصورت بنايو ويو هو. هڪ دفعي ايشيا جي يارهَن شهرن، هڪ مندرَ کي ٽائبيريس کي ارپڻ خلاف اعتراض اٿاريا هئا ۽ اُنهن اختلافن جي سچ ۽ ڪوڙ جو فيصلو سينيٽ[80] ۾ ڪيو ويو هو. اُنهن ۾ ڇهن کي تہ هڪدم رد ڪيو ويو جو تہ اُنهن کي بار کڻڻ لائق نہ سمجهيو ويو ۽ هنن ۾ هڪ لوڊيسيا بہ هيو جنهن جي ان وقت جي رونق کي اجا بہ ان جي[81] آثارن مان ڏسي سگهجي ٿو. لوڊيسيا پنهنجي رڍن جي وڏي ڌڻ مان خوب پئسا ڪمايا جيڪي پنهنجي اُنَ (wool) جي بهترين معيار جي ڪري ڏاڍيون مشهور هيون ۽ مقابلي کان ٿورو اڳ، ڪيس چار لک پائونڊن جي ناڻي جو دستاويز هڪ درياهہ دل شهريءَ[82] کان ملي چڪو هو. جيڪڏهن لوڊيسيا جي غربت اهڙي هئي تہ پوءِ انهن شهرن جي دولت کي ڪهڙو نالو ڏبو جن جي دعويٰ ترجيح ڏيڻ واري هئي، ۽ خاص طرح تي پرگئمس جي، اِسمرنا جي ۽ اِفيسَس جي، جن جو هڪ ٻئي سان ان ڳالهہ تي اختلاف هو تہ اُنهن ٽنهي منجهان ايشيا جي لقب واري مٿيرائپ جو وڌيڪ حقدار ڪير هو؟[83] شام ۽ مصر جي گاديءَ وارا هنڌ، شهنشاهت ۾ برتري جا اجا بہ وڌيڪ دعويدار هيا: انٽيئڪ ۽ اليگزينڊريا اُنهن شهرن کي نفرت جي نظرن سان ڏسندا هيا جيڪي ٻين تي ڀاڙيندڙ هيا[84] ۽ ان حد تائين جو روم جي اختيار ۽ بالادستي کي بہ مجبوريءَ ۽ بي دليءَ سان مڃيندا هئا.

مٿي بيان ڪيل سڀ شهَر وڏين عوامي شاهراهن ذريعي، هڪ ٻئي سان ٿوري گاديءَ واري هنڌ سان ڳنڍيل هئا، جيڪي روم جي عوامي چوُنڪ کان نڪري، اٽلي کان گذري، صوبن ۾ پکڙي ٿي ويا ۽ شهنشاهت جي سرحدن تائين پهچي ختم ٿي ٿيا. جيڪڏهن اسان چڱي طرح سان مفاصلي کي انٽونينَس جي ديوار کان روم تائين ۽ وري اُتان کان جيروسلم تائين ماپيون تہ اهو چڱيءَ طرح ڏسڻ ۾ ايندو تہ اُتر- اولهہ کان شهنشاهت جي ڏکڻ - اوڀر جي دنگ تائين، آمدرفت جو هڪ تمام وڏو سلسلو جوڙي عمل ۾ آندو ويو هو جنهن جي ڊيگهہ چار هزار ۽ اسي رومي ميل هئي.[85] ماڻهن لاءِ رستا ميلن جي نشانن (Mile Stones) ذريعي نيڪ نيڪ نموني سان ورهايا ويا هئا. ۽ هڪ شهر کان ٻي شهر تائين بغير وَرن وَڪڙن جي بلڪل سڌا ٺهيل هئا جنهن ۾ ڪنهن بہ قدرتي يا ذاتي ملڪيت واري رُڪاوٽ ۽ رُڪاوٽ جي رَتيءَ ماتر بہ پرواهہ نہ ڪندي رستن جي سِڌائيءَ جو تمام گهڻو خيال رکيل هو. جبلن کي سوراخ ڪيي چيريو ويو هو ۽ ويڪرين ۽ تمام تيز وهڪرن وارين ندين مٿان وڏا وڏا گول محراب ٺاهيا ويا هيا تہ ماڻهو خطرن کان محفوظ رهن.[86] روڊ جي وچين حصي کي ٿورو مٿي ڪري ننڍو چبوترو ٺاهيو ويو هو جنهن ذريعي پرواري ملڪ سان رابطو ٿيڻ ممڪن هو. وچ واري چبوتري ٺاهڻ ۾ واري، بجري ۽ سيمنٽ مليل هو جنهن ۾ وڏا پٿر پڻ مليل هئا يا گاديءَ جي هنڌ جي ويجهو ڪجهہ جڳهن تي قيمتي پٿر گرئنائيٽ[87] پڻ استعمال ڪيو ويو هو. روم جي شاهراهن جي تعمير اهڙي ۽ ايتري تہ مضبوط هئي جو هيڏين سارين پندرهن صدين جي ڪوشش بہ اُنهن کي اُکوڙڻ يا ڊاهڻ ۾ پوريءَ طرح ڪامياب نہ ٿي آهي. اهڙين شاهراهُن پراڻهَن پنڌن جي صوبن جي عوام کي آسان ۽ دوستيءَ وارن لڳ لاڳاپن ذريعي هڪ ٻئي سان جُڙي ۽ جڪڙي ڇڏيو هو. پر اُنهن جو خاص مقصد فوجين جي اچ وڃ جي رستن کي آسان بنائڻو هو. جو تہ ڪو بہ ملڪ تيستائين پوريءَ طرح فرمانبردار تصور نٿي ڪيو ويو جيستائين اُهو فاتح جي هٿيارن کڻڻ ۽ هڻن اختيارن استعمال ڪرڻ کان اڳ واري صورتحال تي اچي وڃي. ڪنهن اهم ۽ مخفي اطلاعَ جي اڳوات يا جهٽ پٽ

ملڻ جي فائدي ۽ وري اوتري ئي تيزي سان ان کي پهچائڻ. شهنشاهن کي اهڙن عهدن لاءِ پنهنجي وڏي ۽ وسيع حڪومت ۾ باقاعدگيءَ سان جاين پرڻ تي آماده ڪيو.[88] هر پنجن يا ڇهن ميلن جي پنڌ کان پوءِ گهر ناهيا ويا هيا ۽ هر گهر ۾ چاليهن گهوڙن جي هئڻ کي يقيني بنايو ويو هو ۽ اهڙين ٽپال چوڪين جي مدد سان. روم جي رستن[89] تي روزانو سؤ ميل طئي ڪرڻ آسان ٿي پيو هو. انهن چوڪين جو استعمال اُهي ڪري سگهندا هيا جن کي شهنشاهه طرفان اهڙي اجازت مليل هوندي هئي، ٿوري جو مُنديَ ۾ ان جو مقصد عام ماڻهن جي استعمال لاءِ هو. پر ڪن وقتن تي ضرورت پٽاندر واپار يا شهرين کي آساني پهچائڻ لاءِ به استعمال ڪيو ويندو هو.[90] روم جي شهنشاهت ۾ آمدرفت جو نظام. سمنڊ ذريعي به. زميني سرشتي جيترو ئي آسان، آزاد ۽ کليل هو. بحيره روم ڇڻ شهنشاهت جي صوبن ۾ هر طرف کان گهيريل هو. ۽ اٽلي، هڪ جسماني اُپارَ جيان، اڳتي وڌي ۽ ان وڏي ڍنڍَ کي وچ تي وچي پاڪر پاتو هو. اٽلي جا سامونڊي ڪنارا، گهٽو ڪري محفوظ بندرن کان آجا آهن. پر انساني ذهن ڪٿي ڪٿي فطري اوڻاين ۽ ڪوتاهين جو به پورائو ڪري ورتو آهي ۽ خاص طرح ٽائيبر جي مُهڙ وٽ قائم، اوسٽيا جو هٽراڏو بندر جنهن کي شهنشاهه ڪلاڊيس تعمير ڪرايو هو. روم جي عظمت جو هڪ عظيم ۽ بيحد ڪارائتو يادگار هو.[91] هن بندر کان، جيڪو گاديءَ جي هنڌ کان رڳو سورهن ميلن تي هو، هڪ موافق ۽ وٽندڙ هِيرَ، جهازن کي گهٽو ڪري فقط ستن ڏينهن اندر هرڪيولس جي ٿنين تائين ۽ نوَن يا ڏهن ڏينهن دوران، مصر ۾[92] اليڪزينڊريا تائين پهچائي ڇڏيندي هئي. تمام وڏي شهنشاهت تي اجاين سجاين الزامن ۽ تهمتن جي باوجود، اهو يقين سان چئي سگهجي ٿو ته روم جي طاقت، انسانذات جي ڀلائي ۽ بهتريءَ لاءِ استعمال ڪئي وئي هئي ۽ اظهار جي آزادي، جيتري عيبن يا اوڻاين کي ظاهر ڪرڻ لاءِ ماڻهن کي ميسر هئي، اوتري ئي سماجي زندگي جي سڌاري ۽ ڀلائيءَ جي ڪمن جي پکيڙڻ لاءِ پڻ ڪين ڏني وئي هئي، قديمي دؤر جي به اوائلي وقتن ۾، دنيا ناهموار طريقي سان ورهايل هئي. مشرق، تخليقي صلاحيتن، تفريحن ۽ عياشين جو دائمي حق پاڻ وٽ محفوظ ڪري ڇڏيو هو، جڏهن ته مغرب جا رهواسي ڇڻ جهنگلي ۽ وحشي هيا جيڪي پورهئي ۽ ڪيتيءَ کان يا ته نفرت ڪندا هيا يا وري ان کان مُورڳون واقف ئي ڪين هئا. هڪ پڪي پختي حڪومت جي حفاظت هيٺ، سازگار ماحول پيدا ڪرڻ جي سلسلي ۾ مهذب قومن جي صنعت کي مغربي ملڪن ۾ آهستي آهستي متعارف ڪرايو ويو ۽ مقامي ماڻهن کي فائديمند واپار ۾ آزاديءَ سان حصي وٺڻ لاءِ همٿايو ويو هو ته جيئن ماڻهو اڳتي اچن ۽ تعداد ۾ گهڻا ٿين ته واپار وَرڙو به وڌيڪ بهتر ٿئي. اهو ذري گهٽ نا ممڪن ٿيندو ته اُنهن شين جو تعداد ڳڻي سگهجي، پوءِ اُهي شين جانورن جي شڪل ۾ هجن يا ٻاڄين ٻُٽين جي صورت ۾، جن کي ايشيا ۽ مصر کان لڳاتار يورپ ۾ گهرايو ويندو هو.[93] پر اِها ڳالهه هڪ تاريخي ڪم جي سلسلي ۾، هڪ مستند معيار کان نه ته هروڀرو ڪِريل هوندي ۽ نه وري فائدن جي لحاظ سان گهٽ لڳندي، جيڪڏهن گهٽن منجهان ڪجهه مکيه ڪمن جو هڪ سرسري جائزو ورتو وڃي.

1. لڳ ڀڳ سڀني قسمن جا گُل، ٻُوٽيون ۽ ميوا جيڪي اسانجي يورپ جي باغيچن ۾ پيدا ٿين ٿا، سي ٻاهرئين ستَ ۽ نسل جا آهن جيڪي پنهنجن نالن ۾ ئي ڄڻ ته پڪڙجي پوَن ٿا. صُوف اصل اٽلي جو هو ۽ جڏهن رومين زردالو، آڙو، ڏاڙهون، ٽُرنج، نارنگي وغيره جهڙن ميوَن جا لذيذ ذائقا چکيا ته اُنهن پنهنجي پاڻ کي خوش ڪرڻ خاطر

مٿين سيني ميون کي صوف جي پيڙهيءَ مان ظاهر ڪيو ۽ اُنهن سيني کي، ملڪي رنگ ۾ رنگيل نوان نوان نالا ڏيئي هڪ ٻئي کان جدا ڪري ڇڏيو.

2. هومر جي وقت ۾ سِسلي جي ٻيٽ تي ۽ انجي پرپاسي جي ڪنڌِ ۾ وائين تمام گهٽيو پيدا ٿيندو هو، پر انجي وڌڻ يا بهتري آڻڻ ۾ عقل يا ذهانت جو ڪو ڪم نه هو ۽ نه وري ان مان ڪو اهڙو شراب ٺهي سگهيو جيڪو اتان جي جهنگلي رهواسين جي ذاتي مطابق هجي.[94] هزار سالن کان پوءِ اٽلي فخر وچان چئي سگهيو ته اَسي ڪن بهترين ۽ معياري شراب جي قسمن مان، ٽن حصن کان وڌيڪ سندس ڌرتيءَ مان پيدا ٿيندو هو.[95] اهڙي نعمت جي خبرَ گال جي صوبي ناربونيز تائين فورن پهچي وئي، پر سيوينس جي اُتر ۾ ايتري ته سخت سردي هئي جو اسٽرابو جي وقت ۾، اها ڳالهه قطعي ناممڪن ٿي لڳي ته انگورَ گال جي ايتري ٿڌ وارن علائقن ۾ پچي راس ٿي سگهندا.[96] هيءَ مُونجهارو، بهرحال ڪجهه وقت کان پوءِ حل ٿي ويو ۽ اها ڳالهه اعتبار ۾ اچڻ جوڳي آهي ته برگنڊي جي انگورن جا باغ اوترائي اڳوڻا آهن جيترو انٽونِنز[97] جو دؤر پراڻو آهي.

3. زيتون مغربي دنيا ۾ صلح ۽ اَمن کي قائم رکڻ جي علامت سمجهيو ويندو آهي. روم جي قائم ٿيڻ کان ٻه صديون پوءِ ٻه، اٽلي ۽ آفريڪا، ٻئي هن نهايت ئي فائديمند ٻوٽي لاءِ ڌاريا ملڪ هئا، پوءِ ان کي اِنهن ملڪن ۾ لڳائي تاتيو ويو ۽ آخر ڪار انکي اسپين ۽ گال جي خاص جڳهن تي لڳايو ويو. قديم ماڻهن جون حماقتون، ته ان ٻوٽي کي ڪجهه گرميءَ جي ضرورت هئي ۽ اهو فقط سمنڊ جي پر پاسي وارن علائقن ۾ ئي زنده رهي ۽ وڌي سگهندو، نيٺ صنعت گري ۽ تجربي اڳيان خودبخود وائکيون ٿي ويون.[98]

4. سٽيءَ جي پوک کي مصر کان ڪٺي گال ۾ آندو ويو، جنهن سڄي ملڪ کي مالا مال ڪري ڇڏيو، پر اِنَ اُنهن ملڪن کي شايد غربت جي غورابَ ۾ ڌڪيو هوندو جتي اهو فصل شروع ۾ پوکيو ويو هوندو.[99]

5. اٽلي توڙي ٻين صوبن جا هاري، مصنوعي گاهن جي استعمال ۽ خاص طرح لُوسرن (لُوسڻ-Lucerne) کان چڱيءَ طرح واقف ٿي ويا جنهن پنهنجو نالو ۽ اُصل ميڊيا کان ورتو هو.[100] جانورن جي لاءِ سياري ۾ سٺي معيار واري ۽ تمام جهجهي ڪاڏي توڙي گاهه جي لڳاتار موجودگي، مال جي ڌڻن توڙي وَڳن کي ڪافي وڌائي ڇڏيو هو ۽ جنهن جي موٽ ۾ وري زمينن جي زرخيزيءَ ۾ پڻ وڏو اضافو ٿيو هو. هنن سڌارن ۾ اسان کاڻين ۽ مڇي مارڻ جي صنعت طرف خاص توجهه ڏينداسين جنهن ذريعي بيشمار مزدورن کي به روزگار مليو ۽ جنهن سرنَديءَ وارن جون خوشيون وڌايون ۽ غريبن جي گذُر سفر جو بندوبست ڪيو. ٽائبيريس جي حڪومت ۾ ڪوليوميلا پنهنجي شاندار مضمون ۾ اسپين جي ٻني ٻاري جي ترقي يافته ڏنڌي بابت اسان کي ٻڌائي ٿو ۽ هتي اها ڳالهه به غور طلب آهي ته ڏُڪار جي جن حالتن، اڪثر ڪري ننڍي عمر جي جمهوريه کي پريشان ڪري رکيو هو، شهنشاهت جي وسعتن ۾ اهڙي ڪابه پريشاني ته ڇا پر ڪنهن کي ڪا سُڌ به اهڙي ڪانه هئي، جيڪڏهن ڪنهن صوبي ۾ ڪنهن شئي جي اوچتي يا حادثاتي کوٽ محسوس ڪئي به وئي ته ان جو بنا دير پُورائو پاڙي واري ڪنهن وڌيڪ خوش قسمت ملڪ مان ٿي ويندو هو جتان اُهي گهربل شيون جهجهي مقدار ۾ پهچي وينديون هيون.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

.زراعت، شين ناهڻ جو بنياد آهي، ڇو جو هنرن يا تخليقي شين جو مواد فطرت طرفان هٿ ايندو آهي. رومي شهنشاهت ۾، محنتي ۽ ذهين ماڻهن جو پورهيو، مختلف طريقن سان ٿي سهي پر لاڳيتو سرنديءَ وارن ماڻهن جي خدمتن لاءِ وقف هوندو هو. سندن چوڙن هَنڌائڻ، سندن ڪاڏي جي ٽيبل، سندن گهَر، ۽ انهن جو فرنيچر مطلب تہ قسمت جي ڏٽين وٽ ضرورت ۽ سهولت جون سڀئي نفاستون نوڪر بڻجي حاضر ٿي ويندي يون هيون، سونهَن، نزاڪت، شان شوڪت ۽ اُهو سڀ ڪجهہ جيڪو سندن وَڏَ ماڻهپائيءَ واري غرور کي تسلي ڏئي ۽ انهن جي شهواني خواهشن کي خوش ڪري سگهي. اهڙين نفاستن کي، جن تي عياشيءَ جهڙو نفرت وارو نالو پئجي ويو، هر دؤر جي اخلاق جي علمبردارن انهن تي سخت ۾ سخت تنقيد ڪئي آهي ۽ اهو شايد سڄن گڻن، نيڪين ۽ انسانذات جي خوشين ۾ اضافو ڪري پر شرط اهو آهي تہ سڀ ماڻهو نيڪين طرف مائل ٿي وڃن ۽ ڪو بہ اهڙو نہ هجي جنهن ۾ زندگيءَ جون اجايون ۽ سڪٽيون عادتون موجود هجن، پر موجوده سماج جي اَڻ برابري وارين حالتن ۾، ٿوڙي جو عياشي بُرين عادتن ۽ حماقتن منجهان شروع ٿئي ٿي، ان جي باوجود اهو ئي واحد ذريعو آهي جنهن سبب ملڪيت جي اڻ برابري واري ورهاست کي ٺيڪ ڪري سگهجي ٿو. هڪڙو محنتي ماڻهو جيڪو مشينن تي ڪم ڪري ٿو ۽ بيا ذهين فنڪار، جن جو سچي زمين جي گولي تي ڪوبہ حق يا حصو ڪونهي، پر زمين جي مالڪن کان، ڪين ڪنهن ڪمَ وٺڻ جي سلسلي ۾ پاڻمرادو ڪي پئسا ملن ٿا ۽ اُهي ماڻهو مليل پئسن کي وڌائڻ خاطر، مالڪن جي زمين جو سڌارو آڻين ٿا. اهڙيءَ طرح محنت ڪرڻ جي نتيجي ۾ ڪين واڌارا پئسا ملن ٿا جن ذريعي هو عياشيءَ کي خريد ڪري خوش ٿين ٿا. هن قسم جي عمل جا اثر لڳ ڀڳ هر سماج جي ماڻهن تي پوَن ٿا، پر اهو طريقو روم جي ماڻهن ۾ تيزيءَ ۽ طاقت سان هر طرف پکڙجي ويو. جيڪڏهن مختلف شين جا ناهيندڙ ۽ عياشيءَ جو ڪاروبار ڪندڙ، اَڻ سڌيءَ طرح رعيت جي محنتي ماڻهن جي اُها دولتَ، جيڪا فوجين ۽ بين اختياريءَ وارن ڪانئن ورتي هئي، ڪين واپس نہ ڪن ها تہ صوبن جا خزانا جلد خالي ٿي وڃن ها. جيستائين اهو ڦهلاءُ شهنشاهت جي حدن تائين رهيو تہ ان سياسي سرگرمين ۾ تيزي ۽ نئين چر پر پيدا ڪئي، ۽ اُنجا نتيجا ڪڏهن ڪڏهن فائدي وارا تہ هوندا آهن پر هاڃيڪار هرگز نہ ٿيندا آهن.

پر عياشيءَ کي شهنشاهت جي حدن تائين محدود ڪرڻ ايترو آسان ڪم بہ نہ آهي. قديم دنيا جي تمام پري پري وارن ملڪن کي ڦري، تاراج ڪري، انهي منجهان روم جي دبدبي ۽ نازڪ مزاجيءَ کي قائم رکيو ويو هو. اسڪيتيا جي ٻيلي مان قيمتي پشم ملڻ جو امڪان هو. ائمبر جي پيلي پٿر کي بالٽڪ سمنڊ جي ڪنارن کان دنيوب پاسي زمين تي آندو ويو هو ۽ ٻربر اُن جي قيمت ڏسي حيرت ۾ پئجي ويا جيڪا ڪين اهڙي بيڪار شيءَ[101] لاءِ مٽا سٽا ۾ ملي. بابل جي قالينن ۽ مشرق جي ٻين شين جي ڏاڍي ضرورت هئي، پر ٻاهرئين واپار جو تمام اهم ۽ بيحد غير مقبول ڪاروبار هندستان ۽ عربستان سان لاڳاپن ذريعي عمل ۾ آيو. اونهاري جي تمام وڏن ڏينهن (Summer Solstice) ۾ هڪ سؤ ويهن جهازن جو قافلو، ڳاڙهي سمنڊ تي مصر جي بندرگاهہ ميوشورموس کان هر سال روانو ٿيندو هو. چؤماسي جي تيز هوائن جي مدد سان، اهي لڳ ڀڳ چاليهن ڏينهن ۾ سمنڊ مان اُڪري ويندا هئا. سندن ساموندي مسافريءَ جي زبان ۾ هو پنهنجي مقصد واري منزل کي يا تہ مالابار جو ڪنارو يا سيلون[102] جو ٻيٽ ڪوٺيندا هئا ۽ ايشيا جي ڏورانهن ڏيهَن جا واپاري اِنهن ئي مارڪيٽن ۾

پنهنجي آمد جا خواهشمند هوندا هئا. مصر کان جهازن جي قافلي جي واپسي ڊسمبر يا جنوري ۾ مقرر ٿيل هئي ۽ جيئن ئي، اُنن جي پُٺن تي رکيل سندن گهڻو سامان، ڳاڙهي سمنڊ کان نيل تائين پهچي ويندو هو. ۽ اجا بہ ان ندي کان هيٺ لهي اليگزئنڊريا تائين رَسندو هو تہ شهنشاهت جي گاديءَ[103] جي هنڌ تائين اُهو بنا دير پهچي ويندو هو. مشرق جي ڪاروباري وهنوار جون شيون ڏاڍيون ناياب ۽ هلڪڙيون هيون. ريشم، جنهن جو هڪ پائونڊ، سونَ[104] جي هڪ پائونڊ جي قيمت کان هرگز گهٽ نہ هو. تمام قيمتي پٿر جن مان هيري[105] کان پوءِ موتي ۽ گوهر پهرئين نمبر تي هيا، ۽ طرحين طرحين عطر عنبير پڻ هوندا هئا جن کي مذهبي عبادتن ۽ جنازي جي ڌوم ڌام وارن جلسن جلوسن ۾ استعمال ڪيو ويندو هو. اهڙن سامونڊي سفرن جي محنت ۽ خوف خطرن ڪٽڻ جي عيوض ڪين تمام گهڻا مالي فائدا حاصل ٿيندا هيا. پر اهي پئسا يا اِنعام فَقط روم جي رعيت وارن کي ملندا هيا ۽ ڪجهہ ماڻهو اهڙا هئا جيڪي حڪومت جي خرچن تي شاهوڪار ٿي ويا. جيئن هندستان ۽ عربستان جا رهواسي پنهنجين شين ۽ اُنهن کي ٺاهڻ ۽ تيار ڪرڻ جي عمل تي خوش هئا، تہ هوڏانهن وري چاندي، روم جي واپار کي وڌائڻ جو تمام اهم ۽ مکيہ اِسم هو. ان موقعي تي هڪ شڪايت درج ڪرائي وئي جنهن جي اهميت اِها هئي جو ان کي سينيٽ جي ٻڌڻ لائق سمجهيو ويو تہ عورتن جي زيورن جي خريداريءَ ۾ رياستن جي دولت اهڙن ٻاهرين ۽ دشمن ملڪن[106] جي حوالي ڪئي وئي هئي جتان اُها واپس بہ نٽي ٿي سگهي. هڪ تجسُس ڪندڙ پر بين جون وڌَون ڪيندڙ طبيعت واري ليڪ سالياني نقصان جو اندازو اَٺ لک پائونڊن کان بہ مٿي لڳايو.[107] اندروني طرح ناخوشي ۽ بيزاريءَ جو اهو ماحول هو جنهن ذريعي ملڪ مفلسيءَ جي ڪارن بادلن ۾ گهري چڪو هو. ان جي باوجود جيڪڏهن اسان سونَ ۽ چانديءَ جي حصي جي پيٽ ڪريون، جيئن اُهو پلني جي وقت ۾ هو ۽ جيئن ان حصي رسيءَ کي ڪانسٽنٽائن جي حڪومت ۾ مقرر ڪيو ويو هو تہ اسان کي ان وقت اندر اُنهن جي قيمتن ۾ وڏي واڌ نظر ايندي. [108] هتي اهو هرگز نہ سمجهڻ گهرجي تہ سون صفا اَڻ لَڀ ٿي ويو هو. پر اها ڳالهہ خود ان حقيقت جي شاهدي ڏئي ٿي تہ چاندي وڌيڪ عام ٿي وئي هئي، ۽ هندستان يا عربستان طرفان ڏيساوَر ڏي مال موڪلڻ تي جيترو بہ پئسو خرچ ٿيو ٿي، روم کي ان جي ڪابہ پرواهہ ڪانہ هئي ۽ سندن خزانا ڪٽڻ جا ڪين هئا، جو تہ فقط ڪاٽين منجهان ئي جيڪا جهجهي دولت آئي ٿي، اُن واپار جي ضرورتن جو پُورائو پوريءَ طرح ٿي ڪيو.

جيتوڻيڪ اها انساني فطرت آهي تہ هو ماضيءَ کي متاهون ڏيکاري ۽ حال کي هيٺ ڪيرائي ڇڏي پر شهنشاهت جي پُرسڪون ۽ خوشحالي واري حالت کي هر ماڻهوءَ گرم جوشيءَ سان محسوس ٿي ڪيو ۽ ان حقيقت کي صوبن جي ماڻهن توڙي رومين ايمانداريءَ سان تسليم ٿي ڪيو، تہ سماجي زندگيءَ جا سچا اصول: قانون، زراعت ۽ سائنس جيڪي شروع ۾ تہ ائينس جي ڏاهپَ ذريعي ايجاد ٿيا هيا ۽ هاڻي روم جي قوت ذريعي اُتي بہ مضبوطيءَ سان قائم ٿي چڪا هيا ۽ جنهن جي خوش بختيءَ جي اثر هيٺ خطرناڪ بربَر پڻ برابري رکندڙ ۽ انصاف پسند حڪومت هيٺ متحد ٿي ويا هيا ۽ ساڳي زبان ڳالهائيندا هئا. اُهي مجين تا تہ تخليقي صلاحيتن جي سڌاري سان، انسانَ وڌن تا ۽ ترقي جي راهَ تي هلي پون تا. اُهي پنهنجن شهرن جو وڌندڙ شان شوڪت ۽ ملڪ جو خوبصورت چهرو، جيڪو هڪ ڪشادي باغيچي جيان نکريل ۽ سينگاريل آهي، ڏسي خوش ٿين تا ۽ ان کي ملهائن تا، ۽ جيڪو صلح امن ۽ آشتي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ملهائڻ جو وڏو جشن ٿيو هو جنهن ۾ ڪيترن ئي ملڪن قديمي دؤر جون ڪدورتون ڪڍي، ويچا وساري ان ۾ شريڪ ٿيا هيا ۽ پنهنجي خوشي ۽ محبت جو اظهار ڪيو هو. تہ اُهي ايندڙ وقت جي ڪنهن بہ خطري ڪان ھاڻي هر طرح آزاد هيا.[109] هي چند جملا جيڪي هتي لکيا ويا آهن، اُنهن ۾ ممڪن آهي ڪجهہ ماڻهن کي لڳو هجي تہ ان ۾ هوش جي بجاءِ جوش آهي يا ڪنهن تقريري مقابلي جهڙا جذبات آهن پر تاريخي سچ سان مقصد ۽ مطلب جو. ڪو ٽڪراءُ ڪونهي پر ان سان ٽڪراءِ آهي.

اهو شايد ئي ممڪن هو تہ ساڳي دؤر ۾ رهندڙ ماڻهن جي نظرُن، تازي ملهايل عوامي جشن ۾، زوال ۽ بدعنوانين جا سبب ڳوليا هجن. رومين جي ڏگهي امن، سڪون ۽ نظم قائم ڪندڙ حڪومت واري دؤر، هڪ ڳجهي ۽ آهستگيءَ سان ڪم ڏيکاريندڙ زهَر کي شهنشاهت جي بنيادن ۾ ملائي ڇڏيو. ماڻهن جون سوچون وقت سر اُنهن زهر ملائيندڙن جي سطح تائين هيٺ ڪري پيون. ذهانت وارا شعلا وسامي چڪا هيا ۽ حدَ اِها جو فوجي جذبو بہ باقي جي صورت ۾ اُڏامي چڪو هو. يورپ جا مقامي ماڻهو بهادر ۽ سگهارا هئا، اسپين، گال، برطانيہ ۽ اليريڪم، فوج ۾ پرتيءَ لاءِ بهترين سپاهي ڏنا، جيڪي شهنشاهت جي طاقت کي مضبوط ڪرڻ لاءِ بيحد ڪارآمد ٿيا. اُنهن جي ذاتي بهادري پنهنجي جڳهہ تي قائم رهي، پر اُنهن ۾ اُها عوامي همت ۽ جوش ڪو نہ هو جنهن ذريعي آزاديءَ لاءِ پيار، قومي وقار جو جذبو، خطري جي وقتَ ۾ خبرداري ۽ نظم ۽ ضبط جون روايتون گڏجي جنهن جي پرورش ڪنديون آهن. سندن حاڪم جي مرضيءَ مطابق ڪين قانون ۽ گورنر مليا ۽ اُنهن جي حفاظت جي ذميداري هڪ ڪرايي جي فوج کي سؤنپي وئي. سندن بيحد بهادر ليڊرن جا پويان، شهرين ۽ رعيت جي مرتبي تي خوش ۽ مطمئن هئا. سندن وڏ ۾ وڏ خواهش اِها هئي تہ هو ڪورٽ تائين وڃڻ جي سنهجي نمائش ڪن يا شهنشاهہ سلامت جو جهنڊو ڪٽي هلن، ۽ جيڪي صوبا، سياسي قوت ۽ ايڪي ڪان محروم ٿيڻ سبب ويران ٿي ويا هيا، سي نهايت ئي ڪمزور بڻجي ۽، اختلافن جي غورابَ ۾ غرق ٿي، خانگي زندگي گذارڻ تي مجبور ٿي چڪا هيا.

صلح، سُڪون ۽ نفاست سان لاڳاپيل علم ۽ چاڻ سان پيار، هئڊرئن ۽ انٽونينز جي رعيت ۾ فيشن جيان مقبول هو جو تہ هو پاڻ ڪوجنا ڪندڙ ۽ ڏاها هئا. علم کي شهنشاهت جي ديگهہ ۽ ويڪر ۾ هر طرف پکيڙيو ويو هو. برطانيہ جي اُترين پاسن جي قبيلن، جوشيلين تقريرن ڪرڻ جو فن سکي ورتو هو. هومر ۽ ورجل جا ترجما ڪري، ماڻهو دنيوب ۽ رائين جي ڪنارن تي ويهي انهن جو مطالعو ڪندا هئا، ۽ اُنهن کي بہ وڏا وڏا انعام ڏنا ويندا هيا جن جي اندر ۾ علم ۽ ادب جي هلڪڙي ۽ ٽِمڪندڙ چڻنگ بہ نظرايندي هئي.[110] دوا درمل توڙي تارَن، گرهن ۽ آسمانن جي سائنس کي يونانين عام ڪيو ۽ ترقي وٺرائي، بطليموس جي مشاهدن ۽ گئِلِن جي تحريرن جو مطالعو اُهي ماڻهو ڪن تا، جن پنهنجي ڪيل کوجنا کي وڌيڪ سڌاريو ۽ غلطين کي درست ڪيو، پر، سواءِ لَوسِين جي شاهڪار ذهانت جي، اسان جيڪڏهن سُستي ۽ ڪاهليءَ جي دؤر ۾ ذهانت رکندڙ هڪڙي ليکڪ کي بہ پيدا ڪرڻ يا اهڙي اديب جنهن جي ڪا امتيازي حيثيت رهي هجي يا شاهڪار ڪتاب لکيو هجي، کي ڳولڻ ۽ انکي ظاهر ڪرڻ ڪان سواءِ هن دنيا کي ڇڏي هليا وڃون تہ اهو هڪ نهايت ئي افسوسناڪ عمل ٿيندو. افلاطون ۽ ارسطو، زينو ۽ ايپيقيورَس جو اختيار اجا تائين اسڪولن ۾ حڪومت ڪري، سندن ناهيل اصولَ يا سرشتا، تمام گهڻي عقيدت منجهان، سندن چاهيندڙن ۽

شاگردن جي هڪ نسل کان ٻي نسل تائين پهچي ويا، جن، اختيارن جي استعمال جي هر ممڪن ڪوشش يا انساني ذهن جي درجي کي مٿاهين ڪرڻ جو ڳُهربل ڪم بنا دير ڪري ڏيکاريو. شاعرن يا تقرير جي ماهرن جي خوبصورتي اِن ڳالهه ۾ هئي ته پنهنجي ذاتي مثال وانگر، ٻين جي اندر ۾ به ڪا چٽنگ ٻارِن يا دونهين ڏکائن ۽ نه اهو ته، رَنيل پٽيل ڳالهين ۽ ڪاپي ڪرڻ جي فضول رجحانن کي ٿي اُڀٽي ڪن يا وري جي ڪنهن معياري ڪمن يا نمونن کان منهن موڙيو ته اُنهن (شاعرن ۽ مُقررن) به مجيل فهم ۽ شائستگيءَ کان فورن منهن موڙي ڇڏيو. ڪافي وقت جي ساهيءَ ڪانپوءِ علم جي مشعل کي ٻيهر روشن ڪرڻ لاءِ نوجوان نسل جي گرم جوش جذبي، قومي چٽاڀيٽي، نئين مذهب، نئين ٻولين ۽ هڪ نئين دنيا قائم ڪرڻ لاءِ يورپ جي ڏات ۽ تخليقي صلاحيتن کي پوري خلوص سان پڪاريو. پر روم جي صوبن جي ماڻهن، جن کي هڪ جهڙي ۽ مصنوعي ڏاري تعليم ڏني وئي هئي، قديمي بهادر ماڻهن سان هڪ غير برابريءَ واري مقابلي ۾ مُهاڏو اٽڪائي ويٺا هيا. جيڪي پنهنجي مقامي زبان ۾ پنهنجون اندر جون سچيون خواهشون ظاهر ڪندي، اڳي ئي هر اُها جڳهه والاري ويٺا هئا جيڪا عزت ۽ مرتبي واري هئي. شاعر جو نالو ڪانئن ڇڻ مورڳو وسري ويو هو ۽ مُقرر صاحب جو نالو دليل ڏيندڙ فلسفين ڪانئن ڪسي ڇڏيو هو. هاڻي جيڪو ڪجهه بچيل هو سو هڪ هجوم هيو نقادن جو، ڪتابَ سهيڙڻ وارن جو ۽ تبصري نگارن جو، جن علم ۽ ڄاڻ جو مُنهن ڪارو ڪري ڇڏيو هو ۽ ذوق شوق يا خوبصورتيءَ جي احساس ختم ٿيڻ شرط ئي ذهانت ۽ تخليقي صلاحيتن جي زوال جي شروعات ٿي چڪي هئي.

لانگينَس جيڪو هڪ مٿاهون ماڻهو هو ۽ جنهن اٿينس جي اصلي رُوح کي قائم رکيو، هڪ موقعي تي شامَ جي راڻيءَ جي ڪورٽ ۾، پنهنجي راءِ جو اظهار ڪندي پنهنجي همعصرن جي معيارن جي بِگاڙ تي ڏک جو اظهار ڪيو هو جن پنهنجي جذبن کي ذليل ڪري ڇڏيو هو، همت حوصلي کي ضعيف بنائي ڇڏيو هو، ۽ پنهنجين صلاحيتن کي دٻائي مايوس ڪيو هو. ساڳي ئي لهجي ۾ هو چوي ٿو: "جيئن ڪي ٻارَ هميشه لاءِ ڄامڙا رهندا آهن، جن جا ڪچڙا عضوا هڪ پٽي ۾ جڪڙيل هوندا آهن، اهڙيءَ طرح اسانجا نازڪ ۽ ڪمزور دماغ جيڪي تعصب جي ٻيڙين ۾ ٻَڌل ۽ غلاميءَ جي عادتن ۽ زنجيرن ۾ جڪڙيل آهن، اُهي ان لائق رهيا ئي ناهن جو پاڻ مرادو وڌي سگهن يا پنهنجي پوري حصي جيتري عظمت حاصل ڪري سگهن، جنهن لاءِ اسان قديمين جي واکاڻ ڪريون ٿا، جن، هڪ جمهوري ملڪ ۾ رهي، اوتري ئي آزاديءَ سان لکيو جيتريءَ سان هو پاڻ عمل ڪندا هئا." [111] هتي اهو محاورو شايد مناسب معلوم ٿئي ٿو ته انسانذات جي معيار جو قَدُ گهٽبو پيو وڃي، ۽ وري روز بروز اهو ڪِرندو پراڻي دؤر جي هيناهن معيارن کان به نِيچ ٿيندو ٿو وڃي، اهڙيءَ طرح رومي دنيا جا ماڻهو يقيني طور تي ڄامڙن جو نسل هئا، جڏهن اُتر جا خطرناڪ جانٺا جوانَ سندن صفن ۾ زوريءَ ڪاهي پيا ته ڪمزور ۽ حقير نسل کي سبق سيکاري نيڪ ڪيائون. اُنهن آزاديءَ جو مردانگيءَ وارو جذبو منجهن جاڳايو، ۽ ڏهن صدين جي انقلاب کان پوءِ، آزادي، هڪ "خُوبصورت ذوق شوق ۽ سائنس" جي خوش ٿيندڙ وارث بڻجي وئي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - پيو

حاشين بابت وضاحتون.

1. اهي يادگارَ لاهور ۽ دهليءَ جي اٽڪل وچ پنڌ تي لڳرايا ويا هيا. هندستان ۾ سڪندر اعظم (Alexander The Great) جون سوڀون پنجاب تائين محدود هيون جيڪو سِنڌوءَ جي پنجن وڏن وهڪرن وارو ملڪ آهي.

* (چنگيز خان).

2. ڏسو ايمر - ڊي گائينس - هُنَن (Huns) جي تاريخ (xv,xvi,xvii) .

3. گهڻن خدائن کي مڃڻ واري ماڻهوءَ جي ذهني ۽ روحاني لڳاءَ بابت ڪنهن بہ ليکڪ ايڏي خوش اسلوبيءَ سان نہ لکيو جيترو هيروڊوٽس ان سان انصاف ڪيو آهي. مذهب جي فطري تاريخ ۾ مسٽر هيومر بهترين احوال ڏنو آهي. (1776 - 1711) وري بُوسي، عالمي تاريخ ۾ شاهڪار تضاد پيش ڪيو آهي. مصر جي ماڻهن ۾ البت مذهبي ڪٽرپڻي جا ڪجھ آثار ڪٿي ڪٿي مليا آهن. (ڏسو - پاراٿيون طنزون - (xv) عيسائي ۽ يهودي جيڪي رومر جي شهنشاهت ۾ رهندا هيا، اُنهن جو قصو ڪجھ الي قسم جو آهي، پر واقعي ايترو نرالو جو جيڪڏهن ان تي تفصيلي بحث ڪجي تہ هن ڪم کي مڪمل ڪرڻ لاءِ پورو باب لکڻو پوندو.

4. اولِمپَس جي حاڪم جا حقَ، اختيارَ ۽ دعوائون، اِليَڊ جي پندرهين ڪتاب ۾ صاف ۽ واضح طور تي لکيل آهن جيڪو اصلي يوناني ۾ لکيل آهي. منهنجو مطلب آهي هي مسٽر پوپ لاءِ لکيل آهي، جنهن سواءِ سمجهڻ ۽ غور ڪرڻ جي، هومر جي ديني تعليم بابت سارن آڻڻ جي ڪوشش ڪئي آهي، (اليگزينڊر پوپ، هومر جي اِليَڊ جو ترجمو ڪيو هو.)

5. مثال طور، ڏسو سيزر، ڊي بيل، گال، (vi, 17) هڪ يا ٻن صدين اندر، گال قوم جا ماڻهو پنهنجن خدائن کي، عطارُد، مريخ ۽ سج ديوتا وغيره ڪوٺڻ لڳا.

6. سِسيرو جو تعريف لائق ڪتاب، ڊِي نيچرا ڊيورم، اسان وٽ موجود آهي جيڪو اسانکي اونداهي ۽ اونهيءَ غار مان ٻاهر ڪڍي، اسانجي رهبري ڪري ٿو. هو نهايت ئي بيباڪي ۽ سچائيءَ سان پنهنجا دليلَ بيان ڪري ٿو ۽ فيلسوفن جي نظريَن کي خوبصورتيءَ سان غلط ثابت ٿو ڪري.

7. آئون بغير ڪجھ لڪائڻ جي واضح طور چوان ٿو تہ هِن لا مذهب دنيا ۾، وَهمن ۽ وسوسن، جيئن خوابَ، شُڳونَ، جِنَ، ڀُوتَ وغيره جي فطري خوف خطرن جي حقيقت هاڻي بي معنيٰ بڻجي وئي آهي.

8. سُقراط، ايپي ڦور، سِسيرو ۽ پلُو ٽارچ، پنهنجي پنهنجي ملڪ ۽ پوري انسانذات لاءِ مذهب جي احترام ڪرڻ جي تعليم ڏني آهي. ايپي ڦور جو عقيدو ثابت قدميءَ وارو ۽ مثالي آهي.

9. پاليبيَس (vi, 56)، پاراٿيون طنزون (xiii) ۾ افسوس جو اظهار ٿو ڪري تہ سندس وقت ۾ هن قسم جا ڊپ ڊاوَ گهٽي ڀاڳي پنهنجو اثر وڃائي چڪا هيا.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

10. ڏسو سراڪيوز، تئرينٽم، امبرئسيا ۽ ڪورنٿ وغيره جي حالت. سِسيرو ۾ ويريس جو ورتاءُ ۽ گورنرن جي عام هلت چلت، اَئين باراٺي طنز ۾.

ڪلاڊ ۾ سوٽونِيس- پلني، فطري تاريخَ ۾.

12. پوليُونيئر. ڪلٽين جي تاريخ ۾.

13. سينيڪا، ڪنسولنٽ ائڊ هيلوئِر- (ص- 75 ايڊٽ، لِپس

14. ڊائينيسَس ۽ هئليڪارن. قديم روم- (ڪتاب - ii)

15. روم جي سال 701ع ۾، سينيٽ جي حڪم هيٺ، آئسِس ۽ سِراپِس جو مندر ڊاهيو ويو هو. (ڊائن ڪئيسيَس XI,(252. اُن جي ڊاهڻ ۾ مئجسٽريٽ خود پنهنجي هٿن سان حصو ورتو هو. (وئليريس مئڪسيمَس (i,3) سيزر جي موت کانپوءِ ان کي حڪومت جي خرچ تي پيهر بحال ڪيو ويو. (ڊائن - xlvii, 501) جڏهن آگسٽَس مصر ۾ هو، هن سراپِس جي شان شوڪت کي مان ڏنو (ڊائن - Ii-647) ۽ روم جي پسگردائي ۽ هر طرف کان هڪ ميل تائين، هن مصر جي ديوتائن جي پُوڄا تي پابندي لڳائي ڇڏي. (ڊائن - Iiii, 697 ۽ لِوي - 735) اُهي سندس حڪومت ۽ سندس جانشين جي وقت ۾ ڏاڍا فيشن جا شوقين ٿي پيا. (اووِڊ، ڊي آرٽ) بهرحال پوءِ تائبيريس جهڙي انصاف واري انسان کي ڪجھ ڳالهين تان ڪاوڙ آئي ۽ ان پوءِ سخت قدم کنيا. (ڏسو ٽئيسٽس جي تاريخ , ii,58) جوزفس قديم تاريخ - xviii,3) .

16. دفاع نامي ۾ ٽرٽولين (6، 74) ايڊٽ: هئورڪئمپ. آئون سندن آبادڪاريءَ کي فلئوين جي ڪتب جي ڪوشش جو نتيجو ٿو سمجهان.

17. ڏسو لِوي (xi, xxix)

18. مئڪراب- سئچُرنئليا (iii, 9) هو اسانکي، طلب ڪرڻ يا ڪَهرائڻ (مُردن کي بہ) جو طريقو ڏسي ٿو.

19. آڪٽئيويو ۾ مائنيوسِيَس فيلڪس. (ص - 54). آرنوبيَس (vi, 115)

20. ٽئسيٽَس، تاريخ جا ورق (xi,24). ڏاهي اسپانيم جو لکيل آربِس رومَنَس لئٽيم. اٽلي ۽ بين صوبن جي، روم جي آزاديءَ جي خوشيءَ ۾ شامل ٿيڻ جي هڪ مڪمل تاريخ آهي.

21. هيروڊوٽس (v,97) اهو ڏسجي پيو تہ تمام گهڻا ماڻهو سندس احترام ڪندا هئا ۽ هُو اُنهن ۾ بيحد مقبول هو.

22. اٿينيس ڊيپنو سافِسٽ (vi, 272) ڊي فورچونا ائٽيڪا. (باب - 4)

23. ڏسو، هر پنجن سالن کان پوءِ ماڻهن جي تمام صحيح تعداد جو مجموعو، ايم-ڊي بيوفورٽ جي ڪتابَ رومن ريپبلڪ ۾.

24. اَئپين ڊي بيل، سِوِل- (ڪتاب،1، ويلسيَس پيٽرڪيولس (ii, 15, 16, 17) .

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

25. مئسينَس ڪيس مشورو ڏنو هو تہ فقط هڪ فرمانَ ذريعي، سڄي رعيت کي شهريت ۾ تبديل ڪيو وڃي، پر اسان اِن شڪَ ڪرڻ ۾ شايد صحيح آهيون تہ مؤرخ ڊائن، جيڪو "ڪائونسل" (صلاح مشورن جي ڪتاب) جو مصنف هو، سو آگسٽَس طرف گهڻ پر پنهنجي ذاتي دؤر ۽ معاملن جو وڏيڪ خيال رکندو هو.

26. سينيٽرن کي خوش رکڻ لاءِ، اُنهن جي ذاتي زمين جي ٽئين حصي جيتري مِلڪيت ڪين اٽلي ۾ رکڻ جي اجازت هئي. (ڏسو پلني (vi, 19 مارڪس ان حدَ کي چوٿين حصي تائين گهٽائي ڇڏيو. ٽراجن جي حڪومت جي دؤر کان، اٽلي جو دٻدٻو، هيٺ ڏيندي ڏيندي اچي ذري گهٽ صوبن جي سطح تي پهتو هو.

27. مارِڪس مافي جو ويرونا الِسٽرٽا سيزرس جي حڪومتن ۾ اٽلي جي ظاهري صورت ۽ حالتن جي باري ۾ اسان کي صاف ۽ تمام واضح طور ٻڌائي ٿو.

28. ڏسو پاسٽياس. (ڪتاب - VII) رومين مهربانيءَ طور اُنهن اسيمبلين جا نالا بحال ڪري ڇڏيا جيڪي هاڻي خطرناڪ نہ رهيون هيون.

29. انهن کي اڪثر ڪري سيزر بيان ڪيو آهي. ابي ڊُوبوز جون ڪوششون تہ گال جون اسيمبليون اجا بادشاهن هيٺ هيون، ڪامياب، نہ ٿيون. (فرينچ ۾ اسٽيبلشمينٽ جي تاريخ)

30. ڪنسوليٽ ۾ سينيڪا اٿڊ هيلويَر (باب - 6). ميمنن اپڊ فوٽيَر. (باب - 33) وئيلر، مئگزم (ix,2) پلوٽارچ ۽ ڊائن ڪئيسَس، قَتل ڪيل ماڻهن جو تعداد 1,50,000,00 ٻڌائن ٿا، پر منهنجي اندازِي موجب ان کان گهڻ تعداد، پوءِ بہ ڪافي آهي.

31. اسپين ۾ پنجويهہ ڪالونيون آباد ٿيون. (ڏسو پلني جي فطري تاريخ iii, 3, 4, iv, 35) نَوَ برطانيہ ۾، جن مان لنڊن، ڪولچيسٽر، لِنڪن، چيسٽر، گِلاٿوسيسٽر ۽ باٿ اجا تائين اتان جا وڏا شهر آهن. (ڏسو سرينسيسٽر جو رچرڊ - ص - 36، وٽاڪر جي مئنچيسٽر جي تاريخ i,3) .

33. آل گيل نڪتس اَئيٽسي (xvi, 13) شهنشاهہ هئڊرئن تعجب جو اظهار ڪيو تہ اُيبڪا، گيڊس ۽ اِٽاليڪا (Utica, gades & Italica) جا شهرَ جن کي اڳ ۾ ئي ميونسپالٽيءَ جا حق مليل هئا، تہ اُنهن ڪالونين ۾ شامل ٿيڻ لاءِ جو درخواستون ڏنيون هيون. بهرحال، اُنهن جو مثال ڇڻ هڪ فيشن ۾ شامل ٿي ويو ۽ سڄي شهنشاهت ۾ بيشمار اعزازي ڪالونيون قائم ٿي ويون. (ڏسو اسپانير). اسپانير. آربس رومن. (باب - 8 - ص - 62).

35. رومي انڪوميو ۾ ارسٽائيڊس (i,218) .ايڊٽ - جيبِ)

36. ٽسيٽس، تاريخ جا ورق. (xi, 23, 24 تاريخ iv, 74)

37. ڏسو پلني. فطري تاريخ (iii,5) آگسٽائن دِي سِويٽيٽ ڊي (xix, 7) لِپسيس: لاطيني ٻولي ۽ انجو تلفظ.

38. اُپولِيَس ۽ آگسٽائين آفريڪا لاءِ، اسٽرابو. اسپين ۽ گال جي لاءِ، ٽسيٽَس، (ائگريڪولا جي زندگي ۾) برطانيہ لاءِ ۽ پنونيا لاءِ ويليَس پيٽرڪيولس. اسان هنن ۾ نقش و نگار جي ٻولي بہ ملائي ٿا ڇڏيون.

39. ڪلٽي زبان، ويلز، ڪارنوال ۽ آرموريڪا جي جبلن ۾ محفوظ هئي، اسان جي مشاهدي موجب، اَپُوليَس، هڪ آفريڪي نوجوان جي سخت مذمت ٿو ڪري جيڪو مقامي ماڻهن ۾ رهندي بہ پيونڪ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڳالهائيندو هو ۽ يوناني زبان کي وساري ڇڏيو هئائين ۽ لاطيني نہ تہ ڳالهائي سگھندو هو ۽ نہ وري ڳالهائڻ چاهيندو هو. (دفاع نامو - ص - 596) سينيٽ آسٽن جي وڏن ميڙاڪن جي گھٽي حصي جا ماڻهو پيونڪ لاءِ چڻ تہ ڏاريا هئا. (سينيٽ آسٽن. يعني سينيٽ آگسٽائن).

40. فقط اسپين ڪوليوميلا، سينيڪا، ليوڪن، مارشل ۽ ڪئنٽيلين کي منظر تي آڻيندو هو.

41. مون کي يقين آهي تہ ڊائيسيَس ڪان وني لبانيس تائين، ڪو هڪڙو بہ يوناني نقاد ناهي جنهن ورجل يا هورئس کي بيان ڪيو هجي. اُهي ان ڳالهہ کان بيخبر هئا تہ رومين وٽ ڪي وڏا ليکڪ بہ هيا.

42. تجسُس وارو پڙهندڙ ڊوپن ۾ ڏسندو تہ شامي ۽ مصري ٻولين جي ڪيتري استعمال کي اجا تائين محفوظ ڪيو ويو هو.

43. ڏسو پاراٿيون طنزون (iii ۽ xv) اُميئنَس مارسيلينَس (xxii,16) .

44. ڊائن ڪئسيَس .(Ixxvi,1275) پهريون واقعو. سيپٽيميس سيورَس جي حڪومت ۾ پيش آيو.

45. ڏسو وئليريَس مئڪسيمَس (ii,2,2) ڪلاڊيَس بادشاهہ هڪ معزز گريشين کي سندس وُوٽ ڏيڻ جي حق کان محروم ڪري ڇڏيو ڇو تہ هو لاطيني زبان نہ سمجهندو هو. هُو شايد ڪنهن سرڪاري محڪمي ۾ ڪم ڪندو هو. (ڪلاڊيس ۾ سوٽونيَس).

46. لَکيولَس جي ڪئمپ ۾ هڪ ڍڳو فقط هڪ ڊراچما (يوناني سِڪو) ۾ وڪاڻو ۽ هڪ غلام فقط چئن ڊراچمن يا اندازي موجب ٽن شلنگن ۾ خريد ڪيو ويو. (لکيولس ۾ پلوٽارچ).

47. ڊايوڊورس سِڪيولَس، ايڪلاگ ۾ تاريخ (9xxxiv) فلورس (iii,19,20) .

48. ڏسو ويرم ۾ سِسيرو جيڪو سختيءَ ڪرڻ جي سلسلي ۾ بهترين مثال آهي.

49. گرُوٽر بين شين جمع ڪرڻ وارن ۾ ڏسو تمام گهڻا جيڪي نقش غلامن طرفان پنهنجن زالن، ٻارن، نوڪرن جي دوستن، مالڪن وغيره ڏي موڪليل هيا، جيڪي سڀئي گهڻو ڪري شاهاڻي دوُر جا آهن.

50. ڏسو رومي غلامن جي باري ۾ آگسٽن جي تاريخ، ۽ ايم.ڊي برگني جو مضمون، نقش ونگار جي اڪيڊمي جي پنجٽيهين جلد ۾.

51. روم جي آزاديءَ جي باري ۾ ڏسو ايم.ڊي برگني جو ٻيو مضمون سٽيهين جلد ۾.

52. ڏسو اسپانيم، آربس رومن. (i, 16 ص - 124 وغيره.)

53. سينيڪا ڊي ڪليمينشيا (i,24) جيڪو اصل آهي اُهو گهڻو مضبوط آهي. (اهو خطرو ڪيڏو نہ وڏو هوندو جيڪڏهن اسان جا غلامَ، اسان کي ڳڻڻ شروع ڪن.).

54. ڏسو پلني فطري تاريخ. (ڪتاب نمبر - xxxviii) ۽ اٿينيَس (vi,272) پويون وڏي جرئت سان اسان کي ٻڌائي ٿو تہ ڪيس تمام گهڻن رومين جي ڄاڻ هئي تہ وٽن ڏهن کان ويهہ هزار غلامَ ڪم ڪار لاءِ نہ پر فقط ظاهري ڏيکاءَ واسطي هوندا هيا.

55. پٽرس ۾ هر قسم جا 43،700 کان وڌيڪ غلام ناهن جيڪي گهرَن ۾ ڪم ڪن ٿا ۽ اتان جا رهواسي اُنهن جو ٻارهون حصو بہ ناهن. (ميسينج ص - 186).

56. هڪ پڙهيل لکيل غلام کي سَوين پائونڊن ۾ وڪيو ويندو هو، اَٽيڪَس هميشہ انکي پاڻ ڪارائيندو پياريندو ۽ سيڪاريندو رهندو هو. فطري تاريخ وٽ ۾ ڪورنيل، نيپوس- (باب - 13)

57. ڪيترائي رومي ڊاڪٽر يا حڪيمَ غلامن منجهان هوندا هيا. ڏسو ڊاڪٽر مڊلٽن جو مقالو ۽ دليل.

58. پگنوريَس ڊي سروس سندن رُتبن ۽ ڪمن ڪارين بابت کولي ٻڌايو آهي.

59. ٽئيسٽس. تاريخ جا ورق (xiv, 43). اُنهن سيني کي مارايو ويو جو تہ اُهي مالڪ جي قتل بابت اڳواٽ اطلاع ڇو نہ ڏئي سگهيا.

60. معافي نامي ۾ اَپوليَس (ص - 548.) ايڊٽ: ڊيلفن.

61. پلني- فطري تاريخ. (xxxviii,47) .

62. ڳڻپ موجب حساب هينئن وجي بيهندو: فرانس ۾ 20 ملين، جرمني ۾ 22، هنگري ۾ 4، اٽلي ۽ انجي ٻيٽن ۾ 10، برطانيہ ۽ آئرلينڊ ۾ 8، اسپين ۽ پورچوگال ۾ 8، يورپي روس ۾ 10 يا 12، پولنڊ ۾ 6، يونان ۽ ترڪي ۾ 6، سئيڊن ۾ 4، ڊينمارڪ ۽ ناروي ۾ 3، ۽ هيٺين ملڪن ۾ 4. سڄو حساب هڪ سئو پنج يا وڌ ۾ وڌ هڪ سؤ ست ملين وڃي ٿيندو. (ڏسو- والٽيئر جي جنرل هسٽري).

63. جوزِفَس ڊي بيل جڊئڪو . (ii,16) اَگرپيا يا اجا بہ هڪ تاريخدان جي هڪ رسمي تقرير ۾ روم جي شهنشاهت متعلق هڪ خوبصورت تصوير چٽيل آهي.

64. سوٽونيَس، آگسٽَس ۾. (باب -28) آگسٽس روم ۾ مندر ۽ مريخ جو عوامي چونڪ ٺهرايو، ڪئپيٽول ۾ جوپيٽر ٽونَنس جو مندر، ماڻهن لاءِ لائبريري ۽ اپولو پٽلين جو مندر، ڪئيس ۽ لوسِيس جي لاءِ برساتي ڇپرو ۽ گرجا، لِويا ۽ آڪٽيويا لاءِ برساتي ڇپرا، ۽ مرسيلَس جو ٿيٽر ٺهرايا. بادشاهہ جي مثال جي سندس وزيرن ۽ جنرلن تقليد ڪئي، ۽ سندس دوست اَگرپپا، سندس پويان، پئنٿيَن جي صورت ۾ هڪ لازوال يادگار تعمير ڪرايو.

65. ڏسو مافي - ويرونا اِلسٽرٽا ۾. (iv, 68) .

66. ڏسو پلني جي تحريرن جو ڏهون ڪتاب. هُو هيٺيان ڪم ٿو ٻڌائي جيڪي شهرن جي طرفان ڪيل خرچ تي مڪمل ٿيا. نِڪوميڊيا ۾ هڪ نئون عوامي چونڪ، پاڻي پهچائڻ لاءِ هڪ وڏي نالي ۽ هڪ وڏو واهہ جيڪو شهنشاهہ اڌ ۾ ڇڏي ڏنو. نائيس ۾ جسماني ورزش لاءِ هڪ جِمنازيم ۽ ٿيٽر، جنهن تي نوي هزار پائونڊن جو خرچ اڳ ۾ ئي ٿي چڪو هو. پُروسا ۽ ڪلاڊيوپولِس جي جڳهہ تي غُسلخانا، ۽ ماڻهن جي سهولت لاءِ سورهن ميل ڊگهي هڪ پاڻيءَ جي نالي تعمير ڪرائي وئي هئي.

67. هئڊرئن ڪان پوءِ هڪ انصاف واري ورهاست جو قانون ٺاهيو ويو جنهن ذريعي هٿ آيل لڪل خزانو انصاف سان هر ان ماڻهوءَ ۾ ورهايو ويو جيڪو ملڪيت جو مالڪ هو ۽ جنهن وري ان کي ڳولي لڌو. (آگسٽ جي تاريخ - ص- 9).

68. وِٽ ۾ فلاسٽرٽس سافسٽ (ii - ص - 548)

69. اَٽولَس گيليَس، ناڪٽ اَٽڪ ۾ (12, xix ,2, ix ,2 ,xviii, 10 i) فلاسٽرٽس . (ص - 564)

70. ڏسو فلاسٽرٽس (ii, 548, 560) پاسيناس (I, vi, 20) هيرا ڊ جي زندگي: نقش ونگار جي اڪئڊمي، (جلد - 30.).

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

71. هن سلسلي ۾ اهو حوالو ڊائسيرچس طرفان خاص اٿينس لاءِ ڏنل آهي. يونان جو مرتبو (ص- 8) ۽ جاگرافي جون يادون جنهن کي هڊسن ايڊٽ ڪيو.

72. حوالو: ڊونيٽس ڊي روماويٽر (iii,4,5,6). نارڊيني، روما ائنٽيڪا (iii, 11, 12, 13) ۽ برنارڊس آريسٽيليريس جو قديم روم جي باري ۾ هڪ مُسودو مليو آهي جنهن جي ڪاپي، مون فلورينس جي ويجهو، ڪٽنن رڪارڊي جي لائبرري مان هٿ ڪئي. تمانٽيس ۽ پروٽوجينس جي ٻن وڏين تصويرن جو پلني، "اَمن جي مندر" ۾ تذڪرو ڪيو آهي ۽ لٽڪون وري ٽائٽس جي غسلخاني مان لڌي آهي.

73. مانٽفاڪن. ائنٽيڪٽ ايڪسپلڪ (iv,2,i,9) اُن کان سواءِ فيبريٽي روم جي پاڻيءَ جي مصنوعي سرشتن تي هڪ جامع ۽ معلوماتي مقالو لکيو آهي.

74. اِيليَن. تاريخ. وار (ix, 16) هو سڪندر سيورَس جي وقت ۾ هو. ڏسو يونان جا فئبريشيَس ببلياٿ، (iv, 21)

75. ڏسو جوزِفس: ڊي بيل جُڊئڪو ۾ . (ii, 16) تعداد، بهرحال، بيان ڪيل آهي جنهن کي ويڪرائي ڦاڪ واري حساب سان سمجهڻ گهرجي.

76. پلني، فطري تاريخ ۾ (iii, 5) .

77. پلني، فطري تاريخ ۾ (iii, 4, iv, 35) , لسٽ مُستند ۽ بلڪل درست معلوم ٿئي ٿي. صوبن جي ورهاستَ ۽ شهرن جون مختلف حالتون ۽ ڪيفيتون چڱيءَ طرح واضح ڪيون ويون آهن.

78. اسٽرابو، جاگرافي - (xvii, 1189) .

79. جوزَفس، ڊي بيل جڊئڪو (ii, 16) (وِٽ ۾ فلاسائرٽس سافسٽ، ii, 548 ايڊٽ - اوليئر.)

80. ٽئسيٽس- تاريخ جا ورق (iv, 55) مون ڪوشش ۽ جاکوڙ ڪري ڪجهه سياحن سان، ايشيا جي اُنهن يارَهن شهرن جي قسمت بابت مشورو ۽ اُنهن جي بيانن جي پيٽ ڪئي آهي، جنهَن مان ستَ يا اٺَ تہ مڪمل طور تي تباهہ ٿي ويا آهن، يعني هائيپپ، ٽرالِس، لوڊِيسيا، اِيليم، هئليڪارنيسَس، مليٽس، اِفيسس ۽ اسان ان ۾ سرڊِس بہ شامل ڪريون ٿا. باقي جيڪي ٽي بچيل شهر آهن، پرگئمَس هڪ ننڍڙو ۽ رُليل ڳوٺ آهي جنهن جي ڪل آبادي ٻن يا ٽن هزار ماڻهن جي مَس هوندي، مئگنيشيا عرف گذيل - حصار هڪ چڱو شهر آهي، ۽ اسمرنا هڪ وڏو شهر آهي جنهن ۾ اندازي موجب هڪ لک ماڻهو رهن ٿا، پر اسمرنا ۾ پڻ، فرئنڪن تہ واپار کي زور ورتايو آهي باقي تُرڪن فني دنيا کي تباهہ ڪري ڇڏيو آهي.

81. لوڊيسيا جي تباهيءَ جي آثارن بابت هڪ پوريءَ طرح صحيح ۽ وٽندڙ بيان چاندر جي ڪتاب، "ايشيا مائنر جو سير" ۾ ڏسو. (ص- 225 وغيره)

82. اسٽرابو (xiii, 866) هن ٽريلس ۾ مطالعو ڪيو هو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

83. ڏسو ايبر- ڊي بوس جو مقالو: مير ڊي اڪئڊمي ٿامر. ارسٽائيڊس هڪ تقرير ڪئي هئي جيڪا اڃا تائين موجود آهي جنهن ۾ هُن مخالف شهرن سان ميل ملاقات وارا لاڳاپا رکڻ جي سفارش ڪئي هئي.

84. اليگزئنڊريا کان سواءِ، مصر جا رهواسي ساڍا ستر لک هئا. (جوزفس ڊي بيل جڊئڪور (ii,16) مملوڪن جي فوجي حڪومت ۾ شامر جي دائري اندر سٺ هزار ڳوٺ هئا. (تيمور جي تاريخ (v,20)

85. مختلف شهرن جي وچ ۾ عوامي شاهراهن جي طرفن ۽ اُنهن جي مفاصلن جا تفصيل هن ريت آهن: ائنٽونيئس جي ديوار کان يارڪ تائين 222 رومي ميل، II، لنڊن- 227، iii، رهوٽوپائي يا سئنڊوچ- 67، iv، بولون جو سامونڊي رستو- 45، v، رهيمس- 174، VI، ليونس- 330، VII، ملن- 324، VIII، رومر- 426، IX، برنڊوسيَمر- 360، X، ڊراچيَمر جو سامونڊي طرف- 40، XI، بائزينٽيَمر- 711، XII، ائنسيرا- 283، XIII، ٽارسَس- 301، XIV، ائنٽئڪ- 141، XV، ٽائر- 252، XVI ۽ جيروسلمر- 168. سڀ ملائي اهي ٿيا 4080 رومي يا 3740 انگريزي ميل، ڏسو رستي بابت تفصيل جنهن ڪي ويسلنگ ڇاپيو آهي ۽ انجا حاشيا وغيره: برطانيه لاءِ گيل ۽ اسٽڪلي، گال ۽ اٽلي لاءِ، ايبر- ڊي ائنول لکيا آهن.

86. مانٽ فاڪن. اَنٽيڪئٽ ايڪسپلڪ (iv, 2, i, 5,) جنهن ۾ نارني، الڪئنٽرا، نِسمس وغيره جي پُلن جو ذڪر آيل آهي.

87. برجيئر، هسٽائرڊيس گرانڊس، چيمنس ڊي ايمپائر رومن (ii, 1-28)

88. تاريخ آرڪانا ۾ پروڪوپيَس. (باب - 30) برجيئر: هيسٽ ڊيس گرانڊس چيمنس (ڪتاب (iv - ڪوڊيڪس ٿوڊيسين (viii, vii, 506-63) ڳوڊ فراءِ جي چاڻ ڏيندڙ تبصري سميت.

89. ٿوڊوسِيَس جي حڪومت ۾، سيزئريس- هڪ وڏي عهدي جي مئجسٽريٽ، اهڙين چؤنڪين ذريعي ائنٽئڪ کان قسطنطنيه جو سفر ڪيو. هُن رات جي وقت پنهنجي مسافريءَ جي شروعات ڪئي ۽ ٻيءَ رات هُو ڪپاڊوشيا ۾ پهتو (ائنٽئڪ کان 165 ميل) ۽ ڇهين ڏينهن شام جو هن قسطنطنيه جو سلام وڃي پريو. سڄي پنڌ جو ڪا ٿو 725 رومي يا 665 انگريزي ميلن جو ٿيو. (ڏسو لبنيس، اورئٽ xxii - ۽ سفرنامو - ص - 872-81).

90. پلني جيڪو وزير بہ هو تہ سندن خاص ماڻهو بہ هو، هڪ بيحد ضروري موقعي تي، پنهنجي زال لاءِ گهوڙي چؤنڪين جي استعمال لاءِ هڪ نماڻي انداز ۾ درخواست پيش ڪئي.

91. برجيئر: هيسٽ ڊيس گرانڊس چيمنس (iv, 49) .

92. پلني، فطري تاريخ. (xix, 1) .

93. اها نہ ٿيڻ جهڙي ڳالهہ ناهي تہ يونانين ۽ فونيشيا جي ماڻهن ڪي نوان هنر ۽ فن جا نمونا ۽ تخليقون پنهنجي ٻاڙيسري ملڪن، مرسيليز ۽ گيڊس ۾ متعارف ڪرايون.

94. ڏسو هومر جي اوڊِسي. (ix, 358)

95. پلني، فطري تاريخ. (ڪتاب .xiv) - اسٽرابو، جاگرافي (iv, 223) .گال جي سياري جي تمام سخت سرديءَ جو قديمي ماڻهن ۾ مثال ڏنو ويندو هو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

97. چوٿين صدي عيسوي جي شروعات ۾، هڪ مقرر يُومينيس (ڏسو تعريف نامو، ايڊٽ ڊيلفن، viii,6) جنهن ۾ ٻڌايل آهي تہ واٿين جون وليون، آٽن جي علائقي ۾ پيدا ٿينديون هيون جيڪي وقت سان گڏ ختم ٿي ويون ۽ اهائي اُها پهرين پوک هئي جنهن جي ماڻهن کي خبر گهٽ هئي. ايم - ڊي ائنول، پئگس ايربرگنس کي بيون جو ضلعو ٿو ڪوٺي، جيڪو اڄ تائين بہ برگنڊي جي (شراب) جي پهرين پئداوار طور ملهايو ويندو آهي.

98. پلني، فطري تاريخ، (ڪتاب - xv) .

99. پلني، فطري تاريخ، (ڪتاب - xix) .

100. ڏسو زراعت جي باري ۾ مسٽر هارٽ جا مجڻ جهڙا مضمونَ جنهن ۾ هن پورو مواد هڪ جڳهہ تي جمع ڪيو آهي جنهن ۾ قديم توڙي جديد ماڻهن لوسرن (لوسَڻ) جي باري ۾ چيو آهي. (هڪ چڱالي جهڙو ٻوٽو جيڪو گاهہ سان ڪٽُر ڪري مال کي کارائبو آهي).

(نوٽ: ڏسو سِنڌيڪار پاران وڌيڪ وضاحت(الف) حاشيي جي پڇاڙي ۾.)

101. ٽئيٽس، جرمنيا. (باب - 45.) پلني، فطري تاريخ , (xxxvii, II) پوئين صاحب ڏاڍي خوش مزاجيءَ مان پنهنجو تجزيو پيش ڪيو آهي تہ فيشن کي بہ اڃا ائمبر جي استعمال جي خبر نہ پئي آهي! نيرو پنهنجي هڪ رومي سردار کي موڪليو تہ هو اُن جڳهہ تان ائمبر تمام گهڻي تعداد ۾ وٺي اچي جتان اُهو پيدا ٿي ٿيو، يعني جديد پُروشيا جي ڪناري تان.

102. رومي ان کي ٽپروبانا ۽ عربَ سرانديب ڪوٺيندا هئا. ڪلاڊيس جي حڪومت ۾ اِن جي باري ۾ خبر پئي هئي جيڪو وقت سِر مشرق جو مکيہ ڪاروباري مرڪز بنجي ويو.

103. پلني، فطري تاريخ . (vi. استرابو - ڪتاب - xvii) .

104. تاريخ، آگسٽ. (ص - 224) ريشم جو وڳو، عورت لاءِ زيوَر جي برابر هو پر مرد لاءِ بيعزتي جو سبب هو.

105. موتين جون بہ وڏيون جڳهون اُهي ٿي هيون جيڪي اڄ بہ ساڳيون ٿي آهن، يعني اورمُز ۽ ڪيپ ڪومورِن. وري جيڪڏهن اسان قديم جاگرافي جي جديد سان پيٽ ڪريون تہ معلوم ٿيندو تہ روم کي، بنگال جي جَملپور کاڻ مان هيرا ڏنا ويندا هئا جنهن کي ٽيورنيئر جي ساموئنڊي سفر (ii, 281) ۾ بيان ڪيو ويو آهي.

106. ٽئسيٽس - تاريخ جا ورق (iii, 53) ٽائبيريس جي تقرير ۾ واضح ٿيل آهي.

107. پلني، فطري تاريخ (xii, 18) هڪ ٻي جڳهہ تي هُو ڳڻپ ڪري ٻڌائي ٿو تہ ٻڌايل رقم جو اڌ ٿيندو ڪئنجينٽيز ايچ - ايس (يعني 50 ملين سيسٽرٽي (رومي سڪو) عربستان کي ڇڏي فقط هندستان لاءِ. i,e 50)

ڏسو: سنڌيڪار جو نوٽ، (ب) حاشيي جي پڇاڙيءَ ۾.

108. حصي رسي 1:10 جي هئي ۽ 12 2/1 وڌي 14 2/1 ٿي ويا جيڪو ڪانسٽنٽائن طرفان قانوني طرح حصو مقرر ڪيو ويو هو. ڏسو آربيوٿناٽس جي قديمي سِڪن جي جَدَول (باب - v).

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

109. ٻين تحريري ٽڪرن کي جاچڻ کان پوءِ ڏسو پلني، فطري تاريخ (iii, 5) ارسٽائيڊس ڊي اُربي روما ۽ ٽرٽيولين، ڊي اٿنيما. (باب – 30) .

110. هيراڊس اٿيڪس، دليل ڏيندڙ ۽ فيلسوف پوليمو کي، ٽن جذباتي تقريرن ڪرڻ جي عيوض اٺ هزار پائونڊ ڏنا . ڏسو فلاسٽرٽس (i, 558) اٿينس ۾ انٽونينز هڪ اسڪول قائم ڪيو، جنهن ۾ گرامر، تقريرن جي فن، سياست ۽ فلسفي جي ڇهن اهم شعبن جا پروفيسر اُتي پڙهائيندا هئا. انهي اسڪول کي حڪومت جي خرچ تي، نوجوانن جي سکيا ۽ تربيت لاءِ هلايو ويندو هو. هڪ فيلسوف جي سال جي پگهارَ ڏهه هزار ڊراچمي هئي جيڪا ٽن کان ڇهن هزار پائونڊن جي برابر هئي. سڄي شهنشاهت ۾ ٻيا بہ اهڙي قسم جا ادارا قائم ڪيا ويا هيا. ڏسو لُوسين، ڪدڙي ۾ (ii,353) ايڊٽ ريٽز فلاسٽرٽس (ii,353) آگسٽ جي تاريخ (ص – 21، ڊائن ڪئيس Ixxxi-1195) جوونيل پاڻ هڪ چڙواري طنز ۾، جيڪا هر سِٽَ ۾ سندس پنهنجي مايوسيءَ کي جڻ غلط ثابت ڪري ٿي، مجبور ٿي چوي ٿو: (نوجوانو! هڪ خوش ڪندڙ حاڪم اِن تاڙَ ۾ آهي تہ نوجوانن جي ذهانت کي همٿائي، پر ياد رکجو: فقط پنهنجي فائدي لاءِ)

* صفحو – 46. (يعني 15 هين صدي جي نئين جاڳرتا دوران.

111. لانگن، ڊي سبلمر. (باب 43، 229، ايڊٽ: ٽال (هتي پڻ اسان لانگينس لاءِ واضح ڇئون ٿا تہ خود سندس پنهنجو مثال، سندس پنهنجن ئي قانونن کي سگهہَ ۽ توانائي پهچائي ٿو. (مٿاهين درجي جو حوالو شايد سندس پنهنجي ڪمَ بابت آهي جيڪو هُن پهرين صدي عيسوي ۾ ڪيو هو.) پنهنجن جذبن جي لاءِ مردانگي ۽ بهادري واري تجويز ڏيڻ جي بجاءِ، هو اَڻ سڌيءَ طرح ۽ ڏاڍي احتياط سان پنهنجا جذبا دوست جي جڻ واتَ ۾ وجهي ٿو ۽ جيتري قدر هڪ بگڙيل مواد مان اسان کي ڪجهہ مليو آهي تہ پاڻ ظاهر اهو ٿو ڪري تہ هُو ان جي ترديد ٿو ڪري.

* (الف) لوسرن (Lucern) جو پڙهي مونکيٰ شڪ پيو تہ اهو شايد سنڌيڪار پاران ہہ وضاحتون: لُوسڻ هوندو. لُغت ۾ معنيٰ لکيل آهي "A Clover like plant" معنيٰ چِٽالو، برسيم وغيره. بس پوءِ تہ شَڪُ، پَڪ جو روپ وٺي ويو تہ، لوسرن ۽ لوسڻ، ساڳيو ئي لفظ آهي. عجيب اتفاق يا ٻولين جي ميلاپ جي حيرت ۽ خوشي جيتري مونکي ٿي آهي، اوتري اوهان کي بہ ٿي هوندي تہ ڪٿي روم جي بادشاهت ۽ ڪٿي سنڌ يا پاڪستان، ٻولين جو ميلاپ. بهرحال سنو لڳو. (سِنڌيڪار)

* (ب) گبن گهڻو ڪري هن ڪتاب ۾ هر جڳهہ تي جڏهن بہ پئسن يا سڪن وغيره جو ذڪر ڪيو آهي تہ رومي عدد يا ماپ وغيره سان انگريزي برابري وارو حصو بہ ٻڌائيندو ويو آهي، پر لڳي ٿو تہ هتي الائي ڇو ڀلجي ويو آهي. تنهنڪري سيسٽرٽي، جي برابر رقم نہ برطانيہ جي حساب سان ٻڌائي سگهجي ٿي ۽ نہ سنڌ ۽ پاڪستان جي حوالي سان.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - ٽيون
انٽونِنز جي دؤر ۾ روم جي شهنشاهت جي آئين جي باري ۾.

هڪ موروثي شهنشاهت جي ظاهري وضاحت اها ٿيندي ته اُها رياست جنهن ۾ هڪڙي ماڻهوءَ وٽ، جنهن کي جيڪو به نالو ڏنو ويو هجي، قانون تي عمل ڪرائڻ، آمدني جي ذريعن جو انتظام سنڀالڻ ۽ فوج تي حڪم هلائڻ جا پورا اختيار هجن. پر جيستائين هردم هوشيار محافظن ذريعي وڏي بهادري ۽ دليريءَ سان، ماڻهن جي آزاديءَ جي پوري پوري حفاظت نٿي ڪئي وڃي، ته پوءِ اُهو حاڪم پليءَ ڪيڏو به وڏو انصاف پسند ٿي جو نه هجي پر سندس اختيارَ جلدئي بگڙي آمراڻا ٿي ويندا. وهمن ۽ وسوسن واري وقت ۾، پادرين جي اثر رسوخ کي انسانذات جي حقن کي قائم ڪرڻ لاءِ ڪار آمد طريقي سان استعمال ڪري سگهجي ٿو، پر تاجَ ۽ سُوريءَ جو پاڻ ۾ ايترو ته ويجهو رشتو آهي جو چَرچ جي جهنڊي کي اُن طرف شايد ئي ڪنهن ڦڙڪندي ڏٺو هجي، جيڏانهن عوام هجي. بهادر ۽ باوقار خانداني ماڻهو جن وٽ فوجي طاقت هجي، ۽ عوام جا هنيلا ماڻهو، جيڪڏهن آئين ٺاهيندڙ اسيملين ۾ اچي گڏ ٿين ته اُهي برابريءَ وارو هڪ اهڙو توازن قائم ڪري سگهن ٿا جيڪو آزاد آئينَ جي وقارَ کي بحال رکي ۽ اقتدار جي اُمنگ رکندڙ شهزادن جي ارادن تي پاڻي ڦيري ڇڏي.

آمرِ شخصَ* جي اقتدار جي خواهش، روم جي آئين جي هر رُڪاوٽ کي پنهنجي لاءِ هموار ڪري ڇڏيو هو ۽ ان جي حفاظت واري هر طريقي کي ٽي طاقتون رکندڙ * ظالمَ تباهه ڪري ڇڏيو هو. اڪٽيم جي فتح کان پوءِ، رومي دنيا جو مقدر آڪٽوئينَس عُرف سيزر جي مرضيءَ مطابق هلڻو هو جنهن کي پنهنجي چاچي پالي سانيي اهو اختيار ڏنو هو ۽ اُن کانپوءِ سينيٽ جي چاپلوسيءَ جي ڪري ساڳيو اختيار آگسٽس کي مليو. چوئيتاليهَن آزمودگار فوجي دستن تي حڪم هلائيندڙ فاتح،[1] جنهن کي پنهنجي طاقتَ ۽ آئينَ جي ڪمزوريءَ جو چڱيءَ طرح اندازو هو، ويهَن سالن جي خانہ جنگيءَ ۾، ظلمَ، زوري ۽ رَتُ جي راند جي هر عملَ مان گذريو هو. سيزر ۽ سندس ڏُر سان پوريءَ طرح سچو هو جو ته اُتان ئي ڪين گهڻو ڪجهه مليو هو ۽ اجا به بيشمار انعامن اڪرامن جي ملڻ جي ڪين اُميد هئي. صوبن، جن کي جمهوريہ جي وزيرن تمام تنگ ڪيو هو، هڪڙي اهڙي ماڻهوءَ جي حڪومت مان سُک جو سَاهه پريو جيڪو ننڍن ننڍن آمرن جو ساٿاري نہ پر پنهنجي مرضيءَ جو مالڪ ۽ مختيار هو. آميراڻي راڄ جي ذِلت تي پنهنجي اندر ئي اندر ۾ خوشي محسوس ڪندي، روم جي ماڻهن رڳو ماني ٽِڪي مهيا ڪرڻ ۽ نمائشي ميلن لڳائڻ جو مطالبو ڪيو ۽ آگسٽس جي درياهَ دِلي طرفان سندن گهُربل ٻئي شيون ڪين ڏنيون ويون. اٽلي جا شاهوڪار ۽ نفيس ماڻهو، جن ايپيڪيورس جي فلسفي کي عالمي سطح تي مڃيو ۽ دل سان قبول ڪيو هو، اَمن ۽ آرام جي هاٿوڪين نعمتن کان بيحد خوش هئا، ۽ پراڻن هُل هنگامن واري آزاديءَ جي خوش ڪندڙ خوابَ جي ياد ۾ رُخني پوَڻ تي به پريشان يا نا خوش نہ هيا. پنهنجي طاقت جي زور تي سينيٽ پنهنجو وقار وڃائي چڪي هئي، وڏن وڏن عزت وارن خاندانن جو چڻ وجود ئي اَڻ لَڀ ٿي ويو هو. جوش جذبي ۽ قابليت وارا جمهوري ماڻهو يا تہ جنگين ۾ يا وري قتل جي ڏنل فتوائن ۾ کَپي ختم ٿي چڪا هيا. اسيمبليءَ جي دروازي کي ڄاڻي ٻجهي کليل رکيو ويو هو جنهن ۾ ڀانت ڀانت جا هزار کان وڌيڪ ماڻهو گهڙي ويا جن پنهنجي مرتبي کي، وقار بدران بيعزتي بخشي ڇڏي هئي.[2] سينيٽ جو سُڌارو ۽

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نثين سِر جوڙ جڪ. آگسٽس جو پهريون قدم هو جنهن ۾ هُن آمِرَ کي ڍِڪي ٻاهر ڪڍيو ۽ پاڻ کي پنهنجي ملڪ جو سرپرست بڻائي ڇڏيو. ڪيس مُحتسب جي حيثيت ۾ چونڊيو ويو ۽ پنهنجي وفادار ساٿي اگرپيا جي صلاحَ ۽ مدد سان هن سينيٽرن جي سچي لِسٽ کي ٻيهر غور سان جا چيو ۽ اُنهن ميمبرن کي ڪڍي ڇڏيائين جن جي بُرين عادتن يا اُنهن جي ضِدي طبيعت مان، ڪيس عوام لاءِ هڪ مثال ناهڻو هو، اهڙن ۾ سؤ وڏيڪ ميمبرن کي آماده ڪيائين ته هو عوام جي آڏو بيعزت ٿيڻ بدران پاڻهي ڇڏي وڃن. سينيٽر جي لياقت ۽ اهليت کي ڏهنَ هزار پائونڊن تائين وڌايو ويو، امير گهراڻن ۽ دولت مند خاندانن جي وَڏڻ وِيجهڻ کي همٿايو ويو. ۽ پنهنجي لاءِ "سينيٽ جو شهزادو " جهڙي اعليٰ خطاب کي قبول ڪيائين، جيڪو هميشه محتسب طرفان اُنهن شهرين کي ڏنو ويندو هو جيڪي پنهنجي اهم ڪارنامن يا خدمتن سبب پاڻ کي اهڙي اعزاز جي لائق بڻائيندا هئا. پر هڪ طرف ته سينيٽ جي شانَ کي بحال ڪيائين ته ٻي طرف وري انجي آزاد حيثيت کي برباد ڪري ڇڏيائين. هڪ آزاد آئين جا سونهري اصول اُن وقت دائمي طرح ختم ٿي وڃن تا جڏهن قانون سازيءَ جا اختيارَ انتظاميه طرفان ڪنهن کي سؤنپيا وڃن.

آگسٽس هڪ تيار ڪيل تقريرَ، پنهنجي ٺي ٺاهيل ۽ نثين سر جوڙيل اسيمبلي اڳيان پڙهي ٻڌائي جنهن ۾ هن پنهنجي وطن سان محبت جو کليو اظهار ڪيو ۽ پنهنجي خواهشن کي ڄاڻي واڻي لڪائي ويو. هن پنهنجي ماضيءَ جي روَيي تي ڏک جو اظهار ڪندي، ان تي معافي ورتي. رشتن جي ويجهائي جي گهُرجَ اها هئي ته هُو پنهنجي پيءُ جي قتل جو بدلو پنهنجي هٿن سان پاڻ وٺي، سندس پنهنجي فطرت جي نيڪي ڪيس ضرورت پٽاندر ٺاهيل سخت قانون آڏو جهڪڻ ۽ سندس ٻن نالائق ساٿين جي وچ ۾ بنا مرضي واري تعلق قائم رکڻ لاءِ ڪيس مجبور ڪيو. جيستائين اَنٽني زنده رهيو، ته هن رياست کي هڪ بگڙيل رومي ۽ بربر راڻيءَ جي حوالي ڪرڻ کان ڪيس منع ڪئي. هاڻي هو پنهنجي مقصد کي تڪميل تي پهچائڻ ۽ پنهنجي ڊيوٽي ڏيڻ لاءِ آزاد هو. هن پوري سچائيءَ سان ماڻهن جا توڙي سينيٽ جا قديمي حقَ کين واپس ڏئي ڇڏيا ۽ هاڻي پنهنجي رعيت وارن شهري دوستن جي ميلن ۽ گڏجاڻين ۾ ساڻن ملاقاتون ڪرڻ ۽ کلهو کلهي ۾ ملائڻ جي خواهش جو اظهار ڪيو ۽ اُنهن نعمتن ۾ به حصيدار ٿيڻ چاهيو جيڪي هُن پنهنجي ملڪ لاءِ حاصل ڪيون هيون. [4]

سينيٽ جي مختلف ڪيفيتن ۽ جذبن کي فقط ٽشيٽس جو قلم ٺي بيان ڪري سگهي ٿو، (ڪاش، جيڪڏهن ٽشيٽس هن وقت، هن اسيمبلي جي مدد ڪري ها.) يعني اُهي جذبا جن کي دٻايو ويو هو يا جيڪي متاثر ٿيا هيا. آگسٽس جي خلوص تي اعتبار ڪرڻ خطرناڪ هو ۽ وري مٿس اعتبار نه ڪرڻ اڃا وڌيڪ جو ڪائتو هو. خيالي نموني کوجنا ڪندڙ ماڻهو شهنشاهت ۽ هڪ جمهوريه جي فائدن بابت پاڻ ۾ ورهايل آهن، رومي رياست جي موجوده عظمت، طور طريقن جي بگڙڻ، سپاهين جي آزادي، شهنشاهت جي پرستارن کي وڌيڪ دليل مهيا ڪيا آهن. ۽ هر ماڻهوءَ جي اُميدن ۽ خوف خطرن جي گڏيل ڪيفيت، حڪومت جي لاءِ ماڻهن جي خيالن کي وري متاثر ڪري ڇڏيو هو. جذبن جي هِن مونجهاري جي سلسلي ۾، سينيٽ جو جواب هڪڙي ۽ ساڳي راءِ وارو ۽ فيصلائتو هو. اُنهن آگسٽس جي اسعيفا منظور ڪرڻ کان انڪار ڪيو، هنن ڪيس مِنت ڪئي ته هو اهڙي جمهوريه کي نه ڇڏي وڃي جنهن کي هن پاڻ بچايو هو. ڪجھ سلجهيل نموني جي بحث مباحثي ۽ انڪار ڪانپوءِ نيٺ چالاڪ آمر سينيٽ جو حڪم مڃيو ۽ مئجسٽريٽ ۽ ڪمانبر جي حيثيت ۾، صوبن جي حڪومتن توڙي رومي فوجين جي بالا آفيسر جي استقبال ڪرڻ لاءِ هائوڪار ڪئي. پر هو اُنهن جي مرحبا فقط ڏهن سالن لاءِ ڪندو. ان عرصي گذرڻ کان اڳ پر به، هن خواهش ڪئي هئي ته شهري چڪتاڻ جا زخم پوريءَ طرح سان ڇُٽي ويندا ۽ جمهوري ملڪ پنهنجي اصلي طاقت ۽ توانائي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

واري حالت تي واپس ٿيندو ۽ ان کي ڪنهن به مئجسٽريٽ جي اجائي ۽ بيجا مداخلت جي ضرورت نه پوندي. هن مزاحيه ناٽڪ جي ياد، جنهن کي آگسٽس جي زندگيءَ ۾ ڪيئي دفعا دهرايو ويو هو، کي وڏي شانَ سان شهنشاهت جي آخري عمر تائين محفوظ ڪيو ويو هو ۽ جنهن سان روم جي شهنشاهن جي لڳاتار سلسلي پنهنجي پنهنجي حڪومت جو ڏهون سال هميشه ڌام ڌوم سان ملهايو.[6]

رومي فوجن جي جنرل کي، سپاهين تي، دشمنن تي توڙي جمهوريه جي رعيت تي آمرانا اختيار حاصل ڪرڻ ۽ اُنهن کي استعمال ڪرڻ جو پورو پورو اختيار هو جنهن ۾ آئين جي اصولن جي پيچڪڙي به نه ٿيندي هئي. جيتري قدر سپاهين جو تعلق آهي ته روم جي اوائلي دؤر ۾ به، آزاديءَ جي پرپور جذبي، سوبَ جي اُميدن ۽ فوجي نظم ۽ ضبط جي سچي احساس کي اوليت ڏني وئي هئي. هڪ آمر يا هڪ مئجسٽريٽ کي پورو اختيار هو ته هُو ڪنهن به وقت ڪنهن رومي نوجوان جي خدمتن وٺڻ جو حڪم ڏئي پئي سگهيو. ۽ هن سلسلي ۾ ڪنهن جي به طرفان انڪار ڪرڻ يا بزدليءَ سبب حڪمن جي نافرماني ڪرڻ تي، ڪين سزا جو حڪم به صادر ڪري ٿي سگهيو ۽ اُهي سزائون تمام سخت ۽ ذلت واريون هونديون هيون. جيئن، حڪم نه مڃڻ وارن کي شهري لسٽ مان سندن نالو خارج ڪيو ويندو هو. يا سندس ملڪيت ضبط ڪئي ويندي هئي يا وري ڪين وڪڻي ۽ غلاميءَ واري زندگي گذارڻ تي مجبور ڪيو ويندو هو.[7] آزاديءَ جا تمام مقدس حقَ، جن جي تائيد پورسين ۽ سيمپرونِيَن جي قانونن پڻ ڪئي هئي، فوجي چُرپر سبب، رد ٿي ويا. جنرل کي پنهنجي ڪئمپ جي اندر زندگي ۽ موتَ جا لامحدود اختيار هيا. سندس اختيارن جو دائرو ڪنهن به عدالتي تحقيقات ۽ اهڙي قسم جي ڪاروائي جي قانونن جو هرگز محتاج نه هو. ۽ سزا تي عمل درآمد هڪدم ۽ بنا دير جي ٿيندو هو جنهن ۾ ڪنهن به اپيل يا رحم جي درخواست وغيره جو حق ڪنهن کي به مليل نه هو. روم جي دشمنن کي ظاهر ڪرڻ جو اختيار قانون ناهيندڙن وٽ هو. اَمن ۽ جنگ جي باري ۾ اهم فيصلن تي سينيٽ ۾ بحث ٿيندو هو ۽ اُهي فيصلا عوام طرفان عزت ۽ آبرو سان منظور ڪيا ويندا هيا. پر جڏهن فوجين جي اسلحي ۽ جنگي سامان کي اٽلي کان ڪنهن پرانهين پنڌَ تي ڪٺي وڃڻو هوندو هو ته اهڙي وقت ۾ کو به قدم، ڪِن به ماڻهن جي خلاف ۽ ڪنهن به طريقي سان، کڻڻ جو اختيار خود جنرلن وٽ هوندو هو ته هو عوام جي مفاد ۽ ڀلي جي لاءِ پنهنجن اختيارن جو استعمال ڪري پئي سگهيا. اهو انصاف نه پر سندن مُهم جُوئيءَ جي ڪاميابي هئي جو اُنهن پنهنجي فتح ۽ خوشيءَ جي اعزازن جون اُمنگون ۽ اُميدون دل ۾ زنده رکيون هيون. اُن وقت جڏهن سينيٽ جي ڪمشنرن جو کو به ضابطو مٿن نٿي هليو، ته فتح جون خوشيون ملهائڻ لاءِ اُنهن بي انداز آمراڻي اختيارن جو استعمال شروع ڪري ڏنو هو. جڏهن پومپي اوڀر ۾ ڪماندر هو ته هن پنهنجي سپاهين ۽ اتحادين کي انعامن اڪرامن سان نوازيو. شهزادن کي تخت تان لاٿو. بادشاهين کي ورهايو. ڪالونيون ٺاهيون ۽ مٿريڊيٽس جا خزانا ماڻهن ۾ ورهائي ڇڏيا. واپس روم اچڻ تي، هڪ قانوني نقطي جي ذريعي هن پنهنجي سڀني عملن ۽ ڪارنامن جي، سينيٽ ۽ عوام کان هڪ دائمي منظوري وٺي ڇڏي.[9] روم جي سپاهين توڙي ان جي دشمنن مٿان اختيارن جو اهو نقشو هو. اُهي اختيار جيڪي يا ته ڪين سوُنپيا ويا هيا يا وري جنرل پنهنجي لاءِ پاڻ اختيار ڪري ڇڏيا هيا. اُهي فتح ٿيل صوبن جا ساڳي وقت ۾ گورنر نه بلڪ شهنشاهَ به هيا. جن شهري ۽ فوجي اختيارن ۽ ميل ميلاپَ کي گڏيل ڇڏيو هو. ضرورت مطابق انصاف توڙي ناڻو به سنڀاليندا هيا ۽ رياست جا انتظامي توڙي قانون سازي وارا هٿي اختيار پڻ هڪ ئي وقت تي وٽن هوندا هيا.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن ڪمَ جي پهرئين بابَ ۾ هڪ تجزيو اڳ ۾ ئي ڪيو ويو آهي ته آگسٽس جي حڪومت ۾ ڪيس جيڪي اختيارَ ڏنا ويا هيا ته ان سلسلي ۾ فوجين ۽ صوبن بابت ماڻهن جي ڪا راءِ شايد ان وقت قائم ٿي هجي، پر جيئن ته اهو ناممڪن هو ته هُو تمام گهڻين ۽ ڏورانهين سرحدن تي فوجين جي ڪمان خود سنڀالي، ته سينيٽ جي وچ ۾ پوَڻ تي، جيئن پومپي جي سلسلي ۾ پڻ ٿيو هو، ته ڪيس اجازت ڏني وئي ته هُو پنهنجي وسيع ۽ تمام وڏين ذميندارين کي پلي پنهنجن گهڻن ئي نائب فوجين ذريعي سنڀالي ۽ مسئلا نبيري، مرتبي ۽ اختيارن ۾ هي آفيسَر ڪنهن به صورت ۾ قديمي مئجسٽريٽن جي عُهدن کان گهٽ نه هئا. پر سندن اسٽيشن يا ڊيوٽي سرانجام ڏيڻ جو هنڌ ٻين تي پاڙيندڙ ۽ ڪجهه جوکائتو هو. اُهي پنهنجي بالا آفيسر يا ليڊر جي مرضي ۽ اجازت سان ڪميشن وٺندا هئا، ۽ ان جي ئي پاڳ واري اثر سبب، سندن ذڪر ڪيل عمل کي قانوني حيثيت ملي ويندي هئي.[10] اُهي شهنشاهه جا نمائندا هوندا هيا. فقط شهنشاهه کي ئي جمهوريت جو جنرل سمجهيو ويندو هو ۽ سندس شهري توڙي فوجي اختيارن جو دائرو، سڄي روم ۾ ماتحت فتحن تائين پکڙيل هو. ڪنهن حدَ تائين سينيٽ کي اهو اطمينان ضرور هو ته شهنشاهه، پنهنجا ڪجهه اختيار اُن جي ميمبرن جي حوالي به ڪري ڇڏيندو هو. شهنشاهت جا نائبَ، چيف مئجسٽريٽ يا مئجسٽريٽ جي رتبي جي برابر هئا، فوجين کي سينيٽ طرفان حڪَم ڏنا ويندا هئا، ۽ مصر جو ڪمانڊر، هڪ اهڙو معتبر عهدو هو جيڪو "روم جي مَنهندار" جي حوالي ڪيو ويو هو.

جڏهن آگسٽَس کي، فراخ دليءَ سان عطا ڪيل انعامَ کي قبول ڪرڻ لاءِ مجبور ڪيو ويو هو ته ان جي ڇهَن ڏينهن اندر هڪ سوُلي قربانيءَ ذريعي هن سينيٽ کي خوش رکڻ جو پڪو عزم ڪري ڇڏيو. هُن، ڪين گذارش ڪئي ته سينيٽ سندس اختيارَ ان حدَ تائين وڌائي ڇڏيا هيا جو اُنهن کي فقط ضروري ۽ غمَ جهڙين حالتن ۾ لاڳو ڪيو ويندو آهي. اُن ڪيس سرحدن ۽ فوجين جي سخت ۽ ڪٺن ڪمان ڪرڻ کان انڪار ڪرڻ جي اجازت نه ڏني هئي، پر هو اِن ڳالهه تي ضرور زور ڏيندو ته ڪيس اجازت ڏني وڃي ته هُو پُر امن ۽ مڪمل طرح محفوظ صوبن کي شهري مئجسٽريٽن جي نرم ۽ مانيٽي انتظامي سرشتي جي حوالي ڪري، صوبن جي ورهاست جي سلسلي ۾، آگسٽَس پنهنجي طاقت ۽ جمهوريہ جي وقار جو پورو خيال رکيو. سينيٽ جا مئجسٽريٽَ، خاص طرح جن کي ايشيا، يونان ۽ آفريڪا ۾ مقرر ڪيو ويو هو. شهنشاهه جي ڳال ۽ شام جي نائبن جي پيٽَ ۾ وڏيڪ عزت ۽ احترام جي نظرن سان ڏٺا ويندا هيا. پهرينَ سان لِڪٽرس يعني رومي مئجسٽريٽ جا نائبَ، جيڪي لَڪٽن جو بنڊل کڻي ساڻن گڏ هلندا هئا ۽ پوين سان سپاهي، خدمت ڪرڻ ۽ سندن حڪمن تي عمل ڪرائڻ لاءِ ساڻن گڏجي هلندا هئا. هڪ قانون کي منظور ڪيو ويو ته شهنشاهه سلامت جتي ۽ جنهن به جڳهه تي موجود هجي، ته سندس غير معمولي حقَ ۽ اختيارَ، گورنر جي معمول وارن اختيارن کي ردَ ڪري استعمال ڪيا ويندا. هڪ ڳالهه جيڪا هڪ مجيل رواج بڻجي وئي ته نيُن سوبِن ۽ ان مان مليل سڀ ڪجهه، شهنشاهي ملڪيت جو حصو بڻجي ويندو، ۽ اهو جلدئي معلوم ٿي ويو ته شهزادي جو اختيار جيڪو آگسٽَس جو پسنديده خطاب هو، شهنشاهت جي هر حصي ۾ ساڳيو هو.

سندس طرفان خيالي رعايتن ڏيڻ جي موٽَ ۾، آگسٽَس کي تمام اُهم حق مليو جنهن ذريعي هُو روم ۽ اٽلي جو مالڪ ۽ مختيار بڻجي ويو ۽ قديمي ۽ مجيل اصولن جي خطرناڪ ڀڃڪڙي ڪندي، اَمن اَمان جي وقت ۾ به گاديءَ جي هنڌ ۾ ڪيس فوجي ڪمان ڪرڻ جو اختيار ڏنو ويو جنهن ۾ سندس معاونت لاءِ بيشمار محافظ به شامل هئا. حقيقت ۾ سندس حڪم انهن شهرين تائين محدود هو جن کي پهريون قَسم ڏئي پوءِ فوجي نوڪريءَ ۾ شامل ڪيو ويو

هو، پر رومين جي، غلاميءَ سان ايڏي تہ رغبت ٿي وئي هئي جو مئجسٽريٽن، سينيٽرن، گهوڙيسوار فوجين پاڻمرادو اهڙو قَسمر کنيو ۽ اهو خوشامد وارو قَسمر وقت بہ وقت بِر خود بخود فـرض شناسي واري مقدس ۽ حلفيہ وفاداريءَ ۾ بدلجي ويو جيڪو هر سال باقاعدگيءَ سان ورتو ويندو هو.

آگسٽس توڙي جو فوجي طاقت کي هڪ اهمر بنياد تصور ڪندو هو پر هن وڏي عقلمنديءَ سان ان کي حڪومت ڪرڻ لاءِ نفرت جوڳو سمجهي رَد ڪيو. اهو سندس فطرت ۽ پاليسيءَ جي عين مطابق هو تہ هُو فوجي طاقت جي بجاءِ عدل ۽ انصاف جي قديمي ۽ سماجي اختيارن جون ڙڙيل پکڙيل سڀئي خوبيون ۽ خاصيتون پنهنجي ذات ۾ جمع ڪري. اهو خيال ذهن ۾ رکندي هن سينيٽ کي اها اجازت ڏني تہ هنکي هڪ ايلچي[11] ۽ مئجسٽريٽ [12] جا اختيار سندس پوري زندگيءَ لاءِ ڏنا وڃن، جيڪي پوءِ ساڳي طريقي سان سندس جانشينن کي پڻ سونپيا ويا. ايلچي، رومر جي شهنشاهن جا جانشين هئا ۽ رياست جي وقار جا نمائندا هئا. اُهي مذهبي تقريبُن جي نظرداري ڪندا هئا، فوجي پرتيون ڪندا هئا ۽ فوجين کي حڪمر جاري ڪندا هئا، ٻاهرين ملڪن جي سفيرن کي ملاقات جو شرف بخشيندا هئا، ۽ سنييٽ توڙي عوامي اسيمبلين جي صدارت ڪرڻ جون ذميواريون پڻ سنڀاليندا هيا. خزاني ۽ مالي معاملن جو ضابطو بہ سندن سنڀال هيٺ رکيو ويو هو. توڙي جو وٽن ايترو وقت نہ هو جو هُو ذاتي طرح ماڻهن سان انصاف ڪرڻ جا معاملا نبيرين، پوءِ بہ ڪين قانون، انصاف، ۽ مجموعي امن امان بحال رکڻ جو عظيمر محافظ سمجهيو ويندو هو. اهو سندن معمول جي اختيارن جو دائرو هو، پر جڏهن بہ سينيٽ پهرئين مئجسٽريٽ کي گڏيل رياست جي حفاظت جي سلسلي ۾ صلاح مشوري جا اختيار ڏنا، تہ سندس مرتبو قانوني نقطي جي ذريعي، خود قانونَ کان بہ مٿاهون ڪيو ويو ۽ آزاديءَ جي حفاظت لاءِ هن کي هڪ عارضي آمِرَ [13] جا اختيار استعمال ڪرڻا پيا. مئجسٽريٽن جو طريقو يا ڪردار هر لحاظ کان ايلچين (يا سفارتي عيوضين) کان ڪافي مختلف هو. پهريَن جو ڏيکُ اعتدال پسندي ۽ نِهٺائيءَ وارو هو پر اُنهن جو وجود مقدس مضبوط ۽ پڪو پختو هو. سندن طاقتَ، عمل ڪرڻ جي مقابلي ۾ مخالفت لاءِ زياده موزون هئي. سندن ڪردار هڪ اداري وانگر هو تہ مظلومن جي حفاظت ڪجي، مجرمن کي معاف ڪجي، عوامر دشمن ماڻهن کي عدالت جي ڪٺهڙي تائين آڻجي، ۽ جڏهن بہ اُنهن ضرورت محسوس ڪئي تہ حڪومت جي پوري نظامر کي نقط هڪ لفظ چوڻ سان بند ڪري ٿي سگهيا. جيستائين جمهوريہ زندهہ هئي تہ ايلچي توڙي مئجسٽريٽ جي خطرناڪ اَثر رسوخ، جيڪو هنن جي پنهنجي پنهنجي اختيار جي دائري جو هو، پابنديون لڳائي تمامر گهٽو گهٽايو ويو هو. سندن اختيار ان سال ئي ختمر ٿي ويو هو جنهن سال ڪين اليڪشن ۾ چونڊيو ويو هو. ايلچي جو عهدو ٻـن ۾ ورهـايو ويـو، ۽ مئجسٽريٽ جو ڏهن ماڻهن ۾، ۽ هُنِي پنهنجي ذاتي توڙي حڪومتي ڳالهين ۾ هڪ ٻي جا مخالف هئا. پاڻ ۾ اُنهن جي اختلافن ۽ جهڳڙن، آئيني توازن کي، گهٽي ياڳي، ڪمزور ڪرڻ جي بجاءِ وڌيڪ مضبوط ۽ مستحڪمر بڻائي ڇڏيو هو. پر جڏهن، ايلچي (يا سفارتي نمائندي) ۽ مئجسٽريٽ جون طاقتون پاڻ ۾ گڏجي هڪ ٿي ويون، ۽ جڏهن اهڙا اختيار هڪڙي ماڻهوءَ کي هميشہ لاءِ ڏنا ويا، ۽ جڏهن فوج جو جنرل، ساڳي ئي وقت تي سينيٽ جو وزير بـہ هجي ۽ رومر جي ماڻهن جي نمائندگيءَ، جو اختيار بہ ان ساڳئي ماڻهوءَ وٽ هجي تہ پوءِ ان جي اختيارن کي روڪڻ بلڪل نا ممڪن هو ۽ نہ وري سندس شاهي عهدي جي حقّ جي حَدَن جو تعين ڪرڻ بہ ڪنهن جي وَس جي ڳالهہ هئي.

هيٺرن سارن رُتبن جي هڪ جڳهہ تي گڏ ٿيڻ جي بـاوجود، آگسـٽس، مُکيہ پـادري ۽ محتسب جا شاندار ۽ تمامر اهمر عهدا ۽ اعـزاز بـہ پـاڻ وٽ رکيـا. پهرئيـن جي ذريعي هـن مذهبي معاملن جـو انتظامر سنڀاليو ۽ پوئين عهدي جي وسيلي هن رومي ماڻهن جي هَلت چَلت، طور طريقن ۽ قِسمتن جي معاملن جي قانوني

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نظرداري رکڻ جي ذمينداري سنڀالي. جيڪڏهن هيترا سارا بيحد نُمايان ۽ خود مختياريءَ وارا اختيارَ هڪ هٿي سان ايڪي ۽ ٻَڌيءَ ۾ نٽي رهي سگهيا تہ سينيٽ جي مهرباني ۽ کشاده دلي هر ڪمي يا ڪوتاهيءَ کي پوري ڪرڻ ۽ اجا بہ وڌيڪ ۽ غير معمولي رعايتون ڏيڻ لاءِ تيار هئي. شهنشاهہ. جن کي جمهوريہ جا پهريان وزير چوَرائڻ جو بہ اعزاز مليل هو. ذمينداريِن. پابندين ۽ ڏنڊَ پرڻ جهڙن آزاريندڙ قانونن کان صفا آجا هيا: ڪين اختيار هو تہ سينيٽ جو اجلاس ڪنهن بہ وقت سڏرائي وٺن. ساڳي ڏينهن تي ڪيترين ئي رٿون پيش ۽ پاس ڪرائي سگهن. رياست جي وڏن اعزازن لاءِ ڪِنهن بہ اُميدوار لاءِ سفارش ڪري سگهن. شهر جون حَدون وڌائي پئي سگهيا. مال دولت پنهنجي مرضيءَ مطابق خرچ ڪري ٿي سگهيا. ڪنهن بہ وقت اَمن ۽ جنگ جو اعلانَ ڪري پئي سگهيا. اڳ ۾ ٿيل معاهدن کي اگتي وڌائي ۽ ان جي منظوري ڏيڻ جا مالڪَ ۽ مختيار هئا. ۽ هڪ انتهائي اهم ۽ جامع قانوني شِق ذريعي. ڪين اُهو سڀڪجھ ڪرڻ جو بہ پورو پورو اختيار هو جيڪو ڪجھ. هُنن شهنشاهت جي ڀرپور فائدي لاءِ مناسب ٿي سمجهيو. ۽ جيڪو فطري توڙي مقامي تقاضائن جي مطابق بہ هو پوءِ اُهو ڪم يا عمل ڪٿي ذاتي هجي يا حڪومت جو. انساني هجي يا قدرتي[14] پر هر حال ۾ شهنشاهت جي مفاد ۾ ان تي عمل ڪرڻو هو.

جڏهن هڪ انتظامي حڪومت جا مختلف ۽ سارا اختيارَ شهنشاهت جي مئجسٽريٽ جي حوالي ڪيا ويا تہ ڳڏيل حڪومت جا ويچارا عام قسم جا مئجسٽريٽَ پريشانين جي ور چڙهي گمناميءَ ۾ هليا ويا. نہ ويچارن وٽ ڪرڻ لاءِ ڪو ڪم ڪار هو ۽ نہ وري وٽن ڪو جوش جذبو باقي رهيو هو. قديمي انتظامي معاملن جا نالا ۽ نمونا آگسٽس تمام گهڻي خبرداريءَ سان محفوظ ڪري ڇڏيا هيا. ايلچين. مئجسٽريٽن ۽ ججن جي تعداد کي هر سال پنهنجي عهدي جو نشان ڏنو ويندو هو[15] ۽ انتهائي غير اهم ڪمَ ڪرڻ جي ڊيوٽي ڪين ڏني وئي هئي. سڀ ڄمار لاءِ ايلچي يا سفارتي عهدي رکڻ جي باوجود. روم جي ماڻهن توڙي خود شهنشاهن جي دلين ۾ اُنهن اعزازن جي اجائي خواهش پيدا ٿي پئي تہ ڪنهن طرح اهو ساليانو مرتبو ڪين ملي جنهن جي حاصل ڪرڻ لاءِ هنن کي تمام گهڻي خواهش هئي ۽ جنهن لاءِ هُو هيٺاهين درجي تي اچي پنهنجي پڙهيل لکيل ۽ معتبر شهرين سان گڏجي اُنهن اعزازن ۾ حصيدار ٿي پيا.[16] آگسٽس جي حڪومت ۾ مئجسٽريٽن جي چُونڊن دوران ماڻهن کي عام اجازت ڏني وئي تہ هو پلي ڄُڙوا ڳ جمهوريت جي اُوڻاين بابت کُلي ۽ وڏي واڪي ڳالهائين. هِن چالاڪ شهزادي پنهنجي طرفان ڪنهن بہ بي صبريءَ جو رتيءَ ماتر بہ مظاهرو نہ ڪيو. ڏاڍي نماڻائيءَ سان پنهنجي توڙي پنهنجي دوستن جي لاءِ ووٽن وٺڻ جي مُهم کي جاري رکيو ۽ هڪ عام رواجي اُميدوار[17] جيان ماڻهن وٽ ويو ۽ پنهنجي ڊيوٽي بہ باقاعدگيءَ سان ادا ڪندو رهيو. پر اسان اهو ٻڌائڻ ٿا گهرون تہ چُونڊن جي نتيجي ۾ نهندڙ حڪومت جي ڪائونسلن پهريون ڪم اهو ڪيو تہ اليڪشنن جو پورو نظام سينيٽ[18] جي حوالي ڪيو ويو. ماڻهن جون اسيمبليون هميشہ لاءِ ختم ڪيون ويون ۽ شهنشاهن کي ماڻهن جي خطرناڪ هجومن کان بہ بچايو ويو. جيڪي آزادي جي فضا کي بهتر بنائڻ جي بجاءِ نہ رڳو سڄي ماحول کي بگاڙڻ جو ڪم ڪن ها پر هڪ مستحڪم حڪومت کي ڊاهڻ جو خطرو بہ پيدا ڪري ڇڏين ها.

پاڻ کي ماڻهن جي مئجسٽريٽن جا اختيار ڏئي. ماريَس ۽ سيزَر حقيقت ۾ پنهنجي ملڪ جي آئين کي تباهہ ڪري ڇڏيو هو. پر جيئن ئي سينيٽ جي مرتبي ۽ اختيارن کي ڪافي حد تائين گهٽايو ويو. تہ هڪ اهڙي اسيمبلي جنهن ۾ پنجن کان ڇهہ سؤ ماڻهو هجن. حڪومت ڪرڻ جو هڪ مُوثر ۽ ڪار آمد طريقو نظر اچڻ لڳو. آگسٽس ۽ سندس جانشينن. سينيٽ جي وقارَ کي نظر ۾ رکندي پنهنجي نئين شهنشاهت ناهي هئي. ۽ اُنهن هر موقعي تي اميرن

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ مالدارن جي ٻولي توڙي سندن اصولَ اختيار ڪرڻ لاءِ ماڻهن تي اثر انداز ٿيڻ جي ڪوشش پئي ورتي هئي. پنهنجن اختيارن کي استعمال ڪرڻ جي سلسلي ۾ هُو اڪثر مڻاهين قومي ڪائونسل سان صلاح مشورو ڪندا هئا ۽ گهڻو ڪري اَمن ۽ جنگ جي نازڪ مسئلن جي سلسلي ۾ قومي ڪائونسل ڏانهن معاملن کي رجوع ڪري اُتان ئي فيصلا حاصل ڪندا هئا. روم، اٽلي ۽ اندريان صوبا، سينيٽ جي اختيارن جي دائري ۾ هئا. شهري ڳالهين ۽ مسئلن جي سلسلي ۾ سپريم ڪورٽ ۾ اپيل ڪبي هئي، جيتريقدر ڏوهن جا معاملا هيا ته اُهي ٽربيونل ۾ نبيرڻ لاءِ پيش ڪيا ويندا هئا يعني اُهي ڏوهہَ جيڪي ڪنهن به عوامي جاءِ يا جڳهہ تي ٿيندا هيا يا جن سان روم جي ناموسَ تي اَثر پوَندو هو يا مُلڪي امن امان ۾ ڪا گهارِي پئجي ويندي هئي. عدالتي اختيارن جو استعمال گهڻو ٿي ويو ۽ اهائي سينيٽ جي وڏي ۾ وڏي ۽ انتهائي اهم ذميواري بنجي وئي ۽ جيڪي سبَب يا دليل اُنهن جي آڏو بيان ڪيا ويندا هيا ته ائين لڳندو هو ته ڳالهائڻ جي فنَ ۽ انجي فصاحت ۽ بلاغت جي رُوحَ کي جڻ سُڪَ سان ساهہَ کڻڻ جو ڪو آخري اَجهو ملي ويو هجي. رياست جي ڪائونسل ۽ انصاف جي عدالت هئڻ جي ناتي سان سينيٽ کي تمام گهڻا حقَ حاصل هئا، پر قانون سازيءَ جي معاملن ۾ ان کي هر صورت ۾ عوام جي نمائندگي ڪندڙ ادارو تصور ڪيو ويندو هو ۽ حڪمرانيءَ جي اعليٰ اختيارن کي اسيمبليءَ وٽ هجڻ کي ئي بهتر سمجهيو ويو هو. هر طاقت جو سرچشمو سندن اعليٰ اختيارَ هوندا هيا ۽ هر قانون تڏهن عمل ۾ ايندو هو جڏهن ان تي منظور هُئڻ جي مُهرَ لڳندي هئي. سندن باقاعدگيءَ واريون گڏجاڻيون هر مهيني جي ٽن مقرر ٿيل ڏينهَن تي ٿينديون هيون، يعني ڪئلينڊس، نونس ۽ آئيڊس (Calends, Nones & Ides) جيڪي رومي ڪئلينڊر جي حسابَ سان مقرر ٿيل ڏينهن هئا. بحث مباحثا آزاديءَ سان ۽ مانائتي ماحول ۾ ٿيندا هيا ۽ خود شهنشاهہَ جيڪي پاڻ کي سينيٽر سڏرائي خوش ٿيندا هيا، اهڙين محفلن ۾ وجي ويهندا هيا، ووٽ ڏيندا هيا ۽ پنهنجن ساڳي مرتبي وارن ماڻهن سان لَهہَ وِچڙ ۾ اچي هڪ ٻئي جي ويجها ٿي رہندا هئا.

هڪ شهنشاهي حڪومتَ جي سرشتي کي جيڪڏهن ٿورڙن لفظن ۾ بيان ڪجي ته انکي مڪمل آمرانو ۽ موروثي حاڪميت جو نالو ڏئي سگهجي ٿو جيڪا گڏيل مالڪيت جي آڙَ ۾ نهي هجي. هي سرشتو آگسٽَس قائم ڪيو. اُنهن شهزادن ان کي پالي نِپائي اِڪتي وڏايو هو جنکي عوام جي دلچسپيءَ سان گڏ پنهنجي مفاد جم به گهڻو اونو هو. رومي دنيا جي مالڪن جي تختَ کي هر طرف کان اُونداهي وڪوڙي ويئي هئي. اُنهن پنهنجي زوردار قوتَ کي لڪايو. وزارتن جا عُهدا پاڻ ئي اختيار ڪري پوءِ ڏاڍي نماڻائيءَ سان پاڻ کي اهڙا وزيرَ ظاهر ڪيائون جن کان سينيٽ پڇاڻو يا جواب طلبي ڪري پئي سگهي، ۽ جنهن جا حُڪم ۽ فيصلا به خود ئي لڪرائيندا هئا ۽ پوءِ پاڻ ئي اُنهن کي مڃيندا هئا. [19]

عدالت جو ڏيکُ ۽ وهنوار به انتظامي روَين سان مطابقت رکندڙ هو. شهنشاهہ گهڻو ڪري ظاهري شان شوڪت کي پسند نہ ڪندا هئا تہ متان سندن عوام جي دِل آزادي ٿئي، ۽ سندن طاقت کي به ڪو خاص فائدو نہ ٿئي. سواءِ اُنهن آمِرن جي جن جون وَهمي عادتون ۽ فضول حماقتون قدرت جي هر قانون ۽ شائستگيءَ جي پيڪڙي ڪنديون هيون. زندگي جي هر شعبي ۾ هو پنهنجي رعيت جي ماڻهن سان ملڻ ۽ گڏجڻ جي سلسلي ۾ هر مونجهاري کي دور ڪرڻ جي ڪوشش ڪندا هئا ۽ اُنهن ڏي اچڻ وڃڻ يا وِندُر وِرونهَن ۾ شريڪ ٿيڻ ۾ ساڻن برابري ۽ هڪ جهڙائيءَ جو ورتاءَ ڪندا هئا. سندن عادتون، اُنهن جو محل، سندن ٽيبل ۽ سيڪجهہ، فقط شاهوڪار ۽ وڏن رتبن وارن سينيٽرن جي پسند مطابق هو. سندن ڪُٽنب توڙي جيترو وڏو يا شاندار هجي، پر ان ۾ رڳو غلامَ ۽ آراد ڪيل ماڻهو هوندا هيا.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پنهنجن گهرَن يا شهنشاهن جي سُمهڻ يا آرام ڪرڻ وارن خاص ڪمرن ۾ حقير طبقي جي ماڻهن کان نيچ قسم جي ڪمن وٺڻ لاءِ مقرر ڪرڻ تي آگسٽَس يا ٽراجن جا مُنهَن تہ شرمساريءَ ۽ ڪاوڙ مان ڳاڙها ٿي وڃن ها ۽ خاص طرح ان ڳالھ تي تہ برطانيہ جي معزز خاندانن جا ماڻهو پنهنجن ئي نوڪرن چاڪرن کي منٿون ۽ گذارشون ڪندا هئا.

شهنشاهن کي معبود [12] بنائڻ جو عمل فقط هڪڙوئي اهڙو مثال آهي جنهن سبب شهنشاھ پنهنجي مجيل معتبري، دانائي ۽ سنجيدگيءَ کان هٽي ۽ پري ٿي ويا هيا. هن سلسلي ۾ ايشيا جا يوناني رهواسي پهريان مؤجد هيا، سڪندر جا جانشين وري اُهي پهريان ماڻهو هُيا جيڪي ذليل ۽ ڪِريل قسم جي خوشامد ۽ چاپلوسيءَ ۾ سيني کان گوءِ کٽي ويا هيا. خوشامد جي اها رسم جلد ئي شهنشاهن کان منتقل ٿيندي ايشيا جي گورنرن تائين پهتي، ۽ روم جا مئجسٽريٽ قربان گاهن، مندرن، مذهبي رسمن ۽ قربانين [22] جي ظاهري شان شوڪت سميت. صوبن جي سطح تي ديوتائن جي حيثيت ۾ اڪثر پُوڄجڻ لڳا. اهو بلڪل فطري هو تہ شهنشاھ ڪنهن بہ اهڙي ڳالھ کان انڪار نہ پئي ڪري سگهيا جيڪو مئجسٽريٽن اڳ ۾ ئي قبول ڪري ڇڏيو هو، ۽ خدائي اعزازَ جيڪي بنهي کي صوبن طرفان مليا هيا، اُنهن، روم جي غلاميءَ جي بجاءِ آمريت جي تصديق ٿي ڪئي. پر فاتحن جلدئي پنهنجي فتح ٿيل قومن جي چاپلوسيءَ جي ڪارنامن جي ڪاپي ڪرڻ شروع ڪري ڏني، ۽ پهرئين سيزر جي حاڪماڻي ذهنيت، پنهنجي زندگيءَ ۾ "روم جي ديوتائن جي نگهبانَ" جو لقب وٺڻ لاءِ آسانيءَ سان پنهنجي رضا مندي ڏيکاري. سندس جانشين جيٰ نرم مزاجيءَ* ان خطرناڪ روَش کي اختيار ڪرڻ کان انڪار ڪيو ۽ سواءِ ڪئليگيولا ۽ ڊوميٽين جي چريائپ جي، بي ڪنهن بہ اهي اعزازَ نہ ورتا. آگسٽَس ڪجھ صوبائي شهرن کي البت اها اجازت ڏني تہ سندس مانَ ۾ ڪجھ مندرَ پلي تعمير ڪن، پر شرط اهو هو تہ روم جي عبادت ان جي حڪمران سان منسوب هجي، هن ذاتي وهمن وسوسن کي بہ برداشت ڪيو جنهن ۾ هو خود بہ شايد شريڪ هجي [23]، پر هو گهٽو ڪري ان ڳالھ ۾ خوش هو تہ سندس ڪردار اهڙو ضرور هو جو سينيٽ ۽ روم جا ماڻهو سندس عزت ۽ احترام ڪندا هئا، ۽ هن وڏي سياڻپ ۽ دانشمنديءَ سان پنهنجي عوامي پوڄا جو معاملو پنهنجي جانشين جي حوالي ڪري ڇڏيو تہ پنهنجي مرضيءَ مطابق هُو اهڙا نازڪ معاملا پاڻ نبيري، هڪ رواج کي باقاعدگيءَ سان رائج ڪيو ويو تہ هر شهنشاھ جيڪو پنهنجي سڄي زندگيءَ ۾ نہ تہ هڪ آمر جيان زندھ رهيو هو ۽ نہ وري مرڻ وقت ان جو شمار آمِرن ۾ هو تہ سينيٽ، پنهنجي پُروقار فرمان ذريعَي، ان شهنشاھ جو نالو ديوتائن جي صِف ۾ شامل ڪري ڇڏي ۽ ان جي ڪفن دفَن جي وقت تي، سندس ديوتا هئڻ جي رسم کي ملهايو وڃي. هي غير منصفاڻو ۽ توهين آميز قانوني نقطو، جيڪو جيئن ظاهري طرح نظر بہ اچي ٿو، سخت بچان ڏياريندڙ ۽ اسانجي اصولن جي بلڪل خلاف هو، گهٽن خدائن کي مڃڻ وارن طرفان ان خلاف هلڪي سُس پُس ۽ ناراضگيءَ [24] جو اظهار ڪيو ويو، پر پوءِ ان کي مذهب جي حيثيت سان نہ پر هڪ پاليسي واري اداري جي حوالي سان قبول ڪيو ويو. اسانکي هرڪيولس ۽ جوپيٽر جي برابرين سان پيٽ ڪندي، انٽونز جي چڱاين جي بيعزتي نہ ڪرڻ گهرجي. سيزر ۽ آگسٽس جا اخلاق ۽ ڪردارَ بہ مشهور ديوتائن جي مقابلي ۾ تمام گهٽا سُنا ۽ تعريف جوڳا هئا. پر پهرين جي بدقسمتي اِها هئي جو هُو هڪ روشن دوَر ۾ رهيا هئا. پر سندن هر عمل پٿر تي نقش جيان رڪارڊ ٿيل هو، تنهنڪري ڪابہ افسانوي يا ڳجهي ڳالھ جيڪا عام ماڻهن جي سوچَ ۽ سمجهہ پٽاندر ڪين ڪُڪندي هئي تہ انکي بہ مڃڻ ۾ دير ڪو نہ ڪندا هئا. قانون مطابق سندن خدائيءَ واري حيثيت قائم ٿيڻ شرط ئي اُها چڻ انداري جي پردن

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پٺيان وجي ماڻهن ڪان صفا وسري وئي، جنهن نه ته سندن شهرت کي رتيءَ ماتر فائدو پهچايو ۽ نه ئي وري سندن جانشين شهزادن جي وقار ۾ ڪو واڌارو ڪيو.

شهنشاهي حڪومت بابت ويچارَ وندينديِ اسان ڪيترائي ڀيرا هڪ چالاڪ پايو وجهندڙ يا بانيءَ جو ذڪر پئي ڪيو آهي. جيڪو جڳ مشهور لقب آگسٽس سان چاتو سڃاتو وڃي ٿو پر اهو خطاب تيستائين ڪيس نه مليو هو جيستائين عمارت پوريءَ طرح ٺهي راس نه ٿي هئي. آڪٽئوئينس جو اڻ چٽو نالو هڪ هيٺاهين درجي جي ڪٽنب منجهان مٿس پيو جيڪو آفريڪا جي هڪ ننڍڙي شهر ۾ رهندو هو. ان تي قتل جي رَت جي نشانن جا الزام هئا ۽ سندس خواهش هئي ته جيڪڏهن اهو ممڪن هجي ته سندس پوئين زندگيءَ جي ياد کي ميساريو وڃي. هوڏانهن وري هڪ آمرَ جي اختيار ڪيل پٽ پنهنجي لاءِ سيزر جو لقب چُونڊيو هو پر هو تمام گهڻو عقلمند هو جو اُميد ڪيائين ته يا ته ڪيس شڪست اچي يا وري سندس تمنا هئي ته هو ان غير معمولي شخص سان برابري ڪري سگهي. سينيٽ ۾ تجويز پيش ڪئي وئي ته منِسٽر جي مرتبي کي نئين لقَب سان مٿاهون ڪيو وڃي، ۽ تمام ڏکي ۽ غور طلب بحث مباحثي کانپوءِ، تمام گهڻن منجهان، آگسٽس جو نالو چونڊيو ويو جنهن کي ملڪ جي امن ۽ وقار قائم ڪرڻ ۽ انکي برقرار رکڻ جو اڪيلو ۽ نهايت ئي معتبر نمائندو تسليم ڪيو ويو. انڪري آگسٽس هڪ شخصيت جو نالو هو ۽ سيزر هڪ ڪٽنب جو. اهو ئي ٻنهي ۾ فرق هو. پهريون هڪ شهزادي جي حيثيت ۾ هي جهان ڇڏي ويو يعني ان خطاب سان جيڪو ڪيس ڏنو ويو هو ۽ پوئين جي سُجاتپَ. هڪ اختيار ڪيل پٽ ۽ عورتن سان دوستيءَ جي هئي. نيرو آخري شهزادو هو جيڪو جُولين جي خانداني اعزازن حاصل ڪرڻ جي موروثي دعويٰ ڪرڻ جو پاڻ کي حقدار سڏائي پئي سگهيو. پر سندس موت جي وقت تي، سچي صديءَ جي روايت، سيني خطابن کي شهنشاهي مانَ مرتبي ۽ وقار سان مضبوطيءَ سان جڪڙي ۽ ڳنڍي ڇڏيو هو ۽ شهنشاهت جي لڳاتار سلسلي رومي، يوناني، فرانسيسي ۽ جرمني جي شهنشاهن، جمهوريه جي خاتمي کان وٺي اڄ ڏينهَن تائين اُنهن اعزازن کي پاڻ وٽ محفوظ ڪري ڇڏيو آهي. هڪ انفراديت کي بهرحال جلد ئي رائج ڪيو ويو. آگسٽس جي مقدس خطاب کي هميشه واسطي حاڪم جي لاءِ چونڊيو ويو، جڏهن ته سيزر جو نالو ذهني ڪشادگيءَ سان سندس عزيزن جي حوالي ڪيو ويو، ۽ گهٽ ۾ گهٽ هئڊرئن جي حڪومت کان وٺي اهو اعزاز رياست جي ٻي ماڻهوءَ کي به عطا ڪيو ويو جيڪو سيني جي نظر ۾ اهڙو هجي جنهن کي شهنشاهت جو امڪاني وارث ڪوٺي سگهجي.

هڪ آزاد آئين جي لاءِ آگسٽس جي دل ۾ جو ڪا عزت ڪانه هئي، جنهن کي هُن تباهه ڪري ڇڏيو هو، هن ڳالهه کي فقط تڏهن چڱيءَ طرح سمجهائي سگهجي ٿو جڏهن هن چالاڪ آمرَ جي ڪردار ۽ خاصيتن جو چڱيءَ طرح مطالعو ڪجي: ٿڌو دماغ، سنگدل ۽ طبيعت جو بزدل انهن ٽن عنصرن ڪيس 19 سالن جي ڄمار ۾ منافقت جي لباس پائڻ تي آماده ڪيو جنهن کي پوءِ هن سڄي زندگي پاڻ تان نه لاٿو. ساڳئي هٿَ سان ۽ شايد ساڳي طبيعت سان هن سِسيرو جي قتل جي فتويٰ لکي ۽ سِنا جي دفاع ٻامي تي پڻ صحيح ڪئي، سندس سُٺايون توڙي خرابيون بڻي مصنوعي هيون، ۽ سندس طبيعت جي مختلف لاهن چاڙهن مطابق، هُو رومي دنيا جو، پهريون ته دشمن لڳندو هو پر پوءِ آخر ۾ دشمن مان بدلجي روم جو بابو بڻجي ويندو هو.[26] جڏهن هن شهنشاهي اختيارن بابت هڪ هوشياريءَ وارو سرشتو ٺاهيو، ته سندس اعتدال پسنديءَ جو روَيو سندس اندروني خوف باعث هن اختيار ڪيو هو. هن ماڻهن کي، شهري آزاديءَ جي، ۽ فوجن کي شهري حڪومت جي تصور سان دوکو ڏيڻ پئي چاهيو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

1. سيزر جو موت هميشہ سندس اکين اڳيان هوندو هو. هن پنهنجي پوئلڳن تي اعزازن جا انبارَ ۽ دولت جا ڍيرَ خرچ ڪيا هيا پر سندس چاڪي جا دلپسند دوستَ، سازشين جي ٽولي سان گڏ هئا. سندس فوجين جي وفاداري، ڪنهن بہ ڪليل بغاوت خلاف، سندس اختيارن جي حفاظت ڪري پئي سگهي، پر سندن سخت پهريداري يا خبرداري بہ سندس ذات کي اُن خنجر جي وارَ کان محفوظ نہ پئي ڪري سگهي جيڪو اُن کي سندس خلاف استعمال ڪرڻ جو پڪو پَهَ ڪري آيو هجي، ۽ روم جي ماڻهن جِن بروٽس (Brutus) [27] کي عزت سان ياد رکيو هو، تہ ان عَمل جي ورجائيندڙ کي يقيني طور تي هُو تاڙيون وڄائي داد ڏيندا ۽ ڪيس ساراهيندا. سيزر پنهنجي مقدر کي پنهنجي خلاف پاڻ چيڙائي ڇڏيو هو جو هن پنهنجي طاقت ۽ وِتَ کان وڌيڪ ان جو ڏيکاءُ ڪيو هو. ڪونسل يا مئجسٽريٽ شايد سانت ۽ سڪونَ ۾ حڪومت ڪري ها. شهنشاهہ جي خطاب اختيار ڪرڻ ڪانپوءِ، روم جا ماڻهو سندس زندگي ختم ڪرڻ لاءِ تيار ٿي ويا هيا. آگسٽس تمام عقلمند هو، ڪيس خبر هئي تہ انسانذات تي، رڳو نالن جي مَٽ سَٽ سان، اختيار هلائبو آهي، نہ وري هُن پنهنجي اُميدن کان دوکو کاڌو هو تہ سينيٽ ۽ روم جا ماڻهو وري غلاميءَ جو طوق پنهنجي ڳچيءَ ۾ وجهندا، پر شرط اهو هو تہ کين عزت ۽ آبرو منديءَ سان يقين ڏياريو وڃي تہ سندن پنهنجي ساڳي قديمي آزادي جيئن جو تيئن کين حاصل هئي، هڪ ڪمزور سينيٽ ۽ ناتوان ۽ نِبل ماڻهو سرهائيءَ منجهان ان خوش ڪندڙ فريب کان تيستائين مطمئن هئا، جيستائين ماڻهن جي گُڻن، ۽ آگسٽس جي جانشينن جي دورانديشيءَ جي کين حمايت حاصل هئي. اهو آزاديءَ جو اصول نہ پر خود - حفاظتيءَ جو مقصد هو جنهن ڪجهہ ماڻهن کي ڪئليگولا، نيرو ۽ ڊوميٽين خلاف سازشون ڪرڻ تي آماده ڪيو. اُنهن شهنشاهہَ جي اختيار کي پنهنجي وارَ جو نشانو نہ بنايو هو پر هنن هڪ اهڙي شخص تي حملو ڪيو جيڪو فقط هڪ آمِر هو.

هتي هڪ يادگار موقعي جو ذڪر بہ ڪجي جنهن ۾ سينيٽ ستر سالن جي سانت ۽ صبر ڪانپوءِ، گهٽي وقت کان وساريل پنهنجي حقن کي ٻيهر بحال ڪرڻ جي هڪ ناڪام ڪوشش ڪئي، ڪئليگولا جي قتل کان پوءِ جڏهن تخت خالي ٿيو تہ مئجسٽريٽن، جُو پيٽر ديوتا جي مندر ڪئپيٽول ۾ اسيمبلي جو اجلاس سڏايو، سيزر جي ياد کي نِنديو ويو، ڇُپ چاپ ۾ ماڻهن جي ڪجهہ اهڙن ٽولن کي آزادي ڏنائون جيڪي مجبوريءَ مان سندن ساٿ ڏيندا هئا ۽ اَنن ۽ چاليهن (انيتاليهن) ڪلاڪن ۾ گڏيل ملڪيت جي خود مختيار مُنهندارن طور پنهنجا اختيارَ استعمال ڪرڻ لڳا. سندن ڳالهيون اڃا جاري هيون تہ هوڏانهن شهنشاهہ جي محافظن هڪ فيصلو ڪري ورتو. بيوقوف ڪلاڊيَس، جرمئينيڪَس جو ڀاءُ، اڳيئي سندن ٽولي ۾ شامل هو، ڪيس رنگ برنگي شاهي وردي پاتل هئي ۽ هٿيارن جي زور تي سندس اليڪشن ۾ حمايت ڪرڻ لاءِ تيار هو. آزاديءَ جي خواب جي ساڀيان تہ آخر ۾ ملٽي هئي، تنهنڪري لازمي غلاميءَ جي امڪاني زنجيرن ۾ جڪڙجڻ خلاف سينيٽ ڪجهہ سجاڳيءَ جو مظاهرو ڪيو. ماڻهن جي ڇڏي وڃڻ ۽ فوجي طاقت جي خوف کان ڪمزور اسيمبلي، شاهي محافظن جي ان تجويز کي مجبوريءَ مان منظور ڪري ڇڏيو تہ عام معافي جي فائدن کي قبول ڪيو وڃي جنهن جو اعلان ڪلاڊيَس، دوراانديشيءَ مان ڪيو هو ۽ دل جي ڪشادگيءَ مان پنهنجي اعلان کي وقار [28] پڻ بخشيو هئائين.

II . فوجين جي گستاخي واري رويي ۾، آگسٽس کي تمام وڏن خوفن ۽ خطرن جي گهڻٽي وڃندي محسوس ٿي. شهرين جي نِراسائي بہ فوجين جي طاقت کان وڌيڪ ڪجهہ بہ نہ پئي ڪري سگهي جيڪي ڪنهن بہ وقت ڪجهہ بہ ڪري ٿي سگهيا. ماڻهن تي سندس پنهنجا اختيارَ بہ ڪيڏا نہ غير يقيني هيا جن کي هر چڱي ۽ سماجي ڪمَ جي

پيڪڙي ڪرڻ جي ٻاڻ ٿي ترغيبَ ڏني هيائين. هن سندن بغاوت جا آوازَ ٻُڏا هئا. انڪري سندن خاموشي واري سانت ڪا بيحد خوفزده هو. هڪڙو انقلاب ته بيشمار انعامن اڪرامن جي برسات وسائڻ سبب خريد ڪيو ويو هو پر ٻيو انقلاب ممڪن هو ته اُنهن انعامن جي تعداد ڪي ٻيڻو ڪري ڇڏي. فوجن جو، سيزر ۽ سندس خاندان سان وفاداريءَ جو وَچن ٿيل هو. پر جڏهن ماڻهن جو تعداد وڌو هجي ته پوءِ وَچَن ۽ واعدا بدلجندي دير نه ڪندا آهن ۽ نه ئي وري دائمي هوندا آهن. روم جي خطرناڪ ماڻهن جي دل ۽ دماغ ۾ ڪافي انديشا ۽ بدگمانيون هيون. تنهنڪري آگسٽس اُنهن سيني کي پنهنجي مدد لاءِ طلب ڪيو. نظم ۽ ضبط تي سختيءَ سان عمل ڪرڻ لاءِ قانون لاڳو ڪيائين. سينيٽ جي عظمت ڪي، شهنشاهه ۽ فوج جي وچ ۾ پنهنجي ڪردار ادا ڪرڻ جي گذارش ڪيائين ۽ جمهوريه جي پهرئين مئجسٽريٽ جي حيثيت[29] ۾ دليريءَ سان ماڻهن جي وفاداري حاصل ڪيائين.

ٻه سؤ ويهن سالن جي ڊگهي عرصي ۾ يعني موجوده چالاڪيءَ واري سرشتي قائم ٿيڻ کان ڪموڊس جي موت تائين، فوجي حڪومت جا سندس ورثي ۾ مليل خطرا، گهٽي پاڱي هٽي ويا هيا. سپاهي پنهنجي ئي طاقت جي حماقت واري احساس توڙي شهري اختياري جي ڪمزوريءَ تي ڪو قدم نه کڻندا هئا جو ته طاقت جي مظاهري جو نتيجو، پهريون توڙي پوءِ. پيانڪ قدرتي آفتن جي صورت ۾ نڪتو. ڪئليگولا ۽ ڊوميٽيَن کي پنهنجن ئي محلاتن ۾ سندن ئي پاليل ماڻهن قتل ڪيو. پهرئين جي موت تي جيڪو لرزو ۽ ڇُرٻر روم ۾ پيدا ٿي، اُها شهر جي ديوارن تائين محدود رهي. پر نيرو پنهنجي تباهيءَ ۾ سڄي شهنشاهت کي متاثر ڪري ڇڏيو. فقط ارڙهن مهينن جي مختصر عرصي اندر، ڇهُن شهزادن جا سِرَ تلوار سان قلم ڪيا ويا، ۽ پوري رومي دنيا، فوجين جي غضب واري تِڪَ ۽ تاوَ کان دهلجي وئي، سواءِ هن ٿورڙي وقفي جي جنهن ۾ فوجي طاقت کي پنهنجو زور ڏيکارڻو هو. آگسٽس کان ڪموڊس تائين ٻن صدين جو عرصو، سواءِ ڪنهن شهري جي رت وهائڻ يا انقلاب برپا ٿيڻ جي، آرام سان گذري ويو. شهنشاهه کي، سينيٽ جي اختيارَ ۽ فوجين جي رضامنديءَ [30] سان چونڊيو ويندو هو. فوجي پنهنجي وفاداريءَ جي قَسم سان سچا رهندا هئا ۽ ٻِنِ معمولي قسم جي فسادن جي پردي کڻڻ لاءِ، روم جي تاريخ جي ورقن جو باريڪ بينيءَ سان مطالعو ڪرڻو پوندو ۽ سواءِ ڪنهن جنگ جي [31] خطري ۾ پوڻ جي اُنهن فسادن کي ٿورڙن ئي مهينن جي اندر ختم ڪيو ويو.

اليڪشن ذريعي شهنشاهي حاصل ڪرڻ لاءِ تخت واري جهڳهَ هڪ ايڏي ته وڏي شئي آهي جنهن ۾ خطري ۽ شرارت جو امڪان هر وقت رهي ٿو. رومي شهنشاهَ، پنهنجي فوجين کي بي يقينيءَ جي ڪيفيت کان بچائڻ جي خواهش ۾، هڪ عجيب مقصد حاصل ڪرڻ جي لالچ ڪئي، ۽ پنهنجي رٿيل پروگرام واري جانشين لاءِ پنهنجي موجوده طاقت جو تمام وڏو حصو ان جي حوالي ڪيائين، جيڪو سندس موت کان پوءِ، ڪيس ان لائق بڻائيندو ته ان سيڪجهه جو وارث بڻجي وڃي جيڪو ڪجهه به بچي ويو هو پر اهڙي چالاڪيءَ سان جو شهنشاهت ۾ مالڪن جي تبديليءَ جي خبر به نه پئجي سگهي. اهڙيءَ طرح آگسٽس، جڏهن سندس سڀ مناسب موقعا، غير متوقع موتن سبب، ڪائنس کسجي چڪا هيا، پنهنجون آخري اُميدون ٽائبيريَس ۾ رکيون، پنهنجي جهوليءَ جهليل پُٽ لاءِ محتسب ۽ مئجسٽريٽ جا اختيارَ حاصل ڪيائين ۽ ٻاڻ هڪ قانون پاس ڪيائين ته مستقبل جي شهزادي کي به صوبن ۽ فوجن مٿان اوترائي اختيارَ هوندا جيترا سندس پنهنجا هئا. [32] اهڙيءَ طرح ويسپاسيان، پنهنجي وڏي ۾ وڏي پُٽ جي ڪشادي ذهن کي بنهنجي مرضيءَ مطابق تبديل ڪري ڇڏيو. ٽائيٽس کي مشرقي فوجن طرفان ساراهيو ويندو هو، جن تازو سندس ڪمانَ ۾ جُوڊيا جي فتح جو ڪارنامو سرانجام ڏنو هو. سندس طاقت کان ماڻهو خوف زده رهندا هئا، ۽ جيئن ته پنهنجي جوانيءَ جون حدون اورانگهي، هُن پنهنجين چڱاين کي ڪجهه اونداهو ڪري ڇڏيو هو ته سندس نيتن ۽ اِرادن کي شڪَ

جي نظر سان ڏٺو ويو. اهڙن اجاين شڪَن شُبهن جي داستانن ٻڌڻ جي بجاءِ، عقلمند شهنشاهَ، ٽائٽس ڪي شهنشاهي وقارَ جي سيني اختيارنِ سان وابستہ ڪري ڇڏيو ۽ احسانمند پُٽ پنهنجي نِهٺائي ۽ وفاداريءَ سان وزير هئڻ جي اعزاز ۽ ڪيس خوش رکندڙ پيءُ لاءِ پاڻ کي پوري طرح لائق ثابت ڪيو.[33]

ويسپاسيان جي تعريف لائق عقلمنديءَ، ڪيس هر اُها شئي قبول ڪرڻ لاءِ آماده ڪيو جنهن ذريعي سندس مٿاهين مرتبي تي پهچڻ جي تازي جوڪائتي قدم جي تصديق ٿي سگهي. مليٽري جي قسم ۽ فوجن جي وفاداري جي تقدس وارين روايتن کي هينئر پورا سؤ سال ٿي ويا هيا جيڪي سيزرس جي نالي ۽ ڪٽنب سان منسوب هيا، ۽ توڙي جو اهو خاندان جهوليءَ جهليل پُٽن جي مصنوعي رسم ذريعي لڳاتار رهندو آيو هو، پر روم جا ماڻهو، نيرو جي ذات ۾، جرمنٽڪَس جي پوٽي ۽ آگسٽس جي موروثي وارث کي تمام گهڻي عزت ڏيندا هئا. بي دلي، ناراضگي ۽ ضمير جي ملامت جي باوجود، شهنشاهي محافظن کي آماده ڪيو ويو تہ هو هڪ آمِرَ [34] جي طرفداري ڪرڻ ڇڏي ڏين. گلبا، اوٿو ۽ وِٽيلِيَس شهنشاهن جي تڪڙي زوالَ فوجن کي سيکاري ڇڏيو تہ شهنشاهن کي سندن ئي خواهش جي مخلوق ۽ ضابطن کان آزاد انسان سمجهيو وڃي. ويسپاسيان جو جَمُر نِيچ هيو، سندس ڏاڏو خانگي سپاهي هو، سندس پيءُ [35] روينيو کاتي جو هڪ ننڍو آفيسر هو، سندس پنهنجي ذهانت کيس وڏي عمر ۾ مٿاهون ڪري شهنشاهت تائين پهچائي ڇڏيو هو، پر سندس ذهانت چمڪڻ جي بجاءِ، ڪارآمد وڌيڪ هئي، ۽ سندس اوگڻن جي ذِلتَ، سندس حقارت واري سخت ڪنجوسيءَ ذريعي ٿيندي هئي. اهڙي شهزادي پنهنجين سَچين ترجيحن طرف توَجهہ ڏيندي پنهنجي پُٽ جي ساٿ کي بهتر سمجهو جنهنجي شاندار ۽ انتهائي وڻندڙ طبيعت ۽ ڪردار، ممڪن هو تہ سندس نامعلوم اصليت کان ماڻهن جو توجہ هٽرائي، فلئوين جي گهراڻي جي شان شوڪت طَرف وٺي وڃي. ٽائٽس جي نرم روَيي جي انتظام هيٺ، رومي دنيا کي وقتي خوشي ملي، ۽ سندس محبوب يادِ، پندرهن سالن تائين سندس ڀاءُ ڊوميٽين جي بُرن لڇڻن کي ڍڪي ڇڏيو.

نروا، ڊوميٽين جي قاتلن کان رنگ برنگي شاهي وردي اجا ورتي مس هئي تہ ڪيس احساس ٿيو تہ ڪمزوريءَ واري وڏي عمر ۾ هاڻي هُو ماڻهن ۾ پکڙيل لاقانونيت جي تيز وهڪرن کي روڪڻ جي قابل نہ رهيو هو ۽ جيڪي سندس اڳئين جانشين جي وقت ۾ تمام وڌي ويا هئا. سُٺن ماڻهن طرفان سندس نرم رويي کي پسند ڪيو ويو پر نسلي طرح بگڙيل رومين کي اهڙي سخت ماڻهوءَ جي تلاش هئي جيڪو جڏهن انصاف ڪري تہ مُجرمنِ* ۾ ڏوهہ ڪندڙ ماڻهن جون دليون خوف وچان ڏڪي وڃن. توڙي جو سندس مِٽ مائٽ گهڻا هئا، پر سندس پسند جي نظر هڪ ڌاريئي تي وڃي پئي. هن ٽراجن کي پُٽ ڪري اختيار ڪيو جڏهن هو ان وقت چاليهن سالن جو هو ۽ جنهن اُن وقت هيٺين جرمنيءَ ۾ هڪ طاقتور فوج جي ڪمانَ ٿي ڪئي، ۽ سينيٽ جي فرمان موجب، ڪيس فورن هُن جو ساٿي ۽ شهنشاهت ۾ سندس جانشين بنايو ويو.[36] ان ڳالهہ تي جيترو افسوس ڪجي اوترو گهٽ آهي تہ اسان هڪ طرف نيرو جي ڏوهن ۽ حماقتن جي سيني بيهودن سلسلن کي ڳڻائيندي ٿڪجي پيا آهيون تہ ٻي طرف وري ٽراجن جا ڪمَ ۽ عملَ بہ هڪ ننڍي پر نہ هئڻ جهڙي دستاويز يا هڪ مشڪوڪ خوشامد نامي منجهان جمع ڪرڻا آهن. بهرحال مدح سرائي اهڙي ضرور ملي آهي جيڪا مختلف قِسمن جي آهي ۽ ان کي ڪنهن بہ طرح خوشامد جي زِمري ۾ نٿو آڻي سگهجي. ٽراجن جي موتَ کان اڍائي سؤ سالَ پوءِ، سينيٽ، هڪ شهنشاهہ جي تاج ۽ تخت سنڀالڻ جي موقعي تي،

پنهنجي دستوري داد ۽ شاباس ڏيندي ۽ هن لاءِ نيڪ تمنائن جو اظهار ڪندي ڪيس چيو " هو پلي آگسٽس کان بہ وڌيڪ سَرهائي ۽ خوشيون ڏسي ۽ ٽراجن کان بہ وڌيڪ چڱاين جو مالڪ ٿئي."[37]

اسان کي ان ڳالهہ جو يقين ڪرڻ گهرجي تہ پنهنجي ملڪ جو پيءُ ان ڳالهہ تي مُنجهي پيو هو تہ هو پنهنجي مائٽ هئڊرئن کي مڪمل خود مختياري جا اختيارَ سؤنپي يا نہ ڇو تہ سندس ڪردار ڪافي مشڪوڪ هو. سندس آخري گهڙين ۾، شهزادِي پلوٽينا ٽراجن کي، يا تہ فيصلي جي صلاحيتن جي ڪمزوريءَ جو الزام ڏنو يا وري وڏي جرئتمنديءَ سان ڪيس مصنوعي طرح سان اختيار ڪيل [38] پُٽ ظاهر ڪيو. جي اهو سچ هجي تہ ان سان هرو ڀرو اختلاف بہ نٿو ڪري سگهجي، ۽ هئڊرئن نهايت ئي سانت ۽ سُڪون سان سندن قانوني جانشين طور تسليم ڪيو ويو. جيئن اڳ ۾ ٻڌايو ويو آهي تہ سندس حڪومت ۾، سڄي شهنشاهت ۾ امن ۽ خوشحاليءَ جو دوُر دوُرو هو. هن هر فنَ ۽ هنر کي همٿايو قانون قاعدن کي بهتر بنايو، فوجي نظم ۽ ضبط کي مضبوط ڪيو. ۽ هر صوبي ۾ پاڻ پهچي ۽ سُڌارا آندائين. سندس ذهانت جي تازگي ۽ وسعت، شهري ۽ عوامي پاليسيءَ جي باريڪ بينين ۽ گهڻ پاسائن رُخن جي لاءِ بہ نهايت ئي موزون هئي. ۾ سندس رُوح ۾ جيڪي جذبا حڪومت ڪري رهيا هيا تہ اُهي فضول هورا ڪورا يا جستجو ۽ اجائي آڪڙ وارا هئا. جيئن اُهي متس قبضو ڪندا هئا ۽ جيئن اُهي مختلف شين ڏانهن مائل ٿيندا هئا تہ هئڊرئن پوءِ واري واري سان، ڪڏهن تہ هڪ بي بها شهزادو هوندو هو، هڪ کِلڻ جهڙو دليل باز لڳندو هو يا وري هڪ حاسد آمِر ٿي ويندو هو. هونئن مجموعي طور تي سندس روَيو، سندس برابري واري سلوڪَ ۽ اعتدال پسندي جي وصفن جي ڪري، نهايت ئي تعريف جوڳو هو. تنهن هوندي بہ سندس حڪومت جي شروعاتي ڏينهن ۾، هن چار اهڙا سينيٽر مارائي ڇڏيا جن کي هو پنهنجا ذاتي دشمن سمجهندو هو ۽ جن کي شهنشاهت جي لائق سمجهيو ويندو هو، ڪيس تڪليف ۾ مبتلا ڪندڙ سندس بيماري اينگهہ ڪري وئي جنهن سبب هو چيڙاڪ ۽ ظالم ٿي پيو هو. سينيٽ ان فيصلي ڪرڻ ۾ ٻڌتر جو شڪار ٿي وئي تہ ڪيس ديوتا ڪري پڪاريو وڃي يا هڪ آمِر، ۽ جيڪي اعزاز سندس ياد جي لاءِ مخصوص ڪيا ويا هئا، سي پارسا انٽونينَس [39] جي دعائن ۾ شامل ڪيا ويا.

هئڊرئن جو هر گهڙي بدلجندڙ خيال، سندس جانشين جي فيصلي ڪرڻ تي اثر انداز ٿيو. پنهنجي دماغ ۾ ڪيترين اهم ۽ نمايان شخصيتن جي نالن تي ويچاريندي هن سوچيو تہ هو ڪانئن نفرت ڪندو هو. نيٺ سندس چُونڊَ وارو نظر اِيليَس ويرس تي وڃي پئي جيڪو هر جنسيت ۾ مبتلا ۽ هڪ عيش پرست معزز هو جنهن لاءِ انٽونينَس [40] جي بيحد حسين عاشق ان جي سفارش ڪئي هئي. ۾ هڪڙي طرف هئڊرئن پنهنجي واکاڻ پاڻ ڪندي خوش ٿي رهيو هو تہ فوجين بہ سندس بيحد تعريفون ٿي ڪيون جن جي منظوري تمام گهڻي دولت جي عيوض ورتي وئي هئي هو ڏانهن نئون [41] سيزر زندگيءَ جي ياڪرن مان نڪري بي وقتي موتَ جي مُنهن ۾ هليو ويو. هن پويان نقط هڪ پُٽ ڇڏيو. هئڊرئن، انٽونِنز جا احسان مڃيندي، چوکر جي تعريف ڪئي، هن کي پيَس جهوليءَ جهليو ۽ مارڪَس جي تخت نشينيءَ جي وقتِ ڪيس خود مختياريءَ جي اختيار ۾ هڪ جيترو حصو ڏنو ويو. نوجوان ويرس جي تمام گهڻين خرابين منجهان، هن ۾ ساڳئي وقت هڪڙي چڱائي بہ هئي ۽ اُها هيءَ تہ سندس سياڻي ساٿيءَ لاءِ ڪيس، بي انداز عزت هئي جنهن لاءِ هو شهنشاهت جي پابندي واري سار سنڀال لهڻ بہ خود بخودئي بند ڪري ڇڏي هئي. فيلسوف شهنشاهہ سندس حماقتن کي لڪايو. سندس موت تي افسوس ڪيو ۽ سندس يادگار تي هڪ ماناتتي چادر چاڙهائي ڇڏي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جيئن ٿي هٽبرئن جي خواهش يا تہ مطمئن ٿي يا وري انجو ابتو اثر ٿيو هن. بهرحال هڪ عزم ڪيو تہ پاڻ ڪو اهڙو ڪم ڪري وڃي جو سندس پويان ايندڙ نسل سندس احسانمند رهي. هن سلسلي ۾ هن رومي تخت جي عظمت وڌائڻ لاءِ هڪڙو ڪم ڪيو. سندس سُجاڳ واري نظر، هڪ پنجاهہ سالن جي سينيٽر کي هٿ ڪيو، جيڪو سڄي زندگي هر خامي يا خرابيءَ کان پاڪ رهيو هو ۽ هڪ سترهن سالن جو نوجوان جنهن جي وڌندڙ عمر ۾ رڳو سُنا گڻ ۽ چڱايون ٿي نظر آيون. هنن مان جيڪو وڏو هو ان کي هٽبرئن جو پٽ ۽ جانشين بنايو ويو پر ان شرط تي تہ هُو ننڍي کي جهوليءَ جهليندو. پنن انٽونزنز (جو تہ هاڻي اسان لُنهن متعلق ٿي ڳالهايون ٿا) پائيتاليهن سالن تائين رومي دنيا تي، ڏاهپ ۽ سٺي ڪردار جي لڳاتار جذبي سان حڪومت ڪئي هئي. جيتوڻيڪ پيَس کي ٻہ پٽ هئا، [42] پر هن کي پنهنجي ڪُٽنب کان وڌيڪ روم جي بهتري وڌيڪ پياري هئي. پنهنجي ڌيءَ فاسٽينا کي نوجوان مارڪس سان پرڻائي ڇڏيائين. سينيٽ کان مئجسٽريٽ ۽ صوبي جي گورنري جا اختيارَ منظور ڪرايائين ۽ شايد حسدَ جي شاندار حقارت مان يا وري بلڪل بيخبريءَ مان، کيس حڪومت سان لاڳاپيل هر پورهئي سان کيس شامل ڪيو ويو. پنهنجي جڳهہ تي مارڪَس، پنهنجي مُحسن جي ڪردار کي بيحد مانُ ڏنو، وڏي ۽ والد جي حيثيت ۾ ساڻس پيار ڪيائين. حاڪم [43] جي حوالي سان سندس فرمانبرداري ڪيائين ۽ جڏهن هُو هن دنيا ۾ نہ هو تہ پنهنجي پوري انتظام کي سندس ئي مثالن ۽ سونهري اصولن مطابق هلايائين. سندس گڏيل حڪومتن جو دؤر شايد تاريخ جو اڪيلو دؤر آهي جنهن ۾ حڪومت کي رڳو اهو اونو هوندو هو تہ روم جي عظيم ماڻهن کي گهٽي ۾ گهٽو خوش ڪيئن رکجي.

ٽائٽس انٽونينَس پيَس کي پوري سچائيءَ سان ٻيو نُوما * سڏيو ويو آهي، مذهب، انصاف ۽ اَمن سان ساڳيو پيار، ٻنهي شهزادن جي امتيازي خاصيت ۽ سجاڳ هئي. پر ٻي نمبر شهزادي جي اخلاق عادتن جي فائدن ۽ فياضيءَ لاءِ وڌن موقعن جي گنجائش موجود هئي. نُوما فقط ڪجهہ ڳوٺاڻي ڳوٺن جي ماڻهن کي روڪي پئي سگهيو تہ هڪ ٻئي جي فصلن جي ڦُرلٽ کان پاسو ڪن. انٽونينَس قانون ۽ سانت سُڪون جي ماحول کي زمين جي گهٽي کان گهٽي حصي تائين پهچائي ڇڏيو. سندس حڪومت جو نمايان ڪارنامو اهو آهي تہ هُن تاريخ لاءِ اُهو مواد ڇڏيو آهي جيڪو اُن رجسٽر جي مواد کان بلڪل مختلف آهي جنهن ۾ انسانذات جا ڏوهَہ، حماقتون ۽ بدنصيبيون لکيل هونديون آهن. ذاتي زندگيءَ ۾ هو انتهائي مانيٽو، مهذب ۽ سٺو انسان هو. سندس اخلاق جي ڇاتي ڇَر واري سادگي، اجائي آڪڙ ۽ مصنوعيت لاءِ ٻنهہ اوپري هئي. هن پنهنجي مُقدر جي سُٺن موقعن کي اعتدال سان ماڻيو تي ۽ سوسائٽي [44] جي معصوم خوشين مان بہ مطمئن هو ۽ سندس رُوحَ جي نيڪي ۽ پلاٽي، سندس مانيٽي مزاجَ جي سرهائيءَ مان لياڪاپائي رهي هئي.

مارَڪس آريليس انٽونينَس جي خاصيت ڪجهہ سخت قسم جي ۽ جفاڪشي واري هئي. [45] اهو ڪيترين ۽ علم ۽ ڄاڻ جي ڪانفرنسن ۾ شامل ٿيڻ جو، صبرسان ڪيترن ئي ليڪچرن کي ٻڌڻ جو ۽ ڪيترين ئي راتين جو اڏرات تائين پڙهڻ، لکڻ ۽ مطالعي ڪرڻ جو فصل هو جنهن کي هن وڏي محنت ۽ خلوص سان حاصل ڪيو هو. فقط ٻارهن سالن جي عمر ۾، هُو اسٽائڪن جيَ سخت سرشتي ۾ شامل ٿيو، جن کيس جسمَ کي دماغَ ۽ جذبن کي شعورَ جو فرمانبردار بنائڻ سيکاريو، ۽ اهو بہ تہ نيڪيءَ کي صرف چڱائي ۽ بديءَ کي فقط برائي سمجهي، ۽ ٻاهرين شين کي پنهنجو نہ سمجهي پر انهن کان لاتعلقي [46] ڏيکاري، ڳُوڙهي سوچَ ۽ فِڪر مان، هڪ ڪئمپ جي گوڙ واري ماحول ۾ لکيل سندس تحريرون اجا تائين سلامت آهن. هن پنهنجي متاهين مرتبي جو خيال ترڪ ڪندي، عام ماڻهن

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۾ اچيُ فلسفي تي سَبقَ پڙهايا. هي سندس اهڙو پسنديده روَيو هو جيڪو گهڻو ڪري وڏن درويشن يا شهنشاهن جي شان مطابق نه هوندو آهي. [47] سندس زندگي، زينو جي اخلاقي اصولن بابت، چڱن اڪيـن ڏٺو احوال آهي.* هو پاڻ سان سخت هو، پر ٻين جي ڪوتاهين تي مهربان هوندو هو. انصاف وارو ۽ پوري انسانذات تي مهربان ۽ شفيق هو. ڪيس ان ڳالهه تي افسوس هو ته اڻويديَس ڪئيسيَس، جيڪو شام ۾ بغاوت ڪي اُپارڻ جو باعث بڻيو هو، ۽ بعد ۾ گذاري ويو. سندس اُميدن جي ابتڙ ثابت ٿيو هو جو هُو دشمنن ڪي دوستيءَ ۾ تبديل ڪرڻ جي خوشي ڪيس نه ڏئي سگهيو هو ۽ هُن اهڙي جذبي جي خلوص ڪي ساراهيو هو جنهن ذريعي هڪ غدار [48] جي حمايتيُن خلاف، سينيٽ جي ناراضگيءَ ڪي ڪجهه اعتدال ۾ آندو ويو هو. جَنگ سان ڪيس نفرت هئي جنهن ڪي هو انساني فطرت جي بي حرمتي ۽ اُن لاءِ هڪ آفت سمجهندو هو، پر جڏهن انصاف واري حفاظت جي ضرورت ۽ گهڙي اچي وئي ۽ ڪيس هٿيارَ ڪڻڻا پيا ته هو سياري ۾ به ٻاهر نڪري پيو ۽ دنيوب جي برف سان ڍڪيل ڪنارن تي اُنن فوجي معرڪن ۾ خود حصو ورتائين پر ٿَڌ جي سختي آخرڪار سندس ڪمزور هاڻيءَ لاءِ موتمار ثابت ٿي. سندس دوُر ۽ انساني گُڻن ڪي هنجي پويَن توڙي ايندڙ نسلَ بيحد احسانمنديءَ سان ياد ڪيو ۽ سندس موت ڪان سوُ سال پوءِ به بيشمار ماڻهن جي گهرن ۾ مارڪس انٽونينَس جي مُورت، ٻين ديوتائين سان گڏ، [49] عزت ۽ احترام ڏيڻ لاءِ رکي وئي هئي.

جيڪڏهن ڪنهن ماڻهوءَ ڪي اهو چيو وڃي ته هُو دنيا جي تاريخ جو ڪو اهڙو دوُر ٻُڌائي جنهن ۾ انساني نسل بيحد خوش ۽ سُکيو ستابو رهيو هجي، ته هو سواءِ ڪنهن هَٻڪَ جي اُهو دوُر ٻڌائيندو جيڪو ڊوميٽين جي موتَ ڪان ڪموڊَس جي تخت نشيني تائين گذريو هو. روم جي شهنشاهت جي تمام وڏي حصي تي پُورن اختيارن پر نيڪي ۽ ڏاهپ سان حڪومت ڪئي ويندي هئي. فوجن تي، لڳاتار چئن شهنشاهن جي پرپور ضابطي جي باوجود، سندن رويي ۾ نرمي هوندي هئي جنهن سبب سندن ڪردار ۽ اختيار جو پاڻمرادو احترام ڪيو ويندو هو. شهري نظام جا مختلف طريقا نروا، ٽراجن، هئڊرئن ۽ انٽونننز پاران محفوظ ڪيا ويا هيا، جيڪي آزاديءَ جي تصور سان ٿي سرهائيءَ ۾ سرشار ٿي ويندا هيا ۽ ان ڳالهه تي ڏاڍا خوش هيا ته هو پاڻ ڪي اهڙا وزير سمجهن ٿا جن ڪان قانون جي آڏو جواب طلبي ٿي پئي سگهي، جمهوريه جي عزت ۽ وقار بحال ڪرڻ لاءِ، اهڙا شهزادا اچا وڏي مانَ ۽ شانَ جا مستحق هيا، جيڪڏهن سندن وقت جا رومي ماڻهو، منطقي آزاديءَ جي لطف وٺڻ ۽ ان ڪي ملهائڻ جا اهل هجن ها.

هنن شهنشاهن جي محنتن جي صلي ۾ ڪين گهڻو ڪجهه ملندو هيو، اُهي انعام جيڪي اُنهن جي ڪاميابيءَ ڪان پوءِ سندن انتظار ڪندا هئا، يعني سندن نيڪيءَ بابت ايمانداريءَ واري فخر جو احساس، پنهنجن ماڻهن جي خوشي ۽ سُک سلامتيءَ واري حالت جنهن جي قائم ڪرڻ وارا هُو خود هئا، اهو ئي سندن وڏي ۾ وڏا انعام هئا. هڪ صحيح پر دکدائڪ واقعي، شاندار مسرت جي ماحول ۾ ڪڙاڻ پيدا ڪري ڇڏي. اُنهن شايد اُن دوُر ڪي ٻيهر موٽائڻ چاهيو هو جيڪو خوشين ڪان خالي هجي، جنهن جو مدار فقط هڪ ماڻهوءَ جي ڪردار تي هو. اُها خطرناڪ گهڙي شايد ويجهي ٿي رهي هئي جڏهن ڪو عياش نوجوان يا حاسد آمِر-ان پرپور طاقت جي تباهي آڻڻ جي ڪوشش ڪندو جيڪا فقط سندن عوام جي ڀلائيءَ لاءِ استعمال ٿيندي هئي، سينيٽ توڙي قانونن ذريعي جاري ٿيل مثالي پابنديون شايد چڱاين جي پرچار لاءِ ته موزون هيون پر شهنشاهن جي خامين ڪي دُرست نه ٿي ڪري سگهيون. فوجي طاقت انڌي هئي، جيڪا ڏاڍَ ۽ جبر جي اڻ اجهل هٿيار طور استعمال ٿيندي هئي، ۽ رومين جي طور طريقن جي بِگاڙ ۽ خرابيءَ سندن مالڪن جي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

خوف، لالچ، شهوانيت ۽ ظلمن بابت چاپلوسن توڙي وزيرن کي مواد مهيا ڪري ڏنو جيڪي هر وقت اهڙن موقعن تي هنبوشيون هڻندا آهن ۽ موقعي جو ناجائز فائدو وٺندا آهن.

هي ڏکوئيندڙ خدشا، رومين جي تجربي اڳ ۾ ئي صحيح ثابت ڪري ڇڏيا هيا. شهنشاهن جي دؤر انساني فطرت جون مضبوط ۽ مختلف صورتون چٽيون آهن جن کي اسان، هڪ اجائي ڪوشش ۾، موجوده تاريخ جي گاڏڙ ۽ مشڪوڪ فردن ۾ تلاش ڪريون ٿا. اُنهن شهنشاهن جي روين ۾، اسان جيڪڏهن خوبين ۽ خامين جون آخري حدون تلاش ڪريون ته اسانکي تمام مٿاهين انساني تڪميل يا اسان جي نسل جي نيچ کان به نيچ ذِلت نظر ايندي. ٽراجن ۽ انٽونينز جي سونهري دؤر کان اڳ وارو لوهه جو دؤر هو. آگسٽس جي نالائق جانشينن جي ڪِٽپَ ڪرڻ هڪ اجايو عمل هوندو. خامين ۾ اُنهن جو ڪو به ثاني ڪو نه هو. اُهي شاندار ٿيٽر، جنَ تي ڪانئُن ڪرتبَ ڪرايا ويندا هيا، ڪين هميشه لاءِ ميسارجڻ کان بچائي ڇڏيو آهي. اونداهو ۽ بي ترس ٽائبيريَس، ڀَوائتوڪئليگُولا، احمق ڪلاڊيَس، ذليل ۽ ظالم نيرو، وحشي وِٽيليَس،[50] ۽ بُزدل ۽ هڇارو ڊوميٽين - سڀيئي هميشه واسطي ڌِڪاريل، ٽَڙيل ۽ بدنامي جهڙن لفظن سان ياد ڪيا ويندا. اسي سالن جي عرصي ۾ (سواءِ فقط ويسپاسيان جي مختصر ۽ مشڪوڪ حڪومت جي)[51] روم جا ماڻهو ظلم ۽ بي رحمي جي گهاڻي ۾ پيڙبا رهيا جنهن ۾ جمهوريه جي قديمي خاندانن کي تباهه ڪيو ويو، ۽ هر چڱائي ۽ هر قسم جي ذهانت، جنهن به ان بد قسمت دؤر ۾ مٿي اُڀرڻ چاهيو ته ان کي ختم ڪيو ويو.

هنن راڪاسن جي حڪومت ۾، رومين جي غلامي ٻن خاص حالتن سان گڏيل هئي، پهرين سندن اڳوڻي آزاديءَ جي مناسبت سان ۽ ٻي سندن وڏين سوين بابت هئي، جنهن سبب سندن حالت، ڪنهن به ٻي دؤر يا ملڪ جي ظلمن جي ماريل ماڻهن جي مقابلي ۾ به وڌيڪ خراب ۽ ڏکوئيندڙ ٿي وئي هئي. هنن سببن مان هي نتيجا ڪڍي سگهجن ٿا.

1. مصيبت جي ماريلن جا نازڪ جذبا ۽ شعورَ.

2. ظالمَ هٿان بچڻ يا ڀڄڻ جي نا ممڪن صورت.

1. جڏهن فارس تي سيفي خاندان جي حڪومت هئي ته شهزادن جو هڪ نسل جن جي بيهودگيءَ واري ظلمَ سبب جاڏي ڪاڏي رت جا نشان نظر ايندا هئا، يعني سندن ديوانَ، سندن ٽيبل، ۽ سندن بستري تي اُنهن جي رَت جا نشان هوندا هئا جيڪي سندن خاص ماڻهو سڏرائيندا هئا. هڪ معزز نوجوان جي چوَٽي رڪارڊ ٿيل آهي، ته هُو سُلطان جي موجودگي ۾ تيستائين ڪيس ڪڏهن به ڇڏي نه ويو جيستائين هو ڏسي وائسي پاڻ پڪ ڪري وٺي ته سندس سِرُ سندس ڪُلهن تي اجا تائين سلامت هو. روزانو جو تجربو، رُستن[52] جي شڪَ کي شايد صحيح ثابت ڪري. ان جي باوجود مرتمار تلوار جيڪا فقط هڪڙي ڌاڳي سان مٿس لڙڪي ٿي، لڳي ٿو ته آگهور ننڊ ۾ ستلن کي اجا پريشان نه ڪيو آهي يا وري فارس جي سانت يا سڪون کي ٽوڙيو آهي، ڪيس خبر هئي ته شهنشاهه جو فقط مُنهَن تي گهُمَنڊ به ڪيس مِٽيءَ ۾ ملائي پٽي سگهيس، پر وِڄ جو چمڪو يا ڪو دماغي جهٽڪو به اوترو ئي خطرناڪ ٿي پئي سگهيس ۽ سياڻي ماڻهوءَ جو ڪم اهو هو ته تيزيءَ سان گذرندڙ وقت جي ملهائڻ وارين گهڙين ۾ انساني زندگيءَ جي اٽل عذابن کي وساري ڇڏي. ڪيس شهنشاهه جي غلام هئڻ جو اعزاز حاصل هو جنهن کي اَڻ ڄاتل يا غير اهم والدين کان خريد ڪيو ويو جيڪي اهڙي ملڪ ۾ رهندا هئا جنهن جي ڪيس خبر نه هئي، ۽ سندس ٻالڪپڻ کان وٺي حرم سَراءِ[53] جي معاملن سنڀالڻ جي سخت سِکيا ڪيس ڏني وئي هئي. سندس نالو، سندس دولت ۽ سندس اعزازَ سڀ سندس مالڪ طرفان

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪيس تحفي ۾ ڏنا ويا هيا. جيڪو ناانصافي ڪرڻ ڪانسواءِ، ڪانئس سِپ ڪجهه ڪسي پٽي سگهيو جيڪو ڪجهه هن ڪيس ڏنو هو. رُستن ڪي جيڪا به ڄاڻ يا معلومات هئي ته ان مان سندس تعصب يا بدگمانين جي عادتن يا روايتن جي تصديق پئي ٿي. سندس پولي‍ءَ جي لفظن مان اها پروڙ پئجي پئي سگهي ته اُها ڪنهن به حڪومت جي طريقي سان نه پر مڪمل موروثي بادشاهت سان لاڳاپيل هئي. مشرق جي تاريخ ڪيس شاهدي پئي ڏني ته انسانذات جي حالت سدائين ساڳي ۽ اهڙي رهي هئي.[54] قُرآن (پاڪ) ۽ ان الهامي ڪتاب جي سمجهڻ وارن ڪيس اها ڳالهه ذهن نشين ڪرائي هئي ته سلطان، پيغمبر (صلعم) جو مجيندڙ هو ۽ بهشت جو نائب هيو. پيو ته صبر، هڪ مسلمان جي پهرين نيڪي، ۽ مڪمل فرمانبرداري سندس خدمت جو حصو هو.

روم جي ماڻهن جا ذهنَ غلاميءَ لاءِ ڪجهه مختلف طريقي سان تيار هئا. سندن ٺي سرشتي جي انتهائي خراب حالتن ۽ فوجي تشدد جي ظلم ۽ ڏاڍ جا تمام گهڻا ستايل هيا تنهنڪري اُنهن گهڻي وقت کان وٺي پنهنجن وڏن ۽ وارثن جن آزاد فضا ۾ جنم ورتو هو. هنن پنهنجا جذبا ۽ آدرش پنهنجن سينن ۾ سنڀالي رکيا هيا. هيلويڊيس ۽ ٿريسا، توڙي ٿسيٽَس ۽ پلني جي به تعليم ساڳي هئي جيڪا ڪاٽو يا سسيرو جي هئي. گريشين فلسفي کان، اُنهن انساني فطرت جي وقار ۽ شهري سماج جي اصليت بابت، تمام صحيح، سچا ۽ فراخ دليءَ وارا خيال پنهنجي دماغ ۾ ويهاري ڇڏيا هيا. پنهنجي ملڪ جي تاريخ کين هڪ آزاد هڪ نيڪ ماڻهوءَ ۽ گڏيل ملڪيت جي عزت ڪرڻ سيکاري هئي، کين سيزر ۽ آگسٽَس جي ڪامياب ڏوهن کان نفرت، ۽ اُنهن آمرن کان اندروني طرح ٻَچان پڻ سيکاري هئي جن جي تعريف ۾ هُو ذليل چاپلوسيءَ جا سيبئي لِيڪا لنگهي ويندا هيا. مئجسٽريٽن ۽ سينيٽرن جي حيثيت ۾، کين بالائي ڪائونسل ۾ داخلا ڏني ويندي هئي، جنهن ڪڏهن ڌرتيءَ کي قانون ڏنا هيا، جنهن جي نالي شهنشاهَ جي ڪمن کي اجا وڌيڪ سندَ عطا ڪئي ۽ جنهن جي اختيار کي ايترو ته ذليل ڪيو ويو جو اُنکي آمريت جي انتهائي نِيچ مقصدن لاءِ استعمال ڪيو ويو. ٽائبيريس ۽ اُهي شهنشاهَ جن سندس اصولن کي اختيار ڪيو، اُنهن انصاف جي فريب جي پردي ۾، پنهنجي ڪرايل خونن کي لڪائڻ جي ڪوشش ڪئي، ۽ پوءِ شايد پنهنجي اندرئي اندر ۾ خوش ۽ سرهَا ٿيڻ لڳا ته ڪيئن نه اُنهن سينيٽ کي به پنهنجي ڏوهه ۾ شريڪ ڪيو هو جيڪا سندن چالاڪيءَ جو شڪار ٿي وٺي هئي. هن اسيمبلي ذريعي جيڪي روم جا آخري ماڻهو هيا اُنهن کي خيالي ڏوهن ۽ سچين چڱاين لاءِ ننديو ويو. سندس انتهائي بدنام الزام مڙهيندڙن، حُب الوطني جي خود مختياري واري زبان ڳالهائڻ شروع ڪئي، جن هڪ خطرناڪ شهريءَ تي سندس ملڪ جي ٽريبونل ۾ الزام ثابت ڪيو، اهڙي عوامي خدمت لاءِ دولت ۽ اعزازن جي انعام اڪرام سان کين نوازيو ويو.[55] خوشامدڙين جَجن، گڏيل ملڪيتن جي وقار کي بحال ڪرڻ جو اعلان ڪيو ۽ سندس ٺي پهرئين مئجسٽريٽ[56] جي ذات ۾ ان جي پيچڪڙي به ڪئي، جنهن جي رحم جي درخواست تي اُنهن خوش ٿي تڏهن داد ٿي ڏنو جڏهن هو سندس ايندڙ وقت جي ظلم[57] ۽ بي رحميءَ کان سخت ڪَنبي رهيا هيا. آمِرَ سندن ڪمينگيءَ کي نفرت وچان ڏٺو ۽ سندن لڪل ٻَچان وارن جذبن جو مقابلو هُن سينيٽ جي سچي اداري لاءِ کُليو کلايو پنهنجي سخت نفرت جي سچي اظهار ذريعي ڪيو.

II . يورپ جي ورهاڱي جي نتيجي ۾ ڪيترين ٺي آزاد رياستون وجود ۾ اچي ويون جيڪي وري مذهب، ٻولي ۽ هلت چلت جي روِيَن جي گهڻي هڪ جهڙائيءَ سبب پاڻ ۾ ملي ويون. اهو سلسلو بيحد ڪارآمد ثابت ٿيو جنهن سبب انسانذات جي آزاديءَ جا بيحد سٺا نتيجا نڪتا. هڪ جديد آمِر، جنهن کي نه پنهنجي اندرَ جي مخالفت هوندي ۽ نه

ماڻهن جي، پر پنهنجي برابري وارن ماڻهن جي مثال مان ٿوري رُڪاوٽ، هاڻوڪي دؤر جي ڊِڪار جو پيش. سندس اتحادين جي صلاحَ مشوري جي پابندي ۽ دشمنن جي شَڪن شُبهن جا تجربا ڪيس ضرور ٿيندا. سندس ناراضگيءَ جو مقصد، جيڪڏهن سندس حڪومت جي محدود دائري جي معاملن ڪي في الحال ڇڏي به ڏجي، اهو هو ته هُو هڪ خوشيءَ واري فضا ۾ پنهنجي حفاظت ۽ بچاءَ جا طريقا ۽ پنهنجو ڀاڱ پنهنجي صلاحيتن مطابق آسانيءَ سان حاصل ڪري وٺندو. ڪنهن جي خلاف شڪايت ڪرڻ جي به ڪيس آزادي هوندي ۽ ضرورت پوڻ تي انتقام وٺڻ جا وسيلا به وٽس هوندا. پر رومين جي شهنشاهت سان سڄي دنيا ڀريل هئي، ۽ جڏهن اُها شهنشاهت فقط هڪ ماڻهوءَ جي هٿ وهيٺي ٿي ته دنيا، سندس دشمنن لاءِ، هڪ ڀوائتي جيل جي صورت ۾ محفوظ بڻجي وئي. شهنشاهي آمريت جو غلام، توڙي ڪيس روم ۾ سينيٽ ۾ سندس سوني لاڪيٽ ڳِهڻ جي سزا ڏني وئي هجي يا سيريفس جي ويران جبل تي چڙهي يا دنيوب جي برف ڇميل ڪنارن تي وڃي جلاوطني اختيار ڪري پنهنجي زندگيءَ جا بچيل ڏينهن پورا ڪري، هڪ خاموش نا اُميديءَ ۾ پنهنجي قسمت جي فيصلي جو منتظر هو.[58] مزاحمت يا مقابلو هن لاءِ موتمار هو، ڀڄي نڪرڻ ناممڪن هو. هر طرف کان هُو سمنڊ ۽ زمين جي وڏي ۽ وسيع علائقي ۾ وڪوڙيل هو جنهن کي جهاڳڻ سندس وسَ ۾ ڪو نه هو، سواءِ ان جي ته اهڙي ڪوشش ڪرڻ تي ڪيس ڳوليو، پڪڙيو ۽ گرفتار ڪيو وڃي ها ۽ ساڳي ظالم مالڪ ڏانهن واپس ڪيو وڃي ها. سرحدن جي پريان، سندس انتظار ۽ بي چينيءَ واري نظَر ڪي ڪجهه به ڏسڻ ۾ نٿي آيو سواءِ عميق سمنڊ جي، برپٽ بيابانن جي، بربرن جي ڏکين ۽ عداوت رکندڙ قبيلن جي، ڀوائتن طور طريقن ۽ غير واقف زبان جي يا ٻين تي ڀاڙيندڙ شهنشاهن جي، جيڪي شهنشاهه جي حفاظت ڪي خوشيءَ سان خريد ڪرڻ لاءِ هڪ بيڪار ۽ بيسود ڀاڄوڪڙ جي قرباني آسانيءَ سان ڏئي ڇڏيندا.[59] "تون جتي به آهين، سِسيرو جلاوطن مرسيلس کي چيو، "ياد ڪجانءِ، ته تون به اوترئي فاتحَ جي طاقت جي چنبي ۾ قابو آهين."[60]

باب - ٿيون
حاشين بابت وضاحتون

* جُوليئس سيزر
* آگسٽس

1. حوالو: اوروسيئس (vi, 18)
2. جُوليس سيزر، سپاهين، ڌارين ۽ آڌورن بربرن کي سينيٽ ۾ داخلا ڏياري. (سيزر ۾ سوٽونيس، باب - 80) سندس موت کان پوءِ، هي ناجائز سرشتو اجا وڌيڪ بدنام ٿي ويو.
3. حوالو: ڊائن ڪشيئس - (iii,693) ، آگسٽس ۾ سوٽونيس، (باب - 35).
4. ڊائن (iii,698) هن وڏي موقعي تي هُو هڪ ڊگهي ۽ لفظن سان ڀرپور تقرير ٿو ڪري، مون آگسٽس واري ٻولي سوٽونيس ۽ ٽشيٽس کان ورتي آهي.
5. مئجسٽريٽ يا امپريٽر جنهن مان لفظ شهنشاهه نڪتو، جمهوريہ ۾ انجو رتبو جنرل کان متي نہ هو ۽ اهو سپاهين طرفان ڏادي زبردست طريقي سان ان کي ڏنو ويندو هو جنهن کي هو جنگ جي ميدان تي پنهنجو "سوڀ ماڻيندڙ اڳواڻ" تصور ڪندي، ان خطاب جو ڪيس حقدار سمجهندا هيا.
6. ڊائن - (Iiii,703) وغيره.
7. ڏسو ايپيٽوم ۾ لِوِي (ڪتاب - xiv) ويلر، مئڪسر .
8. ڏسو لِوِي جي انين ڪتاب ۾ مئنليئس ٽارڪئنٽس ۽ پئپيريس ڪرسَر جو ڪردار. انهن انسانذات ۽ قدرت جي قانونن کي تہ نہ مجيو، پر فوجي نظم ۽ ضبط جي قانونَ جي پوئواري ڪئي، ۽ جن ماڻهن اهڙن رويّن کان نفرت ڪئي، تہ ڪين مجبور ڪيو ويو تہ ان، اصول جو احترام ڪن.
9. ماڻهن جي فراخ دليءَ ۽ تمام گهڻن ووٽن ذريعي، پومپي بہ آگسٽس کان اختيارن ۾ گهٽ طاقت وارو ڪمانڊر نہ هو. سندس طاقت جي اهم ۽ ناليوارن ڪمن ۾، اٽيهن شهرن جو بنياد رکڻ ۽ سندس فوجين ۾ ٽن کان چئن ملين پائونڊن جو ورهائڻ شامل آهن. پر سندس ڪمن جي منظوريءَ ۾ ڪيس مخالفت جو منهن ڏسڻو پيو جنهن سبب سينيٽ طرفان ان ڪم جي اُڪلائڻ ۾ بہ دير ٿي. ڏسو پلوٽارچ، اپين. ڊائن ڪشيئس، ۽ اُئٽيڪس ڏانهن لکيل خطن جو پهريون ڪتاب.
10. گڏيل رياست يا جمهوريت ۾، ڪو جنرل سوڀ يا ڪنهن اعزاز جي دعويٰ تڏهن ڪندو هو جڏهن ڪيس، عوام جي نالي ۾، ياڳ جي حصي وٺڻ جو اختيار ڏنو ويندو هو. پالبسي ۽ مذهب مان ورتل اصولن موجب نتيجو اهو ڪڍيو ويو تہ اُهو اعزاز خاص طرح شهنشاهه جي لاءِ وقف ڪيو ويندو هو ۽ سندس ڪامياب نائبَ، شهنشاهه سان ويجهائيءَ سبب پنهنجي خاص مرتبي تي ڏاڍا خوش هيا ۽ فتح جا اعزاز بہ اُنهن لاءِ ئي ايجاد ڪيا ويا هيا.
11. ڊي ليگيبس (iii, 3) - ۾ سِسيرو ايلچي جي عهدي کي ريجئا پوٽيسٽاس، يعني "شاهي طاقت" جو نالو ٿو ڏئي، ۽ پاليبيئس (vi,3) رومي آئين ۾ ٽِن طاقتن جو ذڪر ڪري ٿو. حاڪميت جي اختيارن جي نمائندگي ايلچي ڪندا هئا.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

12. جيئن تہ مئجسٽريٽ جا اختيارَ (جيڪي ساليانيءَ عهدي کان مختلف هئا) پهريون دفعو آمِر سيزر لاءِ ايجاد ٿيا هيا (ڊائن (XIiv,384) - تہ اسان هاڻي آسانيءَ سان سمجهي سگهون ٿا تہ اهي اختيار، مئجسٽريٽن توڙي عوام جي مقدس حقن جي پُر وقار حفاظت ڪرڻ لاءِ، ڪيس عطا ڪيا ويا هئا. سندس پنهنجو بيان بہ هن سلسلي ۾ ڏسو. ڊي بيل سِول (ڪتاب - 1) ۾.

13. آگسٽس لاڳيتو نوَ (9) دفعا يا نوَ سال ايلچي (مئجسٽريٽ) جي عهدي تي فائز رهيو. پوءِ هن وڏي چالاڪيءَ سان عدالتي توڙي آمراڻي اختيار استعمال ڪرڻ کان انڪار ڪيو. روم مان غير حاضر رهيو ۽ تيستائين انتظار ڪيائين جيستائين جهيڙي ۽ فساد برپا ٿيڻ جي هاڃيڪار اثر. سينيٽ کي مجبور ڪيو ۽ ڪيس مئجسٽريٽ جا دائمي اختيارَ سوُنپيا ويا. بهرحال پوءِ آگسٽس ۽ سندس جانشينن، بدنيتيءَ سان اختيار ڪيل ان لقب کي ماڻهن کان لڪائڻ جي ڪوشش ڪئي.

14. ڏسو سينيٽ جي فرمانَ جو هڪ ننڍو ٽڪرو. جنهن ذريعي شهنشاهہ ويسپاسيان کي اُهي سڀ اختيار سوُنپيا ويا جيڪي سندس اڳين جانشينن، آگسٽس، ٽائبيريَس ۽ ڪلاڊيس کي ڏنا ويا هئا. هي مڪيہ ۽ اهم دستاويز گروٽر جي نقش نگارن ۾ ڇپيل آهي.

15. جنوري جي ڪئلينڊر ۾ ايلچين جون بہ جايون پيدا ڪيون ويون. ہر سال جي اندر ٻيون جايون. پهرين جي جڳهہ تي تبديل ڪيون ويون ۽ اُنهن عُهدن جو ساليانو تعداد ٻارهَن تائين وڃي پهتو. مئجسٽريٽ گهٽيو ڪري سورهَن يا ارڙهن هوندا هيا. (سيرسفر ۾ ليپسيَس ۽ تاريخ جا ورقَ ۾ ٽئسيٽَس) اجا مئجسٽريٽن جي ٻين قسمن يعني جڳهن، راندين، مارڪيٽ، پوليس وغيره جا مئجسٽريٽ، اِيڊائلس ۽ جاچَ تي مقرر ٿيل مئجسٽريٽ، ڪُئيسٽرس جو هتي بيان نہ ڪيو ويو آهي. پوليس ۽ روينيو جا عملدار حڪومت جي هر طريقي سان مانوس ٿي وڃن ٿا. نيرو جي دؤر ۾ مئجسٽريٽن کي ڪنهن جي سلسلي ۾ پارٽ يا سفارش ڪرڻ جو اختيار هوندو هو. جيتوڻيڪ ان تي عمل ڪرڻ هڪ خطرناڪ ڪم هو. (ٽئسيٽس. تاريخ جا ورق (xvi.26) ٽراجن جي وقت ۾ اها ڳالهہ شڪ ۾ پئجي وئي تہ مئجسٽريٽ، ڪو عهدو هو يا نالو. (پلني - تحريرن ۾).

16. آمر حڪمرانَ پاڻ ايلچي يا سفارتي سفير ٿيڻ لاءِ آتا هئا. بااخلاق شهزادا، جُستجو ۾ تہ مائيٽا ۽ اعتدال پسند هئا پر ڊيوٽي سرانجام ڪرڻ ۾ تيز ۽ نهايت سنجيدا هئا. ٽراجن، قَسم کڻڻ جي قديمي روايت کي ورې جيئاريو ۽ مئجسٽريٽن جي سامهون پاڻ قَسم کنيو تہ هو قانون قاعدن جو پوريءَ طرح پابند هوندو. (پلني، پئينجائرڪ ۾. باب 64).

17. (جڏهن هن مشسجٽريٽن جي اليڪشن ۾ حصو ورتو، تہ هن ٻين اُميدوارن سان گڏجي سيني واردن جو چڪر لڳايو ۽ پنهنجي روايتي طريقي سان پنهنجي توڙي دوستن لاءِ ماڻهن کي ووٽ ڏيڻ جو چيو. هن پاڻ پنهنجي لاءِ بہ ووٽ وجي ڏنو بلڪل اهڙيءَ طرح جڏڪ هو هڪ عام رواجي ماڻهو هجي.) نوٽ: مٿيان لفظ يوناني يا لاطيني ٻوليءَ جا آهن جن جو ڪتاب ۾ ڏنل انگريزي لفظن جو مون سنڌي ترجمو ڪيو آهي. (سنڌيڪار).

18. (تڏهن اليڪشن، شُهرت رڪنڊڙ اسيمبليءَ مان، پهريون پيرو سينيٽ ڏانهن منتقل ٿي وئي.) لفظ پرمَر شايد اُنهن اَڻ ڇٽين ۽ ناڪام ڪوششن ڏانهن اشارو ٿو ڪري جيڪي اليڪشن کي ٻيهر عوام طرف واپس ڪرڻ لاءِ ڪيون ويون هيون.

19. ڊائن ڪئسيَس (Iiii, 703 - 14) شهنشاهي حڪومت جو اَڻ ڇنو ۽ اُڻپورو نقشو ڪڍيو آهي. سندس بيان جي وضاحت ڪندي ۽ گهٽ ڪري سندس دُرستيون ڪندي، مون ٽشيٽَس تي غور ڪيو. سوٽونيَس کي توريو تڪيو ۽ ان کان سواءِ جديد فڪر جي هيٺين صاحبن جي ڪمن جو مون غور سان جائزو ورتو: نقش و نگار جي اڪيڊمي جي ابي ڊي لابليٽري , ٽامر , (XIX,XXI,XXiv) رومن ريپبلڪ ۾ بيوفورٽ، (1255 - 75) . ان کان سواءِ نُوٽ ۽ گرونوويس جا مضمونَ جيڪي 1731ع ۾ ليڊن ۾ ڇپيا.

20. هڪ ڪمزور شهزادو سدائين، سندس ٿي پاليل غلامن ۽ نوڪرن چاڪرن جي مرضيءَ مطابق پيو زندگيءَ جو گاڏو گهليندو آهي. غلامن جي طاقت، رومين جي شرمساريءَ کي اجا وڌائي ڇڏيو هو. هن سلسلي ۾ سينيٽ پاران پالَس ديوي کي نرگسي گلن جو نذرانو (يا صدقو) پيش ڪيو ويو. ان جو بہ امڪان آهي تہ جديد پسند وارو ڪو پُروقار شخص هجي.

21. ڏسو وٺن ڊيل جي تحريرَ. ڊي ڪنسڪريشن پرنسيپر ان چاڻ رکندڙ ڏچ جو قول، منهنجي لاءِ تصديق ڪرڻ جي بجاءِ، ڪاپي ڪرڻ وڌيڪ سؤلو آهي.

22. ڏسو نقش و نگار جي اڪيڊمي جي پهرئين جلد ۾ ابي مانگالٽ جو هڪ مضمون.

23. ("اسان قَسمن ڏيڻ لاءِ عبادتگاهَہ تُنهنجي ئي نالي ۾ تعمير ڪيا آهن") هورئس، خود شهنشاهہ کي چوي ٿو ۽ هورئس، آگسٽَس جي دربار کانَ چڱيءَ طرح واقف هو.

24. ڏسو فِليڪ ۾ سِسيرو (16) سِزئربيَس ۾ جُولئن. (" ۽ خدائن جي مندرَ ۾، روم، مرحومن جي رنگ ۽ مزاج مطابق قسم کڻندو") ليوسن ڪاوڙ مان اظهار ڪيو. پر ان اظهار ۾ مذهبي ڪاوڙ جي بجاءِ حُب الوطني وڌيڪ آهي.

25. ڏسو ڊائن ڪئسيَس (Iiii,710) رِيمر جي حاشين سميت.

26. جيئن آڪٽوئينَس سيزر طرفان ڏنل شاهي دعوت ڏانهن اڳتي وڌيو تہ سندس رنگ ساندي جيان بدلجي ويو. پهريون پِيلو، پوءِ ڳاڙهو آخر ۾ ڪارو. پوءِ هن رومي سُونهن جي ديوي زهره (Venus) جو هلڪو لباس پاتو، هي تصور جيڪو جُولين پنهنجي ڪمال جي افساني ۾ اختيار ڪيو هو بيحد شاندار آهي، پر جڏهن هو افسانوي ڪردار کي حقيقت جي روپ ۾ ڏسي ٿو تہ ان کي هو فلسفي جي طاقت ٿو سمجهي. اهڙيءَ طرح هو ٻنهي، يعني فلسفي توڙي آڪٽوئينس جو مانُ مٿاهون ڪري ٿو.

27. موروثي حاڪميت جي قائم ٿيڻ کان ٻہ صديون پوءِ، شهنشاهہ مارڪَس انٽونينَس، بُروٽس جي ڪردار کي رومي گُڻن جو بهترين نمونو ٿو سڏي.

28. اهو ٻڌائيندي ڏاڍو افسوس پيو ٿئي تہ اسان کان ٽشيٽَس جي تحرير جو اهو حصو گُم ٿي ويو آهي جنهن ذريعي معاهدو عمل ۾ آيو هو. اسان کي هاڻي مجبور ٿي، جوزفس کان اسان تائين پهتل ڊاڙن ۽ ٽڪرن ۽ ڊائن ۽ سوٽونيَس جي اڻپورن اِشارن تي ئي ڀاڙڻو ٿو پوي.

29. آگسٽَس نظم ۽ ضبطَ جي قديمي سختيءَ کي ٻيهر لاڳو ڪيو. خانہ جنگين کانپوءِ، هن پيارَ مان پڪارڻ جو لقب: "دوست سپاهيوا" ختم ڪري فقط، "سپاهيوا،" چوڻ شروع ڪيو. (آگسٽَس ۾ سوٽونيَس (باب - 25) ڏسو پنونيا جي فوجن جي بغاوت ۾ ٽائبيريَس جو ڪردار جيڪو سينيٽ جي پڌاوار هو. (ٽشيٽَس - تاريخ جا ورق - i) .

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

30. هي لفظَ آئيني ٻوليءَ جا ٽا لڳن. (ڏسو: ٽئسيٽس - تاريخ جا ورق xiii,4) .

31. ٻهريون فساد ڪئميلس اسڪريبونئينَس جو هو جنهن ڪلاڊيس جي خلاف، ڊالمٽيا ۾ هٿيار کنيا ۽ جنهن کي پنجن ڏينهن اندر پنهنجون ئي فوجون سندس ساٿ ڇڏي ويون. ٻيو ايل انٽونيس جو جرمنيءَ ۾ ٿيو جنهن ڊوميٽين خلاف بغاوت ڪئي، ۽ ٽيون اير.انٽونينَس جي حڪومت ۾ اٿويڊيس ڪئسيَس جو هو. ٻن پوين، ٿورڙن مهينن لاءِ حڪومت ڪئي جن کي پنهنجا ئي ڇڏي هليا ويا. اسان جي مشاهدي ۾ تہ ٻنهي، يعني ڪئميلَس ۽ ڪئسيَس پنهنجي خواهش ۾ جمهوريہ کي ساڳي اوج تي آڻڻ جو پروگرام ٺاهيو ۽ اُهو، "هڪ اهڙو ڪم هو، ڪئسيَس چيو، جيڪو هن جي نالي ۽ ڪُٽنب لاءِ مخصوص ٿيل هو."

32. ويليَس پيٽرڪيولس ، ii, 121) ٽائبيريس ۾ سوٽو نيَس باب - 20) .

33. ٽائيٽس ۾ سوٽونيَس (باب - 6، پريفٽ ۾ پلني.

34. ٽئسيٽس طرفان هن تصور کي هِتئين سان هنداٽڻ لاءِ بار بار ۽ زوردار طريقي سان چيو ويو آهي

35. ويسپاسيان شهنشاهہ پنهنجي دستوري سُني مزاج موجب شِجري ۽ نسل جي ماهرن تي کِليو جن سندس خاندان کي فلئويَس سان وجي ملايو هو جيڪو ريٽ جو باني هو (هي ويسپاسيان جو آبائي ملڪ هو) .

36. ڊائن ، lxviii, 1121) .پلني، سيڪنڊ، پئنيجائرڪ ۾.) .

37. فيليسٽر آگسٽو، ميليئر ٽراجنو، يُوٽراپ، (viii,5)

38. ڊائن (lxix, 1249) هنجي پيءُ کان ٻُڪ ڪرڻ جي بنياد تي سچي قصي جي هڪ افسانوي حيثيت جي تصديق ٿو ڪري. هڪ صوبي جي گورنر هئڻ جي حيثيت ۾، جتي ٽراجن مٺو هو، ڪيس بهترين موقعو هو تہ هڪ ڳجهي دستاويز جي هو ڇڳيءَ طرح چندَ چاڻَ ڪري. تنهن هوندي بہ ڊاڊويل (پريليڪٽ ڪئمڊين ۾ پنهنجي راءِ ۾ اسانکي ٻڌائي ٿو تہ ٽراجن جي زندگيءَ ۾ ئي هئڊرئن کي شهنشاهت سؤنپڻ جي آسري ۾ گهرايو ويو هو.

39. ڊائن ، lxx, 1171) آريليس وڪٽر) .

40. انٽونيَس جي پُوڄا، سندس تمغا، بُتَ، مندرَ شهر، اڳڪٽيون ۽ دوستن جون چؤياريون سڀ ڇاتل سچاتل آهن جيڪي اجا ٽائين هئڊرئن جي ياد لاءِ ذلت جو باعث بڻيل آهن. تنهن هوندي بہ اسان جو تجربو اهو آهي تہ ٻهرين پندرهن شهنشاهن منجهان، فقط ڪلاڊيس اهڙو هو جنهن جي پيار ۾ پسند بلڪل صحيح هئي. انٽونيَس جي اعزازن لاءِ ڏسو اسپانير جو، ڪمينيٽرئس سُرليس سيزرس ڊي جوليئن (ص - 80) .

41. آگسٽ جي تاريخ (ص - 12، ايپيٽوم ۾ آريليَس وڪٽر) .

42. تمغن ۽ نقشن جي مدد ڪانسواءِ اسان ان حقيقت کان بي خبر رهنداسون جيڪا پِيَس جي ياد لاءِ ڏاڍي عزت لائق آهي.

43. پيَس جي ٽيويهن سالن جي حڪومت ۾، مارڪَس پنهنجي محلات کان ٻہ راتيون غير حاضر رهيو هو، ۽ اُهي بہ وري مختلف وقتن تي هيون. (آگسٽس جي تاريخ - ص - 25)

* (روم جي مثالي شهنشاهن مان ٻيو نمبر شهنشاهہ (772-716 ق - م) .

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

44. هُو ٽيٽر ڏسڻ جو شوقين هو ۽ عورتن جي سونهن سوڀيا طرف بہ راغب هو. (مارڪَس انٽونينَس (i,16) آگسٽ جي تاريخ، ص - 2، 21) سيزر ۾ جُولين).

45. مارڪَس جي دشمنن مٿس منافقت جو الزام مڙهيو ۽ ساڳي وقت اهو بہ چيو تہ منجهس سادگيءَ جي گهٽتائي آهي جيڪا پِيَس ۽ ويرَس جي خاص خصوصيت هوندي هئي. (آگسٽ جي تاريخ. ص -34) هي شڪ جيڪو ناانصافيءَ تي ٻڌل هو، پر جيڪو اسانکي بي حساب ڪتاب ڪرڻ ۾ شايد مدد ڏئي ۽ ڪنهن ماڻهوءَ جي سماجي گُڻن جي پيٽ ۾ ان جي ذاتي خاصيتن کي وڌيڪ ۽ تمام وڌيڪ ساراهڻ جو سبب بڻجي. مارڪَس انٽونيَس کي بہ منافق سڏيو ويو آهي، پر سيزر بابت جيڪا بي انداز شڪ جي فضا موجود هئي. ان ۾ ڪڏهن بہ اهو نہ ٻڌايو ويو هو تہ هُو بزدل هو، يا ٺلي هڪ بيوقوف انسان هو. ذهانت ۽ بهادري اهڙيون خاصيتون آهن، جن جو، انسانيت يا انصاف سان محبت رکڻ جي مقابلي ۾ وڌيڪ قدر ڪيو وڃي ٿو.

46. ٽشيِٽَس تمام ٿورڙن لفظن ۾ سامهون واري پورچ جي تعمير جا واضح اصول ٻڌايا آهن. (ٽشيِٽس، تاريخ iv,5) .

47. جرمنيءَ جي خلاف ٻي معرڪي تي رواني ٿيڻ کان اڳ ۾، هُن ٽِن ڏينهن تائين رومين ۾ فلسفي بابت ليڪچر پڙهيا. هو يونان توڙي ايشيا جي شهرن ۾ اڳ ۾ بہ ساڳيو نيڪيءَ جو ڪم ڪري چڪو هو.

* اسٽائڪي فلسفي جوباني.

48. ڊائن (Ixxi, 1190) .ائوڊ ۾ آگسٽ جي تاريخ، ڪئسيو.

49. مارڪ ۾ آگسٽ جي تاريخ، انٽونن - (باب - 18)

50. وٽيلِيَس رڳو ڪائڻ پيئڻ ۾ اسانجي ڇهَن مِلين (سٽ لکَن) جيترا پئسا فقط سَتن مهينن ۾ ڳڙڪائي ويو. سندس خرابين کي عزت سان توڙي شرافت سان ڳڻائڻ نہ اسانجي وَس ۾ آهي ۽ نہ اسان لاءِ ايترو آسان آهي. ٽشيٽَس کيس سُوئر ٿوڪوني جيڪو سندس صحيح لقب ٿو لڳي، پر اِهو بہ تڏهن، جڏهن اجا وڌيڪ ٻُچڙي نالي کي هُن چڱي لقب سان بدلايو. (ٻِر وٽيلِيَس جهنگلي جانورن جيان پنهنجي ملڪ جي اڪيلي ڪُندَ ۾ ڪٽي پيو هوندو هو، جن کي جيڪڏهن کاڌو اڇلايو وڃي ٿو تہ هُو ڪاهليءَ ۾ زمين تي ليٽيا ۽ ڪِريا پيا هوندا آهن. جن جو حال، ماضي ۽ مستقبل چڻ فقط وسارڻ ۽ ميسارجڻ لاءِ هوندو آهي. ۽ اهڙيءَ طرح سندس آفريڪا جي جائداد تي بہ هُو قَان ڪري ڪريو پيو هو ۽ ايترو تہ ڍَہ ڪري ڪاڏو هٽائين جو هُو ....") (ٽشيٽَس تاريخ - iii) .

51. هيلوِيڊيَس پِرسڪَس ۽ نيڪ اِپونِينا کي موت جي سزا ڏيڻ تي ويسپاسيان جي حڪومت کي بدنامي پلئہ پئي هئي.

52. وائيبيج ڊي چارڊن اين پرس.

53. غلامن کي رياست جي اهم جڳهن تي مقرر ڪرڻ جو رواج فارس وارن جي مقابلي ۾، تُرڪن ۾ وڌيڪ عام آهي. جارجيا ۽ سَرڪاسيا جهڙا بد قسمت مُلڪ اوير جي غلامن جو گهڻو حصو حاڪمن جي حوالي ڪندا هئا.

54. چارڊن چوي ٿو تہ يورپ جي سياحن، فارسين ۾، اسانجي حڪومتن جي آزادي ۽ روِين بابت تاثر کي ڪافي پکيڙيو آهي. هنن، اُنهن سان اهو سٺو نہ ڪيو آهي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

55. اُنهن اِسڪيپيو ۽ ڪاٽو جي مثال جو الزام مڙهيو (ٽئسيٽس، تاريخ جا ورق (iii,66) - مرسيلَس، ايپيرس، ۽ ڪِرسپَس وائبيَس اِدائي مِلين جيترا پئسا نيرو جي حڪومت ۾ ورتا هيا. سندن دولت جي نشي اُنهن جي ڏوهن کي وڌائي چڙهيو پر ويسپاسيان جي حڪومت ۾ اُنهن کي بچايو ويو. (ڏسو: ٽئسيٽس، تاريخ (iv,43) تقريرن جا ٽُڪرا (باب - 8) هڪڙي الزام لاءِ، ريگيولَس، (جيڪو پلني جي طنز جو شڪار ٿيو) سينيٽ کان سفارتي ڳهَ، زيوَر ورتا ۽ سٺ هزار پائونڊن جو تحفو پڻ وصول ڪيو.

56. شهنشاهن جو ڏوهه، اَڳ روم جي ماڻهن خلاف غداريءَ جي وڏي ڏوهَ جي دائري ۾ ايندو هو. ماڻهن جي مئجسٽريٽن جي حيثيت ۾، آگسٽس ۽ ٽائبيريَس، اهڙن ڏوهن کي پنهنجي ذات تي بہ لاڳو ڪيو ۽ پوءِ ان جي دائري کي وڌيڪ وڌائي چڙهيو.

57. جڏهن جَرمنيڪَس جي پاڪ دامن پر بدقسمت بيوَهہ کي موت جي سزا ڏني وئي تہ سينيٽ، ٽائبيريس شهنشاهہ طرفان رحم ڪرڻ تي سندس احسانَ مڃيا، ڇو جو ڪيس ماڻهن جي سامهون گُهٽا ڏئي يا سندس جسم کي لوهي وانگوڙي ۾ لڙڪائي کِهليو نہ ويو هو جتي ننڍا ننڍا ڏوهَ وڌيڪ نمايان ٿين ٿا. (ڏسو: ٽئسيٽس، تاريخ جا ورق vi,25, ٽائبيريس ۾ سوٽونيَس . باب - 53).

58. سيريفَس ايجين سمنڊ ۾ هڪ ننڍڙو جابلُو ٻيٽ آهي جنهن جي رهواسين کان سندن جهالت ۽ گمناميءَ سبب، ٻُڌان ڪٿي ويندي هئي. اووِڊ جي جلاوطنيءَ واري جڳهہ، سندس بزدليءَ واري روڄ راڙي ڪرڻ سبب ڄاتل سڃاتل آهي. نظر ائين ٿو اچي تہ ڪيس فقط حڪم مليو تہ هيترن ڏينهَن ۾ هُو روم ڇڏي هليو وڃي، ۽ پاڻ کي ڪٿائي ٽومي پهچي. باقي چوڪيدارن يا جيلرن جو ذڪر اجايو آهي.

59. ٽائبيريس جي حڪومت ۾. هڪ رومي سردارَ پارٿينَس ڏانهن ڀڄي وڃڻ جي ڪوشش ڪئي. سِسلي جي پاٽيءَ جي لنگهَہ وٽ ڪيس روڪيو ويو. پر ان مثال ۾ ايترو تہ ننڍڙو خطرو هو جو تمام حاسد طبيعت رکندڙ آمِرَن بہ اِن عمل تي سزا ڏيڻ کان ڪِيٻايو. (ٽئسيٽس، تاريخ جا ورق - vi, 14)

60. اٿدفئميليئرس ۾ سِسيرو. (iv,7)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - چوٿون

ظلم، حماقتون ۽ ڪموڊس جو قتل - پرٽينيڪس جي اليڪشن - رياست جي سڏاري لاءِ سندس ڪوششون - بادشاهه جي محافظن هٿان سندس قتل.

مارڪس جي طبيعت جي نرمي ۽ هر هڪ سان دوستي ۽ خوش مزاجي، سندس ڪردار جي فقط هڪڙي گهٽتائي هئي جنهن کي اسٽائڪن جو سخت نظم ۽ ضبط به ختم نه ڪري سگهيو هو. سندس دل جي سُٺائي ۽ صفائي، سندس ڪمال جي ڏاهپ جي پيٽ ۾ وڏيڪ واڪاڻ جوڳي هئي. مطلبي ماڻهو، جيڪي شهزادن جي اندر ۾ جهاتي پائي سندن جذبا ۽ احساس بنا دير پڙهي وٺندا آهن پر پنهنجا لڪائي ويندا آهن. فلسفي جي طالب هئڻ جو ڍونگ رچائي وٽس پهچي ويندا هيا ۽ ڪائنس تمام گهڻا انعام اڪرام وٺي واپس ڏيندا هيا پر ظاهري فريب اهو ڪندا هئا ته انهن شين جي ڪين ڳُهرج نه هئي. [1] پنهنجي ڀاءُ، پنهنجي زالَ ۽ پنهنجي پُٽ سان، سندس حد کان وڌيڪ مهربانين سندس ذاتي اخلاق ۽ چڱاين جي دائري کي اورانگهي ڇڏيو جنهن جو نتيجو براين جي هڪ سماجي ڦٽَ جي صورت ۾ وچي نڪتو.

پِيَس جي ڌيءُ فاسٽينا، (Faustina) جيڪا مارڪس جي زال هئي، پنهنجي حُسن سان گڏ نازن نخرن جي ڪري بـہ گهڻي مشهور هئي. فلسفي بادشاهه جي اَتاهه سادگي، سندس زال جي هلڪڙي طبيعت ۽ عياشي واري فطرت کي فقط پنهنجي ذات ڏانهن متوجه ڪري سگهڻ ۾ ڪامياب نه ٿي ۽ نـه وري هنجي لامحدود ۽ ڪيس بيچين ڪندڙ خواهشن جي طرح طرح سان پورائي ڪرڻ جو ادراڪ ڪري سگهي، جيڪي ڳالهيون انسانذات جي انتهائي نِيچ نَسُل ۾ لڀنديون آهن. [2] قديمي ماڻهن جي جسماني خواهشن جو خدا ڪيو پِڊ (Cupid) هڪ شهواني ديوتا هو. ۽ بادشاهزاديءَ جون جنسي خواهشون ڏانهَس وڌنڌڙن آڏو هنهن بـہ جذباتي لڳاوَ يا نازڪ پٽي جون محتاج نـہ هيون. سچي بادشاهت ۾ اڪيلو مارڪس ئي هيو جيڪو فاسٽينا جي غلط حرڪتن کان يا تـہ ناواقف هو يا بي حِسي اختيار ڪري چڪو هو. جنهن سبب جيئن هر دور جي مجيل روين ۽ روايتن مطابق هوندو آهي، اهو سلسلو هڪ زخم ڪاڻل مُڙس لاءِ ويتر بيعزتي جو باعث هو. هُن سندس ڪيترن ئي عاشقن کي عزت ۽ فائدي وارن عهدن [3] تي ترقي ڏئي ڇڏي ۽ ساڻس ٽيهن سالن جي لڳاتار تعلق دوران ڪيس پنهنجي مڪمل اعتماد جا ثبوت ڪيس ڏنائين ۽ هنکي اهڙي عزت ڏنائين جيڪا سندس زندگيءَ ۾ ختم نـہ ٿي سگهي. پنهنجي فڪر انگريز تحريرن ۾ هو ديوتائن جو احسان ٿو مڃي جن ڪيس اهڙي زالَ عطا ڪئي هئي جيڪا ساڻس وفادار هئي، بااخلاق هئي ۽ جنهنجي هلت چلت ۾ سادگيءَ [4] جون ڪمال جون وصفون انتهائي حدتائين منجهس هونديون هيون. سندس ئي گذارش ڪرڻ تي، هڪ چاپلوس سينيٽ ڪيس ديوي جو لقب مٿس مڙهي ڇڏيو. مندرن ۾ سندس پوڄا ٿيڻ لڳي ۽ سندس وصفن کي، يوناني ديوي جُونو (Juno) پيار ۽ سُونهن جي رومي ديوي زُهره (Venus) ۽ رزق ڏيڻ جي رومي ديوي سيرس (Ceres) سان ملايو ويو ۽ اها فتويٰ بـہ جاري ڪئي وئي تـہ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڳتي لاءِ نوجوان جوڙا پنهنجي شاديءَ جي رسمن جي موقعن تي پنهنجي پاڪدامن سرپرست [5] جي قربان گاهہ آڏو بيهي عزت احترام پيش ڪن ۽ هڪ ٻئي سان وفا جا واعدا ڪن.

هن جي پٽ جي تمام وڏين خرابين، سندس پيءُ جي سٺي ڪردار کي اونداهو ڪري ڇڏيو آهي. مارڪس سان ڪيترن ماڻهن اعتراض ڪيو تہ سندس نالائق پٽ جي خواهشن کي پوري ڪرڻ لاءِ هُن لکين ماڻهن جون خوشيون قربان ڪري ڇڏيون هيون، پيو تہ هُن سچي جمهوريہ کي ڇڏي پنهنجو جانشين پنهنجي ئي ڪٽنب ۾ وڃي چونڊيو. پر هڪ فڪرمند پيءُ ماڻهن جي ڪنهن بہ ڳالهہ کي لنوائي نہ ڇڏيو پر هُن اُنهن سيني عالمن ۽ بلند ڪردار ماڻهن کي پنهنجي مدد لاءِ پاڻ وٽ گهرايو تہ جيئن ڪموڊس جو ننڍڙو دماغ کُلي ۽ ان ۾ معاملن کي پرجهڻ ۽ سمجهڻ جي صلاحيت پيدا ٿئي، سندس وڌندڙ خرابين کي دور ڪجي ۽ ان کي تخت تي ويهڻ لائق بنائجي جنهن لاءِ کيس چونڊيو ويو هو. پر هدايتن ڏيڻ جو عمل شايد ڪڏهن ئي ڪارائتو ٿيندو آهي سواءِ اُنهن ٿورڙن خوش نصيب ماڻهن جي، جتي وري ان جي ضرورت گهٽ هوندي آهي.

سندس فيلسوف پيءُ جا سبق جيڪي هن لاءِ اَڻوَڻندڙ هئا. هڪ لحظي ۾ سندس هڪ دلپسند ماڻهوءَ جي چُغليءَ برباد ڪري ڇڏيا، ۽ مارڪس خود سندس تعليم جي ڦَل کان پنهنجي پاڻ کي محروم ڪري ڇڏيو جو تہ پنهنجي پٽ کي فقط 14-15 سالن جي ڪچڙي عمر ۾، بادشاهيءَ سان لاڳاپيل سيني معاملن ۾ حصو وٺرايائين. هو پاڻ ان کان پوءِ فقط چار سال جيئرو رهيو، پر پنهنجي غلط قدم تي پڇتائڻ لاءِ در حقيقت گهٽو ئي وقت زندهہ رهيو جنهن باعث هن اُڀري نوجوان کي ڪنهن بہ دليل يا اختيار جي حدن کان مٿاهون ڪري ڇڏيائين.

تمام گهڻا ڏوهَ، جيڪي ڪنهن بہ سماجَ جو اندروني سڪون برباد ڪن ٿا، گهڻو ڪري ضابطن کي هڪ طرفو مڙهڻ سبب ٿين ٿا ۽ ملڪيت جي غير منصفانہ قانونن ذريعي انسانذات جي هوَس مٿان لاڳو ڪيا وڃن ٿا، ۽ ملڪيت جا مالڪ تہ ڪي ٿورا وڃي بڇجن ٿا پر اُميدوارن جي لسٽ وڌي ۽ خواهشون لا محدود ٿين ٿيون، وري اسان جي سيني جذبن ۽ خواهشن ۾، حاڪميت جي اختيار حاصل ڪرڻ جي طلبَ وڏي ظالم شئي آهي جو تہ هڪڙي ماڻهوءَ جي غرور آڏو بيشمار ماڻهن کي جُهڪڻو ٿو پوي، نتيجي ۾ عوامي گوڙ شور ۽ ڇڪتاڻ جنم وٺي ٿي ۽ سماجي قانونَ پنهنجو اثر وڃائي ٿا ڇڏين، ۽ پوءِ ان جي جڳهہ يا خال ڪو بہ انسان يا انسانيت بہ نٿي پري سگهي. جهيڙن جهڳڙن ۾ طبيعت جي گرمي، فتح تي ناز، ڪاميابيءَ ۾ ملندڙ نراسائي، پراڻن ڏکن ۽ زخمن جي ياد ۽ ايندڙ خطرن جو خوف - سيئي جذبا گڏجي ذهن ۾ هڪ باهہ پڙڪائي ٿا ڇڏين، ۽ پوءِ رحمَ جو اندر وارو آواز خاموش ٿي وڃي ٿو. اهڙين نيتن ۽ ارادن سان تاريخ جو هر صفحو انسانن جي رَتُ سان داغدار آهي پر اهڙن اِرادن جي ڪموڊس جي اَڻ اعلانيل يا اوچتن ظلمن سان پيٽ نٿي ڪري سگهجي جنهن جِي، مزا ماڻڻ ۽ عيش ڪرڻ کان سواءِ، زندگيءَ ۾ ٻي ڪا بہ خواهش ڪانہ هئي. مارڪس جو پيارو پٽ، سينيٽ ۽ فوجين جي منظوري [6] ۽ شادمانن سان پيءُ جو جانشين ٿيو ۽ جڏهن هو تخت تي ويٺو تہ خوشين سان پربور نوجوان کي پنهنجي آس پاس نہ تہ ڪو اهڙو ماڻهو نظر آيو جنهن جي للڪار جي صورت ۾ هو کيس هٽائي سگهي ۽ نہ وري کيس ڪي دشمَن نظر آيا جن کي هو سزا ڏئي سگهي. اهڙي پُر سڪون وقت ۾

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اهوعين فطري هيو تہ هو انسانن جي ڌڪار جي جڳهہ تي اُنهن جي محبت حاصل ڪري ۽ نيرو ۽ ڊوميٽين جي ذلت واري بدنصيبيءَ جي بجاءِ، پنهنجن پنجن اڳ وارن جانشينن جي مانيٽي شان شوڪت ۾ حصيدار بڻجي.

ان جي باوجود، جيئن اڳ ۾ ٻڌايو ويو آهي، ڪموڊس هروڀرو اهڙو چيتو يا شينهن نہ هو جنهن کي انساني رَت پيئڻ جي نہ اُڃهامندڙ اُڃ هجي، پر هو پنهنجي ٻالڪپڻ کان وٺي غير انساني ڪم ڪندو هو.[7] قدرت طرفان ڪيس هڪ ظالم نہ پر ڪمزور سانچي منجهان گهڙيو ويو هو. سندس سادگي ۽ سندس بزدلي، هنکي پنهنجن ئي نوڪرن چاڪرن جو غلام بنائي ڇڏيو هو جن آهستي آهستي سندس اخلاق عادتن کي بگاڙي ڇڏيو. هو پهريون تہ ٻين جي چوڻ ۽ ترغيب ڏيڻ تي ظلمَ ڪندو هو، پر پوءِ جڏهن ظلم جي زيادتي ٿي تہ اُها سندس عادت بڻجي وئي ۽ پوءِ اُها عادتَ سندس رُوحَ ۾ رچي پچي ۽ سندس شخصيت جو حصو بڻجي وئي.[8]

پنهنجي پيءُ جي مرڻ وقت، ڪموڊس پنهنجي تمام وڏي فوج، ۽ ساڳي وقت قادي ۽ مرڪماني خلاف ڏکي جنگ جي طريقي کان ڪافي پريشان هو.[9] ذهني طرح نِيچ قسم جا لوفر ۽ گندا نوجوان جن کي سندس پيءُ مارڪَس ملڪ نيڪالي ڏئي ڇڏي هئي، نئين بادشاهہ تي پنهنجو اثر رسوخ هلائي، انجي ويجها ٿي ويا. اُنهن دنيوب کان پري وارن ملڪن تي فوج ڪشي ڪرڻ کي انتهائي خطرناڪ ڄاڻايو ۽ اهڙي مهم جُوئيءَ جي تڪليفن ۽ خطرن بابت بادشاهہ کي وڌائي چڙهائي ڳالهيون ٻڌايون، ۽ ڪاهل شهزادي کي يقين ڏياريائون تہ سندس نالي جي دهشت ۽ سندس تابعداري ڪندڙ فوجون ئي نا اُميد ۽ نا اهل بربرن تي پنهنجي شاندار سوڀَ ماڻي وٺنديون يا وري اُتي اهڙيون حالتون پيدا ڪيون وينديون جو اُهي فتح جي پيٽ ۾ بادشاهت لاءِ وڌيڪ فائديمند ثابت ٿينديون. سندس شهواني گُهرجن جو چالاڪيءَ وارو فائدو وٺندي، سندس ساٿين روم جي سُڪون، شان شوڪت، آرام ۽ آسائش جو مقابلو پنونيا جي فوجي ڪئمپ سان وجي ڪيو جتي نہ تہ فرصت جون گهڙيون ميسر ٿينديون ۽ نہ وري عياشيءَ جا ذريعا موجود هوندا.[10]

ڪموڊس پنهنجي ساٿين جي صلاح ڏيڻ تي اندرئي اندر ۾ خوش تہ ٿيو پر جيستائين هُو پنهنجي ارادن ۽ پنهنجي پيءُ جي ساٿين جي خوفَ، جيڪو سندس دل ۾ اچا تائين وينل هو، جي وچ واري ڇڪتاڻ جو ڪو فيصلو ڪري، تہ اونهارو چُپ چاپ ۾ ئي گذري ويو ۽ گاديءَ جي هنڌ ۾ سندس فاتحانہ استقبال ۽ آمد کي سَرءُ جي مُند تائين ملتوي ڪيو ويو. سندس مانائتي شخصيت،[11] سندس بهترين تقريرَ ۽ خيالي ڪردار ماڻهن کي ڪنهن حد تائين متاثر ڪيو ۽ جيڪو بربرن کي هن عزت واري اَمن قائم ڪرڻ جو يقين ڏياريو هو. ان باعث هر طرف خوشي ۽ شادمانن جي فضا قائم ٿي وئي،[12] روم جي پيهر سفر ڪرڻ جي سندس بيتابيءَ کي مُلڪ سان سندس محبت جي علامت سمجهيو ويو، ۽ عياشيءَ طرف مائل سندس طبيعت کي، اهو چئي نرم لفظن ۾ نِنديو ويو تہ شهزادو 19 سالن جو نوجوان هو.

پنهنجن پهرين ٽن سالن جي دوَر ۾ حڪومتي نظام جي پراڻي طريقي ۽ پراڻي بنياد تي هلائڻ جو سرشتو اُنهن وفادار صلاحڪارن طرفان قائم ڪيو ويو هو جن کي مارڪَس، پنهنجي پٽ لاءِ سفارش ڪئي هئي ۽ جن جي ڏاهپَ ۽ سچائيءَ لاءِ ڪموڊس کي ڪجهہ بي دليءَ واري عزت هئي. نوجوان شهزادو ۽ سندس اوباش ساٿي طاقت جي نشي ۾ عياشيءَ جي مزن ماڻڻ ۾ مَگن ٿي ويا هيا پر سندس هَٿَ اجا ڪنهن جي خونَ سان داغدار نہ ٿيا هيا ۽ هن

پنهنجيُن چڱاين جي فياضي بہ ڏيکارڻ شروع ڪئي هئي جن جي ڪري سندس ڪردار نيڪيءَ طرف مائل ٿيڻ جو گهڻو امڪان پيدا ٿي ويو هو. [13] پر هڪ موتمار واقعي سندس ڪردار جي لاهن چاڙهن جو فيصلو ڪري ڇڏيو.

هڪ سانجهيءَ جو جيئن بادشاهہ پنهنجي محلات ڏي موٽڻ وقت سوڙهي ۽ اونداهي وِرانديَ مان گذري وڏي هال ۾ داخل ٿيڻ وارو هو. [14] تہ هڪ قاتل جيڪو سندس گذرڻ واري رستي تي هنجو انتظار ڪري رهيو هو. اُگهاڙي ترار سان مٿس حملو ڪري ڏنو ۽ وڏي واڪي رڙڪندي ڪيس چيائين:

'وَٺ هي سينيٽ جو تحفو.' پر خطرو رڪجي ۽ ٽري ويو جو قاتل کي بادشاهہ جي محافظن پڪڙي مٿس قبضو ڪري ورتو جنهن فورن سازش ڪرائيندڙن جا نالا ظاهر ڪري ڇڏيا. سازش، رياست طرفان نہ پر سندس ٺي محل جي چار ديواريءَ اندر سِٽي وئي هئي. بادشاهہ جي ڀيڻ ۽ لوسيس ويرس جي بيوهہ ليوسيلا، جيڪا پنهنجي ٻي نمبر واري حيثيت تي سخت بيچين ۽ بادشاهزاديءَ جي اختيارن جي حسَد ۽ ساڙ ۾ سڙيل هئي، پنهنجي ڀاءُ کي ختم ڪرڻ لاءِ قاتل کي تيار ڪيو هُئائين، ڪيس اها جرئت نہ ٿي هئي تہ پنهنجي ڪُڌي ڪم جي باري ۾ پنهنجي ٻي مڙس ڪلاڊيَس پامپيئنَس کي ڪجهہ ٻڌائي جيڪو هڪ مرتبي وارو سينيٽر، ۽ مستحڪم مزاج ۽ وفادار شخص هو. پر پنهنجي عاشقن جي ميڙ منجهان (جو تہ هن بہ فاسٽينا واري ڪردار جي ڪاپي ڪئي هئي) ڪيس مختلف ڀاڱن ۽ ڇُڙواڳ ارادن وارا ماڻهو مليا ويا جن سندس زندگي ۾ تيزيءَ سان هلڻ ۽ سندس نازڪ ۽ البيلن جذبن سان کيڏڻ چاهيو هو. سازشين کي انصاف جي سختين جو مُنهن ڏسڻو پيو، جدا ٿيل شهزاديءَ کي سزا ملي، پهريون ڪيس ملڪَ نيڪالي ڏني وئي پوءِ ڪيس موت جو ذائقو چکڻو پيو. [15]

پر قاتل جا لفظ ڪموڊس جي دل ۽ دماغ ۾ گهَرُ ڪري ويهي رهيا ۽ سينيٽ جي پوري اداري لاءِ سندس اندر ۾ خوف ۽ نفرت جلہ ڪارا ڪکَر ڇانئجي ويا. جن وزيرن کان انڪري خفي هوندو هو تہ هر دفعي وٽس ڪو عرض ڪٽي ايندا هئا، هاڻي اُهي ڳجهُن دشمنن جي صورت ۾ ڪيس نظر اچڻ لڳا، ڊليٽرس (The Delators) انسانن جي اُها قوم جيڪا اڳين حڪومتن ۾ صفا ختم ٿي چڪي هئي، وري ڪٿان پيدا ٿي ۽ خطرناڪ بڻجي وئي، جيئن ٺي ڪين خبر پئي تہ بادشاهہ سلامت سينيٽ کان سخت ناراض هو ۽ ان ڳالهہ جو بہ ڪين امڪان نظر ٿي آيو تہ ان تي غداريءَ جو الزام بہ مڙهجي سگهيو ٿي. اُها اسيمبلي جنهن کي مارڪس سدائين عزت منجهان قوم جي وڏي ۾ وڏي ڪائونسل سڏيندو هو ۽ جنهن ۾ روم جا ناميارا ۽ تمام معتبر ماڻهو شامل هيا، پر هاڻي ڪنهن بہ قسم جي نمايان يا امتيازي حيثيت کي ڏوهہ سان تعبير ڪيو ويو. جن وٽ گهڻي دولت هئي، اُنهن جي باري ۾ اطلاع ڏيندڙن جي محنت ۽ جوش وڌي ويو، زياده چڱائي ۽ نيڪيءَ جو مطلب ڪموڊس جي غلط ڪارين تي نظر رکڻ ۽ انکي بڇڙي ڪرڻ سان تعبير ڪيو ويو. بيحد ضروري خدمتن کي، ذهانت جي خطرناڪ بلندي سمجهيو ويو، ۽ جيڪو بہ سندس پيءُ جو دوست هو، ان کان پُٽ کي سخت بُڇان لڳندي هئي. شڪُ، ثابتيءَ جي برابر هو، عدالتي تحقيقات، سزا جي برابر هئي. هڪ ناميارو سينيٽر جي موت جي سزا تي اُنهن سيني ماڻهن کي بہ موت جي سزا ڏني وئي جيڪي سندس خيال موجب، هنجي موت تي افسوس جو اظهار ڪندا يا ممڪن هو تہ ان جي بيگناهيءَ جو انتقام وٺندا ۽ جڏهن ڪموڊس انساني رت وهائڻ جو ذائقو چکيو تہ رحم يا پڇتاءَ جو ڪو اولڙو بہ سندس اوڏو نہ هو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ظلم ۽ بربريت جي معصوم مظلومن ۾، ڪنهن جي موت تي بہ ايتري افسوس ۽ ڏک جو اظهار نہ ڪيو ويو جيترو ڪنٽيلين جي خاندان جي ٻن ڀائرن مئڪسيمَس ۽ ڪنڊيئنَس (Maximus and Condianus of Quintilian family) جي موت تي ڪيو ويو جن جي انسانيت لاءِ پيار ڪين ميسارجڻ ڪان هميشہ واسطي محفوظ ڪري ڇڏيو آهي ۽ ايندڙ نسلن جي دلين ۾ سندن عزت ۽ محبت جي ياد جي مشعل هردم روشن رهندي. سندن مطالعو ۽ سندن مصروفيتون، ڪجهہ حاصل ڪرڻ لاءِ سندن ڪوششون ۽ سندن خوشيون هميشہ ساڳيون رهيون. هيڏي وڏي ملڪ جي مختلف ڳالهين مان لطف اندوز ٿيڻ لاءِ، هنن هڪ ٻئي کان مختلف پسند جو اظهار ڪڏهن بہ نہ ڪيو: اُن مضمون جا ڪجهہ ٽڪرا اسان کي مليا آهن جيڪي اجا تائين سلامت آهن جيڪو اُنهن گڏجي لکيو هو. مطلب تہ زندگيءَ سان تعلق رکندڙ هر عمل مان ايئن پيو لڳندو هو تہ ٻن جسمَن کي هڪڙو ئي روح عطا ڪيو ويو هو. انٽونئنز سندن چڱاين ۽ انساني خوبين جو قدر ڪيو ۽ سندن مثالي ايڪي تي بيحد خوش ٿيندا هئا. ڪين ساڳئي سال ۾ ايلچي جي عهدي تي ترقي ڏني وئي ۽ بعد ۾ مارڪس يونان جو شهري انتظام ٻنهي ڀائرن جي گڏيل حفاظت جي حوالي ڪيو ۽ ان ڪانسواءِ فوجي ڪمان بہ سندن حوالي ڪئي وئي جنهن ۾ هنن جرمني جي خلاف هڪ معرڪي ۾ زبردست سوڀ حاصل ڪئي. نيٺ ڪموڊس جي ظلم جي مهربانيءَ سان سندن موتَ بہ ڪين هڪڙي ۽ ساڳي وجود ۾ ملائي هڪُ ڪري ڇڏيو.[16]

سينيٽ جي بيحد معتبر ماڻهن جي خونَ وهائڻ ڪانپوءِ، ظالم بادشاهہ جي ڪاوڙ آخرڪار سندس ظلمَ جي مکيہ حرين طرف موٽ ڪاڏي، هڪ طرف ڪموڊَس رتُ ۽ عياشيءَ جي راند ۾ ٻُڏل هو، هن عوامي ڏيتي ليتيءَ جا معاملا پيرينس (Perennis) کي سونپي ڇڏيا جيڪو نيچ ذهنيت ۽ هوَس رکندڙ وزير هو جنهن پنهنجي اڳئين جانشين کي قتل ڪرائي پنهنجي وزارت واري ڪرسي ورتي هئي پر وٽس همت ۽ قابليت ٻئي هيون. ڦُرلُٽ ۽ ماڻهن جا پئسا هڙَپ ڪندي ۽ پنهنجي حرص ۽ هوَس کي اڳتي وڌائيندي، معزز ماڻهن جون ملڪيتون ڪُوڙن دستاويزن ذريعي پنهنجي نالي تي ڪرائيندي، ٿن پاڻ وٽ تمام وڏي ملڪيت ۽ ناڻو جمع ڪري ڇڏيو هو. بادشاهي محافظ سندس حڪم هيٺ هوندا هيا، ۽ سندس پٽ جنهن ۾ فوجي مهارت جا وڏا گُڻ هيا، اِليرين جي علائقي جي ڪمانَ سندس حوالي ڪئي وئي هئي. هاڻي پيرينس جي اندر ۾ بادشاهت حاصل ڪرڻ جي خواهش پيدا ٿي پئي، ۽ ڪموڊس جي نظر ۾ اها وڏي مجرمانہ سازش هئي ۽ ڪيس اها بہ خبر هئي تہ پيرينس اهڙي خواهش رکڻ جو اهل بہ هيو جيڪڏهن سندس رستو روڪي، ڪيس اچانڪ حيران ڪري ۽ بنادير ڪيس مارايو نہ وڃي ها. هڪ وزير جو مرڻ، بادشاهت جي عمومي تاريخ ۾ هڪ تمام معمولي واقعو آهي، پر هن واقعي ۾ خاص حالتون لاڳو ڪري ۽ ان عمل ڪي. تمام تيزيءَ سان پڄاڻيءَ تائين پهچايو ويو جنهن ۾ ڪين اهو بہ ثابت ڪرڻو هو تہ سندن نظم ۽ ضبط جا لغامَ جيڪي نرمي ۽ ڍِلائيءَ سان ڇڏيل هيا تہ اُنهن کي ڇڪي، ڪشي ۽ مضبوط ڪرڻو هو. برطانيہ ۾ مقرر ڪيل فوجون جيڪي پيرينس جي انتظام کان ٻنهہ ناخوش هيون، پندرهن سوَ چُونڊيل فوجين جو هڪ جٿو تيار ڪيو جن کي هدايتون ڏنيون ويون تہ جلوس جي شڪل ۾ روم تائين مارچ ڪري وڃن ۽ پنهنجون شڪايتون بادشاهہ آڏو وڃي پيش ڪن. فوجي درخواست گذارن، پنهنجن ارادن جي مضبوطيءَ ذريعي، محافظن جي دستن ۾ جوش ڏيارڻ سان، برطانيہ ۾ مقرر ٿيل فوج جي تعداد بابت مبالغي وارن بيانن ڏيڻ سان ۽ ڪمودس جي خوف خطرن ۽ اندر جي انديشن کي هٿي ڏيڻ سان، وزير جي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

موت جو مطالبو ڪري ۽ ان کي ميڙايو. جيڪو سندن شڪايتن جي ازالي ڪرڻ جو فقط ۽ واحد حَل هو. [17] هڪ پرانهين پنڌ تي مقرر ٿيل فوج جو پڪَ جهڙو گُمان ۽ مرڪزي حڪومت جي ڪمزوريءَ مان پنهنجي مطلب جو فائدو وٺڻ، ايندڙ وقت جي خطرناڪ جهٽڪن جي اڳواٽ پيشنگوئيءَ جي برابر هو.

عوامي انتظام طرف غفلت ڪرڻ باعث هڪ نئون مسئلو پيدا ٿي پيو جيڪو تمام معمولي ڳالهين تان شروع ٿيو. فوجين ۾، فوج کي ڇڏڻ ۽ ان مان پڇي نڪرڻ جو گهڻو انديشو پيدا ٿي ويو ۽ ڀاڄوڪڙن، پنهنجي سلامتي، گهر تي وڃڻ يا ڪٿي لِڪي وڃڻ جي بجاءِ، عام شاهراهن تي ماڪڙ وانگر حملو ڪرڻ جي صورت ۾ ڳولي لڌي. مئٽرنس (Maternus) نالي هڪ خانگي سپاهي جيڪو پنهنجي مرتبي کان به گهڻو بهادر ۽ دلير هو، ڦورن ۽ رهزنن کي گڏ ڪري اُنهن جي هڪ ننڍي فوج ٺاهيائين، جيلن کي ٽوڙي اُنهن جا گيٽ کولرائي ڇڏيائين، غلامن کي دعوت ڏنائين ته پنهنجي آزاديءَ جو جشن ملهائن، ۽ گال ۽ اسپين جي مالدار ۽ غير محفوظ شهرن کي بغير ڪنهن خوف خطري جي ڦُري لُٽي تاراج ڪري ڇڏيائين. صوبن جا گورنر جيڪي هن وقت تائين ڦرمار ۽ رهزنيءَ جو تماشو ڏسي رهيا هيا ۽ شايد ان تماشي ۾ شريڪ به هيا، بادشاهه جي سخت دڙڪن دابن تي پنهنجي انتهائي ڪاهليءَ مان اُٿي پيا. مئٽرنس ڏٺو ته هو هر طرف کان گهيري ۾ اچي ويو هو ۽ اندازو ٿي ويو هوس ته متان گرفتار ٿي وڃي، تنهنڪري نااُميديءَ مان هڪ آخري ڪوشش ۽ وڏو زور لڳائڻ جو سوچيائين. هن پنهنجن ماڻهن کي حڪم ڏنو ته پنهنجا مختلف روپ اختيار ڪري، ننڍن ٽولن ۾ ورهائجي ائلپس جبل تائين پهچن، ۽ روم ۾ سائبيل جي گوڙ شور واري عياشي ۽ ڇڙواڳيءَ واري جشن (Festival of Cybele) واري موقعي تي سڀ گڏ ٿين. ڪموڊس کي قتل ڪرڻ ۽ خالي ٿيل تخت تي جانشين ٿيڻ، هڪ اهڙي ڏاڍيل جو منصوبو ۽ مقصد هو جيڪو جاهل ۽ جهنگلي نه هو. سندس اڳتي وڌڻ جون چالُون ايتريون ته هوشياريءَ سان ٺٽي ٿيل هيون جو لِڪَ ڇَپ ۾ آيل سندس فوجون، روم جي سيني رستن تي اڳ ۾ ئي ڇانئجي چڪيون هيون. پر سندس ساٿيءَ جي رِيسَ يا حسَد ان سڄي منصوبي کي بلڪل عين ان وقت ناڪام بڻائي ڇڏيو جڏهن ان تي عمل ڪرڻ جي گهڙي بلڪل مٿان اچي بيٺي هئي. [19]

سدائين شڪ ۾ مبتلا رهڻ وارا شهزادا، اڪثر ڪري پاڻ وٽ اهڙا ماڻهو رکندا هئا جن جو پيو ڪو والي وارث ڪو نه هوندو هو ۽ اُهي ٿورڙي چوڙ تي به وٽن اچي ويندا هئا ڇو ته بادشاهه جي مهرباني ڪانسواءِ بيو سندن ڪو به سهارو نه هوندو هو تنهنڪري اُهي پنهنجي احسان ڪرڻ واري سان وفادار رهندا هئا. ڪلينڊر (Cleander) جيڪو پيرينس جو جانشين هيو، ايشيا مائنر ۾ فِرجيا ۾ ڄائو هو ۽ اهڙي قوم مان هو جنهن جي هٺيلي پر گندي مزاج تي فقط زوردار ڏڪن جوئي اثر ٿيندو هو. [20] هو پنهنجي آبائي ملڪ مان هڪ غلام جي حيثيت ۾ روم موڪليو ويو هو. هو بادشاهي محلَ ۾ غلام جي حيثيت سان داخل ٿيو پنهنجي مالڪ جي اُمنگن مطابق هن پاڻ کي هڪ ڪمَ وارو ماڻهو ثابت ڪيو، ۽ تمام جلدي هُو ايڏي مٿاهين مرتبي تي پهچي ويو جتي رعيت جا ماڻهو به شايد ڪڏهن ڪڏهن ئي پهچي سگهندا هئا. ڪموڊس تي سندس اثر، هنجي اڳئين جانشين جي پيٽ ۾ تمام گهڻو هو ڇو ته ڪلينڊر ۾ ڪابه قابليت يا خاصيت اهڙي نه هئي جيڪا بادشاهه لاءِ مٿس ڪنهن به بي اعتباري يا بدگمانيءَ جو سبب بڻجي، لالچ سندس رُوح ۾ رچيل هئي ۽ اهوئي جذبو سندس انتظام کي هلائڻ جو اصول به بنجي ويو هو. ڪونسل، امير ۽

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سينيٽر جا عُهدا ماڻهن ۾ عام نيلام ڪندا هئا. ۽ جيڪڏهن ڪو بہ ماڻهو اهڙن فضول ۽ بي عزتي وارن اعزازن ڪي پنهنجي طرفان ڪوڙ سارن پئسن جي پُونجي لُٽائي اهي عهدا خريد ڪرڻ کان انڪار ڪندو هو تہ ان روَيي کي نمڪ حرامي[21] تصور ڪيو ويندو هو. صوبن جي سٽيپن نوڪرين ۾ عوامَ جي ڏکن سُورن جا ڏوڪڙ، وزير ۽ گورنر جي حصن ۾ ورهائبا هيا. قانون بہ هڪ طرفو، مرضيءَ مطابق ۽ رشوت ڏيڻ ذريعي لاڳو ٿيندو هو. هڪ دولتمند ڏوهاري پنهنجي خلاف ڏنل جائز فتويٰ کي نہ رڳو تبديل ڪرائي سگهندو هو پر مورڳو الزام هڻندڙ تہ ڇا پر شاهدن ۽ فتويٰ ڏيندڙ جج کي بہ اُتلو اها سزا ڏياري سگهندو هو جيڪا هُو چاهيندو هو.

اهڙن طريقن ۽ حربن سان، ڪليندر ٽن سالن جي ٿوري عرصي ۾، پاڻ وٽ ايتري تہ دولت جمع ڪئي جيڪا ڪڏهن ۽ ڪنهن بہ وقت تي ڪنهن آزاد ماڻهوءَ وٽ بہ نہ هئي.[22] ڪموڊس اُنهن شاندار تحفن ۽ سوکڙين مان بيحد خوش ۽ مطمئن هوندو هو جيڪي سندس چالاڪ غلام ۽ درباري نهايت ئي مناسب موقعي تي سندس قدمن ۾ وجهي رکندو هو. ماڻهن جي امڪاني دشمنيءَ جي رُخ کي موڙڻ ۽ سندن ڌيان هٽائڻ لاءِ ڪليندرَ، غسلخانہ، ڇپرا ۽ ماڻهن جي گهمڻ ڦرڻ ۽ ورزش ڪرڻ جا هنڌ تعمير ڪرايا جيڪي سڀ بادشاهہ جي نالي جي مانَ ۾ نهرايا ويا هيا.[23] هو پنهنجي اندر ئي اندر ۾ ان ڳالهہ تي بيحد خوش هو تہ روم جا ماڻهو آزاد ماحول تي ڪيڏا نہ اچرج ۽ حيرت ۾ هوندا ۽ رَتُ جي راند کان بہ متاثر نہ هيا جيڪو اڳ روزانو معمول هوندو هو. اُنهن برهس (Byrrhus) جي موت کي بہ وساري ڇڏيو هوندو جيڪو هڪ سينيٽر هو ۽ جنهن جي خداداد قابليت سبب اڳئين بادشاهہ هڪ ڌيءَ ڪيس سڱ ۾ ڏني هئي، ۽ تہ ائريس انٽونينَس (Arrius Antoninus) جي موت جي سزا کي بہ هو معاف ڪري ڇڏيندا. جيڪو انٽونِنز جي چڱاين ۽ تعريف لائق دوَرَ جو آخري نمائندو هو. پهرئين، مصلحت جي بجاءِ ايمانداريءَ سان، پنهنجي پيٽيوي کي، ڪليندر جي اصليت ۽ ڪردار جي باري ۾ سڀ ڪجهہ ٻڌائي ڇڏيو هو. پوئين وري، بادشاهہ جي پسنديده مگر انتهائي نالائق مخلوق (ڪليندر) جي خلاف، ايشيا جي مئجسٽريٽ جي حيثيت ۾ هڪ انصاف واري فتويٰ ٻڌائي، جيڪا خود سندس لاءِ موتمار ثابت ٿي.[24] پيرينس جي زوال کانپوءِ، ڪموڊس جي دهشت ۽ دبدبو، ٿوري وقت لاءِ، چڱاين طرف موٽ کائيندي نظر آيو. هن بدناميءَ وارا سڀ قانون ختم ڪري ڇڏيا، ماڻهن جي بدعائن جو پڙاڏو سندس يادن ۾ گونجڻ لڳو ۽ پنهنجي نوجواني جي ناتجربيڪاريءَ ۾ ٿيل سندس غلطين ۽ حماقتن جي ذميواري پنهنجي ذليل وزير تي رکيائين جيڪو هميشہ ڪيس نقصان وارا ۽ غلط مشورا ڏيندو رهندو هو. پر سندس ماضيءَ تي افسوس ۽ پڇتاءُ ٿيهَن ڏينهَن تائين بہ مسَ هلي سگهيو، ۽ ڪليندر جي، نيٺن سڄَ نوَن ظلمن ۾، پيرينس جي حڪومتي انتظام تي اڪثر ڪري افسوس جو اظهار ڪيو ويو.

روم جي مٿان آيل آفتن ۾ شايد اجا ڪا ڪمي رهجي وئي هئي جنهن جو خال، وَبا ۽ ڏُڪار اچي پريو.[25] پهرئين جو ڪارڻ ديوتائن جي ناراضگي تي پئي سگهي، پر ٻي آفت جو ڪارڻ فقط وزير جو اَنَ جي انبارن تي قبضو ۽ سندس دولت ۽ اختيار جي ناجائز استعمال سبب هو. ماڻهن جي عام ناراضگي جيڪا پهريون تہ سُس پُس ۽ ڇوُٻولن ذريعي شروع ٿي، پوءِ وڏن ميڙن ميڙاڪن ۾ عام شڪايتون ٿيڻ لڳيون. ماڻهو پنهنجي وِندُر وِرُونهن جي شُغلن کي ڇڏي ۽ انتقام جي وڏيڪ لذيذ مزي وٺڻ جا منتظر رهڻ لڳا ۽ ماڻهن جا انبوهَ، شهر کان ٻاهر محلات طرف وڌڻ لڳا

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جتي بادشاهه وجي آرام ڪندو هو. اُتي پهچي سخت ناراضگيءَ مان وڏيون دانهون ۽ رڙيون ڪنديءِ هنن بادشاهه کان، عوام جي دشمن کي سندن حوالي ڪرڻ جو زوردار مطالبو ڪيو. ڪليندَر جنهن بادشاهي محافظن جي ڪمانَ تي ڪئي، [26] گهوڙي سوار فوجين کي حڪم ڪيو تہ هو اوچتو حملو ڪري بغاوت ڪندڙ ماڻهن جي ميڙ کي منتشر ڪري ڇڏين. حملي ٿيڻ تي ماڻهو وٺي ڀڳا ۽ شهر طرف رُخ رکيائون. ڪيترن جا سِرَ ڌڙ کان ڌار ٿي ويا. ٻيا ڀڄندي ڪري ۽ چيپاڻجي مري ويا. پر، جڏهن گهوڙيسوار فوج گهٽين ۾ گهڙي تہ اُنهن جي اڳتي وڌڻ کي پٿرن ۽ تيرن جي وسڪاري سان روڪيو ويو جيڪي ڇتين مٿان ۽ درين منجهان مٿن وسايا ٿي ويا. پيادل محافظ [27] جيڪي بادشاهه جي گهوڙيسوار محافظن کان سندن غرور ۽ ڪين وڏيڪ سهولتن ملڻ سبب حسد بہ ڪندا هئا. عوام طرف وڃڻ کي هنن وڏيڪ ترجيح ڏني. ماڻهن جو گوڙشور هاڻي باقاعدگي اختيار ڪري ويو ۽ قتل عام جو وڏو خطرو پيدا ٿي ويو. بادشاهه جي محافظن مجبور ٿي آخر ماڻهن کي رستو ڏنو. ستايل ماڻهو پنهنجو تعداد ٻيڻو ڪري، غضب واري غصي ۽ ڪاوڙ مان محلات جي گيٽن تائين پهچي ويا. جتي سيني ماڻهن مان فقط اڪيلو ڪمودِس هو جيڪو هيڏي وڏي خانہ جنگيءَ کان بلڪل بي خبر ٻڌيو پنهنجي عياشين ۾ مخمور ۽ مست مگن لڳو پيو هو. اهڙي حالت ۾ جيڪو بہ سندس ويجهو وجي ها تہ ان جي يقيني موت جي بري خبر ضرور اچي ها. هو جيئن دنيا جهانَ کان بي خبر ٻڌيو ۽ پُنيءَ پرڪريو پيو هو تہ اُتي ئي ختم ٿي وڃي ها جيڪڏهن بہ عورتن، سندس وڏي ڀيڻ فضيلا ۽ مرسيا جيڪي سندس پسنديده سُريتون (ويهاريل عورتون) هيون، همت ڪري زوريءَ سندس سامهون اچي ويون. ڳوڙهن ۾ پڳل ۽ وارَ وِڪريل. اُنهن پاڻ کي سندس پيرن وٽ وجي ڪيرايو ۽ لفظن جي ڀرپور اثر سان هنن سخت خطرن جي تصوير چِٽي ڪيس ڏيکاري ۽ ڊنل بادشاهه سان وزير جي بي انداز ڏوهن، ماڻهن جي ڪاوڙ ۽ ناراضگي ۽ ايندڙ تباهي بابت ڪيس ٻڌايو جيڪا فقط ٿورن ئي منٽن اندر سندس محلات اندر ڦاٽُ ڪاٽيندي جنهن ۾ سندس پنهنجو وجود بہ سلامت نہ رهندو. ڪمودِس پنهنجي مُسرتن جي خواب مان جاڳڻ شروع ڪيو ۽ هڪدم حڪم ڏنو تہ ڪليندر جو سِرَ ڪٽي فورن ماڻهن ڏانهن اُڇلايو وڃي. سندس ايتري ڇوڙ بہ ماڻهن جي هنگامہ آرائيءَ کي ڪجهہ سانتيڪو ڪيو. ۽ مارڪس جو پٽ شايد اجا بہ رعيت جون همدرديون ۽ سندن اعتماد حاصل ڪرڻ ۾ وڏيڪ ڪامياب ٿئي ها. [28]

ڪمودِس جي ذهن مطابق چڱايون ۽ نيڪيون غائب ۽ انسانيت بلڪل ختم ٿي چڪي هئي. هُن پنهنجي حڪومت جا اختيارَ پاڻ ڇڏي ۽ پنهنجي نالائق خوشامدڙين جي حوالي ڪري ڇڏيا هيا. پنهنجي بادشاهي خود مختياريءَ ۾ وٺس ٻيو ڪو بہ ڪم ڇڻ سندس ذمي ڪو نہ هو سواءِ اِن خواهش جي تہ شهواني بُک ۽ اُڃ اُجهائڻ لاءِ ڪيس لامحدود وقت ۽ آزادي هجي. سندس سڄو وقت اُن حَرم ۾ گذرندو هو جتي ٽي سوءَ کن قسمين قسمين خوبصورت عورتون ۽ اوترائي حسين ۽ هر طرح جا ڇوڪرا هوندا هيا جيڪي هر صوبي مان گهرايا. يا گهرايون ويندڙيون هيون. ۽ جتي بہ بُري ڪمَ ۾ ڪنهن کي ناڪامي ٿيندي [29] هئي تہ وحشي پيار ڪندڙ تشدد ڪرڻ لڳندو هو. قديمي مؤرخن جسم فروشيءَ جي ڇڏيل منظر نامي تي گهٽو ڪجهہ لکيو آهي جنهن سبب قدرت جي هر چڱي ضابطي ۽ چڱاين تي ڇڻ ڇٽرون ٿيل آهن. پر اِهو هاڻي ايترو آسان ناهي تہ سندن سچائيءَ وارن بيانن کي اسان جديد زبان ۾ اهڙيءَ طرح ترجمو ڪري سگهون يا ماڻهن آڏو پيش ڪري سگهون جو اُهو بيان سٺو يا مهذب لڳي. شهواني ڪمن

کان جيڪڏهن کين ڪا فرصت ملندي هئي تہ اُها وري ذليل ترين مزا ماڻڻ جي وقف ٿيل هئي. ڪنهن بہ نزاڪت نفاست توڙي توجہ طلب تعليم جي محنتن جو ڪو بہ اثر يا علم ۽ ڄاڻ جي رتيءَ جيترو حصو بہ سندس مغرور ۽ وحشي دماغ ۾ اوتڻ بيحد ناممڪن هو. ۽ هو روم جي بادشاهن مان پهريون هو جيڪو سمجهہ ۽ سوچ جي قوتن، ان جي قدرداني ۽ خوشين کان نہ رڳو تمام پري، پر صفا محروم ۽ آجو هو. نيرو بہ موسيقي ۽ شاعري جهڙين نفيس صنفن ۾ پنهنجو مَٽُ پاڻ هو ۽ اسانکي سندس جستجو کان نفرت نہ ڪرڻ جڳائي جو هن پنهنجي فرصت جي آرام واري وقت کي پنهنجي زندگيءَ جي مقصد ۽ محنت طلب ڪم جي حوالي ڪري ڇڏيو هو. پر ڪموڊس، پنهنجي ٻالڪپڻ کان وٺي، دليل ۽ ڪشاده دليءَ کان ڇڙ نفرت ڪئي، پر ماڻهن جي عام دلچسپين سان پاڻ کي بہ وندرائڻ شروع ڪيائين. جيئن سرڪسن ۽ ٿيٽرن جون رانديون، مختلف قسمن جي ويڙهاڪن جا مقابلا، ۽ جهنگلي جانورن جو شڪار وغيره. علم ۽ ڄاڻ جا ماهرَ، جن کي مارڪس ڳولي هٿ ڪري پنهنجي پٽ جي ترغيب لاءِ مقرر ڪيو هو، اُنهن کي هو نهايت ئي ڪاوڙ ۽ بي توجهيءَ سان ٻڌندو هو. جڏهن تہ اتر اولهہ آفريڪا جي مسلمانن يا فارس جي ماڻهن (Moors & Parthians) سان هو ڏاڍو خوش ٿيندو هو جيڪي کيس تير اندازي، نيزي بازي ۽ تيرڪمان هلائڻ سيکاريندا هئا ۽ اُهي بہ ٿوري ئي وقت ۾ ماهر سکيا ڏيندڙن ۾ شامل ٿي ويندا هيا تہ نشان تي اکِ جي شِستَ ڪيئن پڇائجي ۽ هٿَ کي ڦُڙتي ۽ تيزيءَ سان شڪار ڪرڻ وقت ڪيئن هلائجي.

هيٺين طبقي جي ماڻهن جو ميڙ، جن جو گذارو سندس مالڪ جي خرابين سان لاڳاپيل هو، سندس ڪُڌن ڪرتوتن تي بہ کيس داد ڏيندا هيا. نِيچ خوشامد جي دوکي وارن آوازن کيس ياد ڏياريو تہ اهڙن ئي قسم جي ڪرتبن ذريعي جيئن نيميا جي شينهن جي شڪست ۽ ارِيمئنٿَس جي جهنگلي خنزيرن جي ڪوسَ: گريشيا جي هرڪيولس جو مرتبو، ديوتائن سان وچي ملايو هو ۽ انسانن ۾ پنهنجي لافاني ياد ڇڏي هئي. اُنهن اهو مشاهدو شايد وساري ڇڏيو تہ سماج جي اوائلي دؤر ۾، جڏهن جهنگ جا خطرناڪ جانور ۽ انسان ان ڳالهہ تي پاڻ ۾ وڙهندا هيا تہ جيڪو بہ غير آباد ملڪ هوندو هو، ان جو مالڪ ڪير ٿئي يا ان جو قبضو ڪنهن کي ملي، تہ اُنهن جهنگلي جانورن جي خلاف * هڪ ڪامياب جنگ، بهادريءَ جي ڏاڍي معصوم ۽ فائدي واري حرڪت آهي، روم جي بادشاهت جي مهذب رياست ۾، جهنگلي جانورن ڪڏوهڪو. انسانَ جي مُنهن لڳڻ ۽ وڏي آبادي وارن شهرن جو پاڙو ئي ڇڏي ڏنو هو. پر اچانڪ ۽ اڪيلائيءَ ۾ کين ڦاسائي روم تائين اُنهن کي ڪٺي وجڻ تہ شايد بادشاهہ هٿان اُنهن کي فقط نمائش خاطر ماريو وڃي شهزادي طرفان ڪيڏو نہ حماقت ۽ حقارت جهڙو ڪم هو ۽ اهو عمل ماڻهن لاءِ وري ڪيڏو ايذائيندڙ هو. [30] متي بيان ڪيل ڳالهين کان بيخبر رهندي، ڪموڊس شان شوڪت ۽ دٻدٻي واري ڏيک ۽ روم جي هرڪيولس جيان پنهنجا طورَ طريقا ۽ رعب تاب اختيار ڪيا. (جيئن اسان سندس تمغن مان اچا تائين پڙهندا رهندا آهيون). ٻين بادشاهي نشانن سان گڏ، هڪ شاهي ڏنڊو ۽ شينهن جي کلَ سندس تخت جي پرسان رکيا ويا. شاهراهن تي مجسما ناهي ٻيهاريا ويا جنهن ۾ ڪموڊس کي ان ديوتا جي وصفن ۽ ڪردار وارو ڏيکاريو ويو جنهن کان هن جُرئت ۽ بهادريءَ جا گڻ وٺي، پنهنجي روز مرهہ جي زندگيءَ ۽ پنهنجي پوائتين تفريحن ۾ اختيار ڪري رکيو هو. [32]

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اهڙين خوشامدن ۽ تعريفن سبب، جن آهستي آهستي شرم ۽ حيا جي جذبي يا احساس کي بہ ختم ڪري ڇڏيو، هو ان حد تائين ڦونڊجي ويو جو اُنهن ڪمن يا ڪرتبن کي، جيڪي هن وقت تائين فضيلت واري نموني فقط محلات جي چار ديواري ۽ سندس ٿورڙن پسنديده ماڻهن تائين محدود رهيا هيا، ڪموڊس هاٿي پڪو عزم ڪيو تہ عام ماڻهن جي آڏو بہ اُنهن جو مظاهرو ڪيو وڃي. اڳواٽ مقرر ڪيل ڏينهن تي هزارين تماشين، خوشامد، خوف ۽ حيرت جي گڏيل جذبن سان کُليل نمائش گاهہ تي وڃي گڏ ٿيندا هيا جنهن ۾ ماڻهو شاهي ڪرتب ڏيکاريندڙ کي، بادشاهہ کي خوش ڪرڻ خاطر وڌيڪ داد ۽ شابسون ڏيندا هئا. سندس وارَ جو نشانو جانور جي دِل مٿان هوندو هو يا سِرَ تي، پر زخم لازمي طور تي جانور جي موت جو سبب بڻبو هو.

پهرين تاريخ جي چندِ وانگر چُهنبدار ۽ تکن تيرن جي تيزيءَ کي ڪموڊس وچ ۾ روڪي، اُنهن سان ٿي شترمُرغن جي ڊگهي ڳچيءَ کي ڪٽي ٽڪرا ٽڪرا ڪري ڇڏيندو هو.[33] هڪ چيتي کي ڇُڙواڳ ڇڏيو ويو ۽ تير انداز تيستائين انتظار ۾ رهيو جيستائين چيتو ٽپو ڏئي ڏڪندڙ مجرم تائين وڃي پهتو. ساڳي لمحي ۾ تيرُ ڪمانَ مان ڇُٽو ۽ جانور کي لڳندي ئي ساهدارُ ڌڙي تي مري ويو ۽ ماڻهوءَ کي ڪو نقصان نہ پهتو. کليل نمائش گاهہ ۾ هڪ دفعي هڪ سؤ شينهَن کي سندن آکاڙي مان هڪ ئي وقت ڪڍيو ويو ۽ ڪموڊس، جنهن جو نشان هرگز خطا نہ ٿيندو هو، جي سؤ تيرن، هڪ سؤ شينهن کي ان وقت موت جي ننڊ ۾ سمهاري ڇڏيو، جڏهن هو خوف ۽ ڪاوڙ وچان هيڏي هوڏي ڀڄڻ لڳا. نہ هاٿين جو لشڪر ۽ نہ ئي وري آفريڪي نسل جي گينڊن، جن جي کلَ تمام سخت ٿئي ٿي، سندس موتمار تيرن ۽ نشانن کان پاڻ کي بچائي سگهيا. حبش ۽ هندستان کان بيحد ناياب قسم جا جانور وٺي پهتا، پر هن ظالم شخص اُنهن کي بہ کُهرائي يا مارائي ڇڏيو جيڪي يا تہ تخليق جا نادر نمونا هئا يا وري اهڙا ڪمال جا جانور هيا جن کي نمائشي موقعن تي پيش ڪيو ويندو آهي.[34] هنن نمائشن ۾ ان ڳالهہ جو بهرحال پورو ۽ يقيني احتياط ڪيو ويندو هو تہ حملي کان هرڪيولس کي، ڪنهن جهنگلي جانور * جي اوچتي حملي کان هر حال ۾ بچائجي جيڪو ممڪن هو تہ بادشاهہ جي وقار جو بہ خيال نہ رکي ۽ ديوتا جي تقدس جو بہ بيڙو ٻوڙي ڇڏي.[35]

.... پر گهٽ ۾ گهٽ طبقي وارا ماڻهو بہ ان وقت شرم ۾ ٻُڏي ۽ ڪاوڙ ۾ تپي باهہ ٿي ويا جڏهن اُنهن پنهنجي اکين سان پاڻ پنهنجي بادشاهہ کي مقابلي ڪرڻ لاءِ آکاڙي ۾ گهڙندو ڏٺو ۽ ان عام مقابلي ڪرڻ تي هو فخر ڪرڻ لڳو، جنهن کي روم جا قانون توڙي اخلاقي ضابطا نہ رڳو ان جي اجازت نہ ڏيندا هئا پر ان مطابق اِهو انتهائي بدنامي وارو عمل هو.[36] هن هڪڙو اهڙو عجيب و غريب شغل پاڻ لاءِ چونڊيو جيڪو ان خوني راند جو بيحد دلچسپ مقابلو هو. آکاڙي ۾ وڙهندڙ ترار باز کي پنهنجي بچاءَ لاءِ حفاظتي ٽوپلو، ترارِ ۽ ڍالَ هوندي هئي ۽ سندس اُگهاڙي مقابلي ڪندڙ وٽ هڪ وڏي ڄاري ۽ ٽِڙ شاخو ڀالو هوندو هو: هڪڙي سان هو شڪار کي ڦاسائيندو هو ۽ ٻي هٿيار سان پنهنجي دشمن کي موتَ جو مزو چکرائيندو هو. پنهنجي پهرئين وارَ ضايع ٿيڻ جي صورت ۾، هُو ترار باز جي وارَ کان تيستائين بچڻ جي هر ممڪن ڪوشش ڪندو هو جيستائين پنهنجي ڄارَ کي ٻيهر دشمن مٿان اڇلائي.[37]

بادشاهہ هن صورتحال ۾ ست سؤ پنجٽيهَ پر شايد ان کان بہ وڌيڪ دفعا وڙهيو، هي شاندار ڪارناما، بادشاهت جي عوامي ڪمن جي لسٽ ۾ بيحد خبرداريءَ سان داخل ڪيا ويا. هڪ انديشو هو تہ بادشاهہ پنهنجي بدناميءَ جي

ڪارنامن کي مبادا ماڻهن کان لڪائي، ته هُن ترار بازن جي آکاڙي جي فندبَ مان ايتري ته وڏي رقمَ باقاعدگيءَ سان وٺڻ شروع ڪئي جو هڪ نئين ۽ انتهائي ذلت واري ٽئڪس روم جي عوامَ مٿان مڙهي وئي.[38] اهو آسانيءَ سان سمجهي سگهجي ٿو ته اهڙن مقابلن ۾ هڪ بادشاهَ کي ئي فاتح ظاهر ڪيو ويندو. نمائش گاهَ جي آکاڙي ۾ سندس سوين هروڀرو خونخوار يا رَتو ڇاڻ واريون نه هونديون هيون. پر هو جڏهن ترار بازن جي اسڪول يا پنهنجي محلات ۾ پنهنجا ڪرتب ڏيکاريندو هو ته سندس مخالفن کي هميشه ڪموڊس هٿان هڪ خوني گهاوَ جو تحفو ملندو هو. ۽ اهڙيءَ طرح هو پنهنجي خاشامدانه روَيي کي پنهنجي رَتُ جي نذراني ڏيڻ سان[39] هميشه واسطي ختم ڪري ڇڏيندو هو. هاڻي هنکي هرڪيولس جي لقب کان نفرت ٿيڻ لڳي، پالسَ جو نالو، جيڪو تمام ناميارو ترار هلائڻ جو ماهر هو، سندس ڪنَن کي وڌيڪ سنو لڳو. ان نالي کي ڪيترن ئي مُجسمن تي نقش ڪرايو ويو ۽ سينيٽ جي ماتمي توڙي داد ڏيندڙ ۽ خوشي وارن اعزازن ۽ لقبن[40] ۾ ان کي شامل ڪيو ويو.[41] ڪلاڊيَس پامپيئنَس (Claudius Pompeianus) جيڪو ليوسيلا (Lucilla) جو نيڪ مڙس هو، هڪڙوئي اهڙو سينيٽر هو جنهن پنهنجي مرتبي جو مانُ رکيو. هڪ پيءُ جي حيثيت ۾ هن پنهنجي پٽن کي سندن ئي حفاظت کي نظر ۾ رکندي، ٿيٽر ۾ وڃڻ جي اجازت ڏني. پر روم جي هڪ غيرت مند شهريءَ جي ناتي، توڙي جو سندس حياتي به بادشاهه جي قبضي ۾ هئي پر تنهن هوندي به هو مارڪَس جي پُٽ کي اها اجازت هرگز نه ڏيندو ته هڪ بادشاهه جي حيثيت ۾ هو پنهنجي ذات کي بچڙائي ۽ ذلت جي علامت بڻائي ڇڏي. پنهنجي بهادريءَ واري عزم ڪرڻ جي باوجود، پامپيئنس، ظالم ۽ آمر بادشاهه جي ڪهري ڪاوڙ کان بچي نڪرڻ ۾ ڪامياب ٿي ويو ۽ پاڳ پلا هُئَس جو پنهنجي زندگيءَ جي حفاظت ڪرڻ ۾ سرس سوڀارو رهيو.[42]

ڪموڊس هاڻي برائي ۽ بدڪرداريءَ جي بلندين کي ڇُهي چڪو هو. توڙي جو هو چاپلوس ڪورٽ جي خوشامدي لقبن سان سينگاريل هو پر پوءِ به پنهنجي پاڻ کان، ماڻهن جون سندس ذات لاءِ نفرتون ۽ ڌڪارون لڪائي نه سگهيو جيڪي سڄي بادشاهت جي هر بني بشر جي ۽ خاص طرح عقلمند ۽ معتبر ماڻهن جي دلين ۾ هن لاءِ موجود هيون. سندس ذات لاءِ ماڻهن جي شديد حقارت جي احساس سان، هر گُڻَ ۽ چڱائيءَ کان بچان ڪرڻ سان، ايندڙ وقت جي درين مان لياڪا پائيندڙ خطرن جي خوف کان، ۽ روزانو بيشمار ماڻهن جي ڪوسَ ۽ قتل ڪرڻ جي عادت جيڪو سندس محبوب مشغلو هو، سيني گڏجي سندس خطرناڪ جيءَ کي جهنجهوڙي ۽ هن جي روح کي تڙپائي ۽ بيقرار بنائي ڇڏيو هو. تاريخَ جي صفحن ۾ سفارتي عهدا رکندڙ سينيٽرن جو هڪ ڊگهو تفصيل درج ٿيل آهي جن کي هن معمولي شڪ پوڻ تي به مارائي ڇڏيو هو ۽ اُنهن بدقسمت ماڻهن کي به ڳولي ڳولي مارايو ويو، جن جو ائنٽونئنز سان ڪو اَڻ سِڌو يا تمام پراڻهين رشتي جي تعلق جو ڪٿي ڪو رتيءَ ماتر انديشو به نظر آيو هو ۽ اُنهن وزيرن کي به نه بخشيو ويو جيڪي سندس ئي ڪُڌن ڪرتوتن ۽ عياشين ۾ ساڻس گڏ هوندا هئا.[43] سندس ظلمَ آخرڪار سندس ئي موتَ جو سبب بڻيا. هن بغير ڪنهن خوف خطري جي روم جو بي بها رَتُ وهايو هو انڪري هو پنهنجن ئي پاليل چاپلوسُن هٿان ماريو ويو جنهن جو کيس سدائين خوف رهندو هو. سندس پسنديده سُريت مرسيا، سندس شاهي محل جو ڪمدار اِليڪٽَس ۽ سندس حفاظت ڪندڙ لِيٽَس، جيڪي پنهنجن ساٿين ۽ اڳين عهديدارن جي موت کان انتهائي خوفزده ٿي ويا هيا، گڏجي عزم ڪيو ته ڪنهن طرح هو ان تباهي ۽ بربادي‌ءَ جي ترار کي روڪي سگهن جيڪا سندن

ٻـرَن مٿان پڻ ڪجهي ڏاڍي سان لڙڪيل هئي، ۽ جيڪا يا تہ آمر بادشاهہ جي بي پروَسي طبيعت سبب يا عوام جي غمَ ۽ غُصي جي اوچتي ڦاٽڻ تي مٿانئن ڪنهن بہ وقت ڪِري تي سگهي. مرسيا مناسب موقعي جي تلاش ۾ هئي، عين ان وقت جڏهن ڪموڊس جهنگلي جانورن جي شڪارَ کان ٿڪجي ۽ نِساهو ٿي محل ۾ آيو تہ هن پنهنجي عاشق کي شراب جو پيالو وجهي پيش ڪيو. ڪموڊس کي جلد ننڊ وٺي وئي ۽ اجا هو زهر ۽ شراب جي گڏيل اثر کان پاڻ پتوڙي رهيو هو تہ هڪ سَگهارو نوجوان، جيڪو ڪُشتيءَ جو مڃيل پهلوان هو، سندس آرام گاهہ ۾ داخل ٿيو ۽ گهٽو ڏيئي بنادير ڪيس ماري ڇڏيائين. سندس مڙهَہ کي ڳجهيءَ طرح محلات کان ٻاهر ڪڍيو ويو ۽ سمورو ڪم اهڙو تہ چُپ چاپ ۾ ڪيو ويو جو بادشاهہ جي موت بابت ماڻهن ۾ يا خاندان طرفان ڪنهن بہ شڪَ شبهي جو ڪو بہ اظهار نہ ڪيو ويو. مارڪس جي پُٽ جو حشر ۽ موت اهڙيءَ طرح ٿيو ۽ هڪ ذليل آمر کان نجات وٺڻ ڪيڏو نہ سؤلو ڪم هو، جيڪو تيرهَن سالن جي عرصي دوران، حڪومت طرفان ڏنل مصنوعي اختيارن ذريعي رعيت جي لکين ماڻهن کي پنهنجي ظلم جو نشانو بنائيندو رهيو ۽ کين هر طرح سان تنگ ڪندو رهيو؛ هي اُهي ماڻهو هيا جيڪي پنهنجي ذاتي لياقت، قابليت، شهرت ۽ سگهہ ۾ ڪنهن بہ طرح سان پنهنجي مالڪ کان گهٽ نہ هيا. [44]

سازش ڪندڙن جو هر قدم تمام تحمل وارو بہ هو تہ ان ۾ تيزي بہ هئي جيڪا ان وڏي موقعي ۽ مناسبت جي عين مطابق هئي. اُنهن بنادير خالي ٿيل تخت تي ان بادشاهہ کي ويهارڻ جو فيصلو ڪري ورتو جنهن جو ڪردار ان قابل هجي جو سندن طرفان ڪنيل قدم کي جائز ثابت ڪري. سندن نظر ۾ پرٽينيڪس هو جيڪو شهر جو مُنهندار ۽ سفارتي رتبي وارو سينيٽر هو، جنهن جي نمايان خاصيتن، سندس اَڻ چِٽي ۽ غير اهم جنم کي ماڻهن جي نظرن کان اوجهل ڪري ڇڏيو هو ۽ سندس مرتبي کي مٿاهون ڪري رياست جي پهريَن اعزازن جي قطار ۾ آڻي بيهاريو هو. هُن بادشاهت جي ڪيترن ئي صوبن ۾ حڪومت ڪئي هئي ۽ سيني فوجي توڙي شهري وڏن عهدن تي رهندي هُن ماڻهن سان هڪ جهڙائيءَ جو سهڻو سُلوڪ ڪندي ارادي جي مضبوطي، دوانديشي ۽ پنهنجي اخلاق جي اوچائي جا جوهر ڏيکاريا ۽ پنهنجي ساکَ ۽ ويساهَ کي ماڻهن ۾ مستحڪم ڪيو. [45] هاڻي هو مارڪس جي دوستن ۽ وزيرن کان جدا ۽ آزاد رهڻ لڳو. ۽ جڏهن رات جي پوئين پهَر ۾ ڪيس ننڊ مان جاڳايو ويو ۽ ڪيس ٻڌايو ويو تہ محلات جو ڪمدار ۽ مُنهندار ٻئي سندس دروازي تي موجود آهن تہ هن بنا ڊڄڻ جي ۽ بهادريءَ سان سندن آجيان ڪئي ۽ هنن جلد پنهنجي خواهش جو اظهار ڪيو تہ هو پنهنجي مالڪ جي حڪم جي فورن تعميل ڪندا. موت جي بدران هنن ڪيس روم جي دنيا جي تخت جي آڇ ڏني. ڪجهہ گهڙين لاءِ هُن سندن نيتن ۽ تَسلين ڏيڻ تي اعتبار نٿي ڪيو. نيٺ ڪموڊس جي موتَ ڪيس يقين ڏياريو ۽ هُن بادشاهي منصب ڪجهہ بدليءَ سان قبول ڪيو جو تہ ان عظيم مرتبي جي ذميوارين ۽ خطرن جي ڪيس تمام چڱيءَ طرح ڄاڻ هئي. [46]

لِيٽَس پنهنجي نئين بادشاهہ کي شاهي محافظن جي ڪئمپ ڏانهن وٺي ويو ۽ ساڳي وقت سڄي شهر ۾ اها خبر هُلائي ڇڏيائين تہ ڪموڊس اوچتوئي اوچتو مِرگهيءَ جي دوري پوڻ سبب مري ويو هو ۽ هاڻي سٺي ڪردار وارو پرٽينيڪس تخت تي ويهي چڪو آهي. شهزادي جي ڳجهہ ڳ... واري موت تي بادشاهہ جا محافظ خوش ٿيڻ بجاءِ اچرجَ ۾ اچي ويا جو تہ فقط اُهي ئي هيا جن بادشاهہ جي مهربانين ۽ فراخ دليءَ مان گهڻو ڪجهہ حاصل ڪيو هو، پر

موقعي جي نزاڪت، سندن مُنهندارَ جا اختيارَ، پرٽينيڪس جي نيڪناميءَ واري شُهرتَ، ۽ ماڻهن طرفان طرح طرح جا آواز ۽ افواهَ - انهن سڀني ڳالهين سندن اندروني خدشن ۽ ناراضگين کي دٻائي خاموش ڪرائي ڇڏيو. تنهُنڪري هنن نئين بادشاهه جي مالي فائدن جي اعلانَ ۽ سندس فرمانبرداري ڪرڻ کي دل سان قبول ڪيو. هاڻي هُو پنهنجن هٿن ۾ فتح جا گُلدستا کنيون، ' شاباس شاباس ' جا نعرا هڻندا بادشاهه کي سينيٽ جي عمارت ۾ وٺي ويا ته جيئن شهري اختيار حاصل ڪرڻ وقت، فوجي رضامندي به گڏوگڏ وٺي سگهجي.

بيحد اهميت واري هيءَ رات، ڏِگهي ته ٿي پر نيٺ پرهَ ڦٽڻ سان گذري وئي ۽ نئين سال جي شروعات سان سينيٽرن کي ان ڳالهه جو انديشو هو ته هڪ ذلت واري تقريب ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ کين گهرايو ويندو. شديد احتجاج ۽ اُنهن ماڻهن جي ناراضگيءَ جي باوجود جن کي دروانديشي ۽ نيڪناميءَ لاءِ دل ۾ ڪجهه عزت هئي، ڪمودس ترار بازن جي اسڪول ۾ رات گذارڻ جو پڪو پَهُه ڪيو هو ۽ اتان ئي سندس ارادو هو ته هو سفارتي اختيار به پنهنجي نالائق ۽ بدنام ساٿين جي مدد سان، پنهنجي قبضي ۾ وٺندو، ڏينهن گذرڻ کان اڳ ۾ اوچتوئي اوچتو ڪنڪارڊ جي مندرَ ۾ سينيٽ جو اجلاس سڏرايو ويو ته محافظن سان ملاقات ۽ تعارف ٿي وڃي ۽ نئين بادشاهه جي اليڪشن جي منظوري وٺي سگهجي. ڪجهه منٽن واسطي سڀئي هڪ معنيٰ خيز خاموشي اختيار ڪري ويهي رهيا ۽ پنهنجي نجات حاصل ڪرڻ تي کين يقين نه ٿي آيو ۽ اجا به ان شڪَ ۾ هيا ته ڪٿي اجا به ظالم ڪمودس جي ڪا چالبازي ته ڪٿي لڪل نه هئي، پر جڏهن ڪافي انتظار ۽ تجسُس کان پوءِ کين پورو يقين ٿي ويو ته هڪ آمر ۽ ظالم جو انت نيٺ اچي چڪو هو ته سندن خوشين ۽ شادمانن سان گڏ سخت ڪاوڙ جو اظهار به سندن چهرن مان نمايان نظر اچي رهيو هو. پرٽينيڪس، جنهن کي پنهنجي حسب نسب ۽ اصل نسل جو نماڻائيءَ ۽ عزت وارو احساس هو، ظاهر ڪيو ته ڪيترائي باوقار سينيٽر اهڙا هئا جيڪي هن کان وڌيڪ بادشاهت جا حقدار هئا، پر هُن سندن ذميداريءَ واري تشدد باعث مجبور ٿي تختَ جون واڳون سنڀاليون هيون ۽ بادشاهي اختيار جا سڀ اعزاز حاصل ڪيا هيا ۽ جن جي وڌيڪ تصديق ماڻهن جي ساڻس وفاداريءَ جي قَسمن ذريعي ٿي وئي هئي. ڪمودس جي ياد کي " اچي ڪپڙي تي بدناميءَ جي دائمي ڇُٽي" سان تعبير ڪيو ويو. سندس نالو هڪ آمر، هڪ آڪاڙي جو ترار باز ۽ عوام جي دشمن طور هر گهر جي ڪنڊَ ڪڙڇ مان نفرت جي اظهار طور گونجڻ لڳو. هنن هڪ گوڙ شور ۽ تڙ تڪڙ ۾ ووٽن ذريعي فيصلو ڪري ڇڏيو ته سندس سڀ اعزازَ واپس ورتا وڃن، ڪيس اڳ عطا ڪيل لقبَ سڀني شاهراهن تي لڳل يادگارن تان مِٽايا وڃن، سندس مُجسمن کي ٽُڪَا ٽُڪا هٽي اڇلايو وڃي ۽ سندس جسم کي وانگوڙي ۾ وجهي ترار بازن جي آڪاڙي جي ان ڪمري تائين گهليو وڃي جتي هو اُگهاڙا ٿي نچندا ٽپندا هئا، ته جيئن ماڻهن جي غصي ۽ غضبَ واري مُوڊ کي ماٺارو ڪري سگهجي، پر کين اُنهن وِچنِٽِن ۽ فضول ماڻهن تي به ڪاوڙ هئي جن هنجي لاش کي فقط انڪري لڪائي ڇڏيو هو ته سينيٽ ان سان انصاف نه ڪري سگهي. پر پرٽينيڪس، مارڪَس جي يادن جي رسمَن ادا ڪرڻ کان ماڻهن کي منع نه ڪري سگهيو ۽ نه وري پهرئين محافظ ڪلاڊيَس پامپيئنَس جي نيڻن مان وهندڙ نِيرن کي روڪي ٿي سگهيو جنهن پنهنجي پيٽيوي جي ڏکوئيندڙ خاتمي تي بيحد افسوس جو اظهار ڪيو ۽ ان تي هيڪاري وڌيڪ ڏکُ ٿيس ته جيڪو ڪجهه سندس پيٽيوي سان ٿيو هو ته اُهو ورتاءُ ان ڇڻ پاڻ گهُري ورتو هو.[47]

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هڪ مُثل بادشاهَ خلاف هن قسم جي نامرديءَ واري ڪاوڙ جي پالوٽ، جيڪو جڏهن جيئرو هو تہ سينيٽ سندس نِيچ خوشامد ۾ سڀ لِيڪا لتاڙي وئي هئي، توڙي جو جائز هئي پر پوءِ بہ هڪَ مڙهَہ ڪان بدلي وٺڻ جو اهو انتهائي نا مناسب طريقو هو. ڪموڊس جي اعزازن جي قانوني حيثيت ڪي، بهرحال بادشاهي آئين جي اصولن موجب پوري پنيرائي حاصل هئي. هڪ اهڙو بادشاهہ جيڪو جمهوريہ ۽ جنهن جو پهريون مئجسٽريٽ بہ هجي پنهنجن سڀني اختيارن جو ناجائز استعمال ڪيو هجي تہ سندس مذمت ڪرڻ، کيس تخت تان لاهڻ، يا کيس موت جي سزا ڏيڻ جو قديم ۽ [48] خاص اختيار روم جي سينيٽ کي حاصل هو، پر اُها ڪمزور اسيمبلي، " هِينئن بہ سچڻ واهہ واهہ، هُونئن بہ سچڻ واهہ واهہ" جي موقع پرستيءَ جي راهہ اختيار ڪندي هڪ بيساهي آمِرَ کي عوامي انصاف ذريعي سزا ڏيڻ لاءِ تيار هئي جنهن جي هُن، سندس زندگيءَ ۽ حڪومت ۾ فوجي آمريت جي طاقتور ڍالَ ذريعي خود حفاظت ڪئي هئي.

پرٽينئڪس پنهنجي اڳين جانشين جي ياد جي مذمت ڪرڻ لاءِ هڪ باوقار طريقو ڳولي ڪڍيو جيڪو سندس گُڻن ۽ ڪموڊس جي اَوَگُڻن جي واضح فرق ۽ تضاد ۾ لِڪل هو. تخت سنڀالڻ واري پهرئين ڏينهن تي ئي هن پنهنجي پوري ذاتي ملڪيت يا پئسو ڏوڪڙ وغيره پنهنجي زالَ ۽ پُٽ جي حوالي ڪري ڇڏيو تہ جيئن کين رياست کان رعايتون حاصل ڪرڻ يا جائز ناجائز فائدن وٺڻ جو ڪو موقعو يا بهانو هرگز نہ ملي سگهي. هن پنهنجي زال کي آگستا، جي لقب عطا ڪرڻ کي اجائي ڦُونڊَ تصور ڪندي انکي رد ڪيو ۽ پنهنجي نوجوان ۽ ناتجربيڪار پُٽ کي سيزر جي اعزاز عطا ڪرڻ کان بہ انڪار ڪيو تہ جيئن هو ذهني بِگاڙَ کان بچي وڃي. هڪ پيءُ ۽ هڪ حاڪم جي ذميوارين جي صحيح ۽ واضح فرق جو احساس ڪندي، هُن پنهنجي پُٽ کي بيحد سادگيءَ سان تعليم ڏياري جنهن باعث کيس تخت حاصل ڪرڻ جو ڪو پڪو امڪان ڪٿي بہ نظر نٿي آيو، پر جي اهڙو ڪو وقت اچي وڃي تہ هُو ان جو اهل ۽ لائق ضرور هجي. عوامي معا ن ۾ پرٽينئڪس جو روَيو سخت هئڻ سان گڏ دوستاڻو بہ هو. هو سينيٽ جي نيڪناميءَ واري ڇهري سان مانوس ٿيو (۽ خانگي يا ذاتي منصب جي حوالي سان هُن هر ماڻهوءَ جي صحيح ڪردار بابت ڄاڻ حاصل ڪري ورتي هئي) جنهن ۾ ڪو بہ تڪبر يا حسد جو جذبو شامل نہ هو. هُو سڀني کي پنهنجو دوست ۽ ساٿي سمجهندو هو جن سان هُن آمريت جي عذابن ۽ خطرن بابت خيالن جي ڏي - وَٺ ڪئي هئي ۽ جن سان ملي هُن موجوده وقت جي سانت ۽ سُڪون واري ماحول جون خوشيون ملهائڻ ٿي چاهيون. هو اڪثر وِندُر وِرُونهن جي شغلن ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ کين دعوت ڏيندو هو جنهن ۾ سندس ڪفايت شعاريءَ تي اُهي ماڻهو ٺوڪ ۽ ٺٺوليون ڪندا هئا جن کي ڪموڊس جون شاهہ خرچيون ۽ پاٽيءَ جيان پئسو هارڻ ياد هو ۽ جنهن تي کين افسوس پڻ هو.

پرٽينئڪس جي، هاڻي نهايت ئي اهم پر ساڳي وقت ڏکوئيندڙ پي، اوليت اها هئي تہ ماڻهن کي جيڪي زخمَ آمريت جي ظلمن رَسايا هئا، اُنهن کي ڇُٽائڻ جي جيتري بہ ممڪن حد تائين ڪوشش ٿي سگهي تہ ڪري ڇو تہ ائين ڪرڻ سان کيس بيحد خوشي ٿيندي. ڪيترائي ظلمن جا ستايلَ جيڪي، لطيف چواڻي "پيئي ڪٽي پساهَ" اچا جيئرا هيا، ملڪ بدريءَ مان واپس گهرايا ويا، جيلن مان کين ٻاهر ڪڍيو ويو ۽ اُنهن کي سندن جائز حقَ، اعزاز ۽ گذاري لاءِ مناسب معاوضا ڏنا ويا. قتل ڪيل سينيٽرن جي اَڻ دفنايل لاشن (جو تہ ڪموڊس جو ظالمانہ وحشي پڻو، موت کان پوءِ بہ ماڻهن جو پيڇو نہ ڇڏيندو هو) کي سندن اباڻن قبرستانن ۾ دفنايو ويو، اُنهن جي ياد کي زندهہ ڪيو

ويو، تباهه ٿيل ۽ ڏکويل خاندانن يا فردن سان همدردي ڪئي وئي، ڪين تسلي ۽ آٿت ڏنو ويو. هنن دلاسن يا آٿت ڏيڻ جي عمل ۾. سڀ ڪان وڏي احسان منديءَ ڊليٽرس (Delators) جي سزا جي متعلق هئي جيڪي اخلاق ۽ ملڪي معاملن ۾ پنهنجي مالڪ جا پڪا دشمن هيا. ان جي باوجود، قانوني قاتلن جي تحقيقات جي سلسلي ۾ به پرٽينٽڪس پنهنجي طبيعت مڪمل اعتدال ۽ ضابطي ۾ رکي ۽ هر ڳالهه انصاف جي دستوري طريقي جي حوالي ڪري ڇڏي ۽ ان عمل ۾ سندس ڪو به ذاتي جذبو، ناراضگي يا پسند يا ناپسند شامل نه هئي.

هاڻي رياست جي دولت ۽ ناڻي، بادشاهه جو خاص توجه ڇڪرايو. توڙي جو ناانصافي ۽ لٽ ڦر ذريعي هر ممڪن ڪوشش ڪئي وئي هئي ته سڄي رعيت جو ناڻو ڪانئن ڪسي ۽ شهزادي جي تجوڙين ۾ جمع ڪيو وڃي، پوءِ به ڪموڊس جي هيتري ساري لالچ ۽ دولت جو حرص سندس فضول خرچين ڪي پوري ڪرڻ لاءِ تمام گهٽ هو، حدَ اها هئي ته سندس موت تي، خالي خزاني ۾ [50] اٺن هزار پائونڊن کان وڌيڪ رقم ڪانه هئي جيڪا حڪومت جي هلندڙ خرچن جو به پُوراٺو ڪري سگهي ۽ ملازمن ۽ بادشاهي محافظن طرفان انعامن، تحفن ۽ پگهارن وغيره جي واڌ جي پُرزور مطالبن کي پڻ مُنهن ڏيئي سگهي، ان جي باوجود ۽ ناڻي جي اڻهُوند جي ڏکين حالتن ۾ پڻ، پرٽينٽڪس همت نه هاري ۽ ڪشاده دليءَ جو مظاهرو ڪندي ڪموڊس طرفان ايجاد ڪيل سڀني محصولن ۽ ٽئڪسن کي ختم ڪيائين، جن ماڻهن جو جيئڻ به جنجال ڪري ڇڏيو هو، ۽ خزاني طرفان مڙهيل ۽ ناانصافيءَ تي ٻڌل سڀني دعوائن کي رد ڪيائين ۽ سينيٽ جي حڪم ذريعي پڌرو ڪرايائين ته " آمريت، ظلم ۽ بي عزتيءَ سان دولت جمع ڪرڻ بجاءِ هُو پنهنجي جمهوريه کي غربت ۽ سادگيءَ واري معصوميت سان هلائڻ کي وڌيڪ ترجيح ڏيندو." اقتصاديات ۽ صنعت کي هُن دولت پيدا ڪرڻ جي ٻج ذريعن طور تسليم ڪيو ۽ اُنهن مان ئي ڪيس ايتري ته سٺي اُپت ٿي جو عوامي ضرورتن جي پهچ جي سلسلي ۾ صورتحال تمام بهتر ٿي وئي، گهريلو خرچ هڪدم اڌ تائين ڇهٽايا ويا. جيڪو به عياشيءَ جو سامان هو، پرٽينٽڪس ان کي عام نيلام [51] ذريعي وڪرو ڪرايو، ان ۾ سون، چاندي، نمائشي گاڏيون، برتن، اُٽَن ۽ ريشم سان سينگاريل آرائشي ڪپڙا ۽ الماڙيون، ۽ ٻنهي جنسن جا غلامَ يعني حسين مرد ۽ عورتون سواءِ اُنهن جي جن کي انسانيت جي ناتي سان ۽ ان ڪري به ته اُهي آزاد ماحول ۾ ڄاوا هيا پر اُنهن جون عزتون ۽ عصمتون سندن روئيندڙ والدين اڳيان بيدرديءَ سان لٽيون ويون هيون. ساڳي وقت هُن، اڳئين آمر جي نالائق خوشامدين سان به سٺو ورتاءُ ڪندي، پنهنجي ناجائز طريقي سان ڪمايل دولت جو ڪجهه حصو خزاني ۾ جمع ڪرڻ لاءِ ڪين چيو ۽ رياست جي انصاف پسند قرض ڏيندڙن کان هو ڪافي خوش هيو ۽ جيڪي ايماندار ملازم هيا ۽ اُنهن جي ذمي جيڪي به بقاياڻون رهيل هيون ته اُهي فورن ختم ڪيون ويون. جيڪي وڻج واپار تي هن وقت تائين اجايون پابنديون لڳل هيون، اُنهن کي به ختم ڪيو ويو ۽ اٽلي ۽ ٻين صوبن ۾ جيڪي به زمينون غيرآباد پيل هيون، اُنهن ماڻهن کي ان شرط تي ڏنيون ويون ته اُهي اُنهن کي آباد ڪندا، اُنهن ۾ سڌارا آڻيندا ۽ رياست جي مالي حالت کي بهتر ڪرڻ ۾ مدد ڪندا. ساڳي وقت اُنهن کي ڏهن سالن تائين ڪنهن به ڍَلَ يا ٻي ٽئڪس ڏيڻ کان به آجو ڪيو ويو. [52]

ماڻهن سان سهڻي سلوڪ ۽ هڪ جهڙي ورتاءُ سبب پرٽينٽڪس هڪ عظيم حاڪم طور سڃڻ لڳو ۽ ماڻهن جي دلين ۾ هن لاءِ محبت ۽ عزت جا جذبا پيدا ٿي ويا. اُهي جن کي مارڪس جون سهڻيون وصفون ياد هيون، ڪين

نئين بادشاهہ ۾ اُهي خاصيتون وڌيڪ چٽيون، جلويدار ۽ اصلي روپ ۾ نظر آيون، ۽ خوش ٿي خوشامد ڪرڻ لڳا تہ اُهي من نئين انتظام هيٺ گهڻو عرصو رهن، خوش رهن ۽ پنهنجن خوشين کي ملهائن. هڪ انتهائي بگڙيل رياست کي سڌارڻ جو اُبهرائيءَ وارو جذبو جنهن ۾ دورانديشي ۽ دانش منديءَ جا جُزا گهٽ نہ پر وڌيڪ هجڻ گهرجن ها، ۽ جنهن جي پرٽينيڪس جي عمر ۽ تجربي مان اُميد بہ هئي، آخرڪار هُن توڙي سندس ملڪ لاءِ موتمار ثابت ٿيو. سندس ايمانداري واري ساڃاهہ جي گهٽتائيءَ سبب نِيچ ذهنيت جا هيٺاهان ماڻهو هن جي خلاف متحد ٿي ويا جن جي ذاتي مطلب جي مفادن کي، مجموعي ڀلائيءَ جي پيٽ ۾ ڏڪ لڳو هو ۽ قانون جي سخت هڪ جهڙائيءَ جي مقابلي ۾ ڪين هڪ آمرَ جون نوازشون وڌيڪ وڻنديون هيون.[53]

عام طور تي پُرسڪون ۽ خوشيءَ واري ماحول ۾، بادشاهي محافظن جي چپ چاپ واري اندروني بيزاري جيڪا سندن ڪاوڙ وارن چهرن مان صاف ظاهر هئي، سندن ناراضگيءَ کي وڌيڪ لڪائي نہ سگهي. اُنهن پرٽينيڪس جي تابعداري مجبوريءَ جي حالت ۾ مڃي هئي، ڇو تہ هو قديمي نظم ۽ ضبط جي اصولن ۽ سختيءَ کان خوفزده هئا جنهن کي هو آهستي آهستي پنهنجي ملڪ ۾ ٻيهر لاڳو ڪري رهيو هو، ساڳي وقت هو اڳئين دؤر جي ڇڙواڳيءَ کان بہ خوش نہ هئا. سندن ناراضگين جي باهہ کي سندن مُنهندار لِيٽس، پنهنجين سازشن جي ڦوڪ ذريعي وڌيڪ ڀڙڪائي رهيو هو، جنهن کي ڏاڍي دير سان خبر پئي تہ نئون بادشاهہ هڪ نوڪر کي (يعني ڪيس) انعام اڪرام تہ آڇي سگهندو پر هو نہ تہ سندس اشارن تي هلي سگهندو ۽ نہ وري هڪ نوڪر مٿس حڪم هلائي سگهندو. سندس تخت تي ويهڻ جي فقط ٽئين ڏينهن تي، سپاهين هڪ معزز سينيٽر کي سوگهو ڪيو، سندس منصوبو اهو هو تہ هُو ان کي ڪئمپ ۾ زوريءَ کڻي وڃن ۽ ڪيس بادشاهي منصب سونپي ڇڏين. ايڏي وڏي پر خطرناڪ اعزاز ملڻ تي ڦونڊ جڻ بدران، ڊِنلَ شڪار سندن تشدد کان ڪ ن طرح سان بچي ۽ ڀڄي وڃڻ ۾ ڪامياب ٿي، حفاظت خاطر وڃي پرٽينيڪس جي پيرن ۾ ڪريو. ٿوري دير کان پوءِ هڪ اُبهرو نوجوان سوسيس فالڪو[54] (Socius Falco) جنهن کي ان سال جو سفارتڪار مڃيو ويو هو ۽ جيڪو هڪ قديمي ۽ شاهوڪار خاندان سان تعلق رکندڙ هو، اقتدار جي هوَس جو آواز ٻڌي ورتو ۽ پرٽينيڪس جي مختصر غير حاضريءَ ۾ هن هڪ سازش جو منصوبو ناهي ورتو پر هنجي روم جي فوري ۽ اچانڪ واپسيءَ ۽ سندس مستحڪم مزاجيءَ سبب منصوبي کي ناڪام بنايو ويو. فالڪو کي جائز ۽ قانوني طريقي سان، عوام جي دشمن طور فورن موتَ جو ذائقو چکڻو پئجي وڃي ها پر بادشاهہ، توڙي جو سندس عمل ڪان اندروني طرح زخمي ٿي پيو هو، منٿون ۽ ايلاز ڪري سندس جان بچائي ۽ سينيٽ کي ميڄرايو تہ سندس حڪومت جي صفائي ۽ سچائيءَ جي دامن کي هو ڪنهن جي رَتَ سان داغدار ڪرڻ نٿو گهُري پوءِ اُهو رَتُ ڀلي ڪٿي هڪ قصور وار سينيٽر جو ئي ڇو نہ هجي.

اهڙين ناڪامين تي بادشاهي محافظَ ٻنهہ ميڄرجي پيا ۽ سندن ناراضگي چوٽ چڙهي وئي. ڪموڊس جي موت کان فقط ڇهاسي ڏينهن پوءِ 28 مارچ تي ڪئمپ ۾ بغاوت جي باهہ ڀڙڪي پئي جنهن لاءِ آفيسرن چاهيو تہ يا تہ فوري طور تي اقتدار ملي يا وري اها بغاوت ختم ٿي وڃي، منجهند جو ٻن ڪان ٽن سؤ جي تعداد ۾ جوشيلن سپاهين رستن تي جلوس ڪڍيا، سندن هٿن ۾ هٿيار ۽ چهرن تي غضبناڪ غُصي جا چِٽا آثارَ ڪٺي بادشاهي محلات طرف

وڌندا رهيا. سندن سازش ۾ مليل بادشاهي محافظن خود ئي محلات جا گيٽ کولي ڇڏيا. هن سازش ۾ محلات جا پراڻا پاليل به شامل هئا جن نيڪ ۽ مثاهين ڪردار واري بادشاهه کي ختم ڪرڻ جي هڪ گڏيل سازش سِٽي هئي. سازشين جي پهچڻ جي خبر ملڻ شرط پرٽينيڪس، ڀڄڻ يا لِڪي وڃڻ کان نفرت ڪندي، پنهنجن قاتلن سان ڳالهائڻ خاطر پاڻ اڳتي وڌيو. پنهنجي معصوميت ۽ بي گناهيءَ جي باري ۾ ڪجهه واضح حقيقتون سندن دماغ جي اندر اوتيائين ۽ سندن وفاداريءَ جو تازو ڪنيل قسم کين ياد ڏياريائين. ڪجهه گهڙين لاءِ خاموشي ڇانئجي وئي، هو ڇُپ چاپ بيٺا رهيا ۽ پنهنجي ناپاڪ منصوبي تي شرمندا ٿي رهيا هيا ۽ بادشاهه جي عزت ڀرئي مرتبي سندس باوقار ۽ مستقل مزاجيءَ کان بيحد متاثر ٿي رهيا هيا. پر انهن انتظار جي گهڙين ۾ معافي وڃڻ ۽ سندن ڪاوڙ جي جذبن جي وچ ۾ جنگ شروع ٿي وئي ۽ آخر ڪار ٽانگريس[55] (Tongres) ملڪ جي هڪ بربر اڳتي وڌي بادشاهه تي ڀرپور وارُ ڪيو ۽ اهڙي طرح پرٽينيڪس کي گهاوَن مٿان گهاوَ رسندا رهيا. سندس سِرَ کي هنجي ڌڙ کان ڌار ڪري نيزي تي رکيو ويو ۽ فخر وچان ان کي محافظن جي ڪئمپ ۾ نيو ويو. ڪيترن ئي ماڻهن ڳوڙها ڳاڙيندي ۽ ماتم ڪندي پنهنجي عظيم بادشاهه جي انتهائي افسوسناڪ انجام تي حيرت ۽ ڏک جو اظهار ڪيو. ۽ جڏهن ايندڙ وقت ۾ حالتون وڌيڪ خراب ٿينديون ۽ عوام جي بد بختي عروجَ تي هوندي ته اُن وقت سندس مختصر حڪومت جي عارضي نعمتن جي ياد سندن جيءَ جهنجهوڙيندي ۽ کين سخت ستائيندي رهندي.[56]

باب - چوٿون
حاشين بابت وضاحتون.

1. ڏسو ائويڊيس ڪئسيس جون شڪايتون. (آگسٽ جي تاريخ . ص - 45). اهو سچ آهي تہ هي ڏڙابنديءَ جون شڪايتون آهن پر ان ۾ ڪنهن بہ ايجاد يا نئين ڳالهہ جي پيٽ ۾، وڏاءُ وڌيڪ هوندو آهي.

2. " اها ڳالهہ تمام گهڻي مشهور آهي تہ سِيئيٽا (Caieta) تي هنڌ تي فاسٽينا، ساموندي ناڪئن (ملاحن) ۽ پهلوانن سان پيار جي راند وجي رچائي، (آگسٽ جي تاريخ، ص - 30) لئمپرائيڊيس وڌيڪ کولي ٻڌائي ٿو تہ فاسٽينا پنهنجي لاءِ کهڙي ڪرَ جي چونڊ ڪئي هئي ۽ ابتريءَ جي کهڙين حالتن مان گذري هئي. (آگسٽ جي تاريخ . ص - 102)

3. آگسٽ جي تاريخ (ص - 34) .

4. سچي دنيا مارڪس جي پورڙائي ۽ ويساهہ ڪرڻ جي سادگيءَ تي وڏا وڏا ٺهڪَ ڏئي کِلي آهي، پر مئدبر ڊئسيرَ اسان کي يقين ٿي ڏياري (۽ اسان کي هڪ عورت تي پروسو ڪرڻ گهرجي) تہ جيڪڏهن زالُ مُڙس مٿان مهرباني ڪري ٻهروپ اختيار ڪندي رهِي. تہ مُڙس هميشہ لاءِ دوکو کائيندو رهندو (ڏسو "غور ۽ فڪر" - ڪتاب - I)

5. ڊائن ڪئسيس. (lxxi, 1195) آگسٽ جي تاريخ (ص - 33). فاسٽينا کي ديوي ڪري پوڄڻ نقط هڪڙوئي نقص آهي جيڪو جُولين، پنهنجي تنقيد ۾ مارڪس جي عمدي اخلاق ۽ ڪردار ۾ ڳولي لڌو آهي.

6. ڪموڊس پهريون شهزادو هو جيڪو پنهنجي پيءُ جي تخت نشينيءَ وقت ڄائو هو. هڪ نئين طرز جي خوشامد ڪئي وئي تہ مصر کان جيڪي تمغا ٺهرايا ويا اُنهن تي تاريخ اهڙي نقش ڪرائي وئي جيڪا سندس حڪومت جي دؤر ۽ عرصي مطابق هجي، (ٽِليمانٽ، بادشاهن جي تاريخ. (ii, 752)

7. آگسٽ جي تاريخ. (ص - 46)

8. ڊائن ڪئيسيس. (lxxii, 1203)

9. ٽرٽولين مطابق (معافي نامو. باب - 25) هُو سرميم (Sirmium) ۾ مُئو. پر وِندبو بونا يا وِئينا (Vienna) جي صورتحال، جتي فاتحَ سندس موتَ جو هنڌ ٻڌائن ٿا، اُهو مرڪماني ۽ قادي خلاف جنگي ڪارروائين لاءِ بهتر جڳهہ معلوم ٿئي ٿي.

10. هيروڊئن. (i, 12)

11. هيروڊئن. (i,16)

12. هيءَ آفاقي خوشي مسٽر ووٽن (Mr. Wotton) چڱيءَ طرح بيان ڪئي آهي. (تمفن توڙي مؤرخن جي حوالي سان)

13. ائويڊيس ڪئيسيس جو اعتماد وارو سيڪريٽري مئنيليس (Manilius) ڪيترا سال غائب رهڻ کان پوءِ ظاهر ٿيو. بادشاهَ بيحد مانائتي نموني سان ماڻهن جي انتظار ۽ بيچينيءَ جي ڪيفيت کي دور ڪيو جڏهن هن سان ملڻ کان انڪار ڪيائين ۽ سندس دستاويز کولڻ کان بغير ڦاڙي ڇڏيائين. (ڊائن ڪئيسيس. (lxxii,1209)

14. ڏسو مافي. ڊگلي ائمفيٿيٽري (ص - 126)

15. ڊائن. (lxxii, 1205) هيروڊئن (i,16) آگسٽ جي تاريخ (ص - 46)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

* ص - 76 (اطلاع ڏيندڙ - Informers)

16. آگسٽ جي تاريخ بابت هڪ تبصري ۾ ڪئسوبان (Casaubon) هنن ناليوارن پائرن متعلق ڪافي مواد جمع ڪيو آهي. سندس تبصري جي صفحو 94 جو مطالعو ڪجي.

17. ڊائن. (lxxii, 1210) هيروڊين (i,22) آگسٽ جي تاريخ (ص - 48) ڊائن ٻين مؤرخن جي مقابلي ۾ پيرينس (Perennis) جو ڪردار گهٽ نفرت جوڳو ڄاڻايو آهي. سندس اعتدال پسندي هنجي سچائيءَ سان سندس وفاداريءَ جو ثبوت آهي.

18. ٻي پيونڪ جي جنگ ۾، روم جي ماڻهن، ديوتائن جي ماءُ جي عبادتَ ايشيا کان پاڻ وٽ آندي. هن جشن کي ميگاليشيا (Megalesia) سڏيندا هئا جيڪو هر سال چوٿين اپريل تي شروع ٿيندو هو ۽ ڇهَ ڏينهن هلندو هو. رستن ۽ گهٽين تي جنوني جُلوسَن جا ميڙ مَتل رهندا هئا، ٿيٽرن ۾ تماشبينن جا انبوهہَ ۽ هر جڳهہ تي ٽيبلون پاٿمرادن مهمانن جي هجوم سان ڀريل هونديون هيون. نظم ۽ ضبط يا پوليس وغيره هنن ڏينهن ۾ ميلي ۾ اندر نہ ايندي هئي، ۽ مزا ماڻڻ ئي نقط ماڻهن جو وڏي ۾ وڏو مقصد هوندو هو. (ڏسو اوود ڊي فاسٽس وغيره. (iv, 189)

19. ڏسو هيروڊين. (i,23,28)

20. پروفلٽڪو ۾ ڏسو ٻسيرو (باب - 27)

21. اهڙين مهانگين خريد ڪيل ترقين مان هڪ تي، هڪ پوڳَ واري چوٽي مشهور ٿي تہ جُوليَس سولن کي سينيٽ منجهہ نيڪالي ڏني وئي هئي.

22. ڊائن. (lxxii, 1213) ٻڌائي ٿو تہ ڪنهن بہ آزاد ماڻهوءَ وٽ ايتري دولت ڪانہ هئي جيتري ڪليندر وٽ هئي. پالسَ جو پاڳ، بهرحال، 25 لک پائونڊن تائين پهتو هو.

23. ڊائن. (lxxii,1213) هيروڊين (i,29) آگسٽ جي تاريخ (ص- 52) هي غسلخانا پورٽاڪئپنا جي جڳهہ جي ويجهو ٺهرايا ويا هيا. ڏسو ناردِيني، روما انٽيڪا (ص - 79)

24. آگسٽ جي تاريخ (ص - 48)

25. هيروڊين (i,28) ڊائن (lxxii, 1215) پوپون ٻڌائي ٿو تہ روم ۾ ٻہ هزار ماڻهو هر سال مرندا هئا ۽ اهو سلسلو ڪافي عرصو قائم رهيو.

26. (" اهو پهريون دفعو هو جو بادشاهي محافظن جا، هڪ آزاد ماڻهوءَ سميت ٽي ڪمانڊر هئا. ") شرافت جا شايد ڪي جُزا اڃا باقي هيا جو ڪليندَر هڪ عهدي وٺڻ کان انڪار ڪيو ۽ هن بادشاهي محافظ جي ڪمانڊر جو عهدو قبول ڪيو. ٻين آزاد ماڻهن جي عُهدن جي ترتيب ڪيترن ڪاتن منجهان ڪجهہ هن طرح هئي: (عوامي اڪائونٽس جي ڪاتي جو وزير)، (لِکَ پڙهہ جي ڪاتي جو وزير)، ڪليندَر پاڻ کي 'شاهي محافظ' سڏرايو جيڪو بادشاهہَ جي ذات جو خاص محافظ هجي، سلماسِيس ۽ ڪئسو بان متي ذڪر ڪيل موضوع تي گهڻ ڳالهايو آهي.

27. (شهري پيادل فوج) هيروڊين (i,31) اِهو مشڪوڪ ٿو لڳي تہ سندس مطلب بادشاهي پيادل فوج سان آهي يا "شهري ٽولن " سان - هڪ جٿو جيڪو ڇهن هزار ماڻهن تي مشتمل هو، پر جن جو مرتبو ۽ ڪم، اُنهن جي تعداد جي برابر نہ هو. نہ ٽِلي مانٽ ۽ نہ وري ووٽن هن معمي کي حل ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي.

28. ڊائن ڪئپيسَ (lxxii,1215)، هيروڊين (i,327) آگسٽ جي تاريخ (ص - 48)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

29. (هُن پنهنجين پيٽين سان زنا ڪاري ڪئي. هن پنهنجين ڀيڻن سُريتن سان پنهنجي موجودگيءَ ۾ بُرو ڪم ڪرايو. هُو ان حد تائين به ويو ته نوجوان ماڻهن جي پاڪُرن ۾ پاڻ کي ڇڏي ڏنائين ته جيڪو وٽين. ساٿس ڪن ۽ ٻنهي جنسُن يعني مردن توڙي عورتن سان نيچ ۾ نيچ ڪمينگيءَ جي حد تائين ويو جو پنهنجي جسم جي هر عضوي کي، ويندي پنهنجي وات کي به گندو ۽ پليد ڪيائين.)

30. آفريڪي شينهَن کي جڏهن ٻُڪَ تپائيندي هئي ته هو ڪليل ڳوٺن ۽ آباد زمينن ۾ ڪاهي پوندا هئا ۽ جاڏي ڪاڏي سواءِ ڪنهن خوف خطري جي پڪڙجي ويندا هيا. بادشاهي شينهن، خود بادشاهه ۽ گاديءَ جي هنڌ جي زينت ۽ تفريح لاءِ رکيو ويو هيو، هڪ بدقسمت هاريءَ پنهنجي حفاظت ۾ هڪڙي جانور کي ماري وڌو، جنهن تي تمام وڏو ڏنڊُ وڌو ويو. جانورن جي شڪار جي قانون کي آنريَس (Honorius) ڪجهه نرم بنايو جنهن کي اڳتي هلي جسٽينين (Justinian) بلڪل ختم ڪري ڇڏيو. (ڪوڊيڪس ٿيوڊوس - v,92 گوٿو فريڊ جي تبصري سميت).

31. اسپانيم، ڊي نيومسمت (de numismat) ۾ مضمون (xii,ii,493)

32. ڊائن (lxxii,1216) آگسٽ جي تاريخ (ص - 49)

33. شُتر مرغ (Ostrich) جي ڳچي تي فوٽ ڊگهي ٿئي ٿي ۽ ان ۾ سترهن هڏيون ٿين ٿيون. (ڏسو بفن - فطري تاريخ ۾).

34. ڪموڊس هڪ زراف کي ماريو (ڊائن. (lxxii, 1211) جيڪو ڊگهي ۾ ڊگهو، وڏ ۾ وڏ سُنو ۽ ڇڻن پيرن وارن جانورن ۾ وڏ ۾ وڏ بيڪار آهي. اهڙو بي بها جانور، جيڪو آفريڪا جي بـ ڀهراڙين ۾ ڪٿي ۽ ڪڏهن ملندو آهي، علم جي روشني اچڻ کان پوءِ يورپ ۾ ڪٿي بـ نـ ڏٺو ويو آهي ۽ جيتوڻيڪ ايم.ڊي بفن (فطري تاريخ - تام - xiii) ۾ ان کي بيان ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي پر زراف جو تصويري خاڪو پوءِ بـ نـ ڪڍي سگهيو آهي.

* ص - 81 (جهنگلي جانور)

35. هيروڊئن. (i,37) آگسٽ جي تاريخ (ص - 50)

36. نيڪ ڪردار وارن ۽ سياڻن - شهزادن، سينيٽرن توڙي وڏَ - گهراڻن وارن کي هِن ڪُڏي ڪم کي اختيار ڪرڻ کان سخت منع ڪئي هئي جيڪو بدناميءَ جو باعث هو ۽ جنهن کي اختيار ڪرڻ کان، ملڪ بدرڪيل زماني جا بدنام ماڻهو بـ ڊڄندا هئا. آمرن طرفان اهڙن بدنام ماڻهن کي ڇڪڻ ۽ آڪاڙي ۾ ڪرتب ڏيکارڻ لاءِ دڙڪا داٻ بـ ڏنا ويندا هيا تـ ڪين انعامن جون لالچون بـ آڇيون وينديون هيون. نيرو هڪ دفعي چاليهن سينيٽرن ۽ سٺ سردارن کي آڪاڙي جي پڙَ ۾ مقابلي ڪرڻ لاءِ پيش ڪيو. (سٽچريليا ۾ ڏسو لپسيَس (ii,2) هن سوٽونيس جي تحرير جو ٽڪرو نيرون ۾ خوشيءَ سان درست ڪيو آهي (باب - 12).

37. لپسيَس (ii,7,8) هن ڪرتب بابت، انهن ناپختہ طنز ۾، ڏاڍو خوبصورت بيان پيش ڪيو آهي.

38. آگسٽ جي تاريخ - (ص - 50) ڊائن. (lxxii,1220) هر دفعي ڪيس ڊيسيز مليون جن جو مُلهـ 8000 پائونڊن جي برابر وڃي ٿيندو.

39. وڪٽر اسان کي ٻڌائي ٿو تـ ڪموڊس پنهنجن مخالفن کي مُڏي ۽ ناڪاره قسم جي هٿيار ڪٽڻ جي اجازت ڏيندو هو جيڪو سندن مايوسي ۽ نا اُميديءَ جو باعث ٿيندو هو ۽ نتيجو اڳواٽ ئي صاف ظاهر هوندو هو.

40. ڪين مجبورن ڇهَ سوَ ڇَويهَ دفعا دهرائڻو پيو، يعني " پالسَ - سپَ کان پهريون ترار باز" وغيره.

41. ڊائن (lxxii,1221) هو پاڻ پنهنجي گهٽتائيءَ ۽ خطرن جو ذڪر ڪري ٿو.

42. هن پنهنجي جرئت سان ڪجهه پنهنجي دُور انديشيءَ کي بـ ملائي ڇڏيو ۽ پنهنجي ڄمارَ جو وڏو حصو هن ٻهراڙيءَ جي سانت سڪونَ ۾ وڃي گذاريو. بهانو اهو ڪيائين تـ هو هاڻي پوڙهو ٿي چڪو هو ۽ سندس اکين جي ڏيڊَ ۾ بـ گهٽي جهڪائي اچي چڪي هئي. مُون، سواءِ پرٽينٽڪس جي مختصر حڪومت جي، ڪيس ڪڏهن بـ سينيٽ ۾ نـ ڏٺو.* ڊائن چوي ٿو. سندس سڀ جسماني ڪمزوريون ڪيس اوچتو ڇڏي ويون ۽ شهزادي جي قتل تي اُهي اوتريون ئي اوچتو وَٽس واپس موٽي آيون. (ڊائن - lxxiii,1227).

43. منتظر يا تـ هر ڪلاڪ ڪان پوءِ يا هر ڏينهن پيا بدلبا هيا ۽ ڪموڊس جي هر لمحي بدلجندڙ طبيعت سندس محلات جي بيحد پسنديده مُنهندارن لاءِ موتمار ثابت ٿي. (آگسٽ جي تاريخ - 51-46)

44. ڊائن، (lxxii, 1222) هيروڊئن، (i,43) آگسٽ جي تاريخ (ص - 52)

45. پرٽينٽڪس، پائيڊمانٽ ۾ البا پامپيا (Alba Pompeia in Piedmont) جو رهاڪو هو ۽ هڪ ڪاٺَ جي واپاريءَ جو پٽ هو. ترتيبوار سندس نوڪريون (جن کي ڪئپيٽولينَس - Capitolinus بيان ڪيو آهي) اسانجو توجهـ ڇڪرائن ٿيون تـ ڪيئن حڪومتن جا سلسلا، ان دؤر جي رسمُن رواجن ۽ ماڻهن جي هلت چلت بابت، اسان تي گهڻو ڪجهه واضح ڪن ٿا. سندس نوڪرين جي ترتيب هن طرح هئي: (1) هو هڪ سؤ سپاهين جو سپهـ سالار هو. (2) پارسين جي جنگ توڙي برطانيہ ۾، هو شام ۾ فوجي جٿي جو مُنهندار هو. (3) ڪيس ميسيا ۾ اَلا (Ala) جو عهدو يا گهوڙن جو شهسوار چونڊيو ويو. (4) هُو ايميلين وي ۾ ڪاڏي خوراڪ رسائڻ جو فوجي ناظر هو. (5) هن رائين تي هڪ سامونڊي آرماڙ جي ڪمانَ سنڀالي، (6) هو ڊِسيا ۾ رومي بادشاهت جو گورنر هـو ۽ سندس ساليانـي پگهار 1600 پائونڊ هئي. (7) هن آزمودگار ۽ مهارت رکندڙ فوجين جي ڪمانَ ڪئي هئي. (8) ڪيس سينيٽر جو عهدو عطا ڪيو ويو. (9) هو مئجسٽريٽ بـ رهيو. (10) ڪيس رهيشيا ۽ ناريڪم ۾ پهريون ڪمانڊر مقرر ڪيو ويو. (11) هو 175ع ۾ سفارتي عهدي تي بـ فائز رهيو. (12) هُو مشرق ۾ مارڪَس جي تابع رهيو. (13) هن ڊنيوب تي فوج جي قيادت ڪئي. (14) هو ميسيا جو وڏو ايلچي رهيو. (15) هو ڊئسيا جو بـ ايلچي رهيو (16) شام جو پي. (17) برطانيہ جو بـ. (18) روم ۾ عام ماڻهن جي ڪاڏي خوراڪ جي سنڀال سندس نظرداريءَ هيٺ ڏني وئي هئي. (19) هو آفريڪا جو مکيہ مئجسٽريٽ يا گورنر بـ رهيو. (20) شهر جو مُنهندار يا سردار بـ رهيو. (هيروڊئن- i,48) سندس غير دلچسپي رکندڙ طبيعت سان انصاف ڪيو آهي (يعني اهڙو شخص جنهن جي طبيعت جو فطري لاڙو حڪومتي معاملن ڏانهن نـ هجي.) پر ڪئپيٽولينس جنهن ڪيترائي افواهَ بـ پاڻ وٽ ڪٺا ڪئي ڪيا هيا، مٿس وڏي مالدار هئڻ جو الزام مڙهيو آهي جيڪو هن رشوت ۽ بدعنوانيءَ ذريعي پاڻ وٽ ڪٺو ڪيو هو.

46. سيزر ۾ جُولين مٿس ڪموڊس جي موت ۾ هڪ مددگار هئڻ جو الزام تو هڻي.

47. ڪئپيٽولينَس اُنهن تڙ تڪڙ ۾ ڏنل ووٽن بابت اسانکي ٻڌائي ٿو جنهن جي شروعات فقط هڪَ سينيٽر ڪان ٿي، باقي ٻين ڪٺي ان سان ' ها ۾ ها' ملائي ۽ اهڙيءَ طرح سيني ڪٺي وڏي واڪي پنهنجي طرفان بـ ها چيو.

48. سينيٽ نيرو جي پُر زور مذمت ڪندي ڪيس موت جي سزا ڏني هئي (سندن وڏڙن جي روايتن ۽ رسمن مطابق)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

49. ڊائن (lxxii,122) هڪ سينيٽر جي حيثيت ۾ اُنهن شغلن بابت ٻڌائي ٿو جو ته هن بادشاهه سان گڏ رات جي ڪاڌي پيتي ۾ شرڪت ڪئي هئي. ڪئپيٽولينس (آگسٽ جي تاريخ - ص 58) هڪ غلام وانگر ڳالهائي ٿو جنهن کي ڪا ڳجهي خبر ڇڻ هڪ نيچ ۽ خسيس نوڪر ڪان ملي هئي.

50. ڊيسيز. (Decies) پيسَن جي اقتصادي حالت ايتري ته سُٺي ۽ غير داغدار هئي جو هن پنهنجن پونيرن لاءِ اداڻي ملين اسٽرلنگ جي پُونجي پُٺتي ڇڏي. ڊائن. (lxxiii,1231)

51. اجاين ڳهن زيورن کي پئسن ۾ تبديل ڪرڻ جي تجويز کان سواءِ ڊائن (lxxiii,1229) پرٽينئڪس جا به ڳجها مقصد ٻڌايا آهن. هڪ ته هُن ڪموڊس جي براين کي واڪو ڪرڻ ٿي چاهيو. ٻيو ته خريدارن کان اُنهن ماڻهن جي باري ۾ معلومات وٺڻ ٿي چاهيائين جن جي مُهاندن ۽ عادتن ۾ ڪموڊس سان هُو بهو واري هڪ جهڙائي هئي.

52. توڙي جو ڪئپيٽولينَس، پرٽينئڪس جي ذاتي زندگيءَ بابت ڪيترين ئي ڪهاڻيون هِتان هُتان هٿ ڪري ورتيون آهن، پر هُو ماڻهن سان سندس سهٺي سلوڪ بابت تعريف ڪرڻ ۾ ڊائن ۽ هيروڊئن سان اتفاق ٿو ڪري.

53. "قانون ٻوڙو ۽ بي رحم آهي." (لِوي - ii,3)

54. جيڪڏهن اسان ڪئپيٽولينَس تي وِساهه ڪريون (جيڪو ڪجهه ڏکيو ٿو لڳي) فالڪو، پرٽينئڪس سان سندس تخت نشيني واري ڏينهن تي ئي گستاخي ۽ بدتميزيءَ سان پيش آيو هو. پر عقلمند بادشاهه سندس جوانيءَ جي جوش ۽ ناتجربيڪاريءَ تي کيس فقط تنبيهه ڪئي هئي. (آگسٽ جي تاريخ - ص - 55)

55. لِيج جي جديد پادري جو عهدو. هي سپاهي بٽاوِيَن گهوڙن وارن محافظن جي دستي سان تعلق رکندو هو جيڪي گيلدريس جي علائقي يا ان جي اوسي پاسي ۾ رهندا هئا ۽ پنهنجي بهادري ۽ دليريءَ جي ڪارنامن سبب گهڻا مشهور هئا ۽ پنهنجن گهوڙن سميت نهايت ئي ويڪرين ۽ تمام تِکن وهڪرن وارين نديون تري وڃي پار پوندا هئا. (ٽئسيٽَس جي تاريخ iv,12، ڊائن، lv,797 لِپسيَس - ڊي ميگنيٽيو ڊائن رومانا، i,4)

56. ڊائن (lxxiii, 1232) هيروڊئن (ii,60) آگسٽ جي تاريخ (ص- 58) ايپيٽوم ۾ وڪٽر ۽ سزٽريبَس ۽ يوٽروپيَس. (viii,16).

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - پنجون

ڊالڊيس جُولئينس ڪي، بادشاهہ جي محافظن طرفان بادشاهت جو کُليل وڪرو - برطانيہ ۾ ڪلوڊيئس آلبينس، شام ۾ پسينيئس نائجر ۽ پنونيا ۾ سيپٽيميئس سيورس، پرٽينئڪس جي قاتلن خلاف کُليو اعلان ڪن ٿا. خانہ جنگيون ۽ سندس ٽن مخالفن خلاف سيورس جي سوڀ - ضابطن جي ڍرائي - حڪومت طرفان نوان اصول ۽ ضابطا.

ترار جي طاقت ڪي ننڍي برادري يا جماعت جي مقابلي ۾ هڪ وسيع موروثي بادشاهت جي دائري ۾ سؤلائيءَ سان محسوس ڪري سگهجي ٿو. بيحد قابل سياستدانن طرفان اهڙو حساب رکيو ويو آهي تہ ڪابہ رياست، جيڪا جيڪڏهن جلد ختم نٿي ٿئي تہ پنهنجي ماڻهن جو سَوون حصو (hundredth part) بہ فوج ۾ يا بيڪاريءَ ۾ پاڻ وٽ نٿي رکي سگهي. پر توڙي جو اها حصي رسي هڪ جهڙي بہ هجي پر باقي سوسائٽيءَ تي انجو اثر جدا جدا ۽ ان جو دارو مدار ان جي طاقت جي ماڻ ۽ ماپي مطابق هوندو فوجي سائنس ۽ ان جي نظم ۽ ضبط جو تيستائين ڪو بہ هڙ حاصل ڪونهي جيستائين سپ سپاهي پاڻ ۾ ملي، متحد ٿي ۽ هڪ جسم ٿي وڃن جن ۾ هڪڙوئي روح موجزن هجي. ٿورڙن ماڻهن ۾ اهڙي ٻَڌي اثرائتي نہ هوندي، وري جي اڳواڻ ٿي اڻ گهڙيي ڪاٺ جهڙو هجي تہ اُتي اهڙو ايڪو ٿيڻ ممڪن ئي ڪونهي، ۽ وري اهڙن نازڪ مرحلن ۾ ان ڳالهہ جو بہ امڪان آهي تہ اهڙي تحريڪ جو ڪارج ئي ختم ٿي وڃي ۽ سوچ جا سَلائي سڙي وڃن. هن مشاهدي جي وڌيڪ وضاحت ڪجهہ هن طرح ٿيندي تہ اسانکي اها ڳالهہ ڌيان ۾ رکڻ گهرجي تہ فطري قُوت، مصنوعي هٿيارن يا حاصل ڪيل هنرَ جي اهميت يا طاقت اهڙي ناهي جو هڪڙو ماڻهو پاڻ جهڙن هڪ سؤ ماڻهن تي دائمي حڪم هلائي پنهنجي فرمان هيٺ رکي سگهي: هڪ شهر يا ڪنهن ننڍي ضلعي جي آمر ڪي جلد خبر پئجي ويندي تہ هٿيار رکندڙ هڪ سؤ ماڻهو بہ ڏهہ هزار هارين يا اوتري ئي تعداد جي شهرين خلاف هڪ ڪمزور بچاءُ ثابت ٿيندا پر هڪ لِک نظم ۽ ضبط رکندڙ سپاهي، ڏهہ مِلين يا هڪ ڪروڙ ماڻهن تي بہ پوري زور ۽ طاقت سان حڪومت ڪري سگهندا؛ ۽ ڏهن کان پندرهن هزار محافظن جو هڪ منظم جٿو، لکن ماڻهن ۾ بہ خوف ۽ هراس ڦهلائي سگهي ٿو ۽ ماڻهن جي هجومَ سان پريل ڪنهن وڏي گاديءَ جي هنڌ ڪي بہ لوڏي سگهي ٿو.

بادشاهي محافظَ، جن جي عياشيءَ واري روِش روم جي بادشاهت جي زوال جي پهرين علامت هئي، پر اُهو آخري ڪارڻ هرگز نہ هو. [1] ان اداري جو بنياد آگسٽس رکيو هو. اُن چالاڪ آمر، اهو محسوس ڪندي تہ قانون ۾ ڦيرڦارَ اچي سگهي ٿي ۽ پيو تہ هن سوچيو تہ فقط فوج جا ماڻهو ئي سندس مرضي ڪيل حڪومت ڪي جاري رکي سگهندا، آهستي آهستي محافظن جي طاقتور جٿن ڪي ترتيب سان ٺاهيندو رهيو، جيڪي سندس بچاءَ ۽ حفاظت لاءِ هر وقت تيار رهندا هئا: سندن وجود، سينيٽ توڙي آس پاس جي عنصرن ڪي ڏيڇارڻ، خواهہ ڪنهن بہ امڪاني بَلوي يا فساد ڪي روڪڻ يا ان ڪي ختم ڪرڻ لاءِ ڪافي هو. سندس پسنديده فوجين جي هن طبقي جي جدا حيثيت هن طرح بہ هئي تہ ٻين فوجين جي مقابلي ۾ ڪين ٻيڻو پگهار ملندو هو ۽ ٻيون خصوصي رعايتون ۽ سهولتون حاصل هيون.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پر، جيئن ته سندن انتهائي طاقتور حيثيت، روم جي ماڻهن ۾ فورن تشويش يا سندن ڪاوڙ جو باعث بڻجي ها ته هن ٽي فوجي جٿا گاديءَ جي هنڌ ۾ مقرر ڪيا ۽ باقي بچيل جٿن ڪي اٽلي جي پروارن شهرن ۾ اُماڻيو ويو.[2] پر پنجاهه سالن جي امن ۽ غلاميءَ ڪانپوءِ، ٽائبيريَس هڪ جرئت وارو فيصلو ڪري ورتو جنهن هميشه لاءِ سندس ملڪ جي ڪَڙيُن کي جڪڙي مضبوط ڪري ڇڏيو: هڪ مناسب بهانو ڪيائين ته هو اٽلي کي فوجين جي بارَ کان آجو ڪندو ۽ محافظن کي سخت نظر ۽ ضبط جو پابند ڪندو: هن روم جي هڪ مستقل ڪئمپ[3] ۾ کين جمع ڪيو، جنهن کي وڏي احتياط سان قلعا ٺاهي محفوظ بڻايو ويو،[4] ۽ ان کي اُتان ڪمان ڪرڻ جي پوزيشن ۾ تيار ڪيو ويو.[5]

اهڙا هيبتناڪ نوڪر هر وقت ضروري هوندا آهن پر اُهي گهڻو ڪري آمريت جي تخت ۽ تاج لاءِ موتمار ثابت ٿيندا آهن. بادشاهي محافظن جي جٿن جي ڊيوٽي محلات ۽ سينيٽ ۾ مقرر ڪندي، بادشاهن کين پنهنجي قوت ۽ حدُن بابت سمجهايو ۽ شهري حڪومت جي ڪمزورين تي نظر رکڻ، ۽ پنهنجن مالڪن جي برائين کان نفرت ڪرڻ جو ۽ به کين تاڪيد ڪيو ۽ اهو به کين چيو ويو ته پنهنجي ادب واري خوف کي هو پلي پاسيرو ڪري ڇڏين جو ان سان ويچا وڏن ٿا ۽ اهي سڀ ڳالهيون جي هڪ راز رهن ته سندن تصوراتي طاقت کي برقرار رکي سگهجي ٿو. هڪ شاهوڪار شهر جي آسائش ۽ آرام ۾ رهندي، سندن فخر ۽ دبدبي کي سندن ٿي حاصل ڪيل خاص اهميت جي جهڳهه جي ٽيڪ مليل هئي: جو ته اهو ممڪن ئي نه هو ته حاڪم جي ڪا ذاتي يا شخصي ڳالهه به ڪانئُن لڪل هجي، سينيٽ جا اختيارَ، قومي خزانو ۽ گاديءَ جو هنڌ مطلب ته سڀ ڪجهه سندن هٿَ ۽ وَسَ ۾ هو. شاهي محافظن کي انهن خطرناڪ رجحانن کان پاسو ڪرڻ يا پري رهڻ جو چَوڻ خود ڪيڏو نه خطرناڪ هو جو جيڪي بيحد مضبوط ۽ مجيل شهزادا هئا ته اُهي به کين حڪمن سان گڏ خوشامد ۽ سزائن سان گڏ انعامن کي ملائيندا هئا: سندن حيثيت جي چاپلوسي ڪندا هئا، اُنهن جي خوشين ۾ شريڪ ٿيندا هئا، سندن غلط ڪمن تي مصلحت کان ڪم وٺندا هئا ۽ اُنهن جي غير يقيني اعتماد ۽ وفاداريءَ کي دولت جي انبارن ذريعي خريد ڪندا هئا: ۽ هي سلسلو ڪلاڊيس جي تخت نشينيءَ کان وٺي چڻ سندن هڪ قانوني حق بڻجي ويو هو جيڪو هُو هر بادشاهه جي تخت تي ويهڻ شرط ڪانئس وصول ڪندا هئا.[6] محافظن جا وڪيل ڪوشش ڪري دليلن ذريعي اهو ثابت ڪندا هُئا ته جيڪي اختيار اُنهن وٽ فوجين جي حيثيت سان هيا، اُنهن کي قائم رکڻ لاءِ، آئين جي صاف ۽ واضح اصولن موجب، بادشاهه کي چُونڊڻ وقت، سندن راءِ وٺڻ بيحد ضروري هئي. ايلچين، جنرلن ۽ مجسٽريٽن جي اليڪشن تي بهرحال هاڻي سينيٽ جو قبضو ٿي ويو هو. جيڪو درحقيقت روم جي ماڻهن جو قديمي ۽ جائز حق هو. پر روم جي ماڻهن کي هاڻي ڪٿان ڳولجي؟ غلامن ۽ ڌارين جي گڏيل لشڪر ۾ هرگز نه، جيڪي روم جي گهٽين ۾ رُلندا پِنندا وتندا آهن: ۽ جيڪي غلاميءَ واري ذهنيت اختيار ڪري چڪا آهن ۽ ايئن ئي بي جان ۽ بي رُوحا آهن جيئن ڪو يتيم ملڪيت کان سواءِ هجي. رياست جا محافظَ، جيڪي اٽلي جي مهڪندڙ نوجوان نسل [8] مان چُونڊيا ويندا هيا ۽ جن کي فوجي تَوڙي اخلاقي قدرن جي سکيا ڏني ويندي هئي، اُهي ئي عوام جا صحيح نمائندا هوندا هيا، جيڪي جمهوريه جي مليٽري جي سربراهه کي چونڊڻ جا حقدار به هيا ته هر لحاظ کان موزون پڻ هيا. هي وِيچارَ پلي دليلن ۾ نقص وارا هجن، پر ان وقت ته صفا لاجواب ٿي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پيا جڏهن خطرناڪ شاهي محافظن پنهنجون ترارون تارازيءَ جي پُڙ ۾ وجهي [9] پنهنجي زور ۽ زبردستيءَ جو مظاهرو ڪيو ۽ ائين ٿي لڳو ته ڪنهن بربر فاتحَ روم تي قبضي ڪرڻ جي سوڀ ماڻي هئي.

بادشاهي محافظن، پرٽينڪس کي قتل ڪري تخت جي ننگ ۽ ناموسَ کي بيعزتو ڪيو هو ۽ ان کان بعد واري انتهائي نامناسب روّيي باعث پڻ هنن تخت ۽ تاج جي وقار کي ذليل ڪري ڇڏيو هو. ڪئمپ ۾ ڪو به رهنما ڪو نه هو، سندن مُنهندار لِيٽس جنهن اڳ سچو طوفان برپا ڪيو هو، دورانديشيءَ ذريعي ماڻهن جي ڪاوڙ ۽ غصي کان پري ٿي ويو هو. وڏي ڏمچر ۽ گوڙشور مان سَلپيسيئينَس، (Sulpicianus) بادشاهه جو سَهرو ۽ شهر جو گورنر، جنهن کي فساد شروع ٿيڻ سان ئي ڪئمپ ۾ موڪليو ويو هو، ماڻهن جي غمَ ۽ غُصي جي طوفان کي بند ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو، پر ڪيس قاتلن جي پوائتن آوازن ۽ شور شرابي چپ ڪرائي ڇڏيو جيڪي نيزي تي پرٽينڪس جو سِرُ رکي، ان جي نمائش ڪندا ٿي ويا. جيتوڻيڪ تاريخ اسانکي پنهنجو هر اصول ۽ هر جذبو اقتدار جي ظالمانه اُمنگن جي حوالي ڪرڻ سان مانوس ڪري ڇڏيو آهي، پر پوءِ به اِها ڳالهه اعتبار جوڳي نٿي لڳي ته سلپيسيئنَس، ايترين خوفناڪ گهڙين ۾ به تخت تي ويهڻ جي خواهش رکي ها جنهن کي تازو سندس تمام ويجهي عزيز ۽ هڪ عظيم بادشاهه جي رَت سان پليد ڪيو ويو هجي. هن اڳ ۾ ئي هڪ ڪارائتي دليل سان ماڻهن جا خدشا دور ڪرڻ ۽ شاهي وقار جي سلسلي ۾ ڪجهه ڇوڻ شروع ڪيو هو پر شاهي محافظ جيڪي وڏيڪ دورانديش هئا، ۽ کين خدشو هو ته ذاتي وهنوار ۾ هڪ بي بها جنس لاءِ شايد کين مناسب رقم نه ملي سگهندي، تنهنڪري هو ٻاهر دفاعي مورچن جي مٿان چڙهي ويا ۽ وڏي واڪي اعلان ڪيائون ته رومي دنيا جو عام نيلام ڪيو پيو وڃي [10] ۽ اُها ان کي ملندي جيڪو ان جي بهترين ۽ مٿاهين بولي ڏيندو ۽ قيمت ادا ڪندو.

هيءَ بدنام پيشڪش، جيڪا فوجي ڇُڙواڳيءَ جي بدترين بي ادبي ۽ گستاخيءَ جي زمري ۾ ٿي آئي، هڪ آفاقي غمَ، شرمساري ۽ ناراضگيءَ جي لهرن کي هر طرف پکيڙي ڇڏيو. اها خبر نيٺ ڊائيڊيَس جوليئينَس (Didius Julianus) جي ڪنن تائين به وڃي پهتي جيڪو وڏو مالدار سينيٽر هو، ۽ هُو ماڻهن مٿان آيل مصيبتن ۽ تڪليفن کان بخبر ٻٽيو، پنهنجي ٽيبل تي وينو مزا ماڻي رهيو هو. [11] سندس زال، سندس ڌيءُ، سندس هڪ آزاد ڪيل ماڻهوءَ ۽ سندس چاپلوسن ڪيس آسانيءَ سان ان ڳالهه تي آماده ڪري ڇڏيو ته هُو تخت جو حقدار هو ۽ ڪيس منٿون ڪيائون ته اهڙي ڀاڳن ڀرئي موقعي کي هرگز هٿان نه وڃائي ۽ ڪنهن به صورت ۾ هو اهو مرتبو ضرور ماڻي. هڪ فضول قسم جو پوڙهو ماڻهو تڙتڪڙ ۾ بادشاهي محافظن جي ڪئمپ ۾ پهتو، جتي سلپيسيئنَس محافظن سان ڳالهين ۾ مصروف هو، ۽ قلعي جي بنيادن وٽ بيهي هن خلاف بولي ڏيڻ شروع ڪيائين. بدناميءَ وارو هي سچو ڪاروبار، وفادار ايلچين جي نظرداريءَ هيٺ هلي رهيو هو جيڪي هر گهڙي هڪ اُميدوار کان ٻي تائين ٿي پهتا ۽ هر هڪ کان سندن مخالف جي پيشڪش يا بولي ڏيڻ بابت پڇا ٿي ڪيائون. سلپيسيئنس اڳ ۾ ئي پنج هزار ڊراچمس (هڪ سؤ سٺ پائونڊن کان مٿي) جي رقم هر هڪ سپاهيءَ کي آڇي چڪو هو: پر جُولين، جيڪو انعام ورهائڻ لاءِ آتو هو، فورن پنهنجي بوليءَ کي مٿي ڪندي ان کي ڇهه هزار ۽ سؤ پنجاهه ڊراچمس يا ٻن سؤ پائونڊن کان به مٿي ڪٿي ويو. بس دير فقط ايتري هئي ۽ ڪئمپ جا گيٽ اُنهيءَ گهڙي خريدار لاءِ کلي ويا: کيس بادشاهه جو لقب ملي ويو ۽

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سپاهين طرفان ساڻس وفاداري جو قسم کنيو ويو ۽ انسانيت جو کو تمکندڙ ترورو ايترو وٽن ضرور هيو جو نئين بادشاهه کي چياؤن تہ هو سلپيسئينَس کي معاف ڪري ۽ مقابلي واري مرحلي کي هاڻي وساري ڇڏي.

اهو هاڻي محافظن لاءِ لازمي ٿي پيو تہ وڪري جا شرط پورا ڪن. پنهنجي نئين بادشاهه، جنهن جا هو بظاهر خادم بہ هئا تہ ڪيس ڏڪاريندا بہ هيا، پنهنجي صِف جي وچ ۾ ڪيس بيهارياؤن، پنهنجن هٿيارن سان ڪيس وڪوڙي ويا ۽ جنگ ۾ رائج طريقي جيان سندس تمام ويجهو هلندي شهر جي ويران رستن ڏانهن وٺي ويا. سينيٽ کي گڏجڻ جو حڪم ڏنائون ۽ پرٽينئڪس جي تمام ويجهن دوستن يا جولين جي ذاتي دشمنن هي موقعو غنيمت سمجهيو تہ هن خوشيءَ واري انقلاب [12] جي مسرتن ۽ اطمينان ۾ پاڻ بہ حصيدار ٿين. جڏهن جولين پنهنجن مسلح سپاهين سميت سينيٽ ۾ اچي ويٺو ۽ هال ماڻهن سان پرجي ويو تہ هن پنهنجي اليڪشن جي آزادانہ ماحول تي ڳالهايو. پنهنجي سٺي ڪردار بابت ماڻهن کي ٻڌايائين ۽ پنهنجي لاءِ سينيٽ جي چاهہ جو يقين ڏيارياڻين. هڪ چاپلوس اسيمبلي پنهنجي پاڻ کي ۽ ماڻهن کي هن خوشيءَ تي مبارڪون ڏنيون؛ وفاداريءَ جو قسم کنيو ويو ۽ بادشاهي اختيار جون ڪيتريون ئي شاخون سندس حوالي ڪيون ويون. [13] سينيٽ کان جولين کي ساڳي طرز جي فوجي جلوس ۾ محلات نيو ويو. جن پهرين شين سندس توجہ ڇڪرايو اُهي هيون، پرٽينئڪس جو اڌ دفنايل لاش ۽ پيو تہ سندس رات جي مانيءَ تي نهايت ئي ڪنجوسي ۽ ڪفايت شعاري ڪئي وئي هئي. پهرئين ڏي ايترو غور نہ ڪيائين ۽ ٻي ڳالهہ کي نفرت مان ڏٺائين. تنهنڪري سندس حڪم تي هڪ زبردست دعوت جو انتظام ڪيو ويو جنهن ۾ هو رات جو دير تائين لطف اندوز ٿيندو رهيو، ڇَڪي واري راند بہ کيڏندو رهيو ۽ هڪ نامياري نچڻي پائليڊس (Pylades) جو ناچ بہ ڏسندو رهيو. ان جي باوجود، بعد ۾ هڪ مشاهدو بيان ڪيو ويو تہ جڏهن خوشامدين جو هجوم ڪيس اڪيلائيءَ ۽ انڌاري ۾ ڇڏي پنهنجن گهرن ڏانهن واپس هليو ويو تہ هو وڏن وِيچارن ۾ گم ٿي ويو ۽ سڄي رات بي آراميءَ ۾ گذاريائين جنهن ۾ گهڻي قدر پنهنجي دماغ ۾ پنهنجي تکڙ ۾ ٿيل حماقت تي ۽ پنهنجي اڳئين نيڪ سيرت جانشين جي بدقسمتيءَ تي غور سان سوچيندو رهيو؛ ۽ ساڳي وقت بادشاهت جي مشڪوڪ ۽ خطرناڪ مُدي يا انجام تي بہ ڌيان ڏريندو رهيو يعني اهو عهدو جيڪو هُن پنهنجي لياقت يا اهليت جي مدار تي نہ پر پئسي جي زور تي خريد ڪيو هو. [14]

خطرن کان ڊِڄڻ جا وٽس سببَ بہ هيا. دنيا جي تخت تي هن پاڻ کي اڪيلو سمجهيو ڇو تہ ان وقت سندس ڪوبہ ساٿي يا حال اوريندڙ ڪونہ هو. محافظ خود اهڙي شهزادي کي تخت تي ويهاري شرمندا هيا تہ دولت جي لالچ سبب هنن ڪيس قبول ڪيو هو؛ اهڙو ڪوبہ شهري ڪونہ هو جنهن کي سندس ترقيءَ تي پنهنجي اندر ۾ سخت ٻُڇان نہ لڳي هجي ۽ هِن ڪُڌي ڪمَ کي روم جي نالي جي آخري ذِلت نہ سمجهيو هجي. مٿاهين مرتبي جي ماڻهن پنهنجي اُتاهين حيثيت باعث گهڻي ۾ گهڻو احتياط ڪندي ڪجهہ نہ ڪڇيو بلڪ پنهنجا جذبات لڪائي ويا ۽ بادشاهہ جي پين معززن ۽ معتبر ماڻهن سان مُرڪي ٿي مليا تہ ڄڻ سڀ ڪجهہ نيڪ هو ۽ هر ڪو پنهنجي ڊيوٽي سرانجام ڏئي رهيو هو. پر عوام جن کي پنهنجي تعداد ۽ غير اهم هئڻ جو وڏي ۾ وڏو تحفظ حاصل هو پنهنجي آزادانہ راءِ ۽ خيالن جو اظهار ڪندا رهيا. روم جا رستا، گهٽيون ۽ چوُنڪ دردَ جي دانهُن ۽ پِٽ پاراتن جي شورَ سان گونجي رهيا هئا. ڪاوڙ ۾ تَپيل بيشمار ماڻهن جُولين جي آمهون سامهون ئي سندس بيعزتي ڪئي، سندس آزاد خياليءَ کي رَد ڪيو پر

اهو به کين احساس هو ته سندن ناراضگي يا گوڙ شور جو ڪو نتيجو نه نڪرندو. انڪري اُنهن وڏي واڪي سرحدن جي فوجين کي سڏيو ۽ کين طعنا ڏنا ته هو اڳتي اچن ۽ روم جي بادشاهت جي وڃايل وقار کي ٻيهر بحال ڪن.

ماڻهن جي غضب ناڪ ناراضگي مرڪز کان وٺي بادشاهت جي آخري سرحدن تائين ڦهلجي وئي. برطانيه، شام ۽ اليريڪم جي فوجين، پرٽينيڪس جي موت تي بيحد ڏک جو اظهار ڪيو جنهن جي ساٿ ۽ ڪمانڊ ۾ هنن ڪيترين ئي جنگين ۾ نه رڳو حصو ورتو هو پر سوڀون به ماڻيون هيون. جڏهن کين اها ڇرڪائيندڙ خبر پهتي ته محافظن روم جي بادشاهت جو، عام نيلام ذريعي، وڪرو ڪري ڇڏيو هو ته کين جيترو تعجب ٿيو، اوترو ئي کين ڪاوڙ آئي ۽ شايد حسد به ٿيو: تنهنڪري اُنهن ان ذلت واري سوديءَ کي منظور ڪرڻ کان سختيءَ سان انڪار ڪري ڇڏيو. سندن فوري ۽ گڏيل بغاوت، جولين لاءِ موتمار هئي پر ساڳي وقت اها امن امان کي قائم رکڻ لاءِ به سخت هاڃيڪار هئي ڇو ته مختلف فوجن جا جنرل – ڪلوڊيس البينس، پسينيس نائجر، ۽ سيپٽيميس سيورس، قتل ٿيل پرٽينيڪس جي بدلي وٺڻ جي پيٽ ۾ ان جا تخت نشين ٿيڻ لاءِ وڌيڪ آتا هيا. سندن فوجون هڪ جيتري طاقت رکنديون هيون. هر هڪ کي ٽي فوجي دستا مليل هيا.[15] ان کان سواءِ وٽن مددگار فوجين جي پوري ريل پيل هئي: اُهي پنهنجن طور طريقن ۾ مختلف ضرور هيا پر سيئي وڏا تجربيڪار ۽ اهليت رکندڙ سپاهي هيا.

برطانيه جو گورنر، ڪلوڊيس البينس، اصل نسل جي مرتبي ۾ پنهنجن ٻنهي ڇڻا پيئيءَ وارن جنرلن کان گهٽو متاهون هو. سندس حسب نسب، روم جي قديمي جمهوريه جي تمام ناميارين هستين سان وڃي ٿي مليو.[16] پر جنهن نسل جي جنهن شاخ سان هن پنهنجو رشتو ملايو ٿي، اُها گهڻ رتبي جي ماڻهن ۾ غرق ٿي وئي هئي، جنهن جا وارث لڏي وڃي هڪ پراڻهين پنڌ جي صوبي جا رهواسي ٿيا هيا. تنهنڪري سندس ڪردار بابت ڪا پڪي راءِ رکڻ ڏاڍو مشڪل ڪم آهي، البت سادگيءَ جي فلسفيانه پردي ۾ رهندي ڪيترين ئي براين کي لڪائڻ جا مٿس اهڙا الزام لڳا جن باعث انساني فطرت داغدار ٿي سگهي ٿي.[17] پر مٿس الزام مڙهيندڙ اُهي ويڪائو اديب آهن جيڪي سيورس جي بختن جي وڌيڪ تعريف ڪندا هئا ۽ جن هنجي ناڪام دشمن جي خاڪ جي بيحرمتي ڪئي هئي. نيڪي يا نيڪيءَ جي نُماءَ، البينس کي مارڪس جي ويجهو ڪري ڇڏيو ۽ پهرئين لاءِ پوئين جي اعتماد ۽ سُٺي روَيي کي مضبوط ڪيو: پر البينس جو مارڪس جي پُٽ سان به ساڳي روَيي سان هلڻ جيڪو هنجو سندس پيءُ سان هو، ثابت ٿو ڪري ته هن جو ڪردار ڪافي لچڪيدار هو. ڪنهن به آمرَ جي مهرباني، مقصد کي حاصل ڪرڻ لاءِ اهليت يا قابليت جي محتاج هرگز نه هوندي آهي پر هو ڪنهن به ماڻهوءَ کي، جنهن کي به هو چاهي ته انعام اڪرام سان نوازي سگهي ٿو جيڪو سندس نظر ۾ لائق ۽ اهليت رکندڙ هجي يا جنهن کي هو پنهنجي ڊيوٽي يا خدمت ڪرڻ لاءِ وڌيڪ ڪارآمد ۽ موزون سمجهي ٿو. اهو ظاهر نٿو ٿئي ته البينس، مارڪس جي پُٽ وٽ، ظلمن جي وزير جي حيثيت ۾ يا سندس عياشين جي هڪ ساٿيءَ جي روپ ۾، نوڪري ڪئي هئي. هو ان وقت تمام پري هڪ باوقار ڪمان ڪري رهيو هو ته بادشاهه طرفان هڪ مخفي خط کيس مليو، جنهن ۾ ڪجهه جنرلن طرفان بادشاهه خلاف غداريءَ جي سازش سٽي وئي هئي ۽ جنهن ۾ کيس اختيار ڏنو ويو هو ته هو پلي پاڻ کي تختَ جو نگهبان ۽ ايندڙ جانشين ظاهر ڪري ۽ سيزر جا لقبَ اختيار ڪري ۽ اُن جا نشان لڳائڻ شروع ڪري.[18] برطانيه جي گورنر وڏي عقلمنديءَ سان اهو خطرناڪ اعزاز

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

قبول ڪرڻ کان انڪار ڪيو جيڪو ڪيس هڪ حاسد جي روپ ۾ بچڙو ڪري ها يا وري ڪمودس جي تباهيءَ جي ايندڙ ويجهڙي وقت ۾ ڪيس ڏوهي سمجهيو وڃي ها. هن اختيارن وٺڻ ۾ به پنهنجي وقار جو خيال رکيو هو يا ٻين ڪشش وارن ڪرتبن ذريعي ان کي قائم رکيو هو. وقت کان اڳ، بادشاهه جي موت جي خبر ملڻ تي، هن پنهنجي فوجين کي هڪ جڳهه تي گڏ ڪيو ۽ هڪ اثرائتي تقرير ذريعي آمريت جي يقيني شرارت تي افسوس جو اظهار ڪيو، پنهنجن ابن ڏاڏن جي عظمت، خوشين ۽ شان مان بابت ڳالهيون ڪيائين جيڪي ڪين سفارتي حڪومت ۾ حاصل هيون ۽ پنهنجي پڪي عزم جو اظهار ڪيائين ته هُو سينيٽ کي توڙي عوام جي جائز حقن کي ٻيهر بحال ڪري ڪانٽُن ڪسيل اختيار قانون ذريعي ڪين موٽرائي ڏيندو. سندس جوشيلي ۽ جذباتي تقرير جي جواب ۾ برطانوي فوجين تاڙيون وڄائي ۽ نعرا هڻي ڪيس داد ڏنو، ۽ روم ۾ به ان تقرير جي گونجَ مخفي طرح سان پهچي وئي جنهن تي ماڻهو اندروني طرح خوش ٿيا. پنهنجي ننڍڙي دنيا ۾ تمام محفوظ ۽ ان فوج جو ڪمانڊر، جيڪا نظم ۽ ضبط ۾ ته گهٽ پر تعداد ۽ بهادريءَ ۾ [19] وڌيڪ هئي؛ البينَس، ڪمودِس طرفان خطرن جي سلسلي ۾ بهادريءَ واري روَيي کي قائم رکيو؛ پرٽينئڪس سان پنهنجي رياستي رواداريءَ وارو اَڻ چٽو تعلق رکيو ۽ جولين جي قبضي جي خلاف اعلان ڪرڻ ۾ دير نه ڪيائين. گاديءَ جي هنڌ ۾ جيڪي سياسي لاها چاڙها ڏسڻ ۾ ٿي آيا، اُنهن سندس جذبن کي وڌيڪ پختو ڪيو بلڪ ائين ڪٿي چئجي ته سندس حب الوطنيءَ جي جذبن کي اجا اڳتي وڌايو. فضليت ۽ اخلاق کي اختيار ڪندي هن آگسٽَس يا بادشاهَ جا مٿاهان لقب اختيار ڪرڻ کان انڪار ڪيو، ۽ شايد گلبا جي مثال تي هلڻ چاهيو، جنهن اهڙي ئي طرح جي موقعي تي سينيٽ ۽ ماڻهن جو ليفٽيننٽ يا نائب خدمتگار سڏائڻ کي ترجيح ڏني هئي. [20]

پسينيَس نائجر فقط پنهنجي ذاتي اهليت ۽ لياقت سبب، هڪ غير واضح جَمَر ۽ رتبي کان شام جي حڪومت تائين وڃي پهتو هو جيڪا هڪ ڪمائي واري ۽ اهم جڳهه هئي، جنهن ۾ جڏهن به ڪي شهري مونجهارا يا مشڪلاتون پيدا ٿينديون هيون ته سندس تخت تي ويهڻ جا امڪان وڌي ويندا هيا. ان جي باوجود، سندس ڪارڪردگيءَ موجب هُو پهرئين نمبر جي رتبي جي مقابلي ۾ ٻي نمبر لاءِ وڌيڪ موزون هو؛ هو هڪ غير برابري ڪندڙ هو، توڙي ڪٿي هو سيورَس جو باڪمال نائب رهيو هجي، جنهن بعد ۾ پنهنجي دماغي قابليت کان ڪم وٺندي، پنهنجي فتح ڪيل دشمن کان ڪيترائي اهم ادارا حاصل ڪري ورتا. [21] سندس حڪومت ۾، نائجر، سپاهين کان پنهنجي لاءِ احترام ۽ صوبي جي ماڻهن کان محبت حاصل ڪئي، سندس سخت نظم ۽ ضبط، بهادريءَ کي وڌيڪ هٿي ڏني ۽ فوجين جي فرمانبرداريءَ کي پختو ڪري ڇڏيو، جڏهن ته عيش پرست شامي (Syrians) سندس نرميءَ واري مضبوط رويي ۽ انتظام کان گهٽ پر سندس وٺندڙ ۽ دوستاڻي اخلاق کان تمام گهڻا خوش هئا ۽ سندس خوش رهڻ واري طبيعت کان به مطمئن هئا جو هو اُنهن جي وڏن ميلن ۽ تقريبن ۾ اڪثر ڪري شريڪ ٿيندو رهندو هو.[22]

جيئن ئي پرٽينئڪس جي هيبتناڪ موت جي خبر انٽئڪ ۾ پهتي ته ايشيا وارن خواهش ڏيکاري ته نائجر کي تخت تي ويهاريو وڃي جيڪو سندس موت جو بدلو وٺندو. اوڀر جي سرحدن تي مقرر ٿيل فوجين بنا دير ان تجويز جي حمايت ڪئي، غير مسلح صوبن کانسواءِ، دولتمند ماڻهن پڻ حبشَ [23] جي سرحدن کان هيڊرئنڪ تائين سَرهائيءَ مان سندس اختيارن کي قبول ڪيو ۽ دجله کان فرات تائين بادشاهن سندس اليڪشن تي ڪيس مبارڪون موڪليون ۽

پنهنجي طرفان احترام جي رويي ۽ خدمتن جي بہ آڇ ڪئي، نائجر جو دماغ، اهڙي اوچتي خوشيءَ جي خبر ڪي ٻُڌڻ ۽ ان کي هضم ڪرڻ لائق هيو ئي ڪونہ: تنهنڪري هن اندر ئي اندر ۾ پاڻ کي خوش ڪرڻ چاهيو تہ سندس تخت تي ويهڻ وقت، ڪيس ڇٽا پيٽي ڪندڙن طرفان ڪابہ مخالفت نہ ٿيندي، ۽ ڪنهن شهريءَ جو رَت نہ وهندو: ۽ ڪيس اجائي سوڀَ تي خوشي تہ هئي پر هن سوپ ماڻڻ جي ذريعن کي صفا نظرانداز ڪري ڇڏيو. اولهہ ۾ مقرر ٿيل طاقتور فوجين سان ڳالهين ذريعي ڪنهن سمجهوتي ڪرڻ جي بجاءِ، جيڪي ڪو فيصلو ڪري سگهن ها يا مقابلي جي ڊوڙ کي ڪنهن حدتائين اعتدال ۾ رکن ها: بجاءِ اٽلي يا روم ڏانهن بنادير رواني ٿيڻ جي جتي سندس آمد جو شدت سان انتظار ٿي رهيو هو،[24] نائجَر انٽيئڪ ۾ ئي رهيو ۽ اُهي انتهائيءَ اهم ۽ اڻموٽ گهڙيون گنوائي ڇڏيائين جن جو فائدو سيوِرَس جي محنت ۽ نتيجي ڏيندڙ ڦُرتيءَ ورتو.[25]

پنونيا ۽ ڊالميٽيا جو ملڪ، جيڪو ڊنيوب ۽ هئڊرئيٽڪ جي وچ ۾ آهي، روم جي آخري ۽ تمام مشڪل فتحن منجهان هڪ آهي. هڪ دفعي جڏهن قومي آزادي جي حفاظت ڪرڻ جو وقت اچي ويو تہ بہ لک بربر ٻاهر ميدانن تي نڪري آيا، جن کي آگسٽس جي نابوديءَ طرف ويندڙ عمر تي تشويش هئي، ۽ ان وقت ڪين ٽائبيرِيَس جي دورانديشي ۽ خبرداري ڏاڍي ڪم آئي جنهن بادشاهت[26] جي بجاءِ لاءِ وڏي لشڪر جي ڪمانَ ڪئي هئي. پنونيا جي ماڻهن نيٺ روم جي فوجين ۽ ادارن آڏو پنهنجي آڏ مڃي. سندن تازي محڪومي اختيار ڪرڻ ۾ شايد ڪجهہ پاڙيسرين ۽ اڻ فتح ڪيل ذاتين جي گڏيل ماڻهن ۽ ڪجهہ موسم جو بہ هٿ هجي جن ڪين موڳو ۽ ڪاهل بنائي ڇڏيو هو ۽ هڪ مشاهدو سامهون آيو تہ مٿين ڳالهين وڏن جسمن پر سُست دماغن کي پيدا ڪيو.[27] بهرحال سيني ڳالهين گڏجي سندن اصلي هيبتناڪ رُوپ جي ڪجهہ آثارن کي بچائي رکڻ ۾ پنهنجو ڪردا ادا ڪيو جن جا مُهاندا لڳ ڀڳ روم جي صوبائي ماڻهن سان ملندڙ جُلندڙ هئا، ان هوندي بہ اهڙن سخت جان ماڻهن جي روپَ ۽ مُهاندن کي غور سان پرکڻ ۽ پروڙڻ جي ضرورت هئي. سندن جنگجُو نواجونن، ڊنيوب جي ڪنارن تي مقرر ٿيل فوجين کي، پرتي ٿيڻ لاءِ بيشمار رنگروٽ مهيا ڪري ڏنا، جيڪي پوءِ، جرمني ۽ سمارِيٽن جي قومن سان مستقل جنگين ۾ وڙهيا جن کي فوجي نوڪريءَ جي بهترين ويڙهاڪن جو لقب ڏنو ويو.

ان وقت سيپٽيمِيَس سيوِرَس پنونيا جي فوج جو ڪمانڊر هيو جيڪو آفريڪا جو رهاڪو هو، جنهن خانگي اعزازن حاصل ڪرڻ وقت، پنهنجي بهادريءَ جي اُمنگن ۽ خواهشن کي لوڪان لڪايو هو ۽ هن سلسلي ۾ نہ تہ خوشين يا عياشين جي ڪشش، خطري جي ڪنهن انديشي يا انسانيت جي جذبن[28] اُن راز کي کولڻ تي آماده ڪري سگهيا هيا ۽ نہ سندس ورتل واٽَ تان ڪو ڪيس هٽائي سگهيو هو. پرٽينئڪس جي قتل جي پهرين خبر ملڻ تي ئي هن پنهنجي فوجين کي گڏ ڪيو ۽ ڪيل ڏوهہ جي هوبهو تصوير پنهنجي زباني ڪين ٻڌايائين ۽ فوجين کي هٿيار کڻڻ ۽ بدلي وٺڻ جو حڪم ڏنائين. هن تقرير ختم ڪئي (سندس آخري لفظ ڏاڍا جوشيلا ۽ جذباتي هئا) ۽ هر سپاهيءَ کي چار سؤ پائونڊ ڏيڻ جو واعدو ڪيائين جيڪا نہ رڳو هڪ مانَ واري رقم هئي پر ان بدنام رشوت کان ٻيڻي هئي جنهن سان جولين بادشاهت کي خريد ڪيو هو.[29] فوجين وڏي واڪي داد ڏيئي سيوِرَس کي فوجي سلام پيش ڪيو ۽ هڪدم ڪيس آگسٽس، پرٽينئڪس ۽ بادشاهہ سلامت جا لقب ڪٺي ڏنائون ۽ نيٺ ڪيس اُهو اُتاهون رُتبو مليو جنهن لاءِ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سندس اهليت جي بنياد تي کيس دعوت ڏني وئي هئي، ۽ ان وچ ۾ ڪيترن ئي خوابن ۽ وسوسن جي ڏکھي ريل الائي ڪيترو سفر طئي ڪري چڪي هئي جنهن جي موٽ ۾، توڙي وسوسن ذريعي يا سندس پاليسيءَ سبب، نيٺ سندس محنتن جو کيس بهترين نتيجو مليو.[30]

بادشاهت لاءِ نئين اُميدوارَ جائزو ورتو ۽ موقعي جي فائدي کي ڪافي حد تائين پنهنجي حق ۾ بهتر ڪيائين. سندس صوبي جون حدون جولين جبل تائين هيون جنهن ذريعي اٽليءَ تائين آسانيءَ سان وڃي سگھجي ٿو ۽ کيس آگسٽس جو قول ياد پيو ته "پنونيا جي فوج ڏهن ڏينهَن اندر روم ۾ نظر اچي سگھي ٿي."[31] تمام وڏي موقعي جي نزاڪت ۽ اهميت کي محسوس ڪندي هن هر قدم کڻڻ ۾ تيزي ڏيکاري ۽ اُميد رکيائين ته هو پرٽينٽڪس جو بدلو وٺندو، جُولين کي سزا ڏيندو ۽ سندن قانوني بادشاهه جي حيثيت ۾ سينيٽ ۽ عوام جي وفاداري حاصل ڪندو. ان ڪان اڳ جو سندس مقابلو ڪندڙن کي، جيڪي اٽلي کان سمنڊ ۽ زمين جي ڏکين ۽ ڊگھن رستن ذريعي جدا ٿيل هئا، سندس ڪاميابي ۽ اليڪشن جي خبر پوي، سڄي سفر ۾، هن پاڻ کي شايد ئي ڪٿي ٿورو سمهڻ يا کائڻ پيئڻ جي اجازت ڏني هجي، پيرين پيادو ۽ زِرهه پاتل بس هلندو رهيو. پنهنجي اڳين صف ۾، هن پاڻ کي فوجين جي اعتماد ۽ عزت لائق بنايو. سندن محنت تي زور ڏيندو رهيو. سندن حوصلا بلند ڪندو رهيو. هنن جي اُميدن ۾ نئون روح ڦوڪيندو رهيو ۽ ساڻن گڏ سفر جي تڪليفن ۾ به خوش هو جو ته سندس وفادار سپاهي ساڻس گڏ هئا، پيو ته سندس نظر ان انعامَ تي هئي جيڪو کيس جلد ملڻ وارو هو.

ويچاري جولين هڪ اُميد رکي هئي ۽ ان جي تياري به ڪئي هئي ته هو شام جي گورنر سان بادشاهت جو مسئلو اُٿاريندو پر پنونيا جي فوجين جي طاقت ۽ اُنهن جي جلدي پهچڻ سبب، هو پنهنجي يقيني تباهي پنهنجي اکين سان ڏسي رهيو هو. پيغام رسائيندڙن جي تکڙي واپسيءَ سندس جائز خدشن کي صحيح ثابت ڪري رهي هئي، کيس هر پيري ٻڌايو ٿي ويو ته سيورَس الپس جبل اُڪري چڪو هو، ۽ اٽلي جا شهَر، سندس اڳتي وڌڻ کي يا ته روڪي نه سگھيا هيا يا روڪڻ جي ڪوشش ئي نه ڪئي هيائون. سندس آمد تي اُنهن گرم جوشيءَ مان سندس استقبال ڪيو هو ۽ خوشيون ۽ شادمانا ملهايا هئا، ۽ روينا جهڙو مکيه شهر ڪنهن به روڪ يا رنڊڪَ جي اڳ ۾ ئي اچي پيش پير هو پيو ته هٿڊرٽنڪ جي سڄي سامونڊي پَٽي به فاتح جي قبضي ۾ هئي، دشمن، روم ڪان هاڻي فقط اڍائي سؤ ميل پري هو ۽ هر گھڙي، جولين کي مليل ٿوري وقت کي اڃا وڌيڪ سوڙهو ۽ مختصر ڪندي رهي.

هن هڪ ڪوشش ڪئي ته پنهنجي تباهيءَ کي اول ته روڪي سگھي نه ته گھٽ ۾ گھٽ ان مُدي کي اينگھائي ته سگھي. هن محافظن کي پئسن ذريعي خريد ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي، سڄي شهر ۾ اجايون جنگي تياريون شروع ڪرايائين، پرپاسي وارن ڳوٺن ۽ شهرن ۾ نشان لڳرايائين، محلات جي قلعن کي وڌيڪ مضبوط ڪرايائين ۽ سمجهيائين ته اِهي آخري مورچا شايد کين بچائي سگھندا يا هڪ سوياري حملي ڪندڙ جي زور جي دٻ جهلي سگھندا. بادشاهي محافظ خوف ۽ شرمَ وچان سندن جهنڊي کي ڇڏي ته نه سگھيا پر اُهي پنونيا جي فوج جي دٻدٻي کان بنهه ڏکي رهيا هيا جنهن جي ڪمان هڪ تجربيڪار جنرل ڪري رهيو هو ۽ جيڪو برف ۾ ڄميل دنيوب[32] جي ڪنارن تائين پهچي اڳ ۾ ئي بربرن کي شڪستن تي شڪستون ڏيڻ ۾ مهارت حاصل ڪري چڪو هو. اُنهن

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تڏو ساهُ پري پنهنجي غسلخانن ۽ ٿيٽرن جي عياشين کي ڇڏيو ۽ هاٿي فوجي هٿيار پائڻ لڳا جن جو استعمال هنن ڪڏهڪو وساري ڇڏيو هو ۽ جن جي بار سان هو پنهنجي جسم ۾ تڪليف محسوس ڪرڻ لڳا. غير استعمال ٿيل هاٿين، جن مان ڪين اُميد هئي تہ اُنهن خوفناڪ ۽ ڀوائتن جانورن کي ڏسندي ئي. مخالفن جي فوج ۾ ڀاڄ پئجي ويندي، اُٿلو پنهنجن سوارن کي ئي ڪيرائي پري ڪٽي اڇلايو ڇو تہ مٿن سواري ڪرڻ جو ڏانءُ ئي ڪين نٿي آيو ۽ ٻاڻيءَ جي جهازن جو ٻيڙو ايترو تہ عجيب طرح جو هو جو ان تہ ٻنهہ خلقَ کي کِلايو ۽ مٿن ٽوڪون ڪيون، ان صورتحال تي سينيٽ اندر ئي اندر ۾ هڪ قابض جي ڪمزورين ۽ سندس موجوده بُري حالت تي خوش ٿي مزا ماڻي رهي هئي. [33]

جولين جو هر قدم سندس خوف ۽ مونجهاري کي وڌيڪ وڌائي رهيو هو. هن زور ڏئي چيو تہ سيورَس کي، سينيٽ طرفان قومي دشمن ظاهر ڪيو وڃي. هن منٿون ڪيون تہ پنونيا جي جنرل کي پلي بادشاهت جي معاملن ۾ ڪنهن نہ ڪنهن طريقي سان لاڳاپيل رکيو وڃي. هن سفارتي رتبن وارا سفير موڪليا تہ وڃي پنهنجي مخالف سان ڳالهيون ڪن، ساڳي وقت هن ڳجهيءَ طرح ڪِرايي جا قاتل بہ موڪلي ڏنا تہ وڃي ڪيس موت جو ذائقو چکرائن. گڏوگڏ هن هڪ تجويز ڏني تہ ننڍيون ۽ ڪنواريون ڇوڪريون، ۽ پادرين جا سيڻي فرقا، راهبانہ جُبا پائي، روم جي مذهب جو مقدس قسم کڻي، هڪ با ادب جلوس جي شڪل اختيار ڪري اڳتي وڌن ۽ پنونيا جي فوجين سان اهڙيءَ طرح وڃي ملاقات ڪن، ۽ ساڳي وقت هن اجائي پڇا ڳاڇا ڪرڻ شروع ڪئي، ڪڏهن تقدير جي ديوين کي پنهنجي مقدر بابت ٻاڏائي رهيو هو تہ ڪڏهن وري جادو جي ڪرتبن ذريعي مصيبت ٽارڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو تہ ڪڏهن وري غيرقانوني قربانين [34] جا صدقا ٿي ڪيائين.

سيورَس نہ تہ سندن فوجين کان خوفزده هو ۽ نہ وري من موهيندڙ ڪششُن ڪيس متاثر ڪيو هو، ڪيس جيڪڏهن ڪو خطرو هو تہ فقط اهو تہ مبادا جيڪي ڇهَ سؤ ساٿي هن چُونڊي پاڻ سان گڏ ڪنيا هيا، اُنهن منجهان ڪو سندس خلاف ڳجهي سازش ۾ شامل نہ ٿي وڃي، توڙي جو اُنهن مان ڏينهن جو توڙي رات جي پوري سفر ۾ ڪنهن بہ هن کي اڪيلو نہ ڇڏيو هو ۽ سندس سيني توڙي پُٺِ کي لوهين پليٽن ذريعي ڪنهن بہ امڪاني حملي کان محفوظ ڪري رکيو هو. لڳاتار تيزيءَ سان سفر ڪندي هو اپينِن (Appennine) جي خراب علائقي مان گذريو، اُتي ڪجهہ فوجي ۽ سفير اچي ساڻن مليا جن جو مقصد فقط سندن قافلي جي تکڙي رفتار کي روڪڻ جو هو، ٿوري دير لاءِ هو انٽرامنا (Interamna) وٽ ترسيا، هي هنڌ روم کان فقط ستر ميلن جي مفاصلي تي هو. سندس فتح اڳ ۾ ئي يقيني ٿي چڪي هئي، پر بادشاهي محافظن طرفان ڪنهن بہ مخالفت يا مقابلي ڪرڻ تي رتو ڇاڻ ٿي سگهِي ٿي، پر سيورَس جي اِها يقيني خواهش هئي تہ هو مياڻ مان ترار ڪڍڻ کان سواءِ وڃي تخت تي ويهندو. [35] سندس ايلچين گاديءَ جي هنڌ ۾ پهچڻ شرط ئي پنهنجون صلاحيتون استعمال ڪرڻ شروع ڪري ڏنيون ۽ محافظن کي يقين ڏيارياڻون تہ، جيڪڏهن اُنهن پنهنجي نالائق شهزادي ۽ پرٽينئڪس جي قاتلن جي حمايت ڪرڻ ڇڏي ڏني ۽ اُنهن کي فاتح جي انصاف جي حوالي ڪري ڇڏيو تہ پوءِ هُو ان ڏکوئيندڙ واقعي ۾ سيني کي شامل نہ سمجهندو. بي ايمان ۽ وقت جي پوڄاري محافظن، جن پنهنجي سگهٽي ضِد سبب نالي ماتر مُهاڏو اٽڪايو هو، فاتح طرفان آسان شرطَ ٻڌي خوش ٿيا، قاتلن جي رهڻ ۽ لِڪڻ وارين ڪيترين ئي جڳهن تي قبضو ڪيائون ۽ سينيٽ تي واضح ڪيائون تہ هو

هاٿي جولين جي حمايت نٿا ڪن. ڪائونسل طرفان اسيمبليءَ جو اجلاس سڏرايو ويو جنهن ۾ يڪراءِ سيورَس کي قانوني بادشاهه طور قبول ڪيو ويو. پرٽينيڪس کي خدائي اعزاز ڏنا ويا ۽ سندس بدقسمت جانشين کي هٽائڻ ۽ ڪيس موت جي سزا ٻڌائي وئي. جولين کي محلات جي غسلخانن واري خانگي جڳهه تي نيو ويو جتي سندس سِرُ ڌڙ کان ڌار ڪيو ويو. جيڪا هڪ عام ڏوهارين جي سزا هوندي آهي. وري ياد ڏيارجي ته هن وڏو خزانو لٽائي بادشاهت کي خريد ڪيو هو جتي هن ڇاهٺ ڏينهن [36] واري بيچيني ۽ ذهني عذاب واري حڪومت ڪئي. سيورَس جي اعتبار ۾ نه ايندڙ مُهم ۽ سفر جنهن تمام ٿوري وقت ۾ دنيوب جي ڪنارن کان وٺي ٽائيبر تائين هيڏي ساري فوج جي لشڪر جي اڳواٽي ڪئي، ان مان ان ڳالهه جو به ثبوت ملي ٿو ته وٽن ڪائڻ پيئڻ جو ڪيترو سامان هوندو جيڪو ظاهر آهي ته زراعت ۽ وڻج واپار مان وٽن آيو هوندو. رستن جي بهتري ۽ فوج جو نظم ۽ ضبط ۽ صوبن جي ڪاهلي ۽ ڪمزوريءَ جي به ساڳي وقت سُڌ ملي ٿي. [37]

سيورَس جو پهريون ڏيان فقط ٻن ڳالهين ڏانهن ويو. هڪ ۾ حڪومتي پاليسي جو دخل هو ته ٻئي ۾ سندس سُلڇڻائيءَ جو. يعني انتقام ۽ اعزازَ جيڪو پرٽينيڪس جو مٿن قرض هو. روم ۾ داخل ٿيڻ کان اڳ ۾ ٿي نئين بادشاهه، محافظن کي حڪم جاري ڪيو ته هو شهر جي ويجهو ٻاهرئين ميدان تي، بغير هٿيارن جي، سندس آمد جو انتظار ڪن، پر اهو نُماءُ هڪ تقريبَ وارو هجي جنهن جي بندوبست ڪرڻ جا هو اڳ ۾ ئي ماهر هئا ۽ جيئن هو پنهنجن اڳين بادشاهن جي سلسلي ۾ ڪندا هئا. سندس حڪمن جي فوري بجا آوري اُنهن هنيلن فوجين طرفان به ٿي جيڪي پنهنجن ڪيل گناهن تي شرمسار به هئا ته خوف واري ڪنبڻي به کين وٺي وئي هئي. پنهنجا نيزا سِڌا ڪري اِليرين فوج جي چونديل جوانن کين چوڌ طرف گهيري ۾ آڻي ڇڏيو. نه هو پٺي ٿي سگهيا ۽ نه وري مقابلي ڪرڻ جهڙا هئا. هنن پنهنجي مقدر جي فيصلي کي خاموش غم ۽ مونجهاري جي نظرن سان ٿي ڏٺو. سيورَس عدالتي انصاف جي ڪرسيءَ تي وڃي ويٺو. سندن دوکي ۽ بزدليءَ جي نيچ پڻي تي کين ذليل ڪيائين، اُنهن اعتماد وارن عهدن تان کين ٻچڙو ڪري ڪڍي ڇڏيائين جن سان اُنهن ويساهه گهاتي ڪئي هئي، کين ڳهَن زيورن کان به محروم ڪيائين ۽ موت جهڙي تڪليف ڏيندي کين گاديءَ جي هنڌ کان سوَ ميل پري تڙي ڪڍيائين. هنن حڪمن ۾ هڪ الڳ لشڪر موڪلڻ به شامل هو جنهن سندن هٿيار ڪائڻ وٺي پنهنجي قبضي ۾ ڪيا. سندن ڪئمپ تي قبضو ڪيو ۽ سندن نااُميديءَ واري حالت ۾ ڪنهن به اُبهري قدم کڻڻ کان کين روڪيائون. [38]

پرٽينيڪس کي پورن اعزازن سان هڪ مانَ واري تقريب ذريعي ۽ ڏک واري تقدس سان دفنايو ويو. [39] سينيٽ به ڏک واري اطمينان سان هڪ بي بها ۽ لاجواب شهزادي جون آخري رسمون ادا ڪيون جن سان ڪيس محبت هئي ۽ جنهن جي لاءِ اڃا به کين ڏک هيو. پر سندس جانشين (يعني جولين) جي ڏک ۾ ڪو به خلوص نه هو. هو پرٽينيڪس جي خوبين کي مان ڏيندو هيو پر اُهي خوبيون ۽ خاصيتون، سندس خواهشن کي هميشه لاءِ هڪ خانگي رتبي ماڻڻ تائين محدود ڪري ڇڏين ها. دفن جي رسم جي موقعي تي سيورَس وڏي فصاحت ۽ بلاغت سان تقرير ڪئي، جنهن ۾ ڪيس اندروني طرح ته اطمينان هو پر ظاهري طرح غم جو مظاهرو هو. ۽ سندس مقدس ياد تي عقيدت جا گُل نڇاور ڪندي، سادڙن ماڻهن جي وڏي ميڙ کي يقين ڏياريائين ته فقط سندس ذات اهڙي هئي جيڪا اهڙي عظيم انسان جو

خال پري سگهي ٿي، جيئن ته بيحد عقلمند هو ته سمجهيائين ته ميڙن ۽ جلسن ذريعي نه پر هٿيارن ذريعي ئي هو بادشاهت تي پنهنجي دعويٰ جو سِڪو ڄمائي سگهي ٿو. تنهنڪري مهيني کان پوءِ روم مان هليو ويو ۽ پنهنجي تازي فتح کان نه ته ڦونڊجي ويو نه وري ان جي خوشين ۾ مگن ٿي ويو پر پنهنجن ٻين خطرناڪ مخالفن سان مقابلي جي تيارين ۾ مصروف ٿي ويو.

سيورَس جي نمايان قابليت ۽ بخت جي پيڙ هڪ تاريخ دان کي ان ڳالهه تي آماده ڪيو ته ڪيس پهريَن ۽ وڏي ۾ وڏن سيزرس سان سندس ڀيٽ ڪري.[40] اها هڪ جهڙائي نا مناسب آهي. اسان کي سيورَس جي ڪردار ۾، روحاني بلنديءَ جو تقدس، معاف ڪري ڇڏڻ جي وڏائي ۽ مختلف ذهانتن جون اوچايون جيڪي، خوشين لاءِ پيارَ، علم ۽ ڄاڻ لاءِ اُڃَ ۽ جذبن ۽ اُمنگن جي طلبَ ۽ تانگهَ ۾ اعتدال پيدا ڪري ۽ اُنهن کي ملائي هڪ ڪري ڇڏين، ڪٿي ٿي ملي؟[41] هڪڙي مثال ۾ شايد اُنهن جِي معقول طريقي سان ڀيٽ ڪري سگهجي ٿي ۽ اُها آهي سندن اڳتي وڌڻ، فيصلن جي تيزي ۽ سندن شهري سوڀون جن ۾ ٻئي هڪ جهڙا ٿي سگهن ٿا. ٽن سالن کان گهٽ وقت ۾[42] سيورَس اوير جي دولت کي پنهنجي هٿ ڪيو ۽ اولهه جي بهادريءَ کي پنهنجي تابع بڻايو. هُن ٻن للڪاريندڙن کي، جن جو وڏو نالو ۽ دٻدٻو هو، شڪست ڏني ۽ ڪيترين ئي اهڙين فوجين کي شڪستون ڏنائين جن وٽ اوترائي هٿيار ۽ اوتروئي نظم ۽ ضبط هو، جيترو ۽ جيڪو پاڻ هن وٽ هو. اُن دوَر ۾ حفاظت لاءِ قلعا ناهڻ ۽ ٻيون فوجي مشڪون اهڙيون هيون جن جي رومي جنرلن کي چڱيءَ طرح ڄاڻ هئي، پر سيورَس جي لڳاتار برتري فقط سندس فنڪاريءَ وارين صلاحيتن سبب هئي جو هو ساڳيا ساز (هٿيار) وري وري ۽ صحيح طرح سان استعمال ڪرڻ جو فن، پنهنجن مخالفن جي ڀيٽ ۾ وڌيڪ ڄاڻندو هو. مون کي، بهرحال، فوجي هٿيارن جو تفصيلي جا ئزو وٺڻو ناهي، پر جيئن ته نائجر ۽ اَلبينَس جي خلاف ٻه خانہ جنگيون، طرز، موقعي ۽ نتيجن جي لحاظ سان صفا هڪ جهڙيون هيون، تہ مان اوهانجو توجہ فقط هڪ نقطي تي ڇڪرائيندس ۽ اُهو نقطو انهن تمام اهم حالتن جو آهي جنهن ۾ آئون فاتحَ جي ڪردار کي اڳتي وڌائڻ ۽ واضح ڪرڻ جي سلسلي ۾ ۽ ڪجھ بادشاهت بابت اوهان کي ٻڌائيندس.

ڪوڙ ۽ دوکيبازي، قومي ڏيتي ليتيءَ جي وقار لاءِ ڀلي ناموزون ۽ نامناسب سهي، پر ذلت ۽ ڪمينگيءَ ۾ اُها اسانکي ان حد تائين محسوس نہ ٿي ٿئي جيتري خانگي زندگيءَ جي وهنوار ۾ لڳي ٿي. پوئين ۾ همت جي گهٽتائي نظر اچي ٿي جڏهن تہ ٻين طريقن ۾ اختيارن جو نقص نمايان آهي، ۽ جيئن تہ اهو وڏن مدبرن لاءِ بہ ممڪن ڪونهي تہ لکين دوستن يا دشمنن کي پنهنجي ذاتي طاقت جي زور تي پنهنجي تابع بنائي سگهن، پر لڳي ٿو تہ دنيا، پاليسيءَ جي نالي ۾، ماڻهن سان سندن مڪر ۽ فريب تي بہ فراخ دليءَ سان احسانَ ڪيا آهن. ان هوندي بہ سيورَس جي ڪرتبن ۽ تمام گهٽين اضافي رعايتن کي، رياست طرفان ڏنل دليلن ذريعي بہ ان جو بچاءُ نٿو ڪري سگهجي. هن واعدا فقط وفا نہ ڪرڻ لاءِ ڪيا، هن خوشامد ڪئي تہ ٻين کي تباهہ ڪري، ۽ ڀلي ڪن ڳالهين ۾ قسم کڻي يا سمجهوتن ذريعي هن پاڻ کي پابند ڪيو هجي پر سندس ضمير جيڪو سندس دلچسپين جو خوشامدي غلام رهيو آهي، اهڙين پابندين کي ختم ڪرڻ ۾ ئي ڪيس سڪون ۽ قرار نصيب ٿيو هوندو.[43]

جيڪڏهن سندس ۾ للڪارينڊڙ سـ ـس گڏيل دشمن جي خوف کان ڪو سمجهوتو ڪري، اڳتي وڌي ۽ ٻنا دير وجي مٿس ڪڙڪن ها، ته شايد سيورَس سندن گڏيل طاقت آڏو نه بيهي سگهي ها. پر جيڪڏهن هو پنهنجن جدا جدا نظرين ۽ فوجين سان پيي، هڪ ٿي وقت مٿس حملو ڪن ها، ته ان صورت ۾ پيي مقابلو ڪافي دير تائين به هلي ها ۽ شڪ وارو به لڳي ها ته الائي ڪنهن جي حق ۾ ويندو. پر اُهي اڪيلا اڪيلا ٿي وڙهيا ۽ لڳاتار شڪستون کائيندا رهيا ۽ اهڙيءَ طرح اُهي سندن دشمن جي فوجي هنرن ۽ ماهراڻه ڪرتبن جو شڪار ٿيندا رهيا جو ته سندن دشمن فوجي تجربي ۽ مهارت ذريعي بلڪل محفوظ هو ۽ ڪنهن به ڪم ڪي تيزيءَ سان ڪرڻ ۾ يقين رکندو هو. هن پهريون نائجر تي ڪاهه ڪئي، جنهن جي شهرت ۽ طاقت کان هو ڪافي ڊنل به هو. پر سندس خلاف ڪنهن به دشمنيءَ جي منصوبي کان هن انڪار ڪيو. پنهنجي مخالف جي نالي ڪي به دبائي ۽ ظاهر ڪرڻ نه ڏنائين ۽ سينيٽ ۽ ماڻهن ڪي فقط ايترو ٻڌايائين ته سندس اِرادو فقط اوير وارن صوبن ڪي ڪنهن تنظير يا سرشتي هيٺ آڻڻ جو هو. خانگي طرح هن ماڻهن ڪي ٻڌايو ته نائجر سندس دوست ۽ شايد ايندڙ جانشين [44] به هو، جنهن لاءِ سندس دل ۾ ڪافي عزت ۽ احترام هو ۽ سندس ان تجويز جي حمايت به ڪري چڪو هو ۽ ڪيس داد به ڏنو هئائين ته هو پرٽينٽڪس جي قتل جي بدلي وٺڻ جو عزم ڪري چڪو هو. تخت جي هڪ نالائق ۽ گندي قابض کان بدلو وٺڻ هر رومي جنرل جي ڊيوٽي هئي. پر سدائين هٿيار کڻڻ ۽ هڪ قانوني بادشاهه جي مخالفت ڪرڻ جنهن لاءِ سينيٽ به منظوري ڏني چڪي هجي ته اهڙي شخص ڪي يقيني طور تي مجرم ٿي سڏيو ويندو. [45] نائجر جا پٽ، صوبائي گورنرن جي ٻارن سان گڏ، سندس قبضي ۾ اچي ويا هيا، جنڪي روم ۾ يرغمال بنايو ويو هو ته هو پنهنجي والدين جي وفادارين جو ڪين يقين ڏيارين. [46] جيسٿن ته نائجر جي طاقت جو ماڻهن ۾ خوف يا عزت هئي، سندس ٻارن ڪي نازڪ نموني سان سيورَس جي ٻارن سان گڏ پڙهايو ويو هو، پر اُهي پنهنجي پيءُ جي بربادي‌ءَ جو ڪارڻ ٻڌجي ويا، جنڪي پهريون ته ملڪ بدر ڪيو ويو ۽ پوءِ ماڻهن جي رحم جي توجه کان لڪائي، ڪين مارايو ويو. [47]

جڏهن سيورَس پنهنجي اوير واري جنگ ۾ مصروف هو ته سندس اهي خدشا وَزندار هئا ته جڏهن برطانيه جو گورنر، سمنڊ ۽ ائليس جبل مان گذرندو ته مبادا هو بادشاهت جي خالي پيل جڳهه کي والاري ويهي رهي ۽ سندس واپسيءَ کي، سينيٽ جي اختيار ۽ اولهه جي فوجين جي طاقت ذريعي روڪي ڇڏي، البينَس طرفان بادشاهه جي لقب اختيار نه ڪرڻ جي اَڻ ڇتي رَوِيي سبب، ڳالهه ٻولهه لاءِ ڪجهه گنجائش باقي موجود هئي. فورن پنهنجن حب الوطني جي جذبن کي وساريندي ۽ اقتدار جي طاقت جي خيال کي ترڪ ڪندي. هن سيزر جهڙو غير يقيني لقب اختيار ڪيو جيڪو سندس خطرناڪ غير جانبداريءَ جو انعام هو. جيستائين مقابلي جو ڪو فيصلو ٿئي، سيورَس، جنهن ماڻهوءَ جي تباهيءَ جا انتظام ڪري چڪو هو، تنهن کي بظاهر پوري عزت ۽ احترام سان پيش آيو. ان خط ۾ به جنهن ۾ هن نائجر تي پنهنجي سوڀ جو اعلان ڪيو هو، هو البينَس کي پنهنجي بادشاهت جو توڙي پنهنجو روحاني ڀاءُ ٿو ڪوٺي ۽ پنهنجي زال جُوليا ۽ سڄي ڪٽنب جا ڪيس سلام ٿو موڪلي، ڪيس مِنت ٿو ڪري ته هو پلي پنهنجي فوج ۽ جمهوريه کي قائم رکي جو ته اِهو قدم سندن گڏيل فائدي وارو هو. پيغام رسائيندڙ جيڪي خط کڻي ويا هيا، ڪين هدايت مليل هئي ته عزت سان اڳتي وڌي سيزر جو استقبال ڪن، ساڻس اڪيلائيءَ ۾ ملڻ جي درخواست ڪن، ۽

جڏهن هو اڪيلو ٿي ساڻن مليو تہ بنادير جي سندس دل ۾ خنجر ڪُپائي ڪيس ختم ڪري ڇڏين. [48] سازش ظاهر ٿي پئي پر تمام معصوم طبيعت رکندڙ البينَس نيٺ ان مقرر ڪيل هنڌ تان گذريو ۽ پنهنجي غير برابر دشمن سان مقابلي جي تيارين ۾ هو تہ مٿانئس حملو ٿي ويو ۽ سندس للڪاريندڙ مٿس سوپ ماٺي ورتي.

سيورَس جون فوجي محنتون، سندس فتحن جي اهميت جي مقابلي ۾ گهٽ آهن. ٻـن موقعـن، هـڪ هيليسپانٽ جي ويجهو ۽ ٻيو سيلشيا جي سوڙهي ماٿريءَ وٽ، سندس شام واري ڇنايپٽي ڪندڙ جي قسمت جو فيصلو ڪري ڇڏيو. ۽ يورپ جي فوجين، ايشيا [49] جي مقامي نا اهل ماڻهن تي پنهنجي برتري قائم ڪري ورتي، لِيونس جي جنگ بہ، جنهن ۾ ڏيڍ لک رومين [50] حصو ورتو، آلبينَس لاءِ مونمار ثابت ٿي. برطانيہ جي فوج جي بهادري، اِليرين فوجين جي سخت نظم ۽ ضبط جي مقابلي ۾ ڇڻ قدري ڪمزور ۽ مشڪوڪ لڳي رهي هئي. پر اوچتو ئي اوچتو سيورَس پنهنجي زبردست شهرت جي ساڻ سميت ظاهر ٿيو ۽ پنهنجي حوصلي هاريل ۽ ذري گهٽ بيهوش ٿيندڙ فوجين ۾ ٻيهر جرئت ۽ بهادريءَ جو روح ڦوڪيائين ۽ نيٺ زبردست سوڀ جو تحفو ڏيئي کين خوش ڪيائين. [51] ان يادگار ڏينهن تي جنگ بلڪل ختم ٿي وئي.

جديد يورپ جون خانہ جنگيون فقط سندن خوفناڪ بغض ۽ ڪدورتن جي ڪري نمايان نہ آهن پر مقابلي وارين ڌرين جي هڪ جيتري ثابت قدميءَ جي هوڏ ۽ ڇنا ڇپٽيءَ جو ان ۾ وڏو هٿ آهي. اُنهن مقابلن ڪي هر هڪ ڌرِ ڪنهن نہ ڪنهن اصول ذريعي جائز ڄاڻايو آهي، يا گهٽ ۾ گهٽ ان کي ڪو نہ ڪو بهانو جيئن مذهب، آزادي ۽ وفاداريءَ جو رنگ ڏنو آهي. جيڪي اڳواڻ هئا اُهي پنهنجي ملڪيت جا مالڪ ۽ وڏا اميرَ هئا ۽ پنهنجو موروثي اثر پڻ رکندا هئا. فوجون وڙهنديون هيون تہ جيئن لڙائيءَ يا جهيڙي جو ڪو فيصلو ٿئي، ۽ جيئن مليٽري جذبو ۽ پارٽيءَ جو جوش زبردست طريقي سان پوري برداريءَ ۾ ڦهلجي ويندو هو تہ هارايل سردار يا منهندار کي فورن ٻيا ويڙهاڪ ڏنا ويندا هئا تہ جيئن ساڳي مقصد کي حاصل ڪرڻ لاءِ پلي پنهنجو وڏيڪ رَت وهائن. پر رومين، جمهوريہ جي زوال ڪانپوءِ، فقط پنهنجن صحيح مالڪن جي چُونڊ ڪرڻ لاءِ مقابلا ٿي ڪيا. بادشاهت لاءِ صحيح اُميدوار جي تلاش جي جهنڊي هيٺ، ڪجهہ ماڻهن محبت جي جذبي ۾ پنهنجو نالو لکرايو، ڪن خوف کان، ڪيترن وري دلچسپيءَ منجهان، پر اصولن تي هلڻ لاءِ ڪنهن بہ ماڻهوءَ پنهنجو نالو درج نہ ڪرايو. فوجين وٽ هاڻي پارٽيءَ جو جذبو ٽڏو ٿي چڪو هو تنهنڪري سنئي رقمَ ۽ وڏن واعدن جي ڪشش کين خانہ جنگيءَ ۾ شامل ڪرڻ تي مجبور ڪيو. هڪ شڪستَ اچڻ کان پوءِ، جنهن ۾ مُنهندار کي سندس ذميدارين نباهڻ کان آجو يا نا اهل بنايو ويو هجي، ڪرايي جي فوجين جي وفاداري ختم ٿي وئي ۽ کين پنهنجي سلامتيءَ جو هاڻي فڪر لڳي ويو، ۽ اهو تحفظ فقط فضول مقصد کي ڇڏي ڏيڻ سان ئي ملي سگهيو ٿي. صوبن جي صحتَ تي ان ڳالهہ جو ڪو بہ اثر نٿي ٿيو تہ سندن ئي نالي ۾ ماڻهن کي تڪليفون پهتيون يا مٿن حڪومتون ڪيون ويون، اُنهن کي فقط هاڻي موجوده زور ۽ طاقت جو اونو هو، ۽ جيئن ئي ان طاقت جي نتيجي ۾ ڪا اجا بہ مٿاهين طاقت وجود ۾ اچي وئي تہ بنا دير هُو فاتح وٽ پهچي رحم جي التجا وجهي ڪندا هئا، جيڪو، جيئن ڇڻ ڪيس ڪو وڏو قرض لاهڻو هجي، سندن فوجين جي حرص سبب، ڪيترن ئي قصوروار ملڪن جي قرباني ڏئي ڇڏيندو هو. روم جي بادشاهت جي وسيع سرحدن ۾، ٿوڙا ئي اهڙا قلعن وارا شهر هئا جيڪي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شايد هڪ پاڇوڪڙ فوج جو بچاءُ ڪري سگهندا هئا، نہ وري ڪو ماڻهو. ڪٽنب يا ماڻهن جو اهڙو سلسلو هو، جنهن جي قدرتي صلاحيت، جنهن کي حڪومت جي پنيرائي بہ حاصل نہ هجي، ڀڏنڊڙ پارٽي [52] جي مقصد کي ٻيهر جياري ۽ ان کي توانائي ڏئي سگهي.

بهرحال، نائجر ۽ سيورَس جي مقابلي ۾، هڪڙو شهر اهڙو آهي جنهن کي عزت سان ٻين کان جدا ڳڻائي سگهجي ٿو. جيئن بازنطين (Byzantium) يورپ کان ايشيا ۾ داخل ٿيڻ جي وڏي ۾ وڏن گذر گاهن منجهان هڪڙو هو تہ ان کي هڪ تمام مضبوط فوجي قلعو اڏي ڏنو ويو هو ۽ ان جي بندر تي پنج سؤ سامونڊي جهازن جو ٻيڙو بہ هر وقت لنگرانداز هوندو هو. [53] سيورَس جي اُبهرائيءَ، بچاءَ جي هن دوranديشي واري رِٿ کي ناڪام بنائي ڇڏيو، هن بازنطين جي گهيري جي ذميواري پنهنجن جنرلن جي حوالي ڪري ڇڏي ۽ هيليسپانٽ جي لنگهہ تي وڌيڪ ڌيان ڏنائين. جنهن جو بچاءُ ڪجهہ ڪمزور هو ۽ پنهنجي نيچ دشمن جي خوف کان بي صبرو ٿيندي اڳتي وڃي ڪيس للڪاريائين: بازنطين جنهن تي فوجين جي تمام وڏي تعداد حملو ڪيو هو ۽ بعد ۾ سڄي بادشاهت جي سامونڊي طاقت بہ مٿس وڃي ڪڙڪي هئي، پورن ٽن سالن تائين پنهنجي گهيري کي ڪامياب ٿيڻ نہ ڏنائين ۽ پوريءَ طرح نائجر جي نالي ۽ ياد سان وفادار رهيو. شهري توڙي سپاهي (اها خبر نٿي پوي تہ ڪهڙي مقصد سبب) پوري جوش ۽ ڪاوڙ ۾ هئا ۽ نائجر جا ڪيترائي وڏا آفيسر جيڪي هڪ معافي کان يا تہ نااُميد ٿي پيا تہ ان لفظ کان ڪين نفرت پيدا ٿي، بهرحال هنن پاڻ کي هن آخري سهاري جي حوالي ڪري ڇڏيو. قلعا ۽ حفاظتون هر طرف کان محفوظ هيون ۽ ان جڳهہ جي بچاءَ لاءِ هڪ ماهر انجينئر اهڙي تہ مشيني سائنس جو استعمال ڪيو جنهن جي ڪجهہ خبر شايد قديمي ماڻهن کي هجي.[54] بازنطين، آخرڪار ڏُڪر جي آڏو هٿيار ڦٽا ڪيا. مئجسٽريٽن ۽ سپاهين جا سِرَ قلم ڪيا ويا، ديوارون ڊاهيون ويون، سندن حق دٻايا ويا ۽ مشرق جي ايندڙ وقت جي گاديءَ جو هنڌ هڪ کليل ڳوٺ وانگر پٿي لڳو ۽ پيرنٿس * (Perinthus) جي انتهائي بيعزتي جي روَيي ۽ بي رحميءَ جي ورتاءَ هيٺ رهيو. تاريخدان ڊائن جنهن بازنطين جي شادابين جي تعريف ڪئي هئي پر هاڻي سندس بربادي تي ڏاڍي مايوسيءَ جو اظهار ڪيو. سيورَس تي الزام هنيو تہ هن بدلي وٺڻ جي انڌي جنونَ ۾ پونٽس ۽ ايشيا جي بربرن جي حملن خلاف هڪ انتهائي مضبوط قلعي کان روم جي ماڻهن کي محروم ڪري ڇڏيو هو. [55] هن مشاهدي جي سچائي ايندڙ وقت ۾ بلڪل جائز ۽ صحيح ثابت ٿي جڏهن گاٿن جا سامونڊي جهازَ ايگزين سمنڊ مان ٿيندي، غير محفوظ باسفورس مان گذرندي، بحيرہ روم جي وچ ۾ داخل ٿيا.

نائجر ۽ البينَس ٻنهي کي ڳولي ان وقت ماريو ويو جڏهن هو ٻئي جنگ جي ميدان ۾ شڪست اچڻ کان پوءِ ڀڄي رهيا هيا. سندن موت تي نہ ڪنهن کي تعجب ٿيو نہ وري اُنهن لاءِ رحم جو جذبو ڪٿي ڏٺو ويو. اُنهن بادشاهت کي حاصل ڪرڻ لاءِ پنهنجي زندگيءَ کي خطرن جي حوالي ڪيو هو ۽ پاڻ اُهو ڪجهہ ڀوڳيائون جيڪو هو ٻين کان ڀوڳائين ها، نہ وري سيورَس پنهنجي لاءِ غرور واري مٿاهين درجي جي دعوي ڪندي پنهنجي مخالفن کي زنده رکي اذيتون ڏيڻ جو سوچيو هو. پر ڪنهن کي بہ معاف نہ ڪرڻ جي طبيعت، جنهن کي سندس اقتدار جي هوَس اڃا وڌيڪ هٿي ڏني هئي، فقط انتقام وٺڻ طرف مائل ٿي وئي هئي جنهن ۾ ڪنهن بہ شڪ جي گنجائش باقي نہ رهي هئي، صوبن جا تمام اهم ماڻهو جن ڀاڳ واري اُميدوار سان نفرت ڪرڻ بغير جيڪڏهن صوبي جي گورنر جي حڪمن کي

مجبور هو جنهن هيٺ اتفاق سان هو رهندا هيا يا ڪم ڪندا هئا، تہ اُنهن کي بہ موت جي سزا ڏني وئي يا کين ملڪ نيڪالي ڏئي ۽ اُنهن جون سموريون ملڪيتون ضبط ڪيون ويون. اوير جي ڪيترن ئي شهرن جا قديمي اعزازَ کانئن کسيا ويا ۽ کين مجبور ڪيو ويو تہ جيترا پئسا هُو نائبرِ جون خدمتون ڪندي [56] ڪيس ڏيندا هئا، اُنهن کان چَوڻ تي يا چار پيرا وڌيڪ پئسا هاڻي هو سيورَس جي خزاني ۾ جمع ڪرائيندا رهندا.

جنگ جي آخري فيصلي تائين، سيورَس جي ظلمن کي، هڪ مشڪوڪ واقعي سبب ڪجھ لغام ڏنو ويو جو هن سينيٽ جي احترام ڪرڻ جو ڍونگ رچايو هو. البينَس جي سِرَ سان هڪ خطرائتو خط شامل هو جنهن ۾ هن رومي ماڻهن تي واضح ڪيو تہ هن پڪو عزم ڪيو هو تہ هو سندس للڪاريندڙن جي ڪنهن بہ ساٿي، سنگتي يا همدردي رکندڙن کي زندهہ نہ ڇڏيندو. هو ان صحيح ڳالهہ کان سخت چِڙيل هو تہ هن جي دل ۾ سينيٽ لاءِ ڪڏهن بہ عزت ڪانہ رهي هئي انڪري تازو ظاهر ٿيل غداريءَ جي خطن ۽ ٻي مواد جي خطري کان هن پنهنجي بغض ۽ ڪيني کي عارضي طور لڪائي ڇڏيو هو تہ مٿس بہ ڪو اهڙو الزام نہ اچي وڃي. پنجٽيهَن سينيٽرن، جن تي البينَس جي پارٽي سان وفاداريءَ جو الزام هو، کي هن آزاديءَ سان معاف ڪري ڇڏيو، ۽، سندس پوءِ واري روَيي مان بہ هن ڪوشش ڪري کين مطمئن ڪيو تہ هن کين معاف بہ ڪري ڇڏيو هو تہ سندن اڳين ڏوهن کي بہ وساري ڇڏيو هو. پر، ساڳي وقت هن ٻين ايڪيتاليهن [57] سينيٽرن جي منمت ڪئي هئي ۽ اُنهن تي ٿيل ظلم تاريخ جي صفحن تي درج ٿيل آهي تہ ڪينئن نہ سندن زالن، ٻارن ۽ دوستن کين موتَ جي ننڊ ۾ سُتل وڃي ڏٺو هو. ۽ اسپين ۽ گال جي صوبائي معتبرن کي بہ ساڳيءَ طرح تباهہ ڪيو ويو، اهڙو سخت انصاف، جيئن هن پنهنجي ظلم کي اهو نالو ڏنو، سيورَس جي نظر ۾ عوام ۾ اَمن قائم ڪرڻ جو واحد ذريعو هو تہ بادشاهہ کي مستحڪم ڪرڻ جو پڻ ۽ ان ۾ هن ايتري رعايت ضرور ڪئي جو پنهنجي روَش تي پڇتاياڻين پر ساڳي وقت اهو بہ چيائين تہ نرم رويي اختيار ڪرڻ کان پهريون ظالم هئڻ نهايت ضروري هو. [58]

هڪ آمر بادشاهہ جي صحيح دلچسپي گهڻو ڪري سندس رعيت جي ماڻهن سان ملندڙ جلندڙ ٿئي ٿي. سندن تعداد، سندن دولت، اُنهن جو نظام ۽ اُنهن جي حفاظت، اُنهن جي عظمت لاءِ نہ رڳو بيحد ضروري آهن پر اُنهيءَ جو بنياد آهن، ۽ جيڪڏهن هو ڪنهن بہ خوبيءَ کان خالي هجي تہ پوءِ دورانديشي ان جي جڳهہ وٺندي ۽ ساڳيو ورتاءُ اختيار ڪرڻ بابت پنهنجو اثر ڄمائيندي. سيورَس، روم جي بادشاهت کي پنهنجي ذاتي ملڪيت سمجهندو هو ۽ جيئن ئي ڪيس قبضو ملندو هو تہ فورن ان بهترين زمين جي ٽڪري کي هڪ اهم ملڪيت تصور ڪندي ان کي آباد ڪرائڻ ۽ سڌارڻ جي ڪوشش ڪندو هو. فائدي وارا قانونَ جن تي عمل ڪرڻ ۾ ڪابہ لچڪَ برداشت نہ ڪئي ويندي هئي، ڪيترين خرابين جي پاڙ پٽي ڇڏي، جن مارڪَس جي موت کانپوءِ، حڪومت ۽ ماڻهن جي هر حصي ۾ لاقانونيت پکيڙي ڇڏي هئي. عدل ۽ انصاف ڪرڻ وقت، بادشاهہ هر ڳالهہ تي پورو ڌيان ڏيندو هو، هر شئي پُرجهڻ ۽ پروڙڻ جي ڪوشش ڪندو هو ۽ غير جانبداري اختيار ڪندو هو ۽ جڏهن بہ هو برابريءَ جي سخت روَيي کان ٿورو پاسيرو ٿيندو هو تہ ان صورت ۾ سندس فيصلو هميشہ غريبن يا مظلومن جي حق ۾ هوندو هو، پر ان ۾ هرويرو انسانيت لاءِ همدرديءَ جو جذبو نہ هوندو هو پر جيڪو آمرن جو طبعي لاڙو هوندو آهي تہ ڪنهن جي بہ وڏائيءَ جي غرور کي هيٺ ڪجي ۽ رعيت جي ماڻهن کي نيچائيءَ جي سطح تي آڻي هر ڳالهہ ۾ کين بادشاهت تي ڀاڙيندڙ بنائجي. عمارتن

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٺهرائڻ جو سندس مهانگو شوق، نمائشون لڳرائڻ، ۽ سڀ کان وڌي ڳالهه ته ماڻهن ۾ وڏي دل ڪري اَن ۽ ڪاڌي پيتي جون شيون ورهائڻ، اِهي سڀ ڪوششون روم جي ماڻهن طرفان محبت ۽ عزت حاصل ڪرڻ جي سلسلي ۾ ڪيون ٿي ويون. [59] شهرين جي پاڻ ۾ اٿبٺتَ جي اڳين بدبختين کي هميشه واسطي ختم ڪيو ويو. امن ۽ خوشحاليءَ جي سانت ۽ سڪون جو ماحول صوبن ۾ بيهر موٽي آيو هو. ۽ سيورَس جي سخا ۽ فياضيءَ سبب ڪيترائي شهَر ڪالونين جو خطاب اختيار ڪري چڪا هيا ۽ قومي يادگارن جي تعمير ذريعي ماڻهو ڇڻ پنهنجين خوشين ۽ احسان منديءَ جو اظهار ڪري رهيا هيا. [60] روم جي جنگي هٿيارن جي شهرت کي به جنگي جوڏي ۽ سوياري بادشاهَ [61] بيهر جيئاريو ۽ هن وڏي فخر سان دعويٰ ڪئي ته جيڪا بادشاهت ڪيس مقامي ۽ ٻاهرين جنگي شعلن ۾ وڪوڙيل ملي هئي، انکي هن نهايت مضبوط ڪري ڇڏيو هو جنهن ۾ هر طرح مڪمل، آفاقي ۽ باوقار امن امانِ جو نعمتون هاڻي موجود هيون. [62]

جيتوڻيڪ خانه جنگين جا زخمَ هاڻي پوريءَ طرح ڇُٽي چڪا هيا، پر انجو موتمار زهر، آئين جي بنيادن ۾ اُجا لڪ ڇپَ ۾ پنهنجو ڪم ڪري رهيو هو. سيورَس جو توانائيءَ ۽ اهليت ۾ سندس ڀرپور حصو هو پر پوءِ به ڀهرئين سيزر جي جرئتمندانه جذبي يا آڱسٽَس جي ڳوڙهي پاليسي، جي غير موجودگيءَ ۾، فاتح فوجين جي گستاخي ۽ بي ادبي کي دٻائڻ ۽ ختم ڪرڻ ڏاڍو مشڪل مرحلو هو. احسانمندي، غلط پاليسي ۽ ڪجهه وقتي ضرورتن سبب، سيورَس ڪجهه نظر ۽ ضبط جي سختيءَ کي نرم ڪرڻ جي حقَ ۾ هو. [63] سندس سپاهين جي وڏائيءَ کي وڌيڪ زيب ۽ زينت تڏهن ملي جڏهن هنن سونين مُندين کي پائڻ جو اعزاز حاصل ڪيو ۽ سندن آرام جي خواهش کي تڏهن خوشي نصيب ٿي جڏهن اڪيلائيءَ ۾ پنهنجن زالن سان ملڻ ۽ اُنهن سان گڏ گذارڻ جي کين اجازت ملي. هن سندن پگهارون، اڳين سيني وقتن جي مقابلي ۾ گهٽيون وڌايون. ۽ کين ترغيب ڏني ته هو اُميد رکن ته هنن به قومي موقعي تي جنهن ۾ خطرو هجي يا وڏي خوشي ملي ته هو پلي خاص انعام اڪرام وصول ڪرڻ لاءِ تيار رهن. ڪامياٻين تي سرها ٿيندي، عياشيءَ سان تازا توانا رهندي ۽ [64] زبردست فائدن ۽ حقن ذريعي رعيت جي سطح کان مٿي سوچيندي، هو ان حد تائين سُست ۽ ڪاهل ٿي پيا جو هاڻي فوجي تڪليفون ڪرڻ به کين ڏکيون ٿي لڳيون، جائز فرمانبرداري ڪرڻ ۾ به بي صبرا ٿي پيا، هي ڳالهيون ملڪ لاءِ تمام هاڃيڪار هيون. سندن آفيسر رڳو پنهنجن رتبن کي مٿي کان به مٿي ڪرڻ ۾ لڳل ۽ وڏين ۽ شاندار عياشين ۾ رُڌل هيا. سيورَس جو هڪ خط اڃا تائين سلامت آهي جنهن ۾ هن مليٽري جي عياشين تي پنهنجي افسوس جو اظهار ڪيو آهي ۽ پنهنجي هڪ جنرل تي زور ڀريو آهي ته هو معاشري کي سڌارڻ جي ڪوشش پلي مئجسٽريٽن کان شروع ڪن ڇو ته، هو پنهنجي سچي راءِ جو اظهار ڪندي چوي ٿو ته: 'جنهن آفيسر جو وقار وڃائجي ٿو وڃي ته اُهو پنهنجي ماتحتن جي يا سپاهين جي فرمانبرداريءَ جو نه حقدار رهي سگهندو ۽ نه وري مٿن حڪمَ هلائي سگهندو.' [65] جيڪڏهن بادشاهه اکيون پوري پنهنجي اندر ۾ جهاتي پائي ها ته کيس معلوم ٿي وڃي ها ته مڙني بدديانتين ۽ معاشري جي بگاڙَ جو ڪارڻ ڪو هڪڙو مثال يا موقعو نه هو پر خود جيڪو وڏي ۾ وڏو ڪمانڊر هو، اهو سڄو بگاڙ ان جي تباهه ڪندڙ مهربانين جو نتيجو هو.

محافظن کي، جن بادشاهه کي قتل ڪيو هو ۽ بادشاهت جو عام نيلام ذريعي وڪرو ڪيو هو، سندن غداريءَ جي جائز سزا کين ملي وئي هئي پر محافظن جو ادارو، توڙي جو ضروري هو پر اوتروئي خطرناڪ به هيو، وري

نئين طريقي سان سيورَس ٺاهيو ۽ ان کي، اڳ جي مقابلي ۾ چار حصا وڌيڪ وڏو ۽ وسيع ڪيو ويو. [66] اڳي فوجين کي اٽلي مان ڀرتي ڪيو ويندو هو پر جيئن جيئن ڀرپاسي وارا صوبا اٽلي جا مهذب طور طريقا سکندا ويا تہ هاڻي اُهي مقدونيا، ناريڪم ۽ اسپين مان بہ ڀرتي ٿيڻ لڳا. هنن شاندار فوجين جي سلسلي ۾، جيڪي جنگ جي بجاءِ، محلاتن جي شان شوڪت سان وڌيڪ مانوس هيا. سيورَس طرفان اهو طئي ڪيو ويو تہ سرحدن تي مقرر ٿيل فوجين منجهان اُهي فوجي جيڪي توت، بهادري ۽ وفاداريءَ ۾ تمام نالي وارا ۽ ڪنهن بہ شڪ شبهہ کان مٿاهان هئا، اُنهن کي اُتان ڪڍي ترقي ڏني وڃي، سندن خدمتن عيوض کين اعزاز ۽ انعام ڏيئي وڌيڪ بهتر جڳهہ يعني محافظن طور کين مقرر ڪيو وڃي. [67] هن نئين اداري جي وجود ۾ اچڻ سان، اٽلي جا نوجوان فوجين جي ڀرتين وغيره کان ڦري نئين اداري ۾ وڃڻ جون تياريون ڪرڻ لڳا ۽ گادي جو هنڌ بيشمار ماڻهن سان ڀرجي ويو جن جي هلت چلت ۽ طور طريقا مختلف هئا ڇو تہ اُنهن ۾ سيني کان گهڻا ٻربر هيا. پر سيورَس ان ڳالهہ ۾ خوش هيو تہ فوجي، نوَن چونڊيل محافظن کي سچي فوجي اداري جو نمائندو سمجهندا ۽ هاڻوڪا پنجاهہ هزار محافظ جيڪي هٿيارن، مرتبي توڙي مقابلي ۾ ٻين سڀني فوجين کان مٿاهان هئا، هميشہ لاءِ ڪنهن بہ بغاوت جي خطرن کي نيست ۽ نابود ڪري ڇڏيندا ۽ بادشاهت کي بہ هنجي لاءِ توڙي سندس ايندڙ نسلن لاءِ دائمي طور محفوظ ڪري ڇڏيندا.

هنن پسنديده ۽ خطرناڪ فوجين جو حڪم ۽ دٻدٻو جڻ سچي بادشاهت جو اهم ڪم ۽ ڪاروبار بنجي ويو. جيئن تہ هاڻي حڪومتَ، فوجي آمريت ۾ بدلجي چڪي هئي، محافظن جو منهندار جيڪو شروعات کان وٺي محافظن جي ڪپتان جي عهدي جو هوندو هو، ڪيس نہ رڳو سڄي فوج جو سربراهہ بنايو ويو پر ڪيس ناڻي ۽ قانون جي وزارتن جو بہ مٿاهون عهدو ڏنو ويو. انتظاميہ جي هر ڪاتي ۾ هو بادشاهہ جو نمائندو هو ۽ وٽس اختيار بہ بادشاهہَ جا ٺي سؤنپيل هيا. پهريون مُنهندار جنهن وٽ جائز يا ناجائز پر لامحدود اختيار هيا اُهو پلاٽئينَس (Plautianus) هو جيڪو سيورَس جو پسنديده وزير هو. سندس حڪومت ڏهہ سال هلي يعني جيستائين سندس ڌيءَ جي شادي بادشاهہَ جي وڏي پٽ سان ٿي، جنهن مان بظاهر ائين ٿي لڳو تہ سندس ڀاڳَ جا دروازا وڌيڪ کلندا. پر اهو موقعو ئي سندس تباهيءَ جو ڪارڻ بنجي ويو. [68] محلات جون ڪدورتون تہ هو اقتدار جي اُمنگون رکندڙ هو، پلاٽئينَس جي خوف کي وڌائينديون رهيون جنهن ذريعي محلات جي اندر هڪ انقلاب اچڻ جو خطرو پيدا ٿي ويو جنهن بادشاهہ کي بہ پريشان ڪيو، توڙي جو هو ان کي چاهيندو هو، پر اُن ڏک ۽ مجبوريءَ مان هن جي موت جي سزا جي منظوري ڏئي ڇڏي، [69] پلاٽئينَس جي زوال کان پوءِ، هڪ وڏي وڪيل پپينيَن (Papinian) کي هن رنگ برنگي عهدي يعني محافظن جو منهندار، (Praetorian Prefect) تي فائز ڪيو ويو.

سيورَس جي حڪومت تائين، بادشاهن جو ڪردار يا ماڻهن جا عام روَيا سندن جوش جذبي يا سينيٽ لاءِ ظاهري عزت سان لاڳاپيل هوندا هيا، يا وري شهري پاليسين لاءِ ماٺ ميٺ وارو اُنس ۽ رغبت، جنهن کي آگسٽس شروع ڪيو هو، ماڻهن جي دلين ۾ موجود هوندو هو. پر سيورَس جي دوُر جي نوجوانن کي، ڪئمپ جي سختيءَ سان فرمانبرداري ڪرڻ جي سِکيا ڏني ويندي هئي ۽ جڏهن اُهي انهن ڪئمپن ۾ خدمتون ڏيندي رجي رِيٽا ٿيندا هيا تہ پوءِ فوجي آمريت جي حڪمن هيٺ ڊيوٽي ڏيندا هيا. سندن روَين ۾ ايتري تہ سختي ۽ هَٺُ اچي ويندو هو جو هو بادشاهہ ۽

فوج جي وچ ۾ ڪنهن بي طاقت يا اختيار کي نہ تہ ڪجھہ سمجهندا هيا ۽ نہ وري ان کي مڃيندا هيا. ان ڳالهہ ڪان ڪيس چڙ ايندي هئي تہ هو پاڻ کي اسيمبليءَ جو خادم سمجهي جيڪا بہ سندس وجود ڪان نفرت ڪندي هئي پر ان جي مُنهن تي گُهنجَ اچڻ تي بہ ڏکي ويندي هئي، جتي سندس طرفان عرض ڪرڻ بہ اوترو ئي اثرائتو هو پر اُتي هو حڪم جاري ڪندو هو. ساڳيا ئي بادشاهہ ۽ فاتحَ وارا طور طريقا اختيار ڪيائين. ۽ ڪليو ڪلايو قانون سازي ۽ انتظامي اختيارَ هلايائين جن جو مالڪ ۽ مختيار بہ پاڻ ئي هو.

سينيٽ تي فتح حاصل ڪرڻ آسان پر نامناسب عمل هو. هر اڪ ۽ هر جذبو هاٿي وڏي مئجسٽريٽ سان لاڳاپيل هيو جنهن وٽ هٿيارَ ۽ خزانو ٻئي موجود هيا. جڏهن تہ سينيٽ جيڪا نہ تہ عوام جي چونڊيل هئي ۽ نہ وري ان کي فوج ڪان ڪو تحفظ حاصل هو. نہ وري سندس وجود ۾ ڪو قومي جذبو شامل هو. جنهن تباهيءَ جي رستي ڏانهن ويندڙ پنهنجي اختيار کي، قديمي روايتن جي ڍهندڙ ۽ انتهائي ڪمزور بنياد تي پئي هلايو. هڪ جمهوريہ جو سهڻو نظريو آهستي آهستي ختم ٿيندو ويو جنهن فطري طور موروثي بادشاهت لاءِ رستو پئي هموار ڪيو. روم جا اعزاز ۽ آزادي صوبن ڏانهن بہ ڪاميابيءَ سان منتقل ڪيا ويا هيا جتي پراڻي حڪومت کي يا تہ ڪو ڄاڻندو ئي نہ هو يا وري انکي نفرت مان ياد ڪيو ويندو هو. جمهوريہ جي اصولن جي سهڻي روايت کي بہ تباهہ ڪيو ويو هو. انٽونئنز جي دؤر جي يوناني مؤرخن [70] ڪدورت واري انداز ۾ لکيو آهي تہ، توڙي جو روم جو حاڪم، مُدي خارج تعصب جي بنياد تي، بادشاهہَ جي نالي اختيار ڪرڻ ڪان پري رهندو هو، پر هن وٽ سڀ بادشاهي اختيار موجود رهندا هئا. سيورَس جي حڪومت ۾، سينيٽ اوير جي صوبن جي مهذب ۽ ڳالهائڻ جي فن جي ماهر غلامن سان ڀريل هوندي هئي جيڪي نِيچائيءَ جي خيالي اصولن ذريعي پنهنجي ذاتي خوشامد جي روين کي جائز سمجهندا هئا. فائدن جي نوَن حمايتين کي ڪورٽ طرفان خوشيءَ سان ۽ ماڻهن طرفان صبر سان ٻڌو ويو، جڏهن اُنهن پنهنجي تڏائيءَ واري فرمانبرداري جي ڊيوٽي جي حمايت ڪئي ۽ آزاديءَ جي لازمي شرارتن بابت ڳالهايو. مجيل وڪيل، ۽ تاريخدان ان ڳالهہ تي متفق هئا تہ بادشاهي اختيارَ، مترر ڪيل ڪميشن وٽ نہ پر ان سينيٽ وٽ هيا جيڪا يقيني طرح پنهنجن اختيارن ڪان دستبردار ٿيل هئي جو تہ بادشاهہ شهري قانون ڪان آزاد ۽ مٿاهون هو. پنهنجي رعيت جي ماڻهن جي قسمتن ۽ زندگين بابت ڪنهن بہ هڪ طرفي حڪم ڏيڻ جا ڪيس پورا اختيار هئا ۽ جڏهن بہ چاهي تہ سڄي بادشاهت کي پنهنجو اباڻو ورثو [71] سمجهي انجو ڪو بہ ۽ ڪيڏو بہ وڏو سؤدوڪري پئي سگهيو. شهري معاملن جا تمام وڏا وڪيل ۽ خاص طرح پئپينيَن، پالَس ۽ اُلپيَن، سيورَس جي دؤر ۾ مهربانين هيٺ رهيا هئا. ۽ روم جا قانونَ، جيڪي موروثي بادشاهت جي سرشتي تي هڪ ٻئي سان متفق هئا. هڪ اندازي موجب هاڻي شايد پڪا پختا ٿي تڪميل جي بلندين کي ڇُهي رهيا هيا.

سيورَس جي دؤر جي ماڻهن، سندس حڪومت جي اسن امان ۽ شان شوڪت جي خوشي ۽ سرهائيءَ ۾ سندس ظلمن کي وساري ۽ معاف ڪري ڇڏيو جنهن لاءِ سندس حڪومت مشهور هئي. سندس پويان ايندڙ نسلنَ، جن سندس اصولن ۽ مثالن جي موتمار اثرن جو تجربو ۽ تجزيو ڪيو، ڪيس روم جي بادشاهت جي زوال جو جائز ۽ مڪيہ ذميوار سمجهيو.

باب - پنجون
حاشين بابت وضاحتون.

1. اُهي اصل ۾ نوَن کان ڏهه هزار ماڻهو هيا (جو تہ ٽشيٽس ۽ ڊائن هن موضوعَ تي پاڻ ۾ متفق ناهن) جن کي اوترن ٺي جڻن ۾ ورهايو ويو هو. وِنٽليَس اُنهن جي تعداد کي سوڙهن هزار تائين وڌائي ڇڏيو: ۽ جيئن پوءِ اسان کي نقشن ۽ ٻي مواد مان خبر پوي ٿي تہ اُنهن جو تعداد بعد ۾ گهٽ نہ ٿيو. (ڏسو لپسيَس، ڊي مشيگنيٽيوڊائن رومانا ۾ i,4).
2. آگسٽس ۾ سوٽونيَس (باب - 49)
3. ٽشيٽس (تاريخ جا ورق iv,2) (ٽائبيريَس ۾ سوٽونيَس - باب - 37) (ڊائن ڪشيَس - Ivii, 867).
4. وِنٽليس ۽ ويسپاسيان جي خانہ جنگيءَ ۾، محافظن جي ڪئمپ تي حملو ٿيو جنهن جو بچاءُ اُنهن سپني مشينن ذريعي ڪيو ويو جيڪي قلعن ذريعي محفوظ ٿيل شهرن جي گهيري ۾ استعمال ٿيون هيون. (ٽشيٽس - تاريخ - iii,84).
5. شهر جي ديوارن جي بلڪل ويجهو ۽ ڦرنيل ۽ وِمينل ٽڪرين جي پير ۾. (ڏسو ناردِيني، روما انٽيڪا ۾ - ص - 174) (ڊونيٽس - ڊي روما انٽيڪا ۾ - ص - 46).
6. ڪلاڊِيَس، جنهن کي سپاهين تخت تي وجي ويهاريو هو، پهريون بادشاهه هو جنهن محافظن کي ڏوڪڙن تي هيرايو. هُن " ڦُنا ڊينا" يا 120 پائونڊ ڏنا، (ڪلاڊيس ۾ سوٽونيَس - باب - 10) جڏهن مارڪس پنهنجي ساٿي لوسيَس ويرس سميت چُپ چاپ تخت تي ويٺو تہ هُن "وِسينا" يا 160 پائونڊ هر محافظ کي ڏنا. (آگسٽ جي تاريخ - ص - 25) (ڊائن - Ixxiii,1230) اسانکي انهن حرام خوريءَ جي پئسن جي وڌيڪ معلومات هڊرئن جهڙي بادشاه جي شڪايت مان ملي ٿي تہ سيزر کي پنهنجي ترقيءَ تي اِدائي لکَ اسٽرلنگ ڏيڻا پئجي ويا هيا.
7. سِسيرو، ڊي ليگيبَس (iii,3) . لِوي جو پهريون ڪتاب ۽ هئليڪارنيسَس جي ڊائنوسيَس جو ٻيو ڪتاب، ماڻهن جي اختيارن تي روشني وجهن ٿا ۽ بادشاهن جي اليڪشن جي باري ۾ بہ معلومات ملي ٿي.
8. اُنهن کي شروعات کان وٺي لٽيرِ، ايٽروريا ۽ پراڻين ڪالونين ۾ پرتي ڪيو ويندو هو. (ٽشيٽس - تاريخ جا ورق iv,5) بادشاهه اوٿو اُنهن جي ڦوَندِ تي ڪين داد لو ڏئي ۽ ڪين خوشامد وارن لقبن سان نوزاي ٿو، جيئن "اٽلي جا پُٽَ" يا "روم جا سچا جوڌا جوانَ." (ٽشيٽس - تاريخ i,84)
9. گالز طرفان روم جي گهيري بابت ڏسو لِوي - (v,48) ڪئمل ۾ پلوٽارچ (ص - 143)
10. ڊائن (Ixxiii, 1234) هيروڊِئن (ii,63) آگسٽ جي تاريخ (ص - 60) توڙي جو ٽيئي تاريخدان تسليم ڪن ٿا تہ حقيقت ۾ اهو عام نيلام هو، پر اڪيلو هيروڊِئن چوي ٿو تہ ان کي نيلام جو رنگ ڦرجي سپاهين ڏنو هو.
11. اسپارٽشِئنَس، (Spartianus) جولين جي ڪردار ۽ سندس ترقي بابت نفرت جو ڳن جملن کي ڪافي نرم ڪري پيش ڪيو آهي.
12. ڊائن ڪشيَس جيڪو ان وقت مئجسٽريٽ هو، جولين جو ذاتي دشمن هو. (Ixxiii,1235) .

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

13. آگسٽ جي تاريخ (ص – 61) اسان اُن وقت کان وٺي هڪ عجيب مشاهدو ڪيو آهي ته نئون بادشاهه، پوءِ سندس جنم جيئن ۽ جتي به ٿيو هجي، پر جلد ئي سندس شمار ڪيترن ئي امير ۽ رتبي وارن خاندانن ۾ ٿيڻ لڳو.

14. ڊائن (lxxiii, 1235) آگسٽ جي تاريخ (ص – 61) مون ٻن ليکڪن جي متضاد لکڻين کي ڪوشش ڪري هڪ لڳاتار ڪهاڻيءَ ۾ تبديل ڪيو آهي.

15. ڊائن (lxxiii, 1235)

16. پوسٽومِيَن ۽ سيجونيَن – پهرين کي سفارتي مرتبي تي، اُن رتبي جي ايجاد ٿيڻ جي پنجن سالن کان پوءِ ترقي ڏني وئي.

17. اسپارٽيئنَس، پنهنجي عجيب يادگيرين ۾ ماڻهن جا سيئي گڻ ۽ اوگڻ جيڪي انساني بناوٽ اندر اچي سگهن ٿا، گڏائي ٿو ۽ اُنهن کي ساڳي مقصد لاءِ استعمال ٿو ڪري. آگسٽن تاريخ ۾، حقيقت ۾ اهڙا ڪيترائي ڪردار بيان ٿيل آهن.

18. آگسٽ جي تاريخ (ص – 84، 80)

19. پرٽينئڪس، جيڪو ڪجهه سال اڳ برطانيه جو حاڪم هو، سپاهين جي بغاوت ۾ ڪيس مئل سمجهي ڇڏيو ويو هو. (آگسٽ جي تاريخ – ص – 54) ان جي باوجود اُهي هن سان محبت ڪندا هيا ۽ سندس خاتمي تي ڪين ڏک هيو. ('سندس اخلاق کي گهڻو ساراهيندا هيا جنهن ڪين وڏيڪ تڪليف تي پهچائي').

20. گلبا ۾ سوٽونيَس. (باب – 10)

21. آگسٽ جي تاريخ (ص – 76)

22. هراڊ (ii,68) ائنٽنڪ جي جان ملالا جي تاريخ، اهڙن جشنن سان ماڻهن جي جذباتي لڳاءُ بابت، اسانکي گهڻو ڪجهه ٻڌائي ٿي جنهن ذريعي سندن وهمن وسوسن جي عقيدي کي به خوشي ملندي هئي ته سندن خوشين سان پيار بابت به اسانکي ڄاڻ ملي ٿي.

23. آگسٽن جي تاريخ ۾، مصر ۾، تيبس جي بادشاهه (King of Thebes in Egypt) جو بيان آيل آهي جيڪو هڪ اتحادي هئڻ سان گڏوگڏ نائجر جو ذاتي دوست هو. مون کي وڏو شڪ ٿو پوي ته اسپارٽيئنَس کان شايد ڪا غلطي ٿي آهي هن شهزادن جي هڪ اهڙي حڪمران گهراڻي جو ذڪر ڪيو آهي جنهن جو تاريخ ۾ ڪٿي به ڪو سراغ ئي نٿو ملي.

24. ڊائن (lxxiii, 1238) هراڊ (ii,67) . هڪ شعر يا بيت جيڪو ان وقت هر ماڻهوءَ جي زبان تي هو، ٽن مخالفن بابت ماڻهن جي تاثر کي ڪنهن حد تائين بيان ڪري ٿو: 'ڪارو اُميدوار (نائجر) سيني کان سٺو آهي، آفريڪي (يعني سيپٽيميَس سيورَس، سٺو اُميدوار آهي، ۽ گورو اُميدوار (يعني البينَس) سيني کان بُرو آهي.'

25. هيروڊئن. (ii,71)

26. ان يادگار جنگ جو احوال ڏسو ويليَس پيٽرڪيولس ۾ وغيره (ii,117) جنهن ٽائبيريَس جي فوج ۾ خدمتون سرانجام ڏنيون هيون.

27. هيروڊئن جو خيال اهو آهي. (ii,74) ڇا آسٽريا جا هاڻوڪا ماڻهو اهو اثر قبول ڪندا؟

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

28. البينَس ڏي لکيل خط ۾، جيئن اڳ ۾ بيان ڪيو ويو آهي، ڪمودِس، سيورَس تي الزام ٿو لڳائي تہ ڪيس اقتدار جو شوق هو جنهن هن جي ورتاءَ جي مذمت ڪئي هئي ۽ هُن سندس جڳهہ وٺڻ چاهي هئي. (آگسٽ جي تاريخ - ص - 80)

29. پنونيا ايترو تہ غريب ملڪ هو جو اها رقم ادا نہ ڪري سگهي ها. ان جو واعدو شايد ڪئمپ ۾ ورتو ويو هو پر ادائيگي سوپ ٿيڻ کان پوءِ روم ۾ ٿي. رقم جي حساب ڪرڻ ۾، مون ڪسوبان جي لڳايل اندازي جي واٽ کي اختيار ڪيو آهي. (ڏسو آگسٽ جي تاريخ - ص - 65 ۽ هڪ تبصرو ص - 115)

30. هيرودِئن (ii,78) سيورَس کي دنيوب جي ڪناري تي بادشاهہ ظاهر ڪيو ويو يا ڪارننٽم جي جڳهہ تي جيئن اسپارٽيئينَس اسانکي ٻڌائي ٿو (آگسٽ جي تاريخ - ص - 65) يا وري وڪٽر جي راءِ موجب سَباريا وٽ. مسٽر هيوم، ان راءِ سان متفق ٿيندي تہ سيورَس جو ڄَمر ۽ مرتبو ان لائق هيو ٿي ڪونہ جو ڪيس بادشاهہ بڻائي تخت تائين پهچائيجي، ۽ تہ اتلي تائين فقط هڪ جنرل جي حيثيت ۾ هُن سفر ڪيو. هِن ڏيتي ليتيءَ جي باري ۾ اوترو ڌيان نہ ڏنو آهي جيڪو صحيح حقيقتون ڄاڻائڻ ۾ سندس معمول رهيو آهي. (اصل دستاويز بابت هڪ مضمون)

31. ويلَس پئٽرڪيولس (ii,111) اسان کي ان سفر جو حساب پنونيا جي ڪنهن ويجهي هنڌ کان رکڻ گهرجي ۽ شهر جي حدن کي گهٽ ۾ گهٽ ٻہ سؤ ميل ڊگهو ڪيو وڃي.

32. هيءَ ڪا ٻاراڻي يا جذباتي ڳالهہ ناهي، پر هڪ پڪي پختي حقيقت جو حوالو آهي جنهن کي ڊائن بيان ڪيو آهي. (Ixxi,1181) اهو هڪ کان وڌيڪ دفعا ٿيو هو.

33. ڊائن، (Ixxiii,1238) هيرودِئن (ii,81) روم جي ماڻهن بابت اها شاهدي تہ ملي ٿي تہ اُنهن اچائي خوف خطرن کان نجات حاصل ڪري ورتي هئي ۽ بعد ۾ هٿيارن جي جنگ ۾ استعمال ڪرڻ جي خطري کان بہ توبهہ ڪئي هئي، باقي ان ڳالهہ جو يقيني ثبوت نٿو ملي تہ اُهي فوجي ڪرتبن جا بہ ماهر هئا.

34. آگسٽ جي تاريخ (62,63)

35. وڪٽر ۽ يوٽروپيس (Viii,17) ان مقابلي جو ذڪر مِلوين پُل جي ويجهو پاڻ مولي جي جڳهہ وٽ ڪن ٿا جنهن متعلق ناليوارن ۽ قديمي ليکڪن کي بہ ان هنڌ بابت معلومات ڪانهي.

36. ڊائن (Ixxiii,1240) هيرودِئن (ii,83) آگسٽ جي تاريخ. (ص - 63)

37. هِنن ڇاهٺ ڏينهَن مان، اسان لازمي طرح سان اُنهن مان پهريون تہ سورهن ڏينهن ڪٽي ڇڏيون جو تہ پرٽينٽڪس کي 28 مارچ تي قتل ڪيو ويو هو، ۽ سيورَس گهٽو ڪري 13 اپريل تي چونڊيو ويو هو. (ڏسو آگسٽ جي تاريخ - ص - 65، ۽ ٽِلي مانٽ جي بادشاهن جي تاريخ، iii,393 ، پئرا - 7) فوج کي تحرڪ ۾ آڻڻ لاءِ، اسان سندس اليڪشن ڪانپوءِ ڏهَن ڏينهَن کان گهٽ وقت نٿا ڏئي سگهون. باقي سندن تيز ۽ تکي سفر لاءِ چاليهَ ڏينهن بچن ٿا ۽ اسان جيڪڏهن روم کان وئينا (Rome to Vienna) جي پسگردائي تائين اٺ سؤ ميلن جو حساب ڪتاب رکون ٿا پوءِ ڇُٽَپ هيئن وڃي بيهندي تہ سيورَس جي فوج روزانو ستاويهن ميلن جو سفر بغير ڪنهن رُڪجڻ يا وقفي ڪرڻ جي طئي ڪيو.

38. ڊائن (Ixxiv, 1241) هيرودِئن (ii,84)

39. ڊائن (Ixxiv, 1244) جنهن هڪ سينيٽر جي حيثيت ۾ ان تقريب ۾ مدد ڪئي هئي، ان جو احوال وڏي مان شان وارو ٻڌائي ٿو.

40. هيروڊئن (iii,112)

41. توڙي جو ليوسن جو مطلب سيزر جي ڪردار کي مٽي ڪرڻ جو هرگز ناهي، تنهن هوندي بہ هو جنهن هيرو جي باري ۾ فرساليا جي ڏهين ڪتاب ۾ اسانکي ٻڌائي ٿو تہ، مصر جي طاقت خلاف گهيري کي برقرار رکندي، هو ساڳي وقت قلوپطره (Cleopatra) سان بہ پيار ڪري ٿو ۽ اهڙي صورتحال ۾ درويشن سان گفتگو ڪرڻ، حقيقت ۾ هڪ زبردست مدح سرائي آهي.

42. پنهنجي اليڪشن جي حساب سان يعني اپريل 13، 193ع کان فيبروري 19، 197ع، يعني البينَس جي موت تائين. ڏسو ٽِلي مانٽ جي ترتيب وار واقعن جي تاريخ.

43. هيروڊئن (ii,85)

44. جڏهن سيورَس خطرناڪ حد تائين بيمار هو تہ اهو وڏي احتياط سان اُن وقت ٻڌايو ويو هو تہ هن جي خواهش هئي تہ هو ناٽجر ۽ اَلبينَس کي پنهنجا جانشين مقرر ڪري، پر جيئن تہ هو ٻنهي سان مخلص نہ هو تہ هو شايد ڪنهن ٻي شخص سان بہ نہ هوندو. تنهن هوندي بہ سيورَس پنهنجي منافقيءَ کي ان حد تائين کڻي ويو جو هن پنهنجي ان خواهش جي اظهار کي پنهنجي زندگيءَ جي يادگيرين ۾ لکيو آهي.

45. آگسٽ جي تاريخ. (ص - 65)

46. هي عمل جنهن کي ڪموڊس ايجاد ڪيو هو، سيورَس لاءِ ڏاڍو فائديمند ثابت ٿيو. هن روم ۾ پنهنجن مخالفن جي مڪيہ پوٽلڳن جي ٻارن کي لڌو جن تي هن ڪيترائي پيرا اهو ڪم رکيو تہ ٻارن جي والدين کي ڊيڄاري يا وري کين لالچون ڏئي هِرڪائي.

47. هيروڊئن، (iii,96) آگسٽ جي تاريخ (ص - 67،68)

48. آگسٽ جي تاريخ (ص - 81) اسپارٽئينَس هڪ انوکو ۽ پوري جو پورو خط هتي شامل ڪيو آهي.

49. هيروڊئن جي ٽئين ڪتاب کي ضرور ڏسو، ۽ ڊائن ڪئسيَس جو چوهترون ڪتاب بہ مطالعي هيٺ آڻيو.

50. ڊائن (lxxv,1260)

51. ڊائن. (lxxv, 1261) هيروڊئن (iii,110) آگسٽ جي تاريخ (ص - 68) جنگ، ٽريووڪس (Trevoux) جي ميدان تي لڳي هئي جيڪا ليونس (Lyons) کان ٽي - چار لِيگ يعني ٻارهن - تيرهن ميل پري آهي.

52. مانٽسڪئي (Montesquieu) (باب - ,xii)

53. هنن مان گهڻا ننڍيا ۽ ڪُليل جهاز هئا، جيئن هڪ اندازو آهي: ڪي وري ٻڙهن سان هلندڙ بلڪل ننڍيا جيڪي بہ هئا ۽ ٽي جهاز وري صنَ ننڍڙا وَنجهن وارا هئا.

54. انجنير جو نالو پِرسڪَس (Priscus) هو، سندس دماغ هنجي زندگي بچائي ۽ انهيءَ سبب هن فاتحَ وٽ نوڪري ڪئي. گهيري جي وڌيڪ حقيقت بابت ڏسو ڊائن ڪئسيَس (lxxiv,1251) ۽ هيروڊئن (iii,95). انجي واٽَ ۽ سلسلي کي سمجهڻ لاءِ شِوٹليئَر ڊي فولارڊ جو دلچسپ دستاويز ڏسو. پاليبي (i,76) کي بہ ڏسو.

* صفحو - 102، (ٿريس ۾ هڪ شهر)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

55. اسپارٽيئنَس ۽ ڪجھ جديد يونانين جي تصديق جي باوجود، اسانکي ڊائن ۽ هيروڊين يقين ڏيارن ٿا تہ سيورس جي موت کان ڪيترا سال پوءِ بازنطين (Byzantium) برباد ٿي چڪو هو.

56. ڊائن. (lxxiv, 1250) .

57. ڊائن (lxxv, 1262) هن فقط اُٽيهن سينيٽرن جي باري ۾ ٻڌايو آهي جڏهن تہ آگسٽن جي تاريخ ۾ ايڪيتاليھ ڄاڻايا ويا آهن. (ص - 69) جن مان ڇهہ پيسينيَس جي نالي وارا هئا. هيروڊين (iii,115) عام طرح سان سيورَس جي ظلمن بابت ٻڌائي ٿو.

58. آريليَس وڪٽر.

59. ڊائن (lxxvi, 1272) آگسٽ جي تايخ (ص - 67) سيورَس آزادانہ رانديون خوشي ۽ اعليٰ ظرفيءَ سان ڏنيون ۽ هن قومي گُدامن ۾ ايترو اَنُ جمع ڪرايو جيڪو ماڻهن جي ستن سالن جي استعمال لاءِ بہ ڪافي هو. جيڪو 75000 موڊي (Modii) يا 2500 ڪوارٽر (Quarters) هڪ ڏينهن جي حساب سان هو.* مونکي ان ڳالھ جو تہ يقين آهي تہ اَن جو ذخيرو سيورَس طرفان تمام گھڻي عرصي لاءِ مهيا ڪيو ويو هو پر مون کي ان ڳالھ جو بہ گھٽ يقين ڪونهي تہ هڪ طرف حڪومت جي پاليسي هئي تہ ٻي طرف تعريف هئي، تہ لڳي ٿو تہ اَن جي ذخيري جي اصل حقيقت ڪجھ ٻي هئي پر وڌاءُ ڪجھ وڌيڪ محسوس ٿئي ٿو.

(* مودي يا ڪوارٽر جي برابريءَ وارو پئمانو ڳِبن طرفان ڄاڻايل ناهي، تنهنڪري ان جي وڌيڪ وضاحت نٿي ڪري سگهجي.) (سنڌيڪار)

60. ڏسو قديمي تمغن ۽ نقشن بابت اسپانيم جي تحريرَ ۽ اسانجا مانَ وار سياحَ اسپون، وِيلر، شا ۽ پوڪوڪ وغيره (Spon, Wheeler, Shaw, Pocock) جن آفريڪا، يونان ۽ ايشيا ۾ روم جي ٻي ڪنهن بہ بادشاھ جي مقابلي ۾ سيورس جا وڌيڪ يادگار لڌا آهن.

61. هوَ پنهنجي فتح وارا هٿيار سيلو سيا ۽ سيسيفن (Seleucia and Ctesiphon) کڻي ويو جيڪي پارٿين بادشاهت جا گاديءَ جا هنڌ هئا. مونکي شايد موقعو ملي تہ مان هن جنگ جي باري ۾ پوريءَ طرح لکي سگھان.

62. (برطانوي ماڻهن ۾ بہ) هنجو سچو ۽ زوردار اظهار هو. (آگسٽ جي تاريخ - ص - 73)

63. هيروڊين (iii,115) آگسٽ جي تاريخ (ص - 68)

64. سپاهين جي بي ادب روَيي ۽ سندن حقن بابت، سورهين طنزَ جيڪا ناپختہ طنزن سان غلطيءَ مان منسوب ڪئي وئي آهي، جو مطالعو ضرور ڪيو وڃي: ان جي طرزَ نمونو ۽ حالتون ٻڌائين ٿيون، جن مان مونکي اعتبار ڪرڻو ٿو پوي تہ ان کي سيورَس جي حڪومت ۾ لکيو ويو هو يا وڌ ۾ وڌ سندس پٽ جي دؤر ۾. (تازي کوجنا موجب پتو پيو آهي تہ اُها ناپختہ طنزن واري اصلي آهي).

65. آگسٽ جي تاريخ (ص - 75)

66. هيروڊين (iii,131)

67. ڊائن (lxxiv, 1243)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

68. سندس جرئت وارن پر گنڊي طاقت وارن کمن مان هڪ هي هو تہ هڪ سؤ آزاد ڪيل رومين کي خَسي ڪرائي ڇڏيو هئائين. اُنهن منجهان ڪيترن جي تہ شادي بہ ٿيل هئي، ڪيترن کي ٻار هئا ۽ اُهي اُنهن جا پيءُ هيا: اهو نقط انڪري ڪيو هئائين تہ سندس ڌيءُ هڪ نوجوان بادشاهہ سان شادي ٿيڻ کان پوءِ بيشمار نامردن جي خدمتن ۾ وڪوڙيل هوندي تنهنڪري اُهي اهڙا هجن جيڪي اوپر جي راڻيءَ جي شان وٽان هجن. (ڊائن Ixxvi, 1271 .

69. ڊائن (Ixxvi, 1274) هيروڊِئن (iii,122,129) اليگزنڊريا جو رهواسي ۽ گرامر جو استاد (يعني هيروڊِئن) ان ڳُجهي ڏيتي ليتيءَ بابت گهڻي ڇاڻ رکي ٿو جيڪو هن لاءِ اڻ ٿيڻي ڳالهہ ناهي. ڪيس پلانٽينَس جي غلطيءَ جي، رومي سينيٽر جي جرئت جي مقابلي ۾، وڌيڪ پَڪَ آهي.

70. تعارف ۾ اڻيين.

71. لڳي ٿو تہ ڪئسيَس ڪنهن ٻي خيال کان نہ لکيو آهي سواءِ ان جي تہ اهڙا رايا ۽ خيال تاريخ جي صفحن تي اچي وڃن. پنڊيڪٽس، (Pandects) (يعني بادشاهي قانونن جو مجموعو جن کي جسٽينيَن جي نظرداريءَ ۾ هڪ ٻئي سان پيٽيو ويو هو) مان معلوم ٿيندو تہ قانوندانن پنهنجي طرفان پنهنجي حقن جي حفاظت لاءِ ڪيڏي نہ لڳاتار جدوجهد ڪئي هئي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - ڇهون

سيورس جو موت - ڪئراڪالا جي ڏاڍائي - بادشاهت تي منڪرينس جو زوريءَ قبضو - اِلاگابئلس جون حماقتون - سڪندر سيورس جون چڱايون - فوج جي شهواني عياشي - روم جي مال ۽ ناڻي جي ظاهري حالت.

ڪوشش ڪري متي چڙهي ۽ بُلندين يا مٿاهين مرتبي تائين پهچڻ، پلي ڪيڏو به خطرناڪ ۽ ڏکيو ٿي سهي، تڏهن به اِن ڪوشش ۾ ٿي سگهه ۽ شعوري توانائيءَ جي صلاحيتن کي جهنجهوڙي جاڳائڻو پوَندو آهي؛ پر هوَس جي پوچاريءَ کي تخت ۽ تاج جو ملي وڃڻ به سندس بيشمار خواهشن جي اُڃ کي هرگز نٿو اُجهائي سگهي. هن ڪڙي سَچ کي سيورَس مجبور ۽ محسوس به ڪيو. ياڳَ سان گڏ سندس صلاحيتن کيس هيٺاهين درجي کان اُتاهون ڪري انسانذات جي تمام مٿاهين مرتبي تائين وڃي پهچايو. هن چيو، "هو سڀڪجهه پاڻ آهي" ۽ " اُهو سڀڪجهه ڪنهن نہ ڪم جو نڪري پيو." [1] وڏندڙ عمر جي تڪليفن ۽ جسماني ڪمزوري ۽ هيٺائيءَ ۾ ڪيس هيڏي ساري بادشاهت ڪبي، هاڻي وڌائڻ نہ پر ان کي سنڀالڻ ۽ قائم رکڻ جو سخت فڪر هو؛ طاقت جي ڏِءُ ڪرڻ کان پوءِ وڏيڪ شُهرت [2] جي ڪيس طلب ڪانہ هئي، ۽ هاڻي سندس زندگيءَ جي اڳتي وڌڻ جون واهون بلڪل بند ٿي چڪيون هيون. زندگيءَ جي هن چوُواٽي تي هڪ نازڪ ۽ نفيس جذبن واري پيءُ جي ناتي سندس فقط هڪڙي تمنا هئي تہ ڪنهن طرح سان پنهنجي خاندان جي مٿاهين مرتبي کي، بادشاهت ۾ برقرار رکي سگهي.

ڪيترن ٿي پين آفريڪي ماڻهن وانگر، سيورَس خود پڻ جادوگري ۽ اڳڪٿين ڪرڻ جي اجائي مطالعي ۽ مشاهدي سان جذباتي طرح لاڳاپيل هو ۽ خوابن يا وهمن وسوسن جي تعبير ڪرڻ ۾ بہ هن مهارت حاصل ڪئي هئي؛ ان ڪانسواءِ هو علم نجوم يا ستارن جي سائنس ۽ سيارن مٿان اُنهن جي اَثر بابت بہ ڄاڻ رکندڙ هو جنهن سندس موجوده عمر کان سواءِ، هر عمر يا دوَر ۾ انساني ذهن تي اَڻ مِٽ نقش ڇڏيا آهن. سندس پهرين زال تڏهن مري وئي هئي جڏهن هو لِيون واري گال جو گورنر هو. [3] ٻي زال جي ڳولڻ ۽ انکي پسند ڪرڻ ۾، هن پهريون ان ماڻهوءَ کي ڳوليو جيڪو ماڻهن جي نصيبن جون اڳڪٿيون ڪندو هو؛ ۽ جيئن هن ڪيس ٻڌايو تہ، شام ۾ ايميسا جي جڳهہ تي هڪ نوجوان عورت جنهن جو شاهاڻو نسل هو، موجود هئي تہ هن هڪدم ان جو سڱ وڃي گهريو ۽ نيٺ ان کي حاصل ڪيائين. [4] جُوليا ڊومنا (Julia Domna) سندس نالو هو ۽ جيڪو ڪجهہ مقدرَ ڪيس عطا ڪيو هو، هوءَ ان سڀنيءَ جي اهلَ ۽ لائق هئي، وڏيءَ عمر ۾ بہ سندس حسن ۾ مقناطيسي ڪشش هئي، [5] ۽ ذهني طرح تمام بيدار دماغ ۽ مضبوط فيصلي جي قوت رکندڙ هئي، هي اهڙيون خوبيون آهن جيڪي سندس جنس وارين ۾ مشڪل سان ملنديون آهن. سندس وڻندڙ طبيعت جو سندس مڙس جي سخت ۽ حاسد مزاج تي ذري جو بہ اثر نہ پيو، پر پنهنجي پُٽ جي حڪومت ۾ هن بادشاهت جي مکيہ انتظامي شعبن کي وڏي عقلمندي ۽ دورانديشيءَ سان هلايو جنهن سبب سندس پٽ جي اختيارن کي مدد ملي. سندس هر ڪم ۾ تعريف لائق اعتدال پسندي هوندي هئي جنهن جي ڪري حاڪم جي وڏين فضول خرچين کي مناسب سطح تائين آڻڻو پوَندو هو. [6] جُوليا پڙهڻ لکڻ ۽ فلسفيانہ ڳالهين ڏي توجہ ڏنو جنهن ۾ ڪيس ڪاميابي بہ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

حاصل ٿي ته ساڳي وقت شهرت جي بلندين تائين به پهچي وئي. هوءَ هر فنَ جي سرپرستي ڪندي هئي ۽ هر ذهين انسان جي دوست بڻجي ويندي هئي.[7] جن عِلم وارن ماڻهن تي سندس احسان ٿيل هيا، اُنهن سندس تعريف ڪئي آهي ۽ هنجي ڪردار کي ساراهيو آهي، پر جيڪڏهن اسان قديمي تاريخ جي بدناميءَ واري ڇوڙ ٻوڙ تي ويساهه ڪريون ته پاڪدامني يا جنسي پرهيز جو جيتري قدر تعلق آهي ته شهزادي جوليا سٺي شهرت کان گهٽي پَرِيري هئي.[8]

سندس ٻه پُٽ ڪئراڪالا[9] ۽ گيٽا، (Caracalla and Geta) هن شاديءَ جي نتيجي ۾ پيدا ٿيا جيڪي بادشاهت جا يقيني وارث به هيا. پر پيءُ توڙي رومي دنيا جي وڏين اُميدن کي، هنن فضول قسم جي نوجوانن کان سخت مايوسي ٿي جو هُنن موروثي شهزادن جي دستوري روَين وانگر ڪاهلي ۽ سُستيءَ جي روَش اختيار ڪئي ۽ اهو سمجهي ڇڏيو ته اقتدار ۽ دولت جو بخت سندن ڪميُن ۽ ڪوتاهين جو پاڻهي تدارڪ ڪري ڇڏيندو. بجاءِ سُنين ۽ وڻندڙ عادتن اختيار ڪرڻ يا پنهنجون صلاحيتون وڌائڻ جي، هنن پنهنجي ٻالڪپڻ کان وٺي هڪ ٻئي جي خلاف ڪيني، نفرتن ۽ دشمنيءَ جا انبارَ پنهنجي اندر ۾ پالي ڇڏيا هيا.

سندن عمرين جي وڌڻ سان اُنهن جو بغض ۽ ڪينو به وڌيڪ يقيني ٿيندو ويو جنهن کي سندن پسند وارن دوست نُما دشمنن وڌيڪ وڌايو جنهن ڪيترين ئي حماقتن کي جنم ڏنو ۽ سندن هڪ ٻئي سان هر ڳالهه ۾ ضِدَ ۽ ڇتاپيڻي وڌندي رهي ۽ آخرڪار ٿيٽر، سرڪس ۽ محلات ٻن ڌُرين ۾ ورهائجي ويا جن کي سندن ليڊرن طرفان اُميدن ۽ خوف خطرن جي دم دلاسن ذريعي هلايو ٿي ويو. دورانديش بادشاهَ تمام گهڻي ڪوشش ڪئي ۽ کين سمجهايو ته هو هڪ ٻئي جي خلاف دل مان ڪدورتون ڪڍن ۽ دشمنيون بند ڪن. پر سندس پُٽن جي پاڻ ۾ دشمني، سندس سڀ اُميدون خاڪ ۾ ملائي ڇڏيون ۽ اُن تختَ کي به اُونڌي ڪرڻ جي نوبت اچي وئي جنهن کي هن وڏي محنت سان اڏي اوچو بيهاريو هو ۽ رَتُ جي سيمٽ سان ان کي مضبوط ڪيو هو ۽ فوجين ۽ ناڻي جي زور جي حفاظت سان جنهن کي بچايو ويو هو. ٻنهي پٽن سان پورو انصاف ڪندي، ٻنهي سان ساڳيون مهربانيون ڪيائين: ٻنهي کي آگسٽس جو لقب عطا ڪيائين ۽ کين انٽونينَس جي عزت واري نالي سان به منسوب ڪيائين ۽ اهو پهريون پيرو هو جو رومي دنيا ساڳئي وقت تي ٽِن بادشاهن کي ڏٺو.[10] ساڻن هِڪَ جهڙائيءَ جي سلوڪ جي باوجود به سندن مخالفت واري ڇتاپيڻيءَ ۾ وڌيڪ باهه ڀڙڪي پئي: هڪ طرف ڪئراڪالا موٽي پُٽ جي حيثيت واري حقَ جو مطالبو ڪرڻ لڳو ته ٻي طرف نرم طبيعت وارو گيٽا، عوامَ توڙي فوجين جي ڌيان ۽ محبتن حاصل ڪرڻ جي ڪوشش ۾ مصروف رهيو. هڪ نااُميد ۽ ذهني عذاب ڀوڳيندڙ پيءُ جي حيثيت ۾ سيوَرَس پيشنگوئي ڪري ڇڏي ته سندس پُٽن مان جيڪو ڪمزور هوندو، اُهوئي طاقتور هٿان قربان ڪيو ويندو (ماريو ويندو) ۽ جيڪو طاقتور هوندو اُهو به پنهنجين بڇڙاين ۽ بُراين سبب تباهه ٿي ويندو.[11]

هنن حالتن ۾، برطانيه ۾ جنگ لڳڻ جي، ۽ اُتر جي بربرن طرفان هڪ صوبي تي حملي جي خبر، سيوَرَس خوشيءَ سان ٻڌي. توڙي جو سندس نائبن جي چُستي ۽ خبرداري پرانهَن دشمنن کي پوئتي ڌِڪڻ لاءِ ڪافي هئي، پر هُن هي موقعو غنيمت سمجهيو ته پنهنجن پُٽن کي روم جي عياشين مان ٻاهر ڪڍي، جنهن سبب حڪومت جي هلڻ چلڻ ۽ جنگ جي تڪليفن کان به کين چڱيءَ طرح واقف ڪري. سندس وڏي عمر جي باوجود (ڇو ته هو سٺ سالن کان به وڌو

هو) ۽ پير جي پَبَ جي سُورَ ۽ سوڄ سبب، هُن مجبور ٿي پاڻ کي هڪ ڏوليءَ ۾ کڻايو ۽ پنهنجن پُٽن، سڄي ڪٽنب ۽ وڏي فوج سان گڏجي پري پنڌ واري هيٺ تي وڃي خيما کوڙيائين. هو بنادير هڊرٿن ۽ انٽونينَس جون ديوارون اُڪري ويو ۽ دشمن جي ملڪ ۾ ڪاهي پيو ته جيئن سندس پراڻي آسَ پوري ٿئي ۽ هو برطانيه تي هر صورت ۾ سوڀ ماڻي. هو هيٺ جي اُترئين ڇيڙي جي آخري حدن تائين اندر هليو ويو ۽ رستي تي ڪوبه دشمن سندس آڏو نه آيو. پرڪئليڊونيا جا لِڪل حملو ڪندڙ جيڪي فوج جي پٺيان ۽ پاسن کان چپ چاپ ۾ اهڙي طرح موجود هيا ته جيئن ڏسي نه سگهجن: پيو وري سخت سرد موسم جنهن ۾ بي رحم سياري جي سرديءَ ۾ اسڪاٽلنڊ جي جبلن ۽ ڏهڻ جي خطرائتي سفر، روم جي پنجاهه هزار کان به وڌيڪ ماڻهن کي موت جي مُنهن ۾ وڃهي ماري ڇڏيو. تنهن هوندي به ڪئليڊونيا جي ماڻهن، تمام طاقتور ۽ زوردار حملي آڏو آخر هٿيار ڦٽي ڪيا، اُمن لاءِ درخواست ڏني ۽ تمام گهڻا هٿيار ۽ پنهنجو وڏو علائقو فاتح رومين جي حوالي ڪيائون. پر سندن آڻ مڃڻ عارضي ۽ وقتي ثابت ٿي. جيئن ئي روم جا فوجي واپس وريا ته هنن وري پنهنجي آزاديءَ جو اعلان ڪري ڇڏيو. سندن بيچين روح، سيورَس کي سخت ڪاوڙ ڏياري ۽ هن نئين فوج ڪئليڊونيا موڪلي ڇڏي، جنهن ۾ خونخواري وارا حڪم ڏنل هيا ته هاڻي مقامي ماڻهن کي شڪست ڏيڻي ناهي پر سندن وجود کي ئي هميشه لاءِ ختم ڪرڻو آهي. اُهي، بهرحال سندن سخت دشمن جي موت سبب بچي ويا. [12]

ڪئليڊونيا جي جنگ، جنهن ۾ نه ته ڪن فيصلائتن مرحلن جو عمل دخل آهي ۽ نه وري انجا ڪي اهم نتيجا نڪتا، ته ان جو ذڪر ڪرڻ به هاڻي فضول لڳندو: پر اهو يقين سان ته نه پرڪامي امڪاني حد تائين چئي سگهجي ٿو ته سيورَس جو حملو برطانيه جي تاريخ جي هڪ سونهري دؤر يا افسانوي سان لاڳاپيل آهي. فِنگل (Fingal) جنهن جي شهرت کي سندس ناميارن جوڌن يا فنڪارن سان گڏ اسانجي ٻوليءَ ۾ هڪ اشاعت ذريعي ٻيهر جيئاريو ويو آهي، جي لاءِ ٻڌايو ويو آهي ته هڪ نازڪ موقعي تي هن ڪئليڊونيا وارن جي ڪمانڊ سنڀالي هئي، سيورَس جي زور کان گُسائي سلامت نڪرڻ ۾ ڪامياب ٿيو هو ۽ ڪئرون جي ڪناري تي هڪ وڏي فتح حاصل ڪئي هئائين جنهن ۾ دنيا جي بادشاهه جو پٽ ڪئراڪلا پنهنجي فوجين کان اُنهن زمينن ڏانهن ڀڄي ويو هو جن تي هو فخر ڪندو هو. [13] هنن جابلو روايتن تي ڪجهه شَڪن شُبهن جو ڌُنڌ ضرور ڇانيل آهي جيڪو اڄا تائين قائم آهي: پر ساڳي وقت ان شڪ کي ڪيتري به تحقيق يا جديد تنقيد ذريعي صفا رد به نٿو ڪري سگهجي: [14] پر جيڪڏهن اسان بغير ڪنهن خدشي جي ائين ڪري سگهون، ۽ ان انومانَ ۾ خوش ٿيون ته فِنگل هڪ زندهه حقيقت هئي ۽ ٻيو ته اوسيَن واقعي ڳائيندو هو ته پوءِ فلسفيانه ذهن رکندڙ ماڻهو، جتا پيئي ڪندڙ قومن جي عقيدن ۽ رويَن جي زبردست تضاد تي حيرت ڪندي پنهنجون دليون وندرائيندا رهندا. مثالن ذريعي هڪ ڀيٽ ظاهر ڪرڻ نه رڳو ناڪافي ٿيندي پر مهذب ماڻهن کي انتهائي نامناسب به لڳندي جو ته جيڪڏهن سيورَس جي سنگدلي جي فطرت ۽ انتقام وٺڻ جي عادت کي فِنگل جي رحم دلي ۽ معاف ڪرڻ واري طبيعت جي ڪشادگيءَ سان ڀيٽ ڪجي ته اُها ڀيٽ ڪرڻ جي نه ته هڪ ڀيٽ هوندي نه ان مان ماڻهن کي ڪو فائدو رسندو: ساڳيءَ ريت ڪئراڪالا جي وحشي ظلم ۽ بزدلي جي بدتريءَ کي اوسيَن جي بهادري، نفاست ۽ سندس شاندار دماغي صلاحيتن سان ڪيئن ڀيٽ ڪري سگهجي ٿي: يا ڪرايي جا ليڊرَ جيڪي ڪنهن خوف يا خود مطلبيءَ جي ارادي سان شاهي جهنڊي هيٺ اچي نوڪري ڪيائون، ته سندن برابري، پئدائشي آزاد

ماڻهن جي فطري جرئت ۽ بهادريءَ سان ڪيئن ٿي سگهي ٿي جن مارون بادشاهه جي آواز ٻڌڻ شرط پنهنجا هٿيار اُڇا ڪري ڇڏيا هيا: ۽ ساڳي نموني، فقط هڪڙي ئي لفظ ۾، اسان جيڪڏهن ڪئليڊونيا جي اڻ پڙهيل ماڻهن جي، پري ڪان ئي جرڪندڙ، فطري گڻن ۽ چڱاين ۽ روم جي بگڙيل ماڻهن، جيڪي دولت ۽ غلاميءَ جي گند ۾ بُرا ۽ بچڙا بنجي ويا آهن، تي ٿورو غور ڪريون ته پوءِ پيٽ يا برابري ڪرڻ سراسر هڪ عبث ۽ اجائي ڪوشش لڳندي.

سيورَس جي بگڙندڙ صحت ۽ سندس آخري بيماريءَ ڪئراڪالا جي اُمنگن کي پڙڪائي ۽ اُونداهن جذبن کي جاڳائي ڇڏيو. هاڻي هو ڪابه دير يا بادشاهت جي ورهاڱي کي برداشت نٿي ڪري سگهيو: ۽ هن ٻه ٽي پيرا ڪوشش ڪئي ته پنهنجي پيءُ جي حياتيءَ جي باقي بچيل ڏينهن کي ڪجهه گُهٽائي سگهي، هن سلسلي ۾ هن فوج کي به بغاوت ڪرڻ لاءِ آماده ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي [15] پر ڪامياب نه ٿي سگهيو. جهوني بادشاهه، مارڪس جي رحم دليءَ جي جذبن کي جاڳائيندي، ڪيئي پيرا ڪيس ٺيڪ ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي هئي، جيڪو انصاف جي فقط هڪڙي اشاري سان، روم جي ماڻهن کي پنهنجي نالائق ۽ نا اهل پٽ جي ظلمن ۽ آمريت ڪان سدائينءَ لاءِ سلامت ڪري ڇڏي ها، جڏهن پاڻ ساڳي صورتحال ۾ هو ته ڪيس تجربو هو ته ڪيئن نه جڄ جي سختي، هڪ والد جي حق ۾ نرم ٿي وڃي ٿي. هن ڪيس سمجهايو، ڪيس دڙڪا ڏنائين ۽ تنبيهه پڻ ڪيائين پرڪيس سزا نه ڏئي سگهيو: ۽ هن جي ظلمن جي وڏي لسٽ جي مقابلي ۾ سندس رحمُ جو هي آخري، هڪڙو ۽ فقط پهريون مثال، سڄي بادشاهت لاءِ وڏيڪ موتمار ثابت ٿيو. [16] سندس ذهني انتشار سبب هن جي جسم ۾ تڪليف ۽ سور پيدا ٿي پيو، انڪري هن خود تڪڙي موت جي خواهش ظاهر ڪئي ۽ سندس سخت بي صبريءَ سان ٺيڪ اُها نوبت اچي وئي. هن پنجهٺ سالن جي عمر ۾ يارڪ ۾ وفات ڪئي، جڏهن هو پنهنجي شاندار ۽ ڪامياب حڪومت جا ارڙهن سال پورا ڪري چڪو هو. پنهنجي زندگي جي آخري ساعتن ۾ هن، ماڻهن کي سندس پٽن سان تعاون ڪرڻ ۽ فوج ۾ وحدت جي سفارش ڪئي. پيءُ جي فائدي واري صلاح سندس اُبهرن پٽن جي دل ۽ دماغ تائين نه پهتي ۽ نه مٿن ڪوائر ٿيو، پر فرمانبردار فوجين جن بادشاهه سان وفاداريءَ توڙي سندس اختيارن کي سچائي صفائيءَ سان هلائڻ جو قَسم کنيو هو، ڪئراڪالا جي ڪوششن ۽ سندس گذارشن جي مخالفت ڪندي، ٻنهي ڀائرن کي روم جو بادشاهه ظاهر ڪري ڇڏيو. نوَن شهزادن فورن ڪئليڊونيا جي ماڻهن کي امن ۽ سُڪون جي حالت ۾ ڇڏيو، گاديءَ جي هنڌ ۾ پهتا، پنهنجي پيءُ جي ڪفن دفن جي رسم ۾ خدائي اعزازن سميت شريڪ ٿيا، ۽ سينيٽ، عوام توڙي صوبن طرفان خوشي ۽ اطمينان سان ڪين قانوني حڪمران تسليم ڪيو ويو. وڏي ڀاءُ کي البت ڪجهه واڌارا اعزاز ۽ رتبا عطا ڪيا ويا پر ٻنهي، بادشاهن کي هڪ جهڙن ۽ آزادانه اختيارن سان هلائڻ جي ڪوشش ڪئي وئي. [17]

حڪومت هلائڻ جو اهو ورهايل طريقو، هڪ ٻئي سان محبت ڪندڙ ٻن ڀائرن جي وچ ۾ به وڏي اختلاف جو باعث بڻجي ها. پر اهو بلڪل ناممڪن هو ته اهو طريقو هڪ ٻئي سان دشمنيءَ تي مائل ڀائرن جي درميان گهڻو وقت هلي سگهي جن پاڻ ۾ نهراءَ يا صلح نه ته چاهيو ٿي ۽ نه وري ان تي اعتماد ٿي ڪيو. انڪري اهو صاف ٿي نظر آيو ته ڪو هڪڙوئي حڪومت ڪري ٿي سگهيو ۽ ٻي کي هر صورت ۾ ڪيرائڻو هو: ۽ ٻنهي مان هر هڪ، پنهنجي مخالف جي چالُن بابت خود ئي اندازو لڳائيندي، پنهنجي پنهنجي زندگي جي سخت حفاظت ٿي ڪئي ته ڪٿي ڪو زهر يا ترار

اوچتو ئي اوچتو پنهنجو ڪم نہ ڏيکاري وجي. گال ۽ اٽلي جي سندن تيز تر سفر. دؤران نہ اُنهن گڏجي ساڳي ٽيبل تي ماني کاڌي ۽ نہ وري ڪا هڪ رات بہ ساڳئي گهر ۾ گڏجي گذاري. ڀائرن جي وچ ۾ انهن بدگمانين ۽ دشمنين صورتن تي صاف طرح واضح ڪري ڇڏيو هو تہ هو ڪڏهن بہ گڏجي حڪومت نہ هلائي سگهندا. سفر کان واپسيءَ تي جڏهن روم پهتا تہ بنادير اُنهن وڏي ۽ وسيع بادشاهي محلات کي ٻن حصن ۾ ورهائي ڇڏيو. [18] ساڳئي محل ۾ هڪ ڀاءُ کي پنهنجي رهڻ واري حصي کان ٻي ڀاءُ سان ڳالهائڻ جي بہ منع ڪيل هئي. دروازا ۽ هڪ ٻئي ڏي اچڻ وڃڻ جي رستن کي قلعا ناهي محفوظ بنايو ويو هو ۽ محافظ پنهنجي ڊيوٽي تي اوتري ئي سختيءَ سان پيا چوڪندا ۽ لهندا هئا جيئن ڪنهن گهيري ۾ آيل جڳهہ جي حفاظت ڪندا هجن. بادشاهہ فقط ماڻهن جي اڳيان ۽ غمن ستايل ماءُ جي موجودگيءَ ۾ پاڻ ۾ ملندا هئا ۽ هر هڪ پنهنجي بيشمار دوستن ۾ وڪوڙيل هوندو جن وٽ هر وقت هٿيار هوندا هيا. خوشي ۽ ٻين تقريبن جي موقعن تي پنهنجي گهر پرتوڙي ٻارن ٻچن ۾ بہ دل ۾ دٻيل ڪدورتن کي مشڪل سان لڪائي سگهندا هئا. [19]

هيءَ لڪل خانہ جنگي جنهن سڄي حڪومت جو ڌيان فقط سندن دشمنيءَ طرف ڇڪرايو هو. هڪ تجويز پيش ڪئي وئي جيڪا ٻنهي حريف ڀائرن لاءِ فائديمند ٿي نظر آئي. رِتَ اها پيش ڪئي وئي تہ جيئن تہ ٻنهي ڀائرن ۾ صلح ڪرائڻ هاڻي ناممڪن ٿي لڳو تہ هو پنهنجون پنهنجون دلچسپيون پاڻ ۾ ورهائي ڇڏين ۽ بادشاهت کي اُنهيءَ حساب سان ورهايو وڃي. هن صلح نامي يا حڪومت هلائڻ جا شرطَ اڳ ۾ ئي درست طريقي سان طئي ڪيا ويا هيا. اهو طئي ٿيو هو تہ وڏي هئڻ جي حيثيت ۾ ڪئراڪالا يورپ ۽ اولهہ آفريڪا کي پنهنجي انتظام هيٺ رکي ۽ ايشيا ۽ مصر تي پنهنجي حڪومت کان دستبرداري اختيار ڪري جيڪي گيٽا جي انتظام هيٺ هوندا جيڪو پنهنجي رهائش گاهہ اليگزئنڊريا يا انٽيئڪ کي بڻائي؛ هي شهَر - روم کان دولت ۽ شان شوڪت ۾ ڪجهہ ٿوروئي گهٽ هئا؛ اهو بہ طئي ڪيو ويو تہ بيشمار فوجي ڪئمپون ٿريس جي باسفورس جي ٻنهي طرفن کان هر وقت موجود هجن جيڪي مخالف بادشاهتن جي حفاظت ڪنديون؛ ۽ ٻيو تہ يورپي نسل جا سينيٽر روم جي حاڪم کي مڃين. جڏهن تہ ايشيا جا ماڻهو اوڀر جي حڪمران جي تابعداري ڪندا. هن موقعي تي شهزادي جوليا جي نيڻن مان وهندڙ نِيرن، هلندڙ ڳالهين کي وِچ ۾ روڪي ڇڏيو؛ هن رِتَ يا تجويز جي خيال يا تصور ڪرڻ سان ئي ڪيترن رومي ماڻهن کي حيرت ۽ سخت ناراضگيءَ سان ڀري ڇڏيو هو. فتحن ۾ جيڪو ۽ جيترو علائقو ايترو تہ وڏو ۽ وقت ۽ حڪومت جي پاليسين مطابق هڪ ٻئي سان ڳنڍيل هو جو اُهو طاقتور زور يا چير ڦاڙ ڪرڻ سان ئي هڪ ٻئي کان جدا ٿي سگهيو ٿي. روم جي ماڻهن کي خطري ڪرڻ لاءِ پڪا پختا دليل هئا تہ غير متحد ۽ ٽڙيل پکڙيل ماڻهو هڪ مالڪ جي حڪومت هيٺ خانہ جنگيءَ جو بَکَ بڻجي ويندا پر جيڪڏهن ورهاڱو دائمي ٿي ويو تہ صوبن جي ورهاست پڻ عمل ۾ ايندي جيڪا آخرڪار بادشاهت جي ٽڪرا ٽڪرا ٿي وڃڻ تائين وڃي دنگ ڪندي؛ اُها بادشاهت جنهن جي ايڪي ۽ اتحاد ان کي هن وقت تائين سلامت ۽ باوقار رکيو هو. [20]

جيڪڏهن ٺاهَ تي عمل ٿي وڃي ها تہ يورپ جو حاڪم ايشيا جو بہ فاتح هجي هيا. پر ڪئراڪالا بظاهر هڪ آسان پر ڪجهہ شرمساري واري فتح حاصل ڪئي. هن پنهنجي ماءُ جي ايلازن ۽ مِنٿن کي مڪاريءَ واري غور سان ٻڌو ۽ پنهنجي ماءُ جي رهائش گاهہ تي، پنهنجي ڀاءُ سان ملڻ لاءِ ان شرط تي راضي ٿيو تہ هو ان سان صلح ۽

پرچاءِ ڪندو. سندن ڳالهه ٻولهه اڃا جاري هئي ته اوچتو سؤ سپاهين مٿان مقرر آفيسر ظاهر ٿيا جن پاڻ کي ڪٿي لڪائي ڇڏيو هو. سندن هٿن ۾ اگهاڙيون ترارون هيون ۽ بدقسمت گيٽا مٿان ڪڙڪي پيا. سندس حيران پريشان ماءُ کيس پنهنجين ٻانهن ۾ وٺي بچائڻ جي ڪوشش ڪئي پر ان ڪوشش ۽ ڪشمڪش ۾ کيس به هٿ تي زخم رسيا ۽ پنهنجي پُٽ مان لاٿون ڪري نڪرندڙ رتُ سان پاڻ به وهنجي وئي ۽ ساڳي وقت اهو به مشاهدو ڪندي رهي ته ڪيئن نه سندس وڏو پٽ قاتلن کي اشارن ئي اشارن ۾ پڙڪائي ۽ همٿائي رهيو هو.[21] جيئن ئي اهو ڪُڌو ڪم پورو ٿيو، ڪٽراڪالا پنهنجي مُنهَن تي پَٿو جو تاثر ڪٺي تڪڙو تڪڙو محافظن جي ڪئمپ ڏانهن وٺي ڀڳو جيڪو سندس آخري سهارو هو ۽ پنهنجي سرپرست ديوتائن جي مُورتين جي سامهون[22] وڃي زمين تي پاڻ کي اُڇلايائين. سپاهين کيس مٿي کڻڻ ۽ تسلي ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي. ٽُٽل ۽ ويڳاڻل لفظن ۾ هن سخت خطري جي حالتن ۽ سندس معجزي واري بچي وڃڻ جو ڪين احوال ڏنو ۽ اهو به انڪشاف ڪيائين ته ڪيئن هن دشمن جي منصوبي کي ناڪام بنايو هو ۽ پنهنجي پختي عزم جو اعلان ڪيائين ته هاڻي هنجو مرڻ ۽ جيئڻ سندس وفادار فوجين سان هو جيڪي سندس سچا ساٿي هيا. درحقيقت، سپاهين جي پسنديده شخصيت گيٽا هيو: پرهاڻي شڪايت ڪرڻ فضول هئي ۽ بدلو وٺڻ خطرناڪ هو ۽ اُهي اڃا تائين سيوَرس جي پُٽ جي عزت ڪندا هئا. ماڻهن جي سُس پُس ۽ چوُ ٻول ۾ سندن ناراضگي به آخر ٺَڏي ٿي وئي ۽ ڪٽراڪالا پنهنجي مقصد جي سچائيءَ بابت نه رڳو ڪين مطمئن ڪيو پر پنهنجي پيءُ جي حڪومت جي وقت ۾ گڏ ڪيل خزاني مان[23] وڏي فراخ دليءَ مان ڪين خوب انعامن اڪرامن ڏيڻ سان نوازيائين. سپاهين جا اصلي ۽ سچا جذبا ئي هن لاءِ وڏي اهميت وارا هئا جو ته سندس اختيار ۽ سلامتي، ٻنهي جو دارومدار اُنهن تي هو. سندس حمايت ۾ هنن جو اعلان چڻ ته سينيٽ لاءِ به غير سنڌيءَ طرح حڪم جي برابر هو. هڪ چاپلوس اسيمبلي ڪنهن موقعي پرستيءَ واري فيصلي کي منظور ڪرڻ لاءِ هر وقت تيار رهندي هئي، پر جيئن ته ڪٽراڪالا چاهيو ٿي ته ماڻهن جي ڀرين ناراضگي ۽ زخمن کي ڪجهه گهٽ ڪيو وڃي ۽ اُنهن جي مَلم پٽي ڪئي وڃي: گيٽا جي نالي کي سندس مانَ مطابق ياد ڪيو ويو ۽ سندس ڪفن دفن جي تقريبَ روم جي بادشاهي اعزازن[24] موجب ملهائي وئي. سندس بدقسمتيءَ تي رحم جي جذبي هيٺ، سندس پوئين نسل، هنجي عيبن تي پردو وجهي ڇڏيو آهي. اسان اهو، بهرحال سمجهون ٿا ته نوجوان ۽ معصوم شهزادو، جيڪو ڀاءُ جي سازش جو شڪار ٿي موت جي مُنهن ۾ هليو ويو، پاڻ به اقتدار حاصل ڪرڻ تي نه رڳو فقط مائل هو پر انجو خواهشمند به هو. ۽ عين ممڪن هو ته اُهو به پنهنجي مقصد ماڻڻ لاءِ بدلي وٺڻ ۽ قتل ڪرائڻ جي ساڳي راند رچائي ها.

جرم هروڀرو رائگان نه ويو هو. نه روز مرهه جو ڌنڌو، نه خوشيون ۽ نه وري خوشامدون، ڪٽراڪالا جي ڏوهي ضمير کي ڏنگن کان بچائي سگهڻ ۾ ڪامياب ٿيون: ۽ هن اُن وقت جڏهن هو ذهني طرح ڏاڍو پريشان هو، تسليم ڪيو ته هو ذهني اذيت واري تصور ۾ پنهنجي پيءُ جي ڪاوڙ ۽ سخت ناراضگي وارا مختلف چهرا پيو ڏسندو هو ۽ پنهنجي ڀاءُ کي ڀيهر زنده ٿيندي ڏسندو هو جيڪو کيس سخت تنبيهہ ڪندو هو ۽ دڙڪا ڏيندو هو.[25] سندسَ ڏوهه جو احساس پنهنجي حڪومت جي اعليٰ ظرفي ۽ ڪردار ذريعي، کيس انسانذات کي ان ڳالهه جي يقين ڏيارڻ لاءِ آماده ڪري ها ته سندس ڀاءُ جو قتل، هڪ اٽل ضرورت جو پاڻمرادو نتيجو هو. پر ڪٽراڪالا جي شرمندگي ۽ پشيماني اُلٽو

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪيس ان ڳالهہ تي مائل ڪيو تہ هو دنيا مان اُهي سڀ آثار ۽ نشانيون مٽائي ۽ هٽائي ڇڏي جيڪي ڪيس ڏوهہ جو احساس ڏيارن يا سندس طرفان قتل ڪرايل ياءُ جي ياد کي تازو ڪن. سينيٽ کان پنهنجي محلات ڏي واپس ويندي، هن پنهنجي ماءُ کي ڪجهہ ٻين معزز عورتن جي وِچ ۾ ويٺل ڏٺو جيڪي سندس نوجوان پُٽ جي بي وقتي موت تي روئي ۽ ڳوڙها ڳاڙي رهيون هيون. حاسد بادشاهہ سيني کي موت جي مُنهن ۾ ڏيڻ جو دڙڪو ڏنو ۽ فاضلہ جيڪا بادشاهہ مارڪَس جي زندهہ اولاد جي آخري ڏيءُ هئي، کي موت جي سزا تي عمل بہ ڪرايو ويو ۽ حد اها هئي تہ پنهنجي ڏکويل ماءُ جُوليا کي بہ آئنده لاءِ روئڻ ۽ ماتم ڪرڻ کان منع ڪيائين ۽ ڪيس اهو بہ چيائين تہ ڏک مان ٿڌا ساهہ بہ نہ کڻي ۽ قاتلن سان بہ رضا خوشيءَ سان مُرڪي ملي. بعد ۾ اهو حساب لڳايو ويو تہ جن ماڻهن تي رتيءَ ماتر بہ گمان هو تہ اُهي گيٽا جا دوست هئا تہ اُنهن سيني کي مردن ۽ عورتن سميت مارايو ويو ۽ اُنهن جو تعداد ويهن هزار فردن کان بہ مٿي هليو ويو. سندس محافظ يا آزاد ڪيل ماڻهو اهم ۽ خاص ڪاتن جاوزير ۽ سندس فرصت جي گهڙين جا ساٿي، ۽ اُهي جن کي تازو پاڻ فوج ۾ يا صوبن جي اهم انتظامي جڳهن تي ترقيون ڏنيون هيائين يا جيڪي اُنهن جا ساٿي يا مٿن ڀاڙيندڙ هيا، اُنهن سيني جا نالا موت جي فتويٰ واري رجسٽر ۾ درج ڪيا ويا: هي اُهي هيا جيڪي نقط هر جڳهہ تي ويا هيا يا اُهي جن گيٽا ڏي ڪا ٿورڙي چِٺي چپاٺي بہ موڪلي هئي: يا جن سندس موت تي ماتم ڪيو هو يا اُهي جن پَل ۾ ڪڏهن سندس نالو بہ ورتو هو.[26] هيلويَس پرٽينٽڪس، ساڳئي نالي وارو هڪ شهزادي جو پٽ، جنهن جو قصور اهو هو تہ هن هڪ الوقتدر ڪِلڻ پوڳ واري ذهانت[27] جو مظاهرو ڪيو هو تہ ان کي بہ پنهنجي زندگيءَ تان هٿ ڌوئڻا پيا. ٿريسا پرسڪس جو اهو وڏو ڏوهہ هو تہ هو ان خاندان جو فرد هو جنهن ۾ آزاديءَ سان عشق پُشتين کان وٺي سندن خصوصيت رهندي آئي هئي. جڏهن ڪوڙن الزامن ۽ شڪن ڪرڻ جا سبب آخر کُٽي ويا تہ هڪ سينيٽر تي حڪومت جي مخفي دشمن جو الزام مڙهيو ويو ۽ بادشاهہ لاءِ ان تُهمت جي سچائيءَ جي اها ثابتي ڪافي نظر آئي تہ وٽس ملڪيت ۽ چڱايون هٿي موجود هيون. هي اصول جيڪي مٿي بيان ڪيا ويا آهن اُنهن منجهان خوني انومانَ ۽ قياس آراين تي هلندي ماڻهن جي زندگي ۽ موت جا فيصلا ٿيندا هيا.

بيشمار معصوم شهرين جي موت تي. سندن مٽن مائٽن، دوستن ۽ عزيزن ڳجهہ ڳجهاندرَ ۾ ڳوڙها ڳاڙيا ۽ زارو زار رُنا. محافظن جي مُنهندار پٽپينين جي موت تي بيحد ڏک جو اظهار ڪيو ۽ اُن کي قومي نقصان سان تعبير ڪيو ويو. سيورَس جي آخري ستن سالن دوَران، هن رياست جي تمام اهم ڪمن ۾ حصو ورتو هو ۽ سندس خوشگوار اثر سبب، هن پنهنجي پٽ جي ڪڄندڙ قدمن کي انصاف ۽ اعتدال پسندي جي رستي تي هلڻ جي رهبري ڪئي هئي. پنهنجي ڪردار ۽ ذهانت بابت يقين ڏياريندي، سيورَس، پنهنجي موت جي بستري تي، ڪيس ٻاڏايو هو تہ شاهي خاندان[29] جي ڀلائي ۽ ان جي ايڪي ۽ اتحاد تي وڏن واري دوراندشيءَ جي نظر رکي تہ جيئن اهي قدرَ قائم رهن. پٽپينين جي ايمانداريءَ وارين خدمتن جو انعام ڪيس اهو مليو جو هن خلاف ڪئراڪالا جي دل ۾ نفرت جي باهہ ڀڙڪي پئي جو تہ هو اڳ ۾ ئي پنهنجي پيءُ جي وزير کان ٻيزار ڪندو هو. گيٽا جي موت کانپوءِ، مُنهندار کي حڪم ڏنو ويو هو تہ هو پنهنجي دماغ ۽ فصاحت بلاغت جون بهترين صلاحيتون استعمال ڪندي، ڪيل ڪُڌي ڪم لاءِ هڪ معافي نامو تيار ڪري. ڏکن جي موقعن تي لکڻ واري فلسفيءَ اڳ ۾ بہ سينيٽ جي چوڻ تي اهڙي ئي موقعي تي هڪ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مضمون پٽ جي نالي ۾ * ۽ اگريپينا جي قاتل جي لاءِ لکيو هو. [30] "ماءُ ۽ پيءُ جي قتل کي جائز قرار ڏيڻ جي مقابلي ۾ ملزم ٺيڻ آسان ڪم آهي." اهو پٿيپنين جو شاندار جواب هو [31] جنهن کي ان چوڻ ۾ ڪابه هٻڪ محسوس نہ ٿي تہ. "زندگي هلي وڃي توڙي عزت يا وقار. ڳالهہ ساڳي آهي." اهڙي بهادريءَ وارو ڪردار. جيڪو محلاتن جي سازشن. واپاري ذهنيت جي عادتن ۽ سندس ئي پيشي جي چالاڪين کان بچيل ۽ بلڪل. پاڪ صاف ۽ غيرداغدار هو. پٿيپنين جي انساني عظمت کي وڏيڪ چمڪائي ٿو. توڙي جو سندس نالو ۽ مانُ انڪري بہ مثاهون هو جو هن وڏن عهدن تي ڪم ڪيو هو. بيشمار تحريرون ۽ مضمون لکيا هيائين ۽ هڪ لاجواب وڪيل جي حيثيت ۾ مثالي شهرت رکندڙ هو جنهن کي هن روم جي قانون جي تاريخ جي هر دؤر ۾ قائم رکيو. [32]

هن وقت تائين روم جي ماڻهن کي بس ان ڳالهہ تي خوشي ۽ اطمينان هو تہ سندس بادشاهن جي نيڪيُن ۽ چڱاين کي سندن چُستي ۽ خبرداريءَ سان تعبير ڪيو ويندو هو ۽ انهن جي براين کي سُستي ۽ ڪاهليءَ جي علامت سمجهيو ويندو هو. آگسٽس. ٽراجن. هڊرئن ۽ مارڪس پنهنجي وسيع حڪومت جي حدن ۾ ذاتي طرح ويندا هيا ۽ سندن شهرت ۽ ترقي ۾ اُنهن جي دانائي ۽ ماڻهن سان چڱائيءَ جي ڪمن جو وڏو هٿ هو. ٽائبيريس. نيرو ۽ ڊوميٽين. جيڪي سدائين روم يا پروارن محلاتن ۾ رهيا. سندن آمريت جو دؤر فقط سينيٽ ۽ گهوڙي سواري جي شوق تائين محدود هو. [33] پرڪٽراڪالا تہ وري انسانذات جو وڏو دشمن هو. هن گيٽا جي مرڻ کان هڪ سال پوءِ گاديءَ جو هنڌ ڇڏيو (جتي وري هو ڪڏهن بہ واپس نہ وريو) هن پنهنجي حڪومت جو باقي وقت بادشاهت جي صوبن ۾ گذاريو. خاص طرح اوڀر وارن صوبن ۾ ۽ هر صوبو واري واري سان سندس ڦُرمار. تباهي ۽ ظلمن جو شڪار ٿيندو رهيو. ويچارا سينيٽر سندس اوچتن حڪمن جي خوف کان ڊڄندي. روزانو ڪاڏي پيتي جون شيون. تمام مهانگيون خريد ڪري. سندس وِندرائڻ لاءِ ڪيس پهچائيندا هيا جن کي هو نفرت مان يا تہ اڇلائي ڇڏيندو هو يا پنهنجن محافظن کي ڏئي ڇڏيندو هو. هر شهر ۾ عاليشان محلاتون ۽ ٿيٽر ٺهرايائين پر جن کان وري بناڊير بچان ڪندي يا تہ اُنهن کي ٻنهہ ڏسڻ ئي نہ ويو يا وري جلداز جلد ڊهرائڻ جا حڪم جاري ڪري ڇڏيائين. وڏن مالدار خاندانن کي هڪ طرفا ڏنڊَ هڻي ۽ سندن ملڪيتون ضبط ڪري. صفا تباهہ ڪري ڇڏيائين ۽ بيشمار رعيت جي ماڻهن تي ناجائز ۽ باريون ٽئڪسون هڻي [34] ڪين ذهني ۽ مالي تڪليفون ۽ اذيتون پهچايائين. اَمن امان جي دؤر ۾. معمولي بدمزگيءَ تي پيي. هن مصر جي شهر اليگزئنڊريا ۾ قتل عام جا حڪمَ جاري ڪري ڇڏيا. سراپس جي مندر جهڙي محفوظ جڳهہ تان هن هيڏي هوڏي نهاري ۽ هزارها شهرين ۽ ڌارين کي قتل ڪرڻ جو حڪم ڏنو ۽ حڪم ڏيندي اهو بہ نہ ڏنائين تہ ڪيتري تعداد کي قتل ڪرڻو هو يا اُنهن جو ڏوهہ ڪهڙو هو: بعد ۾ سينيٽ کي ڏاڍي اطمينان سان ٻڌايائين تہ اليگزئنڊريا جي شهر جا ماڻهو جيڪي ۽ جيترا مئا هيا ۽ باقي جيڪي بچي ويا هيا. سي سڀيئي مجرم هيا. [35]

سيورس جي عقلمنديءَ وارين نصيحتن. سندس پٽ تي ذري جيترو بہ اثر نہ ڏيکاريو. جيڪو. هونئن سوچ سمجهہ فصاحت بلاغت سان ڳالهائڻ ٻولهائڻ کان وانجهيل نہ هيو پر وري انصاف ۽ انسانيت جي احساس کان بہ اوتروئي ڪوهين پري هو. [36] هڪ خطرناڪ اصول. جيڪو هن ظالم تي ٺهڪي اچي ٿو. ڪٽراڪالا کي چڱيءَ طرح ياد هو جنهن جو هن ڀرپور ناجائز فائدو ورتو: "رڳو فوج جو اعتماد ۽ همدرديون حاصل ڪريو. باقي ٻي رعيت کي پلي

لاٽ ڪُوٽ سمجهي ڇڏي ڏيو." [37] پر سندس پيءُ جي فراخ دليءَ ۾ هن جي دور انديشي شامل هئي، ۽ فوج سان جيڪڏهن سندس مهربانيون هونديون هيون تہ ان سان گڏ سندس اختيارن جي مضبوطيءَ ذريعي هو مٿن حڪم بہ هلائيندو هو. پر پٽ جون غير ذميداريءَ واريون فضول خرچيون جڻ سندس حڪومت جي پاليسيءَ جو حصو هيون، جيڪي هنهي يعني فوج توڙي بادشاهت جي تباهيءَ جو ڪارڻ بنجي ويون. سپاهين جي قوت ۽ توانائيءَ کي، فوجي ڪئمپ جي سخت نظم ۽ ضبط سان رچي ريتو ڪيڻ بجاءِ، شهرن جي عياشيءَ ۾ ضايع ۽ برباد ڪيو ويو. سندن پگهارن جي تمام وڏي واڌاري ۽ مٿن انعامن اڪرامن جي پرمار [38] سبب، رياست جو ناٺو فوجين کي دولت مند بنائڻ لاءِ استعمال ڪيو ويو، جن جي امن ۾ سادگي ۽ جنگ ۾ خدمت، فقط عزت ۽ وقار واري غُربت ذريعي ئي بهتر طريقي سان حاصل ڪري سگهبي آهي. ڪئراڪالا جي فطرت ۾ هَٺُ ۽ تڪبر پريل هو، پر فوجين سان هو پنهنجي عزت ۽ رُتبي کي بہ وساري ڇڏيندو هو. سندن گُستاخي واري روَش کي همٿائيندو هو، ۽ هڪ جنرل جي ذميداري ۽ ڊيوٽي جي منصب کان ڪناره ڪشي ڪندي. عام سپاهين کي خوش ڪرڻ خاطر، اُنهن جي وردي پائڻ کان بہ نہ ڪيٻائيندو هو.

اهو نا ممڪن هو تہ اهڙي ڪردار ۽ طبيعت جو ماڻهو، جهڙو ڪئراڪالا هيو، ڪنهن بہ ڪا عزت يا محبت حاصل ڪري سگهي: پر جيستائين سندس برايون فوج جي مفاد ۾ هيون تہ هُن کي اُنهن کان بغاوت جو ڪو بہ خطرو ڪونہ هو. هڪ ڳجهي سازش، جنهن کي سندس ئي حسدَ پڙڪايو هو، آمرَ لاءِ موتمار ثابت ٿي. محافظن جي آفيس يا هيڊڪوارٽر کي ٻن وزارتن ۾ ورهايو ويو. مليٽري وارو ڪاتو اڊيوينٽَس کي ڏنو ويو جيڪو هڪ سپاهيءَ سان گڏ پنهنجي شعبي ۾ وڏو تجربو رکندو هو، ۽ شهري انتظام جا ڪاتا اوپيليَس مئڪرينَس کي سونپيا ويا جيڪو پنهنجي شغل ۽ ڏنڌي ۾ ڦڙتي ۽ تيزيءَ جي ڪري مشهور هو ۽ پنهنجي سٺي ڪردار سبب ترقي ڪري مٿاهين درجي تي پهتو هو. پر هن مٿان مهربانيءَ جو سڄو دارو مدار سندس بادشاهہ جي پَل ۾ بدلجندڙ طبيعت تي هو جيڪا "ڪڏهن تولو تہ ڪڏهن ماسو" هئي: ۽ سندس زندگي بہ رتيءَ ماتر شڪَ يا ڪنهن معمولي بدگمانيءَ جي ڪچي ڌاڳي ۾ لڙڪيل هئي. هڪ آفريڪي ماڻهو کي، جنهن کي ايندڙ وقت جي ٿيندڙ واقعن جي وڏي ڄاڻ هوندي هئي، سندس ڪيني ۽ جنون ڳڏجي هڪ خطرناڪ پيشنگوئيءَ بابت ڪيس مشورو ڏنو تہ مئڪرينَس ۽ سندس پٽ جي مقدر ۾ لکيل آهي تہ هو ڪڏهن بادشاهت تي حڪومت ڪندا. هيءَ خبر سڄي صوبي ۾ هر طرف پکڙجي وئي: ۽ جڏهن اُهو ماڻهو زنجيرن ۾ جڪڙجي روم پهتو تہ هو اجا تائين پنهنجي راءِ تي قائم هو ۽ شهر جي منهندار جي موجودگيءَ ۾ واضح ڪيائين تہ کيس پنهنجي پيشنگوئيءَ تي مڪمل اعتماد هو. مئجسٽريٽ، جنهن کي سخت هدايتون مليل هيون تہ ڪئراڪالا جي جانشينن بابت خبر پاڻ ٻڌائي، فورن آفريڪي شخص جي انڪشاف بابت شاهي محلات ۾ اطلاع ڏنو جيڪو ان وقت شام ۾ هوندو هو. پر، قومي پيغام رسائيندڙن جي جاکوڙ جي باوجود، مئڪرينَس جي هڪ دوست کي موقعو مليو جنهن کيس ايندڙ خطري کان آگاهہ ڪري ڇڏيو. بادشاهہ کي روم کان خطَ مليا: ۽ جيئن تہ هو ان وقت گهوڙا - گاڏين جي ڊوڙ ۾ مصروف هو تہ هن بغير کولڻ جي اُهي خطَ محافظن جي منهندار جي حوالي ڪيا ۽ کيس هدايتون ڏنائين تہ عام نوعيت جي معاملن وارا خط پلي دستوري طرح موڪلي ڇڏي باقي جيڪي وڌيڪ اهم هيا. اُنهن بابت کيس

رپورٽ ڏني. مئڪرينس پنهنجي بدقسمتيءَ بابت اڳي ئي باخبر ٿي چڪو هو. پر اهڙي بدنصيبيءَ جي مقدر کي روڪڻ جي ڪوشش ڪيائين. هن ڪجهه هيٺين آفيسرن ۾ بادشاهه خلاف ناراضگي ۽ نفرت جي باهه کي ڀڙڪائڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ مارٽِئلس (Martialis) جون خدمتون حاصل ڪيائين جنهن جي ڪاوڙ اڳ ۾ ئي چوٽ چڙهيل هئي جو تہ ڪيس سؤ سپاهين جي مُنهندار جي عهدي تي ترقي ڏيڻ کان انڪار ڪيو ويو هو. ڪئراڪالا جي مذهبي جذبي ڪيس مجبور ڪيو تہ هو ايڊيسا کان چنڊ جي مندر تائين عقيدت جو سفر ڪري ڪارهي (Carrhee) پهچي ۽ عقيدت جو نذرانو پيش ڪري. گهوڙي سوارن جو جٿو سائس گڏ ٿي هليو: پر رستي تي ڪنهن ضروري ڪم سان ٿوري دير رُڪيا ۽ سندس محافظ دستوري طرح بادشاهہ کان ٿورو پرَ پرو ٿي هليا: ۽ مارٽِئلِس، ديوٽي ڏيڻ جو فريب ڪندي بادشاهہ وٽ پهچي ويو ۽ بنادير پنهنجي خنجر سان مٿس حملو ڪري ڪيس ماري ڇڏيائين. بهادر حملي ڪندڙ کي بہ، بادشاهي محافظ جيڪو اسڪيٿيا جو تيرانداز هو فورن ماري ڇڏيو. اهڙيءَ طرح هڪ راڪاس جو خاتمو ٿي ويو جنهن جي زندگي جڻ انسانذات لاءِ ذلت جي علامت بنجي وئي هئي ۽ جنهن جي حڪومت رومين جي تاريخ جي صفحن تي بدناميءَ جو هڪ وڏو ۽ بدنما داغ هئي. [39] احسانمند سپاهين کان سندس برايون وسري ويون هيون. ڪين فقط سندس هڪ طرفي فراخ دلي ياد هئي ۽ سينيٽ کي مِنت ڪيائون تہ هو سندن مان مرتبي جو بہ نذرانو پيش ڪرڻ لاءِ تيار هئا تہ ان جي صدقي ۽ ڀيو مذهب جي طفيل ڪيس ديوتائن جو درجو ڏنو وڃي. هو جڏهن جيئرو هو تہ سڪندر اعظم (Alexander the Great) فقط هڪڙوئي اهڙو سورمو هو جنهن کي هي ديوتا (ڪئراڪالا) پنهنجي تعريف جي لائق سمجهندو هو. هن پنهنجي پاڻ کي سڪندر جو خطاب ۽ اعزاز عطا ڪري ڇڏيو. مئسيڊونيا جي محافظن جو هڪ جٿو ٺاهيائين. اُرسطو (Aristotle) جي پوئلڳن ۽ شاگردن کي تڪليفون پهچايائين ۽ ترڙائپ واري جوش جو اظهار ڪيائين جيڪو سندس نظرن ۾ اهڙو جذبو هو جنهن ۾ هن ڪا چڱائي يا عظمت ڏٺي هئي. اسان آسانيءَ سان سمجهي سگهون ٿا تہ نروا* جي جنگ ۽ پولنڊ جي فتح کان پوءِ، چارلس ٻارهين (Charles the Twelfth) (باوجود ان جي جو هن کي فلپ جي پٽ (يعني سڪندر اعظم) کان اجا وڌيڪ ڪارنامن ڪرڻ جي گهرج هئي) پلي فخر ڪري ها تہ هن بهادري ۽ سخا ۾ ٻين ناليوارن شخصيتن سان برابري ڪئي هئي: پرڪئراڪالا جي زندگيءَ جي ڪنهن هڪڙي ڪمَ ۾ بہ مئسيڊونيا جي سورمي سان ذري جيتري بہ مشابهت يا ڀيٽ ڪرڻ جو ڪٿي ڪو امڪان ئي نظر نٿي آيو سواءِ هڪڙي ڪم جي تہ هن پنهنجا توڙي پنهنجي پيءُ جا بيشمار دوستَ، بيگناهه مارائي ڇڏيا. [40]

سيورَس جي خاندان جي خاتمي کان پوءِ، رومي دنيا ٽن ڏينهَن تائين بغير ڪنهن والي وارثَ جي هئي. فوجين طرفان چُونڊ ڪرڻ (جو تہ پري پنڌ واري ۽ ڪمزور سينيٽ جي اختيارن کي ڪا اهميت ڪانہ هئي) هڪ ڏکيو مسئلو ظر ٿي آيو جو تہ سندن نظر ۾ ڪو بہ اُميدوار اهڙو نہ هو جيڪو مٿاهين درجي جي ڄمَ ۽ ذهانت جو دعويدار هجي ۽ سندن ڏيان جي لائق ۽ وڌڻ ونڻ جو اهل هجي. بادشاهي محافظن جي فيصلي واري ۽ تمام اهم قُوت سبب، مُنهندارن ي اُميدن ۾ سرهَائي آئي ۽ وزيرن بہ ڏک ڏوڙ شروع ڪري ڏني: اهڙيءَ طرح سيني پنهنجي پنهنجي نموني بادشاهي خت حاصل ڪرڻ لاءِ قانوني حقن جو سهارو وٺي اڳتي وڌڻ جي ڪوشش ڪئي. بهرحال ائڊوينٽس جيڪو پراڻو نهندار هو پر پنهنجي وڏي عمر، جسماني ڪمزوري، محدود شهرت ۽ پنهنجي گهٽ اهليت کان واقف هو. هِن

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

خطرناڪ اعزاز حاصل ڪرڻ ڪان پنهنجي دوست ۽ ساٿي مئڪرينس (Macrinus) جي حق ۾ دستبردار ٿيو جيڪو هڪ بيحد چالاڪ شخص هو ۽ جنهن جي چهري تي ڏک جي مسلسل ڍونگ رچائڻ، اُنهن شڪن کي صفا ڏور ڪري ڇڏيو ته هُو ڪنهن به طرح سان پنهنجي مالڪ جي موت جو ذميوار يا مددگار هو. [41] فوجين کي نه ته هن لاءِ محبت هئي ۽ نه وري سندس ڪردار کي هو سمجهي ٿي سگهيا. هنن چوڌطرف ڏٺو وائٺو ته منَ ڪو بادشاهت لاءِ مناسب اُميدوار ڪين نظر اچي وجي، نيٺ بي دلي ۽ مجبوريءَ مان سندس حق ۾ فيصلو ڏنائون چو ته هُن، ساڻن فراخ دليءَ ۽ مٺن گهڻين مهربانين ڪرڻ جا وڏا واعدا ڪيا هيا. بادشاهي مرتبي ماڻڻ ڪان ٿوروئي پوءِ هُن پنهنجي ڏهن سالن جي پُٽ ڊائڊيو مينيئنس (Diadumenianus) کي انٽونينس جهڙو شاهي ۽ شهرت وارو اعزاز عطا ڪيو. نوجوان جي خوبصورت تصوير، جنهن کي هڪ تقريب ۾ انعامن اڪرامن سان به نوازيو ويو هو، هڪ اُميد پيدا ٿي ته فوجين جو اعتماد مٿس وڌندو ۽ مئڪرينس جو شڪ گاڏڙ تخت شايد هن لاءِ محفوظ بنجي وڃي.

نئين بادشاهَ جي اختيارن کي خوشيءَ ۽ فراخ دليءَ سان سينيٽ ۽ صوبن طرفان منظوري ملي وئي. اُنهن جي خوشين ۽ سرهائن جي ڪا حدَ يا حساب ٿي ڪو نه هو چو ته اوچتوئي اوچتو اهڙي ظالم آمرَ ڪان ڪين نجات ملي هئي جنهن ڪان هو سخت نفرت ڪندا هئا ۽ هاڻي هنن لاءِ ڪئراڪالا جي جانشين جي ڪردار کي جاچڻ جوچڻ جي نه ته ضرورت هئي ۽ نه ان جي ڪا اهميت ٿي هئي. پر جيئن ٿي پهرين خوشي، حيرت ۽ جذبات جا اثرَ آهستي آهستي گهٽبا ويا ته هنن مئڪرينس جي اهليت ۽ ذهانت جي باري ۾ سنجيدگيءَ ۽ غور سان سوچڻ شروع ڪيو ۽ فوج ڪان به سندن تڪڙي ۽ اُبهرائيءَ واري فيصلي بابت پڇاڻو ڪرڻ شروع ڪرڻ ڇڏيو. هن وقت تائين اهو آئينَ جو بنيادي اصول رهيو هو ته بادشاهه کي هميشه سينيٽ منجهان چونڊيو وڃي ۽ بادشاهي اختيارَ جيڪي سينيٽ جي اداري کي حاصل نه هيا، اُهي ان جي ڪنهن به اعتماد واري ميمبر جي حوالي ڪيا ويندا هيا. پرمئڪرينس ته سينيٽر هيوئي ڪونه. [42] بادشاهي مُهندارن جي مٿاهين درجي تي پهچي وڃڻ ذريعي سندن نِيچ نسل ظاهر ٿي پوندو هو ۽ گهوڙن رکڻ ۽ پالڻ جو ادارو اڃا تائين ان وڏي رتبي جي قبضي ۾ هوندو هو جيڪو سينيٽ وارن جي قسمتن ۽ زندگين بابت هڪ طرفو اختيار ۽ طاقت رکندڙ هو. ڪاوڙ ۽ ناراضگيءَ جو چوڌول هر طرف کان ٻڌجڻ لڳو ته هڪ ماڻهو، جنهن جي اَڻ چٽي نسل سبب [43] ڪيس، ڪنهن به نمايان ڪارنامي يا قومي خدمت جو اعزاز حاصل نه هو ته انکي اها جرئت ڪيئن ٿي ته بادشاهي لقب اختيار ڪري، بجاءِ اِنجي جو اهو اعزاز ڪنهن ناليواري ۽ شهرت رکندڙ سينيٽر کي ملي ها جنهن جي ڄمَر ۽ رُتبي جو شان مانُ ان قابل هجي ها جو ڪيس بادشاهي مرتبي تي ويهارجي ها ته بيحد مناسب به لڳي ها. جيئن ٿي مئڪرينَس جي ڪردار کي ڪاوڙ ۽ تنقيد جي تيز نظرن سان جاچڻ شروع ڪيو ويو ته ان ۾ ڪيترين ئي برايون ۽ نقصَ ظاهر ٿي پيا. سندس وزيرن جي چُونڊ ڪرڻ تي به مٿس تنقيد ٿي ۽ ناراض ماڻهن پنهنجي دستوري بيباڪيءَ سان، بادشاهَ جي ڪاهلي، بزدلي ۽ زياده سختيءَ جي روين تي بيشمار الزام لڳايا. [44]

سندس اُبهري خواهش جي زور تي هو ايڏي ته اُتاهين چوٽيءَ تي چڙهي ويو هو جتي مضبوط ٿي بيهڻ به ڏکيو هو ته وري اُتان ڪِرڻ جي صورت ۾ تُرت تباهيءَ ڪان سواءِ ٻيو ڪو چارو به ڪونه هو. ڪورٽن جي ڪارروائين کي مُنهن ڏيڻ ۾ هن سِکيا حاصل ڪئي هئي ۽ شهري معاملن کي سلجهائڻ جو به ڪيس فن ايندو هو پر هو ماڻهن جي خطرناڪ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ وڏي ڇڙواڳ هجوم کان خوفزده هو ۽ پٺو ۾ بنهه ڏکي رهيو هو ڇو تہ هُن مٿن ڪنٽرول ڪرڻ جي ڪمان سنڀالي هئي: سندس فوجي مهارت کان ماڻهن کي نفرت هئي، ۽ هنجي ذاتي جرئت کي بہ شڪ جي نگاهہ سان ڏٺو پئي ويو. ان وچ ۾ هڪ افواهہ سُس پُس ذريعي گردش ڪندو ڪئمپ تائين پهچي ويو جنهن ۾ مرحوم بادشاهہ بابت هڪ موتمار سازش جي رازَ جو انڪشاف ڪيو ويو. جنهن ذريعي ڪمينگيءَ جي منافقت سان ڪيس قتل ڪرڻ جو راز پڌرو ٿي پيو ۽ ماڻهن جون ڌِڪارون ۽ نفرتون چوٽ چڙهي ويون. سپاهين کي پاڻ کان بيزار ڪرڻ ۾ ۽ لازمي تباهيءَ کي وڌيڪ تيز ڪرڻ ۾، سُڌارڪ جي ڪردار جي ڪوتاهي هئي ۽ سندس مقدر جو اهو منظر نامهوهو جنهن ۾ مئڪرينس کي مجبور ڪيو ويو تہ هو اهڙي واڳَ سنڀالي جيڪا اينڊڙ خطرن سان پريل هئي. ڪٿرا ڪالا بي انداز فضول خرچيءَ برٻادي ۽ افراتفريءَ جي پريل ريل پوئتي ڇڏي هئي، ۽ جيڪڏهن اهو بيڪار ۽ نالائق آمر پنهنجي گندي ڪردار جي يقيني نتيجن کي اندر جي آئيني مان ڏسي وٺي ها تہ هو شايد ڏکن ڏولاوَن ۽ بيشمار مصيبتن جي احساس ٿيڻ تي، پاڻ کي ان جو ذميوار سمجهي مطمئن ٿئي ها ۽ اِهو ئي ڪجهہ هو پنهنجن پوين لاءِ ورثي ۾ ڇڏي ويو.

ضروري سُڌارن جي نظام کي نيڪ ڪرڻ لاءِ، مئڪرينس هر قدم نهايت احتياط ۽ دورانديشيءَ سان کڻڻ جي ڪوشش ڪئي، جيڪو روم جي فوجين جي صحت ۽ توانائيءَ کي، آسان ۽ اَڻ محسوس ٿيندڙ طريقي سان واپس آڻڻ ۾ مددگار ثابت ٿئي ها. جيڪي فوجي اڳ ئي نوڪري ڪري رهيا هيا، تہ اُنهن کان ڪٿراڪالا طرفان ڏنل بي انداز سهولتون ۽ برداشت کان بہ مٿاهان پگهارَ هُن مجبور ٿي واپس ڪري ڇڏيا: البت نوَن رنگر وٽن کي مناسب معاوضا ۽ اعتدال واريون سهولتون ڪين آڇيون ويون جيڪي سيورَس جي حڪومت ۾ ڪين حاصل هيون ۽ اُهي اعتدال ۽ فرمانبرداريءَ واري واٽَ تي پوري نظم ۽ ضبط سان هلي پيا. [45] پر هڪ موتمار غلطي، هن فائديمند منصوبي جي صحتمند نتيجن کي ختم ڪري ڇڏيو. اوير ۾ جيڪا بي انداز فوج اڳئين بادشاهہ مقرر ڪئي هئي، مئڪرينس پاران هيڏي ساري فوج کي مختلف صوبن ۾ ورهائي موڪلڻ بدران، ان کي شام ۾ ئي سياري جي ٿڌ ۾، متحد ٿي رهڻ ڏنو ويو. هي اُهو وقت هو جڏهن هن بادشاهت جو منصب سنڀاليو هو. پنهنجين رهائش گاهن جي آرام ۽ آسائش ۾، فوجين پنهنجي طاقت ۽ تعداد جو جائزو ورتو. پنهنجون شڪايتون پهچايون ۽ پنهنجن دماغن ۾ هڪ ٻي انقلاب جي فائدن جي باري ۾ پنهنجا خيالَ دوڙائڻ لڳا. فوج ۾ جيڪي جُهونا جوڳي هيا، سي فائدي واري موقعي پرستي کان متاثر ٿيڻ بجاءِ، بادشاهہ جي پهريَن حُڪمن کان البت هوشيار ۽ وڌيڪ محتاط ٿي ويا هيا جن مان سندس اينڊڙ وقت جي ارادن جي خبر آسانيءَ سان، پئجي ٿي سگهي. رنگروٽن، مايوسي ۽ ناراضگيءَ مان، پنهنجي نوڪريءَ جي باري ۾ اظهار ڪيو جنهن جي محنت کي تہ وڌايو ويو هو پر معاوضن کي، هڪ هوَس رکندڙ ۽ جنگ کان بيخبر بادشاهہ، گهٽائي ڇڏيو هو. فوجين جو چوُبول بغير پٺو ۽ خطري جي هاڻي بغاوت واري غوغاءَ ۽ گوڙ شور ۾ تبديل ٿي ويو ۽ بي اطميناني ۽ ناراضگيءَ ننڍن وڏن بلوَن کي جنم ڏنو ۽ هاڻي فقط ڪٿان ڪنهن کي اُمارڙي اُڇلڻ جي شايد دير هئي جتان عام بغاوت جي باهہ کي پڙڪو ڏئي ٻرڻو هو. ان سوچَ ۾ منتظر دماغن کي هڪ مناسب موقعو ڪين خودبخود هٿ اچي ويو.

شهزادي جُوليا ياڳ ۽ بخت جي سيني لاهن چاڙهن جي تجربي مان گذري هئي. هڪ هيٺاهين درجي کان هوءَ مٿاهين مقام تي شايد انڪري پهتي هئي تہ وڏي مرتبي جي اوتري ئي وڏي ڪڙاڻ جو ذائقو چکي سگهي. هڪڙي پُٽ

جي موت ۽ ٻي جي قتل تي روئڻ سندس نصيب ۾ لکيل هو. ڪئراڪالا جي بيدرديءَ جي موت، توڙي جو سندس پرڪارن مان سندس عقلمنديءَ اِهو ڪيس اڳواٽ ٻڌايو هوندو جيڪو ساڻس ٿيو. هڪ ماءُ ۽ هڪ شهزاديءَ جي جذبن ۽ اُڌمن کي جاڳائي ڇڏيو هو. هڪ غاصب طرفان، سيورَس جي بيوَهه سان عزت پريٺي ۽ خوش خلقيءَ جي روّيي جي باوجود، هن پاڻ کي، محنت ۽ جدوجهد ذريعي، رعيت جي درجي تي پهچائي ڇڏيو ۽ ڪنهن تي پاڙڻ ۽ ٻاڏائڻ واري ذلت کان، هن ڇاتي واٽي مرڻ پسند ڪيو [46] ۽ هر ڳالهه کان هميشه لاءِ دست بردار ٿي وئي. سندس ڀيڻ جُوليا مِيسا کي گهرَ ۽ انٽئڪ ڇڏڻ جو حڪم ڏنو ويو. هوءَ پنهنجي ڪافي مال دولت سميت جيڪو ملس ويهَن سالن جي مهربانيءَ جو نتيجو هو ايميسا ۾ وڃي رهي، ساڻس گڏ ٻه ڌيئرون سيمياز ۽ ميميا ٻه گڏ هيون جيڪي ٻئي بيوهه هيون ۽ هر هڪ کي هڪ هڪ پٽ هو. سيمياز جي پُٽ بشسيئنَس کي پاڪ ۽ پوَتر ڪري سج ديوتا جي وڏي پادري وٽ وزارت ملڻ جو مان مليو ۽ ان پاڪ ڌنڌي کي اختيار ڪرڻ جي نتيجي ۾ خبرناهي دورانديشيءَ يا وسوسن سبب، اڳتي هلي شامي نوجوان کي مٿاهون بنائي روم جي بادشاهت تائين پهچائي ڇڏيو. ايميسا ۾ تمام گهڻا فوجي مقرر ڪيا ويا ۽ جيئن ته مئڪرينس جي سختيءَ واري نظم ۽ ضبط سبب مجبوريءَ مان سخت سياري جي سرديءَ ۾ ٻه ڪين ڪئمپ ۾ ٿي گذارڻو پئجي ويو هو، هاڻي هو پنهنجي ان غير معمولي تڪليفن ۽ ناجائز ظلمن جي بدلي وٺڻ لاءِ آماده ٿي پيا. جيڪي فوجي، ميڙن جي صورت ۾ سج ديوتا جي مندر ۾ گڏ ٿيا، اُنهن بيحد خوشي ۽ عقيدت مان نوجوان پادريءَ جي خوبصورت تصوير ۽ شانائتا ڪپڙا ڏٺا: هنن سُڃاتو يا فقط خيال ۾ آيَن ته اُنهن سڃاتو هو ته اِن پادريءَ جا مُهاندا بلڪل ڪئراڪالا جهڙا هيا، جنهن کي هاڻي هو احترام مان ياد ڪندا هيا. چالاڪ ميسا، سندن هڪ طرفي وڌندڙ مقبوليت کي محسوس ڪندي ۽ آسانيءَ سان پنهنجي پوٽي جي بخت جي حق ۾، پنهنجي ڌيءَ جي شهرت کي قربان ڪندي، سيني جوَ توجهه ڇڪرايو ته بشسيئنس، قتل ٿيل بادشاهه جو فطري ۽ اصلي پُٽ هيو. هن جي ڳُجهن قاصدن ۽ جاسوسن طرفان تمام گهڻي رقم ورهائڻ سبب، اعتراض ڪندڙن کي خاموش ڪيو ويو، نه رڳو ايترو پر جام دولت جي وَنڊَ، لاڳاپيل ماڻهن سان سندن ناتا ٻه جوڙي ڇڏيا ۽ هاڻي بشسيئنس ڪين رڳو مُهاندن ۾ نه پر نِج اصلي لڳي رهيو هو. نوجوان انٽونينَس ـ هُن هي خطاب اختيار ڪري، هڪ عزت واري نالي کي ٻه غليظ ڪري ڇڏيو هو) کي ايميسا جي فوجين طرفان بادشاهه جو اعزاز ڏنو ويو، موروثي حق سندس حوالي ڪيا ويا ۽ وڏي واڪي فوجين ۾ اعلان ڪرايو ويو ته هو هن نوجوان ۽ ڪشاده دل شهزادي جي جهنڊي هيٺان اچن ۽ انجي تابعداري ڪن ڇو ته هن پنهنجي پيءُ جي موت جي بدلي وٺڻ ۽ فوجين کي اذيت ۾ وجهڻ واري عمل خلاف سندن وقار کي بحال ڪرڻ جو عزم ڪيو هو. [47]

جڏهن ته عورتن ۽ کدڙن جي گڏيل سازش کي فوري طاقت، توانائي ۽ دورانديشيءَ سان نبيريو ۽ ٺيڪ ڪيو ويو، مئڪرينَس جيڪو جيڪڏهن پنهنجي پوري طاقت سان اڳتي وڌي ها ته پنهنجي دشمن، جيڪو اڃا معصوم ٻارهو، کي شڪست ڏيڻ ۽ ختم ڪرڻ ۾ ڪيس دير نه لڳي ها، پر هُو حفاظت ۽ خطري جي ٻن متضاد رُخن تي غور ڪندو رهيو ۽ فيصلي ڪرڻ ۾ ٻڌ - تَر ۾ رهيو ۽ ان ڪيفيت ۾ هو ڪيڏانهن ٻه نه وڌيو پر فقط انٽئڪ ۾ ٿي رهيو. ان وچ ۾ شام جي ڪئمپن ۽ فوجي ڇانوڻين ۾ جاڏي ڪاڏي بغاوت جي هڪ لهَر هلي پئي، فوجين پنهنجن ئي آفيسرن کي ماري ڇڏيو [48] ۽ پاڻ باغين سان ملي ويا ۽ فوجين جي پگهارن ۽ ٻين سهولتن جي بحاليءَ ۾ سُستي ڪرڻ

کي بہ مئڪرينَس جي حڪومتي نظام جي ڪمزوري سمجهيو ويو. آخرڪار هُن انٽنٽڪ مان ڪُوچ ڪيو تہ بادشاهت جي جوشيلي ۽ نوجوان دعويدار جي سامهون ٿي ڪيس للڪاري. سندس پنهنجين فوجين ۾ بہ ڪجهہ بي دلي، ڪاهلي ۽ ناراضگي جا آثار نظر آيا، پر جڏهن لڙائيءَ زور ورتو تہ [49] سندس بادشاهي محافظن زبردست نظم ضبط ۽ بهادريءَ جو مظاهرو ڪيو ۽ لڙائيءَ ۾ ڪين واضح برتري حاصل ٿي ۽ سندن جوش ۽ جذبو تعريف لائق هو. باغين جي صِفن ڪي ٽوڙيو ويو. ان وقت شام جي شهزادي جي ماءُ ۽ ڏاڏي ظاهر ٿيا، جيڪي مشرقي رسمن مطابق فوج سان گڏ هيا ۽ اوچتو هڪ ڍڪيل ٽانگي مان لٿا ۽ سپاهين جون همدرديون حاصل ڪندي سندن هاريل همتن کي بہ جاڳائڻ ۽ اُنهن کي توانائي ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي. ائنٽونينَس خود، جنهن پنهنجي زندگيءَ ۾ ڪڏهن مردانگيءَ جو مظاهرو نہ ڪيو هو، پنهنجي مقدر کي سنوارڻ جي ديڙهہ ۾ پاڻ کي هڪ جوڌو جوان سڏائڻ جي قابل ٿيو: گهوڙي تي سوار ٿيو ۽ پنهنجن فوجين جي وچ مان ڏوڪيندو، هٿ ۾ ترار کي گهمائيندو ۽ دشمنن جي وچ ۾ هليو ويو جڏهن تہ گئنيز نالي ڪدڙي، جنهن جو ڪم فقط عورتن جي سنڀال لهڻ ۽ ايشيا جون نازڪ ۽ نفيس عياشيون مهيا ڪرڻ هو. پنهنجي ڪمال جي جرئت ۽ صلاحيتن جا جوهر ڏيکاريا جو ان لاءِ چيو ويو تہ هن هڪ جنرل جي بهادريءَ جا ڪارناما ڏيکاريا هئا. جنگ اڃا جاري هئي ۽ ڪنهن جي حق يا نقصان ۾ نہ هئي پر ذري گهٽ برابر برابر هئي ۽ امڪان اهو تہ مئڪرينَس کي شايد لڙائيءَ ۾ سوڀ ملي ها جيڪڏهن هو پنهنجي ئي عزم ۽ حوصلي سان دوکو ڪندي، جنگ مان شرمساريءَ واري ڀاڄ ذريعي مُنهن پر نہ ڪري ها. سندس بزدليءَ شايد ڪيس ايتري اجازت ڏني تہ هو پنهنجي حياتيءَ جا چند ڏينهن وڌيڪ جيئرو رهي ۽ پنهنجي بدبختي ۽ بدنصيبيءَ تي، پنهنجي ئي گهُريل ۽ جائز ذِلت جي مُهَر هڻي ڇڏي. اهو ٻڌائڻ شايد ئي ضروري هجي تہ سندس پٽ ڊائيڊومنئينَس سان بہ مقدر ساڳي تعدي ڪئي. جيئن ئي بادشاهيِ محافظن کي يقين ٿي ويو تہ هو ان شهزادي لاءِ ٿي وڙهيا جيڪو ڪين بہ ڇڏي ويو ۽ لڙائيءَ جي ميدان مان بہ بزدل ٿي ڀڄي ويو تہ اُهي بنادير سوياري اڳيان هٿيار ڦٽي ڪري پيش پيا. رومي فوجون، جيڪي اڳ هڪ ٻئي جي خلاف ٿي وڙهيون، پاڻ ۾ گڏجي، هڪ ٻئي سان ڀاڪر پائي، ڏک ۽ خوشيءَ مان ڳوڙها ڳاڙي، ٻيهر پاڻ ۾ ملي ڪير ڪنڌ ٿي ۽ هڪ ٿي ويون ۽ سيپٽي ڪئراڪالا جي خيالي پٽ جي جهنڊي هيٺ متحد ٿي ويا ۽ اوير وارن وڏي خوشي ۽ سرهائيءَ مان ان بادشاهہ کي تسليم ڪيو جنهن جو اصل نسل ايشيا جو هو.

سينيٽ ڏانهن لکيل پنهنجن خطن ۾ مئڪرينَس نماٽائي مان ڪين ٻڌايو تہ شام ۾ هڪ دغا باز دعويدار جي ڪارروايون سبب ڪجهہ گڙٻڙ ۽ افراتفري جو ماحول پيدا ٿي ويو آهي ۽ فورن هڪ فيصلو ڏنو ويو جنهن ۾ باغي شخص ۽ سندس ڪٽنب کي قومي دشمن ظاهر ڪيو ويو: ۽ سندن گمراهہ پيروي ڪندڙن لاءِ معافيءَ جو اعلان ڪيو ويو پر شرط اهو هو تہ اُهي ان لائق هوندا ۽ پنهنجي ڊيوٽي ڏيڻ لاءِ بنادير واپس ٿيندا. ائنٽونينس جي فتح جي اعلان ٿيڻ کان پوءِ گذريل ويهن ڏينهن دوران (جو تہ انهيءَ مختصر عرصي ۾ ئي روم جي دنيا جي مقدر جو فيصلو ٿي چڪو هو) ڳاديءَ جو هنڌ توڙي صوبا ۽ خاص طرح اوير وارا علائقا، اُميدن ۽ خوف خطرن، گوڙ گهمسان وارين وِڳوڙي حالتن سان تباهہ حال هئا ۽ معصوم شهرين جي رت جي پالوٽ سان داغدار ٿي چڪا هُيا، جو تہ اُتي حالتون ايتري تہ ابتري واريون ٿي ويون هيون جو ڪنهن بہ مخالفَ جيڪڏهن شام ۾ پهچي پنهنجي طاقت جو مظاهرو ڪيو ٿي تہ اُهو روم

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي بادشاهت جو حاڪم بنجي ٿي ويو. ظاهري طرح سنا خطَ، جن ۾ نوجوان فاتحَ فرمانبردار سينيٽ کي پنهنجي فتح جو اعلان ڪندي لکيا هيا، اُنهن ۾ اخلاق ۽ شائستگيءَ جو ڀرپور مظاهرو ٿيل هو. انهن ۾ مارڪَس * ۽ آگسٽَس جا شاندار مثال بيان ڪيا ويا هيا ته هُو به اُنهن جي سونهري اصولن مطابق هلڻ جي ڪوشش ڪندو ۽ هن منافقي وارو پر مهذب طريقو اختيار ڪندي لکيو ته سندس ۽ آگسٽَس جي دوَر ۾ ڪيتري نه حيرت انگير هڪ جهڙائي هئي جو پوئين به پنهنجي جوانيءَ ۾ ٿي هڪ ڪامياب جنگ جوٽي پنهنجي پيءُ جي قتل جو بدلو ورتو هو. پنهنجي حڪومت جا ساڳيا طور طريقا اختيار ڪندي، جيڪي مارڪَس، آريليس انٽونينَس، انٽونينس جي پٽ ۽ سيورَس جي پوٽي اختيار ڪيا هيا، هن واضح طور بادشاهت تي پنهنجي موروثي دعويٰ جو اظهار ڪيو: پر مئجسٽريٽ يا سفارتي ايلچي جا اختيار، جيڪي سينيٽ کنهن به فيصلي ذريعي کيس اجا تائين نه سونپيا هيا، خود حاصل ڪرڻ جي دعويٰ ڪري هن روم جي وقار کي ڇيهو رسايو هو ۽ سندس خلاف هڪ بدگمانيءَ جو تاثر اُڀري پيو هو. آئين جي تقدس جي هي نئين ۽ ڪليل انحرافي شام جي نالائق درٻارين جي جهالت سبب وٽس پهتي هئي يا سندس فوجي سپاهين جي نفرت جو ڪارنامو هو جنهن ذريعي کيس گمراهه ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي هئي. [50]

جيئن ته نئين بادشاهه جو ڏيان فضول قسم جي تفريحن ڏانهن هليو ويو، هن ڪيترائي مهينا، شام ۽ اٽلي جي حالتن ڇاڻڻ جي عياشيءَ ۾ گنوائي ڇڏيا، فتح ڪان پوءِ پهرين سيارو نِڪوميڊيا ۾ گذاريائين ۽ گاديءَ جي هنڌ ۾ داخل ٿيڻ جي سندس سوپ واري جشن کي ايندڙ اونهاري تائين ملتويٰ ڪري ڇڏيائين. سندس آمد کان اڳ سندس هوبهو تصوير جيڪا سندس ٿي حڪم موجب سينيٽ هال ۾ فتح جي قربان گاهه مٿان سجائي وئي هئي، رومين تي، سندس مُهانبن ۽ اخلاق عادتن جو بيحد برو اثر ڇڏيو. کيس سونهري رنگ جي ريشمي پادري واري پوشاڪ پهريل هئي ۽ ان کي وڏي ويڪر ۾ پاتو ويو هو جيڪا فارس ۽ فونيشيا جي فيشن سان ملندڙ جلندڙ هئي: سندس مٿو هڪ وڏي پڳَ سان ڍڪيل هو جنهن تي ڏکهو ڦرُو ڇڏيل هو ۽ سندس قميص جي ڪيترن ئي ڪالرن ۽ هارن ۾ تمام مهانگا هيرا موتي جڙيل هيا. سندس اکين جو پنبٽيون ڪاريون ڪيل هيون ۽ سندس ڳِٽن کي ڳاڙهو ۽ اڇو رنگ لڳايو ويو هو. [51] سنجيده قسم جي سينيٽرن هڪ ڏکهو ٿڌو ساهه ڀريندي اِن حقيقت کي مڃيو ته پنهنجي ملڪ جي ماڻهن جي سخت آمريت ۽ ظلم جي تجربي مان گذرڻ ڪانپوءِ آخرڪار روم کي مشرقي آمريت جي نِسواني عياشيءَ هيٺ ذليل ڪيو ويو.

ايميسا ۾ سج جي پوڄا اِلاگابئلَس [52] جي نالي ۾ ڪئي ويندي هئي جيڪا هڪ گول ۽ چوٽياري پٿر هيٺان ٿيندي هئي جنهن بابت اهو آفاقي عقيدو هو ته اهو پٿر ان پاڪ جڳهه تي بهشت مٿان نازل ٿيو هو. انٽونينَس پنهنجي تخت تي ويهڻ جو ڪرشمو هن ديوتا سان ڳنڍي ٿو جنهن ۾ سندس طرفان ڪو نه ڪو سبب ضرور هوندو. وهمن وسوسون سان لاڳاپيل احسانمندي بجا آڻڻ سندس حڪومت جو نهايت ئي سنجيدو پيشو رهيو هو. دنيا جي سيني مذهبن مٿان ايميسا جي ديوتا جي عظمت سندس جذبن ۽ اجائي وڏائيءَ جو محبوب موضوع هيو: الاگابئلَس جو لقب (جو ته هن سمجهو ته مکيه پادري جي حيثيت ۾، اهو مقدس لقب اختيار ڪرڻ هن لاءِ بهتر هو جيڪو سندس پسنديده پڻ هيو) کيس سيني بادشاهي اعزازن کان وڌيڪ پيارو هو. روم جي گهٽين ۾ هڪ مانائتي جلوس ۾، سچي رستي تي سونَ جو ٻُورو هاريو ويو ۽ ڪاري پٿر کي قيمتي هيرن سان جڙي انکي هڪ وکٽوريا بگيءَ ۾ رکيو ويو جنهن کي

ڇهَن ڪيرَ جهڙن اَڇن گهوڙن تي هلايو ۽ سيئي گهوڙا سهڻي ۽ نازڪ نموني سان سنجيل هيا. نيڪ بادشاهه گهوڙن جي لغامن کي هٿ سان جهليو، ۽ سندس وزيرن هنجي مدد تي ڪئي، گهوڙن کي آهستگيءَ سان پنتي ڇڪيائين ته جيئن هو خدائي موجودگيءَ مان دائمي فيض حاصل ڪرڻ جي سعادت ماڻي سگهي. پئليٽائن جبل تي آڏايل هڪ شاندار مندر ۾ اِلاگابئلَس ديوتا جي قربانين کي وڏي ڌوم ڌام ۽ شانائتي نموني سان ملهايو ويو. عمدي قسم جا شرابَ ۽ بيحد ناياب جاندار ۽ تمام اَڻ لڀ مهڪارن جي خوشبو جا نمونا سندس قربان گاهه تي استعمال ڪيا ويا. قربان گاهه جي چوگرد، شام جي سهڻين ۽ الهڙ ڇوڪرين گڏجي بربرن جي موسيقي جي سازن تي شهواني ناچ پيش ٿي ڪيا، جڏهن ته رياست جا توڙي فوج جا تمام مکيه ماڻهو جن کي فونيشيا جا چوغا ۽ لباس پاتل هئا، بازاري قسم جي تقريب ۾ موجود هيا ۽ اُنهن جي چهرن منجهان مصنوعي جذبي ۽ ڳجهي ناراضگي جا واضح انديشا نظر اچي رهيا هيا.[53]

بادشاهه جي هڪ مٽي ڦريل ماڻهوءَ، هن مندر مان، جيڪو ماڻهن لاءِ عبادت جو هڪ عام مرڪز هو، هڪ بهشتي پليٽ * ۽ پالسَ جو بُت [54] ۽ ہيون. مقدس امانتون جيڪي نُوما (Numa) جي مذهب سان تعلق رکنديون هيون، اُنهن کي اُتان هٽائڻ جي ڪوشش ڪئي. گهٽ مانَ وارن ديوتائن جو جدا جدا رُتبن وارو هڪ هجوم، ايميسا ديوتا جي حضور حاضريون ڀريندو رهندو هو. پر هنجو گهر تيستائين مڪمل نه هو جيستائين هڪ وڏي مرتبي واري عورت سندس بستري جي زينت نٿي بڻجي. پهريون پالسَ کي چونڊيو ويو ته هو سندس ساٿ ڏئي، پر پوءِ اهو انديشو ڪيو ويو ته سندس جنگ جهيڙا، خوف خطرا متان شام جي ديوتا کي ڊيڄاري ڇڏين ته چنڊ، (Moon) جنهن کي آفريڪا جا ماڻهو اُسٽارٽ جي نالي پوڄيندا هئا، کي سِج (Sun) جي بستري جي ساٿ لاءِ نهايت ئي مناسب ۽ موزون سمجهيو ويو. سندس مورتي، جنهن ۾ شاديءَ واري حصي کي مندر جون عقيدتون ۽ نذرانا ڏنل آهن، کي وڏي عقيدت ۽ احترام، خوشين ۽ شادمانن سان ڪارٿيج کان روم آندو ويو ۽ جنهن ڏينهن تي هي رمزَ واري شادي ٿي، ان ڏينهن تي گاديءَ جي هنڌ توڙي سڄي بادشاهت ۾ هڪ عام جشن ملهايو ويو. [55]

هڪ عياش يا شهوَت پرست شخص به جيڪڏهن باشعور آهي ته اُهو فطري اعتدال جي رجحانن جي قانون ۽ قدرتي لاڙن جي عزت ٿو ڪري ۽ عقل ۽ فهم جي شُڪر گذاري ٿو ڪري، سماجي لاڳاپا وڌائي ٿو، پنهنجن رشتن ناتن کي مضبوط ٿو ڪري ۽ پنهنجي پسند ۽ خيالي دنيا کي به وڌندڙ سطح تي ٿو رکي. پر الاگابئلَس (آءٌ ان نالي جي بادشاهه بابت پيو ڳالهايان) جنهن کي سندس جواني، ملڪ ۽ بختَ بگاڙي ڇڏيو هو، پاڻ کي فقط بي لغام عياشين جي حوالي ڪري ڇڏيو هيائين ۽ مزن ماڻڻ جي دوران ئي کيس ڏوُ ۽ ڪاوڙ جو تاثر پاڻ کان ئي مليو. فن ۽ تخليق جون جذبات ڀڙڪائيندڙ قوتون سندس خدمت ۾ حاضر ڪيون ويون. بيشمار اِلبيليون عورتون، قِسمين قِسمين شراب ۽ طعام، چٽڻيون ۽ مُربا ۽ طرحين طرحين طبيعتون اچي گڏ ٿيون ته سندس طلب ۽ اشتها جيڪا ڪمزور ۽ ناتوان ٿي چڪي هئي، ان کي توانائي ۽ تازگي ملي سگهي. سندس مخصوص ڪرتبن لاءِ نوان اصطلاح ۽ نيون ايجادون گهڙجي ويون جن جي چاڻ فقط بادشاهه کي هئي جو ته انهن جي سرپرستي به سندس ئي ذمي هئي; [56] اهڙن ئي ڪارنامن لاءِ سندس حڪومت مشهور هئي جن جو بدناميءَ وارو ڊنڊورو نه رڳو سندس پر ايندڙ وقتن ۾ به گردش ڪندو رهيو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سونهن، نزاڪت ۽ پسند جي ڪميءَ جو پوراٽو بيقاعدگي واري فضول خرچيءَ ذريعي ڪيو ويو ۽ جڏهن الاگابئلس عوام جي خزاني کي مثالي فضول خرچي ۽ بيدرديءَ سان لٽي رهيو هو، تہ سندس آواز سان گڏ سندس خوشامدڙين ۽ چاپلوسن جون صدائون بہ ڪين ساراهڻ ۽ داد ڏيڻ ۾ گڏجي پيون تہ سندن سخا ۽ درياهہ دلي ايتري تہ بي مثال هئي جيڪا سندن اڳين جانشينن جي وهم گمان ۾ بہ نہ هئي. موسمن ۽ فضائن جي فطري سرشتي کي [57] ابتو ڪرڻ، رعيت جي جذبن ۽ اُنهن جي عقيدن سان کيڏڻ، شرافت، شائستگي ۽ فطرت جي هر قانون کي ناڪام بنائڻ جي ڪوشش ڪرڻ، سندس طبيعت کي تفريح پهچائڻ جي گهٽِ اِسمن منجهان ڪجهہ هئا. سُريتن جي هڪ ڌڻ، جلدي جلدي زالون پرڻجڻ جو لڳاتار سلسلو جنهن ۾ هڪ ننڍي ۽ ڪنواري ڇوڪري بہ هئي جنهن کي سندس مقدس پناهہ گاهہ مان [58] زبردستي اغوا ڪري سندس عصمت تي ٽِڪو لڳايو ويو هو، پوءِ بہ جڻ اهي سڀيئي سلسلا سندس نامرديءَ جي خواهشن * جو پوراٽو ڪرڻ لاءِ ناڪافي هئا. روم جي دنيا جي مالڪ هاڻي عورتاڻي فيشن ۽ رَوِين کي اختيار ڪرڻ شروع ڪيو، يعني عورتاڻا ڪپڙا ۽ ڊريسون پائڻ شروع ڪيائين، شاهي لَٺڻ يا لٺ جي بجاءِ عورتاڻي پشم جي ڏانبي هٿ ۾ ڪٺڻ پسند ڪيائين، نہ رڳو ايترو ۾ اهڙين زنائين شين کي سچي بادشاهت ۾ ورهائي، وڏن اميرن ۽ مرتبي وارن ماڻهن جي بيعزتي ڪيائين، پر ڪجهہ تحفا پنهنجن عاشقن کي بہ ڏياري موڪليائين، جن مان هڪڙي کي، ماڻهن جي ميڙ جي سامهون، بادشاهہ جي، يا جيئن هُن پاڻ پنهنجي لاءِ ظاهر ڪيو بادشاهہ زاديءَ جي مڙس جا اعزاز ۽ اختيار ڪيس ڏنا ويا. [59]

ان ڳالهہ جو امڪان ٿي سگهي ٿو تہ الاگابئلس جي براين ۽ حماقتن کي تصوراتي نموني چمڪايو ويو آهي ۽ تعصب مان اُنهن کي اونداهو ڪيو ويو آهي. [60] پر جيڪڏهن اسان رڳو عوامي مشاهدن کي بيان ڪريون جيڪي روم جي ماڻهن جي موجودگيءَ ۾ عام منظر تي آيا ۽ جن کي ان وقت جي مشهور مؤرخن بيان ڪيو آهي، تہ ان مطابق، اهڙن واقعن سندن نِيچائي ۽ ڪمينگيءَ کي ايترو تہ واڌڪو ڪيو آهي جيڪو بيان جي دائري ۾ نٿو اچي سگهي ۽ جنهن جي ذلتَ، تاريخ جي هر دؤر ۽ هر ملڪ کان اڳتي وڌي وئي آهي، اوير جي حاڪم جي سلسلي ۾ اهڙي اجازت انڪري غير اهم آهي تہ اُها صورتحال ڪندائتي ۽ تجسُس وارين نظرن کان اوجهل آهي، ۽ حرم سراءِ جون ديوارون ايتريون تہ وڏيون آهن جو اُتي ڪوبہ پهچي نٿو سگهي. وقار ۽ بهادريءَ جي جذبن خوشيءَ واري نفاست ۽ سُونهن کي عام ڪيو آهي ۽ عوام جي خيالن ۽ نظرين لاءِ احترام کي جديد يورپ جي ڪورٽن ۾ بہ متعارف ڪرايو آهي: پر روم جي انتهائي بگڙيل ۽ دولتمند معتبرن پنهنجين براين ۽ بچڙاين جي لطف وڏائڻ ۽ پاڻ کي خوش ڪرڻ لاءِ هين قومن ۽ رَوِين مان بہ جيڪو ڪجهہ ڪين مليو تہ اُهو سڀ ڪجهہ پاڻ وٽ مهيا ڪري ڇڏيو آهي. هر سزا کان محفوظ، هين جي نفرتن کان بيپرواهہ، اُهي بغير ڪنهن روڪ ٽوڪ جي، سانت ۽ نِيچائيءَ سان پنهنجن غلامن ۽ مفت خورن سان رهيا. پنهنجي طرفان بادشاهہ بہ، رعيت جي سيني ماڻهن سان ساڳيو نفرت وارو ورتاءُ ڪندي ۽ بغير ڪنهن ضابطي جي پرواهہ ڪندي پنهنجين عياشين ۽ شهواني شغلن ۾ مست مگن رهيو.

انسانذات جا انتهائي بيڪار ۽ نالائق ماڻهو بہ هين ماڻهن کي، اُنهن ساڳين براين ۽ عيبن تي نِندڻ کان نٿا ڊڄن جيڪي اُنهن جي پنهنجي ذات ۾ جهجهي انداز ۾ ملن ٿا: ۽ آسانيءَ سان ڪو عمر، ڪردار يا مرتبي جو فرق ڳولي ڪڍن ٿا تہ جيئن پنهنجي ڳالهہ کي ميرائي سگهن. شهواني ڪمن ۾ مبتلا سپاهين، جن ڪٺراڪالا جي بدڪار

پٽ کي تخت تي ويهاريو. پنهنجي خباثتِ واري انتخاب ڪرڻ تي بيحد شرمسار ٿيا ۽ پوءِ خود ئي ان راڪاس شخص کان ڪاوڙ ۾ پاسيرا ٿي ويا ۽ خوشيءَ مان ميميا جي بااخلاق پٽ سڪندر (Alexander) کي مٿي ڪرڻ جو سوچيائون جيڪو سندس سوٽ هو. مِيسا جيڪا وڏي مڪار ۽ چالاڪ هئي، اِهو سمجهندي ته سندس پوٽو الاگابئلس پنهنجين ئي براين سان آخرڪار پاڻ کي تباهه ڪندو، پنهنجي خاندان جي ٻي فرد لاءِ پنهنجي يقيني مدد جو انتظام ڪيو هو. مناسب موقعو هٿ ڪري، پاڻ اربڻ ۽ اشتياق واري جذبي سان، هن نوجوان بادشاهه کي قائل ڪيو هو ته هو سڪندر کي پنهنجو ڪري اختيار ڪري ۽ ڪيس سيزر جي لقب سان نوازي ته جيئن سندس خدائي عشق ۽ لاڳاپا زميني معاملن سبب متاثر نه ٿين. ٻي نمبر جي رتبي تي پهچڻ ڪانپوءِ، وڻندڙ طبيعت واري شهزادي سان ماڻهن جي محبت ٿي وئي، ان ڳالهه آمرَ جي حسد ۽ ساڙ کي اُڀاريو. جنهن ان مقابلي واري فضا جو خاتمو آڻڻ جو سوچيو ته هُو يا ته هُن جي عادتن کي اهڙو بگاڙي جو ماڻهو ڪانئس نفرت ڪرڻ لڳن، يا وري پنهنجي مخالف جي زندگي جوئي خاتمو آڻي ڇڏي. سندس چالون ناڪام ٿيون، سندس سازشون، سندس ئي بڪواس ڪرڻ جي حماقت سبب مسلسل ماڻهن تائين کُلنديون ۽ پهچنديون رهيون، جن کي اُنهن نيڪ ڪردار ۽ وفادار نوڪرن بلڪل بي اثر بنائي ڇڏيو جن کي ميميا سندس پُٽ جو هٿ سنڀال ۽ نگراني ڪرڻ لاءِ سوُنپيو هو. جنهن اوچتي خيال جي اوپر سبب، الاگابئلس هاڻي اُهو ڪجهه زور ۽ زبردستيءَ سان ڪرڻ جو پڪو پَهُ ڪيو جيڪو هو هن وقت تائين دوکي سان حاصل نه ڪري سگهيو هو ۽ هڪ آمرانه فيصلي جي ذريعي پنهنجي سوٽ کي بيعزتوڪندي، ڪانئس سيزر جو عهدو ۽ اعزاز واپس وٺي ڇڏيائين. سينيٽ، ان خبر پهچڻ تي خاموش رهي پر جڏهن اهو پيغام فوجي ڪئمپ ۾ پهتو ته فوجين کي سخت ڪاوڙ آئي. شاهي محافظن قَسم کنيو ته هو سڪندر جي حفاظت ڪندا ۽ تخت جي بيحرمتيءَ جو بدلو وٺندا. ڪنبندڙ الاگابئلَس جا ڳوڙها ۽ واعدا، جنهن هاڻي ڪين منٿون ٿي ڪيون ته فقط سندس جان بخشي ڪن ۽ ڪيس سندس معشوق هيروڪلس جي هٿن ۾ ڇڏي ڏين؛ ان تي سندن ناراضگيءَ جي حدَ نه رهي ۽ اُنهن پاڻ کي ان ڳالهه تي راضي ڪيو ته پنهنجن مُنهندارن جو توجه ڇڪرايائون ته هڪ ته سڪندر جي حفاظت جو خيال ڪن پيو بادشاهه جي نيچ ڪردار تي ڌيان ڏين. [61]

اهو ناممڪن هو ته اهو سرچاءُ گهٽو وقت هلي سگهي يا وري الاگابئلَس ڪيتري به ڪمينگيءَ جي هيٺاهين سطح تي به هليو وڃي ته به هو بيعزتيءَ سان ٻين تي ڀاڙيندڙ ٿي ڪيترو وقت بادشاهت ڪي هلائي سگهندو. هن فورن هڪ خطرناڪ تجربي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي ته فوجين جي مزاج جو اندازو لڳائي. سڪندر جي موت جو افواهه اُٿي پيو ۽ نتيجي ۾ سيني کي لازمي قتل جو شڪ ٿيو ۽ سندن اڳيئي دڪيل جذبن کي پيڙ جيان پڙڪائي ڇڏيو. ۽ ڪئمپ ۾ آيل طرفان کي ماڻهن ۾ مقبول نوجوان جو اختيار ئي ماٺارو ڪري ٿي سگهيو. سندس سوٽ جي نشين تعريف لائق قدم تي هو سندس وڌيڪ ويجها ٿيا ۽ اوتري ئي سندن نفرت بادشاهه لاءِ وڌي وئي، جنهن هن بلوي ۾ شامل ڪجهه ماڻهن کي سزا جو حڪم ڏنو. بغير موقعي وارو سندس سخت روّيو، خود سندن ڇمڇن، سندس ماءُ ۽ سندس پنهنجي لاءِ موتمار ثابت ٿيو. الاگابئلس کي ناراض محافظن قتل ڪري ڇڏيو. سندس خراب ٿيل لاش کي شهر جي گهٽين ۾ گهليو ۽ بعد ۾ ٽائبر ۾ اڇلايو ويو. سندس ياد کي دائمي ذلت جي داغَ سان تعبير ڪيو ويو ۽ ان اِنصاف واري فيصلي کي ساراهيندي بعد واري نسل به ان جي منظوري ڏئي ڇڏي. [62]

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

الاگابئلَس جي ڪمري ۾ سڪندر کي مثاهون بنائي، بادشاهي محافظن تخت تي ويهاريو. سيورَس جي خاندان سان، جنهن جو نالو هن اختيار ڪيو سندس تعلق ساڳيو ٿي هو جيڪو سندس اڳئين جانشين جو هو. خطري جي گهڙيءَ ۾ سندس اخلاق اڳي ئي ڪيس رومين ۾ مقبول بنائي ڇڏيو هو ۽ سينيٽ جي فراخ دليءَ واري خواهش مطابق ساڳي ئي ڏينهن تي سيپيئي اعزاز ۽ لقب ڪيس سؤنپي ڇڏيائون جن ذريعي بادشاهي وقار اچا وڌيڪ بُلند ۽ ماناتتو نظر اچي.[63] پر جيئن ته سڪندر هڪ شاناتو مانيٿو ۽ ديوتي جو پابند ۽ اجا فقط سترَهن سالن جو هو حڪومت جون واڳون ٻن عورتن يعني سندس ماءُ ميميا ۽، سندس ڏاڏي ميسا جي هٿن ۾ هيون. پوئينءَ جي موت ڪانپوءِ، جيڪا سڪندر جي تخت نشينيءَ ڪان پوءِ ٿوروئي وقت جيئري رهي، ميميا پوءِ اڪيلي سر بادشاهت جي توڙي پنهنجي پٽ جي نائب حاڪم رهي.

هر ملڪ ۾ ۽ هر دؤر ۾، مرد ۽ عورت ۾ جيڪو وڌيڪ سياڻو يا ائين ڪٿي چئجي ته وڌيڪ طاقتور هوندو ته رياست جي اختيارن تي اُهو قبضو ڪري وٺندو آهي ۽ ٻي ڪي گهرُو ۽ خانداني معاملن جي سنڀالَ ۽ خوشيون ميسر ٿينديون آهن. موروثي بادشاهتن ۾ ۽ خاص طرح جديد يورپ ۾، جرئت واري بهادري ۽ وراثت جي قانون اسان کي ان قابل بنايو آهي ته هڪ تمام نمايان مثال قائم ڪريون. ۽ عورت کي گهٽو ڪري ڪنهن به وڏي بادشاهت جي پريور حاڪم تسليم ڪيو ويندو آهي، جنهن ۾ ڪيس ان لائق نه سمجهيو ويندو آهي ته هوءَ شهري توڙي فوجي نوڪرين ڏيڻ يا پرتي ڪرڻ جو اختيار رکي. پر جيئن ته روم جي بادشاهن کي ساڳي وقت تي جمهوريہ جو جنرل ۽ مئجسٽريٽ جو درجو بہ هوندو هو، پر سندن زالن يا مائرن جي، توڙي ڪٿي ڪين آگسٽا جو خطاب بہ ڏنو ويندو هو، ذاتي خطابن کي حڪومتي معاملن سان هرگز نہ ملايو ويندو هو ۽ هڪ عورت جي حڪومت، روم جي اوائلي ماڻهن کي هڪ اهڙو عجيب وغريب واقعو نظر اچي ها جنهن جو ڪنارو بہ ادا نہ ٿي سگهي ها ۽ پوءِ محسوس ائين ٿئي ها تہ اُنهن پيار ڪان سواءِ يا وري نفاست، محبت ۽ عزت جي جذبن ڪان بغير شاديون ڪيون هيون.[64] مغرور اگريپانا، * بادشاهت جا اعزازَ پنهنجي پُٽ جي حوالي ڪري هن سان گڏجي حڪومت هلائڻ ٿي چاهي، پر سندس جنوني خواهش کي، جنهن ڪان رعيت جي هر ماڻهو نفرت جو اظهار ڪيو هو جو تہ ڪين روم جي وقار کي برقرار رکڻ جو وڌيڪ اونوهو سينيڪا ۽ برهسَ[65] انکي چالاڪي ۽ ارادي جي مضبوطيءَ سان ناڪام بنائي ڇڏيو هو. بعد وارن شهزادن جي حڪمت عملي يا عدم توجهي، سندن رعيت جي جذبن ۽ عقيدن کي زخمي ڪرڻ ڪان پاڻ کي پري رکيو ۽ اهو بدناميءَ وارو اعزاز ڇڻ بداخلاق الاگابئلس لاءِ وقف ٿيل هو جو هن پنهنجي ماءُ سومياز جي نالي ۾ سينيٽ جي عزت کي خاڪ ۾ ملائي ڇڏيو، سندس عهدو ايلچين جي برابر هوندو هو ۽ هڪ باقاعدي ميمبر هجڻ جي ناتي قانون ساز اسيمبلي جي فيصلن ۾ راءِ ڏيڻ جا حق بہ ڪيس حاصل هيا. سندس دورانديش ڀيڻ ميميا فضول ۽ نفرت جهڙن اجاين فائدن وٺڻ ڪان انڪار ڪيو ۽ هڪ مضبوط قانون پاس ڪيو ويو. جنهن جي عمل ۾ اچڻ ڪانپوءِ عورتن کي هميشہ واسطي سينيٽ ڪان ٻاهر رکيو ويو ۽ هن اُنهن ديوتائن ڏي وڌيڪ ڏيان ڏنو جيڪي نحوست جي دائري ۾ ٿي آيا جن ۾ اُنهن جو وڏو ديوتا بہ شامل هو ۽ هن نياڳ جي دائري جي پيچڪڙي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي تہ جيئن ديوتائن کي تڪليفن ڪان آجو ڪري سگهي.[66] اختيارن جي نمائش جي بجاءِ اُنهن جو صحيح استعمال، ميميا جو مردانگيءَ وارو عزم هو. هن هڪ مڪمل ۽ پائدار بادشاهت جو مضبوط تصور پنهنجي پُٽ جي ذهن ۾ وجهي ڇڏيو هو ۽ پنهنجي پُٽ سان سندس ايترو تہ پيار هو جو

سندس ڪنهن بہ مخالف کي برداشت ڪرڻ لاءِ تيار نہ هئي. سندس صلاحَ سان سڪندر هڪ وڏي امير جي ڌيءَ سان شادي ڪئي، پر سندس سهُري لاءِ عزت ۽ شهزاديءَ لاءِ پيار، ميميا جي نفاست ۽ سندس اُميدن سان مطابقت رکندڙ نہ نڪتو. اميرَ کي غداري جي الزام ۾ موت جي سزا ڏني وئي ۽ سڪندر جي زال کي محل مان بيعزتو ڪري تڙيو ويو ۽ مُلڪ نيڪالي ڏئي کيس آفريڪا اُماڻيو ويو.[67]

حسد ۽ ظلم جي هن مثالَ ۽ ڪجهہ لالچ ۽ حرص جي ٻين واقعن جن جا ميميا مٿان الزام آهن، ان جي باوجود بہ سندن انتظام هلائڻ جو عمومي طريقو سندس پٽ توڙي بادشاهت جي فائدي لاءِ هو. سينيٽ جي رضامنديءَ سان هن سورهَن بيحد عقلمند ۽ باڪردار سينيٽرن جي چُونڊَ ڪئي تہ رياست جي لاءِ اُهي دائمي صلاحڪار جو ڪم ڪن، جن آڏو عوام جي بهبود ۽ بهتريءَ جي موجوده مسئلن توڙي اسڪيمن تي بحث مباحثو بہ ٿيندو هو تہ ٻيون چڱائيءَ جون ڳالهيون بہ طئي ڪيون وينديون هيون. وڏي شهرت رکندڙ اُلپين، جيڪو، روم جي قانون بابت ڄاڻ ۽ مهارت رکڻ سبب، سدائين عزت جي نظرن سان ڏٺو ويندو هو ۽ سندن وڏو بہ هو تہ اهڙن اميرن جي گڏيل دوراندیشيءَ واري حڪمت عملي، حڪومت جي قاعدي قانون جي راڄَ ۽ ساکَ کي ٻيهر بحال ڪري ڇڏيو. جيئن ئي اُنهن شهر کي ڌارين وهمن وسوسن ۽ عياشين کان صاف ڪيو ۽ اِلاگابِلس جي آمريت جي بچيل آثارن کان بہ شهر کي پاڪ ڪيو تہ هاڻي اُنهن هر ڪاتي ۽ هر محڪمي مان سندس طرفان رکيل نالائق انسانن کي ٻاهر ڪڍڻ جو ڪم شروع ڪري ڇڏيو ۽ اُنهن جي جڳهہ تي اهليت رکندڙ ۽ سٺي ڪردار وارن ماڻهن کي ڀرتي ڪيو ويو. علم سان عشق ۽ انصاف سان محبت کي شهري عهدن لاءِ بيحد اثرائتي سفارش سمجهي ان کي مڃيو ويو، جڏهن تہ بهادريءَ جي وصفن ۽ نظم ۽ ضبط سان چاهت کي فوج جي ملازمت لاءِ بهترين لياقت ۽ اهليت سمجهيو ويو.[68]

پر جيڪو ميميا ۽ سندس صلاحڪارن وڏي پر وڏو خيال ۽ احتياط رکيو تہ اُهو هو بادشاهہ جي ڪردار کي صحيح رُخَ ۾ هلائڻ جو، جنهن جي ذاتي اخلاق عادتن تي روم جي دنيا جي خوشين ۽ ڏکن، توڙي بهتري يا بربادیءَ جو سڄو دارومدار هو. سندس طبيعت جي زمينَ ايتري تہ سٺي ۽ موافق هئي جو ان جڻ دعوت ٿي ڏني تہ جيڪو بہ اُن ۾ پوکبو تہ اُهو فصل ڏاڍو سٺو ٿيندو* سندس عقلمند ذهن سڪندر کي سٺي ڪردارَ، علم جي آسائش ۽ محنت جي ضرورت ۽ عظمت جو يقين ڏياريو. سندس مزاج جي نرمي ۽ طبيعت جي اعتدال پسنديءَ کيس جذبات ۽ اُمنگن جي حملن ۽ براين جي ڪشش کان محفوظ رکيو. ماءُ جي لاءِ سندس لرزو نہ ڪائيندڙ احترام ۽ اُلپين جي لاءِ عزت، سندس ناتجربيڪاريءَ جي جوانيءَ جي باوجود، منجهس خوشامد ۽ چاپلوسيءَ جي زهر اوتجڻ کان بہ کيس بچائي ڇڏيو.

زندگي جي روزمرهہ جي ڪاروبار ۽ مصروفيتن ۾ بہ بادشاهہ، ڏاڍي خوش ڪندڙ ۽ اطمينان بخش تصوير[69] سان چٽو ٿي سامهون اچي ٿو: ۽ جيڪڏهن مختلف ۽ متضاد عادتن جي اثر انداز ٿيڻ جو انديشو بہ هجي تڏهن بہ سندس ڪردار، جديد شهزادن طرفان ڪاپي ڪرڻ جهڙو هو. سڪندر صبح جو سوير اٿندو هو، اٿڻ کان پوءِ سندس پهريون ساعتون هنجي ذاتي عقيدت جي نذراني پيش ڪرڻ جي لاءِ وقف هونديون هيون: ۽ سندس گهر ۾ جيڪا ننڍي گرجا هئي، ان ۾ بيشمار بُت سندس پسنديده ۽ اُنهن سورمن جا هوندا هيا جن انساني زندگي کي وڌيڪ بهتر ۽ سڦلي بنائڻ لاءِ پنهنجين ڀرپور ڪوشش ۾ ڪاميابي حاصل ڪئي هئي ۽ اهڙيءَ طرح سندن پويان ايندڙ نسلن وٽ عزت،

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آبرو ۽ مانُ ماٺيو هو. پر جيئن تہ هن انسانذات جي خدمت ڪرڻ کي ٿي "ديوتائين وٽ قبول ٿيندڙ عبادت" ڪوٺيو هو، تہ هو پنهنجي صبح وارو گهڻو وقت ڪائونسل کي ڏيندو هو جتي هو ماڻهن جا معاملا ۽ مسئلا وڏي غور سان ٻڌندو هو، اُنهن جا سبب پڇندو هو ۽ وڏي سڪون ۽ کُلئي ذهن سان جيڪو سندس ننڍي عمر جي مقابلي ۾ وڏيڪ تجربيڪار ۽ پختو ٿي نظر آيو، ويهي فيصلا ڪندو هو ۽ اُلجهيل معاملن کي ويهي نبيريندو هو. روزمرهہ جي ڪمن ۽ مسئلن کان جڏهن سندس دماغ ٿڪجي پوندو هو تہ پوءِ هو ادب ڏانهن رجوع ٿي ويندو هو ۽ روزانو پنهنجي مصروفيتن مان وقت ڪڍي پسنديده شاعري کان محظوظ ٿيندو هو. تاريخ جو مطالعو ڪندو هو ۽ فلسفي جا ڪتاب پڻ غور سان پڙهندو هو. ورجل، هورٿس، افلاطون ۽ سِسيرو جي رعيتي راڄ جا ڪتاب سندس مطالعي هيٺ رهندا هئا ۽ سندس سوچ جي محوَر کي وسيع ڪرڻ ۾ مددگار ۽ انسان جي عظمت کي سمجهڻ ۽ حڪومت کي بهتر هلائڻ ۾ هن لاءِ فائديمند ثابت ٿيندا هئا. سندس جسماني ورزشن هنجي دماغ کي بہ تازگي بخشي، ۽ سڪندر جيڪو قدَ جو ڊگهو، ڦڙتيلو ۽ سگهارو هو، ڪسرتن ۽ ورزشن جي فن ۾ بہ پنهنجن هڪ جيڏن ۽ ساڳي عمر جي ماڻهن کان گوءِ کٽي ويندو هو. روزانو وِهنجي سِهنجي تازو توانو ٿي ويهندو هو ۽ رات جو هلڪي ماني کائيندو هو. وري ٻي صبح جو نئين عزم ۽ حوصلي سان معمول جي ڪاروبار کي شروع ڪندو هو ۽ رات جي مانيءَ تائين جيڪا رومين جو خاص ڪاڌو هوندو هو. ان کان فارغ ٿيڻ کان پوءِ سندس سيڪريٽري وٽس پهچي ويندو هو. جنهن سان ويهي هو ڪيترائي خط پڙهندو هو ۽ اُنهن جا جواب ڏيندو هو: ڪيترين ئي درخواستون ۽ اپيلون، دنيا جي وڏي ۾ وڏي حصي جي مالڪ وٽ غور ڪرڻ ۽ فيصلي لاءِ پهچنديون هيون. سندس ٽيبل سادگيءَ سان سجايل هوندي هئي ۽ جڏهن بہ سندس ذهن تي ڪمن ڪارن جو گهٽ وزن هوندو هو ۽ ڪيس سوچڻ جو آزادانہ موقعو ملندو هو تہ پوءِ ان سادي مانيءَ تي پنهنجن ٿورڙن دوستن، جيڪي پڻ علم ۽ اخلاق جا صاحب هوندا هئا، کي گهرائي وٺندو هو. اُنهن ۾ اُليپن بهرحال ضرور هوندو هو. سندن گفتگو خوشگوار ۽ ماناتي هوندي هئي ۽ ان وچ ۾ جيڪي ٿورا وقفا ايندا هئا تہ اُنهن ۾ وري تڏهن لُطف ۽ تازگي ايندي هئي جڏهن ڪو ان وقفي ۾ پسند جو شعر پڙهي وٺندو هو. ۽ ڪڏهن ڪڏهن ناچ، ڪل پوڳ ۽ ترار بازي جي ڪرتبن جو بہ وارو ايندو هو جن کي وري وڏا مالدار ۽ شاهوڪار رومي [70] رات جي مانيءَ جي وقت پاڻ وٽ گهرائيندا هيا. سڪندر جو لباس صاف ۽ سادگي وارو هوندو هو. سندس طبيعت دوستاڻي ۽ جڳ وڻندڙ هئي: ڪجهہ وقت لاءِ سندس محلات رعيت جي سيني ماڻهن لاءِ کُلندو هو پر هوڪي ڏيندڙ جو آواز يونان جي "اِليوسينين راز" (Eleusinian mysteries) وانگر منجهائيندڙ هوندو هو جيڪو هِن قسم جي دڙڪي سان ماڻهن کي زور سان ڊيڄارو ڏيندو هو: " ڪو بہ هنن مقدس ديوارن اندر تيستائين نہ گهڙي، جيستائين پاڪ ۽ معصوم ذهن جي سڃاڻپ وٽس ناهي. [71] "

زندگي جو اهڙو ۽ هڪ جهڙو رَويو جنهن ۾ ڪنهن بہ حماقت يا برائيءَ جي ننڍي جڳهہ بہ قطعي ۽ ڪٿي بہ ڪانہ هئي، سڪندر جي ڏاهپ ۽ انصاف واري حڪومت جو بهترين ثبوت آهي ۽ جنهن ۾ لئمپرائيڊيس طرفان گڏڪيل فضول تفصيلن ۽ اجاين ڳالهين جي ڪابہ گنجائش نہ آهي. ڪمودس جي تخت تي ويهڻ کان وٺي، رومي دنيا چاليهن سالن دوران چئن آمرن ۽ ظالمن جون لڳاتار ۽ قِسمين قِسمين برايون ڏٺيون ۽ آزمايون. الاگابئلس جي موت کان، تيرهنَ سالن تائين سانت ۽ سڪون جو ڀاڱ وارو دؤر رهيو. صوبن تي جيڪي ٽئڪسَ ڪئراڪالا ۽ سندس مصنوعي

پٽ مڙهيا هُيا. اُنهن کان کين نجات ملي ۽ هاڻي هو مئجسٽريٽن جي اَمن ۽ خوشحاليءَ جي انتظام هيٺ سُکَ جو ساهه کڻي رهيا هيا ڇو تہ کين احساس هو تہ جيستائين بادشاهه سلامت کان رعايتون ۽ ان جي شفقت حاصل ڪرڻي آهي تہ ان کان پهريون رعيت جي محبتن ۽ پيار کي وٺڻ بيحد ضروري ۽ اڳتي وڌڻ جو پهريون ڏاڪو آهي. روم جي ماڻهن جي معصوم خوشين ۽ عياشين تي نرم قسم جون پابنديون لڳايون ويون هيون تہ وري ساڳي وقت کاڌ خوراڪ جي شين جون قيمتون ۽ پئسن تي وياج جا اگهہَ بہ سڪندر جي شفقت سبب جيڪا سندس "رعيت جي پيءُ" برابر هئي، گهٽايا ويا. سندس دوراندِيشيءَ واري فراخ دليءَ ذريعي رعيت جي تفريح ۽ کين گهريل وِندر وِرونهَن جو سامان بہ مهيا ڪيو ويو هو جنهن ۾ ڪنهن کي بہ تڪليف هرگز نہ پهچائي وئي. سينيٽ جي مرتبي، آزادي ۽ ان جي اختيارن کي مڪمل طرح بحال ڪيو ويو. ۽ هاڻي هر سينيٽر بادشاهه تائين بغير ڪنهن خوف خطري جي پهچي پئي سگهيو.

ائنٽونينَس جو نالو، جنهن کي پيَس ۽ مارڪَس وڏيڪ مانائتو بنايو هو، اختيار ڪرڻ جي سلسلي ۾ بدڪار ويرَس ۽ بعد ۾ ڪمودِس کي پڻ آڇيو ويو هو. اهو نالو سيورَس جي پٽن لاءِ عزت وارو لقب بڻجي ويو. اهو نالو نوجوان ڊائڊومنئينَس تي بہ رکيو ويو جيڪو آخرڪار ايميسا جي وڏي پادري وٽ بدناميءَ جو باعث بنجي ويو. سڪندر کي، توڙي جو غور فڪر ڪرڻ بعد، خلوص ۽ احترام سان، سينيٽ منت ڪئي تہ اهو لقب اختيار ڪري، پر هن شاهاڻي وقار سان ان کي اختيار ڪرڻ کان اهو چوَندي انڪار ڪيو تہ ’ آذاري نالي جي چمڪڻ سان انسان نہ چمڪندو آهي‘ پر پنهنجي سموري دؤر ۾ ذاتي ڪردار ذريعي هن چاهيو ٿي تہ جيڪي اصل ائنٽونز [72] هيا، اُنهن جي عظمت، رواداري ۽ خوشحاليءَ جي دؤر کي بادشاهت ۾ واپس موٽائي اچي.

سڪندر جي شهري انتظام ۾، عقل ۽ دانشمنديءَ کي اختيارن ذريعي عام ڪيو ويو هو، ۽ عوام کين مليل خوشين ۽ سهولتن جي عيوض پنهنجي محبت ۽ احسانمنديءَ جي احساس ۽ جذبن سان پنهنجي محسن کي موٽ ڏيندا هئا. پر مٿي بيان ڪيل سيني چڱاين جي باوجود، هڪ وڏو مسئلو جيڪو بيحد ضروري هئڻ سان گڏ ساڳي وقت ڏکيو ڪم بہ هيو: اُهو هيو فوجي طبقي جو سڌارو جن جي مزاج ۽ اُنهن جي مفاد جو زمانن کان وٺي نہ تہ احتساب ٿيو هو نہ ڪا پڇا ڳاڇا، ۽ اُهي نظم ۽ ضبط جي موضوع ڇورڻ شرط ٿي هڪدم بي صبرا ۽ بي قابو ٿي ويندا هئا ۽ جن کي عوام جي آرام آسائش جي ڪابہ پرواهہ ڪانہ هوندي هئي. اهو مقصد ذهن ۾ رکي، بادشاهه ان کي عملي جامو پهرائڻ جي ڪوشش ۾ پهريون تہ فوجين سان پنهنجي محبت جو اظهار ڪيو ۽ بعد ۾ سندن خطري کي ظاهر ڪرڻ نہ ڏنائين، انتظاميہ جي هر ڪاتي ۽ هر محڪمي ۾ قناعت ۽ خرچ گهٽائڻ جو زور هو پر ان قناعت واري خرچ مان پيي فوجين جي پگهارن ۽ وڏن انعامن اڪرامن لاءِ سون ۽ چاندي خريد ڪري کين ڏني ويندي هئي تہ پنهنجين شاهہ خرچين جو پورائو ڪن. ڪنهن مُهر جُوئي ۾ اڳتي وڌڻ لاءِ جيڪو کين اڳ ستر‌هَن ڏينهن جو سِيڌو سامان پنهنجن ڪلهن تي کڻي هلڻو پوندو هو، ان کان کين نجات ڏيارِيائين. قومي شاهراهن تي فوجي اسلحي جمع ڪرڻ جا گُدام ٺهرايا ويا هيا ۽ جيئن ئي اُهي دشمن جي ملڪ ۾ داخل ٿيندا هيا تہ گڏهن ۽ اُٺن جون قطارون بيٺل هونديون هيون تہ جيئن سندن غرور جي بار کي کڻي سگهن. جيئن تہ سڪندر کي فڪر هو تہ پنهنجين فوجين جي عياشيءَ جي ممڪن حد تائين اصلاح ڪري، تہ هن ڪوشش ڪئي تہ مليٽري جي ظاهري ڏيکَ ۽ رونق وارين شين جيئن گهہَ، زيورَ، عمدا گهوڙا،

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاندار زرهون، ۽ شيلڊون جيڪي سون ۽ چانديءَ سان جڙيل هونديون هيون. اُنهن شين کان پنهنجي اصلاح جو عمل شروع ڪري. هن اُنهن ٿڪَن ۽ تڪليفن ۾ بين سان ڀاڱي ڀائيوار ٿيڻ چاهيو. انڪري پنڌ ڪري ذاتي طور تي وڃي جيڪي بيمار ۽ زخمي سپاهي هيا اُنهن جي صحت بابت معلوم ڪيائين: هڪ رجسٽر رکرايائين جنهن ۾ فوجين جي خدمتن بابت رڪارڊ درج ڪرايائين ۽ پنهنجي احسانمنديءَ جا ڪجهه جملا به ان ۾ داخل ڪرايائين ۽ هر موقعي تي پنهنجي عزت ۽ محبت جو اظهار اُنهن فوجين لاءِ ڪيائين. جن جي ترقي ۽ بهبود جيئن هن ظاهري طرح چيو، ملڪ جي ترقي ۽ بهبود سان لازم ملزوم جيان ڳنڍيل هو.[73] ڏاڍي نفاست ۽ نرميءَ سان هن ورديءَ وارن بيشمار ماڻهن ۾ ڊيوٽي جي پابنديءَ جو جذبو جاڳايو ۽ ڪين جوش ڏياريو ته هو محنت ڪن ته جيئن روم جي بادشاهت جي تاريخي شان شوڪت جو ڪو هلڪڙو اولڙوئي نظر اچي وڃي ۽ جيڪا برتري رومي دنيا کي بين ڪيترين ئي قومن مٿان هئي ۽ جيڪو ويڙهاڪ هئڻ ۽ مقابلي ۾ سندن وڌيڪ طاقتور هئڻ جو اڳيون تصور هو ان جو ڪو ٿورڙو حصو به واپس وري اچي ته اُهو به غنيمت هوندو. پر سُندس دوراندیشيءَ واريون پُرخلوص محنتون اجايون ۽ سندس جرئت موتمار ثابت ٿي ۽ سندس طرفان براين جي پاڙ پٽڻ جي ڪوشش اُلٽو سندن برايُن کي ويتر پڙڪايو جن کي وِسائڻ جو هُو ڪوشش ڪري رهيو هو.

بادشاهي محافظ سڪندر جي ننڍ پڻ کان وٺي ساڻس گڏ رهيا هيا. هو ساڻس پيار ڪندا هئا ۽ پنهنجو ننڍڙو شاگرد سمجهندا هيا جنهن کي هنن ظالم جي قهَر کان بچايو هو ۽ سندن ئي ڪوششن سان هن شاهي تخت ماٿيو هو. هردلعزيز شهزادي کي محافظن جي احسانَ جو چڱيءَ طرح احساس هو پر جيئن تہ سندس احسانمندي، دليلَ ۽ انصاف جي گهرجُن سان واڳيل هئي جيڪا سندس مجبوري به هئي، تہ اُهي بنادير سندس اخلاق ۽ چڱاين کان ان حدّ تائين بيزار ٿي پيا جو الاگابئلس جي بُراين کان به ڪڏهن ايترا ناخوش نہ رهيا هيا. سندن مُنهندار اُلپين، قانونَ ۽ ماڻهن جو دوست هو: فوجين کيس پنهنجو دشمن سمجهيو. جو تہ سندن خيال ۾ هنن جي خلاف تباهيءَ وارا مشورا ۽ فوجين جي سڌاري جون صلاحون اُن ئي بادشاهه کي ڏنيون هيون. هڪ معمولي واقعو ٿي پيو جنهن سبب سندن ناراضگيءَ جا جذبات فساد ۾ تبديل ٿي ويا ۽ ٽن ڏينهن تائين روم ۾ خانہ جنگي هلندي رهي ۽ هڪ بيحد سٺي وزير جي زندگيءَ جي حفاظت سندس احسانمند ماڻهن ٿي ڪئي. ڪجهه گهرن کي باهه جي شعلن ۾ وڪوڙيل ڏسي ماڻهو صفا ڏڄي ويا ۽ فسادين طرفان گهر گهر باهه لڳائڻ جي ڌمڪين کان خوفزده ٿي، ٿڌو ساهه پري ماڻهو پوئتي هٽي ويا. هڪ سُٺي پر بدقسمت انسان اُلپين کي چڏي ڏنائون تہ مقدر سندس لاءِ جيڪو بہ فيصلو ڪري. بادشاهي محل تائين سندس پيڇو ڪيو ويو ۽ سندس مالڪ جي قدمن ۾ کيس قتل ڪيو. ويو جنهن ناڪام ڪوشش ڪندي سندس جسم کي جهنڊي سان ڍڪيو ۽ بي رحم سپاهين کان هن لاءِ معافي پڻ ورتائين. حڪومت جي اهڙي ڪمزوري انتهائي افسوسناڪ حد تائين هئي جو بادشاهه کي اها طاقت يا اختيار نہ هو تہ پنهنجي بهترين دوست جي ناحق قتل ۽ پنهنجي وقار جي تذليل جو بدلو وٺي سگهي. وٽس سواءِ ان جي بيو ڪو رستو نہ هو تہ هيٺاهون ٿي هلي ۽ صبر جي راهه ۽ بهروپ اختيار ڪري. اِپاڪٽئس کي، جيڪو ان فساد جو مکيہ سرواڻ هو، روم مان هٽائي کيس وڏي عزت واري عهدي تي، يعني مصر جو مُنهندار بنايو ويو جتان وري سندس عهدي کي ڪجهه هيٺ ڪري کيس ڪريٽ جي حڪومت ۾ مقرر ڪيو ويو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آخرڪار وقت گذرڻ ۽ غير حاضريءَ سبب جڏهن محافظن ۾ سندس شهرت گهٽ ٿيندي ٿيندي سندن دلين تان ميٽجي وئي ته سڪندر موقعي جو فائدو وٺندي سندس غلطيون پڪڙي سندس ڏوهن جي سزا ڏيڻ چاهي.[74] هڪ انصاف پسند ۽ نيڪ بادشاهه جي حڪومت ۾، فوجين جي ظلم ۽ آمريت سبب سندس وفادار وزيرن کي به موت جي سزا جو خطرو پيدا ٿي پيو جن لاءِ ڪين شڪ هو ته اُهي به سندن ٿي غلط ۽ برداشت کان ٻاهر ڳالهين کي ٺيڪ ڪرڻ ۾ شريڪ هئا. تاريخدان ڊائن ڪشيئس، پنونيا جي فوجين جو ڪمانڊر رهيو هو ۽ اُتي اُن سخت نظم ۽ ضبط کي قائم ڪيو هو. اُنهن جي رومي ڀائرن، فوجي ڇڙواڳي ۽ تڪبر ۾ اچي، اصلاح ڪندڙ جي سِرَ جو مطالبو ڪيو. سڪندر، بجاءِ فسادين ۽ باغين جي شور شرابي آڏو جُهڪڻ جي، پنهنجي ذهانت ۽ تجربي کان ڪم وٺندي، پنهنجي ساٿيءَ طور ڪيس ايلچي مقرر ڪيو ۽ سندس فضول عهدي جو خرچ پنهنجي خزاني مان برداشت ڪيو: پر ان ڳالهه جو جائز ۽ پڪو گمان هو ته جيڪڏهن محافظن ڪيس ان عهدي جي لقبن سان ڪيس ڏسي ورتو ته هو ان جي رت سان ان کان بدلو وٺندا ڇو ته اُهو ٿي پهريون مثال هوندو جنهن کي بادشاهه جي اجازت سان رٽائر ٿيل اسٽاف مان شهرمان مئجسٽريٽ جي عهدي تي ترقي ڏني وئي هئي جنهن پنهنجي مئجسٽريٽ جي عهدي تي گهڻو وقت پنهنجي ڳوٺ ڪمپانيا ۾ گذاريو.[75]

بادشاهه جي نرمي ۽ نرم دلي، فوجين کي وڌيڪ بي ادب ۽ گستاخ بنائي ڇڏيو هو: فوجين، شاهي محافظن جي هلت چلت جي ڪاپي ٿي ڪئي ۽ ڪين ٿي مڃيو ٿي، ۽ پنهنجي شهواني عياشيءَ جي حق جي، ساڳي هوڏ ۽ تڪبرَ مان حمايت ٿي ڪئي، ائين ٿي لڳو ته سڪندر جو پورو حڪومتي نظام ڇڻ، سندس ٿي دور جي اخلاقي بگاڙ خلاف هڪ بي فائدي جدوجهد ۽ جاکوڙ هئي. اليريڪم ۾، ماريٽنيا ۾، آرمينيا ۾، ميسوپوٽميا ۾ ۽ جرمني ۾، ڪيترائي فساد ۽ فتنا جاڳي پيا جنهن ۾ سندس، آفيسرن کي ماريو ويو، سندس اختيارن کي بيعزتو ڪيو ويو ۽ آخرڪار سندس فوجين جي ناراضگيءَ سبب ڪيس پنهنجي زندگيءَ جي قرباني ڏيڻي پئي.[76] هڪ خاص حقيقت کي رڪارڊ تي آڻڻ ضروري آهي ڇو ته انجو تعلق فوجين جي زندگي جي طور طريقي سان آهي ۽ جيڪو سندن ديوٽي جي احساسَ ۽ فرمانبرداري اختيار ڪرڻ جي هڪ نمايان مثال کي ظاهر ڪري ٿو. جڏهن بادشاهه انٽئنڪ ۾ فارس جي جنگي مهم جُوئيءَ ۾ مصروف هو، جنهن جا تفصيل اسان هن کان بعد بيان ڪنداسين. ڪجهه سپاهي جن کي عياشيون ڪندي غسلخانن ۾ پڪڙيو ويو هو، اُنهن کي سزا ڏيڻ تي اُنهن فوجي جٿن ۾ بغاوت پڙڪي پئي جن سان سندن تعلق هو. سڪندر، پنهنجي مئجسٽريٽ واري عدالت جي مَسندَ تي ويٺو، ۽ پنهنجي باوقار مضبوط ارادي سان بيشمار فوجين جي ميڙ کي مخاطب ٿيندي پنهنجي غير لچڪيدار ۽ طاقتور عزم جو اظهار ڪندي بُراين جي پاڙ پٽڻ جو اعلان ڪيائين جنهن جي شروعات سندس اڳئين بداخلاق جانشين ڪئي هئي ۽ ساڳي وقت نظم ۽ ضبط کي به هر حال ۾ برقرار رکڻ جو اعلان ڪيائين جنهن ۾ جيڪڏهن رتيءَ ماتر به ڍِلائي يا ڪاهلي ٿي ته اُهو روم جي نالي ۽ ان جي بادشاهت جي بربادي جو ڪارڻ هوندو. سندس نرميءَ سان ڳالهائڻ جي وچ ۾، ماڻهن طرفان وڏي واڪي شور ۽ هنگامي جا آواز اچڻ لڳا. " دانهون ۽ بڪواس ڪرڻ بند ڪريو"، بادشاهه وڏي اعتماد مان ڪين چيو. "جيستائين اوهان فارسين، جرمنس ۽ سرمانٽينس خلاف هٿيار کڻي، جنگ جي ميدان ۾ ڪڏي ڪاهي نٿا پئو، خاموش ٿيو نه ته مان اوهان کي فوجي نه پر هڪ رعيت جي ماڻهوءَ جي حيثيت ڏيندس،[77] ۽ اُهي ماڻهو جيڪي روم جي قانون جي ڪا

پرواهہ نٿا ڪن، اُنهن جو شمار يقيني طور تي ذلت جي درجي وارن ماڻهن ۾ هوندو." سندس للڪارَ فوجين جي غضبَ ۽ غصي جي جنون ۾ ويتر باهہ ٻاري ڇڏي ۽ سندن هٿن ۾ ڪنيل اُگهاڙن هٿيارن جي نماءَ سبب سندس وجود کي اڳيئي خطرو پيدا ٿي چڪو هو. "اوهانجي جرئت، " تقرير کي جاري رکندي بهادر ۽ اٽموٽ سڪندر ڪين چيو، " کي جرڪائڻ جي باوقار جڳهہ جنگ جو ميدان آهي؛ مونکي پلي اوهان خطر ڪري ڇڏيو پر ڌيڄاري نٿا سگهو ۽ مونکي يقين آهي تہ جمهوريہ جو سخت انصاف اوهان کي سخت سزا ڏيندو ۽ منهنجي موت جو بدلو وٺندو." شور ۽ هنگامو برپا ڪندڙ فوجي جٿن اجا بہ فساد کي جاري رکڻ ۽ وڌائڻ چاهيو تہ بادشاهہ هڪ فيصلي وارو جملو وڏي اعتماد ۽ پنهنجي پرپور آواز ۾ ادا ڪندي ڪين چيو، " شهريو! پنهنجا هٿيار رکو ۽ پنهنجن پنهنجن گهرن ۽ جڳهن ۾ امن ۽ سڪونَ سان واپس هليا وڃو." طوفان فورن ٽري ويو: فوجين ڏک ۽ شرمساريءَ منجهان، خاموشيءَ ۾ پنهنجي سزا بابت انصاف کي مجيو ۽ نظم ۽ ضبط جي اختيارن کي تسليم ڪيو. هٿيار ۽ مليٽري جا اعزاز واپس ڪيائون ۽ پنهنجين ڪئمپن طرف نہ پر شهر جي مختلف جاين جڳهن ۽ مسافر خانن ڏي هليا ويا. سڪندر ٽيهن ڏينهن دوران سڌارن جي منظرنامي ۽ مجرمن جي پڇتاءَ تي ڏاڍو خوش هيو ۽ هن ڪين پنهنجن اڳين عهدن تي واپس بہ نہ ڪيو جيستائين اُنهن مئجسٽريٽن کي سزا نہ ملندي جن جو هن بغاوت کي پڙڪائڻ ۾ وڏو هٿ هو. احسانمند فوجين، بادشاهہ جي خدمت ڪئي جيسين جيئرو رهيو ۽ مرڻ کانپوءِ سندس بدلو ورتائون. [78]

ماڻهن جي ميڙ جو فيصلو گهڻو ڪري موقعي جي مناسبت تي مدار رکندو آهي ۽ جذبن ۽ اُڌمن جي پَڃ ڏاهہَ بہ، ڪڏهن باغي فوجين کي وِڳوڙ ڪرڻ کان پاسو ڪرائي بادشاهہ جي پيرن ۾ هٿيار ڦِٽا ڪرڻ تي، مجبور ڪندي آهي يا وري اُهي ئي هٿيار سندس سيني مان آرپار ڪرڻ تي بہ آماده ڪندي آهي. جيڪڏهن ڪو فلسفي ان زبردست ڪارنامي جي باريڪ بينيءَ سان ڇَنڊ ڇاڻ ڪري ها تہ شايد اسانکي ان موقعي تي شهزادي جي بيمثال جرئت جي اختيارن ۽ فوجين طرفان حڪمن جي فرمانبرداريءَ واري تعميل ڪرڻ جي رازن جي پروڙ پئجي وڃي ها: ۽ وري جي اهو واقعو ڪو انصاف پسند تاريخدان بيان ڪري ها تہ شايد جُرئت جو هي لاجواب مظاهرو سيزر جي سونهري ڪارنامن سان ڳُلهو ڪلهي ۾ ملائي بيهي ها: ۽ اهو ئي ٿيو.تہ اهو واقعو سڪندر سيورس جي عام مرتبي جهڙي پر باڪردار شخص جي مقدر ۾ لکجڻو هو ۽ ڪيس اهو اعزاز ملڻو هو. سُهڻي ۽ وڻندڙ طبيعت واري شهزادي جون لياقتون، موقعي جي سخت مشڪلاتن جي مقابلي ۾ بظاهر مطابقت رکندڙ نہ هيون، سندس عزم ۽ ارادي جي مضبوطي توڙي جو تعريف لائق هئي پر سندس مقصد ۽ نيت جي صفائي ۽ سچائي اجا وڌيڪ عظمت واري هئي. سندس گُڻ ۽ ساڳي وقت الاگابئلس جا اَو گُڻ، ٻنهي کي ڇڻ ڪمزوري ۽ عورتائي نازڪ مزاجي جو دوا جو وزن پياريل هو جيڪو شام جي فضا جي خمير ۾ موجود هو جنهن جو سڪندر بہ رهاڪو هو، توڙي جو هو پنهنجي غير ملڪي اصل نسل تي ڪاوڙ ۾ ڳاڙهو ٿي ويندو هو ۽ حسب نسب جي خوشامدي اپياس ڪندڙن کي ماٺ ميٺ ۾ ٻيهي ٻڌندو هو جيڪي سندس اصل نسل کي قديم روم جي نوابن جي قبيلي سان وڃي ملائيندا هيا. [79] سندس ماءُ جي غرور ۽ لالچي طبيعت، سندس حڪومت جي شان شوڪت کي ڪجهہ اونداهو ڪري ڇڏيو هو ۽ شهزادي جي وڏي عمر ۾ بہ ڪائنس ساڳي فرمانبرداريءَ جي اُميد رکڻ جيڪا هوءَ سندس جواني ۽ ناتجربيڪاري جي ڏينهن ۾ رکندي هئي، ميميا جي اهڙي

روَيي تي ماڻهو متّس ڪِليا ٻه ۽ سندس پٽ کي ٻه ٽوڪَ جو نشانو بڻايائون.[80] فارس جي جنگ جي تڪليفن ۽ ڦڪَ: فوجين ۾ بيزاري ۽ چڙ پيدا ڪري ڇڏي ان مهر جي ناڪامي بادشاهه جي نيڪناميءَ کي هڪ جنرل توڙي سپاهيءَ جي حيثيت ۾ هيناهون ڪري ڇڏيو. هر سببَ ۽ هر حالتَ هڪ انقلاب جي گهُرَ ڪري رهي هئي جنهن روم جي بادشاهت جو ڏيان ڇڪرايو جن اندروني مشڪلاتن ۽ مصيبتن جي هڪ ڊگهي سلسلي کي جنم ڏنو.

ڪموڊِس جي بدناميءَ واري آمريت، سندس موت کان پوءِ خانه جنگيءَ جي سلسلن ۽ پاليسيءَ جا نوان اصول جيڪي سيورَس جي خاندان شروع ڪيا، سيني گڏجي فوج جي خطرناڪ طاقت کي وڌايو ۽ قانون ۽ آزاديءَ جي ٿوري ۽ غير واضح تصور کي به تباهه ڪري ڇڏيو جيڪو ڪنهن حد تائين رومين جي ذهنن ۾ اجا تائين باقي هو. هن اندروني تبديليءَ بابت جنهن بادشاهت جا بنياد ئي لوڏي ڇڏيا هيا، اسان ڪوشش ڪئي آهي ته اُهي حالتون ڪجهه ترتيب ۽ وضاحت سان بيان ڪجن. بادشاهن جو ذاتي ڪردار، سندن سوڀون، قانونَ، حماقتون ۽ ڀاڱ بخت سان اسان جي فقط ايتري دلچسپي آهي جو اهي سيئي ڳالهيون بادشاهت جي زوال ۽ خاتمي جي عمومي تاريخ سان لاڳاپيل آهن. هن مقصد لاءِ اسان جو پورو پورو ڌيان، اسان کي ٻي اهم ڳالهه طرف غير متوجه نه ڪري ۽ اُها ڳالهه آهي انٽونينَس ڪئراڪالا جي تمام اهم فتويٰ جنهن ذريعي سڄي بادشاهت جي آزاد رهواسين کي روم جي شهري هئڻ جا نالا ۽ حق ڏنا ويا. سندس لامحدود فراخ دلي، هنجي ذهني سخا يا ڪشادگي جو نتيجو نه هئي پر اها سندس لالچ ۽ حرص جو گندو لاڀ هو ۽ جنهن جي ، ان رياست جي مالي پوزيشن جي مشاهدي ڪرڻ ڪانپوءِ وضاحت ڪري سگهبي ۽ ان جو دائرو به وسيع، يعني گڏيل ملڪيت جي دؤر کان وٺي سڪندر سيورس جي زماني تائين ڪرڻو پوندو.

ٽسڪني ۾ وِي (Veii) جو گهيرو رومين جو ڪو پهريون خاص ڪم هو جيڪو ڏهين سال ۾ داخل ٿي چڪو هو انڪري نه ته اُها جڳهه يا هنڌ ايترو مضبوط هو پر گهيرو ڪندڙ اڻجاڻ ۽ اناڙي هئا. گهر کان فقط ويهن ميلن جي پنڌ جي مهر تي به سياري جي سخت سردين جون ڪين تڪليفون هيون[81] جنهن لاءِ ماڻهن کي سهولتون مهيا ڪرڻيون هيون ۽ ڪين آئت ڏيڻو هو ۽ سينيٽ، ماڻهن جي دانهُن ۽ شڪاين جو عقلمنديءَ سان ازالو ڪيو. ڪين باقاعدي پگهار ڏيڻ جو سرشتو شروع ڪيو ويو جيڪو رعيت جي ماڻهن کان سندن ملڪيت جي حسابَ ۽ حصي رسيءَ موجب وصول ڪيو ويندو هو.[82] وِي جي فتح کان ٻه سؤ سال پوءِ، جمهوريه جي سوين ذريعي ملڪ کي دولت ته گهڻ ملي پر ڪين اختيار وڌيڪ مليا. اٽلي جون رياستون پنهنجي مليٽري جي خدمتن ذريعي محصول ادا ڪنديون هيون، ۽ وڏي فوجي عملي کي، سامونڊي توڙي خشڪيءَ جي رستي، جيڪو پيونڪ جي جنگين ۾ لڳايل هو، روم جي پنهنجي خرچ تي هلايو ٿي ويو. دلير ۽ زنده دل ماڻهو (جيئن آزاديءَ جي نعمت ۾ خوش دليءَ جي جوش ۾ ماڻهن جو رويو هوندو آهي) خوشيءَ سان پاڻ تي زياده بار برداشت ڪيو جيڪو اُنهن رضا خوشيءَ سان ان اُميد تي ڪڻ قبول ڪيو ته هُو پنهنجين محنتن ۽ تڪليفن جو جلد ئي فصل لڻندا. سندن اُميدن کي ناڪاميءَ جو مُنهن نه ڏسڻو پيو. ٿورڙن ئي سالن ۾، سِراڪيوز، ڪارٿيج، مشسيڊونا ۽ ايشيا جي دولت کي خوشين ۽ شادمانن ۾ روم آندو ويو. فقط پرسيَس جي خزانن جو ڪاٿو ٻه ملين يا ويهه لکَ پائونڊ اسٽرلنگ تائين ٿي ويو، ۽ روم جا ماڻهو، جيڪي ڪيترن ئي قومن جا بادشاهه هيا، هميشه لاءِ ٽئڪسن جي بارَ کان آجا ٿي ويا.[83] صوبن جو وڌندڙ خزانو، جنگ ۽ حڪومت جي نظام جي خرچن جي

پورائي ڪرڻ لاءِ ڪافي سمجهيو ويو ۽ سونَ ۽ چانديءَ جو واڌارو انبار، زراعت جي ديوتا جي مندر ۾ جمع ڪرايو ويو ۽ ان کي رياست جي اوچتين ضرورتن ۽ اڻ اعلانيل امڪاني گهرجن جي پُورائي لاءِ محفوظ ڪيو ويو. [84]

تاريخ کي شايد ڪڏهن به ايترو ۽ تلافي نه ٿيڻ جي قابل زخم نه رسيو هوندو جيترو ان لاجواب رجسٽر جي وڃائجي وڃڻ ڪري ٿيو هوندو جيڪو آگسٽس پنهنجي وصيت ذريعي سينيٽ جي حوالي ڪيو هو. جنهن ۾ ان تجربيڪار شهزادي روم جي بادشاهت جي ناڻي جي آمدني ۽ خرچن جي برابريءَ جو اپڏو نه صحيح حساب رکيو هو جنهن جو مثال نٿو ملي. [85] هن صاف چٽي ۽ پوريءَ طرح مڪمل دستاويز کان محروم ٿي، اسان هاڻي مجبور ٿي پيا آهيون ته هيڏانهن هوڏانهن جون نامڪمل هدايتون جيڪي قديمي ماڻهن اختيار ڪيون هيون، اُنهن تي هلجي ۽ جيڪي حادثاتي طور تي شاندار مان ڦري هاڻي فقط تاريخ جو ڪارآمد حصو ٿي ويون آهن. اسان کي ٻڌايو ويو آهي ته پومپي جي فتحن ڪانپوءِ، ايشيا جي ٽئڪسن مان جمع ٿيل رقم، پنجاهه مان وڌي هڪ سوَ پنجٽيهه ملين ڊارجمس تائين لڳ ڀڳ ساڍا چار ملين پائونڊ تائين وڌي وئي. [86] آخري ۽ انتهائي ڪاهل بطليموسن جي وقت ۾، مصر مان آيل آمدني جو اندازو ساڍا ٻارنهن هزار ٽئلينٽس هو جيڪو اسانجن پئسن جي اڍائي ملين جيتري رقم ٿيندي، پر جيڪا پوءِ روم وارن جي بهتر اقتصادي صورتحال ۽ حبش ۽ هندستان سان واپار وڌڻ سبب تمام وڌي وئي. [87] گال آمدورفت جي ڏنڌي مان شاهوڪار هو ته وري مصر کي وٺج واپار جي آمدني هئي ۽ ٻنهي وڏن صوبن مان حاصل ٿيل آمدني ٻنهي جي ذري گهٽ هڪ جيتري هئي [88] ڏهه هزار يوبوئڪ يا فونيشيا جا ٽئلينٽس يا چار ملين اسٽرلنگ [89] جن سان ڪارٿيج تي فتح حاصل ڪئي وئي پر ان کي ننڍيو ويو ته اُهو پنجاهه سالن جي عرصي ۾ اُها رقم ادا ڪري: اها ڳالهه روم جي برتريءَ جي ميجتا آهي [90] ته هن بعد ۾ رتيءَ ماتر ناڻو به ٽئڪسن ۾ نه ڏنو جو ته زمينن توڙي رهواسين منجهان محصولن جي جام اوڳاڙي ٿي ۽ ساڳي وقت آفريڪا جو هڪ تمام زرخيز علائقو پڻ صوبي جي سطح تي ننڍو ٿي [91] بادشاهت ۾ شامل ٿي ويو. اسپين کي هڪ عجيب حادثاتي مصيبت سبب، پراڻي دنيا جو پيرُو ۽ ميڪسيڪو چيو ويندو هو. فونيشيا جي ماڻهن طرفان هڪ شاهوڪار مغربي ملڪ جو ظاهر ٿيڻ ۽ ڪين ملڻ ۽ مقامي ماڻهن تي ظلم ڪرڻ جن کي کاڻين ۾ ڏارين جي فائدي لاءِ محنت ڪرڻ تي مجبور ڪيو ويندو هو. ان جو مثال بلڪل ساڳئي نموني سان اسپئنش آمريڪا [92] سان ملي ٿو جيڪا بلڪل هاڻوڪي تاريخ آهي. فونيشيا جا ماڻهو فقط اسپين جي سامونڊي ڪناري بنا واقف هئا: لالچ ۽ اُمنگن سبب روم ۽ ڪارٿيج جا هٿيار ڪچي، ملڪ جي وچ ۾ پهتا ۽ زمين جو ذرو ذرو تامي، چاندي ۽ سون جي دولت سان مالا مال نظر آيو. ڪارٿگنا (Carthagena) جي کاڻ جو ذڪر ڪرڻ ضروري آهي جنهن مان روزانو پنجويهه هزار ڊراچمس جيتري چاندي يا ساليانو ٽي لک پائونڊ اُپت ٿيندي هئي. [93] ويهه هزار پائونڊن جي تور جيترو سون استوريا، گئليشيا ۽ لوسيٽئنيا [94] جي صوبن مان ساليانو حاصل ٿيندو هو.

اسان کي ڪجهه فرصت جو گهرجيون ۽ ڪجهه ذريعا گهرجن ته جيئن وڏين، سگهين ۽ طاقتور رياستن جي باري ۾ ڪجهه دلچسپ حقيقتن جو ذڪر ڪجي، جن جو وجود ٿي رومي بادشاهت ۾ ختم ٿي ويو. ڪجهه معلومات صوبن جي آمدني جي باري ۾ به ڏيڻ گهرجي جتي قدرت طرفان ڪافي دولت وٽن مهيا ڪئي وئي آهي يا ماڻهن طرفان جمع ڪئي وئي آهي بشرطيڪ اسان توجه سان تنهائي ۽ سنڌ پٽي جي رهائش گاهن جو غور سان جائزو وٺون، آگسٽس کي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هڪ دفعي گيارَس جي رهاڪن ڪان هڪ درخواست ملي، جنهن ۾ ڪيس نماڻو عرض ڪيل هو ته جيڪو ٽئڪس مٿن مڙهيو ويو هيو ان جو گهٽ ۾ گهٽ ٽيون حصو ختم ڪيو وڃي. انهن مٿان سچو ٽئڪس ڏيڍ سؤ ڊراچما ڪان مٿي نه ٿي ٿيو جيڪو فقط پنجن پائونڊن جي برابر هو: ۾ گيارَس ننڍڙو ٻيٽ هو يا اڃا به ائين چئجي ته ايجين سمنڊ جو هڪ پهاڙ هو جتي نه ته پاڻي هو ۽ نه وري زندگيءَ جي ڪا ٻي سهولت موجود هئي ۽ جتي ٿورڙا بد قسمت مُهاڻا رهندا هئا.[95]

روشنيءَ جي اهڙن ڏيمن ۽ هلڪڙن ترورَن مان به اسانکي خبرپوي ٿي ۽ اسانکي اهو مجٽو پوندو ته، پهريون ته (اسانکي زمانن ۽ حالتن جي فرق جي منصف مزاجيءَ سان رعايت ڏيڻي پوندي) روم جي صوبن جي سراسري آمدني، اسانجي موجوده پئسن جي لحاظ سان پندرهن ڪا ويهَه ملين ڪان ڪنهن به صورتَ ۾ گهٽ نه ٿيندي،[96] ۽ ٻيو ته ايتري وڏي آمدني، ڪنهن به جديد حڪومت جي خرچن جي پُورائي لاءِ بهرحال ڪافي سمجهي ويندي، يعني حڪومت جو اُهو زبردست سرشتو جنهن جو بنياد آگسٽس رکيو هو، جنهن جو گهر، هڪ خانگي سينٽر جي سادگيءَ سان رهندڙ خاندان کان مٿاهون نه هو ۽ جنهن جو فوجي نظام، سرحدن جي حفاظت ڪي نظر ۾ رکندي وجود ۾ آيو هو، جنهن ۾ نه ملڪن فتح ڪرڻ جي لالچ شامل هئي ۽ نه وري ٻاهرين حملن جي ڪنهن ٿوري گمان يا انديشي جو ڪو عمل دخل هو.

هنن ٻنهي نتيجن ڪڍڻ جي باوجود آگسٽس جي زبان ۽ انجو روَيو، پوئين نتيجي ڪي بلڪل ۽ يقيني طور تي، پنهنجو ڪارنامو نه سمجهندي، رَد ٿو ڪري. اهو ايترو آسان به ناهي ته اعتماد سان اهو چئي سگهجي ته ان موقعي ۽ وقت تي هو رومي دنيا جو اڳواڻ ۽ ابو هو، يا آزاديءَ کان ٻُچان ڪندڙ هو، نه وري اها خبر پوي ٿي ته هن صوبن جو بارُ جَهڪو ڪرڻ چاهيو هو يا سينيٽ ۽ گهوڙي سواري جي ادارن ڪي يتيم بنائڻ جو سوچيو هو. ۾ جيئن ئي هن حڪومت جون واڳون سنڀاليون هيون ته فورن هن ٽئڪسن جي زُمري ۾ گڏ ٿيندڙ رقم ڪي ناڪافي ڄاڻايو هو ۽ ان ڳالهه جي ضرورت جو احساس به ڏياريو هو ته روم ۽ اٽلي مٿان به انصاف جي نظر سان ۽ قومي بارَ جي برابري واري حصي رسيءَ سان مٿن ٽئڪس لڳايا وڃن. هن غير مقبول رِٿَ ڪي عملي جامو پارائڻ لاءِ، هو وڏي احتياط ۽ ٿوريل تڪيل قدمن سان اڳتي وڌيو. ڪسٽم جي ڪاتي کولڻ کان پوءِ هن ايڪسائيز جي سرشتي ڪي به وجود ۾ آندو ۽ ٽئڪسن لڳائڻ جي عمل کي روم جي شهرين جي اصلي يا آبائي ۽ ذاتي ملڪيت ڪي نظر ۾رکيو ويو ڇو ته روم جي رعيت جا ماڻهو ڪنهن به ٽئڪس ڏيڻ کان گذريل ڏيڍ صديءَ کان وٺي آجا هيا.

1. روم جهڙي وڏي بادشاهت ۾، آمدني ۽ خرچ جي برابري جي حساب ڪتاب جو سرشتو وقت سِر خود بخود قائم ٿي چڪو هوندو. اهو اڳ ۾ به ٻڌايو ويو آهي ته سوين ۽ طاقت جي زور تي، صوبن جي دولت ڪي گاديءَ جي هنڌ ڏانهن اُماڻيو ويندو هو ۽ اهڙيءَ طرح ان ناڻي جو ڪافي حصو وري اُنهن صوبن ڪي موٽايو ويندو هو جيڪي وڻج واپار ۽ هنرن ذريعي محنت ڪندا هئا ۽ ملڪ ڪي سکيو ستابو بنائڻ ۾ مددگار ثابت ٿيندا هئا. آگسٽس ۽ ان جي جانشينن جي حڪومت ۾، وڻج واپار جي هر جنس تي ٽئڪس لاڳو ڪيو ويندو هو، جيڪا هزارن طريقن سان دولت ۽ عياشيءَ جي وڏن وڏن آڏن تي پهچي ويندي هئي، ۽ جنهن به طريقي سان قانون جي ترجماني ڪئي ويندي هئي، ان موجب خريدار هميشه روم جو رهواسي هوندو هو جيڪو ٽئڪس پڻ ادا ڪندو هو.[97] ڪسٽم، جنس يا شين جي اصل قيمت جي ائين حصي کان وٺي چاليهين حصي تائين لاڳو ڪيو ويندو هو: ۽ اسان کي اهو حق ٿو پهچي ته ڪسٽم ڊيوٽي "ڪڏهن گهٽ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تہ ڪڏهن وَڌ" بابت اندازو لڳايون تہ ان بابت پاليسي تمام صاف هئي: تہ عياشي ۽ زيب زينت وارين شين تي، ضرورت وارين شين جي مقابلي ۾ ڍيوٽي زياده لڳائي ويندي هئي: پيو تہ جيڪو مال بادشاهت جي رعيت جي ماڻهن طرفان سندن محنت مشقت سان پيدا ڪيو ويندو هو يا ٺاهيو ويندو هو تہ ان سان، عرب ملڪن يا هندستان[98] جي فضول ۽ غير مقبول شين جي مقابلي ۾، وڌيڪ مهرباني ۽ خاص رعايت وارو سلوڪ ڪيو ويندو هو. اوپر جي جنسن جي باري ۾ هڪ ڏکي پر نامڪمل فهرست اجا تائين موجود آهي جن تي سڪندر سيورس جي دوُر ۾ ڍيوٽي لڳائي ويندي هئي، جهڙوڪ: دالچيني، ڪنوُر، ڪارا مرچ، سُنڍ ۽ خوشبوئن جا سپيئي قسم، قيمتي پٿرن جا جدا جدا نمونا جنهن ۾ هيرو سڀني کان وڌيڪ مهانگو هوندو هو: ۽ زمرد جو پٿر وري سُونهن ۾ سڀني کان سرس هو:[99] پارٿيا ۽ بابل جو چمڙو، ڪپهہ، ريشم ٻئي ڪچا توڙي تيار ٿيل، آبنوس، عاج ۽ ڪدڙا.[100] اسان اهو بہ مشاهدو ڪيو آهي تہ زناڻن غلامن جو استعمال توڙي قدر ۽ قيمت، بادشاهت جي زوال پذير ٿيڻ سان ويتر وڌي ويو.

2. خانہ جنگين کانپوءِ، آگسٽس طرفان جيڪو ايڪسائيز ٽئڪس لڳايو ويو هو، سو تمام گهٽ ۾ عام هو ۽ شايد ئي ڪڏهن هڪ سيڪڙي کان وڌيڪ لڳايو ويو هجي: پر ان ۾ اُهي سڀئي شيون، جيڪي مارڪيٽ ۾ وڪرو ڪيون ٿي ويون يا آڪشن ذريعي نيلام ڪيون ٿي ويون، اچي ٿي ويون: يا زمين ۽ گهرن جي خريداري جنهن ۾ نيڪ ناڪ رقم استعمال ٿي هجي تہ اُهي ننڍيون ننڍيون شيون جيڪي ماڻهن جي وڏي هجوم ۾ گهٽيون مقبول هيون ۽ روز مرهہ جي استعمال ۾ ايندڙيون هيون ۽ مناسب رقم ۾ وڪرو ٿينديون هيون. اهڙو ٽئڪس، جيڪو گهڻن ماڻهن تي اثر انداز ٿئي ٿو، سدائين عوام طرفان دانهُن ڪرڻ ۽ ناراضگيءَ جو سبب رهيو آهي. هڪ بادشاهہ جيڪو پنهنجي رياست جي گهُرجن ۽ وسيلن کان واقف هوندو آهي، اُهو عوام جي فيصلي سان يڪراءِ ٿيندو ۽ مجبوريءَ مان ڪيس اعلان ڪرڻو پوندو تہ فوج جي مدد گهٽي پاڳي ايڪسائيز جي شين جي پئداوار تي مدار رکي ٿي.[101]

جڏهن آگسٽس، پنهنجي حڪومت جي بچاءَ ۽ ٻاهرين توڙي اندروني دشمنن جي خطري کان محفوظ رهڻ لاءِ هڪ مستقل فوج ٺاهڻ جو پڪو عزم ڪيو تہ هن هڪ نئين طرز جو خزاني جو بنياد بہ وڌو جنهن مان فوجين جو پگهار، رٽائر ٿيل ۽ تجربيڪار فوجين لاءِ انعامَ ۽ جنگ جي اوچتن ۽ خاص خرچن جو پُورائو ڪيو ويندو هو. ايڪسائيز مان ٿيندڙ آمدني توڙي جو اُنهن مخصوص خرچن تي استعمال ٿيندي هئي، ڪي ناڪافي سمجهيو ويو. ان ڪميءَ کي پوري ڪرڻ لاءِ بادشاهہ سلامت طرفان اجا بہ پنج سيڪڙو تائين پيو ٽڪس ماڻهن تي مڙهيو ويو جيڪو وصيتن يا ماءُ پيءُ جي ميراث ذريعي جيڪا ملڪيت يا دولت ماڻهن کي ملي، ان تي لڳايو ويو. پر جيڪي روم جا امير ماڻهو هئا اُهي آزاديءَ کان ملڪيت جا طالب وڌيڪ هئا. اُنهن جي ناراضگيءَ جو چوٻول آگسٽس جي ڪنن تائين بہ پهتو جنهن پنهنجي دستوري طبيعت جي ڌيرج سان ان کي ٻڌو. هن سچو معاملو سينيٽ ڏانهن موڪلي ڏنو ۽ اُنهن تي زور ڀريو تہ هن قومي خدمت لاءِ ڪو ٻيو طريقو تجويز ڪن جيڪو عوام لاءِ آساني پيدا ڪري ۽ جيڪو بچان ڏياريندڙ بہ نہ هجي، سينيٽ وارا پاڻ ۾ ورهائجي ويا ۽ فيصلي ڪرڻ ۾ منجهي پيا. هُن ڪين اشارن ۾ چيو تہ جيڪڏهن هو وڌيڪ ضِد ڪندا تہ هو زميني ٽئڪس يا وري ماڻهن جي سِرَن جي ڳڻپ مطابق ٽئڪس مڙهي ڇڏيندو. اُهي خاموش ٿي "مِني بہ ماٺ تہ مُني بہ ماٺ" جيان چپ ٿي ويا.[102] وصيتن ۽ وراثتن تي ٽئڪس هڻڻ واري معاملي

ڪي ڪجهه پابندين ذريعي نرم بڻايو ويو. اُهو تيستائين نه مڙهيو ويو جيستائين ان ڳالهه جو يقين نه ڪيو ويو ته جنهن شيءِ تي ٽئڪس لڳايو ٿي ويو ان جي ڪا قيمت هجي ۽ اُها گهٽ ۾ گهٽ سون جا پنجاهه يا سؤ ٽڪرا هجن.[103] ۽ اُهوان تي به نه لڳايو ويندو جيڪو پيءُ جي طرف کان ان جو ويجهي ۾ ويجهو عزيز هوندو.[104] جڏهن فطري ۽ ملڪيت جا حق محفوظ ٿي ويا ته هاڻي اهو مناسب ٿي معلوم ٿيو ته هڪ ڏاريو ماڻهو يا پري جو عزيز، جنهن کي اوچتو جهجهي دولت، ملي وئي هجي ته اُهو پنهنجي رضا خوشيءَ سان ان جو ويهون حصو رياست جي ڀلائي لاءِ ڏيڻ ۾ هرگز نه هٻڪندو.[105]

اهڙو ٽئڪس جيڪو دولتمند طبقن کي ڪجهه گهٽو محسوس ٿئي، روم جي ماڻهن ان کي خوشيءَ سان قبول ڪيو جو ته اُهو ڪين موقعي جي مناسبت سان محسوس ٿيو. جيڪي پنهنجي مرضيءَ مطابق ۽ پنهنجي سهولت ۽ موڊ جي لحاظ سان ڏئي ٿي سگهيا ۽ جنهن ۾ ڪا به رڪاوٽ ڪانه هئي نڪي وري ڪنهن فيصلي يا وراثت جي شرطن جون ان ۾ بيڙيون لڳل هيون. مختلف سببن جي ڪري، پيءُ جي هڪ طرفي پيار، گڏيل ملڪيت جي چاهيندڙن ۽ بادشاهت جي بگڙيل اخلاق وارن اميرن وٽ پنهنجو اثر وڃائي ڇڏيو هو؛ ۽ جيڪڏهن پيءُ، پنهنجي پٽ لاءِ پنهنجي ملڪيت جو چوٿون حصو ڇڏيو هو ته هن قانوني طرح شڪايت ڪرڻ جي دعويٰ کي ڇڻ ختم ڪري ڇڏيو.[106] پر اُهو پوڙهو مالدار ماڻهو جنهن کي ٻار ڪونه هو، گهر ۾ هڪ آمر ٿي ويندو هو ۽ جيئن سندس عمر ۾ واڌارو ٿيندو رهندو هو ته سندس اختيار ۽ ضعيفي به وڌندي رهندي هئي. نيچ ماڻهن جي ميڙ ۾، ڪيس محافظ به ياد ايندا هئا ته ڪڏهن وري مئجسٽريٽن ۽ ايلچين کي به ياد ڪندو هو. ماڻهو سندس مرڪڻ تي ڪيس پائيندا هئا، حرص تي سندس خوشامد ڪندا هئا، سندس حماقتن تي داد ڏيندا هئا، سندس جذبن جو احترام ڪندا هئا پر بي صبري ۽ بيچينيءَ سان سندس موت جو انتظار ڪندا هئا. ڪنهن جي سنڀال لهڻ ۽ خوشامد ڪرڻ جو هنر هڪ اهڙي سائنس ٿي وئي آهي جو اُتي به ماڻهو ڪجهه ڏوڪڙ ڪمائي ٿو وٺي، جن ان سائنس ۾ پير پاتو ته ڪين وڏا لقب ملي ويا؛ ۽ سچو شهر، هڪ طنزيه جملي جي مطابق، ٻن پارٽين ۾ ورهائجي چڪو هو: "شڪاري ۽ سندن رانڊ.[107]" جيتوڻيڪ ناانصافي ۽ وڏن خرچن وارين وصيتن روزانو مڪارن طرفان لکرايون وينديون هيون ۽ احمقن طرفان ڏوڪڙ جمع ڪيا ويندا هيا، ان جي باوجود ڪجهه نهايت ئي جائز ۽ احسانمنديءَ جي جذبي هيٺ هونديون هيون. سِسيرو کي، جنهن اڪثر ڪري شهرين جي زندگين ۽ اُنهن جي دولت ۽ بخت لاءِ مسلسل جاکوڙ ڪئي هئي، وصيت جو انعام مليو جنهن جي ان وقت رقم هڪ سؤ ستر هزار پائونڊ هئي؛[108] نه وري ننڍي پلني جي دوستن هڪ يار ويس تقرير جي ماهر[109] سان گهٽ سخا جو ثبوت ڏنو هو. وصيت ڪندڙ جو جيڪو به مقصد هجي، پر خزاني کي، بغير ڪنهن روڪ رنڊڪ جي، رياست جي لاءِ ويهون حصو ملندو رهندو هو؛ ۽ ٻن ٽن نسلن جي وقفي کان پوءِ، رعيت جي سڄي ملڪيت يقيني طرح آهستي آهستي جمهوريه جي خزاني جي صندوقن ۾ وڃي چڪي هئي.

نيرو جي پهرين سالن جي سونهري دور ۾، هن شهزادي پنهنجي شهرت وڌائڻ جي خيال کان يا وري ماڻهن سان چڱائي ڪرڻ جي جذبي منجهان، هڪ خواهش جو اظهار ڪيو ته هو ماڻهن تان ڪسٽم ۽ ايڪسائز ڊيوٽي جي مصيبت کي ختم ڪرڻ ٿو چاهي. وڏن عقلمند سينيٽرن به سندس ان فراخدليءَ واري قدم تي ڪيس داد ڏنو، پر ساڳي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وقت ان رٿ تي عمل ڪرڻ کان ڪيس روڪيائون. ڇو ته ائين ڪرڻ سان جمهوريه جي طاقت ٽوڙي آمدني جا وسيلا ختم ٿي ويڻ ها. [110] جيڪڏهن ان تصوراتي خواب کي سچي تعبير هجي ها ته ٽراجن ۽ انٽونينز جهڙا شهزادا يقيني طور تي جرئت جو مظاهرو ڪندي، انسانذات سان ايڏي وڏي ڀلائي ڪرڻ جو سونهري موقعو پنهنجي هٿان هرگز وڃائڻ نه ڏين ها. هو ان ڳالهه کان مطمئن هيا ته ماڻهن جون تڪليفون دور ٿين پيون هنن ڪوشش ڪئي ته انهن ٽئڪسن کي هٽايو نه وڃي. اُنهن جي قانون جي نرمي ۽ پختگي، ٽئڪسن کي سهڻي نموني هلايو ۽ رعيت جي سڀني طبقن جي ماڻهن جي سختيءَ سان حفاظت ڪيائون ته ان سرشتي مان ڪو ناجائز فائدو نه وٺي ۽ ٽئڪسن جي تشريح پنهنجي مطلب ۽ مفاد مطابق نه ڪري. قديمي دعوائن کي رد ڪيو ويو ۽ ان جو به تدارڪ ڪيو ويو ته هارين سان گستاخي ۽ کين پريشان ڪرڻ جي روَيي کي ختم ڪيو وڃي. [111] اهو بهرحال هڪ عجيب سلسلو رهيو آهي ته هر دؤر ۾، روم جي بهترين ۽ تمام سياڻن گورنرن به انتهائي هاڃيڪار طريقو اختيار ڪيو ته فقط ايڪسائيز ۽ ڪسٽم کي ئي ٽئڪس جمع ڪرڻ جا مکيه وسيلا سمجهيائون. [112]

ڪئراڪالا جا جذبا ۽ حقيقت ۾ ان وقت جون حالتون به انٽونينز جي دؤر کان بلڪل مختلف هيون. ماڻهن جي بهتري ۽ بهبود کان بلڪل بيپرواهه ۽ بيگانو ٿي، هو فقط هڪڙي ضرورت کي پورو ڪرڻ جي ڪوشش ۾ لڳو رهيو ته ڪيئن فوجين جي لا محدود لوڀ ۽ لالچ کي مطمئن ڪري جن کي هن خود ئي هيرايو هو. آگسٽس طرفان وڌل پابندين مُنجهان، جيڪا ويهين هئي اُها وصيتن ۽ وراثت جي باري ۾ هئي ۽ اُها ڏاڍي فائديمند ۽ جامع هئي. ان جو اثر روم يا اٽلي تائين محدود نه هو. بلڪ ان جو فائدو وقت سان گڏ وڌندو رهيو جيئن جيئن روم جو شهر ڏيکهه ۽ ويکر ۾ وڌو ۽ وسيع ٿيندو رهيو. نَوَن شهرين کي، ٿوري جو کين به هڪ جيترو ٽئڪس [113] ڏيڻو هو ۽ جن جي ڪري هو رعيت جي حيثيت ۾ متاثر نه ٿيا هيا، کين ان حيثيت کان ڪافي معاوضو مليو جيڪا کين حاصل هئي، يا جيڪي حق اُنهن کي مليل هيا ۽ جيڪي کين اعزازن ۽ دولتمند ٿيڻ جا سٺا موقعا کين مليا، اُهي اُنهن جي نصيب جي حوالي ڪيا ويا. پر هڪ وڏي رعايت جيڪا نهايت ئي نمايان هئي، ڪئراڪالا جي عياشين ۽ شاهه خرچين سبب ضايع ٿي وئي ۽ صوبن جي ناراض ماڻهن کي فضول اعزازن وٺڻ ۽ روم جي شهرين جي احسانمند ٿيڻ لاءِ کين مجبور ڪيو ويو. سيورس جو لالچي پٽ به ٽئڪسن کان نه ته خوش هو ۽ نه وري هن ان کي مڙهڻ تي چاهيو جيڪي سندس اڳين جانشينن جي وقت کان خوش اسلوبيءَ سان جاري رهنديون ٿي آيون. ويهين حصي جي بجاءِ هن پنهنجي حڪومت ۾ وصيتن ۽ وراثت ۾ ڏهون حصو جمع ڪرائڻ جو حڪم ڏنو (سندس موت کانپوءِ وري قديمي سرشتي کي لاڳو ڪيو ويو) پنهنجي حڪومت ۾ هن سڄي بادشاهت جي هر سرشتي ۽ هر نظام کي ڏاڍَ ۽ زبردستيءَ سان هڪ جهڙو ۽ هڪ جيترو تباهه ڪيو. [114]

جڏهن صوبن جا سڀئي ماڻهو، روم جا شهري هئڻ جي ناتي سان ٽئڪسون ڏيڻ لڳا ته هاڻي اُهي ٽئڪسن جي سلسلي ۾ قانوني رعايت وٺڻ جا حقدار ٿي پيا ڇو ته هو اڳ ۾ ئي رعيت جي حيثيت ۾ ادا ڪري چڪا هيا. البت ڪئراڪالا ۽ ان جي پٽ جي حڪومت جا اِهي اصول نه هئا. سندن دؤر ۾ پُراڻا ٽوڙي نوان، ٻئي ٽئڪس ساڳي وقت تي صوبن مٿان مڙهيا ويندا هيا. اهو اعزاز چڙهڻ سڪندر جي انتظار ۾ هو جنهن تخت تي ويهڻ شرط محصولن

کي تيهه حصا گهٽائي ڇڏيو [115] ۽ ماڻهن تان برداشت کان وڌيڪ بار هٽائي کين سُک ۽ سکون جو ساهه کڻڻ ڏنو. اهو اندازو لڳائڻ البت ناممڪن آهي ته هڪ ننڍي سماجي برائي جي باقيات کي ختم ڪرڻ طرف هن جو ڌيان ڇو نه ويو، پر هڪ زهريلو ٻوٽو جنهن کي پوريءَ طرح تباهه نه ڪيو ويو هو، پيهر پنهنجي پوري توانائيءَ سان نمودار ٿي وڌو وڌڻ ٽيڻ لڳو ۽ ايندڙ وقت ۾ رومي دنيا کي پنهنجي موتمار پاڇي سان انڌاري ۾ ڏڪي ڇڏيائين. هن تاريخ بيان ڪرڻ ۾. اسان کان گهڻي گهڻي زميني ٽئڪس جي باري ۾ پڇيو ويندو، سِرَن جي ڳڻپ تي محصول لڳائڻ جي باري ۾، ۽ اَنَ، شراب، تيل، گوشت وغيره پيدا ڪرڻ جي باري ۾، جيڪي صوبن کان ورتا ويندا هئا ته محلات، فوج ۽ گاديءَ جي هنڌ جي خرچن جو پُورائو ڪجي.

جيستائين روم ۽ اٽلي کي، حڪومت جي مرڪز جي حيثيت سان مانُ ملندو رهيو، ته هڪ قومي جذبي کي قديمين پاڻ وٽ محفوظ ڪري رکيو هو جنهن کي آهستي آهستي اُنهن بہ اختيار ڪيو جن کي شهري هئڻ جو اعزاز بعد ۾ مليو هو. فوج جي عهدن تي گهڻو ڪري اُهي ماڻهو ئي پرتي ٿيا جن کي آزادانه تعليم ملي هئي، ڪين قانون ۽ لِکَ پڙهه جي چڱيءَ طرح سِکيا مليل هئي، ۽ جيڪي تيزتر قدم کڻندا اڳتي وڌندا ويا ۽ لڳاتار ترقي ڪندا متاهين مقام تي پهتا ۽ وڏا شهري توڙي فوجي اعزاز ۽ وقار وڃي ماڻيائون. [116] رومي بادشاهت جي تاريخ جي پهرين ٻن صدين ۾، اهڙا ته ناميارا بادشاهه تخت تي ويٺا جو اهو اُنهن جي زبردست اثر ۽ مثالن قائم ڪرڻ جو نتيجو هو جو فوجين بہ پوريءَ طرح اُنهن جا حڪم مڃيا ۽ تابعداري ڪئي.

پر جڏهن روم جي آئين جي آخري بچاءَ کي بہ ڪٺراڪالا پيچي ۽ بيدرديءَ سان لتاڙيو ته ملڪيتن جي قبضن جي ورهاست فوجين جي مختلف طبقن ۾ ڪامياب ٿيندي نظر آئي. اندرين صوبن جا مهذب ماڻهو ئي وڪيل ۽ مئجسٽريٽ ٿيڻ جي لياقت ۽ اهليت رکندا هئا. هٿيارن ۽ اسلحي سنڀالڻ جو اَهنجو ڪم سرحدن جي هارين ۽ بربرن لاءِ ڇڏيو ويو هو. جيڪي پنهنجي ڪئمپ ڪانسواءِ ٻيو ڪو ملڪ نہ ڄاڻندا هيا. جنگ ڪانسواءِ ٻي ڪنهن بہ سائنس جي کين خبر ڪانه هئي ۽ نہ وري ڪنهن شهري قانون جي کين ڪا سُڌ هئي. فوجي نظم ۽ ضبط اُنهن لاءِ نئين ڳالهه هئي. خوني هٿن، وحشي طور طريقن ۽ نراسائيءَ وارن انقلابن سان، اُنهن ڪڏهن تہ حفاظت ڪئي پر گهڻو ڪري بادشاهن جي تخت کي اونڌي ڪرڻ جا ڪڏا ڪرتوت ۽ ڪِنا ڪمَ ڪيائون.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - ڇهون
حاشين بابت وضاحتون.

1. آگسٽ جي تاريخ. (ص - 71)
2. ڊائن ڪئيسيَس (lxxvi,1284)
3. سال 186ع جي لڳ ڀڳ، اير - ڊي ٽِليمانٽ، ڊائن جي هڪ فقري تي سخت پريشان آهي جنهن ۾ شهزادي فاسٽينا، جيڪا 175ع ۾ مري چڪي هئي، لاءِ ٻڌايو ويو آهي ته هن سيورَس ۽ جُوليا جي شادي ڪرائڻ ۾ پنهنجو ڪردار ادا ڪيو هو. (lxxiv, 1243) مانَ واري موادَ سهيڙيندڙ اهو شايد وساري ڇڏيو ته ڊائن، هڪ حقيقتَ ڪي نه پر سيورَس جي خوابَ ڪي بيان ڪيو آهي ۽ خوابَ نه ته ڪنهن دائري ۾ ماپندا آهن ۽ نه وقت يا خلا ۾ اُهي سمائجي سگهندا آهن. ڇا ايرَ - ڊي ٽليمانٽ اهو تصور ڪيو هو ته شاديون روم ۾ زُهره جي مندر (Temple of Venus) ۾ جنسي ميلاپ ذريعي مڪمل ٿينديون آهن؟ (بادشاهن جي تاريخ - ٽام - 389 ۽ رمارڪ - 6)
4. آگسٽ جي تاريخ (ص - 65)
5. آگسٽ جي تاريخ (ص - 85)
6. ڊائن ڪئيسيَس (lxxvii, 1304,1312)
7. مِنيچ جو مضمون ڏسو، ڊايو جينز لرٽيَس جي ڇاپي جي آخر ۾، ڊي فيمنِس فلاسافيَس جي عنوان هيٺ.
8. ڊائن (lxxvi, 1285) آريليس وڪٽر.
9. سندس ڄمڻ جو نالو بشسئينَس هو، جيڪو سندس ماءُ جي ڏاڏي تان ڪنيو ويو هو. پنهنجي حڪومت ۾ هُن انٽونينَس جو لقب اختيار ڪيو جيڪو قديمي وڪيلن ۽ تاريخدانن طرفان اختيار ڪيو ويندو آهي. سندس موت کانپوءِ، ماڻهن جي مٿس ناراضگيءَ سبب ڪيس ٽارنٽَس ۽ ڪٽراڪالا جهڙن ٽوڪ وارن نالن سان ياد ڪيو ويو. پهريون نالو هڪ مشهور ڪرتب ڏيکاريندڙ تان ڪنيو ويو هو ۽ ٻيو گال جي هڪ ڊگهي جُبي تان ورتو ويو هو جنهن کي هن روم جي ماڻهن ۾ ورهايو هو.
10. ايرَ - ڊي ٽليمانٽ، ڪٽراڪالا جي ترقيءَ جو سَنُ 198ع ٻڌائي ٿو ۽ ساٽس گيٽا جي گڏجيْ هلڻ جو سال 208ع ڄاڻايو ويو آهي.
11. هيروڊئن، (iii,130) آگسٽن تاريخ ۾ ڪٽراڪالا ۽ گيٽا جي زندگين جو احوال.
12. ڊائن (lxxvi, 1280) وغيره.
13. اوسيَن جي شاعري. (i,175) (اوسين لاءِ وڌيڪ ڏسو باب - 1، حاشيي جو نوٽ - 12)
14. هڪ حُقيقت ته اوسيَن جو ڪٽرُاڪل دراصل روم جي تاريخ جو ڪٽراڪالا آهي، جيڪو برطانوي قدامت جو هڪڙوئي نقطو آهي، جنهن ۾ مسٽر مئڪفرسن ۽ مسٽر وٽاڪر ٻئي هم خيال آهن: ۽ ان راءِ قائم ڪرڻ ۾ ڪجهه ڏکيائي به آهي. ڪئليڊونيا جي جنگ ۾، سيورَس جي پُٽ کي انٽونينَس جي لقب سان ڄاتو ويندو هو: ۽ اهو عجيب

ٿو لڳي ته جابلو نوجوانَ پاڻ کي ڪنهن ہي نالي سان سڏرايو هوندو، سو بہ چار سال پوءِ، ڪنهن بہ روم جي ماڻهوءَ بادشاهہ جي موت کان پوءِ پي بگڙيل نالي سان ڪيس نہ پڪاريو ۽ قديمي مؤرخن بہ سندس ہي نالي متعلق ڪجهہ نہ لکيو آهي. (ڏسو ڊائن، (lxxviii, 1317) آگسٽ جي تاريخ (ص - 89) آريليس وڪٽر.

15. ڊائن، (lxxvi, 1282) آگسٽ جي تاريخ (ص - 72) آريليس وڪٽر.

16. ڊائن، (lxxvi, 1283) آگسٽ جي تاريخ (ص - 89)

17. ڊائن، (lxxvii, 1284) هيروڊئن (iii,135)

18. مسٽرهيوم حقَ تي لڳي ٿو جڏهن هو هيروڊئن جي لکيل ٽڪري تي پنهنجي اچرجَ جو اظهار ڪري ٿو (iv, 139) جيڪو، هن موقعي تي، بادشاهي محل جي نمائندگي ڪندي ان کي پوري روم جي وسعت برابر ڀانئي ٿو. پئليٽائن جبل (Palatine Mount) جنهن تي اهو آڏيو ويو هو، لڳي ٿو تہ سڄي علائقي کي ان والاري ڇڏيو آهي، جيڪو وڌ ۾ وڌ يارهَن کان ٻارهَن هزار فوٽن جي گول دائري اندر هوندو (ڏسو نارڊيني جي روما ائنٽيڪا ۾ نوٽيشيا ۽ وڪٽر جي تحريرن کي) پر اسان کي اها ڳالهہ ذهن نشين ڪرڻ گهرجي تہ دولت مند سينيٽرن پنهنجن باغن ۽ وڏن محلاتن سان پوري شهر کي وڪوڙي ڇڏيو هو، جن جو ڪافي وڏو حصو آهستي آهستي مختلف بادشاهن پنهنجي قبضي ۾ ڪري ڇڏيو هو. جيڪڏهن گيٽا جئيٽيڪيولر تي اُنهن باغن ۾ رهندو هو جن تي سندس نالو رکيل هو ۽ ڪئراڪالا ايسڪئلين تي، مئسيناس جي اُنهن باغن ۾ رهندو هو جيڪي سندس نالي ۾ هئا، جو تہ ٻئي هڪ ٻئي جا ڪٽر مخالف ڀائر هڪ ٻئي کان ڪيترائي ميل پري رهندا هئا؛ پوءِ بہ جيڪي وچ وارا يا اوسي پاسي جا ٽڪرا هيا، سي سئلسٽ جي شاهي محلاتن، ليوسيولَس، ائگريپا، ڊوميٽين، ڪئيئس وغيرہ جي محلاتن سان پرجي ويا هيا جيڪي شهر جي چوگرد پکڙيل هئا، هڪ ٻئي سان ڳنڍيل بہ هئا ۽ ٿائبر ۽ گهٽين مٿان نهيل پُلين ذريعي شاهي محلات سان پڻ ڳنڍيل ۽ لاڳاپيل هئا. پر هيروڊئن جي هن وضاحت کي، جيڪا هونئن تہ ڪمال جي آهي، هڪ وڏي مقالي يا تفصيلي مضمون جي ضرورت پوءِ بہ محسوس ٿئي ٿي جتي اها بہ وڌيڪ وضاحتون هجن ۽ جنهن ۾ قديم روم جو تفصيلي نقشو پڻ موجود هجي.

19. هيروڊئن. (iv, 139)

20. هيروڊئن. (iv, 144)

21. سيراپس جي مندر ۾، ڪئراڪالا هڪ ترار کي وجي پاڪ ڪيو ۽ ان کي ماڻ ڏنو، جنهن سان، هُن چواڻي تہ، هن پنهنجي ڀاءُ گيٽا کي قتل ڪيو هو. (ڊائن ((lxxvii, 1307)

22. (هيروڊئن. (iv, 147) روم جي هر ڪئمپ ۾، هڪ ننڍو گهر، هيڊڪوارٽر جي نزديڪ هوندو هو جنهن ۾ اُنهن ديوتائن جا بُت حفاظت ۾ رکيل هيا ۽ جن جي پوڄا بہ ڪئي ويندي هئي جن کي نگران يا سرپرست سمجهيو ويندو هو؛ ۽ هتي اهو ڄاڻائڻ بہ ضروري آهي تہ جن تي عقابَ جو نشان يا فوجي نشانَ اُڪريل هوندا هيا تہ اُنهن ديوتائن جو مرتبو، ٻين کان مٿاهون هوندو هو. هي هڪڙو شاندار ادارو هو جنهن جي نظم ۽ ضبط جي منظوري مذهب کان بہ حاصل ڪيل هئي. (ڏسو لپسيَس، ڊي مليشيا رومانا ۾. (iv, 5, v,2)

23. هيروڊئن، (iv,148) ڊائن (lxxvii, 1289)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

24. گبنا کي ديوتائن جي لسٽ ۾ شامل ڪيو ويو. هن جي پاءِ ڇيو: ("جيڪڏهن هو زنده ناهي تہ پوءِ پلي ڪيس ديوتا ڪري پوڄيو وڃي.") (آگسٽ جي تاريخ - ص - 91) ڪن تمغن تي گبنا ڪي پوڇڻ جا نشان ۽ اهڃان مليا آهن.

25. ڊائن (lxxvii, 1301)

26. ڊائن (lxxvii, 1290) هيروڊئن (iv,150) ڊائن (ص - 1298) ٻڌائي ٿو تہ پوڳ چرچي وارن شاعرن کي هرگز جرئت نہ ٿيندي هئي تہ پنهنجن ڊرامن ۾ گبنا جو نالو استعمال ڪن. ۽ جن بہ سندس نالو هلڪي نموني سان استعمال ڪيو تہ اُنهن جو ملڪيتون ضبط ڪيون ويون.

27. ڪٽراڪالا. ڪيترن ئي فتح ڪيل ملڪن جا نالا پاڻ اختيار ڪيا ۽ پرٽينٽڪس مشاهدو ڪيو تہ گيٽيڪس جو نالو، (ڪيس گاٿن يا گيٽي تي هنجو وڏو اثر هو) پارٿيڪس يا اَليمنيڪس لاءِ سٺو واڌارو ثابت ٿيندو. (آگسٽ جي تاريخ - ص - 89).

28. ڊائن. (lxxvii, 1291) هُو شايد هيلوپڊيس پرسڪس ۽ ٽريسا پيٽس جي حسب نسب مان هو. هي وطن جا اُهي خُبدار هئا جن جي مضبوط پر بيڪار ۽ بي سمجهي واري چڱائيءَ کي تٿيسيٽس لازوال ڪري ڇڏيو آهي.

29. اهو عام طور چيو ٿو وڃي تہ پٿپينين خود، شهزادي جُوليا جو ويجهو عزيز هو.

* صفحو - 115 (يعني نيرو)

30. ٽٿسيٽس - (تاريخ جا ورق - xiv, 2)

31. آگسٽ جي تاريخ. (ص - 88)

32. پٿپينين جي باري ۾ ڏسو هينيٿس جي، روم جي قانون بابت تاريخ.

33. ٽائبيريس ۽ ڊوميٽين، روم جي پسگردائيءَ مان ڪڏهن بہ ٻاهر نہ نڪتا. نيرو ٿوري وقت لاءِ يونان ويو هو. ("اُهي جيڪي بادشاهن جي تعريف ڪن ٿا، سي اُنهن ڪان پري آهن: ۽ جيڪي اُنهن جي ويجها آهن سي ٿي سندن شڪار ٿين ٿا.") (ٽٿسيٽس - تاريخ - iv, 75) .

34. ڊائن. (lxxvii, 1294)

35. ڊائن. (lxxvii, 1307) هيروڊئن. (iv - ص - 158) پهريون. ان کي هڪ ظالمانہ قتل جو نالو ٿو ڏئي ۽ ٻيو ان کي دوکيبازي پٺ چوي ٿو. اهو عين ممڪن ٿو لڳي تہ اليگزئنڊريا جي ماڻهن. ڪِل پوڳ واري طنزن ۽ شور شرابي سان آمِرَ کي چيڙائي ڇڏيو هو.

36. ڊائن - (lxxvii, 1307)

37. ڊائن. (lxxxvi, 1284) مسٽر ووٽن (روم جي تاريخ - ص - 330) کي ان ڳالهہ جو امڪان نظر ٿو اچي تہ هي اصول ڪٽراڪالا طرفان ايجاد ڪيو ويو هو جنهن کي سندس پيءُ ڏانهن منسوب ڪيو ويو هو.

38. ڊائن (lxxvii, 1343) اسانکي ٻڌائي ٿو تہ ڪٽراڪالا هر سال فوجين کي ستر مِلين ڊراچمي (جيڪي ٽيويهہ لک، پنجاهہ هزار پائونڊن جي برابر ٿين ٿا) جا غير معمولي ۽ بيحد قيمتي تحفا ڏيندو هو. ڊائن جي، اسانکي فوج جي پگهار بابت ٻيو حوالو بہ مليو آهي جيڪو باريڪ بينيءَ سان پُرجهڻ ۽ پروڙڻ جهڙو آهي، پر اُهو حوالو اَڻ چِٽو، نامڪمل ۽ شايد بگڙيل بہ آهي، تنهنڪري ان تي وڌيڪ ڪجهہ چوڻ مناسب نہ ٿيندو. عقلمنديءَ واري ڳالهہ اها ٿي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

معلوم ٿئي ٿو تہ بادشاهي محافظن کي ٻارهن سوَ پنجاهہ ڊراچمي (چاليهہ پائونڊ ساليانہ ملندا هيا. (ڊائن ,lxxvii (1307 آگسٽس جي حڪومت ۾ ڪين روزانو ٻہ ڊراچمي يا ڊيناري (يا دينار) يا 720 ساليانا ملندا هيا. (ٽئسيٽس - تاريخ جا ورق - i, 17) ڊوميٽين جنهن سپاهين جي پگهار جي چوٿين حصي جيترو واڌارو ڪين ڏنو، اُن مطابق محافظن جو پگهار 960 ڊراچمي ٿي ويو. (گرونوويس، ڊي پيڪونيا ويٽري iii, 2) پگهارُن ۽ ٻين نوازشن جي لڳاتار واڌاري بادشاهت کي تباهہ ڪري ڇڏيو، ڇو تہ سپاهيءَ جي پگهار سان گڏ اُنهن جو تعداد بہ لڳاتار وڌندو رهيو. رُڳو بادشاهي محافظن جي واڌاري تي بہ نظر ڪجي تہ اُنهن جو تعداد 10000 ڪان وڌي 50000 ماڻهن تائين وڃي پهتو.

39. ڊائن، (lxxviii, 1312) هيروڊين (iv, 168)

* صفحو 117 (ڪئراڪالا)

+ صفحو 117 (1700 ۾)

++ صفحو 117 (سُئيڊن جو چارلس XII ,1718 - 1682)

40. سڪندر (Alexander) جي نالي ۽ اعزازن لاءِ ڪئراڪالا جي شوق ۽ اشتياق بابت اسانکي بادشاهہ جي تمغن مان شاهديون ملن ٿيون جيڪي اجا تائين محفوظ آهن. (ڏسو اسپانير جو شاهڪار مضمون - xii ، هيروڊين iv, 154) جنهن ڪِلَ ڏيارينڊڙ تصويرون وڃي ڏنيون هيون، جن ۾ هڪ طرف سڪندر جو چهرو ڏيکاريو ويو آهي تہ ٻي طرف کان ڪئراڪالا جو مُنهن ظاهر ڪيو ويو آهي.

41. هيروڊين: (iv, 169) آگسٽ جي تاريخ. (ص - 94)

42. ڊائن (lxxxix, 1350) اِلاگابئلس پنهنجي اڳئين جانشين کي نِندي ٿو تہ هن تخت تي ويهڻ جي جرئت ڪئي هئي، توڙي جو هڪ شاهي منهندار جي حيثيت ۾، ڪيس سينيٽ جي اندر داخل ٿيڻ جي اجازت ڪانہ هئي ڇو جو پڙهو ڏيندڙ ايوان کي ڪارروائيءَ لاءِ هموار ڪري ڇڪو هو. پلاٽئينس ۽ سيجنس جي ذاتي مهربانيءَ ذريعي مجيل قائدي جي پيڪڙي تي هئي. اُهي گهوڙن پالڻ جي درجي کان مٿي چڙهيا، پر اُنهن آفيس جي اداري کي سينيٽر توڙي سفارتي ايلچي جهڙن عُهدن سان محفوظ ڪيو.

43. هو نيوميديا ۾ سِزئريا جو رهواسي هو ۽ پلاٽين جي گهر ٻار ۾ نوڪري ڪرڻ سبب ڪيس، بخت لڳو پر ان جي تباهي جڏهن آئي تہ پاڻ معجزاتي طرح بچي ويو. سندس دشمنَ چوندا هئا تہ هو ڄائي ڄَمَر کان غلام هو، ۽ جيڪي بدناميءَ وارا ڪمَ هن ڪيا تن ۾ آڪاڙي جي ترار بازي بہ شامل هئي. دشمن جي ڄَمَر ۽ حالتن جي باري ۾ ڪوڙن الزامن ۽ بُهتانن هٽڻ جو فيشن يوناني تقرير ڪرڻ جي ماهرن ۾ تمام گهڻو هليو جيڪو گهڻي وقت تائين يعني گرامر جي استادن جي دوُر تائين رهيو.

44. ڊائن ۽ هيروڊين. ٻنهي مئڪرينَس جي خوبين ۽ خامين بابت تمام غير جانبداريءَ سان ۽ کُلي ڳالهايو آهي: پر آگسٽن جي تاريخ ۾ سندس زندگيءَ جي مصنف، اُنهن ويڪائو اديبن، جنکي الاگابئلس خريد ڪيو هو، جي ڪاپي ڪندي، سندس اڳئين جانشين جي ڪردار کي داغدار ۽ اونداهو ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي هئي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

45. ڊائن (lxxviii, 1336) جيترو مصنف جو مقصد صاف آهي، بادشاهہ جي نيت بہ اوتري ئي شفاف آهي: پر مسٽر ووٽن تجربيڪار فوجين، رنگروٽن ۽ پراڻن ۽ نون فوجين جي فرق کي سمجهڻ جي ڪوشش ڪندي غلط فهميءَ جو شڪار ٿي ويو آهي. (روم جي تاريخ - ص - 347)

46. ڊائن. (lxxviii, 1330) زِيفلن (Xiphilin) جو اختصار، ٿوڙي جو خاص مقصد بيان نٿو ڪري، پوءِ بہ موجوده حوالي جي نسبت سان اصلَ ڪان بہ وڌيڪ واضح آهي.

47. لئمپرائيڊيَس مطابق (آگسٽ جي تاريخ - ص - 135) سڪندر سيورَس 29 سال، 3 مهينا ۽ 7 ڏينهن جيئرو رهيو. جيئن تي هنڪي 19 مارچ 235ع تي ماريو ويو هو ۽ هو 12 ڊسمبر 205ع تي ڄائو هو: تہ اهڙي طرح ۽ ان حساب سان هو اُن وقت سمجهو تہ 13 سالن جو هو، ۽ سندس وڏو سوٽ هن وقت 17 سالن جو هوندو. هي حساب ڪتاب نوجوان شهزادن مطابق آهي، بجاءِ هيروڊِئن جي واتَ جي، جنهن مطابق هو 3 سال اڄا بہ عمر جو ننڍو ٿئي ٿو. اهڙيءَ طرح متضاد تاريخ وار واقعن ۽ شاهدين جي حساب سان، هُو الاگابئلس جي حڪومت کي، سندس اصلي وقت کان بہ سال اڄا وڌيڪ اينگهائي ٿو وڃي، سازش جي تفصيلن بابت ڏسو ڊائن، (lxxviii, 1339) ۽ هيروڊِئن (V, 184)

48. هڪ خطرناڪ جانشيني جنهن ذريعي هو نقلي انٽونينس ٿيو، هر سپاهيءَ کي، جنهن پنهنجي آفيسر جو سِرُ ڪٽي ڪين آڻي ڏنو، خانگي ملڪيت جو مالڪ بنايو ويو ۽ ڪيس مليٽري ڪميشن جو حقدار بہ بڻايو ويو.

49. ڊائن، (lxxviii, 1344) هيروڊِئن. (V, 186) جنگ اِمي جي ڳوٺ جي ويجهو وڙهي وئي هئي جيڪو لڳ ڀڳ سوا بہ سوُ ميل انٽئڪ کان پري آهي.

50. ڊائن (lxxix, 1353)

51. ڊائن، (IXXiX, 1363) هيروڊِئن (V, 189)

52. هي نالو داناءَ عالمن طرفان ترتيب ڏنو ويو آهي جيڪو ٻن شامي لفظن مان نهيو آهي: الا (خدا) ۽ گبل (ناهڻ) يا پلاسٽڪ ديوتا جيڪو سِچ لاءِ مناسب ۽ صحيح صيغو آهي. (ووٽن جي روم جي تاريخ - ص - 378)

53. هيروڊِئن (V, 190)

* صفحو - 122 (نُوما جي وقت کان وٺي، روم جي حفاظت ڪرڻ لاءِ مقدس شيلڊون هونديون هيون.)

+ صفحو - (پالس جو بت - ائينس)

54. هو ويسٽا (Vesta) ديوي جي مقدس مندر ۾ چوريءَ گهڙيو ۽ هڪ بُت ڪڍي ويو جيڪو هن پالس جو سمجهيو، پر ويسٽا جي خادمن فخر مان چيو تہ هڪ پاڪ شئي سان جيئن تہ دوکو ڪيو ويو هو تہ ناپاڪ چوريءَ ڪندڙ کي نقلي بت ئي هٿ لڳو هو. (آگسٽ جي تاريخ - ص - 103)

55. ڊائنَ، (lxxix, 1360) هيروڊِئنَ (V, 193) بادشاهت جي رعيت جي ماڻهن کي مجبور ڪيو ويو تہ نئين شادي شدهہ جوڙي کي دل کولي تحفا تحائف ڏين، ۽ جيڪو ڪجهہ هنن الاگابئلس جي حڪومت ۾ واعدو ڪيو هو، اُهو اُنهن کان ميميا جي انتظام هيٺ پوريءَ طرح وصول ڪيو ويو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

56. نئين چڻٽي جي ايجاد ڪرڻ تي وڏا انعام ڏنا ويا، پر جيڪڏهن ان جي ذاتقي جي تعريف ڪئي وئي ته فقط انڪري جو انجو مؤجد چڻٽي کان سواءِ ٻيو ڪجهه به نه کائيندو هو. جيسٽائين وچي ڪاهي شئي ڳوليائين جيڪا بادشاهي ذاتقي جي پسند مطابق هجي. (آگسٽ جي تاريخ. ص - 111)

57. هو ڪڏهن به ساموندي مڇي نه کائيندو هو سواءِ ان جي ته هو سمنڊ کان ڪافي مفاصلي تي هجي، ان کان پوءِ هو مڇين جا ناياب نمونا ماڻهن ۾ ورهائي ڇڏيندو هو ۽ جن کي تمام مهانگو خريد ڪري، ٻهراڙيءَ ۾ پنهنجن هارين ۾ وچي ورهائيندو هو. (آگسٽ جي تاريخ - ص - 109)

58. ڊائن، (Ixxix, 1358) هيروڊئن (V, 192)

59. هيروڪلس زوٽيڪس قبضو ڪري ويهي رهي ها، جيڪڏهن هو ڪيس دوا ڪارائي پنهنجي مخالف کي ڪمزور نه ڪري ڇڏي ها جنهن کان اهڙو امتحان ورتو ويو هو جيڪو سندس شهرت کان مٿي ۽ وِتَ ڪان ٻاهر هو. انڪري ڪيس ذليل ڪري محلات مان ٻاهر ڪڍيو ويو. ڊائن (Ixxix, 1363, 1364) هڪ نچڻيءَ کي شهر جو مُنهندار بنايو ويو. هڪ تانگي هلائيندڙ کي نگراني ڪرڻ جو ۽ حَجم کي کاڌي خوراڪ ورهائڻ جو منهندار مقرر ڪيو ويو. هنن ٽِن آفيسرن ۽ ڪيترن ٻين هيٺين ملازمن لاءِ خاص خيال رکڻ جون سفارشون ڪيون ويون ڇو ته اُنهن جا ("جِنسي يا اولاد پيدا ڪرڻ جا عضوا تمام وڏي سائيز جا هئا.") (آگسٽ جي تاريخ - ص - 105)

60. سندس زندگي جي واقعن جو ڪو سادو سهيڙيندڙ پي، (آگسٽن تاريخ ۾ - ص - 111) ان ڳالهه ۾ شڪ جو گمان ڪري ٿو ته سندس براين بابت ڪافي مبالغي کان ڪم ورتو ويو آهي.

61. ڊائن، (Ixxix, 1366) هيروڊئن (V, 195, 210) آگسٽ جي تاريخ (ص - 105) آخري ٽي تاريخدان (لئمپرائيڊيس) لڳي ٿو ته ڪين بهترين مصنف مليا آهن، جيئن هن پنهنجي انقلاب جي احوال ۾ لکيو آهي.

62. اِلاگابئلس جي موت جو دوُر ۽ سڪندر جو تخت تي ويهڻ - انهن واقعن وڏن عالمن ۽ ذهين ماڻهن جو توجهه ڇڪرايو آهي، جيئن ٻاڳي، تِليمانٽ، ويلسيچي، وِڪنولي ۽ ٽور - ائڊريا جو پادري. سوال يقيني طور تي اُلجهائيندڙ آهي، پر آءُ اجا تائين ڊائن جي راءِ سان متفق آهيان ڇو ته سندس حساب ڪتاب کي صحيح رکڻ جي سچ کان ڪوبه انڪار نه ڪري سگهندو ۽ سندس متن جي صفائي کي درست سمجهڻ زيفلن، زونارَس ۽ سيڊرينَس طرفان ڪيل تحقيق سان به يڪراءِ آهي، اِلاگابئلس ٽي سال، نَوَ مهينا ۽ چار ڏينهن حڪومت ۾ رهيو يعني مئڪرينس تي فتح حاصل ڪرڻ کانپوءِ ۽ ڪيس 10 مارچ 222ع تي ماريو ويو. پر تمغن جو اسان وٽ ڪهڙو جواب آهي جيڪي بلاشڪ سچا ۽ اصلي هئا، جنهن مطابق سندس طرفان مئجسٽريٽ جا اختيار سنيالڻ جو پنجون سال ٿو وچي بيهي؟ اسانجو جواب مانواري ويلسيچي سان گڏ اهو هوندو ته مئڪرينس جي قبضي کي ختم بلڪ تباهه ڪيو ويو هو ۽ ٻيو ته ڪٽراڪالاجي پٽ، سندس حڪومت جو دوُر پنهنجي پيءُ جي موت کان شمار ڪيو آهي. هن وڏي مشڪل جي حل ٿي وڃڻ کان پوءِ، جيڪڏهن سٽَ اجا به ڪٿي ڪٿي منجهيل نظر اچي ته ان کي يا ته ڳنڍي ڇڏجي يا جتان ٿورو ڪجهه منجهيَل هجيَ ته اُهو اُتان صفا ڪٽي ڌار ڪري ڇڏجي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

63. آگسٽ جي تاريخ (ص – 114) هن غير معمولي مٽي پر ڪرڻ سان، سينيٽ جي ڪوشش هئي ته ڪوڙن دعويدارن جون اُميدون خاڪ ۾ ملائجن ۽ فوجين ۾ تفرقو ختم ڪجي.

64. محتسب ميٽلَس نيوميڊيڪَس روم جي ماڻهن اڳيان پنهنجي تقرير ۾ تسليم ڪيو ته جيڪڏهن ڪائنات جو خالق اسانکي عورتن جي مدد کان سواءِ جيئڻ جي اجازت ڏئي ها ته اسان جيڪر تڪليف ڏيندڙ ۽ آزاريندڙ ساٿيءَ کان آجا هجون ها، ۽ اسان کي شادي جي ترغيب فقط تڏهن ڏئي ها جڏهن اسان ذاتي خوشيءَ جي مقابلي ۾ قومي خدمت ڪيون ها. (آلس گيليَس (i,6)

* صفحو – 125 (نيرو جي ماءُ)

65. ٽشيٽَس – تاريخ جا ورق (xiii, 5)

66. آگسٽ جي تاريخ (صفحا – 102, 107)

67. ڊائن، (lxxx, 1369) هيروڊئن (vi, 206) آگسٽ جي تاريخ (ص – 131) هيروڊئن جيڪو امير ماڻهوءَ جي نمائندگي ڪري ٿو. ڪيس معصوم ٺوچوي. آگسٽن جي تاريخ ۾ ڊيڪسيپَس جي تحقيق جي حوالي سان هن کي ٻندي ٿو ۽ سڪندر جي زندگي خلاف سازش ڪرڻ جو ذميدار سمجهي ٿو. ٻنهي جي وچ ۾ ڪو فيصلو ڏيڻ نا ممڪن ٿو لڳي؛ پر ڊائن هڪ اهڙو شاهد آهي جنهن تي ڪو به الزام نٿو ڏئي سگهجي ۽ هن نوجوان شهزاديءَ خلاف، ميميا جي حسدَ ۽ ظلمن لاءِ کولي لکيو آهي ته سڪندر کي خود ڏاڍو افسوس ٿيندو هو پر ان جي مخالفت ڪرڻ جي ڪيس جرئت نه ٿيندي هئي.

68. هيروڊئن، (vi, 203) آگسٽ جي تاريخ (ص – 119) پوريون اسان کي اشارن ۾ ٻڌائي ٿو ته جڏهن ڪو قانون پاس ٿيندو هو ته وڏا وڏا قانوندانَ وڪيل ۽ تجربيڪار سينيٽرَ، ڪائونسل جي مدد ڪندا هيا ۽ اُنهن جارايا ڪانئن جدا جدا ۽ لِکت ۾ ورتا ويندا هيا.

* صفحو – 126 (تخمينو يا اندازو لڳايائين)

69. آگسٽن جي تاريخ ۾ سندس زندگيءَ جو احوال ڏسو. ڪنهن به فرق جو اندازو نه لڳائي سگهندڙ سهيڙيندڙَ، مزيدار ٽوٽڪن ۽ قصن ڪي، فضول ۽ اجاين حالتن جي بارَ هيٺ پُوري چڙيو آهي.

70. ناپخته طنزن جي تيرهين طنز ڏسو.

71. آگسٽ جي تاريخ (ص – 119)

72. ڏسو آگسٽ جي تاريخ (صفحا 116-117) جنهن ۾ سڪندر ۽ سينيٽ جي وچ ۾ ٿيل بحث مباحثي جو پورو تفصيل ڇاڻايل آهي، اهو واقعو 6 مارچ تي ٿيو، سال گهٽ ڪري 223ع هو، جڏهن رومين سندس حڪومت جا ٻارهن مهينا خوشي ۽ اطمينان سان گذاريا هئا. ڪيس انٽونينَس جي اعزاز ۽ خطاب ڏيڻ کان اڳ ۾، سينيٽ چپ چاپ ۾ ڏٺو پئي ته سڪندر ان خطاب کي پنهنجي خانداني نالي طور استعمال ڪندو يا نه.

73. بادشاهَ جي اها چوڻي گهڻي مشهور ٿي ته: " هُن پنهنجن فائدن جي بجاءِ فوجين جي مفادن جو وڌيڪ خيال رکيو ڇو ته قومي سلامتيءَ جو دارو مدار اُنهن تي هو."

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

74. توڙي جو سڪندر جي زندگي جي ڪتاب جو مصنف، (آگسٽ جي تاريخ - ص - 132) اُلپين خلاف فوجين جي بغاوت جو ذڪر ڪري ٿو، پر جيڪا تباهي آئي هئي، ان ڪي بيان نہ ڪيو اٿس تہ مبادا سندس پسنديده هيرو جي ان مان انتظامي ڪمزوري ظاهر ٿي پوي. هن ڇاٽي واٽي ڇڏيل حقيقت منجهان، اسان کي ان مصنف جي مرتبي ۽ بيان جي صفائيءَ جي چڱيءَ طرح خبر پوي ٿي.

75. اُلپين جي مقدر ۽ سندس خطري جي احوال بابت، ڏسو هڪ وڌيل ڇچريل نتيجو ڊائن جي تاريخ ۾. (Ixxx, 1371)

76. ائنوٽيٽ ريمرائڊ ڊائن ڪئسيس (Ixxx, 1369) (Annotat Reimer and Dion Cassius)

77. جوليس سيزر هڪ بغاوت کي مِنتن جي ساڳي لفظ ڪُئرٽز، (Quirites) سان مائيٽو ڪيو هو جيڪو فوجين جي مخالف لفظ نفرت جي معنيٰ سان استعمال ٿيو هو ۽ ايذائيندڙن کي ايترو تہ هيٺ ڪري ڇڏيو هيائين جو اُهي رعيت جي سطح تي اچي ويا هئا. (ٽئسيٽس - تاريخ جا ورق (i, 43

78. آگسٽ جي تاريخ. (ص - 132)

79. مِنٿلي مان ورتل (آگسٽ جي تاريخ - ص - 129) جُونڊ صحيح ۽ بهتر هئي. ٻارهن سالن جي ٿورڙي عرصي ۾، مِنٿلي پنج دفعا ڪونسل (سفارتي مئجسٽريٽ) ٿيو ۽ پنج اعزاز حاصل ڪيائين. (ڏسو ويلس پيٽرڪيولَس (ii, 11) ۽ فاسٽي.

80. آگسٽن جي تاريخ ۾، سڪندر جي زندگي، هڪ مڪمل شهزادي بابت هڪ تصور آهي ۽ سائروپيڊيا، (Cyropaedia) (سائرس جي تصوراتي زندگي - زينوفن) جي هڪ فضول ڪاپي آهي. سندس حڪومت جو احوال جيئن هيروڊئن ٻڌايو آهي، مجڻ جهڙو، اعتدال پسندي وارو ۽ ان دؤر جي عمومي تاريخ سان ملندڙ جلندڙ آهي ۽ ڪجهہ ناراضگي جهڙن تفصيلن ۾ ڊائن جي اعتماد واري لهجي ۾ ان تصديق بہ ڪئي آهي. ان جي باوجود شايد هڪ خسيس قسم جي تعصب مان، اسانجي ليکڪن جي گهڻي تعداد، هيروڊئن کي گهٽ وڌ ڳالهايو آهي ۽ آگسٽن تاريخ جي ڪاپي ڪئي آهي. ڏسو ٽليمانٽ ۽ ووٽن. متضاد تعصب يا نظريي کي جيڪڏهن ڏسجي تہ جُولين بادشاهہ (سزئريبس ۾ (ص - 315) شاميءَ جي عورتاڻي ڪمزوريءَ تي وڏي اطمينان سان روشني ٿو وجهي ۽ سندس ماءُ جي لوڀ ۽ هوَس جي خراب فطرت کي نِندي ٿو.

81. ڊائنوسيَس مطابق، جيڪو صحيح حقيقتون ٻڌائيندو آهي، شهر خود فقط هڪ سؤ اسٽئڊيمن جيترو يا ساڍا ٻارهن ميل روم کان پري هو، جيتوڻيڪ ڪي ٻاهريان حصا جيڪي ايٽروريا جي طرف ڏي هيا، اُهي اجا پرانهين پنڌ تي هيا. ناردِيني، پنهنجي هڪ مجيل مضمون ۾، عام تاثر توڙي ٻن پادرين جي راءِ جي مخالفت ڪئي آهي ۽ هن وِي (Veii) کي سِوِيٽا ڪاسٽيلينا (Civita Castellena) کان جدا ڪري انکي هڪ ننڍي هنڌ آئسولا (Isola) سان ملائي ڇڏيو آهي جيڪو روم ۽ برئسئينو ڍنڍَ جي وچ رستي تي آهي.

82. لِوي جو چوٿون ۽ پنجون ڪتاب ڏسو. روم جي آدمشماريءَ موجب، ملڪيت، اقتدار ۽ ٽئڪسن جو نظام هڪ ٻئي سان لازم ملزوم هيا.

83. پلني - فطري تاريخ، (xxxiii, 3) سِسيرو (ii, 22) ۽ پلو تارچ - پي - اِيمل ۾ (ص - 275)

84. ڏسو، زمانن جي جمع ٿيل دولت بابت هڪ بهترين بيان. (ليوسن جي فارس (Phars) ۾ - iii, 155)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

85. ٽئسيٽس - تاريخ جا ورق ۾ (i, 11) اهو ائپين جي وقت ۾ وجود ۾ آيو هوندو (اليگزنڊريا جو تاريخدان - ٻي صدي عيسوي).
86. پامپيو ۾ پلو تارچ (ص - 642)
87. اسٽرابو. (xvIi, 798)
88. ويليس پئٽرڪيولس. (ii,39) لڳي ٿو تہ هو گال جي ناٽي جي آمدني کي وڏيڪ اهميت ڏئي ٿو.
89. يوبوئڪ. (The Euboic) فونيشين (Phoenician) ۽ اليگزنڊرين (Alexandrian) وزن ۽ پئسن جو ماپو ائٽڪ (Attic) کان تورَ ۽ ٻَها ۾ ٻيڻ تي مٿي هو. ڏسو هوپر کي قديمي تور ۽ ماپ جي سرشتي بابت. (صُ- 65 ,iv) اهو عين ممڪن آهي تہ ساڳين ماپن کي تاثر کان کارٿيج نيو ويو هجي.
90. پاليبيس (xv, 2)
91. ائپين. پيونِسز ۾ (ص - 84) (Appian in Punicis)
92. ڊائوڊورس سِڪولس. ڪتاب پنجون. ڪاڊِز (Cadiz) کي فونيشيا جي ماڻهن حضرت عيسيٰ (عليہ السلام) کان هڪ هزار سالن کان بہ اڳ تعمير ڪيو هو. ڏسو ويليس پئٽرڪيولس (i, 2)
93. اسٽرابو (iii, 148)
94. پلني. فطري تاريخ (xxxiii, 3) هو ڊالمئٽيا ۾ هڪ چانديءَ جي کاڻ جو ذڪر ڪري ٿو جنهن مان رياست کي روزانو پنجاهہ پائونڊ ملندا هئا.
95. اسٽرابو. (x, 485) ٽئسيٽس - تاريخ جا ورق (iii, 69, iv, 30) ڏسو ٽورنفورٽ ۾ (ساموندي سفر) گيارس (Gyarus) جي ڏکن جو داستان پر دلچسپ انداز ۾.
96. ليپسس ڊي مئگنيٽيو ڊائن رومانا (ii, 3) جنهن ۾ آمدني بابت ٻڌايو ويو آهي تہ هڪ سؤ پنجاهہ مِلين سونا تاج ٺهندا هئا: پر سندس, سچو ڪتاب توڙي جو علم ۽ ذهانت سان لکيل آهي, ڪجهہ خيالي ۽ تصوراتي ڳالهيون ان ۾ وڏيڪ ٿيون نظر اچن.
97. ٽئسيٽس - تاريخ جا ورق. (xiii, 31)
98. ڏسو پلني - (فطري تاريخ - iv, 28, xii, 18) سندس مشاهدو تہ. روم ۾ هندستان جي مال ۽ مختلف جنسن جو وڪرو سندن اصلي قيمت کان سؤ دفعا وڏيڪ قيمت تي ٿيندو هو. اسانکي وڻج واپار ۽ اُپت جو بہ ان مان اندازو ٿئي ٿو جو تہ جيڪا اصلي قيمت هئي تہ اُها بہ اٺَ لکَ پائونڊن کان مٿي هئي.
99. قديمي ماڻهو هيرن کي ڪٽڻ جي فن مان ناواقف هئا.
100. ايم - بوچاد (M. Bouchaud) هڪ مضمون ۾ هيءَ فهرست هڪ ڊائجيسٽ مان ڪاپي ڪئي آهي ۽ انکي وري پنهنجي تشريح ۽ بيان ڪرڻ ۾ گهڻو اينگهائي ويو آهي.
101. ٽئسيٽس - تاريخ جا ورق (i, 78) ٻن سالن ڪانپوءِ, ڪپادوشيا جي غريب بادشاهت جي اچا نندي ٿيڻ سبب ٽائبيريس کي, ٽئڪسن جي اَدو اڌ تائين گهٽائڻ جو بهانو ملي ويو, پر عوام لاءِ اهو فائدو فقط ٿوري عرصي لاءِ هيو.

102. ڊائن ڪئسيَس (Iv, 799, Ivi, 825)

103. رقم جو حساب هڪ اندازي موجب لڳايل آهي.

104. جيئن تہ روم جو قانون ڪيترن زمانن تائين رهيو تہ ان موجب ماءُ جي طرف کان جيڪي رشتا هوندا هيا تہ اُنهن کي وڏن جي ملڪيت جو حصو يا وراثت نہ ملندي هئي. هي سخت قانون بعد ۾ انسانذات طرفان ختم ٿيندو ويو ۽ آخر ڪار جسٽينين بادشاهہ اِن کي مڪمل طور تي ختم ڪري ڇڏيو.

105. پلني - مدح سرائيَ ۾ (سي - 37)

106. ڏسو هينيشيَس - روم جي قديمي قانون ۾. (ڪتاب - ٻيو).

107. هورئس، (II) سٽ، (V) پيٽران، (سبي - 116) پلني - خط ۽ تحريرون .(ii, 20)

108. فلپ ۾ سِسيرو. (ii, 16)

109. ڏسو سندس خطَ ۽ تحريرون. هر اهڙي وصيتَ، ڪيس گذري ويل ماڻهن لاءِ سندس دل ۾ احترام جو جذبو پيدا ڪيو ۽ جيڪي جيئرا هيا، اُنهن سان انصاف ڪيائين. هو ٻنهي سان نيڪ رهيو ۽ هڪ پُٽ سان بہ سهڻو سلوڪ ڪيائين جنهن کي سندس ماءُ لاوارث ڪري ڇڏيو هو (V, 1)

110. ٽئسيٽس - تاريخ جا ورق - (xiii, 50) اسپرٽ ڊيس لائڪس (xii, 19) (Esprit des loix)

111. ڏسو پلني جي مدح سرائي، آگسٽن تاريخ ۽ برمن.

112. خراج ڏيڻ (جيئن ان کي چيو ويو) جي پوک نہ ٿيندي هئي، ڇو تہ بااخلاق شهزادا لکين رپيا پاٺهي موڪلي ڏيندا هيا جيڪي ڏانهن رهيل هوندا هيا.

113. نوَن شهرين بابت پلني اسان کي تفصيل سان ٻڌائي ٿو. (مدح سرائي، 37,38,39) ٽراجن هڪڙي قانون کي ڇپرايو هو جيڪو سندن ئي فائدي ۾ هو.

114. ڊائن (Ixxvii, 1295)

115. جنهن بہ ڏهہ آرِي (Aurei) ڏنا جيڪو دستوري ٽڪس هو، تہ ان کان آريز (Aureus) جي ٽئين حصي کان مٿي نہ ورتو ويندو هو يا وري اوترن ٽُڪرن جا سونا سِڪا، سڪندر جي حڪم مطابق ناهيا ويندا هيا. (آگسٽ جي تاريخ (ص - 127) سلماسيس (Salmasius) جي بيان سميت.

116. ڏسو اڳريڪولا، ويسپاسيان، ٽراجن، سيورَس ۽ سندس ٽِن ڄڻا پيٽي ڪندڙن جي زندگين جو احوال ۽ ان ڪانسواءِ ٻيا جيڪي بہ ان دؤر جا نمايان ماڻهو هئا، اُنهن بابت پڻ ضرور پڙهو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - ستون

مئڪسيمن جي ترقي، سندس ظلم ۽ آمريت - سينيٽ جي حڪمن هيٺ آفريڪا ۽ اٽلي ۾ سياسي وڳوڙ - خانہ جنگيون ۽ بغاوتون - مئڪسيمن، سندس پٽ ۽ مئڪيمس، بئلبينس ۽ ٽن گورڊينس جو بيدرديءَ سان قتل- قبضو ۽ فلپ جون آزادانہ رانديون.

دنيا ۾ جيڪي بہ حڪومت ڪرڻ جا مختلف طريقا رائج رهيا آهن، اُنهن مان سڀني کان وڌيڪ ٺوڪُون ۽ طنزون، موروثي بادشاهت تي ٿيون آهن. ڇا ان ڳالهہ تي ڪاوڙ واري کِلَ نہ ايندي تہ پيءُ جي مرڻ تي، قوم جي ملڪيت، ڍاندن جي ڌڻ وانگر سندس معصوم ٻار جي حوالي ڪئي وڃي جنهن کي اجا تائين نہ ماڻهو سڃاڻندا هجن ۽ نہ وري هُو بہ پنهنجي پاڻ کي ٺي سڃاڻندو هجي: ۽ وڏا بهادر جنگي جوڌا ۽ بيحد عقلمند ۽ داناءَ بہ، بادشاهت تي پنهنجو فطري حق ڇڏيندي، بادشاهي هِندوري (جنهن ۾ بادشاهت جو ننڍڙو جانشين ستل آهي) آڏو گوڏا کوڙي احترام سان وجي بيهن ۽ قَسم تي پنهنجي مضبوط ۽ غير مشروط وفاداري جا واعدا وجي ڪن؟ هن ڳالهہ تي طنز ڪجي توڙي ان کي بحث جو موضوع بنائجي تہ ان گفتگو جا ڪيترائي عجيب و غريب رُخَ نڪري ايندا يا ڪيتريون ئي رنگين تصويرون ٺهي پوَنديون: پر جيڪڏهن اسان هن موضوعَ تي سنجيدگيءَ سان غور ڪريون تہ اسان هر اُن راءِ جو احترام ڪنداسين جنهن ذريعي وارث هئڻ يا تخت تي ويهڻ جو سلسلو ڪنهن اصول يا ضابطي جو محتاج هجي ۽ جنهن ۾ جذبن يا اُمنگن جو ڪو بہ دخل نہ هجي، تہ ان صورت ۾ اسان ان مفاد پرست کي بہ خوشيءَ سان قبول ڪنداسين جيڪو ماڻهن جي ان هجوم کي بہ محروم ڪري ڇڏي جيڪي وري پنهنجي لاءِ ڪنهن مالڪ جي تلاش ۾ پنهنجن اختيارن کي استعمال ڪرڻ گهرن ٿا جيڪو وري هيڪاري خطرناڪ طريقو آهي.

آرام سان ۽ ٿڌو ٿي سوچڻ سان، اسان شايد هڪ تصوراتي حڪومت جو خاڪو ٺاهڻ ۾ ڪامياب ٿي وڃون جنهن ۾ اختيارَ هر وقت ان شخص جي حوالي هجن جيڪو انتهائي لائق انسان هجي ۽ جنهن کي ماڻهن جي آزادانہ ۽ ڏانئليءَ بغير ووٽن ذريعي ان مسندَ تي ويهاريو وڃي. پر تجربو اهڙين تصوراتي رِٿُن ۽ تجويزن کي اونڌو ڪري ٿو ڇڏي ۽ ساڳئي وقت اهو بہ سيکاري ٿو تہ هڪ وڏي معاشري ۾، بادشاهہ جي اليڪشن ذريعي، اختيارَ نہ تہ ڪنهن ڏاهي کي سؤنپجي سگهجن ٿا نہ وري جتي ماڻهن ۾ وڏَ وڏَ جي ڪاني موجود هجي، اُتي ڪنهن مناسب نمائندگيءَ جي ڪنهن گنجائش جو ڪو امڪان رهي ٿو. فوج جو ئي هڪ واحد ادارو آهي جيڪي پاڻ ۾ متحد بہ رهن ٿا ۽ ڪنهن مسئلي تي هڪ ئي سان متفق بہ ٿين ٿا. ساڳي وقت اُنهن وٽ ايتري طاقت بہ هوندي آهي جو آسانيءَ سان ٻين شهرين تي حڪم بہ هلائي سگهن ٿا: پر فوجين جو تشدد ۽ غلاميءَ سان مانوس مزاج، کين ڪنهن بہ قانوني يا شهري ۽ آئيني سرشتي لاءِ انتهائي نا مناسب محافظ جو درجو ڏئي ٿو. انصاف، انسانيت يا سياسي عقلمندي، اهڙيون خاصيتون آهن جن کان هو خود بہ نا واقف ۽ ڪورا آهن تہ ٻين ۾ اُهي گُڻ نہ تہ ڳولي سگهندا ۽ نہ ان لاءِ کين ڪو داد ئي ڏئي سگهندا. بهادريءَ ذريعي احترام حاصل ڪري سگهجي ٿو ۽ فراخ دلي ۽ سخاوت سان ووٽن کي خريد ڪري

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سگهجي ٿو: پر هنهي مان پهرين گهٽو ڪري وحشي مخالفن جي ور چڙهي ويندي آهي ۽ پوئين ڪي آزمائڻ لاءِ عوام جا ڪيسا خالي ڪرڻا پوندا ۽ اهو ممڪن آهي ته هٿي لياقتون گڏجي تخت جي مالڪ جي خلاف ٿي وڃن جنهن ۾ زوردار ڪردار لازمي طور دلير مخالف جوئي هوندو.

ڇمَ جي بلنديءَ جو فخر، جنهن ڪي وقت ۽ ماڻهن جي گڏيل راءِ طرفان منظوري بہ ملي چڪي هجي، ماڻهن جي رتبن جي ڇتا پيتّيءَ ۾، هڪ ڪَرو ۽ سادگيءَ وارو جذبو آهي جنهن ۾ ڪنهن خطري يا امڪاني حسد جي گهٽ ۾ گهٽ گنجائش آهي، مجيل حق، ڪنهن بہ تفرقي يا اٿبڻت جي اُميدن کي اُجهائي ٿو ڇڏي ۽ هڪ واضح تحفظ جواحساس، بادشاه جي ظلم کي ختم ڪري ٿو ڇڏي. هن تصور جي پختي ٽيڙ ۾، اسان تي، يورپ جي بادشاهتُن جي پر امن جا نشينيُن ۽ نرميءَ سان هلندڙ انتظام جا احسان آهن. جيڪڏهن ان ۾ ڪو نقص آهي تہ ان جو ڪارڻ ڪيتريون ئي خانہ جنگيون آهن جن ذريعي ايشيا جو هڪ آمر ڪنهن بہ جذبي هيٺ پنهنجن ابن ڏاڏن جي تخت تائين پهچڻ جي ڪوشش ۾ نيٺ ڪامياب ٿي وڃي ٿو. ان جي باوجود اوپر جي ملڪن ۾ پيي، مقابلي جو دائرو حڪومت ڪندڙ شهزادن جي محلاتن تائين محدود ٿئي ٿو، ۽، جيئن ئي وڌيڪ خوش نصيب مخالفہ ترار يا تير ڪمان جي زور تي پنهنجن پائرن کي پنهنجي رستي تان هٽائڻ ۾ ڪامياب ٿئي ٿو تہ پوءِ ڪيس نِيچ درجي جي رعيت کان ڪنهن بہ حسد يا دشمنيءَ جو ڪو اونو يا انديشو نٿو رهي. پر سينيٽ طرفان اختيارن ملڻ ڪانپوءِ روم جي بادشاهت، نفرتن.جي ور چڙهي، بيحد افراتفريءَ جو شڪار ٿي وئي هئي. شاهي توڙي صوبن جا پيا معزز خاندانَ جمهوريہ جي معزور ماڻهن اڳيان سرخرو ٿي پنهنجو وارو وڃائي ويا هيا. روم جا قديمي خاندانَ لڳاتار سيزرس جي آمريت ۽ ظلمن هيٺان پيڙ جي چڪا هيا: ۽ جڏهن تہ اُهي شهزادا گڏيل دولت جي زنجيرن ۾ جڪڙيل هئا ۽ پنهنجي پويان ايندڙ نسلن[1] جي مسلسل ناڪامين کان نااُميد ٿي چڪا هيا، تہ اهڙي صورتحال ۾ اهو ناممڪن ٿي لڳو تہ موروثي جانشيني يا وراثت جو ڪو بہ تصور رعيت جي ماڻهن جي ذهنن ۾ آيو هجي. ڪو بہ ماڻهو پنهنجي ڇمَ کان تخت جو دعويدار نہ پئي ٿي سگهيو پر هر ڪنهن کي اهو پنهنجي اهليت تي مليو. خواهشن جون جرئت واريون اُميدون، قانون ۽ بدگمانين جي جائز رڪاوٽن سبب ڇڙواڳ ڇڏيل هيون، ۽ هيناهين طبقي جا ماڻهو بہ ڪنهن غلطي يا حماقت کانسواءِ پنهنجي بهادري ۽ دولت جي زور تي فوج جي عهدن کي حاصل ڪرڻ جي آرزو رکندا هئا جنهن ۾ ڪو هڪڙو ڏوهہ بہ ڪيس پنهنجي ڪمزور مالڪ کان دنيا جي وڏي ۾ وڏي تخت کسڻ ۽ پاڻ کي ان تي ويهارڻ جو اهل بنائي ڇڏيندو هو. سڪندر سيورَس جي قتل ۽ مئڪسيمن جي تخت تي ويهڻ ڪانپوءِ، ڪو بہ بادشاه پاڻ کي تخت تي محفوظ نہ سمجهندو هو ۽ سرحد تي مقرر ٽيل ڪو بربر هاري پيي هاڻي ان وڏي پر خطرناڪ مرتبي تي پهچڻ جي آرزو رکندو هو.

ان واقعي کان اٽڪل ٻٽيهہ سال اڳ، بادشاه سيورس، اوير جي هڪ مُهم کان واپس ٿيندي، پنهنجي پٽ گيٽا جي مليٽري جي راندين جي سالگرهہ ملهائڻ خاطر ڪجهہ دير لاءِ ٿريس ۾ رڪيو هو. ايئن ٿي لڳو تہ سڄو ملڪ ميڙن ۽ ٽولن جي صورت ۾ پنهنجي بادشاه جي ديدار ڪرڻ لاءِ گڏ ٿي ويو هو تہ اُتي هڪ مضبوط قدڪاٺَ جي نوجوان بربر جهنگلي لهجي ۾ بادشاه کي عرض ڪيو تہ ڪيس انعام خاطر ڪشتي وڙهڻ جي اجازت ڏني وڃي. جيئن تہ ٿريس جي هاريءَ جي هٿان جيڪڏهن روم جو سپاهي شڪست کائي وڃي ها تہ نظم ۽ ضبط جي وقار ۽ آبرو جي

بيعزتي ٿي پوي ها، تنهنڪري هن جو مقابلو ڪئمپ جي ڪجهه بين مضبوط ۽ جانٺن جوانن سان ڪرايو ويو، جن مان سورهن کي هُو بنا دير ۽ لڳاتار دَسيندو ۽ زمين تي ڪيرائيندو ويو. مقابلي ۾ سوڀ ڪٽڻ تي ڪيس ننڍن ۽ معمولي تحفن ذريعي انعام ڏئي خوش ڪيو ويو ۽ ڪيس اها اجازت ڏني وئي ته فوج ۾ شامل ٿيڻ لاءِ پنهنجو نالو درج ڪرائي ڇڏي. ٻي ڏينهن تي، خوشي ۽ شادمانيءَ ۾ سرشار اهو بربر نوَن رنگروٽن ۾ پري کان نمايان بيٺو هو ۽ پنهنجي ملڪ جي رسمن ريتن مطابق خوشي ۾ نچي ٽپي رهيو هو. جيئن ئي هن محسوس ڪيو ته بادشاهه سلامت ڏانهَس متوجه ٿيو هو، هُو ڊوڙ پائي سندس گهوڙي ڏانهن ويو ۽ پيرين پيادو بغير ٿڪَ جي بادشاهه سان گڏ هليو ۽ تمام ڊگهو پنڌ هو لَرَ وجي رهيو هو. " اي ٿريسيا جا نوجوان"! بادشاهه سيورَس ڪيس حيرت مان مخاطت ٿيو، " ڇا تون هن ڊوڙ کانپوءِ بيهر به ڪشتي وڙهي سگهندين؟ " "وڏي خوشيءَ سان سائين." اَڻ ٿَڪل نوجوان جواب ڏنو ۽ بنا دير بادشاهه فوج جا ستَ پهلوان سپاهي سندس مقابلي لاءِ ميدان ۾ لاهي ڇڏيا. سندس لاجواب بهادري ۽ بي مثال قوت جي مظاهري ڪرڻ تي ڪيس سونو پَٽو انعام ۾ ڏنو ويو ۽ ڪيس فورن اُنهن گهوڙن جي نگهباني تي مقرر ڪيو ويو جيڪي خاص بادشاهه سان جاڏي ڪاڏي گڏ هوندا هيا.[2]

مئڪسيمِن، جيئن سندس نالو ٻڌائي ٿو، ٿوڙي جو بادشاهت جي سرحدن اندر ڄائو هو، پر سندس نسل بربرن جي هڪ قبيلي سان ڳانڍاپيل هو. سندس پيءُ گاٿ هو ۽ ماءُ آلاني قبيلي جي هئي. هن هر موقعي تي پنهنجي قدَڪاٺ جيتري بهادريءَ جو مظاهرو ڪيو ۽ سندس اصلي پوائنتو طاقت وارو روپ يا ته گهَوڙجي ڪجهه مهذب ٿي چڪو هو يا وري سندس دنيا جي ڄاڻ ۽ معلومات وسيع ٿيڻ سبب ان کي لڪايو ويو هو. سيورَس ۽ ان جي پٽ جي حڪومت ۾، سينچورين (سوءُ سپاهين مٿان مقرر آفيسر) جو خطاب به ٻنهي شهزادن جي مٿس مهربانيءَ سبب ڪيس ڏنو ويو، جيڪو پهريون هو اُهو اهليت ۽ لياقت کي پرکڻ جو وڏو منصف هو. احسانمنديءَ جي احساسَ، مئڪسيمن کي ڪئراڪالا جي قاتلن هيٺ ڪنهن به عهدي وٺڻ کان منع ڪئي. وقارَ ڪيس سيکاريو هو ته هو اِلاگابئلس جون زناٿيون بيعزتيون برداشت نه ڪندو. سڪندر جي جانشينيءَ جي موقعي تي هو محلات ۾ آيو ۽ شهزادي هُن کي اهڙي عهدي تي مقرر ڪيو جيڪو اُن خدمت لاءِ به مناسب هو ۽ سندس مانَ جي مطابق به هو. فوجين جو چوٿون نمبر جٿو، جنهن ۾ ڪيس مئجسٽريٽ مقرر ڪيو ويو هو، جلدي سندس سنڀال هيٺ اچي ويو جيڪو نظم ۽ ضبط ۾ بهترين ليکيو ويو. سپاهين طرفان زبردست داد ڏيڻ تي جن پنهنجي باڪمال سورمي کي اَجئڪس ۽ هرڪيولس (Ajax and Hercules) جا خطاب ڏنا، ڪيس لڳاتار " پهرئين مليٽري ڪمان"[3] جون ترقيون ملنديون رهيون؛ ۽ جيڪڏهن هُن ۾ اڃا تائين پنهنجي وحشي نسلُ جا نمايان آثار نظر نه اچن ها ته شايد بادشاهه پنهنجي ڀيڻ جي شادي مئڪسيمن جي پُٽ سان ڪري ڇڏي ها.[4]

بجاءِ سندس وفاداريءَ جي وصفن جي مضبوط ٿيڻ جي، اهڙين مهربانين ٿريسيا جي هاريءَ جي اندر ۾ اقتدار جي اُمنگن جي باهه ڀڙڪائي ڇڏي، جنهن اُهي مهربانيون يا عهدا پنهنجي قابليت يا اهليت جي ڀيٽ ۾ گهٽ سمجهيا، ۽ هو مجبور هو ته لاچار ٿي ان کي مڃي ۽ سلام ڪري جيڪو ڪانئُس مٿاهون هو. ٿوڙي جو سچي ڏاهپ کان هو بيگانو هو، پر پوءِ به خود مطلبي واري مڪاريءَ کان خالي نه هو جنهن ڪيس اشارن ۾ ٻڌايو هو ته بادشاهه کي هاٿي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

فوج جي حمايت حاصل ڪانه هئي ۽ ان ڪيس اهو سيکاريو هو ته فوجين جي اندرَ ۾ بادشاه خلاف ڏڪندڙ چڻنگ کي ڦوڪ ڏئي ڀڙڪائي ۽ پنهنجي لاءِ سندن حمايت حاصل ڪري. سُٺن ڪردارن جي شهزادن خلاف نفرتن ۽ بي بنياد تُهمتن ذريعي زهر ڦهلائڻ ۽ اُنهن جي نيڪين تي به الزام هڻڻ ۽ وري وڏي چالاڪي ۽ مڪاريءَ سان اُنهن کي اهڙين براين سان ملائڻ جن سان اُنهن جي ڪا ٿورڙي به هڪ جهڙائي هجي، تمام آسان آهي. فوجين خوشيءَ سان مئڪسيمن جي موڪليل نمائندن کي ٻڌو. اُنهن کي پنهنجي ذِلت واري صبر ڪرڻ تي سخت ڪاوڙ آئي جنهن سبب هنن شام جي زائفائين عادتن رکڻ واري حاڪم طرفان ڏنل تڪليفن کي سچا سارا تيرهن سال برداشت به ڪيو هو ته اُنهن جي حمايت به ڪئي هئي جيڪو هڪ بزدل هو ۽ ٻنهي يعني پنهنجي ماءُ توڙي سينيٽ جو غلام هو. اُنهن وڏي واڪي چيو ته هاڻي مناسب وقت هو ته شهري حڪومت جي فضول آسيبَ کي اُڇلائي ڦٽو ڪجي، ۽ هڪ سچي سپاهيءَ کي چونڊائي شهزادي ۽ جنرل جي عهدي تي ويهارجي، جنهن ڪئمپن ۾ تعليم ورتي هجي، جنگين ۾ حصو ورتو هجي، جيڪو شان شوڪت کي قائم رکندو ۽ پنهنجن ساٿين ۾ بادشاهت جا خزانا ورهائيندو. رائين ندي جي ڪناري تي، فوجين جي وڏي لشڪر کي جمع ڪيو ويو، جن کي خود بادشاه طرفان سڏاريو ويو، جيڪو اجا فارس جي جنگ کان واپس اچي پهتو ئي مسَ هو ته کيس پيهر مجبور ڪيو ويو ته جرمني جي بربرن خلاف هڪدم ڪُوچ ڪري. سڪيا جي مڪيہ شعبي ۽ نين ڀرتين جي تجويزن جي سنڀالَ مئڪسيمن جي ذمي هئي، هڪ ڏينهن جيئن هو فوجي مشڪُن جو معائنو ڪرڻ ويو، ته فوجين يا ته ڪنهن اوچتي جذبي کان، يا اڳ تيار ڪيل سازش هيٺ، پنهنجي بادشاه کي سلام پيش ڪيو، ۽ سندس صفا انڪار ڪرڻ تي، نعرا هڻي کيس خاموش ڪيائون ۽ تڪڙ ڪندي سڪندر سيورَس کي قتل ڪري پنهنجي بغاوت جي تڪميل ڪيائون.

سندس موت جي واقعي بابت مختلف ڪهاڻيون آهن. اُهي ليکڪ جيڪي سمجهن ٿا ته هو مئڪسيمن جي احسان فراموشي ۽ اقتدار جي هوَس کان بيخبري يا لاتعلقي باعث مئو. بيان ڪن ٿا ته هلڪي ڪاڌي کائڻ کان پوءِ هو فوجين کي ٿوري دير لاءِ ڏسي واڻسي، پوءِ وچي آرامي ٿيو. ۽ ان ڏينهن جي ستين ڪلاڪ ۾، سندس ئي محافظن جو هڪ ٽولو، بادشاهي شامياني ۾ داخل ٿيو ۽ مٿس حملو ڪري گهاوَن مٿان گهاوَ رسائي هڪ سٺي ڪردار واري ۽ ڪنهن به شڪ شُبهي کان مٿي هڪ نيڪ شهزادي کي قتل ڪري ڇڏيائون.[5] جيڪڏهن اسان ٻي بيان کي ڏسون ۽ ان تي اعتبار ڪريون، جيڪو واقعي ڪجهه وڌيڪ ويساه ڪرڻ جهڙو لڳي ٿو ته مئڪسيمن کي هيڊڪوارٽر کان ڪيترائي ميل پري ڪيترن ئي فوجي جٿن گڏجي تخت تي ويهاريو ۽ هن، فوجين طرفان کُليل اعلانن جي مقابلي ۾، مخفي خواهشن تي وڌيڪ اعتبار ڪيو جيڪي هن ۽ فوجين جي وچ ۾ هيون. سڪندر وٽ ڪافي وقت هو ته پنهنجي فوجين ۾ وفاداريءَ جو هلڪو جذبو به جاڳائي، پر سندس بي دليءَ واي وفاداريءَ جو جذبو، مئڪسيمن جي ظاهر ٿيڻ سان الائي ڪيڏانهن اُڏامي ويو، جنهن پاڻ کي فوجي اداري جو دوست ۽ وڪيل ڪري پاڻ کي پيش ڪيو: بس ٻناڍير ۽ هڪ ئي آواز ۽ راءِ سان تاڙيون وڄائي ۽ وڏو داد ڏئي ڪيس رومين جو بادشاه چونڊيو ويو. ميميا جو پٽ فريب ڪري پيچي ۽ پنهنجي شامياني ۾ واپس ويو، ۽ هاڻي سندس خواهش هئي ته ڪنهن طرح سان هُو اُن انجام کان ۽ وڏي هجوم طرفان پنهنجي بيعزتي کان بچي سگهي. هڪ مئجسٽريٽ، ڪجهه سينچورين ۽ ڪجهه ملڪ الموت جهڙن

وزيرن سندس جلدئي پيڇو ڪيو، پر پنهنجي مٿان حياتيءَ ڪي پوري ڪنڌ ڄ وار جو مردانگيءَ سان مُنهن ڏيڻ بجاءِ، سندس دانهُن ۽ مِنٿن، سندس حياتيءَ جي آخري گهڙين ۾ ڪيس بيعزتو ڪري ڇڏيو ۽ سندس جائز رحم وارين اپيلن، هن سوچيو تہ سندس معصوميت ۽ بدنصيبيءَ سبب ضرور اثر ڪنديون، پر اُنهن باعث هيڪاري هن لاءِ نفرت جا جذبا پيدا ٿي پيا. سندس ماءُ ميميا، جنهن جي تڪبر ۽ لالچ تي هن وڏي واڪي پنهنجي تباهيءَ جي ڪارڻ هئڻ جو الزام ڏنو هو، پنهنجي پُٽ سان گڏ ختم ٿي وئي، سندس وفادار دوست، سپاهين جي پهرين غضبناڪ ڪاروائي ۾ ئي غرق ڪيا ويا. هين ڪي فقط انڪري بچايو ويو تہ اُنهن ڪي غاصب طرفان وڏيڪ بيدرديءَ سان ماريو ويندو، ۽ جن سان تمام نرم ورتاءُ ڪيو ويو تہ اُنهن جون نوڪريون ختم ڪيون ويون ۽ اُنهن ڪي محلات ۽ فوج مان ٻاهر ڪڍيو ويو. [6]

اڳيان آمرَ، ڪئليگُولا، نيرو ڪمودِس ۽ ڪئراڪالا بدنام بہ هيا تہ ناتجربيڪار نوجوان [7] پڻ هيا، شاهي طريقي سان ڪين تعليم ڏني وئي، بادشاهي تڪبر، روم جي عياشي ۽ چاپلوسيءَ جي دوکي واري آواز سندن اخلاق عادتن کي بگاڙي ڇڏيو هو. مئڪسيمن، نفرت جي خوف کان ظلمَ ڪرڻ شروع ڪيا. توڙي جو هُو سپاهين جي ساڻس گهاٽي تعلق تي گهٽو ياڙيندو هو جيڪي اُنهن خوبين جي ڪري سندس عزت ڪندا جيڪي خود هنن ۾ هونديون هيون: هو ان ڳالهہ کان چڱيءَ طرح واقف هو تہ سندس اصل نسل بربرن جي هيٺئين طبقي مان هو، سندس وحشي شڪل شبيهہ ۽ شهري زندگيءَ جي فنَ، هُنرن ۽ ادارن کان جهالت جي حد تائين اڻ واقف هو [8] ۽ ان ڳالهہ جو بہ ڪيس چڱيءَ طرح احساس هو تہ هو بدقسمت سڪندر سيورَس جي هر دلعزيز ۽ وڻندڙ طبيعت جو اوتروئي اڻ وڻندڙ تضاد هو. ڪيس ياد هو تہ جڏهن هو ڪجهہ بہ نہ هو تہ اڪثر ڪري روم جي مغرور ماڻهن جي دَرن تي ساڻن ملڻ لاءِ انتظار ڪندو رهندو هو ۽ اتان جا گستاخ غلام هنجي ملاقات ڪرائڻ کان انڪار ڪندي نہ رڳو ڪيس واپس ڪري ڇڏيندا هئا پر گيٽ ڪان اندر داخل ٿيڻ بہ نہ ڏيندا هئا. هن ڪي ڪجهہ ماڻهن سان سندس دوستي بہ ياد آئي، جن سندس مُفلسيءَ ۾ هنجي مدد ڪئي هئي ۽ سندس اُميدن کي تازگي بخشڻ ۾ هنکي آٿت ۽ تسڪين ڏني هئي. پر اُهي جن سندس مدد ۽ حفاظت ڪئي هئي، اُهي بہ ترپس جا رهواسي ۽ ساڳي ڏوهَ جا ڏوهاري هيا جيڪو سندس هو، ۽ اُهو ڏوهہ سندس اَڻ ڇٽي ۽ هيناهين نسل جو هو. هن ڏوهہ ۾، ڪيترن ڪي مارايو ويو ۽ سندس ڪيترن محسنن کي مارائڻ تي، پوءِ مئڪسيمن رَتُ جي نہ ميسارجڻ واري تحرير ۾، پنهنجي نِيچائي، ڪمينگي ۽ احسان فراموشيءَ لاءِ [9]، ڪجهہ جملا تاريخ ۾ محفوظ ڪرائي ڇڏيا.

سندس ڪارِي ۽ رڳو رَت جي طلبگار طبيعت سبب هو پنهنجي رعيت جي اهڙن سُٺن ماڻهن کي شڪ جي نظر سان ڏسندو هو جيڪي پنهنجي ڄَمَ يا اهليت جي اوچائيءَ ذريعي مٿاهان ماڻهو هيا. جڏهن بہ ڪيس ڪٿان غداريءَ جو هلڪڙو کُنڪو بہ محسوس ٿيندو هو تہ سندس ظلم جي نہ تہ ڪا انتها هوندي هئي نہ اُتي پوءِ ڪا رحم جي رتي بہ باقي بچندي هئي، بس رڳو بيدردي ۽ بي ترسيءَ جو مظاهرو هوندو هو. هن ڪي مارڻ جي سازش يا تہ پڪڙجي پئي يا تيار ڪرائي وئي، ان ۾ مئگنس نالي هڪ سفارتي سينيٽر ڪي خاص ملزم ڄاڻايو ويو. بنادير جي ڪيس، سندس ڇٽن هزار ساٿين سميت، بغير شاهدن جي، بنا ڪيس هلائڻ جي، ۽ بغير پنهنجي بچاءَ جي موقعي ڏيڻ جي، سيني ڪي مارايو ويو. اٽلي توڙي پوري بادشاهت ۾ سندس جاسوس ۽ اطلاع ڏيندڙ پکڙيل هئا. تمام معمولي الزام تي بہ روم

جي پهرئين درجي جا معزز ترين ماڻهو، جن صوبن ۾ حڪومت ڪئي هئي، فوجين جا ڪمانڊر رهيا هيا ۽ جن ڪي سفارتي ۽ جرئتمنديءَ جا تمغا مليل هيا. اُنهن کي عام ماڻهن جي گاڏين ۾ ويهاري، هٿڪڙيون هٿائي ۽ ٽڪڙ ۾ بادشاهه اڳيان پيش ڪيو ويندو هو. ملڪيت جي ضبطي، ملڪ کان نيڪالي يا موت اهي ته سندس رعايت ۽ نرميءَ واريون عام سزائون ليکيون وينديون هيون. جيڪي انتهائي بدنصيب اذيت پوڳيندڙ هيا، اُنهن کي ڪُتل جانورن جي کلُن ۾ سِبرائي ماريو ويو. ٻين کي وري جهنگلي جانورن اڳيان کين پَنڻ کائڻ لاءِ اُڇلايو ويو ۽ اجا ٽئين طبقي کي وري ڏنڊن ۾ لٺين سان ماريو ويو. سندس ٽن سالن جي حڪومت دوُران، نه ته هُو هڪ دفعو به روم ۽ نه وري اٽلي ويو. سندس ڪئمپ، جيڪا ڪڏهن رائين ته ڪڏهن دنيوب جي ڪنارن کان پٽي پٽبي هئي، سندس سخت آمريت جو مرڪز هئي جنهن سان هر قانون ۽ انصاف جي هر اصول کي لتاڙي ۽ چيپاٽي ڇڏيندو هو ۽ سندس حمايت ۾ فقط ترار جي طاقت [10] هئي جيڪا سندس پنيرائي ڪندي رهندي هئي. ڪو به اوچي ڄَمر وارو ماڻهو، يا نمايان قابليت رکندڙ يا اُهو جنهن کي شهري وهنوار جي ڄاڻ هجي، انهن کي سندس ويجهو ڪابه تڪليف نه ڏني وئي ۽ روم جي بادشاهه جي محل غلامن جي سنيپال لهندڙ سردارن ۽ ترار بازن جي قديمي روايت کي وري جيئاريو جن جي وحشيانه طاقت، خوف، هراس ۽ نفرت جو ڌاڪو قائم ڪيو هو. [11]

جيستائين مئڪسيمن جو ظلم، نااليوارن سينيٽرن، نمايان شخصيتن ۽ اهم ماڻهن تائين محدود هو جيڪي پنهنجي گهر توڙي فوج ۾ مقدر جي فيصلن جا منتظر رهندا آهن، عام ماڻهن پنهنجين تڪليفن کي لاتعلقيءَ سان يا شايد خوشيءَ مان ڏٺو. پر آمرَ جي ظالمانه لالچ، سپاهين جي بي انداز حرص سبب نيٺ عام ماڻهن جي ملڪيتن تي حملا ڪرايا. بادشاهت جي هر شهر کي پنهنجو جدا خزانو ۽ جدا آمدني هئي جن مان هو پنهنجن بيشمار ماڻهن لاءِ اَنُ خريد ڪندا هيا ۽ راندين روندين جو سامان وٺي پنهنجي دل وندرائيندا هيا. اختيارن جي هڪڙي ئي حڪم سان، شهرن جو سمورو ناڻو ضبط ڪري انکي بادشاهي خزاني ۾ جمع ڪرايو ويو. مندرن کي سون ۽ چانديءَ جي دولت کان محروم ڪيو ويو جيڪا ماڻهن جي مَنتُن ۽ قربانين ذريعي اُتي جمع ٿيل هئي؛ ۽ ديوتائن، سُورمن ۽ بادشاهن جي سونن بُتن کي باهه تي پگهرائي اُن مان پئسن جا سِڪا ٺهرايا ويا. اهڙي قسم جا ناپاڪ ۽ غليظ حڪم تيستائين عمل ۾ نه آيا جيستائين ماڻهن جو اُنهن خلاف گوڙ شور يا سندن قتلام نه ٿيو؛ جو ته ڪيترين ئي جڳهن تي ماڻهن پنهنجن قربان گاهن جي حفاظت ڪرڻ ۽ پنهنجي مرڻ کي وڌيڪ ترجيح ڏني بجاءِ ان جي جو سندن امن ۽ سڪون وارا شهر ڦُرلُٽ ۽ جنگ جي ظلم جو شڪار ٿين ۽ هو خاموش تماشائي بڻجي اُن کي ڏسندا رهن. خود سپاهي، جن ۾ هن ناپاڪ بي ادبي واري ڌاڙي جو مال ورهايو ويو هو، اُهي به ڪاوڙ ۾ ڳاڙها تي ويا ۽ سختيءَ جو ورتاءُ ڪرڻ لڳا جيئن تشدد ڪرڻ وقت ڪندا هئا ۽ اُنهن کي پنهنجن دوستن ۽ عزيزن جي جائز طعنن جو سخت خطرو محسوس ٿيڻ لڳو. سڄي رومي دنيا ۾، سخت ناراضگي ۽ نفرت جون دانهون ۽ وڏا آواز بلند ٿيڻ لڳا ته انسانذات جي دشمن کان بدلو ورتو وڃي ۽ آخرڪار خانگي ناحق جي هڪ قانون هيٺ، هڪ پُرامن ۽ غير مسلح صوبي هنجي خلاف بغاوت جو ڪليل اعلان ڪري ڇڏيو. [12]

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آفريڪا ۾ مقرر ٿيل ناٿي جو مختيار ڪار هڪ نوڪر هو پر هو هڪ اهڙي مالڪ جي لائق هو جيڪو دلتمندن مٿان مڙهيل ڏنڊن ۽ ضبطين کي ، شاهي خزاني جي بهتر آمدني جو وڏو ذريعو سمجهندو هو. ان طرفان ملڪ جي ڪجهه دولتمند نوجوانن خلاف هڪ غير منصفاڻي فيصلي جو اعلان ڪيو ويو. جيڪڏهن ان تي عمل ڪيو وڃي ها ته اُنهن کي جيڪا پيءُ جي ملڪيت ورثي ۾ مليل هئي، ان مان ڪجھ جيتري حصي کان هو محروم ٿي وڃن ها. هن انتها جي موقعي تي هڪ نهراءُ جيڪو يا ته سندن بربادي کي مڪمل ڪري يا ان کان ڪين بچائي، نراسائي مان لڪرايو ويو. وڏي مشڪل سان لالچي خزانچيءَ کان ٽن ڏينهن تائين ڍَرَ (اِلتوئ) حاصل ڪئي وئي ته جيئن هو پنهنجين ملڪيتن تان پنهنجن غلامن ۽ هارين کي گڏ ڪري سگهن جيڪي اڪيون بند ڪري فقط پنهنجي آقائن جو حڪم مڃيندا هئا ۽ جهنگلي قسم جا هٿيار جيئن لٺيون ۽ ڪهاڙيون به هر وقت پاڻ وٽ رکندا هئا. جيئن اهي سپيئي ناٿي جي مختيار ڪار وٽ گڏ ٿيا ته اِن سازش جي اڳواڻ مٿس ڪپڙن ۾ لِڪايل خنجرن سان حملو ڪري ڪيس زخمي ڪري ڇڏيو، ۽ پنهنجن بيشمار گوڙ شور ۽ هُل هنگامي مچائڻ وارن ساٿين سان ٿِسڊرس [13] جي ننڍي شهر تي قبضو ڪري ورتائون ۽ روم جي بادشاهت خلاف بغاوت جو جهنڊو بلند ڪيائون. هنن پنهنجون اُميدون، مئڪسيمن خلاف پوري انسانذات جي نفرت جي بنياد تي رکيون ۽ اُنهن جائز طرح سان پختو عزم ڪيو ته هو هر طرح سان سخت حقارت جهڙي آمرَ جي مخالفت ڪندا ۽ هڪ بادشاهه جي حمايت ڪيائون جنهن جي نرم مزاجَ اڳي ئي روم جي ماڻهن ۾ هن لاءِ احترام پيدا ڪيو هو ۽ صوبي ۾ جنهن جو اختيار ڪين اهميت ۽ استحڪام ڏيندو ۽ ڪين هن خاص مقصد ۾ ڪامياب ڪندو. گورڊيَنس، اُنهن جو مئجسٽريٽ ۽ سندن انتخاب به هو. سچائي واري ناراضگيءَ مان ان خطرناڪ منصب سنڀالڻ کان انڪار ڪيو ۽ اڪين مان ڳوڙها ڳاڙيندي ڪين عرض ڪيائين ته هو پر امن طريقي سان منتشر ٿي وڃن ۽ سندس ڏکهي ۽ معصوم زندگيءَ ۾ ڪيس تڪليف نه ڏين ۽ سندس ضعيف عمريءَ ۾ شهري رَت سان سندس دامن داغدار نه ڪن. پر هنن جي ڌمڪين کان مجبور ٿي هن بادشاهيءَ جو منصب قبول ڪيو جيڪو مئڪسيمن جي حسد ۽ ظلم کان بچاءَ جو طريقو به هو، چو ته، آمرَن جي فلسفي موجب، جيڪي تخت سنڀالڻ جي لائق ۽ ان جا اهل آهن، اُنهن کي موت سُونهين ٿي ۽ جيڪي چاڻي واڻي ۽ لائق نه هوندي به تمنا رکن ٿا ته اُنهن اڳواڻ ئي فساد برپا ڪري ڇڏيو آهي. [14]

گورڊيَنس جو خاندان، روم جي سينيٽ ۾ معزز ترين گهراڻن منجهان هڪ هو. پيءُ جي طرفان سندس رشتو گراڪي مان هو ۽ ماءُ جي طرف کان سندس خانداني سلسلو ٽراجن بادشاهه سان ٿي وڃي مليو. هڪ وڏي ملڪيت سندس ڄمَرَ جي عظمت کي برقرار رکڻ ۾ مددگار ثابت ٿي ۽ ان جي خوشي ۽ شڪراني ۾، هن پنهنجي طبيعت کي باوقار، بيحد مهربان ۽ وٽندڙ رکيو. روم جو اُهو محل جنهن ۾ پومپي جهڙو عظيم شخص رهندو هو، ڪيترن ئي نسلن تائين اُهو گورڊينس جي خاندان جي ملڪيت رهيو هو. [15] اهو محل قديمي ٽرافين سان سينگاريل هوندو هو ۽ ان ۾ ساموندي سوين مان هٿ آيل سامان ۽ تاريخي تصويرون پڻ پيل هونديون هيون. سندس گهر پرينيسٽ (Praeneste) جي رستي تي هوندو هو جيڪو بيحد خوبصورت غسلخانن، پنهنجي ڪشادگيءَ، ٽن شاندار ڪمرن هَر هڪ جي ڊيگهه سؤ فوٽ هئي، ۽ هڪ عظيم الشان ورانڊو جنهن ۾ ڇپرانو به هو ۽ جيڪو به سؤ خوبصورت ٿنين تي بيٺل هو ۽ جنهن ۾ چئن قسمن جا تمام مهانگا ماربل لڳل هيا. [16] ماڻهن جي لاءِ پنهنجي گهر ۾ ۽ پنهنجي خرچ تي هو تقريبن جا

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اعليٰ انتظام ڪرائيندو هو جنهن ۾ جهنگلي جانورن جي نمائش ۽ ترار بازن جي ڪرتبن سان [17] ماڻهن کي تفريح مهيا ڪئي ويندي هئي ۽ رعيت جا ماڻهو پنهنجن پاڳن تي خوش ٿيندا هئا: ۽ جڏهن ته ٻين مئجسٽريٽن جي فراخ دلي روم جي ڪجهه مانائتن ميلن تائين محدود هوندي هئي پر گورڊين جون شاندار روايتون قائم رهنديون هيون. جڏهن هو مئجسٽريٽ هو ته سڄو سال هر مهيني ڪو ميلو يا گڏجاڻي پئي ٿيندي هئي ۽ جڏهن هو ڪونسل يا سفارتي مئجسٽريٽ ٿيو ته جشنَن جي سلسلي کي اٽلي جي ٻين مکيه شهرن ڏانهن به وڌايو ويو. پوئين عهدي تي ٻه دفعا ترقي ڪرڻ جو به ڪيس اعزاز مليو. هڪ دفعي ڪئراڪالا طرفان ته ٻي ڀيري سڪندر پاران. ڇو ته هن ۾ اها وڏي صلاحيت هئي ته هو باڪردار بادشاهن جو احترام وٺڻ چاهيندو هو پر آمرَن جي حسدَ واري طبيعت کي هو ڇيڙيندو ئي ڪو نه هو. سندس ڊگهي زندگي نهايت ئي معصوميت سان پڙهڻ لکڻ ۽ روم جي وقار وڌائڻ ۾ گذري هئي ۽ جيستائين ڪيس سينيٽ طرفان آفريڪا ۾ سفارتي ايلچي جي عهدي تي ترقي ڏني وئي جنهن کي سڪندر به منظور ڪيو هو. [18] لڳي ٿو ته هن وڏي دورانديشي ڪندي فوجين جي ڪمان سنڀالڻ ۽ ۽ صوبي جي حڪومت جي واڳ وٺڻ کان انڪار ڪيو هو. جيستائين اُهو بادشاهه جيئرو هو ته آفريڪا هُنجي نهايت ئي لائق نمائندي جي انتظام هيٺ بلڪل خوش هو: پر بادشاهت تي وحشي طريقن واري مئڪسيمن جي غاصبانه قبضي ڪانپوءِ، گورڊيَنس هاڻي ماڻهن جي تڪليفن کي فقط گهٽ ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو جن کي هاڻي هو روڪي نٿي سگهيو. جڏهن هن مجبور ٿي شاهي مرتبو قبول ڪيو هو ان وقت اُسي سالن کان به وڏي عمر جو هو ۽ انٽونِنز جي سونهري دوَر جو آخري ۽ معزز ترين ماڻهو هو جن جا اخلاق، هن پنهنجي روبي ذريعي واپس ورايا هئا ۽ جنهن کي هن پنهنجي طويل ۽ شاندار نظم ۾ ياد ڪيو هو جيڪا ٽيهن ڪتابن تي مشتمل آهي، پنهنجي ٻي ايلچي پُٽ جيڪو ساڻس گڏ سندس نائب جي حيثيت ۾ آفريڪا ويو هو، ان کي به بادشاهه ظاهر ڪيو ويو. سندس هلت چلت ايتري اصلي نه هئي پر سندس ڪردار، اوترو ئي وڻندڙ هو جيترو سندس پيءُ جو هو. ٻاويهَن نالي وارين سُريتين (رکيل عورتن) ۽ ٻاهٺ هزار جُلدن جي لائبريري، سندس رنگ برنگي ارادن ۽ لاڙن جي وڃي تصديق ڪئي. پنهنجين پيشڪشن (Productions) جا جيڪي نمونا هن پويان ڇڏيا آهن، ان مان ظاهر ٿو ٿئي ته پهريون توڙي پويون پيئي، ڏيکاءَ جي بجاءِ استعمال ڪرڻ لاءِ رکيل هيون. [19] روم جي ماڻهن ننڍي گورڊين ۾ اسڪيپيو آفريڪنس واري هڪ جهڙائي ڏٺي ۽ کين اهو ياد ڪري خوشي ٿي ته سندس ماءُ انٽونينَس پيَس جي پوٽي هئي، تنهنڪري هنن سندن لِڪل گُڻن ۾ وڏيون اُميدون رکيون ۽ وڏي اشتياق مان سوچيائون ته سندن لياقتن مان عوام کي فائدو ٿيندو جيڪي هن وقت سندن ذاتي زندگي جي عياشيءَ واري سُستيءَ ۾ ماڻهن کان اوجهل رهيون هيون.

جيئن ئي گورڊيَنس جي عوامي اليڪشن جو گوڙ شور ماٺارو ٿيو ۽ ماڻهو پر سڪون ٿيا ته هنن پنهنجو گهر ڪارٿيج ۾ منتقل ڪري ڇڏيو. آفريڪي ماڻهن خوب داد ڏئي خوشين ۽ شادمانن منجهان سندن آڌر ڀاءُ ڪيو ۽ سندس چڱاين جو احترام ڪيو ڇو ته هنن هئڊرئن جي دوري ڪانپوءِ وري ڪنهن روم جي بادشاهه جو شان شوڪت ڏٺو ئي ڪونه هو. پر هنن اجاين داد ڏيڻ جي رسمُن نه ته کين طاقتور بنايو ۽ نه وري گورڊيَنس جي اعزازن جي تصديق ڪئي هئي. هڪ مجيل اصول ۽ عوامي مفاد جي جذبي سينيٽ جي منظوري وٺڻ لاءِ کين آماده ڪيو. ۽ صوبي جي عزت وارن ماڻهن کي بنا دير هڪ گروپ جي صورت ۾ روم موڪليو ويو ته پنهنجي مالڪ جي ماڻهن جي طور طريقي بابت

وجي ڪين ٻڌائن ۽ ان قدم کي جائز ثابت ڪرڻ جي ڪوشش ڪن ۽ اهو به ٻڌائن ته هنن وَرهن کان وٺي وڏيون مشڪلاتون ڏنيون هيون ۽ سورَ سنا هيا پر آخر ڪار هو پنهنجي قوت جي مظاهري ڪرڻ لاءِ مجبور ٿي پيا آهن. نوَن شهزادن جا خطَ ادب ۽ احترام مان لکيل هيا جن ۾ سندن طرفان بادشاهي لقب اختيار ڪرڻ جي معذرت ۽ مجبوري ظاهر ڪيل هئي ۽ آخر ۾ ڪين وڏي نهٺائيءَ مان عرض ڪيل هو ته هو پنهنجي اليڪشن ۽ مقدر کي سينيٽ جي عظمت واري انصاف ڏانهن رجوع ٿا ڪن. [20]

سينيٽ جا ارادا نه ته مشڪوڪ هيا ۽ نه پاڻ ۾ ورهايل هئا. گورڊيَنس جو ڇَمر ۽ سندن باوقار تعلقات کين روم جو معزز ترين خاندان بنائي ڇڏيو هو. سندن دولت ۽ بختَ جي شُهرت سبب اسيمبليءَ جا ڪيترائي ميمبر مٽن پاڙيندڙ هئا ۽ سندن لياقت سبب اُنهن جي دوستيءَ جو دائرو بيحد وسيع هيو. سندس نرميءَ واري نظامَ، نه رڳو شهري پر هڪ جمهوري حڪومت جي واپسيءَ لاءِ تمام بهتر موقعو پيدا ڪري ورتو هو. مليٽري جي تشدد جي خوف ۽ دهشت، جنهن شروع ۾ ته سينيٽ کي سڪندر جي قتل کي وسارڻ ۽ بربر هاريءَ جي [21] اليڪشن کي منظور ڪرڻ لاءِ آماده ڪيو هو، هاڻي ابتو اثر ڏيکاريو ۽ آزادي ۽ انسانيت جي زخميل ۽ دٻايل حقَن کي انصاف ڏيارڻ لاءِ ڪين قائل ڪيو. سينيٽ لاءِ مئڪسيمن جي نفرت ظاهر ۽ شديد هئي. انتهائي فرمانبرداريءَ واري نيوڙت به سندس ناراضگيءَ کي ٿڌي ڪرڻ ۾ ناڪام ٿي وئي هئي، وڏي محتاط معصوميت به سندس شڪَن کي دور نه ڪري سگهندي هئي ۽ سندن پنهنجي سلامتيءَ جي حفاظت لاءِ به هِن مُهم جُوئيءَ ۾ سندن طرفان حصو وٺڻ ڇڻ ضروري ٿي پيو هو. جنهن ۾ (ناڪاميءَ جي صورت ۾) اُهي پهريون ان جا شڪار ٿيندا. اهڙن انديشن ۽ ڪيترن ئي ٻين ذاتي نوعيت جي معاملن تي پڙ، ڪونسلن ۽ مئجسٽريٽن جي هڪ ڪانفرنس ۾ بحث مباحثو ڪيو ويو جيئن ئي سندن ٺهراءَ تي فيصلو ٿي ويو ته اُنهن پوري سينيٽ جي اجلاس کي ڪئسٽر جي مندر ۾ سڏرائي ورتو جيڪو قديمي مخفي [22] طريقن ۽ ڌيان کي متوجه ڪرڻ ۽ فيصلن کي راز ۾ رکڻ جي اصولن مطابق هو.

"اي باوقار انسانو! " سِلئنَس ڪونسل کين مخاطب ٿيندي چيو، " ٻه گورڊيَنس ۽ ٻئي ڪونسل جي مرتبي وارا آهن - هڪڙو اوهانجو سفارتي ايلچي آهي ۽ ٻيو ليفٽيننٽ يا نائب آهي - ٻنهي کي آفريڪا وارن طرفان اتفاق راءِ سان بادشاهه چونڊيو ويو آهي. اچو ته اسان نوجوان ٿِسڊَرس جا ٿورا مڃيون، " هن وڏي دليريءَ مان چيو، " اچو ته اسان ڪارٿيج جي وفادار ماڻهن جي مهربانين جا شڪرگذار ٿيون جن اسان کي هڪ پوائتي راڪاسَ کان ڇـو ٽڪارو ڏياريو آهي. - پر اوهان مونکي سُست ۽ ٿڌي نموني يا بزدليءَ مان ڇو ٻڌي رهيا آهيو؟ ڇو اوهان حيرت وارين نظرن سان هڪ ٻئي ڏي ڏسو ٿا؟ هيڪو ڇو ٿا، مايوس ڇو آهيو؟ مئڪسيمن قومي دشمن آهي! شال سندس دشمني به هن سان گڏ ختم ٿي وڃي ۽ شال اسين گهڻو وقت گورڊين - پيءُ جي دوراندیشي ۽ سرهائي ۽ گورڊين - پٽ جي بهادري ۽ ارادي جي مضبوطيءَ کي ماڻيون ۽ خوشيءَ سان ملهايون. [23] " ڪونسل جي جذباتي تقرير سينيٽ جي سانت ۾ هلچل پيدا ڪئي. سيني جي گڏيل راءِ سان گورڊيَنس جي اليڪشن جي منظوري ڏني وئي، مئڪسيمن، سندس پٽ ۽ سندس ساٿين کي ملڪ دشمن قرار ڏنو ويو ۽ اُن ماڻهوءَ لاءِ وڏن انعامن اڪرامن جو اعلان ڪيو ويو جنهن کي به اها همت ٿيندي ۽ ان جي خوش قسمتي هوندي جيڪو انهن حقارت جهڙن ماڻهن کي وڃي ماريندو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بادشاھ جي غير حاضريءَ دؤران، شاهي محافظن جو هڪ جٿو روم ۾ رهيو تہ گاديءَ جي هنڌ جي حفاظت ڪري ۽ ڪمانَ سنڀالي. مُنهندار وتئلئينَس، مئڪسيمن سان پنهنجي وفاداريءَ جو اظهار اوتروئي خوشي ۽ تيزيءَ سان ڪيو جيترو هن پنهنجي فرمانبرداريءَ جو اظهار ڪيو هو ياوري ائين چئجي تہ هن پاڻ کي ظالم جي ظلم کان بچڻ خاطر * تڪڙ ۾ اهڙو قدم کنيو هو. فقط سندس موت ئي سينيٽ جي اختيارن کي بچائي ٿي سگهيو ۽ سينيٽرن جي زندگين کي، هٿن ۾ لڙڪندڙ تلوار جي خطرن کان محفوظ رکي ٿي سگهيو. ان کان اڳ جو سندن عزم بخار تي اُڏامي وڃي، هڪ وڏو مئجسٽريٽ ٻين ڪجهہ ننڍن سان گڏجي ان مُهم تي نڪتو تہ اصل فساد کي پاڙون پٽي + ختم ڪجي. هنن جرئت ۽ ڪاميابيءَ سان حڪمن جي تعميل ڪئي ۽ پنهنجن هٿن ۾ خوني خنجر کنيون گهٽين، ۽ رستن تي گُهمندا ۽ ڊوڙندا رهيا ۽ وڏي واڪي ماڻهن کي توڙي فوجين کي خوشيءَ جي انقلاب جي خبر ٻڌائيندا رهيا. ظلم کان نجات ملڻ جي خوشي ۽ جوش ۾ زمينن ۽ دولت جي انعامن ورهائڻ جا واعدا ڪيا ويا؛ مئڪسيمن جي مجسمن کي ڌڌا هٺي هيٺ اڇلايو ويو. بادشاهت جي گاديءَ جي هنڌ، خوشيءَ واري جشن سان ٻن گورڊيَنس ۽ سينيٽ جي اختيارن کي مڃيو ۽ منظور ڪيو [24] ۽ روم جي مثال جي تقليد اٽلي جي هر هنڌ تان ڪئي وئي.

اسيمبليءَ ۾ هڪ نئون روح ڦوڪيو ويو جنهن جي ڊگهي صبر کي، ظالمانہ آمريت ۽ فوجي عياشيءَ جي ڪري، بيعزتو ڪيو ويو هو. سينيٽ حڪومت جون واڳون سنڀاليون ۽ خاموشي واري تيزيءَ سان پاڻ کي تيار ڪيو تہ صحيح آزاديءَ جي وقار کي، پلي طاقت سان ئي سهي، واپس آڻجي. مئجسٽريٽ جي درجي جا سينيٽر جن جا نالا سندن اهليت ۽ خدمتن جي بنياد تي سڪندر بادشاھ جي مهربانين حاصل ڪرڻ لاءِ موڪليا ويا هيا، تہ اُنهن مان گهٽ ۾ گهٽ ويهہ تہ آسانيءَ سان چونڊ جي ٿي سگهيا جيڪي فوج جي ڪمان يا جنگ جي طريقن کان واقف هجن. انهن کي ئي اٽلي جي حفاظت جي ذميواري بہ سؤنپي وئي هئي. هر هڪ کي مقرر ڪيو ويو هو تہ پنهنجن پنهنجن ڪمن کي ڏسن؛ کين اختيار مليل هيا تہ اٽلي جي جوانن کي ڀرتي ڪن ۽ کين فوجي نظم ۽ ضبط سيکارين ۽ مئڪسيمن جي امڪاني حملن کان بچڻ خاطر بندرن ۽ شاهي رستن تي قلعا ناهي، اچڻ وڃڻ جي لنگهَن کي مضبوط ڪن. ڪيترائي تمام معزز نمائندا جيڪي سينيٽ ۽ گهوڙن جي پالنا جي اداري مان چونڊيا ويا هيا، ساڳي ئي وقت تي مختلف صوبن جي گورنرن ڏانهن موڪليا ويا ۽ عاجزيءَ مان کين منٿون ڪيون ويون تہ اُٿن ۽ پنهنجي ملڪ جي مدد پاڻ ڪن ۽ قومن کي، روم جي سينيٽ ۽ عوام سان اُنهن جي دوستيءَ جي ناتن ۽ قديمي رشتن بابت سندن يادن کي تازو ڪرايو ويو. جنهن عزت ۽ آبرو سان موڪليل وفدن جو آدرياءُ ڪيو ويو ۽ سينيٽ جي باري ۾ اٽلي ۽ صوبن جا جوش ۽ جذبا ان ڳالھ کي ثابت ڪن ٿا تہ مئڪسيمن جي رعيت جا ماڻهو هاڻي سخت تڪليفن ۾ هيا جنهن ۾ ماڻهن جي اڪثريت گهٽو ڪري مخالفت جي بجاءِ ظلمن ۽ اذيتن کان خوفزده هوندي آهي. ڏُک واري سچ جو احساس، ڪاوڙ ۾ بہ ثابت قدم رهڻ جو اُتساھ تو ڏياري ۽ اهو احساس بد قسمتيءَ سان خانہ جنگين ۾ مشڪل سان ملندو آهي جن جي مصنوعي حمايت فقط مخصوص طبقي جي ماڻهن ۽ موقعي پرست ليڊرن جي مفادن کي فائدو پهچائڻ لاءِ ڪئي ويندي آهي. [25]

جڏهن تہ گورڊيَنس جي حمايت جو هوڪو وڏي جذبي ۽ جوش سان هر طرف پهچي ويو پر گورڊيَنس پاڻ ڇڻ تہ ڪٿي غائب ٿي ويا هيا. ڪارٿيج جي ڪمزور محلات کي ڪئپيلئينَس جي اُتي جلدي پهچڻ جي ڪري خطرو پيدا ٿي

پيو هو. مارينٽينا جو گورنر جيڪو ڪجهه تجربيڪار فوجين ۽ خطرناڪ بربرن سان گڏ هو. هڪ وفادار پر جنگين کان بيخبر صوبي تي حملو ڪري ڏنو. ننڍو گورڊين اوچتو ٻاهر نڪتو ته دشمن جو مقابلو ڪري. ساڻس گڏ ٿورڙا محافظ ۽ ٻيا بيشمار ماڻهو هيا پر جنگي جنگي نظم ۽ ضبط جي ڪا خبر ڪانه هئي ۽ جيڪي ڪارٿيج جي پر امن فضا ۽ آرام واري ماحول ۾ پڙهيا هيا. سندس بيڪار بهادريءَ ايترو احسان مٿس ضرور ڪيو جو هو جنگ جي ميدان ۾ عزت سان مري ويو. سندس پوڙهي پيءُ، جنهن جي حڪومت جو دؤر ڇٽيهن ڏينهَن کان مٿي نه هو، پنهنجي پٽ جي شڪست ۽ موت جي خبر ٻڌندي ئي، پاڻ ئي پنهنجي زندگي جي ڏيئي کي هميشه لاءِ اُجهائي ڇڏيو. ڪارٿيج، جنهن جو بچاءُ نه هئڻ جي برابر هو، فاتح لاءِ پنهنجا دروازا کولي ڇڏيا، ۽ آفريڪا هڪ لالچي ۽ چاپلوس غلام جي ظلمن جي ور چڙهي ويو، جنهن پنهنجي ڪنور ۽ سخت ظالم مالڪ کي خوش ڪرڻ جي ڪوشش ۾ رَت جي راند ڪيڏي ۽ خوب خزانو لُٽيو. [26]

گورڊيَنس جي بدقسمتي واري مقدر، روم کي جائز پر اوچتي خوف ۽ هراس ۾ ڊِڪي ڇڏيو. ڪنڪارڊ جي مندر ۾ سينيٽ جو اجلاس سڏرايو ويو. جنهن ۾ ماڻهن کي چيو ويو ته هُو روز مرهه جي دستوري ڪاروبار کي جاري رکن پر سخت تشويش ۽ خوف کان، پنهنجي توڙي عوام جي لاءِ ڪنهن فيصلي ڪرڻ کان ڪِيٻايائون. شايد انڪري ته ڪين ڪنهن خطري جو انديشو هو. اسيمبليءَ ۾ هڪ خاموش ٿرٿلو مچي ويو جڏهن اوچتو ٽراجن جي خاندان جي هڪ سينيٽر پنهنجن پاڻرن کي سندن موتمار ڪاهليءَ مان اِجي جاڳايو. هن کين ٻڌايو ته احتياط ڪرڻ واري سُست رفتاري گهڙي وقت کان ونئي ختم ٿي چڪي آهي جنهن کي هن تيز رفتاريءَ جي دؤر ۾ اختيار ڪرڻ عبث آهي؛ ۽ جي مئڪسيمن پنهنجي سفاڪي ۽ ڪيس رسيل زحمن جي سختُ ڪاوڙ مان، وڏي فوجي اٽالي سميت اٽلي تي ڪاهه ڪري اچي ته ان صورت ۾ وٽن ان ڪانسواءِ ٻي ڪا واهَ نه هوندي ته يا ته جنگ جي ميدان ۾ وڃي سندس مقابلو ڪجي يا وري خاموش ٿي عذاب برداشت ڪجن ۽ ذلت جو موت مرجي جيڪو ناڪام بغاوت جو ڏاج هوندو آهي. "اسان نقصان سنو آهي،" هن بيان جاري رکيو، " ۽ پنهنجا ٻه عظيم شهزادا وڃايا آهن؛ پر جيستائين اسين پنهنجي پاڻ کان به بيزار ٿي هڪ ٻئي سان بيوفائي ڪريون، ته جمهوريه جون اُميدون به گورڊيَنس سان گڏ ختم نه ٿيون آهن. ڪيترائي سينيٽر اهڙا آهن جن جو بُلند ڪردار ۽ سندن اهليتون، شاهي عظمت کي واپس موٽائي سگهنديون. اچو ته ٻن بادشاهن جو انتخاب ڪريون، هڪڙي جي ذميداري رڳو اها هجي ته هو ملڪ جي دشمنن سان جنگيون جوٽي، جڏهن ته سندس ٻيو ساٿي هر وقت روم ۾ موجود هجي جيڪو شهري انتظام هلائڻ جو ذميوار هجي، آءٌ خوشيءَ سان ان خطري جو مقابلو ڪرڻ لاءِ تيار آهيان ۽ نالا اوهان کي ڏيان ٿو ۽ آءٌ پنهنجو ووٽ مئڪسيمَس ۽ بئلبينَس جي حق ۾ ڏيان ٿو. منهنجي چُونڊَ جي منظوري ڏيو، اي مانوارا ساٿيو! يا انهن جي جڳهه تي ڪنهن ٻي کي مقرر ڪيو جيڪو اوهانجي نظر ۾ انهن کان وڌيڪ بادشاهت جي لائق هجي." سيني کي ڳالهه سمجهه ۾ اچي وئي جنهن تعصب يا حسدَ جي سُس پُس کي چپ ڪرائي ڇڏيو؛ اُميدوارن جي اهليت کي سيني هڪ آواز ٿي مڃيو ۽ سچو هال داد ڏيڻ، تاڙين وڄائڻ ۽ خوشيءَ جي نعرن سان گونجي اُٿيو، " مئڪسيمَس ۽ بئلبينَس بادشاهَ وڏي ڄمارَ ماڻِن ۽ هن فتح تي سيني کي لَکَ لَکَ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مبارڪون. توهان سينيٽ جي فيصلي تي خوش آهيو. شال اسانجي جمهوريہ اوهان جي انتظام جي ڇانوَ ۾ خوش رهي ۽ سُک جو ساهہ پٽي." [27]

نوَن بادشاهن جي ڪردار ۽ سندن شهرت، روم جي ماڻهن جي يقيني اُميدن کي مطمئن ڪيو. سندن ذهانت جي مختلف عنصرن، لڳو ٿي تہ هر هڪ لاءِ ڪا خاص شاخ مخصوص ڪئي هئي ۽ اُهي شاخون هيون. امن ۽ جنگ، جنهن ۾ هڪ جي لاءِ ٻي جي خاصيت کي پنهنجي بنائڻ جي ڪا گنجائش ڪانہ هئي. بٹلبينَس تقرير جي فن ۾ مهارت رکندو هو. شهرت رکندڙ شاعر هو ۽ هڪ داناءُ مئجسٽريٽ هو جنهن شهري انتظام کي، بادشاهت جي سيني اندروني صوبن ۾ نهايت مانيٽي طريقي سان، معصوميت ۽ خوش اسلوبيءَ سان هلايو هو. سندس ڄَمر [28] هڪ معزز گهراڻي جو هو. بخت ۾ هڪ دولتمند هو. سندس اخلاق عادتون فراخ دليءَ واريون ۽ وڻندڙ هيون. هن جي فطرت ۾ خوشيءَ سان پيار بجاءِ عظمت جو احساس وڏيڪ سمايل هو ۽ سندس آرام ۽ سڪون جي عادتن، روزمرهہ جي معمول جي ڪمن ۾ ڪابہ رڪاوٽ پيدا نہ ڪئي هئي. مئڪسيمَس جو ذهن هڪ سخت ۽ کَهُري سانچي ۾ گهڙيو ويو هو. سندس بهادري ۽ اهليت سبب، هو انتهائي هيٺين درجي کان پاڻ کي مٿي ڪڍي رياست ۽َ فوج جي ڀھَرين رتبن تائين وڃي پهتو هو. سرماٽِينَس ۽ جرمنس تي سندس سوبون، سندس زندگي گذارڻ ۾ سادگي ۽ انصاف ڪرڻ ۾ سخت سچائي صفائي رکندو هو جڏهن هو شهر جو مُنهندار هوندو هو، اهڙين وڻندڙ خوبين، ماڻهن جي دلين ۾ هنن لاءِ احترام پيدا ڪيو پر جن جي وڏيڪ محبت زياده هردلعزيز طبيعت جي مالڪ بٹلبينَس سان ٿي وئي. ٻئي ساٿي مئجسٽريٽ رهيا هيا (بٹلبينس کي اِهو عهدو رکڻ جو اعزاز ٻہ دفعا مليو ڇڪو هو) جيڪي ويهہ خاص سينيٽ جا ليفٽيننٽ چونڊيا ويا هيا ان ۾ اهي ٻئي بہ شامل هيا: ۽ جيئن تہ هڪڙو سٺ سالن جو ۽ ٻيو چوهتر سالن [29] جو هو تہ ٻنهي کي عمر جي پختگي ۽ پرپور تجربي جو بہ وڏو فائدو حاصل هو.

مئڪسيمَس ۽ بٹلبينَس کي سينيٽ طرفان ايلچي ۽ مئجسٽريٽ جا هڪ جيترا اختيار سوُنپڻ ڪانپوءِ، اُنهن جي ملڪ جي اَبن جا خطابَ ۽ وڏي پادري جو گڏيل عهدو حاصل ڪرڻ بعد هو ڪئپيٽول تي چڙهي ويا ۽ روم جي محافظن [30] يعني پنهنجن ديوتائن جي شڪر گذاري بجا آندائون، قربانيءَ جون مقدس رسمون ادا ڪندي، ماڻهن طرفان بغاوت جو رخنو وچ ۾ اچي ويو. عياش ماڻهن جي ميڙ جي نہ تہ سخت طبيعت واري مئڪسيمَس سان محبت هئي ۽ نہ وري نرم طبيعت واري سٺي انسان بٹلبينَس کان کين ڪو خطرو هو. اُنهن جو ميڙ وڌندو رهيو ۽ ٿوري دير ۾ هنن جوپيٽر جي مندر کي پنهنجي گهيري ۾ وٺي ڇڏيو ۽ تڪبر ۽ وڏن آوازن سان هنن نئين بادشاهہ لاءِ کين پنهنجي وڙٺن جي حقَ ڏيڻ جي گهُر ڪئي ۽ هاڻي ڪجهہ نرم لهجي ۾ وڏيڪ مطالبو ڪيو تہ سينيٽ طرفان چونڊيل ٻن بادشاهن ڪانسواءِ ٽيون بہ شامل ڪيو وڃي جيڪو گورڊيَنس جي خاندان مان هجي جو تہ هي قدم اُنهن شهزادن جي احسانن جي بدلي ۾ هڪ ننڍو اجورو هوندو جو اُنهن جمهوريہ جي لاءِ پنهنجون زندگيون قربان ڪيون هيون. شهري دستن ۽ گهوڙن جي پالنا جي اداري جي جوانن جي ڪمان ڪندي، مئڪسيمَس ۽ بٹلبينَس باغي هجوم منجهان اندر داخل ٿيڻ جي ڪوشش ڪئي. باغين جو ميڙ جن جي هٿن ۾ لٺيون ۽ پٿر هئا، کين پوئتي پچائي ڇڏيو ۽ اُهي ڪئپيٽول تائين ڀڄي هليا ويا. آڻ مڃڻ اُن وقت عقلمنديءَ جو ڪم آهي، پوءِ چاهي مسئلو ڪهڙو بہ هجي، جڏهن مقابلو ٻنهي ڌرين جي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تباهيءَ جي ڪارڻ ٿي وڃي. فقط تيرهن سالن جو هڪ ڇوڪرو، جيڪو وڏي جو پوٽو ۽ ننڍي گورڊين جو ڀائٽيو هو، ماڻهن جي اڳيان آندو ويو ۽ شاهي نشان ۽ سيزر جو لقب به کيس عطا ڪيو ويو. هن مهرباني سان ماڻهن جو گوڙ هاڻي ڍرو ٿي واپس هليو ويو ۽ پنهي بادشاهن، جيئن اُهي خير سلامتيءَ سان روم پهتا ته اُنهن اٽلي جي بچاءَ ۽ پنهنجي پڪي دشمن جي مقابلي ڪرڻ جي تياري ڪري ڇڏي.

جڏهن ته روم ۽ آفريڪا ۾ هڪ ٻئي پٺيان انقلابَ حيرت ۾ وجهندڙ تيزيءَ سان آيا، مئڪسيمن جو دماغ تمام خطرناڪ جذبن سان پريشان ٿي ويو. هن لاءِ ٻڌايو ٿو وڃي ته کيس گورڊينس جي فساد جي خبر پهچي چڪي هئي ۽ ساڳي وقت سينيٽ جي، سندس خلاف ڪيل فيصلي جي به کيس سُڌِ هئي، تنهنڪري هن ڪي انسان وانگر نه پر کيس وحشي درندگي واري ڪاوڙ آئي: ۽ جيئن ته پري پنڌ واري اداري تي ان ڪي استعمال نه پئي ڪري سگهيو ته پنهنجي پٽ، سندس دوستن ۽ اُنهن سڀني جي زندگي ختم ڪرڻ جي ڪين ڌمڪي ڏنائين ته جيڪو به اهڙي جرئت ڪري سندس ويجهو ويندو ته ان جو سِرُ سلامتُ نه هوندو. گورڊينس جي موت جي احسانمندي واري خبر ڪانپوءِ فورن هڪ پڪَ ڏياري وئي ته سينيٽ، معافي يا ڪنهن به سمجهوتي جي اُميدن يا امڪان ڪي نظر انداز ڪندي، سندن ڪمري ۾ به بادشاهَ هڪ ٻئي سان مٽائي ڇڏيا هيا، جن جي ذهانت ڪان هو ناواقف نه هوندو. مئڪسيمن ڪي بدلي وٺڻ ڪانسواءِ ٻي ڪا به ڳالهه اطمينان ڏياري نٿي سگهي ۽ بدلو فقط هٿيارن سان ئي وٺي سگهجي ٿو. فوجين جي طاقت ڪي سڪندر، بادشاهت جي سڀني جڳهن تان گهرائي هڪڙي جڳهه تي جمع ڪيو هو. جرمنس ۽ سرمائينس خلاف ٿن ڪامياب مُهمن ۾ سندن شُهرت ڪي وڌايو هو، سندن نظم ۽ ضبط ڪي مستحڪم ڪيو هو ۽ اُنهن جي تعداد ڪي به، بربر نوجوانن ڪي ڀرتي ڪري، وڌايو ويو هو. مئڪسيمن جي سڄي زندگي جنگ ۾ گذري هئي ۽ تاريخي حقيقتن جي سختي به سپاهيءَ واري بهادريءَ يا هڪ جنرل جي تجربيڪاري واري سندس اهليت ڪان انڪار نٿي ڪري سگهي.[31] اها اُميد فطري طور رکي سگهجي ٿي ته اهڙي ڪردار جو شهزادو، بغاوت جي تڪليفن ڪاڻ ۽ دير ڪرڻ جي حربن سان پنهنجي پوزيشن مضبوط ڪرڻ جي بجاءِ، بنادير جي دنيوب جي ڪنارن ڪان اڳتي وڌي ٽائيبر تائين پنهنجي لشڪر سميت پهچي ها ۽ سندس فاتح فوج جنهن جي اندر ۾ سينيٽ لاءِ نفرت چوٽ چڙهيل هئي ۽ شهر جي تباهيءَ ڪان پوءِ اٽلي جي دولت جمع ڪرڻ جي به سندن وڏي خواهش هئي ته اهڙي آسان ۽ مالي فائدن واري فتح حاصل ڪرڻ لاءِ ته سَندن اندر ۾ بي صبريءَ جي باهه ڀڙڪيل هجي ها . ان جي باوجود، جيتري قدر اسان ان دؤر جي اَڻ ڇٽن تاريخي واقعن تي جيڪڏهن اعتبار به ڪريون[32] ته اهو معلوم ٿيندو ته ڪنهن ٻي ڌاري جنگ جي گوڙ گهمسان سبب، اٽلي تي چڙهائيءَ ڪي ايندڙ بهارَ جي موسم تائين ملتوي ڪيو ويو. مئڪسيمن جي دورانديشيءَ واري روّيي مان اسان ڪي اهو به معلوم ٿئي ٿو ته سندس جهنگلي يا وحشي مُهاندن بابت تاريخ جي قلم سان لکيل ڪجهه وڌاءُ معلوم ٿئي ٿو: سندس اُمنگون ۽ جذبا پلي ڪيترا به بي صبرا ۽ اُبهرا ئي سهي پر ان جو ڪو نه ڪو سبب يا دليل ضرور هوندو هو. ۽ ٻيو ته ان بربر وٽ ڪجهه سِلا (Sylla) جي سخا جا گُڻ به موجود هيا جنهن پنهنجن ذاتي زخمن[33] جي بدلي وٺڻ جي ڪوشش ڪندي ۽ پاڻ تڪليف ۾ مبتلا ٿيڻ ڪان اڳ ۾ روم جي دشمنن ڪي ماري مات ڪيو هو.

جڏهن مئڪسيمن جون فوجون زبردست طريقي سان اڳتي وڌنديون، جولين ائلپس (Julian Alps) جي جبلن تائين پهتيون ته سندن خوف ۽ حيرت جي حد نه رهي جڏهن ڏٺائون ته اٽلي جي سرحدن تي هر طرف خاموشي ۽ بربادي جو منظر ٿي نظر آيو. هنن پنهنجي آمد تي، ڳوٺن ۽ کليل شهرن کي بنهه خالي وجهي ڏٺو جتان جا رهواسي پنهنجا ٽاڪَ ٽاڻا ڇڏي وڃي چڪا هيا، نه رڳو اهو پر هو پنهنجو مال ۽ ڍور ڍڳا بہ ڪاهي ويا هيا. سِيڌو سامان پاڻ سان گڏ کٽي ويا هيا ۽ پُلين کي پيچي ۽ ڊاهي ويا هيا ۽ پوئتي ڪابہ اهڙي شئي بچيل يا ڇڏيل نہ هئي جنهن ذريعي هڪ حملو ڪندڙ پنهنجي فوج سميت ڪنهن اَجهي هيٺان ويهي سگهي يا گُذاري ڪرڻ لاءِ پنهنجي کائڻ پيئڻ جو ڪو بندوبست ڪري سگهي. اهي سياڻپ ۽ دوراندیشي وارا حڪمَ سينيٽ جي جنرل طرفان مليل هيا جنهن جو مقصد جنگ کي اِنگهائڻ جو هو تہ جيئن ڏُکر جي حالتن ۾ مئڪسيمن جي فوج آهستي آهستي تباهيءَ جو شڪار ٿيندي رهي ۽ سندس طاقت ڪي، هنجي طرفان اٽلي جي شهرن جي گهيري ڪرڻ ۾، ڪمزور ڪجي. ڪين ڪاڏي خوراڪ جي شين جو فڪر تہ هيو ئي ڪو نہ ڇو تہ اهو سامان هنن ڪافي انداز ۾ اُنهن شهرن ۾ ڳوٺن مان جمع ڪيـو هو، جن کي هو ڇڏي آيا هيا. عقيلا تي پهريون حملو ڪيو ويو جنهن ان جو مقابلو ڪيو. هئڊرئٽڪ جي ڇوڙ ڪان جيڪي نهرون نڪرن ٿيون، اُنهن ۾ سياري جي برف جي پگهرجڻ سبب [34] وڏا بلاڪ اچي ويا هيا جنهن سبب انهن جي وهڪري ۾ رَنڌڪَ اچي وئي هئي جنهن مئڪسيمن جي فوجن لاءِ اوچتيون رڪاوٽون پيدا ڪري ڇڏيون. آخرڪار فقط هڪڙي پُل جيڪا ڊَرمن ۽ وڏن ڏبن مان وڏي هنر ۽ تڪليفن سان ٺاهي وئي هئي، هن پنهنجي فوج کي پُل تان ٽپـائي ٻي ڪناري تي پهچايو. عقيلا جي پر ۾ انگورن جي باغ کي پاڙئون پٽيو ويو، ننڍن ڳوٺن ۽ واهڻن کي ڊاهيو ويو ۽ عمارتن جو ڪاٺ ڪـڍي اُن کي انجڻن ۽ منارن ۾ استعمال ڪيو ويو ۽ آخر ۾ هُن هر طرف ڪان شهر تي حملو ڪري ڏنو. جيڪي ديوارون اڳ شهر جي بچاءَ ۾ گهڻي وقت ڪان ٺاهيون ويون هيون پر وقت سان گڏ اُهي ڪمزور ٿي ڪِري پيون هيون. تہ هن اوچتي موقعي تي اُنهن جي مرمت ڪئي وئي هئي پر عقيلا جو سڀ ڪان مضبوط بچاءُ، شهرين جو عزم ۽ حوصلو هو جن جا سڀئي طبقا، مايوس ٿيڻ جي بجاءِ، خطري جي صورت ۾ ويتر نوَن حوصلن ۽ جذبن سان سرشار ٿي ويا هيا ڇو تہ آمر جي ڪئور طبيعت ۽ حد ڪان وڌيڪ ظلمن ڪرڻ جي کين خبر هئي. سندن همتن کي، سينيٽ طرفان چونڊيل ويهن منجهان ٻن نائبن ڪرسپينَس ۽ مينوفيلس اجا وڌايو ٿي ۽ کين هدايتون ٿي ڏنيون ۽ جن، ياضابط حاضر ڪجهہ سپاهين سان گڏ، پاڻ کي بہ جنگ جي حوالي ڪري ڇڏيو هو. مسلسل حملن سبب مئڪسيمن جي فوج کي پوئتي ڌڪيو ويو، سندس مشينن کي ڌماڪن سان تباهہ ڪيو ويو ۽ عقيليا جي ماڻهن جو بيمثال جوش جذبو ڏسڻ وٽان هو جن اڳي ئي جنگ ۾ پنهنجي ڪاميابيءَ کي يقيني سمجهي ڇڏيو هو ڇو تہ سندن عقيدو هو تہ بلينَس (Belanus) ديوتا جيڪو سندن سر پرستي ڪندڙ هو، پنهنجن عبادت گذارن جي حفاظت لاءِ، [35] ذاتي طرح وچي سندن دشمن سان وڙهيو هو.

بادشاهہ مئڪسيمَس، جيڪو اڳتي وڌندو وڃي رَوينا تائين پهتو هـو تـہ جيئن ان اهـم جڳهـہ کي دشمـن کـان بچائي ۽ فوجي تياريون ڪري، غور سان جنگ جي مختلف رُخن تي، پاليسي ۽ دليلن جي سچائيءَ ڏيکاريندڙ آئيني ۾ نظر وڌي. هن وڏي دانشمنديءَ سان سوچيو تہ فقط هڪڙو شهر، هڪ وڏي فوج جي مضبوطي ۽ ثابت قدميءَ جي يلغار جو مقابلو نہ ڪري سگهندو ۽ هن کي هڪ خطرو محسوس ٿيو تہ متان دشمن عقيلا جي مضبوط مزاحمت کان تنگ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿي، ٿڪجي ۽ بيزار ٿي گهيري واري مهم کي فضول ۽ اجايو سمجهي ان کي ڇڏي ڏئي ۽ سڌو سنئون روم ڏانهن ٿي حملو ڪري ڏئي. بادشاهت جي قسمت جو فيصلو ۽ آزادي جي آدرش لاءِ بهتر هو ته اهو فيصلو جنگ جي ميدان ۾ ٿئي، پر هو رائين ۽ ڊنيوب جي ڪنارن جي تجربيڪار فوجين جو مقابلو ڪيئن ڪندو؟ اٽلي جي نوجوانن مان ڪجهه نوان فوجي ڀرتي ڪيا ويا هيا، توڙي جو اُهي جوان هئا پر پيشي ۾ ڪمزرو هيا؛ ۽ ڪجهه جرمني جا فوجي به ڪنيا ويا پر آزمائش جي گهڙيءَ ۾ اُنهن جي مضبوط طاقت تي ڀاڙڻ خطري کان خالي نه هو. خطرن جي گهٽجڻ جي وڃندي ٿي، هڪ گهريلو سازش جون خبرون پهچي ويون جن ۾ مئڪسيمن کي پنهنجن ڪُڌن ڪرتوتن جي سزا ملي چڪي هئي ۽ روم ۽ ان جي سينيٽ اُنهن مصيبتن ۽ آفتن کان آجا ٿي چڪا هيا جيڪي هي زهريلو بربر يقيني طور تي فتح جي صورت ۾ اچي مٿن ڪڙڪائي ها.

عقيلا جي ماڻهن، جنگ جي گهيري ۾ ڪا به تڪليف ڪانه ڏٺي، ڪين هٿيار وڏي تعداد ۾ ملي رهيا هيا ۽ ديوارن جي اندر ڪيترائي پاڻيءَ جا ذخيرا اکوات مهيا ڪيا ويا هيا جتان ڪين تازو پاڻي هر وقت ملندو رهندو هو. ان جي ابتڙ مئڪسيمن جا سپاهي ناگوار موسم، وچڙندڙ بيمارين، ۽ سخت ڏڪار جي ابتر حالتن جو شڪار ٿي ويا هيا. ڪليل ملڪ تباهه ٿي ويو هو ۽ ندين ۾ قتل ٿيل ماڻهن جي رت وهڻ سبب اُنهن جو پاڻي به گندو ۽ بدبودار ٿي چڪو هو. سندس سپاهين جي چهرن مان مايوسي، بدمزگي ۽ ناراضگي جا صاف ۽ چٽا آثار نظر اچي رهيا هئا؛ ۽ جيئن ته هُو هر قسم جي رابطي کان ڪٽجي چڪا هئا تنهنڪري هنن کي هاڻي يقين ٿي ويو هو ته سڄي بادشاهت هاڻي سينيٽ جي فرمان هيٺ اچي چڪي هئي ۽ سندن مقدر ۾ هاڻي ان کانسواءِ باقي ڪجهه نه بچيو هو ته عقيلا جي مضبوط ۽ مستحڪم ديوارن اندر مرڻ لاءِ پاڻ پنهنجا سِرَ وڃي آڏيءَ تي رکن. پنهنجن سپاهين جي سخت مايوسيءَ تي آمرَ کي ويتر سخت بيحان ڏياريندڙ ڪاوڙ آئي جنهن جي تُهمت هن پنهنجي فوج تي لڳائي؛ سندس غلط وقت تي ڪيل اڻ اعلانيل ظالمانه ڪارروَاين، خوف پيدا ڪرڻ بجاءِ سندس خلاف نفرت ۽ انتقام جي باهه ڀڙڪائي ڇڏي. شاهي محافظن جي هڪ مضبوط جٿي، جن کي روم جي ويجهو آلبا جي ڪئمپ ۾ پنهنجين زالُن ۽ ٻارن جو سخت فڪر هو، سينيٽ جي حڪم تي پنهنجي طرفان تعميل ڪري ڇڏي. مئڪسيمن، جنهن کي پنهنجا محافظ اڪيلو ڇڏي هليا ويا هيا، کي سندس تنبوءَ ۾ پُٽ سميت قتل ڪيو ويو (جنهن کي هن پاڻ سان گڏ بادشاهي لقب سان نوازيو هو) ۽ ان سان گڏ اَنولينَس – مُنهندار ۽ ٻين ڪيترن آمريت جي علمبرادار وزيرن کي به قتل ڪيو ويو.[36] سندن وڍيل سِرَن، جن کي نمائش لاءِ نيزن تي رکيو ويو هو، کي ڏسڻ شرط ماڻهن کي پڪ ٿي وئي ته عقيلا شهر جو گهيرو ختم ٿي چڪو آهي، شهر جا دروازا ماڻهن لاءِ کوليا ويا ۽ مئڪسيمن جي بکايل فوجين لاءِ به ڪاڏي خوراڪ جو فراخ دليءَ سان بندوبست ڪيو ويو ۽ سڀني فوجين گڏجي سينيٽ تـوڙي روم جي ماڻهن ۽ سندن جائز ۽ قانوني بادشاهن مئڪسيمَس ۽ بئلبينَس سان پنهنجي سچي وفاداريءَ جو قسم کنيو. هڪ ظالم وحشيءَ جو خاتمو به اهڙي طرح ٿيو جنهن جو هو حقدار هو ۽ جيڪو تهذيب، تميز يا شائستگي کان ته ڇڻ بنهه واقف ئي ڪونه هو ۽ نه وري سندس شمار انسانن ۾ ڪري سگهجي ٿو. لڳي ٿو جهڙو سندس جسم هو ته روح به سندس اوهڙو ئي هيو. مئڪسيمن جو قد اُنن فوٽن جي ماپَ کان به مٿي هو ۽ سندس بيمثال طاقت ۽ بک جي ڪيفيتن[37] بابت اعتبار ۾ نه ايندڙ ڳالهيون مشهور آهن.

جيڪڏهن هو ڪنهن جهالت واري اونداهي دؤر ۾ موجود هجي ها ته ماڻهن جي رسمن توڙي شاعريءَ ذريعي ڪيس هڪ ڀيانڪ راڪاس ڪري پيش ڪيو وڃي ها جنهن جي لِڪل ۽ غيبي طاقتَ لڳاتار انسان ذات جي خاتمي ۽ تباهيءَ ۾ رُڌل رهي هئي.

هڪ ڀيانڪ ظالم جي مرڻ جي خوشيءَ کي محسوس ڪرڻ ته آسان آهي پر ان آفاقي مسرت کي بيان ڪرڻ ڏکيو آهي جيڪا پوري رومي دنيا کي حاصل ٿي، جنهن جي خبر عقيلا کان روم تائين شايد ڇهن ڏينهن ڪانپوءِ پهتي. مئڪسيمَس جي واپسي هڪ فتح واري جلوس ذريعي ٿي، سندس ساٿي ۽ ننڍي گورڊين ٻاهر وڃي سندس استقبال ڪيو ۽ جنهن وقت ٽيئي شهزادا گاڏيءَ جي هنڌ ۾ داخل ٿيا ته اٽلي جي سيني شهرن جا سفير ساڻن ملڻ ۽ تعظيم ڏيڻ لاءِ آيا ۽ پاڻ کي يقين ڏيارپائون ته لوهَ جي دؤر جي جڳهه تي روم ۾ هاڻي سونهري دؤر شروع ٿي چڪو آهي.[38] ٻنهي بادشاهن جي پُروقار روَيي انهن اُميدن کي سچو ثابت ڪري ڪيو. اُنهن، ماڻهن سان روبرو پاڻ وڃي ٿي انصاف ڪيو ۽ هڪڙي جي ڪجهه سخت روَيي کي ٻي جي رحم واري طبيعت معاملن کي بهتر ٿي بنايو. مئڪسيمن وراثت ۽ جانشيني جي حقن بابت جيڪي سخت ٽئڪس عوام تي مڙهيا هيا، سيني کي ختم ڪيو ويو يا وري اُنهن کي نرم ڪري گهٽايو ويو. نظم ۽ ضبط کي ٻيهر سختيءَ سان لاڳو ڪيو ويو ۽ سينيٽ جي صلاح سان شاهي وزيرن ڏاهپ وارا قانون پاس ڪرايا ۽ اُنهن اها به ڪوشش ڪئي ته فوجي آمريت جي تباهيءَ تي هڪ شهري آئين ٺاهيو وڃي. " روم کي هڪ راڪاس کان نجات ڏيارڻ تي اسان ڪهڙي انعام جي اُميد رکون؟ " مئڪسيمَس اهو سوال هڪ خوشي، اعتماد ۽ تفريحي انداز سان پڇيو. بئلبينس سواءِ ڪنهن هٻڪ جي ۽ بنادير جواب ڏنو. " سينيٽ، عوام ۽ سڄي انسانذات جي محبت اسان جي لاءِ وڏي ۾ وڏو انعام آهي. " "افسوس!" سندس ٻي ساٿي جيڪو معاملن کي گهري نظر سان ڏسندو هو ان جواب ڏنو. " افسوس! جو مونکي فوجين جي نفرت جو خدشو آهي ۽ ساڳي وقت سندن ناراضگيءَ جا موتمار نتيجا به نڪري سگهن ٿا."[39] سندس خدشا جائز هيا ڇو ته موقعي جي نزاڪت اهڙي هئي.

هڪ طرف مئڪسيمَس هڪ دشمن جي خلاف اٽلي جي حفاظت ڪرڻ جي تيارين ۾ هو ته ٻي طرف بئلبينَس جيڪو روم ۾ هو، هڪ اندروني * خوني فساد کي مُنهن ڏيڻ لاءِ متوجه ٿيو. سينيٽ ۾ بي اعتمادي ۽ حسد جي فضا موجود هئي، ان حد تائين جو مندرن ۾ ٻي جتي هو سيٽي اچي گڏ ٿيندا هئا، هر سينيٽر وٽ کُليل يا لِڪل هٿيار هوندا هيا. سندن ڳالهين ٻولهين جي وِچ ۾، ٻه تجربيڪار محافظ، يا ته ڪنهن جذبي جي مجبوريءَ مان يا وري ڄاڻي واڻي، جرئت جو مظاهرو ڪندي زوريءَ ايوان جي اندر گهڙي ويا ۽ اڳتي وڌي فتح جي قربانگاهه تائين پهچي ويا. گئليڪئنَس، هڪ سفارتي ۽ مئسينَس هڪ محافظ سينيٽر، سندن گستاخي واري زوريءَ گهڙڻ تي پنهنجي ناراضگيءَ جو اظهار ڪيو. پنهنجا خنجرَ ٻاهر ڪڍندي، جاسُوسن کي قربانگاهه وٽ ئي ماري ڇڏيائون. ڇو ته اُنهن جو اهو ئي حشر ٿيڻو هو. بعد ۾ سينيٽ جي دروازي تائين وڌندي، ٻي سمجهي ۽ بيوقوفيءَ مان ماڻهن جي هجوم کي ڇيائون ته محافظن کي به قتل ڪري ڇڏين ڇو ته اُهي به ان ظالم جا ڳجها ايجنٽ ۽ حمايتي هئا. ان گوڙ شور مان جيڪي ٻهرين ڪاوڙ جي غضب کان بچي ۽ ڀڄي نڪرڻ ۾ ڪامياب ٿي ويا اُنهن ڪئمپ ۾ وڃي پناهه ورتي، جن کي هنن ماڻهن جي حملي کان آسانيءَ سان بچائي ورتو ڇو ته ڪين ڪئمپ ۾ هئڻ جو وڏو فائدو هو جو ترار بازن جي ٽولي به سندن مدد ٿي ڪئي جو اُهي وڏن دولتمند ماڻهن جي ملڪيت هئا. اها خانه جنگي ڪيترن ئي ڏينهن تائين هلي جنهن ۾ ٻنهي

ڌرين جو گهٽجڻ ئي نقصان ٿيو ۽ مونجهارو بہ اجا تائين قائم هو. جڏهن اُهي پائيپ پڪا ويا جن ذريعي ڪئمپ کي پاڻي ٿي مليو تہ محافظن کي برداشت کان ٻاهر تڪليف جو منهن ڏسڻو پيو. پر، هنن بہ انتقامي ڪارروائي ڪندي، شهر تي حملا ڪري ڏنا. ڪيترن ئي گهرن کي ٻاهيون ڏئي ڇڏيائون ۽ شهرن جي رستن ۽ گهٽين کي شهرين جي رَت سان رنگي ڇڏيائون. بادشاهہ ٻئلبينَس پنهنجن ناڪام حڪمن ۽ صلح جي اجاين آڇن ذريعي، روم جي ڪاوڙيل ڌرين کي ٺاهڻ جي ڪوشش ڪئي، پر سندن دشمني، ڪجهہ دير لاءِ ڍري ٿي، پر پيهر وڌيڪ تشدد سان شروع ٿي وئي. سپاهي، سينيٽ ۽ ماڻهن کان نفرت جو اظهار ڪندي. شهزادي جي ڪمزوريءَ کي پڻ ٻچان ڪندڙ نظرن سان ڏٺو جنهن ۾ يا تہ جذبن جي يا اختيارن جي گهٽتائي هئي جنهن جي زور تي هو پنهنجي رعيت کان سندس فرمانبرداريءَ لاءِ خودبخود تعظيم ۽ عزت حاصل ڪري وٺي ها. [40]

ظالم جي موت ڪانپوءِ، سندس طاقتور فوج مئڪسيمَس جي اختيارن کي رضا خوشيءَ سان نہ پر ضرورت جي مجبوريءَ منجهان قبول ڪيو هو جو هُو بنادير عقيلا جي ڪئمپ آڏو پهچي ويو هو. جيئن ئي هن، ڪانئن وفاداريءَ جو قسم ورتو هو تہ ان وقت هن خطاب ڪندي ڪين نرمي ۽ رواداريءَ سان ساڻن هلڻ چاهيو هو. سندس اڳين غيرقانوني ڪمن جو پڇاڻو ڪرڻ جي بجاءِ، هن اهڙين حالتن تي افسوس جو اظهار ڪيو هو ۽ سپاهين کي يقين ڏياريو هئائين تہ ماضيءَ ۾ سندن پلي جيڪو بہ ڪردار رهيو هجي، ان کان هٽي ڪري، سينيٽ هاڻي فقط سندن اِن تعريف جوڳي قدم کي ياد ڪندي تہ هنن هڪ پوائتي ظالم جي ساٿ کي ڇڏي ڏنو هو ۽ پاڻمرادو پنهنجي ڊيوٽي ڏيڻ تي واپس اچي ويا هيا. مئڪسيمس پنهنجي ڪيل قولن تي پورو رهيو ۽ کين انعام اڪرام ڏنائين. مقدس ڪفارو ادا ڪري ڪئمپ کي پاڪ ڪيائين ۽ پوءِ فوجين کي جدا جدا صوبن ۾ موڪلي ڏنائين جيڪي، جيئن هن اُميد ڪئي هئي، ڪانئس متاثر ٿيا ۽ احسانمندي ۽ فرمانبرداريءَ مان سندس تورا مڃيائون. [41] پر شاهي محافظن جي تڪبر کي ڪابہ ڳالهہ مطمئن نٿي ڪري سگهي. اُهي فقط ان يادگار ڏينهن تي بادشاهہ سان مليا هيا جڏهن هو ماڻهن سميت وڏي شان شوڪت سان روم ۾ داخل ٿيو هو: پر، جڏهن سيني ماڻهن ان ڏينهن تي دل کولي داد ڏني ۽ خوشيءَ جو اظهار ٿي ڪيو، تڏهن محافظن جا سُڪل مُنهَن، مايوس ۽ لٿل چهرا ان ڳالهہ جو ثبوت هيا تہ هنن پاڻ کي سوڀَ جي خوشين ۾ شريڪ نہ پر بيجان بُتَ تي سمجهيو. جڏهن هو پنهنجي ڪئمپ ۾ مليا تہ سڀ پاڻ ۾ ملي ويا ۽ هڪ ٻئي سان ڀَڏيءَ جو اظهار ڪيائون، اُهي جن مئڪسيمن جي حڪمن هيٺ ڊيوٽي ڏني هئي ۽ اُهي جيڪي پنهنجن گهرن ۾ پوئتي رهجي ويا هيا. چپ چاپ ۾ پنهنجون شڪايتون ۽ خدشا هڪ ٻئي کي ٻڌايائون. جن بادشاهن کي فوجين چُونڊي تخت تي ويهاريو هو تہ وري کين ذلت سان تباهہ بہ اُنهن ئي ڪيو هو: جن کي سينيٽ چونڊيو هو تہ اُهي گهٽجو ڪري پنهنجي تخت تي ويٺل هيا. [42] جيڪا شهري ۽ فوجي طاقت جي وِچ ۾ پراڻي عداوت رهندِي ٿي آئي، اُها هڪ جنگ ذريعي نِبري وئي جنهن ۾ شهري طاقت کي مڪمل سوڀ نصيب ٿي. سپاهين کي هاڻي سينيٽ جي فرمانبرداري ڪرڻ جو ڪو نئون اصول يا طريقو اختيار ڪرڻ گهرجي، ۽، جيڪو ۽ جيترو بہ ان دورانديش اسيمبليءَ جي نرمي جي رَوَيي ۾ جيڪڏهن ڪو فرق اچي ٿو تہ فقط انڪري تہ کين هميشہ فوجين طرفان هڪ خاموش بدلي وٺڻ جو خوف رهي ٿو جنهن کي نہ رڳو نظر ۽ ضبط جو رنگ ڏنو وڃي ٿو پر انکي عوام جي ڀلائيءَ جي ڍونگ رچائڻ جي بهاني سان جائز قرار ڏنو ٿو وڃي. پر

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سندن قسمت اجا بہ سندن هٿن ۾ هئي: ۽، جيڪڏهن کين هڪ ڪمزور جمهوريہ جي خطرن کان نفرت ڪرڻ جي جرئت آهي تہ پوءِ دنيا کي ان ڳالهہ جو يقين ڏيارڻو پوندو تہ، "جيڪو ڏاڍو سوڳابو" واري پراڻي چوڻي بلڪل صحيح آهي ۽ جن جي هٿن ۾ هٿيار آهن تہ ڪنهن بہ رياست جي اختيارن جا مالڪ ۽ مختيار بہ اُهي ئي آهن.

جڏهن سينيٽ ۾ شهزادن کي چُونڊيو تہ، اهو ممڪن آهي تہ ان جو ظاهري سبب تہ اهو هوندو تہ امن ۽ جنگ جي اوچتين حالتن کي بهتر نموني مُنهن ڏئي سگهجي پر اهو بہ ٿي سگهي ٿو تہ اُنهن جي ڳجهي خواهش وڏي مئجسٽريٽ جي آمريت کي ڪمزور ڪرڻ لاءِ اختيارن جو ورهاڱو ڪيو ويو هجي. اُنهن جي پاليسي تہ اثرائتي هئي پر اُها بادشاهن توڙي خود اُنهن لاءِ موتمار ثابت ٿي، ٻنهي بادشاهن جي ڪردار جي مختلف رُخن سبب، اختيارن جو حسد پيدا ٿيو ۽ ڇڪتاڻ شروع ٿي وئي، مئڪسيمس، ٻٽلبينَس کان نفرت ڪندو هو تہ هو هڪ عياش اميرزادو هو ۽ ٻويون ورِي پنهنجي ساٿيءَ کي اَڻڄاتل سپاهي ڪوٺيندو هو. سندن اندروني عداوت کي ڏسڻ جي بجاءِ محسوس ڪري سگهبو هو: [43] ۽ جيئن تہ ٻئي هڪ ٻئي جي مخالفتن جي احساس کان واقف هئا تہ اُهي محافظن جي ڪئمپ ۾ پنهنجي گڏيل دشمن خلاف پنهنجي حفاظت جي يقيني احتياط ڪرڻ جي سلسلي ۾ گڏيل هوندي بہ پاڻ ۾ متفق ۽ متحد نہ ٿيا. سڄو شهر جوپيٽر جي مندر ڪئپيٽول وٽ لڳل راندين جي ميلي ۾ گڏ هو جيڪو هڪ وڏي جشن جو موقعو هوندو آهي پر اهڙي موقعي تي بہ فقط ٻئي بادشاهہ ئي هيا جيڪي اڪيلا پنهنجي محلات ۾ ويٺا هيا. ڪنهن ڪڙڪي تي هو ٻئي خبردار ٿي ويا جو فوجي، قاتلن جي روپ ۾ سندن محل ۾ داخل ٿي چڪا هيا. جيئن تہ هو ٻئي ساڳئي محلات جي الڳ الڳ حصن ۾ رهندا هئا ۽ هڪ ٻئي جي حال احوال ۽ حالتن کان بيخبر رهندا هئا ۽ ورِي هڪ ٻئي جي مدد ڪرڻ کان خوف ۽ شڪَ ۾ پئي هوندا هيا، تنهنڪري اُنهن پنهنجو قيمتي وقت فضول بحث مباحثي ۾ هڪ ٻئي تي رڳو الزامن مڙهڻ ۾ گذاري ڇڏيو. محافظن جي محلات ۾ داخل ٿيڻ، سندن مخالفتن ۽ بحثن مباحثن کي هميشہ واسطي ختم ڪري ڇڏيو. اُنهن سينيٽ جي بادشاهن کي پڪڙيو جيئن اُهي کين اهڙيءَ طرح نفرت وچان سڏيندا هئا، سندن ڪپڙا لاهي کين اگهاڙو ڪيو ويو ۽ کين وڏي بيعزتي ۽ پنهنجي فتح جي غرور ۾ کين روم جي گهٽين ۽ رستن تي گهيلو ويو تہ جيئن هنن نڀاڳن شهزادن کي آهستي آهستي عذاب ڏئي خلقَ جي سامهون بيعزت ڪري ماريو وڃي. شاهي جرمن محافظ جيڪي بادشاهن جا وفادار هئا، اُنهن جي اوچتو اچڻ جي خوف کان، هن اذيت کي ڪجهہ مختصر ڪيو ويو ۽ سندن جسمَ، جن تي هزارين زخم رسي چڪا هيا، ڪليل ميدان ۾ ڇڏيو ويو تہ پلي وڌيڪ بيعزت ٿين يا ماڻهو مٿن رحم کائن. [44]

ٿورڙن ئي مهينن اندر ڇهن شهزادن جا سِرَ ترار سان ڪاٽيا ويا هيا. گورڊين جنهن کي سيزر جو خطاب اڳ ئي ملي چڪو هو، فقط اڪيلو ئي شخص هو جيڪو سندن نظر ۾ نهايت ئي موزون ۽ مناسب ماڻهو هو جنهن کي تخت جي خالي جڳهہ تي ويهارجي. [45] اهي کيس ڪئمپ ۾ کڻي ويا ۽ سيني محافظن گڏجي کيس سلام ۽ تعظيم پيش ڪئي ۽ آگسٽس جو خطاب ڏئي کيس بادشاهہ تسليم ڪيو ويو. سندس نالو سينيٽ توڙي عوام کي پيارو هو: سندس ننڍي عمر جي ڪري، فوجين کي پنهنجي بغير پُڇا ڳاڇا واري عياشيءَ لاءِ وڏو وقت ملي ويو ۽ روم توڙي صوبن کي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هاڻي شاهي محافظن، بادشاهت جي عزت ۽ وقار جي سؤدي ڪرڻ ڪانپوءِ، گاديءَ جي هنڌ جي نازڪ جڳهه تي، روم جي جمهوريه کي نئين خانہ جنگيءَ جي خطرن کان بچائي ڇڏيو هو.[46]

جيئن تہ ٽيون گورڊين پنهنجي مرڻ وقت فقط اُٺويهن سالن جو هو، سندس زندگي جي تاريخ، جيڪڏهن اسان کي اڄ جي مقابلي ۾ وڌيڪ معلوم هجي ها تہ اسان کي شايد سندس تعليم ۽ سندس وزيرن جي روّيي بابت وڌيڪ معلومات ملي ها جن واري واري سان موقعي جو ناجائز فائدو ورتو هو ۽ هنجي ناتجربيڪار جوانيءَ کي بہ غلط طريقي سان هلائڻ جي ڪوشش ڪئي هئي. پنهنجي جانشيني کان فورن پوءِ، هو پنهنجي ماءُ جي ڪڌڙن جي اثر هيٺ اچي ويو جيڪي اوپر جا گندا ڪِينٽان يا جيت هوندا آهن جيڪي الاگابلس جي ڏينهن کان وٺي روم جي محلات ۾ هر طرف پکڙجي ماڻهن کي تڪليفون پهچائي رهيا هئا. هنن بد فطرت ماڻهن جي مڪارين سبب معصوم شهزادي ۽ سندس رعيت جي وچ ۾ هڪ اهڙي ديوار بيهاري وئي هئي جنهن مان لنگهڻ يا اُڪري وڃڻ ناممڪن هو: گورڊين جي نيڪيءَ واري جيثيت کي دوکو ڏنو ويو هو ۽ بادشاهت جي وقار کي، توڙي جو ڪليل عوامي طريقي سان، پر اجازت يا ڄاڻ کان سواءِ ۽ انتهائي نالائقن کي وڪرو ڪيو ويو هو. اسان کي ان ڳالهہ جي بہ سُڌِ ڪانہ آهي تہ اُهو ڪهڙو حادثو هو جنهن مان بادشاهہ هن ذلت واري غلاميءَ کان خوش قسمتيءَ سان بچي ويو هو ۽ پنهنجو اعتماد ان وزير تي ڪيائين جنهن جي مفيد مشورن جو ان کان سواءِ ٻيو ڪو مقصد ڪونہ هو تہ بادشاهہ جي شانَ ۽ رعيت جي خوشين ۾ اضافو ڪري. اندازو اهو ٿو لڳائجي تہ مِسيٿيَس کي، محبت ۽ علمَ جي دولت، گورڊين جي مهربانين سان واقفيت ڪرائي. نوجوان بادشاهہ ان ماڻهوءَ جي ڌيءَ سان شادي ڪئي جيڪو تقرير جي فن ۾ جذبات جي اظهار جو ماهر هو: ۽ پنهنجي سَهُري کي، بادشاهت جي پهرين صف جي آفيسرن جي رتبي تي ترقي ڏنائين. بہ خط جيڪي ٻنهي جي درميان لکيا ويا هيا اڄا تائين سلامت آهن. وزير ان خط ۾ نيڪناميءَ جي انداز سان گورڊين کي مبارڪباد ٿو پيش ڪري تہ هو ڪڌڙن جي آمريت کان هاڻي آجو آهي[47] ۽ ان کان وڌيڪ هِن ڳالهہ تي خوش آهي تہ ان آزادي ملڻ جو ڪيس پرپور احساس بہ آهي. بادشاهہ ڏاڍي لَڄَ ۽ حيا واري دوستاڻي طريقي سان گذريل وقت جي غلطين جو اعتراف ٿو ڪري ۽ نهايت معقول طريقي سان پنهنجي ان بدقسمتيءَ تي افسوس جو اظهار بہ ڪري ٿو تہ سندس درٻارين جي ويڪائو قوم جي وڙ ۾ وڌ ڪوشش اها هوندي آهي تہ بادشاهہ کان حقيقتون لڪايون وڃن.[48]

مِسيٿيَس جي چمارَ هٿيارن جي بجاءِ، لِڪپڙهہ جي ڪمن ۾ گذري هئي پر هن عظيم انسان ۾ ايترين تہ مختلف قسمن جون خوبيون هيون جو جڏهن ڪيس شاهي مُنهندار طور مقرر ڪيو ويو تہ هن پنهنجيون فوجي ذميداريون بہ وڏي قابليت ۽ جوش جذبي سان ادا ڪيون. فارس وارن ميسوپوٽئميا تي حملو ڪري ڏنو هو ۽ انٽئڪ تي بہ چڙهائيءَ جي ڌمڪي ڏني هئي. پنهنجي سَهُري جي زور پرڻ تي، نوجوان شهزادي روم جي عياشين کي ڇڏيو ۽ تاريخ ۾ درج ٿيل تفصيل موجب، جانُوس * جي مندر کي آخري ڀيرو کوليو ويو ۽ ذاتي طور اوڀر طرف ڪاهہ ڪري ويو. وڏي فوجي لشڪر سميت سندس آمد شرط ٿي فارس وارن پنهنجون فوجون انهن شهرن کان هٽائي ڇڏيون جيڪي اُنهن اڳواٽ ٿي قبضو ڪري ڇڏيا هيا ۽ فرات تان پنهنجون ڪئمپون هٽائي دجلہ تي وڃي قائم ڪيون هيون. گورڊين وڏي خوشي ۽ سرهائيءَ مان سينيٽ ۾ پنهنجي پهرين فوجي ڪاميابيءَ جو اعلان ڪيو جيڪو هن سنجيدگي، سادگي ۽

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

احسانمنديءَ سان پنهنجي پيءُ ۽ منهندار جي دانشمندي ۽ رهبريءَ جو ڪارنامو سمجهيو. پوري مُهم جُوٺيءَ دوُران، مِسيٿيس فوج جي تحفظ ۽ نظم ۽ ضبط جي معاملن جي وڏي ذميداريءَ سان نظرداري ڪندو رهيو ۽ سندس امڪاني خطرناڪ شڪايتن ۽ سُس پُس وار ماحول ڪيَ. ڪئمپ ۾ سيڌي سامان جي جهجهي ۽ باقاعدي رَسدَ سان، اڳواٽ ئي روڪي ڇڏيو ۽ ان ڳالهه جو پورو انتظام رکيائين ته سُرڪو، سُوئر جو گوشت، پلال، جَوَ ۽ ڪٺڪَ سرحدن جي سيني شهرن ۾ [49] ڪافي مقدار ۾ ۽ هر وقت هٿڻ ڪهُرجن. پر جيئن ئي مسيٿيَس هڪ مُبهم قسم جي بيماريءَ ۾ مئو ته ان سان گڏ گورڊين جي خوشحاليءَ وارا ڏينهن به ڇڻ مري ويا. ان ڳالهه جو بعد ۾ گمان ظاهر ڪيو ويو ته مسيٿيَس کي شايد زهر ڏئي ماريو ويو هو. فلپ کي سندس جڳهه تي مقرر ڪيو ويو جيڪو ڄائي ڄَم جو هڪ عرب هو ۽ اهڙيءَ طرح پنهنجي پوئين زندگيءَ ۾ لَٽ ڦُر سندس ڌنڌو هو. ننڍي جڳهه کان بادشاهت جي مٿاهين رتبي تائين سندس پهچڻ، اهو ثابت ٿو ڪري ته هو وڏو دلير شخص ۽ لائق ليڊر هو. پر سندس بهادريءَ کيس تخت حاصل ڪرڻ لاءِ هِرڪايو ۽ هنجون لياقتون ۽ قابليتون پنهنجي مهربان مالڪ جي خدمت ڪرڻ بجاءِ کانئُس سڀ ڪجهه کسِڻ ۾ لڳي ويون. هڪ اوچتي سِيڌي سامان جي مصنوعي ڪميءَ جو مسئلو پيدا ٿي ويو جنهن تي فوجين کي بُڇان لڳي، ڪئمپ ۾ هي مسئلو جُڙتو طريقي سان سندس ئي پيدا ڪيل هو ۽ هن سلسلي ۾ جيڪا فوجين کي تڪليف پهتي، ان جي سڄي ذميواري نوجوان شهزادي جي نااهلي تي مڙهي وئي. اهو هاڻي اسان جي وَسَ ۾ ڪونهي ته بعد ۾ جيڪو ڪجهه ٿيو ته ان بابت صحيح حقيقتون اسان کي معلوم ٿي سگهن ته اها ڪا مخفي سازش اَلائي ڪليل بغاوت هئي جيڪا آخرڪار گورڊين لاءِ موتمار ثابت ٿي. سندس ياد ۾ مرڻ جو هڪ يادگار اُنهيءَ جڳهه تي ٺاهيو ويو جتي کيس ماريو ويو هو [50] يعني جتي فرات ۽ ننڍي ندي آبوراس [51] پاڻ ۾ ملي هڪ ٿي وڃن ٿيون. ڀاڳواري فلپ، جنهن کي فوجين جي ووٽن بادشاهت جو مالڪ بنايو هو، کي سينيٽ ۽ صوبن جي فرمانبرداري حاصل ڪرڻ ۾ ڪابه تڪليف پيش نه آئي. [52]

اسان هتي هڪ ذهانت واري بيان کي، توڙي جو اُهو ڪجهه خيالي نظر اچي ٿو، نقل ڪرڻ کانسواءِ رهي نٿا سگهون جيڪو اسانجي ئي دوُر جي هڪ مشهور ليکڪ، روم جي بادشاهت جي فوجي حڪومت بابت ڪٿان ڳولي هٿ ڪيو آهي. ” جنهن دوُر کي روم جي بادشاهت چوَن ٿا، اُها هڪ وِڪريل جمهوريت هئي جيڪا الجيرس جي اميراڻي يا رئيسن جي راڄ کان مختلف نه هئي جتي هڪ خودمختيار رضا ڪار فوج، مئجسٽريٽ جو عهدو پيدا به ڪري سگهي ٿي ته اُن کي ختم ڪري ڪڍي به سگهي ٿي ۽ جنهن کي مروج زبان ۾ پاشا يا گورنر به چيو ويندو آهي. حقيقت ۾ ان کي هڪ عام استعمال يا روز مره جو قانون به ڪوٺي سگهجي ٿو ته هڪ مليٽري جي حڪومت، شايد، موروثي بادشاهت جي مقابلي ۾ زياده جمهوري هوندي آهي، اهو به نٿو چئي سگهجي ته سپاهي پنهنجي نافرماني يا بغاوت ذريعي حڪومت ۾ حصيدار ٿيا هيا. جيڪو ڪجهه بادشاهن کين تقريرن ذريعي ٻڌايو هو ته ڇا اُهي مقصد ۽ مُراد جي لحاظ سان ساڳي نوعيت جون نه هيون جيڪي اڳ ايلچين يا مئجسٽريٽن طرفان ماڻهن کي ٻڌايون وينديون هيون؟ ۽ توڙي جو فوج جو ڪو باقاعدي ڪردار ڪنهن اسيمبلي ذريعي يا ڪنهن ٻي شڪل ۾ ڪو نه هو ۽ ان جي باوجود نه ته سندن بحث مباحثا مختصر، انهن جي ڪارروائي اوچتي ۽ اُنهن جا عزم ۽ ارادا ورلي نظر ايندا هئا جيڪي سندن لاڏي طبيعت جا ترجمان هوندا هئا. پر تنهن هوندي به ان حقيقت کان ڪو انڪار ڪري سگهجي ٿو ته عوام جي قسمتن جي فيصلي ڪرڻ جي طاقت ۽ سچو

اختيار وٽن ئي هوندو هو؟ ڪنهن به بادشاهه جي حيثيت، فساد ۾ مبتلا سندس ئي حڪومت جي ڪنهن وزير کان مٿي هئي ڇا، جنهن کي فقط فوجين جي ذاتي مفادن ۽ فائدن جي پوراءي لاءِ چونڊيو ويندو هو؟

" جڏهن فوجين فلپ کي ڏيهين گورڊين جي جڳهه تي چونڊيو هو ته ان وقت هو محافظن جو مُنهندار هو، گورڊين مطالبو ڪيو هو ته کيس ئي اڪيلو بادشاهه بنايو وڃي پر سندس آسَ پوري نه ٿي هئي، هن عرض ڪيو ته اختيار سندن وچ ۾ برابريءَ جي بنياد تي، ورهايا وڃن، پر فوجين سندس ڳالهه نه ٻڌي، آءٌ ٻئي ڪري ڇڏي، هن پوءِ ان ڳالهه تي به رضامندي ڏيکاري ته سندس مرتبو گهٽائي پلي سيزر جي عهدي تائين آندو وڃي ته اها مهرباني به مٿس نه ڪئي وئي. هو نيٺ ان حد تائين به ويو هو جو کين عرض ڪيائين ته پلاڪيس محافظن جو مُنهندار بڻايو وڃي ته سندس اها التجا به فوجين وٽ نه اگهائي. آخرڪار نماڻو ٿيندي کين ليلايائين ته کيس جيئري رهڻ جو حق ڏنو وڃي. فوج پنهنجن هنن فيصلن ۾ عدالت جا مڪمل اختيار استعمال ڪيا. " هڪ تاريخدان مطابق جنهن جي شڪ واري بيان کي پريزيڊنٽ ڊي مونتيسڪيو * اختيار ڪيو آهي، ان مطابق فلپ، مٿي بيان ڪيل پوري داستان ۾، خاموشيءَ جو مغموم لباس پاڻ کي پارائي ڇڏيو هو، پنهنجي محسن جي زندگي بچائڻ لاءِ تيار هو، جيستائين کيس اوچتو ياد پيو ته مبادا بادشاهه جي معصوميت سندس لاءِ رومي دنيا ۾ ڪنهن خطرناڪ انساني جذبي کي جاڳائي ڇڏي ته سندس وينتين، منتن ۽ دانهن جي پرواهه ڪرڻ ڪانسواءِ، هن حڪم ڏنو ته کيس گرفتار ڪري اگهاڙو ڪيو وڃي ۽ پوءِ کيس ماريو وڃي. ٿوري ئي دير ۾ سندس غير انساني حڪم جي تعميل ٿي ۽ بيدرديءَ سان کيس قتل ڪيو ويو. [55]

اوڀر جي ملڪن کان روم واپس وَرڻ تي، فلپ ڪوشش ڪئي ته ڏوهن جي ياد کي ۽ اُن ذڪر جي دُهرائڻ کي ئي ختم ڪيو وڃي ۽ عوام جي محبت حاصل ڪرڻ جي سلسلي ۾، هن اهڙين راندين ملهائڻ جو اهتمام ڪيو جنهن ۾ مذهب جو قيد نه هجي ۽ جن کي هن تمام وڏي شان ۽ دبدبي سان ملهايو. جيئن ته آگسٽس [56] يا ته انهن راندين جو بنياد رکيو هو يا وري گهٽي عرصي بندرهڻ کانپوءِ پيهر شروع ڪرايون هيائين، بعد ۾ ڪلاڊيس، ڊوميٽين ۽ سيورس به اُنهن کي باقاعدگيءَ سان ملهايو ۽ هاڻي اُنهن کي پنجون پيرو، روم جي بادشاهت جي هڪ هزار سالن جي پوري ٿيڻ تي ملهايو پئي ويو. لامذهب راندين کي اهڙي ته مهارت سان ترتيب ڏنو ويو هو ته اُهي ماڻهن جي وهمن وسوسن جي ڀرپور عڪاسي ڪن ۽ اُنهن ۾ شغل سان گڏ احترام جو به جذبو موجود هجي. جيڪو وچ ۾ وڏو وقفو آيو هو، [57] ته اُهو هڪ عمر جي برابر اچا به وڌيڪ هو ۽ جيئن تماشبينن مان ڪو به اهڙو ڪونه هو جنهن اڳ ۾ اهي رانديون ڏٺيون هجن ته ڪنهن به پاڻ کي اهو چئي مطمئن نٿي ڪرڻ چاهيو ته اُهي ڪو پيهر اُنهن کي ڏسي سگهندا. ٽائيبر جي ڪنارن تي ٽن راتين تائين صوفياڻي رنگ جي قربانين ڏيڻ جو اهتمام ڪيو ويو ۽ ڪئمپس مارٽينس (Campus Martinus) (ڇپَر جو هڪ وڏو گرائونڊ) پوري جو پورو موسيقيءَ جي آلاپن ۽ ناچ جي ڇيرين جي ڇمَ ڇمَ سان گونجي اُٿيو ۽ چئو طرف ٻتين ۽ روشنين جي چانڊاڻ جو ڇهڇٽو مچي ويو هو. غلامن ۽ ڌارين کي، بهرحال، هن قومي جشن ۾ شريڪ ٿيڻ نه ڏنو ويو هو. ستاويهن نوجوان ڇوڪرن جو هڪ ٽولو (Chorus) ۽ اوترين ئي خوبصورت ڪنوارين ڇوڪرين جن جو تعلق معتبر گهراڻن سان هو ۽ جن جا والدين به زنده هيا، ڳائيندا ۽ ناچ ڪندا پنهنجن ديوتائن جي سامهون ادب ۽ احترام سان وڃي بيٺا ۽ کين وينتيون ڪيائون ته موجوده وقت توڙي سندن نسلن لاءِ کين

اُميد پريون واڌايون ڏين ۽ سندن قديم مذهبي روايتن موجب هنن به واعدو ڪيو ته هو نيڪ، رهندا، روم جي ماڻهن جي بادشاهت جي آرام ۽ خوشحاليءَ لاءِ دعاگو به رهندا ته ان کي سُٺي کان بهتر بنائڻ ۾ پنهنجيون ڪوششون به جاري رکندا. [58] فلپ جي طرفان ڪرايل نمائشن، تفريحن ۽ راندين جي شان شوڪت، اُن ۾ شريڪ ٿيندڙ هزارين رؤنشي ڪوڏين کي حيران ڪري ڇڏيو. جيڪي مذهبي ماڻهو هيا ته اُنهن پنهنجن عقيدن موجب روايتي عبادت ٿي ڪئي ۽ باقي ٻين پنهنجن ذهنن ۽ دماغن ۾ پنهنجي ماضيءَ جي تاريخ کي اندر جي آئيني مان ٿي ڏٺو ۽ بادشاهت جي آئيندي لاءِ ٿي سوچيو.

جڏهن روميولَس ڏنارن ۽ ڪجهه تخريبي قسم جي ماڻهن سان ٺائبر جي ٽڪرن تي قلعا ٺاهي پاڻ کي مضبوط ۽ محفوظ ڪيو هو ته ان وقت کي به هن وقت تائين ڏهه صديون گذري چڪيون هيون. [59] پهرين ڇئن دؤرن ۾، جڏهن مفلسيءَ جا ڏکيا ڏينهن هيا ته ان وقت رومين جنگ ۽ حڪومت ڪرڻ جا طريقا سکيا هيا: ۽ جڏهن اِنهن ئي طريقن ۾ نظم ۽ ضبط پيدا ڪندا ويا ۽ اُنهن کي مضبوط ۽ مستحڪم بنائيندا رهيا ته بخت ۽ ڀاڳ جون پلايون به ساڻن شامل ٿينديون رهيون جنهن جو نتيجو اهو نڪتو جو ايندڙ ٽِن صدين ۾ روم جي بادشاهت بيحد طاقتور ٿي اُڀري ۽ يورپ، ايشيا ۽ آفريڪا جي ڪيترن ئي ملڪن تائين پکڙجي وئي. پويان ئي سؤ سال بادشاهت جي ظاهري خوشحالي پر اندروني زوال پذيريءَ طرف مائل هئا. فوجين، مئجسٽريٽن ۽ اسيمبلي جي ميمبرن جي قوم، جنهن ۾ روم جون پنجٽيهه ذاتيون ۽ قبيلا شامل هئا، انسانذات جي هڪ ٻَڏيءَ ۾ شامل ٿي وئي هئي جنهن ۾ لکين نِيچ قسم جا تنگ نظر ماڻهو به اهڙيءَ طرح ملي ويا هيا جو 'ڇڳي - مَني' کي پرکڻ ۽ سڃاڻڻ به مشڪل ٿي پيو هو ۽ جيڪي فقط نالي ۾ ته رومي هيا پر منجهن اُهو روح ۽ جذبو بلڪل ڪونه هو. سرحد جي بربرن ۽ رعيت جي عام ماڻهن منجهان ڀرتي ڪرايل فوج کي بادشاهت جي نمائندگي سونپي وئي هئي جيڪي پنهنجي آزادي جي حفاظت ڪرڻ تي به مقرر هيا ته وري اُهي ئي ان جو ناجائز فائدو به ڀرپور طريقي سان وٺندا هيا. هڪ گوڙ شور واري اُڀري اليڪشن ذريعي ڪو به شامي، گاٿ يا عرب، هيٺاهين کان مٿاهين منزل تائين پهچي، روم جي تخت جو مالڪ ۽ مختيار بڻجي ويندو هو ۽ ڪيس پورا آمريت جا، فتحن ڪرڻ جا ۽ اسڪيپيو جي ملڪ هلائڻ جا سڀ اختيار ملي ويندا هيا.

روم جي بادشاهت جون حدون اجا تائين به اولهندي سمنڊ کان دجله نديءَ تائين ۽ اٽلس جبل کان رائين ۽ دنيوب تائين پکڙيل هيون. جهنگ جي بيخبر ۽ اڻ گهڙيل ماڻهن لاءِ فلپ بادشاهه اوترو ئي طاقتور هو جيترا هئڊرئن يا آگسٽس پنهنجن پنهنجن وقتن ۾ هئا. پنهي جو گهاڙيٽو ساڳيو هو پر سندن اندر ۾ جُنبش ۽ جوش پيدا ڪندڙ صحت بخش قوتن جي واضح گهٽتائي موجود هئي. تڪليفن ۽ ظلمن جي ڊگهي دؤر انسانن پيدا ڪرڻ جي صنعت کي ٺڪائي ڇڏيو هو ۽ ان کي ڇيهو رسايو هو. فوجين جو نظم ۽ ضبط، جيڪو ٻي هر اداري يا اخلاقي ضابطي جي ختم ٿيڻ سبب، رياست جي عظمت کي قائم رکڻ جو اڪيلو ذميدار هو، سو به بادشاهن جي ذاتي اخلاقي بگاڙ يا ٻين ڪيترن ئي ڪمزورين سبب تباهه ٿي چڪو هو. سرحدن جي طاقت کي، جيڪا قلعن ٺاهڻ ۾ نه پر هٿيارن جي برتريءَ مان ظاهر ٿيندي هئي، نابود ڪيو ويو، ۽ جيڪي پر اَمن ۽ بهترين صوبا ليکيا ويندا هيا اُنهن کي بربرن جي نه ڍاپندڙ لوڀ ۽ لالچ جي حوالي ڪيو ويو، جن کي، روم جي بادشاهت جي زوال جون راهون ۽ رستا ڳولڻ ۾ ويرَم ئي ڪانه لڳي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - ستون
حاشين بابت وضاحتون.

1. اڳ ۾ تخت تي، ٽن لڳاتار نسلن جي ويهڻ جو ڪو بہ مثال موجود ڪو نہ هو. رڳو ٽن پُٽن جو مثال موجود آهي جيڪي پنهنجن پيئرن جا تخت نشين ٿيا. سيزرس جون شاديون (اجازت وٺڻ جي باوجود ۽ طلاق ڏيڻ جي عمل جو عام ٿي وڃڻ ڪانپوءِ گهٽو ڪري ناڪام رهيون).
2. آگسٽ جي تاريخ. (ص - 138)
3. آگسٽ جي تاريخ، (ص - 140) هيروڊئن، (vi,223) آريليئس وڪٽر. هنن مصنفن جي هڪ ٻئي سان ڀيٽ ڪرڻ تي معلوم ٿئي ٿو تہ مئڪسيمن ڪي ٽرائبٽلين گهوڙي (Triballian Horse) تي پورو قبضو هو جنهن ذريعي هو سڄي فوج جي نظر ۾ ضبط ڪي مستحڪم ڪرڻ ۽ ڪميشن ڪرائڻ جو انتظام سنڀاليندو هو. سندس زندگي جو احوال لکندڙ تاريخدان، وڏيڪ خيال ۽ ڌيان سان سندس بهادريءَ جي ڪمن ۽ مليٽري ۾ لڳاتار ترقين جي سلسلي ۾ سندس طرفان کنيل قدمن جو خاص ذڪر ڪري ها.
4. ڏسو سڪندر سيوِرَس جو اصلي خط. (آگسٽ جي تاريخ. ص - 149)
5. آگسٽ جي تاريخ (ص - 135) مون، بدقسمت سوانح نگار جي گهٽين ٿي ناممڪن حالتن کي بيحد نرم ڪري پيش ڪيو آهي. غلط لفظن جي هن بيان مان، اهو معلوم ٿيڻ گهرجي تہ شهزادي جو مسخرو جيڪو هڪ حادثاتي طور شاماني ۾ اندر هليو ويو ۽ اگهُور ننڊ ۾ سُتل بادشاهہ کي وجي جاڳايائين، تہ سزا جي خوف ڪيس مجبور ڪيو تہ هو غير متاثر ٿيل فوجن تي زور پري تہ هو ڪيس قتل ڪري ڇڏين.
6. هيروڊئن (vi, 223 - 227) .
7. ڪئليگولا جيڪو ڇٽن مان وڏو هو، تخت تي ويهڻ وقت سندس عمر فقط پنجويهہ سال هئي، ڪئراڪالا ٽيويهن سالن جو هو، ڪموڊِس اڻويهن جو ۽ نيرو سترهن سالن کان وڏو نہ هو.
8. لڳي ٿو تہ هو يوناني ٻولي کان صفا ناواقف هو. جيڪا هڪ ٻئي سان ڳالهائڻ توڙي لکڻ پڙهڻ ۾ آفاقي سطح تي استعمال ٿيندي هئي ۽ اوائلي تعليمي سرشتي ۾ پڻ نهايت ضروري سمجهي ويندي هئي.
9. آگسٽ جي تاريخ، (ص - 141) هيروڊئن. (vii, 237) هنن تاريخدانن ۾ پوئين تي ناجائز تنقيد ڪئي وئي آهي تہ هن مئڪسيمن جي برائين تي ايترو نمايان طور نہ لکيو آهي.
10. مئڪسيمن جي زال، عورتاڻي نرم ۽ مهذب طريقي سان آمرَ کي عقلمنديءَ جا مشورا ڏيندي رهندي هئي ۽ ڪڏهن ڪڏهن ڪيس سچائيءَ ۽ انسانيت جي رستي تي واپس وٺي ايندي هئي. ڏسو اميئينَس مارسيلينَس (xiv,I) کي، جتي هو هڪ حقيقت جو حوالو ٿو ڏئي ۽ جنهن کي هن گورڊيَنس جي حڪومت ۾ پوريءَ طرح بيان ڪيو آهي. اسان کي تمغن مان معلوم ٿو ٿئي تہ هن رحمدل ۽ سٺي طبيعت رکندڙ شهزادي جو نالو پالينا (Paulina) هو ۽ ڪيس ديوا جي لقب ملڻ سان اها بہ خبر پوي ٿي تہ هو مئڪسيمن کان اڳ مري وئي هئي. (ويلسيَس. ائمين) اسپانيم (ii, 300) .

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

11. هنجي پيٽ اسپارٽئڪس ۽ اٿينيو سان ڪٽي وئي هئي. (آگسٽ جي تاريخ - ص - 141)
12. هيروڊئن، (vii, 238) ذوسيمَس (i, 15) .
13. بائزيسيَم جي آباد واديءَ ۾. هيءَ ڪارٿيج کان هڪ سؤ پنجاهه ميل ڏکڻ تي آهي. گورڊيَنس طرفان شهر کي ڪالونيءَ جو خطاب ڏئي سينگاريو ويو ۽ هڪ خوبصورت نمائش گاهه ۽ ٿيٽر به ٺهرايو ويو جيڪو اڃا تائين بهتر حالت ۾ موجود آهي. (ڏسو اٿينرار. ويسلنگ ص - 59) (۽ شا جو سفر نامو - ص - 177) .
14. هيروڊئن (viI, 239) آگسٽ جي تاريخ (ص - 153).
15. آگسٽ جي تاريخ (ص - 152) پامپي جي شهرت رکندڙ اداري (جيڪو روم جي ضلعي ڪئرينيءِ (Carinae) ۾ هو) تي مارڪ انٿني (Marc Antony) قبضو ڪري انکي ضبط ڪري ڇڏيو هو ۽ ٽرائمور جي موت ڪانپوءِ آخرڪار اُهو بادشاهت جي حدن ۾ اچي ويو. ٽراجن بادشاهه، دولتمند سينيٽرن کي اجازت ڏني بلڪ کين همتايو ته اُهي شاندار پرهائي ڪنهن نه ڪم جا محلات خريد ڪن (پلني، مدح سرائي ۾ (50)) ۽ اهو ممڪن آهي ته هن موقعي تي پامپي جو ادارو گورڊين جي پڙ ڏاڏي جي قبضي ۾ آيو هوندو.
16. ڪلاڊين، نيوميڊين، ڪئرسٽيَن ۽ سِناڊين. روم جي پٿر جا رنگَ اَڻ ڇِٽا بيان ڪيل ۽ نامڪمل طرح سان سجاتا ويا آهن. بهرحال اهو معلوم ٿو ٿئي ته ڪئرسٽيَن جو رنگ سامونڊي - سائو هو ۽ سِناڊا جو ماربل سفيد هو جنهن ۾ واڱڻائي - ڳاڙهو رنگ به گڏيل تي نظر آيو. (ڏسو سماسيس ائڊ آگسٽ جي تاريخ - ص - 164).
17. آگسٽ جي تاريخ (صفحا - 151-152) هُن ڪڏهن ته ترار بازن جا پنج سؤ جوڙا ڳِڻايا آهن. پر جيڪي ڪنهن به صورت ۾ ڏيڍ سؤ کان گهٽ نه هئا. هن وري ٻي هنڌ سؤ سِسلي جا ۽ اوترائي ڪپادوشيا جا گهوڙا، سائرس (Cirus) جي استعمال لاءِ ڳڻايا آهن. شڪار لاءِ جيءَ جي جانور بيان ڪيل آهن، اُهي گهڻو ڪري رڇَ، سوئر، سانَ (مينهن جو نَرُ) ڦاڙها، هرڻ يا سامبر، جهنگلي گڏهه وغيره آهن. هاٿي ۽ شينهن، لڳي ٿو ته شاهي مرتبي سان ملايا ويا آهن.
18. آگسٽن جي تاريخ (ص - 152) ۾ ڏسو اصلي خط، جنهن ۾ سڪندر جي طرفان سينيٽ جي اختيارن جي عزت ڪرڻ جو فوري بيان آيل آهي ۽ ساڳي وقت مئجسٽريٽ لاءِ سندس احترام بابت به ذڪر ٿيل آهي جنهن کي اسيمبلي مقرر ڪيو هو.
19. هر سُريت مان، ننڍي گورڊين ٽي يا چار ٻار پيدا ڪيا. سندس ادبي تخليقون، جيڪي ايتريون گهٽيون نه هيون. اُهي ڪنهن به طرح سان نفرت جي لائق نه هيون.
20. هيروڊئن (vii, 243) آگسٽ جي تاريخ (ص - 144).
21. (" سينيٽرن پنهنجي طرفان تيستائين منظوري ڏئي ڇڏي جيستائين اُنهن ان کي خطرناڪ سمجهيو، ڇو ته هو بغير هٿيارن جي هيا ۽ مخالف هٿيارن وارو هو. ")
22. گهر جا نوڪر ۽ ڪاتبَ به ٻاهر ڪيا ويا ۽ هنن جي آفيس خود سينيٽرن سان پريل هوندي هئي. اسان آگسٽن تاريخ کي مڃيون ٿا (ص - 157) جنهن ۾ هن گڏيل دولت جي قديمي نظم ۽ ضبط جي اهم مثال کي اسان جي لاءِ محفوظ ڪري ڇڏيو آهي.

23. هيءَ جذباتي تقرير، آگسٽن تاريخ تان ترجمو ڪيل آهي (ص - 156) لڳي ٿو ته هن سينيٽ جي رجسٽرن تان ڪاغذن تي ان ڪي نقل ڪيو آهي.

* صفحو - 151 (پيشنگوئي ڪئي يا اندازو لڳايو)

+ صفحو - 151 (ٻنڌيو، تقدير يا ٻُرو نصيب)

24. هيروڊئن. (vii, 247, viii, 277) آگسٽ جي تاريخ (صفحا - 158-156).

26. هيروڊئن (vii, 254) آگسٽ جي تاريخ (صفحا - 160-158) اسانکي اندازو ٿئي ٿو ته ڪسوبان ۽ پٽنوينيَس جي اها درستگي صحيح ٿي لڳي ته گورڊين جي حڪومت هڪ مهينو ڇهَ ڏينهن هلي، باقي هڪ سال ڇهَن مهينن جي ڳالهه درست نٿي معلوم ٿئي. ڏسو ڪمينٽار (ص - 193) زوسيمس بيان ٿو ڪري ته ٻـ گورڊين پنهنجي ساموندي سفر جي وچ ۾ هڪ تيز طوفان سبب ٻڏي ۽ مري ويا. هي يا ته تاريخ ڪان عجيب اڻڄاڻائي آهي يا وري تشبيهن جو عجيب ۽ غلط استعمال آهي.

27. ڏسو آگسٽن تاريخ (ص - 166) سينيٽ جي رجسٽرن منجهان معلوم ٿو ٿئي ته تاريخ ته يقيني طور تي غلط آهي: باقي سچ ديوتا جي راندين جو اتفاق اسانکي، انکي صحيح ڪرڻ لاءِ آماده ڪري ٿو.

28. سندس نسل ڪارنيلس بٽلبَس منجهان هو، جيڪو اسپين جو هڪ معزز شخص هو ۽ ٿيوفينس جو جهوليءَ جهليو پٽ هو جيڪو هڪ يونان جو تاريخدان هو. بٽلبَس، پامپيءَ جي مهربانيءَ سان، روم جي آزادي حاصل ڪئي ۽ سِسيرو جي فصاحت بلاغت جي ڪمال ذريعي ان جي حفاظت ڪئي. سيزر جي دوستي (جنهن سان هن خانہ جنگين ۾ ڪيترين ئي مخفي خدمتون سرانجام ڏنيون) کيس سفارتي عهدن تائين متي ڪڍي وئي ۽ پوءِ بشپ جو عهدو بہ ماڻيائين. هي اعزاز اڳ ڪڏهن بہ ڪنهن ڌارئي کي عطا نہ ڪيا ويا هيا. بٽلبَس جي ڀائٽيي، گرمانٽيس تي برتري حاصل ڪئي. ڏسو ڊي بائل جي لغت - اوَمات بٽلبَس، جتي هو پنهنجي نالي وارن ڪيترن ماڻهن کي مات ڏئي ويو ۽ ٻين ليکڪن جي ڪيترين ئي غلطين جي بلڪل صحيح دُرستي ڪيائين. جيڪي ڳالهيون خود اُنهن متعلق هيون.

29. ذونارس (xii, 622) ۾ يونان جي هڪ جديد ليکڪ تي اعتبار نٿو ڪري سگهجي ڇو ته هو ٽِين صدي جي تاريخ کان ايترو تہ ناواقف ٿو لڳي جو هن ڪيترائي روم جا خيالي بادشاهہ تخليق ڪري ڇڏيا آهن ۽ اُنهن متعلق وري شڪ ۽ گمان ۾ مبتلا رهيو آهي جيڪي بادشاهہ تاريخ ۾ موجود رهيا هيا.

30. هيروڊئن (vii, 256) اندازو ٿو لڳائي تہ سينيٽ جو اجلاس پهريون ڪئپيٽول (Capitol) تي سڏرايو ويو هو ۽ ان موقعي تي هو ڏاڍو کُلي ڳالهائي ٿو. اگسٽن تاريخ (ص - 166) وڌيڪ مستند لڳي ٿي.

31. هيروڊئن ۾ (vii, 249) ۽ آگسٽن تاريخ ۾ اسان کي مئڪسيمن جون هونئن تہ ڪيتريون ئي پر ٽي رسمي تقريرون آفريڪا ۽ روم جي وچ ۾ ٿيل فساد بابت هٿ آيون آهن جن ۾ هو پنهنجي فوج کي مخاطب ٿيو آهي: ايسرجي ٽليمانٽ اسان کي صحيح ٻڌايو آهي تہ اُهي موضوعاتي طرح سان نہ تہ هڪ ٻئي سان ملن ٿيون ۽ نہ وري اُنهن سان سچ جو ڪو واسطو آهي. (بادشاهن جي تاريخ. (iii, 799) .

32. ان دوُر جي ليکڪن جي بيپرواهي اسان کي وَٺل ۾ وجهي ڇڏيو آهي: 1 اسان کي خبر آهي تہ مئڪسيمَس ۽ بٽلبينَس، ڪئپيٽولائن راندين جي هلندي ماريا ويا هيا. (هيروڊئن (viii, 285) سينسورينَس جي دعويٰ (ڊي. ڊاءِ نتالي

باب - 18) اسان کي ان ڳالھ تي يقين ڏياري ٿي تہ رانديون ھر صورت ۾ سن 238ع ۾ ڪيڏيون ويون ھيون ۾ اسانکي ڏينھن يا مھيني بابت ڪابہ سُڌِ نٿي پوي تہ ڪھڙو ڏينھن يا مھينو ھو. 2 سينيٽ طرفان گورڊين جي اليڪشن پڪ سان 27 مئي تي رکيل ھئي پر اسان ان بابت مونجھاري ۾ آھيون تہ اُھا ان سال يعني 238ع ۾ ٿي يا ان کان بہ اڳئين سال ڪرائي وئي ھئي. ٽليمانٽ ۽ مورا توري جيڪي بہ متضاد رايا رکن ٿا، پنھنجي دليلن جي حق ۾ اجايون فضول دعوائون، انومان ۽ امڪاني ڳالھين تي پاڙين ٿا جيڪو عبث آھي. ھڪڙو نتيجا اخذ ڪري ٿو ۽ ٻيو وري واقعن تي گھٽو پاڙي ٿو جيڪي اُنھن دوَرن جي وچ ۾ ٿي گذريا پر افسوس تہ نہ دليل اُنھن کي قبول ڪري ٿو ۽ نہ وري تاريخ اُنھن جي شاھدي ڏئي ٿي. پوءِ بہ اھو چوڻ ضروري ٿو لڳي تہ اُنھن مان ڪنھن ھڪ جي ڳالھ تہ مڃڻي پوندي.

33. ويليَس پيٽرڪيولس (ii, 24) دي پريذيڊنٽ ڊي مونٽيسڪيو (سِلا ۽ يوڪريٽس جي وچ ۾ ٿيل گفتگو ۾) آمِرَ بابت پنھنجي راءِ جو اظھار ڪري ٿو جيڪا جذباتي بہ آھي تہ نھايت متاھين بہ آھي.

34. مرٽوري (اٽلي جي تاريخ جا ورق - ii, 294) سمجھي ٿو تہ جون يا جولاءِ جا مھينا فيبروري جي مقابلي ۾ برف جي پگھر جڻ لاءِ نھايت ئي مناسب مھينا آھن. ھڪڙي ماڻھو جنھن پنھنجي سڄي ڄمار ائلپس ۽ اپينن جي وچ ۾ گذاري، انجي راءِ کي وڏو وزن آھي: انجي باوجود منھنجو خيال آھي تہ: 1 ڊگھو سيارو جنھن جو اپينن فائدو ورتو آھي، رڳو لاطيني ڪتابن ۾ ملي ٿو باقي ھيروڊئن جو يوناني متن ان کان بلڪل خالي آھي. 2 سِجَن ۽ مينھَن جا لاھا چاڙھا جن ۾ مئڪسيمن جا سپاھي پريشان ٿي ويا ھيا (ھيرو ڊئن - viii, 277) تہ ان مطابق اُھا اونھاري جي ٻاھر جي موسم آھي. تہ اسان اھڙيءَ طرح سوچيون ٿا تہ ھي ڪيترائي وھڪرا جيڪي رِجي ھڪ ۾ ملي ھڪُ ٿي ويا تہ ان کي شاعري اصطلاح موجب تِماوس چئبو ھو (جيڪو ھر لحاظ سان جيئن ورجل ٻڌايو آھي تہ ڪيڏو نہ ٻڌڻ ۾ بہ سٺو ٿو لڳي) اُھي عقيليا کان ٻارھن ميل اوپر طرف آھن. (ڏسو - ڪلورو - قديم اٽلي ۾ - (i, 189) .

35. ھيروڊئن (viii, 272) ڪلٽي ديوتا لاءِ چيو ٿو وڃي تہ اُھو اپولو ئي ھوندو ۽ جنھن ان ناليءِ ۾ سينيٽ طرفان شڪريي ادائي بہ وصول ڪئي ھئي. ساڳي طريقي سان گنجي زھره لاءِ مندر بہ ٺاھيو ويو جيڪو عقليا جي عورتن کي ارپيو ويو ھو جن پنھنجا وارَ ڪٽي ان جذبي سان ڏنا ھيا تہ مليٽري جي انجڻين لاءِ اُنھن مان رَسا ٺاھيا وڃن.

36. ھيروڊئن (viii, 279) آگسٽ جي تاريخ (ص - 146) مئڪسيمن جي حڪومت جي دوُر کي درست طريقي سان نہ ڄاڻايو ويو آھي سواءِ يوٽروپيس جي جيڪو کيس ٽي سال ۽ ڪجھ ڏينھن جي اجازت ڏئي ٿو. (IX, 1) اسان مَتن جي سچائيءَ تي اعتبار ڪري سگھون ٿا ڇو تہ لاطيني اصلي نسخو پينيَس جي يوناني نقل سان پيٽيو ويو آھي.

37. روم جا آٺ فوٽ ۽ انجو وڌيڪ ٽيون حصو، انگريزي جي اٺن فوٽن کان ماپ ۾ وڌيڪ ٿيندا ڇو تہ ٻنھي ماپن جو حساب ڪتاب ڪجھ ھن طرح آھي: 967 = 1000 ڏسو گريو (Grave) جو ھن سلسلي ۾ ڪيل ڪم جيڪو روم جي فوٽ جي باري ۾ آھي. اسان کي ٻڌايو ويو آھي تہ مئڪسيمن ھڪ ڏينھن ۾ شراب جو ھڪ ائمفورا (سَت انگريزي گئلن) پي ويندو ھو ۽. ٽيھن کان چاليھن پائونڊن تائين گوشت کائي ويندو ھو. ھو مال سان پريل وئگن کي ھَلائي ويندو ھو ۽ پنھنجي مُڪَ سان گھوڙي جي ٽنگ ڀڃي ڇڏيندو ھو، ھٿن ۾ پٿرن کي پوري ڇڏيندو ھو ۽ ننڍن وڻن کي پاڙئون پٽي اُڇلائي ڇڏيندو ھو. وڌيڪ تفصيل لاءِ آگسٽن تاريخ ڏسو.

38. ڏسو آگسٽن تاريخ ۾ ڪلاڊيس جولئينَس جا، ٻن بادشاھن ڏانھن موڪليل مبارڪباد جا خطَ.

39. آگسٽ جي تاريخ. (ص -171).
* ص - 157 (اندروني)
40. هيروڊئن (viii, 258) .
41. هيروڊئن (viii, 213) .
42. سينيٽ جي تعريف ڪرڻ يا داد ڏيڻ جي سلسلي ۾ غير دانشمندي يا اُبهرائيءَ واري راءِ ڏني وئي آهي. ۽ فوجين جي باري ۾ پڻ نِيچائيءَ واري بيعزتي ڪرڻ جو انداز نمايان پيو نظر اچي.
43. (لاطيني يا رومي زبان ۾ لکيل جملو) آگسٽ جي تاريخ (ص -170) هن جملي جو انتخاب ڪنهن سني ليکڪ منجهان ڪيو ويو آهي.
44. هيروڊئن. (viii, 287, 288)
45. (" جو جو پيو ڪو بہ موجود ڪونہ هو.") آگسٽن تاريخ ۾ درج ٿيل جملو آهي.
46. ڪئنٽس ڪرٽِس (x, 9) وقت جي بادشاهہ کي شاندار دادَ جو نذرانو ڏئي ٿو جيڪو تخت نشين ٿيندي ئي، ڪيترين ئي ڪدروتن جون باهيون وسائي ڇڏي ٿو. ڪيترين ئي اُگهاڙين ترارين کي مياڻ ۾ وجهرائي ٿو ۽ ورهايل حڪومت جي لعنت کي هميشہ لاءِ ختم ڪري ڇڏي ٿو. هن ٽڪري جي هر لفظ کي غور سان تورڻ تڪڻ بعد، آءُ ان خيال جو آهيان تہ اهو اعزاز پوري روم جي تاريخ ۾ فقط گورڊين کي سونهين ٿو. ان سلسلي ۾، ڪئنٽس ڪرٽِس جي دؤر جو بہ فيصلو ٿي سگهي ٿو. جيڪي ڪيس پهرئين سيزر هيٺ ڇاٽائن ٿا، اُهي سندس انداز جي سچائيءَ ذريعي بحث ڪن ٿا پر ساڳي وقت روم جي تايخدانن بابت صحيح ۽ سچي لسٽ مهيا ڪرڻ جي سلسلي ۾ ڦئنٽيلين جي خاموشي کين پريشان ڪري ڇڏي ٿي.
47. آگسٽ جي تاريخ (ص - 161) ٻن خطن ۾ جيڪي اشارا ڏنل آهن اُنهن مان معلوم ٿئي ٿو تہ ڪدڙن کي محلات مان ڪنهن نرميءَ واري تشدد ڪرڻ کان پوءِ ئي ٻاهر ڪڍيو ويو هو ۽ نوجوان گورڊين اُنهن جي بيعزتي ڪرڻ لاءِ رضا مندي تہ نہ ڏيکاري هئي، البت ڪن سببن ڪري شايد هن ان جي منظوري ڏني هئي.
48. (" هن مِسيٿيَس جي ڌيءَ سان شادي ڪئي. جنهن کي هن سندس زبان جي فصاحت سبب پنهنجو عزيز سمجهي ڪيس فورن مُنهندار بنائي ڇڏيو. هن ڪانپوءِ سندس حڪومت نہ تہ ٻاراڻي هلڪڙائپ واري ۽ نہ نفرت جي قابل نظر آئي.")
* ص - 159 (جانوس جو مندر جنگ جي زماني ۾ کوليو ويو هيو).
49. آگسٽ جي تاريخ (ص - 162) آريليَس وڪٽر، پورفيريَس، وِٽ پلوٽن ببليوٿ يونان ۾ (iv, 36) فيلسوف پلوٽينَس، ڄاڻ حاصل ڪرڻ جي جستجو ۾ اِڪتي وجي نوَن ڏيهَن ڏسڻ جي خواهش ۾ هندستان تائين رَسڻ جي ارادي سان هُو فوج سان گڏجي اِڪتي وڌيو.
50. ننڍڙي شهر سرسيسيَم کان ٻنهي بادشاهتن جي سرحد تي اُهو ويهن ميلن جي مفاصلي تي هو.
51. نقش (جيڪو فلپ جي نالي تي عجيب طرح جي ٻٽي معنيٰ رکندڙ هو) جنهنکي لينيَس جي حڪم تي مِٽايو ويو هو. ان ذريعي فلپ سان ڪنهن تعلق جي دعويٰ ڪئي وئي هئي (آگسٽ جي تاريخ - 165) پرٽومولَس يا مِٽيءَ جو ڍير جنهن مان قبر جو نشان ظاهر هو تہ اُهو جولين جي دؤر تائين بہ سلامت رهيو هو. ڏسو (اَميئينس مارسيلينَس xxiii, 5)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

52. آريلس وڪٽر، يوٽراپ (ix, 2) اوروسيَس (vii, 20) اُميئينَس مارسيلينَس (xxiii,5) زوسيمَس (i,19) فلپ جيڪو بوسترا جو رهاڪو هو، چاليهن سالن جو هو.

53. ڇا الجيرس جي حڪومت سان اَميراڻي راڄ، جو لقب سُونهين ٿو؟ هر فوجي حڪومت نج موروثي حڪومت ۽ بگڙيل جمهوريت جي وچ ۾ لوڏا کائيندي نظر اچي ٿي.

54. مصر جي مملوڪن جي مليٽري جمهوريه، اير - ڊي مونٽيسڪيو کي جائز ۽ پروقار جانشين ڏيڻ جو شايد موقعو ڏئي ها.
* صفحو - 160 (فرانسيسي فيلسوف ۽ مصنف (1755 - 1689)

55. آگسٽن تاريخ (صفحا - 163, 164) هن سلسلي ۾ ، نه ته پنهنجي پاڻ سان ۽ نه وري امڪاني ڳالهين سان پيڇجي ٿي يا انصاف ڪري ٿي. فلپ پنهنجي اڳئين جانشين کي ڪيئن نِندي ها جڏهن ته هن سندس ياد کي عزت ۽ احترام سان ٿي ملهايو؟ هو ماڻهن جي آڏو سندس موت جي سزا تي عمل ڪرائڻ جو حڪم ڪيئن ڏئي ها جڏهن ته سينيٽ ڏانهن لکيل پنهنجن خطن ۾ هن پنهنجي پاڻ کي سندس موت جي ذميواري کان آجو ڪري ڇڏيو آهي؟ فلپ، توڙي جو خواهش سان ڀرپور قابض هو پر ڪنهن به صورت ۾ هُو ڪو جنوني آمر نه هيو. هن سلسلي ۾ ڪجهه تاريخوار ڳالهين جو تضاد ۽ مشڪلاتون، ٽليمانٽ ۽ مرتوري جي تيز مشاهدي ڳولي لڌيون آهن جيڪي فلپ جي بادشاهت سان لاڳاپيل تعلق جي باري ۾ آهن.

56. هڪ خيالي ۽ آخري جشن جو تفصيل جو اُهو تاريخ جو سونهري دؤر هو. ايترو ته مشڪوڪ ۽ اَڻ چِٽو آهي جو ان جو بدلي ۾ اسان کي جيڪو ڪجهه مليو آهي اُهو شَڪَ ۾ ايترو مبتلا نٿو ڪري، جڏهن پادريءَ جا جشنَ ۽ آزاد راندين جي نقل جا قصا، بونيفيس VIII طرفان گهڙيا ويا ته چالاڪ پادري فريب ڪندي ٻڌايو ته هن رڳو هڪ قديمي ثقافتي اداري کي جيئاريو هو. (ڏسو اير - لي چِٽس کي جشن جي باري ۾ لکيل خطن ۾.)

57. يا ته پورو سؤ يا سؤ ڏهن سالن جو عرصو آهي. وارو (Varro) ۽ لِوي پهرئين سان اتفاق ڪن ٿا جڏهن ته سِبل (Sybil) جي اعتماد واري دعويٰ موجب پريون صحيح ۽ درست آهي. (سينسورينس ڊي ڊاءِ ناتل - باب - 17) ڪلاڊيس ۽ فلپ بادشاهَ غيبي علمن يا قوتن کي احترام مان نه ڏسندا هئا)

58. آزاد يا لامذهب راندين جي تصور کي هورَس جي شاعري ۽ زوسيمس جي بيان ۾ خوبصورت انداز ۾ پيش ڪيو ويو آهي.

59. وارو کان جيڪو تاريخي دؤرن جو تذڪرو اسان تائين پهتو آهي، ان مطابق روم جي بنياد پوڻ جو دؤر حضرت عيسيٰ (عليه السلام) کان 754 سال اڳ جو آهي. پر روم جا تاريخوار واقعا ايترا ته گهٽ ۽ اَڻ چِٽا اسان کي معلوم ٿي سگهيا آهن جو اُنهن جي اوائلي دؤر تي پوريءَ طرح ڀاڙي به نٿو سگهجي: ان حد تائين جو سرآئزڪ نيوٽن به ان واقعي يا دؤر کي اچا پنتي وڃي ويو آهي جو ان اهو سال 627ع ڄاڻايو آهي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب انون

اردشير (ارٽئڪسزرڪيس) جي موروثي حڪومت جي بحاليءَ کانپوءِ فارس جي حالت .

جڏهن بہ ٽئسيٽس کو خوبصورت واقعو يا قصو بڌائڻ تي آماده ٿئي ٿو جنهن ۾ هُو جرمنس يا پارٿيَنس جي وچ ۾ اندروني يا گهريلو ڏيتي ليتيءَ جي معاملن جو ذڪر ڪري ٿو تہ سندس خاص مقصد ۽ ڪوشش اها هوندي آهي تہ پنهنجن پڙهندڙن جو ڌيان بُرائي ۽ بدنصيبيءَ جي هڪ جهڙن ڏکوئيندڙ موضوعن کان هٽرائي اُنهن کي ڪجهہ سڪون پهچائي. آگسٽس جي حڪومت کان وٺي سڪندر سيورس جي وقت تائين، روم جا دشمن، آمِرن توڙي سپاهين جي روپ ۾، سندس ئي اندروني صفن ۾ ويٺل هيا ۽ ملڪ جي خوشحاليءَ ڪي، رائين توڙي فرات جي پرانهَن ڪنارن تي ايندڙ انقلابن سان رتيءَ ماتر بہ دلچسپي ڪانہ هئي، پر جڏهن مليٽري جي طاقت، بادشاهہَ جي اختيارن، سينيٽ جي قانونن توڙي فوجي ڪئمپ جي نظم ۽ ضبط کي بہ بلڪل برباد ڪري بدنظمي ۽ لاقانونيت ۾ تبديل ڪري ڇڏيو تہ اُتر توڙي اوڀر جي بربرن، جن ڪيتري وقت کان وٺي سرحدن تي، ڪنهن مناسب موقعي جي تاڙَ ۾ سِرڙين جيان لامارا ٿي ڏنا، ڪمزور بادشاهت جي صوبن تي فورن حملا ڪرڻ شروع ڪري ڏنا. سندن پريشان ڪندڙ سرحدي جهڙپون بعد ۾ خطرناڪ حملن جي روپَ ۾ ظاهر ٿيون ۽ هڪ ٻئي کي ايذائيندڙ ۽ مصيبتن ۾ مبتلا ڪندڙ عذابن جي ڊگهي سفر کانپوءِ، حملي ڪندڙ فاتحن جي ڪيترن ئي قبيلن روم جي بادشاهت جي صوبن ۾ وچي پاڻ کي آباد ڪيو. هنن وڏن واقعن بابت چِٽي ۽ صاف ڄاڻَ ڏيڻ خاطر اسان ڪوشش ڪنداسين تہ اُنهن قومن جي اڳوٽي ڪردار، رهڻي ڪهڻي ۽ سندن ارادن ۽ منصوبن بابت اوهانکي ڪجهہ ٻڌائجي جن حنيبل ۽ مٿريڊيٽس * (Hannibal & Mithridates) جي مقصد ۽ عزم جو انتقام ورتو هو.

هن دنيا جي اوائلي وقتن ۾ وڏن وڏن ٻيلن، جن سڄي يورپ کي ڍڪي ڇڏيو هو، وحشي پاڇوڪڙن کي آسانيءَ سان پنتي هٽڻ جو موقعو ٿي ڏنو، ايشيا جا رهواسي اڳ ۾ ئي گهٽي تعداد ۾ گڏ ٿي وڏا شهَر آباد ڪري چڪا هيا ۽ اُنهن، بادشاهت جي وسعتن ۾، فنَ، هنر، عياشي توڙي آمريت جا مرڪز قائم ڪري ڇڏيا هيا. اِسيريا جي ماٿهن تيستائين اوڀر [1] تي حڪمراني ڪئي جيستائين ۽ جڏهن نائِنَس ۽ سيميرامِس جي طاقت جو ڏنڊو، سندن ڪمزور جانشينن جي هٿن مان ڪِري پيو. فارس ۽ بابل وارن اختيارن کي پاڻ ۾ ورهائي ڇڏيو ۽ خود ئي فارس جي بادشاهت ۾ ضم ۽ هضم ٿي ويا جن جي طاقت فقط ايشيا جي محدود دائرن تائين نہ پر سندن حڪومت جو دائرو وڏو ۽ بيحد وسيع هو. ٻن لکن ماٿهن جو لشڪر وٺي ارد شير، (Artaxerxes) جيڪو سائرس جي نسل مان هو، يونان تي حملو ڪري ڏنو. يونانين طرفان ٽيهہ هزار سپاهين جو لشڪر فلپ جي پٽ سڪندر اعظم (Alexander the Great) جي ڪمانَ ۾، سندن وقار قائم رکڻ ۽ بدلي وٺڻ لاءِ، رکيو ويو جنهن کي فارس جي شڪست لاءِ ڪافي سمجهيو ويو. سيليوڪَس جي نسل جي شهزادن پهريون تہ قبضو ڪيو پر پوءِ مئسيڊونيا کي اوڀر جي حڪمرانيءَ کي جلد ختم ڪرڻو پيو. ساڳي ئي وقت هڪ ذلت آميز سمجهوتي ذريعي اُنهن تورس جبل جي پاسي جو ملڪ روم جي حوالي ڪري ڇڏيو، اُنهن کي اسڪيٿين

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جهڙي معمولي نسل جي جهنگلي ٽولي وارن پارٿينس به مٿين ايشيا جي سيني صوبن مان تڙي ڪڍيو. فارسين جي زبردست طاقت جي ڏاڪي جو واڌ هندستان کان شام جي سرحدن تائين پيو ٻڌبو هو پر انکي اُردشير اُونڌو ڪري ڇڏيو ۽ جنهن هڪ نئين شاهي خاندان جو "پايو وجهندڙ" جو اعزاز ماڻيو جنهن ساساني گهراڻي جي حيثيت سان عربن جي حملي ڪرڻ تائين فارس تي حڪومت ڪئي. هي عظيم انقلاب، جنهن جو تڪڙو ۽ موتمار اثر خود رومين تي به پيو، سڪندر سيورس ڪانپوءِ چوٿين سال تي ۽ عيسائي سال جي شروعات [2] ڪان به سؤ ڇويهه سال پوءِ برپا ٿيو.

اردشير، ارتابن جي فوجين ۾ وڏي نالي ۽ ناموس سان پنهنجون خدمتون بجا آنديون هيون جيڪو پارٿينس جو آخري بادشاهه هو. مشاهدي مان ائين پيو معلوم ٿئي ٿو ته شاهي احسان فراموشي ۽ بغاوت جي الزام ۾ کيس ملڪ نيڪالي ڏني وئي هئي جيڪو بادشاهن طرفان، وڏيڪ ذهانت ۽ اهليت لاءِ دستوري انعام هوندو آهي. سندس ڄم غير واضح هو ۽ اهو ئي وڏو سبب هو جو ڪجهه ماڻهن جون ساڙس دشمنيون ٿي پيون ۽ وري سندس سائين ۽ مداحن سندن خوب خوشامدون ٿي ڪيون. اسان جيڪڏهن پهرئين طبقي طرفان اُڏاريل ڇوڙ پول تي اعتبار ڪريون ته ان موجب اردشير، هڪ عام سپاهيءَ جي هڪ چمڙي رنگيندڙ جي زال سان ناجائز تعلقات [3] منجهان ڄائو هو يا ٻين لفظن ۾ هڪ حرامي ٻار هو. ٻيو طبقو کيس فارس جي قديمي بادشاهن جو نسل ڪوني ٿو توڙي جو وقت ۽ قسمت جي بدنصيبي سندس خاندان جي وڏن کي خانگي شهري جي هيٺئين درجي تي رهڻ ۽ گذران ڪرڻ لاءِ مجبور ڪري ڇڏيو هو. [4] بادشاهت جي سلسلي جي وارث طور، هن تخت تي پنهنجي دعويٰ جو حق ڄمايو ۽ فارس جي عوام کي ظلمن جي جنڊ ۾ پيسجڻ کان نجات ڏيارڻ خاطر للڪار ڏنائين جنهن ۾ هو ڊئريس جي موت کان وٺي پنجن صدين کان وڏيڪ عرصي تائين عذاب ۾ مبتلا رهيا هيا. ٽن وڏين جنگين ۾ پارٿينس کي شڪست ڏني وئي. سندن آخري بادشاهه اُرتابن کي قتل ڪيو ويو ۽ سندن قومي جذبي کي به ڪاپاري ڌڪ لڳو جو اُهو منجهن هميشه لاءِ ختم ٿي ويو. [5] اردشير جي اختيارن کي خراسان جي شهر بلخ ۾ سڏايل اسيمبليءَ اندر عزت ۽ احترام سان مڃيو ويو. آرسيسز جي بادشاهي سلسلي جون به ننڍيون شاخون، صوبي جي ڪاهل حڪمرانن طرفان مونجهاري جو شڪار ٿي ويون. هڪ ٽئين پي، جيڪو وقتي ضرورت جي پيٽ ۾ فارس جي قديمي شان شوڪت جو زياده طلبگار هو، پنهنجن بيشمار غلامن سميت آرمينيا جي بادشاهه ڏي وڃڻ جي ڪوشش ڪئي، جيڪو سندن عزيز پڻ هو، پر پاڇوڪڙن جي ٿورڙي تعداد کي فاتح [6] جي ڪمال جي خبرداريءَ ذريعي رستي تي روڪي ڪين ختم ڪيو ويو. بادشاهه کي ٻنهي حڪومتي اختيار اڳ ۾ ئي حاصل هو پر هاڻي هن شهنشاهه جو لقب (بادشاهن جو بادشاهه) اختيار ڪيو جيڪو سندس اڳئين جانشين به حاصل ڪيو هو. پر هي وڏا ۽ شاندار خطاب، فارس وارن کي خوش ڪرڻ جي بجاءِ، هن سمجهيو ته سندس پنهنجي سچائيءَ واري ديوتي ڏيڻ ۽ عوام جي خدمت ڪرڻ لاءِ گويا کيس تنبيهه ڪري رهيا هيا ۽ اڳئين شان شوڪت کي واپس ورائڻ، مذهب جي نيڪين کي موٽائڻ ۽ سائرس جي بادشاهت کي قائم ڪرڻ جي جذبن جي باهه سندس دل ۾ ڀڙڪائي رهيا هيا.

1. فارس (ايران) جيئن ته گهڻو وقت مقسيدونيا ۽ پارٿينس جي غلاميءَ هيٺ رهيو هو ته يورپ ۽ ايشيا جي قومن هڪ ٻئي جي وهمن، وسوسن ۽ ريتن رسمن کي اختيار به ڪيو هو ته اُنهن کي بگاڙي به ڇڏيو هو. آرسسائيڊ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جو مذهبي طبقو ماڳي (Magi) جي پوڄا ڪندو هو (يعني اوڀر جا ٽي داناءِ حضرت عيسيٰ (ع - س) ڪي سندس پالڪڻ ۾ تحفا ڏيندا هئا) پر ان عبادت جي هو تڏهن ڇڻ بيحرمتي ڪندا هئا جڏهن ان ڪي ٻين سان ۽ خاص طرح ٻاهرين ملڪن جي بُت پرستيءَ سان ملائيندا هيا. زرتشت (Zoroaster) جي ياد، جيڪو فارس وارن جو قديمي فيلسوف ۽ پيغمبر هو، [7] ڪي مشرق ۾ اجا تائين عظمت حاصل هئي؛ پر ترڪ ڪيل ۽ عجيب و غريب ٻولي جنهن ۾ زينداويستا (ZendaVesta) ڪي لکيو ويو هو، [8] سترَ مذهبي فرقن ۾ مُونجهارا ۽ فسادَ برپا ڪري ڇڏيا جيڪي پنهنجي پنهنجي ۽ جدا جدا طريقن سان مذهب جي بنيادي نقطن جي تشريح ۽ تعبير ۾ لڳي ويا جنهن لامذهب ماڻهن ڪي موقعو ڏنو ته هو ماڻهن ڪي گمراهه ڪن ۽ پيغمبر جي معجزن توڙي سندس الهامي پيغام ڪي رَد ڪن. بُت پرستن ڪي دٻائڻ لاءِ، مذهبي فرقن ڪي ٻيهر پاڻ ۾ ملائڻ ۽ متحد ڪرڻ لاءِ جيڪي هر مذهب ۽ نيڪيءَ جا منڪر هئا اُنهن ڪي توڙي ماڳي جي پوڄيندڙن ڪي سندس حڪومت جي هر هنڌ تان اردشير هڪ وڏي اجلاس ۾ گڏ ڪيو. پادرين، جن سدائين اهڙن موقعن ڪي ڪا اهميت نه ڏني هئي پر اُتلو نفرت ڪئي هئي، هِن خلوص واري سڏ ڪي مان ڏيندي، مقرر ڏينهن تي اجلاس ۾ شريڪ ٿيا ۽ سندن تعداد اسي هزارن تائين هو. پر جيئن ته هڪ اهڙي اسيمبلي جنهن ۾ گوڙ شور ۽ هُل هنگامو وڌيڪ هجي ۽ عقلمندي يا دليلن سان ڀرپور بحث مباحثن جي ڪا اهميت نه هجي يا وري ڪنهن پاليسيءَ هيٺ اهڙو روَيو اختيار ڪيو ويو هجي ته اهڙي صورتحال ۾ فارس وارن جي اجلاس ۾ ماڻهن جو تعداد گهٽجي چاليهن هزارن تائين پهچي ويو. پوءِ ڇهن هزارن تائين، ڇهن سوَن تائين، چاليهن تائين ۽ آخر فقط ستَ ماڳي وڃي بچيا جيڪي معزز ترين، پڙهيل لکيل عالم ۽ نيڪ مرد هيا. هنن مان هڪڙو ايرداويرف هو جيڪو نوجوان پر هڪ پارسا پادري هو. هُن پنهنجن ساٿين جي هٿن مان ٽي پيالا ننڊ ڏياريندڙ شراب جا ورتا. جيئن ئي هن ٽيئي پيالا پيتا ته فورن کيس ننڊ وڪوڙي ويئي ۽ هو گهڻي دير تائين سمهيو رهيو. جنهن وقت هو ننڊ مان جاڳيو ته هن بادشاهه توڙي ٻين بيشمار ماڻهن ڪي، جن مٿس اعتبار ٿي ڪيو، پنهنجي بهشت جي سير بابت ٻڌايو ۽ رب العزت سان سندس ملاقاتن جو به ذڪر ڪيو. هڪ الهامي گواهي اڳيان ڪنهن به شڪ ڪرڻ يا گمان ۾ رهڻ جي گنجائش ڪانه هئي ۽ زر تشت پيغمبر بابت عقيدي ۽ ايمان جي ڳالهين ڪي تقويت ۽ يقيني هئڻ جي سندَ ملي وئي. [9] ان ڪامياب سرشتي جو هڪ مختصر خاڪو ڪافي فائديمند ثابت ٿيندو جيڪو نه فقط فارس جي قوم جي ڪردار بابت وضاحت پيش ڪندو پر روم جي بادشاهت سان سندن رشتن ۽ وٺج واپار بابت معاهدن جي باري ۾ به تفصيلي نقطا ان ۾ بيان ڪيل هوندا. [10]

سرشتي يا نِظام جي بنيادي ڳالهه: ٻن واضح اصولن جي مجيل بُنيادي نقطن جي هئي: هڪَ، مشرق جي فلسفي جي جرئت واري پر غير منصفانه ڪوشش هئي ته اخلاقي ۽ فطري يا طبعي بُرائيءَ جي وجود ڪي رحم ڪندڙ ۽ ٻاجهاري خالق ۽ سچي دنيا جي حاڪم جي عظمتن ۽ نشانين سان وابسته ڪجي. پهريون ۽ اصل وجود، جنهن ۾ ۽ جنهن وٽان هيءَ ڪائنات قائم آهي، زرتشت نبيءَ جي تحريرن ۾ واضح لکيل آهي: " لامحدود وقت؛ " پر اها ڳالهه ضرور مڃڻ گهرجي ته وجوديت جو هي لامحدود حقيقي حصو يا جوهر ڇڻ ته ذهني، خيالي ۽ مابعدالطبيعاتي (Metaphysical) زياده ٿو لڳي بجاءِ ان جي جو هڪ حقيقي جوهر هجي جنهن ۾ پنهنجي ڄاڻ ۽ سڄاڻپ هجي ۽ اخلاق عظمتن سان ڀرپور ۽ سرشار هجي. يا ته اکين ٻوٽي يا وري لامحدود وقتَ جو وڏي ذهانت سان تجزيو ڪيو ويو آهي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جيڪو يونانين جي اهڙي ئي قسم جي مونجهاري ۽ ذهني مشڪلاتن سان تمام گهٽي هڪ جهڙائي ٿو رکي: ٻه ضمني پر ڪائنات جا تمام اهم اصولَ لازواليت يا ابديت منجهان نڪتل هيا. آرمُزد (Ormuzd) (جيڪو أحورا مزدا جو نالو آهي) ۽ احرمن (Ahriman) هر هڪ ۾ تخليقي قوتون رکيل هيون. پر هر هڪ پنهنجي مرضي ۽ پنهنجي طبيعت مطابق اُنهن قوتن کي پنهنجي ترتيب، تجويز ۽ ضرورتن پٽاندر استعمال ڪيو. سٺائي يا چڱائيءَ جو اصول دائمي طرح روشنيءَ ۾ جذب ٿي وڃي ٿو جڏهن تہ بدي يا برائيءَ جو اصول دائمي طرح انڌاري ۾ دفن ٿي وڃي ٿو. آرمزد جي دانشمندي واري ڪرم نوازيءَ، انسان کي اخلاق وارو بڻايو ۽ سندس رهڻ لاءِ ڪيس مناسب ۽ موزون گهر يا جُهڳو عطا ڪيائين ۽ ان ۾ خوشين ۽ آسائشن جو سامان بہ مهيا ڪيائين. سندس ئي ناهيل دانشمنديءَ جي فطرت جي نظام هيٺ، سيارن جي گردش، موسمن جي تبديلين جو نظام ۽ مختلف ترڪيبي عنصرن جو پاڻ ۾ ملڻ ۽ اُنهن جو موافق ۽ پورو پُنو رهڻ اچي وڃن ٿا. پر احرِمن جي ڪدورت گهٽي وقت کان وٺي آرمُزد جي اندر ۾ وڃي ڪٽي ويٺي آهي يا ٻين لفظن ۾ سندس ڪمن جي سهڻائي ۽ خوش اصلوبيءَ کي روڪيو ۽ اُنهن کي متاثر ڪيو آهي. اُن موتمار قاتَ ڪائڻ ڪانپوءِ، چڱائي ۽ برائيءَ جا باريڪ ۽ تمام ننڍڙا جُزا بہ هڪ ٻئي جي تمام ويجهو اچي پاڻ ۾ ملي ويا آهن ۽ هڪ ٻئي سان انڪري تضاد ۽ تصادم ۾ بہ رهن ٿا. نتيجي ۾ تمام سهڻن ۽ صحت مند ٻوٽن ۾ بہ تيز زهرَ ظاهر ٿي پيا آهن: ٻوڏون، زلزلا ۽ باهيون لڳڻ، اهي سڀئي ڳالهيون "ازلي فطرت" جي تضادن جي شاهدي ڏين ٿيون ۽ انسان جي ننڍڙي دنيا براين ۽ مصيبتن سبب لُڏي ۽ ڌِهي پوي ٿي. جڏهن تہ پوري انسانذات، پنهنجي خبيث ۽ دوزخي دشمن جي چنبي ۾ قيد ٿيل آهي، اهڙي وقت فقط فارس جو وفادار ماڻهو پنهنجي دوست ۽ محافظ آرمزد جي مذهبي پوڄا پاٺ ۾ مصروف آهي ۽ سندس روشن ڪيل جهنڊي هيٺان وڙهي رهيو آهي ۽ ان کي پورو يقين آهي تہ آرمزد آخري ڏينهن تي ضرور، شان شوڪت، خوشين ۽ سوين ۾ ساڻن گڏ ۽ سندن ساٿي هوندو. ان فيصلي واري گهڙيءَ ۾ نيڪيءَ جي روشن ڏاهپَ، آرمزد جي طاقت کي شڪتي ۽ زور وٺرائيندي ۽ هو پنهنجي ڪيني ۽ ڪدورتن سان ڀريل خطرناڪ دشمن کي ماري مات ڪندو. احرمن ۽ ان جا پوئلڳ، جيڪي بنا هٿيارن جي هيٺا ۽ ڪمزور هوندا، انڌاري جي غار ۾ غرق ٿي ويندا ۽ هر جڳهه تي نيڪي ۽ چڱائيءَ جو راڄ هوندو ۽ اهڙيءَ طرح سڄي ڪائنات ۾ هر ڪو امن امان ۽ سڪون جو ساهہ کڻي سگهندو. [11]

زرتشت جي ديني تعليم کي نہ رڳو ٻاهرين ماڻهن منفي انداز ۾ پيش ڪيو آهي پر سندس پنهنجن ڪيترن ئي پوئلڳن بہ ان کي غلط سمجهيو اهي. پر ڪيترا بي سمجهہ مشاهدو ڪندڙ وري فارسين جي عبادت جي سادگي جي فلسفي ۾ اٽڪي ۽ مُنجهي پيا. هيروڊوٽس [12] چوي ٿو: " ماڻهو مندرن، قربان گاهن ۽ بُتن جي استعمال ۽ ان کي سيڪجهہ سمجهڻ کي رد ڪري ٿو ۽ اُنهن قومن جي ڪردار تي ٺٺوليون ٿو ڪري جيڪي سمجهن ٿا تہ ديوتا، انساني فطرت منجهان اُپرن ٿا يا اُن سان اُنهن جي ڪا مشابهت ٿئي ٿي. اوچائي وارن جبلن جون چوٽيون، اهڙيون جڳهون آهن جتي قربانيون ڪيون وڃن ٿيون. حمد و ثنا، دعائون ۽ التجائون خاص عبادتون آهن: جيڪي سيني کان وڏي ۽ عظيم ترين ربَ جي حضور ارپيون ۽ آڇيون وڃن ٿيون جيڪو بهشت جي تمام وڏي ۽ وسيع خال کي ڀري ٿو." ان هوندي بہ ساڳي وقت تي، گهٽ خدائن کي مڃڻ واري انداز ۾ هو اُنهن تي الزام ٿو لڳائي تہ هُو ڌرتي، پاڻي، باهہ، هوائن، سج

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ چنڊ کي پوڄين ٿا. پر هر دؤر جي فارسين ان الزام کي رد ڪيو آهي ۽ پنهنجي مشڪوڪ پر معنيٰ خيز ڪردار جي وضاحت پيش ڪئي آهي ته جيئن سندن راءِ کي وزن ملي سگهي. اُهي عنصر ۽ خاص طرح باهه، روشني ۽ ٻيو جنهن کي هو مِٿرا (Mithra) چوندا هئا. سندن مذهبي عبادت لائق هئا چو ته هو اُنهن کي خدائي طاقت ۽ عظمت ۽ نيچ فطرت جون اصلي ۽ سچيون نشانيون، پاورقار تخليقون ۽ رب سان ويجهائيءَ جا اثرائتا ذريعا سمجهندا هئا. [13]

مذهب جي هر طريقي ۾، ماڻهن جي دل ۽ دماغ تي دائمي ۽ پڪي پختي اثر وجهڻ لاءِ، انسان جي فرمانبرداري ۽ عقيدت جي عملي مظاهري جي سخت ضرورت هوندي آهي. جنهن لاءِ اسانکي ڪو سبب يا دليل هرگز نه ڏيڻ گهرجي ۽ اسانکي پنهنجي دل جي امنگن ۽ جذبن سان مطابقت رکندڙ اخلاقي ذميواريون پوريون ڪري پنهنجي مانَ ۽ مرتبي کي مٿاهون ڪرڻ جي ضرورت آهي. زرتشت جي مذهب ۾ مٿي بيان ڪيل پهرين خصوصيت ڪافي حد تائين موجود هئي ۽ پوئين بہ گهٽي پاڳي ان ۾ هئي. بالغ ٿيڻ جي عمر ۾ پهچڻ ڪانپوءِ، فارس جي سِڌي سادي ماڻهوءَ کي هڪ پراسرار پَٽو يا سندرو (Girdle) عطا ڪيو ويو جنهن کي هو قدرتي حفاظت جي علامت سمجهندو هو. ۽ ان وقت کان وٺي سندس زندگيءَ جا مختلف ۽ تمام ضروري ڪمَ پاڪائيءَ سان شروع ٿيندا هئا جيئن سندن عبادتون جيڪي بلڪل نِياريون هونديون هيون. جنهن ۾ ڪانئن اوچتو دانهَن بہ نڪري ويندي هئي ۽ ڍگهي دير تائين جُهڪندا يا رڪوع ۾ بيهندا هئا ۽ هي پاڪايون يا عبادتون جيڪڏهن ڪانئن گُسي ويندون هيون ته ان کي وڏو گناهہ سمجهندا هئا جيڪو اخلاقي ضابطن جي انحرافي ڪرڻ جي ڏوهہ کان گهٽ نہ هوندو هو. اخلاقي ذميداريون جيئن انصاف، رحم، فراخ دلي وغيره اُهي وصفون هيون جن کي اختيار ڪرڻ جو تاڪيد زرتشت طرفان لاڳو ڪيل اخلاقي نظم ۽ ضبط مطابق هو. جنهن احرِمن طرفان تڪليفون ۽ اذيتون ڏيڻ کان بچڻ ۽ آرمزد سان رحمتن واري ابدي زندگيءَ ۾ هميشہ لاءِ گڏ رهڻ يا جذب ٿيڻ چاهيو ٿي جتي خوشي ۽ روحاني سڪون اوترائي مٿاهان هوندا جيترا اخلاق ۽ نيڪيون هن ظاهري زندگيءَ ۾ هئا. [14]

پر ڪيترائي اهڙا مثال موجود آهن جن ۾ زرتشت پنهنجي پيغمبريءَ کان ڪجهہ وقت پاسيرو ٿي، هڪ قانون ساز جو روپ اختيار ٿو ڪري ۽ ماڻهن جي ذاتي توڙي عام خوشين کي عام ڪرڻ لاءِ پاڻ پتوڙي ٿو ۽ وڏي فراخ دليءَ جو مظاهرو ٿو ڪري جيڪو وهمن ۽ وسوسن ۾ اعتبار ڪندڙ ذلت آميز روَيو رکندڙن يا سندن مفڪرن ۾ مشڪل سان ملي ٿو. روزا رکڻ ۽ سَتو جَتو رهڻ يا جنسي لاڳاپن کان بلڪل پري رهڻ، جنکي خدا تعاليٰ جي خوشنودي حاصل ڪرڻ جو هڪ اهم ذريعو سمجهيو ويندو هو. زرتشت اهڙن ڳالهين کان نفرت ڪندي انکي نِندي ٿو ۽ ان عمل کي الله تعاليٰ طرفان عطا ڪيل بهترين نعمتن جو مجرمانہ انڪار ڪوٺي ٿو. ماڳيَن جي مذهب ۾ هڪ پارسا يا نيڪ مرد کي بہ هدايت ڪيل آهي ته هو ٻارَ پيدا ڪري، انسان جي فائدي وارا وڻ پوکي، صحت کي ڇيهو رسائيندڙ جانورن کي ختم ڪري، فارس جي خشڪ ۽ غيرآباد زمينن تائين پاڻي پهچائي ۽ زراعت کي عام ڪرڻ جي محنتن ذريعي پنهنجي نجات ۽ ڇوٽڪارو حاصل ڪري. اسان زيندا ويستا مان هڪ ڏاهپ ۽ مهربانيءَ واري اصول جو حوالو هتي پيش ڪريون ٿا جيڪو ڪيترين ئي نادانين ۽ حماقتن جو ازالو ٿو ڪري: " جيڪو احتياط ۽ خلوص واري محنت سان زمين ناهي، هموار ڪري ان ۾ ٻج پوکي ٿو ته اُهو مذهبي لحاظ کان اُن جي مقابلي ۾ وڌيڪ عزت ۽ احترام حاصل ڪري

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿو جيڪو پنهنجي عبادت کي ڏهه هزار ڀيرا به دهرائي ٿو.“ [15] هر سال بهار جي موسم ۾ هڪ جشن ملهايو ويندو هو جنهن جو مقصد انسانذات جي اوائلي برابري جي ريتن رسمن ۽ موجوده ضرورتن جي باري ۾ ماڻهن جو هڪ ٻئي سان ميلو ڪرايو ويندو هو. فارس جا وڏا ۽ ناميارا بادشاهه به اجائي آڪڙ ۽ وڏائيءَ کي ترڪ ڪندي، عوام جي ننڍن غريبن، مسڪينن ۽ ڪمَ جي ماڻهن سان ملڻ ۽ اُنهن جي مرحبا ڪرڻ ۾ پنهنجي عظمت سمجهندا هئا. اُن ڏينهن تي هاري ناري، ڪڙمي ڪاراوا، سواءِ ڪنهن فرق جي، بادشاهه سان گڏجي ويهندا هئا ۽ ساڻس گڏجي ماني کائيندا هئا. بادشاهه اُنهن جا عرض ٻڌندو ۽ مڃيندو هو، سندن شڪايتون غور سان ٻڌندو ۽ ورنائيندو هو ۽ ساڻن بلڪل هڪ جهڙو ٿي گفتگو ڪندو هو.

” اوهانجي محنت منجهان“ هو اڪثر ائين ڪين مخاطب ٿيندو هو (۽ هو جيڪو ڪجهه چوندو هو ته جيڪڏهن ان ۾ خلوص نه ٿي سهي ته سچائي ضرور هوندي هئي) ” اوهانجي محنت منجهان اسان کائون ٿا ۽ اسان جي خبرداريءَ ۽ چوڪس رهڻ مان اوهان آرام ۽ سڪون ۾ آهيو ۽ انڪري ٿي اسان ٻئي ڌريون هڪ ٻئي جي ضرورت آهيون. ته اچو ته ڀائرن وانگر ايڪي ۽ پيار سان پاڻ ۾ گڏجي رهون ۽ هڪ ٻئي سان تعاون ڪريون.“ [16] اهڙي قسم جو جشن، هڪ دولتمند ۽ آمريت واري بادشاهت ۾ ڪڏهڪو بگڙي ۽ ختم ٿي وڃي ها يا وري ڊرامائي يا ٿيٽر جي صورت ۾ رهجي وڃي ها. پر اهو ڪل پوڳ وارو ميلو بادشاهه جي موجودگيءَ جي لائق هو جنهن نوجوان شهزادي جي دل تي به سُٺا ۽ صحتمند نقش چِٽيا هوندا.

جيڪڏهن زرتشت پنهنجي سِيني ادارن ۾ هن قسم جي عظمت واري ڪردار کي عام ڪري ها ته سندس نالو ۽ جڳهه نوُما ۽ ڪنفيوشس (Numa and Confucius) سان برابري ڪري ها ۽ سندس نظام به ماڻهن طرفان گهڻي داد ۽ تحسين وٺڻ جو جائز حقدار ٿئي ها جيڪو اڳ ۾ ئي ڪجهه درويشن ۽ ڪجهه فيلسوفن طرفان سندس حصي ۾ آيو آهي. پر هڪ رنگ برنگي نظام ۾ جنهن کي دليلن، جذبن، جوش ۽ خود مطلبيءَ جي روَش جي پٺڀرائي رهي هجي ته اُتي وڏيون سچايون ۽ فائدي وارا گڻ به خطرناڪ وهمن هٿان بيعزتي جو شڪار رهيا آهن. ماڳي يا پادريءَ جا ادارا وڏي تمام گهڻا ٿي ويا هئا، جيئن اسان اڳ ۾ به ڏٺو آهي.ته اُنهن مان اَسي هزارن کي ته هڪ اجلاس ۾ سڏرايو ويو هو. اُنهن جا ماڻهو روز بروز وڌندا رهيا پر اُنهن ۾ نظم ۽ ضبط جون خاصيتون موجود هيون. فارس ۾ هر هنڌ اُنهن جا ننڍا توڙي وڏي عهدي وارا ماڻهو پکڙيل هيا ۽ آرچيمئگس (Archimagus) جيڪو بلخَ ۾ رهندو هو، سندس هر ڪو ماڻهو عزت ڪندو هو چو ته ڪيس ئي ڪليسا جو سرپرست ۽ زرتشت جو قانوني جانشين سمجهيو ويندو هو. [17] ماڳي جي ملڪيت ڪافي گهڻي هئي. ميڊيا [18] ۾ نهايت ئي زرخيز زمين جي وڏي ايراضي جي مالڪ هئڻ ڪانسواءِ ڪين تئڪس مان به ڪافي بچت ٿيندي هئي، جيڪا هو فارس وارن [19] جي صنعتن ۽ ٻي آمدني مان اوڳاڙيندا هئا. ”توڙي جو اوهان جا سٺا ڪمَ،“ پيغمبر دلچسپي وٺندي ڪين چئي ٿو، ” وڻن جي پنن، برسات جي بوُندن، جنت جي تارَن يا سمنڊ جي ڪناري جي واريءَ جي ذرن کان به تعداد ۾ گهڻا هجن، اُهي سڀ توهان لاءِ تيستائين فائديمند نه ٿيندا جيستائين ”دستور“ يا پادري اُنهن کي قبوليت جو شرف نه بخشي: نجات يا چونڊڪاري واري هن رهبريءَ جي روح حاصل ڪرڻ لاءِ، جيڪو ڪجهه اوهان وٽ آهي: مال ملڪيت، زمين ۽ اوهان جي دولت ته ان جو ڏهون حصو پنهنجي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رضا خوشي ۽ بغير ڪجھ سوچڻ، سمجهڻ ڪيس ڏئي ڇڏيو. جيڪڏهن اوهان جي ڏٺي مان دستور مطمئن ٿي ويو تہ اوهان دوزخ جي باھ جي عذاب کان بچي ويندا: هن دنيا ۾ اوهان جي واڪاڻ ٿيندي ۽ ٻي دنيا ۾ اوهان کي اڻ ميون خوشيون ملنديون: ڇاڪاڻ تہ دستورن کي مذهب جو استاد مقرر ڪيو ويو آهي، ڪين هر ڳالهہ جي سُڌ ۽ هر راز جي آگاهي آهي ۽ اُهي ئي سڀني ماڻهن کي نجات ڏيارڻ جا ضامن آهن." [20]

احترام ۽ پختي عقيدي جا هي آسان اصول، نوجوانن جي ڏهن ذهنن ۽ دلين تي، بلا شڪ ۽ گمان جي، نقش ٿي ويا ڇو تہ ماگي، فارس ۾ تعليم جا ماهر هئا ۽ اڪثر ٻار وڏن امير گهراڻن سميت ڪين ئي سپرد ڪيا ويندا هيا. [21] فارس جا پادري جيڪي اندازن تي گهڻو ڀاڙيندڙ هئا، مشرق جي فلسفي بابت گهڻن ئي رازن جي چند ڇاڻ ڪرڻ ڪانپوءِ اُنهن کي پاڻ وٽ محفوظ بہ ڪري چڪا هيا ۽ پنهنجي وسيع معلومات يا زبردست فنڪاريءَ جي صلاحيتن سبب هو مخفي علمن ۾ مهارت رکڻ جي ڪري ڏاڍا مشهور ٿي ويا هيا ۽ وڏي ڳالهہ وري اِها تہ اُنهن سڀني ڳجهن رازن ۽ مخفي علمن کي اهڙا لقب ماگي طرفان مليل هيا يا ٻين لفظن ۾ ماگي ئي اهڙن راز داريءَ وارين حڪايتن جو مرڪز هو. [22] ٻيا جيڪي دُنياوي يا توانا مزاج جا ماڻهو هئا اُهي ٻين دنيا جي ماڻهن سان گهرن ۾ توڙي شهرن ۾ ملندا رهندا هئا ۽ اهو مشاهدو ڪيو ويو آهي تہ اردشير جي حڪومت جي نظام کي گهڻو ڪري پادرين جا صلاحڪار هلائيندا هئا جن جي مرتبي کي، هن شهزادي، پاليسيءَ يا عقيدت جي لحاظ کان، متاهون ڪري قديمي شان شوڪت جي درجي تائين پهچائي ڇڏيو هو. [23]

ماگي جو پهريون صلاحڪار، سندن مذهب جي غير دوستانہ خمير مان نهيو هو انڪري ڪين قبول هو. هو قديمي بادشاهن جي ڪارنامن [25] توڙي سندن قانون دان جي مثال سان ملندڙ جلندڙ هو ۽ مذهبي جنگ بہ سندس ئي جوش جذبن سبب لڳي ڇو تہ منجهس برداشت يا ڌيرج جو رتيءَ ماتر حصو بہ نہ هيو. [26] اردشير جي هڪ حڪم موجب، زرتشت واري عبادت ڪانسواءِ ٻي هر قسم جي بندگي ڪرڻ جي سختيءَ سان منع ڪئي وئي هئي. پارٿينس جا مندر ۽ اُنهن بادشاهن جي بُتن کي، جن جي پوڄا ڪئي ويندي هئي، حقارت مان هيٺ اُڇلايو ويو. [27] ارسطو جي ترار (اوير وارن ظرفان يونانين جي فلسفي ۽ گهڻن خدائن جي عبادت کي اهو نالو ڏنو ويو هو) کي جلد ئوڙيو ويو: [28] تڪليفن ۽ اذيتن جا شُعلا هنيلن يهودين ۽ عيسائين [29] تائين بہ پهچي ويا ۽ هنن پنهنجي ئي قوم ۽ مذهب جي منڪرن کي بہ تڪليفون پهچايون. آرمزد، جيڪو پنهنجن مخالفن سان حسد ڪندو هو، جي شان مان کي اردشير جي طاقت جي پذيرائي حاصل هئي جيڪو پنهنجي وسيع بادشاهت ۾ ڪنهن بہ تفرقي باز يا فسادي ماڻهوءَ کي برداشت نہ ڪري سگهندو هو ۽ انهن جو تعداد گهٽجي فقط اسي هزار تائين ٿي ويو هو. [30] ماڻهن کي ڏکن سُورن ۾ مبتلا ڪرڻ جي سلسلي زرتشت جي مذهب کي بيحرمتو ڪري ڇڏيو هو: پر جيئن تہ ان ذريعي ڪو شهري هُل هنگامو برپا ڪونہ ٿيو هو، ان اٿلو نئين بادشاهت کي وڌيڪ مضبوط ڪيو هو جو فارس جا سڀئي رهواسي مذهبي جذبي هيٺ پاڻ ۾ متحد ٿي هڪ ٿي ويا هيا.

II. اردشير پنهنجي بهادري ۽ ڪردار جي ڪري، پارٿيا جي قديمي شاهي خاندان کان حڪمراني ڪسي پاڻ اوپر جو حاڪم بڻيو هو. پر اڃا مشڪل مرحلو پوئتي رهيل هو تہ سڄي فارس جي ڏيگهہ ۽ ويڪر ۾ هڪ جهڙي ۽

مضبوط نظام کي لاڳو ڪرڻ جي ضرورت هئي. آرسيسائيڊس جي ڪمزور مهربانين ذريعي، سندس پُٽن ۽ پاٽرن کي، موروثي ملڪيت طور مکيه صوبا ۽ بادشاهت جا وڏا رتبا ڏنا ويا هيا. وڏا ڪسي يا ارڙهن تمام طاقتور صوبائي گورنرن کي شاهي لقب اختيار ڪرڻ جي اجازت ڏني وئي هئي ۽ بادشاهت جي اجائي فخر ۽ آکڙ لاءِ اها سگهڙي خوشي ۽ اطمينان ڪافي هو ته هو ڪيترن ئي نوڪرن جهڙن بادشاهن تي حڪومت ڪندو هو. جبلن جا رهاڪو بربرَ يا مئين ايشيا [31] جا يوناني شهر پنهنجن گهرن ۽ چوڌيواري جي اندر به نه ته ڪنهن کي مڃيندا هئا نه وري ڪنهن جي برتريءَ آڏو فرمانبرداري ڪندا هئا ۽ پارٿينس جي بادشاهت بين نالن سان وڏيرڪي يا اميراڻي راڄ [32] جي خوشگوار تصور کي برقرار رکيو جيڪو هن وقت تائين يورپ ۾ قائم آهي. پر چُست ۽ توانا طبيعت واري فاتح، پنهنجي نظم ۽ ضبط رکندڙ فوج جي سربراهي ڪندي، فارس جي هر صوبي جو دؤرو ڪيو. بيحد طاقتور فسادين جي شڪست ۽ تمام مضبوط قلعن [33] کي ڪيرائڻ ۽ اُنهن تي سوپ ماڻڻ، سندس طاقت جي هراس کي هر طرف ڦهلائي ڇڏيو ۽ سندس اختيارن جي مڃتا لاءِ هر پر امن رستو هموار ٿي ويو. هن صورتحال ۾ ڪو سندس رستو روڪي ها ته اهو قدم سندن سرواڻن لاءِ موتمار ثابت ٿئي ها پر اُنهن جي پوئلڳن سان نرميءَ جو ورتاءُ ڪيو ويو. [34] جن ماڻهن رضا خوشيءَ سان سندس آڏو آڏَ مڃي ته اُنهن کي اعزازن ۽ انعامن سان نوازيو ويو. پر دورانديش اردشير بادشاهه جو لقب اختيار ڪندي پنهنجي پاڻ ڪانسواءِ ٻي ڪنهن کي به تڪليف نه ڏني ۽ بادشاهه ۽ ماڻهن جي وچ ۾ ٻي ڪنهن به وچ واري تعلق کي هميشه لاءِ ختم ڪري ڇڏيو. سندس بادشاهت ذري گهڻ هاڻوڪي فارس جيتري وسيع ۽ ڪشادي هئي جيڪا هر طرف کان سمنڊ، وڏين ندين، جيئن فرات، دجله، اريڪسِس، اوڪسَس ۽ سِنڌو، ڪئسپين سمنڊ ۽ فارس جي نارَ [35] سان وڪوڙيل هئي. پوئين صديءَ ۾ ان ملڪ بابت لڳايل حساب موجب ان ۾ پنج سؤ چوونجاهه شهر هيا، سٺ هزار ڳوٺ چاليهه مِلين يا چار ڪروڙ ماڻهو هيا. [36] جيڪڏهن اسان ساسان ۽ سيسِي جي حڪومتي سلسلن جي انتظام جي ڀيٽ ڪريون ۽ اسلام جي مذهب جي سياسي اثر جو به مشاهدو ڪريون ته اسانکي خبر پوندي ته اردشير جي بادشاهت ۾ به ذري گهٽ اوترا شهر، ڳوٺ ۽ رهواسي هئا. پر ساڳي وقت اسان کي اهو به مڃڻ گهرجي ته هر دؤر ۾ ساموندي ڪنارن تي بندرن جي ڪمي رهي آهي ۽ وري ٻهراڙين ۾ تازي ۽ پيئڻ جي پاڻيءَ جي کوٽ رهي آهي، جنهن ڪري فارس جي زراعت ۽ وڻج واپار جو وهنوار ڪافي متاثر رهيو آهي، جنهن ڪري هنن پنهنجن ماڻهن جي تعداد جي ڳڻپ ڪرڻ ۾، نامناسب ۽ اٽڪلندڙ پر گهٽي ۽ عام چالبازيءَ جو طريقو اختيار ڪيو هوندو جيڪو ڪيترن ملڪن جي قومي هلڪڙائيءَ جو طريقو رهيو آهي.

جيئن ئي اردشير پنهنجن هيٺن ۽ ڪمزور مخالفن تي آسان سوڀ حاصل ڪري ورتي ته هن پنهنجي پاڙيسري ملڪن کي ڌمڪيون ڏيڻ شروع ڪيون، جن سندس پهريَن جانشينن جي ڊگهي ننڊ واري زماني ۾، ڪنهن به خوف خطري کان بغير فارس جي خوب بيعزتي ڪئي هئي. هن جهنگلي اسڪيٿينس تي آسانيءَ سان سوڀ حاصل ڪري ورتي، زائفن جهڙن ڪمزور هندستانين کي به ماري ميجايائون پر رومي اهڙا دشمن هيا جن طرفان فارس کي ماضيءَ ۾ زخم رسيا هيا ۽ سندن موجوده طاقت کي ڏسندي، اُنهن کي مات ڏيڻ لاءِ وڏين ڪوششن ۽ فوجين جي وڏي تعداد جي ضرورت هئي. ٽراجن جي فتحن کانپوءِ، چاليهن سالن تائين اَمن ۽ سڪون جو دؤر رهيو هو جيڪو جرئت ۽ اعتدال

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پسنديءَ جو ڪارنامو هو. ان دؤر يا وقفي جي اندر جيڪو مارڪَس جي تخت تي ويهڻ کان سڪندر جي حڪومت جي دؤر تائين گذريو تہ ان وقت روم ۽ پارٿينس جي بادشاهتن جي وچ ۾ ٻہ دفعا جنگيون لڳيون: ۽ ٿوري جو آرسيسائيڊس جي سچي طاقت، روم جي ڪجهہ حصي سان مقابلي ۾ اڪيل هئي پر اهو مقابلو گهٽي ياڳي پوئين جي حق ۾ هو. مئڪرينَس، هڪ غير يقيني صورتحال ۽ پنهنجي بزدليءَ سبب، اسانجن موجوده پئسن جي حساب سان ٻن مِلين ۾ صلح ۽ امن کي خريد ڪيو: [37] پر مارڪَس جي جنرلن، بادشاهہ سيورَس ۽ سندس پٽ، آرمينيا، ميسوپوٽيميا ۽ اسيريا ۾ فتح جون ڪيتريون ٽرافيون نمايان جڳهن تي لڳائي ڇڏيون. سندن مهم جُوئيءَ ۾، گهريلو انقلابن جي اهم سلسلي ۾ هڪ نامڪمل تعلق ڏاڍي غلط موقعي تي دخل انداز ٿئي ها، تنهنڪري اسان فقط ٻن شهرن سِلوشيا ۽ سيسيفن تي آيل لڳاتار مصيبتن جو ذڪر ڪنداسين.

سِلوشيا جيڪو دجلہ جي اولهندي ڪناري تي ۽ قديم بابل کان پنجيتاليهہ ميل اتر طرف آهي، مٿين ايشيا ۾ اهو مئسيڊونيا جي گاديءَ جو شهر هو. [38] سندن بادشاهت جي زوال کان ڪيترائي دؤر پوءِ، سِلوشيا، گريشين ڪالونيءَ جي اصلي سچائپ: تخليقي قوتن، فوجي روايت ۽ آزاديءَ لاءِ پيار کي برقرار رکيو. آزاد رياست کي ٽي سؤ معزز ميمبرن جي سينيٽ ذريعي هلايو ويندو هو ۽ ملڪ جي ماڻهن جو ڪل تعداد ڇهہ لک هو: پٽيون مضبوط هيون ۽ جيستائين رياست جي مختلف ماڻهن ۾ ايڪو ۽ محبتون قائم رهيون تہ اُنهن پارٿينس جي طاقت کي نفرت مان ڏٺو: پر هڪ گروهہ جي ناداني‌ءَ سبب گڏيل دشمن کي منت ڪئي وئي تہ هو اُنهن جي مدد لاءِ اڳتي اچي جيڪو ڪالونيءَ جي گيٽ وٽ ويٺل هو. [39] پارٿينس جا بادشاهہ، هندستان جي مغل حڪمرانن جيان پنهنجي اسڪيٿين وڏڙن ۽ بزرگن جي ديدارن ۽ ڏنارن واري زندگيءَ بابت ڳالهيون ٻڌي خوش ٿيندا هئا: ۽ بادشاهي ڪئمپ اڪثر ڪري سيسيفن جي ميدان تي قائم ٿيندي هئي جيڪو دجلہ ندي جي اوپر تي ۽ سلوشيا کان فقط ٽن ميلن جي مفاصلي تي هو. [40] عياشي ۽ آمريت جي خدمت ۾ بيشمار نوڪر چاڪر بادشاهہ جي خدمت ۾ هوندا هيا جنهن ڪري سيسيفن جو ننڍڙو ڳوٺ آهستي آهستي وڌندو وڏي شهر ۾ بدلجي ويو. [41] مارڪس جي حڪومت ۾، رومي جنرل اڳتي وڌندا وڌندا سيسيفن ۽ سلوشيا تائين پهچي ويا هيا، اُنهن کي يوناني ڪالونيءَ طرفان دوست سمجهي گرمجوشيءَ سان مرحبا چيو ويو، اُنهن دشمن جي حيثيت سان پارٿين بادشاهن جي گاديءَ جي هنڌ تي حملو ڪيو: اهڙيءَ طرح ٻنهي شهرن کي ساڳيو تجربو ٿيو ۽ ساڻن ساڳيو ورتاءُ ڪيو ويو. سلوشيا کي باهہ لڳائي ڦريو ۽ تاراج ڪيو ويو، ٽي لکَ شهر جا رهواسي بيدرديءَ سان قتل ڪيا ويا جنهن سبب روم جي فتح مندي ۽ نالي کي ڏک رسايو ويو. [42] سلوشيا جيڪو اڳي ئي وڏيڪ طاقتور پاڙيسري ملڪ جي دشمنين سبب ساڻو ٿي چڪو هو، هن موتمار ڏکَ لڳڻ سبب صفا ختم ٿي ويو: پر سيسيفن، اڪل ٽيٽيهن سالن ۾ پنهنجي طاقت ۽ توانائيءَ کي ڪافي حد تائين بحال ڪري چڪو هو ۽ جنهن بادشاهہ سيورس جي خلاف گهيري کي مضبوطيءَ سان قائم رکيو هو. بهرحال شهر تي اوچتو حملو ڪيو ويو: بادشاهہ، جنهن ذاتي طور ان جي حفاظت ٿي ڪئي، ميدان ڇڏي تڙ تڪڙ ۾ ڀڄي ويو: هڪ لک ماڻهن کي قيدي بنايو ويو ۽ رومي سپاهين کي ڦرلٽ جو مال ۽ ٻيو خزانو ايترو تہ مليو جو اُنهن جا ٿَڪَ لهي ويا. [43] هيڏي ساري نقصان ۽ بدنصيبيءَ جي باوجود، سيسيفن بابل ۽ سلوشيا جي جانشيني ٻہ سنيالي ورتي ۽ سندس نالو اوير جي وڏن ۽ ناليوارن گاديءَ جي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شهرن ۾ شمار ٿيڻ لڳو. فارس جو بادشاھ اونهاري ۾، ايڪبٽانا (Ecbatana) ۾ وچي ميڊيا جي جبلن جي هيرن ۽ هوائن جي تذڪار مان لطف اندوز ٿيندو هو: پر وري سياري ۾ هو پنهنجي رهائش سيسيفن ۾ رکندو هو جتان جي معتدل آبهوا کيس پانءِ پوندي هئي.

هنن ڪامياب پيش قدمين سان رومين کي ڪو وڏو يا ڊگهي عرصي وارو فائدو نہ پهتو: نہ وري اُنهن پرانهن پنڌن جي سوبن جي حفاظت ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي جو تہ هي هنڌ بادشاهت جي صوبن ڪان، وچ ۾ ايندڙ وڏي بيابان ذريعي ڪٽيل هو: آرهين (Osrhoene) جي بادشاهت جو هٽ اچڻ ايترو گهٽو شانائتو نہ هو پر زبردست فائدي وارو ڪارنامو هو. اها ننڍڙي رياست، ميسوپوٽيميا جو ڪافي زرخيز علائقو ۽ سندس اتريون پاڱو بہ والاريون ويٺي هئي جيڪو فرات ۽ دجلہ جي وچ تي هو. سندس گاديءَ جو هنڌ ايڊيسا فرات کان بہ اجا ويهہ ميل اڳتي هو ۽ سڪندر جي وقت کان وٺي ان جا رهواسي، گڏيل سڏيل ذاتين ۽ قبيلن، جهڙوڪ يوناني، عرب، شامي ۽ آرمينيائي هئا. [44] آرهين جا ڪمزور حاڪم ويچارا ٻن مخالف بادشاهتن جي وچ تي خطرناڪ صورتحال سان مُنهن ڏئي رهيا هيا. بهرحال سندن دلي لاڙو پارٿينس ڏانهن هو پر روم جي زبردست طاقت ڪانئن احترام وٺڻ جي خواهشمند هوندي هئي ۽ هو مجبوري ۽ بي دليءَ کان سندن تعظيم ڪندا هئا: هن قسم جون ثابتون بعد ۾ لڌل انعامن ۽ تمغن مان بہ مليون آهن. مارڪس جي دؤر ۾ پارٿينس جي جنگ پوري ٿيڻ ڪانپوءِ، اهو مناسب ۽ دوررانديشيءَ وارو قدم سمجهيو ويو تہ سندن مشڪوڪ روَيي باعث ڪانئن ڪا يقيني وفاداري ورتي وڃي. ملڪ جي ڪيترن ئي هنڌن تي قلعا ناهيا ويا هئا ۽ رومي فوجين جي چوُنڪي نِسيبِس جهڙي مضبوط شهر ۾ لڳائي وئي هئي. ڪمودِس جي موت کان پوءِ جيڪي مشڪلون پيش آيون تہ آرهين جي شهزادن غلاميءَ کان ڇوٽڪاري حاصل ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي پر سيوِرَس جي سخت پاليسي کين تابعداري ڪرڻ تي مجبور ڪيو [45] ۽ ڪ راڪالاجي دوڪيبازي ذريعي سوپ حاصل ڪرڻ آسان ٿي پئي. ايڊيسا جي آخري بادشاھ آبگَرس کي زنجيرن ۾ جڪڙي روم موڪليو ويو، سندن حڪمرانيءَ جي علائقي کي صوبي ۾ تبديل ڪيو ويو. ۽ ان جي گاديءَ جي هنڌ کي ڪالونيءَ جو رتبو ڏنو ويو: ۽ اهڙيءَ طرح رومين، پارٿينس جي بادشاهت جي ڊهڻ کان ڏھ سال اڳ فرات کان ڪجهہ اڳتي پنهنجي لاءِ مستقل رهائش جو پڪو انتظام ڪري ڇڏيو. [46]

دوررانديشي ۽ شان شوڪت جي احساسَ، اردشير کي شايد جنگ جوٽڻ لاءِ جواز پيدا ڪيو هو پر اُها ان صورت ۾ جڏهن سندس خيال حفاظت ڪرڻ جو هجي يا وري ڪنهن فائديمند سرحد حاصل ڪرڻ جو مقصد هجي. پر وڏيون اُمنگون رکندڙ فارسي، وڏي ۽ وسيع علائقن تي سوبون حاصل ڪرڻ جو خواهشمند هيو ۽ هن پاڻ کي ان قابل سمجهيو هو تہ پنهنجين بلند ۽ بالا دعوائن کي، دليل جي هٿيارن ذريعي توڙي طاقت جي توانائيءَ سان، ضرور پورو ڪندو. هن چيو، سائرس ۽ سندس جانشينن سڄو ايشيا پروپونٽِس ۽ ايجين سمنڊ تائين پنهنجي تابع ڪري ڇڏيو هو ۽ ڪئريا ۽ آئونيا جا صوبا جيڪي فارس جي گورنر هيٺ هيا سي بہ سندن بادشاهت هيٺ اچي ويا هيا. ۽ سڄو مصر، حبش جي سرحدن تائين سندن خود مختياريءَ کي مڃي چڪا هيا. [47] سندن حقن کي تباھ نہ پر ڪجهہ عرصي لاءِ ڊگهي قبضي سبب التوا ۾ وڌو ويو هو ۽ جيئن ئي فارس جو تاج، جيڪو سندس ڄمَ ۽ سوبن واري بهادريءَ سندس سِرَ جي زينت بنايو هو. کيس پارايو ويو تہ هاڻي سندس منصب ۽ مرتبي جي پهرين ذميداري مٿس هيءَ هئي تہ هو پنهنجون قديمي

سرحدون ۽ بادشاهت جي اڳئين شان شوڪت ۽ دٻدٻي کي واپس ورائي. عظيم بادشاهہ (سڪندر بادشاهہ جي سفارتخانن جي تڪبر ۽ فخر جو انداز اهڙو ئي هوندو هو) تنهنڪري رومين کي حڪم ڏنو تہ اُنهن صوبن مان هڪدم هليا وڃن جيڪي سندس ابن ڏاڏن جا هئا. ۽ ايشيا جي بادشاهت فارس وارن کي ڏيندي هن اهو بہ سوچيو تہ يورپ ۾ جتي بہ جنهن جا قبضا آهن اُنهن کي اُتي رهڻ ڏجي ۽ اُنهن سان وڌيڪ ڇيڙ ڇاڙ نہ ڪجي. اهو اعتماد ۽ اَڻ ٽر فيصلي جو پيغام سندس چار سؤ قداور ۽ خوبصورت فارسين وٽ پهچايو. جن، پنهنجن سهڻن گهوڙن، سينگاريل هٿيارن ۽ عمدين پوشاڪن ذريعي، پنهنجي مالڪ جي دٻدٻي ۽ شان جو ڀرپور مظاهرو ڪيو.[48] اهڙي سفارتڪاري، ڪنهن ڳالهہ ٻولهہ يا سمجهوتي ڪرڻ لاءِ گهٽ ۾ جنگ جي اعلان واري وڌيڪ ٿي لڳي. پنهي سڪندر سيورَس ۽ اردشير، روم ۽ فارس جي فوجين کي تيار رهڻ جو حڪم ڏيندي، فيصلو ڪيو تہ هن تمام اهم مقابلي ۾ ٻئي پنهنجي فوجين جي سربراهي پنهنجي سر پاڻ ڪندا.

جيڪڏهن اسان اُن تي ڀروسو ڪريون جيڪا سيني ڪان وڌيڪ صحيح ۽ مستند معلومات آهي تہ هڪ تقرير جيڪا اڃا تائين سلامت آهي ۽ جيڪا بادشاهہ سنيٽ جي اندر ڪئي هئي، تہ ان مطابق سڪندر سيورَس جي سوڀ، اڳي فارس وارن تي فلپ جي پٽ (سڪندر اعظم) طرفان حاصل ڪيل ڪنهن بہ ڪارنامي کان گهٽ نہ هئي. عظيم بادشاهہ (اردشير) جي فوج ۾ هڪ لک ويهہ هزار گهوڙا هيا جن جا سوار زرَهہ جي زرهن سان ڍڪيل هئا، ست سؤ هاٿي جن جي پٺين تي تيرانداز ويٺل هئا ۽ ارڙهن سؤ ٽانگي نما گاڏيون هيون جن وٽ ڏاٽا ۽ ٻيا هٿيار هيا. هي مضبوط ۽ جانٺو ميزبان، جنهن جهڙو مثال مشرق جي پوري تاريخ ۾ نٿو ملي ۽ نہ وري مشرق جي عشق ۽ محبت[49] جي داستانن ۾ تصوراتي طور بہ ملي ٿو، هن وڏي جنگ ۾ مات کائي ويو ۽ جنهن ۾ روم جي سڪندر ڄي، هڪ بهادر سپاهيءَ ۽ ماهر جنرل طور سندس مجتا ڪئي وئي. عظيم بادشاهہ پنهنجي بهادري کان اڳ ۾ ئي پڇي ويو: بيشمار سامان ۽ دولت ۽ ميسوپوٽميا جي فتح، هن سوڀ جا فوري تحفا هيا جيڪي رومين کي مليا، پر ڏيکاءُ ۽ نہ ٺيٺ جهڙي ڳالهہ جي رشتي جي حقيقت اها آهي جنهن ۾ بادشاهہ جي سگهئي قُونڊ ذريعي فيصلو مڙهيو ويو. ۽ جنهن کي سندس بيحيا ۽ نِيچ چاپلوسن ساراهيو ۽ وري تمام پراڻهين پنڌ تي ويٺل بادشاهہ جي غلام سينيٽ ڪنهن بہ تضاد يا اعتراض ڪرڻ کانسواءِ جنهن جي منظوري بہ ڏئي ڇڏي.[50] بجاءِ ان جي جو اهو اعتراف ڪجي تہ سڪندر جي فوجين فارسين خلاف هڪ يادگار سوڀ ماڻي هئي، اسان شڪ ڪرڻ ۾ تيزي ٿا ڏيکاريون تہ هي سڄو ڏيکاءُ رڳو خيالي ۽ سندس شان کي وڌائڻ لاءِ هو ۽ ساڳي وقت ڪنهن بيعزتي ۽ پيش آيل ذلت کي لڪائڻ لاءِ سڄو ڍونگ رچايو ويو هو.

ان وقت جي هڪ معتبر تاريخدان، اسانجي شڪن ۽ گمانن جي تصديق ڪندي سڪندر جي ڪردار جي تعريف ڪئي آهي پر سندس خامين بابت بہ کلئي طريقي سان لکيو آهي. هو ان حڪومت عملي جو ذڪر ڪري ٿو جيڪا جنگ وڙهڻ ۽ ان سان لاڳاپيل سلسلن لاءِ جوڙي وئي هئي. رومي فوجين جا ٽي جٿا، فارس تي هڪ ۽ ساڳي وقت تي مختلف طرفن کان حملي ڪرڻ لاءِ مقرر ڪيا ويا هيا. پر جيڪي تجويزون ٺاهيون ويون هيون تہ عمل اُن موجب نہ ڪيو ويو ۽ نہ وري اُنهن کي اهليت يا ڪاميابيءَ سان حاصل ڪيو ويو. فوجين جو پهريون جٿو، جيئن ئي فرات ۽ دجلہ جي مصنوعي ميلاپ وٽ بابل جي ڀرسل ۽ ڏٻڻ جي ميدانن وٽ پهتو[51] تہ دشمن جي فوجين جو وڏو ۽

وڏيڪ تعداد کين هر طرف کان وڪوڙي ويو ۽ اُنهن جي تيرن کين پوريءَ طرح تباهه ڪري ڇڏيو. آرمينيا جي بادشاهه خُسرو[52] جي مدد ذريعي، جتي هڪ ڏکئي جابلو ملڪ جي وڏي حصي ۾ فارسين جي گهوڙي سوار فوج بيسود ۽ بيڪار هئي، ٻي نمبر رومي فوج جي دستي کي ميڊيا جي وچ ۾ داخل ٿيڻ جو رستو ڏنو ويو. هنن بهادر فوجين پر وارن صوبن کي تباهه ڪري ڇڏيو ۽ اردشير خلاف ڪامياب حملا ڪري ڪيس سندس اجائي آڪڙ ۽ ڦُونڊ تي ڇڻ ڇٽرون تي ڪيائون. پر هن سوياري فوج جي موٽ واري پاڄ بيحد نالائقي واري ۽ هنن لاءِ نياڳي ثابت ٿي. جبلن منجهان بيهر گذرندي، رستن جي خرابيءَ سبب ڪيترائي سپاهي مري ويا ۽ ٻيا سياري جي سخت سرديءَ ۾ ڏکي ڏکي ختم ٿي ويا. اهو فيصلو ڪيو ويو هو ته جڏهن ٻه وڏا فوجي دستا ٻن مختلف رخن ۾ هنڌن تي فارس جي حدن جي اندر ڪاهي ويندا ته جيڪو خاص اهر دستو، بادشاهه جي پنهنجي ڪمان هيٺ هيو، اُنهن دستن جي حملي ۾ مدد ٻه ڪندو ته بادشاهت جي مرڪز تي ٻه هڪ ڪاپاري ڌڪ هڻڻ جي ڪوشش ڪندو. پر ناتجربيڪار نوجوان، جيڪو ماءُ جي مشورن تي هلندو هو ۽ هن دفعي شايد پنهنجن خوفن خطرن کان پنهنجي بهادر فوجين کي اڪيلو ڇڏي هليو ويو ۽ پنهنجي يقيني سوڀ جو سونهري موقعو ٻه گنوائي ڇڏيائين ۽ ميسوپوٽيميا ۾ مايوس ٿي تو‍ڙي تڪليف ڏيندڙ اونهاري ۾ تڪجي نِساهو ٻڌجي پنهنجي فوج ائنٽڪ وٺي ويو پر اُهي ذري گهٽ ختم ٿي چڪا هيا ۽ ويتر جيڪا يقيني فتح مان اُتلو کين ناڪامي ۽ نراسائي پلئہ پيئي ان احساس کين ڇني ڇڏيو هو. اردشير جو پنهنجو انداز بلڪل انوکو ۽ مختلف هو. تڪڙو تڪڙو ميڊيا جي پهاڙن مان لهي فرات جي پوسل واري علائقي ۾ ويو، هن هر جڳهہ تي حملي آورن جو مقابلو ڪيو جو ته سندس رويي سان قسمت جو ٻه ساٿ هو تنهنڪري هن جو عزم اٽل رهيو. روم جي تجربيڪار فوجين سان ڪيترن ئي ضِد ۽ مقابلي وارن معرڪن ۾، فارس جي بادشاهه جي فوجين جي همت هارجي چڪي هئي. سندس سوين ٻه سندس طاقت کي ڪمزور ڪيو. سڪندر جي غير موجودگي کين هڪ سونهري موقعو ڏنو هو ۽ وري بادشاهه جي موت جي افواهه ٻه وڏو مونجهارو پيدا ڪيو، پر اهي سڀ موقعا سندن هٿان گنوائجي ويا ۽ سندن اُمنگون ۽ ارمان اجايا ۽ ناڪام رهجي ويا. بجاءِ رومين کي ايشيا جيءَ ڪنڌ مان ڊِڪي ٻاهر ڪڍڻ جي، جيئن اردشير اڳ دعويٰ ٻه ڪئي هئي، اهو ٻه هاڻي سندن وَس ۾ ڪو نه هو ته ميسوپوٽيميا جهڙو ننڍڙو صوبو[53] ٻه رومين کان کسي واپس ورائي سگهن.

اردشير جي حڪومت، جيڪا پارٿينس جي آخري شڪست کانپوءِ فقط چوڏهَن سالن تائين هلي، اوپر جي توڙي روم جي تاريخ جو هڪ نهايت ئي يادگار دؤر ليکيو ويندو. سندس ڪردار ۾ بهادري جا گڻ ۽ حُڪمن ۾ عظمت جا اهڃاڻ نمايان هئا: اهڙيون خاصيتون، اهڙن شهزادن کي ٻين کان منفرد ۽ مٿاهون مرتبو ڏينديون آهن جو ته اُهي فتح ڪندا آهن ۽ نہ اُهي جن کي بادشاهت ورثي ۾ ملندي آهي. فارس جي بادشاهت جي آخري دؤر تائين، سندس ناهيل قانون جا مَتا ۽ اصولَ سندن شهري ۽ مذهبي پاليسين جو بنياد رهيا ۽ جن جو هر طريقي طرفان احترام ڪيو ويندو هو، سندس ڪيترن ئي قولن کي محفوظ ڪيو ويو آهي.[54] اُنهن مان هڪڙو خاص طور تي حڪومت جي آئين بابت ڳُوڙهي ۽ گهري سوچ جو مظهر آهي. اردشير چيو: " اختيار جو تحفظ لازمي طور تي فوجي طاقت سان ڪيو وڃي؛ فوجي طاقت کي فقط ٽئڪسن ذريعي هلائي سگهجي ٿو؛ سڀني ٽئڪسن جو بار وري يقيني طرح سان زراعت تي وڃي پوندو؛ ۽ زراعت مان تيستائين زرخيزي ۽ اُپت جي اُميد رکڻ اجائي آهي جيستائين ان جي حفاظت، انصاف ۽ اعتدال پسندي ذريعي نہ ڪئي وڃي." [55] اردشير مرڻ وقت پنهنجي بادشاهت جو ورثو ۽ رومين خلاف آئيندي جي حڪمت

عملي ساپور لاءِ ڇڏي جيڪو پنهنجي عظيم پيءُ جو لائق پٽ هو. پر پيءُ طرفان ڇڏيل تجويزون فارس جي وَتَ ۽ برداشت ڪرڻ کان گهٽيون وڏيون هيون جن جي نتيجي ۾ ٻئي قومون ڏکهي ۽ وڏي عرصي تائين هلندڙ جنگي سلسلن، محافظ آرائي ۽ هڪ ٻئي جي تباهيءَ ۾ رڌل رهيون جنهن ۾ ٻنهي کي وڏين تڪليفن ۽ مصيبتن جو مُنهن ڏسڻو پيو.

فارسي، جيڪي گهڻي وقت کان وٺي تهذيب يافته ٿي چڪا هيا ته وري بگڙي به چڪا هيا. جنگي آزادي حاصل ڪان تمام پري رهيا هيا ۽ ذهني تورڙي جسماني بهادري واري سختي، جنهن سبب اترين علائقن جا بربر سڄي دنيا جا مالڪ ٿي ويا آهن. وٽن ڪا نه هئي. جنگ جي سائنسي حڪمت عملي، جنهن ۾ يونان ۽ روم وڏي طاقت حاصل ڪري چڪا هيا ۽ جيڪا هاڻي يورپ وٽ آهي، اوپر جي ملڪن ۾ ان جي ترقي يا ان طرف توجه تمام گهٽ نظر آيو. نظم ۽ ضبط جا اُهي ارتقائي مرحلا، جيڪي مُنجهيل ۽ وائٽ وجايل ماڻهن جي رهبري ۽ اُنهن ۾ جوش ۽ جذبو پيدا ڪندا آهن. فارس وارن لاءِ ٻنهه اڻچاتل هيا. تعمير جي فن، فوجي گهيري کي ترتيب ڏيڻ، پنهنجو بچاءُ ڪرڻ ۽ تحفظ لاءِ قلعا ناهڻ وغيره جي اُنهن ۾ ڪا به مهارت ڪانه هئي. ڪين پنهنجي همت ۽ جرئت کان وڌيڪ پنهنجي گهڻي تعداد تي ناز هو. پر جي وٽن جرئت هئي ته نظم ۽ ضبط کان صفا ناآشنا هيا. سندن پيادل فوج، اڏوڳابري ۽ بي روحي هئي جنهن ۾ هارين نارين جي هجوم کي پرتي ڪيو ويو هو ۽ جن کي قُرلُٽ جي مال جون لالچون ڏئي فوج ۾ آندو ويو هو جن لاءِ فتح ۾ تورڙي شڪست ۾ بوڇڻ ڪلهي تي رکي پاڄ ڪرڻ ڪيترو نه آسان هو. بادشاهه ۽ سندس پيا معزز ماڻهو ڪئمپ ۾ پنهنجن زالن ۽ سريتن جو فخر ۽ عياشي به پاڻ سان گڏ نيندا هيا. سندن فوجي معرڪن ۾ اڪثر ڪري عورتن جي پريل ريل رڪاوٽ بڻبي هئي، اُنهن ۾ ڪدڙا، گهوڙا ۽ اُٺ به گهڻا هوندا هيا. ۽ جڏهن به ڪا مهر ڪاميابيءَ جي وڃ تي پهچندي هئي ته فارس جو ميزبان اڪثر ڪري اوچتي ڏُکر پوڻ سبب ڪانئن وچڙي يا تباهه تي ويندو هو. [56]

پر فارس جا معزز ماڻهو، عياشي ۽ آمريت سان دوستيءَ جي باوجود، ذاتي بهادري ۽ قومي وقار جون پريور وصفون پاڻ ۾ رکندا هئا. ستن سالن جي عمر کان وٺي ڪين سچ ڳالهائڻ جي تعليم ڏني ويندي هئي: تير ڪمان هلائڻ ۽ سواري ڪرڻ به ڪين سيکاري ويندي هئي ۽ اها هڪ آفاقي طور مڃيل حقيقت آهي ته ذڪر ڪيل ٻنهي هنرن ۾ هنن ڪمال جي مهارت [57] ۽ شهرت حاصل ڪئي هئي. جيڪي قابل ۽ اهليت رکندڙ نوجوان هئا اُنهن کي بادشاهه جي نظرداريءَ هيٺ تعليم ڏني ويندي هئي، محلات جي گيٽ وٽ هو ورزشون ڪندا هئا ۽ اعتدال واري طبيعت سان ناتو رکڻ ۽ فرمانبرداريءَ جون عادتون اختيار ڪرڻ جي ڪين سختيءَ سان سکيا اُن وقت ڏني ويندي هئي جڏهن هو شڪار جي ڏکيين دعوتن ۾ شريڪ ٿيندا هيا. هر صوبي ۾ اتان جو گورنر مليٽري تعليم ۽ سکيا جو اسڪول هلائيندو هو. فارس جا معززين (جاگيردارن جي عهدن جو تصور به ڪيڏو نه فطري آهي) بادشاهه جي سخاوت کان زمينون ۽ گهر پنهنجي لاءِ ان شرط تي حاصل ڪندا هئا ته هو جنگ ۾ پنهنجون ڊيوٽيون ۽ خدمتون بجا آڻيندا. پهرين ٿي سَڏَ تي هو گهوڙي تي چڙهڻ لاءِ هر وقت تيار رهندا هئا ۽ پاڻ سان گڏ بيشمار جنگي جوانن کي به ساڻ رکندا هئا ۽ لڳ ڀڳ اوترائي محافظن جا دستا به هوندا هيا جن کي مضبوط ۽ جانثن غلامن ۽ ايشيا جي بيحد بهادر ۽ دلير ماڻهن مان چونڊيو ويندو هو. گهوڙي سوارن جون هي ننڍيون تورڙي وڏيون فوجون، جيڪي تيزيءَ ۾ حملي ڪرڻ ۾ مٿان ڪڙڪندڙ ۽ اڳتي وڌڻ جي رفتار ۾ لاجواب هيون، وَسڻ واري هڪ ڪَڪر جيان روم جي زوال ڏانهن وڌندڙ بادشاهت جي اوپر وارن صوبن لاءِ خطري جي گهنٽيءَ کان گهٽ نه هيون. [58]

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - اٺون
حاشين بابت وضاحتون.

* صفحو - 167 (پونٽس جو بادشاهه جنهن روم جي جمهوريہ خلاف جنگ جو اعلان ڪيو ۽ جنهن کي 84 - ق-م ۾ سُلا شڪست ڏني.

1. هڪ قديمي تاريخي واقعن جو ماهر ، جنهن جو حوالو ويليس پيٽرڪيولس (i,6) ڏنو آهي، ٻڌائي ٿو تہ اسيرين، ميڊ، فارسي ۽ مئسيڊونيا جي ماڻهن، نائنس جي جانشيني کان وٺي رومين طرفان ائنٽيوڪس جي شڪست تائين، هڪ هزار نَو سؤ ۽ پنجانوي (1995) سالن تائين ايشيا تي حڪومت ڪئي هئي. جيئن تہ هنن مان پهريون واقعو حضرت عيسيٰ (ع-س) کان 189 سال اڳ ٿيو هو تہ پهرئين کي 2184 سال ان دؤر کان اڳ تصور ڪجي. آسماني علم جا مشاهدا جيڪي سڪندر طرفان بابل ۾ ڪيا ويا هيا، اُنهن مطابق گهٽ پنجاهه سال اجا اڳتي وجي ٿي بيهي.

2. سيليوڪس جي سَن جي پنج سؤ اَٺيهين سال ۾، ڏسو اگاٿياس (ii,63) هي وڏو واقعو (مستشرقين جي اهائي بيپرواهي آهي) يوٽيچيَس ايترو مٿي ڪٿي ٿو وڃي جو انکي ڪمودس جو ڏهون سال ٿو ٻڌائي ۽ ڪورين جي موسيٰ مطابق وري ايترو هيٺ جيئن فلپ جي حڪومت، اميئنس مارسيلينَس پنهنجا قديمي دستاويز هرو ڀرو خراب طريقي سان نقل نہ ڪيا آهن، (xxiii,6) جيڪي حقيقت ۾ ڏاڍا سٺا آهن تہ هو آرسيسائيڊس جي خاندان کي، چوٿين صدي -ع جي وچ تائين فارس جي تخت تي ويٺل ٿو ڏسي.

3. چمڙو رنگيندڙ جو نالو بابيڪ ۽ سپاهيءَ جو ساسان هو، پهرئين اردشير جو پيو نالو بابيگان هو، پوئين کان سندس سيني پوئلڳن کي ساساني چيو ويندو آهي.

4. ڊي هربيلاٽ - اوير جي ڪتابن جي فهرست. اردشير.

5. ڊائن ڪئسيَس (ڪتاب - IXXX) هيروڊئن (vi,207)

ابولفراجيَس (بادشاهت - ص - 80)

6. ڏسو موسيٰ ڪورينينيِس (Moses, Chorenensis)

7. هائيڊ ۽ پرائيڊيڪس، فارسي روايتي ۽ بنيادي ڪردارن تي ڪر ڪندي ۽ ڪجهہ پنهنجن اندازن تي هلندي، هڪ ڪهاڻيءَ تي اتفاق ڪيو آهي جنهن مطابق زرتشت ڊئريَس هِسٽئيپِس جو همعصر آهي. پر اهو مشاهدو ئي ڪافي آهي تہ يوناني ليکڪ جيڪي پڻ لڳ ڀڳ ساڳي ئي دؤر جا آهن، زرتشت جو دؤر سَوين نہ پر هزارين سال، پنهنجي وقت کان اڳ جو ٿا ٻڌائن. مسٽر مُئائل جي جائز تنقيد جيڪا هن سوچي سمجهي ۽ وري ان تي قائم رهي پنهنجي چاچي ڊاڪٽر پرائيڊيڪس تي ڪئي آهي، اُها زرتشت جي اوائلي دؤر بابت آهي. (ڏسو سندس تحرير - جُلد - ii)

8. قديمي محاوري کي زينڊ چوَندا هئا. تبصري جي ٻولي جنهن کي پهلوي چاٺايو ويو آهي، توڙي جو اُها جديد ٿي لڳي، پر ڪيترن دؤرن کان وٺي ان جو وجود ئي ختم ٿي چڪو آهي تہ اُها ڪا زندهہ زبان بہ هئي. فقط هيءَ حقيقت

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ئي، (جيڪڏهن ان جي سندَ کي تسليم ڪيو وڃي) اُنهن تحريرن جي قدامت کي قبول ڪرڻ لاءِ ڪافي آهي جيڪا ايم .ڊي انڪئٽل (M.D Anquetil) يورپ تائين پهچائي ۽ فرانسيسي زبان ۾ انجو ترجمو ڪيو.

9. هائيڊ، مذهبن بابت تحريرون. (باب - 21)

10. مون خاص طور تي هي تفصيلَ ايم. ڊي انڪئٽل جي زينداويستا ۽ سَدر مان هٿ ڪيا آهن، جن کي ڊاڪٽر هائيڊ جي اهم مضمون سان ملايو ويو آهي. ان حقيقت کي بهرحال مڃڻ گهرجي تہ پيغمبر بابت ايتري اڻ ڇڻائي ۽ غير يقينيءَ جي ڪيفيت جيڪو اوپر وارن جو خاص انداز آهي ۽ وري فرانسيسي ۽ لاطيني ٻولين ۾ جيڪو ڪم ٿيو آهي تہ ان مان بہ دوکي کائڻ جو وڏو امڪان آهي جنهن مان لڳي ٿو تہ اسان کان دوکي ۾ هن فارسي مذهبي ڪم بابت ڪنهن غلطي يا گمراهيءَ وارو ڪم ٿي ويو هجي.

11. جديد پارسي (۽ ڪنهن حد تائين سدَر پڻ) آرمزد کي ايترو مٿاهون ڪٿي ٿا وجن جو ان کي قادر مطلق ٿا سمجهن جڏهن تہ اُهي احرمِن کي تمام گهٽ ۽ فسادي روح ٿا ڪوٺين. مسلمانن کي خوش ڪرڻ جي سندن خواهش، ممڪن آهي تہ کين پنهنجي مذهبي سرشتي کي بهتر بنائڻ لاءِ آماده ڪيو هجي.

12. هيروڊوٽس (i, 131) ۾ ڊاڪٽر پرائيڊيڪس دليلن مطابق جائز ٿو سمجهي تہ مذهب ۾، مندرن جي استعمال جي اجازت ڪافي پوءِ ملي هئي.

13. سندن خلوص واري امتيازي حيثيت جي باوجود، مسلمانن کين سدائين باهہ جو پوڄاري پئي سڏيو آهي.

14. ڏسو سَدر جنهن جو ننڍي ۾ ننڍو حصو بہ اخلاقي مثالن سان پريل آهي* جن ڏڻن يا ڏينهَن ملهائڻ لاءِ چيو ويو آهي سي لامحدود ۽ اجايا آهن. پندرَهن دفعا جُهڪڻ، عبادتون ڪرڻ وغيره جي ضرورت ان وقت پوندي هئي جڏهن مذهبي فارسي پنهنجا ننهَن لاهيندو هو يا (وهنجڻ لاءِ) پاڻي تيار رکندو هو، يا وري اڪثر ڪري تڏهن جڏهن هو مقدس پٽڪو پائيندو هو. (سدر - آرٽ - 14,50,60).

15. زينڊا ويستا (i, 224) ۾ زرتشت جي سرشتن بابت اختصار (ٽام - iii)

16. هائيڊ، مذهبن جو مطالبو (باب - 19)

17. آئڊم. (باب - 28) ٻئي هائيڊ ۽ پرائيڊيڪس، ماگيَن سان اُهي ڳالهيون لاڳو ڪن ٿا جيڪي هو عيسائيت کي اڳ ۾ ئي مقدس ڪري سوَنپي چڪا آهن.

18. اُميئَن، مارسيلن (xxiii, 6) هو اسانکي بہ دلچسپ ڳالهيون ٻڌائي ٿو (جيترو اسين مٿس اعتبار ڪري سگهون ٿا) تہ: (1) ماگي ڪجهہ منفي اصول هندستان جي برهمن * کان ورتا، ۽ (2) تہ اُهو هڪ قبيلو يا خاندان هو يا وري هڪ سلسلو هو.

(* مون هي لفظ پنهنجي طرفان " برهمن " لکيو آهي، نہ تہ گبن جي حاشيي ۾ اهو لفظ "براچمنس" (Brachmans) لکيل آهي. جيڪو مونکي ڪنهن بہ لغت ۾ نہ مليو. يا تہ ڇاپي جي غلطي آهي يا وري مصنف غلط فهميءَ مان برهمن جي بجاءِ براچمنس لکيو آهي. سنڌيڪار).

19. پنهنجي آمدني جي ڏهين حصي ڏيڻ جو قدرتي ادارو، زرتشت ۽ موسيٰ جي قانونن جي هڪ جهڙائيءَ جو هڪ انوکو مثال آهي. اُهي جيڪي ان موافقت جو پورو اندازو يا حساب نٿا لڳائي سگهن تہ اُنهن کي اهو سمجهڻ گهرجي،

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي هو چاهن، ته بعد واري وقت جي ماڳي پنهنجي پيغمبر جي تحريرن ۾ گهٽي ڦيرڦار ڪئي جيڪا اُنهن لاءِ فائديمند هئي.

* صفحو - 171 (ذاتي طور تي جنهن جو ذڪر يا اونو هجي)

20. سدر آرٽ (8)

21. آلسيباد ۾ افلاطون.

22. پلني (فطري تاريخ -XXX, I) ۾ مشاهدو ٿو ڪري ته انسانذات ڪي ان جادو، مذهب، طبيعات ۽ فلڪيات جي زنجيرن ۾ جڪڙي ڇڏيو.

23. آگاٿياس (iv, 134)

24. مسٽر هيوم. مذهب جي فطري تاريخ ۾ وڏي دانائيءَ مان اظهار ڪري ٿو ته جيڪي تمام گهٽا مُهذب ۽ فلسفيانہ مذهبي فرقا آهن ته اُنهن ۾ ئي دائمي طرح ٻي ڪي برداشت ڪرڻ جو گهٽ ۾ گهٽ حوصلو آهي.

25. سِسيرو (ڊي ليگبيَس (ii, 10) ماڳي جي مشوَري ڏيڻ تي اردشير يونان جا مندر ڊهرائي ڇڏيا.

26. (هائيڊ مذهب بابت - باب - 23,24) ڊي هربيلاٽ (زرتشت جي زندگي جو احوال، ٿامر (ii) جي زينداويستا ۾)

27. ڪورين جي موسيٰ جي پيٽ ڪريو (ii, 74) اَميئَن مارسيلن (xxiii, 6) سان. هن ڪان پوءِ آءٌ هنن تحريري اقتباسن کي ڪم آڻيندس.

28. ابراهيم (ع.س) جو ربّ، تاريخ "چڪَرد" ۾. (ص - 108, 109)

29. بسنيج، جُوزِفس جي تاريخ (viii, 3) سوزومين (i,I) مينَس جيڪو ذلت جو موت مئو، اُهو ماڳيَن، ساڳي وقت عيسائي پي ته وري لامذهب به هيو.

30. هائيڊ، (مذهب بابت - باب - 21)

31. هي تمام گهٽيون ڪالونيون هيون. سيلوڪس نڪيٽر اُٽيتاليهن شهرن جو بنياد رکيو جيڪي سيئي سندس نالي سان هيا يا وري ڪجهہ ٿورڙا سندس ويجهن عزيزن جي نالي پنيان هئا. (ڏسو اَئپيَن ڪي شامي ۾ - ص - 124) سيليوڪن جو دوُر (اڄا تائين اوير جا عيسائي جيئن اُنهن کي ڪوٺين ٿا) بعد ۾ يعني حضرت عيسيٰ (ع.س) جي 196 کان 508ع تائين معلوم ٿئي ٿو جنهن جو اندازو پارٿينس جي بادشاهت ۾ يوناني شهرن جي تمغن مان ۾ بہ ٿئي ٿو. ڏسو موئل جون تحريرون (i, 273) وغيره ۽ ايمر فريريٽ جي يادگيرين ۾. (ٿامر - xix)

32. جديد فارسي، ان دوُر کي قومن جي بادشاهت جو سلسلو ڪوٺين ٿا. (ڏسو پلني کي فطري تاريخ ۾ - vi, 25)

33. يوٽيچيَس (i, 267, 371, 375) ميسين جي ٻيٽ جي گهيري جو هنڌ دجلہ تو ٻڌائي جنهن ۾ ڪجهہ واقعا اهڙا آهن جيڪي نائِنَس ۽ سلاجي ڪهاڻي کان مختلف نہ آهن.

34. آگاٿياس (ii, 64) سيگيستن جي شهزادن ڪيترن سالن تائين پنهنجي آزاديءَ جو تحفظ ڪيو. جيئن تہ سندن پنهنجي دوُر جي پيار، محبت ۽ ٻين واقعن جا قصا، قديمي دوُر ڏانهن منتقل ٿي ان سان وابستہ ٿي وڃن ٿا تہ اهو

ناممڪن نٿو لڳي تہ سيگيستن جي شهزادي رُستن جا زبردست ڪارناما، تاريخ جي اصلي صفحن تي پيوَند ڪري چنبڙايا ويا هجن.

35. اسان کي فارس جي بادشاهت سان، گيدروسيا يا مڪران جي سامونڊي بندرن کي منسوب ڪرڻ مشڪل ٿو لڳي جيڪي هندي سمنڊ ڪان جَسڪ جي خشڪ ٽڪري تائين (جسماني اُپار جيان اڳتي وڌيل) ۽ گوڊِل جي خشڪي جي ٽڪري تائين ڳنڍيل لڳن ٿا. سڪندر جي وقت ۾ ۽ شايد پوءِ وارن ڪيترن دؤرن ۾ پِي، ان ۾ اِچٿيوفاگي (Ichthyophagi) يا مهاڻن جا وحشي قبيلا رهندا هئا جن کي نہ تہ ڪنهن فنَ يا هنز جي ڪا خبر هئي نہ وري ڪنهن مالڪ يا ڪنهن وڏي نندي جي ڪا ڳالهہ مڃيندا هئا. ۽ جيڪي سڄي دنيا کان ڏکين ۽ واريا‌سن بيابانن ذريعي ڪٽيل هيا. (ڏسو اٿرين کي ڊي زيب اِنديسز ۾) پارهين صدي عيسوي ۾ تيض جو ننڍو شهر (جنهن کي ايم. ڊي ائنول بطليموس جو ٽيسا سمجهيو آهي) جنهن ۾ عربستان جا واپاري اچي رهندا هئا ۽ اُنهن سان ئي هن جڳهہ جي رونق رهندي هئي. (ڏسو نيوبين جي جاگرافي (ص -58) ۽ ايم. ڊي ائنول جي قديم دؤر جي جاگرافي (ii, 283) .
آخري دؤر ۾ سڄو ملڪ ٽن حڪمرانن ۾ ورهايل هيو. هڪڙو مسلمانَ هو ۽ بہ بُت پرست هيا جن پنهنجي آزاديءَ کي شاهہ عباس جي پوٺلڳن خلاف برقرار رکيو هو. (ڏسو ٽيورنيئر جو سامونڊي سفر. (i, v, 635)

36. چارڊِن (iii, 1, 2, 3)

37. ڊائن (xxviii, 1335)

38. بابل، سلوشيا، سيسيفن، مدائن ۽ بغداد جي منفرد حالتن سبب، اهي شهر هڪ ٻئي متعلق غلط فهمين جو شڪار ٿيندا رهيا. (هن سلسلي ۾ ايم ڊي ائنول جو جاگرافي جو ٽڪرو ڏسو - اڪيڊمي ۾، ٽام - xxx)

39. ٽسيٽس - تاريخي واقعا (vi, 42) پلني - فطري تاريخ (vi, 26)

40. هي معاملو استرابو منجهان سمجهڻ گهرجي (xvi, 743)

41. وڏو سوچيندڙ ۽ پُرجهيندڙ سياح برنيئر (ڏسو سامونڊي سفر جي تاريخ - ٽام - x) جيڪو اورنگزيب جي لشڪر سان گڏجي دهلي کان ڪشمير تائين ويو، شهر جي هلچل ۽ رونق بابت صحيح حقيقتون پوري تنفصيل سان ٻڌائي ٿو. گهوڙي سوارن جو دستو =/35000 ۽ پيادل فوجين جو =/10,000 ماڻهن تي مشتمل هو. اهو حساب لڳايو ويو هو تہ لشڪر ۾ =/1,50,000 گهوڙا، گڏهہ ۽ هاٿي، =/50,000 اُٺ، 50,000 ڍڳا، ۽ 300,000 کان 400,000 ماڻهو هئا. چيو وڃي ٿو تہ ان منظر کي ڏسڻ لاءِ دهلي جو سڄو شهر اُٿلي پيو هو ۽ شهر جو نظارو شاندار ۽ ڏسڻ وٽان هو.

42. ڊائن (lxxi, 1178) آگسٽ جي تاريخ (ص - 38) يوٽراپ (viii, 10) يوسيب - ڪرانڪ ڪوادريٽس ۾ (جنهن جو حوالو آگسٽن تاريخ ۾ ڏنو ويو آهي) هِنن ۾ رومين تي لڳل الزامن کي ڌوئڻ جي ڪوشش ڪئي وَئي آهي جنهن ۾ وري اهو بہ الزام لڳائڻ جي ڪوشش ڪئي وئي آهي تہ سِلوشيا جي شهرين سندن عقيدي سان هٿ ڇُراند ۽ ڇيڙ ڇاڙ ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي هئي.

43. ڊائن (lxxv, 1263) ، هيروڊئن (iii, 120) ، آگسٽ جي تاريخ (ص - 70) .

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

44. ائنٽڪ جا مهذب شهري، ايڊيسا وارن کي بربر - ڳاڏڙ نسل سڏيندا هئا. ساڳي وقت هڪ ڳالهه ۾ سندن تعريف به ڪيندي هئي ته هو شامي ٻولين جا ٽي لهجا ڳالهائيندا هئا، اصلي ۽ شاندار آرمينيائي ٻولي ايڊيسا ۾ ڳالهائي ويندي هئي. ايم. بيئر (ايڊيسا جي تاريخ - ص - 5 تي) هي تبصرو، ملاٽيا جي جارج، جيڪو هڪ شامي ليکڪ هو، کان ورتو آهي.

45. ڊائن (lxxv, 1248, 1249) ايم بيئر هن اهم ٽڪري کي الاٿي ڇو ڇڏي ويو آهي.

46. آرهوز جي هيءَ بادشاهت جنهن آخري آبڪئرس جي ڏينهن ۾ ملڪ کي هڪ نئون نالو ڏنو، 353 سالَ هلي. (آرهين ۽ ايڊيسا جي تاريخ بابت ايم بيئر جو ڪيل اهم ڪم ڏسو)

47. سائروپيڊيا (Cyropaedia) جي پيش لفظ ۾ زينوفن سائرس جي بادشاهت ۽ ان جي حدن متعلق ڏاڍو ڪمالَ جو تصور پيش ڪيو آهي ۽ صاف ۽ واضح حقيقتون بيان ڪيون آهن. هيروڊوٽس (iii, 79) هڪ دلچسپ ۽ خاص طرز جي بيان ۾ اُنهن ويهَن صوبن جو ذڪر ڪري ٿو جنهن ذريعي ڊئريَس هِسٽئسپِس (Darius Hystaspis) فارس جي بادشاهت جي ورهاڱي بابت لکيو هو.

48. هيروڊئن (vi, 209, 212)

49. ڊئريس مطابق اربيلا جي جنگ ۾ به سؤ جنگي گهوڙي - ڳاڏيون هيون جن سان ڏاٽي وانگر هٿيار ٻڌل هيا. ٽِگرينس جي وڏي فوجي لشڪر ۾ جنهن کي لِيوسيولس شڪست ڏني هئي، ستر هزار گهوڙا پوريءَ طرح مسلح ڪيا ويا هيا. ائنٽيوڪَس، رومين خلاف جنگ جي ميدان ۾ چوونجاهه هزار هاٿي آندا هيا: هندستان خلاف جنگين ۾ توڙي امن جي ڳالهين ۾، هن هڪ دفعي اهڙا ڏيڍ سؤ وڏا ۽ ڀَوائتا جانور ڪٺا ڪيا هيا: ۽ هتي اهو سوال اُٿاري سگهجي ٿو ته هندستان جي وڏي ۾ وڏي طاقتور حڪمران ڪڏهن جنگ جو اهڙو نقشو ٺاهيو هو جنهن ۾ گهٽ ۾ گهٽ ست سؤ هاٿي هجن. ٽي سؤ يا چار سؤ هاٿين جي بجاءِ، جيڪي مغل بادشاهه کي پاڻ وٽ موجود رکڻ ڪپندا هئا، ٽيورنيئر (ساموئنڊي سفر جي (ii, i, 198) ۾ هڪ دلچسپ انڪشاف ۾ ٻڌائي ٿو ته هن وٽ ڪل پنج سؤ هاٿي هئا ۽ اُنهن مان فقط اَسي يا وڌ ۾ وڌ نَوي جنگ ۾ استعمال ٿيڻ لاءِ وقف هوندا هيا. يونانين ۾ به هاٿين جي تعداد بابت مختلف رايا آهن جيڪي پورس جنگ جي ميدان ۾ لاٿا هيا، ۾ ڪئنٽس ڪرٽِس (viii, 13) هن سلسلي ۾ پنجاسي طاقتور ۽ قداور هاٿين تي اڪتفا ٿو ڪري جيڪو جائز ۽ صحيح اندازو معلوم ٿئي ٿو. سيام ۾، (موجوده ٿائلئنڊ) جتي اهي جانور گهٽي ۾ گهٽا آهن ۽ جن جو اُتي بيحد قدر به ڪيو ويندو آهي، اَرڙهن هاٿين کي، نوَن (9) برگيڊن لاءِ (يعني هر برگيڊ لاءِ اوترا هاٿي) مطابق فوجين ۾ ورهايا ويندا آهن ۽ اُنهن کي ڪافي سمجهيو ويندو آهي. هڪ سؤ ٻاهٺ هاٿين جي تعداد کي، جنگ جي خاص ضرورت مطابق ٻيڻو ڪري سگهجي ٿو. (ساموئنڊي سفر جي تاريخ - ix, 260)

50. آگسٽ جي تاريخ (ص - 133)

51. ايم. ڊي تليمانٽ اڳ ۾ ئي اسان کي ٻڌايو آهي ته هيروڊئن جي جاگرافي ڪافي مُنجهائيندڙ آهي.

52. ڪورين جو موسيٰ (آرمينيا جي تاريخ (ii, 71) ميڊيا جي حملي بابت ٻڌائي ٿو ته آرمينيا جي بادشاهه خسرو، اردشير کي شڪست ڏني ۽ هندستان جي سرحدن تائين سندس پيڇو ڪيو. خسرو جي ڪارنامن کي ڪجهه وڌائي پيش ڪيو ويو آهي ۽ هن رومين جي اتحادي طور ڪم ڪيو ۽ مٿن پاڙيندڙ هيو.

53. هن جنگ جي تفصيل بابت هيروڊئن جو مطالعو ڪيو. (vi, 209, 212) پراڻن اختصارن کان ڪم وٺندڙن ۽ تاريخ جي جديد سهيڙيندڙن، اڪيون ٻوٽي آگسٽن تاريخ تي پاڙيو آهي.

54. يوٽيچيَس (ii, 180 - ورس پوڪوڪ) عظيم بادشاهه خسرو نوشيروان، اردشير جي قانونَ کي، سڀني صوبائي گورنرن ڏانهن ڏياري موڪليو ته ان کي ٿي عوام سان هلڻ چلڻ جو قانون ۽ رويو سمجهن.

55. ڊي هر بيلاٽ - (اوپر جي بادشاهن جو احوال - اردشير) مشاهدي ڪرڻ مان اسان کي خبر پوندي ته قديمي ڏند ڪٿائن ۽ اونداهي دؤر جي وڏي عرصي گذرڻ کانپوءِ، فارس جي جديد تاريخ، حقيقتن ۽ سچائيءَ جو رُخ خاص طرح ساساني دؤر کان پوءِ ورتو.

56. هيروڊئن (vi, 214) اَميئينَس مارسيلينَس (xxiii,6) ٻنهي تاريخدانن ۾ ڪجهه اختلاف آهن جيڪي انڪري به فطري لڳن ٿا ته جيڪي ڏيڍ صدي جي هيڏي ساري وڏي عرصي ۾ تبديليون آيون ته لازمي طور هڪ جو خيال ٻئي کان مختلف ٿي سگهي ٿو.

57. فارس جا ماڻهو هن وقت تائين دنيا جا بهترين گهوڙيسوار مڃيا وڃن ٿا ۽ اوپر ۾ اُنهن جا گهوڙا سڀني کان بهترين ليکيا وڃن ٿا.

58. هيروڊوٽس، زينوفن، هيروڊئن، اميئينَس ۽ چارڊن وغيره کان مون فارس جي معزز ماڻهن متعلق اهڙيون ڳالهيون ورتي اوهان کي ٻڌايون آهن جيڪي يا ته هر دؤر ۾ هڪ جهڙيون هونديون آهن يا وري اُهي هِتي خاص طرح سان ساساني دؤر سان لاڳاپيل آهن.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب نائون

ڊيسيئس بادشاهه جي وقت ۾، بربرن جي حملي تائين جرمني جي حالت.

روم جي بادشاهت جي زوال ۽ خاتمي ۾ فارس جي حڪومت ۽ مذهب جو واسطو ڪافي غور طلب آهي. اسان ٿوري گهڻي وقفي ڪانپوءِ اسڪٿئين ۽ سرماٽين جي قبيلن جو ذڪر ڪندا رهنداسون جيڪي پنهنجن هٿيارن ۽ گهوڙن، پنهنجي مال جي وڳن ۽ ڌڻن، پنهنجن زالن ۽ ڪٽنبن سميت وڏن وڏن بيابانن ۽ اهڙن رڻ پٽن ۾ رلندا رهيا جيڪي ڪئسپيئن سمنڊ کان وسٽولا تائين هڪ طرف ته ٻي طرف فارس ڪان جرمنيءَ تائين پکڙيل هئا. پر جرمن ويڙهاڪن ٻهريون ته ٻاهرين مداخلت کي روڪيو، پوءِ پاڻ حملا ڪرڻ شروع ڪياڻون ۽ آخرڪار روم جي اولهندي واري بادشاهت کي فقط ان ارادي سان ڊاهي ڇڏيائون ته هُو وڌيڪ تاريخي ۽ اهم خطي کي ڇُونڊي ان تي قبضو ڪندا جيڪو هنن جي لحاظ سان مقامي به هجي ۽ اسانجي ڏيان ۽ سوچڻ جي حدن کان به وڌيڪ مضبوط ۽ پائدار هجي. يورپ جون جيڪي مهذب ترين قومون آهن، حقيقت ۾ اُنهن جو اصل نسل ۽ شروعات جرمنيءَ جي جهنگلن کان ٿي ۽ بربرن جي وڏن فخر لائق ادارن ۾ به اسانکي پنهنجن موجوده قانونن ۽ اخلاقيات جي اصلي.اصولن جي جهلڪ نمايان طور تي نظر اچي ٿي. اوائلي ۽ نِج سادگيَ ۽ آزادي جي روپ کي قائم رکڻ جي سلسلي ۾ جرمنيءَ جي ماڻهن کي باريڪ بينيءَ جي نظرن سان جاچيو ۽ پرکيو ويو هو ۽ سندن هلت چلت ۽ رهڻي ڪهڻيءَ جو نقشو ٽئسيٽس جهڙي شخص جي پينسل سان ليکيو ويو هو جيڪو پهريون تاريخدان هو جنهن حقيقتن کي فلسفي جي سائنس جي ڪسوٽيءَ تي پرکڻ جي ڪامياب ڪوشش ڪئي هئي. نهايت ئي مناسب لفظن ۾ سندس توريل تڪيل بيان جي اندازَ ڪيترن ئي قديمي دوُر جي آثارَ پرکيندڙن جي ڏيان ڇڪرائڻ لاءِ ڪين مجبور ڪيو آهي ۽ خود اسانجي دوُر جي فلسفِي تاريخدانن جو ذهن به سوچڻ ۽ ڳُوڙهي ويچار ڪرڻ تي آماده ٿيو آهي. سندس موضوع ايترو ته اهم ۽ گهَڻ - رُخو آهي جو اُن جي اهميت تي اڳواٽ ئي قابليت ۽ ڪاميابيءَ سان ايترو ته بحث ٿي چڪو آهي جو پڙهندڙ اِن موضوع سان هر لحاظ سان واقف ۽ مانوس ٿي چڪو آهي، البت ليکڪن لاءِ لکڻ ڪجهه مشڪل ٿي ويو آهي. تنهنڪري اسان فقط ڪجهه مشاهدي ڪرڻ ۽ اُنهن ڳالهين کي ورجائڻ تي اڪتفا ڪنداسين جن جو تعلق ان وقت جي موسمن، انسانن جي طور طريقن ۽ ادارن جي اهميت سان آهي جنهن سبب جرمنيءَ جا بربرَ، روم جي بادشاهت خلاف ايترا طاقتور ۽ اُنجا خطرناڪ دشمن بڻجي ويا.

رائين جي اولهه وارن آزاد صوبن جي جدا حيثيت کي ڇڏي ڪري، قديم جرمني، جنهن روم جي طاقت ۽ حڪومت آڏو پاڻ کي جُهڪائي ڇڏيو هو، يورپ جي ٽئين حصي تائين پکڙيل هو. ذري گهٽ سڄي جديد جرمني، توڙي ڊينمارڪ، ناروي، سئيڊن، فِنلئنڊ، لِوونيا، پروشيا ۽ پولنڊ جي وڏي حصي ۾ هڪڙي ۽ ساڳي قوم جي ماڻهن جا قبيلا رهندا هئا جن جو رنگ، اُٿڻي ويهڻي، اخلاق عادتون توڙي ٻوليءَ جو اصل نسل ساڳيو هو ۽ ان ثقافتي هڪ جهڙائيءَ کي هر ممڪن لحاظ سان محفوظ پڻ ڪيو ويو هيو. اولهه ۾ جرمنيءَ کي گال وٽان رائين جدا ٿي ڪيو ۽ ڏکڻ ۾ اِليريا وٽان انکي دنيوب جدا ٿي ڪيو، جيڪي ٻئي بادشاهت جا صوبا هيا. پهاڙن جو هڪ سلسلو جيڪو دنيوب کان

ڪرَ ڪَنيون پنهنجي پاڻ کي نمايان ڪيون بيٺو هو، جنهن کي ڪارپئٿين جا جبل ڇيو ويندو هو، سڄي جرمني کي ڊئسيا يا هنگري جي طرف کان ڍڪي ٿي ڇڏيو. اوپر جي سرحد جي اهميت ڪجهه قدر گهٽ هئي جو اُتي جرمنس توڙي سرماٽينس هڪ ٻئي جي خوف خطرن کان ڊنل هئا ۽ ٻنهي قومن جي گاڏڙ نسلن جي هڪ جهڙائي ۽ سندن ويڙهاند واري ساڳي روپَ سبب ٻنهي قومن جي وچ ۾ وڏيون غلط فهميون ۽ مونجهارا اڪثر ڪري پيدا ٿيندا رهندا هيا. اُتر ۾ تہ ذري گهٽ انڌارو ڇانيل هو ڇو تہ اُتي بالٽڪ سمنڊ ۽ اسڪئنڊينيويا (Scandinavia) جي جزيري [1] جي چوڱرد هڪ ڇميل سمنڊ جي ڪاراڻ هئي جيڪا قديمين کي پري کان ئي اڻ ڇڻي نظر ايندي هئي.

ڪجهه معتبر ليڪڪن انديشو ظاهر ڪيو آهي تہ يورپ اڄ جي مقابلي ۾ اڳي وڌيڪ ٿڌو هو ۽ جرمنيءَ جي آبهوا بابت جيڪي قديمي تذڪرا هٿ آيا آهن اُهي ان امڪان جي يقيني حد تائين تصديق تا ڪن. سخت پاري يا دائمي سياري خلاف اڪثر شڪايتن جي باري ۾ ڪجهہ بہ نٿو ڪري سگهجي ڇو تہ اسان وٽ يونان يا ايشيا جهڙن خوش قسمت خِطن ۾ رهندڙ تقرير جي ماهرن جي جذبن ۽ احساسن کي ماپڻ جا ٿرماميٽر آهن ئي ڪونہ جيڪي اِن ٿڌ کي سندن معيار جي ماپن تائين گهٽ ڪري سگهن. پر مون ٻن نهايت ئي نمايان حالتن يا واقعن جي چونڊ ڪئي آهي جيڪي غير مشڪوڪ آهن.

1. ٻہ وڏيون نديون رائين ۽ ڊنيوب جيڪي روم جي صوبن جي ڍيگهہ ويڪر تائين وهن ٿيون، اڪثر ڪري ڄميل رهنديون هيون جنهن باعث اُنهن مٿان وڏو وزن ڪٽي سگهبو هو. بربرَ جيڪي پنهنجن حملن ۽ جنگي ڪارروايُن لاءِ سخت سرديءَ جي موسم جو انتخاب ڪندا هئا، پنهنجي پيادل توڙي گهوڙي سوار فوجين ۽ وڏين گاڏين کي برف جي ڄميل ۽ سخت تيل تَهَن تان آسانيءَ سان ۽ بغير ڪنهن خوف خطري جي ٽپائي وچي پار پوَندا هئا. [3] موجوده دؤر ۾ اهڙي قسم جو ڏيک هرگز نظر نہ آيو آهي.

2. برفاني هرڻ، جنهن کي ٻارهن - سِڱو بہ ڇيو ويندو آهي، اُتر جي جهنگلي ماڻهن لاءِ بيحد ڪمائتو ۽ فائديمند جانور آهي ۽ سندن غمگين زندگيءَ جو ڇٽڪ هڪ سهارو آهي. هن جانور جو جوڙ جڪ اهڙو آهي جو سخت سردي ان جي رهڻ ۽ جياپي لاءِ بيحد ضروري هوندي آهي. ان کي اسپٽزبرگ (Spitzberg) جي پهاڙن تي، قطب کان فقط ڏهن ڊگرين تي لڌو ويندو آهي؛ هو لئپ لئنڊ ۽ سائبيريا (Lapland and Siberia) جي برفن ۾ رهندي بيحد لطف اندوز ٿيندو آهي؛ پر موجوده دؤر ۾ اُهو اهڙي سخت سردي ۾ يعني بالٽڪ جي ڪنهن بہ ڏاکڻين ملڪ ۾ زندهہ نٿو رهي سگهي ۽ نہ وري پنهنجي نسل کي وڌائي سگهي ٿو. [4] سيزر جي وقت ۾ برفاني هرڻ، سامبر ۽ جهنگلي سانُ، هرسينين جي وڏي جهنگ ۾ رهندا هئا جيڪو جرمني ۽ پولنڊ [5] جي ڪجھ جيتري حصي تائين پکڙيل هو. موجوده دؤر ۾ جيڪي ماحولياتي سڌارا ۽ ترقيون ٿيون آهن، اُهي سخت سرديءَ کي گهٽائڻ جا وڏي ۾ وڏا سبب آهن. جهنگ جا تمام گهاٽا وڻ ڪاٽيا ويا آهن جيڪي اڳ زمين کان سِجَ [6] جي تيز ڪرڻن کي روڪيندا هئا. ڍبڻ جي زميني تڪرن مان پاڻي نيڪال ڪيو ويو آهي جنهن ڪري آبهوا معتدل ٿي پئي آهي. اڄ ڪلهہ جو ڪئنادا، قديمي جرمنيءَ جي ڄڻ هوبهو تصوير آهي. توڙي جو ان کي موسم جي حوالي سان فرانس ۽ انگلنڊ جي ڪن بهترين صوبن سان ڀڻ ڀيٽي سگهجي ٿو، ان جي باوجود ان ملڪ ۾ اذيتناڪ سردي پوي ٿي. اُتي برفاني هرڻ جام آهن، زميني تَهہ دائمي طرح برف جي پهاڙن سان

ڊڪيل رهن ٿا ۽ سينٽ لارينس ندي هر وقت ان موسم ۾ به ڄميل رهندي آهي جڏهن ته سين ۽ ٿيمس نديون گهٽ ڪري ڄميل برف [7] کان آجيون رهن ٿيون.

مقامي ماڻهن جي ذهنن ۽ جسمن تي قديمي جرمني جي موسم جي اثر پوڻ بابت مبالغو ته ڪري سگهجي ٿو پر ڪو يقيني فيصلو نٿو ڪري سگهجي. ڪيترن ليکڪن ڪنهن به واضح ثبوت کانسواءِ پنهنجي طرفان اندازو به لڳايو آهي ته ذري گهٽ تسليم به ڪيو آهي ته اترين علائقن جي سخت سردي وڏي ڄمار ماڻڻ ۽ نسل پيدا ڪرڻ جي طاقت کي قائم رکڻ لاءِ مفيد آهي؛ پيو ته عورتن ۾ ٻارن پيدا ڪرڻ جي صلاحيت به تيز ٿي وڃي ٿي ۽ اهو ئي سبب آهي ته اُتي گرم يا معتدل آبهوا وارن ملڪن جي ڀيٽ ۾ ماڻهو تمام گهڻا آهن. [8] اسان اِها ڳالهه پوري اعتماد سان چئي سگهون ٿا ته جرمنيءَ جي فرحت بخش فضا ۽ هوا، مقامي ماڻهن جي مردانگي عضون ٺاهڻ ۾ وڏيڪ مددگار ثابت ٿي آهي ۽ اُتان جا ماڻهو، ڏاکڻين علائقن جي ماڻهن جي مقابلي ۾ [9] وڏيڪ قداور ٿين ٿا ۽ اُنهن ۾ عام مزدور جي مقابلي ۾ تڪليفن يا مشڪلتن کي برداشت ڪرڻ جو وڏيڪ حوصلو ۽ قوت رهي ٿي ۽ سندن جسماني بناوٽ کين بهادري ڏيکارڻ لاءِ به هر وقت آماده ڪري ٿي ڇو ته سندن بدني بناوٽ اُنهن جي حوصلي ۽ همت کي به جوان ۽ توانا رکي ٿي. سخت سياري جي هڪ جنگي ڪاروائيءَ رومي فوجين جي همت کي برف جيان ڄمائي ڇڏيو هو جڏهن ته اتر جي [10] سخت جان ماڻهن کي ان جي ڪا پرواهه ئي ڪانه هئي، جيڪي وري اونهاري جي گرميءَ کي بلڪل برداشت نٿي ڪري سگهيا ۽ اٽلي جي سج جي تَپش آڏو همت هاري ڪمزوري ۽ بيماريءَ ۾ ونجي ويا.[11]

هن دنيا جي گولي تي ڪنهن به ملڪ جو ڪو به وڏو حصو، اسان جي ڄاڻ ۽ معلومات مطابق، اهڙو ناهي جيڪو اتان جي رهواسين کان خالي هجي يا جنهن جي پهرين آباديءَ کي تاريخي شاهدين سان طئي ڪيو ويو هجي ته اُهي اُتي ڪڏهن آباد ٿيا هيا. ان جي باوجود به ڪيترائي سوچيندڙ يا فلسفي ذهنَ، وڏين قومن جي ٻالڪپڻ بابت ڳُوڙهي معلومات حاصل ڪرڻ کان مشڪل سان ئي مُڙيا هوندا، پر اسان جو تجسُس ان ڏُکي ۽ ڏِچي واري جستجو ۾ ناڪام ٿي وڃي ٿو ۽ سچي ڪوشش ڇڻ اجائي ۽ عبث لڳي ٿي. جڏهن ٽئسيٽس جرمن نسل جي نِج ۽ اصلي هئڻ ۽ ساڳي وقت ملڪ جي للڪاريندڙ صورتحال بابت سوچيو ته مقامي بربر ۽ ان ڌرتي جا اصلي رهواسي ئي گُهمي ڦِري سندس ذهن ۾ آيا. اسان کي اها ڳالهه تسليم ڪرڻ ۾ ڪابه هٻڪ يا رڪاوٽ محسوس نٿي ٿئي بلڪ سچ به اهو آهي ته قديم جرمني جا ماڻهو ٻاهرين ڪالونين يا اڳواٽ جوڙيل سياسي سوسائٽين منجهان آباد نه ٿيا هيا[12] پر اهي هرسينين جي ٻيلن (Hercynian Woods) جا رولاڪ جهنگلي ۽ وحشي هيا جيڪي ٻَڌي ڪري پاڻ ۾ هڪ ٿي ويا ۽ نالي ٺوڙي سُڃاڻپ جي حيثيت سان جرمن قوم ٻڌجي ويا. پر اهو چوڻ ته اهي وحشي ان زمين مان جنهن تي هو رهندا هئا، بس ائين حادثاتي طور يا پاڻ هرتُو پيدا ٿي ويا، هڪ اُبهرائيءَ وارو ۽ ناجائز حوالو هوندو جنهن جي مذهب به مذمت ڪندو ۽ دليل به ان جو انڪاري هوندو.

جتي ڦُوندڙ واري ذهانت چوٽ چڙهيل هجي اُتي دليلن ذريعي شڪ ڪرڻ جي به گنجائش نٿي رهي. اُنهن قومن جن حضرت موسيٰ (ع-س) جي واڻ اختيار ڪئي ته حضرت نوح (ع-س) جو پيڙو به ساڳي ڪم جو هو جيڪو اڳ يونانين جي لاءِ هو يا ائين جيئن ٽراءِ (Troy) جو گهيرو رومين لاءِ هو. هڪ مستند سچائيءَ جي محدود دائري تي هڪ

وڏي خيالي عمارت کي بيهاريو ويو آهي ۽ هڪ اڻ گهڙيو آئرلنڊ جو ماٿو[13] يا اوهڙي قسم جي تاتاري[14] جا فيٽ جي اڪيلي پٽ کي يقين سان سچاٽي سگهي ٿو جو تہ اُن جي ٿي ڪُڪِ مان سندس ابن ڏاڏن جي نسل جو سلسلو شروع ٿيو هو. پوئين صديءَ ۾ ڪيترائي ماهر آثار شناس ۽ سادگي وارو عقيدو رکندڙ موجود هيا جيڪي روايتن، رسمن رواجن، اندازن ۽ لفظن جي علم جي ٿوري سَڌ ٻُڌ ۽ چاڻ رکڻ جي باوجود بہ حضرت نوح (ع-س) جي پَٽ ۽ تڙ پوٽن جي رهبري ڪندي کين بابل جي مناري کان دنيا جي گولي جي آخري حدن تائين وٺي ويا هيا. اهڙن ماهر نقادن مان هڪڙو اولوس رُدبيڪ هو جيڪو اُپسال[15] يونيورسٽي ۾ پروفيسر ۽ هڪ دلچسپ انسان هو. جيڪو ڪجهہ بہ تاريخ ۾ ٻڌايل آهي توڙي اُهو سڀ ڪجهہ افسانوي آهي، پر هن جوشيلي وطن جي پوڄاريءَ اُهو سڀ ڪجهہ پنهنجي ملڪ ڏانهن منسوب ڪيو آهي. سڪيڊن کان (جيڪو پڻ گهٽي ياگي قديم جرمني جو حصو هو) يونانين پڻ پنهنجا الف-بي جا اکر يا نشان توڙي ستارن يا گرهن جو علم ۽ مذهب حاصل ڪري پاڻ اختيار ڪيو هو. اهڙي فرحت ڏيندڙ خِطي (جو تہ مقامي ماڻهن کي پنهنجو خطو اهڙو ٿي پيارو لڳندو هو) ۾ افلاطون جو ديومالائي بيٽ اٽلانٽِس، هائپربورينس جو ملڪ، هِسپرائيڊس جا باغ، ياڳ پريا بيٽ توڙي اِليسيَن جون ٻنيون يا ميدان، اِهي سڀيئي اَڻَ چِٽا ۽ نامڪمل نقش هيا. هڪ اهڙو خطو جنهن جي آبهوا کي قدرت طرفان نهايت وٽندڙ رکيو ويو هجي، اُهو ٻوڏن کانپوءِ گهٽي عرصي تائين بيابان نٿو رهي سگهي. سُجاڻ رُدبيڪ حضرت نوح (ع-س) جي ڪٽنب کي ڪجهہ سالن جي مهلت ڏئي ٿو جنهن ۾ سندن تعداد فقط اَٺن جي انگ کان وڌي ويهہ هزار فردن تائين پهچي ٿو وڃي. ان کان پوءِ هو کين مختلف ڪالونين ۾ موڪلي ٿو تہ زمين کي وڃي آباد ڪن ۽ انساني نسل جو پرچار ڪن. جرمن ۽ سڪيڊن جي جٿن (جن عسڪيناز جي ڪمان هيٺ سفر شروع ڪيو، جيڪڏهن مونکي ڪا غلط فهمي نہ ٿي آهي، جيڪو گومر جو پُٽ هو ۽ اُهو وري جا فيٽ جو پٽ هو) پنهنجو پاڻ کي ميجرايو چو تہ اُنهن ان وڏي ڪمَ کي مڪمل ڪرڻ ۾ وڏي محنت کان ڪم ورتو. اُترين علائقن جي مانارين، يورپ، آفريڪا ۽ ايشيا ۾ ماڻهن جا انبوهہ پکيڙي ڇڏيا ۽ (مصنف جي هڪ تشبيهہ موجب) رَتُ هاٿي جسم جي مختلف پُڇڙين کان اُبتي وهڪري ذريعي دل ڏانهن دوڙرو ڪرڻ لڳو.

پر جرمني جي آڳاٽي دوُر جي سهٽي سرشتي کي هڪڙي حقيقت بلڪل تباهہ ڪري ڇڏيو آهي جنهن ۾ ڪنهن بہ شڪَ يا گمان جي ڪا گنجائش باقي نہ رهي آهي ۽ اُها حقيقت ان حد تائين مستند ۽ مجيل آهي جو ان جو جواب بہ نٿو ڏئي سگهجي. ٽئسيٽَس جي وقت ۾ جرمنس کي لکڻ پڙهڻ[16] بلڪل نہ ايندو هو ۽ لکڻ پڙهڻ جي سِکيا ئي هڪ اهڙي وَٿَ آهي جيڪا مهذب ماڻهن کي جهنگلين جي ڌڻ کان جدا ڪري ٿي جن ۾ نہ تہ ڪا ڄاڻ هوندي آهي ۽ نہ وري ڪو علم جو پاڇو بہ مٿن پوَندو آهي. ان هٿراڙو مدد کانسواءِ انسان جي يادگيريءَ جي صلاحيت منتشر ٿي وڃي ٿي ۽ اُنهن وصفن کي بہ بگاڙي ڇڏي ٿي جيڪي سندس ياد ۾ محفوظ ڪيون ويون هيون ۽ انساني ذهن جون اعليٰ صلاحيتون، جن کي جڏهن گهربل مواد ۽ غِذا نہ ٿي ملي تہ اُهي وسياري جو شڪار ٿي وڃن ٿيون؛ نتيجو نيٺ اهو ٿو نڪري تہ فيصلي جي قُوَت ڪمزور ۽ ضعيف ٿي وڃي ٿي ۽ تصور يا خيالن جي اُڏام صفا سُست ۽ بيقاعدي ٿيو ٿي وڃي. هن اهم سچ کي پوريءَ طرح سمجهڻ لاءِ اچو تہ هڪ بهتر سوسائٽيءَ جو مثال وٺون جنهن ۾ هڪ پڙهيل لکيل انسان ۽ جاهل هاريءَ جي وچ ۾ تفاوت ۽ مفاصلي جو فرق آسانيءَ سان معلوم ٿي ويندو. پهريون پڙهڻ لکڻ ۽ غور

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪرڻ سان پنهنجي تجربي ڪي اڳتي وڌائي ٿو ۽ پرانهن ۽ پرڏيهي ملڪن ۾ وڃي رهي ٿو. جڏهن تہ پويون. هڪڙي ئي جڳهہ تي ڄمي ٿو وڃي ۽ پنهنجي ڄمار جي مختصر سالن تائين سندس سوچ محدود ٿي رهي ۽ سندس ذهني صلاحيتون سندس محنت جي ساڳي ڊگهي کان اڳتي نہ ٿيون وڌن. وري فردن جي مقابلي ۾ قومن جي وچ ۾ اهو فرق ساڳيو نہ پر اجا بہ تمام گهڻو نظر اچي ٿو ۽ هاڻي اسان اهو فيصلو آسانيءَ سان ڏئي سگهون ٿا تہ لکڻ پڙهڻ جي صلاحيتن کانسواءِ ماڻهن يا قومن، تاريخ جي صفحن تي پنهنجو سٺو يا نيڪناميءَ وارو نالو نہ ڇڏيو آهي، نہ وري سائنسي علمن ۾ ڪا ترقي ڪئي آهي يا وري انساني زندگي گذارڻ جي ميجيل سليقي سان ۽ قبول ڪرڻ جهڙي تڪميل سان اُنهن پنهنجي حياتي گذاري آهي.

جيڪي هنر يا سليقا هاڻي بيان ڪيا ويا آهن، جرمني جا قديمي ماڻهو بدقسمتيءَ سان اُنهن وصفن ۾ يتيم هيا. اُنهن پنهنجون حياتيون غربت ۽ جهالت ۾ ٿي گذاريون جنهن ڪجهہ تقرير جي ماهرن کي موقعو ڏنو تہ ان عيب کي نيڪيءَ واري سادگيءَ جو نالو ڏئي ڇڏيائون. جديد جرمنيءَ لاءِ چيو ٿو وڃي تہ ان ۾ بہ هزار ٽي سوءَ اهڙا شهر آهن جن جي وڏين پٿين ذريعي حفاظت ڪئي وئي آهي.[17] ملڪ جي وڏي ۽ وسيع علائقي ۾ جاگرافي جي ماهر پٽوليمي کي فقط نَوي هنڌ اهڙا مليا جن کي هن شهر جو[18] خطاب ڏنو، توڙي جو، اسانجي خيال موجب، اُنهن کي ايڏو شاندار لقب نہ ملڻ گهربو هو. اسان اُنهن کي، پنهنجي راءِ مطابق، فقط قلعا ڪوٺيون ٿا جن کي وٽن يا ٻيلن جي مرڪز ۾ اڏيو ويو هو تہ جيئن ان وقت عورتن، ٻارن ۽ جانورن جي حفاظت ڪري سگهجي جڏهن اُنهن جا ويڙهاڪ مردَ ڪنهن ڌاريئي حملي کي[19] ناڪام بنائڻ لاءِ گهر کان ٻاهر ويل هجن. پر ٽئسيٽس اسانکي ٻڌائي ٿو ۽ جيڪا هڪ حقيقت بہ آهي تہ سندس وقت ۾ جرمنس کي وڏا شهر بلڪل ڪو نہ هيا:[20] ۽ اُهي ڀروپيائيءَ ۾ روم وارن جي صنعتي ترقيءَ کي حفاظت جي بجاءِ قيد جي جڳهہ سمجهندا هئا.[21] سندن رهڻ جو جايون بہ گڏوگڏ نہ هيون ۽ اهڙيءَ طرح بہ ترتيب سان نہ هيون جو اُنهن مان هڪ باقاعدي ڳوٺ[22] ٺهي پوي: هر هڪ بربر پنهنجو جُهڳو جدا ۽ ان جڳهہ تي ٺاهيو جتي ڪيس ڪو مناسب زمين جو ٽڪرو، ڪجهہ جهنگ ۽ تازي پاڻيءَ جي سهولت نظر ٿي آئي تہ ان هنڌ کي اهميت ڏئي، اُتي ئي گهر آباد ڪري ٿي ڇڏيائين. سادگيءَ سان جوڙيل هنن گهرن ۾[23] نہ تہ پٿر ۽ نہ وري سِرن ۽ ٽائلن جو استعمال ڪيل هو. دراصل اُهي گول قسم جون ننڍيون ننڍيون جُهڳيون هيون جيڪي اڻ گهڙيل ڪاٺ ۽ ڪکن ڪانن مان ٺاهيون ويون هيون جن جي وچ تي وڏو سوراخ ڪيل هو تہ جيئن گهَر جو دونهون ٻاهر نڪري سگهي. سخت سياري ۾ بہ جانٺو جرمن ڪنهن جانور جي کلَ مان ٺهيل ٿورڙا ڪپڙا پائي بہ خوش رهندو هو. اُهي قومون جيڪي اُترين علائقن ۾ رهنديون هيون اتان جا ماڻهو ٻَجن واري پشم جا ڪپڙا پائيندا هيا ۽ عورتون پنهنجي لاءِ سڻيءَ[24] مان ڪپڙا ٺاهي پنهنجا ويس وڳا ٺاهينديون هيون. جرمنيءَ جي جهنگلن ۾ مختلف قسم جا جانور رهندا هئا جن جو شڪار ڪري اتان جا ماڻهو پنهنجي ڪاڌي خوراڪ جو پورائو بہ ڪندا هئا تہ سندن ورزش[25] بہ ٿي ويندي هئي. سندن پوائتن جانورن جا ڏڻ خوبصورتيءَ جي ڪري نہ پرڪمائتي[26] هجڻ ڪري تمام نمايان هوندا هئا ۽ اُهي ئي سندن دولت جو مکيہ ذريعو بہ هوندا هيا. زمين مان ٿورڙي مقدار ۾ اَن پيدا ٿيندو هو: چيرائن ۽ چراگاهن جي استعمال کان جرمنس ناواقف هئا ۽ نہ وري زراعت جي شعبيٓ ۾ اسان منجهائن ڪا بهتريءَ جي اُميد رکي سگهون ٿا جن جي زمينن ۾ هر سال ڪا نہ ڪا

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تبديلي ضرور ايندي هئي جو تہ ڪا زمين پوک لائق هوندي هئي ۽ ڪا بلڪل غير آباد هوندي هئي. پر ان سلسلي ۾ هو جهڳڙن ۾ پوڻ کان ڪيٻائيندا هيا توڙي ڪٿي سندن زمينون غير آباد ۽ پوک ڪرڻ [27] کان سواءِ بيڪار ٻڌيل هونديون هيون.

جرمني ۾ سون، چاندي ۽ لوهہ تمام گهٽ يا نہ هئڻ جي برابر هئا. سندن جهنگلي رهواسين پنهنجي عقل ۽ صبر سڪون سان چانديءَ جي اُنهن ذخيرن بابت معلومات ڪرڻ شروع ڪري ڏني جن برنسوِڪ ۽ سئڪسنَي جي شهزادن جو وڏيڪ ڌيان ڇڪرايو آهي. سئيڊن جيڪو هاڻي يورپ کي لوهہ مهيا ٿو ڪري، خود پڻ پنهنجن ذخيرن کان بيخبر هو ۽ جرمنيءَ جي هٿيارن جي ظاهر ٿيڻ سان ان ڳالهہ جو ثبوت ملي ويو آهي تہ ان منجهان هو ڪيترو ٿورو لوهہ ٻين کي ڏيندا هئا جيڪو هاڻي سندن نظر ۾ فائدي وارو هو. اَمن ۽ جنگ جي ڏتڏن ۽ معاهدن ذريعي ڪجهہ روم جي سِڪن (گهڻو ڪري چانديءَ جا) جي ماڻهن کي خبر پئي ۽ گهڻو ڪري اُنهن کي جيڪي رائين ۽ دنيوب جي ويجها هيا پر جيڪي پري جون قومون ۽ قبيلا هئا، اُنهن کي پئسن جي ڪا خبر ڪانہ هئي ۽ اُهي پنهنجي هلت چلت زميني ۽ ٻين جنسُن جي محدود مٽاسٽا تي پيا هلائيندا هيا ۽ پنهنجي مِٽيءَ جي ٺهيل ٿانوَن تي فخر ڪندا هئا ۽ اُنهن کي چانديءَ جي ٺهيل شين سان ڀيٽائيندا هيا جيڪي سندن شهزادن ۽ سفيرن لاءِ روم کان موڪليل تحفا هوندا هيا. [28] اُهو دماغ جيڪو سوچي ۽ غور ڪري ٿو تہ هن قسم جون بنيادي حقيقتون، فضول ۽ ڊگهين ڳالهين جي بجاءِ، هڪ سِکيا ۽ رهبريءَ جي برابر آهن. پئسن جي قدر ۽ قيمت جي معاملي کي ماڻهن جي گڏيل مرضي ۽ اسان جي گُهرجن ۽ ملڪيت مطابق اهڙي طريقي سان حل ويو آهي جهڙيءَ طرح لکڻ پڙهڻ کي اسان جي خيالن جي اظهار لاءِ ايجاد ڪيو ويو هو ۽ هنن ٻنهي ادارن انساني فطرت جي جذبن ۽ طاقتن کي وڏيڪ توانائي ڏيندي، اُنهن مقصدن ۽ تجويزن جي دائري کي اجا بہ وڏيڪ وسيع ڪيو آهي جن لاءِ اُهي ادارا وجود ۾ آيا هيا. سون يا چانديءَ جو استعمال گهڻو ڪري هترادو آهي پر اهو نا ممڪن ٿو لڳي تہ لوهہ جي تمام اهم فائدن ۽ خدمتن کي پوريءَ طرح ڳڻائي سگهجي جيڪي اُن جون زراعت ۽ ٻين مختلف شعبن ۾ ٿيل آهن: خاص طرح جڏهن ان کي باهہ جي تئوءَ تي پگهاري انساني هٿن جي قُوتي ۽ مهارت مان گذرڻو ٿو پوي تہ پوءِ ويهي ڏسجي تہ ان مان ڇاڇا نٿو ٺهي. پئسي جو جيتري قدر تعلق آهي تہ اهو هڪ آفاقي ٻَجُ يا ڇُرچ مثل ٿي ويو آهي پر لوهہ جيڪو انساني صنعت جو نهايت ئي طاقتور هٿيار آهي، تہ لڳي ٿو تہ ان ڪانسواءِ انسانَ جن جو ڪو ٻيو همٿائڻ وارو نہ هجي ها تہ اُهي جيڪي وحشي پٽي جي آخري حدن [29] تائين پهتل هيا، ڪيئن ان مان ٻاهر اچي سگهن ها.

جيڪڏهن اسان دنيا جي ڪنهن بہ حصي ۾ ڪنهن وحشي وصفن واري قوم جو جائزو وٺون تہ اُنهن جي اخلاق عادتن ۾ انتها ڪان بہ ڪجهہ اڳيئن درجي واري ڪاهلي، سُستي ۽ پنهنجي آئيندي کان بنهہ بي نبري نظر ايندي، جڏهن تہ هڪ مهذب معاشري ۾، انسان جون سڀ تخليقي قوتون وڌن ويجهن ۽ ڪم ڪرڻ لڳن ٿيون ۽ هڪ ٻئي تي پاڙڻ يا مدد ڪرڻ وارو سلسلو ڪيترن انسانن کي هڪ ٻئي سان ملائي ٿو ڇڏي ۽ سيئي ماڻهو هڪ معاشري جا ميمبر لڳن ٿا. ان معاشري جي وڏي حصي جا ماڻهو دائمي ۽ ڪارآمد محنت مزدوريءَ ۾ لڳي وڃن ٿا. ڪي تمام ٿورڙا، جن کي ضرورت کان وڏيڪ ڀاڳ جو ساٿ نصيب ٿئي ٿو. اُهي پنهنجو وقت مختلف شغلن، پنهنجي شانَ کي وڌائڻ، پنهنجي ملڪيت جي سار سنڀار لهڻ ۽ ان کي بهتر بنائڻ يا پنهنجي سرچ سمجهہ کي وڏيڪ ڪارآمد بنائڻ ۽ پنهنجين

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

خوشين توڙي حماقتن سميت معاشري ۾ خوش گذارين ٿا. جرمنس انهن مختلف قسمن جي خوبين کان خالي هئا. گهر ۽ ٻچن جي سنڀال، زمين ۽ جانورن جي نظرداريءَ جو نظام پوڙهن، ضعيفن، عورتن ۽ غلامن جي حوالي ڪيو ويو هيو. سندن سُست ۽ ڪاهل ويڙهاڪَ، جن وٽ پنهنجي فرصت جي گهڙين کي گذارڻ جو ڪو سليقو يا عقل نہ هو، جانورن وانگر پنهنجا ڏينهن ۽ راتيون ننڊون ڪندي ۽ ڪائيندي پيئندي گذاريندا ۽ خوش ٿيندا هيا. وري فطرتن جو عجيب تضاد ڏسو (هڪ ليکڪ جي تبصري موجب جنهن سندن اونداهين فرصت جي گهڙين جو غور سان مشاهدو ڪيو هو) تہ ساڳيا بربر يا جهنگلي انسانذات ۾ ڪڏهن تہ انتهائي ڪاهل آهن ۽ ڪڏهن وري بيحد ٿي بي صبرا ۽ چُست ٿيو ٿا وڃن. اُهي سستيءَ ۾ خوش ٿين ٿا ۽ سانتِ سڪون کان بُڇان ڪن ٿا. [30] هڪ ڪمزرو شخص جيڪو پنهنجي بارَ ڪٽڻ کان بہ بيزار هجي تنهن ۾ هڪ طاقتور ۽ نئين روح ڦوڪڻ جي ضرورت رهي ٿي؛ ۽ جنگ ۽ خطري جي حالت اهڙي پوائنٽي ۽ تيز طبيعت رکندڙ ماڻهن لاءِ وڏي وِندُر جو سامان هوندو هو. اُهو آواز جيڪو کنهن جرمن کي هٿيار ڪٽڻ لاءِ سڏيندو هو تہ هو اُن ڪَنَ جو شڪر گذار رهندو هو. اُهو کيس سندس تڪليف ڏيندڙ ڪاهليءَ مان جاڳائيندو هو. کيس توانائي بخشيندو هو ۽ سخت جسماني ورزش ۽ انتهائي زوردار دماغي جذبن ۽ جهٽڪن ذريعي کيس سندس وجود جي صحت بخش ۽ تازگيءَ واري احساس طرف واپس وٺي ويندو هو. امن امان جي ڪاهلي وارين گهڙين ۾ اهي بربر شڪار ڪرڻ ۽ شراب پيئڻ جا نہ رڳو عادي ٿي ويندا هيا پر اعتدال ۽ شائستگيءَ جون حدون بہ اورانگهي ويندا هيا: ۽ ٻئي عادتون مختلف طريقن سان، يعني هڪڙي سندن جذبن ۽ اذمن ۾ آڙاهہ ٻاري ڏيندي هئي تہ ٻي سندن هوش ۽ سمجهہ جي صلاحيتن جي ڇٽنگ ڪي وسائي ڇڏيندي هئي ۽ ٻيئي گڏجي کيس سوچڻ جي سورَن کان آجو ڪري ڇڏينديون هيون. هو سڄيون راتيون توڙي ڏينهن ٽيبل جي چوگرد گذارڻ ۾ خوش ٿيندا هئا، جنهن ۾ سندن دوستن يا عزيزن جو رَتُ ريلا ٿي وهڻ لڳندو هو چو تہ سندن ڏٽ نشي جي حالت ۾ هو بيهوش ۽ بيخبر رهندا هئا. [31] سندن هڪ ٻئي ڏي قرض (جيڪي جيئن اسان تائين معلومات آئي آهي تہ راند ڪيڏڻ جا) هو پنهنجي پوري ايمانداريءَ سان واپس ڪندا هئا. سٽي بازَ، جيڪو آخري ڇڪو هٽي. پنهنجي ذات ۽ آزاديءَ کي بہ داوَ تي لڳائي ڇڏيو هو، پنهنجي قسمت جي فيصلي کي خاموشيءَ سان مڃي ويندو هو ۽ زنجيرن ۾ جڪڙجڻ يا ڪيڏي بہ کيس سزا ملي تہ هو ان کي قبول ڪندو هو ان حد تائين جو غلام ٿي ڏورانهين ڏيهہ وڃڻ جي سزا بہ قبول ڪندو هو ۽ اها سزا کيس هڪ ڪمزور ماڻهو ڏيندو هو پر هاڻي هو طاقتور هو چو تہ سندس مقابلي ۾ هو وڏيڪ پاڳ پريو ثابت ٿيو هو. [32]

تمام تيز قسم جو ٻير- هڪ قسم جو عرق جيڪو ڪڻڪ يا جَوَن مان وڏي مهارت سان ٺاهيو ويندو هو ۽ ان کي وري اهڙيءَ طرح بگاڙيو ويندو هو (جيئن ان کي زور دار طريقي سان ٽئسيٽس ڪوٺي ٿو) تہ جيئن ان مان شراب ٺهي پوي: بس اُهو جرمن ماڻهن لاءِ بيهودي عياشي ۽ شراب خوريءَ جو وڏي ۾ وڏو مقصد پورو ڪندو هو. پر اُنهن جن اٽلي جي اعليٰ قسم جي ۽ پوءِ گال جي شرابن جي ذائقن جو لطف ورتو هو تہ اُهي ڏڏو ساهہ پري ٻيهر ان نشي ۾ مست ڪندڙ شراب جي طلب ڪندا هئا. اُهي اها ڪوشش نہ ڪندا هئا (جيئن اهڙي قسم جي ڪوششن ڪاميابيون ماڻيون آهن) تہ رائين ۽ دنيوب جي ڪنارن تي انگور جو وَليون پوکي ان کي وڏو ڪن: ۽ نہ وري سندن اهو ارادو هو تہ ان کي صنعت ٺاهي اُن کي اَپَت يا وڻج واپار جو ذريعو بنائجي. جيڪو ڪجهہ هٿيارن ذريعي کسيو وڃي تہ ان کي محنت ۽

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

منٺن سان واپس ڪجي، اهو جرمن غيرت جي بلڪل خلاف هو. [33] تيز شرابن واپرائڻ لاءِ گاگهه شرابين واري اُڃ بربرن ڪي اُنهن صوبن تي حملن ڪرڻ لاءِ آماده ڪيو هو جتي جتي فطرت طرفان اهي تحفا موجود هيا ۽ جن کي حاصل ڪرڻ لاءِ ماڻهو آتا رهندا هيا. ٽسڪن جيڪو پنهنجي ملڪ سان غداري ڪري ڪلٽين ڏانهن هليو ويو هو ته قومن کي اٽلي ڏانهن لذيذ ميوَن ۽ طرح طرح جي ذائقن وارن شرابن ذريعي هرڪايو ويو جيڪي خوشنما موسم جو پيداوار هئا. [34] ساڳيءَ ريت جرمني جي مددگار فوجن کي سورهين صديءَ ۾ جڏهن فرانس وڃڻ جي دعوت ڏني وئي هئي ته جيئن اُتي خانه جنگيءَ ۾ ناپُر اچي ته اُهي به شراب جي عمدن قسمن ۽ ان جي گهٽي هجڻ سبب هرڪجي شئمپين ۽ برگنڊي [35] جي صوبن ڏانهن هليا ويا هيا. گهاگهه شرابي ٽيڻ جي ڪيفيت جيڪا اسانجي بيحد تنگ نظري واري خراب علت آهي پر هرويرو ايڏي خطرناڪ به نه آهي، تنهن هوندي به انسانذات جي گهٽ تهذيب يافته خِطن ۾ ڪڏهن لڙاين، جنگين ۽ انقلابن برپا ڪرڻ جو سبب بڻي آهي.

اوائلي جرمني جو موسم هاڻي وِچ ٽرو تي ويو آهي ۽ زمين به آباد ٿي چڪي آهي جيڪو چارليمگني ڪان وٺي ڏهن صدين جي محنت جو ثمر آهي. ساڳي زمين، جيڪا اِڪلهه لکين آبادگارن ۽ هنرمندن کي آرام ۽ آسانيءَ سان پالي رهي آهي، اُها فقط هڪ لک ڪاهل ويڙهاڪن کي زندگيءَ جون بنيادي ضرورتون [36] به پوريون نه ڪري سگهندي هئي. جرمنس پنهنجن تمام وڏن ٻيلن کي بيڪار سمجهي ڇڏي ڏنو جن ۾ هو فقط شڪار ڪرڻ ڪانسواءِ ٻيو ڪو فائدو نه وٺندا هئا. بيحد پوک لائق زمينن کي هنن فقط جانورن جا چراگاهه ناهي ڇڏيو هو ۽ جيڪا زمين بچي وئي هئي ان تي به بغير محنت جي پوک ڪيائون ۽ پوءِ زمين طرفان ڦل نه ڏيڻ ۽ ان جي اٿپوري هجڻ جو مٿس الزام ڏنائون ته اُها ان جي لکين رهواسين کي پالڻ لاءِ ناڪافي هئي. جڏهن وٽن ڏُکر جي حالتن پيهر مُنهن ڪڍيو ۽ فنَ ۽ هنرن جي اهميت بابت ڪين احساس ڏياريو ته سندن خوش قسمتي هئي جو قومي عذاب مٿانئن فقط هنڪري ٽري ويو جو سندن نوجوان نسل جو ٽيون يا اچا به شايد چوٿون حصو ملڪ کان ٻاهر هليو ويو. [37] ملڪيت رکڻ ۽ ان جو مزو ماڻڻ ڇٽڪ هڪ عزم آهي جيڪو هڪ بهتر ملڪ ۾ مهذب ماڻهن کي سانت سڪون ۾ گڏجي رهڻ لاءِ اُتساهيندو آهي. پر جرمنس هر اُها شئي پاڻ سان گڏ کڻي هلندا هئا جيڪا ڪين پياري هوندي هئي: جيئن سندن هٿيار، جانور، سندن زالون وغيره ۽ خوشيءَ سان پنهنجن ٻيلن جي سانت کي ڦُرمار ۽ فتحن ڪرڻ جي يقيني آسري تي ڇڏي هليا ويندا هيا. قومن جي تمام وڏي ميڙ مان جيڪي ماڻهن جا لشڪر نڪرندا هئا يا نڪرڻ وارا هوندا هيا اُهي، فتح ٽيل قومن جي خوف کان ۽ ايندڙ نسلن جي ساده مزاجيءَ کان اچا به تعداد ۾ وڏي ويندا هيا. جيڪي حقيقتون نوڙيءَ مان نانگ وانگر وڌائي اسان ٿائين پهتيون آهن. ان منجهان هڪ راءِ جو اظهار ڪيو ويو هو ۽ جنهن راءِ جي بعد وارن مشهور ليکڪن تائيد به ڪئي آهي ته سيزر ۽ ٽئسيٽس جي زماني ۾ اُترين علائقن جا رهواسي تعداد ۾ ايترا ته گهٽا هيا جو اسان جي دوُر ۾ اُهي ايترا نه آهن. [38] جڏهن اِڪتي هلي هن حقيقت جي، ڳوڙهي اڀياس ذريعي ڇڳيءَ طرح ڇنڊڇاڻ ڪئي وئي ته جديد فيلسوفن ان دعويٰ کي ڪوڙ تي ٻڌل هئڻ جو فيصلو ڏنو ۽ ماڻهن جي ايڏي وڏي آدمشماريءَ جي انگَ کي ناممڪن ڪوٺيو ويو. جتي هن سلسلي ۾ مئريانا ۽ مئڪياول [39] جا نالا اچن ٿا ته اسان اُنهن جي مقابلي وارن ساڳي اهميت وارن نالن رابرٽسن ۽ هيوم [40] جي به مخالفت ڪيون ٿا.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جرمنس جهڙي ويڙهاڪ قوم، جن وٽ نہ تہ شهر هئا نہ وري ڪين پڙهڻ لکڻ يا ڪنهن هنر يا ڪاريگري جو ڪو لَچڻ بہ منجهن هو ۽ نہ وري وٽن پئسو هو، پر هو فقط پنهنجي وحشي پٽي واري آزاديءَ جي حالت ۾ بس خوش ۽ مست مگن رهندا هئا. سندن مفلسيءَ کين آزادي ڏياري، ڇو تہ اسانجون خواهشون ۽ مال ملڪيتون آمريت جون مضبوط بيڙيون آهن جن ۾ اسان جڪڙيل رهون ٿا. ”سِيونس (Suiones) وارن وٽ، (ٽئسيٽس چوي ٿو) دولت کي وڏي عزت سان ڏنو ويندو آهي. اُهي پنهنجي بادشاهہ جي حوالي ٿي ويندا آهن جنهن وٽ پورا اختيار هوندا آهن. جيڪو پنهنجي عوام کي هٿيارن جي آزادانہ استعمال جي بجاءِ، جيئن باقي جرمني ۾ ان جو استعمال ڪيو ويندو آهي، ان کي شهرين توڙي ٻين آزاد انسانن جي بجاءِ، غلامن جي حوالي ڪيو ويندو آهي. سِيونس جا پاڙيسري سِٽونس (Sitones) تہ غلامي جي انتها درجي تائين هليا ويا آهن جو اُهي هڪ عورت جي فرمانبرداري ڪن ٿا.“ [41] هنن غير معمولي حوالن کي بيان ڪرڻ سان وَڏو تاريخدان هڪ لحاظ سان حڪومت جي اصولن کي مڃي ٿو ۽ اُنهن جو اعتراف ڪري ٿو. اسان نقط اها ڳالهہ سمجهڻ کان قاصر آهيون تہ دولت ۽ آمريت طرف رغبت اُتر وارن پرانهَن پنڌن تائين آسانيءَ سان ڪيئن پهچي وئي ۽ وجي اُن شعلي کي وِسايائين جيڪو روم جي صوبن ۾ چمڪندڙ ۽ تيز روشنيءَ سان ٻري رهيو هو، ۽ ڪيئن ڊينمارڪ ۽ ناروي جا اُهي ماڻهو، جن جي ابن ڏاڏن کي ان ڳالهہ تي جائز فخر هو تہ کين اڄ تائين ڪنهن بہ شڪست نہ ڏني هئي، جرمن قوم جي آزاديءَ کي قائم رکڻ جي عظيم ڪردار جي سلسلي ۾ بزدليءَ جو مظاهرو ڪندي پٺتي هٽي ويندا. [42] ڪجهہ قبيلا جيڪي بالٽڪ جي ڪناري جُهي پروارن علائقن جا رهواسي هئا، بادشاهن جي اختيار کي مڃيندا هئا پر ساڳي وقت انسانن جي بنيادي حقن تان بہ هٿ نہ کڻندا هئا: [43] پر جرمنيءَ جي تمام وڏي حصي ۾ حڪومت جمهوري طرز جي هئي جنهن ۾ حڪومت جو لاڙو ۽ نظام، عام ۽ فائدي وارن قانونن مطابق نہ پر، ڪنهن شخص جي اوچي نسل واري جنم، بهادري، زبان جي فصاحت بلاغت ۽ وهم وسوسي جي روايتن موجب هلندو هو. [44]

پهريَن ادارن ۾ شهري حڪومتون پنهنجي بچاءَ جي سلسلي ۾ پاڻمراديون تنظيمون هونديون آهن. گهربل نتيجي حاصل ڪرڻ لاءِ اهو بيحد ضروري آهي تہ هر فرد پنهنجي لاءِ اهو لازمي سمجهي تہ پنهنجي ذاتي راءِ يا عمل کي هو اُن تنظيم جي گهڻن ميمبرن ڏانهن موڪلي تہ جيئن سندس ذاتي راءِ جي منظوري اُن تنظيم يا ايسوسيئشن کان حاصل ڪري سگهجي. جرمن قبيلن لاءِ هيءَ پابندي توڙي جو ڪجهہ ڏکي هئي پر پوءِ بہ هو سياسي سوسائٽي جي هن فراخ دليءَ واري سرشتي ۾ خوش هيا. آزاد ماءُ پيءُ جي ڇاول ٻارَ جڏهن جوان ٿي پنهنجي جوين ۾ پير پاتو تہ پنهنجي ملڪ جي ماڻهن جي جنرل ڪائونسل سان سندس تعارف ٿيو تہ فورن هڪ شيلڊ ۽ هڪ نيزو کيس ڏنو ويو ۽ هو مليٽري جي ڳڏيل ملڪيت جو برابري ڪندڙ ۽ معزز ميمبر بڻجي ويو. ويڙهاڪ قبيلن جي اسيمبليءَ جو اجلاس، مقرر ٿيل موسم ۾ يا وري اوچتين هنگامي حالتن ۾ سڏرايو ويندو هو. عوامي ڏوهن جا ڪيَس، مئجسٽريٽ جي اليڪشن ۽ آمن توڙي جنگ ۾ حڪومتي وهنوار جا مسئلا، اُن جي آزادانہ آواز ذريعي حل ڪيا ويندا هيا. ڪڏهن ڪڏهن جيڪي مکيہ سوال هوندا هيا تہ اسيمبليءَ ۾ آڻڻ کان اڳ اُنهن کي، خاص ۽ اهم اڳواڻن جي چونڊيل ڪائونسل ۾ بحث مباحثي لاءِ آندو ويندو هو. [45] مئجسٽريٽ تقرير ڪري قائل ڪرڻ جي ڪوشش ڪندا هئا، ماڻهو عزم ڪري پوءِ عمل ڪندا هئا پر جرمنس جون تجويزون ۽ ارادا گهڻو ڪري اُبهرا ۽ طبيعت جي تيزيءَ وارا هوندا هئا. بربرَ جيڪي پنهنجي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آزاديءَ وسيلي پنهنجن موجوده جذبن ۽ احساسن کي خوش رکڻ جا عادي هئا ۽ ايندڙ وقت جي هر نتيجي کي نظر انداز ڪرڻ ۽ ان جي ڪا پرواهه نه ڪرڻ جي سندن جرئت، سخت ڪاوڙ ۽ نفرت مان، انصاف ۽ پاليسيءَ جي احتجاجن کان هڪدم دور هٽي ويئي: اهو تڏهن دستور هوندو هو ته هو پنهنجي نفرت کي نمايان ڪرڻ لاءِ خالي پُڻ پڻ ذريعي اظهار پيا ڪندا هئا جيڪا ڪين پنهنجي ڪائونسل جي بزدلانه ميڙن کان سندن دل ۾ موجود هئي. پر جڏهن به ڪنهن مشهور تقرير جي ماهر ڪين مشورو ڏنو ته هُو ننڍي ۾ ننڍي شهريءَ کي به ڌارين يا پنهنجن طرفان رَسيل ايذاءَ يا پهتل ڏُکَ جو ازالو ڪندو، يا وري هو ڪو اهڙو ڪم ڪندو جنهن ۾ خطرو به هو ته قومي وقار جي بلندي بہ ان ۾ شامل هئي، ته اهڙي جذباني گهڙيءَ ۾ شيلڊون ۽ نيزا هڪ ٻئي سان ٽڪرائي اسيمبليءَ جي داد ۽ ان جي منظوريءَ جو خوشيءَ جو اظهار ڪيو ويندو هو. جيئن ته جرمنس سدائين هٿيارن ۾ ملندا هئا ته اها چئي دائمي خطري جي گهنٽي هوندي هئي ته متان ڪو ماڻهن جو گمراهه هجوم ڪنهن جذبي جي باهه ۽ تيز شراب جي طاقت تي اُهي هٿيار اوچتو استعمال ۾ آڻي ڇڏي ۽ پنهنجن خطرناڪ جنگي ارادن ۽ جُنون جو اظهار ڪري ڇڏي. اسان کي چڱيءَ طرح ياد ٿو اچي ته ڪيئن نه اڪثر ڪري پولنڊ وارن جو ڪاڏو خوراڪ به رَت جي گندگيءَ ۾ بدلجي ويندو هو ۽ جيڪي تعداد ۾ گهٽ هوندا هئا اُهي اُنهن هٿان شڪست کائي ويندا هئا جيڪي وڌيڪ خونخوار، تيز ۽ فسادي طبيعت جا هوندا هئا.[46]

ڪنهن به خطري جي موقعي تي هڪ قبيلي جي جنرل کي چونڊيو ويندو هو: ۽ جيڪڏهن خطرو تمام اوچتو ۽ خطرناڪ نوعيت جو هوندو هو ته پوءِ مختلف قبيلن جي گڏيل مرضيءَ سان جنرل کي چونڊيو ويندو هو جيڪو گهٽ ڪري ساڳيو ٿي هوندو هو، جيڪو به ناليوارو بهادر شخص هوندو هيو ته انکي پنهنجي ملڪ جي ماڻهن طرفان، سندس بهادريءَ جي مثالن کي سامهون رکندي، جنگ جي ميدان ۾ اڳواڻي ڪرڻ لاءِ چونڊيو ويندو هو. پر هي اختيار پلي ڪيترو به محدود ٿي سهي پر اُهو ماڻهن جي ناراضگيءَ جو باعث ٿي سگهيو ٿي. اهو جنگ جي خاتمي سان خود به ختم ٿي ويندو هو ۽ اَمن اَمان جي زماني ۾، جرمنس ڪنهن کي به پنهنجو وڏو، سردار يا منهندار نہ سمجهندا هئا.[47] شهزادن کي بهرحال جنرل اسيمبلي ۾ انکري مقرر ڪيو ويندو هو ته ماڻهن کي انصاف ڏيارين ۽ اُنهن جا سندن ٿي ضلعن اندر اختلاف ختم ڪرائن.[48] مئجسٽريٽن جي چونڊ ڪرڻ وقت عُمَرَ جي اصل نسل کي به اوتري ئي اهميت هوندي هئي جيتري انسان جي اهليت ۽ لياقت جي هوندي هئي[49] پبلڪ طرفان هر هڪ کي گارڊ ڏنو ويو هو ۽ هو سڀ ماڻهن جي ڪائونسل جو سربراهه هوندو هو ۽ هن سلسلي ۾ جيڪي شهزادا پهرين ڪيپ ۾ مقرر ٿيا ته اُنهن جو تمام وڏو مانُ شان ۽ مرتبو رهيو جنهن رومين کي به هرکايو ته ڪين شاهي خطاب سان نوازيو وڃي.[50]

مئجسٽريٽن جي اختيارن جي مقابلي واري جائزي جا ٻه نمايان مثال ئي جرمن رهڻي ڪهڻي ۽ هلت چلت جي سرشتي کي سمجهائڻ لاءِ ڪافي آهن. زميني ملڪيت جي خريداري توڙي وڪري جا اختيار سندن ضلعي ۾ سندن ئي هٿن ۾ هئا، ۽ اُهي اُنهن کي نئين ورهاست جي اُصول موجب ورهائيندا هيا.[51] ساڳي وقت ڪين نہ ڪنهن کي موت جي سزا ڏيڻ جو اختيار هو، نہ ڪنهن کي جيل ۾ بند ڪرڻ جو، ويندي ان حد تائين جو ڪنهن بہ شهريءَ کي هو ڌڪ هڻڻ جو اختيار به نہ رکندا هئا.[52] ماڻهو جڏهن پنهنجن ئي ماڻهن کان حسد رکندا هجن ۽ پنهنجين ملڪيتن بابت نہ ڪين

ڪو اونو هجي نه ڪا پرواهَ ته اهڙا ماڻهو پوءِ ڪنهن به هنر، ڪاريگري يا فن جي نعمتن کان محروم هوندا آهن ۽ اُنهن کي فقط عزت ۽ آزاديءَ جي وقار جو احساس خوش ۽ مست مگن رکندو آهي.

جرمنس فقط اُنهن ڪمن ۽ ڊيوٽين جي عزت ڪندا هئا جيڪي هو پاڻ سرانجام ڏيندا هئا. هڪ نامعلوم سپاهي به مئجسٽريٽ جي اختيارن کي، نفرت وچان ڏسندو هو ۽ ان کي نه مڃيندو هو. معزز نوجوان ان ڳالهه کان نه رڳو بچان ڪندا هئا پر ڪاوڙ ۾ تپي ڳاڙها ٿي ويندا هيا جيڪڏهن سندن نالا وڏن اميرن يا سردارن جي ساٿيءَ طور لسٽ ۾ شامل ڪيا ويندا هيا توڙي جو سندن خدمتون ۽ هٿيار اُنهن کي ٿي سؤنپيل هوندا هيا. ساٿين ۾ هڪ سٺي مقابلي جي رسم هلي پئي ته پنهنجي سرواڻ وٽ ڇنا پيئيءَ ۾ جيئن پهرئين نمبر تي اچن؛ ۽ وري سرواڻن جي وچ ۾ مقابلو اهو ٿئي ٿيو ته جيڪو سرواڻ گهڻي ۾ گهڻا وفادار ۽ بهادر ساٿي پاڻ سان گڏ رکندو ته اُهو ئي پهرئين نمبر تي هوندو. سدائين ناليوارن نوجوانن سان وڪوڙيل هئڻ جي ڪيفيت، سرواڻن يا سردارن لاءِ وڏي فخر ۽ طاقت جو باعث هڪ طرف ته امن جي وقت ۾ زيوَر ۽ جنگ ۾ سندن ڍالَ جي برابر هئي. اهڙن فخر لائق سپوتن جي شان مان ۽ ڏاڪي جي شهرت سندن پنهنجن قبيلن جي محدود دائري کي پار ڪري پرانهَن خطن تائين پهچي وئي. سفارتخانن طرفان سندن خدمت ۾ تحفا موڪليا ويا ۽ اُنهن سان دوستي رکڻ جي خواهش جو هر طرف کان اظهار ڪيو ويو ۽ سندن هٿيارن جي شهرت ايتري ته وڌي وئي جو جنهن به پارٽيءَ سان سندن ساٿ رهيو ته ان جي فتح ٿيڻ يقيني سمجهي ٿي وئي. خطري جي گهڙيءَ ۾، سرواڻ لاءِ اها شرمناڪ ڳالهه هئي ته بهادريءَ ۾ سندس ساٿي کيس شڪست ڏئي وڃي؛ ۽ ساٿين لاءِ وري اها ڳالهه شرمناڪ هئي جيڪڏهن هو پنهنجي سرواڻ جي بهادريءَ جي برابر نه ٿي سگهن. جنگ ۾ شڪست کان بچي وڃڻ به ڇڻ هن تي اهڙو بدنما داغ هو جيڪو هرگز مٽجي نٿي سگهيو. پنهنجي ذات جي حفاظت ڪرڻ ۽ پنهنجي شان کي پنهنجن ئي ڪارنامن جي ٽرافين ۽ انعامن سان سجائڻ ۽ چمڪائڻ سندن مقدس فرضن ۾ شامل هوندو هو. سرواڻ فتح حاصل ڪرڻ لاءِ مقابلي ۾ شريڪ ٿيندا هيا ۽ سندن ساٿي وري سرواڻ لاءِ وڙهندا هيا. جڏهن به سندن ملڪ، اَمن جي ڪاهلي ۽ سستيءَ ۾ ٻڏڻ لڳندو هو ته باوقار ويڙهاڪ پنهنجن ٽولن کي ويڙهه ۽ تحرڪ ۾ مصروف رکندا هئا ته جيئن چُرپر ۽ تحرڪ واري فضا قائم رهي، ۽ پوءِ هو ڇاپي واڙي خطرن کي سَڏ ڪري پنهنجي بهادريءَ جي نالي کي قائم رکندا هئا. سپاهين جي عظمت مطابق تحفا، جيئن جنگي گهوڙو، خونخوار ۽ فتح جو ضامن ڀالو، اهڙا انعام هيا جيڪي ساٿي پنهنجن سرواڻن جي دل جي ڪشادگيءَ کان وٺڻ جي اُميد رکندا هئا. سندس مانيءَ واري ميز تي جيڪو جَهجهو ڪاڏو پيل هوندو هو، اُها ئي سندس مهمان نوازي به ته اُهو ئي سندن پگهار به هوندو هو جيڪو هو ڏئي سگهندو هو ۽ هو قبول ڪري سگهندا هئا. جنگ، تباهي ۽ دوستن طرفان اهڙيون مفت جون آڇون، ڪجهه اهڙو مواد هو جيڪو هو سخا طور ڏيندا هئا.[53] هي ادارو، جيڪو حادثاتي طور تي ڪيترين ئي حڪومتن کي ڪمزور ڪري سگهي ٿو، پر جرمنس جي عمومي ڪردار کي ان نئين طاقت بخشي ڇڏي هئي؛ ۽ سندن اهڙين وصفن ۽ عادتن کي وڌيڪ پڪو پختو بنايو جيڪي بربرن جون ڪمزوريون هونديون آهن. يقين ۽ بهادري، مهمان نوازي ۽ فضيلت هي اهڙيون وصفون آهن جيڪي دليري ۽ جوانمرديءَ جي دؤرن کان پوءِ بيحد نمايان رهيون آهن. مانائتا تحفا، جيڪي سرواڻ پنهنجن بهادر ساٿين کي عطا ڪندا هئا، هڪ ذهين ليکڪ اُنهن کي جاگيرُن جي پهرين شروعات سڏيو

آهي جيڪي روم جي صوبن جي فتح ڪانپوءِ بربرن جي سردارن طرفان سندن غلامن ۾ ورهايون ويندڀون هيون جڏهن اُهي تابعداريءَ جي ڊيوٽي ڏيڻ سان گڏ مليٽري ۾ بہ پنهنجون خدمتون بجا آڻيندا هيا. [54] هن قسم جا شرط ۽ حالتون، جرمنس جي ڪردار، اصولن ۽ حالتن جي بلڪل اُبتڙ آهن، جيڪي هڪ ٻئي کي تحفا ڏئي خوش ٿيندا هئا ۽ ان ۾ نہ تہ ڪنهن تي احسان ڄتائيندا هئا ۽ نہ وري ٻي تي ڪنهن مهرباني ڪرڻ جو رتيءَ ماتر بہ تاثر ڏيندا هئا. [55]

مثالي سورمن جي وقت ۾، يا اڃا بہ عاشقيءَ واري زماني ۾، سڀ مرد بهادر هوندا هيا ۽ سڀئي عورتون پاڪدامن هونديون هيون: جيتوڻيڪ پوئين اخلاق جو حاصل ٿيڻ ۽ محفوظ رهڻ پهرئين جي مقابلي ۾ وڌيڪ ڏکيو آهي، اها ڳالهہ پوءِ بہ قديمي جرمنس جي زالن لاءِ پوري تصديق سان چئي سگهجي ٿي. سواءِ شهزادن جي، گهڻين زالن پرڻجڻ جو رواج بلڪل ڪو نہ هو ۽ اُنهن ۾ اها رسم فقط پنهنجن رشتن ۽ تعلقن کي وڌائڻ ۽ وسيع ڪرڻ خاطر هئي. طلاق ڏيڻ ڄي قانون ۾ تہ نہ، پر اخلاقي ۽ روايتي طرح سان سخت منع ٿيل هئي. زناڪاريون تمام گهٽ هونديون هيون پر ان جي باوجود اهو وڏو جرم هوندو هو جنهن جو ڪفارو ادا نہ ٿي سگهندو هو ۽ نہ وري ٻي کي بدڪاريءَ لاءِ گمراهہ ڪرڻ جو ڪو مثال موجود هو ۽ نہ وري ان جرم جو ڪو فيشن هو. [56] اسان جي مشاهدي موجب ٽئسيٽس هڪ جائز خوشيءَ کي بربرن جي عمومي اخلاق جي خلاف ٿو سمجهي جيڪو هن روم جي بدڪار عورتن جي روّيي ۾ محسوس ڪيو هو: ان جي باوجود ڪجهہ حالتون اهڙو رُخ اختيار ڪن ٿيون جو اُنهن منجهان جنسي تعلقات يا جرمنس جي پاڪدامنيءَ بابت سچ جو گمان ٿئي ٿو يا اهڙو امڪان ضرور نظر اچي ٿو.

جيتوڻيڪ تهذيب ۽ تمدن جي ترقيءَ باعث انساني فطرت جي خطرناڪ جذبن ۾ ڪافي حدتائين ٺاپُر آئي آهي، پر جيتري قدر پاڪدامني جو تعلق آهي، ان ۾ گهٽو فرق نہ پيو آهي ڇو تہ ان جو وڏي ۾ وڏو دشمن خود انساني ذهن جي نرمي ۽ نفاست آهي، زندگيءَ جون نفاستون انسان کي بگاڙن ٿيون پر جنسي ميلاپ جي سلسلي ۾ بهتري آڻن ٿيون. پيار ۽ محبت جي ٻَکَ تڏهن وڌيڪ خطرناڪ ٿي وڃي ٿي جڏهن اُها عروج تي پهچي ٿي يا وري انڪي ٻين جذبن ذريعي لِڪايو يا دٻايو ٿو وڃي. حُسن اڳي ئي ظالم شئي آهي، ويتر ڪو حسين ماڻهو سهڻا ڪپڙا پائي، گهمي ڦري ٿو، اُٿي ويهي ٿو تہ سندس خوبصورتي ظاهري توڙي تصوراتي طرح اندر ۾ باهہ ٻاريو ٿي ڇڏي. عياشيءَ وارا شغل، اڌرات وارا ناچ ۽ رنگ برنگي شهواني نظارا بناديرانسان جي اندر ۾هورا کورا برپا ٿا ڪري ڇڏين ۽ سڄو ماحول عورت جي جنسي ڪمزوريءَ تي وڃي ٿو ڏنگ ڪري. [57] بربرن جون غير مهذب زالون، مفلسي، اڪيلائي ۽ گهريلو ڪم ڪارن جي سخت محنت مشقت سبب، انهن خطرن کان بچيل رهيون. جرمنس جون جُهوپڙيون، جيڪي هر طرف کان کليل ۽ هر حسد يا بيهودي نظر آڏو هيون، جنسي وفاداريءَ لاءِ اُنهن جي مقابلي ۾ وڌيڪ محفوظ هيون جيڪي وڏين ديوارن اندر ۽ تالا لڳل گهرَ يا فارس وارن جا حرم هيا. هن سان گڏ هڪ ٻيو بہ اهم ۽ عزت وارو سبب آهي جيڪو هتي ڄاڻائجي ٿو. جرمنَ پنهنجين عورتن کي قدر ۽ احترام جي نظر سان ڏسندا هئا ۽ مٿن ڀروَسو پڻ ڪندا هئا، هر اهم مسئلي تي اُنهن سان صلاح مصلحت ڪندا هئا ۽ سندن پختو ايمان هوندو هو تہ هنن جي سينن ۾ هڪ اهڙو تقدس ۽ ڏاهپ سمايل هئي جيڪا انساني وصفن کان بہ مٿاهين هئي. هنن منجهان ڪجهہ قسمت جو حال ٻڌائيندڙ جيئن بٽاوين جي جنگ ۾ ويليدا، ديوتا جي روپ ۾ جرمنيءَ جي خطرناڪ قومن کي ضابطي ۾ رکيو هو. [58]

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باقي ٻيون عورتون جنکي ديوتائون نہ سمجهيو ويندو هو ۽ نہ ئي پوڄيو ويندو هو، پر انهنکي بہ پورو مانُ ملندو هو ۽ اُهي سپاهين جون آزاد ۽ هڪ جهڙيون ساٿياڻيون هونديون هيون ۽ اڳتي هلي ساڻن شاديءَ جي ٻنڌڻ ۾ ٻڌجي وينديون هيون ۽ مڙسن سان گڏجي اُها زندگي گذاريندڙيون هيون جنهن ۾ محنت ۽ خطرو بہ هو تہ وري ڪين عزت ۽ مرتبو[59] بہ ملندو هو. سندن وڏن وڏن حملن ۾ بربرن جون فوجي ڪئمپون بيشمار عورتن سان ڀريل هونديون هيون جيڪي حملن جي پوائنٽن آوازن ۾ بهادر ۽ ٻي ڍيبون ٿي اُنهن سان گڏ رهنديون هيون توڙي جو هر طرف تباهيءَ جا منظر هوندا هيا ۽ سندن پٽن ۽ مڙسن کي زخم بہ رسندا هئا تہ بہ هو حوصلو نہ هارينديون هيون.[60] جرمنس جون ذري گهٽ بيهوش ٿيندڙ فوجون، هڪ بہ دفعا وري دشمن تي ڪڙڪي پيون هيون ڇو تہ عورتن جي نااُميدي ۾ بہ اُميد جي جهلڪ هئي ۽ انهن کي موت جي مقابلي ۾ غلام ٿيڻ کان وڌيڪ ڏڀ محسوس ٿي رهيو هو. جيڪڏهن ڏينهن ضايع ٿي بہ چڪو هو تڏهن بہ عزت سان ۽ پنهنجي هٿن سان پنهنجي پاڻ کي توڙي پنهنجن ٻارن کي هڪ بدڪردار فاتح جي ڄنبي مان[61] بچائڻ ۽ حفاظت ڪرڻ جو ڪين سليقو ايندو هو. اهڙي خمير مان ٺهيل سورميون اسان سڀني جي واکاڻ لهڻن ٿيون: پر اُهي يقيني طور تي نہ تہ سهڻيون هيون ۽ نہ وري اهڙيون جن کي ڏسي ماڻهو اُنهن سان پيار ڪرڻ شروع ڪري ڏئي. جيئن تہ اُنهن مردن جا زندگيءَ جا سخت طور طريقا سکڻ شروع ڪيا تہ اُنهن کي لازمي طور اُن ڪشش کندڙ طبيعت جي نرمي کي ڇڏڻو پيو هوندو جنهن ۾ خاص طرح عورت جي دلفريب ۽ وڻندڙ ڪمزوري رکيل هوندي آهي. پاڻمرادي اختيار ڪيل فخر جي احساس جرمن عورتن کي پنهنجن نازڪ جذبن ۽ نفيس احساسن کي دٻائڻ سيکاريو هو جيڪي هاڻي سندن عزت ۽ وقار سان مقابلي ۾ اچي بيٺا هيا ۽ جنس جو پهريون وقار پنهنجي پاڪدامني جي حفاظت ڪرڻ هو. وڏو عزم رکندڙ ۽ جسماني طور پُختين اِنهن عورتن کي قوم جي مجموعي ڪردار جو سبب، مقصد، اثر ۽ اجا بہ ثبوت ڄڻجي تہ بجا ٿيندو. عورتاڻي جرئت پوءِ ڪٿي اُها جنون جي حدَ تائين پهچي وڃي يا عادتن ذريعي ان جي تصديق ٿئي، اها ڪيترين ئي مجموعي بهادرين جو هڪ اَڻ ڇٽو پاڇو آهي جيڪو هڪ دؤر يا ملڪ کي نمايان ڪري ٿو جنهن ۾ اهڙي مثالي جرئت ملي ٿي.

جرمنس جو مذهبي سرشتو (جيڪڏهن جهنگلين جي ڇڙواڳ تبصرن کي اهو نالو سونهين ٿو) اُنهن تي اُنهن جي گُهرجن، خطرن ۽ جهالت مطابق مڙهيو ويو هو.[62] اُهي نظر ۾ ايندڙ وڏين شين جي پوڄا ڪندا هئا جيڪي قدرت جون نمائندگي ڪنديون هيون: سج، چنڊ، باهہ ۽ ڌرتي: ان سان گڏ اُنهن خيالي خدائن جي بہ پوڄا ڪئي ويندي هئي جيڪي سندن نظر ۾ انساني زندگي جي اهم ڪمن ڪارين ۾ تمام اهم ڪردار ادا ڪندا هئا. اُنهن کي يقين ڏياريو ويو هو تہ بيوقوفيءَ جي اڳڪٿين ۽ ڪرتبن ذريعي، اُتاهين هستين جي رازن ۽ خواهشن کي معلوم ڪري سگهجي ٿو ۽ پيو تہ انساني قربانيون تمام اهم هيون جيڪي سندن قربان گاهن ۾ خلوص سان قبول ڪيون وڃن ٿيون. هڪ داد ۽ تعريف جو جملو ربّ العزت جي مخلوق ۾ مشهور هڪ مٿاهين خيال لاءِ تڙ تڪڙ ۾ ڏنو ويو آهي جنهن کي نہ تہ هو مندر جي ديوارن اندر بند ڪري سگهن ٿا ۽ نہ انجي ترجماني ڪنهن انساني تصوير ذريعي ڪري سگهجي ٿي: پر جڏهن اسان اها ڳالهہ دهرايون ٿا تہ جرمنس عمارت سازيءَ جي فن کان نا آشنا هئا ۽ نقش نگار جي هنرَ کان تہ بلڪل ئي اَڄا هئا تہ اسان هن مونجهاري جو فوري طور تي سبب ڄاڻائيندا سين جيڪو دليلن جي وزناڻي هئڻ سبب نہ پر ذهني ڪوتاهيءَ سبب ضروري ٿي پيو آهي. جرمني ۾ مندر اونداها هوندا هيا جن کي ايندڙ نسلن طرفان عزت ۽

احترام سان ڏٺو ويندو هو. سندن ڳجهو غم، جيڪو ان طاقت جي فرضي گهر بابت جنهن کي ڏسي نٿو سگهجي ۽ نه وري ان کي خوف يا عبادت واري ڪنهن شئي وانگر ظاهري طرح پيش ڪري سگهجي ٿو. دماغ کي وڌيڪ اونهي مذهبي خوف [63] ۾ مبتلا ڪري ٿو ڇڏي ۽ پادري، جيڪي مغرور هئڻ سان گڏ جاهل پڻ هوندا هيا، ڪين تجربي ذريعي هر هنر سيکاريو ويندو هو جيڪي فقط اُنهن ڳالهين ۽ اثرن کي پاڻ وٽ مضبوط ۽ محفوظ رکندا هئا جيڪي سندن مطلب ۽ مقصد واريون هونديون هيون.

ساڳي جهالت جنهن بربرن کي ڪجھ قانوني حڪمن ۽ ضابطن کي سمجهڻ ۽ اُنهن تي عمل ڪرڻ کان پري رکيو آهي، وهمن وسوسن جي انڌن خطرن اڳيان ويتر اُنهن کي اُگهاڙو ۽ غير محفوظ بنائي ڇڏيو آهي. جرمن پادرين، پنهنجي ملڪ جي ماڻهن جي موزون طبيعت کي وڌيڪ بهتر ڪرڻ خاطر، انسانن جو جسماني طرح به ڇڻ انتظام سنڀالي ورتو هو. ۽ هي اهڙو ڪارنامو هو جيڪو ڪنهن به مئجسٽريٽ ذريعي عمل ڪرائڻ جهڙو نه هو ۽ نه ئي سندس وسَ ۾ هو: ۽ هنيلي ويڙهاڪ تي ڪيس درست ڪرڻ جو چَهبُڪ جڏهن مٿس وَهايو ويندو هو ته هو انڪي صبر سان سهي ويندو هو ۽ ان برداشت ڪرڻ ۾ انساني طاقت جو هٿ نه پر جنگ جي ديوتا [64] جو فوري حڪم هوندو هو جنهن کي مجڻ ڪانسواءِ ڪيس ٻيو ڪو رستو ڪونه هو. شهري پاليسيءَ جا نقصَ پادريءَ جي اختيارن وسيلي ۽ سندس ئي مداخلت ذريعي ماڻهن تائين پهچندا هئا. پويون سدائين پنهنجي صبر، سڪون ۽ سٺائيءَ سان ماڻهن سان پيش ايندو هو ۽ اسيمبلين ۾ پڻ سندس سٺو اثر هوندو هو. ۽ ڪڏهن ته ڪيس قومي بهتري ۽ ڀلائيءَ جي ڪمن ۾ رڌل رکيو ويندو هو ۽ اهڙيءَ طرح سندس ڪمن جي دائري کي وسيع بنايو ويندو هو. مذهبي عقيدت وارو هڪ وڏو جلوس ڪڏهن هاڻوڪن ملڪن ميڪلينبرگ ۽ پوميرئنيا (Mecklengurg & Pomerania) ۾ ڪڍيو ويندو هو. هڪ غير ڇاتل ڌرتي جي نشاني يا علامت جنهن کي هڪ پردي سان ڍڪيو ويندو هو. ان کي ڏاند گاڏيءَ تي رکي ڪنيو ويندو هو ۽ اهڙي طرح ديوي جنهن جي رهائش گاهه رُوجين جي ٻيٽ تي هئي، پنهنجن پوڄيندڙن جي پروارن قبيلن ڏي اڪثر ويندي رهندي هئي، سندس ان سٺي سفر دوُران، جنگ جي آوازن کي خاموش ڪيو ويندو هو، جهيڙن جهڳڙن، کي روڪيو ويندو هو، هٿيارن کي ڦِٽي ڪيو ويندو هو ۽ هميشه چُرپر ڪندڙ جرمنس کي اَمن اَمان ۽ محبتن جي نعمتن کي ماڻڻ جو موقعو ملندو هو. [65] ربَّ سائينءَ جو اَمن، جيئن اڪثر ۽ غير مؤثر نمونى يارهين صديءَ جا مذهبي ماڻهو ان کي ڪوٺيندا هئا، قديمي دوُر جي روايتن جي واضح تقليد هئي. [66]

پر مذهب جو اثر، جرمنس جي خطرناڪ جذبن کي، معتدل ۽ ماناري ڪرڻ جي بجاءِ، ڀڙڪائڻ ۾ وڌيڪ طاقتور ثابت ٿيو. مذهبي جنون جي دلچسپي سندس وزيرن کي به آماده ڪيو ته هو وڏن جرئت وارن پر ناجائز معاملن کي به مقدس بنائي ڇڏين، ان ۾ بهشت جي منظوري ڏيڻ سان گڏ ان ۾ پوري ڪاميابيءَ جو به يقين ڏياريل هو. مقدس بنايل جهنڊن کي، جنجي وهمن وسوسن جي زمانن ۾ تعظيم ڪئي ويندي هئي، جنگ جي مُهڙ ۾ رکيو ويندو هو، [67] ۽ دشمن فوج کي جنگ ۽ گجگوڙ جي ديوتائن طرفان سخت نتيجن ڀوڳڻ جو ڊپُ ڏياريو ويندو هو. [68] سپاهين جي مذهب ۾ (۽ جرمن اهڙائي هيا) بزدلي وڏي ۾ وڏو ۽ ناقابل معافي گناهه هو. هڪ بهادر شخص پنهنجن ويڙهه ۽ جنگ وارن ديوتائن کي پيارو هوندو هو: ۽ اُهو بدبخت جنهن پنهنجي شيلڊ به وڃائي ڇڏي هئي، ان کي پنهنجي ملڪ جا ماڻهو

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هميشھ لاءِ پنهنجن مذهبي ۽ شهري اجتماعن مان ڌِڪي ٻاهر ڪري ڇڏيندا هئا. اُتر جي ڪجھ قبيلن، مرڻ کان پوءِ رُوحن جي منتقلي [69] (Transmigration) جي فلسفي ۾ اعتقاد ڪيو هو تہ ٻين وري هڪ وڏي بهشت جو تصور دل ۾ ڌاريو هو جنهن مطابق هو نشي ۾ ڌُت هوندا ۽ دائمي طرح جنت ۾ رهندا. [70] سيئي ان ڳالھ تي متفق هئا تہ جيڪا زندگي فوجي خدمتن ۾ گذري ٿي يا اُنهن خدمتن دوران ڪو ماڻهو جنگ ۾ مري وڃي ٿو تہ اِهي ٻئي صورتون هڪ شاندار ۽ خوشيءَ واري مستقبل جون ڇڻ تياريون آهن جنهن جو انعام هِن يا هُن دنيا ۾ ضرور ملڻو هو.

دائمي زندگي، جنهن لاءِ پادري يقين ڏياريندا هئا. شاعرن ۽ موسيقارن طرفان بہ ان جو يقين ڏياريو ويندو هو. انسانن جي ان گروھ ڪيٽرن ئي ٻين سوچيندڙ ماڻهن جو ڌيان ڇڪرايو آهي جن ڪلٽين، اسڪنڊينيويا وارن ۽ جرمنس جي قديمي هئڻ جي باري ۾ پنهنجي تحقيق ڪئي آهي. سندن ذهانت، ڪردار ۽ عزت جيڪا ان رتبي کي حاصل آهي، انجي وضاحت چڱيءَ طرح ڪئي وئي آهي. پر اسان ان شان شوڪت واري جذبي کي آسانيءَ سان بيان نٿا ڪري سگهون ۽ نہ ايترو سوچي سگهون ٿا جيڪو اُنهن، ماڻهن جي دلين ۾ جاڳايو ۽ سيني ۾ باھ وانگر ٻڙڪايو هو. جيڪي مهذب ماڻهو آهن تہ اُنهن لاءِ شاعري روح جي غذا جي بجاءِ هڪ خيالي يا تصوراتي وِندُر آهي. ان جي باوجود جڏهن سانت ۽ سڪون واري اڪيلائيءَ ۾ اسان مقابلي جا داستان جيئن هومر يا ٽَسو بيان ڪيا آهن تہ اسان آهستي آهستي ان افسانوي داستان ۾ غرق ٿي وڃون ٿا ۽ ٿوري دير لاءِ پنهنجي اندر ۾ جذبن ۽ اُڌمن جي گرمجوشيءَ جي چمڪ محسوس ڪريون ٿا. پر هڪ پر سڪون دماغ جيڪو اڪيلائيءَ ۾ مطالعو ٿو ڪري انکي چپ چاپ وارو ٿڌو ۽ بغير ڪنهن جوش جذبي وارو تاثر ملي ٿو. اهو فقط هلندڙ جنگ واري وقت ۾ يا فتح جي جشن ۾ ٿيندو هو تہ شاعر يا موسيقار پنهنجن قديمي سورمن جي شان شوڪت وارن ڏينهن کي ملهائيندا هئا ۽ اهڙي وقت جنگي سرواڻن جا ابا ڏاڏا وڏي خوشي ۽ ڌيان سان سندن ڊِرا ٽوڙي جوشيلا داستان ٻڌندا هئا. جيڪو فوجي نغمو ڳايو ويندو هو، ان ۾ هٿيارن جي جهلڪ ۽ خطرن کي وڌيڪ نشانبر ڪيو ويندو هو، ۽ جذبا جيڪي ان جي ٻڌڻ سان اُڀرندا هئا يعني شهرت جي خواهش ۽ موت لاءِ نفرت، اِهي اهڙا جذبا هئا جيڪي جرمن دماغ ۽ خمير ۾ ڇڻ رچي چڪاهيا. [71]

هيءَ صورتحال هئي ۽ جرمنس جا طور طريقا ۽ رهڻي ڪهڻي اها هئي جيڪا مٿي اوهان پڙهي چڪا آهيو. سندن آبهوا، علم ۽ هنر جي گهٽتائي، قانون کان اڻجاڻائي، عزت ۽ وقار بابت سندن خيالُ ۽ روَيا ٽوڙي دليري يا مذهب بابت، آزاديءَ جي باري ۾ سندن احساس، امن امان لاءِ بي صبري ۽ ڪنهن نئين مهم شروع ڪرڻ جي هر وقت طلب، اِهي سيئي ڳالهيون ۽ جذبا ملي ڪري فوجي سپوتن ۽ سورمن جي هڪ قوم کي تخليق ڪن ٿا. ۽ پوءِ بہ اسان جي مشاهدي موجب، وارَس جي شڪست کان وٺي ڊيسيَس جي حڪومت تائين جي وچ وارن اڍائي سؤ سالن ۾، هنن بهادر بربرن ذڪر لائق ڪوششون ڪيون تہ عيش جي ور چڙهيل ۽ بادشاهت جي غلام ٿيل صوبن جي بهتري لاءِ ڪجھ ڪري سگهن پر سندن ڪوشش جو خاص اثر نہ ٿيو. سندن ترقيءَ جي راهن ۾ هٿيارن ۽ نظم ۽ ضبط جي گهٽتائي وڏي رُڪاوٽ هئي ۽ سندن ڪاوڙ جو رُخ، قديم جرمنيءَ جي اندروني ورهاڱي طرف هليو ويو.

1. هڪ ڳالھ جو مشاهدو ذهانت ۽ عقلمنديءَ سان ڪيو ويو آهي تہ ڪنهن بہ قوم کي جڏهن لوهَ جي دولت ملي ٿي تہ اُن کي ڇڻ خودبخود سونَ جي دولت بہ ملي وئي. پر جرمنيءَ جا مغرور قبيلا جيڪي ٻنهي قدر لائق ڌاتُن کان

هڪ جيترا محروم هيا. پر بغير ڪنهن ٻاهرين مدد جي ۽ تمام آهستي آهستي، نيٺ هڪ ٻئي پٺيان پنهي نعمتن سان نوازجي ويا. جرمنيءَ جي فوج بظاهر لوهہ جي سلسلي ۾ مفلسيءَ جو شڪار رهي. اُهي ترارون ۽ ڊگها ڀالا شايد ئي ڪڏهن استعمال ۾ آڻيندا هئا. سندن فريمي (Frameae) (جيئن هو پنهنجي ٻوليءَ ۾ ان کي ڪوٺيندا هئا) ڊگهي قسم جا نيزا هوندا هيا جن جي مُهڙ وٽ سنهي ۽ تِکي نوڪ ٺهيل هوندي هئي، ۽ جيڪي، موقعي جي مناسبت سان، يا تہ اُنهن سان پري کان مارڪندا هيا تہ وري تمام ويجهي کان استعمال ڪندا هئا. هن نيزي ۽ بچاءَ جي شيلڊ سان سندن گهوڙي سوار فوج خوش رهندي هئي، جڏهن بيشمار تيرَ مختلف [72] طرفن ڏي پنهنجن نشانن تي ڇوڙيا ويندا هيا تہ پيادل فوج لاءِ اهو منظر تمام اطمينان ڏياريندڙ هوندو هو. سندن مليٽري جي ڊريس، جيڪڏهن ۽ جڏهن هو پائيندا هيا، تہ اُها بنان ٻانهن واري هڪ کُليل چوغي کان وڌيڪ نہ هوندي هئي. سندن ڪاٺ يا نازڪ وڻ جي ڏارن مان ٺهيل شيلڊون هو مختلف رنگن سان سينگاريندا هئا جيڪو هنن لاءِ گهڻَ زيورن جي برابر هوندو هو. سندن ڪجهہ سرواڻن کي وري سيني جي حفاظت جون پليٽون ٻڌل هونديون هيون جيڪي سِرَ جي حفاظت وارن هيلميٽس جي مقابلي ۾ گهٽ هونديون هيون. توڙي جو جرمني جا گهوڙا نہ سهڻا هوندا هئا، نہ تيز ۽ نہ وري اُنهن کي اهڙين ڪاريگرين يا ڪرتبن ۾ استعمال ڪيو ويندو هو جيئن روم جي فوجي نظام جو دستور هو: ڪيترين ئي قومن پنهنجين گهوڙي سوار فوجين جي ڪري شهرت ماڻي هئي، پر، جرمنس جي طاقت، گهڻي ڀاڱي پيادل فوج تي مدار رکندڙ هئي؛ [73] جيڪا مختلف نسلن ۽ طبقن منجهان ٺاهي وئي جنهن ۾ قبيلن ۽ ڪٽنبن جو فرق ۽ لحاظ ضرور رکيو ويندو هو. ٿَڪَ يا دير ٿيڻ کان بي صبرا ٿيل، هي اڌوگابرا مسلح ويڙهاڪ جنگ ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ بيسَريون رڙيون ڪندا ۽ ڀڄندا ويندا هيا ۽ اُنهن جون ٽڙ تڪڙ ۾ صِفون بہ سِڌيون نہ هونديون هيون ۽ ڪڏهن ڪڏهن تہ مقامي بهادريءَ جا جوهر ڏيکاريندي روم جي پئسن جي عيوض وڙهندڙ مصنوعي فوج جي مقابلي ۾ وڌيڪ ڪارائتا ثابت ٿيندا هيا. پر جيئن تہ بربرَ جنگ جي پهرئين سڌَ تي ئي سڀيئي ۽ سمورا بس سمنڊ جيان اُٿلي پوَندا هئا تہ کين اها خبر نہ پوندي هئي تہ ڪيئن اڳتي وڌجي يا جنگ بند ڪجي تہ ڪيئن ۽ ڪهڙي طرح ان سرشتي موجب هلجي. پوئتي ڌڪجڻ جي صورت ۾ يقيني شڪست جوڪين منهن ڏسڻو پوندو هو ۽ شڪست جو نتيجو اڪثر ڪري مڪمل تباهيءَ جي صورت ۾ نڪرندو هو. جڏهن اسان روم جي سپاهين جي جنگ جي منظر جو تصور ڪريون ٿا ۽ سندن نظم ۽ ضبط، سندن مشقون، اُنهن جي اڳتي وڌڻ جي حڪمت عملي، قلعا ٺاهڻ ۽ مليٽري انجڻن جو استعمال ڪرڻ تہ ان وقت اِها ڳالهہ حيرت انگيز معلوم ٿئي ٿي تہ ڪيئن ويچارا بربرَ اُگهاڙا ۽ بي يارو مددگار. هيڏي ساري منظم ۽ طاقتور فوج، جن سان بيشمار مددگار فوجي بہ شامل هئا، سان مُهاڏو اٽڪايو هو. مقابلو يقيني طور تي اڻ برابري وارو هو جيستائين عياشين، فوجين جي قوت کي اڃي ڪمزور ڪيو ۽ نافرماني ۽ بغاوت جي مرض جڏهن سندن نظم ۽ ضبط کي ڪاهليءَ ۾ تبديل ڪيو تڏهن رومي فوج اُها اڳين نامياري نہ رهي هئي. اُنهن ۾ وري بربرن جي مددگار فوج جو واڌارو هڪ اهڙو قدم هو جنهن ۾ ظاهر ظهور خطرا موجود هيا ڇو تہ اُهي اڳتي هلي جرمنس کي جنگ جي ڪرتبن ۽ مهارت حاصل ڪرڻ جي سِکيا ڏئي ٿي سگهيا. توڙي جو سندن داخلا ٿوري تعداد سان شروع ڪئي وئي هئي جنهن ۾ سخت ترين احتياط بہ شامل هو، ان هوندي بہ سِولِس جو مثال رومين لاءِ خطري کان خالي نہ هو ۽ کين احساس ٿيو تہ هن سلسلي ۾ سخت ۾ سخت احتياط

بہ سدائين ڪافي نہ هوندو آهي.[74] نيرو جي موت ڪانپوءِ جيڪي خانہ جنگيون شروع ٿيون تہ بٽاويا جي ان هوشيار ۽ بهادر سپاهي، جنهن کي سندس دشمنن بہ مڃيو ۽ ان جي مرتبي کي هئينبل ۽ سرٽوريس[75] سان وچي ملايو هو، آزادي ۽ فوجي زندگيءَ ۾ اڳتي وڌڻ جو هڪ خاڪو تيار ڪيو هو. اٺَ بٽاوَين فوجي جٿا جن برطانيہ ۽ اٽلي جي جنگين ۾ شهرت حاصل ڪئي هئي، سندس جهنڊي هيٺان اچي ويا. هن پنهنجي فوج کي گال ۾ موڪلي اُتي ان جو تعارف ڪرايو. ٽريوز ۽ لنگرس جي طاقتور شهرن کي پنهنجي تابع ڪيائين. فوجين کي شڪستون ڏنائين. اُنهن جي آڏايل قلعن کي تباهہ ڪيائين. ۽ رومين خلاف جنگي مهارت جي اُها چاڻ پنهنجي استعمال ۾ آندائين جيڪا هن سندن ئي خدمتن ۾ رهي حاصل ڪئي هئي. جڏهن، هڪ سخت مقابلي ۾ هو آخرڪار بادشاهت جي طاقت اڳيان پيش پيو تہ سِوِلس اهڙي صورتحال ۾ پيي پاڻ کي ۽ پنهنجي ملڪ کي هڪ عزت واري صلحنامي ڪرڻ کان پوءِ بچائي ورتو. بٽاوَينس پوءِ بہ رائين.[76] جي پيٽن تي پنهنجي قبضي کي جاري رکيو جيڪي هاڻي روم جي بادشاهت جا نوڪر نہ پر اتحادي هئا.

II. اوائلي جرمني جي طاقت وڏيڪ زوردار هئي چو تہ اسان کي اهڙا ثبوت اُنهن ڪوشش منجهان ملن ٿا جيڪي اُنهن متحد ٿي ڪري ڪيون آهن. ملڪ جي وڏي ڪشادگي ۽ وسعت کي ڏسندي اهو چئي سگهجي ٿو تہ ان ۾ ڏهہ لکَ ويڙهاڪ هوندا ۽ جيئن تہ سيئي اهڙي عمر جا هيا جيڪي هٿيار کڻي سگهن تہ اُنهن جو مزاج بہ اهڙو هو جيڪي انهن کي استعمال ڪري سگهن. پر ماڻهن جو هي خطرناڪ هجوم، جيڪو ڪنهن بہ قومي مَٿيرائيءَ واري تجويز کي عملو جامو پهرائڻ جو اهل ڏٺين هو، ان کي مخالفت ۽ دشمني وارين نيتن تي ڪافي پريشانيءَ جو مُنهن ڏسڻو پيو. جرمني ڇاليهن کان وڌيڪ آزاد رياستن ۾ ورهايل هيو؛ ۽ هر رياست ۾، مختلف قبيلن جو پاڻ ۾ ايڪو سخت بي ترتيبيءَ وارو ۽ پروسَي جهڙو هرگز ڪين هو. بربرَ بنادير جي چڙي پوندا هيا ۽ ڪاوڙ ۾ تپي باهہ ٿي ويندا هيا. پوءِ ڪين ذلت واري زخم رسڻ تي معاف ڪرڻ نہ ايندو هو. پوءِ سندن ناراضڪي خونخوار ۽ سنگدليءَ واري هوندي هئي. جيڪي منجهن عام رواجي جهيڙا جهٽا بہ ٿيندا هيا يا شڪار ۽ شراب پيئڻ وارين هنگامہ خيز پارٽين ۾ بہ سندن پاڻ ۾ اختلاف سڄي قوم کي پڙڪائڻ لاءِ ڪافي هوندا هيا؛ حد اها هئي تہ سندن سردارن ۽ سرواڻن جا ذاتي نوعيت جا جهيڙا ۽ فسادَ بہ سندن ساٿين ۽ اتحادين تائين پکڙجي ويندا هيا. بي ادب ۽ گستاخ کي سزا ڏيڻ يا ان کي ڦُرڻ جيڪو بي سهارو هجي، جنگ جا ڪارڻ هوندا هيا. جرمني جون جيڪي وڏيڪ طاقتور رياستون هيون، اُنهن پنهنجين اُنهن سرحدن کي پنهنجن حدن ۾ ملائڻ چاهيو جيڪي سندن نظر ۾ ڏار ۽ برباد پيون هيون. جيڪو وچ ۾ وڏو مفاصلو هو ان، سندن پاڙيسرين لاءِ خطري جي صورتحال پيدا ڪئي. جن اُنهن سرحدن جي حفاظت ڪرڻ شروع ڪئي تہ ڪٿي اوچتو اُنهن مٿان ڪو حملو يا دشمن جي يلغار نہ اچي ڪڙڪي.[77]

" برڪٽيري (هاڻي اوهان سان نشسيٽس پيو ڳالهائي) کي پاڙيسري قبيلن[78] مڪمل طور تي ختم ڪري ڇڏيو هو، چو تہ ڪين سندن گستاخي واري رويي تي ڪاوڙ آئي هئي، وري ڪين ڦُرلٽ جي مال جو بہ آسرو هو ۽ هيو تہ بادشاهت جا نالي وارا ديوتا بہ اُتي هيا. سٺ هزار کان وڌيڪ بربرن کي تباهہ ڪيو ويو، روم جي فوجن طرفان نہ پر اسانجي اکين جي آڏو ۽ شايد اسان کي وندرائڻ لاءِ اهو ڪارنامو ڪيو ويو هو. شال اُهي قومون جيڪي روم جون دشمن آهن، پاڻ ۾ اها دشمنيءَ جي فضا سدائين برقرار رکن! اسان هاڻي ترقي ۽ بهبود جي[79] چوٽيءَ تائين پهچي ويا

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهيون ۽ اسان جي پاڳ ۾ پوئتي کا اهڙي شئي رهي ٿي ڪانهي جنهن جي طلب ڪريون سواءِ ان جي تہ بربرن جا پاڻ ۾ اختلاف رهن. [80] هي جذبا جيڪي انسانيت واري اخلاق سان مطابقت نٿا رکن. پر اُنهن جو تعلق ٿئسيئَس جي حُب الوطني سان آهي جيڪي سندس وطن جي بين ماڻهن جي پاليسيءَ جي اصولن جي بہ ترجماني ڪن ٿا. اُنهن اهو بهتر ۽ آسان ڄاتو تہ بربرن سان وڙهڻ يا مقابلو ڪرڻ بجاءِ کين پاڻ ۾ ويڙهائي ۽ ورهائي ڇڏجي جو تہ سندن شڪست مان نہ تہ سندن شان وڌو ٿيندو ۽ نہ وري کين ڪو فائدو پهچندو. پئسي ڏوڪڙ جي استعمال ۽ روم جي مذاڪرات جو سلسلو جرمني جي وچ ۾ شروع ڪيو ويو ۽ ڌرين کي ميراثڻ جي هر ڪوشش باوقار طريقي سان ڪئي وئي ۽ اُنهن قومن تي وڌيڪ زور ڀريو ويو جيڪي رائين ۽ دنيوب جي ويجهو هيون ڇو تہ اُهي ئي قومون يا تہ بهترين دوست جو روپ يا بدترين دشمن جي جڳهہ وٺي ٿي سگهيون. وڏي نااليوارا سرواڻ جيڪي طاقت پڻ رکندا هيا اُنهن جون خوشامدون ڪيون ويون. کين قيمتي تحفا پڻ ڏنا ويا جيڪي اُنهن شايد انڪري ورتا تہ جيئن سندن نمايان حيثيت جو اندازو ماڻهو ڪري سگهن يا وري ممڪن آهي فقط انڪري قبول ڪيائون تہ اُهي عيش عشرت جو سامان هو. جتي شهر ۾ اختلاف هيا تہ اُتي ڪمزور ڌُر پاڻ کي طاقتور بنائڻ لاءِ سرحدي صوبن جي گورنرن سان مخفي معاهدا ٿي ڪيا. جرمنس جي جهيڙن جهتن کي روم وارن جي سازشن وڌيڪ ٿي بگاڙيو ۽ ايڪي اتحاد توڙي عوام جي ڀلائيءَ جي هر تجويز کي هر طرفو ۽ ذاتي بغض ۽ ڪدورتن باعث ناڪام ڪيو ويو هو. [81]

مارڪس انٽونينَس جي دوُر ۾ رومين کي وڏي سازش جي انڪشاف ۾ديچاري ڇڏيو هو جنهن ۾ رائين جي مُهڙ کان وٺي دنيوب [82] جي آخر تائين سڄي جو سڄو جرمني ۽ ڪجهہ سرماٽيا جون قومون بہ شامل هيون. اهو اسان لاءِ بلڪل ناممڪن آهي تہ اهو فيصلو ڪري سگهجي تہ تڪڙ ۾ قومن جي ڪنفيڊريشن ضرورت هيٺ ناهي وٺي هئي يا انجو ڪو ٻيو سبب يا جذبو هو. پر اسان کي ان ڳالهہ جو يقين ڪرڻ گهرجي تہ بربرَ نہ تہ ڪاهليءَ کان هرڪجي ويا هيا نہ تہ اُهي روم جي بادشاهہ جي مقصدن کان تيش ۾ آيا هيا. هن خطرناڪ حملي ۾ مارڪَس کي ارادن جي مضبوطي ۽ انتهائي احتياط ۽ خبرداريءَ جي ضرورت هئي. هن حملي واري هر هنڌ تي پنهنجا قابل اهليت وارا جنرل مقرر ڪيا، ۽ پاڻ ذاتي طور تي سيني کان اهم صوبي جي ڪمان سنياليائين جيڪو مٿاهين دنيوب جي طرف کان هو. هڪ ڊگهي ۽ مشڪوڪ مقابلي ڪانپوءِ، بربرن جا حوصلا نيٺ ٽُٽي پيا. قادي ۽ مرڪماني، [83] جن جنگ ۾ تمام اهم ڪردار ادا ڪيو هو، کي مصيبت ۾ مبتلا ڪيو ويو ۽ کين سخت ترين سزا ملي، کين حڪم ڏنو ويو تہ هو پنهنجي طرف واري دنيوب کان پنج ميل [84] پنتي هٽي وڃن ۽ پنهنجي جوانيءَ جي جوش کي ڇڏي ڏين، جن کي پوءِ برطانيہ موڪليو ويو جيڪو پري جو ٻيٽ هو جتي هي يرغماليءَ جي حيثيت ۾ محفوظ هوندا ۽ ساڳي وقت ڪمائتا سپاهي بہ رهندا. [85] قادي ۽ مرڪماني جي اڪثر جهيڙن جهڳڙن تي بادشاهہ سندن ملڪ جي حيثيت بدلائي ان کي صوبي جي سطح تي آڻي ڇڏيو. سندن سازشن جو مقابلو هاٿي موت جي ذريعي ڪيو ويو. هي زوردار اتحاد، جيڪو بادشاهي تاريخ جي پهرين ٻن صدين ۾ پنهنجي نوعيت جو واحد ايڪو هو ۽ جيڪو ذرا پرزا ٿي اهڙيءَ طرح ٽڙي پکڙي ويو جو جرمني ۾ ان جو رتيءَ ماتر نالو نشان بہ نہ ٿو ملي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن تعارفي بابَ ۾ اسان جرمني جي ڪردار، رهڻي ڪهڻي ۽ سندس طور طريقن جو عمومي جائزو ورتو آهي جنهن ۾ اسان مختلف قبيلن ۽ قومن جي فرقن بابت بحث نہ ڪيو آهي جيڪي ان عظيم ملڪ ۾ سيزر، ٽئسيٽَس يا پٽوليمي * جي دؤر ۾ رهندا هيا. جيئن جيئن قديمي يا نيون ذاتيون هڪ ٻئي پٺيان هن تاريخي سلسلي ۾ بحث هيٺ ايندڀون ويندڀون تہ اسان مختصر طريقي سان انهن جو اصل نسل، ان وقت جون حالتون، ۽ اُنهن جي خاص ڪردار بابت اوهان کي ٻڌائيندا ويندا سين. جديد قومون هاڻي مستقل ٿي ويون آهن ۽ جيڪي دائمي سوسائٽيون آهن اُهي قانون يا حڪومتن ذريعي هڪ ٻئي سان ڳنڍيل آهن تہ ساڳي وقت اُهي پنهنجي ڌرتيءَ سان زراعت توڙي ٻين هنرن ذريعي جذباتي طرح لاڳاپيل آهن. جرمن ذاتيون پاڻ مراديون هيون جيڪي سپاهين جي ڇڙو ڇڙ سلسلن ذريعي پاڻ ۾ ڳنڍيل هيون جن ۾ گهڻي ڀاڱي وحشي ۽ جهنگلي هوندا هيا. ساڳي خطي جا ماڻهو هيڏي هوڏي لڏ پلاڻ ڪندا رهندا هئا جنهن ۾ هو فتحن جي رُخ ۽ ٻين ڳالهين کي خيال ۾ رکي پوءِ فيصلو ڪندا هئا. ماڻهن جي ساڳي برادري جيڪي ڪنهن تجويز هيٺ حملي يا حفاظت جي صورت ۾ هڪ ٻئي سان اتحاد ڪندا هئا تہ قبيلن يا ذاتين جي اهڙي ايڪي کي هو هڪ نئون نالو اربي ڇڏيندا هئا. پراڻي اتحاد جي ٽٽڻ سبب نين قومن ۽ ذاتين کي خودبخود اهڙو لقب يا خطاب ملي ويندو هو جيڪو اڳ سندن ٿي ڪُوندو هو ۽ پوءِ ڇڻ هو خوش ٿيندا هيا تہ اڳ جو وساريل خطاب ڪين موٽي مليو. جيڪا رياست فاتح هوندي هئي تہ اُها اڪثر ڪري پنهنجو خطاب فتح ٿيل قوم کي اختيار ڪرڻ لاءِ ڏيندي هئي. ڪڏهن تہ ماڻهن جا هجوم ۽ پاڻمرادا خدمت گذار ملڪ جي سيني حصن مان پنهنجي پسند جي ليڊر جي جهنڊي هيٺان وڃي گڏ ٿيندا هيا ۽ سندس ڪئمپ هنن جو ملڪ بڻجي ويندي هئي ۽ ان سلسلي جي ڪجهہ حالتن ۾ ايڏي وڏي هجوم جنهن ۾ مختلف ذاتين جا ماڻهو هوندا هيا، کي هڪڙو ئي نالو يا خطاب بہ ڏنو ويندو هو. خطرناڪ حملي ڪندڙن جي فرقن کي خود اُنهن طرفان ئي مسلسل بدلايو ويندو هو ۽ ان کي روم جي بادشاهت جي رعيت جي ماڻهن طرفان ويتر پيچيدو بنايو ويو هو. [86]

جنگيون ۽ عوامي معاملن جو انتظام تاريخ جا اهم موضوع آهن پر هنن مصروف نظارن ۾ جيڪي ماڻهو دلچسپي رکن ٿا اُهي انسانذات جي مختلف حالتن مطابق پاڻ بہ جدا ۽ نيارا آهن ۽ پنهنجي فائدي وارا ڪم ڪار سڪون ۽ چپ چاپ ۾ ڪن ٿا. ليکڪ جو توجه، توڙي پڙهندڙن جو ڌيان خاص طرح محل ڏانهن، گاديءَ جي هنڌ ڏي، باقاعدي فوج ۽ اُنهن ضلعن ڏانهن آهي جيڪي ڪڏهن ڪڏهن مليٽري جي ڪارروائين جو مرڪز رهيا آهن. پر هڪ آزاد ۽ بربريت واري رياست، ماڻهن جي هنگامن وارو موسم ۽ ننڍڙن ملڪن جي عجيب حالت [87] برادريءَ جي هر ميمبر کي ڪجهہ ڪرڻ لاءِ اپاري ٿي ۽ اهڙي صورتحال جو اونو بهرحال هر هڪ کي رهي ٿو. جرمني جو بيقاعدي ورهاڱو ۽ ماڻهن جي بي چينيءَ واري چرپر اسانجي تصور کي حيرانيءَ ۾ وجهي پريشانين جي تعداد کي وڌائي ٿي ڇڏي. بادشاهن، ويڙهاڪن، فوجين ۽ قومن جي ڳٽپ جو حساب اسانکي ويساري تي مجبور ٿو ڪري تہ ساڳيون شيون مختلف لقبن هيٺ دهرايون ويون آهن ۽ وڏا وڏا لقب وري گهڻو ڪري اُنهن شين تي عطا ڪيا ويا آهن جن جو شمار نهايت ئي غير اهم شين ۾ ٿئي ٿو.

باب - نائون
حاشين بابت وضاحتون.

1. سئيڊن جا جديد فيلسوفَ ان ڳالهہ تي متفق آهن تہ بالٽڪ سمنڊ جو پاڻي آهستي آهستي ۽ باقاعدگيءَ سان گهٽبو رهيو جنهن بابت اُنهن اندازو لڳايو تہ هر سال اُهو گهٽ ۾ گهٽ اڌ انچ تائين گهٽبو رهيو هوندو. ويهہ صديون اڳي، اسڪئنڊينيويا (Scandinavia) جو سنئون سِڌو ۽ هموار ملڪ يقينن هر طرف کان سمنڊ سان وڪوڙيل رهيو هوندو؛ جڏهن تہ جيڪي زمين جا مٿاهان ٽڪرا هيا اُهي پاڻيءَ جي سطح کان اوچائيءَ تي رهندا هيا جن ۾ ڪيترائي مختلف قسمن ۽ ماپن جا ٻيٽ بہ اچي ٿي ويا. اسان سان اِنهيءَ قسم جا وِيچارَ ميلا، پِلني ۽ ٽئسيٽَس ونديا آهن جيڪي بالٽڪ جي ارد گرد جي وسيع ۽ وڏن ملڪن بابت آهن. هن سلسلي ۾ وڌيڪ ڏسو ٿامر جا تاريخوار واقعا XI ۽ XIV بابن ۾، جيڪو سئيڊن جي تاريخ بابت سئيڊش زبان ۾ هڪ وڏو ڪم ٿيل آهي.
2. خاص طرح مسٽر هيوم ۽ ابي ڊُوبوس ۽ ايم پاليُوتيئَر ڪَلٽين جي تاريخ ۾.
3. ڊائڊورَس سِڪيولَس - (جلد - 340) ويسل جو ايڊٽ ڪيل، هيروڊِئن، (vi, 221) ۽ جارنئنڊيس - (باب - 55)، ڊنيوب جي ڪنارن تي شراب جڏهن ٽيبل تي آندو ويندو هو تہ اُهو اڪثر ڪري چمي ڳنڍن ۽ ڳوڙهن جي صورت ۾ بدلجي ويندو هو جنهن کي مقامي زبان ۾ فرسٽاوِني (Frusta vini) يعني " چميل ٽُڪرا" چيو ويندو هو. ڏسو اووِڊ جون تحريرون (7-10 ,iv,7) ورجل، جارجِڪس (iii,355) هن حقيقت کي هڪ سپاهي ۽ هڪ فيلسوف بہ صحيح ڄاڻايو آهي جن ٿريس جي سخت سرديءَ کي پاڻ بہ پوڳيو هو. ڏسو زينوفن اَنابئسِس (vii,560) جنهن کي هَچنسن ايڊٽ ڪيو هو.
4. ڏسو بَفن جي فطري تاريخ، (xii, 79, 116) .
5. سيزر ڊِي بيل گئلڪ. جيڪي تجسُس ۽ چاڻ چاڳولاٺو جرمن هيا تہ اُهي بہ ان جي آخري حدن کان ناواقف هئا، توڙي جو اُنهن منجهان ڪيترن ئي ان ۾ سَٺ ڏينهَن کان بہ وڌيڪ سفر ڪيو هو.
6. ڪِلُوويرِيَس (قديم جرمني - iii,47) هرسينيَن ٻيلي جي ننڍن ۽ ٽڙيل پکڙيل ۽ ٻجيل ٽڪرن بابت معلومات ڏئي ٿو.
7. ڏسو چارليووڪس جي ڪئناڊا جي تاريخ.
8. اولَوس رُوڊبيڪ اسانکي ٻڌائي ٿو تہ سئيڊن جون عورتون اڪثر ڪري ڏهن کان ٻارهَن تائين ٻارَ ڄڻينديون هيون ۽ ڪڏهن تہ اهو انگ ويهَن کان ٽيهَن تائين بہ پهچندو هو. پر رُوڊ بيڪ ايترو مستند حوالو نہ آهي ۽ سندس تحرير ڪجهہ مشڪوڪ آهي.
9. " سندن عضوا ۽ جسم اهڙيءَ طرح ٺهيل آهن جو اسانکي اچرج ٿو لڳي." جرمئنيا ۾ ٽئسيٽَس - 20، ڪِلُوويرِيَس (i,14) .
10. ماريو ۾ پلوٽارچ، جيڪي سِمبري هيا اُهي تفريح خاطر، پنهنجين شيلڊن ذريعي برف چميل جبلن تان ترڪندا ۽ ڪِسڪندا هيٺ لهي ويندا هيا.
11. روم جا ماڻهو هر موسم ۾ جنگيون وڙهي سگهندا هئا ۽ پنهنجي ڪمال جي نظم ۽ ضبط ۽ سٺين عادتن سبب پنهنجي صحت ۽ طاقت کي بہ محفوظ رکندا هيا. اهو هاڻي آسانيءَ سان چئي سگهجي ٿو تہ انسان ئي هڪ اهڙو

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جانور آهي جيڪو خط استوا کان قُطب محوَر تائين آسانيءَ سان گذاري بہ سگهي ٿو تہ پنهنجي نسل جو واڌارو بہ ڪري سگهي ٿو. ان امتيازي صورتحال ۾ سُوئر، انساني نسل کان ٻي نمبر تي ويجهي ۾ ويجهو آهي.

12. جرمنيا – 3 ۾ ٽسيٽَس. گال جي ماڻهن جڏهن لَڏَ پلاڻَ ڪئي تہ اُهي دنيوب جي ڪنارن طرف ويا ۽ پوءِ يونان ۽ ايشيا ۾ وڃي رهيا. ٽسيٽَس فقط هڪ اهڙي غير اهم قبيلي جو ذڪر ڪري ٿو جنهن ۾ گال قوم جي اصل نسل جا آثار موجود هيا.

13. ڊاڪٽر ڪيٽنگ مطابق (آئرلئنڊ جي تاريخ – صفحا 14-13) عظيم پارٿولئنَس جيڪو سيرا جو پُٽ هو، جيڪو ايسرا جو پُٽ هو، جيڪو سُرو جو پُٽ، جيڪو فِرامنٽ جو پٽ، جيڪو فاٿڪلئن جو پٽ، جيڪو مئگا گ جو پٽ، جيڪو جافيٿ جو پٽ، ۽ جيڪو وري حضرت نوح (ع.س) جو پٽ هو، مَنسٽر جي ڪناري تي اچي لٿو ۽ اُهو سَن دنيا جي پيدا ٿيڻ کان هڪ هزار، نوَ سوَ ۽ اَٺهتر پوءِ جو هو. توڙي جو هو پنهنجي وڏي مقصد ۾ ڪامياب ٿيو پر سندس زال جي بدڪرداريءَ سبب هو پنهنجي زندگيءَ ۾ ڏاڍو ناخوش ۽ مايوس رهڻ لڳو ۽ سندن طبيعت ۾ ان حدتائين بيزاري پيدا ٿي پئي جو پنهنجي پاليل ۽ پسنديده تازي ڪُتي کي ماري ڇڏيائين. هي واقعو، جيئن اسانکي وڏو عالم ۽ تاريخدان ٻڌائي ٿو تہ آئرلئنڊ جي تاريخ جو پهريون مثال هو جنهن ۾ عورت جي بيحيائي ۽ بيوفائي ايتري قدر واضح ٿي ماڻهن آڏو آئي هئي.

14. ڏسو تاتارين جو شجرو ۽ حسب نسب جي تاريخ جيڪا اَبوالغازي بهادر خان لکي آهي.

15. سندس تحرير جنهن جو عنوان آهي "اٽلانٽيڪا" ناياب ٿي چڪي آهي. بائل، بهرحال ان منجهان اهم ٽڪرا حوالي لاءِ چُونڊيا آهن.

16. جرمنيا (ii,19) ۾ ٽسيٽَس: " مرد ۽ عورتون – ٻئي پڙهڻ لکڻ جي علم کان بِنهہ بيخبر آهن. " اسانکي ٽسيٽَس جي مَٽي بيان ڪيل راءِ سان متفق ٿيڻو پوندو ۽ رُونڪ اکرن (Runic Characters) جي قدامت جي فضول ۽ اِجاين ڳالهين جي چڪرن کان بہ بچڻو پوَندو. وڏو ڄاڻُو سيليَس جيڪو سئيڊن جو رهاڪو هو، سندس راءِ اها هئي تہ رونڪ اکَر، رومي اکرن جي هيرا ڦيريءَ کان وڌيڪ ڪجهہ بہ نہ هئا جنهن ۾ اِنگڻ وِنگڻ ليڪَن کي فقط سِڌو سنئون ڪري لکيو ويو هيو تہ جيئن اُنهن کي نقش ڪرڻ وقت آساني ٿئي. ڏسو پاليوٽيئر کي ڪلٽين جي تاريخ ۾، (ii,II) ۽ سفارتي لُغت ۾ پڙ. (i, 223) اسان هتي اهو بہ ٻڌائيندا هلون تہ پراڻي ۾ پراڻا رُونڪ نقش بہ ٽِين صدي عيسوي جا آهن ۽ هڪ تمام قديمي ليکڪ جيڪو رونڪ اکرن بابت ذڪر ڪري ٿو سو آهي وِنئيشس فارچونيٽَس (ڪارم – vii, 18) جيڪو ڇهين صدي عيسوي جي آخر تائين زنده هو. " بربرن جا اکر خاڪَ جي ڪاٺين تي نقش ٿيل آهن. " (ڪاما جي اندر ڏنل جملو طنزيہ معلوم ٿئي ٿو. سنڌيڪار)

17. "Recherches Philosophiques Surles Americains" هن عمدي تحرير جو ليکڪ، جيڪڏهن منهنجي معلومات غلط نہ آهي تہ، هڪ ڄاڻي ٻجهہ جو جرمن آهي.

18. سڪندر جي جاگرافيءَ جي ماهرَ تي وڌيڪ صحيح ۽ مستند ماڻهو ڪلُوويريس تنقيد ڪئي آهي.

19. ڏسو سيزر ۽ مئنچيسٽر جي تاريخ ۾ مسٽر وِٽاڪر کي (باب – i)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

20. جرمنيا – 16 ۾ ٽئسيٽس کي ڏسو.
21. جڏهن جرمني جي ماڻهن ڪولون جي اُبين (Ubii of Cologne) کي روم جي غلاميءَ جي طوق کي اُڇلائڻ جو حڪم ڏنو ۽ نئين آزادي حاصل ڪري پنهنجين قديمي طور طريقن کي اختيار ڪرڻ جو عزم ڪيو تہ اُنهن پهريون اَٽل ارادو اهو ڪيو تہ هو ڪالونيءَ جي ديوارن کي ڊاهي ۽ ڪيرائي ڇڏين. " اسان، اوهان کي حڪم ڏيون ٿا تہ ڪالونيءَ جون ديوارون پيچي ڊاهي ڇڏيو جيڪي غلاميءَ جون يادگار آهن: جو تہ جهنگلي جانورن کي بہ جڏهن پڃرن ۾ بند ڪيو ويندو آهي تہ اُهي بہ همت هاري ڇڏيندا آهن."
22. سائيشيا جا ڳوٺ ڪيترن ئي ميلن جي ڊيگهہ ۾ هيڏي هوڏي ٽڙيل پکڙيل آهن. (ڪلوويريَس i,13).
23. ٽئسيٽس کان هڪ سؤ چاليهہ سال پوءِ، رائين ۽ ڊنيوب جي آس پاس ڪجهہ نيون عمارتون باقاعدگيءَ سان تعمير ڪيون ويون هيون.
24. ڏسو جرمنيا – 17 ۾ ٽئسيٽس.
25. ڏسو جرمنيا – 5 ۾ ٽئسيٽس.
26. ڏسو سيزر ۾، ڊي بيل گال کي (vi, 21)
27. ڏسو جرمنيا – 26 ۾ ٽئسيٽس ۽ سيزر کي (vi, 22)
28. ڏسو جرمنيا – 5 ۾ ٽئسيٽس.
29. اهو ٻڌايو ويو آهي ميڪسيڪو ۽ پيرو، پئسن توڙي لوهہ جي استعمال ڪرڻ کان سواءِ بہ هنرن ۽ ڪاريگرين ۾ وڏي ترقي ڪئي آهي. ڪجهہ هنرن جون شيون توڙي ڪي يادگار جيڪي هنن ٺاهيا. اُنهن جي باري ۾ ڪافي وڌاءُ ڪيو ويو آهي. ڏسو ريچرچس سُرليس امريڪئنس (ii, 153)
30. ڏسو جرمنيا – 15 ۾ ٽئسيٽس.
31. ڏسو جرمنيا – 22,23 ۾ ٽئيسٽس.
32. ڏسو جرمنيا – 24 ٽئسيٽس. اهو ممڪن آهي تہ جرمنس راند روند يا کيڏڻ جو فنُ روم وارن کان حاصل ڪيو هجي، پر اهو جذبو ۽ شوق انسانن ۾ فطري طور تي بہ موجود هوندو آهي.
33. ڏسو جرمنيا – 14 ۾ ٽئسيٽس.
34. ڏسو ڪاميلو ۾ پلوٽارچ ۽ لِوي (v, 33) .
35. ڊُوبوز – فرانس جي بادشاهت جي تاريخ.
36. هيلوِيشين جي قوم، جيڪا سئزرلئنڊ جي ملڪ مان ظاهر ٿي، ان جي ڪُل ماڻهن يعني مردن توڙي عورتن جو تعداد 3,68000.0 هو. (سيزر – ڊي بيل گال i,29) هن وقت " پيس دي واڊ" (جيڪو ليمان ڍنڍ تي هڪ ننڍو شهر آهي ۽ صنعت جي بجاءِ پنهنجي نفاست سبب مشهور آهي) جي ماڻهن جو تعداد 1,12,591.0 آهي. هن سلسلي ۾ وڌيڪ ڏسو هڪ ڪمال جي اير – مُريٽ جي تحرير بَرن (Berne) جي يادگيرين ۾.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

37. پال ڈاياڪونس (باب - 1، 2 ۽ 3) مئڪياويل ۽ ڊائوبلا ۽ پال جا بيا پوئلڳ هن لڏ پلاڻ کي روز مرهہ جو دستور ۽ ضروري ڳالهہ سمجهن ٿا.

38. سرولير ٽيمپل ۽ مانٽيسڪئي هن موضوعَ تي پنهنجي تصوراتي دنيا جي خوشگوارين ۾ هليا ويا آهن.

39. مئڪياويل - فرينز جي تاريخ - (ڪتاب - i) مئريانا - اسپين جي تاريخ (v,i) .

40. رابرٽسنس جو چارلس - V ۽ هيوم جي سياست.

41. جرمئنيا - 45، 44 ۾ ٽئسيٽس، (جنهن پنهنجو ذهني پورهيو لِوي ۽ سئيڊن جي ڪرسٽينا کي ارپيو هو) پنهنجي طرفان روم وارن تي ڪاوڙ ٿو ڪري ڇو تہ اُنهن اُتر طرف جي راڻين جي لاءِ گهڻ محبت ۽ احترام جو اظهار ڪيو هو.

42. ڇا اسان اهو گُمان نٿا ڪري سگهون تہ وهم ۽ وسوسا آمريت جا اَبا آهن؟ اوڊِن (جنهن جي قوم 1060ع تائين تہ ختم نہ ٿي هئي) جي پويان اينڊڙ نسل لاءِ چيو ويچي ٿو تہ اُنهن سُئيڊن تي هڪ هزار سالن کان بہ وڌيڪ عرصي لاءِ حڪومت ڪئي هئي. اُپسال جو مندر، مذهب ۽ بادشاهت جي قديمي عبادتگاهہ طور استعمال ٿيندو هو. 1153ع ۾ مون هڪ انوکو قانون ڏٺو جنهن موجب بادشاهہ جي محافظن ڪانسواءِ بي ڪنهن کي بہ هٿيارن رکڻ جي اجازت نہ هئي. ڇا ان ڳالهہ جو امڪان ناهي تہ ان بهاني جي اوٽ ۾ ڪنهن پراڻي اداري کي بيهر بحال ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي هجي؟ وڌيڪ تفصيل معلوم ڪرڻ لاءِ ڏسو ڊالن جي سئيڊن جي تاريخ (xI, xIv) .

43. ڏسو جرمئنيا - 43 ۾ ٽئسيٽس.

44. اِڊ، 11، 12، 13 وغيره.

45. گروٽيس، ٽئسيٽس جي هڪ لفظ کي تبديل ڪيو آهي: يعني Pertractantur کي Praetractantur ڪري ڇڏيو آهي. پهرئين لفظ جو مطلب آهي: " اُنهن کي چڱيءَ طرح جاچيو ويو يا اُنهن تي چڱيءَ طرح ويچار ڪيو ويو". جڏهن تہ پوئين جو مطلب آهي، " اُنهن کي اڳ ۾ چڱيءَ طرح جاچيو ويو هو يا اُنهن تي اڳ ۾ ويچاريو ويو هو."

46. اسانجي قديمي پارليامينٽ ۾ پي اميرن ۽ نوابن کان اهو نہ پڇيو ويندو هو تہ وٽن ووٽ ڪيترا هيا پر ڪانئن اهو سوال ڪيو ويندو هو تہ سندن ڪيترا پوئلڳ هيا جن وٽ اسلحو يا هٿيار موجود رهندا هيا.

47. ڏسو سيزر، ڊي بيل گال (vi, 23) .

48. " فوري اختلاف" سيزر جو خوشگوار اظهار هو.

49. " اميري يا نوابي اڪثر ڪري اخلاقيات يا گڻن کي پوئتي ڪري ڇڏي ٿي." ٽئسيٽس اهڙو اظهار جرمئنيا - 7 ۾ ڪيو آهي.

50. قديم جرمئنيا (i,38) ۾ ڪلوويريس.

51. ڏسو سيزر (vi, 22) ۽ جرمئنيا - 26 ۾ ٽئسيٽس.

52. ڏسو جرمئنيا - 7 ۾ ٽئسيٽس.

53. ڏسو جرمئنيا 14، 13 ۾ ٽئسيٽس.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

54. مانٽيسڪئي جي لاجواب تصور جي اظهار جي، ابي ڊي مئبلي جي خشڪ ۽ بيسود دليل ذريعي ترميم ڪئي وئي آهي. (فرانس جي تاريخ جو هڪ ورق (i, 356) .

55. جرمنيا - 21 ۾ ٽئسيٽس جو هڪ جملو يا يوناني زبان ۾ يا لاطيني ۾ ڇيل آهي جيڪو سمجهه ۾ نٿو اچي. (سنڌيڪار)

56. زاني عورت کي ڳوٺ ۾ ڦٽڪا يا ڇهبڪ هڻي سزا ڏني وئي. سندس دولت يا حُسن ڪنهن ماڻهوءَ کي بہ مٿس رحم ڪرڻ لاءِ آماده نہ ڪيو ۽ نہ وري ڪيس ٻي مڙس ڏيڻ لاءِ ڪنهن کي خيال ڏياريو. (جرمنيا 19، 18 ۾ ٽئسيٽس.)

57. اووڊ فقط اُنهن هنڌن جي تحقيق ڪرڻ تي بہ سؤ سِٽون لکيون آهن جيڪي هنڌ جسماني پيار ڪرڻ لاءِ سندس نظر ۾ مناسب هيا. هو ٿيٽر يا نمائش گاهن کي ڳُوندي تہ ڄتي روم جون حسيناڻون اچي گڏ ٿينديون هيون ۽ اُنهن جا عاشق سندن نفيس جذبن سان راند رچائي کين شهوانيت جو شڪار بنائيندا هيا.

58. ٽئسيٽس - تاريخ (iv, 61, 65) .

59. شاديءَ جي تحفي ۾ ڏاندن گهوڙن يا هٿيارن جي پاڇاري يا ڪنوائي ڏني ويندي هئي. ڏسو جرمنيا - 18 ۾ ٽئسيٽس کي جنهن هن موضوع تي گهڻو ڪجهہ لکيو آهي.

60. لفظَ Exigere کي exugere ۾ تبديل ڪرڻ هڪ تعريف لائق ترميم آهي. (باب - ستون) " پهرئين لفظ جو مطلب آهي: ڄاچڻ جوچڻ، ويچار ڪرڻ وغيره جڏهن تہ ٻي جو مطلب آهي زخم چُٽائڻ يا اُنهن جي ملم پٽي ڪرڻ" (ٻئي لفظ انگريزي لغت ۾ نٿا ملن. ممڪن آهي اِهي لاطيني، يوناني يا اٽلي جي زبان جا لفظ هجن. سنڌيڪار)

61. ڏسو ٽئسيٽس کي جرمنيا - 7 ۾ ۽ ماريو ۾ پلوٽارچ کي. ٽِيوٽونس جي زالُن پاڻ کي ۽ پنهنجن ٻارن کي تباهہ ڪرڻ کان اڳ پيش پوڻ جي آڇ ڪئي هئي ۽ ان ۾ شرط اهو هو تہ کين سَتيُن ۽ پاڪدامن ڪنوارين جي ٻانهيَن طور قبول ڪيو وڃي.

62. ٽئسيٽس هن اڻ ڄِٽي موضوع تي چند سِٽون لکيون آهن ۽ ڪلوويرس ان بابت هڪ سؤ چوويهہ صفحا لکيا آهن. پهريون، جرمنيءَ ۾ يونان ۽ روم جي ديوتائن بابت اسانکي ٻڌائي ٿو جڏهن تہ پوئين کي يقين آهي تہ سِج، چنڊ ۽ باهہ جي نشانين ذريعي سندن نيڪ ابا ڏاڏا "ٽن جي وحدت" (تثليث) کي پوڄيندا هئا.

63. مقدس ڪاٺ، جنهن کي ليوسن وڏي خوف ۽ ڏهڪاءَ وچان بيان ڪيو آهي، مَرساءِ (Marseilles) جي ڀر پاسي هوندو آهي پر ان قسم جو ڪاٺ جرمني جي ٻين هنڌن تي بہ جهجهي انداز ۾ موجود آهي.

64. ڏسو جرمنيا - 7 ۾ ٽئسيٽس.

65. ڏسو جرمنيا - 40 ۾ ٽئسيٽس.

66. ڏسو رابرٽسنس جي چارلس پنجين جي تاريخ.

67. ڏسو جرمنيا - 7 ۾ ٽئسيٽس. هي نشان فقط جهنگلي جانورن جي سِرَن جا هوندا هيا.

68. هن رسم جو مثال ٽئسيٽس جي ڪتاب تاريخوار واقعن ۾ ڏسو. - (xiii, 57) .

69. سيزر، ڊائڊورس ۽ ليوسن هن اُصول يا مَتي کي ڳالن تي لاڳو ڪن ٿا پر ايم - پاليوٽيئر (ڪلٽين جي تاريخ ۾ iii, 18) محنت ڪري سندن اظهار جي شدت کي گهٽائي ان کي بنياد پرستيءَ جي رنگ ۾ تبديل ڪري ڇڏيو آهي.

70 جيتري قدر مٿاهين ۽ ڪشش ڪندڙ ايدا جي اصول جو تعلق آهي تہ ان سلسلي ۾ ڏسو افسانوي رنگ (XX) ساڳي ڪتاب ۾ جيڪو اير - مثليث ڇپرايو آهي ۽ ڊينمارڪ جي تاريخ جي تعارف ۾ جنهن جو تفصيلي ذڪر ڪيل آهي.

71. ڏسو ٽئسيٽس ڪي جرمنيا - 3 ۾ ڊائڊورس سڪيولس - V اسٽرابو - (iv, 197) . معياري ۽ مستند ڳالهيون پڙهندڙن کي فيسين ڪورٽ جي ڊيموڊوڪس جو رتبو ضرور ياد هوندو ۽ بيهوش ٿيندڙ اسپارٽنس ۾ ٽرٽيس جيڪو جذبو جاڳايو هو اُهو بہ وسارڻ جهڙو ناهي. ان جي باوجود ان ڳالهہ جو امڪان گهٽ آهي تہ يوناني ۽ جرمن ساڳي نسل جي قوم آهن. دانشمنديءَ واري خوشامد جي شايد تڏهن ضرورت نہ پوندي جڏهن اسان جا آثار شناس مهرباني ڪندي اها ڳالهہ مڃيندا تہ ساڳيا موقعا يا ساڳي صورتحال ساڳين طور طريقن پيدا ڪرڻ جو ڪارڻ ٿيندا آهن.

72. ڏسو جرمنيا - 6 ۾ ٽئسيٽس. " اُهي مزائيلن کي پڪيڙي تا ڇڏين." يا تہ ان تاريخدان اهو جملو اجايو استعمال ڪيو آهي يا وري سندس مطلب اهو هو تہ اُهي ڪڏهن ڪڏهن اُڇلايا ويندا هئا.

73. اها سرماٽينس جي خاص خوبي ۽ انفراديت هوندي هئي تہ هو گهٽو ڪري گهوڙن تي سوار ٿي جنگيون وڙهندا هيا.

74. هن جُستجو واري ڪم جو تعلق گهٽي پاڱي ٽئسيٽس جي تاريخ جي چوٿين ۽ پنجين ڪتاب سان آهي ۽ ان جي خاصيت اها آهي جو وضاحت ۽ ڇنائيءَ جي مقابلي ۾ ائين لڳي ٿو تہ ڪتاب ڄڻ پاڻ ڳالهائي ٿو. بهرحال سرهينري سوائيل ان ۾ ڪيترائي نقص ۽ گهٽتايون ڳولي ورتيون آهن.

75. ٽئسيٽس جي تاريخ (iv, 13) . بين وانگر هن بہ پنهنجي هڪ اک ضايع ڪري ڇڏي هئي.

76. ان کي رائين جي ٻن شاخن يا حِصن جي وچ ۾ ان حالت ۾ روڪيو ويو هو جهڙي ۾ موجود هو جو تہ پوءِ قدرت طرفان ۽ فني واڌاري سبب ملڪ جو نقشو ئي تبديل ٿي ويو هو. ڏسو ڪلوويريس، قديم جرمنيا (iii - باب - 37،30).

77. ڏسو سيزر، ڊي بيل گال ۾ (vi, 23) .

78. اُنهن جو ذڪر چوٿين ۽ پنجين صدي عيسوي ڏاران ڪيو ويو آهي جنهن کي نزاريس، اميئنس ڪلاڊين وغيره طرفان بيان ڪيو ويو آهي جيڪي فرئنڪن جا قبيلا هئا. ڏسو ڪلوويريس، قديم جرمنيا (iii, 13) .

79. ان کي گهٽو ڪري Urgentibus پڙهيو ويندو آهي پرليپسيس جي چاهہ ۽ سٺي ذوق مطابق، ٿوڙي ڪجهہ قلمي نسخن موجب پڻ ان کي Vergentibus پڙهڻ گهرجي. (پهرئين لفظ جو مطلب آهي: " اڳتي هلندو هلجي يا ڏوڪيندو وڃجي" ۽ ٻوئين لفظ جو مطلب آهي: " آخري حد تي بيٺل يا ڪو جلد ٿيڻ وارو ڪم.")

80. ڏسو جرمنيا - 33 ۾ ٽئسيٽس، نيڪ مرد - ابي ڊي لابليٽري، ٽئسيٽس ڪان سخت ناراض آهي، هو ڪيس شيطان ٿو ڪوٺي ۽ ان بابت ڳالهائي ٿو جيڪو شروع ڪان ئي هڪ قاتل هو. وغيره وغيره.

81. هن پاليسيءَ جا ڪيترائي اهڃاڻ ٽئسيٽس ۽ ڊائن ۾ ملي سگهن ٿا ۽ بين بہ ڪيترن کي ئي انساني فطرت منجهان سمجهي ۽ پروڙي سگهجي ٿو.

82. آگسٽ جي تاريخ - (ص -31 ۽ اميئن مارسيلن (xxxi, 5) آريليس وڪٽر. بادشاهہ مارڪس ان حد تائين مجبور ٿيو جو هن پنهنجي محلات جو قيمتي فرنيچر وڪٽيو، ۽ غلامن ۽ لُٽيرن کي پاڻ وٽ داخل ڪيائين.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

83. مرڪماني، جنهن بوهيميا ۽ موراويا تي قبضو ڪري ورتو هو ۽ هڪ ڪالوني تي به جيڪا رائين جي ڪناري تي هئي، هڪ پيري پنهنجي طاقتور بادشاهت ناهي ورتي هئي جنهن جو بادشاهه ماروبو ڊُوس هو. وڌيڪ تفصيل لاءِ ڏسو اسٽرابو - (viii) ويليس پٽرڪيولس (ii, 105) ۽ ٽشيٽس - تاريخوار واقعا (ii, 63) .

84. مسٽر ووٽن (روم جي تاريخ - ص - 166) مفاصلي ڪان به روڪڻ يا منع ڪرڻ جي عمل ڪي ڏهوڻو وڌائي ٿو وجي. سندس دليل اثرائتا آهن پر اُنهن منجهان ڪو خاص مقصد واضح نٿو ٿئي. هڪ قلعي جي رُڪاوٽ دور ڪرڻ لاءِ پنج ميل ڪافي هيا.

85. ڏسو ڊائن (Ixxi, Ixxii)

86. قومن جي اصل نسل ۽ اُنهن جي لَڏ پلاڻ جي سلسلي ۾ ڏسو هڪ زبردست مضمون: نقشن نگارن جي اڪيڊمي جي يادگيرين ۾ (xviiI, 48-71) شايد ڪڏهن ڪڏهن ئي اهڙو اتفاق ٿيندو آهي جو هڪ آثار شناس ۽ هڪ فيلسوف ساڳي معاملي تي پاڻ ۾ متفق ٿين. جيئن هن ڳالهه ۾ ٿيا آهن.

87. ڇا اسان ان تي شڪ ڪريون ته اٿينس ۾ 21،000 شهري هئا ۽ اسپارٽا ۾ 39،000 ڪان مٿي ماڻهو نه هئا؟ قديم ۽ جديد دؤر جي ماڻهن جي تعداد جي بازي ۾ هيوم ۽ وٿليس جو مطالعو ضرور ڪجي.

باب - ڏهون
(خلاصو)

بادشاهه ڊيسيَس، گئلَس، ايميلئنَس، ويلرئن ۽ گئلينَس - بربرن جي حملي جو هر وقت خطرو - ٽيهه آمر حڪمران.

گاٿن، فرئنڪن (جرمن قبيلن) عاليماني ۽ فارسين طرفان 250 کان 268 عيسوي تائين روم جي بادشاهت تي پهرين ڪاهن يا حد دخلين بابت. گِبن تفصيل سان اسانکي ٻڌائي ٿو. هو اسانکي گاٿن جي اُڻ چٽي اصل نسل بابت به احوال ڏئي ٿو ۽ روم وارن جي بيعزتيءَ جي داستان کان به اسان کي آگاهه ڪري ٿو جڏهن فارس جي بادشاهه ساپور، روم جي بادشاهه ويلرئن کي 260ع ۾ قيد ڪيو هو. ان دؤر جي پڇاڙيءَ ۾، حملن، فتنن فسادن، ڏُڪر ۽ وبائي بيمارين سبب، روم جي بادشاهت جي آدمشماري تمام گهٽي پاڳي گهٽ ٿي وئي هئي.

باب - يارهون
(خلاصو)

ڪلاڊيَس جي حڪومت - گاٿن جي شڪست - سوڀون - شادمانا ۽ آريلين جو موت.

بادشاهن ڪلاڊيَس ۽ آريلين جي حڪومت جي دؤر ۾ مليٽري جي نظم ۽ ضبط کي بحال ڪيو ويو ۽ روم جي بادشاهت جي اڳئين بختَ ۽ وقار کي به ٻيهر برقرار ڪيو ويو. (268 کان 275ع تائين) گاٿن ۽ عاليماني قبيلن کي ڌِڪي ٻاهر ڪڍيو ويو توڙي جو ڊِئسيا جي صوبي کي پيش پوڻو پيو. بادشاهن جي دشمنن جيئن ٽيٽريڪَس ۽ زينب، (Zenobia) اوڀر جي راڻي، جن پاڻ کي گال ۽ پاميرا ۾ مستحڪم بنايو هو. کي بادشاهه آريلين طرفان شڪست ڏني وئي. گِبن آريلين بادشاهه جي شاندار استقبال ۽ شادمانن جو ذڪر ڪري ٿو جڏهن هو 274ع ۾ روم واپس ٿيو هو ۽ ٽيٽريڪَس ۽ زينب کي هو قيدين جي حيثيت سان پاڻ سان گڏ وٺي آيو هو. هو سخت قسم جو حاڪم هو، پر، بهرحال ڪيس به اڳئين سال قتل ڪيو ويو جڏهن هو فارس جي خلاف پنهنجين ڪارروائين ۾ اڳتي وڌندو ٿي ويو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - ٻارهون
(خلاصو)

آريلين جي مرڻ کانپوءِ، فوج ۽ سينيٽ جو ڪردار - ٽئسيٽس، پروبس، ڪئرس ۽ سندس پٽن جي حڪومت.

گِبن اسانکي ٻڌائي ٿو تہ سن 275ع ۾ ڪهڙيءَ طرح ٽئسيٽس جي اليڪشن وسيلي روم جي سينيٽ جي اختيارن کي اڌو گابرو بحال ڪيو ويو هو. ٽئسيٽس هڪ بزرگ سينيٽر ۽ ساڳي نالي واري وڏي تاريخدان جي اولاد مان هو. هو ايشيا مائنر جي هڪ مُهم جوئيءَ دوران اڳئين سال مري ويو پر مليٽري ڪمانڊر پروبس سندس هڪ لائق جانشين ثابت ٿيو. هن ڇهن سالن جي عرصي ۾ رومي دنيا ۾ نظم ۽ ضبط ۽ امن امان کي بحال ڪيو. سندس موت کانپوءِ جڏهن سينيٽر ۽ بادشاهي مُنهندار ڪئرس ۽ سندس بہ پٽ ڪئرينس ۽ نيوميرين بادشاهہ بڻيا تہ اندروني جهيڙا جهڳڙا تمام گهٽا وڌي ويا. ڪئرينس هڪ وڏي ميدان تي مختلف راندين ذريعي ماڻهن کي وندرائيندو رهندو هو ۽ گبن هن موقعي تي ان نمائش گاهہ جي شان شوڪت جو وڏي خوبصورتيءَ ۽ تفصيل سان تذڪرو ڪري ٿو. ساڳي وقت ڊائڪليشيَن کي فوج، بادشاهہ طور 284ع ۾ چُونڊي تخت تي ويهاري ٿي جنهن اڳتي هلي دنيوب نديءَ تي ڪئرينس کي شڪست ڏني.

باب - تيرهون.

ڊائڪليشين ۽ سندس ٽن ساٿين، مئڪسمين، گئلريس ۽ ڪانسٽنٽيس جي حڪومت - امن ۽ سُڪون جي عام بحالي - فارس جي جنگ، سوڀ ۽ خوشي - انتظام هلائڻ جو نئون طريقو - ڊاڪليشين ۽ مئڪسيمين جو تخت تان هٽ ڪڻ ۽ سندن واندڪائي.

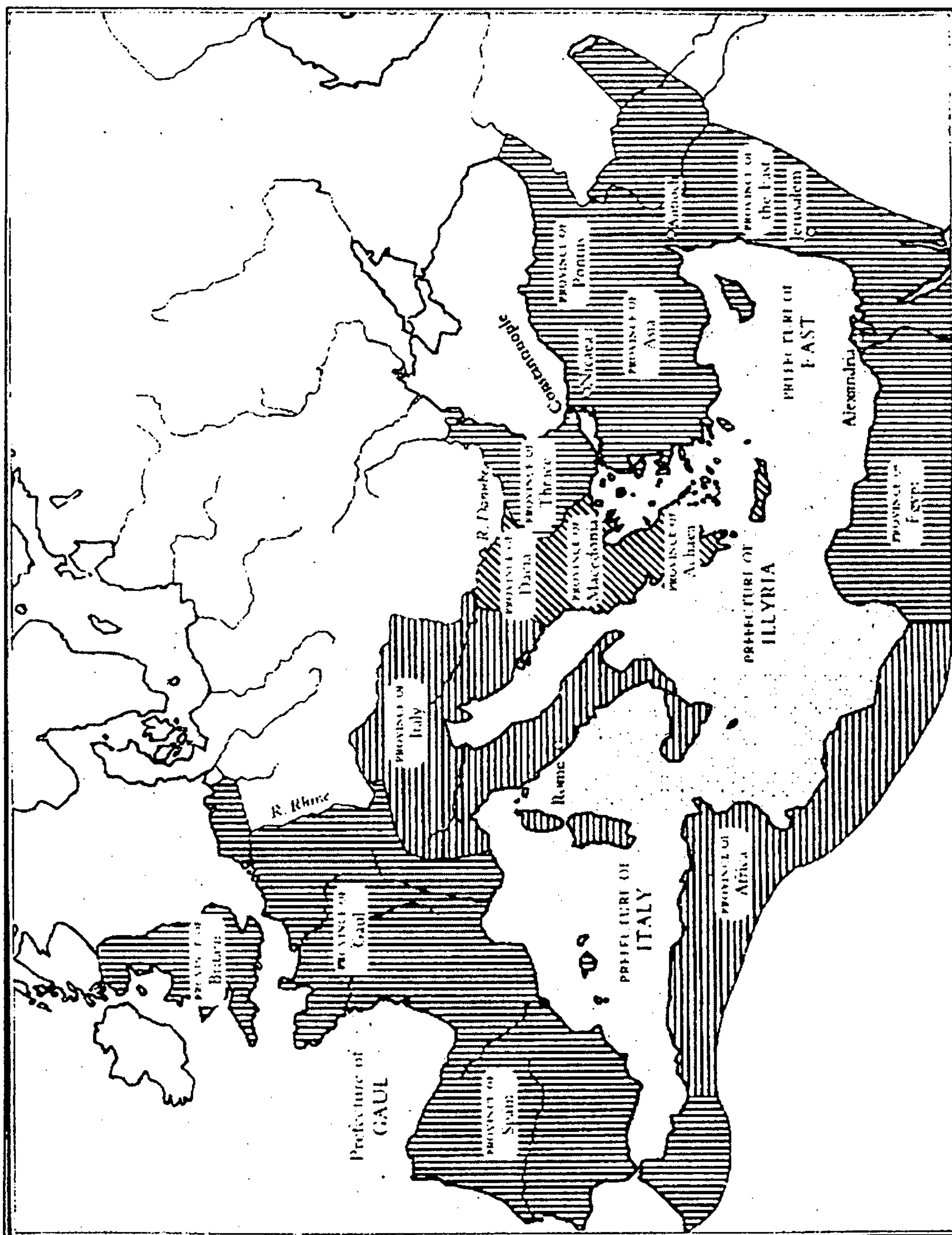
ڊائڪليشيَن جي حڪومت جو دوُر سندس اڳيَن جانشينن جي پيٽ ۾ جيترو وڌيڪ نمايان هو تہ اوتروئي سندس جمر نيچ ۽ اَڻ چٽو هو. اهليت توڙي طاقت ۽ زورِ آزمائيءَ جي دعوائن ڪي، شرافت ۽ معتبري جي مقابلي ۾، وڌيڪ اهميت هئي. پر انسانذات جي آزادي ۽ غلاميءَ وارن لاڙن جي وچ ۾ واضح فرق ۽ وٿيءَ کي برقرار رکيو ويو هو. ڊائڪليشيَن جا والدين انئولينس جي گهر ۾ غلام هئا جيڪو روم جو سينيٽر هو ۽ هو پاڻ بہ ڪا نمايان حيثيت رکندڙ نہ هو ۽ نہ وري ڪنهن ٻي نالي سان ڪيس ڄاتو ويندو هو سواءِ ان جي تہ جيڪا سندس سڃاڻپ ڊالمٽيا جي ننڍي شهر ۾ هئي اُها ئي پوءِ بہ رهي، جتي سندس ماءُ بہ پنهنجو شجرو وڃي ملائيندي هئي.[1] اهو، بهرحال ممڪن آهي تہ سندس پيءُ پنهنجي ۽ پوري ڪٽنب لاءِ آزادي حاصل ڪئي هجي ۽ پوءِ جلدي ڪاتب ٿيڻ جو عهدو ماڻيو هجي جيڪو ان زماني ۾ سندس حالتن سان مطابقت رکندڙ ماڻهو گهڻو ڪري اهڙي قسم جا ڪم ڪندا هئا.[2] سندس خداداد ۽ اعليٰ ذهن ڪيس هٿيارن جي ڌنڌي اختيار ڪرڻ ۽ پنهنجي مستقبل جي روشن اُميدن کي آزمائڻ لاءِ آماده ڪيو ۽ اها ڳالهہ دلچسپيءَ کان خالي نہ هوندي تہ هنرن ۽ ڪاريگرين * ۾ سندس درجو وڏي اهميت وارو هو ۽ وري حادثاتي طور ڪيس موقعا بہ مليا تہ هو پنهنجن غيبي علمن جو مظاهرو ڪري ۽ اُنهن بابت پنهنجي ڄاڻ ۽ اهليت دنيا وارن تي بہ ثابت ڪري. ڊائڪليشين کي ميسيا جي حڪومت ۾ آسانيءَ سان ترقي ملي وئي جنهن ۾ ڪائونسل جي عهدي تي ترقيءَ ڪانسواءِ ڪيس محل جي محافظن جي مُنهندار جو عهدو بہ ملي ويو. فارس جي جنگ ۾ هن پنهنجي ڀرپور صلاحيتن جو مظاهرو ڪيو ۽ نُميرين غلامَ جي مرڻ ڪانپوءِ، سندس دشمنن بہ هنجي صلاحيتن جي واکاڻ ڪئي ۽ ڪيس هر لحاظ سان شاهي تخت ماڻڻ جي اهل سمجهيو ويو. پر سندس خطرناڪ ساٿي مئڪسيميَن جي مذهبي جوش جي ڪدورت ۽ حسد سبب هن سندس ذاتي جرئت ۽ بهادريءَ تي الزام مڙهيا ۽ شهنشاهہ ڊائڪليشين جي شهرت ۽ نالي کي متاثر ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي.[3] اهو ايترو آسان نہ آهي تہ اسان جلد اها ڳالهہ مڃي وڃون تہ اهڙو بخت وارو ۽ بهادر سپاهي ڪو بزدل هو جنهن جي لاءِ فوجين جي دل ۾ بہ تمام گهڻو احترام هو ۽ ڪيترائي ويڙهاڪ شهزادا بہ سندس لياقتن سبب ڏانهس متوجہ ۽ مائل ٿيا. بُهتان بازي ۽ ڪُوڙ ۾ بہ ايتري ڏاهپ ضرور هوندي آهي تہ سندن طرفان جي ڪنهن تي حملو ٿيندو بہ آهي تہ اُهو فقط ٻي جي سخت ڪمزوريءَ مٿان ٿيندو آهي. ڊائڪليشين جي بهادري، سندس فرض ادائگيءَ ۾ ڪڏهن بہ پُٺتي نہ هٽي ۽ نہ وري جڏهن بہ ڪو موقعو آيو تہ ان ۾ هن ڪا ڪوتاهي ڪئي; پر ايترو ضرور آهي تہ هڪ سَپوت سڌائڻ جي ڪشاده دليءَ واري اهليت منجهس ڪانہ هئي جيڪو خطري ۽ شهرت کي گڏوگڏ پيار وارو ۽ پاڪر پائيندو آهي، مڪاري ۽ منافقت کان نفرت ڪندو آهي ۽ جرئت ۽ بهادريءَ سان پاڻ جهڙن جي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

فرمانبرداريءَ کي للڪاريندو آهي. سندس قابليت شاندار هئڻ جي بجاءِ ماڻهن لاءِ فائديمند وڌيڪ هئي: ونس سوچيندڙ دماغ هو جنهن کي وسيع تجربي ۽ انسانذات جي مطالعي وڌيڪ پختو ۽ ذهين بنايو هو: کنهن به ڪم کي وڏي ڦڙتي ۽ تيزيءَ سان ڪرڻ جو عادي هو: قناعت ۽ آزاد خيالي واري درياهه دلي توڙي طبيعت جي نرمي ۽ سختيءَ جو حسين سنگم هو: مليٽري جي روپ ڌارڻ ڪانپوءِ پنهنجي بهروپ کي به خوبصورتيءَ سان لڪائي ويندو هو: پنهنجي مقصد ۽ ارادن جي پوري ٿيڻ تائين لڳاتار ڪوشش ۾ مصروف رهندو هو: وسيلن جي گهٽ - وڌائيءَ ۾ لچڪيدار روَيو رکندو هو: منجهس وڏي ۾ وڏي خوبي اها هئي ته پنهنجن توڙي ٻين ماڻهن جي جذبن کي هو پنهنجي مطلب ۽ ارادن اڳيان جُهڪائڻ ۾ ڪامياب ٿي ويندو هو ۽ وري ونس اهو فن به هو ته پنهنجن ارادن کي انصاف جي گُهرجن ۽ عوام جي ڀلائيءَ جي رنگ ۾ رنگڻ ۾ به مهارت رکندو هو. آگسٽس وانگر، ڊائڪليشين کي به هڪ نئين شهنشاهت جو بنياد رکندڙ سرواڻ ڪوٺي سگهجي ٿو. سيزر جي اختيار ڪيل پٽ وانگر، ڪيس به هڪ ويڙهاڪ جي بجاءِ مدبر ڪوٺجي ته وڌيڪ مناسب لڳندو ڇو ته ٻنهي مدبرن ان وقت طاقت جو استعمال هرگز نه ڪيو جڏهن ڪين پنهنجي مقصد ۾ ڪاميابي سندن دانشمنديءَ واري پاليسيءَ ذريعي حاصل ٿيندي هئي.

ڊائڪليشيَن جو ڪمال اهو هو ته سندس نرم ۽ مانيٺي طبيعت ئي ڪيس سوڀ ڏيارڻ جو ذريعو هئي. جيڪي ماڻهو فاتح جي طبيعت جي نرميءَ تي داد ڏيڻ ڪانسواءِ رهي نه سگهندا هئا، توڙي جو موت، ملڪ نيڪالي ۽ ملڪيت جي ضبطيءَ جون سزائون انصاف ۽ برابريءَ جي تقاضائن مطابق ڏنيون وينديون هيون: پر ماڻهو ان وقت خوشيءَ واري حيرت ۾ اهو ڏسندي دنگ رهجي ويندا هئا ته ڪيئن نه شهنشاهه جي سهڻي سلوڪ جي ڪري خانه جنگيءَ جا شُعلا جنگ جي ميدان تي ئي وسامي ويندا هيا. ڊائڪليشين ڪئرس جي خاندان جي وڏي وزير اَرسٽوبيولَس کي اعتماد ۾ ورتو. پنهنجن مخالفن جي زندگين، سندن ملڪيتن ۽ وقار کي برقرار رکيو ۽ ڪئرينَس [4] جي ڪيترن ئي ملازمن کي پنهنجن ساڳين عهدن تي بحال رکيو جن تي هو اڳ ڪم ڪري رهيا هيا. اهو ناممڪن ڪونهي ته دورانديشيءَ جا ارادا ممڪن آهي ڊالميشين جي منافقت واري روَيي جي شايد مدد ڪري سگهن ڇو ته ڪيترن ئي نوڪرن سندس مهربانين کي مخفي طرح ۽ مڪاري سان خريد ڪري ڇڏيو هو ۽ ٻين ۾ وري هن، بدقسمت مالڪ سان وفاداريءَ جي جذبن کي ڏٺو هو. آريلين، پروبس ۽ ڪئرس جي انصاف ۽ رواداريءَ سبب ملڪ جي ڪيترن ئي ڪاتن توڙي فوج ۾ نمايان اهليت رکندڙ ماڻهن کي پرتي ڪيو ويو هو، جن کي جيڪڏهن اُتان هٽايو وڃي ها ته سروس جي اصولن ۽ نظم ۽ ضبط کي هڪ جهٽڪو لڳي ها ۽ ايندڙ جانشين کي به ڪو فائدو نه پهچي ها. اهڙي سٺي روَيي دنيا تي نئين حڪومت جي بهتر مستقبل لاءِ سٺا اهڃاڻ پيدا ڪيا ۽ بادشاهه اهڙن خوشگوار گهڙين جي ڇڻ اڳواٽ ئي تصديق ڪري ڇڏي جڏهن هن واضح طرح سان هن ڳالهه جو اظهار ڪيو ته پنهنجن اڳين سڀني جانشينن جي ڪردار ۽ اخلاق جي مقابلي ۾، سندس ذاتي ۽ وڏي ۾ وڏي خواهش اِها هئي ته هو مارڪَس انٽونينَس* [5] واري رحمدلي ۽ انسانيت واري فلسفي کي پنهنجو رهبر بنائي ۽ حڪومت جي ڪاروبار کي ان مطابق هلائي.

سندس حڪومت جي پهرئين تاثر صاف ظاهر ٿي ڪيو ته هو بيحد مخلص ۽ اعتدال پسنديءَ تي يقين رکندڙ هو. مارڪَس جي مثالَ جي پيروي ڪندي، هن پنهنجي لاءِ مئڪسمين جي روپ ۾ هڪ ساٿي چُونڊيو جنهن کي پهريون

The Roman Empire under Diocletion, AD c.300

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تہ سيزر جو خطاب عطا ڪيائين ۽ ان ڪانپوءِ وري ڪيس آگسٽس[6] جو لقب پڻ ڏنائين. پر سندس ان عمل جو اصل مقصد ۽ سندس انتخاب جي نيت ۽ ارادا سندس اڳئين تعريف لائق جانشين ڪان بلڪل مختلف هيا. هڪ آسائش پسند نوجوان ڪي جڏهن مارڪس شاهي لباس ڏيندي سندس مرتبي ڪي مثاهون بنايو هو تہ ملڪ جي خرچ ۽ ذميداريءَ تي، حقيقت ۾ هن پنهنجي ذاتي احسان لاهڻ جي ڪوشش ڪئي هئي. پر هڪ دوست ۽ ساٿي سپاهي ڪي حڪومت هلائڻ جي ذميوارين سان پاڻ سان گڏ رکي، ڊائڪليشين، دراصل عوامي خطري جي نازڪ گهڙيءَ ۾ مشرق توڙي مغرب جي خطرن ڪان محفوظ رهڻ تي چاهيو. مئڪسيمين ڇائي چم جو هڪ هاري هو ۽ آريلين وانگر سُرميم جي خطي ۾ پيدا ٿيو هو. بلڪل جاهل هو، [7] قانون جي ڪيس ڪا بہ سُڌ ڪا نہ هئي، هلت چلت ۾ اُٿڻي ويهڻيءَ ۾ سندس جهنگلي پڻو نمايان ۽ نروار هوندو هو جنهن سبب هو مثاهين مرتبي تي پهچي بہ پنهنجي اصل نسل ڪي پنهنجي ئي جهالت سبب لڪائي نہ سگهندو هو. فقط جنگ ئي هڪ اهڙو شعبو هو جنهن ۾ هو مهارت رکندو هو. پنهنجي ملازمت جي ڊگهي عرصي ۾، هن بادشاهت جي هر سرحد تي پنهنجا جنگي جوهر ڏيکاريا هيا ۽، توڙي جو جيڪا هن فوجي سِکيا حاصل ڪئي هئي، ان ۾ حڪم هلائڻ جي بجاءِ، حڪم مڃڻ جي تربيت حاصل ڪئي هيائين، ۽ شايد ان باعث، بهرحال، هو پاڻ ڪي ڪڏهن بہ هڪ مڪمل جنرل نہ بنائي سگهيو هو، پر هُو، تمام ڏکين جنگي معرڪن ۾ بہ پنهنجي جرئت، تجربي ۽ لڳاتار محنت سبب، حڪمن جي بجا آوري ڪندي ڪاميابيون ماڻيندو رهيو هو. مئڪسيمين جون خاميون بہ سندس محسن لاءِ بي فائدي نہ هيون. هن وٽ رحم جو احساس ئي ڪو نہ هو ۽ نتيجن ڪان بيپرواهہ ۽ بيخطر رهندو هو تنهنڪري هو چالاڪ شهنشاهہ جي توريَ اشاري تي بہ ماڻهن سان هر طرح جو ظلم ۽ زيادتي ڪري ويندو هو ۽ شهنشاهہ پاڻ ڪي اهڙين زيادتين ڪان انڪاري ۽ لاتعلق رکندو هو. هڪ دفعي، دانائيءَ مان يا وري بدلي وٺڻ جي خيال ڪان هڪ قربانيءَ ذريعي وڏي رتو چاڻ ڪئي وئي تہ جيئن ئي ڊائڪليشين ڪي ان واقعي جي خبر پئي تہ هن وچ ۾ مداخلت ڪندي باقي ماڻهن جون جانيون بچايون جن ڪي هن ڪڏهن بہ سزا ڏيڻ نٿي چاهِي، پنهنجي اعتماد واري ساٿيءَ ڪي ايڏي سختي ۽ ظلم ڪرڻ تي تنبيهہَ ڪيائين ۽ لوهَ توڙي سونهري دؤر جي پيٽ ڪرڻ تي سندس ساراهہ ئي جو تہ اِهي ئي پشمانا هوندا هيا جن ذريعي هڪ ٻئي جي مخالف حڪومتن جي پيٽ ڪئي ويندي هئي. سندن اخلاق ۽ ڪردار جي واضح فرق جي باوجود، ٻنهي شهنشاهن پنهنجي تخت تي، پنهنجي دوستيءَ ڪي قائم رکيو جيڪا هنن جي وچ ۾ سندن ذاتي حيثيتن ۾ تي هئي. مئڪسيمين جو تڪبر ۽ انتشار وارو مزاج، جيڪو بعد ۾ سندس ۽ ماڻهن جي امن امانَ لاءِ موتمار ثابت ٿيو، پنهنجي دوست ڊائڪليشين جي ذهانت جو، بهرحال احترام ڪندو هو ۽ سندس خوبصورت دليلن ڪي پنهنجي ظالمانہ تشدد ڪان بهتر ۽ مثاهون سمجهندو هو. [8] فخر جي جذبي يا ورَي ڪنهن وهم وسوسي جي اثر ڪان، ٻنهي شهنشاهن پنهنجي لاءِ خطاب چونديا، هڪڙي جووِيَس جو تہ ٻئي هرڪيولس جو لقب اختيار ڪيو. جڏهن تہ دنيا جي گردش، (سندن پئسن تي وڪامندڙ تقرير جي ماهرن جي اها ٻولي هوندي هئي) ڪي هر طرف نظر رکڻ وارو جوپيٽر ديوتا، پيو سنڀاليندو هو تہ وري هرڪيولس جي طاقت ۽ شڪتي، زمين ڪي خوفناڪ درندن ۽ آمرن ڪان پاڪ ڪري ڇڏيو هو. [9]

پر جووِيَس ۽ هرڪيولس جي زبردست گڏيل قُوت بہ عوامي انتظام جي بار برداشت ڪرڻ لاءِ ناڪافي هئي، ڊائڪليشين جي دانشمنديءَ اهو محسوس ڪيو هو تہ شهنشاهت، جيڪا هر طرف کان بربرن جي خطرن سان وڪوڙيل هئي، ڪي وڏيڪ فوج ۽ هڪ بادشاهہ جي سخت ضرورت هئي. هيءَ ڳالهہ ذهن ۾ رکندي هن هڪ دفعو وري پنهنجي لامحدود اختيارن کي ورهائڻ چاهيو ۽ ٻن جنرلن کي جيڪي وڏي شهرت ۽ اهليت رکندڙ هيا، سيزرس جا ننڍا لقب ڏئي کين هڪ جيترا حڪومتي اختيار ڏئي ڇڏيا. [10] گئلريَس جنهن جو ٻيو نالو آرمينٽئريَس هو جنهن جو اصل پيشو ڌنارن وارو هو ۽ ڪانسٽنٽيَس، جنهن جو جسماني رنگ پيلاڻ تي مائل هو. کي ڪلورَس [11] جو لقب يا سڃاڻپ ملي: اهڙي طرح ٻنهي کي شاهي اعزازن ۽ اختيارن جا ٻئي نمبر تي انعام ڏنا ويا. هرڪيولس جي ملڪ، اصل نسل ۽ طور طريقن بابت بيان ڪندي، اسان گئلريس بابت اڳ ۾ ئي ٻڌائي ڇڏيو آهي جنهن کي اڪثر ڪري، پر خواه مخواه نہ، ننڍو مئڪسيمين سڏيو ويندو هو توڙي جو هو ڪيترن ئي اخلاق عادتن ۽ قابليت جي ڳالهين ۾ وڏي جي طور طريقن کان گهڻو اوچو ۽ مٿاهون شخص هو. ڪانسٽنٽيَس جو جمر سندس ساٿين جي پيٽ ۾ هرو پرو ايترو اڻ ڇٽو نہ هيو. سندس پيءُ يوٽروپيَس ڊارڊئنيا جو نهايت ئي معزز ماڻهو هو ۽ سندس ماءُ بادشاهہ ڪلاڊيَس جي ڀائٽي هئي. [12] توڙي جو ڪانسٽنٽيَس جي جواني هٿيارن ۾ گذري هئي، پر کيس قدرت طرفان هڪ مانيٺي ۽ نرم طبيعت عطا ٿيل هئي ۽ عام ماڻهن جي زبان تي سندس ترقيءَ جون خواهشون ۽ دعائون گڏيل هيون ۽ نيٺ هُن اُهو رتبو ماڻيو جنهن جو هُو هر لحاظ سان لائق هو. سياسي توڙي گهريلو لاڳاپن کي وڌيڪ مضبوط ڪرڻ لاءِ ٻنهي شهنشاهن جي محبت ۽ ايڪي هر هڪ سيزر لاءِ پيءُ جو ڪردار ادا ڪيو: ڊائڪليشيَن، گئلريَس لاءِ ۽ مئڪسيمين، ڪانسٽنٽيَس لاءِ: ۽ هر هڪ سندس احسانمندي کي مڃيندي، پنهنجين پهرين زالن سان ناتا ٽوڙي ڇڏيا ۽ هن پنهنجي ڌيءُ جو سڱ پنهنجي اختيار ڪيل پُٽ کي ڏنو. [13] هنن چئن شهزادن، روم جي وسيع بادشاهت کي پاڻ ۾ ورهائي ڇڏيو. گال، اسپين [14] ۽ برطانيہ جي حفاظت ڪانسٽنٽيَس جي حوالي ڪئي وئي، گئلريَس کي دنيوب جي ڪنارن جي حفاظت جو ذمو سونپيو ويو تہ جيئن هو اِليرين صوبن تي چوڪسي ڪري. اٽلي ۽ آفريڪا کي خاص طور تي مئڪسيمين جا ڪاتا سمجهي ان جي حفاظت سندس حوالي ڪئي وئي ۽ ڊائڪليشين ٿريس، مصر ۽ ايشيا جا خوشحال ملڪ خاص پنهنجي نگرانيءَ هيٺ رکيا. هر ڪو پنهنجي انتظامي حدُن ۾ خود مختيار هو پر اُنهن جو ايڪو ايڏو تہ ڪمال جو هو جو سڀيئي ساڳي وقت چئن سچي شهنشاهت جا والي ۽ وارث پاڻ هيا ۽ وقت اچڻ تي يا ضرورت پوڻ تي هڪڙو ٻي جي مدد ۽ مشوَرن لاءِ هر وقت تيار رهندو هو. سيزرس پنهنجي مٿاهن رتبن تي رهندي بہ بادشاهن جو پورو احترام ڪندا هيا ۽ تي ننڍا شهزادا، احسانمندي جا ڳُڻ ڳائيندي ۽ فرمانبرداري ڪندي وڏي شهنشاهہ جي ٿورن ۽ مهربانين کي هر وقت ورجائيندا رهندا هيا. طاقت ۽ اقتدار جي شڪ شبهن جي هِنن وٽ ڪا گنجائش ڪا نہ هئي، سندن ايڪي ۽ اتحاد کي موسيقيءَ جي ڪورَس سان ڀيٽيو ويو آهي جنهن ۾ سُرَن جو ميلاپ پهرئين فنڪار جي هنرمند هٿن ذريعي قائم رهندو آهي. [15]

ايڪي ۽ اتحاد جو هي ڪارنامو مئڪسيمين جي ڇهَن سالن جي ساٿ کان پوءِ عمل ۾ آيو هو پر وچ ۾ جيڪو وقفو آيو هو تہ اُهو بہ ڪيترن اهم واقعن کان خالي نہ هو. پر اسان وضاحت جي خيال کان ان ڳالهہ کي وڌيڪ اهميت ڏني آهي تہ سڀ کان پهريون ڊائڪليشين جي حڪومت جي صحيح ۽ مڪمل طور طريقي کي تفصيل سان بيان

ڪجي ۽ ان کان پوءِ سندس حڪومت ۾ جيڪي ڪمَ ٿيا اُنهن جو ذڪر ڪجي ۽ جيڪي بہ واقعا يا حادثا پيش آيا اُهي بہ بيان ڪجن بجاءِ ان جي جو تاريخن جي تفصيل ۾ وڃجي جنهن ۾ هميشہ موجهارو پيدا ٿيندو رهندو آهي.

مئڪسيمين جي پهرئين جنگي معرڪي ڪي، توڙي جو ڪجھ اڏوڻن ٿيڪڪن توروڙن لفظن ۾ بيان ڪيو آهي، انساني طور طريقن جي تاريخ ۾ پنهنجي اهميت جي لحاظ سان ان کي وڌيڪ وضاحت سان پيش ڪرڻو آهي. هن گال جي هارين کي زور آزمائيءَ ذريعي خاموش ڪيو جيڪي باگادي[16] (Bagaudae) جي لقب سان اُپري اٿيا هيا ۽ بلڪل اهڙيءَ طرح فساد برپا ڪري ڇڏيو هيائون جيئن ۽ جهڙيءَ طرح چوڏهين صدي عيسوي ۾ ڪجھ وڳوڙين فرانس ۽ انگلنڊ[17] ۾ ماڻهن کي تڪليفون پهچايون هيون. لڳي ائين ٿو تہ اهڙي قسم جا ادارا جن لاءِ آسانيءَ سان چئي سگهجي ٿو تہ اهي جاگيرداري نظام جي پيداوار هوندا آهن، حقيقت ۾ اُهي ڪلٽي بربرن پيدا ڪيا هيا. جڏهن سيزر گالن کي پنهنجي تابع ڪيو تہ اُها عظيم قوم اڳ ۾ ئي ٽن طبقن ۾ ورهايل هئي: ڪليسا وارا مذهبي، اميرَ ۽ عوام. پهرئين طبقي تي وهمن وسوسن جي حڪومت هئي، ٻيو هٿيارن جي زور تي حڪومت ڪندو هو ۽ ٽيون يعني عوامي طبقو ويچارو ڪنهن بہ ڳڻپ يا حساب ڪتاب ۾ ڪو نہ هو ۽ نہ وري اُنهن جو عوامي ڪائونسلن سان ڪو تعلق هو. اهڙي صورتحال ۾ عام، هيٺئين ۽ رولُو طبقي لاءِ جيڪي يا تہ قرضن ۾ ورتل هيا يا ڪين سماجي زخم رسيل هيا، اهو عين فطري هو تہ هُو ڪنهن طاقتور سردار يا سرواڻ کي منٿون ڪن تہ سندن حفاظت ڪري جن کي سندن ذات يا ملڪيت تي اوترائي پورا ۽ مڪمل اختيار هوندا هيا جيترا يونانين ۽ رومين ۾ هڪ مالڪ کي پنهنجن غلامن تي هوندا هيا.[18] قوم جو گهٽي ۾ گهٽي پاڱي حصو تہ غلاميءَ جي زنجيرن ۾ جڪڙجي چڪو هو: جيڪي مجبور ۽ محڪوم ٿي لڳاتار گالن جي اميرن جي ملڪيتن تي محنت مزوري پيا ڪندا هيا: نہ رڳو ايترو پر اُنهن کي اميرن جي زمينن تي هميشہ رهڻ لاءِ هٿڪڙيون يا ٻيڙيون هڻي مجبور ڪيو ويندو هو يا وري ظلم ۽ زبردستي جي قانوني ٻيڙيُن ذريعي ڪين سوگهو ڪيو ويندو هو. ڪنٽلشينَس بادشاهہ کان وٺي ڊائڪليشيَن جي حڪومت تائين، گالن جي لاءِ تڪليفن ۽ اذيتن جو هڪ ڏگهو دؤر هو جن ڪين پريشان ڪري ڇڏيو هو ۽ خاص طرح جيڪي غلام هاري هئا، اُنهن جي حالت نهايت ئي بُري ۽ رحم جوڳي هئي ڇو تہ مٿن ساڳي ئي وقت تي سندن مالڪن هٿان، بربرن طرفان، سپاهين وٽان ۽ روينيو کاتي جي آفيسرن کان،[19] مطلب تہ هر طرف کان هو ظلمن ۽ عذابن جو شڪار ٿيندا رهيا هيا.

سندن صبر آخرڪار نراسائيءَ ۾ بدلجي بيدار ٿي چڪو هو. هو وڏن هجومن ۽ انبوهن جي صورت ۾ ٻهراڙين جا جيڪي بہ هٿيار ڪين هٿ آيا تہ اُهي ڪٽي اُٿيا ۽ ضابطي ۾ نہ ايندڙ ڪاوڙ ۽ غضب مان هر طرف کان نڪري نروار ٿي پيا. هڪ هُر ڪاهيندڙ پيادل سپاهي ٿي ويو، ڏنارُ گهوڙي جي پٺيءَ تي چڙهي ويو، جيڪي ڳوٺ ۽ شهَر ماڻهو ڇڏي ويا هيا اُنهن کي باهيون ڏئي ساڙيو ويو ۽ جيڪا تباهي هنن هارين آندي هئي اُها خطرناڪ بربرن جي مقابلي ۾ ڪنهن بہ طرح گهٽ نہ هئي.[20] اُنهن انسان کي سندس فطري حق واپس ڏيڻ تي زور ڏنو، پر اُنهن اُهي حق وحشي ۽ ظالماڻي طريقي سان گهُريا. غلام هارين طرفان انتقام وٺڻ جي جائز خوف کان، گالن جا امير ۽ نوابَ يا تہ قلعن وارن شهرن ۾ وڃي لِڪا يا وري هن سخت افراتفري جي جهنگلي ۽ وحشيانہ ڪارروائيءَ کان نا معلوم هنڌن تي هليا ويا. هارين هاڻي بغير ڪنهن ضابطي يا رُڪاوٽ جي حڪومت ٿي ڪئي ۽ سندن ٻن جرئت وارن ليڊرن تڪڙ ۽

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

حماقت ڪندي بادشاهي اختيارن جو اعلان ڪندي اُنهن کي استعمال ڪرڻ شروع ڪيو [21] پر سندن طاقت جي ڦوڪٽي مان، فوجين جي پهچڻ شرط، هوا نڪري وئي. سندن اتحاد، نظم ۽ ضبط سبب فوجين کي هِنن ڇڙواڳ ۽ ڀاڙ ۾ ورهايل هجوم تي فتح ڪرڻ ۾ ويرم ئي ڪانه لڳي [22] اُنهن هارين سان تمام سختيءَ جو ورتاءُ ڪيو ويو جن وٽان هٿيار مليا هيا، جيڪي خوف ۾ هيسيل ۽ ڏنل هئا، اُهي پنهنجن ماڳن تي موٽي آيا. ۽ آزادي حاصل ڪرڻ لاءِ سندن ڪوششون بريءَ طرح ناڪام ٿيون جنهن جو نتيجو اهو نڪتو ته سندن غلامي جيڪا اڳ ڪچي هئي، هاڻي ان جو ڳنڍ پڪو پختو ٿي سندن ڳچين ۾ پئجي ويو. شهرت وارين روايتن يا جذبن جو وهڪرو ايترو ته تيز ٿئي ٿو جو اسان شايد اها جرئت ڪريون ته جيڪو ٿورو گهڻو مواد اسانکي ميسر ٿيو آهي، ان کي بنياد بنائي اسان هن جنگ جي باري ۾ تفصيل سان لکون: پر اسان کي اجا اعتبار نٿو اچي ته مکيه ليڊر ايلينس ۽ اَمنڊَس عيسائي هيا. [23] يا وري اهو اشارو ته فساد جيڪو لُوٿر جي وقت ۾ ٿيو هو، اُهو عيسائيت جي مهرباني ۽ رحم جي اصولن جي واضح ۽ پڪڙي ۽ غلط استعمال جي ڪري برپا ٿيو هو - اُهي اصول جيڪي انسانذات لاءِ فطري آزاديءَ جي سفارش ڪن ٿا.

اجا مئڪسيمين گال ڪي، هارين جي قبضي مان ڇڏايو مَس هيو ته برطانيه ڪانٽُس ڪسجي ويو جنهن تي ڪئراسيَس قبضو ڪري ورتو. جڏهن ڪان وني پروبَس جي حڪومت ۾ فرئنڪن اُبهرا پر ڪامياب بهادريءَ جا ڪارناما ڏيکاريا هيا ته سندن ملڪ جي بهادر ماڻهن ننڍن سامونڊي جهازن کي گهڻي تعداد ۾ تعمير ڪري ورتو هو، جن ۾ ويهي هو سمنڊ جي پرياسي وارن صوبن کي ڦُري تاراج ڪندا هئا. [24] اهڙن فضول ۽ بي سبب پيش قدمين کي روڪڻ لاءِ سامونڊي طاقت کي وڌيڪ مضبوط ڪرڻ جي ضرورت محسوس ڪئي وئي ۽ هن سٺي ڪم کي دوراندیشي ۽ همت سان اڳتي وڌايو ويو. گيسورئڪم يا بولُون جيڪو " برٽش چئنل" جو سوڙهو پاٽيءَ جو لنگهه آهي، کي شهنشاهه طرفان روم جي جنگي ٻيڙي جي لنگر انداز ٿيڻ جو هنڌ چُونڊيو ويو ۽ ڪئراسيَس کي ان جي ڪمان ڏني وئي جيڪو مينوپيا جي گهٽ نسل جو ماڻهو هو [25] پر جنهن پائلٽ توڙي هڪ سپاهيءَ جي حيثيت ۾ پنهنجي ذهانت ۽ بهادريءَ جا نمايان ڪارناما بجا آندا هيا. نئين ائڊمرل جي ساک، سندس قابليت سان مطابقت نه پئي رکي. جڏهن جرمن لُٽيرن پنهنجن بندرگاهن تان سامونڊي سفر شروع ڪيو ته هُن ساڻن ساز باز ڪري کين گذرڻ ڏنو، پر وري سندن واپسيءَ تي هن سندن رستو روڪيو ۽ سندن ڦرلُٽ جي مال مان ڪافي حصو هن پنهنجي ذاتي استعمال لاءِ رکي ڇڏيو. هن موقعي تي ڪئراسيَس جي دولت کي جائز طور تي سندس طرفان ڪيل خيانت جو چٽو ثبوت سمجهيو ويو: جنهن تي مئڪسيمين اڳ ۾ ئي سندس موت جو حڪم جاري ڪري ڇڏيو هو. پر چالاڪ مينوپيَن خطري جي گهنٽي کي ٻُڌي ورتو ۽ شهنشاهه جي امڪاني سختيءَ کي روڪي ڇڏيو. جنهن جنگي ٻيڙي جي هن ڪمان ٿي ڪئي، ان کي هن وڏو خرچ ڪري پاڻ سان شامل ڪري ڇڏيو ۽ پنهنجي مطلب تارڻ لاءِ بربرن جي حفاظت ڪيائين. بولون جي بندر ڪان ٻيڙو ڪاهي برطانيه پهتو. فوجن ۽ فوجي مددگار جٿن کي آماده ڪيائين ته هو سندس ساٿ ڏيڻ ۽ وڏي بهادريءَ سان آگسٽس جو شاهي لقب اختيار ڪيائين ۽ پنهنجي شهنشاهه سان بيوفائي ڪندي سندس نظام، انصاف ۽ هٿيارن کي للڪاريائين. [26]

جڏهن برطانيه باقي شهنشاهت کان ٽُٽي ڌار ٿي چڪو هو ته اُن جي اهميت کي تحمل سان محسوس ڪيو ويو ۽ ان وڏي نقصان تي بيحد افسوس جو اظهار ڪيو ويو. روم وارن ان زبردست ٻيٽ جي اهميت تي خوشيون ملهايون

هيون جنهن ۾ هر طرف کان بندرگاهه هيا، دلڪش آبهوا، زبردست موسم، بيحد زرخيز زمين جنهن ۾ جهجهو اَنُ ۽ بيشمار شراب جو وليون پيدا ٿينديون هيون، منجهس قيمتي معدنيات پريا پيا هيا، نظر کُنڊ تائين سبز ساوڪ وارا چراگاهه ۽ اُنهن تي چَرندڙ ڌڻ ۽ وري جهنگلات جيڪي خوش قسمتيءَ سان وحشي جانورن ۽ زهريلن نانگن کان آجا هيا ته گويا اُتي سڀئي نعمتون موجود هيون. سڀ کان وڏي ڳالهه ته برطانيه مان جيڪا دولت کين ملندي هئي ته ان کان محروم ٿيڻ تي سيني کي ڏاڍي تڪليف پهتي: پر پوءِ وري ڊگهو ٿيندي جڏهن وڏيڪ سوچيائون ته تسليم ڪيائون ته اهڙي صوبي کي پورو حق ٿو پهچي ته انکي هڪ مڪمل خودمختيار بادشاهت جا اختيار هجن.[27] ستن سالن تائين اهو ڪئراسيَس وٽ رهيو: پوءِ هڪ فساد برپا ٿيو جنهن ۾ به بخت ۽ سازگار ماحول سندن ساٿ ڏنو، ۽ وري همت ۽ اهليت به ساٿس شامل هئي. برطانيه جي بادشاهه، اُتر جي ڪئليڊونيَنس خلاف پنهنجي حڪومت جي سرحدن جي حفاظت ڪئي، ڪيترن ئي ماهر فنڪارن کي سچي خطي مان دعوت ڏئي گهرايو ويو ۽ ڪيترن ئي سِڪن تي جيڪي اجا تائين سلامت آهن، سندس پسند ۽ دولت کي اُڪرايو ويو. فرئنڪن جي سرحدن تي ڇائو هو انڪري سندن بهادر ماڻهن سان دوستيءَ جا رشتا جوڙيائين ۽ سندن لباس ۽ رهڻي ڪهڻيءَ جي تعريف خوشامد جي دائرن تائين ڪيائين. سندن بيحد بهادر نوجوانن کي زميني ۽ سامونڊي فوجن ۾ داخل ڪيو ويو ۽ هن فائديمند معاهدي جي موٽَ ۾، هن بربرن کي فوجي ۽ سامونڊي جنگي مهارت بابت خطرناڪ ڄاڻ سندن حوالي ڪري ڇڏي. ڪئراسيَس اجا تائين بولون ۽ ڀرپاسي واري ملڪ تي پنهنجو قبضو ڄمايون ويٺو هو، سندن جنگي ٻيڙن فتح ۽ شامانيءَ مان چئنل پارڪئي، سين ۽ رائين ندين (Seine & Rhine) جي مُهڙَن تي وڃي ديرا ڄمايائين، سمنڊ جي ڪنارن تي جيڪو ڪجهه هو اُن کي ڦُري ناس ڪيائين: ۽ اهڙي طرح هرڪيولس جي ٽنهن ڪانَ به پري تائين سندس نالي جو خوف ۽ هراس پکڙجي ويو. سندس ڪمان هيٺ برطانيه، جنهن جي مقدر ۾ چڻ لکجي چڪو هو ته مستقبل ۾ هو سمنڊ جي بادشاهت ماڻيندو، اڳ ۾ ئي هو سامونڊي طاقت جو فطري ۽ هڪ باوقار مقام حاصل ڪري چڪو هو.[28]

بولُون جي آرماڙ جي قبضي ڪرڻ سان ڪئراسيَس پنهنجي مالڪ کي اڳتي وڌڻ ۽ بدلي وٺڻ کان جڻ روڪي ڇڏيو هو. ۽ جڏهن خرچن، وقت ۽ محنت ڪرڻ کانپوءِ جنگي جهازن جو ٻيڙو پاڻيءَ ۾ لاٿو ويو[29] ته شاهي فوجون جن کي هن سِرشتي جي رتيءَ ماتر به ڄاڻَ نه هئي، حيران ٿي گهبرائجي ويا ۽ آسانيءَ سان قابض جي سامونڊي ناڪُن هٿان شڪست کائي ويا. هن ناڪام ڪوشش جو نتيجو اهو نڪتو ته هڪ صلحنامو عمل ۾ اچي ويو. ڊائڪليشين ۽ سندس ساٿي جيڪي هاڻي ڪئراسيَس جي خطرناڪ ارادن کان خوفزده ٿي ويا هيا، برطانيه جي خودمختياريءَ تان هٿُ کڻندي اهو حق سندس حوالي ڪري ڇڏيائون ۽ مجبوريءَ منجهان پنهنجي دوکيباز نوڪر کي شاهي اعزازن ۾ شريڪ ڪيائون.[30] پر ٻن سيزرس کي پَٽيلو بنائڻ جي قدمَ روم جي فوج ۽ هٿيارن ۾ هڪ نئون روح ڦوڪي ڇڏيو: هڪ طرف رائين جي حفاظت جو اُلڪو مئڪسيمين جي موجودگيءَ سبب پلجي ويو ته ٻي طرف سندس بهادر ساٿي ڪانسٽنٽيَس، برطانيه جي جنگ جي ڪمانَ سنڀالي ورتي. سندس پهريون حملو بولُون جي اهم هنڌ خلاف هو. بندرگاهه جي هُن طرف هڪ تمام وڏو بَندُ هو پر وڏي ۽ مضبوط حفاظت ڪرڻ جي جذبي اڳيان شهَر نيٺ آڻ مڃي ۽ پيش پيو ۽ ڪئراسيَس جي سامونڊي طاقت جو وڏو حصو گهيرو ڪندڙن جي هٿ چڙهي ويو. ٽن سالن جي عرصي ۾

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪانسٽنٽيَس جيڪا زبردست آرماڙ برطانيہ کي فتح ڪرڻ لاءِ تيار ڪئي هئي، تہ ان جي مدد سان هن گال جا ڪنارا هٽ ڪيا. فرئنڪن جي ملڪ تي حملو ڪيو ۽ غاصب کي سڀني طاقتور اتحادين جي مدد ۽ سهڪار کان محروم ڪري ڇڏيائين.

تيارين پورين ٿيڻ کان اڳ ۾ ئي ڪانسٽنٽيَس کي آمر جي مرڻ جي ڪُڙڪ پئجي وئي ۽ ان کي فتح جو يقيني ۽ نيڪ شگون سمجهيو ويو. ڪئراسيَس جي نوڪرن پنهنجي مالڪ جي غداريءَ جي پاڻ بہ پوئواري ڪئي. هن کي اليڪٽَس قتل ڪيو هو جيڪو سندس پهريون وزير هو ۽ قاتل ئي سندس جانشين بہ ٿيو تہ ايندڙ خطرن ۾ حصيدار بہ ٿي ويو. پر منجهس ايتري قابليت ئي ڪانہ هئي جو حڪومت هلائي سگهي يا خطرن کي ٽاري سگهي. هن پنهنجي کَنڊَ جي ڪنارن ڏانهن ڏاڍي حيرت مان ٿي نهاريو جيڪي اڳ ۾ ئي هٿيارن، فوجين ۽ جهازن سان پريل هيا، ڇو تہ ڪانسٽنٽيَس وڏي عقلمنديءَ سان پنهنجين فوجين کي ورهائي سڀني هنڌن تي مقرر ڪري ڇڏيو هو تہ جيئن هو پنهنجي دشمن کي بہ ورهائي ڇڏي ۽ سندس مقابلي ڪرڻ جي طاقت کي بہ ڪمزور ڪري ڇڏي. نيٺ مُنهندار ائسڪليپيوڊوٽَس جي ڪمان ۾، جيڪو هڪ نهايت ئي اهليت وارو آفيسر هو، مکيہ جهازن جي آرماڙ طرفان حملو ڪيو ويو. هي جهاز سين درياهہ جي مُهڙ وٽ جمع ڪيا ويا هيا. ان زماني ۾ جهاز رانيءَ جو فن ايترو تہ پنتي پيل هو جو تقرير جا ماهَر روم وارن جي ان جرئت تي داد ڏيندا هيا تہ ڪيئن نہ اُهي پنهنجا ٻيڙا تڏهن هلائيندا هيا جڏهن ڪو طوفان يا تيز هوا گُهلندي هئي ۽ اُهي ٻيڙيون يا جهاز هوا جي رُخَ جي مطابقت سان هلائيندا هيا. موسم سندن مسافريءَ کي وڌيڪ آسان بنائيندي هئي. تمام گهاٽي ڌُنڌ يا ڪوهيڙ ۾ هنن اليڪٽَس جي آرماڙ کي بچائي ورتو جيڪا وائيٽ جي ٻيٽ کان ڪجهہ پريرو بيهاري وئي هئي تہ جيئن سندن استقبال ڪري سگهن: اُها آرماڙ سلامتيءَ سان اولهندي ڪناري جي ڪنهن محفوظ جڳهہ تائين پهچي وئي ۽ برطانيہ وارن کي صاف طرح چيو ويو تہ سامونڊي طاقت جي برتري ڪين هر وقت ڪنهن ٻاهرئين حملي کان بچائي نہ سگهندي. اسڪليپيوڊوٽس جيئن ئي پنهنجن جهازن مان لٿو ۽ سامان بہ لاٿائون تہ شاهي فوجين جهازن کي باهہ ڏئي ساڙي ڇڏيو ۽ جيئن تہ هيءَ سامونڊي مهم ڀاڳَ واري ثابت ٿي هئي تہ سندن جرئت ۽ بهادريءَ واري رَوِيي جي آفاقي سطح تي تعريف ڪئي وئي، غاصب لنڊن جي ويجهو ڪٿي شايد ان انتظار ۾ ديرو ڄمائي وينو هو تہ ڪانسٽنٽيَس وڏو حملو ڪندو جو هُو ذاتي طور تي بولُون جي آرماڙ جي ڪمان ڪري رهيو هو، پر هڪ نئين دشمن جي ظاهر ٿيڻ سبب اولهندي طرف سندس ذاتي موجودگي تمام ضروري ٿي پئي. هن هي ڏيگهہ واري ڪم ايترو تہ جلد بازيءَ ۾ ڪيو جو مُنهندار جي پوري فوجي اَٿالي سان هن پنهنجي مختصر فوجين، جيڪي ڪجهہ ڏنل ۽ دل شڪستا هيا، سان مقابلو ڪيو. هن جنگ ڪئي، اَليڪٽَس جي مڪمل شڪست ۽ سندس موت کان پوءِ، جلد ئي بند ڪرٿو پيو: ۽ اهڙيءَ طرح فقط هن هڪڙي جنگ، هن وڏي ۽ اهم ٻيٽ جي قسمت جو فيصلو ڪري ڇڏيو: ۽ جڏهن ڪانسٽنٽيَس، ڪينٽ جي ڪناري تي اچي لٿو تہ ڪيس اطمينان ٿيو تہ سندس رعيت جا ماڻهو فرمانبردار هئا. اُنهن سڀني گڏجي ۽ وڏي آواز سان فاتح کي داد ڏنو ڇو تہ سندس ڪردار ايترو تہ سٺو ۽ پسنديده هيو جو جيڪو اسان کي ان ڳالهہ مڃڻ تي آماده ٿو ڪري تہ هن انقلاب مان رعيت جا ماڻهو پوري

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

خلوص ۽ سچائيءَ مان خوش ٿيا هيا جو ڏهن سالن جي جدائيءَ کان پوءِ برطانيہ هڪ دفعو وري روم جي شهنشاهت ۾ ملي انجو حصو بڻجي ويو. [31]

برطانيہ کي گهريلو دشمنن کانسواءِ ٻي ڪنهن کان بہ ڊڄڻ جي ضرورت نہ هئي: ۽ جيستائين گورنرن پنهنجي وفاداريءَ ۽ فوجين پنهنجي نظر ۽ ضبط کي قائم رکيو، تيستائين اسڪاٽلنڊ يا آئرلنڊ جي رولُو ۽ جهنگلي ماڻهن جي ڪاهُن يا حملن جو صوبي جي سلامتيءَ تي ڪو بہ اثر نہ پيو. خطي جو امن ۽ اهم ندين جي حفاظت جيڪي سچي بادشاهت ۾ پکڙيل هيون. تہ اُنهن جي اهميت سبب ڪجهہ مشڪلاتون پيش اچي رهيون هيون. ڊائڪليشين جي پاليسي، جنهن سندس ساٿين کي بہ متاثر ڪيو هو، اها هئي تہ ماڻهن ۾ امن امان جي فضا پيدا ڪجي پر ساڳي وقت بربرن جي اندر اهڙو ماحول پيدا ڪجي جو اُنهن جا پاڻ ۾ اختلاف هجن ۽ روم جي سرحدن ۽ حدن جي اندر قلعا ناهي * اُن جي حفاظت کي وڌيڪ مضبوط ڪجي. اوپر ۾ هن فوجي ڪئمپن جي حد مصر کان فارس جي حڪومت تائين مقرر ڪئي ۽ هر ڪئمپ لاءِ هن اهڙا فوجي مقرر ڪيا جيڪي هر وقت اُتي موجود رهن جنکي پنهنجن جدا جدا آفيسرن هيٺ رکيو ويو ۽ اُنهن لاءِ گهُربل سڀني هٿيارن جي پهچ کي يقيني بنايو ويو ۽ اهي هٿيار ڪين انٽيئڪ، ايميسا ۽ دمشق جي نوَن هٿيار خانن مان مهيا ڪيا ويندا هيا. [32] بادشاهہ يورپ جي چاتل سچاتل بربرن جي بهادريءَ جي خطرن کان بہ هرگز غافل نہ هيو. رائين جي مُهڙَ کان دنيوب تائين قديمي ڪئمپون، شهَر، ڪوٽ ۽ قلعا، وڏي محنت سان ٻيهر تعمير ڪرايا ويا يا اُنهن کي وڌيڪ مضبوط بنايو ويو ۽ جتي حفاظت ڪجهہ ڪمزور نظر آئي تہ اُتي نوان ٺهرايا ويا: سرحدن جي حفاظت تي ڪڙي نظر رکي وئي ۽ خاص ڌيان ڏنو ويو ۽ هر لحاظ ۽ هر پهلوءَ کان حفاظتي تدبيرن کي ۽ قلعن جي ڊگهي سلسلي کي بيحد مضبوط ۽ ڪنهن بہ حملي کان صفا محفوظ بڻايو ويو. [33] اهڙين اعتماد وارين رُڪاوٽن کي ٽوڙڻ جي شايد ئي ڪنهن جرئت ڪئي هجي ۽ بربر گهٽو ڪري نا اُميد ۽ نراس بڻجي پاڻ ۾ ئي وڙهي پوندا هيا. گاٿ، وئنڊل، گيپيڊي، برگنڊي ٽوڙي اليماني قبيلن جا ماڻهو پنهنجون قوتون ۽ زور آزمايون هڪ ٻئي جي خلاف دشمنين ۾ ضايع ڪندا هيا ۽ جنهن کي بہ هو شڪست ڏيندا هئا تہ سمجهندا هئا تہ اسان روم جي دشمن کي شڪست ڏني آهي. ڊائڪليشين جي رعيت جا ماڻهو انهن خوني معرڪن ۾ ڏاڍا خوش ٿيندا هيا ۽ هڪ ٻئي کي مبارڪون پيا ڏيندا هيا تہ جنگ جون شرارتون ۽ دشمنيون هاڻي خود بربرن طرفان هڪ ٻئي جي خلاف آزمايون ٿي ويون. [34]

ڊائڪليشين جي ڪامياب پاليسيءَ جي باوجود، سندس ويهن سالن جي حڪومت ۾ ۽ سوين ميل ڊگهي سرحد تي بيجا مداخلتون بند ڪرڻ ۽ امن امان کي مسلسل قائم رکڻ ذري گهٽ ناممڪن ٿي ويو هو. ڪڏهن وري بربر هڪ ٻئي سان وڙهڻ واري راند کي ختم ڪري ڇڏيندا هيا تہ ڪڏهن وري رومي فوجي محتاط طريقي سان بربرن جي طاقت ۽ ڦڙتيءَ جي ڇُرِير کي ڪجهہ دِرَ ڏئي ڇڏيندا هئا. جڏهن بہ صوبن تي حملو ٿيندو هو تہ ڊائڪليشين پنهنجي سِر پاڻ، پنهنجي پوري وقار سان جيڪو سدائين ساڻس گڏ هوندو هو، انجي اڳواڻي ڪندو هو. اهڙن نازڪ موقعن تي پنهنجي موجودگيءَ کي يقيني بنائيندو هو ۽ جتي بہ پنهنجي طرفان ڪنهن ڳالهہ ۾ مداخلت ڪندو هو تہ اُها بہ پنهنجي مان شان مطابق ڪندو هو. پاڻ کي ڪنهن بہ اجائي ۽ بي ضرورت خطري جي مُنهن ۾ هرگز نہ وجهندو هو. پنهنجي ڪاميابيءَ کي فتح جي يقيني هئڻ تائين وجي دنگ ڪندو هو. ڏکين ۽ وڌيڪ زوردار ۽ مشڪوڪ نتيجن وارين

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جنگين ۾. هو مئڪسيميَن جي تُند ۽ تيز بهادريءَ کي اڳيان ڪري ڇڏيندو هو ۽ اهو وفادار سپاهي پنهنجين ڪاميابين ۽ ڪارنامن کي بہ پنهنجي مُحسن جي مشورن ۽ ان جي اثر رسوخ کي ارپي ڇڏيندو هو. پر ٻن سيزرس کي ٻَنيلو بنائڻ ڪانپوءِ، بادشاهن پاڻ کي گهڻ محنت ۽ تڪليف لاءِ وقف ڪيو هو. ۽ دنيوب ۽ رائين جي ڪنارن جي حفاظت جو ڪم پنهنجن اختيار ڪيل پٽن جي حوالي ڪري ڇڏيو هيائون. هر وقت سُجاڳ ۽ قوت گئلريَس، روم جي حدن تي [35] بربرن کي شڪست ڏيڻ ۾ ڪڏهن بہ پاڻ مات نہ کاڌي پر سدائين سرس سوڀارو رهندو هو. بهادر ۽ هوشيار ڪانسٽئنٽيَس، اليماني ڪان گال جو قبضو ڇڏرايو جيڪو ظاهري طرح ڏاڍو ڏکيو هو. ۽ لئنگرس ۽ ونڊونيسا جون سوڀون. سندس اهڙا ڪمال جا ڪارناما هيا جن ۾ سندس اهليت ۽ خطرن کي ڪاميابيءَ سان منهن ڏيڻ تي ڪيس جيترو بہ داد ڏجي اوترو ٿورو آهي. جيئن هو ٿورڙن محافظن سان گڏجي هڪ ڪليل ملڪ منجهان لنگهي رهيو هو تہ اوچتو هو وڏيڪ طاقتور دشمنن. جيڪي تعداد ۾ بہ گهڻا هيا. جي گهيري ۾ اچي ويو. هو لئنگرس ڏانهن پٺتي موٽيو. پر اوچتي تاڪوڙي پوڻ تي شهرين گيٽ کولڻ کان انڪار ڪيو. ۽ زخمي شهزادي کي پتين تان هڪ رَسي سان ٽپايو ويو. پر سندس تڪليف واري خبر ملڻ شرط. رومي فوجون هر طرف کان سندس مدد لاءِ ڪاهَ ڪري اُتي پهتيون ۽ شام ٿيڻ کان اڳ هن پنهنجي مرتبي ۽ مانَ کي مطمئن ڪيو ۽ ڇهہ هزار اليماني قبيلي جي ماڻهن جي ڪوسَ [36] ذريعي هن پنهنجو بدلو ورتو. ان زماني جي ٿهرايل يادگارن مان، سرماٽيا ۽ جرمني جي بربرن تي حاصل ڪيل بيشمار سوڀن جا ڪجهہ اَڌ ڇٽا نشان شايد ڪٿي ملي وڃن پر ان سلسلي ۾ جيڪا ڊگهي محنَت درڪار ٿيندي، ان مان نہ تہ حيرت ۽ اچرج سان * نہ وري هدايتن ذريعي ڪو لاڀ پرائي سگهبو يا ڪجهہ هڙ حاصل ٿي سگهندو.

جيڪو روَيو پروبس، فتح ڪيل ماڻهن جي سلسلي ۾ اختيار ڪيو هو، ان کي ڊائڪليشيَن ۽ سندس ساٿين بہ اختيار ڪيو. قيدي بربرن کي، موت جي بدلي ۾ غلام بنائي ٻهراڙين جي مختلف جڳهن تي موڪليو ويو ۽ اُنهن ضلعن ۾ کين ورهايو ويو (جيئن گال ۾: اميئن، بوُويَس، ڪئمبري، ٽريوز، لئنگرس ۽ ٽرائز جو خاص طرح ذڪر ڪيو ويو آهي [37]). هي اُهي هنڌ هئا جتي جنگين لڳڻ سبب ماڻهن جي آبادي گهٽجي گهٽ تي وئي هئي. اُنهن کان گهٽو ڪري ڌنارن ۽ هارين جو ڪم ورتو ويندو هو. پر کين هٿيار ڪڻ نہ ڏنا ويندا هيا سواءِ ان جي تہ ضرورت پوڻ تي جڏهن کين مليٽري ۾ ڀرتي ڪرڻ لازمي سمجهيو ويو. جن غلامن جو عرصو گهڻ هو ۽ اُنهن روم جي حفاظت ڪرڻ لاءِ مِنتون ڪيون هيون تہ اهڙن بربرن کي پنهنجي ملڪيت جي حقن کان بہ محروم نہ ڪيو ويو هو. کين رهائش مهيا ڪرڻ لاءِ ڪالونيون ٺاهيون ويون جن ۾ ڪئپري، باسٽرني ۽ سرماٽينس جا قبيلا وڃي آباد ٿيا ۽ مٿن مهرباني ڪندي کين پنهنجي قومي سڃاڻپ ۽ آزاديءَ کي قائم رکڻ جو خطرناڪ قدم بہ کنيو ويو. [38] ڳوٺاڻن ۽ ٻهراڙيءَ جي ماڻهن ۾ هڪ عجيب خوشي ۽ سرهائيءَ جو احساس سندن ڇهڻ جي علامت هيا. هاڻي اُنهن پنهنجن زمينن کي کيڙيو ٿي، پنهنجي مال کي ميلن ۽ نمائشن ۾ ڪاهي ٿي ويا. ۽ پنهنجي محنت ذريعي قومي دولت ۾ اضافو ٿي ڪيو. اُنهن پنهنجن مالڪن کي مبارڪون ٿي ڏنيون تہ اُنهن رعيت ۽ سپاهين جي پاڻ تائين رسائيءَ کي يقيني بنايو هو پر اُنهن شايد اهو فراموش ڪري ڇڏيو هو تہ بيشمار ڳجها دشمن جيڪي مٿن مهربانين ڪرڻ سبب گستاخ ٿي ويا هيا يا ظلمن کان تنگ ٿي ويا هيا، بادشاهت جي ڪنڊ ڪڙڇ تائين پهچي چڪا هيا. [39]

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جڏهن تہ رائين ۽ دنيوب جي ڪنارن جي حفاظت ۾ ئي سيزس ڪري رهيا هئا. تہ اهڙي وقت رومي دنيا جي ڏاکڻين حصن ۾ بادشاهن جي موجودگيءَ جي ضرورت محسوس ٿي ڪئي وئي. نيل نديءَ کان وٺي ائٽلس جبلن تائين آفريڪا مسلح ٿي چڪو هو. اتر اولهہ آفريڪا جي پنجن ملڪن جا اتحادي پنهنجن بيابانن مان پُر اَمن صوبن تي حملي ڪرڻ لاءِ نڪري پيا. [40] جولين شاهي پوشاڪ ڪارٿيج [41] ۾ پاتي، اچيليَس اليگزينڊريا ۾ ۽ بليمائز پڻ حملا ٻيهر شروع ڪيا يا ائين ڪٿي چئجي تہ پنهنجن حملن کي مٿين مصر ۾ جاري ڪري ڇڏيائون. آفريڪا جي اولهندي حصي ۾ مئڪسيمين جو ڪو بہ نمايان ڪارنامو محفوظ ٿيل نہ آهي، پر جيڪي واقعا پيش آيا، اُنهن منجهان لڳي ٿو تہ سندس هٿيارن جو استعمال تڪڙو ۽ فيصلائتو هيو ۽ هن ماريٽنيا جي خطرناڪ بربرن کي شڪست ڏني ۽ اُنهن کي جبلن مان تڙي ڪڍي ڇڏيو جن جي پهچ کان وڌيڪ طاقت اُنهن جي رهواسين کي لاقانونيت جي باهہ پڙڪائڻ لاءِ اُڀاريو هو ۽ کين لُٽ ڦُر ۽ دهشت گرديءَ جو عادي بنائي ڇڏيو هو.[42] ڊائڪلشين، پنهنجي طرفان مصر ۾ اليگزينڊريا جي گهيري ڪرڻ جي مهم شروع ڪري ڇڏي، ان وڏي شهر کي هر طرف پاڻي پهچائڻ جا سپيئي وسيلا ختم ڪيا ويا،[43] ۽ پهريون پنهنجي ڪئمپ کي، گهيري ۾ آيل ماڻهن جي وڏي هجوم جي هلائُن ۽ حملن کان مڪمل طرح سان محفوظ بنائيندي، هن پنهنجا حملا طاقت ۽ احتياط سان جاري رکيا. اٺن مهينن جي گهيري جاري رکڻ کانپوءِ، اليگزينڊريا، جيڪو تلوار جي طاقت ۽ لڳاتار حملن کان تنگ ٿي ساڻو ۽ نِساهو ٿي چڪو هو، نيٺ پيش پيو ۽ فاتح کي رحم ڪرڻ لاءِ منتون ڪيائين، پر اهو فقط تڏهن، جڏهن هو برداشت کان ٻاهر سختين ۽ تڪليفن جي تجربي مان گذريو هو. هزارن جي تعداد ۾ شهرين کي گڏيل سڏيل ڪوسَ ۾ ماريو ويو ۽ ڪيترائي گندا ماڻهو مصر ۾ اهڙا هيا جيڪي موت جي سزا کان بچي ويا يا وري گهٽ ۾ گهٽ ملڪ نيڪاليءَ کان بہ محفوظ رهيا. [44] بُسورس ۽ ڪوپٽوس جي حالت اليگزينڊريا کان بہ وڌيڪ رحم جوڳي ۽ خراب هئي؛ هي ٻئي پاڻ تي فخر ڪندڙ شهر: پهريون پنهنجي قديمي روايتن ۽ ثقافت جي ڪري مشهور هو تہ ٻيون وري هندستان سان واپار رستي ڳنڍيل هئڻ سبب نمايان هو. ڊائڪليشين جي حڪم تي هٿيارن ذريعي صفا تباهہ ڪيا ويا. [45] مصر جي قوم جو ڪردار اهو آهي تہ وٽن رحم جو احساس ڪونهي پر خوف خطرن کان احتياط ڪندا آهن تہ خود مصر جا ماڻهو ئي ايذي تشدد کي جائز يا ناجائز چوڻ جو حق رکندا هوندا. اليگزينڊريا جي فسادن ۽ وڳوڙي حالتن خود روم جي امن ۽ سڪون کي برباد ۽ سندن جيئڻ جنجال ڪري ڇڏيو هو. فِرمَس * جي قبضي کان وٺي، مٿين مصر جي صوبي، لڳاتار فساد فتني طرف موٽ کائيندي، حبش جي وحشين سان هڪ سمجهوتو يا اتحاد ڪري ورتو هو. بليمائز، جيڪي ميرو ۽ ڳاڙهي سمنڊ جي ٻيٽن جي وچ ۾ پکڙيل هئا، جو تعداد تمام گهٽ هو، اُنهن جو ظاهري ڏيک امن پسندي وارو هو ۽ سندن هٿيار ڏکيا پر حملي ڪرڻ جهڙا نہ هيا. [46] ان جي باوجود هي بربرَ جنگي قدامتَ بگاڙي هڪ عجيب شڪل ۽ ڊيل ڊول جو ناهيو هو، انسانن جي نسل کان گهٽي پاڱي ٻاهر ٿي چڪا هيا، پنهنجي لاءِ هنن پاڻ سمجهي ڇڏيو هو تہ سندن مرتبو روم جي دشمنن وارو هو. [47] مصر جا اتحادي اهڙائي نالائق هئا ۽ جڏهن ملڪ جو ڌيان ٻين اهم جنگين طرف هو، تہ ان ڳالهہ جو انديشو هو تہ سندن تڪليف ڏيندڙ جهڙپون ۽ حملا، ڪٿي صوبي جي سُڪون کي ٻيهر نہ برباد ڪري ڇڏين: ڊائڪليشين، نوباٽي يا نيوبيا جي ماڻهن کي آماده ڪيو تہ هو پنهنجي رهڻ جي قديمي جڳهن کان لڏي لبيا جي بيابانن طرف هليا وڃن ۽

هڪ وڏو غير پيداوار علائقو سائني ۽ نيل جي آبشارن جي مٿان کين ڏنو ويو. ان ۾ مٿن فقط هڪ اخلاقي پابندي يا شرط رکيو ويو ته هُو بادشاهت جي سرحدن جو نه رڳو مان مٿاهون رکيون ايندا پر ان جي حفاظت به سندن فرضن ۽ ذميدارين ۾ شامل هوندي. اهو معاهدو گهڻو وقت هليو ۽ عيسائيت جي دؤر شروع ٿيڻ سان مذهبي عبادت لاءِ ڪجهه سخت پابندين کي مڙهيو ويو ۽ هر سال قربانيءَ جي رسم ادا ڪري ايليفنٽائن جي بيٽ تي نئين سر معاهدو ڪيو ويندو هو جنهن ۾ رومي توڙي بربرَ هن ڪائنات جي ظاهري توڙي لڪل طاقتن کي ساراهيندا هئا. [48]

ساڳي وقت جڏهن ڊائڪليشين، مصرين جي پوين ڏوهن جي ڪين سزا ٿي ڏني ته هن سندن ڀلائيءَ لاءِ ۽ مستقبل جي حفاظت ۽ خوشيءَ لاءِ سياڻپ وارا قانون ٺاهيا جن کي ايندڙ وقتن جي حڪومتن طرفان به منظور ۽ لاڳو ڪيو ويو. [49] هُن هڪ تمام اهم فرمان اهڙو جاري ڪيو، جنهن کي آمرانه حسد جو ڪارنامو سمجهي ننڍڻ جي بجاءِ، اُهو تعريف لائق ۽ اهڙو ڪم سمجهيو ويو جيڪو عقلمنديءَ مان انسانذات جي ڀلائيءَ لاءِ ڪيو ويو هجي. هن سڀني قديمي ڪتابن جي مطالعاتي جاچ ڪرائي جن ۾ سون ۽ چاندي ٺاهڻ جا ڪمال جا نُسخا لکيل هيا: ۽ سواءِ ڪنهن رحم جي اُنهن سڀني ڪتابن کي باهه جي شعلن ۾ ساڙايو ويو. فقط ان گمان ڪان، جنهن جو اسانکي يقين آهي، ته متان مصر وارن کي ايتري دولت هٿ اچي وڃي جيڪا کين بادشاهت جي خلاف بغاوت ڪرڻ لاءِ پوري اعتماد سان آماده ڪري ڇڏي. [50] پر، جيڪڏهن ڊائڪليشين کي سون ۽ چاندي ٺاهڻ جي نُسخي جي ايتري ئي پڪ هئي ته پنهنجي ذهانت ۽ يادگيريءَ جي جوهر کي وِسمائڻ بدران، ان عمل کي ماڻهن جي ڀلائي ۽ قومي ناڻي کي وڌائڻ لاءِ استعمال ڪري ها. پر ان ڳالهه جو به پورو امڪان آهي ته سندس سوچ ۽ فهم ۾ شايد اها ڳالهه آئي هجي ته اِهي وڏيون دعوائون فضول ۽ اجايون هونديون آهن ۽ هن جي وڏي ۾ وڏي خواهش اها هئي ته سندس رعيت جا ماڻهو دليلن ۽ دانائيءَ جو دامن هرگز نه ڇڏين ۽ اجائي ۽ بيوقوفيءَ جهڙن ڪمن ۾ پنهنجو وقت ۽ قُوت ضايع نه ڪن. مشاهدي ۽ تجزيي مان معلوم ٿيو آهي ته هي قديمي ڪتاب، جيڪي پِٿاغورس، حضرت سليمان (ع.س) يا هرمس * سان منسوب ٿيل آهن، هاٿوڪي مهارت جا پاڪدامنيءَ وارا دوڪا ۽ فريب آهن. يونان جا ماڻهو ڪيميا جي علم جي فائدن يا نقصانن کان بنهه بيخبر هئا. ان تمام وڏي رجسٽر، جنهن ۾ پلني ڳولي لڌل شيون فنّ ۽ ڪاريگريون ۽ انسانذات جون غلطيون درج ڪيون آهن ته ان مان ڌاتُن جي اصلوڪي حالت تبديل ڪري ٻي حالت اختيار ڪرڻ جو ڪو به ذڪر آيل ڪونهي ۽ ڪيمياگريءَ جي تاريخ ۾ ڊائڪليشين طرفان ڪيميا بابت قديمي ڪتاب ساڙائڻ جو عمل پهريون مستند واقعو آهي. عربن طرفان مصر کي فتح ڪرڻ کانپوءِ اُنهن اِها فضول سائنس سڄي دنيا ۾ پکيڙي ڇڏي. انساني خواهشن ۽ هوَس سان پوريءَ طرح مطابقت رکندڙ اها سائنس چين، توڙي يورپ ۾ هڪ جيتري چاهه ۽ ڪاميابيءَ سان پڙهي ۽ پڙهائي ويندي هئي. يورپ جي وچين دؤر جي اونداهي ماحول، هر حيرت انگيز افواهه جي به گرمجوشيءَ مان آجيان ٿي ڪئي، ۽ ماڻهن ۾ علم ۽ ڄاڻ جي نئين سِر رغبت نَين اُميدن کي تقويت بخشي ۽ دوکي ۽ فريب جي فن کي وڌيڪ شاندار بنايو. فلسفي ۽ تجربي گڏجي آخرڪار ڪيمياگري جي تعليم کي پنهنجين حدن مان تڙي ڪڍي ڇڏيو آهي. ۽ موجوده دؤر، پلي دولت ميڙڻ جو خواهشمند ئي سهي، پر اُها مايا هو ڪيميا مان نه پر وڻج واپار ۽ صنعتي پيداوار جي جائز ۽ مناسب طريقن مان حاصل ڪرڻ گهري ٿو. [51]

مصر جي فتح کان پوءِ فورن فارس جي جنگ شروع ٿي وئي. اهو چڻ ڊائڪليشين جي مقدر ۾ لکيل هو تہ هو وڏي طاقتور قوم کي شڪست ڏئي ۽ اردشير جي جانشينن کان اها ڳالهہ تسليم ڪرائي تہ روم جي شهنشاهت سندن مقابلي ۾ زياده شانائتي ۽ وڌيڪ طاقتور هئي.

اسان وئلرين جي حڪومت ۾ * اهو مشاهدو ڪيو آهي تہ آرمينيا، فارس وارن جي دوکي ۽ هٿيارن جي زور تي آڻ مڃي هئي ۽ خسرو جي قتل کانپوءِ سندس پٽ ٽريڊيٽس، جيڪو ان وقت شهنشاهت جو پنهنجي ٻالڪپڻي ۾ وارث هو، سندس دوستن جي وفاداريءَ سبب سندس زندگي بچي وئي هئي ۽ ان کي شهنشاهن جي حفاظت ۾ پڙهايو ويو هو. ٽريڊيٽس پنهنجي ملڪ نيڪاليءَ ۾ اُهي فائدا ورتا جيڪي ڪيس آرمينيا جي تخت تي ويهي حاصل نہ ٿي سگهن ها: ڏکن ڏولاڻن توڙي انسانذات جي اڳواڻ ڄاڻ، توڙي روم جي نظم ۽ ضبط جي کيس وقت کان اڳ ئي خبر پئجي وئي. هن بهادريءَ جي ڪمن سان پنهنجي جوانيءَ جي شروعات ڪئي ۽ هن ڪم ۾ بي مثال قوتي ۽ طاقت جو مظاهرو ڪيو جيئن فوجي بهادريءَ جا ڪارناما ۽ اولمپين راندين جي باوقار مقابلن ۾ پنهنجا جوهر ڏيکاريائين.[52] سندس اهليت کي چار چنڊ تڏهن لڳا جڏهن هن پنهنجي محسن لسينيَس جي حفاظت ٿي ڪئي.[53] هڪ بغاوت ۾ جنهن ۾ پروبس مئو، ان آفيسر جي زندگيءَ کي تمام وڏو خطرو پيش اچي ويو هو پر ڪاوڙ ۾ باهہ ٿيل سپاهي ڪيس مارڻ خاطر سندس تنبوءَ ۾ داخل ٿيڻ وارا هيا تہ آرمينيا جي شهزادي اڪيلي سر وڃي سندن رستو روڪيو ۽ ڪيس بچائڻ ۾ ڪامياب ٿيو. ٽريڊيٽس جي احسانمندي ڪيس واپس موٽائڻ ۾ وڏو ڪردار ادا ڪيو. لسينيَس پنهنجي هر عهدي تي گئلريس جو دوست رهيو، ۽ گئلريس جي اهليت، سيزر جي مٿانهين لقب ماڻڻ کان گهڻو اڳ ئي، ڊائڪليشين طرفان نہ رڳو چاتل سڃاتل هئي پر هو سندس خوبين ۽ اهليت جو وڏو قدردان پڻ هيو. ان شهنشاهہ جي حڪومت جي ٽئين سال ۾، ٽريڊيٽس کي آرمينيا جو بادشاهہ بنايو ويو. انصاف وارو هي قدم موقع پرستيءَ جي حساب سان بہ مناسب ٿي لڳو. اهو وقت هو تہ فارس جي بادشاهہ جي قبضي کان هڪ اهم علائقو بچايو ۽ ڪانسُس واپس ورتو وڃي جيڪو نيرو جي حڪومت کان وٺي روم جي شهنشاهت جي حفاظت ۾ رهيو هو ۽ آرسيسز جي خاندان جا ماڻهو انکي سنڀاليندا هئا.[54]

جڏهن ٽريڊيٽس آرمينيا جي سرحدن تي وڃي پنهنجو جلوو پَسايو تہ وڏي گرمجوشي، خوشي ۽ سچن وفاداريءَ جي جذبن سان سندس آجيان ڪئي وئي. ڇَويهن سالن تائين ملڪَ ڏاڍيون تڪليفون سٺيون هيون پوءِ اُهي صحيح هيون يا خيالي، پر ڌارين جو غلبو بهرحال رهيو هو. فارس جي بادشاهن پنهنجون نيون سوڀون، نين ۽ عاليشان عمارتن تعمير ڪرڻ سان ملهايون هيون، پر اُهي يادگارَ عوام جي پئسن مان نهرايا ويا هيا. جن کي غلاميءَ جا طوق سمجهي اُنهن کان نفرت ڪئي وئي هئي. بغاوت جي ڪنهن بہ امڪان سبب سخت احتياطي تدبيرون ورتيون ويون هيون: ظلم سان گڏ ماڻهن کي بيعزتو ڪري حالتن کي وڌيڪ خراب بنايو ويو هو: ۽ عام ماڻهن ۾ هاڻي شديد نفرت جو شعور ايندو پئي ويو جنهن ذريعي اهو ٻُڃان ۽ شديد نفرت جي ماحول سبب وڌيڪ تيز ٿيندو ۽ بگڙندو رهيو. اسان اڳ ۾ ئي ماگي مذهب * بابت ٻڌايو آهي تہ برداشت ڪرڻ جو رتيءَ ماتر گُڻ بہ منجهن ڪونهي. آرمينيا جي بادشاهن، جن کي ديوتا ڪري پوڄيو ويندو هو، جا مجسما ۽ سج ۽ چنڊ جون مقدس مورتون، فاتح جي جوش ۽ ڪاوڙ سبب پڃي پورا پورا ڪيون ويون ۽ آرمزد جي دائمي باهہ کي ٻاري ان کي ٻگوَنت جبل[55] جي چوٽيءَ تي نهيل قربان گاهہ تي

محفوظ ڪيو ويو يا پين لفظن ۾ انڪي دائمي برندڙ شعلي جو روپ ڏنو ويو. اهو فطري هو ته بيشمار زخمن رسڻ سبب جن ماڻهن جي ڪاوڙ چوٽ چڙهيل هئي، اُنهن پاڻ کي آزادي حاصل ڪرڻ لاءِ، توڙي مذهب ۽ پنهنجي موروثي حاڪم کي تخت تي ويهارڻ لاءِ مسلح ٿي ڪيو. جذبن جي وهڪري هر رُڪاوٽ کي ٽوڙي ڇڏيو، ۽ فارس جي فوجين جو جٿو ڪاوڙ ۾ اڳ ۾ ئي پنتي هٽي ويو. آرمينيا جا امير ٽريڊيٽس جي جهنڊي هيٺان هليا ويا ۽ پنهنجي ماضيءَ جي اهليت جو حوالو ڏيڻ لڳا، ايندڙ وقت لاءِ پنهنجون خدمتون آڇيائون ۽ نئين بادشاهه کان اُنهن اعزازن ۽ انعامن جو مطالبو ڪرڻ لڳا جن کان کين ڌارين جي حڪومت ۾ نفرت ۽ ڌڪار وچان ٻاهر ڪري محروم ڪيو ويو هو.[56] فوج جي ڪمان آرٽاويسدس جي حوالي ڪئي وئي يجنهن جي پيءُ ٽريڊيٽس کي سندس معصوم ٻالڪپڻ ۾ بچايو هو ۽ جنهن جي پوري ڪٽنب کي ان مهرباني ڪرڻ تي قتل ڪيو ويو هو. آرٽاويسدس جي پاءُ کي صوبي جي حڪومت حوالي ڪئي وئي هئي. پهريون فوجي اعزاز وائسراءِ اوٽس کي ڏنو ويو جيڪو سٺي مزاج ۽ محبت وارو ماڻهو هو جنهن شهنشاهه کي پنهنجي ڀيڻ[57] ۽ ڪافي خزانو تحفي ۾ ڏنو هو جيڪي هڪ ڌار ٽيل قلعي ۾ رکيا ويا هيا ۽ جن کي اوٽس مڪمل حفاظت ۾ رکيو هو. آرمينيا جي اميرن ۾ هڪڙو سندن ساٿي ظاهر ٿيو جنهن جي دولت ۽ ڀاڳ ايترو ته نمايان آهي جو ان کي بيان ڪرڻ ضروري ٿي پيو آهي، سندس نالو مئمگو هو ۽ سندس اصل نسل اسڪيٿيا جو هو ۽ ماڻهن جي جنهن هجوم سندس اختيارن کي مڃيو هو، ان ڪجهه سال اڳي چين جي شهنشاهت جي حدن جي آس پاس پنهنجي رهائش اختيار ڪئي هئي[58] جيڪا ان زماني ۾ ايتري ته وڏي هئي جو سوگديانا[59] جي سرحدن تائين پکڙيل هئي. پنهنجي مالڪ جي ناراض ٿي وڃڻ تي مئمگو پنهنجن ساٿين سميت اوڪسس جي ڪنارن تي اچي رهيو ۽ ساپور کي پنهنجي حفاظت ڪرڻ لاءِ منتون ڪيائين. چين جي شهنشاهه هن پاڃوڪڙ تي پنهنجي دعويٰ ڪئي ۽ پنهنجي خود مختياري جي حق تي زور ڏنو. فارس جي شهنشاهه مهمان نوازيءَ جي قانونن کي ورجايو ۽ ڪجهه مشڪلاتن کي منهن ڏيڻ ڪانپوءِ جنگ جي خطري کي ٽارڻ ۾ ڪامياب ٿي ويو پر شرط اهو هو ته هو مئمگو کي اولهندي ملڪن جي ڪنهن پرانهين سرحد تي موڪلي ڇڏيندو: هيءَ هڪ اهڙي سزا هئي، جيئن هن بيان ڪيو، جيڪا موت کان گهٽ خطرناڪ نه هئي. ملڪ بدر ڪرڻ ڪانپوءِ سندس رهڻ جو هنڌ آرمينيا مقرر ٿيو ۽ هڪ وڏو ضلعو، اسڪيٿيا جي ماڻهن کي رهڻ لاءِ ڏنو ويو جنهن ۾ هو پنهنجي رهڻ جون جايون به هڪ هنڌ کان ٻي جڳهه تائين سال جي موسمن مطابق مٽائيندا رهن. انهن تي اها ذميواري به رکي وئي ته ٽريڊيٽس جي حملي جو مقابلو ڪن پر سندن ليڊر فرض شناسي ۽ ڪيس رسيل تڪليفن کي توريو جيڪي ڪيس فارس جي شهنشاهه کان پلئه پيون هيون، نيٺ هر ڳالهه ڏسي وائسي هُن سندس پارٽيءَ کي ڇڏڻ جو فيصلو ڪيو. آرمينيا جو شهزادو، جيڪو مئمگو جي لياقتن ۽ طاقت کان چڱيءَ طرح واقف هو، هن سان عزت ۽ شفقت سان پيش آيو، ۽ ڪيس پنهنجو بنائيندي اعتماد ۾ ورتائينس، هڪ بهادر ۽ وفادار نوڪر کي حاصل ڪيائين جنهن ڪيس واپس ڪرڻ جي لاءِ پنهنجو ڀرپور ڪردار ادا ڪيو.[60]

ڪجهه عرصي لاءِ لڳي تو ته ٽريڊيٽس جي جرئت کي قسمت به ساٿ ڏني ٿي. هن نه رڳو پنهنجي خاندان جي ۽ ملڪ جي دشمنن کي سڄي آرمينيا جي حدن ۽ سرحدن مان ٻاهر ڪڍي ڇڏيو پر پنهنجي انتقام کي پاڙڻ لاءِ هن اسيريا جي وچ تائين حملن ۽ هٿيارن جو نماءُ ڪيو. مؤرخ جنهن ٽريڊيٽس جو نالو تاريخ ۾ مٽجڻ کان بچائي ڇڏيو

آهي، هڪ قومي جذبي سان پنهنجي بهادريءَ کي ملهائي ٿو: ۽ اوپر جي قدرن جي سچي جذبي مطابق هو اُنهن جُنگن ۽ هاٿين لاءِ به ٻڌائي ٿو ته ڪيئن نه اُهي سيئي هِن بهادر جي طاقت اڳيان ڍير ٿي ويا هيا. اسان کي ٻين ذريعن مان معلوم ٿيو آهي ته فارس جي بادشاهت جي حالت هڪ ٽڙيل پکڙيل ملڪ وانگر هئي جنهن جو آرمينيا جو بادشاهه وڏو احسانمند هو چو ته متس ڪيل احسان ڪيس ياد هيا. پاڻرن جي هڪ ٻئي سان ضِد سبب تخت تي جهيڙو شروع ٿي چڪو هو ۽ هُرمز، پنهنجي پارٽي جي طاقت جي فضول زور آزمائيءَ کانپوءِ مدد وٺڻ خاطر بربرن جي خطرناڪ طاقت ڏانهن واجهايو جيڪي ڪئسپين سمنڊ جي ڪنارن تي رهندا هئا.[61] خانہ جنگي بهرحال، يا ته فتح ٿيڻ جي صورت ۾ يا هڪ ٻئي سان ٺهراءُ ڪرڻ ذريعي، ختم ٿي وئي ۽ نارسِس، جنهن کي آفاقي سطح تي فارس جي بادشاهه طور تسليم ڪيو ويو، پنهنجي سڄي فوجي طاقت کي ڌاريي دشمن خلاف پڙڪائي ڇڏيو. پوءِ مقابلو غير برابريءَ وارو بنجي ويو ۽ نہ وري سورمي جي بهادريءَ ۾ بادشاهه جي طاقت کي برداشت ڪرڻ جي سگهه هئي. ٽريڊيٽس جنهنکي آرمينيا جي تخت تان ٻيو ڀيرو ڌڪي ٻاهر ڪيو ويو هو، هڪ دفعي وري شهنشاهن جي گهر ۾ وڃي پناهه ورتي. نارسِس جلد ئي باغي صوبي تي پنهنجو اختيار قائم ڪري ورتو ۽ وڏي واڪي ان ڳالهه جي شڪايت ڪندو رهيو ته رومين، باغين ۽ ڀاڄوڪڙن کي پناهه ڏني هئي، هاڻي اوپر جي فتح جا سانباها ڪرڻ لڳو.[62]

دورانديشي توڙي وقار، شهنشاهن کي آرمينيا جي بادشاهه جي پٺڀرائي ڪرڻ کان روڪڻ جي اجازت نٿي ڏئي سگهيا ۽ اهو فيصلو ڪيو ويو ته فارس جي جنگ ۾ پوري شهنشاهت جي طاقت کي استعمال ڪيو ويندو. ڊائڪليشين پنهنجي ماٺ ميٺ واري عظمت سان جيڪا هر وقت وٽس هوندي هئي، پنهنجي ڪارروائيءَ جو شهر انٽئڪ مقرر ڪيو جتان هن مليٽري جي ڄُر پر ۽ عملي قدمن جو هدايتون ويهي جاري ڪيون.[63] فوجين جي حڪمت عملي وغيره گئلريس جي لاجواب بهادريءَ جي سپرد ڪئي وئي، جنهن کي دنيوب جي نظرداري ڪرڻ تان هٽائي هن اهم ڪم لاءِ فرات جي ڪنارن تي مقرر ڪيو ويو. فوجون جلدئي ميسوپوٽميا جي ميدانن تي هڪ ٻئي جي آمهون سامهون ٿيون ۽ ٻه جنگيون وڙهيون ويون جن جا نتيجا ڪجهه مختلف ۽ شڪ وارا نڪتا، پر جيڪو ٽيون معرڪو ٿيو اُهو فيصلائتو ثابت ٿيو جنهن ۾ روم جي فوج صفا زيروزبر ٿي وئي ۽ کيس شڪست جو مُنهن ڏسڻو پيو جنهن جو الزام گئلريس جي اُبهرائيءَ تي مڙهيو ويو جنهن گهٽ فوجين جي تعداد سان فارسين جي تمام وڏي لشڪر تي حملو ڪري ڏنو.[64] پر ملڪ، جيڪو هن جنگي ڪارروائيءَ جو مرڪز هو، اُهو سندس شڪست جا ٻيا سبب ٿو بيان ڪري، اُهو ساڳيو ميدان، جنهن تي گئلريس کي شڪست آئي، ڪراسَس جي موت ۽ ڏهن فوجين جي ڪوسَ جي ڪري يادگار بڻجي ويو هو. *

اهو ميدان سٺ ميلن کان به وڌيڪ وڏو هو جيڪو ڪارهي جي ٽڪرين کان وٺي فرات تائين ڦهليل پر سڌو ۽ ويران واريءَ جو رڻُ هو جنهن ۾ نه ڪا ٽڪري هئي، نه ڪو وڻ ۽ نه وري ڪو تازي پاڻي جو چشمو يا ڪو جياپي جو ذريعو هو.[65] رومين جي پيادل فوج جيڪا گرمي ۽ اُڃ سبب بيهوشيءَ جي حالت تائين پهچي وئي هئي، نه ته اُهي اهڙين حالتن ۾ فتح ڪرڻ جي اُميد رکي ٿي سگهيا، توڙي جو اُهي پنهجن صِفن ۾ نظم ۽ ضبط کي قائم رکن ها. ۽ نه وري پنهنجي صِفن کي، سخت خطري جي يقيني امڪان کانسواءِ، ختم ڪري ٿي سگهيا. اهڙي ابتريءَ جي حالت ۾ اُهي نيٺ هر طرف کان فارس جي فوجين جي وڏي تعداد جي گهيري ۾ اچي ويا. مخالف جي ڦڙتيءَ جي عمل کان صفا

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هيسجي ويا ۽ بربرن جي گهوڙي سوار فوج جي تِکن تيرن جي نشانن سان تباهه ٿي ويا. آرمينيا جي بادشاهه جنگ ۾ پنهنجي ڀرپور بهادريءَ جو مظاهرو ڪيو ۽ ماڻهن جي رحم جوڳي حالت مان هن پنهنجو ذاتي مان شان مٽاهون ڪيو. فرات تائين سندس پيڇو ڪيو ويو. سندس گهوڙي کي زخمي ڪيو ويو ۽ اهو ناممڪن ٿي لڳو ته هو سوپ ماڻيندڙ پنهنجي دشمن کان بچي ۽ پڇي وڃي. هن انتها درجي جي صورتحال ۾ ٽريڊيٽس کي بچاءَ جو فقط هڪڙو ئي رستو سمجهه ۾ آيو: هو گهوڙي تان لهي پيو ۽ وهندڙ پاڻيءَ ۾ ڪٽي ٽپو ڏنائين. سندس زرِهَ ڳري هئي، ندي تمام اُونهي هئي ۽ ان حصي ۾ گهٽ ۾ گهٽ اڌ ميل ويڪري هئي؛[66] تنهن هوندي به سندس طاقت، بهادري ۽ جرئت ايڏي ته زبردست هئي جو هو سلامتيءَ سان نديءَ جي ٻي ڪناري تائين پهچي ويو.[67] جيتري قدر رومي جنرل جو تعلق آهي ته اسانکي سندس پڇڻ جا تفصيل معلوم نه ٿي سگهيا آهن؛ پر، جڏهن هو ائنٽئڪ واپس ٿيو ته ڊائڪليشين ڪيس دوست ۽ ساٿيءَ وارو سندس آڌر ڀاءُ نه ڪيو پر هڪ اهڙي شهنشاهه وانگر ڪيس مليو جيڪو سخت ڪاوڙ ۾ هجي ۽ سندس ڪم کان ناراض هجي. جيڪو ماڻهن ۾ سخت ضدي ۽ هنيلو هوندو هو، ڪيس وردي پاتل هئي پر سندس ڪنڌ هيٺ، ذلت ۽ بدبختيءَ جي احساس سان مجبور ٿي پيو هو، شهنشاهه جي گهوڙي گاڏي يا ٽانگي سان هڪ ميل کان مٿي جو مفاصلو پيرين پيادو هليو ته جيئن ماڻهو سندس ذلت ۽ بيعزتي جو منظر ڏسي سگهن.[68]

جيئن ئي ڊائڪليشين پنهنجي ذاتي ناراضگيءَ جو اظهار ڪيو ۽ روم جي طاقت ۽ شان تي زور ڏنائين، ته هن هاڻي سيزر جي مِنٿن ۽ نِماڻائيءَ وارين آزين ڏي ڌيان ڏنو ۽ ڪيس اجازت ڏنائين ته هو پنهنجو وڃايل وقار پاڻ واپس وٺي ته ساڳي وقت روم جي هٿيارن جي عزت کي به واپس ورائي، ايشيا جي پر اَمن فوجين جي ڪمري ۾، جن شايد پهرئين معرڪي ۾ پنهنجيون خدمتون سرانجام ڏنيون هيون، ٻي فوج رنائر ٿيلن ۽ نوَن ڀرتي ڪيلن جي تيار ڪئي وئي جن جو تعلق اليرِين سرحد سان هو، ۽ گاٿن جو هڪ وڏو تعداد مددي فوج طور شاهي خزاني[69] جي خرچ تي ڀرتي ڪيو ويو. پنجويهه هزار چونديل ماڻهن جي ڪمان ڪندي گئلريس وري فرات کي پار ڪيو پر هن دفعي پنهنجين فوجين کي ميسوپوٽئميا جي ميدانن تي خطري ۾ وجهڻ بجاءِ، هو آرمينيا جي جبلن منجهان اڳتي وڌيو جتي هن اتان جي رهواسين کي سندس حق ۾ ڏٺو ۽ ملڪ لاءِ محسوس ڪيائين ته اُهو پيادل فوج جي حملي لاءِ جيترو موزون هو ته گهوڙيسوار فوجين لاءِ اوتروئي ناموزون هو.[70] تڪليفن روم وارن جي نظم ۽ ضبط کي اڳي کان وڌيڪ پختو ڪري ڇڏيو هو جڏهن ته بربر پنهنجي ڪاميابيءَ جي ڦونڊ ۾ پريل هئا تنهنڪري ايترا ته غافل ۽ سست ٿي ويا هيا جو هڪ لمحي ۾ سندن اُميدن جي خلاف گئلريس جي نئين اندازَ ڪين حيرت ۾ وجهي ڇڏيو هو جنهن فقط ٻن گهوڙيسوارن جي مدد سان سندن پوري ملڪ جو مخفي طرح سان ۽ خود پنهنجين اکين سان جائزو ورتو هو ۽ مخالفن جي ڪئمپ کي به غور سان ڏٺو هو. رات جي وقت ۾ حيرت ۾ پوَڻ فارس جي فوج لاءِ گهڻي ڀاڳي موتمار هو. " سندن گهوڙا ٻڌل ۽ زنجيرن ۾ جڪڙيل هيا ته جيئن ڀڄي نه وڃن، ۽ جيڪڏهن ڪا خطري جي گهنٽي اوچتي وڳي ته هڪ فارسي پهريون پنهنجو گهر ٻار نيڪ ڪندو هو، گهوڙي کي لغام ڏيندو هو ۽ حفاظت جو ويس پهريندو هو، پوءِ گهوڙي تي چڙهندو هو. "[71] هن دفعي گئلريس طرفان مٿن اوچتي حملي بربرن جي ڪئمپ ۾ افراتفري ۽ نااُميديءَ جو ماحول طاري ڪري ڇڏيو. ٿوري مزاحمت ته ٿي پر وڏو قتلام شروع ٿي ويو هو. اهڙي گوڙ گهمسان جي فضا ۾ زخمي بادشاهه

(جو تہ نارسِس پنهنجين فوجين جي ذاتي طور تي ڪمان ڪئي) ميڊيا جي بيابانن ڏانهن پڇي ويو. سندن توڙي اُنهن جي وائسراءِ جا مهانگا تنبو ۽ ٻيو سامان فاتح کي جنگ ۾ مليو ۽ هتي هڪ واقعو بيان ٿيل آهي جيڪو نہ رڳو سندن جهنگلي ماحول جي عڪاسي ڪري ٿو پر سندن فوجين جي ويڙهہ يا جنگ جي ڪرتبن بابت اڻڄاڻائيءَ جي بہ تصديق ڪري ٿو تہ سندن ڦوهڙ واري فضول زندگي گذارڻ جي طريقن کي بہ وائکو ڪري ٿو. هڪ چمڪندڙ چمڙي جو ٿيلهو جنهن ۾ هيرا پيل هئا هڪ خانگي سپاهيءَ جي هٿ چڙهي ويو، هُن ٿيلهي کي حفاظت سان پاڻ وٽ رکيو پر ان ۾ جيڪو ڪجهہ هيو انکي اجلائي ڇڏيائين ۽ اهو سمجهيائين تہ جيڪا شئي ڪم جي ڪانہ هئي تہ ان جو مُلهہ وري ڪهڙو هوندو. [72] نارسِس جو جيڪو وڏو نقصان ٿيو هو، ان ڪيس گهڻو پريشان ڪيو هو. سندس ڪيترين ئي زالون، سندس ڀيڻيون ۽ ٻار جن فوج ۾ خدمتون ڏنيون هيون، اُنهن کي شڪست اچڻ ڪانپوءِ قيدي بنايو ويو. پر، توڙي جو گئلريس جي ڪردار جي عام طرح سان سڪندر سان ڪابہ مطابقت ڪانہ هئي: هن فتح ڪانپوءِ ڊئريس جي خاندان سان مئسيڊونيا جي سورمي جي ڪاپي ڪئي. نارسِس جي زالن ۽ ٻارن کي ڪنهن بہ ڦرلٽ، ظلم يا زيادتيءَ ڪان محفوظ رکيو ويو، ڪين سلامتيءَ واري جڳهہ تي رکيو ويو ۽ اُنهن سان عزت ۽ نرميءَ وارو سلوڪ روا رکيو ويو جيڪو هڪ وڏي دل رکندڙ جنرل جي شان وٽان هو ۽ شاهي خاندان جا فرد پنهنجين عمرين ۽ جنسن سبب جنهن جا حقدار بہ هيا. [73]

جڏهن تہ اوڀر ۾ هن مقابلي جي نتيجي جو شدت سان انتظار ڪيو پئي ويو، شهنشاهہ ڊائڪليشين شام ۾ هڪ وڏي فوج فقط هن جنگ جي مشاهدي ڪرڻ لاءِ گڏ ڪئي هئي، پري ڪان روم جي طاقت جو مظاهرو ڪري رهيو هو ۽ پاڻ کي هر وقت هوشيار ۽ تيار رکيائين تہ مبادا وڏي اهميت واري جنگ ۾ سندس اوجتي ضرورت پئجي وڃي. سوڀ جي خبر پوڻ شرط، هو وڏي شفقت ۽ مهربانيءَ جو مظاهرو ڪندي سرحد طرف وڌي ويو ۽ گئلريس جي فخر ۽ خوشي جي احساس کي ڪجهہ اعتدال ۾ آڻڻ جي خيال ۽ ضرورت پوڻ تي مشورن ڏيڻ واسطي بہ هو جنگ جي سرحد تي پهتو هو. نِسيبس ۾ روم جي شهزادن جي ماڻهن سان ملاقات کي هڪ طرف ڪان عزت سان ڏٺو ويو تہ ٻي طرف ڪان بہ اوتروئي احترام جو مظاهرو ڪيو ويو. هن ئي شهر ۾ عظيم شهنشاهہ جي سفير کي بہ پوءِ جلدئي ملاقات جو شرف بخشيو ويو. [74] نارسِس جي طاقت توڙي جذبو سندس آخري شڪست ۾ ڀڃي ٽٽي پيا هيا تنهنڪري هن سمجهيو تہ صلح ڪرڻ ڪانسواءِ ٻيو ڪو طريقو ڪونہ هو جيڪو رومين جي فوجي طاقت کي اڳتي وڌڻ ڪان روڪي سگهي. هن پنهنجي پسنديده ۽ اعتماد واري نوڪر اُفربان کي موڪليو ۽ ڪيس اختيار ڏنا تہ هو صلح جي شرطن بابت وڃي ڳالهائي ۽ ناڪاميءَ جي صورت ۾ اُهو سڀڪجهہ قبول ڪري اچي جيڪو اُهو فاتح ڪيس ڏئي. افربان گفتگو جو موضوع ڇيڙيندي ئي پنهنجي ڪٽنب لاءِ پنهنجي مالڪ جي مهربانين ۽ سندس سهڻي سُلوڪ لاءِ پنهنجي اُحسانمنديءَ جو ذڪر ڪيو ۽ ناميارن قيدين کي آزاد ڪرڻ لاءِ درخواست پيش ڪئي. هن گئلريس جي بهادريءَ کي ساراهيو پر اهڙي طريقي سان جيئن نارسِس جي شهرت تي بہ ڪو حرف نہ اچي ۽ فاتح سيزر جي مٿاهين مرتبي ۽ شان مڃڻ ڪان نہ تہ عار ڪيائين نہ ان کي عيب سمجهيائين تہ اُن بادشاهہ ڪان ڪيس برتري حاصل هئي جيڪو پنهنجي قبيلي جي سيني شهزادن ڪان مرتبي ۾ مٿاهون هو. فارس جي منصف مزاجيءَ جي تقاضائن جي باوجود، ڪيس اختيار ڏنو ويو هو تہ موجوده تضاد کي هو ٻنهي بادشاهن جي فيصلي جي حوالي ڪري ڇڏي ڇو تہ ڪيس يقين هو تہ موجوده خوشحاليءَ جي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

عياشيءَ ۾. هو ڀاڳ ۽ بخت جي گهٽ وڌاين يا لاهن چاڙهن کان بيخبر نہ هوندا. اَفربان پنهنجي ڳالهہ ٻولهہ مشرق جي ماناٽتن مُحاورن جي انداز ۾ ختم ڪندي چيو تہ روم ۽ فارس جون شهنشاهتون، سڄي دنيا جي لاءِ ٻن اکين وانگر آهن جيڪي نامڪمل، ڪٽيل ۽ بڇڙيون لڳنديون جيڪڏهن ٻنهي مان ڪابہ هڪ اِڪ ٻاهر ڪڍي وڃي.

" اهو فارس وارن جو وڙ آهي، " گٽلريس سخت ناراضگيءَ مان جواب ڏنو جنهن مان لڳي رهيو هو تہ جيئن سندس سڄو جسم ڪاوڙ ۾ وڃي يا تپي باهہ ٿي ويو هجي، "اهو فارس وارن جو وڙ آهي تہ بخت ۽ قسمت جي لاهن چاڙهن کي بہ وڌائي پيش ڪن ۽ وري خاموشيءَ سان اسان کي اعتدال پسنديءَ جي چڱاين تي ليڪچر ڏين ٿا. ڪين بدقسمت ويلرين جي سلسلي ۾ سندن پنهنجي اعتدال پسندي ياد ڪرڻ گهرجي. اُنهن کيس دوکي سان شڪست ڏني، اُنهن ساڻس بيعزتي وارو سلوڪ ڪيو. هن کي سندس زندگيءَ جي آخري گهڙين تائين ذلت آميز طريقي سان قيد ۾ رکيو ويو. ۽ موت کانپوءِ بہ سندس مڙهہ کي تڪليف ڏئي وڌيڪ رُسوا ڪيو ويو." * پنهنجي لهجي کي ڪجهہ نرم بنائيندي، گٽلريس فارس جي سفير کي ٻڌايو تہ رومين جو وَڙُ اهو هرگز نہ رهيو آهي تہ اڳ ئي مُتل يا ڪمزور دشمن تي وار ڪن: ۽ هن موقعي تي ڪين پنهنجي وقار ۽ مانَ تي پاڙڻ گهرجي بجاءِ ان جي جو فارسين جي اهليت تي ويساهہ ڪجي. هن افربان کي اجازت ڏني تہ هو پلي وڃي ۽ اُميد ظاهر ڪئي تہ نارسِس کي بادشاهن جي رحم دلي ۽ نرمي جي رَوِيي ۽ دائمي اَمن قائم ڪرڻ جي شرطن جي سلسلي ۾ جلد آگاهہ ڪيو ويندو ۽ سندس زالن ۽ ٻارن جي واپسيءَ بابت پڻ ٻڌايو ويندو. هن ڪانفرنس ۾ گٽلريس سخت جذباتي نظر اچي ٿو تہ ساڳي وقت ڊاڪليشين جي اختيارن ۽ سندس بي بها دانائي ۽ ڏاهپ لاءِ پڻ بيحد احترام جو اظهار ڪري ٿو. اوپر فتح حاصل ڪرڻ کانپوءِ گٽلريس جو اعتماد وڌيڪ پختو ٿي ويو هو ۽ هاڻي سندس ارادو ۽ عزم اهو هو تہ هو فارس جي ملڪ کي ننڍو بڻائي صوبي جي سطح تائين آڻي ڇڏي. هوڏانهن ڊائڪليشين اعتدال واري پاليسيءَ کي اختيار ڪيو هو. هن موقعي کي غنيمت سمجهيو تہ ڪاميابي ماڻڻ جي باوجود هو جنگي جنون کي ختم ڪري ۽ هڪ باوقار امن امان جي فضا کي خِطي ۾ قائم ڪري جنهن ۾ عزت ۽ فائدو ٻئي موجود هيا. [75]

پنهنجي ڪيل واعدي جي پوئواري ڪندي شهنشاهن جلد ئي سڪوريَس پروبَس کي، جيڪو سندن سيڪريٽري هو، مقرر ڪيو ۽ مٿس ذميواري رکي تہ سندن ڪيل فيصلي بابت فارس وارن کي جلد آگاهہ ڪيو وڃي. امن امان جي وزير جي حيثيت ۾، سندس آڌر ڀاءُ محبت ۽ دوستيءَ جي جذبن سان ڪيو ويو پر هڪ بهاني سان تہ جيئن تہ هو ڏکو سفر ڪري آيو هو تہ کيس ڪجهہ ڏينهن آرام جي ضرورت هئي، شهنشاهہ سان پروبس جي ملاقات روز بروز پٺتي ٿيندي رهي، کيس آهستي آهستي شهنشاهہ جي ٻين ڪمن ۽ مصروفيتن کان آگاهہ ڪيو ويو. نيٺ هڪ ڏينهن کيس اجازت ڏني وئي ۽ هُن ميڊيا ۾ شهنشاهہ جي خدمت ۾ اسپرودس نديءَ جي ويجهو وڃي ملاقات ڪئي. ساڻس دير سان ملاقات ڪرڻ جو ڳجهو مقصد هي هو تہ نارسِس چاهيو ٿي تہ هو فوجن جي وڏي تعداد کي هڪ جڳهہ تي ڪٺو ڪري تہ جيئن هو پنهنجن مخالفن کي پنهنجي طاقت ڏيکاري سگهي ۽ بادشاهي مانَ ۽ مرتبي مطابق صلح قائم ٿي سگهي جنهن ۾ هو بلڪل مخلص هو. هن ڪانفرنس ۾ ٽن ڄڻن شرڪت ڪئي، هڪڙو اَفربان ٻيو محافظن جو مُنهندار ۽ ٽيون هڪڙو آفيسر هو جنهن اڳ آرمينيا جي سرحد تي فوج جي ڪمان ڪئي هئي. [76] سفير جيڪو پهريون

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شرط ڇونديو تہ اُهو هاڻي ايتري اهميت وارو ناهي; تہ نِسِبِس جو شهر قائم ڪيو وڃي جيڪو ٻنهي ڌرين جي فائدي ۾ هوندو ڇو تہ ٻنهي ملڪن جي وڻج واپار لاءِ اُهو شهر مرڪزي ڪردار ادا ڪندو. روم جي شهنشاهن جي ارادن کي سمجهڻ ڪو مسئلو ناهي ڇاڪاڻ تہ اُنهن وڻج واپار ذريعي پنهنجي مالي حالت بهتر بنائڻ تي ڇاهي پر جيئن تہ نِسِبِس سندن پنهنجي حڪومتي حدن ۾ هو ۽ اُهي آمدني توڙي روانگي واپار جا مالڪ ۽ مختيار بہ پاڻ هيا تنهنڪري اهڙي قسم جون بندشون ۽ رڪاوٽون ٻن ملڪن جي وچ ۾ صلحنامي سان گهٽ پر ملڪ جي اندروني قانون سان وڌيڪ تعلق رکندڙ هيون. انهن ناتن کي اثرائتو بنائڻ لاءِ فارس جي شهنشاهہ طرفان ڪجهہ شرطن ۽ پڪن واعدن ڪرڻ جي ضرورت هئي جيڪي يا تہ سندس طبيعت کي ناگوار لڳي رهيا يا وري اُهي سندس مقصدن ۽ وقار سان ٺهڪندڙ نہ رهيا هيا تنهنڪري نارِسِس کي اُنهن کي مڃڻ لاءِ آماده ڪري نہ پيو سگهجي. جيئن تہ فقط هي هڪڙو نقطو اهڙو هو جنهن تي هن پنهنجي رضامندي نہ ڏيکاري تہ بهرحال ان نقطي مڃڻ تي وڌيڪ زور بہ نہ پريو ويو; نتيجي ۾ وڻج واپار کي فطري رستي سان وڌڻ ويجهڻ ۾ رُڪاوٽ اچڻ سبب ٻنهي شهنشاهن کي نقصان برداشت ڪرڻو پيو، يا وري اُهي اُنهن پابندين سان راضي رهيا جيڪي سندن پنهنجن اختيارن ۾ رهن ۽ جن تي فقط سندن حڪم هلي سگهي.

جيئن ئي هيءَ رنڊڪ هٽي وئي تہ هڪ عزت وارو صلح نامو عمل ۾ اچي ويو ۽ جنهن کي ٻنهي ملڪن طرفان خوشي سان منظور بہ ڪيو ويو. صلحنامي جا شرط جيڪي شهنشاهت لاءِ بيحد شانائتا ۽ فارس لاءِ انتهائي ضروري هئا، اُنهن تي وڌيڪ ۽ خاص ڌيان ڏيڻ جي ضرورت آهي ڇو تہ روم جي تاريخ ۾ اهڙا ڏيتي ليتيءَ جا يا ڪاروباري مانائتا معاهدا تمام گهٽ آهن ڇو تہ سندس ڪيترين ئي جنگين يا تہ مڪمل سوپ ڪرڻ سبب وچ ۾ ختم ٿي ويون هيون يا وري اُهي بربرن سان وڙهيون ويون هيون جيڪي جاهل هيا ۽ پڙهڻ لکڻ کان صفا اڻڄاڻ هيا.

صلح نامي جا شرط هي هيا:

1. ابوراس کي، يا جيئن انڪي زينوفن اريڪسِس ڪوٺيو آهي، ٻنهي شهنشاهتن [77] جي وچ ۾ سرحد تسليم ڪرڻ جو فيصلو ڪيو ويو. اُن نديءَ کي، جيڪا دجلہ جي ويجهو ئي نڪتي، نِسِبِس جي هيناهينءَ کان، ڪجهہ ميلن تائين هڪ ننڍي نهَر مگدونيَس ذريعي وڌايو ويو جيڪا سِنگارا جي ديوارن جي هينان ئي لنگهي ۽ سرميٽر وٽ فرات ۾ وڃي ٿي چوڙ ڪيائين جيڪو ڊائڪليشين جي سنڀال هيٺ هڪ سرحدي شهر هو ۽ انڪي قلعا ناهي بيحد محفوظ بنايو ويو هو. ميسوپوٽئميا، جيڪو ڪيترين ئي جنگين جو مرڪز رهيو هو، کي بادشاهت جي حوالي ڪيو ويو ۽ هن صلحنامي جي عمل ۾ اچڻ ڪانپوءِ فارس وارن ان وڏي صوبي تي پنهنجون سڀئي دعوائون ختم ڪري ڇڏيون.

II. اُنهن، دجلہ کان اڳتي پنهنجا پنج صوبا رومين لاءِ ڇڏي ڏنا يا اُنهن جي حوالي ڪري ڇڏيا. [79] اُنهن صوبن جي بيهڪ ڪجهہ اهڙي هئي جنهن ڇڻ هڪ فائدي واري تحفظ جو ڪم ٿي ڏنو ۽ سندن فطري طاقت جلدئي فنَ، ڪاريگرين ۽ مليٽري جي مهارت سبب بيحد بهتر ٿي وئي. نديءَ جي اُتر طرف چار اهڙا ضلعا هئا جن جو ايترو وڏو نالو نہ هو ۽ نہ وري اُنهن جون حدون وڏيون هيون. اِنٽلائين، زٽبديسين، آرزينن ۽ موڪسين; پر دجلہ جي اوڀر ۾ شهنشاهت کي هڪ وڏو ۽ جابلو علائقو ڪارديوئين ملي ويو جيڪو ڪاردوچينَس جو قديمي گاديءَ جو هنڌ هو جن، زمانن تائين، ايشيا جي آمريت وارين شهنشاهتن ۾ پيي، پنهنجي بهادريءَ جي جذبن ۽ باوقار آزاديءَ کي سلامت رکيو

هو. ڏهه هزار يوناني ستن ڏينهن جي ڊگهي سفر ۽ وڏين تڪليفن ڪانپوءِ سندن ملڪي سرحدن ۾ داخل ٿي ويا، ۽ پوءِ سندن ليڊر اُتان هڪ مثالي پاڄ ڪندي اها ڳالهه وڏي واڪي مڃي تہ وڏي بادشاهہ جي طاقت [80] ڪان ڪيئي حصا وڏيڪ ڪاردوچينَس جي تِکن تيرن جي وسڪاري سبب کين سخت نقصان ٿيو. سندن پويان ايندڙ نسلَ، جن پاڻ کي ڪُرد سڏرايو، جنهن ۾ نالي يا ڪجهہ طور طريقن جي معمولي ڦير ڦار هئي، اڄڪلهہ ترڪيءَ جي سلطان کي پنهنجو حاڪم تسليم ڪيو، توڙي جو اُها سندن نالي ماتر تابعداري هئي.

III. اها ڳالهہ دهرائڻ جڻ اجائي آهي تہ ٽريڊيٽس جيڪو روم جو اعتماد وارو ساٿي هو، کي سندس ابن ڏاڏن جي تخت تي ويهاريو ويو. سندس بادشاهي ۽ بالا دستيءَ جي حقن کي پوريءَ طرح قائم ۽ محفوظ ڪيو ويو هو. آرمينيا جون حدون پري تائين يعني ميڊيا ۾ سنتا جي قلعي تائين وڌايون ويون هيون ۽ حڪومت جي حدن جو واڌارو ڪنهن سخا جو نتيجو نہ پر انصاف جي تقاضائن مطابق هو. دجلہ کان اڳتي جن صوبن جو اسان اڳ ۾ ذڪر ڪيو آهي، اُنهن مان پهرين چئن کي پارٿينس، آرمينيا [81] جي بادشاهت کي ٽوڙي ڌار ڪري ڇڏيو هو، ۽ جڏهن روم وارن اُنهن جو قبضو حاصل ڪيو تہ اُنهن غاصبن جي ذميواريءَ تي ان جي عيوضي ونڻ جا واعدا وَچن ڪانئن ورتا جنهن ائٽروپيٽين جهڙي سرسبز ۽ آباد ملڪ جو وسيع علائقو سندن اتحاديءَ جي حوالي ڪري ڇڏيو. سندس وڏي شهر، ساڳين حالتن ۾ جيئن جديد تؤرِس، کي ٽريڊيٽس جي رهائش گاهہ هئڻ جو اعزاز ملندو رهيو، ۽ ڪڏهن وري ان جو نالو ايڪبٽانا هوندو هو: هن سلسلي ۾ هن ميڊيس جي شاندار گاديءَ جي هنڌ جي عاليشان عمارتن ۽ قلعن جي تعمير ۽ طرز جي ڪاپي ڪئي هئي. [82]

IV. آئبيريا جو ملڪ غيرآباد ۽ ويران هو ۽ ان جا رهواسي جاهل، جهنگلي ۽ مغرور هئا. پر کين هٿيارن جي استعمال ڪرڻ جي چڱيءَ طرح آگاهي هئي ۽ اُنهن پوري بادشاهت مان اهڙن بربرن کي پاڻ کان جدا ڪري ڇڏيو هو جيڪي سندن مقابلي ۾ وڌيڪ خطرناڪ ۽ ڏِنگا ماڻهو هيا. جبل ڪاڪسس جا سوڙها لنگهہ سندن قبضي ۾ هئا ۽ اها سندن مرضي ۽ اختيار هو تہ هو ڪنهن کي پنهنجين حدن ۾ اندر اچڻ ڏين يا وري چاهن تہ سرماٽيا جي رولُو قبيلن کي ٻاهر ڪڍي ڇڏن جو تہ ڪڏهن ڪڏهن انهن جا ڦورو ۽ لالچي ماڻهو ڏاکڻين علائقن جي اهڙين خوشگوار موسمن ۾ ٽپي پوندا هيا. [83] اوپر جي خطي ۾ چاليهن سالن تائين امن امان جي فضا قائم هئي ۽ ٻن اڳين دشمن شهنشاهتن جي وچ ۾ جيڪو صلحنامو وجود ۾ آيو هو، ان تي ٽريڊيٽس جي مرڻ تائين پابندي ۽ سختي سان عمل ڪيو ويو. جڏهن هڪ نئين نسل، جيڪو مختلف خيالن ۽ جذبن سان پريل ۽ جوشيلو هو، دنيا جي حڪومتن جون واڳون اچي سنڀاليون تہ نارسِس جي پوٽي، ڪانسٽنٽائن جي گهراڻي جي شهزادن سان هڪ ڊگهي ۽ يادگار جنگ جوٽي ڇڏي.

تڪليفن ۾ مبتلا شهنشاهت کي آمرن ۽ بربرن کان بچائڻ جو بيحد ڏکيو ڪم هاڻي پوريءَ طرح تڪميل تي پهچي ويو هو جو تہ اليريا جا هاري هاڻي تخت تي وڃي وينا هيا. جيئن ئي ڊائڪليشين پنهنجي حڪومت جي ويهين سال ۾ قدم رکيو تہ هن پنهنجي يادگار دؤر ۽ هٿيارن جي ڪاميابيءَ کي روم جي شان مانَ ۽ سرهائيءَ سان ملهايو. [85] مئڪسيمين جيڪو سندس طاقت ۽ مرتبي جو هڪ جهڙو حصيدار هو، ان ڏينهن جي خوشين ۾ هو سندس اڪيلو ساٿي هو. ٻئي سيزرس جنگين ۾ وڙهيا هيا ۽ سوڀون ماڻيون هيائون پر سندن معرڪن ۽ جنگين ۾ سندن اهليت، قديمي اصولن جي سختيءَ سان لاڳاپيل هئي تہ ساڳي وقت سندن ابن ڏاڏن ۽ شهنشاهن جي سياڳي اثر رسوخ جو بہ سندن ڪاميابين سان

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

گهرو تعلق هو. [86] ڊائڪليشيَن ۽ مئڪسيميَن جون فتحون، آريلين ۽ پروبَس * جي مقابلي ۾، گهڻ نمايان هيون، پر پوءِ به هنن جي دؤر جو دٻدٻو، مٿيري شهرت ۽ بلند بخت ذريعي سندن شان شوڪت جو هو ڪو هر جاءِ پيو هلندو هو. آفريڪا ۽ برطانيه، رائين، ڊنيوب ۽ نيل پنهنجون پنهنجون فتح جون ٽرافيون ته نروار ڪري ڇڏيون هيون پر هڪ اهڙو زيوَر جيڪو سُونهَن کي نکاري ۽ جنهن تي ماڻهو فخر ڪري سگهي، اُهو فارس جي عظيم فتح ۽ ان کان جلد پوءِ وري ٻي سوڀ جي حاصل ٿيڻ جو ڪارنامو هو. ندين، جبلن ۽ صوبن جي نمائندگي شهنشاه جي گاڏي اڳيان پيش ڪئي وئي. قيدي زالن، ڀيڻين ۽ وڏي شهنشاه جي ٻارن جي تصويرن، ماڻهن جي سگهٽي ڦونڊَ آڏو هڪ نئون ۽ احسانمندي وارو نظارو پيش ٿي ڪيو. [87] پوئين نسل جي نظرن ۾، هيءَ فتح نمايان ۽ نروار ضرور هئي پر ان جو شان مان ايترو وڏو نه هو. روم جيڪي به فتحون حاصل ڪيون يا ڏٺيون هيون ته اها اُنهن منجهان آخري هئي. هِن دؤر کانپوءِ، شهنشاهن ٻين کي فتح ڪرڻ ڇڏي ڏنو ۽ روم هاڻي شهنشاهت جي گاديءَ جو هنڌ نه رهيو هو.

جنهن هنڌ تي روم جو بنياد رکيو ويو هو، ان کي قديمي مذهبي رسمن ۽ جُڙتو معجزن سان مقدس بڻايو ويو هو. ڪنهن ديوتا جي موجودگي يا ڪنهن سورمي جي ياد کي شهر ۾ هر هنڌ تي عزت سان ڏنو پئي ويو ۽ سڄي دنيا جي شهنشاهت فقط ۽ فقط ڪئپيٽول (Capitol) لاءِ وقف ٿيل هئي. [88] روم جا مقامي ماڻهو هن دوکي واري طاقت کي محسوس به ڪندا هئا ته مڃيندا به هئا. ان عقيدي کي هنن پنهنجن ابن ڏاڏن ذريعي اختيار ڪيو هو جيڪو آهستي آهستي سندن زندگيءَ جي ٻين اختيار ڪيل عادتن سان گڏ وڌندو ۽ وڌيڪ پختو ٿيندو رهيو ۽ جنهن کي، هڪ لحاظ کان ڪجهه سياسي فائدن حاصل ڪرڻ لاءِ، محفوظ ڪيو ويو هو. حڪومت جي طور طريقي ۽ گاديءَ جي هنڌ کي پاڻ ۾ اهڙيءَ طرح هڪ ٻئي سان ڳُتي ملايو ويو هو جو اهو ممڪن ئي ڪو نه هو ته ڪنهن به هڪ جي تباهي ۽ بربادي کانسواءِ، ٻي کي ان کان ڌار ڪري سگهجي. [89] پر وقت گذرڻ سان گڏ گاديءَ جي هنڌ جي خودمختياري فتحن کي وسيع ڪرڻ جي صورت ۾ ختم ٿيندي رهي. صوبا به وڌا تي ساڳي سطح تي پهچي ويا، ۽ فتح ٿيل قومن به هاڻي پنهنجو نالو ڪڍيو هو ۽ حق به حاصل ڪري ورتا هيا، پر اِهي حق وٺڻ وقت اُنهن روم وارن جي تهذيب ۽ طور طريقن کي پوريءَ طرح + اختيار نه ڪري سگهيو هو. روم جي قديمي آئين جي ڪجهه بچيل حصن ۽ رسمن روايتن گڏجي روم جي شان ۽ وقار کي هڪ ڊگهي عرصي تائين سلامت رکيو هو. شهنشاهه، توڙي جو سندن اصل نسل آفريڪا يا اليريا جو هو، پنهنجي اختيار ڪيل ملڪ جو احترام ڪرڻ لڳا جيڪو هاڻي سندن طاقت جو سرچشمو ۽ سندن وڏي ۽ وسيع حڪومت جو مرڪز هو. جنگ جي اوچتين ضرورتن سبب شهنشاهه گهڻو ڪري پنهنجي ملڪ جي سرحدن تي رهندا هئا، پر ڊائڪليشيَن ۽ مئڪسيميَن اُهي پهريان روم جا شهنشاهه هئا، جن صلح جي ڏينهَن ۾ پنهنجي عارضي رهائش گاهه صوبن ۾ قائم ڪئي هئي ۽ اُنهن جو روَيو، جنهن کي ذاتي مقصدن ذريعي جيڪو به نالو ڏجي، حڪومتي پاليسي جي شاندار روايتن مطابق بلڪل جائز ۽ درست هيو. اولهه جي خطن جي بادشاهه جو گهر، گهڻو ڪري مِلن (Milan) ۾ قائم ڪيو ويو هو جيڪو ائلپس جي پرپاسي هو ۽ ان جي بيهڪ ۽ نوعيت روم جي مقابلي ۾ وڌيڪ مانائتي ۽ حڪومت لاءِ فائديمند هئي ڇو ته اُتان بربرن جي اُٿ ويهَ ۽ چُرپر تي سؤلائيءَ سان نظرداري ڪري سگهبي هئي. ملن جلدئي هڪ شاهي شهر جي رونق ۽ شان اختيار ڪري ورتو. گهرن جي لاءِ ٻڌايو ويو آهي ته اُهي تمام گهڻا

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ تمام سنا نهيل آهن، ماڻهن جا طور طريقا مهذب ۽ فراخ دليءَ وارا آهن. سرڪس، ٿيٽر، خزانو، محلات، غسلخانا جيڪي سڀئي مئڪسيمين جي نالي ۾ ٺهرايا ويا هئا، ڇپرا يا ورانڊا مجسمن سان سينگاريا ويا هيا ۽ پٿين تي اُڪريل پٿن قسمن جي گول دائرن نئين گاديءَ جي هنڌ کي خوبصورتي ڏيڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪيو هو ۽ ائين به نه هو ته روم جي ويجهي هئڻ سبب ان جي اهميت ۽ شان شوڪت تي ڪو اثر پيو هو. [90] ڊائڪليشين جي بهرحال آرزو ۽ ارادو اهو هو ته روم جي شان ۽ عظمت سان هو ڪُلهو ڪلهي ۾ ملائي بيهي: هن سلسلي ۾ هن پنهنجو فرصت جو وقت توڙي اوير جي دولت، نڪوميڊيا (Nicomedia) جي سينگارڻ سنوارڻ ۾ لڳائي ڇڏي جيڪو يورپ ۽ ايشيا جي ڇيڙي تي هڪ شهر هو، ۽ اهو دنيوب ۽ فرات جي وچ تي ۽ هڪ جيتري مفاصلي تي هو: بادشاهه جي پنهنجي شوق ۽ ماڻهن جي پئسن خرچ ڪرڻ سان، نڪوميڊيا، ٿورڙن ئي سالن ۾، ايترو ته رونق وارو ۽ شاناٿتو ٿي ويو جو ايڏي وڏي شان شوڪت حاصل ڪرڻ لاءِ هونئن شايد زمانا لڳي وڃن ها ۽ روم، اليگزنڊريا ۽ انٽئڪ کان پوءِ ڏيکهه ويکر توڙي آمشماريءَ جي لحاظ سان وڏي ۾ وڏو نظر اچڻ لڳو. [91] ڊائڪليشين ۽ مئڪسيميَن جي زندگي لڳاتار ڇُرپر ۽ عمل واري هئي ۽ اُنهن جو گهڻي ۾ گهڻو حصو فوجي ڪئمپن ۾ يا ورن ڊگهن ۽ هڻ هٽان جي سفرن ۾ گذريو هو، پر، جڏهن به ماڻهن جي مسئلن کان کين ڪا فرصت ملي پئي ته هو هڪدم پنهنجي پسنديده رهائش گاهن طرف نڪوميڊيا يا مِلن هليا ويندا هيا ۽ فرصت جون خوشيون وجي ملهائيندا هئا. ڊائڪليشين پنهنجي حڪومت جي ويهين سال تائين، جڏهن هن روم جي سوين ۽ خوشين کي ڏوم ڏام سان ملهايو هو ته اها ڳالهه ڏاڍي شڪ واري آهي ته هيتري ساري وڏي عرصي ۾ هن ڪڏهن هڪ دفعو به شهنشاهت جي گاديءَ جو هنڌ وجي ڏٺو هجي. اهڙي يادگار موقعي تي به هو ٻن مهينن کان مٿي نه رهيو هو. روم جي ماڻهن جي بيجان ڏيارينڊڙ روَيي سبب، هن سخت ناراضگيءَ ۾ سفارتي عهدي جي مٿاهين اعزاز حاصل ڪرڻ کان تيرهن ڏينهن اڳ، اُبهرائيءَ ۾ هن روم کي ڇڏيو هو. [92]

روم ۽ روم جي آزاديءَ لاءِ ڊائڪليشين جي نفرت ڪنهن عارضي يا اوچتي جذبي جو نتيجو نه هئي پر اها سندس چالاڪي واري پاليسي مطابق هئي. ان هوشيار شهزادي شاهي حڪومت هلائڻ جو هڪ نئون طريقو ناهيو هو، جنهن کي اڳتي هلي ڪانسٽنٽائن مڪمل ڪيو هو ۽ جيئن ته سينيٽ ۾ پراڻي آئين کي اُنهيءَ ۽ ساڳي حالت ۾ محفوظ ڪيو ويو هو، هن اهو فيصلو ڪيو ته اڳئين سرشتي جي باقيات کي انجي طاقت ۽ وجود کان محروم ڪري ڇڏي. اسان جي يادگيريءَ موجب، ڊائڪليشين جي ترقيءَ کان اٺ سال ڪن اڳ ۾، روم جي سينيٽ جي سلسلي ۾ رڱيون سگهيون اُميدون ۽ سندس عارضي معتبري ۽ عظمت جا اجايا آسرا هوندا هيا جيترو وقت جوش ۽ جذبو قائم رهيو ته ڪيترن ئي اميرن ۽ معزز ماڻهن به آزاديءَ خاطر جذبن جي گرمجوشي ڏيکاري ۽ پروبَس جي جانشينن جڏهن ريپبليڪن پارٽيءَ کان مُنهن موڙيو ته پوءِ سينيٽرن لاءِ اهو مشڪل ٿي پيو ته پنهنجي هلڪي ناراضگي کي به لڪائي سگهن. اٽلي جي حاڪم جي حيثيت سان، مئڪسيمين تي اها ذميداري سوٽپي وئي هئي ته هو هن خطرناڪ فتني، جي باهه کي وِسائي، ڇو ته هن ڪم کي تڪميل تائين پهچائڻ لاءِ سندس ظلم تي مائل طبيعت نهايت ئي موزون هئي. سينيٽ جي ڪجهه معزز ۽ شهرت رکندڙ ميمبرن، جن جي ڊائڪليشين ظاهري طرح عزت ڪندو هو، تي سندس سازيءَ طرفان پلاٽن، توڙي هڪ شاندار گهر يا هڪ وڏي ملڪيت رکڻ جا الزام هئا، جنهن کي سندس ڪُڌن ڪمن ۾

شامل هئڻ بابت هڪ شاهديءَ سان تعبير ڪيو ويو.[93] شاهي محافظ جيڪي هن وقت تائين ماڻهن سان ظلم ۽ ڏاڍايون ڪندا رهيا هئا، هاڻي روم جي شان شوڪت کي بچائڻ جون ڪوششون ڪرڻ لڳا: ۽ جيئن ته اهي مغرور ۽ هٺيلا سپاهي پنهنجي طاقت جي زوال جو اندازو لڳائي چڪا هيا ته اُهي هاڻي فطري طور پنهنجي طاقت کي، سينيٽ جي اختيارن هيٺ، متحد ڪرڻ جي ڪوشش ۾ لڳي ويا. ڊائڪليشين جي دوراندیشيءَ جي قدم کڻڻ سان، شاهي محافظن جي تعداد کي آهستي آهستي گهٽايو ويو، سندن خصوصي سهولتن کي ختم ڪيو ويو ۽[94] اُنهن جي جڳهه تي اليريڪم جي ٻن وفادار فوجين کي رکيو ويو جن کي " جووينس ۽ هرڪيوليَنس" جا لقب عطا ڪيا ويا ۽ هاڻي بادشاهي محافظن جون ذميواريون پوريءَ طرح کين ئي سؤنپيون ويون.[95] پر هڪ موتمار ۽ ڳجهي زخمَ، جيڪو سينيٽ کي ڊائڪليشيَن ۽ مئڪسيميَن طرفان رسيو هو، جو ايذاءُ ۽ تڪليف ٻنهي شهزادن جي غير موجودگيءَ ۾ محسوس ڪيو ويو. جيستائين شهنشاهَ روم ۾ رهيا، ته اسيمبلي کي تنگ ۽ پريشان ڪرڻ جو امڪان ته هوندو هو پر ان کي نظر انداز شايد ئي ڪڏهن ڪيو ويو هجي. آگسٽس جي جانشينن اُنهن قانونن کي ناهڻ ۽ لاڳو ڪرڻ جو اختيار استعمال ڀٽي ڪيو جيڪو سندن عقل، فهم ۽ اوچتي مُوڊ مطابق صحيح هيو. پر اُنهن قانونن کي هر حالت ۾ سينيٽ کان منظور ڪرايو ويندو هو. قديمي آزاديءَ جو نمونو سندس حڪمن ۽ لِک پڙهه ۾ محفوظ هو ۽ داناءُ شهزادا، جن کي روم جي ماڻهن جي نفسيات جي خبر هئي، ڪڏهن مجبوريءَ مان ته ڪڏهن چاڻي واڻي ڪوشش ڪري اُها ٻولي ڳالهائيندا هيا ۽ اهڙو روَيو اختيار ڪندا هيا جيڪو عام ماڻهن جي مرضي ۽ مزاج مطابق هجي ۽ جيڪو جمهوريہ جي ٻهرئين مئجسٽريٽ کي بہ مطمئن ڪري سگهي. فوجين توڙي صوبن ۾، اُهي شهنشاهن جي مان شان کي نروار ڪندا هيا: پر جڏهن اُنهن پنهنجي رهائش گاهه، گاديءَ جي هنڌَ کان ڪافي پري وجي اختيار ڪئي تہ اُنهن پنهنجي وقتي ڀهروپ کي بلڪل ڇڏي ڏنو جيڪو آگسٽس پنهنجن جانشينن کي وقت سِر اختيار ڪرڻ جي هدايت ڪئي هئي. قانوني ۽ انتظامي اختيارَ استعمال ڪرڻ جي سلسلي ۾، شهنشاهه، قوم جي مٿاهين ڪائونسل کان پُڇڻ جي بجاءِ، پنهنجن وزيرن سان صلاح مشورا ڪري فيصلا ڪندو هو. سينيٽ جو نالو شهنشاهت جي آخري دؤر تائين بہ نهايت احترام سان ورتو ويندو هو: سندس ميمبرن جي ڦُونڊ ۽ آڪڙ کي خوش ڪرڻ لاءِ اعزازي لقبن سان نوازي سندن خوشامد ڪئي ويندي هئي،[96] پر اسيمبلي، جيڪا وڏي عرصي کان وٺي طاقت جو محوَر ۽ مرڪز هئي، کي مايوس ڪندڙ روَيو اختيار ڪري وساريو ۽ ميساريو ويو. روم جي سينيٽ، جنهن شاهي محل ۽ آئين سان سڀ واسطا توڙي ڇڏيا هيا، توڙي جو احترام لائق هئي پر ڇڻ تہ هڪ بيڪار ۽ قديمي يادگار مناري کان وڌيڪ ڪجهہ بہ نہ هئي، اُهو منارو جيڪو ڪئپيٽولائن ٽڪريءَ تي اڏيو ويو هو.

روم جي شهنشاهن کان جڏهن سينيٽ وڃائجي وئي هئي ۽ قديمي گاديءَ جو هنڌ بہ ساڳيو نہ رهيو هو تہ اُنهن کان پنهنجي قانوني طاقت جو سرچشمو ۽ پنهنجو اصل نسل بہ وسري ويو. ڪونسل، انجو نائب، محتسب ۽ مئجسٽريٽ جا شهري عُهدا جن جي ايڪي هڪ انتظامي جوڙ جڪَ کي جنم ڏنو هو ماڻهن کي ريپبلڪن اصل سان وابستگيءَ جي دوکي ۾ مبتلا ڪري ڇڏيو. اهڙن سڀن لقبن کي پري اُڇلايو ويو،[97] ۽ جيڪڏهن هو اهڙي رتبي کان اڃا بہ مٿاهان هيا ۽ سندن لقبَ بادشاهہ يا ڪمانڊر جا هيا تہ ان لفظ يا لقب کي هڪ نئين ۽ جديد انداز سان ڪوٺيو ويندو

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هو ۽ ان جو مطلب روم جي فوجين جو ڪمانڊر هرگز نہ رهيو هو پر ان کي هاڻي رومي دنيا جي حاڪم طور چاتو ويو. شهنشاهہ جو نالو، جيڪو اڳ فوجي نوعيت جو هوندو هو، نئين تبديليءَ موجب ڪجهہ اهڙي طريقي سان سڏجڻ لڳو جو ڄڻ تہ ڪنهن نوڪر چاڪر جو هجي. ڊومينس يا سردار جو لقب، اوائلي معنيٰ ۽ مفهوم جي لحاظ کان هڪ طاقتور آمر جو هوندو هو [98] ۽ نہ اهو جيڪو هڪ بادشاهہ کي پنهنجي رعيت جي ماڻهن تي يا هڪ ڪمانڊر کي پنهنجن سپاهين تي هوندو آهي. ان ٻڌان ڏيارينڊڙ پس منظر ۾، ان غلامي واري لقب کي پهرين سيزس طرفان نفرت وچان رد ڪيو ويو. پر سندس مخالفت وقت گذرڻ سان ڪمزور ٿيندي رهي ۽ نالي واري اڳين سخت نفرت بہ گهٽ ٿيندي وئي تانجو " اسانجي سردار يا بادشاهہ جو لقب بہ نہ رڳو خوشامد طور سڏجڻ لڳو پر اهو باقاعدي قانون ۽ ماڻهن جي يادگارن ۽ منارن جي آثارن ۾ شامل ٿيڻ لڳو. اهڙن وڏن ۽ مٿاهن لقبن ذريعي ماڻهو اجائي آڪڙ ۽ وڏائيءَ ۾ اچا وڌيڪ ٿوندجي بہ ويندا هيا تہ اهڙي ڪوڪلي وڏائيءَ ۾ پنهنجي اندر ۾ مطمئن بہ ٿي ويندا هيا: ۽، جيڪڏهن ڊائڪليشيَن جا پويان اچا بہ بادشاهہ جي لقب اختيار ڪرڻ کان انڪار ڪندا هئا تہ اهو سندن اعتدال پسنديءَ جو نہ پر سندن نفاست ۽ سنجيدگي جو نتيجو هو. جتي بہ لاطيني زبان ڳالهائي ويندي هئي (۽ اها ئي سڄي شهنشاهت ۾ حڪومت جي زبان هئي) تہ شاهي لقب، جيڪو اُنهن لاءِ ئي مخصوص هو، خود شاهہ کان وڌيڪ عزت واري معنيٰ ۽ مفهوم سان استعمال ٿيندو هو. جيڪو اُنهن بيشمار بربر سردارن سان بہ شامل ڪيو هوندو يا جيڪو وڌ ۾ وڌ اُنهن روميولس يا تارقئن کان ورتو هوندو. پر اوپر وارن جا جذبا ۽ نازڪ مزاجيون اولهندي خطي وارن کان بلڪل الڳ هيون. تاريخ جي اوائلي وقتن ۾، ايشيا جي حاڪمن کي يوناني زبان ۾ بسيليس يا بادشاهہ جو خطاب ملندو هو ۽ جيئن تہ ان کي ماڻهن اندر مرتبي جي پهرين اوچائي يا نيچائي سمجهيو ويو هو تہ ان کي جلدئي اوپر جي غلاميءَ جي ذهنيت رکندڙ ڳوناٽن، روم جي شهنشاهہ کي نيچائي ۽ نماڻائيءَ سان خطاب ڪرڻ خاطر اختيار ڪيو هو. [99] پيو تہ ٺهيو پر وصفون ۽ صِفتون، ويندي خدائي يا ربانيت جهڙا اعليٰ لقب بہ ڊائڪليشيَن ۽ مئڪسيميَن پنهنجي قبضي ۾ ڪري ڇڏيا هيا، جن انهن خطابن کي پنهنجن بيشمار عيسائي بادشاهن ڏانهن منتقل ڪري ڇڏيو هو. [100] اهي اجايا ۽ وڏا خطابَ، جلدئي پنهنجي معنيٰ ۽ مفهوم توڙي لادينيت کي وڃائي ٿا ويهن ۽ جڏهن ڪَنَ اهڙن فضول ۽ اجاين آوازن کي ٻڌڻ جا عادي ٿي وڃن ٿا تہ اُنهن کي بيڪار سمجهي "ٻڌو - اَڻ ٻڌو" سمجهيو ٿو وڃي توڙي جو اُهي آواز بظاهر وڏي احترام وارا لڳن ٿا.

آگسٽس جي وقت کان وٺي ڊاڪليشين تائين روم جا شهنشاهہ جڏهن پنهنجي رعيت جي ماڻهن سان بي تڪلفيءَ سان ڳالهائيندا هيا، تہ اُنهن کي بہ ساڳيو ئي احترام پيش ڪيو ويندو هو جيڪو گهٽ ڪري سينيٽرن ۽ مئجسٽريٽن لاءِ وقف هوندو هو. سندن نمايان ۽ الڳ حيثيت اُنهن جي شاهي يا فوجي لباس مان ظاهر ٿيندي هئي، جڏهن تہ سينيٽرن جو لباس ڪُشادي ۽ گهوڙيسوارن جو سنهي پٽي يا لڪير ذريعي سڃاڻپ ٿيندي هئي پر رنگ سيني جو ساڳيو هوندو هو جيڪو پُروقار لڳندو هو. ڊائڪليشيَن جيڪو هڪ تمام چالاڪ شهنشاهہ هو، پنهنجي فخر ۽ اعتماد واري پاليسيءَ ذريعي، فارس جي ايوان ۽ محلات جي ملڪي اهميت کي ماڻهن اڳيان پيش ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. [101] هن جرئت ڪري مٿي تي تاج جهڙو پٽو پاتو جيڪو هڪ اهڙو زيور هو جنهن کان روم وارا فضول

وڏ ماڻهپائيءَ جي نشاني سمجهي ان کان بچان ڪندا هئا ۽ جنهن جي استعمال ڪرڻ کي ڪئليگولا جي چريائپ جو اُڀرو عمل سمجهيو ويندو هو. اهو پيو ڪجهه نه هو سواءِ ان جي ته هڪ سفيد پٽو يا سربند هو جنهن ۾ موتي جڙيل هوندا هيا ۽ جيڪو بادشاهه جي مٿي کي ڍڪي ڇڏيندو هو. ڊائڪليشين ۽ سندس پوئلڳن جو لباس ريشم ۽ سون جو هوندو هو ۽ ڪاوڙ جو هڪ جملو هن سلسلي ۾ چيل آهي ته سندن جُوتا به نهايت قيمتي موتين سان جڙيل هوندا هيا. اُنهن جي پاڪ ذات تائين پهچڻ کي جيئن پوءِ تيئن ڏکيو بڻايو ٿي ويو جنهن ۾ نوان ضابطا، رنڊڪون ۽ نشوونما وچ ۾ اچي ويا هيا. محلاّت جي پرپاسي وارن رستن ۽ شاهراهن تي هر طرف کان اسڪول هيا جن کي مقامي آفيسرن جا اسڪول چيو ويندو هو. اندروني گهرَ، ڪدڙن جي سخت نگهباني جي حوالي ڪيا ويا هيا جن جي اثر ۽ تعداد جو واڌارو آمريت جي ترقيءَ جا معصوم آثار ۽ علامتون هيون. جڏهن ڪو رعيت جو خوش نصيب ماڻهو شهنشاهه تائين پهچڻ ۾ ڪامياب ٿي ويندو هو ته پوءِ پلي اُهو ڪيڏي ۾ مرتبي وارو ماڻهو ڇو نه هجي، پر هو شهنشاهه اڳيان سجدي جيان جُهڪي سلام ڪندو هو ۽ مشرقي انداز موجب پنهنجي مالڪ ۽ آقا جي تعريف ۽ مدح سرائيءَ ۾ ٻڏي ويندو هو.[102] ڊائڪليشين وڏو عقلمند هو جنهن پنهنجي ذاتي توڙي عوامي زندگيءَ ۾ پنهنجي توڙي انسانذات جي رويـن ۽ طور طريقن جو جائزو وٺي ڇڏيو هو ۽ اهو سمجهڻ ايترو آسان نه آهي تـه فـارس وارن کـان روم وارن جا رويا ۽ طور طريقا اختيار ڪرائڻ ۾ هو شايد ايترو مخلص نه هو پر سندس آڪڙ ۽ وڏائيءَ ڪانشس اهو ڪم ڪرايو هو. هو ان نظرئي جو هو ته ظاهري ڏيک، شان شوڪت ۽ عياشيءَ وارو روپ ماڻهن جي وڏي انبوهه تي به رعب وجهندو ۽ مٿن دهشت طاري ڪري ڇڏيندو ۽ بادشاهه تي پوءِ ماڻهن توڙي سپاهين جي ڇڙواڳيءَ جو ڪو اثر نه ٿيندو ڇو تـه سندس ذات ماڻهن جي ڏسڻ وائسڻ کان محفوظ هوندي ۽ ماڻهن جون نيوڙت ۽ عاجزيءَ جون عادتون کين خودبخود احترام جي جذبن لاءِ قائل ڪري ڇڏينديون. جيئن آگسٽس اعتدال پسنديءَ جو ڍونگ رچايو هو تـه وري ڊاڪليشين ملڪ جو ڏيان ڊرامائي پيشڪش طرف ڇڪرايو هو: پر اهو مڃڻو پوندو ته ٻنهي مزاحيہ ڊرامن ۾، پهريون ڪردار پوئين جي مقابلي ۾ وڌيڪ فراخ دلي ۽ بهادريءَ وارو هو. هڪڙي جو مقصد روم جي لامحدود طاقت کي لڪائڻ ۽ انکي بردباريءَ سان استعمال ڪرڻ جو هو ته ٻي جي آرزو انکي نمائشي شئي وانگر سڀني اڳيان ظاهر ڪرڻ هو تـه روم جا بادشاهه ڪيڏي نـه بي انداز طاقت ۽ زبردست اختيار رکندڙ هيا.

ظاهري ڏيکاءُ، نئين سرشتي جو پهريون اصول هو جنهنجو ڊائڪليشين بنياد رکيو هو. ٻيو اصول ورهاڱي جو هو. هُن شهنشاهت کي، صوبن کي توڙي شهري ۽ فوجي انتظاميہ کي ورهائي ڇڏيو هو. هن حڪومت جي مشينري جي ڦيٿن جي تعداد کي وڌائي ڇڏيو هو ۽ ان جي رفتار کي ڍرو ته ڪيو هو پر اُها حفاظت جو يقين ڏياريندڙ ضرور هئي. هنن ايجادن جا جيڪي به فائدا توڙي نقص يا نقصان هيا، اُنهن جو سندن ايجاد ڪندڙ سان گهرو تعلق هو. پر جيئن تـه سندس جانشينن مٿي ذڪر ڪيـل پاليسيءَ ۾ وڌيڪ واڌارا ۽ ترميمون آنديون ۽ اُنهن ۾ جيڪڏهن ڪي ڪوتاهيون رهجي ويون هيون ته انهن کي پورو ڪيو هو. تـه اها ڳالهه وڌيڪ اطمينان جوڳي ٿيندي تـه اُنهن تي تيستائين غـور نـه ڪجي جيستائين اُهي هر طرح تڪميل جي مرحلن تائين پهچن.[103] تنهنڪري اسان اهو سڄو معاملو في الحال ڪانسٽنٽائن جي لاءِ مخصوص ڪري ٿا ڇڏيون جيڪو نئين شهنشاهت جي هوبهو تصوير هوندو. تيستائين اسان پاڻ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

کي مطمئن ڪرڻ خاطر ڪجهه خاص خاص ۽ فيصلائتين ڳالهين جو ذڪر ڪنداسون جن ڪي ڊائڪليشين جي هٿ لکيو ۽ لِيکيو هيو. هُن ٽن ساٿين کي اعليٰ اختيار هلائڻ لاءِ پاڻ سان گڏ شامل ڪيو هو ڇو ته ڪيس يقين هو ته هڪڙو اڪيلو ماڻهو پلي ڪيڏو به قابل ڇو نه هجي پر اُهو قومي سلامتيءَ کي يقيني بنائڻ لاءِ ڪافي نه هوندو. انڪري هن چئن شهزادن جي گڏيل انتظام هلائڻ کي نه رڳو وقتي ۽ عارضي فائدي وٺڻ لاءِ ٺاهيو پر ان کي آئين جو بنيادي قانون بڻايو. اها سندس نيڪ نيتي هئي ته جيڪي عمر ۾ وڏا به شهزادا هئا. اُهي ئي تاج پائڻ ۽ وڏائي اختيار ڪرڻ جا حقدار هيا ۽ آگسٽي جو خطاب باقي رهيل ٻن لاءِ وقف ڪيو ويو ڇو ته وڏن جي محبت ۽ سندن لاءِ عزت جي اها گهُرج هئي ته هو ننڍن کي پنهنجا ننڍا يا مددگار ساٿي ڪوٺين ۽ سيزرس تي اها ذميواري رکي وئي ته هو پنهنجي مرتبي جو مان رکندي اهليت وارن شهنشاهن جي لڳاتار سلسلي کي جاري رکڻ جو انتظام ڪري ڇڏين. شهنشاهت کي چئن حصن ۾ ورهايو ويو هيو. اوپر جو خِطو ۽ اٽلي اُنهن ۾ وڏي عزت وارا هيا ۽ ڊنيوب ۽ رائين وري محنت طلب هند هيا. پهرئين کي آگسٽي جي سپرد ڪيو ويو جڏهن ته پوئين کي سيزرس جي انتظام هيٺ رکيو ويو. فوجين جي طاقت کي شهنشاهت جي چئن ساٿين يا حصيدارن جي حوالي ڪيو ويو ۽ لڳاتار چئن فاتحن ۽ طاقتور اڙبنگن جو رعُب ۽ ڌهڪاءُ ايڏو ته زبردست هو جو ڪنهن فوجي جنرل کي حڪومت جي واڳن وٺڻ جي جرئت ئي نه ٿيندي هئي. پنهنجي شهري حڪومت ۾ بادشاهن، فقط هڪڙي ئي وڏي شهنشاهه جو حڪم تي مڃيو جنهن کي اَڻ ورهايل شهنشاهت تصور ڪيو ٿي ويو ۽ اُنهن جا حڪم يا فرمان جيڪي سندن گڏيل نالن سان جاري ٿيندا هيا. سيني صوبن ۾ وصول ٿيندا هيا جيڪي اُنهن جي گڏيل صلاحڪار ڪائونسل جي اختياريءَ طرفان جاري ٿيندا هيا. هيترن سارن احتياطن جي باوجود، رومي دنيا جو سياسي اتحاد يا ايڪو آهستي آهستي ختم ٿي ويو هيو، ۽ ورهاڱي جي اصول کي جاري ڪيو ويو هو جنهن ٿورڙن ئي سالن جي عرصي ۾ سڄي شهنشاهت کي ورهائي اوڀر ۽ اولهه جي دائمي ۽ جدا جدا شهنشاهت ۾ تبديل ڪري ڇڏيو.

ڊائڪليشين جي نئين سرشتي سان ظاهري طرح نقصان گڏيل هئا جنهن کي هن وقت نظر انداز به نٿو ڪري سگهجي، جنهن ۾ نئون انتظامي سرشتو ڪافي خرچن وارو هو ۽ ان ۾ ٽئڪس به وڌيل هيا ته وري ماڻهو به تنگ ۽ بيزار نظر ٿي آيا. بجاءِ هڪ وِچَ ٿري غلامن ۽ آزاد انسانن جي ڪٽنب جي جيڪي آگسٽس ۽ ٽراجن جي وقت ۾ سادگيءَ واري عظمت ۾ خوش رهندا هئا، پر هاڻي ٽي يا چار وڏي شان شوڪت وارا عاليشان محلات شهنشاهت جي مختلف حصن ۾ جوڙيا ويا هيا ڇو ته ڪيترن ئي بادشاهن جو هڪ ٻئي سان توڙي فارس جي بادشاهه سان اجائي آڪڙ، فضول برتريءَ جي ڊوڙ ۽ سڪٽي شان شوڪت ۽ عياشيءَ جي ڏيک ويک جو پاڻ ۾ مقابلو هو. وزيرن، مئجسٽريٽن، آفيسرن ۽ ٻين سرڪاري نوڪرن، جن ملڪ جي مختلف ڪاتن ۾ پنهنجيون ڊيوٽيون ٿي ڏنيون، جو تعداد اڳين سيني وقتن کان تمام گهڻو وڌايو ويو هو: ۽ (جيڪڏهن اسان ان وقت جي هڪ ماڻهو جو دلچسپ جملو دهرايون) " جڏهن وٺندڙن جو تعداد ڏيندڙن جي مقابلي ۾ گهڻو وڌي ويو ته صوبن کان ڏَنَ جي وصولي ڪري ڪين مالي طرح پريشان ۽ تنگ ڪيو ويو." [104] هن دور کان وٺي، شهنشاهت جي خاتمي تائين، شڪايتن ۽ دانهُن جو هڪ لڳاتار سلسلو هليو جنهن کي بيان ڪجي ته ان ۾ ڪا به مشڪل پيش نه ايندي. پنهنجي مذهب ۽ موقعي جي مناسبت سان

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هر ليڪ. ڊائڪليشين يا ڪانسٽنٽائن، يا ونلنس يا وري ٿيوڊوسيَس + کي پنهنجي پنهنجي ڦٽ لعنت جو نشانو بڻايو آهي، پر سيئي ان ڳالهه تي اتفاق ڪن ٿا ته عوام کي ٽئڪسن مڙهڻ ۽ بيرَن جي ڪٽپ مطابق ٽئڪس لڳائڻ ذريعي پريشان ڪيو ويو جنهن کي اُنهن شهنشاهن جي زماني جي برداشت ڪرڻ کان ٻاهر عوامي شڪايت ڪونجي ته غلط نه ٿيندو. هڪ غير جانبدار تاريخدان، شڪايتن جي متي ذڪر ڪيل اتفاق ڪرڻ تي، جيڪو طنز يا مدح سرائيءَ مان به سچي حقيقت کي ڳولي هٿ ڪندو آهي، ان تُهمَت کي شايد اُنهن شهنشاهن ۾ ورهائي ڇڏي جن تي اهو الزام آهي، ۽ عوامي شڪايتن جو ذميوار سندن انتظامي سرشتي جي ڪوتاهيءَ کي نه پر شهنشاهن جي ذاتي ڪوتاهين ۽ عيبن کي بنايو وڃي. ڊائڪليشين حقيقت ۾ ان سرشتي جو بنياد وجهندڙ هو. پر سندس حڪومت جي دوُر ۾، عوامي شڪايتن جي پرمار اجا به اعتدال ۽ حدَ اندر هئي ۽ هن تي اهو الزام بهرحال ضرور آهي ته هن هڪ اهڙو سرشتو قائم ڪيو جنهن مان اڳتي هلي خرابيون پيدا ٿيون. پر اهو نئو ڇٽي سگهجي ته سندس دوُر ۾ ماڻهو پريشان يا تنگ ٿيا. [105] هتي اهو به ٻڌائجي ته سندس دوُر ۾ ناڻي جي ورهاست کي دوراانديشي واري اقتصاديات چئي سگهجي ٿو. ۽ جڏهن سڀ هلندڙ خرچ ڏئي پورا ڪيا ويندا هيا ته تڏهن به شاهي خزاني ۾ ايتري رقم پوءِ به بچيل رهندي هئي جيڪا جائز ۽ انصاف جي تقاضائن مطابق باقي خرچن جو پورائو ڪندي هئي يا وري ملڪ جي اوچتين ۽ اڻچاتل ضرورتن کي به ان رقم مان مُنهن ڏئي سگهبو هيو.

جڏهن ڊائڪلشين پنهنجي حڪومت جي ايڪيهين سال ۾ پير رکيو ته هن هڪ يادگار فيصلي جي ذريعي شهنشاهت کي ڇڏڻ جو اعلان ڪيو: هڪ اهڙو فيصلو جيڪو فطري طور وڏي يا ننڍي انٽونينس طرفان ڪرڻ کپندو هو ۽ نه اُن شهزادي کي جنهن ڪڏهن نه ته فلسفي کي پرائڻ جي ڪوشش ڪئي هئي نه وري ان کي طاقت جي استعمال جو ذريعو بڻايو هو. ڊائڪليشين پنهنجي شان ۽ مان مرتبي کي اجا مٿاهون ڪري ڇڏيو جو تخت تان دستبردار ٿيڻ جو دنيا ۾ پهريون مثال قائم ڪيائين. [106] ان کان پوءِ ايندڙ سندس جانشينن ان جي مثال جي ڪاپي نه ڪئي. البت چارلس پنجين جي مثال کي برابريءَ لاءِ پيش ڪري سگهجي ٿو، جيڪو في الحال اسان جيَ ذهن ۾ اچي ٿو. انڪري نه ته جديد تاريخدانن * جي تقريرن يا تحريرن جي ڪمال سبب ان نالي جي انگريزي پڙهندڙن سان واقفيت ڪرائي وئي آهي، پر فقط هنڪري ته ٻنهي بادشاهن جي روَيي ۽ عمل ۾ تمام گهڻي ۽ ويجهڙي هڪ جهڙائي آهي ۽ جن جي سياسي قابليت سندن فوجي ذهانت کان گهڻيَ مٿاهين هئي ۽ جن جا شاندار اخلاق ۽ طور طريقا، فن يا فنڪاريءَ جي بجاءِ، ڪين ڇڻ فطرت جا تحفا مليل هيا. چارلس جو تخت ڇڏڻ، لڳي ٿو ته قسمت جي لاهن چاڙهن سبب هن فيصلو جلدي ڪري ورتو ۽ جيڪي سندس دلچسپيءَ واريون رٿون ۽ تجويزون هيون اُنهن جي پوري نه ٿيڻ سبب جيڪا کيس مايوسي ٿي، ان کيس تخت ۽ طاقت ڇڏڻ لاءِ مجبور ڪيو جنهن کي هن پنهنجن خوابن جي تعبير ٿيڻ لاءِ اڻپورو سمجهيو. پر ڊائڪليشيَن جي حڪومت جو دوُر هڪ ڪاميابيءَ جي لهَر جيان لڳاتار هليو هو ۽ هن پنهنجن سڀني دشمنن کي شڪست ڏني ۽ ساري مچايو ۽ جيڪي ۽ جيترين به سندس تجويزون هيون ته اُهي سڀئي مڪمل ٿي چڪيون هيون ۽ ان کان پوءِ ئي هن شهنشاهت تان استعيفا ڏيڻ جو اعلان ڪيو. نه چارلس ۽ نه وري ڊاڪليشين عمر جي وڏي حصي ۾ اجا داخل ٿيا هئا ڇو ته هڪڙي جي عمر پنجهٺ سال هئي ۽ ٻيو فقط اُٺهٺ سالن جو هو: پر انهن شهزادن

جي مصروف زندگي، سندن جنگين ۽ مسافرين، شهنشاهت جو اونو ۽ ذميدارين ۽ روز مرهہ جي ڪاروبار ڪي ڏسڻ وائسڻ ڪين جسماني طرح ڇڻ ڪمزور ڪري ڇڏيو هو ۽ ائين محسوس ٿي رهيو هو تہ واقعي پيري ڇڻ سندن جسماني بناوٽ مان لياڪا پائي رهي هئي.[107]

سياري جي سخت سردي ۽ برسات جي باوجود، ڊاڪليشيّن پنهنجي سوين ۽ خوشين ملهائڻ ڪانپوءِ جلد اٽلي کي ڇڏيو ۽ اوير جي خطي ڏانهن پنهنجي سفر جو رُخ رکيو ۽ پهريون اِليرين جي صوبن طرف ويو. ناخوشگوار موسم ۽ سفر جي ٿڪَ سبب، هو ڪجهہ بيمار ٿي پيو. ان جي باوجود هو توڙي جو آسانيءَ سان گهمي ڦري ٿي سگهيو، پر پوءِ بہ ڪيس ڪٽولي تي ويهاري ماڻهو کڻي ٿي هليا. پر اونهاري جي آخر تائين نڪوميڊيا پهچڻ کان اڳ ۾ ئي سندس تڪليف تمام گهڻي وڌي وئي ۽ هنجي حالت تشويشناڪ ٿي وئي. سڄو سيارو هو پنهنجي محل ۾ رهيو. سندس صحت جي خطري واري حالت هر طرف ماڻهن ۾ مايوسي ڦهلائي ڇڏي، ۽ ماڻهو سندس صحت جي لاهن چاڙهن جو اندازو فقط سندس خدمتگارن جي چهرن تي خوشيءَ جي آثارن يا غم جي پاڇولن کي يا سندن روّين کي ڏسي ڪري ٿي سگهيا. سندس موت جي افواهہ تي هر طرف اعتبار ڪيو ويو ۽ اهو سوچيو ٿي ويو تہ ڪنهن طرح اها خبر پڪڙجڻ کان محفوظ رهي تہ جيئن سيزرَ گئلريَس جي غير موجودگي ۾ امڪاني تڪليفن ۽ مصيبتن جي مُنهن ڪڻ کان محفوظ رهي ۽ خطرن کي اڳواٽ ئي روڪي سگهجي. آخرڪار پهرين مارچ تي، ڊائڪليشيّن هڪ دفعو وري ماڻهن اڳيان ظاهر ٿيو پر صفا زرد پيلو ۽ ڳري ڪندا ٿي چڪو هو ۽ اُنهن ماڻهن کان بہ مشڪل سان سُڃاپجي ٿي سگهيو جيڪي هميشہ سندس ويجهو رهيا هيا. هاڻي وقت هو تہ هو پنهنجي لڳاتار ۽ ڪٺن جدوجهد جو خاتمو آڻي، جيڪا هن پنهنجي صحت جي نگراني ڪرڻ ۽ پنهنجي وقار کي بحال رکڻ جي وچ ۾ سڄي سال کان بہ وڌيڪ عرصو برداشت ڪئي هئي. پهرئين جذبي جي تقاضا مهرباني ۽ آرام واري هئي پوئين ڪيس مجبور ٿي ڪيو تہ هو پلي بيماري جي بستري تي ليٽي بہ پنهنجي وڏي ۽ وسيع بادشاهت جي معاملن جون هدايتون جاري ڪندو رهي. تنهنڪري هن فيصلو ڪيو تہ هو پنهنجي زندگيءَ جا باقي بچيل ڏينهن عزت ۽ آرام سان گذاريندو. پنهنجي شان شوڪت کي قسمت يا مقدر کان مٿاهون رکندو ۽ دنيا جي ڪاروبار کي هو پنهنجن نوجوان ۽ وڌيڪ چُست ۽ صحتمند سائين جي حوالي ڪندو.[108]

پنهنجي تخت کي خدا حافظ چوڻ جي تقريب جو اهتمام هڪ وڏي ميدان تي ڪيو ويو جيڪو نڪوميڊيا کان ٽن ميلن جي مفاصلي تي هو. شهنشاهہ هڪ عظيم تخت تي چڙهيو ۽ پنهنجي تقرير ۾ پنهنجي ارادي جو اعلان ڪيائين جنهن ۾ خوبصورت دليل ڏنل هيا ۽ هر لفظ مان سندس وقار نمايان ۽ نروار هو ۽ هن عوام توڙي فوجين کي، جيڪي هن غير معمولي موقعي تي گڏ ٿيا هيا، پنهنجي ارادي کان آگاهہ ڪيو. جيئن ئي هن پنهنجي پاڻ کي تخت ۽ طاقت کان محروم ڪرڻ جو اعلان ڪيو تہ ڪيس حيرت مان ٽِڪ ٻڌي واجهائيندڙ هجوم کان هُو فورن هٽي ويو ۽ هڪَ ڍانڪي نما گاڏيءَ ۾ چڙهي شهر جي ڳهٽين مان گهمندو بنادير جي هو پنهنجي آرام واري جهڳهہ وٽ وڃي پهتو جيڪا هن پنهنجي جمڻ واري ملڪ ڊالمٽيا ۾ پنهنجي باقي زندگي گذارڻ لاءِ چُونڊي هئي. ساڳي ڏينهن تي ئي جيڪا مئي جي پهرينَ تاريخ هئي،[109] مئڪسيميّن، جيئن هنن جي وچ ۾ اڳ ۾ ئي طئي ٿيل هو، بہ مِلن ۾ پنهنجي شاهي تخت تان دستبرداريءَ جو اعلان ڪيو. روم جي سوين وارن شاناڻتن ڏينهَن ۾ پيي، ڊائڪليشين، گهڻي غور ڪرڻ ڪانپوءِ،

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تخت ۽ حڪومت ڇڏڻ جي ارادي جو اظهار ڪيو هو. جيئن تہ هن مئڪسيمين جي بہ فرمانبرداريءَ کي يقيني بنائڻ چاهيو هو تہ هن کانئس اها اُميد رکي هئي تہ هو يا سختيءَ سان پنهنجي محسن جي حڪمن موجب هلندو يا وري هو پڪو واعدو ۽ وچن ڪندو تہ هو بہ تخت کي تيئن ئي ڇڏي ڏيندو جيئن ئي ڪيس هدايت ملندي يا سندس مثال هنجي آڏو هوندو. هي عهدنامو، توڙي جو انکي ڪئپيٽولائين جو پيٽر[110] جي قربانگاهہ آڏو تقدس ۽ قسم ذريعي يقيني بنايو ويو هيو، مئڪسيمين جي خطرناڪ طبيعت آڏو اهو هڪ تمام ڪمزور بندڻ ثابت ٿئي ها جنهن جو مقصد صرف طاقت سان محبت ڪرڻ جو هوندو هو جنهن کي نہ تہ موجوده امن امان سان دلچسپي هئي ۽ نہ وري مستقبل جي شهرت جي ڪيس ڪا پرواهہ هئي، پر هُن لاچاري ۽ بي دليءَ سان پنهنجي زياده دورانديش ساٿيءَ جي صلاح مڃي ۽ تخت کي ڇڏي فورن آرام ۽ آسائش واري زندگي اختيار ڪيائين ۽ لوڪئنيا ۾ پنهنجي گهر هليو ويو جتي اهو هن لاءِ بلڪل ناممڪن هيو تہ اهڙو بيچين روح دائمي سڪون تلاش ڪري آرام سان رهي سگهي.

ڊائڪلشين، جنهن هڪ نيچ اصل نسل کان اُڀري ترقي ڪري وڃي شاهي منصب ماڻيو هو، پنهنجي زندگي جا آخري نوَ سال ذاتي حيثيت ۾ گذاريا هيا. تخت کي ڇڏي ڏيڻ ۾ سندس ذهن جو حڪم هليو هو جنهن سان سندس دلي رضامندي بہ شامل هئي، ۽ هن پنهنجي ڇمارَ جا باقي رهيل سالَ سڪون ۽ عزت سان گذاريا جو جو اُهي شهنشاهہ ڪيس وڏي احترام جي نظر سان ڏسندا هيا جن کي هو دنيا جو وڏي ۾ وڏو تخت حوالي ڪري آيو هو.[111] اهو شايد ئي ڪڏهن ٿيندو هجي تہ اُهي دماغ يا اُهي ماڻهو جيڪي زندگي ۾ ايترا مصروف رهيا هجن، اُهي پنهنجي ذات سان پاڻ بہ گفتگو ڪري سگهندا هجن ۽ جڏهن کانئن طاقت يا اقتدار هليو وڃي تہ پوءِ اُهي اُنَ وَتَ وجائڻ تي گهٽو ڪري افسوس جو اظهار ڪندا آهن. دوستن جا خطَ ۽ اُنهن جي ساڻس عقيدت جو اظهار، اڪيلائيءَ ۾ گهٽو ڪري وندر وِروُنهن مهيا ڪندڙ هوندا آهن پر اُنهن جي ڇڻ ڊائڪليشين کي نہ تہ ڪمي ۽ نہ وري ضرورت محسوس ٿي؛ پر طاقت جي خُمار کي ترڪ ڪري، فطرت جي معصوم منظرن ۽ خوشين ڏانهن هن پنهنجي طبيعت کي مائل ڪري ڇڏيو هو جنهن ۾ ڪيس سرورَ ۽ سڪون ملندو هو ۽ پنهنجي فرصت جي گهڙين ۾ هو عمارتون اَڏڻ، گُل ٻوٽا لڳائڻ ۽ باغباني ڪرڻ ۾ مصروف گذاريندو هو. مئڪسيميَن کي سندس ڏنل جواب مان ماڻهو ڪافي محفوظ ٿيا هيا. هن کي پنهنجي پراڻي ساٿي ٻيهر شاهي اختيار حاصل ڪرڻ ۽ حڪومت جون واڳون سنڀالڻ جي صلاح ڏني هئي. هن سندس هرڪائيندڙ تجويز کي طنز واري مُرڪ سان رَد ڪندي نرميءَ منجهان ڪيس وراڻيو هو تہ: " جيڪڏهن هو مئڪسيمين کي اُهي ڀاڄيون ڏيکاري جيڪي هن پنهنجن هٿن سان پاڻ سلونا ۾ پوکيون هيون تہ پوءِ هو ڪيس ڪڏهن بہ مجبور نہ ڪندو تہ اهڙي فطري خوشيءَ جي زندگي کي ڇڏي هو وري مصنوعي طاقت کي حاصل ڪري"[112] پنهنجي دوستن جي ڪچهريءَ ۾ هو اڪثر ڪري چوَندو رهندو هو ۽ اها ڳالهہ دل سان مڃيندو هو تہ سيني هنرن يا ڪمن کان وڌيڪ ڏکيو ڪم حڪومت ڪرڻ جو آهي ۽ هن دلچسپ موضوع تي هو ڪليل طريقي ۽ دل جي اندر وارن جذبن مان روشني وجهندو هو جيڪو سندس وڏي ۽ وسيع تجربي جو نتيجو لڳندو هو. هو اڪثر ڪري ماڻهن سان پنهنجي اندر جي اُڌمن جو اظهار ڪندي چوندو هو: " ڪيترائي دفعا چار يا پنج وزير سازش ڪري پاڻ ۾ ملي ويندا هيا ۽ پنهنجي ئي شهنشاهہ يا حڪمران کي دوکو ڏيندا هيا! وڏي مرتبي ۽ شان جي ڏيک سبب شهنشاهہ انسانذات کان ڪٽيل هوندو هو تنهنڪري سچ واريون

حقيقتون يا ته ان تائين پهچنديون ئي ڪين هيون يا وري اُنهن کي شهنشاهه کان لِڪايو ويندو هو. ڪيس عوام جي نظرن سان ٿي سڀ ڪجهه ڏسڻو پوندو هو ۽ جيڪو ڪجهه هو ڪانئن ٻڌندو هو ته اُهو سراسر ڪوڙ ۽ دوکي ڪانسواءِ ڪجهه به نه هوندو هو. هو وڏا اهم ڪم ۽ عهدا رعيت جي ڪمزور ۽ خراب ماڻهن جي حوالي ڪندو هو پر اُنهن جي ابتلو بيعزتي ڪندو هو جيڪي بااخلاق ۽ اهليت وارا هوندا هيا. اهڙن ناپسنديده ڪمن جي ڪري، ڊائڪليشيَن چيو: " بهترين ۽ وڏا عقلمند بادشاهه به پنهنجن خوشامدي درٻارين وٽ پيسن ۽ رشوت جي هيرا ڦيري ذريعي وڪامجي وڃن ٿا." [113] عظمت جو صحيح ۽ جائز اندازو ۽ لازوال شهرت جو يقين، اسان کي، رٽائر ٿيڻ ڪانپوءِ گوشه نشيني جي زندگي گذارڻ بابت لطف اندوز ته ڪن ٿا پر روم جو هي پهريون ۽ اڪيلو بادشاهه هو جنهن هن دنيا ۾ اُهو ڪردار ادا ڪيو هو جنهن جو مثال اڳ موجود ڪو نه هو ۽ پنهنجي ذاتي زندگيءَ جي ماٺ ميٺ ۾ فطري خوشين ملڻ سان هو خوش ۽ مطمئن هيو ۽ اُنهن اڪيلائيءَ ۽ فرصت لمحن جي ڪي ملهائي رهيو هو. اهو ناممڪن هو ته هُو اُنهن ڏکن ۽ تڪليفن کان بيخبر رهي جيڪي هنجي تخت ڇڏڻ ڪانپوءِ سندس شهنشاهت کي، پريشان ڪري رهيون هيون. اهو به ناممڪن هو ته اُنهن جي نتيجن کان هُو بلڪل ئي لاتعلق ٿي وڃي، سلونا جي اڪيلائيءَ ۾ ڪڏهن ڪڏهن خوف خطرا، ڏک ۽ بي اطميناني سندس وجود کي وڪوڙي ويندي هئي. اسان وٽ، هڪ خبر، جيڪا ڪجهه شڪ واري ٿي لڳي، اها به پهتي آهي ته انهن خوف خطرن کان پري ٿيڻ لاءِ هن پاڻ ڇاڻي واڻي موت کي قبوليو هو. [114]

ڊائڪليشين جي زندگي ۽ سندس ڪردار جي قصي ختم ڪرڻ کان اڳ، اچو ته ان هنڌ جو به مختصر جائزو وٺون جتي هو تخت ڇڏڻ کان پوءِ اچي رهيو هو. سَلونا جيڪو ڊالميٽيا صوبي جو مکيه شهر هو، عقيله ۽ اٽلي جي سرحدن کان اٽڪل ٻه سؤ رومي ميل (شاهي رستن جي ماپ موجب) ۽ سرميَم کان به سؤ ستر ميل پري هو جتي گهڻو ڪري شهنشاهه تڏهن وڃي رهائش اختيار ڪندا هيا جڏهن هو اِليرين سرحد جو چڪر لڳائڻ ويندا هيا. [115] هڪ برباد ڳوٺ اڃا به سلونا جي نالي ۾ آهي پر سورهين صدي تائين هڪ ٿيٽر جا آثارَ ۽ پَڪل ٽُٽل محرابن ۽ پٿرن جا ڪجهه اڻ ڳڻيا نشانَ اُنهن شهرن جي قديمي شان شوڪت جي شاهدي ڏين ٿا. [116] شهر کان ڇهه - ست ميل پري، ڊائڪليشين هڪ عاليشان محلات تعمير ڪرايو هو ۽ اسان ان ڪمال جي ڪاريگري واري ڪم مان آسانيءَ سان اندازو لڳائي سگهون ٿا ته هن شهنشاهت کي ڇڏڻ جي فيصلي ڪرڻ ۾ ڪيترو نه گهڻو سوچيو هوندو. ان هنڌ جي چونڊ، جيڪو صحت قائم رکڻ ۽ عيش آرام پهچائڻ جو ذريعو هو، لاءِ ڪنهن مقامي ماڻهو جي هڪ طرفي پسند جي ضرورت ڪانه هئي. " زمين خشڪ ۽ آباد، آبهوا صاف ۽ صحتمند آهي ۽ توڙي جو اونهاري ۾ سخت گرمي هوندي آهي، پر پوءِ به هن ملڪ ۾ اهڙيون لِڳ ساڙيندڙ ۽ زهريليون هوائون نه گُهلنديون آهن جهڙيون اِسٽريا جي ڪنارن تي يا اٽلي جي ڪجهه علائقن ۾ لڳنديون آهن. محلات کان جيڪي نظارا آهن اُهي به سرسبز زمين ۽ وڻندڙ آبهوا کان گهٽ خوبصورت نه آهن. اولهه طرف هڪ آباد سامونڊي ڪنارو آهي جيڪو هيڊرئٽڪ تائين ڦهليل آهي جنهن ۾ ننڍا ننڍا ٻيٽ اهڙي طرح ٽڙيل پکڙيل نظر اچن ٿا جو سمنڊ جو هي ٽڪرو هڪ وڏي ڍنڍ جو ڏيک ڏئي ٿو. اتر طرف هڪ اُپسمنڊ آهي جيڪو قديمي شهر سلونا سان ٿو وڃي ملي ۽ ان کان پرتي وارو خطو، جيڪو نظر اچي ٿو، هيڊرئٽڪ جي پاڻيءَ جي هڪ وڏي ڦهلاءَ سان تضاد ذريعي بيحد سُونهن پيدا ڪري ٿو جيڪو ٻنهي طرفن يعني ڏکڻ توڙي اوڀر کي پنهنجو

نظارو پسائي ٿو. اتر طرف اهو نظارو وڏن ۽ بيقاعدي جبلن جي وچ ۾ اچڻ سبب ڪٽجي وڃي ٿو. اهي جبل هڪ ٻئي کان ٿوري ٿوري مفاصلي تي آهن ۽ ڪيترين ئي جڳهن تي ننڍين ٻيٽن، جهنگلن ۽ انگورن جي باغن سان وڪوڙيل رهندا آهن.[117]"

جيتوڻيڪ ڪانسٽنٽائن، هڪ خاص تعصب وچان، ڊائڪليشين جي محلات جو ذڪر نفرت مان ڪري ٿو [118] ان جي باوجود سندس هڪڙو جانشين، جنهن ان کي تباهه حال وڃي ڏٺو هو، ان جي شان شوڪت جي وڏي تعريف ۽ ساراهه ٿو ڪري.[119] اهو محل نون کان ڏهن انگريزي ايڪڙن تائين پکڙيل هو. ان جي تعمير چورس لڳ ڀڳ هڪ جيتري هئي جنهن ۾ سورنهن منارا پنهنجي خوبصورتي پيش ڪري رهيا هيا جيڪي ٻن طرفن کان ڇهه سؤ ۽ ٻيا ٻه طرف ست سؤ فوٽ ڊگها هيا. سڄو محل هڪ خوبصورت ۽ اهڙي پٿر مان ٺاهيو ويو هو جو پتين کي ٽُنڊ يا ڏارَن پوڻ جو ڪو خطرو ڪو نه هو، ۽ اهو پٿر پاڙي جي ٽرائو يا ٽراگوٽيَم (Trau or Tragutium) جي پٿرن جي کاڻين مان ڪوٺي آندو ويو هو ۽ ماربل جي معيار کان ڪجهه ٿوروئي گهٽ هيو. گُونيا مطابق نهيل چئن ڪِهڻين هڪ ٻئي کي وچ مان ڪٽيو ٿي ته سڄي عظيم عمارت ڪيترن ئي حصن ۾ ورهائجي ٿي وئي؛ ۽ جيڪو محل جو مکيه حصو هو، ان تائين وڃڻ جو هڪ شاهي ۽ ڪشادو لنگهه هو جنهن کي اڄا تائين " سونو دروازو" (Golden Gate) ڪوٺيو ويندو آهي. چورس ٿنڀن * سبب، جيڪي گرئنائيٽ جي اوچن پٿرن مان نهيل آهن، لنگهه ڪٽجي ٿو وڃي. هڪ طرف کان اسانکي ايسڪيولئپيَس جو چورس مندر نظر ٿو اچي ۽ ٻي طرف کان جوپيٽر ديوتا جو اَٺ - ڪُنبو مندر نهيل آهي. ڊائڪليشيَن، پوئين کي پنهنجي بخت ۽ قسمت جي نگهبانَ ۽ پهرئين کي سندس صحت جي محافظ طور پوڄيندو هو. موجوده آثارن جي وِٽرو وئِس + جي فرمانن سان ڀيٽ ڪندي، عمارت جا ڪيترائي حصا، غسلخانا، آرام ڪرڻ جو ڪمرو، داخل ٿيڻ وارو هالُ، + + ڪرجا 00 راند روند ڪرڻ جي خوبصورت جڳهه ۽ مصري طرز جا ڪشادا هالَ تمام سهڻي نموني بيان ٿيل آهن يا گهٽ ۾ گهٽ اُنهن جي هجڻ بابت تذڪرو ضرور ڪيل آهي. اُنهن جي تعمير جا مختلف نمونا هيا، ۽ جنهن انداز سان ٺاهيا ويا هيا ته اُهي به مناسب ٿي لڳا پر اُنهن سڀني ۾ به نقص ضرور هيا: ته اُنهن ۾ موجوده دؤر جو نازڪ پڻو ۽ سهولتن جي گهڻي گهٽتائي هئي. انهن شاهي ڪمرن ۾ نه ته دريون هيون ۽ نه وري ڏونهين جي نيڪال جا ڪي روشندان هيا. اُنهن کي مٿان کان روشن ڪيو ويندو هو (چو ته عمارتون هڪ منزل کان مٿي نه ٺهنديون هيون) ۽ اُنهن کي پائيپن ذريعي گرم ڪيو ويندو هو جيڪي ديوارن سان ملائي لڳايا ويندا هيا. مکيه ڪمرن ۽ هالن کي هڪ وراندي ذريعي خوبصورت ۽ محفوظ بنايو ويندو هو ۽ اُهو ڏکڻ - اولهه طرف کان ٺاهيو ويندو هو جيڪو پنج سؤ سترهن فوٽ ڊگهو هوندو هو ۽ جڏهن اُنهيءَ کي خوبصورت تصويرن ۽ نقش نگارن سان سينگاريو ۽ سنواريو ويندو هوندو ته اِيڏو وڏو وراندو هڪ تفريح ڏيندڙ گهمڻ ڦرڻ جي جڳهه ۾ تبديل ٿي ويو هوندو.

جيڪڏهن اهڙي عظيم الشان عمارت ڪنهن اڪيلي ملڪ ۾ هجي ته اُها وقت جي بربادِيءَ جي ورته چڙهي وڃي ها پر ان جي باوجود اُها شايد انسان جي حرص ۽ هوَس جي صنعت گريءَ کان محفوظ رهي ها. اسفالاٽس [120] جو ڳوٺ ۽ ان کان گهڻو پوءِ اسپالاٽرو جو صوبائي شهر تباهيءَ کان بچي ويا آهن. سونو دروازو هاڻي به مارڪيٽ طرف کلي ٿو. سينيٽ جان پادري طرفان ايسڪيولئپيَس جي وقار کي ختم ڪيو ويو آهي ۽ جوپيٽر جي مندر کي، جيڪو

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مذهبي ڪنواري عورت جي نگهبانيءَ ۾ هو. گرجا گهر بڻايو ويو آهي. ڊائڪليشيئن جي محلات جي تفصيلن ڀڄائڻ جي سلسلي ۾ اسان هڪ ذهين تخليقڪار جا ٿورائتا آهيون جيڪو اسان جي زماني ۽ ملڪ جو آهي ۽ جنهن کي سندس ذاتي ذوق شوق ۽ جستجو ڊالمٽيا جي وچ ۾ ۽ آس پاس وٺي وٺي هئي. [121] پر پوءِ به شڪ ڪرڻ جي گنجائش اڃا به موجود آهي جو جيڪي ڊزائنون ۽ نقش مليا آهن اُنهن جي شان ۽ عظمت کي ان کان گهٽو وڌيڪ وڌايو ويو آهي جيڪا اُنهن جي اصليت ۽ حقيقت هئي. اسان کي اڃا به هاڻوڪي ۽ مستند سياح معلومات ڏني آهي تہ اسپالاٽرو شهر جي عبرتناڪ تباهيءَ جو داستان بہ اوترو ئي نمايان آهي جيتري روم جي شهنشاهت جي عظمت ڊائڪليشيئن جي دؤر ۾ هئي. [122] جيڪڏهن تعمير جي فن جي اها حالت هئي تہ پوءِ اسان کي اها ڳالهہ ضرور مڃڻي پوندي تہ تصويرن يا نقش نگاريءَ جو فن تہ اڃا وڌيڪ تباهيءَ طرف وِڪون وڌائي چڪو هو. تعمير جو فن ڪجهہ عام طرح جي تہ ڪجهہ مشيني اصولن جي مطابق اڳتي وڌندو آهي، پر نقش نگاري ۽ سڀ کان وڌيڪ تصويرون تہ نہ رڳو قدرتي منظرن جي خوبصورتيءَ کي پاڻ ۾ سمائينديون آهن پر انساني فطرت، ڪردارن ۽ جذبن جون بہ ترجمان هونديون آهن. اهڙين لاجواب فني تخليقن ۾ هٿ جي تيزيءَ جو ايترو ڪمال نہ هوندو آهي جيترو تصور ۽ تخيل جو هوندو آهي جنهن جي رهبري وري تخليق ۽ مشاهدو گڏجي ڪندا آهن.

اهو مشاهدو بيان ڪرڻ ذري گهٽ غير ضروري ٿو لڳي تہ شهنشاهت ۾ شهرين طرفان ڪي مسئلا منجهائيندڙ هيا، فوجين جي ڇڙواڳي، ٻاهرين طرفان ڪاهون ۽ حملا ۽ آمريت جي ترقي - اهي سڀئي مسئلا ذهن جي واڌاري ۽ ڄاڻ کي اڳتي وڌائڻ ۾ وڏي رُڪاوٽ جو سبب هئا. اِليريا جي بادشاهن جي سلسلي بادشاهت کي تہ واپس آندو هو پر پاڻ سان گڏ سائنس نہ ڪٺي آيا هيا، سندن فوجي تعليم ڪين علم، ڄاڻ ۽ ادب جي صنفن طرف مائل ڪري نہ سگهي هئي، ان حدتائين جو ڊائڪليشيئن خود پڻ، ٿوري جو پنهنجي نوعيت جي ڪمن ۾ تمام تيز هو پر پڙهڻ لکڻ ۽ علمي ڄاڻ کان ڪورو هو. قانون ۽ صحت جا شعبا وري اهڙا تہ عام استعمال جا آهن جو هر ماڻهو پنهنجي فائدي لاءِ بہ اُنهن ۾ دلچسپي وٺي ٿو ۽ انهن شعبن ۾ ڪيترائي ماڻهو پنهنجي پنهنجي لياقت، قابليت ۽ ڄاڻ مطابق رُڌل رهن ٿا. پر پوءِ بہ اهو نظر ڪٿي بہ نہ ٿو اچي تہ هنن ٻن شعبن جي شاگردن ڪا وڏي تعليم حاصل ڪئي هجي يا ان دؤر ۾ ڪو پنهنجو مقام يا نالو ڪيو هجي. شاعريءَ جو آواز خاموش هو. تاريخ هڪ خشڪ موضوع سمجهيو ويندو هو جنهن کي مختصر ڪري لکيو ويندو هو. بلڪل اهڙيءَ طرح جيئن ڪنهن لاوارث وِندُرَ يا هدايتن جاري ڪرڻ جا فضول نقطا هجن. سُست ۽ مصنوعي قسم جي تقرير جي ماهرن کي بادشاهن طرفان پگهارون ڏئي ڪين پنهنجي پذيرائي ڪرڻ لاءِ رکيو ويندو هو ۽ هي فن ئي هڪ اهڙو هو جنهن کي فقط انڪري همٿايو ويندو هو تہ شهنشاهن جي طاقت جا ڳُڻ ڳائڻ ۽ اُنهن جي ڦوند ۽ وڏائيءَ جو ڪجهہ ڏيک ۽ نماءُ جاري رهڻ گهرجي. [123]

علم ۽ خود انسانذات جي زوال جي دؤر جو خال، بهرحال افلاطون جي شاگردن ۽ پوئلڳن جي اُڀرڻ ۽ سندن تيزيءَ سان ترقي ڪرڻ سبب پرجي ويو آهي. اليگزينڊريا جا اسڪول، جنڪي يونان وارن خاموش ڪرايو هو، ۽ مختلف فرقن پاڻ کي جديد استادن وٽ داخل ڪرايو جن پنهنجي انوکي سرشتي جو تعارف ڪرايو ۽ اٿئي ويهڻي ۽ دنيا جي ٻين طور طريقن ۾ قناعت پسندي ۽ سادگيءَ اختيار ڪرڻ جو سبق ڏنو. ڪيترائي سندن استاد اُمونيَس، پلوٽينَس،

اميلِيَس ۽ پورفائري، [124] وڏا ڏاها ۽ بيحد داناءُ هئا؛ پر فلسفي جي غلط تعبير ۽ تشريح ڪرڻ سبب، سندن پڙهائڻ ۽ محنتن، معاشري ۾ بهتريءَ جي بجاءِ ويتر ابتري آندي ۽ انسانذات جي سوچڻ سمجهڻ جي صلاحيتن کي بہ ويتر بگاڙي ڇڏيو. اُهو علم يا ڄاڻ جيڪا اسانجي گهرجن ۽ حالتن مطابق هجي، ۽ اخلاقي، فطري ۽ حسابن جي علمن جي سچي اپياس ڪرڻ ۽ ان تي زور ڏيڻ بجاءِ، نوَن افلاطونين انهن علمن کي پاسيرو رکي ڇڏيو جڏهن تہ هنن پنهنجي سموري ذهني زور آزمائي زباني بحثن ۽ جهيڙن جهڳڙن ۾ وڃائي ڇڏي تہ مابعدالطبيعات (Metaphysics) ڇا هي ۽ ساڳي وقت مخفي يا ڳجهي دنيا (Invisible World) جي رازن کي ڄاڻڻ ۾ پنهنجو وقت ويهي وڃايو ۽ ساڳي وقت ارسطو ۽ افلاطون کي اُنهن موضوعن ۽ علمن بابت وڃي پاڻ ۾ ملاياٿون جن بابت اهي ٻئي فيلسوف بہ ٻي سچي انسانذات وانگر پاڻ بہ اوترائي بيخبر هيا. اُنهن پنهنجا دليل تمام ڳنڀير ۽ ڳُوڙهن پر زندگي جي حقيقتن کان پريَرن موضوعن تي ضايع ڪيا تنهنڪري اُنهن جا ذهن تصوراتي دوکن جي غوراب ۾ گر تي پٽڪي ويا. اُنهن پنهنجي پاڻ کي اهو ڇٽي خوش ٿي رکيو تہ ان رازَ جي فقط کين ئي خبر هئي تہ ڪيئن نہ روح انساني جسم جي قيد کان آزاد ٿي وڃي ٿو ۽ اها بہ دعويٰ ڪندا هيا تہ هو جِنن پُوتن ۽ ديوَنِ پرِيَن سان ڳالهائيندا هئا ۽ اهڙيءَ طرح هنن آهستي آهستي فلسفي جي تعليم کي اهڙن ڪرتبن ذريعي جادوءَ سان وڃي ملايو. قديمي صوفين يا درويشن وهمن وسوسن جي شهرت تي طنزون ڪيون هيون ۽ اُنهن کي اجايو ۽ فِضول سمجهيو هو؛ پر ان جي اجائي هجڻ کي لِڪائيندي ۽ ٿوري فرق سان وسوسن جون تشبيهون مڙهيندي، پلوٽينَس ۽ پورفائري جا مريد ۽ پوئلڳ، انهن جا جوشيلا اڳواڻ ۽ شيدائي بڻجي ويا. جيئن تہ اُنهن مذهب جي سلسلي ۾ ڪجهہ مخفي نقطن تي عيسائين سان اتفاق ڪيو هو پر اُنهن جي ٻي سچي ديني سرشتي تي جنگ جي جوش وانگر ڇڙ هنن حملو ڪيو هو. نوَن افلاطونين جو سائنسي تاريخ ۾ يقيني طور تي ڪو بہ مقام ڪونهي، پر ڪليسايا ڳرجا ۾ اُنهن جو گهڻو ذڪر ايندو رهندو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - تيرهون
حاشين بابت وضاحتون.

1. يوٽراپ (ix, 19) اختصار ۾ وڪٽر. شهر جو نالو اِليريا جي هڪ ننڍي قبيلي پٺيان ڊوسليا رکيل ٿو ڏسجي (ڏسو سلٽريَس جي جاگرافي ۽ قديمي مواد (i,393) ۽ٻاگواري غلام جو اصلي نالو ڊوسلس هو: هن پهريون معاملي کي خواه مخواه اِنگهائي ڊائوڪلس جي گرٿشيَن هڪ جهڙائي يا هر آهنگيءَ سان ان کي لاڳو ڪيو: ۽ آخر ۾ ڊايوڪليٽئينَس جي رومي عظمت سان ڪيس منسلڪ ڪري ڇڏيو. ساڳي وقت هن وٿلريَس جهڙي اميراڻي نالي کي پنهنجي لاءِ چونڊيو ۽ اهو گهڻو ڪري آريليَس وڪٽر ڪيس عطا ڪيو هو.

2. ڊِئسيٽر کي، هورٿس، ڪارنيل ۽ نيپوس جي ٻي ڪتاب جي ڇهين طنز ۾ ڏسو. (وِٽ، يومين باب - I ۾)

3. لئڪٽئنٽيَس (يا جيڪو بہ مضمونَ: 'ڊاڪٽر مورٽيبَس پرزيڪيو ٽورم جو ليکڪ هيو) ڊائڪليشين کي ٻن جڳهن تي سندس بزدليءَ تي ٽوڪي ٿو، يعني باب - 7-8 ۾ باب - 9 ۾ هُو. هن لاءِ هيئنئن ٿو چوي: " هر اوچتي موقعي اچڻ تي هو ڊِجي بہ ويندو هو ۽ اهڙي نازڪ موقعي تي هو ڪو فيصلو بہ نہ ڪري سگهندو هو."

4. هن مدح سرائيءَ ۾، آريليَس وڪٽر، ڪانسٽنٽئيَس جي ظلمن کي، جائز طور تي، پر اڻ سِڌي طرح نِندي ٿو. فاسٽي جي تحرير مان اٿين ٿو معلوم ٿئي تہ اَرسٽوبيولَس شهر جو مُنهندار رهيو هو ۽ هن ڊائڪليشين سان گڏ ڪائونسل وارو عهدو ڇڏيو جنهن جي شروعات هن ڪئرينَس سان گڏجي ڪئي هئي.

* (مارڪَس آريليَس)

5. آريليَس وڪٽر ڊائڪليشيَن لاءِ لکي ٿو: " هو مالڪ جي بجاءِ پيءُ وڌيڪ لڳندو هو."

6. ان سوال تہ، جڏهن مئڪسيمين کي سيزر ۽ آگسٽَس جا لقب مليا، جديد نقادن کي پاڻ ۾ ورهائي ڇڏيو آهي ۽ جنهن علمي تضادن ۽ جهگڙن کي جنم ڏنو آهي، آئون بهرحال ايم - ڊي ٽليمانٽ سان متفق آهيان. (شهنشاهن جي تاريخ (iv, 500, 5 جنهن پنهنجي صحيح ۽ درست تجزيي سان ڪيترائي سبب ۽ دليل لکيا آهن ۽ هن سلسلي ۾ جيڪي تڪليفون ڪيس پيش آيون اُنهن جو بہ هن ذڪر ڪيو آهي.

7. هن جي اڳيان پنهنجي ڪيل تقرير ۾ (مدح سرائي - ii,8) مئمرٽينَس پنهنجي شڪ جو اظهار ٿو ڪري تہ سندس سورمي، هئنيبل ۽ اسڪيپيو جي ڪردار جي ڪاپي ڪندي، ڪڏهن اُنهن جو نالو هن ٻڌو بہ هيو يا نہ: هن مان اسان اهو بہ سمجهي سگهون ٿا تہ مئڪسيمين جي اها خواهش هئي تہ هڪ پڙهيل لکيل ماڻهوءَ جي بجاءِ ڪيس هڪ سپاهي سڏيو وڃي ۽ انڪري ئي اسان اڪثر ڪري خوشامد جي ٻولي کي سچ جي زبان ڏئي ڇڏيندا آهيون.

8. لئڪٽئنٽيَس، ڊي - ايم - پي (باب - 8) آريليس وڪٽر. ڪجهہ مدح سراين ۾، اسان کي ڪيتريون تقريرون مئڪسيمين ۽ ٻين جي تعريف ۾ مليون آهن جن ۾ سندس دشمنن جون تعريفون بہ ڪيون ويون آهن. اسان کي هن قسم جي تضاد مان ڪجهہ معلومات بہ ملي آهي.

9. ڏسو ٻي ۽ ٽين مدح سرائي، خاص طرح (iii,3,10,14) پر ان ۾ ڏيکہ ئي ويندي جيڪڏهن انهن کي نقل ڪري ڪوڙين ۽ منافقيءَ وارين ڳالهين کي وري ورجايو وڃي ۽ فضول لفاظيءَ کي ڦهلائي عام ڪيو وڃي. جيتري قدر

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

خطابن جو تعلق آهي تہ آريليس وڪٽر، لڪٽنٽيس ڊي، ايم - پي (باب - 52) اسپانيم جي مضمون (xii,8) جو مطالعو ڪيو.

10. آريليس وڪٽر وڪٽر کي ڏسو اختصار ۾ (ix, 227) لڪٽنٽ، ڊي، ايم - پي (باب - 8) هيروڊيم کي تاريخوار واقعن ۾ ڏسو.

11. اهو فقط جديد يونانين ۾ آهي جتي ٽليمانٽ ڪلورس جو لقب ڳولي ڪڍيو. رنگ جي ڪيتري بہ پيلاڻ، "ريوير" سان مطابقت نٿي رکي، جيئن انکي مدح سرائي (v,19) ۾ بيان ڪيو ويو آهي.

12. ڪانسٽنٽيس جو پوٽو جولين وڏي فخر مان دعويٰ ڪري ٿو تہ سندس ڪٽنب ميسين جي ويڙهاڪ خاندان سان لاڳاپيل آهي. (مِسوپوگن - ص - 348) ڊارڊنينس ڏکڻ ميسيا جَي پرپاسي رهندا هئا.

13. گٽلريس جي شادي، ڊائڪليشين جي ڌيءُ وئليريا سان ٿي هئي: پر جي اسان ڪجهہ سختيءَ سان ڳالهہ بيان ڪريون تہ ڪانسٽنٽيس جي زال ٿيوڊرا، مئڪسيمين جي زال جي اڪيلي ڌيءُ هئي، (اسپانيم جو مضمون - xi, 2)

14. هي ورهاڱو جيئن صوبن سان پيچي اچي ٿو، ان جي باوجود بہ شڪ ڪرڻ جي گنجائش آهي تہ اسپين مئڪسيمين جو صوبو نہ هو. (ڏسو ٽليمانٽ - iv,517).

15. سزٽريبس ۾ جولين، (ص - 315) اسپانيم جون تحريرون فرانسيسي ترجمي لاءِ. (ص - 122).

16. باڳادي جو عام نالو (فساد ۽ فتني جي حوالي سان) گال ۾ پنجين صدي تائين قائم رهيو. ڪيترن نقادن اهو نالو ڪلٽي لفظ تان ورتو آهي: "باڳاد" يعني هڪ گوڙ گهمسان واري اسيمبلي.

17. سندس ڪهاڻيءَ جي سادگي ۽ اصليت اسانجن جديد ليکڪن ۾ وڃائجي چڪي آهي.

18. ڏسو سيزر، ڊي بيل گالڪ. (vi,13) اورجيٽورڪس هيلويشين پنهنجي حفاظت لاءِ ڏهہ هزار غلامن کي مسلح ڪري ٿي سگهيو.

19. سندن اَذيتون ۽ سخت بدحاليءَ کي يومينيس مجيو آهي (مدح سرائي - vi,8) تہ: " گال صفا جڻ ڇتو ٿي پيو هو جو هن تمام گهٽي سزا پوڳي هئي."

20. ڏسو آريليس وڪٽر جي مدح سرائي (ويٽ ii,4).

21. آليينس ۽ امٽنبس. اسان ڪانئن تمغا نهرايا آهن. (ديس ۾ گولزيس)

22. " فتح جلد حاصل ٿي وئي." يوٽراپ (ix,20)

23. حقيقت جو دارو مدار تمام مختصر حوالي يا اختيار تي آهي، جيڪو سينيٽ بٿبولينس جي زندگي جي باري ۾ آهي جيڪو ستين صديءَ جو آهي. (ڏسو ڊچين - تحريرون - i,662).

24. آريليس وڪٽر کين جرمن ٿو ڪوٺي. يوٽروپيس (ix, 21) کين سٽڪسنس جو نالو ٿو ڏئي. پر يوٽروپيس اينڊڙ صديءَ تائين زندهہ رهيو هو تہ ان مان لڳي ٿو تہ هن پنهنجي وقت جي زبان استعمال ڪئي هوندي.

25. يوٽروپيس، آريليس وڪٽر ۽ يومينيس طرفان ٽن قسمن جو اظهار: (سندس جم نيچ قسم جو هو. بٽاويا جو رهاڪو هو ۽ ميناپيا جو شهري هو) اهڙو اظهار اسانکي ڪٽراسيس جي جم بابت مشڪوڪ ۽ اڻپوري ڄاڻ ڏئي ٿو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اِسٽڪلي بهرحال (ڪٽراسيس جي تاريخ - ص - 62) ڪيس سينيٽ ڊيوڊ جو رهاڪو ۽ برطانيه جي شاهي نسل جو شهزادو ڪري پيش ٿو ڪري، اڳيون تصور هن سريسيسٽر جي رچرڊ مان ورتو آهي. (ص-44)

26. مدح سرائي (v,12) هن دور ۾ برطانيه محفوظ هو ۽ ان جي محتاط طريقي سان حفاظت ڪئي ويندي هئي.

27. مدح سرائي (ويٽ - (v,II, viii,9) تقرير جي ماهر يومينيَس، پنهنجي سورمي (ڪانسٽنٽيَس) جي شان ڪي فتح جي اهميت بابت تعريفي جملن ۾ مثاهون ڪرڻ ٿي چاهيو، پر پنهنجي ملڪ بابت اسانجي تعريف لائق هڪ طرفي رويي رکڻ جي باوجود، اهو سمجهڻ مشڪل ٿو لڳي ته چوٿين صدي جي شروعات ۾ انگلنڊ ايتري تعريف جو حقدار هيو. ان کان ڏيڍ صدي اڳ ۾ سندس حالت اها هئي جو پنهنجي ملڪ جو انتظام هلائڻ وارن کي ڏيڻ لاءِ به وٽس پئسا ڪو نه هئا. (وڌيڪ تفصيل لاءِ ڏسو اٿيين ڪي تعارف ۾)

28. جيئن ته ڪٽراسيَس جا ڪيترائي تمغا اجا تائين محفوظ ۽ سلامت آهن ته هو آثار شناسن لاءِ هڪ وڏي ۽ تجسس واري دلچسپيءَ جو موضوع بنجي ويو آهي ۽ سندس زندگيءَ جي هر موضوع ۽ عمل تي وڏي دانائيءَ سان تحقيق ڪئي وئي آهي. ڊاڪٽر اِسٽڪلي، خاص طرح سان برطانيه جي بادشاهه لاءِ هڪ ذخيرهِ باب لکي ان کي ارپيو آهي. مون سندس مواد کي استعمال ڪيو آهي پر سندس ڪيترن ئي تصوراتي اندازن ۽ فرضي ڳالهين کي رد ڪيو آهي.

29. جڏهن ميمرٽينَس پنهنجي پهرين مدح سرائي پيش ڪئي ته ان وقت مئڪسيميَن جون ساموندي تياريون مڪمل ٿي چُڪيون هيون ۽ تقرير جي ماهر پنهنجن لفظن ۾ يقيني سوڀ جي پيشنگوئي ڪري ڇڏي. پر ٻي مدح سرائيءَ ۾ سندس خاموشي ان ڳالهه جو کُليو ثبوت آهي ته جنگي مُهم ڪاميابي هرگز نه ماڻي هئي.

30. آريليَس وڪٽر، يوٽروپيَس ۽ تمغا اسانکي عارضي صلح بابت ڪجهه معلومات ڏين ٿا. ٿوري جو آئون ڊاڪٽر اسٽڪلي وانگر ائين نه ڪندس ته صلح نامي جون ساڳيون ڳالهيون يا شِقَ بيهر ان ۾ داخل ڪريان.

31. برطانيه جي اقتصادي بهتريءَ بابت، اسان کي ڪجهه اشارا آريليس وڪٽر ۽ يوٽروپيَس کان مليا آهن.

* (سرحد)

32. قديمي آثارن جي تذڪري ۾ ڏسو جان مَلالا کي. (i, 408, 409)

33. زوسِمَس (i,3) هڪ طرفو ذهن رکندڙ تاريخدان، لڳي ٿو ته ڊائڪليشين جي خبرداريءَ کي ان خيال کان ساراهي ٿو ته جيئن ڪانسٽنٽائن جي غفلت کي نِندي سگهي؛ اچو ته اسان هڪ مقرر کي ٻڌون ته ڇا ٿو چوي: "آءِ پيادل يا گهوڙيسوار فوج جي ڪئمپن کي ڇو ڳڻيان جن کي وري نئين سِر وڏي ديکه ۾ رائين، دنيوب ۽ فرات جي ڪنارن سان گڏوگڏ تعمير ڪيو ويو آهي؟"

34. مدح سرائي، (ويٽ iii, 16) " جيڪي به غير رومي ماڻهو آهن سي هڪ ٻئي کي قتل ڪرڻ جي شغل ۾ رڌل آهن ۽ پنهنجي هٺيلي ۽ خطرناڪ نطرت سبب عذابَ ڀوڳي رهيا آهن." مئمرٽينَس هن حقيقت کي سچي دنيا جي قومن جي مثالن ذريعي واضح ڪري ٿو.

35. هن پوري سچ سان شڪايت نه ڪئي: " ته هن پندرهن سال اليريڪم ۾، بربرن خلاف دنيوب جي سرحدن جي حفاظت ڪندي گذاريا هيا." لٽڪنٽيَس دي - اير - پي. (باب - 18)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

36. يوسيبيَس جي يوناني متن ۾ اسان ڇهه هزار پڙهيو آهي. هي اهڙو تعداد آهي جنهن کي مون سٺ هزار جي تعداد تي ترجيح ڏني آهي جيڪو جيروم اوروسِيَس، يوٽروپيَس ۽ سندس يوناني مترجم پينيَس طرفان بيان ڪيو ويو آهي.

37. مدح سرائي (ويٺ vii,21)

38. ٽريوز جي ڀرپاسي سرماٽينَس جا گهر گهاٽ تعمير ڪيا ويا هيا جن کي ڪاهل بربرن شايد ڇڏي ڏنو هو. اوسونيَس اُنهن بابت شاعريءَ ۾ ڪجهه ٻڌائي ٿو: " بيابانن جي جهنگلن مان مسافري جي شروعات ڪندي هنن تهذيب جا ڪي به آثار اُنهن علائقن ۾ نه ڏٺا جيڪي ويجهڙ ۾ سرماٽينَس جون آباديون ٿي ويون آهن." هيٺين ميسيا ۾ هڪ شهر ڪٿپري جي نالي سان هو.

39. ڏسو يومينيَس جو جذباتي خوشيءَ جو اظهار. (مدح سرائي – vii, 9).

40. اسڪئليگر (اٿنيميڊورس اڊيوسيب – ص – 243) پنهنجي دستوري طريقي سان فيصلو ٿو ڏئي ته جيڪي پنج آفريڪي ملڪ هئا، اُهي دراصل پنج وڏا شهر هئا يعني سائرين جي پرامن صوبي جي پنجن شهرن جو هڪ گروپ.

41. پنهنجي شڪست کانپوءِ، جولين پنهنجي ئي خنجر سان پاڻ کي ماري ڇڏيو ۽ پوءِ شعلن ۾ وڪوڙجي ويو. (وڪٽر، اختصار ۾)

42. مدح سرائي (ويٺ vi, 8) " ماريٽنيا جي تمام خطرناڪ قبيلن جن پنهنجن پهچ کان ٻاهر اُتاهن جبلن جي حفاظت تي ڀاڙيو ٿي – تو ڪين اتان پڇايو، ڪين گرفتار ڪيو ۽ نيٺ ڪين تڙي ڪڍيو."

43. ڏسو هرڪسيَس ۾ سڪندر جو بيان. (ڊي – ٻيل اليگزينڊرئن باب – 5).

44. يوٽراپ (ix, 24) اوروسيَس (vii, 25) جان مالالا قديمي تاريخوار واقعن ۾ (ص – 409,410) ان هوندي به يومينيَس اسان کي يقين ٿو ڏياري ته مصر، ڊائڪليشين جي مهرباني جي روَيي سبب پُر سڪون ٿي ويو هو.

45. يوسيبيَس (تاريخوار واقعا) سندن تباهي جو واقعو ڪيترائي سال پوءِ جو ٿو ٻڌائي ۽ اهڙي وقت جڏهن مصر پاڻ روم جي خلاف جنگين ۾ مصروف هو.

* (آريلين جي حڪومت ۾ زينب جو هڪ اتحادي.)

46. اسٽرابو (xvii, 1, 172) پامپينيَس ميلا (i,4) سندس لفظ غور طلب آهن. "بهراڙيءَ ۾، جيڪڏهن اطلاع جي ذريعن تي يقين ڪجي ته ماڻهو شايد ئي انسانن وانگر آهن. شايد اڌو اڌ وحشي آهن."

47. " اُنهن پنهنجي پاڳ کي خطري ۾ وجهي ڇڏيو يا داوَ تي لڳائي ڇڏيو ڇو ته اُنهن روم جي مليٽري جي طاقت کي للڪاريو هو."

48. ڏسو پروڪوپيس کي، ڊي بيل ۾ (i,19)

49. هن اليگزينڊريا جي ماڻهن لاءِ اَنَ جو گذاري جو الائونس به ملين ميڊيمني يا چار لک ڪوارٽرس مقرر ڪيا. (ڏسو تاريخوار واقعا (پاسڪل – ص – 276) پروڪوپيَس جي تاريخ – (باب – 26 !

50. جان انٽيئڪ. تاريخ جي ورقن ۾. والسيَن (ص – 834) سوئيداس ڊائڪلشين ۾.

51. ڏسو مختصر تاريخ ۽ الڪيمي جي انڪار ۾ جيڪو ان فلسفي مواد سهيڙيندڙ لامودي لي ويٽر لکيو آهي. (i, 327 - 53).

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

52. ڏسو تعليم ۽ ٽائريڊيٽس جي طاقت، ڪورين جي موسيٰ جي آرمينيا جي تاريخ ۾ (ii,76) هو ٻن مينهن جي سائز کي سِگن مان وٺي سوگهو ڪري ڇڏيندو هو ۽ اُنهن کي پنهنجي هٿن سان پچي ٻه سگهندو هو.

53. جيڪڏهن اسان ننڍي وڪٽر تي اعتبار ڪريون ته سال 223ع ۾ لسينيَس فقط سٺ سالن جو هو، ته پوءِ هو شايد ساڳيو ماڻهو نه هوندو جيڪو ٽائريڊيٽس جو سرپرست هو: پر اسان کي بهتر ۽ وڌيڪ اعتماد واري ذريعي مان معلوم ٿيو آهي (يوسيب - ڪليسا جي تاريخ x,8) ته ان وقت پنهنجي زندگي جي آخري وقت ۾، سورهن سال اڳ، لسينيَس جا وار سفيد هيا ۽ هو گئلريَس جو همعمر هو. (ڏسو لٽڪنٽيَس - باب - 32) لسينيَس شايد سال 250ع ۾ ڄائو هو.

54. ڏسو ڊائن ڪسيَس جا ڪتاب ٻاهٺيون ۽ ٽيهٺيون.

* (باب - 8 ۾)

55. ڪورين جو موسيٰ آرمينيا جي تاريخ (ii, 74) اهي مجسما وٺلرسيسز ٺهرايا هيا جيڪو حضرت عيسيٰ (ع.س) کان 130 سال اڳ آرمينيا ۾ حڪومت ڪندو هو ۽ آرسيسز جي خاندان جو پهريون بادشاهه هو. (ڏسو ڪورين جو موسيٰ آرمينيا جي تاريخ ۾ (ii, 2, 3) آرسيسائيڊس کي ديوتا ڪري پوڄڻ کي جسٽن بيان ڪيو آهي (xli, 5) ۽ اميئنَس مارسيلينس پڻ. (xxx, 6)

56. آرمينيا جا امير ۽ نواب تمام گهڻا ۽ طاقتور هيا. موسيٰ ڪيٽرن ئي خاندانن جو ذڪر ڪري ٿو جيڪي وٺلرسِس (ii,7) جي حڪومت ۾ نهايت ئي نمايان هوندا هيا ۽ جيڪي سندس وقت ۾ اندازي موجب پنجين صدي جي وچ تائين پڻ هيا. (ڏسو سندس ايڊيٽرن جا لکيل مُهاڳ).

57. سندس نالو ڪوسرِيڊچاهو ۽ محاوري موجب ڪيس ٻين عورتن واڱر ڪُليل وات، ڪونه هو. (آرمينيا جي تاريخ ii,79) مونکي هي محاورو يا چوڻي سمجهه ۾ نٿي اچي.

58. آرمينيا جي تاريخ ۾ (ii, 78) توڙي جاگرافي ۾ (ص - 367) چين کي زينيا يا زيناستان چيو ويندو آهي. ان جي خصوصيت اها آهي ته ريشم يا پَٽُ گهڻو ٺهندو آهي، ان ڪانسواءِ مقامي ماڻهو شاهوڪار آهن. اُتي پيار ۽ امن امان آهي جيڪو دنيا جي ٻين سڀني ملڪن جي ڀيٽ ۾ وڌيڪ آهي.

59. وائو - ٽي، ستين شاهي گهراڻي جو پهريون شهنشاهه جيڪو ان وقت چين ۾ حڪومت ڪندو هو. جا فرگانا سان سياسي لاڳاپا هيا جيڪو سوگديانا جو صوبو هو. ان لاءِ ٻڌايو ٿو وڃي ته ان روم جي سفارتخاني جي آجيان ڪئي هئي. (هُنن (Huns) جي تاريخ i, 38) اُنهن وقتن ۾ چين وارن فوجين جو هڪ جٿو ڪاشگر ۾ رکيو هو ۽ ٽراجن جي وقت ۾ سندن هڪڙو جنرل ڪُوچ ڪندو ڪئسپين سمنڊ تائين هليو ويو. جيتري قدر چين ۽ مغربي ملڪن جو پاڻ ۾ رابطن جو تعلق آهي ته هن سلسلي ۾ ڏسو دلچسپ آتر ڪهاڻي ايم - ڊي گائگنس جي لکيل نقش ونگار جي اڪيڊمي ۾ (xxxii, 355)

60. ڏسو آرمينيا جي تاريخ (ii, 81)

61. مدح سرائي (ويٽ iii, 1) " سندس پاءِ هُرمز جنهن سان ساسي، رُوفي ۽ گيلي گڏ هئا، فارسين تي ۽ خود بادشاهه تي حملو ڪري ڏنائون. " ساسي، رولو اسڪيٿين جي هڪ قوم هئي، جن اوڪسَس ۽ جٽڪسرٽس ندين جي پر وارن ڪنارن وٽ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وجي آبادي اختيار ڪئي هئي. گيلي قوم جا ماڻهو گيلان جا رهاڪو هئا جيڪو ڪئسپين سمنڊ سان گڏو گڏ هو. جن وڏي عرصي تائين ڊائليمائيٽس جي نالي ۾ فارس جي بادشاهت کي تڪليفون پهچايون هيون. (مشرق جا واقعا).

62. ڪورين جو موسيٰ ٻي انقلاب کي ڇهين ٿي نٿو ڪري جنهن کي مون اميئينس مارسيلينس جي هڪ تحرير تان ورتو آهي (xxiii,5) لشڪٽنٽيس ناريس جي ارادن بابت ڳالهائي ٿو. " پنهنجي ڏاڏي ساپور جي مثال کان متاثر ٿي، هن جي اندر ۾ اوڀر جي ملڪن کي فتح جي خواهش ڪرَ ڪٽي جاڳي پئي. "

63. اسان کي ان ڳالهه تي اعتبار ڪرڻ گهرجي ته لشڪٽنيٽيس، ڊائڪليشين جي رويي کي بزدلي ڪوٺي ٿو. جولين پنهنجي تقرير ۾ چوي ٿو ته هو شهنشاهت جي سيني طاقتن سان گڏ رهيو هو جيڪو ڪافي وڏاءَ وارو جملو لڳي ٿو.

64. اسانجا پنجَ اختصار ڪندڙ: يوٽروپيَس، فيسٽس، ٻه وڪٽر ۽ اوروسيَس، سيپٽي آخري ۽ وڏي جنگ سان وابستگي ظاهر ڪن ٿا پر فقط اوروسيَس اڪيلو پهرين ٻن جنگين جو ذڪر ڪري ٿو.

* (53 ق - ڪا گارهي وٺ)

65. ملڪ بابت اسانکي پلوٽارچ زينوفن جي ذريعي ڪراسَس جي زندگي ۾ تمام سٺي نموني ۾ ٻڌائي ٿو.

66. ڊسو فوسٽر جو مقالو اَناباسِس جي ترجمي جي ٻي جُلد ۾ جنهن کي اسپيلمٽن پيش ڪيو آهي، جنهن جي لاءِ آءُ جرئت ڪندي اها سفارش ڪندس ته جيڪي تحريرون هن وقت تائين سلامت آهن اُنهن ۾ اهو بهترين نمونو آهي.

67. آرمينيا جي تاريخ. (ii,76) مون ٽريڊيٽس جي هن ڪوجنا واري ڪم کي خيالي شڪست کان سچي شڪست ڏي تبديل ڪيو آهي جيڪا گٽلريس کي آئي هئي.

68. اميئينَس مارسيلينَس (xiv) . هڪ ميل جو پنڌ. (يوٽروپيَس، (ix,24) فيٽس (باب - 25) ۽ اوروسيَس (vii,25)) هٽان وڌندو وڌندو الائي ڪيترن ميلن تائين پهچي ويو.

69. آريليس وڪٽر. جارنٽنڊس کي ڊسو ڊي ريبس گيسٽِسز ۾ (باب - 21)

70. آريليس وڪٽر چوي ٿو: " هن آرمينيا جي رستي ذريعي دشمن کي ڳولي لڌو - خاص طرح جيڪو هڪڙوئي رستو هو. پر هي رستو اهڙو هو جيڪو فتح طرف کيس وٺي ويو. " هو ٽراجن جي نقش قدم تي هليو ۽ ذهني رهبري جوليَس سيزر کان ورتائين.

71. زينوفن جو اناباسِس. (iii) ان سبب جي ڪري، فارس جي گهوڙي سوار فوج دشمن کان سٺ اسٽڊيَمن جيترو پنڌ پري وڃي خيما کوڙيا.

72. هيءَ ڪهاڻي سٺڪر جنهن کي اسڪيوٽر به ڪوٺيندا هيا جي بجاءِ، اسانکي اميئينَس (xxii) ٿو ٻڌائي.

73. فارسين، روم وارن جي اخلاقي توڙي فوجي مٿيرائيءَ کي مڃيو. (يوٽراپ - ix, 24) پر دشمنن طرفان هيءَ عزت ۽ احسانمنديءَ جو اظهار اُنهن ۾ پاڻ وٽ مشڪل سان ٿو ملي.

74. ڳالهه ٻولهه جو تفصيل هڪ نواب يا اميرزادي پيٽر جي ڪجهه لکيل ٽڪرن مان هٿ ڪيو ويو آهي جيڪو بائزينٽائن وارن سهيڙي ڇپرايو هو. پيٽر، جسٽينين هيٺ ان ڏوُر ۾ رهيو هو پر جيڪا مودا جي نوعيت آهي ان مان صاف ظاهر آهي ته مواد تمام مستند ۽ عزت وارن ليکڪن جي تحريرن منجهان حاصل ڪيو ويو آهي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

* شهنشاهه وئلرين، جنهن کي فارس جي بادشاهه ساپور 260ع شڪست ڏني هئي، قيد ۾ بند ۽ تڪليفن ۾ گذاري رهيو هو. گِبن، ڏهين باب ۾ لکي ٿو: " جڏهن وئلرين شرمساري ۽ غمَ جي بار هيٺ جهڪي ۽ صفا ختم ٿي چڪو هو ته سندس چمڙيءَ کي ٻهَه ۾ ڪکن پنن سان ڀري، ان مان انساني شڪل ٺاهي ۽ کيس فارس جي مشهور مندر ۾ رکيو ويو هو جتي هو زمانن تائين محفوظ رهيو هو.

75. آريليَس چوي ٿو: " سندس سوچ جي اهميت اها هئي ته جيڪڏهن ڊائڪليشين، جيڪو هر ڳالهه ۽ نتيجن جو ذميوار هو، انڪار نه ڪري ها ته رومين جون لنيون ۽ ڏنڊا ڪنهن نئين صوبي ڏانهن ڪجهي وڃن ها. پر هڪ وڏيڪ اهم علائقو يعني ميسوپوٽيميا کي حاصل ڪرڻ درحقيقت رومين جو اصل مقصد هو."

76. هو سُرمير جو گورنر رهيو هو. (پيٽ، پٽريشيس جو مواد - ص - 30) هن صوبي جو ذڪر ڪورين جي موسيٰ ڪيو آهي (جاگرافي - ص - 360) جيڪو جبل ارارت جي اوپر ۾ آهي.

77. جاگرافيءَ جي ماهر پٽوليمي جي غلطيءَ جي ڪري سنگارا جي موجودگي ابوراس جي بجاءِ دجله ۾ ڏيکاري وئي آهي جنهن سبب پيٽر کان به اها غلطي ممڪن آهي ته ٿي هجي ته هن پوئين نديءَ کي. پهرئين جي بجاءِ سرحد تي چاڙهيو آهي. روم جي سرحد جي لڪير هيڏي هوڏي پاسيري آسيري ضرور ٿي آهي پر دجله طرف هرگز نه وئي آهي.

78. ڏسو پروڪوپيَس کي عمارت سازيءَ ۾. (ii,6)

79. ٽن صوبن زئبڊيسين ارزينن ۽ ڪارڊيون کي هر طرف کان اجازت مليل آهي، پر بجاءِ ٻين ٻن جي، پيٽر (خلاصي ۾ - ص - 30) رحمين ۽ سوفين کي اُتي چاڙهيو آهي. مون اميئينَس کي ترجيحَ ڏني آهي (xxv,7) جو ته اها ڳالهه ثابت ٿي سگهي ٿي ته سوفين، فارس وارن وٽ ڪڏهن به نه رهيو هو. نه ته ڊائڪليشيَن جي حڪومت کان اڳ ۾ ۽ نه وري جوويَن کانپوءِ. صحيح نقشن جي ڪميءَ جي ڪري جيئن اير - ڊي ائنول جو نقشو آهي، جيڪي به جديد ليڪ آهن، جن ۾ ٽليمانٽ ۽ وئلسيَس کي سندن رهبر سمجهڻ گهرجي. سڀ ان ڳالهه تي متفق آهن ته اهو فارس وارن سان تعلق رکي ٿو ۽ نه روم وارن سان ته پنج صوبا دجله کان اجا اڳتي هيا.

80. زينوفن جو اناباسِس - iv . سندن ڪمانون 18 کان 22 انچ ڊگهيون هيون، سندن تير 10 کان 14 انچن تائين ۽ اُهي وٺن جي بار جيترا پٿر پاڻ سان کڻندا هئا. يونانين کي ان جهنگلي ملڪ ۾ ڪيترائي ڳوٺ نظر آيا هيا.

81. يوٽروپيَس موجب (xi,9 - جيئن ته مواد ۾ بهترين مسودا مليا آهن) ٽِگرٽنوسرٽا جو شهر ارزنيس ۾ هيو. ٻين ٽن شهرن جا نالا ۽ اُنهن جو هنڌ مشڪل سان ٺي ملندو.

82. هيروڊوٽس (i,97) ٽَي ڪورينس جي موسيٰ سان پيٽ ڪريو. (آرمينيا جي تاريخ ii, 84 ۽ آرمينيا جو نقشو جيڪو ايڊيٽرن شامل ڪيو آهي)

83. ڏسوٽشيٽس (تاريخ جا ورق - vi, 33) (ڏسو پڻ اسٽرئبن - جاگرافي - xi, 764) " آئبيريا جا ماٺهو جيڪي پنهنجن روَين ۾ تمام سخت هوندا آهن، انهن اوچتو سرماٽيا جي سيني ماٺهن کي ڪاڪسَس جي لنگهه کان آرمينيا وارن جي خلاف چڙوا ڳ چڏي ڏنو. "

84. پيٽر پٽريشيَس (خلاصو - ص - 30) هڪ اڪيلو ليڪ آهي جيڪو صلحنامي بابت مضمون جو ذڪر ڪري ٿو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

85. يوسيبيَس کي ڏسو آتر ڪتا ۾، ان اهم مقالي جي ظاهر ٿيڻ تائين، ان ڳالهه جو يقين ڪونه هو ته سوٽ ۽ ويهين ورسي ساڳي ئي وقت ملهائي وئي هئي.

86 .ويهين ورسيءَ جي موقعي تي، گئلريس پنهنجو هيڊ ڪوارٽر دنيوب ۾ مقرر ڪيو هو. (ڏسو لئڪنٽنٽيَس ڊي - ايم - پي، باب - 38)

87. يوٽروپيَس (ix, 27) اُنهن کي سوٽ ۽ خوشين جو حصو ٿو ڪوٺي، جيئن ته ماڻهو نارسس طرف واپس ڪيا ويا هيا پر هيو ڪجهه به نه فقط سندن تصويرن کي ڏيکاريو ويو هو.

88. لِوي اسانکي ان موضوع بابت ڪئميلَس جي تقرير بابت ٻڌائي ٿو، (v, 51, 55) جيڪا فصاحت بلاغت ۽ سنجيدگي جو مجموعو آهي. هي تقرير، روم جي گاديءَ جي هنڌ کي پاڙي واري شهر وِي (Veii) ڏانهن منتقل ڪرڻ جي مخالفت ۾ آهي.

89. جوليَس سيزر کان فقط انڪري نفرت ڪئي وئي هئي ته هن بادشاهت کي اِليم (ٽراءِ - Troy) يا وري اليگزينڊريا وٺي وڃڻ ٿي چاهيو. (ڏسو سوٽونيَس کي سيزر ۾ - باب - 79) لي فيور ۽ ڊِئسيَر جي هڪ ذهني اندازي موجب، هورئس جي ٽئين ڪتاب جي ٽين نظر جو مقصد آگسٽَس کي اهڙي ئي قسم جي عمل ڪرڻ کان روڪڻو هو.

+ صفحو - 223 (روم جي حق ۾ هو هڪ طرفو هو)

++ صفحو - 223 (اعتبار جوڳو، ايماندار)

90. ڏسو آريليَس وڪٽر جيڪو ساڳي طرح سان مئڪسيميَن طرفان ڪارٿيج عمارتن اَڏڻ جو ذڪر ڪري ٿو شايد آفريڪا جي ماڻهن جي جنگ جي موقعي تي اهو ذڪر آيل آهي. اسان هتي آسونيَس جا ڪجهه شعَر پيش ڪنداسون:

" مِلن ۾ هر شئي ڪمال جي آهي، سندس شاهوڪاري، تمام گهڻا ۽ سهڻا گهَر، ماڻهو هر فن مولا آهن ۽ تمام مهذب آهن، سندس ترقيءَ جا موقعا ٻٽي ديوار هئڻ سبب اجا به وڌي ويا آهن. ان ۾ ماڻهن جي دلچسپيءَ لاءِ سرڪس آهن، هڪ وڏو ٿيٽر آهي؛ انجا مندر، قلعو، پريل خزانو ۽ هرڪيولس جا غسلخانا نمايان آهن. ان جا محراب سيئي ماربل مان ٺهيل ۽ ديوارون اهڙيون جڻ قلعا هجن. هر شئي تمام سهڻي نموني ٺهيل ۽ سجايل آهي جيڪا ٻين تعميراتي فنپارن کي جڻ للڪاري ٿي، پر اهي سيئي شيون ڪجهه پَرپريون آهن ۽ روم جي ويجهائي ۾ نه آهن."

91. لئڪنٽنٽ - ڊي - ايم - پي - باب - 7، لبانيس - تقريرون (viii, 203)

92. لئڪنٽنٽيَس - ڊي - ايم - پي - باب - 17، اهڙي ئي موقعي تي اميئينَس عام ماڻهن جي ڪِل پوڳ ۽ چرچن بابت اسانکي ٻڌائي ٿو جيڪي بادشاهن جي ڪنن کي نه وڻندا هئا. (xvi, 10)

93. لئڪنٽنٽيَس، مئڪسيميَن تي الزام ٿو هڻي ته: " هن سينيٽ جي اهم ماڻهن تي ڪوڙيون تهمتون مڙهي ڪين تباهه ڪيو هو." (ڏسو ڊي، ايم - پي، باب - 8) آريليس وڪٽر، ڊائڪليشين جي عقيدي ۽ دوستن سان روَيي بابت شڪ جو اظهار ڪري ٿو.

94. آريليس وڪٽر: " شهري فوجن جي تعداد کي گهٽايو ويو هو ته ساڳي وقت شاهي محافظن جي تعداد ۾ پڻ واضح گهٽتائي آندي وئي هئي ۽ عام ماڻهن جي هٿيارن کي پڻ گهٽايو ويو هو. لئڪنٽنٽيَس، ساڳي تجويز جي تڪميل لاءِ گئلريَس ڏانهن رجوع ڪري ٿو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

95. اُها پراڻي فوجي ڪور هئي جنهن کي اِليريڪم ۾ قديمي فوجي انتظاميه طور مقرر ڪيو ويو هيو ۽ هر ڪور ۾ ڇهه هزار ماڻهو هئا. ڪين نيزن جي نشانن هٽڻ ۾ شهرت حاصل هئي ۽ اُنهن نيزن ۾ شِيهو استعمال ٿيندو هو. هر سپاهيءَ وٽ اهڙا پنج نيزا هوندا هيا جن کي هو مفاصلي کان ڇڏيندا هئا. اُنهن جي استعمال ۾ وڏي طاقت ۽ ڦُڙتيءَ جي ضرورت هوندي هئي. (ڏسو ويگاٽيَس - (i,17)

96. ڏسو ٿيوڊوسيَن جو ضابطو (vi, iii) گاڊفراءِ جي تبصري سان گڏ.

97. ڏسو اسپانير جي زبردست تحقيق جو پارهون مقالو. تمغن، نقشن ۽ تاريخدانن منجهان هن تفصيلن ۽ عنوانن کي غور سان پيٽيو آهي ۽ آگسٽس کان وٺي ان جي غائب ٿيڻ جي وقت تائين ان تي لکيو آهي.

98. پلني (مدح سرائي ۾ 3,55 - وغيره) ڊوميئس بابت سخت نفرت مان ائين ڳالهائي ٿو جيئن هو آمر بابت ڳالهائيندو هجي پر، شهزادي لاءِ هنجو لهجو مختلف آهي. ساڳيو ئي پلني (پنهنجي تحريرن جي ڏهين ڪتاب ۾) ساڳيو ئي " نيڪ ٽراجن" جو خطاب باقاعدگيءَ سان مالڪ جي بجاءِ پنهنجي دوست کي ڏئي ٿو. هي انوکو انداز تبصري نگارن کي پريشان ڪري ٿو ڇڏي ۽ ترجمي ڪندڙن کي به منجهائي ٿو ڇڏي ته هو اڳتي ان تي ڇا لکن.

99. سِنيسيَس، ڊي ريگنو - (پيٽاوَ جو ايڊيٽ ٿيل - ص - 15) آءٌ هن عمدي قول لاءِ ابي ڊي لابليٽري جو احسانمند آهيان.

100. ڏسو وٽن ڊيل جو تقدس (ص - 534 وغيره) اهو بادشاهن جو دستور هوندو هو ته قانون جي ديباچي يا تعارفي مهاڳ ۾ عجيب خطاب لڪرايا ويندا هئا: " جيئنداقبلا"، "پاڪ هستي" ۽ ٻيا ڪيترائي خدائي صفتن وارا خطاب هوندا هئا. ٽليمانٽ جي چوڻ موجب، نازيانزين جو گريگري سخت لفظن ۾ ان بي ادبي ۽ گستاخي جي روَيي جي شڪايت به ڪري ٿو ۽ ان کي نِندي به ٿو. خاص طرح جڏهن اها بي ادبي هڪ اهڙي بادشاهه کان به ٿي هجي جيڪو آريائي نسل مان هو.

101. ڏسو اسپانير جو مقالو (xii) ڊي اُسو ني مِسمت.

102. آريليس وڪٽر، يوٽروپيس (ix, 20) مدح سرائي وارن ذريعي خبر پوي ٿي ته روم وارا به پنهنجي تعريف ڪرڻ تي خوش ٿيندا هيا.

103. ڊائڪليشين جيڪي به نيون ڳالهيون ۽ ڪم شروع ڪرايا هئا ته اُنهن کي گهٽو ڪري بيان ڪيو ويو آهي، پهريون لئڪٽنٽيس ۾ ان متعلق زبردست فقرا لکيل آهن ۽ ڪيترين ئي نيَن آفيسن ۾ ٿيوڊوسين ضابطي هيٺ محفوظ آهن ۽ اُهي اڳي ئي ڪانسٽنٽائن جي حڪومت جي دوُر ۾ سَنَ ماٺي چڪيون آهن.

104. لئڪٽنٽيَس، ڊي، ايم. پي، باب - 7

* (بادشاهه 378 - 364ع)

+ (بادشاهه - 395 - 379ع)

105. " هڪ نئون قانون ٺاهيو ويو هيو جنهن کي، پوءِ نرم ڪري برداشت ڪرڻ جي قابل بنايو ويو جيئن اُهو ان دوُر ۾ عمل ڪرڻ ۽ ڪرائڻ جهڙو ٿي وڃي، پر پوءِ وقت سر اُهو سَهپَ جي حدن کان مٿي ٿي ويو." آريليس وڪٽر، جنهن ڊائڪليشين جي ڪردار کي سٺي طريقي سان ڇاٽايو آهي پر لاطيني زبان ۾ ڇڻ برو ٿي پيو آهي.

106. " روم جي شهنشاهت جي قائم ٿيڻ کان وٺي، هو اڪيلو ۽ پهريون شخص هو، جنهن پنهنجي مرضي ۽ خوشيءَ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سان شهنشاهت جهڙي عظيم عهدي ۽ مرتبي کي ڇڏيو ۽ رٽائر ٿي هڪ عام شهريءَ وانگر پنهنجي خانگي زندگي گذارڻ لڳو.*

* (وليَم رابرٽسن پنهنجي ڪتاب ” شهنشاهه چارلس جي حڪومت جي تاريخ“ ۾.

107. مسافري ۽ بيماريءَ جو احوال لئڪٽنٽيس (باب - 17) مان ورتو ويو آهي جنهن کي ماڻهن جي معاملن ۽ حقيقتن بابت هڪ شاهد طور بہ قبول ڪري سگهجي ٿو پر ذاتي قصن يا پوڳن چرچن لاءِ نہ.

108. آريليس وڪٽر، شهنشاهت کي ڇڏڻ جا، سبَب، جيڪي ٻين تہ ڪيترائي بيان ڪيا آهن، فقط بہ ٿو ٻڌائي، پهريون اهو تہ ڊائڪليشين کي ڊگهي حڪمراني ڪرڻ کان نفرت هئي، ۽ ٻيو سبب اهو هو تہ ڪيس خطرو هو تہ متان اڳتي هلي ڪيس تڪليفون ۽ ڏکيا ڏينهن ڏسڻا پوَن. مدح سرائيءَ جي ماهرن منجهان هڪڙي (vi, 9) اهو ڄاڻايو آهي تہ ڊائڪليشين جي وڌندڙ عمر ۽ جسماني ڪمزوريءَ ڪيس رٽائر ٿيڻ تي مجبور ڪيو هو.

109. ڊائڪليشين جي تخت ڇڏڻ جي تاريخ، ڏينهن ۽ سال بابت جيڪي مونجهارا هيا اُنهن کي ٽليمانٽ بلڪل وضاحت سان دور ڪري، هر شئي صاف ڪري ڇڏي آهي (شهنشاهن جي تاريخ (vi, 525 - نوٽ - 19، جنهن سان پاڳي بہ اتفاق ڪيو آهي.)

110. ڏسو مدح سرائي. (vi, 9) جڏهن مئڪسيميَن ٻيهر حڪمراني اختيار ڪئي تہ تقرير ان موقعي تي ڪئي وئي.

111. يومينيَس ڪيس گهڻو داد ڏئي ٿو ۽ سندس تعريف ٿو ڪري: ” هو ديوتا - صفت انسان، جيڪو پهريون ۽ اڪيلوئي آهي جنهن ٻين سان گڏجي حڪمراني ڪئي ۽ عظيم مرتبي کي ڇڏي ڏنائين: نہ پنهنجي فيصلي تي ڪيس افسوس ٿيو ۽ نہ ان جي ڪا پرواهہ ڪيائين ۽ نہ وٽس اهو سوچڻ جي گنجائش هئي تہ سندس نقصان ٿيو هو جو تہ هو تہ سڀ ڪجهہ سوچي سمجهي ايڏو مرتبو پنهنجي مرضيءَ سان ڇڏي آيو هو. هو ڪيڏو نہ ڀاڳ وارو ۽ خوش نصيب انسان آهي جو هڪ خانگي حيثيت ماڻڻ کان پوءِ بہ، بادشاهن طرفان واکاڻ ۽ تعريف جو مرڪز بڻيل آهي.“

112. اسان ننڍي وڪٽر جا، سندس مشهور ٻوَن ماٽ، لاءِ ٿورائتا آهيون. يوٽروپيَس اها ڳالهہ عام طرح بيان ڪئي آهي.

113. آگسٽ جي تاريخ (صفحا - 224 - 223) ورپسڪَس اها گفتگو پنهنجي پيءُ کان ٻُڌي هئي.

114. ننڍو وڪٽر اها رپورٽ مختصر نموني ٻڌائي ٿو. پر جيئن تہ ڊائڪليشين، هڪ طاقتور ۽ ڪامياب پارٽيءَ کي نہ مڃيو هو ۽ ان کي پورو مانُ نہ ڏنو هو تہ سندس ياد کي هر جرم ۽ بدقسمتيءَ سان ملايو ويو آهي. ان ۾ اهو بہ ڄاڻايو ويو آهي تہ هو بيوقوفيءَ جون ڳالهيون ڪندو هو تنهنڪري ڇريو ٿي مئو ۽ هنڪي روم جي سينيٽ طرفان مجرم سڏيو ويو ۽ ڪيس ننديو ويو.

115. ڏسو آئٽنر (صفحا - 272 - 269) جنهن کي ويسل ايڊٽ ڪيو آهي.

116. اَبيٽ فارِٽس، پنهنجي ڪتاب ”وٺاجيو ان ڊالمٽريا“ (ص - 43) جيڪو 1774ع ۾ ٻن جُلدن ۾ وينِس ۾ ڇپيو، ان ۾ هو سلونا جي قديم آثارن جي باري ۾ هڪ مسودي جو ذڪر ڪري ٿو جنهن کي گيامر باٽِيسٽا گِسٽينياني سورهين صدي عيسوي جي وچ ڌاران ڇپرايو هو.

117. اسپالاٽرو ۾ ڊائڪليشين جي محلات بابت آدم جا قديمي آثار (ص - 6) اسان ابيٽ فارِٽس مان هڪ بہ ڳالهيون هتي شامل ٿا ڪريون: حيادر جي ننڍي نهَر، جنهن کي ليوسن بيان ڪيو آهي، ٽرائوٽ مڇيءَ کي پيدا ڪري

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿي، جنهن لاءِ هڪ سياڻي ليکڪ، جيڪو شايد هڪ ٻائو هو، پنهنجو خيال ظاهر ڪيو آهي تہ اهو ڊائڪليشين جي تخت ڇڏڻ ۽ هڪ "ڪنڊائتي" زندگي بسر ڪرڻ جو مکيہ سبب ٿي سگهي ٿو. (فارنِس - ص - 45) ساڳئي مصنف (ص - 38) اهو بہ ٻڌايو آهي تہ اسپالاٽرو ۾ ماڻهو زراعت ڏانهن وڌيڪ مائل نظر تا اچن ۽ شهر جي ويجهو هڪ تجرباتي فارم پڻ قائم ڪيو ويو آهي جنهن ڪي پڙهيل لکيل مانائتن ماڻهن جي سوسائٽي هلائي ٿي.

118. ڪانسٽنٽائن جي تقرير (باب - 25) هن تقرير ۾ بادشاهہ، يا پادري جنهن اُها تقرير لکي هئي، اُهو اُنهن سڀني جي خراب ۽ بدنصيبي واري پڇاڙيءَ جو ذڪر ڪري ٿو جن ڪليسا کي تڪليفون پهچايون هيون.

119. ڪانسٽنٽائن، پورفائري کي ڏسو (ص - 86)

* (هڪ تارڪ دنيا جو گهر يا جهوپڙي)

+ (هڪ ليکڪ ۽ عمارت سازيءَ جو وڏو ماهر جيڪو آگسٽس جي وقت ۾ هو)

++ (داخل ٿيڻ جو هال)

00 (ورانڊو)

120. ڊي - انئول - قديم جاگرافي. (i,162)

121. مسٽر آدم ۽ مسٽر ڪليريسُو جن سان بہ نقشن جا ماهر بہ گڏ هيا، جولاءِ 1757ع ۾ اسپالاٽرو گهمڻ ويا هيا. واپسيءَ تي هنن جيڪو ڪجهہ پنهنجي سفر بابت زبردست ڪم ڪيو سو لنڊن ۾ ستن سالن کان پوءِ ڇپيو هو.

122. آءٌ هتي اَبيٽ فارنِس جا الفاظ دهرائيندس جنهن لاءِ ڏسو وِٽاجيو کي ڊالمٽيا ۾:

" مسٽر آدم جا ڪمَ، تعميرات جي ماهرن ۽ قديم آثار شناسن کي چڱيءَ طرح معلوم آهن. هن انهن ڪمال جي آثارن کي پنهنجي پينسل جي نازڪ ڪم ۽ نقش نگار جي ڇيڻيءَ ذريعي گهڻو ڪجهہ ڏنو آهي. عمومي طرح ڇيڻيءَ جي گهرائي ۽ ان دوُر جي بد ذوقي، ڊازئن جي عظمت کي اُهو رتبو نہ ڏنو آهي جيڪو ان فنپاري لهڻو آهي."

123. تقرير جو ماهر يومينيَس، مئڪسيميَن ۽ ڪانسٽنٽيَس شهنشاهن جو سيڪريٽري ۽ آٽن جي ڪاليج ۾ تحرير ۽ خطابت جو پروفيسر هو. سندس پگهار ڇہ لک سيسٽرسز هو جيڪو ان دوُر جي گهٽ ۾ گهٽ پئماني جي پيٽ موجب پي، سال جي ٽن هزار پائونڊن کان مٿي ٿيندو. هو وڏي فراخ دليءَ سان عرض ڪندو هو تہ کيس اجازت ڏني وڃي تہ هو پنهنجو پگهار ڪاليج جي بهبود لاءِ خرچ ڪري. ڏسو سندس تقرير جيڪا ٿوڙي جو ڪجهہ ڦُونڊ واري آهي پر اُها ممڪن آهي سندس مدح سرائيءَ جو ڪفارو ادا ڪري سگهي.

124. پورفائري لڳ ڀڳ ان وقت مئو جڏهن ڊائڪليشين تخت کي خيرباد چيو هو. سندس مالڪ پلوٽينَس جي زندگي، جيڪا هن ناهي هئي، اسان کي پروفيسر جي رهڻي ڪهڻي ۽ عقيدن بابت مڪمل معلومات مهيا ڪندي. هي اهم ٽڪرو فئبريشيَس ۽ يونان جي احوالن ۾ درج ٿيل آهي. (iv, 88-148)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - چوڏهون
(خلاصو)

ڊائڪليشين جي تخت ڇڏڻ ڪانپوءِ تڪليفون - ڪانسٽنٽيس جو موت - ڪانسٽنٽائن ۽ مئڪسينٽيس جي ترقي- ساڳئي وقت تي ڇهه شهنشاهه- مئڪسيمين ۽ گئلريس جو موت - مئڪسينٽيس ۽ لسينيس خلاف ڪانسٽنٽائن جون سوڀون - ڪانسٽنٽائن جي فرمان هيٺ شهنشاهت جو ٻيهر متحد ٿيڻ.

شهنشاهت ۾ ڊائڪليشين جيڪو سياسي استحڪام آندو هو اُهو گهڻو وقت هلي نه سگهيو ۽ هن باب ۾ ٻين اُنهن اختلافن ۽ دشمنين جو ذڪر ڪري ٿو جيڪي سندس جانشينن ۾ پيدا ٿيون. 308ع ۾ هڪ ئي وقت تي گهٽ ۾ گهٽ ڇهن شهنشاهن پنهنجي شهنشاهت جو انتظام هڪ ٻئي ۾ ورهائي پئي هلايو. گال ۾ ڪانسٽنٽائن جي حڪومت ۾ بلڪل امن امان هو، توڙي جو ٻين سندس پالسين ڪي نرم ۽ انسان دوستيءَ جي بجاءِ موقعي پرستي ٿو ڪوٺي. وري تضاد اهو ته مئڪسيمين جو پٽ مئڪسينٽيس، روم ۾ پنهنجن اختيارن جو ناجائز فائدو وٺندي ڪانسٽنٽائن جي حڪومت کي للڪاري ٿو. 312ع ۾ روم کان ٻاهر ملويَن پل تي هڪ جنگ لڳي جنهن ۾ ڪانسٽنٽائن جي گال جي بهادر فوج مئڪسينٽيس کي شڪست ڏني؛ ان موقعي تي ڪانسٽنٽائن جو ڪماني محراب ناهيو ويو ته جيئن هن سوڀ جي يادگار طور موجود رهي. ان ڪانپوءِ ڪانسٽنٽائن، اوڀر ۾ لسينيس سان گڏجي شهنشاهت جو انتظام سنڀاليو پر اُنهن جي وچ ۾ خانه جنگي جي شروعات ٿي وئي جيڪا 324ع ۾ لِسينيَس جي موت تائين هلي ۽ ان ڪانپوءِ امن امان قائم ٿيو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب پندرهون

عيسائي مذهب جو واڌارو ۽ اوائلي عيسائين جا جذبا، طور طريقا، تعداد ۽ سندن حالتون.

عيسائيت جي واڌاري ۽ ان جي قائم ٿيڻ بابت هڪ بيلاگ پر منطقي اڀياس، روم جي شهنشاهت جي تاريخ کي صحيح سمجهڻ لاءِ نهايت مفيد ۽ ضروري آهي. هڪ طرف ان وڏي نظريي کي کُلئي تشدد جو نشانو بنايو ويو يا ان کي آهستي آهستي ختم ڪرڻ جون ڪوششون ڪيون ويون ته ٻي طرف هڪ صاف ۽ نهٺائيءَ واري مذهب ماڻهن جي دماغن ۾ گهر ڪرڻ شروع ڪيو جيڪو چُپ چاپ ۽ غير محسوس ٿيندڙ طريقي سان وڌيو، مخالفت ڪرڻ تي اجا وڌيڪ مضبوط ٿيو ۽ آخرڪار ڪئپيٽول (Capitol) جي بربادين ۾ فتح جي صليبي نشان ذريعي سچي دنيا آڏو نمايان طريقي سان نروار ٿيو. اٿين بہ ناهي تہ عيسائيت جو اثر يا ان جو ڦهلاءُ ڪنهن خاص وقت يا فقط روم جي شهنشاهت تائين محدود هيو. تيرهَن يا چوڏهَن صدين جي انقلاب ڪان پوءِ بہ ان مذهب جا پُوڄيندڙ يورپ جي قومن ۾ موجود آهن ۽ انسانذات جي گهڻي ڀاڱي ۾ فن، ڄاڻ، علم توڙي هٿيارن ذريعي سجاتا وڃن ٿا. يورپي ملڪن جي صنعتي ترقي ۽ سندن مذهبي جوش جذبي سبب، عيسائي مذهب هاڻي ايشيا ۽ آفريڪا جي ڏورانهَن ڏينهن تائين ڦهلجي چڪو آهي ۽ سندن ڪالونين ذريعي ڪئناڊا کان چِلي تائين مستحڪم ۽ مضبوط ٿي ويو آهي، يعني اهڙن خطن ۾ بہ اهو مذهب پهچي ويو آهي جنهن جي قديمي دنيا کي اڳ ڪا خبر ئي ڪانہ هئي.

هي اڀياس جيڪو پلي ڪيترو بہ فائديمند ۽ دلچسپ هجي، پر هن ۾ بہ خاص مشڪلاتون آهن: هڪ تہ ڪليسا جي تاريخ بابت هٿ آيل ٿورڙو ۽ مشڪوڪ مواد اسانکي ان لائق نٿو بنائي تہ چرچ جي پهرئين دؤر بابت اُن جي مٿان آيل ڪارن ڪڪرن کي هٽائي ان جو چِٽو چهرو ڏسي سگهون. ساڳي وقت انصاف ۽ غير جانبداريءَ جو عظيم قانون اسان کي ان ڳالهہ جو پابند ٿو بڻائي تہ انجيل مقدس يا حضرت عيسيٰ (ع.س) جي تعليمات بابت جيڪي ڪوڪلن استادن ۽ عقيدتمندن جون اوڻايون آهن تہ اُنهن کي واڪو ڪجي جو تہ سندن ڪوتاهين مان هڪ عام مشاهدي ڪندڙ کي بہ ائين لڳندو تہ ان مذهب سان، جنهن جا هو دعويدار رهيا آهن، خود سندن ئي سچائي ۽ خلوص بہ مشڪوڪ نظر ايندو. پر هڪ ظاهري طرح پارسا عيسائيءَ جي بدنامي توڙي هڪ ٻي دين ماڻهوءَ جي فريب واري نيڪنامي' پنهي جي ان وقت ڪابہ حيثيت نٿي رهي جڏهن اها صاف حقيقت سامهون اچي ٿي تہ ڪنهن جي ذريعي ۽ ڪنهن تي ربي اِلهام نازل ٿيو هو. هڪ ديني عالم مذهب جي باري ۾ جلد پڌائيندو تہ اهو سنئون سِڌو بهشت مان پنهنجي صاف ۽ نج روحاني طريقي سان زمين تي لٿو هو. پر هڪ تاريخدان جو ڪم ايترو سئولو ناهي. اُهو مذهب ۾ لازمي طور تي ڪوڙ سارين غلطين ۽ بدعنوانين کي ڳولي لهندو جيڪي زمين تي لهڻ ۽ اُتي تمام وڏو عرصو رهڻ ڪري انساني نسل جي اخلاقي بگاڙ سبب ان ۾ داخل ٿي چڪيون آهن.

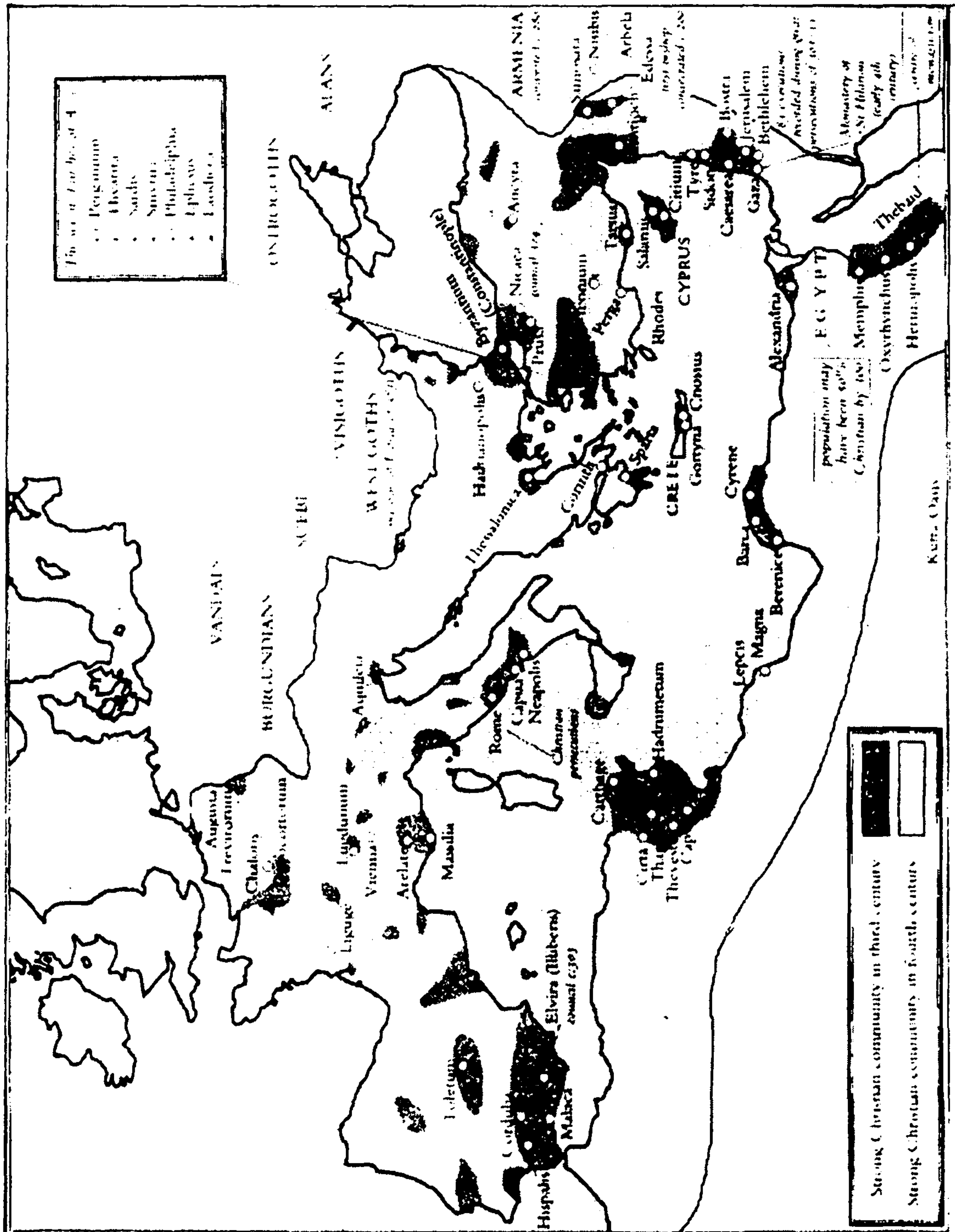
اسان جي اندر جي هورا ڪورا اهو ضرور ڄاڻڻ چاهيندي تہ آخر اُهي ڪهڙا سبب هئا جن جي ڪري عيسائي مذهب دنيا جي ٻين مجيل مذهبن جي ڀيٽ ۾ ايترو ڪامياب ۽ ڪامران رهيو. هن جُستجو واري سوال جو واضح ۽ اطمينان بخش جواب آسانيءَ سان ڏئي سگهجي ٿو: تہ اها ڪاميابي دراصل ان فلسفي يا اصول جي مڃڻ ۽ قبول

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪرڻ جھڙي شاهديءَ جي ڪاميابي هئي يا ٻين لفظن ۾ ان فلسفي جي عظيم مصنف جي دانشمندي ۽ عظمت جي فتح هئي. پر جيئن ته هن دنيا ۾ سچ ۽ دليل کي مڃتا ڪجهه ڏکي ملندي آهي ۽ قدرت جي ڏاهپ گهڻو ڪري انساني جذبن جي قدردان هوندي آهي ۽ پنهنجي مقصد کي حاصل ڪرڻ لاءِ انساني حالتن جو جائزو به وٺندي آهي ته ان صورتحال ۾ اسان نهايت ئي نماڻائي ۽ نهٺائيءَ سان جيڪر اهو معلوم ڪريون ته عيسائي ڪليسا جي تُرت ترقيءَ جا پهريان نه پر ٻيا ۽ ننڍا ڪارڻ ڪهڙا هئا. معلوم ڪرڻ سان خبر پوندي ته هيٺيان پنج سبب بيحد اهم ۽ اثرائتا هيا: (1) غير لچڪدار يا اجا به اسان ائين ڪٿي چئون ته عيسائين جو اڻ سهپ وارو مذهبي جوش جذبو. جيڪو اُنهن بلاشڪ يهودين جي مذهب مان اختيار ڪيو هو پر جيڪو اجا به وڌيڪ تنگ نظريءَ ۽ غير دوستاڻي روين طرف هليو ويو هو جنهن سبب اُنهن غير يهودين کي دعوت ڏيڻ بدران ويتر ڪين حضرت موسيٰ (ع.س) جي مذهب کي اختيار ڪرڻ کان ڍيچاري ڇڏيو هو (II). ايندڙ وقت جي زندگيءَ جو فلسفو جنهن کي وقت جي حالتن ۽ ضرورتن وڌيڪ نَواڻ ڏني هئي ۽ هن اهم سَچ کي وڌيڪ طاقتور بنايو هو. (III) اوائلي ڪليسا جا معجزاتي اختيارَ. (IV) عيسائين جا نِجُ ۽ سادگيءَ وارا طور طريقا (V). عيسائي عقيدن ۽ جمهوريه جو ايڪي نظم ۽ ضبط جنهن سبب روم جي شهنشاهت جي وچ ۾ اُنهن هڪ آزاد، خودمختيار ۽ وڌندڙ ملڪ ٺاهي ورتو هو.

1. اسان اڳ ۾ ئي قديمي دنيا جي مذهبي رواداريءَ جي چڱاين بابت اوهان کي ٻڌايو آهي ته ڪيئن نه مختلف ۽ ظاهري طرح سخت مخالف قومون به هڪٻئي جي وهمن وسوسن ۽ مذهبي عقيدن جو احترام ڪنديون هيون. مختلف عقيدو رکندڙ هڪ اڪيلو ماڻهو به انسانذات جي هجوم ۾ شامل ٿيڻ کان انڪارڪري ڇڏيندو هو. يهوديءَ، جن اسيرين ۽ فارسين جي موروثي شهنشاهتن ۾ ڪيترن زمانن تائين غلاميءَ جي زندگي ۾ طرح طرح جا عذاب سَٺا هئا،[1] سڪندر اعظم جي جانشينيءَ جي دؤر ۾ گمناميءَ مان جاڳي اٿيا ۽ جيئن اُهي اوپر جي ملڪن ۾ وڌيا ۽ بعد ۾ اولهه جي خطن ۾ پڻ اُپريا ته اُنهن اسانجي قومن جي حيرت کي وڌايو ۽ پاڻ ڏانهن سڀني جو توجهه ڇڪرايو.[2] سخت بيزاري ۽ ناراضگي واري هوڏ سان هنن پنهنجين خاص رسمن ۽ غير دوستانه طريقن کي جاري رکيو جن ذريعي هُو انسانن جي قطار ۾ نه رڳو انوکا نظر اچڻ لڳا پر وڏي دليري ۽ دادا گيريءَ مان انسانذات سان پنهنجي سخت نفرت جو کُليو کلايو اظهار ڪرڻ لڳا.[3] انٽيوڪَس* جو تشدد، هيراڊ + جو ظالماڻو رويو يا وري هرڙاتُو قسم جون قومون به يهودين کي يونان جي شاندار ڏندڪٿائُن کي[4] حضرت موسيٰ (ع.س) جي تعليم يا ادارن سان ملائڻ ۾ هرگز ڪامياب نه ٿي سگهيون. سهپ يا برداشت جي آفاقي اُصولن موجب، روم جي ماڻهن اُنهن قدرن يا وهمن وسوسن کي محفوظ ڪري ڇڏيو هو جن کي هو ڌِڪاريندا هئا.[5] آگسٽَس جهڙي سُلجهيل شهنشاهه مهرباني ڪري حڪم ڏنو ته سندس بهبود ۽ بهتريءَ لاءِ جيرو سلم جي مندرَ ۾ قربانيون ڏنيون وڃن;[6] جڏهن ته حضرت ابراهيم (ع.س) جا تمام ننڍي مرتبي جا پوئلڳ ٻي، جيڪي پڻ ڪئپيٽول ۾ جو پيٽر ديوتا وٽ ساڳيو عقيدت جو نذرانو وجهي پيش ڪن ها. پر اهو ڪم يقيني طور تي حضرت ابراهيم (ع.س) توڙي سندس نظرياتي پائرن لاءِ نفرت جوڳو عمل هجي ها. پر فاتحن جي بهتر روين جي باوجود به سندن رعيت جي ماڻهن جو حسد ۽ ڪدورتون مٽجي نه سگهيون ۽ نه اُنهن ۾ ڪا بهتري آئي جيڪي لادينيت يا دهريّت جي نشانين ظاهر ٿيڻ شرط ئي ڇِرڪي ۽ محتاط ٿي ويا جن روم جي سرحدن ۽

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

The early growth of Christianity

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

صوبن ۾ پنهنجو تعارف ڪرايو.[7] جيروسلم جي مندر ۾ پنهنجي مجسمي رکرائڻ جي حماقت ڪرڻ تي ڪئليگولا جي سخت مخالفت ڪئي وئي ۽ سيني ماڻهن گڏجي فيصلو ڪيو تہ هو شايد موت تہ قبول ڪندا پر هِن بُت پرستي ۽ مندر جي بيحرمتيءَ کي هرگز قبول نہ ڪندا.[8] جيترا هو حضرت موسيٰ (ع.س) جي تعليمات سان روحاني طرح لاڳاپيل هيا تہ اوترائي وري ڏارين مذهبن کان نفرت ڪندڙ پڻ هيا، جوش ۽ عقيدت جو وهڪرو جيئن تہ هڪ سوڙهي لنگهہ کان گذري رهيو هو تہ ان جي گذرڻ ۾ گهڻي طاقت لڳي رهي هئي ۽ ڪڏهن وري ان وهڪري کي ڪاوڙ ۽ غصي مان گذارڻو پئجي رهيو هو.

اهڙي غير لچڪيدار ثابت قدمي، جيڪا قديمي دنيا جي لاءِ نہ رڳو ڪِلَ جهڙي پر نفرت جوڳي هئي، خطرناڪ صورتحال وٺي وڃي ٿي جو تہ قدرت طرفان اسانکي ڪجهہ خاص ۽ چونڊيل ماڻهن بابت مخفي رازن جي ڄاڻ ڏني وڃي ٿي. پر بيحد مذهبي ۽ انتهائي مهذب ماڻهو جن جو تعلق حضرت موسيٰ (ع.س) جي مذهب سان هيو ۽ جيڪي يهودين ۾ تمام نمايان حيثيت رکندڙ هيا ۽ بي مندر هيٺ رهندا هيا، تڏهن بيحد اچرج ٿو لڳي جڏهن اُنهن جي روين جي پيٽ سندن اڳين اَبن-ڏاڏن جي هٺيلي انڪار واري بي اعتقاديءَ سان ڪجي ٿي. جڏهن طورسينا جبل جي ڳجگوڙن ۾ ماڻهن کي قانون ۽ اصولن جو درس ڏنو ويو: جڏهن اسرائيل جي ماڻهن جي سهولت لاءِ سمنڊ جو ويرن ۽ ستارن جي گردش کي روڪيو ويو هو ۽ جڏهن وقتي انعامَ ۽ سزائون سندن نيڪي يا نافرمانيءَ جو نتيجو هونديون هيون: اُهي سدائين پنهنجي ازلي معبود جي شانَ خلاف فتنو ۽ فساد برپا ڪري ڇڏيندا هئا ۽ پنهنجي خالق جي پاڪ جڳهہ تي مختلف قومن جا بُتَ رکي ايندا هئا ۽ هر عجيب و غريب تقريب جو نقل ڪرڻ جي ڪوشش ڪندا هئا جيڪا عربن جي تَنبن يا فونيشيا جي شهرن ۾ ملهائي ويندي هئي.[9] جيئن تہ جنت جي حفاظت هڪ احسان فراموش قوم کان واپس ورتي وئي هئي تہ اُنهن جو عقيدو هاڻي وڌيڪ جذبن ۽ ٻَجَ هڻڻ جو روپ وٺي ويو. حضرت موسيٰ (ع.س) ۽ سندس پوئلڳ جوشئا جي همعصرن، بغير ڪنهن غور ڪرڻ جي، حيرت انگيز معجزا ڏٺا هئا. انهن معجزن ۾ اعتقاد، پوئين دوُر جي يهودين کي، مٿن مصيبتن اچڻ تي پڻ، بُت پرستيءَ جي وَبا ۾ مبتلا ٿيڻ کان ڪين بچائي ورتو آهي ۽ انساني ذهن جي هر اصول جي ابتڙ سندن عقيدو هو تہ جيڪي نمايان ۽ ناليوارا ماڻهو هيا، اُهي، سندن عقل ۽ فهم جي پيٽ ۾، پنهنجن اَبن-ڏاڏن جي ريتُن ۽ رسمن کي قبول ڪرڻ لاءِ هر وقت تيار رهندا هيا.[10]

يهودين جو مذهب سندن بچاءُ لاءِ نهايت ٺي موزون هو پر اُهو سويون حاصل ڪرڻ لاءِ ڪارگر نہ هو ڇو تہ سندن دين اختيار ڪرڻ وارن جي پيٽ ۾ منجهن مُرتدن جو تعداد وڌيڪ هو. فطري قانون ۽ حڪم لاڳو ٿيندا هيا ۽ ڪنهن بہ هڪ ڪٽنب ۾ طوهَر جهڙي انوکي رسم کي بہ لاڳو ڪيو ويندو هو. جڏهن حضرت ابراهيم (ع.س) جا پوئلڳ سمنڊ جي واريءَ جيان سڄي دنيا ۾ وچائجي ويا، تہ اُن معبود، جنهن کان ڪين سندن رهڻي ڪهڻي، ريتن ۽ رسمن جا قانون ۽ اُصول مليا، ڪي اسرائيل جو قومي رب تسليم ڪيو ويو جنهن وڏي احتياط سان پنهنجن خاص ماڻهن کي، سڄي انسانذات کان ڌار ڪري ڇڏيو. ڪنعان جي خطي جي فتح ۾ ڪافي رتو ڇاڻ ٿي ۽ هن سلسلي ۾ بيا ڪيترا اهڙا عنصر شامل ٿي ويا جن جي ڪري سوڀ حاصل ڪندڙ يهودي پنهنجن سيني پاڙيسرين سان دائمي دشمنيءَ جي حالت ۾ رهيا. ڪين حڪم ڏنو ويو هو تہ اُنهن قبيلن کي، جيڪي بت پرستيءَ ۾ گهٽا پٺڪي ويا هيا،

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بلڪل تباهه ڪري سندن نالو نشان ئي مٽايو وڃي ۽ ربي حڪمن جي تعميل ڪرڻ ڪي، انسانن جي ڪمزورين جي باوجود، شايد ئي ڪڏهن وساريو ويو هجي يا اُنهن حڪمن ڪي نه مڃيو ويو هجي. ٻين قومن جي ماڻهن سان شاديون رچائڻ يا اتحاد ڪرڻ جي به ڪين منع ڪيل هئي. ان ڪانسواءِ ڌارين ڪي پنهنجن ميلن، ميڙن يا گڏجاڻين ۾ شريڪ ٿيڻ به نه ڏنو ويندو هو. ان حد تائين جو اهو سلسلو ٿين، ستين ۽ ڪڏهن تہ ڏهين پيڙهيءَ تائين بہ هليو ويندو هو. اهو هرويرو سندن مذهبي قانون جو پابنديءَ وارو نقطو ڪونه هو تہ هو غير يهودين ۾ حضرت موسيٰ (ع.س) جي تعليم جو پرچار يا تبليغ ڪن ۽ نه وري يهودي ان تبليغ ڪرڻ کي پنهنجو فرض سمجهندا هئا يا پاڻ کي ان ڊيوٽيءَ جو پابند سمجهندا هيا ۽ نه وري اها ڊيوٽي ڪين سونپي وئي هئي. نون شهرين کي پاڻ وٽ داخل ڪرڻ وقت، اهي ٻي ٽُڪا ۽ بي سُرا ماڻهو روم وارن جي فراخ دليءَ جي روايتن جي بجاءِ يونانين جي ڦونڊ ۽ وڏائيءَ جي رسمن ڏانهن وڌيڪ مائل هئا. حضرت ابراهيم (ع.س) جا پوئلڳ ان ڳالهه تي ناز ڪندا هئا تہ فقط اُهي ئي "ازلي اقرار نامي" (Covenant) جا وارث هيا. ۽ ڪين سدائين اهو ڊپ رهندو هو تہ متان هو ان عظيم ورثي کان محروم ٿي وڃن. انڪري هو غيرن ۽ ڌارين سان ان موضوع تي گفتگو ڪرڻ کان بہ لنوائيندا رهندا هيا. انسانذات سان سندن واقفيت سبب سندن علم ۾ چاڻ ۾ تہ اضافو ٿيو مگر اُنهن جون ڪدورتون پوءِ بہ دور نہ ٿي سگهيون ۽ جڏهن بہ اسرائيل جي خدا کي نوان ويساهه ڪرڻ وارا ملندا ويا تہ اُهو پنهنجن پوئلڳن جي جوشيلي جذبي کان وڌيڪ گهڻن خدائن کي مڃڻ وارن جي حماقتن جو زياده احسانمند رهندو هو.[11] حضرت موسيٰ (ع.س) جو مذهب لڳي ٿو تہ ڪنهن هڪ ملڪ ۽ هڪ قوم لاءِ قائم ڪيو ويو هو ۽ جيڪڏهن ان حڪم کي تہ: هر مرد کي سال ۾ ٽي دفعا الله تعاليٰ جي اڳيان پيش ڪيو ويندو- ان صورت ۾ يهودين لاءِ پوءِ "واعدي ٿيل زمين"[12] جي محدود سرحدن کان اڳتي وڌڻ ۽ پکڙجڻ يقيني طور تي ناممڪن ٿي پوي ها. اها رڪاوٽ بهرحال جيروسلم جي مندر جي تباهه ٿيڻ ڪانپوءِ خودبخود هٽي وئي، ۽ يهودي مذهب گهڻي قدر ان جي تباهيءَ جو ذميوار هيو. ۽ جيڪي مُنڪر ۽ لامذهب هيا اُنهن کي هڪ پاڪ جڳهه جي خالي هئڻ تي تعجب ٿيندو هو[13] ۽ اهو ڏسي حيرت ۾ پئجي ويندا هيا تہ ان عبادت جو ڪهڙو مطلب ۽ ڪهڙو فائدو ٿي سگهي ٿو جنهن ۾ نہ تہ مندرَ هيا نہ قربان گاهون، نہ جنهن ۾ پادري هيا ۽ نہ وري قربانين جي رسم هئي. ان جي باوجود، پنهنجي تباهه ٿيل ملڪ ۾ پڻ، يهودي پنهنجن مٿاهن حقن ۽ رعايتن جو پورو فائدو وٺي رهيا هيا ۽ ڌارين کي پنهنجو بنائڻ بدران ڪين ڌڪارڻ لڳا. اُنهن اڄا تائين، پنهنجن روين ۾ ڪنهن بہ نرمي آڻڻ جي بجاءِ، اُنهيءَ قانون تي سختيءَ سان عمل ڪرائڻ ٿي گهريو، جنهن تي فقط ڪين ئي عمل ڪرڻو هو. سندن عقيدي مطابق اُنهن جا ڏينهَن، حلال گوشت ۽ ٻيون مختلف ننڍيون مذهبي رسمون، ٻين ماڻهن ۽ قومن لاءِ ايتريون تہ اڻوکيون ۽ عجيب هيون جن اُنهن کي تڪليف ٿي پهچائي ۽ جيڪي وري ڌارين جي عادتن ۽ مذهبي روايتن جي بلڪل اُبتڙ هيون. ٻيو تہ نهيو ۾ طوهر جي سُور ڏيندڙ ۽ خطرناڪ هڪڙي رسم ٿي اهڙي هئي جيڪا نئين مذهب اختيار ڪندڙن کي ٻري پچائڻ لاءِ ۽ ڪين يهودين جي عبادتگاهه کان پري رکڻ لاءِ ڪافي هئي.[14]

هنن حالتن ۾، جيڪي مٿي بيان ڪيون ويون آهن، عيسائيت پاڻ کي دنيا جي آڏو پيش ڪيس جنهن کي حضرت موسيٰ (ع.س) جي مذهبي ضابطي جي پنيرائي تہ حاصل هئي پر ساڳي وقت سندن مذهب جي زنجيرن ۽ ٻيڙين

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي بارَ کان آجي ٿي چڪي هئي. مذهب جي سچ ۽ ربُ العالمين جي وحدانيت کي نئين مذهب ۾ اهڙي طرح سمايو ويو هو جيئن قديمي سرشتي ۾ اڳ موجود هو ۽ فطرت يا ان "لازوال ابدي وجود متعلق جيڪو ڪجهه ماڻهن کي هاڻي ٻڌايو ٿي ويو تہ ان مطابق ماڻهن جي دلين ۾ الله تعاليٰ جي ازلي ۽ ابدي ڳجهہ لاءِ وڏيڪ احترام ۽ عقيدو پيدا ٿي ويو. ڪمال اهو هو تہ عيسائيت جي بنيادن کي مضبوط ڪرڻ ۾ حضرت موسيٰ (ع.س) ۽ ٻين پيغمبرن جي روحاني ۽ خدا پاڪ طرفان عطا ڪيل اختيارن جو وڏو هٿ هو. هن دنيا جي شروعات کان وٺي هڪ مسيحا جي آمد بابت پيشنگوين جو هڪ لڳاتار سلسلو هلندو ٿي آيو ۽ ماڻهو بيچينيءَ مان ان جي اچڻ جو انتظار ڪري رهيا هيا، جيڪو يهودين جي يقيني خدشن موجب، سندس سچائپ هڪ پيغمبر، هڪ شهيد ۽ الله جي پُٽ جي پيٽ ۾ هڪ بادشاهہ ۽ هڪ فاتحَ واري وڏيڪ هوندي. سندس عظيم قرباني ڏيڻ سبب ٻيون اٿپوريون ۽ مندرن جون تنديون قربانيون خودبخود بند ۽ ختم ٿي ويون. هڪ رسمي ۽ روايتي قانون جي جڳهہ نيڪ ۽ روحاني عبادت اچي ورتي جيڪا هر موقعي ۽ مناسبت توڙي ماڻهن جي هر حالت سان پوريءَ طرح ٺهڪي ٿي آئي ۽ ڪنهن بہ سٺي ڳالهہ جي شروعات هاڻي رَت جي بجاءِ بي ضرر طريقي يعني پاڻيءَ سان ڪئي ٿي ويئي. خدائي مهربانيون ۽ انعامَ، فقط حضرت ابراهيم (ع.س) جي اولاد ۽ پوئلڳن تائين محدود نہ رهيا هيا پر هاڻي اُهي سيني کي هڪ جهڙائي سان آڇيا ويا هيا: پوءِ چاهي اُهو آزاد انسان هجي يا غلام، يوناني هجي توڙي بربر، ۽ يهودي هجي توڙي غير يهودي قوم سان تعلق رکندڙ هجي، هر هڪ کي ساڳي مهربانيءَ جي نظَر سان ڏٺو پئي ويو. هر اهو حق يا فائدو جيڪو ڪنهن نئين مذهب اختيار ڪندڙ کي زمين کان ڪٺي جنت تائين پهچائي ٿي سگهيو ۽ سندس عقيدي کي مٿاهون ڪري ٿي سگهيو، ڪيس خوشين جا خزانا آڇي ٿي سگهيو، يا ان لِڪل فخر جي احساس کي مطمئن ڪري ٿي سگهيو جيڪو پاڻ اريندڙ جذبي سبب دل ۾ گهر ڪندو آهي ۽ جيڪو عيسائي ڪليسا جي ميمبرن لاءِ مخصوص هيو. پر ساڳي وقت پوري انسانذات کي نہ رڳو اجازت هئي پر ڪين عام دعوت هئي تہ ان اعليٰ اعزاز کي قبول ڪن جيڪو ڪنهن مهرباني طور نہ پر جنهن کي انسانن جي ڀلائيءَ لاءِ لازمي طور تي لاڳو ڪيو ويو هو. نئين مذهب اختيار ڪندڙ ماڻهن تي چڻ اهو فرض ٿي ويو تہ اُهي ان عظيم احسان ۽ اَنعامَ جي دولت ملڻ جو پرچار پنهنجن عزيزن ۽ دوستن ۾ وڏي جوش جذبي سان ڪن ۽ اُنهن کي تنبيهہ بہ ڪن جيڪي ان نعمت کي قبول ڪرڻ کان انڪار ڪن ۽ ڪين ٻڌائين تہ سندن انڪار واري نافرمانيءَ تي ڪين سزا ڏني ويندي ڇو تہ اُها ان ٻاجهاري ۽ قادر مطلق هستيءَ جي نافرماني هوندي.

يهودين جي عبادتگاهہ مان گرجا جي آزادي ۽ خود مختياري تائين ڪجهہ وقت بہ گُهريل هو تہ ڪجهہ مشڪلاتون بہ هيون. يهودي مذهب تبديل ڪري عيسائيت اختيار ڪرڻ وارن حضرت عيسيٰ (ع.س) کي مسيحا طور تہ مڃيو ٿي ڇو تہ اهو اڳواٽ ئي سندن قديمي پيشنگوين ۾ لڪيل هو انڪري هو ڪيس اخلاقيات ۽ مذهب جي پيغمبري رتبي رکڻ واري استاد طور تسليم ڪندا هئا: پر اُهي پنهنجون ثقافتي ريتون رسمون ۽ رواج هر صورت ۾ پنهنجن ابن ڏاڏن وارا اختيار ڪندا رهيا، نہ رڳو ايترو پر اُهي غير يهودين تي بہ زور ڀريندا هيا تہ اُهي بہ سندن ئي ريتون رسمون اختيار ڪن جيڪي گهٽي تعداد ۾ نئين مذهب طرف وڃي رهيا هيا. يهودي نَما نوان عيسائي اڃا بہ حضرت موسيٰ (ع.س) جي قانون ۽ انجي خدائي اصليت طرف نہ رڳو مائل هيا پر ان جا مداح بہ هيا ڇو تہ ان قانون

جي مصنف جي عظمت ۽ وڏائي اَڻ مِٽ هئي جنهن ۾ ڪابہ تبديلي نہ آئي هئي. سندن چوڻ هو تہ اُن ازلي ۽ ابدي هستي جيڪا هر زماني ۾ اُها ساڳي ۽ دائمي هئي، جيڪڏهن اُنهيءَ مقدس رسمن کي مڃائڻ گهريو هو جن ذريعي سندس خاص بندن کي ٻين کان جدا ۽ نروار ڪري سگهبو آهي تہ پوءِ اهڙين رسمن کي ختم ڪرڻ بہ اُنهن کي لاڳو ڪرڻ جيترو ئي اهم ۽ صاف هوندو: يعني بجاءِ بار بار اعلانن جي، تہ حضرت موسيٰ (ع.س) جو قانون دائمي آهي تہ پوءِ ٻي ڇڻ اهو اڳواٽ طئي ٿيل مَتو يا اصول فقط تيستائين ڪارآمد هجي ها جيستائين مسيحا جي آمد ٿي وڃي ها چو تہ اُهو ئي انسانذات کي دين، عقيدي ۽ عبادت بابت مڪمل هدايتون جاري ڪري ها: [15] تہ مسيحا خود پاڻ ۽ سندس پوئلڳ جن سائس زمين تي گفتگو ڪئي هئي، تہ اُهي حضرت موسيٰ (ع.س) جي قانون جي پيچيدگين بابت پنهنجن مثالن ذريعي اختيار ڏيڻ لاءِ [16]. اُنهن مدي خارج ۽ بيڪار رسمن کي ختم ڪرڻ جو کليو ڪلايو اعلان ڪري سڄي دنيا کي ٻڌائي ها جنهن ۾ عيسائيت کي بہ ايتري ڪوفت نہ پهچي ها جيڪا ڪيترن سالن تائين نا معلوم ۽ يهودين جي ڪليسا جي مختلف فرقن ۾ منجهيل ۽ پٽڪيل رهي. هن قسم جا دليل حضرت موسيٰ (ع.س) جي ختم ٿيل قانون جي حفاظت ۽ پنيرائي ڪرڻ لاءِ ڏنا ويا آهن ۾ اسانجا جيڪي عالم ۽ روحاني پيشوا آهن اُنهن بہ پراڻي عهدنامي (Old Testament) جي زبانَ شڪ واري بنائي ڇڏي آهي جنهن ۾ حوارين جو طور طريقو بہ ڪافي مشڪوڪ نظر اچي ٿو. اهو بهتر ٿئي ها تہ انجيل مقدس جي سرشتي کي آهستي آهستي ماڻهن ۾ داخل ڪجي ها ۽ اُنهن يهودين کي جن عيسائيت ۾ اعتماد ڪرڻ شروع ڪيو هو، سندن لاڙن ۽ تعصبن بابت تنبيهہ بہ ڪجي ها ۽ ڪجهہ سمجهائجي بہ ها تہ ان ۾ انتهائي احتياط ۽ نرم مزاجيءَ جي ضرورت هئي.

جيروسلم جي چرچ جي تاريخ اهڙن احتياطن جي ضرورت جو واضح ثبوت آهي ۽ ساڳي وقت ان حقيقت جو پڻ تہ يهودين جي مذهب جو سندن پوئلڳن ۽ مريدن تي ڪيڏو نہ گهرو ۽ زبردست اثر هو. جيروسلم جا پهريان پندرهن پادري يهودي هيا ۽ اُنهن سيني جو طوهر ٿيل هيو ۽ ماڻهن جي جنهن ميڙ جي هو رهبري ڪندا هئا، سي حضرت موسيٰ (ع.س) جي قانون کي حضرت عيسيٰ (ع.س) جي اصولن يا فلسفي سان وڃي ملائيندا هيا. [17] اهو عين فطري هو تہ ڪليسا جا اوائلي ۽ پراڻا ضابطا جيڪي حضرت عيسيٰ (ع.س) جي وفات کان فقط چاليهہ ڏينهن پوءِ وجود ۾ آيا هيا ۽ جن کي ڪيترن سالن تائين سندس حوارين پنهنجي اثر هيٺ رکيو هو. اُنهن ضابطن کي ئي عيسائي ڪٽرپڻي جو معيار سمجهيو ويو. [18] جيڪي ڪليسائون پرانهَن پنڌن تي هيون اُنهن پنهنجي محترم پيشوا جي اختيارن کي بار بار منٿون ٿي ڪيون پر اُنهن کي جهجهي انداز ۽ فراخ دليءَ مان خيرات ڏئي خاموش ۽ مطمئن ڪيو ٿي ويو، پر جڏهن شهنشاهت جي وڏن شهرن ۾ تمامَ گهڻيون ۽ دولتمند سوسائيٽيون قائم ٿي ويون، جيئن انٽئشڪ، اليگزئنڊريا، ايفيسَس، ڪورنٿ ۽ روم وغيره ۾ تہ جيڪو احترام جيروسلم جي لاءِ عيسائي ڪالونين ۾ اڳ هوندو هيو، اُهو آهستي آهستي گهٽبو ويو. جن يهودين مذهب مڃايو هو جن کي بعد ۾ نزارينس جي نالي سان ڪوٺيو ويو ۽ جن ڪليسا جي بنياد رکڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪيو هو، اُنهن بيشمار ماڻهن جي هجومن ۽ انبوهن کان پاڻ کي ڪمزور سمجهڻ شروع ڪيو. جن جو تعلق مختلف مذهبن سان هو ۽ جيڪي هاڻي حضرت عيسيٰ (ع.س) جي جهنڊي هيٺان جمع ٿيڻ شروع ٿي ويا هيا، ۽ جيڪي غير يهودي هيا اُنهن پنهنجي خاص حواريءَ جي اجازت سان، حضرت موسيٰ

(ع.س) جي برداشت ڪرڻ کان ٻاهر رسمن رواجن ۽ ريتن کي ٻنهه رد ڪري ڇڏيو هو. تہ ساڳي وقت پنهنجن مناسب ۽ معتدل پائرن کي بہ اُنهن ڳالهين کي برداشت ڪرڻ کان آخرڪار انڪار ڪري ڇڏيو جن کي هنن پنهنجي لاءِ عمل ڪرڻ ۽ آخري حدَ طور اختيار ڪيون هيون. شهر تروڙي يهودين جي عام ماڻهن جي مندرن جي تباهہ ٿيڻ کي نزارينس تمام ڏک سان محسوس ڪيو هو ڇو تہ مذهبي لحاظ سان نہ پر روايتي طور اُهي پنهنجن ملڪ جي ٻي دين ۽ ٻڪوڙيل ماڻهن سان بہ ايترا تہ ويجهائيءَ ۽ ڳهاتن رشتن سان ڳنڍيل هيا جو لامذهب ماڻهن توڙي عيسائين پنهنجين تڪليفن ۽ سُورن کي ان عظيم معبود جي نفرت يا وري ان جي سخت ڪاوڙ جو نتيجو ٿي سمجهيو. نزارينس جيروسلم جي تباهين مان لڏي ويا ۽ اُردن کان ٿورو پريرو پيلا جو ننڍو شهر وچي وساياٺون جتي هڪ قديم ڪليسا سٺ سالن کان وٺي اڪيلائي ۽ نامعلومي جو شڪار ٿي ماڻهن کان وسري وئي هئي.[19] ان جي باوجود ماڻهو اطمينان سان ان پاڪ شهرَ ۾ عقيدت منجهان گهمڻ ويندا هئا ۽ اها اُميد رکي هياٺون تہ هڪ ڏينهن اهو شهر وري پنهنجو وڃايل مقام ماڻيندو ڇو تہ ڪين فطرت توڙي مذهب ان مقدس شهر جي عزت ۽ احترام ڪرڻ سيکاريو هو. پر آخر ڪار، هڏرين جي حڪومت ۾، يهودين جي مذهبي ڪٽرپڻي سندن تڪليفن ۽ عذابن کي وڌائي ڇڏيو ۽ رومين، سندن لڳاتار فتنن ۽ فسادن کان تنگ اچي نيٺ پنهنجو سختيءَ وارو ردِ عمل ظاهر ڪري مٿن فتح ماڻڻ جو سوچيو. بادشاهہ، شيَن جبل[20] تي ايليا ڪئپيٽولينا جي نالي سان هڪ نئون شهر تعمير ڪرايو جنهن کي هن ڪالونيءَ جا حق ڏئي ڇڏيا ۽ يهودين لاءِ سخت سزائن جو ڪليو اعلان ڪرايائين يعني ڪنهن بہ يهودي جيڪڏهن سندن سرحدن ۾ اچڻ يا داخل ٿيڻ جي جرئت ڪئي تہ ان کي مثالي سزا ڏني ويندي، هن سلسلي ۾ هن تمام هوشيار ۽ صحت مند فوجي مقرر ڪيا تہ جيئن سندس حڪمن جي تعميل‌ڪن ۽ سرحدن تي ڪڙي نظر رکن. نزارينس وٽ هاڻي قتل کان بچڻ جو فقط هڪڙوئي رستو هو ۽ هن موقعي تي سچ جي طاقت عارضي فائدن کان متاثر ٿي رهي هئي. هنن مارڪس کي پنهنجو پادري چونڊيو جيڪو غير يهودين جو سردار هو ۽ گهڻو ڪري اٽلي جو يا ڪنهن لاطيني صوبي جو رهاڪو هو. سندس اثر رسوخ جي ڪري، گڏ ٿيل هجوم جي اڪثريت حضرت موسيٰ (ع.س) جي قانون کي ڇڏڻ جو اعلان ڪيو، جنهن تي گهٽ ۾ گهٽ هڪ صديءَ تائين هنن عمل ڪيو هو. پنهنجين عادتن ۽ ريتن رسمن جي قرباني ڏيڻ شرط ئي ڪين هڏرين جي ڪالونيءَ ۾ داخلا ملي وئي ۽ ان ڪانسواءِ هاڻي هو ڪيٿولڪ ڪليسا سان[21] کُليو کلايو وابستہ ٿي ويا.

جڏهن جيروسلم جي ڪليسا جي نالي توڙي سندس وقار کي شِيَن جبل کي سوٽپيو ويو تہ لادينيت يا مذهبي فرقيبندي جي ڏوهن جي تهمت باقي بچيل ۽ غير اهم نزارينس تي مڙهي وئي جن پنهنجي لاطيني پادريءَ سان گڏجي وڃڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو. سندن گهرَ گهاٽ اجا تائين پيلا ۾ هيا ۽ جن پاڻ کي دمشق جي پر وارن ڳوٺن ۾ ڦهلائي ڇڏيو هو ۽ بيرئا جي شهر ۾ هنن هڪ ننڍي ڪليسا بہ قائم ڪري ڇڏي جنهن تي هاڻي اَليپو جو نالو پئجي ويو آهي ۽ اُهو شهر شام ۾ آهي.[22] عيسائي يهودين لاءِ نزارينس جي نالي کي احترام سان ورتو ويندو هو جن تي پنهنجي عقل جي ڪوتاهي ۽ ظاهري حالتن سبب ايبونائيٽس[23] جهڙو حقارت وارو لقب پئجي ويو. جيروسلم جي ڪليسا جي واپسيءَ کان ٿورڙوئي پوءِ، اُنهن ماڻهن جي سلسلي ۾ هڪ ڳالهہ مشڪوڪ ۽ فتني ڪاڏڙ تي پئي تہ اُهي هڪ طرف حضرت عيسيٰ (ع.س) کي مسيحا بہ مڃيندا هئا تہ ٻي طرف وري حضرت موسيٰ (ع.س) جي مذهبي ضابطن، قانونن

۽ رسمن رواجن کي باقاعدگيءَ سان اختيار ڪيون ٿي آيا، ته ڇا اهڙن ماڻهن کي بخشش ۽ ڇوٽڪاري جي اُميد اچا به هئي؟ جسٽن مارٽر جي انساني ۽ رحم دل طبيعت کيس مجبور ڪيو ته هو ان سوال جو جواب "ها" ۾ ڏئي ۽ توڙي جو هن پنهنجي راءِ جو اظهار نهايت ئي نرم ۽ حيا واري لهجي ۾ ڏنو ۽ پوءِ پڻ ڪجهه جرئت جو مظاهرو ڪندي هن پنهنجو فيصلو اُنهن اڻپورن ۽ اڌورن عيسائين جي حق ۾ ڏنو جيڪي اڃا تائين حضرت موسيٰ (ع.س) جي مذهبي ريتن رسمن کي اختيار ڪيون ٿي آيا پر زندگيءَ جي ٻين شعبن ۽ ضرورتن ۾ ساڳين رسمن کي لاڳو ڪرڻ تي هرگز اُنهن زور نٿي ڀريو. پر جڏهن جسٽن تي ڪليسا جي فيصلي صادر ڪرڻ لاءِ مٿس زور ڀريو ويو ته هن ان ڳالهه جو اعتراف ڪيو ته بنياد پرست عيسائين منجهان ڪيترائي اهڙا هيا جيڪي يهودي طريقن ۽ ريتن رسمن تي هلڻ وارن پنهنجن عيسائي ڀائرن کي نه رڳو نجات يا ڇوٽڪاري جي رحمت کان محروم سمجهندا هيا پر اُهي ساڻن ڪنهن به قسم جي تعلق يا رابطي رکڻ کان به منع ڪندا هيا ته نه اُنهن سان دوستي رکجي، نه مهمان نوازيءَ جي رسمن ۾ ساڻن شريڪ ٿجي ۽ نه وري ڪنهن سماجي موقعن تي ساڻن ڪا سنگت ڪجي يا اٿجي ويهجي. [24] جيڪي نرم مزاج جا عيسائي هيا اُنهن جي راءِ تي توقع ۽ امڪان مطابق سخت مزاجن ۽ بنياد پرستن جو داٻو وڌيڪ پئجي ويو: جنهن جو نتيجو اهو نڪتو جو حضرت موسيٰ (ع.س) ۽ حضرت عيسيٰ (ع.س) جي پوئلڳن جي وچ ۾ فرق ۽ علحدگيءَ جي هڪ دائمي ديوار قائم ٿي وئي. هن صورتحال ۾ بدقسمت ايبونائيٽس جيڪي هڪ مذهب مان مرتد ٿي نڪتا هيا ۽ ٻي مان وري لادينيت سبب خارج ٿي چڪا هيا، هاڻي مجبور ٿي هنن نيٺ ڪو فيصلو ڪري ورتو ۽ توڙي جو چوٿين صدي عيسوي تائين اُنهن جي فرقي جا نشان يا آثار ڪٿي ڪٿي نظر اچن ٿا پر گهڻي ڀاڱي اُهي آهستي آهستي يا ته ڪليسا ۾ ضم ٿي ويا يا وري يهودين جي عبادتگاهه ۾ داخل ٿي اُنهن جو مذهب اختيار ڪيائون. [25]

هڪ طرف مذهبي ڪليسا طرفان، حضرت موسيٰ (ع.س) جي قانون لاءِ انتها واري احترام ۽ ناجائز نفرت جي وچ ۾، هڪ اعتدال پسند روَيو اختيار ڪيو ويو ته ٻي طرف وري لادينيت طرف مائل ماڻهن غلطين ۽ گناهن جي انتها طرف پنهنجو رُخ اختيار ڪري ڇڏيو. يهودي مذهب جي مجيل حق ۽ سچ کي ڏسندي ايبونائيٽس کي هاڻي پختو يقين ٿي ويو هو ته اهڙي سچي مذهب کي ڪو به ختم نٿو ڪري سگهي. هوڏانهن واري دليل بازن (gnostics) پنهنجن عقيدن جي اڻپورائيءَ سبب تڪڙ ۾ اهو سمجهي ڇڏيو هو. ته اهو مذهب هرويرو ربي دانشمنديءَ يا رضا سان وجود ۾ نه آيو هو. حضرت موسيٰ (ع.س) ۽ ٻين پيغمبرن خلاف ماڻهن کي ڪجهه اعتراض ضرور آهن جيڪي پڻ اُنهن طرفان اُٿاريا ويا هيا جيڪي پاڻ هردم شڪ ۾ مبتلا رهندا آهن ۽ جنهن ۾ اسانجي جهالت جو به وڏو عمل دخل آهي جو نه ته قديم مذهبن کي پوريءَ طرح سمجهون ٿا ۽ نه وري قدرتي ۽ روحاني رازن کي پُرجهڻ جي اسان ۾ ڪا اهليت ۽ دانائي آهي.* دليل بازن طرفان هنن اعتراضن کي جائز سمجهي اُنهن تي اُبهرائيءَ مان زور پڻ ڏنو ويو. [26] جيئن ته اهي ٻي دين ماڻهو عقل ۽ دليلن جي لطف ماڻڻ کان وانجهيل هيا، انڪري اُنهن پنهنجن سردارن ۽ ڇگن مڙسن جي گهٽين شادين، حضرت دائود (ع.س) جي بهادري ۽ حضرت سليمان (ع.س) جي حرم سراءِ جي خلاف کُليو ڪليو ڳالهائڻ شروع ڪيو. ڪنعان جي ملڪ جي فتح ۽ معصوم مقامي ماڻهن جي بربادي سندن مشغلو هو ۽ اُنهن کي اها ڳالهه بنهه سمجهه ۾ نٿي آئي ته انسانيت ۽ انصاف جي گهرجن سان سهٽي نموني ڪيئن پيش اچجي. پر جڏهن ڪين پنهنجا

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

خوني ڪارناما ياد آيا جن ۾ رڳو قتل عام، ماڻهن کي مارڻ ۽ سندن ٻيڙن کي ٻوڙڻ شامل هو جن سان يهودين جي تاريخ جو هر صفحو اهڙن ٿهري ڪرتوتن ۽ رتوڇاڻ جي واقعن سان ڳاڙهو نظر ٿو اچي تہ اهڙي وقت ۾ هنن اعتراف ڪيو تہ سندن مقابلي ۾ فلسطين جي بربرن پنهنجن بت پرست دشمنن سان بہ اهڙو ۽ ايترو رحم جو ورتاءُ ڪيو هو جهڙو ۽ جيترو هنن پنهنجن دوستن ۽ ملڪي ماڻهن سان ڪيو هو.[27] قانون جي رکوالن کان خود قانون طرف رخ ڪندي. هنن پنهنجو خيال ظاهر ڪيو تہ اُهو مذهب جنهن ۾ رڳيون خوني قربانيون آهن پر جشن يا رسمون ننڍيون ننڍيون آهن ۽ جنهن ۾ انعام توڙي سزائون بہ جسماني ۽ عارضي آهن تہ اُهو مذهب ماڻهن کي چڱاين طرف ڪهڙيءَ ريت موڙي سگهي ٿو يا جذبن ۽ اُڌمن جي اُڀرائيءَ تي صبر جي تلقين ڪهڙيءَ ريت ڪري سگهي ٿو. دليل بازن طرفان حضرت موسيٰ (ع.س) جي تخليق جي فلسفي، يا انسان جي پهرئين زوال، تي بي ادبيءَ واريون ٺٺوليون ڪيون ويون. ۽ اُهي اها ڳالهہ ٻڌڻ لاءِ بہ تيار نہ هيا تہ رب العزت ڇهن ڏينهَن جي محنت ڪرڻ ڪانپوءِ خدانخواستہ ٿڪجي پيو هو ۽ آرام ڪرڻ فرمايو هئائين: يا بيبي حوا جو حضرت آدم (ع.س) جي ڪُکِ مان پيدا ٿيڻ يا باغ-عدن جتان نيڪاليءَ کان اڳ حضرت آدم (ع.س) ۽ بيبي حوا رهندا هيا: يا حياتي ۽ علم جا وڻَ ۽ ڳالهائيندڙ نانگ، منع ٿيل ميوو ۽ انسانذات جي روپ ۾ جيڪا اسان جي پهرين اَبن ڏاڏن جي، ان گناهہ لاءِ[28] سندن ٻيحر متي ڪئي وئي جيڪو بلڪل معاف ڪرڻ جهڙو هو: تہ اهي سڀ ڳالهيون دليل بازن لاءِ ڏکيون ۽ مُنجهائيندڙ هيون. دليل بازن طرفان اسرائيل جي خدا کي بہ بي ادبي جهڙن لقبن سان ماڻهن ۾ مشهور ڪيو ويو تہ هن ۾ بہ جذبا آهن ۽ غلطي بہ ڪري سگهي ٿو. پنهنجي مرضي رکندڙ آهي ۽ اسرائيل جي طرفداري ڪري ٿو. غُصي ۽ ڪاوڙ ۾ بيرحم بڻجي وڃي ٿو. پنهنجن وهمن وسوسن واري بندگي جي سلسلي ۾ بہ حسد ڪري ٿو. ۽ سندس پروردگاري ۽ رزاقي بہ هڪ طرفي آهي جيڪا خاص ماڻهن ۽ هن فاني زندگي لاءِ مخصوص آهي. اهڙين وصفن رکندڙ هستيءَ ۾ ڪين ڪابہ اهڙي شئي نظر نہ آئي جنهن سان ڪين اطمينان ٿئي تہ اهو ڪائنات جو داتا يا مڙني انسانن جو محافظ ۽ سنڀال لهندڙ هيو.[29] اُهي البت اها ڳالهہ تسليم ڪندا هيا تہ يهودين جو مذهب پوءِ بہ غير يهودين جي بُت پرستيءَ جي ڏوهن کان مقابلي ۾ بهتر هو پر ان هوندي بہ اهو سندن بنيادي نقطو ۽ عقيدو هو تہ حضرت عيسيٰ (ع.س)، جنهن کي هو رب العزت جو پهريون ۽ انتهائي پاڪ ۽ چمڪندڙ وجود سمجهندا هيا، آسمان تان زمين تي فقط هنڪري لٿو هو تہ هو انسانذات کي مختلف غلطين ۽ گناهن کان بچائي ۽ اُنهن کي نجات ڏياري ۽ انسانن تي نئين سچ ۽ انسانيت جي تڪميل بابت ڪين ڪجهہ ٻڌائي. وڏن اڪابرن ۽ دانائن بہ پاڻ کي ڪجهہ هيئاهون ڪندي دليل بازن جي فلسفي کي بغير سوچڻ سمجهڻ جي مڃي ڇڏيو آهي. توڙي جو اهو بہ سمجهن ٿا تہ ان فلسفي جي معنيٰ ۽ مطلب عقيدي جي هر اصول ۽ دليل جي بلڪل خلاف آهي، پر هو علامتي ۽ تشبيهي پردي جي پنيان پاڻ هر طرح سان محفوظ آهن جنهن کي هنن حضرت موسيٰ (ع.س) جي ماڻهن ۾ نهايت ئي هوشياريءَ سان پکيڙي ڇڏيو هو.[30]

ڪنهن طرف کان سچ واري نہ پر هڪ ذهين راءِ جو اظهار ڪيو ويو آهي تہ ڪليسا جي اصليت ۽ تقدس کي، فرقي بندي يا لادينيت ذريعي، ٽراجن يا هئڊرئن جي حڪومت کان اڳ، يعني حضرت عيسيٰ (ع.س)

*متي لکيل ڳالهين تي نعوذ بالله چئجي تہ بهتر ٿيندو. سنڌيڪار

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي وفات کان سوَ سال پوءِ تائين [31] ڪنهن طرفان ۽ ڪڏهن به، بيحرمتيءَ جو مُنهن هرگز نه ڏسڻو پيو هو. مشاهدي ڪرڻ سان معلوم ٿئي ٿو ته ان وقت مسيحا جا پوئلڳ ۽ عقيدت مند ديني توڙي بين معاملن ۾ بعد واري دور جي مقابلي ۾ وڌيڪ آزاد ۽ ڪشاده دل هيا. جيئن ضابطا وڌندا ويا ته پابنديون به لڳنديون ويون ۽ روحاني اختيارن کي اُنهن ڪجهه سختيءَ سان هلايو جن وٽ اهي اختيار هيا: نتيجي ۾ جيڪي انتهائي عقيدتمند هيا ته اُنهن کي مذهب ڇڏڻ لاءِ اُڪسايو ويو. ۽ اُهي پنهنجي ذاتي راءِ جي اظهار لاءِ مجبور ٿي پيا ۽ پنهنجن غلط اصولن تي قائم رهڻ جي نتيجن کي پوڳڻ لاءِ به تيار ٿي ويا ۽ هاڻي هو ڪليسا جي ايڪي خلاف بغاوت جا جهنڊا کڻي ٻاهر نڪري آيا. دليل باز پنهنجي سُٺي اخلاق، علم ۽ دولت هئڻ ڪري عيسائين ۾ مشهور هئا ۽ اُنهن جي علم ۽ ڄاڻ ۾ برتريءَ سبب کين عالم جو خطاب به مليو هو جيڪو يا ته فخر وچان هنن پنهنجي پاڻ کي ڏنو هو يا وري سندن دشمنن جي حسد سببان کين عطا ڪيو ويو هو. اُهي هر حال ۾ ۽ هر سچائپ جي زاويي کان غير يهودي هيا. جن جا اڪثر شام يا مصر جا رهاڪو هئا جتان جي گرم آبهوا انساني جسم توڙي دماغ کي ڪاهليءَ واري عقيدت ۾ مبتلا ڪري ڇڏيندي آهي. دليل بازن، حضرت عيسيٰ (ع.س) جي مذهب سان پنهنجي طرفان ڪجهه مثاهين پر اڻ ڇتين ڳالهين جو اضافو ڪري ڇڏيو هو جيڪي کين مشرقي فلسفي مان مليون هيون ته ساڳي وقت زرتشت جي تعليمات مان به اُنهن حاصل ڪيون هيون: اُهي نيون ڳالهيون مادي (matter) جي لازوال هئڻ، ٻن اصولن جي وجود ۽ غيبي دنيا جي ڳُجهن رازن بابت هيون. [32] جيئن ته دليل باز هڪ اونهي ۽ ڪشادي غار ۾ وڃي ڪِريا هيا ته اُنهن پاڻ کي هڪ مُنجهيل ۽ خيالي رهبريءَ جي حوالي ڪري ڇڏيو هيو. ۽ جيئن ته غلطين ۽ مونجهارن جا رستا، لطيف چوائي ته: "واٽون ويهه ٿيون، ڪُهه ڇاڻان ڪيئي ويا" ڪيترائي ۽ اڻ ڪٽ هيا. ته نتيجي ۾ دليل باز پنجاهه کان به وڌيڪ فرقن ۾ ورهائجي ويا. [33] جن مان نمايان ۽ نروار فرقا هي هيا: بئسيليڊيئنس، وئلينٽينيئنس، مارسيونائيٽس، ۽ پوئين دور ۾ وري مئنيڪينس هيا. هر فرقو پنهنجن پادرين ۽ وڏن ميڙن جون دعوائون ڪندو هو. پنهنجن ڊاڪٽرن ۽ شهيدن تي فخر ڪندو هو [34] ۽ چرچ جي چئن مستند ڪتابن جي بجاءِ، لادينن ڪيترائي تاريخي ڪتاب پنهنجي طرفان پيش ڪيا جن ۾ حضرت عيسيٰ (ع.س) ۽ سندس خاص مريدن جا عمل، احڪامَ ۽ تقريرون ڏنل هيون ۽ جيڪي هنن موجب سندن اصولن ۽ اعتقادن سان پوريءَ طرح ٺهڪي ٿي آيون. [35] دليل بازن جون ڪاميابيون تمام تڪڙيون هيون جن جي پهچ به پري پري تائين پکڙجي وئي. [36] سندن نظريا ايشيا ۽ مصر تائين پهچي ويا. روم تائين رَسائي به کين آسانيءَ سان حاصل ٿي وئي ۽ ڪڏهن ته وري اولهه جي ملڪن ۾ به پنهنجا قدم ڄمائيندي نظر اچڻ لڳا. گهڻو ڪري اُهي ٻي صدي عيسوي ۾ منظر عام تي آيا. ٽين صديءَ ۾ اُنهن پاڻ کي مستحڪم بنايو پر چوٿين ۽ پنجين صديءَ ۾ ٻين جديد ۽ ڪشش ڪندڙ نظرين جي پرچار سبب اُهي دٻجي ويا: جنهن ۾ وقت جي حاڪم جي طاقت جو به وڏو هٿ هيو. توڙي جو اُنهن اَمن جي فضا کي بار بار ڇيهو ٿي رسايو، ۽ مذهب کي بدنام ٿي ڪيو، پر اُنهن جي عمل عيسائيت جي رستي روڪڻ جي بجاءِ، اُلٽو اُنجي مدد ٿي ڪئي، غير يهودين کي، جيڪي نئين مذهب طرف ٿي ويا ۽ جن جا سخت ترين اعتراض ۽ نفرتون حضرت موسيٰ (ع.س) جي مذهب ۽ متي خلاف هيون، آسانيءَ سان کين عيسائي سوسائٽين ۾ داخلائون ٿي مليون ۽ انهن سوسائٽين کي نوَن جاهلن ۽ اڻ پڙهيلن کان سندن ڪنهن عقيدي جي تصديق ڪرڻ جي ضرورت ٿي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

محسوس ڪان ٿي. بهرحال اُنهن جو عقيدو پڇ ڇاپ ۾ وڌندو ۽ مضبوط ٿيندو رهيو ۽ ڪليسا کي آخرڪار پنهنجي جاني دشمنن مٿان فتح حاصل ڪرڻ تي تمام گهڻو فائدو حاصل ٿيو. [37]

پر بنياد پرستن، ايبونائيٽس ۽ دليل بازن ۾، حضرت موسيٰ (ع.س) جي قانون ۽ اُنجي سچائيءَ بابت اختلاف تہ ضرور هيا، پر اُنهن سيني ۾ بت پرستيءَ خلاف ساڳيو جذبو ۽ ساڳي نفرت موجود هئي جنهن سبب فقط يهودي ئي دنيا جي قديم قومن ۾ اهڙا هيا جيڪي بت پرستيءَ کان بُچان ڪرڻ ۾ سيني کان وڌيڪ نمايان ۽ نشانبر هيا. هڪ فيلسوف، جنهن گهڻن خدائن جي پوڄا کي انسان جي دوکي بازي ۽ غلطين جو سرشتو ٿي ڪوٺيو، پنهنجي نفرت واري مُرڪ کي عقيدي جي پردي ۾ آسانيءَ سان لڪائي پئي سگهيو جنهن ۾ ڪيس اهو خطرو بہ نہ هيو تہ سندس حماقت يا ان سرشتي جي تابعداري سان ڪي غيبي يا خيالي طاقتون مٿس ناراض ٿينديون ڇو تہ اهڙي ناراضگيءَ جي ڪيس ڪا پرواھ ڪان هئي. پر جيڪي لامذهب هيا اُنهن جو بہ مذهب هيو جن کان وري اوائلي عيسائي بيحد نفرت ڪندا هيا ۽ اُنهن کان پري ڀڄندا هئا. ٻنهي يعني ڪليسا توڙي لادينن جو گڏيل خيال هو تہ جِنَ يا بدروح اُهي ئي شيطان بہ هيا تہ وڏا بہ هيا تہ بُت پرستيءَ جا ڪارڻ بہ ساڳي وقت اُهي ئي هيا. [38] اُهي باغي روحَ، جن پاڻ کي فرشتن جي رتبي کان ڪيرائي هيٺين درجي تي آندو هو ۽ هاڻي دوزخ جي اونهي کڏ ۾ ڪريل هيا، ڪين اڃا بہ اجازت مليل هئي تہ وڃي زمين تي گهمن ڦرن، انسانن کي آزار پهچائن ۽ گنهگارن جي ذهنن کي وڌيڪ بگاڙين، شيطانن، انساني فطرت جو ڪُوڙهو اپياس ڪري ورتو هو ۽ سندن عقيدن منجهان پنهنجي مطلب تارڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ وڏي مڪاريءَ سان انسان کي، پنهنجي خالق لاءِ اُنسيت ۽ ساراهَ ڪان هٽائيندي، هن پاڻ کي خالق ۽ قادر مطلق جي جڳهہ تي ويهارڻ جي ڪوشش ڪئي، پنهنجي سازشي هُنرن ۾ ڪاميابي ماڻيندي هنن پنهنجي سڪٽي ڦُوندِ کي خوش ڪيو ۽ بدلي وٺڻ جي باھ کي ٿڌو ڪندي فقط هڪ آسائش ماڻي جنهن لاءِ هو بيحد حساس ۽ خواهشمند هيا تہ انسانن کي سندن ئي غلطين، گناهن ۽ ڏکن ڏولاوَن ۾ اهڙو مبتلا ڪجي جو هو اهڙين تڪليفن ۽ اذيتن جو مزو چکندا رهن. اهو مڃيو يا تصور ڪيو ويو تہ شيطانن، گهڻن خدائن جي عبادت جي فتني جو ڪم پاڻ ۾ ورهائي ڇڏيو هو، مثال طور هڪ شيطان پنهنجو نالو توڙي وصفون جو پيٽر جون اختيار ڪيون، ٻي وري ايسڪيولئپيَس جا طور طريقا اختيار ڪيا، ٽئين زهره جو روپ ڌاريو ۽ چوٿين اپولو [39] جو ڪردار ادا ڪيو: ۽ جيئن تہ ڪين اهڙن ڪردارن ڪرڻ جو ڊگهو تجربو هو تہ جنهن جنهن کي جيڪو بہ ڪردار ادا ڪرڻ لاءِ ڏنو ويو هو، ان اُهو تمام ڪاميابيءَ سان نباهيو. اُهي مندرن ۾ رُلندا رهيا، جشن ملهائڻ ۽ قربانين ڏيڻ جا نوان موقعا ايجاد ڪيائون، فرضي قصا ۽ ڪهاڻيون ٺاهيائون، پيشنگويون ڪيائون، ۽ ڪين اها بہ اجازت هئي تہ هو ڪرامتون ۽ معجزا بہ ماڻهن کي ڏيکارين. عيسائي، جيڪي بدروحن جي منجهن داخل ٿيڻ سبب، غير فطري ڏيکن ۽ لقائن کي آسانيءَ سان سمجهائي ٿي سگهيا، اُهي هاڻي تيار ۽ خواهشمند هيا تہ لادينيت جي فلسفي بابت تمام وڌايل فرضي قصن ڪهاڻين کي مڃين ۽ ماڻهن کي بہ اهڙي آگاهي ڏين. پر عيسائين جي عقيدي ۾ هاڻي ڀيانڪ پئو ۽ خطرا شامل ٿي ويا هيا. قومي عبادت لاءِ جيڪو ماڻهن کي ٿورڙو بہ احترام هوندو هو تہ عيسائين سمجهو تہ اهو احترام هاڻي سڌو سنئون ڇڻ شيطانن جي حوالي ٿي ويو هو ۽ اهو اهڙو فتنو هو جيڪو الله تعاليٰ جي شان، مانَ ۽ مرتبي خلاف ڇڻ هڪ بغاوت وانگر هو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن راءِ جي نتيجي ۾، هاڻي هڪ عيسائيءَ جي ڀهرين پر سخت ذميواري هيءَ هئي ته بت پرستيءَ جي عمل کان پاڻ کي پاڪ، صاف ۽ نج رکي. قومن جو مذهب رڳو فرضي قصن تي ٻڌل ناهي جيڪو اسڪولن + ۾ پڙهايو يا مندرن ۾ سيکاريو ويندو آهي. بيشمار ديوتا ۽ گهڻن خدائن جي عبادت جون ريتون ۽ رسمون، قومي توڙي ذاتي زندگي جي معاملن، خوشين توڙي غمن يا ٻين ڏڻن ۾، هڪ ٻئي سان ڳنڍيون جڙيل ۽ جڪڙيل آهن. تنهنڪري اهو ناممڪن هو ته هڪ ٻئي سان تمام ويجهي طريقي سان لاڳاپيل روايتن ۾ حصو نه وٺجي يا اُنهن کان مُنهن موڙي سگهجي: ها اِهو فقط تڏهن ممڪن ٿي سگهي ٿو ته انسانذات سان لڳ لاڳاپا ختم ڪيا وڃن ۽ سماج جي سيني ريتن رسمن ۽ تعلقن کان ماٺهو پاڻ کي پاسي ۽ پري ڪري ڇڏي جيڪو شايد ممڪن نه آهي، [40] صُلح يا جنگ جهيڙا ۽ ٻيا اهم معاملا به قربانين ذريعي طئي ٿيندا هيا جڏهن مئجسٽريٽ، سينيٽر ۽ سپاهي هڪ جڳهه تي گڏ ٿي ۽ اتفاق راءِ سان ڪو فيصلو ڪندا هيا. [41] عوامي ميڙ به لادينن جي خوشين ۽ عقيدت جي ترجماني ڪندا هيا جنهن ۾ ديوتا خوشيءَ سان اُهي تحفا يا احترام وصول ڪندا هيا جيڪي سندن خدمت ۾ پيش ڪيا ويندا هيا ۽ اهڙي موقعي تي راند روند به ٿيندي هئي جيڪا شهزادا توڙي عوام گڏجي رچائيندا هيا ته جيئن هڪ جشن جو ماحول پيدا ڪري سگهجي. [42] هڪ عيسائي جيڪو تقدس ۽ خوف جي گڏيل ڪيفيت ۾ مبتلا هو ۽ جنهن سرڪس يا ٿيٽر جي ڪراهت کان نه بچڻ ٿي چاهيو، پر پاڻ کي هن هر وِندر وِروندهن يا زندهه دليءَ جي موقعن تي پيي دوزخي زنجيرن ۾ جڪڙيل ڏٺو جڏهن نه سندس دوست ۽ ساٿي، پنهنجن ديوتائن جي مهمان نوازيءَ جي ڪري خوشيءَ جا جشن ٿي ملهايا ۽ شراب اوتيندي پنهنجن ديوتائن کي خوشيءَ جا نذرانا ٿي پيش ڪيا، [43] جڏهن هڪ ڪنوار بناوٽي ناراضگيءَ مان پنهنجي ڪنوارپ جي جشن ملهائڻ لاءِ پنهنجن ساهرن جي نئين گهر وسائڻ ٿي وئي يا هڪ مَيت جو مغموم جلوس ماتمي ارٿي ڏانهن آهستي آهستي سُرندو ٿي ويو [5] ته اهڙن خوشي، غمَ يا دلچسپ موقعن تي به ويچارو عيسائي مجبور ٿي اُنهن دوستن کان ڌار ٿي هليو ٿي ويو جيڪي کيس بيحد پيارا به هيا. پر کيس اها جرئت نٿي ٿي ته ان ڏوهَ ۾ پاڻ به شامل ٿي وڃي جيڪو اهڙين مڪروهه رسمن يا روايتن سان لاڳاپيل هوندو آهي. هر فن ۽ هر ڌنڌو يا هنر جنهن جو بُتن جي سينگارڻ سنوارڻ ۾ رتيءَ ماتر به تعلق هوندو هو ته اُهو بت پرستيءَ جي چُٽن سان داغدار هوندو هو: [46] هي سلسلو شدت اختيار ڪندو ويو جنهن ماڻهن جي وڏن گروهن کي عذاب ۾ مبتلا ڪري ڇڏيو هو. هڪ اهڙو عذاب جيڪو سخت جان ماڻهن لاءِ وقف هوندو آهي ۽ اُهي ئي ان کي برداشت به ڪري سگهندا آهن. جيڪڏهن اسان قديم شين جي ڳالهين ۽ آثارن تي نظر وجهون ته اسان کي معلوم ٿيندو ته خدائن جي نمايان نشانين ۽ سندن عبادت جي مختلف نمونن ۽ آثارن کانسواءِ، ڪيترن قصن ڪهاڻين جا شاندار نمونا، جن کي يونانين جي تصور ۽ خيالي سوچن مقدس بنائي ڇڏيو هو، گهرن جي زيورن، پوشاڪن، فرنيچر ۽ لادين ماڻهن جي اهڙي قسم جي سامان ذريعي معاشري ۾ آندا ويا هيا، [47] موسيقيءَ جو فن، نقش نگاري، تقرير جي مهارت ۽ شاعري جهڙين نازڪ صنفن جي شروعات به گندن ۽ ناپاڪ طريقن سان ڪئي وئي. پنهنجن وڏڙن جي طريقي موجب اپولو ۽ نازڪ ۽ حسين فن جون ديويون (Muses) به دوزخي روحن جون نمائندگي ڪندڙ هيون ۽ هومر ۽ ورجل اُنهن جا نمايان خدمتگار هيا ۽ خوبصورت نظريو جيڪو سندن عظيم ذهانت جي ڀرپور عڪاسي ڪندي نظر اچي ٿو ته اُهو به وري شيطانن ۽ بدروحن جي عظمت جي واکاڻ ۾

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مشغول آهي. حدَ اها آهي جو يونان ۽ روم جي عام زبان ۾ پيءِ ڇاتل سڄاتل ۽ غلط جُملن جي ڀرمار ٿيل آهي جيڪو ويچارو جاهل يا اَڻ پڙهيل عيسائي عام طور استعمال ڪندو آهي يا خاموشيءَ مان ٻڌندو آهي.[48]

خطرناڪ قسم جون آچون يا لالچون جيڪي معصوم عقيدتمند کي حيرت ۾ وجهڻ لاءِ لِڪ ڇَپ ۾ حملي لاءِ تيار هيون، جشن جي احترام وارن ڏينهن ۾ پوري طاقت سان مٿن اوچتو حملو ڪري ڇڏيو. سڄو سال اُهي ايڏي تہ چالاڪي ۽ مڪاريءَ سان ماڻهن سان پيش ايندا رهيا جو سندن وهمن وسوسن بہ خوشيءَ جو تہ ڪڏهن وري نيڪي ۽ چڱائيءَ جو لباس ڪٽي پاتو هو.[49] روم جي رسمن رواجن موجب، ڪي مقدس جشن فقط ان ڪري ملهايا ويندا هيا تہ جنوري جي تاريخن جو استقبال ڪري سگهجي جنهن ۾ قومي توڙي ذاتي سطح تي خوشيون ۽ ماڻهن جا ميلا لڳندا هئا. هڪ مقصد اهو بہ هوندو هو تہ زنده يا مرده ماڻهن جي يادن کي دهرائجي ۽ ملڪيت جي حدن جو اندازو بہ لڳائي سگهجي ۽ بهار جي اچڻ تي گل ڏيندڙ وڻن ۽ ميوَن جي فرحت بخش موسم ۽ فضا کي ملهائي سگهجي. روم جي ٻن يادگار دؤرن کي لاڳو ڪجي، شهر ۽ جمهوريہ جي بنياد پوڻ جي ياد کي بہ تازو ڪجي، ۽ روم جي زراعت جي ديوتا جي جشن دؤران، انسانذات جي هڪ جهوائيءَ جي اوائلي ۽ تعريف لائق گُڻن کي واپس ورائجي. اهڙين مڪروهہ رسمن جي ملهائجڻ تي عيسائين جي نفرت جو اندازو آسانيءَ سان لڳائي سگهجي ٿو تہ ساڳي وقت سندن نفاست کي بہ پرکي سگهجي ٿو جنهن جو اظهار هو گهٽ اهم موقعن تي ڪندا هئا. جڏهن عام جشن ملهائڻ جا ڏينهن ايندا هيا تہ قديمي ماڻهن جي رواج موجب درن کي بتين ۽ ڪافورُ جي وڻ جي پنن سان سينگاريو ويندو هو ۽ پنهنجي ڪنڌن ۽ سِرن کي گلن جي هارن سان ٺهيل تاج سان سينگاري ڇڏيندا هئا. هن قسم جي معصوم ۽ شاناٿتي رسم کي هڪ شهري اداري جي حيثيت سان شايد برداشت ڪيو وڃي ها، پر بدقسمتيءَ سان ٿيو هيئن جو در، گهر جي ديوتا جي سنڀال هيٺ هيا ۽ ڪافور جي وڻ جا پنَ ڊافن جي عاشق لاءِ مخصوص هيا، ۽ گلن جا هارَ جيڪي گهڻو ڪري خوشي يا غم جي موقعن جي علامت طور پاتا ويندا هيا، پنهنجي شروعات کان وٺي وهمن وسوسن جي خدمتن کي ارپيا ويا هيا. ڊڄندڙ ۽ ڏڪندڙ عيسائي جن کي هن موقعي تي پنهنجي ملڪ جي رسمن اختيار ڪرڻ لاءِ چيو ويو هو ۽ ڪين مئجسٽريٽ بہ اهڙو حڪم ڏنو هو، پر اُهي پنهنجي ضمير جي ملامت کان بنهہ ڊنل ۽ مغموم هئا تہ ساڳي وقت ڪليسا جي ملامت ۽ قدرتي انتقام جي ڦِٽ لعنت جو بہ خوف سندن اندر ۾ موجود هيو.[50]

انجيل مقدسّ کي بت پرستيءَ جي وچڙندڙ مرض کان بچائڻ لاءِ وڏي محنت ۽ جاکوڙ جي ضرورت هئي. مجيل مذهبن ۾ قومي ۽ ذاتي رسمن جي وهمن کي ملهائڻ جو رواج تعليم ۽ عادتن سبب ايترو مضبوط نہ هو. پر جيئن ئي رسمون شروع ٿي وينديون هيون تہ جڻ عيسائين کي هڪ موقعو ملي ويندو هو تہ هو اُنهن جي ملهائڻ جي ڀرپور مخالفت ڪن. اهڙن اعتراضن ۽ احتجاجن سان، سندن عقيدت ۽ مذهب سان سچائيءَ جا رشتا اڃا وڌيڪ مضبوط ٿيندا ويا، نہ رڳو اهو پر سندن اندر جا جوش جذبا بہ وڌندا ويا جن جو مظاهرو هنن شيطانن ۽ بدروحن خلاف هڪ پاڪ جنگ ۾ ڪيو جنهن ۾ ڪين واضح فتح حاصل ٿي.

II سِسيرو [51] جون تحريرون، جيڪي پُرڪشش رنگن ۾ آهن، جهالت، غلطين ۽ روح جي لازوال هجڻ بابت قديم فيلسوفن جي غير يقيني ڪيفيت بابت معلومات ڏين ٿيون. جڏهن اُهي پنهنجن پوئلڳن کي موت جي خوف کان

پرواهه نہ ڪرڻ جي تلقين ڪن ٿا. توڙي جو اهو غم جو موقعو آهي، پر پوءِ بہ ڪين صاف طور تي ٻڌايو وڃي ٿو تہ زندگيءَ تي موت جو آخري ڏک حقيقت ۾ اسانکي زندگيءَ جي ڏچن کان آزاد ڪري ٿو ڇڏي ڇو تہ جيڪي ماڻهو هن دنيا ۾ موجودئي ناهن تہ اُنهن لاءِ تڪليفون ۽ اذيتون بہ ڪونهن. ان جي باوجود يونان ۽ روم ۾ ڪي درويش اهڙا بہ هيا جن زندگي ۽ انساني فطرت بابت هڪ مثاهون ۽ حقيقت پسندي تي مبني نظريو ڳولي ڪڍيو هو. توڙي جو ان ڳالهہ جو اعتراف ڪرڻ بہ ضروري آهي تہ سندن دليلن جي رهبري سندن خيالي تصور تي ڪئي وري اُنهن جو تصور سندن ڦونڊ ۽ اجائي وڏائيءَ جو نتيجو هو. جڏهن اُنهن اطمينان سان پنهنجي ذهانت جي وسعتن جو جائزو وٺڻ شروع ڪيو، جڏهن اُنهن پنهنجي يادگيري، تصور ۽ فيصلي جي قوت جو جائزو، اندازن جي آذار ۽ محنت جي زور تي لڳايو، ۽ جڏهن هنن شهرت جي خواهش ڪي اندر جي نظرن سان ڏٺو تہ اُهو تصور ڪين مستقبل جي زمانن ۾ موت ۽ قبر جي منزلن کان اڳتي وٺي ويو: اُهي دنيا جي جاهلن ۽ وحشين جي ڳالهين ۾ مُنجهڻ وارا نہ هيا ٿي ڪونہ جو اهو نتيجو اخذ ڪن تہ هڪ وجود يا زندگي، جنهن جي لاءِ هنن وٽ وڏي اهميت ۽ انجي هڪ حيثيت هئي، تہ اُها ڌرتيءَ جي هڪ ننڍي ٽڪري (قبر) يا ٿورڙن سالن جي عرصي تائين محدود ٿي سگهي ٿي. ذهن ۾ هڪ اڳواٽ مابعد الطبيعات (Metaphysics) جي زبان استعمال ڪئي. اُهي جلد ٿي ان نتيجي تي پهتا تہ جيئن تہ مادي جي ڪابہ خاصيت، دماغ جي تخليقي قوتن سان ڪو بہ تعلق نٿي رکي تہ ان موجب انسان جو روح ڪو اهڙو وکر يا ڪو اهم جُزو هوندو جيڪو جسم کان يقيني طور تي جدا هوندو ۽ اُهو پاڪ صاف، سادو ۽ روحانيت سان ٽمٽار هوندو جيڪو هرگز مري نٿو سگهي ۽ جيڪو جسماني قيد کان آزاد ٿيڻ ڪانپوءِ وڌيڪ پاڪ ۽ خوشحال هوندو. هنن شاندار ۽ مانائتن اصولن منجهان ڪجهہ فيلسوفن جن افلاطون جي ا-صولن تي هلڻ جي ڪوشش ڪئي تہ اُنهن اهڙن اصولن مان هڪ غير منطقي نتيجو ڪڍيو ۽ اُنهن جو خيال هو تہ روح جي فقط مستقبل جي لازوال هئڻ جو سوال نہ هو پر انسان جي روح جو ماضي بہ لازوال ۽ ابدي هو ڇو تہ سندن خيال موجب روح هڪ لامحدود دنيا جو حصو ٿي ويو ٿي جيڪو پاڻ پنهنجي طور هر وقت موجود رهي ٿو ۽ پوري ڪائنات ڪي روحاني قوت ٿو بخشي ۽ ان ڪي قائم بہ رکي ٿو.[52] هتي هڪ اصول، جيڪو انساني دماغ کان اڳتي ۽ تجربي کان بہ پري آهي، شايد هڪ فيلسوف ڪي سندس فرصت جي گهڙين ۾ ونڊرائي يا اڪيلائيءَ جي خاموشيءَ ۾ سندس نيڪيءَ ۾ ڪجهہ سڪون ۽ تفريح جو سامان مهيا ڪري: پر جيڪو ڏيمو اثر اسانکي اسڪولن ۾ ويهاريو ويو هيو، اُهو تيز زندگيءَ جي ڌنڌي ۽ واپار وهنوار سبب تباهہ ٿي ويو آهي. اسان اُنهن ماڻهن کان گهڻا واقف ٿي چڪا آهيون جيڪي سِسيرو ۽ پهرين سيزرس جي دوَر ۾ رهندا هئا: اُنهن جا عمل، اُنهن جي هلت چلت ۽ سندن مقصدن مان واضح طور تي خبر پوي ٿي تہ سندن زندگيءَ جو طور طريقو ڪنهن واضح سليقي يا اصولن جو پابند نہ هو جنهن ۾ انعام بہ هوندا آهن تہ ماڻهن ڪي پنهنجن عملن جون سزائون پڻ ملنديون آهن. روم جي وڪيلن توڙي سينيٽ ۾، تقرير جي ماهرن سواءِ ڪنهن شڪ يا گمان جي پنهنجن ٻڌندڙن ڪي اچرج ۾ وجهي ڇڏيو جڏهن هنن نئين فلسفي ڪي بنهہ رَد ڪيو ۽ ان ڪي هڪ بيڪار ۽ اجايو رايو ڪوٺيو ۽ هر تعليم عقل ۽ فهم رکندڙ ماڻهو ان نئين شوشي جي سخت مخالفت ڪئي.[53]

جيئن تہ فلسفي جون وڏي پر وڏيون ڪوششون بہ ان ڪان اڳتي نٿيون وڃن تہ خواهش، اُميد يا وڌ ۾ وڌ ڪنهن ڳالهہ جي امڪان يا مستقبل جي ڪيفيت لاءِ ڪو اشارو ملي ٿو: باقي فقط ربي راز طرفان مليل رهبري سان ئي وجود جي حقيقت معلوم ٿئي ٿي ۽ اڪين ڪان اوجهل ان دنيا جو بہ پتو پوي ٿو جتي انساني رُوحَ جسمن ڪان ڌار ٿيڻ بعد يقيني طور تي وڃي آرامي ٿين ٿا. پر اسان ڪي يونان ۽ روم جي مشهور مذهبن ۾ ڪيترائي اندروني نقص نظر اچن ٿا جنهن جي ڪري اُهي هڪ ڏکئي مونجهاري اچي وڃڻ تي پنهنجي برابري نہ ڪري سگهيا. (1) سندن نظرئي جي عام سرشتي لاءِ ڪي بہ پڪا دليل موجود ڪونهن ۽ جيڪي لاڏنن ۾ بيحد عقلمند هيا. اُنهن اڳيئي پنهنجن ضبط ٿيل اختيارن تان هٿ کڻي ڇڏيو هو. (2) دوزخي جاين جڳهن جو بيان نقش نگار جي ماهرن ۽ شاعرن جي تصور جي حوالي ڪيو ويو هو جن اُتي ڪوڙ سارن ڇنن، پوتن ۽ راڪاسن جي آبادي ڪي وڌائي ڇڏيو هو جن پنهنجي انعامن ۽ سزائن ڪي پنهنجي مرضي مطابق ٿي هلايو. نتيجي ۾ جيڪا صفا سچي حقيقت هئي ۽ انساني دل ۽ دماغ جي عين مطابق هئي، انڪي نہ رڳو پريشان پر بيعزتو بہ ڪيو ويو ۽ انڪي وحشيائن قصن ڪهاڻين سان ملايو ويو.[54] (3) "مستقبل جي ملڪ" جي فلسفي ڪي، يونان ۽ روم جي سخت مذهبي ماڻهن طرفان، عقيدي جي بنيادي نقطي طور مڃڻ ڪان انڪار ڪيو ويو. خدائن جي شفقت ۽ مهربانيءَ ڪي، جيڪا قومي سطح جي ماڻهن بابت ظاهر ٿي آهي ۽ نہ ذاتي شخصن جي حوالي سان، ڪي موجوده دنيا جي ٿيٽر تي واضح ڪيو ويو هو. جيڪي درخواستون جوپيٽر يا اپولو جي قربان گاهن تي ڏنيون وينديون هيون، اُنهن ۾ عبادتگذارن جو، عارضي خوشين لاءِ اونو ۽ گهٽتيءَ جو اظهار ڪيل هو ۽ مستقبل جي زندگي بابت بيخبري يا بيپرواهي ظاهر ڪيل هئي.[55] روح جي لازوال هئڻ جو اهم سچ ۽ حقيقت جو تصور وڏيڪ ڪاميابي ۽ صداقت سان هندستان، اسيريا، مصر ۽ گال وارن پاڻ هڻئين سان هنڌائي رکيو هو ۽ جيئن تہ اسان بربرن بابت ايتري مٿاهين ڄاڻ ۽ فرق بابت گهٽو نٿا ٻڌائي سگهون تہ اسان ان ڪي يقيني طور تي پادرين سان منسوب ڪري سگهون ٿا جن نيڪي ۽ چڱائيءَ جي گڻن ڪي پنهنجي مقصد جي منزل بنائي ڇڏيو آهي.[56]

اسان فطري طور اها اُميد رکنداسون تہ هڪ اصول جيڪو مذهب جي لاءِ بيحد لازمي آهي، اُن جو فلسطين جي خاص ماڻهن تي ضرور واضح طور تي انڪشاف ٿيو هوندو ۽ جنهن ڪي وري اٿران جي پادري اداري ڪي موروثي طور سؤنپيو ويو هوندو. اسان تي انڪري فرض ٿي ويو آهي تہ الله تعاليٰ جي ڳجهن رازن ڪي ساراهيون،[57] جڏهن تہ اسان تي اهو واضح ٿي چڪو آهي تہ روح جي لازواليت جي فلسفي تي حضرت موسيٰ (ع-س) جي مذهب ۾ ذڪر آيل نہ آهي ۽ جنهن بابت پين پيغمبرن بہ غير واضح اشارا ڏنا آهن: ۽ جيڪو طويل عرصو مصرين ۽ بابل جي ماڻهن جي غلاميءَ جي وچ ۾ گذريو، يهودين جون اُميدون توڙي خوف خطرا موجوده زندگيءَ جي تنگ دائري ۾ گهمندي ڦرندي نظر اچن ٿا.[58] ملڪ نيڪالي ڏنل قوم ڪي سائرس جڏهن واعدي ٿيل زمين تي واپس ٿيڻ جي اجازت ڏني هئي ۽ جڏهن عذرا سندن مذهب جا قديمي رڪارڊ واپس ڪيا هيا تہ ٻہ اهم فرقا سدوسي ۽ فارسي چپ چاپ ۾ جيروسلم ۾ ابريا.[59] پهرئين فرقي ڪي سماج جي شاهوڪار ۽ مٿاهين طبقي مان چونڊيو ويو هو ۽ اهو طبقو پوريءَ طرح حضرت موسيٰ (ع-س) جي مذهب سان لاڳاپيل هيو ۽ اُهي پوري سچائيءَ سان روح جي لازوال هئڻ ڪي رد ڪندا هيا. هي اهڙو

خيال هو جنهن جو پاڪ ڪتاب ۾ ڪو تذڪرو ڪونہ هو. جنهن ڪي هو پنهنجي عقيديٰ جو حصو سمجهندي انکي بيحد مان ڏيندا هئا. پاڪ ڪتاب جي اختيارن ۾ فارسين پنهنجين روايتن کي شامل ڪري ڇڏيو ۽ روايتن جي نالي ۾ هنن ڪيترائي اهڙا ضابطا ۽ اصول بہ قبول ڪيا جيڪي مشرقي قومن جي مذهب ۽ فلسفي ۾ موجود هيا. قسمت ۽ مقدر جا فلسفا. تونڙي فرشتن ۽ روحن جون ڳالهيون يا اينڊڙ وقت جا انعام ۽ سزائون. اهي سڀئي ڳالهيون نئين عقيدي جي نقطن ۾ بيان ٿيل هيون. ۽ جيئن فارسي پنهنجي هلت چلت جي سهڻن طريقن سان يهودين جي ماڻهن ڪي بہ پنهنجي پارٽي ۾ شامل ڪيو هو تہ روح جي لازواليت جو فلسفو سندن عبادتگاهن ۾ گونجڻ لڳو جڏهن آسمونين، شهزادن ۽ پادرين جي حڪومت هئي. يهودين جي طبيعت اهڙي هئي جو هو ڪنهن بور ڪندڙ ۽ خشڪ ماحول مان مطمئن ٿيڻ وارا ڪين هيا، يعني اهڙو جيڪو گهڻن خدائن جي پوچاري جي ذهن کي مطمئن ڪري سگهي ۽ جيئن ئي اُنهن مستقبل جي ملڪ جي تصور کي قبول ڪري ورتو تہ پوءِ اُنهي فلسفي سان پوري جوش ۽ جذبي سان لاڳاپجي ويا ڇو تہ اهو ئي ان قوم جو سچو ۽ ساراهڻ جهڙو ڪردار هو. بهرحال سندن جذبي ڪابہ شاهدي پيش ڪانہ ڪئي ۽ نہ وري ڪنهن امڪان جي ڪا اُميد پيدا ڪئي ۽ اهو اجا بہ وڌيڪ ضروري هو تہ زندگي ۽ لازواليت جو فلسفو جيڪو فطرت طرفان نازل ٿيو هو دليلّ ان جي منظوري ڏني هئي، ۽ وهمن بہ ان جي مرحبا ڪئي هئي، ان کي آخر ۾ قدرتي سچائيءَ جي سندّ جي ضرورت هئي جيڪا حضرت عيسيٰ (ع-س) جي اختيار ۽ مثال ذريعي ملئي هئي.

جڏهن انسانذات کي دائمي خوشيءَ جو واعدو ڪيو ويو هو ۽ ان ۾ انجيل مقدس جي اصولن جي پيروي ڪرڻ ۽ اُهو عقيدو اختيار ڪرڻ جو شرط رکيل هو تہ ان ۾ ڪا بہ تعجب جي ڳالهہ ڪانهي تہ اهڙي فائدي واري آڇ، هر مذهب جي گهڻن ئي ماڻهن قبول ڪئي، ۽ روم جي شهنشاهت جي هر صوبي ۽ هر طبقي جي ماڻهن طرفان نئين عقيدي کي قبول ڪيو ويو. قديمي عيسائي، پنهنجي موجوده حالت کان نفرت ڪرڻ لڳا ۽ لازوال فلسفي ۾ اعتماد ڪندي خاموش ٿي ويا تہِ موجوده دؤر جو مشڪوڪ، اٿيررو ۽ اڌورو عقيدو اهڙن منجهيل معاملن ۾ ڪوبہ واضح ۽ اطمينان بخش حل نٿو ڏئي سگهي. اوائلي ڪليسا کي سچ جي اثر ۽ ماڻهن جي غير جانبدار راين جي طاقتور پنيرائي هوندي هئي جنهن کي فائديمند ۽ قدير هئڻ سبب وڌيڪ مان ڏنو ويندو هو پر تجربو وري ان سان شامل نہ ٿي سگهيو آهي. اهو آفاقي طرح مڃيو ويندو هو تہ دنيا جي پڇاڙي توڙي جنت جي بادشاهي جو خاتمو بس ٿيڻ وارو آهي. قيامت اچڻ جي پيشنگوئي حوارين ڪئي هئي ۽ اها روايت سندن اڳين پوئلڳن وٽ محفوظ ٿيل هئي ۽ اُهي جن حضرت عيسيٰ (ع-س) جي گفتگو ۽ سندن فرمودات پاڻ پنهنجن ڪنن سان ٻڌا هيا تہ اُهي ان ڳالهہ جي توقع رکي پئي سگهيا تہ ان نسل جي مڪمل خاتمي کان اڳ "انسان جي پٽ" جي ڪڪرن ۽ آسمانن منجهان بيهر ۽ شاندار واپسي ٿيندي ڇو تہ اُنهن سندس رحم جوڳي حالت ڏٺي هئي جڏهن هو زمين تي هو ۽ اهڙين حالتن جي شاهدي ويسپاسيان ۽ هئڊرئن جي حڪومتن ۾ يهودين جي تڪليفن ۾ مبتلا ٿيڻ جي صورت ۾ موجود هئي. سترهن صدين جي انقلاب اسانکي سيکاريو آهي تہ ڪنهن غيب جي ڳالهہ يا الهامي ڳُجهہ کي پڌرو ڪرڻ لاءِ زور نہ ڏجي، پر جيترو عرصو، شايد عقلمنديءَ جي گهرجن موجب هن غلطيءَ کي چرچ ۾ رهڻ جي اجازت ڏني وئي تہ عيسائين جي عقيدي تي انجا تمام

بهتر نتيجا نڪتا جيڪي ان پوائتي گهڙيءَ جي ڍيچاڙيندڙ انتظار ۾ هئا جڏهن خود زمين ۽ انسانذات جون سڀئي قومون خدائي جج جي ظاهر ٿيڻ جي انتظار ۾ ڏڪنديون ۽ تڙپنديون هونديون. [60]

هزار سالن جي وقفي جو قديمي ۽ مشهور فلسفو حضرت عيسيٰ (ع-س) جي ٻيهر ظاهر ٿيڻ سان تمام گهاٽو تعلق رکي ٿو. جيئن تہ تخليق جو سڄو ڪم ڇهن ڏينهن ۾ مڪمل ٿيو هو تہ ان جو موجوده حالتن جي حساب سان عرصو، هڪ روايت مطابق جيڪا ايليجا (بني اسرائيل جي پيغمبر) سان منسوب ٿيل آهي، ڇهہ هزار سالن جيترو ٿئي ٿو. [61] ساڳيءَ طرح اهو بہ سوچيو ويو تہ هيتري ساري ڏکهي محنت ۽ ڪاروبار جو وقت جيڪو هاڻي گذري چڪو آهي [62] پر ان جي جڳهہ سَبَت (Sabbath) جي هزار سالن وارو ڏينهن اچي والاريندو ۽ حضرت عيسيٰ (ع-س) سندس ساٿي درويش ۽ اوتارَ فاتحانہ انداز ۾ - سندس اُهي ساٿي جيڪي موت کان بچي ويا هيا يا جن کي معجزاتي زندگي ملي هئي - زمين تي تيستائين حڪومت ڪندا جيستائين قيامت وارو مقرر ڏينهن ايندو جڏهن مُردن کي ٻيهر اٿاريو ويندو. عقيدتمندن لاءِ اِها اُميد ايڏي تہ ڪين سُڪون ۽ اطمينان ڏيندڙ هئي جو نئون جيروسلم، جيڪو فرحت بخش بادشاهت جي گاديءَ جو هنڌ هو، انکي خوشيءَ جي طرحين طرحين رنگن سان ڪنوار جيان سينگاريو ويو هو. جيڪڏهن اهڙو جشن ملهائجي ها جنهن ۾ نج، پاڪ صاف ۽ روحاني رنگ هجي ها تہ اُهو اُتان جي رهواسين لاءِ ڪجهہ عجيب لڳي ها ڇو تہ اُنهن جي انساني فطرت ۾ هوش حواس ظاهر آهي تہ انسانن وارا هيا. عدن جو باغ، جنهن ۾ ٻهراڙيءَ جي زندگي جي وِندر ورونهن هوندي آهي، زياده مهذب سماج جيڪو ان وقت روم جي شهنشاهت ۾ مروج هو لاءِ موزون نہ هو. انکري سون ۽ نهايت قيمتي پٿرن منجهان هڪ شهر اڏيو ويو ۽ تمام عمدو اَن ۽ شراب ڀر واري زمين تي رکيو ويو ۽ ماڻهن کي عام اجازت ڏني وئي تہ خوشيءَ مان خوب کائن پيئن ۽ ماڻهن کي ڪنهن بہ حسد يا جَهل پَل واري قانون هيٺ ڪابہ منع ٿيل نہ هئي يا ٻين لفظن ۾ خوشين ملهائڻ جي عام اجازت هئي. [63] هزار سالن جي تصديق سيني وڏڙن ۽ حوارين کان سيني تائين پهچي چڪي هئي. يعني جسٽن مارٽر کان وٺي آئرينيَس تائين، جنهن وري حوارين جي پوئلڳن سان ۽ لڪٽنٽيَس سان بہ ڳالهايو هو جيڪو وري ڪانسٽنٽنائن جي پٽ جو استاد هو. [65] ان جي باوجود جو ان کي ممڪن آهي آفاقي سطح تي تسليم نہ ڪيو ويو هجي، پر اهو يقيني طور تي پختن عقيدتمندن وٽ قبول ٿي چڪو هو ۽ اُهي ان کي چڱيءَ طرح مڃي بہ چڪا هيا ڇو تہ اهو انسانذات جي خواهشن ۽ خدشن سان پوريءَ طرح نهڪي ٿي آيو ۽ تمام گهڻي ۽ ڪامياب حد تائين عيسائين جي مذهب جي واڌاري ۽ ترقيءَ جو ڪارڻ ٿيو هوندو. پر جڏهن ڪليسا جي عمارت ذري گهٽ مڪمل ٿي چڪي هئي، تہ ان وقت عارضي مدد کي في الحال پري ڪيو ويو. حضرت عيسيٰ (ع-س) جي زميني حڪومت جي فلسفي کي پهريون تہ فقط تمثيلي حد تائين سمجهيو ويو، بعد ۾ آهستي آهستي ان کي مشڪوڪ ۽ اجايو خيال ظاهر ڪيو ويو ۽ آخر ڪار ان کي لادينيت ۽ مذهبي جنون وارن جي ايجاد سمجهي مڪمل طور تي رد ڪيو ويو. [66] هڪ مخفي اڳڪٿي، جيڪا اجا تائين مقدس قانون جو حصو آهي، پر جنهن لاءِ تصور ڪيو ٿي ويو تہ اُها اڳيئي گرم جذبن کي ويتر اُڀاريندي. ۽ ٿيو بہ ائين جو ذري جيتري مفاصلي تي چرچ طرفان قتل جي فتويٰ کان بچي وئي. [67]

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جڏهن ته حضرت عيسيٰ (ع-س) جي پوئلڳن کي عارضي حڪومت جون خوشيون ۽ شان شوڪت آڇيو ويو هو ته لادينن جي خطرناڪ تڪليفن ۽ مصيبتن کي به نِنديو ويو هو. نئين جيروسلم جي تعمير* ۽ صوفياڻي بابُل جي تباهيءَ جو ڪم ڪڏوڪڏ ۽ هڪ جهڙي رفتار سان ٿيڻو هو ۽ جن شهنشاهن ڪانسٽنٽائن کان اڳ حڪومت ڪئي هئي، جيستائين اُنهن بُت پرستي جي حمايت ٿي ڪئي، ته بابل جو لقب شهر کي توڙي روم جي شهنشاهت کي ڏنو ويو هو. اخلاقي توڙي ظاهري ۽ جسماني برائين جو چار وڇايو ويو هو ته جيئن هڪ خوشحال قوم کي اذيتن ۽ تڪليفن ۾ مبتلا ڪيو وڃي: اندروني انتشار ۽ اُتر جي نامعلوم هنڌن تان بربرن جا خوفناڪ حملا، وبا ۽ ڏُڪر جون حالتون، پُڇڙ تارن، سج گرهڻ، زلزلن ۽ ٻوڏن جا عذاب انسانن مٿان نازل ٿيندا رهيا.[68] هي ته رڳو شروعاتي ۽ هڪ اچڻ واري وڏي عذاب لاءِ تياري وارا اشارا هيا جيڪي روم مٿان آفت جيان نازل ٿيڻا هيا جڏهن اسڪيپيوز ۽ سيزرس جو ملڪ آسمان طرفان ايندڙ شعلن جي نذر ٿي ويندو ۽ سَتن ٽڪرين جو شهر پنهنجن محلاتن، مندرن ۽ فتح جي محرابن سميت باهه ۽ گندرف جي وڏي ڍنڍ ۾ سڙي ۽ پُورجي ويندو. اها ڳالهه روم وارن جي آڪڙ لاءِ ڪجهه اطمينان بخش هئي ته جيترو عرصو سندس شهنشاهت جو هيو اُهو ئي عرصو جڳ هن دنيا جو به هيو ۽ جيئن ته اڳ سندس شهنشاهت پاڻيءَ جي ٻوڏ سبب غرق ٿي هئي ته هاڻي وري اُها ٻيهر شايد جلدئي باهه ۾ سڙي رک ٿيڻ واري هئي، جيتريقدر وڏي آڙاهه جو تعلق آهي ته اهو عجيب اتفاق جنجي جو عيسائين جو عقيدو اوهر جي روايتن سان ڳهڻو ملي ٿو: اسٽائڪن جو فلسفو ۽ فطرت جو سرشتو ۽ توڙي ملڪ مذهبي لحاظ سان پڻ جڳ اهڙي باهه جي پنهنجي نظاري هئڻ لاءِ چونڊيو ويو هيو ۽ جڳ ته فطري طرح توڙي ظاهري نظر ايندڙ سبب به اهڙا هيا جيڪي باهه جا ڪارڻ هيا؛ جنهن ۾ تمام اونهيون غارون هيون، گندرف جا وڏا وڏا ٿَهه هيا، تنهن ڪانسراءِ ڪيترائي ٻرندڙ جبل پڻ هيا جيئن ايٽنا، ويسوويَس ۽ لپاري ته اهڙا هيا جيڪي اجا به اڻپوري نمائندگي ڪن ٿا. خاموش ڪسر جو توڙي بهادر نقاد به ان ڳالهه کان انڪار نه ڪندو ته باهه جي پنهنجِ ذريعي، هن دنيا جي سرشتي جي تباهي هڪ اَڻ ٽيڪي ڳالهه ڪانهي. هڪ عيسائي جنهن پنهنجو عقيدو منطق ۽ عقل جي دليلن تي گهٽ ۽ روايتن تي وڌيڪ رکيو آهي ۽ پاڪ ڪتابن جي تعبير مان پڻ اهو ئي معلوم ته هنن جڳ پٺو ۽ اعتماد سان گڏ ائين ٿي سمجهو ته خاتمي جي گهڙي بس هاڻي اچڻ واري هئي ۽ جيئن ته سندن دماغ مذهبي عقيدن سان پريل هيو، ته جيڪا به مصيبت شهنشاهت مٿان ائي ٿي، ته عيسائين ان کي ختم ٿيندڙ دنيا جو يقيني ۽ اعتبار جوڳو اهڃاڻ ٿي سمجهيو.[69]

لادينن منجهان جيڪي زياده عقلمند ۽ نيڪ هيا ته سندن جهالت يا سچائي واري عقيدي کان انڪار هئڻ سبب جيڪا سندن مذمت ڪئي ٿي وئي ته ان وري موجوده دؤر جي ماڻهن جي انسانيت توڙي سمجهه کي جڳ تڪليف پهچائي آهي.[70] پر جيڪا اوائلي ڪليسا هئي ته انجو عقيدو تمام مضبوط هو، تنهنڪري ان بغير هڪڙ يا سوچڻ جي انسانن جي گهڻي تعداد کي دائمي اذيت جي حوالي ڪري ڇڏيو هو. البت سُقراط جي حق ۾ هڪ فراخ دليءَ واري اُميد ڪري سگهجي ۽ ان ۾ قديم زماني جا ٻيا درويش ۽ اوتار به شامل ڪري سگهجن ٿا، جن انجيل مقدس جي اچڻ کان اڳ ئي منطق ۽ دليلن جي روشني کي ڏسي، پرکي ۽ پروڙي ورتو هو.[71] پر اهو اتفاق راءِ سان چيو ويو هو ته اُهي جن حضرت عيسيٰ (ع - س) جي ڄَمر کان وٺي يا ان جي رحلت ڪانپوءِ ضد ۽ هَٺ مان شيطانن يا بدروحن جي عبادت

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪرڻ تي زور ڀريو هو ته اُهي رب العزت جي انصاف کان نه ته ڪنهن معافي جا مستحق هيا نه وري اُهي ان جي اُميد ڪري ٿي سگهيا. اهڙن سخت لفظن، جيڪي اڳ قديم دنيا کان اڻڄاتل هيا، پيار ۽ ڀائيچاري جي ماحول ۾ ڪڙاڻ ۽ ڪدورتن جو زهر اوتي ڇڏيو. مذهبي فرقن ۽ ويچن سبب دوستي توڙي رت جي رشتن جا بندڻ به ٽُٽي ٽڪرا ٽڪرا ٿي ويا ۽ عيسائي جيڪي هن دنيا ۾ شيطانن جي طاقت سبب پاڻ کي مظلوم سمجهندا هئا ۽ ڪڏهن ڪڏهن سخت ناراض پڻ ٿي پوندا هئا، هاڻي ڪين روحاني فخر محسوس ٿيڻ لڳو ڇاڪاڻ ته اُنهن ايندڙ وقت ۾ پنهنجي فتح ٿي ڏٺي. "توهان نظارن جا شوقين آهيو" ترتولين اظهار ٿو ڪري، " ته پوءِ تمام زبردست نظارن ڏسڻ جي اُميد رکو. ۽ اُهو هوندو پوري ڪائنات جي آخري ۽ دائمي انصاف جو نظارو. مان ڪيئن تعريف ڪريان، ڪيئن ٽهڪ ڏيان، ڪيئن خوشيون ملهايان، ڪيئن باغ باغ ٿيان، جڏهن آءُ ڪيترائي مغرور بادشاهه ڏسي رهيو آهيان، ۽ تصوراتي ديوتا پڻ جيڪي انڌاري جي غارن ۾ درد کان دانهون ڪري رهيا آهن؛ ڪيترائي مئجسٽريٽ ڏسي رهيو آهيان، جن آقا جي نالي کي به تڪليف پهچائي هئي، جيڪي سخت ترين باهه ۾ پاڻي پاڻي ٿي رهيا آهن، اُها باهه ان کان به شديد آهي جيڪا عيسائين لاءِ ڀڙڪائي وئي هئي؛ ڪيترائي درويش ۽ فيلسوف ڏسي رهيو آهيان جيڪي پنهنجن گمراهه پوئلڳن سان گڏ گرم ترين شعلن ۾ پچري رهيا آهن؛ ڪيترائي وڏا وڏا شاعر جهن جي آڏو ڏڪي ۽ ڪنبي رهيا آهن، ۽ ڪيترائي اهڙا آهن جيڪي هيئر مظلوم لڳن ٿا ۽ پنهنجين تڪليفن ۽ عذابن جي بيان ڪرڻ ۾ فصاحت سان نظر اچن ٿا ۽ ڪيترائي ناچو به نظر اچي رهيا آهن. ۽ مهربان پڙهندڙن جي انسانيت ۽ رحم دلي اُميد ته مونکي ان ڳالهه جي اجازت ڏيندي ته وڌيڪ دوزخين جي بيان کي هاڻي روڪجي جنهن کي هڪ جوشيلو آفريڪي ماڻهو پنهنجي مزي خاطر ۽ ٺوڪ طور شايد جاري رکي ها." [72]

انِ ڳالهه ۾ ڪو به شڪ ناهي ته اوائلي عيسائين ۾ ڪيترائي اهڙي طبيعت جا هيا جيڪي پنهنجي شعبي ۾ نرمي ۽ سخا تي مائل هيا. اُنهن ۾ ڪيترائي اهڙا به هيا جيڪي پنهنجي دوستن ۽ پنهنجي ملڪي ماڻهن کي تڪليف ۾ ڏسي اُنهن لاءِ همدرديءَ جو جذبو رکندا هئا ۽ سندن وڏ ۾ وڏ اها ڪوشش هوندي هئي ته پنهنجن دوستن ۽ سائين کي سخت خطري ۽ تباهيءَ کان بچائن. گهڻن خدائن جو بيپرواهه پوڄيندڙ جيڪو ڪيترن ئي نون خطرن کان بنهه ڊنل هو، جنهن جي لاءِ نه ته سندس پادري ۽ نه وري سندن فيلسوف ڪي حفاظتي اُپاءُ وٺي ٿي سگهيا، اُهو سخت دائمي عذات جي پئو کان سخت پريشان ۽ بيحد هيسيل هو. سندس خوف ممڪن آهي ته هنجي عقيدي ۽ دليلن جي ڪا مدد ڪري سگهي، جيڪڏهن هو پاڻکي سوچڻ ۽ شڪ ڪرڻ لاءِ به آماده ڪري ته عيسائي مذهب شايد سچو هجي؛ ته پوءِ ڪيس يقين ڏيارڻ آسان ٿي پوندو ته اهو محفوظ ترين مذهب ۽ هڪ اهڙي جماعت هئي جنهن ۾ شامل ٿيندي هو ان کي پنهنجي بهتري سمجهندو.

III بهشتي تحفا، جيڪي هن دنيا جي زندگي ۾ پڻ بي انسانذات جي مقابلي ۾ عيسائين ڏي منسوب هيا، اُهي ڪين پنهنجي ئي آرام ۽ آسائش ۾ مددگار ثابت ٿيا هوندا ته ساڳي وقت بي دين ماڻهن کي يقين ڏيارڻ لاءِ به اهي مفيد ٿيا هوندا. ڪجهه غير معمولي ماڻهن ڪانسواءِ جيڪي ڪڏهن قدرت طرفان مداخلت ڪرڻ تي متاثر ٿيا هوندا جڏهن هن مذهب جي خدمت ڪرڻ جي سلسلي ۾ ڪجهه وقت لاءِ فطرت جي قانونن کي به روڪي ڇڏيو هو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

عيسائي ڪليسا، حوارين ۽ اُنهن جي پهرين پوئلڳن جي وقت کان وٺي،[73] معجزاتي طاقتن جي لڳاتار دعويدار رهي آهي جن ۾ زبان جي رواني جا تحفا، دورانديشي واري سوچ، پيشنگويون، شيطانن کي تڙي ڪڍڻ جي طاقت، بيمارن کي شفا ڏيڻ ۽ مُردن کي جيئارڻ جا معجزا شامل آهن. ڌارين زبانن جو علم اڪثر ڪري آئرينيَس جي همعصرن کي ٻڌايو پئي ويو آهي، توڙي جو آئرينيَس کي خود بربرن جي لهجي سمجهڻ ۾ ڏکيائي پئي محسوس ٿي پر تڏهن به هن انجيل جي تعليم گال جي ماڻهن کي پئي ڏني.[74] خدائي اثر، پوءِ توڙي جاڳندي حاصل ٿئي يا ننڊ ۾، ڪنهن خواب يا لقاءَ ذريعي ملي، هڪ وڏي نعمت آهي جيڪا سيني عقيدتمندن کي عطا ٿيندي آهي جنهن ۾ عورتون، بزرگ، ٻار توڙي پادري سڀيئي شامل هوندا آهن. جڏهن انتهائي عقيدتمند ماڻهو پاڻ کي پوريءَ طرح عبادت لاءِ تيار ڪندا هيا، روزا رکندا هيا يا جاڳندا هيا ته جيئن گُهربل روحاني طاقت کين حاصل ٿئي ته اُهي اهڙي طلب جي جستجو ۾ پنهنجي هوش ۾ نه رهندا هئا ۽ هڪ بيخوديءَ جي ڪيفيت ۾ وڃي آزادي حاصل ڪري مٿاهون مرتبو ماڻيندا هيا ۽ پاڻ به ان پاڪ روح (Holy Spirit) جو حصو بنجي ويندا هيا بلڪل ائين جيئن ڪو نڙ يا بانسري هجي ۽ ان ۾ ڪو ڦوڪ ڏئي ۽ سپ هڪ ٿي وڃن.[75] اسان هتي اهو به ٻڌائيندا هلون ته هنن روحاني تجربن جو مقصد گهٽ پاڪي ڪليسا جي مستقبل جي تاريخ کي آشڪار ڪرڻو هو يا موجوده سرشتي جي رهبري ڪرڻي هئي. اُنهن بدقسمت انسانن جي جسمن مان بدروحن کي تڙي ڪڍڻ، جن لاءِ کين اڳ اجازت مليل هئي ته هو کين پلي تڪليف پهچائن، کي هڪ ڪاميابي ۽ مذهب جي فتح سڏيو ويو ۽ قديم معافي جي طلبگارن طرفان اها بار بار دعويٰ ڪئي وئي ته اهو هڪ اهڙو ڪارنامو هو جيڪو عيسائيت جي سچائيءَ جو وڏي ۾ وڏو شاهد هو. اهو ڪارنامو گهڻو ڪري قومي سطح تي ٿيندو هو ۽ تمام گهڻن تماشبينن جي موجودگي ۾ ڪيو ويندو هو: مريض جي جان جِنَ ڪڍڻ واري يا پوپي جي طاقت ذريعي ڇُٽندي هئي ۽ جنهن جِنَ تي قبضو ٿيندو هو ته اهو پاڻ مڃيندو هو ته هو قديمي زماني جي قصن ڪهاڻين وارو ديوتا هو جنهن انسانذات جي عظمت ۽ تعريف کي ناپاڪائيءَ ذريعي هڙپ ڪيو هو.[76] پر پراڻن ۽ مشڪل مرضن جي معجزاتي شفا، جيڪا فطرت کان به مٿاهين لڳندي هئي، ان تي هرورو وڏو تعجب نه لڳڻ گهرجي، ڇو ته جيڪڏهن اسان پنهنجي ياد تي زور ڏيون ته آئرينيَس جي ڏينهن ۾ ٻي صدي عيسوي جي پڇاڙيءَ تي مُئن کي زنده ڪرڻ ناممڪن نه هوندو هو. پر اهو معجزو اڪثر ڪري ڪن خاص موقعن تي وڏي روزي رکڻ سان ۽ ڪليسا جي مِنت زاري ڪرڻ سان سرانجام ڏنو ويندو هو ۽ اُهي ماڻهو جيڪي زنده ڪيا ويا هيا، ته جيئري ٿيڻ کان پوءِ هُو ڪيترائي سال هن دنيا ۾ رهيا هيا.[77] اهڙي زماني ۾ جڏهن مذهب کي موت تي فتح حاصل ٿيڻ سب وڏو فخر حاصل هجي، ته اُنهن نقادن ۽ فيلسوفن تي حيرت ٿي ٿئي جن اجا تائين مُردن کي جيئارڻ جي عمل کي رد ٿي ڪيو ۽ اهڙي عمل ڪرڻ وارن تي ٺٺوليون ٿي ڪيون. هڪ معزز گريشين هن فساد واري معاملي تي هڪ اهم ڳالهه ڪئي ۽ انٽيئڪ جي پادري ٿيوفيلس سان واعدو ڪيو ته جيڪڏهن ڪيس ڪو هڪڙو ماڻهو به اهڙو ڏيکاريو وڃي جيڪو مثل مان زنده ڪيو ويو هجي ته هو بنا دير جي عيسائي مذهب اختيار ڪري ڇڏيندو. اها ڳالهه بهرحال نمايان آهي ته پهرين مشرقي ڪليسا جي سردار، پنهنجي دوست جي مذهب مٽائڻ تي توڙي جو خوش به ڇو نه هجي، پر هن ان ۾ پنهنجي خيريت سمجهي ته اهڙي مناسب للڪار کي قبول ڪرڻ بجاءِ ان تي چُپ ڪئي ڪيائين.[78]

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اوائلي ڪليسا جا معجزا، زمانن گذرڻ جي منظوري ملڻ بعد آزاد ۽ وڏي ڄاڪوڙ ڪاڻهوءَ، تنقيد جو نشانو بنجي ويا آهن. جن کي ٿوري جو عوام طرفان، ڪافي پذيرائي حاصل ٿي آهي؟ پر عمومي طرح اُنهن تي ماڻهن جو جوش به وڌيو آهي ۽ جيڪي مذهبي ماڻهو خاص طرح تي يورپ جي گرجائن جا پروٽيسٽنٽ آهن، اُنهن طرفان ڪافي اعتراض اٿاريا ويا آهن. [80] هن موضوع تي اسانجو جيڪو رايو هوندو ته اُهو اسانجي مطالعي جي عادت جو آئينو هوندو ۽ ڪنهن هڪ طرفي دليل جو عڪاس نه هوندو ۽ سڀ کان وڌي ڳالهه ته اسان ان کي ڪنهن پڪي پُختي شاهديءَ جي ڪسوٽيءَ تي پرکينداسين جيڪا اسانکي اهڙن معجزن جي باري ۾ يقين ۽ دليلن سان ثبوت پيش ڪري. هڪ تاريخدانن جو اهو ڪم نه آهي ته اهڙي عمدي پر اختلافي موضوع تي پنهنجو ذاتي فيصلو ٻين مٿان مڙهي پر ساڳي وقت حقيقتن کي لڪائڻ جي به ڪوشش نه ڪري ته اهڙو ڪو اصول ٺاهي جيڪو مذهب سان ته ملندڙ جُلندڙ ۽ نهڪندڙ هجي پر دليل يا منطق سان تڪراءُ پيدا ڪري، پر ان اصول جي چڱيءَ طرح ڇنڊ ڇاڻ ڪري ۽ هڪ سئي دؤر جي ڳالهين کي باريڪ بينيءَ سان تڪي توري ۽ ماڻهن کي ٻڌائي: يعني اهڙو دؤر جيڪو غلطين ۽ دوکن کان پاڪ هجي، جنهن لاءِ اسان فوق الفطرت طاقت جا تحفا آڇڻ لاءِ تيار ٿي وڃون. پهرين وڏڙن ۽ بزرگن کان وٺي آخري پادرين تائين، ٻاوَن، درويشن، شهيدن ۽ معجزن جو هڪ لڳاتار سلسلو هلندو آيو آهي جنهن ۾ ڪو به رُخنو يا رنڊڪ نه آئي آهي ۽ ساڳي وقت وهمن وسوسن جي ترقي به ايتري ته لڳاتار ۽ چپ چاپ ۾ هلندي رهي آهي جو اسان کي خبر ئي نٿي پوي ته رسمن روايتن جي هڪ لڳاتار سلسلي کي ڪٿي ختم ڪجي يا ڪهڙي ۽ ڪيتري حد تائين وٺي وڃجي. هر دؤر ۽ هر زماني ۾ اهڙا واقعا ضرور ٿيا آهن جيڪي ان دؤر جي حساب سان نمايان رهيا آهن ته اُنهن واقعن يا ڳالهين جي ڪري ئي اُهو دؤر ٻين کان مختلف رهيو آهي ۽ ان دؤر جي عظمت جي شاهدي به اڳين دؤرن يا نسلن کان ڪنهن به قيمت تي گهٽ يا غير اهم نه آهي پر اسان کي جيڪڏهن ڪو الزام ڏيڻو آهي ته اُهو به فقط پنهنجين ڪوتاهين يا ذهني ڪمزورين کي ئي ڏينداسين چو ته جيڪڏهن اسان اٺين يا ٻارهين صديءَ ۾ عزت واري بيڊ(Bede) يا پارسا برنارڊ کي اُهو رتبو نه ڏينداسين جيڪو اسان ٻي صدي عيسوي ۾ جسٽن يا آئرينيَس کي ڏنو هو [81] ته پوءِ اها اسان جي پاران ناانصافي هوندي. جيڪڏهن انهن سيني يا ڪنهن به هڪ معجزي جي سچائيءَ کي ان جي عمل يا معقوليت ذريعي جاچيو يا پرکيو وڃي ته پوءِ معلوم ٿيندو ته هر زماني ۾ ڪيترائي بي دين ماڻهو هيا جن کي يقين ڏيارڻو پوندو هو، تفرقي باز مذهب جا منڪر هيا جن کي غلط ثابت ڪرڻو هوندو هو ۽ بت پرست قومون هونديون هيون جن کي بدلائڻي صحيح راهه تي آڻڻو پوندو هو ۽ ڪيترائي دليل يا مقصد بيان ڪري سگهجن ٿا جيڪي قدرت يا رب العزت طرفان جائز مداخلت جو موقعو خود پيدا ڪن ٿا. ان جي باوجود جيئن ته الهامي قوتن جا دوست حقيقت ۾ يقين رکن ٿا ۽ هر معقول ماڻهو معجزن جي طاقت ۾ ڪنهن وقتي اچڻ جو قائل هوندو ته پوءِ اهو يقين سان چئي سگهبو ته اهڙو وقتي يا وقت ڪٿي ضرور آيو هوندو جڏهن اهي معجزا يا ته اوچتا يا وري آهستي آهستي عيسائي چرچ کان هٽايا ويا هوندا. ان مقصد لاءِ جيڪو به دؤر چونڊيو ويو هجي، پوءِ چاهي حوارين جو موت هجي، روم جي شهنشاهت جي تبديلي يا آرين جي لادينيت جي تباهي ۽ عيسائين جي نامعقوليت جيڪي ان دؤر ۾ رهندا هئا. اهي سيئي ڳالهيون گڏجي اسان جي لاءِ اچرج جو باعث بنجن ٿيون. طاقت ۽ اختيارن کان محروم ٿيڻ جي باوجود به اُنهن

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پنهنجي دعويٰ تي زور ڏئي پريو. سادگيءَ عقيدي جي جڳهه ورتي ڇڏي، مذهبي جنون کي ويساهه ۽ اُتساهه جي زبان عطا ڪئي وئي ۽ ڪنهن به حادثي يا هٺ ٺوڪئي واقعي کي فطرت کان مٿاهون سمجهي ان ۾ اعتبار ڪيو ويو. صحيح ۽ سچن معجزن جو تازو تجربو عيسائي دنيا کي الله تعاليٰ ڏي ويندڙ رستي اختيار ڪرڻ جو سبق ڏئي ها ۽ سندن نظرن کي هڪ فطري ذات جو مالڪ بنائي ها. (جيڪڏهن اسان صحيح ٻولي استعمال ڪريون) ڇا موجوده اٽلي جو ڪيڏو به وڏو پينٽر پنهنجي ڪمزور، اٿپورين ۽ ڪاپي ڪيل تصويرن کي رافيل يا ڪوريجئو (Raphael or Correggio) جي نالن سان منسوب ڪرڻ جي جرئت ڪري سگهندو؟ جيڪڏهن ائين ڪندو ته اهو گستاخي ۽ بي حيائي وارو دوکو جلدئي پڪڙجي پوندو ۽ هر طرف کان اهڙي نادانيءَ کي سخت نفرت ۽ ڪاوڙ مان ننديو ۽ رد ڪيو ويندو.

حوارين جي وقت کان وٺي، اوائلي ڪليسا طرفان ڇاڙايل معجزن لاءِ کهڙي به راءِ جو اظهار پلي ڪيو ويو هجي، ته سندن طبيعت جي نرمي جيڪا ٻي ۽ ٽين صدي عيسوي ۾ مذهبي ماڻهن ۾ نهايت ئي نمايان هوندي هئي، ته ان سندن سچائي ۽ مذهب کي ڪجهه وقتي فائدو ضرور پهچايو. جديد دور ۾ لِڪل ۽ غير دانسته طنز به نيڪ ماڻهن جو طريقو رهجي ويو آهي. اُنهن طرفان ڪجهه الهامي سچاين کي مڃڻ جو مطلب سندن اعتراف ڪرڻ گهٽ پرخاموشي سان قبوليت وڌيڪ آهي. جيئن ته اسان فطرت جي اڻ تبديل ٿيندڙ سرشتي سان مانوس آهيون ۽ ان جو احترام به ڪريون ٿا، پر اسان جو منطق توڙي اسان جو تصور به ايترو طاقتور نه آهي جو اسان رب العزت جي ڪنهن ظاهري عمل جو تاب برداشت ڪري سگهون. پر عيسائيت جي پهرين زمانن ۾، انسانذات جون حالتون بلڪل مختلف هيون. لادين ماڻهن ۾ بيحد ذهين يا تمام سادن ماڻهن تي اڪثر ڪري زور پريو ويندو هو ته هو اهڙن ماڻهن سان تعلق رکن جن کي معجزن ڪرڻ جي ڀرپور طاقت هئي.[52] اوائلي عيسائي مسلسل اهڙي جستجو ۾ رُڌل رهندا هئا جنهن ۾ صوفياڻو رنگ يا رمزيت هجي ۽ سندن ذهن فقط اُهي ڳالهيون مڃڻ جو عادي هو جيڪي تمام مٿاهيون ته هونديون هيون پر عام فهم هرگز نه هونديون هيون. اُهي محسوس يا تصور ڪندا هيا ته کين هر وقت ۽ هر طرف کان شيطانن يا بدروحن مسلسل طور تي سخت پريشان ٿي ڪيو. سندن سوچ کين فرحت ٿي پهچائي، الهام ذريعي کين هدايتون ٿي مليون، ۽ حيرت انگيز طور تي اُهي خطرن، بيمارين ۽ خود موت کان به هاٿي ٻي ڊپا تي ڇڪا هيا ڇو ته اُنهن ڪليسا کي وينتيون ۽ منٿون ڪيون هيون. هو پاڻ کي سچن يا خيالي ۽ غير معمولي انسانن جو مقصد، اوزار يا تماشبين سمجهندا هئا ۽ خوشيءَ سان کين انجيل مقدس جي تاريخ جا مستند ڪرشما ڏسڻ ۽ اختيار ڪرڻ لاءِ چوندا هئا ته اُهي آسانيءَ ۽ انصاف جي نظر سان پنهنجي اندر ۾ اوتين ۽ اُنهن معجزن، جيڪي سندن پنهنجي تجربي کان به وڌيڪ هيا، کين بيحد متاثر ڪيو هو ۽ ڪيترن ئي دلچسپ رازن طرف سندن توجه ڇڪرايو هو جن لاءِ اهو تسليم ڪيو ويو هو ته اُهي سندن سمجهه کان تمام گهڻا ڳُوڙها ۽ مٿاهان هيا. اهو فوق الفطرت ۽ سچين حقيقتن جو اثر آهي جنهن کي عقيدي يا مذهب جي نالي ۾ تمام گهڻي پذيرائي ملي آهي؛ هيءَ اُها ذهني ڪيفيت آهي جيڪا قدرت جي مهرباني ۽ مستقبل جي خوشين جي يقيني ضمانت آهي جنهن لاءِ ٻڌايو ويو آهي ته هڪ سچي عيسائيءَ جي اِها ئي پهرين ۽ شايد واحد لياقت ۽ نشاني آهي. وڌيڪ سخت اصول پرستن ۾ جيڪي اخلاقي اوچايون آهن، جيڪي ٻي دينن وٽ به ڪڏهن ڪڏهن هونديون آهن، اُنهن جي، اسان جي معيار مطابق نه ته ڪا حيثيت آهي نه وري اُنهن جو ڪو فائدو آهي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

IV ۾ اوائلي عيسائين پنهنجي عقيدي کي پنهنجي ڪردار ذريعي ظاهر ڪيو. ۽ اهو جائز طرح فرض ڪيو ٿي ويو تہ قدرتي ترغيب، جنهن ذهن کي يا تہ منور ٿي ڪيو يا بنهہ دٻايو ٿي، پر ساڳي وقت دل کي يقيني طور تي پاڪ ڪري ٿي ڇڏيو ۽ عقيدتمند جي عملن لاءِ رهبري بہ ڪئي ٿي. عيسائيت جا پهريان معافيءَ جا طالب جيڪي پنهنجن پائرن ۽ عزيزن جي معصوميت کي درست سمجهن ٿا ۽ پوئين دؤر جا ليکڪ جيڪي پنهنجن ابن ڏاڏن جي احترام ۽ تقدس کي ملهائڻ ٿا، اُهي چمڪندڙ ۽ تيز رنگن ۾ اعليٰ اخلاق ۽ عادتن جي طريقن کي نمايان ڪن ٿا، جيڪي انجيل جي سکيا ذريعي پوري دنيا ۾ پکڙيا هيا. جيئن تہ منهنجو ارادو فقط اُنهن انساني سببن تي روشني وجهڻ جو آهي جن کي الهام جي اثر جي تائيد ڪرڻ جي اجازت ملي هئي تہ آءُ هتي بہ مقصد مختصر طور بيان ڪندس جيڪي اوائلي عيسائين جي زندگي کي، سندن همعصر لادينن يا سندن وقت جي بگڙيل پوئلڳن جي مقابلي ۾ وڌيڪ نيڪ، صاف ۽ سادگي پسند ڏيکاريندا، سندن ماضي جي گناهن تي ندامت جو اظهار بہ ان ۾ هوندو ۽ ساڳي وقت سندن تعريف لائق ان خواهش جو ذڪر بہ ان ۾ نظر ايندو جنهن ذريعي هو هڪ اهڙي سماج جي شهرت ۽ عزت جي تائيد ڪندڙ هيا جنهن سان سندن لڳ لاڳاپا ۽ رهڻي ڪهڻي وابستہ هئي.

اها هڪ قديمي ملامت آهي جيڪا دهرين يا لادينن طرفان جهالت يا ڪدورت منجهان مڙهي وئي هئي تہ عيسائي انتهائي خطرناڪ ڏوهارين کي پنهنجي مذهب ۾ داخل ڪندا هيا جن کي جڏهن بہ ضمير جي ملامت يا پڇتاءَ جو احساس اندر ۾ ڇُهنبڙيون پائيندو هو تہ، کين پاڪائي جي غسل ڏيڻ لاءِ آماده ڪيو ويندو هو تہ جيئن هو پوين گناهن جي احساس ۽ غلاظتن کي ڌوئي، صاف ۽ پاڪ ٿي وڃن جن کي ديوتائن جا مندر ڪفارو ادا ڪري پنهنجن گناهن بخشرائڻ لاءِ اندر وڃڻ جي اجازت ئي نہ ڏيندا هيا، پر هيءَ ملامت جڏهن بُهتان بازي ۽ غلط بيانيءَ کان بلڪل صاف ٿي وئي تہ پوءِ مذهب جو وقار بلڪل ايترو ۽ ان حد تائين وڌيو جيترو اڳ ڪليسا جي سلسلي ۾ ٿيو هو.[83] عيسائيت جا دوست بغير ڪنهن هٻڪ يا رڪاوٽ جي، اهو اظهار يا اعتراف يقينن ڪندا تہ تمام ناميارا درويش ۽ اوتار بہ پاڪائي جي غسل (Baptism) کان اڳ تمام گهٽيا ۽ ترڙيل گنهگار هيا، اُنهن ماڻهن جن هن دنيا ۾، ڪٿي پوري صحيح طريقي سان نہ ئي سهي، مهرباني، رحم دلي ۽ معقوليت جو مظاهرو ڪيو هو تہ کين پنهنجي ئي صحيح طريقي سان هلڻ منجهان ايترو تہ ماٺ ميٺ وارو سڪون ۽ سرور مليو هو جو اڳتي لاءِ کين ڪنهن بہ قسم جي ندامت، پڇتاءَ، ڏک ۽ خوف جو جهٽڪو محسوس نہ ٿيو هوندو ۽ هي سيڪجهہ مذهبي تبديلي جون نعمتون هيون. سندن روحاني پيشوا جي مثال کانپوءِ، انجيل جي پرچار ڪندڙن کي پوءِ ماڻهن جي سماج کان بہ نفرت اچڻ لڳي ۽ خاص طرح عورتن کان ڇو تہ جيڪا سندن اندر ۾ ضمير جي سُجاڳي منجهن آئي هئي ۽ کين پنهنجي غلطين ۽ گناهن جو احساس ٿيو هو تہ ان اثر کين بنهہ بدلائي ڇڏيو هو. جيئن اُهي گناهن جي غوراب ۽ وهمن وسوسن جي چارَ مان ٻاهر نڪتا تہ منجهن لازواليت جي اُميد پيدا ٿي پئي تہ اُنهن هاڻي فيصلو ڪري ورتو تہ هاڻي هو نہ رڳو نيڪي واري پڇتاءَ ۽ ملامت واري زندگي گذاريندا، پر سندن روح ۾ هاڻي هڪ مڪمل انسان بنجڻ جي خواهش جاڳي پئي، ۽ اها ڳالهہ جيئن سيني کي خبر آهي تہ دليل ۽ منطق هڪ وچٿري بي حس ماڻهوءَ سان دوستي رکندو آهي پر اسانجا جذبا تمام تکڙ ۾ ۽ شدت سان اُها جڳهہ وٺي والاريندا آهن جيڪا ٻن متضاد پهاڙين جي وچ ۾ هوندي آهي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جڏهن نئين مذهب ۾ داخلا وٺڻ وارا تعداد ۾ وڌي ويا ۽ اُنهن کي عقيدتمندن ۾ شامل ڪيو ويو ۽ ڪين ڪليسا جي رسمن ۾ به داخل ڪيو ويو ته اُنهن پاڻ ۾ هڪ تبديلي محسوس ڪئي ته ڇڻ ڪين پراڻيُن غلط قسم جي عادتن کان خود بخود روڪ ٿي وئي آهي، اها تبديلي روحاني گهڻ پر معصوم ۽ عزت واري وڏيڪ هئي. ڪابه سوسائٽي جيڪا پنهنجي وسيع قومي برادريءَ ۽ مذهب کان ڇڃي وڃي ٿي ته پوءِ اُها يا ته هڪ آفاقي حيثيت وٺي وڃي ٿي يا وري پين جي بغض ۽ ڪيني جي نذر ٿي وڃي ٿي. جيئن ته اُنهن جا ميمبر ٿوري تعداد ۾ ٿين ٿا ته ان سوسائٽي جي ڪردار تي چڱاين يا براين جي اثر پوڻ جو دارومدار سندن ميمبرن جي ذاتي ڪردار سان واسطو رکي ٿو ۽ هر ميمبر وڏي غور سان پنهنجي هلت چلت تي پاڻ غور سان نظر رکي ٿو ته پنهنجي دوستن ۽ عزيزن ڏي به ڌيان ڏري ٿو. ڇو ته جيڪڏهن پنهنجي ۽ دوستن جي مجموعي ڪردار سان ڪين ذلت جو مُنهن ڏسڻو پئجي وڃي ته پوءِ ڇو نه مجموعي طريقي سان گڏجي اهڙو ڪم ڪجي جو هنجي پنهنجي ۽ سندس دوستن عزيزن جي عزت ۽ ناموس ۾ واڌارو ٿئي. جڏهن پٽنيا جا عيسائي ننڍي پلني جي ڪورٽ ۾ آندا ويا ته اُنهن مئجسٽريٽ کي يقين ڏياريو ته هو ڪنهن به غير قانوني ۽ بري ڪم ۾ ملوث هجڻ جي بجاءِ، اُهي هڪ ڪيل وَچن ذريعي پابند هيا ته هو ڪو به جرم يا ڏوهه جو ڪم هرگز نه ڪندا جنهن ذريعي سچي سوسائٽي جو مجموعي يا ذاتي امن امان ۾ ڪو رخنو پوي يا سُڪون جو ماحول تباهه ٿئي. تنهنڪري هو چورين، لُٽ مار، زِنا، قَسم تي ڪوڙ ڳالهائڻ ۽ دوکي بازي کان ڪوهين دور هيا.[84] هڪ صدي پوءِ، ٽرٽولين، هڪ مخلصيءَ واري فخر وچان چئي رهيو هو ته جَلاد جي هٿان تمام گهڻ عيسائي ماريا ويا هيا سواءِ ان جي ته هو مذهبي تعصب جو شڪار ٿيا هجن.[85] سندن صفائي ستائي واري ۽ الڳ ٿلڳ زندگي، جيڪا ان دوُر جي اوباش ۽ عياشي واري رهڻي ڪهڻي کان بلڪل مختلف هئي، ڪين پاڪدامني، پرهيز گاري، قناعت، بردباري ۽ سٺي ڪردار طرف آماده ڪري ڇڏيو هو. جيئن ته گهٽا ماڻهو ڏنڊي ڏاڙي سان تعلق رکندا هيا، ته اهو اُنهن جي ايمانداري ۽ سچائيءَ لاءِ لازمي هو ته اُهي شڪ شبهات دور ڪن جيڪي مذهب تي ننوليون ڪرڻ وارا ڪنهن به پاڪ شئي جي ظاهر ٿيڻ تي غلط سوچن ۽ عملن ذريعي ڪندا رهندا آهن. دنيا جي نفرت ڪين عجز، انڪساري ۽ صبر جي تلقين ڪري ڇڏي هئي. جيئن متن ظلم وڌيڪ ٿيندو هو، تيئن هو هڪ ٻئي جي وڌيڪ ويجها ٿيندا ويندا هيا، هڪ ٻئي لاءِ اُنهن جي سخا، فياضي ۽ اعتماد جي لاءِ لادين ڪونه ڪو غلط تبصرو ڪندا رهندا هيا. ۽ سندن دوکيباز دوست انجو ناجائز فائدو وٺندا هيا.[86]

اوائلي عيسائين جي اخلاقي قدرن لاءِ اها وڏي فخر جي ڳالهه آهي ته سندن قصور ۽ غلطيون به سندن اخلاق جي جَهجهي هٿڻ مان ڳوليا ويندا هيا. ڪليسا جا پادري ۽ ڊاڪٽر جن جي شاهدي توڙي اختيارَ، سندن ڪمن، اصولن ۽ سندن همعصرن جي عملن جي تصديق به ڪندا هيا ته اُنهن تي اثر انداز به ٿيندا هيا. پر اُنهن مقدس ڪتابَ ذهانت سان گهڻ پر عقيدي مان وڌيڪ پڙهيا هيا ۽ اُنهن حضرت عيسيٰ (ع - س) ۽ سندس حوارين جي سخت فرمانن کي جيئن جو تيئن حاصل ڪيو هيو جنهن لاءِ بعد جي تبصري ڪندڙن جي دوراندیشي، انهن جي معنيٰ ۽ مفهوم ڪڍڻ ۾ اجائي لفاظي ڪئي آهي ۽ ڇڙواڳ معنيٰ لکي ڇڏي آهي. انجيل مقدس جي ڪماليت کي فلسفي کان به مٿي ڪرڻ جي شوق ۾، جوشيلن بزرگن پاڻ کي مارڻ، پاڪائي ۽ صبر جي خدمتن کي ايترو ته مٿاهين چوٽيءَ تائين ڪٽڻ جي

ڪوشش ڪئي آهي، جتي پهچڻ ڏاڍو ڏکيو هوندو آهي، ۽ ڪمزورين ۽ اخلاقي بگاڙ جي موجوده حالتن ۾ وري جي پهچي بہ وڃجي تہ ان تي ثابت قدم ٿي رهڻ هيڪاري مشڪل ڪم آهي. اهڙو فلسفو يا اصول جيڪو تمام شاندار ۽ مثاهون هجي، انجو دنياداريءَ وارن ماڻهن سان يڪراءِ ٿيڻ مشڪل ٿي لڳو جيڪي هن عارضي دنيا جي معاملن ۾ فقط معاملن ۾ فقط فطرت جي احساسن ۽ سماج جي گهُرجن کي نظر ۾ رکن ٿا. [87]

انسان جي لاءِ بہ فطري لاڙا يا رجحانَ جيڪي سٺي ڪردار ۽ آزاد خياليءَ جي طبيعت جي وچ ۾ فرق پيدا ڪن ٿا، اُهي خوشيءَ لاءِ پيار ۽ عمل سان محبت وارا رجحان آهن. جيڪڏهن خوشيءَ جي پيارَ سان گڏوگڏ علم حاصل ڪرڻ جو فن جيڪو سماجي اٿڻي ويهڻي ذريعي بهتر ٿئي ٿو ۽ سادگي، صحت ۽ ناموس لاءِ اونو ۽ عزت جي جذبي رکڻ سان اهو صحيح طريقي سان هلي ٿو تہ پوءِ اهڙو فطري لاڙو ذاتي زندگيءَ ۾ تمام گهڻيون خوشيون آڻي سگهي ٿو. هوڏانهن عمل سان پيار، مضبوط رهڻ جو هڪ اصول آهي جيڪو ڪڏهن شڪ ۾ بہ مبتلا ڪري ٿو ڇڏي. ان ذريعي ڪاوڙ، خواهش ۽ انتقام جا جذبا وڌي وڃن ٿا؛ پر جڏهن ان جذبي ڪي مقبوليت، رحم دلي ۽ مهرباني ڪرڻ جي رهبري ملي ٿي تہ پوءِ ساڳيوئي جذبو هر نيڪي ۽ اخلاق جو ابو ٿي وڃي تو ۽ جيڪڏهن اهڙي سٺي ڪردار سان اوتري ئي وڏي اهليت ۽ قابليت بہ گڏ هجي تہ پوءِ هڪڙو خاندان، هڪ ملڪ يا هڪ بادشاهت، پنهنجي سلامتي، بهبود ۽ بهتري لاءِ هڪ ماڻهو جي بي مثال جرئت ۽ همت جا بيحد احسانمند رهن. خوشيءَ جي پيار لاءِ قبول ڪرڻ جهڙين ۽ عمل جي پيار لاءِ تمام گهڻين ۽ وقار جهڙين لياقتن جو هجڻ هڪ لازمي شرط آهي. اُهو ڪردار جنهن ۾ ٻنهي لياقتن جو ايڪي ۾ هجڻ ۽ هر لحاظ سان هڪ ٿي سان ملي وڃڻ انساني فطرت جي بهترين گهُرج هوندي جيڪا ماڻهن جي ترقي، بهبود ۽ بهتريءَ جي ضامن هوندي. انساني وصفن ۾ جڏهن عقل ۽ عمل ٻئي نہ هوندا يا اهڙن گڻن کان وانجهيل هوندا تہ پوءِ اهڙي نااهليءَ کي انسانذات تڙي پڇائي ڪيندي ڇو تہ اهڙن اَوگڻن سبب نہ تہ فردن کي ڪو فائدو ملندو ۽ نہ وري دنيا جي ڪنهن بني بشرکي ڇڱائيءَ يا بهتريءَ جا ڪا اُميد هوندي. پر اوائلي عيسائين جيڪي پنهنجي قبوليت جون يا فائديمند انسان ٿيڻ جون ڪوششون ڪيون ٿي تہ اُهي هِن دنيا جي لاءِ نہ هيون.

ڄاڻ جو حاصل ڪرڻ، دليلن يا تصور جو عمل، ۽ غير محتاط ڳالهہ ٻولهہ جو وهڪرو، اهي سڀ ڳالهيون هڪ فراخ دل ذهن جي فرصت جي وِندُر وِروُنهن جو سامان آهي. اسانجي بزرگن ۽ وڏڙن اهڙين تفريحن کي نہ رڳو رد ڪيو هو بلڪ اُنهن کان نفرت ڪئي هئي ۽ جيڪڏهن ڪنهن موقعي تي اُنهن منظوري بہ ڏني هئي تہ ان ۾ بيحد احتياط ڪيو هو ڇو تہ اُنهن هر اهڙي علم يا ڄاڻ کان بچان ڪئي هئي جيڪا نجات يا ڇوٽڪاري ڏيارڻ ۾ فائديمند ثابت نہ ٿئي ۽ هو تہ ان حد تائين بہ ويا هيا جو هر فضول گفتگو يا بحث مباحثي کي هنن تقرير جي فن يا ذاتِ جو مجرماڻو ۽ غلط استعمال ڪوٺيو هو. اسانجي موجوده وجود ۾، جسم، روح سان هڪ اَٽوٽ رشتي ۾ ڳنڍيل آهي جو اسان دلچسپي، معصوميت ۽ اعتدال سان اها ڳالهہ آزمائڻ ٿا چاهيون تہ ٻنهي جي انهي رشتي ۾ سهَپ ۽ وفاداريءَ جي ڪيتري قوت رکيل آهي. اسانجي مذهبي ڏاڏن جا دليل عجيب وغريب هوندا هيا، هڪ اجائي ڪوشش ۾ رُڌل رهندا هيا تہ ڪنهن طرح فرشتن جي هر لحاظ سان مڪمل هئڻ واري ڪردار جي ڪاپي ڪجي، اهڙيءَ طرح هو هر زميني ۽ جسماني خوشي ماڻڻ کان صفا نفرت ڪندا هئا. [88] اسان جا ڪجهہ حواسَ، اسانجي حفاظت لاءِ ضروري آهن،

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻيا اسانجي گذاري ۽ هلڻ چلڻ لاءِ آهن ۽ اچا، تيان وري اسان جي اطلاع ڏيڻ واسطي آهن. تنهنڪري اهو ناممڪن هو تہ اهڙن ڪارآمد حواسن کي رد ڪجي يا اُنهن جي ضرورت کان مُنهن موڙجي. جيڪو پهريون خوشيءَ جو احساس ڪين مليو تہ اُتان ئي ان جي غلط تعبير يا تشريح شروع ڪري ڏنائون. جيڪو بهشت جو اُميد وار هو اُهو پوريءَ طرح بيحِس هيو ۽ ڪيس هدايت مليل هئي تہ جيڪي سٺي ذائقي يا وڻندڙ خوشبو واريون شيون هيون اُنهن جي ويجهو نہ وڃي ۽ آوازن جي خوبصورت ميلاپ (ساز، آواز وغيره) جي ناپاڪائيءَ کي ٻڌڻ کان پنهنجا ڪنَ بند ڪري ڇڏي ۽ جيڪي بہ انساني تخليق جا بهترين ۽ خوبصورت نمونا هجن اُنهن کان هر صورت ۾ بُچان ڪري. خوشيءَ وارا ويَس وڳا، شاندار گهَر ۽ اوچو فرنيچر بہ گناهن کي پاڻ ۾ گڏ ملائن ٿا. هڪ تڪبر ٻيو عياشي ۽ نفس پرستي، تنهنڪري هڪ عيسائيءَ لاءِ سادگي وارو مُثل ۽ هيسيل چهرو وڌيڪ موزون هو ڇو تہ ڪيس پنهنجي گناهگار هئڻ جو يقين هو ۽ ڇوٽڪاري حاصل ڪرڻ لاءِ هو اچا شڪَ ۾ مبتلا هو. عياشيءَ کي ٻُڌڻ ۾ اسانجا بزرگ ۽ پادري تمام حساس ۽ ننڍين ننڍين ڳالهين تي بہ غور ڪندا هئا. [89] ۽ ڪيترين ئي ڳالهين منجهان جيڪي ڪين سخت ڪاوڙ ڏيارينديون هيون. اسان اُنهن منجهان ڪجهہ ڳڻائينداسون: جيئن غير ضروري وارَ، اڇي ڪانسواءِ ٻي هر رنگ جا ڪپڙا، موسيقي جا سازَ، سون يا چانديءَ جا گلدستا، نرم وهاڻا (جيئن جيڪب پنهنجو مٿو پٿر تي وهاڻو رکي ٽيڪيو هو) اڇي ماني، ٻاهر کان آندل شرابَ، وڏا وڏا خطابَ ۽ تڪلف، نيم گرم غسلخانن جو استعمال، ۽ ڏاڙهيءَ کي ڪُوڙڻ جو عمل، جنهن جي لاءِ ٽرٽولِين جو چيل جملو تہ: "اهو عمل اسانجي چهرن مٿان ڇڻ هڪ ڪوڙ يا بُهتان آهي ۽ خالق جي فطري ڪمن کي وڌيڪ بهتر ڪرڻ جي هڪ ناپاڪ ڪوشش آهي." [90] جڏهن عيسائيت جي ڇاڻ شاهوڪار ۽ مهذب ماڻهن ۾ آئي تہ هنن عجيب ۽ انوکن قانونن جي پرکَ ٽوڙڻ اُنهن ماڻهن تي ڇڏي وئي جن کي پنهنجي پارسائيءَ تي وڌيڪ ناز هو. ۾ جيڪو انسانذات جو هيٺاهون طبقو آهي اُنهن لاءِ ان وڏائي، آڪڙ ۽ خوشي خلاف نفرت منجهان جيڪو ڪين سرور ۽ سُڪون ملندو آهي اُهو هنن لاءِ آسان ۽ قبول ڪرڻ جهڙو هوندو آهي ڇو تہ اجائي آڪڙ ۽ مصنوعي خوشيون سندن پهچَ ۽ خواهشن کان پري هونديون آهن. اوائلي عيسائين جي ڪردار کي شروعاتي رومين وانگر، غُربت ۽ جهالت جي حفاظت هوندي هئي.

مرد ۽ عورت جي جنسي لاڳاپن جي سلسلي ۾ پادرين جي پاڪدامني تمام سخت هوندي هئي جنهن ۾ اصول اهو هوندو هو تہ هر ان ڳالهہ کان بُچان ۽ نفرت ڪجي جنهن مان لطف اچي يا مرَن ماڻهن جي ڳالهہ هجي ۽ جنهن مان عياشيءَ جا جذبا تہ مطمئن ٿين ۾ انسان جي روحاني فطرت کي بيعزتو ڪيو وڃي. اهو سندن پڪو پُختو خيال هو تہ جيڪڏهن حضرت آدم (ع-س) پنهنجي خالق جي فرمانبرداريءَ تي ثابت قدم رهي ها تہ اُهو دائمي طرح سان پاڪائيءَ واري حالت ۾ هجي ها ۽ بهشت ۾ ساوڪن ۽ سبزين جهڙين بي ضرر شين ۾ معصوم ۽ لازوال ماڻهن جو راڄ هجي ها. [91] شاديءَ جو رواج فقط انڪري پيو جو آدم جو اولاد هاڻي شرمسار هو ۽ پنهنجاڪاڻ تہ انساني نسل کي بہ اڳتي وڌائڻو هو تہ ساڳي وقت انسان جي شهواني خواهشن کي بہ، نامڪمل طريقي سان ئي سهي، ۾ لغام بهرحال ڏيڻو هو. جيڪي مذهبي دليل باز هيا، اُنهن جي هن موضوع تي هٻڪَ، انساني مونجهاري کي اچا وڌيڪ اُلجهائي ٿي، جنهن ۾ هو ان روايت يا ارادي جي منظوري ڏيندي گهبرائي ٿو جنهنجي برداشت ڪرڻ لاءِ ڪيس مجبور

ڪيو ويو هو. [92] پنهنجي مرضيءَ سان مڙهيل قانونن جو ڳاٽاٽو، جيڪي اُنهن شاديءَ جي بستري لاءِ مڙهيا هيا، اُنهن تي هڪ نوجوانَ جي مُنهن تي ضرور مُرڪ ايندي ۽ هڪ انصاف پسند جو مُنهن ڳاڙهو ٿي ويندو. اهو اُنهن جو گڏيل رايو هو ته پهرين شادي فطرت توڙي معاشري جي سڀني مقصدن حاصل ڪرڻ لاءِ ڪافي هئي. شهواني تعلقات کي مهذب بنائڻ لاءِ ان کي حضرت عيسيٰ (ع-س) ۽ ڪليسا جو هڪ ٻئي سان ايڪو يا هڪ ٻئي ۾ ضم ٿيڻ چيو ويو جنهن کي نه ته طلاق ختم ڪري سگهي ٿي ۽ نه اهو رشتو موت سان مري سگهي ٿو. ٻي شاديءَ جي رسم کي قانوني زِنا جو نالو ڏنو ويو ۽ اُهي ماڻهو جيڪي عيسائيت جي پاڪائيءَ خلاف ان بدنام ڏوهه جا ڏوهاري هيا، ڪين نه رڳو هر اعزاز کان بيدخل ڪيو ويو پر اُنهن کي چرچ طرفان خير خيرات کان به محروم ڪيو ويو. [93] جيئن ته خواهش کي ڏوهه سمجهيو ويو ۽ شاديءَ کي هڪ نقص سمجهي برداشت ڪيو ويو، تنهنڪري اهو ساڳين اصولن سان لاڳو ڪيو ويو ته ڪنوارو رهڻ يا جنسي لاڳاپي کان پرهيز ڪرڻ هڪ اهڙو رويو آهي جيڪو انسان کي به خدائي تڪميل جي رستي ڏانهن وٺي وڃي ٿو. اهو وڏو مشڪل مرحلو هو جڏهن قديم روم ڇهن پاڪ دامن ڪنوارين [94] جي رواج کي هٿي وٺرائي هئي پر اوائلي ڪليسا مردن توڙي عورتن سان ڀريل رهندي هئي جن پاڻ کان دائمي پاڪدامني واري زندگي گذارڻ لاءِ وقف ڪري ڇڏيو هو. [95] اُنهن مان ڪجهه، جن ۾ اسان کي اوريجن نالي هڪ عالم ياد ٿو اچي جنهن، ڪيس هرڪائيندڙ عورت کي، ناڪام بنائي ڇڏيو هو. [96] ڪجهه ماڻهن کي شعور ڪو نه هو ۽ ڪي وري جسم جي اڳرائين اڳيان آسانيءَ سان مات کائڻ جهڙاڪين هئا، پڇي وڃڻ جي بيعزتي کان نفرت ڪندي، آفريڪا جي گرم آبهوا ۾ پاليل ڪنوارين پنهنجن دشمنن سان تمام ويجهائيءَ ۾ وڃي مقابلو ڪيو: اُنهن پادرين ۽ راهبن کي پنهنجي بستري تي پاڻ سان گڏ سمهڻ ڏنو ۽ جسماني باهه جي شعلن منجهان پنهنجي پاڪائيءَ کي داغدار ٿيڻ کان بچائي سوپاريون رهيون. پر فطرت کي جڏهن بيعزتو ڪيو وڃي ٿو ته اُها پنهنجي وڃايل وقار جي حق کي ضرور واپس ٿي وٺي، اهڙيءَ طرح نوَن قسمن جي انوکن شهيدن جي ڪارنامن ڪليسا کي بدنام ڪرڻ ۾ ڪاڪسر نه ڇڏي. [97] عيسائي پرهيزگارن ۾ (اهو لقب ڪين تڪليف ۾ مبتلا ٿيڻ ڪانپوءِ مليو)، * جيئن ته اُهي ٻي ادب گهٽ هيا، ته انڪري وڌيڪ ڪامياب ٿيا. جنسي لذت جي نقصان جو پُورائو روحاني فخر جي احساس ذريعي ڪيو ويو. ٻي دين ماڻهن جي گهڻي تعداد به تڪليف برداشت ڪري پنهنجي طرفان پڻ اهڙي قرباني ڏيڻ لاءِ پنهنجي آمادگي ڏيکاري ۽ پوءِ حضرت عيسيٰ (ع - س) جي پاڪدامن گهروارين جي شان ۾ پادرين جي تعريفي جملن ۽ قصيدن جون نهرون وهائي ڇڏيون. [98] اهي آهن ڪجهه نشان ۽ آثار خانقاهي اصولن ۽ ادارن جا، جن، بعد وارن زمانن ۾، عيسائيت جي اڳ وارن عارضي فائدن جو حساب چُڪائي ڇڏيو آهي. [99]

عيسائي، خوشين جا ته مخالف هيائي سهي پر هو هن دنيا جي ٻين ڏنڏن ۽ وهنوار کان به پاسيرا هيا. پنهنجي ذاتي توڙي پنهنجي ملڪيت جي حفاظت ڪرڻ به نه چاهيندا هئا ۽ ڪين ان سهڻي اصول جي به ڄاڻ نه هئي جنهن سان ماضيءَ جي رسيل زخمن ۽ زيادتين لاءِ بيحد معافي ۽ درگذر ڪرڻ جو حڪم ڏنل هو ۽ ساڳي وقت ڪين اهو حڪم به ڪيو ويو هو ته هو نين بيعزتين جي دهرائجڻ لاءِ پلي ماڻهن کي دعوت ڏين. سندن سادگي، قسمن کڻڻ، عدالتن جو شان شوڪت عوامي زندگيءَ جي تيز ڊُڪ ڊوڙ سان مجروح ٿيندو هو ۽ ساڳي وقت سندن رحم دليءَ واري

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سادگي ۽ اڻجاڻائي اهو ڏسي هرگز مطمئن نہ ٿيندي هئي تہ ڪنهن موقعي تي ڪنهن کي خون ڪرڻ ۽ انجو رَت وهائڻ کو قانوني عمل هو پوءِ ڪٿي اُهو انصاف جي ترار سان يا جنگ ۾ قتل ڪيو ويو هجي، توڙي جو سندن ڏاڍائي يا اگرائيءَ وارن غير قانوني قدمن سندن پوري برادريءَ جي امن ۽ سلامتيءَ کيٰ خطري ۾ وجهي ڇڏيو هجي.[100] اهو مڃيو ويو هو تہ هڪ قانون ذريعي جيڪو پوريءَ طرح مڪمل نہ هيو، الله تعاليٰ جي منظوريءَ سان، يهودين جي آئين جا اختيار لاڳو ڪيا ويا هيا جيڪي متاثر ٿيل پيغمبرن ۽ ۽ شهنشاهن طرفان لاڳو ويا هيا. عيسائين محسوس ڪيو ۽ تسليم بہ ڪيو تہ دنيا جي هِن سرشتي لاءِ اهڙا ادارا بيحد ضروري هيا ۽ اُنهن خوشي ۽ رضا سان بيدين گورنرن جي اختيارن اڳيان پنهنجي تابعداري قبول ڪئي، پر هڪ طرف هنن چپ چاپ ۾ فرمانبرداريءَ جي اصولن کي قبول ڪيو تہ ساڳي وقت وري هنن شهري انتظام توڙي شهنشاهت جي فوجي حفاظت کي مڃڻ يا ان ۾ عملي حصي وٺڻ کان صاف انڪار ڪري ڇڏيو. اُنهن ماڻهن لاءِ البت ڪجهہ رعايت ڪري سگهجي ٿي جيڪي، مذهب بدلائڻ کان اڳ، ڏاڍاين ۽ خوني ڪارروواين ۾ ملوث هوندا هيا،[101] پر اهو ناممڪن هو تہ هڪ عيسائي، ڪنهن وڏيڪ مقدس ڊيوٽي جي بجا آوري کي ڇڏڻ کانسواءِ هڪ سپاهي، مئجسٽريٽ يا ڪنهن شهزادي جو ڪردار ادا ڪيو هجي.[102] ماڻهن جي سلامتي ۽ ڀلائيءَ جي سلسلي ۾ هن قسم جي ڪاهلي نہ پر ڏوهہ جهڙي غفلت ڪين بيدينن جي نفرت ۽ ڊِڪار جو نشانو بنائي ڇڏيو، جيڪي اڪثر ڪري ڪين چوَندا هيا تہ ان شهنشاهت جو ڀلا ڪهڙو حشر ٿيندو جنهن تي هر طرف کان بربرن جا حملا ٿين ۽ پوري انسانذات نئين فرقي جي بزدلي ۽ ڪاهلي جي روَش اختيار ڪري ويهي رهي ۽ ان جي حفاظت لاءِ ڪو عملي قدم نہ کڻي؟[103] هن بيعزتي واري سوال پڇڻ تي بچاءُ ڪندڙ عيسائين جا جوابَ اَڻ چٽا ۽ مُنجهيل هوندا هيا ڇو تہ هو پنهنجي حفاظت جي سلسلي ۾ ڳجهو سبب ٻڌائڻ کان نٽائيندا ۽ گهبرائيندا رهندا هئا، ۽ گهڻو امڪان هن ڳالهہ جو هو تہ پوري انسانذات جي مذهب جي تبديلي جي تڪميل کان اڳ ئي جنگ ۾ حڪومت، روم جي شهنشاهت توڙي سڄي دنيا جو خاتمو ٿي ويندو. هتي اهو بہ ٻڌائجي تہ هن مثال ۾ پڻ، عيسائين جي حالت يا سندن رويي، اُنهن جي مذهب جي ضابطي سان مطابقت ٿي رکي ۽ هڪ متحرڪ زندگيءَ کان سندن مخالفت ڪين ملڪ توڙي فوج جي اعزازن کان محروم نٿي ڪيو پر سندن ڪاهليءَ سبب هو ڪا بہ خدمت بجا آڻڻ جي قابل نہ رهيا هيا.

V پر انساني ڪردار، جنهن کي عارضي انساني جوش جذبي ذريعي ڀلي ڪيترو بہ مٿاهون ڪجي يا هيٺاهون بنائجي، خودبخود پنهنجي اصلي ۽ فطري سطح تي اچي ويندو. اوائلي عيسائي ڏنڊي ڏاڙيءَ کان بيخبر دنيا جي خوشين ۽ مزن ماڻڻ کان محروم هيا، پر سندن عمل سان پيار، جيڪو ڪڏهن بہ پوريءَ طرح اجا نہ اُجهاڻو هو، وري چُست ٿڄي ويو ۽ ڪليسا جي حڪومت ۾ ڪن نئين مصروفيت ملي وئي، هڪ نئين سماج، جنهن شهنشاهت جي مڃيل مذهب تي حملا شروع ڪيا، کي مجبور ڪيو ويو تہ هو پنهنجي لاءِ ڪا اندروني پاليسي ناهي ۽ ڪيترائي نوان وزير مقرر ڪري جيڪي نہ رڳو روحاني ڪمن جي سارَسنڀال لهن پر عيسائي برادري جي بہ عارضي نظرداري ڪن. ان سماج جي سلامتي، سندس وقار ۽ سندس وسُعت ۽ واڌارو وغيره نيڪ انسانن جي ذهنن ۾ بہ فائديمند هيا جنهن ۾ سندن حب الوطني بہ شامل هئي جيڪا پهريَن رومين پنهنجي جمهوريہ جي لاءِ محسوس ڪئي هئي ۽ ڪڏهن ڪٿي اختلاف بہ ٿيندو هو پر مقصد اهو هوندو هو تہ جيڪو ڪجهہ بہ ٿئي تہ اُهو ملڪ ۽ جمهوريہ جي ڀلائيءَ لاءِ هجي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پاڻ کي ۽ پنهنجي دوستن کي ڪليسا جي مٿين رتبن تائين پهچائڻ ۾ هڪ تعريف لائق مقصد سمايل هو تہ عام ماڻهوءَ کي سندن اختيارن جو فائدو پهچائجي ۽ انهيءَ مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ سندن فرض بڻجي ويو تہ ڪجهہ نہ ڪجهہ ڪري ڏيکارين: جيڪي ڪم کين سونپيا ويا هيا تہ اُنهن ۾ اهم هي هو تہ کين بار بار چيو پئي ويو تہ لادينيت جي غلطين جي سڄاڻپ ڪن يا وري فرقي بازي جا هنر ڳولين، دوکي باز پائرن ۽ عزيزن جي مخالفت ڪن، سندن ڪردار کي جائز بدناميءَ سان رسوا ڪن ۽ سماج جي دل مان کين تڙي پچائي ڪين جنهن جي امن ۽ خوشين کي هنن برباد ڪري ڇڏيو هو. عيسائين جي ڪليسائي گورنرن کي سکيا ڏني وئي هئي تہ هو نانگ جي سياڻپ کي ڳيري واري معصوميت سان متحد ڪن ۾ جيئن تہ پهريون وڏيڪ عقلمند هو. تنهنڪري حڪومت جي خراب عادتن سبب پويون ڇُپ چاپ ۾ بگڙي ويو. ڪليسا توڙي دنيا ۾، اُهي ماڻهو جن ڪنهن بہ قومي عهدي تي ارادن جي مضبوطيءَ ۽ ڳالهہ ٻولهہ ڪرڻ ۾ پاڻ کي مڃرايو، انسانذات جي چاڻ ۽ وٺج واپار ۾ تيزي ۽ مهارت جو مظاهرو ڪيو ۽ پنهنجن ڳجهن طور طريقن ۽ مقصدن کي ٻين کان توڙي پاڻ کان بہ لڪايو ۽ نتيجو اهو نڪتو جو هُو عملي زندگي جي پُرجوش جذبن ڏانهن واپس ٿيا جن ۾ روحاني رنگَ جي اوتجڻ سان سندن روَين ۾ ڪٽرائي هٺَ ۽ هوڏ جو اڳي کان بہ اڳرو رنگ چڙهي ويو.

چرچ جي حڪومت اڪثر ڪري مذهبي ڇڪتاڻ جو موضوع ۽ مقصد رهي آهي. روم، پئرس، آڪسفورڊ ۽ جنيوا جي تيز تڪرارين ڳڏجي ڪوشش ڪئي تہ عيسائيت جو ڪُهنو حواريت وارو چهرو بدلائجي ۽ ان کي معياري روپ ڏئي سندن پاليسيءَ مطابق آڻجي. ڪجهہ ماڻهن، جن بيباڪي، غير جانبداري ۽ انصاف واري نظر سان ان معاملي کي وڏيڪ جاچڻ جوچڻ ۽ پرکڻ جي ڪوشش ڪئي، اُهي [105] هن خيال جا آهن تہ حوارين، نوَن قانونن ٺاهڻ جي اجازت نہ ڏني ۽ بدنامين يا هڪ ٻئي خلاف ورهائجي وڃڻ کي تہ برداشت ڪيائون پر ان ڳالهہ جي هرگز اجازت نہ ڏنائون تہ ايندڙ زمانن جا عيسائي ڪليسائي حڪومت جي بدلجندڙ طور طريقن جو خود بہ حصو بڻجن ۽ وقت جي تبديلين ۽ حالتن مطابق پنهنجو عقيدو بہ بدلائيندا رهن. نئين پاليسي جو خاڪو جيڪو هنن گڏجي منظور ڪيو، اُن جي عمل کي جيروسلم، افيسَس ۽ ڪورنٿ ۾ ڏسي ۽ محسوس ڪري سگهجي ٿو. جيڪي سماجي تنظيمون روم جي شهنشاهت جي مختلف شهرن ۾ قائم ڪيون ويون هيون. اُهي عقيدي ۽ خير خيرات جي جذبن ذريعي پاڻ ۾ متحد ٿي ويون. سندن اندروني آئين جا طاقتور ٿنيا، مڪمل آزادي ۽ برابري جي مضبوط بنيادن تي بيٺل هيا. سندن تنظيمي ۽ انساني سکيا جي ڪميَن ۽ ڪوتاهين جو ازالو اُنهن جي پيغمبرن جي مدد ذريعي پورو ڪيو ٿي ويو، [106] جن کي سندن عمر، جنس يا فطري قابليتن جي ڪنهن بہ فرق ڪانسواءِ هو پنهنجي مدد لاءِ سڏيندا هيا ۽ اُهي قدرت جي حڪمن ۽ ضرورت مطابق جڏهن بہ لازمي سمجهندا هيا تہ پنهنجن مذهبي پوئلڳن جي ميڙ جي دلين ۾ فطري روح کي اوتي ڇڏيندا هيا، پر هي ناياب تحفا سندن پيغمبري صفت رکندڙ استادن طرفان غلط طريقي سان ۽ غلط جڳهن تي استعمال ڪيا ويندا هيا. اُنهن کي هو غلط وقت تي نمائش لاءِ ٻاهر ڪڍندا هئا، اسيمبلي جي اجلاس کي بي ادبيءَ وچان خراب ڪندا هيا، ۽ ڪورنٿ جي حوارين جي ڪليسا ۾ بيشمار طريقن سان مداخلت ڪندي انکي يا تہ تڪبر مان يا وري غلط جوش جذبي مان هنن هر طرف افراتفري پکيڙي ڇڏي هئي. [107] جيئن تہ سندن پيغمبرن جو ادارو هاڻي نہ رڳو بيڪار پر تباهيءَ جي ڪناري تي پهچي چڪو هو تہ سندن اختيارن کي واپس ورتو ويو ۽ انهن جا عهدا بہ ختم

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪيا ويا. مذهب جو عوامي ڪاروبار هاڻي ڪليسا جي وزيرن ڪي سؤنپيو ويو جن ۾ پادري ۽ سندس نائب به شامل هيا پر انهن عهدن ۾ ڪم ڪار جي ورهاست لڳ ڀڳ ساڳي هئي. نائب پادري جو نالو سندس عمر موجب * تجويز ڪيو ويندو هو يا وري سندس اهميت ۽ سياڻپ کي ڌسندي ڪيس چونڊيو ويندو هو. پادري جو لقب، البت ڳوناڻن ۽ ٻهراڙي جي زندگيءَ سان لاڳاپيل عيسائين جي مذهب ۽ سندن رهڻي ڪهڻيءَ تي نظرداري رکڻ جي لائق ماڻهوءَ کي سؤنپيو ويندو هو. مذهب سان لاڳاپيل ماڻهن جي تعداد موجب پادري سندن رهنمائي ڪندا هيا ۽ سندن وڏن توڙي ننڍن ميڙن کي هڪ جيترا اختيار ڏنل هيا ڇو ته اُهي ڪائونسلن جي سرشتي سان لاڳاپيل هيا.[108]

پر پوري برابري واري آزادي لاءِ هڪ اُتاهين درجي جي مئجسٽريٽ جي ضرورت پوي ٿي ۽ عوامي مسئلن کي نبيرڻ ۽ هلائڻ لاءِ صدر جي عهدي واري ماڻهوءَ کي ان منصب تي ويهارڻو تو پوي جنهن کي گهڻ ۾ گهڻ ايترا اختيار هجن ته عوام جي راءِ معلوم ڪري، اُنهن جي جذبن کان واقف هجي ۽ اسيمبليءَ جي رٿن ۽ ٺهراڻن کي عملي جامو پهرائي سگهي. جيتري قدر ماڻهن جي امن امان ۽ پرسڪون ماحول قائم رکڻ جو تعلق آهي ته اُن ۾ ساليانى يا ڪڏهن ڪڏهن جي چونڊن ٿيڻ سبب رُخنو تي آيو انڪري اوائلي عيسائين اتفاق راءِ سان اهو فيصلو ڪيو ته هڪ مئجسٽريٽ جو دائمي عهدو ڪنهن معزز ماڻهوءَ کي ڏنو وڃي جيڪو سندن ڏاهن يا پرهيزگار نائب پادرين منجهان هجي جيڪو، جيستائين جيئرو هجي، ته اُهو ڪليسا جي گورنر جون خدمتون بجا آڻيندو رهي. اهڙي قسم جي حالتن ۾ پادري جي مٿاهين عهدي، نائب پادري جي بلڪل هيٺاهين درجي تي تمام گهڻي فوقيت ماڻي ورتي، جڏهن ته پويون عهدو هر عيسائي سينيٽ جي ميمبرن لاءِ فطري فرق جو مظهر رهيو، ان جي برعڪس پهريون عهدو، صدر جي مٿاهين مرتبي جي برابريءَ تائين پهچي ويو.[109] پادرين جي حڪومتي طريقن جا فائدا، جيڪي، لڳي ٿو ته پهرين صدي عيسوي جي ختم ٿيڻ کان اڳ نظر ۾ آيا هيا،[110] ايترا ته نمايان ۽ مستقبل جي شان شوڪت توڙي موجوده وقت جي عيسائيت ۾ امن قائم رکڻ لاءِ ايڏا ته اهم هيا، جو ان سرشتي کي سيني سوسائٽين طرفان بنادير لاڳو ڪيو ويو. يعني اُهي سوسائٽيون جيڪي پوري شهنشاهت ۾ ٽڙيل پکڙيل هيون جن کي قدامت پرستن طرفان منظوري به ملي چڪي هئي،[111] ۽ جن کي اوپر توڙي اولهه جي تمام طاقتور ڪليسائن طرفان، اوائلي هجڻ جي ناتي توڙي خدائي طاقت جي سرچشمي جي حيثيت سان، اجا تائين احترام جي نظر سان ڏٺو ٿو وڃي.[112] هتي اهو ٻڌائڻ چڻ اجايو ٿو لڳي ته نيڪ ۽ نِوڙت رکندڙ نائب پادري جن کي ڪليسائي رتبن ذريعي عزت ملي هئي ته اُهو ته اهڙي ظاهري دٻدٻي ۽ شان شوڪت ۽ زيورن سان سجايل تاج کي شايد ٺُڏي ڇڏي ها جنهن سان اڄڪلهه روم ۽ جرمني جي مکيه پادرين کي سجايو ۽ سينگاريو ٿو وڃي ۽ ڪين سونا تاج ۽ پٽڪا پارايا وڃن ٿا. پر هتي اسان ٿورن لفظن ۾ سندن اختيارن بابت اوهان کي ٻڌايون ٿا جيڪي تمام محدود هيا پر بنيادي طرح اُهي مذهبي نوعيت جا ۽ عارضي وقت لاءِ هيا.[113] اُهي گهڻو ڪري گِرجا جي انتظام، مذهبي رسمن ۽ اُنهن کي ملهائڻ جي نظرداري رکڻ جيڪي روز بروز وڌنديون رهيون ۽ مختلف طريقن سان ملهائجڻ لڳيون، جيڪي ڪليسا جا وزير هيا اُنهن کي پاڪائي اختيار ڪرڻي هئي جو ته ڪين پادرين طرفان مختلف ذميداريون پوريون ڪرڻ لاءِ چيو ويندو هو، عوام لاءِ فنڊن جو انتظام، ۽ اهڙن اختلافن کي سُجاڻڻ ۽ پوءِ اُنهن جي نبيري ڪرڻ جا ڪمَ شامل هيا جيڪي مذهب جا شيدائي، مئجسٽريٽ يا بُت پرست جڄ جي

آڏو آڻڻ نہ چاهيندا هيا تہ مبادا اُنهن جهڳڙن يا اختلافن ۾ ڪا اهڙي ڳالهہ هجي جيڪا شرمساريءَ جو باعث بنجي. ٿوري وقت لاءِ اهي اختيارَ، نائب پادرين جي صلاح مشوري ۽ عيسائين جي اسيمبلي جي رضامندي ۽ منظوري حاصل ڪرڻ ڪانپوءِ عمل ۾ ايندا هيا. اوائلي پادرين کي هو خوش نصيب سمجهندا هيا جو اُهي ٿي پهريان ماڻهو هيا جيڪي ساڻن همسري ڪري سگهيا هيا ۽ آزاد انسانن جا اُهي معزز ترين خادم هيا. جڏهن بہ موت ڪيڻ سبب پادري جي ڪرسي خالي ٿيندي هئي تہ نائب پادرين جي وڏي ميڙ منجهان ووٽن جي ذريعي هڪ صدر کي چونڊيو ويندو هو ۽ ميڙ جو هر ميمبر پاڻ کي پارسا ۽ پادريءَ جي رتبي جي برابر سمجهندو هو. [114]

آئين جو اهو نرم ۽ هڪ جهڙو رويو هو جنهن ذريعي، حوارين جي موت ڪانپوءِ هڪ سؤ سال کان بہ وڌيڪ عرصي تائين عيسائين جي حڪومت هلي. هر سوسائٽي پنهنجي اندر ۾ ئي هڪ نئين جمهوريہ ناهيون ويئي هئي، ۽ توڙي جو پري پري جا ننڍڙا ملڪَ هڪ ٻئي سان بهتر ۽ دوستيءَ وارا لاڳاپا رکيون ٿي آيا ۽ هڪ ٻئي سان خط وڪتابت ۽ اچڻ وڃڻ جي رشتن ۾ بہ ڳنڍيل هيا، پر ان هوندي بہ عيسائي دنيا ڪنهن معتبر ۽ مٿاهين اختيار ذريعي نہ تہ ڪنهن سان ڳنڍيل هئي ۽ نہ وري سندس قانون ناهيندڙ اسيمبلي موجود هئي. جيئن جيئن مذهبي سرشتي جا ميمبر وڌاندا رهيا تہ اُنهن اهڙن فائدن ۽ سهولتن جي سڃاڻپ ڪري ورتي جيڪي کين فقط تڏهن حاصل ٿي سگهندا جڏهن هو پاڻ ۾ ايڪي ۽ اتحاد ۾ رهندا. ٻي صدي عيسوي جي آخر ۾ يونان ۽ ايشيا جي ڪليسائن گڏجي صوبائي سطح تي پادرين جي گڏجاڻين جي مرڪزن کي وجود ۾ آندو، جن کي هنن پنهنجن ئي ملڪن ۾ اڳ قائم ٿيل مجيل ۽ نمائنده ادارن جي تقليد ڪندي پنهنجا ادارا قائم ڪيا، جيئن ائمفوڪيٽونس، آڪين ليگ، يا آيونين شهرن جو اسيمبليون وغيره. بعد ۾ هڪ روايت قائم ٿي جنهن کي قانوني حيثيت ڏني وئي تہ آزاد ڪليسائن جا پادري بهار ۽ خزان جي موسمن ۾ مقرر ٿيل وقت تي صوبي جي گاديءَ جي هنڌن ۾ لازمي طور هڪ ٻئي سان گڏجاڻيون ڪن ۽ ان سلسلي کي جاري رکيون اچن. سندن ڳالهہ ٻولهہ کي اڳتي وڌائڻ ۾ نائب پادرين سندن مدد ٿي ڪئي ۽ جن بيشمار ماڻهن سندن گفتگو کي ٻڌو پئي، اُنهن ميزبانيءَ جا فرضَ ادا ٿي ڪيا. [115] سندن فيصلن کي ڪليسا جو بنيادي قانون ڪوٺيو ۽ مڃيو ويو جنهن ذريعي مذهب ۽ انتظام بابت هر اختلاف جو فيصلو ڪري ان کي نيڪ ڪيو ويو ۽ اهڙي موقعي تي اهو اعتبار ڪرڻ فطري ٿو لڳي تہ عيسائي ماڻهن جي گڏ ٿيل ميڙ جي گڏيل اسيمبلي مٿان پاڪ روح وڏي فراخ دليءَ منجهان اوتيو ويو هوندو. پادرين جي گڏجاڻين جي ادارن، توڙي اُهي ذاتي هيا يا قومي سطح تي، جو ايترو تہ سٺو اثر پيو جو ٿورڙن ئي سالن ۾ سڄي شهنشاهت ۾، ان جي مقبوليت ۾ اضافو ٿي ويو. صوبائي ڪائونسلن ۾ باقاعدگيءَ سان هڪ ٻئي ڏي لِکَ پڙهہ جو سلسلو جاري ٿي ويو جن ۾ هڪ ٻئي جي فيصلن جي منظوري ڏيڻ بہ شامل هئي ۽ ان موقعي تي ڪئٿولڪ ڪليسا پنهنجو روپ سنواريو ۽ مرڪزي جمهوريہ جو مرتبو ۽ طاقت حاصل ڪري ورتي. [116]

جيئن تہ ڪن خاص ڪليسائن جو قانوني اختيار آهستي آهستي ڪائونسلن جي استعمال ذريعي گهٽ ٿيندو ويو، تہ پادرين، پنهنجي ايڪي ۽ اتحاد جي زور تي وڏي پيمانی تي گهڻا قانوني، انتظامي ۽ ڪجهہ ذاتي اختيارَ حاصل ڪري ورتا، جيئن تہ سندن مفاد گڏيل هو تہ اُنهن پنهنجي مذهبي اڳواڻن توڙي عوام جي حقن تي پنهنجي پوري طاقت سان حملا شروع ڪري ڇڏيا. ٽين صديءَ جي پادرين چپ چاپ ۾ نصيحت واري زبان کي حڪم ۾ تبديل ڪري

ڇڏيو. مستقبل جي قبضن ڪرڻ جي ٻجن کي پڪيڙيو ۽ پنهنجي پاڪ ڪتاب ذريعي، استعارن ۽ تقرير جي فن کي پيش ڪيو پر ان ڳالهه کي به تسليم ڪيو ته ان ۾ زوراڻتي اثر جي ڪمي ۽ دليلن جي گهٽتائي هئي. هنن ڪليسا جي اختيارن ۽ ايڪي کي بلڪل اهڙي طرح پيش ڪيو جيئن پادرين انکي عزت ۽ وقار سان رکيو هو ۽ جنهن جي لاءِ هر پادريءَ کي هڪ جيترو حق ۽ اڻ ورهايل حصو موجود هو.[117] اهو اڪثر چيو ويندو هو ته شهزادا ۽ مئجسٽريٽ مبادا هڪ عارضي حڪومت جا دعويدار ٿين جنهن لاءِ هو ڪافي وقت کان پنهنجو حق ڄمائيندا ٿي رهيا. پر اهو فقط ۽ فقط پادرين جو اختيار هو جيڪو رب العزت کان سڌو سنئون سندن حوالي ڪيو ويو هو جيڪو هنن هن تورڙي اڳين دنيا تائين پنهنجو پاڻ وڏائي ۽ لاڳو ڪري ڇڏيو هو. پادري، حضرت عيسيٰ (ع – س) جا ايلچي، حوارين جا جانشين، ۽ حضرت موسيٰ (ع – س) جي قانون ۽ مذهب جي مکيه پادري جا روحاني گادي نشين هيا. سندن اهو خاص حق ته هو ٻين کي به پادري نامزد ڪري سگهيا ٿي، مذهبي سرشتن تورڙي چوندن جي ماحول جي آزاديءَ کي گهڻو متاثر ڪيو، ۽ جيڪڏهن ڪليسا جي انتظام جي سلسلي ۾، هنن نائب پادرين جي راءِ معلوم ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي يا عوامي رجحانن کي جاچڻ شروع ڪيو ته اهڙي پاڻمرادي مهرباني ۽ شفقت کي پسند ڪيو ويو ۽ ساراهيو ويو. پادرين اُنهن اعليٰ اختيارن کي دل سان ٿي مڃيو جيڪي سندن پائرن جي اسيمبلي کي حاصل هيا، پر پنهنجي حد واري علائقي جي حڪومت ۾، هر پادريءَ پنهنجي ڌڻ جي ماڻهن کان پوري فرمانبرداري ۽ تابعداريءَ جي خدمت ٿي ورتي جنهن تي اهو ڀاڪو صحيح ثابت ٿيندي نظر اچي ٿو ته ڏنار يا ريڍار پنهنجي رڍن جي ڌڻ کان وڌيڪ متاهون ۽ معتبر هيو.[118] هيءَ تابعداري، هڪ طرف کان ڪوششن ڪرڻ جي ۽ ٻي طرف کان مخالفت جو منهن ڏسڻ ڪانسواءِ، نه مڙهي وئي هئي. آئين جو جيڪو جمهوري رخ هيو ته ان مطابق ننڍي طبقي جي مذهبي ماڻهن تورڙي جوشيلن جوانن طرفان مخالفت ڪرڻ جي ان ۾ نه رڳو ڪافي گنجائش هئي پر آئين جي ڪيترين شقن ۾ اهڙي مخالفت جي گرمجوشيءَ مان آجيان پڻ ٿيل هئي، پر سندن حُب الوطني کي تفرقي بازي ۽ مذهبي قوت پيدا ڪرڻ جهڙن خراب لقبن سان نوازيو ويو ۽ پادريت واري اداري جي وڌڻ ويجهڻ کي ڄُر پر ڪنڌڙ جوشيلن پادرين ۽ سردارن جي محنت جو نتيجو سمجهيو ويو جيڪي ڪارٿيج جي سائپرين جيان خواهشن سان ڀرپور مدبرن جي فنڪاريءَ کي عيسائين جي نيڪين سان وچي ملائيندا هيا جن جو درجو ۽ مرتبو بزرگن ۽ شهيدن جيترو متاهون هو.[119]

ساڳين سببن، جن شروعات ۾ نائب پادرين جي برابريءَ جي معاملن کي برباد ڪري ڇڏيو هو، پادرين جي دماغن ۾ پڻ رُتبن ۽ مرتبن جو خمار چاڙهي ڇڏيو جنهن سندن اختيارن جون حدون وڌائڻ جي وڏائيءَ ۽ حوَس تي وچي دنگ ڪيو. جيئن اڪثر ڪري هو بهار ۽ خزان جي موسم ۾ پادرين جي گڏجاڻين ۾ پاڻ ۾ گڏ ٿيندا هيا ته ذاتي لياقتن تورڙي شهرت جي گهٽ وڌائي جي فرق کي اسيمبلي جي ميمبرن ۾ محسوس ڪيو ويندو هو ۽ وڏي ميڙ تي، ٿورڙن ماڻهن جي ڳالهائڻ ۾ مهارت رکڻ جي فن ۽ عقلمنديءَ سان ضابطو رکيو ويندو هو. پر ماڻهن جي ڪمن ڪارين جي سلسلي ۾ اهڙو طريقو اختيار نه ڪرڻو هو جيڪو سندن ناراضگيءَ جو سبب بڻجي پر هڪ باقاعدگيءَ وارو سلسلو قائم ڪرڻو هو. ان ڪري صوبائي ڪائونسلن جي دائمي صدرن جا عهدا صوبن جي پادرين کي سؤنپيا ويا ۽ مکيه پادرين جي جڳهن جي خواهشمندن کي ٿورڙي ئي عرصي ۾ عظيم پادري ۽ وڏو بشپ جهڙا تمام وڏا عهدا عطا

ڪيا ويا. جن وري ڳجهه ڳجهاندر ۾ پنهنجي پادريت جي پائرن کان اُنهن منصبن ۽ عهدن تي قبضي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي جيڪي عهدا پادرين، نائب پادرين جي اداري کان تازو حاصل ڪيا ويا هيا. [120] عظيم پادرين کي اختيار حاصل ڪئي اجا گهڻو عرصو ڪونه گذريو هو پر اُنهن پنهنجي شان ۽ دبدبي کي ظاهري ڏيکاءُ ذريعي نمايان ڪري ڇڏيو هو ۽ عارضي عهدن ۽ اُنهن مان مليل فائدن ۽ عيسائين جي تعداد ۽ اُنهن جي دولت جي زور تي اُهي متاهان تي ويا هيا ڇو تہ عيسائي سندن رڍن جي ڌڻن جي سار سنڀار لهندا هئا: ان دؤر ۾ ڪيترائي درويش ۽ شهيد بہ اُنهن ۾ پيدا ٿي چڪا هيا ۽ مذهب بابت نِج پٽي ۽ ان جي اصليت کي اُنهن قائم رکيو هو ۽ اهو سلسلو بنياد پرست پادرين، توڙي حوارين ۽ وري حوارين جي پوئلڳن کان هلندو ٿي آيو. جن جي نالن سان اُنهن جي ڪليسا کي ارپيو ويو هو. [121] هر سبب کان پوءِ، توڙي اُهو شهري يا ڪليسائي نوعيت جو هو. اهو اڳواڻ ٿي محسوس ڪرڻ آسان هو تہ روم کي اُها عزت ملڻ گهرجي جنهن جي هو لائق هيو ۽ جلدئي هو صوبن طرفان فرمانبرداريءَ جي دعويٰ بہ ڪرڻ وارا هيا. مذهبي ماڻهن جي سوسائٽي، شهنشاهت جي گاديءَ جي هنڌ جو هڪ ٿورڙو حصو هو. ۽ روم جي ڪليسا وڏي ۾ وڏي، تمام ڪشادي ۽ وسيع هئي ۽ مغرب جي حساب سان، سڀني عيسائي ادارن کان وڌيڪ قديمي هئي ۽ ڪيترن ئي ماڻهن کي مذهب جي سکيا سندن ئي مذهبي پرچارڪن (Missionaries) منجهان ملي هئي. حوارين جي اداري جي هڪ پايو وجهندڙ جي دعويٰ جي بجاءِ، انٽئڪ، ايفيسَس، يا ڪورنٿ جي دعويٰ بہ ان ۾ شامل هئي. ٽائبر جي ڪنارن کي اهو اعزاز مليو هو تہ ٻن تمام ناميارن حوارين اُتي تبليغ ڪئي هئي [122] ۽ جن کي شهادت پڻ نصيب ٿي هئي ۽ روم جي مکيہ پادرين وڏي دانشمنديءَ سان اها دعويٰ بہ ڪئي هئي تہ سينٽ پيٽر (St. Peter) [123] جي عهدي ۽ ان جي شخصيت سان جيڪو ڪجهہ بہ لاڳاپيل هيو يا جيڪي بہ اُن جا حق هيا تہ اُهي ان جا جائز وارث هيا. اٽلي ۽ ان جي صوبن جا پادري ڪين عيسائيت جي اميريءَ جي عهدن ۾ فوقيت ڏيڻ تي راضي هيا. [124] (ان وقت جي اظهار جو طريقو اهڙو هو) پر حاڪم جي اختيارن کي نفرت منجهان رد ڪيو ويو ۽ روم جي هڪ حڪومت جي خواهشمَند کي آفريڪا ۽ ايشيا جي حڪومتن منجهان سخت مخالفت جو منهن ڏسڻو پيو ۽ اها مخالفت سندس عارضي حڪومت جي گهٽ پر مذهبي مٺيرائيءَ جي وڌيڪ هئي. وطن سان پيار ڪندڙ سائپرين جنهن ڪارٿيج جي ڪليسا ۽ صوبائي گڏجاڻين تي پوري رعب ۽ دبدبي سان راڄ ڪيو هو. روم جي مکيہ بِشپ جي ارادن جي پوريءَ طرح مخالفت ڪئي ۽ ان ۾ ڪامياب بہ رهيو. وڏي چالاڪيءَ سان پنهنجو پروگرام مشرق جي پادرين سان وچي ملايائين ۽ هنيبل جيان، ايشيا جي وچ ۾ پنهنجا نوان دوست ۽ اتحادي پيدا ڪرڻ جي ڪوشش ڪيائين. [125] جيڪڏهن پيونڪ جي هيءَ جنگ ڪنهن رتو ڇاڻ ٿيڻ کانسواءِ گذري وئي تہ ان ۾ اعتدال پسنديءَ جو ڪمال گهٽ ۽ مخالف پادرين جي ڪمزوريءَ جو عمل دخل زياده هو. هڪ ٻئي خلاف بدشد ڳالهائڻ ۽ چرچ مان ڪڍڻ يا نيڪالي ڏيڻ جا دڙڪا ئي فقط سندن هٿيار هيا ۽ سڄي مخالفت ۽ مقابلي دؤران، اُنهن پوري زور شور ۽ وڏي واڪي هڪ ٻئي خلاف گاريون گند پئي ڪڍيا، ۽ مخالفن تي ڇوھَ ٿي چنڊيا. پادري، ڪنهن درويش يا شهيد کي گهٽ وڌ يا بُروڀلو ڳالهائڻ تي هاٺوڪا ڪئٿولڪ عيسائي ڏاڍا ناراض ۽ مايوس ٿيندا هيا ۽ جڏهن بہ ڪين اهڙن جهيڙن جهڳڙن کي بيان ڪرڻ لاءِ چيو ويندو

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هو ته هو سڀ ڪجهه ٻڌائيندا هئا، ۽ مذهب جا محافظ پاڻ ۾ اهڙا ته ڳتا ۽ گندا لفظ ڳالهائيندا هيا جيڪي شايد فقط يا ته سينيٽ يا فوجي ڪئمپ ۾ ڳالهايا ويندا هيا. [126]

ڪليسا جي اختيارن جي واڌاري، عام ماڻهن ۽ مذهب جي پاسبانن جي وچ ۾ ايڏي ته وڏي ۽ يادگار فرق جي ديوار کڙي ڪري ڇڏي، جيڪا اڳ ۾ يونانين ۽ رومين جي تجربي ۾ به ڪڏهن نه آئي هئي. [127] مٿين ٻن طبقن مان پهرئين عيسائي عوام جي نمائندگي ٿي ڪئي ۽ پوئين جو، جيئن لفظ ٿي ٻڌائي ٿو، هڪ خاص طبقي سان تعلق هو جيڪو مذهب جي خدمت لاءِ وقف ڪيو ويو هيو. يا ٻين لفظن ۾ ماڻهن جو اُهو مخصوص طبقو جنهن جديد تاريخ لاءِ عمارت سازيءَ جو ته نه پر تمام اهم مواد فراهم ڪيو آهي. سندن پاڻ ۾ جيڪي جهيڙا جهڳڙا ۽ دشمنيون ٿينديون هيون، اُنهن معصوم ڪليسا جي امن امان کي بگاڙي ڇڏيو هو پر ڪنهن گڏيل ڪم ۾ سندن جوش جذبو ۽ عمل هڪ جهڙو هوندو هو ۽ وري جڏهن اختيارن جو شوق مٿن سوار ٿيندو هو ته (توڙي جو انکي چالاڪيءَ سان لڪائڻ جي ڪوشش ڪندا هيا) اُهو پادرين ۽ جان قربان ڪندڙن جي سينن منجهان پيو لياڪا پائيندو هو. ۽ اهڙي وقت تي رعيت جي تعداد کي وڌائڻ تي به آماده ٿي ويندا هيا ۽ عيسائي طاقت جي حدن ۽ سرحدن کي به وڌائي ڇڏيندا هئا. عارضي طاقت جو ڪو به انتظام وٽن ڪونه هو. ۽ ڪيتري وقت تائين سندن حوصلا ڪمزور رهيا ۽ پاڻ به تڪليفن ۾ هيا ۽ ڪنهن به شهري مئجسٽريٽ سندن مدد نٿي ڪئي؛ پر هنن پنهنجي سوسائٽي ۾، حڪومت کي اثر انداز طريقي سان هلائڻ لاءِ ۾ هٿيار پاڻ وٽ محفوظ ڪري ڇڏيا هيا ۽ اُهي هيا. انعام اڪرام ۽ سزائون. پهرين جو تعلق مذهبي ماڻهن جي فراخ دلي ۽ سخا سان ۽ پوئين جو واسطو سندن مذهبي سختي ۽ شڪن شبهن سان هو.

گڏيل شراڪت جي ساز سامان، جنهن افلاطون [128] جي تصوراتي دنيا کي خوب وِندرايو هو ۽ جنهن سادگي پسند اِسينيَس [129] ۾ به ڪنهن حد تائين ديرو ڄمايو هو، کي اوائلي ڪليسا ۾ ڪجهه وقت لاءِ رکيو ويو. پهريَن مذهب مڃائيندڙ جوشيلن کي اها ڳالهه نه وڻي جن ڪليسا تي زور پريو ته ان دنياداري جي سامان کي هڪدم ٻاهر ڪڍيو وڃي يا ان کي نيلام ڪيو وڃي ڇو ته اهڙي سامان کان کين نفرت هئي، هنن وڌيڪ چيو ته ان مان جيڪا رقم اچي اُها حوارين جي قدمن ۾ رکي وڃي ۽ پاڻ کي ان تي مطمئن ڪن ته جيڪو عام ورهاست ۾ سندن حصو اچي ته اُهو پلي پاڻ وٽ رکي ڇڏين. [130] عيسائي مذهب جي واڌاري ۾ نه رڳو سُستي اچي وئي پر ان مهم جوئي کي ئي ختم ڪيو ويو، ۽ هي فراخ دل ادارو جڏهن اهڙن هٿن ۾ اچي ويو جيڪي حوارين جي مقابلي ۾ گهٽ صاف هيا ۽ جن کي جلد ئي اجا وڌيڪ بگڙيل هيو ڇو ته انساني فطرت ۾ جيڪو لالچ ۽ حرص جو فتنو رکيل هو، ان جي گهرج ئي ڪجهه اهڙي هئي؛ ۽ جيڪي مذهب ۾ نوان داخل ٿيا هيا ته کين به اها اجازت ملي وئي ته هو پلي اباڻو ورثو پاڻ وٽ رکن، ۽ پيو به ڪو وصيت ڪري يا اُنهن لاءِ ڪجهه ڇڏي وڃي ته اُهو به پلي جمع ڪن ۽ پلي پنهنجي جدا ملڪيت ۾ قانوني طرح سان واڌارو آڻين توڙي ڪٽي ان لاءِ کين واپار ڪرڻو پوي يا صنعت گري جو هنر سکڻو پوي. مڪمل قرباني ڏيڻ جي بجاءِ، ڪليسا جي وزيرن خود ملڪيت جو مناسب حصو پاڻ قبول ڪيو، ۽ پنهنجين هفتيوار ۽ ماهوار گڏجاڻين ۾، هر ماڻهو جيڪو مذهب سان لاڳاپيل هو، موقعي جي مناسبت سان ۽ پنهنجي دولت جي حساب ۽ نيڪيءَ جي حوالي سان، عوامي فنڊ ۾ جيترو به جمع ڪري سگهندو هو ته پاڻمرادو ئي پنهنجو حصو پنهنجي رضا خوشيءَ سان ڏئي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڇڏيندو هو. [131] تمام ننڍي رقم يا حصي کي به نڪرايو هرگز نه ويندو هو پر ان ڳالهه جو يقيني خيال رکيو ويندو هو ته آمدني جو ڏهون حصو جمع ڪرائڻ حضرت موسيٰ (ع - س) جي قانون ۾ لازمي هو ۽ هر يهودي کي، توڙي ڪٽي سندن ضابطا ايترا مڪمل نه هيا، ڪي حڪم ڪيل هو ته جيڪو ڪجهه به وٽن هيو ته ان جو ڏهون حصو بهرحال ڪين جمع ڪرائڻو هيو: نه ته هو خود بخود حضرت عيسيٰ (ع - س) جو پوئلڳ ليکجي ها جيڪڏهن هو وڏي ڪشاده دليءَ سان رقم جمع ڪرائي ها: [132] ۽ اهڙيءَ طرح هو پنهنجو وڏو نالو به ڇڏي وڃي ها جيڪڏهن هو پنهنجي اجائي ۽ ضرورت کان وڌيڪ دولت جمع ڪرائي ها جيڪا هونئن ئي دنيا جي تباهه ٿيڻ سان گڏ ختم ته هر حال ۾ ٿيڻي هئي. [133] اهو هتي ٻڌائڻ غير ضروري ٿو لڳي ته هر ڪليسا جي آمدني جو دارومدار، جيڪو غير يقيني ۽ ڪڏهن گهٽ ته ڪڏهن وڌيڪ هوندو هو، ماڻهن جي غربت يا زياده دولت تي هو، جو ته هو ننڍڙن ڳوٺن ۾ مسڪينيءَ جي زندگي گذاريندا هئا، يا وري جيڪي شاهوڪار ۽ سَرنديءَ وارا هيا ته اُهي شهنشاهت جي شهرن ۾ رهندا هيا، شهنشاهه ڊيسيَس جي وقت ۾، مئجسٽريٽن جو اهو گڏيل خيال هو ته روم جي عيسائين وٽ تمام گهڻي دولت جمع ٿيل هئي ۽ اهو به سندن خيال هو ته سندن مذهبي عبادتن جي موقعن تي سون ۽ چانديءَ جا ٿانوَ استعمال ڪيا ويا هئا ۽ ڪيترن ئي نئين سِر مذهب ۾ داخل ٿيندڙن، پنهنجي فرقي کي مدد ڏيڻ خاطر پنهنجو زمينون ۽ گهر وڪڻي ڇڏيا هيا ۽ اُنهن پنهنجن ٻچن ۽ اولاد کي محروم ڪري نقصان پهچايو هيو جيڪي فقير بڻجي پِنندا رهيا جو ته سندن والدين بزرگ ۽ درويش بڻجي ويا هيا. [134] اسانکي ڌارين ۽ دشمنن جي ڳالهين تي ويساهه نه ڪرڻ گهرجي، جو ته اهڙي موقعي تي، اهڙن ڳالهين تي هڪ خوبصورت رنگ پڻ چاڙهيو ويندو آهي جنهنجا به سبب آهن: اسانجي معلومات مطابق هڪ ته رقم جو حساب لڳايل هجي، ٻيو ته ان بابت صاف معلومات پڻ هئڻ گهرجي. ذري گهٽ ساڳي ئي دؤر ۾، ڪارٿيج جي پادري، جيڪو روم جي سوسائٽي کان گهڻ دولتمند هو، هڪ خيرات جي موقعي تي هڪ لک سيسٽرسِس (اٺ سؤ پنجاهه پائونڊن کان مٿي رقم) پاڻ وٽ جمع ڪئي ته نيوميڊيا جي پنهنجن اُنهن ڀائرن ۽ عزيزن کي آزاد ڪرائي جن کي جهنگ ۽ بيابان ۾ رهندڙ بربر زوري کڻي ويا هيا ۽ ڪين قيدي بنائي ڇڏيو هيائون. [135] ڊيسيَس بادشاهه جي حڪومت کان پورا هڪ سؤ سال اڳ، روم جي ڪليسا کي هڪڙي دفعي جي چندي ۾ به لک سسٽرسِس، پونٽس جي هڪ ذاتي ماڻهوءَ کان مليا هيا جنهن روم جي گاديءَ جي هنڌ ۾ پنهنجو گهر ناهڻ جي خواهش ڏيکاري هئي. [136] هن قسم جي خيرات عام طور تي پئسن ۾ ڏني ويندي هئي، ۽ عيسائين جي سوسائٽي ڪنهن به زميني ملڪيت رکڻ جي نه ته خواهشمند هئي ۽ نه وري ان ۾ ايتري اهليت ئي هئي. اُها هونئن به قانوني ذريعي سان به ماڻهن کي ڏني ويندي هئي جيڪي ساڳئي طريقي سان پاس ڪيا ويا هيا جيئن مذهبي ادارن کي ڪنهن به ملڪيت حوالي ڪرڻ جي بندش وڌي وئي هئي ته جيڪي وڏيون ملڪيتون هيون، اهي نه ته ڪنهن کي ڏنيون وڃن ۽ نه وري ڪنهن کي اهڙي آڇ وصيت ذريعي ڪئي وڃي، سواءِ ان جي ته اُن ملڪيت جي ڪا خاص نوعيت هجي يا ان جي اجازت شهنشاهه کان يا سينيٽ کان خاص طرح تي ورتي وئي هجي، [137] ڪڏهن به ڪنهن مذهبي فرقي يا ڌُر کي ڏيڻ جي حق ۾ نه هوندا هيا جو ته پهريون ته ڪين اُنهن کان نفرت هئي ۽ ٻيو ته ڪين خوف خطرا ۽ اُنهن خلاف حسد پڻ هيو. سڪندر سيورَس جي زماني ۾ چيو ٿو وڃي ته هڪ معاهدو عمل ۾ آيو هو جنهن مان معلوم ٿئي ٿو ته ملڪيت رکڻ جي رڪاوٽن کي يا ته پاسيرو

ڪيو ويو هو يا بنهه انهن کي ختم ڪيو ويو هو ۽ عيسائين کي ہي هنڌ تہ چڙهيو پر خود روم ۾ بہ ڪين ملڪيت حاصل ڪرڻ جي ڪليل اجازت ڏني وئي هئي.[138] عيسائيت جي واڌاري ۽ بادشاهت جي شهريت بابت مونجهارن، قانون جي اڳ واري سختيءَ ۾ ڪجهہ ڍرائي آندي ۽ ٽين صدي عيسوي جي ختم ٿيڻ کان اڳ، وڏيون وڏيون جائدادون روم، مِلن، ڪارٿيج، ائنٽڪ، اليگزنڊريا ۽ اٽلي جي ٻين شهرن ۽ صوبن کي بخشيون ويون هيون.

پادري، ڪليسا جو فطري وڏو ۽ هلائيندڙ هيو، ماڻهن جي پئسي ڏوڪڙ جي ورهاست جي ذميواري ڪيس ئي سونپيل هئي، جنهن جو نہ تہ ڪو حساب ونڻ وارو هو ۽ نہ وري ڪو ان جو محاسبو ڪري ٿي سگهيو چو تہ نائب پادري پنهنجي روحاني معاملن ۾ مشغول هيا ۽ جيڪي ننڍا پادري يا راهب هيا تہ اُنهن جي ڊيوٽي فقط اها هئي تہ ڪليسا جي آمدني جو حساب رکن ۽ انکي باقاعدي هلائيندا رهن.[139] جيڪڏهن اسان سائپريَن جي جوشيلين تقرين کي داد ڏيون تہ سندس آفريڪي پائرن ۾ ڪيترائي اهڙا هيا جيڪي پنهنجين ڊيوٽن ڏيڻ ۾ ايماندار نہ هيا ۽ هر اصول کي ٽوڙيندا هئا پوءِ ان جو تعلق ڀلي عيسائي مذهب يا اخلاقي ضابطن سان چو نہ هجي. ڪجهہ بدڪردار داروغن جي ڪرتوتن سبب، ڪليسا جي آمدني سندن شهواني مزا ماڻڻ تي خرچ ٿي وئي ۽ ٻين وري ذاتي فائدا حاصل ڪرڻ لاءِ ڪليسا جي پئسن کي لٽيو جنهن ۾ ننگي ۽ دوکي سان ڪيتريون شيون خريد ڪيون ويون ۽ گندي لالچ ۾ ملوث ٿيندي وياج خوري پڻ ڪئي وئي.[140] پر جيستائين عيسائي ماڻهن جا چندا سندن مرضيءَ مطابق ۽ بغير ڪنهن رڪاوٽ جي وصول ٿيندا رهيا تہ سندن اعتماد ۽ ساک کي ڪو بہ ماڻهو چيهو نٿي رسائي سگهيو ۽ جيڪي عام ماڻهن جي فائدي ۽ مفاد وارا ڪم هيا تہ اُتي ڪشادگيءَ سان خرچ ڪيو ويو جنهن سبب مذهبي سوسائٽي جو وقار وري بہ محفوظ رهيو. ڪجهہ پئسا پادري ۽ ساڻس لاڳاپيل مذهبي ماڻهن جي هلچل لاءِ جدا رکيا ويندا هيا ۽ ڪافي رقم ماڻهن جي عبادتگاهن جي تعمير ۽ مرمت وغيره لاءِ پڻ رکي ويندي هئي، جن ۾ محبت جا ميلا، "اگاپي" جيئن ان کي ڪوٺيو ويندو هو، اُهو سيني کان وڌيڪ خوشين سان پرپور هوندو هو. باقي جيڪي پئسا بچي ويندا هيا تہ ان کي غريبن جي وراثت سمجهيو ويندو هو. مکيہ پادري، پنهنجن مليل اختيارن موجب باقي بچيل رقم بيوهہ عورتن، يتيمن، منڊن يا اپاهجن، بيمارن، ۽ برادريءَ جي ٻُڍڙن جي مدد ۽ سندن سارَ سنڀال لهڻ تي خرچ ڪئي ويندي هئي؛ ان کانسواءِ ساڳي رقم مان ڌارين ماڻهن ۽ زيارتين کي سهولتون مهيا ڪري ڏنيون وينديون هيون، ۽ قيدين ۽ غلامن جي تڪليفن دور ڪرڻ ۽ کين اذيتن مان ڇوٽڪاري ڏيارڻ تي بہ جهجهي رقم خرچ ٿيندي هئي چو تہ اهي ماڻهو غلام ۽ قيدي فقط انڪري بڻيا جو اُنهن مذهب جون خدمتون ڪيون هيون ۽ ان لاءِ ئي قربانيون بہ ڏنيون هيون.[141] سخاوت جي اهڙن نيڪ جذبن سان جڏهن ماڻهن ۾ خير خيرات جي ورهاست ڪئي وئي تہ انجو نتيجو اهو نڪتو تہ پري پري جا صوبا بہ محبت ۽ مهرباني جي ٻنڌڻن ۾ ٻڌجي پاڻ ۾ هڪ ٿي ويا ۽ جتي جتي بہ پوءِ ننڍا ميلا يا گڏجاڻيون ٿينديون هيون تہ اُنهن ۾ جيڪي شاهوڪار ۽ سَرنديءَ وارا سڌن پائر هيا تہ اُهي خوشي ۽ پنهنجي رضامنديءَ سان پنهنجن غريب پائرن ۽ عزيزن جي مدد ڪندا هيا.[142] اهڙن ادارن، جن لياقت جي بنياد تي نہ پر انساني تڪليفن جي بنياد تي ماڻهن جي مدد ۽ مشڪل ڪشائي ڪئي، عيسائيت جي ترقي ۽ واڌاري لاءِ حقيقت ۾ وڏيون سارا هہ جوڳيون خدمتون ڪيون. بي دين ماڻهو جيڪي انسانيت جي وسعت ۾ اعتبار ڪندا هيا، توڙي جو اُهي سندن اصولن تي ٺوڪون ڪندا

هيا. پوءِ پي هن نئين فرقي جي سخاوت ۽ محبتن جي روَيي کي دل سان مڃيندا هئا.[143] اها اُميد تہ مدد جلد پهچندي ۽ ايندڙ وقت ۾ پڻ ڏکيءَ ويل ۾ ڪو امداد پهچائڻ ۽ ڏک درد دور ڪرڻ وارو هوندو. ان احساسَ ڪيترن ئي ماڻهن کي هن خيراتي اداري طرف ڇڪي آندو جيڪي هونئن دنيا وارن طرفان عدم توجهيءَ سبب، ڏُڪِي، تڙجي گهُرجن جي غوراب، بيماريءَ جي بَنيِ، پوڙاهپ جي بيوَسي ۽ عذابن ۾ مبتلا ٿي وڃن ها. هتي هڪ ٻي ڳالهہ ڪرڻ بہ مناسب ٿيندي ۽ اعتبار ڪرڻو پوندو تہ بيشمار ٻُڇ پياڪ ۽ ننڍڙا ٻارڙا. ان وقت جي بيرحم رواج موجب سندن ماءُ پيءُ طرفان ڪٽي ڦِٽي ڪيا ويندا هيا تہ اُنهن کي بہ موت کان بچايو ويو، ڪين عيسائي بنايو ويو، تعليم ڏياري وٺي ۽ عيسائين جي شرافت ۽ نيڪيءَ جي جذبن ذريعي سندن سار سنڀال لهي ڪين پاليو ويو ۽ اهو سڀڪجهہ ان عوامي خيراتي اداري جي خرچن ذريعي ممڪن ٿي سگهيو.[144]

II هر سوسائٽي کي اهو حق حاصل آهي تہ هو پنهنجي صفن منجهان پنهنجا ئي اهڙا ميمبر ڪڍي ڇڏي جيڪي اُنهن اصولن ۽ قاعدن جي ڪليل پيڪڙي ڪندا رهن جن کي سڀني جي مرضيءَ سان لاڳو ڪيو ويو هجي. هنَ اختيار کي استعمال ڪندي، عيسائي ڪليسا جون تنبيهون ۽ الزام اُنهن تي لڳا جيڪي بدنام ڏوهاري هئا. ۽ خاص طرح اُهي جيڪي ڪنهن جي قتل ڪرڻ ۾ شامل هيا يا اُنهن ماڻهن سان دوکو ڪيو هو يا وري اُنهن ماڻهن سان شهواني شغلن ۾ گهنگار ٿيا هيا جيڪي اهڙن فرقن يا مذهبي طريقن سان واسطو رکندڙ هيا جن خلاف عيسائي پادرين مذمتي فيصلا ڏنا هيا يا اهڙن بدقسمت ۽ برن ماڻهن سان سندن صحبت رهي هئي جن پاڻ کي غسل ڏئي پاڪ ٿيڻ کانپوءِ بہ پاڻ کي پليد ۽ گناهگار ڪري ڇڏيو هو ۽ بُت پرستيءَ جي عبادت ۾ مشغول ٿي ويا هيا. ڪين ڪليسا مان ٻاهر ڪڍڻ جا نتيجا دنياوي بہ هيا تہ اُنهن جي روحاني اهميت پڻ هئي. جن عيسائين جي خلاف اهڙيون فتوائون جاري ڪيون ويون هيون تہ انهن کي هر مذهبي خيرات يا صدقي ڏيڻ کان محروم ڪيو ويو هو. ساڻن مذهبي توڙي ذاتي تعلقات ختم ڪيا ويا هيا. هاڻي اهڙو ماڻهو پليد ۽ اُنهن لاءِ بہ نفرت جي لائق هو جيڪي اڳ سندس چاهيندڙ هيا يا سندس عزت ۽ احترام ڪندڙ هئا. ۽ هڪ معزز سوسائٽيءَ مان سندس نيڪالي سندس اخلاق تي هڪ بدنما داغ ۽ هن لاءِ ذلت جو باعث تہ هوندي ئي هئي پر هو پوري معاشري ۽ انسانذات کان ڇڻ ڪٽجي ويندو هو ۽ هر ماڻهو ڪيس شڪَ ۽ نفرت جي نظرن سان ڏسندو هو. اهڙن نيڪالي ڏنل ماڻهن جي حالت ڏاڍي ڏکوئيندڙ هئي پر بدقسمتيءَ سان سندن مشڪوڪ هئڻ واري حالت سندن تڪليفن ۽ اذيتن کان بہ وڌيڪ اهم ۽ ڳري هئي. عيسائين جي روحانيت ۽ رب تعاليٰ کي ويجهڙائي دائمي زندگيءَ لاءِ فائديمند هئي، ۽ اُهي اهو ڀيانڪ خيال بہ پنهنجي ذهن مان نٿي ڪڍي سگهيا تہ جن ڪليسائي گورنرن ڪين ڏوهاري بنائي سزائون ڏنيون هيون تہ الله تعاليٰ بهشت ۽ دوزخ جون چاٻيون بہ اُنهن جي ئي حوالي ڪري ڇڏيون هيون. جيڪي تفرقي باز هيا، اُنهن کي پلي سندن نيتن جي صفائي همٿائيندي هجي يا وري ڪين خوش فهميءَ واري اُميد هجي تہ فقط اُهي ئي هيا جن ڇوٽڪاري جو رستو ڳولي لڌو هو. پنهنجين ذاتي گڏجاڻين ۾ عارضي توڙي روحاني خوشين کي واپس موٽائڻ جي ڪوشش ۾ مصروف رهيا جيڪي ڪين عيسائين جي عظيم سوسائٽي مان نٿي ملي سگهيون. پر اُهي سڀيئي جيڪي بددليءَ مان بدي ۽ بت پرستيءَ واري راهَ تي هلي پيا هيا تہ اُنهن کي پنهنجي بدحالي ۽ ابتريءَ جي حالتن جو پوريءَ طرح احساس هو تنهنڪري هاڻي هو شدت سان ان

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

انتظار ۾ هئا تہ کين جلد ئي عيسائيت جي روحاني فائدن ۾ شامل ڪيو ويندو ۽ ڪين، سندن صفن ۾ شامل ڪيو ويندو. جيتري قدر هنن ندامت سان پرپور پڇتائيندڙن جو تعلق هو تہ بہ متضاد رايا سامهون اچي ويا: هڪڙو انصاف تہ ٻيو رحم وارو رايو. تنهنڪري اوائلي ڪليسا انهن راين ۾ ورهائجي وئي. جيڪي ڪٽر قسم جا ۽ سخت ترين دليل باز هيا اُنهن هميشہ واسطي اُنهن کي واپس ونڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو، جو تہ پاڪ برادريءَ ۾ جيڪا گهٽ ۾ گهٽ جڳهہ هئي تہ ان جي بہ اُنهن بيعزتي ڪئي هئي تنهنڪري کين سندن ضمير جي ملامت جي رحم ڪرم تي ڇڏيو ويو ۽ فقط هڪ ڌيمي ٽمڪندڙ لاٽ جو سهارو کين ڏيکاريو ويو تہ زندگي ۽ موت بابت گناهن کان پڇتاءَ بابت ممڪن آهي تہ ٻي دنيا ۾ الله پاڪ سندن توبهہ قبول ڪري. [145] ساڳي وقت اصولي طرح توڙي عمل جي ذريعي هڪ نرم راءِ جو اظهار اُنهن معزز ماڻهن طرفان ڪيو ويو جيڪي عيسائي ڪليسائن طرفان احترام جي نظر سان ڏٺا ويندا هيا. [146] امن، صلح ۽ جنت جا دروازا پڇتائڻ وارن لاءِ ڪڏهن بہ بند نہ ٿيندا آهن، پر هتي هڪ باوقار ۽ سخت قسم جو نظم ۽ ضبط لاڳو ڪيو ويو هو، جيڪو، سندن گناهن جو ازالو تہ ڪري پئي سگهيو، پر تماشبينن کي يقيني طور تي ايترو تہ ڊيڄاري ڇڏيندو جو هو ڪڏهن بہ سندن مثال کي پاڻ نہ دهرائيندا. ماڻهن اڳيان پنهنجي گناهہ جو اعتراف ڪندي ذلت جي احساس ۾، روزن ۾ ڳري ڪندا ٿي ويل ۽ کهُرن ماتمي ڪپڙن ۾ ويڙهيل، پڇتاءُ ڪرڻ وارا اسيمبلي جي دروازي وٽ اونڌا ٿيا سجدي ۾ ڪريا پيا هيا ۽ عجز ۽ آزيءَ وچان ڳوڙها ڳاڙيندي پنهنجن گناهن جي معافي وٺڻ لاءِ اختياريءَ وارن اڳيان التجائون ڪري رهيا هيا. [147] جيڪڏهن گناهہ انتهائي بدترين نوعيت جو آهي تہ سڄي سال تائين پڇتاءُ ڪرڻ ڪانپوءِ بہ رب العزت جي انصاف لاءِ اهو ناڪافي هوندو ۽ گناهگار لاءِ اهو ضروري آهي تہ کيس آهستي آهستي ۽ ڇيڇلائي عذابَ ڇڪائجن تہ پوءِ شايد فرقيباز يا مرتد کي ڪليسا جي رحمت ۾ ٻيهر داخل ڪري سگهجي ٿو، پر هميشہ واسطي تڙي ڪڍڻ جو فيصلو ڪجهہ اهڙن گناهن لاءِ مخصوص ٿيل آهي جيڪي تمام گهڻا سنگين ۽ معافيءَ جي قابل نہ آهن ۽ خاص طرح اُهي پڇتائيندڙ جيڪي توبهہ ڪرڻ ڪانپوءِ بہ ساڳين ڏوهن ڪرڻ ۾ ملوث ٿيا هيا ۽ چرچ جي پادرين جي رحم جي روَيي ۽ معافي ڏيڻ ڪانپوءِ بہ انجو ناجائز فائدو ورتو هو. حالتن مطابق ۽ ڏوهارين جي تعداد کي ڏسندي، عيسائي نظم ۽ ضبط جو عمل پادرين جي راءِ ۽ اختيار تي مدار رکندڙ هو. انٽسيرا ۽ اِليبيرس جي ڪائونسلن جا اجلاسَ ساڳي وقت تي منعقد ٿيا ۽ هڪ گلاٽيا ۾ ٻيو اسپين ۾ ٿيو، پر سندن مختلف قانون جيڪي اڄا تائين قائم آهن، اُنهن ۾ مختلف ڳالهيون سمايل آهن. هڪ گلاٽيا جو ماڻهو جنهن پاڪ غسل ڪرڻ ڪانپوءِ بہ بار بار بتن آڏو قرباني ڪئي هئي، اُهو ستن سالن جي پڇتاءَ ۽ ڪفاري ڪڍڻ ڪانپوءِ معافيءَ جو حقدار ٿي سگهيتو ۽ جيڪڏهن هن پنهنجي ڪُتي مثال قائم ڪرڻ لاءِ ٻين کي بہ هرکايو يا لالچايو هو تہ وڌيڪ ٽي سال بہ سندس نيڪالي واري سزا ۾ شامل ٿي ويندا. پر بدقسمت اسپين جو ماڻهو، جنهن ساڳيو ڏوهہ ڪيو هو، کيس بخشش جي هر اُميد کان مايوس ڪيو ويو، ان حد تائين جو سندس موت بہ ڪفارو ادا نہ ڪري سگهندو ۽ سندس بت پرستيءَ جي ڏوهہ کي سترهَن ٻين ڏوهن جي شروع ۾ ڄاڻايو ويو، جنهن خلاف هڪ خطرناڪ سزا ٻڌائي وئي. هنن ڏوهن ۾ هڪ اهو بہ شامل هو تہ هن هڪ پادري، نائب پادري ۽ هڪ راهب تي ڪوڙو الزام هڻي کين بدنام ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي هئي. [148]

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مهربانين ۽ سخت روين جي وچ وارو رستو. انعامن ۽ سزائن جو انصاف وارو عمل جيڪو پاليسيءَ جي اصولن ۽ انصاف جي گهرجن مطابق هو. ڪليسا جي اختيارين ۽ طاقتن جا ٿنڀا هيا، پادري، جن جي پيءُ واري شفقت ۽ مهرباني ٻنهي جهانن جي حڪومت لاءِ هئي. پنهنجن هنن حقن جي سلسلي ۾ تمام محتاط هيا ۽ پنهنجين خواهشن کي وقت جي ضرورت جي بهاني ۾ ڍڪيندي، اُهي ڪنهن به ٻي دعويدار کان حسد ڪندا هيا ڇو ته سندن خيال موجب جيڪو هنن ضروري نظم ۽ ضبط قائم ڪيو هو. يعني جيڪي فوجي هنن صليبي جهنڊي هيٺان جمع ڪيا هيا، ته ڪين اُنهن کي به ڇڏي وڃڻ کان منع ڪرڻو هو ڇو ته سندن ڪوشش سان اُنهن جو تعداد روز بروز وڌندو ٿي رهيو. سائپرين جي ظالماڻين تقريرن منجهان اسان کي اهو نتيجو ڪڍڻو پوندو ته ڪليسا مان نيڪالي ڏئي ڇڏڻ ۽ پڇتاءَ ۽ ندامت جا اصولَ مذهب جو تمام لازمي حصو هيا، ۽ اهو حضرت عيسيٰ (ع - س) جي پوئلڳن لاءِ گهڻ خطرناڪ هو ته هو پادرين جي اختيارن نباهڻ کان پلي پاسيرا ٿي وڃن. ڪڏهن ڪڏهن اسان کي تصور ۾ ايندو آهي ته ڇڻ اسان حضرت موسيٰ (ع - س) جو آواز ٻڌي رهيا آهيون جڏهن هن زمين کي حڪم ڏنو هو ته: "ڪلي وچ ۽ ان فساد ڪندڙ قوم کي دفن ڪري ڪين ڇيپون ڏيندڙ باهه جي شعلن ۾ ساڙي ڇڏ: ڇو ته هنن حضرت هارون (ع - س) جي پيغمبري کي نه ته مڃيو هو ۽ نه ان جي فرمانبرداري ڪئي هئي." ۽ ڪڏهن وري اسان کي محسوس ٿيندو آهي ته اسان روم جي ڪونسل کي ڳالهائيندي ٻڌو هو جيڪو جمهوريه جي شان کي مٿاهون ڪري رهيو هو: ۽ پنهنجي اڻ مٽ عزم جو اعلان ڪندي قانون جي سختي کي لاڳو ڪري رهيو هو. "جيڪڏهن قانون جو اهڙيون ڀڃڪڙيون بنا روڪ ٽوڪ، خوف ۽ خطري جي ٿينديون رهيون، (اهو تڏهن ٿيو جڏهن ڪارٿيج جو پادري پنهنجي ساٿيءَ کي سندن نرم رويي تي تنبيهه ٿو ڪري) "جيڪڏهن اهڙيون ڪوتاهيون اسان کان سرزد ٿينديو رهيون، ته سمجهو ته پادريت ۽ ڪليسا جو جوش خروش به ختم ٿي ويندو، ته سمجهو ته ڪليسا جي نظام سنڀالڻ جو مٿاهون ۽ خدائي اختيار به ختم ٿي ويندو. نه رڳو اهو پر پوءِ عيسائيت جو به خاتمو ٿي ويندو." سائپرين عارضي اختيارن کي ڇڏي ڏنو هو جيڪي، اهو عين ممڪن هو ته، هو ڪڏهن به نه وٺي ها پر ماڻهن جي ميڙ جو ضميرن ۽ سوچن تي مڪمل ضابطو جيڪو پلي اڻ ڇٺو هجي ۽ دنيا ان کان ٻچان به ڪٿي هجي، پر آمريت جا اختيار، جيڪي ناراض ماڻهن مٿان فوجي اسلحي ۽ فتحن ذريعي حاصل ٿين ٿا، ڪڏهن انسان جي دل کي سچي خوشي ۽ فخر جو احساس ڏيارن ٿا.

هن ڏکي پر تمام اهم موضوع کي ڇيڙيندي مون ڪوشش ڪئي آهي ته اُنهن سببن کي ڇاڻائجي جن عيسائي مذهب جي سچائيءَ کي معلوم ڪرڻ ۾ اسان جي پوري مدد ڪئي آهي، جيڪڏهن هنن سببن منجهان، اسان کي ڪي مصنوعي ڳالهيون ،ڪي حادثاتي حالتون، يا غلطين ۽ جذبن جو ڪو مرڪب ڪٿي نظر اچي وڃي ته ان تي حيرت نه ڪرڻ گهرجي ڇو ته انسانذات اهڙن واقعن ۽ انديشن کان ضرور متاثر ٿئي ٿي جيڪي سندس نامڪمل فطرت لاءِ وڌيڪ موزون ٿا لڳن يا ٻين لفظن ۾ ائين ڪٿي ڇئجي ته اهڙا اوچتا واقعا ۽ حادثا ئي انسانيت جي تڪميل لاءِ ضروري آهن. اها مدد اهڙن ئي سببن جي هئي. جوش جذبي جي، ۽ ايندڙ وقت جي دائمي رهندڙ دنيا جي اُميد هئي، معجزن جي دعويٰ، اخلاق ۽ نيڪيءَ جي معاملن ۾ سختي ۽ اوائلي ڪليسا جو آئين وغيره. انهن سيني ڳالهين گڏجي عيسائيت کي روم جي شهنشاهت ۾ هر طرف ڪاميابيءَ سان ڦهلائي ڇڏيو هو. هنن مان پهريَن سببن لاءِ عيسائي

سندن بي بها بهادريءَ لاءِ احسانمند هيا، جو اهي دشمن اڳيان جُهڪڻ کان نفرت ڪندا هيا جن لاءِ هنن ڪين هر حال ۾ شڪست ڏيڻ جو عزم ڪيو هو. ٽي پويان سبب سندن بهادريءَ لاءِ گهربل اسلحلي جون ضرورتون پوريون ڪندا هيا ۽ هنن مان پوين ۾ آخري سببن سندن همت ۽ حوصلن کي متحد تي ڪيو ۽ سندن اسلحي جي استعمال لاءِ رهبري تي مهيا ڪئي ۽ سندن ڪوششن کي وڏيڪ سگهارتو تي بنايو جنهن ذريعي ڪنهن ٿوري تعداد جا تربيت يافتہ بهادر رضا ڪارَ هڪ غير منظم ميڙ جي مٿان فتح حاصل ڪري وٺندا آهن، يعني ماڻهن جو اهڙو ميڙ جن کي نہ ڪا خبر چار هوندي آهي ۽ نہ وري جنگ جي موقعي جي اهميت کان آشنا رهندا اهن. گهڻن خدائن کي مڃڻ وارن مختلف مذهبن ۾، مصر ۽ شام جي ڪجهہ رولُو جوشيلن، سادڙن ۽ وهمن وسوسن ۾ وڪوڙيل ماڻهن سان ڳالهايو ۽ هي پادرين [150] جي ان طبقي سان تعلق رکندا هيا جن کي فقط ۽ فقط پنهنجي مذهبي ۽ خانقاهي طريقن جي پنپرائي هئي تہ سندن سجاڳپ بہ مذهب جي طور طريقن واري هئي ۽ ڪين پنهنجن ديوتائن جي حفاظت ۽ بهتريءَ جو هر وقت اونو رهندو هو. روم توڙي ان جي صوبن ۾ گهڻن خدائن کي مڃڻ وارا وزير گهڻو ڪري سٺن خاندانن سان تعلق رکندا هيا ۽ ان سان گڏوگڏ دولتمند پڻ هيا جن جي حوالي مندرن جي سنڀال ڪئي وئي جيڪا هنن لاءِ هڪ وقار واري ڳالهہ هئي. ان ڪانسواءِ ماڻهن طرفان قرباني ڪرڻ جا معاملا بہ ڪين سؤنپيا ويا جيڪي هو پنهنجي خرچ تي ماڻهن اڳيان پيش ڪندا هئا. مقدس رانديون [151] ۽ ڪيترا قديمي رسم ۽ رواج بہ، توڙي ڪٿي خلوص مان نہ ملهائيندا هئا جيڪي ان وقت جي قانون ۽ ملڪ جي ريتن مطابق هوندا هيا. سندن جوش جذبا ۽ شوق ايترا گرمجوشيءَ وارا نہ هيا ۽ نہ وري اُهي ڪليسائي رسم و رواج موجب هيا. جيئن تہ اُهي پنهنجي مندرن ۽ شهرن تائين محدود هيا، تہ نظم ۽ ضبط ۽ حڪومت جي معاملن کان بلڪل ڪٽيل رهيا، ۽ جڏهن تہ هنن سينيٽ جي حڪومتي نظام، پادرين جي اداري توڙي شهنشاهہ کي تسليم تي ڪيو، تہ شهري مئجسٽريٽن هڪ سؤلي ڪم ڪرڻ تي پاڻ کي مطمئن تي ڪيو تہ ماڻهن جي عبادت ۽ عبادتگاهن ۾ هنن امن ۽ وقار کي قائم ڪيو هو. اسان اهو اڳ ۾ ئي ڏنو آهي تہ گهڻن خدائن کي مڃڻ وارن جا مذهبي عقيدا ڪيڏا نہ مختلف، بي تُڪا ۽ غير يقيني هيا. انُهن وهمن وسوسن جي فطري ڪمن جي تصور آڏو پنهنجن عقيدن کي ڇڏي ڏنو هو. سندن زندگي جي حادثاتي حالتن، موقعن ۽ سندن عقيدي جي حدن سندن مقصد جو ڏس تي ڏنو، ۽ جيئن تہ سندن طرفان پوڄا ۽ عبادت جو طريقو لڳاتار بگڙندو رهيو هو ڇاڪاڻ تہ سندن ديوتائن جي تعداد لڳ ڀڳ هڪ هزار جي انگ کي وڃي ڏڪ هنيو هو تہ اهڙي صورتحال ۾ اهو شايد ئي ممڪن هيو تہ سندن دلين ۾ هيترن سارن منجهان ڪنهن هڪ ۾ عبادت لاءِ خلوص، جذبو ۽ عقيدت موجود هجي.

جڏهن دنيا ۾ عيسائيت ظاهر ٿي تہ ان وقت هن قسم جا اَڻ چٽا ۽ اڻپورا اثر بہ پنهنجو اصلي وجود وڃائي چڪا هيا. انساني منطق، جيڪو بي يارو مددگار رهي ٿو، ان ۾ مذهب جي رازن کي سمجهڻ جي اهليت ئي ڪانهي، لادينيت جي حماقتن تي بهرحال هن سوڀ ماڻي ورتي، ۽، جڏهن ٽرٽوليَن يا لئڪٽنٽيَس ان جي باطل حيثيت ۽ فضوليات تي پنهنجي طرفان مٽي ماري ڪن ٿا ,تہ مجبور ٿي هو سِيسرو جي خطاب جي فن يا ليوسيَن جي قابليت ڏانهن رجوع ڪن ٿا. هنن طنزيہ تحريرن جو اثر سندن پڙهندڙن جي تعداد کان بہ گهڻو وڌي ۽ هر طرف پکڙجي ويو هو. بي اعتقاديءَ جي فضا هر طرف پکڙجي وئي: هڪ فيلسوف کان هڪ خوش ماڻهو يا ڏنڌي واري تائين، هڪ معزز کان

عام ماڻهوءَ تائين ۽ هڪ مالڪ کان وٺي هڪ خسيس غلام تائين جيڪو پنهنجي ٽيبل تي انتظار ۾ ويٺو هو ۽ ذوق شوق مان پنهنجي ڳالهه ٻولهه کي آزاد ماحول ۾ ٻڌي رهيو هو. عوامي شرڪت جي موقعن تي، انسانذات جي فلسفياڻي انداز مصنوعي طريقي سان پنهنجي ملڪ جي مذهبي ادارن جي عزت جو پرچار ڪيو. پر اُنهن خلاف سندن لڪل نفرت، سَنهَن پردن ۽ ڪوڙي لِڪَ منجهان آر پار ٿي ٻاهر نڪري آئي، ۽ ٿوڙي عوام، جڏهن ڪين خبر پئي ته سندن ديوتائن کي ماڻهن رد ڪيو هو ۽ اُهي ماڻهو مٿن طنز مان ڪليا به هيا جيڪي تڪليف مان اهو چوندا هئا ته اُهي احترام لائق هيا. پر پاڻ هاڻي سخت شڪن شبهن ۾ مبتلا ٿي ويا هيا ۽ اُنهن اصولن جي سچائيءَ کي ڳولي رهيا هيا جن ۾ اڳ سندن پڪو پختو يقين ۽ اعتقاد هوندو هو. قديمي تعصب جي زور ٽٽڻ، انسانن جي گهٽڻ رُخن کي واڪو ڪري ڇڏيو هو ۽ هاڻي حالتون ڏڪوئيندڙ ۽ بي چيني واري خطرائتي موڙ تي اچي بيٺيون هيون. جيڪي ذهين ۽ ڪوجنا ڪندڙ دماغ آهن اُنهن کي شڪ شبهن ۽ انتظار جي ڪيفيتن ۾ شايد مزو ايندو هوندو. پر وهمن وسوسن جو عمل هڪ وڏي ميڙ لاءِ ايترو ته مانائتو هوندو آهي جو جيڪڏهن ڪين زوريءَ جاڳائجي به سهي ته پوءِ به ان خواب واري ڪيفيت جي مزي جي ختم ٿيڻ تي ڪين افسوس ٿيندو هوندو. عجيب ۽ غريب ۽ فطرت کان متاهين شين جو شوق، ايندڙ وقت ۾ ٿيندڙ واقعن لاءِ هورا ڪورا، ۽ اڻ ڏٺل دنيا جي لاءِ بيحد اُميدون ۽ خوف خطرن طرف سندن طبعي لاڙا، گهٽڻ خدائن جي عبادت جي شروعات ڪرڻ جا وڏي ۾ وڏا سبب هيا. بيهوده شين ۾ جلد اعتبار ڪرڻ ايترو ته ضروري ٿي پيو آهي جو ڪنهن به مذهبي فلسفي جي خاتمي تي فورن ڪو ٻيو فلسفو ان جي جڳهه اچي والاريندو جنهن جو بنياد پڻ وهمن وسوسن تي رکيل هوندو. نئين زماني جا ڪجهه هاٺوڪا ديوتا جيڪي وڏيڪ سجايل ۽ سنيگاريل آهن، اُهي ممڪن آهي ته جوپيٽر ۽ اپولو جا ويران ٿيل مندر وڃي وَسائن. پر شرط اهو آهي ته ان فيصلي ڪرڻ واري گهڙيءَ ۾، رب تعاليٰ جي قدرت طرفان واقعي ڪنهن مٿان ربي الهام نه نازل ٿي وڃي جيڪو ماڻهن جو يقين به پختو ڪندو ۽ اهڙي پيغام کان ماڻهو متاثر به ٿيندا ۽ ان جو احترام به ڪندا ته ساڳي وقت ماڻهو عبادت ۾ به مشغول ٿي ويندا جنهن ۾ تجسُس به هوندو ته حيراني پڻ ۽ ماڻهن طرفان عزت ۽ تعظيم جا جذبا به هوندا. پنهنجي طبيعت ۾ جيئن ته ڪيترا ماڻهو پنهنجن اجاين تعصبن مان آجا ٿي چڪا هيا پر جيئن ته هو ڪنهن نه ڪنهن سان جذباتي تعلق رکڻ جا خواهشمند هيا ته ان صورتحال ۾ ڪابه شئي جيڪا هرگز ڪنهن به اهليت لائق نه هئي پر پوءِ به سندن دل ۾ جيڪا خالي جڳهه پيل هئي، ان کي ضرور پري ڇڏي ها ۽ سندن جذبن جي غير يقيني اُڻ تڻ ۽ طلب مطمئن ٿي وڃي ها. اُهي جيڪي عيسائيت جي تيزيءَ واري واڌاري جي حقيقت کي جاچڻ ۽ پرکڻ جي بجاءِ، مٿي بيان ڪيل فضول ڳالهين تي وڌيڪ غور ڪن ٿا ته اُنهن کي شايد تعجب ٿيندو ته عيسائيت نه ته تيزيءَ سان ترقي ڪئي آهي ۽ نه ورئي اُها آفاقيت جي منزل تائين پهتي آهي.

سچائي ۽ معقوليت تي مبني هڪ مشاهدو سامهون آيو آهي ته روم جي فتحن دراصل عيسائيت کي تيار ڪيو ۽ اڳتي وڌڻ جون ڪيس سهولتون مهيا ڪيون. هن موضوع تي مبني هي باب ۾ اسان وضاحت سان سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي آهي ته ڪهڙي طريقي سان يورپ، ايشيا ۽ آفريڪا جا مهذب ترين صوبا هڪ حاڪم جي حڪومت ۾ پاڻ ۾ متحد ٿي ويا هيا ۽ آهستي آهستي پاڻ ۾ قانون، رسمن رواجن ۽ ٻوليءَ جي ٻنڌڻ ۾ ملي هڪ ٿي ويا.

فلسطين جي يهودين، جن هڪ اهڙي ماڻهوءَ جي طلب ڪئي هئي جيڪو کين عارضي نجات ڏياري، خدائي پيغمبر جي معجزن جي گرمجوشيءَ مان آجيان نہ ڪئي هئي، اهو شايد فقط هنڪري تہ هنن عبراني زبان ۾ مقدس ڪتاب نہ تہ ڇاپڻ چاهيو هو ۽ نہ وري ان کي محفوظ ڪرڻ کي هنن مناسب سمجهيو هو.[152] حضرت عيسيٰ (ع - س) جي ڪردار بابت مستند تاريخون يوناني زبان ۾ لکيون ويون هيون جيڪي جيروسلم کان ڪافي پري هيون ۽ هي ڪم تڏهن تڪميل ٿيو هو جڏهن غير يهودي مذهب مڃائيندڙن جو تعداد تمام گهڻو ٿي ويو هو.[153] جيئن ئي اُنهن تاريخن جو لاطيني زبان ۾ ترجمو ڪيو ويو تہ اُهي روم جي ماڻهن لاءِ بہ پڙهڻ ۾ آسان هيون سواءِ مصر ۽ شام جي عوام ۽ هارين جي، ۽ اُنهن جي فائدي لاءِ اُنهن جي زبان ۾ ئي ڇاپا تيار ڪرايا ويا. فوجين جي استعمال لاءِ جيڪي شاهراهون ٺاهيون ويون هيون، اُنهن جي ذريعي عيسائي پرچارڪ هاڻي آسانيءَ سان دمشق کان ڪورنٿ ۽ اٽلي کان اسپين ۽ برطانيہ جي آخري ڇيڙن تائين وڃي ٿي سگهيا؛ تہ اهڙن روحاني فاتحن ڪڏهن بہ رستي تي ڪنهن بہ رڪاوٽ يا تڪليف جو مُنهن نہ ڏٺو. نہ تہ اڪثر ڏٺو اهو ويو آهي تہ ڌارئي مذهب کي ٻاهرين ملڪن ۾ آڻڻ يا نيڻ لاءِ بيشمار رنڊڪون وڌيون وينديون آهن. ان ڳالهہ کي مڃڻ لاءِ مضبوط ۽ زبردست دليلَ موجود آهن تہ ڊائڪليشين ۽ ڪانسٽنٽائن جي حڪومتن کان اڳ، حضرت عيسيٰ (ع - س) جي مذهب جي تبليغ هر صوبي ۽ بادشاهت جي هر وڏي شهر ۾ پوري زور شور سان ٿي چڪي هئي، پر وڏن وڏن ميڙن ۽ اجتماعن جو بنياد ۽ مذهب جا اُهي ماڻهو جن اهڙن ميڙن جو انتظام ڪيو هو ۽ پيو تہ اُنهن جو تعداد مذهب جي منڪرن جي مقابلي ۾ ڪيترو هو وغيره اِهي سڀ تفصيل ڪنهن نامعلوم جڳهہ ۾ دفن ٿي چڪا آهن يا افسانن ۽ تقريرن ۾ ڪٿي لڪايا ويا آهن. اهڙيون نامڪمل ڳالهيون جيڪي اسان جي معلومات ۾ آيون آهن تہ ايشيا، يونان، مصر، اٽلي ۽ مغربي ملڪن ۾ عيسائيت ڪيئن پکڙي، اسان هاڻي، صحيح يا خيالي حقيقتن کي نظرانداز نہ ڪندي اڳتي وڌنداسون ۽ اوهان کي اُهي حقيقتون ٻڌائينداسون جيڪي روم جي شهنشاهت جي سرحدن کان بہ اڳا اڳتي هيون.

اُهي شاهوڪار صوبا، جيڪي فرات نديءَ کان آيونيَن سمنڊ تائين پهچن ٿا، خاص منظر نامو پيش ڪن ٿا جتي غير يهودي ماڻهن جو حواري نازل ٿيو هو ۽ پنهنجا جذبا ۽ نيڪيءَ جو اظهار ڪيو هئائين. انجيل مقدس جا ٻجَ، جيڪي هن هڪ زرخيز زمين تي ڇٽيا ويا هيا، وڏي محنت سان سندس پوئلڳن اُنهن کي ڪيڙيو ۽ پوکيو هيو. ۽ اهو ڏسجي پيو تہ پهريَن ٻن صدين ۾، گهٽي ۾ گهٽ عيسائي انهن حدن اندر سمايل هيا. جيڪي سوسائٽيون شام ۾ نهيون، اُنهن مان ڪا بہ ايتري پراڻي يا ايتري مهذب ۽ جديد نہ هئي جيتريون دمشق، بيرُعا يا اليپو ۽ انٽنڪ جون هيون. اپوڪلپس جي پيغمبري جي درجي جهڙي تعارف ۾ ايشيا جي ستن ڪليسائن کي بيان بہ ڪيو ويو آهي تہ اُنهن کي ان بيان ذريعي اَلِمِتَ بہ بنايو ويو آهي. اُهي هي آهن: ايفيسَس، اسمرنا، پرگمَس، ٿياترا، سارڊِس، لوڊيسيا ۽ فلاڊيلفيا ۽ اُنهن جون ڪالونيون سندس وڏي آدمشماري واري ملڪ تائين پکڙيل هيون. اوائلي دؤر ۾، قبرص ۽ ڪريٽ جي ٻيٽن، ٿريسس ۽ مئيڊونيا جي صوبن نئين مذهب کي وڏو آڌر ڀاءُ ڏنو ۽ نتيجي ۾ عيسائي جمهوريہ جا هنڌ فورن ڪورنٿ، اسپارٽا، ۽ اٿينس جي شهرن ۾ قائم ٿي ويا.[155] يونان ۽ ايشيا جي ڪليسائن کي ڪافي وقت ملي ويو تہ اُنهن ۾ وڌيڪ واڌارو اچي ۽ وڌيڪ ترقي ٿئي، ۽ دليل بازن ۽ ٻين فرقن جا لشڪر بہ بنيادي چرچ جي

بهتر حالت جي شاهدي ڏين ٿا ڇو ته فرقن جي لفظ جو استعمال گهٽ ڪري اُنهن لاءِ ٿيندو آهي جيڪي تعداد ۾ گهڻ هوندا آهن. هنن گهريلو شاهدين ۾ اسان غير يهودين جا ڪجهه اعترافَ، ڪجهه شڪايتون ۽ ڪجهه شڪ به ضرور شامل ڪنداسين. ليوسيَن جي تحريرن منجهان معلوم ٿئي ٿو ته هڪ فيلسوف جنهن انسانذات جو مطالعو ڪيو هو ۽ جيڪو سندن طور طريقا تمام خوش اصلوبيءَ سان بيان ڪري ٿو، ته اسان تي واضح ٿئي ٿو ته ڪموڊس جي حڪومت ۾ سندس اباڻو ملڪ پونٽَس ايپيڪيوريَنس ۽ عيسائين سان پريل هو. [156] پر حضرت عيسي (ع - س) جي [157] وصال کان فقط اسي سالن جي اندر، رحمدل پلني بُرائيءَ جي انتها ٿيڻ تي افسوس جو اظهار ڪري ٿو جنهن جي پاڙ پٽڻ جي هن ڪوشش ڪئي پر ڪامياب نه ٿيو. پنهنجي هڪ اهم خط ۾ جيڪو هن شهنشاهه ٽراجن ڏي لکيو هو، هو تصديق ٿو ڪري ته مندر بلڪل ويران ٿي ويا هيا ۽ مقدس قربانين جو ڪو خريدار ڪونه هو، ۽ وهمن وسوسن جو زهر نه رڳو شهرن ۾ پکڙيو هو پر ٻهراڙين جي ڳوٺڻ ۽ واهڻ تائين به پهچي چڪو هيو، ان حد تائين جو پونٽَس ۽ بِٿنيا جهڙن ڪليل شهرن ۾ پڻ وبا جيان ڦهلجي چڪو هو. [158]

متي چاٿايل بيانن يا تبصرن جي تَهَ ۾ وڃڻ کان بغير، ڇو ته اُهي مشرق ۽ عيسائيت جي واڌاري تي يا ته خوش ٿيندا هئا يا وري ان تي افسوس ڪندا هئا، اسان عام طور تي اهو مشاهدو ڪيو آهي ته ڪنهن به ليکڪ اسان لاءِ ڪو مواد يا بنياد ڇڏيو ئي ڪونهي جتان اسان اُنهن صوبن ۾ مذهب جي مڃيندڙن جو اندازو لڳائي سگهون يا ڪو صحيح حساب رکي سگهون. هڪڙي ڳالهه البت خوش قسمتيءَ سان محفوظ رهي آهي، جنهن ذريعي هن اَڻ ڄڻي پر نهايت ئي دلچسپ موضوعَ تي اُونداهيءَ منجهان به ڪجهه روشنيءَ جا ڪرڻا نظر اچن ٿا جيڪي ان موضوع کي روشن ڪندا. شهنشاهه ٿيوڊوسيَس جي دوُر ۾ جڏهن عيسائيت، سٺ سالن کان به وڌيڪ عرصي تائين شاهي قربَ ۽ ڇپر ڇانوَ هيٺ مزا ماڻي رهي هئي ته انٽيئڪ جي قديمي ۽ علم سان روشن ڪليسا ۾ هڪ لک ماڻهو هئا، جن مان ٽن هزار ماڻهن جي خير خيرات ذريعي مدد ڪئي ويندي هئي. [159] اوپر جي راڻيءَ جو شان ۽ سندس مرتبو، قيصريَ، سلوشيا ۽ اليگزينڊريا جون مڃيل آدمشماريون ، ۽ هڪ زلزلي ۾ اڍائي لک ماڻهن جي تباهي جنهن وڏي جسٽن [160] جي حڪومت ۾ انٽيئڪ کي به تڪليف پهچائي، ته اهي سڀئي ڳالهيون يقيني طرح سان ثابت ٿيون ڪن ته ان جي سيني رهاڪن جو تعداد پنجن لکن کان گهٽ نه هو: ۽ عيسائي پلي ڪٿي پنهنجي جوش يا طاقت ذريعي ڪيترا به وڌي ويا هجن پر ان عظيم شهر جي آدمشماريءَ کان ڪنهن به طرح سان پنجين حصي کان متي نه هيا، اسان پلي ڪٿي ڪو ٻيو حساب به رکون، پر جڏهن اسان هڪ تڪليف ۾ مبتلا ڪليسا جي ڀيٽ ان سان ڪريون ٿا جيڪا خوشي ۽ شادمانا پئي ملهائي، يا اولهه جي اوپر سان ڀيٽ ڪريون، ٻهراڙيءَ جي ڳوٺن جي شهرن سان، ۽ اُهي ملڪ جن تازو مذهب قبول ڪيو آهي، جو مقابلو جيڪڏهن اُنهن سان ڪجي جتي عيسائي عقيدو سڀ کان پهريون پهچي ويو هو ته پوءِ اها ڀيٽ غير منطقي ٿيندي. اها ڳالهه بهرحال هرگز نه لڪائي وڃي ته هڪ ٻي ٽڪري ۾ ڪرسوسٽم،* جنهن جا اسان احسانمند آهيون جو هن اسانکي اهم معلومات ڏني آهي، جنهن مطابق عيسائي مذهب جي بيشمار ماڻهن جو تعداد يهودين ۽ لادينن کان به گهٽو ٻڌايو ويو آهي. [161] پر هن ظاهري مشڪل جو حل آسان ۽ واضح ٿو نظر اچي. هڪ تقرير جو ماهر تبليغ ڪندڙ انٽيئڪ جي شهري ۽ ڪليسائي آئين جي وچ ۾ ڀيٽ ٿو ڪري ته ساڳي وقت عيسائين جي اُها

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

لسٽ جن کي پاڪ غسل ڪرڻ ڪانپوءِ بهشت ملڻ جي مبارڪ ملي هئي ۽ اُنهن شهرين جي لسٽ جن کي ماڻهن جي فراخ دليءَ تي حق ڏنو ويو هو. پهرين لسٽ ۾ غلام، ڏاريا ۽ ڪير پياڪ پارڙا بہ شامل هيا. پر پوئينءَ مان اُهي ڪڍيا ويا هيا. اليگزئنڊريا جو وڏو وڻج واپار ۽ فلسطين کي ان جي ويجهڙائي، نئين مذهب کي آسان ۽ ڪشادو رستو ڏئي ڇڏيو. اهو تمام گهڻي تعداد ۾ تراپيوٽي يا اِسينيَس ۾ وڌيو جن جو تعلق مثرويِّس ڍنڍ سان هو. جيڪو هڪ يهودي فرقو آهي جنهن کي حضرت موسيٰ (ع - س) جي رسمن رواجن لاءِ تمام گهڻي عزت هوندي هئي. اِسينيَس جي سادگي واري زندگي، اُنهن جا روزا ۽ سندن ملڪ نيڪاليون، مال جي برادري، ڪنوارو رهڻ جو شوق، شهادت ماڻڻ سان دلچسپي، مذهبي گرمجوشي وغيره، سندن اوائلي مذهبي نظم ۽ ضبط جا صاف ۽ سڻا مثال هئا.[162] اها اليگزئنڊريا جي اسڪول جي جڳهہ آهي جتي عيسائي مذهب کي هڪ باقاعدگي وارو ۽ سائنسي روپ عطا ٿيو ۽ جڏهن هئڊرئن مصر گهمڻ ويو تہ ان کي اُتي هڪ ڪليسا نظر آئي جنهن ۾ رڳا يهودي ۽ يوناني هئا. ۽ اها ڳالهہ ان شهنشاهہ جي توجهہ ڇڪرائڻ لاءِ ڪافي هئي.[163] پر عيسائيت جو واڌارو ڪيتري ئي عرصي لاءِ فقط هڪ شهر تائين محدود رهيو. جيڪا خود هڪ ڌاري ڪالوني هئي ۽ ٻي صدي عيسوي جي آخر تائين، ڊميٽريس جا ابا ڏاڏا ئي فقط مصر جي ڪليسا جا سردارَ يارڪوالا هئا. ٽن پادرين کي ڊميٽريَس جي هٿن تي پاڪ ڪيو ويو ۽ اهو تعداد سندس جانشين هراڪليَس جي دوَر ۾ ويهن تائين وڃي پهتو.[164] مقامي ماڻهن جيڪي پنهنجي سخت ۽ چِڙ چڙي طبيعت[165] جي ڪري ڄاتا ويندا هيا، نئين مذهب جي آجيان نہ ڪئي ۽ اوريجن جي وقت ۾ پي، ڪنهن مصري ماڻهوءَ سان ملڻ محال هوندو هو جنهن پنهنجي مالڪ جي مقدس جانورن جي حق ۾ اڳين خيالن ۽ تعصبن کي پنهنجي دل مان ڪڍي ڇڏيو هو.[166] جيئن ئي، حقيقت ۾ عيسائيت کي تخت تي ويهاريو[167] ويو تہ بربرن جي جوش جذبي پي وقت جي حالتن کي سمجهي آڻ مڃي، ۽ مصر جا شهر پادرين سان آباد ٿي ويا ۽ سبائس جا بيابان ويراڳين ۽ سنياسين سان ڀريل نظر اچڻ لڳا.

روم جي وڏي شهر ۾ هاڻي هر طرف ڌاريا ۽ ڳوناٺا ماڻهو گهمندي ڦرندي نظر ٿي آيا. جيڪو ڪجهہ بہ اوپرو يا نفرت جوڳو هو تہ ڏوهي يا مشڪوڪ ماڻهو، گاديءَ جي هنڌ جي هيڏي ساري شهر ۾ اها اُميد ڪري پئي سگهيو تہ هو قانون ۾ جڪڙجڻ کان آسانيءَ سان بچي ويندو. مختلف قومن جي اهڙي ميلاپ ۾ هر استاد، سچائيءَ يا فريب جو، هر پايو وجهندڙ، نيڪي يا برائيءَ جي گروهہ جو، پنهنجن پوئلڳن يا مجرمن جي تعداد جو خيرَ خوبيءَ سان اضافو ڪري پئي سگهيو. روم جا عيسائي، نيرو جي اتفاقي تڪليف ۾ مبتلا ٿيڻ جي وقت، ٽئسيٽَس مطابق، هڪ تمام وڏي لشڪر جي صورت وٺي چڪا هيا،[167] ۽ ان عظيم تاريخدان جي زبان بہ لڳ ڀڳ اُها آهي جيڪا لِوي ڪتب آندي آهي جڏهن هو بئڪَس جي تعارف ۽ ڪيس تنگ ڪرڻ ۽ ايذائڻ جي رسمن جو ذڪر ٿو ڪري. بئڪالس جڏهن سينيٽ جي سختيءَ کي جاڳايو تہ ان ڪانپوءِ اهو گمان ڪيو ويو هو تہ هڪ تمام وڏو هجوم، ڄڻ تہ اُهي ڌاريا ماڻهو لڳي رهيا هيا، نفرت لائق ڳجهن اِسرارن طرف وڃي رهيو هو. بعد ۾ هڪ تَهہ تائين پهچڻ واري جاچ ذريعي معلوم ٿيو تہ تڪليف پهچائڻ وارن هاڃيڪارن جو تعداد سٺن هزارن کان مٿي نہ هو. هڪ اهڙو تعداد جيڪو ڪافي خطرناڪ ٿي سگهي ٿو جيڪڏهن ان کي انصاف جو مقصد تصور ڪيو وڃي.[168] اها هڪ واضح رعايت ٿيندي

جيڪڏهن اسان ٽئسيٽس جي منجهيل جملن کي سمجهڻ جي ڪوشش ڪريون ۽ پلني جي پهرين مثال ۾ جڏهن اُهي گمراهه ٿيل مذهبي جنونين جي ميڙ جي باري ۾ وڏاءُ ڪن ٿا جن ديوتائن جي طئي ٿيل عبادت کي ڇڏي ڏنو هو. روم جي ڪليسا بلاشڪ شهنشاهت جي پهرين ۽ وڏي ۾ وڏي هئي ۽ اسان کي هڪ مستند رڪارڊ هٿ آيو آهي جيڪو ان شهر ۾ مذهب جي حالت جي، ٽين صدي جي وچ ڌاري ۽ اَٺيهن سالن جي امن ڪانپوءِ تصديق ڪري ٿو. ان وقت مذهبي ماڻهن ۾ هڪ پادري، ڇائيتاليهه نائب پادري، ست راهب ۽ اوترائي نائب راهب، ٻائيتاليهه پادرين جا خدمتگار ۽ پنجاهه ريڊر، پوپا (جنن ڪيڻ وارا) ۽ ڪولي هوندا هيا. ڪمزورن ۽ اپاهجن جي بيواهن ۽ ٻين غريبن جو تعداد جيڪي مذهبي ماڻهن جي خيرات ڏيڻ تي پلندا هيا، پندرهن سؤ هيو. [169] دليلن ذريعي توڙي ائنٽڪ جي مثالن منجهان اسان اهو ٻڌائڻ جي جرئت ڪري سگهون ٿا ته روم جي عيسائين جي تعداد جو تخمينو پنجاهه هزار ماڻهن جي لڳ ڀڳ وڃي ٿيندو. ان عظيم شهر جي صحيح آباديءَ جو اندازو لڳائڻ مشڪل آهي پر جيڪڏهن ٻيجي ٻيجي ۽ هڪ محتاط اندازو به لڳائجي ته ان شهر جا رهواسي ڏهن لکن کان گهٽ هرگز نه ٿيندا، جن مان فقط عيسائي وڌ ۾ وڌ ان جو ويهون حصو وڃي ٿيندا. [170]

اولهه جي ڪُنڊن عيسائيت بابت معلومات ساڳين ذريعن مان ورتي آهي جن کين اڳ ۾ هولي، جذبا ۽ روم جا طور طريقا سيکاريا هيا. هن اهم سلسلي ۾، آفريڪا توڙي گال کي روم جي گاديءَ جي هنڌ جهڙو ناهڻ جي ڪوشش ڪئي وئي هئي، تنهن هوندي به، توڙي جو ڪيترن ئي مناسب موقعن تي روم جي مبلغن کي دعوت ڏني وئي هئي ته هو لاطيني صوبا گهمي اچن، پر ان ۾ به وڏو وقت لڳو هو ته هُو سمنڊ يا ائلپس جبلن تائين پهچي سگهيا هيا، [171] ته وري اسان کي اهڙن وڏن ملڪن ۾ ڪنهن عقيدي يا مذهب جا نشان ملن ٿا يا وري ڪنهن کي تڪليفن يا اذيتن پهچائڻ جي شاهدي ملي ٿي جو ته انهن جي چوٽي ائنٽونس جي حڪومت [172] کان به مٿاهين هوندي آهي. مقدس ڪتاب جو وِڪ وِڪ وارو واڌارو گال جي ٿڌي آبهوا ۾ بلڪل ڊرائيءَ وارو هو جڏهن ته آفريڪا جي تپندڙ واريءَ ۾ ان جي اجيان پوري گرمجوشيءَ ۽ ڀرپور طريقي سان ڪئي وئي. آفريڪا جي عيسائين، اوائلي ڪليسا جي مکيه ميمبرن جو هڪ جوڙجڪ ناهي ورتو. ان صوبي ۾ پادرين کي ڀرتي ڪرڻ جي رسم هلي پئي جيڪي تمام ننڍن شهرن ۽ ننڍڙن ڳوٺن لاءِ مقرر ڪيا ويندا هيا. ان سلسلي مذهبي سوسائٽين ناهڻ ۽ اُنهن جي شان شوڪت وڌائڻ ۾ وڏو ڪردار ادا ڪيو، ۽ ٽين صدي عيسوي ۾ ٽرٽولين جي جوش اُنهن ۾ نئون روح ڦوڪي ڇڏيو، سائپرين جي قابليت اُنهن جي هدايتڪاري ڪئي ۽ لئڪٽنٽيس جي فصاحت بلاغت اُنهن کي سينگاريو ۽ سنواريو، پر، ان جي برعڪس جيڪڏهن گال تي نظر ڊوڙايون ٿا ته اسان ايترو ڏسي شايد پاڻ کي مطمئن ڪري ڇڏيون ته مارڪس ائنٽونينس جي دؤر ۾ ليونس ۽ وئينا جا گڏيل پر ڪمزور ميڙ نظر ٿي آيا، ۽ وري پوءِ ڊيسيس جي حڪومت ۾ اسان کي يقين ڏياريو ويو ته چند شهرن ۾ فقط آرلس، ناربون، تولوز، لِموجس، ڪلرمونٽ، ٽورس، پئرس ۽ ڪجهه ٽڙيل پکڙيل ڪليسائن کي عيسائين جي ٿورڙي تعداد جي عقيدي ۽ جوش جذبي جي پنيرائي هئي. [173] خاموشيءَ جو، عبادت ۽ عقيدت سان ميلاپ ۽ ناهه ضرور آهي پر اُها جوش جذبي سان گڏ نٿي هلي سگهي، ته اسان انهن صوبن ۾ عيسائيت جي ڪمزور حالت جو اندازو لڳائي سگهون ٿا ۽ ان تي افسوس به ڪريون ٿا جتي هنن ڪلٽي زبان کي هٽائي لاطيني اختيار ڪئي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هئي، ڇو ته اُنهن پهرين ٽن صدين ۾ ڪنهن به ڪليسائي ليکڪ کي جنم نه ڏنو هو. گال، جنهن ائلپس جي پاسي وارن سيني ملڪن جي پيٽ ۾ پنهنجي علم ۽ اختيارين جي برتريءَ جي جائز دعويٰ ڪئي هئي ۽ انجيل جي روشنيءَ جا ڪرڻا اسپين ۽ برطانيه جهڙن پرانهن صوبن تائين پنهنجي هلڪي هلڪي روشني پهچائي رهيا هيا، ۽ جيڪڏهن اسان ٽرٽولين جي زوردار بيانن جو جائزو وٺون ته اُنهن وٽ مذهب جي روشنيءَ جون پهريون لاٽون اڳي ئي پهچي چڪيون هيون جڏهن هو شهنشاهه سيورس جي مئجسٽريٽن اڳيان معافي وٺڻ لاءِ مخاطب ٿيو هو.[174] پر يورپ جي مغربي ملڪن جي ڪليسائن جي اصل ۽ شروعات بابت احوال ايترو ته اَڻ چٽو ۽ اٿڀورو آهي ۽ ان کي ايترو ته لاپرواهيءَ منجهان رڪارڊ ڪيو ويو آهي جو جيڪڏهن اسان ان جي بنياد پوڻ جي وقت ۽ حالتن کي بيان ڪريون ته اسانکي قديمي دؤر واري خاموشي اختيار ڪرڻي پوندي جيڪا ڪنهن زماني ۾ حرصَ يا وهمن وسوسن ذريعي ہاوَن کي پنهنجين اڪيلين ۽ ڏکوئيندڙ ڪوٺڙين جي تنهائيءَ ۾ مجبور ٿي اختيار ڪرڻي پئي هئي.[175] اهڙين مقدس پيار وارين گهڙين مان، هڪ حواري سينٽ جيمس جو مثال پنهنجي اهميت ۽ نوعيت جي حساب سان بيان ڪرڻ جوڳو آهي. هو گين سارڻ ڊِنڊَ جي هڪ غير اهم مُهاٽي منجهان راتو رات هڪ بهادر سردار بنجي ويو جنهن کي اُتر - اولهه آفريڪا جي مسلمانن خلاف جنگين ۾ اسپين جو سپهه سالار بڻايو ويو. سنجيده تاريخدانن سندس جنگي مُهمن کي ساراهيو آهي ۽ ڪامپوسٽيلا جو حيرت انگيز مقبرو پڻ سندس زور ۽ طاقت جي شاهدي ڏئي ٿو ۽ فوجي سلسلي جي هڪ نمايان ترار، جنهن کي سخت تحقيقات جي خطرن مان گذرڻو پيو هو، مٿس بيهودي تنقيد جي سيني اعتراضن کي دور ڪرڻ لاءِ ڪافي سمجهي وئي هئي.[176]

عيسائيت جو واڌارو فقط روم جي شهنشاهت تائين محدود نه هو؛ ۽ اوائلي وڏڙن ۽ بزرگن مطابق، جيڪي حقيقتن کي پيشنگوين ۽ معجزن تي پرکڻ جا عادي آهن، نئون مذهب، پنهنجي بانيءَ جي موت کان پوءِ، هڪ صديءَ جي اندر دنيا جي کُنڊ ڪُڙڇ تائين پهچي چڪو هو. جسٽن مارٽر چوي ٿو: "ڪٿي به ۽ ڪو به اهڙو ماڻهو ناهي پوءِ توڙي يوناني هجي يا بربر، يا ماڻهن جي ڪنهن به قوم سان تعلق رکندڙ هجي، يا ڪهڙن به لقبن يا طور طريقن ذريعي ڄاتو ويندو هجي، يا اُهو ڪنهن به فن، هنر تانجو ہني ہاري جي ڪيڙڻ ڪان به پلي نا واقف هجي، جهوپڙن يا تنبُن هيٺان رهندو هجي يا ائين گهمندڙ ڦرندڙ ۽ رُلندڙ هجي، مطلب اهو ته دنيا جي ڪنهن به جڳهه تي رهندو هجي ڇا به ڪندو هجي پر اهو يقين سان چئي سگهجي ٿو ته اُهو صليب تي چاڙهيل حضرت عيسيٰ (ع - س) جي عبادت ضرور ڪندو هوندو."[177] پر هيڏو شاندار مبالغو جيڪو اڄ جي دؤر ۾ به ماڻهن جي مذهبي حالتن ۽ ڪيفيتن کي ڏسندي مطابقت رکندڙ نه هوندو، انکي هڪ بنياد پرست مذهبي ماڻهوءَ جي غير منطقي ۽ اُبهري راءِ يا هڪ بيخبر ليکڪ جو اندازو ڪوٺي سگهجي ٿو جنهن جو عقيدو ۽ نظريو سندس ئي خواهشن جو محتاج هجي. پر حقيقت اها آهي ته نه عقيدو ۽ نه وڏڙن جون ذاتي خواهشون تاريخ جي اَٽل حقيقتن ڪان انڪاري ٿي سگهن ٿيون. ان حقيقت ۾ ڪنهن به شڪ يا گمان جي گنجائش ڪانهي ته اسڪيٿيا ۽ جرمني جا بربرَ، جن بعد ۾ روم جي شهنشاهت کي اُونڌي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي هئي، لادينيت جي انڌاري ۾ غرق ٿيل هيا، ان حد تائين جو آئبيريا، آرمينيا يا حبش جي ماڻهن طرفان نئين مذهب ۾ داخل ٿيڻ جو عمل به تيستائين ڪامياب ۽ مڪمل نه ٿيو هو جيستائين هڪ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بنياد پرست شهنشاهه طرفان شاهي لَٽ جي ڏاڍ ۽ ڏهڪاءَ جو استعمال نہ ٿيو هو.[178] ان کان اڳ ۾، ڪئليڊونيا[179] جي ڪجهہ قبيلن ۾، جنگين جي ڪجهہ واقعن يا وڻج واپار ذريعي، انجيل يا عيسائيت بابت اڻپورو پرچار ڪيو ويو هو ۽ اها ڪوشش رائين، دنيوب ۽ فرات جي سرحدن ۽ ڪنارن تائين پڻ ڪئي وئي هئي.[180] بيان ڪيل آخري نديءَ کان اجا اڳتي ايڊيسا کي البت اهو اعزاز حاصل هو تہ هو گهڻو اڳ مذهب ۾ مضبوطيءَ سان داخل ٿي چڪو هو.[181] ايڊيسا کان عيسائيت جا اصول يونان ۽ شام جي شهرن تائين متعارف ٿي ويا جيڪي ارد شير جي جانشينن کي مجيندا هيا پر ان جي باوجود اُنهن جو فارس وارن تي اجا ايترو اثر نہ ٿيو هو ۽ جن جو مذهبي سرشتو، پادرين جي محنتن ۽ نظم ۽ ضبط وسيلي، يونان ۽ روم وارن جي غير يقيني مذهبي اصولن جي مقابلي ۾ قابليت ۽ دانائيءَ جي مضبوط بنيادن تي بيٺل هو.[182]

عيسائيت جي واڌاري ۽ ان جي اُبرڻ جي باري ۾ هن غير جانبدار جائزي، پوءِ ڪٿي ڪجهہ اڻپورو ئي سهي، مان چڱيءَ طرح خبر پوي ٿي تہ نئين مذهب ۾ داخل ٿيندڙن جي تعداد کي، هڪ طرف خوف وچان تہ ٻي طرف عقيدت منجهان تمام گهڻو وڌائي پيش ڪيو ويو آهي. اوريجن[183] جي اعتماد ۽ ويساهہ واري شاهديءَ مطابق، نئين مذهب اختيار ڪرڻ وارن جو تعداد لادينن جي مقابلي ۾ تمام گهڻو گهٽ هو. پر جيئن تہ اسان کي اجا پوري ۽ واضح معلومات حاصل ڪانهي، تہ ان صورتحال ۾ اوائلي عيسائين جي صحيح تعداد جو ڪاٿو ڪرڻ نہ رڳو ناممڪن آهي پر ان جو هڪ سرسري اندازو ڪرڻ بہ ڏاڍو ڏکيو آهي. وري بہ ڪجهہ مناسب طريقي جو ڪاٿو، انٽنڪ ۽ روم جي مثالن منجهان ڪڍي سگهجي ٿو پر اهو اسان کي ان ڳالهہ جي اندازي لڳائڻ جي اجازت نہ ڏيندو تہ شهنشاهت جي شهرن جي ويهين پتيءَ کان وڌيڪ ماڻهو ڪانسٽنٽائن جي مذهب قبول ڪرڻ کان اڳ عيسائيت جي جهنڊي هيٺان داخل ٿيا هوندا.* پر سندن عقيدي جا طريقا، سندن جذبو ۽ جيڪا هنن جي پاڻ ۾ ٻڌي هئي انهن سڀني ڳالهين سندن تعداد کي وڌايو ۽ انهن ئي سببن جن جي ڪري هو مستقبل جي وقت ۾ وڌيا، سندن اصل تعداد کي وڌيڪ نمايان ۽ بيحد طاقتور بنائي ڇڏيو.

شهري سوسائٽي جو جوڙجڪ ڪجهہ اهڙي قسم جو هوندو آهي جو هڪ طرف ماڻهو پنهنجي دولت، اعزازن، علم ۽ ڄاڻ جي مٿيرائيءَ ذريعي نمايان ٿيندا آهن تہ ٻي طرف ماڻهن کي ننديو ۽ ذليل ڪيو ويندو آهي جو تہ اُهي اڻڄاڻ، جاهل، غريب ۽ مسڪين هوندا آهن. عيسائي مذهب جيڪو سڄي انسانذات لاءِ هيو، مٿاهن ماڻهن جي مقابلي ۾ هيٺين طبقي جي ماڻهن تمام گهڻي تعداد ۾ ان کي قبول ڪيو. اهڙين معصوم ۽ فطري حالتن تي بہ ڪجهہ ماڻهن طرفان نفرت جوڳيون تهمتون لڳايون ويون آهن جن جي مذهب جي محافظن ايتري پُرزور ترديد نہ ڪئي آهي جيترا ان جي مخالفن ان مٿان الزام لڳايا آهن، تہ عيسائي اهڙي بيڪار ۽ فضول آدمشماريءَ جو مجموعو هئا جيڪا هارين نارين، مسترين، ڇوڪرن، عورتن، گداگرن ۽ غلامن تي ٻڌل هئي، جن مان آخري طبقو ممڪن هو تہ مذهب جي پرچارڪن کي شاهوڪار ۽ خانداني ماڻهن سان ملائي ۽ اُنهن جي ويجهو آڻي جن سان سندن تعلق هيو. هي اڻڄاتل ۽ ابوجهہ استاد (ڪدورت ۽ لامذهب هئڻ جو اهو الزام هو) جيترا قومي زندگي ۾ گونگا هيا تہ وري اوترائي پنهنجي ذاتي زندگي ۾ ڳالهائڻ جا شوقين ۽ ماهر هيا. هڪ طرف هو وڏي احتياط ۽ چالاڪيءَ مان فيلسوفن سان ملڻ ۽ اُنهن

جي آمهون سامهون ٿيڻ کان گهبرائيندا هيا ته ٻي طرف وري اڻ گهڙيل جاهلن ۽ اڻ پڙهيلن جي ميڙ ۾ خوشيءَ سان هليا ويندا هيا ۽ پنهنجي پاڻ کي اُنهن جي دماغ ۾ وجهي اوتيندا هيا جن لاءِ سندن عمر، جنس يا سندن تعليم نهايت ئي سازگار هوندي هئي جيڪي سندن خطرناڪ وهمن وسوسن کي به آسانيءَ سان قبول ڪري وٺندا هئا.[184]

تصوير جو هي نامناسب رخ، توڙي جو ان ۾ ڪجهه مشابهت پڻ آهي، پر ان جي غير معقول ڪارن رنگن ۽ بگڙيل مُهاندن، دشمن جي پينسل جي راز کي کولي ڇڏيو هو. جيئن ته حضرت عيسيٰ (ع - س) جو مانيٽو مذهب سڄي دنيا ۾ ڦهليو ته ان کي بيشمار ماڻهن، فطري فائدن جي ڪري يا ان کي پنهنجو ڀاڱ سمجهي، قبول ڪري ڇڏيو. ارسٽائيڊس، جنهن شهنشاهه هڊرئن جي خدمت ۾ پنهنجي معافي فصاحت ۽ بلاغت سان پيش ڪئي هئي، اٿينس جو هڪ فيلسوف هيو.[185] جسٽن مارٽر کي خدائي علم زينو، ارسطو، پٿاغورس ۽ افلاطون جي اسڪولن مان حاصل ٿيو هو، ان کان اڳ خوش قسمتيءَ سان هڪ پوڙهي ماڻهو بلڪ هڪ فرشتي سان مُنهن مقابل ٿيو هو جنهن هنجو ڌيان يهودي پيغمبرن کي ڇاڻڻ ۽ سمجهڻ طرف ڇڪرايو هو.[186] اليگزئنڊريا جي ڪليمينس يوناني علمن کي گهڻو ڪجهه پڙهيو هو ۽ ٽرٽولين لاطيني زبان تي عبور حاصل ڪيو هو. جوليَس آفريڪنَس ۽ اوريجن پنهنجي وقت جا وڏا عالم ۽ داناءَ ليکيا ويندا هيا، ۽ توڙي جو سائپرين جو لهجو لئڪٽنٽيَس کان گهڻو مختلف آهي پر اها ڳالهه پوءِ به صاف ظاهر ٿئي ٿي ته ٻئي وڏا ليکڪ، تقرير ۽ تحرير جا وڏا ماهر استاد هئا. فلسفي جو علم پڻ آخرڪار عيسائين کي سيکاريو ويو هو. پر ان مان هر وقت گهُربل نتيجا نه ملي سگهندا هئا. علم ۽ ڇاڻ کي گهڻو ڪري تفرقي بازن يا جنگي عقيدت جو ابو ڄيو ويندو هو ۽ بيان بازي جيڪا آرٽيمن جي پوئلڳن لاءِ مخصوص ڪيل هئي. اُها اُنهن فرقن لاءِ به اوتري ئي معقول ۽ موزون هئي جن حوارين جي جانشينن جي ڀرپور مخالفت ۽ مزاحمت ڪئي هئي. اُهي سمجهن ٿا ته هو مقدس ڪتابن ۾ ڦيرڦار ڪري ڇڏيندا، مذهب جي قديمي قانون کي ڇڏي ڏيندا ۽ پنهنجا خيال ۽ رايا، دليل ۽ منطق جي مهذب اصولن مطابق ٺاهيندا. جاميٽري کي پڙهڻ لاءِ ڪليسا جي سائنس کي غير اهم سمجهيو وڃي ٿو، ۽ جڏهن هو زمين جي ماپ ڪرڻ شروع ڪن ٿا ته ڪائنات بهشت وڃائجي وڃي ٿو. يوڪلڊ مستقل طور سندن هٿن ۾ آهي. اُرسطو ۽ ٿيوفرئسٽَس سندن تعريف ۽ واکاڻ جهڙيون هستيون آهن ۽ گلن جي عظيم ڪارنامن لاءِ اُنهن جي دلين ۾ بيحد احترام ۽ عزت آهي. سندن غلطيون فقط اُنهن ڪمن ۾ سرزد ٿين ٿيون جيڪي لادينين طرفان فن ۽ سائنس جي غلط استعمال ذريعي ٿيون آهن ۽ اُنهن انجيل مقدس جي سادگي ۽ نِج هٺ کي به ان ۾ دليلن جا واڌارا ۽ سڌارا آڻي بگاڙي ڇڏيو آهي.[187]

ان ڳالهه جي تصديق به پوري سچائيءَ سان ٿي ڪري سگهجي ٿي ته ڄمَ ۽ ڀاڱ جي فائدن کي عيسائيت جي مذهبي سرشتي کان هميشه لاءِ جدا ڪيو ويو هو. روم جي ڪيترن ئي شهرين کي پلني جي ٽربيونل آڏو آندو ويو هو جنهن کي حيرانيءَ منجهان معلوم ٿيو ته فقط بٿنيا ۾ ئي هر طبقي جي بيشمار ماڻهن پنهنجن ابن ڏاڏن جي مذهب کي ڇڏي ڏنو هو.[188] هن سلسلي ۾ ڪنهن به شڪ ۽ گمان کان مٿاهين سندس شاهديءَ جي صداقت ٽرٽولين جي جرئت واري اُن للڪار جي مقابلي ۾ وڌيڪ ويساهه جوڳي آهي، جڏهن هو آفريڪا جي مئجسٽريٽ جي انسانيت اڳيان پنهنجن خوفن ۽ انديشن جو اظهار ڪري ٿو ۽ ساڳي وقت ڪيس للڪاريندي يقين به ڏياري ٿو ته جيڪڏهن هو پنهنجي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ظالماڻي ارادن تي قائم رهيو ته پوءِ ڪيس ڪارٿيج جي هر ذهين ماڻهوءَ کي قتل ڪرڻو پوندو ۽ جيڪي ماڻهو ان ۾ مجرم ثابت ٿيا ته اُنهن ۾ ڪيترا سندس ئي رتبي وارا شخص هوندا، جن ۾ سينيٽر به هوندا ته ڪيترين معزز خاندانن جون عورتون به هونديون ۽ سندس تمام ويجهڙن دوستن جا عزيز ۽ دوست به ان ۾ شامل هوندا. [189] بعد واري مشاهدي مان اهو معلوم ٿيو ته چاليهن سالن کانپوءِ شهنشاهه وئلرئن جي دؤر ۾ اهو اندازو سچ ثابت ٿيو ڇو ته پنهنجي هڪ فيصلي ۾ هن ڄاڻايو آهي ته ڪيترائي سينيٽر، روم جا سردار ۽ وڏن خاندانن جون عورتون عيسائي فرقي کي عام ڪرڻ ۾ رُذل هيون. [190] ڪليسا به رڳو پنهنجي ٻاهرئين ۽ ظاهري شان شوڪت کي وڌائڻ ۽ سنوارڻ ۾ مصروف هئي ڇو ته "اندر مڙيئي اگهڙيون" واري نوبت اچي وئي هئي ۽ سندس نج پڻو ۽ سچائي ختم ٿي چڪي هئي ۽ شهنشاهه ڊائڪليشين جي حڪومت ۾، محلات، انصاف واري عدالت توڙي فوج، بيشمار عيسائين جا نالا ظاهر نه ڪيا هيا جن پوري پوري ڪوشش ڪئي هئي ته ايندڙ زندگيءَ جي مقابلي ۾ هلندڙ وقت جي ضرورتن ۽ فائدن کي وڌيڪ اهميت ڏني وڃي.

ڪجهه اهڙا مثال جيڪي مٿي بيان ڪيا ويا آهن يا ته تعداد ۾ ٿورڙا آهن يا وري ويجهي وقت جا آهن جن جو مقصد جهالت ۽ انڌاري جي تُهمت کي دور ڪرڻ آهي جيڪا عيسائيت جي پهرين مذهب اختيار ڪندڙن تي هروڀرو يا حالتن پٽاندر لڳي هئي. پوئين دؤر جي افسانوي ڳالهين کي پنهنجي فائدي ۾ ڪرڻ بدران اها ڳالهه وڌيڪ دانشمنديءَ واري ٿيندي ته مؤهيل الزام منجهان پي ڪو تعميري ڪم ورتجي. غور سان سوچڻ تي اسان جي سمجهه ۾ اهو ٿو اچي ته حوارين کي گٿليلي جي مهاڻن منجهان قدرت پاڻ چونڊيو هو ۽ اسان پهرين عيسائين کي جيترو به گهٽو ڏيکاريندا سين يا ڪين سوڙهو ڪنداسين ته اسان کي اها ڳالهه اچا وڌيڪ ماناٽتي نظر ايندي ته سندن وصفن، خوبين ۽ ڪاميابين جي واکاڻ ڪريون. اهو اسان تي لازم ٿئي ٿو ته اسان هر حال ۾ اهو ياد رکون ته جنت جي بادشاهيءَ جو واعدو روحاني طور غريبن سان ڪيو ويو هو ۽ جن ماڻهن کي هن دنيا ۾ ڏک درد مليا ۽ انسانذات طرفان ڪين نفرت پلئہ پيئي ته اهڙا ماڻهو خوشي ۽ سڪون سان خدائي آواز ٻڌي ونن ٿا جيڪو ڪين مستقبل جي خوشين جا خزانا ٿو آڇي؛ جڏهن ته انجي برعڪس ڀاڳ وارا ۽ دولتمند ان ۾ خوش آهن جيڪو ڪجهه به هن دنيا ۾ وٽن موجود آهي، ۽ جيڪي سياڻا آهن اُهي شڪَ ۾ غرق آهن ۽ پنهنجي منطق ۽ علم جي اجائي برتريءَ سان هو فساد ڪن ٿا ۽ ان سان اختلاف رکن ٿا.

ڪڏهن ڪڏهن اسان اهڙين ڳالهين پاڻ کي سڪون ۽ تسلي ڏيڻ خاطر دُهرائيندا آهيون ڇو ته اسان کان بيحد ماناٽتا ۽ عظيم انسان وڃڙي ويندا آهن جيڪي اسانجي نظر ۾ بهشت جا حقدار آهن. جيئن سينيڪا، وڏو توڙي ننڍو پلني، تشيٽس، پلوٽارچ، گئلن ۽ غلام ايپڪٽيٽس يا شهنشاهه مارڪس انٽونينس اهڙا انسان هئا جن ان دؤر جي سُونهن کي وڌايو هو جنهن ۾ هو رهندا هئا ۽ انساني فطرت کي پنهنجي مثال ذريعي وقار بخشيو هئائون. اُنهن پنهنجن مختلف مرتبن جو شان هِن توڙي فِڪري زندگي ۾ اچا وڌائي ڇڏيو هو. سندن سوچ اڳ ئي ڪمال واري هئي ويتر اُها سندن مطالعي جي شوق سبب مٿاهين ٿي وئي هئي؛ فلسفي سندن دماغن کي ان وقت جي وهمن وسوسن کان نجات ڏياري صاف ۽ اڇو اُجرو بنائي ڇڏيو هو ۽ سندن راتيون توڙي ڏينهن سچ جي جستجو ۽ نيڪي ۽ چڱائي

جي ڪمن ۾ گذرندا هئا. ان جي باوجود اهي درويش (اها تعجب جي نہ پر تشويش جي ڳالهہ آهي) عيسائي مذهب جي تڪميل ڪي يا تہ رد ڪندا هيا يا ان ڪي ڪا اهميت ئي نہ ڏيندا هئا. سندن لهجي، زبان توڙي سندن خاموشيءَ مان بہ عيسائيت لاءِ نفرت پٽي جهاتيون پائيندي هئي، جيڪا سندن وقت ۾ ئي روم جي پوري شهنشاهت ۾ پکڙجي چڪي هئي. انهن منجهان اُهي جيڪي مهرباني ڪندي عيسائين جو تذڪرو ڪندا هيا تہ اُنهن کي هنيلو ۽ پٽڪيل جذباتي سڏيو ويندو هو جيڪي پنهنجن مخفي ۽ رازداريءَ وارن اصولن جي فرمانبرداري ڪرائيندڙ هيا پر ان جي بچاءَ ۾ وٽن ڪو بہ معقول دليل ڪونہ هو جيڪو عقل ۽ علم وارن ماڻهن جو ڌيان ڇڪرائي سگهي.[191]

اها ڳالهہ ڪافي مشڪوڪ ٿي لڳي تہ ڪنهن بہ فيلسوف اوائلي عيسائين جي دفاع نامن جو مطالعو ڪيو هجي جيڪي هو پنهنجي طرفان توڙي مذهب پاران ڇپرائيندا رهندا هيا: پر ان ڳالهہ تي افسوس ٿو ٿئي تہ اهڙي مقصد جي بچاءَ يا اڳتي وڌائڻ ۾ سٺا وڪيل سندن ڪم نہ اچي سگهيا. اُهي فقط گهڻن خدائن کي ميڙ جي فضول ڳالهين کي هلڪڙائي واري طنز ۽ زباني بلاغت ذريعي پيا نِنديندا آهن، اُهي پنهنجن زخمي ڀائرن جي تڪليفن ۽ عذابن ۾ مبتلا هئڻ تي اسان جي رحمدليءَ جي اظهار تي بہ ڪِل خوشيءَ واري دلچسپي وٺن ٿا. پر جڏهن عيسائيت جي خدائي اصليت بابت ڳالهائن ٿا تہ اُهي اُنهن پيشنگوين تي تہ سخت زور ڏين ٿا جن جو اعلان ٿيو هو پر مسيحا جي ظاهر ٿيڻ جي سلسلي ۾ جيڪي معجزا هو پاڻ سان گڏ ڪٺي آيو تہ انهن جو ايترو ذڪر نٿو ڪيو وڃي. سندن دلچسپ دليل هڪ عيسائيءَ جي اصلاح ڪري سگهي ٿو يا هڪ يهوديءَ جو مذهب بدلائي سگهي ٿو ڇو تہ ٻيئي يعني ٻهريون توڙي ٻيو اُنهن پيشنگوين جي صداقت تي ويساهہ ڪن ٿا ۽ ٻيئي پنهنجن مذهبي احترام جي رشتن جي ٻنڌڻ سان ان ڳالهہ جا بہ پابند آهن تہ پنهنجي سمجهہ، فهم ۽ ڪاميابي جي تڪميل جي لڳاتار جستجو ڪندا رهن. پر هن قسم جي سمجهائڻ يا ترغيب ڏيڻ جو عمل پنهنجو اثر ۽ زور وڃائي ٿو ڇڏي ڇاڪاڻ تہ جن ماڻهن لاءِ اُهو عمل ڪيو ٿو وڃي تہ انهن ۾ نہ تہ سمجهڻ جي صلاحيت آهي ۽ نہ وري اُهي حضرت موسيٰ (ع – س) جي قانون جي عزت ڪن ٿا ۽ نہ سندن پيغمبري طريقي کي پروڙي سگهن ٿا.[192] جسٽن جهڙي اناڙي هٿن توڙي سندس پوين بچاءَ ڪندڙن ۾ عبراني غيبي علمن جي ڳُوڙهي معنيٰ ۽ مطلب نہ رڳو ٻاڦ ٿي اُڏري وڃن ٿا پر ڪوڙي وڌائي ۽ اجاين مثالن جي ور چڙهي وڃن ٿا ۽ هڪ غير يهودي جاهل آڏو بہ سندن اختيار ۽ اعتماد ختم ٿي وڃي ٿو ڇو تہ ان جي نيڪيءَ جي لباس ۾ دوکو ۽ فريب شامل ٿي وڃي ٿو. جيڪا آرفيَس، هومس ۽ سبلس[193] جي نالن هيٺ زوريءَ مٿن مڙهي وئي هئي ۽ جنهن کي جنت جي اصلوڪي رُوح ۽ اثر جهڙي حيثيت ۽ قدر جيترو سمجهيو ويو هو. خدائي الهام جي بچاءَ ۾ دوکي ۽ اجائي دليل بازيءَ کي اختيار ڪرڻ جي رسم اسانکي اُنهن شاعرن جي ناجائز ڪردار جي ياد ڪي تازو ڪري ٿي جيڪي پنهنجن بهادر جوڌن تي بي مقصد پر تنگ ڪندڙ ۽ ڳاٽي – ٽوڙ وزن رکي ٿا ڇڏين ۽ کين ناڪُٺين زرهہ پارائي ٿا ڇڏين جيڪا جلد ئي ٽٽي پورا پورا ٿي وڃي ٿي.

پر اسان اُنهن بي دينن ۽ فيلسوفن جي ڪاهلي ۽ لاپرواهيءَ جي غفلت کي ڪيئن معاف ڪري سگهنداسين جيڪي اُنهن اٽل شاهدين تي بہ خاموش رهيا جي ربُ العزت طرفان اُنهن جي دليلن کي نہ پر سندن هوش حواس کي ڏنيون ويون هيون؟ حضرت عيسيٰ (ع – س) سندن حوارين ۽ پهرين پوئلڳن جي زماني ۾ جنهن اصول يا نظرئي جي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اُنهن تبليغ ڪئي هئي ته سندن بيشمار خاص ماڻهن طرفان اهڙن اصولن جي تصديق به فورن ڪئي وئي هئي. منڊا گهمڻ لڳا، انڌا ڏسڻ لڳا، بيمار شفاياب ٿي ويا. مُئا جيئرا ٿي پيا. شيطان ڀڄي ۽ تڙجي ويا ۽ فطرت جا مقرر ٿيل قانونَ ڪليسا کي فائدي پهچائڻ لاءِ گهڻو ڪري هٽيل رهيا يا لاڳو نه ڪيا ويا. پر يونان ۽ روم جا بزرگ ۽ درويش هن نئين پر حيرتناڪ منظر کي ڏسي خوفزده ٿي پاسيرا ٿي ويا ۽ پنهنجي زندگي جي روزاني معمول ۽ مطالعي ۾ مصروف ٿي ويا ۽ اهو تاثر ڏنائون ته دنيا جي اخلاقي توڙي ظاهري حڪومت ۾ ڇڻ ڪا تبديلي ڪانه آئي هئي. ٽائبيرِيَس جي حڪومت ۾ سڄي زمين [194] يا گهٽ ۾ گهٽ روم جي شهنشاهت جو پورو خطو [195] پورن ٽن ڪلاڪن لاءِ غير فطري طور انڌاري ۾ رهيو هو. اهڙي معجزاتي حقيقت، جيڪا هونئن ماڻهن کي حيرت ۽ تجسُس ۾ وجهي ڇڏي ها ۽ ان ۾ ماڻهن جي عقيدن جو مسئلو پڻ پيدا ٿئي ها، بغير ڪنهن تهلڪي يا شور جي هڪ سائنسي ۽ تاريخي دؤر ۾ چپ چاپ گذري وئي. [196] اهو واقعو سينيڪا ۽ وڏي پلني جو دؤر ۾ ٿيو جن ان جي فوري اثرن جو تجزيو ضرور ڪيو هوندو يا وري ان فوق الفطرت واقعي جي شروعاتي معلومات ضرور حاصل ڪئي هوندي. وڏي محنت ۽ اُورچائي جو مظاهرو ڪندي انهن ٻنهي فيلسوفن فطرت جي مختلف، وڏن ۽ اهم ڏيکن کي پاڻ وٽ محفوظ ڪري ڇڏيو آهي جيئن زلزلا، چمڪندڙ تارا، پڇڙ تارا، سج ۽ چنڊ گرهڻ وغيره مطلب ته جيڪا ڳالهه به سندن نه ٿڪندڙ تجسُس سوچي ۽ سمجهي سگهي، اُها هر معلومات اُنهن محفوظ ڪري ڇڏي آهي. [197] پر ٻنهي – ڀهرئين توڙي ٻئي، دنيا جي وڏي ۾ وڏي ڏيک يا لقاءَ جو تذڪرو نه ڪيو آهي جنهن جو هنن فاني اکين، ڌرتيءَ جي وجود ۾ اچڻ کان وٺي، لڳاتار منظر پئي ڏٺو آهي. پلني [198] جو هڪ نمايان باب وڏن ۽ تمام اهم گرهڻن جي باري ۾ لکيل آهي جيڪي تمام وڏي ۽ ڏگهي وقت لاءِ ٿيا هيا: پر هو پاڻ کي رڳو هڪڙي روشني جي نقص واري واقعي تي مطمئن ڪري ٿو ڇڏي جيڪو سيزر جي قتل کانپوءِ پيش آيو هو. جڏهن، سال جي وڏي ۾ وڏي حصي ۾، سج جو گولو زرد ٿي ويو هو ۽ سندس اڳين ۽ دستوري رونق، جوت يا جلوو منجهس هرگز نه رهيو هو. انڌاري ۽ اٽڪڻائيءَ جي هن مُنڌَ کي، جنهن جي پيٽ انوکن جذبن واري فطري انڌاري سان هرگز نٿي ڪري سگهجي، يادگار دؤر جي شاعرن [199] ۽ تاريخدانن [200] اڳواٽ ئي ملهائي ڇڏيو هو.

باب - پندرهون
حاشين بابت وضاحتون

1. ٽئسيٽس (تاريخ - v-8) هيروڊوٽس، جنهن ايشيا جو سفر ڪيو هو ۽ جڏهن هن آخري شهنشاهت کي تسلبم ڪيو هو، فلسطين ۾ رهندڙ شامي ماڻهن جو ذڪر ڪري ٿو جنهن پاڻ اها ڳالهه مڃي هئي ته طوفر جي رسم مصر ذريعي وٽن آئي هئي. ڏسو (ii, 104) .

2. ڊايوڊورس سڪيولس، (xI) ڊائن ڪئسيس (xxxvii, 121) ٽئسيٽس (تاريخ v, 1-9) جسٽن (xxxvi, 2,3) .

3. (حضرت موسيٰ (ع - س) هي حڪم مخفي طرح سان ڏنا جيڪي فقط سندس پنهنجي مذهب سان لاڳاپيل ماڻهن جي سِکيا لاءِ هئا ۽ فقط طوهر تيل ماڻهن کي ڪُوهَ جي چشمي تائين پهچائڻ لاءِ ڏنا ويا هيا.) هن قانونَ يا سکيا جو خط حضرت موسيٰ (ع - س) جي موجوده جُلد ۾ نٿو ملي. پر ڏاهو ۽ انسان دوست مئمونائيڊس (يهودي فيلسوف - 1135-1204) کليو کلايو درس ٿو ڏئي ته جيڪڏهن کو بُتن جو پُوڄاري پاڻيءَ ۾ ڪري پوي ته يهوديءَ لاءِ اهو ضروري ناهي ته ڪيس موت کان بچائي ڇڏي. (ڏسو بسنيج کي، يهودين جي تاريخ ۾)

* (شام جو بادشاهه - 164 - 175 ق - م).

+ (هيرادِ اعظم - جُوڊيا جو بادشاهه - 4 - 40 ق - م).

4. هڪ يهودي قبيلو جيڪو هيرادِ کان متاثر ٿي سماج سان هڪ جهڙو ٿي رهڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳو ته مٿس نالو به هيرادِيَن پئجي ويو. پر هڪ ته اُنهن جو تعداد تمام گهٽ هيو بيو اُنهن جو مُدو ايترو ته مختصر هيو جو جوزِفس اُنهن کي ڪنهن به ڳڻپ ۾ نٿو آڻي. (ڏسو پرائيڊيڪس سلسلو (ii, 285) .

5. سِسيرو، پروفلئڪو (باب - 28)

6. آگسٽس هڪ دائمي قربانيءَ جو بنياد رکيو. ان جي باوجود هن پنهنجي پوٽي ڪئيئس جي غفلت کي نه رڳو درگذر ڪيو پر ان جي منظوري به ڏئي ڇڏي جيڪا سندس پوٽي جيروسلم جي مندر جي سلسلي ۾ ڪئي هئي. ڏسو سوٽونيَس (آگسٽس ۾ - باب - 93) ۽ ان بابت ڪسوبان جي راءِ.

7. ڏسو خاص طرح جوزف کي قديمي مضمونن ۾ (xvii,6,xvii,3) ڊي بيل جُڊئڪو (i,33) ۽ (ii,0) جنهن کي هيوَر ڪئمپ ايڊٽ ڪيو آهي.

8. ٽئسيٽس (تاريخ - v-9) "جڏهن ڪئليگولا شهنشاهه پنهنجي مجسمي کي مندر ۾ رکڻ جو حڪم ڏنو ته اُنهن سندس حڪم نه مڃيو ۽ هن جي خلاف هٿيار اُپا کڻي ڪيائون; فِلو ۽ جوزفس هن واقعي بابت هڪ حقيقت پسنديءَ جو پر جذباتي احوال پيش ڪن ٿا جنهن شام جي گورنر کي بيحد منجهائي ڇڏيو هو. بُت پرستيءَ جي هن پهرئين بيان سان ئي اگريپا بادشاهه بيهوش ٿي ويو ۽ ٽن ڏينهَن تائين هوش ۾ نه آيو .

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

9. شام ۽ عرب جي ديوتائن جي ڄاڻ لاءِ، هڪ مشاهدي موجب، ملٽن جهڙي شاعر ان موضوع تي هڪ سؤ ٽيهه خوبصورت سٽون لکيون آهن ۽ ٻه وڏا ۽ علم سان ڀرپور اصولن جا مجموعا پڻ ان ڳوڙهي موضوع تي سيلڊن ترتيب ڏنا آهن. (جان سيلڊن - 1654 - 1584)

10. هي ماڻهو مونکي ڪيتري وقت تائين پريشان ڪندا رهندا؟ ۽ ڪين اجا ڪيترو وقت لڳندو جو مون تي اعتبار ڪن جو ته مون سڀ نشانيون ڪين ڏيکاري ڇڏيون آهن؟ (تعداد - (xiv, 11 اهو آسان ٿيندو پر مناسب نه لڳندو ته حضرت موسيٰ (ع - س) جي هيڏي ساري تاريخ ۾ وڏي ديوتا جي شڪايت جو ازالو ڪيئن ڪجي.

11. جيڪو ڪجهه يهودين جي نئين مذهب اختيار ڪرڻ بابت آهي، تنهن کي بسنيج نهايت ئي خوبصورتيءَ سان بيان ڪيو آهي. (يهودين جي تاريخ - vi, 6,7).

12. ايڪسوڊ کي ڏسو (xxxiv, 23) پڻ ڊيوٽ (xvi, 16) تبصرا ۽ پڻ هڪ ڏاڍي مانائتي راءِ. ڏسو (آفاقي تاريخ ۾ (i,603) جنهن کي فول ايڊٽ ڪيو آهي.

13. پامپي فتح جو حق استعمال ڪندي يا ان جو ناجائز فائدو وٺندي جڏهن سيني پاڪ جاين کان به وڌيڪ پاڪ ۽ مقدس جڳهه ۾ گهڙيو ته هن انتهائي اچرج مان اظهار ڪيو: "مندر جي اندر ته خدائن جا مجسما آهن ئي ڪونه. پر نقط هڪ گنبذ ۽ پاڪ جاءِ آهي." (ٽئسيٽس - تاريخ v,9) يهودين جي باري ۾ هڪ عام چوڻي مشهور هئي ته:

"اُهي فقط ڪڪرن ۽ بهشت جي پوڄا ڪن ٿا".

14. سمارين يا مصرين تي هڪ ئي قسم جو طوهر لاڳو ڪيو ويو جن نئون مذهب اختيار ڪيو هو. ٽالموڊسٽ ته هن عجيب رسم مان ڇڙي ۽ بنهه بيزار ٿي پيا ته نون ماڻهن کي پنهنجي مذهب ڏي ڦيرائڻ جو ڪهڙو نه عجيب طريقو هو جنهن کي بسنيج جي ڪتاب (يهودين جي تاريخ - vi, 6) ۾ ڏسي سگهجي ٿو.

15. هي دليل هڪ يهودي اوروبيو وڏي قابليت مان ڏنا هيا جن جو جواب به اوتري ئي وزنائتي طريقي سان هڪ عيسائي لمبورچ ڪيس ڏنو هو. ڏسو "دوستاڻي پيٽ" (جيڪا اِن وڏي نالي سان مطابقت رکي ٿي) يا وري ان کي ائين ڪٺي ڇنجي ته سندن جهيڙي جو احوال".

16. "حضرت عيسيٰ (ع - س) .... جو به طوهر ٿيو هو: هن يهودين جي ڪاڌي ۽ ڪپڙن بابت تبصرو ڪندي ٻڌايو. هن ڪوڙهه جي مرض مان ماڻهن کي شفا ڏياري هئي، هن ٻاون کي مخاطب ٿيندي چيو. هن گذرگاهه ۽ ٻين پاڪ ڏينهن تي چڱيءَ طرح غور ڪيو. جيڪڏهن هن ماڻهن کي سَبت (Sabbath) جي ڏينهن (يهودين جي آرام جو ستون ڏينهن يعني ڇنڇر) تي شفا ڏني هئي ته اُها فقط حضرت موسيٰ (ع - س) جي قانون يا اصول مطابق نه هئي پر ائين به نه هو ته سَبت جي ڏينهن تي شفا ملڻ کان ڪا منع ٿيل هئي. ۽ (ڏسو گروٽيئس کي عيسائي مذهب(v,7) ٿورو بعد ۾ (باب - 12) هو پيغمبرن جي عجز ۽ نهٺائيءَ بابت تفصيل سان ٻڌائي ٿو.

17. ". اُنهن سيني حضرت عيسيٰ (ع - س) جي قدرتي صفتن مان پنهنجي ايمان کي پختو ڪيو، جو ته اهڙا اهڃاڻ يهودين جي قانون ۾ موجود آهن." سَلپيشيَس سيورَس (ii,31) ڏسو يوسيبَس کي (ڪليسا جي تاريخ ۾ iv, 5) .

18. ڏسو موشيم، ريبَس، ڪرستئِيس ائنٽي ڪنٽشٽنر مٺڪنر (ص - 153) هن زبردست ڪم ۾، جنهن ڪي آءٌ جڏهن بہ موقعو مليو تہ ان جو حوالو ڏيندو رهندس، هُو باقاعدي رعب تاب سان اوائلي چرچ جي احاطي ۾ داخل ٿئي ٿو. بجاءِ ان جي هو عمومي تاريخ تي پنهنجو توجهہ ڏئي ها.

19. يوسيبيئَس (iii,5) لي ڪلرڪ (ڪليسا جي تاريخ - ص - 605) هن موقعي واري غير حاضريءَ ۾ پادري ۽ پيلا جي چرچ ڪي اجا بہ جيروسلم جو لقب مليل هيو. ساڳي وقت روم جا پادري بہ ستر سالن تائين آئوگنن ۾ رهيا هيا ۽ اليگزنڊريا جا چڱا مڙس بہ پادريءَ جي مرتبي واري ڪرسي قاهره ڏي کڻي ويا آهن.

20. ڊائن ڪشيَس (Ixix) جيروسلم مان يهودين جي ملڪ نيڪاليءَ ڪي پيلا جي اَرِسٽو تفصيل سان بيان ڪيو آهي، (يوسيبيَس - iv, 6) ۽ ان کي بين ڪليسائي ليکڪن بہ بيان ڪيو آهي، توڙي جو اُنهن منجهان ڪجهہ ليکڪن تڙتڪڙ ۾ هن روڪ يا منع کي فلسطين جي سڄي ملڪ سان لاڳو ڪري ڇڏيو آهي.

21. يوسيبيَس (iv,6) سلپيشيَس سيورَس (ii,31) سندن غير اطمينان بخش ڪارڪرد‌گيءَ جي پيٺ ڪندي، موشيم، انقلاب جي حالتن ۽ ڪارڻ جي باري ۾ تمام واضح صورتحال بيان ڪئي آهي.

22. لي ڪلرڪ (ڪليسا جي تاريخ ۾ - ص - 535 - 477) لڳي ٿو تہ هن يوسيبيَس، جيروم، ايپيفنئيَس ۽ بين ليکڪن کان اُهي سڀ تفصيل پاڻ وٽ جمع ڪيا آهن جن جو تعلق نزارينس يا ايبيونائيٽس قبيلن سان آهي. سندن راءِ جي طريقي تي اُهي ٻن فرقن ۾ ورهائجي ويا. هڪڙو فرقو سخت مزاج ۽ ٻيو نرميءَ تي مائل هو ۽ هن اندازي جي اعتبار ڪرڻ لاءِ ڪجهہ دليل بہ آهن تہ حضرت عيسيٰ (ع - س) جو ڪٽنب پوئين فرقي جو ميمبر رهيو يعني جيڪي نرم مزاج وارا هيا.

23. ڪجهہ ليکڪن، لڳي ٿو تہ ايبيَن ڪي تخليق ڪيو آهي ۽ اهڙيءَ طرح مصنف بہ خيالي تہ فرقو بہ ساڳئي نالي سان فرضي لڳي ٿو. پر اسان جذباتي ٽرٽوليَن يا سادڙي ايپيفنئيَس تي پاڻ جي بجاءِ هڪ عالم ۽ چاٺو شخص يوسيبيَس تي ويساهہ تا ڪريون. لي ڪلرڪ مطابق عبراني لفظ ايبجونم جو لاطيني ترجمو "غريب" ٿيندو. (ڏسو چرچ جي تاريخ - ص - 477).

24. جسٽن مارٽر جي دلچسپ فقري کي ڏسو ۽ يهودي ٽرائفن سان ملائي پڙهو. ائنٽونينَس پيَس جي حڪومت ۾ ٻنهي جي وچ ۾ ايفيسَس ۾ گفتگو ٿي هئي ۽ اها گفتگو پيلا جي چرچ جي جيروسلم کي واپسيءَ کان ويهہ سال پوءِ ٿي هئي. هن تاريخ لاءِ ٽليمانٽ جي تحرير جو مطالعو ڪجي، "چرچ جون يادگيريون". (ii,511)

25. عيسائيت جي سيني سرشتن مان فقط حبش وارن جو طريقو اهڙو آهي جيڪو حضرت موسيٰ (ع - س) جي قوم جي ريتن رسمن سان نهڪي اچي ٿو. راٿي ڪنڊيس جو ڪدڙو شايد ڪجهہ شڪَ ۾ مبتلا ڪري ٿو پر جيئن تہ اسان کي يقين ڏياريو ويو آهي (سقراط (i,19) سوزومين (ii,24) لِيوڊولفَس (ص - 281) تہ حبش جا ماٺهو چوٿين صدي عيسوي تائين اجا عيسائيت طرف نہ ويا هئا. تہ هن مان ثبوت ان ڳالهہ جو وڌيڪ ٿو ملي تہ اُهي سَبت جو احترام ڪندا هئا. ۽ يهودين جا طور طريقا اختيار ڪندي حرام ۽ حلال گوشت کائڻ ۾ فرق ڪندا هئا ۽ اُهي يهودي اوائلي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وقت ۾ ڳاڙهي سمنڊ جي ٻنهي پاسن کان رهندا هئا. ٽاٻمي حبش جا ماڻهو صحت ۽ صفائي رکڻ خاطر طوهر بہ کرائيندا هئا جنهن جو تذکرو کتاب "آمريکي فلسفي جي تحقيق" (ii, 117 - ص 252) ۾ آيل آهي.

26. بيوسوبر (i,3) پنهنجا ۽ خاص طرح تي فاسٽس جا اعتراض ڏسيا آهن جيکو آگسٽائن جو مخالف هو ۽ اُهي نهايت ئي بي ريائيءَ سان بيان ڪيا ويا آهن.

27. "اُهي خطرناڪ حد تائين فقط پنهنجن ماڻهن سان سچا آهن ۽ اُنهن جي مدد ڪرڻ ۾ تيز ۽ تکڙا آهن، پر ٻين سيني سان سندن روَيو مخالفت ۽ دشمنيءَ وارو رهي ٿو." ٽئسيٽس يهودين جو مشاهدو ڪجهہ نرم روَيي سان ڪيو هو. جوزفس جي مطالعي، مخالفت واري نظرئي کي يقيني طور تي ختم ڪري ڇڏيو هوندو.

28. ڊاڪٽر برنيٽ (ii,7) (آڳاٽن آثارن جي ماهر) انجيل مقدس جي پهرين بابن کي خوش مزاجي ۽ آزاديءَ سان بيان ڪيو آهي ۽ اُنهن تي روشني وڌي آهي.

29. جيکي نرم مزاج وارا دليل باز هئا تہ اُنهن جيهووا (Jehovah) (عبراني زبان ۾ الله جو نالو) کي خالق تصور ٿي ڪيو - هڪ اهڙي ابدي هستي جيکا رب ۽ ديوتا جي وچ تي ڪٽي آهي. ٻين وري ان کي بدروح سان وجي ٿي ملايو يعني ڪو جن، ڀوت وغيره. هن سلسلي ۾ وڌيڪ ڏسو ٻي صديءَ ۾ چيبل موشيم جي تاريخ جنهن ۾ هن موضوع تي مختصر پر واضح طرح سان روشني وڌي وئي آهي.

30. ڏسو بيوسوبر کي (i,4) جنهن ۾ اوريجن ۽ سينٽ آگسٽائن منجهان ڪجهہ اهم مثال ڏنل آهن.

31. هيگسيپَس، يوسيبيَس (iv, 22 , iii, 32) ڪليمينس اليگزنڊرين، اسٽرومئٽ. vii

32. ٻي ۽ ٽين صدي عيسوي جي دليل بازن جي بيان ڪرڻ ۾ موشيم زياده صاف ۽ واضح آهي. لي ڪلرڪ ٿورو ماٺارو آهي پر ان جو ڏنل تفصيل بہ صحيح آهي. باقي بيوسوبر رڳو پنهنجي بچاءَ جي ڪوشش پيو ڪري: انڪري ان ڳالهہ جو خدشو وڌيڪ آهي تہ جيکي قديمي بزرگ آهن، اُهي گهٽو ڪري رڳو ٻين تي الزام مڙهيندا رهيا آهن.

33. آئرينيَس ۽ ايپيفنٽيَس بابت تفصيل ڏسو. ان مان خبرپوندي تہ اُهي ليڪڪ، اُنهن فرقن جي تعداد کي وڌائڻ جا خواهشمند هيا جن ڪليسا جي ايکي ۽ اتحاد جي مخالفت ٿي ڪئي.

34. يوسيبيَس (iv, 15) سوزومين (ii,32) بيل توڙي مارشين جي مضمون ۾ ان موضوع بابت ٿيل جهڳڙي جو تفصيل ڏسو. ان مان معلوم ٿيندو تہ ڪجهہ دليل باز (بئسيليڊيَنس) شهادت جي درجي ماڻڻ کان نہ رڳو لَنوايو پر صاف انڪار ڪري ڇڏيو. اُنهن جا دليل انوکا ۽ سمجهڻ ۾ ڏاڍا ڏکيا هيا. ڏسو موشيم (ص - 359).

35. اوريجن جو هڪ ڪمال جو تکرو ڏسو (ليوکم جو تعارف) اُهو آٿٽڪ ليکڪ جنهن پنهنجي سچي چمارَ مختلف تحريرون پڙهڻ ۾ گذاري ڇڏي، سو ڪليسا جي فرضي اختيارن تي پاڙي تہ اهو ناممڪن ٿو لڳي. دليل بازن کي موجوده انجيل مليو هوندو جنهن جا ڪيترائي حصا (خاص طرح حضرت عيسيٰ (ع - س) جي پيهر دنيا ۾ اچڻ جي سلسلي ۾) جيکي سڌو سنئون يا وري ڇاڻي ٻُجهي ڪري سندن پسنديده اصولن ۽ نظرين جي مخالفت جو اشارو ڪن ٿا. اهو بهرحال عجيب ٿو لڳي تہ اِگنٽيَس هڪ فضول ڳالهہ يا نظريي جو چُونڊ ڪري بجاءِ انجي جو انجيل مقدس جي مشهور مبلغن جي مستند شاهدي پيش ڪئي وڃي ها.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

36. " مارشيناائيٽس پنهنجون گرجاڻون اثين ٺاهيندا آهن جيئن گهٽا (ماکيءَ جون مکيون) پنهنجا مانارا ٺاهيندا آهن." اهي ترٽيولين جا سخت لفظ آهن جيڪي آءٌ مجبور ٿي پنهنجي يادگيريءَ مان هتي بيان ڪيا آهن. ايپيفنئيَس جي وقت ۾ (ڪجهه چوٻول – ص – 302) مارشيناائيٽس، اٽلي، شام، مصر، عربستان ۽ فارس ۾ تمام گهڻي تعداد ۾ موجود هيا.

37. آگسٽائن، "دليل کان عقيدي" اختيار ڪرڻ تائين جي سفر جو هڪ سنو ۽ يادگار مثال آهي. ڪيترن ئي سالن تائين هو منيشين مذهبي عقيدي سان تعلق رکندڙ هو.

38. اوائلي ڪليسا متعلق هڪ گڏيل راءِ کي جسٽن مارٽر چڱيءَ طرح سمجهايو آهي. حوالا آهن: معافي نامو، ميجر، اٿينگوراس، ليڪات – (باب – 22 وغيره) ۽ لئڪٽنٽيَس. (خدائي ادارو – ii, 14-19)

+ (شفا ڏياريندڙ ديوتا)

39. ترٽولين (معافي نامو – باب – 23) الزام ٿو لڳائي تہ بدروحن (جنن، پوتن) پاڻ اها ڳالهہ مڃي هئي تہ عيسائي پوپَن يا جن ڪڍيندڙن کين بيحد پريشان ڪيو هو.

+ (فلسفي جا اسڪول)

40. ترٽولين، بت پرستيءَ جي خلاف هڪ سخت مضمون لکيو آهي جنهن ۾ هن پنهنجي عزيزن ۽ پائرن کي ان خطا ڪرڻ جي خطرن کان خبردار ڪيو آهي. "خبردار ٿجو جو تہ جهنگل ۾ هر طرف بيشمار ڪَندا وڇايل آهن." (ڪورونا ملِيِس – باب – 10).

41. روم جي سينيٽ جو اجلاس سدائين يا تہ ڪنهن مندر يا وري ڪنهن پي پاڪ جاءِ تي ٿيندو هو. (اؤلوس گيليَس xiv,7) اجلاس ڪانپوءِ ڪنهن ڪم ڪار يا ڏنڊي تي رواني ٿيڻ کان اڳ هر سينيٽر قربان گاهہ تي شراب يا وري لوبان هاريندو هو. (سوٽونيَس، آگسٽَس ۾ – باب – 35).

42. ڏسو ترٽولين کي. هي سخت قسم جو رهبر، يوريپائيڊس جي ڏکوئيندڙ واقعي تي ڏيان ڏيڻ بدران ترار بازن جي مقابلي کي وڏيڪ اهميت ڏئي ٿو. ان ۾ شريڪ ٿيندڙن جو لباس البت ڪيس تڪليف ٿو پهچائي. ڏکهي بوٽ پائڻ سبب اُهي بيهودي طريقي سان پنهنجي قد ۾ ڪجهہ واڌارو ڪرڻ گهُرن ٿا. (باب – 23).

43. هر اعليٰ درجي جي ڪم ڪار يا تقريب جي خاتمي تي قديم دؤر جو رواج اهو هوندو هو تہ هو نذراني طور شراب اوتڻ جي رسم ادا ڪندا هئا. سقراط ۽ سينيڪا پڻ پنهنجي آخري وقت ۾ هن رسم کي پرپور طريقي سان ادا ڪيو. "هڪ گرم غسلخاني ۾ داخل ٿيڻ شرط، هن پنهنجن وفادار نوڪرن مٿان پاڻي اوتيندي چيو تہ هو نجات ڏيندڙ جوپيٽر جي حضور ۾ شراب اوتڻ جو نذرانو پيش ڪري رهيو هو." ٽئسيٽس (تاريخوار واقعا – xv, 64).

44. ڏسو ڪيوٽولَس جي زبردست پر بُت پرستيءَ واري تعريف جيڪا هن مِنليَس ۽ جُوليا جي شاديءَ جي موقعي تي ڪئي هئي. "اي شاديءَ جا خدا! خوش رهہ ۽ مزا پيو ماڻ! آهي ڪنهن ۾ اها طاقت جنهن جي پيٽ هِن خدا سان ڪري سگهجي".

45. ورجل، قديم ڪفن دفن جي رسمن کي (۽ خاص طرح مسينَس ۽ پالَس جي سلسلي ۾) پنهنجي تبصري نگار سرويَس جي مقابلي ۾، هروڀرو گهڻ تفصيلن سان نہ پر چڱيءَ طرح بيان ڪيو آهي. ڪائين جو ڍير خود هڪ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

قربانگاهه هو ۽ جيڪي شعلا ٻرڪي رهيا هيا تہ اُهي مظلومن جي رت جا هيا ۽ سپني ڪر ڪندڙن مٿان شعلن جهڙو تيز پاڻي هاريو ويو.

46. ٽرٽولين (بت پرستيءَ ۾ - باب - II)

47. ڊسو مانٽ فاڪن جون قديمي تحريرون. انهن مطابق يونانين ۽ رومين جي سڪن جي اُبتي پاسي کان بت پرستيءَ جا نقش چٽيل هوندا هيا. معلوم ائين ٿو ٿئي تہ عيسائين جي طور طريقن ڪي ڪنهن سخت جذبي ذريعي عارضي طور تي ختم ڪيو ويو هو.

48. ٽرٽولين ڪي ڊسو بُت پرستيءَ ۾. (باب 22,21,20) جيڪڏهن ڪو بي دين يا منڪر ماٺهو (ڀيچ يا چڪ اچڻ وقت) عام رائج جملو چوَندو هو تہ: "توتي جوپيٽر جي رحمت هجي." تہ عيسائي ان تي ڪاوڙجي پوَندا هيا ۽ جوپيٽر جي ديوتا هئڻ تي بہ احتجاج ڪندا هيا.

49. اووڊ جيُ اُها تحرير ڊسو جنهن تي هن سخت محنت ڪئي هئي ۽ فاسٽي لکڻ تي پڻ جيڪو محنت جي باوجود بہ اڌورو رهيو. انهن ڇنهي ڪمن ۾ ڪيس سال جا ٻهريان ڇهَ مهينا لڳي ويا هيا. مڪروبيَس جي ترتيب ڪي سٽُچرنليا جو نالو ڏنو ويو آهي ۾ اُهو ٻهرئين ڪتاب جو ٿورڙو ٿي حصو آهي جنهن جو عنوان سان ٿورو گهڻو تعلق آهي.

* (اپولو)

50. ٽرٽولين، سپاهيءَ جي اُڀهري قدم تي مدح سرائي لکي حقيقت ۾ پنهنجو دفاع ڪيو آهي. جنهن پنهنجي تعريف جي تاجَ ڪي پري اُڇلائيندي پاڻ ڪي توڙي پنهنجن ياٺرن ۽ عزيزن ڪي سخت خطري جي مُنهَن ۾ وجهي ڇڏيو هو. سيورَس ۽ ڪئراڪالا شهنشاهن جي ذڪر ڪرڻ سان، ايبر - ڊي تليمانٽ جي خواهش جي باوجود، اهو صاف ظاهر آهي تہ ٽرٽولين پنهنجو مضمون، "ڊي ڪورونا" مانٽئنسٽس جي غلطين ٿيڻ کان اڳ ئي مڪمل ڪري ڇڏيو هوندو. وڌيڪ تفصيل لاءِ ڪليسا جي تاريخ. ڪي ڊسو. (iii, 384).

51. خاص طور تي "ٽسڪيولن سوالن جو ٻهريون ڪتاب - مضمون ڊي سينيڪٽيوٽ ۽ سومنيَر اسڪيپيونِس ۾ هر اُها شئي جيڪا گريشين فلسفي، يا روم جي سني ذوق، هن اونداهي ۾ اهم موضوع تي تجويز ڪئي هجي، شامل آهي." ان ڪي بيحد خوبصورت ٻوليءَ ۾ لکيو ويو آهي.

52. انسانن جي روحن جو اڳواٽ ئي وجود ۾ اچڻ - جيسٽائين اهو اصول مذهب سان موافقت ۾ آهي تہ ان ڪي يونانين توڙي لاطيني ڏاهَن اختيار ڪيو هو. ڊسو بيوسوبر تاريخ - ڊُومنيچسر. (vi,4)

53. ڊسو سِسيرو (پروڪلوئينٽ - باب - 61) سيزر (سٽلسٽ) ڊي بيل ڪٽلن (باب - 50) ناپختہ طنزون. (ii,149) "فقط ننڍڙا ٻار ئي مُئلن جي روحن ۾ يقين رکن ٿا يا وري عالم - ارواح ۾ اعتبار ڪن ٿا"

54. اوڊيسي جو يارهون ڪتاب، دوزخ جي رُخن بابت بيحد ڏکوئيندڙ ۽ بي ترتيب احوال ٿو ٻڌائي. پندار ۽ ورجل وري ان تصوير ڪي ڪجهہ رنگين بنايو آهي، پر خودُ اُهي شاعَر جيڪي پنهنجن استادن کان بہ ظاهري طرح وڌيڪ صحيح آهن، خود ڪيترن تضادن جو شڪار آهن. ڊسو بيل ڪي. (iii,22).

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

55. ڏسو، هورِس جي پهرئين ڪتاب جي سورهين تحرير. تيرهين ناپختہ طنز ۽ پرسيَس جي بہ طنزيہ تحرير: هي مشهور ڳالهيون عوامي ميڙ جي جذبن ۽ ٻوليءَ جي نمائندگي ڪن ٿيون.

56. جيڪڏهن اسان فقط ڳالهيون تائين پاڻ کي محدود ڪريون تہ اسان مشاهدو ڪنداسين تہ هنن نہ رڳو پنهنجيون زندگيون نذر ڪري ڇڏيون هيون پر جيڪو ڪجھ بہ سندن هٿ ۾ هيو، اُهو سڀڪجھ هنن بہ دنيا جي حفاظت لاءِ ڏئي ڇڏيو هو. "اها ڳالهہ جي نہ وسارڻ جهڙي رسم آهي تہ هو هن دنيا ۾ ماڻهن کي پئسا ڏين ٿا ۽ ڪانئن واعدو وٺن ٿا تہ هو ايندڙ دنيا ۾ ڪين موٽائي ڏيندا." ساڳي رسم جي رائج هئڻ جو ميلا بہ ڪجھ اڻ چٽو اشارو ڏنو آهي (iii,2). اهو ٻڌائڻ ضروري نٿو لڳي تہ واپاريءَ جا فائدا، واپاريءَ جي جائز حصي سان تعلق رکن ٿا ۽ ڊروئڊ سندن مقدس پيشي منجهان هڪ ذميندار شخص کي ظاهر ٿو ڪري جيڪو بين ماڻهن ۾ اهڙو نمونو نٿو نظر اچي.

57. "حضرت موسيٰ (ع - س) هڪ خدائي عيوضي" جي معزز مصنف (واربرٽن (1698 - 1779) گلائوسيسٽر جو پادري) هن موضوع کي نہ بيان ڪرڻ جو عجيب و غريب دليل-ٿو ڏئي ۽ لامذهبن تي غصي جو اظهار ڪري ٿو.

58. ڏسو لي ڪلرڪ (ڪليسا جي تاريخ - 18) سندس سَنَد کي وڏي اهميت حاصل آهي جو تہ هن پراڻي عهدنامي جي ڪتابن تي هڪ بيمثال ۽ اثرائتو تبصرو لکيو آهي.

59. جوزف (قديمي تحريرون (xiii,10) ڊي بيل جڊيڪو (ii,8) سندن لفظن جي فطري مطلب ڪيڻ سان سدوسين فقط پينٽائيڪ کي مجيو آهي پر جديد نقادن کي اها ڳالهہ وڌيڪ پسند آئي تہ هو ان ۾ پنهنجي طريقي جا پيغمبر بہ ڳڻيدي ڇڏين ۽ اهو سمجهندي اُهي فرض ڪن ٿا تہ هنن فارسين جي رسمن ۽ رواجن کي رد ڪري ڇڏيو آهي. ڊاڪٽر جورٽن ان نقطي تي پنهنجي تبصري ۾ ڪافي بحث ڪيو آهي. (ڪليسا جي تاريخ. (ii,103)

60. هيءَ اُميد اسانکي تڏهن نظر آئي جڏهن سينٽ مٿيو جي ڪتاب جو چوويهون باب ڏنو ويو ۽ سينٽ پال جي ٿيسلونيئَس ڏانهن اها پهرين تحرير هئي. اراسمَس هن ڏکيائيءَ کي تمثيلي ۽ تشبيهي طريقن سان حل ٿو ڪري ۽ گروٽيَس جهڙو عالم اشارو ٿو ڏئي تہ سٺن ۽ عقلمنديءَ جهڙن مقصدن لاءِ نيڪيءَ واري دوکي ڪرڻ جي اجازت مليل هئي.

61. ڏسو برنيٽ جو مقدس اصول يا نظريو (iii,5) هن اصول کي اوترو ئي مٿاهون سمجهجي جيترو برناباس جي تحرير جي مصنف جي ڪم کي سمجهيو ويو هو جنهن پهرين صديءَ ۾ اها تحرير لکي هئي ۽ مصنف کي اڄ يهودي ڪونيو ويندو هو .

62. انٽنٽڪ جي اوائلي ڪليسا جي حساب موجب دنيا جي وجود ۾ اچڻ ڪانوني حضرت عيسيٰ (ع - س) جي ڄمڻ تائين 6000 سالن جو عرصو گذريو هو. آفريڪنَس، لٽڪٽنٽيَس ۽ يوناني ڪليسا گڏجي اهو عرصو ڪجھ گهٽائي 5،500 سالن تائين آندو ۽ يوسيبيَس وري اچا وڌيڪ گهٽائي انکي 5،200 سالن تائين آندو. هي جوڙ - ڪٽ جو حساب يونان جي پراڻي عهدنامي جي مطابقت سان رکيو ويو جنهن جي حساب کي پهرين ڇهن صدين تائين مستند سمجهيو ويو. وَلگيٽ جي سندَ توڙي عبراني متن موجب، جديدين توڙي پروٽيسٽنٽ ۽ ڪٿولڪ عيسائين ان عرصي کي 4،000 سالن تائين مجيو آهي، توڙي جو قديمي دوَر جي بي ادبي کي ڏسندي اُنهن اهڙين تنگ حدن کي تسليم ڪري ورتو آهي.

63. ڪيترين ئي تصويرون عيسائيا ڊئنيل ۽ اپوڪٽلپس جي غلط ڪرتبن مان حاصل ڪيون ويون. انهن منجهان هڪ مڪمل مورتي آئرينيَس کان ملي هئي (V,455) جيڪو پاپياز جو پوئلڳ هو. جنهن حواري سينٽ جان کي ڏٺو هو.

64. ڏسو جسٽن ۽ ٽرائفن جي ٻيو نمبر مڪالمو ۽ لئڪٽنٽيَس جو ستون ڪتاب پڻ مطالعو ڪيو. وڏن ۽ بزرگن سان مشورو ڪرڻ اجايو ٿو لڳي ڇاڪاڻ ته حقيقت پڌري پٽ پئي آهي جنهن ۾ ڪو به اختلاف ناهي، پوءِ به جيڪو ذهين ۽ تجسُس رکندڙ هجي ۽ مطالعي جو به شوق رکي ته پلي ڊيٽلي ڊي اُسو پيٽرم (iii,4) جو مطالعو ڪري.

65. هزاري (Millennium) جي اصول جي سلسلي ۾ جسٽن توڙي سندس مذهب جي ٻين ڪٽر قسم جي پائرن جي شاهدي تمام صاف صاف لفظن ۽ ماناڻتي طريقي سان پيش ڪئي وئي. جيڪڏهن ان جي پهرئين حصي ۾ ڪٿي ڪو مونجهارو آهي، ته اسان ان جو الزام، جيئن اسانکي مناسب پڻ لڳي ٿو، يا ته مصنف تي هٿنداسين يا وري نقل ڪرڻ وارن تي مڙهينداسين.

66. ڊيوپن (ڪليسا جي تاريخ ۾ (i,223, ii, 366) موشيم (ص - 720) پويون عالم بهرحال هن موقعي تي پوريءَ طرح کُلي نٿو بيان ڪري.

67. لائوڊيشيا جي ڪائونسل (سن 360 عيسوي ۾) ۾ اپوڪئلپس کي ايشيا جي ساڳين ڪليسائن جي پاڪ قانونن مان تڙي ٻاهر ڪڍيو ويو هو جن کي اڳ مخاطب ڪيو ويو هو، ۽ اسان کي سلپيشيَس سيورَس جي شڪايت منجهان اهو ياد رکڻ گهرجي ته سندس سزا کي ان وقت جي تمام گهڻن عيسائين بحال رکيو هو. ته پوءِ اُهي ڪهڙا سبب آهن جو اپوڪئلپس جو اڄڪلهه يونانين، رومين ۽ پروٽيسٽنٽ ڪليسائن طرفان هيترو ساڙو آڏر ڀاءُ ڪيو ٿو وڃي؟ شايد هيٺيان سبب ٿي سگهن ٿا: (1) يوناني هڪ دوکيباز شخص جي اختيارن ۾ ڊائنوسيَس ايروپگائيٽ، يا جنگ جي ديوتا جو ڪردار ادا ڪيو هو. (2) ڪين هڪ جائز خطرو پيدا ٿي پيو ته ممڪن هو ته گرامر جا استاد، مذهبي استادن کان وڌيڪ اهم ۽ ماناڻتا ٿي وڃن جيڪي ٽينٽ جي ڪائونسل ۾ پنهنجي معصوميت جي مُهَر پنهنجن سيني مقدس ڪتابن تي هڻڻ وارا هيا جيڪي لاطيني زبان ۾ هيا جنهن ۾ اپوڪئلپس به خوش قسمتيءَ سان شامل هو. (3) ڳُجهين پيشنگوين کي روم جي تخت خلاف بنائڻ جي فائدي، پروٽيسٽنٽس کي اُتساهيو ته هو پنهنجي اهڙي فائدي واري اتحادي جي عزت ڪن ۽ ساڻس احترام سان پيش اچن. هن سلسلي ۾ وڌيڪ ڏسو بيحد ذهين ۽ شاناڻتا مڪالما جيڪي لچفيلڊ جي پادري اهڙي غير اهم موضوع تي ڇپيا آهن.

* (عمارت)

68. لئڪٽنٽيَس (خدائي ادارو (vii,15) وغيره آئيندي جي فضول قصي کي وڏي جذبي ۽ فصاحت سان بيان ٿو ڪري.

69. هن موضوع تي هر نازڪ مزاج ۽ سنجيدو پڙهندڙ گهٽ محظوظ ٿيندو خاص طرح جڏهن برنيٽ جي پاڪ مسودي جي ٽئين حصي کي پڙهندو. هو فلسفي، کي مقدس ڪتاب ۽ روايتن کي گڏ ڪري پوءِ شاندار طريقي سان پيش ٿو ڪري، سندس بيان ڪرڻ جو انداز تصوراتي زياده آهي جيڪو ملٽن جي طرز کان ڪنهن به طرح گهٽ نه آهي.

70. فردن جي جيڪا به زبان هجي، تنهن هوندي به سيني عيسائي ڪليسائن جو اهو عوامي اصول آهي ۽ جنهن جي نتيجن کي اسانجا ماڻهو به مجڻ کان انڪار نٿا ڪن، جيڪي هر صورت ۾ ائين ۽ ارڙهين دستاويزن منجهان ڪڍيا وڃن. (گبن انگلنڊ جي چرچ جي دستاويزن جو حوالو ٿو ڏئي) جيسين عقيدي جا ماڻهو، جن بزرگن جي تحريرن کي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وڏي محنت سان پڙهيو آهي، هن عقيدي کي وڏي جوش جذبي سان پنهنجو ڪن تا ۽ وڏو پڙهيل ليکڪ ايم-ڊي ٽليمانٽ ڪنهن بہ ظاهري طرح نيڪ بادشاهہ کي تيستائين رد نٿو ڪري جيستائين هو انکي بڇڙو نٿو ڪري. زوئنگلس شايد پنهنجي پارٽيءَ جو اڪيلو ليبر آهي جيڪو هن لاءِ پنهنجي دل ۾ نرم جذبا رکي ٿو ۽ هن ڪٿولڪس جي مقابلي ۾ لُودرنس سان سُني جُٽ ڪئي هئي. (ڏسو بوسيو جي پروٽيسٽنٽس جي مختلف رُخن جي تاريخ (ii, 19-22) .

71. جسٽن ۽ اليگزينڊريا جو ڪليمينس اها ڳالھ مڃين ٿا تہ لوگوس وارن ڪجھ فيلسوفن کي هدايتون ڏنيون هيون جنهن ۾ انساني منطق ۽ ربي حڪم جي هيٺي اهميت کي واضح ڪرڻ بدران انکي ويتر مُنجهايو ويو هو.

72. ٽرٽولين (منظر نامي ۾ - باب - 30) اختيارن جي حدَ کي معلوم ڪرڻ لاءِ جيڪي جوشيلي آفريڪي ماٺهو حاصل ڪيا هيا، تہ فقط سائپرين جي شاهدي ئي هن خلاف ڪافي ٿيندي ڇو تہ هُوئي مغربي ڪليسائن جو ڊاڪٽر بہ هو تہ ساڳي وقت سندن رهبري پڻ ڪندو هو. (ڏسو پروڊنٽ کي حمد و ثنا ۾ xiii, 100) جيترو گهٽو هو ٽرٽولين جي تحريرن کي هر روز ۽ باقاعدگيءَ سان پڙهندو هو تہ پڙهڻ ڪانپوءِ اڪثر ڪري ڪيس اهو چوندي ٻُڌو ويو هو: "مونکي منهنجو مالڪ ڏيو." (ڏسو هيرونمر کي روشنين ۾. i, 284).

73. ڊاڪٽر مدلٽن جي لنوائڻ جي باوجود، اهو ناممڪن آهي تہ وڏي دوراندیشي ۽ اُتساھ جي واضح نشانين ۽ اثرن کي پاسيرو ڪري ڇڏجي جيڪي حواري بزرگن ۾ ليندیون هيون.

74. آئرينيَس، هيريپِس کي ڏسو تعارف ۾ (ص - 3) ڊاڪٽر مدلٽن (آزاد جاچ - ص - 96 وغيره) ٻڌائي ٿو تہ جيئن تہ پين سپني جي دعوائن کي محيڻ ڏاڍو ڏکيو ڪم هو، تنهنڪري اُنهن کي ختم ڪيو ويو. هي مشاهدو سندس منطق مطابق آهي.

75. اٿيناگورَس، جسٽن مارٽر ۽ ٽرٽولين (مختلف حوالن ۾) هي بيانَ پيغمبري ناراضگيءَ جهڙا ٿا لڳن جنهن لاءِ بِسيرو (خدائي مشاهدن ۾ ii, 54) پنهنجي طرفان گهڻ احترام جو اظهار ٿو ڪري.

76. ٽرٽولين (معافي نامو - باب - 23) لادين مُجسٽريٽن جي مخالفت ۾ اڏول ٿي بيهي ٿو ۽ پنهنجي عقيدي جو زوردار دفاع ٿو ڪري. اوائلي معجزن ۾، جِنَ ڪيڻ جي طاقت واحد هڪ اهڙو طريقو آهي جيڪو پروٽيٽنٽس اختيار ڪري رکيو هو.

77. آئرينيَس هيريپِس (ii,56,57,v,6) مسٽر ڊاڊويل (مضمونَ ۽ مقالا ii,42) نتيجو اهو ٿو ڪڍي تہ ٻي صدي عيسوي، پهرين جي مقابلي ۾، معجزن ڏيکارڻ ۾ وڌيڪ زرخيز هئي.

78. ٿيو فيليَس (اٿڏآٽوليڪمر i,345) جنهن کي بينيڊڪٽن ايڊٽ ڪيو آهي ۽ 1742ع ۾ اهو ڪتاب پئرس ۾ ڇپيو آهي.

79. ڊاڪٽر مدلٽن پنهنجو تفصيلي تعارف 1747ع ۾ لکي موڪليو، پنهنجي "آزاد جاچَ" 1749ع ۾ ڇپرايائين ۽ پنهنجي موت کان، جيڪو 1750ع ۾ ٿيو، هن پنهنجن بيشمار مخالفن جي خلاف هڪ اهڙو دستاويز تيار ڪيو هو جنهن ذريعي هو مخالفن جي الزامن کان آجو ٿي ڇڪو هو.

80. آڪسفورڊ يونيورسٽي سندس مخالفن کي ڊگريون ڏنيون. موشيم جي ڪاوڙ (ص - 221) منجهان اسان کي روحاني لودرن ماٺهن جي جذبن کان آگاهي ملي ٿي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

81. اها ڳالهه ڏاڍي عجيب ۽ انوکي ٿي لڳي تہ ڪليئرواڪس جي برنارڊ جنهن پنهنجي دوست سينٽ مَلاچي جي ڪيترن ئي معجزن کي محفوظ ڪري ڇڏيو آهي پر پنهنجن کي فراموش ڪيو اٿائين ۽ نہ اُنهن کي ڪا اهميت ڏني اٿائين. اها بہ ڳالهه آهي تہ سندس ڪيترن ئي دوستن ۽ پوئلڳن اهو ڪم ڪيو جيڪو هو پاڻ پنهنجي لاءِ نہ ڪري سگهيو هو. ڪليسا جي طويل تاريخ ۾ ڇا اهڙو ڪو بزرگ يا درويش ڪٿي ڪنهن کي سُجهي ٿو جيڪو پاڻ پنهنجي لاءِ اها دعويٰ ڪري تہ وٽس معجزن جو تحفو موجود هو؟

82. ڪانسٽنٽائن جي مذهبي تبديلي، هڪ اهڙو دؤر آهي جنهن کي پروٽيسٽنٽس مقرر ڪيو آهي. جيڪي روحانيت وارا بہ آهن تہ منطق کي بہ مڃين ٿا تہ اُهي چوٿين صدي جي معجزن ۾ يقين نٿا رکن ۽ جيڪي پورڙا ۽ سادڙا آهن تہ اُهي وري پنجين صدي جي معجزن کي رد ڪرڻ لاءِ هرگز تيار نہ آهن.

83. سيلسَس ۽ جوليَن جون تُهمتون، ڪليسائي وڏن جي سلسلي ۾، اسپانيم طرفان تمام ماناڻتي نموني سان بيان ڪيون ويون آهن. (ڏسو جولين بابت تبصرو – ص – 468)

84. پلني (تحريرون – X-97)

85. ٽرٽولين (معافي نامو – باب – 44) هو ڪجهه هيڪي هيڪي هينئن ٿو ٻڌائي: "يا جيڪڏهن ڪو مٿن بيو الزام هيو تہ پوءِ يقين سان چئي سگهجي ٿو تہ اُهي عيسائي هرگز نہ هيا".

86. فيلسوف پيريگرينَس، (جنهن جي زندگي ۽ موت بابت ليوسيَن ڏاڍو دلچسپ احوال اسان جي لاءِ ڇڏيو آهي) ايشيا جي سادڙن ۽ پورڙن عيسائين مٿان ڪيتري عرصي تائين پاڻ کي مسلط ڪري ڇڏيو هو.

87. ڏسو هڪ زبردست طريقي جو باربئريڪ جو مضمون.

88. لئڪٽنٽ (خدائي ادارو. (vi, 20,21,22)

89. اليگزينڊريا جي ڪليمينس جي تحرير جو مطالعو ڪجي جنهن جو عنوان آهي "تعليم" جنهن ۾ اخلاقيات بابت هدايتون ڏنل آهن، يعني اُهي سبق جيڪي عيسائين جي وڏن اسڪولن ۾ ٻارن کي پاڙهيا ويندا هيا.

90. ٽرٽولين (منظر نامي ۾، باب – 23) اليگزينڊريا جو ڪليمينس ۽ تعليم – (iii,8)

91. بيوسوبر (تاريخ – ڪرٽڪ ڊومٽيچزم (vii,3) جسٽن، نياسا جو گريگري، آگسٽائن وغيره. سڀئي سندس خيال سان يڪراءِ آهن.

92. ڪجهه دليل باز تفرقي وارا پنهنجي راءِ تي اٽل هيا، اُنهن شاديءَ جي رسم کي رد ڪري ڇڏيو هو.

93. ڏسو روايتن جو هڪ سلسلو جسٽن مارٽر کان وٺي جيروم تائين (iv, 6 - 26)

94. ڪنوارين جي باري ۾ هڪ دلچسپ مقالو ڏسو (نقش و نگار جي تاريخ ۾. iv, 161-227) توڙي جو اُنهن ڪنوارين کي سندن ڪنوارپ جي حفاظت ڪرڻ لاءِ بيشمار انعام اڪرام ڏنا ويندا هيا، پر ڪنوارين جي گهٽي تعداد کي ڳولڻ ڪافي مشڪل هو ۽ وري سندن پوائتي موت جي خوف سبب بہ سندن نفس تي ضابطو رکڻ بيحد ڏکيو ڪم هو.

95. "ڇڙڻ جي خواهش اسان سمجهون ٿا تہ يا تہ اسين اڪيلا هجون يا وري ٻنهي هجون ٿي ڪين." (مختلف ليکڪن جي تحريرن جا حوالا ڏنل آهن).

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

96. يوسيبيَس (vi,8) اوريجن جي شُهرت سبب هن خلاف حسد ۽ ڪيس تڪليفن پهچائڻ جي عمل ڪان اڳ، هن انوکي عمل ڪي ننڊڻ جي بجاءِ انکي ساراهيو ويو هو. جيئن تہ سندس اهو عام دستور هو تہ مقدس ڪتابن ڪي تمثيلي سمجهاڻين ذريعي پيش ڪندو هو. تہ اها سندس بدقسمتي ڇئجي جو فقط هن مثال ۾ سندس مطلب جيئن جو تيئن اُهو هو جيڪو هن بيان ڪيو هو. (اوريجن پاڻ ڪي خسي ڪري جنسي طور بيڪار بنائي ڇڏيو هو)

97. سائپرين (تحريرون - 4) ۽ ڊاڊويل (مقالا) هن جهڙي اُبهري ڪوشش جي لاءِ، فانيٽورالٽ جي بانيءَ تي تُهمت لڳائي وئي هئي. بيل پاڻ ڪي توڙي پنهنجن پڙهندڙن ڪي هن نازڪ موضوع تي اڄرج ۾ وندرايو آهي .

98. ڊُپن (ڪليسا جي تاريخ، i, 195) ڏهن ڪنوارين جي باري ۾ خاص احوال بڌائي ٿو جيڪو جيئن ٿاٿر جي پادري ميٿوڊيَس بيان ڪيو هو. ڪنوارپ جون تعريفون ڪجهہ وڌاءَ واريون ٿيون لڳن.

99. پرهيزگار ماڻهو (ٻي صدي عيسوي ڏاران) پنهنجو اهو ڇڻ شغل ٺاهي ڇڏيو هو تہ هو پنهنجن جسمن ڪي بلڪل ڳاري ڪندا ڪري ڇڏيندا هئا ۽ گوشت کائڻ ۽ شراب پيئڻ کان سخت پرهيز ڪندا هئا. (موشيم - ص - 310)

100. (ڏسو اخلاقيات جو مطالعو) ساڳيا خاموش اصول پيهر وجود ۾ اچي ويا آهن، خاص طرح سوسينيَس جي مذهبي تحريڪ، جو باني، جديد پروٽيسٽنٽس ۽ ڪئيڪرس جو دفاع ڪندڙ هو. پنهنجن پاٺرن ڪي، اوائلي عيسائين جي اختيارين ۽ طاقت ذريعي بچائي ورتو هو. (صفحا (542 - 549)

101. (ٽرٽولين معافي نامي ۾ باب - 21، بت پرستي، بابَ 18-17 اوريجن - ڪنٽراسيلسر - v, 253 viii, 423-28, vii,348)

102. ٽرٽولين (ڊي ڪوروناملِيسِٽس - باب - 11) ڪين پهچي وڃڻ جا وجهہ تجويز ٿو ڪري، هڪ اهڙو مشورو، جيڪو عام طرح جيڪڏهن مشهور ٿئي ها تہ اهو عيسائي شهنشاهن جي مدد ۽ همدردي حاصل ڪرڻ لاءِ ڏاڍو ڏکيو ٿي پوي ها.

103. اوريجن جي پَڳل تتل پيشڪش ماں اسان جيڪو اندازو لڳايو آهي تہ ان موجب سندس مخالف سيلسَس پنهنجو اعتراض وڌي زور ۽ وضاحت سان پيش ڪيو هو .

104. فرانس توڙي انگلنڊ جي اميراڻي راڄ وڏي چاهہ مان پادرين جي مقدس اصليت تي زور ڏنو آهي. پر ڪئلونِسٽ نائب پادري انهن کان بہ مرتبي ۾ مٿي ٿيڻ جا خواهشمند هيا ۽ روم جي بشپ تہ ان ڳالهہ کان انڪار ڪري ڇڏيو تہ پيو ڪٿي بہ ڪو اهڙو ڪونہ هو جيڪو ساڻس مقابلو ڪري سگهي يا ان جهڙو هجي. (ڏسو فراپائلو)

105. عيسائي مرتبن ڪي هيٺ مٿي ڪرڻ ۾، مون گهڻو ڪري عالم ۽ فاضل موشيم جو رستو ورتو آهي.

106. اوائلي ڪليسا جي پيغمبرن جي سلسلي ۾، ڏسو موشيم ڪي، (مقالا ۽ ڪليسا جي تاريخ - 208-132 ,ii) .

107. ڏسو سينٽ پال ۽ پڻ ڪليمينس جون ڪورنٿينَس ڏانهن لکيل تحريرون.

* (يعني وڏو)

108. هوڪر جو ڪليسائي نظام. (ڪتاب - vii).

109. ڏسو جيروم ڪي (ٽائٽس ۾ - باب - i ۽ تحريرون - 85 بينيڊڪٽائن ايڊيشن 101 ۾، انڪانسواءِ بونڊيل جي هڪ واضع معافي نامي ۾ پڻ.) اليگزنڊريا جي پادري ۽ نائب پادري جي قديمي ملڪ. جيئن ان ڪي جيروم بيان ڪيو آهي، ڪي هڪ نمايان تصديق حاصل ٿي جيڪا هڪ بزرگ شخص يوٽيچيَس (تاريخوار واقعا i,330 پوڪوڪ) طرفان

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

کين مليٖ، جنهن جي شاهدي، مونکي سمجهه ۾ نٿو اچي ته آئون ڪيئن ان کي رد. ڪريان چو ته هڪ عالم پيشرسَن پنهنجي تحرير "ونديسيا اگنئٽني" ۾ ان تي اعتراض ڪيا آهن.

110. ڏسو ائپوڪٽلپس جو تعارف. فرشتن جي نالن ۾ پادري، اڳر ئي ايشيا جي ستن شهرن ۾ مقرر ڪيا ويا هيا. ان جي باوجود ڪليمينس جي تحرير، (جيڪا تمام قديم زماني جي ٿي لڳي) اُها اسانجي هن سلسلي ۾ ڪابہ رهبري نٿي ڪري ۽ اهو بہ نٿي ٻڌائي تہ ڪورنٿ يا روم جهڙن شهرن ۾ بہ ڪي پادرين جا آثار ڪيس نظر آيا هيا.

111. (پادريءَ کان سواءِ چرچ بہ نہ گهرجي) اها حقيقت بہ رهي آهي تہ ان سان گڏ پهاڪو پڻ جيڪو ٽرٽولين ۽ آئرينيَس جي زمانن کان وٺي هلندو ٿي آيو.

112. اسان جڏهن پهرين صدي جي تڪليفن ۽ ڏکيائين منجهان اُڪري وياسين تہ اسان مشاهدو ڪيو تہ هر طرف پادرين جي حڪومت نہ رڳو قائم پر مستحڪم ٿي چڪي هئي، جڏهن پوءِ وري ان ۾ سٽرلنڊ ۽ جرمني جي ذهين ماڻهن اُنهن اندر مداخلت ڪئي.

113. پهرين ۽ ٻي صدي عيسوي ۾ موشيم کي ڏسو. اِگنئيٽيَس کي وڏو شوق آهي تہ هو پادرين جي مانَ کي مٿاهون ڪري. لِي ڪلرڪ (ڪليسا جي تاريخ - ص - 569 ۾) سندس روَيي کي سخت لفظن ۾ ننديٖ ٿو. موشيم، وڏي دانشمنديءَ مان پنهنجي هڪ راءِ جو اظهار ڪيو آهي جنهن ۾ هن نندين تحريرن جي سچائي ۽ صداقت تي بہ شڪ جو اظهار ڪيو آهي.

114. "ڇا اسان عام ماڻهو ۽ پادري نہ آهيون؟" ٽرٽولين (ايگزورٽ ۾ - باب - 7) جيئن تہ انساني دل اجا تائين ساڳي آهي تہ ڪيترائي مشاهدا جيڪي مسٽر هنٽ جوش جذبن تي ڪيا آهن (سندس مضمون i,76 جيڪي ڪوارٽو ايڊٽ ڪيا آهن) اُهي سچن اثرن ۽ اُتساهن تي بہ لاڳو ڪري سگهجن ٿا.

115. ڪائونسل جا متا ۽ اصول، (ڪارٿيج) ۽ سائپرين جنهن کي فيل ايڊٽ ڪيو (ص - 158). هن ڪائونسل ۾ ستاسي(87) پادري هيا جن جو تعلق مارينٽنيا، نيوميڊيا، ۽ آفريڪا جي صوبن سان هيو: ڪجهہ نائب پادرين ۽ راهبن اسمبليءَ جي ڪاروائي هلائڻ ۾ مدد ڪئي ۽ هڪ مشاهدو سامهون آيو تہ: "جيڪي ڪائونسل ۾ ان وقت موجود هيا، اُهي بلڪل عام رواجي ماڻهو هيا".

116. ٽرٽولين ٻڌائي ٿو: "هن وقت ڪانپوءِ سڄي يونان ۾، ڪائونسلن جا اجلاس ڪجهہ جڳهن تي ڪوٺايا ويا." پر آفريڪن ٻڌائي ٿو تہ اهو هاڻوڪو ۽ ڌاريو ادارو آهي. عيسائي ڪليسائن جي ايڪي ۽ ٻَڌيءَ بابت موشيم اسانکي تفصيل ۽ پنهنجي پوري قابليت مان ٻڌايو آهي. (صفحا 170-169).

117. سائپرين پنهنجي پسنديده مضمون "ڪليسائن جو ايڪو" (صفحا 86-75)

118. اسان سائپرين جي پوري روَيي ۽ لهجي ڏي رجوع ڪريون ٿا، ان سان گڏ سندس اصول ۽ تحريرن کي پڻ ڏسون ٿا. لي ڪلرڪ، سائپرين جي ٿورڙي زندگي ۾ (آفاقي آتر ڪهاڻيون (xii, 207 - 378) ڪيس هڪ ڪليل ڪتاب ڇاڻايو آهي جيڪو بيحد آزاد بہ آهي تہ مڪمل ۽ دُرست پڻ آهي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

119. جيڪڏهن نوواٽس، فيليسيسيمَس وغيره، جن کي ڪارٿيج جي پادريءَ پنهنجي ڪليسا ۽ آفريڪا مان تڙي ڪڍيو هو، ذلت ۽ ڪمينگيءَ جا نفرت ڪرڻ جهڙا حيوان موجود نہ هجن ها تہ سائپرين جو جوش جذبو سندس سچائيءَ تي فتح حاصل ڪري وٺي ها. هنن ننڍن فسادن جي تفصيل معلوم ڪرڻ لاءِ ڏسو موشيم کي (صفحا - 512-497)

120. موشيم (صفحا - 269، 574) ڊوپن (قديمي ڪليسا جو نظم ۽ ضبط - صفحا - 20-19)

121. ٽرٽولين، هڪ ڇٽي مضمون ۾، تفرقي بازن خلاف ڳالهائي ٿو ۽ ڪين هدايت ڪرڻ جي حق کي پاڻ وٽ محفوظ ٿو ڪري، جيئن اڳ حوارين جي گرجائن ۾ ڪيو ويو هو.

122. سينٽ پيٽر جي روم ڏانهن مسافريءَ کي سيني قديمي ليکڪن بيان ڪيو آهي، (ڏسو يوسيبيَس کي ii,25) جنهن کي سيني ڪئٿولڪن برقرار رکيو آهي ۽ ڪجهہ پروٽيسٽنٽن پڻ ان حقيقت کي مڃيو. (ڏسو پيئرسن ۽ ڊاڊويل روم جي پادرين جون ڪاميابيون ۾) پراسپانيم ان سان شديد اختلاف ڪيو آهي (مختلف مضمون iii,3) حواري بزرگ هاردئُن مطابق، تيرهين صديءَ جي پاون، جن لاطيني زبان ۾ رزميہ شاعري ڪئي هئي، سينٽ پيٽر جي نمائندگي تمثيلي نالي يعني هڪ ٽراجن جي سورمي هيٺ ڪئي هئي.

123. اهو فقط فرانسيسي زبان جو ڪارنامو آهي جو سينٽ پيٽر جي نالي جو مشهور حوالو ان ۾ صحيح طرح ڇاٽايل آهي. اهو ٿي ساڳيو حوالو، يوناني، لاطيني، اِٽلين وغيره ۾ تمام اَڌورو ۽ اڻپورو آهي ۽ ٽِيوٽونڪ ٻولين ۾ تہ بنهہ پڙهڻ ۾ بہ نٿو اچي.

124. آئرينيَس، هيريسِس (iii,3) ٽرٽولين (هدايتن ۽ حڪمن ۾، باب - 36) ۽ سائپرين (تحريرون 27,55,71,75) ۽ لي ڪلرڪ (ڪليسا جي تاريخ - ص - 764) ۽ موشيم - (صفحا 258، 578) اهي سڀيئي هنن تحريري ٽڪرن جي معنيٰ ۽ مفهوم ڪيڏهہ ۾ رُڌل آهن. پر حواري درويشن جي ڪجهہ وڌيڪ وسيع ۽ جذباتي معنيٰ ۽ مفهوم روم جي دعوائن جي وڌيڪ ويجهي ٿي نظر اچي.

125. ڏسو سزٿريا جي پادري فرميلئينَس جي تُند ۽ تيز تحرير، روم جي بِشپ اسٽيفن ڏانهن، سائپرين - (تحريرون -75).

126. لادينين کي پاڪ غسل ڪرائڻ جي اختلافن جي سلسلي ۾، ڏسو سائپرين جون تحريرون ۽ يوسيبيَس جو ستون ڪتاب.

127. هنن لفظن جي اصليت ڇاڻڻ لاءِ، موشيم جو مطالعو ڪيو (ص - 141) اسپانيم (ڪليسا جي تاريخ - ص - 633) ڪِلرَس ۽ لئسَس جي وچ ۾ فرق ٽرٽولين جي زماني کان اڳ ۾ ئي واضح ٿي چڪو هو.

128. انسانن جي جنهن برادري جو ادارو افلاطون ٺاهيو هو اُهو ان کان ڪيئي دفعا وڌيڪ پورو ۽ مڪمل آهي جيڪو سرٿامس مور پنهنجي "خيالي دنيا" (Utopia) لاءِ پنهنجي ذهن ۾ جوڙيو هو. عورتن جي برادري ۽ دنياوي سامان ٻئي هڪ ٻئي کان جدا نٿا ڪري سگهجن ڇو تہ اُهي ٻئي ساڳئي سرشتي جو حصو آهن.

129. جوزفس (قديم قصن ۾ (xxiii,2) فلوڊي وٽ (خيالي دنيا ۾).

130. ڏسو حوارين جا ڪارناما (ii, 4,5) گروٽيَس جي تبصري سميت. موشيم هڪ خاص مضمون ۾ ماڻهن جي عام راءِ تي حملو ٿو ڪري پر جيڪي دليل ڏئي ٿو، اُنهن جو ڪو بہ نتيجو نٿو نڪري.

131. جسٽن مارٽر (معافي نامو) ميجر (باب - 89)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٽرٽولين. (معافي نامو - باب - 39)

132. آئرينيَس هيريسِس (iv, 27,34) اوريجن، سائپرين (ڪليسائي پادرين جي باري ۾، (ii, 34, 35) ڪوٽلريَس جي حاشياتي نوٽن سميت، آئين، خدائي قانون جو حوالو ڏئي ته پادري يا بِشپ، بادشاهن کان اڳين مٿاهان آهن جيئن روح جو درجو جسم کان مٿاهون آهي، اُهي شيون جن تي ڏهون حصو ڏيڻو پوي ٿو اُنهن ۾ اَن، شراب، تيل، ۽ ڪاٺ شامل آهن. هن دلچسپ موضوع تي پرائيڊيڪس جي تاريخ - ڏهون حصو ورچ جو ضرور مطالعو ڪجي ۽ فراپائلو پڙهڻ، جيڪي ته وڏا ليکڪ آهن پر اُنهن جو ڪردار هڪ ٻئي کان مختلف آهي.

133. ساڳيو نظريو جيڪو سال هڪ هزار ۾ به موجود هو ته ان جا نتيجا ۽ اثر به ساڳيائي هيا. ڪيترن چندن ڏيڻ جو مقصد معلوم ٿي ويندو آهي جو ته: "دنيا جي پڇاڙي هاڻي تمام ويجهي آهي." (ڏسو موشيم جي ڪليسا جي عمومي تاريخ- i, 457).

134. "عيسائين جي عام پريشاني (جيئن عام پوڳ ان جي تصديق ٿو ڪري) اها آهي ته پنهنجون ملڪيتون وڪڻن ۽ هزارين سيسٽرسِس جون قربانيون پيش ڪن. جيڪو انتهائي بيعزتي وارو ڪم هو سو هيو سندن ڏاڏن ۽ پڙ ڏاڏن جي سامان جو عام نيلام جنهن تي سندن وارثن ماتم ڪيو ۽ جيڪو درويش ماءُ پيءُ جو ضرورتمند پٽ هيو ان کي پائي به نه ملي. ڪيلسائن جي ڪُنڊن ۾ سندن سامان لِڪو پيو آهي ۽ مذهبي خدا پرستيءَ جي اها انتها آهي ته پنهنجن پيارڙن ٻارن کي سُڃو ۽ پينگيو بنائي ڇڏجي." راهبن جو پوءِ وارو روَيو ظاهر ڪري ٿو ته روم جي ڪليسا جي دولت جو ڪيڏو نه صحيح استعمال ڪيو ويو هو. بيشڪ اهو تمام گهٽو هو، پر فراپائلو (باب - 3) لڳي ٿو ته تمام گهٽو وڌاءُ ٿو ڪري جڏهن هو پنهنجي طرفان فرض ٿو ڪري ته ڪموڊَس جي جانشينن، پنهنجي لوڀ ۽ لالچ سبب يا شاهي محلات جي مُنهندارن جي چوَڻ تي، عيسائين کي تڪليفون ۽ بيشمار اذيتون پهچايون هيون.

135. سائپرين (تحريرون - 62)

136. ٽرٽولين (تجويزون ۽ تحريرون - باب - 30)

137. ڊائڪليشيَن شهنشاهه جيڪو فيصلو ڏنو اُهو دراصل پراڻي قانون جو هڪ اقرار نامو هيو. "ان ۾ ڪو به شڪ ناهي ته هڪ شراڪتي ادارو، سواءِ ان جي ته انکي ڪي خاص حق مليل هجن، ڪا به ملڪيت وراثت ۾ نٿو وٺي سگهي." (فراپائلو باب - 4) محسوس ٿو ڪري ته وئلرين جي حڪومت ڪانوني انهن ڦاٽدن قانونن تي عمل نه ٿي ڪيو ويو.

138. آگسٽ جي تاريخ (ص - 131) اهو عوامي ميدان هيو پر هاڻي ان تي جهيڙو جوٽيو ويو هو.

139. آئين (پادرين جو ادارو - ii,35)

140. سائپرين (ڊي لئپسِس - ص - 89 ۽ تحريرون - 65) الزام جي تصديق اِليبيرس جي ڪائونسل جي اٺويهين ۽ ٻيهين (19، 20) اصول ذريعي ٿئي ٿي.

141. جسٽن ۽ ٽرٽولين جي معافي نامي کي ڏسو، وغيره.

142. روم وارن جي دولت ۽ سخا جي روايتن کي، جيڪا هو پنهنجن پري پنڌ وارن ڀائرن سان به مهربانيون ڪندا هيا، ڪورنٿ جي ڊائنوسيس طرفان وڏي احسانمندي جي جذبن سان ملهائي وئي هئي. (يوسيبيَس iv,23)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

143.-ليوسيَن کي پيريگرن ۾ ڏسو. (تحرير - 49) جيڪو ان وِيچار ۽ غمَ ۾ ڳري ويو آهي تہ عيسائين جي سخا نہ رڳو سندن پنهنجن لاءِ آهي پر غير مذهب جي غريبن لاءِ پڻ هئي.

144. جديد پرچارڪن جو ساڳين حالتن ۾ اهو تعريف جوڳو ڪردار رهيو آهي. ٽن هزارن ڪان بہ وڌيڪ نوان چاول پارڙا هر سال پيڪن جي گهٽين ۾ بغير ڪنهن سهاري جي پيل هوندا آهن. ڏسو لي ڪو مٽي، يادگيريون وغيره i,61)

145. مانٽئنسٽ ۽ نوواٽينينس (فرقا) جيڪي تمام زور ۽ ضِدَ مان هن خيال کي بنهہ چنبڙي پيا هيا. اڳتي هلي خود پاڻ بہ اُنهيءَ قطار ۾ بيٺا هيا جتان فرقي بازن کي تڙي ڪڍيو ويو هيو. ڏسو عالِمِ ۽ ڪشاده ذهن موشيم ڪي. (اڪيلاٽي - ii,iii)

146. ڊائنوسيَس (يوسيب iv,23) سائپرين (ڊي لئپيِس).

147. ڪيوجي اوائلي عيسائيت (iii,5) ڏسو. قدامت جي واکاڻ ڪندڙ ماڻهن جي نقصان تي افسوس جو اظهار ڪن ٿا.

148. ڊيوپن ۾ ڏسو (ڪليسا جي تاريخ (ii,304-313 - ڪليسا ۽ ڪائونسل اُنهن اصولن جو مظاهرو ٿيل آهي جيڪي، ڊائڪليشيَن جي تڪليف ۾ مبتلا ٿيڻ ڪانپوءِ پهريون خاموشيءَ جون گهڙيون ڪيس ميسر ٿيون هيون. انهن ۾ جمع ڪيا ويا هيا. شهنشاهہ جي هيءَ اذيت اسپين کان وڌيڪ گلاٽيا ۾ محسوس ڪئي وئي هئي، هڪ اهڙو فرق، جيڪو ڪنهن طريقي سان اُنهن جي قاعدن قانونن ۾ تضاد ڏيکاريندو هو.

149. سائپرين (تحريرون - 69)

150. فن ۽ هنر، طور طريقا ۽ شام جي ديوتائن جي پادرين جون برايون اپوليس طرفان ڪِل ۽ خوش مزاجيءَ مان بدني بناوت جي تبديلي جي انين ڪتاب ۾ بيان ٿيل آهن.

151. اسيٽارچ جو عهدو هن قسم جو هو جنهن جو تذڪرو ارسٽائيڊس ۽ نقشن ۾ گهڻو ڪري ڪيو ويو آهي. اهو ساليانو ۽ مخصوص هو. فقط ڪم ظرف شهري ئي شايد ان اعزاز جي خواهش ڪندا هوندا ۽ ڪوبہ نہ پر فقط بيحد دولتمند ماڻهو ئي ان جو خرچ برداشت ڪري سگهندا هئا. حوارين بابت مواد ڏسو (ii,20) فلپ، جيڪو اسيٽارچ جي ڊيوٽي ڏئي رهيو هو، ڪيڏي نہ بي تُڪي ۽ اڏنگي نموني ـ سان پالي ڪلرپ جي شهادت لاءِ پاڻ کي اوستائين وٺي ويو. اهڙي طرح ۽ اهڙي نموني بٿي نيارچ ۽ لسيبارچ وغيره پڻ هيا.

152. جديد نقادَ اهو مڃڻ لاءِ تيار ناهن جيڪو ڪجهہ سندن حواري گڏجي چوَن ٿا تہ سينٽ مٿيو هڪ انجيل عبراني زبان ۾ تيار ڪيو جن مان فقط يوناني ترجمو اڃا تائين موجود آهي. سندن شاهديءَ کي رد ڪرڻ بهرحال خطرناڪ ٿو لڳي.

153. نيرو ۽ ڊوميٽين جي حڪومت ۾ ۽ اليگزنڊريا، انٽئڪ، روم ۽ ايفيسس جي شهرن ۾. ڏسو مِل کي عهدنامي ۽ ڊاڪٽر لارڊنر جي مانائتي ۽ وسيع جُلدن ۾ (جُلد. XV)

* (سينٽ پال)

154. الوجيئنس (ايپيفنئيَس ڊي هيريس - 51) اپوڪلپس جي اصليت کي نٿو مڃي ڇاڪاڻ تہ ٿياٽيرا جي ڪليسا تيستائين ڪانہ نهي هئي. ايپيفنئيَس جيڪو هن حقيقت کي مڃي ٿو، پاڻ کي مشڪل مان ڪڍي آجو ٿو ڪري ڇڏي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ هن سلسلي ۾ پنهنجي ذهانت کي استعمال ڪندي ان ڳالهه جي پنيرائي ٿو ڪري تہ سينٽ جان اڳڪٿي واري يا غيبي انداز ۾ لکيو هو.

155. اِگنٽيَس ۽ ڊائنوسيَس جون تحريرون (يوسيبيَس (iv, 23) ايشيا ۽ يونان ۾ ڪيترين ئي ڪليسائن جو ڏس پتو ڏين ٿيون. جيتريقدر اٿينس جي گرجا جو تعلق آهي تہ اُها ان وقت اجا ايتري آباد نہ هئي.

156. اليگزينڊريا ۾ ليوسين (باب - 25) عيسائيت يقيني طور تي پونٽس ۾ غير برابريءَ سان پکڙجي وئي هئي، جو تہ ٽين صديءَ جي وچ ڌاران سترهَن کان مٿي مذهب وارا بہ سِنٽريا جي نئين شهر ۾ موجود ڪين هيا. ڏسو ايبر - ڊي تليمانٽ (ڪليسا جي يادگيرين ۾ (iv, 675) ۽ باسل کان نياسا جي گريگري تائين جيڪي پاڻ ڪپاڊوشيا جا مقامي ماڻهو هيا.

157. قديمي ماڻهن جي چوڻ موجب، حضرت عيسيٰ (ع - س) ٻن ستارن جي عهدي سبب تڪليف ۾ پيو جيڪو موجوده سن جو 29 هون سال هو. پلني کي سن 110 ۾ (پاڳي مطابق) بٿنيا موڪليو ويو هو.

158. پلني (تحريرون - x,97)

159. ڪرسوسٽم (آپرا، vii,658,810)

160. جان ملالا (ii,144) هو بہ انٽيئڪ جي آدمشماريءَ بابت ساڳيو نتيجو ڪڍي ٿو .

* (سينٽ جان ڪرسوسٽم 407-347ع) قسطنطنيہ جو مکيہ پادري.

161. ڪرسوسٽم (i,593) آءُ ڊاڪٽر لارڊنر جو هنن تحريرن لاءِ بيحد احسانمند آهيان، توڙي جو اُهي منهنجي انومان لاءِ نہ آهن. (انجيل جي مستند تاريخ. (xii,370)

162. بسنيج پنهنجي تاريخ (ٻہ باب 23، 22، 21، 20) ۾ تمام ڳُوڙهي باريڪ بينيءَ سان فِلو جي مقالي جو جائزو ورتو آهي جنهن ۾ خدائي خدمتگارن جو ذڪر بيان ٿيل آهي. اهو ٻڌائيندي تہ اهو فرقو ايترو اڳ جو آهي جيترو آگسٽَس جو دؤر. بسنيج مشاهدو ڪيو آهي، باوجود پڪ يوسيبيَس (ii,17) ۽ گهڻن ڪئٿولڪن جي تہ خدائي خدمتگار نہ تہ عيسائي هيا ۽ نہ ٻاوا هئا. اها ڳالهہ اجا تائين بہ مڃڻ جهڙي ٿي لڳي تہ اُنهن پنهنجا نالا بدلايا هيا، پنهنجي طور طريقي کي قائم رکيو، مذهب جون ڪجهہ نيون ڳالهيون پاڻ اختيار ڪيائون ۽ پوءِ آهستي آهستي مصر جا رهاڪو ٿي نيڪ ۽ پرهيزگار ٿي ويا ۽ درويشي جو لقب ماڻيائون.

163. هڊرئن جو هڪ خط ڏسي آگسٽن تاريخ ۾ (ص - 245)

164. اليگزينڊريا جي پادرين جي سلسلي ۾، رِنادوٽ جي تاريخ جو مطالعو ڪجي (ص - 24) وغيره. هيءَ دلچسپ حقيقت هڪ سردار يوٽيچيَس (تاريخوار واقعا - 1.334) ۽ پوڪوڪ (تاريخ ڏهين صدي) ۾ محفوظ ڪئي آهي. اندروني شاهدي ئي سيني اعتراضن جي جواب ڏيڻ لاءِ ڪافي ٿيندي جن تي پادري پيئرسن پنهنجي طرفان وِنديشيا اِگنٽيئني ۾ زور ڏنو آهي.

165. اميئينس مارسيلينَس (xxii,16)

166. اوريجن (ڪنٽراسيسلم i,40)

* (اتفاقي، اوچتو ٿيندڙ)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

167. ”هڪ وڏو ميڙ“ اهو ٽشيٽس جو محاورو آهي (xv,44)

168. لِوي (xxxix, 13,15,16,17) جڏهن بڪانئليٽس جو اوچتو اظهار ٿيو ته سينيٽ ۾ ڇرڪ ڳاڙر پئو ۽ حيرانگي وارو خوف کين ايترو ته وکوڙي ويو جو بيان ڪرڻ کان ٻاهر آهي، سندن ابتري جي حالت کي بيان ڪيو ويو آهي ۽ شايد لِوي طرفان مبالغو ڪيو ويو آهي .

169. يوسيبيَس (vi,43) لاطيني مترجم (ايم. ڊي وئلوئس) اهو مناسب سمجهيو ته نائب پادرين جي تعداد کي گهٽائي چوئيتاليهه ڪري ڇڏي.

170. نائب پادرين ۽ غريبن جو اهو تعداد، ٻين ماڻهن جي مقابلي ۾ اصل ۾ برنيٽ مقرر ڪيو هو (اٽلي جو سير - ص - 168) جنهن کي مٽائل پڻ مڃيو ۽ منظور ڪيو. (ii,151) اهي ٻئي ڪرسوسٽم جي تحرير کان ناواقف هئا، جنهن سندن هڪ اندازي کي حقيقت ۾ بدلائي ڇڏيو آهي.

171. ”عيسائيت پوءِ ائلپس کان ٻه اڳتي تائين پکڙجي وئي.“ (سلپيشيس سيورَس، ڪتاب - ii) جيتريقدر آفريڪا جو تعلق آهي ته ڏسو ٽرٽولين کي (اسڪيپولم ۾ - باب - 3) ڊونيٽسٽن مطابق، جن جي خيالن کي آگسٽائن ٻه ڪليل نموني تسليم ڪيو آهي، آفريڪا آخري صوبن ۾ شامل هو جتي انجيل جي تعليم پهتي هئي. (ٽليمانٽ - ڪليسا بابت - (i,754) .

172. ”هي پهريون پيرو هو جو گال ۾ شهادت ظاهر ٿي.“ (سلپيشيَس سيورَس - ڪتاب - ii) هي ليونس جا مشهور شهيد هئا. (ڏسو يوسيبيَس کي v,i) ٽليمانٽ، (ڪليسا بابت ii,316) اهو تصور ڪيو ويندو آهي ته اسڪيليٽن جا شهيدَ سڀ کان پهريان هيا. اپُوليَس جي مخالفن مان هڪڙو عيسائي هيو. (معافي نامو. صفحا 496، 497) جنهن کي ڊيلفن ايڊٽ ڪيو.

173. خلوص جو عمل - (ص - 130)، ٽورس جو گريگري (i,28) موشيم (صفحا (207-449) اها ڳالهه اعتبار ڪرڻ جهڙي ٿي لڳي ته، ٽوئين صديءَ جي شروعات ۾ پادرين جي وسيع حدن جا علائقا جيئن ليج، ٽريوز ۽ ڪولون هيا جتي پادريءَ جو فقط هڪڙو عهدو هوندو هو جيڪو پڻ تازو قائم ڪيو ويو هو. (ڏسو ٽليمانٽ جون يادگيريون (vi,i,438411) .

174. موشيم جي مقالي ۾ ٽرٽولين جي مَعافي نامي جي تاريخ مقرر ٿيل آهي جيڪا سال 198 ۾ آهي.

175. پندرهين صدي عيسوي ۾، تمام ٿورا ماڻهو هوندا جن کي ڪنهن سوال ڪرڻ جي سمجهه يا وري همت هجي ته واقعي آرميٿيا جي جوزف گلاسٽونبري جي مذهبي خانقاهه جوڙي هئي، يا وري ڊائنوسيَس ايروپيگائيٽ ائينس جي مقابلي ۾ پنهنجي رهائش جي جڳهه پئرس ۾ پسند ڪئي هئي.

176. ٽائين صدي عيسوي ۾ هڪ زبردست جسماني تبديلي آئي هئي. ڏسو مَريانا (اسپين جي تاريخ vii, 13, i, 285) جيڪو هر طرح لِوي جي ڪاپي ٿو ڪري جنهن ۾ ڊاڪٽر گيڊيس طرفان سينٽ جيمس جي عظيم داستان جو ٻه صحيح پتو پوي ٿو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

177. جسٽن مارٽر (گفتگو) ۽ ٽرائفن - (ص - 341) آئرينيئَس، هيريسِس (i,10) ٽرٽولين (جدئکو - باب - 7) موشيم کي بہ ڏسو (ص - 203)

178. ڏسو چوٿين صديءَ جي موشيم جي کليسا جي تاريخ. ڪيترين ئي منجهيل ڳالهيون جيڪي آئبيريا ۽ آرمينيا جي تبديليءَ سان تعلق رکن ٿيون، اُنهن کي ڪورين جي موسيٰ ۾ ڏسي سگهجي ٿو (ii,78,89) .

179. ٽرٽولين مطابق عيسائي مذهب برطانيہ جي ڪيترن ئي اهڙن علائقن تائين ڦهلجي چڪو هو جتي روم جون فوجون بہ نہ پهچي سگهيون هيون. هڪ صدي پوءِ، فِنگل جي پٽ اوسِيَن پنهنجي پوڙهائپ ۾ هڪ ڊارئي پرچارڪ سان جهيڙو ڪري وڌو ۽ اُهو جهيڙو جيڪو سچي جو سچو شاعريءَ ۾ آهي، اجا تائين موجود آهي ۽ جيڪو ايرس ٻوليءَ ۾ آهي، ڏسو مسٽر مڪفرسن جو مضمون جيڪو اوسيَن جي قديم شاعريءَ متعلق آهي. (ص - 10) .

180. گاٿن، جن گئلئينس بادشاھ جي دؤر ۾ پوري ايشيا کي تاراج ڪري ڇڏيو هو، پاڻ سان گڏ ڪيترا قيدي بہ وٺي ويا هيا، جن مان ڪيترائي عيسائي هيا جن بعد ۾ پرچار ڪن جو روپ وٺي ڇڏيو. ڏسو تليمانٽ (ڪليسا جي تاريخ - iv,44) .

181. آبگارس جي ڪهاڻي جيڪا شاندار تہ آهي ئي سهي، هڪ وڏي ثابتي ڏئي ٿي تہ يوسيبيَس جي تاريخ نويسيءَ کان ڪيترا ئي سال اڳ ۾، ايڊيسا جي رهاڪن جي تمام گهڻي تعداد عيسائي مذهب اختيار ڪري ڇڏيو هو. سندن مخالف - يعني ڪارِهي جي شهر سورهين صديءَ ۾ هنن جي مخالفت ۾، لادينيت اختيار ڪري ڇڏي.

182. برڊيسينس موجب، (يوسيبيَس، انجيل بابت) فارس ۾، ٻي صدي جي خاتمي کان اڳ ۾، ڪجھ عيسائي موجوڌ هئا. ڪانسٽنٽائن جي وقت ۾، (ڏسو سندس تحريرون (iv,13) وٽن هڪ آباد ڪليسا موجود هئي. بيوسوبر جو مطالعو ڪجي (تاريخ ڪِرٽِڪ ڊي مئنيچسر، i,180)

183. اوريجن (ڪنٽراسيلسر - viii,424)

184. مائنوسيَس فيلڪس (باب - 8) وووَرس جي وضاحتن سان گڏ، سيلس، اوريجن (iii,138 & 142) جولين (سائرل iv,206) جنهن کي اسپانير ايڊٽ ڪيو آهي.

185. يوسيبيَس (ڪليسا جي تاريخ (iv,3) هائرونمر (تحريرون - 83)

186. جسٽن جي مڪالمن ۾ ڳالھ کي تمام خوبصورت طريقي سان بيان ڪيو ويو آهي. تليمانٽ - (ڪليسا بابت يادگيريون - ii,384) هن کان پوءِ ڳالھ ٻڌائي ٿو جيڪو ان ڳالھ جو ثبوت آهي تہ هي بزرگ ماڻهو انسان جي روپ ۾ فرشتو هو.

187. يوسيبيَس (v,28) اها اُميد ڪجي ٿي تہ تفرقي بازن ڪانسواءِ ٻي ڪنهن بہ سيلسَس جي شڪايت جو موقعو نہ ڏنو هو. (اوريجن - ii,77) پيو تہ عيسائي انجيلن کي لڳاتار درست بہ ڪري رهيا هيا تہ ان ۾ ڦيرڦار بہ مسلسل ڪري رهيا هيا.

188. پلني (تحريرون x,97) "ٻيا بہ ساڳي چريائپ ۾ مبتلا آهن، جن ۾ روم جا شهري پڻ شامل آهن. ڪيترن ماڻهن منجهان هر عمر، هر طبقي ۽ هر جنس جي ماڻهن کي انصاف جي عدالت اڳيان پيش ڪيٽو ئي پوندو".

189. ٽرٽولين ائڊ اسڪئپولر. ان جي باوجود سندس جوشيلي تقرير يا تحرير ڪارٿيج جي فقط ڏهين حصي تي دعويٰ جي حقدار ٿي سگهي.

190. سائپرين (تحريرون - 79)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

191. ڊاڪٽر لارڊنر عيسائين جي شاهديءَ جي پنهنجي پهرئين توڙي ٻي جُلد ۾ مواد کي گڏ ڪري ان جون اُهي وضاحتون پيش ٿو ڪري جيڪي ننڍي پلني، ٽشيٽَس، گٽلن، مارڪس ائنٽونينَس ۽ شايد ايپڪٽيٽَس جمع ڪيون هيون. (پوئين جي لاءِ البت يقين ڪونهي ته ان فيلسوف به ڪڏهن عيسائين جي باري ۾ ڳالهايو هو) نئين فرقي کي سيتيڪا، وڏي پلني ۽ پلوٽارچ ڪنهن به ڪاتي يا حساب ڪتاب ۾ نه آندو آهي.

192. جيڪڏهن "ستر هنتن" جي مشهور پيسنگوئي هڪ روم جي فيلسوف سان منسوب ڪئي وئي آهي ته ڇا هُو ان جو جواب سِسيرو جي هنن لفظن ۾ نه ڏئي ها: "ڇا هيءَ پيشنگوئي، مهينن يا ڏينهَن کي ته ڇڏيو، سالن ۾ به پوري ٿيندي؟" غور ڪيو ته ليوسيَن (ليگزئنڊريا، باب - 3 ۾) ۽ سندس دوست سيلسَس اوريجن ڪيڏي نه ٻي ادبيءَ وچان (vii, 327) عبراني پيغمبرن جي باري ۾ ڳالهائڻ ٿا.

193. أهي فيلسوف، جيڪي سيلسَس جي قديم پيشنگوين تي کِليا ٿي، يهودين ۽ عيسائين جي جعلسازي ۽ دوکيبازي جي ڪمن کي آسانيءَ سان پڪڙي وٺن ها جن کي وڏي ڪاميابيءَ سان حواري بزرگن جسٽن مارٽر ڪانوني لٽڪٽنٽيَس تائين بيان ڪيو آهي. جڏهن سبلائين جي شاعري پنهنجي گهُربل مقصد کي مڪمل ڪري ورتو هو، ته اُهي، هزاري جي سرشتي وانگر، فورن پوئتي هٽايا ويا هيا يا ڪين پاسيرو رکيو ويو هيو. عيسائي سِبل، روم جي تباهي، بدقسمتيءَ سان سن 195 عيسوي ۾ مقرر ڪئي هئي (195 عيسوي يا سال 948 جڏهن روم جو بنياد پيو هو. سبلس پيشنگويون ڪندڙ عورتون هيون جن جون پيشنگويون پڻ شاعريءَ ۾ هونديون هيون).

194. حواري بزرگ، جيئن اُهي ڊامر ڪاليٽ طرفان جنگ جي صفن ۾ بيهاريا ويا هيا (انجيل بابت مقالا-295 ,iii 308) لڳي ٿو ته سچي ڏرتي کي اُنهن اونداهيءَ سان ڍڪي ڇڏيو هو جنهن ۾ ڪيترا جديد ماڻهو به سندن پوٽلڳ ڏسجن ٿا.

195. اوريجن (ائڊمٽ - باب - 27) ۽ ٻيا جديد نقاد جيئن بيضا، لي ڪلرڪ، لارڊنر وغيره ان ڳالهه جا خواهشمند آهن ته ان کي جوڊيا جي خِطي تائين محدود رکيو وڃي.

196. فليجن جي تحرير جي مشهور ٽڪري کي هاٿي عقلمنديءَ مان ڇڏيو ويو آهي. جڏهن ٽرٽولين، لادينن کي يقين ٿو ڏياري ته خاص ماڻهوءَ جو ذڪر آرڪٽِس (۽ نه آرڪائيوز) ۾ موجود آهي، ته ويسِٽِرس (ڏسو سندس معافي نامو - باب - 21) اُهو شايد سِبلائين شاعريءَ لاءِ گذارش ٿو ڪري جيڪا انجيل جي لفظن سان هوبهو مشابهت ٿي ڏيکاري.

197. سيئيڪا (فطري طلب (vi,I,vii,17,15 i,I) پلني (فطري تاريخ - ڪتاب - II).

198. پلني (فطري تاريخ - ii,30)

199. ورجل جارجيڪس (i,466) ٽبولس (ڪتاب II - اليگ (v,75) اووڊ (جسماني تبديلي XV,782) ليوڪن (فارسل- i,540) هنن مان جيڪي آخري شاعر آهن. هن خاص ۽ اهم ڳالهه کي خانه جنگيءَ کان پهريون ٿا رکن.

200. اير ائٽناني جي هڪ قومي تحرير جوزِفس ۾ ڏسو قدامت - (xiv, 12) پلوٽارچ، سيزر ۾ (ص - 471) اٿپيَن (بيل ۾) سِول (ڪتاب - iv) ڊائن ڪئسيَس (xIv, 431) جوليَس آبسيڪٽس، (باب - 128) سندن ننڍڙو مضمون لِوي جي اهم صلاحيتن جو خلاصو آهي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - سورهون

نيرو کان ڪانسٽنٽائن جي دؤر تائين روم جي حڪومت جو عيسائين سان ورتاءُ

جيڪڏهن اسان عيسائي مذهب جي نج سچائيءَ تي سنجيدگيءَ سان غور ڪنداسين ۽ ان جي اخلاقي هدايتن جي پاڪيزگي ۽ اُنهن بيشمار ماڻهن جي معصوم ۽ سادگي واري زندگي کي جاچينداسين جيڪي پهرئين دؤر ۾ حضرت عيسيٰ (ع - س) جي تعليم ۽ عقيدي ۾ داخل ٿيا، ته اسانکي فطري طور تي اهو سوچڻ گهرجي ته اهڙي شفقت ۽ مهرباني واري اصول جو وڏي احترام سان آدر ڀاءُ انجيل ۾ اعتقاد نه رکندڙن طرفان ڀي ڪيو وڃي ها ۽ جيڪي سوچيندڙ ۽ نرم مزاج جا ماڻهوهيا، توڙي ڪٿي اُهي معجزن تي کِلندا ۽ ٺٺوليون ڪندا هيا، پر نئين دين جي چڱاين تي پوءِ به غور ڪن ها؛ ۽ جيڪي مئجسٽريٽ هيا اُهي ماڻهن کي اذيتن ڏيڻ جي بجاءِ اُنهن جي حفاظت ڪن اها جن نوَن قانونن جي فرمانبرداري ڪجهه خوف ڳاڙُر ڊرائيءَ مان ٿي ڪئي توڙي جو اُنهن جنگ ۽ حڪومت ۾ حصيدار ٿيڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو هو. ان جي برعڪس جيڪڏهن اسان، روم جي سينيٽ ۽ شهنشاهن طرفان هڪ آفاقي برداشت تي غور ڪريون جيڪا هنن گهڻن خدائن کي پوڄڻ وارن جي سلسلي ۾ به روا رکي هئي ته پوءِ اسان کي اها ڳالهه هرگز سمجهه ۾ نٿي اچي ته آخر عيسائين ڪهڙو اهڙو نئون ڏوهه ڪيو هو. يا اُنهن قديمي ماڻهن کي چيڙائڻ يا ڪين آپي مان ٻاهر ڪڍڻ جو ڪهڙو اهڙو ڪم هو جتي هزار قسمن جي مذهبن جا مختلف روپَ ۽ طريقا رائج هجن ۽ شهنشاهن جي شفقت جي ڇاپن ۾ امن ۽ سُڪون سان رهندا هجن ته پوءِ آخر روم جي شهنشاهن جو ڪهڙو نئون مقصد يا نيت هئي جو هو پنهنجي رعيت جي ڪجهه ماڻهن کي سخت ۾ سخت سزائون فقط انڪري ڏين ته هنن هڪ نئون، انوکو ۽ ڪنهن کي نه ته ڏکوئيندڙ نه آزاريندڙ عقيدو ۽ عبادت جو طريقو پاڻ لاءِ چُونديو هو.

لڳي ٿو ته قديم دنيا جي مذهبي پاليسي هڪ سخت ۽ اَڏَ سهپ وارو ڪردار اختيار ڪري ڇڏيو هو ته جيئن عيسائيت جي واڌاري جي ڀرپور مخالفت ڪري سگهجي. حضرت عيسيٰ (ع - س) جي موت کان اسي سال پوءِ، سندس بيقصور پوئلڳن کي، هڪ نرم مزاج ۽ فيلسوفن واري طبيعت رکندڙ مئجسٽريٽ جي قلم سان موت جون سزائون ڏنيون ويون ۽ اُهي به وري اهڙي شهنشاهه جي قانون ذريعي جيڪو سياڻپ، انصاف ۽ ماناڻتي انتظام ذريعي سڃاتو ويندو هو. جيڪي معافي ناما ٽراجن جي پونيرَن ڏينهن موڪليا ويا هيا ته اُنهن ۾ دردناڪ دانهون ڪيون ويون هيون ته جيڪي عيسائي پنهنجي ذهن ۽ ضمير جي چوَڻ تي پنهنجي زندگي گذاريندا هئا ته روم جي شهنشاهت جي رعيت ۾ اُهي ئي فقط اهڙا هئا جيڪي هڪ چڱي حڪومت جي هر سهولت ۽ مهربانين کان محروم هيا. ڪجهه ناليوارن شهيدن جي موت کي احتياط سان محفوظ ڪيو ويو آهي، ۽ جڏهن کان عيسائين کي مٿاهان اختيار سوُنپيا ويا ته چرچ جي گورنرن کي پابند ڪيو ويو هو ته هو پنهنجن ظلمن جي ڪمن ۾ نروار ۽ ناميارا رهڻ جي بجاءِ پنهنجن لادين مخالفن جي روَين کي پنهنجو بنائن. هن باب جي ترتيب ۽ مقصد هي آهي ته جيڪي مستند حقيقتون ۽ دلچسپ موضوعَ آهن اُنهن کي غلط ۽ افسانوي ڳالهين کان، جيترو ممڪن ٿي سگهي ته، جدا ڪجي ته جيئن بلڪل صاف ۽ مدلل طرقي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سانَ اُنهن حالتن جا سبب، ڪارڻ، سندن حدون ۽ وقت جو ڪاٿو وغيره چڱيءَ طرح ڇاڻائجن ۽ اهو معلوم ڪجي تہ پهريَن عيسائين سان ڪيترا ظلم ٿيا يا ساڻن ڪيڏيون زيادتيون ڪيون ويون.

اذيتون پهچايل مذهب جا ماڻهو جيڪي خوف کان هيسيل آهن، سندس دليون ڏک سان ٽمٽار آهن ۽ شايد جوش جلائي ڪين پچرائي ڇڏيو آهي ۽ سندن دماغ ايترو تہ موڳو ۽ ملول ٿيل آهي جو هو پنهنجن دشمنن کان ايترو پڇڻ جهڙا بہ ڇڻ نہ رهيا آهن تہ ڪين عذابن ۾ مبتلا ڪرڻ جو سبب تہ ڪانئن پڇن جيڪو اڪثر اُنهن تجسُس ڪندڙن ۽ غيرجاندار ماڻهن جي بہ ذهن ۾ نتو رهي توڙي جو اُهي اُنهن جي عذابن جي باهہ جي شعلن کان محفوظ رهن ٿا. اوائلي عيسائين لاءِ شهنشاهن طرفان سندن روَيي جو هڪ سبب ڇاڻايو ويو آهي جيڪو شايد امڪاني ۽ شاندار بہ لڳي ڇو تہ اهو گهٽن خدائن جي پوڄا ڪرڻ وارن جي مجيل ذهن منجهان آيو هوندو. اهو اڳ ۾ ئي ٻڌايو ويو آهي تہ دنيا جي مذهبي رواداري ۽ سَهپَ ڪي ان هاڪاري رويي ۽ احترام جي پنپرائي هئي جيڪو قديم دنيا جي قومن پنهنجن ريتن رسمن ۽ ورسين لاءِ ظاهر ڪيو هو. تنهنڪري اها اُميد ڪئي پئي وئي تہ اُهي ان فرقي يا ماڻهن خلاف سخت ڪاوڙ مان متحد ٿيندا جيڪو انسانذات جي برادريءَ مان نڪري الڳ ٿي ويندو، ۽ خدائي علم جي اڪيلي دعويدار هئڻ جي هامَ هڻندو يا پنهنجي فرقي يا مذهب جي عبادت ڪانسواءِ ٻين سڀني کان نفرت ڪندو تہ اهڙي ماڻهوءَ جي ڪار گذاريءَ کي ناپاڪ ۽ بت پرستي وارو عمل ڪوٺيو ويندو. هڪ ٻئي کي برداشت جا حق فقط هڪ ٻئي لاءِ عزت ۽ مهربانيءَ جي رويَن ۾ لڪل هيا: اُهي جائز طرح سان دستوري ڏَنَ نہ ڏيڻ تي ڪانئن واپس ورتا ويا هيا. جيئن تہ يهودين ڏَن ڏيڻ کان صاف طرح سان انڪار ڪري ڇڏيو هو ۽ فقط اُهي ئي انڪاري هيا تہ اهڙي موقعي تي روم جي مئجسٽريٽن اُنهن سان جيڪو ورتاءُ ڪيو تہ اُهو خود ٻڌائيندو تہ اُهي اندازا جن کي حقيقتن جي ٽيڪَ هئي، پنهنجو پاڻ عيسائين جي تڪليفن ۽ سندس اذيتن جي سببن کي پڌرو ڪندا.

بجاءِ ساڳيون ڳالهيون دهرائڻ جي، جيڪي اڳ ۾ ئي روم جي شهزادن ۽ گورنرن جي احترام لاءِ جيروسلم جي مندر جي سلسلي ۾ چيون ويون آهن. اسان رڳو اهو مشاهدو ڪنداسين تہ مندر ۽ شهر جي تباهي هر ان حالت سان گڏيل هئي جيڪا فاتحن جي ذهن کي سخت ڪاوڙ ڏياري ۽ نتيجي ۾ مذهبي ماڻهن کي اذيتن ۾ مبتلا ڪرڻ جو حڪم ڏنو وڃي ۽ جنهن لاءِ سياسي انصاف ۽ عوام جي حفاظت جا شاندار دليل پيش ڪيا وڃن. نيرو جي حڪومت کانوٺي انٽنينس پيَس جي دوُر تائين، يهودين کي روم جي حڪومت جي سلسلي ۾ سخت بي صبريءَ جي امتحان کي مُنهن ڏيڻو پيو جڏهن ڪ: پيانڪ قتل عام ۽ بغاوتن جي آڙاهہ مان گذرڻو پيو. پوري انسانذات مٿن بيدردي ۽ سفاڪيءَ وارن ظلمن ڪرڻ تي ٻنهہ ڏکي وئي هئي، اهي غير انساني ظلم اُنهن مصر، قبرص ۽ سائرين جي شهرن ۾ دهرايا جتي اُنهن غير مشڪوڪ مقامي ماڻهن سان دوکيبازي ۽ منافقت واري دوستي رکي،[1] ۽ اسان هڪ سخت بدلي وٺڻ جي عمل کي ساراهڻ ڪانسواءِ نہ رهي سگهنداسين جيڪو فوجين پنهنجن هٿيارن سان هڪ جنوني ذات کان ورتو هو جن جي سخت وهمن وسوسن ڪين نہ رڳو روم جي حڪومت جو ڪٽر دشمن بنائي ڇڏيو هو پر هو پوري انسانذات جا بہ دشمن ٿي ويا هيا.[2] يهودين جي جوش جذبن کي ان خيال وڌيڪ تقويت ٿي ڏياري تہ اهو اُنهن لاءِ غير قانوني عمل هوندو جيڪڏهن هو ڏن يا ٽئڪس هڪ بت پرست مالڪ کي ادا ڪن ڇو تہ ڪين هڪ آس ۽ اُميد سندن اندر ۾ موجود

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هئي تہ اُنهن جي قديمي پيشنگوين ذريعي بہ ڪين ڄاڻ هئي تہ هڪ ڏينهن سندن سوپارو مسيحا ضرور ظاهر ٿيندو جيڪو سندن هٿن جا زنجير ۽ پيرن جون بيڙيون اڇي ٽوڙيندو ۽ سموري زمين کي بهشت جي نعمتن سان اڇي نوازيندو. اهڙي طرح هو خود پاڻ اعلان ڪندو تہ جنهن نجات ڏياريندڙ جو ماڻهن انتظار پئي ڪيو اُهو وٽن پهچي ويو هو ۽ حضرت ابراهيم (ع - س) جي سيني پوٽلڳن کي عرض ڪيائين تہ اسرائيل جي اُميدن جي تصديق ڪن. پيو تہ مشهور بارڪوڪيباس* وڏي فوج وٺي آيو هو جنهن سان هن شهنشاهہ هٿبرئن جي طاقت کي ٻن سالن جي عرصي اندر روڪي ڇڏيو هو.[3]

بار بار جي هنن ڇڙ ڏياريندڙ واقعن جي باوجود، روم جي شهنشاهہ جي ڪاوڙ فتح حاصل ڪرڻ ڪانپوءِ ٿڌي ٿي وئي ۽ سندس خدشا ۽ انديشا بہ جنگ ختم ٿيڻ ۽ خطرن ٽرڻ شرط ختم ٿي ويا. گهٽن خدائن کي مڃڻ وارن جي شفقتن ۽ انٽونينَس پيَس جي مانيٺي طبيعت جي مهربانين هڪ دفعو وري پنهنجن پارن جي طوهر ڪرائڻ جي منظوري وٺي ڇڏي جنهن ۾ اهو منع نامو بہ شامل هو تہ هو ڪنهن بہ اهڙي ماڻهوءَ تي جيڪو مذهب ۾ نئون داخل ٿيو هو ان کي ان نمايان تحفي ڏيڻ لاءِ مجبور نہ ڪندا جيڪو فقط هڪ عبراني قوم جي نشاني هو.[4] انهن جا ماڻهو ڇڙو ڇڙ ٿي وکري ويا هيا، ۽ توڙي جو اُنهن کي اجا تائين جيروسلم جي حدن ۾ داخل ٿيڻ جي منع ڪيل هئي، پوءِ بہ ڪين اجازت ڏني وئي هئي تہ پلي هو پنهنجا گهر گهاٽ ۽ زندگيءَ جا سرشتا وري اٽلي ۽ آس پاس جي صوبن ۾ ٺاهن ۽ روم جي آزاد سوسائٽي جي گهٽن خرچن وارن عهدن وٺڻ کان پاسو ڪن ۽ هرويرو واري ڦُوندن جي بار کڻڻ کان بہ هميشہ واسطي نجات وٺي ڇڏن. روم وارن جي اعتدال پسندي توڙي سندن نفرت ڪليسائي پوليس ٺاهڻ جي قانوني اجازت ڏئي ڇڏي جنهن کي فتح ٿيل قوم هڪ اداري جي شڪل ڏئي ڇڏي. قبيلي جي سردار، جنهن پنهنجي رهائش ٽائبيريس ۾ مقرر ڪري ڇڏي هئي، کي اختيار هئا تہ هو پنهنجا ماتحت وزير ۽ حواري مقرر ڪري جيڪي مقامي انتظام کي سنڀالين تہ ساڳي وقت جيڪي سندن پائر ڪٽا ڪٽا ٿي وکري ويا هيا اُنهن کان ساليانو ڍَن وصول ڪن.[5] يهودين جون نيون عبادتگاهون، شهنشاهت جي مکيہ شهرن ۾ گهڻي تعداد ۾ تعمير ڪرايون ويون، ۽ آرام ۽ آسائش جي ستين ڏينهن تي روزا ۽ جشن يا ميلا، جن جو حڪم يا تہ حضرت موسيٰ (ع - س) جي قانون ۾ ڏنل هو يا رابيز جي روايتن ۾ ڄاڻايل هو، وڏي عقيدت ۽ عوامي جوش جذبي سان ملهايا ويا.[6] محبت جي اهڙي ورتاءَ، يهودين جي تُند مزاجي ۽ طبيعت جي سختي کي ملائم ڪرڻ ۾ وڏو ڪردار ادا ڪيو. پنهنجين پيشنگوين ۽ فتحن جي خوابن مان جاڳندي، هاڻي هنن پنهنجي هلڻ چلڻ جو طور طريقو صلح امن ۽ محنت ڪندڙ شهرين وارو اختيار ڪري ڇڏيو هو. انسانذات لاءِ سندن بي بدل نفرت، رتو ڇاڻ ۽ تشدد جي شعلن جو روپ وٺڻ بجاءِ هاڻي بخار تي اڏامي وٺي هئي جنهن سندن دلين ۾ خوشي ۽ اطمينان پيدا ڪري ڇڏيو هو. اُنهن اهڙو ڪو بہ موقعو هٿان وڃڻ نہ ڏنو جنهن ۾ هنن ڏٺي ۽ وٽج واپار ۾ بت پرستن کان اڳتي وڌڻ جي ڪوشش نہ ڪئي هجي ۽ اُنهن ڳجهہ ڳجهاندر ۾ ايدم جي مغرور ۽ متڪبر بادشاهت خلاف[7] بددعائن ۽ پِٽ پاراتن جو سلسلو بہ شروع ڪري ڇڏيو هو.

جيئن تہ يهودي جيڪي اُنهن ديوتائن کي نفرت وچان رد ڪري چڪا هيا، جن کي سندن حاڪم ۽ رعيت جا ماڻهو پوڄيندا هئا، پنهنجي غير دوستاڻي مذهب مطابق هلڻ چلڻ ۾ بلڪل آزاد هئا تہ اهو ضرور ڪو پيو سبب هوندو جنهن حضرت عيسيٰ (ع - س) جي مڃيندڙن کي وڏين ۽ اهڙين مصيبتن جي مُنهن ۾ وجهي ڇڏيو جن کان حضرت

ابراهيم (ع - س) جا پوئلڳ آجا ۽ آزاد هئا. ٻنهي جي وچ ۾ جيڪو فرق آهي سو سؤلو ۽ واضح آهي، پر، قديمي ڳالهين موجب ان فرق جي اهميت تمام وڏي آهي. يهودي هڪ قوم جو نالو هو جڏهن ته عيسائي هڪ مذهبي فرقو هو: ۽ هر برادريءَ لاءِ اهو عين فطري هيو ته جيڪي هڪ ٻئي جا يا پاڙيوارن جا مقدس ادارا هجن ته اُنهن جو احترام ڪيو وڃي، ته ساڳي وقت ٻنهي تي اهو به لازم هو ته هو پنهنجن ابن ڏاڏن جي عقيدن تي به ثابت قدميءَ سان قائم رهن. پيشنگوين جي روايت، فيلسوفن جا اصول ۽ قانون قاعدن جي اختيارن هن قومي فرض کي نباهڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪيو. مڪمل پاڪائيءَ جي تمام اُتاهين دعويٰ موجب يهودين يقيني طور تي گهڻن خدائن جي پوڄارين جي غُصي کي چوٽ چڙهائي ڇڏيو هوندو ۽ ٿي سگهي ٿو ته هنن ڪافرن نفرت ڪئي هجي ۽ ڪين ناپاڪ قوم ڪوٺيو هجي. ڇاڪاڻ ته هنن ٻين قومن سان رابطي ڪرڻ کان نفرت جو اظهار ڪيو هو ته پوءِ اُهي پاڻ به ٻين کان نفرت جا مستحق ٿي ويا هيا. حضرت موسيٰ (ع - س) جا قانون شايد گهڻي ڀاڱي فضول ۽ بيڪار هجن، تنهن هوندي پڻ جيئن ته اُهي گهڻن زمانن تائين هڪ وڏي سوسائٽي کي ملندا رهيا هيا ته انجا پوئلڳ انسانذات جي مثالن ذريعي حق تي هيا ۽ اها ڳالهه آفاقي طرح مڃيل هئي ته ڪين پورو حق ٿي پهتو ته اُنهن تي عمل ڪن نه ته جيڪڏهن انهن کان ڀنيرا يا پاسير ٿين ها ته اهو اُنهن لاءِ وڏي ڏوهه جو ڪم هجي ها. پر هي اصولَ جن يهودين جي عبادتگاهن جي ته حفاظت ڪئي هئي پر ڪليسا جي لاءِ نه ته ڪنهن مهرباني جو اظهار ڪيو ويو هو ۽ نه وري ان جي حفاظت جو يقين ڏياريل هو. حضرت عيسيٰ (ع - س) جو مذهب قبول ڪندي عيسائين ڇڻ هڪ غير فطري ۽ معاف نه ٿيڻ جهڙي ڏوهه جو ڪم ڪيو هو. اُنهن ريتن، رسمن ۽ تعليم جهڙا پاڪ رشتا ختم ڪري ڇڏيا، پنهنجي ملڪ جي مذهبي سرشتن جي ڪليل پيڪڙي ڪئي ۽ وڏي گستاخيءَ مان هر ان شئي کان نفرت ڪئي جن کي سندن ابن ڏاڏن سچو، عزت وارو ۽ مقدس سمجهيو هو. نه وري دين جو هي انڪار (جيڪڏهن اسان اهڙيءَ طرح اظهار ڪريون) رڳو محدود طريقي يا مقامي رنگ جو هو، ڇو ته دين کان انڪاري اُهو پاڪ ماڻهو جنهن مصر يا شام جي مندرن کان پاڻ کي پري ڪري ڇڏيو هو ته اُهو ائينس يا ڪارٿيج جي مندرن ۾ پناهه وٺڻ کان به اوترئي ٿي نفرت ڪندو. هر عيسائي پنهنجي ڪٽنب پنهنجي شهر ۽ پنهنجي صوبي جي وهمن وسوسن کان سخت بيزار ڪندو هو. عيسائين ٻڌي ڪري اهو فيصلو ڪيو ته هو سڀئي روم جي شهنشاهت ۽ پوري انسانذات جي ديوتائن سان ڪنهن به قسم جي ويجهڙائي يا روحاني رشتو نه رکندا. مظلوم عقيدتمندن لاءِ ڇڻ اهو اجايو عمل هو ته پنهنجي شخصي راءِ موجب هلي ۽ پنهنجي ضمير جي اڻ مٽ حقن مطابق فيصلو ڪري. توڙي جو سندس حالتون رحم جوڳيون هيون، سندس دليلن، نه ته فيلسوفن کي ٻڌڻ يا سمجهڻ لاءِ آماده ٿي ڪيو نه وري لاديني مذهب وارن به اُنهن تي ڌيان ٿي ڏريو. سندس ان جرئت تي ويتر هو شڪن ۽ گمانن ۾ غرق ٿي ويا ٿي ۽ سندن حيرت جي به حد نٿي رهي ته هڪ ذاتي عبادت ڪندڙ پنهنجا نظريا يا عقيدا، عبادت جي مڃيل اصولن خلاف اختيار ڪري ۽ ٻين تي به مڙهي: اها البت ٻي ڳالهه هئي ته ڪين پنهنجي ملڪ جي رهڻي ڪهڻي، طور طريقين، پوشاڪ پهرڻ يا ٻوليءَ کان به اوچتي نفرت اچي وئي هجي.[8]

لا مذهب ماڻهن جي حيرت جلدئي سندن ناراضگيءَ ۾ بدلجي وئي ۽ تمام نيڪ ۽ پرهيزگار ماڻهن تي به بدنامي ۽ ذلت آميز تهمتون لڳايون ويون. ڪدورت ۽ تعصب گڏجي عيسائين کي دهرين جي هڪ سوسائٽي طور ظاهر

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪيو. جن شهنشاهت جي مذهبي آئين تي سخت حملو ڪيو هو ۽ هاڻي ضرورت هن ڳالهه جي هئي تہ شهري مئجسٽريٽ اُنهن جي مذمت ڪري ۽ سندن خلاف سخت قانوني قدم کڻي، اُنهن پاڻکي وهمن وسوسن جي هر طريقي کان جدا ڪري ڇڏيو هو (اها ڳالهہ مجيندي هو فخر محسوس ڪندا هئا) يعني دنيا جي ڪنهن بہ ڪُند ۾ گهڻن خدائن جي مجيندڙن طرفان جڏهن بہ اُهي ڪٺي رائج ٿيندا هيا. پر اهو اجا تائين واضح ناهي تہ هنن ڪهڙن ديوتائن کي پهريَن سان بدلايو هو يا عبادت جو ڪهڙو طريقو اُنهن قديم مندرن ۾ اختيار ڪيو هو. الله تعاليٰ جي ازلي عبدي وجود جو پاڪ صاف ۽ متاهون تصور، لادينيت جي گمراهين جي ور چڙهي ويو جيڪي ان جستجو ۾ هيا تہ ان روحاني ۽ واحد خدا کي هو لهي سگهن جنهن کي نہ تہ ڪنهن جسماني روپ ۾ ڏسي سگهجي ٿو ۽ نہ وري ڪنهن ٻي طريقي سان پسي سگهجي ٿو ۽ نہ ان جي عبادت وڏي شان، خير خيراتن، جشن، قربانيءَ جي جڳهن يا خود قربانين ذريعي ڪري سگهجي ٿو.[9] يونان ۽ روم جا بزرگ ۽ درويش جن پنهنجن دماغن کي متاهين ڳالهين جيئن وجود، انجون صفتون يا وصفون ۽ "پهرئين سبَب يا ڪارڻ" جهڙن فلسفن ۾ اُلجهائي ڇڏيو هو، اُهي دليلن ذريعي يا اجائي ڦُوندِ موجب، هن اُلجهيل ءِقيدت کي سلجهائڻ جو حق فقط پنهنجي لاءِ يا پنهنجن پوئلڳن لاءِ مخصوص ڪري ڇڏيو هو.[10] اُهي انسانذات جي تعصبن کي سچ جي معيار طور نہ مجيندا هيا پر اُنهن کي هُو ڪو اهڙو جذبو سمجهندا هيا جيڪو انساني فطرت منجهان جاري ۽ ساري آهي ۽ اُنهن ڇاڻي ڇڏيو هو تہ عقيدي جو ڪو بہ مجيل طريقو جيڪو عقل ۽ فهم ۾ نہ ايندڙ هجي تہ اهو پلي ڪٺي وهمن جي چار مان نڪتو بہ هجي پر اُهو پوءِ بہ ان لائق هوندو تہ تصوراتي گردش ۽ جنوني خيالن جي گرداب ۾ ڦٿڪندو ئي رهندو. جيڪي علم ۽ دانائيءَ وارا ماڻهو پنهنجي مهربانيءَ سان عيسائيت جي الهامي پيغام تي هڪ سرسري نظر وجهن ٿا تہ ڪين پنهنجي ئي اُبهرائپ واري فيصلي جي تصديق تي هوندي ۽ ڪين اهو مجڻو پوندو تہ خدائي وحدت واري اصول، جنهن جو هو احترام ڪندا هيا، نوَن تفرقي بازن جي جنوني جذبن جي ڪري ان جي شڪل بگڙي وئي ۽ فضول اندازن سبب وجود ئي منجهي ويو. هڪ مشهور مڪالمي جو مصنف ليوسيَن، ٽِمورتي، (تثليث) جي پُراسرار موضوع تي لکندي ان تي طنز ۽ حقارت جو انداز اختيار ڪيو آهي، پر حقيقت ۾ هن انساني منطق ۽ دليلن جي ڪمزوريءَ بابت پنهنجي جهالت کي واٽکو ڪري ڇڏيو آهي ۽ خدائي تڪميل جي نہ سمجهہ ۾ ايندڙ ڳُجهہ ۾ هن ذهن ڊوڙائڻ جي ڪوشش ڪئي آهي.[11]

اها ڳالهہ گهڻ حيرت جوڳي لڳندي تہ عيسائيت جي بانيءَ جو، هڪ بزرگ ۽ پيغمبر جي حيثيت ۾ سندس پوئلڳن طرفان نہ رڳو احترام ڪرڻ گهرجي بلڪ ڪيس خدا سمجهي ان جي بندگي ڪرڻ گهرجي. گهڻن خدائن جي عبادت ڪرڻ وارا ان ڳالهہ تي بلڪل آماده هيا تہ پنهنجي مذهب جي هر تشريح کي هو اهڙيءَ ريت اختيار ڪن جو پري واري يا ڪجهہ نامڪمل ئي سهي پر ڪجهہ هوبهو جي ويجهڙي واري تشبيهہ ئي هجي جيڪا جڳ مشهور نظريي سان ٺهڪي اچي ۽ بشڪس، هرڪيولس ۽ ايسڪيولئپيَس جي روايتن، ڪنهن حد تائين، سندن تصور کي، الله جي پُٽ جي انساني روپ ۾ ظاهر ٿيڻ لاءِ، تيار ڪري ڇڏيو هو.[12] پر ڪين حيرت ٿي تہ عيسائي اُنهن قديم سورمن جي مندرن کي ڇڏي ڏنو هو، جن، دنيا جي شروعاتي زمانن ۾، فن ۽ هنر کي ايجاد ڪيو هو. قاعدا قانون ناهيا ۽ اهڙن آمرن، ظالمن ۽ وحشين کي شڪستون ڏنيون هيون جن ڌرتيءَ تي هاڃا ڪيا هيا تہ پنهنجي مذهبي عبادت جي ڪنهن خاص مقصد

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

کي سامهون رکي هو پنهنجي لاءِ ڪو اهڙو اٽڃاتل استاد چُونڊن، جنهن موجوده زماني جي بربرن ۾، پنهنجي ملڪ جي ماڻهن سان ڪدورت سبب يا وري روم جي حڪومت جي حسد باعث، ڪا قرباني ڪئي هئي. لامذهب ماڻهن جي انبوهَ، فقط دنيا جي فائدن حاصل ڪرڻ لاءِ پنهنجي شڪر گذاريءَ جو اظهار ڪيو پر بقا وري زندگي جي اَمُلهہ تحفي کي هنن رد ڪري ڇڏيو جيڪو نذرت جي عيسيٰ (ع - س) طرفان انسانذات کي آڇيو ويو هو. ظلمن ۽ خود اختيار ڪيل اذيتن جي وچ ۾ سندس لڳاتار نرم رويو، سندس آفاقي شفقتون ۽ مهربانيون ۽ پنهنجي عمل ۽ ڪردار ۾ عظمت واري سادگي وغيره گوشت جي نهيل دنيا جي پوڄارين لاءِ اهي سڀيئي عظمتون ناڪافي هيون جيڪي سندن شهرت، شهنشاهت ۽ ڪاميابين جي خواهشن جو پورائو ڪري سگهن; جڏهن ته هنن سندس انذاري جي وحشت ۽ قبر جي اختيارن تي عظيم الشان فتح حاصل ڪرڻ جي دعوائن کي مڃڻ کان انڪار ڪيو هو ته اُنهن غلط ڳالهيون ڪرڻ شروع ڪيون ۽ سندس شڪ واري چمَ تي سندس بيعزتي ڪرڻ لڳا ۽ سندس رلندڙ زندگي ۽ آخرڪار عيسائيت جي خدائي مصنف جي شرمناڪ موت تي به ٺٺوليون ڪرڻ لڳا.[13]

قومي مذهب کي پسند ۽ اُن کي اختيار ڪرڻ جي ذاتي محبت جي ملامت، جيڪا عيسائين پاڻ تي ڪئي هئي، ان ۾ اجا به ابتري اچي وئي هئي ڇاڪاڻ ته مجرمن پاڻ ۾ ٻڌي ڪري پنهنجي يونين ناهي ڇڏي هئي. اهو سڀني کي معلوم آهي جيئن اڳ ۾ به ٻڌايو ويو آهي ته روم وارن جي پاليسيءَ مطابق، هو پنهنجي رعيت جي ماڻهن جو ڪو به گڏيل ميڙ يا اُنهن جي ڪنهن به طريقي جي ائسوسيئيشن کي شڪ ۽ حسد جي نظرن سان ڏٺو ويندو هو ۽ خانگي ڪارپوريشنن جا حق، توڙي جو اُهي ادارا فائدي وارن مقصدن لاءِ ناهيا ويا هيا، قناعت ۽ احتياط جي شرطن سان ڪين ڏنا ويا هيا.[14] عيسائين جون مذهبي اسيمبليون جن پاڻ کي ماڻهن جي عبادت کان جدا ڪري ڇڏيو هو، بيحد ساديون ۽ معصوم ٿي لڳيون: اصولي طور تي اُهي غير قانوني هيون ۽ عين ممڪن هو ته اُنهن جا خطرناڪ نتيجا نڪرن ها; حد اِها هئي جو شهنشاهه به ان انديشي کان بيخبر هيا ته هنن انصاف جي تقاضائن کي خود ئي لتاڙيو ٿي، جو ته اُنهن سوسائٽيءَ جي صلح ۽ امن قائم رکڻ خاطر ڳجهيون ۽ رات جون ميٽنگون ڪرڻ جي منع ڪري ڇڏي هئي.[15] عيسائين جي ماٺ ميٺ واري نافرماني، سندن رويَن ۽ پروگرامن کي ڪنهن حد تائين ڏوهي بنائي ڇڏيو هو; ۽ روم جا شهنشاهه، جن کي پاڻ به تڪليف ۽ ڪوفت جو منهن ڏسڻو پيو هو ته هاڻي هو ڪابه مناسب ڳالهه تسليم ڪرڻ لاءِ فوري طور تيار هيا; اهو ڏسندي ته سندن حڪمن کي مڃرائڻ ۽ اُنهن تي عمل ڪرائڻ جي سلسلي ۾ هاڻي سندن وقار جو سوال هو، ڪڏهن ڪڏهن، ماڻهن طرفان بي لغام آزادي جي رجحانن کي دٻائڻ لاءِ، سخت سزائون ڏيندا هئا، جو ته اهڙن ماڻهن پنهنجن اختيارن کي، مئجسٽريٽ کان به مٿاهون ڪري رکيو هو. هن روحاني سازش جي حد ۽ ان جو وقت روز بروز ان کي سندس ملامت ۽ تنبيهہ جي قابل بنائيندو رهيو. اسان اڳ ۾ ئي ڏٺو آهي ته عيسائين جي زوردار جذبي ۽ سندس چُستيءَ ڪين نه رڳو آهستي آهستي هر صوبي ۾ مشهور ڪري ڇڏيو هو پر شهنشاهت جي هر شهر ۾ سندن شُهرت جو ڏاڪو ڄمي ويو هو. مذهب ۾ جيڪي نوان ماڻهو داخل ٿيا هيا، اُهي پنهنجي خاندان ۽ ملڪ ڇڏڻ لاءِ تيار ٿي نظر آيا، ۽ پاڻ کي هڪ اهڙي پڪي پختي يونين ۽ خاص سوسائٽيءَ ۾ ملائڻ جا خواهشمند هيا جنهن هر جڳهه تي پنهنجو نيارو ۽ علهده قسم جو روپ اختيار ڪري رکيو هو جيڪو پوري انسانذات کان مختلف ۽ منفرد

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هيو. سندن غمگيني ۽ سادگي، ۽ روز مرهہ جي معمول ۽ زندگي جي خوشين کان سندن نفرت ۽ ايندڙ مصيبتن لاءِ پيشنگويون،[16] لادينين جي اندر ۾ ايندڙ خطرن جا انديشا آڻي ڇڏيا جيڪي نئين فرقي مان کين محسوس ٿي رهيا هئا، ۽ جيترا خدشا وڌندا ٿي ويا تہ اوترائي اَڻ ڇتا ۽ پُراسرار بڻبا ٿي ويا. هن موقعي تي پلني چوي ٿو: "سندن رَوش جو جيڪو بہ اصول هجي، پر سندن غير تبديل ٿيندڙ هٺ ۽ ضِدُ سبب سخت سزا جي لائق هو."[17]

حضرت عيسيٰ (ع - س) جي حوارين مذهب جي خدمت ڪرڻ لاءِ جيڪي احتياطي تدبيرون اختيار ڪيون هيون، اُنهن کي پنهنجي مرضيءَ سان جاري رکيو ويو. اِليوسينين جي اسرارن جهڙن خطرناڪ رازن جي ڪاپي ڪندي عيسائين پنهنجي پاڻ کي خوش ڪرڻ لاءِ دعوائون ٿي ڪيون تہ اُهي پنهنجن ادارن کي لامذهب دنيا جي نگاهن ۾ تمام عزت وارو بڻائيندا.[18] پر ان موقعي، جيئن اڪثر ڪري مانيٽي ۽ بي ضرر پاليسيءَ جي سلسلي ۾ ٿيندو آهي، سندن اُميدن ۽ ارمانن سان دوکو ڪري ڇڏيو. ظنّي اهو ٿيو هو تہ اُهي اُهو ڪجهہ لڪائيندا جيڪو هو ظاهر ڪندي شايد شرم مان ڳاڙها ٿي وڃن ها. سندن غلط فهميءَ واري دوراندشيءَ، ڪدورتن کي ڀيانڪ افواهن کي ايجاد ڪرڻ جو موقعو ڏئي ڇڏيو جنهن تي وري سندن سادگيءَ بنادير ويساهہ بہ ڪري ڇڏيو. جنهن موجب عيسائين کي سڄي انسانذات ۾ سڀني کان وڌيڪ ڪِريل ۽ ذليل ظاهر ڪيو ويو هو. جيڪي پنهنجن انڌارن جي فرصتن ۾ هر اُهو ڪمينگيءَ وارو ڪم ڪندا هيا جيڪو هڪ بگڙيل ۽ واهيات تصور ۾ اچي سگهي ٿو ۽ جيڪي پنهنجي اٿڄاتل خدا جي شفقتن ۽ مهربانين حاصل ڪرڻ لاءِ پنهنجن سڀني اخلاقي قدرن جي قرباني ڏيڻ لاءِ تيار هيا. ڪيترائي ٿي اهڙا ماڻهو موجود هيا جيڪي هن نفرت ۽ ڌڪار لائق سوسائٽي جي اهڙن ڪمن يا ڪِريل طريقي جي جشنن بابت ڳالهيون مڃيندا هيا. اهو چيو ۽ مڃيو ويو تہ "نئين ڪير ڀيا ڪ ٻار" جيڪو سڄي جو سڄو اٽي سان ڍڪيل هوندو هو، ڪي هڪ رازداريءَ جي علامت طور نئين فرقي جي ماڻهوءَ وٽ آندو ويندو هو جنهن جي هٿ ۾ چاقو هوندو هو جيڪو سندس غلطين جي معصوم ٻار جي جسم تي ڳجها ۽ موتمار ڇيرَ ڏيندو هو. ۽ جيئن اهو انتهائي دردناڪ عمل پورو ٿيندو هو تہ نئين فرقي وارا ان جو رت پيئندا هيا. ڏڪندڙ ۽ ڪنبندڙ پنهنجن ٿي ماڻهن کي وحشياڻي هيڇ ۽ ذلت وچان ڇيري ڦاڙي اڇلائي ڇڏيندا هيا ۽ پوءِ اهڙي ڪُڌي ۽ انتهائي گندي ڪم جي ملامت بہ پاڻ تي گڏجي کڻندا هيا ۽ ان کي هڪ دائمي راز ۾ رکڻ لاءِ هڪ ٻئي سان واعدا وچن ڪندا هيا. بعد ۾ هڪ ڳجهي رازداريءَ ذريعي هن غير انساني قرباني کانپوءِ هڪ وِندر وروُنهن يا جشن ملهائڻ ۾ مصروف ٿي ويندا هيا جنهن ۾ شراب خوري پنهنجون حدون اورنگهڻ کان پوءِ شهواني حدن کي پار ڪرڻ شروع ڪندي هئي ۽ جڏهن اُها انتها واري گهڙي اچي پهچندي هئي تہ بتين کي اوچتو وِسايو ويندو هو. شرم ۽ حيا کي اتان نيڪالي ڏئي ٻاهر ڪڍيو ويندو هو، قدرت واري کي وساريو ويندو هو ۽ پوءِ رات جي انڌاري ۾ جيڪو بہ سامهون ٽڪرائجي وڃي پوءِ توڙي سندن ڌيئرون، يا سُڄاڻپ مائرون، ڀائر يا ڀٽ هجن، بغير ڪنهن ساڃاهہ ڀينرون جي هو پنهنجو مُنهن ڪارو ڪندا هئا ۽ پنهنجن ٿي رت جي رشتن سان زنا ڪاري جي شغلن ۾ مصروف ٿي رات جي سُرهاڻ کي بہ پليد ڪري ڇڏيندا هيا."[19]

پر قديم معافي نامن جو مطالعو، هڪ ڇڙي دشمن جي دماغ مان ذري جيترن شڪن شبهن کي بہ دور ڪرڻ ۾ ڪافي هو. عيسائي، پنهنجي معصوميت جي بهادري واري تحفظ ۽ پنهنجي پرپور آواز سان مئجسٽريٽن جي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

انصاف کي ٻاڏائڻ ٿا. اُهي مڃين ٿا تہ جيڪڏهن سندن اُنهن ڏوهن جي ثابتي ڏني وڃي جيڪي بهتانن ذريعي مٿن مڙهيا ويا هيا تہ پوءِ اُهي سخت سزا جا مستحق هيا. اُهي ڀهريون سزا ڏين ٿا ۽ پوءِ ثابتيءَ لاءِ ڌمڪيون ڏين ٿا ۽ انڪي للڪارين ٿا. ساڳي وقت اُهي سچائي ۽ معقوليت سان ان تي زور ڏين ٿا تہ الزام تڏهن لڳو جڏهن ڪجهہ ٿيو هوندو توڙي جو اُهو شاهديءَ کان صفا خالي هجي. اُهي اهو بہ پڇن ٿا تہ ڇا ڪو ان ۾ سنجيدگيءَ سان يقين ڪندو هوندو تہ انجيل جا نيڪ ۽ پاڪ اصول، جيڪي گهڻو ڪري قانوني ۽ جائز مزن ۽ لذتن ماڻڻ تي بہ ڪجهہ پابنديون وجهن ٿا تہ اُنهن ۾ سخت نفرت ۽ مذمت لائق ڏوهن جي اجازت ڪيئن مليل هوندي؛ ۽ ڇا ماڻهن جي هڪ وڏي سوسائٽي پنهنجن ئي ميمبرن ۽ ساٿين جي نظرن ۾ پاڻ کي ئي هيٺ ڪيرائڻ ۽ بيعزت ڪرڻ جو عزم ڪندي؛ ۽ ماڻهن جو تمام وڏو تعداد جنهن ۾ هي مرد ۽ عورتون ۽ هر عمر ۽ ڪردار جا ماڻهو شامل هجن ۽ جيڪي بدنامي يا موت جي خوف کان بہ نہ ڏڄندا هجن پر اهڙا مثاهان ماڻهو اُنهن اصولن جي ڀڃڪڙي ڪرڻ لاءِ پنهنجي رضامندي ڏيکارن جيڪي فطرت ۽ تعليم تربيت سندن دماغن ۾ ڇٽائيءَ سان نقش ڪري ڇڏيا آهن.[20] اهو ظاهر آهي تہ ڪابہ شئي اهڙي طاقت کي ڪمزور نٿي ڪري سگهي يا مضبوط جواز کي ختم نٿي ڪري سگهي جيستائين خود دفاع ڪرڻ وارن جو پنهنجو ناجائز ڪردار ان جو ذميوار نہ هجي جن پنهنجي مذهب جي عظيم مقصد سان بہ دوکو ڪيو هو تہ جيئن پنهنجي ڪليسا جي دشمنن خلاف پنهنجي مذهبي نفرت کي خوش ڪري سگهن. ڪڏهن ان ڳالهہ جو هلڪو اشارو ڏنو ويو هو تہ ڪڏهن وري ساڳي ڳالهہ جرئتمنديءَ سان ڇئي وئي هئي تہ ساڳيون ذلت واريون قربانيون ۽ ساڳيا رت جي رشتن سان زنا ڪاري جا جشن، جيڪي ڪوڙ ۽ بهتانن ذريعي پڪن پرهيزگارن ڏانهن منسوب ڪيا ويا هيا، حقيقت ۾ اُنهن کي مارسيناائيٽس، ڪارپوڪريٽينس ۽ دليل بازن جي ٻين ڪيترن ئي فرقن مٿن لڳايا هيا. جيڪي، جيتوڻيڪ لادينيت ڏانهن رغبت سبب ڦٽڪي ويا هيا، پوءِ بہ منجهن ڪجهہ انساني جذبو موجود هو ۽ اڃا بہ اُهي عيسائيت جي اصولن مطابق هلندا هيا.[21] ساڳئي قسم جا الزامَ شزمٽڪس طرفان ڪليسا تي بہ هنيا ويا، جيڪي ايڪي ۽ اتحاد کان هٽي ويا هيا[22] ۽ اهو هر طرف کان مڃيو ويو هو تہ گهٽي ۾ گهٽيون شهواني عياشيون ماڻهن جي اهڙي گهٽي تعداد ۾ هيون جن عيسائين جي نالي کي استعمال ڪيو هو. هڪ لادين مئجسٽريٽ جنهن وٽ نہ تہ فرصت هئي ۽ نہ وٽس ايتري قابليت هئي تہ اهڙي باريڪ نقطي کي سمجهي سگهي، جيڪو، هڪ پڪي پختي عقيدي کي تفرقي بازي واري ذلت کان جدا ڪري ٿو، تہ ان شايد ان مان اندازو لڳايو هجي تہ ٻنهي طبقن جي دشمنيءَ سبب، سندن ساڳين ڏوهن تان پردو هٽي ويو هجي ۽ اُهي سيني اڳيان واڪا ٿي ويا هجن. اهو عيسائين جي آرام يا گهٽ ۾ گهٽ سندن شهرت لاءِ بهتر هو تہ مئجسٽريٽ ڪڏهن ڪڏهن بهتر طبيعت ۽ اعتدال پسندي واري رويي سان ساڻن پيش ايندا هئا، ورنہ مذهبي جوشيلن سان سندن پيش اچڻ جو طريقو مختلف هو ۽ اُنهن وڏي جاچ جوچ ۽ پوري تحقيقات ڪانپوءِ جيڪا پنهنجي طرفان رپورٽ پيش ڪئي تہ ان مطابق اُهي تفرقي بازَ، جن مجيل مذهبن جي عبادت کي ڇڏي ڏنو هو. سي ئي سندن نظرن ۾ پنهنجي طريقي يا پيشي سان سچا هيا ۽ پنهنجن طور طريقن ۾ بہ هر الزام کان آجا هيا. بهرحال اُهي پوءِ بہ پنهنجن اجاين ۽ بيهودن وهمن وسوسن سان لاڳاپيل رهڻ سبب، قانون موجب مذمت ڪرڻ لائق ضرور هئا.[23]

تاريخ، جيڪا پاڻ تي ماضيءَ جي داستان کي محفوظ ڪرڻ جو ذمو کڻي ٿي تہ جيئن ايندڙ وقت جي لاءِ

ماڻهو ان مان سبق پرائڻ ۽ هدايتون حاصل ڪن. جيڪڏهن اُها به آمرن ۽ ظالمن جي ڪرتوتن جو ساٿ ڏئي يا ظلم ۽ زيادتين جي واقعن ۽ مثالن کي صحيح سمجهي ته پوءِ اُها عزت ۽ احترام وارو مرتبو هرگز نه ماڻي سگهندي. ان ڳالهه کي، بهرحال لازمي طور تي مڃيو ويندو ته شهنشاهن جو ڪردار جيڪو اوائلي ڪليسا کي سٺو نه لڳندو هو پر اُهو ڪنهن به طرح سان ايترو مجرماڻو ناهي جيترو موجوده حڪمرانن جو آهي جيڪي پنهنجي رعيت جي ڪنهن به حصي ۾ سندن مذهبي عقيدن خلاف تشدد ۽ خوف جي هٿيارن جي زبان ڳالهائن ٿا. سندن خيالن موجب يا اُنهن جي احساسن هڪ چارلس V يا لوئس XIV ۾ سندن اندر ۾ جاڳي پيا هيا جن ضمير جي حقن، عقيدي جي فرضن ۽ غلطين جي معصوميت جي باري ۾ کين ضروري آگاهي ڏني هئي. پر قديمي روم جا مئجسٽريٽ يا شهزادا اهڙن نفيس اصولن لاءِ ڄڻ ڌاريا هيا جن حقي سچ جي سوڀ لاءِ عيسائين جي غير لچڪيدار ضد کي به اثرائتو ۽ بااختيار بنايو هو. نه وري هو ڪڏهن پنهنجن سينن ۾ جهاتي پائي اُهو مقصد ڳولڻ جي ڪوشش ڪندا هيا جيڪو کين آماده ڪري ها ته هو پنهنجي ملڪ جي مقدس ادارن جي قانوني جُهڪاءَ جي سلسلي ۾ صاف انڪار ڪن جيڪو عين فطري به هيو. ساڳيو سبب جيڪو الزام جي شدت کي ڪجهه گهٽ ڪرڻ ۾ مدد تو ڪري، ته اهو يقين سان چئي سگهجي ٿو ته اهو سندن اذيتن ۽ عذابن کي گهٽائڻ ۾ به پڪَ سان مددگار ثابت ٿيو هوندو. جيئن ته اُهي ڪٽر مذهبي ماڻهن ۽ خطرناڪ جوشيلن ڏانهن نه پر قانوندانن جي مائيٽي ۽ معتدل پاليسي طرف راغب هيا ته اهڙي بهتر صورتحال ۾ نفرت جا منحوس پاڇا لِڪي ويا هوندا ۽ انسانيت جي جذبن يقيني طور تي اُنهن قانونن تي عمل ڪرائڻ ختم ڪرائي ڇڏيو هوندو جيڪي اڳ اُنهن فقط حضرت عيسيٰ (ع - س) جي حوارين ۽ پوئلڳن خلاف ناهيا هيا. اُنهن جي ڪردار ۽ مقصدن جي هڪ سرسري جائزي وٺڻ ڪانپوءِ اسان هن نتيجي تي پهتا آهيون: (I) ته تمام گهڻو وقت گذري ويو هو جنهن کان پوءِ کين خيال آيو ته نئين فرقي وارا حڪومت جي ڌيان ڏرڻ لائق ضرور هيا (II)؛ ته رعيت جي ڪنهن به ماڻهوءَ کي سزا ڏيڻ ۾، جيڪي ڪنهن هڪڙي ڏوهه جا ملزم هيا ته اُنهن خلاف هو احتياط سان ۽ مجبوري ۾ قانوني طور اڳتي وڌيا (III)؛ ته اُهي سزائن ڏيڻ ۾ ڪافي اعتدال پسند هيا (IV)؛ ته تڪليفن ۾ آيل ڪليسا جي امن ۽ سڪون حاصل ڪرڻ ۾ وچ تي ڪافي وقفا آيا. باوجود لاپرواهي ۽ لاغرضيءَ جي، جيڪو ڪجهه گهڻن ۽ باريڪ بين لا مذهب ليکڪن، عيسائين جي حالتن بابت ٻڌايو آهي،[24] اهو پوءِ به اسانجي اختيار ۾ آهي ته جيڪي به اندازا يا رايا اُنهن ليکڪن لڳايا آهن ته اسان هتي ڪوشش ڪنداسين ته هر هڪ ڳالهه جو چڱيءَ طرح سان ۽ شاهدين ۽ مستند حقيقتن جي روشنيءَ ۾ جائزو وٺون.

1. ربّ العزت جي دانشمنديءَ سان، ڪليسا جي ٻالڪپڻ تي هڪ پراسرار پردو وڌو ويو هو، جيڪو جيستائين عيسائين جو مذهب پختو ٿيو ۽ سندن تعداد به وڌيو، جنهن کين نه رڳو ڪدورتن کان محفوظ رکيو پر لامذهب دنيا جي ڇاڻ کان به هو پري رهيا. حضرت موسيٰ (ع - س) جي مذهبّ جي ريتن رسمن جي ڍرائيءَ ۽ آهستگيءَ سان ختم ٿيڻ سبب، حضرت عيسيٰ (ع - س) جي عقيدي اختيار ڪندڙ پهريَن عيسائين کي پاڻ کي معصوميت سان لڪائڻ ۽ گوشه نشيني اختيار ڪرڻ جو موقعو مليو. جيئن ته اُهي گهڻو عرصو حضرت ابراهيم (ع - س) جي قوم سان تعلق رکندڙ هيا، ته اُنهن جي انفرادي نشاني اها هئي ته سندن طوهر ٿيل هو، ۽ اُهي پنهنجي عقيدت جو نذرانو جيروسلم جي مندر ۾ تيستائين پيش ڪندا رهيا جيستائين اهو مندر تباهه ٿيو ۽ وٺن پيغمبر توڙي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

قانون بہ ايندا رهيا جيڪي الله پاڪ طرفان اُنهن لاءِ روح پرور ۽ اتساهيندڙ هيا. غير يهودي جيڪي نئين مذهب ۾ داخل ٿي رهيا هيا، روحاني طرح اُهي اسرائيل جي اُميد ۾ لڳل هيا ۽ اُهي شڪل شبيهہ ۽ طريقن ۾ يهودين وانگر لڳي رهيا هيا[25] تنهنڪري ڪين سڃاڻڻ مشڪل ٿي لڳو: ۽ جيئن تہ گهڻن خدائن جا جيندڙ ظاهري عبادت جي مقابلي ۾ عقيدي جي فقرن يا شِڪن تي وڌيڪ ڌيان ڏئي رهيا هيا تہ نئون فرقو جنهن پاڻ ڪي احتياط سان لڪايو هو يا ايترو نمايان نہ ڪيو هو ۽ ساڳي وقت چپ چاپ ۾ پنهنجي مستقبل جي عظمت ۽ مقصدن بابت اعلان بہ ڪيو هو، برداشت جي جذبي هيٺ سندن حفاظت ڪئي وئي جيڪا اڳ قديمي ۽ نمايان ماڻهن ڪي روم جي شهنشاهت ۾ ڏني وئي هئي. ان ڳالهہ ڪي گهڻو عرصو نہ گذريو هو جڏهن يهودين خود، جيڪي خطرناڪ جذبن سان سرشار ۽ نئين عقيدي سان روحاني طرح لاڳاپيل هيا، پنهنجن نظرياتي ڀائرن کان عبادت جي حوالي سان پاڻ ڪي جدا محسوس ڪيو ۽ هو خطرناڪ تفرقي بازي جي آڙاهہ ڪي مذهب جي پوڄيندڙن جي رت مان خوشيءَ سان اُجهائي ڇڏين ها، پر بهشت جي اُميدن سندن ڪدورتن ڪي اُڃي ٿي ڊرو ڪري ڇڏيو هو ۽ توڙي جو ڪڏهن هو بغاوت جي حق لاءِ زور لڳائڻ جو سوچيندا هيا، پر وٽن ڏوهن جي انصاف ڪي قائم رکڻ جو انتظام ڪو نہ هو ۽ نہ وري هنن لاءِ اهو ايترو آسان هو تہ روم جي مئجسٽريٽ جي سيني ڪي چيري پنهنجي جوش ۽ تعصب جو جذبو ان ۾ ڀري ڇڏين. صوباڻي گورنرن پنهنجي لاءِ اعلان ڪرايو تہ هو ڪنهن بہ الزام ڪي غور سان ٻڌندا ۽ خاص طرح اُهو جيڪو ماڻهن جي حفاظت جي سلسلي ۾ هجي، پر جنهن گهڙيءَ ڪين ٻڌايو ويو تہ اهو سوال حقيقتن تي نہ پر لفظن تي مبني هو، تہ هڪ جهڳڙو، يهودين جي قانونن جي تشريح ۽ پيشنگوين بابت شروع ٿي ويو تہ اُنهن ان ڪي روم جي شان مطابق نہ سمجهيو تہ ننڍڙن ننڍڙن اختلافن تي بحث ڪيو وڃي جيڪي جهنگلين ۽ وهمن وسوسن جهڙن جاهلن ۾ ٿي چڙي ٿي سگهيا. پهريَن عيسائين جي معصوميت ڪي جهالت ۽ نفرت کان بچايو ويو ۽ لامذهب مئجسٽريٽ جي انصاف گهڻو ڪري يهودين جي عبادتگاهہ جي ناراضگيءَ خلاف حفاظت جو يقين ڏياريو هو.[26] حقيقت ۾ جيڪڏهن اسان سادگيءَ واري قديم دنيا جي رسمن رواجن ڪي اختيار ڪريون تہ پرانهن پنڌن جي سفر، لاجواب ڪاميابينءَ ٻارهَن حوارين جي موتن ڪي بہ جيڪر اسان اڄرج مان بيان ڪريون: پر هڪ ئي درست تحقيق اسانکي هڪ شڪ ڪرڻ تي آماده ڪندي تہ هيترن سارن ماڻهن منجهان ڪيترا اهڙا ماڻهو هيا جن حضرت عيسيٰ (ع – س) جي معجزن جون پاڻ مشاهدو ڪيو هجي، انهن ڪي فلسطين جي حدن کان اڳتي وڃڻ جي اجازت ملي هجي تہ انهن ڪي شاهديءَ جي سچائيءَ ڪي پنهنجي رت سان بند ڪرڻو پيو هوندو.[27] انسان جي زندگي جي عام اصطلاح موجب فطري طرح فرض ڪيو ويو هوندو تہ يهودين جي ذهني انتشار جي قائڻ ۽ جنگ جي شروع ٿيڻ کان اڳ ۾ ڪيترائي ماڻهو مري چڪا هيا ۽ اُها جنگ نيٺ جيروسلم جي تباهہ ٿيڻ سان وڃي ختم ٿي. ان ڊگهي عرصي ۾ يعني حضرت عيسيٰ (ع – س) جي وفات کان وڏي بغاوت تائين، اسان ڪي روم وارن ۾ مذهبي ڪٽرپڻي جا آثار ڪٿي بہ نٿا ملن سواءِ ان جي جو اُهي ڪٿي اوڃتا، عارضي يا ڪنهن ڪي ڇاٽي واٽي ايذائڻ جي سلسلي ۾ هجن جيئن نيرو روم جي ڳاديءَ جي هنڌ ۾ عيسائين خلاف استعمال ڪيا هيا جن جو عرصو مشهور وڏن واقعن ۾، پهرين واقعي کان پنجاهہ سال پوءِ ۽ پوئين کان فقط بہ سال اڳ ٿيو هو، ان فيلسوف تاريخدان * جو ڪردار جنهن جا اسين بيحد احسانمند آهيون جو هن جيڪا اسانکي فقط هڪ اهم دستاويز بابت ڄاڻ ڏني آهي اُها ئي فقط اسان ڪي ڳوڙهي غور ڪرڻ لاءِ آماده ڪرڻ لاءِ ڪافي ٿيندي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نيرو جي حڪومت جي ڏهين سال ۾، شهنشاهت جي گاديءَ جو هنڌ هڪ وڏي باهه جي آفت ۾ مبتلا ٿي ويو هو جيڪا ايڏي ته وڏي هئي جو اڳيَن زمانن ۾ به ان جو مثال ڪو نه هو ۽ نه وري ڪنهن کي اهڙي ڪا يادگيري هئي.[28] ان باهه جي تباهي ايتري ته وڏي هئي جو ان ۾ گريشين فنپارن جا منارا ۽ روم جي تاريخي ڪردار جا يادگار، پيونڪ ۽ گال جي جنگين جون ٽرافيون، مقدس مندر، عظيم الشان محلات سڀ رک ٿي ويا. چوڏهن طبقن يا حصن منجهان جن ۾ روم کي ورهايو ويو هو، فقط چار پوري جا پورا سلامت بچيا، ٽي طبقا ڌهي زمين سان هڪ ٿي ويا هيا، جن جو ڪو به نالو نشان نه رهيو هو ۽ باقي بچيل ست حصا، جيڪي باهه جي شعلن سبب دونهائجي ويا هيا، اُهي پڻ تباهي، بربادي ۽ ويرانيءَ جي جيئري جاڳندي تصوير بنجي چڪا هيا. حڪومت جي چُستي ۽ ڌيان جي نظر، فوري احتياط ۽ تدبيرون اختيار ڪري اهڙا اُپاءَ جلد ۾ جلد ورتا ته جيئن هيڏي وڏي مصيبت جي تڪليفن کي جيترو جلد ممڪن ٿي سگهي ته گهٽائي سگهجي. شاهي باغن ۽ چهراٽن کي بيشمار مصيبت زده ماڻهن لاءِ کوليو ويو، سندن رهائش لاءِ عارضي جايون جڳهيون جوڙايون ويون، ۽ سندن کاڌي خوراڪ لاءِ اَنُ ۽ ٻي سيڌي سامان کي ماڻهن ۾ تمام گهٽ اگهن تي ورهايو ويو.[29] حڪومت جي فرمانن ۽ حڪمن تي وڏي فراخدليءَ سان فيصلا ڪيا ويا جن ۾ گهٽين ۽ رستن کي ٺيڪ ڪرڻ ۽ ذاتي گهر تعمير ڪرڻ شامل هيا، ۽ جيئن گهڻو ڪري خوشحاليءَ جي زماني ۾ ٿيندو آهي، روم جي باهه، ايندڙ ٿورڙن سالن جي اندر، هڪ نئين شهر جو بنياد وجهي ڇڏيو، جيڪو وڌيڪ قاعدي ۽ ترتيب سان ٺهيل هو ۽ پهرئين کان گهڻو خوبصورت ٿي لڳو. پر هن موقعي تي سچي دانائي ۽ انسانيت جيڪا نيرو طرفان ظاهر ڪئي وئي هئي، اُها ڪيس هڪ شڪ واري ڳالهه کان بچائڻ لاءِ ناڪافي هئي. هر ڏوهه جو الزام سندس زال ۽ ماءُ جي قاتل تي شايد هنيو ويندو، پر هڪ شهنشاهه جنهن پنهنجي ذات ۽ رتبي جو انتهائي ذلت وارو فائدو ورتو هجي ته اُهو اجا به وڏي ۽ عظيم غلطي ڪرڻ جو به ڏوهاري ٿي سگهي ٿو. جيڪا ڳالهه عام ماڻهن ۾ مشهور ٿي ته ان مطابق مٿس اهو الزام هنيو ويو ته هن پاڻ ئي پنهنجي گاديءَ جي هنڌ کي باهه ڏياري هئي ۽ نه اعتبار ۾ اينڊڙ ڳالهيون ماڻهن جي ان وقت جي ڪاوڙ سان مطابقت رکندڙ هيون.* ۽ اها ڳالهه پوءِ حيرانيءَ مان علم ۾ آئي ۽ جنهن تي يقيني سان اعتبار به ڪيو ويو ته نيرو ايڏي وڏي آفت جي وقت تي پي پُرسڪون ۽ سرهو ٿي نظر آيو جو ته ان جو آئيندڙ به پاڻ ئي هو. ۽ قديم ٽراءِ جي تباهيءَ تي[30] بين جي مَڌر سُرَ تي پاڻ ڳائي ۽ پاڻ کي وندرائي رهيو هو. شڪ ۽ گمان واري فضا کي دور ڪرڻ لاءِ جنهن کي دٻائڻ هاڻي آمريت جي وَس کان ٻاهر هو، شهنشاهه فيصلو ڪيو ته هو پنهنجي جڳهه تي يا تخت تي ڪجهه مصنوعي ڏوهاري ويهاري ڇڏي. ”هن ارادي سان (ٽئسيٽَس ٻڌائي ٿو) هن اُنهن ماڻهن تي وڏا ظلم ڪيا ۽ ڪين طرح طرح جا عذاب ڏنا، جيڪي عيسائي جي هڪ بيهودي لقب هيٺ، اڳيئي ان بدنام الزام هيٺ آندا ويا هيا. انهن پنهنجو نالو ۽ اصليت حضرت عيسيٰ (ع – س) سان ڄاڻائي هئي، جن کي ٽائبيريس جي حڪومت ۾، پونسٽِيَس پائليٽ[31] جي قلم سان موت جي سزا ڏني وئي هئي. ڪجهه وقت لاءِ هن فضول وسوسي جي رسم کي روڪيو ويو پر وري اُها شروع ٿي وئي ۽ نه رڳو جُوديا کان به پري تائين پکڙجي وئي، جيڪو هن شديد فرقي جو پهريون گهر هو، پر اُها روم تائين پڻ ڦهلجي وئي جيڪو سيني لاءِ پناهه گهر هو پر جيڪو هر ناپاڪ ۽ ظلم واري شئي کي وٺي به ٿو ته ان جي حفاظت به ڪري ٿو. جيڪي ماڻهو گرفتار ڪيا ويا، اُنهن اعتراف ڪيو ۽ ڏوهه ۾ شامل پنهنجن ڪيترن ئي ساٿين جو ذڪر ڪيو ۽ اُنهن سيني کي سزائون ڏنيون ويون پر فقط انڪري نه ته هنن شهر کي باهه ڏني هئي پر گهڻو ڪري ان جو سبب اهو هو ته هو انسانذات کان نفرت ڪندا هيا.[32] اُهي عذابن اندر ئي مري ويا ۽ اُنهن عذابن سان گڏ مٿن ٺٺوليون، طنزون ۽ سندن بيعزتيون به شامل هيون. ڪن کي ٽِڪنڪي تي چاڙهي منجهن ڪوڪا ۽ ڪليون ٺوڪيون ويون، ٻين کي جانورن جي کَلنَ ۾ ويڙهي مٿان ڪين سِيبيو ويو ۽ اُهي ڪُتن جي پِٽڻ ڪاٽڻ لاءِ اُڇلايون ويون، اجا وري ٻين کي ٻرندڙ مادي جا داغ لڳائي اڇلايو ويو ۽ ڪين ٺارچُن طور استعمال ڪيو ويو ته جيئن اونداهيءَ ۾ روشني

ڪن. نيرو جا باغات، ان ڏڪاڏڪ گهڙيءَ جي اچڻ جي انتظار ۾ هيا جنهن ۾ گهوڙن جي ڊوڙ جو مقابلو ڪرايو ويو ۽ جنهن ۾ شهنشاهه خود موجود هو جيڪو عام ماڻهن سان ملي رهيو هو ۽ ڪيس گاڏي هلائڻ وارا ڪپڙا پاتل هيا. عيسائين جو قصور ايترو تہ وڏو هو جو ڪين مثالي سزا ملڻ گهرجي ها پر ماڻهن جي گهٽي ڏڪار ۽ نفرت هاڻي همدردي ۾ تبديل ٿي وئي ۽ هڪ راءِ جو اظهار ڪيو ويو تہ اهي بدنصيب ماڻهو عام ماڻهن جي ڀلائيءَ لاءِ قربان نہ ڪيا ويا هيا پر هن ظالم آمر جي زيادتيءَ سبب ماريا ويا هيا.[33] اُهي جيڪي شين يا واقعن جو غور سان جائزو وٺن ٿا تہ انساني انقلابَ شايد ان ڳالهہ جو مشاهدو ڪن تہ نيرو جا باغ ۽ سَرڪس جيڪي وٽيڪن ۾ هيا اُنهن ڪي پهرين عيسائين جي رت سان داغدار ۽ پليد ڪيو ويو هو ۽ اُهي هاڻي اذيتن ۾ آيل مذهب جي تڪليفن ۽ آخر ان جي فتح سبب وڌيڪ مشهور ٿي ويا آهن. ان ساڳي هنڌ تي،[34] هڪ مندر، جيڪو ڪيپٽول واري قديميءَ ڪان بہ پنهنجي شان شوڪت ۾ گوءِ کڻي ويو آهي، عيسائي پادرين طرفان ناهيو ويو آهي، جيڪي، پنهنجي آفاقي حڪومت جي تاريخ گئليلي جي مسڪين مُهاڻن سان ٿا وٺي ملائن، سيزرس جي تخت ماٿڻ ۾ ڪامياب ٿي ويا آهن، روم جي بربر فاتحن ڪي قانون ڏنا اٿن ۽ پنهنجو روحاني توڙي ظاهري انتظام بالٽڪ جي ڪنارن ڪان وٺي بحرالڪاهل تائين سنڀالي ڇڏيو اٿن.

پر اهو مناسب نہ ٿيندو تہ نيرو جي ظلم جي داستانن کي فورن بند ڪري ڇڏجي جيستائين اسان ڪي اهڙا مشاهدا نہ بيان ڪريون جيڪي اُنهن تڪليفن ۽ مونجهارن ڪي دور ڪري ڇڏين جيڪي وچ ۾ حائل ٿين ٿيون ۽ ساڳي وقت اسان هتي ڪليسا جي پوءِ واري تاريخ تي بہ هڪ سرسري نظر وجهنداسين.

1. ڪيتري بہ طنزيہ تنقيد پلي ٿئي پر اُها بہ هن اهم حقيقت ڪي ضرور مڃيندي ۽ ان سچائيءَ جو احترام ڪندي جيڪو ٽئسيٽس پنهنجي هن شاهڪار ٽڪري ۾ لکيو آهي ۽ جنهن جي ساکَ ڪي هر ڪو مڃيندو آهي. پهرين حقيقت جي، تمام محنتي صحيح ۽ حقيقتون ٻڌائيندڙ سوٽونيَس پڻ تصديق ڪئي آهي جنهن ان سزا بابت بہ ٻڌايو آهي جيڪا نيرو عيسائين ڪي ڏني هئي جيڪو ماڻهن جو هڪ اُهڙو طبقو هو جن هڪ نئين ۽ ڏوهن ۾ ملوث وهمن وسوسن واري فرقي جو عقيدو اختيار ڪيو هو.[35] پوئين ڪي تمام قديمي تحريرن جي ذريعي ثابت ڪري سگهجي ٿو جنهن لاءِ فقط هڪ ٽئسيٽس ئي سُجهي ٿو جيڪو ڪنهن جي بہ ڪاپي نٿو ڪري ۽ وڏي شهرت رکندڙ آهي ۽ ان ئي اهڙين تحريرن جي متن ڪي، ڏارئي مواد ڪي وچَ ۾ ٽنبڻ واري ماٺ ميٺ واري دوکي ڪان بچائي ورتو هو ۽ پنهنجي بيان ذريعي جنهن ۾ هن پهريَن عيسائين ڪي ظالماڻن ڏوهن جو الزام ڏنو هو جنهن ۾ اهو اشارو بہ نہ ڏنل هو تہ وٽن ڪا معجزاتي يا جادوگريءَ جي طاقت هئي جيڪا باقي انسانذات ڪان مٿاهين هئي.[36]

II . ان جي باوجود، اهو ممڪن آهي تہ شايد ٽئسيٽس روم جي باهہ واري واقعي ڪان ڪجهہ سال اڳ ڄائو هو.[37] انڪري شايد ڪجهہ پڙهڻ سان تہ ڪجهہ ماڻهن جي واتان ان واقعي جي ڪيس خبر پئي جيڪو ان وقت ٿيو جڏهن هو اڃا ننڍڙو ٻار هو. عام ماڻهن ۾ ملڻ جلڻ ڪان اڳ هو چپ چاپ ۽ انتظار ۾ رهيو جيستائين سندس ذهانت ڪمال کي پهتي ۽ هو چاليهن سالن ڪان ڪجهہ مٿي عمر جو هو جڏهن نيڪ ۽ پارسا ائگريڪول جي احسانمنديءَ واري ياد ڪانئس تاريخ نويسيءَ جي سلسلي ۾ پهريَن ڪارنامن مان هڪڙو سرانجام ڏياريو جنهن ڪي پڙهي ايندڙ نسل خوش بہ ٿيندو تہ ڪين پنهنجي زندگي گذارڻ جي سلسلي ۾ سٺيون هدايتون بہ ان منجهان ملنديون. ائگريڪولا جي زندگيءَ ۾

تاريخ نويسيءَ ۽ جرمني جي باري ۾ سندس بيان جي حسن جي ذهانت ڏيکارڻ ڪانپوءِ، هن پهريون سوچيو ۽ نيٺ هڪ ڏکئي ڪم کي پنهنجي هٿ ۾ کنيو ۽ اُهو هيو: "روم جي تاريخ" جيڪا هن نيرو جي تخت تان لهڻ کانوئي نروا جي اقتدار حاصل ڪرڻ تائين تيهن جُلدن ۾ لکي. نروا پنهنجي حڪومتي نظام ۾ انصاف ۽ خوشحاليءَ جي هڪ دؤر جي شروعات ڪئي جنهن کي ٽسيٽس پنهنجي پيريءَ جي شغل طور پنهنجو نصيب سمجهيو هو.[38] پر، جڏهن هن پنهنجي موضوع کي وڌيڪ ويجهو تي ڏٺو، ته هن شايد اهو اندازو لڳايو ته يا ته اهو وڌيڪ عزت وارو يا ٻي کي گهٽ ايذائيند ڪم هو ته گذريل آمرن جي بڇڙاين ۽ بدڪارين کي تاريخ ۾ محفوظ ڪجي، هن اهو به سوچيو ته ان کان بهتر اهو ه ته موجوده حڪمران جي نيڪين کي ملهائجي ۽ ان تي ڪجهه لکجي. تنهنڪري هن ان کي بهتر سمجهيو ته. تاريخوا واقعن جي عنوان هيٺ هُو فقط ڇئن شهنشاهن جي ڪردارن ۽ عملن متعلق لکندو جن آگسٽس کانپوءِ فورن ۽ لڳاتا حڪومت ڪئي هئي. مواد کي جمع ڪرڻ، ان کي ترتيب ڏيڻ ۽ اسي سالن جي عرصي کي هڪ سلسلي ۾ سينگار هڪ لاثاني ڪم هو جنهن جو هڪ هڪ جملو سندس ڳُوڙهن مشاهدن سان سجايل آهي ۽ جنهن ۾ هن ڇڻ جاڳنديو ڦرنديون تصويرون ٺاهيون آهن ۽ هي هڪ اهڙو ته تعريف جوڳو ڪم هو جنهن کي ٽسيٽس جهڙو ذهين ۽ اورچ ماڻه ئي پنهنجي زندگي جي گهٽي حصي تائين ڪندو رهيو. ٽراجن جي حڪومت جي آخري ڏينهن ۾، جڏهن ته فات شهنشاهه روم جي حدن کي سندن قديمي حدن کان گهڻو اڳتي وڌائي ڇڏيو هو، ته ان وقت هي تاريخدان پنهنجو تاريخوار واقعن جي پٺي ۽ چوٿين ڪتاب ۾ ٽائبيريس[39] جي ظلمن بابت واقعا لکي رهيو هو: ۽ شهنشاهه هئڊرئن جڏهن جانشين ٿيو هوندو ته ان کان اڳ ٽسيٽس، پنهنجي ڪم جي لڳاتار مصروفيت کي جاري رکندي، شايد گادي جي هنڌ جي ٻاهه ۽ بدنصيب عيسائين خلاف نيرو جي ظلمن بابت قصو ضرور بيان ڪيو هوندو. سٺ سالن جي وڏ عرصي ۾، تاريخدانن جو اهو فرض هو ته پنهنجن همعصرن جي بيان جو طريقو اختيار ڪن، پر فيلسوف لاءِ اهو فطر هو ته هو پنهنجي بيان جو نچ ۽ نئون انداز اختيار ڪري، ۽ نئين فرقي جي واڌاري ۽ انجي ڪردار بابت، نيرو جي زماني جي تعصبن ۽ چاڻ موجب نه پر هئڊرئن جي وقت جي طور طريقن مطابق اسانکي ٻڌائي.

3. ٽسيٽس گهٽي ياڳي ۽ گهٽو ڪري پنهنجي پڙهندڙن جي هورا ڪورا ۽ جستجو تي غور ٿو ڪري ۽ اهڙيو وِچين ۽ ثانوي حالتن ۽ خيالن جو ذڪر، جن کي هن پوريءَ طرح کولي بيان ڪرڻ مناسب نه سمجهيو، تمام مختص نموني سان اسانکي ٿو ٻڌائي. تنهنڪري اسان ڪنهن اهڙي سبب بابت تصور ڪري سگهون ٿا ته ضرور ڪو هوندو جنهن روم جي عيسائين جي خلاف نيرو کي مٿن ظلم ۽ زيادتين ڪرڻ لاءِ آماده ڪيو جن ويچارن جي سادگي، اَڻڄاڻائي ۽ معصوميت ته ويتر سندس ڪاوڙ ۽ ناراضگيءَ کان کين جيڪر محفوظ رکي ها، پر ان طرف هو پنهنجو ڌيان ئي نه ڌري ها. يهودي جيڪي گاديءَ جي هنڌ ۾ تمام گهٽي تعداد ۾ هيا ۽ پنهنجي ملڪ ۾ مظلوم هيا ته اُهي ئي شهنشاهه ۽ ماڻهن طرفان مٿن شڪ ڪرڻ لاءِ موزون ۽ مناسب هيا ۽ اها ڪا اڻ ٿيڻي ڳالهه به نه هئي ته هڪ شڪست کاڌل قوم، جن کي اڳي ئي روم جي غلاميءَ کان بيحد نفرت هئي، کي سواءِ ان جي ٻيو چارو به ڪونه هو ته پنهنجو ظالماڻيون ڪارروايون جاري رکندا اچن ۽ سخت بدلو وٺي پاڻ کي خوش ۽ مطمئن ڪن. پر يهودين وٽ وڏا وڪيل هئا جيڪي محلات ۾ موجود هئا ان حد تائين جو اُهي آمر جي دل اندر وينا هيا يعني سندس زال جيڪا سانئڻ هئي ۽

وبصورت پاپيا جي روپ ۾ موجود هئي ۽ ٻيو هڪ رانديگر هو جنهن جو تعلق حضرت ابراهيم (ع - س) جي قوم سان هو جنهن اڳ ۾ ئي ناپسنديده ماڻهن لاءِ[40] پنهنجي طرفان پارتن سفارشن جو سلسلو شروع ڪري ڇڏيو هو. جڏهن نهنجي ڪمري ۾ پاڻ کي ڦاسائيندا هيا، ۽ هتي اهو ٻڌائڻ ضروري آهي تہ توڙي جو حضرت موسيٰ (ع - س) جا وئلگ باهہ لڳائڻ جي ڪُڌي ڪم ۾ هرگز شامل نہ هيا. پر اُنهن ۾ گنٽلينَس جي نالي ۾ هڪ سخت خطرناڪ فرقو ٻري آيو هو جيڪو انتهائي ڀيانڪ ڏوهن ۾ ملوث بہ هو تہ ان جي لائق بہ هو. گنٽليلينَس جي لقب سان، ماڻهن جا ٻہ لبقا منجهائيندڙ هئا جيڪي طور طريقن رهڻي ڪهڻيءَ ۽ اصولن ۾ هڪ ٻئي جي بلڪل ابتڙ ۽ تضاد ۾ هئا: يعني مي حواري جن ندرت جي عيسيٰ جي مذهب کي قبول ڪيو هو[41] ۽ اُهي جنوني جيڪي جُوڊاز گالونائيٽ[42] جي جهنڊي ينان جمع ٿي ويا هيا. پهريان انسانذات جا دوست ۽ پويان پڪا دشمن هيا ۽ جيڪا ٻنهي طبقن ۾ ڪا هڪ جهڙائي ئي تہ اُها فقط اها تہ وٽن جيڪو بہ اصول يا سندن نظريا هيا اُنهن ۾ ڪابہ لچڪ ڪانہ هئي، بس اهي ڄڻ هڪ ڄڳهہ ي ڄميل هيا ۽ پنهنجي مقصد ۽ مراد حاصل ڪرڻ جي سلسلي ۾ هو موت ۽ اذيتن جي بہ پرواهہ نہ ڪندا هيا. جُوڊاز ا پوئلڳ، جن پنهنجن هم وطنن کي جهڳڙن ۽ فسادن ۾ اڙائي ڇڏيو هو، جلدئي جيروسلم جي تباهيءَ ۾ دٻجي ۽ ورجي ويا: جڏهن تہ حضرت عسيٰ (ع - س) جا حواري جيڪي عيسائي جي نالي هيٺ مشهور ٿيا، سڄي روم جي هنشاهت ۾ پکڙجي ويا. اهو ٽئسيٽس جي لاءِ ڪيڏو نہ آسان ۽ فطري هو تہ هٽدرٽن جي زماني ۾ هو الزام ۽ ڪليفون پنهنجي پوري سچائي ۽ انصاف سان عيسائين جي کاتي ۾ لکي ڇڏي ها پر هن اُنهن کي ان ذ ٿي سان نسوب ڪيو آهي جن جي بُڇان ڏياريندڙ ياد هميشہ واسطي ختم ٿي وئي!

4. هن قياس آرائي يا اندازي ڪرڻ لاءِ جيڪو بہ خيال ظاهر ڪيو وڃي (ڇو تہ اهو قياس آرائيءَ کان وڌيڪ بو ڪجهہ بہ نہ آهي) اهو ظاهر آهي تہ نيرو جي اذيتن جو اثر توڙي سبب روم جي ديوارن تائين محدود هو:[43] تہ ئليلينَس يا عيسائين جي مذهبي عقيدن يا اصولن کي سزائن توڙي ڀڃا ڳاڇا جو موضوع ڪڏهن بہ نہ ٿاهيو ويو هو ۽ بو تہ سندن تڪليفن ۽ عذابن جو تصور جيڪو تمام گهٽي عرصي تائين ظلم ۽ ناانصافي جي نظرين سان لاڳاپيل و، ايندڙ بادشاهہ جي طبيعت جي نرمي ۽ اعتدال پسندي کين آماده ڪيو تہ ان فرقي کي هاڻي ڇڏي ڏين يا کين ِاموش ڪري ڇڏين جن کي آمر بہ تڪليفون پهچايون هيون ۽ جنهن جي ڪاوڙ گهٽو ڪري اُنهن ماڻهن خلاف هوندي ئي جيڪي نيڪ ۽ معصوم هوندا هيا.

اها ڳالهہ حيران ڪندڙ آهي تہ باهہ جي شعلن جيروسلم جي مندر ۽ روم جي ڪئپيٽول کي هڪ ۽ ساڳي وقت ي تباهہ ڪري ڇڏيو،[44] ۽ اها بہ غير اهم ڳالهہ ناهي تہ جيڪو احترام ۽ عقيدت پهرئين جي نالي ۾ لکيل هو انکي ملي ڪندڙ لاتع تبديل ڪري ۽ ان کي نڪاري شان شوڪت وارو بنائي ٻرئين جي مندر ۾ لکي ڇڏي،[45] شهنشاهہ، اڻهن جي ٻيرن جي ڳلپ جي آڏار تي هڪ عام ٽئڪس يهودين تي هڻندا هئا ۽ توڙي جو اُها رقم، جيڪا هر ٻيرَ تي ڪو ڪري هنئي ويندي هئي، تمام نالي ماتر هوندي هئي: جنهن مقصد لاءِ اُها ٽئڪس جمع ڪئي ويندي هئي ۽ جنهن ختيءَ سان اُها وصول ڪئي ويندي هئي، ان تي ماڻهن اعتراض ڪيو جنهن کي برداشت ڪرڻ کان ٻاهر شڪاي ڏيو ويو.[46] جيئن تہ روينيو کاتي جي آفيسرن ڪيترن ماڻهن تي پنهنجي ناجائز دعويٰ ڄمائي ڇڏي هئي جيڪي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

يهودين جي خون توڙي مذهب لاءِ ڌاريا هيا تہ اُهو ناممڪن هو تہ عيسائين، جن گهڻو ڪري يهودين جي مندر ۾ وچي پناهہ ورتي هئي، تہ اُهي هاڻي آزار ۾ اچڻ کان ڪيئن ٿي بچي سگهيا. جيئن تہ اُنهن رتيءَ ماتر بت پرستيءَ جي اثر کان بہ بچڻ ٿي چاهيو، سندن ضمير جي آواز کين منع ڪئي تہ ان راهب جي اعتراض ۽ احترام ڪرڻ کان پري رهن جنهن "ڪئپيٽولائن جو پيٽر" جو ڪردار اختيار ڪري ڇڏيو هو. جيئن تہ عيسائين جا بيشمار ماڻهو اڃا بہ حضرت موسيٰ (ع - س) جي قانون ۽ مذهب سان لاڳاپيل هيا، توڙي اُنهن جو تعداد ڪجهہ گهٽيو هيو، اُنهن جي اِها ڪوشش تہ سندن اصل نسل يهودين وارو نہ هو تذهن واڪو ٿي پيو جڏهن سندن طوهرن جي آزمائش ڪئي وئي،[47] ۽ روم جا مئجسٽريٽ بہ ايتري فرصت ۾ ڪين هيا جو سندن مذهبي اصولن ۽ فرقن بابت ڪانئن ڪڙي پڇا ڳاڇا ڪن. عيسائين مان جيڪي شهنشاهہ جي ٽربيونل جي سامهون آندا ويا، يا هيئن چوڻ شايد وڌيڪ مناسب ٿيندو تہ اُهي جڏهن جوڊيا جي مقدمي هلائيندڙ آڏو آندا ويا، تہ اوچتو ہہ ماڻهو ظاهر ٿيا جيڪي پنهنجي اصل نسل مان ايترا تہ نمايان هيا جو اُهي وڏن وڏن ناليوارن بادشاهن کان بہ وڌيڪ معزز، باوقار ۽ خانداني ٿي لڳا. هي ٻئي سينٽ جُوڊ جا پوٽا هيا جيڪو هڪ حواري ۽ خود حضرت عيسيٰ (ع - س) جو ڀاءُ هو.[48] حضرت دائود (ع - س) جي تخت تي سندن فطري دعويٰ شايد ماڻهن کي سندن عزت ڪرڻ لاءِ متوجہ ڪيو هو ۽ گورنر جي حسد کي ڀڙڪايو هو پر سندن ڪپڙن جي سادگي ۽ جواب ڏيڻ جي سلجهيل طريقي کيس يقين ڏياريو تہ هو روم جي شهنشاهت جي امن امان کي خراب ڪرڻ جا نہ تہ خواهشمند ۽ نہ وري ان قابل هيا. اُنهن سچائيءَ سان پنهنجو شاهاڻو حسب نسب ۽ مسيحا سان پنهنجو ويجهي رت جي رشتي جو تعلق ٻڌايو، پر اُنهن کي بہ دنياوي خيال ظاهر نہ ڪيا ۽ يقين جو اظهار ڪيو تہ سندس بادشاهت، جنهن بابت کين پڪ هئي تہ قائم ٿيندي، روحاني ۽ فرشتن جي صفتن واري هوندي. جڏهن کانئن سندن گذر سفر ۽ ڏنتي وغيره جو پڇيو ويو تہ اُنهن پنهنجا هٿ ڏيکاريا جيڪي پورهئي ڪرڻ سبب سخت نظر ٿي آيا ۽ پوءِ اُنهن ٻڌايو تہ هو پنهنجو گذر سفر هڪ ٻني جي ٽڪري کي کيڙڻ ذريعي ڪندا هيا جيڪو ڪوڪابا ڳوٺ جو ويجهو هو ۽ لڳ ڀڳ چوويهہ انگريزي ايڪڙن جيترو هو[49] ۽ جنهن مان نوَ هزار ڊراچمس يا ٽي هزار پائونڊ اسٽرلنگ جي اُپت ٿيندي هئي. ان کانپوءِ سينٽ جُوڊ جي پوٽن کي همدردي ۽ بچاءَ مان وڃڻ ڏنو ويو.[50]

پر، توڙي جو حضرت دائود (ع - س) جي خاندان جي اُڇٽائيءَ سبب هو آمر جي شڪن مان بچڻ جي اُميد ڪري سگهيا ٿي پر سندس خاندان جي بلندي ۽ مٿڀرائيءَ سبب ڊوميٽين جي بزدليءَ واري فطرت ۾ بيچيني برپا ٿي وئي هئي جيڪا روم جي فقط اُنهن ماڻهن جي رت سان مائٽي، ٿيٽي هئي جن کان يا تہ هو ڊڄندو يا نفرت ڪندو هو يا وري جن جي عزت ڪندو هو. سندس چاچي فلئويَس سئبينَس جي ٻن پٽن مان[51] وڏي کي غداريءَ جي الزام ۾ سزا اچي وئي هئي ۽ ننڍو جنهن جو نالو فلئويس ڪليمينس هو، پنهنجي همت ۽ قابليت جي گهٽتائيءَ جي ڪري ڪنهن جو احسانمند هو.[52] شهنشاهہ گهڻي وقت جي سوچ کانپوءِ پنهنجي بي ضرر عزيز کي سچائي ورتو ۽ پنهنجون مهربانيون مٿس نڇاور ڪيائين ۽ کيس حفاظت ۾ بہ رکيائين ۽ اڳتي هلي کيس پنهنجي ڀائٽي ڊوميٽيلا جو سڱ ڏئي شادي ڪرايائينس ۽ سندس ٻارن کي پاڻ پاليائين سانپيائين فقط ان اُميد تي تہ اڳتي هلي اُهي تخت سنڀاليندا. ۽ سندن پيءُ کي ڪونسل جو اعزاز پڻ بخشيو ويو پر جيئن ئي سال کان پوءِ هن مئجسٽريٽ جو مدو پورو ڪيو تہ ٿورڙي ئي ڪنهن

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

غذر يا بهاني سان. کيس نہ رڳو ذليل ڪيو ويو پر کيس موت جي سزا ڏني وئي: ڊوميٽيلا کي ملڪ کان نيڪالي ڏئي ڪمپانيا جي ڪناري تي[53] هڪ اڪيلي ٻيٽ تي ڇڏيو ويو ۽ کيس يا تہ موت جي يا وري سڄي ملڪيت جي ضبطيءَ جي سزا ڏني وئي جنهن ۾ ٻيا بہ ڪيترا ماڻهو جن تي ساڳيو الزام هو تہ ڪين بہ سخت سزائون ڏنيون ويون. ٻين ماڻهن تي جيڪو الزام هو اُهو اِهو هو تہ يا تہ هو دهريا يعني خدا جا منڪر هيا يا وري سندن طور طريقا يهودين جهڙا هيا.[54] هي ڪجهہ اهڙا خيال هيا جيڪي جيڪڏهن مناسبت سان لڳايا وڃن ها اُهي سواءِ عيسائين جي ٻي ڪنهن تي بہ نٿي لڳي سگهيا ڇو تہ اُهي ٿي هيا جن کي غور سان نہ پر هلڪي ۽ غير اهم نموني سان ڏٺو ويندو هو ۽ انهن لاءِ چيو ويندو هو تہ اهي هر ڳالهہ ۾ نامڪمل هيا ۽ اهڙي راءِ اُنهن جي لاءِ مئجسٽريٽن جي بہ هئي تہ ان وقت جي ليکڪن ۽ اديبن جي بہ اُنهن متعلق ساڳي راءِ هئي. هڪ ممڪن معنيٰ ۽ مفهوم جي زور تي ۽ آمر جي شَڪن کي تسليم ڪرڻ شرط اهو محسوس ڪيو ويو تہ سندس شڪ ئي سندن هڪ وقار واري ڏوهہ جي ثابتي هيو. تنهنڪري ڪليسا پنهي يعني ڪليمينس ۽ ڊوميٽيلا کي پهرين شهيدن جي لسٽ ۾ شامل ڪيو آهي ۽ ڊوميٽين جي ظالماڻي روش کي اذيتن جي ٻي نمبر لسٽ ۾ شامل ڪري ڇڏيو آهي. پر هيءَ اذيت (جيڪڏهن ان کي واقعي اهو نالو ڏجي) ڪنهن ڊگهي عرصي لاءِ نہ هئي. ڪليمينس جي موت ۽ ڊوميٽيلا جي ملڪ نيڪالي کان هڪ مهينو پوءِ، اسٽيفن، هڪ آزاد ماڻهو جنهن جو تعلق پوئين ماڻهوءَ سان هو ۽ جنهن جون مهربانيون بہ مٿس هيون، پر جنهن پنهنجي مالڪياڻيءَ جو نٺون عقيدو يقيني طور اجا تائين اختيار نہ ڪيو هو، شهنشاهہ کي سندس ئي محلات ۾ ماري ڇڏيائين.[55] سينيٽ، ڊوميٽين جي ياد کي ٻرن لفظن سان دُهرايو ويو سندن ڪم ۽ حڪم رد ڪيا ويا. سندس طرفان ملڪ بدر ڪيل ماڻهن کي واپس گهرايو ويو ۽ نروا جي شفقت پرئي نظام ۾ جيڪي معصوم ۽ بيگناهہ هيا اُنهن کي پنهنجي رتبي ۽ ملڪيتن تي واپس ويهاريو ويو ۽ جيڪي وڏا ڏوهي هيا تہ اُنهن کي يا تہ معاف ڪيو ويو يا وري سندن سزائون ختم ڪيون ويون.[56]

II . اٽڪل ڏهن سالن ڪانپوءِ، ٽراجن جي حڪومت ۾، ننڍي پلني کي، سندس دوست ۽ مالڪ، بٿنيا ۽ پونٽس جي حڪومت حوالي ڪري ڇڏيو. هن جلدئي پنهنجي اندر ۾ جهاتي پائي محسوس ڪيو ۽ کيس سمجهہ ۾ نٿي آيو تہ ڪهڙي انصاف ۽ قانون هيٺ هو اهڙا حڪم ويهي هلائي يا ذميواريون نباهي جيڪي سندس مزاج ۽ انسانيت جي بلڪل برعڪس هيون. پلني، انصاف جي عدالتن ۾ عيسائين جي خلاف ڪنهن بہ معاملي ۾ ڪابہ ڪاروائي نہ هلائي هئي، ان حد تائين جو هو ڪنهن جي نالي کان بہ واقف نہ هو ۽ نہ وري کيس ڪا سُڌ هئي تہ مٿن الزام ڪهڙي نوعيت جا هيا، ڇو ڪين سزا ملي هئي يا اهڙين سزائن جي حيثيت ڇا هئي وغيره. هن مونجهاري ۾ هن نيٺ موقعي کي استعمال ڪرڻ چاهيو ۽ ٽراجن کي گذارش ڪيائين تہ هو نهايت ئي غير جانبداريءَ سان هن نئين مونجهاري کي سلجهائڻ ۾ مدد فرمائي ۽ کيس وينتي ڪيائين تہ اها شهنشاهہ جي مٿس مهرباني ٿيندي تہ هو سندس شڪن ۽ گمانن کي دور ڪري ۽ هن جي ڪيترن معاملن کان ناواقفيت سبب سندس رهنمائي ڪري.[57] پلني جي سڄي زندگي علم ۽ ڄاڻ کي حاصل ڪرڻ ۽ دنيا داري کي سهڻي نموني سان هلائڻ ۾ گذري هئي. اٺويهن سالن جي عمر کان وٺي، هن روم جي عدالت ۾[58] نهايت ئي نمايان حيثيت سان ڪيسَ هلايا هيا. سينيٽ تائين پهتو هو ۽ مئجسٽريٽ جي عهدي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي اعزاز کي به ماڻهو هٽائين ۽ سندس تعلقات ۽ رشتا ڪيترن ئي هر طبقي جي ماڻهن سان اتلي توڙي ٻين صوبن ۾ هٽا جن کي توڙ تائين نباهيائين. سندس ڪجهه معاملن ۾ بيخبريءَ منجهان اسان کي ڪافي مفيد معلومات ملي ٿي. اسان پهريون پنهنجي پاڻ کي تسلي ۽ يقين ڏياريون ته جڏهن هن ٽتنيا جي حڪومت کي قبول ڪيو هو ته ان وقت سينيٽ جا اهڙا قانون يا فيصلا عمل ۾ نه آندا ويا هيا جيڪي عيسائين جي خلاف هجن. ته نه ٽراجن ۽ نه وري سندس نيڪ سيرت اڳين شهنشاهن مان ڪنهن هڪڙي جو به ڪو فيصلو شهري يا ڏوهارين لاءِ ناهيل قانون ۾ پهتو هو جنهن ۾ نئين فرقي متعلق ڪنهن فيصلي يا راءِ جو اظهار ڪيو وجي ها: ۽ جيڪي به ڪارروايون عيسائين جي خلاف ڪيون ويون هيون ته اُنهن منجهان ڪا هڪڙي به اهڙي نه هئي جنهن جي ڪا اهڙي اهميت .يا منجهس ايترو وزن هجي جو روم جو مئجسٽريٽ ان کي ان قابل سمجهي ته اهو ڪيس يا ڪاروائي هلڻ جوڳي هئي.

ٽراجن جي جواب، جنهن ڏانهن پوءِ ايندڙ عيسائين اڪثر اپيلون ڪيون هيون، منجهان خبر پوي ٿي ته ڪيس انصاف ۽ انسانيت لاءِ ڪيڏي نه عزت ۽ احترام هو جنهن کي مذهبي پاليسيءَ بابت سندس غلط فهمين جو ازالو چئي سگهجي ٿو.[59] بجاءِ سختي يا بيرحميءَ واري جوش جي جيڪو هڪ جاچ ڪندڙ شخص ننڍن ننڍن تفصيلن کي معلوم ڪرڻ ۽ تفرقن جي سلسلي ۾ توڙي مجرمن بابت پنهنجي خوشيءَ جو اظهار ڪندو آهي، پر شهنشاهه، مجرمن جي پڇڻ کي روڪڻ جي فڪر ڪرڻ بجاءِ ڪيس معصوم ۽ بيگناهه ماڻهن جي حفاظت جو سخت اونو رهندو هو ته جيئن ڪنهن بيقصور شخص سان ڪتي ڪا زيادتي نه ٿي وجي. هو ان ڳالهه کي مڃي ٿو ته ڪا عام تجويز ناهجي جيڪا ماڻهن جي بهتريءَ لاءِ هجي، پر هو به عمدا اصول واضح ڪري ٿو جن گهٽو ڪري عذاب ۾ آيل عيسائين جي تڪليفن کي گهٽايو ۽ ڪين همت ۽ حوصلو بخشيو. توڙي جو هو مئجسٽريٽن کي هدايتون جاري ٿو ڪري ته انهن ماڻهن کي ضرور سزائون ڏنيون وڃن جن کي قانوني طرح ڏوهي قرار ڏنو ويو هو، پر ساڳي وقت پنهنجن حڪمن ۾ تضاد پيدا ڪندي ڪين منع به ڪري ٿو ته اُنهن ڏوهارين خلاف وڌيڪ جاچ کي بند ڪيو وڃي. مئجسٽريٽ کي اها اجازت به نه ڏنل هئي ته هر ننڍي وڏي اطلاع تي جاچ شروع ڪري ڏئي. بغير نالن جي جيڪي به شڪايتون وصول ٿين ٿيون ته شهنشاهه اُنهن کي رد ٿو ڪري چو ته اهڙيون نامعلوم ماڻهن جون شڪايتون سندس حڪومت جي انصاف جي تقاضائن جي خلاف هيون، اُنهن ماڻهن جن خلاف عيسائين هئڻ جو بهتان هو ته شهنشاهه کي فوري طور تي الزام هڻندڙ جي سچي ۽ ايمانداريءَ واري شاهديءَ جي گهُرج هئي، ساڳي طرح ان ڳالهه جو به امڪان هو ته جن ماڻهن اهڙا عهدا ماٺيا هيا، جتي ان ڳالهه جو خدشو هو ته اُهي ڪنهن کي نقصان پهچائي ٿي سگهيا ته اُنهن کي مجبور ڪيو ويو هو ته پنهنجن شڪن ۽ گمانن بابت ڪليل دليل ڏين ۽ اهو به واضح ڪن (ڀنهي يعني وقت ۽ هنڌ جي سلسلي ۾) ته ڪڏهن ۽ ڪٿي اهڙا ميڙ ۽ جلسا ٿيا هيا جن ۾ سندن عيسائي دشمنن شرڪت ڪئي هئي، ۽ گهڻي انداز ۾ اُهي حالتون به بيان ڪن جيڪي ناپاڪ ماڻهن ڪان وڏي احتياط ۽ مخفي طرح سان لڪايون ويون هيون. جيڪڏهن اُهي پنهنجي مقدمي ۾ ڪامياب ٿي ويا ته اُهي ڪيترن ماڻهن ۽ هڪ متحرڪ پارٽي جي ماڻهن کي سخت ناراض ڪندا ۽ جيڪي آزاد خيال ماڻهو آهن ته اُهي به ڪين نندينڊ ۽ انڪساواءِ ذلت به سندن مقدر ۾ لکيل آهي جيڪا ڪين ضرور ڏسڻي پوندي چو ته اُها هر دؤر ۽ هر ملڪ ۾ هڪ مخبر جو روپ وٺي پڌري ٿيندي آهي، پر جيڪڏهن هو ڪيس کي ثابت ڪرڻ ۾ ناڪام رهيا ۽ جائز

ثابتي نہ ڏئي سگهيا تہ پوءِ هو موت سميت سخت ۾ سخت سزا جا حقدار ٺهندا جيڪا، اُن قانون موجب جيڪو شهنشاهہ هئڊرين پڌرو ڪيو هو. اُنهن کي ڏني ويندي هئي جيڪي پنهنجن رعيت جي يا ملڪي ماڻهن کي عيسائيت بابت غلط ۽ بي بنياد ڳالهين کي اُنهن سان منسوب ڪندا ۽ ڪوڙا الزام مٿن مڙهيندا. ذاتي توڙي ٻين وهمن جي تشدد جو ڪينو ڪڏهن ڪڏهن بيعزتي ۽ خطري جي شڪن تي حاوي ٿي ويندو آهي پر اهو يقين سان تصور نٿو ڪري سگهجي تہ اهڙا واهيات الزام روم جي شهنشاهت جي لادينيُن طرفان تمام هلڪي نموني سان محسوس ڪيا ويا هيا، جن جي، سندن نظر ۾ ڪا خاص اهميت ئي ڪانہ هئي.[60]

قانون جي چنبي کان بچڻ جو جيڪو بهانو ناهيو ويو هو اُهو ان ڳالهہ جو ڪليو ثبوت آهي تہ هنن ذاتي ڪدورتن يا وهمن واري جوش جذبن وارين شرارتن ۽ سازشن کي ڪيئن نہ ناڪام بڻائي ڇڏيو هو. هڪ تمام وڏي ۽ گوڙ گهمسان واري اسيمبليءَ ۾، خوف ۽ شرم جي ضابطن، جيڪي شخصي طور ماڻهن جي ذهنن تي سوار هوندا آهن، کي گهٽي پاڳي ناڪام بڻايو ويو هو. نيڪ عيسائي، جيئن تہ هو شهادت جي عظمت ماڻڻ يا انڪار بچڻ جو خواهشمند هو تہ ڪيس بيصبريءَ يا خوف مان هڪ اُميد هئي تہ عوامي راندين ۽ جشنن کي ڌوم ڌام سان جلد واپس ورايو ويندو. هنن موقعن تي شهنشاهت جي وڏن وڏن شهرن مان تمام گهڻا ماڻهو سرڪسن يا ٿيٽرن جي جڳهہ تي وڏن ميڙن جي صورت ۾ گڏ ٿيندا هيا، جتي ان هنڌ جي هر صورتحال ۽ جشن جو ماحول، سندن عقيدتن ۽ جذبن کي تازگي بخشيندو هو ۽ انسانيت کي وڌيڪ چمڪائڻ جو ذريعو بڻبو هو. هڪ طرف بيشمار تماشبين جن کي هارن جا تاجَ پاتل ۽ لوبان جي خوشبو سان واسيل هيا ۽ شڪار ٿيل ماڻهن جي رت سان پاڪ ٿيل هيا ۽ پنهنجن سرپرستي ڪندڙ ديوتائن، مجسمن ۽ قربانگاهن ۾ وڪوڙيل هيا، خوشين کي ملهائڻ لاءِ پاڻ کي وقف ڪري ڇڏيو ۽ جنهن کي هنن پنهنجي عبادت جو ضروري حصو ٿي سمجهيو: اُنهن کي هن موقعي تي ياد آيو تہ فقط عيسائي ئي هيا جن کي انسانن جي ديوتائن کان نفرت هئي ڇو تہ اهڙي موقعي تي سندن غير حاضري يا سندن غمگين ڇهرن منجهان اٿين لڳي رهيو هو تہ ڇڻ هيتري ساري ماڻهن جي ميڙ جي بيعزتي ٿي ڪيائون يا عوامي جشن تي پنهنجي طرفان ماتم ڪري رهيا هئا. جيڪڏهن شهنشاهت تي ڪا تازي ۽ اوچتي آفت اچي وڃي ها، ڪا وبا اچي مُنهن ڪڍي ها، ڏڪر پئجي وڃي ها يا ڪا ناڪام جنگ ڇڙي پوي ها، ۽ جيڪڏهن ٽائيبر ۽ نيل نديون پنهنجن ڪنارن کان مٿي ٽائين بہ پرجن ها، جيڪڏهن زمين ڌُڏي وڃي ها يا جيڪڏهن موسمن جو اعتدال وارو گردان گڙٻڙ ٿي وڃي ها تہ ان صورتحال ۾ وهمن وسوسن ۾ وڪوڙيل لادين پڪَ سان اهو يقين ڪري وٺن ها تہ عيسائين جا ڏوهہ ۽ سندن لادينيت، جن کي حڪومت جي حد کان وڌيڪ نرميءَ هن وقت تائين بچايو هو. آخر ڪار الله تعاليٰ جي انصاف کي ڇڙَ ڏياري ڇڏي هئي. اهو عياش ۽ ڪاوڙيل ماڻهن جو ميڙ نہ هو جتي قانون جي ڪارروائيءَ کي هلايو وڃي ها، اها ڪا نمائش گاهہ نہ هئي جنهن تي جهنگلي جانورن ۽ ترار بازن جو رت لڳل هجي تہ جتي همدرديءَ جي آواز کي ٻڌي سگهجي. ماڻهن جي وڏي انبوهہ وڏن آوازن بيتابي ۽ بيصبريءَ مان عيسائين کي بروبلو ٿي ڳالهايو ۽ مٿن ڇوهَ ٿي ڇنڊيا تہ هو ديوتائن توڙي انسانن جا دشمن هيا، تنهنڪري کين سخت تڪليفن ۽ سُورن جي واتَ ۾ وڌو ويو، ۽ سندن نمايان ۽ نااليوارن ماڻهن کي جن نئين فرقي کي اختيار ڪيو هو. اُنهن جا نالا ڪٺي ۽ وڏي بيهودائيءَ جو مظاهرو ڪندي، اُنهن خلاف سخت

ڪاوڙ جو اظهار ڪياائون ۽ وڏي واڪي چياائون تہ اُنهن کي جلدي گرفتار ڪري شينهَن آڏو پٽڻ ڪائڻ لاءِ اڇلايو وڃي.[61] صوبائي گورنر ۽ مئجسٽريٽ جن ماڻهن جي اهڙن نظارن جو غور سان مشاهدو ٿي ڪيو. ان ڳالھ تي ڪجھ آماده ٿي لڳا تہ ماڻهن جي لاڙن ۽ راين جو احترام ڪيو وڃيلفت ڪري سگهجي. حضرت عيسيٰ (ع - س) جي موت کان اسي سال پوءِ، سندس بيقصور پوئلڳن کي، هڪ نرم مزاج ۽ فيلسوفن واري طبيعت رکندڙ مئجسٽريٽ جي قلم سان موت جون سزائون ڏنيون ويون ۽ اُهي بہ وري اهڙي شهنشاھ جي قانون ذريعي جيڪو سياڻپ، انصاف ۽ مانائتي انتظام ذريعي سڃاتو ويندو هو. جيڪي معافي ناما ٽراجن جي پونيرن ڏانهن موڪليا ويا هيا تہ اُنهن ۾ دردناڪ دانهون ڪيون ويون هيون تہ جيڪي عيسائي پنهنجي ذهن ۽ ضمير جي چوڻ تي پنهنجي زندگي گذاريندا هئا تہ روم جي شهنشاهت جي رعيب ۽ ماڻهن جي بي قابو غصي کي ٿڌي ڪرڻ لاءِ ڪن اڻوندڙ ماڻهن جي قرباني ڏني وڃي، پر شهنشاهن جي دانائيءَ، ڪليسا کي بيشمار ماڻهن جي گوڙ گبوڙ ۽ بي تُڪن الزامن جي خطرن کان بچائي ڇڏيو ۽ کين تنبيهہ ڪئي وئي تہ ماڻهن جو بي مقصد هُل هنگامو حڪومت جي مضبوطيءَ جي خلاف ۽ انتظامي لحاظ کان بہ ناپسنديدہ عمل هو. هئڊرئن ۽ انٽونينس پيس جي فيصلن ۾ صاف طور واضح ڪيو ويو هو تہ گهڻن ماڻهن جي گوڙ شور يا آوازن کي ڪڏهن بہ قانوني شاهديءَ طور تسليم نہ ڪيو وڃي ۽ ان بنياد تي نہ تہ ماڻهن جي خلاف ڪو فيصلو ڏنو وڃي ۽ نہ وري اُنهن بدقسمت ۽ بدنصيب ماڻهن کي سزا ڏنائي وڃي جن عيسائين جي جوش خروش کي ڏسي اهو مذهب قبول ڪيو هو.[62]

III . سزا ڏيڻ، فيصلي ٿيڻ جو لازمي نتيجو ڪو نہ هو ۽ عيسائي، جن تي نہ رڳو شاهدن جي شاهديءَ ذريعي پر خود پنهنجي اعتراف ڪرڻ تي بہ مٿن الزام صاف ۽ چٽيءَ طرح ثابت ٿي چڪو هو، اڃا وٽن اهو اختيار موجود هو تہ هو زندگي قبول ڪندا يا موت. مزاحمت ڪرڻ اهو ايترو ماضيءَ جو جرم بہ ڪين هو، جنهن مئجسٽريٽ کي تيش ۾ آڻي ڇڏيو هو. هن کي آماده ڪيو ويو هو جنهن سبب هن کين آسانيءَ سان معافي ڏئي ڇڏي چاڪاڻ تہ جيڪڏهن اُهي قربان گاھ تي ڪجھ داڻا لوبان جا وجهڻ لاءِ راضي ٿين ها تہ اُهي ٽريبونل ۾ پيش ٿي نہ ٿين ها ۽ خوشي ۽ سلامتيءَ سان آزاد هجن ها. اها هڪ نهايت ئي رحمدل جج جي فرض ادائيگي سمجهي وئي جو هن سزا ڏيڻ جي بجاءِ پڪيل ۽ گمراھ جوشيلن کي ٻيهر خرابين کان ٻاهر ڪڍڻ جو موقعو ڏنو. پنهنجو لهجو قيدين جي حالتن، سندن جنس ۽ عمرين سان مطابقت رکندڙ بڻائيندي هن بار بار پنهنجي مهرباني ۽ شفقت جو اظهار ڪندي کين اُهي حالتون هنن جي اکين اڳيان ڏيکاريون جنهن موجب زندگي وڌيڪ آسان ۽ حسين نظر اچي ٿي ۽ موت وڌيڪ ڀيانڪ ٿي وڃي ٿو ۽ کين گذارشون ۽ منتون ڪيائين تہ هو پاڻ تي ڪجھ رحم ڪائن. پنهنجي ڪٽنب ۽ دوستن جو ڪجھ خيال ڪن.[63] جيڪڏهن ڌمڪيون ۽ ايلاز منتون اثرائتيون نہ ٿيون تہ هن وٽ هاڻي فقط تشدد جو طريقو رهجي ويو هو: ڪوڙا ۽ شِڪنجا گهرايا ويا تہ بحث مباحثي جي جڳهہ تي اُهي استعمال ڪيا وڃن ۽ هر قسم جي اذيتن جو کين مزو چکرايو ويو تہ جيئن سندن هٺ، هوڏ ۽، جيئن لادينيَن کي لڳي رهيو هو، ۽ سندن مجرماڻي ۽ ضدي طبيعت کي مات ڏئي سگهجي. عيسائيت جي قديمي دفاع ڪندڙن تمام سختي ۽ سچائيءَ سان اذيت پهچائيندڙن جي غلط رويي کي ننديو آهي، جن عدالتي ڪارروائيءَ جي هر اصول جي برخلاف، تشدد جي استعمال کي عام ڪيو تہ جيئن ڏوھ جو اعتراف نہ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پر ان جو انڪار حاصل ڪري سگهن ۽ اهو ٿي سندن انڪواري ڪرڻ جو مقصد بہ هوندو هو.[64] بعد واري زماني جي ٻارَن، جن پنهنجي امن ۽ سڪون جي اڪيلائيءَ ۾، اوائلي شهيدن بابت موت ۽ ڏکن جون مختلف ۽ تبديل ٿيندڙ شڪليون ڏيکاري، پنهنجي طبيعت کي پٺي ونداريو آهي ۽ اُنهن ٿي گهڻو ڪري اذيت جا نوان ۽ جديد اوزار پٺي ايجاد ڪيا آهن. خاص طرح تي اهو فرض ڪندي ڪين خوشي ٿي تہ روم جي مئجسٽريٽ هر اخلاقي قدر يا انساني شرافت کان نفرت ڪندي، اُنهن ماڻهن کي ڏتارڻ ۽ برغلائڻ شروع ڪيو جن کي هو مات ڏئي مڃائي نہ ٿي سگهيا ۽ سندن ٿي حڪمن سان، اُنهن خلاف سخت تشدد جون ڪارروايون ڪيون ويون جن کي برغلائڻ هنن لاءِ ناممڪن ٿي ويو هو. اهو بيان ڪيو ويو آهي تہ پاڪدامن عورتون جيڪي موت کان نفرت ڪنديون هيون، ڪڏهن ڪين سخت ترين آزمائش مان گذرڻو پوندو هو ۽ ڪين گهرائي ڇيو ويندو هو تہ هُو پنهنجي مذهب کي وڌيڪ مان ڏين ٿيون يا پنهنجي ڪنوارپ کي برقرار رکڻ چاهينديون. جن نواجوانن جي شهواني پاڪرن ۾ ڪين اڇلايو ويندو هو، انهن کي جج طرفان نيڪ هدايتون ملنديون هيون تہ هو پوري پوري ڪوشش ڪري زهره جي مان کي ناپاڪ ڪنواري کان بچائي جنهن پنهنجي قربانگاهہ تي لوبان ٻارڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو هو. سندن تشدد کي، بهرحال ڪڏهن ڪڏهن ناڪامي نصيب ٿيندي هئي ۽ ڪنهن معجزاتي طاقت ذريعي ان ۾ ڪڏهن ڪڏهن رڪاوٽ ايندي رهندي هئي جنهن سبب حضرت عيسيٰ (ع - س) جون پاڪدامن گهرواريون بيحرمتيءَ کان محفوظ رهيون توڙي جو ان ۾ غير شعوري شڪست سمايل هئي. اسان کي اهو مشاهدو ڪرڻ نہ وسارڻ گهرجي تہ ڪليسا جا قديمي توڙي مستند يادگارَ ڪڏهن بہ هنن فضول ڳالهين ۽ غير معياري ۽ افسانوي ڳالهين ذريعي ناپاڪ نہ ٿيا آهن.[65]

اوائلي شهادتن جي باري ۾ سچائيءَ کي پوريءَ طرح پاسيرو رکيو ويو آهي ۽ فطري غلطين جي ڪري غلط بيانيءَ کان ڪم ورتو ويو آهي. چوٿين ۽ پنجين صدي عيسوي جا ڪليسائي ليکڪ، روم جي مئجسٽريٽن لاءِ ساڳيوئي ڪٺور ۽ بي رحمي واري جوش ڏيکاريندا هيا جيڪو سندن سينن ۾ ان وقت جي تفرقي بازن ۽ بت پرستن خلاف پريل هوندو هو. اها اڻ ٿيڻي ڳالهہ ناهي تہ منجهانئن ڪجهہ ماڻهن وارا تعصب ۽ ڪدورتون پنهنجي اندر ۾ سمائي ڇڏيون هجن ۽ ٻين ماڻهن جو ظالماڻو روَيو سندن طبيعتن ۾ بہ حرص، لالچ ۽ ذاتي رنجش جي جذبن جو طوفان اڀاريندو هجي.[66] پر اها ڳالهہ يقيني آهي، ۽ اسين پهرَين عيسائين جي احسانمنديءَ وارن اعترافن جا ٿورائتا آهيون تہ اُهي مئجسٽريٽ، جن گهڻو ڪري صوبن جي اندر شهنشاهہ جا يا سينيٽ جا اختيار ٿي استعمال ڪيا ۽ جَن جي ٿي هٿن ۾ فقط زندگي ۽ موت جو عدالتي اختيار سوُنپيل هو، بيحد ماناائتا ۽ اخلاق وارا هئا ۽ سندن تعليم ۽ تربيت مان بہ فراخدليءَ وارا انساني جذبا پيا نظر ايندا هئا، ۽ جيڪي انصاف ۽ قانون جي عزت ڪندا هئا ۽ اهي فلسفي جي اُصولن کان بہ چڱيءَ طرح واقف هئا. اُهي اڪثر ڪري اذيتن واري نفرت جي سزا ڏيڻ کان ڪيٻائيندا هئا، ۽ اجاين الزامن کي ڪاوڙ ۾ ختم ڪري ڇڏيندا هئا يا وري ملزم کي پاڻ پنهنجي طرفان کي اهڙا قانوني نقطا ٻڌائيندا هيا جن ذريعي هو قانون جي سختيءَ کان بچي سگهي.[67] جڏهن بہ کين پورن اختيارن استعمال ڪرڻ جي مڪمل اجازت[68] ڏني ويندي هئي تہ اُنهن کي هو ماڻهن کي تڪليفن ڏيڻ ۽ سختيون سهڻ لاءِ گهٽ ۾ ڏکن ۾ وڪوڙيل ڪليسا کي سڪون پهچائڻ ۽ آٿت ۽ فائدي ڏيڻ لاءِ استعمال ڪندا هيا. اُهي سڀني عيسائين کي جيڪي عدالت آڏو پيش ڪيا ويندا هيا،

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بس اڪيون بند ڪري سزائون نہ ڏيندا هيا ۽ نہ وري اُنهن سيني کي موت جي سزا ڏيندا هيا جن تي نئين فرقي اختيار ڪرڻ جو الزام هو ۽ جيڪي ضد ۽ هوڏ ذريعي نوَن وهمن وسوسن کي چنبڙيا پيا ها. مئجسٽريٽ پاڻ کي ان ۾ مطمئن ڪندا هيا تہ ملزمن کي اُنهن ننڍيون سزائون ڏنيون هيون، جيئن جيل ۾ موڪلڻ، ملڪ بدري، ڪاٺين ۾ غلامي[69] وغيره ۽ وري اُنهن ملزمن کي ڪنهن دليل يا اُميد ذريعي مطمئن ڪندا هيا تہ ڪو بہ ملڪي خوشحاليءَ جو واقعو، شهنشاهہ جو تخت تي ويهڻ، شاديون يا شهنشاهہ جي ڪا خوشي يا فتح جا موقعا ضرور ايندا جن ذريعي ڪين عام معافي ملي ويندي ۽ اُهي پنهنجي اصلي حالت ۾ اچي ويندا جيئن الزام لڳڻ ڪان اڳ ۾ هيا. جيڪي مذهب لاءِ اذيتون ڀوڳيندڙ هيا ۽ جن کي روم جي مئجسٽريٽ فوري طور تي موت جون سزائون ٻڌايون هيون، اُنهن کي متضاد انتهائن منجهان چونڊيو ويو هيو. اُهي يا تہ پادري يا نائب پادري هيا، جيڪي عيسائين ۾ تمام نمايان ۽ نروار حيثيت جا مالڪ هيا جو تہ سندن رُتبو، اثر رسوخ ۽ ڏاڪو ايترو تہ ويڻل هو جو سندن نالي وٺڻ سان ئي سچي فرقي جي ماڻهن ۾ دهشت ڇانئجي ويندي هئي؛[70] ۽ ٻيا گهٽ طبقي وارا ۽ نيچ قسم جا ماڻهو هيا ۽ خاص طرح اُهي جن غلاميءَ جي زندگي گذاري هئي جن جي زندگي جو ڪو مطلب مقصد ڪونہ هو ۽ جن جي تڪليفن ۽ ڏکن سورن کي بہ قديم ماڻهن طرفان لاپرواهيءَ مان ڏٺو ويندو هو ۽ انهي جي ڪا اهميت ڪانہ هوندي هئي.[71] پڙهيل لکيل اوريجن، جنهن پنهنجي تجربي ۽ مطالعي مان، عيسائين جي تاريخ جي ڳوڙهو مطالعو ڪيو هو ۽ ان بابت ڪيس پوري ڄاڻ بہ هئي، صاف ۽ ڪليل لفظن ۾ ٻڌائي ٿو تہ مذهب لاءِ اذيتون ڀوڳيندڙن جو تعداد تمام گهٽ هو.[72] فقط سندس راءِ ئي شهيدن جي هڪ وڏي فوج جي مفروضي کي ختم ڪرڻ لاءِ ڪافي آهي جن جون مقدس نشانيون، جن کي گهٽو ڪري روم جي قبرستانن جي مقبرن مان هٿ ڪيو ويو هو، ڪليسائن ۾[73] وڏي ادب ۽ احترام سان رکيون ويون آهن ۽ جن جا حيرت ۾ وجهندڙ ڪارناما، مقدس پيار جي موضوع طور ڪيترن ڪتابن جي جُلدن ۾ ڇپيل آهن.[74] پر اوريجن جي عام راءِ کي وڌيڪ سمجهڻ ۽ انجي تصديق ڪرڻ جي ضرورت آهي جنهن جي سندس ڊائنوسيس جي شاهديءَ ذريعي پڪ ڪئي وئي آهي ۽ جيڪو، اليگزئنڊريا جهڙي وڏي شهر ۾ ۽ ڊيسيَس طرفان سخت اذيتن ۾، فقط ڏهن مردن ۽ سترن عورتن کي ڳڻائي ٿو جن عيسائيت جي مقصدن ۽ مذهب لاءِ مصيبتن کي ڀوڳيو هو.[75]

اذيتن جي ساڳئي دؤر ۾ سائپرين جيڪو جوشيلو، تقرير جو ماهر ۽ ڪيترين آئيندي جون اُميدون رکندڙ هو، نہ فقط ڪارٿيج پر آفريڪا جي ڪليسا جي انتظام جي سنڀال بہ سندس نظرداريءَ هيٺ هئي. هن ۾ هر اُها اهليت موجود هئي جنهن عقيدتمندن طرفان کيس احترام لائق بنايو هو تہ وري ٻي طرف لادين مئجسٽريٽن طرفان هو سندن ناراضگي ۽ شڪن شبهن جو مرڪز پڻ بڻيل هو. سندس ڪردار تورڙي مرتبي کيس ڪليسا جي مُنهندار وارو مرتبو ڏئي ڇڏيو هو ۽ انڪري ئي هو ٻين طرفان حسد ۽ خطري جو نشانو بڻجي ويو.[76] سائپرين جي زندگيءَ جو تجربو اهو ثابت ڪرڻ لاءِ ڪافي آهي تہ اسانجي تصور، عيسائي پادريءَ جي جوڪائتي صورتحال کي بيان ڪرڻ ۾ تمام گهڻي مبالغي مان ڪم ورتو آهي ۽ جن خطرن لاءِ اسانکي ٻڌايو ويو آهي تہ هو اُنهن ۾ وڪوڙيل هيا، اُهي حقيقت ۾ تمام نہ هئڻ جهڙا هيا ۽ اُنهن جي مقابلي ۾ تہ ڪجهہ بہ نہ هيا جيڪي دنياوي معاملن ۾ اسانکي اعزازن حاصل ڪرڻ لاءِ روز بروز ڏسڻا پون ٿا. روم جا چار شهنشاهہ پنهنجن ڪٽنبن، سندن خاص ماڻهن ۽ اُنهن جي پوئلڳن سميت ترار جي تاءَ

ذريعي ڏهن سالن جي ٿورڙي عرصي ۾ ختم ڪيا ويا. اُنهيءَ عرصي ۾ ڪارٿيج جي پادري پنهنجي اختيارن ۽ ڳالهائڻ جي فن ذريعي آفريڪي ڪليسا جي ڪائونسلن جي رهبري ٿي ڪئي. اهو فقط سندس انتظام هلائڻ جي ٽئين سال ۾ ٿيو جڏهن، ايندڙ چند مهينن ۾ ونس دليل هيا تہ هن ڊيسيَس جي تمام سخت فيصلن کي شڪ جي نظر سان ڏٺو تہ مئجسٽريٽ جي ذهانت توڙي بيشمار ماڻهن جي دانهن ذريعي وڏي آواز سان اهو مطالبو ڪيو ويو تہ عيسائين جي ليڊر سائپرين کي ڳترا ڳترا ڪري شينهن اڳيان اُڇلايو وڃي. دوربينديشيءَ جي گهُرج اها هئي تہ مُهاڏو نہ اٽڪائجي پر مصلحت ڪري پنڻي هٽجي ۽ ٿيو بہ ائين جو دوراندیشيءَ جي آواز تي ڪَنُ ڏئي ان موجب عمل ڪيو ويو. هن پاڻ کي اڻڃاتائيءَ واري اڪيلائيءَ ۾ اڇلائي ڇڏيو. جتان هو مذهبي ماڻهن توڙي ڪارٿيج جي ماڻهن سان خط و ڪتابت ذريعي مسلسل رابطي ۾ هو ۽ تيستائين پاڻ کي لڪل رکيائين جيستائين طوفان گذري وڃي: هن پنهنجي زندگيءَ جي حفاظت ڪئي جنهن ۾ هن نہ تہ پنهنجا اختيار ڇڏيا ۽ نہ پنهنجي شُهرت کي هٿان وڃڻ ڏنو. سندس وڏي احتياط جي باوجود، جيڪي ڪٽر عيسائي هيا اُنهن سندس روَش کي ننديو ۽ ان تي افسوس جو اظهار ڪيائون. يا وري سندس ذاتي دشمنن جون ملامتون ۽ الزام بہ مٿس ايندا رهيا جن سندس ڪردار کي بُزدلاڻو ڪوٺيندي انجي مذمت ٿي ڪئي تہ هن هڪ مقدس ڊيوٽي کي ڇڏي ڏنو هو جيڪو هڪ ڏوهہ وارو عمل هو.[77] ايندڙ وقت جي ڪليسائي ضرورتن لاءِ پاڻ کي اڳواٽ تيار ڪرڻ جو پروگرام، ڪيترن ئي مقدس پادرين جو مثال[78] ۽ خدائي تنبيهون، جيڪي، جيئن هو پاڻ کي ظاهر ڪري ٿو، هن خوابن ۽ نيم بيهوشيءَ جي ڪيفيت ۾ اڪثر ڏٺيون هيون، ۽ اهي ئي سبب هيا جيڪي هن پنهنجي وضاحت ۾ ڇاڻايا هيا.[79] پر سندس بهترين معافي نامو سندس خوشيءَ واري فيصلي ۾ ڇاڻايل آهي جنهن جي اٺن سالن کانپوءِ، هو مذهب جي مقصد حاصل ڪرڻ جي سلسلي ۾ مري ٿو وڃي. سندس شهادت جي مستند تاريخ کي تمام سچائي ۽ غير جانبداريءَ سان بيان ڪيو ويو آهي. ان جو مختصر ٽڪرو تمام صاف نموني اسان کي اُنهن اهم حالتن بابت ڄاڻ ڏيندو تہ روم ۾ ماڻهن کي ڪهڙيون اذيتون ڏنيون ويندڻيون هيون.[80]

جڏهن وئليرين ٽئسين ۽ گئلئينس چوٿين ڀيري چيف مئجسٽريٽ مقرر ٿيا تہ پئٽرنَس جيڪو آفريڪا جو مئجسٽريٽ هو، ان سائپرين کي پنهنجي ذاتي ڪائونسل جي ڪمري ۾ سڏيو. هن کيس شاهي فرمان جي باري ۾ ٻڌايو جيڪو هن کي هاڻي هاڻي مليو هو،[81] تہ اُهي جن روم جي مذهب کي ڇڏي ڏنو هو تہ اُهي فورن پنهنجن ابن ڏاڏن جي رسمن رواجن کي اختيار ڪري ڇڏين. سائپرين بنا دير جواب ڏنو تہ هو عيسائي بہ هيو تہ ان سان گڏ پادري پڻ هيو ۽ انڪري هو پابند هيو تہ هو فقط هڪڙي ۽ سچي رب جي بندگي ڪندڙ هيو ۽ جنهن جي هو روزانو عبادت ڪندو هيو ۽ ٻن شهنشاهن جي سلامتي ۽ خوشحاليءَ لاءِ دعائون گهرندو هيو جيڪي سندس قانوني حڪمران هيا. هڪ فضيلت واري اعتماد سان هن هڪ شهري هئڻ جو حق استعمال ڪندي کيس وڌيڪ چيو تہ هو ڪجهہ هاجيڪار ۽ غير قانوني سوالن جي جواب ڏيڻ جو پابند نہ هو جيڪي مئجسٽريٽ کانئس پڇيا هيا. هڪ حڪم جاري ڪندي سائپرين کي ملڪ نيڪالي ڏني وئي جيڪا سائپرين جي نافرماني جي سزا هئي: ۽ هن کي بنادير ڪيوروِبس وٺي ويا جيڪو زوگيٽانا جو هڪ سامونڊي شهر هو جيڪو خوشگوار هنڌ تي سرسبز ۽ آباد هو ۽ ڪارٿيج کان فقط چاليهن ميلن جي مفاصلي تي هو.[82] ملڪ نيڪالي ڏنل پادري زندگيءَ جو آسانيون ماڻي رهيو هو ۽ نيڪي ۽ ڀلائيءَ جي ڄاڻ کي وڌيڪ ويجهو ٿي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ويو هو. سندس شهرت آفريڪا ۽ اٽلي ۾ خوشبو جيان ڦهلجي وئي: سندس ڪردار جي طور طريقن بابت تفصيل عيسائي دنيا جي سڌارڻ ۽ سنوارن لاءِ ڇپجي ويو؛[83] ۽ سندس اڪيلائيءَ ۾ جيڪڏهن ڪو خلل پيو پئي ته اُهو ماڻهن طرفان خطن، سندن اچڻ وڃڻ ۽ ماڻهن جي مبارڪباد جي پيغامن جو هو. صوبي ۾ نئين مئجسٽريٽ جي اچڻ تي، سائپرين جو بخت ۽ ياڳ ٻيهر چمڪي اٿيو ۽ سندس سخت ڪمي محسوس ٿين لڳي. ڪيس ملڪ بدريءَ مان واپس گهرايو ويو، توڙي جو ڪيس اجا ڪارٿيج وڃڻ جي اجازت نه ڏني وئي هئي، پر گاديءَ جي هنڌ جي پرسان سندس پنهنجن ئي باغن ۾ هن جي رهائش گاهه جو بندوبست ڪيو ويو.[84]

آخرڪار، سائپرين جي پهرين گرفتاريءَ کان پورو هڪ سال پوءِ،[85] گئلريس مئڪسيمس، آفريڪا جي منجسٽريٽ کي شاهي حڪم مليو ته سيني عيسائي اُستادن کي موت جي سزا ڏني وڃي. ڪارٿيج جو پادري وڏو عقلمند هو ۽ هو سمجهي ويو ته ان حڪم جو هو پهريون شڪار هوندو: تنهنڪري سندس طبيعت جي ڪمزوريءَ ڪيس ترغيب ڏني ته هو لِڪي ڇپي ڪيڏانهن هليو وڃي ته جيئن خطرو به ٽري وڃي ۽ هو شهيد ٿيڻ کان به بچي وڃي: پر وري ڇڻ ڇرڪ مان جاڳي پيو ۽ سندس بُردباري ۽ صبر جيڪا سندس ڪردار جي تقاضا به هئي، هو پنهنجن باغن ڏانهن موٽي ويو ۽ صبر سان موت جي فرشتن جو انتظار ڪرڻ لڳو. ٻن وڏن آفيسرن جن تي اهو ڪم سؤنپيو ويو هو، سائپرين کي هڪ گاڏي ۾ پنهنجي وچ ۾ ويهاريو، ۽ جيئن ته ان وقت مئجسٽريٽ وٽ وقت ڪو نه هو، هو ڪيس جيل ڏانهن نه پر ڪارٿيج ۾ هڪ ذاتي گهر ۾ وٺي ويا جيڪو ٻنهي مان ڪنهن هڪڙي جو هو. پادريءَ کي رات جي ماني باوقار طريقي سان ڪارائي وئي ۽ سندس عيسائي دوستن کي آخري دفعو ساڻس ملڻ جي اجازت ڏني وئي، جڏهن ته روڊ ۽ رستا بيشمار مذهبي ماڻهن سان ڀريل هيا ۽ اُهي پنهنجي روحاني پيءُ جي لاءِ مضطرب ۽ منتظر هيا.[86] صبح جو هو مئجسٽريٽ جي عدالت ۾ پيش ٿيو، جنهن سائپرين جي نالي ۽ حالتن کان پاڻ کي آگاهه ڪيو ۽ ڪيس حڪم ڏنو ته هو پنهنجي قرباني ڏئي ۽ ڪيس ياد ڏياريو ته پنهنجي نافرمانيءَ جا نتيجا ڏسي ۽ هاڻي انهن کي ڀوڳي، سائپرين پنهنجي انڪار ۾ مضبوط ۽ مستحڪم هو، ۽ مئجسٽريٽ، جڏهن هن پنهنجي ڪائونسل جو مشورو ورتو، ته هن موت جو حڪم ڪجهه هڪي ۽ ڇڻ مجبور رٿي صادر ڪيو. اهو حڪم هنن لفظن ۾ ڏنو ويو هيو: "ته ٿشيَس سائپرئينس جو سِرُ فورن ڌڙ کان جدا ڪيو وڃي، جيئن ته هو روم جي ديوتائن جو دشمن هو: ۽ مجرمن جي ائسوسئيشن جو وڏو ليڊر هو ۽ هن لالچ ذريعي مانائتن ۽ محترم شهنشاهن وئليرين ۽ گئلئينَس جي قانونن جي خلاف ناپاڪ رڪاوٽون وڌيون هيون"[87] سندس موت جو منظر پُرسڪون هو ۽ آزاريندڙ نه هو ۽ نه وري ڪارٿيج جي پادري کان هن کي اذيتن پهچائڻ جي منظوري ورتي وئي هئي ۽ نه سندس اصولن تان ڦِرڻ لاءِ ڪيس چيو ويو هو ۽ نه وري سندس ٻين ساٿين جي ڏسَ پتي لاءِ مٿس زور ڀريو ويو هو.

جيئن ئي سندس موت جو فيصلو ڏنو ويو ته هڪدم دانهون شروع ٿي ويون: "اسان به ان سان گڏ مرنداسين." اهي آواز عيسائين جي وڏي ميڙ منجهان اٿڻ لڳا جيڪي محلات جي گيٽ جي ٻاهران جمع ٿي ويا هيا. سندن جوش ۽ ولولي جو وسڪارو ۽ سندن محبتون هاڻي نه ته سائپرين لاءِ ڪنهن ڪم جون هيون نه وري اُنهن لاءِ خطرناڪ هيون. ڪيس مئجسٽريٽن ۽ منهندارن جي حفاظت ۾ موت جي جڳهه تي وٺي ويا جنهن ۾ ڪٿي نه ته ڪا رڪاوٽ ڪين پيش

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آئي نہ سندس بيعزتي ڪئي وئي. موت وارو هنڌ ڪشادو، سنڌو سنڌون ۽ شهر جي ويجهو هو جيڪو اڳ ۾ ئي بيشمار تماشبينن سان پرجي چڪو هو. سندس وفادار نائب پادرين ۽ راهبن کي اجازت ڏني وئي هئي تہ پنهنجي معزز پادريءَ سان پلي ڳنڍجي هلن، اُنهن ڪيس مٿين ڪپڙن کي لهرائڻ ۾ سندس مدد ڪئي ۽ ريشم کي زمين تي وڇايو ويو تہ جيئن سندس مقدس رت جي تبرڪ کي گڏ ڪري سگهجي ۽ ڪين حڪم مليو تہ جلاد کي پنجويهہ سون جا ٽڪرا ڏنا وڃن. شهيد هاڻي پنهنجو چهرو پنهنجن هٿن سان ڍڪيو ۽ هڪڙي ئي ڌڪ سان سندس سِرُ جسم کان ڌار ٿي ويو. سندس لاش ڪجهہ دير لاءِ ٻاهر رکيو رهيو تہ غير يهودي عبرت وٺن؛ پر رات جو ان کي اتان هٽايو ويو ۽ هڪ فتح واري جلوس ۾ ڪيس کنيو ويو ۽ شاندار روشنين ۾ عيسائين جي قبرستان ۾ ڪيس پهچايو ويو. سائپرين جي ڪفن دفن کي عوامي رنگ ۾ ملهايو ويو جنهن ۾ روم جي مئجسٽريٽن ڪابہ رڪاوٽ نہ وڌي ۽ جيڪي عقيدتمند هيا جن سندس خدمتون ڪيون هيون ۽ جيڪي ڪيس هاڻي ياد ڪري رهيا هيا، اُهي ڪنهن بہ جاچ يا سزا کان آزاد هيا. اها ڳالهہ غور طلب آهي تہ آفريڪا جي صوبي ۾، پادرين جي بيشمار تعداد منجهان، سائپرين ئي پهريون ماڻهو هو جنهن کي ان قابل سمجهيو ويو تہ هو اڪيلو ئي شهادت جي تاج پائڻ جو حقدار هو.[88]

اهو سائپرين تي ڇڏيل هو تہ هو يا شهيد جو موت مري يا وري مرتد جي حيثيت ۾ زندهہ رهي، پر ان چُونڊ ڪرڻ تي فقط بہ رستا هيا: وقار يا ذِلت! ڇا اسان اهو سمجهون تہ ڪارٿيج جي پادري عيسائي مذهب فقط پنهنجي لالچ پوري ڪرڻ ۽ مطلب تارڻ لاءِ اختيار ڪيو هو: اهو اجا تائين هن تي لازم هو تہ هو عمل بہ اُهو ڪري جيڪو ڪردار ظاهري طرح هن اختيار ڪري رکيو هو:[89] ۽ جيڪڏهن وٽس ٿورڙو بہ ڏيرج ۽ دورانديشي هئي تہ هو پلي پاڻ کي خطرن ۽ اذيتن جي مُنهن ۾ وجهي ڇڏي بجاءِ ان جي جو پنهنجي سڄي زندگي جي ناموسَ کي داوَ تي لڳائي ڇڏي ۽ پنهنجن عيسائي ڀائرن جي نفرت ۽ غير يهودي برادريءَ لاءِ پڻ ڌڪار جي علامت بڻجي وڃي. پر جيڪڏهن سائپرين جي جوش ۽ جذبي کي سندس خلوص ۽ سچَ واري عزم ۽ اُنهن اصولن جي ٽيڪ هئي جن جي هو تبليغ ڪندو هو تہ پوءِ ان صورت ۾ شهادت جو تاج ڪيس پنهنجي خواهش مطابق ۽ نہ خطري يا تشدد وانگر نظر آيو هوندو. اهو ايترو آسان نہ آهي تہ پادرين جي فضول پر بلاغت وارين تقريرن منجهان ڪي خاص خيال يا نقطا ڪڍي وٺجن يا دائمي عظمت ۽ خوشيءَ جو ڪو تعين ڪري سگهجي جنهن جو هنن يقين مان اُنهن ماڻهن سان واعدو ڪيو هو جيڪي شايد ايڏا خوش نصيب هيا جو اُهي مذهب جي راهَ ۾ پنهنجو خون وهائي شهادت جو مرتبو ماڻن.[90] اُهي دماغن ۾ اها ڳالهہ وڏي زور سان ويهاريندا هيا تہ شهادت جو رت هر نقص کي ڌوئي ٿو ڇڏي ۽ هر گناهہ جي معافي وٺي ٿو ڏئي: ۽ جڏهن تہ عام رواجي عيسائين جا روحَ پاڪائيءَ لاءِ ڊرائيءَ ۽ تڪليفن واري سرشتي مان گذرندا تہ اُتي سوپ ماڻيندڙ ڏکن سورن وارا بنادير وڃي منزل مقصود ۽ دائمي رحمتن جي ديس ۾ پهچندا، جتي هو بزرگن ۽ وڏڙن جي سنگت ۾، حوارين جي قرب ۽ پيغمبرن جي چپر ڇانوَ ۾ هوندا، حضرت عيسيٰ (ع – س) سان گڏ حڪومت ڪندا ۽ انسانذات جي آفاقي فيصلي واري ڏينهن سندس مددگار هوندا. هن زمين تي دائمي شهرت ماڻڻ جو يقين، جيڪو نيڪ انسانن جي ڪمزوري هوندو آهي، شهادت جي رتبي تي پهچڻ جي خواهشمندن لاءِ ڪين همت ڏياريندڙ ۽ اتساهيندڙ هيو. جيڪي اعزاز روم يا اٿينس اُنهن شهرين کي ٿي ڏنا، جيڪي پنهنجي لاءِ قربان ٿيا هيا، اُهي رڳو نالي ۾ عزت وارا هيا پر اُنهن ۾ اُها

گرمجوشي بنهه ڪاڻ هئي جيڪا اوائلي ڪليسا پنهنجن مذهب جي مقصد ۾ سوپ ماڻيندڙن کي عطا ٿي ڪيا ۽ اهو اعزاز حاصل ڪندڙن ۾ وڏو احسانمندي ۽ پاڻ ارپڻ جو جذبو هر وقت موجود رهندو هو. هر سال سندن نيڪي، خوش اخلاقي ۽ سندن ڏکن ۽ تڪليفن جي ياد کي عزت ۽ احترام سان ملهايو ويندو هو جيڪو آخر ۾ گڏيل مذهبي عبادت تي وڃي ختم ٿيندو هو. عيسائين ۾ جن کُلئي عام پنهنجن مذهبي اصولن جو اعتراف ڪيو هو يعني اُهي (جيئن اهو اڪثر ٿيو) جن کي عدالتن منجهان خارج ڪيو ويو هو يا بي دين مئجسٽريٽن جي قيد مان آزاد ڪيو ويو هو تہ اهڙن ماڻهن کي ئي اعزازن سان نوازيو ويو ڇو تہ اُهي انڪري کين ڏنا ويا هيا جو اُنهن جي شهادت اجا اڻپوري ۽ عزم بہ اجا پختو ۽ پڪو نہ هو. جيڪي بيحد پاڪدامن عورتون هيون اُنهن ان ڳالهہ جي اجازت ورتي هئي تہ هو اُنهن بيڙين ۽ زنجيرن تي پنهنجون چُميون نقش ڪري ڇڏين جيڪي کين پارايا ويا هيا يا جيڪي زخم کين رسايا ويا هيا. سندن وجود کي پاڪ تصور ڪيو ويندو هو، سندن فيصلن کي عزت ۽ احترام سان مڃيو ويندو هو. ۽ اُنهن کي خود ان ڳالهہ تان ڇڙ ايندي هئي تہ سندن روحاني فخر ۽ جذبا اُڀاريندڙ طريقن کين مٿاهون بنائي ڇڏيو هو ڇو تہ سندن صاف جوش جذبن ۽ بهادري اهي اعزاز ماڻيا هيا.[91] هن قسم جا فرق ۽ امتياز هڪ طرف اُهي پنهنجين مٿاهين لياقتن کي ظاهر ڪن ٿا تہ ٻي طرف اُنهن ٿورڙن ماڻهن جي قدر کي ڪجهہ گهٽائن ٿا جن کي تڪليفون آيون ۽ جيڪي عيسائيت جي مذهب لاءِ قربانيون ڏئي مري ويا.

هن دؤر جي هڪ معياري راءِ پهرين عيسائين جي جذباتيت جي تعريف ڪرڻ بدران انجي مذمت ڪندي، پر جي تعريف ڪندي تہ ان رَوش جي ڪاپي نہ ڪندي، ڇو تہ سلپيسيَس سيورَس جي هڪ خوش مزاجي واري جملي مطابق تہ عيسائي شهادت جي خواهش ان حد تائين رکڻ لاءِ آتا ٿي نظر آيا جو اُهي بنهنجن اُنهن همعصرن کان بہ وڌيڪ بي صبرا هيا جيڪي وري پادريءَ جي عهدي تائين پهچڻ جا آرزومند هيا.[92] جيڪي تحريرون اگنٽيَس ان وقت لکيون آهن جڏهن کيس زنجيرن ۾ جڪڙي ايشيا جي شهرن منجهان ان کي گذاريو ٿي ويو تہ اُنهن ۾ ڪجهہ اهڙا جذبات آندل آهن جيڪي انساني فطرت جي بلڪل اُبتڙ آهن. هو رومين کي منت آزيون ڪندي کين چوي ٿو تہ جڏهن کيس نمائش ۾ ماڻهن جي آڏو آندو ويندو تہ اُهي پنهنجي خاص مهرباني ۽ بي وقتي سفارش ذريعي ئي سهي، عظمت جي تاج پارائڻ کان کيس محروم نہ ڪندا ۽ هو پنهنجي عزم ۽ واعدي جو پڪو اظهار ٿو ڪري تہ هُو پاڻ جهنگلي وحشي جانورن کي چيڙائي کين ڪاوڙ ڏياريندو ڇو تہ اُهي ئي شايد اُتي سندس موت جا داروغا هوندا.[93] ڪجهہ شهيدن جي باري ۾ اهڙيون ڪهاڻيون واقعي ٻڌڻ ۾ آيون آهن جيئن اِگنٽيَس پنهنجي خواهش جو اظهار ڪيو هو، يعني شهادت جي اُنهن خواهشمندن، شينهَن جي ڪاوڙ کي تيش ۾ آندو هو، جَلاد کي سندس ذمينداري ياد ڏياري هئي تہ هو پنهنجي ڊيوٽي پوري ڪرڻ ۾ جلدي ڪري، خوشيءَ سان ڇپيون ڏيندڙ باهہ ۾ ٽپ ڏنو هئائون جيڪا سندن ساڙڻ لاءِ ٻاري وئي هئي، ۽ اهڙي عذاب ۽ اذيت جي موقعي تي بہ پنهنجي طرفان خوشي ۽ مسرت جو تاثر ڏنو هيائون، اهڙن بيمثال جذبن جا ڪيترائي مثال محفوظ ڪيا ويا آهن جن ۾ اُنهن رڪاوٽن تي بيصبري ظاهر ڪئي وئي آهي جيڪي شهنشاهن ڪليسا جي حفاظت لاءِ اختيار ڪيون هيون. ڪڏهن ڪڏهن عيسائين پاڻ هرتو اقرار ناما جاري ڪيا جنهن مطابق هنن ٻڌايو تہ مٿن الزام هڻندڙ ظاهري طرح تہ ڪو بہ نہ هو، لادينين جي ڪمن ۾ لاپرواهي مان هنن گڙٻڙ پيدا ڪئي[94] ۽

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مئجسٽريٽن جي عدالتن جي ارد گرد وڏي تعداد ۾ پڪڙجي ويا ۽ اُنهن کي چيائون تہ فورن هو انصاف مطابق پنهنجو فيصلو صادر ڪن. عيسائين جو ڪردار بہ تمام نمايان هو جن تي قديمي فيلسوفن ڪا ٽيڪا ٽپڻي نہ ڪئي آهي پر ان تي ڪين حيرت تہ گهٽ ٿي آهي پر ڪين افسوس آهي تہ سندن تعريف بہ گهٽ ٿي آهي. اُهي ڪنهن بہ مقصد يا ڳُوڙهي ڳالهہ کي سمجهڻ جي لائق ئي نہ هيا جيڪا عقيدت رکندڙن جي سوچ کي دُور انديشي ۽ دليلن جي سرحد کان بہ اڳتي وٺي ويندي آهي: پر هُو مرڻ جي خواهش کي بہ ضِد ۽ هو ڏَجي انتها تائين وٺي ٿي ويا جنهن کي سندن حماقتن جي چريائپ يا وهمن وسوسن جو زوردار اوبر چئجي تہ غلط نہ ٿيندو.[95] "بدقسمت ماڻهو!" حيرت مان انٽونينَس ايشيا جي عيسائين کي چيو: بدقسمت ماڻهو! جيڪڏهن توهان زندگيءَ مان ائين ۽ ايترا بيزار ٿي پيا آهيو تہ ڇا توهان جي لاءِ اهو ڏکيو آهي تہ رَسا يا نوڙ َلهي سگهو ۽ ڪنهن جبل جي چوٽيءَ تي چڙهي وڃو؟"[96] هو ڏاڍو محتاط هيو (جيئن هڪ وڏي عالم ۽ نيڪ تاريخدان مشاهدو ڪيو آهي) اُنهن ماڻهن کي سزا ڏيڻ ۾ جن تي الزام لڳائيندڙ اُنهن جي پنهنجي ذات ڪانسواءِ ٻيو ڪو بہ نہ هو: شاهي قانون موجب اهڙي گنجائش ڪٿي بہ ڪانہ هئي تہ بغير الزام جي ڪنهن کي سزا ڏني وڃي. تنهنڪري ڪجهہ ماڻهن جي تمام گهٽي مذمت ڪندي، تہ جيئن ڪين ڪجهہ آئينده لاءِ تنبيهَہ هجي تہ پنهنجن ٻين پاڻرن کي بہ هو سمجهائن. هن سيني ماڻهن کي ڪاوڙ ۽ نفرت مان ڇڏي ڏنو تہ هليا وڃن.[97] هن جائز يا مصنوعي نفرت جي باوجود عقيدتمندن جو بهادريءَ وارو لڳاءُ اُنهن ماڻهن تي سٺن ۽ اُميد افزا نتيجن ڏيڻ وارو ثابت ٿيو جن کي طبيعت يا فطرت اهڙي ڀاڳ واري ملي هئي جو اُنهن مذهب جي سچائيءَ کي آسانيءَ سان حاصل ڪري ورتو. اهڙن ڏک وارن موقعن تي غير يهودين ۾ ڪيترا ئي ماڻهو اهڙا هيا جن کي رحم آيو، جن ساراهيو ۽ جن بنادير نئون مذهب بہ قبول ڪري ورتو. جوش ۽ جذبا وڏي فراخدليءَ سان سزا ڀوڳيندڙن کان تماشبينن تائين پهچي ويا: ۽ شهيدن جي رَت، هڪ مشهور مشاهدي موجب، ڪليسا جي لاءِ ٻجَ جو ڪم ڪيو.

جيتوڻيڪ جانثاريءَ جو جذبو متاهون هيو . ۽ ڳالهائڻ جي ڪمال ذريعي جذبن کي پڙڪايو ٿي ويو. پر پوءِ پي جيڪا ڳالهہ سندن دماغن ۾ گهُر ڪري ويهي رهي هئي، ان آهستي آهستي انسان جي دل ۾ فطري اُميدون ۽ خوف خطرا، جيئن زندگيءَ سان پيار، تڪليفن ۽ اذيتن جو خطرو ۽ مرڻ جو پئو، پيدا ڪري ڇڏيا. ڪليسا جي ڪجهہ دورانديش حاڪمن اهو ضروري سمجهو تہ پنهنجن عقيدتمندن جي فضول جذبن جي گرمجوشيءَ کي روڪين ۽ اهڙي روَش تي هرگز اعتبار نہ ڪن جن ڪين آزمائش جي گهڙيءَ ۾ هر وقت ڏَڪ پئي ڪديو هو.[98] جيئن جيئن مذهبي ماڻهن جي حياتين مان نفس مارڻ ۽ سادگي اختيار ڪرڻ جو روح ختم ٿيندو رهيو تہ اُهي شهادت جي اعزاز ماڻڻ جي مقصد ۽ مُراد کان بہ روز بروز پنتي هٽندا ويا ۽ حضرت عيسيٰ (ع - س) جا سپاهي، بهادري ۽ جانثاريءَ جي پاٺمرادن ڪارنامن ۾ نالو پيدا ڪرڻ بدران، اڪثر ڪري پنهنجون ڊيوٽيون ڇڏيندا رهيا ۽ دشمن جي اچڻ تي، متابلي ۽ مزاحمت ڪرڻ جي بجاءِ، ڀاڄ تي ڀڄندا ۽ ذليل ٿيندا رهيا. تڪليفن ۽ اذيتن جي عذاب کان ڀڄڻ جا ٽي طريقا هيا جن کي هڪ جيتري الزام جي احساس سبب اختيار نہ ٿي ڪيو ويو. پهريون جذبو گهٽو ڪري معصوميت وارو هو جنهن جي ڪنهن حد تائين اجازت بہ هئي: ٻيو مشڪوڪ پر معاف ڪرڻ جهڙو هو ۽ ٽيون تہ سڌو سنئون عيسائي مذهب کي ڇڏي مرتد ٿين واري ڏوهہ ۾ شامل ٿيڻ وارو طريقو هو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

1. هڪ جديد تحقيقات ڪندڙ کي اهو ڏاڍي حيرت ٿيندي ته جڏهن به روم جي مئجسٽريٽ کي ڪا معلومات ڪنهن اهڙي ماڻهوءَ بابت ڏني ويندي هئي جيڪو سندس عدالتي حدن اندر هوندو هو ۽ جنهن عيسائي مذهب اختيار ڪري رکيو هو ته اُهو الزام، لاڳاپيل ماڻهوءَ تائين پهچايو ويندو هو. نه رڳو ايترو پر ڪيس مناسب وقت به ڏنو ويندو هو ته جيڪڏهن ڪيس ڪي گهريلو مسئلا هيا ته اُهي پلي حل ڪري وٺي ۽ ان ڏوهه بابت اطمينان سان جواب تيار ڪري وٺي جنهن جو الزام مٿس مڙهيو ويو هيو.[99] جيڪڏهن ملزم کي پنهنجي مستحڪم مزاجيءَ بابت ڪي شڪ هيا ته ڏنل وقفي ڪيس موقعو ٿي ڏنو ته پنهنجي زندگي ۽ عزت بچائڻ خاطر پلي ڪيڏانهن هليو وڃي يا ڪنهن پرانهين پنڌ واري صوبي ۾ وڃي لِڪي ۽ صبر سان ان وقت جو ويهي انتظار ڪري جڏهن ڪيس امن ۽ سلامتيءَ جو يقين ٿي ويندو. هڪڙو طريقو، جيڪو دليل جي بلڪل ويجهو ٿي نظر آيو. جنهن جي منظوري تمام نيڪ پادرين ۽ سردارن پنهنجن مشورن ۽ مثالن ذريعي ڏني هئي جنهن جي مانٽئنسٽس ڪانسواءِ پين ڪجهه ماڻهن مذمت ڪئي جيڪي گمراهه ٿي تفرقي بازي ڏانهن رجوع ٿيا چاڪاڻ ته اُهي قديمي نظم ۽ ضبط کي برقرار رکڻ ۾ پنهنجن اَٽِيت اصولن ۾ تمام سخت ۽ هٺيلا هئا.[100] 2. صوبائي گورنرن جن جو جذبو سندن لالچ کان گهٽ نمايان هو. سرٽيفڪيٽن جي وڪري ٿيڻ جو مشاهدو ڪيو هو (يا توهين آميز تحريرون جيئن اُنهن کي ڪوٺيو ويندو هو) جن مان ثابت ٿي ٿيو ته جيڪي ماڻهو اُنهن ۾ بيان ڪيا ويا هيا اُنهن قانون جو احترام ڪيو هو ۽ روم جي ديوتائن وٽ قربانيون ڏنيون هيون. انتهائي غلط بيان پيش ڪندي، شاهوڪار پر بزدل عيسائين کي موقعو ملي ويو ته چغل خور جي ڪدورت کي خاموش ڪري ڇڏين ۽ ڪنهن حد تائين پنهنجي حفاظت کي مذهب سان لاڳو ڪري ڇڏين. هن گندي ڍونگ يا مڪر لاءِ توبهه جو ڪفارو ٿي ادا ڪرڻو هو.[101] 3. هر تڪليف يا اذيت ۾ ڪيترائي عيسائي اهڙا هيا جن ماڻهن جي ميڙ آڏو پنهنجو اُهو مذهب ڇڏيو جيڪو اڳ انهن اختيار ڪيو هو ۽ ان جي تصديق ۾ قسم کنيائون ته واقعي هو پنهنجي مذهب ڇڏڻ ۾ مخلص هيا، ان جي ثبوت ۾ هنن لوبان ٻارڻ ۽ قربانيون ڪرڻ ڇڏي ڏنيون. هنن مان ڪجهه مرتدن ته مئجسٽريٽ طرفان ٿورڙو زور به برداشت نه ڪيو جڏهن ته جيڪي وڌيڪ صبر ڪندڙ هيا ته اُنهن جڏهن وڌيڪ تڪليفون ۽ اذيتون سٺيون ته اُهي به مذهب کان ڦري ويا. ڊنل چهرن منجهان سندن ضمير جي ملامت صاف نظر اچي رهي هئي، جڏهن ته ٻيا اعتماد ۽ ڦڙتائي مان ديوتائن جي قربانگاهن ڏانهن هليا ويا.[102] پر جيڪو خوف لِڪَ ڇپ ۾ طاري رهيو اُهو گهڻو وقت نه رهي سگهيو. جيئن اذيتن جو ڏاڍ ۽ ڏهڪاءُ ڪجهه ڍرو ٿيو ته ڪليسائن جي دروازن تي وري بيشمار پڇتائيندڙ عيسائين جو حملو ٿي ويو جن پنهنجي بت پرستي واري روَش ۾ نه رڳو پنهنجي پشيماني جو اظهار ڪيو بلڪ ان کان نفرت پڻ ڪيائون ۽ ساڳين جذبن جي گرمجوشيءَ ۽ چاهه واري ڪاميابيءَ سان پيهر عيسائين جي سوسائٽيءَ ۾ داخل ٿي ويا.[103]

IV . عيسائين جي سزائن بابت مجيل قانون جي باوجود، هڪ وڏي ۽ هڪ طرفي حڪومت ۾، اُنهي فرقي وارن جي قسمت، اچا تائين گهڻي ڀاڱي سندن پنهنجي ڪردار ۽ روَين تي مدار ٿي رکيو، انڪانسواءِ وقت جي حالتن ۽ مٿانهن توڙي ننڍن حاڪمن جي مُوڊ، مزاج ۽ طبيعتن جو به ان ۾ گهڻو دارومدار هو. لادينيُن جي وهمن کي ڪڏهن ته جوش گهڻو گرمائي ۽ تيز ڪري ڇڏيندو هو ۽ ڪڏهن وري ساڳي جوش کي سندن دوانديشي ۽ هوش ماٺارو به ڪري ڇڏيندو هو. صوبائي گورنرن جا به عجيب ۽ نرالا مقصد هوندا هيا ۽ اِهو سندن مرضيءَ تي ڇڏيل هوندو هو ته پنهنجن

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿي قانونن کي يا تہ فورن لاڳو ڪري ڇڏين يا اُنهن ۾ ترميون لاڳو ڪن؛ ۽ انهن مقصدن مان سندن وڏيڪ زور تہ رڳو عوامي فيصلن بابت هوندو هو پر شهنشاهہ جي ڳُجهن ۽ پراسرار ارادن تي بہ هوندو هو. جنهن جي اک جي اشاري سان اذيتن ۽ عذابن جا شعلا يا تہ ٻري پوَندا هيا يا وري وسامي ويندا هيا ڇو تہ سڀ ڪجهہ سندن طبيعت جي روَش تي مدار رکندڙ هو. جيئن اڪثر ڪري، شهنشاهت جي ڪنهن بہ حصي ۾ جيڪڏهن ڪي سختيون ڪيون ويندڙيون هيون تہ اوائلي عيسائي ان تي ماتم ڪندا هيا ۽ پنهنجين تڪليفن کي گهٽو وڌائي پيش ڪندا هيا پر جيڪي وڏيون اذيتون آهن تہ اُنهن جو تعداد، پنجين صدي عيسوي جي ڪليسائي ليکڪن طرفان فقط ڏهہ ڄاڻايو ويو آهي، جن کي نيرو ڪانوني ڊائڪليشين تائين ڪليسا جي معاملن بابت وڌيڪ ۽ واضح ڄاڻ هئي. ذهانت واري هڪ جهڙائي، جيئن ڏهہ مصر جون وبائون ۽ اپوڪئلپس جا ڏهہ سِڱَ، پهريون سندن دماغن ۾ داخل ٿي، ۽ ان ڪوشش ۾ تہ پيشنگوئي جي عقيدي کي تاريخ جي سَچ ڏانهن منتقل ڪجي، اُهي پنهنجين حڪومتن بابت وڌيڪ خبردار ۽ محتاط هيا ڇو تہ سندن حڪومتن جا دوُر ٿي عيسائيت جي مقصدن کي ماڻهن لاءِ وڌ ۾ وڌ هاڃيڪار هيا.[104] پر هنن عارضي تڪليفن عقيدتمندن جي جوش کي ٻيهر جياريو ۽ سندن نظم ۽ ضبط کي بہ واپس ورايو ۽ حد کان وڌيڪ تڪليفن جي گهڙين جو ازالو بعد واري امن امانَ ۽ حفاظت جي هڪ ڊگهي عرصي دوَران ٿي ويو هو. ڪجهہ شهنشاهن جي ناروا سلوڪ ۽ ٻين جي اوترين ٿي مهربانين سبب عيسائين تي هڪ سنو دوُر آيو جنهن ۾ هنن قانوني تہ نہ پر حقيقي، عوامي ۽ ذاتي خوشيون ٿي ملهايون ۽ پنهنجي مذهب جي برداشت بابت بہ هو هاڻي مطمئن هيا.

ترٽولين جو معافي نامو ٻن تمام قديمي، انتهائي اهم، پر ساڳي وقت شاهي رحمدليءَ جي مثالن بابت مشڪوڪ آهي؛ ٽائبيريَس ۽ مارڪَس ائنٽونينس جيڪي فيصلا ڇاپيا آهن، جن جو مقصد عيسائين جي بيگناهيءَ جي نہ رڳو فقط حفاظت ڪرڻي آهي پر اُنهن شاندار معجزن جو بہ اعلان ڪرڻو آهي جن سندن اصولن جي سچائيءَ جي تصديق ڪري ڇڏي. انهن منجهان پهرئين مثال ۾ ڪجهہ تڪليفون ۽ پيچيدگيون آهن جيڪي هڪ تجسُس ڪندڙ دماغ لاءِ ممڪن آهي تہ ڪجهہ مونجهارو پيدا ڪن.[105] اسان کي ان ڳالهہ ۾ اعتبار ڪرڻ گهرجي تہ پونٽيَس پائليٽ شهنشاهہ کي ٻڌايو تہ هن هڪ بيگناهہ ماڻهوءَ جي خلاف هڪ ناجائز ۽ ناحق جو فيصلو ٻڌايو هو ۽، جيئن پوءِ ظاهر ٿيو، هڪ خدائي ماڻهوَ اوچتو ظاهر ٿيو ۽ پاڻ کي شهادت جي خطري جي مُنهن ۾ ڪڍي وڌائين؛ ٽائبيريس، جنهن کي سڀني مذهبن کان نفرت هئي، کي هڪدم هڪڙي رِٿَ سمجهہ ۾ آئي جنهن مطابق هن يهودين جي مسيحا کي روم جي ديوتائن سان رکي ڇڏيو، ۽ سندس غلام سينيٽ پنهنجي مالڪ جي حڪمن کي مڃڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو؛ ۽ ٽائبيريس سندس انڪار تي ناراض ٿيڻ جي بجاءِ، پاڻ کي ان ڳالهہ تي راضي ڪيو تہ عيسائين کي قانون جي سختيءَ کان بچايو وڃي؛ اهو واقعو انهن قانونن جي ٺهڻ توڙي چرچ جي نمايان وجود اختيار ڪرڻ کان ڪيترا سال اڳ جو آهي ۽ آخر ۾ هن زبردست معاهدي کي ماڻهن جي تمام مستند دستاويزن ۾ محفوظ ڪيو ويو، جيڪو يونان ۽ روم جي تاريخدانن جي معلومات کان تہ لِڪل رهيو پر آفريڪي عيسائين جي اکين فقط انڪي ڏٺو ٿي، جنهن ٽائبيريَس جي مرڻ کان هڪ سوُ سٺ سالن کانپوءِ پنهنجو معافي نامو لکيو هو. مارڪَس ائنٽونينَس جو فرمان سندس ٿي پاڻ ارپڻ واري جذبي جو اثر آهي تہ ساڳي وقت پنهنجي نجات جي احسانمندي جو نتيجو پڻ آهي جيڪا هن مارڪومئنِڪ جي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جنگ ۾ حاصل ڪئي هئي. فوجين جي تڪليف، مينهَن، ڳڙي ڳجگوڙن ۽ ڪِنوٽين جو مُنداڻتو طوفان ۽ بربرن جي شڪست ۽ مايوسي وغيره ڪي ڪيترن ئي لادين ليکڪن لکيو ۽ ان کي ساراهيو آهي. جيڪڏهن فوج ۾ ڪجهه عيسائي هجن ها ته اهو فطري ٿو لڳي ته اُهي به اُنهن جذباتي دعائن ۾ شريڪ هجن ها، جيڪي، خطري جي گهڙين ۾، اُنهن اڳ پنهنجي ۽ جڳ جي حفاظت ۽ سلامتيءَ لاءِ گهريون هيون. پر اسانکي اجا تائين، پتل ۽ قيمتي پٿر جي يادگازن، شاهي تمغن، ۽ ائنٽونن جي قانون جو يقين ٿو ڏياريو وڃي ته نه شهنشاهه ۽ نه وري ٻين ماڻهن کي هن اهم فرض شناسيءَ جو ڪو احساس هو ڇو ته هو پنهنجي نجات کي، گڏيل راءِ موجب، جوپيٽر ديوتا جي قدرت ۽ احسانَ ۽ ديوتائن جي قاصد مرڪري جي مداخلت جو نتيجو سمجهن ٿا. پنهنجي حڪومت جي سڄي دؤر ۾ مارڪَس هڪ فيلسوف جي حيثيت ۾ عيسائين کان نفرت ڪندو رهيو ۽ هڪ حاڪم جي حيثيت ۾ کين خوب سزائون ڏنائين.[106]

هڪ نمايان موتمار حادثي سبب، جيڪي تڪليفون ۽ مشڪلاتون هنن هڪ نيڪ شهزادي جي حڪومت جي دؤر ۾ سَنيون هيون، اُهي هڪ آمر جي تخت نشينيءَ شرط ختم ٿي ويون ۽ مارڪَس جي ٻي انصافين جي ڏکي دؤر مان به هو پاڻ ئي گذريا هيا. تنهنڪري فقط اُهي ئي ڪموڊِس جي نرم روَيي مان سلامت رهيا هيا. جڳ مشهور مرسيا، جيڪا سندس ڪوڙ سارين سُريتُن منجهان سيني کان وڌيڪ کيس پياري هئي ۽ جنهن وري نيٺ پنهنجي عاشق شهنشاهه کي قتل ڪرائڻ جي سازش به ڪئي هئي، ڪليسا جي لاءِ پنهنجي طرفان تمام گهڻي عقيدي ۽ احترام جو مظاهرو ڪيو. ۽ توڙي جو اهو هن لاءِ ناممڪن هو ته هوءَ پنهنجي گناهن ۽ فطري ڪمزورين کي عيسائي مذهب جي اصولن مطابق بنائي، پوءِ به هن پاڻ کي عيسائيت جو سرپرست بنائي ڇڏيو ته مَن انهيءَ ناتي سان هو پنهنجين جنسي ڪمزورين ۽ ان پيشي سان لاڳاپيل گناهن جو ازالو يا ڪفارو ادا ڪري سگهي.[107] مرسيا جي مانائتي ڇپرَ ڇانوَ ۾ هن ظلم جي دؤر ۾ به سڄا سارا تيرهن سالَ سڪون ۽ سلامتيءَ سان گذاريا ۽ جڏهن شهنشاهت سيورَس جي خاندان هيٺ قائم ٿي ته هنن نئين شاهي محل سان به گهريلو ۽ عزت وارا لاڳاپا قائم ڪري ورتا. شهنشاهه کي يقين ڏياريو ويو هيو ته سندس خطرناڪ بيماريءَ ۾، کيس اُن پاڪ تيل مان جسماني شفايابي توڙي روحاني سڪون ميسر ٿيو هو جنهن سان هڪڙي غلام سندن مالش ڪئي هئي. هو اُنهن سيني ماڻهن - مردن توڙي عورتن کي، نمايان حيثيت ڏيندو هو جن نئون مذهب اختيار ڪيو هو. ڪئراڪالا جي نرس توڙي استاد ٻئي عيسائي هيا، ۽ جيڪڏهن ان نوجوان شهنشاهَ انسانيت جي ڪنهن جذبي سان دوکو ڪيو هو ته اُهو هڪ تمام معمولي واقعي سبب ٿيو هو. جنهن جو ٿورو يا گهڻو تعلق عيسائيت سان هيو.[108] سيورَس جي حڪومت ۾، عام ماڻهن جي ڪاوڙ ۽ ناراضگين کي روڪيو ويو، قديم قانون جي سختيءَ کي ڪجهه وقت لاءِ هٽايو ويو ۽ صوبائي گورنر اُنهن ڪليسائن طرفان سال بسال موڪليل تحفا يا سوکڙيون وصول ڪري مطمئن ٿيندا هيا جيڪي سندن انتظامي حدن اندر هونديون هيون. هي تحفا يا سوکڙيون، شهنشاهَ، پنهنجي اعتدال پسندي ۽ عوام سان نرمي واري هلت چلت جي عيوض قيمت طور يا انعام جي حيثيت ۾ وٺندا هيا.[109] اِيسٽر (حضرت عيسيٰ - ع - س جي ٻيهر جنم وٺڻ جي مبارڪ ڏينهن) جي صحيح وقت جي ملهائجڻ بابت شديد اختلافن ايشيا ۽ اٽلي جي پادرين کي هڪ ٻئي جو سخت دشمن بڻائي ڇڏيو، جنهن کي هن فرصت ۽ سُڪون جي وقت ۾، تمام اهم ڪم ڪونيو ويو جنهن طرف ضروري ڌيان ڏيڻو هو.[110] جيستائين نوَن مذهب قبوليندڙن

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي گهٽي تعداد شهنشاهه سيورَس جو توجهه نه ڇڪرايو هو ۽ سندس دماغ ۾ ڪي ناخوشگوار ڳالهيون نه ويهاريون هيون. تيستائين چرچ جي امن مان ۾ ڪو به خلل يا رڪاوٽ هرگز نه آئي هئي. عيسائيت جي ترقيءَ ڪي روڪڻ جي سلسلي ۾ هن هڪ اصول ڇپرايو هو. جنهن جو مقصد فقط مذهب ۾ نوَن ايندڙن کي متاثر ڪرڻو هو. پر اُن تي تيستائين سختيءَ سان عمل نه پيو ڪري سگهجي جيستائين عيسائين جي جوشيلن استادن ۽ پرچارڪن کي به سخت سزائن ۽ خطرن جو مُنهن ڏسڻو پوي ها. هن نرميءَ واري سختيءَ ۾ به اسان کي روم جي توڙي گهڻن خدائن جي عبادت جو روح نظر اچي ٿو. جنهن اُنهن ماڻهن جي حق ۾ هر ان بهاني کي قبول ڪري ورتو آهي جيڪي پنهنجن ابن-ڏاڏن جون مذهبي رسمون جذبي ۽ عقيدت سان ملهائيندا هيا.[111]

پر اُهي قانون ۽ قاعدا، جيڪي سيورَس نافذ ڪيا هيا، شهنشاهه جي اختيارن ختم ٿيڻ شرط، پاڻ به ختم ٿي ويا ۽ هن حادثاتي طوفان ڪانپوءِ عيسائين انتيهَن سالن تائين سُکَ جو ساهه کنيو.[112] هِن وقت تائين هو پنهنجين اسيمبلين جا اجلاس گهڻو ڪري پنهنجن خانگي گهرن يا کُنڊائتين جڳهن ۾ ڪندا رهيا هيا. هاڻي کين اجازت ڏني وئي هئي ته پلي هو وڏيون ماڙيون ۽ عمارتون تعمير ڪرائي اُنهن کي مذهبي عبادت لاءِ مخصوص ڪن ۽ انهن کي مقدس بڻائن،[113] پلي پنهنجي برادري جي ڀلائي ۽ بهبود لاءِ روم ۾ به زمينون خريد ڪن ۽ پنهنجن ڪليسائي وزيرن جون چونڊون ڪرائن: پر اهي سڀئي ڪم اهڙي ته شانائتي طريقي ۽ مثالي نموني سان ڪيا وڃن جو غير يهودي به جيئن اُنهن کي عزت ۽ وقار جي نظرن سان ڏسن.[114] ڪليسا جو هي آرام ۽ سڪون جو وقفو وڏي شان ۽ مانَ وارو هو. اُنهن شهنشاهن جي حڪومت جو دؤر، جن جو اصل نسل ايشيا جي علائقن يا صوبن مان هو، عيسائين لاءِ بيحد فائديمند ثابت ٿيو: نئين فرقي جا معزز ماڻهو، ڪنهن غلام يا سُريت کي پنهنجي حفاظت لاءِ منتون ڪرڻ جي بجاءِ، هاڻي محلات ۾ پادري يا فيلسوف جي وقار جي روپ ۾ داخل ٿيڻ لڳا ۽ سَندن پُر اسرار فلسفا، جيڪي اڳواٽ ئي ماڻهن ۾ ڦهلجي چڪا هيا، غير محسوس ٿيندڙ طريقي سان سندن شهنشاهه جي تجسُس ۽ دلچسپيءَ جو باعث پڻ بنجي ويا. جڏهن راڻي ميميا جو انٽئڪ منجهان گذرڻ ٿيو هو ته ان مشهور فيلسوف اوريجن سان ملاقات ڪرڻ ۽ ساڻس گفتگو ڪرڻ جي خواهش ڏيکاري هئي جو ته ان مفڪر جي علم ۽ نيڪيءَ جي شهرت اوير وارن سيني خطن تائين پکڙجي وئي هئي. اوريجن اهڙي پرڪشش دعوت کي فورن قبول ڪيو ۽ توڙي جو هن کي اها اُميد هرگز ڪونه هئي ته هو اهڙي چالاڪ ۽ ذهين عورت کان ڳالهين ٻولهين ۾ ڪٿي ويندو، بهرحال ميميا هن جي فصاحت بلاغت واري لهجي کي غور سان ٻڌو ۽ سندس هدايتن تي به غور ڪيو ۽ عزت سان کيس فلسطين[115] روانو ڪري ڇڏيائينس ته وڃي گوشه نشينيءَ جي زندگي گذاري. ميميا جا طور طريقا ۽ سندس جذبا سندس پٽ سڪندر (اليگزينڊر) اختيار ڪيا ۽ هُن شهنشاهه جا فيلسوفياڻا جذبا ۽ عقيدتون، عيسائي مذهب لاءِ نمايان پر انصاف تي مبني نه هيون. پنهنجي ذاتي گرجا ۾ هن حضرت ابراهيم (ع - س)، آرفيَس، اپولونيَس ۽ حضرت عيسيٰ (ع - س) جا مجسما سجائي رکيا هيا جيڪو سندس طرفان اهڙن بزرگ ۽ عظيم هستين لاءِ عقيدت جو نذرانو هيو جن انسانذات کي تلقين ڪئي هئي ته هو هميشه واسطي هڪ ئي آفاقي هستيءَ آڏو جُهڪن ۽ ان جي آڏو ئي پنهنجين عقيدتن احترامن جو اظهار ڪن.[116] سندن گهرَ ۽ خاندان ۾ هڪ صاف عقيدو توڙي عبادت کي کلئي عام اختيار ڪرڻ تي زور ڏنو ويو ۽ ان تي عمل پڻ ڪيو

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ويو هو. شايد پهريون دفعو پادري پنهنجن گهرن ۾ نظر آيا ۽ سڪندر جي موت ڪانپوءِ جڏهن حيوان صفت ميڪسيمن. پنهنجي محسن جي خاص ماڻهن توڙي سندس نوڪرن تي غضب واري غُصي سان ڪڙڪي پيو ته نتيجي ۾ هر طبقي سان تعلق رکندڙ عيسائين جا بيشمار ماڻهو مرد توڙي عورتون گڏيل قتل عام ۾ ماريا ويا ۽ هن ڪوسَ ڪي بعد ۾ غلط نالي يعني مذهب جي مقصد لاءِ اذيتون پوڳڻ جي لقب سان سڏيو ويو.[117]

جيتوڻيڪ مئڪسيمن جو روّيو ظالمانو هو، پر تنهن هوندي ۾ سندس ناراضگيءَ جا اثر مقامي ۽ عارضي نوعيت جا هئا ۽ نيڪ اوريجن، جنهن جو نالو موت جي سزا پرڳيندڙن ۾ نمايان هو، کي اجا جيئرو رهڻ ڏنو ويو هو ته انجيل ۽ عيسائي مذهب جو سچايون بادشاهن جي ڪَنن تائين پهچائيندو رهي.[118] ڪين سنوارڻ ۽ سڌارڻ لاءِ هن بيشمار خط شهنشاهه فلپ، سندس زال، سندس ماءُ ۽ ٻين ڏي لکيا ۽ جيئن ئي اُن شهزادي، جيڪو فلسطين جي پرپاسي جائو هو، شاهي تخت تي قبضو ڪيو ته عيسائي دنيا کي جڻ هڪ دوست ۽ محافظ ملي ويو. نيئن مذهب جي عقيدتمندن طرف فلپ جي ذاتي توڙي عوامي سطح جي مهربانين ۽ ڪليسا جي وزيرن لاءِ سندس دائمي احترام جي روّيي، ماڻهن کي اُن وقت شڪن گمانن ۾ مبتلا ڪري ڇڏيو ته شايد شهنشاهه خود پڻ اُهو مذهب قبول ڪري ڇڏيو هو.[119] ۽ ان قصي يا ڏندَ ڪٿا لاءِ هن جڻ ڪين مواد فراهم ڪري ڇڏيو هو جنهن کي بعد ۾ ايجاد ڪيو ويو هو ته هو ان گناهه کي مِٽي، پشيمان ٿي ۽ پاڪ ڪيو ويو هو جيڪو پنهنجي اڳيئن معصوم شهنشاهه جي قتل سبب ڪانئس سرزد ٿيو هو.[120] فلپ جي وڃڻ ۽ نوَن حاڪمن جي اچڻ ڪانپوءِ حڪومت جو نئون سرشتو لاڳو ٿيو جيڪو عيسائين لاءِ ايڏو ته تشدد آميز ۽ ظالمانو هو جو ڊوميٽين جي وقت کان وٺي سندن اڳين حالت کي امن، سڪون ۽ سلامتي وارو دؤر تصور ڪيو ويو توڙي ڪٿي ان کي اُنهن سختين سان ڀ پيٽايو وڃي جيڪي هنن ڊيسيَس جي مختصر حڪومت ۾ سٺيون هيون.[121] هن شهنشاهه جا گُڻَ اسانکي سندس متعلق شڪ ڪرڻ جي اجازت نٿا ڏين ته هو ڪنهن بدنيتي واري ناراضگيءَ مان پنهنجي اڳئين جانشين جي خاص ماڻهن تي چڙيل هو. بلڪ اها ڳالهه وڌيڪ مانائتي ۽ مِجڻ جوڳي ٿي لڳي ته هن هڪ عزم ڪري رکيو هو ته ماڻهن ۾ روم جا مانائتا ۽ مجيل طور طريقا، سُٺيون ۽ نِج روايتون پيهر رائج ڪجن ۽ انڪانسواءِ سندس دلي خواهش هئي ته سڄي شهنشاهت کي نوَن ۽ گندن وهمن وسوسن جي ذلت کان آجو ۽ آزاد ڪرائجي. وڏن وڏن شهرن جا پادري ڪجهه پنهنجي موت مٿا ۽ ٻين کي ملڪ نيڪالي ڏئي ڪڍيو ويو ۽ مئجسٽريٽن جي احتياط ۽ ڪڙي نظر رکڻ سبب روم جي پنڊتن ۽ پاوَن کي ايندڙ سورهَن مهينن تائين نُين چونڊن کان روڪي ڇڏيو هو: ۽ عيسائين جو اهو خيال هو ته شهنشاهه پنهنجي تخت جي سلسلي ۾ هڪ ٻاهرئين مقابلي ۾ ايندڙ ماڻهوءَ کي ته برداشت ڪري ويندو پر گاديءَ جي هنڌ جي ڪنهن به پادريءَ کي هرگز قبول نه ڪندو.[122] جيا اهو اندازو ڪرڻ ممڪن هيو ته ڊيسيَس جي ڏورُ ڏسندڙ نظَر، عجز ۽ انڪساريءَ ۾ ڀ فخر جي احساسَ کي ڳولي لڌو هجي يا وري سندس دوراندیشيءَ، روحاني دولت جي دعوائن منجهان هڪ دنياوي ۽ عارضي حڪومت جي چپ چاپ اُسرڻ کي ڏسي ورتو هجي، ته اسان کي گهٽ حيرت ٿيندي ته آگسٽس جي جانشينن جي پيٽ ۾ ڪيس سينٽ پيٽر جي دعويدارن کان وڌيڪ خطرو ڪرڻ گهرجي جو اُهي ئي سندس مضبوط ۽ پڪا دشمن هيا.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وٿلرين جو حڪومتي انتظام غير سنجيدو ۽ غير مستحڪم هو جيڪو روم جي محتسب جي سنجيدي مزاج جي بلڪل ابتڙ هيو. پنهنجي حڪومت جي پهرئين دؤر ۾، هو رحم ۽ نرم مزاجيءَ ۾ اُنهن شهنشاهن کان به اڳتي هليو ويو هو جن بابت ماڻهن کي شڪ هيا ته اُنهن جو تعلق عيسائي مذهب سان هيو. پر پوين ساڍن ٽن سالن جي دؤر ۾، سندس هڪ وزير، جيڪو مصر جي وهمن ۾ ورتل ۽ وڪوڙيل هيو، جي صلاح ۽ مشوري تي هلندي، هن پنهنجي اڳئين جانشين ڊيسيَس جي اصولن ۽ سندس سختيءَ وارن روّين کي اختيار ڪيو.[123] گئلئينَس جي تخت تي ويهڻ شرط شهنشاهت جي تڪليفن ۾ واڌارو ٿي ويو پر ڪليسا ۾ امن قائم ٿي ويو ۽ عيسائين کي پنهنجي مذهبي رسمن کي ادا ڪرڻ جي مڪمل آزادي ملي وئي جيڪا هڪ فرمان ذريعي عام ڪئي وئي جيڪو پادرين ڏانهن موڪليو ويو هو. جنهن موجب سندن ڪمن، ذميدارين ۽ عام ماڻهن سان سندن روّين بابت وضاحتون ڪيل هيون.[124] قديمي قاعدن قانونن کي، ڪنهن حڪم ذريعي ختم ڪرڻ بدران، بلڪل اهڙيءَ طرح وساريو ويو جڻ اُنهن جو وجود ئي ڪين هيو. (سواءِ ڪن دشمنيءَ جي ارادن ۽ نيتن جي، جن کي شهنشاهه آريلين[125] سان منسوب ڪيو ويو آهي) ۽ حضرت عيسيٰ (ع - س) جي حوارين ۽ پوئلڳن چاليهن سالن کان به وڌيڪ عرصو اهڙي خوشحاليءَ ۾ گذاريو جيڪو سندن نيڪين لاءِ وڌيڪ خطرناڪ ۽ عذابن ۽ اذيتن جي آزمائشن کان به وڌيڪ سخت هيو.

سَموسَٽا جي پال جي ڪهاڻي، جنهن انٽئڪ جي شهري ڏيک کي پريَ ڇڏيو هو، جڏهن ته اوپر جو خطو آڊينٿَس ۽ زينب جي اثر هيٺ هو، ان وقت جي حالتن ۽ روّين تي ڪجهه روشني وجهي ٿو. ان مڪيه مئجسٽريٽ جي هيڏي ساري دولت ئي سندس گناهن جو ثبوت هئي ڇاڪاڻ ته اُها نه ته هن کي پنهنجن ابن ڏاڏن کان ورثي ۾ ملي هئي نه وري اُها هن ڪنهن ايمانداريءَ واري هلچل مان ناهي هئي، پر پال، ڪليسا جي نوڪريءَ کي هڪ وڏي اُپت وارو ڌنڌو سمجهي ڇڏيو هو.[126] سندس ڪليسائي اختيارن جو دائرو پئسي ڏوڪڙ ۽ لالچ سان لاڳاپيل هو. هو دولتمند ماڻهن کان تمام گهڻا چندا پيو وصول ڪندو هو جنهن مان گهڻو حصو هو پنهنجي ذاتي ۽ گهريلُو خرچن تي پيو استعمال ڪندو هو. سندس تڪبر ۽ عياشيءَ واري رهڻي ڪهڻيءَ سبب، عيسائي مذهب يهودين جي نظر ۾ سخت نفرت جوڳو بڻجي ويو هو. سندس ڪائونسل جي بينڪ، سندس تاج ۽ اُهو شان شوڪت ۽ دٻدٻو جنهن سان هو عوام جي آڏو ظاهر ٿيندو هو، هڪ ٻاڏائيندڙ ۽ عرضدار ماڻهن جو هجوم جيڪو، سندس توجهه لاءِ منتظر رهندو هو، درخواستن ۽ عرضداشتن جو انبار جن جا هو جوابَ لکرائيندو رهندو هو ۽ پنهنجي ذاتي ڌنڌن ۾ سندس سدائين تڪڙ ۽ اُبهرائي جن ۾ سندس هٿَ صاف نه هوندا هيا، هي اهڙيون ڳالهيون ۽ ڪيفيتون هيون جيڪي هڪ شهري مئجسٽريٽ[127] لاءِ ته شايد مناسب ٿي سگهيون ٿي پر هڪ قديمي پادريءَ جي عجز انڪساري ۽ سادگي واريءَ صورتحال جي بلڪل برعڪس هيون. جڏهن هُو منبر تي چڙهي پنهنجي عوام سان هڪ ڊگهي تقرير ذريعي مخاطب ٿيو ته پال هڪ ايشيا جي فيلسوف جي تمثيلي ۽ ڊرامائي اسٽائيل جي ڪاپي ڪندي ان وانگر ڳالهايو ته ڪليسا سندس تعريف ۽ واڪاڻ ۾ گونجڻ لڳي ۽ ڪيس تمام وڏا ۽ وَڏاءَ وارا لقب ڏنا ويا ته سندس تقرير هڪ خدائي فصاحت ۽ بلاغت واري ذات هئي. اُهي جيڪي سندس طاقت يا اختيارن جي مخالفت ڪندا هيا يا سندس آڪڙ ۽ وڏائيءَ جي بيجا چاپلوسي نه ڪندا هيا ته انٽئڪ جو مڪيه پادري اهڙن ماڻهن سان وڏي هٺَ، سختي ۽ سنگدليءَ سان پيش ايندو هو. پر جيڪي سندس

خوشامدي پادري يا مذهبي ماڻهو هيا ته اُنهن لاءِ ڪو نظم ۽ ضبط جو قاعدو لاڳو نه ٿيندو هو ۽ ڪليسا جي خزانن جا مُنهَن به اُنهن لاءِ کليل ويندا هيا ۽ جن کي پنهنجي شهواني اُڃ اُجهائڻ جي به اجازت ملي ويندي هئي ته پلي پنهنجي مالڪ جي عيش پرستي واري ذوق شوق جي ڪاپي ڪري ڪيس خوش رکن. پال پنهنجي ٽيبل تي کلئي عام عياشين ۾ مگن رهندو هو ۽ سندس پادريءَ واري محل ۾ به خوبصورت عورتون رهنديون هيون جيڪي سندس فرصت وارين گهڙين جون دائمي سنگتياڻيون هونديون هيون.[128]

هنن بدناميءَ وارين بچڙاين جي باوجود، جيڪڏهن سئموسٽا جو پال مذهب جي سچائي صفائيءَ کي محفوظ رکي ها ته شام جي گاديءَ جي هنڌ تي سندس حڪومت هنجي زندگيءَ سان گڏ ختم ٿي وڃي ها ۽ جيڪڏهن وچ تي ڪٿي موسمي اذيت به ڪيس پهچي ها ته هڪ جرئت واري ڪوشش شايد سندس رتبي کي درويشن ۽ شهيدن جي مرتبي سان وڃي ملائي ها. ڪجهه عجيب و غريب حماقتون جيڪي هن ڪان بيوقوفيءَ مان سرزد ٿيون ۽ جن تي وري هو قائم رهيو اُهي هيون ٻِن يا تثليث جي اصول جي باري ۾، جنهن جي ڪري اوپر جي ڪليسائن جو پارو مٿي چڙهي ويو ۽ سندن ڪاوڙ به چوٽ چڙهي وئي.[129] مصر کان ايگزين سمنڊ تائين پادري هن جي خلاف هٿيار کڻي نڪري پيا. سندن ڪيترين ئي گڏجاڻيون ٿيون. ڪيس ڪوڙو ثابت ڪرڻ جا دستاويز ڇپرايا ويا. هن لاءِ ملڪ نيڪاليءَ جا اعلان ڪرايا ويا. واري واري سان ڪجهه وضاحتون اينديون رهيون جيڪي رد به ٿينديون رهيون، صلحناما عمل ۾ آيا وري اُهي فورن ختم ڪيا ويا ۽ آخرڪار سئموسٽا جي پال کي پادري واري حيثيت ۾ بيعزتو ڪيو ويو ۽ اهڙي فيصلي ڪرڻ ۾ ستر کان اسي پادري شامل هيا جيڪي انٽيئڪ ۾ گڏ ٿيا ۽ ڪنهن پادري يا مذهبي ماڻهن سان ڪنهن به مشوري ڪرڻ جي بجاءِ، هنن پنهنجا اختيار استعمال ڪندي سندس جانشين کي مقرر ڪري ڇڏيو. هن ڪارروائي جي واضح غير قانوني حيثيت سبب ڪيترا ماڻهو مچرجي پيا ۽ سندن تعداد ۾ اضافو ٿيندو رهيو ۽ پال، جنهن جا کُلها اهڙن ڪمن ۾ اڳيئي گَنل هيا، پاڻ کي زينب جي قرب ۽ مهربانين جي ويجهو آندو ۽ اهڙي طرح وڏيڪ چئن سالن تائين پادريءَ جي عهدي تي قائم رهيو. آريلين جي فتح، اوڀر جي خطي جي مقدر کي تبديل ڪري ڇڏيو ۽ به مخالف ڌريون جن تفرقي ۽ مذهبي ڦوٽ جهڙا لقب پاڻ کي ڏنا هيا، ڪين اجازت ڏني وئي هئي ته پلي هو فاتح جي عدالت جي آڏو پنهنجي موقف کي وضاحت سان بيان ڪن. هيءَ کلئي عام ۽ خاص قسم جي عدالتي ڪارروائي اسانکي پڪي ثبوت جو موقعو پيش ٿي ڪري ته عيسائين جي وجود، سندن ملڪيت، حقن ۽ سندن اندروني پاليسيءَ جي معاملن کي قانوني طور نه ٿي سهي پر گهٽ ۾ گهٽ شهنشاهت جي مئجسٽريٽن طرفان ته تسليم ڪيو ويو هيو. هڪ لادين توڙي هڪ سپاهيءَ جي حيثيت ۾ آريلين کان اها اُميد رکڻ اجائي هئي ته ڪنهن گفتگو يا بحث ۾ حصو وٺندو توڙي جو پال يا سندس مخالفن جا خيال ۽ جذبا مذهب جي بنيادن يا ڪٽر پٽي جي معيارن سان. گهٽي قدر ملندڙ جلندڙ هيا. سندن عزم جو بنياد گهٽي پاڳي برابري ۽ دليلن جي اصولن تي رکيل هو. عيسائين منجهان هو اٽلي جي پادرين کي بيحد باوقار ۽ غيرجانبدار جَج ڪوٺيندو هو، ۽ جيئن ئي ڪيس ٻڌايو ويو ته هنن ڪائونسل جي فيصلي کي اتفاق راءِ سان منظور ڪري ڇڏيو هو ته سندن فيصلي تي خاموش ۽ راضي رهيو ۽ فورن حڪم جاري ڪيو ته پال کي مجبور ڪيو وڃي ته هو ان دنياوي دولت کي ڇڏي ڏئي جنهن جو تعلق ان رتبي سان هو، جنهن کان سندس ڀائرن جي فيصلي موجب،

ڪيس هر دفعي محروم ڪيو ويو هو. پر جڏهن اسين انصاف جي تائيد ۽ تعريف ڪريون ٿا تہ اسانکي آريلين جي پاليسيءَ کي بہ نظرانداز نہ ڪرڻ گهرجي جنهن جي اها وڏي خواهش هئي تہ صوبن کي گهٽي پاڳي ۽ وڌ پر وڌ گاديءَ جي هنڌ تي پاڙيندڙ هئڻ گهرجي تہ جيئن صوبن جي ماڻهن ۽ رعيت جا لڳ لاڳاپا ۽ تعلقات مرڪز سان تمام ويجها، پائريءَ وارا ۽ مضبوط هجن.[130]

شهنشاهت جي ڪيترن ئي انقلابن ڪانپوءِ، عيسائي اجا تائين سُڪون ۽ خوشحاليءَ پر رهندا ٿي آيا. ۽ ان جي باوجود جو شهيدن جي هڪ مخصوص دوُر کي ڊائڪليشيَن جي جانشينيءَ سان منسوب ڪيو ويو آهي،[131] پر هن شهنشاهہ جيڪا نئين پاليسي وڏي دورانديشي ۽ ڏاهپَ منجهان ناهي هئي اُها ارڙهن سالن تائين جاري رهي جنهن کي جيڪڏهن مذهبي سهپَ، رواداري، نرملتا ۽ نرم مزاجيءَ جو خوبصورت دوُر چئجي تہ غلط نہ ٿيندو. ڊائڪليشين جي دماغ پر، پين ماڻهن جي ڪمن جي جاچڻ جوچڻ لاءِ فرصت ئي ڪين هئي جو تہ هو فقط پنهنجي حڪومتي نظام جي بهتري ۽ جنگين پر ڪاميابي لاءِ سوچيندو هو. سندس عقل جي پهچ ڪيس ڪنهن بہ نئين ڳالهہ کي رائج ڪرڻ جي خلاف هئي ۽ سندس مزاج بہ اهڙو تہ نرم ۽ حليميءَ طرف راغب هو جو اُهو جوش ۽ جذبي جي اُدمن کي داخل ٿيڻ لاءِ ايترو موزون نہ هيو ۽ هو سدائين شهنشاهت جي قديمي ديوتائن جو احترام ڪندو هو. پر ٻہ راڻيون: سندس زال پرسڪا ۽ سندس ڌيءَ وئلريا فرصت جي گهڙين پر عيسائيت جي حقيقتن ۽ سچين ڳالهين کي غور ۽ ادب سان ويهي ٻڌنديون هيون. جنهن لاءِ عورتن جي عقيدت هونئن ئي هر دوُر پر مشهور رهي آهي تہ اُهي مذهبي فرضن جون ڳالهيون اڪثر ڪري تسليم ڪري ڇڏينديون آهن.[132] مڪيہ ڪدڙن ليوسيَن،[133] ڊوروٿيَس، گورگونيَس ۽ انڊريو جيڪي راڻين جي سنڀال لاءِ مقرر ٿيل هيا ۽ ڊائڪليشين جي پين گهريلو معاملن جي بہ نظرداري ڪندا هيا اُنهن بہ نئين مذهب کان متاثر ٿي ان کي قبول ڪري ڇڏيون. محلات جي پين ڪيترن ئي آفيسرن بہ سندن تائيد ۽ تقليد ڪندي مذهب جي نہ رڳو پنپرائي ڪئي پر ان پر شامل ٿي ويا. محلات جا ماڻهو جيڪي مختلف رتبن تي هيا، شاهي ڳهَن ۽ زيورَن جا محافظ جيڪي سندن الماڙين، فرنيچر، زيورن ۽ توڙي سندن ذاتي خزانن جا بہ رکوالا هيا؛ ۽ توڙي جو هنن لاءِ اهو ضروري هوندو هو تہ شهنشاهہ سان قرباني ڏيڻ جي موقعي تي مندر پر[134] سندس حاضريءَ پر گڏ رهن، پر ڪين پورو اختيار هو تہ هو شهنشاهہ جي زالن، ٻارن ۽ غلامن سان عيسائي مذهب جي رسمن ۽ فرضن جي بجا آواريءَ پر بلڪل آزاد هيا ۽ مٿن ڪائي بہ پابندي نہ هئي. ڊائڪليشين ۽ سندس سائين اُنهن ماڻهن کي گهڻائي رتبا ڏئي ڇڏيا هيا جن ديوتائن جي عبادت کان ڪليو ڪلايو نفرت جو اظهار ڪيو هو. پر اُنهن پر بہ وري اُنهن کي وڏيڪ اهميت هئي جن ملڪ جي لاءِ پنهنجيون قابليتون وقف ڪيون هيون ۽ خدمتون ڪيون هيون. پادرين کي پنهنجن پنهنجن صوبن پر وڏي عزت ۽ احترام سان ڏٺو ويندو هو ۽ اُنهن جي هڪ خاص ۽ نمايان حيثيت ڪي، نہ رڳو عام ماڻهن پر مئجسٽريٽن وٽ پڻ مڃيو ويو هو. هر شهر ۾ قديمي ڪيلسائن کي هاڻي ناڪافي سمجهيو ويو هو تہ اُهي نئين مذهب اختيار ڪندڙن جي انبوهن کي عبادت لاءِ سمائي سگهن ۽ اُنهن جي جڳهہ تي وڌيڪ شاندار ۽ ڪشاديون عمارتون عقيدتمندن جي لاءِ تعمير ڪرايون ويون هيون. اخلاق عادتن جي بگاڙ، جنهن تي يوسيبيَس سخت افسوس جو اظهار ڪيو آهي،[135] کي ان آزاديءَ جو نتيجو نہ پر ثبوت سمجهيو وڃي جيڪا عيسائين کي ڊائڪليشين جي حڪومت جي دوُر پر حاصل هئي ۽

جن جو اُنهن ناجائز فائدو پڻ ورتو هو. خوشحاليءَ، نظر ۽ ضبط جي اصولن کي ڍلو ۽ ڍرو ڪري ڇڏيو هو. دڪو، حسد ۽ ڪدورت ماڻهن جي هر ميڙ ۾ جهجهي انداز ۾ موجود هوندا هيا. نائب پادري، وڏي پادري ٽيڻ جا هر وقت خواهشمند رهندا هئا ۽ ڪين هر وقت رڳو اڳتي وڌڻ جو اونو رهندو هو. هوڏانهن پادري، جيڪي هڪ ٻئي سان ڪليسائي معتبريءَ لاءِ ڪوشش ۾ مصروف هيا، پنهنجن چرچ جي روين ۾ لادينيت ۽ آمريت جو تاثر ڏيندا هيا ۽ هڪ صحتمند عقيدو جنهن عيسائين کي غير يهودين کان اچا تائين نمايان ۽ نرْوار ڪري ڇڏيو هو، انجي جَهلڪ سندن زندگيءَ جي طور طريقن ۾ گهٽ ۾ سندن تڪراري تحريرن ۾ وڌيڪ نظر ٿي آئي.

هن تحفظ جي احساس جي باوجود، هڪ اهڙي ماڻهوءَ کي، جيڪو نهايت غور سان مشاهدو ڪري ٿو، اهڙا آثار ۽ اهڃاڻ ضرور نظر ٿي آيا جن ذريعي ڪليسا کي، ڪيئي حصا وڌيڪ خوفناڪ اذيتن ۽ عذابن جو مُنهن اُنهن تڪليفن جي پيٽ ۾ ڏسڻو هو جيڪي، هن وقت تائين هن ڏٺيون هيون. عيسائين جي ترقي ۽ سندن جوش جذبي، گهڻن خدائن جي پوڄارين کي ڇڻ سندن ڪاهلي ۽ بيخبريءَ واري ننڊ مان جهنجهوڙي جاڳايو هو ته هو پنهنجن اُنهن ديوتائن جي مقصد کي ڪٿي اڳتي هلن جن لاءِ سندن ريتن رسمن توڙي سِکيا ڪين احترام ڪرڻ سيکاريو هو. هڪ مذهبي جنگ جو خطرو ۽ اونو جيڪو گذريل ٻن سؤ سالن کان وٺي سندن سِرَن مٿان ترار جيئن لڙڪيل رهيو هو، ڇنا پيٺي ڪندڙ ذرين ۾ هڪ ٻئي خلاف دشمنيءَ وارن روين وڌيڪ شدت ۽ تيزي آڻي ڇڏي هئي. لادين وري پنهنجي طرفان ان فرقي جي اُڀرن روين تي سخت تيش ۽ ڪاوڙ ۾ هيا جيڪو سندن نظر ۾ اجا هاٺوڪو ۽ بنهه اڻ ڇٽو هو ۽ جنهن سندن ملڪ جي ماڻهن تي غلطين ۽ ڪوتاهين جو الزام مڙهيو هو ۽ سندن ابن ڏاڏن کي دائمي تڪليفن ۽ ڏکن لاءِ وقف ڪري ڇڏيو هو. ڪٽر دشمن جي گارگند ۽ بدزبانيءَ جي ماحول ۾، مقبول مذهبي عقيدي کي هٿي وٺرائڻ ۽ مٿيرو ڏيکارڻ جي ڪوشش، سندن دماغ ۾ هلڪا عقيدي جا جذبا ۽ ڪجهه احترام جا روَيا ان سرشتي لاءِ سندن دل ۾ پيدا ڪيا جنهن کي هو لاپرواهيءَ مان تارڻ ۽ لَنوائڻ جا عادي بڻجي ويا هيا. ڪليسا کي جيڪي فطرت کان بـ مٿاهان اختيار حاصل هيا ان منجهن خوف سان گڏ تقليد ڪرڻ جو جذبو بـ پيدا ڪيو تـ مَن هو بـ اهڙا اختيار حاصل ڪري وٺن. مستند مذهبن جي مجيندڙن بـ اُنهن ماڻهن جي پرپاسي پنهنجا مورچا وجي ٻڌا جيڪي اڳيئي ذهن جي ڏات سان مسلح هيا: تنهنڪري هنن هاڻي قربانيءَ جا نوان طريقا ايجاد ڪيا، بخشش ۽ ڪفاري ادا ڪرڻ توڙي نوَن ڪمن لاءِ نيون تجويزون پيش ڪيون،[136] سندن غيبي علمن يا معجزن،[137] جيڪي هاڻي فضول ۽ اجايا سمجهيا ٿي ويا، ڪي ٻيهر جياري ان ۾ نئين رُوح ڦُوڪڻ جي ڪوشش ڪئي وئي: ۽ هر ان مِڪار ۽ فريبيءَ کي بـ ٻُڌي ان تي پروسو ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي جنهن سندن ڪمزورين کي سمجهي اُنهن جي خوشامد ۽ چاپلوسي ڪندي، حيرت انگيز ڪهاڻيون ۽ واقعا ٻڌائي ۽ وِندرائي ڪين بيوقوف ٿي بڻايو.[138] ٻئي ڌُريون اُنهن معجزن جي سچائيءَ کي مڃڻ لاءِ تيار ٿي نظر آيون جن جا دعويدار سندن مخالف هيا: ۽ هڪ طرف تـ هُو ان ڳالهه تي مطمئن هئا تـ اهو سڀڪجهه جادوءَ جو ڪمال يا جنن ۽ شيطانن جي طاقت جو ڪرشمو هو تـ ٻي طرف وري هو ٻئي وهمن وسوسن جي حڪومت کي ٻيهر قائم ڪرڻ تي متفق ۽ راضي هئا.[139] فلسفي جو خطرناڪ دشمن هاڻي سندس بهترين ساٿي ۽ دوست بنجي ويو. ادب جون الماڙيون، ايپيڪيورَس جا باغ توڙي اسٽائڪس جا وراندا سڀ ويران ٿي ويا هيا، بلڪل ائين جيئن ڪيترائي بي اعتقادي ۽

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

لادينيت جا اسڪول نظر ٿي آيا: ۽ روم جي ماڻهن منجهان ڪيترن جي اها خواهش هئي ته سينيٽ جي اختيارن ذريعي سيسرو جي تحريرن کي ننديو ۽ ختم ڪيو وڃي.[141] افلاطون جي پوئلڳن جي فرقي پادرين جي تقليد ڪرڻ کي بهتر سمجهيو جن کي هو شايد عيسائين جي مقابلي ۾ ڏڪاريندا هيا ۽ جن کان وري هو ڏڄندا هيا جنهن لاءِ وٽن سبب به هيا. هي نئين فيشن وارا فلسوف، يوناني شاعرن جي خيالن منجهان محاورن واري ڍاهپ اختيار ڪرڻ لاءِ ڪوشش ڪري رهيا هيا. پنهنجن خاص پوئلڳن جي فائدي لاءِ پاڻ ارپڻ جي پُر اسرار رسمن جا ادارا قائم ڪيائون. قديمي ديوتائن جي عبادت ڪرڻ جي سفارش ڪيائون ته اُهي ربُّ العزت جون نشانيون يا ان جا وزير هيا: ۽ عيسائي مذهب جي خلاف وڏا ۽ وضاحت وارا مضمون ۽ مقالا لکيا ويا.[142] جيڪي بنياد پرست شهنشاهن جي دوراندیشيءَ جي ڪري باهه جي شعلن جي نذر ڪيا ويا.[143]

توڙي جو ڊائڪليشين جي پاليسي ۽ ڪانسٽنٽيَس جي انسانيت ڪين برداشت جي اصولن کي جيئن جوتيئن محفوظ ڪرڻ تي آماده ڪيو هو، پر پوءِ جلدي اها ڳالهه سامهون آئي ته سندن ٻه ساٿي مئڪسميَن ۽ گئلريَس عيسائي نالي توڙي مذهب کان سخت بچان ۽ نفرت ڪندڙ هيا. نه ته سائنس انهن شهنشاهن جي دماغ کي روشن ڪري سگهي هئي ۽ نه وري تعليم سندن مزاج کي نرم ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿي هئي. سندن خيال ۾ اُنهن پنهنجي عظمت ترار جي زور تي ماڻي هئي ۽ سندن مٿاهين مرتبي تي پهچڻ جي باوجود سندن طبيعتن ۾ سپاهين ۽ هارين جا وهمن وارا تعصب ۽ فتنا موجود هيا. صوبن جي انتظامي معاملن جي نظرداريءَ ۾ هنن ساڳين قانونن کي رائج ڪيو هو جيڪي سندن محسنن اڳ لاڳو ڪري ڇڏيا هيا: پر اُهي اڪثر ڪري اهڙا موقعا ڳولي وٺندا هيا ته چپ چاپ ۾ اذيتن جي عمل کي به پنهنجين ڪئمپن ۽ محلاتن ۾ جاري رکيون اچن.[144] جنهن لاءِ عيسائين جي بيوقوفيءَ جي جوش ڪڏهن ڪين اهڙن شاندار موقعن جا بهانا خود ڳولي تي ڏنا. هڪ آفريڪي نوجوان مئڪسيمليئينَس کي موت جي سزا ڏني وئي جنهن کي خود پنهنجي پيءُ مئجسٽريٽ جي عدالت ۾ پيش ڪيو هو ته سندس پٽ قانوني ۽ دستوري طرح هڪ سپاهيءَ طور چونڊيو ويو هو پر هو ضد ڪري رهيو هو ته سندس ذهن ۽ ضمير ان ڳالهه جي اجازت نٿي ڏني ته هو هڪ سپاهيءَ جي نوڪري اختيار ڪري.[145] ان ڳالهه جي ته مشڪل سان اُميد رکي سگهجي ٿي ته ڪا به حڪومت، سؤ سپاهين مٿان مقرر آفيسر مارسيلَس جي حڪمن کي سزا ڏيڻ کانسواءِ ٽاري يا لنوائي ڇڏي. هڪ عوامي ميلي جي موقعي تي ان آفيسر پنهنجي پٽي ۽ هٿيارن کي پري اڇلائي ڇڏيو ۽ ساڳي وقت پنهنجي عهدي جا نشان به هٽائي ڇڏيا. ۽ وڏا واڪا ۽ رڙيون ڪندي اعلان ڪيائين ته هو حضرت عيسيٰ (ع-س) کانسواءِ ٻي ڪنهن جو به حڪم نه مڃيندو جو ته اُهو ئي دائمي آقا ۽ بادشاهه آهي. ۽ وڏي واڪي اهو به چيائين ته هو اڄ کان انسانن جي خلاف هٿيارن جي استعمال کي به ترڪ ڪري ڇڏيندو ته ساڳي وقت هو هڪ بت پرست مالڪ جي نوڪري کي به ڇڏڻ جو اعلان ٿو ڪري. سپاهي، جيئن ئي اُهي حيرت ۽ اچرج جي هن منظر مان ڇرڪ ڀري جاڳيا ته هنن مارسيلس کي پنهنجي حفاظت ۾ وٺي ڇڏيو. ٽينگي جي شهر ۾ سندس معائنو ڪيو ويو جيڪو مارينٽنيا جو هڪ حصو هو. ۽ جيئن ته ڪيس پنهنجي ئي اعتراف ڪرڻ تي سزا جي حڪم جو اعلان ڪيو ويو هو ته سندس مذمت ڪري پوءِ سندس سِرَ کي ڌڙ کان ڌار ڪيو ويو ۽ سندس ڏوهه اهو هو ته هن فوج جي نوڪريءَ کي ڇڏي ڏنو هو.[146] اهڙي قسم جا مثال مذهبي اذيتن جو تاثر گهٽ ڏين ٿا پر فوجي ۽

شهري قانون ۾ گهٽتا موجود آهن ۽ اهڙن واقعن جي ڪري شهنشاهن جو ذهن ضرور متاثر ٿيندو هو جن گئلريس جي سخت روش ۽ روين کي جائز ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي هئي جنهن بيشمار عيسائي آفيسرن کي نوڪرين مان ڪڍي ڇڏيو هو ۽ ان خيال کي جائز سمجهڻ لاءِ اختيارن جو استعمال ڪيو ويو تہ جوشيلن جو هڪ فرقو جيڪو ماڻهن جي سلامتيءَ جي اصولن جي خلاف ڪليو ڪلايو ڪم ڪري رهيو هو يا تہ ان کي بلڪل ناڪارو بنايو وڃي يا وري جيڪڏهن اُنهن کي ڇُوٽ ڇڏيو ويو تہ اُهو طبقو سڄي شهنشاهت ۽ ان جي رعيت جي ماڻهن لاءِ انتهائي خطرناڪ ۽ هاڃيڪار ثابت ٿيندو.

فارس جي جنگ ۾ فتح حاصل ڪرڻ ڪانپوءِ گئلريس جون اُميدون توڙي سندس شهرت بلندين تي پهچي وئي هئي، هن سڄو سيارو ڊائڪليشين سان گڏجي نڪوميڊيا جي محلات ۾ گذاريو جتي، هنن عيسائيت جي موضوع تي هڪ ٻئي سان تفصيلي صلاح مشورا ڪيا.[147] بيحد تجربيڪار شهنشاهہ اجا بہ نرميءَ جي رويي جو قائل هيو ۽ توڙي جو هن فورن ان ڳالهہ تي پنهنجي آمادگي ڏيکاري تہ عيسائين کي ڪٽي بہ ڪا نوڪري نہ ڏني وڃي پوءِ توڙي اُهي گهرَ هجن. شهري انتظام هجي يا فوجي ادارا هجن. پر تنهن هوندي بہ هن زور ڏيندي اها ڳالهہ چئي تہ اها ڳالهہ تمام گهڻي خطرناڪ ٿيندي جيڪڏهن بيگناهن ۽ فريب کاڌل جنوني ماڻهن جو خون وهايو ويو يا اُنهن سان بيجا ظلم ڪيو ويو. گئلريس آخرڪار شهنشاهہ کان اها اجازت وٺڻ ۾ ڪامياب ٿي ويو تہ هو هڪ وڏي پيماني تي ڪائونسل کي سڏائڻ جو اهتمام ڪندو جنهن ۾ ملڪ جا تمام اهم ۽ نمايان حيثيت جا شهري توڙي فوجي شريڪ ٿيندا جنهن ۾ وڏا ۽ اهم مسئلا گڏيل صلاح مشوري سان حل ڪيا ويندا. جيڪو اهم سوال هو ان سپني کي سپني جي موجودگيءَ ۾ پريشان ٿي ڪيو ۽ اُنهن لاڳاپيل ملڪن آسانيءَ سان پروڙي ورتو تہ وٽن فصاحت بلاغت جي ڏات هئڻ سبب مٿن اهو لازمي هو تہ هو سيزر جي لڳاتار تشدد جي تائيد ڪن. اهو بهرحال سمجهيو وڃي تہ هنن هر موضوع تي ڳالهايو ۽ پنهنجي ان موقت تي زور بہ ڏنو جنهن جو تعلق عيسائيت جي تباهيءَ بابت سندن حاڪم جي وڏائي، نيڪي ۽ خطرن سان هيو. شايد اُنهن اهو ٻڌائڻ ٿي چاهيو تہ شهنشاهت جي نجات جي زبردست ۽ اهم ڪم ڪي، جيتريقدر آزاد ماڻهن کي صوبن ۾ رهڻ ۽ وڏڻ ويجهڻ جو تعلق هو، اڏورو ۽ اڌُورو ڇڏيو ويو هو. عيسائي (شايد اهو شاندار الزام مٿن لڳي وڃي) جن ديوتائن جي پوڄا ۽ روم جي ادارن کي ڇڏي ڏنو هو، پنهنجي هڪ جدا جمهوريہ ناهي هئي جنهن کي شايد فوجي طاقت بنجڻ کان اڳ ۾ ئي چٽيو ۽ ڪچليو وڃي، پر جنهن ۾ اڳيئي سندس پنهنجن ئي قانونن ۽ مئجسٽريٽن ذريعي حڪومت ڪئي ٿي ويئي ۽ جنهن ۾ پنهنجو خزانو هو ۽ جيڪا هر طرف کان پادرين جي اسيمبلين ذريعي پاڻ ۾ ڳنڍيل ۽ ڳُتيل هئي، ۽ جنهنَ جي فيصلن ۽ فرمانن کي سندن عوام توڙي دولتمندن جا وڏا وڏا ميڙ بہ پوريءَ طرح مڃيندا ۽ انهن جي فرمانبرداري ڪندا هيا. هن قسم جي دليلن ڊائڪليشين جي غير مائل دماغ کي شايد اذيتن جي نئين طريقي کي رائج ڪرڻ لاءِ آماده ڪيو هجي؛ پر، توڙي جو اسانکي ڪجهہ شڪ ضرور آهي، پر تنهن هوندي بہ اهو اسانجي وَس ۾ ناهي تہ محلات جون ڳجهيون سازشون، ذاتي خيال، نظريا ۽ ناراضگيون، عورتن يا ڪلڙن جا حسد ۽ عداوتون ۽ بيا بہ ڪيترائي فضول پر اثرائتا سبب هتي بيان ڪجن جيڪي اڪثر ڪري شهنشاهتن جي قسمتن جو فيصلو ڪرڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪن ٿا ۽ داناءَ بادشاهن جي عقل ۽ چاڻ تي بہ بيحد اثر انداز ٿين ٿا.[148]

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شهنشاهن جي خوشي ۽ مزاج آخرڪار عيسائين تي واضح ٿي ويو جيڪي، مغموم سياري جي موسم ۾، ڳجهن صلاح مشورن جي نتيجي معلوم ڪرڻ جي آسَ ۾ سخت بيچينيءَ مان انتظار ڪري رهيا هيا. ٽيويهين فيبروري، جيڪا اتفاق سان رومين جي جشن ٽرمينئليا[149] سان پيچي ٿي آئي، مقرر ڪئي وئي (اتفاق سان يا اڳواٽ طئي ڪيل تجويز سان) ته عيسائيت جي واڌاري جي حدن کي مقرر ڪيو وڃي. صبح جو ساجهر سويرَ، شاهي محل جو مُنهندار،[150] جنهن سان ڪيترائي جنرل مئجسٽريٽ ۽ مالي آمدني جي ڪاتن جا آفيسر گڏ هيا، سي نڪوميڊيا جي مکيه آدمشماريءَ واري خوبصورت علائقي ۾ هئي. اوچتو دروازا کلي ويا: اُهي سيئي مقدس جڳهه تي هجوم جي صورت ۾ گڏ ٿيا ۽ جيئن اُنهن ڪنهن عبادت جي جڳهه کي اجايو هيڏي هوڏي ڏسڻ شروع ڪيو ته اُهي مجبور ٿي مقدس ڪتابن کي شعلن ۾ سڙندي ڏسندا رهيا. ڊائڪليشين جا وزير ۽ انهن جي پنيان اُنهن جا محافظ ۽ بيا ماڻهو گڏ هيا جيڪي جنگ جي ميدان جيان مارچ ڪندا اڳتي وڌي رهيا هيا جن کي تباهي ڪرڻ جا سيئي هٿيار ڏنا ٿي ويا جيڪي قلعن سان محفوظ شهرن کي به جيئن تباهه ڪري سگهن. سندن اڻٿڪ محنت ۽ ڪوشش سان هڪ تمام وڏي پاڪ عمارت، جيڪا شاهي محلات کان به وڌيڪ اوچائيءَ تي ٺهيل هئي ۽ سڄي محل کي ڏکيون بيٺي هئي ۽ جيڪا غير يهودين جي حسد. ڪاوڙ ۽ ڪيني جو نشانو بڻيل هئي، کي ٿورڙن ئي ڪلاڪن ۾ ڊاهي، ڍير ڪري زمين سان هموار ڪيو ويو.[151]

ٻي ڏينهن تي اذيتن جي عام فيصلي کي ڇپرائي پڌرو ڪيو ويو،[152] ۽ توڙي جو ڊائڪليشين، جيڪو اجا تائين خون جا واهڙ وهائڻ جي خلاف هو، گئلريس جي ڪاوڙ کي ڪجهه مانارِي ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿيو هو، جنهن ڪيس مشورو ڏنو هو ته جيڪو به قرباني ڏيڻ کان انڪار ڪندو ته ان کي جيئرو ئي باهه ۾ اڇلائي ساڙيو ويندو: جيڪي ڏنڊ عيسائين جي هٺَ ۽ ضِد خلاف متن مڙهيا ويا هيا اُهي تمام سخت هيا. هڪ قانون کي لاڳو ڪيو ويو ته شهنشاهت جي سيني صوبن ۾ سندن سيني ڪليسائن کي پاڙئون ڊاهيو وڃي: ۽ هر ان ماڻهوءَ لاءِ کلئي عام موت جي سزا جو اعلان ڪيو ويو جيڪو مذهبي عبادت جي سلسلي ۾ لِڪل گڏجاڻين ۾ شريڪ ٿيندو. فيلسوفن، جن هاڻي پنهنجي لاءِ ڏکيو ڪم هٿ ۾ کنيو هو ته ماڻهن ۾ اذيتن جي انڌي عقيدي جو پرچار ڪن، وڏي محنت ڪري عيسائي مذهب جي فطرت ۽ ان جي روح بابت غور سان ۽ تفصيلي مطالعو ڪيو هو، ۽، جيئن ته اُهي ان ڳالهه کان ناواقف نه هيا ته مذهب جا خيالي اصول لازمي طور پيغمبرن جي تحريرن ۾ موجود هيا، جيئن انجيل جا ليکڪ ۽ حواري، اُنهن شايد هڪ سرشتي تي زور ٿي ڏنو ته پادري ۽ نائب پادري پنهنجا سيئي مقدس ڪتابَ مئجسٽريٽن جي حوالي ڪري ڇڏين جن کي سخت حڪم جاري ڪيا ويا هيا ته جيئن ئي اُهي ڪتاب سندن هٿن تائين پهچن ته اُهي اُنهن کي عام ماڻهن جي موجودگيءَ ۾ احترام مان ساڙي رکَ ڪري ڇڏين. ساڳي فرمان ۾ اهو به حڪم ڏنل هو ته گرجائن جون ملڪيتون فورن ضبط ڪيون وڃن، ۽ اُنهن جا جيترا به حصا هجن ته اُهي وڏي ٻولي ڏيندڙ کي وڪرو ڪري ڏنا وڃن يا شاهي ملڪيت يا حدن سان ملايا وڃن، يا شهرن ۽ وڏن ادارن ۽ ڪارپوريشنن کي ڏنا وڃن، يا ڪو لالچي ملڪ ان جي گهُر ڪري ته ان جي حوالي ڪيا وڃن. اهي موثر ۽ سخت قدم کڻڻ ڪانپوءِ سندن عبادتن کي ختم ڪيو ويو، عيسائين جي حڪومت تي بندش وڌي وئي، ۽ اهو تمام ضروري سمجهيو ويو ته اهڙن انحراف ڪندڙ گمراهه ماڻهن کي رڳو سخت نه پر برداشت کان ٻاهر سزائون ڏنيون وڃن جيڪي اجا تائين به فطرت جي مذهب، روم جي مذهب ۽ سندن ابن ڏاڏن جي

مذهب کي رد يا ان کان انڪار ڪن ٿا. جن ماڻهن جو چم آزاديءَ ۾ ٿيو هو اُنهن کي اعزازن ۽ نوڪرين کان محروم ڪيو ويو: ۽ سيني ماڻهن کي قانون جي حفاظت ڏيڻ کان ٻاهر ڪيو ويو. ججن کي اختيار ڏنا ويا ته عيسائين جي خلاف جيڪي به معاملا سندن ٻڌڻ لاءِ اچن ته اُنهن کي جلدي ٻڌن ۽ فيصلن ڏيڻ ۾ دير نه ڪن. پر عيسائين کي اها اجازت هرگز ڪانه هئي ته هو پنهنجا ڏک سورَ ڪنهن کي ٻڌائن يا ڪين پهتل تڪليفن جي شڪايت ڪري سگهن ۽ اهڙيءَ طرح بدنصيب عيسائين کي سخت تڪليفون پهچايون ويون ۽ نہ رڳو ايترو پر اُنهن لاءِ عام انصاف وٺڻ ۽ عدالت جا دروازا ڪڙڪائڻ جا موقعا بہ بند ڪيا ويا. شهادت جو هي انوکو طريقو، جيڪو اذيتناڪ بہ هو تہ تمام ڏکيو ۽ اڻ کُٽ پڻ، تمام اڻ ڇٽو ۽ بيحد ذلت آميز. شايد عقيدتمندن کي هجائڻ ۽ تڪائڻ لاءِ چونڊيو ويو هيو: ۽ ان ڳالهہ تي بہ شڪ نٿو ڪري سگهجي تہ انسانذات جا جذبا ۽ لاڙا هن موقعي لاءِ تيار ڪيا ويا هيا تہ شهنشاهن جي رٿُن ۽ تجويزن جي حمايت ڪئي وڃي. پر ڪنهن بہ مانائتي يا طور طريقن واري حڪومت جي پاليسيءَ لاءِ بيحد ضروري هو تہ ڪڏهن تہ مظلوم عيسائين جي حالت تي ڪا مداخلت ڪئي وڃي ها: توڙي جو روم جي شهزادن لاءِ اهو ممڪن ڪو نہ هو تہ سزائن جي خطرن ۽ خدشن کي بلڪل ئي ختم ڪري سگهن ها. يا وري هر دوکي ۽ تشدد جي عمل سان پاڻ بہ ملي وڃن ها. ڇو تہ اهي ڳالهيون، سواءِ پنهنجي پاڻ کي خطري جي مُنهن ۾ وجهڻ ۽ پين سيني رعيت جي ماڻهن جي جان کي بہ جوکي ۾ وجهڻ کانسواءِ، پوريون نہ ٿين ها.[153]

هن فرمان کي نڪوميڊيا جي تمام نمايان جڳهہ تي ماڻهن اڳيان اڻ ڇٽي نموني سان پڌرو ڪيو ويو هو پر ان کي هڪ عيسائي ڦاڙي ٽڪرا ٽڪرا ڪري ڇڏيو هو جنهن گاريون ڏيندي پنهنجي نفرت جو اظهار ڪيو هو ۽ گندن، پليد ظالم گورنرن لاءِ پنهنجي سخت ڌڪار ۽ بيجان پڻ ڏيکاري هئي. سندس ڏوهہ، سندن نرم ترين قانون موجب بہ، غداري هو جنهن جي سزا فقط موت هو. ۽ جيڪڏهن اهو سچ هيو تہ هو هڪ مرتبي وارو عالم ۽ پڙهيل لکيل شخص هو تہ ان حالت ۾ تہ هو اجا بہ وڌيڪ سزا جو مستحق هيو. کيس ساڙيو ويو. بلڪ کيس هلڪي باهہ جي تَوَ تي پچايو ويو ۽ کيس مارڻ وارا، ذاتي بدلي وٺڻ جي ڪاوڙ ۽ حسد جيڪو شهنشاهن کي آچيو ويو هو، ظلم جي هر انتها کان هو ٿڪجي پيا پر سندس صبر تي فتح حاصل نہ ڪري سگهيا ۽ نہ وري سندس لڳاتار مُرڪ، جنهن ۾ طنز هئي، کي بند ڪري سگهيا جيڪا مرڻ گهڙيءَ جي آخري اذيتن تائين سندس چهري تي ٻهڪي رهي هئي. عيسائي، توڙي جو اُنهن اها ڳالهہ مڃي ٿي تہ سندس روَيو دوراند يشيءَ جي اصولن موجب سڪوت وارو نہ هيو، پوءِ پي سندس عقيدي جي جوش ۽ مٿس قدرتي مهربانيءَ تي هو خوش ٿي رهيا هيا ۽ سندس تعريف ڪري رهيا هيا ۽ جيڪي سندس حق ۾ هنن توصيف ۽ واکاڻ جا لفظ چيا اُهي بيان ڪرڻ کان ٻاهر آهن. هو سندن سچو سپوت ۽ شهيد هو. هن قسم جي سندس تعريف جي ڪري ڊائڪليشين جي ذهن ۾ هڪ خوف ۽ هن جي خلاف نفرت پيدا ٿي پئي.[154]

سندس خوف جي فضا ۾ ويتر سندس اردگرد خطرن جون گهنٽيون وڃڻ لڳيون هيون جن کان هو تِرَ جيترو وِٿيءَ تان بچي ويو. پندرهن ڏينهن جي اندر نڪوميڊيا جي محل ۽ ڊائڪليشين جي آرام سَراءِ (بيڊروم) ۾ بہ پيرا باهہ لڳي وئي ۽ توڙي جو ٻئي دفعا باهہ کي بغير ڪنهن نقصان ڪرڻ جي وِسايو ويو هو پر باهہ جي وري پيهر لڳڻ کي جائز طور تي واضح ثبوت سمجهيو ويو هو تہ اها نہ تہ اتفاقي هئي ۽ نہ وري ڪنهن غفلت سبب لڳي هئي. فطري

طور تي عيسائين جي ملوث هئڻ جو شڪ ڪيو ويو ۽ هڪ ٽيڻ جهڙي ڳالهہ لاءِ تجويز ڏني وئي تہ اُهي ناڪام جنوني ماڻهو جيڪي پنهنجين موجوده تڪليفن کان تنگ اچي بيزار ٿي شايد پنهنجن وفادار ڀائرن يعني محلات جي ڪدڙن سان ٻن شهنشاهن جي زندگين خلاف سازش ۾ شريڪ ٿيا هجن. جن ڪي هو سخت نفرت منجهان ڌڪاريندا هيا تہ اُهي خدا تعاليٰ جي ڪليسا جا پڪا ويري ۽ ڪٽر دشمن هيا. هر سيني ۾ حسد ۽ ڪاوڙ جي باهہ ڀڙڪيل هئي پر ان جو زور ڊائڪليشين وٽ گهٽيو هو. بيشمار ماڻهو، جيڪي يا تہ پنهنجن عهدن ۽ رتبن سبب نمايان هيا يا جيڪي مٿن مهربانيون ٿيل هيون ان باعث بہ اُهي نروار هيا، جيلن ۾ بند ڪيا ويا. هر طرح جو تشدد مٿن ڪيو ويو، ۽ گهر توڙي شهر ماڻهن جي رت سان رنگجي گندا ٿي ويا.[155] پر جيئن تہ ان ڪي نا ممڪن تصور ڪيو ويو هو تہ اهڙن ماڻهن جي واتان ڪا راز واري يا ڳجهي ڳالهہ ٻاهر اينديي، تہ پوءِ اسان لاءِ اهو ضروري ٿي پيو آهي تہ يا تہ ڪين معصوم ۽ بيقصور سمجهون يا وري مظلومن جي عزم ۽ حوصلي جي وڏ ۾ وڏ تعريف ڪريون. ڪجهہ ڏينهن ڪانپوءِ گئلريَس نڪوميڊيا مان ٻاهر هليو ويو ۽ وڃڻ وقت اعلان ڪيائين تہ جيڪڏهن هو پنهنجي محلات مان وڃڻ ۾ اجا دير ڪري ها تہ عين ممڪن هو تہ عيسائين جي سندس خلاف اُتل غصي جو شڪار ٿي قربان ٿي وڃي ها. ڪليسائي تاريخدانن جن کان اسانکي اذيتن جي باري ۾ فقط هڪ طرفي ۽ اڻپوري معلومات ملي آهي، حيران آهن تہ شهنشاهن جي خوفن ۽ خطرن بابت هو صحيح حساب ڪيئن رکي سگهندا. هنن منجهان بہ ليڪڪ: هڪ شهزادو ۽ ٻيو تقرير جو ماهر، نڪوميڊيا جي باهہ جا اکين ڏٺا شاهد هئا. هڪڙو ٻڌائي ٿو تہ اها باهہ آسماني وڄ ڪرڻ سبب لڳي جنهن ۾ رب جي ناراضگي شامل هئي، ۽ ٻيو پڪ سان يقين ٿو ڏياري تہ اها بدنيتيءَ مان گئلريَس پاڻ لڳرائي هئي.[156]

جيئن تہ عيسائين جي خلاف جيڪو حڪم جاري ڪيو ويو هو تہ اُهو پوري شهنشاهت جي قانون جي باري ۾ هو، ۽ جيئن تہ ڊائڪليشيَن ۽ گئلريَس، توڙي جو اُهي شايد منظوريءَ لاءِ نہ ترسن ها پر پوءِ پي مغربي ملڪن جي شهزادن اُنهن کي پنهنجي طرفان هاڪار جي وَرندي ڏياري موڪلي هئي، تہ اها ڳالهہ اسان جي پاليسيءَ جي خيالن سان نهڪندڙ ٿي لڳي تہ سڀني صوبن جي گورنرن کي مخفي هدايتون مليو چڪيون هيون تہ اُهي مختلف ڪاتن ۽ ادارن جي اندر جنگ جي اعلان کي هڪڙي ۽ ساڳئي ڏي ڏينهن تي ڇپرائي ان جي مشهوري ڪرائي ڇڏين. گهٽ ۾ گهٽ اها اُميد رکي پئي سگهجي تہ شاهي رستن جون سهولتون جن تي جڳهہ جڳهہ تي چوڪيون مقرر ٿيل هيون، شهنشاهن کي ان قابل ضرور بنايو هوندو تہ نڪوميڊيا جي محلات ڪانوئي رومي دنيا جي آخري حدن ۽ پُهچڻ تائين اهي حڪم ناما جلد از جلد پهچي وڃن ها: ۽ شام ۾ ان فيصلي جي ڇپجڻ ۾ پنجاهہ ڏينهن جو وقفو نہ اچڻ گهرجي ها ۽ لڳ ڀڳ ڇهن مهينن جي عرصي کان پوءِ اهو آفريڪا جيٰ شهرن تائين پهچي سگهيو هو.[157] هيتري دير شايد ڊائڪليشَين جي زياده محتاط طبيعت جي ڪري ٿي هئي، جنهن نہ چاهيندي سخت مجبوريءَ مان اذيتن ڏيڻ جي عمل جي منظوري ڏني هئي ۽ جنهن جي خواهش هئي تہ اهو تجربو سندس ويجهو ۽ اکين جي آڏو ٿئي پر پوءِ اوچتو وگوڙي حالتون پيدا ٿي پيون جنهن جو لازمي اثر پرانهن صوبن تي بہ پيو. ان ۾ ڪو بہ شڪ ناهي تہ شروعات ۾ مئجسٽريٽن کي رت وهائڻ جي سخت منع ڪئي وئي هئي، پر سندن جوش ۽ جنون جي سلسلي ۾ ٻي هر سختي ڪرڻ جي نہ رڳو انتظاميہ کي اجازت مليل هئي پر ڪين ان جي سفارش بہ ڪئي وئي هئي، ۽ عيسائي، توڙي جو اُنهن ڪليسائن جي زيورن ۽ ٻين قيمتي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شين تان دستبردار ٿي چڪا هيا پر هو اهو فيصلو آسانيءَ سان نٿي ڪري سگهيا ته سندن مذهبي گڏجاڻين ۾ ڪو بيجا مداخلت ڪري يا هو اهو منظر پنهنجين اکين سان پاڻ ڏسندا رهن ته سندن مقدس ڪتابن کي باهه جي شعلن جي حوالي ڪيو وڃي. هڪ آفريڪي پادري فيلڪس جي نيڪيءَ واري هوڏ، حڪومت جي ماتحت وزيرن کي چيڙائي ڇڏيو هو. شهر جي سنپالينڊرڪيس هٽڪريون هٽائي مئجسٽريٽ ڏانهن موڪليو. مئجسٽريٽ وري ڪيس اٽلي جي شاهي محل جي مُنهندار ڏانهن موڪلي ڏنو. ۽ فيلڪس، جنهن کي سِڌو ته نه پر نٽائڻ واري جواب ڏيڻ کان به نفرت هئي، کي آخرڪار ليوڪٽنيا ۾ وينوسيا جي جڳهه تي قتل ڪيو ويو. هڪ اهڙي جڳهه جنهن جي، هورئس* جي ڄمڻ سبب، تمام گهڻي مشهوري ٿي وئي هئي.[158] هن واقعي ۽ شايد هڪ شاهي فرمان جيڪو هن ڪانپوءِ جاري ڪيو ويو، ان مطابق صوبن جي گورنرن کي پورا اختيار ڏنا ويا ته اُنهن عيسائين کي بنادير موت جي سزا ڏني وڃي جيڪي پاڪ ڪتابن کي اختياري وارن کي ڏيڻ کان انڪار ڪن. بلاشڪ تمام گهڻا ماڻهو اهڙا هيا جن هن موقعي جو ڀرپور فائدو وٺڻ ٿي چاهيو ته جيئن شهادت جو تاج سندن سِرَ تي هجي، پر ساڳي وقت اهڙا ماڻهو به هيا جن ذلت واري زندگي کي خريد ڪيو ۽ پاڪ ڪتاب، ناپاڪ لادينين جي حوالي ڪري وري اُنهن تي ڇڪليون هنيائون. وڏي تعداد ۾ پادرين توڙي نائب پادرين به هن جرم تي عمل ڪندي هميشه لاءِ "غدار" + جهڙو ذلت جو لقب پاڻ لاءِ حاصل ڪري ورتو ۽ سندن ڏوهه موجوده جرم کان به اجا گهڻو مٿي هو ۽ آفريڪا جي ڪليسا جي لاءِ ايندڙ وقت ۾ وڏي فتني جو باعث هو.[159]

پاڪ ڪتابن جون ڪاپيون ۽ اُنهن جا مختلف نمونا سڄي شهنشاهت ۾ اهڙيءَ طرح ورهايا ويا هيا جو سخت تحقيقات مان به ڪو زياده ڪڙ تيل نٿي نڪتو. ان حد تائين جو اُنهن جُلدن جي قرباني، جن مان عوامي ميڙن ۾ ڪجهه پڙهيو ويندو هو، لاءِ به اُنهن دوڪيباز ۽ غدار عيسائين جي راءِ ۽ منظوري حاصل ڪرڻي هوندي هئي. پر ڪليسائن جي تباهيءَ جو عمل حڪومت جلد ئي مڪمل ڪري ڇڏيو هو جنهن ۾ لادينين جي مدد به ڪين حاصل هئي. ڪجهه صوبن ۾ ائين به ٿيو ته مئجسٽريٽن ان ڳالهه کي مناسب سمجهيو ته هنن مذهبي عبادت جي هنڌن کي تباهه ڪرڻ بدران اُنهن کي بند ڪرائي ڇڏيو. ٻين صوبن ۾ جاري ڪيل فرمان تي پوريءَ طرح عمل ڪيو ويو: ۽ درن، ٻنڇن ۽ منارن کي پٽي ائين ساڙيو ويو جيئن مُردي جي ارٿي کي ساڙبو آهي. انڪانپوءِ پوري عمارت کي پاڙئون پٽي مڪمل طور تي تباهه ڪيو ويو.[160] اها ڳالهه شايد هن مفهوم ۽ موقعي جي مناسبت سان آهي جو هڪ عمدي ڪهاڻي وجود ۾ آئي جيڪا ڪيترن ئي مختلف طريقن سان بيان ٿيل آهي ۽ ڪٿي ڪٿي يقين ڪرڻ جي قابل به نه هوندي آهي تنهنڪري اها اسانجي جذبن کي اڀارڻ ۾ ته مدد ڪري ٿي پر اسانجي اندر جي ڄاڻ ۽ هورا کورا کي مطمئن نٿي ڪري سگهي. فرجيا جي ننڍي شهر ۾، جنهن جي نالي ۽ حالتن کان اسان بيخبر آهيون، اُتي لڳي ائين ٿو ته مئجسٽريٽن ۽ اُتان جي ٻين ڪيترن ئي ماڻهن عيسائي مذهب اختيار ڪيو هو. ۽ جيئن ته فرمان تي عمل ڪرڻ ۾ ماڻهن طرفان ڪجهه رڪاوٽ ۽ مزاحمت جو انديشو هو. تنهنڪري صوبي جي گورنر کي ڪيترن ئي فوجي جٿن جي مدد موڪلي وئي هئي. اُنهن جي پهچڻ تي شهرين پاڻ کي ڪليسا جي اندر ڪٺي اچلايو ۽ پڪو عزم ڪيو ته يا ته اُهي ان پاڪ عمارت جي پوري حفاظت ڪندا يا وري ڪليسا سان هو پاڻ به گڏجي تباهه ٿيندا. اُنهن وڏي ڪاوڙ مان اختياريءَ وارن جي تنبيهن کي رد ڪري ڇڏيو ۽ اختياريءَ وارن جي ان اجازت کي به نڪرائي ڇڏيو ته هو پلي ڪليسا مان ٻاهر هليا وڃن: نيٺ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سپاهين کي سندن ضِدَ واري انڪار تي سخت ڪاوڙ آئي ۽ هنن عمارت کي چئني طرفن کان باهه لڳائي ڇڏي جنهن ۾ فرجيا جا بيشمار ماڻهو پنهنجن زالن ۽ ٻارن سميت سڙي رک ٿي ويا[161] ۽ اهڙيءَ طرح هيءَ هڪ انوکي ۽ مثالي درجي واري شهادت ليکي وئي.

شام ۽ آرمينيا جي سرحدن تي ڪجهه ننڍي پيماني تي فساد فتنا برپا ٿي ويا ۽ اُنهن جي شروع ٿيڻ شرط ئي کين ڪچليو ويو. پر انهن فسادن ڪليسا جي دشمنن کي بظاهر ڪجهه معقول موقعو ڏنو ۽ اُنهن کين ترغيب تي ڏني ته اهيَ شرارتون ۽ سازشون مخفي طرح سان پادرين ٿي ڪيون. جن پنهنجي چُپ چاپ ۽ بي انداز فرمانبرداريءَ جي ظاهري ڏيکاءَ واري روايت کي هاڻي وساري ڇڏيو هو.[162] ڊائڪليشين جي ناراضگي ۽ خوف خطرا هاڻي ڪيس اعتدال جي حدن مان ٻاهر ڪيي ويا، يعني جن حدن کي هُن هِن وقت تائين محفوظ ڪري رکيو هو. اُهي ختم ٿي ويون ۽ هن تمام ظالماڻن فرمانن ذريعي اعلان ڪيو ته هو هاڻي عيسائيت جي نالي کي ئي ميساري ڇڏيندو. هنن منجهان پهرئين حڪم ذريعي صوبن جي گورنرن کي هدايتون مليون ويون ته گرجائن سان تعلق رکندڙ سڀني ماڻهن کي گرفتار ڪيو وڃي ۽ جيل، جيڪي گندن ۽ بڇڙن ڏنڌن وارن قيدين لاءِ مخصوص هيا، پادرين، نائب پادرين، راهبن، سرشتيدارن ۽ پورين سان ڀريا ويا. ٻي فرمان ذريعي مئجسٽريٽن کي حڪم ڏنو ويو ته هر قسم جي سختيءَ کي تحرڪ ۾ آندو وڃي جو ڪٽي ائين نه ٿئي ته هو پنهنجي حقارت وارن وهمن وسوسن مان ٻاهر نڪري اچن، پشيمان ٿين ۽ ٻيهر پنهنجن خدائن ۽ ديوتائين جي مجيل عبادتن طرف واپس ٿين. هن انتهاهي سخت فرمان جي دائري کي اڃا وري ٻي حڪم ذريعي وڌايو ويو ۽ سڄي شهنشاهت جي عيسائين سان لاڳو ڪيو ويو جن کي ڪلٽي تشدد، اذيتن ۽ عذابن جي حوالي ڪيو ويو.[163] بجاءِ اهڙين رڪاوٽن ۽ بندشن کي لاڳو ڪرڻ جي جن سان الزام لڳائيندڙ کي قسم تي شاهدي ڏيڻي پوندي هئي، اها هاڻي شاهي آفيسرن جي ڊيوٽي ۽ فرض بڻجي ويو ته هو عقيدتمندن منجهان گندن ۽ ناپسنديده ماڻهن کي ڳولي لهن، انهن جو پيڇوڪن ۽ اُنهن کي تڪليفون ۽ اذيتون رسائن. اُنهن ماڻهن لاءِ وڏا ڏنڊ مقرر ڪيا ويا هيا جيڪي اُنهن ماڻهن کي بچائڻ جي ڪوشش ڪندا جن کي موت جي سزا ملي چڪي هئي جو ته اهڙيءَ طرح هو ديوتائن توڙي شهنشاهن جي سخت ناراضگيءَ جو سبب بڻجندا. پر هن سخت قانون جي هوندي به، ڪجهه لادين ماڻهن جي نيڪيءَ واري همت جي تعريف ڪرڻ ضروري آهي جن پنهنجن ڪجهه دوستن ۽ عزيزن کي لڪائي ڇڏيو هو جنهن مان ان ڳالهه جو هڪ عزت ڀريو ثبوت ملي ٿو ته وهمن وسوسن ۾ غرق ماڻهن ۾ فطري جذبن ۽ انسانيت جي مشعل روشن هئي جيڪا اڃا تائين اُجهاڻي ڪا نه هئي.[164]

جيئن ئي ڊائڪليشين عيسائين جي خلاف مختلف فرمان ڇپرائي جاري ڪرايا، ته ائين لڳو ته ڄڻ هو اذيتن وارو ڪم ڪنهن ٻي جي هٿن ۾ سپرد ڪرڻ جو خواهشمند هو: هن اوچتو ئي اوچتو پاڻ کي شاهي تخت تان پاڻ ئي دستبردار ڪري ڇڏيو. سندس سائين ۽ جانشينن جي اخلاق ۽ روّيي کين هنن سخت ترين قانونن کي ڪڏهن ته جاري رکڻ جو ٿي سوچيو ته ڪڏهن وري اُنهن کي رد ڪرڻ جو کين خيال ٿي آيو. ۽ وري اسان جي مجبوري اها آهي ته هن دوُر جي ڪليسائي تاريخ جو اسان وٽ ڪو واضح ثبوت يا ڪا چِٽي حقيقت به اسانجي سامهون ڪانهي، جيستائين

اسان شهنشاهت جي هر حصي ۾ عيسائيت جي حالت بابت انهن ڏهن سالن جو جائزو ونون ۽ اندازو لڳايون جيڪو ڊائڪليشين جي پهرين فرمانن ۽ ڪليسا جي آخري صلحنامي جي وچ ۾ گذريو هو.

ڪانسٽنٽيَس جي نرم طبيعت ۽ سندس انسانيت، ڪنهن به انسان يا سندس رعيت جي ماڻهن کي تڪليفن ڏيڻ جي سخت خلاف هئي. سندس محلات جا ڪيترائي عهدا هاڻي عيسائين سنڀالي ڇڏيا هيا. هو ڪين پيار ڪندو هو، سندن وفاداريءَ جو قدر ڪندو هو ۽ سندن مذهبي اصولن کان ڪيس ڪا به ڇڃان ڪانه لڳندي هئي، پر، جيستائين ڪانسٽنٽيَس سيزر جي ماتحت پوزيشن ۾ رهيو، ته اهو سندس اختيار ۾ ڪو نه هو ته ڊائڪليشين جي حڪمن يا فرمانن کي رد ڪري ڇڏي يا مئڪسيمين جي حڪمن جي نافرماني ڪري. سندس اختيارن جو بهرحال وڏو فائدو اهو پيو جو هن ماڻهن جو تڪليفن ۽ اذيتن کي اچي ختم ڪيو جن تي ڪيس رحم به ايندو هو ۽ جن کان ڪيس سخت نفرت پڻ هئي. هن سخت مجبوريءَ مان گرجائن کي تباهه ڪرڻ لاءِ هائوڪار ڪئي، پر هن اها جرئت ڪئي ته خود عيسائين کي ماڻهن جي غصي ۽ ڪاوڙ کان ڪين محفوظ رکي ۽ قانون جي سختيءَ کان به ڪين بچائي، گال جا صوبا (جنهن هيٺ اسان برطانيه جا صوبا به شامل ڪريون ٿا) امن امان کي قائم ڪرڻ ۾ پنهنجي حاڪم جي مداخلت جا احسانمند هيا[165] جنهن جي مانيٽي طبيعت سبب صلح ۽ سڪون قائم ٿيو هو. پر ڊئيٽيئنَس، اسپين جو صدر يا گورنر، سندن جوش يا پاليسيءَ سبب، ڪانسٽنٽيَس جي اندروني ۽ انساني نيت کي سمجهڻ ۽ پرکڻ جي بجاءِ، شهنشاهن طرفان جاري ڪيل فرمانن جي تعميل ڪرائڻ تي وڏيڪ زور ڏنو؛ ۽ ان ڳالهه ۾ ڪو به شڪ ناهي ته سندس صوبائي انتظام ڪجهه شهيدن جي رت سان داغدار ضرور ٿيو هو.[166] ڪانسٽنٽيَس جي آگسٽس جي تمام مٿاهين ۽ خود مختيار لقب ۽ عهدي تي ترقي، سندس نيڪين ۽ انساني گڻن کي ڪم ڪرڻ جو پورو پورو اختيار سونپي ڇڏيو هو ۽ سندس مختصر حڪومت جي دوَر ۾ پيءِ هن سهپ ۽ برداشت جي سرشتي کي قائم ڪرڻ ۾ دير نه ڪئي هئي جنهن جو سونهري مثال هن پنهنجي پٽ ڪانسٽنٽائن لاءِ ڇڏيو هو. سندس ڀاڳ وارو پٽ، تخت تي ويهڻ جي پهرين ڏينهن ئي هن پاڻ کي ڪليسا جو محافظ ڪوٺيو ۽ آخر ڪار هن پهرئين شهنشاهه جو لقب حاصل ڪيو جنهن کليو کلايو پاڻ عيسائي مذهب اختيار ڪيو. سندس نئين مذهب اختيار ڪرڻ جا سبب، جيڪي سندس مهربان ۽ شفيق طبيعت کي ڏسندي ڪيترائي ٿي سگهن ٿا جيئن پاليسي، پڪو عقيدو يا پڇتاءُ ۽ انقلاب جي ترقي، جنهن سندس ۽ هنجي پُٽن جي طاقتور اثر سبب، عيسائيت کي روم جي شهنشاهت جو حڪومت ڪندڙ مذهب بنائي ڇڏيو هو. اهو هن تاريخ جي ٻي جلد ۾ ڏاڍو دلچسپ ۽ تمام اهم موضوع هوندو. هن وقت ايترو ٻڌائڻ ڪافي آهي ته ڪانسٽنٽائن جي هر فتح هاڻي چرچ کي فائدا ٿي پهچايا ۽ ان جون تڪليفون گهٽايون ٿي.

اٽلي ۽ آفريڪا جي صوبن ۾ ٿوري وقت لاءِ اذيتن جو خطرناڪ سلسلو جاري رهيو. ڊائڪليشين جي سخت فرمانن کي سندس ساٿي مئڪسيمين اوتري ئي سختي پر خوشيءَ سان عملي جامو پهرائي رهيو هو، جنهن کي عيسائين کان سخت نفرت هئي ۽ جنهن کي رت ۽ تشدد جي راند ڪيڏڻ ۾ ڏاڍو مزو ايندو هو. اذيتن جي پهرئين سال سرءُ جي موسم ۾، ٻه شهنشاهه روم ۾ مليا ته فتح کي ملهائن، لڳي ٿو ته سندن مخفي ملاقات جي نتيجي ۾ ڪيترائي وڌيڪ اذيت ڏيندڙ قانون ٺهيا ۽ اُنهن تي عمل ڪرڻ جا حڪم به نڪري ويا، ۽ مئجسٽريٽن جي محنت ۽

ذهانت تڏهن وڏيڪ اثرائتي هوندي هئي جڏهن حاڪم ساڻن گڏ هوندا هيا. ڊائڪليشين جڏهن پاڻ کي خود تخت تان هٽايو هو. انڪانپوءِ اٽلي ۽ آفريڪا ۾ سيورس جي نالي حڪمراني ڪئي ويندي هئي، جتي سدائين هنجي مالڪ گٽلريس طرفان سندس ڪاوڙ ۽ ظلمن جو خطرو رهندو هو. روم جي شهيدن ۾، اڊوڪٽس ايندڙ نسلن جو توجهه ۽ ڌيان جو مستحق آهي، هو اٽلي جي مٿاهين خاندان منجهان هو ۽ محلات ۾ رهي ڪري بار بار عزت ۽ اعزاز حاصل ڪيائين ۽ هيٺئين رتبي کان پاڻ کي پنهنجي اهليت ذريعي هڪ خانگي زمين جي ٽڪري يا خطي جي خزانچي تائين وڃي پهچايائين. اڊوڪٽس جو رتبو انڪري اجا وڏيڪ نمايان آهي جو پنهنجي رتبي ۽ طريقي جو هو پهريون شخص آهي جنهن کي اذيتن جي پوري عام دؤر ۾ موت جي سزا ملي.[167]

مئڪينٽيس جي بغاوت، اٽلي ۽ آفريڪا جي ڪليسائن ۾ فورن امن جي فضا کي موٽائي آندو ۽ ساڳئي آمر، جنهن رعيت جي هر طبقي کي پنهنجي ظلم جو نشانو بنايو هو. پاڻ کي هاڻي انصاف پسند، رحمدل ۽ مظلوم عيسائين جي حق ۾ پڻ هڪ طرفو نظر آيو. هن سندن احسانن ۽ محبتن تي گهڻو تي پاڙيو ۽ فطري طرح اهو فرض تي ڪيائين ته جيڪي تڪليفون کين آيون هيون يا اُهي خوف ۽ خطرا جن جو کين سندن جاني دشمن کان اجا به انديشو هو، ته سندس طرفان مهربانيون يقيني طور تي اُنهيءَ طبقي جون وفاداريون وٺڻ ۾ ضرور ڪامياب ٿينديون جيڪي تعداد ۾ به گهڻا ته وري ڪافي دولتمند پڻ هيا.[168] مئڪينٽيس جو روّيو، روم ۽ ڪارٿيج جي پادرين ڏانهن پڻ سندس سهپّ ۽ برداشت جو ثبوت هو چو ته اهو ممڪن هو ته ڪٽر قسم جا شهنشاهَ به شايد مجيل مذهبي ماڻهن طرف ساڳئي قسم جي ڪردار سان پيش ايندا جهڙو مئڪينٽيس جو هو. مارسيلس، جيڪو اڳيون مکيه مئجسٽريٽ هو، گاديءَ جي هنڌ کي، پنهنجي پشيماني ۽ ڪفاري سبب، مونجهاري ۾ وجهي ڇڏيو هو ۽ اهو ڪفارو هن هين ڪيترن عيسائين مٿان پڻ مڙهيو هو، جن پوئين دؤر جي اذيتن ۾ يا ته مذهب کي ڇڏي ڏنو هو يا وري ان سلسلي ۾ ڀروپيا بنجي ويا هيا. نتيجو اهو نڪتو هو جو فرقن جي سخت ڪاوڙ بيشمار ۽ تشدد وارن فسادن ۽ هنگامن کي جنم ڏنو. ساڳئي مذهب جي ماڻهن پنهنجن ئي هٿن سان هڪ ٻئي جو رَت وهايو ۽ مارسيلس جي ملڪ نيڪالي، جنهن جي دورانديشي سندس جوش ۽ ڪاوڙ جي مقابلي ۾ گهٽ نمايان هئي، واحد رستو بچيل هو جيڪو روم جي بگڙيل ۽ وڳوڙيل ڪليسا ۾ امن جي پرسڪون فضا کي واپس ورائي تي سگهيو.[169] ڪارٿيج جي پادري مينصوريَس جو ڪردار اجا به وڏيڪ ڌڪار ۽ نفرت جوڳو هو. ان شهر جي راهبَ، شهنشاهه جي خلاف هڪ تحريري الزام لڳايو هو. الزام لڳائيندڙ پادريءَ جي محلات ۾ وڃي پناهه ورتي، ۽، توڙي جو ڪليسائي چوڻ يا حق جي استعمال جو اجا وقت نه آيو هو، پادري ڪيس انصاف ۽ عدالت جي آفيسرن تائين وڃڻ نه ڏنو. اهڙي غداريءَ واري مزاحمت لاءِ مينصوريَس کي عدالت طلب ڪيو ويو ۽، اُتي موت يا ملڪ نيڪالي جي قانوني ۽ عدالتي فيصلي کي قبول ڪرڻ بجاءِ، سندس معائني ڪرڻ کانپوءِ کيس اجازت ڏني وئي ته پلي هو پنهنجي پادريءَ ڏي هليو وڃي.[170] مئڪسينٽيس جي وقت ۾ عيسائي رعيت جي ماڻهن جي اها خوشحالي هئي ته جڏهن به پنهنجي مطلب تارڻ لاءِ کين ڪنهن به شهيد جي ضرورت پوندي هئي ته اُهي ان کي اوپر جي ڏُورانهن صوبن مان ڳولي ۽ اُنهن کي خريد ڪري پيش ڪندا هيا. هن سلسلي ۾ اڳلي جي ڪهاڻي ٻڌڻ وٽان آهي، هوءَ روم جي عورت هئي ۽ هڪ سفارتي گهراڻي سان آن جو تعلق هو ۽ وٽس زميني

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ملڪيت ايتري تہ گهٽي ۽ وسيع هئي جو ان جي سنڀال لاءِ هن تيهتر ماڻهو مقرر ڪيا هيا. هنن منجهان بونيفيس پنهنجي مالڪياڻيءَ جو پسنديده شخص هو، ۽، جيئن اڳلي، پيار ڪي ارپنا سان گڏ ڪري وئي تہ ان ڪان پوءِ معلوم ٿيو تہ بونيفيس ڪي پنهنجي مالڪياڻيءَ سان ساڳئي بستري تي سمهڻ جي اجازت ملي وئي. سندس بخت ان ڪي ان قابل بنايو تہ پنهنجي پاڪ خواهش ڪي خوش ڪرڻ لاءِ مشرق مان ڪي مقدس تبرڪ گهرائي وٺي، هن ڪافي سون جون شيون ۽ خوشبوئن جو سامان بونيفيس جي سپرد ڪيو، ۽ هنجو عاشق ٻارهن گهوڙيسوارن ۽ ٽن ڍڪيل گاڏين سان ڏورانهين سفر تي روانو ٿيو يعني سليشيا ۾ ٽارسَس ڪيس پهچڻو هو جيڪو تمام پري هو.[171]

گٽلريَس جي خونخوار طبيعت، جيڪو اذيتن جو مکيہ ۽ پهريون خالق هو، انهن عيسائين جو سخت دشمن هو، جيڪي بدقسمتيءَ سان سندس ٿي حڪومت ۾ سندس حدن اندر رهندا هيا: ۽ اهو جائز طرح سان سمجهہ ۾ اچي ٿو تہ وچولي طبقي جا ڪيترائي ماڻهو جيڪي اڃا تائين دولت ۽ ملڪيت جي زنجيرن ۾ جڪڙيل نہ هيا تہ اُهي پنهنجي آبائي وطن کي ڇڏي، مغرب جي ملڪن ۾ وڃي رهائش پذير ٿيا هيا جتان جي آبهوا وڻندڙ ۽ معتدل هئي، جيترو وقت هن اليريڪم جي صوبن ۽ فوج تي حڪومت ڪئي تہ ڪيس اهڙي ملڪ ۾ وڏي مشڪل سان شهيدن جو تعداد ملي سگهندو هو جيڪو جنگجُو هجي جنهن ۾ عيسائيت جا بيشمار پرچارڪ موجود هيا پر اُهي سڄي شهنشاهت جي ڪنهن بہ حصي جي مقابلي ۾[172] پنهنجي جستجو ۾ ڪجهہ ڍرا ۽ آماده گهٽ هئا. پر جڏهن گٽلريَس کي پورا ۽ مڪمل اختيار ملي ويا ۽ مشرق جي حڪومت بہ پوريءَ طرح سندس حوالي ڪئي وئي تہ هن پنهنجي چاهہ، جوش ۽ ظلم کي پنهنجن ماڻهن ذريعي پوري طاقت سان نہ رڳو ٿريس ۽ ايشيا جي صوبن ۾، استعمال ڪرڻ چاهيو، جن سندس حڪومتي انتظام کي مڃيو ٿي، پر شام، فلسطين ۽ مصر جي صوبن ۾ بہ ساڳيا اختيار ٿي هلايائين جتي مئڪسيمن پنهنجو زور ڏيکاري رهيو هو ۽ ماڻهن کان سختي ۽ ڏاڍَ سان سندن فرمانبرداري ڪرائي رهيو هو تہ جيئن پنهنجي محسن جي سخت ظالماڻن فرمانن جي پيروي ڪرائي ڪيس خوش رکي سگهي.[173] وڏن مقصدن ۽ تجويزن ۾ سندس ناڪامي، اذيتن جو ڇهن سالن جو تجربو ۽ ڪجهہ فائديمند اهڃاڻ جيڪي هڪ ڊگهي ۽ ڏکوئيندڙ ذهني ڪيفيت گٽلريس کي آڇيا هيا، انهن جهڙڪن آخرڪار ڪيس يقين ڏياريو هو تہ آمريت جون ڪيتريون بہ ظلم ۽ بربريت جون چالون يا ڏاڍَ ۽ وهڪاوَ پلي هجن پر اُهي هڪ ئي وقت سڀني ماڻهن کي تباهہ نٿا ڪري سگهن ۽ نہ وري سندن مذهبي جذبن ۽ عقيدن کي پنهنجي مطلب مطابق مات ڏئي سگهن ٿا. سندس طرفان ڪيل شرارت جي ازالي ڪرڻ لاءِ، هن پنهنجي ۽ لسينيَس ۽ ڪانسٽنٽائن جي نالي ۾ هڪ فرمان ڇپرايو هو، جيڪو شاهي خطابن جي شاندار تمهيد کانپوءِ هن طرح شروع ٿيو هو:

"جن ڳالهين شهنشاهت جي فائدي ۽ انجي بچاءَ جي سلسلي ۾ اسانجي ذهن کي رُڌل رکيو آهي تہ اسانجي نيت اها هئي تہ سڀني ڳالهين جو جائزو وٺي انهن مان سُٺين کي ٻيهر قديمي قانونن ۽ رومين جي مُروج نظم ۽ ضبط مطابق قائم ڪجي، اسانجي خاص طرح اها خواهش هئي تہ گمراهہ عيسائين کي ٻيهر دليلن ۽ فطرت جي واٽ وٺرائجي، جن پنهنجن ابن ڏاڏن جي مذهب توڙي اُنهن جي رسمن رواجن کي ڇڏي ڏنو هو ۽ ٻي ادبيءَ منجهان هنن قديمي ڪمن کان نفرت ڪندي، نوان قانون ۽ نظريا گهڙي ورتا آهن جيڪي سندن پنهنجن ذاتي خيالن جي ترجماني

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪن ٿا ۽ هنن شهنشاهت جي مختلف صوبن منجهان ٽڪرا ٽوٽا گڏ ڪري متضاد طريقي جي سوسائٽي ٺاهي ورتي آهي..جيڪي فرمان اسان جاري ڪيا آهن تہ جيئن ديوتائن جي عبادت کي ٻيهر رائج ڪري سگهجي، انهن ۾ عيسائين کي اسان خطرن ۽ ڏولاوَن جي مُنهن ۾ وجهي ڇڏيو آهي، ڪيترن کي موت جي سزا ملي چڪي آهي ۽ ٻيا ڪيترائي، جيڪي اڃا بہ پنهنجي ناپاڪ غلطين ۽ گناهن ۾ گرفتار آهن، جو تہ وٽن ڪنهن بہ مذهب جي اختيار نہ رهڻ سبب يتيم ۽ بي سهارا ٿي ويا آهن. تہ اسانکي اهڙن بدنصيب ماڻهن لاءِ اهو اعلان ڪندي سڪون ٿو پهچي تہ اُنهن کي رحم جي ڇپر ڇانوَ هيٺ آڻي ڪجهہ آٿت ڏجي. تنهنڪري اسان کين اجازت ڏيون ٿا تہ جيڪي بہ سندن خيال ۽ نظريا آهن پلي اُهي اُنهن تي قائم رهن يا جيڪو بہ نظريو اختيار ڪن تہ ان ۾ اُهي آزاد آهن ۽ پلي پنهنجن مذهبي اجتماعن ۾ بغير ڪنهن خوف خطري جي حصو وٺن پر شرط هميشہ لاءِ اهو رهندو تہ جيڪي ملڪ جا مجيل قاعدا قانون آهن تہ اُنهن جو توڙي حڪومت جو احترام ڪرڻ مٿن لازمي ۽ ضروري آهي. هڪ ٻي تحرير ذريعي اسان پنهنجا ارادا ججن ۽ مئجسٽريٽن تي بہ واضح ڪنداسين ۽ اسان اُميد ٿا ڪريون تہ هنن مهربانين منجهان عيسائي ڪجهہ پرائيندا ۽ وڏي رب جي عبادت ۾ پاڻ کي مشغول ڪري ڇڏيندا جنهن جي آڏو هو اڳ ئي جُهڪن ٿا ۽ ان کي ساراهن ٿا ۽ اُميد تہ اُهي اسان جي، سندن پنهنجي ۽ جمهوريہ جي سلامتي ۽ خوشحاليءَ لاءِ دعائون گهرندا."[174] هي زبان فرمانن يا اعلانن واري ناهي جو اسان اها تحقيق ڪريون ها تہ شهزادن جي زبان جو طور طريقو ڪهڙو هوندو آهي جو تہ مٿيان لفظ هڪ شهنشاهہ جا آهن جيڪي هن مرڻ وقت چيا هيا جنهن مان سندس خلوص ۽ سچائيءَ جو بہ واضح ثبوت ملي ٿو .

جڏهن گئلريس برداشت ۽ سهپ جي هن فرمان تي صحي ڪئي تہ کيس يقين هو تہ لسينيَس آسانيءَ سان پنهنجي دوست ۽ محسن جي تجويزن ۽ ارادن تي عمل ڪندو ۽ ڪرائيندو ۽ جيڪي بہ قدم عيسائين جي حق ۾ تجويز ڪيا ويا هيا تہ اُنهن سڀني جي منظوري ڪانسٽنٽائن کان وٺي پوندي. پر شهنشاهہ اها جرئت هرگز نہ ڪندو تہ تمهيد ۾ مئڪيسمن جو نالو لکي ڇڏي جنهن جي اڳوات رضامندي وٺڻ بيحد ضروري هئي ۽ جيڪو ايشيا جي صوبن جو بہ هاڻي حڪمران هيو. سندس پهريَن ڇهَن مهينن جي نئين حڪومت ۾، مئڪيسمن، پنهنجي اڳئين جانشين جي دورانديشي وارن مشورن تي بظاهر عمل ڪرڻ جو اظهار ڪيو ۽ توڙي جو هن پنهنجي طرفان ڪنهن بہ مهربانيءَ جو اظهار ڪندي فرمانن ذريعي ڪليسا، ۾ امن امان قائم ڪرڻ ۾ ڪاميابي حاصل نہ ڪئي، سبينَس سندس شاهي محل جي مُنهندارَ هڪڙو خط سڀني گورنرن ۽ صوبن جي مئجسريٽن ڏانهن لکيو جنهن ۾ شاهي رحم جي مظاهري ڪرڻ جو تفصيلي اظهار ڪيل هو تہ ساڳي وقت عيسائين جي بيجا هٺَ ۽ ضِد جو بہ ذڪر ڪيل هو. جنهن ۾ انصاف ۽ عدالت جي آفيسرن کي هدايت ڪئي وئي هئي تہ عيسائن جي فضول ڪيسن ۽ مقدمن جي ڪارروائن کي بند ڪيو وڃي ۽ اُنهن جوشيلن جي مخفي گڏجاڻين کي بہ ڏٺو اڻ ڏٺو ڪري ڇڏين جيئن کين خبر ئي ڪانہ هئي. هنن حڪمن جي نتيجي ۾ ڪيترن ئي عيسائين کي جيلن مان آزاد ڪيو ويو يا کين کاڻين مان ٻاهر ڪڍيو ويو. جن پنهنجن ڏوهن جو اعتراف ڪيو هو، اُهي خوشي ۽ فتح جا گيت ڳائيندا، پنهنجن پنهنجن ملڪن ڏانهن موٽي ويا، ۽ جن سخت طوفانن جي تيزيءَ آڏو پنهنجي آڻ مڃي هئي، اُهي پڇتاءُ ڪندا، اکين مان ڳوڙها ڳاڙيندا ۽ منٿون ڪندا ٻيهر ڪليسا جي شفقتن جي ڇانوَ ۾ داخل ٿي ويا.[175]

پر هيءَ دوکي واري سانت عارضي نوعيت جي هئي. ۽ اوپر جي عيسائين کي حاڪم جي ڪردار تي بہ ڪو اعتماد ڪو نہ هو. بيرحمي، ظلم ۽ وهم وسوسا، ميڪيسمن جي روح جا اُهي جذبا هيا جن جو مٿس مڪمل قبضو هو. سندس پهرئين اوڳڻ ذريعن جا پار تي پڇيا تہ بي اذيتن جي زَد ۾ ايندڙ ماڻهن جو پورو ڏَس پتو تي ٻڌايو. شهنشاهہ ديوتائن جي عبادت جو عقيدتمند هو، جادوءَ جو مطالعو ڪندو هو ۽ غيبي علم يا پيشنگوين ۾ اعتبار ڪندو هو. اُهي پيغمبر صفت يا فيلسوف جن کي هو جنت جا حقدار سمجهي سندن عزت ڪندو هو، اُنهن کي صوبائي حڪومتن ۾ وڏا عهدا ڏنا ويا ۽ ڪين مخفي ڪائونسلن ۾ داخلا بہ پڻ ڏني وئي. اُنهن کيس آسانيءَ سان يقين ڏياريو تہ عيسائي، پنهنجين فتحن ۽ وڏن ڪارنامن لاءِ فقط پنهنجي ئي باقاعدگيءَ واري نظم ۽ ضبط جا احسانمند هيا ۽ گهڻن خدائن جي پوڄيندڙن جي ڪمزوريءَ جو مکيہ سبب سندن ئي مذهب جي آقائن جي ٻڌي ۽ ايڪي جي ڪمي ۽ مرتبن جي گهٽ وڌائيءَ کان لاپرواهي هيو. انڪري حڪومت جي هڪ باقاعدگي سرشتي جو بنياد وڌو ويو، جنهن کي چرچ جي پاليسين منجهان نقل ڪري لاڳو ڪيو ويو هو. شهنشاهت جي سيني وڏن شهرن ۾، مئڪيسمن جي حڪم سان مندرن جي مرمت ڪري اُنهن کي خوبصورت بنايو ويو هو ۽ مختلف ديوتائن جا نامزد پادري، مکيہ بشپ جي اختيارن هيٺ ڪيا ويا جن جو مقصد پادرين جي مخالفت ڪرڻ ۽ لادينيت کي وڌائڻ کي سواءِ ٻيو ڪجهہ بہ نہ هو. هي پادري پنهنجي طرفان وري وڏي شهرن جي پادرين يا "بلند - مرتبت بشپن" جي اختيارن کي نہ رڳو مڃيندا هيا پر اُنهن جو احترام بہ ڪندا هيا ڇو تہ اُهي سِڌا سنوان شهنشاهہ جا نمائندا يا وائسراءِ هيا. سندن مرتبي جي سڃاڻپ اُنهن جي سفيد جُبي مان ٿيندي هئي جيڪو ڪين پاتل هوندو هو ۽ هي مکيہ پادري وڏي احتياط مان مٿانهن مرتبن وارن دولتمند خاندانن مان چونڊيا ويندا هيا. مئجسٽريٽن ۽ پاپائي ماڻهن جي اثر رسوخ سبب، ماڻهن جون ڪيتريون ئي اڊريسون ۽ ڏَس پتا ملي ويا خاص طرح نڪوميڊيا، انٽيئڪ، ٽائر جي شهرن منجهان جنهن مان ماڻهن جي نيتن، ارادن ۽ عام ماڻهو جي طور طريقن جو پتو پيو. شهنشاهہ کي عرض ڪيو ويو تہ ماڻهن تي رحم ڪرڻ جي معاملن جي بدران انصاف جي قانونن کي چڱيءَ طرح ڏسي وائسي، عيسائين کان نفرت جو اظهار ڪيو ويو ۽ نماڻائي مان عرض ڪيو ويو تہ انهن ناپاڪ فرقي وارن کي گهٽ ۾ گهٽ سندن جدا جدا حدن مان ٻاهر ڪڍيو وڃي. مئڪسيمن جو جواب جيڪو هن ان خطاب جي موٽ ۾ ڏنو هو جنهن کي هن ٽائر جي شهرين کان حاصل ڪيو هو، اجا تائين موجود آهي، هو سندس جذبن ۽ عقيدن جي تعريف ڪري ٿو ۽ اُنهن لاءِ پنهنجو مڪمل اطمينان ظاهر ٿو ڪري، عيسائين جي ضد ۽ ناپاڪائيءَ جو تذڪرو ڪري ٿو، ۽ جلدي سندن ملڪ نيڪاليءَ جو فيصلو ٿو ڪري ۽ ان ڳالهہ تان ڦري ٿو وڃي تہ هن ڪنهن جو احسان ڪنيو هو بجاءِ ان جي تہ هن ڪنهن تي احسان ڪيو هو. پادرين توڙي مئجسٽريٽن کي اختيار هيا تہ سندس فرمانن تي عمل ڪرائن جيڪي ٽامي جي پٽين تي نقش ٿيل هيا، ۽ توڙي جو ڪين سفارش ڪيل هئي تہ رت وهائڻ کان پاسو ڪن، پر ان هوندي ٻي ضدي ۽ هنيلن عيسائين کي تمام ذلت واري سزائون ڏنيون ويون ۽ مٿن طرحين طرحين ظلم ڪيا ويا.[176]

ايشيا جا عيسائي هِن ڪٽر تعصبي بادشاهہ کان سخت ڊڄندا هيا جيڪو هنن خلاف تشدد ۽ ظلم جا عجيب ۽ انوکا منصوبا پيو ناهيندو هو ۽ ڪين تنگ ڪندو هو. پر ڪجهہ مهينا مَس گذريا هيا جو ٻن مغربي شهنشاهن طرفان

جاري ڪيل فرمانن مئڪسيمن کي مجبور ڪيو ته هو تشدد جي ڪارروائين کي ترڪ ڪري، جو ته هڪ خانه جنگي جيڪا هن لسينيَس خلاف سخت اُبهرائيءَ ۾ شروع ڪئي هئي ته سندس سچو ڏيان هاڻي اُن طرف هو: ۽ ڪيس شڪست آئي جنهن جي پٺيان موت به سندس انتظار ۾ بيٺو هو. اهڙيءَ طرح سندس موت سان عيسائين مٿان ڇڻ ڇپ ٿري ويئي ۽ ڪليسا کي پنهنجي آخري وڏي ۽ ڪٽر دشمن کان نجات ملي وئي.[177]

جيڪڏهن اسان اذيتن جو عمومي جائزو وٺون، جيڪي سڀ کان پهريون ڊائڪليشين جي فرمانن سان شروع ڪيون ويون، مون چاڻي واڻي شهيد عيسائين جي موتن ۽ سندن خاص قسم جي اذيتن ۽ عذابن کي بيان ڪرڻ کان لنوايو آهي. توڙي جو اهو ڪم تمام آسان هو، يعني يوسيبيَس جي تاريخ کان، لڪٽنٽيَس جي ڇاپيڻين کان يا قديمي عملن جي سلسلي کان جتان به اهو سلسلو شروع ڪجي ها ته اهو هڪ خوفناڪ ۽ ڏکهو داستان بڻجي وڃي ها جنهن ۾ شرمناڪ تصويرون به هجن ها: ڪيترائي صفحا ته اهڙن پيانڪ اذيتن جي شين سان پرجي وڃن ها جهڙوڪ شِڪنجا، ڦٽڪا يا ڏنبا، لوها وانگوڙا، ٽانڊن جا بسترا، مطلب ته اذيتن پهچائڻ جو طرح طرح جو سامان جيڪو باهه ۽ رَڪ، جهنگلي ۽ وحشي درندا ۽ ان کان وڌيڪ وحشي جلاد، انساني جسم تي وهائي ۽ وسڪارو ڪري سگهن ٿا. هي ڏکارا منظر شايد تصور ۽ معجزن ذريعي پيهر زنده تي سگهن ٿا جن جو مقصد يا ته موت کي پنتي وڃڻ جو هوندو يا وري ڪنهن فتح کي ملهائڻو هوندو. يا وري اُنهن وڪين ۽ درويشن جي پاڪ نشانين کي ڳولڻو هوندو جن فقط حضرت عيسي (ع - س) جي نالي ۾ سورَ سنا ۽ تڪليفون برداشت ڪيون، پر مان جيڪو ڪجهه لکڻ چاهيان ٿو، ان جو شايد فيصلو نٿو ڪري سگهان جيستائين آءَ پاڻ مطمئن ٿيان ته جيڪو ڪجهه مون پڙهو آهي، ان منجهان ڪيتري تائين آءَ ان تي اعتبار ڪري سگهان ٿو. ڪليسائي تاريخ جا مدبر ترين تاريخدانَ جن ۾ يوسيبيَس پڻ شامل آهي، اُهو غير سڌي طرح مڃي ٿو ته هن اهو ڪجهه بيان ڪيو آهي جيڪو شان شوڪت کي وڌائي ۽ هن اُهو سڀڪجهه منظر عام تي نه آندو آهي جيڪو مذهب لاءِ بيعزتي ۽ ذلت جو باعث بڻجي.[178] اهڙو اعتراف فطري طور تي شڪن شُبهن کي جنم ڏيندو ته هڪ ليکڪ جنهن کليو کلايو تاريخ جي بنيادي قانونن جي پيچڪڙي ڪئي آهي، ان حقيقت جي بي رُخ کي جو ايتري اهميت ڏني آهي: ۽ هن قسم جي شڪ باعث هاڻي يوسيبيَس کي واڌارو مواد مهيا ڪرڻو پوندو جنهن کي سادگيءَ جي ويساهَ واري ملر لڳل نه هجي پر اهڙو موثر هجي جيڪو گهرن جي ايوانن ۾ به تسليم ڪيو وڃي ۽ جيڪو سندس سيني همعصرن کان وڌيڪ معتبر هجي. ڪن خاص موقعن تي جڏهن مئجسٽريٽ، ڪن ذاتي سببن يا پين ڳالهين جي ڪري، سخت ڪاوڙجي پوندا هئا ۽ جڏهن شهيدن جي قربانيءَ جو جذبو ڪين دوراندیشي توڙي شرافت جي اصولن کي وسارڻ لاءِ مجبور ڪندو هو ۽ قربانگاهن کي درهم برهم ڪري ڇڏيندو هو ۽ شهنشاهن تي پٽ پاراتن جو وسڪارو هوندو هو، يا جج کي ان وقت ڏڪ لڳندا هيا جڏهن هو عدالت جي ڪرسيءَ تي ويهندو هو، ته اهو فرض ڪيو وڃي ته جيترا به عذاب ۽ اذيتون تصور ڪري سگهجن ٿا، جن کي ظلم ايجاد ڪري سگهي ٿو ۽ صبر انهن کي برداشت ڪري سگهي ٿو، ته اُهي سيئي اُنهن عقيدتمند مظلومن تي آزمايا ويا هيا.[179] هتي ٻن حالتن جو ذڪر شايد بي خياليءَ منجهان ڪيو ويو آهي، جن مان اهو تاثر ٿو ملي ته عيسائين سان عمومي ورتاءُ، جن کي عدالت جي آفيسرن گرفتار ڪيو هو، اُهو هروپرو برداشت کان ايترو ٻاهر نه هيو جيترو گهٽو ڪري تصور ڪيو ويندو آهي ته اُهو ڪيئن هو: (1)

قصور مجيندڙ جن کي ذليل ڪري ڪاٺين ۾ ڪم ڪرڻ لاءِ موڪليو ويو هو. اُنهن کي انسانيت طرفان يا رکوالن جي غفلت سبب اجازت ڏني وئي هئي تہ هو پلي نديون گرجائون ٺاهن جن ۾ پنهنجون مذهبي رسمون ادا ڪن ۽ اُنهن پيانڪ جڳهن جي وچ ۾ پلي عبادت بہ ڪن.[180] (2) پادري، عيسائين جي اُڀري جوش جذبي کي لغام ڏيڻ جي ڪوشش ڪندا رهندا هئا ۽ ڪين تنبيهہ بہ ڪندا رهندا هئا، جو تہ اُهي خودبخود ۽ ڇاڻي واڻي پاڻ کي مئجسٽريٽن جي حوالي وڃي ڪندا هيا. هنن مان ڪجهہ اهڙا ماڻهو هيا جيڪي سخت غربت جي زندگي گذاري رهيا هيا ۽ قرضن ۾ جڪڙيل هيا، جن اکيون ٻوٽي اهو فيصلو ڪري ورتو هو تہ اهڙي ذلت واري جيئڻ کان عزت وارو موت بهتر هو. ٻيا وري ان لالچ ۾ ڦرڪجي ويا هيا تہ ٿوري وقت جي قيد ڪاٽڻ سان سڄي زندگي جا گناهہ ڌوپجي ويندا: ۽ اجا ٻيا اهڙا بہ هيا جيڪي گهٽ عزت ڀرئي مقصد سان سوچي رهيا هيا تہ ان خيرات مان زندگيءَ جي گاڏيءَ کي اڳتي هلائجي جيڪا مذهب جا پوئلڳ قيدين ۾ ورهائيندا هيا،[181] ۽ اُهو خير خيرات جو سرشتو سندن خيال مطابق نہ رڳو سندن گذاري کان گهٽ هو پر اُهو فائديمند ڪاروبار بہ هيو. چرچ جي پنهنجن سيني دشمنن تي فتح حاصل ڪرڻ ڪانپوءِ، قيدين دلچسپيءَ توڙي سڪٽي ڦونڊ مان، پنهنجن ڏکن سورن کي گهٽ وڌائي پيش ٿي ڪيو. وقت ۽ جڳهہ جي مناسب مفاصلي سبب حقيقتن کي افسانن ۾ تبديل ڪيو ويو يا ٻين لفظن ۾ گهٽي مبالغي کان ڪم ورتو ويو: نتيجي ۾ پاڪ شهيدن جو تعداد ۽ اُنهن جا واقعا گهٽا وڌي ويا توڙي جو ماڻهن کي جيڪي زخم رسيا هيا اُهي فورن ڇُٽي ويا هيا، اُنهن جي طاقت ۾ توانائي اچي وئي هئي جن جا گهر تيل ماڻهو بہ معجزاتي طور ملي ويا هيا ۽ هاڻي اُهي ايترين آسانين ۾ هيا جو پنهنجي هر تڪليف کي دور ڪري ٿي سگهيا يا هر اعتراض جو تُرت ازالو بہ ڪري ٿي سگهيا. تمام اهم مثال ۽ تاريخي واقعا جن ڪليسا جي وقار کي وڌايو هو، تہ بيشمار سادن ۽ پوڙن ماڻهن اُنهن جي تعريف ڪئي ۽ منهبي ماڻهن جي اختيارن ان جي پنيرائي ڪئي ۽ جنهن جي مشڪوڪ شاهدي ڪليسا جي تاريخ پڻ ڏني آهي.

ملڪ نيڪالي ۽ جيلن ۾ بند ٿيڻ جا اجايا ۽ فضول بيان ۽ ڏکن سورن جا بيشمار قصا ايترا تہ وڌائي پيش ڪيا ويا آهن يا وري اُنهن کي ڪنهن تقرير جي ماهر جي پين سان نرم ڪيو ويو آهي تہ اسان مجبور ٿي اُهي حقيقتون معلوم ڪرڻ جي ڪوشش ڪريون ٿا جيڪي وڌيڪ ضِد ۽ هٽ ھوڏ واريون آهن. جيئن ماڻهن جو تعداد جن کي، ڊائڪليشين، سندس ساٿين يا سندس جا نشينن جي فرمانن جي نتيجي ۾ موت جي سزا ڏني وئي هئي. هاڻوڪا روايتن جا بيان ڪندڙ ماڻهن جي وڏن لشڪرن ۽ سڄن سارن شهرن بابت ٻڌائن ٿا جيڪي اذيتن جي وهڪري ۾ وهي گم ٿي ويا. جيڪي ڪجهہ وڌيڪ قديمي ليکڪ آهن تہ اُهي ان ڳالهہ تي اڪتفا ڪن ٿا تہ رت وهائڻ توڙي گارگند يا بدشد ڳالهائڻ جا هيڪڙ ٻيڪڙ ۽ افسوسناڪ واقعا ضرور ٿيا هيا. جنهن ۾ ايتري مهرباني نہ ڪئي وئي آهي تہ اُنهن ماڻهن جي تعداد جو اندازو بہ ٻڌايو وڃي ها جن کي اها اجازت ڏني وئي هئي تہ حضرت عيسيٰ (ع - س) جي عقيدي ۾ مذهب کي پنهنجي رت جي ريلي سان هميشہ لاءِ بند ڪري ڇڏين. يوسيبيَس جي تاريخ مان اسان کي جيڪو ڪجهہ معلوم ٿي سگهيو آهي تہ ان مطابق فقط نوَن (9) پادرين کي موت جي سزا ڏني وئي هئي، ۽ اسان کي خاص طرح فلسطين جي شهيدن جي، سندس ڳڻپ موجب، يقين ڏياريو ويو آهي تہ جيڪي عيسائي شهادت جي وڏي رتبي ماڻڻ لاءِ نمايان هيا اُنهن جو تعداد ڪنهن بہ صورت ۾ پيانوي کان مٿي نہ هيو.[182] جيئن تہ اسان ان وقت جي ڪليسائي

جوش جذبن ۽ سندن جرئتن جي معيار کان پوريءَ طرح واقف ناهيون. تہ اهو اسان جي وَس ۾ نہ آهي تہ اسان پهرئين طبقي بابت کي حوالا يا حقيقتون ٻڌائي سگهون: البت پوئين طبقي لاءِ اسان کي اهم ڳالهيون ۽ امڪاني نتيجا ڪڍڻ جي ڪوشش ڪنداسين. روم جي صوبن جي ورهاست موجب، فلسطين کي مشرقي شهنشاهت جو سورهون حصو تصور ڪيو وڃي،[183] ۽ جيئن تہ ڪي گورنر هيا جن پنهنجي ڪوڙي يا سچي رحم دليءَ جي جذبن وسيلي، پنهنجن هٿن کي عقيدتمندن جي رت سان رنگين ڪرڻ کان بچائي رکيو هو،[184] ۽ اها ڳالهہ بلڪل اعتبار ڪرڻ جوڳي ٿي لڳي تہ ان ملڪ جنهن عيسائيت کي جنم ڏنو هو، شهيدن جو فقط سورهون حصو پيدا ڪيو هو جن کي گئلريَس ۽ مئڪسيمن جي حڪومت جي دؤرن ۾ موت جي سزا ڏني وئي هئي: سچي طاقت نتيجي ۾ پندرهن سوَن جي انگ تي اچي دنگ ڪيو، هڪ اهڙو تعداد جنهن کي جيڪڏهن اذيتن جي ڏهن سالن سان وَنڊ ڪجي تہ ان حساب سان هڪ سال ۾ ڏيڍ سوءُ شهيدن کان مٿي تعداد نہ ٿيندو. ساڳيو ئي طريقو جيڪڏهن اٽلي ۽ آفريڪا جي صوبن سان لاڳو ڪجي ۽ شايد اسپين سان پڻ، جتي ٻن يا ٽن سالن جي خاتمي تي، قانون جي سختيءَ کي عارضي طور گهٽ ڪيو ويو هو يا بلڪل ئي ختم ڪيو ويو هو: روم جي شهنشاهت ۾ بيشمار عيسائي جن کي، عدالتي ڪارروائيءَ جي نتيجي ۾، موت جي سزا ڏني وئي هئي، اُنهن جو تعداد ٻن هزار ماڻهن کان بہ گهٽ آهي. جيئن تہ ان ڳالهہ ۾ ڪو بہ شڪ نہ آهي تہ عيسائي تعداد ۾ تمام گهڻا هيا ۽ سندن دشمن اُنهن تي سخت غصي ۽ ڪاوڙ ۾ هوندا هيا، ۽ اهو بہ گهٽو ڪري ٻين وقتن جي مقابلي ۾ ڊائڪليشين جي دؤر ۾ وڌيڪ هيا، هي مناسب ۽ سمجهہ ۾ اينڌڙ حساب ڪتاب شايد اسانکي اوائلي درويشن ۽ شهيدن جي باري ۾ تعداد بابت معقول ۽ اهم معلومات ڏئي تہ سچي دنيا ۾ عيسائيت ڪيئن رائج ٿي ۽ هر طرف پکڙجي وئي.

اسان هڪ ڏکوئيندڙ سچ تي هن باب جي پڇاڙي ڪنداسين جيڪو هڪ ناراض ۽ ٿڪل دماغ تي اوچتو وجهي ڪڙ ڪندو، تہ جيڪڏهن اسان بغير ڪنهن هٻڪ يا تحقيق جي شهادتن جي باري ۾ اهو مڃيون جيڪو تاريخ ۾ محفوظ آهي يا عقيدي جي مفروضي ۾ آهي، تہ پوءِ اها ڳالهہ بہ ضرور مڃڻي پوندي تہ عيسائين، غيرن ۽ لادينين جي پيٽ ۾ پنهنجن اندروني جهڳڙن ۽ اختلافن ۾، پنهنجي پاڻ تي ۽ هڪ ٻئي خلاف وڌيڪ سختيون سٺيون آهن ۽ ڪربناڪ اذيتن مان گذريا آهن. جهالت جي دؤر ۾ جيڪو مغرب ۾ روم جي شهنشاهت جي بربادي کانپوءِ شروع ٿيو، شاهي شهر جي پادرين پنهنجي حڪومتي اختيارن جي دائري کي عام ماڻهن توڙي لاطيني ڪليسا جي مذهبي ماڻهن تائين وڌائي ڇڏيو. وهمن وسوسن جو چار جيڪو اُنهن پکيڙيو هيو، ۽ جنهن شايد دليلن جي ڪمزور ڪوششن جي خلاف ورزي ڪئي هئي، آخرڪار ان تي جرئتمند جنوني ماڻهن جي هجوم طرفان حملو ڪيو ويو، جن ٻارهين کان سورهين صدي عيسوي تائين، اصلاح پسندن جو ڪردار ادا ڪيو هو. روم جي ڪليسا جنهن تشدد ذريعي ان شهنشاهت جو دفاع ٿي ڪيو جيڪا ڪيس دوکي ۽ فريب ذريعي حاصل ٿي هئي: امن ۽ محبتن جي سرشتي کي، موت جي رجسٽر ۾ نالن جي داخلا واري عمل، جنگين، قتل، ۽ پاڪ رتبن جي ادارن بيعزتو ۽ ذليل ڪري ڇڏيو هو. جيئن تہ اصلاح پسند شهري ۽ مذهبي آزاديءَ ۾ يقين رکندا هيا تہ ڪئٿولڪ شهزادن پنهنجن مقصدن کي بہ مذهبي ماڻهن سان ملائي ڇڏيو ۽ ڏاڍ ۽ ترار جي زور تي روحاني ناپسنديدگي جي ڏهڪاوَن کي اجاگر ڪيو. نقط نيدرلئنڊ ۾ ئي،

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چارلس پنجين + جي هڪ لک کان وڌيڪ رعيت جي ماڻهن کي جلاد جي هٿن سان موت جي سزا ڏني وئي هئي ۽ هيڏي ساري تعداد جي گروٽيَس،[185] به تصديق ڪئي هئي جيڪو هڪ ذهين ۽ عالم ماڻهو هو ‡ جنهن پنهنجي اعتدال پسندي کي مختلف فرقن جي ڇنڊڇاڻ ۾ به محفوظ رکيو هو ۽ جنهن پنهنجي دؤر ۾ ملڪ جا تاريخوار واقعا اهڙي وقت ۾ لکيا هيا جڏهن ڇپائيءَ جي ايجاد، ذهانت ۽ تخليقي ڪمن جي واڌاري کي سهولتون پهچايون هيون ۽ ساڳي وقت مواد جي پکڙجڻ جي خطرن کي به وڌائي ڇڏيو هو. جيڪڏهن اسان گروٽيَس جي سندَ کي تسليم ڪريون ٿا ته پوءِ اهو به مڃڻو پوندو ته پروٽيسٽنٽَس جن کي هڪڙي ئي صوبي ۾ هڪ ئي دؤر ۾ موت جي سزا ڏني وئي هئي، اُنهن جو تعداد گذريل ٽن صدين جي شهيدن کان به تمام گهڻو مٿي هيو ۽ شايد سڄي روم جي شهنشاهت ۾ به ايتري گهڻي تعداد جو وجود ڪڏهن به نه رهيو آهي. پر جيڪڏهن اُهي حقيقتون، جن جو وجود ئي نہ هجي، وزنائتين شاهدين تي حاوي ٿي وڃن، ۽ جيڪڏهن گروٽيَس کي، اصلاح پسندن جي ذهانت ۽ سندن تڪليفن جي باري ۾ مبالغي ڪرڻ تي سزا ڏني وڃي، ته ان صورتحال ۾ اسان مجبور ٿي اهو پڇڻ چاهينداسين ته قديمي سادگي ۽ پورڙائيءَ جي مشڪوڪ ۽ اڻپورن يادگارن تي ڪهڙو اعتماد ڪري سگهبو. يا شاهي ۽ درباري پادريءَ جي ڪردار تي ڪيتري حدتائين ويساهه ڪري سگهبو. يا ان جوشيلي تقرير جي ماهر لاءِ ڇا چئبو جنهن کا ڪانسٽنٽائن جي حفاظت ۾، فتح ڪيل مخالفن طرفان يا سندن عزت واري حاڪم جي غير اهم ابن ڏاڏن طرفان، عيسائين جي اذيتن کي رڪارڊ ڪرڻ ۽ اُنهن کي ايندڙ وقت لاءِ محفوظ ڪرڻ جون خاص سهولتون ميسر ڪري ڏنيون ويون هيون.

باب - سورهون

حاشين بابت وضاحتون

1. سائرين ۾ اُنهن 2,20,000 يونانين کي قتل ڪيو، قبرص ۾ 2,40,000 کي ۽ مصر ۾ بيشمار ماڻهن کي ذبح ڪري ڇڏيائون. هنن بدقسمت ماڻهن منجهان ڪيترن کي ڪارائيءَ سان چيري ٽڪرا ٽڪرا ڪيو ويو. ۽ اڳ ۾ حضرت دائود (ع - س) جو وٽن مثال موجود هو. فاتح يهودين ماڻهن جي گوشت کي هيج وچان ڪاڻو ۽ ڳڙڪايو. سندن رت کي ڇٽيو ۽ پيتو ۽ اُنهن جا آنڊا گوندا ڪڍي، اُنهن کي وڪوڙي ۽ پنهنجن جسم تي پٽن وانگر ڪٽي ٻڌايون (ڏسو ڊائن ڪئسيَس (lxviii,1145) .

2. جوزفس جي ڇاتل سچاتل بيانن کي دهرائڻ جي بجاءِ، اسان کي ڊائن (lxix,1162) کان معلومات ملي ٿي ته هئڊرئن جي جنگ ۾ 5,80,000 يهودين جا سِرَ ترارين سان قلم ڪيا ويا هيا. ان ڪانسواءِ ڳڻپ کان وڌيڪ بيشمار ماڻهو ڏڪر ۽ بيمارين ۾ مٿا ته پيا ڪيترائي باهه جي ڇپين ۾ سڙي رک ٿي ويا.

* (بار - ڪوچبا - فساد جو ليڊر 135-132ع).

3. ڪٽر يهودين لاءِ بسنيج کي ڏسو (جوئنس جي تاريخ i,17) مسيحا جي ڪردار لاءِ رابس مطابق ڏسو (v,11,12,13) بارڪوڪيباس جي عملن لاءِ ڏسو (vii,12) .

4. اسان هڪ روم جي وڪيل مادِستئينَس جا ٿورائتا آهيون (ڪتاب - iv) جنهن انٽونينَس جي فيصلن جي باري ۾ اسانکي تفصيلي معلومات ڏني. (ڏسو ڪاسوبان کي آگسٽ جي تاريخ ۾ (ص - 27).

5. ڏسو بسنيج کي (جوئنس جي تاريخ ۾ iii,283) سردار جي مرتبي کي ننڍي ٿوڊوسيَس دپائي ڇڏيو هو.

6. اسانکي فقط همان جي غصي کان يهودين جي نجات بابت ڳالهائڻ گهرجي جنهنکي، ٿوڊوسيَس جي حڪومت تائين، شراب ڪباب جي عياشي واري ڌمچر ۽ گوڙ شور واري ماحول ۾ ملهايو ويندو هو. (بسنيج - جوئفس جي تاريخ vi,17, viii,6) .

7. ڪُوڙي جوزفس مطابق، سيفو، جيڪو ايساٶ جو پوٽو هو، ڪارٿيج جي بادشاهه اينيز جي فوج کي اٿلي وڌي ويو. اڊومينس جي هي ڪالوني حضرت دائود (ع - س) جي ترار کان بچي وڃي رومُولَس وٽ وڃي پناهه ورتي. هن ۽ ٻين ڪيترن ئي اهم سببن جي ڪري، يهودين، روم جي شهنشاهت تي ايدوم جو نالو رکي ڇڏيو.

8. سيلسُس جي دليلن، جن جي اوريجن نمائندگي به ڪئي هئي ته اُنهن کي رد به ڪيو هو (V - صفحا 259-247) اسان کي اهو فرق واضح نظر اچي ٿو جيڪو يهودي ماڻهن ۾ عيسائين جي فرقي بابت اسان ٻڌايو هو. منيسيَس فيلڪس کي ڏسو مڪالمن ۾ (باب 5 ۽ 6) جن ۾ مجيل عبادت جي طريقن کي ڇڏي ڏيڻ بابت هڪ سٺو ۽ مانائتو بيان سمايل آهي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

9. " اُنهن وٽ قربانيءَ جون جڳهون، مندر ۽ ڇاتل سڃاتل مجسما........ ڇو ڪو نہ آهن فقط هڪ ۽ واحد الله تعاليٰ جو پلا هنڌ ڪٿي آهي ۽ سندس اصليت ۽ سڃاڻپ پلا ڪهڙي ۽ ڪٿي آهي؟" لامذهب قانوني ماڻهو، يهودين جي حق لاءِ اهو فرق ڏيکاريندو ويو جن وٽ ڪڏهن مندر، قرباني جون جڳهون ۽ قربان ڏيندڙ جانور وغيره هوندا هيا.

10. اهو ڏاڍو ڏکيو آهي (افلاطون ٿو فرمائي) تہ سچي خدا تعاليٰ بابت پوري ڄاڻ ملي ۽ وري اوترو ئي ڏکيو آهي تہ ان کي شايع ڪجي. ڏسو (مذهبن بابت فلسفي جو فرانسيسي ترجمو، جنهن کي ٿلي لکيو آهي).

11. فلوپيٽرس جو مصنف عيسائين کي لڳاتار "خواب ڏسندڙ جوشيلا" ٿو ڪوٺي ۽ اُنهن لاءِ وڏيڪ ڇوي ٿو تہ "هُو هلڪا ۽ هوائي خلقيل آهن ۽ هوائن ۾ هلندڙ ڦرندڙ آهن وغيره." هڪ جڳهہ تي هو ان نظاري جو واضح حوالو ٿو ڏئي جنهن ۾ سينٽ پال کي ٽئين بهشت جو سير ڪرايو ويو هيو. هڪ ٻي جڳهہ تي ٽرائيفن جيڪو پاڻ هڪ عيسائيءَ جو ڪردار ادا ڪري ٿو، لادينيت جي خدائن تي طنزون ڪندي، هڪ رازداريءَ جو قسم ٿو کڻي:

"مونکي تمام مٿاهين خدا جو قسم آهي جيڪو لافاني، ابدي پيءُ جو پُٽ، ٽن ۾ هڪ ۽ هڪ ۾ ٽي آهي-" اهو ڪرائيٽياس جو ناپاڪ جواب آهي. "تون مونکي هڪ حساب ڪتاب وارو قسم ٿو سيکارين، درحقيقتا مان سمجهي نٿو سگهان تہ تون ڇا پيو چوين؟ ڇا اهو تہ: "هڪ ٽن جي برابر آهي ۽ ٽي، هڪ جي مٽ آهن!"

12. جسٽن مارٽر مطابق (دفاع نامو - (ميجر - باب 85-70) راهبَ جن پيشنگوين بابت ڪجهہ اٽڪل علم سکيو هو، ڄاڻي واڻي هيءَ ترڪيب سرجي هئي جيڪا، بين طريقن سان ٺي سهي، ماڻهن کي توڙي فيلسوفن کي عيسائي مذهب اختيار ڪرڻ کان ديڄاري ۽ پري هٽائي سگهي.

13. اوريجن جي پهرئين ۽ ٻي ڪتاب ۾، سيلس اسانجي نجات ڏياريندڙ جي ڄمَ ۽ ڪردار کي تمام ناپاڪ نفرت جو نشانو ٿو بنائي. هڪ مقرر لِبانِيَس، پورفري ۽ جُولين شهنشاهہ (363 - 361ع) جي تعريف ٿو ڪري تہ هن هڪ فرقي جي حماقت کي ڪوڙو ثابت ڪيو هو جنهن فلسطيني خدا جي مئل ماڻهو ۽ خدا جي پٽ بابت ڪجهہ چيو هو. (سقراط - ڪليسا جي تاريخ - iii, 23)

14. شهنشاهہ ٽراجن، نڪوميديا جي شهر جي بچاءَ لاءِ 150 باهہ وِسائيندڙ ڪمپني جي ماڻهن کي شامل ڪرڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو هو. هن سيني ساٿين کي ناپسند ڪيو هو. (ڏسو پلني (تحريرون x,42,43)

15. مئجسٽريٽ پلني، غيرقانوني گڏجاڻين جي خلاف هڪ فيصلو ڏنو هو. عيسائين جي دورانديشيءَ جي گهُرجن مطابق اُنهن "پيار جو ميلو" ملتوي ڪري ڇڏيو پر هنن لاءِ اهو ناممڪن هو تہ ماڻهن جي عبادت جي عمل کي روڪي ڇڏين.

16. جيئن تہ حضرت عيسيٰ (ع - س) جي خلاف پيشنگوين، جيئن وڏي باهہ جي ويجهي اچڻ وغيره لادينين کي چيڙائي ڇڏيو جن کي هو پنهنجي مذهب ۾ آڻي نہ سگهيا هيا تہ اُنهن کي وڏي خيال ۽ احتياط سان ياد ڪيو ٿي ويو، ۽ مانٽنسٽ فرقي وارن کي هڪ خطرناڪ راز کي کلئي نموني ظاهر ڪرڻ تي سخت تنبيهہ ڪئي وئي هئي. (ڏسو موشير - ص - 413).

17. پلني جا لفظ يا تہ يوناني يا لاطيني ۾ ڏنل آهن جن جو انگريزي ترجمو ڇاڻايل نہ آهي، تنهنڪري مجبوري آهي تہ سنڌي ترجمو بہ نٿو لکي سگهجي. (سنڌيڪار).

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

18. ڏسو موشيم جي تاريخ (ڪليسا جي تاريخ (i,101) اسپانيم (جولِيَس سيزر بابت راءِ - ص 468 وغيره).
19. ڏسو جسٽن مارٽر ڪي (دفاع نامي ۾ (i,35,ii,14) اٿيناگورس (لِگيشن ۾ - باب - 27) ٽرٽولين (دفاع نامو) باب - 7،8،9) مائنوسيَس فيلڪس - (باب - 31، 30،10،9) هنن مان سيني ۾ پويون ليڪ الزام بابت شاندار نموني ۽ حالتن مطابق اسانکي معلومات ڏئي ٿو. ٽرٽولين جو جواب تمام جرئت وارو ۽ قطعي آهي.
20. ليونس ڪي تڪليفون ڏيڻ ۾ ڪجهه غير يهودي غلامن ڪي عذابن ۽ اذيتن جا خوف خطرا ڏئي ڌيچاريو ۽ ڪين مجبور ڪيو ويو تہ هو پنهنجي عيسائي مالڪ تي تهمتون هڻن. ليونس جي ڪليسا، پنهنجي ايشيائي ڀائرن ڏي لکندي، خطرناڪ الزام بابت سخت ڪاوڙ ۽ نفرت جو اظهار ڪن ٿا، يوسيبيَس (ڪليسا جي تاريخ V.I) .
21. ڏسو جسٽن مارٽر ڪي (دفاع نامو - i,35) آئرنيَس هيريس (i,24) ڪليمينس (اليگزنڊريا ۾) اسٽرومٽ (iii,438) يوسيبيَس (iv,8) اهو نفرت ۽ سخت ڪاوڙ ڏياريندڙ ٿيندو تہ اُهو سڀ ڪجهہ اُنهن سان منسوب ڪجي جيڪو بعد وارن ليکڪن تصور ڪيو آهي، جيڪو ايپيفنيس ڪي مليو آهي يا اُهو ڪجهہ جيڪو ٽليمانٽ نقل ڪيو آهي. (ايم - ڊي بيوسوبر تاريخ مٽنچزم ix,8,9) آگسٽائن ۽ پوپ ليوُ I - جي فضول ڳالهين ڪي تمام زوردار طريقي سان واڪو ڪري ڇڏيو آهي.
22. جڏهن ٽرٽولين مانٽنسٽ بڻجي ويو تہ هن ڪليسا جي اخلاق عادتن ڪي بدنام ڪيو جن جو هن وقت تائين هو دفاع ڪندو آيو هو. "۾ پيار جي دعوت وڏيڪ مشهور آهي ڇو تہ اُتي توهان جا مست نوجوانَ پنهنجين ڀيڻُن سان گڏ سُمهن ٿا جتي هو ڏِوَ تي ڪائڻ پيئڻ توڙي جنسي ميلاپ جا مزا حد کان وڏيڪ ماڻن ٿا." (باب - 17) اليبيرس جي ڪائونسل جو پنجٽيهون ڪليسائي قانون بدناميءَ جي واقعن ڪي سختيءَ سان ننڌي ٿو جن گهٽو ڪري چرچ تي چوڪسي رکڻ تي عيسائي نالي ڪي لادينين جي نظرن ۾ گهٽو ئي بدنام ڪيو هو.
23. ٽرٽولين (دفاع نامو - باب - 2) پلني جي معتبري واري شاهدي تي دليلن ۽ وضاحتن سان بحث ٿو ڪري.
24. آگسٽن تاريخ جي مختلف جُلدن ۾ (جنهن جو هڪ حصو ڪانسٽنٽائن جي حڪومت ۾ بہ ڇپيو هو) ڇَہ سئون بہ اهڙيون نہ مليون آهن جن ۾ عيسائين جو ذڪر ڪيل هجي) نہ وري ڏيفلن جي ذهانت، ڳولا ڪرڻ جي باوجود بہ ڊائن ڪئسيَس جي تمام وڏي تاريخ ۾ سندن نالي ڪي ڳولڻ ۾ ڪامياب ٿي سگهي.
25. سوٽونيَس جو هڪ اَڌ چٽو تحرير جو ٽڪرو (ڪلاڊيَس ۾، باب - 25) شايد ڪجهہ ثبوت مهيا ڪري ٿو تہ روم جا يهودي ۽ عيسائي هڪ ٻئي سان ڪيڏي نہ عجيب نموني پيش ايندا هئا ۽ اُنهن جي هڪ ٻئي سان هلت چلت وارا روَيا بہ مونجهارن جو شڪار رهيا.
26. ڏسو "حوارين جا ڪم" جو ارڙهون ۽ پنجويهون باب، جنهن ۾ گَليو آڪائيا جي مئجسٽريٽ ۽ فِيسٽس - جوڊيا جي گورنر جي روَين بابت ذڪر ڪيل آهي.
27. ٽرٽولين ۽ اليگزنڊريا جي ڪليمينس جي وقت ۾، شهادت جو رتبو فقط سينٽ پيٽر، سينٽ پال ۽ سينٽ جيمس لاءِ مخصوص هوندو هو. ان ڪانپوءِ اهو آهستي آهستي يونانين جي هاٺوڪن وقتن ۾ ٻين حوارين تي بہ عطا ٿيندو

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رهيو جن دوراانديشي ڪندي روم جي شهنشاهت ڪان پرانهان هنڌ پنهنجي اذيتن ۽ تبليغ لاءِ چونديا هيا. ڏسو موشيم ڪي (ص – 81) ۽ تليمانٽ (ڪليسا جون يادون i,iii).

* (ٽشيٽس).

28. ٽئسيٽس (تاريخوار واقعا XV,38-44) سوٽونيَس (نيرو ۾ - باب – 38) ڊائن ڪٽسيَس Ixii,1014) اوروسيَس (vii,7).

29 ڪٽڪ جي قيمت (شايد موڊيَس واري، جيڪو روم ۾ اَن جو هڪ معياري ماپو آهي) ايتري گهٽ ٿي وئي جو اُها ٽن سيسٽرِسس تائين وڃي پهتي جيڪو انگريزي سڪي جي چوٿين حصي جا ٻـ اندازي موجب پندرهن شِلنگ وڃي ٿيندا.

30. اسانجي مشاهدي موجب، ٽشيٽس جنهن افواهه جو ذڪر ڪجهه هٻڪ ۽ بيـيقينيءَ مان ڪري ٿو تـہ ان ڪي ٿي تکڙ مان سوٽونيَس بيان ڪري ٿو ڇڏي ۽ ڊائن وري ان جي بناديرتصديق ٿو ڪري ڇڏي.

31. يهودين طرفان تاريخ جي غلطي کي واڻکو ڪرڻ لاءِ هيءَ اڪيلي شاهدي ئي ڪافي آهي جيڪي حضرت عيسيٰ (ع-س) جي ڄمر کي پوري هڪ صدي اڳ ۾ ٿا ٻڌائن. (بسنيج، جوزفس جي تاريخ v,14,15) اسان کي جوزفس کان معلوم ڪرڻ ٿي (قديمي نسخا xviii) خبر پوي ٿي تـہ پائليٽ جي گورنري ٽائبيريس جي دؤر جي آخري ڏهن سالن سان پيچي اچي ٿي (37 – 27ع) جيتري قدر حضرت عيسيٰ (ع – س) جي موت جو سوال آهي تـہ هڪ صاف ۽ مشهور ڏند ڪٿا يا روايتي ڳالهہ موجب اُها تاريخ 25 مارچ 29 آهي جيڪا مٽجسٽرينن جي نظرداريہ ۾ (ٽرٽولين، جوڊياس ۾، باب – 8) طئي ٿي هئي. هيءَ تاريخ، جيڪا پاڳي وارن ۽ پادري نورِس ۽ لي ڪلرڪ پڻ اختيار ڪئي هئي زياده صحيح لڳي ٿي جيڪا وحشي دؤر سان ملي ٿي جيڪو چار سال پوءِ جو آهي. (بهرحال اِهي اندازا ڪٿان لڳايا ويا، اُنهن جي ڪابہ خبر ڪانهي).

32. "اوڊيو هيومني جينرِس ڪنوڪٽي." هي الفاظ يا تـہ انسانذات جي عيسائين خلاف نفرت جو اظهار ڪن ٿا يا وري انهن ۾ عيسائين جي، انسانذات خلاف نفرت لڪل آهي. مون، بهرحال پوئين مطلب کي ترجيح ڏني آهي جيڪا ٽشيٽس جي بيانيہ انداز سان ملي ٿي تـہ ساڳي وقت ان غلطيءَ سان بـہ پيچي اچي ٿي ۽ جنهن لاءِ حضرت عيسيٰ (ع – س) جي تعليم جو اصول (ڏسو ليوڪ XIV,26) شايد مناسب ۽ معصوم موقعو هيو. منهنجي معنيٰ ۽ مفهوم جي تصديق ڪيترن ئي سَنڌن ذريعي ٿئي ٿي، جيئن لپسيَس، اٽلي، فرانسيسي ۽ انگريزي جي مترجمن، جن ٽشيٽس، موشيم، لي ڪلرڪ (ڪليسا جي تاريخ – ص – 427) ڊاڪٽر لارڊنر، (شاهديون i,345) ۽ گلاٽوسيسٽر جي پادري (قدرتي قانون – جلد , iii ص – 38) وغيره جا ترجما ڪيا آهن. پر جيئن تـہ لفظ "ڪنوِڪٽي" (Convicti) پوري جملي سان اطمينان بخش نموني ميلاپ نٿو ڪري تـہ جيمس گرونوِيَس، ان لفظ جي پڙهڻي کي بدلائـي "ڪنيونڪٽي" (Coniuncti) ڪري ڇڏيو آهي جنهن جي پٺڀرائي فلورينس جي مستند مسودي پڻ ڪري ڇڏي آهي.

33. ٽشيٽس (تاريخوار واقعا – XV 44).

34. نارڊيني (قديم روم – ص – 487) ڊوناٽس (قديمي روم – iii, 449).

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

35. نيرو ۾ سوٽونيس (باب - 16) "مئليفيڪا" (نقصانڪار) جو لقب جنهن کي ڪجهہ سياڻن ۽ دورانديش تبصري نگارن جي ترجمي مطابق "جادوگري وارو" (Magical) تـو ٿئي جيڪـو موشيم جي دليلن مطابق ٽشيٽس جي (Exitia Gilis) (خطرناڪ) سان وڃي ٿي پيچي.

36. حضرت عيسيٰ (ع - س) بابت هڪ تحرير، جيڪا اوريجن ۽ يوسيبيَس جي وقت ۾ جوزفس جي متن ۾ شامل ڪئي وئي هئي، اُها اسانجي لاءِ واهيات جعلسازيءَ جو مثال نہ ٿيندي. پيشنگوين جو پورو ٿيڻ، نيڪيون ۽ اخلاق، معجزا ۽ حضرت عيسيٰ (ع - س) جو بيهر دنيا ۾ اچڻ صاف طرح بيان ٿيل آهن. جوزفس اها ڳالهہ مڃي ٿو تہ هو هڪ مسيحا هيو پر ان نقطي ۾ مُنجهي ٿو پوي تہ ڇا هو هنکي هڪ انسان ڪوٺي سگهي ٿو. جيڪڏهن ان تحرير جي باري ۾ اڃا بہ ڪو شڪ باقي رهي ٿو تہ پوءِ پڙهندڙ کي اُهي اعتراض ڏسڻ گهرجن جيڪي لي نيور (هئوَر ڪئمپ - جوزفس - 73 - ii, 267) ۾ وڏي محنت سان تيار ڪيا هيا جواب، جيڪي ڊابز (صفحا 232 -187) ڏنا هيا ۽ بيو بہ ڪمال جو جواب (قديم آثر ڪتا جديد سان گڏ - 288 - vii, 287) جيڪو هڪ نامعلوم نقاد ڏنو هو ۽ جيڪـو منهنجي خيال ۾ ابي - ڊي لانگرو جو هو، پڙهڻ وٽان آهي.

37. ڏسو ٽشيٽس جون زندگيون جنهن کي ليپسيَس ۽ ابي - ڊي لابليٽري لاطيني زبان ۾ تحرير ڪيو هو (ii, 386) ۽ جنهن کي ارنيسٽ ايڊٽ ڪيو هو.

38. "مون نروا ۽ ٽراجن جي حڪومت جي دوُرن کي، جيڪي تمام سٺو ۽ اعتماد وارو مواد فراهم ڪن ٿا، في الحال پاسيرو رکي ڇڏيو آهي تہ جيئن پنهنجي پوڙهاپ ۾ ڪجهہ سُک جو ساهہ پٽي سگهان.ٽشيٽس - تاريخ i .

39. ڏسو ٽشيٽس، تاريخوار واقعا (ii,61,iv,4) .

40. رانديگر جو نالو اليٽيورَس هيو. ساڳئي ذريعي سان جوزفس (ڏسو ڊي وٽاسوا - 3) اٽڪل بہ سال اڳ ۾ يهودي پادرين کان دفاع نامو داخل ڪرائي کين آزاد ڪري ڇڏيو هو، جيڪي روم جي قيد ۾ بند هيا.

41. هڪ وڏي ڄاڻو ڊاڪٽر لارڊنر (يهودين ۽ لادينن بابت شاهدين - ii,102,103) ثابت ڪيو آهي تہ گئليلينس جو نالو تمام قديمي هو ۽ شايد اهو عيسائين جو اوائلي لقب هو.

42. جوزِفس (قديمي دستاويزن ۾ xviii, 1&2) ٽليمانٽ. جوڊاز جا پُٽ، ڪلاڊيَس جي وقت ۾ صليب تي چاڙهي ماريا ويا هيا. سندن پوٽي اِليزار، جيروسلم جي قبضي کانپوءِ، هڪ مضبوط قلعي جو دفاع ڪيو (مسادا) جنهن ۾ 960 سر قربان ڪرڻ وارا ساٿي ساڻس گڏ هيا. جڏهن لوهن ڏنڊن سان درَن ديوارن کي ٽوڙيو ويو تہ هنن پنهنجون تراربون پنهنجين زالن، پنهنجن ٻارن ۽ آخرڪار پنهنجن سينن تي وهائي ڪڍيون. اهڙي طرح هو پنهنجي آخري ساٿيءَ تائين ٻاڻ ٿي مري ختم ٿي ويا.

43. ڏسو ڊاڊويل (پاسيٽنٽ مارٽ - ڪتاب - viii) گروٽر ۾ اسپيني زبان ۾ نائون نمبر نقش (ص - 238) هڪ مجيل ۽ ظاهر ظهور جعلسازي جو ڪم آهي، جنهن جي رٿ ٻا نام مڪارَ، اَنڪونا جي سائرئيڪس فقط هن سبب ٺاهي هئي تہ جيئن اسپين وارن جي وڏائي ۽ اُنهن جي ڪمزورين جي خوشامد ڪري سگهي. (ڏسو فريراز کي، اسپين جي تاريخ ۾ i, 192) .

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

44. 19 ڊسمبر، 69ع تي ڪيپيٽول ڪي، وٽيليَس ۽ وسپاسيان جي وچ ۾ لڳل خانہ جنگيءَ ۾ ساڙيو ويو هو. 10 آگسٽ، 70ع تي جيروسلم جي مندر کي روم وارن نہ ۾ يهودين پنهنجن هٿن سان پاڻ تباهہ ڪيو هو.

45. ڪئپيٽول ڊوميٽين طرفان نئين سِر اڏيو ويو هو. (سوٽونيَس، ڊوميٽين ۾، باب - 5) پلوٽارچ (پاپليڪولا ۾ i,230 جنهن کي براين ايڊٽ ڪيو) ان تي سونو پاٽي چاڙهڻ لاءِ 12,000 ٽئلينٽس (اڍائي ملين ڪان بہ اجا مٿي) خرچ ٿيا. مارشل جو خيال هو (ix,3) تہ جيڪڏهن شهنشاهہ پنهنجن قرضن کي پٽرو ڪري ها تہ جو پيٽر خود پي توڙي جو هن اولمپَس کي نيلام بہ ڪيو هو، پي ان قابل نہ هجي ها تہ هڪ پائونڊ جي پنيان ۾ شلنگ بہ ادا ڪري سگهي ها.

46. جيتريقدر ڏنَ ڏيڻ جو سوال آهي تہ ڏسو ڊاڪٽر ڪشيَس کي (lxvi, 1082) ريمارو جي حاشين سان گڏ، اسپانيم جو بہ مطالعو ڪجي ۽ بسنيج کي جوئفس جي تاريخ ۾ ڏسجي. (vii 2).

47. سوٽونيَس (ڊوميٽين ۾، ص – 12) هڪ 90 ورهين جي پوڙهي ماڻهوءَ جو، گورنر جي عدالت طرفان معائنو تيندي ڏٺو هو. مارشل هن کي اهڙو مرداڻو نسل پيدا ڪرڻ وارو عضوو ٿو ڪوٺي جنهن تي بہ ٽئڪس لڳي ٿو.

48. هي لقب شروع ۾ تہ دستوري معنيٰ مطابق سمجهيو ويو، ۽ اهو فرض ڪيو ويو تہ حضرت عيسيٰ (ع - س) جا پائر يوسف ۽ بيبي مريم (Joseph and Mary) جو جائز اولاد هيا. بيبي مريم لاءِ عقيدت واري احترام، دليل بازن توڙي بعد ۾ ڪٽر يونانين جي ذهن ۾ اها ڳالهہ وڌي تہ اُهي يوسف لاءِ بي زال منسوب ڪري ڇڏين. لاطينين (جيروم جي وقت کان وٺي) ان اشاري تي وڌيڪ ڪم ڪيو ۽ يوسف لاءِ ٻڌايائون تہ اُهو هميشہ ڪنوارو رهيو هو ۽ ڪيترن ئي مثالن ذريعي واضح ڪيائون ۽ اها ڳالهہ جائز سمجهيائون تہ جن کي حضرت عيسيٰ (ع - س) جو ڀاءُ سمجهيو ٿي ويو اُهي درحقيقت سندس پهريان سئوٽ آهن. ڏسو ٽليمانٽ کي (ڪليسا جي يادگيرين ۾ i,iii) ساڳي وقت بيوسوبر جو بہ مطالبو ڪجي. (تنقيد جي تاريخ ۾ ii,2).

49. هر هڪ هڪ سؤ فوٽ جا اُٽيتاليهہ اسڪوائر، جن جو جيڪڏهن پورو حساب لڳايو وڃي تہ مشڪل سان نوَ ايڪڙ ٿيندا. پر حالت جي تقاضا موجب، پين يوناني ليکڪن جو معمول ۽ ايمر - دي وٽلوٽس جي سَندَ مونکي ان ڳالهہ ۾ اعتبارِ ڏياريو تہ neopov جي نشاني رومي ايڪڙن جي سڃاڻپ لاءِ استعمال ٿيندي آهي.

50. يوسيبيَس (iii, 20) هيءَ ڪهاڻي هيگيسيپس منجهان ورتي وئي آهي.

51. ڏسو سٽيبيَنس جو موت ۽ سندس ڪردار جيڪو ٽشيٽَس بيان ڪيو آهي (تاريخ - iii, 74, 75) سٽيبيَنس وڏو ڀاءُ هو ۽ وسپاسيان جي جانشينيءَ تائين فلئوين جي خاندان جو ڪيس وڏي ۾ وڏو حمايتي تصور ڪيو ويندو هو.

52. "فلئويَس ڪليمينس، سندن پنهنجوئي سئوٽ - هڪ نفرت جهڙي ڪاهليءَ وارو ماڻهو - هُن (ڊوميٽيَن) کيس تمام معمولي شڪ تي ماري ڇڏيو."

53. پاند انٽريا جو ٻيٽ، ڊاڪٽر موجب (اَپد يوسيبيَس iii, 18) - برٽيَس پريٽرَس کيس پونٽيا ۾ ملڪ نيڪالي ڏٺي ٿو ڇڏي، جيڪو بي کان تمام گهٽو پري نہ هيو. اهو تفاوت ۽ هڪ غلطي جيڪا يا تہ يوسيبيَس کان ٿي يا ان کي نقل ڪندڙن کان، جن مطابق ٻن ڊوميٽيلاز جو وجود آهي، هڪ سندس زال، بي ڪليمينس جي ڀائٽي. ڏسو ٽليمانٽ کي (ڪليسا جي يادگيرين ۾ ii,224).

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

54. ڊائن (Ixvii, 1112) جيڪڏهن برٽيس پرٽزنس جنهن کان اهو ممڪن آهي تہ ڪيس هي تفصيل مليو، اُهو پلني جو مراسلہ نگار هو (تحريرون -vii, 3) تہ پوءِ اسان ڪيس همعصر ليکڪ سمجهون ٿا.

55. سوٽونيَس (ڊومينين ۾ - باب - 17) فلوسٽرٽَس (وِٽ، اپولون ۾، ڪتاب - vii)

56. ڊائن (Ixvii) صفحو 1118، پلني (تحريرون iv, 22)

57. پلني (تحريرون - 97 - x) ڏاهي موشيم پاڻ لکيو آهي (صفحا 232 - 147) تہ پلني هڪ معتدل مزاج، صاف ۽ سچو ليکڪ هو. هن سندس بيحد تعريف ڪئي آهي. ڊاڪٽر لارڊنر جي شڪن جي باوجود، (ڏسو يهودين ۽ لادينن جون شاهديون (ii, 46) مونکي تہ سندس ٻوليءَ ۾ ڪو بہ ڪٽرپڻو يا تعصب جا اهڃاڻ نٿا نظر اچن.

58. پلني (تحريرون - V, 8) هن پنهنجو ڀيڻيون مؤقف سن 81ع ۾ بيان ڪيو - هي اُهو سال هو جنهن ۾ جبل ويسوويَس ڦاٽو هو ۽ وڏا ڌماڪا ٿيا هيا جنهن ۾ سندس چاچو مري ويو هو.

59. پلني (تحريرون - 98 - x) ٽرٽولين (دفاع نامو - باب - 5) هن تحرير کي "قديمي سزائن جي قانونن جي ڍلائي ڪوڻين ٿا جن کي ٽراجن حصن ۾ ختم ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي هئي." پر پوءِ بہ ٽرٽولين پنهنجي ہي دفاع نامي ۾ غير مستقل مزاجيءَ جي اهڃاڻن کي وائکو ڪري ٿو جن مطابق وڏيک تحقيق ڪرڻ لاءِ منع ڪئي وئي هئي ۽ سزائون پڻ تجويز ڪيون ويون هيون.

60. يوسيبيَس (ڪليسا جي تاريخ - 9 ,iv) هيڊرين جي اصول کي محفوظ ڪري ڇڏيو آهي. هن ساڳي وقت (باب - 13) اسانتي هڪ ہي مهرباني انٽونينَس جي نالي ۾ ڪئي آهي جنهن جي سَند لاءِ آفاقي سطح تي اجازت بہ نہ آهي. جسٽن جي ہي دفاع نامي ۾ ڪجهہ عجيب و غريب انڪشاف ڪيا ويا آهن جيڪي عيسائين تي مؤهيل الزامن جي باري ۾ آهن.

61. ڏسو ٽرٽولين کي (دفاع نامي ۾ - باب - 40) پالي ڪارپ جي شهادت جا ڪَمَ، هُل هنگامن بابت هڪ دلچسپ ڪهاڻي کي جنم ڏين ٿا. هن قسم جا هنگاما ۽ فساد يهودين جي نفاق ۽ ڪدورتن سبب پيدا ٿيا هيا.

62. هي قانون ۽ قاعدا، مٿي بيان ڪيل هيڊرين جي اصولن ۾ ڏنل ۽ واضح ڪيل آهن. (ڏسو ميليٽو جو دفاع نامو (اَيڊيُوسيبيَس - iv, 26) .

63. ڏسو ٽراجن جي تحرير کي ۽ ان سان گڏ شهيدن جي باري ۾ پلني جو روّيو. جيڪي وڏيک مستند ڳالهيون آهن اُهي هِنن نصيحتن ۽ هدايتن ۾ پوريءَ طرح سمايل آهن.

64. خاص طرح ڏسو ٽرٽولين کي (دفاع نامي ۾، باب - 223) ۽ ان سان گڏ لئڪٽنٽيَس کي ڏسو (خدائي اداري ۾ v,9) سندن دليل ذري گهٽ ساڳيا آهن پر اسان کي پوءِ بہ خبر پوي ٿي تہ هنن دفاع ڪرڻ وارن منجهان هڪڙو قانوندان ۽ ٻيو تقرير جو ماهر هيو.

65. هن قسم جي ڏاڍَ ۽ تشدد جا بہ مثال ڏسو (شهادت جي سچن ڪارنامن ۾ جنهن کي رُئنارٽ ڇپيو آهي - صفحا 160 ۽ 399) جيروم، درويش پال بابت ڏندڪٿا ۾ هڪ نوجوان بابت عجيب ڪهاڻي ٻڌائي ٿو جنهن کي زنجيرن ۾ ٻڌي، اگهاڙو ڪري گُلن جي هڪ بستري تي سمهاريو ويو هو ۽ هڪ خوبصورت ۽ واهيات رنڊيءَ هن سان پنهنجي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مرضيءَ مطابق جنسيءَ ميلاپ جا ڪرتب ڏيکاريا. هن پنهنجي اندر جي اُبرندڙ جذبن کي، پنهنجي زبان کي چُڪ پائي خاموش ڪرايو.

66. سندس زال جي مذهب مٽائڻ تي، ڪلاڊيَس هرمينئينَس جيڪو ڪپادوشيا جو گورنر هو، ڪي سخت ڪاوڙ آئي جنهن عيسائين سان پوءِ تمام سخت روّيو اختيار ڪيو. (ٽرٽولين - اڊ اسڪئپيولم - باب - 8).

67. ٽرٽولين آفريڪا جي گورنر کي هڪ خط لکيو جنهن ۾ هن ڪيس انتظامي نرمي ۽ برداشت ڪرڻ جي ڪيترن مثالن طرف سندس توجه ڇڪرايو جن بابت ڪيس ڄاڻ هئي.

68. "جيڪي خاص قسم جا ۽ معمول جا ڏوهه آهن اُنهن جي تشريح قانون جي نقطن کان متي ۽ جُداري نه ڪئي وڃي." ٽراجن طرفان ڇيل ان جملي صوبن جي گورنر جي انتظامي معاملن ۾ آسانيون پيدا ڪري ڇڏيون.

69. "اسانکي ڪاٿين ۾ ڪر ڪرڻ جي سزا ڏني وئي آهي ۽ اسانکي ملڪ مان نيڪالي ڏئي ٻيٽن تي موڪليو ويو آهي." نيوميڊيا جي ڪاٿين ۾ نوَ پادري ۽ اوترو ئي تعداد مذهبي پاپائن ۽ ٻين ماڻهن جو به هيو جن لاءِ سائپرين سندن تعريف ۾ سٺا جملا چيا هيا جن کين سڪون ۽ اطمينان پهچايو هو. (ڏسو سائپرين - تحريرون ۽ خط 76 & 77)
* (ننديو ويو).

70. توڙي جو اسانکي يقين نه آهي ته اُهي خط ۽ تحريرون يا اِگنٽيَس جي ڪارنامن جا احوال اسانکي ملي سگهندا (جن کي حواري بزرگن جي ٻي جُلد ۾ ڏسي سگهجي ٿو) پوءِ به اسان ان ڳالهه کي پڌرو ڪريون ٿا ته انٽنڪ جو پادري اُنهن شهيدن منجهان هيو جن کي مثالي ۽ ناميارا ڪوٺيو ويو آهي. کيس زنجيرن ۾ جڪڙي روم موڪليو ويو هو ته پلي ماڻهو سندس حالت جو تماشو ڏسن. ۽ جڏهن هو ٽُراس ۾ پهتو ته کيس خوشيءَ جي خبر ملي ته اذيتن جو منظر ته اڳ ۾ ئي پڇاڙيءَ تي پهچي چڪو هو.

71. ليونس جي شهيدن ۾ (يوسيبيَس- V,I) غلام بلنڊينا کي ٻين جي مقابلي ۾ ڪجهه وڌيڪ اذيتون پهچايون ويون هيون. پنجن شهيدن منجهان، فيليسيٽَس ۽ پر پيچئا جي ڪمن مطابق جيڪي زياده نمايان هيا، اُنهن مان به غلام ۽ ٻه ٻيا نيچ حيثيت جا ماڻهو هيا.

72. اوريجن (اڊورس سيلسم - iii,116) سندس لفظ نقل ڪرڻ جهڙا آهن: "مناسب موقعن تي، ڪجهه ماڻهو جيڪي تمام ٿورڙا هيا، انڪري ماريا ويا جو انهن جو تعلق عيسائي مذهب سان هيو."

73. جيڪڏهن اسان چڱيءَ طرح ياد ڪريون ته روم جا سڀ جاهل ۽ عام ماڻهو عيسائي نه هيا ۽ اهڙيءَ طرح سڀئي عيسائي درويش ۽ شهيد به نه هيا. اسان مذهبي احترام جو اندازو پوري تسليءَ سان هڏن ۽ خاڪ جي ڪُونڊين مان ڪيئن لڳائيندا سين جن کي مُقامن ۽ قبرستانن مان ڪنيون ويو هجي. هڪ آزاد ۽ کُليل واپار وهنوار جي ڏهن صدين کانپوءِ، پڑهيل لکيل ڪٿولڪ عيسائين ۾ شڪَ ۽ گمان پيدا ٿي پيا آهن. اُنهن کي هاٿي تقدس ۽ شهادت جا ثبوت گهرجن ٿا. B.M جا اکر يا نشانيون، ڳاڙهي شراب جي شيشي يعني جيڪو رَت هوندو يا وري ڪجهيءَ جهڙي وڻ جيان ڪا صورت. پر پهرين ٻن نشانين جي ڪا اهميت ڪانهي، باقي جيڪا آخري آهي ان لاءِ نقادن جو مشاهدو ڪجهه هن ريت آهي: (1) ته ڪجهيءَ جهڙي وڻ جي نشاني جيئن ان کي ڪوٺيو وڃي ٿو اُهو شايد سرو يا شمشاد جو وڻ آهي يا

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هڪ جڳهه تي بيهارڻ جي نشاني آهي جيئن ڪاما جيڪو يادگار نقشن ۾ استعمال ٿيندو آهي. (2) تہ ڪجيءَ جهڙو وڻ لادينن وٽ سوڀ جي نشانيءَ طور استعمال ٿيندو هو. (3) تہ عيسائين ۾ اهو شهادت جي لاءِ نہ پر دنيا بيهر پيدا ٿيڻ جي خوشيءَ جي نشاني طور استعمال ٿيندو هو. هن سلسلي ۾ ڏسو پي. مشبيلين جي تحرير جيڪا انڻ ڇاتل بزرگن جي عبادت متعلق آهي ۽ ميورا توريءَ جو مقابلو بہ مطالعي هيٺ آڻجي. (lviii) .

74. ڏند ڪٿائن جي مثال طور اسان شايد اهو پڪي مطمئن ٿي وڃون تہ هڪڙي ئي ڏينهن ۾ 10,000 عيسائي سپاهين کي، ارارت جبل تي، ٽراجن يا هئڊرئن طرفان ڦاهيءَ تي چاڙهي ماريو ويو. ڏسو بئرونيس کي (روم جون شهادتون ۾) ٽليمانٽ کي (ڪليسائي يادن ۾ - ii,ii,438) ۽ گيڊيز جي (مختلف موضوعن ۾ MIL (ii, 203 چا جو مخفف آهي، ان مان يا تہ سپاهين يا هزارن جو مطلب نڪري سگهي ٿو. پر ان ۾ چيو وڃي ٿو تہ وڏين وڏين غلطين جو امڪان موجود آهي.

75. ڊائنوسيس، يوسيبيس (vi,41) سترهن منجهان هڪڙي تي ڦرلٽ ڪرڻ جو الزام لڳو هو.

76. سائپرين جا خط، انسان توڙي ان دور جي اصلي ۽ هوبهو تصوير اسانجي اکين آڏو پيش ڪن ٿا. تہ هن سلسلي ۾ ساڳئي وقت سائپرين جي ٻن زندگين تي بہ غور ڪيو وڃي جن ۾ هڪ جيتري سچائي آهي توڙي جا خيال بلڪل مختلف آهن: هڪ، لي ڪلرڪ طرفان (آفاقي لائبرريون - 378-208 ,xii) ٻي ٽليمانٽ طرفان تحفو (ڪليسائي يادگيريون (iv,i, 76-959 .

77. ڏسو روم جي هڪ مذهبي ماڻهوءَ جي نفاست واري سخت قسم جي تحرير جيڪا هن ڪارٿيج جي پادري ڏانهن لکي هئي. (سائپرين - تحريرون - 8،9) پونٽيس وڏي خيال ۽ احتياط سان محنت ڪري ٿو تہ جيئن عام مذمت جي فضا جي خلاف پنهنجي مالڪ کي جائز ۽ حق تي سنجهڻ ۾ مدد ڪري.

78. خاص طرح سان اليگزئنڊريا جو ڊائنوسيس ۽ نيو سزئيريا جو گريگري ٿاما ٽرگس. پوءِ بہ يوسيبيس جو مطالبو ضرور ڪجي. (ڪليسائي تاريخ ۾ - vi 40) ۽ ٽليمانٽ جون يادگيريون iv,ii,685) .

79. ڏسو سائپرين کي (تحريرون - 16) ۽ سندس زندگي، (پونٽيس).

80. اسان وٽ سائپرين جي اصل زندگيءَ بابت راهب پونٽيس جو مواد موجود آهي جيڪو سندس ملڪ بدريءَ جو ساٿي هو ۽ سندس موت جو اکين ڏٺو شاهد هو: ۽ اهڙيءَ طرح اسان وٽ قديمي مئجسٽريٽن طرفان شهادت جا واقعا موجود آهن. هي بہ تعلق پاڻ ۾ مشابهت بہ رکن ٿا تہ ٿيڻ جهڙا پڻ آهن ۽ انهن ۾ جيڪا ڳالهہ نمايان آهي تہ اُهي ٻئي ٻي داغ آهن جنهن ۾ ڪنهن بہ معجزاتي ڳالهہ جي ضرورت نہ آهي.

81. ڏسجي ائين پيو تہ جڏهن بہ حڪم ناما جاري ٿيندا هيا تہ اُهي ساڳئي وقت تي سيني گورنرن ڏانهن هر طرف موڪليا ويندا هيا. ڊائنوسيس (يوسيبيس vii,II) اليگزئنڊريا کان پنهنجي ملڪ بدريءَ جو ساڳئي نموني ذڪر ڪري ٿو. پر جيئن تہ هُو پڇي ويو ۽ اذيتن کان بچي ويو تہ اسان کيس سائپرين جي مقابلي ۾ زياده يا گهٽ خوش قسمت سمجهون ٿا.

82. ڏسو پلني کي (فطري تاريخ ۾ (3-v سلٽريس جو مطالعو ڪجي (قديم جاگرافي - iii,96) شا جو سفر (ص - 90) ۽ پرواري ملڪ جيڪو ڪيپ بونا کان، يا عطارد سياري جي زمين طرف واڌ سبب، جدا ٿئي ٿو، هڪ پاڻي جي نظام

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جو يادگار ڪيوروبِس يا ڪرِبس جي نزديڪ اجا تائين موجود آهي جنهن ڪي موجوده وقت ۾ ڪُربِس ۾ تبديل ڪيو ويو آهي. ڊاڪٽر شا هڪ نقش ڪيِ پڙهيو جنهن مان معلوم ٿئي ٿو ته اُهو شهر نه پر هڪ ڪالوني هئي، راهب پونٽيَس (وِٽ - سائپرين - باب - 12) انکي هينئن ٿو ڪوٺي "هڪڙي اهڙي خوشگوار جڳهه جتي سج جا ڪرڻا به آهن. ۽ آرام ۽ ٿڪَ ڀڃڻ جي بهترين مخفي پناهه گاهه به آهي ۽ بهشت جي اڳواٽ ٿي جڻ هڪ جڳهه آهي جتي جڻ الله تعاليٰ عدالت جي ڪرسيءَ تي ويٺل آهي."

83. ڏسو سائپرين (تحريرون - 77 - جنهن ڪي فيل ايڊٽ ڪيو).

84. پنهنجي مذهب مٽائڻ ڪانپوءِ، هُن اُهي باغ وڪڻي ڇڏيا ته جيئن غريبن جي مدد ڪري سگهي. الله تعاليٰ جي مهربانيءَ (گهڻو ڪري سندس عيسائي دوست جي فراخ دليءَ سبب) سان اُهي سائپرين طرف واپس ويا. (ڏسو پونٽيَس باب - 15).

85. جڏهن سائپرين ڪي فقط ٻارهن مهينا اڳ، ملڪ نيڪالي ڏني وئي ته هن خواب لڌو ته ڪيس ٻي ڏينهن تي ماريو ويندو. هن واقعي جي ڪري اهو سمجهائڻ ضروري ٿي پيو ته اهو لفظ سال جي معنيٰ ۾ استعمال ٿيو آهي. (پونٽيَس باب - 12).

86. پونٽيَس (باب - 15) مڃي ٿو ته سائپرين جنهن سان گڏجي هن رات جي ماني ڪاڌي هئي، رات هڪ خوشگوار حفاظت ۾ گذاري هئي. پادري پنهنجي طرفان سار سنڀال لهڻ جو پورو انتظام رکيو هو ۽ هدايت جاري ڪئي هيائين ته ننڍيون ڇوڪريون گهٽين مان هٽائي ڪنهن سلامتيءَ واري جڳهه تي رکيون وڃن جيئن هر خطري ۽ خاص طرح راتين جي رولاڪن ڪان محفوظ رهن.

87. ڏسو قانونن بابت اصلي فيصلو (باب - 4) ۽ پونٽيَس ۾ پڻ ڏسو (باب - 17) پوين ان ڪي وڏي اثرائتي نموني سان بيان ٿو ڪري.

88. پونٽيَس (باب - 19) اير - ڊي ٽليمانٽ (يادگيريون - iv,i,450) ڪليسا جي پهرين شهيدن جي نالن ڪي خارج ڪرڻ تي خوش نه آهي.

89. ٿامس بيڪيٽ جي ڪردار ۽ سندس اصولن جي باري ۾ اسانجو جيڪو به نظريو هجي، پر اسان ڪي اهو بهرحال مڃڻ گهرجي ته هن ڪي موت جي سزا فقط انڪري ملي ته هو پنهنجي عقيدي ۾ ثابت قدم هو جيڪا ڳالهه اوائلي شهيد لاءِ فخر جو باعث هوندي هئي، ڏسو لارڊ لٽلسٽن جي هينري II جي تاريخ (ii, 592 وغيره).

90. خاص طرح سائپرين جي مضمون ڪي ڏسو (98 - 87) جنهن ڪي فيل ايڊٽ ڪيو آهي. ڊاڊويل جو علم (مقابلو- xii,xiii) ۽ مڊلٽن جي ذهانت (آزاد جاچَ ص - 162 وغيره) شهيدن جي لياقت، سندن اعزازن ۽ مقصدن بابت پنهنجا ڪابه اهڙي شئي نه ڇڏي آهي جنهن جي هتي ڪابه ڪمي محسوس ٿئي.

91. سائپرئينَس (تحريرون - 5,6,7,22&24) مصنوعي شهيدن جو تعداد ريتن ۽ روايتن ذريعي گهڻو وڌي ويو آهي جيڪو تڏهن شروع ٿيو جڏهن پنهنجو ڏوهه مڃيندڙن ڪي وڏا اعزاز ۽ رتبا بخشيا ويا هيا.

92. "هُنن هن شاندار مقابلي ۾ حصي وٺڻ لاءِ تمام جلدي ڪئي ۽ اهڙيءَ طرح ڪين هڪ باوقار شهادت نصيب ٿي جنهن جي هنن آرزو ڪئي هئي ۽ نہ اُها جيڪا نيچائي واري ۽ فقط شهرت حاصل ڪرڻ لاءِ هجي."

93. ڏسو رومي تحريرون (باب 4 & 5) اهو پادري پيٽرسن ڪي موزون ٿي لڳو (ڏسو ونديسي اگِنٽيئني - ii,9) تہ اگنٽيس جي جذبن ڪي مطمئن ڪرڻ لاءِ سيني مثالن ۽ سَندَن جا حوالا ڏنا وڃن.

94. پاليوڪٽَس جي ڪهاڻي جنهن تي ڪارنيلي پنهنجي خوبصورت ڏکوئيندڙ ڊرامي جو بنياد رکيو آهي، تمام اهم ۽ نمايان، (توڙي جو ايترو مستند نہ) جوش ۽ جذبن جي مثالن منجهان هڪڙو آهي. اسان جي مشاهدي موجب اِليبيرس جي ڪائونسل جو سَنيون ڪليسائي قانون اُنهن ماڻهن کي شهادت جي رتبي عطا ڪرڻ کان منع ڪري ٿو جن خواه مخواه بتن کي تباهہ ڪري پاڻ کي موت جي مُنهن ۾ وجهي وڌو.

95. ڏسو ايپڪٽيٽَس (iv,7) (توڙي جو ان ۾ ڪجهہ شڪ جي گنجائش آهي تہ هن جو اشارو عيسائين ڏانهن آهي يا بين ڏي) مارڪس انٽونينَس (ڊي، روبُس سُٽس - xi,3) ليوسيَن (پيريگرن ۾).

96. ٽرٽولين (ائڊ اسڪئپل ۾ - باب - 5) تي عالم ۾ ڇاڻو شخص پاڻ ۾ ورهائجي ويا آهن جو ٽنهي جو ساڳيو نالو آهي جيڪي سيئي ايشيا جا سفارتي نمائندا رهيا آهن. منهنجو اشارو انٽونينَس پيَس ڏانهن آهي جيڪو پوءِ شهنشاهہ رهيو هيو ۽ جيڪو ٽراجن جي حڪومت ۾ ايشيا جو حاڪم بہ رهيو هو.

97. موشيم. (ڊي، روبُس ڪرائيسٽ - ص - 235).

98. ڏسو اِسمرنا جي ڪليسا جون تحريرون. (يوسيبيَس - ڪليسا جي تاريخ - iv,15).

99. جسٽن جي ٻي دفاع نامي ۾ هن قانوني دير جي لاءِ هڪ خاص ۽ دلچسپ مثال موجود آهي. ڊيسيَس جي اذيتن ۾ جيڪا مهرباني ڪئي وئي هئي تہ اُها ساڳي عيسائي ملزمن سان بہ روا رکي وئي هئي. سائپرين صاف طور تي ٻڌائي ٿو تہ: "ماڻهن کي پنهنجي اڳئين عقيدي کي ڇڏڻ جو ڏينهن مقرر ڪيو ويو هو."

100. ٽرٽولين، اذيتن کان پري ڀڄڻ کي هڪ نامڪمل عمل ٿو ڪوٺي، نہ رڳو اهو پر هو ان کي مرتد هئڻ جو ڏوهہ ٿو چوي ۽ هڪ ناپاڪ ڪوشش پڻ جيڪا رب جي رضا کان ماڻهوءَ جو مُنهن موڙي ٿي ڇڏي، وغيره وغيره. هُن، هِن موضوع تي هڪ تفصيلي مقالو پڻ لکيو آهي (ڏسو صفحا (536-544) جنهن کي رِگالٽ ايڊٽ ڪيو آهي، هي سڄو مقالو هڪ وحشياڻي جنون سان ڀريل آهي ۽ جنهن ۾ اجايون ۽ غير لاڳاپيل ڳالهيون بيان ڪيل آهن. بهرحال اها ڳالهہ غور طلب آهي تہ ٽرٽولين پاڻ ڪڏهن بہ شهادت جو نہ تہ آرزو مند رهيو ۽ نہ وري اُها ڪيس نصيب ٿي.

101. لِبلٽيسِي (يعني اُهي عيسائي جن سرٽيفڪيٽ ڏنا) جن کي سائپرين جي تحريرن ذريعي ڄاتو ۽ سڃاتو ويو هو، اُنهن کي موشيم نهايت ئي اختصار ۽ مهارت سان پنهنجن تبصرن ۾ بيان ڪيو آهي. (ص - 489 - 485).

102. پلني (تحريرون - x,97) اليگزئنڊريا جو ڊائنوسيَس (يوسيبيَس - vi,41) "ملامت ڪرڻ واري جي پهريَن ڊيڄاريندڙ يا ڊڙڪي وارن لفظن تي، بيشمار عيسائين پنهنجي مذهب سان دوڪو ڪندي فورن انڪي ڇڏي ڏنو. ۽ نماڻائيءَ مان پنهنجي آڻ مڃيائون جيڪا اذيتن جي نتيجي ۾ نہ پر سندن پنهنجي مرضيءَ مطابق هئي." سائپرئنيَس (اوپير - ص - 89) جن پنهنجي عقيدي ۽ مذهب کي الوداع چيو هو ان ۾ ڪيترائي پادري ۽ بشپ بہ شامل هيا.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

103. اهو هن موقعي تي هر ته ساڻپريَن پنهنجو مشهور مقالو "ڊيلثپسَس" ۽ بيون به ڪيتريون ئي تحريرون لکيون، پڇتائيندڙ ۽ توبهه ڪندڙ حوارين سان سندن روين بابت اختلاف ٽذريل صديءَ جي عيسائين ۾ هرگز ڪونه هو. ڇا اسان هن حقيقت کي سندن جرئت ۽ عقيدي جي عظمت سان منسوب ڪريون يا سندن تاريخ بابت اسان جي پنهنجي گهٽ معلومات کي ان جو ذميوار سمجهون؟

104. ڏسو موشيم کي (ص - 97) سلپيشس سيورَس، هن حساب ڪتاب جو پهريون مصنف هيو، توڙي جو اُهو ڏهين ۽ وڏي ۾ وڏي اذيت کي. حضرت عيسيٰ (ع - س) جي دشمن جي اچڻ تائين. پاڻ لاءِ مخصوص ڪرڻ جو تمام گهڻو خواهشمند هيو.

105. پونسٽيَس پائليٽ جي شاهديءَ کي پهريون پيرو جسٽن بيان ڪيو آهي. بعد ۾ جيڪي ان ڪهاڻيءَ ۾ ترميمون ڪيون ويون، (جو ته ان کي ٽرٽولين، يوسيبيَس ايپفنيَس، ڪرسوسٽر، اوروسيَس، ٽورس جي گريگري، ۽ پائليٽ جي بيشمار ڇاپن جي مصنفن جي هٿن منجهان گذرڻو پيو هو) جن کي دام، ڪالميٽ سٺي نموني بيان ڪيو آهي (مضمون ۽ مقالا - iii,651 وغيره).

106. لشڪر جي گجگوڙ، جيئن ان کي عام طور تي سڏيو ويو آهي، جي معجزي تي، مسٽر مئائل جي تعريف لائق تنقيد سندس تحريرن ۾ ڏسو. (ii,81-391) .

107. ڊائن ڪشيَس يا ان جي پوٹلگ زيفلن (lxxii,1206) مسٽر مئائل (ص - 266) ڪموڊس جي حڪومت ۾ ڪليسا جي حالت بابت وضاحت ڪئي آهي.

108. آگسٽن تاريخ ۾، ڪئراڪالا جي زندگي جي پيٽ ان خط سان ڪجي جيڪو ٽرٽولين، اسڪاپيولا ڏي لکيو هو. ڊاڪٽر جارٽن (ڪليسائي تاريخ بابت سندس تجزيو - ii,5 وغيره) پاڪ تيل ذريعي سيورَس جي شفاياب ٿيڻ تي ان ڳالهه جو خواهشمند آهي ته ان کي به جيڪر هو معجزي ۾ تبديل ڪري ڇڏي ها .

109. ٽرٽولين (ڊي - فيوگا - باب - 13) تحفو، سٽچرنٽليا جي دعوت ۾ پيش ڪيو ويو هيو ۽ ٽرٽولين ان ڳالهه تي سخت پريشان آهي ته مذهبي ماڻهو بدنامين وارين ڳالهين ۾ به مُنجهي پون ۽ حڪومت سان مذهب جي معاملن ۾ به ساز باز ڪرڻ جي ڪوشش ڪن.

110. يوسيبيَس (v.23 & 24) موشيم - (صفحا (435-447)

111. "هن حڪم ڏنو ته يهودين کي سخت سزائون هرگز نه ڏنيون وڃن، ۽ پوءِ هن ساڳيون هدايتون عيسائين جي سلسلي ۾ به جاري ڪري ڇڏيون." (آگسٽ جي تاريخ - ص - 70).

112. سلپيشيَس سيورَس (ii, 384) جي هن حساب ڪتاب جي (لفظ ههڪ ڪانسراء) يوسيبيَس به تصديق ڪري ڇڏي آهي ته ساڻپرين جي تحريرن منجهان به ان جو يقين ڪيو ويو آهي.

113. عيسائي گرجائن جي قديمي هئڻ بابت ٽليمائٽ ان تي بحث ڪيو آهي (ڪليسائي يادگيريون iii,ii) صفحا، (72-68) ۽ ساڳئي وقت مسٽر مئائل پڻ ان تي روشني وڌي آهي. (i, 378-398) پهريون، سڪندر سيورَس جي امن واري حڪومت ۾ ان جي پهرين تعمير جو حوالو ڏئي ٿو ۽ ٻيون، گئلئيسنَس جي امن جي زماني جي ڳالهه ٿو ڪري.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

114. ڏسو آگسٽن تاريخ (ص – 130) شهنشاهه سڪندر هڪ سرشتو تيار ڪيو جنهن مطابق عوامي سطح تي اُنهن جا ٿالا تجويز ڪيا ويا جيڪي پادري بنجڻ لاءِ اُميدوار هيا. اها بہ حقيقت آهي تہ هن عمل جو اعزاز ساڳئي وقت يهودين ڏانهن پڻ منسوب ٿيل آهي.

115. يوسيبيَس (ڪليسائي تاريخ – vi,21) (هائرونمر (ڪليسائي مضمون – باب – 54) مئميا ڪي عيسائين توڙي لادينن طرفان هڪ نيڪ ۽ پاڪدامن عورت سمجيهو ويندو هو. تنهنڪري اهو ناممڪن ٿو لڳي تہ پهرئين طبقي طرفان ڪيس اهڙو مثاهون اعزاز بخشيو ويو هجي.

116. ڏسو آگسٽن تاريخ (ص – 123) موشير (ص – 465) لڳي ٿو تہ سڪندر پنهنجي گهريلو يا ذاتي مذهب جي باري ۾ زياده ئي مهذب ٿي ويو آهي، حضرت عيسيٰ (ع – س) لاءِ عام مندر ٺهرائڻ جي سندس تجويز ۽ هن سلسلي ۾ جنهن اعتراض لاءِ يا ڪيس ڊِڄايو ويو هو يا اها تجويز هئڊرئن کي ڏني وئي هئي، ان جو بيو تہ ڪو بہ بنياد ڪونہ هو سواءِ هڪ ناممڪن رپورٽ جي جيڪا پڻ عيسائين طرفان دوکيبازيءَ ۾ تيار ڪئي وئي هئي جنهن تي وري ڪانسٽنٽائن جي دؤر جي هڪ ساده مزاج تاريخدان جهڙ ۾ ڪٿي ان تي اعتبار ڪيو هو.

117. يوسيبيَس (vi, 28) اهو سمجهيو ٿو وڃي تہ عيسائين جي ڪاميابي، لادينن جي انتهاپسندي جي روَين ۾ وڌيڪ تيزي آڻي ڇڏي هئي. ڊائن ڪئسيَس جنهن پنهنجي تاريخ اڳين حڪومت جي دؤر ۾ لکي هئي، شايد اهو ارادو ڪيو هو تہ پنهنجا دوراندیشيءَ وارا مشورا پنهنجي مالڪ جي لاءِ رکي ڇڏي جو تہ اُنهن جو تعلق بهتر زماني ۾ آگسٽس جي پسنديده دؤر سان هيو. جيتري قدر مئسينَس يا ڊائن جي تقرير جو سوال آهي تہ آءُ پنهنجي غير جانبدار خيالن جو حوالو ڏيان ٿو (i,37 ۽ نوٽ 28) (باب – 2، نوٽ – 25) ۾ ساڳي وقت ابي ڊي لا بليٽري (يادگيريون – xxiv,303,xxv,432) جو بہ حوالو ڇاڻائي ٿو.

121. لئڪٽينٽيَس، (اذيتون – باب 3&4) ڪليسا جي واڌاري ۽ ان جي خوشين جي ملهائڻ ڪانپوءِ، چوي ٿو: "ڪيترن ئي سالن جي گذري وڃڻ ڪانپوءِ هڪ نفرت لائق ماڻهو وري سامهون ظاهر ٿيو آهي يعني ڊيسيَس جنهن چرچ کي اذيتون پهچايون."

122. يوسيبيَس (vi, 39) سائپرين (تحريرون – 55) فئبئينَس جي شهادت 20 جنوري 250ع ڪانپوءِ روم جو نظارو، ڪارنيليَس جي اليڪشن، 4 جون، 251ع تائين خالي خالي ٿي لڳو. ڊيسيَس شايد روم ڇڏي چڪو هو، جو تہ ان سال جي ختم ٿيڻ کان اڳ، ئي ڪيس قتل ڪيو ويو هو.

123. يوسيبيَس (viii, 10) موشير (ص – 548) چڱيءَ طرح ظاهر ڪري ڏيکاريو آهي تہ مُنهندار مئڪريئَس ۽ مصر جو مئگنَس هڪڙو ۽ ساڳيو ئي شخص آهي.

124. يوسيبيَس (viii,13) هڪ لاطيني زبان ۾ جاري ڪيل فيصلي جو يوناني زبان ۾ ترجمو اسان جي آڏو پيش ٿو ڪري جيڪو ڪافي مختصر ٿو لڳي. هڪ ٻي فرمان ذريعي هو حڪم ٿو ڏئي تہ قبرستانَ عيسائين کي واپس ڪيا وڃن.

125. يوسيبيَس (viii,30) لئڪٽنٽيَس (ڊي – ايم – پي، باب – 6) هيرونمر (تاريخوار واقعا ۾ – ص – 177) اوروسيَس (vii باب – 23) سندن زبان ايتري تہ منجهيل ۽ غلط آهي جو اسان کي تہ اها ڳالهہ سمجهہ ۾ ئي نٿي

اچي تہ آريلين پنهنجي قتل کان اڳ پنهنجن ارادن جو ثمر ڪيئن ڏسي سگهيو هوندو. ڪيترائي جديد ليکڪ (سواءِ ڊاڊويل - (مقالا) سائپرين (xi, 64) هن موقعي جو فائدو وٺندي، ڪجھ وڏيڪ شهيدن جي تلاش ۾ سرگرم ٿي ويا آهن.

126. پال، ڊيوسينٽريَس جي خطاب ملڻ تي وڏيڪ خوش هيو بجاءِ ان جي جو ڪيس پادريءَ جو لقب ڏنو وجي ها. ڊيوسينٽريَس هڪ شاهي مختيار ڪار يا سنپالينڊڙ هوندو هو جنهن جو پگهار ۾ سؤ سيٽرٽيا يا ساليانو 1600 پائونڊ هوندو هو. (ڏسو سلماسيَس کي آگسٽ جي تاريخ ۾ - ص - 124) ڪجھ نقادن جو خيال آهي تہ انٽنڪ جي پادري اهو رتبو زينب کان حاصل ڪيو هو، جڏهن تہ هين رڳو سڪڻي شان ۽ بي ادبي واري وڏائي ڏيکارڻ لاءِ اهو عهدو اختيار ڪيو هو.

127. سِمني (ڪليسائي عهدن جو وڪرو) کان ماڻهو ان وقت اڻ واقف نہ هيا ۽ مذهبي ماڻهن ڪڏهن تہ اُهو ڪجھ خريد ٿي ڪيو جيڪو هنن وڪڻڻ ٿي چاهيو. بظاهر ائين ٿو لڳي تہ ڪارٿيج جي بشپ وارو عهدو هڪ وڏي مالدار بيوھ ليوسِيلا پنهنجي نوڪر ميجورينَس لاءِ خريد ڪيو هو. انجي قيمت 400 فولس هئي. هر فالِس ۾ چانديءَ جا 125 ٽڪرا هيا ۽ سڄي رقم جو حساب اندازي موجب 2400 پائونڊن جي برابر وڃي ٿيندو.

128. جيڪڏهن اسان پال جي براين جي گھٽ ڪرڻ جا خواهشمند هجون، تہ پوءِ اسان کي اوپر جي خطن جي پادرين جي ميڙ تي شڪ ڪرڻو پوندو جن سندس خلاف زهريلو الزام چيرائي سڄي شهنشاهت جي ڪليسائن ۾ هر طرف ورهائي ڇڏيا آهن. (يوسيبيَس. vii,30) -

129. سندس تفرقي بازي، (نوٽئَس ۽ سَبيليَس جي ڪرتوتن وانگر ساڳي صديءَ ۾) نيڪ ۽ خدائي ماڻهن ۾ هڪ پُراسرار فرق پيدا ڪيا ۽ معاملن کي سلجهائڻ جي بجاءِ اُنهن کي ويتر اُلجهائي ڇڏيو. ڏسو موشيم (ص - 702 وغيره).

130. يوسيبيَس (ڪليسائي تاريخ vii,30) اسان سندس بيحد ٿورائتا آهيون جو هن اسانکي سموساٽا جي پال جي عجيب و غريب آڪاٽي پڌائي آهي.

131. شهيدن جو دؤر يا زمانو - اهو اصطلاح يا چوڻي اجا تائين قديمي مصري عيسائين ۽ حبش وارن وٽ استعمال ۾ اچي ٿي، جنهن جو اصل ۽ تاريخ 29 آگسٽ، 294ع آهي ڇاڪاڻ تہ مصري سال جي شروعات، ڊائڪليشيَن جي جانشينيءَ کان اٺويھ ڏينهن اڳ جي آهي.

132. لئڪٽنٽيَس جو اظهار (ڊي - اير - پي، باب - 15) تہ: " هن مٿن زور پريو تہ ديوتائن اڳيان قرباني ڏئي پلي پليد ٿين." ساڳي وقت ان مان سندن اڳئين عقيدي جي تبديلي بابت بہ معلومات ملي ٿي پر اها ڳالھ موشيم جي نقطۂ - نظر جي حمايت نٿي ڪري (ص - 912) تہ اُنهن خانگي طور پاڪ غسل ڪيو هو.

133. اير - ڊي ٽليمانٽ (ڪليسائي يادگيريون (v,i, 11 & 12) اِسپائيسيلجيَر آف ڊام منجهان حوالا ڏنا آهن جن منجهان هڪ دلچسپ تعارف جي معلومات ملي ٿي. هي تعارف پادري ٿامس ليوسين جي استعمال ڪرڻ لاءِ لکيو هيو.

134. لئڪٽينٽيَس (ڊي - اير - پي، باب - 10).

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

135. يوسيبيَس (ڪليسائي تاريخ - (viii,i) مهربان پڙهندڙ جن اصل ڪي ڏنو آهي ته اُميد ته مونتي، تصوير ڪي وڏائي ۽ آسمان تي چڙهائي پيش ڪرڻ جو الزام نه مڙهيندا. يوسيبيَس، شهنشاهه ڊائڪليشين جي تخت نشينيءَ جي وقت، مشڪل سان سورهَن سالن جي عمر جو هيو.

136. اسان ڪيترن ئي مثالن منجهان، مثراث جي پر اسرار عبادت ۽ ٽارو بوليا، جو حوالو ڏئي سگهون ٿا. پوبون ته ائنٽونِنس جي دؤر ۾ فيٿشن جي دنيا ۾ ڪافي مشهور ٿيو. (ڏسو ايم - ڊي - بوز جو مقاملو (نقش نگارن جي اڪيڊمي ۾ (ii, 443) اَپُوليس جي عشق جو داستان جيترو عقيدت وارو آهي ته اوترو ئي طنز سان پرپور آهي.

137. مڪار سڪندر، مٿلوز ۾ ٽرافونيَس جي غيب جي علم جي گهڻي سفارش ۽ تعريف ڪئي ۽ اپولو جي ڪلٿروس ۾ ۽ مليٽَس (ليوسيَن ii, 236 جنهن کي ريز ايڊٽ ڪيو) هنن منجهان جيڪو آخري آهي، ان جي انوکي تاريخ اسانجي لاءِ هڪ دلچسپ ڪهاڻيءَ جو مواد اسانکي ڏيندي، ان سان ڊائڪليشين، پنهنجن اذيتن جي فرمانن جي ڇپجڻ کان اڳ صلاح مشورا ڪري ورتا هيا.

138. پٿا غورس ۽ ارسٽيز جي قديمي ڪهاڻين ڪانسواءِ اِيسڪيولئپيَس جي مقبري تي جيڪا هڻ ماڻهن کي شفا ڏياري يا ڦيانا جي اپولونيَس جي باري ۾ ڪوڙا افسانوي قصا جيڪي حضرت عيسيٰ (ع - س) جي معجزن جي بلڪل ابتڙ آهن، توڙي جو آءِ ڊاڪٽر لارڊنر سان گهڻي ڀاڱي سهمت آهيان (ڏسو شاهديون (iii, 253,252) ته جڏهن فلوسٽرئٽس، اپولونيَس جي زندگي جي عڪاسي ڪئي ته ان وقت سندس نيت بلڪل صاف هئي.

139. ان ڳالهه تي جيترو افسوس ڪجي اوترو گهٽ آهي ته عيسائي بزرگ، لادينن جي فوق الفطرت طاقت کي مڃين ٿا يا بقول اُنهن جي ته جيڪو سندن دوزخي ڪردار آهي ته ائين ڪرڻ سان جڻ هو پنهنجي هٿن سان پاڻ پنهنجي هڪ وڏي فائدي کان محروم ٿين ٿا جيڪو جيڪر هونئن اسان اُنهن رعايتن مان حاصل ڪريون ها جيڪي مخالفن کي ڏنيون ويون آهن.

140. جوليَن (ص - 301، ايڊٽ اسپانيم) هڪ پاڪ خوشيءَ جو اظهار ڪري ٿو ته ديوتائن جي دوراندیشيءَ جي ڪري ڪُوڙا ۽ ناپاڪ فرقا ختم ٿي چڪا آهن ۽ گهڻو ڪري پرهونينَس ۽ ايپيڪيوريَنس فرقن جا ڪتاب به تباهه ٿي چڪا آهن جيڪي بيشمار تعداد ۾ هيا جو ته فقط ايپيڪيورَس ئي 300 جُلدن کان وڌيڪ ڪتاب لکيا هيا. (ڏسو ڊايو جينس لرٽيس (x, 26) .

141. "آءُ ڪجهه ماڻهن کي بُڙ بُڙ ڪندي ۽ ناراضگيءَ مان ائين چوَندي ٻڌان ٿو جيڪي چوَن ٿا ته سينيٽ اهڙين تحريرن تي پابندي مڙهڻ جو فيصلو يا فرمان جاري ڪري جن جي خلاف عيسائي مذهب، آزمائشن ۾ وڌو ويو آهي ۽ اسانجي مڃيل ريتن رسمن تي به فضول سوال اٿاريا وڃن ٿا ...." هو اڳتي صحيح ۽ مدلل طريقي سان هينئن ٿو چوي: "توهان سِسيرو جي غلطين کي پلي وائکو ڪيو ۽ عوام اڳيان آڻيو....... پر سندس تحريرن کي ضبط ڪرڻ ۽ ماڻهن کي اُنهن جي پڙهڻ کان منع ڪرڻ جي عمل سان الله تعاليٰ جي حڪمن جي حفاظت هرگز نه ٿيندي پر ائين ڪرڻ جو سنئون سڌو مطلب اهو ٿيندو ته اوهان سچ جي ثبوت ۽ شاهديءَ کان ڊڄو ٿا."

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

142. لئڪٽئنٽيَس (خدائي ادارو v,2,3) - مذهب جي ٻن فلسفِي مخالفن بابت واضح ۽ جذباتي احوال ڏئي ٿو. پورفري جو عيسائين خلاف تمام وڏو مقالو ٿيهن ڪتابن تي مشتمل هيو ۽ اُهو 270ع ۾ سِسلي ۾ ڇپيو هيو.
143. ڏسو سقراط کي (ڪليسائي تاريخ ۾ - i,9) ۽ ڪوڊيڪس جسٽينيَن کي i, عنوان، i,3) .
144. يوسيبيَس (viii,4,17) هو فوجي شهيدن جي تعداد کي گهٽ ڪندي هڪ انوکي قسم جو اظهار ڪندي چوي ٿو: "شايد هڪڙوئي يا وڌ ۾ وڌ ٻه". جن مان نه ته لاطيني ۽ نه فرانسيسي ترجمي جو خاص مطلب نڪري ٿو. يوسيبيَس جي سنَد ۽ لئڪٽينٽيَس، ائمبروز، سلپيشيَس ۽ اوروسيَس وغيره جي خاموشيءَ جي باوجود، اهو ڪيتري عرصي کان وٺي تسليم ڪيو ويو آهي ته ٿيبيَن جا 8000 عيسائي فوجي، مئڪسميَن جي حڪم تي شهيد ڪيا ويا ۽ اهو هنڌ پينينائن جبلن جي وادي هو. اها ڪهاڻي پهريون پيرو ليونس جي پادري يوچيريَس طرفان پنجين صدي عيسوي جي وچ ڌاران ڇپي هئي جنهن کي اها ڪنهن ٻي ماڻهوءَ کان ملي هئي، ان کي به اها وري ٽئين ماڻهو اسحاق کان هٿ آئي هئي جيڪو جنيوا جو بشپ هو، جنهن کي به وري هڪ ٻي شخص ٿيو ڊور کان ملي هئي جيڪو آڪٽوڊيورَم جو پادري هو. سينٽ مارِس جي عيسائي خانقاهه جو وجود اجا تائين قائم آهي جيڪو هڪ آباد ۽ اعتماد وارو يادگار ۽ برگنڊي جي بادشاهه سگسمنڊ سان لاڳاپيل آهي. ڏسو هڪ زبردست مقالو (ببليوٿڪ رئسزوئي ۾ - صفحا 454 - 427).
145. ڏسو (ائڪٽا سِنسيرا - ص - 299) سندس ۽ مارسيلَس جي شهادت جي تفصيلن ۾ صاف سچائي ۽ صداقت موجود آهي.
146. ڏسو ائڪٽا سنسيرا - (ص - 302).
147. ڊي - ايم - پي - باب - 11. لئڪٽينٽيَس (يا جيڪو به هن ننڍڙي مضمون جو ليکڪ هيو) اُهو ساڳئي وقت نڪوميڊيا جو رهواسي به هو، پر اهو سمجهڻ ڏکيو ٿو لڳي ته جيڪو ڪجهه شاهي وزارت ۾ مخفي نموني ٿيو هو ان جي ڪيس خبر ڪيئن پئجي وئي.
148. جيڪا فقط هڪڙي صورتحال اسان ڳولي هٿ ڪري سگهيا آهيون سا گئلريَس جي ماءُ جي محبت ۽ سندس حسد جي فطرت آهي. سندس طبيعت کي لئڪٽينٽيَس هيئن ٿو بيان ڪري: " هُوءَ جابلو ديوتائن جي پُوڄارڻ ۽ تمام گهڻن وهمن وسوسن ۾ وڪوڙيل آهي." هنجو پنهنجي پُٽ تي تمام گهڻو اثر هيو ۽ تڏهن ڇڙ ۾ تپي باهه ٿي ۽ ڪاوڙ جي وئي جڏهن ڪجهه عيسائي نوڪرن ڪيس ڪنهن ڳالهه تان ناراض ڪيو هو.
149. ٽرمينَس ديوتا جي عبادت ۽ انجي جشن بابت ايم - ڊي بوز شاندار طريقي سان اسانکي ٻڌايو آهي، (نقش و نگار جي اڪيڊمي - i, 50)
150. اسان وٽ لئڪٽينٽيَس جو اڪيلو مسودو موجود آهي جنهن ۾ اسان لفظ "پروفيڪٽَس" (ظاهر ڪيو يا سفر تي نڪتو) پڙهون ٿا، پر سيني نقادن جي گڏيل راءِ ۽ دليل ان ڳالهه جي حمايت ڪن ٿا ته اهو لفظ سچي تحرير جي مقصد کي ختم ڪري ٿو ڇڏي، انڪري ان لفظ کي "پريفيڪٽَس" (مُنهندار) سان تبديل ڪجي ته بهتر ٿيندو.
151. لئڪٽينٽيس (ڊي - ايم - باب - 12) ڪليسا جي تباهيءَ جي باري ۾ سچي ۽ صاف حقيقت اسانکي تمام دلچسپ انداز ۾ ٻڌائي ٿو.

152. موشيم، (ص – 926 – 922) لئڪٽينٽيَس ۽ يوسيبيَس جي ٽڙيل پکڙيل تحريرن منجهان ٽُڪرا چونڊي، اُنهن کي پاڻ ۾ ڳنڍي جوڙي هن فرمان بابت تمام دُرست ۽ جائز تجزيو پيش ڪيو آهي، توڙي جو هُو ڪڏهن موضوع کان هيڏي هوڏي ٿي هٽي ٿو وڃي ۽ پنهنجي اندازا ۽ بيان جي خوبصورتين سان پنهنجي تحرير کي سجائي ٿو.. ڪيترا سال پوءِ، ايڊورڊ I - انگلنڊ جي مذهبي ماڻهن جي خلاف ساڳين اذيتن جو عمل ڪافي ڪاميابيءَ سان جاري رکيو. (ڏسو هيوم جي انگلنڊ جي تاريخ ii, 300) آخري چار ڇاپا.

154. فقط لئڪٽينٽيَس ڪيس ضِدي ۽ هوڏِي ٿو ڪوٺي: " اُهو جيڪو حق، سچ تي به نه هجي پر پوءِ به وڏي جرئت وارو هجي، وغيره." (يوسبيَس – باب – 12، – viii 5) هو ڪيس لامذهب اعزازن سان نوازي ٿو. ڪنهن بہ مٿس مهرباني ڪندي سندس نالو بہ ظاهر نہ ڪيو آهي، پر يوناني هر سال سندس ياد کي ملهائن ٿا ۽ ڪيس جان جي نالي سان ياد ڪن ٿا. (ڏسو تليمانٽ (ڪليسائي يادون – 320 ,v,ii, .)

155. لئڪٽينٽيَس (دِي – اير – پي – باب 13 ۽ 14) "ڪنهن وقت وڌ ۾ وڌ طاقت وارن ڪڌڙن، جن تي سڄو محلات ۽ خود شهنشاهہ بہ ڀاڙيندو هو، کي موت جي سزا ڏني وئي." يوسيبيَس (viii,6) خاص طرح تي ٻن ڪڌڙن گورگونيَس ۽ ڊوروٿيَس ۽ نڪوميڊيا جي پادري انٿيميَس جي ظالماڻي موت بابت لِڳ ڪانداريندڙ واقعو بيان ٿو ڪري ۽ ٻئي ليکڪ ڏاڍي ڏکوئيندڙ صورتحال پيدائن ٿا تہ شهنشاهہ جي موجودگيءَ ۾ ساڻن ڪهڙيون عقوبتون عمل ۾ آنديون ويون.

156. ڏسو لئڪٽينٽيَس، يوسيبيَس ۽ ڪانسٽنٽائن. (ائڊڪوٽر سئنڪٽورم – باب – 25) يوسيبيَس، باهہ لڳڻ جي سببن کان پنهنجي بيخبري کي تسليم ٿو ڪري.

157. تليمانٽ (ڪليسائي تاريخ – v,i,43) .

* (شاعر – 8 – 65 ق – م).

158. ڏسو رئنارٽ جو ائڪٽا سنسيرا (ص – 253) ٿبارا جي فيلڪس يا ٽائيبر جون تحريرون جيڪي ٻين ڇاپن جي مقابلي ۾ تمام گهٽ حدن تائين بگڙيل آهن، جن مان اسانکي فراخدليءَ وارو نمونو ملي ويو آهي.

159. ڏسو مائيلِوس آپٽئٽس جو پهريون ڪتاب جيڪو ڊونيٽسٽ فرقي جي مخالفت ۾ لکيل آهي جيڪو پئرس ۾ ڇپيو آهي (1700 – 1702) ۽ جنهن کي ڊيوپن ايڊٽ ڪيو هو. هو وئِلِس جي حڪومت جي دؤر ۾ رهندو هو.

160. قديمي يادگار، جيڪي آپٽئٽس آخر ۾ ڇپرايا (ص – 261 وغيره) حالتن پٽاندر اُنهن جو بيان آيل آهي جنهن موجب گورنرن ڪليسائن کي تباهہ ڪرايو. اُنهن ڪليسائن ۾ موجود شين جي لسٽ ڏاهي. نيو ميڊيا ۾ سِرتا جي چرچ اچا تائين سلامت آهي، ان ۾ بہ سونا ساغر (شراب جا پيالا)، ڇہ چانديءَ جا ڪٽورا، ڇہ ڪونديون، هڪ ڪٽلي، ست بتيون، (سيپيئي چانديءَ جون نهيل) ان ڪانسواءِ ڪيترائي ٽامي ۽ پِتل جا ٿانوَ ۽ پائڻ جا ڪپڙا ۽ ويس وڳا موجود هيا.

161. لئڪٽينٽيَس (خدائي ادارو – v, 11) هن مصيبت يا آفت کي فقط ڪليسا ۽ ان ۾ شامل ٿيندڙ عبادت گذارن جي ميڙ تائين محدود ٿو ڪري. يوسيبيَس (viii,ii) انکي سڄي شهر تائين وڌائي ٿو ڇڏي ۽ اهڙو بہ اشارو ڏئي ٿو تہ ڇڻ ڪليسا تي باقاعدي هڪ حملو ڪري ڪيس تباهہ ڪيو ويو هو. سندن قديمي لاطيني مترجم روفينَس هڪ اهم ڳالهہ جو ذڪر ڪري ٿو تہ اتان جي رهواسين کي اجازت ڏني وئي هئي تہ ٻلي اُهي اُتي آرام ڪن. جيئن فرجيا، اِسُوريا جي

حدن اندر آيو تہ ان ڳالهہ جو قوي امڪان ٿي سگهي ٿو تہ بربرن جي بي صبري واري ۽ اُبهري طبيعت سبب اهو بدقسمت واقعو پيش آيو هجي.

162. يوسيبيَس (viii,6)) اير - ڊي وئلوِئس (امڪاني حد تائين) محسوس ٿو ڪري تہ هن لبينيَس جي هڪ رسمي تقرير منجهان شام جي فساد جو ڪارڻ ڳولي ورتو آهي ۽ پيو تہ، مئجسٽريٽ يوجينيَس طرفان اها هڪ بي موقعي ۽ اُبهري ڪوشش هئي جنهن فقط پنج سؤ ماڻهن سان انٽيڪ تي وچي قبضو ڪيو ۽ ممڪن آهي هن عيسائين کي مذهبي سهَپ ۽ برداشت جي لالچ بہ ڏني هجي تہ اهڙو واعدو بہ اُنهن سان ڪيو هجي. يوسيبيَس کان (ix,8) ساڳي وقت ڪورين جي موسيٰ (آرمينيا جي تاريخ ii, 77 وغيره) کان اها ڳالهہ چڱيءَ طرح معلوم ٿئي ٿي تہ آرمينيا ۾ عيسائيت اڳ ۾ ئي پنهنجا پير کُپائي چڪي هئي.

163. ڏسو موشير کي (ص - 938) يوسيبيَس جي تحرير جو متن صاف طرح واضح ٿو ڪري تہ گورنر، جن جا اختيار روڪيا نہ پر نوَن قانونن ذريعي اڳي کان گهٽا وڌايا ويا هيا، اُهي ضدي ۽ هٺيلن عيسائين کي موت جي سزا ڏئي ٿي سگهيا تہ جيئن سندن پائر ۽ عزيز بہ اهڙين سزائن منجهان سبق وٺن.

164. اٿنشيَس (ص - 833) ٽليمانٽ (ڪليسائي يادون - v,i,90) .

165. يوسيبيَس (viii, 13) لئڪٽينٽيَس (ڊي-اير-پي) باب - 15) ڊاڊويل (مقالو) سائپرين (xi, 75) اُنهن لاءِ ٻڌائي ٿو تہ سندن مؤقف يا بيان هڪ ٻئي سان نٿا ملن، پر پهريون ڪانسٽنٽيَس لاءِ کُلي ڳالهائي ٿو ڇو تہ ڪيس سيزر جو لقب مليل هو، جڏهن تہ پويون بہ ساڳئي شهنشاهہ جي ڳالهہ آگسٽس جي لقب جي حوالي سان ڪري ٿو.

166. ڊئنٽيئينَس کي گورنر جي نقشن ۾ بيان ڪيو ويو آهي تہ پٽڪس جُوليا ۽ اِبورا جي وچ ۾ حدن جو تعين ڪيو وڃي. اهي ٻئي شهر لوسيٽنيا جي ڏکڻ طرف آهن. جيڪڏهن اسان پنهنجي ذهني يادن تي زور ڏيون ۽ هنن جڳهن جي پاڙيسري ڪيپ سينٽ رِنسينٽ جي حوالي سان ڳالهايون، تہ پوءِ اسانکي شڪ ٿو پوي تہ مشهور راهب ۽ ان نالي جي شهيد کي پروڊينشيَس غلطيءَ مان سارگوسايا وئلينشيا سان منسوب ڪيو آهي. ڏسو سندس اذيتن جي شاندار تاريخ ٽليمانٽ جي يادگيرين ۾ (v,ii,58-85) ڪيترا نقاد ان خيال جا آهن تہ ڪانسٽنٽيس جي سيزر جي حيثيت واري ڪاتي ۾ اسپين شامل ڪونہ هو جيڪو اجا تائين مئڪسيمَن جي سڌي سنئين انتظامي نظرداريءَ هيٺ هو.

167. يوسيبيَس (viii,II) گروٽر (نقش (1171 ۽ نمبر 18) رُوفينَس کان اوِڪٽَس جي رتبي ۽ شهادت جي جڳهہ ٻڌائڻ ۾ غلطي ٿي آهي.

168. يوسيبيَس (viii,14) پر جيئن تہ مئڪينٽيَس کي ڪانسٽنٽائن شڪست ڏني هئي تہ اِها ڳالهہ لئڪٽينٽيس جي مقصد جي عين مطابق هئي تہ پنهنجو موت بہ اذيتن ڏيندڙن جي لسٽ ۾ شامل ڪرائي ڇڏي.

169. مرسيلَس جو ڪتبو گروٽر ۾ ملي سگهي ٿو. (نقش (1172 - نمبر - 3) ۽ اسانکي ان جي تاريخ بابت سيڪجهہ ملي ٿو. مارسيلينَس ۽ مارسيلَس جن جا نالا هڪ ٻئي پٺيان پادرين جي لسٽ ۾ اچن ٿا، ڪيترن نقادن جي نظر ۾ اُهي مختلف ماڻهو آهن پر هڪ وڏي ڏاهي ماڻهو ابي ڊي لانگرُو کي يقين آهي تہ اُهي ٻہ نہ پر هڪڙو ۽ ساڳيو ئي ماڻهو آهي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”هڪ سچو حاڪم - جو تہ هن اڳواٽ پيشنگوئي ڪئي هئي تہ چڏيل يا رهيل عيسائين کي سزا ملندي - هُن هِنن اياڻن ۽ بدنيت ماڻهن جو پاڪي دشمن ثابت ڪيو. هي بيوقوفي ۽ جنوني ڪيفيت جو ڪارڻ هو. ان سان گڏ نفاق، قانوني ڪارروايون، فتنا ۽ فساد، قتل ۽ خونَ جو هر طرف چرچو هو. صلح ۽ امن جي معاهدن کي ٽوڙيو ويو. هڪ ماڻهو جنهن صلح ۽ امن جي زماني ۾ حضرت عيسيٰ (ع - س) جي ڳالهہ نہ مڃي هئي يا انڪان انڪار ڪري ڇڏيو هو تہ فقط ان ڏوهہ لاءِ آمر جي ظلم جي روَيي سبب ڪيس ملڪ نيڪالي ڏني وئي. ڏماسَس هنن حقيقتن جي هڪ ننڍڙي رپورٽ ناهڻ جو فيصلو ڪيو تہ جيئن ماڻهن کي مارسيلَس جي تعريف لائق ڪمن ۽ ڪارنامن جي خبر پئجي سگهي.“

170. آپٽنَس (ڊونٽسٽ . i, 17, 18)

171. سينٽ نونيفيس جي تحرير ۽ جذبن جا ڪارناماءِ جنهن ۾ معجزن ۽ تقريري ڪارنامن جو ذڪر آهي، کي رُئنارٽ (ص - 291 - 283) قديم مسودن جي بنياد کي سَند بنائي پنهي زبانن يوناني توڙي لاطيني ۾ ڇا پيو آهي.

172. پهريُن ڇئن صدين دوُران، اولهندي اليريڪم ۾ يا تہ پادري يا پادرين جي انتظامي حدن جا ڪجهہ آثار مليا آهن. ان ڳالهہ کي مناسب سمجهيو ويو آهي تہ مِلن جي مڪيہ بشپ پنهنجو انتظامي حدون سِرميم تائين وڌائي ڇڏيون هيون جيڪو ان وڏي صوبي جي گاديءَ جو هنڌ هيو. (ڏسو جاگرافيائي صورتحال چارلس ۽ سينٽ پال جي حدن بابت، صفحا - 76 - 68، ليوڪس هولسٽينيَس جي مشاهدن سميت).

173. يوسيبيَس جو اٺون ڪتاب ۽ هڪ پيو ضميمو، جنهن ۾ فلسطين جي شهيدن جو ذڪر ڪيو ويو آهي، پر خاص طرح سان ان ۾ گئلريَس ۽ مئڪسيمن جي اذيتن کي بيان ڪيو ويو آهي. جيڪو افسوس ۽ روج راڙو، جنهن سان لئڪٽينٽيَس پنهنجي پنجين ڪتاب ۽قدرتي اداراءِ جي شروعات ڪري ٿو، ان ۾ سندن يعني گئلريس ۽ مئڪيسمن جي ظلمن جا داستان پريل آهن.

174. يوسيبيَس (viii, 17) هن يادگار فرمان جي يوناني نظريي کي اسانجي آڏو آندو آهي ۽ لئڪٽينٽيس (ڊي، ايم - پي - باب - 34) وري اصلي لاطينيءَ ۾ پيش ڪيو آهي. پنهي ليکڪن مان شايد ڪنهن کي بہ ياد نٿو اچي تہ جيڪو ڪجهہ بہ اُنهن گئلريَس جي پڇتاءَ ۽ ضمير جي ملامت بابت ٻڌايو آهي تہ خود پنهجين ئي تحريرن ذريعي اُن گهڙيءَ ان ڳالهہ جي ڇڙ پاڙ ئي ترديد بہ ڪري ڇڏي آهي.

175. يوسيبيَس ۽ (viii, 14; 2-8) لئڪٽينٽيَس (ڊي - ايم - پي - باب - 36) هي ٻئي ليکڪ مئڪيسمن جي ڪردار تي هڪ ٻئي سان متفق آهن: پر پهريون ڪيترن ئي شهيدن جي اذيتن ۽ سندن موت جي سزا جو ذڪر ڪري ٿو، جڏهن تہ پويون، پهرئين جي ابتڙ، صاف طور تي ٻڌائي ٿو تہ: ” هن الله جي ٻانهَن (غلامن) کي مارڻ يا قتل ڪرڻ کان منع ڪري ڇڏيو هو.“

177. پنهنجي مرڻ کان ڪجهہ ڏينهن اڳ، هن برداشت جي جذبي جي سلسلي ۾ هڪ واضح فرمان جاري ڪيو جنهن ۾ هن گورنرن ۽ ججن تي الزام مڙهيا تہ اُنهن ئي عيسائين کي بيشمار تڪليفون ڏنيون ۽ اذيتون پهچايون هيون، جو تہ هنن سندس نيڪ نيتي کي سمجهڻ ۾ غلطي ڪئي هئي، (ڏسو فرمان، يوسيبيَس جي تحرير ۾ .ix, 10)

178. يوسيبيَس جي پڻ اهم تحريري ٽڪرن مان اهو ئي مناسب نتيجو نڪتو آهي: (viii,2) "فلسطين جا شهيد" (باب - 12) هن تاريخدان جي دور انديشيءَ سندس پنهنجي ئي ڪردار کي مذمت ۽ شڪ لائق بڻائي ڇڏيو آهي. اهو سيني کي معلوم آهي ته ڪيس به سزا ڏئي جيل ۾ بند ڪيو ويو هيو، ۽ بعد ۾ اهو الزام به مٿس لڳو ته هن جيل مان پنهنجي آزاديءَ ڪي، هڪ انتهائي ذلت ۽ بيعزتي واري فرمانبرداري ڪندي خريد ڪيو هو. هيءَ ملامت هنجي موجودگيءَ ۾ سندس پنهنجي جيئري ئي ٽائر جي ڪائونسل ۾ مٿس لڳي چڪي هئي. ڏسو ٽليمانٽ (ڪليسائي يادگيرين ۾ - viii,i. 67)

179. ٽاراچَس ۽ سندس ساٿين جي تڪليفن جو قديمي ۽ مستند احوال (ائڪٽا سنسيرا ۾ بيان ڪيل آهي. رُئنارٽ - صفحا (419 - 448 ڪاوڙ ۽ نفرت جي سخت اظهار سان ڀريو پيو آهي، جنهن سبب مئجسٽريٽ کي به سخت ڪاوڙ اچي وئي. اِيديسيَس جو مصر جي مُنهندار هِيروڪلس ڏانهن روَيو انتهائي نيارو ۽ بيحد نمايان هو: "زباني ۽ جسماني طرح مُنهندار لاءِ سخت ذلت آميز هو."

180. يوسيبيَس (فلسطين جا شهيد - باب - 13).

181. آگسٽن - (ڪولٽ، ڪارٿيجيَن ڊي iii,13) - ٽليمانٽ (ڪليسائي يادگيريون - v,i,46) ڊونٽسٽ فرقي وارن سان اختلافن سبب، آفريڪي ڪليسا جي تاريخ تي، توڙي ڪٿي ٿورا يا هڪ طرفائي سهي، پر اثر ضرور پيا آهن.

* (عيسائي شهيدن جي باري ۾ مشهور قصن يا ڏند ڪٿائن جا جمع ڪندڙ يا ترتيب ڏيندڙ).

182. يوسيبيَس (فلسطين جا شهيد - باب - 13) هو پنهنجي بيان کي، اسان کي هي يقين ڏيارينڊي بند ٿو ڪري ته اذيتن جي پوري دوُر ۾ هي شهادتون فلسطين جي سرزمين تي عمل ۾ آيون هيون. ائين ڪتاب جو پنجون باب جيڪو مصر جي ٿيبائس صوبي متعلق آهي، شايد اسانجي اعتدال واري حساب ڪتاب جي ترديد ڪري، پر ان جي باوجود اسان ان تاريخدان جي ڪمال واري ڪارنامي جي تعريف ڪرڻ ڪانسواءِ نه رهي سگهنداسين، هُن هڪ اهڙو موضوع چونڊيو جيڪو انتها درجي جي ظلم سان واسطو رکندڙ هيو، ۽ ساڳي وقت روم جي شهنشاهت جو ايترو ته پرانهون ۽ ڏار ٽيل ٽڪرو وجي چونڊيائين ته اهڙي جڳهه تان به اسان کي هو ٻڌائي ٿو ته ٿيبائس ۾ روزانو ۽ ساڳئي ڏينهن تي ڏهَن کان هڪ سوَ ماڻهن کي شهيد ڪيو ويندو هو. پر جڏهن هو مصر ڏانهن پنهنجي سفر جو ذڪر ڪري ٿو، ته سندس ٻوليءَ جو لهجو خود بخود محتاط ۽ شائستگي اختيار ڪري وڃي ٿو. بجاءِ هڪ وڏي يا تعداد جو صحيح انگ ٻڌائڻ جي، هو فقط ايترو ٿو ٻڌائي ته گهڻا عيسائي هيا ۽ وڏي چالاڪيءَ مان ٻه مبهم لفظ استعمال ڪيائين جن جو يا ته اهو مطلب ٿي سگهي ٿو ته "جيڪو ڪجهه هن پاڻ ڏٺو هو يا وري جيڪو ڪجهه هن سزائن بابت سوچيو هو يا وري اُنهن تي عمل ٿيڻ بابت ٻڌو هو. هن سلسلي ۾ ڳالهه کي نتائڻ جي ڪاميابي حاصل ڪرڻ بعد هو پنهنجو معنيٰ خيز يا مشڪوڪ جملو پڙهندڙن ۽ مترجمن جي حوالي ٿو ڪري ۽ اها اُميد ٿو رکي ته سندن اندر جي نيڪي ضرور ان منجهان چڱي مطلب ڪڍڻ لاءِ کين آماده ڪندي، ٿيوڊورَس ميٽوچيٽا جي ان تجربي مان ڪجهه سندس بدنيتي ۽ ڪدورت جو انومان ڪڍي سگهجي ٿو ته سيئي جيڪي، يوسيبيَس وانگر، مصر جي ماڻهن کي چاڻندا سڃاڻندا هيا، ته اُهي مبهم ۽ اَڻ چِٽي طريقي سان هلڻ ۽ پيش اچڻ ۾ خوشي محسوس ڪندا هيا. (وڌيڪ لاءِ ڏسو وئليسيَس).

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

183. جڏهن فلسطين ٽن حصن ۾ ورهائجي ويو تہ مشرقي خطي ۾ ان وقت انيتاليهہ صوبا هيا. جيئن تہ قومن جي قديمي فرقن جا معيار ڪڏهڪا ختم ٿي چڪا هيا، تہ روم وارن پنهنجن صوبن جي ورهاست پنهنجين جاگرافيائي حدن پٽاندر ۽ دولت ۽ خوشحاليءَ جي آثار تي ڪئي.

184. "فقط ڏاڙون هڻڻ لاءِ تہ هنن ڪنهن بہ معصوم ۽ بيگناهہ ماڻهوءَ ڪي موت جي سزا نہ ڏني هئي، جو تہ مون پاڻ پنهنجي ڪنن سان ڪجهہ ماڻهن جون ٻٽاڪون ٻڌيون، ڇاڪاڻ تہ سندن خطي جي انتظام ۾ ڪو بہ رتو ڇاڻ ڪونہ ٿيو هو." لئڪٽينٽيَس. (خدائي ادارو - v,11)

* (تحقيقات، پڇاڳاڇا)

+ (جرمني جو شهنشاهہ ۽ اسپين جو بادشاهہ - 1558 - 1500ع).

185. گروٽيَس (تاريخوار واقعا i,12 جن ڪي فول ايڊٽ ڪيو).

186. فراپائلو (ڪتاب (iii) بيلجيم جي شهيدن جي تعداد ڪي گهٽائي 50000 جي انگ تي ٿو بيهاري. علم توڙي اعتدال پسنديءَ ۾ فرا پائلو، گروٽيَس کان گهٽ نہ هيو. وقت جي ضرورت ۽ اهميت، پهرئين جي شاهدي يا سَنَد ڪي ضرور وڏيڪ اهميت ڏئي ٿي، پر ان اهميت ڪي وري وينس ۽ نيدرلئنڊس جي وچ واري وڏي مفاصلي ڪجهہ گهٽائي ڇڏيو آهي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - سترهون. (خلاصو)

قسطنطنيه جو بنياد - ڪانسٽنٽائن ۽ سندس جانشينن جو سياسي جوڙجڪ - فوجي نظم ۽ ضبط - محلات - مالياتي معاملا.

"زوال ۽ خاتمي" جو ٻيو ۽ ٽيون نمبر جُلدَ، پهرين سورهن بابن جي ڇپجڻ کان پنج سال پوءِ 1781ع ۾ ظاهر ٿيا. گِبن، رومر جي شهنشاهت جي تاريخ لکڻ جو ڪم قسطنطنيه جي نئين گاديءَ جي هنڌ جي تعمير سان ٻيهر هٿ ۾ ڪنيو. ان ڪانپوءِ هو شهنشاهت جي قانون ۽ هلت چلت بابت هڪ جائزو پيش ٿو ڪري جنهن جو عرصو قسطنطنيه جي اڏجڻ سن 330ع ڪانوني ٿيوڊوسين سرشتي جي قائم ٿيڻ يعني 438ع تائين آهي. آفيسرن جي رتبن ۽ عهدن ڪي انتظامي، مالياتي ۽ فوجي ذميدارين مطابق ورهايو ويو هو. هو پنهنجن جائزن ۾ مشاهدن ڪي، شهنشاهت ۾ ڪانسٽنٽائن جي حڪومت جي دؤر ۾ عوام مٿان ڳرين ٽئڪسن مڙهڻ جي تفصيلي غور ۽ ويچار ونڊڻ تي ختم ٿو ڪري.

باب - ارڙهون. (خلاصو)

ڪانسٽنٽائن جو ڪردار - گاٿن جي جنگ - ڪانسٽنٽائن جو موت - سندس ٽن پٽن ۾ شهنشاهت جي ورهاست - فارس جي جنگ - ننڍي ڪانسٽنٽائن ۽ ڪانسٽنس جو ڏکوئيندڙ موت - مئگنينٽيس جو اقتدار تي زوريءَ قبضو - خانہ جنگي - ڪانسٽنٽيس جي سوڀ.

ڪانسٽنٽائن جي ڪردار بابت گبن جي نظريي مطابق سندس جرئت واري فوجي ڪردار جي تعريف ڪئي وئي آهي جڏهن تہ سندس انصاف بابت مٿس تنقيد ڪئي وئي آهي: سندس پوئين دؤر جي ڏوهن ۾ سڀ کان وڏو 326ع ۾ سندس پنهنجي پٽ ڪرسپَس جو قتل آهي. ان جي باوجود جو دنيوب کان بہ اجا پرڀرو هُو گاٿن ۽ سرماٽيَنس سان گهٽين ئي جنگين ۾ ملوث هو. پر سندس دؤر شان شوڪت سان ختم ٿيو ۽ هو فطري موت ذريعي 337ع ۾ گذاري ويو. گبن ڪانسٽنٽائن جي خاندان ۾، سندس ٽن پٽن ڪانسٽنٽائن II ، ڪانسٽنٽيَس II ۽ ڪانسٽنس جي جانشيني جي موقعن تي رتو ڇاڻ جو ذڪر ڪري ٿو. اوير ۾ ڪانسٽنٽيَس، فارس وارن سان ٽيويهن سالن تائين جنگين، جهيڙن ۽ فسادن ۾ رُڌل رهيو. ان دؤران شهنشاهت ۾ خانہ جنگيون لڳيون جن جي نتيجي ۾ بہ حادثا يعني ڪانسٽنٽائن II جو موت 340ع ۽ ڪانسٽنس جو قتل 350ع ۾ ٿيا. اولهہ جي خطي ۾ هڪ شخص مئگنينٽيَس شهنشاهت جو دعويدار ٿيو پر ڪانسٽنٽيَس 353ع ۾ هيٺين هنگري ۾ مُرسيءُ جي جنگ دؤران کيس شڪست ڏني.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - اٺويهون. (خلاصو)

ڪانسٽنٽيس هڪڙو ئي شهنشاهه - گئلس جي ترقي ۽ سندس موت - خطرو ۽ جُولين جي ترقي - سرماٽيئس ۽ فارس جون جنگيون - گال ۾ جولين جون سوڀون.

باب اٺويهين ۾ ڪانسٽنٽيس جي حڪومت جي آخري سالن جو ذڪر آيل آهي جڏهن هو ڪدڙن جي اثر هيٺ اچي، ڪين ئي حڪومت هلائڻ جي اجازت ڏئي ڇڏي. 354ع ۾ هنن سندس سوٽ گئلس کي مارايو جنهن سيزر جي لقب سان انٽئڪ ۾ حڪومت ٿي ڪئي. شهنشاهه جي ٻي سوٽ جُولين کي ملڪ نيڪالي ڏئي، اٿينس موڪليو ويو پر ڪيس هيلينا سان شادي ڪرڻ جي اجازت ڏني وئي جيڪا ڪانسٽنٽيس جي ڀيڻ هئي ۽ ڪيس سيزر جو لقب پڻ عطا ڪيو ويو ته جيئن مغربي صوبن جي انتظام سنڀالڻ ۾ ڪيس آساني ٿئي. ان وچ ۾ ڪانسٽنٽيس 357ع ۾ روم گهمڻ ويو ۽ هڪ قديمي چؤڪندو پٿر مصر ڪان ڪڍائي آيو ته جيئن پنهنجي روم جي دوري کي ان ذريعي يادگار بنائي سگهي. ان ڪان پوءِ هن ڪيترن ئي فتنن فسادن کي، دنيوب ڪان پار وارن علائقن ۾ ڪچليو ۽ اُنهن کي ختم ڪرايو جيڪي سرماٽيا جي جنگ جي نالي سان مشهور ٿيا. ان دوران، فارس وارن ساپور II جي سربراهيءَ ۾ آرمينيا ۽ ميسوپوٽئميا تي پنهنجي دعويٰ رکي ۽ گال تي فرئنڪن ۽ اليماني قبيلن حملو ڪيو. جُوليَن، جرمن قبيلن کي پنهنجين حدن مان تڙي ڀڄايو ۽ گال جي شهرن کي به واپس موٽايو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - ويهون

ڪانسٽنٽائين جي مذهبي تبديلي، انجو واڌارو ۽ اثر، قانوني سرشتو ۽ عيسائي يا ڪئٿولڪ ڪليسا جو آئين.

عوامي سطح تي عيسائيت جي قائم ٿيڻ ڪي هڪ بيحد اهم ۽ مقامي قسم جو انقلاب چئي سگهجي ٿو جنهن هڪ دلچسپ جستجو لاءِ ماڻهن ۾ هڪ جوش جاڳائي ڇڏيو آهي ۽ ڪين مانائتين هدايتن لاءِ موقعا ڏنا آهن. يورپ وارن ڪي ڪانسٽنٽائن جي سوين يا شهري پاليسيءَ هرگز متاثر نہ ڪيو هو پر ان شهنشاهہ جڏهن نئون مذهب اختيار ڪيو تہ انجا اثر اجا تائين بہ ڌرتيءَ جي گولي جي گهٽي پاڳي تائين محسوس ڪري سگهجن ٿا ۽ سندس حڪومت جي دؤر جا ڪليسائي ادارا اجا تائين پنهنجن خيالن، نظرين، جذبن ۽ موجوده نسل جي دلچسپين جي هڪ اَٽوٽ سلسلي ۾ هڪ ٻئي سان واڳيل ۽ لاڳاپيل آهن.

هن موضوع تي غور ڪرڻ ۾ غير جانبداريءَ ڪان ڪم وٺڻو پوندو، پر ساڳي وقت ان ۾ غفلت ۽ لاپرواهيءَ ڪي بلڪل ڇڏڻو پوندو ڇو تہ هن سلسلي ۾ اوچتو ئي اوچتو هڪ مشڪل ۽ غير متوقع مسئلو پيدا ٿي پيو آهي جيڪو ڪانسٽنٽائن جي مذهبي تبديليءَ جي صحيح ۽ اصلي تاريخ ڪي طئي ڪرڻ جي سلسلي ۾ آهي. فصاحت بلاغت جو صاحب لئڪٽنٽيَس پنهنجي ايوان جي وچ ۾ ويهي بيصبريءَ مان [1] دنيا تي گال جي حاڪم جو شاندار مثال ٿو ڏهرائي جنهن پنهنجي حڪومت جي پهرين ساعتن ۾ ئي هڪڙي ۽ فقط هڪڙي واحد ۽ جڳ جي خلقٹهار رب تعاليٰ جي عظمتن ڪي مڃيو، ساراهيو ۽ پوڄيو هو. [2] ڏاهي ۽ ڄاڻو شخص يوسيبيَس، ڪانسٽنٽائن جي مذهب ڪي هڪ معجزاتي نشانيءَ سان منسوب ڪيو آهي جيڪا ان وقت بهشت ۾ ظاهر ٿي هئي جڏهن هو اٽلي جي جنگي معرڪي بابت گوڙهي سوچ ۾ ٻڏل هو. [3] تاريخدان زوسيمَس بدنيتيءَ مان ٻڌائي ٿو تہ شهنشاهہ پنهنجا هٿ، روم جي ديوتائن توڙي پنهنجن ابن ڏاڏن ڪان هميشہ واسطي جدا ٿيڻ جي اعلان ڪرڻ ڪان اڳ، پنهنجي وڏي پٽ جي قتل ڪرڻ سان داغدار ڪيا هيا. متضاد سنڌن منجهان جيڪو مونجهارو پيدا ٿيو آهي، تہ ان جي ذميواري بہ حقيقت ۾ ڪانسٽنٽائن جي پنهنجي ئي روَيي تي عائد ٿئي ٿي. ڪليسائي زبان جي سختيءَ موجب، عيسائين جي شهنشاهن منجهان جيڪو پهريون هيو، ان پنهنجي نالي ڪي پنهنجي مرڻ تائين بہ لڄايو هو: ڇو تہ ڪيس، سندس زندگيءَ جي آخري بيماريءَ ۾، عيسائيت جا بنيادي اُصول عقيدا ۽ قانون قاعدا سيکاريا ويا هيا، سندس هٿن ڪي روڪيو ويو، [5] ڪيس پاڪ غسل ڏياريو ويو ۽ انڪانپوءِ ئي سندس نالي ڪي مذهبي عقيدتمندن ۾ شامل ڪيو ويو هو. [6] ڪانسٽنٽائن جي عيسائيت جي بي ترتيبيءَ جي روَين ڪي ڪجهہ رعايت ڏيڻي پوندي ۽ سندس ڪاهلي ۽ اڻ محسوس ٿيندڙ اڻنگي روَيي ڪي بہ ڏسڻو پوندو ڇو تہ هن پاڻ ڪي نئون مذهب اختيار ڪندڙ ۽ ڪليسا جي محافظ طور ظاهر ڪيو هو. سندس عادتن ڪيءَ مٽائڻ ۽ سندس سڪيا جون ڪدورتون ۽ تعصب دور ڪرڻ هڪ سخت ڏکيو ڪم هو: ۽ ساڳي وقت حضرت عيسيٰ (ع- س) جي خدائي طاقت ۾ يقين رکڻ ۽ سندس طرفان ائين سمجهڻ تہ پيغمبر جي الهامي سچائي ديوتائن جي عبادت جي تضاد ۾ هئي، اهي ڳالهيون في الحال هنجي طبيعت جي قبول ڪرڻ جهڙيون نہ هيون. جيڪي رڪاوٽون ۽

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مشڪلاتون هن پنهنجي عقل موجب سمجهيون هيون تہ اُنهن جي روشنيءَ ۾ هاڻي هن دل ۾ فيصلو ڪيو تہ قومي مذهب طرف وڃڻ ۽ ان کي قبول ڪرڻ کان اڳ ۾ کيس بيحد احتياط ڪرڻو پوندو: ان سوچَ ۽ فڪر ۾ هن مذهب جي سلسلي ۾ ڪجهہ نوان لاڙا ۽ رُخَ ڳولي ورتا ۽ هاڻي ان موقعي جي تلاش ۾ هو تہ پنهنجين نَين تجويزن کي ڪهڙيءَ طرح هو ڪاميابيءَ ۽ اثرائتي نموني سان ماڻهن ۾ رائج ڪري. سندس حڪومت جي پوري دؤر ۾، عيسائيت جي لهرن جو وهڪرو سهڻي نموني ۽ تيز رفتاريءَ سان هليو، پر ان جي رُخَ کي ڪڏهن ڪٿي موڙيو ٿي ويو تہ ڪٿي حالتن پٽاندر وري ان کي شهنشاهہ جي دورانديشي يا سندس غير يقيني طبيعت موجب، روڪيو تي ويو. سندس وزيرن کي اها اجازت مليل هئي تہ هو پلي پنهنجي مالڪ جي ارادن بابت مختلف ٻولين ۾ ماڻهن وٽ ان جي مشهوري ڪن پر اهڙيءَ طرح جيڪا سندس طبيعتن ۽ اصولن بابت درست هجي:[7] ۽ هن وڏي چالاڪيءَ مان پنهنجي رعيت جي اُميدن ۽ خوفن خطرن جي وچ ۾ توازن پيدا ڪرڻ بابت بہ فرمان جاري ڪيا: پهريون حڪم آچر[8] جي ڏينهن کي عزت ۽ احترام سان ملهائڻ جي باري ۾، ۽ ٻيو مذهبي پادرين[+ 9] سان دائمي مشورن ڪرڻ بابت هيو. هڪ طرف هيءَ انقلابي تبديلي اجا پوريءَ طرح عمل ۾ نہ آئي هئي تہ ٻي طرف وري ٻئي ڌِرين يعني عيسائي ۽ لادين وڏي تجسس ۽ انتظار مان پنهنجي حڪم جي روَين جو جائزو وٺي رهيا هيا جنهن ۾ ٻنهي جي جذبن ۽ نقطہ نظر ۾ وڏو تضاد هو. پهرئين طبقي وارا هر ڳالهہ کي جذباتيت ۽ ڪجهہ فخر واري نظر سان ڏسڻ جا عادي هيا ۽ پنهنجي مالڪ جي ٿورڙي مهربانيءَ کي بہ وڌائي پيش ڪندا هيا ۽ مذهب جي مضبوطي ۽ استحڪام لاءِ شاهديون گڏ ڪري اُنهن تي پيا خوش ٿيندا هيا. جڏهن تہ ٻويان، جيستائين سندن شڪ ۽ گمان نااُميدي ۽ ناراضگيءَ ۾ بدلجي وڃن، ان ڪوشش ۾ لڳي ويا تہ ڪنهن بہ طرح سان دنيا وارن کان ۽ خود پنهنجي پاڻ کان بہ في الحال اها ڳالهہ لڪائجي تہ روم جا ديوتا، روم جي شهنشاهہَ کي هاڻي پنهنجي پوئلڳن يا عقيدتمندن منجهان هرگز نٿا سمجهن. اهڙن ئي قِسم جي جذبن ۽ تعصبن ان وقت جي جانبدار ليکڪن جو توجهہ مسلسل ٻئي ڇڪرايو آهي جن عيسائيت جي انساني ڪارج لاءِ، ڪانسٽنٽائن جي حڪومت جي دؤر کي هڪڙي طبقي يا تہ تمام شاندار سڏيو آهي تہ اُتي ئي وري ٻي طبقي ان کي انتهائي ذلت وارو دؤر ڪوٺيو آهي.

ڪانسٽنٽائن جي قول توڙي فعل مان عيسائين جي نيڪي ۽ پرهيزگاريءَ جا جيڪي بہ اُهڃاڻ يا نشانيون هجن، پر هو پنهنجن چاليهن سالن جي ڄمار تائين مجيل مذهب جو پوئلڳ رهيو:[10] ۽ سندس نڪوميڊيا جي محل ۾ بہ سندس ساڳيو روَيو، جيڪو ممڪن آهي ڪنهن خوف سبب بہ رهيو هجي، گال جي حاڪم جو احسانمند هيو ڇو تہ شهنشاهہ ڪانٽس بيحد متاثر رهيو هو. سندس فياضي ۽ فراخدليءَ سبب ديوتائن جي مندرن ۾ وري رونقون موٽي آيون ۽ اُهي آباد ٿي ويا: جيڪي تمغا شاهي خزاني مان نهي نڪتا هيا، اُنهن تي جو پيٽر ۽ اپولو، مارس ۽ هرڪيولس جون وصفون ۽ تصويرون اُڪريل هيون: ۽ سندس رشتن کي سجاڻڻ واري ساڃاهہَ اولمپس جي ساٿين ۽ سنگتين جي رونق کي وڌائي ڇڏيو هو ڇو تہ هو پنهنجي پيءُ ڪانسٽنٽيَس جي تعريف ۽ توصيف ۾ مصروف هو.[11] پر ڪانسٽنٽائن جي عقيدت خاص طرح سان سِج ديوتا جي ذهانت طرف زياده جُهڪيل هئي يعني يوناني ۽ رومي مذهب جو اپولو ڏي ڌيان زياده هو ۽ کيس ان ڳالهہ جيِ گهڻي خوشي هئي تہ سندس نمائندگي روشني ۽ شاعريءَ جي خدا ذريعي ڪئي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پئي وئي. ان ديوتا جي خوبصورت جسماني بناوت، سندس اکين جي چمڪ، سندس گلن جهڙو سهڻو جوڙجڪ، لازوال حسن ۽ تمام شاندار ڪارناما سڀئي خوبيون گڏجي هنڪي هڪ نوجوان ۽ حسين سورمي جو روپ عطا ڪن ٿيون. اپولو جا قربانگاهه، ڪانسٽنٽائن جي باسن. سڪائن ۽ تمنائن جي تاجن سان سينگاريل هوندا هيا ۽ سادن ۽ پورڙن ماڻهن کي يقين ڏيارڻ جي ترغيب ڏني ويندي هئي تہ شهنشاهہ کي سرپرست ديوتا جي اصلي شان شوڪت کي ظاهري اکين سان ڏسڻ ۽ ديدار ڪرڻ جي اجازت مليل هئي، ۽ جاڳ ۾ توڙي ننڊ يا خوابن ۾ ڪيس ڳجهيءَ طرح بشارت ڏني وئي هئي تہ سندس حڪومت جو دؤر ڊگهو ۽ بيحد ڪامياب هوندو. سج جي آفاقي طرح پرستش ڪئي ويندي هئي تہ اهو ڪانسٽنٽائن جو اڄيت رهبر ۽ سندس مضبوط محافظ هو، ۽ لادين شايد اها اُميد رکڻ ۾ حق تي هيا تہ جنهن ديوتا جي بيعزتي ڪئي وئي هئي تہ هو پنهنجي پسنديده ماڻهوءَ ڪان جيڪو هاڻي نافرمان ۽ احسان فراموش ٿي ويو هو، [12] ان ڪان بيرحميءَ وارو بدلو وٺندو.

جيستائين ڪانسٽنٽائن گال جي صوبن تي پنهنجي اختيارن کي محدود دائرن ۾ رهڻ ڏنو تہ سندس رعيت جا عيسائي شهنشاهہ جي اختيارن توڙي قانون ذريعي محفوظ هيا ڇو تہ هن سياڻپ ۽ عقلمنديءَ سان ديوتائن کي ڇڏي ڏنو تہ هو پنهنجي عزت ۽ وقار جي حفاظت پاڻ ڪن. جيڪڏهن اسان ڪانسٽنٽائن جي خود پنهنجي چوڻ تي ويساهہ ڪريون تہ حقيقت اها آهي تہ هو خود پڻ اُنهن وحشياڻن ظلمن جو سخت ناراض تماشبين هو جيڪو روم جا سپاهي، ماڻهن مٿان فقط انڪري ڪندا هيا جو سواءِ مذهب اختيار ڪرڻ جي اُنهن جو ٻيو ڪو بہ قصور ڪونہ هو. [13] اوڀر ۾ توڙي اولهہ ۾، هن سختي جا توڙي مهربانين جا اثر ڏٺا ويا هيا ۽ جيئن تہ ڀهريون، گئلريس جي مثال ۾ اجا بہ وڌيڪ نفرت ۽ حقارت جي قابل ٿي ويو هو جيڪو سندس جاني دشمن هو، ۽ ٻيون اختيار ڪرڻ ۽ ڪاپي ڪرڻ وٺان هو ڇو تہ اها ئي سندس پيءُ پنهنجي مرڻ وقت ڪيس نصيحت بہ ڪئي هئي تہ ان کي اختيار ڪرڻ جو زور پڻ پريو هو. ڪانسٽنٽيس جي پٽ، اذيتن ۽ عذابن وارا سڀئي فرمان يا تہ واپس وٺي ڇڏيا يا بنهہ ختم ڪري ڇڏيا ۽ مذهب جي عبادتن ۽ ريتن رسمن کي ادا ڪرڻ جي سيني کي پوري آزادي ڏئي ڇڏي ۽ خاص طرح اُنهن کي جن پاڻ کي ڪليسا جو باقاعدي ميمبر ناهي ڇڏيو هو. ڪين فورن همٿايو ويو تہ هو پلي پنهنجي حاڪم جي مهربانين ۽ سندس انصاف لاءِ هميشہ اُميدوار رهن جنهن پنهنجي دل اندر حضرت عيسيٰ (ع - س) جي لاءِ بيحد احترام جي جذبي کي جڳهہ ڏني هئي جيڪو عيسائين جو خدا هيو. [14]

اٽلي جي فتح کان پنج مهينا پوءِ، شهنشاهہ پنهنجن جذبن ۽ ارادن جو هڪ مانائتو ۽ مستند اعلان ڪيو جنهن کي مِلن جي فرمان جو نالو ڏنو ويو ۽ جنهن ذريعي ڪيٿولڪ ڪليسا ۾ امن امان قائم ٿيو: ٻن مغربي شهزادن کي ذاتي انٽرويو ڏيندي شهنشاهہ ڪانسٽنٽائن، پنهنجي ذهانت ۽ اختيارن ذريعي، پنهنجي دوست ۽ ساٿيءَ کي پاڻ سان همراءِ ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿي ويو ۽ هاڻي ٻنهي جي ايڪي ۽ اختيارن مئڪسيمن جي ڪاوڙ جي زهر کي ماٺارو ڪري ڇڏيو، ۽ اوڀر جي آمر جي موت ڪانپوءِ، * مِلن جو فرمان روم جي دنيا جي بنيادي قانون طور تسليم ڪيو ويو. [15] ٻنهي شهنشاهن پنهنجين دانشمنديُن ذريعي شهري توڙي مذهبي حقن جي حفاظت جي سلسلي ۾ آئين کي ترتيب ڏنو ۽ اهڙيءَ طرح عيسائين کي بہ شايد ڀهريون ڀيرو بنيادي انساني حق ڏنا ويا جن ڪان هن وقت تائين

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ناجائز روَيي سان کين محروم ڪيو ويو هو. اهو قانون ناهيو ويو ته سندن عبادت جون جڳهون، ۽ ماڻهن جو زمينون جيڪي ڪانئڻ ضبط ڪري ڪسيون ويون هيون، اُهي بغير ڪنهن جهڳڙي جي، بنادير ۽ بغير معاوضي وٺڻ جي چرچ کي واپس ڏنيون وڃن، ۽ هنن سخت هدايتن کي اجا به هڪ وڌيڪ مانائتي واعدي ذريعي وڌيڪ تحفظ ڏنو ويو هو ته جيڪڏهن اُهي زمينون ڪن ماڻهن وڌيون ۽ وڌيڪ رقمون ڏئي خريد ڪيون هجن ته ان جو معاوضو شاهي خزانو پاڻ پريندو ۽ ملڪيت جي حفاظت جي ضمانت پڻ ڏيندو. هي صحتمند قانون جيڪي ايندڙ وقت ۾ مذهبي ماڻهن جي حفاظت ڪندا ۽ سيني جي لاءِ خوشي ۽ سک سلامتيءَ جي ضمانت ڏيندا، ماڻهن جي ڀلائيءَ ۽ هڪ ٻئي جي ۽ هڪ جيتري سهَپ ۽ برداشت جي اصولن کي نظر ۾ رکندي ناهيا ويا آهن ۽ اهڙي برابريءَ جي قانون کي اُميد ته نئين فرقي طرفان پسند ڪيو ويندو ڇو ته اُهو اُنهن جي لاءِ نه رڳو فائديمند آهي پر عزت واري انفراديت ڏيندڙ پڻ آهي. ٻنهي شهنشاهه، تنهنڪري سڄي دنيا تي واضح ڪرڻ ٿا چاهن ته اُنهن عيسائين کي مڪمل آزادي ۽ پورا اختيار ڏئي ڇڏيا آهن ۽ اهڙيءَ طرح ٻين سيني ماڻهن ۽ فرقن کي به اوتري آزادي ۽ اوترائي اختيار حاصل آهن ته جيئن اُهي پنهنجي مذهب اختيار ڪرڻ ۽ ريتن رسمن کي ملهائڻ ۾ بلڪل آزاد هجن؛ جنهن کي جيئن وڻي ته پنهنجي پسند جو فرقو يا مذهب اختيار ڪري ۽ جيئن به دماغ ۽ دل سندس رهبري ڪن ته ان مطابق هر فرقي ۽ هر مذهب جو ماڻهو بلڪل آزاد ۽ خود مختيار آهي. ٻئي شهنشاهه هر مشڪوڪ لفظ کي کولي ان جي وضاحت ڪن ٿا ۽ هر مونجهاري کي دور ڪن ٿا ۽ صوبن جي گورنرن کان سخت واعدا وَچن وٺن ٿا ته سؤلن فرمانن کي ڇاٽي ٻجهي مشڪل نه بڻايو ويندو ۽ اُنهن فرمانن جي اصلي سؤلي ۽ سنئين سِڌي مطلب ۽ مفهوم مطابق عمل ڪيو ويندو جن جو مقصد فقط اهو هو ته مذهبي عبادتن جي سلسلي ۾ ماڻهن کي مڪمل آزاد بنايو وڃي ته ساڳي وقت اهڙن فرقن ۽ مذهب جي پرستارن جي پوريءَ طرح حفاظت به ڪئي وڃي. اُنهن مهربانيءَ ڪندي به وزندار ۽ موثر سبب به ڇاٽايا ته هنن هِن آفاقي سهَپ ۽ برداشت کي پنهنجين شهنشاهتن ۾ ڇو لاڳو ڪيو هو: هڪ ته انسانيت جي تقاضا اها هئي ته ماڻهن جي بنيادي حقَ يعني اُنهن جي لاءِ امن امان جي ضمانت ڏيڻ ۽ کين خوشيون ۽ آرام پهچائڻ سندن نيت ۽ ارادو هو. ۽ ٻيو سندن هڪ پاڪ صاف ارادو ۽ اُميد هئي ته ائين ڪرڻ سان هو عجز ۽ آزيءَ سان پنهنجي عظيم خالق کي به راضي ڪري ويندا جنهن جي دائمي رهائش گاهه جنت ۾ آهي. اُهي اُنهن واضح ثابتين لاءِ، پنهنجي طرفان احسانمنديءَ جو اظهار ڪن ٿا جيڪي ربي مهربانين ذريعي کين مليون آهن ۽ کين ڪامل يقين آهي ته ذتي تعاليٰ هميشه لاءِ شهنشاهن توڙي ماڻهن جي بهبود، بهتري ۽ خوشحاليءَ لاءِ ائين ئي پنهنجين مهربانين ۽ عنايتن کي جاري رکيون ايندو جيئن اڳ ۽ هِن وقت تائين مهربان رهيو آهي. نيڪيءَ جي اهڙن اجاين، مُنجهيل ۽ اٽڪلن اظهارن تي انومان يا مطلب ڪڍي سگهجن ٿا، جيڪي مختلف ضرور آهن پر متضاد هرگز ناهن. ڪانسٽنٽائن جو دماغ، لامذهب ۽ عيسائي مذهب جي وچ ۾ بڏتر جو شڪار ٿيو هوندو. گهڻن خدائن جي فراخدليءَ واري مجتا موجب، هن عيسائين جو خدا به گهڻن خدائن منجهان شايد ڪو هڪڙو سمجهيو هوندو جيڪي بهشت ۾ پنهنجي پنهنجي حيثيت مطابق رهن ٿا. يا، هُن ممڪن آهي ته هڪ فيلسوفياڻو ۽ اندر ۾ بهاري ڏيندڙ نظريو قبول ڪيو هجي ته، نالن، ريتن رسمن، خيالن توڙي نظرين جي جدا جدا

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هجڻ جي باوجود، انسانذات جا سيئي فرقا، سيئي مذهب توڙي سيئي قومون فقط ۽ فقط هڪڙي ئي خالق، هڪڙي ئي رب تعاليٰ جي عبادت ڪرڻ تي متفق آهن جيڪو سيني جهانن ۽ سڄي ڪائنات جو خلقيندڙ آهي.[16]

شهزادن جا صلاحڪار گهڻو ڪري باطنيِ نظرين يا فرضي ۽ ڏورانهين سچ تي غور ڪرڻ بدران ظاهري ۽ دنياوي فائدن کان گهڻا متاثر ٿيندا آهن ۽ سدائين اهڙين سوچن ۾ مبتلا رهندا آهن. ڪانسٽنٽائن جي هڪ طرفي ۽ وڌندڙ مهرباني فطري طور تي عيسائين جي اخلاقي ڪردار طرف هئي ڇو ته هو ڪانئن ڪافي متاثر ٿي نظر آيو ۽ کيس يقين هو ته حضرت عيسيٰ (ع - س) جي تعليم جو پرچار ذاتي توڙي قومي، اخلاق ۽ نيڪين جي واڌاري ۾ مددگار ثابت ٿيندو. هڪ پورو با اختيار حاڪم پنهنجي روَيي ۾ پلي ڪيتري بہ نرميءَ جو مظاهرو ڪري، يا پنهنجين مهربانين ۽ نيڪ جذبن جو ڪيڏو بہ اظهار ڇو نہ ڪري، پر سڀ کان اوَليت هن جي لاءِ اها هوندي تہ سندس رعيت جا سيئي ماڻهو ملڪ ۽ سوسائٽيءَ جا جيڪي لازمي ۽ فطري فرض آهن اُنهن تي عمل ڪن، ۽ اُنهن جو پورو پورو احترام ڪن. پر بدقسمتيءَ سان وڏي دانائيءَ وارن قانونن تي بہ عمل ڪرائڻ ڪڏهن ڪڏهن اڻپورو ۽ خطرناڪ هوندو آهي. جيئن تہ اُهي نيڪيءَ طرف راغب نہ هوندا آهن تہ برائيءَ کي روڪي بہ نہ سگهندا آهن، سندن اختيار اُنهن براين کي روڪڻ لاءِ ناڪافي هوندا آهن جن جي هو مذمت ڪندا آهن ۽ نہ وري اُنهن عملن تي هو سزا ڏئي سگهندا آهن جن جي هنن جي طرفان منع ڪيل هوندي آهي. قديمي قانوندانن هڪ پيري تعليم ۽ خيالن جي طاقتن کي پنهنجي مدد لاءِ سڏيو هو. پر هر اُن اصول جي لاڻ، جنهن روم ۽ اسپارٽا جي فطري جذبي ۽ اصليت کي نِج حالت ۾ محفوظ رکيو هو، هڪ زوال پذير ۽ آمريت واري شهنشاهت ۾، ڪڏهوڪي وسامي چڪي هئي. فلسفي کي ماڻهن اجا بہ قدر جي نگاهہ مان ٿي ڏٺو جنهن جو مٿن ڪافي اثر محسوس ڪيو ٿي ويو پر نيڪي ۽ اخلاق جي قدرن جي پنيرائي انتهائي ڪمزوريءَ واري هئي ۽ وري خاص طرح لادينن جي وهمن وسوسن اڳيان تہ ڇڻ انهن قدرن جي ڪا حيثيت ئي ڪانہ هئي، اهڙين ابتريءَ وارين حالتن ۾، هڪ دورانديش مئجسٽريٽ شايد خوشيءَ مان ان ڳالهہ جو اظهار ڪري ها تہ مذهب جي رفتار ترقيءَ واري هئي جنهن ماڻهن ۾ اخلاق جا صاف، نرمي ۽ مهرباني وارا ۽ آفاقي قدر عام ٿي ڪيا جيڪي زندگيءَ جي مختلف ضرورتن ۽ حالتن سان نهڪندڙ هيا ۽ اُنهن قدرن رب العزت جي مرضي، منشا ۽ منطق جي بہ ترجماني ٿي ڪئي ۽ جن کي دائمي انعامن توڙي سزائن ڏيڻ جي منظوري بہ مليل هئي. يوناني توڙي رومي تاريخ جي تجربي دنيا وارن کي شايد ايترو بہ نہ ٻڌائي سگهيو تہ قومي رهڻي ڪهڻي ۽ طور طريقن جي سرشتي کي ڪهڙي طرح سڌاري ۽ ان ۾ خدائي الهام ذريعي بهتري آڻي سگهبي آهي ۽ ڪانسٽنٽائن شايد لئڪٽنٽيس جي خوش ڪندڙ پر جائز يقين ڏيارڻ جي اعلان کي ڀڪَ سان ٻڌي ورتو هو. فصاحت بلاغت وارو دفاع ڪندڙ يقيني اُميد ۽ جرئت واري اعتماد سان ڇئي رهيو هو تہ عيسائيت جي قائم ٿيڻ سان اوائلي دوُر واري معصوميت، سڪون ۽ خوشي موٽي ايندي ۽ حقيقي خالق جي عبادت سان اُنهن سيني انسانن جا فتنا، فساد ۽ جنگيون جهيڙا خود بخود ختم ٿي ويندا ڇو تہ هو سيئي ساڳئي ماءُ پيءُ جو اولاد آهن: ۽ جڏهن اهڙو دوُر آيو تہ پوءِ هر ناپاڪ خواهش توڙي ناراضگيون فتني فساد جا فضول جذبا حضرت عيسيٰ (ع - س) جي تعليمي ۽ علمي ڄاڻ ذريعي رڪجي ويندا ۽ اُنهن جو زور ٽٽي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چڪو هوندو، ۽ اهڙي خوشگوار ماحول ۾ مئجسٽريٽ پڻ ماڻهن ۾ ويهي انصاف جي ترار کي مياڻ ۾ وجهندا ڇاڪاڻ ته هر طرف سچ، نيڪي، انصاف، اعتدال پسندي، هڪ ٻئي سان ميل ملاقاتون ۽ آفاقي محبتن جو چرچو ۽ ميلو متل هوندو. [17]

ماٺيڻي ۽ چپ چاپ واري فرمانبرداري جيڪا يا ته اختيارن يا وري ظلم آڏو جُهڪندي آهي، هڪ سخت طاقتور آمَر جي نظرن ۾، عيسائيت جي نيڪين منجهان هڪ تمام اهم ۽ نهايت ئي فائدي واري خاصيت نظر آئي هوندي. [18] اوائلي وقت جي عيسائين شهري حڪومت جي اداري جو جوڙجڪ، ماڻهن جي مرضي يا راءِ جي بنيادن تي نه پر جنت جي فرمانن مطابق رکيو هو. حڪومت ڪندڙ شهنشاهه، توڙي جو غداري ۽ قتل ذريعي هن حڪومت تي زوريءَ قبضو ڪيو هو، بنادير پنهنجي معبود جي نائب جي حيثيت ۾ پنهنجو مقدس عهدو سنڀالي ورتو هو. هو پنهنجي ڪمن يا ڪارگذارين جي سلسلي ۾ فقط پنهنجي معبود آڏو سڌو سنئون جوابده هو ۽ سندس رعيت جا ماڻهو، پنهنجي وفاداريءَ جي وچنَ ذريعي، هڪڙي ئي آواز سان آمر آڏو پابند ۽ حڪم جا ٻندا هيا جنهن قدرت، فطرت ۽ سوسائٽيءَ جي هر قانون کي هر وقت پئي ٽوڙيو هو يا ان جي حيثيت کي ٻنهه تسليم ئي نه ڪيو هو. ويچارا عيسائي هن دنيا ۾ ائين موڪليا ويا هيا جيئن ڪا رِڍَ ٻگهڙن جي هٿ اچي وڃي، ۽ جيئن ته ڪين اها اجازت هرگز نه ڏني وئي هئي ته هُو ڪاٻه زور آزمائي ڪري سگهن يا پنهنجي مذهب جي بچاءِ ڪرڻ جي سلسلي ۾، ضرورت پوڻ تي ٻه، طاقت جو استعمال ڪري سگهن؛ ۽ جيڪڏهن ڪٿي، خدانخواسته ڪانئن پنهنجن عزيزن يا رشتيدارن جو، ڪن حقن جي سلسلي ۾ يا هن عارضي دنيا جي ملڪيتن جي دعويداري جي نسبت سان ڪو خون يا قتل ٿي پوي ها ته ڪين وڏي ۾ وڏو ڏوهاري سمجهيو وڃي ها ۽ سندن عذابن جو سلسلو جاري ٿي وڃي ها. حوارين * جي اصولن جي پابندي ڪندي، جن نيرو جي دؤر ۾ غير مشروط فرمانبرداريءَ جي ڊيوٽي ڏيڻ جي تبليغ ڪئي هئي، پهريَن ٽن صدين جي عيسائين پنهنجي ضمير جي سچائي صفائيءَ کي محفوظ رکيو هو، جيڪا معصوم هئي ۽ جنهن ۾ خطائن، مخفي سازشن يا کُليل جهيڙن ۽ فسادن جي ڪا گنجائش ڪانه هئي. جڏهن اُهي اذيتن جي سختين منجهان گذري رهيا هيا ته پي هنن کي ڪڏهن ٻه غصو يا تاءُ نه آيو ته وڃي آمر سان وڙهن يا مقابلو ڪن يا گهٽ ۾ گهٽ پاڻ اُتان لڏي وڃن ۽ دنيا جي ڪنهن ڪُنڊائتي ۽ ڪٽيل جڳهه تي وڃي پنهنجي رهائش اختيار ڪن. [19] فرانس، جرمني ۽ برطانيه جي پروٽيسٽنٽ طبقي، + جن وڏي دليري ۽ جرئتمنديءَ سان پنهنجي شهري توڙي مذهبي آزاديءَ جي حفاظت ڪئي هئي، جِي، اوائلي ۽ تهذيب يافته عيسائين [20] جي طنزيه پيٽ ڪندي سندن بيعزتي ڪئي وئي آهي. شايد، بجاءِ نِندڻ جي، اسان پنهنجن ابن ڏاڏن جي دوراندیشي واري مٿاهين سوچَ ۽ ساراهه جوڳن جذبن تي ڪين داد ڏيون، جن پنهنجي پاڻ کي ان ڳالهه جو يقيني قائل ڪري ڇڏيو هو ته مذهب، انساني فطرت جي اَٽوٽ حقن کي، ڪڏهن ٻه ۽ ڪنهن ٻه صورت ۾، ختم نٿو ڪري سگهي. [21] اوائلي چرچ جي صبر ۽ سندس نيڪين کي ٻه شايد انجي ڪمزوري سمجهيو ويندو هو. هڪ اهڙو پُرامن فرقو جيڪو مسڪين عوام تي مشتمل هو، جن وٽ نه ليڊر هيا، نه جنگي سامان، نه حفاظت لاءِ قلعا ۽ نه ٻيو ڪو بچاءَ جو سامان وٽن هو. ته اهڙي صورتحال ۾ هٿين خالي جڏهن اُنهن روم جي فوج جو اجايو ۽ فضول مقابلو ڪيو هوندو ته تباهي ته پوءِ يقيني طور تي سندن مقدر ۾ لکجي چڪي هوندي. پر عيسائين، جڏهن ڊائڪليشين جِي، سندن خلاف ناراضگيءَ کي ناپسند ڪيو يا ڪانسٽنٽائن جي مهربانين وٺڻ جي ڪوشش ڪئي، ته اهو الزام سچ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ اعتماد سان هٽي ٿي سگهيا ته اُهي ماٺ ميٺ ۽ بردباريءَ واري فرمانبرداري ڪرڻ سکيا آهن ۽ گذريل ٽن صدين کان وٺي سندن روّيو هميشه هنن جي اصولن سان مطابقت رکندڙ رهيو آهي. هن سلسلي ۾ هو وڏيڪ اهو چوڻ چاهيندا ته جيڪڏهن سندن رعيت جا اُهي ماڻهو عيسائي مذهب اختيار ڪندي اهو سِکن ۽ عزم ڪن ته اُهي صبر سان سختيون سهندا ۽ حاڪم جو هر حڪم مڃيندا ته پوءِ شهنشاهن جي تخت کي نه لرزو ايندو نه لوڏو. پر اُهو دائمي طرح قائم رهندو.

قدرت جي عام دستور موجب، شهنشاهن توڙي آمِرن، کي جنت جا داروغا چيو وڃي ٿو جن کي رڳو حڪم هلائڻ ۽ هن سرزمين جي قومن کي سزائون ڏيڻ لاءِ مقرر ڪيو وڃي ٿو. پر اُها تاريخ جيڪا پاڪ صاف ۽ بيداغ آهي ان ۾ قدرت طرفان وقت پوڻ تي ڪجهه ماڻهن جي حڪومتن ۾ مداخلت ڪرڻ جا روشن مثال پڻ موجود آهن. لٺ يا عصا ۽ ترار حضرت موسيٰ (ع - س) جوشُئا، گِدئن، حضرت دائود (ع - س) مڪابيس (هودي خاندان) جي هٿن جي زينت هيا ۽ اُنهن ئي عظيم سپوتن جون نيڪيون ۽ ڪارناما، ربي مهربانين جو سبب ۽ مقصد هيا ۽ سندن هٿيارن ذريعي اُنهن جي ڪاميابي فقط ڪليسا کي سوپ ڏيارڻ يا انجي نجات حاصل ڪرڻ لاءِ هئي. جيڪڏهن اسرائيل جا جج موقعي جي مناسبت سان يا عارضي قسم جا مئجسٽريٽ هيا، جُودا جي بادشاهن پنهنجن اوائلي ابن ڏاڏن کان شاهاڻي مزاج جي نرمي ۽ دلپذيري ذريعي پنهنجا موروثي ۽ اٽمٽ حق حاصل ڪري ڇڏيا هيا جنڪي سندن ڪُٽن ڪمن جي باوجود به ختم يا ضبط نه پيو ڪري سگهجي ۽ نه وري سندن رعيت جي ماڻهن جي مرضي يا مزاج جي لاهن چاڙهن سان اُهي خاص رعايتون واپس ٿي پئي سگهيون. ساڳي متاهين قدرتي طاقت، جيڪا فقط يهودين تائين محدود نه هئي، ممڪن هو ته ڪانسٽنٽائن ۽ سندس خاندان کي پوري عيسائي دنيا جو محافظ بنائي ڇڏي، پر ان وچ ۾ عقيدتمند لئڪٽينٽيَس پنهنجي پيغمبري واري آواز ۽ لهجي ۾ پنهنجي طويل ۽ آفاقي حڪومت جو اعلان ڪري ٿو. [22] گئلريَس ۽ مئڪسيمن، مئڪسينٽيَس ۽ لسينيَس هڪ ٻئي جا دشمن هيا جن جنت جي هڪ پسنديده شخصيت سان، شهنشاهت جي صوبن جي حڪومت گڏجي ڪئي هئي. گئلريَس ۽ مئڪسيمن جي دردناڪ موتن ڪاوڙ ۽ غصي جي ماحول کي ڪجهه ٿڌو ڪيو ۽ عيسائين جي جائز اُميدن کي پوري ڪرڻ ۾ پنهنجو ڪردار ادا ڪيو. ڪانسٽنٽائن جي مئڪسينٽيَس ۽ لسينيَسن خلاف ڪاميابيءَ ٻن خطرناڪ ڇنا پيٽي ڪندڙن کي هٽائي ڇڏيو جن اجا تائين ٻي دائود جي فتح جي مخالفت ٿي ڪئي ۽ سندس مقصد ڪجهه اهڙو آهي جو ان ۾ قدرت طرفان مداخلت ڪرڻ جو پورو امڪان موجود آهي. روم جي ظالم آمرُ جي ڪردار پنهنجي تخت توڙي انساني فطرت کي به ڇڻ بيعزت ڪري ڇڏيو هو ۽ توڙي جو عيسائي سندس اهڙين مهربانين منجهان خوش هيا جن تي پروسو ڪرڻ اجايو هو، پر ساڳي وقت هو پڻ، رعيت جي ٻين ماڻهن سميت، سندس بي پروسي طبيعت جي اوچتن ظلمن کان هميشه خوف جي ڪيفيت ۾ رهندا هيا. لسينيَس جو ڪردار به جلدئي واڪو ٿي پيو جڏهن هن مِلن واري فرمانَ جي انسان دوست نقطن جي حمايت ڪرڻ جو يقين ڏياريو هو پر هاڻي سندس ارادا مختلف ٿي نظر آيا. هن پنهنجي انتظامي حدن اندر صوبائي سطح تي ماڻهن جي ميڙن، ميلن ۽ اجتماعن تي سخت بندش وجهي ڇڏي، هن پنهنجن عيسائي آفيسرن کي ذليل ڪري سندن ڊيوٽين تان هٽائي ڇڏيو ۽ جيڪڏهن هن ماڻهن کي عام اذيتن ۾ مبتلا ڪرڻ جو الزام يا خطرو پنهنجي ڪاتي ۾ وجهڻ نٿي چاهيو ته ان سان ايترو فرق انڪري به نٿي پيو جو سندس ٻيا ظلم ۽ ماڻهن سان عقوبتون ايتريون ته وڌي ويون هيون

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جن سندن سخت نفرتن کي جنم ڏنو هو ڇو ته هن هر ان اصول جي پچڪڙي ڪئي هئي جنهن جي پابندي ڪرڻ جو هن وَچن ڪيو هو.[23] جڏهن ته مشرق تي، يوسيبيَس جي هڪ خوش مزاجيءَ واري اظهار موجب، نه رڳو دوزخي پاڇا چانئجي ويا هيا پر اُهو انڌارن ۾ غرق ٿيندو نظر اچي رهيو هو. ان جي برعڪس بهشتي روشنيءَ جا سياڳا ڪرڻا، مغربي ملڪن جي صوبن ۾ چوڌاري چانڊاڻ پکيڙي رهيا هيا. ڪانسٽنٽائن جي چڱاين ۽ نيڪين ڪي، سندس فوجن جي عدل ۽ انصاف جي هڪ زبردست ثبوت طور تسليم ڪيو ويو، ۽ عيسائين طرفان سندس سوپ جي فائدن جي تصديق ڪئي وئي ته سندن بي مثال سپوت "ميزبانن جي آقا" جي ڪردار کان بيحد متاثر هيو ۽ انڪري ئي شايد سُٺن ۽ سهٺن گُڻن طرف مائل هيو. اٽلي جي سوپَ ڪانپو" بيهر سَهَپ ۽ عام برداشت جو هڪ فرمان جاري ڪيو ويو ۽ جيئن ئي لسينيَس جي شڪست هاٿي ڪانسٽنٽائن کي سڄي رومي دنيا جو خود مختيار حاڪم بنائي ڇڏيو هو. ته هن بنادير هر طرف گردش ڪرڻ وارن خطن ذريعي پنهنجي رعيت جي ماڻهن کي هدايتون جاري ڪيون ته سندس چڱاين جي مثال کي رهبر بڻائن ۽ ان تي عمل ڪن ۽ عيسائين جي خدائي سچ کي قبول ڪرڻ ۾ هڪ ساعت جيتري به دير نه ڪن.[24]

اهو يقين ته ڪانسٽنٽائن جي ترقي ربُ العزت جي مرضي ۽ منشا مطابق ٿي هئي، عيسائين جي دماغن ۾ ان بابت ٻن نظرين جنم ورتو هو: جنهن مختلف طريقن سان، پيشنگوئيءَ جي پوري ٿيڻ کي تقويت ٿي پهچائي. عيسائين طرفان شهنشاهه سان وفاداري ۽ سچائيءَ جي گرمجوشيءَ جي مظاهري ڪرڻ ۾ هنن کا به ڪَسَر پنتي نه ڇڏي هئي ۽ اُنهن کي پورو پورو يقين هو ته سندن خلوص ۽ ڪوششن ۾ ڪين قدرتي مدد ۽ حمايت ضرور حاصل هوندي ۽ کنهن به وقت ڪين ڪا معجزاتي مدد ضرور ملندي، ڪانسٽنٽائن جي دشمنن، ڪئٿولڪ ڪليسا سان سندس اتحاد تي به مٿس ڳجهين سازشن جو الزام مڙهيو هو. جنهن جي ڪري ڪيس واقعي پنهنجي مقصد ۾ ڪاميابي به حاصل ٿي، چوٿين صدي عيسوي جي شروعات ۾ به عيسائين جو تعداد سڄي شهنشاهت ۾ ڪافي گهٽ هو. پر جيڪي فطري طور تي بگڙيل ماڻهو هيا، جن مالڪن يا شهنشاهن جي تبديليءَ کي غلامن واري لاپرواهيءَ سان ٿي ڏٺو. پر هڪ مذهبي فرقي جي جوش جذبي ۽ ايڪي سندن دل گهريئي سياسي رهبر جي مدد ٿي ڪئي ۽ پنهنجي ضمير جي چوڻ تي، اُنهن پنهنجون زندگيون ۽ پنهنجا مقدر سندس خدمت ۾ رکي ڇڏيا هيا ۽ سندن پوري مايا مُوڙي ڪيس ئي اربي ڇڏي هئي.[25] سندس پيءُ جي مثال ڪانسٽنٽائن کي هدايت ڪئي هئي ته عيسائين جي عزت ڪري ۽ انهن جو قدر به ڪري ۽ کين انعامن اڪرامن سان به نوازي، اهڙيءَ طرح عهدن جي ورهاست ۾، ڪيس هڪ موقعو مليو هو ته پنهنجي انتظاميه کي وزيرن ۽ جنرلن جي بهتر چونڊ ذريعي مضبوط بنائي جو ته اُنهن جي مدد ۽ تعاون سان، هو اُنهن تي بغير ڪنهن هٻڪ يا هٽڪ جي، پورو پورو اعتماد ڪري سگهندو. هنن معزز ۽ مانائتن پرچارڪن جي اثر هيٺ، لئين مذهب ۾ شامل ٿيندڙ ماڻهو، گهرن ۾، آفيسن توڙي ڪورٽ ۾ هر جڳهه تي وڏي تعداد ۾ وڌي ويا؛ جرمني جا ٻربر، جن فوجي عهدن تي ڪم ٿي ڪيو، جنجهه لاَاُبالي طبيعت رکندڙ ۽ لاپرواهيءَ جو مظاهرو ڪندڙ هيا، بس چپ چاپ ۾ ۽ بغير ڪنهن روڪ ٽوڪ جي سندن اُهو مذهب هوندو هو جيڪو سندن ڪمانڊر جو هوندو هو. ۽ جڏهن اڪلپس جبلن کان گذري رهيا هيا ته اهو ڏري گهٽ يقين سان چئي سگهجي ٿو ته اُنهن منجهان ڪيترن ئي پنهنجي

ترارين کي اڳواڻ ٿي پاڪ ڪري حضرت عيسيٰ (ع - س) ۽ ڪانسٽنٽائن جي عقيدت ۽ خدمت جو عزم ڪيو هو. [26] انسانذات جي عادتن ۽ مذهب ۾ ماڻهن جي دلچسپين، آهستي آهستي جنگ جي ڀيانڪ خطرن ۽ رتو ڇاڻ جي راند کي ڪافي حد تائين ٽاري ڇڏيو هو جنهن هوندي به عيسائين جون ٽيڏون ٽڪرن ۾ ٿي ويون هيون. ۽ اُنهن ڪائونسلن ۾ جيڪي گڏجاڻيون ٿينديون هيون ۽ جن کي ڪانسٽنٽائن جون مهربانيون ۽ حمائتون حاصل هونديون هيون پر اهڙن موقعن تي، فوجن جي قسم کڻڻ توڙي اُنهن سپاهين کي شهر يا ملڪ بدر ڪرڻ جون سزائون ڏيڻ لاءِ پادريءَ جي موجودگي ضروري سمجهي ويندي هئي جنهن ۾ سزائن ڏيڻ لاءِ سندس ٿي اختيارن جو استعمال ڪيو ويندو هو. اهي سزائون اهڙن سپاهين کي ملنديون هيون جيڪي ڪليسا ۾ امن امان جي دؤران پنهنجا هٿيار ڦٽا ڪري ڊيوٽيءَ تان ڀڄي ۽ غائب ٿي ويندا هيا. [27] جڏهن ته ڪانسٽنٽائن پنهنجي حڪومت ۾ پنهنجن عقيدتمندن ۽ پوئلڳن جو جذبو توڙي تعداد وڌائي ڇڏيو هو، هو اُنهي طاقتور فرقي جي حمايت تي اُنهن صوبن ۾ پوريءَ طرح ڀروسو ڪري پئي سگهيو، جيڪي صوبا يا ته هن وقت تائين سندس دشمنن جي قبضي ۾ يا اُنهن جي اثر هيٺ هيا. مئڪسينٽيَس ۽ لسينيَس جي عيسائي فرقي جي رعيت جي ماڻهن ۾ هڪ مخفي قسم جي ناراضگي پيدا ٿي پئي جيڪا فورن هر طرف پکڙجي وئي ۽ جيئن ته پوئين بادشاهه ان کي لِڪائڻ جي ڪوشش نه ڪئي ته اُها رعيت جي اُنهن ماڻهن ۾ ويتر وڌي وئي جيڪا هو پنهنجي بادشاهه جي حق ۾ ۽ پوئين جي ڇنڀيٽيءَ طور به وڌيڪ ڪري رهيا هيا. خطن پٽن جي هڪ باقاعدگيءَ واري سرشتي پرانهن صوبن جي پادرين کي هڪ ٻئي سان نه رڳو ڳنڍي ڇڏيو هو پر ڪين ان قابل بنايو هو ته جيڪي به پنهنجون خواهشون، رٿون يا منصوبا يا ڪي فائدي وارا اطلاع يا سندن نيڪي ۽ پاڪائي وارا تحفا ۽ سوکڙيون هڪ ٻئي ڏي موڪلي سگهن، مطلب ته هر اُهو عمل جيڪو ڪانسٽنٽائن سان سندن وفاداريءَ جي وچن کي پورو ڪري ته اُهو بناڊير ڪيو ويندو هو ۽ ڪانسٽنٽائن به هاڻي کليو کلايو اعلان ڪيو هو ته هن ڪليسا کي نجات ڏيارڻ لاءِ هٿيار کنيا هيا ۽ اهڙيءَ طرح هُن ڇڻ هڪ جنگ جو طبل وڄايو هو. [28]

اهڙي جوش جذبي فوجين ۾ نئون روح ڦوڪي ڇڏيو هو ۽ ائين ٿي لڳو ته شهنشاهه خود به جذباتي نظر ٿي آيو. تنهنڪري اُنهن پنهنجن هٿيارن کي تيز ڪرڻ شروع ڪري ڇڏيو هو ڇو ته سندن ذهن ۽ ضمير مطمئن هيا، اُنهن جنگ جي ميدان طرف ان اُميد سان قدم وڌائڻ شروع ڪيا ته ساڳيو ڏٺي تعاليٰ، جنهن اُردن جي وڏي پاڻيءَ منجهان اسرائيلين جي لاءِ رستو کولي ڏنو هو، ۽ جنهن جيريڪو جي پٽين کي، جوشيا جي بِگل جي آواز تي، ڏوڏي، ڊاهي ۽ ڪيرائي ڇڏيو هو، پاڻهي ڪانسٽنٽائن کي سوڀ ڏيارڻ لاءِ پنهنجي عظمتن ۽ بي مثل اختيارن جو جلوو پسائيندو. ڪليسائي تاريخ جي شاهدين مان ان ڳالهه جي تصديق ٿئي ٿي ته اهڙن معجزن ٿيڻ لاءِ سندن اُميدون جائز ۽ برحق هيون ڇو ته پهريون شهنشاهه جيڪو مذهب بدلائي عيسائي ٿي ويو هو ته ان لاءِ به سيني جو گڏيل عقيدو اهو ئي هيو ته سواءِ ڪنهن معجزي جي اهو عمل ناممڪن هيو. ايڏي اهم واقعي جي سبب لاءِ، پوءِ ڪٿي اهو سچو پچو هيو يا خيالي، ايندڙ نسلن کي پوري ڌيان ۽ ڳُوڙهي سوچ سان غور ڪرڻ گهرجي: تنهنڪري آءٌ ڪوشش ڪندس ته ڪانسٽنٽائن جي ان مشهور خواب يا الهام جو جائز ۽ معقول جائزو وٺان ۽ خاص طرح ان جي معيار، خواب ۽ جنت جي نشاني بابت خاص توجهه ڏيڻ جي ضرورت آهي جنهن ۾ تاريخي ۽ فطري حقيقتن کي جدا جدا ڪري ڏسبو ۽ هن

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪمال جي قِصي جا حيرت انگيز ٽڪرا بہ ڇڱيءَ طرح توري تڪي جاچيا جيڪي هـن شاندار بـاب ۾ هڪ جڳهہ تـي جمع ڪيا ويا آهن پر اُهي اهڙا تہ نا ڪٺا آهن جو اُنهن کي احتياط ۽ وڏي خيال سان ڏسڻو ۽ پرکڻو پوندو.

! اذيتن جا هٿيارَ ۽ اوزار جيڪي فقط غلامن ۽ ڌارين تي استعمال ٿيندا هيا، روم جي شهرين لاءِ دائمي خوف ۽ خطري جو سبب بڻجي ويا ۽ غلطين، تڪليفن ۽ ذلتن جون سوچون صليبي سوچ سان رلجي ملجي ويون.[29] ڪانسٽنٽائن جي نيڪي ۽ انسانيت پنهنجي حڪومت جي حدن ۾ اُنهن سزائن کي بہ ختم ڪري ڇڏيو جيڪي، انسانذات جي محافظن، پاڻ بہ ڪڏهن پوکيون هيون،[30] پر شهنشاهہ کي پنهنجي تعليم جي تعصبن توڙي ماڻهن جي ڪدورتن کان اڳ ۾ ئي نفرت ٿي چڪي هئي، تنهنڪري انساني ڪدورتن ۽ ڪشافتن کان پنهنجو اندر اُجاري هن فيصلو ڪيو تہ هو روم جي وچ ۾ پنهنجو هڪ مجسمو جوڙائيندو جنهن جي ساڄي هٿ ۾ صليب جو نشان هوندو ۽ جنهن تي سندس فوجن جي فتح بابت اکر اُڪريل هوندا ۽ اُنهي مقدس نشانيءَ تي روم جي نجات بہ اُڪريل هوندي ۽ اِها طاقت ۽ جرئت جي سچي نشاني هوندي.[31] ساڳي نشانيءَ ڪانسٽنٽائن جي فوجن جي هٿيارن کي پاڪ ڪري ڇڏيو. سندن ٽوپلن ۽ پيشانين تي صليب چمڪي رهي هئي جنهن کي سندن شيلڊن تي اُڪرايو ويو ۽ سندن جهنڊن ۾ اُڻرايو ويو ۽ پاڪ نشانين، جن سان شهنشاهہ پنهنجي پاڻ کي بہ سينگاري ۽ سجائي ڇڏيو هو، کي بهترين شين ۽ مواد مان ناهيو ويو هو ۽ اُنهن تي زبردست ۽ ڪمال جي ڪاريگريءَ جو ڪم ڪيل هو.[32] پر خاص جهنڊو جنهن صليب جي شان کي نمايان ٿي ڪيو اُن کي" لئبرير" [33] يا فوجي جهنڊو چيو ويندو هو جيڪو اُچٽو بہ آهي تہ ساڳي وقت مشهور نالو پڻ آهي ۽ جنهن کي ذري گهٽ دنيا جي هر ٻوليءَ منجهان ورتو ويو آهي. ان کي هڪ ڊگهو ڀالو چيو ويندو آهي،[34] جنهن کي ڪاٺ جو مُنيو يا دستو وچ مان لڳل ٿو. ريشم جي پردي تي، جيڪو ڪاٺ جي دستي کان هيٺ لٽڪيو ٿي، حڪومت ڪندڙ شهنشاهہ ۽ سندن ٻارن جون تصويرون بهترين طريقي سان نقش ڪيون ويون هيون. ڀالي جي چوٽيءَ تي سونو تاج ٺهيل هو جنهن تي وري هڪ پُراسرار نشاني ٺهيل هئي جنهن کي ڏسڻ شرط معلوم ٿي ٿيو تہ اهو صليب جو نقش هو ۽ ساڳي وقت حضرت عيسيٰ (ع - س) [35] جي نالي جا پهريان اکر ان تي اُڪريل هيا. لئبرم جي حفاظت جي ذميداري پنج'هہ محافظن کي سؤنپي وئي هئي جن جي بهادري ۽ وفاداري ڇاتل سڃاتل ۽ مشهور هئي، سندن رتبن کي عزت وارو مقام ۽ ڪين بهتر پگهارون ڏنيون ويون هيون، ۽ ڪجهہ خوش قسمتيءَ جي واقعن هڪڙي افواهہ کي عام ڪري ڦهلائي ڇڏيو هو تہ جيستائين لئبرم جا محافظ پنهنجون ڊيوٽيون ڏيندا رهندا تہ اُهي بلڪل محفوظ رهندا ۽ دشمنن جا ڀالا توڙي نيزا اُنهن تي هرگز اثر انداز نہ ٿيندا. ٻي خانہ جنگي دوُران، لسينيَس ان پاڪ ڀالن جي طاقت کان سخت خوفزده ٿي ويو هيو ۽ ڪانسٽنٽائن جا سپاهي اُنهن کي ڏسڻ شرط، توڙي ڪٿي اڳ غمزده هجن، بيحد جوش ۽ جذبن سان پربور ٿي ويندا هيا ۽ سندن دشمنن جي صفن ۾ خوف ۽ نااُميدي جي لهر ڊوڙي ويندي هئي جيڪا ڪين سخت پريشان ڪري ڇڏيندي هئي.[36] عيسائي شهنشاهن، جن ڪانسٽنٽائن جي مثال کي بيحد مان ڏنو هو، پنهنجن سيني فوجي معرڪن ۾، صليب جي جهنڊي جي نمائش ڪندا هيا، پر جڏهن ٿيوڊوسيَس جا بگڙيل جانشين تخت تي ويٺا، تہ اُنهن جنگين ۽ پنهنجين فوجين ۾ پنهنجي ذاتي حاضريءَ کي اهميت نہ ڏني ۽ لئبرم کي بہ مقدس پر هڪ بيڪار تبرڪ سمجهي قسطنطنيہ جي محلات ۾ رکيو ويو.[37] انجا اعزاز اڃا تائين فلئوين جي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

خاندان وٽ محفوظ ٿيل آهن. سندن احسانمنديءَ واري عقيدت سبب حضرت عيسيٰ (ع - س) جي پاڪ نشاني، روم جي مقدس نشانين جي وچ ۾ رکيل آهي. ٻيا مقدس خطاب جيئن جمهوريه جي سلامتي، فوج جي عظمت، عام ماڻهن لاءِ خوشين کي واپس ورائڻ وغيره به مذهبي ۽ فوجي اعزازن سان شامل آهن ۽ شهنشاهه ڪانسٽنٽيس جو تمغو اڃا تائين سلامت آهي، جتي لئبرم جي معيار کي هنن يادگار لفظن ذريعي قائم دائم ڪيو ويو آهي: "هن نشانيءَ جي برڪت سان تون سدائين سوڀارو رهندين."

II خطرن توڙي تڪليفن جي سيني موقعن تي، اوائلي عيسائين جو اهو دستور هوندو هو ته پنهنجي دماغ توڙي جسم جي صليب جي نشان ذريعي حفاظت ڪندا هيا ۽ سمجهندا هيا ته جيئن هڪ قلعو ڌارين جي حملي کان بچائيندو آهي تيئن اهو نشان به هڪ قلعي وانگر آهي ۽ اهڙيءَ طرح پنهنجن مڙني ڪليسائي رسمن رواجن توڙي زندگيءَ جي روز مره جي اُٿڻ ويهڻ يا ڪاروباري معاملن ۾ ان نشان کي جنن ڀُوتن يا ٻين آسماني آفتن يا آسيبن کان يقيني حفاظت جي ضمانت سمجهيو ويندو هو.[39] فقط ڪليسا جي اختيارن کي ئي ڪانسٽنٽائن جي عقيدت کي جائز سمجهڻ لاءِ ڪافي سمجهيو ويو هو جنهن پنهنجي دورانديشي ۽ عقيدتمنديءَ ۾ اڳيرائي ڪندي ۽ عيسائيت جي سچ کي تسليم ڪندي پاڻ به صليب جو نشان پائڻ شروع ڪري ڇڏيو هو. پر ان وقت جي هڪ ليکڪ جي شاهديءَ موجب، جنهن پنهنجي هڪ باقاعدگيءَ واري مضمون ۾، مذهب جي مقصدن جي پٺڀرائي ڪئي آهي ۽ شهنشاهه جي نيڪيءَ کي حيرت منجهان ڪجهه تمام مٿاهون پڻ ڄاڻايو آهي: هو وڏي اعتماد سان دعويٰ ڪري ٿو ته مئڪسينٽيس خلاف آخري جنگ کان هڪ رات اڳ، ڪانسٽنٽائن کي خواب ۾ تنبيهه ڪئي وئي هئي ته پنهنجن سپاهين جي شيلڊن تي بهشتي نشاني ۽ خدا جو نالي اُڪرائي، ان سان گڏ حضرت عيسيٰ (ع - س) جي پاڪ نالي جي نشاني به شامل هجي: هن جنت جا اهي حڪم مڃيا، جنهن جي نتيجي ۾ سندس بهادري ۽ سعادتمنديءَ کي خدائي حمايت ملي وئي ۽ کين ملويَن پُل واري جنگ ۾ سوڀ حاصل ٿي. ڪي ڳالهيون سوچڻ تي شايد هڪ ڪوجها ۽ شڪ ڪندڙ دماغ کي، اُن تقرير جي ماهر جي فيصلي جي سچائيءَ تي ڪجهه وڌيڪ شڪ ۾ گمان گذري ٿو جنهن جو قلم، جوش جذبي يا ورو سندس ذاتي دلچسپيءَ سبب، ان وقت جي هڪ فرقي سان وڌيڪ لاڳاپيل ٿي نظر آيو.[40] هن نِڪوميڊيا جي آزارينڊڙن جو تعداد فقط ٽي ٻڌايو آهي جيڪو روم جي فتح کان پوءِ جو آهي، پر هزارن ميلن جو پنڌ ۽ هزار ڏينهن جو وقفو، تقرير جي ماهرن لاءِ ڪا ڳالهه ايجاد ڪرڻ لاءِ ڪافي گنجائش رکي ٿو، جنهن ۾ لاڳاپيل ماڻهو سادگيءَ ۾ اعتبار به ڪري سگهن ٿا ۽ خود شهنشاهه جي منظوري به آسانيءَ سان حاصل ڪري سگهن ٿا جو ته اُهو به اهڙي مزيدار ڪهاڻيءَ کي دلچسپيءَ سان ٻڌندو جنهن ۾ سندس شهرت کي اڃا وڌائي آسمان تائين پهچايو ويو هجي ۽ سندس مقصدن جي به پوري پٺڀرائي ڪئي وئي هجي. لسينيئس لاءِ ساڳئي مصنف ساڳيو خواب ڄاڻايو آهي، توڙي جو هو عيسائين سان ظاهري طرح ڪدورت رکڻ جو تاثر ڏيندو هو، جنهن ۾ عبادت جو به ساڳيو طريقو ڄاڻايو ويو آهي جيڪا فرشتن ذريعي کين ٻڌائي ويندي هئي، جنهن کي سڄي فوج، آمر مئڪسيمين سان لڙائي جوڙڻ کان اڳ، ان عبادت کي دهرايو هو. معجزن جي پرمار جيڪڏهن ماڻهن کي دٻائي ۽ ڇُهڪائي نه سگهي هئي ته اُنهن جي سمجهه ۽ منطق کي ڇيڙائي ضرور ڇڏيو هو.[41] پر، جيڪڏهن ڪانسٽنٽائن جي خواب کي جدا حيثيت ۾ ڏٺو وڃي ته ان کي شهنشاهه جي ها نه

پاليسيءَ مطابق يا وري سندس جذبن جي روشنيءَ ۾ سمجهي سگهجي ٿو. مقرر تيل اهم ڏينهن لاءِ سندس اُڻ تڻ، جنهن ذريعي شهنشاهت جي مُقدر جو فيصلو ٿيڻو هو، ڪنهن ٿوري غفلت سبب ملتوي ٿي وئي، حضرت عيسيٰ (ع - س) جو هڪ باوقار ۽ تقدس وارو روپ ۽ سندس مذهب جي مشهور نشاني، شهنشاهه جي تصور جي اندرين اکين لاءِ وڏي ڪشش رکندڙ هيا ڇو ته ڪيس اڳ ۾ ئي ان عزت واري نالي لاءِ دل ۾ احترام هو ۽ شايد عيسائين جي خدا جي طاقت جي آڏو هو عجز آزي ڪندڙ ۽ ٻاڏائيندڙ هيو. جيئن ڪو وڏو تجربيڪار سياستدان يا مدبر پنهنجي فوجي حڪمت عمليءَ ڪي وڏي سوچ ۽ دوراندیشيءَ سان آزمائيندو آهي ته فلپ * ۽ سرٽوريَس + اوتري ئي هوشياري ۽ مڪاريءَ سان تقدس جي نالي ۾ پنهنجي نڳيءَ وارين چالُن ڪي اڳتي وڌايو هو.[42] اوائلي قومن جي ماڻهن اُنهن خوابن ڪي آفاقي سطح تي تسليم ڪري ڇڏيو هو جيڪي قدرت ۽ فطرت جي قانونن جي خلاف هيا ۽ گال جي فوجن جي هڪ وڏي تعداد اڳي ئي حضرت عيسيٰ (ع - س) جي مذهب جي سُٺين نشانين ۾ پنهنجي اعتماد جو اظهار ڪري ڇڏيو هو. ڪانسٽنٽائن جي مخفي خواب ڪي ان خاص واقعي جي حوالي سان ڪُوڙو ثابت ڪري سگهجي ها، بهادر سپوت جيڪو اٿلپس ۽ اپينن ڪان به پنهنجي منزل جا قدم اجا اڳتي وڌائي چڪو هيو. روم جي ديوارن هيٺ پنهنجي شڪست جا سبب معلوم ڪرڻ لاءِ ٿورو بيپرواهه ۽ ڪجهه نراس پڻ هيو. سينيٽ ۽ عوام خوشيءَ مان ڪپڙن ۾ نٿي ماپيا ته ڪين هڪ ذليل آمر ڪان نجات ملي هئي، ۽ اُنهن اها ڳالهه مڃي ٿي ته ڪانسٽنٽائن جي سوڀ جو جيتريقدر تعلق هو ته اُها انساني طاقت ۽ وَس ڪان مٿاهين هئي، پر ڪين ان ٻڌائڻ جي به جرئت نه پئي ٿي ته اها فتح ڪيس خدائن جي مداخلت ۽ سندن حفاظت جي هٿ رکڻ سبب نصيب ٿي هئي. ان واقعي جي ٽن سالن ڪانپوءِ جيڪو فتح جو يادگار محراب تعمير ڪرايو ويو هيو، اُڻ ڇٽي ٻوليءَ ۾ ان تي لکيل آهي ته پنهنجي دماغي وڏائيءَ ۽ قدرتي طاقت جي زور تي هن روم جي جمهوريه کي بچايو به هو ته ساڳي وقت ان جو بدلو به ورتو هو.[43] هڪ لادين تقرير جو ماهر، جنهن اڳ ۾ موقعي جو فائدو وٺندي فاتح جي گڻن ۽ چڱاين جي تعريف ۾ زمين آسمان هڪ ڪري ڇڏيو هو، سمجهي ٿو ته فقط هو اڪيلو ئي رب العزت جي ويجهو آهي جنهن سان سندس راز نياز جون ڳالهيون به هونديون آهن ۽ هو (رب) ئي پنهنجن ديوتائن کي پنهنجن فاني بندن جي حفاظت ۽ سندن خيال رکڻ جو ڪم سونپي ٿو. تنهنڪري هو ان ڳالهه جو هڪ معقول دليل ٿو ڏئي ته ڪانسٽنٽائن جي رعيت جا ماڻهو پلاڇو پنهنجي حاڪم جي مذهب کي اختيار ڪرڻ ۾ ڪا هٽڪ يا رڪاوٽ محسوس ڪن.[44]

III هڪ فيلسوف جيڪو خوابن، فالُن يا سوڻن، معجزن ۽ انتهائي غير معمولي ڳالهين کي ڪجهه شڪ ۽ تنقيدي نظر سان جاچي ۽ پرکڙي ٿو، پوءِ اُنهن جو تعلق توڙي ناپاڪ ڳالهين سان هجي يا ڪليسائي تاريخ سان، ته اُهو ان نتيجي تي پهچي ٿو ته جيڪڏهن ڏسندڙن يا تماشبينن جون اکيون نڳي ۽ دولاب ذريعي دوکو کائن ٿيون ته ساڳي وقت پڙهندڙن جي عقل ۽ فهم کي، پهرين جي مقابلي ۾ عجيب آکاڻين ۽ ڪهاڻين ذريعي وڌيڪ بيعزتو ڪيو ويو آهي. هر واقعو، ڏيک يا ڪو حادثو جيڪو فطرت جي مقرر ڪيل اصولن ڪان هٽائي پيش ڪيو ويو آهي ته انکي بنادير جي ۽ بغير سوچڻ سمجهڻ جي قدرت جو ڪارنامو سمجهيو ويو آهي ۽ بيشمار ماڻهو پوءِ فورن اهڙي وقتي ۽ تيزيءَ سان گذرندڙ واقعي کي تصور جو رنگ روپ، زبان ۽ چرپر به ڏئي ٿا ڇڏن.[45] نزاريَس ۽ يوسيبيَس به مشهور

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تقرير جا ماهر گذريا آهن جن پنهنجين مشهور مدح سراين ۾ ڪانسٽنٽائن جي شان شوڪت کي مٿي ڪرڻ جي سلسلي ۾ پنهنجي وَسان ڪين گهٽايو آهي. روم تي سوپ ماڻڻ کان نوَ سال پوءِ، نزاريَس [46] قدرت طرفان موڪليل ويڙهاڪن جو ذڪر ڪري ٿو جيڪي آسمان تان لٿا هيا: هو اُنهن جي خوبصورتي، سندن جوش جذبن ۽ اُنهن جي سهڻي جسماني بناوٽ ۽ روشنيءَ جون لاٽون جيڪي سندن بهشتي زرهُن منجهان چمڪاٽ ڪري رهيون هيون، سندن اذيتن ۾ صبر ڪرڻ جنهن کي عام ماڻهن ڏٺي ۽ ڏسي به سگهيو ٿي؛ ۽ سندن پنهنجو اظهار هيو ته اُنهن کي عظيم ڪانسٽنٽائن جي مدد جي لاءِ قدرت طرفان موڪليو ويو هو تنهنڪري اُهي آسمان تان اُڏامي هتي پهتا هيا. هن اڻ ٽيڻي ڳالهه جي حقيقت معلوم ڪرڻ لاءِ، هڪ لادين فصاحت بلاغت جو ماهر ڳالن جي سچي قوم کي اپيل ٿو ڪري جن جي موجودگيءَ ۾ هن ان وقت ڳالهايو پئي ته تازي ٿيل واقعي تي ويساهه ڪرڻ سان قديمي دؤر جي جنن پُوتن جي قصن ۽ اجاين آڪاڻين کي تقويت ملندي. يوسيبيَس جي هڪ عجيب عيسائي آڪاڻي، جيڪا اصلي خوابَ کان ڇوَيهه سال پوءِ اُڀري منظر عام تي آئي، کي وڌيڪ سٺي، صحيح ۽ شاناڻتي قالب ۾ وجهي گهڙي ناهيو ويو آهي. چيو وڃي ٿو ته هڪ جنگي معرڪي طرف ڪاهيندي ڪانسٽنٽائن پنهنجي اکين سان پاڻ صليب جي جرڪندڙ ٽرافي کي سج جي مٿان پيل ڏٺو هو، جنهن تي هي لفظ اُڪريل هيا: "ان سان سوڀون ماڻجان" ۽ آسمان تي نظر ايندڙ هن عجيب شئي سڄي فوج توڙي خود شهنشاهه کي حيرت ۾ وجهي ڇڏيو هو جيڪو اجا تائين مذهب جي چونڊ ڪرڻ ۾ ٻڌ تر جو شڪار هيو، پر سندس حيرت عقيدي اختيار ڪرڻ ۾ بدلجي وئي جڏهن ٻي رات تي هن وري هڪ عجيب لقاءُ ڏٺو. هو خواب ۾ ڏسي ٿو ته حضرت عيسيٰ (ع – س) سندس اکين اڳيان آيو ۽، ساڳي صليب جي بهشتي نشاني ڏيکاريندي کيس حڪم ڏنائين ته ڪانسٽنٽائن به هڪ اهڙو جهنڊو ٺاهي جنهن تي صليب جو نشان نهيل هجي، پوءِ هو مئڪسينٽيَس توڙي ٻين سڀني دشمنن خلاف ڪاهه ڪري وڃي ته ڪاميابي ۽ سوپ سندس قدم چُمندي. [48] سزئريا جو پادري بيحد سياڻو ۽ داناءُ شخص هو جنهن سوچيو ته هن نئين ڪهاڻيءَ وارو شوشو سندس پڙهندڙن ۾، جيڪي نيڪ ۽ پرهيزگار هيا، انوکي حيرت جو سبب ٿيڻ سان گڏ منجهن غير يقيني واري صورتحال پڻ پيدا ڪندو ڇو ته هيءَ آڪاڻي ئي ڪجهه اهڙي قسم جي هئي. ان جي باوجود، واقعي جي وقت ۽ هنڌ جي صحيح حالتن کي معلوم ڪرڻ جي بجاءِ، جن منجهان ڪنهن ڳالهه کي پرکڻ لاءِ ان جي سچ ۽ ڪوڙ جي آسانيءَ سان خبر پئجي سگهي ٿي، [49] ۽ ڪيترن ئي زنده شاهدن جي شاهدين کي گڏ ۽ محفوظ ڪرڻ جي بجاءِ، جيڪي يقيني طور تي اهڙي عجيب و غريب معجزي جا عيني گواهه هوندا، [50] يوسيبيَس بس هڪڙي ئي شاهديءَ تي پاڻ کي مطمئن ٿو ڪري ڇڏي: ته ڪانسٽنٽائن مرحومَ، جنهن، ان واقعي کان ڪيترائي سال پوءِ ڳالهين ڳالهين ۾ کيس پنهنجي زندگيءَ جو هي اهم واقعو ٻڌايو هو ۽ ان جي سچائيءَ بابت مقدس قسم پڻ کنيو هو، وڏي پادريءَ جي دوراندیشي ۽ احسانمنديءَ جي جذبي کيس پنهنجي سوياري مالڪ جي سچائيءَ تي شڪ ڪرڻ کان منع ڪئي هئي؛ پر تنهن هوندي به هو صاف طور تي اعتراف ٿو ڪري ته اهڙي انوکي واقعي جي سلسلي ۾، کيس ڪنهن غير مستند ڳالهه تي ڀروسو هرگز نه ڪرڻ کپندو هو ۽ نه وري اهڙي واقعي کي مڃڻ ئي گهربو هو. هن قسم جي اعتماد ۽ ڀروسي ڪرڻ جي روايت فلشوين جي خاندان ۾ برقرار نه رهي سگهي ۽ جنت جي نشاني، جنهن تي بي دينَ پوءِ پاڻ ۾ طنز منجهان کِلندا هيا، [51] کي ان دؤر جي عيسائين پوءِ ڇڏي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏنو ۽ اُنهن ئي ڏينهن ۾ ڪانسٽنٽائن مذهب بدلائي عيسائي ٿي چڪو هو. [52] پر مشرق توڙي مغرب ۾، ڪئٿولڪ ڪليسا، صليب جي نشاني کي قائم رکڻ تي زور ڀريو آهي ۽ ان کي پنهنجين عبادتن ۾ شامل ڪري ڇڏيو آهي. باقاعدي تنقيد جي جرئت ۽ عقلمنديءَ واري سرشتي شروع ٿيڻ تائين، ڪانسٽنٽائن جي خواب واري قصي کي وهمن وسوسن جي روايتن ۾ هڪ عزت ۽ ويساهَ وارو درجو حاصل هيو پر پوءِ محاسبي جي عمل شروع ٿيڻ سان ان جي اهميت گهٽجي وئي ۽ پهرئين عيسائي شهنشاهه جي سچائي واري ڳالهه تي تهمت مڙهي وئي ۽ ان بابت ڪافي ڀڇا ڳاڇا به ٿيڻ لڳي. [53]

موجوده زماني جا دليل باز ۽ فلسفي جا طالب علم ان ڳالهه تي اعتبار ڪرڻ لاءِ يقيني طور آماده ٿيندا ته پنهنجي ئي ڳالهه ٻولهه يا گفتگو ۾، ڪانسٽنٽائن ڇاڪاڻ ته ٻجهي ڪوڙ ڳالهايو ۽ ان ڪوڙ کي ورِي ڪوڙي قسم کڻڻ ذريعي پڪي پختي ڪرڻ جو ڏوڪو ڪيائين. اُهي هن لاءِ ڪو اهڙو اعلان ڪندي به نه هٻڪندا ته مذهب جي چونڊ ڪرڻ وقت به هنجي ذاتي دلچسپيءَ جو وڏو عمل دخل هو ۽ (هڪ غير مذهبي شاعر جي چوڻ موجب) هن ڪليسا جي قربانگاهن کي شهنشاهت تائين پهچڻ لاءِ پنهنجن پيرن کي ڄمائڻ جو هڪ ذريعو ٺاهيو هو. بهرحال پوءِ به اسان هن متعلق اهڙو سخت ۽ قطعي نتيجو نٿا ڪڍي سگهون ڇو ته اسانکي نه ته ايترو انساني فطرت جو ڪو علم آهي ۽ نه وري ڪانسٽنٽائن يا عيسائيت لاءِ ڪا آخري راءِ قائم ڪري سگهجي ٿي. مذهبي جوش جذبن جي زماني ۾، وڏا سياڻا ۽ داناءُ ماڻهو به گهٽ ڪري اُنهن جذبن جي وهڪري ۾ وهي وڃن ٿا جن کان هو خود متاثر ٿين ٿا ۽ وڏا بنياد پرست درويش به سچ ۽ حقيقت جي دفاع ڪرڻ جو حق به دوکي ۽ ڪوڙ جي خطرناڪ حربن ۽ هٿيارن سان استعمال ڪرڻ جا عادي آهن. ذاتي دلچسپي، گهڻ ڪري اسانجي عقيدي توڙي عملن جو معيار بڻجي وئي آهي ۽ دنياوي يا عارضي فائدن حاصل ڪرڻ جي نيت شايد ڪانسٽنٽائن جي دماغ ۾ به چپ چاپ ۾ اها ڳالهه آندي هوندي ته هو اهڙو مذهب اختيار ڪري جيڪو سندس شهرت ۽ ڀاڳ بخت سان موافقت رکندڙ هجي. سندس اجائي آڪڙ ۽ ڦونڊ بس ان خوشامد واري يقين ۾ خوش هئي ته رب العزت طرفان ڪيس زمين تي حڪومت ڪرڻ جو خدائي حق عطا ڪيو ويو هيو؛ ۽ ڪاميابين ڪيس تخت تي قائم رهڻ جي خدائي لقب جو اهل بنايو هو ۽ اُهو خطاب عيسائيت جي الهامي سچائيءَ تي مبني هو. صحيح نيڪي ڪڏهن ڪڏهن ان دادَ يا تعريف ڪرڻ تي به جوش ۾ اچي ويندي آهي جيڪا بي موقعي ۽ اجائي هوندي آهي ته ڪانسٽنٽائن جي شاندار نيڪي، جيڪڏهن ان کي واقعي شاندار چئي سگهجي ٿو ته، تعريف، عادت يا مثال جي اثرن هيٺ، آخرڪار بالغ ٿي معقوليت ۽ جوشيلي عقيدت جو رخ اختيار ڪري وئي هئي. نئين مذهب جا پادري توڙي استاد، جن جي پوشاڪ توڙي رهڻي ڪهڻيءَ کين محلات جي رهڻ لائق به نه بنايو هو، بنادير شاهي ٽيبل تائين پهچي ويا ۽ اُهي هر وقت شهنشاهه سان سندس مُهمن ۽ سفرن ۾ گڏ هوندا هيا ۽ جيڪي مٿي اُسرندڙ هيا اُنهن منجهان هڪڙو مصري يا اسپين جو ماڻهو هو [55] جنهن جو شهنشاهه تي گهڻو اثر هيو پر لادينن جي چوڻ مطابق اهو سندن جادوءَ جو اثر هيو. [56] لئڪٽينٽيَس جنهن عيسائيت جي اصولن کي گهڻو سينگاريو ۽ سنواريو آهي جنهن ۾ سِسيرو جي فصاحت بلاغت پڻ شامل آهي [57] ۽ يوسيبيَس جنهن يونانين جي علم ۽ فلسفي کي پاڪ ڪري مذهب جي خدمت لاءِ وقف ڪري ڇڏيو هو، [58] ٻنهي کي حاڪم جي ويجهن دوستن هئڻ جو شرف حاصل هو، ۽

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻئي تضادن جا مالڪ ٿيا ويندا هيا پر هاڻي صبر ۽ نرميءَ سان قائل ڪرڻ جي فيصلائتن لمحن جو غور سان جائزو وٺي رهيا هيا ۽ وڏي هوشياري ۽ چالاڪيءَ سان اُنهن دليلن کي اختيار ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيا هيا جيڪي سندن حاڪم جي ڪردار ۽ سندس سمجهه جي معيار مطابق هيا. شاهي سطح تي مذهب تبديل ڪرڻ واري کان جيڪي بہ فائدا حاصل ٿي سگهيا ٿي، ان جي ڪيس ايتري پرواهہ ڪانہ هئي ڇو تہ هو ڏاهپ يا نيڪيءَ جي مقابلي ۾ ان ڳالهہ کان وڌيڪ خوش هيو تہ شاهي شان شوڪت ۽ دٻدٻو ڪيس حاصل هيو ۽ هو پنهنجي رعيت جي هزارها ماڻهن منجهان هڪڙو هو جنهن عيسائين جو مذهب اختيار ڪيو هو. نہ وري اها ڳالهہ اعتبار ۾ نہ اچڻ جهڙي آهي تہ هڪ اڻ پڙهيل سپاهيءَ جو دماغ شاهديءَ جي زور آڏو هڪدم ڪٿي آڻ مڃيندو جنهن هڪ مُهذب دؤر ۾ گروٽيس * ، پاسڪل + يا لاڪ + + جهڙن مدبرن کي بہ مطمئن ڪري ڇڏيو هو. پنهنجي وڏي رتبي جي باوجود هن راتين جون راتيون جاڳي مسلسل محنت ڪري، مذهبي ۽ ٻين پاڪ ڪتابن ۽ مسودن جو مطالعو ڪيو ۽ جيڪي مذهبي بحث مباحثا ٿيا هيا اُنهن جو بہ جائزو ورتو ۽ گهڻو ڪجهہ حاصل ڪري پوءِ اچي پنهنجن ماڻهن جي وچ ۾ سندن داد حاصل ڪندي ڪين اُهو سڀ ڪجهہ ٻڌايائين جيڪو ڪجهہ هن پرايو هو. پنهنجي هڪ ڊگهي تقرير ۾ جيڪا اڄا تائين محفوظ آهي، شاهي مبلغ مذهب بابت مختلف ثابتين بابت پنهنجا واضح دليل بيان ٿو ڪري پر هو جڏهن سبيلائين جي شاعريءَ [59] جو ذڪر ڪري ٿو يا ورجل جي چوٿين نظم [60] جو احاطو ڪري ٿو تہ اتي خاص نرميءَ جو مظاهرو ٿو ڪري. حضرت عيسيٰ (ع - س) جي ڄمڻ کان ڇاليهہ سال اڳ مشهور سنياسيءَ، جيڪو ڄڻ عيسائيءَ جي بهشتي آلاپن کان متاثر ٿيو هو، ڪنواري بيبي مريم جي واپسيءَ کي وڏي ڌام ڌوم ۽ مشرقي روايتن مطابق ملهايو هو. ان کان سواءِ نانگ جو زوال ۽ خدا طرفان موڪليل هڪ خاص ٻار جو ڄمڻ، عظيم جوپيٽر جو ٻالڪو جيڪو انسانذات جي خطائن ۽ گناهن کي معاف ڪندو ۽ هن ڪائنات کي پنهنجي پيءُ جي نيڪين ۽ عظيم خُلق ذريعي هلائيندو. انهيءَ دور ۾ هڪ جنتي قوم ظاهر ٿي مٿي اُڀري ايندي جيڪا دنيا جي تمام اوائلي قومن منجهان هڪ هوندي، ۽ اهڙي ٿي سمي اڳوڻي سونهري دؤر جي معصوميت ۽ روحاني خوشي وري انسانذات کي موٽي ملندي. شاعر شايد اهڙين اُتاهين پيشنگوين جي ڳجهي مطلب ۽ مقصد کان پوريءَ طرح واقف نہ هيو جن کي هڪ ڪونسل جي معصوم پٽ يا ٽِن مان هڪ سان بيجا ۽ ناجائز طور تي منسوب ڪيو ويو آهي، [61] پر جيڪڏهن ورجل جي چوٿين نظم جو وسيع مطلب ۽ شاندار تشريح ڪنداسين جنهن ذريعي پهرئين عيسائي شهنشاهہ جي مذهبي تبديلي عمل ۾ آئي تہ انهيءَ حوالي سان ورجل کي عيسائيت جي پرچارڪن منجهان هڪ نهايت ئي ڪامياب مبلغ ڪوٺي سگهجي ٿو جنهن ۾ سندس مرتبو بہ بلند ۽ مٿاهون ليکيو وڃي ٿو. [62]

عيسائي مذهب ۽ عبادتن جا خطرناڪ راز ڌارين جي نظرن کان لڪل ۽ اوجهل هيا پر اُهي عيسائيت ۾ نون داخل ٿيندڙن يا سيکڙاٽن کان بہ مخفي رکيا ويا هيا جنهن سبب ماڻهن جي اندر جي هورا کورا نوري حيرت ۾ اضافو ٿيندو رهندو هيو. [63] پر نظم ۽ ضبط جا سخت قانون قاعدا جيڪي پادرين جي دوراندیشي ۽ انتظامي اصولن مطابق قائم ڪيا ويا هيا، پر ساڳين پادرين جي نظم ۽ ضبط اُنهن ساڳين اصولن کي شهنشاهہ جي سلسلي ۾ نرم ڪري ڇڏيو ڇو تہ اُنهن لاءِ اهو تمام ضروري هو تہ ڪيس هر لحاظ سان عيسائيت ۽ ڪليسا ڏي وجهڻ لاءِ هرڪايو وڃي: هن

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سلسلي ۾ ڪانسٽنٽائن ڪي پڪي عيسائي ٿيڻ ڪان اڳ خاص طور تي ڪيترين ئي واڌارين رعايتون ڏنيون ويون هيون. ميڙ منجهان چپ چاپ ۾ هليو وڃڻ جي بجاءِ، جنهن وقت راهب جي آواز تي ملحدن جو ميڙ ٽڙي پکڙي ويو هو، هن عقيدتمندن سان گڏجي عبادت ڪئي، پادرين سان ڪن ڳالهين تي اختلاف ڪيائين. دين جي تمام منجهيل ۽ نازڪ مسئلن تي تقرير ڪيائين. ايسٽر جي مقدس رسمن ۾ وڏي عقيدت منجهان شريڪ ٿيو ۽ عيسائيت جي رازن ۽ رمزن ڪي ڄاڻڻ لاءِ نه رڳو ان ۾ حصي وٺندڙن ۾ شرڪت ڪيائين پر اهڙن مذهبي معاملن کي سمجهائڻ ۽ سلجهائڻ لاءِ پاڻ کي دين جو رهبر يا پيشوا سڏرائڻ جي دعوي پڻ ڪيائين. [64] ڪانسٽنٽائن ڪي هڪ بيمثال فخر حاصل هيو ۽ جنهن جو هن پاڻ کي لائق ۽ اهل به ثابت ڪيو هو: ان وچ ۾ هڪ غير متوقع تڪليف يا سختي نمودار ٿي جنهن سندس مذهب جي تبديليءَ جي ميوي کي پچڻ کان اڳ ختم ڪرڻ جو خطرو پيدا ڪري ڇڏيو هيو: ۽ جيڪڏهن هڪ شهنشاهه لاءِ ڪليسا ۾ داخل ٿيڻ جا دروازا سختي سان بند ڪيا وڃن ها جنهن ديوتائن جي قربانگاهن تي وڃڻ بند ڪري ڇڏيو هو ته شهنشاهت جي مالڪ کي ڪنهن به مذهبي عبادت کان يتيم بنايو وڃي ها. جڏهن هو آخري دفعو روم ويو هو ته هن پنهنجي پوري خلوص سان پنهنجن ابن ڏاڏن جي وهمن کان نه رڳو پنهنجي لاتعلقي ظاهر ڪئي هئي پر اُنهن کان بيزاري ۽ اُنهن جي بيعزتي به ڪئي هئي ڇو ته هن گهوڙي سوار فوج جي جلوس جي قيادت ڪرڻ توڙي ڪئپيٽولائين ٽڪريءَ تي جوپيٽر جي عبادت ڪرڻ کان صاف انڪار ڪري ڇڏيو هو. [65] سندس عيسائيت اختيار ڪرڻ ۽ موت کان ڪيترائي سال اڳ، ڪانسٽنٽائن سڄي دنيا جي اڳيان اعلان ڪيو هو ته نه هنجي پنهنجي ذات ۽ نه وري سندس مورتي يا تصوير هڪ اهڙي مندر ۾ رکي وڃي جيڪو بت پرستيءَ جي علامت هو جڏهن ته هن ڪيترن ئي صوبن جي ماڻهن ۾ تمغا ۽ تصويرون ورهايون هيون جن تي سندس پنهنجي تصوير، تمام نماڻي ۽ عجز آڙيءَ واري انداز ۾ عيسائي عقيدت واري طريقي سان اُڪريل هئي. [66]

ڪانسٽنٽائن جي فخر جي انداز کي، جنهن عيسائيت جي بنيادي حقن ۽ فائدن وٺڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو هو، آسانيءَ سان نه ته سمجهائي سگهجي ٿو ۽ نه وري ان بغير رهي سگهجي ٿو. باقي سندس طرفان عيسائيت جي مذهب اختيار ڪرڻ ۾ دير ڪرڻ جي سبب کي جائز طريقي سان ڪليسائي تاريخ جي قدامت جي اصولن جي روشنيءَ ۾ سمجهائي سگهجي ٿو. پاڪ غسل جي رسم. [67] پادريءَ طرفان باقاعدگيءَ سان بشپ جي وڏي ڪليسا ۾ ادا ڪئي ويندي هئي جنهن ۾ ڪجهه ماڻهو سندس مدد به ڪندا هيا. هيءَ رسم ايسٽر ۽ روح القدس جي مقدس ڏڻن جي وچ ۾ پنجاهه ڏينهن ۾ ملهائبي هئي ۽ هن پاڪ رسم ۾ ڪيترائي ننڍڙا ٻارڙا توڙي وڏا چرچ جي وچ ۾ وڃي داخل ٿيندا هيا. والدين جي مرضيءَ مطابق ڪڏهن هو پنهنجن ٻارن کي پاڪ غسل ڪرڻ کان تيستائين منع ڪندا هيا جيستائين هو وڏا ٿي اُهي معاهدا ۽ فرض سمجهن ۽ اُنهن کي نڀاهن: ڏديمي پادري پنهنجن اصولن ۾ ايترا ته سخت هوندا هيا جو مذهب ۾ نون داخل ٿيندڙن لاءِ ٻن کان ٽن سالن لاءِ سکڻ جو مُدو مقرر ڪيو ويندو هو ۽ جيڪي سيکواٽ هوندا هيا ته اُهي دنياوي يا روحاني ڳالهين کي سامهون رکندي، مڪمل عيسائي ٿيڻ لاءِ پاڻ به هرويرو ايترا اُبهرا يا بي صبرا هرگز نه هوندا هيا. پاڪ غسل ڪانپوءِ پڪي عيسائي ٿيڻ جو مطلب اهو هوندو هو ته اُهو ماڻهو اڳين گناهن کان پوريءَ طرح ڌوپجي ۽ پاڪ ٿي ويو ۽ روح به فورن پنهنجي اصلي پاڪائي ۽ اُجرائيءَ واري حالت طرف موٽي ويندو هو ۽ اهڙي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ماڻهوءَ لاءِ دائمي نجات جا دروازا کلي ويندا هيا. عيسائي مذهب اختيار ڪرڻ وارن ۾ ڪيترائي منجهن اهڙا هيا جيڪي تڪڙ ۾ اهڙين ريتن رسمن ملهائڻ کي مناسب نہ سمجهندا هيا جن کي ٻيهر دهرائي نہ سگهجي ۽ اهڙي حق يا فائدي کي بہ وري اچلائي ڇڏجي جنهن جو مُلهہ مَٽ ٿي نہ هجي ۽ جنهن کي وري ٻيهر حاصل بہ نہ ڪري سگهجي. عيسائيت اختيار ڪرڻ ۾ دير ڪرڻ سان اُهي پنهنجن جذبن سان راند ڪرڻ ۽ هن دنيا جي تفريحن کي ملهائڻ ۾ بلڪل آزاد هيا جڏهن تہ اهو سندن پنهنجن هٿن ۽ وَس ۾ هو تہ جڏهن بہ چاهن تہ ڏوهن مان يقيني ڇوٽڪارو ۽ پنهنجي نجات حاصل ڪري ٿي سگهيا.[68] حضرت عيسيٰ (ع - س) جي مٺاهين تعليم ڪانسٽنٽائن جي دماغ کي تہ متاثر ڪيو هو پر سندس دل تي ڪو نالي ماتر اثر پيو هو. هنجي زندگي جو وڏي ۾ وڏو مقصد خوني جنگيون جوٽڻ ۽ اُنهن ۾ فتح حاصل ڪرڻ هيو. هيءَ ڪُٺهہ انتاري وارو رستو هو جيڪو هن اختيار ڪيو هو. فتح حاصل ڪرڻ ڪانپوءِ هو دولت ۽ دٻدٻي ۾ اهڙو تہ مست مگن ٿي ويندو هو جو پوءِ ان ۾ ڪا حد يا اعتدال واري ڳالهہ هرگز نہ هوندي هئي. پنهنجي برتريءَ کي اٿپوري بهادريءَ جي جذبي، ۽ ٽراجن ۽ انٽونز جي دهريت راري فلسفي کان مٺاهين ڪرڻ جي بجاءِ، ڪانسٽنٽائن پنهنجي رچيل ۽ معقوليت واري عمر جي حصي ۾ اچي پنهنجي اُها شهرت ۽ نيڪنامي بہ وڃائي ويٺو جيڪا هن تڏهن حاصل ڪئي هئي جڏهن هو پنهنجي ڦوهہ جوانيءَ واري وهيءَ ۾ هيو. جيئن هو حقيقتن ۽ سچ جي ڄاڻ ۾ پنهنجو علم وڌائيندو ويو تہ هو نيڪين ۽ چڱاين ۾ اوتروئي پنتي هٽندو ويو ۽ ساڳئي سال ۾ جڏهن هن نائيسيا جي ڪائونسل جو اجلاس سڏاريو هو: اُهو نحوست ۽ بدناميءَ جي ور چڙهي ويو جڏهن سندس وڏي پٽ کي سزا ملي ۽ ڪيس قتل ڪيو ويو. * زوسيمَس[69] جي جهالت ۽ بدنيتي وارين تجويزن کي رد ڪرڻ لاءِ هيءَ تاريخ ئي ڪافي آهي، جڏهن هو دعويٰ ٿو ڪري تہ ڪرسپَس جي موت ڪانپوءِ، سندس پيءُ جي پڇتاءَ ۽ سندس ضمير جي ملامت، عيسائيت جي رکوالن کان پنهنجن گناهن بخشرائڻ جي وينتي ڪئي جيڪا هن بيوقوفي ڪري لادين پادرين کان طلب ڪئي هئي. ڪرسپَس جي موت جي وقت، شهنشاهہ مذهب جي چونڊ ڪرڻ ۾ هاڻي آزاد هو، ۽ هاڻي هو ان ڳالهہ کان بلڪل باخبر هو تہ ڪليسا پنهنجي معصوم تدارڪ جي مسئلن ۾ اُلجهيل هئي توڙي جو هن عمل ڪرڻ کي ملتوي ڪري ڇڏيو هو پر اوچتو موت اچي مٿس ڪڙڪيو جنهن سندس فطري لالچن کي ختم ڪري ڇڏيو ۽ ٻيهر پنهنجن ابن ڏاڏن جي مذهب اختيار ڪرڻ جو خطرو بہ ختم ٿي ويو. پنهنجي آخري بيماريءَ ۾ جن پادرين کي هن پنهنجي نڪوميڊيا جي محلات ۾ سڏرايو هو. جوش ۽ عقيدت ۾ نمايان ۽ مٺاهان ٿي نظر آيا جو جيئن ۽ جنهن طريقي سان هن ڪين عرض ڪيو ۽ عيسائيت جي رسم کي پورو ڪيائون، پر جنهن ۾ شهنشاهہ بہ قسم تي واعدو ڪيو تہ باقي زندگيءَ ۾ سندس ڪردار اهڙو هوندو جيڪو حضرت عيسيٰ (ع - س) جي هڪ پوئلڳ جو هوندو آهي ۽ نئين مذهب ۾ داخل ٿيڻ + ۽ اڇي ڪپڙي سان پاڻ کي اوڍڻ ڪانپوءِ هن نماڻائيءَ مان انڪار ڪري ڇڏيو تہ هاڻي هو شاهي ويَس وڳا نہ پائيندو. ڪانسٽنٽائن جي مثال ۽ سندس شهرت، اٿين ٿي لڳو تہ سندس عيسائيت اختيار ڪرڻ ۾ دير ڪرڻ جو جواز پيش ڪري رهي هئي.[70] سندس مثال ۾ ايندڙ وقت جي آمرن جي ويتر همت وڌي تہ هو پنهنجي حڪومت جي ڊگهي دؤر ۾ پلي انسانذات جو ڪيترو بہ رَت وهائن پر اُهو رَت نئين روپ اختيار ڪرڻ جي پاڻيءَ سان بنادير ڌوپجي

ويندو ۽ اها ڳالھ بہ مستند آهي تہ مذهب جي غلط تعبير ۽ ان جي ناجائز استعمال، اخلاقي ۽ روحاني قدرن جي بنيادن کي صفا لوڏي ۽ ڏوڏي ڇڏيو هو.

ڪليسا جي احسانمنديءَ، هڪ سخي سرواڻ جي نيڪين کي تہ آسمان تائين پهچائي ڇڏيو آهي پر سندس ڪوتاهين ۽ ناڪامين تي پردو بہ وڌو آهي تہ شايد ڪيس معاف بہ ڪري ڇڏيو آهي. جنهن عيسائيت کي رومي دنيا جي تخت تي ويهاري ڇڏيو هو. ۽ يونان جا ماڻهو، جيڪي هن شاهي درويش جي ڏينهن کي ملهائيندا آهن، ڪانسٽنٽائن جو نالو تيستائين نٿا وٺن جيستائين ان نالي سان هو اهو جملو نٿا ملائن تہ: "ڪانسٽنٽائن جيڪو حوارين جي برابر درجو رکندڙ هيو." [71] اهڙي تشبيهہ، جيڪڏهن ان کي قدرتي پرچارڪن جي حوالي سان پرکيو وڃي تہ ان تي هڪ ناپاڪ خوشامد جو الزام يقينن لڳندو، پر جيڪڏهن اها پيٽ ڪليسائي سوين جي تعداد ۽ اُنهن جي وسعت جي باري ۾ آهي تہ ان حساب سان ڪانسٽنٽائن جي ڪاميابي پوءِ واقعي حوارين جي برابر وڃي ٿيندي. جيتريقدر سهپ ۽ برداشت جي اصولن جو تعلق آهي هن اُنهن وقتي نقصانن کي ختم ڪري ڇڏيو هو، جن هن وقت تائين عيسائيت جي واڌاري ۾ رڪاوٽون پئي پيدا ڪيون هيون. سندس ڪيترن ئي شيداين کي پوريءَ طرح اجازت مليل هئي ۽ ڪين فراخدليءَ سان همٿايو ويندو هو ۽ سچ جي حقيقت ۽ ان کي عام ڪرڻ لاءِ هر ڳالھ بحث مباحثي هيٺ ايندي هئي جيڪا دليلن يا انسان جي نيڪيءَ جي ڪمن تي اثر انداز ٿيندي هئي. ٻين مذهبن کي برابريءَ جي بنيادن تي هلڻ ڏنو ويو پر اُها گهڙي شايد اچي وئي هئي جڏهن مطلب ۽ لالچ واري تيز ۽ تکي اِڪ شايد پروڙي ورتو هو تہ عيسائيت جو سرشتو شايد موجوده دوُر توڙي مستقبل جي زندگيءَ جي ضرورتن ۽ گهرجن سان وڌيڪ نهڪندڙ هوندو. [72] ڌن دولت ۽ اعزازن جي اُميد، شهنشاهہ جو پنهنجو مثال، سندس نصيحتون، سندس مُنهن تي سدائين مُرڪ، پٺسن تي هريل ۽ غلاميءَ جي ذهنيت رکندڙ هجوم ۾ شهنشاهہ جو اعتماد وڌي ويو هو ڇو تہ اهڙي قسم جا ماڻهو ئي شهنشاهن جي محلاتن جي زينت بڻيا آهن. اُنهن شهرن، جن جوش ۽ اُمنگن جو ڪجهہ زياده ئي مظاهرو ڪيو هو ۽ پاڻمرادو مندرن کي ڍاهڻ جي ڪوشش ڪئي هئي، کي ميونسپالٽي جي حقن ۽ فائدن لاءِ نمايان ڪيو ويو هو تہ ساڳي وقت اُنهن جي مالي مدد ڪرڻ جا واعدا بہ ڪيا ويا هيا ۽ مشرق جو نئون گاديءَ جو هنڌ پنهنجي شان شوڪت ۾ پنهنجو مٽ پاڻ هو ڇو تہ قسطنطنيہ ۾ لادينيت واري بتن جي پوڄا ڪڏهن بہ نہ ڪئي وئي هئي. جيئن تہ سوسائٽيءَ جي هيٺين طبقن تي ٻين جي ڪاپي ڪرڻ ذريعي حڪومت ڪئي ويندي آهي، اُنهن ماڻهن، جيڪي جمّ، طاقت يا دولت ذريعي ٻين کان منفرد ۽ نمايان هيا، جي نئين مذهب اختيار ڪرڻ ڪري، ڪيترا ئي ٻيا ماڻهو جيڪي اُنهن تي پاڙيندڙ هيا، هجومن ۽ اَنبوهن جي صورت ۾ مذهب ۾ داخل ٿي ويا. [74] عام ماڻهن جي نجات کي ٿورڙي لالچ ڏيڻ ۾ خريد ڪيو ويو. جيڪڏهن اهو سچ آهي تہ، هڪڙي ئي سال اندر، فقط روم ۾ ٻارهن هزار ماڻهن کي عيسائي بنايو ويو ۽ ذري گهٽ اوتري ئي تعداد ۾ عورتون ۽ ٻار بہ عيسائي ٿي ويا ۽ شهنشاهہ واعدو ڪيو هو تہ اڇي پوشاڪ، جنهن ۾ سونَ جا ويهہ ٽڪرا لڳل هوندا، هر ان ماڻهوءَ کي ڏني ويندي جيڪو مذهب ۾ داخل ٿيندو. [75] ڪانسٽنٽائن جو زبردست اثر نہ تہ سندس مختصر زندگي نہ وري سندس حڪومت جي حدن تائين محدود هو. جيڪا هن پنهنجن پٽن ۽ ڀائٽين کي تعليم ڏياري هئي، ان شهنشاهت کي شهزادن جو هڪ اهڙو نسل عطا ڪيو هو جن جي عقيدي ۾ خلوص ۽ وڌيڪ

ڪارائتو جذبو موجود هو ڇو ته اُنهن کي عيسائيت جي روح ۽ ان جي اصولن جي ڄاڻ کي ٻالڪپڻ ۾ ئي سندن دماغن اندر اوتيو ويندو هو. جنگين ۽ وڻج واپار ذريعي عيسائيت جي باري ۾ معلومات روم جي صوبائي حدن کان به اڳيا اڳتي پکڙجي وئي هئي ۽ بربرن، جن کي هڪ اهڙي فرقي کان سخت نفرت هئي جن جا ناﻻ موت جي سزا ڀوڳيندڙن ۾ شامل هيا. جلد ئي محسوس ڪيو ته اهڙو مذهب جيڪو هڪ وڏي ۾ وڏي شهنشاهه پنهنجي آخري وقت ۾ اختيار ڪيو هو ۽ ان ڪانسواءِ دنيا جي هڪ مهذب قوم به ان جي ڇانوَ هيٺ رهڻ پسند ڪيو هو [76] ته هاڻي هو به ان جي عزت ڪرڻ لڳا. گاٿَ ۽ جرمنس، جن روم جي جهنڊي هيٺ پاڻ کي داخل ڪيو هو، به صليب جي نشاني جي عزت ڪرڻ لڳا جيڪا فوجين جي سِرَن مٿان چمڪي رهي هئي ۽ اُنهن جي پوائتن ملڪي ماڻهن ساڳئي، وقت تي نئين مذهب ۽ ان جي انساني قدرن بابت سِکيا وٺڻ شروع ڪري ڇڏي هئي. آئبيريا ° ۽ آرمينيا جا بادشاهَ پنهنجي حفاظت ڪندڙ خدا جي پوڄا ڪندا هيا ۽ سندن رعيت جي ماڻهن، جن هر حال ۾ عيسائين جي نالي جي حفاظت ڪئي هئي، جلدئي پنهنجن رومي ڀائرن سان هڪ مقدس ۽ دائمي ناتا قائم ڪري ڇڏيا هيا. جنگ جي وقت ۾ فارس جي عيسائين کي شڪ جي نظر سان ڏٺو ويندو هو ڇو ته اُهي ملڪ کان وڌيڪ پنهنجي مذهب سان پيار ڪندا هيا؛ پر جيستائين ٻن شهنشاهتن جي وچ ۾ امن جي فضا قائم رهي، ماڳي مذهب جي تڪليف ڏيندڙ روحَ کي، ڪانسٽنٽائن جي مداخلت ذريعي، لغام ڏئي روڪيو ويو. [77] حضرت عيسيٰ (ع - س) جي تعليم ۽ عقيدت جا ڪِرڻا هاڻي هندستان جي ڪنارن تائين پهچي ويا. يهودين جون ڪالونيون، جيڪي عربستان ۽ حبش [78] ۾ ڇانئجي ويون هيون، اُنهن عيسائيت جي واڌاري جي مخالفت ڪئي، مگر پرچارڪن جي محنتن ڪي، حضرت موسيٰ (ع-س) جي الهام جي اڳواٽ ئي سُڌ هئي ۽ حبش وارا اڃا تائين فرومينٽيَس کي عزت ۽ احترام سان ياد ڪندا هيا، جنهن، ڪانسٽنٽائن جي دؤر ۾، پنهنجي زندگي ڪُنڊائتن ۽ ٻين کان ٽُٽل علائقن جي ماڻهن جي مذهبي تبديلي لاءِ وقف ڪري ڇڏي هئي، سندس پُٽ ڪانسٽنٽيَس جي حڪومت ۾، ٿيوفيلَس، [79] جيڪو حسب نسب ۾ هندستاني هيو، کي ساڳي وقت ۾ ٻه عهدا سؤنپيا ويا يعني سفير ۽ بشپ جي ڪيس ٻنهي ذميداري سؤنپي وئي. هو فورن ڪپاڊوشيا جي بهترين نسل جي ٻن سوَن گهوڙن سان ٻاڙهي سمنڊ جي مهر جي سلسلي ۾ روانو ٿيو، اهي گهوڙا شهنشاهَ، سبينس يا هومرائيٽس جي بادشاهه ڏي تحفي طور موڪليا هيا. ٿيوفيلس کي ٻيا به ڪيترائي قيمتي تحفا ڏنا ويا هيا جيڪي سندس واکاڻ ۽ تعريف کي عام ڪندا ۽، سندس خيال موجب، انهن ذريعي بربرن سان دوستيءَ جو رشتو پڻ هموار ٿي سگهندو ۽ اهڙيءَ طرح هن ٻهراڙيءَ جي سخت گرم علائقن ۾، ڪليسائون گهمندي ڪيترائي سال گذاري ڇڏيا. [80]

روم جي شهنشاهن، قومي مذهب جي نهايت ئي اهم ۽ خطرناڪ تبديليءَ جي سلسلي ۾ پنهنجي طاقت کي استعمال ڪرڻ شروع ڪيو. فوجي طاقت جي ڌڪاءَ لادينن جي پُٺ پُٺ، جنهن کي ڪو سهارو به نه هو، کي ته خاموش ڪرائي ڇڏيو پر اها توقع ٿوري دليل به هيا ته عيسائي مذهب جي ماڻهن جي رضا خوشيءَ واري تابعداري سندن ضمير جي آواز ۽ احسانمنديءَ جو نتيجو هئي. اها ڳالهه گهڻي عرصي کان ولي، روم جي آئين جي بنيادي قانون جي اصول مطابق طئي ٿي چڪي هئي ته شهرين جو جيڪو به طبقو هو پوءِ پلي ڪيڏي به رتبي وارو شخص ڇو نه هجي، هر شهريٰ روم جي قانون موجب رعيت جو حصو هو ۽ اهڙيءَ طرح مذهب جي سنڀال به، هڪ شهري مئجسٽريٽ لاءِ نه رکيو

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سندس حق هو پر سندس ذميواري پڻ اوتري ئي هئي. ڪانسٽنٽائن ۽ سندس جانشينن، شايد پنهنجي پاڻ کي مطمئن ڪري نہ سگهيو هو تہ اُنهن پنهنجي مذهب جي تبديليءَ سان. شاهي حقن ۽ خاص رعايتن جي پيچڪڙي ڪئي هئي يا اُهي ان جا اهل ئي ڪونہ هيا تہ ان مذهب کي اُهي قانون بہ عطا ڪن جيڪو اُنهن اختيار ڪيو هو ۽ جنهن جي حفاظت جو ذمو پڻ کنيو هو. شهنشاهن وٽ اجا تائين ڪليسائي سرشتن متان کين پورا پورا انتظامي اختيار هيا. ۽ ٿوڊوسين ضابطي جو سورهون ڪتاب، مختلف عنوانن هيٺ واضح ٿو ڪري تہ شهنشاهن کي ڪئٿولڪ چرچ جي حڪومت تي بہ پورا اختيار حاصل هيا.

پر روحاني ۽ دنياوي اختيارن جو فرق، [81] جيڪو يونان ۽ روم جي مزاج تي ڪڏهن بہ مڙهيو نہ ويو هيو، عيسائيت جي قانوني طور لاڳو ٿيڻ شرط، انجي، ماڻهن ۾ نہ رڳو شهرت ڪرائي وئي پر انکي لاڳو ڪري ان جي تصديق بہ ڪرائي وئي. وڏي پادريءَ جو عهدو، جيڪو نُوما جي وقت کان وٺي آگسٽس تائين لڳاتار ڪنهن ناماري سينيٽر وٽ رهيو هو، سو بہ شاهي وقار جي حوالي ڪيو ويو. ملڪ جو پهريون مئجسٽريٽ، جنهن جي وهمن يا وري ڪنهن پاليسيءَ هيٺ ڪجهہ خوشامد ڪئي ويندي هئي، ڪليسا جي نظرداريءَ جا سيپئي ڪم پاڻ پنهنجن هٿن سان ڪندو هو. [82] ۽ پادرين جي وڏ نندِ ائيءَ جوڪو سلسلو روم توڙي بين صوبن ۾ بہ ڪو نہ هو جيڪي پنهنجي پاڻ کي ڪنهن مقدس ڪم لاءِ وقف ڪري ڇڏين يا وري خدائن سان ويجهائيءَ واري رشتي يا اُنهن سان پيغامن جي ڏي وٺ جي دعويٰ ڪري سگهن. پر عيسائي ڪليسا ۾ قربانگاهن جي نظرداري يا خدمت چاڪري پاڪ ڪيل وزيرن جي هڪ سلسلي کي دائمي طور تي سونپي ويندي آهي ۽ جتي حاڪم جنهن جو رتبو نندي ۾ نندي راهب جي رتبي يا اعزاز کان بہ گهٽ هوندو آهي، پاڪ جاءِ جي چانئٺ کان بہ هيٺ ويٺل هو ۽ ماڻهن جي هجوم جي مسئلن ۾ اُلجهيل هيو. [83] شهنشاهہ کي عوام جي پيءُ جي حيثيت سان پلي سلام بہ ڪيو ويندو هو تہ کيس تعظيم بہ ڏني ويندي هئي پر هُو بہ ڪليسا جي وڏڙن ۽ بزرگن آڏو چڻ سندن پُٽيلو ۽ سندن احترام ڪندڙ هيو، ۽ اُها ئي ساڳي عزت، جيڪا ڪانسٽنٽائن، درويشن، بزرگن ۽ پنهنجيون ڪوتاهيون مڃيندڙن کي ڏني هئي، پادرين جي سلسلي ماڻهن کان اوتري ئي لهڻي ۽ حاصل بہ ڪئي. [84] شهري ۽ ڪليسائي انتظامن جي سلسلي ۾ منجهن هڪ ڳجهي طريقي جو جهيڙو جهڳڙو پاڻ ۾ شروع ٿي ويو جنهن روم جي حڪومت کي ڪافي پريشان ڪري ڇڏيو ۽ نيڪ شهنشاهہ ان گناهہ کان بنهہ ڇڙيل هو جيڪو اقرار نامي جي پناهہ گاهہ کي پليد هٿن سان ڇُهڻ ذريعي سرزد ٿيو هو. مردن جو ٻن طبقن ۾ ورهائجڻ يعني هڪڙو مذهبي ۽ ٻيو عام ماڻهن جو طبقو، تہ اها قديمي قومن لاءِ هڪ عام ۽ پراڻي ڳالهہ هئي ۽ هندستان، فارس، اسيريا، جوڊيا، حبش، مصر ۽ گال جي پادرين پنهنجا عارضي اختيار ۽ ملڪيتون سڌو سنئون بهشت منجهان حاصل ڪيون هيون. هي عزت وارا ادارا آهستي آهستي طور طريقن يا سندن ملڪي حڪومتن ۾ تبديل ٿيندا ويا: [85] پر شهري حڪومت جي مخالفت يا ان خلاف نفرت، اوائلي ڪليسا جي نظم ۽ ضبط کي قائم ڪرڻ ۽ اُنجي رُخ کي مقرر ڪرڻ ۾ انجي واضح مدد ڪئي. عيسائين کي لازمي طور پنهنجا مئجسٽريٽ چونڊڻا پوندا هيا تہ جيئن هو ناڻي کي گڏ بہ ڪري سگهن تہ ان جي ورچ بہ مناسب طريقي سان ڪري سگهن ۽ پنهنجي جمهوريہ جي اندروني پاليسين کي قانون جي دائرن ۾ آڻي، صحيح ۽ صاف طريقي سان هلائي سگهن. قانون بہ اُهي جيڪي ماڻهن

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي رضا خوشيءَ سان منظور ڪيا ويا هيا ۽ جن کي گڏريل ٽن سوَ سالن کان ڪاميابيءَ سان هلايو ٿي ويو. جڏهن ڪانسٽنٽائن، عيسائين جو مذهب اختيار ڪيو هو تہ ڪيس محسوس ٿيو هو تہ هن هڪ نمايان ۽ دائمي رهندڙ سوسائٽيءَ سان پنهنجا لڳ لاڳاپا قائم ڪيا هيا جيڪي سدائين رهڻ وارا هيا ۽ جيڪي حق ۽ فائدا ان شهنشاھ يا سندس جانشينن عيسائين کي پهچايا هيا، اُنهن کي شهنشاھ طرفان جوڪائتي مهربانيءَ طور قبول نہ ڪيو ويو هو پر ڪليسائي سرشتي جي معقول ۽ هڪ اهڙي جائز حق طور ان کي قبول ڪيو ويو هو جنهن کان ڪين ڪو بہ محروم نٿي ڪري سگهيو.

ڪئٿولڪ ڪليسا جو روحاني ۽ قانوني انتظام ارڙهن سوَ پادري سنڀاليندا هيا:[86] جن منجهان سڄي شهنشاهت ۾ هڪ هزار يوناني ۽ اٺ سؤ لاطيني صوبن ۾ مقرر ٿيل هيا. سندن انتظامي ضلعن جون حدون ۽ وسعتون، پهريَن پرچارڪن جي جذبن ۽ اُنهن جي ڪاميابين مطابق حادثاتي طور تي ٺهي ويون هيون تہ ساڳي وقت ان ۾ ماڻهن جي منشا ۽ مرضي بہ شامل هئي ۽ اهو بہ ڏسڻو پوندو هو تہ حضرت عيسيٰ(ع - س) جي تعليم ۽ پيغام جي ڪيتري مشهوري ۽ تبليغ عمل ۾ آئي هئي. بشپن طرفان هلائجندڙ ڪليسائون گهڻو ڪري نيل ندي جي ڪنارن سان گڏ ٺاهيون ويون هيون، تہ ساڳي وقت اُهي آفريڪا جي سامونڊي ڪنارن، ايشيا جي اُنهن علائقن ۾ جتي مئجسٽريٽن کي مقرر ڪيو ويو هو تہ گڏوگڏ اٽلي جي ڏاکڻين صوبن ۾ پڻ جوڙايون ويون هيون. گال، اسپين، ٿريس ۽ پونٽس جا بشپ تمام وڏي علائقي تي حڪومت ڪندا هيا ۽ پنهنجي ڳوٺاڻن نائب بشپن کي ڳوٺاڻي زندگيءَ بابت ٻهراڙيءَ جي ڪيترن ئي ڪمن جون ذيوٽيون سونپي ڇڏيندا هيا.[87] هڪ عيسائيءَ جو ضلعو يا تہ صوبي جي حد تائين بہ وڌي ٿي سگهيو يا وري هڪ ننڍي ڳوٺ جي حد تائين ننڍو بہ ٿي پئي سگهيو، پر سيني بشپن جو برابريءَ وارو ۽ اٿمٽ ڪردار هو: اُنهن سيني پنهنجا ساڳيا اختيار ۽ فائدا حوارين کان، ماڻهن کان ۽ قانونن ذريعي حاصل ڪيا هيا. هڪ طرف شهري ۽ فوجي ذميدارين کي، ڪانسٽنٽائن جي پاليسيءَ هيٺ الڳ ڪيو ويو هو تہ ٻي طرف وري ڪليسائي وزيرن جو هڪ نئون ۽ دائمي سلسلو، جيڪو سدائين باوقار پر ڪڏهن خطرناڪ بہ هيو، چرچ ۽ ملڪ ۾ قائم ڪيو ويو. سندن عهدن ۽ وصفن بابت هڪ تجزيي کي هيٺين عنوانن ۾ ورهائي سگهجي ٿو:

I مشهور يا عوامي چُونڊون.

II بشپ يا پادري ٺاهڻ جو عمل.

III ملڪيت.

IV شهري انتظام.

V روحاني ناپسنديدگي.

VI عوامي سطح تي فصاحت بلاغت جو عمل.

VII قانون ساز اسيمبلين جا حق ۽ فائدا.

I عيسائيت جي قانوني طور تي قائم ٿيڻ[88] کانپوءِ گهڻي وقت تائين چونڊن جي آزادي قائم رهي ۽ روم جي رعيت جي ماڻهن ڪليسا جي اداري ۾ جيڪي فائدا حاصل ڪيا اُهي ڪين جمهوريہ ۾ نہ ملي سگهيا هيا. خاص

طرح مئجسٽريٽن جي چونڊ جن جي فرمانبرداري ڪرڻ مٿن لازمي هئي. جيئن ئي ڪو بشپ هن دنيا مان هليو ويندو هو، ته شهري انتظاميہ ان جون عارضي ذميواريون نائب بشپ جي حوالي ڪندي هئي ته خالي جڳهه جي سار سنڀال لهي ۽ محدود وقت جي اندر ايندڙ چونڊن جو انتظام ڪري. ووٽ ڏيڻ جو حق ننڍن بشپن جي حوالي هوندو هو جيڪي اُميدوارن جي اهليت کي جاچڻ لاءِ بيحد معقول ۽ مناسب ماڻهو هوندا هيا: اُميدوار سينيٽر يا شهر جا معزز ماڻهو يا وري اُهي جيڪي پنهنجن رتبن يا دولت ۽ ملڪيت ذريعي ناميارا هوندا هيا ته اُهي سڀئي چونڊن ۾ حصي وٺڻ جا حقدار هوندا هيا. مقرر ڏينهن تي ماڻهن جا بيشمار هجوم، ضلعن جي پرانهن پنڌن تان اچي هڪ جڳهه تي جمع ٿيندا هيا [89] ۽ پري کان ئي نعرا ۽ هوڪرا هڻندا ايندا هيا پر ڪين خاموش ڪرايو ويندو هو ۽ ڪڏهن ته سندن گوڙ گبوڙ جا آواز دليلن کي به نه مڃيندا هيا ۽ نظم ۽ ضبط جي قانونن کان به بالاتر ٿي ويندا هيا. هي واهه واهه ۽ شاباسَن جا آواز اتفاقي طور تي ڪڏهن قابليت رکندڙن ۽ چٽاڀيٽي ڪندڙن جي دماغ ۾ گهر ڪري ويهي رهندا آهن، پرءِ توڙي اُهو بزرگ پادري هجي، يا ڪو پارسا ٻائو هجي، يا عام ماڻهو هجي يعني جيڪو به پنهنجن جذبن ۽ نيڪين ۾ نمايان هجي. پر شهنشاهت جي وڏن ۽ دولتمند شهرن ۾، پادريءَ جي ڪرسي، روحاني نه پر عارضي ۽ دنياوي اعزاز لاءِ طلب ڪئي وئي هئي. دلچسپيءَ جون جهلڪيون، خودغرضي ۽ ڪاوڙ جا جذبا، دوکي واريون مڪاريون، ٻهروپيائي، چپ چاپ واري بدعنواني، کُليو کلايو رتو ڇاڻ ۽ تشدد: اهڙن اوگڻن، جن اليڪشن جي آزاد فضا کي اڳين وقتن ۾، گڏيل دولت جي ملڪن يونان ۽ روم ۾ بنهه بيحرمتو ڪري ڇڏيو هو، حوارين جي چونڊ ڪرڻ ۾ اهڙين بچڙاين جا پاڇا هاڻي به پئجي رهيا هيا. اهڙو ماحول هو جو هڪڙي اُميدوار پنهنجي خانداني بلنديءَ جون ڏاڙون تي هنيون ته ٻيو وري ججن کي ان ڳالهه تي هرڪائي رهيو هو ته سندس ٽيبل تي جهجها مال به پيل هئا ۽ اُها ڪيتري نه خوبصورت هئي ته ٽيون جيڪو پنهنجن مقابلي ڪندڙن ۾ سڀني کان اڳيرو هو، ڪليسا جي ڦرمار ڪرڻ ڪانپوءِ ان لُٽيل مال ورهائڻ لاءِ ماڻهن کي هرڪايو ۽ اُنهن کي به حصي ڏيڻ جو واعدو ڪيو جيڪي هن بي حرمتيءَ جي ڦُرمار ۾ سندس ساٿي هيا. [90] شهري توڙي ڪليسائي قانون ذريعي ڪوشش ڪئي وئي هئي ته عام ماڻهن کي هن مقدس ۽ اهم ڪم ۾ شامل نه ڪيو وڃي بلڪ ڪين پري رکيو وڃي. نظم ۽ ضبط جي قديمي ڪليسائي قانون موجب بشپ جي رتبي لاءِ ڪافي لياقتون گهربل هونديون هيون. جيئن سندس عمر، مرتبو وغيره جن جي ڪري ووٽ ڏيندڙن جي هر گهڙي تبديل ٿيندڙ مُوڊ ۽ مرضيءَ کي ڪافي حد تائين روڪي سگهبو هو. صوبائي بشپن جي اختيارن، جيڪي خالي ڪليسا ۾ انڪري جمع ٿيندا هيا ته عوام جي چُونڊ ڪرڻ وارين مرضين کي پاڪ ڪري سگهن، ۾ به مداخلت ڪئي ويندي هئي ته جيئن اُنهن جي جذبن کي معتدل ڪري سگهجي ۽ سندن غلطين کي درست ڪري سگهجي. بشپن کي اهو اختيار به ڏنل هو ته هو نالائق اُميدوارن کي شريڪ ٿيڻ کان منع ڪري سگهن ۽ مقابلي ڪندڙ طبقا ڪاوڙ ۽ تيش ۾ هئڻ جي باوجود به ڏرين ۾ سندن غير جانبداريءَ واري ٺاڪڙي يا صلح صفائيءَ کي قبول ڪندا هيا. مختلف موقعن تي مذهبي ماڻهن توڙي عوام جي طرفان فرمانبرداري يا مزاحمت ذريعي مختلف مثال قائم ڪيا ٿي ويا جيڪي غير محسوس ٿيندڙ طريقي سان اڳتي هلي پڪن پختن قانونن ۽ صوبائي رواجن ۾ بدلجي ويا: [91] پر اها ڳالهه مذهبي پاليسيءَ جي بنيادي اصول طور هر جڳهه تي مڃي ٿي وئي ته بنيادي ڪليسا جي ميمبرن جي مرضيءَ کانسواءِ ڪنهن به بشپ کي ڪنهن به

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چرچ ۾ زوريءَ مقرر نہ ڪري سگهبو هو. شهنشاهہ، ملڪ جي امن امان جي محافظ جي حيثيت ۾ ۽ روم جي توڙي قسطنطنيہ جي ڀيرين شهرين هئڻ جي ناتي سان، وڏي پادريءَ جي حق ۾ پنهنجو پُرزور فيصلو ڏئي پئي سگهيا، پر حاڪم جي سيني اختيارن رکڻ جي باوجود، اُنهن ڪليسائي چونڊن جي آزاد فضا جو احترام ڪيو هو ۽ هڪ طرف هنن ملڪ ۽ فوج جي اعزازن کي ورهايو بہ هيو تہ وري اُنهن کي واپس بہ ورايو هو تہ ٻي طرف اُنهن ارڙهن سؤ مئجسٽريٽن کي اجازت ڏني هئي تہ ماڻهن جي آزاد اليڪشن جي نتيجي ۾ عوام کان پنهنجا عهدا وصول ڪن ۽ اُنهن تي پنهنجو ڪم ڪرڻ شروع ڪري ڇڏن. [92] اهو انصاف جي تقاضا جي عين مطابق هو تہ هي مئجسٽريٽ اُها عزت واري جڳهہ ڇڏي نہ ڏين جتان ڪين ڪڍي يا هٽائي بہ نہ سگهبو هو پر صلاحڪارن جي دانشمنديءَ ڪنهن خاطر خواهہ ڪاميابيءَ ڪانسواءِ ڪوشش ڪئي هئي تہ رهائش واري اصول کي لاڳو ڪيو وڃي ۽ بشپن جي هڪ کان ٻي جڳهہ تبديل ڪرڻ * جي عمل کي روڪيو وڃي. مغرب جو نظم ۽ ضبط حقيقت ۾ مشرق جي مقابلي ۾ نرم گهٽ هيو، پر ساڳيا جذبا جن ضابطن ۽ اصولن کي لازمي بنايو هو اُنهن ئي وري ڪين بي اثر ۽ بيڪار بہ ڪري ڇڏيو. وڏن پادرين جن سخت ڪاوڙ مان هڪ ٻئي جي خلاف الزام تراشيون ڪيون هيون، سندن ئي غلطين ۽ هڪ ٻئي جي نادانين کي واٽکو ڪري ويترڪين بيعزتو ڪيو هو.

II روحانيت کي پيدا ۽ عام ڪرڻ جي طاقت ۽ اهليت فقط بشپن وٽ هئي ۽ هيءَ انوکي ۽ اُتاهين خاصيت، سدائين ڪنواري [93] رهڻ جي عذاب واري ڪيفيت جو شايد ازالو ڪندڙ هئي. جيڪا نيڪي ۽ ڊيوٽيءَ جي روپ ۾ مٿن مڙهيل هئي ۽ آخرڪار ڇڻ اُهو فرض هو جيڪو ڪين هر حالت ۾ پورو ڪرڻو هو. قديمي ۽ اوائلي مذهبن، جن ۾ پادرين جا مختلف عهدا هوندا هيا، هڪ پاڪ ذات، قبيلو يا خاندان هوندو هو جيڪو فقط ۽ فقط خدائن جي دائمي خدمت چاڪريءَ لاءِ وقف هوندو هو. [94] اهڙا ادارا سوين حاصل ڪرڻ لاءِ نہ پر ڪين قائم رکڻ لاءِ ناهيا ويا هيا. پادرين جا پارَ فخر ۽ بيپرواهيءَ منجهان پنهنجي حقَ حلال جي وڏن جي ورثي ۾ خوش پيا گذاريندا هيا ۽ جوش جذبن جي اَجهل اوبر کي لڳَ لحاظ، خوشين ۽ گهريلو زندگيءَ جي پيار ۽ محبتن ذريعي ماٺارو ڪري ان جو رُخ خوشگوارين ۽ سُڪون جي ماحول ڏي موڙي ڇڏيندا هيا. پر عيسائين جي عبادتگاهہ يا ڪابہ پاڪ جڳهہ هر معقول اُميدوار لاءِ هر دم کليل رهندي هئي جنهن کي جنت بابت ڪيل واعدن جو اونو هوندو هو يا وري عارضي مال ملڪيت جو خواهشمند هوندو هو. پادرين جي عهدي کي، فوجين يا مئجسٽريٽن جي عهدن وانگر، اُهي ماڻهو وڏي جوش ۽ چاهہ مان سنڀاليندا هيا جن جي طبيعت ۽ لياقت جو لاڙو ۽ شوق ئي اهڙو هو جنهن موجب اُنهن ڪليسائي مذهبي ترغيب اختيار ڪئي هئي يا وري اُنهن کي گهُڙاهي نظر رکندڙ بشپن وڏي غور کان پوءِ چونڊيو هو تہ اُهي هر لحاظ کان قابل ۽ ان ڳالهہ جا اهل هيا تہ هو ڪليسا جي شان شوڪت ۽ ان جي تقدس ۽ مفادن جو هر لحاظ سان خيال رکندا. بشپن [95] (عيسائين ان عهدي جي غلط استعمال کي قانون ذريعي لغام ڏنو ويو) جو فرض اهو هو تہ اُرڏن يا هٺيلن کي زيادتين ڪرڻ کان روڪين ۽ مظلومن جي حمايت ڪن ۽ ڪين هٺن سان ڇڙهڻ واري عمل شهري سوسائٽي کي بيحد فائدي وارا حقَ هميشہ واسطي عطا ڪري ڇڏيا. ڪئٿولڪ مذهبي ماڻهن جي پوري سرشتي کي، جيڪي شايد لڙجين جي تعداد کان بہ گهٽا هيا، شهنشاهہ طرفان هر ڊيوٽي يا خدمت ڪرڻ جي ڇوٽ ڏنل هئي. مثال طور حڪم هو تہ اُهي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

کابہ قومي يا خانگي ڍيوٽي نہ ڏيندا. ميونسيپالٽي جو ڪو بہ ذاتي يا مجبوريءَ هيٺ اوڳاڙيو ويندڙ ٽئڪس، جنهن ۾ شهرين ۽ رعيت جي ماڻهن جي چيلهہ ڀڃي ڇڏي هئي، بہ نہ ڏيندا. باقي هو مذهب يا عبادتن بابت جيڪي ڍيوٽيون پاڻمرادو ڏيندا هيا يا جمهوريہ جي سلسلي ۾ ڪجھہ ڪرڻ چاهيندا هيا تہ فقط اُنهن ڪمن کي قبول ڪيو ويندو هو. [96] هر بشپ کي رعيت جي مذهبي ماڻهن تي پربور ۽ اڻموٽ اختيار هوندا هيا جن کان هو دائمي فرمانبرداري وٺندا هيا. پادرين جي هر ڪليسا جي مذهبي ماڻهن پنهنجن پنهنجن علائقن ۾ هڪ باقاعدي ۽ مستقل سوسائٽي ناهي ورتي هئي ۽ قسطنطنيہ [97] توڙي ڪارٿيج [98] جي وڏين ڪليسائن ۾ پنج سؤ ڪليسائي وزيرن جي نفري رکيل هئي. سندن عهدا [99] توڙي تعداد، وقت جي وهمن وسوسن سان گڏ ڇپ چاپ ۾ وڌندا رهيا ۽ نيٺ اهڙو وقت بہ آيو جو ڪليسا جي احاطي جي اندر يهودين ۽ لادينن جي مندرن جون شاندار رسمون ملهائجڻ لڳيون ۽ پادرين، راهبن، نائب راهبن، پادرين جي خدمتگارن، پوپن، پڙهندڙن، ڳائيندڙن ۽ دربانن جي هڪ ريل پيل اچي آئي جن پنهنجن مختلف عهدن ۽ ڍيوٽين کي اچي سنڀاليو ۽ بظاهر ائين ٿي لڳو تہ مختلف مذهبن جي هڪ جڳھہ تي گڏجي عبادت ڪرڻ سان ديني شان شوڪت وڌي ويو هو ۽ هڪ مذهبي هم آهنگي جو منظر پيدا ٿي ويو هو. ڪليسائي لقب ۽ انجا فائدا ڪيترين ۽ نيڪ مذهبي برادرين کي آڇيا ويا جن وڏي خلوص ۽ عقيدت منجهان عيسائي تخت جي عظمت کي قبول ڪري وُرتو هو. [100] ڇهن سون قسمت آزمائيندڙن اليگزئنڊريا جي بيمارن جو حال وچي معلوم ڪيو ۽ يارهن سؤ قبرون کوٽيندڙن، قسطنطنيہ ۾ مئلن کي وڃي دفنايو ۽ پاوَن جا لشڪر جيڪي نيل نديءَ مان اوچتو نمودار ٿي پيا ۽ پَڙ پَڙ ڪندي هر طرف پکڙجي ويا ۽ اُنهن سڀني گڏجي سڄي عيسائي دنيا جو مُنهن ڪارو ڪري ڇڏيو.

III مِلن ۾ جاري ڪيل فرمان ذريعي، چرچ جي ناٽي توڙي امن امان کي تحفظ مليو هو. عيسائين کي نہ رڳو سندن زمينون ۽ گھر واپس موٽي مليا جيڪي ڊائڪليشين جي اذيتن وارن قانونن هيٺ کانئن کسيا ويا هيا، پر قانوني طور مالڪاڻا حق بہ کين ڏنا ويا جيڪي کين اڳ مئجسٽريٽن جي رضا ۽ مرضيءَ سان حاصل هيا. جيئن ئي عيسائيت، شهنشاهہ ۽ شهنشاهت جو مذهب بنجي وئي، تہ عيسائي هاٿي عزت واري گذر سفر ۽ شاناٿي زندگي گذارڻ جو مطالبو ڪري ٿي سگهيا: ۽ ساليانو ٽئڪس جيڪڏهن مڙهيو وڃي ها تہ اهو ماڻهن کي ان عذاب منجهان نجات ڏياري ها جيڪو خراج يا ڏنَ ذريعي ماڻهن کان وصول ڪيو ويندو هو ۽ جيڪو وهمن وسوسن جي روايتن ذريعي ڪنهن مذهب جي مڃيندڙن تي لڳايو ويندو هو. پر جيئن تي ڪليسا جي واڌاري سان گڏ اُن جون گھرجون ۽ خرچ بہ وڌي ويا هيا، تہ اهڙي صورتحال ۾ مذهب جي عقيدتمندن طرفان پاڻمرادو صدقن ۽ خير خيراتن ذريعي عيسائيت جي هر ممڪن مدد ڪئي ٿي ويئي. مِلن جي فرمان کان اٺ سان پوءِ، ڪانسٽئنٽائن، شهنشاهت جي رعيت جي ماڻهن کي هڪ آزاديءَ واري ۽ آفاقي اجازت ڏئي ڇڏي هئي تہ هو پلي ڪئٿولڪ ڪليسا [102] جي لاءِ پنهنجين وصيتن ۾ جيڪو ڪجھہ ۽ جيترو بہ ڇڏڻ چاهين تہ ڇڏي ٿي سگهيا، ۽ عقيدتمندن جي فراخ دلي، جيڪا شايد سندن زندگيءَ ۾ عياشين يا لوڀ لالچ ڪري ايتري نظر نہ ايندي هئي، پر سندن مرڻ وقت اُنهن جڻ ان جا واهڙ وهائي ڇڏيا ۽ وڏي ڪشاده دليءَ جو مظاهرو ڪيو ويو. جيڪي شاهوڪار ۽ دولتمند عيسائي هيا، پنهنجي حاڪم جي فراخدليءَ جي مثال مان کين وڏي همت افزائيءَ جو اُتساهہ مليو. هڪ لامحدود اختيار رکندڙ حاڪم جيڪو اباڻي ورثي ڪانسواءِ بہ شاهوڪار آهي،

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سو لياقت ۽ اهليت کان بغير بہ سخي ٿي سگهي ٿو: ۽ ڪانسٽنٽائن جو عقيدو هو تہ هو بهشت جي فائدن ۽ آسائشن کي خريد ڪري وٺندو، پر شرط هو تہ جيڪڏهن هن محنت جي زور تي پنهنجي واندڪائيءَ کي قائم رکيو ۽ درويشن ۽ بزرگن ۾ جمهوريہ جي دولت کي ورهائي ڇڏيو. ساڳيئي پيغام کڻي ويندڙ جيڪو مئڪسينٽيئس [*] جي وڏيل سرّ کي آفريڪا کڻي ويو هو، کي شايد چيو ويندو تہ هو ڪارٿيج جي بشپ سسيليئن ڏانهن. شهنشاهہ جو پيغام يا خط کڻي وڃي. شهنشاهہ کيس ٻڌائي ٿو تہ صوبي جي خزانن کي حڪم ڏنو ويو هو تہ کيس ٽي هزار فولس يا ارڙهن هزار پائونڊ اسٽرلنگ ڏنا ويندا ۽ جيڪڏهن ضرورت پئي تہ ڪجهہ وڌيڪ رقم بہ ڏئي سگهجي ٿي پر فقط تڏهن جڏهن آفريڪا، نيوميڊيا ۽ مارٽنيا [3] جي ڪليسائن جي گهربل ۽ پوري پوري مدد ڪئي وڃي. ڪانسٽنٽائن جي فراخدلي جيتري حد تائين سندس عقيدي طرف وڌي تہ براين ڏانهن بہ اوتري ئي حد تائين سفر ڪيو هيائين. هن هر شهر ۾ ماڻهن لاءِ اَنَ جي طئي ٿيل حد مقرر ڪئي، ڪليسائي خير خيراتن لاءِ خاص رقم رکي وئي، ۽ ٻنهي جنسن يعني مرد ۽ عورتون جن خانقاهي زندگي اختيار ڪئي هئي، سي شهنشاهہ جا پسنديده ماڻهو بڻجي ويا. انٽيئڪ، اليگزينڊريا، جيروسلم، قسطنطنيہ وغيره جي مندرن شهنشاهہ جي ڏيکاوَ يا نماءَ واري نيڪيءَ جو پرچار ڪيو جنهنجي لاءِ سندس آخري عمر ۾ بہ کيس اها آسَ هئي تہ ڪنهن طرح قديمي دؤر جي شان شوڪت سان برابري ڪري سگهي. [104] مذهبي عمارتن جي بيهڪ سادگي واري هئي جنهن ۾ ويڪر گهٽ ۽ ڊيگهہ زياده رکيل هئي. ڪٿي ڪٿي وري اُهي جايون يا ماڙيون گُنبذ نما پڻ ٺهيل هيون ۽ ڪٿي وري سنهيون ٿي صليب جيان پڻ ٺاهيون ويون هيون. جڳهن ۾ جيڪو ڪاٺ استعمال ڪيل هو اُهو لبانَس [+] جي صنوبر جو هو: ڇت ٽائلن سان ڍڪيل هِئي جيڪي پتل جون هيون ۽ مٿن سونو پاڻي چڙهيل هيو ۽ ديوارون، ٿنڀا ۽ جاين جي وچ وارا رستا عمدي پٿر يا ماربل جا ٺهيل هيا. تمام عمدا ۽ قيمتي سون ۽ چانديءَ جا زيور، ريشم، موتي ۽ گوهر، قربانگاهن جي خدمتن لاءِ ارپيا ويا هيا ۽ اهڙن شاندار ۽ عظيم الشان ڪمن ۽ جاين جڳهن جي سينگارن کي زميني ملڪيت جي مضبوط ۽ دائمي پنيرائي هئي. ٻن صدين جي عرصي ۾. ڪانسٽنٽائن جي حڪومت کان وٺي جسٽينين جي دؤر تائين، شهنشاهت جي ارڙهن سؤ ڪليسائن کي شهنشاهہ ۽ عوام جي اَٽَموٽ نذرانن، سوکڙين ۽ تحفن ذريعي مالا مال ڪيو ويو. بشپ پنهنجي گذاري ۽ هلچل جي سلسلي ۾ ڇہ سؤ پائونڊن جي ساليانى آمدني آسانيءَ سان ڪري ويندا هيا جن کي مالي طرح مناسب معيار تي رکيو ويندو هو تہ نہ ايڏا شاهوڪار هجن ۽ نہ وري سُڃا ٿي ٻُک مرن. [105] پر سندن دولت جي معيار کي بہ آهستي آهستي مٿاهون ڪري اُنهن شهرن جي معيار موجب ڪيو ويو هو جن تي سندن حڪومت هئي. ڪرايي تي ڏنل ملڪيت جو مستند پر ڪجهہ اڻپورو [106] احوال مليو آهي جنهن موجب ڪيترائي گهر، دڪان، باغ ۽ زمينن جا وڏا فارم روم جي ٽن ڪليسائن جي مالڪن يعني سينٽ پيٽر، سينٽ پال ۽ سينٽ جان لئٽران، جا هيا. سندن اهي ملڪيتون، اٽلي، آفريڪا ۽ اوڀر جي خطن ۾ هيون جن منجهان کين وڏي اُپت ٿيندي هئي. جيڪو مقرر ڪرايو کين تيل، ڪپڙي، ڪاغذ ۽ خوشبو جي وٿن واپار مان ملندو هو، ان ڪانسواءِ بہ سندن ساليانى آمدني ٻاويهہ هزار سون جا ٽڪرا يا ٻارهن هزار پائونڊ اسٽرلنگ جي برابر هوندي هئي. ڪانسٽنٽائن ۽ جسٽينين جي زماني ۾ بشپن وٽ ڪا ملڪيت ڪانہ هوندي هئي پر شايد اُهي ان قابل هيا ئي ڪين جو ڪليسا جا ماڻهو يا عوام شڪ کان خالي اعتماد مٿن ڪري سگهن. هر ضلعي جي ڪليسا جي آمدني چئن

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

حصن ۾ ورهائجي ويندي هئي; مختلف قسمن جي استعمال لاءِ، بشپ جي پنهنجي خرچ هلائڻ لاءِ، سندس نائب پادرين ۽ ٻي هيٺئين عملي لاءِ، ۽ غريبن ۽ عام ماڻهن جي عبادت لاءِ; ۽ هن مقدس امانت جي بار ۾ ڪنهن به قسم جي خيانت جو انديشو ڪونه هوندو هو جو اهي معاملا سخت نظرداري ۽ معائني هيٺ رهندا هيا. [107] ڪليسا جي موروثي ملڪيت اجا تائين حڪومت طرفان ٽئڪسن جي نظام هيٺ هئي. [108] روم، اليگزينڊريا ۽ ٿيسلونيڪا جا پادري شايد عرض ڪري ۽ ڪجهه رعايتون حاصل ڪن ها، پر رمِيني جي وڏي ڪائونسل جي بيوقت ڪوشش، جنهن جو مقصد آفاقي آزادي حاصل ڪرڻ هو، جي ڪانسٽنٽائن جي پٽ مخالفت ۽ مزاحمت ڪئي هئي. [109]

IV لاطيني پادرين جن شهري ۽ عام قانون جي تباهين جي بنيادن تي ٽربيونل ٺاهي هئي، هيڪندي ۽ حيا منجهان ڪانسٽنٽائن جي تحفي کي قبول ڪيو هو [110] جيڪو انتظامي آزاديءَ متعلق هو ۽ اُهائي وقت جي ضرورت هئي. پر عيسائي شهنشاهن جي فراخدليءَ ڪليسا جي ڪردار جو شان مان مٿاهون ڪيو هو. [111]

1. هڪ مڪمل شخصي ۽ آمرانہ حڪومت ۾، فقط بشپن کي ئي اهو بيمثال حق حاصل هو تہ سندن جوڙجِسن يا برابري ڪندڙ هڪ جهڙن ڪانسواءِ ٻيو ڪو بہ مٿن مقدمي يا ڪيسن جي ڪارروائي هلائڻ جو حق نہ رکندو هو، ان حد تائين جو ڪنهن وڏي ۾ وڏي الزام ۾ بہ بشپن جي ڳوناٽي ڪائونسل يا پنچات ئي گڏجي ويهي ڪيس هلائيندي هئي ۽ ڪين خطاڪار يا معصوم ظاهر ڪرڻ جو فيصلو ڏيندي هئي. اهڙي ٽربيونل، سواءِ ان جي جو ان کي ڪا ذاتي نوعيت جي ڪاوڙ هجي يا ڪا مذهبي تفرقي ۽ ٻچان واري ڳالهہ ڳجهہ ڳجهاندر ۾ هجي، ڪليسائي طبقي لاءِ يا تہ فائديمند يا وري هڪ طرفي هوندي هئي پر ڪانسٽنٽائن مطمئن هو [112] تہ ڪنهن کي چپ چاپ ۾ سزا کان بچائڻ، ماڻهن جي ميڙ آڏو بدنامي ۽ ڍنڍوري واري ڪيفيت کان گهٽ جوکائتو هو; ۽ نائيسيا جي ڪائونسل کي عوام جي زوردار اظهار مضبوط ڪري ڇڏيو هو تہ جيڪڏهن ڪو بشپ زنا جي گناهہ جو ڏوهاري ٿيو تہ هو پنهنجا سڀ شاهي اعزاز ڪليسائي گنهگار جي مٿان اڇلائي ڇڏيندو.

2. بشپ جو گهريلو انتظام، ڪيلسائي سرشتي جو هڪ اعزاز بہ هيو تہ ساڳي وقت اُهو هڪ لغام جو ڪم بہ ڏيندو هو ۽ جن جا شهري سبب اسباب لامذهب جج جي علم ۾ اچڻ کان اڳ چپ چاپ ۾ ۽ مانائتي نموني واپس ورتا ويا هيا. سندن اهڙن گناهن کي، جيڪي معافيءَ جي قابل هيا، نہ تہ ڪيسن هلائڻ جي سلسلي ۾ ۽ نہ وري ڪين سزا ڏيڻ خاطر، عوامي ميڙن اڳيان نہ آندو ويندو هو تہ جيئن هو کُليل شرمساريءَ کان بچي سگهن; ۽ نوجوانن تي رحم ڪندي تہ ڪٿي هو پنهنجي والدين يا استادن اڳيان وڌيڪ واٺڪا نہ ٿين، سندن اصلاح يا هدايت بہ بشپن طرفان ڪُنڊائتي نموني ۽ شفقت پري سختيءَ سان ڪئي ويندي هئي. پر جيڪڏهن ڪي مذهبي ڪارندا ڪنهن اهڙي ڏوهہ جا ڏوهاري ٿيا هيا جيڪو سندن عزت پرتئي ۽ تقدس واري رتبي تي بدناميءَ جو داغ ثابت ٿيو هو ۽ اُهو ڏوهہ بخشش جي قابل نہ هيو تہ پوءِ روم جو مئجسٽريٽ بنادير انصاف جي ترار کي وهائڻ لاءِ ٻاهر ڪيندو هو جنهن ۾ ڪابہ ڪليسائي رعايت ڏيڻ جي گنجائش هرگز نہ نڪري سگهندي هئي. 3. بشپن جي ٽياڪڙي يا سندن امين جي حيثيت ۾ فيصلي ڏيڻ کي قانون ذريعي منظوري ڏيڻي پوندي هئي، ۽ ججن کي هدايتون مليل هيون تہ پادرين جي فيصلن تي بنادير عمل ڪيو وڃي جتي ڪنهن اپيل ڪرڻ جي گنجائش بہ ڪانہ هئي، پر اهڙن فيصلن جي جائز ۽ مستند هئڻ جو گهڻو دارو مدار

ڏرين جي راضپي ۽ اطمينان تي هوندو هو. مئجسٽريٽن جي خود پنهنجي مذهب مٽائڻ توڙي سڄي شهنشاهت جي مذهبي طور تبديل ٿيڻ جي رجحانن عيسائين جي خوف خطرن کي تمام گهٽي پاڳي ختم ڪري ڇڏيو هيو. پر اُهي بشپن جي عدالتن اڳيان جوابده هيا جن جي قابليت ۽ سندن ڪردار جي عظمت لاءِ ڪين بيحد احترام هوندو هو: ۽ عزت واري آسڻن * خود پنهنجي طرفان شڪايت ڪرڻ ۾ پاڻ مطمئن ٿيو تہ سندس روحاني رياضتن ۾ هڪڙو خطرناڪ خلل ۽ مداخلت ٿئي ٿي جو ڪيس سچو ڏينهن اهي فيصلا ۽ اونا ڪرڻا تا پوَن تہ سون يا چانديءَ جي باري ۾ ڪنهن جي دعويٰ صحيح هئي يا وري ڪيس سدائين زمينن يا پنهنجي مال ڌڳن بابت سرڄڻو هوندو هو. 4. ڪنهن بہ پاڪ جڳهہ جو قديمي حق هاٽي عيسائين جي مندرن ڏانهن منتقل ڪيو ويو هو. جنهن کي وري ننڍي ٿوڊوسيَس جي فراخ دليءَ واري نيڪي ڪجهہ ان سلسلي ۾ وڌيڪ اڳيرائي ڪندي، ان کي هڪ وڏي مقدس ميدان تي منتقل ڪيو هو. پاڃوڪڙن يا مجرم منٿون ڪندڙن کي يا تہ انصاف جي دروازي کڙڪائڻ جي اجازت ڏني وئي يا وري ڪين ڇيو ويو تہ وڏي ديوتا يا سندس وزيرن جي رحم کي وجي پاڏائن. قطعي آمريت جي تشدد ۽ ظلمن کي ڪليسا جي نرم ۽ شفقت پري دخل اندازي ذريعي روڪيو ويو ۽ رعيت جي تمام اهم ماڻهن جي زندگين ۽ دولت کي بشپ جي فطري امانت واري پسنديده روَيي سبب بچايو ويو.

V بشپ، ماڻهن جي اخلاق عادتن جي سلسلي ۾، هڪ محتسب جو دائمي ڪردار ادا ڪندڙ هو. گناهہ سرزد ٿيڻ ڪانپوءِ پڇتائڻ ۾ بہ نظر ۽ ضبط پيدا ڪرڻ لاءِ هن هڪ ڪليسائي قانوني سرشتي [114] کي لاڳو ڪيو. جنهن ۾ صاف طور تي خانگي يا قومي سطح تي گناهہ قبول ڪرڻ جي عمل جي وضاحت ڪئي وئي هئي ۽ جنهن ۾ شاهديءَ جا اصول، غلطي يا گناهہ جي نوعيت ۽ سزا جون حدون وغيره سڀ ڪجهہ صاف چاٽايل هيون. روحاني قسم جي مذمتن ۽ سزائن تي عمل ڪرائڻ ناممڪن بنجي وجي ها، جيڪڏهن عيسائي بشپ، جنهن بيشمار ماڻهن کي سندن ننڍن ننڍن گناهن لاءِ تہ سزائون تي ڏنيون، پر مئجسٽريٽن جي وڏن گناهن ۽ معاشري ۾ تباهي آڻيندڙ سندن براين تي پردو ڏئي اُنلو سندن عزت ڪئي وجي ها ۽ وري ساڳئي وقت اهو بہ ناممڪن هيو تہ شهري انتظام هلائڻ تي مڪمل ضابطي رکڻ کي يقيني بنائڻ ڪانسواءِ مئجسٽريٽن جي ڏوهن جي مذمت ڪري سگهجي ها يا ڪين بہ سزائون ڏئي سگهجن ها. ڪٿي ڪٿي مذهبي مجبورين، وفادارين يا خوف جي ڪري، شهنشاهن جا ظاهري طرح نيڪ ماڻهو، بشپن جي ڪاوڙ ۽ ناراضگيءَ کان بچيل رهندا هيا. پر اُهي اهڙن ننڍن آمرن کي نہ بخشيندا هيا ۽ جرئت مان سندن مذمت ڪندا هيا ۽ اهڙن ماڻهن کي ملڪ نيڪاليءَ جون سزائون ڏيندا هيا جن کي شاهي حفاظت حاصل نہ هوندي هئي. سينٽ اٿنشيَس مصر جي هڪ وزير کي ملڪ نيڪاليءَ جي سزا ڏئي ڇڏي هئي، ۽ جيڪو باهہ ۽ پاڻيءَ بابت منع نامو هن جاري ڪيو هو انکي بنادير ڪپاڊوشيا جي گرجائن ڏي موڪليو ويو هو تہ ان تي عمل ڪيو وڃي. [115] ننڍي ٿوڊوسيَس جي حڪومت ۾، هڪ مهذب ۽ فصاحت بلاغت جي ماهر سِنيسيَس، جيڪو هرڪيولس [116] جي پيڙهيءَ منجهان هو. پادرين جي هڪ جڳهہ تي ڪيس مقرر ڪيو ويو جيڪا قديم سائرين جي تباهيءَ سبب پٽوليمئس جي ڪري خالي ٿي هئي، [117] ۽ بشپ جيڪو ساڳي وقت فيلسوف بہ هيو، اهو ڪردار ڪجهہ بيدليءَ منجهان پر شانائتي مزاج سان اختيار ڪيو هو. [118] هن لبيا جي حيوان صفت انسان يعني صدر ائنڊرونيڪَس کي شڪست ڏني جنهن پٽسن

تي خريد ڪيل اختيارن جو ناجائز فائدو ورتو هو ۽ ڦُرلٽ ۽ ٻين ڪي اذيتن ڏيڻ جا نوان طريقا ايجاد ڪيا هيائين ۽ پاڪ جڳهن جي بيحرمتي ڪندي زيادتين ۽ ظلمن کي عام ڪرڻ جي جرم جو ڏوهاري ٺهرايو ويو هو.[119] هڪ ضدي ۽ هٺيلي مئجسٽريٽ کي مذهب جي نرمي واري رويي سان پيٽ ڪندي ڪيس نيڪ ڪرڻ جي ناڪام ڪوشش ڪندي، سنيسيَس پنهنجي جدوجهد جي مهم کي اڳتي وڌائيندي، ڪليسائي انصاف[120] جو آخري فيصلو صادر ڪري ٿو جنهن مطابق اٿنڊرونيڪس، پنهنجن ساٿين، پنهنجي ۽ سندن ڪٽنبن سميت زميني زندگي توڙي جنت جي لاءِ دائمي ڌڪار جي علامت ٺهرايا ويا. اُهي گنهگار جن پنهنجي گناهن تي ڪنهن به پڇتاوَ يا شرمندگيءَ جو اظهار نه ڪيو هو، جيڪي فالارس* يا سيناچرب* کان به وڌيڪ ظالم هيا، جنگين، وبائن ۽ ماڪڙ جي ڪارن ڪرڻ کان به وڌيڪ تباهي آڻيندڙ هيا، ڪين عيسائين جي نالي، لقب ۽ حقن کان بلڪل محروم ڪيو ويو، رسمن رواجن ۾ شريڪ ٿيڻ کان الڳ ڪيو ويو ۽ بهشت ۾ داخل ٿيڻ جي هر اُميد کان ڪين نراس ۽ محروم ڪيو ويو. بشپ زور ڏيندي پادرين، مئجسٽريٽن ۽ عوام کي هدايت ٿو ڪري ته حضرت عيسيٰ (ع - س) جي دشمنن سان لڳ لاڳاپا بلڪل ختم ڪيا وڃن. پنهنجن گهرن ۾ داخل ٿيڻ ۽ ساڻن گڏجي کاڌي کائڻ کان ڪين بلڪل جدا ڪيو وڃي ۽ مٿن پابندي مڙهي وڃي ۽ زندگيءَ جي عام ۽ روزمره جي اٿڻي ويهڻي کان به ڪين صاف انڪار ڪيو وڃي ۽ مرڻ وقت اُنهن کي دفنائڻ جي مجيل ۽ مناسب رسمن کان به الڳ ڪيو وڃي. پٽوليمئس جي ڪليسا اڻ ڇٽي ۽ نفرت جي قابل جيئن اُها ظاهري طرح لڳي رهي هئي، هي اعلان سڄي دنيا جي گرجائن ۽ ڪليسائن ڏي روانو ڪري ڇڏيو ته جيڪي لادين ۽ ملحد سندس فرمانن کي نه مڃيندا ته اُهي اٿنڊرونيڪس ۽ سندس پليد پوئلڳن جي ڏوهه ۽ سندس سزائن ۾ پاڻ به شريڪ ٿي ويندا. هي روحاني قسم جا ڌڪاوَ باز نطين جي عدالت ۾ زوردار طريقي سان پيش ڪيا ويا هيا جتي صدر منتون ڪندي ڪليسا کي رحم ڪرڻ جي درخواست ڪئي ۽ هرڪيولس جو جانشين فقط ان ڳالهه مان مطمئن به هيو ته ساڳي وقت خوشيءَ جو اظهار به ڪري رهيو هو ته ان جهڙي، گهٽ ۾ گهٽ هڪ ليٽيل ۽ نِندون ڪندڙ آمر کي زمين تان اُٿاري ۽ ڪيس جهنجهوڙي جاڳايو هو.[121] اهڙن اصولن ۽ مثالن روم جي بشپ جي فخر جي احساس کي اجا اڳيرو ڪري ڇڏيو هيو جنهن شهنشاهن کي به پنهنجن اختيارن ذريعي ڇڻ ڇيپائي ڇڏيو هو.

VI هر ساڪ رڪندڙ حڪومت سخت توڙي مصنوعي تقرير بازن جي تجربيٰ کان گذرندي آهي ۽ متاثر پڻ ٿيندي آهي. فصاحت بلاغت جو ڪمال اهو هوندو آهي جو ان ذريعي فطرت جي ٽڏاڻ ۾ به ڇڻ گرمي محسوس ٿيندي آهي، مضبوط ترين دليل به تيز ۽ جوشيلي اظهار جي وهڪري ۾ لُڏي ويندا آهن ۽ هر ٻڌندڙ پنهنجن ئي جذبن جي آڌار تي متاثر ٿيندو آهي ته ساڳئي وقت اوڙي پاڙي ۽ پرپاسي وينل ماڻهن جي هجوم جي تاثرات ذريعي به ٻڌندڙ گهڻو اثر قبول ڪندا آهن. شهري آزاديءَ جي تباهي، اٿينس ۾ يهودين جي مندرن ۽ روم جي مئجسٽريٽن کي خاموش ڪري ڇڏيو هو، تبليغ ڪرڻ جي روايت، جيڪا عيسائين جي عقيدت جو تمام اهم حصو رهي آهي، قديمي مندرن اندر هرگز رائج ڪانه ٿي هئي ۽ حاڪمن جي ڪَنن تي، فصاحت بلاغت جي تُرش ۽ تِکن جملن جو حملو هيل تائين نه ٿيو هو. جيستائين شهنشاهت جا مُنارا تقرير جي ماهرن جي آوازن سان گونجڻ لڳا ۽ اُنهن کي تقرير جو اهڙو ته زبردست ڏانءُ هو جنهن کان اڳ وارا ملحد ۽ بي دين هرگز واقف نه هيا.[122] جڄن جي جوشيلن دليلن جي فورن مخالفت ڪئي ويندي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هئي، جن جي پڻ وري مخالفن طرفان پڻ اوتري ئي قابليت واري ۽ زوردار مخالفت ٿيندي هئي ۽ سچ ۽ منطق جي سبب ڪي مخالف ڌرين جي بحثن مباحثن ۽ دليلن منجهان خودبخود اوچتي ۽ حادثاتي مدد ملي ويندي هئي. بشپ يا ڪو مشهور نائب پادري جنهن ڪي هو احتياط ڪندي تبليغ ڪرڻ جا اختيار سوُنپي ڇڏيندو هو، وڏي ۽ ڏکي تقرير ڪندو هو جنهن ۾ نه ته ڪيس مداخلت جي پرواهه هوندي هئي نه وري ڪنهن ڪي جواب ڏيڻ جي، ۽ ماڻهن جو فرمانبردار ۽ چپ چاپ هجوم جن جي دماغن ڪي اهڙين تقريرن ۽ مذهب جي خوفناڪ تقريبن ڪي ڏسڻ ۽ ٻڌڻ لاءِ تيار ڪيو ويندو هو، خاموش تماشائي بڻيل هوندا هيا. ڪئٿولڪ ڪليسا جي طرفان ماڻهن ڪان فرمانبرداري ۽ تابعداري وٺڻ جو اهڙو سخت رويو هوندو هو جو جيڪڏهن روم يا اليگزئنڊريا جا وڏا پادري حڪم ڪندا هيا [123] ته اهڙن اعلانن جا آواز اٽلي، مصر وغيره جي هڪ سؤ مُنارن تان به ساڳي ئي وقت ۾ ٻڌجي ٿي سگهيا. هن اداري جو مقصد ته تعريف جوڳو هو پر ان مان جيڪو ڪم ورتو ويو اُهو ايترو مفيد ۽ صحتمند نه هيو. مبلغ، معاشري جي ڀلائيءَ جي ڪمن تي زور ڏيندا هيا پر ساڳي وقت خانقاهي چڱاين ۽ ان جي تڪميل جي ڀرپور وڪالت به ڪندا هيا، پر هي عمل هر فرد لاءِ تڪليف ڏيندڙ ۽ پوري انسانذات لاءِ بيڪار ۽ اجايو آهي. خير خيرات جي باري ۾ هنن جي نصيحتن، سندن ڳجهي خواهش سان ڇڻ دوکو ٿي ڪيو ته پادرين ڪي، غريبن جي ڀلائيءَ لاءِ، عقيدتمندن جي دولت ڪي خرچ ڪرڻ جي اجازت مليل هئي. خدا تعاليٰ جي پاڪ وصفن ۽ قانونن جي عظمت واري نمائندگيءَ ڪي مابعدالطبيعاتي مونجهارن ۽ چرٻن، ٻاراٽين ۽ اجاين رسمن ۽ حرڪتن، ۽ ڪوڙن معجزن سان داغدار ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي ۽ اُنهن وڏي جوش جذبي ۽ اندر جي اوبر مان مخالفن سان نفرت ڪرڻ جي مذهبي اجازت ۽ خوبيءَ تي ڏکو بحث مباحثو ڪيو ته ساڳي وقت ڪليسا جي وزيرن جي حڪمن جي بجا آوري تي به زور ڏنو. جڏهن عام ماڻهن جي امن امان ۽ سُڪون جي صورتحال، تفرقيبازي ۽ لادينيت سببان بيحد خراب ٿي وئي هئي ته ظاهري مانوارن تقرير بازن دشمني ۽ بغاوت جو شور بلند ڪيو. اهڙي صورتحال ۾ سندن مذهبي ميڙن جو عقل ۽ سندن متيون منجهي ويون ۽ هن پُراسرار حالت ۾ ڪين ڪجهه به سمجهه ۾ نٿي آيو ته ڇاڪجي، سندن اندر جا اُڌما ڳارگند ۽ بدزبانين سبب ويتر ڀڙڪي اٿيا ۽ اُهي ائٿنٽڪ يا اليگزئنڊريا جي عيسائي مندرن منجهان ٻاهر ان ارادي سان نڪري آيا ته يا ته خود قربان ٿيندا يا وري ٻين ڪي شهيد ڪندا. لاطيني بشپن جي ناراضگيءَ وارن اعلانن ۾ نفاست ۽ ٻوليءَ جي بگاڙ ڪي بريءَ طرح محسوس ڪيو ويو آهي پر گريگري * ۽ ڪرسوسٽم + جي جوڙجڪ يا ترتيب ڪي ٻوليءَ جي انتهائي شاندار نمونن جهڙوڪ يونان جي ائٿنٽڪ لهجي يا گهٽ ۾ گهٽ ايشيا جي فصاحت بلاغت سان ڀيٽيو ويو آهي. [124]

VII عيسائي جمهوريه جا نمائندا هر سال بهار ۽ خزان جي موسم ۾ هڪ جڳهه تي گڏ ٿيندا هيا ۽ اهي ڪائونسلون گڏ ٿيل ماڻهن ۾ ڪليسائي نظم ۽ ضبط ۽ تعليم جو روح ڦوڪينديون هيون جيڪو مختلف نمائندن ذريعي رومي دنيا جي هڪ سؤ ويهن صوبن ۾ پکڙجي ويو. [125] وڏي پادري يا شهر جي وڏي ڪي قانون موجب اختيار هو ته پنهنجي صوبي جي نائب بشپن ڪي ضرورت پٽاندر سڏرائي وٺي ۽ ڪين پنهنجي رويي تبديل ڪرڻ لاءِ چوي، سندن حقن حاصل ڪرڻ لاءِ ڪين احساس ڏياري، ته پنهنجي عقيدي جو ڪليل اظهار ڪن، ۽ اُميدوارن جي اهليت جو جائزو وٺن جنڪي پادرين ۽ عوام چونڊيو هو ته پادرين جي خالي جڳهن ڪي ڀريو وڃي. روم، اليگزئنڊريا، ائٿنٽڪ،

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪارٿيج ۽ پوءِ قسطنطنيہ جا مکيہ پادري جن جي اختيارن جو دائرو وسيع هو. پنهنجي بشپن جا ڪيترائي اجلاس سڏرايا، پر جيڪي مقامي ڪائونسلون هيون اُنهن جي وڏي ۽ وسيع پيماني جي اجلاس سڏرائڻ جو اختيار فقط شهنشاهہ کي حاصل هيو. جڏهن بہ ڪليسا کي ڪي اوچتا ۽ اهم فيصلا ڪرڻا هوندا هيا، تہ هو بشپن يا صوبن جي ڊپٽين ڏانهن اجلاس ۾ شريڪ ٿيڻ جا سڏ موڪليندو هيو جنهن ۾ پوسٽ پهچائڻ جي گهوڙن تي سواري ڪري ڪين اجلاس ۾ شريڪ ٿيڻو هوندو هو ۽ ان شرڪت لاءِ ڪين مناسب معاوضو پڻ ڏنو ويندو هو. ڪجهہ عرصو اڳ ۾ جڏهن ڪانسٽنٽائن، اڃا عيسائي مذهب اختيار نہ ڪيو هو پر ان جو پڪو محافظ هيو. ان آفريڪا بابت هڪ فساد جي تضاد کي آرلس جي ڪائونسل ڏي موڪيلو هو جنهن ۾ يارڪ، ٽريوز، ملن ۽ ڪارٿيج جا بشپ پاڻ ۾ دوستي ۽ پائريءَ جي ناتي هڪ ٻئي سان مليا هيا ۽ پنهنجي مقامي ٻوليءَ ۾ لاطيني يا مغربي ڪليسا جي گڏيل مفادن[128] جي سلسلي ۾ هڪ ٻئي سان ڳالهيون ٻولهيون ۽ بحث مباحثا ڪيا هيائون. ٻارهن سال پوءِ ٻٿنيا ۾ نائيسيا جي جڳهہ تي وڏي پئماني تي اسيمبليءَ جو هڪ شانائتو اجلاس ڪوٺايو ويو هو تہ پنهنجي آخري فيصلي ذريعي وڏن - ٽِن، يا تثليث جي باري ۾ مصر ۾ اُٿاريل جهڳڙن ۽ فسادن جي باهہ کي وِسائي سگهن. ٽي سؤ ارڙهن بشپن پنهنجي مهربان مالڪ جي حڪم جي فرمانبرداري ڪئي، هر عهدي، فرقي ۽ طبقي جي عيسائين کي ملائي اُنهن جو تعداد بہ هزار ۽ اٺيتاليهہ ماڻهن جو وڃي بيٺو[127] يوناني ذاتي طور تي آيا، ۽ لاطيني ماڻهن جي نمائندگي، روم جي مکيہ پادري جي عيوضيءَ ڪئي. ان اجلاس ۾، جيڪو اندازي موجب ٻن مهينن تائين هليو، شهنشاهہ پنهنجي سر پاڻ شريڪ ٿيندو رهيو ۽ اجلاس جي عزت ۾ واڌارو ڪندو رهيو. پنهنجن محافظن کي دروازي تي ڇڏيندي، هُو پاڻ (ڪائونسل جي مرضي ۽ اجازت سان) هال جي وچ ۾ هڪ ننڍي اسٽول تي وڃي ويٺو. ڪانسٽنٽائن ڏاڍي صبر سان سڀ ڪجهہ ٻڌو ۽ نرمي ۽ ڌيرج سان ڳالهايائين ۽ جڏهن نہ هو تقريرن تي گهٽو اثر انداز ٿيو پر هن نهايت ئي انڪساري سان تسليم ڪيو تہ هُو حوارين جي جانشينن جو جج نہ پر هڪ وزير هو ۽ جن جي پادريءَ طور هاڻي ميتا بہ ٿي چڪي هئي تہ ڪين هن زمين جو ديوتا بہ تسليم ڪيو ويو هو.[128] هڪ قطعي طاقتور بادشاهہ طرفان پنهنجي رعيت جي ڪمزور ۽ بي هٿيار اسيمبلي جي لاءِ ايڏي عزت ۽ احترام جي اظهار کي ان وقار ۽ ميتا سان تشبيهہ ڏئي سگهجي ٿي جنهن سان روم جا شهنشاهہ پنهنجي سينيٽ سان پيش ايندا هيا جن آگسٽس کان اهڙي احترام ڪرڻ جو سبق سکيو هو. پنجاهہ سالن جي عرصي اندر هڪ فيلسوف جيڪو انساني معاملن جي قسمت جي لاهن چاڙهن جو مشاهدو ڪندڙ هو، انکي شايد ٽئسيٽس * جي روپ ۾ روم جي سينيٽ ۽ ڪانسٽنٽائن کي نائيسيا جي ڪائونسل ۾ ظاهر ٿيڻو هو. ڪيپيٽول توڙي ڪليسا جا بزرگ پنهنجن پايو وجهندڙن جي ڪردارن کان گهٽا بگڙي چڪا هيا. پر جيئن تہ بشپن يا پادرين جون پاڙون عوامي اُمنگن ۽ جذبن سان لاڳاپيل هيون تہ اُنهن فخر ۽ اطمينان جي احساس سان پنهنجي وقار کي ان حد تائين بحال رکيو هو، جو ڪڏهن ڪڏهن تہ پنهنجي حاڪم سان بہ ڪن معاملن ۾ اٽڪي پوندا هيا ۽ بهادريءَ سان ان جي مخالفت بہ ڪندا هيا. وقت ۽ وهمن وسوسن جي واڌاري، ڪمزورين، جذبن ۽ جهالت جي يادن کي ميٽائي ڇڏيو هو جن جي ڪري ڪليسائي اسيمبلين جي وقار ۾ گهٽتائي آئي ۽ ڪئٿولڪ دنيا بغير ڪنهن شڪ ۽ گمان جي جنرل ڪائونسلن جي معصوم فرمانن اڳيان پاڻ کي ان جو تابعدار بنائي ڇڏيو هو.[130]

باب - ويهون
حاشين بابت وضاحتون

1. لئڪٽينٽيَس جي خدائي ادارن جي تاريخ تي تفصيلي بحث ٿيو آهي، تڪليفون شروع ٿي چڪيون آهن، سندن حلّ تجويز ڪيا ويا آهن ۽ ٻن اصلي اشاعتن جو هڪ اندازو بہ لڳايو ويو آهي: پهرين اشاعت ڊائڪليشيَن جي اذيتن جي دؤر ۾ ۽ پوئين لسينيَس جي وقت ۾ ظاهر ٿي، ڏسو ڊفريسناءِ ڪي، پريفئٽ ۾. (ص - V) ٽليمانٽ - (ڪليسائي تاريخ vi, 465-470) لارڊنر جو ڪتاب: "ڪريڊ بلٽي" (ويساهہ - ii, vii, 78-86) جيتريقدر منهنجو تعلق آهي تہ مونکي تقريبن يقين آهي تہ لئڪٽينيَس "ادارن" جي ڪتاب ڪي گال جي حاڪم ڪي ارپيو هو جڏهن گئلريَس، مئڪسيمن ۽ لسينيَس پڻ عيسائين ڪي اذيتون ڏئي رهيا هيا. يعني سن 311-306ع جي وچ واري حصي ۾.
2. لئڪٽينٽيَس (خدائي ادارا - i,1, vii,27) پهريون جيڪو سيني ڪان وڌيڪ اهم پڻ آهي سو تحرير جو اُهو ٽڪرو آهي جنهن ۾ اٺاويهہ مُسودا اجا ڪٽل آهن پر پوءِ اُٺويهين ۾ اُهو ملي ٿو وڃي. جيڪڏهن اسان اُنهن مسودن جي پيٽ واري قيمت جو اندازو ڪريون، جيڪو فرانس جي بادشاهہ جي لائبرري ۾ موجود آهي ۽ 900 سال پراڻو نسخو آهي، تہ اُهو شايد سندس حق ۾ نڪري، پر بولنگا جي صحيح مسودي ۾ اُن ٽڪري ڪي شامل نہ ڪيو ويو آهي جنهن ڪي پي- ڊي مانٽفاڪن ڇهين يا ستين صدي عيسوي سان منسوب ڪيو آهي (ڊئريم - اٽلي جي زبان ۾-ص- 409) ڪيترن ئي ايڊيٽرن جي راءِ موجب (سواءِ عِسيَس، ڏسو لئڪٽينٽيَس جنهن ڪي ڊفريسناءِ ايڊٽ ڪيو آهي. i, 596) اهو لئڪٽينٽيَس جو نج اسٽائيل آهي.
3. يوسيبيَس (ڪانسٽنٽائن ۾ i, 27-32).
4. ذوسيمَس (ii ، ص - 104)
* (مذهب تبديل ڪندڙ پاڪ غسل ڪان اڳ هدايتن جي عمل مان گذري رهيو آهي.)
5. اها رسم تڏهن ٿيندي هئي جڏهن مذهب جا نوان سيڪرٽ، عقيدي ۾ داخل ٿيڻ وقت ادا ڪندا هيا. (ڏسو بِنگهم جو "قدامت پرستي" (X.I, ص - 419) ڊام چارڊن - (مذهبي رسمن جي تاريخ (i,62) ۽ ڪانسٽنٽائن پهريون هو جنهن اُها رسم ادا ڪئي، ايوسيبيَس - (ڪانسٽنٽائن ۾ iv, 61) موت ڪان ٿورو ئي اڳ هو عيسائي ٿيو هو. هنن ٻن حقيقتن جي ميلاپ مان وئليَسيَس جيڪو نتيجو ڪڍيو آهي تہ ان ڪي ٽليمانٽ مجبوريءَ مان قبول تو ڪري، (شهنشاهن جي تاريخ - iv, 628) ۽ موشيم پڻ ان جي مخالفت ڪجهہ ڪمزور دليلن سان تو ڪري. (ص - 968)
6. يوسيبيَس (ڪانسٽنٽائن ۾ - iv, 61,62,63) روم ۾ ڪانسٽنٽائن طرفان سندس مرڻ ڪان تيرهن سال اڳ عيسائيت جي مذهب اختيار ڪرڻ جي روايت، انين صدي عيسوي ۾ ايجاد ڪئي وئي هئي جنهن جو مقصد فقط اهو هو تہ جيئن ڪانئس مالي مدد ورتي وڃي. ان روايت بابت معلومات آهستي آهستي کُلندي، وڌندي ۽ ان نقطي تائين پهتي يعني هڪ اهڙي ڳالهہ جنهن متعلق ڪارڊنل بئرونيَس (ڪليسائي تاريخ 324 - نمبر 49-43) شروعات ۾ پاڻ ڪي ان جو زبردست وڪيل ڪونيو هو پر هاڻي ان ڳالهہ جي حمايت تمام ڪمزور ٿي وئي آهي، ان حد تائين جو

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وٽيڪن جي پسگردائي ۾ به ان تي اعتماد گهٽ آهي. (ڏسو قديم عيسائيت - ii, 232) هڪ اهڙو ڪم جيڪو روم ۾ ڇهن اجازتنامن ڪاپيءِ سال 1751ع ۾ ٿيو ۽ ان کي بزرگ فادر مماچي، جيڪو ڊومينيڪا جو رهواسي هو، شايع ڪرايو.

7. جاچ ڪندڙ يا سيڪريٽري جنهن ٿو ڊوسيَن ڪوڊ جي قانون جي ترتيب ڏني هئي، پنهنجي مالڪ کان ڪجهه عجيب جملا ٿو چورائي: "مٿي ذڪر ڪيل مذهب جا ماڻهو". ڪليسائي معاملن جي وزير وڏيڪ عزت ۽ عقيدتمنديءَ جي اجازت ڏئي ڇڏي جنهن جا لفظ هيا. "قانوني، بيحد پاڪ ۽ ڪئٿولڪ عبادت." (يوسيبيَس - ڪليسائي تاريخ - x-6).

8. ٿوڊوسيَن ڪوڊ - (ii, viii, 1) جسٽينينَ ڪوڊ (iii, xii, iii). ڪانسٽنٽائن آچر کيَ "لارڊس ڊي" چوي ٿو. هڪڙو اهڙو نالو جيڪو سندس رعيت جي لادين ماڻهن کي جذباتي طرح ناراض نه ڪندو هو.

+ (پادرين جو هڪ اهڙو طبقو جن قرباني جي جانورن جا آنڊا ڳُونڊا ڏسي وائسي ايندڙ وقت جي پيشنگوئي ڪئي هئي.

9. ٿوڊوسين ڪوڊ (xvi, x, 1) گاڊفراءِ هڪ تبصري نگار جي روپ ۾ ڪوشش ٿو ڪري (vi, 257) ته ڪانسٽنٽائن کي معاف ڪري ڇڏي پر جوشيلو بئرونيَس (ڪليسائي يادون 321 نمبر 18) سندس ڪافراڻي رويي جي مذمت ٿو ڪري جنهن ۾ سچ به آهي ته ڪجهه شڪَ پڻ آهن.

10. ٿوڊوريٽ (i, 18) هڪ ڳالهه ڏي اشارو ڪري ٿو ته هيلينا پنهنجي پٽ کي عيسائيت جي تعليم ڏياري هئي پر اسان هڪ مٿاهين ۽ اعتماد واري يوسيبيَس جي سندَ ملڻ تي اهو يقين سان چئي سگهون ٿا ته (ڪانسٽنٽائن - iii, 47) ته هوءَ خود ڪانسٽنٽائن جي احسانمند هئي جنهن عيسائيت بابت کيس معلومات ڏني هئي.

11. ڊيوڪينج ۽ بندوري ۾ ڏسو ڪانسٽنٽائن جا تمغا. ڪجهه شهرن کي سڪن ٺاهڻ جي اجازت ڏني وئي هئي; ان دؤر جا ذري گهٽ سڀ تمغا جيڪي خزاني مان ماڻهن تائين پهچندا هيا ته اُن لاءِ شاهي اختيارن طرفان اجازت لازمي وٺڻي پوندي هئي.

12. يومينيَس جو خوشامد نامو يا مدح سرائي (مدح سرائي - vii) جيڪا اٽلي جي جنگ کان ڪجهه مهينا اڳ ظاهر ڪئي وئي هئي، ڪانسٽنٽائن جي لادينيت جي وهمن وسوسن جي باري ۾ اُها ناقابل ترديد شاهدي آهي ۽ خاص طِرح اپولو يا سچ لاءِ سندس بيحد احترام جنهن جو جوليَن به حوالو ڏئي ٿو. (تقريرون - vii, 228).

13. ڪانسٽنٽائن (تقريرون - باب - 25) پر اهو آسانيءَ سان ڏيکاري سگهجي ٿو ته يوناني زبان جي مترجم، اصل لاطيني متن منجهان پنهنجو مطلب تاريو آهي ۽ وڏي عمر جي شهنشاهه کي نفرت منجهان ڊائڪليشين جي وقت جون اذيتون ياد آيون ۽ هاڻي اُهي کيس سندس جوانيءَ ۽ لادينيت جي ڏينهن کان وڌيڪ پوائٽيون ٿي نظر آيون.

14. ڏسو يوسيبيَس (ڪليسائي تاريخ - (viii, 13 ix, 9 ۽ ڪانسٽنٽائن ۾ (i, 16, 17) لئڪٽينٽيَس (خدائي ادارا - i, 1) سيسيليَس (ڊي مارٽ، اذيتن ۾ - باب - 25)

* (مئڪسيمن - 313ع ۾)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

15. سيسيليَس (ڊي مارٽ، اذيتون - باب - 48) اصل لاطيني زبان ۾ محفوظ ڪري ڇڏيو آهي ۽ يوسيبيَس (ڪليسائي تاريخ - X-5) دائمي فرمان جو يوناني زبان ۾ ترجمو پيش ڪيو آهي جيڪو عارضي قانونن جا حوالا ڇاڻائي ٿو.

16. ڪانسٽنٽائن جي مدح سرائي، "مِلن جي فرمان" کان ست - اٺ مهينا پوءِ ظاهر ٿي هئي. (ڏسو گوٿو فريڊ (تاريخوار واقعن ۾ - ص - 7) ۽ ٽليمناٽ (شهنشاهن جي تاريخ ۾ - iv, 246) هينيون زبردست جملو ٿو لکي: "هن ڪائنات جو عظيم ۽ واحد خالق، جنهن جا ايترا نالا آهن جيترا بوليون آهن جيڪا هن توتي مهرباني ڪئي ته انسانذات کي عطا ڪر - اسان کي خبر نٿي پوي ته اُهو ڪهڙو نالو آهي جيڪو توکي وڌيڪ پسند آهي ۽ جيڪا تنهنجي خواهش آهي ته ان سان ئي تون سڏاپجڻ چاهين ٿو." مدح سرائي - (ix, 26) ڪانسٽنٽائن جي عقيدي ۾ واڌاري متعلق سمجهائيندي، موشيم (ص - 971 وغيره) تمام ذهين، هوشيار ۽ لباڙي ٿو لڳي.

17. لئڪٽينٽيَس جي شاندار بيان کي ڏسو (خدائي ادارا v,8) جيڪو ڪليل، واضح ۽ مثبت آهي بجاءِ ان جي جو هو نادان پيغمبر بڻجي وڃي.

18. عيسائين جي سياسي سرشتي جي سلسلي ۾ گروٽيَس وضاحت سان سمجهايو آهي. (ڊي ليور بيلي پئسز - 4 ,3 ,i) گروٽيَس هڪ ريپبليڪن ۽ جلاوطن شخص هو، پر سندس طبيعت جي نرم مزاجي کيس مجيل طاقتن کي تسليم ڪرڻ لاءِ آماده ڪيو هو.

* (سينٽ پال)

19. ٽرٽوليَن (معافي نامو - باب - 32،34،35،36) "اهو معلوم ڪرڻ ممڪن نه هيو ته اَلبينَس، نائجر ۽ ڪئسيَس جا پوئلڳ ڪڏهن به عيسائي رهيا هيا." (ائڊ اسڪيپولر باب - 2) جيڪڏهن هيءَ ڳالهه بلڪل سچي هجي ته پوءِ ان مطابق ان دؤر جا سڀئي عيسائي شهري ۽ فوجي نوڪرين مان ٻاهر ڪڍيا ويا هوندا. جيڪا ڳالهه کين مجبور ڪري ها ته پنهنجن پنهنجن گورنرن وٽ وڃي ڪا نوڪري تلاش ڪن ها. (ڏسو مٿائل جون تحريرون.)

+ (سورهين صدي عيسوي جي مذهبي تحريڪ)

20. ڏسو چالاڪ بُوسٽي (پروٽيسٽنٽ تحريڪ جي مختلف لاهن چاڙهن جي تاريخ - iii - صفحا - 258-210) ۽ ڪدورت رکندڙ بيل - (ii, 620) آءِ بيل جو نالو وٺان ٿو جو جو اُهو يقيني طور تي ڪتاب "ائوس آڪس رفيوجيز" جو مصنف هيو.

21. بڪانن پهرين ماڻهن ۽ مذهبي تحريڪ جي بانين منجهان هڪ وڏو نالو آهي، جنهن مزاحمت جي اصول کي جائز قرار ڏنو آهي ۽ انجي تائيد ڪئي آهي. (جارج بڪانن، اسڪاٽلنڊ جو هڪ انسان دوست شخص هو. (1582 - 1506) ڏسو سندس مڪالما (ڊي جور ريگني اَپڊ اسڪاٽس - ii, 28, 30) جنهن کي روڊيمن ايڊٽ ڪيو هو.

22. لئڪٽينٽيَس (خدائي ادارا - i, 1) يوسيبيَس، تاريخ جي سفر ۾، پنهنجي زندگي توڙي تقريرن ۾ ڪانسٽنٽائن جي شهنشاهت جي رتبي کي خدائي حق سان تعبير ٿو ڪري ۽ بار بار ان تي زور ڏئي دهرائي ٿو.

* (مئڪسيمنٽيَس)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

23. لسينيَس جي اذيتن جي باري ۾ اسانجي اٿپوري معلومات اسانکي يوسيبيَس کان ملي آهي. (ڪليسائي تاريخ x, 8 ڪانسٽنٽائن i, 49-56, ii,1,2) آريليس وڪٽر سندس ظلمن کي عمومي طرح بيان ڪري ٿو.

24. يوسيبيَس (ڪانسٽنٽائن - ii, 24-42, 48-60)

25. آخري صديءَ جي شروعات ۾ انگلنڊ جي پادرين جا پوئلڳ مختلف قومن جو فقط ٽيهون ۽ فرانس جا پروٽيسٽنٽ، فقط پندرهون حصو هيا جن جي لاءِ سندن روح ۽ طاقت هڪ دائمي شڪ ۽ گمان جهڙيون قوتون هيون. ڏسو رشتن جي باري ۾ تفصيل جيڪي بينٽيووگليو (جيڪو ان وقت پاپائي حڪومت جو برسلز ۾ عيوضي ۽ بعد ۾ ڪارڊينل هيو) روم جي عدالت ڏي موڪليا. (رلئيزيون - ii, 211, 241) بينٽيووگليو ڏاڍو سنجيدو، تمام چاٽو ۽ خبردار هو پر ڪجهه هڪ طرفو يا جانبدار هيو.

26. جرمنس جي لاپرواهه طبيعت هر جڳهه تي، قبيلن جي مذهبي تبديليءَ جي تاريخ ۾ هڪ جهڙي ٿي ڏسجي. ڪانسٽنٽائن جون فوجون جرمنس سان گڏ پرتي ڪيون ويون هيون (ذوسيمَس - 86، ii) ۽ سندس پيءُ جو گهر به عيسائين سان پريل هو. ڏسو ڪانسٽنٽائن جي زندگيءَ تي پهريون ڪتاب، جيڪو يوسيبيَس لکيو آهي.

27. بهترين نقاد، هي لفظ چرچ جي امن امان قائم رکڻ لاءِ استعمال ڪندا آهن. (نوٽ: جيتريقدر لفظن جو تعلق آهي ته اُهي هن جملي کان پهريون لکيل آهن ۽ اندازو اهو آهي ته يوناني يا لاطيني زبان جا لفظ آهن جن جو مصنف پاران انگريزي ۾ ترجمو نه ڏنو ويو آهي، تنهنڪري آءُ به مجبور آهيان جو اُنهن جو سنڌي ترجمو هتي نٿو لکي سگهان. سنڌيڪار.)

28. يوسيبيَس هميشه بي خانه جنگيءَ کي لسينيَس خلاف هڪ عيسائي جهاد ٿو ڪوٺي، آمر جي دعوت ڏيڻ تي ڪجهه عيسائي آفيسرن پنهنجون حدون سنڀاليون هيون يا، بين لفظن ۾ مليٽري جي نوڪريءَ ۾ واپس هليا ويا هيا. سندن روَيي جي، بعد ۾ نائيسيا جي ڪائونسل جي ٻارهين قانون موجب، مذمت ڪئي وئي هئي، جيڪڏهن خاص طرح هيءَ درخواست ملي وڃي ته بجاءِ هڪ بي ربط ۽ يوناني مترجمن جي عام مطلب جي، بالسامن، زونارَس، ۽ اليڪسِس ارسٽينَس جو مطالعو ڪيو وڃي. (ڏسو بيورِج، پنڊيڪٽ، ڪليسا وغيره - i,72, ii,78).

29. "صليب جو نالو پلي ته نه رڳو روم جي شهرين جي سچي انگ ۽ عدد کان غائب رهي پر سندن خيالن، نظرن يا تصور جي اکين ۽ ٻڌڻ کان به پلي پري هجي." سسيرو، (پرو رئبيريو - باب - 5) عيسائي ليکڪن، جسٽن، منوسيَس، فيلڪس، ٽرٽوليَن، جيروم ۽ ٽيورن جي مئڪسيمَس ڪافي حد تائين ڪاميابيءَ سان صليب جي شڪل يا ان سان ملندڙ جلندڙ نقش جي، فطرت جي هرشئي يا فنپاري ۾ چڱيءَ طرح چنڊ ڇاڻ ۽ تحقيق ڪئي آهي: ويندي ڍڳهائي ڦاڪ جي دائرن ۽ خط استوا جي هڪ ٻئي کي ڪٽڻ واري هنڌ تي، انساني چهري، پکيءَ جي اُڏار، ماڻهوءَ جي ترڻ، وڏي ٿنڀي يا ڪنهن ماپَ، هَرَ، جهنڊي - وغيره - وغيره ۾ ڏسوليپسيَس (دي ڪرُوس - i,9).

30. ڏسو آريليَس وڪٽر، جيڪو هن قانون کي ڪانسٽنٽائن جي چڱن ڪمن منجهان هڪڙي نيڪي ڪوٺي ٿو. هڪ اهڙي فرمان، جنهن کي عيسائيت ۾ وڏي عزت ۽ وقار سان ڏنو ويندو هو، کي ٿودوسين ڪوڊ ۾ جائز مقام ملڻ گهربو هو. بجاءِ ان جي جو ان جو اڻ سڌو ذڪر ڪيو ويو آهي جيڪو نائين ڪتابَ جي پنجين ۽ ارڙهين عنوان جي پيٽ ڪرڻ جو نتيجو ٿو معلوم ٿئي.

31. يوسيبيَس (ڪانسٽنٽائن - 40 ,i) مجسمو يا گهڻ ۾ گهڻ صليب ۽ نقش، تمام گهڻي امڪاني يقين سان ڪانسٽنٽائن جي پي يا روم جي ٽئين سفر سان منسوب ڪري سگهجن ٿا. مئڪسنٽيَس جي شڪست ڪان فورن پوءِ، ماٺهن توڙي سينيٽ جا دماغ عوامي يادگار جي تعمير لاءِ هرگز تيار نہ هيا.

32. پروڊينشيَس (سِمئچَمر ۾ - 486 ,464 ,ii) "او راڻي! تون مُنهنجن معيارن کي صليبي نشانين ذريعي جلد سجاڻي وٺندينءَ جيڪي تجلي ڏيندڙ هِيرن سان جڙيل آهن يا وري سچي سون منجهان ٺهيل آهن ۽ جن کي ڍگهن نوڪدار نيزن تي سجايو ويو آهي. هن نشاني جي برڪت سان مات جو مُنهن نہ ڏسندڙ ڪانسٽنٽائن اٿلپس جبلن ڪان لانگهائُو ٿي اڳتي وڌيو، شهر کي ذلت جي غلاميءَ مان ڇوٽڪارو ڏيارپائين...... لئبرم جي نشان تي حضرت عيسيٰ (ع - س) جو نشان چمڪندڙ سوني اُڻت سان پري کان ئي پڌرو هو. حضرت عيسيٰ (ع - س) جي نشان کي شيلڊن تي پڻ اُڪرايو ويو هو ۽ هڪ چِلڪندڙ صليب سِرَن تي پاتل هيلمينٽن جي پليٽن تي سجايل هئي."

(نوٽ: مٿيان لفظ يوناني يا لاطيني زبان جي شاعريءَ ۾ آهن جن جو ترجمو گبن نثر ۾ ڪيو آهي، جنهن جو وري مون سنڌي ترجمو بہ نثر ۾ ئي ڪيو آهي. (سنڌيڪار)

33. لفظ لئبرم يا لئبورم، ڪٿان نڪتو "انجي معنيٰ ڇا آهي جنهن کي پهريون دفعو گريگري نازيانزين پنهنجي استعمال ۾ آندو ۽ پوءِ ائمبروز، پروڊينشيَس وغيره پڻ ڪتب آندو هو، اجا تائين اڻجاتل رهيو آهي توڙي جو ڪيترن نقادن ۽ ليکڪن جن پاڻ کي تڪليفن ۾ وجهي لاطيني، يوناني، اسپئنش، ڪلٽي، ٽيوٽونڪ، اِليرڪ، آرمينيائي، وغيره ٻولين جو ڳوڙهو جائزو ورتو آهي تہ ان لفظ جي اصل نسل يا بُڻ بٺياد جي خبر پئجي سگهي. ڏسو ڊوڪينج کي گلوس لاطيني ۾ ۽ گاڊفراءِ کي ٿوڊوسين ڪوڊ ۾ (143 ,ii)

34. يوسيبيَس (ڪانسٽنٽائن - 31 ,30 ,i) بئرونيَس (ڪليسائي يادگيريون - 312ع نمبر - 26) لئبرم جي هوبهو شڪل کي اُڪرايو آهي.

35. "حضرت عسيٰ (ع - س) کي شيلڊن تي اکرن x يا + سان نمايان ڪيو ويو آهي جنهن ۾ چوٽي گول مُڙي ٿي وڃي. سيسيليَس ڊي، ايم-پي (باب - 44) ڪيوپر (ائڊ ايم - پي لئڪٽينٽيَس جي ايڊيشن ۾ (500 ,ii) ۽ بئرونيَس (312ع نمبر 25) ڪيترن ئي نمونن جي قديمي نمونن منجهان نقاشي ڪئي آهي ۽ ڪجهہ اهڙا مونوگرام ۽ نقش هٿ آيا آهن جيڪي عيسائي دنيا ۾ فئشن طور استعمال ڪيا ويا.

36. يوسيبيَس (ڪانسٽنٽائن ۾ - 9 ,8 ,7 ,ii) هو اٽلي جي مهم ڪان اڳ لئبرم جي شهرت کي ماڻهن ۾ عام ڪري ٿو پر سندس بيان مان ظاهر ٿو ٿئي تہ ان کي فوجين جي ڪنهن لشڪر ۾ نہ ڏيکاريو ويو هو، جيستائين ڪانسٽنٽائن، ڏهن سالن ڪان وڌيڪ عرصو بعد ۾، پاڻ کي لسينيَس جو ڪٽر دشمن ظاهر ڪيو تہ ساڳئي وقت چرچ کي ڇوٽڪاري ڏيارڻ جو سهرو بہ پنهنجي سِر تي ڪنيائين.

37. ڏسو ٿوڊوسيَن ڪوڊ - (vi, xxv) سوزومين (i,2) ٿيوفن، (تاريخوار واقعا - ص - 11) ٿيوفينس انين صدي عيسوي جي آخر تائين زنده هو، هي زمانو ڪانسٽنٽائن ڪان پنج سؤ سال پوءِ جو هو. جديد يوناني ان ڳالهہ لاءِ هرگز

آماده نہ هيا تہ شهنشاهت يا عيسائيت جي جهنڊي کي پنهنجين ٻنين ۾ نمايان ڪن ۽ توڙي جو ڪين وهمن واري تحفظ جي وڏي اُميد ۽ آسرو هو، فتح جو واعدو شايد وڏي جرئتمندي وارو افسانو هجي ها.

38. ابُوڊو وائزن (ص - 103 وغيره ڪيترن ئي تمغن جي تهمت مڙهي ٿو ۽ جيسُٽ جي خاص مضمون جو حوالو ڏئي ٿو. وڌيڪ ڏسو هن موضوع تي پيري ڊي گرٽنول کي.

39. ٽرٽولين (ڊي ڪورونا - باب - 3) اٿنسيَس (i, 101) وڏي چاڻو جيسُٽ پيٽاويَس (مدلل ديني تعليم xv, 9, 10) ڪيترائي اهڙا حوالا، صليب جي چڱاين ۽ وقار جي سلسلي ۾ گڏ ڪيا آهن، جن آخري زماني ۾ اسانجن پروٽيسٽنٽ وڳوڙين کي گهڻو پريشان ڪيو هو.

40. سيسيليَس ڊي - اير - پي (باب - 44) اها ڳالهہ يقيني آهي تہ هن تاريخي تقرير جو دستاويز ترتيب ڏئي انکي تڏهن شايع ڪيو ويو جڏهن لسينيَس، جيڪو اوبر جو حاڪم هو، اجا تائين ڪانسٽنٽائن توڙي عيسائين جو پڪو دوست هيو. هر پڙهندڙ، جيڪو ادبي نفاست ۽ نزاڪت رکي ٿو، پڪ سان سمجهندو هوندو تہ تحرير جو معيار ايترو تہ گهٽ ۽ غير متاثر ڪندڙ آهي جيڪو لئڪٽينٽيَس جهڙي ليکڪ سان نہ ٿو پيچي ٿو ۽ نہ ان لاءِ سونهين ٿو ۽ لي ڪلرڪ ۽ لارڊنر جو بہ اهوئي تجزيو آهي. (قديم ۽ جديد تحريرون (iii ، ص - 438) (انجيل جي تعليم جي سندَ وغيره ii,vii,94) ڪتاب جي عنوان منجهان ٽي دليل، ۽ ڊونيٽس ۽ سيسيليَس جي نالن منجهان، لئڪٽينٽيَس جي وڪيلن طرفان ڏنا ويا آهن (ڏسو پي ليسناسڪ - 60 - 46 ,ii) سيئي ثابتيون ڪمزور ۽ نقص واريون آهن پر اُنهن جي هڪ جهڙائيءَ کي وڏي اهميت آهي. مون گهڻو ڪري هن سلسلي ۾ هيڏي هوڏي پئي نهاريو آهي ۽ هينئر بہ پوري يقين سان نہ پر ڪجهہ ڪمزوريءَ مان ڪولبرٽ اير - ايس جي پٺڀرائي ڪندس تہ مصنف (پوءِ جيڪو بہ هجي) کي جيڪر سيسيليَس جو نالو ڏيان.

41. سيسيليَس ڊي اير - پي (باب - 46) اير - ڊي والٽيئر جي مشاهدي ۾ ڪجهہ وزن نظر اچي ٿو (xiv, 307) جيڪو ڪانسٽنٽائن جي ڪاميابيءَ کي لئبرم جي زبردست شهرت سان منسوب ڪري ٿو جيڪا لسينيَس جي فرشتي کان متاهين آهي. ان جي باوجود، اهو فرشتو بہ پنهنجي قبوليت پاڳي، تليمانٽ، فِلَري وغيره وٽ ڳولي لهي ٿو جيڪي پنهنجن پنهنجن معجزن جي لِسٽ کي وڌائڻ جي چڪر ۾ مشغول رهن ٿا.

* (مئسيدان جو فلپ 336 - 382 - ق - م سڪندر اعظم جو پيءُ)

+ (قئنٽَس سرٽوريَس، روم جو فوجي جنرل جنهن کي 72 ق - م ۾ قتل ڪيو ويو هو)

42. هنن مشهور مثالن ڪانسواءِ، ٽوليَس (لانگينَس جي ترخمي ۾ جيڪو بائيليو جو مهاڳ آهي) ائنٽيگونَس جي خواب کي پروڙيو آهي جنهن پنهنجن فوجين کي يقين ڏياريو هيو تہ پيناگان (سلامتيءَ جي علامت) کي هنن لفظن سان ڏٺو هو: "هن سوپ ۾". پر ٽوليَس بغير ڪنهن سبب جي پنهنجي سندَ کي پيش ڪرڻ کان نٽائي ويو آهي، ۽ سندس ادبي توڙي اخلاقي ڪردار ملامت ۽ مذمت کان خالي نہ آهي. (ڏسو شافيي جي تنقيد بابت ڊڪشنري - 460 iv) ڊائوڊورَس، پلوٽارچ ۽ جسٽن وغيره جي خاموشيءَ تي زور ڏيڻ کانسواءِ، اهو محسوس ڪري سگهجي ٿو تہ پاليبَس، جنهن هڪ الڳ باب ۾ (iv, 6) ائنٽيگونَس جون اٽويهہ فوجي حرفتون هٿ ڪيون آهن، هن زبردست خواب کان بلڪل بيخبر آهي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

43. ڪانسٽنٽائن جي فتح جي محراب تي لکيل نقشن، جن کي بٽرونيس، گروٽر وغيره ڪاپي ڪيو آهي، کي دلچسپي رکندڙ سياحَ هاڻي بہ پڙهي سگهن ٿا.

44. " تون يقيني طور تي ازلي روح سان مخفي رابطي ۾ جڙيل آهين. جيڪو وڏيون مهربانيون ڪندي پنهنجي ذات جو اظهار فقط توتي ٿي ڪري ٿو ۽ اسان پارن کي، ننڍن ننڍن ديوتائن جي حوالي ڪري ٿو ڇڏي." مدح سرائي (ix, 2) .

45. ايم فريريٽ (نقش و نگار جي اڪيڊمي - -iv, 411-437) ۾ طبعي يا ظاهري سببن سان قديمي دور جي تمام اهم شين بابت اسانکي کولي سمجهائي ٿو. ڦئبريشيس جنهن کي هُئي ڏريون گهٽ وڌ ٿيون ڳالهائن، ڪانسٽنٽائن جي بهشتي صليب جي تعارف ڪرائڻ جي اجائي ڪوشش ٿو ڪري. اهو اٿين آهي جيئن سچ کي آئينو ڏيکارجي. (vi, 8-29) .

46. نزاريس (مدح سرائي - x, 14, 15) اهو غير ضروري آهي تہ جديد ماڻهن جو نالو وٺجي جنجي غير اهم حيثيت ۽ چٽي ٻُڪَ نزاريس جهڙي لادين جي لوڀ لالچ کي بہ مات ڏئي وئي آهي.

47. ڪئسٽر ۽ پولڪس جي ظاهر واري ڳالهہ خاص طرح مٺسيڊونيا جي سوڀ جي اعلانن جي، تاريخدانن توڙي قومي يادگارن ذريعي تصديق ٿي وئي آهي. ڏسو سسيرو کي (ڊي نيچرا ڊيورمَ - ۾ ii, 2, iii, 5, 6) فلورس (ii, 12) وئلريس مئڪسيمس (i,8 نمبر - 1) ان جي باوجود، انهن جي تازن ۽ هاڻوڪن معجزن کي نظر انداز ڪيو ويو آهي جن کي مڃڻ کان غير سِڌيءَ طرح لِويءَ بہ انڪار ڪري ڇڏيو آهي.

48. يوسيبيس - (i, 28, 29, 30) ڪليسائي تاريخ ۾ ساڳئي يوسيبيس جي خاموشيءَ کي، معجزن جي اُنهن حمايت ڪندڙن طرفان محسوس ڪيو ٿو وڃي جيڪي ايترا سنگدل ۽ ڪٺور نہ آهن.

49. ڪانسٽنٽائن جي بيان مانَ ظاهر ٿو ٿئي تہ هن مئڪسينٽيس جي خلاف، ائلپس اُڪرڻ کان اڳ، صليب کي آسمان ۾ ڏٺو هو. اهو منظر صوبائي وڏائي ۽ ٿونڊ جو اجايو اظهار آهي جيڪو ٽريوز ۽ بيسانڪن ۾ ڪيو ويو هيو. ڏسو ٽليمانٽ کي (شهنشاهن جي تاريخ ۾ iv, 573).

50. نيڪ ٽليمانٽ (ڪليسائي يادگيريون - (vii, 1317) آرٽيميس جي فنڪاريءَ کي ٿڌو ساهہ ڀري رد ٿو ڪري جيڪو هڪ بزرگ ۽ شهيد هو ۽ جنهن ڪانسٽنٽائن جي خواب جي اڪين ڏٺي احوال جي تصديق ڪئي آهي.

51. جيلاسيس سِزڪ (نائيسيا جي ڪائونسل جو هڪ نقطو. i,4)

52. مشهور خواب جا حمايتي، چوٿين يا پنجين صدي عيسوي جي بزرگن ۽ درويشن جي ڪا هڪ شاهدي بہ پيش نٿا ڪري سگهن. جن پنهنجين ذخير تحريرن ۾، ڪليسا ۽ ڪانسٽنٽائن جي فخر واري سوڀ تي بار بار خوشيون پئي ملهايون آهن. جيئن تہ هنن معتبر ماڻهن کي معجزن کان نفرت نہ هئي، تہ اسان کي شڪ ٿو پوي (۽ ان شڪ جي جيروم جي جهالت ذريعي تصديق ٿئي ٿي) تہ اُهي سڀئي ڪانسٽنٽائن جي زندگي کان بيخبر هيا جيڪا يوسيبيس بيان ڪئي آهي. هن پاسي يا رُخ جي تڏهن خبر پئي جڏهن هنن وڏي محنت ڪري سندس ڪليسائي تاريخ جو ترجمو ڪيو ۽ ان تي وڌيڪ ڪم بہ ڪيو ۽ جن صليب جي خواب بابت مختلف رنگن ۽ زاوين جو جائزو پڻ ورتو آهي.

53. گاڊفراء پهريون هو جنهن سال 1643ع ۾ معجزن بابت شڪ جو اظهار ڪيو هو جن جي اوتري ئي شدت سان ڪارڊنل بٽرونيس ۽ مئگڊيبرگ جي بزرگن طرفان پنيرائي بہ ڪئي وئي هئي. ان وقت ڪانوني ڪيترن ئي پروٽيسٽنٽ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نقادن بہ پنهنجي طرفان شڪ ۽ بدگمانيءَ جو اظهار پڻي ڪيو آهي. اعتراضن ڪي شافيي طرفان زور وٺرايو ويو آهي. (تنقيد بابت ڊڪشنري - iv, 6-11) ۽ سال 1774ع ۾ سوربون جي ڊاڪٽر ابي ڊُرواٿزن هڪ معافي نامو ڇاپيو جيڪو اعتدال، علم ۽ ڄاڻ جي سلسلي ۾ بيحد تعريف لائق آهي.

54. " پوءِ ڪانسٽنٽائن هينئن ڳالهايو: "مون بت پرستي ڇڏي ڏني آهي ۽ تباهہ ٿيل ڏڪندڙ مندرن تي بيهي مون جنت جي خدا پاڪ جي خدمت ۾ لوبان جي ڪکرن جو نذرانو آڇيو آهي. پر سندس عظمت جي آڏو، منهنجي سڄي عجز ۽ انڪساري ۽ منت زاريءَ جو فقط ۽ فقط هڪڙو مقصد هيو: "منهنجي پنهنجي ذات" جيتريقدر منهنجو تعلق آهي، جيڪي پاڪ قربان گاهہ هيا اُهي شاهي تخت حاصل ڪرڻ لاءِ منهنجن پيرن ڪُپائڻ جي جڳهہ هئي. مطلب تارڻ، جنون ۽ خوشي - اهي منهنجا ديوتا ۽ منهنجين قربانين جا حريا ٰهيا. عيسائي سونَ عيسائي سازشن ۽ عيسائي رت مونکي سڀ ڪجهہ ڏئي منهنجي مطلب تارڻ ۽ وڏي مرتبي تي پهچائڻ ۾ منهنجي مدد ڪئي آهي." اها شاعري جنهن ۾ اهي سٽون ڇپون ويون آهن، خوشيءَ سان تہ پڙهي سگهجي ٿي پر انڪي سنجيده ۽ باوقار شاعري نٿو ڪوٺي سگهجي. -والٽيئر جي لاپوسيل - شاعري جيڪا "جون آف آرڪ" جي ڪنوارپ جي تقدس تي ڇٽي وئي هئي.

55. هي من پسند ماٺهو شايد عظيم سوسيَس ۽ قرطبہ جو بشپ هيو جنهن سڄي ڪليسا جي ڳوناٺي طريقيَ جي سار سنڀال هڪ خاص ضلعي جي حڪومت. جي حوالي ڪري ڇڏي هئي. سندس ڪردار ڪي اٿنئيَس مختصر پر شاندار نموني سان بيان ڪيو آهي. (i, 703) ڏسو تليمانٽ (ڪليسائي يادگيريون -vii, 521-561) اوسيَس تي هڪ بي بنياد الزام لڳو هو تہ هن عدالت مان جڏهن رٽائر ڪيو هو تہ وٽس جهجهي دولت هئي.

56. ڏسو يوسيبيس ڪي ڪانسٽنٽائن ۾ زوسيمَس (ii, 104) .

57. لڪٽينٽيَس جي عيسائيت، پر اسرار هئڻ جي بجاءِ اخلاقيات واري هئي. "هن ڪي عيسائيت جي اصولن جي بہ خبر ڪانہ هئي پر هو، ديني تعليم جي بجاءِ تقرير جي فن جو وڏو ماهر هيو." (ڊفينسيو فائڊي نائسيني - ii, 14).

58. فئبريشيَس وڏي محنت ڪري ٻن ڪان ڇٽن سوَن مصنفن جي هڪ لسٽ تيار ڪئي آهي جنهن ڪي يوسيبيَس جي ڪتاب: انجيل بابت تياريون، ۾ بہ بيان ڪيو ويو آهي. ڏسو گريس جا تاريخوار واقعا. (v,4, ۽ vi صفحا - 56 - 37)

* (ڊچ قانوندان ۽ تاريخ نويس - 1645 - 1583)

+ (فرانسيسي فليسوف - 1662 - 1623)

+ + (انگريز فيلسوف - 1704 - 1632)

59. ڏسو ڪانسٽنٽائن (تقريرون - بابَ 20،19) هن گهڻو ڪري هڪ رازداري واري شاعريءَ تي ٿي پاڙيو جيڪا ايريٿرين سِبل، وڏي هوڏ اچڻ کان پوءِ ڇهين دوَر ۾ لکي هئي ۽ جنهن جو لاطيني زبان ۾ ترجمو سِسيرو ڪيو هو. ڇوٽيهن يوناني شعرن جا شروعاتي لفظ هڪ پيغمبريءَ واري جملي جي جوڙجڪ ڪن ٿا: "حضرت عيسيٰ (ع - س) خدا جو پٽ - سڄي دنيا جو محافظ."

60. ورجل جي هڪ جملي ۾، شهنشاهہ لاطيني متن جي مدد ڪندي، اصلي معنيٰ مفهوم ۾ ضروري تبديلي ڪري، ان ۾ ڪافي بهتري آندي آهي. (ڏسو بلانڊيل، سبل i, 14, 15, 16)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

61. پوليو، جُوليا، ڊرسَس ۽ مرسيلَس منجهان هر هڪ جي وڏي ۽ ننڍي پُٽ جون دعوائون. تاريخوار واقعن، تاريخ ۽ ورجل جي نفيس سوچ سان نٽيون پيچن.

62. ڏسو لوٽ (xxi, 289 - 293) ڳوناٽي. زندگيءَ بابت چوٽيـن نظـر جي تجزيي سـان، لنڊن جي معزز بشپ، علـم، نفاست، بلند ذهن ۽ معتدل جذبن جو اظهار ڪيو آهي جيڪو سندس راءِ کي گهٽ ڪرڻ بدران، سندس تصور کي اجا وڌيڪ متاهون بنائي ڇڏي ٿو.

63. قومي ۽ خدائي خدمت جي ڳجهن رازن جو فرق جنهن کي: "مذهب ۾ نوَن داخل ٿيندڙن جي سِکيا لاءِ ۽ عقيدتمندن لاءِ مواد" جو نالو ڏنو ويو آهي، ۽ هڪ رازداريءَ واري پردي، جنهن کي نيڪي يا پاليسيءَ سبب پوئين طبقي تي وڌو ويو هو، بابت ٽائيرس ڪافي منصف مزاجيءَ سان ان تي روشني وڌي آهي. (درويشن جي مذهبي رسمن جي پرڪ i بابَ 12-8، صفحا 91-59) پر، جيئن ته هن موضوع تي پاپائن تي ممڪن آهي ته شڪ ڪيو وڃي، ته هڪ پروٽيسٽنٽ پڙهندڙ ٻنگهر جهڙي عالم تي وڌيڪ اعتماد ڪندو. (قديمي تحريرون - x-5).

64. ڏسو يوسيبيَس (ڪانسٽنٽائن iv 15-32) ۽ ڪانسٽنٽائن جي سچي تقرير جو لهجو. شهنشاهه جي عقيدي ۽ سندس مذهبي لڳاءَ بئرونيَس کي شاندر دليلن ڏيڻ جو جواز پيش ڪيو آهي ته شهنشاهه اڳ ۾ ئي عيسائي ٿي چڪو هو.

65. ذوسيمَس (ii, 105) .

66. يوسيبيَس (ڪانسٽنٽائن - iv, 15, 16)

67. قديم روايتن موجب پاڪ غسل ڏيڻ ۽ عيسائي ٿيڻ جا اصول ۽ عمل ڊام چارلٽن (عيسائيت جي رسمن جي تاريخ - (i, 3-405) ۾ چڱيءَ طرح سمجهايا آهن. ان سان گڏ ڊام مارٽين، (ڪليسائي قدامت - i) ۽ ٻنگهر عيسائي قديمي روايتن جي ڏهين ۽ يارهين ڪتاب ۾ وضاحت ڪئي آهي. هڪ ڳالهه جو بهرحال مشاهدو ڪرڻ ضروري آهي ته جديد ڪليسائون يا گرجائون پنهنجين قديم روايتن کان گهڻو پوئتي هٽي ويون آهن. پاڪ غسل جي رسم (توڙي جو اُها کير پياڪ ٻارن تي به ادا ڪئي ويندي هئي) ادا ٿيڻ کانپوءِ ان جي تصديق ڪئي ويندي هئي ۽ ان کان پوءِ وري ان کي پاڪ لاڳاپن سان ملايو ويندو هو.

68. بزرگن، جن دير ٿيڻ جي مذمت ڪئي هئي، ان ڳالهه کان به انڪار نه ڪيو ته بعد ۾ اثرائتو ڪم ڏيکاريو ويو ۽ مرڻ وقت به عيسائيت جي رسم ادا ڪيائون. ڪرسوسٽم پنهنجي زبردست تقرير ۾ دوراندیش عيسائين خلاف فقط ٽي دليل ڳولي سگهيو. 1. ته اسانکي نيڪي ۽ اخلاق سان، پيار خاطر ئي پيار ڪرڻ گهرجي ۽ نه ڪنهن انعام اڪرام حاصل ڪرڻ جي نيت يا ارادي سان. 2. ته اسانتي ممڪن آهي ته موت اوچتو اچي ڪڙڪي ۽ عيسائي ٿيڻ جي رسم ادا ڪرڻ جو موقعو ئي نه ڏئي، ۽ 3. ته توڙي جو اسان جنت ۾ ضرور ويندا سين پر اُتي اسان فقط تارن جيان پيا ٽمڪنداسين، ۽ اها پيٽ جڏهن حق سچ جي بلند ۽ روشن سِجَن سان ڪريون ٿا جن پنهنجي مقرر ٿيل زندگي محنت، ڪاميابي ۽ وقار سان گذاري آهي ته پوءِ اسان جي حيثيت ڪجهه به ناهي. ڪرسوسٽم (تحريرن ۾) ۽ چارڊن (عيسائي رسمن جي تاريخ ۾ - i, 49) آءُ سمجهان ٿو ته پاڪ غسل ڏيڻ جي سلسلي ۾ جيڪا اجائي دير ٿي هئي، توڙي جو انجا خراب نتيجا نڪتا، پر ڪنهن به جنرل توڙي صوبائي ڪائونسل ان جي مذمت به نه ڪئي هئي ۽ نه وري

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪنهن قانوني نقطي ذريعي، ڪنهن ماڻهن جي ميڙ طرفان يا ڪليسا طرفان به ايڏي وڏي غلطي ۽ ڪوتاهيءَ لاءِ ڪجهه به چيو ويو. حالانڪ ڏنو وڃي ته عام حالتن ۾ به بشپ ننڍين ننڍين ڪوتاهين تي به تپي باهه ٿي ويندا هيا.

* (ڪرسپَس 326ع) (گبن سندس موت بابت باب - 18 ۾ ذڪر ڪيو آهي)

69. ذوسيمَس (ii, 104) هن چالبازي واري سفيد ڪوڙ ڳالهائڻ لاءِ هن سان سيني ڪليسائي ليکڪن طرفان سخت ورتاءُ اختيار ڪيو ويو جيڪو هن لهڻو به هيو سواءِ ڪاردنل بئرونيَس جي (324ع نمبر 28-15) جنهن ان بي دين ماڻهوءَ کي آرين يوسيبيَس جي خلاف ڪم ڪرڻ لاءِ پاڻ وٽ ملازم رکيو هو.

+ (هڪ نئون مذهب ۾ داخل ٿيندڙ)

70. يوسيبيَس (iv, 61, 62, 63) سزئريا جو بشپ، ڪانسٽنٽائن لاءِ مڪمل اعتماد جو اظهار ڪندي چوي ٿو ته ڪيس نجات ضرور ملندي.

71. ڏسو ٽليمانٽ (شهنشاهن جي تاريخ ۾ - iv, 429) يونانين، روسين ۽ اونداهي دؤر ۾ خود لاطينين پڻ ان خواهش جو اظهار ڪيو هو ته ڪانسٽنٽائن کي درويشن ۽ بزرگن جي لسٽ ۾ شامل ڪيو وڃي.

72. سندس زندگيءَ جو ٽيون ۽ چوٿون ڪتاب ضرور مطالعي هيٺ آڻيو. هو هر پيري بس ائين چوَندو ئي رهندو هو ته حضرت عيسيٰ (ع - س) جي سِکيا ڪوڙ ۽ فريب ۾ تي هئي يا حق ۽ سچ ۾. سندس ان سان ڪو واسطو ڪو نه هو. بس هو هر حال ۾ خوش رهڻ ٿو چاهي. (iii, 58) .

73. ايبر - ڊي ٽليمانٽ (شهنشاهن جي تاريخ ۾ iv, 374, 616) پنهنجي پوري قوت ۽ جذبي سان قسطنطنيه جي نِج سُونهن ۽ حسن کي بي دين ذوسيمس جي ڪدورت جي اُبتڙ ساراهيو ۽ انجو دفاع ڪيو آهي.

74. سياسي ۽ فلسفي جي تاريخ (ابي رينل - 1796 - 1713) ڪانسٽنٽائن جي ان قانون جي سخت مذمت ڪري ٿي جنهن اُنهن سيني غلامن کي آزاد ڪري ڇڏيو هو جن پنهنجو مذهب ڇڏي عيسائيت اختيار ڪئي هئي. شهنشاهه اهڙو قانون به ناهي شايع ڪرايو هو جنهن مطابق يهودين کي طوهر ڪرائڻ کان روڪيو ويو هو، شايد انڪري ته هن ڪنهن به عيسائيءَ کي غلام رکڻ نٿي چاهيو. (ڏسو يوسيبيَس - ڪانسٽنٽائن ۾ iv, 27 ۽ ٿوڊوسين ڪوڊ - xvi, ix گاڊفراءِ جي تبصري سميت vi, 247) پر هي اڻپورو قانون ۽ امتيازي سلوڪ فقط يهودين سان رکيو ويو هيو، ۽ جيڪي گهٽي تعداد ۾ غلام هيا جيڪي يا ته عيسائين يا لادين مالڪن جي ملڪيت هيا، پنهنجو مذهب بدلائي پنهنجي دنياوي حالت سُڌاري نٿي سگهيا. مونکي خبر نٿي پوي ته ڪهڙي هدايت موجب ابي رينل کي فريب ڏنو ويو چو ته حوالن جو مڪمل طور تي غائب ٿيڻ، تاريخ لکڻ جو هڪ اهڙو وڏو ڏوهه ۽ الزام آهي جنهن جي معافي هرگز نٿي ملي سگهي. (هاڻي اِها خبر پئي آهي ته ان منفي ۽ ڪُڌي ڪم کي ڊائڊروٽ کان ڪرايو ويو هو.)

75. ڏسو ائڪٽا اِسٽي سلويسٽري ۽ ڪليسائي تاريخ (نائسيفر - vii, 34) بئرونير (ڪليسائي تاريخوار واقعا - 324ع نمبر - 67،74) اهڙي شاهدي نفرت لائق آهي، پر هي حالتون اهڙيون ته مبهم آهن جو سُجاڻ ڊاڪٽر هاويل (دنيا جي تاريخ - iii, 14) به ان کي اختيار ڪرڻ مناسب نه سمجهيو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

76. ڪانسٽنٽائن جي حڪومت ۾ بربرن جي مذهب مٽائڻ ۽ عيسائيت اختيار ڪرڻ ڪي ڪليسائي تاريخدانن طرفان ملهايو ويو هو. (ڏسو سوزومين - 6، ii, ۽ ٿيوڊريٽ i,23,24) پرروفينس، يوسيبيَس جو لاطيني مترجم، پاڻ کي ان لائق بڻايو هو ته ڪيس اصل سندَ طور تسليم ڪيو وڃي. سندس معلومات کي نهايت ئي سنجيدگيءَ سان حبش جي حواريءَ جي ساٿين ڪان حاصل ڪئي وئي هئي ته ساڳي وقت بڻڪوريَس ڪان بہ ڪافي معلومات ملي جيڪو آئبيريا جو شهزادو هو ۽ گهريلو معاملن جو آفيسر پڻ هيو. فادر مماچي، عيسائيت جي واڌاري بابت ڪافي تفصيل گڏ ڪيا آهن جيڪي سندس زبردست پر اڻپوري تحريري ڪم جي پهرئين ۽ ٻي جُلد ۾ موجود آهن.

* (جارجيا)

77. ڏسو يوسيبيَس ۾ (ڪانسٽنٽائن iv, 9) هڪ زوردار پر نراس ڪندڙ ڪانسٽنٽائن جي تحرير جيڪا هن فارس جي عيسائي برادري جي حقَ ۾ قلمبند ڪئي هئي.

78. ڏسو بسنيج کي (جوئفس جي تاريخ ۾ - vii, 182 ، viii, 333 ، ix, 810) هن ليکڪ جي محنت ۽ تحقيق ذريعي معلوم ٿئي ٿو تہ يهودين کي ملڪ نيڪالي ڏئي دنيا جي آخري ڪُنڊن ۽ ڇيڙن تائين پهچايو ويو هو.

79. ٿيوفيلَس کي پنهنجن ئي ملڪ جي ماڻهن ڪيس ديوا جي ٻيٽ تي تڏهن يرغمال ڪري موڪليو هو جڏهن اجا هو ڪيرَ پياڪ ٻارڙو هو ۽ جنهن کي رومين نيڪي ۽ چڱائيءَ جي تعليم ڏيـاري هئي. مالديو، جنهن جي ڳاديءَ جو هنڌ مالي يا ديوا هو، هڪ اهڙو ملڪ آهي جنهن ۾ هِندي سمنڊ جا 1900 ڪانوئي 2000 ٻيٽ آهن. قديمي ماڻهو يا تہ مالديو ڪان واقف ئي نہ هيا، پر جي هيا تہ ان بابت سندن ڄاڻ اڌوري ۽ اڻپوري هئي، پر ان جو تذڪرو نائين صديءَ جي ٻن مسلمان سياحن ڪيو آهي جنهن کي ريناڊوٽ ڇپرايو آهي. (جاگرافي - نيوبيئينَس صفحا - 31-30) ڊي هر بيلوٽ - (مشرق جي تاريخ جو احوال - ص 704 ۽ ساموندي سفرن جو احوال ٽام - viii)

80. فلوسٽورجيَس - (iii, 4,5,6) ڳاڊفراءِ جو علمي مشاهدن ۽ تبصرن سميت تاريخي بيان تڏهن بي معنيٰ ٿي وڃي ٿو جڏهن بهشت جي جڳهہ ۽ عجيب ديوَن ۽ راڪاسن بابت معلومات ڪئي وڃي ٿي.

81. ڏسو اوسيَس جي تحرير (اَٿنشيَس - i, 840) عوامي احتجاج، جنهن کي اوسيَس پُٽ لاءِ خطاب ڪرڻ لاءِ مجبور يا پابند هو، ان ۾ پڻ ساڳيا ڪليسائي ۽ شهري انتظام جا اصول رکيل هيا جيڪي هن مخفي طرح پيءُ جي دماغ ۾ وجهي ڇڏيا هيا (يعني ڪانسٽنٽائن. ڏسو هن باب جو 55 نمبر حاشيو).

82. ايم - ڊي لاباسٽي (نقش ونگار جي اڪيڊمي جون يادگيريون - xv, 38-61) واضح طور تي ثابت ڪيو آهي تہ آگسٽَس ۽ سندس جانشينن، روم جي شهنشاهت جي وڏي ۾ وڏي پادريءَ جا سڀ مقدس ڪم، ڊيوٽيون ۽ فرض پنهنجي سِر پاڻ نباهيندا هيا.

83. قسطنطنيہ جي ڪليسا ۾ ڪو مختلف ۽ متضاد قسم جو عمل ٿيندو رهيو هو، پر سخت طبيعت جي ائمبروز، ٿيوڊوسيَس کي حڪم ڏنو تہ هو ڪجهہ پنتي ٿي وڃن ۽ کين سيکارن تہ هڪ بادشاهہ ۽ پادري جي وچ ۾ ڪهڙو فرق هو. (ڏسو ٿيوڊوريٽ - v, 18)

84. شهنشاهه مئڪسيمَس جي ٽيبل تي هڪ غاصب جنهن برطانيه ۾ فساد بريا ڪيو ۽ جنهن ڪي اٽلي ۾ شهنشاهه ٿيوڊوسيَس 388ع ۾ شڪست ڏني هئي) مارٽن، ٽورس جي بشپ کي هڪ نوڪر ڪيس پيالو هٿ ۾ ڏنو. جيڪو هن وري نائب پادريءَ کي ڏنو جيڪو سندس ساٿي هو. هي سچو عمل شهنشاهه کي پيالي ڏيڻ کان اڳ ۾ ٿيو ۽ راڻي مارٽن سان گڏ ويٺي هئي. سلپيشيَس سيورَس (ايس ٽي مارٽن - باب - 23 ۽ گفتگو - ii, 7) ان جي باوجود اها ڳالهه اڃا بہ شڪ واري آهي تہ هن قسم جون حد کان وڌيڪ مهربانيون بشپ کي آچيون ٿي ويون يا بزرگ کي. جيڪي اعزاز گهڻو ڪري پهرئين ڪردار کي ڏنا ويا اُهي بِنگهم جي قديمي تحريرن (ii, 9) ۽ ويلز (ٿيوڊريٽ iv, 6) ۾ ڏسي سگهجن ٿا. ڏسو هڪ ارڏائي واري رسم جيڪا ليونٽيَس سان رچائي وئي جيڪو ٽرپولي جو بشپ هيو ۽ اُها رسم راڻي تي بہ زوريءَ مڙهي وئي هئي. ٽليمانٽ (شهنشاهن جي تاريخ ۾ iv, 754) پِٽِرِيس اپوسٽرل (ii, 179) .

85. پلوٽارچ پنهنجي آئيسِس ۽ اوسيرِس جي مقالي ۾ اسانکي ٻڌائي ٿو تہ مصر جا بادشاهہ، جيڪي اڳ ۾ پادري نہ هيا، اليڪشن کانپوءِ کين پادرين جي اداري ۾ آماده ڪري شامل ڪيو ويو.

86. اَنگن جو حساب ڪتاب ڪنهن بہ قديمي ليکڪ نہ رکيو آهي، نہ وري اُهو اصل واري مڪمل فهرست ۾ موجود آهي، جو تہ مشرقي گرجائن جون نامڪمل لسٽون جديد ۽ پوءِ جون آهن. ليوڪ هولسٽينَس جي چارلس اسٽو پائلو جي خاموش محنت توڙي بِنگهم جي ڪم ۽ سخت ڪوشش سان پادري توڙي ڪليسائن جي رڪارڊ جي پوري ڇنڊ ڇاڻ ڪئي وئي هئي جيڪو روم جي شهنشاهت سان مطابقت رکندڙ هيو. عيسائين جي قديم احوالن جو نائون ڪتاب ڪليسائي جاگرافيءَ جو تمام مستند نقشو آهي.

87. ٻهراڙين جي بشپن جي موضوع تي جن ڪائونسلن ۾ ووٽ ڏنا هيا ۽ ننين حڪمن کي جاري ڪيو هو، (ڏسو ٿوماسن - نظم ۽ ضبط جا اصول - i, 447 ۽ چاربن جي، عيسائي رسمن جي تاريخ - v, 395) اهي ڇاپا چوٿين صدي عيسوي تائين ظاهر نہ ٿيا هيا ۽ هي مشڪوڪ ڪردار، جنهن پادرين جي حسد کي گهڻو اُڀاريو هو، کي ڏهين صدي کان اڳ مشرق توڙي مغرب ۾ ختم ڪيو ويو هو.

88. ٿوماسِن (نظم ۽ ضبط جا اصول - ii, ii, 1-8, 673-721) بشپن جي اليڪشن جي موضوع تي، جيڪي اوپر توڙي اولهہ ۾ پهرئين پنجن صدين ۾ ڪرايون ويون، تمام تفصيل سان لکيو آهي، پر هن هڪ طرفو تعصب، پادرين جي اداري جي حق ۾ ڏيکاريو آهي. بِنگهم (iv, 2) شائستگي رکندڙ آهي ۽ چاربن (عيسائي رسمن جي تاريخ -v, 108-128) ۾ پنهنجي بيان ۾ تمام واضح ۽ مختصر آهي.

89. " هڪ تمام وڏو ماڻهن جو هجوم، نہ فقط ان شهر (ٽُورس) پر پاڙيوارن شهرن ۽ واهڻن مان بہ ووٽ ڏيڻ جي لاءِ اُتي جمع ٿيو هو. " سلپيشيَس سيورَس (مارٽن ۾ باب - 7) لائوڊيسيا جي ڪائونسل (ڪليسائي قانون - xiii) جلسن جلوسن، وڳوڙن تي مڪمل پابندي لڳائي ڇڏي هئي؛ ۽ جسٽينيَن اليڪشن جي حق کي فقط اميرن، سردارن ۽ وڏن ماڻهن تائين محدود ٿو ڪري. (نوويل - cxxiii,1) .

90. سِڊونيَس اپولينئرس - (iv, 25, vii, 5, 9) گال جي ڪليسا جي بدناميءَ جي قصن کي وائکو ٿو ڪري، ۽ گال گهٽ مهذب ۽ اخلاقي طرح بہ ٻي اوير کان گهٽ بگڙيل هو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

91. ڪڏهن ڪڏهن قانون ذريعي يا وري رضامنديءَ سان ڪو راضي نامو عمل ۾ ايندو هو. يا ته بشپ يا وري عوام ئن منجهان ڪنهن هڪ کي پنهنجو نمائندو چُونديندا هئا جنهن جو نالو وري ٻي ڌر طرفان تجويز ڪيو ويندو هو.

92. سيئي مثال جيڪي ٿوماسِن (ڊي اينگلائز جو جانشين - (ii, 6, 704, 714) بيان ڪيا آهن سي زور ۽ طاقت ۽ ڪڏهن اذيتن جي نمائندگي ڪن ٿا. اليگزنڊريا جي بشپ طرفان تصديق کي فلوسٽورجيس هڪ دستوري عمل ڄاڻايو آهي. (ڪليسائي تاريخ - ii, 11)

* (بشپ جي ٻي ضلعي ڏانهن بدلي)

93. پادرين جي ڪنواري رهڻ کي، پهرين پنجن يا ڇهن صدين ۾. نظم ۽ ضبط جو يا ساڳئي وقت اختلافن جو موضوع پڻ بنايو ويو آهي، جنهن تي وڏي محنت سان ڪم ڪيو ويو آهي ۽ ان جي چند چاڻ پڻ ڪئي وئي آئي. خاص طرح ڏسو ٿوماسِن (نظم ۽ ضبط جا اصول - i,ii,Ix,Ix1,886-902) ۽ بنگهم جون قديمي تحريرون (iv, 5) هنن وڏن پر جانبدار نقادن مان، اڌ سچ منظر عام تي آيو آهي ۽ باقي اڌ کي لڪايو ويو آهي.

94. دايوڊورَس سڪيولَس پادرين جي موروثي جانشينيءَ جي سرشتي جي مصرين، ڪالديَنس ۽ هندستانين ۾ تصديق به ڪري ٿو ته ان کي منظور پڻ ڪري ٿو. (i, 84, ii, 142, 153 جنهن کي ويسلنگ ايڊٽ ڪيو آهي) اميئينَس ماگي مذهب کي هڪ وڏو خاندان ٿو ڪوٺي: "ڪيترين صدين کان وٺي اچ ڏينهن تائين، بيشمار ماڻهو ۽ سيئي هڪڙي ئي ساخت ۽ طريقي جا پيدا ٿي ويا آهن ۽ سيئي پنهنجن خدائن جي پوڄا ڪن ٿا. " (xxiii, 6) آسونيَس ڊُروئڊس جي ذات تي خوشيءَ جو اظهار ٿو ڪري، پر اسان کي سيزر جي هڪ چوٽيءَ کي سمجهڻ جي ضرورت آهي (بيل، گال - vi, 13) ته ڪلٽين جي رُتبن يا عهدن جي وَڏ - نندائيءَ ۾ چُونڊ ۽ تقليد ڪرڻ جي ڪجهه گنجائش ضرور رکيل هئي.

95. پادرين جي پيشي، سندن پادري ٿيڻ جي عمل ۽ فرمانبرداريءَ بابت ٿوماسِن وڏي محنت ۽ تفصيل سان وضاحتون ڪيون آهن. (نظم ۽ ضبط جا اصول (ii, 1-83) ۽ بِنگهم (سندس قديمي تحريرن جي چوٿين ڪتاب ۽ خاص طرح 4,6,7 بابن ۾) جڏهن سينيٽ جيروم جي ڀاءُ کي قبرص ۾ پادري بنايو ويو هو. ته راهبن زبردستيءَ سان سندس وات کي بند ڪيو ته متان هو اوچتو ڪو اعتراض ڪري جنهن سان مبادا مقدس رسمون ۽ رواج ختم ٿي وڃن.

96. بار کان نجات حاصل ڪرڻ جو خاڪو، جيڪو پادرين عيسائي شهنشاهن کان حاصل ڪيو هو، ٿيوڊوسين ڪوڊ جي 16هين ڪتاب ۾ موجود آهي جنهن کي وڏيڪ وضاحت ۽ بيان جي صفائيءَ سان گادفراءِ پيش ڪيو آهي جنهن جو دماغ، شهرين جي مختلف ۽ متضاد تعصبن جي تجربي مان گذري مائيٽو ۽ معتدل ٿي ويو هو. ته ساڳئي وقت پروٽيسٽنٽ پڻ هيو. (چو ته هو روم جي قانون جو ماهر هيو)

97. جسٽينين (نوويل - سي iii) سٺ نائب پادري، يا پادري، هڪ سؤ راهبَ، چاليهه راهبائون، نوي نائب راهب، هڪ سؤ ڏهه ريڊر، پنجويهه ڳائڻا، هڪ سؤ دربان، يعين مجموعي طور پنج سؤ پنجويهه ماڻهو هيا. هِنن مختصر ماڻهن کي شهنشاهَ، ڪليسا جي چند چڏائڻ لاءِ مقرر ڪيو هو جيڪا قرضن ۽ وياج جي رقم ۾ وڪوڙجي وئي هئي چو ته ان جي نظرداري ڪرڻ وارا ماڻهو مٿي ڄاڻايلن کان به گهٽا هيا.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

98. "ڪارٿيج جي ڪليسا جا پادري لڳ ڀڳ پنج سؤ يا شايد اجا ٻه وڌيڪ هيا. جن ۾ وري گهڻا آفيسر ننڍي عمر جا ٻار هيا." هڪ شاهوڪار ملڪ جو هي ادارو تباهه ڪندڙن جي ظلمن ۽ ڏاڍاين جي باوجود ٻه بس تڳي رهيو هو.

99. ستن حڪمن جي تعداد ڪي لاطيني ڪليسا ۾ نمايان ڪري لڳايو ويو آهي جنهن ۾ پادري جي ڪردار ڪي شامل نہ ڪيو ويو آهي. پر چئن ننڍن عهدن جا ننڍا حڪم هاڻي فضول ۽ اجايا لقب بڻيل آهن جن جي ڪا اهميت ڪانهي.

100. ڏسو ٿوڊوسيَن ڪوڊ (xvi, 2, 42, 43) گاڊفراءِ جو تبصرو ۽ اليگزنڊريا جي ڪليسائي تاريخ مان معلوم ٿئي ٿو تہ اهڙن پاڪ ادارن ڪي بہ تباهہ ٿيڻ جو خطرو رهي ٿو جن اڪثر ڪري وڳوڙن ۾ وڪوڙيل گاديءَ جي هنڌ جي امن امان ڪي ڇيهو پئي رسايو آهي.

101. ملن جو فرمان (ڊي - اير - پي، باب - 48) جي پڙهڻ سان لڳي ٿو تہ اهو مڃيو ويو آهي تہ زميني ملڪيت موجود هئي: "گڏيل ملڪيت جيڪا ماڻهن جي ذاتي نہ پر ڪليسائن جي آهي." هڪ وڏي مئجسٽريٽ پاران اهڙو باوقار اعلان يقيني طور تي سيني عدالتن ۾ پهچي چڪو هوندو جيڪو شهري قانون جو پڪو پختو اصول آهي.

102. " پلي هر هڪ ماڻهوءَ ڪي اهو حق هجي تہ هو جيڪو ڪجهہ پاڪ ڪئٿولڪ چرچ يا ان جي باوقار ڪائونسل جي لاءِ پنهنجي وصيت ۾ ڇڏڻ چاهي تہ اُهو ان لاءِ خود مختيار آهي." ٿوڊوسين ڪوڊ - (xxi, ii, 4) هي قانون روم ۾ 321ع ۾ ان وقت شايع ٿيو هو جڏهن ڪانسٽنٽنٽائن ڪي اوير جي شهنشاهہ سان اختلافن ۽ ان جي ٽٽڻ جو خطرو پيدا ٿي پيو هو.

* چَهن منجهان هڪڙو شهنشاهہ 308 ۾ جنهن ڪي ڪانسٽنٽنٽائن روم جي ويجهو 312ع ۾ شڪست ڏني هئي)

103. يوسيبيَس (ڪليسائي تاريخ - x,6 ۽ ڪانسٽنٽنٽائن ۾ - (iv, 28) هو هر هر عيسائي سورمي جي فراخدليءَ تي بحث ٿو ڪري جنهنڪي بشپ پاڻ چاڻڻ ۽ انڪي آزمائڻ چاهيو هو.

104. يوسيبيَس (ڪليسائي تاريخ - x, 2,3,4) سزئريا جي بشپ جنهن پنهنجي مالڪ جي مزاج ڪي پڙهيو بہ هيو تہ ساڳي وقت ان ڪي خوش بہ رکيو هو. جيروسلم جي ڪليسا بابت سڄو ۽ تفصيلي احوال ماڻهن جي سامهون ڪولي ٻڌايو. (ڪانسٽنٽنٽائن iv, 46) اُن گرجا جو وجود هاڻي ڪونهي. پر هن ڪانسٽنٽنٽائن جي زندگي جي احوال ۾ (iii, 36) تعمير ۽ سينگارڻ سنوارڻ جو خاص ٽڪرو شامل ڪري ڇڏيو آهي. ساڳئي وقت هو قسطنطنيہ ۾ پاڪ حوارين جي ڪليسا جو بہ حوالو ڏئي ٿو.

+ (لبنان)

105. ڏسو جسٽينين (نوويل - cxxiii,3) وڏن پادرين جو پئسو ڏوڪڙ يا ملڪيت توڙي دولتمند بشپن جي. ظاهر توڙي لڪل بيان نہ ڪئي وئي آهي. وڏي ۾ وڏي بشپ جي ساليانو ڪمائي ٽيهہ ۽ گهٽ ۾ گهٽ ٻہ سون جا پائونڊ وڃي بيهندي، سراسري شايد سورهن پائونڊ وڃي ٿيندي، پر قيمت جا هي اندازا. اصل ڪان گهڻا گهٽ بيان ڪيا ويا آهن.

106. ڏسو بئرونيَس (ڪليسائي واقعا - 324ع نمبرَ - 58,65,70,71) هر تفصيل، جيڪو وٽيڪن ڪان اچي ٿو، تي جائز طور شڪ ڪيو وڃي ٿو. ان جي باوجود ڪراين مان مليل رقم قديمي ۽ مستند نظر اچي ٿي. جنهن مان اهو

صاف ظاهر آهي ته جيڪڏهن دستاويزن ۾ ڪا هيرا ڦيري ڪئي وئي هئي ته اُها ان دور ۾ ڪئي وئي جڏهن بادشاهتون يا شهنشاهتون نه پر زمينون ۽ ملڪيتون ئي پاپائي حرص ۽ لالچ لاءِ ڪمزوريون هونديون هيون.

107. ڏسو ٿوماسِن (نظم ۽ ضبط جا اصول - (689-706 ,13,14,15 ,iii, ii) ڪليسائي ناٺي جي قانوني ورهاست، ائمبروز ۽ ڪرسوسٽم (يعني چوٿين صديءَ جو پيو اڌ) جي وقتن ۾ اجا طئي نه ٿي هئي. سِمپليشيَس ۽ گلئسيَس جيڪي پنجين صدي عيسوي جي پڇاڙيءَ ۾ روم جا بشپ هيا، سندن ٻهراڙيءَ وارن خطن ۾ هڪ عام قانون جو ذڪر تا ڪن جيڪو اڳ ۾ ئي اٽلي جي رسمن روايتن ذريعي تسليم ڪيو ويو هو.

108. ائمبروز جيڪو ڪليسائي حقن ۽ فائدن جو جوشيلو دعويدار هو، آڻ مڃي ويو ۽ چپ چاپ ۾ بغير ڪنهن شڪايت جي ڍَلَ ڏني ڇڏيائين. "جيڪڏهن شهنشاهه ٽئڪس جي گهُرَ ڪري ٿو ته اسان انڪار نٿا ڪريون. ڪليسائن جي زمينن تي ٽئڪس ورتو وڃي ٿو، اسان سيزر هيٺ رهون ٿا ۽ اُهو ڪجهه ڏيون ٿا جيڪو سيزر جو آهي ۽ خدا کي اُهو ٿا ڏيون جيڪو ڪجهه خدا جو آهي. ٽئڪس سيزر جو آهي تنهنڪري انکان انڪار نٿا ڪري سگهون." بئرونيَس اهو تاثر ٿو ڏئي ته هو جيڪا ٽئڪس ڏئي ٿو ته اُنکي چڻ خيرات سمجهي ادا ٿو ڪري ۽ نه هڪ ديوٽي جيڪا بهرحال ۽ لازمي طور ڪرڻي آهي. (ڪليسائي يادگيريون - 387ع) پر ائمبرور جي نيت ته نه، باقي سندس لفظن کي ٿوماسن نهايت ئي صاف نموني سان بيان ڪيو آهي. (نظم ۽ ضبط جا اصول - iii, i, 34, 268) .

109. " رِمني جي ڪائونسل جي هڪ بحث مباحثي ۾ ڪليسائن ۽ پادرين جي حقن بابت ويچاريو ويو جنهن ۾ اها تجويز پيش ڪئي وئي ته اُها زمين جيڪا ظاهري چرچ جي آهي ته ان کي حڪومت جي قبضي کي ختم سمجهڻ گهرجي ۽ اهو تڏهن ڪرڻ گهرجي جڏهن گوڙ شور ختم ٿي وڃن، پر پوءِ اسان ان تجويز جي مخالفت ڪئي." (ٿوڊوسين ڪوڊ - xvi, ii, 15) جيڪڏهن رِمني جي ڪائونسل اهو فيصلو ڪري ڇڏي ها ته اهڙي ڪارائتي ذهانت شايد امڪاني تفرقن جو ازالو ڪري ڇڏي ها.

110. يوسيبيَس (ڪانسٽنٽائن - iv, 27) ۽ سوزومين (i, 9) کان اسان کي پڪ ٿي وئي آهي ته پادرين جي انتظام کي ڪانسٽنٽائن طرفان وڌايو به ويو هو ته ان جي تصديق به ٿي وئي هئي، پر مشهور فرمان سان هٿ چُراند. جنهن کي ٿوڊوسيَن ڪوڊ ۾ ڪڏهن به ايمانداريءَ سان داخل نه ڪيو ويو هو. (ڏسو آخر ۾ (vi, 303) گاڊفراءِ ان کي اطمينان بخش نموني پڙرو ڪيو آهي. اها ڳالهه حيرت جوڳي آهي ته اير - دي مانٽسڪيو، جيڪو وڪيل سان گڏ هڪ فيلسوف به هيو، ڪانسٽنٽائن جي هن فرمان جو، ثبوت ڪانسواءِ اعلان ڪري ٿو ۽ جنهن ۾ ڪنهن شڪَ جو اظهار به نٿو ڪري.

111. ڪليسائي انتظام جو موضوع جذبن، تعصبن ۽ دلچسپين جي ڌُنڌ ۾ وڪوڙجي ڪجهه اَلجهيو ٿي پيو آهي. ٻه اعتبار جي قابل ڪتاب جيڪي منهنجن هٿن تائين پهتا آهن اُهي هي آهن: "ڪُليسا جي قانون جا ادارا" جيڪو ابي ڊي فلري لکيو آهي ۽ ٻيو "نئپلس جي شهري تاريخ" جنهن جو مصنف گيانن آهي. سندن اعتدال پسندي حالتن ۽ اُنهن جي طبيعتن تي مدار رکي ٿي. فلري هڪ فرانسيسي عيسائي هو جيڪو اسيمبلين ۽ پارليامينٽ جي اختيارن جي عزت ڪندو هو جڏهن ته گيانن اٽلي جو قانوندان هو جيڪو وري ڪليسا جي اختيارن کان خوفزده هوندو هو. هتي مونکي هڪ مشاهدي ڪندڙ جي حيثيت ۾ چوڻ ڏيو ۽ منهنجي سوچ ڪن خاص ۽ اڻپورين حقيقتن جو نتيجو آهي ته يا ته آءُ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پڙهندڙن کي اُنهن جديد مصنفن جي حوالي ڪريان جن موضوع سان ڪليل ۽ صاف صاف نموني سان انصاف ڪيو آهي يا وري هنن حاشين کي ايترو تہ وڌائي، مبالغو ڪري ۽ ضرورت کان زياده سائيز جو ڪري ڇڏيان جو ٻنهہ اُهي قبول ڪرڻ جهڙا بہ نہ رهن.

112. ٽِليمانٽ، ڪانسٽنٽائن جي ٻولي ۽ جذبا، روفينَس ۽ ٿيوڊريٽ وغيره کان گڏ ڪيا آهن. (ڪليسائي يادگيريون (iii, 749, 750) -

* (سينٽ آگسٽائن)

113. ڏسو ٿيوڊوسين ڪوڊ - (ix, xIv, 4) فراپاٿولو جي لفظن ۾ (iv, 192 وغيره) پاڪ جاين جڳهن جي تعداد، اصليت، دعوائن ۽ غلط استعمال بابت هڪ زبردست گفتگو يا ڳالهہ ٻولهہ محفوظ ٿيل آهي. سندس مشاهدو نهايت ئي مناسب ٿو لڳي تہ قديم يونان ۾ پندرهَن کان ويهن تائين عبادت جون جايون هيون - هڪ اهڙو تعداد جيڪو موجوده دؤر ۾ اٽلي جي هڪ شهر جي ديوارن جي حدن اندر ملندو.

114. پڇتاءَ ۽ ڪفاري ادا ڪرڻ جو قانون، ڪليسائي قانون جي ڪائونسلن ذريعي وقت گذرڻ سان گڏ آهستي آهستي بهتر ٿيندو رهيو. پر، پوءِ بہ ڪيترائي ڪيس بشپن جي مرضي ۽ اختيارن تي ڇڏيا ويا هيا، روم جي مئجسٽريٽ جي مثال ڪانپوءِ، اُهي نظم ۽ ضبط جي اُنهن قانونن کي اڪثر نہ پر ڪڏهن ڪڏهن ئي ڇپرائيندا هيا، جن تي ڪين بہ عمل ڪرڻو هوندو هيو. چوٿين صدي عيسوي جي ڪليسائي قانونن جي دستاويزن منجهان، عظيم باسِل جا قانون معتبر ليکيا ويندا هيا. اهي بيورِج جي مڪمل قانوني ضابطن ۾ درج ڪيا ويا آهن: (ii, 47-151) ڪليسائي قانونن توڙي يونان جي ڪليسا جي ڪائونسل جي فيصلن جو هڪ اهڙو مجموعو جنهن کي ولـَم بيورج - سينٽ آصف جي بشپ (آڪسفورڊ - 1672ع) ايڊٽ ڪيو آهي ۽ چارڊن ان جو ترجمو ڪيو آهي. (عيسائي رسمن رواجن جي تاريخ - 277 - iv, 219)

115. باسِل (تحريرون - xIviii ۽ بئرونيَس ۾ (ڪليسائي واقعا - 370ع نمبر 91) جيڪو واضح ٿو ڪري تہ هن اهو ڇاڻي ٻجهي بيان ڪيو هو تہ پلي تہ گورنرن کي بہ خبر پوي تہ اُهي پڻ شهر يا ملڪ نيڪالي جي فيصلن يا فتوائن کان آجا يا مٿاهان نہ هيا. سندس خيال ۾، شهنشاهہ بہ وئٽيڪن جي گجگوڙن يعني مقدس وڏن پادرين جي فيصلن کان محفوظ نہ هيا ۽ ڪارڊنل، گال جي ڪليسا جي مقابلي ۾ وڌيڪ مانائتو معتبر ۽ مدلل لڳي رهيو هو.

116. سندس ابن ڏاڏن جو هڪ ڊگهو سلسلو هيو ۽ مٿاهون بہ ايترو جيترو يورسٿينس هيو جيڪو اسپارٽا جو پهريون ڊورڪ (يونان جو خطو) بادشاهہ هيو ۽ هرڪيولس جي پيڙهيءَ ۾ پنجون نمبر هو. سندس نالو سائرين جي قومي رجسٽرن ۾ درج ڪيو ويو هو جيڪا لسيڊيمونيا جي هڪ ڪالوني هئي. (سنيسيَس تحريرون - 197 ,Ivii جن کي پيٽاف ايڊٽ ڪيو.)

117. سينسيَس (ڊي، ريگنو - ص - 2) سائرين جي انتهائي بگڙيل، تباهہ ٿيل ۽ ڏکوئيندڙ حالت تي سخت افسوس جو اظهار ٿو ڪري. "هڪ يوناني شهر، قديم ۽ وڏي شهرت وارو ۽ جنهن جي عزت ۽ وقار ۾ هر دؤر ۾ اضافو ٿيندو رهيو هو ۽ جنهن ۾ ڏاهاءِ معتبر ماڻهو رهندا هيا، پر هاڻي اُهوئي شهر مفلس ۽ اُٽڇِنو آهي ۽ جهڙوڪر تباهيءَ جو وڏو ڍير پيو لڳي." پٽوليميس، هڪ نئون شهر جيڪو سائرين، کان 82 ميل اولهندي طرف هيو، کي هڪ شهر جا اعزاز

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مليا ۽ ڪيس مٿين لبيا جو وڏو شهر ڪوٺيو ويو، پر بعد ۾ اهي اعزاز سوزوسا شهر کي ڏنا ويا. (ڏسو ويسلنگ جي فهرست - صفحا - 67, 68, 732) سلٽرِيس (جاگرافي - ii, ii, 72, 74) ڪٽرولس اسٽوپائلو - جاگرافي (سٽڪرا - ص - 273) ڊي اَئنول (قديم جاگرافي - iii, 43, 44) نقش ونگار جي اڪيڊمي (يادگيريون - xii, 499-554)).

118. سنيسيَس اڳ ۾ پنهنجيُن ئي نااهليتن جو ذڪر پاڻ ڪيو هو. (تحريرون - سي وي - 246-50) هنڪي لاديني تعليم ۽ لاديني راندين ۽ مشغلن سان وڏيڪ چاهه هو. هو ڪنواري رهڻ واري زندگيءَ جي حق ۾ نه هو تنهنڪري اهڙي جيوَن جي حمايت به نه ڪندو هو: هنکي موت ڪانپوءِ واري زندگي يا بيهر هن دنيا ۾ اچڻ تي به يقين ڪونه هو ۽ ساڳي وقت قصن، ٽوٽڪن ۽ پيشنگوين جو به پرچار نه ڪندو هو. اها ہي ڳالهه آهي ته هو پنهنجي گهر ۾ ويهي فلسفي جون ڳالهيون ڪندو هو. ٿيوفيليَس، مصر جو وڏو پادري جيڪو سندس ذهانت کي مڃيندو هو، هڪ خاص ۽ تمام اهم سمجهوتي کي قبول ڪري ڇڏيو. ڏسو سنيسيَس جي زندگي - (تليمانٽ - ڪليسائي يادگيريون - xii, 191-201) ائندرونيڪَس جي ترقي غيرقانوني هئي ڇو ته هو ساڳئي صوبي ۾ بيرينس جو رهاڪو هيو. اذيتن جي هٿيارن ۽ حربن کي سنجيدگيءَ سان بيان ڪيو ويو آهي. اذيتن جي هٿيارن جو دٻاءُ اهڙو هوندو هو جنهن سان آڱريون سُڄي وينديون هيون ۽ ملزم جا پير، نَڪ، ڪَنَ ۽ چپَ به زخمي ٿي پوندا هيا.

120. شهر يا ملڪ نيڪالي جو فيصلو جذباتي انداز ۾ ڪيو ويو هو. (سنيسيَس - تحريرون - Iviii, 201-203) سيني خاندانن کي شامل ڪرڻ جو طريقو، توڙي جو ايترو مناسب نه هيو، پر انکي قومي منع نامي تائين بهتر بنايو ويو هو.

* (سِسلي ۾ اڳريجينٽم جو آمر)

+ (اسيريا جو بادشاهه - 681 - 704 ق - م)

121. ڏسو سنيسيَس (تحريرون - 187 - xIvii, 186 ، تحريرون - Ixxii, 218،219 ، تحريرون - Ixxxix, 231،231)

122. ڏسو ٿوماسِن (نظم ۽ ضبط جا اصول - ii, iii, 83, 1761-1770) ۽ بِنگهم (قديمي تحريرون - i, xiv, 4, 688-717) تبليغ يا تقرير ڪرڻ کي بشپ جي اهم ڊيوٽي ۽ ذميواري سمجهي ويندي هئي، پر ڪڏهن ڪڏهن هي ڪم نائب پادرين کي به سؤنپيو ويندو هو، جيئن ڪرسوسٽم ۽ آگسٽائين هيا.

123. راڻي ايلزبيٿ اهو فقرو چيو هو ۽ ان فنَ جي عمل کي ڏهرائيندي رهندي هئي خاص طور تڏهن جڏهن ڪيس پنهنجي حڪومت ۾ تمام اهم ڪم ڪرڻو هوندو هو ۽ ماڻهن جي دماغي لاڙن کي پنهنجي حق ۾ ڪرڻو هوندو هو سندس ان راڻيءَ جي آلاپن جا منفي اثر سندس جانشين سمجهي ورتا هيا ۽ سندس پٽ به اهڙن اثرن کي محسوس ڪيو هو. "جڏهن مِمبر، ڊرم، ڪليسائيت." وغيره. ڏسو هيلن جي (وڏي پادري لاڊ جي زندگي - ص - 153)

* (نازيانزين جو سينٽ گريگري - 389 - 330ع)

+ (سينٽ جان ڪرسوسٽم - "سونو - وات" 407 - 347ع)

124. هنن حيادار تقرير ڪندڙن مڃيو هو ته، جيئن ته وٽن معجزن جي ڏات ڪانه هئي، ته اُنهن ڪوشش ڪئي ته وٽن تقرير جو فن ته هجي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

125. نائيسيا جي ڪائونسل ڪي بنيادي قانون ڳوناٽين ۽ شهري ڪائونسلن ۽ بشپن جي باري ۾ چوٿين، پنجين، ڇهين ۽ ستين صدي عيسوي ۾ ٺاهيا هيا. نائيسيا جي ڪليسائي قانونن ڪي بعد ۾ تڪليف ۾ وڌو ويو، اُنهن جي غلط تشريحَ ۽ سندن غلط استعمال ڪيو ويو. ڪاغذي هيراڦيريءَ ذريعي اُنهن ڪي بدلايو ويو ۽ شڪل بگاڙي وئي ۽ پادري پنهنجي ذاتي پسند ۽ ناپسند مطابق اُنهن ۾ تبديليون آنديون. ٻهراڙين جون ڪليسائون جيڪي روفينس، روم جي بشپ جي حوالي ڪيون هيون، سي ڏاڍي ناراضگي ۽ اختلافن جو سبب بڻجي ويون آهن. ڏسو سرماند (اوپيرا - 238-iv, 1).

126. اسان وٽ فقط ٽيٽيهَ يا ستيتاليهه پادرين جو تفصيل موجود آهي، پر ائڊوم هڪ ننڍو ليکڪ چوي ٿو سؤ بشپن جو ڳاڻاٽو تو ڪري جيڪي آرلس جي ڪائونسل ۾ موجود هيا. ٽليمانٽ (ڪليسائي يادگيريون - vi, 422).

127. ڏسو ٽليمانٽ (vi, 915) ۽ بيو سوبر - (i,529) بشپ جو نالو جيڪو يونٽيچيَس 2048 ڪليسائي عقيدتمندن کي ڏنو هو. (تاريخوار واقعا - 440 ,i پوڪوڪ) بنياد پرستن يا پادرين جي ڪليسائي رسمن جي حدن کان اجا بہ گهٽو اڳتي هو.

128. ڏسو يوسيبيَس (ڪانسٽنٽائن ۾ - 21 - 6، iii) ٽليمانٽ (ڪليسائي يادگيريون - 759 - vi, 669).

* شهنشاهه ٿئيسِٽس - 276 - 275ع).

129. " تنهنڪري اسان اُنهن فرمانن کي قانون جي طاقت عطا ڪيون ٿا جن کي چئن پاڪ ڪائونسلن ٺاهيو بہ آهي تہ ان جي تصديق پڻ ڪئي آهي. ڇيو تہ اسان مٿي بيان ٿيل ڪائونسلن جي اصولن کي مقدس ڪتابن ۽ اُنهن جي فيصلن کي قانون جيترو درجو ڏيون ٿا. " جسٽينين (نوويل - سي - XXXI) بيورج (قانون جو ڪتاب ديباچو - ص - 2) اسانکي ٻڌائي ٿو تہ شهنشاهَ ڪليسائي معاملن ۾ نوان قانون هرگز نہ ٺاهيندا هيا ۽ گيانن، ڪجهہ مختلف طريقيَ ۽ نوعيت سان ٻڌائي ٿو تہ اُنهن ڪائونسلن جي ٺاهيل ڪليسائي قانون کي مڪمل قانوني تحفظ ڏئي ڇڏيو هو. اِسٽوريا (شهري معاملا ۽ قانون - 136 ,i).

130. ڏسو هڪ مضمون جنهن جو عنوان آهي "ڪنسائيل" جيڪو انسائڪلوپيڊيا (iii, 668-679) ۾ ڇپيل آهي ۽ جنهن کي ليوڪس جي ايڊيشن ۾ چاڙهيو ويو آهي. مصنف ايم - ڊي ڊاڪٽر بورڪاد، گال جي چرچ جي اصولن مطابق اهم سوالن کي بحث هيٺ آندو آهي جن جو تعلق، عام، قومي ۽ صوبائي ڪائونسلن جي نوعيت ۽ اُنهن جي آئين جي باري ۾ لاڳاپيل معاملن سان آهي. ايڊيٽرن (ڏسو مهاڳ - ص - xvi) وٽ، هن مضمون جي اهميت تي بجا طور فخر ڪرڻ جا پڪا پختا دليل آهن. جيڪي ماڻهو پنهنجا ذخير ڪتاب لکي وري ڀيهر اُنهن تي نظر ثاني ڪن ٿا، تہ اُهي ئي هر حال ۾ سُرخرو، سرفراز ۽ مطمئن ٿين ٿا.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - ايڪيهون

لامذهبن کي ايذاءَ ۽ تڪليفون - عيسائي فرقن ۾ مذهبي ڦوٽ - آريائي اختلاف - اٿنيسيئس - ڪانسٽنٽائن ۽ سندس پٽن جي دؤر ۾ ڪليسا ٽوڙي شهنشاهت جي ويڳائي حالت - لامذهبيت کي برداشت ڪرڻ.

مذهبي ماڻهن جي احسانمنديءَ واري احساسَ ان شهنشاهه جي ياد کي مقدس بنائي محفوظ ڪري ڇڏيو آهي جنهن سندن جذبن جي قدرداني ۽ سندن دلچسپين ۽ ارادن جي پوريءَ طرح پٺڀرائي ڪئي. ڪانسٽنٽائن کين هر خطري کان محفوظ رکيو، سندن دولت، اعزازن، ۽ انتقام جي جذبن جي بہ حفاظت ڪئي ۽ مذهبي بنياد پرستن جي حمايت ڪي، شهري مئجسٽريٽ طرفان نهايت ئي اهم ۽ مقدس ڊيوٽي سمجهيو ٿي ويو، مِلن جي فرمان، جنهن ۾ سهپ ۽ برداشت جا قدر لائق نقطا سمايل هيا، رومي دنيا جي سيني ماڻهن تي هڪ ڳالهہ صاف لفظن ۾ واضح ڪري ڇڏي هئي تہ هاڻي هر شهري پنهنجي مرضيءَ مطابق پنهنجي مذهب اختيار ڪرڻ ۾ پوريءَ طرح آزاد هو. پر هن لاجواب حقَ کي بہ جلد پائمال ڪيو ويو ۽ جيئن جيئن سچ ماڻهن جي سامهون ايندو ويو تہ خبر پئي تہ شهنشاهه اذيتن جي اصولن کي لاڳو ڪري ڇڏيو ۽ اُهي فرقا جيڪي ڪئٿولڪ ڪليسا سان اختلاف رکندڙ هيا، اُنهن جي ماڻهن کي عذابن ۽ تڪليفن ۾ مبتلا ڪيو ويو ۽ جيئن جيئن عيسائيت جو عروج ايندو ويو تہ غير عيسائين جون تڪليفون بہ اوتريون ئي وڌنديون رهيون. ڪانسٽنٽائن کي يقين هو تہ لادين ماڻهو جيڪي سندس راءِ سان اختلاف رکندا هيا يا سندس حڪمن جي نافرماني ڪندا هيا، اُهي هَٺَ ۽ هوڏَ تي قائم رهڻ جي نفرت لائق ڏوهہ جا ڏوهاري هيا، تنهنڪري ڪجهہ نرميءَ وارين ۽ برداشت ڪرڻ جهڙيون سختيون، اهڙن بدقسمت ماڻهن کي هميشہ واسطي ڌڪارجڻ جي خطري کان شايد بچائي ڇڏين. وزيرن ۽ اُستادن کي بناديرِ اُنهن انعامن ۽ خصوصي رعايتن ۾ حصيدار ٿيڻ کان روڪيو ويو هو جيڪي شهنشاهه طرفان ڪٽر مذهبي ماڻهن کي فراخدليءَ منجهان آڇيون ويون هيون ۽ ٻنهي طبقن جا اجتماع اڳ ۾ ئي الڳ ڪيا ويا هيا. پر جيئن تہ ان ڳالهہ جو امڪان هو تہ فرقي پرست ماڻهو شاهي ذلتن جي ڪکرن هيٺ ڳجهہ ڳجهاندر ۾ رهي پئي سگهيا تہ اوپر ۾ سوڀ حاصل ڪرڻ ڪانپوءِ فورن کين تباهہ ڪرڻ جو فرمان جاري ڪيو ويو.[1] ان جي مُنڍ ۾ ئي سخت جذباتيت ۽ نفرت جو اظهار ڪيو ويو هو جنهن ڪانپوءِ ڪانسٽنٽائن لادينن جي ميڙن ۽ گڏجاڻين تي سخت پابنديون لڳائي ڇڏي ۽ سندن مالَ ملڪيتن کي ضبط ڪري اُنهن جي آمدني، قومي ناڻي يا ڪئٿولڪ ڪليسا ۾ جمع ڪرائي ڇڏي. اُهي مذهبي فرقا، جن جي خلاف شاهي سختيون عمل ۾ آنديون ويون هيون، گهڻو ڪري هِنن سان تعلق رکندڙ هيا: سئموسٽا جو پال، فِرجيا جا مانٽئنسٽ، جن پاڪي پيشنگوين جا جذباتي جانشين ۽ رکوالا هئڻ جي دعوي ڪئي هئي، نووٽئينس جن گناهن تي پڇتاءَ جي عارضي حڪمت عمليءَ کي سختيءَ سان رد ڪيو هو، مارسيونائيٽس ۽ وئلينٽينيئنس * جن جي ناميارن جهنڊن هينان ايشيا ۽ مصر جي بيشمار دليل بازن جا ٽولا غير محسوس ٿيندڙ طريقي سان جمع ٿي ويا هيا ۽ شايد مئنڪينس پڻ اُنهن ۾ شامل هيا جن تازو فارس منجهان مشرقي ۽ عيسائي دينن جي باري ۾ گڏيل معلومات وڏي هوشياريءَ مان هٿ ڪئي هئي.[2] نالي کي ختم ڪرڻ جي تجويز يا

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

گهڻ ۾ گهڻ هِنن نفرت لائق مذهب جي منڪرن جي واڌاري کي روڪڻ جا اُپاءَ زوردار ۽ اثرائتي طريقي سان ورتا ويا. سزائن متعلق ڪجهه قانون، ڊائڪليشين جي فرمانن منجهان نقل ڪيا ويا ۽ تبديليءَ جي هن سرشتي کي ساڳين ئي بشپن ساراهيو جن کي اڳ ان ۾ اذيتن جو خطرو محسوس ٿيو هو ۽ جن انسانيت جي حقن لاءِ آواز اُٿارو هو. پر غير اهم ‡ حالتون شايد ان ڳالهه جي ثابتي ڏين ته ڪانسٽنٽائن جو ذهن هروڀرو مذهبي جوش يا ڪٽرپڻي جي تعصبن سان بگڙيل نه هيو. مٿنيڪيَنس ۽ اُنهن جي لاڳاپيل فرقن کي نِندڻ ۽ رد ڪرڻ کان اڳ هن سندن مذهبي اصولن ۽ مَتن جي پوريءَ طرح چنڊ ڇاڻ ڪئي هئي. ايئن ٿي لڳو ته ڪين پنهنجن ڪليسائي ڪائونسلرن تي پوريءَ طرح ڀروسو ڪونه هيو، تنهنڪري هي نازڪ معاملو هن شهري مئجسٽريٽ جي حوالي ڪري ڇڏيو جنهن جي علم ۽ اعتدال پسنديءَ تي ڪيس پورو يقين هيو جنهن جو هو قدردان به هيو، پر بدقسمتيءَ سان سندن رشوت خوري ۽ پئسن تي وڪامڻ واري ڪردار کان هو اڃا تائين نا آشنا هو.[3] شهنشاهه جلد ئي تسليم ڪيو ته هن ڪٽر مذهبي ماڻهن کي موت جي لسٽ ۾ شامل ڪرڻ ۾ اُبهرائيءَ کان ڪم ورتو هو ۽ نوويٽيَنس جا اخلاقي قدر ته مثالي هيا جن ڪليسا جي نظم ۽ ضبط جي اُنهن اصولن کان اختلاف ڪيو هو جيڪي شايد ڇوٽڪاري يا نجات لاءِ ايترا ضروري نه هيا. تنهنڪري، ڇڻ پنهنجي اُبهرائيءَ جو ازالو ڪندي، هن هڪ خاص فرمانِ جاري ڪيو جنهن ذريعي، اڳ سزائون ٻڌايلن کي قانون جي ڇنڊڇاڻ کان آزاد ڪيو ويو.[4] ڪين قسطنطنيه ۾ هڪ ڪليسا کي تعمير ڪرڻ جي به اجازت ڏني وئي، اُنهن جي بزرگن ۽ درويشن جي معجزن جو احترام ڪيو ويو، سندن بِشپ اَئسيَس کي ناسيا جي ڪائونسل ۾ شريڪ ٿيڻ جي دعوت ڏني وئي ۽ مهذب طريقي سان سندس فرقي جي تنگ نظري جي عقيدن کي مانوس چرچن پوڳن ذريعي نرم طنز جو نشانو بنايو ويو ۽ پوڳ چرچي جا اهڙا فقرا شهنشاهه جي واتان جڏهن نڪري رهيا هيا ته فطري طور تي اُنهن تي ماڻهن طرفان ڪيس خوب داد ٿي مليو ۽ تاڙيون وڄايون ٿي ويون.[5]

ڪانسٽنٽائن جي شهنشاهت خلاف بيشمار شڪايتن ۽ الزامن جا انبار جمع ٿي ويا، ۽ جيئن ئي مئڪسينٽيَس جي موت سبب، آفريڪا به سندس فاتح فوجن جي قبضي هيٺ اچي ويو هو ته اُنهن شڪايتن جي روشنيءَ ۾ هڪ اڻوري مذهب مٽائيندڙ جي شان مان کي هروڀرو ايترو متيرو به نٿو ڪري سگهجي. ڪيس اهو معلوم ڪري حيرت ٿي ته ان وڏي ملڪ جا صوبا جيڪي سائرين جي حدن کان هرڪيولس جي ٿنڀَن تائين هيا، مذهبي قوت ۽ افراتفريءَ جي نذر ٿي چڪا هيا.[6] اختلافن جو ڪارڻ، ڪارٿيج جي ڪليسا ۾ ٿيل ٻٽي چُونڊ هئي جيڪا مرتبي توڙي مالي لحاظ کان مغرب جي ڪليسائي مان شان ۾ ٻي نمبر تي هئي. سيسيليَن ۽ ميجورينس آفريڪا جا ٻه وڏا پادري هيا جيڪي هڪ ٻئي جا سخت مخالف هيا ۽ پوئين جي موت سبب ڊونيٽس لاءِ جڳهه خالي ٿي وئي جيڪو زبردست ذهانت، لياقتن ۽ پنهنجين خوبين سبب پنهنجي پارٽيءَ جو بيحد طاقتور نمائندو هيو. سيسيليَن، جنهنڪي، هونئن پهرئين وڏي پادريءَ جي نسبت سان فائدو پهچي ها، سندس غير قانوني عمل، ناروا سلوڪ ۽ اُبهرائپ سبب ضايع ڪيو ويو ۽ هو پنهنجي پادريت جي تقريب ملهائڻ جي سلسلي ۾ نيو ميڊيا جي وڏي بِشپ جي آمد تائين به انتظار نه ڪري سگهيو. هِنن بشپن، جن جو تعداد لڳ ڀڳ ستر هو، پنهنجن اختيارن کي استعمال ڪندي سيسيليَن جي سخت مذمت ڪئي ۽ ميجورينس کي مقدس بنايو ويو پر سندن ساکَ، ڪجهه بِشپن جي ذاتي بدناميءَ جي ڪردار سبب،

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بيحد ڪمزور ٿي وئي جنهن ۾ عورتن جون سازشون پڻ شامل هيون ۽ مذهبي بيحرمتيءَ جا ڏنڊا پڻ ڪيا ويا هيا جنهن سبب نيو ميڊيا جي ڪائونسل جو اجلاس پڻ مڇي مارڪيٽ بڻجي ويو جنهن جي ناڪاميءَ جي تُهمت پڻ ان اجلاس تي مڙهي وئي.[7] مخالف ڌرين جي بشپن هڪ جيتري گرمجوشي ۽ ضِدَ مان پي ڌُر تي ذِلت ۽ بيعزتي جو الزام ٿي مڙهيو جنهن ۾ هر ڌُر پنهنجي مخالف ڌُر تي نفرت جوڳي اها تهمت ٿي لڳائي ته شهنشاهه ڊائيڪلشين جي آفيسرن کي پاڪ ڪتاب اُنهن ٿي پهچايا هيا. هڪ ٻئي تي لڳايل سندن الزامن توڙي ان بدنما ۽ ڪُڌائپ واري ڏنڌي منجهان، اها ڳالهه آسانيءَ سان ۽ جائز طرح سمجهي سگهجي ٿي ته آفريڪي عيسائين جي بعد وارين اذيتن سندن جوش ۾ تيزيءَ جو زهر ته ملائي ڇڏيو هو پر سندن طور طريقن ۽ اخلاق عادتن ۾ ڪين مهذب نه بنائي سگهيو هو. اهڙي ڪليسا جيڪا ان حد تائين پاڻ ۾ ورهايل ۽ تضاد ۾ هئي ته ان منجهان غير جانبداري واري آزاد انصاف جي اُميد رکڻ اجائي هئي؛ تنهنڪري ان تضاد واري فتني کي پنج دفعا ٽريبونل ۾ موڪليو ويو ته ڪنهن به طرح سان اهو حل ٿي سگهي. ٽريبونل جي ججن کي شهنشاهه پاڻ مقرر ڪيو هو ۽ اها سڄي ڪارروائي، پهرين اپيل ڪانوني آخري فيصلي تائين، پورن ٽن سالن تائين هلي هئي. هڪ سختيءَ واري جاچَ، جيڪا شاهي محافظن جي پادري ۽ آفريڪا جي مئجسٽريٽ طرفان ڪرائي وئي، ۽ ٻن ڪليسائي سياحن جي رپورٽ ڪارٿيج موڪلي وئي هئي ۽ روم توڙي آرلس جي ڪائونسل جا فيصلا توڙي خود ڪانسٽنٽائن جو پنهنجو مٿاهون فيصلو جيڪو هن پنهنجي چئمبر ۾ ويهي ڏنو، سيني يڪراءِ ٿي سيسيليَن جي حمايت ڪئي تنهنڪري سيني جي گڏيل راءِ موجب توڙي شهري ۽ ڪليسائي حمايت سبب ڪيس آفريڪا جو جائز قانوني ۽ سچو حڪمران ۽ بادشاهه تسليم ڪيو ويو. ڪليسا جا اعزاز ۽ ملڪيتون ننڍن بشپن سان منسوب ڪيل هيون ۽ ڪانسٽنٽائن لاءِ ڊونٽسٽ فرقي جي ليڊرن کي ملڪ نيڪاليءَ جون سزائون ڏيڻ آسان ڪم نه هو ۽ ان سلسلي ۾ ڪيس اطمينان ٿيڻ تائين ڪافي مشڪلون پيش آيون. جيئن ته سندن مقصد جي ڇنڊ ڇاڻ وڏي غور ۽ توجه سان ڪئي وئي ته ان ۾ پوري انصاف کان ڪم ورتو ويو. شايد سندن شڪايت بي بنياد ڪا نه هئي ته شهنشاهه جي سادگيءَ مان سندس ٿي من پسند شخص اوسيَس فريبي ڪرتبن ذريعي ناجائز فائدو ورتو هو. ڪوڙ، فريب ۽ فطري بگاڙ سبب يا ته معصومن کي ننديو ويندو آهي يا وري ڏوهين جي سزا کي وڌيڪ وڌايو ويندو آهي. اهڙو ڪم جيڪو نا انصافيءَ تي مبني هجي ۽ جنهن جي نتيجي ۾ هڪ جهيڙي کي منت ميڙ ڪري ختم ڪيو ويو هجي ته ان کي آمريت واري انتظام جي هڪ عارضي بچڙائي ڪوٺي سگهجي ٿو جنهن کي ايندڙ نسل نه ته محسوس ڪري سگهي ٿو ۽ نه انکي ياد رکي سگهي ٿو.

هي حادثو جيڪو ايترو اهم نه هو جو تاريخ ۾ محفوظ ڪري سگهجي پر انجي نتيجي ۾ جيڪا تفرقي بازي ۽ ڦوٽ پيدا ٿي ۽ جنهن آفريڪا جي صوبن ۾ ٽن سؤ سالن تائين نفرت جي باهه ٻاري ڇڏي ته انکي وري به عيسائيت ٿي وِسائي سگهي هئي. آزادي ۽ جنونيت جي غير لچڪ جذبي، ڊونٽسٽن کي غاصبن جي تابعداري ڪرڻ کان انڪار ڪرڻ جي تقويت ڏني جن جي اليڪشن کان ڪين اختلاف هو ۽ جن جي روحاني طاقت جا هو صاف انڪاري هيا. جيئن ته هو انسانذات جي شهري توڙي مذهبي ڀائيچاري کان ٻاهر ڪڍيا ويا هيا ته انجي جواب ۾ هنن سڄي انسانذات کي پنهنجي برادريءَ مان ملڪ نيڪالي ڏئي ڇڏي ۽ پاڻ سيسيلين ۽ ٽرنديٽرن جي غير معتبر جماعت ۾ شامل ٿي ويا

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جنهن کان هنن مصنوعي پادريت حاصل ڪري ورتي. هنن وڏي اعتماد بلڪ ڪِبرَ ۾ نه ماپيندڙ خوشيءَ مان دعويٰ ڪئي ته حوارين جي جانشيني توڙي ان سلسلي ۾ هڪ رڪاوٽ اچي وئي هئي. ۽ سڄي يورپ ۽ ايشيا جا پادري خطائن ۽ فرقي بندي جي وبا ۾ بيمار ٿي ونجي ويا هيا ۽ ڪئٿولڪ ڪليسا جا حق ۽ انجو رُوح جيڪڏهن ڪٿي باقي وڃي بچيو هيو ته اُهو فقط ڪن ٿورڙن آفريڪا جي عقيدتمندن وٽ هيو ۽ فقط اُهي ئي هيا جيڪي نِجُ ۽ اصل عيسائيت جي عقيدي ۽ نظم ۽ ضبط جا والي ۽ وارث هيا. هن سخت اصول جي حمايت به اوتري ئي سخت ۽ مخالفت واري رَوَيي سان ڪئي وئي. جڏهن به ڪين ڪنهن نئين مذهب ۾ شامل ٿيندڙ جي ضرورت اوپر جي پرانهَن پنڌن ۽ علائقن مان پوندي هئي ته اُهي پاڪ غسل[8] ۽ عيسائيت جي ٻين رسمن کي ٻيهر دهرائيندا هيا جو ته جيڪڏهن ساڳيون رسمون تفرقي بازن ۽ مذهب ۾ ڦوٽ وجهندڙن طرفان توڙي اڳ ادا ڪيون به ويون هيون ته اُنهن جي سچائي ۽ پاڪائيءَ کي هو نه مڃيندا هيا. حد اها هئي جو پادري، ڪنواريون ڇوڪريون توڙي معصوم ٻارڙا به ماڻهن جي اڳيان پڇتاءَ جي رسم ادا ڪرڻ جي بيعزتي برداشت ڪندا هيا ۽ پوءِ ئي وڃي ڊونيٽسٽن جي مذهبي برادريءَ ۾ شامل ٿيندا هيا. جيڪڏهن ڪين اهڙي ڪليسا جو قبضو مليو هو جيڪا ڪئٿولڪ عيسائين جي مخالفن جي استعمال ۾ رهي هئي ته ان ناپاڪ عمارت کي بلڪل اهڙيءَ طرح ۽ ان انداز سان پاڪ ڪيو ويندو هو جيئَن ڪنهن مندر کي بُتن کان پاڪ ڪيو ويندو آهي. عمارت جي ڪُند ڪڙڇ ۽ گهمڻ جي رستن ۽ گهٽين کي ڌوتو ويندو هو. ديوارن کي رڱڙي صاف ڪيو ويندو هو. قربانگاهن ۾ لوبان ٻاريو ويندو هو جيڪو گهٽو ڪري ڪاٺ جو هوندو هو. مقدس ٿيل ڌاتن ۽ پليٽن کي پگهاري اُنهن منجهان ٻيهر پليٽون ٺاهي ۽ ان ۾ پاڪ ماني ۽ شراب وجهي ڪتن جي کائڻ لاءِ اڇلايو ويندو هو ۽ اهو ڪم نهايت ئي ذلت آميز ڪرتبن سان ڪيو ويندو هو ته جيئَن ٻين مذهبي فرقن جا ماڻهو ٻچان ڪائي ڇڙن ته جيئَن دشمني وڌي ۽ فتنو شروع ٿئي.[9] هڪ ٻئي سان نه نهڪندڙ ۽ ميلاپ نه ڪائيندڙ نفرتن ۽ ڏورين جي باوجود آفريڪا جي سيني شهرن ۾ ٻئي ڌريون جيڪي گڏيل هوندي به هڪ ٻئي کان ڪوهين پري هيون. سندن زبان ۽ طور طريقا ساڳيا هيا. سندن جوش جذبا ۽ چاهه ساڳي هئي، مذهب، عقيدو توڙي سندن عبادت به ساڳي هئي. توڙي جو شهنشاهت جي شهري ۽ ڪليسائي اختيارن ذريعي ڪين قانون جي دائرن کان ٻاهر ڪڍيو ويو هو. پوءِ به ڪيترن ئي صوبن ۾ ڊونيٽسٽن جي ۽ خاص طرح نيوميڊيا ۾ اڪثريت هئي. تنهنڪري چئن سوَن بشپن سندن وڏي ۾ وڏي پادريءَ جي انتظامي برتريءَ کي مڃي ورتو هو. پر سندن فرقي جو مات نه ٿيندڙ جذبو ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي طاقت جي خمار جو خود ئي شڪار ٿي ويندو هو ۽ سندن فرقي پرستي واري ڪليسا جو مَن اندروني انتشار سبب ٽُٽي ٽڪرا ٽڪرا ٿي چڪو هو. ڊونٽسٽن جي بشپن جو چوٿون حصو ڪانئُن ٽُٽي مئڪسيميانسٽن فرقي جو علهدو وجود وٺي چڪو هو. جيڪو تنگ، سوڙهو ۽ اڪيلو رستو سندن پهريَن رهنمائن ورتو هو. اُهو انسانذات جي وڏي ۽ وسيع برادريءَ کان گهٽو هٽيل هو. حد اِها هئي جو روگاٽيَنس جهڙي اٽڃاتل ۽ ذري گهٽ اَڻ ٻُڌل فرقي به ڪنهن روڪ رڪاوٽ ۽ شرمساري محسوس ڪرڻ بنا دعويٰ ٿي ڪئي ته جڏهن حضرت عيسيٰ (ع-س) انصاف ڪرڻ خاطر، آسمان تان لهي زمين تي ايندو ته هو نِج ۽ سچو مذهب فقط سِزئرين مارينٽنيا جي تمام ٿورڙن ۽ ننڍڙن ڳوٺن ۾ اچي ڳوليندو جتي اُهو اڃا تائين محفوظ رهيو آهي.[10]

ڊونٽسٽن جا مذهبي اختلاف فقط آفريڪا تائين محدود هيا، پر ٽن يا تثليث جي باري ۾ جيڪا اختلافن ۽ تضادن جي شرارت فسادين طرفان پکيڙي وئي هئي، اُها عيسائي دنيا جي هر ڪُنڊ ڪڙڇ تائين ڦهلجي وئي. ڀريون هڪ اتفاقي جهڳڙو هيو جيڪو آزاديءَ جي غلط استعمال منجهان پيدا ٿيو هو. جڏهن ته پويون مٿاهون ۽ هڪ پُراسرار دليل هو جيڪو وري فلسفي جي غلط تعبير منجهان اُپريو هو. ڪانسٽنٽائن جي دؤر ۾ بربرن جون دنياوي دلچسپيون، آرين فرقي جي ديني جهڳڙن جهيڙن سان تمام گهٽيون وابسته ٿي چڪيون هيون. هڪ تاريخدان کي، انڪري وڏي عزت ۽ ادب منجهان پاڪ جاين تان پردو هٽائڻ جي اجازت ڏني وڃي ته پلي اُهو آزاديءَ سان دليلن ۽ عقيدن، غلطين ۽ جذبن جي واڌاري ۽ روَش جي باري ۾، افلاطون جي فلسفي جي اسڪول ڪانوني روم جي شهنشاهت جي زوال ۽ خاتمي تائين، پنهنجا نتيجا پاڻ ڪڍي.

افلاطون جي اُتم ذهانت، جيئَن سندس ٺي سوچ ۽ فڪر منجهان اسانکي معلوم ٿيو آهي يا وري مصر[11] جي پادرين جي روايتي ڄاڻ منجهان انڪشاف ٿيو آهي، ازلي ۽ ابدي معبود جي پُراسرار فطرت جي حقيقت کي ڄاڻڻ ۽ پروڙڻ جي جرئت ڪئي آهي. جڏهن هو پنهنجي ذهن کي چوٽيءَ وارين بلندين تائين وٺي ويو ۽ "ڀرين هستيءَ جي هئڻ" تي تمام ڳوڙهو ۽ مٿاهون غور ڪيائين ۽ ڪائنات جي ڪارٽيءَ، تي ضرور ويچار وندياڻين، ته اٿينس جو مفڪر شايد اها ڳالهه نه سمجهي سگهيو ته سندس محدود روحانيت جو ايڪو هڪ چٽي ۽ لڳاتار خيالن جي لامحدود گهٽائيءَ کي پنهنجي اندر ڪيئَن سمائي سگهندو جنهن منجهان وسيع ۽ ذهين دنيا جو هڪ نمونو تيار ٿيو آهي؛ ۽ اُها هستي جنهن جو ظاهري وجود ڪونهي، ان مڪمل نموني کي ڪيئن ٺاهي سگهندو ۽ ڏڦيڙ ۽ انتشار جي فضول مجمسي کي لچڪيدار هٿن سان ڪيئَن گهڙي ۽ جوڙي سگهندو. هنن مشڪلن ۽ مونجهارن منجهان آجي ٿيڻ جي اجائي اُميد جيڪا انسان جي ڪمزور ۽ نبل ذهن کي شايد تڪليف پهچائي ته اِها ڳالهه ممڪن آهي ته افلاطون کي قدرت جي فطرت کي سمجهڻ لاءِ ٽطرفي سوچ ۽ ويچار ڪرڻ لاءِ آماده ڪيو هجي: يعني ڀريون سبب يا ڪارڻ، (دليل يا لوگوس - Logos - اسٽائڪن جو ربوبيت بابت فلسفو) ۽ ڪائنات جو روح يا جذبو. سندس شاعريءَ جهڙي تصور، مابعدالطبيعاتي رجحانن کي ڪڏهن هڪ نقطي تي روڪي ٿي ڇڏيو ته ڪڏهن وري انهن کي گرمائي متحرڪ بڻائي ٿي ڇڏيو. ٽي نج ۽ اصلي اصول افلاطوني سرشتي مطابق ٽن خدائن جي نمائندگي ڪري رهيا هيا جيڪي هڪ ٻئي سان اسرار، رمزيت ۽ پاڪن - پاڪ طريقي سان رڳو مليل جليل نه بلڪ "هڪَ ۾ هڪُ" هيا ۽ سبب يا دليل تي هڪ بهتر طريقي موجب پيءُ جو پنهنجي پُٽ جي لاءِ رشتو اٿين هيو جيئن هڪ ڪائنات جي خالق جو دنيا جي گورنر يا هلائڻ واري سان هجي، اهي ٺي مخفي ۽ رازداريءَ وارا اصول هيا جن لاءِ اڪيڊمي جي باغيچن ۾ احتياط سان ۽ چپ چاپ ۾ "پُڻ پُڻ" ڪئي وئي هئي جنهن لاءِ افلاطون جي هاٿوڪن پوئلڳن مطابق، انهي "ڳجهه ڳجهاندر ڳالهڙيءَ" کي ڪو به پرجهي ۽ پروڙي نه سگهيو هو ۽ لاڪيٽي لطيف چواڻي ته: "سا پَر پروڙڻ ڏاڪڙو"، سو پورن ٽيهن سالن جي وڏي محنت ۽ جاکوڙ ڪانپوءِ وڃي منجهيل سُٽَ جو مامرو ڪجهه سنَوتَ تي آيو.[12]

مئسيڊونيا جي فوجين يونان جي زبان، علم ۽ ڄاڻ کي ايشيا ۽ مصر جي ڏورانهن ڏيهَن ڏانهن پکيڙي ۽ پهچائي ڇڏيو ۽ افلاطون جي مذهبي سرشتي کي، ٿورين گهٽين ترميمن سان اليگزئنڊريا جي مشهور اسڪولن ۾

باقاعدگيءَ سان پڙهايو ويندو هو.[13] پٽوليمين جي مهربانين سان، يهودين جي بيشمار ڪالونين ڪي نئين گاديءَ جي هنڌ ۾ [14] پنهنجي رهائش اختيار ڪرڻ جي دعوت ڏني وئي. جڏهن تہ قوم جي اڪثريت قانوني جشن ثي ملهايا ۽ واپار جي نفعي بخش ڪاروبار ۾ مشغول ٿي ويا هيا. ڪجهہ ٿورڙن عبراني يهودين، جيڪي فراخ دل بہ هيا، پنهنجي پاڻ ڪي مذهبي علمن ۽ فيلسوفياڻي جستجو لاءِ وقف ڪري ڇڏيو.[15] اُنهن محنت سان جاڪوڙ ثي ڪئي ۽ اٿينس جي ڏاهي جي خدائي علم ۽ سرشتي ڪي اڳتي وڌائڻ جي ڪم ۾ جوش جذبي سان جُنبي ويا. پر سندن قومي فخر يا مٿيرائيءَ جو احساس تڏهن ڪمزور ۽ نماڻو بڻجي ظاهر ٿي ثيو جڏهن هنن پنهنجي اڳين غربت ۽ مسڪينيءَ جي حالت ڪي مڃيو ۽ جرئت منجهان پنهنجن وڏن جي پاڪ ورثي ڪي نمايان ڪري ڇڏيائون يعني سون ۽ زيوَر جيڪي اُنهن پوئين وقت ۾ پنهنجن مصر جي مالڪن ۽ آقائن ڪان چورائي پاڻ وٽ جمع ڪيا هيا. حضرت عيسيٰ (ع-س) جي ڄمڻ ڪان سؤ سال اڳ ۾، هڪ فيلسوفياڻو تحقيقي مقالو، جيڪو ظاهر ظهور ٻڌائي ثو تہ انجي طرز، خيال ۽ جذبا پڪَ سان افلاطون جي فلسفي مان ورتا ويا هيا، اليگزئنڊريا جي يهودين ان ڪي پنهنجو ڪري پيش ڪيو ۽ جنهن ڪي هر طرف ڪان داد مليو تہ اهو حضرت سليمان (ع-س) جي ڏاهپ جو قيمتي تبرڪ هيو.[16] حضرت موسيٰ (ع-س) جي مذهب ۽ گريشين فلسفي جي ساڳئي قسم جي ميلاپ يا اتحاد، فِلو جي تحريرن ڪي نمايان ڪري ڇڏيو آهي جيڪي گهڻو ڀاڱي آگسٽَس [17] جي حڪومت جي دوَر ۾ ڇپرايون ويون هيون. ڪائنات[18] جو ظاهري روح، ممڪن آهي تہ عبرانين جي پارسائيءَ ڪي ڪي زخم رسائي، پر اُنهن دليلن (لوگوس) جو ڪردار حضرت موسيٰ (ع-س) جي جيهووا (Jehovah) ۽ سندس منهندارن جي سپرد ڪري ڇڏيو؛ ۽ خدا جي پٽ ڪي زمين تي هڪ ظاهري انسان جي صورت ۾ ڄاڻايو ويو تہ اُهو اهڙا روزه مرهہ جا ڄاتل سڃاتل ڪم ڪري جيڪي مٿاهين "آفاقي ڪارڻ" سان نہ تہ ڀيٽجن ٿا ۽ نہ وري فطرت ۽ طور طريقن ۾ ان سان مشابهت رکن ٿا.[19]

افلاطون جي فصاحت بلاغت، حضرت سليمان (ع-س) جو نالو، اليگزئينڊريا جي اسڪول جا اختيار ۽ يهودين ۽ يونانين جي رضامندي وغيره سڀئي ڳالهيون گڏجي بہ پراسرار اصول يا ڪيفيت جي سچائيءَ جي تعين ڪرڻ لاءِ ناڪافي هيون جيڪي وقتي طور تي هڪ سوچيندڙ دماغ ڪي خوش تہ ڪري ٿي سگهيون پر ان ڪي مطمئن هرگز نٿي ڪري سگهيون. فقط هڪ پيغمبر يا حواري جيڪو رب العزت ڪان اتساهہ ۽ روحاني طاقت حاصل ڪري ٿو تہ اُهو ئي قانوني طرح انسانذات جي عقيدن تي حڪمراني بہ ڪري سگهي ٿو: افلاطون جو خدائي علم شايد هميشہ واسطي اڪئڊمي جي فلسفياڻي تصور "پورچ ۽ لائيسيَم"* ۾ الجهيل رهي ها، جيڪڏهن لوگوس جو نالو ۽ خدائي صنعتون آخري ذڪر ڪيل جي جنتي قلم سان تصديق نہ ثيل هجن ها جيڪو عيسائين يا انجيل جي وارثن ۾ تمام مٿاهون مقام رکي ٿو.[20]

عيسائيت جو الهام، جيڪو نروا جي حڪومت ۾ پنهنجي تڪميل جي منزل تي پهتو هو، دنياوارن تي هڪ حيران ڪندڙ راز جو انڪشاف ڪيو تہ لوگوس، جيڪو شروع ڪان وٽي خدا سان گڏ هيو اُهو خدا پاڻ هيو جنهن سڀئي شيون جوڙيون هيون ۽ جنهن جي لاءِ سڀ شيون ٺاهيون يا جوڙيون ويون هيون، اُهو نذرتَ جي عيسيٰ (ع-س) جي شڪل ۾ ظاهر ثيو هو ۽ جيڪو هڪ ڪنواريءَ منجهان ڄائو هو ۽ جنهن جو موت صليب تي ثيو هو. هڪ عام رِتَ موجب،

حضرت عيسيٰ (ع-س) جا خدائي اعزازَ، دائمي طرح ماٺهن کي عطا ڪرڻ جي سلسلي ۾، قديمي ۽ وڏن معزز ڪليسائي ليڪن هڪ عيسائي مذهب جي عالم ڏانهن ٻن متضاد تفرقي بازن کي ڪوڙو ثابت ڪرڻ جو ارادو ڪيو هو جنهن سبب اوائلي ڪليسا جو امن امان سخت متاثر ٿيو هو.[21]

I ايبونائيٽس،[22] جيڪي نزارينس[23] فرقي جا هيا، جو عقيدو غير مضبوط ۽ اڌورو هو. اُهي حضرت عيسيٰ (ع-س) کي سڀني کان وڏو پيغمبر سمجهندا هيا جنهن کي فطرت کان وڌيڪ پاڪائي توڙي اختيار حاصل هيا. هنن سندس ذات ۽ مستقبل جي سندس حڪومت ڏانهن اُهي سڀئي پيشنگويون منسوب ڪري ڇڏيون هيون جيڪي عبراني مذهب ۾ اڳي ئي رائج هيون ۽ جن جو تعلق اڳواڻ بشارت ڏنل مسيحا جي نازل ٿيڻ ۽ سندس روحانيت سان هيو.[24] اُنهن منجهان ڪجهه پيشنگوين ۾ اهو به چاٽايل ۽ مجيل هيو ته هو هڪ ڪنواريءَ منجهان ڄائو هو پر اُنهن سندس اڳ واري وجود توڙي لوگوس جي خدائي تڪميل کي سختيءَ منجهان رد ڪري ڇڏيو جنهن مان مراد خدا جي پٽ جي هئي ۽ جنهن کي سينٽ جان جي مقدس ڪتاب ۾ صاف طرح بيان ڪيو ويو آهي. پنجاهه سالن کانپوءِ ايبونائيٽس، جن جون غلطيون ۽ خطائون جسٽن مارٽر طرفان، ان کان ڪيترائي حصا گهٽ سختيءَ سان بيان ٿيل آهن جنهن جا هو جائز حقدار آهن،[25] عيسائي نالي جو هڪ اڻ چٽو ۽ غير اهم حصو ٿاهي ورتو. دليل بازَ، جيڪي ڊوسيٽس جي نالي سان زياده مشهور ۽ نمايان هيا، هڪ مخالف قسم جي انتها طرف هليا ويا ۽ انسانن سان دوکو ڪيائون توڙي جو اُنهن خدائيت ۽ حضرت عيسيٰ (ع-س) سان عقيدت جي ڳالهه ڪئي. افلاطون جي فلسفي جي اسڪول ۾ پڙهيا هيا، لوگوس جي بلنديءَ واري مرتبي جي ڪين خبر هئي ته هنن بنادير جي هڪ تصور قائم ڪري ورتو ته ازلي معبود جو روشن ترين ظهور شايد ڪا ظاهري شڪل اختيار ڪري ۽ هڪ ڏسڻ ۾ ايندڙ فاني انساني جو روپ وٺي سامهون اچي،[26] پر اُنهن جي اِها دعويٰ يا تصور اجايو ۽ فضول هو ڇاڪاڻ ته مادي جون اڻپورايون ۽ نامڪمل ڪيفيتون، هڪ آسماني، جنتي ۽ روحاني وجود جي سچائي ۽ نج پڻي سان هرگز مطابقت نٿيون رکي سگهن. اجا حضرت عيسيٰ (ع-س) جو رت ڪئلوري جبل تان وهيو ئي ٿي ته ڊوسيٽن هڪ ناپاڪ ۽ بيهودو نظريو پيش ڪيو ته هو هڪ ڪنواريءَ[27] جي ٻچيدانيءَ مان ٻاهر نه آيو هو پر هڪ مڪمل انساني روپ ۾ اُردن جي ڪنارن تي اچي نازل ٿيو هو، ۽ هن پنهنجن دشمنن جي حواسن توڙي سندس پوئلڳن تي زبردست اثر وڌو هو ۽ سندس وزيرن پنهنجي ڪاوڙ، هڪ اجائي ۽ آسيب واري تصور تي ضايع ڪري ڇڏي ته هُو صليب تي پهچي ختم ٿي ويو ۽ جنهن کي ٽن ڏينهن کان پوءِ وري مردي مان زنده ٿيڻو هو.[28]

خدائي منظوري جيڪا حواريءَ، افلاطون جي مذهب جي بنيادي اصول کي عطا ڪئي هئي، انهيءَ ٻي ۽ ٽين صديءَ جي اهڙن مذهب اختيار ڪندڙن، جيڪي عالم پڻ هيا، کي آماده ڪيو ته هو اٿينس جي مها ڏاهي جو فڪر ۽ لکڻيون پڙهن جنهن عيسائيت جي الهام بابت حيرت انگيز طور تي پيشنگوئي ڪئي هئي; افلاطون جو احترام لائق نالو بنياد پرستن[29] جائز استعمال ٿي ڪيو ۽ فرقي پرستن[30] انجو ناجائز فائدو ٿي ورتو: يعني اُهو ئي ساڳيو نالو سچ لاءِ صحيح استعمال ٿي ٿيو ۽ ڪوڙ ۽ غلطين لاءِ انجو منفي استعمال ڪيو ويو. سندس ذهين تبصري نگارن ۽ ٻولي ۽ لهجن جي سائنس جي ماهرن جون خدمتون حاصل ڪيون ويون ته اُهي سندس فڪر ۽ بلند خيالن جي مستقبل جي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نتيجن تي روشني وجهن ۽ جيڪي ليڪ ڪانٽُس بيحد متاثر هيا، اُنهن جي محتاط خاموشيءَ جو بہ تدارڪ ڪن. ساڳي قسم جا ڏکيا ۽ ذهن جهنجهوڙيندڙ سوال پُراسرار ٽن يا تثليث[31] جي معمي جي طريقي، نسل، انفراديت ۽ سندن برابريءَ بابت اليگزنڊريا جي اسڪول ۾ عيسائين ۽ مٿي بيان ڪيل سيني ڳالهين جي فيلسوفياڻي حلَ جا منتظر هيا. ڪجهہ چاڻ ۽ تجسُس جي احساس ۽ جستجو کين آماده ڪيو تہ اونداهي غارَ جا ڳُجهہ ڳولي ڪڍن ۽ اُنهن تي ويچار ڪن. ۽ پروفيسرن ۽ سندن پوئلڳن جو فخر لفظن جي جادوگري سان مطمئن ٿي ويو. پر سيني عيسائين، مذهبي ڏاهَن ۾ عظيم اٿنسيَس* خود صاف لفظن ۾ تسليم ڪيو آهي تہ[32] جڏهن بہ هن لوگوس جي خدائي اسرار کي سمجهڻ ۽ پرجهڻ لاءِ پنهنجي ذهن تي زور ڏنو تہ ائين ٿي لڳو تہ گويا سڄي ذهني زور ۽ محنت تي پاڻي ٿي ڦري ويو؛ ۽ جيئن هن ذهن کي وڌيڪ ڊوڙائڻ جي ڪوشش ٿي ڪئي تہ کيس ڪجهہ بہ سمجهہ ۾ نٿي آيو. ۽ جيترو ان موضوع تي هن وڌيڪ ٿي لکيو تہ ائين ٿي لڳو تہ سندس خيالن ان وقت کيس گهٽ ۾ گهٽ لکڻ لاءِ آماده ٿي ڪيو. جڏهن بہ اهڙي قسم جو مونجهارو ايندو آهي تہ اسين مجبور ٿي محسوس ڪندا آهيون تہ ان حقيقت کي مڃيندا بہ آهيون تہ جنهن مسئلي يا مُونجهاري کي سمجهڻو آهي، ان جو وزن يا مقدار ڪيترو وڏو آهي ۽ انهيءَ حساب سان اسان جي دماغ جي پهچ ڪيتري وڏي يا ننڍي آهي. انهي سلسلي ۾ اڪثر ڪري ٻنهي ڳالهين ۾ هڪ جهڙائي گهٽ ۽ ناموافقت زياده هوندي آهي. اسان ڪوشش ڪندا آهيون تہ وقت، عرصي ۽ مادي جي مسئلن کي، جيڪي اسان جي چاڻ جي تجربي جي هوجن سان گهڻا لاڳاپيل هوندا آهن، کي آسان ۽ مختصر بڻايون. پر جيئَن ئي اسان ڪنهن لامحدود ۽ سمجهہ کان مٿاهين شئي يا روحاني وجود کي عقل ۽ دليلن جي روشنيءَ ۾ پرُجهڻ ۽ پروڙڻ جي ڪوشش ڪندا آهيون ۽ جيئَن اڪثر ڪري اسين ڪنهن ناڪاري سوچ يا خيال منجهان هاڪاري نتيجا ڪڍڻ جي ڪوشش ڪندا آهيون. تہ اسين ان وقت انڌاري ۾ ٽاڪوڙا هڻندا آهيون، مونجهارن جي ور چڙهي ويندا آهيون ۽ پوءِ لازمي طور تضادن جو شڪار ٿي ويندا آهيون، جيئَن تہ هي مشڪلاتون ڪنهن موضوع جي نوعيت منجهان پيدا ٿينديون آهن تہ اُهي پنهنجي پوري طاقت ۽ قوت سان هڪ مدبر، فيلسوف توڙي ديني مفڪر جي دليلن کي سخت پريشان ڪري ڇڏينديون آهن. پر اسان ٻن تمام اهم ۽ خاص حالتن جو جائزو وٺڻ جي ڪوشش ڪنداسين جن ڪئٿولڪ ڪليسا جي اصولن کي، افلاطون جي فلسفي جي اسڪول جي نظرين کان جدا ڪري ڇڏيو آهي.

۱ فيلسوفن جي هڪ خاص سوسائٽيءَ ۾ وسيع تعليم ۽ دانش رکڻ وارا توڙي وڏا مدبر ماڻهو، ائٿنس جي باغيچن يا اليگزنڊريا جي لائبررين ۾ ويهي سڪون ۽ سانت جي ماحول ۾ مابعد الطبيعاتي سائنس جي باري ۾ ڪڏهن ڪڏهن تمام ڳُوڙهن سوالن ۽ مشڪل فڪري مونجهارن بابت، خاموشيءَ سان گڏجي ويهي وِيچاريندا آهن. مٿاهان ۽ چوٽيءَ وارا نظريا يا اندازا جيڪي نہ تہ عقل ۽ ذهن کي مطمئن ڪن ٿا نہ وري خود افلاطونين جي جذبن جي ترجماني ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿين ٿا تہ اُنهن کي تہ لاپرواهيءَ منجهان، ڪاهلن، توڙي مصروف ماڻهن يا انساندات جي بيحد محنتي طبقي طرفان بہ هڪدم نظرانداز ڪيو ويو.[33] پر جڏهن لوگوس جي باري ۾ انڪشاف ٿيڻ ڪانپوءِ، انڪي عقيدي جي پاڪ رُڪن توڙي اُميد جي ڪرٽي طور قبول ڪيو ويو ۽ عيسائين جي مذهبيَ عبادت ۾ انکي شامل ڪيو ويو تہ ان پُراسرار ۽ ڳجهي سرشتي کي بيشمار ماڻهن طرفان قبول ڪيو ويو ۽ لاتعداد اڪثريت سڄي رومي دنيا جي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هر صوبي ۾ انکي تسليم ڪري اختيار ڪيو. اُهي ماڻهو جيڪي پنهنجي عمر، جنس يا مصروفيتن سبب ان فيصلي ڪرڻ جا اهل نہ هيا تہ ڪير مشڪل ۽ پيچيده دليلن جي وهنوار ۾ گهڻ ۾ گهڻ مهارت رکندڙ هيو ۽ اهڙن ئي سيڪڙاٽن خدائي فطرت کي پرجهڻ ۽ پروڙڻ تي چاهيو ۽ ٽرٽولين[34] وڏي فخر مان اها دعويٰ ڪري ٿو تہ هڪ عيسائي مستري بہ اُنهن سوالن جا جواب آسانيءَ سان ڏئي ويندو جن گريشين بزرگن ۽ ڏاهن جي دماغن کي منجهائي ڇڏيو هيو. جڏهن موضوع اسان جي پهچ کان گهڻو ٻاهر هوندو آهي تہ ان وقت تمام مٿاهين ۽ بيحد هيٺاهين سوچ ۾ جيڪو فطري فرق ٿئي ٿو، انجو جيڪڏهن ڪاٿو ڪيو وڃي تہ اُهو تمام گهڻ هوندو. پر ان جي باوجود ڪمزوريءَ جي ماپي جي ڪٿ يا تہ هٺ ۽ ضِد يا اصولي اعتماد سان ڪري سگهجي ٿي. هي اندازا فرصت جي گهڙين جي راند روند يا وِندر ورونهن سمجهڻ بدران، موجوده وقت لاءِ بيحد اهميت وارا ٿي ويا ۽ ايندڙ زندگيءَ جي تياريءَ لاءِ پڻ تمام ڪارائتا ثابت ٿيا. هڪ خدائي علم، جنهن ۾ ويساهہ ڪرڻ لازمي هو، جنهن ۾ شڪ ڪرڻ گمراهي هئي ۽ جنهن لاءِ ڪا غلطي ڪرڻ نہ رڳو خطرناڪ پر موتمار پڻ هئي، غور ۽ ويچار ڪرڻ لاءِ روز مرهہ جي گفتگو جو دلچسپ موضوع بنجي ويو. فلسفي جي بيرخي ۽ ٿڌائيءَ ۾ پاڻ اربڻ جي جذبن جوت جاڳائي ڇڏي ۽ عام زبان جي محاورن ۾ بہ عقل ۽ تجربي جون فريبڪاريون نظر اچڻ لڳيون. عيسائي، جيڪي اڳ يونان جي مذهبي[35] علم رکندڙ ناپاڪ نسل کان بنهہ نفرت ڪندا هيا، اُهي ساڳيا ئي هاڻي اُنهن سان پُٽ - ڌيءُ ۽ ماءُ - پيءُ جي رشتن ۽ لڳ لاڳاپن سان پيش اچڻ لڳا: پٽ جو ڪردار، سندس وجود جي پاڻمرادي مالڪ وٽ دائمي تابعداري ۽ غلاميءَ وارو هو،[36] پر نسل جي قانون موجب ۽ روحاني توڙي ظاهري طرح سان ڪيس پنهنجون عام خاصيتون پيڙهيءَ ڏانهن منتقل ڪرڻيون هيون،[37] پر ڪين اها جرئت هرگز نہ هئي تہ پُٽ جي مُدي يا سندس اختيارن کي اُها حيثيت ملي جيڪا سندس دائمي ۽ سڀني اختيارن رکڻ واري پيءُ جي هئي. حضرت عيسيٰ (ع-س) جي مرڻ کان اسي سال پوءِ، بٿنيا جي عيسائين پلني جي ڪورٽ آڏو اظهار ڪيو تہ هو ڪيس هڪ ديوتا سمجهن ٿا ۽ سندس خدائي اعزاز هر دوَر ۽ هر ملڪ ۾ مختلف فرقن وٽ لڳاتار رهيا آهن جيڪي پاڻ کي سندس پوئلڳ سڏرائن ٿا.[38] حضرت عيسيٰ (ع-س) جي ياد لاءِ سندن معصوم محبت ۽ ڪنهن بہ خلقيل هستيءَ لاءِ توهين آميز عبادت جو ڀئو ڪين لوگوس جي مڪمل خدائيت ۾ ويساهہ ڪرڻ جي سلسلي ۾ مصروف رکي ها، جيڪڏهن جنت جي شهنشاهيءَ ڏانهن سندن تکڙي اُڏام کي، ان شڪ ۽ خطري کان چپ چاپ ۾ روڪيو نہ وڃي ها تہ هو حضرت عيسيٰ (ع-س) ۽ ڪائنات جي واحد ابي جي اڪيلي حڪمرانيءَ جي وحدت ۾ خلل وجهڻ جو امڪاني انديشو پيدا ڪري وجهن ها. عيسائين جي دماغن ۾، مختلف ۽ متضاد مذهبي روَين جي ڪري اضطرابي ڪيفيت ۽ ٻُڏ تر جو ماحول پيدا ٿيو، اُهو خدائي علم جي اُنهن ليکڪن جي تحريرن ۾ ڏسي سگهجي ٿو جيڪي حوارين جي دوَر جي خاتمي کان پوءِ ۽ آريَن تضادن جي شروع ٿيڻ کان اڳ، موجود هيا. سندن ووٽ ڏيڻ جي حق تي، ٻئي ڌريون، يعني ڪٽر مذهبي ماڻهو توڙي فرقي پرست، هڪ جيتري اعتماد سان دعويٰ ڪن ٿيون، ۽ ڳوڙهي سوچ رکندڙ نقادن ان ڳالهہ جي اجازت ڏني آهي تہ جيڪڏهن سندن قسمت سٺي هجي ها ۽ هو ڪئٿولڪ سچائيءَ سان سچاتا وڃن ها، پر اُنهن پنهنجن نظرين کي ڇڙواڳ، غلط ۽ ڪڏهن تہ اهڙي زبان ۾ پيش ڪيو آهي جيڪا پنهنجن ئي خيالن جي خود ترديد ٿي ڪري.[39]

ماڻهن جو انفرادي ايثار ۽ جذبو، اُهو پهريون خاص گڻ ۽ خاصيت هئي جنهن عيسائين کي افلاطونين کان جدا ۽ نمايان ڪري ڇڏيو هو، ٻي نمبر تي ڪليسا جا اختيار هيا. فلسفي کي مجيندڙن، ڏاهن ۽ مدبرن جي آزاديءَ جي حقن تي زور ڏنو، ۽ پنهنجن استادن جي جذبن لاءِ جيڪو وڏن احترام هو سو ياٽمرادو ۽ سندن ذهني آسودگيءَ جو عڪاس ۽ دانشوراڻن دليلن لاءِ ڇڻ سندن هڪ نذرانو هو. پر عيسائين هڪ وڏي ۽ نظر ۽ ضبط واري سوسائٽي ٺاهي هئي ۽ سندن قانونن ۽ مئجسٽريٽن جي اختيارن جو دائرو سختيءَ سان فقط اُنهن ماڻهن تائين هيو جيڪي سندن عقيدي سان تعلق رکندڙ هيا. ڪيترن ئي فرقن ۽ عقيدي رکندڙن جي مذهبي خام خياليءَ کي لغام ڏنو ويو،[40] ذاتي فيصلن جي آزاديءَ کي ڪائونسلن جي ڏاهپ جي حوالي ڪيو ويو ته پلي عوامي اندازن جا بہ نِبيرا ٿين: مذهبي عالمن جا اختيار سندن ڪليسائي رتبن جي آذار تي طئي ڪيا ويا ۽ حوارين جي پادري جانشينن ڪليسا طرفان اُنهن ماڻهن جي سخت مذمت ڪئي جن مذهب جي بنيادي نقطن يا عقيدن کان انحراف ڪيو هو. پر مذهبي تضادن جي دوُر ۾، هو اُهو ڪم جيڪو ٻي کي تڪليف پهچائي ٿو تہ پوءِ دماغ جي طاقت ۾ رد-عمل جي قوت پوري زور سان اڀري ٿي ۽ اهڙي وقت ۾ مذهبي باغيءَ جي جوش يا ضِد ۾ ڪنهن مقصد يا لالچ جي لِڪل قوت ڪم ڪندي نظر اچي ٿي، هڪ مابعد الطبيعاتي دليل، سياسي مقابلي لاءِ بهانو يا سبب بنجي ويو، افلاطون جي اسڪول جون حرفتون مشهور فرقن پاران پنهنجي امتيازي نشانين طور استعمال ڪيون ويون ۽ اُهو مفاصلو، جنهن سندن نظرين کي جدا ڪري ڇڏيو هو فسادن ۽ دشمنين، گهڻو وڌائي وڌو ڪري ڇڏيو هو. جيستائين پرئڪسيز ۽ سبيليَس جون فتني واريون مذهبي تفرقي بازيون "پيءُ ۽ پُٽ"[41] جي معاملي کي وڌيڪ الجهائڻ ۾ مصروف رهيون، تہ پوءِ بنياد پرست ڏر تي گهڻو الزام نٿو مڙهي سگهجي جيڪڏهن اُهي، روحاني ماڻهن جي برابريءَ جي بجاءِ، پنهنجي نمايان حيثيت قائم رکڻ تي وڌيڪ زور ڏئي رهيا هيا. پر جيئن ئي تضادن ۽ اختلافن جو ماحول ختم ٿيو تہ انڪانپوءِ سبيلينَس جي ترقي ۽ واڌارو روم، آفريڪا يا مصر جي ڪليسائن جي لاءِ ڪنهن بہ خطري يا تشويش جو باعث نہ رهيو هو، خدائي علم جي وِير جو وهڪرو سڪون ۽ آهستگيءَ سان مخالفت جي انتها طرف وهي هليو هو ۽ جيڪي تمام انتها پسند علم جا ڊاڪٽر هيا اُنهن بہ اُهي محاورا، ٻولي ۽ فقرا استعمال ڪرڻ شروع ڪيا جن جي اکر اُڪلڻ جي بہ اڳ سندن واتن تي بندش پيل هئي.[42] سَهپ ۽ برداشت جي فرمان جاري ٿيڻ کانپوءِ، جيئن ئي عيسائين کي امن، آرام ۽ فرصت جون گهڙيون ميسر اچي ويون تہ افلاطونيت جي قديم مرڪز ۾ ٽِن يا تثليث جي باري ۾، وري اختلافن مُنهن ڪڍيو، اليگزئنڊريا جا عالم، شاهوڪار ۽ فتني فساد جا شوقين اُتي پيا ۽ مذهبي قوتن جا شعلا اوپر وارن علائقن ۾ اسڪولن، مذهبي دعويدارن ۽ عام ماڻهن کان ٿيندا هر صوبي تائين ڦهلجي ويا. لوگوس جي دائم هجڻ جو مُنجهيل سوال وڏن ڪيلسائي ميڙن، تقريرن ۽ واعظن ۾ اٿاريو ويو ۽ آرَيس[43] جا متصاد نظريا سندس پنهنجن ٿوري سندس دشمنن جي جوش جذبي سبب عام ماڻهن تائين پهچي ويا. بهرحال سندس سخت مخالفن بہ ان ڳالھ کي مڃيو آهي تہ اهو نائب پادري هڪ وڏو عالم هو ۽ هن بيداغ ۽ پاڪ صاف زندگي گذاري هئي ۽ جنهن گذريل اليڪشن ۾ وڏي بشپ جي تخت تي ويهڻ کان صاف انڪار ڪري ڇڏيو هو.[44] سندس مقابلي ۾ بيٺل سڪندر (اليگزينڊر) جَج جي عهدي تي وڃي ويٺو. هنجي سامهون اهم سبب يا ڪارڻ تي دليل بازي ٿي، ۽ جيڪڏهن شروعات ۾ هو ٿورو هبڪيو ۽ ڪجھ اٽڪيو

بہ سهي پر آخر هن پنهنجو فيصلو صادر ڪري ڇڏيو جيڪو سندس عقيدي موجب، قاعدن قانونن جي پوئواري ڪندي ڏنو ويو هو.[45] نائب پادري، جنهن ڪي ڪا پرواھ ئي ڪانہ هئي، جنهن فيصلي ٻڌائيندڙ ناراض بشپ جي اختيارن کي للڪارڻ ٿي چاهيو. ڪي ڪليسا جي برادريءَ منجهان ٻاهر ڪڍيو ويو. پر آريس جي فخر جي احساس کي هڪ وڏي پارٽيءَ جي حمايت حاصل هئي، جنهن سندس جرئت لاءِ ڪيس داد ٿي ڏنو. هن پنهنجن پوئلڳن ۾، مصر جا ٻہ بشپ، ست نائب بشپ، ٻارهن راهب ۽ (جيڪا ڳالھ شايد اعتبار ڪرڻ جوڳي نٿي لڳي) ست سئو ڪنواريون ڳڻايون. ايشيا جي بشپن جي وڏي اڪثريت جي بہ ڪيس حمايت حاصل هئي جن ڪليو ڪلايو سندس نقطۂ - نظر جي تائيد ٿي ڪئي ۽ سزئريا جي يوسيبيَس، حمايت ڪندڙن جي سڄي منظرنامي ڪي ٿي ڏنو جيڪو عيسائين ۾ پڙهيل لکيل وڏو پادري هيو ۽ وڏي ڳالھ تہ نڪوميڊيا جو يوسيبيَس بہ سندس حمايتي هو جيڪو هڪ درويش صفت انسان هئڻ جي باوجود هڪ وڏو مدبر بہ هيو. فلسطين ۽ ٻتنيا جون ڪائونسلون مصر جي ڪائونسل جي خلاف هيون. شهنشاھ ۽ عوام جو توجہ ڪائونسلن جي علمي اختلاف ڏانهن ڇڪرايو ويو ۽ جيڪو ڇهن سالن جي عرصي گذرڻ ڪانپوءِ فيصلو صادر ٿيو ان کي وري نائيسيا جي جنرل ڪائونسل جي بالائي اختيارن ڏانهن آخري فتويٰ ڏيڻ لاءِ موڪليو ويو.

جڏهن عيسائين جي مذهب جون ڳجهيون ۽ پراسرار ڳالهيون خطرناڪ حدتائين ظاهر ٿي ماڻهن جي بحثن مباحثن جو موضوع بنجي ويون تہ اهو مشاهدو ڪيو ويو تہ انساني سوچ، "خدائي تثليث" يا ٽن جي فطرت جي باري ۾ ٽن سرشتن کي ناهي سگهي جيڪي پڻ اڌورا ۽ اڻپورا هيا ۽ بعد ۾ اهو اعلان ڪيو ويو تہ انهن ٽنهي سرشتن منجهان ڪوبہ صحيح معنيٰ ۾ فرقيواريت ۽ غلطين کان پاڪ نہ هيو.[47]

I پهرئين انومان مطابق جيڪو آريَس ۽ سندس پوئلڳن جو هو تہ لوگوس ٻي ٿي پاڙيندڙ ۽ اوچتي تخليق هئي جيڪا "پيءُ" جي خواهش تي "نفيءَ" مان پيدا ٿي هئي. پٽ، جنهن ڪان سڀ شيون ٺهيون هيون،[48] ۽ جيڪو سيني دنيائن جي تخليق کان بہ اڳ ڄائو هو، ۽ جنهن ۾ ڏکي ۾ ڏگهو آسماني عرصو بہ پيٽ ڪرڻ تي جڻ اک ڇنڀ وانگر لڳندو، پر هي عرصو پوءِ بہ لامحدود نہ هيو.[49] ۽ ڪجھ وقت اهڙو هيو جيڪو لوگوس جي پاڪ ۽ پَوتر تخليق کان اڳ گذريو هو. هِن ئي لمحي پيدا ٿيل پُٽ ۾ قادر-مطلق پيءُ پنهنجو پاڪ روح پري ڇڏيو هو ۽ پنهنجي شان شوڪت جي روشني ۽ نور سان سندس اندر منور ڪري ڇڏيو هو. لِڪل ڪمال ۽ تڪميل جي ظاهري تصوير ۾ هن پنهنجن پيرن هيٺان هڪ اَڻ ڪُٿ مفاصلو ڏٺو ۽ ساڳي وقت محترم فرشتن جا تخت ڏٺا. ان جي باوجود هو فقط هلڪي روشنيءَ سان چمڪيو هو ۽ روم جي شهنشاهن جي پُٽن وانگر جن کي سيزر ۽ آگسٽس جا لقب عطا ڪيا ويا هيا،[50] هن پنهنجي پيءُ ۽ حاڪم جي فرمانبرداري ۽ مرضيءَ مطابق سڄي ڪائنات تي حڪومت ڪئي.

II ٻي انومان مطابق، لوگوس ۾ سيئي فطري ۽ غير تبديل ٿيندڙ ڪمالَ موجود هيا جيڪي مذهب توڙي فلسفي مطابق فقط رب العزت لاءِ مخصوص هوندا آهن. ٽي تمام نمايان ۽ لامحدود دماغ يا عنصر، ٽي-هڪ ٻئي جيترا ۽ جهڙا يا هڪ ٻئي جا همسر، ۽ ٽن - دائمي وجودن گڏجي "خدائي- رُوح"[51] سڏرايو هو ۽ اها ڳالھ يقيني طور تي ترديد جي زمري ۾ اچي وڃي ها جيڪڏهن ائين چيو وڃي ها تہ انهن مان ڪنهن بہ هڪ جو وجود ڪونہ هو يا ڪڏهن بہ اُنهن مان ڪو هڪ يا سيئي پنهنجو وجود وڃائي ويهندا.[52] ان سرشتي جي وڪالت ڪندڙ جيڪي ٽن خود

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مختيار خدائن جي حقيقت کي مجين ٿا، اُهي "پهرئين ڪارڻ" جي ايڪي کي محفوظ رکڻ جي ڪوشش ڪن ٿا، جيڪي دنيا جي هلچل ۽ سرشتي کي سهڻي ترتيب ۽ طريقي سان هلائڻ جا ذميوار آهن ۽ جيڪي هڪ ہئي جي راءِ ۽ گڏيل مرضي مطابق ڪائنات جو ڪاروبار سهڻي نموني هلائن ٿا. ماڻهن توڙي جانورن جي سوسائٽين ۾ پڻ اهڙي قسم جي ايڪي ۽ اتحاد جي هلڪي جهلڪ ڪٿي ڪٿي نظر اچي ٿي. جيڪي سبب، اهڙي ايڪي ۾ خلل وجهڻ جو ڪارڻ ٿين ٿا، اُهي گهٽجو ڪري سندن لياقتن ۽ اهليتن جي اڻ برابري ۽ اڻپورائي جا هوندا آهن پر سڀ کان وڏيڪ ۽ وڏي طاقتور قوت، جنهنجي رهبري لامحدود ڏاهپ ۽ سُنائيءَ ذريعي ٿيندي آهي، ساڳين مقصدن حاصل ڪرڻ لاءِ ساڳيا ذريعا چونڊڻ ۾ ناڪام نہ ٿيندي آهي.

III ٽي هستيون، جيڪي پنهنجي وجود لاءِ پنهنجي ئي جوڙيل حڪمت عمليءَ هيٺ، پاڻ وٽ سڀئي خدائي صفتون مڪمل صورت ۾ رکن ٿيون، جن جو عرصو دائمي ۽ دوامي آهي، وقت ۽ مفاصلي ۾ لامحدود آهن ۽ تمام ويجهڙائيءَ مان هڪ ہئي لاءِ توڙي پوري ڪائنات جي لاءِ هر وقت موجود ۽ حاضر آهن، لازمي طور گڏجي "هڪ ۽ ساڳيو وجود"[53] اختيار ڪن ٿا تہ ماڻهن کي ڏندين آڱريون اچيو ٿيون وڃن. ۽ جيڪو جيئن سندس شان ۽ فطرت جي تقاضا آهي، هڪ ٿي ڪري بہ مختلف رُوپن ۾ پاڻ کي ظاهر ٿو ڪري ۽ جدا جدا طريقن سان پنهنجي عظمت جو اظهار ڪري ٿو. هن انومان منجهان، ٽن جي صحيح ۽ اصل وجود کي، نالن ۽ تصوراتي خيالن ۾ سمجهائڻ خاطر پيش ڪيو ويو آهي. جيڪو فقط دماغ ۾ موجود رهي ٿو ۽ اُهو ئي ان کي سمجهي بہ سگهي ٿو. لوگوس ڪو شخص نہ آهي پر هڪ صفت يا لاڳاپو آهي جيڪو علامتي يا تمثيلي آهي تہ پٽ جو لقب هڪ دائمي دليل سان وابستہ ڪري سگهجي ٿو جيڪو شروع يا ازل کان وني خدا سان گڏ هيو ۽ جنهن سان، ۽ نہ جنهن کان، سڀ شيون وجود ۾ آيون. لوگوس جو روپ يا جسماني شڪل ڪابہ ڪانهي پر اُهو خدائي ڏاهپ جو هڪ اُتساهہ يا الهام آهي جنهن روح کي قوت بخشي ۽ هڪ انسان جي عملن جي رهبري ڪيائين جيڪو حضرت عيسيٰ (ع-س) جي روپ ۾ هن ڪائنات ۾ آيو. اهڙيءَ طرح خدائي علم جي اٿاهہ واديءَ جو چڪر لڳائيندي. اسانجي حيرانگيءَ جي حد ئي نٿي رهي جڏهن اها ڳالهہ واضح ٿئي ٿي تہ جتي سبيلئس جي پڄاڻي ٿئي ٿي تہ اتان ئي ايبونائيٽس پنهنجي شروعات ڪئي هئي ۽ سمجهہ ۾ نہ ايندڙ ڳُجهہ. جنهن اسانجي عبادت ۾ جوش جاڳايو هو. اسانجي ڪوڄنا کان پاسيرو ٿي وڃي ٿو.[54]

جيڪڏهن نائيس جي ڪائونسل [55] جي بشپن کي پنهنجي ضمير جي آزاد مرضيءَ مطابق هلڻ جي اجازت ڏني وڃي ها تہ آريَس ۽ سندس ساٿين کي، ان انومان جي حق ۾ گهڻا ووٽ وٺڻ جي ہٽاڪ هٽڻ جي ضرورت ئي نہ پوي ها، جيڪو ڪٿولڪ دنيا جي پڻ تمام مشهور ۽ زوردار نظرين جي سخت خلاف هو. آريَنس کي جلد ئي پنهنجي ڪمزورين جي ڪُڙڪ پئجي وئي انڪري دوراند يشي ڪندي اعتدال پسنديءَ وارو ڪردار ادا ڪرڻ شروع ڪيائون، جيڪو شهري ۽ مذهبي اختلافن جي دوُر ۾ گهٽجو ڪري ادا نہ ڪيو ويندو آهي ۽ نہ وري ان کي پسند ڪيو ويندو آهي، سواءِ ان جي تہ ذُر تمام ڪمزور ٿي وڃي ۽ مجبوريءَ مان اهڙو رويو اختيار ڪري. هنن عيسائين جي سخا، خير خيرات ۽ اعتدال پسندي اختيار ڪرڻ جي سفارش ڪئي، اختلافن ۽ اٿاريل تضادن جي باري ۾ چيائون تہ اهي سمجهہ کان مٿاهان هيا تنهنڪري انهن کي نہ ڇيڙيو وڃي، ڪن بہ اهڙن شرطن يا وضاحتن سان پنهنجي لاتعلقيءَ جو اظهار ڪيائون جن جو

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ذڪر يا وضاحت ڪتابن ۾ نٿي ملي ۽ وڏي فراخ دليءَ سان پنهنجي مخالفن کي خوش ۽ مطمئن ڪرڻ جي آڇ ڪيائون ته ساڳئي وقت پنهنجن اصولن ۽ سچائيءَ تہ بہ ڪاربند رهيا. هن صورتحال ۾ جيڪو سوڀ حاصل ڪندڙ فرقو هو، اُنهن کي اهي فراخدليءَ جون آچون شڪن ۽ گمانن واريون نظر آيون تنهنڪري هنن مطالبو ڪيو تہ سندن مثاهين ۽ نمايان حيثيت کي تسليم ڪيو وڃي. هن مطالبي رد ڪرڻ سان آريَنس جي ڪمزور حيثيت خطري ۾ پئجي وڃي ها تہ ساڳي وقتُ مٿن فرقيواريت جو الزام بہ اچي وڃي ها جنهن جا ڪين نتيجا پڻ پوڳڻا پون ها. هڪ خط کي ماڻهن جي سامهون پڙهيو ويو ۽ انکي نفرت منجهان ڦاڙي ٽڪرا ٽڪرا ڪيو ويو جنهن ۾ سندن منهندار يعني نڪوميديا جي يوسيبيَس نهايت ئي سادگيءَ مان تسليم ڪيو تہ هومُوسيَن يا ٽِن جو معاملو - هڪ اهڙو لفظ جيڪو افلاطونيت جو اڳ ۾ ئي بڌل هيو - سندن مذهبي علم جي اصولن سان مطابقت رکندڙ نہ هيو. اهڙي سٺي موقعي کي پادرين پنهنجي هٿان وڃائڻ نٿي چاهيو ۽ اُنهن ئي ڪائونسل جي فيصلن جي نظرداري تي ڪئي ۽ ائمبروز*[56] جي هڪ خوش مزاجيءَ واري اظهار موجب تہ اُنهن اُها ترار استعمال ڪئي جيڪا فرقيواريت خود مياڻ مان انڪري ڪڍي هئي تہ ڏِڪاريل ۽ نفرت لائق راڪاس جو سِر ڌَڙ کان ڌار ڪري ڇڏين. پيءُ ۽ پٽ جي ايڪي کي نائيسيا جي ڪائونسل مستند بنائي ڇڏيو هو جنهن کي عيسائي مذهب جي بنيادي رُڪن طور مڃيو وڃي ٿو ڇو تہ ان مڃتا ۾ يونانين، لاطينين، مشرق وارن ۽ پروٽيسٽنٽ ڪليسائن جي گڏيل رضا شامل آهي. پر جيڪڏهن ساڳيو لفظ فرقيوارن جي نالي کي داغدار نہ ڪري ها ۽ ڪئٿولڪس کي متحد نہ ڪري ها تہ پوءِ اهو ماڻهن جي اُن اڪثريت جي لاءِ بيڪار ۽ بيسود هجي ها جنهن لاءِ اهو بنياد پرستن ۾ رائج ڪيو ويو هيو. هيءَ اڪثريت وري بن ڌرين ۾ ورهائجي وئي هئي جيڪي فقط انڪري نمايان هيا جو سندن نظريا، ٽن خدائن کي مڃڻ وارن ۽ سبيلينسَ جي عقيدن جي خلاف هيا. پر جيئن تہ اهي متضاد انتها پسنديون، فطري توڙي الهامي مذهبن جون پاڙون پٽڻ جو خطرو پاڻ سان گڏ کڻي آيون هيون تنهنڪري هنن پاڻ ۾ گڏجي پنهنجن اصولن کي مضبوط ۽ وڌيڪ مستحڪم بنائڻ تي اتفاق ڪيو ۽ سندن مخالفن جي منفي ۽ هاڃيڪار ڪوششن ۽ انجي نتيجن جي مخالفت ڪرڻ ۽ مردانگيءَ سان مُنهن ڏيڻ جو وَچن ڪيو. پنهنجي گڏيل مفاد جي اهميت کي محسوس ڪندي هو پاڻ ۾ گڏجي هڪ ٿي ويا. انهيءَ سلسلي ۾ هنن پنهنجا اندروني اختلاف لڪائڻ جي ڪوشش تي ڪئي، هڪ ٻئي سان سندن تلخيون هاڻي ختم ٿي چڪيون هيون ڇو تہ ڪائونسلن ڪين سڀَ جو سبق ٿي ڏنو ۽ پراسرار هومُوسيَن جي استعمال سان سندن جهيڙا جهڳڙا بہ ختم ٿي ويا جنهن لا هر ڌُر کي اجازت هئي تہ اُهي پنهنجن پنهنجن اصولن مطابق ان کي سمجهن ۽ ان جي ترجماني ڪن. پنجاهہ ڪن سال اڳ، سبيليَن فڪر، جي اُن مشهور لقب جي استعمال تي، انٽنئڪ[57] جي ڪائونسل طرفان پابندي مڙهي وئي هئي، پر اُهو وري اُنهن خدائي علم وارن کي پيارو لڳو جن نالي ماتر ٽِن لاءِ پنهنجين دلين ۾ ڳجهي چاهت رکي هئي. پر آريَن دؤر جي جديد درويشن، جهڙوڪ بهادر اٿنسيَس، عالم گريگري نازيانزين + ۽ ڪليسا سان لاڳاپيل ڪجهہ ٻين اهم ماڻهن، جن پنهنجي قابليت سان نائسين جي اصولن جي حمايت تي ڪئي، جڏهن جوهر يا نِجَ جي باري ۾ پنهنجي راءِ جو اظهار تي ڪيو تہ ان کي فطرت سان لازم ملزوم ڪري تي پيش ڪيائون ۽ اُنهن پنهنجي معنيٰ تي زور ڏيندي چيو تہ ٽي ماڻهو جيڪي ساڳي ترڪيب جا جزا هيا اُهي پاڻ هومُوسيَن يا مليل جليل آهن يا ٻين لفظن ۾ اُنهن جو پاڻ ۾ اَٽوٽ رشتو آهي[58] جو هڪ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪي بي ڪان جدا نٿو ڪري سگهجي. هِن نج ۽ نمايان هڪ جهڙائي ڪي، هڪ طرف اندروني رشتن ۽ روحاني گهرائيءَ جو پاڻي ڏنل هو جنهن ذريعي خدائي انسان پاڻ ۾ اهڙيءَ طرح ملي هڪ ٿي ويندا آهن جو وري جدا ٿيڻ جو ڪو بہ امڪان باقي نہ رهندو آهي، ۽ ٻي طرف پيءُ جي عظمت کان بہ عظيم ترين حيثيت جيڪا پٽ[60] جي آزاديءَ سان هر لحاظ سان مشابهت رکندڙ هئي، هڪ اهڙي حقيقت هئي جنهن کي پوريءَ طرح مطابقت رکندڙ ڪيو ويو هو. هنن حدن اندر، مذهبي ڪٽرپڻي جي ٿرڪندڙ ۽ نہ پسجندڙ بال کي ڪُڏڻ ۽ راند ڪرڻ جو پورو موقعو ڏنو ويو هو. هن پاڪ ميدان کان اڳتي، منڪر، فرقي پرست ۽ شيطان موقعي جي تاڙ ۾ اوچتي حملي ڪرڻ لاءِ هر طرف کان لڪا بيٺا هيا تہ جيڪو بہ اتان گذري تہ ان بدنصيب تي ڪڙڪي پوَن ۽ کيس ماري ۽ ڳڙڪائي ڇڏين. پر جيئن تہ مذهبي نفرت جا درجا تضادن جي اهميت جي بجاءِ جنگ جي نوعيت تي مدار رکندڙ ٿين ٿا، تہ فرقي پرستن جن پاڻ کي ڪيرائي نيچ ڪري ڇڏيو هو، اُنهن جي مقابلي ۾، ساڻن وڌيڪ سخت ورتاءُ ڪري ڇڏيو جن پٽ جي ذات کي تباهہ ڪرڻ تي چاهيو. اٿنشيَس جي سچي زندگي، آريَنس جي ناپاڪ جنون جي اُٽمٽ مخالفت ڪندي گذري هئي،[61] پر هُو اٿنسيرا جي مارسيلَس، جيڪو سبيليَس جي فرقي سان لاڳاپيل هو، جي ويهن سالن کان بہ وڌيڪ عرصي تائين، پنيرائي ڪندو رهيو، ۽ نيٺ جڏهن مجبور ٿي هن ان سنگت ساٿ کان پاڻ کي الڳ ڪيو، تہ پوءِ بہ هو هڪ معنيٰ خيز مُرڪ ذريعي پنهنجي پياري دوست لاءِ چوندو رهندو هو تہ سندس غلطيون يا خطائون اهڙيون هيون جيڪي بخشش يا معاف ڪرڻ جي قابل هيون.[62]

جنرل ڪائونسل پنهنجا اختيار، جن جي فرمانبرداري ڪرڻ لاءِ آريَنس خود مجبور ٿي پيا هيا، استعمال ڪندي، ڪٽر پارٽيءَ جي جهنڊن ۽ ڪتبن تي هومُوسين جا پراسرار الفاظ لکرايا هيا، جيڪي، ڪجهہ ننڍن ننڍن جهيڙن جي باوجود، رات جي جدوجهد يا جاڪوڙ سان تعلق رکندڙ هيا تہ جيئن عقيدي يا گهٽ ۾ گهٽ زبان جي هڪ جهڙائيءَ کي لڳاتار جاري رکي سگهجي. "ٽن" جا عقيدتمند، جن ڪاميابيون ماڻي ۽ پنهنجي لاءِ ڪئٿولڪس جو خطاب حاصل ڪيو آهي، پنهنجي فرقي جي سادگي ۽ لڳاتار سچائيءَ تي ڪين ناز هيو ۽ مختلف عقيدن اختيار ڪرڻ تي هو پنهنجن مخالفن جي مسلسل بيعزتي ڪندا هيا چو تہ وٽن پنهنجي فرقي جو ڪو مستند يا مجيل اصول ڪو نہ هيو. آرين جي بزرگن جو اخلاص يا سندن چالاڪي، قانونن يا ماڻهن جو پٺو، حضرت عيسيٰ (ع-س) لاءِ سندن عزت ۽ عقيدت، اٿنشيَس لاءِ سندن نفرت، مطلب تہ انساني يا خدائي سيئي سبَب، جيڪي مذهبي فرقن تي اثر انداز يا خلل انداز ٿي ٿيا، مختلف فرقن ۾ ٻچان ڏياريندڙ ڊرائي ۽ عدم دلچسپي پيدا ڪري ڇڏي جنهن ٿورڙن ئي سالن جي عرصي ۾ مذهب[63] جا ارڙهن مختلف ماڊل يا فرقا پيدا ڪري ڇڏيا ۽ اهڙيءَ طرح اُنهن ڪليسا جي وقار جي بيحرمتيءَ جو پلاند ڪيو. جوشيلو هلٿري،*[64] جيڪو هن صورتحال جي مشڪل منجهان، مشرق جي مذهبي ماڻهن جي غلطين کي وڌيڪ وڌائڻ بدران اُنهن جي زور کي گهٽائڻ جي ڪوشش ۾ مصروف هيو، ٻڌائي ٿو تہ ايشيا جي وسيع ۽ وڏي خطي جي ڏهن صوبن ۾ جتي کيس ملڪ نيڪالي ڏئي موڪليو ويو هو، اُتي کيس تمام گهٽ بشپ اهڙا نظر آيا جن جي ذهنن ۾ سچي خدا جي ڄاڻ محفوظ هئي[65] جيڪا اذيت کيس محسوس ٿي هئي ۽ جيڪا انساني افراتفري پکڙيل هئي جنهن جو هو تماشين بہ هيو تہ خود شڪار پي، ٿوري عرصي لاءِ، سندس روح جي تَتل جذبن کي ٿڌو ڪيو، ۽

جيڪو ٽڪرو هيٺ ڏجي ٿو جنهن منجهان آءٌ فقط ڪجهه سِٽون پيش ڪندس، پٺائيٽيئرس جو بشپ غير محتاط طريقي سان عيسائي فيلسوف جي طرز تي بيان ٿو ڪري: ” اها شئي، هلٽري چوي ٿو، ”بيحد افسوسناڪ ۽ خطرناڪ آهي تہ اسان وٽ اوترائي مذهبي فرقا آهن جيترا ماڻهن جا خيال يا نظريا آهن. اوترائي اصول آهن جيترا ماڻهن جا ذاتي لاڙا آهن. ۽ مقدس شين يا شخصيتن جي باري ۾ گستاخي ڪرڻ جا اوترائي ذريعا آهن، جيترا اسان ۾ نقص آهن. ڇاڪاڻ تہ اسان، فرقن کي جڏهن وٽي تہ بنا سوچ سمجهہ جي ٺاهي ٿا ڇڏيون ۽ اُنهن جي وضاحت بہ پنهنجي من پسند راءِ موجب ۽ بغير سوچئي سمجهئي ڪريون ٿا. هومُوسين کي رد ڪيو وڃي ٿو، وري قبول ڪيو ٿو وڃي ۽ مختلف ڪائونسلن طرفان انجي وضاحت پيش ڪئي ٿي وڃي. پيءُ ۽ پٽ جي ٿوري يا هڪ ٻئي سان پوري مشابهت اڄڪلهہ جي بدبختيءَ جي وقت ۾، جهيڙن ۽ اختلافن جو مکيہ موضوع آهي. هر سال نہ پر هر مهيني اسين نوان عقيدا اختيار ڪريون ٿا ۽ پوءِ اُنهن سان منسوب اڻ ڏٺل ۽ لڪل يا ڳجهن رازن کي بيان ڪريون ٿا. جيڪو ڪجهہ اسان ڪيو آهي، ان تي پڇتايون ٿا، جيڪي پڇتائن ٿا، اُنهن جي اسان پنيرائي ڪريون ٿا ۽ اسان اُنهن تي ڦِٽ لعنت ڪريون ٿا جن جي اسان اڳ حمايت يا حفاظت ڪئي هئي. جيڪي ٻين جا اصول يا متا اسان ۾ آهن، يا اسان جون خصلتون ٻين ۾ آهن، اسان سيني جي گڏيل مذمت ڪريون ٿا؛ ۽ جيئن تہ اسان هڪ ٻئي کي چيري ڦاڙي، ٽڪرا ٽڪرا ڪري ٿڏڻ ۽ پري اڇلائڻ جا خواهشمند آهيون، تنهنڪري ٻيو ڪو بہ نہ، پر اسان خود ئي هڪ ٻئي جي تباهي ۽ بربادي‌ءَ جا وڏي ۾ وڏا ڪارڻ آهيون.“[66]

نہ تہ اها اُميد ڪئي ويندي ۽ نہ وري اها ڳالهہ برداشت ڪرڻ جهڙي هوندي تہ آءٌ ارڙهن مذهبن يا عقيدن جي باري ۾ هن مذهبي علم جي بحث کي وڌائي پيش ڪريان يا ان جي باريڪ بينيءَ سان چند ڇاڻ ڪريان، جن جي مصنفن، گهڻو ڪري پنهنجي ليڊر آريَس جو قابل نفرت نالو نہ ورتو آهي. اها ڳالهہ حيرت کان خالي نہ هوندي تہ هڪ خاص ٻوٽي جو خاڪو يا تصوير تہ ليڪجي پر ان جي ساوڪ ۽ سُورنهن بعد ۾ ڳولڻ شروع ڪجي، پر گلن ڪانسواءِ پنن يا ميوي ڪانسواءِ ٽارين يا ٿامين جا تفصيل ڏيڻ جيئن تہ مشڪل مرحلو هوندو، تہ هڪ محنت ڪندڙ شاگرد جو صبر اهڙي صورتحال ۾ فورن جواب ڏئي ويندو ۽ سندس جستجو کي ناڪام ۽ نراس بنائي وجهندو. آرين جي اختلافي مسئلي سان لاڳاپيل هڪ سوال اڪثر اڀندو هو جنهن تي غور ڪيو وڃي ٿو تہ ان ۾ ٽن فرقن جي تخليق ۽ تفاوت ۽ تضادن جو ذڪر آيل آهي ۽ جيڪي پاڻ ۾ متحد فقط هڪ نقطي تي ٿيا تہ ڪين نائسين ڪائونسل جي هومُوسيَن ڪان سخت بچان لڳندي هئي. جيڪڏهن ڪانئُن پڇيو وڃي ها تہ ڇا پٽ هوبهو پيءُ جهڙو هو تہ فرقي پرستن ڪان اعتماد سان جواب نفيءَ ۾ ئي ملندو هو جيڪي آريَس جي اصولن سان لاڳاپيل هيا يا وري درحقيقت ان فلسفي سان سندن تعلق هو جيڪي خالق ۽ سندس خاص الخاص مخلوق جي وچ ۾ هڪ لامحدود فرق رکڻ جا حامي آهن، هن صاف ۽ چٽي نتيجي کي اِيٽيَس[67] قائم رکيو هو جنهن تي مخالفن جي جنون کيس هڪ دهريي جو خطاب عطا ڪري ڇڏيو هو. ڪجهہ حاصل ڪرڻ لاءِ سندس بيچين روح کيس مجبور ڪيو هو تہ انسانن جي هر شعبي ۾ هن ڪم جاري رکيو هو ۽ تجربو حاصل ڪيو هو. هو ڪيترو عرصو غلام رهيو، هاري يا آبادگار رهيو، در در وڃي ٿانوَن ٺاهڻ جو ڪم ڪندو رهيو، سونارو، حڪيم، هڪ ماستر، مذهبي عالم، ۽ آخر ۾ هڪ ڪليسا ۾ حواريءَ جي رتبي تي بہ ڪم ڪيائين

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جنهن ۾ سندس ٺي شاگرد ۽ پوئلڳ يونوميَس پنهنجون صلاحيتون آزمائيندو هو.[68] مقدس ڪتابن جا متن ۽ عنوان سدائين هن وٽ موجود هوندا هيا. ارسطو جي فلسفي جا دليل ۽ منطق ڪيس ياد هيا. نرم مزاج اِيٽيَس جي شهرت اها هئي تہ هو ناقابل شڪست مُهاڏو اٽڪائيندڙ ۽ دلير هو. ۽ ٻين لاءِ اهو ناممڪن هوندو هو تہ يا ڪيس چپ ڪرائي ڇڏن يا وري ڪيس دليلن سان مطمئن ڪري وڃن. آريَن پادرين جي دوستي جو وڏو سبب سندن ذهانت جي ڏات هئي پر آخر ڪين دوستي ختم ڪرڻ لاءِ نہ رڳو مجبور ٿيڻو پيو پر پنهنجي هڪ خطرناڪ ساٿيءَ کي اذيت بہ پهچائڻي پئي جنهن پنهنجي دليلن جي درستگي ۽ سچائيءَ سبب، ماڻهن جي عام مقصد کي ڇيهو رسايو هو ۽ سندن سچن ساٿين سنگتين جي نيڪيءَ کي بہ نقصان پهچايو هو. ڪائنات جي خالق جي لامحدود طاقت، پيءُ ۽ پٽ جي گهٽي ۾ گهٽي هڪ جهڙائيءَ جي سلسلي ۾ هڪ شاندار ۽ عزت وارو حل ڳولڻ تي ڇاهيو ۽ عقيدو شايد عجز ۽ انڪساريءَ سان اُهو ڪجهہ حاصل بہ ڪري ٿي سگهيو جنهن ڪان دليل بہ شايد انڪار نہ ڪري سگهي ها، تہ رب العالمين پنهنجو لامحدود ڪمال ماڻهن کي ڏيکارڻ ۽ پَسائڻ خاطر اهڙي هستيءَ کي تخليق ڪري ڇڏي جيڪا هوبهو هن جهڙي هجي[69] هي آريا پنهنجن ليڊرن جي زور ۽ سندن قابليت تي گهڻو پاڙيندڙ هيا ۽ جن جي ڪين زبردست حمايت پڻ حاصل هئي ۽ جيڪي يوسيبيَس جي دلچسپين ۽ تقاضائن کي پورو ڪرڻ ۾ بہ ڪامياب ٿيا هيا ڇو تہ اُنهن مشرق جي ڪيترن ئي اهم تختگاهن تي قبضو ڪري ڇڏيو هو. اُنهن اِيٽيَس جي لادينيت کي بہ ڪجهہ فريبڪاريءَ سان نفرت جي نگاهہ سان ٿي ڏٺو. سندن پڪو عقيدو هو. خبر ناهي مقدس ڪتابن جي حوالن ذريعي يا هونئن ئي، تہ پٽ بي سچي تخليق ڪان مختلف هو پر پنهنجي پيءُ سان بلڪل هوبهو واري مشابهت رکندو هو. پر اُنهن ان ڳالهہ ڪان انڪار تي ڪيو تہ هو يا تہ ساڳي يا ان جهڙي عنصر منجهان هو. ڪڏهن تہ جرئت منجهان پنهنجي اختلاف کي جائز تي سمجهيائون تہ ڪڏهن وري عنصر يا جوهر جي لفظ جي استعمال تي بہ ڪين اعتراض هو. جنهن مان بهرحال صاف مطلب اهو ٿو نڪري تہ معبود بلڪل يگانو، ٻين ڪان نمايان ۽ بلڪل منفرد آهي. جنهن فرقي هڪ جهڙي جوهر يا عنصر جي اصولن کي مڃيو ٿي، ان جا پوئلڳ تمام گهڻا هيا ۽ ايشيا جي صوبن ۾ تہ هيڪاري وڌيڪ هيا ۽ جڏهن سيلوشيا ۾[70] ٻنهي ڌرين جا ليڊر هڪ ٻئي سان مليا تہ اُنهن جي راءِ کي اڪثريت جي حمايت حاصل هئي يعني هو تعداد ۾ هڪ سؤ پنج هيا جڏهن تہ مخالفت ۾ فقط ٽيتاليهہ بشپ هيا. هڪ يوناني لفظ اهڙو چونڊيو ويو هو جيڪو هڪ جهڙائيءَ جي پراسرار مشابهت بيان ڪرڻ لاءِ بيحد موزون هو ۽ جيڪو ڪٽر مذهبي ماڻهن جي نشانيءَ سان بہ مطابقت رکندڙ هو جو هر دور جي بي ادب ۽ گستاخ ماڻهن، ان موضوع تي ٿيل سخت بحثن مباحثن تي خوب ٺٺوليون ڪيون آهن جيئن هومُوسيَن جي ٻن ساڳين لفظن جي ٿوري گهڻي ڦيرڦار تي بہ گهٽي ڏي-وٺ ٿي آهي، جيئن اهو اڪثر ڪري ٿيندو آهي تہ ساڳين آوازن ۽ حرفن وارا اکر يا لفظ جيڪي پاڻ ۾ گهٽي هڪ جهڙائي رکندا آهن، تہ اتفاقي طور تي اُهي مختلف خيالن يا معنائن وارا هوندا آهن: پرجي اهو ممڪن هجي ها تہ اڏو گابرن ۽ اٽيورن ڪئٿولڪن جي وچ ۾ جيڪڏهن سچي ۽ مانائتي تشبيهہ ۽ فرق جي اندازي ڪرڻ جي ڪوشش ڪجي ها تہ پوءِ هي مشاهدو خود بخود فضول ۽ اجايو لڳي ها. پٽائٽيئرس جي بشپ، جيڪو جڏهن فرجيا ۾ ملڪ نيڪاليءَ جا ڏينهن ڪاٽي رهيو هو، مختلف پارٽين کي گڏجي ڪم ڪرڻ جي تجويز ڏني هئي ۽ اهو ثابت ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي هئي تہ جيڪڏهن هومُوسيَن جي اصلي، سچي ۽ نيڪ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نيتي واري تشريح ڪئي وڃي ته اُها آخرڪار ٽن يا تثليث واري معمي تي وڃي دنگ ڪري ها.[71] ان جي باوجود هو تسليم ٿو ڪري ته لفظ بيحد ئي مشڪوڪ ۽ اونداهو آهي ۽ ائين ٿو لڳي ته اونداهي ڇڻ مذهبي جهڳڙن لاءِ ساز گار هئي. اڏو گابرن آريَنس، جيڪي وڏندا وڏندا ڪليسا جي درن تائين وڃي پهتا هيا. سخت غصي ۽ ڪاوڙ منجهان مٿن حملو ڪري ڏنو.

مصر ۽ ايشيا جي صوبن، جن يونانين جي ٻولي ۽ طور طريقن کي اجا به اپنايو هو. آريَن تضادن ۽ اختلافن جي زهر کي پنهنجي اندرَ ۾ اوتي ڇڏيو هو. افلاطوني سرشتي جي چاتل سچاتل تعليم، هڪ اجايو ۽ دليل بازيءَ وارو ظاهري ڏيک، فراخدلي ۽ لچڪيدار طرز جي انداز - بيان وغيره مشرق جي پادرين توڙي عام ماڻهن کي لفظن جو بيشمار خزانو توڙي بيا اعزاز عطا ڪري ڇڏيا، ۽ بحثن مباحثن جي سخت گرما گرميءَ دوران اُنهن شڪ يا گمان کي وساري ڇڏيو هو جنهن واسطي فلسفو سفارش ڪري ٿو ته ساڳي وقت عجز ۽ انڪساريءَ کي به ڇڏي ڏنو هو جنهن لاءِ وري مذهب سخت تاڪيد ڪيو آهي. مغرب جا رهواسي، گهٽي اونهي جستجو نه ڪندا هيا، اڻ ڏٺل يا اڻ سچاتل شيون سندن جذبن يا خيالن کي جلد قائل نه ڪري سگهنديون هيون. سندن ڪليسا به اهڙين ڳالهين کان بيخبر هوندي هئي انڪري ماڻهو پنهنجي مُنهن مست مگن رهندا هيا ۽ هلٽري خود جنرل ڪائونسل ۾ ٽيهن سالن جي عرصي گذرڻ ڪانپوءِ به ڇڻ نائسين جي مذهبي عقيدي لاءِ نئون ۽ ڌاريو هو.[72] خدائي علم جا ڪرٽا ترجمن جي مشڪوڪ ۽ اٽڃٽن وسيلن ذريعي لاطينين وٽ پهتا هيا. سندن پنهنجي ۽ مقامي ٻوليءَ ۾ زياده خوبي ۽ وسعت ڪانه هئي پر ڪين پوءِ به ان تي غرور ۽ هَٺَ گهڻو هو توڙي جو اُها ان قابل هرگز نه هئي ته يوناني ٻوليءَ جا هڪ جهڙا لفظ پاڻ وٽ پيش ڪري سگهي ۽ افلاطون جي فلسفي[73] کي اُنهن سان بيان ڪري سگهي، جو ته اُنهن خاص لفظن ذريعي عيسائي مذهب جي تشريح ڪئي ويندي هئي چاڪاڻ ته اُنهن کي مقدس ڪتابن توڙي ڪليسا ۾ محفوظ ڪيو ويو هو. تنهنڪري ان ڳالهه جو گهڻو امڪان هو ته لفظن جو غلط استعمال، لاطيني مذهبي علم جي تشريح ۾ غلطين ۽ مونجهارن جا انبار لڳائي ڇڏي.[74] پر جيئن ته مغربي ڳوناٽن ۽ صوبن جي ماڻهن جي خوش قسمتي هئي جو سندن مذهب بنياد پرستن وٽان نِج حالت ۾ ڪين مليو هو جنهن کي هنن پنهنجين لڳاتار محنتن ۽ جذبن سان محفوظ به ڪري ڇڏيو هو ته فرمانبرداريءَ منجهان قبول پڻ ڪيو هو ۽ جڏهن آريَن جا وبائي مرضَ سندن سرحدن تائين پهچي ويا ته هنن روم جي مکيه بشپ جي پيءُ واري شفقت ۽ مهربانيءَ ذريعي هومُوسين (ساڳئي روح) جي محفوظ تيل خزاني منجهان ڪجهه برڪتون سندن حوالي ڪيون. ڪين پنهنجن جذبن ۽ طبيعتن جي پوري اظهار ڪرڻ جو موقعو رِمني جي ڪائونسل جي اجلاس ۾ مليو جنهن ۾ نائيسيا جي ڪائونسل جي مقابلي ۾ تمام گهڻا ماڻهو شريڪ ٿيا چاڪاڻ ته ان ۾ اٽلي، آفريڪا، اسپين، گال، برطانيه ۽ اليريڪم جي چئن سوَن کان به وڌيڪ بشپن شرڪت ڪئي. جيڪي شروعاتي بحث مباحثا ٿيا اُنهن مان اهو معلوم ٿيو ته فقط اَسي کن بشپ پنهنجي پارٽيءَ سان سچا هيا. جيتوڻيڪ اُنهن ظاهري طرح ڏؤنگ ڪندي آريَس جي نالي توڙي ياد جو خراب لفظن ۾ ذڪر تي ڪيو ۽ مٿس ڦِٽ لعنت به وڌائون تي. پر نيچائيءَ جي هن احساس جو ازالو ڇاڻ، تجربي ۽ نظم ۽ ضبط جي دولت ذريعي ڪيو ويو جيڪا وٽن هئي ۽ ماڻهن جي ٿورڙائيءَ جي رهبري اِليريڪم جي ٻن بشپن وئلنس ۽ ارسئيَس تي ڪئي جن پنهنجيون زندگيون ڪورٽن ۽ ڪائونسلن

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي سازشن ۾ بسر ڪري ڇڏيون هيون ۽ جن مشرق جي مذهبي جنگين ۾ يوسيبيَس جي جهنڊي هيٺ سِڪيا حاصل ڪئي هئي، پنهنجن دليلن ۽ ڳالهين ٻولهين سان اُنهن ٻين کي پريشان ۽ منجهن مونجهارا ۽ الجهنون تي پيدا ڪيون ۽ آخر ۾ انهن فريبڪاريءَ جي چالن سان لاطيني بشپن جي سادگيءَ سان دوکو ڪيو. جن عقيدي جي آڙ ۾ ڪليل غنڊا گرديءَ جي بجاءِ مڪر ۽ انڪساريءَ وارين چالن ذريعي ڪين مات ڏني. رِمني جي ڪائونسل کي تيستائين جدا ٿيڻ نہ ڏنو ويو جيستائين ان جي ميمبرن اُبهرائيءَ مان هڪ اهڙو عقيدو اختيار ڪيو جيڪو گهٽو ئي عيبن هاٺو هو ۽ جنهن تي اعتراض پڻ ڪيا ويا هيا ۽ جنهن ۾ "ساڳئي روح" جي دائري ۾ ڪجهه اهڙا افقرا پڻ داخل ڪيا ويا هيا جن مان فرقيواريت جي بوءِ اچي رهي هئي. اهو ساڳيوئي موقعو هيو جنهن لاءِ جيروم جي راءِ موجب، سڄي دنيا تڏهن حيرت ۾ پئجي وئي هئي جڏهن کين محسوس ٿيو تہ واقعي چڻ پورو جهان آريَن تي ويو هو.[75] پر لاطيني صوبن جا بشپ جيئن ئي پنهنجن پنهنجن ضلعن ۾ پهتا تہ فورن کين پنهنجين غلطين جو احساس ٿيو ۽ پنهنجي ڪمزوريءَ تي خوب پڇتايائون. جيڪا هنن اڳ بيعزتيءَ واري آڻ مڃي هئي ان کي سخت ڪاوڙ ۽ نفرت منجهان رد ڪيو ويو ۽ هوموسيَن جي جهنڊي، جنهن ٿورو گهڻو لوڏو تہ کاڌو هو پر اجا تائين ان کي پنهنجي جڳهه تان اکاڙيو نہ ويو هو، کي پيهر مغرب جي ڪليسائن ۾ مضبوطيءَ سان لڳايو ويو.[76]

مذهبي جهيڙن جهڳڙن جي اُيرڻ، سندن واذاري ۽ فطري هنگامن ۽ انقلابن جو ڪانسٽنٽائن ۽ سندس پٽن جي دؤر ۾ اهو ۽ اهڙو حال هو جنهن پوري عيسائيت جي امن ۽ سڪون کي برباد ڪري ڇڏيو هو. پر جيئن تہ اُنهن شهنشاهن مذهب توڙي پنهنجي رعيت جي ماڻهن جي زندگين ۽ سندن نصيبن جي پيٽ ۾، پنهنجي آمريت کي وڏيڪ فوقيت ڏني هئي، سندن ووٽن جو وزن ڪڏهن ڪليسا طرف هليو ويندو هو ۽ پوءِ جنت جي بادشاهه جا حق طئي ٿيندا هيا، يا بدلبا هيا، يا اُنهن ۾ ٿوري گهڻي ڦيرڦار ٿيندي هئي پر اهو فيصلو زمين جي حاڪم جي وزارت ۾ ٿيندو هو.

فتني ۽ فساد جو اهو ماحول بدقسمتيءَ سان اوڀر جي صوبن ۾ پيدا ٿي ويو هو جنهن ڪانسٽنٽائن جي فخر ۽ متيرائيءَ کي ڪافي ڏک رسايو هو. پر شهنشاهه جهڳڙي جي ان منظر نامي کي ڪجهه عرصي لاءِ جاچيندو ۽ ڏيرج ۽ ڪجهه لاپرواهيءَ سان ڏسندو رهيو. جيئن تہ هو مذهبي فرقن جي جهڳڙن کي ختم ڪرائڻ جا گُر اجا نہ ڄاڻندو هو. تنهنڪري هن سيني لاڳاپيل ڌرين ڏي هڪ اعتدال پسنديءَ وارو خط[77] لکيو جنهن کي پوري اعتماد سان هڪ اڻ پڙهيل سپاهي ۽ مدبر جي تحرير چئي سگهجي ٿي ۽ جيڪا سندس پادرين ۽ صلاحڪارن کان گهٽي متاهين هئي، هو مڙني اختلافن جي شروعات جو سبب هڪ معمولي ۽ سنجيدو سوال ڄاڻائي ٿو جيڪو هڪ نہ سمجهہ ۾ ايندڙ قانوني نقطي سان تعلق رکندڙ هيو. جيڪو هڪ بشپ وڏي حماقت منجهان پڇيو هو ۽ جنهن کي بيوقوفيءَ مان وري نائب بشپ حل ڪيو هو. هو ان ڳالهہ تي افسوس جو اظهار ٿو ڪري تہ عيسائي جن جو خدا بہ ساڳيو هو، مذهب بہ ساڳيو هو، ۽ عبادت بہ ساڳي هئي ۽ پوءِ بہ اُهي ننڍين ننڍين ڳالهين تي هڪ ٻئي کان جدا ۽ پري ٿي وڃن ٿا. تنهنڪري هو اليگزنڊريا جي عيسائي مذهبي ماڻهن کي يوناني فيلسوفن جو مثال ٿو ڏئي تہ ڪيئن نہ اُهي هڪ ٻئي سان زوردار بحث مباحثا ڪندا آهن پر پنهنجين طبيعتن ۽ مزاجن کي ٺڌو رکندا آهن ۽ پنهنجي آزاديءَ جي حفاظت ڪندا آهن ۽ پنهنجي دوستي ۽ تعلقاتن تي حرف نہ اچڻ ڏيندا آهن. شهنشاهه جي نفرت ۽ ڪاوڙ شايد جهڳڙي کي ختم ڪرائڻ ۽

ڏرين کي ماٺ ڪرائڻ لاءِ ڪافي هجي ها. جيڪڏهن ان وقت جو ماحول ٿورو ڍرائيءَ ۽ سستي دؤران پنهنجي طبيعت کي بہ ضبط ۽ اعتدال ۾ رکي ها. پر سندس ڪليسائي وزيرن جلدئي مٿجسٽريٽ جي غيرجانبداريءَ کي هرڪائي ڇڏيو ۽ نئين مذهب اختيار ڪندڙ جي جوش کي پڻ جاڳائي ڇڏيو. سندس ڪاوڙ تڏهن سيئي ليڪا لتاڙي وئي جڏهن ڪان ماڻهن جي سچين توڙي مصنوعي شرپسندين باعث هو خبردار ۽ محتاط ٿي ويو هو. تنهنڪري هن امن ۽ سهپ جي فضا قائم ڪرڻ جي اُميدِ ئي ختم ڪري ڇڏي ۽ اُنهي لمحي سندس حڪم تي ٽي سؤ پادرين کي محلات ۾ هڪڙي جڳهہ تي گڏ ڪيو ويو. حاڪم جي پنهنجي ذاتي موجودگيءَ سبب بحث جو دائرو وسيع ڪيو ويو ۽ سندس ڌيان ۽ غور ڪرڻ سبب دليل بہ وڌندا ويا ۽ شهنشاهہ پنهنجي صبر جي جرئتمنديءَ کي قائم رکيو جنهن سبب متضاد ڌرين جي همت کي بہ حوصلو ملندو رهيو. ڪانسٽنٽائن جي دانشمندي ۽ فصاحت بلاغت تي ڪيس داد ملڻ جي باوجود،[78] هڪ رومي جنرل، جنهن جو مذهب بہ اڃا تائين مشڪوڪ هو ۽ جنهن جو دماغ بہ، هن وقت تائين نہ تہ علم جي مطالعي سان روشن ۽ نہ وري ڪنهن ڪان متاثر ٿيو هو. عجيب طرح سان بحث ۾ ڪڏي ڪاهي پيو ۽ يوناني زبان ۾ هڪ مابعدالطبيعاتي ۽ پوءِ هڪ عقيدي جي سوال تي بحث ڪيائين. پر سندس پسنديده شخصيت اوسيَس، جنهن نائيسيا جي ڪائونسل جي صدارت ڪئي هئي، شايد شهنشاهہ کي ڪٽر پارٽيءَ جي حق ۾ ڪري ڇڏي ۽ هڪ ترغيب تہ ساڳيو نڪوميڊيا جو يوسيبيَس، جنهن هاڻي منڪرن جي حفاظت ٿي ڪئي، ۽ جنهن بعد ۾ آمر جي مدد ڪئي هئي،*[79] سندن مخالفن خلاف ممڪن هو تہ ڪيس چيڙائي ڇڏي، نائسين جي مذهب کي ڪانسٽنٽائن منظور ڪيو هو. ۽ سندس پڪي اعلان تہ اُهي جيڪي ڪائونسل جي خدائي فيصلي جي مخالفت ڪندا تہ اُهي ملڪ نيڪاليءَ لاءِ پاڻ کي تيار رکن، ڪمزور مخالفت جي پڻ پڻ کي ختم ڪيو. ان حد تائين جو سترهَن مخالفن مان هاڻي فقط بہ احتجاج ڪندڙ بشپ وڃي بچيا هيا. سنڙريا جي يوسيبيَس هوموسينَ لاءِ[80] پنهنجي بيدليءَ، مشڪوڪ ۽ مجبوريءَ واري مرضي جو اظهار ڪيو ۽ نڪوميڊيا جي يوسيبيَس جو ڪڏهن تولي، ڪڏهن ماسي وارو ڪردار، سندس ذلت ۽ ملڪ نيڪاليءَ کي فقط ٿن مهينن تائين اينگهائي سگهيو.[81] بيدين آريَس کي اِليريڪم جي ڏورانهن صوبن جي ڪنهن ڪنڊ ۾ ملڪ بدر ڪيو ويو. سندس ذات ۽ هنجي پوئلڳن کي قانون جي ذريعي پورفيريَنس جهڙي نفرت واري نالي سان منسوب ڪيو ويو. سندس تحريرن جو اعلان ڪيو ويو جيڪي اهڙن ملڪ نيڪالي ڏنل ماڻهن کي اجهو ڏيندا يا جن وٽان اُهي ڳولڻ تي لڌا ويندا. شهنشاهہ هاڻي اختلافن جي بنيادي سببن کي سمجهي ويو هو ۽ سندس فرمانن جو ناراضگي ۽ طنز وارو نمونو فقط ان لاءِ هيو تہ جيئَن هو حضرت عيسيٰ (ع-س) جي دشمنن خلاف پنهنجي رعيت جي ماڻهن ۾ اُنهن خلاف سخت نفرت اُڀاري سگهي.[82]

پر، ائين ٿي محسوس ٿيو تہ شهنشاهہ جي رويَن جي رهبري اصولن جي بجاءِ سندس جذبن ٿي ڪئي. نائيسيا جي ڪائونسل جي اجلاس کي ٽي سال مَس گذريا هيا تہ انکان بہ اڳ ۾ هڪ اهڙي فرقي لاءِ سندس دل ۾ نہ فقط رحم پر شفقت جو جذبو پيدا ٿي پيو جن لاءِ سندن نالا موت جي سزا جي رجسٽر ۾ لکيا ويا هيا ۽ جن جي حفاظت سندس پياري ڀين ڪري رهي هئي. ملڪ نيڪالي ڏنل ماڻهن کي واپس گهرايو ويو ۽ يوسيبيَس جيڪو آهستي آهستي ڪانسٽنٽائن جي دماغ کي متاثر ڪندو ٿي ويو، کي مڪيہ بشپ جو عهدو ڏنو ويو جتان ڪيس اڳ بيعزتو ڪري

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪڍيو ويو هو. آريَس کي پڻ سچي گهر طرفان عزت ۽ احترام آڇيو ويو جيڪو هونئن هڪ معصوم يا اذيت ڏنل ماڻهوءَ لاءِ وقف هوندو آهي. جيروسلم جي ڪائونسل سندس عقيدي جي تصديق ڪئي ۽ شهنشاهه جهڙوڪر پنهنجي اڳ ۾ ڪيل ناانصافين جو ازالو ڪرڻ لاءِ آتو ٿي نظر آيو. تنهنڪري هن فورن هڪ حڪمنامو جاري ڪيو ته ڪيس عزت سان قسطنطنيه جي ڪليسا ۾ عيسائي برادريءَ ۾ شامل ڪيو وڃي. جيڪو ڏينهن آريَس جي خوشنوديءَ لاءِ مقرر ڪيو ويو هو، ساڳي ئي ڏينهن تي هو اوچتو فوت ٿي ويو ۽ سندس موت جون اوچتيون ۽ خطرناڪ حالتون شڪن ۽ گمانن کي جنم ڏئي ٿي سگهيون ته عيسائي بزرگن اُهو ڪارنامو ڪري ڏيکاريو آهي جيڪو سندن عبادتن ذريعي نه پيو ڪري سگهجي ڇاڪاڻ ته اُنهن ڪليسا کي، سندس وڏي ۾ وڏي دشمن کان هميشه واسطي ڇوٽڪارو ڏياري ڇڏيو آهي.[83] ڪئٿولڪ عيسائين جا ٽي مکيه رهبر، اليگزئنڊريا جي اٿنشيَس، انٽنڪ جي يوسٽٿيَس، ۽ قسطنطنيه جي پال کي مختلف ڪائونسلن جي فيصلن مطابق ڪيترن ئي الزامن ۾، سندن عهدن تان هٽايو ويو ۽ بعد ۾ ڪين پهريَن عيسائي شهنشاهن طرفان ڏورانهَن صوبن ۾ ملڪ نيڪالي ڏني وئي، جن پنهنجي زندگيءَ جي آخري گهڙين ۾، نڪوميڊيا جي آريَن بشپ کان پاڪ غسل جون رسمون حاصل ڪيون هيون. ڪانسٽنٽائن جي ڪليسائي حڪومت کي غير سنجيدگي ۽ انتظامي ڪمزورين کان آجو نٿو ڪوني سگهجي. پر پين تي پورڙائيءَ مان ويساهه ڪندڙ حاڪم، جيڪو مذهبي جنگين ۽ جهيڙن جي هنرن کان ناواقف هيو، سان فرقي پرستن جي مڪارين ۽ شاندار چالاڪين ذريعي دوکو ڪيو ويو ۽ هو سندن فريبڪارين کي صفا نه سمجهي سگهيو؛ هڪ طرف هو آريَس کي بچائي رهيو هو ته ٻئي طرف وري اٿنشيَس کي اذيتون پهچائي رهيو هو، ۽ هو اجا تائين نائيسيا جي ڪائونسل کي عيسائي مذهب جو وڏو قلعو ۽ سندس حڪومت جي دوُر جي شان شوڪت جي علامت سمجهندو هو.[84]

ڪانسٽنٽائن جي پٽن کي ننڍپڻ کان ئي يقيني طرح سان عيسائي مذهبي رسمن جي سکيا ڏني وئي هوندي، پر اُنهن پنهنجي پيءُ جي مثال جي ڪاپي ڪندي پاڪ غسل ڪرڻ ۾ دير ڪئي. هن وانگر، هنن به پنهنجو فيصلو ڳجهي نموني سان ڪرڻ جو سوچيو هو پر ڪين ڪڏهن به پُراسرار ڳالهين کي اڳتي وڌائڻ جو تجربو ئي ڪونه هو،[85] ۽ ٽِن يا تثليث جي اختلافن جو معاملو گهڻي ڀاڱي ڪانسٽنٽيَس تي مدار رکندڙ هيو جنهن کي اوڀر جا صوبا ته ورثي ۾ مليا هيا باقي سچي شهنشاهت تي پڻ سندس حڪومت هئي، آرين نائب پادري يا بشپ* جيڪو وڏي رازداريءَ مان مرحوم شهنشاهه جو وصيت نامو پنهنجي خوشنوديءَ لاءِ استعمال ڪرڻ جو خواهشمند هو، هن خوش نصيبيءَ جي موقعي جو ڀرپور فائدو وٺڻ لاءِ آتو هو ڇو جو شهنشاهه سان سندس تعارف محل جي ملازمن، صلاحڪارن ۽ خاص ڳٺڪڙن ذريعي ڪرايو ويو هو. ڪدڙن ۽ غلامن ذريعي هن روحاني زهر کي سچي محلات ۾ ڦهلايو ويو ۽ اهو خطرناڪ وچڙندڙ اثر نوڪرياڻين کان ٿيندو چوڪيدارن تائين پهتو، اُنهن کان راڻيءَ تائين ۽ نيٺ ان جي مڙس تائين پهتو جيڪو مٿس شڪ نه ڪندو هو.[86] ڪانسٽنٽيَس سدائين يوسيبيَس جي ماڻهن جي سلسلي ۾ هڪ طرفو هوندو هو ۽ اهو سلسلو سندن ليڊرن جي چالاڪيءَ سبب غير محسوس ٿيندڙ طريقي سان اڳتي وڌندو رهيو ۽ آمر مئگنينٽيَس* تي شهنشاهه طرفان سوڀ حاصل ڪرڻ ڪانپوءِ سندس ويجهڙائيءَ ۾ وڌيڪ اضافو اچي ويو ۽ هاڻي سان ئي آريَن فرقي کي مضبوط بنائڻ لاءِ ڪوششون شروع ٿي چڪيون هيون. هڪ طرف به فوجي لشڪر مُرسيُ جي جنگي ميدانن تي هڪ

ٻنهي جي آمهون سامهون هيا ۽ ٻن مخالفن جي متدر جو فيصلو جنگ جي نتيجي تي منحصر هيو. ته ٻي طرف ڪانسٽنٽائن جو پٽ شهر جي اندر شهيدن جي ڪليسا ۾ ويهي انتظار جون گهڙيون گذاري رهيو هو. ڪيس روحاني سڪون پهچائيندڙ وئلنس، جيڪو ضلعي جو آرين بشپ هيو، وڏي هوشياري ۽ مڪاري سان اهڙو انتظام ڪيو ته جيئن گهربل خفيه معلومات ڪيس جلدي ملي وڃي جيڪا يا ته شهنشاهه جي مهربانين کي ڏانهس مائل ڪري سگهي يا وري هو پيچڻ ۾ ڪامياب ٿي وڃي. پيغام آڻيندڙن جي هڪ ٽڪڙي ۽ اعتماد واري لڳاتار سلسلي جنگ جي لاهن چاڙهن بابت ڪيس اطلاع ڏنو. ۽ جڏهن ته درباري پنهنجي مالڪ جي ارد گرد بينا هيا ۽ خوف وچان ڏڪي رهيا هيا، وئلنس ڪيس يقين ڏياريو ته گال جي فوجين آڻ مڃي هئيٰ يا ٻين لفظن ۾ شڪست کاڌي هئي ۽ پوءِ هوشياريءَ سان وڌيڪ انڪشاف ڪيائين ته اها شاندار خبر هڪ فرشتي ڪيس مخفي نموني سان ٻڌائي هئي. شهنشاهه شڪر گذاري ڪندي پنهنجي ڪاميابي ۽ فتح کي، مُرسيءَ جي بشپ جي ذهانت ۽ روحاني سفارش جو ڪارنامو سمجهيو جنهن جي عقيدي کي ماڻهن توڙي خدا پاڪ جي منظوري پڻ حاصل هئي.[87] آرين عقيدي جي ماڻهن، ڪانسٽنٽيس جي فتح کي پنهنجي سوڀ سمجهيو، ۽ سندس شان شوڪت کي سندس پيءُ کان وڌيڪ اهميت ڏني.[88] جيروسلم جي بشپ سائرل فورن هڪ بهشتي صليب لاءِ بيان تيار ڪري ورتو جيڪا سندس چوڻ موجب هڪ شاندار اندلٺ جيان گول دائري ۾ اولو جبل مٿان، ٽيپهريءَ جي وقت پينٽڪاسٹ جي جشن جي موقعي تي ظاهر ٿي هئي ته جيئن عقيدتمند زيارتين ۽ پاڪ شهر جي ماڻهن کي وڌيڪ سڌاري ۽ سنواري سگهجي.[89] صليب جي روشنيءَ جي سائيز کي وقت سر وڌايو ويندو رهيو. ۽ هڪ آرين تاريخدان ته ان حد تائين ان کي وڌائي پيش ڪرڻ جي جرئت ڪئي آهي ته اُها ايتري نمايان ۽ وڏي هئي جيتريون ٻه فوجون پنونيا جي ميدان تي نظر اچن، ۽ ٻيو ته آمر، جنهن کي ڄاڻي ٻجهي هڪ بت پرست ڄاڻايو ويو آهي، عيسائيت جي عقيدي واري مقدس نشاني جي ظاهر ٿيڻ کان اڳ ۾ ئي پٺي ويو هو.[90]

هڪ انصاف پسند ذاتي ماڻهوءَ جا خيال، جن بابت هن غيرجانبدار نموني سان، شهري ۽ ڪليسائي اختلافن جي باري ۾ تجزيو ڪيو آهي، اسانجو توجه يقينن طلب ڪن ٿا: ۽ اميئنس جي تحرير جو هڪ ننڍو ٽڪرو، جنهن فوجن ۾ ڊيوٽي ڏني هئي ۽ ڪانسٽنٽيس جي ڪردار جو چڱيءَ طرح مطالعو ڪيو هئائين، اسانجي لاءِ مذهبي گارگند ڪان ڪيئي دفعا وڌيڪ مانائتو ۽ معتبر آهي. "عيسائي مذهب خود، هڪ اعتدال پسند تاريخدان چوي ٿو." سڌو ۽ سادو آهي، پر وهمن وسوسن جهڙين اجاين حرڪتن سان اُن ۾ مونجهارا پيدا ڪيا ويا آهن. ڏرين کي پنهنجن اختيارن جي آزار-تي ڪير ڪنڊ ڪرڻ بدران، هن زباني جهيڙن جهڳڙن کي پاڻ پاليو ۽ مشهور ڪيو ۽ اُنهن اختلافن کي اجا وڌيڪ وڌايو جن کي سندس ئي اجائي اڻ تڻ جوش ۾ آندو هو. وڏا شاهي رستا بشپن جي فوجن سان پريل هيا جيڪي هر طرف کان نچندا ڪڏندا اسيمبلين طرف ٿي ويا جن کي هو ڪائونسلون چوَن ٿا، ۽ جڏهن ته هنن ڪوششون ٿي ڪيون ته سڄي فرقي کي پنهنجن خيالن ۽ نظرين مطابق هلائن، ته فوجي چوڪين جي عوامي سطح تي قائم ٿيڻ جي سرشتي کي، سندن، تڪڙين اُبهرڻ ۽ بار بار جي مسافرين صفا تباهه ڪري ڇڏيو هو."[91] ڪانسٽنٽيس جي دوُر جي ڪليسائي وهنوارن ۽ طريقن بابت اسانجي وڌيڪ معلومات مٿي ڄاڻايل تحرير جي باري ۾ اسانکي گهٽو گهڻو ٻڌائي ٿي ۽ جنهن موجب اٿنيسيَس جا منطقي گمان پڻ سچا ثابت ٿين ٿا ته سچي مذهب جي جستجو جي سلسلي ۾

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مذهبي ماڻهن جي اُڻ تڻ، جيڪي سچي شهنشاهت ۾ انهي مقصد لاءِ جاکوڙيندا تي رهيا، پر منڪر ۽ لادين سندن جستجو تي نفرت منجهان کِلندا ۽ ننوليون ڪندا رهيا.[92] جيئن ئي شهنشاهه کي خانہ جنگيءَ جي خوفن خطرن مان آزاديءَ جو اطمينان مليو تہ هن سياري جو ڪجهہ عرصو آرلس، مِلن، سِرميَم ۽ قسطنطنيہ ۾ وڃي گذاريو تہ وڃي وِندر وِرونهن ڪري ۽ مذهبي اختلافن کان ڪجهہ ڏينهن سُڪون واريون راتيون سُمهي آرام ڪري، پر مئجسٽريٽ توڙي آمر جون ترارون مياڻ مان ٻاهر نڪري آيون تہ مذهبي عالمن جي دليلن کي نافذ ڪيو وڃي، ۽ جيئنَ تہ هو نائيسيا جي ڪٽر عقيدي جي خلاف هو تہ پوءِ اها ڳالهہ بنادير جي تسليم ڪئي وئي تہ سندس نااهليت توڙي سندس جهالت سندس اندازن جي برابر هيون.[93] ڪدڙن، عورتن ۽ بشپن، جن جو شهنشاهہ جي فضول ۽ انتهائي ڪمزور دماغ تي قبضو هو، ڪيس هومُوسيَن (ساڳئي روح) بابت سخت نفرت لاءِ اپاريو هو، پر سندس بزدل ضمير، اِيٽيس جي لادينيت سبب وڌيڪ محتاط ٿي ويو هو. هن دهريي جي ڏوهہ کي بدنصيب گئلَس جي مشڪوڪ حمايت ويتر بگاڙي ڇڏيو هو ۽ شاهي وزيرن جي موت جن کي ائنٽڪ ۾ قتل ڪيو ويو هو، جو الزام بہ هن خطرناڪ فيلسوف تي هو تہ اُهي سندس ئي ترغيب تي قتل ڪيا ويا هيا. ڪانسٽنٽيس جو دماغ، جنهن کي نہ تہ دليلن سان اعتدال ۾ آڻي پيو سگهجي ۽ نہ وري انکي ڪنهن عقيدي سان وابستہ ڪري پيو سگهجي، بس اڪيون ٻوٽي انڌاري واري اونهي غار ۾ زوريءَ ڌِڪيو ٿي ويو. ڇو تہ مخالف ڌُر جي مذهبي انتها پسنديءَ جو ڪيس وڌيڪ خطرو هو. تنهنڪري ڪنهن بہ فيصلي تي نہ پهچڻ جي ڪري ڪڏهن ڪنهن عقيدي کي مڃيائين ٿي تہ وري اُنهيءَ گهڙي پنهنجي نظريي تان ڦري ٿي ويو: اهڙيءَ طرح هن ليڊرن کي بہ ڪڏهن ملڪ نيڪالي ٿي ڏني تہ ڪڏهن وري فوراً اُنهن کي واپس ٿي گهرايائين جن ۾ آرين ۽ اڌو ڳابرا آرين فرقا پڻ شامل هيا.[94] عوامي وهنوارن يا جشنن جي موسمن ۾ هو سڄا سارا ڏينهن ۽ راتيون لفظن، اکرن ۽ جُزن جي چونڊ ڪرڻ ۾ مصروف رهندو هو جيڪي سندس بدلجندڙ عقيدن لاءِ موزون هوندا هيا. سندس غور ۽ فڪر ڪرڻ جو عمل بہ جاري هو جنهن سندس ننڊن کي حرام ڪري ڇڏيو هو. سندس ٽڙيل وکريل خوابن کي بہ جنت جي نظارن سان ڀيٽيو ويندو هو. هن اهڙن ڪليسا جي رکوالن کان پاڻ تي "بشپن جو بشپ" جهڙو متاهون لقب آسانيءَ سان قبول ڪري ورتو، جن پنهنجي مطلب ٺارڻ لاءِ پنهنجن رتبن جي ننڍَ - وڏائيءَ کي بہ وساري ڇڏيو هو. اصولن ۽ قانونن جي هڪ جهڙائيءَ کي قائم ڪرڻ جي تجويز، جنهن ڪيس ڪافي رُڌل رکيو هو تہ جيئن هو گال، اٽلي، اِليريڪم ۽ ايشيا ۾ مختلف ڪائونسلن جا اجلاس سڏرائي، سندس ئي طبيعت جي اُبهرائي، آرينَس جي اختلافن ۽ ڪئٿولڪس جي مخالفت سبب، بار بار ناڪام ٿيندي رهي، ۽ نيٺ هن آخري ڪوشش طور، آمراڻي طريقي سان جنرل ڪائونسل جي فيصلن تي پنهنجي حڪم کي فوقيت ڏني. نڪوميڊيا جي تباهي آڻيندڙ زلزلي، اجلاسن لاءِ مناسب جڳهہ جي چونڊ ڪرڻ جي مشڪلاتن، ۽ حڪومتي پاليسيءَ جي ڪجهہ مخفي معاملن سبب، اجلاس ڪوٺائڻ ۾ ڪجهہ تبديليون آنديون. اوڀر جي بشپن کي حڪم ڏنو ويو تہ هو سلوشيا ۽ اِسوريا ۾ گڏجاڻيون ڪن، ۽ اولهہ وارن کي، ائڊرئٽڪ سمنڊ جي ڪناري تي رِمني ۾ ملڻ جو حڪم ڏنو ويو. ۽، هر صوبي منجهان ٻن يا ٽن نائبن جي بجاءِ، سمورن پادرين کي شريڪ ٿيڻ جو پابند بنايو ويو. اوڀر وارن خِطن جي ڪائونسل، جيئن ڏينهن جي گرما گرميءَ جي بحثن مباحثن ۽ لاحاصل دليلن کانپوءِ، ڪنهن بہ خاص يا مناسب نتيجي تي پهچڻ کانسواءِ ئي ختم ٿي وئي. اولهہ واري محافظن جي مُنهندار

ٿيوڊَرس کي هدايتون ڏنيون ويون تہ ٽيستائين مکيہ پادرين کي پنهنجي منصب تان نہ هٽائي جيستائين اُهي سڀئي کنهن بہ هڪڙي راءِ تي اتفاق ڪِن ۽ سندس ڪوشش کي ان وقت وڏي هٿي ملي جڏهن پندرهَن بيحد ضدي پادرين کي ملڪ نيڪالي ڏيڻ جا اختيار کيس ڏنا ويا ۽ هٿ وڏي سفارتي عهدي ڏيڻ جو بہ ساڻس واعدو ڪيو ويو پر شرط اهو هو تہ هُو پنهنجي سؤنپيل ڏکئي ڪم کي ڪاميابيءَ سان پورو ڪري ڏيکاري. سندس التجائون توڙي دڙڪا، حاڪم جا اختيارَ، وئلنس ۽ اُرسئيَس جي دانشمندي، سخت ٽڏ ۽ ٻکن جون تڪليفون ۽ هڪ ڏکئي ملڪ بدري جي نااُميدي ۽ مجبوريءَ آخر ڪار رمِني جي بشپن کان گهربل رضامندي حاصل ڪري ورتي، مشرق ۽ مغرب جي نائبن قسطنطنيہ جي محل ۾ شهنشاهہ جي حاضري ڏني ۽ هنن ان ڳالهہ تي خوشي ۽ اطمينان جو اظاهر ڪيو هو جيڪو "مشابهت ۽ هڪ جهڙائيءَ" کي پوريءَ طرح ثابت ٿو ڪري جنهن ۾ خدا جي پٽ بابت "ٽِن جي ليڪي" جي اظهار جي ضرورت ٿي نٿي پوي.[95] پر آريَن فرقي جي سوپ کان اڳ هڪ بنياد پرست مذهبي شخصيت کي پنهنجي عهدي تان هٽايو ويو هو، جنهن لاءِ اهو بلڪل ناممڪن هو تہ کيس ڪنهن طرح ڊيڇاري ۽ هيسائي سگهجي يا کيس اخلاقي لحاظ کان بگاڙي سگهجي، تنهنڪري ڪانسٽنٽيَس جو دؤر، عظيم اٿنيسيَس کي ناجائز اذيتن پهچائڻ ۽ کيس تڪليفن ۾ مبتلا ڪرڻ سبب بيعزتو ۽ داغدار ٿي ويو.

اسانکي پنهنجي روزاني معمول واري توڙي فرضي زندگيءَ ۾ ان مشاهدي ڪرڻ جو مشڪل سان موقعو مليو آهي تہ اڪيلي دماغ جي سوچ جي طاقت جا ڪهڙا اثر ٻين تي پوَن ٿا يا ان سوچ ۾ ڪهڙيون رڪاوٽون وچ ۾ پوَن ٿيون، جڏهن اُهو بغير ڪنهن لچڪ جي ڪنهن هڪڙي مقصد کي حاصل ڪرڻ جي ڪوشش ۾ رهي ٿو. اٿنيسيَس جي لافاني نالي*[96] کي ٽِن يا تثليث جي ڪئٿولڪ عقيدي کان هرگز جدا نٿو ڪري سگهجي ڇو تہ هن پنهنجي زندگي جي هر گهڙي ۽ ذهن جي هر سوچ، اُن اصول جي دفاع خاطر ارپي ڇڏي هئي. سڪندر جي خاندان ۾ هن تعليم حاصل ڪئي هئي، هن آريَن طبقي جي دين کان گمراهي واري روَش جي سخت مخالفت ڪئي هئي، هڪ بزرگ چيف بشپ جي سيڪريٽري طور بہ هن پنهنجون خدمتون ڪيون هيون، ۽ نائسين ڪائونسل جي وڏڙن، حيرت ۽ عزت مان اهو محسوس ٿي ڪيو تہ ننڍي راهب جا اخلاق ڪيڏا نہ وڌندڙ ۽ مانائتا هئا. جڏهن ملڪ جا ماڻهو ڪنهن سخت خطري منجهان گذرندا آهن تہ ان وقت عمر يا رتبن جي حيثيت جي ڪا معنيٰ نہ رهندي آهي، ۽ نائيسيا کان سندس واپسي جي پنجن مهينن کانپوءِ، راهب اٿنيسيَس کي مصر جي پادريت جي تمام اهم تخت تي ويهاريو ويو هو. هو ان مٿاهين مقام تي ڇائيتاليهن سالن تائين رهيو ۽ سندس ڊگهي انتظامي سفر ۾ هو آرين فرقي خلاف مسلسل جنگ ڪندو رهيو. اٿنيسيَس کي پنج دفعا سندس تخت تان هٽايو ويو هو ۽ ويهن سالن تائين کيس ملڪ بدر پڻ ڪيو ويو هو جتي هو اڪيلو در بدر ڦرندو رهيو، توڙي جو رومي شهنشاهت جو هر صوبو سندس لياقتن جو توڙي هومُوسين (روحاني ايڪي) جي مقصد حاصل ڪرڻ جي سلسلي ۾ کيس پهتل تڪليفن جو عيني شاهد هو، جنهن کي هو پنهنجي زندگيءَ جي واحد خوشي، ڏنڊو، ڊيوٽي ۽ پنهنجو شان مان سمجهندو هو. اذيتن جي ڀيانڪ طوفانن ۾ ٻيي اليگزئنڊريا جو مکيہ بشپ تڪليفن ۾ صبر ڪندڙ، شهرت کان پري ڀڄندڙ ۽ پنهنجي حفاظت کان بنهہ بيپرواهہ هو توڙي جو سندس ذهن ڪجهہ جوش ۽ جنون طرف مائل هو، پر اٿنيسيَس پنهنجي عظيم ڪردار ۽ لياقتن جو تعريف لائق مظاهرو ڪيو ۽

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

منجهس ايتريون تہ اوچيون خاصيتون هيون جيڪي يقيني طور تي، ڪانسٽنٽائن جهڙي بگڙيل ۽ بدڪردار جي پيٽ ۾، ڪيس هزار پيرا وڌيڪ هڪ وڏي بادشاهت ڪي سهڻي نموني سان هلائڻ جي لائق ٿي بڻايو. سندس علم جي وسعت سزٿريا جي يوسيبيس کان گهٽي گهٽ هئي ۽ هنجي بيباڪ فصاحت بلاغت گريگري يا باسل جي بيان جي نرم ۽ نفيس انداز جي مقابلي ڪرڻ جهڙي نہ هئي، پر جڏهن بہ مصر جي وڏي بشپ کي پنهنجن جذبن جي اظهار لاءِ يا پنهنجي ڪردار جي وضاحت لاءِ سڏيو ويندو هو تہ ڪنهن بہ اڳواٽ تياري نہ هوندي بہ، تقرير توڙي تحرير ۾ ڪمال ڪري ڇڏيندو هو. پنهنجي بيان ۾ صاف ۽ واضح، زوردار ۽ بااعتماد هوندو هو. مذهبي اسڪولن ۾ ڪيس وڏي عزت ۽ احترام جي نظر سان ڏٺو ويندو هو ۽ ڪيس عيسائي مذهبي ڄاڻ جو وڏي ۾ وڏو عالم مڃيو ويندو هو. وٽس بہ لاديني سائنسي علم پڻ هوندا هيا جيڪي پادريت وارن رويّن سان مطابقت رکندڙ نہ هيا ۽ اُهي قانون جي علم[97] ۽ اڳڪٿي يا پيشنگوين جي علم[98] طور ڄاتا ويندا هيا. ايندڙ وقت جي باري ۾ ڪجهہ خوش قسمتيءَ جا اندازا، ڪن غير جانبدار دليل ڏيندڙن طرفان اٿنيسيس جي تجربي ڏانهن منسوب ڪيل آهن، سي حقيقت ۾ سندس دوستن طرفان قدرتي ۽ بهشتي اتساهہ ڏانهن منسوب ڪيا ويا هيا جن کي وري سندس دشمنن دوزخي جادو جو بهتان مڙهيو هو.

پر جيئن تہ اٿنيسيس هر قسم ۽ طرح طرح جي ماڻهن جي تعصبن ۽ جذبن سان توڙي ٻاوَن کان وٺي شهنشاهہ تائين، تمام ويجهائيءَ سان لاڳاپيل هو تہ ان صورتحال ۾ انساني فطرت جي ڄاڻ سندس پهريون ۽ اهم ترين شعبو هو جنهن ۾ سندس زياده دلچسپي هئي. هن اُن نظاري کي جيئن جوتيئن ۽ تمام نمايان طريقي سان محفوظ ڪري ڇڏيو هو جيڪو لاڳيتو مٽجي رهيو هو، ۽ اُنهن فيصلائتين گهڙين کي بهتر ڪرڻ ۾ بہ ناڪام نہ ويو هو جيڪي عام اکين کي پسجڻ کان اڳ ۾ ئي اهڙي ماضي جو حصو ٿي چڪيون هيون جيڪو واپس نہ ورڻو هو. اليگزنڊريا جو وڏو بشپ ان فرق کي پُرجهڻ ۽ پروڙڻ جي پوريءَ طرح صلاحيت رکندو هيو تہ هو ڪيتري حد تائين جرئت سان حڪم هلائي پئي سگهيو يا ڪٿي ڪيس هوشياريءَ سان ڪي ڳالهيون اشارن ۾ چوڻ گهرجن: اختيارن ۽ طاقت سان هو ڪيتري حد تائين مقابلو ڪري پئي سگهيو ۽ ڪڏهن ڪيس اذيتن ۽ تڪليفن جي ماحول کان جند ڇڏائڻ گهرجي، ۽ جڏهن تہ هن ڪليسا ۾ هڏجندڙ لادينيت ۽ فتنن جي گجگوڙن خلاف هڪ محافظ جون هدايتون ٿي ڏنيون، تہ ساڳي وقت هن پنهنجي پارٽي جي اندر، هڪ دورانديش ليڊر جو ڪردار ادا ٿي ڪيو جنهن ۾ طبيعت جي نرمي ۽ لچڪ بہ هجي تہ ساڳي وقت هڪ شفيق ۽ مهربان پڻ هجي. اٿنيسيس جي اليڪشن البت ڏانڌليءَ جي الزامن کان آجي نہ رهي آهي،[99] پر سندس ڪردار ۽ رويي، مذهبي ماڻهن توڙي عوام کي اڳي کان بہ سندس وڌيڪ ويجهو آندو ۽ سندن احترام ۾ ڪا ڪمي نہ آئي هئي. اليگزنڊريا جا ماڻهو هٿيار کڻي سندس حفاظت ڪرڻ لاءِ بيچين هيا جنهن کي هو پنهنجو مرشد ڪري مڃيندا هئا ۽ جنهنجو تقرير ڪرڻ ۾ ڪومٽ يا ثاني ڪو نہ هو. جڏهن هو غمگين ٿيندو هو تہ پنهنجن ئي مذهبي ساٿين منجهان ڪيس همت، حوصلو ۽ اطمينان حاصل ٿيندو هو ۽ مصر جي هڪ سؤ پادرين وڏي جوش ۽ جذبي سان عهد ڪيو تہ هو اٿنيسيس جي مُهم ۽ مقصد سان سچا آهن ۽ دائمي رهندا. تمام ٿورا ۽ سادگي وارا ٽپڙ ٽاڙي ڪٺي، جيڪي فخر ۽ پاليسي مطابق هجن، هو اڪثر ڪري پادريت جي پرچار لاءِ صوبن ۾ هليو ويندو هو ۽ اهو سفر نيل ندي جي مُهڙ کان ويندي حبش جي حدن تائين هوندو هو ۽ رستي ويندي هو عام ماڻهن جي گهٽ ۾ گهٽ طبقي وارن سان بہ

خوش خلقيءَ سان وجي ملندو هو ۽ سندن آذر ڀاءُ ڪندو هو. ۽ بيابانن جي سنياسين، درويشن، ساڌن ۽ بزرگن جو عجز ۽ انڪساريءَ مان سلام وڃي پريندو هو.[100] سندس اهڙو تعريف لائق روَيو فقط ڪليسائي ميڙن تائين محدود نه هوندو هو، پر ماڻهن منجهه جن جي تعليم ۽ تربيت سندس مزاج سان ملندڙ جلندڙ هئي ته هو اُنهن سان ذهني مطابقت رکندي مِلي جُلي سندن دوست ٿي ويندو هو. هو جڏهن شهنشاهن وٽ حاضري ڀرڻ ويندو هو هو ته پنهنجي عزت پريئي عزم تي قائم رهندو هو ۽ قسمت جي لاهن چاڙهن ۾، توڙي ڀاڳ بخت يا ڏکين وقتن ۾. هن ڪڏهن بہ دوستن جي اعتماد ۽ دشمنن طرفان سندس عزت کي نہ ڪڏهن گنوايو ۽ نہ وري وڃايو هو.

جوانيءَ ۾، مصر جي وڏي بشپ وڏي ڪانسٽنٽائن سان مهاڏو اٽڪايو هو، جنهن بار بار پنهنجي خواهش جو اظهار ڪيو هو تہ آريَس کي ڪئٿولڪ برادريءَ ۾ شامل ڪيو وڃي،[101] ۽ اُهو طبقو جنهن اٿنسيَس کي پنهنجو ڪٽر دشمن ٿي سمجهيو، مجبور ٿي پنهنجي نفرت کي مڪاريءَ سان لڪايو ۽ چپ چاپ ۾ هڪ اڻ سِڌي ۽ ڀري ڪان مٿس حملي ڪرڻ جي سازشن ۾ لڳي ويا. اُنهن طرح طرح جا افواهہ ۽ شڪ گمانَ ڦهلائڻ شروع ڪيا. وڏي پادريءَ کي مغرور ۽ ماڻهن کي ايذاءَ رسائيندڙ آمر ڪري پيش ڪيو ويو ۽ کُليو ڪلايو مٿس الزام هنيائون تہ هن هڪ اهڙي صلحنامي يا دستاويز جي ڀڃڪڙي ڪئي هئي جنهن کي نائسين ڪائونسل ۾ منظور ڪيو ويو هو جنهن ۾ مليٽيَس[102] جي فرقي پرست جماعت جا پوئلڳ پڻ شامل هيا. اٿنسيَس واضح طور تي اُن بيعزتي واري صلحنامي کي رد ڪيو هو ۽ شهنشاهہ اهو سمجهيو هو تہ هن پنهنجن ڪليسائي توڙي شهري اختيارن جو ناجائز فائدو ورتو هو ۽ نفرت جهڙن فرقي پرستن کي اذيتون پهچايون هيون، ۽ بيحرمتي ڪندي ميريوٽِس جي هڪ ڪليسا ۾ هن هڪ شراب جي ساغر کي ڀڃي ڀورا ڀورا ڪري ڇڏيو هو، ڀيو تہ هن ڇهن بشپن کي يا تہ ڦٽڪا هنيا هيا يا کين جيل ۾ بند ڪري ڇڏيو هو ۽ ارسينيَس، جيڪو ساڳي پارٽي جو ستون بشپ هيو، کي قتل ڪيو ويو هو يا وري وڏي بشپ پنهنجن هٿن سان خود سندس لاش کي ڪِنو ڪيو هو يا انجي شڪل بگاڙي هئي،[103] هي الزام ۽ بهتان، جن جو واسطو سندس وقار ۽ زندگيءَ سان هو. ڪانسٽنٽائن طرفان مڙهيا ويا هيا ۽ هن پنهنجي ڀاءُ ڊالمٽيَس کي اُهي ڏياري موڪليا هيا جيڪو محتسب پڻ هيو ۽ اٿنٽڪ ۾ رهندو هو؛ سزئريا ۽ ٽائر جي ڪائونسلن جا اجلاس هڪ ٻئي پٺيان منعقد ڪيا ويا ۽ مشرق جي بشپن کي هدايتون ڏنيون ويون تہ پهريون تہ اٿنسيَس جي مقصد ۽ پروگرام بابت معلومات ڪري انجو فيصلو ڪن، انڪان اڳ ۾ جو هو جيروسلم ۾ هڪ نئين ۽ وڏي ڪليسا کي پاڪ ڪري ان جو افتتاح ڪن. وڏو بشپ پنهنجي معصوميت ۽ بيگناهيءَ کان آگاهہ هو پر هو بيحد ڏاهو هو جو سمجهي ويو هو تہ جنهن ڪنور جذبي مٿس الزام مڙهيا هيا تہ اُهو ساڳيو ئي جذبو سندس خلاف ڪيس جي ڪارروائي هلائيندو ۽ ڪيس سزا بہ ٻڌائيندو. تنهنڪري هن دور انديشي ڪندي دشمنن جي ٽربيونل کي مڃڻ کان انڪار ڪيو. سزئريا جي ڪائونسل جي حڪمن کي نفرت مان ڏٺو ۽ ڊگهي ۽ مناسب عرصي گذرڻ کانپوءِ شهنشاهہ جي آخري ۽ قطعي حڪم آڏو آڻ مڃيندي هن اڳيان پيش پيو جنهن سخت ڌمڪيون ڏيندي کيس ٻڌايو تہ جيڪڏهن هاڻي هو ٽائر جي ڪائونسل جي سڏ تي بہ حاضر نہ ٿيو، تہ سندس مجرماڻي نافرماني تي کيس سخت سزا ڏني ويندي.[104] هن کان اڳ اٿنسيَس مصر جي پنجاهہ پادررين جي اڳواڻيءَ ۾ اليگزئنڊريا کان سامونڊي رستي روانو ٿيو. هن عقلمندي ڪندي مليٽيَس سان اتحاد ڪري

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ورتو هو ۽ آرسينيَس خود، سندس اُتساهيندڙ ۽ ڳجهو دوست ساڻس گڏ هو پر جنهن کي مخفي طرح لڪايو ويو هو. ٽائر جي ڪائونسل جو اجلاس سزٿريا جي يوسيبيَس هلايو جنهن ۾ جذباتيت گهٽ ۾ فنڪاري گهڻ هئي، شايد اهو انڪري به هو ته اڳيان به هڪ وڏي عالم ۽ تجربيڪار شخصيت جو معاملو هو. گهڻن ماڻهن طرفان قاتل ۽ آمر جا لفظ بار بار دهرايا ويا ۽ هنن جو گوڙ شور، اٿنشيَس جي صبر ۽ سڪون سبب ويتر وڌي ويو جيڪو اُن مناسب گهڙيءَ جي انتظار ۾ هو جڏهن آرسينيَس کي جيئرو جاڳندو ۽ بغير رسايل زخمن يا ڏکن جي اسيمبليءَ آڏو پيش ڪيو ويندو. جيڪي مٿس الزام هيا اُنهن جي نوعيت اهڙي هئي جو صاف ۽ واضح جوابن ڏيڻ جي گهٽ گنجائش موجود ڪانه هئي، ان هوندي به وڏي بشپ ۾ ايتري اهليت هئي جو ثابت ڪري ته جنهن ڳوٺ ۾ مٿس پاڪ شراب جي پيالي کي پڃڻ جو الزام هنيو ويو هو، نه ته اُتي ڪليسا هئي نه قربانگاهه ۽ نه وري ڪو پيالو موجود هو. آرينس جن مخفي طرح سندس دشمن کي ڏوهي ڄاڻائڻ جو پڪو انتظام ڪري ڇڏيو هو، ڪوشش ڪئي ته پنهنجي ناانصافيءَ کي انصاف جي ٻين نمونن ذريعي لڪائي سگهن. تنهنڪري ڪائونسل ڇهن پادرين جي هڪ ڪميشن جوڙي ورتي ته اُها موقعي جي هنڌ تي وڃي ثبوت گڏ ڪري، ۽ هن قدم، جنهن جي مصر جي بشپن سخت مخالفت ڪئي، تشدد ۽ قسم تي ڪوڙ هڻڻ جا نوان موقعا پيدا ڪري ڇڏيا.[105] اليگزئنڊريا ڪان نائبن جي واپسيءَ تي، ڪائونسل جي اڪثريت مصر جي وڏي بشپ خلاف آخري فيصلو ڏئي ڇڏيو ته کيس بيعزتو ڪيو وڃي ۽ ملڪ نيڪالي به ڏني وڃي. فيصلو، جيڪو ڪدورت ۽ انتقام جي سخت ۾ سخت زبان ۾ لکيو ويو هو، شهنشاهه ۽ ڪيٿولڪ چرچ کي ٻڌايو ويو، ۽ پادرين فورن نرم ۽ عقيدت وارو رويو اختيار ڪري ورتو بلڪل اهڙو جڻ ڪين حضرت عيسيٰ (ع-س) جي مزار جو حج نصيب ٿيو هجي.[106]

هنن ڪليسائي ججن جي ناانصافيءَ جي منظوري نه ته اٿنشيَس جي پيش پوڻ سان ۽ نه وري سندس حاضر رهڻ ڪري عمل ۾ آئي هئي. هن هاڻي عزم ڪيو ته هو هڪ جرئت وارو ۽ خطرناڪ تجربو ڪندو. پلي ڪٿي شهنشاهه جو تخت سچ جي آواز ٻڌائڻ لاءِ سندس وَس ۾ نه هجي، ۽ ٽائر ۾ سندس خلاف آخري فيصلي اچڻ کان اڳ ۾ بهادر بشپ پاڻ کي هڪ ٻيڙيءَ ۾ ڪٽي اچلايو جيڪا شاهي شهر وڃڻ لاءِ بس رواني ٿيڻ واري هئي. روبرو ملڻ يا ملاقات ڪرڻ جي عرض کي يا ته قبول نه ڪيو وڃي ها يا وري ان کان لنوايو وڃي ها. تنهنڪري اٿنشيَس پنهنجي آمد کي خفيه رکيو ۽ شهنشاهه ڪانسٽنٽائن جي هڪ جڳهه کان واپسيءَ تي نظر رکي، ۽ جيئن ئي گهوڙي تي سوار ٿيل شهنشاهه قسطنطنيه جي وڏي شاهراهه تان گذريو ته هو وڏي جرئتمنديءَ سان وڃي هنجي سامهون ٿيو. توڙي جو بادشاهه ان وقت ڪاوڙ ۾ نظر اچي رهيو هو. هن غير متوقع ۽ عجيب و غريب منظر سندس حيرت ۽ ڪاوڙ کي بيحد وڌائي ڇڏيو ۽ محافظن کي حڪم ڏنو ويو ته ان انڪساري ڪندڙ درخواستگذار کي هٽايو وڃي. شهنشاهه جي اندر ۾ اڇانڪ هنجي لاءِ احترام جو جذبو جاڳي پيو ۽ سندس ڪاوڙ ڍري ٿي، ۽ شهنشاهه جي ضدي طبيعت، بشپ جي جرئت ۽ حيران ڪندڙ فصاحت بلاغت ذريعي جڻ محاسبي ۾ اچي وئي ۽ بشپ هڪدم ڪانئس انصاف جي گهُرڪئي ۽ سندس ضمير کي جهنجهوڙي ۽ جاڳائي ڇڏيو.[107] ڪانسٽنٽائن، اٿنشيَس جي شڪايتن کي انصاف پسندي ۽ مانائتي غور سان ٻڌو، ٽائر جي ڪائونسل جي ميمبرن کي فورن سڏرايو ويو ته پنهنجي فيصلي کي جائز ڪرڻ لاءِ دليل ڏين، يوسيبيَس جي پارٽي جي ماڻهن جي فنڪاري مشڪلن جو شڪار ٿي وڃي ها، جيڪڏهن اُهي وڏي بشپ جي ڏوهه کي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ناقابل-معافي مفروضي ذريعي ايڏو مبالغي آميز نہ بڻائڻ ها: مٿس الزام مڙهيو ويو تہ هڪ مجرماڻي تجويز ذريعي اليگزئنڊريا وٽ اَنَ جي جهازن کي روڪيو ويو هو، جنهن ذريعي نئين گاديءَ جي هنڌ جو اَن تي گذران ٿيندو هو.[108] شهنشاهہ بهرحال مطمئن هو تہ مصر ۾ امن امان، سندن من پسند ۽ مشهور رهنما کانسواءِ بہ قائم ڪري ٿو سگهجي، پر هن مڪيہ بشپ جي جڳهہ پرڻ لاءِ ڪنهن بہ ٻي ماڻهوءَ کي مناسب ۽ موزون نہ سمجهيو. ۽ آخري فيصلو جيڪو هن ڪجهہ هڪنڊي صادر ڪيو، اهو هو تہ ڪيس فقط ماڻهن کان ٻاهر ڪيو وڃي ۽ سندس ملڪ نيڪاليءَ جا حڪم واپس ورتا ويا. گال جي ڏورانهين صوبي، پر ٽريوز جي هڪ مهمان نواز گهر ۾ ڪيس رهايو ويو جتي اٿنيسيَس لڳ ڀڳ اٺاويهہ مهينا گذاريا. شهنشاهہ جي موت، معاملن جي وايو منڊل کي تبديل ڪري ڇڏيو. ۽ نئين شهزادي جي حڪومت ۾ عام مهربانين ۽ شفقتن جو دؤر هليو، وڏي بشپ کي بہ وڏي عزت، احترام ۽ هڪ فرمان ذريعي پنهنجي ملڪ واپس آندو ويو ۽ هي فرمان ننڍي ڪانسٽنٽائن جاري ڪيو هو جنهن پنهنجي باوقار مهمان لاءِ چيو تہ هو بلڪل بيقصور هيو تہ ساڳي وقت وڏو عالم فاضل ۽ قدر لائق انسان هو.[109]

شهنشاهہ جي موت، اٿنيسيَس کي هڪ دفعو وري اذيتن جي حوالي ڪري ڇڏيو. ۽ مشرق جو حاڪم ڪمزور ڪانسٽنٽيَس جلدئي يوسيبيَس جي شرارتن ۽ سازشن جو ساٿي بڻجي ويو. ان فرقي جا نوي پادري انٽيئڪ ۾ گڏ ٿيا. هنن بهانو اهو بڻايو تہ هڪ گرجا جي ارپنا ٿيڻي هئي، هنن گڏجي هڪ مشڪوڪ فرقو ٺاهيو جنهن کي آسانيءَ سان اڌو گابرو آرين ڪوٺي سگهجي ٿو ۽ پنجويهہ ڪليسائي قانون جوڙيا ويا جيڪي اڄا تائين يونان جي مذهبي ماڻهن جي نظم ۽ ضبط کي هلائڻ لاءِ ڪارآمد سمجهيا وڃن ٿا.[110] ٿوري گهڻي ظاهري نظر اينڊڙ منصف مزاجيءَ سان اهو فيصلو ڪيو ويو تہ هڪ بشپ، جنهن کي هڪ ڪائونسل محروم ڪيو هو، کي پادريءَ جون ذميواريون ٽيستائين ادا نہ ڪرڻ گهرجن جيستائين ٻي ساڳي مرتبي واري ڪائونسل مٿس مڙهيل الزامن مان ڪيس آجو نہ ڪري. هي قانون فورن اٿنيسيَس تي لاڳو ڪيو ويو: انڪري انٽيئڪ جي ڪائونسل سندس بيعزتي ڪرڻ جو فيصلو ڏنو ۽ جنهن جي تصديق بہ ڪئي ۽ هڪ ڏارئي ماڻهو گريگري کي ڪليسائي تخت تي ويهاريو ويو ۽ فلئگريَس،[111] مصر جي منهندار کي هدايت ڪئي وئي تہ هو نئين وڏي بشپ جي پوري حمايت ڪري تہ جيئن هو صوبي جي شهري توڙي ٻهراڙيءَ جي معاملن کي ڪاميابيءَ سان هلائي سگهي. ايشيا جي پادرين جي سازشن کان تنگ اچي، اٿنيسيَس اليگزئنڊريا کي خدا حافظ چيو ۽ ٽي سال جلاوطني ۾ گذاريا[112] ۽ وئٽيڪن[113] جي پاڪ چانئٽ تي عرضدار جي حيثيت ۾ رهيو. هتي رهي ڪري هن لاطيني زبان جو وڏي محنت سان مطالعو ڪيو ۽ ان ۾ ايتري مهارت حاصل ڪري ورتي جو اولهہ جي مذهبي ماڻهن سان هو آسانيءَ سان ڳالهيون ٻولهيون ڪري پئي سگهيو؛ سندس خوشامد گاڏڙ نفاست واري ڳالهائڻ رومي مڪيہ بشپ جوليَس کي بيحد متاثر ڪيو جيڪو حوارين جيان سندس اپيل تي چڱيءَ طرح غور ڪرڻ لاءِ آماده ٿيو. ۽ اٽلي جي ڪائونسل جي پنجاهہ بشپن هڪ متفق فيصلي ۾ ڪيس معصوم ۽ بيقصور هئڻ جو اقرار ڪري ڇڏيو. ٽن سالن جي خاتمي تي چيف بشپ کي شهنشاهہ ڪانسٽنس طرفان ملن جي ڪورٽ ۾ سڏرايو ويو. جيڪو ڪجهہ غير قانوني خوشين ۽ مسرتن ۾ مصروف هو. پر ان جي باوجود بہ پڪي مذهب ۽ عقيدي لاءِ ڪيس عزت هوندي هئي، سچ ۽ انصاف جي تقاضائن جي پنيرائي سونَ جي اثر[114] ذريعي ڪئي وئي، ۽ ڪانسٽنس جي وزيرن پنهنجي حاڪم کي مشورو ڏنو

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تہ ڪليسائي اسيمبليءَ جو هڪ اجلاس سڏرائي جيڪو ڪئٿولڪ ڪليسا جي نمائندگي ڪري. اولهہ جا چورانوي ۽ اوپر جا ڇاهتر پادري سارڊيڪا جي جڳهہ تي هڪ ٻئي جي آمهون سامهون ٿيا جيڪا ٻن شهنشاهتن جي ميلاپ تي آهي، پر اُتي حد ۽ حڪومت اُنهن جي هُئي جيڪي اٿنئسيَس جا ساٿي ۽ محافظ هيا. سندن بحث مباحثا شروع ٿي ويا جن جي گرما گرمي ان حد تائين وڌي وئي جو مخالف ڌرين هڪ ٻئي کي گهٽ وڌ ڳالهايو: ايشيا وارا، پنهنجي ذاتي حفاظت جي اوني ۽ پٺو ۾ فليپوپولس جي جڳهہ تي هليا ويا جيڪا ٿريس ۾ آهي: ۽ مخالف ڪائونسلن هڪ ٻئي تي روحاني ڇوهہ ڇنڊيا ۽ الزام لڳايا ۽ جن کي هو پوري سچائيءَ سان ٻڌندي رهيا هيا تہ اُهي ئي سچي خدا جا پڪا دشمن هيا. اُنهن هڪ ٻئي خلاف فتوائن کي ڇپرايو جن پنهنجين صوبائي حڪومتن کان ان جي منظوري ورتي: ۽ اٿنئسيَس، جنهن جو مغرب ۾، هڪ بزرگ ۽ درويش جيان احترام ڪيو ويندو هو، کي مشرق وارن نفرت منجهان هڪ مجرم ۽ ڏوهي جو الزام ڏنو.[115] سارڊيڪا جي ڪائونسل، يوناني ۽ لاطيني ڪليسائن جي وچ ۾ ڦوٽ ۽ سخت اختلافن جو انڪشاف ڪيو آهي ۽ جيڪي، عقيدن جي اتفاقي فرق ۽ ٻولين جي دائمي انفراديت سبب هڪ ٻئي کان جدا ٿي ويون.

مغرب ۾ ٻي جلاوطني دوران، اٿنئسيَس کي ڪئپٽا، لوڊي، ملن، ويرونا، پادئا، عقيليا ۽ ٽريوز ۾، ڪيترائي دفعا شهنشاهہ جي حاضريءَ ۾ وجهڻ جو موقعو مليو، ضلعي جو بشپ گهڻو ڪري اهڙين گڏجاڻين ۾ سندس مدد ڪندو هو: مختلف ڪارنامن جو ماهر پاڪ جڳهہ جي پردي اڳيان بيٺو هو، ۽ وڏي بشپ جي ڪم ڪرڻ جو طريقو ۽ ماڻهن سان سندس روَيو اُنهن معزز شاهدن ڏنو هو، جن جي اکين اڳيان هن منٿون ۽ زاريون ٿي ڪيون.[116] دوراندیشيءَ يقيني طور تي ڪيس نماڻي ۽ عزت واري انداز اختيار ڪرڻ جو مشورو ڏنو هوندو جنهن ڪيس هڪ رعيت جو فرد تہ ساڳي وقت بشپ پڻ بنايو هو. مغرب جي حاڪم سان اهڙين ويجهائيءَ جي گڏجاڻين ۾، اٿنئسيَس کي ڪانسٽنٽيَس جي حماقت تي پڪ سان افسوس ٿيو هوندو، پر هن جرئت سان ڪڌڻ ۽ سندس آرين پادرين جي غلطين ۽ ڏوهن جو مٿن الزام هنيو، ڪئٿولڪ ڪليسا جي بدحالي ۽ خطرن تي ڏک جو اظهار ڪيو ۽ ڪانسٽنس کي جوش ڏيارياين تہ هو پنهنجي پيءُ جي شان مان ۽ جذبن جي نقش قدم تي هلڻ جي ڪوشش ڪري، شهنشاهہ پنهنجي عزم جو اظهار ڪندي چيو تہ هو مذهب جي خدمت لاءِ يورپ ۾ فوجون ۽ خزانا موڪليندو ۽ هڪ سخت حڪمنامي واري تحرير ۾ پنهنجي ڀاءُ ڪانسٽنٽيَس تي واضح ڪيائين تہ جيستائين اٿنئسيَس کي جلد واپس ڪرڻ جي اجازت ڪيس نہ ملي، تيستائين هو خود سامونڊي توڙي ٻي فوج جي مدد سان اُن ڳالهہ کي يقيني بنائي تہ وڏي بشپ کي اليگزنڊريا جي تخت تي بنادير ويهاريو وڃي.[117] پر هيءَ مذهبي جنگ، جيڪا فطرت کي ڏاڍي پوائتي ٿي لڳي، ڪانسٽنٽيَس جي وقتائتي مداخلت جي ڪري ٽري ويئي ۽ اوپر جي شهنشاهہ نهٺائي ڪندي پنهنجي رعيت جي ماڻهوءَ سان صلح صفائيءَ لاءِ درخواست ڪئي جنهن کي هن تڪليف پهچائي هئي. اٿنئسيَس بہ عجز واري فخر وچان انتظار ۾ هو، جيستائين ڪيس لڳاتار ٽي خط مليا جن ۾ شهنشاهہ طرفان سندس يقيني حفاظت، مهربانين ۽ سندس عزت احترام ڪرڻ جو يقين ڏياريو ويو هيو ۽ ڪيس دعوت ڏني وئي هئي تہ پنهنجي بشپ واري ڪرسي اچي والاري ۽ وڌيڪ ڪيس چيائين تہ هو پنهنجن ئي مکيہ وزيرن کي چوَندو تہ سندس نيت ۽ ارادن بابت ڪيس يقين ڏيارين. اُنهن جي اها پڻ ڊيوٽي لڳائي وئي هئي ۽ ڪين سخت لفظن ۾ حڪمنامو جاري ڪري مصر موڪليو ويو هو تہ اٿنئسيَس جي عقيدتمندن ۽ پوئلڳن کي جلد واپس ورايو وڃي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ سندن حق واپس ڪيا وڃن. معصوميت جي مشهوري ڪئي وڃي ۽ قومي رجسٽرن تان اُهي سڀيئي غير قانوني ڪارروايون ڊاهيون وڃن جيڪي يوسيبيَس جي فرقي وارن غلط طريقي سان اُنهن ۾ داخل ڪيون هيون. انصاف ۽ اخلاقيات جي گهُرجن مطابق، جڏهن پنهنجي حفاظت جو ڪيس پورو اطمينان تي ويو ته وڏو بشپ آهستگيءَ سان دوُرن تي روانو ٿيو. ٿريس، ايشيا ۽ شام جي صوبن ۾ پهتو جتي مشرق جي پادرين ڪيس بيحد نِيچائيءَ وارو مان ڏنو جنهن وڏي بشپ جي دل ۾ هنن لاءِ نفرت پيدا ڪئي جو ته هُن هِن سلسلي ۾ دوکو ڪاٺڻ نٿي چاهيو.[118] اٿنٿنڪ ۾ هو شهنشاهه ڪانسٽنٽيَس سان مليو، پنهنجي مالڪ جي محبت وارن پاڪرن ۽ يقيني خاطرين ۾ هو حلم، حيا ۽ مضبوط ارادن سان بيٺو رهيو. ان تجويز کان بهرحال نٽائي ويو ته آريَنس کي بہ اليگزئنڊريا ۾ هڪ ڪليسا رکڻ جي اجازت ڏني وڃي، جو ته پوءِ اُهي شهنشاهت جي ٻين شهرن ۾ بہ ڪليسائون قائم ڪرڻ جو مطالبو ڪندا ۽ ساڳي وقت پنهنجي پارٽيءَ لاءِ بہ ساڳي سهپ ۽ برداشت جو جذبو رکڻو پوندو. اهو شهنشاهه جو جواب ڪيڏو نہ انصاف ۽ اعتدال پسندي وارو هو جيڪو هڪ آزاد ۽ خود مختيار حاڪم جي واتان سهڻو ٿي لڳو. وڏي بشپ جي گاديءَ جي هنڌ ۾ آمد هڪ وڏي جلوس ۽ جشن جي صورت ۾ ٿي، سندس ڏکهي غير حاضري ۽ اذيتن پوڳڻ تي هو اليگزئنڊريا وارن کي بيحد پيارو ٿي ويو هو. جيڪي ساڻس عقيدت رکڻ سان گڏوگڏ محبت بہ ڪرڻ لڳا هيا. سندس اختيار جيڪي هن مضبوطي سان نافذ ڪيا، پڪا پختا ٿي ويا ۽ سندس شهرت جو ڏاڪو نہ رڳو حبش ڪانوٽي برطانيہ تائين پر پوري عيسائي دنيا ۾ هر طرف ڇمي ۽ پکڙجي ويو.[119]

پر هڪ رعيت جي ماڻهو، جنهن شهنشاهه کي ان حد تائين هيٺ آندو هو جو ڪيس ڀهروپيائيءَ جو ڪردار ادا ڪرڻو پيو، اُهو دائمي معافي ڏيڻ ۾ يقينن مخلص نٿو ٿي سگهي، ۽ ڪانسٽنس جي ڏکوئيندڙ موت، اٿنشيَس کي، هڪ طاقتور ۽ فراخدل محافظ کان محروم ڪري ڇڏيو. قاتل ۽ ڪانسٽنس جي فقط هڪ زنده ڀاءُ* جي وچ ۾ خانہ جنگي، جنهن سڄي شهنشاهت کي ٽن سالن تائين ڏچي ۾ وجهي ڇڏيو هو، ڪئٿولڪ ڪليسا جي واسطي سان، هڪ ٻئي سان دشمنين جي عارضي طور ختم ڪرڻ جو سمجهوتو ڪري ورتو ۽ ٻئي مهاڏو اٽڪائيندڙ ڌريون هاٿي پاڻ ۾ پرچاءُ ۽ دوستي رکڻ تي سوچي رهيو هيون ۽ اهو پرچاءُ هڪ بشپ جي ذريعي عمل ۾ اچڻو هو، جنهنکي پنهنجي ذاتي اختيارن جي آڌار تي هڪ اهم صوبي جي گهٽ وڌائي جي معاملن جو بہ فيصلو ڪرڻو هو. هن آمر جي سفيرن کي پاڻ سان ملڻ جي اجازت ڏني، جنهن سان بعد ۾ هڪ مخفي خط و ڪتابت ڪرڻ جو مٿس الزام بہ لڳو هو،[120] ۽ شهنشاهه ڪانسٽنٽيَس ڪيئي ڀيرا پنهنجي پياري ڀيءُ ۽ بيحد مانواري اٿنشيَس کي يقين ڏياريو هو تہ توڙي سندن دشمنن طرفان جو بي بنياد ۽ ڪدورتن وارا افواهه هر طرف پکيڙيا ويا هيا، ان جي باوجود هُن محبتون، جذبا توڙي تخت پنهنجي مرحوم ڀاءُ کان ورثي ۾ حاصل ڪيو هيو.[121] احسانمندي توڙي انسانيت مصر جي وڏي بشپ کي ڪانسٽنس جي اوچتي موت تي بيحد ڏُکارو ڪري ڇڏيو هو ۽ هن مئگنينٽيس جي غلطيءَ کان بہ نفرت جو اظهار ڪيو، پر هن صاف سمجهيو ٿي تہ ڪانسٽنٽيَس جا شڪ ۽ گمان ئي هنجي لاءِ بچاءَ جا بندَ هيا، اهڙيءَ طرح حق ۽ سچَ جي سوڀ لاءِ سندس عبادتن ۽ دعائن جي گرمجوشي ممڪن آهي گهٽيل هجي ها. اٿنشيَس جي تباهيءَ جي سازش چند بگڙيل ۽ ڪٽر بشپن جي ڪدورت سبب نہ نهي هئي جيڪي شهنشاهه جي سادگي ۽ پورڙائيءَ مان سندس اختيارن جو ناجائز

فائدو وٺندا هيا. شهنشاهه خود ان رٿ جي منظوري ڏني هئي، جنهن کي هُن ڏکهي عرصي تائين دٻائي ڇڏيو هو، ته جيئن هُو ذاتي طور کيس رسايل زخمن جو انتقام وٺي سگهي،[122] ۽ پنهنجي سوپ کانپوءِ پهريون سيارو جيڪو هن آرلس ۾ گذاريو هو، اُهو سچو وقت هن اِن دشمن جي خلاف سوچيو هو جيڪو هن جي لاءِ سندس فتح ڪيل گال جي آمر کان به وڌيڪ نفرت جي قابل هيو.

جيڪڏهن شهنشاهه اوچتو ٿي اوچتو هڪ انتهائي احترام جي قابل ۽ جمهوريه جي بيحد بااخلاق ۽ نيڪ شهريءَ کي مارائڻ جو فيصلو ڪري ڇڪو هو ته اهڙي ظالماڻي حڪم کي بنادير ۽ بغير ڪنهن رڪاوٽ جي تشدد ۽ شاندار ناانصافي ڪرڻ جي سندس ماهر وزيرن ذريعي عملي جامو پارايو وڃي ها، پر احتياط، دير ۽ مشڪلاتون، جيڪي، نامياري ۽ هر دلعزيز بشپ جي مذمت ۽ کيس سزا ڏيڻ ۾، کيس پيش اچي رهيون هيون، دنيا وارن تي اهو ظاهر ڪيو ته ڪليسا جي حقن اڳ ۾ ئي رومي حڪومت ۾ نظر ۽ ضبط ۽ آزاديءَ جي احساس کي بيدار ڪيو هو. جيڪو فيصلو ٽائر جي ڪائونسل ۾ صادر ڪيو ويو هو، ۽ جنهن جي، مشرق جي پادرين وڏي اڪثريت سان حمايت ڪئي هئي، ان کي ڪڏهن به رد نه ڪيو ويو هو؛ ۽، اٿنسيَس کي هڪ دفعو پنهنجي پادريءَ واري رتبي ۾ پنهنجي برادري وارن بيعزتو پڻ ڪيو هو، تنهنڪري ان کانپوءِ هر قانوني نقطو غير قانوني ۽ مجرماڻو تصور ڪيو ويندو. پر هڪ مضبوط ۽ اثرائتي حمايت جي ياد جيڪا مصر جي وڏي بشپ، مغرب جي ڪليسا کان حاصل ڪئي هئي، ان ڪانسٽنٽيَس کي مجبور ڪيو ته سندس موت واري فيصلي کي تيستائين ملتوي ڪري جيستائين کيس لاطيني پادرين جي رضامندي به ملي وڃي. ڪليسائي ڳالهين ۽ بحثن ۾ به سال گذري ويا ۽ شهنشاهه ۽ سندس رعيت جي هڪ ماڻهوءَ جي وچ ۾ هڪ اهم مسئلي تي ڏکهو بحث ڪيو ويو. اهو لفظي تڪرار پهريون آرلس جي ڪائونسل ۾ ۽ پوءِ مِلن جي وڏي ڪائونسل ۾ ٿيو،[123] جنهن ۾ ٽن سوَن کان به وڌيڪ تعداد ۾ بشپ شريڪ ٿيا. آريَنس جي دليلن سان اُنهن جي ساکَ آهستي آهستي جهڪي ٿيندي رهي، هن ڪم ۾ ڪڏڻ جي هوشياري ۽ مڪاري، ۽ خود شهنشاهه جي طرفان به زوردار عرضداريون شامل هيون جنهن پنهنجي انتقام وٺڻ جي خوشيءَ ۾ پنهنجي وقار کي به داوَ تي لڳائي ڇڏيو هو ۽ سندس اندر جا لڪل جذبا سواءِ ڪنهن لِڪ لڪاءَ جي ٻاهر اچي ويا هيا جڏهن ته هو مذهبي ماڻهن جي راءِ کي به متاثر ڪري رهيو هو. رشوت جيڪا آئيني آزادي جي ويساهه جوڳي نشاني آهي، ڪاميابيءَ سان ماڻهن کي آڇي وئي؛ اعزاز، تحفا ۽ ٻيا ڪيترائي فائدا آڇيا ويا جيڪي بشپ جي ووٽن[124] جي قيمت طور قبول به ڪيا ويا، ۽ اليگزينڊريا جي وڏي بشپ جي مذمت کي وڏي مڪاريءَ سان اهڙيءَ طرح پيش ڪيو ويو جو جڻ ان کانسواءِ ڪئٿولڪ ڪليسا جو اتحاد ۽ امن ڪڏهن به قائم ٿي نه سگهندو. اٿنسيَس جا دوست پنهنجي ليڊر سان وفاداريءَ توڙي سندس حمايت ۾ پنتي ڪڏهن به نه هيا. اُنهن وڏي همت ۽ جرئت سان، جيڪا سندن ڪردار جي تقدس سبب گهٽ خطرناڪ هئي، عوامي جلسن توڙي شهنشاهه سان ذاتي نوعيت جي ملاقاتن ۾، مذهب ۽ انصاف جي دائمي تقاضائن ۽ ڳُرجن تي زور پريو هو. انهن ڪُليل اظهار ڪيو هو ته نه شهنشاهه جي مهربانين جي اُميد يا سندس ناراضگيءَ جو خوف کين متاثر ڪندو ۽ کين مائل ڪري اُنهن ماڻهن سان ملائيندو جيڪي هڪ غير حاضر، معصوم ۽ انتهائي معزز شخصيت ۽ ڀاءُ جي مذمت ڪرڻ ۾ شامل هيا.[125] اُنهن ظاهري دليلن سان پڪو پَهه ڪيو ته ٽائر جي ڪائونسل جا

غيرقانوني ۽ رد ٿيل فيصلا. شاهي فرمانن ذريعي گهٽي وقت کان وٺي ختم ڪيا ويا هيا ۽ اليگزنڊريا جي وڏي بشپ جي عهدي جو هيهر باوقار طريقي سان قائم ٿيڻ ۽ ماٺهن جي خاموشي توڙي سندن پکن دشمنن طرفان توبهه ڪرڻ جو عمل اٿنئسيَس جي معصوميت کي ثابت ڪرڻ لاءِ ڪافي هو. اُنهن وڌيڪ ٻڌايو تہ مصر جي بشپن هڪ گڏيل راءِ ذريعي سندس بيقصور هئڻ جي تصديق ڪئي هئي، جنهنکي روم ۽ سارڊيڪا جي ڪائونسلن توڙي لاطيني ڪليسا پڻ ان جي پنيرائي ڪئي هئي. اُنهن اٿنئسيَس سان زيادتيءَ واري صورتحال تي بيحد افسوس جو اظهار ڪيو، جنهن کي پنهنجي ڪرسيءَ تي سالن جا سال ويهڻ، پنهنجي شهرت کي قائم رکڻ ۽ بظاهر شهنشاهہ جو مٿس اعتماد هئڻ جي باوجود، ٻيهر ڪيس بي بنياد ۽ اجاين الزامن کي ڪوڙو ثابت ڪرڻ لاءِ سڏرايو ويو هو. سندن زبان شاندار هئي، سندن روَيو عزت وارو هو، پر هن ڏکهي ۽ ضد واري ڇتاپيٽيءَ ۾، جنهن سبب سڄي شهنشاهت جون نظرون هڪڙي اڪيلي بشپ تي کپيل هيون، ڪليسائي طبقا نائيسين عقيدي جي سچي سپوت ۽ بهادر انسان کي بچائڻ يا وري ڪيس مارڻ لاءِ، سچ ۽ انصاف کي بہ قربان ڪرڻ لاءِ تيار هيا. آرينس اجا ان کي ضروري ٿي سمجهيو تہ هو پنهنجن سچن ۽ اندروني جذبن کي ڳجهيءَ طرح لڪائن، پر عقيدي جي پکن بشپن جن کي ماٺهن ۽ جنرل ڪائونسل جي فيصلن جي حمايت حاصل هئي، هر موقعي تي ۽ خاص طرح ملن ۾ ان ڳالهہ تي زور ٿي ڀريو تہ سندن مخالف فرقيواريت ۽ لادينيت کان پاڻ کي پاڪ ڪن، ان کان اڳ جو هو عظيم اٿنئسيَس جي بلند ڪردار کي بهتان بازيءَ سان داغدار ڪرڻ جي ڪوشش ڪن.[127]

پر دليلن جي آواز (جيڪڏهن دليل واقعي اٿنئسيَس جي طرفداري ڪري رهيا هيا تہ) کي فرقيواريت جي حامين جي گوڙ شور ۽ پئسن تي وڪامندڙن جي اڪثريت ذريعي خاموش ڪيو ويو ۽ آرلس ۽ ملن جون ڪائونسلون تيستائين ختم نہ ڪيون ويون هيون جيستائين اليگزنڊريا جي وڏي بشپ جي مذمت ڪندي اولهہ توڙي اوڀر جي ڪليسا جي گڏيل فيصلي مطابق ڪيس سندس عهدي تان لاٿو ويو. جن بشپن سندن مخالفت ڪئي هئي، کين چيو ويو تہ فيصلي جي حمايت ڪن ۽ مخالف پارٽي جي مشڪوڪ ليڊرن سان مذهبي برادريءَ ۾ متحد ٿي وڃن. حڪومت جي پيغام رسائيندڙن کي رضامنديءَ جو هڪ نهيل نُڪيل ڇنو ڏنو ويو تہ اُهو اُنهن پادرين کان صحيح ڪرائي اچن جيڪي ڪائونسل جي اجلاس ۾ غير حاضر هيا. ۽ اُهي سڀيئي جن عوام کي توڙي آرلس ۽ ملن جي ڪائونسلن جي گڏيل ڏاهپ آڏو بہ پنهنجي ذاتي راءِ ڏيڻ کان انڪار ڪيو هو، اُنهن کي شهنشاهہ طرفان جلاوطن ڪيو ويو، پر جن چاهيو ٿي تہ ڪنهن بہ ۽ هر صورت ۾ ڪئٿولڪ ڪليسا جي فيصلن تي بناديرعمل ڪرايو وڃي. اُنهن پادرين، جن ڏوهہ باسيندڙن ۽ ملڪ نيڪالي ڏيل معزز ماٺهن جي اڳواڻي ڪئي هئي، جيئن روم جو لائبيريَس، قطبہ جو اوسيَس، ٽريوز جو پالينَس، ملن جو ڊائنوسيَس، ورسيلي جو يوسيبيَس، ڪئگياري جو ليوسيفر ۽ پئائٽيئرس جو هلئري، اُنهن جَس لهڻي ۽ اُهي ان لائق آهن تہ اُنهن کي وڌيڪ نمايان ڪيو وڃي. لائبيريَس جو مٿاهون مرتبو، جنهن شهنشاهت جي گاديءَ جي هنڌ تي حڪومت ٿي ڪئي، اوسيَس جي ذاتي لياقت ۽ سندس ڏکهو تجربو، جنهن جي انڪري وڌيڪ عزت هئي جو هو وڏي ڪانسٽنٽائن جو من پسند شخص هو تہ ساڳئي وقت نائيسين عقيدي جو ابو پڻ هيو: انهن سيني پادرين کي لاطيني ڪليسا جو وڏو بنايو ويو ۽ اُنهن جي مثال کي، توڙي اُهو تابعداري ڪرڻ يا مُهاڏي اٽڪائڻ ۽ مقابلي ڪرڻ جو هجي، پادرين جي جماعت پاران اُتساهيندڙ بنايو ويندو. پر روم ۽ قرطبہ جي بشپن کي، شهنشاهہ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

طرفان لالچائڻ يا ڌمڪائڻ جون لڳاتار ڪوششون ڪجهه عرصي لاءِ ڪامياب نه ٿي سگهيون. اسپين جي بشپ ڪليو ڪلايو اعلان ڪيو ته هو ڪانسٽنٽئيس جي حڪومت ۾ سڀ سختيون سهڻ لاءِ ائين تيار هيو جيئن هن سٺ سال اڳ سندس ڏاڏي مئڪسيمين جي دؤر ۾ اذيتون سٺيون هيون. روم جي پادري شهنشاهه جي موجودگيءَ ۾ اٿنئسيس جي معصوميت کي ورجايو ۽ پنهنجي آزاديءَ لاءِ ڪيس ڇيو. جڏهن ڪيس ٿريسس ۾ بيرُئا جي جڳهه تي ملڪ نيڪالي ڏئي موڪليو ويو ته هن ڪافي ناڻو ۽ بي دولت واپس موڪلي ڏني جيڪا ڪيس مسافري ۽ رهائش جي خرچ پرڻ لاءِ ڏني وئي هئي. ۽ مِلن جي محلات تي سخت طنز ڪندي انجي بيعزتي ڪيائين ته شهنشاهه ۽ سندس ڪدڙن کي ممڪن آهي ته ان سونَ جي ضرورت پوي ته اُهي اُن سان پنهنجن پاليل فوجين ۽ ٻاوَن جو پيٽ ڀري سگهن.[128] لائبيريَس ۽ اوسيَس جي عزم ۽ ضِد کي آخرڪار جلاوطني ۽ جيلن جي تڪليفن سبب ختم ڪيو ويو. روم جي وڏي بشپ پنهنجي واپسي ڪجهه ڏوهي ڪارروايون ڪرڻ ذريعي خريد ڪئي ۽ پوءِ پنهنجي گناهن جو پڇتاءُ ۽ توبهه ذريعي ڪفارو ادا ڪيو. قرطبه جي ڪراڙي ۽ جُهور بشپ سان لڳاتار تشدد ڪري مجبوريءَ ۾ پر سندس مرضيءَ جي خلاف ڪائنس صحي ورتي وئي ۽ سندس عزم جي زور کي ٽوڙيو ويو. ۽ ان شخص جي ذهني صلاحيتن کي ختم ڪيو ويو جنهن جي سؤ سالن جي عمر جي وزن سان اڳيئي سندس چيلهه چبي ٿي چڪي هئي ۽ آريَنس جي گستاخي ۽ غرور ڪنهن مذهبي پارٽيءَ کي اُڪسايو جيڪي غير انساني سختيءَ سان ان بدقسمت پوڙهي ماڻهوءَ جي ڪردار بلڪ يادن سان بريءَ طرح پيش آيا جنهن جي اڳين خدمت لاءِ عيسائيت خود انجي بيحد احسانمند هئي.[129]

لائبيريَس ۽ اوسيَس جي شڪست، هيڪاري اُنهن بشپن جي عزم کي چمڪايو ۽ مضبوط ڪيو، جيڪي اجا تائين پنهنجي پوري عزم ۽ وفاداريءَ جي جذبن سان اٿنئسيس جي مقصد، پروگرام ۽ مذهبي سچ سان لاڳاپيل هيا. سندن دشمنن جي ذهانت واري ڪيني کين هڪ ٻئي سان صلاح مشوري جي سهولت کان به محروم ڪري ڇڏيو ۽ هنن ناميارن جلا وطن شخصيتن کي هڪ ٻئي کان جدا ڪري پرانهن پنڌن تي رکيو ويو هو ۽ وڏي احتياط سان وڏي ۽ وسيع شهنشاهت جا اُهي ويران هنڌ چونڊيا ويا هيا جتي صفا سُڃ هئي ۽ ڪابه وسنَو ڪانه هئي.[130] ان جي باوجود، اُتي رهڻ کان پوءِ کين تجربو ٿيو ته لبيا جا بيابان ۽ ڪپادوشيا جا اوُڪا ۽ اڊنگا جبل اُنهن شهرن کان ڪجهه گهٽ ڏکيا ۽ تڪليف ڏيندڙ هيا جنهن ۾ آرين بشپ کي بغير روڪ رنڊڪ جي مذهبي نفرت جي شاندار دشمنيءَ جي اطمينان ڏيندڙ خوشي ملي سگهي.[131] هتي کين آزادي هئي ۽ ڪيترين ڳالهين کي هنن درست ڪيو هو ۽ اهي نئديون ڳالهيون به کين سڪون پهچائي رهيو هيون: انڪانسواءِ ماڻهن طرفان کين داد ٿي مليو، ماڻهو ساڻن ملڻ ٿي آيا، ڪين پنهنجن مداحن جا بيشمار خط ٿي مليا ۽ پنهنجن پوئلڳن کان کين امداد به ملي رهي هئي،[132] ۽ کين اهو سڪون به نصيب ٿيو جيڪو هنن خوشيءَ سان ملهايو ته نائيسين عقيدي جي پوئلڳن جي وچ ۾ زبردست ڦوٽ پئجي چڪي هئي. شهنشاهه ڪانسٽنٽئيس جو اهڙو ئي انوکو ۽ اوچتو روَيو هوندو هو ۽ جيڪڏهن عيسائي سچ جي خيالي معيار کان ڪابه شئي ٿورڙي به هيڏي هوڏي هٽيل هوندي هئي ته هو بنهه ناراض ٿي ويندو هو ۽ هن پوري جوش ۽ جنون سان اُنهن ماڻهن کي اذيتون ڏنيون جيڪي "ٻن جي روح" جي ايڪي جي حفاظت ڪندڙ هيا يا اُهي جن جو ساڳئي سٽَ يا جوهر ۾ عقيدو هيو يا وري اُهي جن خدا جي پٽ جي مشابهت يا هوبهو هڪڙ جي اصول جو انڪار ڪيو هو. ٽي بشپ، جن کي اهڙن ئي

مخالفت وارن خيالن ۽ نظرين رکڻ لاءِ جلاوطن ڪيو ويو هو. شايد وري پنهنجي جلاوطنيءَ واري جڳهه تي ملڻا هيا ۽ سندن متضاد طبيعتن سبب يا ته اُهي اُنهن مخالفن تي رحم ڪندا يا وري سندن انڌي عقيدت ۽ جذبن جي بيعزتي ڪندا جن جي هاڻوڪين تڪليفن جو ازالو مستقبل جي خوشين سان هرگز ممڪن نه ٿي سگهندو.

مذهبي عقيدي رکندڙ پادرين جي بيعزتي توڙي سندن جلاوطني، اُنهن تجويزن ۽ سازشن جي ڄڻ هڪ شروعات هئي جنهن جو آخري نتيجو خود اٿنسيَس جي بربادي ۽ تباهيءَ ۾ نڪرڻو هو.[133] ڇوَيهه مهينا گذريا هيا، جنهن وچ ۾ شاهي محل ۾ ڳجهين ۽ هاڃيڪار سازشن ذريعي ڪيس اليگزينڊريا مان هٽائڻ ۽ اُهي الائونس بند ڪرڻ جو منصوبو ٺاهيو ويو جن ذريعي هو پنهنجي فراخدليءَ جو مظاهرو ڪندو هو. پر جڏهن مصر جو وڏو بشپ هليو ويو ۽ لاطيني ڪليسا طرفان سندس نالو موت جي رجسٽر ۾ درج ڪيو ويو ۽ هو ٻاهرين مدد کان محروم به ٿي ويو، ته اهڙي ٺي وقت ۾ ڪانسٽنٽيَس پنهنجن ٻن سيڪريٽرين کي موڪليو جن کي زباني حڪمن ذريعي سندس جلاوطني جي فرمان تي عمل ڪرائڻو هو. جيئن ته فيصلي کي عوام جي آڏو سچي پارٽيءَ طرفان منظور ڪيو ويو هو جنهن موجب ڪانسٽنٽيَس کي، سندس سيڪريٽرين کي لکت ۾ حڪم ڏيڻو هو، ته اها ڳالهه مٿس شڪ جي تُهمت لڳائي ٿي سگهي ۽ خطري جي مُنهن ۾ وجهي ٿي سگهي ته ٻيو نمبر وڏو شهر جيڪو سڄي شهنشاهت ۾ بيحد زرخيز هو ۽ جيڪڏهن اتان جا ماڻهو پنهنجي روحاني پيءُ جي معصوميت جي حفاظت ڪرڻ جو فيصلو ڪري وٺن ۽ هٿيار کڻي ٻاهر نڪري اچن ته پوءِ اهڙي صورتحال سخت خطرائتي ٿي پوندي. اهڙي انتهائي احتياط اٿنسيَس کي هڪ شاندار سبب ٺاهي ڏنو ته هو ادب مان ان حڪم جي سچائيءَ کي للڪاري جنهن سان هو ڪنهن به طرح برابريءَ وارو سمجهوتو نه ڪندو ۽ نه پنهنجي مهربان مالڪ جي اڳين اعلانن کي ورجائيندو. مصر جا شهري اختيار نهايت ٺي اٽپورا هيا يا ٻين لفظن ۾ ايترا طاقتور نه هيا جو اُنهن ذريعي وڏي بشپ تي زور پري سگهجي يا ڪيس مجبور ڪيو وڃي ته هو بشپ واري پنهنجي تخت تان هٽ کڻي وڃي; تنهنڪري هو مجبور ٿي پيا ته اليگزينڊريا جي مشهور اڳواڻن سان هڪ سمجهوتي تي صحيون ڪن جنهن مطابق اهو طئي ڪيو ويو ته سڀني ڪاررواين ۽ دشمنين کي اِتي جو اِتي بند ڪيو وڃي جيستائين شهنشاهه جي راءِ يا مرضي تمام واضح لفظن ۾ معلوم ڪئي وڃي. ظاهري اعتدال پسنديءَ جي انڪلن سان، ڪئٽولڪس دوکو کائي ويا ۽ هاڻي هڪ ڪوڙي ۽ موتمار حفاظت جو اونوڪرڻ ۾ لڳي ويا، جڏهن ته مصر ۽ لبيا جون فوجون، ڪين مليل ڳجهن حڪمن ذريعي، اڳتي وڌنديون ۽ مٿن پيش قدمي ڪنديون رهيون، ته جيئن گاديءَ جي هنڌ جو گهيرو ڪن ۽ ڪين اوچتو حيرت ۾ وجهن، جيڪي اڳ ئي اهڙن بلوَن ۽ جنگين جا عادي هيا ۽ جتي مذهبي جوش ۽ جنون باهه جيان ٻرندو رهيو هو.[134] سمنڊ ۽ ميروٽِس ڍنڍَ جي وچ ۾ اليگزينڊريا جي ظاهري بيهڪ اهڙي هئي جتي فوجن جي گڏ ٿيڻ ۽ اُتان اُنهن کي ڪارروائي ڪرڻ ۾ مدد ملندي هئي ۽ هتي ڄڻ هو شهر جي بلڪل وچ ۾ هوندا هيا جتان شهر جي گيٽن کي بند ڪرڻ توڙي حفاظتي تدبيرون اختيار ڪرڻ ۾ ڪين آساني هوندي هئي. اڌ رات جي وقت، سمجهوتي جي عمل ۾ اچڻ کان فقط ٽيويهه ڏينهن پوءِ، مصر جو حاڪم، سيرئينَس پنج هزار فوجين جي سرواڻي ڪندي، حملي ڪرڻ جي مڪمل تياري ۽ ارادي سان سينٽ ٿونَس جي ڪليسا تي اوچتو حملو ڪري ڇڏيو جتي وڏو بشپ، پنهنجي مذهبي برادري ۽ ٻين ماڻهن سان رات جي عبادتن ۾ مصروف هو. پاڪ عمارت جا دروازا ڪلي ويا

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چو ته حملو اوچتو ۽ تيزيءَ سان ڪيو ويو هو ۽ فورن هر طرف ڪُوڪرا مچي ويا ۽ خون خرابو به ڪيو ويو: پر جيئن ته قتل ٿيل ماڻهن جا لاشا ۽ فوجي هٿيارن جا ڪجهه ٽڪرا ٻي ڏينهن تائين به پيا رهيا، هڪ ناقابل اعتراض شاهدي هٿ اچي وئي ته سيرئينَس جي مهر ڪي هڪ اوچتي چڙهائيءَ يا حملي جو نالو ته ڏئي سگهجي ٿو پر ان کي هڪ مڪمل سوبَ هرگز نٿو چئي سگهجي. شهر جون ٻيون ڪليسائون به ساڳي بيحرمتيءَ جو شڪار ٿيون ۽ گهٽ ۾ گهٽ چئن مهينن تائين، اليگزئنڊريا هڪ شهواني فوج جي قبضي هيٺ اچي ذلتن جو شڪار ٿيندو رهيو. جن کي ڪليسائي دشمنن جي پوري پنيرائي حاصل هئي، ڪيترائي نيڪ ۽ مذهبي ماڻهو مارجي ويا، جن کي شهيد ڪوٺجي ته مناسب ٿيندو. توڙي جو اُنهن جي موت لاءِ نه ڪنهن کي تيش ۾ آندو ويو هو ۽ نه وري اُنهن کان ڪنهن بدلو ورتو هو: بشپ ۽ نائب پادري ظلم ۽ ذلتن جو نشانو بڻايا ويا، پاڪ ڪنوارين کي اگهاڙو ڪري ساڻن جنسي ڏاڍايون ڪيون ويون ۽ ڪين ڦٽڪا هنيا ويا: دولتمند ماڻهن جي گهرن کي لٽيو ڦريو ويو، ۽ مذهبي جوش جي آڙ ۾ جنسي بيهودگي ۽ لوڀ لالچ جو زور وڌي ويو ۽ ماڻهن کي ذاتي طور رنجائي ۽ ڪين تڪليفون پهچائي، بغير ڪنهن سزا جي خوف جي، پاڻ کي خوش ڪيو ويو، ۽ جيڪا اڪثريتي ڏر هئي، ڪين ڇيو نه پر مٿن زور پريو ويو ته اُهي ان وڏي پادري جو ساٿ ڇڏي ڏين جنهن کان هو ڏڄندا هيا ۽ جنهن جي عزت به ڪندا هيا. ڪن خاص مهربانين جي اُميد ۾ ۽ ان خوف کان به ته ڪين ڪنهن فتني فساد جي ڏوهه ۾ ڦاسايو نه وڃي: اهڙين مجبورين ۾ هنن اٿنيسيَس جي ٿيندڙ جانشين جي حمايت لاءِ پنهنجي رضا مندي ڏيکاري، جيڪو ڪپاڊوشيا جو جارج هو. غاصب کي آرين ڪائونسل جي پاڪ رسمن ڪانپوءِ، سيباسشين جي فوجن وڏي بشپ جي تخت تي ويهاريو، جنهن کي اڳ مصر جو ڪائونٽ مقرر ڪيو ويو هو ته جيئن مٿي بيان ڪيل سازش کي عملي جامو پارايو وڃي. اختيارن ملڻ شرط ئي آمر جارج، مذهب انصاف ۽ انسانيت جي سڀني اصولن ۽ قانونن کي لتاڙيندي تشدد ۽ بيحيائيءَ جا ساڳيا منظر دهرايا جيڪي اڳ گاديءَ جي هنڌ ۾ ڪليو ڪلايو ڪيا ويا هيا ۽ هاڻي مصر جي نوَي ڪان وڌيڪ ڪليسائي شهرن ۾ ٻيهر جاري رکيا ويا. هن ڪاميابيءَ تي خوش ٿيندي، ڪانسٽنٽيَس پنهنجن وزيرن جي ڪردار کي ساراهيو. هڪ کُليل ۽ جذباتي خط ذريعي، شهنشاهه اليگزئنڊريا کي هڪ مشهور آمر کان نجات ملڻ تي ماڻهن کي مبارڪون ٿو ڏئي، جنهن پنهنجي تقرير جي جادوءَ ذريعي پنهنجن انڌن عقيدتمندن سان فريب ۽ دوکيبازي تي ڪئي، عزت واري جارج جي نيڪي ۽ پارسائيءَ جي تعريف ٿو ڪري جيڪو چونڊيل بشپ هيو ۽ پاڻ هڪ خواهش جو اظهار ٿو ڪري ته شهر جي وڏي ۽ احسان ڪندڙ جي حيثيت ۾ هو چاهي ٿو ته سندس شهرت سڪندر (اليگزينڊر) کان به گوءِ کڻي وڃي. پر هو قَسم تي پنهنجي نه بدلجندڙ عزم جو اظهار ڪري ٿو ته هو اٿنيسيَس جي غدار پوئلڳن کي ترار جي طاقت ۽ باهه جي روشنيءَ ذريعي ڳوليندو رهندو، جيڪو انصاف جي ڇنڀي کان ٻچي نڪرڻ ۾ ڪامياب ٿيو هو، ائين ڪرڻ سان هن ڇڻ پنهنجن خطائن جو اعتراف ڪيو هو ۽ ذلت جي موت کان بچي ويو هو جنهن جو هو پورو پورو حقدار هيو.[135]

اٿنيسيَس واقعي سخت خطرن جي ڇنڀي مان بچي نڪتو هو، ۽ ان بيمثال شخص جا ڪارناما يقيني طور اسانجو توجهه طلب ڪن ٿا. ان يادگار رات جو جڏهن سينٽ ٿوَنس جي ڪليسا کي سيرئينَس جي فوجين اختيار سونپيا هيا ته وڏي بشپ، جنهنکي تخت تي ويهاريو ويو هيو، ان رات خاموشي ۽ وقار واري بهادريءَ سان، موت کي

پنهنجي ويجهي ايندي ڏٺو هو. هڪ ته ماڻهن جي عقيدت ۽ جذبو، ڪاوڙ وارين رڙين ۽ خوف وارين دانهن جي نذر ٿي ويو هو. هِن پيٿو ۽ حراس کان ڊنل ۽ ڏڪندڙ ميڙ کي حضرت دائود (ع-س) جي زبور مان مناجاتون پڙهنديءَ، هن ماڻهن کي همت ۽ حوصلو عطا ڪيو هو ته پنهنجي مذهبي اعتقاد ۽ اعتماد کي قائم رکن، جيڪو اسرائيل جي خدا جي عظمت کي مصر جي ناپاڪ آمر تي فوقيت ۽ فتحمندي عطا ڪري ٿو. آخرڪار دروازن کي ڌڪا هڻي ڪوليو ويو، ماڻهن تي تيرن جي برسات جو وسڪارو شروع ٿي ويو، سپاهي پنهنجين اگهاڙين ترارين سان اڳتي وڌي مقدس جڳهه ۾ زوريءَ ٽپي پيا، ۽ زرهن جي پوائتي چمڪ مقدس ۽ نيڪ ماڻهن ذريعي وڌيڪ روشن ٿي وئي هئي، جيڪي قربانگاهن جي ارد گرد تجلا ڏئي ٻرنديون ٿي رهيون.[136] اٿنسيس اجا تائين ٻاوَن ۽ نائب پادرين جي منٿن کي رد ٿي ڪيو جيڪي ساڻس عقيدت رکندڙ هيا ۽ مانائتي نموني سان پنهنجي مرتبي کي تيستائين ڇڏڻ کان انڪار ڪيائين جيستائين گڏ ٿيل ميڙ جو آخري ماڻهو به سلامتيءَ سان هن خطرناڪ ۽ پوائتي ماحول مان ٻاهر نڪري وڃي. ماڻهن جي گوڙ شور ۽ رات جي انڌاري وڏي بشپ ۽ سندس ساٿين کي اتان نڪري وڃڻ جو سازگار موقعو ڏنو ۽ توڙي جو هو هڪ وڏي هجوم ۾ ڦاسي زمين تي ڪري به پيو هو ۽ ٿوري دير لاءِ بيهوش به ٿي ويو هو پر وري به همت ڪري، ۽ جرئمنديءَ جو مظاهرو ڪندي، سپاهين جي ڳوليندڙ نظرن کان اوجهل رهيو هو جن کي پنهنجن آرين ليڊرن هدايتون ڏنيون هيون ته اٿنسيس جو سِرُ، شهنشاهه جي لاءِ هڪ زبردست تحفو هوندو. ان گهڙي، مصر جو وڏو بشپ پنهنجي دشمن جي ڳولائُو نظرن کان پري هليو ويو ۽ ڇهن سالن کان به وڌيڪ عرصي تائين اهڙيءَ جڳهه تي لِڪل رهيو جتي پهچڻ بيحد ڏکيو ڪم هو.[137]

سندس ڪٺور دشمن جي آمرانه اختيارن پوري رومي دنيا ۾ پنهنجون پاڻهون پکيڙي ڇڏيون هيون ۽ بيحد چڙيل ۽ تپش ۾ آيل شهنشاهه هڪ زوردار خط ذريعي حبش جي بادشاهه ڏي لکيو هو ته اٿنسيس کي ڪتان به ڳولي ٻاهر ڪڍن. پوءِ اُهي ويجها يا تمام ڏارانهان يا صفا سڄي دنيا کان ڪٽيل اڪيلائي وارا علائقا پلي ڇو نه هجن ته اُتان به کيس هر صورت ۾ ڳولي هٿ ڪيو وڃي. نواب، مُنهندار، ججَ، سپئي فوجون وغيره هاڻي فقط ان ڪمَ تي لڳي ويون هيون ته ڪنهن به صورت ۾ هڪ ڀاڄوڪڙ بشپ کي هٿ ڪيو وڃي. شاهي فرمانن ذريعي بار بار فوجي توڙي شهري چوڪسيءَ جي ادارن کي پنهنجين ڪوششن کي تيز ڪرڻ لاءِ چيو ٿي ويو ۽ ان ماڻهو لاءِ وڏا انعام آڇيا ويا هيا جيڪو اٿنسيس کي ڳولي هٿ ڪندو پوءِ پلي اُهو جيئرو هجي يا مئل؛ ۽ اُنهن ماڻهن لاءِ به سخت سزائن ۽ ڏنڊن جو اعلان ڪيو ويو هو جيڪي قومي دشمن کي پاڻ وٽ آجهي ڏيڻ يا لڪائڻ جي حماقت ڪندا.[138] ٿيبائس جي بيابانن ۾ هڪ جهنگلي قوم رهندي هئي پر طبيعت جا اُهي نرم مزاج ماڻهو هيا جيڪي شهنشاهه جي پيٽ ۾ پنهنجي سردار يا سرواڻ جو حڪم مڃيندا هيا. ائنتني ۽ پئڇوميس جي بيشمار پوئلڳن اٿنسيس کي پنهنجو وڏو پيءُ بنائي ڇڏيو، سندس صبر ۽ انڪساريءَ کي بيحد ساراهيو ويو جنهن سان هو سندن ئي سخت اصولن مطابق هلندو هو، جيڪو به لفظ سندس چپن مان نڪرندو هو، ان کي هو مقدس ۽ ڏاهپ جو سرچشمو سمجهندا هيا ۽ سندن عقيدو هوندو هو ته اُنهن جي عبادت، روزا ۽ راتين جو عبادت لاءِ جاڳڻ جي، ان جوش ۽ عقيدت کان گهٽ اهميت هئي جنهنجو اظهار اُهي اٿنسيس جي سچائي ۽ سندس معصوميت لاءِ ڪندا هيا يا وڏي خطرن کي بهادريءَ سان مُنهن ڏئي سندس حفاظت

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪندا هيا.[139] مصر جون خانقاهون تنهائيءَ وارين ۽ غيرآباد جڳهن تي نهيل هيون جيڪي يا تہ جبلن جي چوٽين تي يا وري نيل نديءَ جي دور دراز پيٽن تي هيون ۽ تابين جو پاڪ آواز يا ٽوٽارو هڪ ڇاتل سڄاتل احتياط جو نغارو هوندو هو جنهن ڪي ٻڌي هزارين سگهارا ۽ جوشيلا ٻاوا جمع تي ويندا هيا جيڪي گهٽو ڪري پاڙي واري ملڪ ۾ اڳ هاري هوندا هيا. جڏهن رات جي انڌاري ۾ فوجي طاقت جو مٿن حملو ٿيندو هو ۽ جنهن جو، مردانگيءَ سان منهن ڏيڻ يا مقابلو ڪرڻ ناممڪن هوندو هو تہ هو خاموشيءَ سان ڌاتل اڳيان پنهنجيون ڳچيون ڪٽجڻ لاءِ پاڻ اڏيءَ تي رکندا هيا ۽ پنهنجي قومي ڪردار جو مُنهن مٿاهون ڪري سرخرو ۽ سرها ٿيندا هيا تہ اذيتون ۽ تڪليفون هڪ مصري ماڻهوءَ کي مجبور ڪري ڪانٿس راز جي ڳالهہ اوڳاڇرائي نٿيون سگهن جنهن لاءِ هو پنهنجو سِرُ تہ ڪٽرائي سگهندو هو پر سندس سيني ۾ محفوظ ٿيل راز ڪي ظاهر ڪنهن بہ صورت ۾ نہ ڪندو هو.[140] اليگزئنڊريا جو وڏو بشپ جنهن جي بچاءَ لاءِ هنن پنهنجون زندگيون ارپي ڇڏيون هيون. هڪ دفعي ڪنهن هڪ جهڙي ۽ نظر ۽ ضبط رکندڙ هجوم ۾ گم ٿي ويو هو ۽ جڏهن هو خطري جي مُنهن ۾ اچڻ وارو هو تہ فورن سندس خدمتگارن ۽ عقيدتمندن ڪيس اتان هٽائي ۽ بچائي ڇڏيو ۽ هڪڙي جڳهہ ڪان ٻي ۽ وڏيڪ محفوظ جڳهہ تي ڪيس نِيو ويو. يعني اهڙو هنڌ جيڪو هڪ برپٽ بيابان هو جنهن ڪي، وهمن وسوسن ۾ اعتبار ڪندڙ غمگين ۽ سادڙا ماڻهو، شيطانن، ديوَن پرين ۽ جنن پوتن جو آستان سمجهندا هيا. اٿنسيَس جي گوشہ نشيني، جيڪا ڪانسٽنٽيَس جي زندگي سان ختم ٿي، گهٽو ڪري ٻاوَن جي سنگت ۽ صحبت ۾ گذري جيڪي پوري وفاداريءَ سان ساٿس سچا هيا، اُهي سندس محافظ هيا. سندس سيڪريٽري ۽ پيغامبر پڻ هيا. پرڪٽنولڪ پارٽيءَ سان سندس وڏيڪ ويجهڙائيءَ جي اهميت ڪيس هرڪايو ۽ هن سوچيو تہ جڏهن بہ دشمنن طرفان سندس ڳولا ڪرڻ جي مُهم ۽ ڪوششون ڍريون ٿينديون نظر آيون، تہ هو هڪ دفعو بيابان منجهان نڪري نروار ٿيندو ۽ پاڻ کي اليگزئنڊريا پهچائيندو ۽ پنهنجي ذات کي پنهنجن دوستن ۽ عقيدتمندن جي حوالي وجي ڪندو. سندس جانبازي جي مختلف ڪمن ۾ هڪ دلچسپ عشق يا پيار جو قصو بہ شامل آهي. هڪ دفعي هو هڪ خالي حوض ۾ لڪل هو پر ان کي چپ چاپ ڇڏي وڃڻ ڪان اڳ هڪ غلام عورت ساٿس دوکو ڪري دغا ڪئي،[141] ۽ ٻئي دفعي هو تمام خاص قسم جي پناهہ گاهہ ۾ لڪل هو جيڪو هڪ ويهن سالن جي ڪنواري ۽ الهڙ ڇوڪريءَ جو هو ۽ جيڪا سڄي شهر ۾ پنهنجي بيمثال حسن جي ڪري مشهور هئي. اڌ رات جو، جيئن هن اهو قصو ڪيترن سالن ڪان پوءِ پاڻ ٻڌايو هو. هوءَ حيرت ۾ پئجي وئي جڏهن هن وڏي بشپ کي ذري گهٽ اُگهاڙي حالت ۾ ڏٺو. جيڪو تڪڙا تڪڙا قدم کڻندو اڳتي وڌيو ۽ ڪيس منت ڪيائين تہ ڪيس حفاظت ڏئي جو تہ هنکي هڪ روحاني خواب ذريعي حڪم ڏنو ويو هو تہ هو سندس ئي مهمان نوازيءَ جي ڇت هيٺان رهي پنهنجي حفاظت ڪري: پاڪ ڇوڪريءَ سندس ڳالهہ کي قبول ڪيو ۽ مقدس عهد کي بہ محفوظ ڪيو جيڪو سندس دوراندیشي ۽ جرئت جي حوالي ڪيو ويو هو. ڪنهن کي ڪو بہ راز ڏيڻ بجاءِ، هوءَ اٿنسيَس کي پنهنجي خاص ۽ ڳجهي ڪمري ۾ وٺي وئي ۽ هن جي حفاظت ڪرڻ جو جائزو هڪ دوست واري نفاست ۽ نوڪر واري محنت ۽ خدمت جي جذبن سان ڪرڻ لڳي. جيستائين خطرو جاري رهيو، هوءَ پڙهڻ لاءِ ڪيس ڪتاب ۽ کاڌو پيتو باقاعدگيءَ سان ڏيندي هئي. سندس پير ڌوئيندي هئي، ۽ سندس خطَ پٽ ۽ تحريرون سنڀاليندي هئي ۽ تمام هوشياريءَ سان ڪنهن شڪ ۽ گمان کي ويجهو اچڻ نہ ڏيندي هئي جو تہ ٻنهي جي وچ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۾ هڪ تمام نازڪ رشتو هو. هوڏانهن هڪ بزرگ هيو جنهن جي ڪردار جي ڳھرج بيداغ ۽ الزامن کان پري رهڻ واري هئي تہ ٻي طرف هڪ نوجوان الهڙ ڇوڪري هئي جنهن جو حسن ۽ مقناطيسي ڪشش اڻ جهل جذبن کي جاڳائي ٿي سگهي.[142] ڇهن سالن جي اذيتن ۽ جلاوطني دؤران اٿنيسيَس پنهنجي وفادار ۽ سچي ساٿيءَ ڏي اڪثر ڪري چڪر لڳائيندو رهندو هو ۽ هن هڪ باقاعدگيءَ وارو اظهار ڪيو تہ هن رمني ۽ سلوشيا[143] جي ڪائونسلن کي ڏٺو هو. اهو انڪشاف اسانکي اعتبار ڪرڻ لاءِ مجبور ٿو ڪري تہ هو سندن وڏي اجلاس دؤران خفيہ طور تي اُتي موجود هيو. پنهنجن دوستن سان گفتگو ڪرڻ جا فائدا حاصل ڪرڻ، دشمنن ۾ ڦوٽ پوڻ کي نظر ۾ رکڻ ۽ اُن کي وڌيڪ وڌائڻ، اهي لياقتون فقط هڪ دورانديش مدبر ۾ ئي ٿي سگهن ٿيون جيڪو هڪ جرئت واري مهم ۽ خطرناڪ ڪم ۾ هٿ وجهي. ۽ اليگزئنڊريا، ڊنڊي، واپار ۽ ساموندي رستي ذريعي بحيرهٔ روم جي هر بندر سان ڳنڍيل هو. سندس پاڇَ يا پهچ کان ٻاهر واپسي توڙي جو بيحد مشڪل هئي پر بهادر بشپ، آريَنس جي محافظن خلاف هڪ زبردست، لڳاتار ۽ جرئت واري جنگ شروع ڪري ڇڏي هئي. ۽ سندس وقتائيتون تحريرون، جن کي وڏي محنت سان هر طرف پهچايو ويو هو ۽ جن جو غور سان مطالعو ڪيو ٿي ويو، بيحد فائديمند ۽ اثرائتيون ثابت ٿيون ڇاڪاڻ تہ اُنهن ذريعي ڪٽر مذهبي ماڻهن کي متحد ٿيڻ ۽ پنهنجن جذبن کي جوش ۾ رکڻ جو اتساهہ ٿي مليو. پنهنجين دفاعي ۽ عوامي تحريرن ۾ جن ۾ هو سڌو سنئون شهنشاهہ سان مخاطب ٿيو هو، شروع ۾ اعتدال قائم رکڻ خاطر سندس تعريف ڪري ٿو، پر ساڳئي وقت، لڪل ۽ سخت ڪاوڙ واري لهجي ۾، هو ڪانسٽنٽيَس کي وائڪو ڪندي ڪيس ڪمزور ۽ بدڪار حاڪم ٿو ڪوٺي جيڪو سندس خاندان جو قاتل، جمهوريہ جو آمر ۽ ڪليسا ۾ سندس حيثيت حضرت عيسيٰ (ع-س) جي مخالفن واري هئي. سندس بيحد خوشحاليءَ وارن ڏينهن ۾، سوپ ماڻيندڙ حاڪم، جنهن گئلَس کي سندس اُبهرائپ تي تنبيهہ ڪئي هئي، ۽ سِلوانس جي بغاوت کي ڪچليو هو، ۽ جنهن وِٽرانيو جي مٿي تان تاج لاهي پنهنجي مٿي تي رکيو هو ۽ مئگنينٽيَس جي فوجن تي بہ فتح حاصل ڪئي هئي، اڻ سچاتل هٿن ذريعي ڪيس هڪ زخم رسيو هو جنهن کي نہ تہ ڇُٽائي ٿي سگهيو ۽ نہ وري ان جو بدلو وٺي ٿي سگهيو. ۽ ڪانسٽنٽائن جو پٽ، عيسائي شهنشاهن ۾ پهريون هيو، جنهن اُنهن اصولن جي طاقت جو تجربو ڪيو هو جيڪي، مذهب جي مقصد کي متاهين ڪرڻ لاءِ، شهري اختيارن جي سخت خطرناڪ مرحلن جو بہ آسانيءَ سان مقابلو ڪري سگهن ٿا ۽ اُنهن کي روڪي بہ سگهن ٿا.[144]

اٿنيسيَس ۽ ٻين ڪيترن ئي مانوارن بشپن، سچ ۽ حق وارن پنهنجن نظرين تي قائم رهڻ سبب اذيتون ۽ تڪليفون سٺيون يا گهٽ ۾ گهٽ پنهنجي ضمير کي زندهہ رکڻ خاطر مصيبتون براداشت ڪيون، سواءِ اُنهن جي جيڪي انڌي تقليد ڪندي آرين فرقي سان لاڳاپجي ويا هيا. ماڻهن کي پنهنجن مهربانن ۽ محسنن جي تڪليفن تي سخت افسوس هيو جن جي جلاوطني ڪانپوءِ وري جيڪا وڌيڪ زيادتي ساڻن ڪئي وئي تہ هڪ ڌاريئي ماڻهوءَ کي[145] ٻاهران گهرائي بشپ جي متاهين ڪرسيءَ تي ويهاريو ويو هو. ۽ هنن زوردار آوازن سان شڪايت ڪئي تہ اليڪشن جي اصول ۽ حق جي لتاڙ ڪئي وئي هئي، ۽ ٻيو تہ کين مجبور ڪيو ٿي ويو تہ هڪ ڪرايي تي آندل غاصب جي حڪمن جي فرمانبرداري ڪئي وڃي، جنهن جي شخصيت ڄاتل سڃاتل يا ناليواري نہ هئي ۽ سندس اصول ڪافي مشڪوڪ ۽ مبهم هيا. ڪئٿولڪن دنيا وارن تي ثابت ڪرڻ ٿي چاهيو تہ جيڪڏهن ڪا گڙٻڙ يا شور ڪٿان پيدا ٿي پيو تہ هو ان

لاءِ ذميوار نہ هوندا ۽ ٻيو تہ ڪليسائي گورنر جي خطائن ۽ فرقيواريت لاءِ بہ هو ڪو ذمو نہ کڻندا بلڪ هو ماڻهن جي اڳيان پنهنجا اختلاف ظاهر ڪرڻ جي جرئت ڪن ٿا، ۽ اهو بہ پري ڪونهي تہ هو سندس برادريءَ کان ٿي هميشہ واسطي الڳ ٿي ويندا. هن تجويز جو پهريون طريقو اٿينٽڪ ۾ ايجاد ڪيو ويو هو، جنهن تي ايتري تہ ڪاميابيءَ سان عمل ڪيو ويو جو اهو سرشتو بنادير سڄي عيسائي دنيا ۾ پکڙجي ويو. خدا جي تعريف يا پاڪ مناجات، جنهن ذريعي ٽِن جو شان بيان ٿئي ٿو، سُني پر مادي ترڪيب جو ڏس ڏئي ٿي ۽ هڪ مذهبي طريقي يا فرقي وارن طرفان جيڪڏهن حمد ۽ ثنا ڪي بيان ڪبو تہ ان ۾ يا تہ ٻن کي جدا ڪرڻ جو يا هڪ ٻئي کي مضبوطيءَ سان ملائي هڪ ڪرڻ وارو روح ۽ جذبو شامل هوندو. ٻيا بہ طريقا ٿي سگهن ٿا، جيئن عبادتن جي وڏن مذهبي ميڙن ۾ سُر ۽ وڻندڙ آوازن ۾ مناجاتون پڙهيون ويندون هيون،[146] جن کي فلئوئينس ۽ ڊايوڊورَس شروع ڪرايو هو، جيڪي بہ مذهبي عام درجي وارا انسان هيا ۽ اڳتي هلي نائيسين عقيدي سان وابستہ ٿي ويا هيا. انهن جي رهبريءَ ۾ پروارن بيابانن منجهان ڀاوَن جا لشڪر نڪري نروار ٿيا هيا، انڪانسواءِ سُريلن ۽ سِکيا ورتل ڳائڻن جا ٽولا پڻ اٿينٽڪ جي ڪليسا ۾ جمع ٿي ويا هيا ۽: "ربَّ (پيءُ) تنهنجو شان، پُٽ تنهنجو شان ۽ پاڪ روح تنهنجو شان."[147] وڏن ۽ گڏيل آوازن ۾ ڳائيندا ٿي ويا پر ڪئٿولڪن پنهنجي اصول جي نج-پڻي ۽ سچائيءَ جي بنياد تي آرين پادريءَ جي بيعزتي ڪئي جنهن عزت واري يوسٽٿيَس جي تخت تي زوريءَ قبضو ڪري ورتو هو. ساڳيو جذبو جنهن ڪين ڳائڻ تي آماده ڪيو هو، هڪ ٻي مذهبي پارٽي جي ماناٿن ميمبرن کي بہ رِيس ڏياري هئي تہ پنهنجون اسيمبليون جدا ٺاهن جيڪي نائب پادرين جي حڪمن هيٺ هلنديون هيون. اهو سلسلو سندن جلاوطن ٿيل بشپ جي موت تائين جاري رهيو. جنهن سندن چونڊيون ڪرايو هيون ۽ پادرين جي نئين رهبر جي پاڪائيءَ جون رسمون بہ ادا ڪرايون هيون.[148] محلات جي انقلابن نوَن دعويدارن کي جنم ڏنو ۽ ڪانسٽنٽيَس جي دوَر ۾ ساڳيو شهر فتني ۽ فساد جو ڳڙهہ ٿي ويو هو جنهن ۾ بہ، ٽي نہ بلڪ چار بشپ ٿي ويا هيا، جن پنهنجن پنهنجن پوئلڳن تي روحاني اختيار استعمال ڪرڻ شروع ڪيا ۽ واري واري سان ڪليسا جو ظاهري ۽ دنياوي قبضو بہ حاصل ڪندا رهيا تہ انکي وڃائيندا بہ رهيا. عيسائيت جي ذاتي ۽ غلط استعمال، روم جي حڪومت ۾ آمريت، بغاوت ۽ غداريءَ جا نوان سبب پيدا ڪيا، شهري سوسائٽيءَ جي وجود کي مذهبي فرقن جي ڪاوڙ ۽ تعصبن ٽوڙي ٽڪرا ٽڪرا ڪري ڇڏيو هو ۽ هڪ معمولي شهري، جنهن خاموشيءَ سان شايد مختلف شهنشاهن جي "چونڊيءَ تي پهچڻ ۽ سِر پر هيٺ ڪرڻ" جي منظر نامي جو جائزو ورتو هوندو تہ ان نتيجي تي پهتو هوندو بلڪ تجربو ڪيو هوندو تہ سندس پنهنجي زندگي ۽ قسمت بہ ان ڪليسائي شخصيت سان لاڳاپيل هئي جيڪو ماڻهن ۾ بيحد مقبول هجي. ٻن ڳاديءَ جي هنڌن: روم ۽ قسطنطنيہ جو مثال، شايد شهنشاهت جي ان وقت واري حالت جي نمائندگي ڪري ۽ ڪانسٽنٽائن جي پٽن جي حڪومت جي دوَر ۾ انسان جي طبيعتن ۽ مزاجن بابت بہ ڪي اهم انڪشاف ڪري.

I روم جي وڏي بشپ، جيستائين هن پنهنجي مرتبي ۽ اصولن کي قائم رکيو، کي تمام گهڻن ماڻهن جي عزت توڙي حفاظت ۽ حمايت جي پنيرائي حاصل رهي، ۽ ڪيس ايترا اختيار هيا جو فرقي پرست حاڪم جي دعائن، خطرن ۽ خير خيراتن کي نفرت منجهان رد ڪري ٿي سگهيو. جڏهن ڪڏڻ مخفي طريقي سان لائبيريَس جي جلاوطنيءَ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جو اعلان ڪيو هو، تہ گوڙ گهمسان جو شڪ جيڪو مضبوط بنيادن تي ڪيو ويو هو، ڪين سزا تي عمل ڪرائڻ ۾ تمام انتهائي احتياط ڪرڻ تي آماده ڪيو هو. گاديءَ جي هنڌ ۾ هر طرف کان حفاظت جا پورا انتظام ڪيا ويا هيا، ۽ مُنهندار کي حڪم ڏنو ويو هو تہ هو بشپ کي يا تہ ڪنهن فريب ذريعي يا اختيارن جي زور تي فورن گرفتار ڪري. حڪم جي بنادير تعميل ٿي ۽ لائيبريَس کي اڌ رات جو وڏي مشڪل سان فرمان پهچايو ويو جيڪو ان وقت روم جي ماڻهن جي پهچ کان ٻاهر هو، ۽ جڏهن ڪين خبر پئي تہ سندن حيراني پريشاني سخت ڪاوڙ ۽ تيش ۾ بدلجي وئي. جيئن ئي ڪين تفصيلي خبر پئي تہ ڪيس ٿريس ۾ جلاوطن ڪيو ويو هو، هنن پنهنجي جنرل اسيمبليءَ جو اجلاس ڪوٺائي ورتو ۽ روم جي مذهبي ماڻهن، عوام جي آڏو قسم کڻي عزم ڪيو تہ هو پنهنجي بشپ سان بيوفائي هرگز نہ ڪندا، سندس ساٿ ڪڏهن بہ نہ ڇڏيندا ۽ ڪڏهن بہ غاصب فيلڪس کي تسليم نہ ڪندا، جيڪو ڪدڙن جي زور تي، غيرقانوني طرح چونڊيو ويو هو ۽ سندس پاڪائيءَ جون رسمون هڪ لادينيءَ ۽ ناپاڪ محل ۾ ادا ڪيون ويون هيون. ٻن سالن کانپوءِ بہ سندن نيڪيءَ واري ضدي ڪيفيت پوريءَ طرح قائم هئي جنهن ۾ ذري جيترو بہ لوڏو يا لرزو نہ آيو هو ۽ جڏهن ڪانسٽنٽيَس روم جي دوري تي اُتي پهتو تہ هو ماڻهن جي لڳاتار ڦٽ لعنت ۽ حملن جو نشانو بڻبو رهيو، جن پنهنجي قديمي آزاديءَ جي هڪ سٺي باقيات طور پاڻ وٽ اهو حق محفوظ ڪري ڇڏيو هو تہ، ضرورت پوڻ تي، هو پنهنجي حاڪم سان بي ادبي ۽ گستاخيءَ جو روّيو رکڻ لاءِ بااختيار هوندا. ڪيترن سينيٽرن ۽ عزت وارن شهرين جي زالن کي پنهنجي مڙسن تي لائيبريَس جي حق ۾ فيصلو ڏيڻ تي زور پرڻ کانپوءِ، مشورو ڏنو ويو تہ هو وفد جي صورت وٺي پنهنجا مطالبا پاڻ کڻي وڃن. جيڪي سندن هٿن ۾ گهٽ خطرناڪ لڳندا ۽ ائين ڪرڻ سان عين ممڪن هو تہ ڪين ڪاميابي حاصل ٿئي. شهنشاهہ هنن نمائنده عورتن جو مانائتي نموني سان استقبال ڪيو ۽ ساڻن سهڻي طريقي سان پيش آيو جن جي دولت ۽ سندن شان شوڪت جو اندازو سندن ڪپڙن ۽ زيورن منجهان ئي صاف نظر اچي رهيو هو تہ هو ڪيتريون نہ وڏن گهراڻن سان تعلق رکندڙ هيون، هن سندن غير لچڪيدار عزم جي تعريف ڪئي جيڪو سندن دلين ۾ پنهنجي محبوب رهنما لاءِ هيو توڙي جو اُهو هاڻي زمين جي تمام ڪُنڊ ۽ پرانهن پنڌن تي موجود هيو، ۽ نيٺ ان ڳالهہ تي راضي ٿيو تہ بہ بشپ، لائيبريس ۽ فيلڪس پنهنجن پنهنجن مذهبي ميڙن جي قيادت ڪندا ۽ صلح ۽ امن امان کي بہ قائم رکندا. پر برداشت ۽ سهپ جا خيال، اڪثر ڪري عملي زندگيءَ جي بلڪل اُبتڙ هوندا آهن ۽ ان وقت جي جذبن ۽ روّين جي بہ بلڪل خلاف هيا، جنهن جو ثبوت اهو هو تہ جڏهن ڪانسٽنٽيَس جي جواب کي روم جي سرڪس ۾ عوام جي اڳيان پڙهيو ويو تہ گڏجي ڪم ڪرڻ جي اهڙي مناسب تجويز کي نُوڪ ۽ نفرت منجهان رد ڪيو ويو. سخت ڪاوڙ ۽ ناراضگي، جيڪا تماشبينن جي دلين توڙي دماغن ۾ چوٽ چڙهي وئي هئي، اُها گهوڙن جي ڊوڙ جي موقعي تي فيصلاتي گهڙيءَ جي صورت ۾ نظر اچڻ لڳي ۽ خبر تڏهن پئي جڏهن سڄي سرڪس ۾ هزارين ماڻهن هڪ ئي وقت تي هڪ آواز ٿي وڏيون رڙيون ڪندي نعرا هڻڻ شروع ڪيا: " هڪ خدا، هڪ عيسيٰ ۽ هڪ بشپ." روم جي ماڻهن جو لائيبريَس جي حق ۾ جوش ۽ جنوني جذبو فقط لفظن تائين محدود نہ هيو، ۽ جيڪو خطرناڪ ۽ خوني فساد هنن ڪانسٽنٽيَس جي وڃڻ کان فورن پوءِ برپا ڪيو هو، ان شهنشاهہ کي نيٺ مجبور ڪري ڇڏيو تہ جلاوطن وڏي بشپ جا مطالبا مڃي ۽ گاديءَ جي هنڌ تي ساڳئي رتبي تي ڪيس واپس آڻي تہ جيئن هو

اڪيلو وڏي بشپ جي عهدي تي پنهنجون ذميواريون پوريون ڪري. ڪجهه غير مؤثر رنڊڪ ڪانپوءِ، سندس مخالف ڪي، شهنشاهه جي اجازت سان شهر مان ڪڍيو ويو ۽ مخالف ڌر جا اختيار اهي هيا ته فيلڪس جي پوئلڳن کي گهٽين ۾، تفريح گاهن ۾، غسلخانن ۾، ان حد تائين جو ڪليسائن ۾ بي بيدرديءَ سان قتل ڪيو ويو ۽ عيسائي بشپ جي واپسيءَ تي، روم جي ڇهري، ماريَس واري قتلام جي يادن، ۽ سُلا +[149] جي قتل جي فتوائن جي تاريخ کي دهرائي ڇڏيو هو.

!! فلئوين خاندان جي دؤر ۾ عيسائين جي تمام تڪڙي واڌ جي باوجود، روم، اليگزينڊريا ۽ شهنشاهت جا ٻيا وڏا شهر، اڃا تائين لادينن ۽ مذهب جي منڪرن سان پريا پيا هيا ۽ اُنهن جا ماڻهو ڪافي طاقتور ۽ اثر رسوخ رکندڙ هيا جيڪي خوشحاليءَ سان حسد ڪندا هيا ۽ اُهي ڪليسا جي مذهبي بحثن ۽ جهڳڙن تي طنز مان چٽرون ڪندا هيا. قسطنطنيه فقط هڪڙو ئي اهڙو شهر هو جنهن لاءِ چئي سگهجي ٿو ته اُهو جڻ ڄائوئي عقيدي منجهه هو ۽ مهذب سڪيا ۽ تعليم به سندس مذهب واري رهي هئي، مشرق جو هي گاديءَ جو هنڌ ڪڏهن به بتن جي پوڄا ذريعي گندو نه ٿيو هو ۽ اتان جي سيني ماڻهن ۾ خيالن، اخلاق عادتن ۽ جذبن جي سنائي ۽ سُهٽائي پرپور طريقي سان پريل هئي جن ان دؤر جي عيسائين کي پوري انسانذات کان نيارو ۽ نمايان ڪري ڇڏيو هو. سڪندر جي مرڻ ڪانپوءِ پادريت جي تخت تي پال ۽ مئسيدونيَس اعتراض اُٿاريا هيا. سندن جذبن ۽ لياقتن سبب انهن ٻنهي اهڙو وڏو مرتبو يقينن لهڻو ٿي جن جي ڪين خواهش هئي، ۽ جيڪڏهن مئسيدونيَس جو اخلاقي ڪردار ڪجهه گهٽ اعتراض جهڙو هيو ته سندس مخالف کي پهرين چونڊ ۽ زياده پڪن پختن مذهبي اصولن جي ڄاڻ جو فائدو وڌيڪ هيو. نائيسيَن عقيدي سان سندس پختي لاڳاپي، پال جي نالي کي درويشن ۽ شهيدن جي لسٽ ۾ درج ڪري ڇڏيو هو، جنهن آريَنس کي هن جي خلاف ناراض ڪري ڇڏيو هو. چوڏهن سالن جي عرصي ۾، کيس پنج دفعا سندس سخت تان هٽايو ويو هو، ۽ وري ان مٿاهين مقام تي بادشاهه جي مرضيءَ سان نه پر فقط تشدد ذريعي پهچندو رهيو هو، ۽ مئسيدونيَس جي اختيارن کي فقط سندس مخالف جي موت سان ئي بحال ڪري پيو سگهجي ورنه پيو ڪو به چارو ڪو نه هو. پر بدقسمت پال کي ميسوپوٽئميا جي واريءَ جي بيابانن ۽ زنجيرن ۾ جڪڙي ڪِهليو ويو ۽ کيس اهڙيون اذيتون ڏئي ٽئورس جبل[150] جي بربادين تائين پهچايو ويو جتي هڪ سوڙهي ۽ اونداهي ڪوٺڙيءَ ۾ کيس بند ڪيو ويو، ڇهن ڏينهن تائين کيس ڪاڌو به نه ڪارايو ويو ۽ آخرڪار فلپ جي حڪم تي، جيڪو شهنشاهه ڪانسٽئنٽيَس جي مکيه وزيرن منجهان هڪ هو، کيس گهُٽا ڏئي ماريو ويو.[151] نئين گاديءَ جي هنڌ ۾ هي پهريون رت هو، جنهن کي ڪليسائي ضد ۽ هٺ ۾ وهايو ويو ۽ ماڻهن جي سخت فسادن ۽ خوني جهڳڙن ۾ ٻنهي طرفن جا ڪيترائي ماڻهو قتل ڪيا ويا. پال جي جلاوطني تي عمل ڪرائڻ تي جيڪا ٽربيونل ٺاهي وئي هئي، انجي اڳواٽي هرموجينس ڪري رهيو هو جيڪو فوج جو وڏو جنرل هو. پر پوءِ حالتن ثابت ڪيو ته ان تي عمل ڪرائڻ خود هن لاءِ مرتمار ثابت ٿيو. ڪئٿولڪس پنهنجي بشپ جي حفاظت لاءِ اُٿي ڪڙا ٿيا، هوموجينس جي محلات کي ساڙيو ويو، شهنشاهت جي پهرئين فوجي آفيسر کي پيرن جي کُڙين ۾ رسا وجهي قسطنطنيه جي گهٽين ۾ گهليو ويو ۽ جڏهن هو مري ختم ٿي ويو ته پوءِ به سندس لاش کي بيعزتو ۽ بيحُرمتو ڪيو ويو.[152] هرموجينس جي ذلت واري مثال، شاهي مُنهندار فلپ جا ڪَن ڪڙا ڪري ڇڏيا ته اُهو اڳتي لاءِ اهڙن موقعن

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تي انتهائي احتياط کان ڪم ورتي. سهڻي ۽ عزت واري طريقي سان. ڪيس زيڪسيپَس جي غسلخانن ۾ پال جي حاضريءَ جي ضرورت هئي جن ۾ ذاتي طور تي محلات ۽ سمنڊ سان رابطي جي سهولت موجود هئي. هڪ جهاز جيڪو باغ جي ڏاڪڻ جي پير ۾ لنگر انداز هو، رواني ٿيڻ لاءِ بلڪل تيار بيٺو هو. اُن هاڻي هلڻ شروع ڪيو ۽ جڏهن ته ماڻهو اڃا تائين ان بيحرمتيءَ کان بيخبر هيا. سندن بشپ اڳ ۾ ئي ٿيسلونيڪا وڃڻ لاءِ جهاز ۾ سوار هو. اُنهن وڏي حيرت ۽ سخت ناراضگيءَ سان، محلات جا گيٽ زور سان کُلندي ڏٺا ۽ غاصب مسيڊونيَس هڪ ٽانگي نما گاڏيءَ تي منهندار سان گڏ نمايان ويٺو هو جيڪا فوجي محافظن سان چؤگرد وڪوڙيل هئي ۽ جن جي هٿن ۾ اگهاڙيون تراريون هيون. فوجي قافلو جلوس جي صورت ۾ ڪليسا ڏانهن روانو ٿيو. آريَنس ۽ ڪٿولڪس ٻنهي وڏي شوق ۽ جنون سان اهو اهم مرتبو ماڻڻ لئي چاهيو ۽ ٽي هزار هڪ سؤ پنجاهه ماڻهن ان ڏينهن افراتفري ۽ وڍ وڍان ۾ پنهنجين حياتين جا ڏيٺا وسائي ڇڏيا. مسيڊونيَس، جنهن کي فوج جي ڪليل حمايت حاصل هئي، هڪ واضح ۽ فيصلائتي سوڀ حاصل ڪئي، پر سندس حڪومت جو دؤر شور شرابن ۽ فسادن جي نذر ٿي ويو ۽ جيڪي سبب ڇاٽايا ويا. تن جو جهڳڙي ۽ فساد برپا ڪرڻ سان رتيءَ ماتر به تعلق ڪو نه هو. ۽ اُهي ئي شهري اختلافن کي وڌيڪ وڌائڻ ۽ خراب ماحول پيدا ڪرڻ لاءِ ڪافي هيا. جيئن ته اُها گرجا، جنهن ۾ وڏي ڪانسٽنٽائن جي جسم کي رکيو ويو هو، بري ۽ تباهه حالت ۾ هئي، تنهنڪري بشپن سندس عزت واري خاڪ کي سينٽ اڪئسيَس جي گرجا ۾ منتقل ڪري ڇڏيو. هن دورانديشي ۽ نيڪيءَ واري قدم کي به اُنهيءَ ڌر طرفان بدڪاري واري بيحرمتي يا لادينيت جو نالو ڏنو ويو جنهن جو هوموسين (ٽن جي ايڪي) ۾ اعتقاد هو. ٻنهي ڌرين طرفان هٿيار اُپا ٿي ويا ۽ جيڪو پاڪ ميدان هيو اُهو جنگ جو ميدان بڻجي ويو ۽ ان متعلق هڪ ڪليسائي تاريخدان پنهنجو مشاهدو بيان ڪندي اسانکي ٻڌائي ٿو ته ڪليسا جي سامهون جيڪو کُوهه هو، اُهو رت جي ريلن سان پرجي ٻاهر وهي رهيو هو جنهن ڇبرانن ۽ پروارن گهرن کي به داغدار ڪري ڇڏيو هو. تاريخدان وڌيڪ ٻڌائي ٿو ته منهنجي هن بيان کي جوش يا جنون جي اوپر نه سمجهيو وڃي پر اهو سچي حقيقت جو عڪاس آهي. جيڪو ليکڪ فقط مذهبي اصولن کي هنن فسادن جو ڪارڻ سمجهي، سو انساني فطرت جي شايد پوري ڄاڻ نه رکندو هوندو. تنهن هوندي به اها ڳالهه مڃڻي پوندي ته جنهن مقصد، جوش ۽ جذبن کي گمراهه ڪيو هيو ۽ جنهن دعوي، جذبن جي ڇڙواڳي ۽ ابتريءَ کي لڪايو هو. ان ضمير جي ملامت ۽ پڇتاءَ جي احساس کي به دٻائي ڇڏيو هوندو جيڪو، ڪنهن بي صورتحال ۾. قسطنطنيه جي عيسائين کي ڪاوڙ ڏيارڻ ۾ مددگار ثابت ٿئي ها.[153]

ڪانسٽنٽيَس جو ظالماڻو ۽ هڪ طرفو روّيو، جنهنکي ڪاروائڻ لاءِ غلطين ۽ رڪاوٽن جي هرويرو ڪا خاص ضرورت نه هوندي هئي پر گاديءَ جي هنڌ جي وڳوڙي حالتن ۽ هڪ فرقي جي ڏوهي ڪردار سبب جنهن پنهنجي حاڪم جي اختيارن توڙي مذهب جي مخالفت ٿي ڪئي، هو سخت ڪاوڙجي ۽ آپي کان ٻاهر نڪري ويو هو. موت، ملڪ نيڪالي ۽ ملڪيت جي ضبطي جهڙيون رواجي سزائون هلڪي سختيءَ سان ڏنيون ويون هيون ۽ يوناني اڃا تائين ٻن ڪلارڪن، هڪ ريڊر ۽ هڪ نائب راهب جي پاڪ يادن کي اڃا تائين عزت ۽ قدر جي نگاهه سان ڏسن ٿا جن تي هوموجينس جي قتل جو الزام هو جنهن جو سِر قسطنطنيه جي گيٽ وٽ ڌڙ کان ڌار ڪيو ويو هو. ڪٿولڪس جي خلاف، ڪاسٽنٽيَس جي فرمان کي، ٿوڊوسين ڪوڊ موجب، ڪا به نمايان حيثيت حاصل ناهي، اُهي جن آرين بشپ ۽

خاص طرح مسيڊونيَس سان رابطي قائم ڪرڻ کان انڪار ڪيو هو. اُنهن کي ڪليسائي رعايتن ۽ عيسائين جي حقن کان محروم ڪيو ويو هو: کين مجبور ڪيو ويو ته اُهي ڪليسائن جو قبضو خالي ڪن، ۽ کين سختيءَ سان روڪيو ويو هو ته هو شهر جي ديوارن اندر پنهنجا ميڙ، ميٽنگون يا جلسا وغيره هرگز نه ڪري سگهندا. ٿريس ۽ ايشيا مائنر جي صوبن، هن ناجائز قانون تي عمل ڪرائڻ جي ذميداري مسيڊونيس تي رکي هئي، شهري ۽ فوجي اختياري وارن کي هدايت ڪئي وئي هئي ته سندس حڪمن جي فرمانبرداري ڪن ۽ هن اٿوگابري آرين آمر هوموسين جي حق ۾ جيڪي ماڻهن تي ظلم ڪيا اُهي بيان ڪرڻ کان ٻاهر آهن ۽ ڪانسٽنٽيَس جي حڪومت تي هڪ بدنما داغ جيان آهن. ڪليسا جون رسمون اُنهن تي ادا ڪيون ويون جيڪي ان لاءِ تيار نه هيا جن پنهنجي سچاٽپ ڪرائڻ کان انڪار ڪيو ۽ مسيڊونيَس جي اصولن کان سخت نفرت جو اظهار ڪيائون. پاڪ غسل جون رسمون، عورتن ۽ ٻارن تي ادا ڪيون ويون جن کي ان مقصد جي لاءِ، دوستن ۽ اُنهن جي والدين جي ٻانهن مان زوريءَ ڇنيو ويو هو. پيغام ڏيندڙن جي وات کي هڪ ڪاٺ جي مشين ذريعي زوريءَ کوليو ويو هو ته جيئن پاڪ ٽيل ماني زبردستيءَ سان سندن نڙين مان اندر ڪري سگهجي، نازڪ ڪنوارين جي ٻُبن کي يا ته گرم آنن سان ساڙيو ويو يا وري کين ٽِڪن ۽ ڳرن فريمن جي وچ ۾ ڪري اُنهن کي زور سان چيپاٽيو ويو.[154] قسطنطنيه ۽ ڀرپاسي وارن ملڪن جي نوويٽينس، جيڪي هوموسين جي جهنڊي سان سچاتا ٿي ويا، اُهي ان قابل ضرور هيا جو کين ڪئٿولڪس وارن سان گڏ اُنهن جي سچاٽپ ڪرائي وڃي يا سندن نسبت ڳنڍي وڃي، مسيڊونيس کي ٻڌايو ويو هو ته پفلاگونيا جو هڪ وڏو ضلعو ذري گهٽ سڄي جو سڄو ان فرقي وارن سان ڀريو پيو هو. هن پڪو پهه ڪيو ته يا ته سندن مذهب تبديل ڪرايو ويندو يا کين تباهه ڪيو ويندو ۽ جيئن ته هُن، هِن موقعي تي ڪليسائي مهر تي ويساهه نٿي ڪيو، هن چئن هزار فوجين جي جٿي کي تيار ڪيو ته باغين تي حملو ڪن ۽ مئنٽينيَم[155] جي علائقي کي سندس روحاني حڪم هيٺ آندو وڃي. نوويٽين هارين پنهنجي همت ۽ مذهبي طاقت جي آسري تي، پنهنجي ملڪ تي حملي ڪندڙن جو سخت مقابلو ڪيو ۽ توڙي جو پفلاگونيا جا ڪيترائي ماڻهو قتل ڪيا ويا، رومي فوجون، جن جا هٿيار فقط ڪهاڙيون ۽ ڏاٽا هيا ۽ پوريءَ طرح منظم به نه هيا، بري شڪست کائي ويا ۽ اُنهن مان ڪيترا ته ذليل ٿي ميدان ڇڏي وڃي پڳا ۽ سندن چار هزار فوجي جنگ جي ميدان تي ئي مري ويا. ڪانسٽنٽيَس جي جانشين تمام مختصر بيان ۾ خنده مزاجيءَ مان ڪجهه مذهبي تڪليفن جو بيان ڪيو آهي جن شهنشاهت کي ڪافي پريشان ڪري ڇڏيو هو ۽ خاص طرح مشرق ۾، ۽ اهو سيڪجهه ان شهنشاهه جي وقت ۾ ٿيو هو جيڪو ٻهريون پنهنجين خواهشن ۽ ڀوءِ ڪڍڻ جو غلام هو. "ڪيترن ماڻهن کي جيل ۾ بند ڪيو ويو ۽ کين اذيتون ڏنيون ويون ۽ جلاوطن پڻ ڪيو ويو. جڏهن ته فرقيوارن جي فوجن کي قتلام ڪيو ويو خاص طرح تي سزيڪَس ۽ سموساتا ۾. پفلاگونيا، بٿنيا، گلاٽيا ۽ ٻين به ڪيترن ئي صوبن ۾ شهر ۽ ڳوٺ سڄ ٿي مڪمل طور تي تباهه ڪيا ويا".[156]

هڪ طرف آريَنس جي تضادن ۽ اختلافن سڄي شهنشاهت جو رَت چُوسي ڇڏيو هو ته ٻي طرف آفريڪا جي صوبن ۾ سندن خاص دشمن جو زهر ڦهلجي ويو هو، جيڪي وحشي ۽ جنوني، سرڪمسيلين جي نالي ۾ ڊونٽسٽ پارٽي جي لقب سان طاقت وٺي ويا هيا.[157] ڪانسٽنٽائن جي قانونن تي سختيءَ سان عمل ڪرائڻ سبب ماڻهن ۾

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بيچيني ۽ مخالفت جو زور وڌي ويو هو ۽ سندس پٽ ڪانسٽنس جون ڪليسا جي اتحاد ڪي واپس ورائڻ جي ڪوشش پڻ بنهي طرفن کان نفرت ۽ ناراضگي پيدا ڪري ڇڏي جنهن جي نتيجي ۾ پهريون تہ بنهي ۾ علهدگي ٿي ۽ زور يا بگاڙ جا بيا طريقا جيڪي بن شاهي ڪمشنرن پال ۽ مئڪرينس اختيار ڪيا هيا. ڦوٽ وجهندڙن ڪي، حوارين جي اصولن ۽ سندن ڪوڙن دعويدارن جي روين جي وچ ۾ سخت تضاد مان ناجائز فائدي وٺڻ جو موقعو ملي ويو هو."[58] جيڪي هاري ناري، نيوميڊيا ۽ ماريٽنيا جي ڳوٺن ۾ رهندا هيا، وحشي ۽ خونخوار قبيلي سان تعلق رکندا هيا، جيڪي غلط طريقي سان روم جي قانونن هيٺ اچي ويا هيا تہ اُهي اوتري ئي غلط نموني عيسائي عقيدي سان وابستہ ٿي ويا. پر جن جي دلين ۾ ڊونٽسٽ فرقي جي استادن لاءِ انڌي عقيدت ۽ جذباتيت پريل هئي تہ اُنهن پنهنجن بشپن جي جلاوطنيءَ جي بيدلي ۽ ناراضگيءَ مان حمايت تي ڪئي تہ ساڳي وقت پنهنجين ڪليسائن جي ڊاهڻ ۽ سندن مخفي ميڙن ۾ مداخلت ڪرڻ تي بہ هو سخت ناراض هيا. انصاف جي شعبي طرفان مٿن تشدد، جيڪو گهڻو ڪري فوجي محافظن طرفان ٿيندو هو، ڪڏهن ڪڏهن اختياري وارن ڪي بہ اوتري ئي تشدد جو جواب ملندو هو، ۽ ڪن مشهور پادرين جو رت، جيڪو ڪنهن جهيڙي ۾ وهيو هو، سندن ڇڱ وڏين پوئلڳن ۾ سندن شهيدن جي بدلي وٺڻ جي باهہ ٻاري ڇڏيندو هو. اذيتن پهچائڻ وارا وزير پنهنجن ظلمن ۽ اُبهرائي وارين ناجائز حرڪتن سبب، ڪين سخت ناراض ڪري ۽ تيش ۾ آڻي ڇڏيندا هيا ۽ ڪنهن اتفاقي حادثي جو الزام بہ مٿن مڙهيو ويندو هو تہ اهي مجرم آپي ڪان ٻاهر نڪري ويندا هيا ۽ فساد فتنو پيدا ڪري ڇڏيندا هيا. نيٺ ڪين پنهنجن گهرن ۽ ڳوٺن مان تڙي ٻاهر ڪڍيو ويو تہ ڊونٽسٽ هاري ڦورن ۽ لُٽيرن جو خطرناڪ روپ وٺي، گيٽوليَن جي بيابانن ۾ اچي رهيا ۽ پنهنجي زندگي هاڻي صفا آزاد ۽ رولُو رهزنن جيان گذارڻ لڳا ۽ ان ڪي بہ هنن مذهب جو پاڪ نالو ڏنو جنهن ڪي سندن فرقي جي وڏن ۽ بزرگن بہ چڻ ڊچندي ۽ گهبرائيندي نِنديو هو. سرڪمسيلينَس جي ليڊرن پنهنجي لاءِ "درويشن جي ڪئپٽن" جو لقب چونڊيو. سندن خاص هٿيار ڏنڊا هيا جيڪي وڏا ۽ وزندار هيا جو تہ وٽن ڀالا ۽ تراريون يا تہ هيون ئي ڪين يا وري بيڪار هيون، پنهنجن ڏنڊن ۽ لٺين ڪي هو "اسرائيلائيٽ" چوَندا هيا ۽ جنگ جي شروع ٿيڻ وقت هو ڏنڊي استعمال ڪرڻ کان اڳ وڏي آواز سان "رب-تنهنجي نالي سان شروع" يا "اي پاڪ رب تنهنجو نالو اڳ ۾" چوندا هيا جنهن سان آفريڪا جي صوبن جي بي هٿيار ماڻهن ۾ خوف ۽ هراس ڇانئجي ويندو هو. شروعات ۾ سندن ڦرمار فقط سندن ضرورتن ڪي پوري ڪرڻ لاءِ هئي، پر پوءِ فقط گذران ڪرڻ کان ڳالهہ گهڻي وڌي وئي ۽ هاڻي هو پڪا ڏوهاري ۽ مجرم بڻجي ويا. شراب نوشيءَ، لوڀ لالچ ۽ عياشين ۾ پئجي ويا، اُنهن ڳوٺن ڪي بہ باهيون ڏئي ساڙيائون جن ڪي پاڻ لٽيو هيائون ۽ هڪ ڪليل ملڪ ۾ شهواني شغلن ۾ بہ ڪاهي پيا ۽ پنهنجي دنيا جا حاڪم ۽ آمر بڻجي ويا. هارپ ۽ بني ٻاري جي ڏنڊي توڙي انصاف جي انتظامن ڪرڻ ۾ سندن طرفان خلل ۽ رڪاوٽون وڌيون ويون، ۽ جيئن سرڪمسيليَن فرقي وارن، انسانذات جي اوائلي برابريءَ ڪي، سندن دعوائن موجب، واپس آڻڻ تي چاهيو ۽ شهري سوسائٽي جي خرابين ڪي هميشہ لاءِ ختم ڪرڻ جا خواهشمند پڻ هيا تہ اُنهن غلامن ۽ قرضدارن لاءِ هڪ "محفوظ اجهي" ڪي قائم ڪيو. جيڪي لشڪرن جي صورت ۾ سندن پاڪ جهنڊي هيٺان جمع ٿيڻ شروع ٿي ويا. جڏهن ڪو بہ سندن رستي-روڪ نہ ڪندو هو تہ پوءِ هو فقط لٽ مار ڪري مطمئن ٿي موٽندا هئا، پر سندن ٿورڙي بہ مخالفت يا رنڊڪ وجهڻ تي هو تپي باهہ ٿي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ويندا هيا ۽ تشدد ۽ ماڻهن کي مارڻ ۽ قتل ڪرڻ جي شغلن ۾ لڳي ويندا هئا؛ ۽ ڪجهه ڪئٿولڪ پادرين جڏهن پنهنجن جذبن جو غير ضروري اظهار ڪيو ته اُنهن کي تڪليفون پهچايون ويون ۽ مهذب وحشي پٽي سان سندن مرمت ڪئي وئي، سرڪمسيلينس جو جذبو فقط اُنهن خلاف استعمال نه ٿيندو هو جيڪي بنان هٿيارن جي هوندا هيا ۽ سندن دشمن پڻ هوندا هيا، پر هو صوبي جي فوجين سان به وڙهندا ۽ کين شڪستون ڏيندا هيا. بگائي جي رت واري راند ۾ اُنهن ميدان ۾ وڃي هڪ شاهي محافظ مٿان جرئت مان حملو ڪيو پر سندن بهادريءَ کي ڪاميابي نصيب نه ٿي. ڏونٽسٽ جن کي هٿيارن سميت گرفتار ڪيو ويو هو. ساڻن اهو ورتاءُ ڪيو ويو جيڪو هڪ جهنگلي جانور سان ڪيو ويندو آهي ۽ جيڪو هنن لهڻو به هو. گرفتار ڪيل ڪنهن به پُڇ پُڇ ڪرڻ ڪانسواءِ ماريا ويا توڙي پوءِ کين تراريا ڪهاڙي سان مري ۽ باهه ۾ ساڙيو ويو هو، ۽ جوابي ڪارروايون به اوتريون ئي خطرناڪ ٿينديون ۽ وڌنديون رهيون جن فسادن جي خطرن کي به تيز ڪري ڇڏيو ۽ هاڻي ٻنهي طرفن کي هڪ ٻئي کي معاف ڪرڻ جا امڪان به ختم ٿيندا ويا. موجوده صدي جي شروعات ۾ سرڪمسيلينس جي مثال کي اذيتن، بهادري، ڏوهه ۽ ڪئميسرڊس جي جوش ۽ جنون ذريعي تازو ڪيو ويو آهي، ۽ جيڪڏهن لنگڊاڪ جي وحشين، فوجي معرڪن ۾ نيوميڊيا وارن کي به مات ڏئي ڇڏي آهي ته آفريڪا وارن جي جرئت واري آزادي قائم رکڻ جو هڪڙو سبب اهو به ٿي سگهي ٿو جنهن ۾ سندن عزم ۽ لڳاتار جدوجهد جو وڏو هٿ آهي.[159]

اهڙي حد کان وڌيڪ افراتفري، مذهبي ظلم ۽ بربريت جو فطري نتيجو آهي، پر ڏونٽسٽن جي ڪاوڙ جي باهه جو ڀڙڪو ئي نرالو ٿي نظر آيو ۽ جيڪو جيڪڏهن منجهن اجا وڌيڪ عرصي لاءِ اوتروئي ئي چوٽيءَ واري درجي جو رهي ها ته پوءِ ان انتهائي جنوني ڪيفيت جو مثال نه ته ڪنهن ملڪ ۾ ۽ نه وري ڪنهن دؤر ۾ نظر اچي ها. ڪيترن ئي ڏونٽسٽن وٽ پنهنجي زندگيءَ جا پوائنٽا خوف خطرا جڻ سندن ڪيسي ۾ پيا هوندا هئا ۽ جڏهن ۽ جنهن وقت به چاهيندا هيا ته کين شهادت نصيب ٿئي ته پوءِ ڪجهه نه ڪجهه خطرناڪ ڪم بنادير ڪري ڇڏيندا هئا ته جيئن سندس خواهش پوري ٿئي پوءِ اُها ڪهڙي به طريقي ۽ ڪنهن جي به هٿن سان کين ماريو وڃي، ان جي ڪا پراهه کين نه هوندي هئي، اُهي بس مري ويندا هيا، جيڪڏهن سندن روَيي جي تصديق کين ٿي ويندي هئي ته جيڪو ڪجهه هنن ڪيو ٿي اُهو سندن مذهب جي شان شوڪت وڌائڻ لاءِ هيو ۽ جنهن ذريعي کين دائمي خوشي ۽ سڪون ميسر ٿي سگهندو.[160] ڪڏهن ڪڏهن هلندڙ ميلن ملاڪڙن ۾ ڪڏي ڪاهي پوندا هيا ۽ جشنن ۾ مداخلت ڪندا هيا ۽ لادينن جي مندرن جي بيحرمتي ڪندا هيا، سندن نيت اها هوندي هئي ته جوشيلا بت پرست، پنهنجن خدائن ۽ ديوتائن جي بيعزتي تي انتقام وٺڻ لاءِ اُٿي پوندا، ۽ کين ماريندا ۽ اهڙيءَ طرح کين شهادت ملندي. هو ڪڏهن ڪڏهن انصاف جي ڪورٽن ۾ به اوچتو ٽپو ڏئي گهڙي پوندا هيا ۽ خوف ۾ هيسيل جج کي مجبور ڪندا هيا ته هو سندن موت لاءِ جلد حڪمنامو جاري ڪري. هو اڪثر ڪري وڏين شاهراهن تي رستي ويندڙن کي روڪيندا هيا ۽ کين نماڻو ٿي عرض ڪندا هيا ته هو کين اهڙو زبردست ڌڪ هڻن جو بنادير کين شهادت ملي وڃي ۽ ائين ڪرڻ تي کين انعام ڏيڻ جو به واعدو ڪندا هيا. واٽهڙن کين مارڻ لاءِ ها ڪئي ته بهتر، پر جيڪڏهن اهڙي عجيب ۽ انوکي آڇ ۽ آس کان هو انڪار ڪندا هيا ته پوءِ کين ئي مرڻو پوندو هو. جڏهن هو ٻين ذريعن کان نااُميد ٿي پيا ته، اُنهن اڳواٽ اعلان ڪري هڪ ڏينهن مقرر ڪيو

جنهن تي پنهنجن برادريءَ جي ماڻهن ۽ دوستن جي موجودگيءَ ۾، هو هڪ بلند چوٽيءَ واري جبل تان مُنهن ڀر پاڻ کي اڇلائيندا. هن سلسلي ۾ پهاڙن جون ڪيتريون چوٽيون ڏنيون ويون ۽ اُنهن جو معائنو ڪيو ويو. جن جي مشهوري مذهبي خودڪشين سبب اڳ ۾ ئي ٿي چڪي هئي. اهڙن اٽڪر جوشيلن جي عملن جي ڪري جن کي سندن پارٽيءَ طرفان خدا جي راهه ۾ شهيد ڪوٺيو ٿي ويو ته ٻي ڌر طرفان ڪين نفرت منجهان شيطان جا پوئلڳ سڏيو ٿي ويو. بهرحال هڪ غيرجانبدار فيلسوف ان سچي حقيقت جو تجزيو ڪري سگهي ٿو ۽ اهڙن اٽموٽ جذبن جي ناجائز طريقي جي به چنڊ ڇاڻ ڪري سگهي ٿو جيڪي حقيقت ۾ يهودين جي ڪردار ۽ اصولن منجهان اختيار ڪيا ويا هيا.

اندروني اختلافن ۽ تضادن جو مختصر بيان جنهن امن امان کي تباهه ۽ ڪليسا جي وقار کي بيحرمتو ڪري ڇڏيو هو، ان لادين تاريخدان جي هڪ بيان جي تصديق ڪندو ۽ معزز بشپ جي شڪايت کي جائز هئڻ جي سند به ڏيندو. اميئينس جي تجربي ڪيس يقين ڏياريو هو ته عيسائين جي هڪ ٻئي سان دشمني، انسان جي خلاف وحشي جانورن جي ابتريءَ کي به مات ڏئي وئي هئي،[161] ۽ گريگري نازيا نزين ڏک ۽ تڪليف منجهان بيحد افسوس جو اظهار ڪندي چوي ٿو ته جنت جي بادشاهي فقط اختلافن سبب ئي نه رڳو مونجهارن ۽ طوفاني انڌارن بلڪ خود جهنم ۾ تبديل ٿي چڪي هئي،[162] ان وقت جي جوشيلن ۽ هڪ طرفن ليکڪن، جن سڀ نيڪيون ۽ چڱايون رڳو پاڻ سان منسوب ڪيون آهن ۽ سڀئي برايون ۽ تهمتون پنهنجن مخالفن تي مڙهيون آهن، اهڙن شديد اختلافن ۽ تضادن جي معاملي کي هنن فرشتن ۽ شيطانن جي وچ ۾ جنگ جو نالو ڏنو آهي. پر اسانجي، اعتدال پسندي ۽ نرميءَ وارن دليلن مطابق، بدي ۽ نيڪيءَ جي حمايت ڪرڻ وارا هڪ طرفا راڪاس، ڪجهه مناسب رويو نٿا رکن، ۽ اسان ڪوشش ڪنداسين ته جنهن جيترو الزام لهڻو، انصاف ۽ برابريءَ موجب ان تي اوترو مڙهيو وڃي ۽ جيڪي هڪ ٻئي جي مخالف فرقا آهن ته اُنهن جي برائي يا ڀلائيءَ جا الزام پڻ انصاف موجب ڏنا وڃن ۽ فقط اهو چوڻ ڪافي نه ٿيندو ته هڪڙا ڪٽر مذهبي آهن ته ٻيا ڦوٽ وجهندڙ يا فرقي بازيءَ سان تعلق رکندڙ آهن. انهن جي تعليم ساڳئي مذهب واري هئي ۽ ٻنهي ڌرين جو تعلق ساڳي شهري سوسائٽيءَ سان هيو. سندن هاڻوڪي وقت توڙي مستقبل جون اُميدون ۽ خطرا ٻنهي ڌرين لاءِ برابريءَ وارا هيا. ٻنهي طرفن کان ممڪن آهي معصوميت ۾ غلطيون ٿيون هجن، ٻنهي جي عقيدي ۾ سچائي به هوندي پر اُنهن تي عمل ڪرڻ وقت ڪنهن کان چڱائي ته ڪنهن کان برائي ٿي هوندي. ساڳين ڳالهين ۽ ساڳين شين سندن جذبن کي اڀاريو هوندو، پر غلط فهميءَ ۾ اُنهن ماڻهن جي حمايت يا مخالفت جو هڪ ٻئي تي الزام لڳايو هوندو. اٿنئيسَس توڙي آرينَس جا مابعدالطبيعاتي خيال ۽ جذبا سندن اخلاقي ڪردار کي هرگز متاثر نه ڪري سگهيا. پر اُنهن جي به رهبري هڪ ٻئي کي برداشت نه ڪرڻ وارن رويَن ڪئي جيڪي انجيل جي نج ۽ سادن اصولن منجهان ورتا ويا هيا.

هڪ جديد ليکڪ،* جنهن پنهنجي تاريخ سان گڏ ٻيا سياسي توڙي فلسفي وارا عزت جهڙا لقب پڻ ملايا آهن،[163] مانٽيسڪيو جي بزدليءَ واري دوراند‌يشيءَ تي الزام هنيو آهي ته هن شهنشاهت جي زوال جي سببن منجهان ڪانسٽنٽائن جي قانون، جنهن ذريعي لادينن جي عبادت کي مڪمل طرح دٻايو ويو هو ۽ ٻيا موضوع پڻ بيان نه ڪيا آهن جهڙوڪ پادرين، مندرن ۽ ڪنهن به مجيل مذهب بابت ڪجهه بيان ڪرڻ جهڙي معلومات پڻ ڇڏي وئي آهي، هڪ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

فيلسوف تاريخدان جي، انسانذات جي حقن لاءِ جذبي کيس اُنهن پادرين جي مشڪوڪ شاهدي تي، رضامند رهڻ لاءِ پنهنجي آمادگي ڏيکاري آهي جن پنهنجي محبوب موضوع يعني انسانن لاءِ عام اذيتن، جو گهڻ ۾ گهڻ ذڪر ڪيو ويو آهي.[164] هن تصوراتي قانون تي الزام مڙهڻ جي بجاءِ، جيڪو شاهي اصولن ۽ ضابطن جي سامهون جرڪي ۽ چمڪي ها، اسان آسانيءَ سان ان اصلي خط جو حوالو ڏيون ٿا جيڪو ڪانسٽنٽائن قديمي مذهب جي پوئلڳن ڏانهن ان وقت لکيو هو جڏهن هن پنهنجي مذهب جي تبديليءَ کي ماڻهن کان لڪائڻ جي ضرورت نٿي محسوس ڪئي ۽ نه وري ان وقت کيس پنهنجي تخت جي دشمنن کان ڪو به خوف يا خطرو هو. هو روم جي شهنشاهت جي ماڻهن يا پنهنجي رعيت وارن کي دعوت ڏئي مٿن اخلاقي زور تو پري ته هو پنهنجي مالڪ جي مثال جي ڪاپي ڪن؛ پر ساڳي وقت واضح لفظن ۾ کين تنبيهه به ڪري ٿو ته جيڪي ماڻهو اجا تائين به پنهنجين اکين کولڻ کان انڪار ٿا ڪن ۽ بهشتي نور ڏسڻ کان محروم رهڻ جا خواهشمند آهن ته اُنهن کي خوشيءَ سان اجازت آهي ته پلي پنهنجن مندرن ۽ خيالي خدائن سان خوش رهن ۽ اُنهن کي ملهائن. هڪ خبر هُلي وئي ته لادينن جي جشنن کي ملهائڻ نه ڏنو ويو هو پر ان جي ترديد شهنشاهه خود ڪئي هئي جو ته هو عقلمنديءَ مان اها ڳالهه مڃيندو هو ۽ اهو عنصر سندس فطري اعتدال پسنديءَ ۾ شامل هيو ته عادت، گُڻ يا اَوگڻ ۽ وهم وسوسا اهڙيون فطري طاقتون هيون جن کان انڪار نٿو ڪري سگهجي.[165] پنهنجي واعدي کي نه ٽوڙيندي ۽ لادينن کي ڪنهن به شڪ يا گمان ۾ مبتلا نه ڪندي يا اُنهن کي تشويش ۾ مبتلا ڪرڻ کانسواءِ، هن پنهنجو هر قدم سوچي سمجهي، آهستي ۽ احتياط سان کنيو ته جيئن گهڻن خدائن جي مدي خارج ۽ فضول عقيدي کي آهستي آهستي ختم ڪيو وڃي. ڪڏهن ڪڏهن سختي ڪرڻ جا جزوي قدم هو کڻندو هو، توڙي جو اُهي عيسائي جذبن سبب هوندا هيا پر اُنهن کي هو انصاف ۽ عوام جي ڀلائيءَ جو رنگ ڏيندو هو، ۽ ايترو ته چالاڪ هو جو هڪ طرف هو قديمي مذهبن جي ڪوتاهين کي ٺيڪ ڪرڻ ۽ اُنهن ۾ بهتري آڻڻ جو تاثر ڏيندو هو ته اندروني طرح ۽ چپ چاپ ۾ اُنهن جي بنيادن کي تباهه ڪرڻ جون سازشون به پيو سِٽيندو هو. پنهنجن دورانديش ۽ ڏاهن ابن ڏاڏن جي مثال کانپوءِ، هن پيشنگوين جي فنڪاريءَ جي ڳجهن ڪمن جي نه فقط سخت مذمت ڪئي پر اهڙن ڪمن کي جاري رکڻ وارن تي سخت ڏنڊَ لاڳو ڪيا جو ته ايندڙ وقت جو اڳواٽ حال ٻڌائڻ سان ماڻهن ۾ اجايون اُميدون پيدا ٿي ٿيون جنهن جي نتيجي ۾ ۽ خاص طرح جڏهن آسُن ۽ ارمانن موجب ايئن نه ٿيو جيئن کين آسرا ڏنا ويا هيا ته پوءِ ماڻهن ڏوهن ۽ مجرمانن ڏنڌن ڏانهن رجوع ٿي ڪيو. اهڙيءَ طرح سان معجزن جي ڪرتبن کي به ختم ڪيو ويو ۽ اهڙن ماڻهن کي، ڪوڙ، فريب ۽ ٺڳيءَ کي اڳتي وڌائڻ جي جرم ۾ سزائون ڏنيون ويون. نيل جي ڪنارن تي وينل زناٿين وصفن رکڻ وارن پادرين کي ختم ڪيو ويو ۽ ڪانسٽنٽائن اڳتي هلي محتسب جون ذميواريون به پوريون ڪرڻ لڳو جڏهن هن فونيشيا جي ڪيترن ئي مندرن ڊاهڻ جا حڪم جاري ڪيا، جن ۾ ڏينهن ڏٺي جو زنا ڪاري کي مذهب جي اوٽ ۽ وينس جي شان ۽ مان جي آڙ ۾ جاري رکيو ويندو هو.[166] قسطنطنيه جو شاهي شهر، گهڻو ڪري يونان ۽ ايشيا جي شاهوڪار مندرن جي ڊاهڻ منجهان ٺهيو هو جو اُتان بيشمار دولت هٿ آئي هئي جنهن مان پوءِ شهر کي وڏيڪ سينگارڻ سنوارڻ جو ڪم به هٿ آيل ناڻي منجهان ٿيو هو؛ جنهن به ملڪيت کي مقدس سمجهي پاسيرو رکيو ويو هو، ضبط ڪئي وئي، ديوتائن ۽ سورمن جي مجسمن کي اُنهن ماڻهن کان کٽائي ٻي جڳهه تي منتقل

ڪيو ويو هو ڇو تہ اُهي اُنهن کي عبادت لائق نہ سمجهندا هئا پر ڪين حيرت ۽ تجسُس واريون شيون سمجهندا هيا: سون ۽ چانديءَ کي ماڻهن جي عام استعمال ۾ آڻڻ لاءِ ان ۾ ڇرپر پيدا ڪئي وئي ۽ مئجسٽريٽن، پادرين ۽ ڪدڙن، شين ۽ روَين جي سڌاري آڻڻ جي اهڙي موقعي کي غنيمت سمجهندي، پنهنجن جوش جذبن، لوڀ لالچ، خوشين ۽ ناراضگين کي خوش ۽ مطمئن ڪرڻ چاهيو هو. پر هيءَ ڦُرمار رومي دنيا جي فقط هڪ ننڍري حصي تائين محدود هئي، باقي شهنشاهت جا صوبا تہ گهڻي عرصي کان وٺي هن ناپاڪ ڦُرلٽ کي برداشت ڪرڻ جا ڇڻ عادي بنجي چڪا هيا، جو ڪجهہ شهنشاهن، ۽ گورنرن جي آمرين اهڙن ابتريءَ وارين حالتن جي ذميدار هئي جن تي مجيل مذهبن خلاف ڪنهن سازش جو شڪ هرگز نہ پيو ڪري سگهجي.[167]

ڪانسٽنٽائن جا پٽ پنهنجي پيءُ جي قدمن مطابق هليا جن ۾ جذبو تہ گهڻو هو پر فيصلي جي قوت منجهن گهٽ هئي. ڦرمار ۽ اذيتن جون دعوائون ۽ شڪايتون تمام گهڻيو وڌي ويون هيون.[168] عيسائين جي غيرقانوني روَش بابت ڪين نرمي ۽ شفقتن سان ڪين سمجهايو ويو ۽ لادينيت جي نقصانن جي خلاف سيني شڪن ۽ گمانن کان ڪين آگاهہ ڪيو ويو ۽ مندرن جي ڍاهڻ ڪي، ڪانسٽنس ۽ ڪانسٽنٽيَس جي حڪومت ۾، هڪ نيڪ سوڻ سمجهي ان کي ملهايو ويو.[169] ڪانسٽنٽيَس جو نالو هڪ ننڍڙي قانون کان اڳ آيل آهي جيڪو ايندڙ وقت جي بندشن ۽ منع نامن جي ضرورت کان بہ مٿيرو آهي. ”اسان کي اهو اعلان ڪندي خوشي ٿي رهي آهي تہ سيني جڳهن ۽ سيني شهرن ۾ مندرن کي فورن بند ڪيو ويندو ۽ ان کان پوءِ انهنجي پوري حفاظت ڪئي ويندي تہ جيئن ڪنهن بہ ماڻهوءَ کي اها جرئت نہ ٿئي تہ بين جي مذهبي جذبن کي ڏڪايو وڃي. ساڳي وقت اهو اعلان ڪندي بہ اسان کي خوشي ٿي رهي آهي تہ رعيت جا سيئي ماڻهو قربانيون ڏيڻ بند ڪن، جيڪڏهن ڪو بہ ماڻهو آئنده لاءِ هن حد ر جي خلاف ورزي ڪندو تہ اُهو پڪ سان انتقام جي ترار جو نشانو بڻبو ۽ ڪيس مارڻ ڪانپوءِ ان جي ملڪيت کي بہ ضبط ڪري عوامي ڀلائي ۽ بهبود جي ڪمن ۾ استعمال ڪئي ويندي. ساڳي وقت اسين ساڳيون سزائون ۽ ساڳيا ڏنڊ صوبائي گورنرن خلاف بہ مڙهڻ جو اعلان ڪريون ٿا، جيڪڏهن اُهي ڏوهارين ۽ مجرمن کي سزا ڏيڻ ۾ رتيءَ ماتر بہ ڪوتاهي ڪندا.“[170] پر ان ڳالهہ کي اعتبار ڪرڻ لاءِ وڏا دليل موجود آهن تہ يا هن فرمان کي فقط ناهيو ويو هو پر شايع نہ ڪرايو ويو هو، يا جيڪڏهن شايع ڪرايو ويو هو تہ ان تي عمل نہ ڪرايو ويو هو. حقيقتن جي شاهدي ۽ يادگار جيڪي اجا تائين بہ موجود آهن جيڪي پتل ۽ پٿر جا ٺهيل آهن، لادينن جي عبادتن جو واضح ثبوت پيش ڪن ٿا جيڪو ڪانسٽنٽائن جي حڪومت ٿوڙي ڀهراڙين ۾، بيشمار مندر اجا تائين اهڙا بہ هيا جن جي تقدس ۽ احترام کي قائم رکيو ويو هو ۽ ڪين ڍهڻ کان عياشي اجا بہ حاصل هئي ۽ اهو يا تہ حڪومت جي اڳواٽ اجازت ذريعي يا وري شهري انتظاميہ جي اندروني تعاون سان ممڪن ٿي سگهيو هو. ان حقارت جهڙي فرمان کان چار سال پوءِ، ڪانسٽنٽيَس روم جا مندر گهمڻ ويو ۽ سندس سٺي ۽ تعريف لائق رويي جي هڪ لادين تقرير جي ماهر تمام گهڻي تعريف ڪئي آهي تہ سندس اخلاق ۽ ڪردار ايترو تہ سٺو ۽ عزت وارو هو جنهن جي ڪاپي ايندڙ شهنشاهن کي پڻ ڪرڻ گهرجي.“ ان شهنشاهہ،“سماڪس چوي ٿو، ”ڪنوارين ۽ داسين جي حقن جي حفاظت ڪئي تہ ڪين ڪو ڇهڻ جي بہ جرئت نہ ڪري، هن روم جي اميرن ۽ سردارن کي بشپن وارا اعزاز عطا ڪيا، عوامي ريتن رسمن ۽ قربانين لاءِ پئسا منظور ڪيائين تہ جيئن ثقافتي جشنن کي

ملهائڻ جو بندوبست ڪري سگهجي، ۽ توڙي جو هن هڪ ٻيو مذهب اختيار ڪيو هو، تنهن هوندي به قديم مذهبي عبادتن کي جاري رکڻ کان هن شهنشاهت کي ڪڏهن به محروم نه ڪيو." [171] سينيٽ اجا تائين اهڙا فرمان جاري ٿي ڪيا ته پنهنجن حاڪمن جي ياد کي پاڪ ڪري اُنهن خدائن ۽ ديوتائن سان سندس نالي کي ارپيو ويو هو جن کي هو پنهنجي زندگيءَ ۾ ڇڏي به چڪو هو ته ڪين برو پلو به چوَندو هو. لقب، نشانيون، حق ۽ اعزاز جيئن، حاڪم، بشپ وغيره، جنهن جي شروعات نوما ڪئي هئي ۽ آگسٽس ان کي اختيار ڪيو هو ۽ سَتن عيسائي شهنشاهن پڻ اُنهن کي بنادير قبول ڪيو هو ۽ جن کي ان مذهب لاءِ وڌيڪ اختيار سوُنپيا ويا هيا جن کي هو ڇڏي چڪا هيا، سواءِ ان مذهب جي جن کي هنن هاڻي اختيار ڪري رکيو هو.[172]

عيسائيت جي اندروني ڦوٽ ۽ اختلافن سبب لادينيت کي ختم ڪرڻ [173] جي تجويز ۽ عمل کي في الحال ملتوي ڪيو ويو هو ۽ منڪرن خلاف مقدس جنگ کي به شهنشاهن توڙي بشپن طرفان اڳيرو نه ڪيو ويو هو ڇاڪاڻ ته ڪين هاڻي جيڪو خطرو سندن وجود کي وڪوڙي ويو هو ته اُهو اندروني خانه جنگي ۽ فسادن جي شروع ٿيڻ جو هو. بت پرستيءَ جي پاڙ پٽڻ [174] کي، آسهپ يا مذهبي ڪٽرپڻي جي مجيل اصولن موجب جائز ڪري پيو سگهجي، پر جيڪي هڪ ٻئي جي مخالف فرقا هئا، جن واري واري سان شاهي محلن ۾ حڪومت ٿي ڪئي، ڪين خدشو هو ته اُنهي فرقي کي پاڻ کان جدا نه ڪري ڇڏين بلڪ ڪين صفا ناراض نه ڪري ڇڏين جيڪو تمام طاقتور هو، توڙي جو اُهو پوئين دؤر ۾ ڪجهه ڪمزور ٿي چڪو هو. اختيارن ۽ فيشن، دلچسپي ۽ دليلن جي اختيارن جو هر قدم ۽ مقصد هاڻي عيسائيت طرف گامزن هو. پر جيستائين سندس سوپ وارو اثر ۽ دٻدٻو هر طرف پکڙي ۽ ماڻهن کي پوريءَ طرح خبر پوي، تيستائين ٻن ٽن نسلن جي وچ ۾ وٿي اچي وئي. جيڪو مذهب، دير تائين ۽ دير سان رومي شهنشاهت ۾ هليو ۽ شروع ٿيو، بيشمار ماڻهن طرفان ان جو احترام ڪيو ويو جيڪو قديمي سرشتي سان وڌيڪ ۽ اندازي ۽ فرضي خيالن سان گهٽ وابسته هيو. ملڪ توڙي فوج جا اعزاز ڪانسٽنٽائن ۽ ڪانسٽنٽيَس جي رعيت جي سڀني ماڻهن کي ڪجهه عجيب طريقي سان عطا ڪيا ويا هيا، ۽ چاڻ ۽ دولت جو چڱو خاصو حصو توڙي بهادريءَ جو جذبو گهٽڻ خدائن جي عبادت سان اجا تائين به گهٽي پاڱي لاڳاپيل هيو. سينيٽر هجي يا هاري، شاعر هجي توڙي فيلسوف، سڀني جا وهم وسوسا مختلف سببن ۽ مقصدن ذريعي شروع ٿيا هيا، پر اُنهن سڀني جو ميلاپ وڏي ۽ هڪ جيتري عقيدي سان ديوتائن جي مندرن ۾ ٿيندو رهيو. سندن مذهبي جوش، غير محسوس ٿيندڙ طريقي سان ان فرقي جي فخر جي احساس، جي بيعزتي ڪرڻ سان وڌيڪ اُدمي ۽ اُتساهه سان پڙڪو ڪاڏو، جن جو نالو موت جي لسٽ ۾ شامل هيو ۽ سندن اُميدون وري مضبوطيءَ واري اعتماد سان بيهر زنده ٿي ويون ته شهنشاهت جي امڪاني وارث، جيڪو نوجوان ۽ جوشيلي سورمي جي صورت ۾ اڀريو هو ۽ جنهن گال کي بربرن جي چنبي مان آزاد ڪرايو هو، پنهنجن ابن ڏاڏن جي مذهب کي خاموشيءَ مان اختيار ڪري ڇڏيو هو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - ايڪيهون
حاشين بابت وضاحتون.

1. يوسيبيَس (وِٽ ڪانسٽنٽائن - iii, 63,64,65,66)
* (اهڙي قسم جي مختلف فرقن جا حوالا پندرهين ۽ سورهين بابَ ۾ ڏنل آهن.)
+ (آهستگيءَ سان، غير محسوس ٿيندڙ طريقي سان)

2. ٽليمانٽ، بيوسوبر ۽ لارڊنر وغيره جي مختلف راين جي چند ڇاڻ ڪندي آءٌ ان نتيجي تي پهتو آهيان تہ مينس جي طبقي هن فرقي جو پرچار گهٽ ۾ گهٽ 270ع تائين تہ فارس ۾ بہ نہ ڪيو هو. اها بهرحال عجب جهڙي ڳالهہ آهي تہ فلسفياڻي ۽ ڏارئي طريقي جي لامذهبيت آفريڪي صوبن ۾ ڪيئن تيزيءَ سان پيرَ ڪوڙي ويئي؛ ان جي باوجود آءٌ مئنيڪيَنس جي خلاف ڊائڪليشيَن جي فرمان کي آسانيءَ سان رد نٿو ڪري سگهان جنهن کي بئرونيَس ۾ ڏسي سگهجي ٿو. (تاريخوار واقعا (ڪليسائي 287)
‡ (غير اهم)

3. "ڪانسٽنٽائن ڪوشش ڪئي تہ مئنيڪيَنس ۽ انهن سان لاڳاپيل لامذهب فرقن جي ڪردار کي گهٽو جاچي جوڇي، پُرجهي ۽ پروڙي." اميئنَس (اسٽائڪن جو پوئلڳ) (xv-15) ، هڪ باڪمال ماڻهو هو جنهن کي ميوسونئينَس جو خطاب مليو جيڪو آريَن فرقي جو عيسائي هيو. هو سارڊيڪا جي ڪائونسل جو اهم ڪائونٽ يا مُنهندار هيو. ليبنيَس سندس نرم طبيعت ۽ دوراندیشي کي گهٽو ساراهيو آهي.

4. ٿيوڊوسين ڪوڊ - (xvi, v, 2) جيئن تہ عمومي قانون کي ٿيوڊوسين ڪوڊ جو حصو نہ بنايو ويو آهي تہ اهو عين ممڪن آهي تہ سال 438ع ۾ جن فرقن کي نِندي ۽ رد ڪيو ويو هو سي اڳ ۾ ئي غائب ٿي چڪا هيا.

5. سوزومين (i,22) سقراط (i,10) هِنن تاريخدانن تي سندن نوويٽيَن متي سان لاڳاپيل هئڻ جو شڪ ڏيکاريو ويو آهي، پر منهنجي نظر ۾ ان جو ڪو بہ مناسب سبب يا دليل نظر نٿو اچي. شهنشاهہ بشپ کي چيو: "اَئسيَس، ڪا ڏاڪڻ ڪڻ ۽ ان تي چڙهي پاڻهي بهشت ۾ پهچي وڃ." لڳي ٿو تہ ڪيترن ئي عيسائي فرقن واري واري سان اَئسيَس جي ڏاڪڻ ڪانئُس اُڌاري وٺي ڪم پئي هلايو آهي.

6. ڪليسائي تاريخ جي هِن حصي جو بهترين مواد آپٽٽَس مِليويٽئينَس جي اشاعت ۾ موجود آهي جيڪو ايم-ڊوپن طرفان 1700ع ۾ پئرس ۾ ڇپرايو ويو. جنهن جڳهہ جڳهہ تي پنهنجا تجزيا، جاگرافيائي بحث، اصلي دستاويز ۽ سڄي اختلافي مسئلي جو پورو خلاصو سربستو پيش ڪيو آهي. ايم-ڊي ٽليمانٽ پنهنجي جُلد ۾ ڊونٽسٽن کي ڪافي حصو عطا ڪري ڇڏيو آهي (vi,i) ۽ آءٌ سندس احسانمند آهيان جو هن پنهنجي پسنديده شخصيت سينٽ آگسٽائن بابت سيئي لاڳاپيل حوالا پيش ڪيا آهن جن جو تعلق لادينن ۽ مذهب جي منڪرن سان آهي.

7. " ۽ بگڙيل عورتن جي ڪاوڙ اختلاف پيدا ڪري ڇڏيا جن کي فتني هٿي ڏني هئي ۽ لوڀ لالچ ان کي مضبوط بنايو هو." آپٽٽَس (i,19) پرپُوريَس جي زبان هڪ خطرناڪ جنوني ماڻهوءَ جي ٿي لڳي. " توتي اهو الزام آهي تہ تون پنهنجي پيءُ جي ٻن پُٽن کي قتل ڪيو آهي". پرپوريَس، جواب ڏنو: "تون سمجهين ٿو تہ اهڙيءَ طرح تون مونکي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڊيڄاري ڇڏيندين.....مون واقعي ڪين قتل ڪيو ۽ آءٌ اُنهن مڙني کي ماريندو آهيان جيڪي منهنجي مخالفت ڪندا آهن." اٿڪنا ڪائونسل - سرئينبس، آپٽٽس (ص-274) جڏهن سيسيلين کي پادرين جي اسيمبليءَ ۾ سڏرايو ويو ته ان وقت پربوريَس پنهنجن پائرن يا ڏوهه جي ساٿين کي چيو: "پلي هُو هِتي اچي ۽ اچي اسانجي هٿن جي صفائي ڏسي ۽ اسان پڇتاءَ ذريعي سندس مٿو پچنداسين." آپٽٽس (i,19) .

* (اُهي جن مقدس ڪتابن کي ساڙيو ۽ پاڪ تحريرون ڊائڪلشين جي آفيسرن کي ڏنيون هيون.)

8. آرلس، نائيسيا ۽ ٽرينٽ جي ڪائونسلن، روم جي ڪليسا جي اعتدال پسندي ۽ عقلمنديءَ واري روَيي جي منظوري ڏني هئي. ڊونٽسٽ، بهرحال، خوش قسمت هيا جو اُنهن سائپرين جي جذبي کي پاڻ وٽ محفوظ ڪري ڇڏيو هو ۽ ساڳي وقت اوائلي ڪليسا جو گهڻو حصو پڻ وٽن محفوظ هيو. وِنسينشيَس لِرينينسِس (ص-332-ٽليمانٽ، ڪليسائي يادگيريون vi, 138) واضح ڪيو آهي ته ڊونٽسٽ شيطان سان گڏ ڇيپون ڏيندڙ باهه ۾ ٻري رهيا آهن جڏهن ته سينٽ سائپرين حضرت عيسيٰ (ع-س) سان گڏ بهشت ۾ حڪمراني ڪري رهيو آهي.

9. ڏسو آپٽٽس ملويٽنَس جو ڇهون ڪتاب (صفحا-100-91)

10. ٽليمانٽ (ڪليسائي يادگيريون- vi, i, 253) هو سندس هڪ طرفي ويساهه تي کِلي ٿو. هو آگسٽائن جو بيحد احترام ڪندو هو جيڪو تقدير جي معاملن ۽ سرشتي جو وڏو ماهر هيو.

* (پنجين صدي جي آخر ۾)

11. " افلاطون مصر جو سفر ڪيو هو ته جيئن هو بربر پادرين کان حساب ڪتاب ۽ آسماني علم (مئتميٽڪ ۽ آسٽرانامي) وجهي پرائي." سِسيرو ڊي فنيبَس (v, 25) مصر جا ماڻهو شايد اڃا تائين پنهنجي روايتي ثقافتي ميراثيءَ کي قائم رکيون ٿا اچن. جوزفس ڪيترن ئي عيسائي وڏڙن کي قائل ڪري ڇڏيو آهي ته افلاطون پنهنجي علم ۽ ڏاهپ جو ڪجهه حصو يهودين کان پرايو هو. پر هي خيال اجايو ٿو لڳي ڇاڪاڻ ته يهودين جا غير دوستاڻا طور طريقا ۽ غير نمايان حيثيت سان علم ۽ ڄاڻ جو حاصل ٿيڻ غير منطقي ٿو لڳي جو ته سندن تحريرون ۽ ڪتابَ به يونانين وٽ تڏهن پهتا جڏهن افلاطون جي مرڻ کي سوَ سالن کان به وڌيڪ عرصو گذري چڪو هو. ڏسو مارشير کي تاريخوار واقعن ۾ (ص-144) لي ڪلرڪ - تحريرون (تنقيدي - vii, 177, 194) .

12. جديد دوُر جا رهبر جيڪي مونکي افلاطون جي نظرياتي ڄاڻ ۽ سرشتي طرف وٺي وڃن ٿا، اُهي آهن: ڪُدوَرٿ، (ذهانت جو سرشتو-صفحا-620-568) بسنيج (تاريخ-ڊي جوئِفس- 53- ,4 ,iv) لي ڪلرڪ (تنقيدي تحريرون ,ii 209-194 ۽ برِڪَر (فلسفي جي تاريخ i, 675-706) جيئن ته هنن ليکڪن ۽ مفڪرن جو علم ۽ ڄاڻ ذري گهٽ هڪ جهڙي ۽ هڪ جيتري هئي پر سندن نيتون ۽ ارادا مختلف هيا، ته هڪ جستجو ڪندڙ تجزيي نگار سندن جهڳڙن ۽ اختلافن منجهان، توڙي سندن خيالن جي هڪ جهڙائي منجهان ڪجهه نه ڪجهه ضرور حاصل ڪندو.

13. برِڪَر (فلسفي جي تاريخ -1357-1349 ,i) اليگزينڊريا جي فلسفي جي اسڪول جي نمائندگي اسٽرابو (xvii) ۽ اميئينَس- xxii, 6) ڪئي آهي.

14. جوزفس (قديمي نسخا -xii, 1, 3) بسنيج (ڊي جوئفس جي تاريخ - vii,7)

15. يهوديت جي فلسفي جي بُڻ بنياد لاءِ ڏسو يوسيبيَس کي (ڪليسائي تعليم ۾ - viii, 9,10) فِلو مطابق، طِب جي علم جي فلسفي توڙي پرڪر اهو ثابت ڪيو آهي (فلسفي جي تاريخ-ii,787) ته اُنهن هميشه افلاطون جي علم ۽ ڄاڻ کي ئي وڏيڪ اهميت ڏني هئي.

16. ڏسو ڪالميٽ (انجيل بابت مضمون ۽ مقالا- ii, 277) حضرت سليمان (ع-س) جو "ڏاهپ جو ڪتاب" وڏي احترام مان ڪيترن بزرگن حاصل ڪيو هو، توڙي جو انکي پروٽيسٽنٽن طرفان فقط انکري رد ڪيو ويو هو ته انجو بُڻ بنياد عبراني نه هيو، ان جي باوجود ٽرينٽ جي ڪائونسل طرفان انجيل جي لاطيني ترجمن جي گڏيل راءِ سان، ان کي منظور ڪيو ويو آهي.

17. فِلو جي افلاطونيت، جيڪا محاوراتي طور بيحد مشهور ٿي وئي هئي، کي بغير ڪنهن شڪ شبهه جي لي ڪلرڪ بہ ثابت ڪيو آهي. (تنقيدي تحريرون- 228-211 ,viii) بسنيج (ڊي جوئفس جي تاريخ - 5 ,iv) صاف صاف لفظن ۾ پَڪ ڪئي ۽ ڏياري آهي ته فِلو جون ديني تحريرون، حضرت عيسيٰ (ع-س) جي موت کان اڳ ۽ گهڻو ڪري سندس ڄمڻ کان بہ اڳ لکيون ويون هيون. علمي انتاري جي اهڙي دؤر ۾ فِلو جي ڄاڻ ۽ سندس علم، سندس غلطين کان ڪيئي حصا وڌيڪ اهم ۽ نمايان آهي. (بل-دفاعي تحريرون ۾- i,i, 12) .

18. " ذهانت سڄي ڪائنات ۾ ڇُرڪ ۽ جوش جذبو پيدا ڪري ڇڏي ٿي ۽ ظاهري ۽ طبعي دنيا سان ملي هِڪ ٿي وڃي ٿي." ورجل (اينيڊ- vii, 727) هن ظاهري رُوح کانسواءِ، ڪڊورٿ (اميليس ۾- ص-562) پورفائري، پلوٽينَس ۽ جيئَن هو سمجهي ٿو ته افلاطون خود پيِ، هڪ اُن رُوحَ ۾ يقين رکن ٿا جيڪو تمام مٿاهون، عظيم تر ۽ ڪائنات جي نِڄُ روحانيت سان موجزن آهي، پر هِن پنهنجي روح جي حقيقت کي پرکر، بسنيج ۽ لي ڪلرڪ نٿا مڃين ۽ انکي پوين افلاطونين جو هڪ وهم، تصور يا خواب خيال ٿا ڪوٺين.

19. پٽاف (مذهبي، متا ۽ اصول- 791 ,ii, viii, 2) بُل (دفاعي تحريرون- 13 ,i, 1, 8) هن خيال يا اصول، جيستائين انکي آريَنس غلط طور استعمال نہ ڪيو هو، کي عيسائي مذهب وارن پنهنجي ذهني آزادي ۽ اطمينان سان اختيار ڪيو هو. ٽرٽوليَن (پرئڪسزيم- باب-16) هڪ نمايان پر خطرناڪ ٽڪرو تحرير ڪيو آهي، وڏي خوش طبعي واري ذهانت جو مظاهرو ڪندي ۽ انکي متضاد ڳالهين سان پيٽيندي، هو خدا تعاليٰ ۽ جيهووا (عبراني زبان ۾ الله تعاليٰ جو نالو) جي ڪمن کي ڏسندي ان نتيجي تي پهچي ٿو ته: "جيڪو ڪجهه هتي الله تعاليٰ جي پُٽ لاءِ چيو ويو آهي، اهو جَيڪڏهن تحرير هيٺ نہ اچي ها ته پوءِ انکي ڪو بہ نہ مڃي ها: سو شايد اُهي ڳالهيون جيڪي مڃڻ جوڳيون نہ آهن، سي ئي بابا (پيءُ) لاءِ لکيون ويو آهن."

* (اٿينس ۾ فلسفي جا اسڪول)

20. افلاطونين، شروعات ۾ سينٽ جان واري انجيل ۾ عيسائيت جي ساراهه ٿي ڪئي ڇو ته ان ۾ سندن ئي اصولن جو پرچار ڪيل هو. آگسٽائن، ڊي سويٽٽ، ڊائي (x,29) اميليَس اَپڊُ سائرِل جيڪو جوليَن جو مخالف هو. (viii,283) پر ٽِين ۽ چوٿين صدين ۾، اليگزئنڊريا جي افلاطونين، ممڪن آهي ته عيسائي مذهب جي چُپ چاپ مطالعي کانپوءِ ٽِن (تثليث) جي عقيدي ۾ ڪجهه وڌيڪ واڌارا ۽ سڌارا آندا هجن.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

21. ڏسو بيوسوبر کي (مئنيڪزم جي تنقيدي تاريخ ۾- i,377) سينٽ جان موجب انجيل مقدس، حضرت عيسيٰ (ع-س) جي موت کان ستر سال پوءِ ڇپيو هوندو.
22. ايبونائيٽس جي جذبن کي موشيم ڇڱيءَ طرح بيان ڪيو آهي، (ص-331) ۽ لي ڪلرڪ پڻ (ڪليسائي تاريخ-ص-535) ان تي خوب روشني وڌي آهي، "ڪليمينٽائينس" جون تحريرون جيڪي حواري بزرگن طرفان ڇپرايون ويون هيون، سي به، ڪجهه نقادن جي نظر ۾، هن فرقي وارن سان منسوب ڪيون ويون آهن.
23. هڪ پرجوش مذهبي بحث مباحثو شروع ٿيو جيئن بُل (ڪليسائي انصاف-باب-2) ۾ نزارينس جي مذهبي ڪٽرپڻي تي زور ٿو ڏئي جيڪو موشيم جي نظرن ۾ نِجُ ۽ يقيني نٿو لڳي.
24. حضرت عيسيٰ (ع-س) جي رحم جوڳي حالت ۽ ڪيس رسايل اذيتن جي حقيقت يهودين جي اڳتي وڌڻ ۾ وڏي رڪاوٽ بڻيل رهي آهي. "الله تعاليٰ" مسيحا کي مختلف رنگن ۽ حيثيتن ۾ نمايان ڪيو هو. سندس ڪردار هڪ بادشاهه، هڪ جج ۽ هڪ ريڊار يا ٻڪرار وارو هو، وغيره." ڏسو لمبورچ ايٽ اوروبيو (اميڪاڪولئٽ-صفحا 8,19,53,76,192-234) پر هن اعتراض تي عقيدتمند عيسائي، روحاني طور اجا پاڻ کي متي سمجهڻ لڳا ۽ حضرت عيسيٰ (ع-س) جي روحاني ۽ دائمي بادشاهيءَ تي نظر رکڻ لڳا.
25. جسٽن مارٽر (ڳالهه ٻولهه - صفحا - 144 - 143) ڏسو لي ڪلرڪ (ڪليسائي تاريخ - ص 615) بل ۽ سندس ايڊيٽر گريب (ڪليسائي انصاف - باب - 7 ۽ ضميمو) ۾ جسٽن جي جذبن کي يا سندس لفظن کي ٿوڙي مروڙي پيش ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي آهي پر متن جي سختيءَ واري اصلاح سينٽ بينيڊڪٽ جي ايڊيٽرن به رد ڪري ڇڏي آهي.
26. آرينس، ڪٽر مذهبي ماڻهن کان نفرت ۽ سندن مذمت ڪئي ته هنن "ٽِن" (تثليث) کي وئلينٽينينس ۽ مارسيونائيٽس کان حاصل ڪيو هو. ڏسو بيوسوبر (مئنيڪزم جي تاريخ - iii, 5,7)
27. "اها ڳالهه اعتبار ڪرڻ جوڳي نٿي لڳي ته خدا ۽ حضرت عيسيٰ (ع-س) جي روپ ۾ "خدا" عورت جي ٻچيدانيءَ منجهان ٻاهر آيو.......۽ اهو تصور ڪرڻ به نامناسب ٿو لڳي ته اهڙي هستيءَ لاءِ اهو سوچيو وڃي ته اُها عورت جي گندگي ۽ گِدلاڻ منجهان نمودار ٿي هوندي." دليل باز" مادي (matter) ۽ شاديءَ جي ناپاڪي تي زور ڏين ٿا ۽ اُنهن تي سندن ئي بزرگن غلط معنائن ۽ تشريحن جون تهمتون لڳايون جنهن ۾ آگسٽائن پڻ شامل هيو. (ڏسو بيوسوبر (ii, 523
28. "جوڊيا ۾ اجا تائين موجود حوارين طرفان اُن وقت دعويٰ ڪئي وئي هئي ته حضرت عيسيٰ (ع-س) زنده هيو ۽ سندس مرده جسم رڳو ظاهري ڏيک هيو." ڪوٽيليرَس جو خيال آهي (پٽريس حواري موجب - ii, 24) ته اُهي جيڪي ڊوسِيٽس (اُهو مذهبي طبقو جيڪو حضرت عيسيٰ (ع-س) جي مرده جسم کي حقيقت نه پر ظاهري ڏيک سمجهي ٿو) کي ان ڳالهه جي اجازت نٿو ڏئي ته اُهي حوارين جي وقت ۾ اُڀريا هيا، اهو ائين آهي جيئن ڪو ان ڳالهه کان انڪار ڪري ته سِجُ، منجهند جو تيزيءَ سان نه چمڪندو آهي. هي ڊوسِيٽس جيڪي دليل باز طبقي جو ڪافي گهڻو حصو هيا، اُنهن کي اهو لقب انڪري ڏنو ويو هيو ته اُهي حضرت عيسيٰ (ع-س) جي جسم کي فقط هڪ ظاهري ڏيک يا لقاءُ سمجهندا هيا.

29. اُن احترام جون ڪجهہ ثابتيون مليون آهن جيڪو عيسائين جي دلين ۾ افلاطون جي شخصيت توڙي سندس فلسفي لاءِ موجود هيو. اهو ڪتاب "ڊي لاموٽي لي واير" (v,135 وغيره جيڪو 1757ع ۾ ايڊٽ ٿيو) ۽ بسنيج (ڊي جوئنس جي تاريخ - iv, 29, 79 وغيره) ۾ ڏسي سگهجي ٿو.

30. " مونکي ان ڳالهہ تي افسوس ٿو ٿئي تہ افلاطون، دين جي منڪرن ۽ فرقي بازن لاءِ اُتساهيندڙ بنجي ويو آهي." اهو ٽرٽولين (ڊي-ائنيما-باب-23) جو خيال آهي. پٽاويَس (مذهبي اصول - iii, 2) ۾ هڏائي تہ مٿي بيان ڪيل شڪايت عام هئي، بيوسوبر (i, iii, 9, 10) دليل بازن جون غلطيون، افلاطوني اصولن منجهان هٿ ڪري ڪڍيون آهن؛ ۽ جيئن اليڪزنڊريا جي فلسفي جي اسڪول ۾ ٿيو هو، اُهي اُصول مشرقي فلسفي سان جوڙيا ويا هيا (بِرڪر i, 1356) ۽ بيوسوبر جي راءِ ڪي موشيم جي نقطۂ- نظر سان گڏ محفوظ ڪجي تہ مناسب ٿيندو. (ڪليسا جي عمومي تاريخ - i, 37)

31. جيڪڏهن ائنٽئڪ جو بشپ، ٿيوفيليَس، (ڏسو ڊُوپن (ڪليسائي تاريخوار واقعا- i, 66) پهريون شخص هو جنهن ٽِن يا تمُورتي (تثليث) جو لفظ پهريون پيرو استعمال ڪيو، تہ اهو تجريدي استعارو جيڪو فلسفي جي اسڪولن ۾ اڳ ۾ ئي رائج هيو، عيسائي مذهبي عقيدي ۾، يقين سان چئي سگهجي ٿو تہ اهو لفظ ٻي صدي عيسوي جي وچ ڌاران ڪنهن بہ وقت داخل ٿيو هوندو.

32. اَٿنسيَس (i, 808) هنجي اظهار ۾ وڏي طاقت آهي جيڪا عام رواجي نہ آهي ۽ جيئن تہ ٻاوَن ڏانهن لڪندو رهندو هو تہ هن لاءِ ڪو اهڙو موقعو ئي ڪونہ آيو تہ هو قومي ٻوليءَ تي اثر انداز ٿي سگهي.

33. هڪ مقالو، جنهن ۾ ديوتائن جي فطرت بابت، اوائلي فيلسوفن جا خيال ۽ رايا سمجهايا ويا آهن، تہ اهڙي صورتحال ۾ اسانکي يقين آهي تہ افلاطون جو، ٽِن (تثليث) بابت مذهبي نظريو بہ سمجهايل هوندو. پر سِسيرو ايمانداريءَ سان اها ڳالهہ تسليم ڪئي تہ توڙي جو هن جڳ مشهور ڪتاب "ٽائميَس جو ترجمو ڪيو هو، ان جي باوجود ان جي رازداريءَ جي معنيٰ ۽ مفهوم ڪي هو نہ سمجهي سگهيو هو. ڏسو-هيرونم ڪي (پريف-ائڊ-xii- عيسائيا ۾ - v,154) .

34. ٽرٽولينَ (دفاع نامي ۾ - باب - 46) ڏسو بيل ڪي (ڊڪشنري، اٿوموٽ سمونائيڊ ۾.) ٽرٽولينَ جي اندازن بابت سندس تجزيو ۽ اظهار تمام واضح، تفصيلي ۽ دلچسپ آهن.

35. لئڪٽيٽيَس (iv,8) ان جي باوجود "پروبول يا پرولئشيو جا نوان اصطلاحَ جيڪي ڪٽر قسم جي بزرگن بہ وٺلينٽيئنَس ڪان اُڌارا ورتا هيا ۽ جن ڪي وري" چشمي ۽ نهر "جي مثال ذريعي وڏيڪ واضح ڪيو ويو هو يا ٻيج ۽ انجي ڪِرٽن جي مثال سان سمجهايو ويو هو تہ ان سڀي ساري ڪَتا جو يا تہ ڪو مقصد نہ هيو يا وري اها سڀي ڳالهہ خدائي تخليق سان واسطو رکي ٿي." (وڌيڪ ڏسو بيوسوبر ڪي -548 ,i, iii, 7)

36. ڪيترن اوائلي ليکڪن اها ڳالهہ اطمينان سان تسليم ڪئي آهي تہ پُٽ جو وجود پيءُ جي خواهش جو محتاج هيو. ڏسو ڪلارڪ جي تحرير. " ٽي" (تثليث) صفحا. 287 - 280) ٻي طرف وري اَٿنسيَس ۽ سندس پوئلڳ اُهو ڪجهہ ڏيڻ يا منظور ڪرڻ لاءِ تيار نہ ٿا ٿين جنهن کان انڪار ڪندي هو ڊڄن ٿا. فلسفي جي اسڪول جا ماڻهو پاڻ ڪي هن مشڪل منجهان آجو سمجهن ٿا چو تہ ڪين اڳين لازمہ . خواهش جو امتياز حاصل هيو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

37. ڊسو پيٽاف (مذهبي اصول - 159 159 10 ,ii, ii)

38. پلني (تحريرون - x, 97) ڊيئَس جو اشارو (خدا تعاليٰ ڪي لاطيني، يوناني ۽ عبراني) جي قديم زبانن ۾ لي ڪلرڪ تنقيدي جائزي سان بحث ڪيو آهي (آرس ڪِرٽيڪا صفحا - 156 - 150) ۽ هڪ عظيم هستي جي عبادت ڪرڻ جي حق جو ڀرپور دفاع ڪيو ويو آهي. سوسينيَن ايملن (ٽڪرا - صفحا - 145-51 ، 36-29)

39. ڊسو ڊئلي ڊي اُسو پترم ۽ لي ڪلرڪ (آڪاتي واتعا x, 409) متصد اهو هو ته ناڻسين ڪان اڳ وارن جي عقيدن تي تهمتون لڳائجن يا گهٽ ۾ گهٽ ٻن يا تثليث بابت پڻاويس جي شاندار ڪم جي اثر بابت ڪين آگاهه ڪجي. (مذهبي اصول - ٽام - i) هرو پرو ائين به ناهي ته وڏي عالم بشپ بُل طرفان دفاع ڪرڻ سبب اڳيون اثر زائل ٿي ويو آهي.

40. تمام قديمي مذهب يا عقيدا ذهني ڪشادگي ۽ آزاديءَ مان ڦٽندا هيا. ڊسو بُل (ڪليسائي عدالت) جنهن ڪوشش ڪئي آهي ته ايپسڪوپيَس ڪي، هڪ راءِ منجهان فائدو حاصل ڪرڻ نه ڊنو وجي.

41. پرئڪسيز ۽ سبيليَس جون مذهبي تفرقي بازيون وغيره، موشيم چڱيءَ طرح سمجهايون آهن (ص 425 ، 714-680) پرئڪسيز جيڪو ٻي صدي عيسوي جي آخر ۾ روم آيو هو، بِشپ جي سادگيءَ سان دوکو ڪيو هيائين ۽ مٿس ناراض ٽرٽولين جي قلم سان هن کي باطل ۽ ڪوڙو ثابت ڪيو ويو آهي.

42. سقراط (پنجين صدي عيسوي جو هڪ مؤرخ ۽ مذهب جو وڏو عالم) مڃي ٿو ته آريَس جي تفرقي بازي حقيقت ۾ سندس هڪ تمام وڏي خواهش کان شروع ٿي ته هو اُهو روَيو يا طريقو اختيار ڪري جيڪو سبيليس کان مڪمل طور تي مختلف ۽ متضاد هيو. (* هي اُهو سقراط ناهي جيڪو حضرت عيسيٰ (ع-س) کان چار سؤ سال اڳ جو هو ۽ يونان جو عظيم مفڪر ۽ فيلسوف ۽ افلاطون جو استاد هو. (سنڌيڪار)

43. آريَس جي تصوير، سندس طور طريقا، ڪردار ۽ سندس پهريان اُهي ماڻهو جن مذهب تبديل ڪيو، کي ايپيفئنيَس تمام خوبصورت رنگن ۾ چِٽيو آهي. (i ، هيريس، Ixix, 3, 729) ۽ اسان ان ڳالهه تي افسوس ئي ڪري سگهون ٿا ته هو هڪ تاريخدان کي ايترو جلدي وساري ڇڏي ۽ اختلافن ۽ تضادن جو ڪردار ادا ڪرڻ شروع ڪري ڏئي.

44. ڊسو فلوسٽورجِيَس (i,3) ۽ گاڊفراءِ جو تبصرو جيڪو سنو ۽ مناسب ٿو لڳي. ان جي باوجود فلوسٽورجيَس جي ساک سخت مذهبي ماڻهن ۾ ڪافي متاثر به ٿي آهي ته گهڻجي به وئي آهي ڇو ته هڪ ته هُو آرين فرقي سان تعلق رکندو هو ۽ ڪجهه نقادن جي خيال موجب هن جو مرتبو سندس جذبن، تعصب ۽ جهالت سبب پڻ متاثر ٿيو هو.

45. سوزومين (i,15) اختلافن جي شروع ٿيڻ وقت سڪندر (اليگزينڊر) کي غير ذميدار ۽ جاهل ٿو ڪوٺي، جڏهن ته سقراط (i,5) مذهبي اندازن بابت اجائي تجسُس کي جهگڙي جو بنياد ۽ ڪارڻ ٿو ڪوٺي. ڊاڪٽر جارٽن (ڪليسائي تاريخ بابت پنهنجي تبصري - ii, 178) ۾ پوري آزادي مان سڪندر جي روَيي جي مذمت ڪئي آهي: "هن ڪاوڙ مان ڪيس ڊيڇاريو ۽ پريشان ڪيو ۽ ڪيس حڪم ڏنو ته هو به ساڳئي نظرئي کي اختيار ڪري."

46. آريَن فرقي جي عقيدي جا شعلا شايد اجا به وڌيڪ عرصي لاءِ چپ چاپ ٻرندا رهندا پر اها ڳالهه بهرحال مڃڻي پوندي ته اُهي اُبري اُبري نيٺ سال 319ع ۾ زور سان ڦاٽي پيا هيا. ٽليمانٽ (ڪليسائي يادگيريون - 780-774 ,vi)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

47. " هن جو ڪهڙو عقيدو هو؟ هنن مان ڪو به هڪ: يا ته هن جڏهن ٿي نالا ڀَڏا ته هن يقين ڪري ڇڏيو ته خدا ٿي آهن، ۽ ان سبب جي ڪري هو بُت پرست هو. يا، هڪ خدا ۾ اعتبار ڪرڻ جنهن جا ٿي مختلف نانوَ هيا. ته ان لحاظ ڪان وري هُو سبيليَس جي تفرقي بازي جي گناهه ۾ شريڪ ٿي ٿيو يا جيڪڏهن هُن آريَن فرقي ڪان فقط هڪ سچي خدا جي چاڻ حاصل ڪئي هئي جيڪو سچي ڪائنات جو اَبو هو ته هن جو ويساهه ان صورت ۾ اهو هو ته پُٽ ۽ روح القدس (الله جو روح) خلقيل هيا. هنن ٽِن زاوين ڪانسواءِ ٻي ڪهڙي صورت هئي جنهن تي هو ويساهه ڪري ها، مونکي خبر ڪانهي." هيرونِمِ (ليوسيفيرينوس) موجب جيروم آخري يعني وڏيڪ ڪٽر يا بنيادي سرشتي جي حق ۾ آهي جيڪو مُنجهائيندڙ ۽ ڏکيو آهي.

48. نه هجڻ يا عدم وجود منجهان مڪمل تخليق جو عقيدو ڏيري ڏيري عيسائين ۾ داخل ٿيو.

(بيوسوبر - 215 - ii, 165) ته ان صورت ۾ محنت ڪندڙ جو مرتبو محنت سان گڏوگڏ مٿاهون ٿيو.

49. ڈاڪٽر ڪلارڪ جي مابعدالطبيعات (ٽِن بابت مقدس تحريرون - صفحا - 280-276) "لامحدود ڪارڻ" منجهان شايد دائمي نسل کي هضم ڪري ڇڏي.

50. هيءَ ناپاڪ ۽ اجائي تشبيهه ڪيترن اوائلي درويشن ۽ بزرگن به ڪئي آهي ۽ خاص طرح اٿيناگورس، شهنشاهه مارڪَس ۽ سندس پُٽ جي دفاع نامي ۾ ڪتب آندي آهي جنهن تي بُل به الزام هنيو آهي پر اُن کي نِنديو نه آهي (ڏسو ناٿسين جي دفاعي تحرير - -iii, 5, 4)

51. ڏسو ڪُدورٿ جو ذهانت وارو سرشتو - (صفحا - 579- 559) هن خطرناڪ قياس آرائيءَ جي نِسا ۽ نازيانزين جي گريگرِيَن، اليگزنڊريا جي سائرل، شام جي جان وغيره، طرفان پوري پنيرائي ڪئي وئي آهي. (ڏسو ڪُدورٿ - ص - 603 ۽ لي ڪلرڪ آفاتي واقعن ۾ (xviii, 97-105)

52. لڳي ٿو. ته آگسٽائن، فيلسوفن جي آزاديءَ سان حسد ڪيو آهي. "فيلسوف آزاديءَ مان ڳالهائيندا آهن..... پر اسان پنهنجي طرف کان ٻن يا ٽن اصولن بابت يا ٻن يا ٽن خدائن بابت نٿا ڳالهايون."

(دي - سويٽٽ. ڊائي - x, 23)

53. بِيٽيَس، جيڪو افلاطون ۽ اُرسطو جي فلسفن جو وڏو ماهر هيو. ٽِن (تثليث) جي ايڪائي يا وحدت کي، ٽن ماڻهن جي اختلاف جي مثال سان سمجهائي ٿو. ڏسو هن سلسلي ۾ منصف مزاجي وارو تبصرو جيڪو لي ڪلرڪ ڪيو آهي. (چونڊ تاريخوار واقعن ۾ - (xvi, 225) وغيره.

54. جيڪڏهن سبيليَس هن نتيجي تي حيران ٿي ويو هو ته اُهي وري ٻي مونجهاري جيَ وَر چڙهي ويا هيا ته "جهانن جو اَبو" هڪ ڪنواريءَ منجهان ڄائو هو ۽ هنکي به سُوريءَ تي لٽڪايو ويو هو تنهنڪري "پٽرپيسينَس جو نفرت وارو لقب مٿس سونهين ٿو. (هڪ اهڙو فرقو جن جو عقيدو هو ته خدا جيڪو ابو يا اصلي عظيم خدا هيو ته ڪيس به صليب تي چاڙهيو ويو هو جن سان سندن مخالف کين چاڙهيندا سڏائيندا هيا) ڏسو هن سلسلي ۾ پرئڪسيز خلاف ٽرٽوليَن جي ڦِٽ لعنت ۽ موشيم جا نرمي وارا لفظ (صفحا - 423,681) ۽ بيوسوبر - (i, iii, 6, 533)

55. قديم زماني جي ماڻهن طرفان، نائيسيا جي ڪائونسل جي وهنوار ۽ هلڻ چلڻ کي نه رڳو هڪ طرفو پر تمام اٿپورو ۽ نقص وارو چاڻايو ويو آهي. اهڙي تصوير جيڪا فراپائولو ڪڍي آهي انکي وري ان شڪل ۾ واپس ورائي نٿو سگهجي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جنهن چِٽسالي، کي مذهبي ڪٽر پڻي ۽ دليلن جي پينسل سان ليکيو ويو آهي ۽ جيڪا ڪجهه نامناسب به لڳي ٿي
ن کي تليمانٽ ۾ ڏسي سگهجي ٿو. (ڪليسائي يادگيريون - - 759 - 669 ,vi) ۽ لي ڪلرڪ ۾ پڻ. (آفاقي واقعا
(X, 435 - 4:

(سينٽ ائمبروز - 397-339ع - ملن جو بشپ)

. اسين ائمبروز جا احسانمند آهيون (ڊي-فائيڊ-iii) جنهن اسانکي هن دلچسپ ٽوٽڪي جي ڄاڻ ڏني.

. ڏسو بُل کي (نائسين جون دفاعي تحريرون ii, i صفحا 36-25) هو ان کي پنهنجو فرض ٿو سمجهي ته ٻن ڪٽر
ائونسلن کي هڪ ٻئي سان رَس رهاڻ ذريعي پاڻ ۾ ملائي ۽ هڪ ٻئي جي ويجهو ٿو آڻي.

(سينٽ گريگري نازيانزين - 389-330ع قسطنطنيه جو مکيه پادري)

. ارسطو مطابق ستارن جو هڪ ٻئي سان ميلاپ ساڳئي رُوح ۽ عرق وارو هو. يعني ساڳي جنس. ساڳيو روح مطلب
ر شئي سيني ۾ ساڳي هئي. جيئن پيٽاويَس، ڪرسيليَس، ڪڊورٿ، لي ڪلرڪ وغيره انڪشاف ڪيو آهي ۽
ت ڪيو آهي. "اُهو ڪم ڪرڻ جيڪو اڳ ۾ ٿي ڇڪيو آهي." هي ڊاڪٽر جارٽن جا لفظ آهن (212 ,ii) جنهن آرين
ي جي تضادن جي علم جي پوري پوري وضاحت ۽ ذهانت سان چند ڄاڻ ڪئي آهي.

. ڏسو پيٽاويَس کي (مذهبي اصول- 16 ,ii, iv ص - 453 وغيره) ڪُڊورٿ (ص-559) بُل (290-282 ,iv جنهن
، گرئب ايڊٽ ڪيو) " ٽِن (تثليث) جو هڪ ٻئي سان ڪجهه ڪجهاندر وارو تعلق شايد هن ديني يا خدائي علم جي
رَ جي ڪا تمام اُونهي ۽ بيحد اونداهي ڪُنڊ آهي."

. نائسين جي عقيدي جي بچاء ۾ بُل جي تحريرن جو جيڪو ٽيون ڀاڱو آهي، جنهن کي سندس ڪجهه مخالفن
اني ڪوٺيو آهي ته ٻين واري ان کي تفرقي بازي جو نالو ڏنو آهي، ڪائنات جي ابي (خدا تعاليٰ) جي عظمتن ۽
ائي، کي اربيو ويو آهي.

. اٿنشيَس ۽ سندس پوئلڳن جيڪو آرين فرقي جي سارا ِ ۾ ڪين عام رواجي لقب ڏنو هو سو "آريومنائيٽس" جو
جنهن جو مطلب آهي: " آريَس جا چريا ۽ بيوقوف پوئلڳ."

. ايپيفئنيَس (i, Ixxii, 4, 837) ڏسو مارسيلَس جا ڪارناما تليمانٽ ۾ (ڪليسائي يادگيريون - 899-880 ,vii)
پاڪ وحدانيت جي باري ۾ سندس تخليق جيڪا هڪڙي ڪتاب ۾ آهي، انجو جواب ٽن ڪتابن ذريعي ڏنو ويو
. جيڪي يوسيبيَس جا آهن ۽ اجا تائين موجود آهن. هڪ تفصيلي ۽ محتاط چند ڄاڻ ڪانپوء، پيٽاويَس ,14 ,i ,ii)
7 مارسيلَس کي مجبور ٿي ننديو آهي.

. اٿنشيَس، سلوشيا ۽ رِمني جي ڪائونسلن ڏي موڪليل پنهنجي تحرير ۾ (905-886 ,i) آرين عقيدي جي ماڻهن
هڪ وڏي لسٽ مهيا ڪئي آهي جنهن ۾ وڏي محنتي ۽ جاکوڙي تليمانٽ واڌارا به ڪيا آهن ته ان ۾ وڌيڪ بهتري
آندي آهي. (ڪليسائي يادگيريون - (477 ,vi)

(سينٽ هِلئري - 367 - 315ع پُٽائٽيئرس جو بشپ)

64. اراسمَسَ، گهڻي ساراهه ۽ آزاديءَ واري انداز ۾ هلئري جي ڪردار جي جائز تعريف ڪئي آهي ۽ انجو خاڪو ڪڍيو آهي. هاڻي اهو بينيڊڪٽ فرقي جي ايڊيٽرن تي ڇڏيل آهي تہ اُهي متن کي وڌيڪ سُڌارن، سندس زندگي جا تاريخوار واقعا لکن ۽ هنجي جذبن ۽ ڪردار کي جائز سمجهن.

65. " ايليوسِس جي بشپ ۽ سندس ڪجهہ پوئلڳن ڪانسواءِ، ايشيا جي ڏهن صوبن ۾ گهٽو ڪري جتي جتي بہ آءٌ ويو آهيان تہ مشاهدو اهو ٿيو آهي تہ ماڻهن کي خدا تعاليٰ بابت پوري ڄاڻ ڪانهي. ڪو جيڪڏهن ائين چوي تہ هو ڄاڻن ٿا تہ آءٌ چوندس هرگز نہ! اهو عمل وڌيڪ معاف ڪرڻ جهڙو هوندو تہ جيڪڏهن ڪين ڪائنات جي خالق جي ڪابہ خبر نہ هجي بجاءِ ان جي جو هو ان کي ويتر بدنام ڪن." هلئري، مشرق جي ڪائونسل ۾ (1186 ، 63 جنهن کي بينيڊڪٽ ايڊٽ ڪيو) خدا تعاليٰ جي انڪار ۽ وهمن وسوسن جي مشابهت ۾، پُٺائيٺرس جو بشپ، بيل ۽ پلوٽارچ جي فلسفياڻي سنگت ۾ هجي ها تہ شايد سندس تعجب ۽ حيرت جي حد ٿي نہ هجي ها. هلئريَس (ائڊڪنسٽنٽيَر ۾ - ii, 4, 5, 1227-28) تحرير جو هي زبردست ٽڪرو مسٽر لاڪ جي توجهہ جو طلبگار آهي جنهن ان کي پنهنجي عوام ۾ پڙهڻ واري ڪتاب لاءِ نقل ڪيو آهي.

67. فلوسٽورجيَس ۾ (iii, 15) اِيٽيَس جو ڪردار ۽ سندس ڪارناما ڪافي نمايان ٿا لڳن توڙي جو سندس هڪ دوست انهنکي احتياط منجهان نرم ڪري ڇڏيو آهي. ايڊيٽر گاڊفراءِ (ص - 153) جيڪو پنهنجي مصنف جي مقابلي ۾ پنهنجن اصولن سان وڌيڪ لاڳاپيل هيو. اُنهن نفرت لائق حالتن کي جمع ڪيو آهي جيڪي سندس مختلف مخالفن پاڻ وٽ محفوظ يا ايجاد ڪيون هيون.

68.* هڪ ماڻهوءَ جي فيصلي موجب جيڪو اُنهن ٻنهي فرقن جي عزت ڪندو هو، اِيٽيَس کي قدرت طرفان وڌو ذهن ۽ سمجهہ عطا ٿي هئي ۽ يونوميَس وري فن ۽ ڄاڻ حاصل ڪئي هئي. (فلوسٽورجيَس (viii, 18) يونوميَس جو اعتراف ۽ دفاع نامو (فٿبريشيَس، واقعا - 305 - viii, 258) تفرقي بازيءِ جا ڪجهہ اهڙا ٽڪرا آهن جيڪي شايد ماڻهن جي توجہ کان اوجهل رهيا آهن.

* (فريبي، دوکيباز)

69. ان جي باوجود، ايٽيَس ۽ بُل جي رايَن ۽ خيالن مطابق، فقط هڪ طاقت ۽ اختيار جيڪو تخليق سان تعلق رکي ٿو، فقط خدا تعاليٰ جي هٿ وَس آهي ۽ اُهو اختيار هن انسانن کي عطا نہ ڪيو آهي. ايٽيَس، جنهن جملي اختيارن جي حدن کي وضاحت سان بيان ڪيو آهي، ڇاڪاڻ جو ڪان هڪ ڏڄ هيو ۽ پنهنجي سڄاڻپ سان هو هڪ فيلسوف ۽ روحاني شخص هو. (ڊوپن - ڪليسائي واقعا - xvii, 45)

70. سٽيٽَس (سقراط - ii, 39) اُنهن قانونن کي نقل ڪيو هو، اٿنسيَس ۽ هلئري، آرين ڪائونسلن جي ورهاڱي کي سمجهايو آهي ۽ ٻيون حالتون جيڪي ان سان تعلق رکن ٿيون اُنهن کي بٽرونيَس ۽ ٽليمانٽ احتياط سان پاڻ وٽ جمع ڪيو آهي.

71. پنهنجي دفاع نامي جي مختصر تحريرن ۾ (جيڪي پهريون پيرو بينيڊڪٽائن وارن پنهنجي خاص صورتخطيءَ ۾ ڇاپيون) هو پنهنجي طرفان اظهار ڪري ٿو تہ هن پنهنجي محتاط راءِ انڪري ڏني تہ: "جيئَن آءٌ پاڻ بہ اِها ناپاڪ ترجماني

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سمجهي سگهان." ص - 1206 - ڏسو فلوسٽورجيَس جو (ص - 1146) هُن اُهي شيون بين ذريعن سان ڏنيون تنهنکري اُهو ٻن معنائن واري اهم فرق کي وسارڻ لاءِ آماده آهي. ڏسو خاص طرح سان (viii, 17 ۽ گاڊفراءِ جو ص - 352)

72. " مونکي جنت توڙي ڌرتيءَ جي خدا جو قسم آهي ته توڙي جو مون کنهن کي به نه ٻڌو هو پر پوءِ به مونکي پنهيءَ جو اندر ۾ روحاني احساس ٿيو هو....... توڙي جو آءُ گهڻي وقت کانوٺي روحاني طرح پيهر چائو آهيان ۽ پنهنجي رهائش واري جڳهه تي به ٿورڙو وقت رهيو آهيان. مون جلاوطن ٿيڻ کان ڪجهه وقت ٿي اڳ نائسين جي عقيدي بابت ٻڌو هو نه ته اڳ ۾ ان بابت ڪاٻه ڄاڻ ڪانه هئي." هلئري - ڪائونسل ۾ (xci, 1205) بينيڊڪٽائين وارن کي يقين ڏياريو ويو هو ته هن پٽائيٽرس جي ضلعي تي سندس جلاوطن ٿيڻ کان ڪيئي سال اڳ حڪومت ڪئي هئي.

73. سينيڪا (تحريرون - Iviii) شڪايت ٿو ڪري ته "اهو جيڪو آهي." جهڙي ننڍي نقري جو اظهار به لاطيني اسم ذريعي نٿو ڪري سگهجي.

74. لٿران جي چوٿين ڪائونسل جيڪا اهميت نسلي ٻڌي يا ايڪي کي تعداد جي مقابلي ۾ ڏني.

(ڏسو پيٽاف - II, iv, 13 صفحو 424) انکي لاطيني زبان جي حمايت به حاصل هئي.

* (علامت ۽ ضمانت)

75. هيرونم. (ليوسيفر - i, 145)

76. رِمني جي ڪائونسل جي ڪهاڻي اسانکي سلپيشيَس سيورَس شاندار نموني سان ٻڌائي ٿو. (عيسائي رسمن جي تاريخ - ii صفحا 430 - 419. جنهن کي لُڪڊ ايڊٽ ڪيو - 1647) ته ساڳي وقت جيروم. ليوسيفيرينس جي خلاف پنهنجن مڪالمن ۾ به ڪجهه پرچار ڪري ٿو. پوئين جو مقصد لاطيني بشپن جي روَيي جي لاءِ معافي وٺڻ جو آهي جن سان دوکو ٿيو هو ۽ جن پڇتايو به هيو.

77. يوسيبيَس (وِٽ ڪانسٽنٽائن ۾ - 75 - ii, 64) برداشت ڪرڻ جا توڙي مذهبي لاپرواهيءَ جا اصول جيڪي تحريرن ۾ موجود هيا. اُنهن بٿرونيَس ۽ ٽليمانٽ کي بيحد ناراض ڪري ڇڏيو جن اهو سمجهيو هو ته شهنشاهه جو صلاحڪار ڪو بدروح هيو. يا ته اُهو شيطان هيو يا وري يوسيبيَس جيڪو وٽن هر وقت رهندو هو. ڏسو جارٽن جا لفظ (ii, 183) .

78. يوسيبيَس (وِٽ ڪانسٽنٽائن ۾ - (iii, 13)

* (لسينَيس)

79. ٿوڊوريٽ (i, 20) ڪانسٽنٽائن منجهان هڪ تحرير کي محفوظ ڪيو آهي جيڪا نڪوميڊيا جي ماڻهن ڏانهن لکيل آهي جنهن ۾ شهنشاهه پنهنجي پاڻ کي پنهنجي رعيت جي ماڻهن تي هڪ الزام مڙهيندڙ طور پيش ڪيو آهي. هن يوسيبيَس کي: " ظلم ۽ بيرحمي جي ڪمن ۾ هڪ حصيدار ڪوٺيو آهي." ۽ سندس دشمنيءَ واري روَش جي سخت شڪايت ڪئي آهي جيڪا هن شهري جنگ ۾ اختيار ڪئي هئي.

80. ڏسو سزٿريا جي يوسيبيَس جو اصلي خط سقراط ۾ (i, 8) يا اجا به بهتر ٿيندو ته ٿوڊوريٽ ۾ ڏسو (i, 12) جنهن ۾ هن نائسين جي عقيدي "هومُوسين" کي جائز قرار ڏنو آهي. يوسيبيَس جو ڪردار سدائين لاءِ هڪ منجهائيندڙ رهيو

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهي پر اُهي جن لي ڪلرڪ جي ٻي تنقيدي تحرير پڙهي آهي، (آرس - تنقيد - 69 - iii, 30) تہ اُهي سزئريا جي بِشپ جي خلوص ۽ ڪٽرپڻي لاءِ يقيني طور تي تمام غلط راءِ رکندا هوندا.

81. اٿنشيئس - (i, 727) فلوسٽورجيَس (i, 10) ۽ گاڊفراءِ جو تبصرو - (ص - 41).

82. سقراط (i, 9) جيڪو خط هن مختلف شهرن جي ماڻهن ڏانهن ڏياري موڪليو هو تہ ان ۾ ڪانسٽنٽائن فرقي بازن جي خلاف طنز ۽ چرچي ڀوڳ جو رنگ اختيار ڪيو آهي.

83. اسانکي اصل ڪهاڻي اٿنشيَس منجهان ملي آهي. (i, 670) جنهن مري ويلن جي ياد کي داغدار ڪرڻ جي خلاف پنهنجي ناراضگيءَ جو اظهار ڪيو آهي، هو وڌاءُ ڪري پڻي سگهيو پر اليگزئنڊريا ۽ قسطنطنيہ جي وچ ۾ آمدرفت ۽ وٺج واپار، ان کي ايجاد ڪرڻ ۾ وڌيڪ خطرناڪ بنائي ڇڏيو ها، اُهي جيڪي آريَس جي موت کي بيان ڪرڻ تي زور ڏين ٿا، (ڇوتہ سندس آنڊا ڳوڙها ٻنهي ڦاٽي پيا هيا) اُهي ٻن يعني زهريا معجزي منجهان ڪابہ هڪ ڳالھ چونڊي سگهن ٿا.

84. ڪانسٽنٽائن جي جذبن يا گهٽ ۾ گهٽ روّيي جي تبديلي يوسيبيَس ۾ ڏسي سگهجي ٿي (وٽ ڪانسٽنٽائن (iii, 23, iv, 41) سقراط - (i, 23-39) سوزومين - (ii, 16-34) ٿوڊوريٽ - (i, 14-34) ۽ فلوسٽورجيَس - (ii, 1-17) پر هِنن منجهان ٻهريان ليڪڪ عمل ٽيڻ واري جڳھ تي خود موجود هيا، جڏهن تہ پويان ان منظرنامي کان ڪافي پري هيا. اهو ڏاڍو عجيب ٿو لڳي تہ ڪليسا جي تاريخ کي لڳاتار لکڻ جو اهم ترين ڪم ٻن عام قسم جي ماڻهن ۽ دين جي منڪرن تي ڇڏيو ويجي ها.

85. "جيئن تہ هو هدايتن هيٺ مذهب ۾ نئون داخل ٿيندڙ هيو تہ اهو ان لاءِ مناسب هيو تہ هو نئين عقيدي جي رسمن کان بيخبر هجي." سلپيشيس سيورس (عيسائي رسمن جي تاريخ - (ii, 410)

* (نڪوميڊيا جو يوسيبيَس)

86. سقراط (ii,2) سوزومين (iii, 18) اٿنشيَس (i, 813, 834) هن جو مشاهدو آهي تہ جيڪي ڪڏڙا آهن اُهي پُٽ جا فطري مخالف آهن. ڊاڪٽر جورٽن جو تجزيو ڪليسائي تاريخ ۾ ويجي پيٽايو (iv, 3) جنهن ۾ حسب نسب جو صاف تذڪرو هجي (باب - ix) جيڪو ڪرسٽوفرڪولمبس جي ٻهرين سالين تي وجي ٿو ختم ٿئي ۽ ساڳي وقت جنسي بيمارين جي پکڙجڻ جي بہ هن مان خبر پوي ٿي.

+ (غاصب يا قبضو ڪندڙ جنهن کي 351ع ۾ شڪست ڏني وئي هئي.)

87. سلپيشيَس سيورَس، عيسائي رسمن جي تاريخ ۾. (ii, 405, 406)

88. سائرل (آپڊ - بئرن - 353ع نمبر 26) واضح طور تي پنهنجو مشاهدو ٿو بيان ڪري تہ ڪانسٽنٽائن جي حڪومت ۾ صليب کي زمين جي سطح ۽ مدار تي ڏٺو ويو هو پر اُها ڪانسٽنٽيَس جي حڪومت ۾ بهشت جي وچ ۾ ڏٺي وئي هئي. هيءَ مخالفت صاف طور تي ثابت ڪري ٿي تہ سائرل ان زبردست معجزي کان ٻنهہ نا آشنا هيو جنهن سان ڪانسٽنٽائن جي مذهبي تبديلي منسوب ٿيل آهي ۽ هيءَ بيخبري وڌيڪ تعجب خيز آهي ڇو تہ سندس مرڻ کان فقط ٻارهن سالن کانپوءِ، سائرل کي پاڪ ڪري جيروسلم جي بشپ ۽ سزئريا جي يوسيبيَس جو گادي نشين بنايو ويو هو. ڏسو ٽليمانٽ (ڪليسائي يادگيريون - viii, 715)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

89. سچ جي روشنيءَ جي فطري دائرن نهڻ ۽ اُنهن کي سمجهڻ جي حوالي.سان سائرل جي ذهانت جو اندازو لڳائڻ مشڪل ٿو لڳي.

90. فلوسٽورجيَس (iii, 26) هن ڪانيوءِ اليگزينڊريا جا تاريخدان منظر تي اچن ٿا، ڪٿبرينَس، نائيسفورَس، (ڏسو گوٿوفريڊ (مضمون - ص 188) اُهي معجزن جا انڪاري ٿي ٿي نٿي سگهيا. ڪٿي اُنهن بابت سندن دشمن به ڪين ٻڌائن ها.

91. اهڙو دلچسپ ٽڪرو نقل ڪرڻ جي قابل آهي. اَميئينَس - (xxi, 16) . نوٽ: ڪتاب جي احترام لائق مصنف ايڊورڊ گبن ڪٿي ڪٿي پنهنجن پڙهندڙن سان انوکو ورتاءُ الائي ڇو ڪيو آهي. يعني هُن لاطيني يا يوناني ٻوليءَ جي ڪجهه ٽڪرن جو انگريزيءَ ۾ ترجمو نه ڪيو آهي توڙي جو 99.9 سيڪڙو ترجما هُن ڪتاب ۾ ڏنا آهن باقي 0.1 سيڪڙو الائي ڇو شامل نه ڪيا اٿس. مٿين ٽُڪري کي دلچسپ به ڪوٺي ٿو، مگر ان جو انگريزيءَ ۾ ترجمو نه ڏئي، مونکي به ان دلچسپ فقري کان محروم ڪيائين ته منهنجن مهربان پڙهندڙن کي پڻ، جنهن لاءِ آءٌ معذرت ٿو ڪريان. (سنڌيڪار)

92. اَلنشيَس - (i, 870)

93. سُقراط، (ii, 35-47) سوزومين (iv, 12-30) ٿيوڊوريٽ - (ii, 18-32) فلوسٽورجيَس (vi, 1-5, v, 1-4, iv, 4-12)

94. سوزومين (iv, 23) اَلنشيَس (i, 831) ٽليمانٽ (ڪليسائي يادگيريون - vii, 947) ڪانسٽنٽائن جا ڪيترا هَٺ ۽ ضِد وارا مثال پاڻ وٽ جمع ڪيا آهن جيڪي ڪيس ڪئگلياري جي ليوسيفر جي مضمونن ۾ مقالن منجهان هٿ آيا آهن: ٻيو ته ٺهيو پر اُنهن مضمونن ۽ مقالن جا فقط عنوان ئي اندر ۾ جوش ۽ خوف جو ماحول پيدا ڪري ٿا ڇڏين. "الله جي پٽ خاطر مرڻ جي ضرورت." يا "مرتد حڪمرانن تي." يا وري " دين جي منڪرن سان ڪنهن به سمجهوتي نه ڪرڻ جي ضرورت." يا "اُنهن کي نه بخشڻ يا نه بچائڻ جي ضرورت جيڪي الله تعاليٰ جي خلاف گناهن ۾ مبتلا آهن."

95. سلپيشيَس سيورَس (عيسائي رسمن جي تاريخ ii, 418-430) يونان جا تاريخدانَ، مغرب جي ملڪن جي معاملن کان بنهه بيخبر هيا.

* (اَلنشيَس جي اصلي معنيٰ لاثاني آهي)

96. اسانکي ان ڳالهه تي افسوس ٿو ٿئي ته گريگري نازيانزين، اَلنشيَس جي زندگيءَ تي ڪجهه لکڻ بدران انجي خوشامد ۾ قصيدو لکي ڇڏيو پر پوءِ به اسان کي خوش ٿيڻ گهرجي ته هن پنهنجن ئي تحريرن ۾ دفاع نامن جي وڏي خزاني منجهان هڪ بهترين ۽ مستند مواد کي ڳولي ڪڍيو. (i, 670-951) . آءٌ سقراط جي مثال جي ڪاپي ڪرڻ جي ڪوشش نه ڪندس (ii, 1) جنهن پنهنجي تاريخ جي پهرئين ڇاپي کي، اَلنشيَس جي تحريرن جي مطالعي ڪرڻ کانسواءِ ئي ڇپرائي ڇڏيو هو. ان جي باوجود سقراط توڙي زياده محتاط سوزومين ۽ عالم ٿيوڊوريٽ، اَلنشيَس جي زندگيءَ کي فقط ڪليسائي تاريخ جي سلسلن سان ٿا وچي ملائن. ٽليمانٽ جي محنت (ٽام - viii) يا بينيڊڪٽائين ايڊيٽرن جي اورچائيءَ هر حقيقت کي گڏ ڪيو آهي ۽ هر جي سلسلي ۾ هر تڪليف يا رڪاوٽ جي پوري پوري ڇنڊ ڇاڻ ڪئي آهي.

97. سلپيشيَس سيورَس (عيسائي رسمن جي تاريخ - ii, 396) ڪيس هڪ قانوندان ۽ صحافي ٿو ڪوٺي. هي ڪردار هاڻي نه ته اَلنشيَس جي زندگيءَ ۾ ۽ نه وري سندس تحريرن ۾ نظر ٿو اچي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

98. " هن جي لاءِ مشهور هو تہ هو اڳواٽ قسمت جا حال احوال ٻڌائيندو هو، ۽ شگونن توڙي بدشگونن جي ترجماني ڪرڻ جو ماهر هيو ۽ ڪڏهن ڪڏهن ايندڙ وقت بہ ٻڌائيندڙ واقعن جون پيشنگويون پڻ ڪندو هو." اميئينَس (xv, 7) هڪ غيبَ جي ڳالهہ، جنهن کي هڪ چرچو يا پوڳ ڪرنجي تہ مناسب ٿيندو، کي سوزومين (iv, 10) بيان ڪيو آهي جنهن مان واضح ثابتي ملي ٿي تہ: (جيڪڏهن ڪانوَ لاطيني زبان ڳالهائيندا هيا) تہ اتنئسيَس ڪانوَن جي ٻولي بہ سمجهي ويندو هو.

99. اتنئسيَس جي عيسائي ٽيڻ جي بي ضابطگيءَ واري عمل کي ڪائونسلن جي ڪارروائين ۾ بيان ڪيو ويو آهي جيڪي سندس خلاف ڪرايون ويون هيون. ڏسو فلوسٽورجيَس (ii, 11) ۽ گادِفراءِ (ص - 71) پر اهو سوچي بہ نہ ٿو سگهجي تہ مصر جي پادرين جي اسيمبلي ايڏي وڏي عوامي ڪوڙ جي حمايت يا تصديق ڪندي، اتنئسيَس (i, 726)

* (سواري يا ذريعو)

100. ڏسو بيابان جي ابن جي تاريخ جنهن کي ائنٽني ۽ پيچوميَس جي جيئري ئي راسويڊ ۽ ٽليمانٽ طرفان ڇپرايو ويو هو (ڪليسائي يادگيريون (ٽامر - vii). خود اتنئسيَس، جنهن کي پنهنجي دوست ائنٽني جي زندگيءَ بابت ڪجهہ لکڻ کان نفرت نہ هئي، ڏاڍي احتياط مان تبصرو ڪيو آهي تہ ڪيئَن نہ پاڪ ٻائو بہ اڪثر ڪري آرين تفرقي بازن جي شرارتن تي افسوس جو اظهار پيو ڪندو هو ۽ سندس ڪٽن ڪمن بابت پيشنگويون ڪندو هو. اتنئسيَس (ii, 492, 498 وغيره)

101. پهريون تہ ڪانسٽنٽائن ڳالهائيندي ڪين ڌمڪيون ڏنيون پوءِ لکت ۾ ڪين عرض ڪيائين. سندس خطن مان بہ ڌمڪين ۽ دڙڪن جو تاثر ملي رهيو هو پر، هڪ طرف هنجي خواهش هئي تہ چرچ جا دروازا سيني لاءِ کليل هئڻ گهرجن، پر ساڳي وقت هن آريَس جي ٻچان ڏيارينڊڙ نالي ڪان پري رهڻ ٿي چاهيو. اتنئسيَس، هڪ تجربيڪار سياستدان جيان، هنن فرقن جي هيٺ متاهين کي چڱيءَ طرح پروڙيو آهي (i, 788) جنهن ڪيس بهاني ۽ دير ڪرڻ لاءِ مهلت ڏئي ڇڏي هئي.

102. مصر جا مليٽينَس، آفريڪا جي ڊونٽسٽن وانگر، هڪ عيسائيت جي جهڳڙي منجهان پيدا ٿي اُيريا هيا جيڪو اذيتن منجهان شروع ٿيو هيو. مون وٽ ايتري فرصت ڪانهي جو اڻ چٽن ۽ خسيس قسم جي جهڳڙن جي قصن ۾ پوان جن کي وري اتنئسيَس جي جانبداريءَ ۽ ايپيفنئيَس جي بيخبريءَ غلط رنگ ڏئي ڇڏيو آهي، ڏسو موشيم جي ڪليسا بابت عمومي تاريخ. (i, 201)

103. ڇهن پادرين جي روَيي کي سوزومين چڱيءَ طرح بيان ڪيو آهي (ii, 25) اتنئسيَس خود، جيڪو آرسينيَس توڙي ساغر جي موضوع تي ڪافي ڪشادو ذهن رکندڙ آهي، پر هن سخت الزام جو هو ڪو بہ جواب نٿو ڏئي.

104. اتنئسيَس، (i, 788) سقراط، (i, 28) سوزومين، (ii,25) شهنشاهہ، پنهنجي هڪ وڏي ميڙ جي تحرير ۾ (يوسيبيَس، وِٽ ڪانسٽنٽائن ۾ - iv, 42) لڳي ٿو تہ ڪجهہ مذهبي ماڻهن جي خيالن کي متاثر ڪرڻ جي ڪوشش ٿو ڪري، ۽ اهو عين ممڪن هيو تہ ڪائونسلون اِها لعنت ملامت اتنئيسيَس سان منسوب ڪري ڇڏين ها.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

105. خاص طرح ڏسو اٿنيشيَس جو پيو نمبر دفاع نامو (i, 763-808) ۽ ٻاوَن ڏانهن موڪليل سندس تحرير (ص-808-866). اُهي اصل ۽ مستند دستاويزن کان ڪافي مطمئن نظر اچن ٿا پر منجهن ماڻهن جو اعتماد اچا وڌندو ۽ هو گهڻ معصوم نظر ايندو جيڪڏهن سندس دشمن پنهنجون حماقتون گهڻ ظاهر ڪندا.

106. يوسيبيَس (وِٽ ڪانسٽنٽائن ۾ iv, 41-47)

107. اٿنيشيَس (i, 804) هڪ ڪليسا جيڪا سينٽ اٿنيشيَس کي ارپي وئي هجي، هن قسم جي صورتحال، معجزن ۽ شهادتن جي ڪيترين ئي ڪهاڻين جي مقابلي ۾، بهتر موضوع جي تصوير پيش ڪندي.

108. اٿنيشيَس (i, 729) يونئپيَس (وِٽ-سافٽ صفحا 37-36 جن کي ڪميلن ايڊٽ ڪيو) ۾ هڪ اهڙي موقعي تي، ڪانسٽنٽائن جي ظلم ۽ سادگي جو هڪ عجيب ۽ انوکو مثال بيان ٿو ڪري. هڪ فصاحت ۽ بلاغت جو ماهر ۽ شامر جو فيلسوف سوپيٽر، جنهن جي شاهي محل جي مُنهندار ائبليويَس سان دوستي هئي، پر انکي سخت ناراض ڪري ڇڏيائين. اَنَ جي جهازن کي سمنڊ ۾ فقط انڪري روڪيو ويو هيو جو ڏکڻ جي هوا رُڪيل هئي جيڪا جهازن جي هلڻ ۾ مدد ڪري ها ۽ قسطنطنيہ جي ماڻهن ۾ اَنَ پهچڻ جي سخت بيچيني ڦهلجي وئي هئي. ان صورتحال ۾ سوپيٽر جو سِرُ ڌڙ کان ڌار ڪيو ويو، مٿس الزامر اهو هو تہ هُن جادوءَ ذريعي هوائن کي بند ڪري ڇڏيو هو. سئيداس هن سلسلي ۾ وڌيڪ ٻڌائي ٿو تہ ڪانسٽنٽائن هن ظلم ڪرڻ ذريعي فقط اهو ثابت ڪرڻ ٿي چاهيو تہ هن غير يهودين جا وهمر وسوسا هميشہ لاءِ ڇڏي ڏنا هيا.

109. پنهنجي واپسيءَ تي هن ڪانسٽنٽيَس کي بہ پيرا ڪپادوشيا جي علائقي جي ٻن هنڌن يعني وِمينياڪمر ۽ سزئريا ۾ ڏٺو. (اٿنيشيَس - i, 676) تليمانٽ پنهنجي طرفان اندازو ٿو لڳائي تہ ڪانسٽنٽائن پنونيا ۾ ٽن شاهي ڀائرن سان سندس تعارف ڪرايو هو. (ڪليسائي يادگيريون - viii, 69)

110. ڏسو بيورج (پنڊيڪٽ - i, 429-452 ۽ ضميمو ii ص - 182) تليمانٽ (ڪليسائي يادگيريون - vi, 310-324) پٿائيٽرس جي سينٽ هلٽري، اٿنٽڪ جي ڪائونسل کي ساراهيو آهي ۽ ان کي مانائتو ڪوٺيو آهي. هو هن ڪائونسل جا ستانوي بشپ ڳڻائي ٿو.

111. مئجسٽريٽ، جيڪو اٿنيشيَس جي لاءِ نفرت جي قابل هو، کي گريگري نازيانزين گهڻو ساراهي ٿو: (i ، تقرير - (xxi, 390, 391

" اڪثر ڪري جڏهن هڪڙو ديوتا اذيت پهچائي ٿو تہ ٻيو فورن مدد ٿو ڪري."

انساني فطرت جي ڀلائيءَ لاءِ، آءُ اُنهن ماڻهن ۾ بہ خوبيون ۽ لياقتون ڳولي ڪڍندو آهيان جن کي اُنهن جي پارٽي وارا يا سندن پنهنجائي ظالمر ۽ راڪاس ڪوٺيندا آهن.

112. اٿنيشيَس جي رهائش گاهہ جي سلسلي ۾ تاريخي مونجهارا ۽ اُلجهنون آيل آهن ۽ روم ۾ سندس گهر بابت وٺليسيَس اعتراض ڪيو آهي (ڪٿلسير، ٽامر - ii جو مشاهدو ۽ ڪليسائي تاريخ - i, 1-5) تليمانٽ (ڪليسائي يادگيريون - viii, 674 وغيره) مون وٺليسيَس جي سِڌي سنئين طريقي کي صحيح سمجهيو آهي جيڪو گريگري جي مداخلت کانپوءِ، فقط هڪ سفر جي اجازت ٿو ڏئي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

113. آءِ وينسِيِن جي هڪ منصف مزاجيءَ واري مشاهدي بيان ڪرڻ ڪانسواءِ رهي نٿو سگهان. (پروليگومين - اين-ٽي- ص 19) "جيڪڏهن اسان ڪليسا جي تاريخ تي ويچار ڪرڻ جو سوچيون، ته اُها چوٿين صديءَ کان شروع ٿيندي جڏهن يونان ج گرجا جي استادن جي ٻن ڌڙن ۾ وهائجي وڃڻ تي سخت اختلاف اُڀريا هيا. ذهانت، تقرير جي فن توڙي تعداد ۾ سندن مقاب ڪو به نٿي ڪري سگهيو، ڇو ته جنهن پارٽي فتحمند ٿيڻ چاهيو پئي، اُها روم ڏانهن پڇي وئي ۽ پوپ کي دوستيءَ پنهنجو ڪري ڇڏيائون، ۽ هڪ سنجهوتي جي ذريعي هو ڪامياب به رهيا: توڙي جو پوپ يا لاطيني بشپن طرفان مخالف کي تڪليفون پهچايون ويون ڇو ته مذهبي ڪنرپٽي جون شاخون ڪائونسلن جي سطح تي قائم ڪيون ويون هيون. اهو ئ سبب هو جو اٿنيسِيَس - ۽ اُهو فقط اڪيلو نه هيو - روم ويو ۽ ڪيترائي سال پوءِ اُتي رهيو."

114. فلوسٽورجيَس (iii, 12) جيڪڏهن مذهب جي مقصد کي اڳتي وڌائڻ جي سلسلي ۾ بدعنوانيون ڪيون ويون هيو ته اٿنيسِيَس جو وڪيل، ڪاٽو ۽ سڊني جي مثالن سان شايد انکي صحيح ۽ جائز بنائي ڇڏي. (ڪاٽو روم جو وڏ مدبر سياستدان هيو. 149 - 234 ق-م، ۽ سڊني، ايلزبيٿ دؤر جو هڪ سپاهي ۽ شاعر هيو. 1586-1554) پهرئي لاءِ ٻڌايو ٿو وڃي ته هن رشوت ڏني هئي ۽ پوئين ورتي هئي جيڪا آزاديءَ جي سلسلي ۾ هئي.

115. جنهن قانون هيٺ اپيلون روم جي مڪيه پادري وٽ جمع ڪرڻ جي اجازت ڏني وئي آهي، انکي مٿي ڪر سارڊيڪا جي ڪائونسل جو درجو ڏئي جنرل ڪائونسل تائين پهچايو ويو ۽ انجا نقطا بيخبريءَ يا وري وڏ هوشياريءَ مان نائسين جي ڪائونسل سان ملائي هڪ شڪ ۽ مونجهاري جي ڪيفيت پيدا ڪئي وئي آهي. ڊس تليمانٽ (viii, 689) ۽ گيڊ جا رستا. (ii, 419-460)

116. جيئن ته اٿنيسِيَس، ڳجهيءَ طرح سان ڪانسٽنٽائن جي خلاف بُرو ڀلو ٿي ڳالهايو، (ڊسو هاڻ ڏانهن لکيل هڪ تحرير) پر ساڳئي وقت هن ڪيس عزت ۽ احترام جو به يقين ٿي ڏياريو. ان ڪانپوءِ اسان کي بشپن يا مڪيه پادرين جم ڪردار تي ويساهه نه رهيو آهي. (i, 677)

117. جيتوڻيڪ اٿنيسِيَس ماناٿتي خاموشي اختيار ڪئي هئي، ۽ هڪ ڪوڙو خط سقراط طرفان لڳائي هڪ وڏ جعلسازي جو ڪم ڪيو ويو هو، هي خطرا، بهرحال ڪٺگياري جي ليوسيفر طرفان بنا ڪنهن شڪ ۽ گمان جي ثابت ڪيا ويا آهن ۽ ڪانسٽنٽيَس پڻ انهن کي واضح ڪيو آهي. ڊسو تليمانٽ - viii, 693)

118. مونکي ارسِيسِيَس ۽ وئلنس جي پوئتي هٽڻ يا دستبردار ٿيڻ تي سدائين شڪ ٿيا آهن. (اٿنيسِيَس - 776 ,i جوليَس ڏانهن سندن تحريرون جيڪو روم جو بشپ هيو ۽ توڙي خود اٿنيسِيَس ڏانهن، هڪ ٻئي کان ايترين ته مختلف آهن جو اُهي ٻئي هرگز اصلي نٿيون ٿي سگهن. هڪڙي مجرمن جي زبان ڳالهائي ٿي جيڪي پنهنجي ڏوهه ۽ بدناميءَ کي مڃين ٿا ۽ ٻي وري اُنهن دشمنن جي زبان ٿي ڳالهائي جيڪي هڪ جهڙائيءَ جي بنيادن تي عزت وار ناهه يا سمجهوتو چاهن ٿا.

119. سندس ٻيهر واپسيءَ جي حالتن کي فقط اٿنيسِيَس ئي سمجهائي سگهي ٿو (769 ,i ۽ 822, 843) سقراط ,ii (18 سوزومين (iii, 19) ٿوڊوريٽ (ii, 11, 12) ۽ فلوسٽورجيَس (iii, 12)

* (ڪانسٽنٽيَس - II ڪانسٽنس کي مئگنينٽيَس تخت تان هٽايو هو جنهن ڳالهه ۾ پنهنجي شهنشاهت جو بنياد وڌو هو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

120. اٿنشيَس (i, 677, 678) دردناڪ شڪايتن، ايمانداريءَ جي بيانن ۽ شاندار دليلن ذريعي پنهنجي معصوميت جو دفاع ڪري. هو تسليم ڪري ٿو ته سندس نالي جي اکرن کي متائي جعلي بنايو ويو هيو پر هو فقط ايترو عرض ڪري ٿو ته سندس ۽ آمر جي سيڪريٽرين جو چڱيءَ طرح معائنو ڪيو وڃي ته اهو اندازو لڳائي سگهجي ته ڇا اهي خط پهرين لکيا هيا ۽ پوءِ وصول ڪيا هيا.

121. اٿنشيَس (i صفحا - 844 - 825)

122. اٿنشيَس (i ص - 861) ٿوڊوريٽ - (ii, 16) شهنشاهه صاف لفظن ۾ واضح ڪيو ته هو مئگنينٽيَس يا سلوئنَس تي فتح حاصل ڪرڻ بدران اٿنشيَس کي شڪست ڏيڻ جو وڏيڪ خواهشمند هيو.

123. يونان جي ليکڪن، مِلن جي ڪائونسل جي معاملن کي ايتري ته اڌوري ۽ غلط نموني سان پيش ڪيو آهي جو اسان کي ان وقت جا ڪجهه خط ملن ٿا جيڪي بئرونيَس، ورسيلي جي ڪليسا جي جهُونن ۽ اوائلي دستاويزن منجهان هٿ ڪيا هيا ۽ ساڳي وقت مِلن جي ڊائنوسيَس جي پراڻي زندگيءَ مان پڻ حاصل ڪيا هيا جن کي بولئنڊس ڇپرايو هيو. ڏسو بئرونيَس 355ع ۽ ٽليمانٽ - vii, 1415)

124. اعزازن، سوکڙين پاکڙين ۽ دعوتن، جن ڪيترن ئي بشپن کي هرکائي هيرائي ڇڏيو هو، کي اُنهن ماڻهن سخت ڪاوڙ منجهان بيان ڪيو آهي جيڪي تمام سچا ۽ نِج آهن ۽ جيڪي اهڙين لالچن کان گهڻا مٿيرا آهن ۽ ڪين فقط پنهنجي نِج پڻي تي فخر آهي. "اسان ڪانسٽنٽيَس خلاف مقابلي ۾ آيا آهيون جو ته هو حضرت عيسيٰ (ع-س) جو مخالف آهي جيڪو پنهنجي پُنيءَ تي ڇهبڪ وهائڻ جي بجاءِ پنهنجي پيٽ تي ڏکَ ٿو هڻي. (هلئريس - ڪانسٽنٽائن جي مخالفت ۾ - 5, 1240)

125. هن قِسم جي مخالفت اميئينَس (xv, 7) پڻ بيان ڪئي آهي جنهن کي ڪليسائي تاريخ بابت سطحي يا اٿين ڪٿي چئبجي ته ڪاٻه ڄاڻ ڪانهي.

126. ساريڪا جي بنياد پرست ڪائونسل طرفان اهو زياده مناسب ٿيندو. جيڪڏهن ٻنهي پارٽين جا بشپ پوريءَ طرح ووٽ وجهن ها ته فرق ايترو ٿورڙو وڃي رهي ها جيترو 94 جو 74 سان آهي. ايم- ڊي ٽليمانٽ (viii, 1147-1158) جائز طرح سان اچرج ۾ پئجي ٿو وڃي ته ايتري مختصر اڪثريت سان هو پنهنجن مخالفن خلاف ايترو جوش خروش سان اُڪتي ڪيئن وڌي سگهيا، جن جي مکيہ ماڻهوءَ کي هنن جلدئي پنهنجي عهدي تان هٽائي ڇڏيو هو.

127. سلپيشيَس سيورَس (عيسائي رسمن جي تاريخ ۾ - ii, 412)

128. لائبيرَس جي مُلڪ نيڪاليءَ بابت اميئينَس اسان کي سربستو احوال ڏنو آهي (xv,7) ٿوڊوريٽ کي بہ ڏسو (ii, 16 اٿنشيَس (i, 834-837) هلئريَس (فرئگمينٽ - i)

129. اوسيَس جي زندگيءَ بابت احوال ٽليمانٽ گڏ ڪيو آهي. (vii, 524-561) جيڪو پهريون ته سندس تعريف ۾ زمين آسمان هڪ ٿو ڪري ڇڏي، پوءِ سندس زوال تي، ڏکن سورن جي ڳالهين جي وچ ۾، قرطبہ جي بشپ کي ننڌي ٿو. اٿنشيَس جي دورانديشيءَ کي، هلئري جي اَڻ سهپ واري انڌي جوش جذبي جي پيٽ ۾، داد ڏيڻ ڪانسواءِ رهي نٿو سگهجي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

130. مغرب جي ماڻهن جن پنهنجن گناهن جو اعتراف ڪيو هو، ڪين فورن ملڪ نيڪالي ڏئي عربستان جي بيابانن ۾ يا وري ٿيبائث يا جبل ثور يا فرجيا جي خطرناڪ علائقن ڏانهن موڪليو ويو هو وغيره. هي علائقا اُهي هيا جيڪي مانٽنسٽن جهڙن خراب ماڻهن جي قبضي ۾ هيا. جڏهن اِپِنِيَس جهڙي دين جي منڪر جي سليشيا جي شهر ماپِسئشيا ۾ خوشامد برآمد ڪئي وئي تہ سندس ملڪ نيڪالي واري جڳهہ ڪي اَڪيشِيَس جي مشوري تي تبديل ڪري ڪيس انبلادا موڪليو ويو. هڪ اهڙي جڳهہ جتي رڳو جهنگلي ۽ وحشي ماڻهو رهندا هيا ۽ جيڪا جنگين جهيڙن ۽ وَبائن جي وَسندي هئي. فلورسٽورجيَس - (v, 2)

131. يوسيبيَس جي ظالماڻي روَيي ۽ سندس انوکي ضد تي غور ڪريو جنهن جو اظهار هن پنهنجن خطن ۾ ڪيو هو جن کي بئَرونيَس ڇپرايو آهي. (356ع، 102 - 92)

132. سلپيشيسَ سيورَس (عيسائي رسمن جي تاريخ - ص - 414 اٿنئسيَس - (840 - i, 836)

133. اٿنئسيَس جي ڏِين اذيت جي تاريخ بابت ڪافي مواد سندس پنهنجين ئي تحريرن ۾ موجود آهي. خاص طرح سان سندس اُهو دفاع نامو جيڪو ڪانسٽنٽيَس ڏانهن لکيل آهي، ضرور ڏسجي، (i, 673) سندس ڀاڄ بابت هنجو پهريون معافي نامو (ص - 701) ۽ اڪيلاٽپ ماڻيندڙن (ص - 808) ڏانهن لکيل سندس ڏکهي تحرير، ۽ اليگزئنڊريا جي ماڻهن جو، شام جي ماڻهن طرفان تشدد خلاف احتجاج (ص-866) بہ پڙهڻ وٽان آهي. سوزومين (iv, 9) ٻن ڪان ٽن تائين تمام واضح ۽ اهم حالتن بابت بيان جاري ڪري ڇڏيا آهن.

134. اٿنئسيس ڪجهہ وقت ڪانپوءِ اَٿنني ۽ ڪجهہ خاص ٻاوَن کي پاڻ وٽ گهرايو هو. اُهي پنهنجي چشمي ڪان هيٺ لٿا. اليگزئنڊريا وارن تي اٿنئسيَس جي پاڪائي واضح ڪيائون، ۽ چيف پادري کين عزت ۽ ادبَ مان شهر جي گيٽ تائين وٺي ويو. اٿنئسيَس (ii, 491-492) دوفينَس کي پڻ ڏسو (iii, 164 ، وٽ پئٽريشيَس ۾ - ص - 524).

135. اٿنئسيَس - (i, 694) شهنشاهہ يا سندس آريَن سيڪريٽري، پنهنجي ڪاوڙ ۽ ناراضگيءَ جو اظهار ڪندي، اٿنئسيَس بابت پنهنجن خطرن ۽ انجي احترام سان بہ دوکو ڪري ٿو.

136. هي ننڍيون ڳالهيون ۽ باريڪ بينيون تمام غور طلب آهن جو تہ اُهي ان احتجاج منجهان نقل ٿيل آهن جيڪو اليگزئنڊريا جي ڪئٿولڪ عيسائين طرفان عوامي سطح تي ٽن ڏينهن ڪانپوءِ ڪيو ويو هو. ڏسو اٿنئسيس کي. (i,867)

137. جانسينسٽن گهڻو ڪري اٿنئسيَس ۽ آرناٽلڊ (جانسينسٽ مفڪر جنهن جي سڄي سلسلي کي لوئِس XIV طرفان سترهين صدي عيسوي ۾ اذيت ۾ مبتلا ڪيو ويو هو) کي هڪ ٻئي سان ڀيٽيو آهي ۽ خوشيءَ سان مذهب تـوڙي عقيدي جي جوش جذبي، لياقتن ۽ ملڪ نيڪالي وغيره جهڙن مختلف موضوعن تي مڪيل ڊاڪٽرن تفصيل سان ڳالهايو آهي، هي ڳجهي پيٽ وڏي هنرمنديءَ سان ابي ڊي لابليٽري ڪئي آهي. (واءِ ڊي جوويين - 130 ,i)

138. روفن - (i, 16)

139. گريگري نازيانزين - (i, xxi, 384, 385) ڏسو تليمانٽ. (ڪليسائي يادگيريون - vii, 176-410) 820–880)

140. اميئنَس (xxii, 16) ۽ ويئليسيَس اٿلوڪر.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

141. روفِن (i, 18) سوزومين (iv, 10) هيءَ ۽ هيٺين ڳالهہ ناممڪن ٿي ويندي جيڪڏهن اسان اهو فرض ڪريون اٿنشيَس سدائين ان چِپر چانَو ۾ رهندو هو جيڪا هو اتفاقي طور يا وري ڪڏهن ڪڏهن ٿي استعمال ڪندو هو.

142. پٽليديَس (تاريخ - لاسئڪ - باب - 136، وٽ پٽٽريشيَس ۾ - 776) هن ٽوٽڪي جي اصل مصنف هڪ جوان نينگريءَ سان ڪجهہ دير لاءِ روح رهاڻ ڪئي هئي، جنهن پنهنجي پوڙهائپ ۾ پڻ اُن پراڻي ۽ عزت پريئي تعلق يا "رتيءَ جي رهاڻ" کي ياد رکيو هو، آءَ بئرونيَس، وٺليسيَس ۽ ٽليمانٽ جي نازڪ لکڻين ۾ دخل اندازي نہ ڏيندس جيڪي هڪ غير معياري ڪهاڻيءَ کي رد ڪن ٿا جيڪا سندن خيال موجب، ڪليسائي تاريخ سان، هرگز نٿي پيچي.

143. اٿنشيَس - (i, 869) آءَ ٽليمانٽ سان متفق آهيان (viii, 1197) تہ سندس اظهار جيڪو هنجو ذاتي ۽ پنهنجو آهي تہ ساڳئي وقت مخفي پڻ آهي پر اها خبرناهي تہ ڪائونسل جي معائني ڪرڻ وقت ڪهڙو هو.

144. ٻاوَن ڏانهن اٿنشيَس جو لکيل خط الزامن ۽ ملامتن سان ڀريل آهي ۽ ماڻهو انهن کي سچو سمجهن ٿا ,834 .i) (856. ۽ پنهنجن پڙهندڙن جي دلچسپيءَ لاءِ هن فرعون، اَحب ۽ بيلشزر وغيره جي پاڻ ۾ ڀيٽ ڪئي آهي. هلٽري جي جرئت مان ڪين ايترو خطرو ڪو نہ هو جو تہ هن جولين جي بغاوت ڪانپوءِ هڪ "ڳارگندنامو" ڳال ۾ ڇپرايو هو. پر ليوسيفر سندس توهين آميز تحريرون ڪانسٽنٽيَس ڏانهن موڪلي ڏنيون ۽ شهادت جي انعام حاصل ڪرڻ لاءِ ڇڻ ڪيس للڪار ڏئي ڇڏي. ڏسو ٽليمانٽ - (vii, 905)

145. اٿنشيَس (i, 811) هن عمل جي ڳهٽو ڪري شڪايت پئي ڪئي آهي جنهن جي لاءِ بعد ۾ هُو فيلڪس جي اليڪشن ۾ خود مثال ٿو بڻائي ڇڏي. (ص - 861) ٿي ڪدڙا، روم جي ماڻهن جي نمائندگي ڪن ٿا ۽ ٿي سردار جيڪي پنهنجن ڳهرن ڏي موٽيا اُنهن کي صوبن جي ننڍن شهرن جو بشپ بڻايو ويو.

146. ٿوماسين، (ڊسيپلن دي اگلائيز - 984 ,966 ,73 ,72 ,i, ii) ڪليسا ۾ ڳائڻ وڄائڻ جي اصل ۽ واڌاري بابت اهم دستاويز ڪنا ڪيا آهن جن جو تعلق اوير توڙي اولهہ جي ملڪن جي روايتن سان آهي.

147. فلوسٽورجيَس (iii, 13) ڳادِفراءِ موضوعن جي چَندبِ چاڻ ڳهٽي احتياط ۽ ساراهہ جوڳي درستگي ۽ عمدگيءَ سان ڪئي آهي. (ص - 147 وغيره) هتي ٽي مختلف نمونا هيا: "پيءُ ڏانهن پٽ طرفان ۽ روح القدس منجهہ." "پيءُ ۽ پُٽ ڏانهن ۽ مقدس روح منجهہ." ۽ "پيءُ ڏانهن، پُٽ ۽ روح القدس منجهہ."

148. يوسٽٿيَس جي ملڪ نيڪاليءَ ڪانپوءِ، ڪٽرماڻهن جي سخت روين جي پارٽي، ڪانسٽنٽائن جي حڪومت ۾ پنهنجو هڪ جدا سرشتو قائم ڪري ڇڏيو، جيڪو اڳتي هلي بگڙي ويو ۽ فرقي بازيءَ ۾ تبديل ٿي ويو ۽ هي سلسلو اَسي سالن تائين هلندو رهيو. ڏسو ٽليمانٽ (ڪليسائي يادگيريون. - 1332 - 1314 vii, 35-54, 1137-1158, viii, 573) ڪيترين ئي ڪليسائن ۾ آرين ۽ هومُوسيَن، جن هڪ ٻئي سان تعلقات ختم ڪري ڇڏيا هيا، وري ڪجهہ وقت لاءِ عبادت ڪرڻ وقت پاڻ ۾ ڳڏجي ويا. فلوسٽورجيَس - (iii, 14)

* (روم جو جنرل - 86 - 155 ق - م)

+ (ماريَس جو مخالف - 78 - 138 ق - م)

149. روم جي ڪليسائي انقلاب تي، ڏسو اَميئينَس کي (xv, 7) ، سلپيشيَس سيورَس - (عيسائي رسمن جي تاريخ - (ii, 413) هيرونمر - (تاريخوار واقعا - صفحا - 3,4) ٽليمانٽ (ڪليسائي يادگيريون - vi,336)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

150. کيوکَسَس سندس زندگي ۽ اذيتن جو آخري مرحلو هو. سليشيا جي علائقي جي چيڙهي واري شهر ڪپادوشيا ۽ هيٺي
آرمينيا جي منظرنامي، ڪجهه جاگرافيائي مونجهارا پيدا ڪيا آهن پر اسانجو رُخ صحيح هنڌ ڏانهن آهي جيڪو روم جي رستي
سڙيا کان اَنزربس ڏانهن وڃي ٿو. ڏسو سلارائي – (جاگرافي – ii, 213) ويسلنگ (صفحا – 179, 703)
151. اٿنشيَس – (i, 703, 813, 814) يقين سان تصديق ٿو ڪري ته پال کي قتل ڪيو ويو هو، ۽ ماڻهن کي اپيل ڪ
ڪري ته فلٿگريَس جي شڪن گمانن کان متاهين شاهديءَ موجب هُو آرين فرقي کي اذيتون ڏيندڙ هو. ان جي باوجو
هو اِها ڳالهه مڃي ٿو ته دين جي منڪرن يا فرقي بازن قسطنطنيه جي بشپ جي موت جو ڪارڻ ڪا بيماري ٻڌائ
هئي. سقراط پاڻ کي تمام هيٺاهون ڪندي اٿنشيَس جي ڪاپي ڪئي آهي، (ii, 26) پر سوزومين جنهن جي فطرت
ذهني ڪشادگي سمايل هئي، هڪ دوڙانديشيءَ واري شڪ ڏي اشارو ٿو ڪري، (iv,2)
152. اميئينَس (xiv, 10) هِن ڏکوئيندڙ واقعي جي لاءِ پنهنجن حوالن ڏانهن رجوع ٿو ڪري. پر اسان وٽ تاريخ جو اُهو
حصو موجود ٿي ڪونهي.
153. ڏسو سقراط (ii, 6, 7, 12, 13, 15, 16, 26, 27, 38) ۽ سوزومين – (iii, 3, 4, 7, 9, iv, 2, 21) قسطنطنيه جو
سينٽ پال جا ڪمَ جن لاءِ فوٽيَس هڪ منجهيل خيال پيش ڪيو آهي (فوٽيَس – تاريخوار واقعا صحفا – 1430
1419) جيڪو هنن تاريخدانن جو مختلف ۽ متضاد نقل آهي پر هڪ جديد يوناني، جيڪو هڪ درويش يا بزرگ جو
زندگيءَ تي، افسانوي ڳالهين ۽ معجزن کي ملائڻ بغير، ڪجهه لکي سگهي ٿو، بيحد جَس لهڻي ۽ اُهوئي ساراهه لائق
به آهي.
* (جانبدار يا هڪ طرفي طريقي سان، حد کان وڌيڪ محنت ۽ ڪوشش سان)
+ (گڏيل ملڪيت يا برادري ۾ شامل ٿيڻ)
154. سقراط (ii, 27, 38) سوزومين – (iv, 21) مشسيدونيَس جا خاص مددگار جيڪي اذيتن جي ڪمن ۾ شامل هيا
اُهي نڪوميڊيا ۽ سِزيڪَس جا به بشپ هيا جن جي سُٺين اخلاق عادتن سبب عزت ڪئي ويندي هئي، ۽ خاص طو
سان سخا جي شهرت سبب سندن احترام ڪيو ويندو هو. آءِ پنهنجن پڙهندڙن کي ياد ڏيارڻ کانسواءِ رهي نٿو سگها
ته هومُوسيَن (Homoousion) ۽ هوميوسيَن (Homoiousion) ۾ بس رڳو رتيءَ ماتر فرق آهي جيڪو ديني نظر کان ب
چڻ اوجهل آهي.
155. اسين مئنٿينيَم جي صحيح صورتحال کان بلڪل بيخبر آهيون. لشڪري ماڻهن جي هنن چئن پنڌڻن باب
ڳالهائيندي، سقراط، سوزومين ۽ سينٽ پال جي ڪمن جو مصنف، اڻ سڌا ۽ غير چاتل مثال يا فقرا استعمال ڪن ٿ
جيئن: (ڪمپنيون، منظم فوجي دستا ۽ ڊويزنون وغيره) جن جو نائيسفوريس نهايت ئي مناسب ترجمو ٿو ڪري
يعني "هزارين" ويلس (ائڊ سقراط – ii, 38)
156. جُوليَن (تحريرون —— Iii, 436 جن کي اسپانيم ايڊٽ ڪيو.).
157. ڏسو آپٽئَس مائلوٽيئَس خاص طرح سان ڊوپن جي ڊونٽسٽ تاريخ سان گڏ (iii,4) ۽ ان اشاعت جو
پڇاڙيءَ جا اصلي ٽڪرا جيڪي پڙهڻ وٽان آهن. آگسٽائن، سرڪم سيلينَس جي، پين ۽ خود پنهنجي خلاف سخ
ڪاوڙ ۽ ناراضگيءَ بابت جيڪي بيشمار حالتون يا سبب ڇاڻايا آهن، اُنهن کي ٽليمانٽ وڏي محنت سان جمع ڪر

ڪ هنڌ ڪٿو ڪيو آهي (ڪليسائي يادگيريون - 165-147 ,vi) ۽ هن اڪثر ڪري، ڪنهن خاص مقصد ڪانسواءِ، ..ن زخمن ۽ سُورن تان بہ پردو هٽايو آهي جن اُنهن جنوني ۽ چرين ماڻهن کي آپي منجهان ٻاهر ڪڍي ڇڏيو.

.15 مخالف پارٽين جا ماڻهو جيڪا زبان استعمال ڪن ٿا. ان تي بنهہ اچرج ٿو ٿئي ۽ خاص طرح جڏهن اُهي ساڳين ..ٿهن ۽ شين لاءِ ڳالهائن ٿا. ڪارٿيج جو بشپ گرٿنَس، هڪ بنياد پرست ڪائونسل جو ذڪر وڏي ساراهہ منجهان ..وع ٿو ڪري: " الله سائينءَ جا لک شڪرانا ۽ حضرت عيسيٰ (ع-س) جون مهربانيون جن هڪ عقيدتمند شهنشاهہ ..انسٽنس کي حڪم ڪيو تہ هو ماڻهن ۾ گهُربل ايڪي ۽ اتحاد جي فضا کي واپس آڻي ۽ پاڪ ڪم لاءِ پنهنجا ..ير پال ۽ مئڪيريَس کي موڪليائين جيڪي خدا تعاليٰ جا نوڪر ۽ خدمتگار آهن." ڪتاب، "مارڪيولس جو درد" .. هڪ ڊونٽسٽ مصنف ٻڌائي ٿو تہ: "اوچتوئي اوچتو، آمر ڪانسٽنس جي گهرمان مئڪيريَس طرفان ماڻهن کي ..چايل اذيتن جو دردناڪ آواز اچي رهيو هو ڇو تہ ٻہ جانور آفريڪا ڏانهن موڪليا ويا هيا يعني ساڳيو مئڪيريَس ۽ ..ڳيو پال جن چرچ خلاف بيحد خطرناڪ ۽ انتهائي نفرت جوڳي مُهر هلائي تہ جيئَن عيسائي برادريءَ کي مرتدن سان ..ي وڃڻ لاءِ مجبور ڪيو وڃي; هن سلسلي ۾ هنن اُگهاڙين ترارن سان سپاهين کي ان ڪم سرانجام ڪرڻ لاءِ مقرر ..يو جن جي هٿن ۾ جهنڊا ۽ نانگن جون تصويرون هيون ۽ واتن ۾ وڄائڻ وارا تُوتارا هيا. منارو (ص - 304) (سِيونس جا پروٽيسٽنٽ فسادي قبيلا جيڪي لٽنگٽيڊاڪ ۾ هيا ۽ جن کي لوئِس XIV طرفان ارڙهين صديءَ ۾ ..بتون ڏنيون ويون هيون.)

.15 ڪٿميسارڊن جي تاريخ ٽن جِلدن ۾، جنهنکي وليفرانچي 1760 ۾ ڇپرايو. جنهن لاءِ چئي سگهجي ٿو تہ اها ..ڪل صحيح ۽ غيرجانبدار هوندي. اهو بهرحال توجهہ طلب آهي تہ مصنف جيءِ مذهب لاءِ جاچجي تہ ڪنهن سان تعلق ..ندڙ هيو.

.16 ڊونٽسٽ خودڪشين ۾ شامل ماڻهن پنهنجي وضاحت ۾ رضياز جو مثال پيش ڪيو جيڪو مڪابيس جي ٻي ..تاب جي چوڏهين باب سان لاڳاپيل آهي.

.16 اميئيسنَس (xxii, 5)

.16 گريگري نازيانزين - (تقرير - i, 33) ڏسو تليمانٽ - (vi, 501) جنهن کي ڪوارٽو ايڊٽ ڪيو. (ابي رينل - 1796 - 1713)

.16 يورپ جي سياسي فلسفي قائم ٿيڻ جي تاريخ (i, 9)

.16 يوسيبيَس موجب (وٽ - ڪانسٽنٽائن - 45 ,ii) شهنشاهہ شهرن توڙي ٻهراڙين ۾ بت پرستيءَ جي انتهائي ..ت آميز رسم ادا ڪرڻ لاءِ سخت منع نامو جاري ڪري ڇڏيو. سقراط (i, 17) ۽ سوزومين (ii, 4, 5) ڪانسٽنٽائن .. ڪردار کي، تاريخ جي سچ جي عزت ڪندي پيش ڪيو آهي، جنهن کي ٿيوڊوريٽ (v, 21) ۽ اوروسيَس (vii, 28) نظر ..از ڪيو آهي. "نيٺ ڪانسٽنٽائن - I هڪ انصاف وارو انقلاب، سِندس ئي منصف مزاجي واري رويي باعث آندو ..ي جڏهن تہ هن دين جي منڪرن جي مندرن کي سندس موت کان چند گهڙيون اڳ ئي بند ڪرڻ جو حڪم ڏنو هو."

.16 ڏسو يوسيبيَس (وٽ - ڪانسٽنٽائن - 70 ,56 ,ii) درويشن جي هڪ ميڙ ۾، جڏهن هو وڏي عمر جو ٿيو ۽ ..ڪي ۽ ڇڳن ڪمن ڪرڻ طرف مائل ٿيو، تہ هو بت پرستن تي صاف لفظن ۾ ظاهر ٿو ڪري (C-xi) تہ ڪِين قربانين

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪرڻ ۽ ڏيڻ جي هر طرح اجازت هئي ۽ پنهنجن مذهبي عبادتن جي هر شعبي ۾ هو آزاد هيا ته جيئن ڪين وٽي تيئن اُهي پنهنجون عبادتون ڪن.

166. ڏسو يوسيبيَس (وٽ - ڪانسٽنٽائن - iii, 54-58 ۽ iv, 23, 25) اختيارن جا هي ڪمَ بچنالس کي چٽڻ ۽ دٻائڻ ۽ ساڳئي وقت لامذهب روم جي مئجسٽريٽن طرفان آئسيس جي مندر کي ڍاهڻ سان پڻ پيٽيا وڃن.

167. ڏسو يوسيبيَس (وٽ - ڪانسٽنٽائن - iii, 54) ۽ لبانيَس (مندر ۾ ڪيل تقرير - صفحا 9, 10 جن کي گوٿوفريڊ ايڊٽ ڪيو) ٻئي ڪانسٽنٽائن جي پاڪ ديني بيحرمتيءَ ڪي طنز مان تسليم ڪن ٿا جن کي هنن بلڪل مختلف نظريي سان جاچيو ۽ پروڙيو هو. پوين صاف لفظن ۾ ٻڌائي ٿو ته "هن پاڪ رقم کي استعمال ڪيو هو پر قانوني عبادتن ۾ ڪو فرق يا ڦير نه آندو هو. مندر حقيقت ۾ يتيم ۽ برباد ٿي ويا هيا. پر ان جي باوجود اُتي مقدس رسمون پوءِ به ملهايون ويندڙيون هيون. (لارڊنر جون يهودين ۽ لامذهب منڪرن جون شاهديون. iv, 140)

168. اَميئنَس - (xxii, 4) ڪجهه گهريلو ڪدڙن جي باري ۾ ڳالهائي ٿو: " جيڪي مندرن جي بربادي مان حاصل ٿيل رقم تي پلندا هيا." لبانيَس (مندر جو ذڪر - ص - 23) ۾ ٻڌائي ٿو ته شهنشاه مندرن کي اهڙيءَ طرح ٻين جي حوالي ڪري ڇڏيندو هو جيئن ڪو ڪتو، گهوڙو، يا غلام يا هڪ سون جو پيالو ڪنهن کي بس ڏئي ڇڏجي. پر هڪ عقيدتمند فيلسوف اهو خيال ضرور رکندو هو ۽ سندس مشاهدو هيو ته بيحرمتين ۾ شامل ماڻهو نه ته اڳتي وڌندا آهن ۽ نه ترقيءَ جون منزلون طئي ڪري سگهندا آهن.

169. ڏسو گوٿوريڊ (ٿوڊوسيَن ڪوڊ - vi, 262) لبانيَس - (پيءُ ماءُ بابت - تقرير - باب - x - فئبرڪ ۾ vii, 235)

170. ٿوڊوسيَن ڪوڊ - (xvi, x, 4) تاريخوار واقعن هن فضول خرچيءَ جي قانون ۾ تضاد ڳولي ورتو آهي: اُهو فقط هڪ آهي جنهن مطابق "مئجسٽريٽ جيڪڏهن غفلت ڪري ته ڪيس موت جي سزا ڏني وڃي ۽ سندس سڄي ملڪيت ضبط ڪئي وڃي." ايم - ڊي لاباستي (اڪيڊميءَ جون يادگيريون - xv, 98) ڪجهه دليلن ذريعي اندازو ٿو لڳائي ته هي قانون جي فقرن ڪان مٿي بيو ڪجهه به نه هيو ۽ جيڪو بل پيش ڪرڻو هو ان جا خاص فقرا ۽ نقطا "شاهي رڪارڊ" ۾ اڳ ۾ ئي موجود هيا جن ۾ ڪانسٽنٽيَس جا ٻيا دستاويز پڻ هيا ۽ اهي مٿي بيان ڪيل فقرا ٿوڊوسيَن ڪوڊ ۾ بعد ۾ درج ڪيا ويا هيا.

171. سِماچ (تحريرون - x, 54)

172. ايم - ڊي لا با ستي جوچوٿون تحقيقي مضمون (اڪيڊمي جون يادگيريون - xv, 75-144) تمام عالماڻو آهي ۽ سندس انصاف ۽ اعتدال جو زبردست ثبوت آهي جيڪو ان وقت جي حالتن تي روشني وجهي ٿو ۽ ڪانسٽنٽائن ڪان وٺي گرئشين تائين لادينيت کي صبر ۽ سهپ سان برداشت ڪرڻ جو ثبوت پيش ڪري ٿو. ذوسيمَس جو اهو چوڻ ته گرئشين پهريون حاڪم هو جنهن پادريءَ جو لباس پائڻ ڪان انڪار ڪيو هو، ته اهو بلڪل صحيح آهي جو ته ان حقيقت جي تصديق بغير ڪنهن شڪ شبهه جي ٿي چڪي آهي ۽ ان موضوع تي سخت ڪٽر پٽي جي " پَٽ پَٽ" کي به خاموش ڪيو ويو آهي.

173. جيئَن مون آزاديءَ مان لفظ " لادين" ۽ " لادينيت " کي استعمال ڪيو آهي ته مان هاڻي اُنهن مشهور لفظن جي باري ۾ ڪجهه اهم تبديلين کي بيان ڪندس. I ڊورڪ لهجو جيڪو اٽلي جي ماڻهن کي ڇڻ پنهنجو ۽ مانوس لڳندو

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهي ان ۾ "پئگن" جو مطلب چشمي جو آهي ۽ ٻهراڙيءَ جي ماڻهن جڏهن چشمي لفظ جو استعمال ڪرڻ شروع ڪيو تہ اُهو اصل لفظ "پئگس" ۽ پَئگنس" جي صورت اختيار ڪري ويو. (فيسٽَس ۽ سرويَس، ورجل جارجيڪَس - 382 ,ii) گبن ان لفظ کي يوناني پيج (Page, or Pege) يعني هڪ " ڪُوھ، سان ٿو وڃي ملائي جيڪو غلط آهي. لاطيني زبان ۾ پئگس جو مطلب ڪو ضلعو يا ڳوٺ آهي. 2. جيڪڏهن لفظ کي آسانيءَ سان اينگهائجي تہ معلوم ٿيندو تہ "پئگن ۽ روزَل" ڇڻ هڪ ٻئي سان مشابهت رکندڙ لفظ آهن. (پلني، فطري تاريخ - xxviii, 5) ۽ سادن ڳوٺاڻن کي اهو لفظ ائين مليو، جنهنکي هاڻي جديد يورپ وارا Peasant ڪوٺين ٿا جيڪو حقيقت ۾ Pagan منجهان نڪتل آهي. 3. فوجي سرشتي جي حيرت انگيز واڌاري هڪ ٻئي سان ملندڙ جلندڙ لفظن ۽ فقرن جي ضرورت تي زور ڏنو. (هيوم جا مضمون - i, 555) سپئي ماڻهو جن جا نالا شهنشاهہ جي خدمت ڪرڻ لاءِ رجسٽر ۾ داخل نہ هيا تہ اُنهن کي نفرت منجهان پئگن يا لامذهب سڏيو ويو. (تئسيٽَس تاريخ iii, 24, 43, 77) ناپختہ طنزون (xvi) ٽرٽولين (ڊي پئليو - باب - 4) 4. عيسائي، حضرت عيسيٰ (ع-س) جا سپاهي هيا، سندن مخالف جن سندن رسمن اختيار ڪرڻ يا پاڪ غسل ڪرڻ کان انڪار ڪيو تہ اهڙا ماڻهو اهو استعاري وارو لقب حاصل ڪرڻ لائق آهن ۽ هي نفرت وارو نالو وئلينٽينين 365ع ۾ ٿي رائج ٿي شاهي قانون، ٿوڊوسين ڪوڊ ۽ مذهبي تحريرن ۾ شامل ٿي چڪو هو. (xvi, ii, 18) 5. شهرن ۾ عيسائيت زور وٺي وئي، پروڊينٽيس جي نالي ۾ پراڻو مذهب (سمچم - I) ۽ اوروسيَس (پريفئٽ - تاريخ) رٽلر تي ڳوٺاڻي زندگي بسر ڪندا رهيا ۽ لفظ پئگن پنهنجي نئين محاوري ۾ پنهنجي اوائلي اصليت طرف موٽ ڪائي ويو. 6. جيئن تہ جوپيٽر ۽ سندس خاندان جي عبادت هاڻي ختم ٿي چڪي آهي تہ پئگن جو خالي نالو سيني بت پرستن ۽ گهڻن خدائن جي پوڄارين، نوَن توڙي پراڻن لاءِ وقف ٿي چڪو آهي. 7. لاطيني عيسائين اهو لقب بغير ڪنهن سوچ ۽ تدبر جي سندن جاني دشمنن يعني مسلمانن کي ڏئي ڇڏيو جيڪي الله تعاليٰ جي نج وحدانيت کي مڃيندا هيا، پر ساڻن زيادتي ڪندي اُنهن تي، بت پرستي ۽ لادينيت جهڙي اجائي ملامت مڙهي وئي، ڏسو - گيرارڊ ووسيَس (تحريرون - i, 420) گاڊفراءِ جو تبصرو ٿوڊوسين ڪوڊ بابت (vi, 250) ۽ ڊوڪينج لاطيني ميڊيا - گلوسر -)

174. آٿونيا ۽ ائينس جي نج زبانن ۾ ڪجهہ قديم ۽ ڪي وري مانوس يا ٻُڌل ۽ چاتل سچاتل لفظ هيا. پهريَن مان هڪ جهڙائي معلوم ٿيندي هئي (هومر - اوڊسي xi, 601) هڪ نمائندگي، هڪ خيال، جيڪو يا تہ تصور ۾ تخليق ٿيندو هو يا فنڪاريءَ ۾ پوئين منجهان ڪا خدمت يا غلاميءَ جو تصور اُڀرندو هو. مصر جا يهودي، جن مقدس عبراني ڪتابن جو ترجمو ڪيو هو، هنن لفظن جي استعمال کان بيزاري ۽ ٻُچان اختيار ڪري ڇڏي هئي، (ايڪزوڊس - xx, 4,5) ۽ خاص طرح تصويرن جو استعمال عبادت ۾ ترڪ ٿي چڪو هو. هيلينسٽن ياگرئيشين يهودين جو هڪ خاص محاورو ڪليسائي ليڪن توڙي ٻين نيڪ اديبن اختيار ڪيو هو ۽ بت پرستيءَ جي تهمت مان مراد وهمن وسوسن جي اُها ذلت آميز روَش آهي جنهنکي عيسائيت جا ڪجهہ فرقا، يونان ۽ روم جي گهڻن خدائن پوڄڻ وارن تي، اُجلت ۽ اُبهرائيءَ منجهان مڙهين ٿا.

باب - ٻاويهون

خلاصو

گال جي فوجين طرفان، جولين کي شهنشاهه تسليم ڪرڻ جو اعلان - سندن پيش قدمي ۽ ڪاميابي - ڪانسٽنٽيَس جو موت - جولين جو عوامي ۽ شهري انتظام.

گبن هتي سياسي بيان بازي ڪندي ٻڌائي ٿو ته ڪانسٽنٽيَس ڪيئن نه ساز ڪندي گال ۾ جولين جي سوڀ کي گهٽ ڪرڻ جي ڪوشش ٿو ڪري ۽ گال جي فوجن کي واپسيءَ جو حڪم ڏئي ۽ اُنهن کي فارس جي جنگي مهم تي روانو ٿو ڪري ڇڏي. پر فوج ان سان بغاوت ڪئي ۽ جولين کي پنهنجو شهنشاهه تسليم ڪري ڇڏيو. صلح جي ناڪام ڪوشش ڪندي، جولين نيٺ ڪانسٽنٽيَس توڙي سندس مذهب کي به ڇڏي ٿو ڏئي ۽ لامذهبن جي درويشن سان پنهنجي سهڪار کي جاري ٿو رکي. هو تڙ تڪڙ ۾ ڊنيوب طرف سفر ڪري ٿو پر ان وچ ۾ سال 361ع ۾ ڪانسٽنٽيَس جي موت، خانہ جنگي جي امڪان کي ختم ڪري ڇڏيو. قسطنطنيہ ۾ جولين جو شايان - شان استقبال ڪيو ٿو وڃي. جولين پنهنجين ذميوارين کي پوري فرض شناسي ۽ نيڪ نيتي سان نباهي ٿو جنهن جي گبن بيحد تعريف ٿو ڪري ته ساڳي وقت سندس مطالعي جي شوق کي به ساراهي ٿو ۽ کيس هڪ "فيلسوف جنگي جوڌي" جو لقب ٿو ڏئي. هو شاهي محلاتن جي سڪٽي ڦوندڙ ۽ نماءُ ڪان سخت نفرت ڪري ٿو ۽ راشي وزيرن کي انصاف جي ڪٽهڙي تائين ٿو پهچائي، گبن جي نظر ۾، سڪندر سيورَس جي زماني ڪان وٺي، پيو ڪو به شهنشاهه پنهنجي رعيت جي بهبود ۽ بهتريءَ لاءِ جولين جيترو حساس ۽ همدرد ڪڏهن به نہ رهيو هو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - ٽيويهون

جُولين جو مذهب - آفاقي مذهبي آزادي - لامذهب عبادتن جي بحالي ۽ اُنهن جي سڌاري لاءِ سندس ڪوششون - جيروسلم مندر کي پيهر تعمير ڪرائڻ - مڪاريءَ سان عيسائين کي اذيتون رسائڻ - مذهبي جذبو ۽ ناانصافي.

جولين جي مرتد ٿيڻ يا دين کان انڪاري هئڻ جي ڪردار سندس شهرت کي ڪافي نقصان پهچايو ۽ ان جوش جذبي، جنهن سندس چڱاين کي به اَڻ چٽو ڪري ڇڏيو. سندس اصل غلطين جي نوعيت کي به گهٽو وڌائي پيش ڪيو آهي. هُن بابت، اسانجي اڌوگابري ڄاڻ ۽ جهالت، ممڪن آهي ڪيس هڪ فيلسوف حاڪم جي روپ ۾ پيش ڪري جنهن شهنشاهت جي مذهبي تفرقي بازيءَ کي پنهنجي علم ۽ مطالعي ذريعي بچائڻ جي ڪوشش ڪئي هئي ۽ ديني ڇڪتاڻ وارن جوش جذبن کي ٿڌي ڪرڻ ۾ پنهنجو ڪردار ادا ڪيو هيو جن ڊائڪليشين جي فرمانن ڪانوني اٿنسيس جي ملڪ نيڪاليءَ تائين، ماڻهن جي ذهنن ۽ دماغن ۾ تفرقي بازيءَ جو زهر اوتي ڇڏيو هو. جولين جي ڪردار ۽ روَيي جي صحيح جاچ وٺڻ سان سندس جانبداريءَ جي تُهمت کان به ڪيس آجو ڪري سگهجي ٿو جو ته شهنشاهه به اُن وقت جي بهتانن ۽ الزامن کان پاڻ کي آجو نه رکي سگهيو هو. اسانجي لاءِ اُهي تصويرون ڪنهن به شغل ۽ دلچسپيءَ کان گهٽ ناهن جيڪي سندس زبردست مداحن يا وري انجي خطرناڪ دشمنن، وقت جي ڪاغذن تي ويهي لِيڪيون آهن. جولين جا ڪمَ ۽ ڪارناما هڪ اهڙي منصف مزاج تاريخدان* ڪُليل، صاف نموني ۽ ايمانداريءَ سان بيان ڪيا آهن جيڪو سندس زندگي ۽ موت جو غيرجانبدار ۽ سچو شاهد هيو. ساڳئي وقت ۾ رهندڙ ٻين ماڻهن جي به هڪ جهڙي شاهديءَ جي تصديق، پنهنجن ذاتي توڙي قومي سطح تي ڏنل بيانن ۾ شهنشاهه خود ڪئي هئي ۽ سندس مختلف تحريرن ۾ مذهبي جذبن بابت سندس هڪ جهڙو لهجو نمايان آهي جيڪو جيڪڏهن سندس پاليسين جي وَر چڙهي وڃي ها ته ان ۾ ڪيترين ڳالهين لڪايون وڃن ها يا وري اُهي متاثر ٿين ها. اٿينس ۽ روم جي ديوتائن سان سندس عقيدت ۽ خلوص واري لڳاءَ سبب جولين پنهنجن جذبن ۾ ڪليل ڪتاب جيان ظاهر هيو[1] ۽ سندس ذهني ۽ مذهبي فراخدليءَ جي تاثر کي سندس وهمن وسوسن واري تعصب جي اثر خراب ڪري ۽ بگاڙي ڇڏيو هو. ۽ جيڪي اجايا خيال ۽ وهم وسوسا فقط شهنشاهه جي دماغ ۾ گهر ڪري ويهي رهيا هيا اُنهن شهنشاهت جي حڪومت تي سخت هاڃيڪار ۽ خطرناڪ اثر ڇڏيا. عيسائين جي پُرجوش ڪاوڙ، جيڪي عبادت کان نفرت ڪندا هيا ۽ جن وڏن ناليوارن ديوتائن جي قربانگاهن کي به صفا اُکاڙي ۽ ڊاهي ڇڏيو هو ۽ پنهنجن پوئلڳن ۽ مريدن کي پنهنجي رعيت جي بيشمار ماڻهن سان نه ختم ٿيندڙ دشمنيءَ ۾ اُلجهائي ڇڏيو هو ته اهڙيءَ صورتحال ۾، ڪيس ڪڏهن فتح ڪرڻ جو جوش سندس اندر ۾ جاڳي پوندو هو ته وري امڪاني شڪست اچڻ جي شرمساريءَ کان به ڊڄندو هو ته ساڳي وقت دورانديشي، ڏاهپ توڙي انصاف جي قانونن کي به اورانگهي ويندو هو. جنهن ڌُر کي هن ڇڏي ڏنو هو ۽ سندس مخالفت ڪئي هئي، اُها سرخرو ٿي ۽ جولين جي نالي پويان هڪ بدنما داغ هئي ڇڏيائون ۽ ناڪام مرتد تي مهذب گارين جو وسڪارو شروع ٿي چڪو هو جنهن جون اڳوات واڌايون ان گونجدار توتاري[2] ذريعي ماڻهن تائين پهچي

چڪيون هيون جيڪو گريگري نازيانزين[3] وچايو هو. ڪيترن ئي واقعن ۽ حالتن جو دلچسپ رُخ، جيڪو هڪ متحرڪ حاڪم جي مختصر اقتدار ۾ اختيار ڪيو ويو هو. اهو اسان کان واقعاتي تفصيل ۽ انصاف تي مبني احوال پيش ڪرڻ جي تقاضا ڪري ٿو. سندس مقصد، سندس مشورا توڙي سندس عملَ جن جو تعلق مذهب جي تاريخ سان آهي هن باب جا اهم موضوع هوندا.

مرتد هئڻ يا مذهب کي ڇڏڻ جي موتمار سبب کي سندس شروعاتي زندگيءَ ۾ ڳولي سگهجي ٿو جڏهن هو پنهنجي ئي خاندان جي قاتلن جي هٿن ۾ هڪ يتيم طور ڇڏيو ويو هيو. حضرت عيسيٰ (ع - س) ۽ ڪانسٽنٽيَس جا نالا ۽ غلامي ۽ مذهب بابت نظريا، ننڍپڻ ۾ ئي سندس ذهن ۽ خيالن ۾ سمائجي چڪا هيا جو ته ٻالڪپڻي ۾ ڪي به خيال ۽ جذبا دل ۽ ذهن تي بنادير نقش ٿي ويندا آهن. جڏهن هو اجا ننڍڙو ٻار هو ته سندس پالڻ سانڀڻ يوسيبيَس جي ذميواري بنجي چڪي هئي جيڪو نڪوميڊيا جو بشپ هيو[4] ۽ ماءُ جي حوالي سان سندس مائٽ به هيو ۽ جيستائين جوليَن پنهنجي ڄمار جي ويهين سال تائين سفر ڪيو ته هن پنهنجن عيسائي استادن کان جيڪا تعليم ورتي هئي سا هڪ سورمي واري نه پر هڪ درويش ۽ بزرگ واري هئي. شهنشاهه جنهن کي جنت جي مقابلي ۾ زميني تاج حاصل ڪرڻ جو وڏيڪ اونو هو. عيسائيت جي شروعاتي مذهبي رسمن اختيار ڪرڻ ۾ بس خاموش هو جيڪي نامڪمل ۽ اڌوريون هيون پر تنهن هوندي به پاڪ غسل ذريعي هن ڪانسٽنٽائن جي پائٽين کي[6] عيسائي بنايو هو. نه رڳو ايترو پر ڪين ڪليسائي سلسلي جي ننڍن عهدن ۾ به شامل ڪيو ويو هو ۽ نڪوميڊيا جي ڪليسا ۾ جولين پاڻ پاڪ ڪتابن منجهان حوالا پڙهي اها رسم ادا ڪئي هئي. مذهب جو مطالعو جيڪو هنن لڳاتار جاري رکيو هو. سندن عقيدن ۽ ارپنا کي وڌيڪ مضبوط ڪرڻ ۾ مددگار ثابت ٿيو.[7] اُهي عبادت ڪندا هيا، روزا رکندا هيا، غريبن ۾ خيرات ورهائيندا هيا، مذهبي ماڻهن کي تحفا ڏيندا هيا ۽ شهيدن جي مقبرن تي وڃي صدقن ۽ قربانين جون رسمون ادا ڪندا هيا ۽ سزئريا ۾ سينٽ مئمس جو شاندار يادگار پڻ گٿلَس ۽ جولين جي گڏيل ڪوشش سان تعمير ڪرايو ويو.[8] اُنهن اهڙن بشپن سان عزت ۽ وقار سان ڳالهايو جن جو معاشري ۾ احترام ڪيو ويندو هو ۽ ٻاوَن ۽ روحاني درويشن کي عرض ڪيائون ته هو سندن حق ۾ دعا گهُرن. هي اُهي روحاني اوتار هيا جن ڪپاڊوشيا ۾ رياضت ۽ پرهيزگاري جي سخت زندگيءَ جي پهريون پاڻ شروعات ڪئي هئي پوءِ ٻيا به ان ۾ شامل ٿي ويا هيا.[9] جيئن جيئن ٻئي شهزادا بلوغت طرف وڌندا رهيا ته ٻنهي پنهنجن مذهبي عقيدن ۾ پنهنجي ڪردار جو واضح فرق محسوس ڪيو. گٿلَس جي اڻ ڇٽي پر ضدي مزاج، عيسائيت جي اصولن کي جوش ۽ ولوَلي منجهان قبول ڪري ورتو پر ان جي باوجود ايڏي وڏي فيصلي ڪرڻ ڪانپوءِ به سندس طبيعت يا مزاج تي رتيءَ ماتر به اثر نه ٿيو. جڏهن ته ننڍي ڀاءُ جي نرم ۽ برد بار طبيعت مقدس ڪتاب جي اصولن کي مڃڻ جي خلاف نه هئي ۽ سندس جستجو ڪندڙ طبيعت ان ديني سرشتي کان مطمئن نظر ٿي آئي جنهن ذريعي حقيقي معبود جي ازلي وجود جي ڄاڻ ملي ٿي ۽ جنهن ذريعي ايندڙ وقت ۽ اٿل پٿل دنيا جي گوناگون رازن تان پردو کڄي ٿو ۽ ڪيترن ئي نوَن جهانن جو به پتو پوي ٿو. پر جوليَن جي آزاد مزاج، چپ چاپ ۽ خاموشيءَ واري فرمانبرداري ڪرڻ کان انڪار ڪيو جنهن جي، مذهبي رسمن ۽ روايتن توڙي ڪليسا جي هنيلن وزيرن جي مرضيءَ مطابق، ۽ وقت جي حالتن پٽاندر، سخت ضرورت هئي. سندن فرضي خيالن ۽ اندازن کي به

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جهڙوڪر قانون جو درجو حاصل هو، جن تي وري دائمي سزائن جي خطرن جو خوف طاري هيو: هڪ طرف هو نوجوان شهنشاهه جي خيالن، نظرين ۽ عملن کي سختيءَ سان نافذ ڪرڻ جي تلقين ڪري رهيا هيا ته ٻي طرف هو سندس آزاد اعتراضن ۽ احتجاجن کي رد ڪري رهيا هيا: اهڙيءَ طرح ڇڻ هو اندروني طور تي سندس اندر واري بيدار ۽ بيصبر ذهن کي اُڪسائي ۽ ناراض ڪري رهيا هيا ته جيئن هو ڪليسائي رهبري وٺڻ کي يا ته ڇڏي ڏئي يا ان جي اختيارن کان بنهه بيزاريءَ جو اظهار ڪري. هُن پنهنجي تعليم هيٺين ايشيا ۾ آرين تضادن ۽ اختلافن جي وڳوڙي حالتن جي فضا ۾ حاصل ڪئي هئي.[10] اوير جي بشپن جا هڪ ٻئي سان سخت مذهبي مقابلا، سندن عقيدن ۾ تڪڙيون تبديليون، ۽ مذهب سان سندن گستاخيءَ وارن روين جن، ذريعي سندن روش ۽ ڪردار کي پرکيو پئي ويو، انهن سيني گڏجي جوليَن جي شڪن ۽ گمانن کي مضبوط ڪيو ته هنن ان مذهب کي نه ته پوريءَ طرح سمجهيو هو ۽ نه وري ان ۾ سندن عقيدي جي پختگي نظر ٿي آئي جنهن جي حفاظت ۾ هنن اڳ پاڻ ۾ بحث مباحثا ٿي ڪيا. نتيجو اهو نڪتو جو عيسائيت جي باري ۾ دليلن ۽ ثابتين کي غور ۽ فڪر سان ٻڌڻ جي بجاءِ، هن اُنهن کي شڪ ۽ گمان سان ٻڌو ۽ اُنهن مَتن ۽ اصولن تي به گهڻو اختلاف ۽ جائز ضد ڪيو جن جي باري ۾ هو اڳواڻ ئي پنهنجي دل ۾ سخت رَويو اختيار ڪري چڪو هو جنهن جي تبديل ٿيڻ جو امڪان گهٽ ٿي نظر آيو. جڏهن به نوجوان شهزادن کي مذهبي اختلافن ۽ تضادن جي باري ۾ ڪجهه ڳالهائڻ يا لکڻ لاءِ چيو ويندو هو ته جولين بنا دير جي لامذهبيت جي حق ۾ ڳالهائيندو هو جنهن ۾ سندس شاندار دليل هي هوندو هو ته سندس ڄاڻ ۽ ذهانت جو وهڪرو هڪ ڪمزور مقصد ۽ سرشتي جي حق ۾ شايد وڌيڪ اثرائتو ۽ ڪارائتو ثابت ٿيندو.

جيئن ئي ڪنٽلَس شهنشاهت جي تخت تي ويٺو، ته جوليَن کي اجازت ڏني وئي ته هو پلي آزاد فضا ۾ خوش گذاري جنهن ۾ علم ۽ ادب جو ماحول هجي ۽ ڪيس لامذهب روَين کي اختيار ڪرڻ جي به اجازت ڏني وئي.[11] سندن شاهي شاگرد جي نفيس ادبي ذوق ۽ ذهني فراخدليءَ سبب، فيلسوفن جو ميڙاڪو، زوريءَ ڇڪجي وٽس حاضريون پريندو رهندو هو جن جي ڪوششن سان ڏاهپَ ۽ يونان جي مذهب جي وچ ۾ هڪ مانائتو معاهدو طئي ٿيو هو ۽ هومر جي شاعريءَ جي تعريف، هڪ انساني ذهن جي تخليق جي بجاءِ، اپولو ۽ ديوين جي بهشتي يا الهامي شاعريءَ سان منسوب ڪئي وئي. اولمپَس جا ديوتا، جن کي جيئن ڪنهن لافاني شاعر بيان ڪيو آهي، ذهن جي پردن تي اهڙيءَ طرح نروار ٿين ٿا جو اُنهن تي وهمن وسوسن جي سادگيءَ جو هرگز گمان نٿو گذري. سندن نالن، ڪردارن، شڪلين ۽ خاصيتن بابت اسانجي عاءِ طرح ڄاڻَ، اهڙن آسماني ۽ مٿاهين هستين کي حقيقي ۽ سچو وجود عطا ڪري ٿي ۽ اسانکي انوقت جيڪا روحاني خوشي ۽ لذت حاصل ٿئي ٿي، اُها تصوراتي اُڏام ذريعي اسانکي في الحال عارضي بلندي ۽ اُنهن قصن ڪهاڻين ڏانهن وٺي وڃي ٿي جيڪي اسانجي منطق، دليلن ۽ تجربي جي بلڪل اُبتڙ ۽ ٽڪراءَ ۾ آهن. جوليَن جي دؤر ۾ هر نئين ڳالهه، دوکي ۽ فريب جي اوائلي قصن ڪهاڻين کي پٺي اينگهائيندي ۽ وڌيڪ مضبوط بنائيندي هئي: مثال طور يونان ۽ ايشيا جا شاندار مندر جن تي وڏن وڏن فنڪارن ۽ مصورن جي نقش نگاري ۽ پينٽنگ جا تعريف لائق ڪم ٿيل هيا، شاعرن جا الهامي تصور، قربانين جا جشن ۽ اُنهن جي نمائش، اڳڪٿين ۽ پيشنگوين جا ڪرتب، معجزن ۽ غير معمولي واقعن جون مشهور روايتون ۽ ٻن هزار سالن جي قديمي ڏند ڪٿا وغيره.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

گهڻ خدائن ۾ اعتقاد جي ڪمزوريءَ کي، ساڳئي عقيدي ۾ ترميم ڪري ان جو ازالو ڪيو ويو ۽ لامذهبن جو جذبو ڇڙواڳ بي اعتقادي کان گهڻو مختلف نه هيو.[12] بجاءِ هڪ باقاعدگي واري ۽ اٽوٽ سرشتي جي جنهن سان هڪ اعتقاد ڪندڙ دماغ ۾ وسعت پيدا ٿيندي آهي، يونانين جي دين جو فلسفو هيڏانهن هوڏانهن جي هزارن عقيدن تي ٻڌل هو تنهنڪري ديوتائن جي خدمتگارن کي اجازت هئي ته هو پنهنجي مذهبي عقيدي جي وضاحت يا تشريح پنهنجي مرضيءَ مطابق جيئن وڻين تيئن ڪن. جيڪو عقيدو جولين پنهنجي لاءِ اختيار ڪيو هو سو بيحد وسيع ۽ ڪشادگيءَ وارو هو. هڪ عجيب تضاد ذريعي، هن نفرت منجهان عيسائيت جو طوق پنهنجي ڳچيءَ مان لاهي ڦٽوڪيو ۽ هن سلسلي ۾ هن پاٽمرادو جوپيٽر ۽ اَپولو جي قربانگاهن تي وڃي دليل ڏنا ته هن ڇو عيسائيت کي ڇڏيو هو. جولين جي هڪ تقرير سائيبيل جي احترام ۾ ڪيس اربي وٺي آهي جنهن کي ديوتائن جي ماءُ چيو ويندو آهي جنهن پنهنجن نامرد ٻاون کان رَت جي قرباني گهري هئي، * جنهن کي فرجيا جي نوجوان تمام اُبهرائيءَ مان پيش ڪيو هو. نيڪ شهنشاهه، بغير ڪنهن ڪاوڙ ۽ ٻِنا ڪنهن مُرڪ جي، وڏي شفقت ڪندي ان ديويءَ جي ساموندي سفر کي بيان ٿو ڪري جيڪو پرگئمَس جي ڪنارن کان ٽائبر جي مُهڙ تائين جاري رهيو هو ۽ جيڪو شاندار معجزو ٿيو هو جنهن روم جي سينيٽ توڙي عوام کي يقين ڏياريو هو ته مٽيءَ جو ڳوڙهو يا ٽڪرو جيڪو سندس سفيرن سمنڊ مٿان هلايو هو، ان ۾ زندگي به هئي ته جذبا به هيا ته ساڳي وقت قدرتي طاقت به ان ۾ موجود هئي.[13] هن غيرمعمولي واقعي جي سچائيءَ لاءِ، هو شهر جي مشهور قومي يادگارن ڏانهن رجوع ٿو ڪري ۽ سخت لفظن ۾ اُنهن بيمار ذهنيت رکندڙ ماڻهن جي پسند ۽ ذوق جي مذمت ٿو ڪري جيڪي پنهنجي وڏڙن، بزرگن ۽ ابن ڏاڏن جي مقدس ريتن رسمن تي بيجا ٺٺوليون ڪندا هيا.[14]

پر هڪ پڪو پختو فيلسوف جنهن جو وهمن وسوسن ۾ پنهنجو به پورو يقين هو ته هُن ماڻهن کي به اهڙي عقيدي طرف همٿايو پر پنهنجي اعتقاد کي فراخدليءَ سان رکيائين، چُپ چاپ ۾ ۽ غير محسوس ٿيندڙ طريقي سان قربانگاهن جي دروازن ۽ مندرن جهڙين پاڪ جڳهن جي طوافن ڪرڻ کان پاڻ پوئتي هٽي ويو. يونان جي ڏندڪٿائن ۾ صاف ۽ واضح طرح سان هڪ ڳالهه مشهور هئي ته هڪ نيڪ جستجو ڪندڙ کي، نه ته بدناميءَ جو پئو ڪرڻ گهرجي ۽ نه وري سطحي ڳالهين تي مطمئن ٿي ويهي رهڻ گهرجي پر ڪيس وڏي جاکوڙ ۽ محنت ڪرڻي آهي ته جيئن قديمي ڏاهپ، دورانديشي، ڪائنات جي ڳجهن ۽ لڪل رازن ۽ اسرارن تان بيوقوفين جي قصن ڪهاڻين جو پردو هٽائي، اصل حقيقت تائين پهچڻ گهرجي.[15] افلاطون سان لاڳاپيل فيلسوف،[16] جيئن پلوٽينَس، پورفري ۽ نيڪ لئمبليچَس کي تمثيلي ۽ علامتي سائنس جي ذهين استادن طور تسليم ڪيو ويندو هو جنهن جو مقصد لادينيت جي بگڙيل روپ کي ڪجهه نرم ۽ صاف ڪري بهتر انداز ۾ پيش ڪرڻ هو. جولين جن، لئمبليچَس جي پڪي عقيدتمند ايڊيسيَس جي هدايت تي ڳجهن رازن کي پروڙڻ جي ڪوشش ڪئي هئي، بي بها خزاني کي هٿ ڪرڻ ٿي چاهيو جيڪو، سندس قَسم واري اقرار مطابق، سڄي دنيا جي شهنشاهت کان به وڌيڪ وڏو ۽ قيمتي هو.[17] اهو واقعي اهڙو خزانو هو جنهن جي قيمت فقط اندازن موجب لڳائي ٿي ويئي، ۽ هر فنڪار پنهنجي پنهنجي حساب سان ٺاهڪون ٿي هنيون ته هُن ٿي هڪ ڳنڍ جي ڍير مان هيري جي لاجواب ڪاٽ کي ڳولي لڌو هو ۽ پنهنجي پنهنجي خيال ۽ تصور موجب هر هڪ ماڻهوءَ ان تي پنهنجي ... ۽ تصوير جي مُهر لڳائڻ ٿي چاهي. اٽيس ۽ سائبيل جو افسانو اڳ ۾ ئي پورفري سمجهائي ڇڏيو هو پر

اگهاڙي ترار تي ڪُپايون پر ڪيس ياد آيو ته افلاطون خودڪشيءَ جي سخت لفظن ۾ مذمت ڪئي هئي؛ تنهنڪري هن سوچيو ته ڪيس زنده رهڻ گهرجي ته جيئن جولين جي تعريف ۾ شروع ڪيل مدح سرائيءَ کي مڪمل ڪري سگهي. (لبينيَس - ڊي وائٽا سُئا - 46 ,45 ,ii)

122. اميئنس ۽ يوٽروپيَس کي، عوامي زبان ۽ سندن راين يا اظهارن جي لاءِ نهايت ئي موزون ۽ منصف شاهدن طور قبول ڪري سگهجي ٿو. انٽنڪ جي ماڻهن هڪ بدنام ۽ ذلت واري امن کي ڪارگند ڏيندي رد ڪيو هو جو ته ان سان هو فارس وارن آڏو صفا بي يارومددگار بڻجي ويا هيا جو سندن سرحدون هاڻي غير محفوظ هيون ۽ دشمن جي حملي جو وڏو امڪان موجود هيو. (وٺليسيانا منجهان اقتباس - ص - 845 - اڳيون جاني ائنٽيو چينو)

123. ابي ڊي لابليٽري (جووين جي تاريخ - 227 - 212 ,i) توڙي جو هو فقط پنهنجي ضمير جو چيو مڃيندو هو، اعلان ٿو ڪري ته جووين واعدي پاڙڻ جو پابند نه هيو ڇو ته هن شهنشاهت کي ٽوڙڻ ۽ ٽڪرا ٽڪرا ڪرڻ نٿي چاهيو ۽ نه وري سندن مرضيءَ کانسواءِ، هُن پنهنجن ماڻهن جي ساڻس وفاداريءَ کان پاڻ کي پري ڪرڻ ٿي چاهيو. مون هدايتن ۽ فرمانبرداريءَ جي اهڙي خوشي اڳ ڪڏهن به محسوس نه ڪئي آهي جهڙي هن سياسي مابعد الطبيعات ۾ مونکي ملي.

124. نسبِس ۾ هن هڪ شاهاڻو ڪم ڪيو. (گبن، هتي، روم جي جمهوريہ جي شهنشاهن خلاف تعصب جو روَيو قائم ٿو ڪري) هڪ دلير آفيسر، جيڪو سندس نالي پائي هو، ۽ جنهن کي بادشاهه بنائڻ لاءِ اهل سمجهيو ويو هو، کي رات جي مانيءَ تان اٿاري، ڪيس گهلي ۽ هڪ کوهہ ۾ اڇلايو ويو ۽ بغير ڪنهن سبب، الزام يا قانوني ڪارروائيءَ جي پٿر هڻي ڪيس ماريو ويو. اميئنس - 8 ,xxv)

125. ڏسو (9 ,xxv) زوسيمس (195 ,194 ,iii)

126. پاسڪل جا واقعا (ص - 300) ڪليسائي نوٽ ۽ حاشيا ضرور پڙهيا وڃن.

* (سارسنيار لهندڙ جو جذبو)

127. زوسيمَس (193 ,192 ,iii) سيڪسٽس روفَس (صوبائي حڪومت - باب - 29) آگسٽائن (شهري حڪومت - ,iv 29) هن قسم جي صورتحال کي لاڳو ته ڪيو وڃي پر انکي احتياط سان پرجهيو ۽ پروڙيو وڃي.

128. اميئنَس (9 ,xxv) زوسيمَس (196 ,iii) " هو يقينن لالچي هو ۽ شراب خوري ۽ زنا جي ڪڏن ڪمن ۾ پئجي ويو هو." پر آءَ بيچنل جي هنگامن جي غلط رپورٽ کي رد ڪرڻ ۾ لابليٽري جي راءِ سان شامل آهيان (148-154 ,i) جنهن تي انٽنڪ ۾ خوشيون ڪيون ويون هيون جن ۾ شهنشاهه، سندس گهرواري ۽ سندس سُريتن جو هڪ وڏو تعداد شامل هو.

129. ابي ڊي لابليٽري (209 ,156 ,i) بٿرونيَس جي وحشياڻي ڪٽر پڻي کي وڏي دانائيءَ سان اگهاڙو ٿو ڪري ڇڏي جيڪو جولين جي لاش کي شايد ڪتن آڏو اڇلائي ڇڏي ها ڇو ته سندس نظر ۾ اُهو "دفن ڪرڻ جي لائق نه هيو."

130. هڪ فيلسوف ۽ هڪ درويشن جي پيٽ ڪيو (لبينيَس، مونوڊ - 251 ,ii ۽ پدري تقريرون - 145، 307، 156، 377 گريگري نازنزين سان گڏوگڏ - تقريرون 132 ,125 ,iv) عيسائي تقرير باز هوريان پڻ پڻ ڪندي وضع داري ۽ معاف ڪرڻ جي جذبي تي زور ٿو ڏئي، پر هو پنهنجي اندر ۾ مطمئن آهي ته جولين کي رسيل عذاب ۽ تڪليفون، عڪسيَن ۽ تئنٽلَس جي تڪليفن کان وڌيڪ ڏکوئيندڙ آهن. (جونو سان محبت ڪندي عڪسيَن کي هڪ ويل سان

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سوگهو ڪري ٻڌو ويو هو ۽ ٿئنٽئلَس کي وري ديوتائن جي رازن کي ظاهر ڪرڻ تي نہ اُجهامندڙ اُڃ ڪاڻ جي سزا ڏني وئي هئي.

131. تليمانٽ (شهنشاهن جي تاريخ - iv, 549) هي خيال ۽ نظَريا هن پاڻ وٽ جمع ڪيا آهن. ڪنهن بزرگ يا فرشتي کي رات جي وقت ۾ گهر تي وڃڻ جو مشاهدو ڪيو ويو هو ۽ انجو مقصد شايد ڪو ڳجهو ڪم هو.

132. سوزومين (vi, 2) آمرن ۽ ظالمن کي قتل ڪرڻ جي يوناني نظريي کي ساراهي ٿو. پر سڄو ٽڪرو جيڪڏهن ڪو عيسائيت جو پوئلڳ ترجمو ڪري ها تہ بهتر ٿئي ها پر انکي صدر ڪزن دبائي ڇڏيو آهي. (لوئس ڪزن - 1707-1627ع). هڪ تاريخدان ۽ يوناني ادب جو ايڊيٽر رهيو آهي.)

133. جولين جي موت کان فورن پوءِ هڪ غير يقيني افواهہ کي پکيڙيو ويو تہ: " ڪيس روم جي هٿيارن سان قتل ڪيو ويو هو." ان افواهہ کي روم جي ڪئمپ جي ڪن ٻاجوڪڙن طرفان فارس وارن تائين پهچايو ۽ ڦهلايو ويو: اهڙيءَ طرح رومين مٿان ساپور ۽ سندس رعيت طرفان پنهنجي ئي شهنشاهہ جي قاتل هجڻ جو تهمتون هنيون ويون ۽ ڪائنڻ نفرت جو اظهار ڪيو ويو. (اميئينَس - xxv, 6 لبينيَس - 163 - 162 ,iii) ثبوت طور ان ڳالهہ تي زور پريو ويو تہ ڪو بہ ماڻهو ظاهر نہ ٿيو جيڪو ظاهر ڪيل انعام کي حاصل ڪري. (لبينيَس - پدري تقريرون - 363 ,141) پر اڏامندڙ گهوڙيسوارن جن نيزو ڇوڙيو هو، اهي ان جي اثر کان بيخبر هيا يا وري هو شايد ساڳيَ ئي وارَ ۾ ماريو ويو هوندو. اميئينس کي ان افواهہ تي نہ تہ شڪ ٿو پوي نہ وري ان کي وڌائي وڌو ٿو ڪري.

134. " ڪو ماڻهو پنهنجي اڱواڻ جي حڪمن جي تعميل پيو ڪري." هن اونداهي ۽ شڪ ڳاڏڙ اظهار جو اشارو اٿنئيَس ڏانهن آهي، جيڪو عيسائي مذهبي ماڻهن ۾ پهريون شخص آهي جنهن جو ڪو بہ مخالف ڪو نہ هو. (لبينيس - 5,149 لابليٽري - جووين جي تاريخ - 179 ,i)

135. تقرير جو ماهر (ٿئبريشيس - يوناني واقعا - 179 - 145 ,vii) هر طرف شڪن شبهن کي ڦهلائي ٿو ڇڏي، پڇا ڳاڇا ۽ تفصيلي معلومات حاصل ڪرڻ تي زور ڏئي ٿو ۽ اشارن ۾ چئي ٿو وڃي تہ شايد ثابتيون ملي وڃن. هو ھُنن (The Huns) جي ڪاميابيءَ جو ذميوار، جولين جي موت جو انتقام وٺڻ ۾ غفلت جي روَيي کي ٿو ٻڌائي.

136. وسپاسيان جي ڪفن دفن جي موقعي تي، هڪ مسخري، جنهن ڪنجوس شهنشاهہ تي ٺٺوليون ٿي ڪيون، تجسُس منجهان پڇيو: " ان تي ڪيترو خرچ آيو هو؟" "جواب مليس:" اسي هزار پائونڊ." تہ هن وراڻيو:" مونکي ان جو ڏهون حصو ڏيو ۽ پوءِ پلي مونکي " ٽائيبر نديءَ ۾ لوڙهي ڇڏيو." سيوٽن (وسپاسيان ۾ - باب - 19) جنهن ۾ ڪسوبان ۽ گرونوويس جا حاشيا بہ شامل آهن.

137. گريگري (تقريرون - 120 ,119 ,iv) هن فرضي ذلت ۽ حماقت کي ڪانسٽنٽيَس جي دفن جي اعزازن سان ٿو ڀيٽائي جنهن جي جسم کي ٽوِرس جبل تي نيڻ وقت فرشتن جي هڪ ٽولي سندس مان ۾ نغما ڳايا هيا.

* (رُکو ۽ سخت مزاج فيلسوف)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هئي. پر، جيئن تہ هن درويش ۽ جاکوڙي فيلسوف جي صحت ۽ جسماني توانائي پنهنجي شاگرد جي جوش، مسلسل محنت ۽ تيز ذهانت سان مقابلو نٿي ڪري سگهي، تنهنڪري هن پنهنجي شاگرد جي وڌيڪ سکيا جو ڪم پنهنجن ٻن ذهين شاگردن ڪرسٽنٿيَس ۽ يوسيبيَس جي حوالي ڪيو جيڪي خود وڏا پڙهيل لکيل عالم هيا ۽ اهو ڪم جوليَن جي خواهش مطابق ٿيو تہ سندس وڏي عمر واري استاد جي جڳهہ فقط اُهي ئي والاري ٿي سگهيا جيڪي سندس محسنن جا عالم شاگرد هجن. لڳي ٿو تہ هنن فيلسوفن هڪ اهڙو منصوبو ٺاهيو ۽ ان ڪي وڏي مڪاريءَ مان تيار ڪيو جنهن ۾ رڳو نقصانڪار ۽ هاڃيڪار تجويزون اهڙيءَ طرح رٿيون ويون هيون جن ان بيصبر خواهشمند ڪي جذبات ۾ آٽي ڇڏيو ۽ نيٺ هن ڪي پنهنجي ساٿي مئڪسيمَس جي هٿن تائين پهچائي ڇڏيو جيڪو سازشن جي سائنس ۾ تمام وڏي مهارت رکندو هو. جولين اجا ويهن ورهن جو مَس ٿيو هو تہ ڪيس چپ چاپ ۾ سازش ذريعي افيسَس تائين پهچايو ويو. اٿينس ۾ سندس رهائش گاهہ تان فلسفي ۽ وهمن وسوسن جي غير فطري ميلاپ جي تصديق ڪئي وئي. ڪيس اهو اعزاز ضرور حاصل ٿيو تہ هُن اِليوسِس + جي رازن ڪي ڇاڻ جي شروعات ڪري ڇڏي جنهن ۾ يونان جي عبادت جي سرشتي جي زوال جي دؤر ۾ پڻ اوائلي تقدس جا آثار منجهس اجا تائين موجود هيا ۽ جوليَن جو جوش جذبو ايترو تہ اڳيرو هو جو هن گال جي ڪورٽ ۾ اليوسينين جي پادري ڪي دعوت ڏني جنهن جو مقصد فقط هي هو تہ سندس ڪيل نمايان ڪمن، جيئن صوفياڻي رمزيت ۽ قربانين جي روايتن ڪي تقدس ۽ تعظيم جو درجو ڏئي ۽ جيڪي اجا غور هيٺ هيا اُنهن ڪي تڪميل جي منزل تائين پهچائي ۽ اُنهن ڪي بہ اوترو ماڻ ڏئي جيڪو اُنهن لهڻو هو. جيئن تہ هي رسمون رات جي انڌاري ۽ خاموشيءَ ۾ وڏين اُونهين غارن جي اندر ادا ڪيون ويون هيون ۽ جيئن تہ فاش نہ ڪرڻ جهڙو رازَ فقط، رازدان وٽ محفوظ رکيو ويو هو تہ مونکي هينئر جرئت نہ ٿي ٿئي تہ اُنهن پوائٽن آوازن ۽ ڄنن پوتن جي ظاهر ٿيڻ جي خطرناڪ منظر نامي ڪي بيان ڪري سگهان جيڪي انهن رازن ڪي ڇاڻ جي پورڙي خواهشمند[24] جي سوچ يا تصور آڏو آشڪار ٿيا هوندا ۽ اهو سلسلو تيستائين پئي هليو جيستائين اوچتو ئي اوچتو هڪ بهشتي روشنيءَ جي تجلي مٿس ظاهر ٿي جنهن سُڪون ۽ ڇاڻ جو اَڻ کُٽ خزانو ڪيس سؤنپي ڇڏيو.[25] افيسَس ۽ اِليوسِس جي غارن ۾، جوليَن جو ذهن خلوص ۽ اڻ مِٽ سچن جذبن سان سرشار ٿي چڪو هو توڙي جو هو ڪڏهن ڪڏهن منافقت ۽ پرهيزگاري ۾ لڪل دوکن جي نمائش بہ ڪندو هو ۽ هي اهڙو اوَڳڻ هو جيڪو اڪثر ڪري مذهبي جنونين جي ڪردارن ۾ ڏسڻ ۾ ايندو هو. ان گهڙي کان فورن پوءِ هن پنهنجي زندگيءَ کي ديوتائن جي خدمت لاءِ وقف ڪري ڇڏيو ۽ جڏهن تہ سندس ڪافي وقت جنگين، حڪومت جي ڪمن ۽ مطالعي ۾ گذرندو هو پر تنهن هوندي بہ رات جي وقت مان ڪجهہ حصو هو لازمي طور پنهنجي عقيدت، عبادت ۽ ارپنا لاءِ ڪڍي وٺندو هو. پرهيزگاري، جنهن سبب ڪجهہ فوجين ۽ فيلسوفن جي عادتن ۾ سنائي ۽ وقار نظر ايندو هو، سو ڪجهہ مذهبي ماڻهن جي اٽي ويهٽي ۽ اصولن ۾ پڻ نظر اچڻ لڳو ۽ اهو وقار چراگاهن يا ڏٿن جي ديوتا، ديوتائن جي قاصد ۽ هڪ ديوي جو هو جنهن جوليَن ڪي، ڪجهہ خاص ڏينهن تي ڪاڏي واپرائڻ کان پري رکيو هو ڇاڪاڻ تہ شايد اُهي ڪاڌا جولين جي خدائن کي ناپسند هيا، پاٽمرادن روزن رکڻ سبب، هن پنهنجن حواسن ۽ سوچ سمجهہ ڪي اُنهن ملاقاتن ۽ دؤرن ڪرڻ لاءِ تيار ڪيو جن ذريعي ڪيس بهشت جي سير ڪرڻ جا اختيار سؤنپيا ويا هيا. توڙي جو جولين پنهنجي طرفان تہ خاموشي اختيار ڪئي هئي پر اسانکي سندس وفادار

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

دوست ۽ تقرير جي ماهر لبينيَس ذريعي معلوم ٿيو تہ هو ديوين ۽ ديوتائن سان مسلسل رابطي ۾ رهندو هو ۽ اُهي ساڻس ملاقات ڪرڻ لاءِ آسمان تان زمين تي لهي ايندا هيا تہ جيئن پنهنجي پسنديده سورمي سان ڳالهائڻ جو شرف حاصل ڪري سگهن. ۽ اُهي اڪثر ڪري سندس هٿن يا وارن کي ڇُهي ڪيس ننڊ مان اٿي جا ڳائيندا هيا. ۽ هو ڪيس سيني خطرن کان بہ آگاهہ ڪندا رهندا هيا. پنهنجي معصوم ۽ پاڪ ڏاهپ ذريعي سندس زندگي جي هر ڪم ۾ سندس رهبري ڪندا رهندا هيا ۽ جولين کي اهڙيءَ طرح پنهنجي جنت جي دوستن ۽ مهمانن جي ايتري تہ ڄاڻ ٿي چڪي هئي جو سندن آوازن مان ئي سڃاڻي وٺندو هو تہ جوپيٽر هو يا منروا. يا وري شڪلين ذريعي پڻ اپولو کي هرڪيولس کان آسانيءَ سان ڌار ڪري سڃاڻي وٺندو هو.[26] جاڳ يا ننڊ وارا هي خواب يا تصور ۽ ڪاڏي پيتي کان پرهيز ڪرڻ توڙي جنوني ڪيفيت جي اثرن، شهنشاهہ جي درجي کي گهٽائي مصر جي پاوَن جي سطح تي آڻي ڇڏيو هو. پر انٿني يا پئچوميَس جي اجائي زندگي پڻ اهڙن ئي فضول ڌنڌن ۾ گذري وئي هئي. جولين، وهمن وسوسن جي اهڙي خواب مان جاڳي ٿي سگهيو ۽ جنگ جي ڪنهن مقصد واري هلچل جي شروعات ڪري ٿي سگهيو؛ بهرحال هو روم جي دشمنن تي سوڀ حاصل ڪرڻ ڪانپوءِ پنهنجي گهر اچي آرامي ٿيو تہ جيئن پنهنجي شهنشاهت جي صحتمند قانونن تي ماڻهن کان عمل ڪرائي سگهي يا وري پنهنجي ذهن کي علم، ادب ۽ فلسفي جي شاندار جستجو ۾ مصروف ڪري ڇڏي.

جولين جي دين کان ڦرڻ يا مرتد ٿيڻ جي راز کي، شروعاتي مرحلن جي سندس هڪ دوست کي سونپيو ويو هو جنهن سان هو گهاٽي دوستي ۽ مذهب جي رشتن سان لاڳاپيل هيو.[27] ان دلچسپ افواهہ کي اوائلي عبادت گذارن ۾ وڏي احتياط سان مشهور ڪيو ويو ۽ سندس ايندڙ وقت جي عظمت، ماڻهن لاءِ شهنشاهت جي هر صوبي ۾ اُميدن عبادتن ۽ لادينن جي لاءِ آسرن جو باعث بنجي وئي. هڪ شهنشاهہ جي مذهب مٽائڻ ۽ سندس جوش جذبي ۽ اعليٰ اخلاق سبب هنن جي اندر ۾ اُميدون پيدا ٿي پيون تہ هاڻي هر برائيءَ جو خاتمو ٿيندو ۽ هر چڱائي وٽن واپس ايندي؛ ۽ بجاءِ سندن خواهشن ۽ جوش جذبن کي رد ڪرڻ جي، جولين وڏي فراخدلي ۽ ذهانت سان اها ڳالهہ قبول ڪئي تہ سندس دلي خواهش هئي تہ هو ڪو اهڙو ڪم ڪري وڃي جيڪو ملڪ توڙي مذهب لاءِ فائدي وارو هجي. پر سندس مذهب کي ڪانسٽنٽائن* جي جانشين بُري نظر سان ڏٺو جنهن جي غير يقيني جذبن ڪڏهن تہ جولين جي جان بچائي ٿي ۽ ڪڏهن وري اُنهن کان ئي ڪيس زندگي جو خطرو ٿي رهيو. آمريت واري حڪومت ۾ جادو توڙي اڳڪٿين ڪرڻ جي ڪرتبن ڏيکارڻ جي هاڻي سختيءَ سان منع ڪئي وئي هئي ڇاڪاڻ تہ حڪومت کي بہ خطرو هو ڇو تہ جيڪڏهن لامذهبن کي پنهنجن وهمن وسوسن کي جاري رکڻ جي اجازت ڏني وئي تہ اهو عمل جانبداريءَ وارو هوندو جيڪو عام سهَپ يا سيني سان هڪ جهڙي روَيي رکڻ جي اصول جي مخالفت ۾ هوندو. بهرحال دين کان انڪاري شخص ئي هاڻ بادشاهت جو وارث بڻجي ويو ۽ عيسائين کي فقط سندس موت جي صورت ۾ ئي اطمينان اچي ٿي سگهيو ۽ سندن خوف ۽ خدشا دور ٿِي سگهيا ٿي.[28] پر نوجوان شهزادي، جنهنکي شهيد جي بجاءِ هڪ بهادر سورمي جي شان شوڪت حاصل ڪرڻ جي وڏيڪ خواهش هئي، پنهنجي سلامتي فقط پنهنجي مذهبي بهرو پيائيءَ ۾ سمجهي ۽ سندس گهٽن خدائن کي مڃڻ واري طبيعت ۽ ذهني لاڙن ڪيس اُن مذهب جي عبادتن ۾ شامل ٿيڻ تي آماده ڪيو جنهن کي هو پنهنجي اندر مان ڌڪاريندو هو. لبينيَس پنهنجي دوست جي منافقت واري رويي جي مذمت ڪرڻ جي بجاءِ تعريف

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪئي آهي. "جيئن تہ ديوتائن جي مجسمن ڪي،" تقرير جو ماهر چوي ٿو، " جن کي گند ۽ ڌوڙ سان بيعزتو ڪيو ويو هو، پر وري اُنهن کي شاندار طريقي سان مندرن ۾ سجايو ويو آهي، انڪري سچ جو حسن، جڏهن سندس تعليم جي غلطين ۽ ڪوتاهين کان پاڪ ٿيو تہ پوءِ اُهو جولين جي ذهن تي راڄ ڪري رهيو هو. سندس جذبا تبديل ٿي ويا، پر جيئن تہ سندس جذبن کي کُليو ڪلايو ظاهر ڪرڻ هن جي لاءِ هاڃيڪار ثابت ٿئي ها، تہ سندس ظاهري روَيو ساڳيو رهيو. اِيساپ جي گڏهہ کان مختلف نموني سان جنهن پاڻ کي شينهن جي کَلَ اندر لڪايو هو، پر اسانجي شينهن مجبور ٿي پاڻ کي گڏهہ جي کل ۾ لڪائي ڇڏيو هو ڇاڪاڻ تہ ظاهري طرح ڪيس دليلن جي آواز کي ٻڌڻو هو ۽ ضرورت جي قانون ۽ دورانديشي واري واٽ ڪيس وڻڻي هئي."[29] جولين جي مذهبي ڀهرو پيائيءَ جو عمل ڏهن سالن تائين جاري رهيو: يعني اِفيسَس وارن شروعاتي مرحلن ڪانوني خانہ جنگيءَ جي شروعات تائين جڏهن هن اوچتو ئي اوچتو پاڻ کي حضرت عيسيٰ (ع-س) ۽ ڪانسٽنٽيَس جو پڪو ۽ اَڻ مِٽ دشمن ظاهر ڪري ڇڏيو. پاڻ تي هيترو وقت ضابطي رکڻ جي ڪيفيت سندس جذبن جي پختگي کي ثابت ڪرڻ لاءِ ڪافي هوندي ۽ جڏهن بہ ڪيس مجبور ٿي ڪن مقدس موقعن تي عيسائين جي ميڙن ۾ شريڪ ٿيڻو پوندو هو تہ جولين هڪ عاشق جي بيتابي ۽ بيصبريءَ جيان واپس ٿيندو هو ۽ پنهنجي اندر جي ڪاوڙ ۽ اوبر ڪي، جوپيٽر ۽ مرڪري ديوتائن جي مندرن تي پهچي، ٻاهر بہ ڪيندو هو تہ ٿڌو بہ ڪندو هو. پر جيئن تہ هي ڀهروپيائي يا منافقت ڪنهن بہ ذهين ۽ ضمير رکندڙ شخص لاءِ تڪليف ڏيندڙ هوندي آهي، تہ عيسائيت، جولين جي نفرت کي ان مذهب خلاف وڌيڪ اُڀاريو جنهن سندس دماغي آزاديءَ کي اذيت تي پهچائي ۽ ڪيس مجبور ٿي ڪيو تہ هو اهڙو روَيو اختيار ڪري جيڪو، هر طرح سان انساني فطرت جي باوقار ڪردار، خلوص ۽ جرئت جي تقاضائن جي بلڪل برعڪس هو.

جولين جو ذاتي رجحان ۽ پسنديدگي هومر ۽ اسڪيپيو جي ديوتائن ڏانهن هئي ۽ نہ اُن نئين مذهب ڏانهن جيڪو سندس چاچي روم جي شهنشاهت اندر رائج ڪري ڇڏيو هو، جنهن ۾ هو خود بہ پاڪ غسل ذريعي عيسائي رسمون اختيار ڪري چڪو هو. پر جيئن تہ هو هڪ فيلسوف هو تہ اهو هن لاءِ بيحد ضروري هو تہ جيڪڏهن عيسائيت خلاف هن جي اندر ۾ ڪي شڪ ۽ گمان يا اختلاف هيا تہ اُهي دليلن سان ثابت ڪرڻا هيا جن کي ڪيترن ئي مذهب جي نوَن داخل ٿيندڙن، پيشنگوين جي سلسلن، معجزن جي ڪارنامن ۽ بيشمار شاهدين جي حمايت حاصل هئي. هڪ تفصيلي تخليقي ڪم جو سلسلو[30] جيڪو هن فارس جي جنگ جي تيارين دوَران تيار ڪيو هو ان ۾ اُهي سڀ دليل شامل هيا جيڪي سندس دماغ ۾ گهڻي وقت کان وٺي موجود هيا. اُنهي تخليقي ڪم جي ڪجهہ حصن کي سندس مخالف، اليگزينڊريا جي سائرل نقل ڪري ۽ محفوظ ڪري ڇڏيو آهي،[31] جن ۾ ڪمال جي ذهانت، مزاح، علم، فلسفو ۽ جوش ۽ جذبا سمايل آهن. ان جي پيشڪش جو طريقو نهايت ئي شاندار آهي ۽ مصنف جو مرتبو، جيئنَ سندس لکٽين مان ظاهر ٿئي ٿو تہ هن خاص طرح ماڻهن جي توجہ ڇڪرائڻ لاءِ تحرير ڪيو هو،[32] ۽ عيسائيت جي ناپاڪ دشمنن جي لسٽ ۾، پورفري جهڙي نامياري ليکڪ جي نالي کي بہ جولين جي شاندار ذهانت ۽ اهليت بلڪل ميساري ۽ ڊاهي ڇڏيو آهي. جيڪي عقيدتمند هيا اُنهن جي دماغن کي يا تہ لالچايو ويو هو، خراب ڪيو ويو هو يا وري ڊيڄاريو ويو هيو، ۽ جيڪي لادين هيا، اُهي ڪڏهن ڪڏهن ان غير برابريءَ واري مقابلي ۾ ڪُڏي ڪاهي پوندا هيا پر

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اُنهن پنهنجي شاهي پرچارڪ جي زبردست تخليقي ڪم منجهان ڪيترائي دوکي وارا اعتراض گڏ ڪري ورتا هيا. پر هنن ديني معلومات جي ڏکين ۽ محنت طلب معاملن ۾. روم جي ماڻهن جي شهنشاهه، بحث مباحثي ۾ تنگ نظري ۽ جذباتيت وارو روَيو اختيار ڪري ڇڏيو هو. هن پنهنجي لاءِ ته لازمي فيصلو ڪري ڇڏيو هو ته هو پنهنجي مذهبي پرچار کي ڪنهن به روڪ يا رنڊڪ کانسواءِ جاري رکندو ۽ اهڙيءَ طرح هن هڪ طرف ته خاموشيءَ سان مخالفت ۽ تضاد جي هلچل کي جنڊ همٿايو ۽ داد تي ڏنو پر ٻي طرف پنهنجن مخالفن جي خلوص تي شڪ ڪندي ۽ اُنهن جي سوچن ۽ وِيچارن کان ٻُچان ڪندي اُنهن جي جذبن کي لتاڙيندو رهيو ته متان اُهي دليلن ۽ تقرير جي مهارت جي زور تِي، هٺَ ۽ غرور مان مخالفت ڪن.

عيسائي، جيڪي جولين جي مذهب مٽائڻ تي ڪيس سخت ڪاوڙ ۽ خوف منجهان ڏسي رهيا هيا، دليلن يا منطق جي مقابلي ۾ سندس طاقت کان وڌيڪ خوفزده هيا. لادين، جيڪي سندس گرمجوشيءَ وارن جذبن کان چڱيءَ طرح واقف هيا، وڏي بيصبريءَ مان اها توقع ڪري رهيا هيا ته ديوتائن جي ڪٽر دشمنن جي خلاف اذيتن جي شعلن کي ٻيهر ٻاريو ويندو ۽ جولين جي ذهين ڪدورت، موت ۽ اذيتن جا اهڙا ته جديد ۽ وحشتناڪ طريقا ايجاد ڪندي جيڪي سندس ابن ڏاڏن جي غير تجربيڪاريءَ سبب ڪين اڳ معلوم نه هيا. پر مختلف مذهبي فرقن جون اُميدون توڙي سندن خوف خطرا، شهنشاهه جي دوراندِيشيءَ سبب[33] اجايا ۽ ناڪام بڻجي ويا ڇو ته ڪيس پنهنجي شهرت جو وڌيڪ خيال هو، انڪانسواءِ ڪيس ماڻهن جي لاءِ اَمن امان جو فڪر ۽ سڀ کان وڏي ڳالهه ته ڪيس انسانيت جي تقدس ۽ حقن جو گهڻي کان گهڻو اونو هو. تاريخ ۽ تجربي جولين کي اهو سيکاريو هو ته جسم جون بيماريون ته صحت جي زوردار حفاظت سان ختم ٿي وينديون آهن پر دماغ تيِ جيڪي نقش پڪا ٿي وڃن ٿا اُنهن کي رُڪ يا باهه جي تڻو سان به پگهاري ۽ مٽائي نٿو سگهجي. اُهو ماڻهو جيڪو راضي ۽ آماده نه هجي انکي زوريءَ گهِلي قربانگاهه تائين آڻي ته سگهجي ٿو مگر سندس دل اُنهن هٿن جي زبردستيءَ جي ڪارروائي کي سدائين نِنديندي ۽ نفرت ڪندي رهندي جن سندس دل جي خواهش جي ابتڙ اهو ڪم ڪيو هو. ظلم ۽ زبردستي، مذهبي هٺ ۽ هوڏ کي هيڪاري مچرائي، ڇيڙائي ۽ مضبوط ڪري ڇڏي ٿي ۽ جيئن ٿي اذيتن جو زور ٽٽي ٿو ته ان وقت جن زور آڏو آڻ مڃي هئي، سي پڇتائيندڙن ۾ شامل ٿي وڃن ٿا جڏهن ته ظلم آڏو بهادريءَ سان مقابلو ڪندڙ، باوقار بهادرن ۽ شهيدن جي صفن ۾ شامل ٿي وڃن ٿا. جيڪڏهن جولين، ڊائڪليشين ۽ سندس ساٿين واري ظلم جو طريقو اختيار ڪيو هو ته ان ۾ به سندس عقلمندي هئي ته هو پنهنجي نالي ۽ يادُن کي هڪ آمر جي لقب سان داغدار ڪري ۽ ڪئٿولڪ ڪليسا جي مانَ ۾ اضافو ڪري جنهن لادين مئجسٽريٽن جي سختيءَ وارن روَين منجهان پاڻ طاقت حاصل ڪئي هئي. هنن مقصدن کي ذهن ۾ رکندي ۽ پنهنجي غير مستحڪم اقتدار کي خطري ۾ وجهڻ جي خوف کان، جولين هڪ فرمان جاري ڪري سڄي دنيا کي حيران ڪري ڇڏيو ۽ اُهو حڪم اهڙو به نه هيو جيڪو هڪ دانشور فيلسوف جي مرتبي وٽان نه هجي. هن روم جي سيني ماڻهن لاءِ هڪ جهڙي ورتاءَ ۽ برداشت جي اصول کي قائم ڪيو جنهن ۾ عيسائين تي فقط هڪڙي سختي ڪئي وئي ته ڪين پنهنجي ئي رعيت جي ماڻهن تي ظلم وارو ناجائز روَيو رکڻ جي حق کان ڪين محروم ڪيو ويو جن کي هو بت پرست ۽ فتنو قائم ڪندڙ تفرقي باز سڏيندا هيا. جيڪي لادين هيا، اُنهن سان فراخدليءَ جو مظاهرو ڪندي سندن

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مندرن کي کولڻ جي کين اجازت ڏني وئي،[34] ۽ کين هر قسم جي زور ۽ زبردستيءَ جي قانون جي تابعداري ڪرڻ کان آجو ڪيو ويو ۽ سيني تڪليفن ۽ اذيتن کان کين ڇوٽڪارو مليو ويو جيڪي هنن ڪانسٽئنٽائن ۽ سندس پٽن جي حڪومت جي دؤر ۾ برداشت ڪيون هيون. ساڳئي وقت پادرين ۽ بين مذهبي ماڻهن، جن کي اڳ ملڪ نيڪالي ڏني وئي هئي، واپس آندو ويو. اُنهن کي پنهنجين پنهنجين ڪليسائن ۾ مقرر ڪيو ويو ۽ ڊونئٽسٽن، نوويٽين‍س، مئسيڊونيئنس، يونوميئنس ۽ اُهي خوش نصيب پڻ جن نائيسيا جي ڪائونسل جي فرمان کي مڃيو هو، پنهنجي وطن واپس ورائي وسايو ۽ ورسايو ويو. جولين جنهن سڀ ڪجهه سمجهيو ٿي ۽ سندن مذهبي جهيڙن جهڳڙن تي کِليو ٿي، پنهنجي محلات ۾ مختلف مذهبي ليڊرن جي هڪ گڏجاڻي ڪوٺائي ته جيئن سندس مذهبي مقابلن ۽ بحثن مباحثن جي تماشي سان پاڻ کي وِندرائي سگهي، پر مخالفتن ۽ تضادن جو شور ايترو ته بلند ٿيو جو شهنشاهه وڏي واڪي کين چيو: "مونکي ٻڌو جو ته جرمنس ۽ فرانس وارن توڙي اليماني قبيلي جي ماڻهن به مونکي ٻڌو هو." پر کيس جلد ئي احساس ٿيو ته سندس آڏو بيحد هٺيلا، ضدي ۽ سندس خطرناڪ دشمن هيا ۽ توڙي جو شهنشاهه پنهنجي اثرائتي تقرير ذريعي کين سيڻي ويچا وساري صلح ۽ امن امان واري ماحول ۾ رهڻ لاءِ زور پريو پر کيس مايوسي ٿي، پر ان هوندي به کين واپس روانو ڪندي هو پوريءَ طرح مطمئن هو ته عيسائين جي سندس خلاف ٻڌي يا گڏيل طاقت مان کيس ڪو به خطرو ڪين هو. غيرجاندار اميئينَس هن مصنوعي نرمي يا رحم دليءَ کي شهنشاهه جي هڪ منصوبي سان تعبير ڪيو آهي جنهن ذريعي هو ڪليسا جي اندر ڦوٽ وجهڻ پيو چاهي ۽ سندس هيءَ نفرت لائق چال جنهن سان هو بنهه سچي عيسائيت جي بنيادن کي به ختم ڪرڻ جو خواهشمند هو. سندس ان جوش ۽ جذبي سان لاڳاپيل آهي جنهن ذريعي جولين شهنشاهت جي قديمي ۽ اوائلي مذهب کي موٽائڻ پيو گهري.[35]

جيئن ئي هو تخت تي وينو ته هن پنهنجن ابن ڏاڏن جي روايت موجب وڏي پادري جا اختيار ۽ وقار پڻ ماڻيو، جيڪو نه رڳو شهنشاهي عظمت جو وڏو لقب هو پر اُهو رتبو بيحد اهم ۽ وڏي شان مانَ وارو هو ۽ جنهن جون هن نيڪي ۽ ايمانداري سان پوريون ذميواريون سنڀالي ورتيون هيون. جيئن ته سچي شهنشاهت جي اهم ذميدارين کيس اها اجازت نئي ڏني ته هو روزانو پنهنجي رعيت جي ماڻهن سان گڏجي عبادت ڪري، تنهنڪري هن هڪ گهريلو چرچ پنهنجي نگهبان ديوتا سِج کي ارپي ڇڏي هئي ۽ سندس باغ ديوتائن جي مجسمن ۽ قربانگاهن سان ڀريل هيا ۽ محل جو هر گهر هڪ سٺي ۽ سجايل مندر جو ڏيک پسائي رهيو هو. هر صبح جو هو رات جي مالڪ کي قربانيءَ جو نذرانو پيش ڪندو هو. جڏهن سِجُ، شفق کان هيٺ لهي ايندو هو ته ان وقت ڪنهن ٻي قربانيءَ جي رَت سان نذرانو ڏنو ويندو هو ۽ چنڊ، تارن ۽ رات جي جوين کي جولين طرفان وڏو، وقار ۽ احترام آڇيو ويندو هو. مقدس ڏڻن ۽ ڏينهن تي هو باقاعدگيءَ سان ديوتائن ۽ ديوين جي مندرن ۾ پوڄا خاطر پهچي ويندو هو جنهن لاءِ ڪو خاص ڏينهن مقرر ڪيل هوندو هو جنهن ۾ هو مئجسٽريٽن ۽ عوام جي مذهب جي جوش جذبن جي پنهنجي عقيدي ۽ ارپنا سان پيٽ ڪندو هو. پنهنجي وڏي ۽ شان شوڪت واري ملڪيت رکڻ جي بجاءِ جيڪا سندس وڏاندري تخت جي ضرورت به هئي، جنهن ۾ سندس محافظن جون سونيون شيلڊون به موجود هيون. جولين عقيدي جي لحاظ سان پاڻ وٽ تمام ننڍا عهدا رکيا ۽ اُهي ڪم پڻ پنهنجي ذمي ڪنيا جيڪي ديوتائن جي عبادت سان لاڳاپيل هيا. هن هي ڪم وڏي خلوص ۽ احترام مان

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سرانجام ڪيو. پادرين جي بظاهر مقدس پر شهواني هجوم ۾ ۽ انڪانسواء هيٺين رتبي جا وزير، نچڻيون عورتون جيڪي مندر جي خدمت لاءِ مخصوص هيون. ان وچ ۾ شهنشاهه پاڻ پنهنجي سر ڪانيون ڪٽي اڇي باهه ٻاريندو هو، چاقو پاڻ ڪٽي ڪوليندو هو ۽ جانور ڪي ذبح ڪندو هو ۽ پنهنجو هٿ، ذبح ٿيل جانور جي رتورت ٿيل آنڊن ۾ وجهندو هو. ان جي دل يا جيرو ٻاهر ڪڍندو هو ۽ پوءِ پوري اعتماد سان ايندڙ وقت جون ڳالهيون ۽ پيشنگويون ٻڌائيندو هو.* لاديني ۾ جيڪي زياده عقلمند ۽ ڏاها هيا، اُهي هن رسم کي هڪ اجائي ۽ بنهه وهم پرستي ڪوئيندا هيا جيڪا هر لحاظ سان صفائي سٺائي ۽ دوراندیشيءَ جي بلڪل خلاف هئي جنهنڪري اهڙي رسم سان هو نفرت ڪندا هيا. هڪ اهڙي شهنشاهه جي حڪومت ۾ جيڪو ڪفايت شعاري جي اصولن جي سختيءَ سان پابندي ڪندو هو، پر سندس ئي دؤر ۾ مذهبي عبادتن تي تمام گهڻو پئسو لُٽايو ويندو هو. مختلف ملڪن ۽ آبهوائن منجهان تمام اڻ لڀ ۽ بيحد سهڻا پکي گهرائي انهنکي ديوتائن جي قربانگاهن تي ذبح ڪيو ويندو هو ۽ ساڳئي ڏينهن تي جولين طرفان گهٽ ۾ گهٽ هڪ سؤ ڏاندن کي قربانيءَ خاطر ذبح ڪيو ويندو هو، ۽ ان دؤر ۾ اهو چرچو عام ٿي چڪو هو ته جڏهن شهنشاهه فارس جي جنگ تان هڪ فاتح جي حيثيت ۾ واپس ورندو ته سِڱن وارن ڏاندن جو نسل صفا ختم ٿي چڪو هوندو. پر هي سڀ فضول خرچيون به ان وقت ننڍيون نظر اينديون جڏهن سندن پيٽ اُنهن بيشمار تحفن ۽ سوکڙين پاڪڙين سان ڪئي ويندي جيڪي پوري روم جي شهنشاهت جي مختلف ۽ بيشمار عبادت جي هنڌن ۽ مقدس جڳهن تي يا ته ماڻهن ۾ هٿو هٿ ورهايون وينديون هيون يا وري شهنشاهه جي حڪم تي ڪين موڪليون وينديون هيون ۽ جيڪا رقم سڄي شهنشاهت جي مختلف اُجڙيل ۽ تباهه ٿيل مندرن جي مرمت يا اُنهن جي زيبائش تي خرچ ڪئي ويندي هئي تنهن جو ته ڪاٿو ئي نٿو ڪري سگهجي. هي اُهي مندر هيا جيڪي يا ته وقت گذرڻ سان برباد ٿي ويا هيا يا وري عيسائين جي ڦُرلٽ جو نشانو بڻيا هيا. شهنشاهه طرفان پئسن کي پاڻيءَ وانگر وهائڻ جي مثال جو فائدو وٺندي ۽ موقعي کي غنيمت ڄاڻندي، مختلف شهرن ۽ خاندانن طرفان اُنهن ڏڻن ۽ ورسين کي ملهائڻ جو مطالبو ڪيو ويو جن کي ماضيءَ ۾ نظر انداز ڪيو ويو هو. "دنيا جي هر حصي ۾"، لبينيَس وڏي عقيدتمنديءَ مان اظهار ٿو ڪري، " مذهب جي خوشنوديءَ جو پرچار ڪيو وڃي ٿو جنهن مان ماڻهو شڪر گذاريءَ مان قربانگاهن تي باهيون ٻارين ٿا، قربانين جو رَت وهائين ٿا، لوبان ڌڪائين ٿا جنهن جو دونهون پري ڪان ئي نظر ايندو آهي ۽ جشن جو هڪ اهڙو ته دلفريب سمو هوندو آهي جنهن ۾ بيشمار ٻاوا ۽ پيغمبر سواءِ ڪنهن خوف يا خطري جي شريڪ ٿين ٿا. هڪ اهڙو دؤر جنهن ۾ موسيقيءَ جو سُريلو آواز توڙي عبادت جو سڏ جبلن جي چوٽين تان صاف ٻڌڻ ۾ ايندو هو ۽ ساڳيو ڏاند ديوتائن جي قربانيءَ ۾ به ڪم ايندو هو ته ساڳئي وقت پنهنجن عقيدتمندن ۽ مريدن جي لاءِ رات جي مانيءَ جي خوشين کي ماڻڻ جو باعث به بڻبو هو.[36]

پر جولين جي ذهانت توڙي اختيارَ ان مذهب کي موٽائڻ ۾ ڪامياب نه ٿي سگهيا جنهن ۾ مذهبي قدرن جي ڪابوءِ باس نه هئي ۽ نه وري ان ۾ اخلاقيات يا ڪليسائي نظم ۽ ضبط موجود هيا. تنهنڪري اهڙو سڪتو مذهب ترت ئي تباهيءَ طرف هليو ويو جنهن جي ٻيهر تعمير يا بهتريءَ جي هاڻي گنجائش باقي ڪانه رهي هئي. شاهي اعزازن ملڻ ڪانپوءِ وڏي پادريءَ جي اختيارن جو دائرو روم جي سڄي شهنشاهت تائين ڦهلجي چڪو هو. ملڪ جي مختلف صوبن ۾ جولين، پنهنجا نائب پادري اهڙا رکيا جيڪي اڳ يا ته پادري رهي چڪا هيا يا وري سندن شهرت فيلسوفن واري

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هئي ۽ جن تي ڪيس پورو اعتماد هو ته مٿن سؤنپيل ذميوارين کي پوريءَ طرح نباهيندا ۽ سندس ڳوناٽي زندگيءَ بابت لکپڙهه ۽ خطن کي[37] به محفوظ رکندا چو ته سندس ارادن ۽ ذهني ڪاوشن ۾ اهي ئي ڳالهيون سمايل هيون. هن هدايتون جاري ڪيون ته هر وڏي شهر ۾، بغير ڪنهن ذات پات يا چمڙ جي وڏماڻهپائپ جي فرق جي، پادريت جي طريقي کي رائج ڪيو وڃي جنهن ۾ اُنهن ماڻهن جي چونڊ ڪئي وڃي جيڪي انسانن توڙي ديوتائن سان پيار ۽ محبت جو رشتو رکندڙ هيا. "جيڪڏهن اُنهن مان ڪو خطاڪار آهي يا ڪنهن بيحيائيءَ جي ڏوهه جو ڏوهاري آهي" هو پنهنجي حڪم ۾ چوي ٿو، "ته اُنهن جي وڏي پادريءَ ذريعي سخت مذمت ڪئي وڃي يا اُنهن جي رتبي کي گهٽايو وڃي، پر جيڪڏهن هو پنهنجي مرتبي سان پنهنجي عمل جي ذريعي انصاف ڪن ٿا ته پوءِ عوام توڙي مئجسٽريٽن طرفان هو پوري عزت ماڻڻ جا حقدار آهن. هو پنهنجن گهرن ۾ جڏهن سادن ڪپڙن سان هجن ٿا ته سندن عجز ۽ نهٺائي ان مان نظر تي اچي پر سندن پاڪ جُبن ۽ عبائن جي پهرڻ سان سندن شان ۽ مرتبي جي جهلڪ نظر اچي ٿي. جڏهن ڪين قربانگاهن آڏو ديوتي ڪرڻ لاءِ سڏيو وڃي ته اُنهن کي مندرن کان تيستائين غائب ٿيڻ نه گهرجي جيستائين هو مقرر ڪيل ڏينهن تائين پنهنجون ذميواريون پوريون ڪري نه وٺن ۽ ان دؤران عبادتن ۽ قربانين کان هڪڙو ڏينهن به ضايع نه ٿيڻ گهرجي چو ته ملڪ جي ڀلائي ۽ فردن جي بهتريءَ لاءِ ڪين عبادتون به لازمي طور ڪرڻيون آهن ته قربانيون به آڇڻيون آهن، ۽ نيڪيءَ جي اهڙن ڪمن جي بجا آوريءَ ۾ ذهن ۽ جسم جي پاڪيزگي به بيحد ضروري آهي توڙي جو ضرورت پوڻ تي مندر جي خدمتن کان آجو ڪري ڪين پنهنجي زندگي جي معمول وارن ڪمن ڏانهن توجه ڏيڻو پئجي وڃي، پوءِ پڻ ڪين پنهنجي هلت چلت ۾ بين عام شهرين جي ڀيٽ ۾ وڌيڪ مانائتو ۽ مهذب نظر اچڻو آهي. ديوتائن جي پادريءَ کي ناٽڪي جڳهن يا گُتن ۾ هرگز نه هجڻ گهرجي. سندس گفتگو جو انداز صاف ۽ پاڪيزه هئڻ گهرجي، ڪاڏو مناسب ۽ پورو پنو ۽ سندس دوست اهڙا هئڻ گهرجن جن جي شهرت نيڪناميءَ واري هجي ۽ جيڪڏهن هو ڪڏهن ڪنهن عوامي ميڙ يا محلات ۾ اوچتو ظاهر ٿئي ته اٿين محسوس ٿئي ته هو اُنهن ماڻهن جي نمائندگي ڪري ٿو جن اڳ اجايو انصاف يا رحم جو دروازو ڪڙڪايو هو. سندس مطالعو اهڙو هجي جيڪو هنن جي مرتبي ۽ دانائيءَ جو عڪاس هجي، شهواني قصن ڪهاڻين يا چرچن ۽ طنزن واري مواد رکڻ جي اجازت سندس لائبريري ۾ هرگز نه هئڻ گهرجي، پر ان ۾ اهڙا ڪتاب هجن جن ۾ تاريخي ۽ فيلسوفياڻي معلومات هجڻ گهرجي، پر تاريخ اهڙي جيڪا سچ تي مبني هجي ۽ فلسفو اهڙو جنهن جو بنياد مذهب تي هجي. ايپيڪيوريئنس ۽ بين دين جي منڪرن جي ناپاڪ خيالن کان ڪيس سخت بچان ۽ نفرت هئڻ گهرجي،[38] پر ڪيس پٿاغورس جي سرشتي کي وڏي محنت ۽ غور سان پڙهڻ گهرجي ۽ ان سان گڏ افلاطون ۽ اسٽائڪن جي تعليم جو به ڳوڙهو مطالعو ڪرڻ گهرجي چو ته اُهي سيئي هڪڙي راءِ جا آهن ته ديوتائن جو وجود برحق آهي ۽ دنيا اُنهن جي ئي دانشمندي ۽ طاقت ذريعي قائم آهي ۽ اُنهن جي چڱائي ۽ نيڪي ئي هر نعمت ۽ رحمت جو باعث آهي ۽ اُنهن ئي ايندڙ وقت لاءِ انساني روحن واسطي انعام ۽ سزائون به اڳوات تيار ڪري ڇڏيون آهن." شهنشاهه جو پادري تمام اثرائتي نموني سان انسانيت ۽ مهمان نوازيءَ جي فرضن بابت ماڻهن کي هدائتي ٿو ۽ پنهنجن ماتحتن کي زوردار طريقي سان اهڙن سڀني گڻن جي پرچار ڪرڻ جو تاڪيد ڪري ٿو ۽ محتاجن کي حڪومت جي ناٽي مان پوري مدد ڪرڻ جو يقين ڏياري ٿو ۽ هر شهر ۾ اسپتالن کي قائم ڪرڻ جي عزم کي ورجائي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿو. جتي غريبن جي علاج ۽ سندن پر گهور لهڻ تي بغير ڪنهن ذات پات يا ملڪي تعصب واري فرق ڪرڻ جي اُنهن جي خدمت ڪئي ويندي. جولين ڪليسا جي دانائي ۽ انساني خير خواهي تي هڏل قاعدن ۽ اصولن تي دل ئي دل ۾ ريس ڪرڻ لڳو ۽ هو خوشدليءَ سان عيسائين کي ڪنهن داد. آفرين يا فائدن ڏيڻ کان محروم رکڻ واري پنهنجي ارادي جو اظهار به ڪري ٿو جيڪي ڪين خيرات ۽ ٻين سان مهربانين ڪرڻ جي عمل ذريعي حاصل ٿيا هيا.[39] ڇڳن ڪمن ۾ ٻين جي نقش - قدم تي هلڻ واري جذبي شهنشاهه کي ڪيترن ئي ڪليسائي ادارن قائم ڪرڻ تي آماده ڪيو جن جي اهميت ۽ استعمال سان سندس مخالفن کي ڪاميابيون حاصل ٿيون هيون. پر جيڪڏهن تعمير جي اهڙين خيالي تجويزن تي عمل ڪيو وڃي ها ته زبردستيءَ سان اڏوري ۽ نامڪمل نقل ڪرڻ جي رجحان ذريعي لادينن کي ته شايد ايترو فائدو نه ٿئي ها البت عيسائيت جو مان ۽ مرتبو اجا مٿيرو ٿي وڃي ها.[40] جيڪي غير يهودي هيا ۽ پنهنجن وڏڙن جي ريتن رسمن جي پابندي ڪندا ٿي آيا. اُهي خوش ٿيڻ جي بجاءِ ڌارين رسمن جي اختيار ڪرڻ تي حيران هيا ۽ پنهنجي حڪومت جي مختصر دؤر ۾ جولين اڪثر ڪري پنهنجي ڌر جي ماڻهن جي جوش جذبي جي گهٽتائيءَ جي شڪايت ڪندو رهندو هيو.[41]

جولين جي انساني جذبي، ڪيس جوپيٽر جي دوستن کي پنهنجن ذاتي دوستن ۽ پيارن جيان قرب ڏيڻ لاءِ اُتساهيو، ۽ توڙي جو هن ڪنهن حد تائين عيسائين جي وفاداريءَ جي خوبين کي نظرانداز ڪيو. ان هوندي به هن اُنهن غير يهودين جي عظمت واري مستقل مزاجيءَ جي نه رڳو تعريف ڪئي پر ڪين انعامن اڪرامن سان به نوازيو جن شهنشاهه جي بدران ديوتائن جي تابعداريءَ کي وڏيڪ اهميت ڏني هئي.[42] جيڪڏهن اُنهن يونان وارن جهڙي علم ادب ۽ مذهب جي پرچار ڪرڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪيو هو ته اُهي جولين سان دوستي ڪرڻ جا وڌيڪ حقدار هيا ڇو ته هو شعر و شاعري ۽ ادب کي به پنهنجن ديوتائن جيترو اهم ۽ مقدس سمجهندو هو. هن جيڪو مذهب اختيار ڪيو هو ان ۾ نيڪي ۽ ڄاڻ کي هڪ جيتري اهميت حاصل هئي،[43] ۽ وٽس هر وقت شاعرن، تقرير جي ماهرن ۽ فيلسوفن جو ميڙو متل هوندو هو جيڪي شاهي محلات ۾ فورن پهچي ويندا هيا ۽ پادرين طرفان خالي ڪيل عهدا وڃي والاريندا هيا جن ڪانسٽنٽيَس جي سادگيءَ کي هرڪائي اُهي حاصل ڪيا هيا. پر سندس جانشين ماڻهن سان اهڙا انساني لاڳاپا قائم ڪيا جيڪي مٽي مائٽي يا ذاتي تعلق کان بالا تر هيا؛ هن اهڙن بزرگن ۽ دانائن جي چونڊ ڪئي جيڪي اڳڪٿين ۽ جادوگري جي ڳجهي سائنس جا ماهر هيا ۽ هر اُهو مڪار جنهن به ايندڙ وقت جي علم جي ڄاڻ رکڻ جي دعويٰ ٿي ڪئي ته انکي عزت ۽ دولت جهڙن تحفن آڇڻ جو يقين ڏياريو ٿي ويو.[44] فيلسوفن منجهان مئڪسيمَس کي پنهنجي شاهي معتقد جي دوستيءَ سبب تمام نمايان عهدو مليو جنهن پنهنجي عملن، جذبات ۽ مذهبي لاڙن ذريعي، خانه جنگي جي ڏکين ۽ اضطرابي گهڙين ۾ پنهنجن خيالن جو پوري اعتماد سان اظهار ڪيو.[45] جيئن ئي جولين قسطنطنيه جي محل جو قبضو ڪيو ته هن مئڪسيمَس کي هڪ زوردار ۽ باوقار دعوت ڏني جيڪو ان وقت لديا ۾ سارڊِس جي هنڌ وٽ ڪرسئنٽيَس سان گڏ رهندو هو جيڪو سندس نازڪ فنڪاري ۽ مطالعاتي دنيا جو ساٿي هو. دورانديش ۽ وهمن ۾ ٻڏل ڪرسئنٽيَس اهڙي سفر ڪرڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو جنهن ۾، اڳڪٿين جي علم ۽ اصولن مطابق، سخت خطرا ۽ مشڪلاتون شامل هيون. پر سندس دوست جيڪو وڌيڪ جرئمند ۽ بيپرواهه قسم جو ماڻهو هو. تجسُس ۽

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مختلف سوالن تي سوچيندو رهيو جيستائين هن ديوتائن جي رضامندي حاصل ڪري ورتي جيڪا سندس توڙي شهنشاه جي مرضيءَ مطابق هئي. ايشيا جي شهرن ۾ مئڪسيمَس جي مسافريءَ منجهان ائين محسوس ٿي رهيو هو تہ فلسفي ڪي فتح حاصل ٿي هئي ۽ هر طرف کان مئجسٽريٽ سندس استقبال ڪرڻ جي سلسلي ۾ چڻ هڪ ٻئي جي مقابلي ۾ اچي ويا ڇو تہ ڪين خبر هئي تہ هو سندس حاڪم شهنشاه جو گهاٽو دوست هيو. ان وقت جولين، سينيٽ آڏو تقدير ڪري رهيو هو جڏهن ڪيس مئڪسيمَس جي آمد جو اطلاع ڏنو ويو. شهنشاه پنهنجي تقرير ڪي اڌ ۾ ختم ڪري پنهنجي دوست جي استقبال ڪرڻ لاءِ اڳتي وڌيو ۽ ڪيس گرمجوشيءَ سان ڀاڪر پائڻ ڪانپوءِ، هٿُ هٿَ ۾ ڏئي ڪيس اسيمبليءَ ۾ وٺي ويو جتي هن سيني ماڻهن اڳيان اُنهن فائدن ڪي مڃيو ۽ اُنهن جو ذڪر ڪيو جيڪي سندس فيلسوف دوست جي هدايتن هيٺ ڪيس مليا هيا. مئڪسيمَس،[46] جنهن ڪي ٿوري ئي وقت ۾ جولين جو پورو اعتماد حاصل ٿي چڪو هو ۽ سندس ڪائونسلن تي بہ هو اثر انداز ٿيڻ لڳو هو. شاهي محلات جي هرڪائيندڙ ماحول ۽ ڪشش باعث آهستي آهستي بگڙندو رهيو. سندس پوشاڪ شاندار ٿي وئي، طبيعت ۽ سندس طور طريقي ۾ مٺيرائي اچي وئي ۽ ايندڙ وقت ۾ ڪيس هڪ بدنما پڇا ڳاڇا ۽ تحقيقات مان گذرڻو پيو جنهن ۾ خبر پئي تہ افلاطون جي پوئلڳ وٽ، ٿورڙي ئي عرصي ۾ ڪافي دولت جمع ٿي چڪي هئي. ٻين فيلسوفن ۽ ڏاهَن منجهان، جن ڪي يا تہ جولين دعوت ڏئي پنهنجي محل ۾ رهايو هو يا وري اُهي مئڪسيمَس جي ڪاميابيءَ جو ٻڌي اُتي آيا هيا، ڪيترن ئي پنهنجي اصليت، معصوميت ۽ وقار ڪي قائم رکيو هو.[47] دولت، زمينن ۽ گهرَن جا بيشمار تحفا بہ سندن بي انت لالچ ۽ لوڀ ڪي مطمئن نہ ڪري سگهيا ۽ عام ماڻهن جي ڪاوڙ ۽ ناراضگي مٿن انڪري جائز هئي تہ ڪين پنهنجي محتاجي ۽ مفلسي ياد ٿي آئي جنهن هر ڳالهہ کان ڪين بيزار ۽ بي مزي ڪري ڇڏيو هو. جولين جي معاملہ فهميءَ ڪي هر وقت دوکي ۾ رکڻ بہَ ممڪن ڪو نہ هو پر هو اهڙن ماڻهن جي اخلاق عادتن کان نفرت نٿي ڪري سگهيو جن جي ذهانت کان هو متاثر هيو ۽ اُنهن جي عزت بہ ڪندو هو: تنهنڪري هن ٻئي الزام يعني بي عقلي ۽ غير مستقل مزاجيءَ کان بچڻ ٿي چاهيو تہ ساڳي وقت ملحدن ۽ دهرين جي تيز نظرن کان بہ ڊنل هو تہ ڪٿي هو علم ادب ۽ مذهب جي مرتبي ڪي هيٺ ڪرڻ جو الزام مٿس نہ مڙهي ڇڏين.[48]

جولين جون مهربانيون ٻن ڌرين تي هڪ جيترين هيون: هڪڙا لادين هيا جيڪي پنهنجي وڏڙن جي دستوري عبادت جي رسمن سان لاڳاپيل هيا ۽ ٻيا عيسائي هيا جن وڏي عقلمنديءَ سان پنهنجي حاڪم وارو مذهب اختيار ڪري رکيو هيو. مذهب ۾ نوَن داخل ٿيندڙن[49] جي طريقن بہ سندس اندر جي اُڏمن يعني وهمن وسوسن ۽ اجائي آڪڙ کي مطمئن ڪري ڇڏيو هو ۽ ماڻهن جي واتان وڏي جوش مان ڪيس ائين چوَندي ٻڌو ويو هو تہ جيڪڏهن هو هر ماڻهوءَ ڪي ميداز ڪان بہ وڌيڪ دولتمند ڪري ڇڏي ۽ سندس شهنشاهت جو هر شهر بابل کان بہ عظمت ۾ وڌو ٿي وڃي، پوءِ پي تيستائين هو پاڻ ڪي انسانذات جو محسن نہ سمجهندو جيستائين، ساڳي وقت تي، هو پنهنجي رعيت جي ماڻهن کي ان ناپاڪ بغاوت کان نہ هٽائيندو جيڪا هنن لافاني ديوتائن خلاف جاري رکي آهي.[50] هڪ شهزادي جنهن انساني فطرت جو مطالعو ڪيو هو ۽ جنهن وٽ روم جي شهنشاهت جا اَڻ ميا شاهي خزانا موجود هيا، پر هو پنهنجن دليلن واعدن ۽ انعامن کي عيسائين جي هر طبقي مطابق ڪين آڇيندو هو[51] ۽ مذهب تبديل ڪرڻ جي بہ هر اُميدار جي ڳڻن ۽

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اوڳڻ موجب کين اجازت هئي تہ ساڳي وقت پنهنجن گناهن جو ڪفارو ادا ڪرڻ لاءِ بہ هر ماڻهو آزاد هو. جيئن تہ فوج کي مڪمل طاقت جو هڪ زوردار سرچشمو سمجهيو ويندو آهي تہ جولين بہ هن سلسلي ۾، وڏي محنت ۽ طريقي سان پنهنجن فوجن جي، مذهب کي بگاڙي ڇڏيو هو ڇو تہ سندن مڪمل مرضيءَ کانسواءِ هر قدم ۽ هر منصوبو خطرناڪ ۽ ناڪام تصور ڪيو ويندو هو. ۽ فوجن جي فطري طبيعت هن فتح کي اوترو ئي آسان بڻائي ڇڏيو جيتري ان جي اهميت هئي. گال جي فوجن پنهنجي مذهب توڙي پنهنجي دولت طرف ڏيان ڏنو ۽ پنهنجي ليڊر طرف بہ متوجہ ٿيا ۽ ڪانسٽنٽيَس جي موت کان بہ اڳ ۾، هن کي اطمينان هو ڇو تہ هن پنهنجن دوستن اڳيان اعلان ڪيو هو تہ هن نهايت ئي خلوص ۽ پوري جوش جذبي سان پنهنجي گهر تي بيشمار ڀيرا قربانيون ڪيون هيون ۽ هڪ ٿلهي متاري ڏاند جي پڻ وڏي قرباني آڇي هيائين.[52] اوڀر جي فوجن کي، جن جي سکيا صليب جي جهنڊي هيٺان ٿي هئي ۽ جن جو ليڊرڪانسٽنٽيَس هو، هڪ ڏاهپ واري ۽ مشڪل سان قائل ڪرڻ جي صلاحيت جي ضرورت هئي، مقدس ڏينهن توڙي ماڻهن جي مذهبي ڏڻن ۽ ورسين جي موقعن تي، شهنشاهہ کي فوجين طرفان پُروقار ميتا ڏني ويندي هئي ۽ شهنشاهہ وري سندن لياقتن پٽاندر کين انعامن اڪرامن سان نوازيندو هو. سندس ملڪي تخت جي ڇوڏاري روم ۽ جمهوريہ جا نشان ۽ ٻلا لڳل هيا ۽ لئبرم منجهان حضرت عيسيٰ (ع-س) جي پاڪ نالي کي ميساريو ويو هو ۽ جنگ، عظمت ۽ لادينن جي وهمن وسوسن جي نشانن کي ملائي ايتري تہ خوبصورتي ۽ فنڪاريءَ سان سنواريو ويو هو جو جڏهن رعيت جا ديندار ماڻهو شهنشاهہ جي مجسمي کي سلامي پيش ڪندا هيا تہ غلطيءَ منجهان هو بت پرستيءَ جي حدن تائين وڃي پهچندا هيا. فوجي، با ادب ٻڌجي قطار ڪري لنگهندا هيا ۽ ان کان اڳ جو هر هڪ کي پنهنجي عهدي ۽ رتبي مطابق جولين جي هٿان ڪو تحفو يا رقم ملي، تقدس منجهان قربانگاهہ تي ٻرندڙ شعلن مٿان لوبان جي داڻن جو نذرانو ڏيندا ويندا هيا. ڪجهہ عيسائي پادري، جيڪي ٻين خطا ڪارن کي سزائن کان معافيون ڏيندا هيا، ڪڏهن هٻڪندي، لنوائيندي ۽ پڇتائيندي اهو عمل ڪندا هيا پر اُنهن منجهان ماڻهن جو هڪ وڏو تعداد سونَ جي موجودگيءَ کان هرکجي بہ ويندو هو تہ ساڳي وقت شهنشاهہ جي موجودگيءَ جي دٻ کان هي ڏوهہ جو ڪم بہ ڪري ويندا هيا ۽ ايندڙ وقت ۾ هنن طرفان ديوتائن جي عبادت کي ديوتي ۽ دلچسپيءَ جي فرض طور مٿن لاڳو ڪيو ويو هو. فنڪاريءَ جي اهڙن ڪمن جي دهرائجڻ ۽ ڏوڪڙن خرچ ڪرڻ سان، اسڪيٿيا جي اڌ جيتري قوم کي خريد ڪري پيو سگهجي، پر جولين في الحال پنهنجن فوجن لاءِ ديوتائن جي تصوراتي حفاظت جو بندوبست ڪري ورتو ۽ پنهنجي لاءِ پڻ روم جي فوجن طرفان مضبوط ۽ اثرائتي پٺڀرائيءَ جي ضمانت وٺي ڇڏي،[53] لادينيت کي واپس آڻڻ ۽ انجي پٺڀرائي ڪرڻ منجهان اها ڳالهہ يقيني ٿي لڳي تہ بيشمار عيسائي دعويدار جيڪي پنهنجن مفادن ۽ ذاتي فائدن جي لالچ ۾ اڳئين دؤر جي مذهب کي اختيار ڪرڻ لاءِ آماده ٿيا هجن ۽ هاڻي وري پنهنجي ضمير جي ساڳي لچڪ ذريعي جولين ۽ سندس پوئلڳن جي مذهب اختيار ڪرڻ لاءِ مجبور ٿيا هجن.

هڪ طرف عقيدتمند حاڪم پنهنجن وڏڙن جي مذهب کي واپس آڻڻ ۽ انکي ڦهلائڻ لاءِ ڀرپور ۽ لڳاتار ڪوششون ٿي ڪيون تہ ٻي طرف وري جيروسلم جي مندر جي نئين سر تعمير ڪرڻ لاءِ شاندار منصوبا پڻ جوڙيندو رهيو. قوم جي نالي توڙي يهودين جي برادريءَ کي پنهنجي هڪ خط ۾،[54] جيڪو صوبن جي معرفت اُنهن ڏي موڪليو

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ويو هو. شهنشاهه ماڻهن جي تڪليفن تي پنهنجي طرفان ڏک ۽ همدرديءَ جو اظهار ڪري ٿو، عوام کي تڪليف ۾ مبتلا ڪرڻ وارن جي سخت مذمت ڪري ٿو، سندن وفاداري جي تعريف ڪري ٿو، پاڻ کي اُنهن جو محافظ ۽ هڏ ڏوکي ظاهر ڪري ٿو ۽ پنهنجي نيڪ نيتي جو اظهار ڪري ٿو ته فارس جي جنگ کان واپسيءَ کان پوءِ، کيس اجازت ڏني وڃي ته هو جيروسلم جي مقدس شهر ۾ پهچي الله تعاليٰ جي حضور ۾ پنهنجي طرفان شڪر گذاريءَ جو فرض بجا آڻي. ملڪ بدرڪيل بدقسمت ماڻهن جي مفلسي ۽ سندن انڌي عقيدت کي ڏسي هڪ اهڙي حاڪم کي يقيني طور تي ڪاوڙ ۽ ٻچان لڳندي هوندي جيڪو پاڻ هڪ فيلسوف هو پر اُنهن جي جولين سان دوستي فقط انڪري ئي هئي جو هنن کي عيسائيت جي نالي کان بہ نفرت هئي. يهودين جي برباد ٿيل عبادتگاهه کي، مقابلي ڪندڙ ڪليسا جي خوشگوار حالت تي چڙ ۽ رِيس ايندي هئي، ۽ يهودين جي طاقت سندن بعض ۽ ڪيني کان گھٽي گھٽ هئي پر سندس مقدس ڪتاب هڪ مرتد[55] (دين تبديل ڪندڙ) کي قتل ڪرڻ جي سزا جي منظوري ڏئي ڇڏي هئي، ۽ اُنهن جي دانُهن، جن مان بغاوت جي بوءِ ٿي آئي، اڪثر ڪري لادين مئجسٽريٽن جي سستي ۽ ڪاهليءَ کي جهنجهوڙي جهنجهوڙي جاڳايو ٿي. ڪانسٽنٽائن جي حڪومت جي دؤر ۾، يهودي پنهنجي بغاوت ڪندڙ نسل جي رعيت ٿي ويا ۽ اُهو وقت بہ ويجهو اچي ويو جڏهن ڪين گهريلو جهڳڙن ۽ ظلمن جي ڪڙاڻ جو ذائقو چکڻو پئجي ويو. سيورَس جي حڪومت ۾ ماڻهن کي جيڪي شهري رعايتون ڏنيون ويون هيون اُنهن کي اڳتي هلي عيسائي بادشاهن ختم ڪري ڇڏيو هو ۽ هن سلسلي ۾ فلسطين جي يهودين[56] طرفان بغاوت جو عَلم بلند ڪيو ويو جنهن ۾ وري ظلمن جي اوٽ ۾ دولت جي ڏيتي ليتي جو انوکو ڪاروبار جاري رکيو ويو هو ۽ هن نئين طريقي کي ڪانسٽنٽيَس جي محلات جي پادرين ۽ ڪدڙن ايجاد ڪيو هو. يهودين جي سرواڻ، جنهن کي اجا تائين پنهنجي مقرر ٿيل حد جي حاڪميت جي اجازت هئي، جي رهائش گاهه ٽائبيريَس[57] ۾ هئي ۽ فلسطين جي پسگردائيءَ وارا شهر اُنهن ماڻهن سان پريل هيا جن جي اُميدن پرئي هن شهر سان ذاتي لڳاءُ ۽ دلچسپي هئي، پر هئڊرئن جي حڪمن ۽ فتوائن کي نئين سر نافذ ڪيو ويو، ۽ هنن پري کان هن پاڪ شهر جي ديوارن جو ديدار ٿي ڪيو، جن کي صليب جي چمڪ دمڪ ۽ عيسائين جي جوش جذبي سبب ناپاڪ ۽ غير مذهبي بنايو ويو هو.[58]

هن پٽريلي ۽ غيرآباد ملڪ جي وچ ۾، جيروسلم[59] جي ديوارن جي دائرن ۾ بہ جبل سِيون ۽ آڪرا هيا جيڪي بيضوي شڪل جهڙن ٽن انگريزي ميلن جي حدن اندر هيا.[60] ڏکڻ طرف مٿاهون شهر ۽ سيون جي چوٽيءَ تي حضرت دائود (ع - س) جو قلعو تعمير ڪيل هو: ۽ اتر طرف هيٺيئن شهر جون جايون جڳهون هيون جيڪي آڪرا جبل جي ڪشادگيءَ سان وڪوڙيل هيون ۽ جبل جو هڪ ٽڪرو موريا جي نالي سان مشهور هيو جنهن جي ارد گرد انساني صنعت گري نظر ٿي آئي جتي يهودين جي قوجن جي هٽان مندر جي مڪمل تباهيءَ کانپوءِ، مقدس زمين تي هرَ جي جڳهہ ناهي وئي هئي جنهن جو مطلب هڪ مستقل منع نامي جو هو. سيون کي ماڻهو ڇڏي ويا ۽ هيٺئين شهر جي خالي ٿيل حصي ۾ حڪومت جون توڙي خانگي جايون جڳهون تعمير ڪيون ويون جن کي بعد ۾ ايلين ڪالوني جي نالي سان سڏيو ويو ۽ هيءَ ڪالوني ڪئلوري جي ٽڪريءَ تائين پکڙجي وئي. هي پاڪ جڳهون بت پرستيءَ جي منارن ذريعي ناپاڪ ٿي ويون هيون ۽ حادثاتي طور يا چالي واڻي هڪ ڪليسا کي زهره ديوتا کي ارپيو ويو هو ۽ هيءَ اُها

جڳهه هئي جيڪا حضرت عيسيٰ (ع - س) جي موت ۽ پيهر زنده واپسيءَ سبب مقدس ٿي چڪي هئي.[61] هنن نمايان واقعن کان ٽي سؤ سال پوءِ، زهره جي ناپاڪ ڪليسا کي ڪانسٽنٽائن جي حڪم هيٺ ڊاهيو ويو ۽ زمين توڙي پٿرن جي نمونن مان ايشن ٿي لڳو ته اُتي انسانذات جون قبرون هونديون. اُتي ئي هڪ عاليشان ڪليسا پڻ تعمير ڪئي وئي هئي جنهن کي پهرئين عيسائي شهنشاهه ٺهرايو هو ۽ سندس نيڪيءَ جي ڪارنامن کي هر ان جڳهه تائين پهچايو ويو هو جيڪي جڳهون وڏن سرواڻن، پيغمبرن ۽ الله جي خاص پيغمبر حضرت عيسيٰ (ع - س) جي پاڪ قدمن ذريعي مقدس ٿي چڪيون هيون.[62]

اصلي ۽ پراڻن يادگارن کي ساڳي شڪل ۾ موٽائڻ جي جذباتي خواهش، دنيا جي بيشمار زيارتين ۽ سياحن کي ڇڪي جيروسلم جي شهر ۾ آندو: ائٽلانٽڪ جي ڪنارن کان به ماڻهو اُتي پهتا ته مشرق جي تمام ڏورانهن ملڪن کان[63] پڻ زيارت جا خواهشمند هن شهر ۾ کهي ٿي آيا ۽ سندن نيڪي ۽ تقدس جي تصديق راڻي هيلينا* جي قائم ڪيل مثال منجهان ملي ٿي جنهن پنهنجي عمر جي سادگيءَ کي پنهنجي مذهب جي تازي تبديليءَ جي گرمجوشيءَ جي احساسن سان هم آهنگ ڪري ڇڏيو هو. درويشن، سورهيه سپوتن توڙي بين جن جن به قديم ڏاهپ ۽ عظمت جي منارن ۽ يادگارن کي ڏٺو هو ته اُنهن سڀني هن جڳهه جي نمايان هئڻ جي تعريف ڪئي آهي[64] ۽ هر عيسائي جيڪو به هنن تربتن ۽ مزارن آڏو جُهڪيو آهي ته ان پنهنجي عقيدي ۽ روحاني لڳاءَ کي ربي روح کان اتساهه وٺندڙ ڄاتو. جيروسلم جي مذهبي ماڻهن جي جوش جذبي يا شايد ڪدورت کي سياحن جي اچڻ وڃڻ ڪري فائدو رسندو رهيو. هر يادگار واقعي ۽ نظاري جو پورو تعين ڪيو ويو. هنن اهڙن اوزارن جي به نمائش ڪئي جيڪي حضرت عيسيٰ (ع - س) جي اذيتن دوران استعمال ڪيا ويا هيا. ڪوڪا، ڪليون ۽ نيزا جيڪي سندس هٿن پيرن ۽ پاسرين ۾ ٺوڪيا ويا هيا ۽ ڪنڊن جو تاج جيڪو سندس سر تي رکيو ويو هو ۽ اُهو ٿنڀو جنهن سان هڏي ڪيس ٽنگا هنيا ويا هيا ۽ ان ڪانسواءِ اُها صليب به ڏيکاري وئي جنهن تي ڪيس عذاب ڏئي چاڙهيو ويو هو، اها صليب انهن شهنشاهن جي حڪومت جي دؤر ۾ زمين کوٽي ڪڍي وئي هئي جن روم جي فوجين جي بينرن ۽ جهنڊن ۾ عيسائيت جا نشان لڳائي ڇڏيا هيا.[65] اهڙن معجزاتي واقعن، جن جي حفاظت ڪرڻ کي ضروري سمجهيو ويو هيو يا جن ذريعي بين اهم ڳالهين جو به انڪشاف ٿي سگهيو ٿي، جي مشهوري بغير ڪنهن رڪاوٽ جي ڪئي وئي، جيڪا اصلي صليب هئي، ۽ جنهن جي نمائش هر ايسٽر آچر تي وڏي احترام ۽ تقدس مان ڪئي ويندي هئي، انکي جيروسلم جي پادريءَ جي حوالي ڪيو ويو ته اُهو انجي حفاظت ڪري ته ساڳي وقت ايندڙ ويندڙ زيارتين کي انجو ديدار ڪرائي ۽ پاڻ کي به مطمئن ڪري: ان صليب جا ننڍا ننڍا ٽڪرا، جن کي سون يا هيرن ۾ جڙايو ويو هو، زيارتين کي تحفي طور آڇيا ويندا هيا، جن کي هو وڏي خوشي ۽ فخر مان پنهنجن پنهنجن ملڪن ڏانهن کڻي ويندا هيا. پر جيئن ته ان ڳالهه جو امڪان هو ته هي فائدي وارو سرشتو اڪتي هلي صفا برباد ٿي ويندو ته اهو وڏيڪ مناسب سمجهيو ويو ته خاص ڪاٺ ۾ پيهر ڦوٽهڙي يا ساوڪ ڪرڻ جي ڳجهي صلاحيت رکيل آهي ۽ انجو ڳڙ يا جزا توڙي جو گهٽبا رهن ٿا پر پوءِ بي ڪاٺ پوري جو پورو ۽ غير تبديل ٿيندڙ رهي ٿو.[66] شايد ان وقت اها توقع رکي وئي هجي ته هن جڳهه جو اثر ۽ دائمي معجزي جو عقيدو - هئي گڏجي شايد ماڻهن جي اخلاق عادتن ۽ سندن عقيدن تي هڪ سنو ۽ صحتمند اثر ڇڏيندا. ان جي باوجود ڪيترن ئي معزز

ڪليسائي ليڪجن مجبور ٿي اها ڳالھ تسليم ڪئي آهي تہ نہ رڳو جيروسلم جون گهٽيون ۽ ڳليون ڏنڊي ڏاڙي وارن ۽ خوشيون ملهائيندڙ ماڻهن[67] سان پريل هونديون هيون پر هر قسم جي برائي ۽ بدڪاري جهڙوڪ زنا، چوريون، بت پرستي، زهر ڏيڻ ۽ قتل وغيره هن مقدس شهر جي ماڻهن جو روزانو جو معمول بڻجي چڪا هيا.[68] جيروسلم جي ڪليسا جي دولت ۽ شهرت، آرين جي اُميدن کي گرمائي ڇڏيو تہ ساڳي وقت مذهبي اُميدوارن ۾ پڻ هلچل پيدا ڪري ڇڏي، ۽ سائرل جي عظمت کي، جنهن کي سندس موت جي وقت کان ولي هڪ درويش يا بزرگ جو رتبو ڏنو ويو آهي بشپ وارو مان، حقيقت ۾ تہ نہ پر نمائشي يا رسمي طريقي سان ڏنو ويو.[69]

جولين جي سڪڻي پر اُميد رکندڙ ذهن ۾ اها ڳالھ يقيني طور موجود هئي تہ هڪ نہ هڪ ڏينهن هو جيروسلم جي قديمي شان شوڪت کي ضرور واپس ڪندو.[70] جيئن تہ عيسائين کي پورو يقين ڏياريو ويو هيو تہ حضرت موسيٰ (ع - س) جي پوري قانوني سرشتي خلاف دائمي خاتمي ۽ تباهيءَ جو فيصلو صادر ٿي چڪو هو ۽ هن شاهي دانشور پنهنجي ڪم جي ڪاميابيءَ کي هڪ شاندار دليل ۾ تبديل ڪرڻ ٿي چاهيو تہ اڳڪٿيون توڙي پيغمبري الهام[71] جي ڪابہ حقيقت ڪانہ هئي. هو يهودين جي عبادتگاهن ۾ روحاني عبادتن کان سخت ناراض هو، پر ان هوندي بہ جيڪي ادارا حضرت موسيٰ (ع - س) سان لاڳاپيل هيا ۽ جن مصر[72] جي ڏتن ۽ ورسين کي اختيار ڪرڻ کان بچان نہ ڪئي هئي، اُنهن جي بحاليءَ جي منظوري ڏئي ڇڏيائين. يهودين جي گهريلو توڙي قومي ديوتا کي گهڻن خدائن کي مڃيندڙن طرفان پوڄيو ويندو هو جن جي فقط اها خواهش هئي تہ ديوتائن جي تعداد کي وڌائجي[73] ۽ جولين جي زبردست خواهش هئي تہ ڪا وڏي خوني قرباني ڪجي ۽ سندس دل اندر اها ڳالھ بہ سمايل هئي تہ مبادا حضرت سليمان (ع - س) جي نيڪي واري طبيعت، سندس طرفان ڪيل قربانيءَ سان برابري ڪرڻ جي ڪوشش ڪري جنهن اڳ ۾ ٿي هڪ تقدس ۽ ارپنا جي دعوت ۾ ٻاويهہ هزار ڏاندن ۽ هڪ لک ويهہ هزار رڍن جي قرباني ڪئي هئي.[74] هن قسم جي خيالن سندس پروگرامن ۽ تجويزن کي متاثر ڪيو ٿي پر هن سوچيو تہ فارس جي جنگ جي غير يقيني ۽ ڏورانهين پنڌ جي واقعي سبب تڪڙا ۽ اهم فائدا جيڪي ڪيس ملڻا هيا، اُهي هرگز متاثر نہ ٿيندا. تنهنڪري هن فيصلو ڪيو تہ موريا جي مشهور ۽ معروف جڳهہ تي هڪ شاندار مندر فورن تعمير ڪرايو ويندو جنهن ۾ ڪابہ دير برداشت نہ ڪئي ويندي ۽ هي مندر ايترو تہ عاليشان هوندو جو اُهو ڪئلوري جي ٽڪريءَ تي تعمير ٿيل "مسيحا جي واپسي جي ڪليسا،" جي عظمت کي بہ مات ڏئي ويندو ۽ اُنهيءَ مندر ۾ ٻاون جو هڪ سرشتو يا نظام هوندو جن جو جذبو فنڪاريءَ جي سهڻن نمونن جي تلاش ڪندو ۽ اهو احتياط بہ ڪندو تہ جيئن سندن عيسائي مخالف ساڻن برابري نہ ڪري سگهن ۽ جتي بيشمار يهودين جي ڪالونين جي آباديءَ کي يقيني بنايو وڃي جن جو سخت ۽ تيز تر مذهبي جنون لادين حڪومت جي ملڪ دشمن منصوبن کي ناڪام ۽ خاڪ ۾ ملائي ڇڏيندو. شهنشاهہ جي دوستن ۾ (جيڪڏهن شهنشاهہ ۽ سندس دوستن جا ناتا هڪ ٻئي جي تضاد ۾ ناهن) پهريون نمبر جولين پاڻ اليپيَس[75] کي ڏنو هو جيڪو هڪ نيڪ شخص هو. اليپيَس جون انساني وصفون اهڙيون هيون جن ۾ انصاف، برابري ۽ برداشت جون قوتون موجود هيون ۽ جڏهن هن برطانيہ جي شهري انتظام جون واڳون سنڀاليون هيون تہ هن سافو جي غزلن ۽ نظمن کي پنهنجي شاعريءَ ۾ جڳهہ ڏني هئي جن جو تعلق ميناچ، نرمي ۽ يڪجهتي سان هيو. پنهنجي هن وزير سان جولين

هر معاملي تي آزاديءَ سان گفتگو ڪري سگهندو هو جن ۾ لاپرواهيءَ جا پوڳ ڇرچا به شامل هوندا هيا ته مدبرانا مشورا ۽ صلاحون به اهڙي ڪچهريءَ جو حصو هونديون هيون: ۽ ڪيس ٿي هڪ اهم ڪم سؤنپيو ويو ته جيروسلم جي مندر جي قديمي شان شوڪت ۽ اصلي سونهن کي واپس ورائجي. اليپيَس جي خلوص ۽ محنتن جو نتيجو اهو نڪتو جو هن ڪم کي خوش اسلوبيءَ سان سرانجام ڪرڻ لاءِ ڪيس فلسطين جي گورنر جي زبردست حمايت حاصل ٿي وئي. پنهنجي نجات ڏيندڙ جي سڏ تي، سڄي شهنشاهت جي سڀني صوبن مان يهودي پنهنجن وڏڙن جي پاڪ جبل تي وڏي تعداد ۾ ڪٺا ٿيا ۽ سندن گستاخي ۽ بي ادبي واري روّيي، جيروسلم جي عيسائين کي سخت ناراض ڪري ڇڏيو. اسرائيل جي پٽن جي هر دؤر ۾ اها خواهش هر وقت پئي رهي آهي ته مندر کي هر پيري نئين سر تعمير ڪرايو وڃي. هن خوشگوار گهڙيءَ ۾ مردن پنهنجون ڪدورتون ۽ عورتن پنهنجي نازڪ مزاجي وساري ڇڏي، امير ماڻهن طرفان چانديءَ جون ٺهيل ڪوڏورن، بيلچا ۽ ڪهاڙيون ڪين نهرائي ڏنيون ويون ته جيئن ڪم ۾ لڳي وڃن. گند ۽ ڪچرو سلڪ ۽ ريشم جي جُبن ۾ ڍوئيو ويو. هر ماڻهوءَ پنهنجي وِت ۽ وَس آهر هن نيڪ ڪم ۾ ڪجهه پئسا ضرور ڏنا ۽ هر هٿ هن ڪم ۾ رڌل رهيو ۽ شهنشاهه جي حڪم جي تعميل ۾ سڀني ماڻهن گڏجي وڏي جوش ۽ جذبي سان ڪم کي تڪميل تي پهچايو.[76]

هيترين سارين ڪوششن جي باوجود، طاقت ۽ جذبن جون گڏيل ڪوششون به ڪامياب نه ٿيون ۽ يهودين جي مندر جي زمين، جتي اڄڪلهه مسلمانن جي مسجد ٺهيل آهي،[77] اڃا تائين به تباهي ۽ برباديءَ جي يادگار آهي. شايد شهنشاهه جي موت ۽ سندس غير حاضري ۽ عيسائي حڪومت جي نوَن اصولن نافذ ٿيڻ سبب، هيڏي ساري ڪم ۾ پيل خلل کي سمجهي سگهجي ٿو جيڪو جولين جي زندگي جي فقط آخري ڇهَن مهينن اندر ڪيو ويو هو.[78] پر عيسائين کي هڪ فطري ۽ پارسائيءَ واري اُميد هئي ته ضرور ڪو معجزو ٿيندو جيڪو مذهب جي آبرو ۽ عزت جي حفاظت ڪندو. خبر تڏهن پئي جو اوچتوئي اوچتو هڪ زلزلو ۽ طوفان آيو جنهن ۾ خطرناڪ طريقي سان زمين ڦاٽ ڪاڏو جنهن سبب نئين مندر جا بنياد ئي اُکڙي ويا ۽ هر شئي برباد ٿي وئي، هن سلسلي ۾ ان دؤر جي ڪيترين ئي معتبر شاهدين ذريعي هن زلزلي جي تصديق ٿي آهي.[79] هن واقعي کي ميلان جي بشپ ائمبروز[80]، شهنشاهه ٿيودوسيَس ڏي لکيل پنهنجي خط ۾ بيان ڪيو آهي، جنهن سبب يهودين طرفان ۽ خاص طرح تقرير جي ماهر ڪرسوسٽم[81] پاران لعنت ملامت به ڪئي وئي جيڪا هن انٽيئڪ جي ماڻهن جي هڪ وڏي ميڙ ۾ هڪ تقرير ۾ ڪئي، ان ڪانسواءِ گريگري نازيانزين[82] به ان موقعي يا معجزي کي، ساڳي سال جي ختم ٿيڻ کان اڳ پنهنجي ڪتاب ۾ بيان ڪيو آهي. آخري بيان ڪيل ليکڪ وڏي جرئتمنديءَ سان لکيو آهي ته هن غير فطري ۽ انوکي واقعي کان لادينن سميت ڪنهن به انڪار نه ڪيو آهي ۽ سندس دليل، جيڪي ممڪن آهي ته عجيب وغريب به لڳن، پر اُنهن جي تصديق هڪ معتبر اميئينَس مارسيلينَس پڻ ڪئي آهي.[83] هن فيلسوف سپاهي جنهن کي چڱن ڪمن ۽ نيڪين سان پيار هو، پنهنجي لکيل صاف ۽ واضع تاريخ ۾ جنهن جو تعلق به اُن دؤر سان هو، اهو واقعو بيان ڪيو آهي ۽ ان سان گڏوگڏ هن اُهي مشڪلون ۽ رڪاوٽون پڻ بيان ڪيون آهن جيڪي جيروسلم جي مندر جي نئين سر تعمير ڪرڻ ۾ پيش آيون هيون.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هو لکي ٿو: " هڪ طرف اليپيس، جنهن کي صوبي جي گورنر جي مدد ۽ تعاون حاصل هو، وڏي محنت ۽ جوش سان ڪم جي تڪميل ڏيڻ جون ڪوششون ڪيون ته ٻي طرف خطرناڪ باهه جا شعلا ۽ اُلا پڙڪي اٿيا جن مندر جي بنيادن توڙي اوسي پاسي جي جاين جڳهن کي اُکوڙي ۽ برباد ڪري ڇڏيو ۽ جيڪي ڪم ڪندڙ هيا اُهي شعلن جي تپش کان بيحال ٿي پيا ۽ جن اڳ فتح جا جشن ٿي ملهايا اُهي پڻ ناڪارا ۽ نااُميد ٿي پيا ڇو ته اُهي پڻ مندر واري جاءِ کان پري ڀڄي ويا ۽ اهڙيءَ طرح اهو سمورو ڪم ڊانوان ڊول ٿي ويو." اعتماد سان لکيل اهڙي تحرير اُنهن ماڻهن کي ته مطمئن ڪندي جيڪي يقين رکن ٿا ۽ جن جو اعتماد ۽ يقين ڪمزور آهي ته اُنهن کي به حيران پريشان ضرور ڪندي. ان هوندي به جيڪو فيلسوف هوندو ته اُهو اصلي شاهدين ۽ غيرجانبدار ۽ ذهين عيني شاهدن جو مطالبو ضرور ڪندو. اهڙي اهم ۽ انوکي واقعي ٿي ڪو به فطري ٍحادثو جڏهن ظاهر ٿي ماڻهن کي نظر ٿو اچي ته اُهو هڪ غير معمولي شڪل اختيار ڪري ٿو وٺي. هيءَ شاندار تحرير اڳتي هلي شايد وڌيڪ واضح ۽ تڪميل ٿيل نظر اچي ڇو ته انڪي جيروسلم جا مذهبي ماڻهو به وڌيڪ سنوارينداِ ۽ عيسائي دنيا جي سادگي به ويساهه ڪندي، ۽ اندازي موجب ويهن سالن کانپوءِ، روم جو ڪو تاريخدان، مذهبي جهيڙن جهڳڙن ۽ اختلافن کان بي نياز ٿي، هن شاندار معجزي کي وڌيڪ سينگاريندو ۽ سنواريندو.[84]

يهودين جي مندر جي تعمير مخفي طرح سان عيسائين جي ڪليسا جي بربادي‌ءَ سان لاڳاپيل هئي. جولين اجا تائين مذهبي عبادتن جي آزاديءَ کي قائم رکيون ٿي آيو جنهن ۾ اهو فرق ڪرڻ ڏکيو ٿي لڳو ته سندس طرفان عالمي سهَپ وارو جذبو سندس انصاف جي تقاضائن موجب هيو يا سندس رحم دليءَ جو نتيجو هو. هن عيسائين سان همدردي ڪرڻ جو ڍونگ ڪيو جيڪي پنهنجين زندگين جي اهم مقصدن بابت غلط فهميءَ جو شڪار هيا. پر سندس رحم ۾ نفرت لڪل هئي ۽ سندس نفرت ۾ ڏکار ۽ بچان جو زهر ڀريل هيو ۽ جولين جي جذبن ۾ پڻ طنز وارو لهجو شامل هيو جيڪو جڏهن حاڪم شهنشاهه جي واتان اوڳا ڇيو هو ته اُهو هر ٻڌندڙ کي هڪ گهرو ۽ موتمار گهاءُ رسائيندو هو. جيئن ته هو ڪافي عقلمند هو ۽ کيس خبر هئي ته عيسائي پنهنجي نجات ڏيندڙ کي وڏو مان ڏيندا هيا ته هن اُنهن لاءِ گهٽ مان واري لقب يعني گئليلينس جي منظوري ڏني،[85] هن چيو ته گئليلينس جي حماقت سبب، جن کي هو هڪ جنوني فرقي جي نالي سان سڏيندو هو، جيڪي سندس نظر ۾ ماڻهن لاءِ نفرت جو باعث ۽ ديوتائن لاءِ ڏڪارڻ جي قابل هيا، ۽ جن جي ڪري سڄي شهنشاهت تباهيءَ جي ڪناري تي پهچي چڪي هئي ۽ هن عوام جي آڏو پنهنجي هڪ فتويٰ ۾ چيو ته هڪ مچريل بيمار ڪڏهن ڪڏهن صحتمند تشدد ذريعي نيڪ ٿي ويندو آهي.[86] جولين جي ذهن ۾ توڙي سندس ڪائونسل جي فيصلن ۾ هڪ ناانصافي وارو فرق صاف ظاهر هوندو هو. مثال طور مذهبي معاملن ۾، هڪڙي گروهه تي سندس مهربانيون ۽ ساڻن دوستيون هونديون هيون جڏهن ته ٻي گروهه سان سندس روَيو عام رواجي هوندو هو ڇو ته هن جي مطابق هو پنهنجي انصاف کي اُنهن ماڻهن کان نٿو روڪي سگهي جيڪي سندس وڌيڪ سعادتمند ۽ فرنبردار هيا.[87] هڪڙو اصول اهڙو ناهيو ويو جنهن ۾ رڳو شرارت ۽ اذيت ڀريل هئي يعني شهنشاهه اُهي سڀ فراخدليءَ وارا مالي فائدا، جيڪي ڪانسٽنٽائن ۽ سندس پٽن عوامي ناڻي منجهان ڪليسا جي لاءِ وقف ڪري ڇڏيا هيا، پنهنجي مذهب جي پادرين ڏانهن منتقل ڪري ڇڏيا. ڪلارڪن ۽ هيٺئين طبقي جي ملازمن جا اعزاز

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ ٻيا مالي فائدا جيڪي وڏي محنت ۽ دانائيءَ سان ٺاهيا ويا هيا، اُنهن کي ختم ڪيو ويو. جيڪي عطيا وصيتن ذريعي ماڻهن لاءِ ڇڏيا ويا هيا، انهن کي پڻ هڪ طرفي ۽ سخت قانونن ذريعي رد ڪيو ويو ۽ عيسائي ڌرجي پادرين کي هر لحاظ کان ذليل ۽ خوار ڪيو ويو. هن قسم جا قانون، جيڪي ڪليسائي ماڻهن جي مقصدن ۽ اُنهن جي لوڀ لالچ کي روڪڻ لاءِ ضروري سمجهيا ويا، شهزادي طرفان نئين سر ٺاهيا ۽ نافذ ڪيا ويا. خاص اعزازن ۽ مهربانين کي، جن جي حڪومتي پاليسي يا وهمن وسوسن جي رواجن موجب ڪليسائي پادرين کي اجازت هئي، اُنهن پادرين ڏانهن منتقل ڪيو ويو جن جو تعلق حڪومتي مذهب سان هيو. پر قانون ساز جي خواهش تعصب جي جذبن کان خالي نه هئي ۽ جولين جي ڪدورت واري پاليسيءَ جو مقصد فقط هي هيو ته مڙني عيسائين کي سڀني اعزازن ۽ فائدن کان محروم ڪري ڇڏي، پر انهن اذيتن ۽ محرومين جي ڪري هو سڄي دنيا جي نظرن ۾ عزت وارا بنجي ويا.[88]

ان قانون جي به جائز ۽ سخت مذمت ڪئي وئي آهي جنهن موجب عيسائين کي گرامر ۽ تقرير جي فن سيکارڻ کان سخت منع ڪئي وئي هئي.[89] هن هڪ طرفي ۽ ظالماڻي قدم کي به شهنشاهه طرفان جائز قرار ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي وئي آهي جنهن تي غلام ته خاموش رهندا پر خوشامدي ماڻهو حاڪم کي داد ڏيندا رهندا. جولين هڪ غير واضح لفظ جي استعمال کي گهڻ وڏ تو ڳالهائي جنهن کي يوناني زبان ۽ مذهب ۾ عجيب نموني استعمال ڪيو ويو آهي. هو نفرت منجهان اظهار ڪري ٿو ته اُهي ماڻهو جيڪي مذهب جي پڪي عقيدي جي چڱاين کي ساراهين ٿا اُهي هن دنيا ۾ رهڻ جهڙا نه آهن ۽ نه ئي وري سائنس جي ايجادن منجهان ڪو فائدو وٺن ٿا ۽ هو اجايو بحث ڪندي چوي ٿو ته هو جيڪڏهن هومر ۽ ڊيموستنس جي خدائن جي پوڄا ڪرڻ کان منع ڪن ٿا ته پوءِ اُنهن کي ليوڪ ۽ مٿيو جي تشريح مان مطمئن ٿيڻ گهرجي جيڪا هنن گئليلئنس جي ڪليسا ۾ پيش ڪئي هئي.[90] رومي دنيا جي سڀني شهرن ۾، نوجوانن جي تعليم اُنهن استادن کي سؤنپي وئي هئي جيڪي گرامر ۽ تقرير جي فن جا ماهر هوندا هيا جن کي وري مئجسٽريٽ چونڊيندا هيا ۽ ڪين حڪومت جي خزاني مان پگهارون ملنديون هيون ۽ اُنهن کي ٻيا به ڪيترائي مالي فائدا ۽ وڏا اعزاز ملندا هيا. جولين جي فرمان ۾ حڪيم ۽ طبيب، آزاد فن جا سڀئي پروفيسر ۽ خود شهنشاهه شامل هو جنهن وٽ ٻين اُميدوارن جي منظوري ڏيڻ جا اختيار پڻ هيا، ۽ ڪيس اهڙا اختيار به سؤنپيا ويا هيا ته پلي هو ڪيڏن به وڏن عيسائي عالمن تـوڙي وڏي ڄاڻ رکڻ وارن کي سندن مذهبي وفاداري رکڻ تي بگاڙي ڇڏي يا وڏيون سزائون ڏئي ڇڏي.[91] جيئن ئي ڪجهه ضدي استادن[92] استعيفائون ڏنيون ۽ لادين فيلسوفن جي حڪومت جي هڪ هٽي قائم ٿي وئي، ته جولين نئين نسل جي نوجوانن کي پبلڪ اسڪولن ۾ داخل ٿيڻ جي خوشيءَ سان اجازت ڏني جنهن جو مقصد اهو هو ته تازن ۽ نازڪ دماغن کي ادب ۽ بت پرستيءَ جي سٺي سکيا ملندي جنهن جو مٿن وڏو اثر ٿيندو. جيڪڏهن عيسائي نوجوانن جي اڪثريت، پنهنجن يا سندن والدين جي اخلاقي اصولن مطابق، اهڙي سکيا ۽ تعليم وٺڻ کان ڊڄي وئي ۽ انکي پنهنجي مستقبل لاءِ هاڃيڪار سمجهيائون ته پوءِ هو يقيني طور تي اهڙي آزاد تعليم جي فائدن حاصل ڪرڻ کان توبهه ڪري ان کي ڇڏي ڏيندا. جولين وٽ سبب به هيا ته هو عيسائين مان اِهائي توقع رکي ۽ ٿورڙن ئي سالن ۾ هن سوچيو ته ڪليسا هڪ دفعو ٻيهر پنهنجي قديمي سادگيءَ طرف هلي ويندي ۽ جيڪي سندن دين جي تبليغ ڪرڻ وارا استاد يا تحرير توڙي تقرير جا ماهر هيا، اُنهن جي جڳهه تي "انڌا اونڌا ويچ" وڃي ويهندا ۽ اُهي

جاهل ۽ جنوني هوندا جيڪي نه ته پنهنجن اصولن يا مذهب جي تعليم جي حفاظت ڪرڻ جي صلاحيت رکندڙ هوندا ۽ نه ئي وري گهڻن خدائن کي مڃڻ وارن جي مختلف حماقتن کي واڪو ڪري سگهندا.[93]

ان ۾ ڪو به شڪ نه آهي ته جولين جي خواهش ۽ پاليسي اها هئي ته هو عيسائين کي دولت، ڇاڻ ۽ هر طاقت جي فائدن وٺڻ کان محروم ڪري ڇڏي پر ڪين هر فائدي وارين نوڪرين يا منصبن کان محروم رکڻ جي ناانصافي، سندس ئي عام پاليسين جو نتيجو هئي پر اُها ڪنهن به نافذ ٿيندڙ قانون جي حدن ۾ هرگز نٿي آئي.[94] مثاهين صلاحيت جو ته قدر يقيني طور تي ٿيڻ گهرجي جنهن ۾ چند ماڻهو پنهنجين لياقتن جي زور تي اڳتي وڌي وڃن ٿا، پر هتي ته ظلم اهو هو جو عيسائي آفيسرن کي ڳولي ڳولي نوڪرين مان ڪڍيو ويو جنهن ۾ اسٽيٽ، فوج توڙي صوبن جون نوڪريون به شامل هيون. شهنشاهه جي هڪ طرفي ۽ تعصب تي مبني روَيي سبب نوجوانن کي اڳتي وڌڻ جون سڀيئي اُميدون خاڪ ۾ ملي ويون ڇو ته شهنشاهه هاڻي واضح طور ڪين چوندو هو ته عيسائين لاءِ امن توڙي جنگ جي وقت ۾ ترار هٿ ۾ کڻڻ ڏوهه جو ڪم هو ۽ هن پنهنجن ڪئمپن توڙي بين هنڌن تي بت پرستيءَ جي نشانن کي نمايان ڪري ڇڏيو هو. حڪومت جا اختيار لادينن کي سوئپيا ويا هيا جيڪي پنهنجن ابن ڏاڏن جي مذهب سان جذباتي طرح لاڳاپيل هيا ۽ جيئن ته شهنشاهه کي اُهي ماڻهو پسند ايندا هيا جيڪي اڳڪٿين ڪرڻ جا ماهر هوندا هيا ته اُهو اهڙن ئي پنهنجن خاص ماڻهن جي چونڊ ڪندو هو جيڪي سندس نظر ۾ خدائن ۽ ديوتائن جي ويجهو هيا پوءِ توڙي انسانيت يا انسانذات جي ڪين حمايت يا منظوري پلي حاصل هجي يا نه هجي،[95] پنهنجن دشمنن جي انتظام هيٺ عيسائين بيحد ڏک ڏٺا ۽ هو ويچارا سدائين خوف ۽ ڌڪاءَ واري ماحول ۾ رهندا هيا. حقيقت ۾ جولين جو مزاج، ظلم جي بلڪل خلاف هو ۽ دنيا ۾ سندس شهرت اها هئي ته هو قانون جي پيچڪڙي نه ڪندو هو ڇو ته هو پاڻ هڪ فيلسوف پڻ هيو ۽ برداشت ڪرڻ جا گُڻ به منجهس موجود هيا ڇو ته اهڙن متن ۽ اصولن کي هن تازو پاڻ نافذ ڪيو هو. پر سندس صوبائي وزير جن کي اختيار ڏنل هو، اُهي گهٽ مرتبي وارا ماڻهو هيا. جڏهن هو پنهنجن هڪ طرفن اختيارن جو استعمال ڪندا هيا ته هو پنهنجي حاڪم جي حڪمن جي تعميل ڪرڻ بدران سندس خواهشن مطابق عمل ڪندا هيا ۽ اهڙي طرح اُنهن ماڻهن کي تڪليفون ڏيندا هيا جن جو مذهب مختلف هوندو هو يا وري جن کي هو شهادت جي اعزاز ڏيڻ کان محروم ڪندا هيا. شهنشاهه ناانصافين جي ڇاڻ جي باري ۾ فريب واري لاعلميءَ جو اظهار ڪيو ۽ پنهنجن آفيسرن کي تنبيهه ته نرميءَ سان ڪيائين پر ڪين انعامن اڪرامن سان پڻ نوازيائين.[96]

ظلم ۽ زيادتين ڪرڻ لاءِ وٽن هڪ بيحد اثرائتو هٿيار موجود هو ۽ اُهو هيو قانون جو هٿيار جنهن سان هنن عيسائين کي مجبور ڪيو ته هو پلي پنهنجي ان ڳالهه جو اطمينان ڪري وٺن ته پوئين حڪومت ۾ جيڪي مندر اُنهن تباهه ڪيا هيا اُنهن جي باري ۾ ڪانئُن پڇاڻو ڪيو ويندو. فخر ڪندڙ ڪليسا جو جوش ۽ جذبو ايڏو ته وڏو هو جو ڪين ڪنهن به اختياريءَ کان ڪنهن اجازت وٺڻ جي ضرورت ڪا نه هئي ۽ پادري، جن کي گهڻين ئي رعايتن جي حفاظت مليل هئي، اڪثر ڪري وڏا جلوس وٺي اڳتي وڌي ويندا هيا ۽ اونداهين جي عِلامت شهنشاهه جي قلعن تي حملو ڪري اُنهن کي وچي ڊاهيندا هيا. جيڪي زمينون پاڪ ٿيل هيون ۽ جيڪي شهنشاهه جو پنهنجو اباڻو ورثو هيون يا وري مذهبي ماڻهن کي مليل هيون، اُنهن جي صاف وضاحت ٿيل هئي ۽ اُنهن کي فورن واپس ڪيو ويو. پر انهن

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

زمينن تي ۽ لاديٺن جي وهمن وسوسن جي بربادين تي عيسائين پنهنجون جايون جڳهون تعمير ڪري ڇڏيون هيون: ۽ جيئن ته مندر ناهڻ ڪان اڳ ۾ چرچ ڪي اتان هر صورت ۾ هٽائڻو هو ته هڪڙي ڏر ته شهنشاه جي انصاف ۽ نيڪيءَ تي ڏاڍو داد ڏنو جڏهن ته ٻي ڏر ان تي افسوس جو اظهار ڪيو ۽ ان بي حرمتي واري تشدد ڪرڻ تي ڪيس گهٽائي پٽ پاراتا ڏنا.[97] ميدان صاف ٿيڻ ڪانپوءِ، اُنهن عاليشان عمارتن جي بيهر بحالي، جيڪي مٽيءَ جي ڍيرن ۾ بدلجي چڪيون هيون يا جيڪي قيمتي زيور هيا جن کي عيسائين جي استعمال لاءِ ڇڏيو ويو هو، اُهي سيئي سجاڻپ ڪان ٻه ٻاهر هليا ويا هيا ۽ هر طرف رڳو نقصان ۽ بربادي‍ءَ جا نظارا ٻچيل هيا. جن ظالمن هيترا سارا زخم رسايا هيا، اُنهن وٽ نه ته ڪا اهليت هئي ۽ نه وري سندن خواهش هئي ته ايتري وڏي نقصان جو ازالو ڪن: پر غيرجانبدار قانون جي محافظ تي اهو لازمي ٿي پوي ها ته جيڪي نقصان جون دعوائون ۽ شڪايتون ڪيون ويون هيون، اُنهن جو پورو ازالو ٿئي ها پر شرط اهو هو ته انصاف ٿئي ها ۽ ڌرين جي هڪ جهڙائيءَ واري عدالت ٿئي ها. پر هتي ته سڄي شهنشاهت ۽ خاص طرح اوپر وارن خطن ڪي، جولين جي فتوائن ذريعي مونجهارن ۾ اڇليو ويو هو ۽ جيڪي لاديٺ مئجسٽريٽ هيا، اُهي جنون ۽ انتقام جي جذبي هيٺ، روم جي سخت قانون سان ٻه مسخريون ڪري رهيا هيا جنهن مطابق جڏهن ملڪيت قرض لاهڻ جيتري نه هجي ته انڪي ان قرضيءَ جو عيوضو سمجهڻ گهرجي جيڪو قرض لاهڻ جي صلاحيت نه رکندو هجي. گذريل حڪومت ۾ آرٿوسا جي پادري مارڪ محنت ڪري پنهنجا ماٺهو ڏئي اسلحو ورتو هو جيڪو سؤدو هن لاءِ وڏيڪ فائديمند رهيو هو.[99] مئجسٽريٽن جي خواهش هئي ته مندر جي پوري قيمت ادا ڪئي وڃي جنهن کي اڻ سهپ جي جنون سبب تباهه ڪيو ويو هو، پر جيئن ته هو سندس جهجهي ملڪيت مان مطمئن هيا، اُنهن جي خواهش فقط اها هئي ته سندس غير لچڪ روَيي ۾ ٿوري نرمي پيدا ڪن ۽ ٿورڙو عيوضو ئي سهي پر ادا ضرور ٿيڻ گهرجي. اُنهن هڪ پيرسن بشپ کي پڪڙيو، ۽ غيرانساني طريقي سان ڪيس ڪوڙا هنيا ويا، سندس ڏاڙهي پٽيائون ۽ سندس جسم اگهاڙو ڪري مٽس ماکي لڳائي ۽ انکي هڪ ڄاريءَ ۾ لڙڪايو ويو ته جيئن ڪيس جيتن جٹين جا ڏنگ لڳندا رهن ۽ اهو دردناڪ منظر ملڪ شام جي تيز تپندڙ سج هيٺ جاري رهيو.[100] پنهنجي مٿاهين مرتبي سبب مارڪ پنهنجي جرم ۾ ٻه مانائتو رهيو ۽ ڪيس اذيت ۾ مبتلا ڪندڙن کي بيعزت ڪندو رهيو. نيٺ ڪيس سندن هٿن مان ڇڏايو ويو ڇو جو هو هاٺي آخري عظيم فتح ماڻي چڪو هو. آريَنس پنهنجي نيڪ ڏوهه جي اعتراف ڪندڙ جي اخلاق کي ساراهيو ۽ ان جو جشن ملهايو، ڪٿولڪس فرقي ٻه ان جي ساٿ ڏيڻ جو اعلان ڪيو،[101] ۽ لاديٺ جيڪي پنهنجي شرمساري ۽ پڇتاءَ ۾ ٻڏي رهيا هيا، اِڳتي واسطي اهڙي ظلم جي داستان جي دهرائجڻ ڪان بنهه ڊڄي ويا.[102] جولين سندس زندگي بچائي: پر جيڪڏهن آرٿوسا جو بشپ جولين جي ٻاراٺي حرڪت کي بچائي ها[103]* ته ايندڙ نسل، شهنشاهه جي رحم دليءَ جي تعريف ڪرڻ بجاءِ، ان احسان فراموشيءَ کي ننڍي ها.

انٽنٽڪ ڪان فقط پنجن ميلن جي مفاصلي تي سام جي مئسيڊونيا جي بادشاهن، لاديٺ دنيا جي شاندار جڳهن کي پاڪ ڪري اپولو جي حوالي ڪيو هو.[104] روشنيءَ جي ديوتا جي لاءِ هڪ عظيم الشان مندر کي ناهيو ويو ۽ سندس وڏي مجسمي[105] مقدس جڳهه کي پري ڇڏيو جنهن کي سون ۽ هيرن سان جڙيو ويو هو ۽ يونان جي فنڪارن جي دماغي ڪاوشن سان انکي سينگاريو ويو هو. ديوتا کي جهڪندڙ صورت ۾ ڏيکاريو ويو هو جنهن جي هٿ ۾ هڪ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سونو گلاس آهي هو ۽ زمين تي شراب جو پاڻي اوتي رهيو آهي ۽ ائين ٿي محسوس ٿيو جڻ پنهنجي معزز ماءُ کي ليلائي عرض ڪندو هجي ته سندس ٻانهُن ۾ڪندو خوشبودار گل ڏئي ڇڏي جو ته اها جڳهه ڪهاڻين ذريعي مرتبو ماڻي چڪي هئي ۽ شام جي شاعرن تصور ۾ اها شهواني آڪاٽي پينوس + جي ڪنارن کان ڪٽي اورونٽس تائين پهچائي هئي. يونان جون قديمي رسمون ۽ رواج انٽيئڪ جي شاهي ڪالوني جي ماڻهن نقل ڪيا هيا. آگسٽين جي هڪ اهڙي لهر اُٿي پئي جيڪا ڊيلفڪ جي معجزن جي سچ ۽ شهرت کان به گوءِ کڻي وئي ۽ اها لهر ڊافن گل[106] جي ڪٽسٽاليَن ‡ چشمي وٽان ڦٽي نڪتي هئي. پروارين زمينن ۾ ڪنهن خاص مقصد[107] لاءِ هڪ اسٽيڊيم تعمير ڪرايو ويو جنهن کي ايلس 8 کان خريد ڪيو ويو هو ۽ اولمپڪ جون رانديون شهر جي خرچ تي ڪيڏيون ويندڙيون هيون ۽ ٽيهه هزار پائونڊ اسٽرلنگ جي دولت ماڻهن جي وندر وروهن تي خرچ ڪئي ويندي هئي.[108] زيارتين ۽ تماشبينَن جي دائمي رهائش گاهه غير محسوس ٿيندڙ طريقي سان مندر جي ويجهو ناهي وئي هئي ۽ ڊافن جو شاندر ۽ وڏي آبادي وارو ڳوٺ جنهن جو شان شوڪت صوبائي شهر وارو هو، بغير ڪنهن لقب جي هيو. مندر توڙي ڳوٺ گهاٽن ڪافوري ۽ شمشاد جهڙن وڻن ۽ ٻوٽن جي جُهڳٽن ۾ وڪوڙيل هيا جن جو دائرو هر طرف ڏهن ميلن تائين هيو ۽ اُنهن جي ڪري گرم اونهاري ۾ به ٿڌڙيون هِيرون ۽ ڇانوَ جو لطف پيو وٺبو هو. صاف پاڻيءَ جون هزار نهرون جيڪي هر ٽڪريءَ منجهان ڦُٽنديون هيون جنهن ڪري زمين پنهنجي ڇُهچ ساوَڪ کي قائم ڪري ڇڏيو هو ۽ گرمي پد کي پڻ خوشگوار رکيو هو. اهڙي ماحول ۾ انساني حواس بيحد وڻندڙ ڏيمن آوازن ۽ خوشبودار ساهن سان واسجي ويندا هيا ۽ پُرسڪون وڻن جو جهڳٽو ائين لڳندو هو جڻ اهو ئي صحت، سونهن، خوشين، عياشين، پيار ۽ محبت جو ضامن آهي. ڪو نوجوان، اپولو جيان، پنهنجي خواهشن جي پٺيان ڊوڙندو هو ته وري شرميلي ڇوڪري ڊافن* جي ويجهو ويندي ٿي گرمائجي ويندي هئي ۽ ڪيس تنبهه ٿيندي هئي ته پنهنجي اجائي ۽ اڻ منداٿتي حيا کي پاسيرو رکي ڇڏي، هڪ سپاهي يا فيلسوف جذبن کي گرمائيندڙ هن جنت[109] ۾ اچڻ کان لنوائيندو هو جتي، مذهب جي تقاضا کي ڏسندي، لذت ۽ خوشيءَ جي لهر غير محسوس ٿيندڙ انداز سان مرد جي ارادن جي مضبوطيءَ کي ٽوڙيندي، سندس جسم مان آر پار ٿي ويندي هئي. اهڙيءَ طرح ڊافن جي وڻن جا جهڳٽا، ڪيترن زمانن تائين مقامي ماڻهن توڙي ٻاهران ايندڙ سياحن جي پيار ۽ ڪشش جو محور ۽ مرڪز رهيا. هن عظيم جنت جي ٽڪري ۾ ايندڙ شهنشاهن به پنهنجي فياضيءَ جو سلسلو جاري رکيو ۽ ماڻهن لاءِ سهولتون ۽ آسائشون ڏينهون ڏينهن وڌنديون رهيون جنهن سبب مندر جي شان شوڪت ۾ سينگار ۽ سونهن ۾ نوان زيور لڳندا رهيا.[110]

ساليانى اجتماع تي جڏهن جولين، ڊافن جي اپولو جي عبادت ڪرڻ ويو ته سندس عقيدت، بي صبري ۽ چاهت جي چوٽين تي پهچي چڪي هئي. هن اڳواٽ ئي شڪار ٿيل ماڻهن جي جلوَن، شراب جي اوتجڻ، لوبان ٻارڻ ۽ نوجوانن ۽ ڪنوارين جي قطارن، جنڪي سفيد ڊريسون پهريل هيون جيڪي سندن معصوميت جي علامت هيون ۽ بيشمار ماڻهن جي شور ۽ غوغاءَ کي پنهنجي تصور جي آئيني ۾ ڏٺو هو. پر انٽيئڪ جو جوش جذبو، عيسائيت جي حڪومت جي دوُر ڪانپوءِ، مختلف رنگ ۾ تبديل ٿي چڪو هو. شهر جي دولتمندن طرفان پنهنجي پنهنجي ديوتا لاءِ ٿلهي متاري ڏاند جي وڏي قرباني ڪرڻ جي بجاءِ، شهنشاهه هاٿي شڪايت ڪئي ته هن ته قربانيءَ ۾ فقط هڪ بدڪ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وجي ڏني جيڪا پڻ پادريءَ طرفان آجي وئي هئي جيڪو ويچارو زرد پيلو ٿي چڪو هو ۽ هن برباد ٿيل مندر جو اڪيلو رهاڪو هو.[111] قربانگاهه اجڙي چڪو هو. معجزا يا ڪرشما خاموش ٿي چڪا هيا ۽ جيڪا پاڪ زمين هئي اُها عيسائين ۽ ماتمي تقريبن سبب لادينيت طرف بگڙي چڪي هئي. بشبيلاس[112] (انٽنڪ جو بشپ جيڪو ڊيسيَس جي ظلمن سبب جيل اندر مئو هو) جڏهن سؤ سال پنهنجي قبر ۾ رهيو هو ان ڪانپوءِ، سيزر گئلس جي حڪم تي سندس بوتو ڪيڊي ڊافن جي وڻن جي جهڳٽي ۾ دفن ڪيو ويو هو. ان جڳهه تي بعد ۾ هڪ زبردست ڪليسا تعمير ڪئي وئي هئي، هنن پاڪ زمينن جي ڪجهه حصي تي قبضو ڪري مذهبي ماڻهن جي استعمال ۾ رکيو ويو هو ته ڪجهه وري انٽنڪ جي عيسائين جي تدفين وغيره جي استعمال لاءِ رکيو ويو هو جن جي خواهش هئي ته هو پنهنجي محترم پادريءَ جي پيرن ۾ پُورجن ۽ اپولو جا پادري پنهنجن ڊنل مريدن سميت رٽائر ٿي ويا. جيئَن ئي هڪ ٻي انقلاب ۾ لادينيت جي قسمت بهتر ٿيندي نظر آئي ته سينٽ بشبيلاس جي ڪليسا کي ڊاهيو ويو ۽ ان هنڌ تي ٻيون جايون جڳهون جوڙايون ويون جن جي تعمير ۾ شام جي بادشاهن جي نيڪي ۽ تعاون حاصل هيو. پر جولين کي وڏي ۾ وڏو اونو هن ڳالهه جو هو ته پنهنجي ديوتا کي اُنهن مئلن کان آجو ڪري جيڪي سندس ارد گرد دفن ٿيل هيا ۽ زنده عيسائين کان پڻ سندس جند ڇڏرائي جن وڏي اثرائتي نموني دوکي ۽ جوش جذبي جي آواز کي ختم ڪري ڇڏيو هو.[113] گندي ٿيل جڳهه کي قديم رسمن ۽ دستورن موجب پاڪ صاف ڪيو ويو. مردن کي قبرن مان مانائتي نموني ٻاهر ڪڍيو ويو. ۽ چرچ جي رکوالن کي اجازت ڏني وئي ته سينٽ بشبيلاس جي خاڪ کي سندس پهرين جڳهه يعني انٽنڪ جي ديوارن جي حدن ۾ نيو وڃي. هڪ سٺي اخلاق جو مظاهرو، جيڪو هڪ مخالف حڪومت جي حسد کي ڪجهه ٿڌو ڪري ها، پر عيسائين جي جنون سبب، ان تي عمل نه ٿي سگهيو. هڪ وڏي ڪار جنهن ۾ بشبيلاس جا تبرڪ کنيا ويا هيا ۽ جنهن جي ماڻهن جي هڪ وڏو هجوم طرفان آجيان ڪئي وئي هئي، اُنهن اُپ ڏاريندڙ نعرا هڻندي ۽ وڏي جذبي ۽ عقيدي جو اظهار ڪندي حضرت دائود (ع - س) جون مناجاتون پڙهيون جن ۾ بتن ۽ بت پرستيءَ بابت ذڪار جو اظهار ٿيل آهي. هڪ بزرگ جي وڻن واپسي سندن فتح جي علامت هئي ۽ اها فتح وري شهنشاهه جي مذهب لاءِ بيعزتي جو باعث هئي، پر هو فخر مان پنهنجي ناراضگيءَ کي ڀهروپيءَ منجهان لڪائي ويو. هن جشن ۽ جلوس واري رات ۾ ڊافن جي مندر کي باهه جا شعلا وڪوڙي ويا، اپولو جو پورو مجسمو سڙي رک ٿي ويو، ۽ ان عمارت جون ديوارون اُگهاڙيون ٿي پيون ۽ سچو نظارو هڪ تباهي ۽ بربادي جي منظر ۾ بدلجي ويو. انٽنڪ جي عيسائين مذهبي اعتماد مان دعويٰ ڪئي ته سينٽ بشبيلاس جي سفارش تي، عمارت جي ڇت تي جنت جي بجلي ڪري هئي، پر جيئن ته جولين يا ته ڏوهه کي يا معجزي کي مڃيندو هو تنهنڪري هن بغير ڪنهن هٻڪ يا شاهديءَ جي، پر ڪنهن ممڪن شيءِ جو امڪان رکندي، ڊافن جي باهه کي ڪوڙو ثابت ڪندي، انڪي گئليليَنس جي انتقامي ڪارروائيءَ جو نالو ڏنو.[114] جيڪڏهن سندن ڏوهه پوريءَ طرح ثابت ٿي وڃي ها ته انجا نتيجا به ڪين سخت پوڳڻا پوَن ها، پر پوءِ ٻي سندن دروازا بند ڪيا ويا ۽ انٽنڪ جي ڪليسا جي پوري دولت ضبط ڪئي وئي. جيڪي ڏوهي گوڙ ۽ شور شرابو ڪرڻ جا ذميندار هيا يا باهه لڳائڻ ۽ چرچ جي دولت کي ڳجهو رکڻ جا مجرم هيا، اُنهن جي ڳولا جاري رکندي ڪيترن ئي عيسائين کي اذيتون ڏنيون ويون[115] ۽ هڪ ٿيوڊوريٽ نالي نائب پادري کي اوير جي ڪورٽ طرفان سزا ڏياري سندس سِر ڌڙ کان ڌار ڪيو ويو. پر

هن اُبهري ڪري ڪي شهنشاهه طرفان ٻڌيو ويو جنهن سچن يا ڍونگ وارن جذبن سان ان واقعي تي پنهنجي ڏک جو اظهار ڪيو ته وزيرن جي بيوقوفي جي ڪري سندس حڪومت تي ٻين کي اذيتن پهچائڻ جو الزام به لڳندو ته حڪومت جي ذلت پڻ ٿيندي.[116]

جولين جي وزيرن جي جوش ۽ جنون کي سندن حاڪم طرفان لغام ڏنو ويو. پر جڏهن ملڪ جو ابو پاڻ ان زيادتي ڪندڙ طبقي جو پاڻ کي ليڊر ظاهر ڪري ته پوءِ ماڻهن جي ڪاوڙ ۽ ناراضگيءَ کي روڪڻ مشڪل ٿي پوي ٿو ۽ نه وري ڪين سزا ڏئي سگهجي ٿي. جولين عوام جي سطح تي شام جي پاڪ شهرن جي وفاداري ۽ عقيدت جي تعريف ڪري ٿو جن جي پاڪباز رهاڪن پهرين فرصت ۾ ئي گئليلئنس جي قبرن کي ڍاهي ڇڏيو هو ۽ ڌيمي انداز ۾ شڪايت ڪري ٿو ته اُنهن ديوتائن جي بيعزتي جو بدلو ورتو هو پر اُهو نرم انداز سان هو ۽ نه اهڙي طرح جيئن هن سفارش ڪئي هئي.[117] هن قسم جو اڌورو ۽ ٻي ڏليو اعتراف شايد عيسائين جي شڪايتن جي تصديق ڪري ٿو ته غازا، ائسڪلن، هيليوپولس وغيره جهڙن شهرن ۾ لادينن پنهنجي ئي خوشحالي وارن ڏينهن جو ناجائز فائدو ورتو جنهن ۾ نه ته ڪا دانشمندي هئي ۽ نه وري ان ڳالهه جو ڪين ڪو ڏک هو ۽ سندن ظلمن جا ستايل ۽ ناخوش ماڻهو عذابن مان آزاد فقط تڏهن ٿيا جڏهن اُهي مري ويا. ۽ جيئن ئي اُنهن جي تباهه ٿيل زخمي جسمن کي گهٽين ۾ گهليو ويو ته اُنهن کي ٻورچين جي ٽُڪن ۽ ڪنگهارن ۽ عورتن جي لڪڻ سان سندن جسمن ۾ سوراخ ڪيا ويا (عالمي ڪاوڙ ان وقت ان حد تائين هئي) ۽ عيسائي پادرين ۽ ڪنوارين ڇوڪرين جا آنڊا گوندا ڪڍي، جنونين طرفان اُنهن جي ذائتي چکڻ ڪانپوءِ جَوَن جي اَنَ سان گڏائي اُنهن کي وڏي نفرت ۽ حقارت منجهان شهر جي گندن ۽ گدلن جانورن آڏو اڇلايو ويو هو.[118] مذهبي جنون جا اهڙا منظر، انساني فطرت جي ذلت آميز ۽ بڇان ڏيارينڊڙ تصوير پيش ڪن ٿا، پر اليگزينڊريا جو قتلام اچا وڌيڪ توجه ڇڪرائي ٿو. حقيقتن جي يقينيءَ جي حساب سان، مظلومن جي رتبي ۽ مصر جي گاديءَ جي هنڌ جي شان شوڪت جي حساب سان اهو تمام وڏو واقعو هو.

جارج،[119] جنهن جو سندس والد طرفان يا تعليم پرائڻ وقت، ٻيو نالو ڪپادوشين هو جيڪو سِسيليا ۾ ايپيفنيا جي شهر ۾ هڪ ڪپڙي اُٿندڙ جي گهر ۾ ڄائو هو. اٽڃاتل ۽ غلاميءَ جي اصليت کان، هن هر فن مؤلا ٿي پنهنجي مرتبي کي متاهون ڪيو. ۽ سندس حمايتين ۽ مددگارن، جن جي هو بيحد خوشامد ڪندو هو. پنهنجي نالائق پاڙيندڙ لاءِ هڪ ڪميشن تي سٺي روزگار جو بندوبست ڪيو ته هو فوج کي سوئر جو گوشت مهيا ڪري ڏيندو. سندس نوڪري تمام ننڍي ۽ خيسس قسم جي هئي جنهن کي هن وڌيڪ بدنام پاڻ ڪيو. هن خوب دولت ڪمائي پر رڳو دوکيبازي ۽ بددیانتيءَ جي ذريعن سان. پر سندس بدديانتي ۽ بي ايماني ايتري ته بدناميءَ جي چوٽين تائين پهتي جو جارج پيو کو بچاءَ جو رستو نه ڏسي انصاف کي مُنهن ڏيڻ بجاءِ ان کان مُنهن موڙي ڪيڏانهن غائب ٿي ويو. هن بيعزتي ڪانپوءِ جنهن ۾ اٿين ٿو لڳي ته هن پنهنجي وقار جو سودو ڪري دولت حاصل ڪئي هئي، هن نيٺ سچائيءَ يا ڍونگ ذريعي آرين ازم سان وابستگي اختيار ڪئي. سچائيءَ کان يا وري سکيا ۾ شو بازيءَ جي خيال کان، هن پاڻ وٽ هڪ وڏي لائبريري ناهي ورتي جنهن ۾ تاريخ، تقرير، فلسفي ۽ مذهب جا ڪتاب هيا[120] ۽ ان وقت جي هڪ طبقي جي چونڊ جو ڪٺو متس وجي پيو ۽ ڪپادوشيا جو جارج، ائٿنسيَس جي تخت تي وجي وينو. نئين وڏي پادري

جي آمد هڪ بربر فاتح واري هئي ۽ سندس حڪومت جي دؤر جي هر گهڙي ظلم ۽ لوڀ لالچ سان گندي ٿيل هئي. اليگزئنڊريا ۽ مصر جا ڪئٿولڪ هڪ آمر ۽ ظالم جي مُنهن ۾ اڇلايا ويا هيا جنهنکي، پنهنجي فطرت توڙي سندس تعليم پٽاندڙ چڻ بين کي اذيتن ڏيڻ جي ڊگري مليل هئي ۽ هن پنهنجن ضلعن جي مختلف ماڻهن کي هڪ جيترا عذاب ۽ تڪليفون ڏنيون. مصر جي وڏي پادري پنهنجو شان شوڪت وارو وڏو رتبو تڪبر سان سنڀاليو ڇو تہ منجهس ڪمينگي ۽ ذلت جي حسب نسب واريون سڀ اوڻايون موجود هيون. اليگزنڊريا جا واپاري پوريءَ طرح ڏيوالا ٿي چڪا هيا ڇو تہ هن ظلم ۽ ناانصافيءَ سان ڌنڌي جي سيني ذريعن جيئن نائيٽر، لوڻ، ڪاغذ ۽ ڪفن دفن وغيره تي ڀرپور قبضو ڪري ورتو هو ۽ وڏي قوم جي هڪ روحاني پيءُ چغلي خور ٿيڻ جو حقارت جهڙو ۽ هاجيڪار اعزاز بہ حاصل ڪري ورتو. جيڪا ٽئڪس هن شهر جي هر گهر تي مڙهي وئي تہ اليگزئنڊريا جا رهواسي اهڙي زيادتي کي نہ تہ وساري سگهندا ۽ نہ وري هو ان کي ڪڏهن بہ معاف ڪري سگهندا. هن هڪ مدي خارج دعويٰ جي بنياد تي ماڻهن سان اهو ظلم ڪيو هو تہ پايو وجهندر شهنشاهہ پنهنجي جانشينن پٽوليميز ۽ سيزرس کي هن زمين جي ملڪيت جا دائمي حق ڏئي ڇڏيا هيا. لادينن، جن جي خوشامد ان اُميد تي ڪئي وئي هئي تہ کين آزادي ۽ برداشت جهڙا تحفا ملندا. سندس ذليل لوڀ لالچ جي جذبن کي وڏيڪ بگاڙيو، جنهن جي نتيجي ۾ اليگزئنڊريا جي اُنهن مندرن کي، جيڪي دولت سان مالا مال هيا، وڏي پادري جي اشارن تي اُنهن کي ڦريو ۽ لٽيو ويو يا اُنهن کي بيحرمتو ڪيو ويو ۽ هن ماڻهن جي وچ ۾ بيهي وڏي واڪي اعلان ڪيو تہ: " آخر هنن قبرن کي ڪيتري عرصي تائين سلامت رهڻ جي اجازت ڏئي سگهجي ٿي؟" ڪانسٽنٽيس جي حڪومت ۾ ماڻهن جي سخت ڪاوڙ ۽ انصاف جي تقاضائن مطابق کيس ملڪ مان تڙيو ويو هو ۽ وڏي پر تشدد جدوجهد ڪانپوءِ اهو فيصلو ٿيو تہ ملڪ جون شهري توڙي فوجي طاقتون گڏجي سندس اختيارن کي واپس آڻي سگهن ٿيون تہ جيئن هو بدلو وٺي سگهي. اُهو پيغام آڻيندڙ جنهن اليگزئنڊريا ۾ جولين جي تخت تي ويهڻ جي خبر اچي ڏني هئي ۽ ساڳئي شخص وڏي پادريءَ جي زوال جي خبر بہ اچي پهچائي. جارج کي پنهنجن ٻن نفرت جهڙن وزيرن - ڪائونٽ ڊايوڊورس ۽ ڊراڪونٽيس جيڪي خزاني جا مالڪ هيا - سان گڏ زنجيرن ۾ جڪڙي کين تيستائين گهليو ويو جيستائين هو قومي جيل تائين پهچن. چوويهن ڏينهن جي ختم ٿيڻ تي، ماڻهن جي وڏي هجوم جيل کي ڀڃو ۽ ٽوڙيو تہ جيئن هو ڪورٽن جي ڊگهي عرصي تائين هلندڙ ڪيسن جي بيصبري برداشت ڪرڻ بدران پاڻ فيصلو ڪندا. ديوتائن توڙي ماڻهن جا دشمن جيڪي سندن ظالماڻين بيعزتين سبب مري چڪا هيا، تہ وڏي پادري ۽ سندس ساٿين جي مئل جسمن کي فاتحاڻي انداز ۾ اُٺ جي پٺيءَ تي ڪٺي گهٽين ۾ گهمايو ويو ۽ اٿنيسيس جي ڌر[121] طرفان بي حسيءَ جي مظاهري کي انجيل جي مجيندڙن جو صبر ئي چئي سگهجي ٿو. هنن گندن خطاڪارن جي خاڪ کي سمنڊ ۾ اڇلايو ويو ۽ هن گوڙ ۽ شور بريا ڪندڙن جي ليڊرن پنهنجي هڪ عزم جو اظهار ڪيو تہ هو عيسائين جي عقيدن کي ڪامياب ٿيڻ نہ ڏيندا ۽ هنن شهيدن جي مستقبل جي اعزازن کان کين محروم نہ ڪندا جن کي سندن ابن ڏاڏن جيان، سندن مذهب جي دشمنن طرفان سزائون ڏنيون ويون هيون.[122] لادينن جا خدشا تہ صحيح هيا پر اُنهن جا احتياط اثرائتا نہ هيا. وڏي پادريءَ جي موت سندس زندگيءَ جي سيني يادن کي مٽائي ڇڏيو هو. اٿنيسيس جو دشمن وري آرينس کي پيارو بہ هيو تہ اُنهن لاءِ مقدس پڻ هيو ۽ اُنهن جي وچ ۾ جيڪا گفتگو ٿي هئي ان مطابق هنن سندس

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

عبادت ڪرڻ کي ڪيٿولڪ ڪليسا ۾ رائج ڪرايو.[123] هڪ نفرت جهڙي ڏاڙئي ماڻهوءَ کي، جنهن پنهنجي وقت ۽ نسل کي لوڪان لڪايو هو، شهيد، ولي ۽ عيسائي سپوت جو ڪيس درجو ڏنو ويو،[124] ۽ ڪپاڊوشيا جي بدنام جارج کي تبديل ڪري[125] انگلنڊ جي مشهور نالي سينٽ جارج سان سڏيو وڃي ٿو. جنهن لاءِ چيو وڃي ٿو، تہ هو جنگي اسلحي، بهادري ۽ سرواڻيءَ جو سرپرست هو.[126]

ساڳي وقت تي جولين کي اليگزينڊريا ۾ برپا ٿيل فسادن بابت ڄاڻ ڏني وئي، ڪيس ايڊيسا جي مخبرن ٻڌايو تہ آرينس جي مغرور ۽ دولتمند طبقي، وئلينٽينيَنس جي ڪمزوريءَ جو فائدو وٺندي ڪين بيعزت ڪيو هو ۽ اهڙا غيرقانوني ڪم ڪيا هيا جيڪي هڪ نظم ۽ ضبط واري ملڪ ۾ نہ ٿيڻ گهرجن ها ۽ اهڙن غير قانوني ڪمن تي سزا ڏيڻ لازمي آهي. انصاف جي سُستي کي نظر ۾ رکڻ ڪانسواءِ، ڪاوڙ ۾ باهہ ٿيل شهنشاهہ ايڊيسا جي مئجسٽريٽن کي حڪم ڏنو[127] جنهن سان چرچ جي سڄي ملڪيت کي ضبط ڪيو ويو، حاصل ٿيل رقم سپاهين ۾ ورهائي وئي، سندن زمينون سندس حڪومت جو حصو ٿي ويون ۽ ظلم جي هن منظر کي اجا وڌيڪ سفاڪي واري زيادتي سان دهرايو ويو:

" آءُ ڀاڻ ڪي،" جولين چيو، " گيليليَنس جو سچو دوست ثابت ڪريان ٿو. سندن تعريف لائق قانون، غريبن لاءِ جنت جي بادشاهي آڇي ٿو ۽ اُهي وڏي محنت سان نيڪي ۽ چونڪاري جي رستي تي نقط تڏهن هلندا جڏهن دنياداريءَ ۽ دولت جي حرص وهوَس کان ڪين آءُ چونڪارو ڏياريندس. خيال ڪجو، بادشاهہ وڌيڪ سنجيدو ٿيندي چيو، خيال ڪجو، اوهان منهنجي صبر ۽ انسانيت کي ڪيٺن نہ آپي کان ٻاهرڪيو ٿا. جيڪڏهن اوهانجا هن قسم جا غيرقانوني ڪم جاري رهندا تہ آءُ ماڻهن سان ٿيل زيادتين جو حساب ڪتاب مئجسٽريٽن کان وٺندس ۽ پوءِ توهان ان ڏينهن کان ڊڄجو جڏهن اوهان جون ملڪيتون ضبط ڪيون وينديون ۽ اوهان کي ملڪ بدر ڪيو ويندو، نہ رڳو ايترو پر پوءِ شايد باهہ ۽ ترار جو استعمال بہ ڪيو ويندو." اليگزينڊريا جا گوڙ ۽ هنگاما تمام خطرناڪ ۽ خوني قسم جا هيا، پر هڪ عيسائي پادري لادينن جي هٿان مارجي ويو هو ۽ هن سلسلي ۾ جولين جي تحرير منجهان سندس هڪ طرفي نظام جو چٽو ثبوت ملي رهيو هو. اليگزينڊريا جي شهرين لاءِ سندس ملامت ۽ مذمت وارن لفظن ۾ پڻ نرمي ۽ عزت وارو گڏيل سڏيل روَيو نظر ٿي آيو ۽ هو افسوس جو اظهار ٿو ڪري تہ هن موقعي تي بہ اُهي پنهنجن دستوري اخلاق ۽ نرميءَ واري مزاج کان پاسيرا نظر ٿي آيا جنهن مان سندن يوناني نسل جو اندازو آسانيءَ سان لڳائي سگهبو هو. هو وڏي شدت ۽ ڪاوڙ مان ان ڏوهہ جي مذمت ڪري ٿو جيڪو انصاف ۽ انسانيت جي قانون خلاف ڪانئُن سرزد ٿيو هو ۽ هو بظاهر اطمينان سان اُنهن ڇڙ ڏياريندڙ ۽ برداشت کان ٻاهر جي واقعن کي دهرائي ٿو جيڪي ڪپاڊوشيا جي جارج جي ناپاڪ آمريت دهرايا هيا ۽ جن کي هن هيترو سارو عرصو برداشت ڪيو هو. جولين ان اصول کي دل سان مڃي ٿو تہ ماڻهن جي گستاخيءَ واري روَش تي، هڪ عقلمند ۽ مضبوط حڪومت کي، ڪين ضرور سزا ڏيڻ گهرجي، ان هوندي بہ شهر جي پايو وجهندڙ سڪندر ۽ سراپس ديوتا جو ڪجهہ لحاظ ۽ مروت ڪندي، هو سڄي خطاڪار شهر کي هڪ پُروقار معافي ڏئي ٿو، جنهن لاءِ هن کي پنهنجي پاڻ جيترو پيار ۽ محبت محسوس ٿئي ٿي.[128]

اليگزينڊريا جي هنگامن ختم ٿيڻ ڪانپوءِ، اٿنيسَس، ماڻهن جي پرجوش تاڙين ۽ خوشيءَ ۾ تخت تي وينو جتي سندس نالائق ڇتاپيٽي ڪندڙ مُنهن پرڪريو هو. ۽ جيئَن تہ وڏي پادريءَ جا جذبا اختيارن سان گڏ تحمل ۽

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بردباريءَ وارا هيا، تہ سندس حڪمن، ماڻهن جي ذهنن اندر باهہ ٻارڻ جي بجاءِ اُنهن کي ٿڌو ۽ صلح تي آماده ڪيو. سندس پادريءَ واريون خدمتون فقط مصر جي حدن تائين محدود نہ هيون. عيسائي دنيا جي حالتن بابت ڪيس پوريءَ طرح ڄاڻ هئي جو تہ سندس ذهن صحتمند ۽ ڪشادو هو ۽ عمر، صلاحيتون ۽ اٿنسيَس جي شهرت، خطري جي هن گهڙيءَ ۾، ڪيس عيسائي دنيا جو آمر بنائي ڇڏيو.[129] اجا ٽي سال بہ نہ گذريا هيا جو اولهہ جي ملڪن جي پادرين جي اڪثريت، رمني جي گناهہ جي اعتراف سان، بي خبريءَ يا ناراضگيءَ وچان پنهنجي يڪراءِ ٿيڻ جو اظهار ڪيو هو. اُنهن پڇتايو، اُنهن اعتبار ڪيو ۽ پنهنجن ڪٽر قسم جي مذهبي ڀائرن جي بي وقتي ناراضگيءَ کان سخت خوفزده هيا، ۽ جيڪڏهن سندن فخر جو جذبو سندن عقيدي کان وڌيڪ مضبوط هيو تہ پوءِ ممڪن هو تہ هو ڀاڱي آرينس جي قبضي ۾ هئڻ کي وڌيڪ ترجيح ڏين تہ جيئن عام ماڻهن اڳيان گناهن جو ڪفارو ادا ڪرڻ جي ذلت کان بچي سگهن جو تہ اٿين ڪرڻ سان سندن حالت بيحد ابتريءَ واري ۽ اٿچاتل عام ماڻهن جي درجي کان بہ هيٺ ٿي وڃي ها. ساڳئي وقت روحاني ماڻهن جي يڪجهتي ۽ اعزازن بابت گهريلو تضادن ۽ اختلافن کي بہ گهٽو اُڀاريو ويو جنهن سبب ڪئٿولڪ ڊاڪٽرن اندر ڪافي غصو موجود هو ۽ ٻي طرف وري مابعدالطبيعاتي رجحانن جي اختلافن جي ابتريءَ واري صورتحال ان حدتائين وڌي وئي جو ٻنهہ يوناني ۽ لاطيني ڪليسائن جي وچ ۾ دائمي جدائيءَ جو خطرو پيدا ٿي پيو. هڪ مشاورتي ڪميٽيءَ جي ڏاهپ سبب، جنهن کي اٿنسيَس جي موجودگي هڪ ڪائونسل جو درجو ڏئي ڇڏيو هو. اُهي پادري جن غير محتاط ٿيندي غلطيون ڪيون ۽ مونجهارا پيدا ڪري ڇڏيا هيا، وري کين ڪليسا جي برادريءَ ۾ داخل ڪيو ويو ۽ آسان شرط اهو هو تہ نائسين عقيدي، سان کين يڪراءِ ٿيڻو پوندو جنهن ۾ سندن پوين غلطين جو حساب يا احتساب نہ ڪيو ويندو ۽ نہ وري سندن فيلسوفياڻي خيالن جي تشريح يا احاطو ڪيو ويندو. مصر جي وڏي پادريءَ جي مشورن اڳ ۾ ئي گال، اسپين، اٽلي ۽ يونان جي مذهبي ماڻهن کي هن صحتمند سمجهوتي جي استقبال ڪرڻ لاءِ تيار ڪري ڇڏيو هو، ۽ ڪجهہ اهم روحن[130] جي مخالفت جي باوجود گڏيل دشمن جي خوف کان عيسائين جي وچ ۾ صلح صفائي ۽ دوستيءَ جا رشتا وري قائم ٿي ويا.[131]

مصر جي وڏي پادريءَ جي ڏاهپ ۽ محنت سبب هر طرف صلح سانت ٿي وئي پر ان کان اڳ ۾ ئي شهنشاهہ جي فتوائن جي ڪري[132] وري ان ۾ رڪاوٽ اچي وئي. جولين، جنهن کي عيسائين کان نفرت هئي ۽ اٿنسيَس کي خلوص ۽ دل واري ذڪار سان عزت ڏيندو هو، فقط هن جي لاءِ هن هڪ طرفو فرق ڪيو جيڪو گهٽ ۾ گهٽ سندس پهرئين اعلان جي بلڪ برخلاف هو. هن جو چوڻ هو تہ گئليلينس جن کي هن ملڪ نيڪاليءَ مان وري پنهنجي وطن گهرايو هو، پر اُنهن جون نہ تہ ڪليسائون واپس ٿيون هيون ۽ نہ وري کين اُنهن جي حفاظت جو مٿن فرض سؤنپيو ويو هو: ۽ هن ان ڳالهہ تي پنهنجي حيرت جو اظهار ڪيو تہ هڪ بدنام مجرم جنهن کي ڪيترائي ڀيرا شهنشاهن جي فيصلي مطابق ڪيس ننديو ويو هو، ڪيس اها جرئت ڪيئن ٿي تہ هو قانون جو احترام نہ ڪري ۽ گستاخي ڪندي اليگزينڊريا جي وڏي پادري جي تخت تي قبضو ڪرڻ جو سوچي ۽ شهنشاهہ جي حڪمن جي بہ پرواهہ نہ ڪري، هڪ خيالي جرم جي سزا طور، هن اٿنسيَس کي ٻيهر شهر نيڪالي ڏئي ڇڏي ۽ ڪيس اهو فرض ڪندي خوشي ٿي تہ ماڻهو سندس هن انصاف واري قدم کي ساراهيندا ۽ رعيت جا ماڻهو ان تي خوش ٿيندا. پر عرضدار ماڻهن جي گهڻي زور پرڻ

تي ڪيس يقين آيو ته اليگزئنڊريا جي ماڻهن جي اڪثريت عيسائي هئي ۽ وري عيسائين جي اڪثريت مضبوط طريقي سان پنهنجي وڏي پادريءَ سان عقيدي موجب لاڳاپيل هئي. پر سندس جذبن کي سمجهڻ ۽ ڄاڻڻ جي باوجود، هن پنهنجي فيصلي تي نظرثاني ته نه ڪئي پر ائلو هو وڌيڪ ڪاوڙجي پيو ۽ سندس شهر نيڪاليءَ کي هاڻي پوري مصر جي وسيع حدن تائين وڌائي ڇڏيائين. ماڻهن جي هجوم جي جوش ۽ جنون ڪيس وڌيڪ سخت ۽ ڪٺور بنائي ڇڏيو: هو ان وقت وڌيڪ محتاط ٿيو جڏهن مشهور ۽ جرئتمند ليڊر، شور ۽ هنگامن منجهان شهر کي ڇڏي وڃي رهيو هو، ۽ سندس ناراضگي واري ٻوليءَ مان صاف ظاهر پيو ٿئي ته هو اٿنسيَس جي جرئت ۽ سندس صلاحيتن لاءِ ڪهڙي راءِ رکندو هو. سندس حڪم جي تعميل ڪرڻ ۾ ايڊيسيَس - جيڪو مصر جو منهندار هو - ڪان دير ٿي وئي هئي، جنهن کي سبدس سُستيءَ منجهان شهنشاهه جي دڙڪن جاڳائي وڌو. "توڙي جو تون غفلت ٿو ڪرين، جولين چوي ٿو،" ته مونکي ڪنهن به موضوع تي ڪجهه لکي موڪلين، پر گهٽ ۾ گهٽ اها تنهنجي پهرين ڊيوٽي آهي ته تون اٿنسيَس طرف پنهنجي هلت چلت ۽ روَش جي باري ۾ مونکي آگاهه ڪندو ڪر، ڇاڪاڻ ته هو ديوتائن جو دشمن آهي. منهنجا خيال ۽ ارادا توکي گهڻي وقت کان وٺي معلوم آهن. مونکي عظيم سراپس جو قسم آهي ته جيستائين، ڪٺلينڊر* موجب اينڊڙ ڊسمبر تائين جيڪڏهن اٿنسيَس اليگزئنڊريا ... پر نه مصر منجهان هليو نه ويو، ته تنهنجي حڪومت جا آفيسر هڪ سؤ پائونڊ سون جا بطور ڏنڊ جي ادا ڪندا. توکي منهنجي مزاج جي خبر آهي. آءٌ ڪنهن کي ننڊڻ ۾ سست آهيان، پر ڪنهن کي معاف ڪرڻ ۾ هيڪاري وڌيڪ سست آهيان." هي خط جلد لکيو ويو، وري ان جي پٺيان هڪ ٻيو خط به جلدي اُماڻيو ويو جيڪو شهنشاهه جي پنهنجي هٿ اکرين لکيو ويو هيو. "نفرت - جيڪا سيني ديوتائن لاءِ ظاهر ڪئي ٿي وڃي، مونکي غم ۽ ڪاوڙ ۾ مبتلا ڪري ٿي ڇڏي. ٻي ڪا به ڳالهه نه آءٌ ڏسڻ چاهيان ٿو نه ٻڌڻ چاهيان ٿو سواءِ ان خوشيءَ جي خبر جي ته اٿنسيَس مصر بدر آهي يا ٻين لفظن ۾ سڄي مصر جي حدن کان ٻاهر آهي. سخت نفرت لائق ۽ بيحد بدبخت! منهنجي حڪومت جي دؤر ۾ ڪيترين ئي يوناني عورتن کي پاڪ غسل ڏئي عيسائي بنايو ويو آهي جن جو تعلق وڏن گهراڻن سان هو ۽ اهو سندس ئي اذيتن جو نتيجو آهي."[133] اٿنسيَس جي موت بابت ڪو واضح حڪم ڪونه هيو پر مصر جي منهندار اشارن ۾ سمجهو ته خيريت ان ۾ هئي ته ٻلي هو حدون اورانگهي وڃي بجاءِ ان جي جو خاموش ٿي ويهي رهي ڇو ته سندس مالڪ هن سلسلي ۾ بيحد بيچين هيو. وڏو پادري دورانديشي ڪندي صحرا جي ڪنهن گمنام خانقاهه ۾ وڃي پناهه ورتي ۽ وڏي هوشياريءَ سان لڪل رهيو ته جيئن دشمنن کان محفوظ رهي، ۽ هو فتحمنديءَ سان شهنشاهه جي خاڪ مٿان زنده رهيو. جنهن، زبردست لفظن ۾ پنهنجي راءِ جو اظهار ڪجهه هن طرح ڪيو هو: "ڪٺليلينَس اسڪول جو سمورو زهر فقط هڪڙي يعني اٿنسيَس ۾ سمايل آهي"[134]

مون پنهنجي پوري خلوص سان ڪوشش ڪئي آهي ته هڪڙي اهڙي سرشتي کي بيان ڪريان جنهن سان جولين گهربل اثر حاصل ڪرڻ پيو چاهي، پر هو پنهنجي غلطي مڃڻ لاءِ تيار نه هو ۽ نه وري اذيتن کي جاري رکڻ جي ندامت قبول ڪري ها. پر، جيڪڏهن جنون جي موتمار جذبي، هڪ نيڪ شهنشاهه جي دل ۽ دماغ کي صفا بگاڙي ڇڏيو هو ته ان موقعي تي ان ڳالهه کي به ضرور مڃڻ گهرجي ته عيسائين جون جائز تڪليفون ۽ اذيتون حقيقت ۾

انساني جذبن ۽ مذهبي جوش ۽ جنون جي ڪري وڌيون بہ هيون تہ اُنهن ۾ زهر پڻ ملايو ويو هو. انجيل مقدس جا جيڪي قديمي پوئلڳ هيا، اُنهن جي طبيعت جي نرمي توڙي صبر ۽ استقلال تي ڪين آفرين ملندي هئي ۽ ائين نہ ٿيندو هو تہ جانشين اُنهن جو نقل ڪن. عيسائي، جن کي هاڻي شهنشاهت جي شهري توڙي ڪليسائي حڪومت ۾ چاليهہ سال ٿي چڪا هيا، پنهنجي خوشحاليءَ تي گستاخي ۽ ڦوڪ ۾ پرجي چڪا هيا[135] ۽ هڪ عجيب منطق رکندا هيا تہ فقط بزرگن ۽ درويشن کي هن ڌرتيءَ تي راڄ قائم ڪرڻ جو حق هو. جيئن ئي جولين جي دشمنيءَ سبب پادرين ۽ پنڊتن کي خاص حقن، فائدن ۽ سهولتن کان محروم ڪيو ويو جيڪي ڪين ڪانسٽنٽائن جي وقت ۾ حاصل هيا تہ اُنهن هاءِ گهوڙا مچائي ڏني تہ مٿن ظلمن ۽ اذيتن جو دؤر شروع ٿي چڪو هو ۽ اُنهن جي نظر ۾ بت پرستن ۽ لادينن کي جيئن تہ آزاديءَ مان برداشت ڪيو ٿي ويو تہ اها ڳالهہ ڪٽر مذهبي ماڻهن لاءِ غم ۽ ناجائز روَيي واري هئي.[136] تشدد ۽ هنگامن جون ڪارروايون، جن جي پنيرائي متجسترين طرفان هرگز نتي ڪئي وئي، اجا بہ جاري هيون. پيسينس + جي هنڌ وٽ، سائبيل جي قربانگاهہ کي شهنشاهہ جي موجودگي ۾ تباهہ ڪري اونڌو ڪيو ويو ۽ ڪپادوشيا ۾ سزئريا جي شهر ۾ "بخت جو مندر" - هڪ اڪيلي جڳهہ جيڪا لادينن جي عبادت لاءِ ڇڏي وئي هئي، انکي بہ ڪاوڙ وارن هنگامن ۾ پوريءَ طرح تباهہ ڪيو ويو. اهڙن افسوسناڪ موقعن تي، هڪڙو شهنشاهہ جنهن کي ديوتائن جي عزت ۽ احترام وڌيڪ عزيز هيا، انصاف جي فيصلن ۾ مداخلت هرگز نہ ڪري ها ۽ نہ ڪانئس اها توقع رکجي ها، جڏهن تہ هو سخت ڪاوڙ ۾ هو تہ جنونين ۽ فسادين، جنکي هنگامن برپا ڪرڻ ۽ ملڪيتن کي باهيون لڳائڻ تي بلڪل جائز سزائون ڏنيون ويون هيون، اُنهن کي ئي وري نہ رڳو انعامن اڪرامن سان نوازيو وڃي پر ڪين شهادت جهڙا لقب بہ ڏنا وڃن.[137] جولين جي حڪومت جي عيسائين جا، شهنشاهہ جي دشمنين بابت سندن ڪنَ پريا ويا هيا. جيئن تہ هو ان کان اڳي ئي تعصب رکندڙ هيا تہ حڪومت جي هر ڪم ۾ ڪين عيب ۽ دشمني نظر ٿي آئي ۽ هر عمل کي شڪ ۽ ناراضگيءَ جي نظر سان ڏٺو ٿي ويو. عام قانون جي نافذ ڪرڻ ۾، عيسائي، جن جي آدمشماري تمام گهٽي هئي، هر پيري سخت مذمت ڪرڻ جي لائق هيا، پر اُنهن جا جيڪي برادري وارا پائر هيا، بغير ڪنهن سبب يا دليل سمجهڻ جي، ڪين معصوم سمجهندا هيا. سندن شڪايتن کي جائز سمجهندا هيا ۽ جج جي سختي جي فيصلن کي غلط ۽ ڪيني تي ٻڌل سمجهندا هيا ۽ فرض ڪري ڇڏيو هيائون تہ ڪين اذيتون فقط انڪري ڏنيون پيون وڃن جو سندن مذهبي عقيدو بيو هو.[138] جيڪي موجوده تڪليفون هيون، توڙي جو ڪٽي برداشت ڪرڻ کان ٻاهر هيون، پر اُهي ائين ڪٽي سمجهجي تہ جيڪي مصيبتون اجا مٿن اچڻيون هيون تہ اهي اُنهن جي هڪ هلڪي جهلڪ هيون. عيسائي جولين کي ظالم ۽ مڪار حاڪم سڏيندا هيا جنهن پنهنجي بدلي وٺڻ جي عمل کي فقط تيستائين روڪيو هو جيستائين هو فارس جي جنگ کان واپس اچي. ڪين خطرو هو تہ جيئن ئي هو روم جي ڌارين دشمنن تي فتح حاصل ڪندو تہ هو پنهنجي خطرناڪ پهرو پيائي مان نڪري نروار ٿي ويندو ۽ پوءِ وڏن نمائش گاهن تي پادرين ۽ الله لوڪ گوشہ نشينن جي رت جون نهرون وهنديون ۽ عيسائي، جن جو عقيدو ڪنهن حد تائين اجا بہ سلامت هو، پر پوءِ ڪين فطرت ۽ معاشري جي قدرتي ۽ فطري حقن کان بہ محروم ڪيو ويندو.[139] هُر بُهتان کي[140] جنهن سان هڪ مرتد جي شهرت کي زخمي ڪري سگهجي ٿو، سندس مخالفن جي نفرت ۽ ڊپ سبب، سچو سمجهي ان تي انڌو اعتبار ڪيو

ويو ۽ اُنهن جي اجاين رڙين ۽ دانهن شهنشاهه جي چڙ کي ويتر چوٽ چاڙهي ڇڏيو نہ تہ هو سندن عزت توڙي ڪين خوش رکڻ کي پنهنجي ڊيوٽي سمجهندو هو. هنن اجا بہ پنهنجي ناراضگي ۽ احتجاج کي جاري رکيو تہ سندن عبادت ۽ اڪيـن مان وهندڙ ڳوڙها ٿي، هڪ آمر حاڪم جي خلاف. سندن هٿيار هيا جنهن جي لاءِ هو بددعا ڏيندي چوندا هيا تہ سندس ظلمن کان الله تعاليٰ بہ ڏڪارو ٿيو هوندو ۽ اُهو ٿي سندن انصاف بہ ڪندو. پر اُنهن مايوسيءَ واري عزم مان اظهار ڪيو تہ سندن فرمانبرداري ڪنهن بہ ڪمزوريءَ جو نتيجو نہ هئي ۽ انساني نيڪيءَ جي نامڪمل هئڻ جي صورت پر، صبر جي ڪيفيت، جيڪا اصولن تي مبني هوندي آهي، تشدد ۽ اذيتن ذريعي اُها پوءِ ختم ٿي ويندي آهي. ان ڳالهہ جو فيصلو ڪرڻ ناممڪن آهي تہ جولين جو جوش جذبو، سندس انسانيت ۽ سٺائيءَ تي ڪيترو غالب اچي ها. پر اسان ڪليسا جي جوش ۽ طاقت جو ضرور اندازو لڳائي سگهون ٿا ۽ پوءِ يقين سان چئي سگهون ٿا تہ شهنشاهہ طرفان حضرت عيسيٰ (ع - س) جي مذهب جي مشعل اُجهائڻ جي ڪوشش ڪان اڳ، هو پنهنجي سڄي ملڪ کي خانہ جنگيءَ جي تباهي ۽ بربادي طرف ڌڪي ڇڏي ها.[141]

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - ٽيويهون
حاشين بابت وضاحتون

* (اميئينس مارسيلينس (395-330 ع).

1. آءُ سندس ٿي اظهارن يا بيانن منجهان ڪجهه اوهان جي آڏو پيش ڪندس جيڪي سندس مختصر مذهبي ڳالهه ٻولهه منجهان ڪنيا ويا آهن جيڪي شاهي دربار جي پادريءَ، هڪ دلير نقاد جي لاديني عقيدن جي مذمت ڪرڻ واسطي پاڻ وٽ جمع ڪيا آهن:

" آءُ ديوتائن ڪان ڊڄان ٿو ۽ ساڻن محبت به ڪريان ٿو ته ساڳي وقت سندن احترام پڻ ڪريان ٿو ۽ پنهنجي نسبت ۽ تعلق اُنهن سان اهڙيءَ طرح جوڙيان ٿو جيئن ڪو پنهنجن مهربان مالڪن، استادن، ماءُ - پيءُ ۽ دوستن سان رشتو نباهيندو آهي." بيان (vii, 212) - يوناني ٻوليءَ جي وسعت ۽ ڪشادگي به سندس دلي جذبن ۽ عقيدت جي اظهار ڪي بيان ڪرڻ لاءِ ناڪافي هئي.

2. تقرير باز پنهنجي فصاحت بلاغت سان گڏ جوش جذبي ۽ ڪجهه هلڪڙائيءَ سان بهشت، ڌرتي، انسانن، فرشتن جيئرن ۽ مئلن جي ذڪر سان گڏ وڏي ڪانسٽنٽنيس جو به تذڪرو ڪري ٿو (جيڪڏهن وٽس ڪا خبر يا چاڻ آهي ته) ۽ هي هڪ لاديني اظهار جو طريقو آهي. هو هڪ بهادريءَ واري يقين سان پنهنجي اظهار جي پڇاڻي ٿو ڪري ته هن هڪ يادگار جوڙيو آهي جيڪو هرڪيولس جي ٿنڀن ڪان گهڻ پائدار نه آهي ۽ هر لحاظ سان مضبوط ۽ طاقتور آهي. ڏسو گريگري نازيانزين ڪي. (تقرير .. iii, 50, iv, 134)

3. ڏسو هي ڊگهي گارگند يا بد زباني، جيڪا گريگري جي تحريرن ۾ ناجائز طريقي سان ٻن بيانن يا تقريرن ۾ ورهائي وئي آهي (i, 49-134، پيٽرس ۾ 630 ۾ ڇپيل). اها گريگري ۽ سندس دوست باسل (iv, 133) جولين جي مرڻ کان ڇهه مهينا پوءِ ڇپرائي هئي جڏهن سندس مڙهه کي تارسَس نيو ويو هو (iv, 120) ۾ جوويَن اڃا تخت تي قائم هيو. (iii, 54, iv, 117) مون هڪ فرانسيسي ماخوذ مان ڪافي مدد ورتي آهي انڪانسواءِ ليونس ۾ جيڪي 1735ع ۾ تبصرا ڇپيا هيا اُنهن به منهنجي رهنمائي ڪئي آهي.

4. جولين، آرين بشپ جي احسانمنديءَ کي هرگز قبول نٿو ڪري، پر هو ڪلڙي ماردونيَس کي پنهنجو استاد ٿو ڪوٺي ۽ انجو احترام ٿو ڪري ۽ سندس تعليم ڏيڻ جي طريقي کي به ساراهي ٿو جنهن سبب هنجا شاگرد سندس بيمثال ذهانت جي عقيدت ۽ محبت مان تعريف ڪن ٿا ۽ ساڳي وقت هومر جي مذهب کي به واکاڻين ٿا. (مسوپوگن - صفحا 351 - 352 -).

5. گريگري نازيانزين (iii, 70) هن رَت جي پاڪ داغ ڌوئڻ جي لاءِ وڏي محنت ڪئي جيڪو شايد ٽروبوليَر (مِتسراس فرقي جي جانورن جي قرباني جي رسم) سان لاڳاپيل هو. بٽرن (ڪليسائي واقعا - 361 - نمبر - 4,3)

6. جولين خود (تحريرون Ii, 434) اليگزنڊريا وارن کي يقين ٿو ڏياري ته هو عيسائي هيو (يقينن هو خلوص سان چئي رهيو هو) جڏهن هو پنهنجي عمر جي ويهين سال ۾ هيو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

7. ڏسو سندس عيسائي توڙي ڪليسائي تعليم، گريگري ۾ (iii, 58) سقراط (iii, 1) ۽ سوزومين (v, 2) . هو، پادري يا اڃا بہ شايد درويش يا بزرگ جي درجي تي پهچندي، نيٺ ويچارو رهجي ويو.

8. جيڪو ڪم گٽلس کي ڪرڻ لاءِ سونپيو ويو هيو، وڏي محنت ۽ ڪاميابيءَ سان پورو ڪيو ويو. پر جيڪي جايون يا عمارتون جولين جي بي ادبيءَ وارن هٿن سان جوڙايون ويون هيون، اُنهن کي ان زمين سختيءَ سان رد ڪري ڦٽي ۽ ڪيرائي ڇڏيو. گريگري - (iii, 50, 60, 61 - باب - 26) اهڙو هر طرفو زلزلو جنهن کي ڪيترن ئي ماڻهن پنهنجي اکين سان ڏٺو ۽ انجو مشاهدو ڪيو هو. يقيني طور تي ڪليسائي آڪاٽين ۾ اهو هڪ صاف ۽ وڏو معجزو هوندو.

9. فيلسوف (فريگمينٽ - ص - 228) اُنهن لوهن ڪڙن ۽ ڪڙولن تي طنز ٿو ڪري جيڪي فقط جنوني ماڻهن طرفان ڏاهيا ويا هيا (ڏسو تليمانٽ، ڪليسائي يادگيريون - ix, 661, 662) جنهن اهو وساري ڇڏيو هو تہ انسان بنيادي طرح هڪ مانائتو ۽ ملڻو جلڻو هيو. لامذهب اهو فرض ٿو ڪري تہ جيئن تہ هنن ديوتائن کي پوڄڻ ڇڏي ڏنو هو تنهنڪري مٿن جنن ڀوتن جو مڪمل قبضو ٿي چڪو هو.

10. ڏسو جولين کي (آپڊ سائرل ۾ vi, 206, viii, 253, 262) "توهان اذيتون ڏيو ٿا" هو چوي ٿو، " اُهي تفرقي باز مٿلن تي اهڙيءَ طرح ماتم نٿا ڪن جهڙيءَ ريت اوهان ڪيو ٿا." هو پاڻکي اهڙي دين جي مبلغ طور پيش ٿو ڪري جنهن وٽ برداشت ڪرڻ جو جذبو موجود آهي، پر سندس نظريو اهو آهي تہ عيسائين جي تثليث وارو فلسفو نہ پال، نہ حضرت عيسيٰ (ع-س) يا حضرت موسيٰ (ع-س) کان شروع ٿيو هو.

11. لبينيَس - بيان - پٽرينٽلس - (9، 10، 232 وغيره) گريگري نازيانزين - تقرير (iii, 61) - يونٽپ (وٽ سافسٽ - مٽڪسيمو ۾ صفحا (68، 69، 70) جن کي ڪميلين ايڊٽ ڪيو آهي.

12. جديد فيلسوف هڪ رب ۽ گهڻن خدائن جي مختلف عقيدن ۽ تجربن کي وڏي ذهانت سان هڪ ٻئي سان ڀيٽايو آهي جنهن ذريعي انساني دماغ يا تہ عقيدي ۾ وڌيڪ پڪو پختو ٿئي ٿو يا وري بنھ شڪن گمانن جو شڪار ٿي وڃي ٿو. ڏسو هيوم جا مضمون - (صفحا 457 - 444 - جن کي 1777ع ۾ ايڊٽ ڪيو ويو.)

*(خَسي ڪرائڻ جو عمل - سائبيل، آتِس سان پيار ۾ ڦاسي ويو جيڪو "فرجيا جو ڇوڪرو" هو ۽ کيس ڪنهن بہ ٻي سان شادي ڪرڻ کان روڪڻ خاطر، هن کيس اهم خاصيت کان محروم ڪري ڇڏيو هو.

13. اِڊائين ماءُ (سائبيل) ٻي پيونڪ جنگ دؤران اٽلي ۾ آئي. ڪلاڊيا جو معجزو - ڪنواري يا ڊيل ڊول واري عورت، جنهن روم جي عورتن جي وقار کي بيعزتو ڪندي پنهنجي عزت بچائي ۽ جنهن جو ثبوت شاهدين ۾ موجود آهي. (جيڪو جهاز سائبيل جي تصوير کي کڻي ٿي آيو اُهو پاڻيءَ ۾ ڪتي ڦاسي پيو. ڪلاڊيا جيڪا سَتي جتي ڪنواري هئي پر مٿس ڪنوار پڻي ٽوڙڻ جو الزام هو، پنهنجو زناٿو پٽو کولي ان سان جهاز کي ٻڌي سلامتيءَ سان ڪناري تائين پهچايائين. هن زبردست معجزي کي سندس معصوميت جو ثبوت سمجهيو ويو) هي شاهديون ڊرئڪنبورچ مان هٿ ڪيون.ويون پر اسان اهو بہ ڏسون تہ لِوي (xxix-14) هن سڄي معاملي تي شڪ جو اظهار ڪري ٿو.

14. آءُ جولين جي جذباتي ۽ زوردار لفظن کي هتي دهرائڻ کانسواءِ رهي نٿو سگهان: "اهو مونکي وڌيڪ بهتر ٿو لڳي تہ شهرين جي شاهدين تي ويساهہ ڪريان ۽ نہ اُنهن مڪار ماڻهن تي جن جا پتڪڙا ذهن جيڪو ڪجهہ سوچين ٿا اُهو

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سيڪجهه افسوسناڪ آهي پر اُهو ڪجهه نٿا سمجهن جيڪو فائديمند آهي." (تقرير 161-v) - جولين ساڳيءَ طرح ائنسيليا ۾ پنهنجي مڪمل اعتماد جو اظهار ڪري ٿو، جيڪي پاڪ شيلڊون هيون ۽ بهشت مان ڦٽونل ٽڪرين تي هيٺ لٿيون هيون ۽ عيسائين جي انڌائپ تي افسوس جو اظهار ڪري ٿو ته اُهي صليب کي، هنن جنت جي ٽرافين جي پيٽ ۾ وڌيڪ اهميت ڏين ٿا. (آپڊ - سائرل19 ,vi)

15. ڏسو تشبيهه جو اصول جولين ۾ (تقرير 216,222 ,vii) - سندس دليل گهٽ ۾ گهٽ جديد مذهبي مبلغن کان گهٽ، ڪمزور ۽ اجايا آهن، جيڪي چوندا آهن ته هڪ مٿاهون يا تضاد وارو اصول خدائي هوندو آهي ڇو ته ڪو زنده ماڻهو ان اصول کي ايجاد ڪرڻ جو سوچي به نٿو سگهي.

16. يونٽپيَس هنن مفڪرن کي هڪ طرفي ۽ جنوني تاريخ سڏيو آهي ۽ بُرڪر جهڙي عالم (فلسَفي جي تاريخ 217 ,ii - 303) - وڏي محنت ڪئي آهي ته سندن اڻچاتل زندگين ۽ نه سمجهه ۾ ايندڙ اصولن کي ڪجهه واضح ڪيو وڃي.

17. جولين (تقرير - 222 - vii) - هو وڏي جذبي ۽ خلوص مان قسم کڻي ٿو ۽ ساڳي وقت ڏکي به ٿو ته مان هنن مقدس رازن کي هو ڪجهه وڌيڪ کولي ڇڏي جنهن تي لادين ٽوڪون ڪن ۽ ناپاڪ طريقن سان طنز مان کِلن ۽ ٺٺوليون ڪن.

18. ڏسو جولين جي پنجين تقرير. پر سيپئي تشبيهون جيڪي افلاطون جي فلسفي جي اسڪول مان جاري ٿيون هيون اُنهن جو مقابلو ڪيٽولس (54-87- ق-م) جي هڪ ننڍڙي شعر سان به نٿو ڪري سگهجي، پلي ڪٿي موضوع به ساڳيو ٿي ڇو نه هجي، آتِس جي جهنگلي جذبن منجهان مدبراڻي ۽ غمگين شڪايت جي تبديليءَ جو عمل يقيني طور تي ماڻهوءَ کي رحم تي ۽ کدڙي کي افسوس ڏانهن مائل ڪري ٿو.

19. جولين جي صحيح مذهب کي سيزرس منجهان معلوم ڪري سگهجي ٿو (ص - 308) جنهن ۾ اسپانير جا حاشيه ۽ وضاحتون به شامل آهن جيڪي سائرل جي ٽڪرن ۾ آهن { (57,58 ,ii) خاص طرح مذهبي تقريرون جيڪي سولر ريجر (صفحا - 158 - 130) ۾ آهن ۽ اعتماد ۽ دوستيءَ ۾ منهندار سٽلسٽ ڏي لکيل آهن.

20. جولين هن وڏي تخيل کي پنهنجي گهٽگهري مارڪَس ائنٽونينَس ڏانهن منسوب ٿو ڪري (سيزرس - ص - 333) اسٽائڪن ۽ افلاطونين، جسمن جي هڪ جهڙائي ۽ روحن جي پاڪيزگي تي دليل ڏيندي ڪجهه هيڪ ٿي محسوس ڪئي، تنهن هوندي به مدبر فيلسوفن ارسٽوفينس ۽ ليوسيَن جي هڪ طرفي تصور سان پنهنجن خيالن کي هم آهنگ سمجهيو ته جيڪي عقيدو رکن ٿي نٿا ته اُهي شايد لافاني ديوتائن کي به نٿا مڃين - (ڏسو اسپانير جو مشاهدو - ص - 284، 444 وغيره).

21. جولين (تحريرون xLi) - هڪ ٻي جڳهه تي (اپڊ - سائرل 69 ,ii) - هو چوي ٿو: "مِسِحُ خدا ۽ الله جو تخت." جولين جو "افلاطوني - ٽن" ۾ اعتقاد هو پر هو عيسائين تي فقط انڪري الزام ٿو مڙهي ته هنن فانيءَ کي لافاني تي ترجيح ٿي ڏني. (لوگوس).

22. يونٽپيَس جا فيلسوف ايترائي معجزا ڪري ٿا ڏيکارين جيترا صحرا جا بزرگ ۽ درويش ڪن ٿا. فقط هڪ ڳالهه اُنهن جي حق ۾ هيءَ آهي ته اُهي غمگين گهٽ نظر اچن ٿا. بجاءِ شيطانن يا بدروحن جي جن کي سِنگ ۽ پُڇ ٿين ٿا.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

لئمبليڪَس، پيار جي جِنن - اروس ۽ اينٽيروس کي پڻ چشمن منجهان سڏي ورتو هو. ٻہ خوبصورت ڇوڪرا پاڻيءَ منجهان ظاهر ٿي پيا، پيار منجهان کيس پنهنجو پيءُ سمجهي ڀاڪر پاتائونس ۽ پوءِ سندس حڪم تي گم ٿي ويا. (صفحا - 27، 26)

* (فوق الفطرت وسيلو).

23. هنن فيلسوفن جي ڦڏتيءَ واري انتظام، جن پنهنجن اعتبار ڪندڙ شاگردن کي پنهنجن هٿن ۾ ڪيڏايو هو، جو ذڪر اسان سان يونيپيس ڪيو آهي. (صفحا - 76 - 69) جنهن مان ڪنهن بہ قسم جي شڪ جو انديشو نہ ٿو ٿئي. ابي ڊي لابليٽري جيڪو سيڪهہ سمجهي ٿو، تنهنڪري ان سچو مزاحيہ قصو صاف صاف بيان ڪري ڇڏيو آهي. (واءِ ڊي جولين - صفحا - 67-61)

+ (اٽيڪا ۾ هڪ شهر).

24. جڏهن جولين بي خياليءَ وچان صليب جو نشان ڪاهيو تہ بدروح هڪدم غائب ٿي ويا. (گريگري نازيانزين - تقرير iii, 71) -گريگري اندازو ٿو لڳائي تہ اُهي ڊڄي ويا هيا پر پادرين چيو تہ اُهي ناراض ٿي ويا هيا. هر پڙهندڙ پنهنجي پنهنجي عقيدي موجب ان پراسرار سوال بابت پاڻهي فيصلو ڪندو.

25. خوفن ۽ خوشين بابت هڪ غير واضح ۽ ڏورانهون نظريو، ڊائن ڪرسوسٽم، ٿيمسٽيَس، پروڪلس ۽ اسٽوبيَس طرفان پيش ڪيو ويو آهي. ڊوائين ليگيشن جي فاضل مصنف پنهنجن لفظن جي نمائش ڪئي آهي،(1239،247،248،280- جنهن کي 1765ع ۾ ايڊٽ ڪيو ويو) ۽ جنهن کي هو وڏي هوشياري يا زبردستيءَ سان، پنهنجي نظريي سان لاڳو ٿو ڪري.

26. جولين جي حيادار طبيعت، ڪيس ء جبور ڪيو تہ اُهي ڳالهيون ڪليو ڪليو بيان نہ ڪري جن جا ڪجهہ اشارا رازداريءَ ۾ ڪيس مليا هيا، پر لبنيَس وڏي خوشيءَ سان اُنهن رازن ۽ رازداريءَ واري ڳالهين جو ذڪر وڏي تفصيل سان ڪري ٿو جن جو تعلق سندس دوست ۽ مذهبي سپوت سان هيو. (ليگيشن ائڊ جولين - ص - 157 ۽ تقريرون. (Ixxxiii, 309, 310.

27. لبينيَس تقريرون x, 233, 234) - گٽلَس وٽ سبب هيا تہ هو پنهنجي پاءُ جي مخفي طرح مرتد ٿيڻ تي پنهنجي شڪ جو اظهار ڪري، ۽ هڪ خط ۾ جنهن کي اصلي سمجهيو وڃي ٿو، هو جولين تي زور ٿو ڀري تہ هو پنهنجن ابن ڏاڏن جي مذهب سان لاڳاپيل رهي، پر هي دليل اهڙو هو جنهن کي اثرائتو نٿو چئي سگهجي. (ڏسو جولين - ص - 454 ۽ هسٽري ڊي جووين ii, 141)

* گريگري (iii, 50) ڪانسٽنٽيس جي، جنون واري جذبي جي ڪجهہ زياده سختيءَ سان مذمت ٿو ڪري تہ هن ننڍڙي مرتد جي حياتي ڇو بچائي. سندس فرانسيسي مترجم (ص - 265)،احتياط منجهان ٻڌائي ٿو تہ اهڙن ڪاوڙ ۾ چيل جملن کي هوبهو اُنهي مطلب سان نہ ورتو وڃي جيئن اُهي چيا ويا هيا.

29. لبينيَس، پدري تقريرون . (ix, 233)

30. فئبريشيَس (سوانح - 90 - v, iii, 88) لارڊنر (لاديني يا ڪافرائيون شاهديون (iv, 44-47) جن ۾ عيسائين خلاف جولين جي تحريرن کي درست طرح سان گڏ ڪري شايع ڪيو ويو آهي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

31. جولين جي مرڻ کان ستر سال پوءِ، هن هڪ ڪم ڪيو جيڪو سائيڊ جي فلپ ڪمزور طريقي سان شروع ڪيو هو جيڪو خود هڪ نفرت لائق ليکڪ هو. هن سلسلي ۾ ته سائرل جي ڪم کي به جنهن طرفان غير اطمينان بخش سمجهيو ويو آهي ۽ ابي ڊي لابليٽري (تاريخ جي مهاڳ - ص - 30،32) ۾ پنهنجي خواهش جو اظهار ڪيو آهي ته ڪو مذهبي فيلسوف ٿي جولين سان مهاڏو اٽڪائيندو ۽ ڪيس ڪُتا جواب ڏيندو.

32. لبينيَس (پدري تقريرون (lxxxvii, 313) جنهن تي شڪ ڪيو ويو آهي ته هن پنهنجي دوست جي مدد ڪئي هئي ۽ هو قدرتي فيصلي کي وڌيڪ پسند نه ڪري. (تقريرون ix - جولين ۾ ص - 255، ايبٽ ڊيل (iii, 23) پر لبينيَس تي هڪ مري ويل شهنشاهه جي خوشامد ڪرڻ جو الزام نٿو مڙهي سگهجي.

33. (پدري تقريرون (lviii, 283 284) ۾ پنهنجي شاهي دوست بابت سندس ورتاءَ جا برداشت ڪرڻ وارا اصول کولي بيان ڪيا ويا آهن. بوسترا جي ماڻهن ڏانهن پنهنجي لکيل خط ۾ جولين (خط lii) - پنهنجي حيا واري طبيعت بابت پاڻ اقرار ڪري ٿو ۽ پنهنجن جذبن کي ترڪ نه ڪري جنهن کي اميئينس پڻ مڃيو آهي ۽ گريگري انکي وائکو ڪيو آهي. (تقريرون - 72 ,.iii)

34. يونان ۾ مندروا جا مندرَ سندس ترت حڪمن تي، ڪانسٽنٽيَس جي مرڻ کان اڳ کوليا ويا هيا. (لبينيَس - تقريرون - 280،55) جولين، پنهنجي هڪ بيان ۾ جيڪو هن يونان وارن کي جاري ڪيو هيس پاڻ کي هڪ لادين ٿو چوي. هيءَ ناقابل - ترديد شاهدي، اميئينَس جي اُبهري اظهار کي شايد ٺيڪ ڪري ڇڏي جيڪو قسطنطنيه کي هڪ اهڙي جڳهه سڏيندو هو جتي خدائن ۽ ديوتائن سان سندس ويجهي ناتي هئڻ جو الهام مٿس مڙهيو ويو هو.

35. اميئينَس (xxii, 5) سوزومين" (v,5) جانور مري چڪو آهي ۽ امن ۽ سڪون واپس اچي ويو آهي..... سيپئي پادري جنکي پنهنجن جُهڳن ۽ گهرن مان نيڪالي ڏني وئي هئي، پنهنجين ڪليسائن ۽ گهرن ڏي موٽي ويا جن پنهنجي نئين حاڪم جا ٿورا مڃيا." جيرومر (ii, 143) آپنٽنس، ڊونيٽسٽن کي ٽوڪي ٿو ته هو پنهنجي حفاظت ۽ سلامتيءَ کي مرتدن جي پلاٽيءَ جو نتيجو سمجهن ٿا - ii, 16, 36, 37) جنهن کي ڊيوپن ايبٽ ڪيو)

* (پادري جنهن جانورن جي آندن گوندن کي ڇڳي طرح ڏٺو هو).

36. لادينن جي عبادت کي جولين پاڻ بيان ڪيو آهي، (مسربوگن - ص - 346) لبينيَس (پدري تقريرون 60، 286، 287 ۽ جولين جي تقرير - صفحا 246 - 245 جنهن کي موريل ايبٽ ڪيو) اميئينَس (xxii,12) گريگري نازيانزين (تقرير iv, 121) - هي سيپئي ليکڪ بنيادي طرح ننڍڙين ڳالهين ۽ حقيقتن سان متفق آهن پر مختلف نظرين ۽ زاوين، جن سان هو جولين جي انتها واري عقيدي جو جائزو وٺن ٿا، اُنهن ۾ پنهنجي واڪاڻ، جذباتي تعريف، ٿورو نِندڻ ۽ ٿورو گارگند به شامل آهي.

37. ڏسو جولين کي مڪتوبات ۾ (xlIix, lxii, lxiii) ان ڪانسواءِ تحرير جو هڪ ڊگهو ٽڪرو جنهن جي نه ته انتها ٿي ڏسجي ۽ نه ابتدا (صفحا - 305 - 288) وڏو پادري، حضرت موسيٰ (ع-س) جي تاريخ تي چٽرون ٿوڪري ته ساڳي وقت عيسائين جي نظم ۽ ضبط تي به طنز ٿو ڪري. هو عبراني (يهودي) پيغمبرن جي مقابلي ۾ يونان جي شاعرن کي وڌيڪ پسند ٿو ڪري ۽ وڏي هنر ۽ عقلمنديءَ سان بتن جي پوڄا تي نرمي اختيار ٿو ڪري.

38. ناپاڪ فرقن ۽ سندن تحريرن تي جيڪي پنهنجي اهميت وڃائي چڪيون هيون. جولين، جو بيحد سرهو ٿيڻ پلي ڪليسائي معيارن سان هم آهنگ هجي، پر اهو جولين جهڙي فيلسوف کي نٿو سونهين تہ اُهي خيال يا نظريا جيڪي سندس خيالن کان مختلف يا انجي متضاد هيا تہ اُنهن کي انسانذات جي ڄاڻ ۽ علم ۾ آڻڻ کان روڪيو وڃي.

39. ان جي باوجود، هو ترغيب ٿو ڏئي تہ عيسائي خيرات جي بهاني تي ٻارن کي پنهنجي مذهب ۽ والدين کان برغلائيندا هيا. اُنهن کي جهازن تي ڪٽي ويندا هيا ۽ اُنهن کي ڏورانهن ڏيهن ۾ موڪلي ڪين يتيمي ۽ مفلسي جي زندگي گذارڻ تي مجبور ڪندا هيا. (ص - 305) جيڪڏهن هي الزام ثابت ٿي وڃي ها تہ پوءِ اهو سندس ڪم نہ هيو تہ هو شڪايت ڪري ها پر سزا ڏئي ها.

40. "گريگري نارياںزين فضول طنز ڪندڙ، ذهين ۽ دليل باز آهي" (تقرير 102 ,101 ,iii - وغيره) هو اجائي نقل ڪرڻ تي سخت لفظن ۾ ٽوڪي ٿو ۽ ان ڳالهہ جي پڇا ڳاڇا ڪرڻ ۾ دلچسپي وٺي ٿو تہ فرضي يوناني ڪهاڻين مان آخر ڪهڙا اخلاقي يا ديني فائدا حاصل ڪيا ويا هيا.

41. هو هڪ پادري کي عيسائي پادرين ۽ نائب پادرين سان ڳجهيءَ طرح ساز باز ڪرڻ جو الزام ٿو ڏئي. (تحرير lxii) "اسانجي مذهبي پاڙن ۾ ديوتائن طرف ايتري ۽ ايڏي بيرخي ۽ لاغرضائي آهي جو اسان .... وغيره" (تحرير - lxiii)

42. هو ڪٺلگزين جي وفاداريءَ جي تعريف ٿو ڪري جيڪا سيريس جي پادرياڻي هئي جنهن کي پينسلوپ وانگر ٻہ دفعا آزمايو ويو هو جنهن ۾ هوءَ ڪامياب رهي. سندس وفاداريءَ سبب ڪيس پيسينس ۾ فرجيا جي ديويءَ جي پادرياڻي هئڻ جو اعزاز ڏنو ويو. (جولين - تحريرون xxi) - هو هيراپولس جي سوپارٽر جي مستقل مزاجي ۽ عقيدي جي پختگي جي بہ بيحد تعريف ڪري ٿو جنهن کي ڪيئي ڀيرا ڪانسٽنٽيس توڙي گٽلس طرفان پنهنجي مذهب مٽائڻ جي آڇ ڪئي وئي هئي. (تحرير - 401) . ,xxvii)

43. ڏسو پدري تقريرون - 302، 77) ساڳيائي جذبات ڪيترائي دفعا جولين توڙي لبينيَس طرفان ظاهر ڪيا ويا آهن جنهن ۾ سندن ڪيترا ئي ساٿي بہ شامل آهن.

44. شهنشاهہ جي تجسس توڙي سندس سادگيءَ کي، جنهن اڳڪٿين جي ڪيترن ئي طريقن کي آزمائڻ چاهيو هو، اميٿينَس طرفان ٽوڪيو ويو آهي. (xxii, 12)

45. جولين (تحريرون xxxviii) - ٻي ٻيون تحريرون (xv, xvi, xxxix) جيڪي دوستي ۽ اعتماد جي ساڳئي لهجي ۾ آهن ۽ فيلسوف مئڪسيمَس کي مخاطب ٿيل آهن.

46. يونئپيَس (ميڪسيمو ۾ - صفحا - 77، 78، 79 ۽ ڪرسنٽيو ۾ صفحا - 147، 148) هنن ٽوٽڪن ۽ قصن کي باريڪ بينيءَ سان ملائي ٿو. ان جي باوجود هو مئڪسيمَس جي ڪمزورين جو بہ ذڪر ڪري ٿو. قسطنطنيہ ۾ سندس شاندار استقبال جو ذڪر لبينيَس وضاحت سان ڪيو آهي. (پدري تقريرون - 86 - صفحو 301) ۽ اميٿينَس. (xxii, 7) ڪرسنٽيَس، جنهن لڊيا کي ڇڏڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو هو، کي صوبي جو وڏو پادري مقرر ڪيو ويو. انقلاب کانپوءِ، سندس محتاط ۽ مانيٺي طبيعت سندس حفاظت ڪئي ۽ هو سڪون ۽ اطمينان سان رهيو: جڏهن تہ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مئڪسيمَس ۽ پرسڪَس وغيره کي عيسائي وزيرن طرفان اذيتون پهچايون ويون. (بُرڪر طرفان شايع ٿيل، انهن فيلسوفن جي جدوجهد ۽ ڪارگذارين بابت تحريرن کي ڏسو. (293 - 281 ,ii).

48. ڏسو لبينيُس (پدري تقريرون - باب - 102، 101 - صفحا (324، 325، 326 ۽ يونئپيَس - فيلسوف - ص - 126) ڪجهه شاگرد، جن جون اُميدون وڏيون ۽ اجايون هيون، ڪاوڙ ۾ پنهنجي هٿي ويا. (گريگري نازيانزين - تقرير - ,iv 120 اهو عجيب ٿو لڳي تہ اسان تليمانٽ جي ڪجهه بابن جي ترديد نہ ڪري سگهيا آهيون. (شهنشاهن جي تاريخ - "iv, 960) جولين جو گهر سدائين فيلسوفن ۽ رولاڪن سان پريو پيو هوندو آهي."

49. ليوِس XIV - جي حڪومت جي دوُر ۾ رعيت جي سيني ماڻهن کي "تبديل ڪندڙ" جي رتبي ماڻڻ جو وڏو شوق هو چو تہ هو انکي وڏي جذبي جو ڪم ۽ ڪاميابي سمجهندا هيا تہ ٻين ماڻهن جو مذهب بدلائي پنهنجي مذهب طرف راغب ڪن. هي لفظ توڙي اهڙي قسم جا خيال بہ هاڻي فرانس ۾ فضول ۽ بي معنيٰ ٿي ويا آهن. آس اِها آهي تہ اهي اجايا خيال انگلنڊ ۾ جيئَن ٻيهر ڪڏهن بہ رائج نہ ٿي سگهن.

50. ڏسو لبينيَس جي اظهار جو زبردست طريقو جيڪو شايد جولين سان ملندڙ جلندڙ آهي. (پدري تقريرون - 59، 285).

51. جڏهن گريگري نازيانزين (تقرير , X - ص - 167) اها خواهش رکي ٿو تہ پنهنجي حڪيم ڀاءُ سزئريَس جي انهن ڪوششن کي ساراهي جيڪي هن عيسائيت جي نالي کي مٿاهين ڪرڻ جي سلسلي ۾ ڪيون هيون ۽ ساڳي وقت هو اهو بہ چوي ٿو تہ سزئريس پنهنجي هڪ طاقتور دشمن سان مهاڏو اٽڪايو هو. "هو جنگ ۾ وڏيڪ طاقتور ۽ دليلن ۾ تمام هوشيار آهي." هو پنهنجي گارگند ۾ مشڪل سان مرتد کي مزاح يا همت جي ڪنهن ننڍي حصي کي بہ استعمال ڪرڻ جي اجازت نٿو ڏئي.

52. جولين (تقريرون , xxxviii - اميئنَس - xxii, 12) مذهبي شهنشاهہ ۽ ناراض تاريخدان ساڳئي منظر کي پيش بيان ڪن ٿا ۽ اليريڪم توڙي انٽيٽڪ ۾. ساڳين سببن ساڳيا نتيجا ڏنا.

53. گريگري (تقرير - (86 - 83 ,75 ,74 ,iii) لبينيَس (پدري تقرير ,Ixxxi, Ixxxii - صفحا - (307، 308 "فيلسوف، فوجين جي مذهبي تبديليءَ جي الزام کي پنهنجي سر تي کڻي ٿو ۽ ان ڪم لاءِ پنهنجي طرفان پورو جواز بہ پيش ڪري ٿو."

54. جولين جو خط (XXV) يهودين جي برادري کي لکيل آهي. ائلڊس (وينيٽ - 1499) انجي لاءِ چيو آهي. (جيڪڏهن اهو سچو ۽ اصلي آهي) پر هن داغ کي ايندڙ ايڊيٽرن پتاويس ۽ اسپانير ڌوئي صاف ڪري ڇڏيو آهي. هن خط جو ذڪر سوزومين بہ ڪيو آهي (v,22). انجي مقصد جي گريگري تصديق ڪري ڇڏي آهي، (تقرير iii ,iv) تہ ساڳئي وقت جولين پڻ اها ڳالهہ مڃي آهي. (اقتباس - ص - 295).

55. مثنا (گهڻو ڪري مشنا جيڪو انجيل بابت يهودين جي تبصري جو ڪتاب آهي) اُنهن ماڻهن لاءِ موت جي سزا جو اعلان ڪيو ويو جن پيڙهہ يا بنيادن کي ڇڏي ڏنو هو. جذبات جي فيصلي کي مارشيم پاران تفصيل سان بيان ڪيو ويو آهي. (تاريخوار واقعا - ص - 161، 162 جنهن کي فول، لنڊن ۾ 1672 ۾ ايڊٽ ڪيو ۽ بسنيج (جوئفس جي تاريخ 120 ,viii ,viii) ڪانسٽنٽائن کي يهودي مذهب اختيار ڪرڻ کان بچائڻو هو. (ٿودوسين ڪوڊ xvi, viii, 1, ---- گودفراءِ. 215 ,vi) -

56. مٿگنينٽيَس جي خانہ جنگي دوران ...... تڏهن يهودين جي بغاوت ڪرڻ تي کين ڪچليو ويو جن دغا ۽ ذلت جو مظاهرو ڪندي پيٽريشيَس کي خود مختيار حاڪم چونڊڻ جي سلسلي ۾ سندس مدد ڪئي هئي. (آريليس وڪٽر ڪانسٽنٽائن ۾ - باب { xIii - ٽليمانٽ - شهنشاهن جي تاريخ -379 ,iv)

57. ٽائبيريَس جي شهر ۽ انجي يهودين جي عبادت گهر کي ريلنڊ (فلسطين ۾) سٺي نموني بيان ڪيو آهي (ii, 1036-1042.

58. ڪانسٽنٽائن ۽ سندس جانشينن جي حڪومت جي دور ۾ بسنيج يهودين جي حالت بابت پوري وضاحت سان لکيو آهي . (viii, iv, III, 53) .

59. ريلنڊ (فلسطين ۾ i, 309, 390, iii, 838) - جيروسلم ۽ هڪ پرپاسي واري ملڪ بابت خوبصورت وضاحت ۽ چاڻ سان لکيو آهي.

60. مون ايرـڊي ائنول جي هڪ اهم ۽ تحقيقي مضمون کي چڱيءَ طرح پڙهيو آهي (قديم جيروسلم، جيڪو پئرس ۾ 1747 ۾ ڇپيو، انجو صفحو - 75) ان مطابق قديم شهر جو چؤ طرف دائرو (يوسيبيَس - اوِئينجل ix, 36 ستاويهہ اسٽڊيمس يا 2550 ٽئاسز هو. هڪ تعميري خاڪو جيڪو ان جڳهہ تي ڪڍيو ويو، ان مطابق، ڪنهن بہ جديد شهر جو دائرو 1980 ڪان مٿي نٿو ٿئي. سرڪٽ کي فطري ۽ واضح نشانين سان بيان ڪيو ويو آهي تنهنڪري ان بابت نہ تہ ڪا غلط فهمي ٿي سگهي ٿي نہ وري ان کي هٽائي سگهجي ٿو.

(* نوٽ: ڪتاب جي فاضل مصنف اسٽڊيا يا اسٽڊيمس ۽ ٽئاسز بابت جديد دور جي هڪ جيتري ماپ بابت ڪابہ وضاحت ڪانہ ڪئي آهي، تنهنڪري آءُ هن سلسلي ۾ ڪو بہ وڌيڪ تفصيل نہ ٿو ڏئي سگهان. (سنڌيڪار).

61. ڏسو جيروم ۾ بہ اهم ٽڪرا { (i, 102, vi, 315) ٽليمانٽ طرفان ڪافي تفصيل (شهنشاهن جي تاريخ ,i, 569, ii) 289, 294)

62. يوسيبيَس، وِٽ ڪانسٽنٽائن ۾ (iii, 25-47, 51-53) اهڙيءَ طرح شهنشاهہ، بيٿليم، زيتون جي جبل ۽ مئمبر جي شاهہ بلوط ۾ ڪليسائون تعمير ڪرايون. سٽبس، مقدس قبرن جو ذڪر ڪيو آهي (مسافرين - صفحا 133-125) جنهن جو صاف نقشو لي بريون ڪڍيو آهي (سامونڊي سفر - صفحا - 296 - 288).

63. بورڊيڪس ڪان جيروسلم جا تفصيل سال 333ع ۾ جمع ڪري شايع ڪيا ويا هيا تہ جيئن زيارتن جا خواهشمند ان مان فائدو حاصل ڪري سگهن. جيروم، زيارتين منجهان انگريزن ۽ هندستانين جو ذڪر ڪري ٿو. وهمن وسوسن جي واڌاري جا سبب ويسلنگ جي مهاڳ ۾ وڌي تفصيل ۽ چاڻ منجهان لکيا ويا آهن. (تفصيل - صفحا - 545-537).

64. سسيرو (ڊي فنيبَس ۾ v, I) - انسانذات جي عقل ۽ ساڃاهہ بابت خوبصورت نموني سان لکيو آهي.

65. بئرونيَس (ڪليسائي واقعا - 326ع نمبر 50 - 42) ٽليمانٽ (ڪليسائي يادگيريون vii, 8-16) - صليب جي معجزاتي ايجاد جا تاريخدان ان واقعي کي اڪثي وڌائيندڙ آهن جيڪو ڪانسٽنٽائن جي حڪومت ۾ ٿيو هو. سندن پراڻن ۾ پراڻا شاهد پالينَس، سلپيشيَس سيورَس، روفينَس، ائمبروز ۽ شايد جيروسلم جو سائرل هيا. بورڊيڪس جي زيارتين بابت يوسيبيَس جي خاموشي اُنهن کي مطمئن ڪري ٿي جيڪي سوچين ٿا ۽ عقيدي رکندڙن کي پريشان ڪري ٿا ڇڏين. جارٽن جا مناسب اشارا ڏسو . (ii, 238-248) .

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

66. تعداد جي هن واڌاري تي پالينَس زور پريو آهي. (خط ۽ تحريرون ,xxxvii) ڊيوپن کي بہ ڏسو (ڪليسائي واقعا ۾ iii, 149) - جنهن سائرل جي تقرير جي جذبن کي حقيقت ۾ تبديل ڪيو آهي. ساڳيو فوق الفطرت حق ڪنواريءَ جي کير کي بہ يقيني طور تي منتقل ڪيو ويو هوندو. (اراسمي اوپيرا جيڪو 1703 ۾ ڇپيو (i, 778) جنهن ۾ بزرگ جو سِر ۽ ٻيا تبرڪات بيان ڪيل آهن ۽ جن کي ڪيترين ئي ڪليسائن ۾ رکيو ويو آهي.

67. جيروم (i, 103) جيڪو بيٿليم جي ڳوٺ جي پسگردائيءَ ۾ رهندو هو. پنهنجي ذاتي تجربن مان. جيروسلم شهر ۾ رائج براين ۽ بڇڙاين جو ذڪر ڪري ٿو.

68. گريگري، نِسن ۽ ويسلنگ (ص – 539) پوري تحرير. جيڪا مذهبي زيارتن جي فائدي يا نقصان بابت لکيل آهي. ڪئٿولڪ عقيدتمندن لاءِ بيحد تڪليف ڏيندڙ ثابت ٿي آهي. جڏهن تہ اُها وري پروٽيسٽنٽ عيسائين لاءِ مناسب بہ آهي تہ اڳ ۾ ئي ڇاڻل سڇاڻل پڻ آهي.

69. هن پنهنجا مذهبي مَتا ۽ حڪم ختم ڪري ڇڏيا ۽ هڪ راهب جي حيثيت ۾ ڪم ڪيو ۽ آريَنس جي حڪم تي پيهر پنهنجون ذميواريون سنڀاليائين پر وقت جي رفتار سائرل کي بہ تبديل ڪري ڇڏيو ۽ هن دانشمندي ڪندي نائسين عقيدي کي اختيار ڪري ورتو. ٽليمانٽ (ڪليسائي يادگيريون ۽ ٽام viii) - سندس ياد کي عزت ۽ نازڪ طريقي سان ورجائي ٿو. پر متن ۾ سندس نيڪين کي اڇلائي ٿو ڇڏي ۽ ڪوتاهين کي متن ۾ شامل ڪري ٿو ڇڏي پر اهڙيءَ طرح جيئن ڳالهيون يا واقعا اڻچِٽا رهن.

70. " هو پنهنجن شاندار ڪمن سبب، پنهنجي حڪمراني جي شهرت کي ڦهلائڻ جو خواهشمند هيو." (اُميئينَس xxiiii,1) جيروسلم جو مندر غير يهودين ۾ پڻ گهڻو مشهور هو. هر شهر ۾ ڪيترائي مندر ڦهيل هيا. جهڙوڪ سائيچم ۾ پنج، غازا ۾ اَٺ، روم ۾ چار سؤ چوويهہ وغيره) پر يهودين جي دولت توڙي مذهب جو مرڪز هڪڙي ئي جڳهہ هئي.

71. جولين جا مخفي ارادا گلائو سيسٽر جي بشپ واربرٽن ظاهر ڪيا آهن جيڪو هڪ وڏو ڄاڻو ۽ دليل باز هو. ۽ جنهن هڪ دين جي عالم جي مدد ۽ اختيارن سان الله تعاليٰ جي مقصد ۽ انجي روّيي تي روشني وڌي آهي. ان سڄي گفتگو جو عنوان، جولين، آهي (ٻيو ايڊيشن جيڪو 1751ع ۾ لنڊن ۾ ڇپيو) ان ۾ سڀ خاصيتون ۽ اهم نڪتا موجود آهن جن جو تعلق واربرٽن جي اسڪول سان آهي.

72. " آءٌ پاڻ کي ميمونائيڊس، مارشير، اسپينسر، لي ڪلرڪ ۽ واربرٽن وغيره جي ڇپّر هيٺ محفوظ ٿو سمجهان، جن سهڻي نموني سان اُجاين وهمن وسوسن ۽ عقيدن جي خوفن، حماقتن ۽ فريبن کان جان ڇڏرائي ڇڏي آهي." ڏسو روحاني حڪم ۽ اصول iv, 25) وغيره).

73. جولين اقتباس – ص – 295) وڏي ادب ۽ عزت سان ڪيس (وڏو ديوتا) ڪوٺي ٿو ۽ جتي ڪٿي ان جو جڏهن بہ ذڪر ڪري ٿو تہ احترام سان ٿو ڪري. هو عيسائين کي بہ طرفو نندي ٿو تہ يهريون تہ هنن يهودين جي مذهب ۾ اعتقاد رکيو وري ان کي ڇڏي ڏناٿون. سندن معبود برابر سچو هو پر اُهو اڪيلو خدا نہ هيو. (اُپد سائرل . ix, 305, 306) -

74. بادشاهہ – (viii, 63, 2) تاريخون – (vii, 5) يوسف (قديم يهودين جا قصا viii, 4, 431 - جنهن کي هيوَر ڪئمپ ايڊٽ ڪيو. جيئن تہ ڪيترين ئي وڏين قربانين جو رت توڙي دونهون شايد نامناسب طريقي سان هوشياري ۽ چالاڪيءَ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وارو رهيو هجي، تہ عيسائي مدرس ان معجزي کي منظر تان هٽائي ڇڏي. لي ڪلرڪ جرٽنمنديءَ سان تعداد جي سچائيءَ تي شڪ ڪري ٿو.

75. جولين (تحريرون xxx, xxx) - لابليٽري، هنن تحريرون منجهان ٻي نمبر وارين تي ڌيان نہ ڏنو آهي.

76. گريگري نازيانزين ۾ يهودين جي جنون ۽ بي صبريءَ کي ڏسو. (تقريرون iv, iii ٿوڊوريٽ -20 ,iii)

77. هيءَ مسجد حضرت عمر رضہ 644ع ۾ تعمير ڪرائي هئي جيڪو اسلام جو ٻيو خليفو هو. هيءَ عاليشان مسجد، يهودين جي مندر جي سڄي پاڪ ڪيل زمين جي ٽڪري تي پکڙيل آهي ۽ اندازي موجب 760 ٽئاسز يا هڪ رومي ميل چورس حصي تي ڦهيل آهي. ڏسو ڊي انئول کي (جيروسلر ۾ - ص - 45).

78. اميئينس، جولين جي خيالن کي معلوم ڪرڻ ۽ اُنهن کي بيان ڪرڻ کان اڳ ۾، سفارتڪارن جي خيالن کي 363ع ۾ رڪارڊ ڪري ٿو. " هن مندر کي وڏي خوبصورتيءَ سان ٻيهر تعمير ڪرڻ لاءِ غور پئي ڪيو." واربرٽن جي اندر ۾ وري ان ڊزائن بابت هڪ ڳجهي خواهش موجود هئي، پر هنکي اڳين مثالن منجهان ڪافي تجربو ٿي چڪو هيو تہ اُنهيءَ طريقي جي تعمير ۾ ڪيترائي سال لڳي وڃن ها.

79. پوين شاهدن، سقراط، سوزومين، ٿوڊريٽ، فلوسٽورجيئس وغيره تصديق ڪرڻ بجاءِ وڌيڪ مغالطا ۽ تضاد پيدا ڪيا آهن. بسنيج جي اعتراضن جي پيٽ (جوئنس جي تاريخ - 68 - viii 157) واربرٽن جي جواب سان (جولين - 258 - 174) ڪري ڏسو. پادريءَ وڏي ذهانت سان، صليبن جي معجزاتي طور نازل ٿيڻ تي، پنهنجو تجزيو پيش ڪيو آهي تہ ڪيئن اُهي صليبون تماشبينن جي ڪپڙن تي لٿيون هيون ۽ جيڪو چمڪاٽ اُنهن جي لهڻ سان پيدا ٿيو هيو، ان جا ماڻهن تي فطري اثر پئجي ٿيا هيا.

80. امبروز (ii, xI, 946) - جنهن کي بينيڊڪٽن ايڊٽ ڪيو. هن هيءَ جنوني تحرير 388ع ۾ فقط هنڪري لکي هئي تہ هڪڙي پادريءَ جي ڪُنڌي ڪم جو جواز پيش ڪري سگهي جنهن کي هڪ مئجسٽريٽ يهودين جي عبادتگاهہ کي ساڙڻ جي الزام ۾ سزا ڏني هئي.

81. ڪرسوسٽم (i, 580) يوڊيوس ايٽ جنيٽس (ii, 574) سٽنڪٽو بشبيلا جنهن کي مانٽفاڪن ايڊٽ ڪيو. مون هڪ عام ۽ رائج مفروضي کي اختيار ڪيو آهي، پر هڪ عالم بينيڊڪٽائن، جيڪو هنن تحريرن کي سال 383ع تائين وٺي وڃي ٿو، اعتماد سان چوي ٿو تہ اُنهن کي ڪنهن عوامي پليٽ فارم تان اعلان ذريعي ظاهر نہ ڪيو ويو هو.

82. گريگري نازيانزين (تقرير - 113 - 4،110) "جنهن معجزي جي ڳالهہ آءُ اوهان کي ٻڌائڻ وارو آهيان، سو ڇاتل سڃاتل ۽ اٽرو تہ مشهور آهي جو اُنهن ماڻهن بہ ان تي شڪ ڪڏهن بہ نہ ڪيو آهي جيڪي هونئن خدا کي بہ نٿا مڃين."

83. امئينس (xxiii, I) - واربرٽن محنت ڪري (صفحا 90 - 60) جولين ۽ لبينيس جي واتان هڪ معجزي جو واقعو بيان ٿو ڪرائي ۽ هن سلسلي ۾ هڪ ديني مبلغ کي شاهد بہ بنائي ٿو جيڪو پندرهين صدي عيسوي ۾ رهندو هو. پر اهڙين شاهدين کي اُهو حق ٿي مان ڏئي سگهي ٿو جيڪو ماناٿتو ۽ ساڳين خيالن جو هجي.

84. ڊاڪٽر لارڊنر، جيڪو عيسائي نقادن منجهان اڪيلو ٿي آهي، هن معجزي جي سچائيءَ بابت پنهنجن شڪن شبهن جو اظهار ٿو ڪري. (يهودين ۽ ڪافرن جون شاهديون 71-47 ,iv) - جيروم جي خاموشي ان شڪ کي چٽو ڪري

تي ته معجزي جي ساڳي ڪهاڻي جنهن جي پري ڪان ته تعريف ڪئي وئي هئي پر جنهن جڳهه تي اُهو ٿيو هو، اُتي پهچي متان ان کي رد ڪيو وڃي يا بنهه نفرت ڪئي وڃي.

85. گريگري نازيانزين (تقرير ii, 81) - هن قانون جي تصديق خود جولين جي پنهنجي عمل ذريعي ٿي وڃي ٿي. واربرٽن مناسب نموني سان اندازو لڳايو آهي (ص - 35) تہ افلاطون جا پوئلڳ لفظن جي پُراسرار چڱائيءَ ۾ يقين رکندا هيا. ۽ جولين جي حضرت عيسيٰ (ع - س) جي نالي کان نفرت ممڪن آهي تہ وهمن وسوسن ذريعي يا وري سندس اندر جي بيچان کان ٿي هجي.

86. ڏسو جولين منجهان هڪ تحرير جو ٽڪرو (ص - 288) هو گئليلينس جي حماقت تي طنز ٿو ڪري: (تحرير-vii) پر برداشت جي اصولن کي وساري ٿو ڇڏي ۽ اُنهن جي خلاف پنهنجي خواهش جو اظهار ٿو ڪري.

87. "اهو منهنجي لاءِ مناسب ڪونهي تہ آءٌ اُنهن ماڻهن لاءِ ڪنهن فڪر يا رحم جو اظهار ڪريان جيڪي لافاني خدائن ۽ ديوتائن جي نظر ۾ نفرت جي قابل آهن." هي بہ سِٽون جن کي جولين تبديل ڪري پنهنجي سخت تعصب ۽ ڪٽرپڻي جو اظهار ڪيو آهي. (تحرير xlix) حقيقت ۾ ايلس جي هڪ تقرير منجهان ڪنيون ويون آهن جڏهن هن يوليسيز کي تازي هوا جي نعمت آڇڻ کان منع ڪئي هئي. (اوڊِسي x-73) - لبينيَس (پدري تقرير 286 - lix) - هو پنهنجي هڪ طرفي روَيي جي دفاع ڪرڻ جي ڪوشش ٿو ڪري جنهن ۾ سندس ظاهري سچائي ۽ بيباڪيءَ جي پردن مان اذيت پسندي لياڪا پائي رهي آهي.

88. هي قانونَ جن مذهبي ماڻهن کي متاثر ڪيو هو. جولين جي هلت چلت جي هلڪن اشارن منجهان بہ معلوم ڪري سگهجن ٿا. (تحرير lil) - جن کي گريگري پنهنجي هڪ فضول اظهار ذريعي پيش ڪيو آهي. (تقرير iii, 86, 87) - تہ ساڳي وقت مثبت نموني سان انڪي سوزومين (v,5) بہ بيان ڪيو آهي.

89. "جنهن ماڻهوءَ وٽ رحم جي رتي بہ نہ آهي، ان کي دائمي خاموشيءَ ۾ وجي دفنائجي." (اميئينَس xxii, 10 xxv, 5

90. جاري ڪيل فتويٰ، جيڪا جولين جي تحريرن ۾ اڃا تائين موجود آهي، کي گريگري جي ڦٽ لعنت سان پلي پيٽائي ڏسجي. (تقرير iii, 86) تليمانٽ (ڪليسائي يادگيريون (vii, 1291-1294) قديمن ۽ جديدن جي اختلافن کي پاڻ وٽ جمع ڪيو آهي، اُنهن کي آسانيءَ سان هڪ ٻئي جي ويجهو آڻي سگهجي ٿو. عيسائين کي تہ سڏيءَ طرح سان پڙهائڻ يا سيکارڻ ۽ اڻ سڌيءَ طرح سکڻ کان روڪيو ويو هيو ڇو تہ هو لادينن جي اسڪولن ۾ نہ ويندا هيا.

91. ٿيوڊوسين ڪوڊ (xiii, iii) جيڪو 17 جون 363ع ۾ شايع ٿيو هو ۽ انٽلي ۾ ساڳئي سال 29 جولاءِ تي پهتو هو جنهن ۾ گوڊفراءِ جون وضاحتون بہ شامل آهن .(v, 31) .

92. اوروسيَس پنهنجن اُنهن عزمن تي خوشيءَ جو اظهار ٿو ڪري جن ۾ هو گهڻ دلچسپي رکندڙ هيا. "جيئن اسانکي پنهنجن ابن ڏاڏن کان معلوم ٿيو آهي تہ اُهي هر وقت ۽ هر جڳهه تي پنهنجا عهدا ۽ رتبا تہ ڇڏي ڏيندا هيا پر پنهنجي دين يا عقيدي کي هرگز نہ ڇڏيندا هيا" (vii, 30). پروريسيَس، هڪ عيسائي فيلسوف، شهنشاهہ جي هڪ طرفي مهرباني ۽ احسان کي قبول ڪرڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو هو. (هيرونم - تاريخوار واقعن ۾ - 185 جن کي سيليگر ايڊٽ ڪيو. يونئپيَس - پروريسيَس ۾ - ص - 126)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

93. اُنهن کي آساني ميسر هئي تہ هو پنهنجن اسڪولن لاءِ ڪتاب لکرائي وٺندا هيا. ٽورڙن ٿـي مهينـن ۾ اپولينـارس، هومر جا عيسائي نقل مارڪيٽ ۾ آندا (هڪ مقدس تاريخ جيڪا[xxiv جلدن ۾ شايع ٿي) پنڊار، يوريپائيڊس ۽ مينندر توڙي سوزومين بيحد مطمئن هيا تہ اهي ڪتاب، اصلي ڪتابن سان يا تہ برابريءَ ۾ بيٺا هيا يا ممڪن آهي اُنهن جي اهميت اچا بہ وڌي وئي هجي.

94. اهي هدايتون جولين طرفان مئجسٽريٽن کي مليل هيون (تحرير " . vii) - آءُ ان ڳالهہ تي زور ٿو ڏيان تہ اُنهن ماڻهن کي اهميت ڏني وڃي جيڪي ديوتائن جو احترام ڪن ٿا." سوزومين (v, 18) ۽ سقراط (iii, 13) بہ گريگري جي سطح تي اچي ويا آهن. (تقرير (iii, 95) - جيڪا ڳالهہ وڌاءُ تي گهڻ مائل آهي پر پنهنجي دؤر جي پڙهندڙن جي گهڻ چاهُ رکڻ سبب، ان کي روڪيو ويو آهي.

95. " هن ڏنو يا وري ديوتائن جي پسند تي روڪي ڇڏيو." لبينيَس (پدري تقريرون - 88، 314.)

96. گريگري نازيانزين (تقرير iii, 47, 91, 92 - سقراط iii, 14 - ٿودوريٽ iii,) - سندن جنونيءِ جذبي ۾ تشدد جي روَيي جون ڪجهہ ڪوتاهيون آهن پر ساڳي وقت اُهي جولين جي جنوني رحجان کان گهڻ هڪ هر طرفيون نہ آهن.

97. جيڪڏهن اسان لبينيَس جي نرم لهجي ڄي، (تقرير iii, 86, 87) گريگري جـي ڇپاڳاڇا ڪندڙ جذباتي لهجي سـان ڀيٽ ڪنداسين تہ اسان جي لاءِ پاڪي يقين ڏيارڻ مشڪل ٿي ويندو ۽ سوچينداسين تہ ڇا ٻئي تقرير جا ماهر ساڳيا واقعا بيان ڪري رهيا هيا.

98. ريسٽن يا آرٿو سا جيڪي ٻئي ايميسا کان 16 ميلن جي مفاصلي تي هيا (هيمس) ۽ ايپيفئنيا (هئمٿ) جو بنياد پيو يا گهڻ ۾ گهڻ انجو نالو سليوڪس نڪيٽر رکيو هو. سندس خاص دؤر جو زمانو شهر جي تمغن موجب روم جي سال 685 کان شروع ٿئي ٿو. سلوسائيڊس جي زوال ۾، ايميسا ۽ آرٿوسا تي عرب سردارن جو قبضو ٿي ويو جن جا پويان روم وارن جا غلام وڃي بڻيا ۽ جن کي وسپاسيان جي حڪومت ۾ بہ مطيع يا فرمانبردار نہ بنائي سگهيو ويو هو. ڏسو ڊي ائنول جا نقشا ۽ قديم جاگرافي (134 ii) ويسلنگ جا تفصيل بہ ڏسو - ص - 188) نورس، ايپڪ ۽ شام - مئسيڊونيا بابت احوال پڻ ڏسو (صفحا - 80, 481m 482)

99. سوزومين (v, 10) اها عجب جهڙي ڳالهہ آهي تہ گريگري ۽ ٿودوريٽ اُنهن حالتن کي لڪائن ٿا، جن، سندن نظرن ۽ خيالن ۾، حالتن کي تسليم ڪندڙن جي مذهبي لياقتن جو ضرور واڌارو ڪيو هوندو.

100. مارڪ جي تڪليفن ۽ سندس وفاداري، جن کي گريگري وڏي افسوسناڪ انداز سان بيان ڪيو آهي (تقرير - 91 - 88 ,iii) تہ انهن جي لبينيَس جي بي دلي واري شاهديءَ ذريعي پڻ تصديق ٿي وئي آهي. (تقريرون - 730 ص - 350-351جن کي وولف ائمسٽل 1738ع ۾ ايڊٽ ڪيو) " مارڪ جنهن کي ٽنگيو ويو، ڪوڙا هنيا ويا ۽ سندس ڏاڙهي پٽي وئي، پر هن ظلم صبر سان سَٺا ۽ "هاڻي سندس رتبو ديوتائن جيترو مٿاهون آهي ۽ جڏهن بہ هو ظاهر ٿئي ٿو تہ سندس عقيدتمندن جا انبوهہ مچي ٿا وڃن."

101. " عيسائي ڪيس جوش ۽ عقيدت منجهان هڪ ولي يا بزرگ چوَن ٿا." شايد اهو انڪري آهي تہ لاڪروز ۽ وولفيَس هڪ يوناني لفظ جي تشريح ڪئي آهي جنهن جي اصلي معنيٰ ۽ مفهوم کي اڳين کي اڳيـن مترجمن غلط

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

لکيو آهي ۽ لي ڪلرڪ به ان ۾ غلطي ڪئي آهي (قديم ۽ جديد سوانح نگاري iii, 371) - ان جي باوجود تليمانٽ ڪي پڻ ان ڳالهه کي سمجهڻ ۾ مونجهارو ٿيو آهي (ڪليسائي يادگيريون vii, 1309) - ته گريگري ۽ ٿوڊوريٽ هڪ اڏوگابري آرين شخص کي ولي يا بزرگ سمجهڻ جي غلطي ڪيئن ڪندا.

102. ڏسو سٽلسٽ جو هڪ مفروضي جهڙو مشورو. (گريگري نازيانزين - تقرير iii, 90, 91) - لبينيس انهيءَ جهڙي ڏوهاريءَ جي سفارش ٿوڪري ته متان ان جهڙا ٻيا به مارڪ سامهون نه اچي وڃن. ان هوندي به هو اجازت ڏئي ٿو: جيڪڏهن اورين هڪ اريبل دولت کي راز ۾ رکي ها ته پوءِ پاڻ کي سخت ترين سزا جو مستحق بنائي ها. شايد جيئري ئي ٽڪا ٽڪا هئي جسم تان سندس کل لاٿي وڃي ها. (خط ۽ تحريرون - 351-349 ,730)

* (باب 19 ۾، گبن، گريگري نازيانزين جي شاهديءَ جو حوالو ٿو ڏئي ته جولين کي سپاهين جي تشدد ۽ مار کان آرٿوسا جي پادريءَ بچايو هو جڏهن ڪانسٽنٽيس شهنشاهه بڻجي ويو هو.

103. گريگري (تقرير iii, 90) - مطمئن آهي ته مرتد کي بچائيندي، مارڪ حقيقت ۾، ان کان به ڀيٽي - ٽيٽي سزا جو مستحق هو جيڪا هو اڳ ۾ ڀوڳي چڪو هو.

104. وٽن جو جهڳٽي ۽ ڊافن جي مندر کي استرابو بيان ڪيو آهي (xvi, 1089, 1090) .جنهن کي 1707ع ۾ ائمسٽل ايبٽ ڪيو. ان ڪانسواءِ لبينيس (نينيا صفحا 185، 188 ائنٽيوڪ (تقرير xi - ص 380 ، 381 ۽ سوزومين (v, 19) ويسلنگ تفصيل - ص - 581 ڪسوبان (آگسٽ جي تاريخ - ص - 64) هن موضوع کي اجاگر ڪن ٿا.

105. " سندس مجسمو، اولمپيا ۾ سجايل جوپيٽر جي مجسمي جيتروئي وڏو هو." (اميئينس - xxii, 13) اولمپيا جو جوپيٽر سٺ فوٽ اوچو هو ۽ سندس ويڪر ايتري هئي جنهن ۾ هڪ هزار ماڻهو سمائجي سگهن ٿا. ڏسو ابي گيڊون جون يادگيريون (نقش و نگار جي اڪيڊمي ۾ - ix - ص 198)

+ (يونان ۾)

‡ (ڪئسٽاليا - هڪ چشمو جيڪو يونان ۾ پارمئسس جي هنڌ تي هو جيڪو اپولو ۽ لطيف فن جيان مقدس هو.

106. هئبرٽن، ڪئسٽالين جي نهر ۾ ٻڏل پنَ تان ايندڙ وقت جي تاريخي واقعن کي ڏسي ورتو هو: هي هڪ اهڙي اٽڪل هئي جنهن کي وٽنديل سائنسدان موجب ڪيميائي جزن جي ميلاپ ذريعي ورجائي سگهجي ٿو. شهنشاهه اهڙي چاڻ جي ذريعن کي ئي ختم ڪرائي ڇڏيو ڇو ته ان باب کي جولين جي اُڻ تڻ ڀيهر کوليو هو.

107. ان کي سن 44 ۾ يا وري ائنٽئڪ جي دؤر جي 92 سال ۾ خريد ڪيو ويو. (نورس، ايپڪ - شام - مئسيڊونيا صفحا - (137 - 174 جنهن جو مدو 90 اولمپيڊ هو. پر ائنٽئڪ جون اولمپڪ رانديون ڪموڊس جي حڪومت جي دؤر کان اڳ نه کيڏيون وينديون هيون. هن سلسلي ۾ ڏسو جان ملالا جو لکيل تفصيل (381 - i, 293, 372) هڪ اهڙو ليکڪ جنهن جو نالو توڙي شهرت سندس ڄمر جي شهر تائين محدود هئي.

* (اولمپيا جي نزديڪ هڪ يوناني شهر)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

108. سون جا پندرهن ٽئلينٽ جيڪي سسيبيَس پنهنجي وصيت ۾ ڇڏيا هيا ۽ جنهن جو موت آگسٽس جي حڪومت جي دؤر ۾ ٿيو هو. شام جي شهرن جون فني لياقتون ڪانسٽنٽائن جي دؤر ۾ ٽوٽيَس منڊي جي نمائش سان پيٽايون ويون آهن. ص - 6 (هڊسن، جاگرافي، مائنر ۽ ٽام - iii)

** (ڊافن ڪي سرو ۽ شمشاد جي وڻ ۾ تبديل ڪيو ويو هو.).

109. " مون اٿوڊيَس ڪئسيَس ڪي شام جون فوجون سؤنپي ڇڏيون آهن جن ڪي عياشيءَ جي رهڻي ڪهڻي ۽ ڊافن جي وڻن جي جُهڳٽن جي روايتن ڪمزور ڪري ڇڏيو آهي." هي لفظ شهنشاهه مارڪس انٽونينَس جا آهن جيڪي آگسٽس جي تاريخ ۾ سندس ٿي سوانح نگار طرفان محفوظ ڪيا ويا آهن (ص - 41) ڪئسيَس هر اُن سپاهيءَ ڪي يا تہ نوڪريءَ مان ڪڍي ڇڏيندو هو يا ڪيس سخت سزا ڏيندو هو جنهن ڪي بہ ڊافن ۾ ڏٺو ويندو هو.

110. " هن (پامپي) پنهنجي ڪجهہ زمين، ڊافن جي جڳهن ڪي وڌيڪ وڌائڻ ۽ خوبصورت بنائڻ لاءِ ڏني، جيڪا جڳهہ ٿي اهڙي هئي جتي ماڻهو خوشين ۽ مسرتن ۾ محو ٿي ويندا هيا ۽ جتي پاڻيءَ جا چشما پڻ موجود هيا."
يوٽروپيَس (vi, 14) - سيڪسٽَس روفس ڊي پراونسز. (باب - 16)

111. جولين (مسوپوگن - صفحا - (361، 362 پنهنجو ذاتي طور طريقو هڪ عام ماڻهوءَ سان پيٽائي ٿو ۽ هڪ اهڙي سادگي جنهن جي خبر پاڻ ڪي بہ نہ هجي تہ اُها ٿي هڪ سچي مذاق آهي جنهن مان ماڻهو لطف اندوز ٿئي ٿو.

112. يوسيبيَس، بڻبيلاس ڪي انٽئڪ جي پادرين جي سرشتي لاءِ چونڊيو (ڪليسائي تاريخ 39 ,29 ,vi) - بہن شهنشاهن مٿان سندس اثر ۽ دٻدٻو رهيو (پهريون هڪ باڪمال ۽ ٻيو تاريخي شخص) جنهن ڪي ڪرسوسٽم پڻ خوشيءَ سان ملهايو 579 - 536 ,ii) جنهن ڪي مانٽفاڪن ايڊٽ ڪيو. ٽليمانٽ (ڪليسائي يادگيريون- 287 ,iii, ii) - 465 - 459 ,302اُن تي ٿوري ٽوڪ زني ڪئي آهي.

113. ڪليسائي تجزيہ نگار ۽ خاص طرح اُهي جيڪي تبرڪن سان محبت ۽ عقيدت رکن ٿا، جولين جي اعتراف تي خوشيءَ جو اظهار ڪن ٿا، (مسوپوگن - ص - 361 ۽ لبينيَس (نينيا - ص - 185) تہ اپولو هڪ مئل ماڻهوءَ جي سندس پرپاسي هجڻ ڪري پريشان ٿيو هو. ان جي باوجود اميئينَس (12 ,xxii) سچي ميدان ڪي پاڪ صاف ڪيو ۽ اهو ڪم يونان جي رائج رسمن رواجن مطابق ڪيو ويو جيئن اڳ بہ ڊيلوس جي بيٽ تي اهي رسمون ملهايون وينديون هيون.

114. جولين (مسوپوگن ۾ - ص - 361) سندن جرم جي يقين ڏيارڻ بدران ترغيب يا اشارو ٿو ڏئي. اميئينَس (xxii,
(13 ان بهتان ڪي فقط "هڪ افواهہ" ٿو ڪوٺي ۽ سچي آڪاٽي وڏي وضاحت ۽ صاف نموني ٻڌائي ٿو.

115. " تنهن هوندي بہ جولين، انٽئڪ جي مئجسٽريٽن جي نرميءَ تي الزام ٿو هڻي." " هن ننڍي واقعي ڪانپوءِ، شهنشاهہ جي ڪاوڙ ايتري حد تائين وڌي وئي جو هن اذيتن جي وڌيڪ تڪليف ڏيندڙ طريقن جي استعمال تي زور ڀريو ۽ پراڻن طريقن ڪي ترڪ ڪرڻ جو تاڪيد ڪيو ويو ۽ انٽئڪ جي ڪليسا ڪي بند ڪرڻ جو حڪم ڏنو." هن منع نامي جي تعميل، تذليل واري ڪريل انداز سان ڪئي وئي ۽ جولين جي چاچي جي وقتي موت، جيڪو هن واقعي جو مکيہ ذميدار هيو، ڪي ابي ڊي بليٽري وهمن وسوسن واري راضپي سان بيان ڪيو آهي. (جولين صفحا (362-369)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

116. ڪليسائي تاريخدانن ڪانسواءِ، جن تي به ڪجهه شڪ ڪري سگهجي ٿو. اسان سينٽ ٿيوڊور جي جذبن تي به الزام هڻي سگهون ٿا، جيئن رئنارٽ جي ائڪٽاسنسيرا ۾ پڻ بيان ڪيل آهي. جولين جي شڪايت، بهرحال، انکي اصلي ۽ اختياريءَ وارو روپ ڏئي ٿي.

117. جولين (مسوپوگن – ص – 361).

118. ڏسو گريگري نازيانزين (تقرير iii, 87) - سوزومين (v, c, 90) - جن ڪي اصلي ته ٺيڪ پر غيرجانبدار شاهد نٿو چئي سگهجي. هو غازا جو رهواسي هو ۽ هن زينو سان ڳالهه ٻولهه ڪئي هئي جيڪو اعتراف ڪندڙ هو جنهن ميئما جي پادريءَ جي حيثيت ۾ هڪ سؤ سال عمر ماڻي. فلوسٽورجيَس (vii, 4 گوڊ فراءِ جي اهم مقالي سميت - ص - 284) عيسائين جي ڏکوئيندڙ حالتن بابت اسانکي ٻڌائي ٿو جن ڪي ديوتائن جي قربانگاهن آڏو قربان ڪيو ويو هو. .

ڪپاڊوشيا جي جارج جي زندگي توڙي موت بابت اميئينس (xxii, 11) اسان ڪي گهڻو ڪجهه ٻڌايو آهي ته گريگري نازيانزين (تقرير { xxi, 382, 385, 389, 390) ايپيفنيَس (هيرس -lxxvi) به ان تي لکيو آهي. هنن ٻن بزرگن جي ڦٽ لعنت ڪي تيستائين ڪا اهميت ڪانهي جيستائين غيرجانبدار ۽ ٿڌي مزاج وارن لادينن پاران شاهديون نه ڏنيون وڃن.

120. جارج جي قتل ٿيڻ ڪانپوءِ، شهنشاهه جولين ڪيترائي ڀيرا پنهنجا حڪم ناما جاري ڪيا ته لائبرري ڪي سندس ذاتي استعمال لاءِ محفوظ ڪيو وڃي ۽ اُنهن غلامن ڪي عذاب ڏنا وڃن جن تي ڪتابن ڪي چورائڻ جو شڪ هجي، هو هن لائبرري ۾ جمع ڪيل ڪتابن جي تعريف ڪري ٿو جتان هن ڪيترائي ڪتاب حاصل ڪري، اُنهن تان مواد اُتاري اُنهن مان ان وقت لاڀ پرايو هو جڏهن هو ڪپاڊوشيا ۾ تعليم پرائيندو هو. سندس اها خواهش ضرور هوندي ته گنُليئنس جا ڪتاب پلي تباهه ٿين، پر ڪيس اُنهن مذهبي ڪتابن جي حساب ڪتاب ڪرڻ جي به ضرورت هئي جيڪي ديني نوعيت جا هيا ۽ ڪيس اهو به خطرو هو ته اُنهن ڪتابن ڪي وڃائڻ جي آڙ ۾ سندس مخالف بين وڌيڪ اهم ڪتابن ڪي نه ضايع ڪري ڇڏن. جولين (تحريرون ۽ خط ix, xxxvi)

121. فلوسٽورجيَس، احتياط واري ڪيني سان سندن ڏوهه بابت اشارو ڪري ٿو. (النثسيَس هن ۾ شامل هو) (گوڊفراءِ - vii - 2 ص – 267).

122. ايپيفنيَس، آرنَس تي اها ڳالهه ثابت ٿو ڪري ته جارج ڪي شهيدن ۾ شمار هرگز نٿو ڪري سگهجي.

123. ڪجهه ڊونٽسٽ (آپٽٽس مائليف - صفحا 303 - 60 جنهن ڪي ڊوپن ايڊٽ ڪيو) ۽ ٽليمانٽ (ڪليسائي يادگيريون { vi, 713) پرسيلئسنٽس (ٽليمانٽ - ڪليسائي يادگيريون viii, - 517 سيني گڏجي ساڳئي نموني سان ڪٿولڪ بزرگن ۽ شهيدن ڪي سندن مرتبن ۽ اعزازن کان محروم ڪري ڇڏيو آهي.

124. ڪپاڊوشيا جا بزرگ ۽ درويش باسل ۽ گريگري، پنهنجي نيڪ سائيءَ کان بلڪل بيخبر هيا. پوپ گلسيَس - (494ع) پهريون ڪٿولڪ هيو جنهن سينٽ جارج جي مجتا ڪئي هئي ۽ ڪيس شهيدن ۾ شمار ڪيو هيائين جنهن لاءِ هو چوي ٿو: "سندس مرتبي جي، ماڻهن کان وڌيڪ خدا ڪي خبر آهي." هو سندس عملن ڪي رد ٿو ڪري جنهن لاءِ هو چوي ٿو ته اها تفرقي بازن جي سندس خلاف سازش هئي. ڪجهه زهريلا ۽ خطرناڪ عمل جيڪي هن سان منسوب آهن، اجا تائين محفوظ آهن ۽ هڪ افسانوي اندازي سان ٿي سهي، پر پوءِ به اسان سينٽ جارج جي سختين ۽ تڪليفن جو

اندازو لڳائي سگهون ٿا، جيڪي هن راڻي ايلگزينڊريا جي موجودگيءَ ۾ جادوگر اٿنيسيَس جي دشمنيءَ ۾ برداشت ڪيون.

125. اها تبديلي، پوري طرح يقيني ته نٿي چئي سگهجي، البت انکي پوريءَ طرح ممکن ضرور ڪوٺي سگهجي ٿو. (ڏسو لانگيرٽانا . i, 194) -

126. سينٽ جارج جي عبادت جي تاريخ ڇهين صدي عيسوي کان شروع ٿئي ٿي (جڏهن سندس اڳ ۾ ئي فلسطين، آرمينيا، روم، گال ۽ ٽريوز ۾ بيحد احترام ڪيو ويندو هو) اها تاريخ ڊاڪٽر هيلن (سينٽ جارج جي تاريخ - بيو ايڊيشن جيڪو 1633ع ۾ لنڊن ۾ شايع ٿيو) جيڪو حضرت عيسيٰ (ع - س) جو باوقار بزرگ ۽ شيدائي هو، کان شروع ٿئي ٿي جنهن ۾ بولنڊيسٽ به شامل هيا. (ائڪٽ - ايس ايس - مينس - اپريل 163 - iii, 120) - يورپ ۾ سندس شهرت صليبي جنگين کان شروع ٿي.

127. جولين (تحريرون xIiii) -

128. جولين (تحريرون x) - هن پنهنجي دوست کي اجازت ڏني ته هو پلي سندس ڪاوڙ ۾ نرمي آڻڻ جي ڪوشش ڪن. (اميئينَس .xxii, II) -

129. ڏسو اٿنيسيَس (ائڊروفن { ii, 40, 41) - گريگري نازيانزين (تقرير iii - حڪم xxi - صفحا - (395، 396 جيڪو مکيه بشپ جي اعتدال پسنديءَ واري طبيعت جو ذڪر ڪري ٿو ته هو پنهنجي عبادت، روزن ۽ اذيتن کان به ڪيئي ڀيرا وڌيڪ متاهون هو.

130. مونکي ڪٽگلياري جي ليوسيفر جي فضول ۽ اجائي ضد جي تقليد ڪرڻ جو وقت ڪونهي، ڏسو سندس جدوجهد جو ذڪر تليمانٽ ۾ (ڪليسائي يادگيريون { 916 - vii, 900) - غور ڪيو ته ڪيئن نه سندس بيان جو رنگ ان وقت تبديل ٿي وڃي ٿو جيئَن ئي اعتراف ڪندڙ تفرقي باز جي روپ ۾ ظاهر ٿئي ٿو.

131. " اولهه وارن سندن فيصلي کي قبول ڪيو، ۽ اها مهرباني ان مشاورتي ڪائونسل جي هئي جو، سڄي دنيا کي شيطان جي چنبي مان آزاد ڪرايو ويو." هيءَ تعريف لائق ۽ هوشياريءَ واري گفتگو ليوسيفئرينَس جي خلاف جيروم ڪئي هئي (155 - ii, 135) .جنهن منجهان ان دؤر جي ڪليسائي پاليسي جي اصلي حقيقت به اسان جي سامهون اچي وڃي ٿي.

132. تليمانٽ اندازو ٿو لڳائي ته جارج کي آگسٽ جي مهيني ۾ قتل ڪيو ويو هو. اها حقيقت اٿنسيَس جي ڪيترن ئي ڪمن جي اهميت کي گهٽ ڪري ٿي ڇڏي. (ڪليسائي يادگيريون viii, 360) - هڪ اصلي اقتباس جنهن کي مارڪس مافي، ويرونا جي پراڻي لائبريري مان ڪڍي ڇپرايو هو (ادب جي ڇپار 92 - iii, 60) - ان ۾ ڪيترين ئي اهم تاريخن جو ذڪر آيل آهي جن کي مصر جي ڪئلينڊر جي تاريخن سان پيٽائي مستند بنايو ويو آهي.

* (پهريون ڏينهن) .

133. مون فقط سندس آخري لفظ جي شڪ واري معنيٰ کي محفوظ ڪيو آهي، هڪ آمر جي شڪ واري ڪيفيت جنهن بهرحال چاهيو پئي ته خطا يا قصور کي ڳولجي، پر جي ڪٿان نه ملي ته ان کي ايجاد ڪيو وڃي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

134. جولين جي ٽن خطن، جن موجب اٿنشيَس بابت سندس نيت ۽ روَيا ظاهر ٿين ٿا، کي هن ترتيب هيٺ رکيو ته اُنهن جو مطالعو ڪيو وڃي: (xxvi, x, vi) ساڳئي وقت ڏسو گريگري نازيانزين - (xxi, 393) سوزومين - (v, 15) سقراط - (iii, 14) ٿيوڊوريٽ - (iii, 9) ۽ ٽليمانٽ (ڪليسائي يادگيريون - 368 - viii, 361) جن بولئنڊس طرفان تيار ٿيل مواد کي پڻ استعمال ڪيو آهي.

135. گريگري جي جائز اعتراف جو مطالعو ڪيو. (تقرير - iii, 61, 62)

136. آپٽشَس جي اجائي ۽ ناراضگيءَ واري شڪايت کي ٻڌو. (تفرقيباز ڊونٽسٽ - ii, 16, 17)
+ (ننڍي ايشيا ۾)

137. گريگري نازيانزين (تقرير - iii, 91, iv, 133) هو سڙٿريا جي فسادين جي تعريف ڪري ٿو جيڪي نيڪين جي سلسلي ۾ جذباتي هيا. ڏسو سوزومين - (v, 4, 11) ٽليمانٽ - ڪليسائي يادگيريون - vii, 649, 650) تسليم ٿو ڪري ته سندس رويو مناسب نه هو. پر هو مڪمل مطمئن هيو ته سينٽ باسل بخشيل شهيدن جي ڏينهن کي ضرور ملهائيندو هو.

138. جولين، هڪ نئين عيسائي شهر، جيڪو غازا بندر وٽ ميئما جي ويجهو آهي، جي خلاف هڪ قانوني ڪيس داخل ڪرڻ لاءِ پڪو پهه ڪري ڇڏيو هو ۽ سندس فتويٰ جيڪا حقيقت ۾ ڪٽرپڻي ۽ تعصب تي ٻڌل هئي، سندس پوين به انکي هرگز ختم نه ڪيو. سوزومين - (v,3) زيلنڊ (فلسطين - ii, 791)

139. گريگري (تقرير - iii, 93, 94, 95 iv, 114) بهانو ٿو ڪري ته هن جولين جي بااعتماد ساٿين جي اطلاعن تي پاڙيو هو جن کي اوروسيَس (vii, 30) نه ڏسي سگهيو هو.

140. گريگري (تقرير iii, 91) - مرتد تي، ننڍن ڇوڪرن ۽ ڇوڪرين جي مخفي قربانين جو الزام ٿو مڙهي، ۽ يقين سان چوي ٿو ته مُردن کي اورونٽس ۾ اڇلايو ويو هو. (ڏسو ٿيوڊوريٽ iii, 26, 27) - ابي ڊي لابليٽري (واءِ ڊي - جولين - صفحا - 352-351) به صاف لفظن ۾ ان جي تصديق ڪئي آهي. پر ان وقت جي ڪدورت جي باوجود جولين تي شهيدن جي قربانين جو الزام نه مڙهيو ويو ۽ خاص طرح اولهه ۾ جنهن تي بئرونيَس پردو وجهي ڇڏيو آهي پر ان کي ٽليمانٽ نرم لهجي ۾ رد ڪيو آهي. (ڪليسائي يادگيريون . 1315 - vii, 1295) -

141. گريگري جي استعيفا تعريف لائق آهي. (تقرير vi, 123, 124) - ان جي باوجود جڏهن جولين جي هڪ آفيسر نازيانزَس جي ڪليسا تي قبضو ڪرڻ چاهيو هو، ته جيڪڏهن هو پادري ۽ عوام جي جنوني جذبن اڳيان آڻ نه مڃي ها ته ان ڏينهن ڪيس ماريو وڃي ها. (تقرير xix, 308) - ڪرسوسٽم جي خيالن کي به ڏٺو وڃي، جن جو الزام ٽليمانٽ مڙهيو آهي. (ڪليسائي يادگيريون vii, 575)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - چوويهون

انٽئڪ ۾ جولين جي رهائش گاهه - فارس جي خلاف سندس ڪامياب مهم - دجله جو گذرگاهه - جولين جو پٺتي هٽڻ ۽ سندس موت - جووين جي اليڪشن - هڪ ذلت آميز صلح نامي ذريعي هو روم جي فوج کي بچائي ٿو.

جولين، سيزرس [1] جي نالي ۾ جيڪا فلسفي آميز تصوراتي ڪهاڻي ترتيب ڏئي ڇڏي هئي، اُها قديمي ذهانت[2] جي بيحد قبول ڪرڻ جوڳي ۽ بهترين تخليق آهي. سٽرنئليا * جي جشن ۾، جڏهن انساني هڪ جهڙائي ۽ آزاديءَ کي ملهائبو آهي، تہ ان موقعي تي رومولَس، اولمپس جي ديوتائن جي هڪ وڏي دعوت جو اهتمام ڪيو، جن هڪ لائق ساٿيءَ طور سندس چونڊ ڪئي هئي؛ هن دعوت ۾ روم جا شهزادا بہ شامل هيا جن سندن جنگجُو ماڻهن تي حڪومت ڪئي هئي تہ ساڳي وقت ڌرتيءَ جي شڪست کاڌل قومن تي پڻ راڄ ڪيو هو. جيڪي لافاني هيا اُنهن کي شاندار طريقي سان ملڪي تخت جي ترتيب موجب رکيو ويو ۽ سيزرس جي ٽيبل، هوا جي مٿاهين سطح تي، چنڊ (ديوتا) جي بلڪل هيٺان رکي وئي. جيڪي آمر هيا ۽ جن ديوتائن توڙي انسانن جي معاشري کي بيعزتو ڪيو هو، اُنهن کي ڪٺور نيميسس، ظالمن ۽ جابرن جي اونداهي غار ۾ مُنهن ڀر اڇلائي ڇڏيو هو. جيڪي باقي سيزر هيا اُهي پنهنجين پنهنجين مقرر ٿيل سيٽن ڏانهن وڌندا ويا ۽ جيئن اُهي گذري رهيا هيا تہ سندن ڪردارن سان منسوب سندن عيب، اوڻايون ۽ الزام بہ ظاهر ٿيندا ويا جن کي هڪ بزرگ سائلينَس، جيڪو پنهنجي ڪلنڊڙ خوش اخلاقيءَ سبب ڇاتو ويندو هو، پنهنجي ذهن ۾ ڪدورت سان ڪي نقطا نوٽ ڪندو ويو ۾ هو فيلسوف جي ڏاهپ ڪي، بچنل[3] جي آڙ يا پردي ۾ لڪائي ويو. جيئن ئي دعوت ختم ٿي تہ ديوتائن جي قاصد جو آواز آيو جنهن جوپيٽر ديوتا جي هڪ خواهش جو اظهار ڪيو تہ وڏي ۽ نمايان لياقت ۽ قابليت جو انعام جنت جو تخت هڻڻ گهرجي. هن سلسلي ۾ جوليَس سيزر، آگسٽَس، ٽراجن ۽ مارڪَس انٽونينَس کي اُنهن اُميدوارن جي لسٽ ۾ رکيو ويو جيڪي روشن ستارا هيا تہ ساڳي وقت ڪمزور ڪانسٽنٽائن[4] کي بہ ان مٿاهين لسٽ مان خارج نہ ڪيو ويو ۽ سڪندر اعظم کي دعوت ڏني وئي تہ روم جي سپوتن کي اعزازن سان نوازڻ جي فيصلي ۾ پاڻ بہ شريڪ ٿئي. هر اميدوار کي اجازت ڏني وئي تہ پنهنجن ڪارنامن جو کليءَ طرح اظهار ڪري.. پر ديوتائن جي فيصلي ڪرڻ ۾، مارڪَس جي پُروقار خاموشي، سندس مقابلي ڪندڙن جي تقريرن جي فصاحت ۽ بلاغت جي مقابلي ۾ وڌيڪ زوردار ۽ اثرائتي ثابت ٿي. جڏهن هن عجيب و غريب مقابلي ۾ شريڪ ٿيندڙ جَجن مقابلي ڪندڙن جي دلين ۽ سندن تاثرات جو معائنو ڪيو تہ شاهي اسٽائڪ وڌيڪ وزنائتو ۽ بيحد نرالو لڳي رهيو هو.[5] سڪندر ۽ سيزر، آگسٽس، ٽراجن ۽ ڪانسٽنٽائن مانيٽي وقار سان تسليم ڪيو تہ سندن ڪوششون ۽ محنتون گهڻو ڪري شهرت، اختيارن يا خوشين حاصل ڪرڻ لاءِ هونديون هيون، پر ديوتائن پاڻ احترام ۽ محبت منجهان مشاهدو پئي ڪيو تہ هڪڙي نيڪ ۽ فاني انسان کي جس هجي جو تخت تي ويهي فلسفي جي سبقن تي پهريون خود عمل ڪيو هو ۽ پاڻ هڪ انسان جي حيثيت ۾ ڪيترين ئي ڪوتاهين ۽ اڻپورائين جي باوجود، هن

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

معبود حقيقي جي بي مثل وصفن کي پاڻ ۾ سمائڻ جي ڪوشش ۽ خواهش ڪئي هئي. اهڙن گڻن جي قدرداني (جولين جا سيزرس) جي مصنف جي مرتبي کي ڪافي مٿاهون بڻايو آهي. هڪ شهنشاهه، جيڪو آزاديءَ سان پنهنجن ابن ڏاڏن جون سُٺايون توڙي اوڻايون کولي بيان ڪرڻ ۾ ڪابہ هٻڪ محسوس نٿو ڪري، تہ خود پنهنجي روَيي بابت پڻ پنهنجي مذمت توڙي تعريف ڪرڻ کان بہ نٿو ڪيٻائي. *

جڏهن هن پنهنجي اندر ۾ جهاتي پائي ۽ تڏي سيني سان سوچيو تہ جولين کي انٽونينَس جون مهرباني ۽ رحمدليءَ واريون خاصيتون وڌيڪ وزندار ۽ ڪارآمد نظر آيون پر سڪندر جي شان شوڪت کي ڏسي سندس اندر ۾ حسد جي باهہ ڀڙڪي پئي، تنهنڪري هن جوش ۽ رلولي مان پنهنجي لاءِ ڏاهپ جي ذات جي خواهش پنهنجي اندر ۾ سانڍي تہ ساڳي وقت بيشمار ماڻهن جي داد ۽ آفرين حاصل ڪرڻ جي تمنا پڻ رکي. چرندڙ پرندڙ زنہ ۽ ۾ موسم جو هڪ اهڙو واءُ بہ وري ٿو جڏهن انسان دماغي صلاحيت ۽ جسم جي ڀرپور قوت ۽ طاقت جو پاڻ کي مالڪ ٿو سمجهي ۽ انجي مظاهري ڪرڻ جو خواهشمند بہ بڻجي وڃي ٿو تہ شهنشاهہ جنهن کي وڏي تجربي جي رهبري ۽ جرمني جي جنگ ۾ ڪاميابين ماڻڻ جو فخر حاصل هيا. پنهنجي پڪي عزم جو اظهار ڪيو تہ پنهنجي حڪومت جي دوُر کي، اجا وڌيڪ شاندار ڪارنامن ۽ يادگار سوڀن سان سينگاريندو. اوڀر جي سفيرن، جن ۾ هندستان جي ڪنڌ ۽ سيلون جي ٻيٽ[6] جا نمائندا شامل هيا، اُنهن سيني روم جي تاج ۽ تخت جي سلامتي پري هئي.[7] اولهہ جي قومن پڻ آڻ مڃيندي، امن توڙي جنگ جي حالتن ۾، جولين جي ذاتي صلاحيتن کي مڃيو هو تہ وري ڪانٽس خوفزده بہ رهندا هيا. گاٿن جي فتح[8] وارين ٽرافين کان هن کي چڙ ايندي هئي ۽ هو مطمئن هو تہ دنيوب جا لالچي ٻربر اڳتي لاءِ صلحنامن جي ڀڃڪڙين ڪرڻ کان ڌڄندا ڇو تہ ڪيس يقين هو تہ سندس نالي ۽ شهرت جو ڌهڪاءُ ڪين ٻي لغام ٿيڻ نہ ڏيندو ۽ ٻيو تہ هن وڌيڪ عاليشان قلعا پڻ جوڙايا هيا جن ذريعي ٿريس ۽ اليريڪم جي سرحدن کي وڌيڪ مضبوط بنايو ويو هو. سائرس ۽ اردشير جو جانشين ئي فقط ڪيس اهڙو ٿي سُجهيو جيڪو سندس نظر ۾ هن سان مقابلي ڪرڻ جهڙو هو، تنهنڪري هن پنهنجي عزم کي اندر ۾ ورجايو تہ هو ان ضدي ۽ هٺيلي قوم کي، فارس جي فتح ذريعي ڪين سزا ڏيندو جو هنن گهڻي وقت کان وٺي روم جي شان شوڪت ۽ دٻدٻي سان مهاڏو اٽڪايو هو ۽ انجي بيعزتي ڪئي هئي.[9] جيئَن ئي فارس جي حڪمران + کي ٻڌايو ويو تہ ڪانسٽنٽيَس جي تخت کي هڪ اهڙي شهنشاهہ اچي والاريو آهي جيڪو مزاج ۾ بلڪل مختلف آهي، تنهنڪري هن (فارس جي حاڪم) نهٺائي ۽ نِوڙت کي اختيار ڪندي عقلمندي ۽ خلوص واريون ڪوششون ڪيون تہ جيئن اهڙي صورتحال ۾ امن جو معاهدو ٿي وڃي. پر ساپور جي اُميدن کي جولين جي سخت روَيي سبب زبردست جهٽڪو لڳو جنهن هڪ کُليل اعلان ڪيو تہ هو ميسوپوٽيميا جي شهرن جي تباهي ۽ ٻرندڙ شعلن جي هولناڪين اندر ڪڏهن بہ امن جي سمجهوتي ڪرڻ تي پنهنجي آمادگي نہ ڏيکاريندو، ۽ طنز سان ڀرپور مرڪ ذريعي وڌيڪ چيائين تہ ڳالهين ٻولهين لاءِ هاڻي هڪ ٻئي ڏي وچ وارن سفيرن موڪلڻ جي ضرورت ئي ڪانہ هئي ڇو تہ هن کي فارس جي تخت تائين پهچڻ جي تمام تڪڙ هئي ۽ هو اُتي جلدئي ديرا وڃي ڄمائيندو. شهنشاهہ جي اُبهرائپ ۽ بيصبريءَ جي تقاضا اها هئي تہ وڏي محنت ۽ هوشياريءَ سان حملي ڪرڻ لاءِ فوجي تياريون ڪيون وڃن. جنرلن کي ڪم سؤنپيا ويا، ۽ هن مقصد لاءِ هڪ وڏي طاقتور فوج تيار ڪئي وئي، ۽ جولين، قسطنطنيہ کان

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پنهنجي مهم جو آغاز ڪندي، ايشيا مائنر جي صوبن منجهان ڏوڪيندو. پنهنجي اڳئين جانشين جي مرڻ کان فقط انهن مهينن کانپوءِ اچي انٽئڪ ۾ خيما کوڙيا. فارس جي مرڪز ۾ ڪاهه ڪري پهچڻ جي سندس بيصبريءَ واري خواهش کي عارضي طور ترڪ ڪيو ويو ڇو ته شهنشاهت جي مرتبي جي تقاضا اها هئي ته نظم ۽ ضبط کي به ڌيان ۾ رکڻو هو. جنهن ۾ ديوتائن جي پوڄا کي به ٻيهر رائج ڪرڻو هو ۽ ساڳئي وقت سندس داناءَ دوستن کيس صلاح ڏني ته سياري جي ٿڌ واري موسم کي ڪيئن به ڪري گذارجي ته جيئن گال جي ٿڪل فوجن کي ساهي به ملي ۽ اُنهن کي گهربل طاقت ۽ توانائي به جيئن حاصل ٿي سگهي ته ساڳي وقت اوڀر جي فوجن جو نظم ضبط ۽ سندن حوصلو به جيئن تازن جذبن سان تمتار ٿي سگهي. جولين کي، ايندڙ بهار جي موسم تائين پنهنجي رهائش کي، انٽئڪ ۾ اختيار ڪرڻ لاءِ آماده ڪيو ويو; سندس ماڻهن ۾ ڪيترا اهڙا به هيا جن ڪدورت مان سندس اُبهرائپ تي طنزون پئي ڪيون ته وري اهڙا به اُنهن ۾ موجود هيا جن پنهنجي حاڪم طرفان مهم جوئيءَ ۾ دير ڪرڻ تي کيس نِنديو به ٿي.[10]

جيڪڏهن جولين پاڻ کي ان خوش فهميءَ ۾ مبتلا ڪري ها ته اوڀر جي گاديءَ جي هنڌ سان سندس ذاتي تعلق، شهنشاهه توڙي عوام لاءِ فائديمند ثابت ٿيندو ته پوءِ هو شايد پنهنجي ڪردار توڙي انٽئڪ جو غلط ۽ ڪوڙو تجزيو ڪري ها.[11] موسم جي معتدل موافقت، مقامي ماڻهن کي، دولت ۽ پر سڪون ماحول کي ملهائڻ ۽ اُن مان لطف اندوز ٿيڻ لاءِ لالچايو ۽ يوناني ماڻهن جي خوشدليءَ واري عياشي شام وارن جي مزاج جي موروثي نرميءَ سان ملي هڪ ٿي وئي. جيڪڏهن هتي ڪو قانون هو ته صرف فئشن جو هو. جيڪڏهن ماڻهن کي ڪا جستجو هئي ته فقط لطف ۽ لذت حاصل ڪرڻ لاءِ هئي ۽ ڪپڙن پاڻ توڙي قيمتي فرنيچر جو مظاهرو، انٽئڪ جي شهرين جي معتبري جي نشاني هئي. عياشيءَ جي هر نموني يا طرز جو مان متاهون هوندو هو. ۽ انساني گُڻن ۽ سٺين وصفن تي ماڻهو ٺوڪون ڪندا هيا ۽ عورتن جي حيا توڙي سندن وڏندڙ عمر لاءِ عزت ڪرڻ جي روين کي نفرت جي نگاهه سان ڏٺو ويندو هو ۽ اوڀر جي هن گاديءَ جي هنڌ ۾ اهڙن سٺن قدرن کي بگڙيل معاشري سان تعبير ڪيو ويندو هو. شام وارن کي عينڪ پائڻ جو گهڻو شوق هوندو هو ۽ هن سلسلي ۾ پرپاسي وارن شهرن منجهان[12] وڏن هنرمندن ۽ ڪاريگرن کي پاڻ وٽ گهرايو ويندو هو. ۽ ناڻي جو وڏو حصو ماڻهن کي تفريح مهيا ڪرڻ جي سلسلي ۾ خرچ ٿيندو هو. ۽ راندين توڙي ٿيٽرن ۽ سرڪسن جي مشغلن جي نماءَ ۽ شان شوڪت کي نه رڳو خوشين ۽ مسرتن جو سامان ڄاتو ويندو هو. پر انهن مشغلن کي ٺئي انٽئڪ جي مان ۽ شان جو باعث سمجهيو ويندو هو. شهنشاهه جي سادي ۽ ڳوناٽي مزاج کي اهڙي اجائي شان شوڪت کان بنهه نفرت هئي ۽ هو اهڙين مصنوعي خوشين کان لاتعلق رهندو هو تنهنڪري هن پنهنجي رعيت جي اهڙي نازڪ مزاجيءَ کان بُيزاري ۽ ناراضگيءَ جو اظهار ڪيو. پر زناڻو مزاج رکندڙ مشرق جا رهواسي، نه ته جولين جي سچي سادگيءَ جي طور طريقن تي هلي ٿي سگهيا ۽ نه وري ان جي تعريف ڪري ٿي سگهيا جيڪا شهنشاهه پنهنجي لاءِ اختيار ڪئي هئي. قديمي رسمن رواجن موجب، جيڪي ديوتائن جي احترام ۽ اعزاز ۾ جشن ملهايا ويندا هيا ۽ جن کي مقدس به سمجهيو ويندو هو ته فقط اُنهن ئي جشن جي ڏينهن ۾ جولين جي فلسفياڻي سختيءَ ۾ ڪجهه نرمي ڏسڻ ۾ ايندي هئي ۽ انٽئڪ جا شامي پڻ اُنهن ئي جشن جي ڏينهَن ۾ لطف ۽ لذت حاصل ڪرڻ جي خواهشن کي پوريءَ طرح ترڪ ڪري ڇڏيندا هيا. ماڻهن جي اڪثريت عيسائيت جي نالي جي معتقد ٿي ڪئي

جنهن کي سندن ابن ڏاڏن شروع ۾ ايجاد ڪيو هو.[13] هو ان ۾ خوش هئا تہ هنن عيسائيت جي اخلاقي ضابطن جي پيچڪڙي ٿي ڪٽي پر هو پوري سچائيءَ سان پنهنجي مذهب جي فرضي اصولن ۽ ضابطن سان لاڳاپيل هيا. اٿينٽڪ جي چرچ، فرقيواريت ۽ لامذهبيت جي لاڙن جي بگاڙ طرف هلي وئي هئي، پر اٿنسيَس جا پوئلڳ توڙي آريَن جيڪي وري ميليٽيَس ۽ پالينَس[14] جا عقيدتمند هيا. اُنهن جي اندر ۾ ساڳي پاڪائيءَ واري نفرت سمايل هئي جيڪا ٻنهي ڌرين جي ساڳين دشمنن لاءِ منجهن موجود هئي.

هڪ مرتد جي ڪردار لاءِ سندن دلين ۾ سخت نفرت ۽ تعصب پريل هو جيڪو شهنشاهہ جو دشمن ۽ جانشين هيو ۽ جنهن ڪيترن ئي فرقن جون همدرديون حاصل ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي هئي، اهڙي وقت ۾ سينٽ بٿبيلاس جي برطرفي، جولين جي خلاف سخت مخالفت جو سامان مهيا ڪري ڇڏيو. سندس رعيت جي ماڻهن وهمن ڳاڙ ڪارڙ منجهان شڪايت ڪئي تہ شهنشاهہ جي غلط رويَن سبب قسطنطنيہ ڪانوني اٿينٽڪ تائين ڏڪار ڦهلجي چڪو هو ۽ بڪايل ماڻهن جي ناراضگيءَ جي باهہ کي وري غلط ۽ ناانصافيءَ وارن فيصلن ويتر ڀڙڪائي ڇڏيو هو ۽ سندن ڏکن سورن کي ختم ڪرڻ لاءِ ڪو بہ مناسب قدم نہ کنيو ويو هو. موسم جي بيرحميءَ شام جي فصلن کي سخت نقصان پهچايو هو ۽ اٿينٽڪ جي دڪانن تي مانيءَ جي قيمت،[15] اَن جي اٿاث سبب ڪافي حدتائين وڌي چڪي هئي. پر ساڳي وقت لالچين ۽ منافع خورن طرفان قائم ڪيل هڪ هٽيءَ جي رجحانن پڻ جائز قيمتن جي وهنوار کي سخت نقصان پهچايو هو. ڇٺا پيٽيءَ جي هن غير برابريءَ واري ڊوڙ ۾ جتي زمين جي پيداوار تي فقط هڪ ڌر جو ناجائز قبضو ۽ اختيار هجي تہ ٻي ڌر وري ان کي فائديمند واپار جو ذريعو سمجهڻ لڳي ۽ اجان ٽين ڌر انکي روزمرهہ جي گُذران جو ذريعو سمجهي تہ اهڙي صورتحال ۾ سمورا فائدا فقط وچ وارو دلال کٽي ٿو وڃي جنهن ۾ ويچارو " آٿين ۽ چاڙهين، ڏٽ ڏهاڙي سومرا" وارو مسڪين تہ صفا پيڙجي ٿو وڃي. غريبي گذران وارين تڪليفن کي، سندن پنهنجي ئي بيصبري ۽ بيچينيءَ ڪجهہ وڌائي ۽ ان ۾ مبالغو ڪري پيش ڪيو هو. تنهنڪري اَنَ جي اٿاث جي فرضي خدشن کي بہ ذُڪر جو روپ ڏنو ويو. جڏهن اٿينٽڪ جي عياش شهرين طرفان پکين ۽ مڇيءَ جي وڌندڙ قيمتن جي شڪايت ڪئي وئي تہ جولين هڪ عوامي اعلان ڪيو تہ ڪفايت واري هن شهر کي ان ڳالهہ تي خوش ٿيڻ گهرجي تہ شراب، تيل ۽ ماني هر ماڻهوءَ کي ڪشادي نموني سان ميسر هئي، تنهنڪري اهڙي صورتحال ۾ هڪ حاڪم جو اهو فرض هو تہ هُو عام ماڻهن جي روزاني استعمال ۽ اُنهن جي گذر سفر جي شين جي پهچ کي يقيني بڻائي، هن صحتمند قدم کڻڻ ڪانپوءِ، شهنشاهہ هڪ ٻيو خطرناڪ ۽ غير يقيني فيصلو ڪيو تہ اَنَ جي اَگهَہ کي پنهنجن اختيارن سان مقرر ڪري ڇڏي. هن هڪ قانون پاس ڪيو تہ جڏهن بہ اَنَ جي ڪوٽ جو انديشو هجي، تہ ان وقت اُن جو وڪرو اهڙي ۽ ايتري تہ گهٽ اَگهَہ تي ٿئي جو ماڻهن کي اهڙي اگهہ جي، سُک ۽ سُڪار جي ڏينهن ۾ بہ چاڻ نہ رهي هجي ۽ هن وڌيڪ چيو تہ سندس پنهنجي مثال مان ئي ان قانون کي تقويت ملندي تنهنڪري هن چار لک ۽ اويهہ هزار ماپا مارڪيٽ ۾ ڦهلائي ڇڏيا. جيڪي سندس حڪم تي، هائروپولِس، چالسِز ۽ مصر جي اناج جي گرامن منجهان ڪڍيا ويا هيا . انهن قدمن جي نتيجنجو اڳواٽ ئي انديشو موجود هو. تنهنڪري اُنهن کي جلدئي محسوس پڻ ڪيو ويو. شاهي ڪٽڪ جي انبارن کي مالدار واپارين خريد ڪيو، زمين توڙي اَنَ جي ملڪيتن تي قبضو ڪندڙن، شهر ۾ اَنَ جي پهچ کي روڪي ڇڏيو ۽ اَنَ جو

ٿوڙو مقدار جيڪو بازارن ۾ ظاهر ٿيو به سهي ته ان کي چپ چاپ ۾ مٿانهين ۽ غيرقانوني اگهه تي وڪرو ڪيو ويو. جولين اجا تائين پنهنجن ڪنيل قدمن تي مطمئن هيو. ماڻهن جي شڪايتن کي نه رڳو اجايون سمجهڻ لڳو پر اُنهن کي احسان فراموشيءَ جي اجائي پڻ پڻ سان تعبير ڪيائين ۽ انٽئاڪ وارن کي يقين ڏيارئائين ته هن پنهنجي ياءُ ڳالهه[16]* جي ظلم جي روش کي ته نه. پر سندس ضدي ۽ هٺيلي طبيعت کي ضرور پنهنجي ورثي ۾ شامل ڪيو هو. شهري سينيٽ جي سخت احتجاج به سندس هٺيلي دماغ کي ويتر چيڙائي ڇڏيو. هڪ سچي حقيقت البت ڪيس ان ڳالهه مڃڻ تي آماده ڪيو ته انٽئاڪ جا سينيٽر، جن وٽ وڏيون ملڪيتون هيون ۽ اُهي ذاتي وڻج واپار به ڪندا هيا، پنهنجي ملڪ کي مصيبتن ۽ تڪليفن ۾ مبتلا ڪرڻ وارا به خود اُهي ئي هيا ۽ هن، اُنهن ماڻهن تي گستاخي واري جرئت جو الزام هنيو جيڪي حق حلال جي ڊيوٽي سرانجام ڪرڻ بدران پنهنجن شخصي فائدن حاصل ڪرڻ جي جستجو ۾ رُڌل هيا. شهر جي ٻه سؤ معززن ۽ دولتمند ماڻهن جي وفد کي، محافظن جي پهري ۾، محل ڪان روانو ڪري جيل موڪليو ويو، پر پوءِ ڪين رات ٽيڻ کان اڳ ۾ اجازت ڏني وئي ته هو پلي پنهنجن پنهنجن گهرن ڏانهن واپس هليا وڃن.[17] پر شهنشاهه اُنهن کان معافي ناما حاصل نه ڪري سگهيو توڙي جو هن ڪين جلد معاف ڪري ڇڏيو هو. اجا به ساڳيا ڏک سور ۽ ساڳيون شڪايتون موجود هيون جن کي شام جي يوناني رهواسين وڏي محنت، ذهانت ۽ عام طريقي سان هر طرف ڦهلائي ڇڏيو هو. سٽرنٽليا جي عيش عشرت وارن ڏينهن ۾، شهر جون گهٽيون، گستاخي ۽ بي ادبيءَ جي نغمن سان گوڄنديون هيون جن ۾ قانون، مذهب، شهنشاهه جي ذاتي ڪردار ۽ ان حد تائين جو سندس ڏاڙهيءَ تي به سخت ٺٺوليون ڪيون وينديون هيون ۽ انٽئاڪ جي ماحول کي، مئجسٽريٽن جي لڪ ڇپ واري رضامندي ۽ ماڻهن جي هجوم جي داد ذريعي، ظاهر ڪيو ويندو هو.[18] سٽراط جو پوئلڳ، جنهن جي شخصيت اهڙين بيعزتين ذريعي سخت متاثر ٿي رهي هئي؛ پر ان جي باوجود هن حاڪم، جيڪو هر ڳالهه کي تيزيءَ سان پروڙڻ جو ماهر هو ۽ جنهن وٽ پورا اختيار پڻ هئا، پنهنجن جذبن ۽ اُڌمن کي انتقام ذريعي مطمئن ڪرڻ کان روڪي ڇڏيو. ان جڳهه تي جيڪڏهن ڪو آمر هجي ها ته هو انٽئاڪ جي شهرين جي زندگين توڙي قسمتن بابت اهڙو فيصلو ڪري ها جيڪو ڪين موت جي مُنهن ۾ وجهڻ کان گهٽ نه هجي ها، ۽ شام جا امن پسند ماڻهو، گال جي وفادار فوجين جي ظلم، شهوانيت ۽ ذلت ڀري لالچ جو آسانيءَ سان ۽ چپ چاپ شڪار ٿي وڃن ها. هڪ نرم فيصلو به شايد اوپر جي گاديءَ جي هنڌ کي، ان جي حقن ۽ اعزازن کان محروم ڪري ڇڏي ها ۽ پوءِ درٻاري توڙي جولين جي رعيت جا ماڻهو، اهڙي انصاف جي تائيد ۽ تعريف ڪن ها جنهن ذريعي جمهوريه جي وڏي مئجسٽريٽ جي وقار ۾ اضافو ٿئي ها.[19] پر ملڪي اختيارن ۽ پنهنجي طاقت جي ناجائز استعمال، توڙي ڪيس ذاتي رسيل زخمن جي بدلي وٺڻ جي بجاءِ، جولين پنهنجي رد - عمل جو اظهار مائيٽي ۽ غير ضرر طريقي سان ڪري پاڻ کي مطمئن ڪيو ۽ هي اهڙو طريقو هو جيڪو شايد چند آگرين تي ڳڻڻ جيترن شهنشاهن طرفان ممڪن آهي ته ڪيو ويو هجي. ڪيس طنزن ۽ غلط الزامن ذريعي بيعزتو ڪيو ويو هو. پر موٽ ۾ هن پنهنجي پاڻ لاءِ "ڏاڙهيءَ جو دشمن" جو لقب چونديو. جيڪو هنجو پنهنجي پاڻ توڙي پنهنجي غلطين جو ٿوڪ وارو اعتراف هو ته ساڳئي وقت انٽئاڪ جي زنائين ۽ عياشيءَ جي فضول رسمن تي سخت تنقيد پڻ ڪئي وئي هئي. شهنشاهه جي هن جواب کي محلات جي گيٽ آڏو نمايان طريقي سان لڳايو ويو ۽ مسوپوگن[20] اجا تائين جولين جي

ناراضگي، سندس ذهانت، انسانيت ۽ غير دانشمنديءَ جو هڪ يادگار ۽ بيحد اهم منارو آهي. توڙي جو هُن لِکِيي ڪل تہ پنهنجي مُنهن تي ظاهر ڪئي پر هو معاف نہ ڪري سگهيو.[21] سندس نفرت تہ صاف ظاهر هئي پر سندس انتقام ڪي ممڪن آهي تہ گورنر جي نامزدگيءَ[22] ذريعي مطمئن ڪيو ويو هجي، جيڪو فقط اهڙي قسم جي رعيت لاءِ موزون هو، ۽ شهنشاهہ هن احسان فراموش شهر کي هميشہ واسطي ڇڏي ڏنو ۽ پنهنجي پڪي عزم جو اظهار ڪيائين تہ هو ايندڙ سيارو سسيليا جي شهر ٽارسَس ۾ گذاريندو.[23]

مٿي بيان ڪيل ڳالهين جي باوجود، انٽيئڪ ۾ پوءِ پڻ جولين جي نظر ۾ هڪڙو شهري اهڙو موجود هو جنهن جي ڪمال جي ذهانت توڙي سندس ڪردار، شايد ملڪ جي غلطين ۽ گناهن جو ڪفارو ادا ڪري سگهي. فيلسوف لبينيَس، اوير جي گاديءَ جي هنڌ ۾ ڄائو هو. هو هڪ مجيل تقرير جو ماهر ۽ تقريري مقابلن ۾ پنهنجي حيثيت نائيسيا، نڪوميڊيا، قسطنطنيہ ۽ اٿينس ۾ مڃرائي چڪو هو ۽ پوءِ زندگيءَ جو باقي حصو انٽيئڪ ۾ رهيو ۽ هر جڳهہ تي پنهنجي قابليت ۽ ذهانت جو ڌاڪو ڄمايائين. سندس اسڪول ۾ يونان جا نوجوان وڏي محنت ۽ اورچائيءَ سان پڙهندا هيا جيڪي سندس پوئلڳ پڻ هيا ۽ ڪڏهن ڪڏهن اُنهن جو تعداد اسي کان بہ وڌيڪ ٿي ويندو هو ۽ پنهنجي مالڪ جي بيمثال ذهانت تي بيحد خوش ٿيندا هيا ۽ سندس مخالف ساڻس حسد ڪندا هيا جن ڪيس هڪ شهر کان ٻي شهر تائين اذيتون ڏنيون هيون جنهن مان پڻ ان خداداد قابليت جي باري ۾ ماڻهن جي عام راءِ جي خبر ٿي پئي جيڪا لبينيَس پنهنجي لياقتن جي سلسلي ۾ اڪثر ظاهر ڪندو رهندو هو. جولين جي استادن هڪ تڪڙو پر اعتماد جوڳو يقين ڏياريو هو تہ هو ڪڏهن بہ سندن مخالفن جي محفلن ۾ نہ ويندو ۽ نہ سندن ليڪچر ٻڌندو: شاهي نوجوان جي وڌيڪ تجسُس کي روڪيو تہ ويو پر ساڳي وقت ان اندران پڙڪو بہ کاڌو، تنهنڪري هن ڳُجهيءَ طرح هن خطرناڪ فيلسوف جي تحريرن کي هٿ ڪيو ۽ آهستي آهستي ان جو نقل ڪندي، ان کان بہ ڪجهہ اڳتي وڌي ويو ۽ اهڙيءَ طرح سندس شاگردن منجهان هن پاڻ کي سڀني کان وڌيڪ اورچ ثابت ڪيو.[24] جڏهن جولين تخت تي ويٺو تہ هن شام جي ان فيلسوف جي وڌيڪ ويجهو ٿيڻ ۽ ڪيس انعام اڪرام ڏيڻ لاءِ پنهنجي بيصبريءَ جو اظهار ڪيو، جنهن پنهنجي وڏي ۽ بگڙيل عمر ۾ بہ يونان جي ذوق شوق جي ٻج نمونن، سندن رهڻي ڪهڻي ۽ مذهب جي اصليت کي پاڻ وٽ محفوظ ڪري ڇڏيو هو. شهنشاهہ تي پنهنجي فيلسوف استاد جو پورو قبضو ٿي چڪو هو جنهن جي لاءِ، ان جي فخر واري ديانتداريءَ جواز پڻ پيدا ڪري ڇڏيو هو. بجاءِ ماڻهن جي انبوهہ مان ڌوڪڻ ۽ اڳتي وڌي قسطنطنيہ جي محلات تائين پهچڻ جي، لبينيَس خاموشيءَ سان انٽيئڪ ۾ سندس آمد جي اُميد رکي؛ پر سرد مهريءَ ۽ بدليل انداز جي آثارن کي پرکڻ شرط هن پاڻ کي سندس محل کان پاسيرو ڪري ڇڏيو، هر ملاقات لاءِ ڪيس هاڻي باقاعدگي واري سڏ يا دعوت جي ضرورت محسوس ٿيندي هئي، تنهنڪري پنهنجي حاڪم کي هڪ نهايت ئي اهم سبق سيکاريائين تہ هو ڀلي پنهنجي رعيت جي تابعداري جو دعويدار هجي پر پنهنجي دوست سان وفادار رهڻ جو سليقو بہ ڪيس گنوائڻ نہ گهرجي. هر دوُر جا فيلسوف، ڇم ۽ بخت جي حادثاتي فرقن[25] کان يا تہ نفرت ڪن ٿا يا نفرت ڪرڻ جو ڍونگ رچائن ٿا ۽ اُهي فقط ذهن ۽ دماغ جي اعليٰ صلاحيتن جو احترام ڪن ٿا جو تہ اُهي خود پڻ اهڙين باڪمال لياقتن سان مالا مال هجن ٿا. جولين کي ياڙيتو ۽ چاپلوسي واري داد ۽ واهہ واهہ کان سخت نفرت هئي، پر ان تعريف کان ضرور

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

خوش ٿيندو هو جنهن ۾ سندس جائز واڪاڻ ٿيل هجي يا ڪيس تنبيهه ڪئي وئي هجي، جنهن ۾ ڪا ڳالهه آزاديءَ سان چيل هجي، ۽ جتي هڪ غيرجانبدار فيلسوف جنهن سندس مهربانين کي ٺڪرائي ڇڏيو هو. پر تنهن هوندي بہ سندس شخصيت سان محبت ڪندو هو. سندس شهرت کان خوش هيو ۽ هنجي يادن کي پاڻ وٽ محفوظ ڪيو هئائين. لبينيَس جون بي انداز تحريرون اجا تائين بہ گهٽي پاڳي سلامت آهن ۽ اُهي اجايون ۽ فضول ٿيون لڳن جن ۾ رڳو لفظن جي جادوگري رکيل آهي ۽ ائين ٿو لڳي تہ سندس تحريرون هڪ اهڙي شاگرد جون پيشڪشون آهن جيڪو ڪُنڊ ۾ ويٺل آهي ۽ جنهن جو دماغ ۽ ذهن، پنهنجن همعصرن جي پرواهہ ڪرڻ بدران، فقط تراجن جي جنگ تي اٽڪيل هو يا وري يونان جي گڏيل قومن جي برادريءَ سان لاڳاپيل هيو. ان جي باوجود ائٿنٽڪ جو فيلسوف، ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي مٿاهين رتبي کان هيٺ لهي ايندو هو، ۽ پنهنجين مختلف ۽ تفصيلي تحريرن ۾ پنهنجي ڳالهہ کي صاف ۽ واضح ڪري پيش ڪندو هو.[26] هو پنهنجي وقت جي طور طريقن جي تعريف ڪندو هو ۽ قومي توڙي ذاتي زندگي جي خرابين ۽ ڪُٽن ڪمن تي سخت تنقيد ڪندو هو ۽ جولين ۽ ٿيوڊوسيَس جي جائز ناراضگيءَ جي خلاف هو ۽ ائٿنٽڪ جي بهبود ۽ بهتري جي سدائين تائيد ڪندو رهندو هو. وڏنڍڙ عمر جي اها وڏي بدنصيبي هوندي آهي[27] جو انسان جو لاپائتو سرمايو ڪانئس وڃائجي ويندو آهي پر لبينيس کي وري هڪ انوکي بدقسمتيءَ جي تجربي مان گذرڻو پيو جو هن مذهب ۽ سائنس کي زنده رکيو هو ۽ جن جي سلامتيءَ لاءِ هن پنهنجون ذهني صلاحيتون وقف ڪري ڇڏيون هيون. جولين جو دوست، عيسائيت جي فتح جو نظارو، شديد ڏک ۽ ڪاوڙ منجهان ڏسي پسي رهيو هو ۽ سندس ڪنڌ پٽي، جنهن سڄي دنيا کي اونداهيءَ ۾ ڌڪي ڇڏيو هو. لبينيَس کي، ڪنهن بہ وقار ۽ خوشين جي روحاني لطف حاصل ڪرڻ کان نااُميد ڪري ڇڏيو هو.[28]

جولين جي دليريءَ واري بيصبري کيس مجبور ڪيو تہ بهار جي موسم ۾ پنهنجي مهم تي روانو ٿئي، هن وڏي ٻُجان ۽ نفرت منجهان ائٿنٽڪ جي سينيٽ کي ختم ڪري ڇڏيو جو تہ اُنهن پنهنجن جائز قانوني حدن کان بہ اڳتي وڃي شهنشاهہ سان گڏ هلڻ ۽ سهڪار ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي هئي، ۽ شهنشاهہ پڪو پختو عزم ڪيو هو تہ اُنهن حدن تي پهچڻ ڪانپوءِ هو اتان واپس هرگز نہ ٿيندو. ٻن ڏينهن جي مشڪل سفر ڪانپوءِ،[29] هن ٽئين ڏينهن تي بيرٿا يا اليپو جي هنڌ تي ٿڪ پٽيو، جتي کيس اهو معلوم ڪري سخت اذيت ملي تہ ذري گهٽ سندس سڄي سينيٽ عيسائيت ۾ بدلجي چڪي هئي ۽ جنهن سرد مهريءَ واري ظاهري عزت ۽ ٿڌن جذبن سان، لادينيت جي پيغمبر جي فصاحت بلاغت واري تقرير ٻڌي. بيرٿا جي هڪ معزز شهريءَ جي پٽ، جنهن شوق منجهان يا سندس ضمير جي آواز تي، شهنشاهہ جي مذهب کي اختيار ڪيو هو، کي سندس پيءُ ڪاوڙ منجهان ملڪيت جي حصي پتيءَ کان لادعويٰ ڪري ڇڏيو هو. پيءُ ۽ پٽ ٻنهي کي شهنشاهہ پاڻ وٽ مانيءَ جي دعوت تي سڏيو. جولين، پاڻ ٻنهي جي وچ ۾ ويٺو ۽ صبر ۽ سهپ بابت پنهنجي تقرير شروع ڪيائين ۽ وڏي عمر واري عيسائيءَ جي خاموشيءَ کي هو پاڻ ڏانهن مائل هئڻ جو انديشو سمجهي رهيو هو ۽ هو ويچارو بہ چڻ ڪجهہ دير لاءِ فطرت جي جذبن ۽ هڪ رعيت جي فرد هئڻ جي ذميوارين کي وساري ويٺو هو. ۽ نيٺ شهنشاهہ ان مصيبت ۾ مبتلا ٿيل نوجوان سان مخاطب ٿيو: "جيئن تہ تنهنجو پيءُ هاڻي تنهنجو نہ رهيو آهي ۽ هي صدمو تو فقط منهنجي لاءِ برداشت ڪيو آهي، تہ هاڻي منهنجو اهو فرض آهي تہ تنهنجي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پيءُ وارو خال هاڻي آءٌ پرڻ جي ڪوشش ڪريان."[30] شهنشاهه جو پوءِ هڪ ننڍي شهر باتنيءَ ۾، گرمجوشيءَ سان استقبال ڪيو ويو جيڪو سندس خواهش پٽاندر پڻ هيو جتي شمشاد ۽ سرو جي وڻن جي جهڳٽن ۾ ڪيس ويهاريو ويو ۽ هي هنڌ هائروپولس جي وڏي شهر کان فقط ويهن ميلن جي مفاصلي تي هيو. باتني جي شهرين قربانين جي مقدس رسم ملهائڻ جو پورو اهتمام ڪيو هو، جيڪي پنهنجن پنهنجن ديوتائن اپولو ۽ جوپيٽر سان لاڳاپيل هيا. پر سندن داد وارين تعريفن جي شور، جولين جهڙي نيڪ ۽ پارسا انسان کي خوش ڪرڻ بدران ويتر ناراض ڪري ڇڏيو ۽ هن غور ڪرڻ سان اهو محسوس به ڪيو ته جيڪو دونهون قربانگاهن منجهان اُڀري رهيو هو ته اُهو عقيدت جي لوبان جي دونهين جي بجاءِ رياڪاري ۽ خوشامد جو دونهون ڪجهه وڌيڪ نظر اچي رهيو هو. قديم ۽ شاندار مندر جيڪو ڪيترن زمانن کان وٺي مقدس رهيو هو، ۽ هائروپولس جو شهر[31] به هاڻي پنهنجي اڳين رونق جو منظر پيش نه ڪري رهيو هو ۽ جيڪا دولت ٽن سؤ پادرين جي پالڻ ۽ سار سنڀار لهڻ لاءِ اربي وٺي هئي، ته اُها توڙي سمورو وايو منڊل ائين ٿي لڳو ته ڄڻ تيزيءَ سان تباهيءَ طرف وڃي رهيو هو. ان جي باوجود جولين کي پنهنجي فيلسوف دوست سان گرمجوشيءَ سان ملڻ تي خوشي ۽ اطمينان ٿيو جنهن جي مذهبي وفاداري، ڪانسٽنٽيَس ۽ گئلس طرفان بار بار جي مذهبي دعوتن ملڻ جي باوجود، مضبوط ۽ مستحڪم رهي هئي جڏهن اُهي بادشاهه هائروپولس جي شهر کان گذرندي، ڪجهه وقت يا ڏينهن ٻن لاءِ سندس گهر ۾ وڃي رهندا هيا. فوجي تيارين جي تڙ تڪڙ توڙي ڇاتل سڃاتل لکپڙهه طرف ڪجهه بي نيازيءَ واري اعتماد سبب، جولين جا جوش جذبا مسرت وارا، سگهارا ۽ هڪ جهڙا نظر اچي رهيا هيا. هن هڪ اهم ۽ ڏکي جنگ جو آغاز ڪيو هو ۽ هن موقعي جي اهميت ڪيس بيچين به بڻايو هو ته ساڳئي وقت سندس توجه ايندڙ وقت جي فضول پيشنگوين طرف پڻ راغب ٿي ويو هو، جنهن سان، غيب جي علم جي اصولن موجب، مستقبل جي ڪنهن به ڳالهه جي ڄاڻ حاصل ڪري پئي سگهجي.[32] هن لبينيَس کي، پنهنجي هڪ شاندار خط ۾،[33] پنهنجي جستجو جي باري ۾ آگاهه ڪيو هو جيڪا في الحال هائروپولس شهر تائين محدود هئي جنهن ۾ سندس خداداد ذهني لياقتن ۽ ائٿنئڪ جي پيغمبر سان سندس نازڪ دوستيءَ بابت ڪيس ٻڌايل هو.

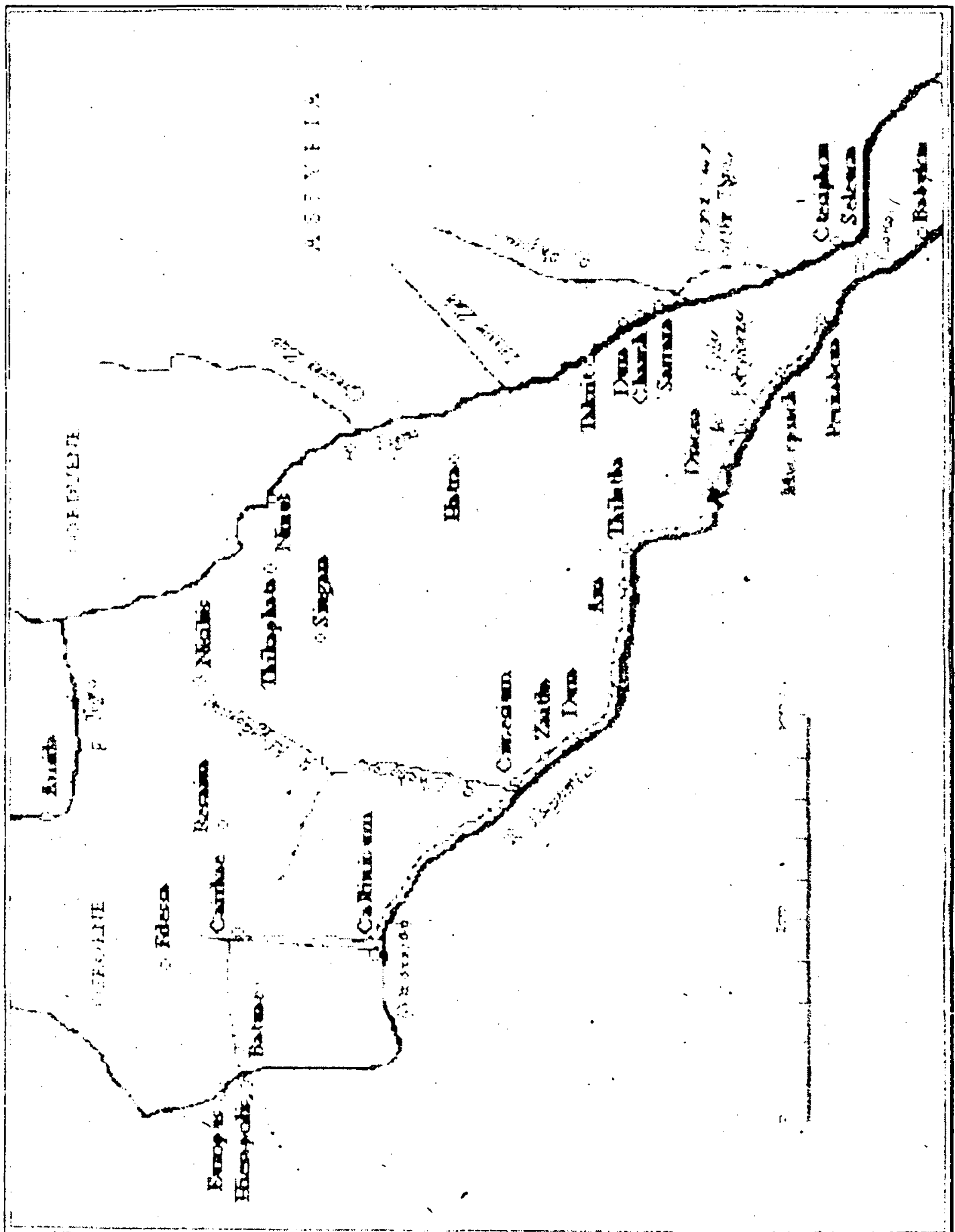
هائروپولس جو شهر، جيڪو فرات[34] نديءَ جي ڪناري تي نهيل هو، روم جي فوجن جي گڏ ٿيڻ لاءِ چونڊيو ويو هو. جن فورن ٻيڙين جي پل ٺاهي، جنهن کي ٿورو اڳ تعمير ڪيو ويو هو،[35] وڏي نديءَ کي اُڪاريو. جيڪڏهن جولين جا ارادا به سندس جانشين سان ملندڙ جلندڙ هجن ها ته هو سال جو بهترين ۽ دلفريب موسم سموساتا جي سرڪس يا ايديسا جي ڪليسائن ۾ گنوائي ڇڏي ها. پر هي جنگجو شهنشاهه، جنهن پنهنجي پسند جو ماڊل ڪانسٽنٽيَس جي بجاءِ، سڪندر اعظم کي چونڊيو هو، بنادير جي ڪوچ ڪري ڪارهي پهتو[36] جيڪو ميسوپوٽئميا جو هڪ قديمي شهر آهي ۽ هائروپولس جي وڏي شهر کان اسي ميل پري آهي. چنڊ جي مندرَ، جولين جي عقيدت کي ڇڪ ڪئي، پر ساڳئي وقت فارس جهڙي اهم جنگ جي زبردست تيارين لاءِ وقت به گهربل هو. هن مهم جوئيءَ جو راز فقط سندس ٿي سيني ۾ سانڍيل هو، پر جيئن ته ڪارهيءَ جي هنڌ تي ٻه رستا هڪ ٻئي کان جدا ٿين ٿا ته هو ان ڳالهه کي وڌيڪ لڪائي نه سگهيو ته هو دجله جي طرف کان يا فراط جي ڪنارن کان ساپور جي حڪومت تي حملو ڪندو. پنهنجي هڪ عزيز پروڪوپيَس ۽ ساڳي وقت سيباستين، جيڪو مصر جو حاڪم هو، جي ڪمان هيٺ هن ٽيهن هزارن تي مشتمل سپاهين

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي فوج حملي ڪرڻ لاءِ موڪلي ڏني. ڪين حڪم ڏنو هو تہ هُو نِسبِس طرف وڃن ۽ دجلہ تائين پهچڻ جي ڳس ڪي هٿ ڪرڻ کان اڳ، دشمن جي اچاڻڪ حملن ۽ ڪاهُن خلاف پنهنجي سرحد کي مضبوط ڪن. سندن پوءِ وارن معرڪن کي جنرلن جي مرضيءَ تي ڇڏيو ويو. پر جولين اها آسَ ٿي رکي تہ ميڊيا ۽ اڊيابين جي زرخيز ضلعن کي تباهين جي مُنهن ۾ ڌڪي ڇڏيندا، اُهي، فرات جي ڪنارن سان پنهنجن وڌندڙ قدمن کي تيز ڪندا. شايد ساڳئي وقت تي فارس جي بادشاهت جي گاديءَ جي هنڌ ٽيسيفان * جي چار ديوارين تائين پهچي ويندا. هن فوجي معرڪي جي ڪاميابيءَ جو دارومدار، گهڻي ڀاڱي آرمينيا جي بادشاهہ جي طاقتور مدد تي منحصر هو جنهن روم وارن[37] جي مدد ڪرڻ جي سلسلي ۾ چار هزار گهوڙن ۽ ويهہ هزار پيادل فوج موڪلڻ جو واعدو ڪيو هو. پر آرمينيا جو بزدل بادشاهہ آرسيسز تيرانَس[38] پنهنجي پيءُ خسرو کان بہ ذلت ۽ خواريءَ ۾ اڃا اڳتي هليو ويو هو ۽ ٽريڊيٽس + جي مردانگيءَ وارن واڪاڻ جهڙن گڻن کان بہ پنيرو ٿي ويو هو ۽ جيئن تہ گيدي حاڪم ڪنهن بہ خطري واري شانائتي ڪم ڪرڻ کان عاري هو تنهنڪري هن پنهنجي بزدليءَ کي مذهب ۽ احسانمندي جهڙن مانائتن پردن ۾ لڪائڻ ٿي چاهيو. هن ڪانسٽنٽيَس جي ياد کي مقدس ۽ مانائتن لفظن ۾ ورجايو جنهن جي هٿن مان ڪيس اولمپيَس سان شادي ڪيس تحفي ۾ ملي هئي جيڪا منهندار ائبليويَس جي ڌيءُ هئي؛ ان سان گڏوگڏ ڪيس هڪ عورت جو ساٿ بہ مليو جيڪا ايندڙ وقت ۾ شهنشاهہ ڪانسٽنس جي هڪ پڙهيل لکيل زال ٿيڻي هئي ۽ جنهن هڪ بربر بادشاهہ جي مان شان کي مٽاهون بنائي ڇڏيو هو.[39] تيرانَس جي وابستگي عيسائي مذهب سان هئي ۽ سندس رعيت جا ماڻهو بہ گهڻو ڪري عيسائي هيا تنهنڪري سندس ذهن ۽ ضمير اها اجازت ڪيس هرگز نٿي ڏني تہ هو ان جنگ ۾ روم وارن جي فتح ۾ ڪا مدد ڪري جنهن سبب ڪليسا جي آڻي باقي تباهيءَ جو عمل بہ پورو ٿي وڃي. تيرانَس جيڪو اڳ ۾ ئي بيزار هو، ويتر جولين جي ان ذهنيت کان تپي باهہ ٿي ويو هو تہ هو آرمينيا جي بادشاهہ کي پنهنجو غلام ۽ ساڳئي وقت ديوتائن جو ڪيس دشمن سمجهندو هو. جولين جي شهنشاهي حڪمن[40] جن ۾ سندس تڪبر گاڏڙ ڏڙڪا پڻ شامل هيا، بادشاهہ جي اندر واري انسان کي جهنجهوڙي جاڳايو، جيڪو، توڙي جو نيچائيءَ مان مٿس پاڙيندڙ بہ هيو، پر پوءِ پي آرسيسائيڊس جو شاهي حسب نسب رکندڙ هيو جيڪي اوپر جا منهندار ۽ سردار رهيا هيا ۽ روم جي طاقت ۽ دٻدٻي جا سخت مخالف پڻ هيا.

جولين جا فوجي انتظام ۽ سندس حڪمت عملي ايڏي تہ هوشياريءَ سان ٺاهي وئي هئي جو ان ۾ دشمن طرفان جاسوسي ڪرڻ جي ڪوشش کي پوريءَ طرح ناڪام ڪرڻ جي صلاحيت موجود هئي ۽ جنهن ۾ ساپور جو توجهہ ٻي طرف هٽائڻ جا حربا پڻ شامل هيا. فوجن جي وڃڻ جو رخ هاڻي نِسبِس ۽ دجلہ ڏانهن هيو. پر اوچتوئي اوچتو هو ساڄي طرف مڙيا، ڪارهي جي کُليل ميدانن تي پکڙجي ويا ۽ ٽئين ڏينهن تي فرات جي ڪنارن تائين پهچي ويا جتي مئسيڊونيا جي بادشاهن طرفان جوڙايل هڪ مضبوط ۽ وڏو شهر نائيسفوريَم يا ڪالينيڪم موجود هو. هن هنڌ کان شهنشاهہ فرات نديءَ جي وهڪرن سان گڏوگڏ تيزيءَ سان وڌندو نوي ميلن تائين اڳتي هليو ويو، جيستائين، ائٽٽڪ کان رواني ٿيڻ کان هڪ مهيني ڪانپوءِ، آخرڪار هن سرسيسيَم جي شاهڪار منارن کي ڳولي لڌو* جيڪي روم جي شهنشاهت جي ڏوارانهين ۽ آخري حدن تي ٺهيل هيا. جولين جي فوجَ، جيڪا سيزرس منجهان ڪنهن بہ هن وقت

تائين، فارس جي خلاف ايڏي وڏي پئماني تي جمع نہ ڪئي هئي، پنجهٺ هزار جانٺن جوانن تي مشتمل هئي جنهن ۾ سيئي سپاهي سکيا ورتل ۽ فوجي نظم ۽ ضبط سان وڙهڻ جا ماهر ليکيا ويندا هيا. روم وارن توڙي بربرن جا پيادل ۽ گهوڙيسوارن جا جٿا ملڪ جي مختلف صوبن منجهان چونڊيا ويا هيا جن ۾ گال جا وفادار ۽ ويڙهاڪ گهٽي ۾ گهٽا هيا جن پنهنجي محبوب شهنشاهہ توڙي روم جي تخت جي پوريءَ طرح حفاظت ڪرڻ جو ذميواريون سنڀالي ورتيون هيون. هڪ مختلف آبهوا ۽ ذري گهٽ هڪ نئين دنيا جي ملڪ اسڪيٿيا جي بهادر فوجين کي پڻ مددگارن جي جٿن ۾ شامل ڪيو ويو هيو. جيڪي ويچارا نئين ماحول ۽ ملڪي حالتن کان بنهہ بيخبر هيا. جنگين ۾ جيڪا ڦرلٽ ٿيندي آهي، شايد ان لالچ کان هرڪجي رولو عربن جا قافلا بہ هن جنگ ۾ شامل ٿي ويا هيا جن کي جولين حڪم ڏئي پنهنجي فوج ۾ شامل ڪيو هو. جڏهن تہ هن اُنهيءَ روايتي رقم ڏيڻ کان ڪين انڪار ڪيو هو جيڪا اهڙن موقعن تي آڇي ويندي آهي. فرات جي وسيع ۽ ويڪرن ڪنارن تي[41] يارهن سؤ جنگي جهازن جو هڪ آرماڙ بيٺل هيو جيڪو رومي فوجين جي چرپر ۽ جنگي ضرورتن جي پورائيءَ لاءِ وقف ڪيل هو. ان آرماڙ جي فوجي طاقت جو اندازو ان مان لڳائي سگهجي ٿو تہ ان ۾ پنجاهہ سامونڊي جهاز شامل هيا جيڪي اسلحي ۽ جنگي سامان سان ڀريل هيا، ان ڪانسواءِ اوترين ئي ٻيڙيون پڻ موجود هيون، جنڪي جنگي ضرورت پوڻ تي ملائي هڪ عارضي پل بہ ٺاهي پئي سگهجي. باقي سامونڊي جهاز جيڪي ڪاٺ جا ٺهيل ۽ جانورن جي کلن سان ڍڪيل هيا ۽ اٽڪٽ اسلحي توڙي ٿانون ٿپن ۽ ڪاڌي پيتي جي جنسن سان ڀريل هيا. جولين جي انساني دورانديشي ايتري تہ سلجهيل هئي جو هن وڏي تعداد ۾ بسڪوٽ ۽ سرڪو پڻ پنهنجي سپاهين جي ڪاڌي خوراڪ لاءِ مهيا ڪري ڇڏيو هو پر هن شراب نوشيءَ جي سختيءَ سان منع ڪئي هئي تہ ساڳي وقت اُنن جي اجائي استعمال کان بہ پنهنجين فوجين کي روڪيو هيو ڇو تہ اُهي اجايو فوج جي پويان پيا ايندا ويندا هيا. چابوراس ندي، سيسيَر[42] وٽ فرات ۾ ڇوڙ ڪري ٿي ۽ جيئن ئي طبَل جي وڄڻ فوجن کي اڳتي وڌڻ تي آماده ڪيو تہ رومين اُن ننڍي نهر کي اُڪاريو جيڪا ٻن تمام طاقتور ۽ هڪ ٻئي جي مخالف شهنشاهتن کي هڪ ٻئي کان ڌار ڪري ٿي. قديم نظم ۽ ضبط موجب جنگ کان اڳ، تقرير ڪرڻ ضروري هوندي هئي ۽ جولين هن سلسلي ۾ ڪو بہ موقعو ضايع نہ ڪيو جنهن ۾ هن پنهنجي تقرير جي فصاحت بلاغت جو مظاهرو نہ ڪيو هجي. هن پنهنجن اُتاولن ۽ جوشيلن فوجين ۾، پنهنجن ابن ڏاڏن جي اڻموٽ همت ۽ بهادري ۽ شاندار فتحن جا مثال ڏئي، جرئت ۽ بي ڊپائيءَ جو روح ڦوڪيو. هن، فارس وارن جي بي ادبي ۽ گستاخي جي مثالن سان ڪين غصو ۽ غيرت پڻ ڏياري ۽ ڪين تاڪيد ڪيو تہ سندس اڻمٽ عزم جي تقليد ڪن تہ هو يا تہ ان عهد ٽوڙيندڙ ۽ دغاباز قوم جو وجود ئي ختم ڪري ڇڏيندو يا وري سچي جمهوريہ جي وقار ۽ خوشنوديءَ لاءِ پنهنجي سچي زندگي وقف ڪري ڇڏيندو. جولين جي اثرائتي تقرير تي داد ملڻ جي نتيجي ۾ هر سپاهيءَ کي چانديءَ جا هڪ سؤ ٽيهہ ٽڪرا تحفي ۾ ڏنا ويا ۽ هاڻي چابوراس جي پل کي هڪدم ڊاهيو ويو جنهن مان اهو اشارو ڪين مليو هو تہ هاڻي سندن حفاظت ۽ سلامتيءَ جو دارومدار فقط ۽ فقط جنگ ۾ سندن ڪاميابيءَ تي رکيل هو. ان هوندي بہ شهنشاهہ دورانديشي ڪندي هڪ ڏورانهين سرحد کي پنهنجي قبضي ۾ رکيو جيڪا اڳ، سندس مخالف عربن جي مسلسل حملن سبب خطري جو باعث رهندي

Julian's campaign against the Persians, AD 363

هئي. چار هزار فوجين جي هڪ مضبوط جٿي کي سرسيسيئر وٽ ڇڏيو ويو جنهن کي اجا وڌيڪ وڌائي ڏهن هزارن تائين ڪيو ويو ته جيئن هن اهم قلعي تي دائمي فوج جي موجودگيءَ کي يقيني بنائي سگهجي.[43]

جيئن ئي روم جون فوجون دشمن جي ملڪ اندر داخل ٿيون،[44] ته چالاڪ ۽ هردم تيار دشمن جي ملڪ پنهنجين فوجين کي ٽن طرفن ڏانهن وڌڻ جو حڪم ڏنو.[45] پيادل فوج ۽ آخرڪارسڄي فوج کي مرڪز ۾ سندن مکيه جنرل وڪٽر جي ڪمان هيٺ ڪيو ويو. ساڄي طرف، ڪيترين ئي فوجن کي فرات جي ڪناري سان سندن بهادر جنرل نويتا جي حڪم هيٺ رکيو ويو جتي جنگي سامونڊي ٻيڙو هميشه سندن نظر ۾ هوندو هو. فوج جي کاٻي طرف کي گهوڙيسوار فوج جي مدد سان محفوظ بنايو ويو هو. هورمسدس ۽ ارنٿيَس کي گهوڙيسوار فوج جو جنرل بنايو ويو هو ۽ هورمسدس جا ڪمال جا ڪارناما[46] اسانجي توجهه کان هرگز نه هٽيا آهن. هو فارس جي قوم جو هڪ ساساني نسل جو شهزادو هو. جيڪو ساپور جي اقليتي تڪليفن جي ڏينهن ۾ جيل مان ڀڄي نڪتو هو ۽ ڪانسٽنٽائن جهڙي عظيم ماڻهو جي گهَر جي مهمان نوازيءَ ۾ وڃي پناهه ورتي هيائين. هورمسدس پهريون ته رحم جو طلبگار ٿيو پر آخرڪار پنهنجن نوَن مالڪن کان پنهنجي عزت ڪرائڻ ۾ ڪامياب رهيو؛ سندس بهادري ۽ وفاداريءَ سبب ڪيس روم جي فوجي خدمتن ڏيڻ جو اعزاز بخشيو ويو. ۽، توڙي جو هو عيسائي هو، پر هو ان قابل هيو ته پاڻکي هڪ ڳجهي ۽ اطمينان بخش خوشيءَ جو يقين ڏياري ته هڪ مظلوم رعيت جو ماڻهو هڪ خطرناڪ دشمن ثابت ٿي سگهيٿو. اهڙيءَ طرح فوج جي ٻِطرفي ورچ ان طريقي سان ڪئي وئي هئي ته سامهون توڙي پاسن جي حفاظت تي مقرر ٿيل فوجون ليوسيلشينَس جي نظرداريءَ هيٺ هيون ۽ اُنهن سان گڏ گهڻ خطرناڪ هٿيارن وارا پندرهن سؤ سپاهي پڻ هيا جيڪي پري کان ئي خطري جي نشانين ڏسڻ شرط وڌيڪ محتاط ۽ ترت تيار ٿي ويا ته جيئن ڪنهن به خطري جو اڳواٽ ئي پلو ۽ بندوبست ڪري سگهجي. ڊاگلائيفَس ۽ سيڪنديئَس جيڪي آرهين جا حاڪم هيا، پوئين طرف جي فوجين جي رهبري ڪري رهيا هيا ته ساڳئي وقت سامان وغيره جو به خيال ٿي رکياٿون ۽ فوجي جٿن توڙي اُنهن جي مختلف شعبن کي غور سان سنڀاليندا هيا ته جيئن دشمن کي سندن فوجي نشوونما جو اندازو ٿي وڃي ۽ اهو ظاهري ڏيکاءَ جو ڪم ڪليل ۽ فوجين جي هلڻ ۽ اِڪتي وڌڻ جي اهڙي ته منظم طريقي سان ڪيو ويو جو فوجن جون قطارون ذري گهٽ ڏهه ميل ڊگهيون نظر ٿي آيون. جولين پاڻ مرڪزي محاذ ٿي سنڀاليو. پر جيئن ته هن حاڪم جي پيٽ ۾ هڪ جنرل جي ڊيوٽي ڏيڻ کي وڌيڪ اهميت ڏني ته هو هڪدم گهوڙيسوار فوج جي هڪ ننڍي دستي کي ساڻ وٺي اڳتي وڌيو ۽ سامهون واري هراول دستي، پويان توڙي پاسن وارن محاذن يا جتي به رومي فوجن کي همٿائڻ ۽ سندن حوصلي کي وڌائڻ جي ضرورت ٿي پئي ته جولين هر ان جڳهه تي پهچي ٿي ويو. اُهو ملڪ، جنهن منجهان هو چابوراس کان وٺي اسيريا جي ڪيڏيل زمينن تان گذريا هيا، عربستان جي وڏي رڻ پٽ جو حصو هو ۽ ايترو ته خشڪ ۽ غيرآباد هو جيڪو ڪيترين به انساني ڪوششن سان هرگز آباد ٿي نٿي سگهيو. جولين ساڳيا پَٽ لتاڙيا جن تان ست سؤ سال اڳ نوجوان سائرس گذريو هو ۽ جنهن جو ذڪر درويش ۽ بهادر شخص زينوفن[47] ڪيو آهي جيڪو سندس مهم جو ويجهو ساٿي هيو. سڄو ملڪ هڪ سنئين سڌي رڻ پٽ جيان، ۽ سمنڊ وانگيان سانتيڪو ۽ هموار هو، جتي وليون، ٻوٽا ۽ ڊِبَ نظر ٿي آيا پر وڻن جو ڪٿي ڪو نالو نشان به ڪو نه هو. نيرڳ، شتر مرغ، روجهه (ڦاڙها) ۽ جهنگلي گڏهه ئي فقط هن بربٽ

بيابان جا رهواسي هيا.[48] ۽ هن رڻ پٽ جي سفر جو ٿڪ تڏهن ڪجهه هلڪو ٿي ٿيو جڏهن تماشي خاطر انهن جانورن جي پنيان ڊوڙڻ ۽ ڪڏ لڳڻ جو روڱنشو ڪرڻو ٿي پيو. رڻ پٽ جي وارِي تيز هوا لڳڻ سان مٽي ٿي اُڏامي ۽ آسمان تي واريءَ جا ڪڪر ڇانئجي ٿي ويا ۽ جولين جي فوج جا ڪيترائي سپاهي پنهنجن تنبُن سميت ٺاڀڙ جي ان وقت زمين تي ڪري ٿي پيا جڏهن به ڪو هوا جو سخت تيز جهوٽو اوچتو گهلي ٿي پيو.

ميسوپوٽيميا جي واريا سن رڻ پٽن ڪي نه فقط روجهن، جهنگلي گڏهن ۽ ٻين جانورن جي حوالي ڪيو ويو هو پر آباديءَ وارا ڪيترائي شهر توڙي ڳوٺ، فرات جي ڪنارن سان خوبصورتيءَ سان آباد هيا ۽ ان ڪانسواءِ ٻيٽ جيڪي ان نديءَ ڪڏهن ڪڏهن قائم ڪيا هيا ته اُنهن تي به ماڻهو آباد هيا. اناهه يا اناٿو جو شهر[49] جيڪو عرب امير جي اصلي رهائش گاهه هئي، ان ۾ به ڊگهيون گهٽيون هيون، جنهن ۾ فطري طور تي ٺهيل هڪ ٻيٽ هيو جيڪو بلڪل وچ تي هيو ۽ فرات جي ٻنهي ڪنارن تي به هند اهڙا به هيا جتي ميوا موجود هيا. اناٿو جي جنگجو رهواسين جرئت جو مظاهرو ڪندي روم جي شهنشاهه کي اڳتي وڌڻ کان روڪڻ جي ڪوشش ڪئي پر پوءِ شهزادي هورمسدس جي ايلازن ۽ منٿن تي هو ان موتمار قدم کڻڻ کان پنتي هٽي ويا ۽ وري کين ساموندي ٻيڙي توڙي فوج جي ڪڙڪڻ جو خوف به کين گهڻو هو. پوءِ اُنهن نِوڙت ڪندي پنهنجا عرض پيش ڪيا ڇو ته هو جولين جي رحم دليءَ جو تجربو به ڪري چڪا هيا. نيٺ جولين سندن عرض اگهائيندي کين شام ۾ چالسز جي هڪ سٺي آباديءَ ۾ موڪلي ڏنو جتان جي گورنر پُسيَس کين مان ڏنو ۽ پنهنجي خدمتن آڇڻ جو اعزاز به کين بخشيو. پر ٿلوٿا جو نه فتح ٿيندڙ قلعو، گهيري جي خطري تي ٺٺوليون ڪري رهيو هو. تنهنڪري شهنشاهه هڪ بيعزتي واري واعدي تي مجبور ٿي خاموش ٿي ويو ته جڏهن هو فارس جي ٻين اندروني صوبن کي آڻ مڃڻ تي مجبور ڪندو ته ان وقت ٿلوٿا پڻ سندس فتح تي کيس مان ڏيندو ۽ شهنشاهه کي اُها موٽ ڏيندو جيڪا هڪ فاتح کي ملندي آهي. ڪليل شهرن جا رهاڪو، جيڪي نه ته مقابلو ڪري ٿي سگهيا ۽ نه وري آڻ مڃڻ لاءِ تيار هيا، پاڻ کي ڪمزور سمجهندي ڀڄي ويا ۽ سندن گهر، جيڪي برباد هيا پر اُنهن ۾ کاڌي خوراڪ جو سامان موجود هو، جولين جي سپاهين جي قبضي ۾ اچي ويا جن، گهرن جي لاوارث عورتن کي، بغير ڪنهن رحم ۽ سزا جي خوف جي، قتل ڪري ڇڏيو. فوجي مهم جوئيءَ دوران سوريناس يا فارس جو جنرل ۽ مَلڪ رودوسيسز، جيڪو غاسن قبيلي جو[50] ناميارو امير هو، فوج جي اردگرد پئي ڦريو ۽ جنهن هر شڪي يا رولو ماڻهوءَ کي روڪي پڇا ڳاڇا ٿي ڪئي، هر فوجي جٿي تي حملو ڪيو ٿي ويو ۽ بهادر هورمسدس به مشڪل سان سندن هٿن مان بچي ۽ ڀڄي نڪرڻ ۾ ڪامياب ٿيو. پر آخرڪار بربرن کي پڇاڙي ڪديو ويو ۽ ملڪ* ۾ گهوڙيسوار فوج جي استعمال جا امڪان روز بروز گهٽ اثرائتا ٿيندا ويا ۽ جڏهن رومي فوجون مشسيپريڪنا شهر ۾ داخل ٿيون ته اُنهن هڪ تباهه ٿيل ديوار ڏٺي جيڪا ميڊس جي حملن کان پنهنجي حڪومت جي بچاءَ ڪرڻ خاطر اسيريا جي قديمي بادشاهن تعمير ڪرائي هئي. جولين جي ايندڙ وقت جي حملي کان اڳ اهڙين بنيادي ڳالهين جي سمجهڻ ۽ پروڙڻ ۾ پندرهن ڏينهن لڳا ۽ اسانجي اندازي موجب سرسيسيَم جي قلعي کان وٺي مشسيپريڪنا جي ديوار تائين جو مفاصلو ٽي سؤ ڪن ميل ٿيندو.[51]

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اسيريا جو سرسبز ۽ آباد صوبو[52] جيڪو دجلہ جي حدن کان بہ پرتي کان شروع ٿي ميڊيا[53] جي جبلن تائين ۽ وري مشسيپريڪٽا جي ديوار کان بصري جي حدن تائين چار سؤ ميلن تائين پکڙيل آهي، اتي دجلہ ۽ فرات جون ٻئي نديون ايراني نار ۾ ڇوڙڪن ٿيون.[54] سڄي ملڪ جو خاص نالو ميسوپوٽميا رکيو ويو * جو تہ بہ نديون جيڪي هڪ ٻئي کان پنجاهہ ميلن کان مٿي پنڌ تي ناهن، سي بغداد ۽ بابل جي وچ ۾ فقط پنجويهن ميلن جي مفاصلي تي پاڻ ۾ ملن ٿيون. ڪيترائي هتراڏو واهہ جيڪي نرم ذرتي ۽ ڪونئري زمين تي کوٽيا ويا هيا ۽ جن جي کوٽائيءَ ۾ محنت بہ گهٽ ٿي هئي، اُنهن ذريعي ٻن ندين کي پاڻ ۾ اسيريا جي ميدان تي ملايو ويو هيو. هنن مصنوعي واهن جي استعمال جا طريقا مختلف ۽ اهم هيا. اُنهن جو خاص مقصد اهو هو تہ جيڪو واڌارو پاڻي هو انڪي هڪ کان ٻي نديءَ ۾ ان مُند ۾ وهايو ويندو هو جڏهن اُنهن ۾ ٻوڏ ايندي هئي. اُنهن واهن منجهان ننيا ننيا ڪڙيا ۽ ڪسيون نڪرنديون هيون جن ذريعي خشڪ ۽ غيرآباد زمينن کي پاڻي ڏنو ويندو هو تہ ساڳئي وقت مينهن نہ وسڻ جي صورت ۾ پڻ پاڻيءَ جي کوٽ جي واهن، ڪڙين ۽ ڪسين ذريعي، پورائو ڪيو ويندو هو. اُنهن ذريعي امن ۽ واپار کي بہ هٿي ملندي هئي ۽ جيئن تہ ڊُنر ڪڏهن ۽ کهڙي وقت بہ ٽُٽي ٿي سگهيا تہ اُنهن اسيريا وارن جي نااُميديءَ کي ختم ڪرڻ ۽ اوچتي ٻوڏ جو مقابلو ڪرڻ لاءِ حملي ڪندڙ فوج جي واڌاري ۽ فتح جو ٿي سوچيو. اسيريا جي زمين ۽ موسم ڪجهہ اهڙي قسم جا هيا جو اتان جا ماڻهو بهترين تحفن کان محروم هيا جهڙوڪ انگور يا ڊاک جون وليون، زيتون ۽ شهتوت وغيره، پر ڪاڌو خوراڪ جيڪو انسان جي جياپي لاءِ بيحد ضروري آهي جيئن ڪڻڪ، جَوَ وغيره جو فصل تمام گهڻي انداز ۽ زرخيزيءَ سان پيدا ٿيندو هو ۽ هاري جيڪو ٻج زمين ۾ پوکي ايندا هيا تہ ٻن کان ٽن سوَن جي رقم جو واڌارو انعام طور کين ڏنو ويندو هو. سڄي ملڪ ۾ جڳهہ جڳهہ تي بيشمار تاڙي يا کجيءَ وانگر وڻن جا جُهڳٽا نظر ايندا هيا[55] جن بابت اتان جا اَورچ ماڻهو ٽي سؤ سٺ فائدا ڳڻائيندا هئا جيڪي وڻن جي ٿُڙن، شاخن، پنن، اُنهن جي رَس ۽ ميوَن منجهان ماڻهن کي حاصل ٿيندا هيا ۽ اتان جا رهواسي نثر توڙي شاعريءَ ۾ اهڙين نعمتن جي تعريف ڪندا هيا ۽ اُنهن جو جشن ملهائيندا هيا. ڪيترائي ڪارخانيدار ۽ خاص طرح چمڙي ۽ ڪپڙي جا واپاري بيشمار ماڻهن کي نوڪرين ۾ رکندا هيا جيڪي قيمتي مال کي پرڏيهہ جي ڊنڊي ۽ واپار لاءِ استعمال ڪندا هيا، پر بدقسمتيءَ سان اهڙي ڏيتي ليتي اڪثر ڪري مقامي ماڻهن جي بجاءِ ڌارين جي هٿ وس هوندي هئي. بابل جي شهر کي شاهي پارڪ ۾ تبديل ڪيو ويو هيو پر قديم گاديءَ جي هنڌ جي تباهيءَ کانپوءِ، وقفي وقفي سان نوان شهر تعمير ٿي چڪا هيا ۽ ملڪ جي آدمشماريءَ کي، لاتعداد شهرن ۽ ڳوٺن جي صورت ۾، ظاهر ڪيو ويندو هو جيڪي سج جي تپش تي پڪل سِرن منجهان اڏيا ويندا هيا ۽ سِرن کي وري تارڪول يا ان جهڙي چنبڙندڙ معدني سان هڪ ٻئي سان جوڙيو ويندو هو ۽ اهي سڀئي نعمتون بابل جي بهترين زمين جو تحفو هيون. جڏهن سائرس جا گادي نشين ايشيا تي حڪومت ڪندا هيا تہ ان وقت اسيريا جو صوبو فقط اهڙو هيو جيڪو ان عظيم بادشاهہ جي بورچيخاني جو نہ رڳو خرچ برداشت ڪندو هو پر سال جي ٽئين حصي ۾ پي ڪاڌي خوراڪ جو جهجهو مقدار مهيا ڪندو هو. چار سؤ گهرن جي ڊيوٽي فقط اها هئي تہ هو هندستان مان آندل سندس ڪتن، اٺ سؤ لاٽُو گهوڙن (نسل پيدا ڪرڻ وارن) ۽ سورهن سؤ گهوڙين جي پالڻ سانڀڻ جو بندوبست حڪومت جي خرچ تي ڪندا رهن؛ ۽ شاهي اصطبل يا کُڙهہ تي جيڪو روزاني خرچ جو نذرانو صوبيدار*

کي ڏنو ويندو هوان جي قيمت چانديءَ جي هڪ انگريزي بشيل (32 سيرن جي برابر) جيتري ٿيندي هئي، جنهن مطابق اسان جيڪڏهن اسيريا جي ساليانيِ ناٽي جي خرچ جو تخمينو لڳايون ته اُهو انگريزي جي ٻارهن هزار پائونڊ اسٽرلنگ جي لڳ ڀڳ وڃي ٿيندو.[56]

جولين اسيريا جي زمينن کي، جنگ جي تڪليفن ۽ مشڪلاتن کي منهن ڏيڻ لاءِ وقف ڪري ڇڏيو هيو. ۽ جيڪي روم جي صوبن جي شرپسند ماڻهن طرفان ڦرلٽ يا ظلم جا واقعا ٿيندا هيا ته اُنهن تي شهنشاهه پنهنجو فورن رد - عمل جو اظهار ڪندو هو پر ان ۾ ويچارا بيقصور ماڻهو اڪثر ڪري متاثر ٿيندا هيا. اسيريا جا ڊنل ۽ ڪنبندڙ ماڻهو ندين کي پنهنجي مدد لاءِ استعمال ڪندا هيا ۽ اهڙيءَ طرح هو پنهنجي ملڪ جي بربادي کي پنهنجن هٿن سان پاڻ تڪميل تي پهچائيندا هيا. ندين جي پاڻيءَ سبب روڊ رستا استعمال جي قابل نه رهندا هيا ۽ هر طرف پاڻيءَ جي ٻوڏ پئي نظر ايندي هئي ۽ ڪيترن ڏينهن تائين جولين جي فوج کي سخت تڪليفون سهڻيون پيون. پر پوءِ فوجين جي عزم ۽ همت ذريعي هر تڪليف کي دور ڪيو ويو ڇاڪاڻ ته سندن پرورش ئي محنت ڪرڻ ۽ خطرن کي منهن ڏيڻ سان ٿي هئي ۽ وري سندن ليڊر پڻ سندن حوصلي وڌائڻ ۽ جذبن کي جيارڻ جو وڏي ۾ وڏو ڪارڻ هو. آهستي آهستي نقصان جا اثر گهٽ ٿيندا ويا، پاڻيءَ کي ان طرف واپس ڪيو ويو جتان آيو هو. تاڙيءَ جي وڻن جي جهڳٽن کي ڪپي، ٽڪرا ٽڪرا ڪري اُتي اڇلايو ويو جتي رستا پاڻيءَ جي وهڪري سبب ڪٽجي ويا هيا ۽ فوج جا ماڻهو ترندڙ تختن ۽ ٻيڙين ذريعي وڏن ۽ اونهن واهن مٿان اُڪري آخرڪار ٽپي پار پهچي ويا. اسيريا جي ٻن شهرن، روم جي شهنشاهه جي هٿيارن جي پرواهه نه ڪئي ۽ انجي اختيارن کي للڪاريو پر پوءِ ڪين پنهنجي اُبهرائي ۽ بيوقوفي جو سخت نتيجو ڀوڳڻو پيو. ٽيسيفان جي شاهي محل کان فقط پنجاهه ميلن تي پيرسابور يا انبر سڃي صوبي جو ٻيو نمبر وڏو شهر هو جيڪو ڪافي ڪشادو، وڏي آبادي وارو ۽ قلعن ذريعي محفوظ ڪيو ويو هو ۽ جنهن جي چوڌرد ٻٽي ديوار نهيل هئي ۽ فرات جي هڪ شاخ سندس پاسي ۾ هئي ۽ جنهن جي فوجي چوڪين ۽ قلعن ذريعي مضبوط حفاظت پڻ ڪئي وئي هئي. هورمسدس جي منٿن کي نفرت سان رد ڪيو ويو ۽ فارس جي شهنشاهه جا ڪنَ ان طعني سان پريا ويا ته هن پنهنجي شاهي ڄم جي پرواهه نه ڪئي هئي ۽ پنهنجي ئي بادشاهه ۽ ملڪ جي خلاف ڌارين جي فوج کي حملي ڪرڻ لاءِ وٺي آيو هو. اسيريا جي ماڻهن وڏي هوشياري ۽ طاقت سان پنهنجي وفاداريءَ جو مظاهرو ڪيو ۽ اُهي پوءِ جلد ئي اندروني پناهگاهن ۽ قلعن جي حفاظت ۾ هليا ويا. جولين جا سپاهي بيصبريءَ مان شهر اندر هليا ويا ۽ پنهنجي فوجي ٻُڪ جي مڪمل پورائيءَ ڪرڻ ڪانپوءِ، پيرسابور کي ڊاهي مٽيءَ ۾ ملايو ويو ۽ جن مشينن کي قلعي جي حملي لاءِ استعمال ڪيو ويو هو، اُنهن کي هاٿي ٻرندڙ ۽ ڏکندڙ گهرن جي تباهين مٿان لڳايو ويو. ٻنهي طرفن کان مقابلي کي مزائيلن جهڙن هٿيارن سان جاري رکيو ويو. رومين کي سائنسي هٿيارن جهڙوڪ مزائيلن ۽ منجنيقن + سان پري کان مار ڪرڻ جي برتري حاصل هئي ته وري جن تي حملو ڪيو ويو هو اُنهن کي ميداني فوج جي طاقت تي ناز هو. پر جيئن ئي هيليپولس + + کي تعمير ڪيو ويو جيڪو تمام اوچي دفاعي مورچي کي به نشانو بنائي سگهيو ٿي؛ ۽ هڪ هلندڙ ڇرندڙ ٻرج، (جنهن ۾ جهاز ۽ ٻيو جنگي سامان رکي استعمال ڪيو آهي) جنهن آڏو نه ته ڪو مقابلو ڪري سگهي ٿو ۽ نه ان ظالم هلندڙ برج کي ڪنهن تي رحم اچي ٿو. قلعي جي دفاع ڪندڙن کي سخت خوفزده ڪري ۽ بزدل

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻڌائي ڇڏيو ۽ ان هنڌ کي، پيرسابور جي ديوارن هيٺ جولين جي ظاهر ٿيڻ کان فقط ٻه ڏينهن پوءِ پيش پوڻو پيو. ٻه هزار پنج سؤ عورتن ۽ مردن توڙي ٻچيل خوشحال ماڻهن کي نوڪري ڇڏڻ جي اجازت ڏني وئي ۽ اَنّ ۽ اسلحي جا انبار توڙي فرنيچر جو ڪجهه حصو فوجين ۾ ورهايو ويو ۽ باقي ٻچيل حصو عوام جي بهبود لاءِ رکيو ويو؛ بيڪار اسٽورن کي يا ته باهه ڏئي ساڙيو ويو يا وري فرات نديءَ جي وهڪرن ۾ اڇلايو ويو ۽ اميدا جي مقدر جو بدلو پيرسابور جي مڪمل تباهيءَ جي ذريعي ورتو ويو.

موگاملچا جو شهر، بلڪ قلعو، جنهن کي سورهَن وڏن منارن، اونهي کاهي، سِرن ۽ تارڪول منجهان تعمير ڪيل انتهائي مضبوط ديوارن ذريعي محفوظ ڪيو ويو هو. لڳي ٿو ته فقط يارهن ميلن جي مفاصلي تي جوڙيو ويو هو انکي فارس جي گاديءَ جي هنڌ جي بچاءَ طور ٺاهيو ويو هيو. شهنشاهه، جنهن کي اهڙي اهم قلعي کي پٺتي ڇڏڻ تي ڪجهه شڪَ هيا، فورن هن موگاملچا جو محاصرو ڪيو ۽ هن مقصد ماڻڻ لاءِ روم جي فوج کي ٽن ڊويزنن ۾ ورهايو ويو. وڪٽر، جيڪو گهوڙيسوار فوج توڙي مضبوط پيادل فوجي دستي جو اڳواڻ هو، کي حڪم ڏنو ويو ته ملڪ کي دجلہ جي ڪنارن کان وٺي ٽيسيفان جي ننڍن شهرن تائين دشمن جي خطري کان آجو ڪري ڇڏي. هن حملي جي سربراهي جولين خود پنهنجي ذمي ڪئي. جنهن پنهنجي اُميدن ۽ اعتماد جو سهارو فقط اُنهن فوجي انجڻن کي ٺاهيو هو جيڪي ديوارن جي ابتڙ بيهاريون ويون هيون. جڏهن ته هن فوجين کي شهر جي وچ ۾ پهچائڻ جو بهترين انتظام چپ چاپ ۾ ڪري ڇڏيو هيو. نيويتا ۽ گاليفَس جي حڪمن تي ٿوري ٿوري پنڌ تي کاهيون کوٽيون ويون هيون جن کي اجا وڌيڪ اونهو بنايو ويو هو. کاهين کي فوجين جي مسلسل محنت سان مٽيءَ سان پريو ويو، ديوارن جي پيڙهه ۾ بارودي سُرنگهون لڳايون ويون هيون جن کي وقفي وقفي سان ڪاٺ جي مدد سان قائم رکيو ويو هو. ٽن ساٿين، جيڪي ساڳي رفتار سان گڏجي اڳتي وڌي رهيا هيا، خاموشيءَ سان هڪ اونداهو ۽ خطرناڪ رستو کولي ڪڍيو، ته اوچتو سندس بهادر اڳواڻ چپ چاپ ۾ سُس پُس ڪندي کين اطلاع ڏنو ته هو پنهنجي قيد ۽ نظر بندي کي ختم ڪندي پاڻ دشمن شهر جي گهٽين مان نڪري نروار ٿيندو. جولين سندن جوش جذبي کي غور سان جاچيو ۽ اُميد رکي ته هو سندن ڪاميابيءَ کي يقيني بنائيندو ۽ اوچتو ئي اوچتو شور ۽ هڪ وڏي هجوم وارو غوغاءُ برپا ڪندي حملي ڪرڻ جي انداز سان هن پنهنجي فوجي دستي کي چرڪائي ڇڏيو. فارس وارا، جيڪي پنهنجين ديوارن کان، نفرت ۽ ڪاوڙ مان هن وڏي حملي جي تيارين بابت سڀ ڪجهه ڏسي رهيا هيا، پنهنجي طرفان فتح جا نغما ڳائڻ ۽ ساپور جي سوڀ ۽ وقار کي ملهائڻ ۾ مصروف ٿي ويا، ۽ جرئت ڪندي شهنشاهه کي پَڪ ڏياريائون ته هو، موگاملچا جي اجيت ۽ نهايت ئي مستحڪم شهر تي قبضي ڪرڻ کان اڳ، آرمزد + جي چمڪندڙ محل جو مالڪ ضرور ٿيندو. شهر تي اڳ ۾ ئي قبضو ٿي چڪو هو. تاريخ ۾ هڪ خانگي سپاهيءَ جو نالو درج ٿيل آهي جيڪو پهريون شخص هو جنهن بارودي سرنگهه کان سفر ڪري هڪ برباد شهر ۾ ديرو ڄمايو هو. رستي کي سندس ساٿين ڪشادو ڪري ڇڏيو هو جيڪي بهادري ۽ بيصبري سان ڌوڪيندا اڳتي وڌندا ٿي رهيا. اندازي موجب پندرهن سؤ دشمن شهر ۾ اڳ ۾ ئي داخل ٿي چڪا هيا. فوجي دستي حيراني پريشانيءَ وچان ديوارن کي ڇڏي ڏنو ۽ سندن بچاءَ جي فقط هڪڙي صورت هئي، تنهنڪري هنن فورن گيٽن کي پيچي ڊاهي ڇڏيو ۽ هڪ سپاهيءَ جو بدلو جيستائين ان کي ڪنهن لالچ يا جنسي

خواهش جي ڪري ترڪ نہ ڪري، تڏهن وڃي مائو ٿيو جڏهن انڊا ڏنڊ قتلام شروع ڪيو ويو. گورنر، جيڪو رحم جي واعدي وٺڻ ڪانپوءِ پيش پيو هو، کي ڪجهہ ڏينهن ڪانپوءِ زندهہ جلايو ويو. مٿس الزام اهو هو تہ هن شهزادي هورمسدس جي شان ۾ گستاخي ڪئي هئي. قلعن کي ڊاهي، تباهہ ڪري مٽيءَ سان ملايو ويو. پر اهڙيءَ طرح جو رتيءَ جيترا آثار بہ ان ڳالهہ جا ڪٿي نظر نٿي آيا تہ موگاملچا جي شهر جو ڪڏهن ڪو وجود بہ هيو. فارس جي گاديءَ جي هنڌ جي پسگردائيءَ ۾ ٽي شاندار محلات هيا جن ۾ وڏي محنت سان عيش عشرت جي سامان کي سجايو ۽ سينگاريو ويو هو جنهن لاءِ اٿين چٽي سگهجي ٿو تہ اهو واقعي هڪ مشرق جي حاڪم جي ڏانءَ وٽان هيو. دجلہ جي ڪنارن سان باغيچن جي بناوٽ ۽ خوبصورتيءَ کي وڌائي، وڌيڪ سهڻو ڪري فارس وارن جي ذوق شوق مطابق ٺاهيو ويو هو. جنهن ۾ گلن ٻوٽن کي بهترين ترتيب سان لڳايو ويو هو. چشما لڳايا ويا هيا، ۽ پنڌ ڪرڻ لاءِ چانورَ ڪنڊڙ رستا نهرايا ويا هيا ۽ ڪشادا پارڪ فقط انڪري تيار ڪرايا ويا هيا تہ جيئن رڇن، شينهن ۽ جهنگلي سوئرن جي آمد تي اُنهن جو استقبال ڪري سگهجي ۽ تہ اُنهنکي پالڻ سانڍڻ تي تمام وڏو خرچ فقط انڪري ڪيو ويندو هو تہ جيئن شهنشاهہ خوش رهن. پارڪن جي ديوارن کي ڀڃي ڊاهيو ويو. سپاهين جي نيزن ۽ تيرن سان وحشياڻي شڪار کي ختم ڪيو ويو ۽ روم جي شهنشاهہ جي حڪم تي ساپور جي محلاتن کي ڊاهي خاڪ ۾ ملايو ويو. هن موقعي تي جولين دستور تهذيب ۽ اخلاق جي قانون ۽ روايتن ڪان پنهنجي بيخبري يا لاپرواهيءَ جو اظهار ڪيو. جنهن مطابق مخالف ڌرين ۾ پيي سٺن وقتن ۽ ڏوڙن جي روايتي دوانديشي ۽ تهذيب جي قدرن جو لحاظ ضرور رکيو ويندو هو. تنهن هوندي بہ بيرحمي ۽ بيهودائيءَ واريون بربادي ۽ تباهيءَ جون هي ڳالهيون اسان جي دلين ۾ ڪاوڙ ۽ جوش جذبن واري رحم ۽ احساس جو جذبو پيدا نہ ٿيون ڪري سگهن. يونان جي مصور جي هٿن سان ٺاهيل ۽ گهڙيل هڪ سادو ۽ اگهاڙو مجسمو بہ، جهالت ۽ ظلمن جي ٺاهيل قيمتي ۽ فضول قسم جي منارن ۽ يادگارن ڪان ڪيئي حصا وڌيڪ اهميت ۽ قيمت وارو آهي ۽ جيڪڏهن اسان ڪنهن جهوپڙيءَ کي باهہ ۾ ساڙڻ جي مقابلي ۾ هڪ عاليشان محلات جي تباهيءَ کي وڌيڪ اهميت ڏيون ٿا تہ پوءِ انساني ڏکن سکن، تڪليفن ۽ تباهين جي باري ۾ اهو يقين سان چئي سگهبو تہ اسان انسان ذات جي ڳڻن ۽ اَوڳڻن جي باري ۾ نهايت ئي غلط اندازو لڳايو آهي.[57]

جولين، فارس وارن لاءِ خوف ۽ نفرت جي علامت بڻجي ويو هو ۽ ان قوم جي مصورن ۽ نقش نگارن سندن ملڪ تي حملي ڪندڙ جي تصوير ان خطرناڪ شينهن جيان ٺاهي هئي جيڪو هڪ تيز ۽ چيرون ڏيندڙ باهہ کي پنهنجي واتان اُلٽين جي صورت ۾ ٻاهر ڪڍي رهيو هيو.[58] پر پنهنجن دوستن ۽ سپاهين لاءِ، هي فيلسوف سپوت هڪ مانيٺو ۽ نرم دل هو ۽ سندس اخلاق ۽ ڳڻ اڳ ايترا نمايان ڪڏهن بہ نہ هيا جيترا سندس زندگي جي آخري سالن ۾ عملي زندگيءَ ۾ ڏٺا ويا هيا. هو سهپ ۽ برداشت جي خوبين ۽ خاصيتن کي، بغير ڪنهن مصنوعيت يا شعوري ڪوشش جي، پنهنجي عملن سان ظاهر ڪندو رهندو هو. هڪ مصنوعي ۽ آڪڙ واري ڏاهپ جيڪا انساني ذهن ۽ جسم تي قبضو ڪري وٺندي آهي، اُها ڪانئس دور هئي ۽ هو سختيءَ سان اُڃ ۽ بک جي ضروري ۽ فطري خواهشن کان بہ ڪڏهن ڪڏهن انڪار ڪري ڇڏيندو هو.[59] اسيريا جي گرم آبهوا، جيڪا عياش قسم جي ماڻهن کي پنهنجين شهواني خواهشن[60] کي خوش ۽ مطمئن ڪرڻ جي دعوت ڏيندي هئي، اُتي هن نوجوان فاتح پنهنجي پاڪدامنيءَ کي محفوظ

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رکيو ۽ ان کي هر غلاظت کان بچايو: نہ وري جولين، تجسُس ۽ ڄاڻ رکڻ جي خواهش سان ٿي سهي، ڪڏهن بہ سندس قيد ۾ رکيل عورتن ڏانهن ويو جيڪي توڙي جو حسن جون ديويون هيون،[61] پر هن اک کڻي بہ اوڏانهن نہ نهاريو. جڏهن تہ اُهي عورتون، ڪنهن بہ مزاحمت ۽ مخالفت جي بجاءِ شايد سندس ٻاڪرن ۾ ڀڪجڻ کي پنهنجي لاءِ اعزاز سمجهن ها ۽ پاڻ ۾ بہ شايد ان ڳالہ تي جهيڙوڪن ها تہ ڪير اهو قدم اڳ ۾ ٿو کڻي. جنهن مضبوطي ۽ مستقل مزاجيءَ سان هن پيار ۽ محبت جي دلربائين کان پاڻ کي پري رکيو تہ اوتروئي وري هو جنگين جي سختين جي ويجهو رهيو. جڏهن روم وارا هڪ بياباني ۽ ٻوڙ واري علائقي مان گذري رهيا هيا تہ سندن حاڪم جيڪو پيرين پيادو پنهنجي فوج جو سالار هو، اُنهن جي ڏکن ۽ تڪليفن ۾ پاڻ بہ ڀاڱي ڀائيوار هو ۽ سندن محنتن تي اُنهن جو حوصلو وڌائيندو رهيو هو. هر محنت ۽ تڪليف ۾ جولين تمام ڦڙت ۽ اُورچ هو ۽ سندس شاهي جهنڊو بہ آلو ۽ تمام ميرو ٿي چڪو هو جيڪو ائين ٿي لڳو تہ ڪنهن عام رواجي سپاهيءَ جو هجي. ٻن حملن ڪيس پنهنجي ذاتي جرئت ۽ بهادريءَ کي آزمائڻ جا زبردست موقعا ڏنا جنهن ذريعي سندن فوجي مشقن جي گُرن کي سمجهڻ جو ڪيس وڌيڪ موقعو مليو ۽ اهڙا موقعا هڪ دورانديش جنرل کي ڪڏهن ڪڏهن ميسر ٿيندا آهن. شهنشاهه هاٿي پيرسابور جي قلعي اڳيان بيٺو هو ۽ ان سخت خطري کان بلڪل بيخبر هو جيڪو ان جي ارد گرد هيو: هن پنهنجين فوجن کي لوهہ جي گيٽن کي پيچڻ ۽ ڊاهڻ لاءِ اتساهيو. پر تيستائين مزائيلن جي ڪڪرن منجهان مٿس وسڪارو شروع ٿي ويو ۽ هو بيحد پريشان ٿي ويو جو تہ وڏا وڏا پٿر بہ هنجي مٿان اڇلائڻ جي ڪوشش ڪئي وئي. جيئن هو موگاملچا جي قلعي کي ٻاهران ڏسي رهيو هو تہ بہ فارس جا ماڻهو ظاهر ٿيا جيڪي پنهنجي ملڪ سان بيحد محبت ڪندڙ هيا ۽ پنهنجن هٿن ۾ اگهاڙيون تراريون لوڏيندا آيا ۽ شهنشاهه تي اوچتو حملو ڪري ڏنائون. شهنشاهه وڏي ڦڙتيءَ سان حملي ڪندڙن سان مهاڏو اٽڪايو ۽ اُنهن جي ڌڪن کي پنهنجي ڍال سان روڪيندو رهيو ۽ لڳاتار جرئت وارو مقابلو ڪندي پنهنجي هڪڙي دشمن کي ڌَڪ هڻي دسي وڌائين جيڪو سندس پيرن ۾ اچي ڪريو. هڪ شهنشاهه جنهن وٽ اخلاق ۽ تهذيب جا قدر موجود آهن ۽ ٻين لاءِ ساڳين قدرن جي منظوري ڏئي ٿو تہ اهڙو شخص انجي رعيت لاءِ وڏي نعمت جو باعث آهي ۽ جيڪا عزت ۽ احترام جولين کي پنهنجين ذاتي لياقتن سبب حاصل هيو، ان ڪيس ان لائق بنائي ڇڏيو هو تہ هو قديم نظم ۽ ضبط توڙي اخلاقيات جي روين کي نہ رڳو ٻيهر معاشري ۾ موٽائي آڻي پر ان تي سختيءَ سان عمل پڻ ڪرائي. هن ٽن گهوڙيسوار سپاهين کي ذلت سان گڏ موت جي سزا ڏني ڇاڪاڻ تہ هنن بداخلاقيءَ جو مظاهرو ڪيو هو. ۽ سُريناس سان جهيڙو ڪندي پنهنجي وقار جو سوُدو ڪيو هو تہ وري جهنڊي کي بہ وڃائي ڇڏيو هو جڏهن تہ هن حسي جا تاج[62] بہ اُنهن سپاهين کي پارايا هيا جن همت ۽ بهادريءَ جو مظاهرو ڪندي موگاملچا جي شهر جو تخت وڃي هٽ ڪيو هو. پيرسابور جي گهيري کانپوءِ شهنشاهه جي سختيءَ جي رويي کي هاٿي سندس ٿي فوجين جي حرص واري لالچ کين پنهنجي آقا سان گستاخيءَ تي آماده ڪيو. جن زوردار طريقي سان شهنشاهه سان شڪايت ڪئي تہ سندن بيمثال خدمتن کي فقط چانديءَ جي هڪ سؤ ٽڪرن جي معمولي مدد سان نوازيو ويو هو. فوجين جي ان بي ادبي واري رويي تي هن پنهنجي ڏک ۽ ڪاوڙ جو اظهار اهڙي تہ زبردست ۽ مردانگي واري طريقي سان ڪيو جنهن کي روم جو بيباڪ طريقو چئجي تہ صحيح ٿيندو. *"اوهانجي خواهشن جو محور ۽ مرڪز دولت آهي؟ اها دولت تہ فارس وارن وٽ آهي ۽*

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن ملڪ ۾ جيڪا تباهي هن جنگ ذريعي آئي آهي ته اهو سڀ ڪجهه اوهانجي جرئتن ۽ نظم ۽ ضبط جو انعام آهي. مونتي يقين ڪريو، جولين وڌيڪ چيو "روم جي جمهوريه، جنهن وٽ اڳ بي انداز مال خزانا ۽ دولت هوندي هئي، هاڻي خود ضرورتمند ۽ بيڪاني ٿي چڪي آهي جو ته اسانجي شهنشاهن ڪي، ڪمزور ۽ لالچي وزيرن، بربرن جي سانت ۽ خاموشيءَ ڪي، سون عيوض خريد ڪرڻ لاءِ آماده ڪيو هو. پر ناڻو ختم ٿي وڃيٿو. شهر تباهه ٿي وڃن ٿا. صوبن ۾ ماڻهو ختم ٿي وڃن ٿا يا اتان هليا وڃن ٿا. جيتري قدر منهنجو تعلق آهي ته منهنجو ورثو جيڪو منهنجن شاهي ابن ڏاڏن کان مونکي مليو، اُهو منهنجو روح آهي جيڪو هر خوف خطري کان آجو آهي؛ ۽ جيستائين مونکي پورو يقين آهي ته جيڪو انسان جو فائدو آهي اُهو سندس دماغ ۾ رهي ٿو ته آءٌ هرگز شرمندو نه ٿيندس جيڪڏهن آءٌ مفلس به ٿي وڃان پر شرط اهو آهي ته ان مفلسيءَ ۾ به وقار ڪي هٿان وڃڻ نه ڏجي ۽ قديمي اخلاقيات جي دؤر ۾ مفلسيءَ ڪي، فئبريشيَس جو شان سمجهيو ويندو هو. اُهو شان ۽ مان اوهان جوبه ٿي سگهي ٿو پر جي اوهان ضمير ۽ ربي آواز ڏي ڪنايو ۽ پنهنجي رهبر ڪي به غور سان ٻڌو. پر جيڪڏهن اوهان اُبهرائيءَ منجهان پنهنجي ضد تي قائم رهندؤ يا جيڪڏهن اوهان پراڻين سازشن ڪي بيشرمائي ۽ بيحيائيءَ سان ٻيهر جاري رکڻ چاهيو ٿا ته پوءِ" هُو گو - هُو ميدان - جيڪو ڪرڻو اٿو ته پلي ڪريو. جيئن ته شهنشاهه اُهو ٿو ٿئي جيڪو انسانن ۾ پهرئين نمبر جي جاءِ والاري ٿو ته پوءِ آءٌ هتي بيٺي بيٺي به مرڻ لاءِ تيار آهيان ۽ اهڙي زندگي کان نفرت ڪريان ٿو جنهن ۾ اهڙي ڇڪتاڻ هجي ۽ جنهن ۾ هر لمحو ۽ هر گهڙيءَ جو جيئڻ به فقط اتفاقي هجي. جيڪڏهن آءٌ اوهان جي ڪمان ڪرڻ جي لائق نه رهيو آهيان ته هاڻي اوهان ۾ (آءٌ وڏي فخر ۽ خوشيءَ مان پيو چوان) ته اوهان منجهه ڪيترائي اهل ۽ قابل آهن جن جي قابليت توڙي تجربو هن اهم جنگ ۾ ثابت ٿي چڪو آهي. منهنجو ذاتي مزاج ۽ حڪومت ڪرڻ جو طريقو ٿي ڪجهه اهڙو رهيو آهي جو آءٌ بغير پڇتائڻ ۽ شڪن گمانن جي هاڻي رٽائر ٿيڻ ٿو چاهيان ۽ پنهنجي خانگي حيثيت ۾ نامعلوم ٿي گذارڻ ٿو چاهيان."[63] جولين جي پُروقار لهجي ۽ عزم ڪي روم وارن طرفان ساراهيو ويو ۽ تاڙيون وڄايون، خوشي ۽ فرمانبرداريءَ جي عزم ڪي انهن ٻيهر ورجايو ۽ جنگ ۾ پنهنجي اعتماد واري سوڀ ماڻڻ تي خوشيءَ جو اظهار ڪيائون ته اُنهن اها فتح پنهنجي بهادر شهنشاهه جي جهنڊي ۽ رهبريءَ هيٺ رهي حاصل ڪئي هئي. سندن جرئت ڪي قسمن کڻڻ ذريعي وڌيڪ مستحڪم بنايو ويو (جو ته اهڙيون خواهشون دراصل جولين جا قَسم هيا) " پلا مان فارس وارن ڪي توهان جي تابع بڻائي ڇڏيان." اهڙيءَ طرح سان آءٌ روم جي جمهوريه جي طاقت ۽ شان شوڪت ۾ اضافو آڻيان! " شهرت سان پيار سندس ڪمزوري هئي پر تيستائين نه جيستائين هن موگاملچا ڪي لتاڙي تباهه ڪيو هو ۽ تڏهن ئي هن پاڻ ڪي هنن لفظن چوڻ جي اجازت ڏني هئي: " هاڻي اسان ائنٽنڪ[64] جي فيلسوف* ڪي سندس دلچسپيءَ جو ڪجهه مواد مهيا ڪري ڏنو آهي".

جولين جي فتح ۽ جرئتمنديءَ سندس سيني رڪاوٽن ڪي پنهنجي رستي تان هٽائي ڇڏيو هو ۽ هاڻي ٽيسيفان جي گيٽن تائين پهچڻ ۾ باقي ڪابه روڪ يا رنڊڪ سندس رستي ۾ ڪانه هئي. پر فارس جي گاديءَ جي هنڌ جو گهيرو ڪرڻ ۽ انکي پوريءَ طرح قبضي ۾ آڻڻ جو پنڌ اجا پري هو ۽ شهنشاهه پنهنجي فوجي روّيي ۽ طور طريقي ڪي به، نئين ملڪ جي پوري معلومات رکڻ کان اڳ، اڳتي هلائي نه پيو سگهي جو ته ملڪ جي صحيح ڄاڻ ئي سندس

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بهادري ۽ قابليت جي ڪارروائين جو محوَر هو.[65] بغداد کان ويهه ميل ڏکڻ طرف ۽ دجله جي اوڀر جي ڪنارن جي لڳ ڀڳ، سياحن کي ڏاڍي حيرت ٿي جڏهن ڪين ٽيسيفان جي محلاتن جي بربادين جا ڪجهه آثار اُتي نظر آيا. جيڪو جولين جي حڪومت جي دور ۾ هڪ وڏي آباديءَ وارو شهر هو. پسگردائيءَ واري شهر سلوشيا + جو نالو توڙي رنگ رونق هميشه لاءِ ختم ٿي چڪا هيا ۽ يوناني ڪالونيءَ جي فقط هڪ بچيل حصي ۾ اسيرين زبان ۽ رهڻي ڪهڻي جا آثار اجا قائم هيا جنهن کي ” ڪوشي“ جو اوائلي لقب ڏنو ويو هو. ڪوشي، دجله جي اولهائين ڪناري جو شهر هو پر ان کي ٽيسيفان جي وڏي شهر جو حصو سمجهيو ويندو هو ۽ جيڪي اسان فرض ٿا ڪريون ته شايد اُهو ٻيڙين جي تعمير ڪيل هڪ دائمي پل ذريعي ٽيسيفان سان ڳنڍيل هو. شهرن جي هڪ ٻئي سان جڙيل حصن کي ملائي انکي المودين جي نالي سان سڏيو ويندو هو يعني اُهي شهر جن کي اوڀر جي ملڪن جي رهواسين، ساسانين لاءِ سياري جا رهائش گاهه جو نالو ڏنو هو. فارس جي گاديءَ جي هنڌ کي مڪمل طور تي، نديءَ جي پاڻي، مضبوط ۽ وڏين ديوارن ۽ بيحد مشڪل ڏُٻڻن ذريعي، محفوظ بڻايو ويو هو. سلوشيا جي تباهڪارين جي ويجهو جولين جي ڪئمپ کي قائم ڪيو ويو هو جنهن کي ڪوشي جي فوجي دستن جي بيشمار اوچتن حملن جي امڪانن کان، کاهين ۽ قلعن ذريعي محفوظ ڪيو ويو هو. هن خوشحال ۽ خوبصورت ملڪ ۾ روم وارن کي کاڌي خوراڪ ۽ داڻي پاڻيءَ جو ضرورت کان به وڌيڪ مقدار مهيا ڪري ڏنو ويو هيو ۽ ڪيترائي قلعا، جن فوج جي چرپر جي رستن ۾ ڪجهه رڪاوٽ ٿي وڌي، نيٺ ٿوري مقابلي کانپوءِ روم وارن جي بهادريءَ جي ڪارنامن آڏو پيش اچي پيا. جنگي جهازن جي آرماڙ فرات مان گذرندي نديءَ جي هڪ مصنوعي موڙ تي پهتي، جتان هڪ وڏو ۽ ڪشادو وهڪرو دجله ۾ ڇوڙ ڪندو آهي. جيڪو هن وڏي شهر کان ڪجهه هيٺ ٿورڙي ئي مفاصلي تي آهي. پر جيڪڏهن درياهي رستي جي بجاءِ هن شاهي پاڻي جي وهڪري کي اختيار ڪن ها جنهن کي ” نهر- ملچا“ چيو ويندو آهي ته ڪوشي جي وچ واري صورتحال، جهازن جي آرماڙ ۽ جولين جي فوج کي هڪ ٻئي کان جدا ڪري ڇڏي ها ۽ دجله جي وهڪري جي ابتڙ وهڻ جي اُٻهري ۽ اجائي ڪوشش سان گڏ هڪ دشمن جي گاديءَ جي هنڌ وچان گذرڻ جي حماقت جو نتيجو يقيني طور تي روم جي آرماڙ جي مڪمل تباهيءَ جي صورت ۾ نڪري ها. بهرحال شهنشاهه جي دورانديشي خطري کي اڳواٽ جاچي ورتو هو ۽ جنهن جو ازالو نقصان ٿيڻ کان اڳ ۾ ڪيو ويو. جيئن ته هن ساڳئي ملڪ ۾ ٽراجن جي فوجي ڪارنامن کي غور سان پڙهيو هيو ته ڪيس ياد پيو ته سندس اڳئين جنگجو جا نشين هڪ نئون پاڻيءَ جو وهڪرو کوٽرايو هو جنهن مان آسانيءَ سان جهاز راني ڪري پئي سگهجي، جيڪا ڪوشي شهر کي ساڄي پاسي ڇڏيندي، نهر- ملچا جي پاڻيءَ کي، شهرن جي سطع کان ٿورو مٿي، دجله ۾ وجهي وهائيندي هئي. مقامي هارين کان خبر وٺڻ تي، جولين کي هن قديمي ڪم جا اهڃاڻ ۽ آثار مليا جن کي حادثي طور يا وري ڄاڻي ناهيندي پوريءَ طرح ختم ڪيو ويو هو. سپاهين جي اڻٿڪ محنتن سان هڪ ويڪري ۽ اونهي درياهي لنگهه کي تمام تيزيءَ سان کوٽي تيار ڪيو ويو هو ته جيئن فرات نديءَ جو ميلاپ ممڪن ٿي سگهي. هڪ مضبوط ڪاهي پڻ تعمير ڪئي وئي هئي ته جيئن نهر- ملچا جي وهڪري کي ڪجهه مٺو ڪري سگهجي: بهرحال پاڻيءَ جو جهجهو وهڪرو پنهنجي نئين ڇوڙ وٽ تيزيءَ سان وهي رهيو هو ۽ روم جا سامونڊي

جنگي جهاز جيڪي بنا روڪ رنڊڪ جي دجلہ ۾ ڊوڪيندا ٿي ويا. اُنهن اجاين ۽ غير مؤثر رڪاوٽن تي طنزون ٿي ڪيون جيڪي ٽيسيفان جي فارسين سندن رستي روڪڻ لاءِ رستن تي بيهاريون هيون.

جيئن تہ اهو ضروري ٿي پيو هو تہ روم جي فوج کي دجلہ تائين پهچائجي تہ هڪ ئي ڪوشش ڪرڻي پئجي وئي جنهن ۾ محنت تہ گهٽ هئي پر پهرئين تجربي کان هن ۾ خطري جو امڪان زياده هيو. نهر ڪشادي ۽ تکي وهڪري واري هئي، چاڙهي اُيي ۽ سخت مشڪل هئي ۽ مورچہ بندي جيڪا سامهون واري ڪناري جي نوڪ تي ڪئي وئي هئي، ان ۾ فوج جا بيشمار جوان شامل ڪيا ويا هيا جن کي سينن تي حفاظتي پليٽون پٽل هيون ۽ جن ۾ تجربيڪار تيرانداز پڻ موجود هيا ۽ هن معرڪي ۾ وڏا وڏا هاٿي بہ هيا جيڪي، (لبينيَس جي مبالغي آميز چوڻ موجب) ساڳي طرح ۽ آسانيءَ سان اَن جي فصل يا روم جي فوجين[67] کي بہ ڪُچلي ناس ڪري سگهن ٿا. اهڙي دشمن جي موجودگيءَ ۾ هڪ پل جي ناهڻ جو ڪم ناممڪن هيو ۽ بهادر شهنشاهہ جنهن هڪ مناسب بهانو تلاش ڪيو، پنهنجي راز کي، بربرن.ٿوري پنهنجين فوجين يا ان حدتائين جو پنهنجن ويجهن جنرلن کان بہ تيستائين لڪايو جيستائين ان تي عمل ڪرڻ جو وقت نہ اچي ويو. پنهنجن فوجي قلعن ۾ جنگي سامان جي چڪاس ڪرڻ جو شاندار بهانو.ڪندي، اسي ڪن جهاز وقفي وقفي سان خالي ڪرايا ويا ۽ هڪ فوجين جو دستو، جنهن جو مقصد ڪنهن ڳجهي معرڪي تي رواني ڪرڻ جو هو، کي حڪم ڏنو ويو تہ هو پين فوجين سان گڏ تيار رهن ۽ حڪم جو انتظار ڪن. جولين پنهنجي پنهنجي راز کي مخفي رکڻ لاءِ اعتماد ۽ خوشيءَ مان مرڪندو رهيو تہ جيئن سندس رٿ ۽ راز پين تي ظاهر نہ ٿين ۽ دشمن قومن کي فوجي راندين سان بهلائيندو رهيو جيڪي هو ڪوشي جي ديوارن اندر دشمن خلاف طنز ۽ بيعزتيءَ سان رچائي رهيو هو. هي ڏينهن خوشين کي اربيو ويو هو پر جيئن ئي رات جي مانيءَ جو ويلهو ٿريو. شهنشاهہ فورن پنهنجن جنرلن کي پنهنجي تنبوءَ ۾ گهرايو ۽ کين آگاهہ ڪيو تہ هن اها رات دجلہ کان گذرڻ لاءِ مقرر ڪري ڇڏي هئي. اُهي سڀئي حيران ٿي ويا ۽ احترام مان شهنشاهہ کي تعجب خيز نظرن سان گهوريندا رهيا. پر جڏهن بزرگ سَلَسٽ پنهنجي عمر ۽ تجربي جي حق کي استعمال ڪيو تہ پين سڀني مکيہ ماڻهن هن جي تائيد ڪئي ۽ سندس دوراندیشي واري احتجاج جي پنيرائي ڪيائون.[68] جولين، بهرحال پنهنجي راءِ تي قائم هو ۽ پنهنجي راءِ جو اظهار ڪندي چيائين تہ فتح ۽ بچاءُ، پنهي جو دارومدار ڪوشش ڪرڻ تي آهي، نہ تہ دشمنن جو تعداد بجاءِ گهٽ ٿيڻ جي ويتر وڌندو ويندو چو تہ وقت گذرڻ سان اُنهن ۾ پيا فوجي بہ شامل ٿيندا رهندا ۽ پيو تہ دير ڪرڻ سان نہ تہ نهر جو مُنهن ويڪرو ٿيندو نہ وري نديءَ جي ڪنارن جي اوچائي وڌندي. فورن کين اڳتي وڌڻ جو حڪم ڏنو ويو جنهن کي بنادير مڃيو ويو. جيڪي ابهرا ۽ بيصبرا فوجي هيا، اُهي پنجن خالي جهازن ۾ سوار ٿي ويا جيڪي ڪنارن جي نزديڪ هيا ۽ جيئن تہ اُنهن جهازن جا سڙهہ بهادريءَ واري محنت سان سنوان ڪيا پر اُهي، ٿوري دير ڪانپوءِ رات جي انڌاري ۾ وڃائجي ويا. سامهونءَ کان هڪ شعلو ٻريو ۽ جولين، جنهن هڪدم سمجهي ورتو تہ سندس جنگي جهاز لنگرانداز ٿيڻ وقت، دشمن جي حملي جو نشانو بڻيا هيا. هوشياري ۽ ڦڙتيءَ مان هن سخت خطري کي فتح جي پيشنگوئيءَ ۾ بدلائڻ چاهيو. "منهنجا ساٿي سپاهي، هن زور سان پڪاريندي چيو،" ندين جي ڪنارن جا اڳ ۾ ئي مالڪ ۽ مختيار آهن - ڏسو هو ڇاٽايل وقت تي وڌن ٿا ۽ سندن نشانو ضايع نہ ٿو وڃي. اچو تہ اُنهن جو نقل ڪريون ۽

سندن همت ۽ حوصلي جي مدد ڪريون.“ سامونڊي جهازن جي تيز تڪڙي جنگي قوت تحرڪ ۾ آئي ۽ جنگي ٻيڙو تيز وهڪري جو سخت مقابلو ڪري تمام تِکي رفتار سان دجله جي اوپر واري ڪناري تائين پهچڻ ۾ ڪامياب ٿي ويو جنهن شعلن کي وچي وِسايو ۽ تڪليفن ۾ مبتلا ٿيندڙ پنهنجن سائين کي وچي بچايو. اُڀي ۽ اوچائي واري چاڙهيءَ جون تڪليفون، زِرهن جي ڳري وزن ۽ رات جي انڌاريءَ سبب ويتر وڏي ويون هيون. حملي ڪندڙن مٿان پٿرن، نيزن، تيرن ۽ باهه جو وسڪارو شروع ٿي ويو. جيڪي وڏي جدوجهد ڪرڻ ڪانپوءِ ڪنارن تي چڙهڻ ۾ ڪامياب ٿي ويا ۽ پنهنجن دفاعي قلعن تي سوڀ ماڻي چڙهي ويا. جيئن ئي هو هاٿي مقابلي جي هڪ جهڙائي جي حيثيت ۾ آيا ته جولين، جنهن پنهنجي پيادل فوج جي مدد سان حملو ڪيو هو،[69] پنهنجين فوجين جي همت ۽ حوصلي تي هڪ تجربي رکندڙ نگاهه ڊوڙائي: سندس بهادر ۽ جرئتمند سپاهي، هومر[70] جي مثال جي پوئواري ڪندي، اڳتي ۽ پوئتي پنهنجين پنهنجين جاين تي پهچي ويا ۽ شاهي فوج جا جنگي توتارا هاٿي هر طرف کان وڃڻ شروع ٿي ويا. روم وارا، فوجي گوڙ شور برپا ڪرڻ ڪانپوءِ، قدم قدمن سان ملائيندا باضابطگيءَ سان پيش قدمي ڪندا رهيا ۽ فوجي موسيقي جي ڌُنن تي پنهنجن نيزن کي تحرڪ ۾ آندو ۽ اگهاڙين ترارين سان اڳتي وڌيا ته جيئن مخالف بربرن کي، سندن ويجهو ويندي، ڪين مزائيلن جي استعمال کان روڪي سگهن. اهو سلسلو ٻارهن ڪلاڪن تائين جاري رهيو جيستائين فارس جي فوجين جي آهستي آهستي پنتي هٽڻ جو منظر سندن بي ترتيبيءَ جي ڀاڄ ۾ تبديل ٿي ويو ۽ سيني کان وڏيڪ شرمناڪ مثال اُنهن جي مکيه ۽ وڏن ليڊرن جو هو جن ۾ سندن وڏو سُريناس پڻ شامل هو. ڪين ٽيسيفان جي گيٽن تائين پوئتي هٽايو ويو ۽ فاتحَ، هن غم ۾ ٻڏل شهر[71] ۾ پڻ يقيني طور تي داخل ٿي وڃن ها، جيڪڏهن سندن جنرل وڪٽر، جيڪو تير لڳڻ سان سخت زخمي ٿي پيو هو ڪين ان اُبهري قدم کڻڻ کان منع نه ڪري ها، جيڪو سندس خيال موجب جيڪڏهن ڪامياب نه ٿئي ها ته پوءِ شايد نه رڳو بيحد خطرناڪ پر موتمار ثابت ٿئي ها. پنهنجي طرفان روم وارن تسليم ڪيو ته اُنهن جا پنجهتر ماڻهو مري چڪا هيا ته ساڳئي وقت ان ڳالهه جي تصديق به ڪيائون ته جنگ جي ميدان تي بربرن جا اڍائي هزارن کان ڇهن هزارن تائين فوجي مارجي ويا هيا جن کي اُنهن جي بهادر سپاهين ۾ شمار ڪيو ويندو هو. جنگ جي بربادي ۾ جيڪو سامان هٿ آيو اُهو لڳ ڀڳ ساڳيو هو جنهن جي توقع ڪنهن به اوير جي عياش ۽ مالدار ملڪ مان ڪري سگهجي ٿي: فاتح شهنشاهه سون ۽ چانديءَ جو گهڻو سامان، شاندار هٿيار ۽ جانورن کي ڦاسائڻ جو سامان، پلنگ ۽ چانديءَ جون نهيل ٽيبلون ۽ مانائتا تحفا. شهري توڙي فوجين جا تاج پنهنجن فوجي جوانن ۾ ورهايا جيڪو سندس چوڻ موجب اُنهن جي بهادريءَ جو انعام هو ۽ فقط جولين ئي انهن تحفن کي ايشيا جي سچي دولت کان وڌيڪ قيمتي ۽ شانائتو سمجهيو. احترام ۽ عقيدت مان جنگ جي ديوتائن لاءِ قرباني ڏني وئي پر جنگ جي متاثرين جي ڇهرن مان ڪجهه منحوس واقعن جا آثار نظر اچي رهيا هيا، ۽ جولين اهڙن آثارن منجهان فورن سمجهي ويو ته سندس عروج جا ڏينهن شايد پورا ٿي چڪا هيا.[72]

جنگ جي ٻي ڏينهن تي، گهرجا محافظ، جوويَنس ۽ هرڪيولينَس* ۽ باقي بچيل فوجي جيڪي سچي فوج جو ذري گهٽ ٽيون حصو هيا، سيني کي سلامتيءَ سان تاري دجله جي هُن پار پهچايو ويو.[73] جڏهن ته فارس وارا ٽيسيفان جي ديوارن کان پرواري ملڪ جي بربادي کي ڏسي رهيا هيا، جولين هڪ نظر سان اتر پاسي نظر ڊوڙائي،

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جنهن ۾ هن کي اُميد هئي ته. جيئن ته هو پاڻ ساپور جي گاديءَ جي هنڌ ۾ ڪاهي ويو هو ته سندس ساٿي جنرل سباستيَن ۽ پروڪوپيَس پي ساڳي جرئت ۽ جو انمرديءَ سان اڳتي وڌندا اُتي پهچي ويندا. پر آرمينيا جي بادشاهه جي غداريءَ سبب سندس اُميدن تي پاڻي ڦري ويو جنهن دغا ڪندي روم وارن جي واڌاري ۽ مددگار فوج کي پنهنجي ڪئمپ ڇڏڻ لاءِ آماده ڪيو[74] ۽ هن سازش ۾ ٻن جنرلن پنهنجي اختلافي ۽ تڪراري حيثيت پڻ ظاهر ڪري ڇڏي جيڪي هوندَن ئي نِڪما هيا ۽ ڪنهن به عوامي خدمت جي منصوبي کي عملي جامو نٽي پهرائي سگهيا. جڏهن شهنشاهه هن اهم مددگار فوج جي بيهر فعال ٿيڻ مان نااُميد ٿيو ته هن جنگ بابت هڪ مشاورتي ميٽنگ ڪئي، جنهن ۾ وڏي بحث مباحثي ڪانپوءِ هو اُنهيءَ جنرل جي ان ڳالهه سان يڪراءِ ٿيو جن ٽيسيفان جي گهيري کي هاڻي بيسود ۽ سخت هاڃيڪار ٿي سمجهيو. اها ڳالهه، بهرحال اسان جي سمجهه کان ٻاهر آهي ته آخر ته ان شهر جا اُهي ساڳيا ئي قلعا هيا جو ٽي دفعا جولين جي ابن ڏاڏن ان شهر جو گهيرو ڪري ان تي قبضو ڪيو هو ۽ هاڻي اُهو روم جي سٺ هزار فوج جي هوندي به اَجيت ٿي ويو هو ۽ جنهن جي ڪمان هڪ بهادر ۽ تجربيڪار جنرل ڪري رهيو هو ۽ جن وٽ جهازن، ڪاڏي خوراڪ، مار ڪرڻ وارين مشينن ۽ فوجي ساز سامان جي رسد به باقاعدگيءَ سان جاري هئي. پر اسان کي اهو يقين هئڻ گهرجي ته شان شوڪت سان محبت ۽ خطرن کان نفرت، جولين جي فطري ڪردار جا عنصر هيا ۽ هو اهڙين معمولي ۽ مصنوعي رڪاوٽن کان هرگز دل شڪستو نه ٿيو هو.[75] جنهن وقت هن ٽيسيفان تي حملي ڪرڻ کان انڪار ڪيو هو ته ان ساڳئي وقت تي هن امن قائم ڪرڻ جي پُرڪشش ڳالهين کي ضد ۽ نفرت منجهان ٺڪرائي ڇڏيو هو: ساپور، جيڪو ڪانسٽنٽيَس جي ڍرائي ۽ سُستيءَ واري روَيي سان مانوس ٿي چڪو هو، سندس جانشين جي ڦڙتي ۽ هوشياريءَ تي حيران ٿي ويو. جيتريقدر هندستان ۽ اسڪيٿيا جي حدن جو تعلق هو، پراڻهن صوبن جي صوبيدارن کي حڪم ڏنو ويو هو ته هو پنهنجون فوجون هڪڙي جڳهه تي گڏ ڪن ۽ بنادير پنهنجي بادشاهه جي مدد واسطي پهچي وڃن. پر سندن تياريون سُستيءَ جو شڪار رهيون ۽ اُنهن جو اڳتي وڌڻ ڍرائي ۽ ڪاهليءَ وارو هو ۽ جيستائين ساپور پنهنجين فوجين جي رهنمائي ڪندي ڪين جنگ جي ميدان ۾ پهچائي، ڪيس ڏکوئيندڙ خبرون مليون ته اسيريا کي تباهه ۽ محلاتن کي ڍاهيو ۽ برباد ڪيو ويو هو ۽ سندس اُنهن بهادر فوجين کي قتل ڪيو ويو هو جن جي دجله جي لنگهه جي حفاظت ڪرڻ جي ڊيوٽي لڳل هئي. بادشاهيءَ جو فخر هاڻي مٽيءَ ۾ ملي ويو، هن زمين تي هيٺ ويهي ماني ڪاڌي ۽ هنجي وڪريل وارن منجهان سندس ڏک ۽ ذهني اذيت نمايان ۽ نروار هئي، هاڻي سندس خواهش اها هئي ته هو جيڪر پنهنجي اڌ بادشاهت جي بدلي ۾ پنهنجي رهيل اڌ بادشاهت جي سلامتيءَ کي خريد ڪرڻ کان انڪار نه ڪري ها ۽ هو اَمن جي سمجهوتي ڪرڻ ۾ به هرگز دير نه ڪري ها ۽ روم جي فاتح جو وفادار ۽ ان تي ڀاڙيندڙ ٿي رهي ها. هڪ خانگي ڪم جو بهانو ڪندي، هڪ اعتماد ۽ مرتبي واري وزير کي مخفي نموني سان هورمسدس جي خدمت ۾ موڪلي ڏنائين ته ان جي پيرن کي ڇُهي ٻاڏائيندڙ لهجي ۾ عرض ڪري ته هن (ساپور) جي حاضري لڳرائي ۽ سندس تعارف روم جي شهنشاهه سان ڪرائي. ساساني شهزادي خبر ناهي ته هن پنهنجي اندر جو يا انسانيت جو آواز ٻڌو، يا وري پنهنجي حسب نسب تي غور ڪيائين ته حالتن جي نزاڪت جو به شايد احساس ڪيائين، امن کي اڳتي وڌائڻ جي آجيان ڪيائين ته اهو قدم فارس جي مصيبتن کي گهٽائيندو ۽ ان کي تڪليفن مان نجات ڏياريندو ته ساڳي وقت روم

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي فتح جو بہ ڏاڪو ڇمي ويندو هو. بهرحال ان سپوت جي غير لچڪيدار عزم جي مضبوطيءَ تي حيران هو. جنهن کي، سندس توڙي ملڪ جي بدقسمتيءَ سان، اهو ياد هو تہ سڪندر اعظم، اڳ ڏٿريَس جا سپيئي شرط هڪ طرفا رد ڪري ڇڏيا هيا. پر جيئن تہ جولين وڏو عقلمند شخص هو تنهنڪري هن سوچيو تہ سلامتي ۽ عزت وارو امن شايد سندس فوجين جي جذبات کي ٿڌو ڪري، تنهنڪري هن عرض ڪيو تہ هورمسدس پلي ساپور جي وزير کي خانگي طرح واپس ڪري ڇڏي ۽ هن خطرناڪ لالچ واري موضوع کي فوج کان لڪائڻ جي ڪوشش ڪري.[76]

جولين جي وقار توڙي سندس دلچسپي، ٽيسيفان جي اجيت ديوارن ۾ وقت ضايع ڪرڻ کان کيس روڪيو ۽ جيئن تہ هو بربرن جي هميشہ مخالفت ڪندو هو جيڪي شهر جي حفاظت ڪندا هيا ۽ کين چوندو هو تہ کليل ميدانن ۾ سندس مقابلو ڪن ۽ اُهي دورانديشي ڪندي کيس جواب ڏيندا هيا تہ جيڪڏهن هو پنهنجي بهادريءَ جو مظاهرو ڪرڻ ٿو چاهي تہ پوءِ هو عظيم بادشاهہ جي فوج جي مدد وٺي، هن پنهنجي بيعزتي محسوس ڪئي ۽ ان للڪاريندڙ صلاح کي قبول ڪيو. بجاءِ بزدلاڻي طريقي سان فرات ۽ دجلہ جي ڪنارن تائين پاڻ کي محدود ڪرڻ جي، هن پنهنجي اڳئين جانشين سڪندر جي للڪاريندڙ جذبي جي تقليد ڪندي اهو عزم ڪيو تہ هو سندن ئي اندروني صوبن ۾ بهادريءَ سان ڪاهي ويندو جيستائين هو پنهنجي دشمن سان اربيلا جي ميدانن تي وچي مقابلو ڪري تہ جيئن اهو طئي ٿي سگهي تہ ايشيا جي شهنشاهت جو فيصلو ڪنهن جي حق ۾ ٿو ٿئي. جولين جي اعليٰ ظرفي کي، هڪ فارس جي خانداني ماڻهوءَ جي چالاڪيءَ ذريعي، ساراهيو بہ ويو تہ ان سان دوکو بہ ڪيو ويو. جنهن، پنهنجي ملڪ جي هڪ وڏي مقصد خاطر، بيحد خطري وارا ڪم ڪيا جن ۾ ڪوڙ، دغا ۽ شرمساري پيريل هئي.[77] پنهنجن وفادار سائين جي وڏي هجوم کي وٺي، هو شاهي محل ڏانهن هليو ويو ۽ هڪ شاندار ڪهاڻي جوڙي ٻڌايائين تہ کيس بيحد ڏک ۽ سور مليا هيا. ساپور جي ظلمن کي وڌائي ۽ وڏي مبالغي سان واڪو ڪيائين ۽ اهو بہ ٻڌايائين تہ ماڻهو ڪانئس بيزار ۽ ناخوش هيا ۽ سندس بادشاهت ڪمزور ٿي چڪي هئي ۽ اعتماد ڪندي پاڻ کي هڪ پناهہ وٺندڙ ظاهر ڪيائين پر اهو بہ چيائين تہ هو روم وارن جي جنگي مهم جوئيءَ جي رهبري بہ ڪرڻ چاهيندو. هورمسدس پنهنجي تجربي ۽ ڏاهپ ذريعي زبردست دليل ڏنا، توڙي جو اُنهن ۾ شڪ جي گنجائش موجود هئي پر پوءِ بہ جولين سادگيءَ ۾ مٿس اعتبار ڪيو ۽ غدار کي پنهنجي دل ۾ جڳهہ ڏنائين ۽ هڪدم تڙ تڪڙ ۾ هڪ حڪم جاري ڪيائين، جيڪو انسانذات جي نظر ۾، سندس دانشمنديءَ جي مذمت ٿو ڪري ۽ سندس زندگيءَ کي بہ جنهن خطري ۾ وجهي ڇڏيو. هن فقط هڪ ڪلاڪ ۾ پنهنجي سڄي سامونڊي فوج کي تباهہ ڪري ڇڏيو جنهن کي پنج سؤ ميلن تان هتي آندو ويو هو ۽ جنهن تي بيشمار پئسا ۽ وڏي محنت خرچ ٿي هئي ۽ رت ريلا ڪري وهيو هو. ٻارهن يا شايد فقط ٻاويهہ جهاز بچايا ويا هيا تہ اُهي پلي فوج جي پيش قدميءَ ۾ گڏ هجن ۽ ضرورت پوي تہ ندين مٿان پلون ٺاهڻ ۾ مدد ڪن. سپاهين لاءِ ويهن ڏينهن جو کاڌو خوراڪ مهيا ڪيو ويو ۽ باقي جنگي سامان ۽ ٻارهن سؤ جنگي جهازن جي آرماڙ کي، جيڪي دجلہ جي مُهڙ وٽ بيٺل هيا، شهنشاهہ جي حڪم تي باهہ ڏئي ساڙيو ويو. عيسائي پادري، گريگري ۽ آگسٽائن، هن مرتد جي بيوقوفيءَ کي انتهائي نفرت جي نگاهہ سان ڏٺو جنهن پنهنجي ئي هٿن سان ڇڻ خدائي فيصلو پنهنجي خلاف لکي ڇڏيو هو. سندن تحرير، توڙي جو ايتري اعتبار جوڳي نہ آهي پر پوءِ بہ هڪ تجربيڪار سپاهي ان جي تصديق ڪئي آهي جيڪو ان

ٻرندڙ باهه جي آڙاهه جو عيني شاهد هو ۽ جنهن فوجين جي ناراضگي واري سُس پُسس سان اتفاق ڪيو هو.[78] ان جي باوجود ڪجهه شاندار ۽ پڪن دليلن جو اهڙو مواد به موجود آهي جيڪو جولين جي ان فيصلي جي تائيد ڪري ٿو. فرات ۾ جهاز راني بابل کان اڳتي هرگز نه وڌندي هئي، ۽ نه وري دجله ۾ اوپس[79] کان پريرو ويندي هئي. بيان ڪيل پوئين شهر جو مفاصلو روم جي محل کان ايترو گهٽ ڪو نه هو ۽ جولين شايد هونئن ئي پنهنجي ساموندي آرماڙ کي هڪ تيز وهندڙ نديءَ جي اوپارو ڪري ڇڏي ها،[80] جيڪا ڪيترين ئي جڳهن تي فطري ٽوڙي مصنوعي آبشارن جي ڪري خود تڪليف ۾ اچي ٿي.[81] جهازن جي سڙهن جي طاقت ڪمزور هئي، تنهنڪري جهازن کي رسا ٻڌي گهلي ندي جي وهڪري جي ابتڙ ٽپايو ويندو هو؛ هن ڏکئي ڪم ۾ ويهه هزار سپاهين جي محنت جي ضرورت پوندي هئي جنهن ۾ تمام ڏگهو وقت لڳي ويندو هو ۽ جيڪڏهن اهڙين تڪليفن ۽ ڏکيائين جي باوجود روم جا ماڻهو ضد ڪري دجله جي وهڪري جي اُبتڙ پنهنجي پيش قدميءَ کي جاري رکيون اچن ها ته اُهي نه ته ڪجهه حاصل ڪري سگهن ها ۽ نه پنهنجي رهبر ۽ شهنشاهه جي مان مرتبي مطابق ان جي آڏو سرخرو يا سوڀارا ٿي سگهن ها. ان جي برعڪس، جيڪڏهن ملڪ جي اندروني حصن ۾ اڳتي وڌڻ مناسب سمجهيو وڃي ها ته ان صورت ۾ ٻي ساموندي جهازن ۽ ان سان لاڳاپيل جنگي اسلحي جي تباهيءَ ڪانسواءِ بچاءَ جو ٻيو چارو ڪو به نه هيو جيڪو سندن فوجين کي ٽيسيفان جي گيٽن کان اوچتي حملي جي صورت ۾ محفوظ رکي سگهي ها. جيڪڏهن جولين جون فوجون سوڀ ڪٽن ها ته پوءِ ان صورت ۾ اسان يقيني طور تي ان سپوت جي نوَن قدمن جي ساراهه ڪريون ها جنهن پنهنجين فوجين لاءِ پٺڻ يا پنٽي موٽڻ جو ڪو به رستو نه ڇڏيو هو سواءِ فقط هڪڙي فيصلي ڪرڻ جي ته موت يا فتح منجهان ڪنهن به هڪ جي چُونڊ ڪن.[82]

ٻرين توبن ۽ جنگي اسلحي جي وڏين گاڏين جي وڏي تعداد جو اذيتناڪ سلسلو جيڪو جديد طريقي جي فوج جي فوري ڪمن ۽ ڪارگذارين ۾ رڪاوٽ جو ڪارڻ بڻجي ٿو، سو روم وارن لاءِ گهٽي پاڳي اٿاتل سلسلو هو.[83] ان جي باوجود، ڪنهن به دؤر ۾، سٺ هزار تعداد جيتري فوج لاءِ گذران ۽ کاڌي پيتي جو بندوبست ڪرڻ، هڪ دورانديش جنرل جي پهرين اوليت هوندي، ۽ ان جو بندوبست پنهنجي يا دشمن جي ملڪ مان ئي ڪرڻو هو. جيڪڏهن جولين لاءِ دجله ندي جي ڪنارن تي اچڻ وڃڻ لاءِ هڪ پل کي قائم رکڻ ممڪن هجي ها ۽ اسيريا جي فتح ڪيل جڳهن جي حفاظت ڪرڻ به ممڪن هجي ها ته هڪ برباد ٿيل صوبو سال جي ڪنهن به مُند ۾ ايڏي وڏي پيماني تي کاڌو خوراڪ مهيا نه ڪري سگهي ها، ۽ خاص طرح ان صورت ۾ جڏهن زمينون اڪثر ڪري فرات ۾ ايندڙ ٻوڏ جي پاڻيءَ سان پُريل رهنديون هيون،[84] ۽ صحت لاءِ هاڃيڪار هوا ويتر جيتن جٺين جي وڏن ميڙن ۽ انبوهن جي ڪارڻ سان ڍڪجي ويندي هئي.[85] دشمن ملڪ جو ظاهري ڏيک ڪشش ڪندڙ هيو. هڪ وڏو علائقو جيڪو دجله ندي ۽ ميڊيا جي جبلن جي وچ ۾ هيو، اُتي رڳو شهر ۽ ڳوٺ آباد هيا ۽ اُتان جي زمين آباد ۽ زرخيز هئي ۽ گهٽي پاڳي پوک ڪرڻ ۽ فصل اپائڻ لاءِ موزون هئي. جولين پنهنجي اندر ۾ مطمئن هيو ته هڪڙو فاتح جنهن وٽ ٻين کي ڪشش ڪرڻ جا ٻه اهم هٿيار موجود هجن يعني رُڪ ۽ سون ته اُهو مقامي ماڻهن جي لوڀ لالچ يا سندن خوف جي ماحول مان، کاڌي خوراڪ جو بندوبست آسانيءَ سان ڪري وٺندو. پر جيئن ئي روم جون فوجون علائقي ۾ داخل ٿيون ته سندن خوش فهميءَ ۽ سُٺين اُميدن وارا دلبا ۽ دلاسا بنادير جي ڇڪنا چور ٿي ويا. هو جيڏانهن به ويا ٿي ته هنن ڏٺو ته اُتان جا رهواسي خوف کان

پنهنجا ڪليل ڳوٺ ڇڏي هليا ويا هيا ۽ شهرن جي قلعن ۾ وڃي پناهه ورتي هيائون. پنهنجن پاليل جانورن کي به اتان ڪڍي ويا هيا، گاهه ۽ پڪل اَن کي باهه ڏئي ساڙي ڇڏيو هئائون ۽ جيئن ئي باهه جي شعلا تڏا ٿيا جن، اڳ جولين جي پيش قدميءَ کي روڪيو هو، ته هن هيڏانهن هوڏانهن نهاريو پر ساوڪ سبزي جي بجاءِ ڪيس هر طرف دونهاٽيل برپٽ بيان نظر آيو. هن قسم جو مجبوريءَ وارو پر اثرائتو بچاءُ فقط ماڻهن جي جوش جذبي جي ڪري حاصل ٿي سگهيٿو جيڪي پنهنجي ذاتي ملڪيت جي پيٽ ۾ پنهنجي آزادي کي وڏيڪ اهميت ڏين ٿا؛ يا وري اهڙي حفاظت فقط هڪ آمريت واري حڪومت جي سخت قدمن ذريعي ملي سگهي ٿي جيڪا، عوامي بچاءُ جو انتظام، ڪانئُن پڇڻ کان بغير يا ڪين اهڙي آزاديءَ جي حق ڏيڻ کان سواءِ ئي ڪري ڇڏي ٿي. هن موقعي تي، فارس وارن جي جذبي توڙي سندن فرمانبرداريءَ، ساپور جي حڪمن جي پوريءَ طرح بجا آوري ٿي ڪئي ۽ شهنشاهه وٽ هاٿي ڪاڏي پيتي جو تمام گهٽ مقدار وڃي بچيو هو جيڪو پڻ سندس هٿن ۾ وقت گذرڻ سان گڏ ختم ٿيندو پئي ويو. گذر سفر جي سيڏي سامان کُٽڻ کان اڳ، هو پوءِ به ايڪبٽانا يا سُوسا جي دولتمند ۽ پر امن شهرن ۾ سِڌو ۽ سڪون سان پهچي وڃي ها[86] پر جيئن ته هو رستن کان بلڪل بيخبر هيو تنهنڪري هو پنهنجي ارادي کي عملي جامو نه پهرائي سگهيو جنهن ۾ گهڻو قصور سندس سائين جي فريبڪاريءَ جو به هيو. روم وارا بغداد جي اوپر پاسي ڪيترن ڏينهن تائين رلندا ۽ ڌڪا کائيندا رهيا فارس وارو دوکيباز جنهن فريب ۽ مڪاريءَ مان ڪين هن چار ۾ ڦاسايو هو، سو اوتري ئي دغابازيءَ سان ڪين ڇڏي ۽ پيهي وڃڻ ۾ به ڪامياب ٿي ويو ته جيئن روم وارن جي غضب کان بچي سگهي؛ پر سندس پوئتي رهيل سائين تي جڏهن سختي ڪندي ڪانئُن پڇيو ويو ته هنن سموري سازش جا راز ظاهر ڪري ڇڏيا. هرڪانيا* ۽ هندستان جون ڪمال واريون سوڀون، جن ڪڏهن ته ڪيس سڪون ٿي پهچايو، پر هاڻي جولين جي لاءِ پريشاني جو باعث هيون. هو هاڻي ان حقيقت کان واقف ٿي چڪو هو ته سندس پنهنجين ئي حماقتن جي ڪري ماڻهن ۾ بيچيني ۽ تڪليفون وڌي رهيون هيون، پوءِ به سندس اندر ۾ هڪ آس ضرور هئي ته هو يا ته ڪاميابي حاصل ڪندو يا وري گهٽ ۾ گهٽ بچاءُ جو گُس ته ڪٿان نه ڪٿان ضرور نڪرندو توڙي جو ظاهري طرح ڪو به اطمينان بخش جواب ديوتائن توڙي ماڻهن کان ڪيس نٿي مليو. آخرڪار، هڪڙوئي طريقو ڪيس عمل ڪرڻ لائق نظر آيو ته پنهنجا قدم دجله جي ڪنارن طرف وڌائن جو ته ٿورڙوئي اڳيان ڪارڊيون ملڪ جون حدون شروع ٿي ٿيون جيڪو سندن دوست ملڪ هو ۽ زرخيز پڻ هيو ۽ روم جي شهنشاهت جي اختيارن کي مڃيندو هو جتي سندس فوجين جي سلامتي به يقيني ٿي ويندي. سُست ۽ ڪاهل فوجين، پنهنجي واپسيءَ جي حڪم کي مڃيو، چابوراس کي + اُڪرڻ کان ستر ڏينهن ڪانپوءِ اُهي پنتي موٽيا جڏهن ته فارس جي تخت کي اونڌي ڪرڻ جون اُميدون ڪٿي گهران نڪتا هيا.[87]

جيستائين روم وارا سندن ملڪ ۾ اڳتي وڌندا رهيا، تــه سندن پيش قدميءَ کي پري کان فارس جي گهوڙيسوار فوج طرفان جا چيو پئي ويو ته سندن بيعزتي پڻ ڪئي ٿي وئي، هو ڪڏهن اڳتي وڌندي ڪڏهن پوئتي ٿيندي روم جي محافظن سان ننڍن ننڍن مقابلن ۾ وڙهيا به ٿي ته مٿن ننوليون به ٿي ڪيائون، هنن فوجي دستن جي مدد ۾ وڏي تعداد ۾ بي فوج پڻ گهرائي وئي ۽ جيئن ئي فوجي دستن جو رخ دجله طرف ڪيو ويو ته اوچتو هڪ مٽيءَ جو طرفان کهليو جنهن سڄي ميدان کي ڌوڙ ۽ دزَ ڪري ڇڏيو. روم وارن جي دل ۾ هاڻي فقط هڪڙي ئي آس هئي ته

ڪيئن بہ ڪري تيزيءَ سان ڀاڄ ڪن، ۽ هڪ ٻئي کي يقين ڏيارڻ جي ڪوشش ٿي ڪيائون تہ اهو خطرناڪ منظر جهنگلي ڳڏهين جي فوجين طرفان پيدا ڪيو ويو هو يا وري شايد عرب دوستن جي آمد سان اهو طوفان آيو هو. اُهي رڪيا، تنبن کي ڪوڙيائون، پنهنجي ڪئمپ کي قلعن سان محفوظ ڪيائون. سڄي رات خطرن ۾ چوڪس ٿي گذاريائون ۽ جڏهن صبح ٿيو تہ پاڻ کي فارس جي فوجين ۾ وڪوڙيل ڏٺائون. هيءَ فوج، جنهن کي فقط بربرن جي نمائندگي ڪندڙ سمجهيو ٿي ويو، هاٿي مستحڪم ۽ مضبوط ٿي نظر آئي جڏهن اُنهن سان بيشمار جوان اُهي بہ اچي مليا جن جي سينن تي حفاظتي پليٽون ٻڌل هيون. + + اُنهن ڪانسواءِ ڪيترائي تير انداز ۽ هاٿي بہ چوڪس هيا جن جي ڪمان ميرانِس ٿي ڪئي جيڪو وڏي مرتبي ۽ شهرت وارو جنرل هيو. بادشاهہ جا ٻہ پٽ ۽ ڪيترائي مکيہ صوبيدار بہ ساڻس گڏ هيا؛ شهرت ۽ اُميدن گڏجي باقي طاقتن جي سونهن کي وڌائي پيش ٿي ڪيو ۽ سڀيئي قوتون ۽ فوجي طاقتون گڏجي اڳتي وڌنديون رهيون ۽ اُتي اچي پهتيون جتي هاڻي ساپور خود سڄي حملي جي قيادت خود ڪري رهيو هيو. روم وارن جيئن جيئن پنهنجي پيش قدميءَ کي جاري رکيو تہ سندن ڏکي صف کي مجبور ٿي جهڪڻو پيو ۽ اُهي پوءِ ورهائجي بہ ويا تہ جيئن زميني ضرورتن موجب مقابلو ڪن. پر اُنهن جي صورتحال اهڙي هئي جنهن سندن دشمنن کي مٿن حملي ڪرڻ جا بهترين موقعا ٿي پيش ڪيا. فارس وارا سخت تيزي ۽ ڪاوڙ مان مٿن ڪڙڪيا ٿي پر اُنهن کي اوترين ئي طاقت سان پنتي هٽايو ٿي ويو ۽ مئرونگا جو معرڪو جنهن کي هڪ جنگ جو نالو ڏئي سگهجي ٿو جنهن ۾ ڪيترائي صوبيدار ۽ هاٿي مري ويا ۽ جن جو مُلهہ، سندن بادشاهہ جي نظرن ۾ ساڳيو هيو. جنگ جا هي فائدا، روم وارن جي وڏي قتلام ڪان پوءِ ئي حاصل ٿيا هيا، ڪيترائي وڏن مرتبن وارا آفيسر يا تہ جنگ ۾ ماريا ويا هيا يا زخمي ٿي پيا هيا ۽ شهنشاهہ، جيڪو خطرن جي اهڙن موقعن تي، پنهنجين فوجين جي همت ۽ حوصلن کي پنهنجي فصاحت بلاغت واري تقرير سان وڌائيندو رهندو هو، خود بہ هاڻي خطري جي ور چڙهيل هيو ۽ پنهنجين لياقتن کي اجا بہ آزمائڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو. حملي ڪرڻ توڙي سندن بچاءَ وارن هٿيارن جي ڳري وزن، جيڪي اجا تائين روم وارن جي بچاءَ ۽ طاقت جا ضامن هيا، ڪين بيحال بڻائي ڇڏيو هو ۽ هو پوري جوش سان پنهنجي پيش قدمي بہ نہ پئي ڪري سگهيا ۽ اوپر جا گهوڙي سوار وري نيزن اڇلائڻ جا ماهر هيا تہ ساڳي وقت پوري رفتار سان ۽ هر طرف ڏانهن تير اندازي ڪرڻ جو ڏانءُ بہ ڪين ايندو هو.[88] ۽ فارس جي گهوڙيسوار فوج ايتري زوردار اڳ ڪڏهن بہ نہ رهي هئي سواءِ هن موقعي جي جڏهن افراتفريءَ ۾ مخالف فوج ڀاڄ ڪاڏي، پر روم وارن جو وڏي ۾ وڏو ۽ ناقابل-تلافي نقصان سندن وقت جو هو. هي جاننا جوان جيڪي گال ۽ جرمني جي ٿڌي موسم سان مانوس هيا، اسيريا جي گرم اونهاري جي ساڙيندڙ اُس ۾ بنهہ بيهوش ٿي ويا، سندن طاقت بہ بار بار جي حملن ۽ مقابلن سبب هاڻي ختم ٿي چڪي هئي ۽ فوج ڪشي جي سلسلي کي ترڪ ڪيو ويو هو ڇو تہ دشمن جي موجودگيءَ ۾ سندن پنتي هٽڻ واري عمل ۾ بہ سستي اچي وئي هئي نہ تہ موتمار خطري جو انديشو موجود هيو. هر روز ۽ هر گهڙي جيئن ڪاڏي خوراڪ ۽ ٻي ضروري سامان جي رسد گهٽبي وئي تہ ڪاڏي پيتي جي شين جون قيمتون روم وارن جي ڪئمپ ۾ وڌنديون رهيون.[89] جولين، جيڪو اهڙو ڪاڏو ڪائي بہ خوش ٿيندو جنهن کي هڪ بکايل سپاهي بہ ڪائڻ پسند نہ ڪري ها، پنهنجي شاهي گهر جو سيڏو سامان بہ پنهنجن فوجين ۾ ورهائي ڇڏيائين ۽ ٻيو وري جيڪو بچيو هو اُهو گهوڙن، * جڃن ۽ جنرلن ۾

ورهاياڻين. پر هن نماڻي قسم جي مدد سان ماڻهن ۾ غم ۽ اذيت جي لهر وڏيڪ تيزيءَ سان ڊوڙندڙ محسوس ٿي ۽ هاڻي روم وارا بيحد ڏڪوئيندڙ انديشن ۾ مبتلا ٿي ويا ته هو پنهنجي شهنشاهت جي حدن اندر داخل ٿيڻ کان اڳ ٿي شايد ڏڪار جي بک ۽ بيحاليءَ جو بَکُ ٿي ويندا يا بربرن جي ترارين سان ڪُسجي ويندا.[90]

جڏهن ته جولين بيان ڪرڻ کان ٻاهر تڪليفن ۽ اذيتن کي برداشت ڪري رهيو هو پر رات جي خاموشيءَ ۾ ڪجهه وقت ڪجي ڪتابن جو مطالعو توڙي ظاهري حالتن تي غور ۽ فڪر ڪندو هو. جڏهن به هو ٿوري دير لاءِ اکيون بند ڪندو هو ۽ کيس ننڊ وٺي ويندي هئي ته سندس دماغ ۾ ان وقت به انتظار جي ڪيفيت هوندي هئي ۽ ان ڳالهه ۾ به تعجب ڪونهي ته سچي شهنشاهت جو روح سندس تصور آڏو اچي بيهندو هجي ۽ ان وقت سندس سر ماتمي پردي ۾ ويڙهيل هجي ۽ شاهي محل کان آهستي آهستي پري ٿيندو ويو هجي. شهنشاهه پنهنجي ڪوچ تان اٿيو، اڳتي وڌيو ۽ پنهنجي ٿڪل ۽ مايوس روح کي اڏرات جي ٿڌڙي هوا سان تازو ڪرڻ چاهيائين ته اُتي هن هڪ چمڪندڙ ستارو ڏٺو جيڪو چمڪاٽ ڪري آسمان جي ٻه آر پار هليو ويو ۽ پوءِ اوچتو غائب ٿي ويو. اُهو منظر ڏسي جولين کي يقين ٿي ويو ته هن جنگ جي ديوتا[91] جو ڏهڪائيندڙ روپ ڏٺو هو ۽ سندس مشاورتي ڪائونسل، جيڪا ٽسڪن اڳڪٿين[92] ڪرڻ وارن جي هئي، فيصلو ڪيو ته شهنشاهه اڳتي ڪو به ڪم نه ڪري؛ پر هن موقعي تي دليل ۽ ضرورت جو وزن وهمن وسوسن کان وڌيڪ ڳرو هو؛ هاڻي ڏينهن جي خاتمي تي توتارا وڄڻ لڳا. فوج، جابلو علائقي مان پيش قدمي ڪري رهي هئي پر هتي سڀ جبل ۽ ٽڪريون ڳجهه ڳجهاندر ۾ فارس وارن سان پريل هيون. جولين قافلي جو اڳواڻ هو جنهن پوري حاضر دماغي ۽ چستيءَ مان هڪ تجربيڪار جنرل جيان اڳواڻي ٿي ڪئي، پر کيس اوچتو جهٽڪو تڏهن آيو جڏهن کيس معلوم ٿيو ته سندس فوج جي پٺين پاسي کان حملو ٿيو هو. موسم جي سخت گرمي کيس مجبور ڪيو هو ته هو پنهنجون سيني جي حفاظت واريون شيلڊون لاهي رکي، پر پوءِ هن تڪڙ ۾ پنهنجي هڪ ساٿيءَ کان شيلڊ ورتي ۽ ڪجهه فوجي پاڻ سان وٺي پوئين حفاظتي دستي جي مدد لاءِ پهتو. شهنشاهه کي ساڳئي قسم جو خطرو اڳين صف جي دستن وٽ به نظر آيو تنهنڪري اڳتي پوئتي پنهنجين فوجين جي حفاظت لاءِ پهچندو رهيو ته ان وچ ۾ مرڪز ۽ کاٻي طرف کان حملو ٿي ويو ۽ فارس وارا هاٿي پوريءَ طرح گهوڙيسوارن ۽ هاٿين جي مدد سان مٿن حاوي ٿي ويا. پِرَ پوءِ جلد ئي کين شڪست ڏني وئي جنهن ۾ سندن پيادل فوج وڏي بهادريءَ جو مظاهرو ڪيو ۽ اُنهن پنهنجن هٿيارن جي گهوڙيسوارن جي پٺيءَ تي ۽ هاٿين جي ڄنگهن ۾ تمام ڦڙتيءَ ۽ اثرائتي انداز سان استعمال ڪيو بربر پڇي ويا. جولين، جيڪو هر حملي ۾ سيني کان اڳتي ۽ اڳرو هو، پنهنجن ساٿين ۾، پنهنجي آواز توڙي اشارن سان بهادريءَ جو روح ڦوڪيندو رهيو. سندس پوَ ۾ ڪنبندڙ محافظ، جيڪي دوستن توڙي دشمنن جي گڏيل افراتفري واري هجوم ۾ ڏار ڏار ٿي ويا هيا، پنهنجي بهادر شهنشاهه کي ياد ڏيارئون ته هن حفاظتي شيلڊ نه ٻڌي هئي ۽ کيس عرض ڪيائون ته ايندڙ تباهيءَ کان محفوظ رهي. جيئن اُنهن هڪ ٻئي سان وڏي آواز ۾ ڳالهايو ٿي،[93] ته اوچتو جهازن مان نيزن ۽ تيرن جو وسڪارو شروع ٿي ويو ۽ هڪ تيز نيزو، سندن ٻانهن کي ساڙيندو سندس پاسرين ۾ ٽنبجي سندس معدي تائين هليو ويو. جولين وڏي بهادري جو مظاهرو ڪندي ان موتمار هٿيار کي پنهنجين پاسرين مان ڪڍڻ چاهيو، پر ان ڪوشش ۾ لوهه جي تکائيءَ سبب سندس آڱريون به ڪٽجي ويون ۽ هو پنهنجي گهوڙي تان ڪري پيو ۽ بيهوش ٿي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ويو. سندس محافظ هنجي مدد لاءِ ڊوڙيا ۽ زخمي شهنشاهه کي زمين تان اڪاري ۽ جنگ جي ميدان جي افراتفري کان ڪيڏي ڪيس هڪ تنبوءَ ۾ آندو ويو. هن ڏکوئيندڙ واقعي جي خبر فوجين جي هر عهدي جي هر فرد تائين ڦهلجي وئي پر هن غم روم وارن کي وڏيڪ بهادريءَ سان وڙهڻ لاءِ اتساهيو ۽ هنن بدلي وٺڻ جو عزم به ڪري ڇڏيو. هن رتو ڇاڻ ۽ هٽ ۽ هوڏ واري جنگ کي پنهي فوجن طرفان جاري رکيو ويو پر پوءِ رات جي انڌاري کين هڪ ٻئي کان ڌارو ڌار اچي ڪيو. فارس وارن کي ڪاٻي پاسي جي دستن خلاف برتري حاصل ٿي جتي اٿينٽوليَس، جيڪو وڏو تجربيڪار ويڙهاڪ هو، کي قتل ڪيو ويو ۽ سَلُسٽ بہ ذري تي بچي ويو. هن معرڪي جي فتح ڪانپوءِ فارس وارا ڪجهه مُنهن مٿي ڪرڻ جهڙا ٿيا. پر ڏينهن جا واقعا بربرن جي خلاف ويا. اُهي جنگ جي ميدان کي ڇڏي هليا ويا جن ۾ سندن ٻہ جنرل ميرانِس ۽ نوهوردِينس،[94] پنجاهه معزز صوبيدار ۽ ان ڪانسواءِ سندن بيشمار سپاهي بہ شامل هيا. ۽، جيڪڏهن جولين بچي وڃي ها تہ روم وارن جي سوپ جا آثار، بهتر ٿيندي ٿيندي آخرڪار اُنهن لاءِ فائديمند ۽ زبردست فتح جي صورت ۾ تبديل ٿي وڃن ها.

جڏهن جولين، گهڻي رت وهڻ ۽ بيهوشيءَ جي دوُرن پوڻ ڪانپوءِ هوش ۾ آيو تہ جيڪي پهريان لفظ هن چيا سي سندس فوجي بهادريءَ جي جذبن جي ترجماني ڪري رهيا هيا. هن پنهنجي گهوڙي ۽ هٿيارن لاءِ ڇپا ڳاڇا ڪئي ۽ بيصبريءَ مان جنگ جي ميدان ۾ وڃڻ لاءِ تيار ٿي ويو. هن ڪوشش ۾ سندس سور وڌي ويو ۽ ٿوري گهڻي بهتري جيڪا هوش اچڻ ڪانپوءِ منجهس آئي هئي اُها بہ ختم ٿي وئي، ۽ جن سرجنن سندس زخمن جو معائنو ڪيو، اُنهن سندن حالت ڏسي ٻڌايو تہ بس هو چند گهڙين جو مهمان هو ۽ ڪنهن بہ وقت سندس موت ٿي سگهيو ٿي. هنن دردناڪ گهڙين ۾ بہ هو هڪ عظيم بهادر ۽ بزرگ لڳي رهيو هو. جيڪي فيلسوف سندس موتمار جنگ ۾ ساڻس گڏ هيا، جولين جي تنبوءَ جي پيٽ سقراط جي بنديخاني سان وڃي ڪياٿون؛ ۽ ڪيترائي تماشبين جيڪي فرض ادائگي، دوستي يا عقيدت سبب سندس ڪوچ جي ارد گرد جمع ٿي ويا هيا، شهنشاهه جي ماتمي تقرير غمگيني ۽ ادب وچان ٻڌندا رهيا:

" دوستو ۽ منهنجا فوجي ساٿيو! منهنجي دائمي الوداعيءَ جو مناسب وقت هاڻي اچي ويو آهي ۽ آءٌ هڪ قرضدار جي حيثيت ۾ پنهنجي خوشيءَ سان، فطرت جي قانون جي پوئواري ڪري رهيو آهيان. مون فلسفي منجهان سکيو آهي تہ جسم جي مقابلي ۾ روح ڪيڏو نہ شاندار آهي ۽ هڪ شاناڻتي عنصر جي جدائي ڏک ۽ تڪليف جي بجاءِ سڪون ڏيندڙ هئڻ گهرجي. مون مذهب منجهان پرايو آهي تہ وقت کان اڳ وارو موت، نيڪين جو انعام هجي ٿو؛[96] ۽ آءٌ مڃان ٿو تہ موت جي هن جهٽڪي، مونکي پنهنجي ڪردار تي ڪنهن بدنما داغ لڳڻ کان بچائي ورتو آهي جنهن کي آءٌ ديوتائن جي مهرباني سمجهان ٿو ۽ منهنجو ڪردار نيڪي، صبر ۽ برداشت وارو رهيو آهي. آءٌ بغير ضمير جي ڪنهن بہ ملامت يا پڇتاءَ جي هن دنيا مان وڃي رهيو آهيان ڇو تہ مونکي قدرت ڪنهن بہ گناهه ڪرڻ کان بچايو آهي. آءٌ پنهنجي ذاتي زندگيءَ جي معصوميت تي ناز ڪريان ٿو ۽ آءٌ پوري يقين سان چوان ٿو تہ ڪامل اختيار ۽ خدائي طاقت جون نيج ۽ اصلي وصفون قدرت طرفان مونکي عطا ٿيل آهن. آءٌ آمريت جي بربادي آڻيندڙ اصولن کان نفرت ڪريان ٿو. مون هميشہ عوام جي خوشحاليءَ کي حڪومت جو مقصد پٽي سمجهيو آهي. مون پنهنجا عمل

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

دورانديشي، انصاف ۽ سيني جي پلاٽي جي اصولن مطابق ڪيا ۽ پوءِ انجو نتيجو رب تعاليٰ جي ذات جي حوالي ڪري ڇڏيم. امن، منهنجي مشاورتي ڪائونسل جو اهم نُڪتو هو بشرطيڪ اُهو ماڻهن جي ترقي ۽ بهتري سان مطابقت رکندڙ هجي، پر جڏهن منهنجي ملڪ جي ماڻهن مونکي جنگي هٿيارن کڻڻ لاءِ سڏ ڪيو ته مون پنهنجي پاڻ کي جنگ جي خطرن جي حوالي ڪري ڇڏيو ۽ مونکي اڳ ۾ ئي خبر هئي (جيڪا مونکي اڳڪٿين جي علم مان ڄاڻ مليل هئي) ته منهنجو موت ترار جي ڌڪ سان ٿيندو. آءٌ هاڻي ان ازلي ۽ ابدي هستيءَ جو بيحد احسانمند آهيان جنهن منهنجو موت، ڪنهن بہ آمر جي ظلم يا ڳجهي سازش جي ڪنهن خنجر يا ڪنهن اينگهہ ڪندڙ بيماريءَ جي اذيتن ذريعي نہ لکيو هو. منهنجي زندگي جي ڦوهہ جوانيءَ ۾ هُن مونکي هيڏي شاندار ۽ ماناٽتي طريقي سان هن دنيا مان روانو ڪيو آهي: ۽ آءٌ هن موقعي تي ان ڳالهہ کي اجائي ۽ ڪريل حرڪت سمجهندس جيڪڏهن موت جي دعوت کان آءٌ انڪار ڪريان - بهرحال مون ڪوشش ڪري گهڻو ڪجهہ ڳالهايو آهي: پر هاڻي وڌيڪ ڳالهائڻ جي پاڻ ۾ طاقت نٿو سمجهان ڇو تہ سمجهان ٿو تہ موت منهنجي بلڪل ويجهو اچي ويو آهي. - مان ڪوشش ڪندس تہ اهڙو ڪو بہ لفظ پنهنجي واتان نہ ڪيان جيڪو، ايندڙ شهنشاهہ جي چونڊ ڪرڻ ۾ اوهان جي راءِ تي اثر انداز ٿئي. منهنجو انتخاب ممڪن آهي غير دانشمندي ۽ ناانصافيءَ وارو هجي ۽ جيڪڏهن ان انتخاب جي جيستائين فوج منظوري نہ ڏيندي: ان حوالي سان منهنجي سفارش شهنشاهت لاءِ ممڪن آهي تہ هاڃيڪار ثابت ٿئي. هڪ سٺي شهريءَ جي حيثيت ۾، آءٌ فقط خلوص مان اُميد ڪندس تہ روم وارن کي اهڙي حڪومت جي نعمت عطا ٿئي جنهن ۾ ڪيس هڪ نيڪ شهنشاهہ نصيب ٿئي." هن گفتگو ڪانپوءِ، جيڪا جولين پوري اعتماد ۽ نرم لهجي ۾ ڪئي، هڪ فوجي وصيت[97] ذريعي، هن پنهنجي دولت ۽ ملڪيت ورهائي ۽ انٽيتوليَس جي باري ۾ پڇا ڪيائين تہ اُهو هن وقت هتي موجود ڇو نہ هيو، پر پوءِ سٺلسٽ کيس ٻڌايو تہ هو جنگ ۾ مارجي ويو هو جنهن تي جولين کي پنهنجي دوست جي جدائيءَ جو صدمو پهتو. ساڳي وقت هن وٽس جمع ٿيل ڪيترن ئي ماڻهن کي ڳوڙها وهائيندي ڏٺو جنهن تي پاڻ ناراضگيءَ جو اظهار ڪيائين ۽ کين چيائين تہ پنهنجي شهنشاهہ جي سٺي مقدر کي، روئڻ ۽ ڳوڙهن وهائڻ جي غير مردانگي واري اظهار سان، نيچ نہ بڻائن ڇو تہ هو تہ هاڻي اڪ ڇنڀ ۾ جنت جي باغن ۾ ۽ تارن جي جهرمر ۾ پنهنجي مالڪ سان هڪ ٿي ويندو.[98] ان تي ماڻهو خاموش ٿي ويا ۽ جولين پنهنجن فيلسوف دوستن پرسڪَس ۽ مئڪسيمَس سان مابعدالطبيعات جي حوالي سان روح جي فطرت بابت خيالن جي ڏي - وٺ ڪرڻ لڳو. ڳالهائڻ ۾ جيڪي هن پنهنجي ذهن ۽ جسم جي اشارن سان ڪوششون ڪيون تي اُنهن دوران ئي سندس روح پرواز ڪري ويو. سندس زخم مان رت اٿين وهڻ لڳو جيئن مٿس تازو ڪو تشدد ڪيو ويو هجي ۽ سندس نڙيءَ ۾ سوڄ اچڻ سبب ساهہ کڻڻ ۾ کيس تڪليف ٿي آئي، هن ٿڌو پاڻي گهريو ۽ جيئن ئي پاڻي پي بس ڪيائين تہ بغير ڪنهن تڪليف يا سور جي گذاري ويو ۽ اهو اڌرات جو وقت هو. اهڙيءَ طرح هن خاص الخاص ۽ انوکي انسان جو انت اٿين آيو جيڪو ڪانسٽنٽئيَس جي مرڻ ڪانپوءِ تخت تي ويٺو ۽ فقط ٻٽيهن سالن جي نوجوانيءَ جي عمر ۾ فقط هڪ سال ۽ اٺن مهينن جي حڪومت ڪرڻ ڪانپوءِ هن دنيا مان هليو ويو. هن پنهنجين آخري گهڙين ۾ پي، خبر ناهي تہ خلوص مان يا ڏيکاءَ جي ارادي سان، نيڪي، اخلاق ۽ شهرت جي جذبن جو اظهار ڪيو، جيڪو سندس سڄي زندگيءَ جو مقصد ۽ اونو رهيو.[99]

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

عيسائيت جي خوشنودي ۽ واداري ۽ شهنشاهت مٿان آيل مصيبتن جو ذميندار گهٽي پاڳي جولين پنهنجي سر پاڻ آهي جيڪو پنهنجن مقصدن ۽ ارادن کي اڳتي وڌائڻ لاءِ، پنهنجي جانشين جو انصاف پسنديءَ وارو فيصلو مناسب وقت تي نہ ڪري سگهيو. ڪانسٽنٽيَس ڪلورس جي شاهاڻي مقابلي جو سرشتو سندس شخصيت تائين اچي رڪجي ويو، ۽ جيڪڏهن هن روم جي ڪنهن بہ لائق شخص کي شهنشاهت جي تاج پارائڻ لاءِ سنجيدگيءَ سان سوچيو بہ هوندو تہ، اقتدار جي حسد، احسان فراموشيءَ جي امڪان، صحت جي فطري خدشن، جواني ۽ جانشين جي چونڊ واري عزم تان يقينن هٽي ويو هوندو. سندس اوچتي موت شهنشاهت ۾ هڪ اهڙو خال پيدا ڪري ڇڏيو جتي هاڻي ڪو بہ مالڪ يا والي وارث ڪونہ هو ۽ هر طرف مونجهارو ۽ خطرا موجود هيا ۽ ڊائڪليشين جي اليڪشن کان وٺي اينڊز اسي سالن تائين روم جي شهنشاهت اهڙي نازڪ دؤر مان ڪڏهن بہ نہ گذري هئي. هاڻي هڪ اهڙي حڪومت هئي جنهن ۾ نيچ ۽ خانداني حسب نسب جا قدر وساريا ويا هجن، ڇو جي برتري جي اهميت جتي ختم ٿي وئي هجي، آفيسرن جي وڏن مرتبن جي دعويٰ جتي حادثاتي رهجي وئي هجي، ۽ اُهي اُميدوار جيڪي خالي پيل تخت ماڻڻ جا خواهشمند هجن، تہ اُنهن جي حمايت فقط سندن ذاتي لياقتن يا وري سندن عام شهرت ۽ مقبوليت ذريعي ڪئي ويندي هجي. پر بڪ ۾ پاهہ ٿيندڙ فوج جي حالت اها هئي جو هر طرف کان اُها بربرن جي فوج جي گهيري ۾ هئي، پر ان جي غم ۽ آزمائش جي گهڙين کي گهٽ ڪيو ويو هو. خوفن خطرن ۽ ذهني ڪوفت جي اهڙي ماحول ۾، فوت ٿيل شهنشاهہ جي جسم کي گهٽي وقت تائين محفوظ رکڻ جو عزت پريو اهتمام ڪيو ويو ۽ ٻي صبح جي باک ڦٽڻ تي، جنرلن فوجي سينيٽ جي گڏجاڻيءَ جو اهتمام ڪيو جنهن ۾ فوج جي ڪماندرن، ۽ پيادل توڙي گهوڙيسوار فوج جي آفيسرن کي مدد ڪرڻ لاءِ گهرايو ويو. رات جا ٽي يا چار ڪلاڪ بہ ڳجهي سُس پُسس ۽ سازشن ڪانسواءِ نہ گذريا هيا، ۽ جڏهن شهنشاهہ جي اليڪشن جي تجويز پيش ڪئي وئي تہ اسيمبلي ۾ مخالف ڌرين جو شور برپا ٿي ويو. وڪٽر ۽ ارنٽيَس، ڪانسٽنٽيَس جا ساٿي ٻڌجي پيا، جولين جي دوستن ۽ همدردن وري گال جي معززن ڊگالٽَس ۽ نيويٽا سان پنهنجا لڳَ لاڳاپا ڏيکاريا، ۽ هنن ٻن مکيہ ڌرين جي ڪشمڪش ۽ هڪ ٻئي سان مخالفت جا نهايت ئي هاڃيڪار ۽ موتمار نتيجا نڪري ٿي سگهيا ڇو تہ اُهي ٻئي ڌريون پنهنجي ڪردار توڙي مقصدن، حڪومت سازيءَ جي اصولن ۽ شايد پنهنجي مذهبي عقيدن وغيره ۾ هڪ ٻئي جي بلڪل مخالف ۽ متضاد هيون. فقط سئلسٽ ئي هڪ نيڪ ۽ سٺين خوبين وارو ماڻهو اهڙو هو جيڪو سندن ويڇا ختم ڪرائي ۽ اُنهن کي اليڪشن ۾ متحد ڪرائي ٿي سگهيو؛ پر اهو بہ عين ممڪن هو تہ مان رَاري مُنهندار (سئلسٽ) کي فورن جولين جي جانشين مقرر ڪرڻ جو اعلان ڪيو وڃي ها، جيڪڏهن هو پاڻ، خلوص ۽ اعتماد سان، پنهنجي وڌندڙ عمر ۽ ناموافق صحت سبب، ان ذميواري کڻڻ کان انڪار نہ ڪري ها ۽ سندس ئي چوڻ موجب تہ " هو تاج جو بار کڻڻ ۽ سنڀالڻ جي قابل نہ هو." سئلسٽ جي انڪار ڪرڻ تي سيني جنرلن کي حيراني بہ ٿي تہ هو پريشان پڻ ٿيا، پر پوءِ هڪ ننڍي رتبي جي آفيسر[100] جي صلاح مڃڻ لاءِ تيار ٿي ويا تہ اُهي هاڻي پنهنجا اختيار بلڪل اهڙيءَ طرح استعمال ڪن جيئن هو شهنشاهہ جي غير موجودگيءَ ۾ استعمال ڪن ها، تہ هاڻي هو پنهنجون اهليتون ۽ قابليتون، فقط فوج کي مصيبت مان آجي ڪرڻ لاءِ استعمال ڪن، ۽ جيڪڏهن هو خوش قسمتيءَ سان ميسوپوٽميا جي حدن تائين پهچڻ ۾ ڪامياب ٿي وڃن تہ پوءِ اُهي مشاورت، ايڪي ۽ اتحاد

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سان پنهنجي جائز ۽ قانوني حاڪم جي اليڪشن ڪي ڪامياب ڪن. هڪ طرف هي بحث مباحثو جاري هو ته ٻي طرف جوويَن جي حمايت ۾ زور سان آواز اچڻ لڳا ۽ ان ڪي ساراهيو ٿي ويو جيڪو ڀهريون گهر[101] جو ماٺهو هو جنهن جو نالو بطور شهنشاهه ۽ آگسٽس جي ورتو ويو. فوجي محافظن طرفان خوشيءَ گاڏر گوڙ شور ۽ داد مان تاڙيون وڄايون ويون ۽ نعرا هنيا ويا. اُهي تنبوءَ جي ارد گرد ڦري ويا ۽ ٿوري ئي دير ۾ مرحبا ڪرڻ وارن جي قطار ۾ بيهي رهيا. نئين شهزادي، جنهن ڪي خود پنهنجي مقدر جي خوش قسمتيءَ تي اعتبار نٿي آيو، ڪي تڙ تڪڙ ۾ شاهي لباس ۽ زيور پارايا ويا ۽ جنرلن پنهنجي وفاداريءَ جو قسم کنيو جن جي مهربانين ۽ حفاظت لاءِ شهزادي ساڻن ڪافي وقت ڪانپوءِ رفاقت قائم ڪئي هئي. جوويَن جي وڏي ۾ وڏي سفارش، سندس پيءُ ڪائونٽ وارونيَن جي اهليت ۽ قابليت هئي، جنهن ڪي پنهنجي رٽائر ٿيڻ جي باوجود به ڪيس پنهنجين طويل خدمتن جو صلو ۽ انعام ملي رهيو هو. پنهنجي ذاتي منصب جي آزاد فضا ۾ سندس پٽ شراب نوشي ۽ عورتن جو شوقين ٿي پيو، ان جي باوجود هن هڪ عيسائي[102] ۽ هڪ سپاهيءَ ڪي داد به ڏنو ٿي ۽ سندس حمايت به ٿي ڪئي. هو ڪنهن به خاص مقصد يا اهڙن رجحانن طرف مائل نه هيو جيڪي انسانذات لاءِ يا ته سندس تعريف ڪرڻ جو باعث بڻبا آهن يا وري ساڳين وصفن سان حسد ۽ بغض رکيو ويندو آهي؛ ان جي برعڪس جوويَن جي وڻندڙ شخصيت، سندس خوش طبعي وارو مزاج ۽ چاتل سچاتل سهڻي طبيعت واري حاضر جوابي سندس ساٿي سپاهين ۾ ڪيس پيارو ۽ مقبول بنائي ڇڏيو هو ۽ ٻنهي ڌرين جي جنرلن، اليڪشن جي نتيجن ڪي خوش دليءَ سان قبول ڪيو هو جيڪا سندن دشمنن جي شرارتن جي باوجود به ڪامياب رهي هئي. اوچتو ۽ اچانڪ مٿانهين مرتبي تي پهچڻ جي فخر واري ڪيفيت ڪي هڪ شڪ واري انديشي يا خدشي ڪجهه ڏيمو ڪري ڇڏيو هو ته ڪٿي ساڳيو ئي ڏينهن خوانخواسته، نئين شهنشاهه جي حڪومت ۽ سندس زندگي جو آخري ڏينهن نه بڻجي وڃي. ضرورت جي فوري گُهرجن ڪي بنادير مجيو ۽ پورو ڪيو ٿي ويو، ۽ جولين جي مرڻ کان فقط چند ڪلاڪن ڪانپوءِ جوويَن جيڪي ڀهريان حڪم ناما جاري ڪيا اُهي فوجين جي ان پيش قدمي کي عملي جامو پهرائڻ لاءِ هيا ته جيئن روم وارا پنهنجين تڪليفن ۽ اذيتن مان آجا ٿي سگهن.[103]

دشمن طرفان عزت ۽ احترام کي سندس خوفن ۽ خطرن ذريعي اظهار ڪيو ويندو آهي ۽ خوف جو اندازو صحيح طريقي سان ان خوشيءَ ذريعي ماپيو آهي جنهن سان هو پنهنجي ڇوٽڪاري يا آزاديءَ ڪي ملهائيندو آهي. جولين جي موت جي خبر ڪي به ان وقت خوشيءَ سان ملهايو ويو جڏهن هڪ فوجي ڀاڄوڪڙ سندس خبر ساپور جي فوجي ڪئمپ ۾ وڃي ٻڌائي، جنهن ڪري هونئن اڳ هڪ ڪاهل حاڪم خوشيءَ ۾ ڦونڊجي ويو ۽ پنهنجي فتح لاءِ اوچتوئي پُر اعتماد ٿي ويو. هن هڪدم پنهنجي شاهي گهوڙيسوار فوج اُماڻي جيڪا لڳ ڀڳ ڏهه هزار اڻ فتح ٿيندڙ ويڙهاڪن جي هئي[104] ته جيئن اُهي اڳ موڪليل فوج جي مدد ۽ پٺڀرائي ڪري سگهن، ۽ ٻي سڄي گڏيل فوج ڪي روم وارن جي پوئين جنگي دستي خلاف حملي ڪرڻ لاءِ موڪلي ڏنائين. روم وارن جي پوئين دستي ڪي پوري افراتفري ۾ مبتلا ڪيو ويو ۽ سندن ناميارا فوجي، جن پنهنجا لقب ڊائڪليشين ۽ سندس جنگجو ساٿين کان حاصل ڪيا هيا، تباهه ٿي ويا ۽ ڪيترن ڪي هاٿين لتاڙي ۽ چيپائي ماري ڇڏيو، ۽ ٽن جڄن به پنهنجيون زندگيون ختم ڪري ڇڏيون جن پنهنجي ڀڄندڙ فوج ڪي ڀڄڻ کان منع ٿي ڪئي. آخرڪار روم وارن وري ڪجهه همت ۽ حوصلي جو مظاهرو

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪيو ۽ جنگ ٻيهر شروع ٿي ۽ هاٿي فارس وارن جو قتلام شروع ٿي ويو جنهن ۾ سندن هاٿي بہ مٿا ۽ فوج، اونهاري جو سڄو ڏينهن اڳتي وڌندي ۽ وڙهندي آخرڪار شام جي وقت سمارا شهر ۾ پهچي وئي جيڪو دجلہ جي ڪناري تي آهي ۽ ٽيسيفان کان اٽڪل هڪ سؤ ميل مٿاهين طرف آهي.[105] ٻي ڏينهن تي بربرن فوجين جي پيش قدمي کي خطري ۾ وجهڻ جي بجاءِ، جووين جي فوج تي حملو ڪري ڏنو جيڪا هڪ ڪُنڊائتي واديءَ ۾ پنهنجي حفاظت ڪرڻ ۾ مصروف هئي. فارس جي تيراندازن، جبلن جي چوٽين تي چڙهي پنهنجا نشان آزمايا ۽ روم جي ٿڪل ۽ ٻُت ڪان بيزار فوجين جي بيعزتي ڪري ڪين ڏڪارو ڪيائون ۽ سندن گهوڙيسوار فوج جو دستو، جيڪو نراسائيءَ واري بيصبريءَ مان شاهي محل جي گيٽ تائين ڪاهي ويو هو، شاهي تنبوءَ وٽ تباهہ ڪيو ويو. توڙي جو مقابلو ڪافي مشڪوڪ هيو.

ايندڙ رات تي، ڪارشي جي ڪئمپ کي نديءَ جي مٿانهن چوڙن ذريعي محفوظ رکيو ويو ۽ روم جي فوج، توڙي جو عربن طرفان ڪين پهچايل عذابن منجهان گذري هئي، دُرا[106] شهر جي ويجهو وڃي پنهنجا خيما کوڙيا جڏهن تہ جولين جي فوت ٿيڻ کي اڄ چوٿون ڏينهن گذريو هو. دجلہ ندي سندن ڪاٻي پاسي کان هئي، اُنهن جو ڪاڏو خوراڪ ختم ٿي چڪو هو ۽ سندن اُميدون هاٿي دم توڙي چڪيون هيون. ۽ بيصبرا سپاهي، جن پاڻ کي دلبن ۽ دلاسن سان خوش ٿي ڪيو تہ شهنشاهت جون سرحدون هاٿي ايترين پري نہ هونديون، پنهنجي نئين حاڪم کي عرض ڪيائون تہ کين اجازت ڏني وڃي تہ هُو نديءَ ذريعي اُڪرڻ جو خطرو پنهنجي سِرَ تي کڻن ۽ اڳتي هلن. ڪجهہ ڏاهن آفيسرن جي مدد سان جووين سندن اُبهرائيءَ واري قدم کڻڻ کان کين منع ڪئي ۽ کين دليل ڏنائين تہ توڙي جو ايتري ۽ ايڏي اونهي ۽ تيز نديءَ جي وهڪري سان مقابلو ڪرڻ جي پوري سگهہ ۽ صلاحيت وٽن موجود بہ هجي، پر ان جي باوجود هو بربرن جي نشانن آڏو صفا نروار ۽ بي يارو مددگار ٿي ويندا ڇو تہ نديءَ جي سامهون واري ڪپ تي اُنهن جو مڪمل قبضو هو.

نيٺ سندن مِنٿن ۽ آزين کي مڃيندي شهنشاهہ ڪجهہ بيزاريءَ مان کين حڪم ڏنو تہ گهٽ ۾ گهٽ پنج سؤ گال ۽ جرمن جاننا جوانَ جن کي پنهنجي ٻالڪپڻ کانوڻي رائين ۽ دنيوب ندين جي پاٽين جو ڳُوڙهو تجربو رهيو هجي تہ پوءِ اُهي ٿي اهڙي بهادريءَ جو ڪارنامو ڪري سگهن ٿا، جيڪو يا تہ ٻين لاءِ بہ همت افزائي جو باعث ٿيندو يا وري سڄي فوج لاءِ ايندر وقتن واسطي خبرداريءَ جو هڪ سخت چتاءُ هوندو. رات جي خاموشيءَ ۾ هنن نديءَ کي اُڪري پار ڪيو ۽ دشمن جي محافظن کي حيرت ۾ وجهي ڇڏيو ۽ ٻي ڏينهن جي باک ڦٽڻ شرط ٿي هنن کي پنهنجي ڪاميابي ۽ سٺي قسمت جا اهڃاڻ نظر آيا. هن مهم جوئيءَ جي ڪاميابيءَ، شهنشاهہ کي پنهنجن تعمير جي ماهرن جي واعدن کي ٻڌڻ لاءِ آماده ڪيو جن هڪ تجويز پيش ڪئي هئي تہ هو نديءَ مٿان هڪ ترندڙ پل ناهيندا جيڪا رِڍن، ڏاندن ۽ ٻڪرين جي کلن منجهان نهندي ۽ اهي کلون هوا سان ڀريل يا ڦُوڪيل هونديون جن مٿان زمين جي ڌَرَ ۽ فريب ڏيندڙ ڪانئين جو تهہ هوندو[107] * تہ جيئن ڪنهن کي ان پل جو اندازو بہ نہ ٿي سگهي. ٻہ اهم ڏينهن بيڪار محنت ڪرڻ ۾ ضايع ٿي ويا ۽ روم وارن، جن اڳ ۾ ئي ڏڪار جي ٻُکن ۽ عذابن ۾ وقت ڪاٽيو هو، دجلہ توڙي بربرن ڏانهن حسرت ڀريل نگاهن سان نظرون ڊوڙايون ۽ ذڪر ڪيل ٻنهين جو تعداد توڙي سندن ضد ۽ غرور ڏينهون ڏينهن وڌندو رهيو جنهن سبب شاهي فوج جي تڪليفن ۾ وڌيڪ اضافو ٿي ويو.[108]

هن نااُميديءَ جي صورتحال ۾، روم وارن جي سخت مايوسي ۽ نراسائيءَ واري حالت ۾ ان وقت ڪجهه بهتريءَ جا آثار نظر آيا جڏهن هر طرف کان امن جو ڇڙهول ٻڌجڻ لڳو. ساپور جون عارضي اُميدون ۽ اندازا ختم ٿي ويا: هن تمام سنجيدگيءَ سان سوچيو ته جڏهن جنگ ٻيهر شروع ٿي هئي ته سندس بيحد بهادر ۽ وفادار ساٿي انجو ڪاڄ ٿي ويا هيا. انڪانسواءِ بيشمار سپاهي ۽ هاٿي پڻ ماريا ويا هيا تنهنڪري دورانديش ۽ تجربيڪار بادشاهه کي دل ۾ اهو به انديشو پيدا ٿيو ته روم جي فوج نراسائيءَ جي صورت ۾ خطرناڪ به ٿي سگهي ٿي ۽ مقدر جا لاها چاڙها ڪنهن به وقت نئون رخ اختيار ڪري سگهن ٿا ۽ پيو ته روم جي شهنشاهت جي طاقت، جيڪا اڃا تائين اڻ ڪُٽ ۽ وڏي هئي، ممڪن هو ته اُها سندن فوج جي مدد لاءِ اوچتو پهچي وڃي ۽ جولين جو جانشين سندس بدلي وٺڻ جي ڪوشش ڪري. سريناس خود پنهنجي هڪ صوبيدار سان گڏجي جوويَن[109] جي فوجي ڪئمپ ۾ ظاهر ٿيو ۽ اعلان ڪيائين ته سندس بادشاهه جي انسانيت ۽ حليم طبيعت ان ڳالهه جي حق ۾ هئي ته اهڙا شرط قبول ڪيا وڃن جن ذريعي هو سيزر کي نقصان پهچائڻ بغير واپس وڃڻ ڏيندا ۽ جيڪي سندن فوجي هنن گرفتار ڪيا هيا اُنهن کي بـه هو آزاد ڪندا ۽ سندن تحفا ۽ تبرڪ به واپس ڪيا ويندا. خير سلامتيءَ جي اُميدن روم وارن جي ارادن جي مضبوطيءَ کي ميڻ جيان نرم ڪري ڇڏيو. تنهنڪري ڪائونسل جي مشوري ۽ سپاهين جي دانهُن ۽ فريادن شهنشاهه کي مجبور ڪيو ته امن جي آڇ کي فورن قبول ڪيو وڃي؛ مُنهندار سئلسٽ کي جنرل ارنٿيَس سان گڏ بنادير موڪليو ويو ته عظيم بادشاهه جي مرضي ۽ ارادن کي معلوم ڪري اچن. پر فارس جو چالاڪ بادشاهه، معاهدي جي تڪميل جي سلسلي ۾ مختلف بهانا ڳوليندو رهيو، هُن روم وارن لاءِ ڪافي هٽ ڦوڪيون مشڪلاتون پيدا ڪيون ۽ ڪا نه ڪا وضاحت طلب ڪري ٿي ورتي، ۽ موقعي پرستيءَ جي تاڙ ۾ جيڪي رعايتون اڳ ڏنيون هيائين اُنهن تان ڦري ويو ۽ پنهنجي طرفان شرط ۽ مطالبا وڌائيندو رهيو. تانجو ان اجائي ڳَهَل ۽ ڳيهَه ۾ پورا چار ڏينهن ضايع ٿي ويا جو ته سندس نيت اها هئي ته جيڪو ڪجهه کاڌي خوراڪ ۽ ٻين ضرورتن جو سامان روم وارن وٽ اڃا به موجود هو، پلي ختم ٿي وڃي. جيڪڏهن جوويَن ۾ اها اهليت هجي ها ته هو دورانديشي ۽ بهادريءَ سان پنهنجي فوجين جي پيش قدميءَ کي محنت ۽ لڳاتاريءَ سان جاري رکي ها ته امن جي دستاويز موجب بربرن طرفان حملا به بند ٿي وڃن ها ۽ چوٿين ڏينهن جي خاتمي کان اڳ ئي، هو ڪاردبيون جي ڪارآمد صوبي ۾ پهچي وڃن ها جيڪو فقط هڪ سوُ ميلن جي مفاصلي تي هيو.[110] غير مستقل مزاج شهنشاهه، دشمن کي ڪمزور ڪرڻ جي ڪوشش جي بجاءِ + پنهنجي مقدر جي فيصلي جو انتظار ڪرڻ لڳو، ۽ نيٺ امن قائم ڪرڻ لاءِ ذلت آميز شرطن کي قبول ڪيائين ڇاڪاڻ ته اُنهن کان انڪار ڪرڻ سندن وَس ۽ وِتَ کان ٻاهر هو. دجلہ کان اجا اڳتي وارن پنجن صوبن، جن کي ساپور جي ڏاڏي ڇڏي ڏنو هو، کي وري فارس جي بادشاهت سان ملايو ويو. هڪڙي ئي شرط سان هن نِسِبِس جهڙي اجيت شهر کي هٿ ڪيو. جنهن مسلسل ٽن حملن ۽ فوجن جي يلغار کي مُنهن ڏنو هو. سِنگارا، جنهن کي عربن جو قلعو چيو ويندو هو ۽ جيڪو ميسوپوٽيميا جي مضبوط ترين هنڌن ۾ شمار ٿيندو هو، کي باقي شهنشاهت کان جدا ڪري ڪاٽيو ويو هو. قلعن جي رهواسين لاءِ اها خاص مهرباني ڪئي وئي هئي ته جيڪڏهن اُهي اُتي سدائين رهڻ چاهن ته ملڪيتي حقن سميت رهي سگهيا ٿي پر فاتحَ، روم وارن لاءِ سختيءَ مان حڪم ڏنو ته اُهي بادشاهه توڙي آرمينيا جي بادشاهت کي هميشہ واسطي ڇڏي ڏين.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻن مخالف ڌرين يا دشمن قومن جي وچ ۾ هڪ امن يا اجا بہ ائين چئجي تہ صلح ۽ سڪون جو ڊگهي مدت وارو معاهدو طئي ٿي ويو: ان دستاويز جي روح ڪي قسمن، ساڳن ۽ مذهبي مقدس رسمن ذريعي مضبوط بنايو ويو ۽ مختلف رُتبن جي قيدين کي ٻنهي ڌرين طرفان آزاد ڪيو ويو تہ جيئن امن جي معاهدي کي فوري طور عملي جامو پهرايو وڃي.[111]

ائٿنٽڪ جو فيلسوف، جنهن هڪ بهادر سپوت جي طاقتور ڏنڊي کي، سندس هڪ ڪمزور عيسائي جانشين جي هٿن ۾ ڏنو هو، ساپور جي طبيعت جي نرمي ۽ سندس سُٻاءَ جي تعريف تہ ڪري جيڪو روم جي شهنشاهت جي ٿوري حصي ملي وڃڻ تي بہ خوش هيو. لبينيَس جي تجزيي مطابق، جيڪڏهن ساپور پنهنجي دعويٰ فرات جي سرحدن تائين بہ ڄمائي ها تہ پوءِ بہ ڪيس مخالف شهنشاهه کان کنهن بہ انڪار جو امڪان نہ هجي ها. جيڪڏهن هو اوروننٽس، سِڊنَس، سنگيٿريَس* يا ويندي ٿريس جي باسفورس تائين جي علائقن کي بہ فارس جون حدون مجيندي اُنهن تي قبضو ڪري ويهي رهي ها تہ پوءِ ٻي جووين جا بيشمار درٻاري ۽ خوشامدڙيا اهڙا بہ هجن ها جيڪي هن بزدل شهنشاهه کي ان ڳالهہ جو پورو يقين ڏيارن ها تہ سندس شهنشاهت جا باقي بچيل سچيل صوبا بہ ايترا تہ گهڻا هيا جيڪي سندس اختيارن، آسائشن ۽ عياشين جون موجون ماڻڻ لاءِ ڪافي هيا.[112] جيڪڏهن اسان هن قسم جي بدشگوني وارن اشارن ۽ تجويزن تي ڌيان نہ بہ ڌريون، تڏهن بہ اها ڳالهہ خود ڪيڏي نہ حيران ڪندڙ آهي تہ اهڙي شرمناڪ امن جي دستاويز کي جووين ڪيئن ۽ ڪيڏو نہ آسانيءَ سان قبول ڪري ڇڏيو هو. هڪ اڻڄاتل گهريلو شخص جنهن کي اڳ ڪير بہ نہ سڃاڻندو هو، پنهنجي اهليت جي بجاءِ "بخت جي پيڙ ڏيڻ" جي بنياد تي اچي تخت تي ويٺو، هاڻي فارس وارن کان ڀڄڻ ۽ پنهنجي ـ ن ڇڏائڻ لاءِ حيران پريشان هيو تہ جيئن هو پروڪوپيَس کي سندس بدنيتي جي ارادن کي پورو ڪرڻ کان روڪي، جيڪو اڳ ۾ ئي ميسوپوٽميا جي فوجن جي ڪمان هيٺ رهيو هو ۽ پنهنجي مشڪوڪ حڪومت کي اُنهن علائقن ۽ فوجين تي بہ مڙهڻ تي چاهيائين جيڪي دجلہ[113] جي حدن کان اجا بہ اڳتي هيا ۽ جن کي شهنشاهت جي باري ۾ ڪنيل تازن قدمن، تڪڙن ۽ اُبهرن فيصلن جي اجا تائين ڪابہ خبر ڪين نہ پئجي سگهي هئي. ساڳي نديءَ جي پرپاسي هڪ علائقي ۾، جيڪو ڏرا[114] جهڙي خطرناڪ هنڌ کان ٿوري ئي مفاصلي تي هو، ڏهن هزار يونانين کي، پنهنجي وطن جي حدن کان فقط ٻارهن سؤ ميلن جي پنڌ تي پاڻ کان ڇني ڌار ڪيو ويو، جن ويچارن وٽ نہ تہ جنرل هيا، نہ وٽن ڪاڏي خوراڪ جو ڪو ذخيرو هو ۽ نہ وري اڻ ڏٺل رستن جا وٽن ڪي سُونهان موجود هيا، پر هن رويي سبب فاتح بادشاهه کي + ڪافي حد تائين رنج پهتو. سندن روين ۽ ڪاميابين جي فرقن جو دارومدار، گهڻي ڀاڱي، ظاهري صورتحال جي بجاءِ اُنهن جي ڪردار تي رکيل هو. ڪمزوري ۽ بزدليءَ مان ڳجهين ڳالهين ڪرڻ ۽ هڪ ماڻهوءَ جي خيالن تي پاڙڻ جي بجاءِ، يونانين جي گڏيل ڪائونسل کي ماڻهن جي هردلعزيز اسيمبلي جي جوش جذبي منجهان ڪافي اتساهه مليو هو جتي هر شهريءَ کي فقط شان شوڪت حاصل ڪرڻ جي لوري لڳل رهي ٿي، اهو آزاديءَ تي فخر ۽ موت کان نفرت ڪري ٿو. بربرن مٿان اسلحي توڙي نظم ۽ ضبط ۾ برتري رکڻ کان هو چڱيءَ طرح باخبر هيا، تنهنڪري ڪنهن جي اڳيان جهڪڻ کان نفرت ۽ ڪنهن آڏو آڻ يا شڪست مڃڻ کان

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

صاف انڪار ڪيائون. هر رنڊڪ يا رڪاوٽ جو مقابلو صبر، همت ۽ حوصلي ۽ فوجي مهارت سان ڪيو ويو ۽ ڏهن هزار ماڻهن جي يادگار پاڇ ڪي فارس جي بادشاهت جي انتهائي ڪمزوري ۽ سخت بيعزتي سمجهيو ويو.[115]

بيعزتي وارين رعايتن حاصل ڪرڻ جي موٽ ۾ شهنشاهه سوچيو هوندو تہ روم جي بُک ۾ پاهه ٿيل ماڻهن کي شايد جهجهي مقدار ۾ کاڌو خوراڪ مهيا ڪيو ويندو[116] ۽ کين اها بہ اجازت ڏني ويندي تہ هو پلي پل تان دجلہ نديءَ کي اُڪري وڃن جيڪا فارس وارن پنهنجن هٿن سان پاڻ ناهي هئي. پر، جيڪڏهن جووَين اهو سمجهيو هو تہ هن هڪجهڙائيءَ وارن شرطن تي سمجهوتو ڪيو هو تہ پوءِ اها ڳالهہ مشرق جي آمر هرگز نئي مڃي ڇو تہ سندس نرم دلي ۽ مهربانين سبب، پنهنجي ملڪ تي حملي ڪندڙن کي هن اڳ ئي معاف ڪري ڇڏيو هو. عربَ ڪڏهن ڪڏهن رولُو پيش قدمي ڪندڙن کي رستي تي روڪيندا هيا، پر ساپور جي جنرلن توڙي سپاهين فوجي محاذ آرائيءَ کي ختم ڪيو ۽ جووَين کي نديءَ اُڪرڻ جي مناسب جڳهہ تلاش ڪرڻ جي تڪليف ڪرڻي پئجي وئي. ننڍا جهاز، جيڪي ساموندي آرماڙ جي وڏي باهہ کان بچي ويا هيا، وڏيون ۽ ضروري خدمتون ڪندا رهيا. اُنهن پهريون تہ شهنشاهہ ۽ سندس خاص ماڻهن کي پار پهچايو، انڪانپوءِ باقي بچيل فوج جي سپاهين کي وقفي وقفي سان اُڪاريندا رهيا. پر جيئن تہ هر ماڻهوءَ کي پنهنجي ذاتي سلامتيءَ جو وڏيڪ فڪر هو ۽ اهو بہ ڊپ هو تہ مبادا هو دشمن واري ڪناري طرف رهجي نہ وڃي، تہ اُهي سپاهي، جن ٻيڙين جي سُست رفتار سبب ترسڻ ۽ انتظار ڪرڻ ۾ بيچيني ۽ بيصبريءَ جو مظاهرو ڪيو، وڏي بهادريءَ منجهان نندين شين ۽ سيٺاهہ جو سهارو ورتو تہ ٻين وري گهوڙن جي سهاري تي ترڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ نيٺ مختلف طريقن سان نديءَ کي اُڪري پار پهچي ويا. پر ان جي باوجود ڪيترن ئي بهادر تارن کي نديءَ جي تيز لهرن لوڙهي ڇڏيو ۽ ٻيا جيڪي تيز وهڪرن ذريعي پار پهچي بہ ويا تہ اُهي جهنگلي بربرن ۽ عربن جي ظلمن جو نشانو بڻجي ماريا ويا؛ اهڙيءَ طرح جيڪو نقصان فقط دجلہ نديءَ کي پار ڪرڻ جي سلسلي ۾ روم وارن کي برداشت ڪرڻو پيو، اُهو جنگ ۾ ٿيل قتلام کان ڪنهن بہ طرح سان گهٽ نہ هيو. جيئن ئي روم وارا نديءَ جي اولهہ واري ڪناري تي لٿا تہ اُنهن کي اطمينان ٿيو تہ بربرن جي حملن کان هاڻي هو محفوظ هيا، پر ميسوپوٽميا جي برپٽن بيابانن ۾ ٻن سوَن ميلن جي پنڌ ڪرڻ کانپوءِ، بک ۽ اُڃ کين انتهائي بيحاليءَ جي حالت ۾ پهچائي ڇڏيو هو. کين مجبور ٿي هڪ واريااسي بيابان مان گذرڻو هو جنهن ۾ ستر ميلن تائين نہ تہ ڪنهن سرسبز گاهہ جو نالو نشان هو ۽ نہ وري اُتي پاڻيءَ جو ڪو هڪڙو چشمو نالي ماتر بہ موجود هو. ۽ ٻيو تہ سڄي جو سڄو برپٽ اهڙو تہ ويران ٿي نظر آيو جو ان ڳالهہ جو امڪان تمام گهٽ هو تہ اُتي ڪڏهن بہ ڪنهن دوست يا دشمن پير ڌريا هوندا يا اُتي ڪڏهن بہ ڪو گهميو ڦريو هوندو. ڪڏهن قسمت سان ان علائقي ۾ ڪٿي ڪَو اٽو نظر ٿي آيو تہ ان جا فقط ويهہ پائونڊ سون جي ڏهن ٽڪرن عيوض خريد ٿي ڪيا ويا؛[117] بار کڻندڙ جانورن کي ڪُهي، پچائي ۽ هڙپ ڪيو ٿي ويو، ۽ سڄي برپٽ ۾ جڳهہ جڳهہ تي روم جي سپاهين جو سامان ۽ سندن فوجي هٿيار ٽڙيل پکڙيا پيا هيا جن جا ڦاٽل ۽ ڇِتيون لڳل ڪپڙا ۽ اُنهن جي خراب حالت سندن ماضيءَ جي مصيبتن ۽ سندن بدحاليءَ بابت گهڻو ڪجهہ ٻڌائي رهي هئي. کاڌي خوراڪ جو هڪ قافلو فوج سان ملڻ لاءِ اڳتي وڌيو جيڪو اُر جي محلات تائين ويو ۽ کاڌي پيتي جي رَسد وڏي احسانمنديءَ واري هئي ڇاڪاڻ تہ ان ۾ سيباستيَن ۽ پروڪوپيَس طرفان ساڻن وفاداريءَ جو اظهار پڻ ڪيل هو. تِلسافاتا وٽ،[118] شهنشاهہ،

ميسوپوٽئميا جي جنرل جو وڏي گرمجوشيءَ مان استقبال ڪيو. ۽ ڪڏهن هڪ جاندار فوج جا نشان، نِسِبس جي ديوارن هيٺان دٻايا ويا. جووين جي پيغام ڏيندڙن اڳ ۾ ئي خوشامدي لهجي ۾ سندس اليڪشن، امن جي معاهدي ۽ سندس واپسيءَ جو اعلان ڪري ڇڏيو هو ۽ نئين شهنشاهَ، يورپ جي صوبن ۽ سندن فوجين جي وفاداريءَ کي يقيني بنائڻ جا بيحد اثرائتا اُپاءَ وٺي ڇڏيا هيا. هن سلسلي ۾ هن فوج جي ڪمان اُنهن آفيسرن کي سؤنپي هئي جن پنهنجي دلچسپيءَ ۽ فطري لاڙن ذريعي ۽ پنهنجن ارادن جي مضبوطيءَ سان ان شهنشاهه سان پنهنجي وفاداريءَ جو وَچن ڪيو هو جنهن جا متن ڪيترائي احسان هيا.[119]

جولين جي دوستن وڏي اعتماد مان سندس مهم جي ڪاميابيءَ جو اعلان ڪيو هو. سندن دلين ۾ خوشي ۽ ڪين يقين هو ته ديوتائن جي مندرن کي اوڀر جي جنگ جي مال - غنيمت منجهان پريو ويندو. ۽ فارس جي وڏائيءَ کي گهٽائي هڪ ننڍڙي ۽ ٻين تي ڀاڙيندڙ صوبي ۾ تبديل ڪيو ويندو جن تي روم جي قانونن ۽ مئجسٽريٽن ذريعي حڪومت ڪئي ويندي; ۽ بربر پڻ، پنهنجن فاتحن وارا ڪپڙا پائيندا، سندن ئي ٻولي ڳالهائيندا ۽ اُنهن جي اخلاق عادتن جي ڪاپي ڪري پنهنجو ڪندا ۽ ايڪبٽانا ۽ سُوسا جا نوجوان پنهنجن يوناني ماهرن ۽ مالڪن جي رهبريءَ هيٺ تقرير بازيءَ جو فن سکندا.[120] جولين جي جنگي هٿيارن جي ترقي، شهنشاهت سان پيغامن جي مٽ سٽ جي نظام کي متاثر ڪيو ۽ ان گهڙيءَ کان جڏهن هن دجله نديءَ کي پار ڪيو هو، ته سندس رعيت جا ماڻهو، جيڪي ساڻس محبت ڪندا هيا، پنهنجي شهنشاهه جي قسمت ۽ مقدر کان بلڪل بيخبر رهجي ويا هيا. سندن تصوراتي خوشي ۽ فتح جي خوابن کي ، سندس موت جي افواهن ڪين غمگين ڪري ڇڏيو ۽ اُنهن اهڙين خبرن تي شڪ ڪرڻ شروع ڪيو پر پوءِ جڏهن شڪُ پڪَ ۾ بدلجي ويو ته ڪين اهِڙي ڏکوئيندڙ ۽ موت جي اٽل واقعي تي مجبور ٿي يقين ڪرڻو پيو.[121] جووين جي پيغام رسائيندڙن امن جي معاهدي جي تعريف ۾ شاندار ڪهاڻيون ٺاهي ورتيون ته اهو شهنشاهه طرفان هڪ دوانديشيءَ وارو ۽ بيحد ضروري قدم هو. پر ڊنڊ وري جو آواز وڏيڪ شور ڪندڙ ۽ سچو هوندو آهي جنهن ذريعي شهنشاهه جي بيعزتي جو چرچو عام ٿي ويو ۽ شرمناڪ دستاويز جي ذلت آميز شرطن جي حقيقت پڌري ٿي پيئي. ماڻهن کي سخت حيرت ۽ غم وڪوڙي ويو، ڪين بيحد ڪاوڙ ۽ خوف پڻ ان وقت پريشان ڪيو ۽ سندن جيءَ کي جهنجهوڙيو جڏهن ڪين ٻڌايو ويو ته جولين جي انتهائي نالائق وارث پنهنجي شهنشاهت جا پنج صوبا دشمن جي حوالي ڪري ڇڏيا هيا جن کي گئلريَس جي سوڀ ذريعي حاصل ڪيو ويو هو; تنهن ڪانسواءِ هن وڏي بيشرمائيءَ منجهان نِسِبس جو اهم شهر پڻ بربرن جي حوالي ڪري ڇڏيو هو جنهن کي اوڀر جي صوبن جو مضبوط دفاعي شهر سمجهيو ويندو هو.[122] ان سچي ڏکوئيندڙ صورتحال بابت ماڻهو عام محفلن ۾ اهو اونهو ۽ خطرناڪ سوال هڪ ٻئي کان پڇندا هيا ڇو ته ان جو تعلق عوام جي سلامتيءَ سان ٽڪراءَ ۾ هو ۽ ماڻهن جي اعتماد کي وڏو ڌڪ پڻ رسيو هو پر پوءِ ڪجهه ماڻهن طرفان اها اُميد ڪئي ٿي وئي ته شهنشاهه پنهنجي بزدليءَ واري ڪنيل قدم جو ازالو، حب الوطنيءَ جي هڪ شاندار ۽ اوچتي وارَ سان ڪندو ۽ دشمن متان وڃي ڪڙ ڪندو. روم جي سينيٽ جي اٽِمٽ عزم ۽ جذبي اها ڳالهه هرگز تسليم نه ڪئي هئي ته مخالف فوجن جون حالتون هڪ جهڙيون نه هيون، جن ذريعي دشمن قيد ڪيل روم جي فوج جي بدحاليءَ جو ناجائز فائدو ورتو هيو. ۽ جيڪڏهن قومي وقار کي مطمئن ڪرڻ ضروري هيو ته پوءِ ڪوتاهي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪندڙ ان جنرل کي بربرن جي حوالي ڪيو ويو ها، اهڙيءَ طرح سان جوون جي رعيت جا ماڻهو به قديم زمانن جي ان مثال کي، ٻيهر دهرائڻ تي، خوشيءَ سان قبول ڪري وٺن ها.[123]

پر شهنشاهه، پوءِ ڪٿي سندس آئيني اختيارن جو دائرو ڪيڏو به ڇو نه هجي، پنهنجي ملڪ جي قانون قاعدن ۽ فوج جو مڪمل مالڪ هو: ۽ جن مقصدن کيس امن جي دستاويز کي طئي ڪرڻ تي مجبور ڪيو هو، اُنهيءَ ساڳي صورتحال کيس مٿس زور وڌو ته امن جي معاهدي تي هاٿي عمل ڪري. هن کي وڏي تشويش فقط اها هئي ته پنهنجي بچيل شهنشاهت کي محفوظ ۽ مضبوط بنائي ۽ ان مقصد لاءِ جيڪڏهن ڪجهه صوبن جي قرباني به ڏجي ته ان ۾ ڪو هرج ڪو نه هو: هن سلسلي ۾ مذهب جي مقدس نالي ۽ وقار، جوون جي اندروني خطرن ۽ ذاتي مقصدن کي لڪائي ڇڏيو هو. اتان جي رهواسين جي عرضن ۽ منتن تورڙي شرافت ۽ دورانديشيءَ جي گهُرجن جي باوجود شهنشاهه کي نِسِپس جي محلات ۾ رهائش اختيار ڪرڻ کان روڪيو ويو هو، پر سندس آمد جي ٻي صبح تي، بنيپس جيڪو فارس جو سفير هو، محلات ۾ داخل ٿيو. قلعي وٽان هن عظيم بادشاهه جي جهنڊي کي لڙڪايو، ۽ سندس ئي نالي ۾ هن ٻن ظالماڻن شرطن: "ملڪ نيڪالي يا غلاميءَ" کي قبول ڪرڻ جو اعلان ڪيو. رهواسين کيس منٿون ڪيون ته هڪ وفادار ڪالونيءَ کي پهريون ته دربدريءَ ۾ نه ڇڏي، پر جي ائين ڪري ته گهٽ ۾ گهٽ ان کي بربر آمر ۽ ظالم جي حوالي ته نه ڪري جنهن کي ٽن لڳاتار شڪستن جي اندر ۾ آڳ پڙڪيل هئي ۽ اُهي شڪستون هن نِسِپس جي ديوارن اندر کاڌيون هيون. وٽن اجا به ڪافي هٿيار ۽ همت هئي ته پنهنجي ملڪ تي حملي ڪندڙ کي تڙي ٻاهر ڪن: اُنهن کين عرض ڪيو ته اُهي هٿيار کين فقط پنهنجي حفاظت لاءِ استعمال ڪرڻ ڏنا وڃن: ۽ جيئن ئي کين آزاديءَ کي قائم ڪرڻ جو حق ڏنو ويو: ته وري اُهي ئي ماڻهو رعيت ٿيڻ جا منٿون ڪندڙ عرضدار بڻجي ويا. سندن دليل، سندن فصاحت بلاغت ۽ سندن ڳوڙها سڀ اجايا ثابت ٿيا. جوون ڪجهه مونجهاري سبب کين قسمن جو تقدس ياد ڏياريو. ۽ جنهن رنجيدگيءَ سان هن سون جي تاج جو تحفو قبول ڪيو هو، اُن شهرين کي نااُميديءَ ۽ صدمي ۾ مبتلا ڪري ڇڏيو هو هِن موقعي تي وڪيل سِلوئنَس کي ڪاوڙ آئي جنهن وڏي آواز مان پڪاريو: " اي شهنشاهه! تون پلي پنهنجي حڪومت جي سيني شهرن جا تاج پائي ڇڏ!" جوون، جنهن ٿورڙن ئي هفتن ۾ هڪ شهنشاهه جون عادتون سکڻ شروع ڪيون هيون،[124] آزاديءَ مان تنگ ۽ سچ کان بيزار ٿي پيو هو ۽ هن جائز طرح سان اندازو لڳايو هو ته ماڻهن جو غم ۽ غصو ممڪن آهي ته کين فارس جي حڪومت جو فرمانبردار بڻائي ڇڏي: هن موت واري درد سان هڪ حڪم نامو جاري ڪيو ته سندس راڄ وارا ٽن ڏينهن جي اندر شهر ڇڏي هليا وڃن. اميئينَس، ان دردناڪ منظر کي پنهنجي قلم سان ويهي چِٽيو آهي جنهن ۾ هو خود ڇڻ ان ڏکوئيندڙ منظر جو حصو بڻجي ويو آهي.[125] بهادر نوجوانن ڪاوڙ ۽ ڏک مان شهر جي اُنهن ديوارن کي ڇڏي ڏنو جن جي هنن شاندار نموني سان هن وقت تائين حفاظت ڪئي هئي: هڪ دلگير ماتم ڪندڙ پنهنجي پٽ يا مڙس جي مقبري تي وڃي الوداعي ڳوڙها ڳاڙيا. کين اهو به غم هو ته انهن قبرن ۽ مقبرن جي، بربر حاڪم طرفان، بيحرمتي ڪئي ويندي، ۽ هڪ پوڙهي شهري گهرجي چانئٺ کي چمي ڏني ۽ ان گهرجي دروازن سان دير تائين چنبڙي روئيندو رهيو جتي هن پنهنجي ٻالڪپڻ ۽ جواني وارا خوشي ۽ مسرتن جا ڏينهن ۽ راتيون پنهنجي موج مستيءَ ۾ گذاريا هيا. شاهران تي ماڻهن جا انبوهه ڊڄندا ۽ ڪنبدا گذري رهيا هيا، هن اوچتي

مصيبت ۾ ماڻهن کان مرتبن، جنسن ۽ عمرين جا فرق وسري ويا هيا. هر ماڻهوءَ ڪوشش ٿي ڪئي تہ پنهنجي بدقسمتيءَ جي يادن جو ڪو ٽڪرو هٿ ڪري ساڻ کڻي وڃي: ۽ جيئن تہ هو پاڻ سان گڏ وڏي تعداد ۾ پنهنجا گهوڙا ۽ گاڏيون کڻي نٿي سگهيا تہ اُنهن مجبور ٿي پنهنجو مال ملڪيت ۽ قيمتي سامان اُتي ئي ڇڏيو جتان هو دربدر ٿي نڪتا هيا. جوويَن جي وحشي پٺي واري حماقت هنن بدقسمت خانہ بدوشن لاءِ اڻ ڳڻيون مشڪلاتون پيدا ڪري ڇڏيون هيون. بهرحال ڪين اُميدا جي نئين تعمير ڪيل وسنديءَ ۾ رهايو ويو، جيڪو جلد ئي ترقي ڪري هڪ شهر ۽ پوءِ هڪ وڏي ڪالونيءَ جو روپ اختيار ڪري ويو: ۽ ڏسندي ڏسندي پنهنجي اڳئين شان شوڪت کي حاصل ڪري ميسوپوٽيميا جي گاديءَ جو هنڌ بڻجي ويو.[126] سنگارا ۽ اتر اولهہ آفريڪا جي بربرن کي بہ شهنشاهہ طرفان ساڳيو حڪم ڏنو ويو تہ هو انهن شهرن کي فورن خالي ڪن تہ جيئن دجلہ کان پريرن پنجن صوبن کي اصل حالت ۾ بحال ڪرائي سگهجي. ساپور پنهنجي سوپ جي شان شوڪت ۽ اعزاز کي خوب ملهائي رهيو هو ۽ هن شرمناڪ امن جي دستاويز کي، روم جي شهنشاهت جي زوال ۽ خاتمي جي اهم ۽ يادگار دؤر طور ياد رکيو ويندو. جوويَن جي ابن ڏاڏن، ڪن موقعن تي پرانهن ۽ غير فائديمند صوبن تي حڪومت ڪرڻ ڇڏي ڏني هئي، پر شهر جي بنيادن پوڻ ڪانپوءِ، روم جو روح، * يعني ٽرمينَس ديوتا، جنهن جمهوريہ جي سرحدن جي حفاظت ٿي ڪئي، فاتح دشمن جي ترارن اڳيان ڪڏهن بہ پنهنجي شڪست نہ مڃي هئي.[127]

جڏهن جوويَن پنهنجين مصروفيتن، جن بابت سندس ماڻهن ڪيس لالچايو هوندو تہ اُهي ڪم هو نہ ڪري، مان واندو ٿيو تہ بنادير جي پنهنجي گهر ٻار سميت انٽيئڪ هليو ويو تہ اُتي وڃي آرام ۽ عياشيون ڪري.[128] پنهنجن مذهبي جذبن سان مطابقت نہ رکندي، هنجي انسانيت ۽ احسانمنديءَ جي احساس ڪيس آماده ڪيو تہ هو فوت ٿيل حاڪم جي ياد ۾ پنهنجي طرفان اعزاز ۽ احترام جو نذرانو پيش ڪري:[129] ۽ پروڪوپيس، جنهن پنهنجن عزيزن قريبن جي موت تي ماتم ڪيو هو، ڪي ڪفن دفن جي بهاني سان، فوج جي ڪمان کان هٽايو ويو. جولين جي ميت کي نِسبِس کان ٽارسَس نيو ويو جنهن ۾ آهستگيءَ سان هلندي پندرهن ڏينهن لڳي ويا: ۽ جيئن ئي اُهو ماتمي جلوس اوڀر جي شهرن منجهان گذري رهيو هو تہ دشمنن طرفان بہ ڪيس سلامي پيش ڪئي وئي، پر اُنهن آوازن ۾ ماتمي درد بہ هيو تہ شور شرابي وارا بيعزتي جا جملا بہ چيل هيا. لادينن اڳ ئي پنهنجي عظيم سپوت کي ديوتائن جي ان لسٽ ۾ شامل ڪري ڇڏيو هو جن جي عبادت کي هن ئي واپس ورايو هو: جڏهن تہ عيسائين طرفان مٿس گارگند جو ٺهڪو لڳو پيو هو جن چيو تہ مرتد سڌو دوزخ جي باهہ جو ٻڪ ٿي ويندو.[130] هڪ ڌر پنهنجن قربانگاهن جي عنقريب ايندڙ تباهيءَ تي ماتم ٿي ڪيو تہ ٻي ڌر وري ڪليسا جي ڇوٽڪاري کي ملهايو ٿي. عيسائين، وڏن ۽ مشڪوڪ آوازن ۾ قدرت پاران ان انتقام کي خوشين سان ملهايو ٿي جيڪو ايترو ڊگهو عرصو جولين جهڙي گنهگار جي سِرَ مٿان ترار جيان لڙڪيو بيٺو هو. اُنهن تسليم ٿي ڪيو تہ آمر جي موت جو، جيڪو دجلہ کان ڪجهہ اڳيري پنڌ تي ٿيو هو، مصر، شام ۽ ڪپادوشيا[131] جي درويشن کي اڳ ۾ ئي الهام ٿي چڪو هو ۽ بجاءِ انجي جو هو فارس وارن جي تيرن ۽ نيزن سان ماريو وڃي ها، هي ڪارنامو، سندن ڇوٽڻ موجب، سندن ئي عقيدي جي هڪ فاني يا لافاني بهادر طرفان سرانجام ڪيو ويو هو.[132] حماقت ۽ نالائقيءَ جي اهڙن اظهارن کي، سندن مخالفن[133] جي ڪيني يا سادگيءَ منجهان

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اختيار ڪيو ويندو هو. جيڪي گمراهيءَ ۾ اهڙو اشارو ڏيندا هيا يا اعتماد منجهان تصديق ڪندا هيا ته ڪليسا جي گورنرن، مقامي قاتل جي[134] مذهبي جنون کي اُڀاري ۽ جولين کي قتل ڪرڻ لاءِ آماده ڪيو هو. جولين جي موت کان سورهن سالن کان به وڌيڪ عرصي گذرڻ کانپوءِ، ان الزام جي ثابتيءَ لاءِ تمام زور ۽ خلوص مان هڪ عوامي تقرير ۾ ڪوشش ڪئي وئي جنهن ۾ لبيٽيَس، شهنشاهه ٿوڊوسيَس ڏانهن مخاطب ٿيندي پنهنجي تقرير ڪئي، سندس شڪن کي، حقيقت توڙي دليلن ذريعي به تقويت نٿي ملي ۽ اسان فقط اٿنٽڪ جي فيلسوف جي جذبي کي سمجهي سگهون ٿا جنهن جو اظهار هن پنهنجي دوست جي ٿڌي ٿيل ۽ وساريل خاڪ جي باري ۾ ڪيو هو.[135]

روم وارن ۾ دفن ڪرڻ توڙي خوشين ملهائڻ جي سلسلي ۾ هڪ قديم رسم اها هوندي هئي ته تعريف ڪرڻ جي آواز کي طنز يا ڪل ٻوڳ ذريعي هلڪو ڪيو ويجي ۽ ٻيو ته شاندار نمائشن ۽ ڏيکاءَ جي ميڙن جي وچ ۾، جن ۾ جيئرن يا مئلن جي شان ۾ تعريفي جملا چيا ويندا هئا ته اهڙن موقعن تي اهو به ضروري هوندو هو ته اُنهن ماڻهن جي اوڻاين ۽ ڪوتاهين کي به دنيا جي نظرن کان اوجهل نه ڪيو وڃي.[136] هن ثقافتي رسم کي جولين جي دفن ڪرڻ جي موقعي تي ادا ڪيو ويو هو. جيڪي ٻوڳائي ۽ چرچائي هيا، جن کي، جولين جي ٿيٽر کان نفرت جي باري ۾ اعتراض هيا، تمام خنده مزاجيءَ سان ۽ ٻوڳن واري انداز ۾ فوت ٿيل شهنشاهه جون بيشمار اوڻايون بيان ڪيون جن کان عيسائي تماشبين بيحد محفوظ ٿي رهيا هيا. سندس ڪردار جي مختلف رُخن ۽ مخصوص عادتن ماڻهن کي لطف اندوز ٿيڻ توڙي مٺس ٽوڪون ڪرڻ جو موقعو ڏنو.[137] پنهنجن غير معمولي لياقتن سبب، هو ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي مان ۽ مرتبي کان به گهڻو هيٺ هليو ويندو هو. جيئن سڪندر پاڻ کي ڊايوجينس * ۾ تبديل ڪري ڇڏيو هو. تيئن هڪ فيلسوف به پاڻ کي پادريءَ ۾ بدلائي ڇڏيو هو. سندس نيڪيءَ جو نج پٽو سندس اجائي ڦونڊ جي ڪري ضايع ٿيو هو؛ سندس وهمن وسوسن سبب امن ۾ خلل پيو هو ۽ تمام وڏي شهنشاهت جي سلامتيءَ کي ان خطري ۾ وجهي ڇڏيو هو. ۽ سندس اڻ اعلانيل ڪاهون يا جُلهون، سندس شفقتن ۽ مهربانين سان نٿيون پيئي سگهجن، جو ته اُنهن ۾ چالاڪي ۽ مصنوعيت جو عنصر تمام گهڻو پريل هوندو هو. جولين کي سليشيا ۾ ٽارسَس جي شهر ۾ دفن ڪيو ويو، پر سندس عاليشان مقبرو جنهن کي ساڳئي شهر ۾ تعمير ڪيو ويو هيو ۽ جيڪو ٿڌي ۽ شفاف سِندس جي ڪنارن تي هيو.[138] سندس اُنهن وفادار دوستن لاءِ ايترو خوش ڪندڙ نه هيو جيڪي نه فقط ساڻس پيار ڪندا هيا بلڪه کيس پوڄيندا هيا جو ته هو هڪ غير معمولي انسان هو. هن فيلسوف هڪ مانائتي وصيت ڪئي هئي ته افلاطون جي شاگرد ۽ پوئلڳ کي پلي سندس اڪيڊمي[139] جي وڻن جي جهڳٽن ۾ آرام ڪرڻ ڏنو وڃي، جڏهن ته فوجي سپاهين عقيدت منجهان رڙيون ڪندي ٿي پڪاريو ته جولين جي خاڪ کي، جنگي ديوتا مارس جي زمين ۾ سيزر جي خاڪ سان ملايو وڃي جتي روم جي اخلاق جي علمبردارن جا ٻيا به قديمي يادگار موجود آهن.[140] شهنشاهن جي تاريخ، هن قسم جي خوبصورت مثالن کي مشڪل سان ۽ شايد وَرهن پڇاڻان ئي ورجائيندي آهي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - چوويهون
حاشين بابت وضاحتون.

1. جولين جي تحريرن بابت ڏسو هڪ افسانو يا طنز (ليپزگ ايڊيشن جا صفحا - 336 - 306) فرانسيسي ترجمو جيڪو ايزڪيل اسپانيم ڪيو آهي، (پئرس - 1683) سو بي ڍُڪو، اينگهائيندڙ ۽ غلط آهي ۽ سندس حاشيا، پروف ۽ وضاحون هڪ ٻئي مٿان ٿَها ڪيل اهن ته جيستائين اُنهن جو مواد اٽڪل 557 صفحن جو ٿي وڃي. هن سلسلي ۾ ابي دي لابليٽري (واءِ - دي جووَين - 393 - i, 241) وڌيڪ وضاحت سان ٺُٺ بيان ڪيو آهي جيڪو اصل تحرير جو صحيح عڪس ٿو معلوم ٿئي جنهن ۾ هن پنهنجن حاشين وغيره سان مختصر وضاحتون ڪيون آهن.
2. اسپانيم (پنهنجي مهاڳ ۾) يوناني ديوتا جي باري ۾ لفظن جي سائنس موجب، انجي اصليت، هڪ جهڙائي توڙي غير موافقت بابت هڪ عالماڻو بحث ڪيو آهي، جيڪو بذات - خود هڪ ڊرامائي ٽڪرو ٿي پيو آهي جنهن تي، سانحي ٿيڻ بعد، پارٽ ادا ڪيا ويا هيا. لاطيني طنزون، نثر توڙي نظم جو مرڪب هيون پر "جولين جا سيزرس" ايترا ته اصلي ۽ نج آهن جو هڪ نقاد به مُنجهي ٿو پوي ته انکي ڪهڙي سطح يا درجي تي تصور ڪيو وڃي.
* (روم جو عوامي ميلو جيڪو ڊسمبر جي آخر ۾ لڳو هو جنهن ۾ سماجي ڪردار ڪي ابتو ڪيو ويو هو ۽ جنهن ۾ غلامن کي پنهنجن مالڪن تي طنز ۽ تنقيد ڪرڻ جي اجازت ڏني وئي هئي.)
3. سائلينَس جي مبهم ۽ مشڪوڪ ڪردار کي، ورجل جي گُوشائي زندگي بابت شاعريءَ جي ڇهين نظم ۾ بيان ڪيو ويو آهي.
4. هر غير جانبدار پڙهندڙ، پڙهڻ ۽ غور ڪرڻ کانپوءِ جولين جي هڪ طرفي روَيي کي يقينن ننديندو جيڪو هن پنهنجي چاچي ڪانسٽنٽائن ۽ عيسائي مذهب خلاف روا رکيو هو. هن موقعي تي سندس ترجمان به، هڪ مقدس مقصد خاطر، مجبور ٿي، پنهنجيون وفاداريون ختم ڪري ڇڏيون ۽ پنهنجي ليڊر جي مقصد ۽ اصولن کي ڇڏي ڏنائون.
5. جولين ڳجهيءَ طرح سان يا ته يونانين کي يا وري روم جي ماڻهن کي ٻين تي ترجيح ڏيندو هو. پر جڏهن هن سنجيدگيءَ سان هڪ سپوت جي پيءُ هڪ فيلسوف سان ڪئي ته هو بيحد عقلمند هو ۽ ڪيس خبر هئي ته سچي انسانذات تي سقراط جا احسان هيا يا ٻين لفظن ۾ انسانذات سندس قرضدار هئي تنهنڪري هن سڪندر اعظم جي مقابلي ۾ سقراط کي وڌيڪ اهميت ڏني. (تقرير - ٿيمسٽيَم ص - 264)
* (تسليم ٿو ڪري)
6. "هندستان جا ماڻهو سندس تلاش ۾ هيا جن تحفن سميت پنهنجا خاص ماڻهو.....پري پنڌ يعني ديوي ۽ سيلون کان موڪلي ڏنا." اميئينَس - (xxii, 7) هي ٻيٽ، جنهن سان ٽپروبانا، سرانديپ ۽ سيلون جا نالا ڳنڍيل آهن، ظاهر ٿو ڪري ته ڪومورن جي ٻيٽ جي اوپر وارن علائقن توڙي سمونڊن جي باري ۾ روم وارن جي ڄاڻ ڪيتري نه اڻپوري ۽ ناقص هئي. 1. ڪلاڊيَس جي حڪومت، ۾ هڪ آزاد ڪيل ماڻهو، جنهن کي ڳاڙهي سمنڊ ۽ ان جي ارد گرد جي رسمن رواجن جي ڄاڻ هئي، تيز هوائن ذريعي ڊِڪجي هن عجيب و غريب ۽ اڻڄاتل ڪناري تي اچي لٿو هو: هن ڇهن مهينن

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تائين مقامي ماڻهن سان سندن زبان ۾ ڳالهائڻ ٻولهائڻ شروع ڪيو ته ساڳي وقت سيلون جي بادشاهه سان به رابطا رکيائين، جنهن پهريون دفعو روم جو نالو، توڙي انجي طاقت بابت ڪجهه ٻڌو ۽ ايترو متاثر ٿيو جو روم جي شهنشاهه ڏي پنهنجو سفارتخانو موڪلي ڏنائين. (پلني - فطري تاريخ - 24 ,vi) 2. جاگرافي جي ماهرن (توڙي پٽوليمي) هن نئين دنيا جي سائيز کي مبالغو ڪري پندرهوڻو ڪري پيش ڪيو آهي جنهن کي هُو خط استوا ۽ چين جي پسگردائيءَ تائين وڌي ويا آهن.

7. هي سفارتخانا ڪانسٽنٽيَس ڏانهن موڪليا ويا هيا. اميئنس، جيڪو بيخياليءَ ۾ اصل موضوع تان هٽي بيجا خوشامد ۾ ڪاهي پيو آهي، رستي جي ڏکهائيءَ کي ڀڪ سان وساري ويٺو آهي ته شايد ڪانٽس جولين جي مختصر حڪومت جو دور به وسري ويل ٿو ڀانئجي.

8. هن چيو، "ڳاٽ گهٽو ڪري فريبي ۽ دغا باز ٿين ٿا. تنهنڪري ڪيس متاهين ڪردار وارن دشمنن جي ڳهرج هئي، باقي ڳالهه لاءِ ته گلاٽيئس جهڙا ڪرايي تي هلندڙ ۽ ٻين لاءِ ڪم ڪندڙ به ڪافي هيا جن ذريعي هو هر جڳهه تي غلام ٿي وڪامندا هيا." پندرهن سالن کان به گهٽ عرصي ۾ ساڳين ڳاٽن ۽ غلامن پنهنجن مالڪن کي نه رڳو للڪاريو پر اُنهن کي پنهنجي تابع بڻائي ڇڏيو.

9. سڪندر پنهنجي مخالف سيزر کي ياد ٿو ڏياري، جنهن ايشيا جي سوڀ جي شهرت ۽ حقيقت تي پنهنجي ناپسنديدگيءَ جواظهار ڪيو هو، ته ڪراسَس ۽ انٽني، فارس وارن جي تيرن کي محسوس ڪيو هو ۽ ٽن سؤ سالن جي جنگ ۾ روم وارن ڪڏهن به ميسوپوٽميا يا اسيريا جي ڪنهن هڪ صوبي کي به فتح نه ڪيو هو. (سيزرس - ص - 324)

+ (ساپور II - فارس جو بادشاهه - پنهنجي ڄمر 310 ڪانوٽي، پنهنجي موت - 380 تائين).

10. فارس جي جنگ جو نقشو اميئنس چڱيءَ طرح ناهيو ۽ ظاهر ڪيو آهي (xxii, 7, 12) لبينيَس (پدري تقريرون (باب 79,80 ۽ صفحا 305,306) زوسيمس (iii, 158) ۽ سقراط (iii, 19) .

11. جولين جون طنزون ۽ سينٽ ڪرسوسٽم جون تبليغون، انٽنڪ جي ساڳي تصوير ناهن ٿيون. اتان وري جيڪو ننڍو خاڪو ابي دي لابليٽري نقش ڪيو آهي (واءِ - دي جولين - ص - 332) اُهو درست هجڻ سان گڏ شاندار به آهي.

12. لائوڊيسيا، گاڏين ۽ گهوڙي گاڏين کي ڏيکاريو، ٽائر ۽ بيريٽس مسخرن کي سامهون آندو، سزئريا خاموش ناٽڪي رنگن جي نمائش ڪئي جنهن ۾ وڏي وِندر وِرونهن هئي، هيليپولس ڳائڻن کي ڳولي ڳارايو، گازا آڪاڙن جا پهلوان پيدا ڪيا، اٿسڪلن ڪُشتيءَ جا ويڙهاڪ سامهون آندا ۽ ڪسٽاباٽلا وري نوڙين تي نچڻ وارن جو تعارف ماڻهن سان ڪرايو. هن سلسلي ۾ وڌيڪ ڏسو هڊسن جو ڪتاب. (ننڍا جاگرافي جا ماهر - ٽيون جلد - ص - 6).

13. "حضرت عيسيٰ (ع-س) کي پوڄڻ ۾، اوهان وٽ زييَس ديوتا اوهان جو محافظ آهي." انٽنڪ جا ماڻهو ذهني طرح حضرت عيسيٰ (ع - س) ۽ ڪانسٽنٽيَس سان لاڳاپيل هيا. (مسوپوگن ۾ جولين - ص - 357).

14. انٽنڪ ۾ تفرقي بازي جي باهه اٽڪل پنجاسي سالن تائين جاري رهي. (415 - 330ع) جنهن کي پالينَس جي حڪمن ذريعي وڌيڪ ڀڙڪايو ٿي ويو ۽ جولين تڏهن ان شهر ۾ رهندو هو. ڏسو تليمانٽ (ڪليسائي يادگيريون - چار ورقي ايڊيشن803 ,vii، 1701ع ۾ پئرس ۾ ڇپيل) جنهن جو آءُ حوالو ڏيندس. (ڏسو باب - 21 جو حاشيو نمبر 102)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پاليڻس، مليٽيس جو مخالف هيو جيڪو انٽئڪ جو پادري هيو. 381ع ۾ مليٽيس جو موت بہ قسطنطنيہ ۾ برپا ٿيل فرقي پرستيءَ سبب ٿيو هو. پاليڻس کي مغربي ملڪن جي پادرين جي حمايت حاصل هئي، ڪڏهن تہ اڪثريت سندس خلاف هئي.

15. جولين وزن ڪرڻ جا ٽي ماپا ٿو ٻڌائي: ڪٽڪ جا پنج، ڏهَہ يا پندرهن موڊي جن جو ملھہ سون جي هڪ ٽُڪري جي برابر هو ۽ اهو ماپو بہ وري اَنَ جي گهٽجي ۽ ٿوري مقدار تي مدار رکندڙ هو. (مسوبوگن - ص - 369) هن حقيقت توڙي بين هڪ جهڙائيءَ وارن مثالن منجهان آءُ هن نتيجي تي پهتو آهيان تہ ڪانسٽنٽائن جي جانشينن جي حڪومت ۾ ڪٽڪ جي مناسب قيمت تڏهن انگريزي ڪوارٽر جا ٻٽيھہ شلنگ هئي جيڪا هاڻوڪي صديءَ جي پهرين سالن جي چوهٺ شلنگن جي برابر وڃي بيهندي. ڏسو آربٿناٽ جي سِڪن جي جدوَل جنهن ۾ وزن توڙي ماپا وغيره تفصيل سان ڄاڻايل آهن. (صفحا - 88، 89 - پلني - فطري تاريخ , xviii, 12 - نقش و نگار جي اڪيڊمي xxviii, 718-721 - اسمٿ جو فطرت بابت تجسُس ۽ (قومن جي دولت جا ڪارڻ - i, 246) آخري حوالو ڏيندي آءُ فخر مان ٿو چوان تہ هي ڪم هڪ درويش ۽ دوست جو آهي (ائڊم سمٿ - 1790 - 1723) جنهن جو ڪتاب. قومن جي دولت 1776ع ۾ ڇپيو هو ۽ اهو عجيب اتفاق آهي تہ هن ڪتاب "زوال ۽ خاتمو" جو پهريون جلد بہ ساڳي سال ۾ ڇپيو.

* (جولين جو وڏو پاءُ جنهن کي 354ع ۾ سندس ڏوهن ڪرڻ تي سزا ڏني وئي هئي جڏهن هو انٽئڪ جو سيزر هيو.

16. اميئينَس (xxii, 14) - وڏن وڏن ڏجاڻ شهنشاهن تي تہ شايد ميار نٿي رکي سگهجي پر اسان جولين جي پنهنجي دفاع پاڻ ڪرڻ تي مطمئن نٿا ٿي سگهون. (مسوبوگن - صفحا (368، 369 يا وري لبينيَس جو واضح دفاع (پدري تقريرون - xcvii, 321) .

17. سندن مختصر ۽ آسانيءَ واري قيد کي لبينيَس نرميءَ مان بيان ڪيو آهي. (پدري تقريرون - xcvii, 322, 323)

18. لبينيَس. فئبريشيَس ۾. باب - 17، 18، 19 . (يوناني تاريخوار واقعا vii, 221, 223) هڪ ذهين وڪيل جيان ماڻهن جي حماقتن کي سختيءَ سان نندي ٿو جن کي اڻچاتل شرابين ۽ منحوس ماڻهن جي گناهن جي سزا ملي.

19. لبينيَس (انٽيوچن vii, 213) - انٽئڪ کي سزرئريا جي هاڻوڪي سزا جي باري ۾ ياد ٿو ڏياري ۽ جولين پڻ (مسوبوگن ۾ - ص - 355) اشارن ۾ چوي ٿو تہ ڪيئن نہ ٽارينٽم پنهنجي بيعزتيءَ جو ازالو روم جي سفيرن سان ڪيو هو.

20. مسوبوگن جي موضوع تي ڏسو اميئينَس کي (xxii, 14) لبينيَس (پدري تقريرون - xvix, 323) گريگري نازيانزين (تقرير - iv 133) ۽ انٽئڪ جا واقعا جن کي جان ملالا بيان ڪيو آهي (ii, 15. 16) آءُ ابي ڊي لا بليٽري جي ترجمي جو وڏو قدردان آهيان ۽ انکي بيحد ساراهيان ٿو. (واءِ ڊي جووَين - ii,1, 138) .

21. اميئنَس جائز طرح سان چوي ٿو: " ڪجهہ وقت لاءِ هو پنهنجي ڪاوڙ کي لڪائڻ لاءِ مجبور ٿي پيو پر پنهنجي اندر ۾ جلندو ۽ پچندو رهيو." جولين جي ظاهري طرح بدقسمتي اها هئي جو هو هڪ سنجيدي شخص منجهان ٿاٽي ٻاهر نڪري آيو هو ۽ سڌي سنئين گارگند تائين لهي آيو هو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

22. " هن هيليپولِس جي سڪندر کي شام جو گورنر مقرر ڪيو جيڪو هڪ ظالم ۽ اٽپورو انسان هيو ۽ هو چوندو رهندو هو تہ ان ۾ سڪندر جي ڪا اهليت ڪانہ هئي پر انٽيئڪ جي لالچي ۽ فسادي ماڻهن کي هن قسم جي گورنر جي گهرج هئي." اميئينَس (xxiii, 2) لبينيَس (تحريرون - 722، صفحا 346،347) جيڪو خود جولين آڏو مجي ٿو تہ جيڪا عام ماڻهن ۾ ناراضگي موجود هئي تنهن ۾ هنجو بہ هٿ هيو. ۽ مڪاريءَ مان چوي ٿو تہ سڪندر تَوڙي جو سخت روَيو رکندڙ هو پر هُو ڏاڍو ڪم وارو هو، طور طريقن جو سڌاريندڙ ۽ انٽيئڪ جي مذهب کي بہ سنواريندڙ هيو.

جولين (مسوپوگن ۾ - ص - 364) اميئينَس - (xxiii, 2) ۽ وٽليسيَس (انڊلاڪ) لبينيَس هڪ زبردست تقرير ۾ ڪيس دعوت ڏني تہ هو پنهنجي وفادار ۽ پڇتاوَ واري شهر انٽيئڪ ڏانهن واپس اچي.

24. لبينيَس (پدري تقريرون - vii, 230, 231)

25. يونئيپيَس اسانکي ٻڌائي ٿو تہ لبينيَس شاهي محلات جي مهندار بنجڻ جي عهدي قبول ڪرڻ کان انڪار ڪيو هو ڇو تہ اُهو فيلسوف جي مقابلي ۾ گهٽ نمايان عهدو هو (وٽ سوفسٽ - ص - 135) نقادن ساڳئي قسم جي خيالن کي لبينيَس جي پنهنجي تحريرن ۾ پڻ ڳولي لڌو آهي. (xvii ، جن کي وولف ايڊٽ ڪيو هو).

26. هڪ اندازي موجب سندس بہ هزار خط ۽ اُنهن جو اسلوب يا طرز - تحرير جنهن ۾ لبينيَس جو مَٽ ڪو بہ نہ هو. اڃا تائين سلامت آهن ۽ اُنهن کي شايع بہ ڪرايو ويو آهي. نقاد اُنهن تحريرن جي شوخي توڙي نفاست جي تعريف ڪن ٿا، تنهن هوندي بہ ڊاڪٽر بينٽلي (فلسفي تي تحقيق - ص - 487) ۾، شايد جائز پر انوکي نموني سان پنهنجي راءِ جو اظهار ڪندي چوي ٿو تہ: " اوهان کي سندس تحريرن ۾ ڪوڪلاٽپ يا مُردگي نظر اچي ٿي ۽ ائين ٿو محسوس ٿئي تہ اوهان علم جي ان ڄاڻوءَ سان ڳالهائي رهيا آهيو جيڪو پنهنجي ٻانهن ڍگهيري ٻڌيچ تي وينو آهي ۽ خوابن جي دنيا ۾ گم آهي." (بينٽلي - هڪ وڏي رتبي وارو محقق - 1742 - 1662).

27. سندس جنم سال 314ع ۾ ڄاڻايو ويو آهي. هو پنهنجي عمر ڇاهتر سال ٻڌائي ٿو. يعني 390ع ۽ اڃا بہ حوالا اهڙا ٿو ڏئي جيڪي انڪان بہ پوءِ جا آهن.

28. لبينيَس پنهنجي زندگيءَ جي فضول ۽ لباڙَ سان ڀريل پر ساڳي وقت سنجيده ڪهاڻي لکي آهي. (ii, 1-84 جنهن کي موريل ايڊٽ ڪيو آهي) جنهن ۾ يونئيپيَس (ص - 135 - 130) پنهنجي طرفان هڪ صاف تجربو ڪيو آهي جيڪو سندس حق ۾ نہ آهي. جيڪي جديد آهن اُنهن ۾ تليمانٽ (شهنشاهن جي تاريخ - iv ، صفحا - 576 - 571) فئبريشيَس (يونان جا تاريخوار واقعا - 414 - 376 { vii,) لارڊنر (شيطاني شاهديون - 163 - 127 ,vi) هن فيلسوف جي ڪردار ۽ تحريرن کي وڌيڪ واضح ڪيو آهي.

29. انٽيئڪ کان لٽار بي تائين جنهن کي چالسز جو علائقو چيو ويندو آهي، ٺڪرين مٿان توڙي ڍڳڻ جي لنگهہ کان رستي جي تمام بري حالت آهي جتي ٽڙيل پکڙيل پٿرن کي واريءَ سان پاڻ ۾ جوڙيو ويو آهي، جولين (تحريرون - xxvii) اهو عجيب ٿو لڳي تہ روم وارن انٽيئڪ ۽ فرات جي وچ واري شاهراهہ ڇو نہ اختيار ڪئي. ڏسو ويسلنگ کي (تفصيلن ۾ - ص - 190) ۽ برجيئر (گرانڊ چيمنس جي تاريخ - ii, 100) .

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

30. جولين هن واقعي جو حوالو ڏنو ڏئي، (تحريرون - xxvii) جنهن کي وڏيڪ وضاحت سان ڏوڊوريٽ (iii, 22) بيان ڪيو آهي. پيءُ جي ڪنڙيٽي جي روَيي جي ٽليمانٽ تعريف ڪئي آهي، (شهنشاهن جي تاريخ - iv,534) ۽ ابي ڊي لابليٽري پڻ ان کي ساراهيو آهي. (واءِ - ڊي جوويَن - ص - 413).

31. ڏسو هڪ اهم مضمون " ڊي شام" جنهن کي ليوسن جي تحريرن جي وچ ۾ آندو ويو آهي. (490 - iii, 451 جنهن کي ريئز ايڊٽ ڪيو آهي) هڪ خاص لقب يعني "پراٽو نائنَس" (اميئينَس xiv, 8) شايد ماڻهن کي شڪ ۾ مبتلا ڪري ٿو تہ هائروپولس، اسيريا وارن جو شاهي تخت گاهہ هو. (نائنَس هڪ مشهور شخص ۽ هن شهر جو پايو وجهندڙ هيو. شهر ۽ ماڻهوءَ جو ساڳيو ئي نالو هو، نہ تہ سندس اصلي ۽ پورو نانءُ نينوا هو.)

32. جولين (تحريرون - xxviii) سڀني نيڪ شگونن يا سوڻن جو پاڻ وٽ رڪارڊ رکندو هو پر جيڪي بہ بدشگونيون يا اُنهن جا پاڇا بہ هوندا هيا تہ اُنهن کي دٻائي ڇڏيندو هو جن کي وري اميئينَس پاڻ وٽ احتياط سان محفوظ ڪري ڇڏيو آهي. (xxiii, 2)

33. جولين (تحريرون - ,xxvii ، صفحا - 402 - 399).

34. آءُ پنهنجي پهرين فرصت ۾ اير - ڊي انٽول جا ٿورا مجڻ چاهيان ٿو تہ هن تازو فرات ۽ دجلہ ندين جي باري ۾ هڪ جاگرافي لکي آهي جيڪا ٽن جلدن ۾ 1780ع ۾ پئرس ۾ ڇپي آهي، جنهن ۾ خاص طرح سان جولين جي جنگي معرڪي جو وضاحت سان ذڪر ڪيل آهي.

35. هڪ ٻئي کان ٽورڙن ميلن جي مفاصلي تي ٽي گذرگاهہ موجود آهن: (1) زُوگما، جنهن کي قديم زماني جي ماڻهن قائم ڪيو هو، (2)، بِير، جيڪو جديد ماڻهن جي استعمال ۾ گهڻو رهيو ۽ (3) مينبِز يا هائروپولس جي پل جيڪا شهر کان ٽن گذرگاهن جيترو پنڌ تي هئي.

36. هارَن يا ڪارهي سبيينَس حضرت ابراهيم (ع-س) جي قديم رهائشگاهہ هئي. ڏسو سلطانن جي جاگرافي جي فهرست (وِٽ - صلاح الدين) جيڪا هڪ اهڙي ڪارائتي تحرير آهي جنهن منجهان مون شام ۽ انجي پسگردائيءَ وارن ملڪن جي قديم ۽ جديد جاگرافيءَ بابت مشرقي ڄاڻ حاصل ڪئي آهي.

* (فارس جي گاديءَ جو هنڌ)

37. ڏسو زينوفن (سراپڊ iii, 189 جنهن کي هچنسن ايڊٽ ڪيو هو) آرتاوسدس، هٿيارن سان پريل ۽ نظم ۽ ضبط وارا 16000 گهوڙا، فارس جي روايتن موجب مارڪ انٽني کي تحفي ۾ ڏنا هيا. (پلوٽارچ، اير - انٽونيو 117 - ,v)

38. ڪورين جو موسيٰ - آرمينيا جي تاريخ , iii, II - ص، 242) سندس تخت تي ويهڻ جو سال 357ع ڄاڻايو ويو آهي جيڪو ڪانسٽنٽيَس جي مسند سنڀالڻ جو سترهون سال ٿو وڃي بيهي.

+ (آرمينيا جو بادشاهہ. شهنشاهہ ڊائڪليشين جي حڪومت جي دؤر ۾ - ڏسو باب - 13)

39. اميئينَس (xx II) اٿنسيَس (i, 856) چوي ٿو تہ ڪانسٽنٽيس پنهنجي بيوهہ جو سڱ بربرن کي ڏنو هو - هي هڪ اهڙو اظهار آهي جيڪو روم وارن لاءِ تہ موزون آهي پر عيسائيءَ لاءِ هرگز نٿو ٿي سگهي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

40. اميئنس (xxiii, 2) هن موقعي تي تمام نرم لفظ جو استعمال نه ڪري. (هن - جولين ڏڍڪو ڏنو هو). مرلوري، (فشبريشيئس - يونان جا تاريخوار واقعا vii, 86) - جولين جي هڪ تحرير، جيڪا صوبيدار آرسيسس ڏانهن لکيل هئي، شايع ڪئي آهي، اُها بيهودي، گارگند واري، مصنوعي ۽ ڪوڙي آهي؛ (اها ٻي ڳالهه ته اها سوزومين کي فريب ۾ مبتلا ڪري ڇڏي vi, 5) .لاڊي بليٽري، (جووين جي تاريخ - ii, 339) انجو ترجمو به ڪري ٿو ته ساڳي وقت انکي رد به ڪري ٿو ڇڏي.

* (هن سوچيو ۽ سمجهيو)

41. اميئنس (xxiii, 3) ٽيسڪس جي تانگهي پاٽيءَ وٽ ندي ڪجهه مثاهين آهي ۽ جيڪا چار اسٽڊيم يا 800 گز يا وري ائين ڪٿي چئجي ته انگريزيءَ جو اڌ ميل ويڪري آهي. (زينوفن - اناباسِس - i, 41) جنهن کي هچنسن ايڊٽ ڪيو ۽ جنهن ۾ فورسٽر پنهنجي راءِ جو اظهار پڻ ڪيو آهي (ص - 29 وغيره جيڪا اسپيلمئن جي ترجمي جي ٻي جلد ۾ شامل.آهي) جيڪڏهن بير ۽ زوگما وارن هنڌن تي نديءَ جي ويڪر 130 والن کان مٿي ناهي (بيسبور جو ساموندي سفر ii, 335) - ته پوءِ ويڪر بابت هيترو سارو فرق شايد چٽنل جي ويڪر سبب نظر اچي رهيو آهي.

42. " چابوراس جيڪو هڪ مضبوط قلعو آهي ۽ تمام مهارت سان ناهيو ويو آهي جنهن جي ديوارن سان لڳو لڳ آبورا ۽ فرات نديون وهن ٿيون ۽ اُهو منظر هڪ ٻيٽ نما ٿو لڳي." اميئنس (xxiii, 5) .

* (ڇڏڻ يا قرباني ڪرڻ).

43. سموري مهم توڙي هٿيار، جولين پنهنجي سر پاڻ بيان ڪيا آهن. (تحريرون - xxvii) اميئنس مارسيلينس (xxiii, 3, 4, 5) لبينيَس (پدري تقريرون باب - 108, 109 صفحا 332, 333) زوسيمس، (iii, 162, 163) سوزومين (vi, I) ۽ جان ملالا (ii, 17) .

44. فارس ۾ آمد کان اڳ ۾، اميئنس فراخدليءَ مان ارڙهن وڏن پرڳڻن يا صوبن جو ذڪر ڪري ٿو (xxiii, 6 .صفحا - 419 - 396) جن کي گرونوف ايڊٽ ڪيو. هنن صوبن ۾ سيرڪ ۽ چين جو سرحدون شامل آهن، جيڪي ساسانين جي اثر هيٺ هيون.

45. اميئنس (xxiv, 1) زوسيمس (iii, 162, 163) فوجي پيش قدميءَ جي نظم ۽ ضبط کي سٺي نموني بيان ڪيو آهي.

46. هورمسدس جي ڪارنامن کي ڪجهه افسانوي زياده بڻايو ويو آهي (زوسيمس (ii, 100, 102) ٽليمانٽ (شهنشاهن جي تاريخ - iv, 198) اهو ذري گهٽ ناممڪن ٿو لڳي ته هو وڏي ۽ مٿل ٻار جو پاءُ هوندو، ۽ نه وري اميئنس کيس اهڙو لقب ڏنو هو.

47. ڏسو اناباسِس جو پهريون ڪتاب (صفحا- 45,46) هي خوش ڪندڙ ڪم اصلي ۽ مستند آهي. تڏهن به ان معرڪي کان ڪيترا سال پوءِ زينوفن جي يادگيري شايد کيس دوکو ڏنو ۽ جيڪي مفاصلا هن بڌايا آهن اُهي گهٽو ڪري اُنهن ماپن کان وڏا آهن جيڪي اسانکي هڪ سپاهي ۽ جاگرافيءَ جي ماهر ٻڌايا آهن. (زينوفن هڪ يوناني جنرل

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ تاريخدان هيو. 350 – 431 – ق – م) جنهن اسپارٽا جي هڪ پاڙيتو گروپ سان. فارس - قبرص جي ماتحتيءَ ۾ ڪم ڪيو هو.

48. مسٽر اسپيلمئن، اناباسِس جو انگريزي مترجم (i, 51) هڪ روجهه کي ٻارنهن - سِڱو ڦاڙهو تو سمجهي ۽ جهنگي ڳڏهِ کي ظراف ٿو سمجهي.

49. ٽيورنيٽر جي ساموندي سفر کي ڏسو (i, iii, 316) ۽ خاص طرح سان پيٽرو ڊيلا ويل (i,xvii, 671 - وغيره) هو انا جي پراڻي نالي ۽ ان جي حالتن کان ناواقف هو. اسان جا اکيون ہوٽي هلڻ وارا سياح اُنهن ملڪن جي بہ پوري معلومات نٿا رکن جنکي هو سيڙجي گهمڻ وڃن ٿا. شا ۽ ٽورنفورٽ، بهرحال انهي زمري ۾ نٿا اچن.

* (اڄوڪي ڏينهن)

50. "هڪ مشهور رهزن"، اميئينس چوي ٿو، اهو جملو هڪ عرب لاءِ وڏي ساراهه وارو آهي. گسان جو هڪ قبيلو، شام جي ڪنڌن پاسن کان اچي آباد ٿيو هو ۽ ڪنهن وقت هنن دمشق ۾ حڪومت پڻ ڪئي هئي جنهن ۾ سندن خاندان جا ايڪٽيهه بادشاهه يا امير ٻٽيا. هي دؤر پامپي کان شروع ٿي خليفي عمر (حضرت عمر رضہ) تائين وڃي ٿو. (ڊي - هربيلوٽ - مشرقي واقعا - ص - 360) پوڪوڪ (عربستان جي تاريخ - صفحا - 80 - 75) روڊوسيَس جو نالو ان لسٽ ۾ شامل ناهي.

51. اميئينس کي ڏسو (xxiv, 1, 2) لبينيَس (پدري تقريرون باب - 110، 111 صفحو 334)

52. هيروڊوٽس، اسيريا جو وضاحت سان ذڪر ڪري ٿو. (i, 192 وغيره) جيڪو ڪڏهن ٻارن لاءِ تہ ڪڏهن وري فيلسوفن لاءِ ويٺو لکي. اسٽرابو (1082 - xvi, 1072) اميئينَس (xxiii, 6) جديد سياحن منجهان ڪارائتا هي آهن: ٽيورنيٽر (i, ii, 226 - 258) اوٽر، (ii, 35 - 69, 189 - 224) ۽ نيبور (ii, 172 - 288) ان جي باوجود مونکي هن ڳالهہ تي افسوس ٿو ٿئي تہ ابوالفداجي عُراق عربي، جو اڃا تائين ترجمو نہ ڪيو ويو آهي.

53. اميئينَس پنهنجي راءِ جو اظهار ڪندي چوي ٿو تہ اوائلي اسيريا جنهن ۾ نائنس (نينوا) ۽ اربيلا بہ اچي ٿي ويا، اُنهن پنهي کي ملائي هڪ نئين اديابين جي نالي سان سڏيو ويو ۽ هو ٽن شهرن: ٽيريڊون، وولوجيسيا ۽ اپولونيا کي ملائي اُنهن کي اسيريا جا اصلي صوبا ٿو ڪوٺي.

54. ٻہ نديون (ايراني نار کان هڪ سؤ ميلن جي مفاصلي تي) اپاميا يا ڪورنا جي جڳهہ تي پئسيٽيگرس يا شط العرب وٽ ملي هڪ وڏي ندي جي صورت وٺن ٿيون. اڳ فرات ندي هڪ جدا چئنل ذريعي سمنڊ ۾ چوڙ ڪندي هئي، پر بعد ۾ ان جي وهڪري ۾ رڪاوٽون وڌيون ويون ۽ آرچو جي شهرين وڏي جدوجهد کانپوءِ وهڪري جي رخ کي بصرا کان ويهہ ميل ڏکڻ - اوڀر طرف ڦيرائي ڇڏيو. (نقش و نگار جي اڪيڊمي جون يادگيريون - ايم - ڊي ائنول - 170 (xxx, - 191).

* (ندين جي وچ واري زمين).

55. هڪ وڏي ڄاڻو شخص ڪيمپفر - ٻوٽن جي علم جي ماهر، پراڻيون شيون گڏ ڪندڙ ۽ هڪ سياح، لکي ٿو تہ ناريل جي وڻن بابت هن پنهنجي پوري موضوع کي ختم ڪري ڇڏيو آهي. (امينٽئٽ، ايڪزوئي (iv, 630-764).

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

* (وائسراءِ، يا صوبي جا اصول)

56. اسيريا وارا فارس جي صوبيدار کي روزانو چانديءَ جو ٽڪرو ڏيندا هيا. تور ۽ ماپ جو حصو (بشپ هوپر جي واضح پچا ڳاڇا کي ڏسو) پاڻي ۽ چانديءَ جي وزن جي نسبتي گهاٽائي ۽ ان ذات جي قيمت ڪنهن سرشتي ۾ آڻڻ کان بعد ٽي سالياني آمدني جو ڪاٿو ڪري سگهبو جيئن آءٌ هتي پڌايو آهي. ان جي باوجود به عظيم بادشاهه کي اسيريا کان 1000 يوبوئڪ يا ٽيرين سِڪن کان وڌيڪ رقم نه ملي يعني (پائونڊ 2.52.000/-) هيروڊوٽس جي تحرير جا به ٽڪرا (i, 192, iii, 89-96) فارس جي ناڻي جي مجموعي ۽ صافي بچت واري رقم بابت وڏو تفاوت ڏيکارن ٿا: يعني صوبن طرفان ڏنل رقم ۽ سون يا چاندي شاهي خزاني ۾ جمع ڪرائڻ ڪانپوءِ به فرق وڏو ٿو وڃي بيهي. بادشاهه جي سالياني بچت ٽي مليَن ۽ ٽي لک پائونڊ. ماٺهن جي مجموعي سترهن کان ارڙهن ميلن پائونڊن منجهان ٿي هوندي.

+ (وڏيون فوجي انجڻيون جن کي پٿر اڇلائڻ لاءِ استعمال ڪيو ويندو هو)

+ + (حملي جي انجڻ)

* مٿاهين دجلهٰ تي نهيل روم جو شهر جنهن تي ساپور گهيرو ڪري قبضو ڪيو)

+ زرتشتن جو نيڪيءَ جو خدا جنهن کي گبن انين باب ۾ هينئن بيان ڪيو آهي: " سدائين روشنيءَ ۾ ٻڏل".

57. اميئينس اسيريا جي جنگ جي ڪارروائي حالتن مطابق بيان ڪئي آهي (xxiv, 2, 3, 4, 5) لبينيَس (پدري تقريرون - بابَ - 123 - 112، صفحا 347 - 335) زوسيمس 180 - 168 ,iii) ۽ گريگري نازيانزين (تقريرون - ,iv, 1113, 144) هن بزرگ جون فوج تي تنقيدون، ٽليمانٽ عقيدت منجهان ڪاپي ڪيون آهن جيڪو سندس وفادار غلام پڻ هيو.

58. لبينيَس (13، 162).

59. سائرس، سڪندر (اليگزينڊر) ۽ اسڪيپيو جا مشهور مثال، درحقيقت انصاف جا ڪارناما هيا. جولين جي پاڪيزگي، هن پاڻ پنهنجي مرضيءَ سان اختيار ڪئي هئي ۽ سندس خيال ۾ اُها لياقتن تي مدار رکندڙ هئي.

60. سئلسٽ (پاراٿيون طنزون - i, 104) پنهنجو مشاهدو بيان ڪندي چوي ٿو تہ: "ہي ڪا به شئيءَ اهڙي بگڙيل نه هئي جهڙي سندن اخلاقيات." وڏي عمر جون عورتون توڙي بابل جون ڪنواريون مردن سان سندن شهواني دعوتن ۾ آزاديءَ سان ملنديون جلنديون هيون ۽ جيئن ئي شراب ۽ پيار جي نشي ۾ مست ٿي وينديون هيون تہ پوءِ آهستي آهستي پنهنجن سيني ڪپڙن جي قيد کان آزاد ٿي وينديون هيون.

61. اميئينَس (xxiv, 4). فارس وارن جي مقامي آبادي جا ماٺهو ننڍي قد جا بچڙا آهن پر پوءِ سندن نسل ۾ بهتري انکري آئي جو لڳاتار اُنهن ۾ سرڪاسين خون ملندو ۽ نسلن ۾ منتقل ٿيندو ويو. (هيروڊوٽس (iii, 97) بفن (فطري تاريخ - iii, 420)

62. اميئينَس (xxiv, 4) - يا جولين يا وري سندس تاريخدان پراڻين شين گڏ ڪرڻ ۾ ڪجهہ اناڙي هيا. هو وڏي سائيز وارا تاج ڏئي ها تہ جيئن اُنهن کي ديوارن سان پيوست ڪري ڇڏجي ها. ڪٿي به گهيرو ڪرڻ هڪ جنرل جو انعام هيو جنهن هڪ گهيري ۾ آندل شهر کي قبضي مان ڇڏرايو هو. (آئولس گيليَس، ناڪٽ، ائٽڪ (v, 6)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

63. آءُ هي تقرير اصلي ۽ نج روپ ۾ ڏيان ٿو. اميئينس شايد ٻڌي وٺي ۽ ان کي نقل ڪري، جو ته هو ايجاد ڪرڻ جو اهل ڪونه هو. مون پنهنجون ننڍيون ننڍيون آزاديون استعمال ڪيون آهن ۽ پنهنجي تقرير هڪ زوردار جملي سان ختم ڪرڻ ٿو چاهيان.

* (لبينيَس جنهن سندس تعريف جا گيت ڳايا هيا.)

64. اميئينَس (xxiv, 3) لبينيَس (پدري تقريرون - (122، 346).

65. ايمر - ڊي اٿنوِل (نقش و نگار جي اڪيڊمي جون يادگيريون -259-246 ,xxviii) بابل، سلوشيا، ٽيسيفان ۽ بغداد وغيره بابت صحيح صورتحال بيان ڪئي آهي ۽ انهن شهرن جي مفاصلن بابت پڻ ڇاڻ ڏني آهي. رومر جو سياح پيٽرو ڊيلاويل (i, xvii, 650-780) هن مشهور صوبي جو تمام ذهين ۽ ڳوڙهو تماشبين هيو. هو هڪ مانائتو انسان ۽ محقق هيو پر ساڳئي وقت ڪنهن به موضوع کي برداشت ڪان وڌيڪ اينگهائيندو هو جيڪو فضول ۽ اجايو لڳندو هو.

66. شاهي واهه (نهر - ملچا) ممڪن آهن ته وقت سان گڏ ان ۾ تبديليون آيون هجن. واپس ٿيو هجي يا ڪنهن هنڌ تي ورهايو ويو هجي وغيره (سيلريَسس - قديم جاگرافي ۾ - 453 ,ii) هي تبديليون ممڪن ته قدامت جي تضادن کي دور ڪري ڇڏن. جولين جي وقت ۾ اهو واهه يقينن فرات ۾ شايد ٽيسيفان ڪان هيٺ دجلہ ۾ ڇوڙ ڪندو هوندو.

67. " سونهن فقط سچ جي هوندي آهي." هڪ اهڙو قول جيڪو هر تقرير جي ماهر جي بينچ تي لکيل هئڻ گهرجي

68. لبينيَس، طاقتور جنرلن جو حوالو ٿو ڏئي، مون جرئت ڪري سئلسٽ جو نالو ڏنو آهي. اميئينس ٿو چوي ته سيني ليڊرن منجهان " خوف ڪان ڊڄندڙ جنرل پاڻ ۾ گڏجي متحد ٿي ويا هيا ته جيئن ان منصوبي کي ختم ڪيو وڃي."

69. اميئينَس چوي ٿو: " شهنشاهہ خود، پنهنجي مددگار فوج سان گڏ پنهنجي فوج جي سامهون وارن دستن ٽوڙي پويان وارن جٿن جي وچ ۾ تيزيءَ سان ايندو ويندو رهيو." ان جي باوجود سندس دوست زوسيمس کيس جنگ ڪانپوءِ ٻن ڏينهن تائين نديءَ کي ٽپڻ جي اجازت نٿو ڏئي.

70. الِڊِ جي چوٿين ڪتاب ۾ ڏاهي نيسٽر جي طبيعت بابت ساڳيو ئي روَيو رکيل آهي ۽ هومر جولين جي ذهن مان ڪڏهن به غائب نه ٿيو هو.

71. "·فارس وارا اوچتو خوف ۾ وڪوڙجي ويا ۽ دشمن کي بلڪل هٽائي ۽ مڪمل مات ڏئي ڇڏيائون. فاتح رومر وارا پوري اعتماد سان ٽيسيفان جي ڪليل گيٽن مان اندر داخل ٿي وڃن ها پر شرط اهو هو ته اُهي پنهنجي فتح کي مستحڪم ڪرڻ جي بجاءِ مال - غنيمت ميڙڻ ۾ نه لڳي وڃن ها" سيڪسٽَس روفس (صوبائي حڪومتون باب - 28) سندس لالچ شايد کين آماده ڪري ته هو وڪٽر جي مشوري کي ٻڌي وٺن.

72. واهه کوٽڻ جي محنت، دجلہ جو گذرگاهہ ۽ فتح بابت اميئينس گهٽو لکيو آهي (xxiv, 5,6) .لبينيَس (پدري تقريرون - باب - 128 - 124، صفحا - 353 - 347) گريگري نازيانزين (تقريرون - iv, 115) زوسيمس (iii, 181 183) سيڪسٽَس روفس (صوبائي حڪومتون - باب - 28).

* (ڊائڪليشين هي نالا، اليريڪم جي ٻن فوجين کي ڏنا هيا). 73 سامونڊي آرماڙ ٽوڙي زميني فوج کي ٽن ڊويزنن ۾ ورهايو ويو هو. جن مان فقط پهرين ڊويزن رات جو گذري وٺي هئي. اميئينَس (xxiv, 6) جيڪو محافظن جو دستو هو جنگي

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

زوسيمس ٽئين ڏينهن تي پهچايو (iii, 183) ۽ اُنهن ۾ بچاءَ جا ماهر بہ هيا. جن ۾ تاريخدان اميئينَس ۽ ايندڙ وقت جو شهنشاهہ جووين بہ هيا. حقيقت ۾ اُنهن مقامي اسڪولن جي خدمت تي ڪٽي ۽ شايد جووينس ۽ هرڪيولينَس اڪثر ڪري محافظن جون ذميواريون سنڀاليندا هيا.

74. ڪورين جو موسيٰ (آرمينيا جي تاريخ - (iii, 15, 246) اسانڪي قومي روايتن جو تحفو ۽ هڪ مصنوعي خط ڏٺي ٿو. مون ان منجهان فقط خاص خاص ڳالهيون ورتيون آهن جن جو تعلق سچ، امڪان ۽ لبينيَس سان آهي. (پدري تقريرون - 131, 135)

75. "شهر کي گهيرو نہ ڪيو وڃي چاڪاڻ تہ اها ڪوشش هاڃيڪار ۽ بيوقتي ٿيندي." اميئينس - (xxiv, 7) سندس ساٿي سپاهي يوٽروپيَس مشڪل کان پاڻ پاسيرو ٿي وڃيٿو. " اسيريا کي برباد ڪرڻ ڪانپوءِ، هن پنهنجو آرام گاهہ ڪجهہ وقت لاءِ ٽيسيفان ۾ قائم ڪيو جڏهن هو فتح ڪرڻ ڪانپوءِ پنهنجي گهر واپس وڃي رهيو هو (x, 16). زوسيمس يا تہ وڏيڪ هوشيار يا بلڪل بيخبر آهي ۽ سقراط وري ان سلسلي ۾ درست نہ آهي.

76. لبينيَس (پدري تقريرون (130، 354، 139، 361) سقراط (iii, 21) ڪليسائي تاريخدان امن جي انڪار جي تُهمت مئڪسيمس جي مشوري تي ٿو هڻي (فيلسوف جيڪو جولين جي گهر ۾ هوندو هو ۽ اِليوسينين جي راز کي ڄاڻڻ جي ڪيس دعوت ڏني هيائين - ڏسو باب - 23) اهڙو مشورو هڪ فيلسوف جي مرتبي سان مطابقت رکندڙ نہ هيو. پر فيلسوف ساڳي وقت هڪ جادوگر بہ هيو جنهن پنهنجي مالڪ جي جذبن ۽ اُميدن جي پاسداري ڪئي هئي.

77. نئين ڏوپيرس جي فنڪاري (چهري جي نقش نگارن جو ليڪڪ) گريگري نازيانزين (تقريرون - iv, 115, 116) کي بن اختصار ڪندڙن جي شاهديءَ منجهان شايد ڪجهہ تقويت ڪيس ملي هجي، (سيڪٽَس روفس ۽ وڪٽر) ۽ لبينيَس جا وقت سر مشورا (پدري تقريرون (134، 357) ۽ اميئينس (xxiv, 7) صحيح ۽ حقيقت تي مبني وهڪري کي اميئينس جي متن جي بيوقتي مداخلت انڪي متاثر ڪيو آهي.

78. ڏسو اميئينس کي (xxiv, 7) لبينيس (پدري تقريرون - باب - 132,133) زوسيمس (iii, 183) زونارس (ii, xiii, 26) گريگري (تقريرون - iv, 116) آگسٽائن (سويٽيٽ ڊي - iv, 29, v, 21) اُنهن سڀني منجهان فقط لبينيس ئي هڪ اهڙو آهي جيڪو پنهنجي سپوت جو دفاع ڪري ٿو. جيڪو اميئينس مطابق، پنهنجي مذمت پاڻ فقط هنڪري ٿو ڪري تہ باهہ جي شعلن کي وِسائڻ ۾ هن قُدرتيءَ جي بجاءِ ڪاهليءَ واري ۽ اڻ اثرائتي ڪوشش ڇو ورتي هئي.

79. هيرودوٽس کي ڏسو (i, 194) اسٽرابو (xvi, 1074) ۽ ٽيورنيئر (i, ii, 152)

80. پنهنجي رفتار جي تيزيءَ مان ئي مٿس نالو دجلہ پيو آهي، هي ميدس زبان جو لفظ آهي جنهن جي معنيٰ آهي تير. پلني (فطري تاريخ - vi, 31)

81. هنن دِشمن منجهان هڪ مصنوعي آبشار ٺهي ٿو پوي جنهن کي ٽيورنيئر بيان ڪيو آهي (i, ii, 226) ۽ ٿيووناٽ (ii, i, 193) فارس وارن يا اسيريا جي ماڻهن وڏيون ڪوششون ۽ محنت ڪئي تہ جيئن نديءَ مان جهاز رانيءَ کي روڪين. (اسٽرابو - xv, 1075) (ڊي - ائنول - فرات ۽ دجلہ - صفحا 98, 99)

82. ياد ڪيو تہ اگاٿوڪلس (سراڪوز جي بادشاهہ - 289 - 361 - ق - م) جي تڪڙ ۽ اُبهرائيءَ جي ڪاميابيءَ تي ڪيس داد ۽ آفرين جو تحفو مليو هو ۽ ڪورٽيز (ميڪسيڪو جو فاتح 1547-1485ع) جنهن پنهنجا جهاز آفريڪا ۽ ميڪسيڪو جي ڪنارن تي ساڙائي ڇڏيا هيا، ڪي پڻ ساراهيو ويو هيو.

83. ڏسو عيسائي سَرلاٽنڪنڪ جي مصنف جو جائز تجزيو (353 - 287 ,ii) ۽ اير گيچارٽ جا عالماڻا خيال (فوجي يادگيريون ۾ 382-351 ,i) جيڪي روم جي فوجن جي گذاري ۽ اُنهن جي سامان بابت هن ظاهر ڪيا هيا.

84. آرمينيا جي جبلن مان دجلہ ڏکڻ ڪان ڪَر ڪٽي اُتي تي ۽ فرات وري اتر ڪان. نڪري ٿي: پهرينءَ ۾ بوڏ مارچ ۾ ۽ پوئينءَ ۾ جولاءِ ۾ اچي ٿي. هنن ڳالهين بابت تفصيلي وضاحتون فوسٽر جي جاگرافيءَ جي تحقيقي مقالي ۾ ڇاڻايل آهن جيڪو اسپيلمٽن جي سائرس جي جنگي معرڪي ۾ درج ٿيل آهي (26 ,ii)

85. اميئينس (8 ,xxiv) پنهنجين تڪليفن ڪي بيان ٿو ڪري جيڪي بوڏ. گرمي ۽ جيتن جڻين جي ڪري هن پوڳيون هيون. اسيريا جون زمينون جن تي ترڪن ظلم ڪيا ۽ ڪُردن يا عربن انهن ڪي تاراخ ڪيو هو. اُنهن ۾ ٻجُ، ڏهہ، پندرهن ۽ ويهہ حصا گهربل مقدار ڪان وڌيڪ پوندو هو. تنهنڪري ويچارا بدقسمت هاري ٻج جو اوتروئي وڌيل مقدار زمينن ۾ ڇٽي ايندا هيا. (نيبور جا ساموندي سفر - 285 ,279 ,ii)

86. چرئڪس جو آئسيدور (فارس جو محل - صفحا 5، 6 هدبسن ۾) مختصر جاگرافي (ٿام - ii) سلوشيا ڪان 129 شوني ٻڌائي ٿو ۽ ٿيوونات (245-209 ,i, ii) بغداد ڪان ايڪيٽانايا همدم تائين 128 ڪلاڪن جو پنڌ ٿو ٻڌائي. هي ماپا عام پئراسانگ يا روم جي ميلن ڪان مٿي نٽا ٿي سگهن.

* (ڪئسپين سمنڊ جي ارد گرد واري زمين)

+ (اُها ندي جيڪا روم ۽ فارس جي شهنشاهتن جي وچ ۾ حد مقرر ڪري ٿي).

87. ٽيسيفان ڪان جولين جي فوجي پيش قدميءَ ڪي اميئينس طرفان ڪليل لفظن بجاءِ حالتن پٽاندر بيان ڪيو ويو آهي (8 ,7 ,xxiv) .لبينيَس (پدري تقريرون - 183 ,134) ۽ زوسيمس (183 ,iii) ائين ٿو لڳي تہ پويان ٻئي صاحب ان ڳالهہ ڪان بلڪل بيخبر هيا تہ سندن فاتح ان وقت پوئتي هٽي رهيو هو. ۽ لبينيَس تہ ان ڪي دجلہ جي ڪنارن تائين محدود ڪري ڇڏيو آهي.

+ + (گهوڙيسوار بجاءِ جو شيلڊون ٻڌندي)

88. چاردن، جيڪو جديد سياحن ۾ انصاف پسند شخص آهي، فارس جي گهوڙيسوارن جي تعليم ۽ ڦڙتيءَ ڪي بيان ٿو ڪري. (58 ,57 ,iii - چٽن جلدن ۾ ايڊٽ ٿيل) برسونيَس (دي ريگنو پرسيڪو صفحا 661، 660 وغيره) قدامت جي باري ۾ هن شاهديون گڏ ڪيون آهن.

89. مارڪ انٽني جي پنتي هٽڻ وقت، بالاخاني جي ماپ يا وزن پنجاهہ ڊراچمي يا ٻين لفظن ۾ اٺي جو هڪ پائونڊ ٻارنهن ڪان چوڏهن شلنگن ۾ ملندوهو، جوَن جي ماني، چانديءَ جي اوتري تور ۾ ملندي هئي: انهن حالتن ۾ پلوٽارچ جي داستان جو مطالعو ڪرڻ تيستائين ناممڪن ڪم آهي (16 ,102 ,v) ,جيستائين اهو بہ سمجهجي تہ مارڪ انٽني ۽ جولين جو بہ ساڳين دشمنن پيڇو ڪيو هو جنجو غم بہ ساڳيو هو.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

* (بار کڻڻ وارا گهوڙا).

90. اميئينس (xxiv, 8, xxv, I) زوسيمس (iii, 184, 185, 186) لبينيس (پدري تقريرون، باب - 134، 135 صفحا 357، 358، 359 ائنٽئڪ جو فيلسوف ان ڳالهه کان بيخبر هو تہ سندس فوجي بکايل هيا.

91. اميئينس (xxv, 2) جولين هڪ پڪو عزم ڪيو هو بلڪ قسم کنيو هو تہ: "هو مارس ديوتا اڳيان قرباني هرگز نہ ڪندو." (xxiv, 2) اهڙي قسم جون پاراٿيون حرڪتون ۽ جهڳڙا ديوتائن ۽ اُنهن جي بـي ادب پوئلڳن جي وچ ۾ اڪثر ڪري هلندا رهندا هئا، ان حد تائين جو آگسٽس جهڙي دروانديش شهنشاهہ بہ، سندس ساموندي جهازن جي بہ دفعا تُٽڻ ۽ تباهہ ٿيڻ ڪانپوءِ، سمنڊ جي ديوتا نيپچون کي عوامي ميڙن جي اعزازن کان ڪڍي ڇڏيو هو: (ڏسو هيوم جا فلسفياڻا مشاهدا ۽ مضمون - ii, 418)

92. اُهي فائدي وارن ڪمن جي بجاءِ اجاين ۽ فضول ڳالهين کي پاڻ وٽ محفوظ رکڻ جا ماهر هيا، سائنس جيڪا ايٽروريا ۾ ايجاد ٿي هئي، انَ مطابق هو ڪجهہ فطري نشانين يا آثارن کي وهمن جي چاڻ سان تعبير ڪندا هيا ۽ هيءَ علم اُنهن هڪ ٽسڪن بزرگ تارڪُئٽيَس منجهان پرايو هو.

93. نوٽ: هـي سڄو جملو رومي، لاطيني يا يوناني ٻوليءَ ۾ لکيل آهي جنهن جو ترجمو ڪرڻ ممڪن ڪونهي. (سنڊيڪار) اميئنيس - (xxv, 3)

94. ساپور خود روم وارن تي ظاهر ڪيو هو تہ اهو سندس دستور هوندو هو تہ فوت ٿيل صوبيدارن يا مُنهندارن جي روحن کي سڪون پهچائڻ لاءِ هو ڪين تحفا موڪليندو رهندو هو، جن ۾ اُهي محافظ ۽ آفيسر بہ شامل هوندا هيا جن پنهنجي مالڪ سان وفاداري ڪندي پنهنجون حياتيون گنوايون هيون. لبينيَس (ڊي نيسس جولين - xiii, 163)

95. جولين جو ڪردار ۽ ان وقت جون حالتون شايد اهڙن شڪن شبهن کي جنم ڏين ٿيون تہ هن اڳ هڪ تقرير ڪئي هئي جنهن کي اميئينس ٻڌو ۽ ان کي پنن تي اُتاريو هيو. هن سلسلي ۾ ابي ڊي لابليٽري جو خيال شاندار ۽ ساراهڻ جهڙو آهي. مون سندن خيالن جي پوئواري ڪندي، افلاطون جي " ظهور ٿيڻ يا بيهر وجود ۾ اچڻ". يعني: " اعتقاد تہ: روحَ ۾ ربي شڪتي يا عنصر مليل آهي جيڪو موت اچڻ تي ختم يا تباهہ نٿو ٿئي." تي لکيو آهي جيڪو ڪجهہ اٿچٽائيءَ سان سندس اصل تحرير ۾ پڻ موجود آهي.

96. هيروڊوٽس (i, 31) اهو اصول هڪ اهڙي ڪهاڻي يا بيان ۾ سمايو آهي جيڪو سيني کي قبول آهي، تنهن هوندي بہ جوينيٽر (زَيبِس) اِلِنڊ جي ڇهين ڪتاب ۾، سارپيڊن جي موت تي رت جا ڳوڙها ٿو ڳاڙي ۽ انتهائي افسوس جو اظهار ٿو ڪري تہ سندس پٽ کي قبر ۾ آرامي ٿيڻ ڪانپوءِ جي خوشين ۽ شانائتي سڪون ۽ اطمينان جو احساس ڪو نہ هو.

97. اُنهن سپاهين جن اصل خدمتن جي پيٽ ۾ زباني حڪم تي ڏنا، اُنهن تي روم جو قانون لاڳو نٿي ٿيو يا ٻين لفظن ۾ اُهي قانوني ڪارروائيءَ کان آجا هيا. ڏسو هينيڪيَس کي (روم جا قديمي دستاويز - i, 504) ۽ مانٽيسڪيو (ساراهڻ جهڙا جذبا - ڪتاب - xxvii)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

98. انسان جو ڪائنات جي روحاني جزن سان ميلاپ يا هڪ جهڙائي جو فلسفو قديمي آهي جنهن تي پٿاغورس ۽ افلاطون لکيو به آهي ته وضاحتون پڻ ڪيون آهن پر ان ۾ ذاتي يا چاڙهي واٽي واري غير اخلاقيات شامل ناهي. ڏسو واربرٽن جا عالماڻا ۽ مدلل ويچار. (ڏسو قدرتي سفارتڪاري (ii, 199-216) .

99. جولين جي موت جي روداد کي اميئينَس کولي بيان ڪيو آهي جيڪو ان واقعي جو ذهين تماشبين هيو. لبينيس، جيڪو ڊپ وچان موقعي تان ٿي هٽي ويو هو، ڪجهه حقيقتون ان به بيان ڪيون آهن. (پدري تقريرون - باب - 140-136، صفحا - 362 - 359) گريگري جي بهتانن ۽ هاڻوڪن بزرگن جي مثالن کي خاموشيءَ سان نڪرائي سگهجي ٿو.

100. هڪ انصاف پسند ۽ حليم طبيعت تاريخدان اميئينَس اليڪشن جي منظرنامي کي پنهنجن لفظن ۾ بيان ڪري ٿو جنهن ۾ هو پاڻ موجود هو.

101. پرائمَس جو مان مرتبو ساڳيو ٿي سينيٽر وارو هو. توڙي جو هو فقط جج هيو پر سندن درجو بادشاهن جيان هو. ٿوڊوسيَن ڪوڊ (vi, xxiv) هي سهولتون جووين جي زماني تائين ته ڪو نه هيون، شايد هاڻوڪي دؤر جون آهن.

102. ڪليسائي تاريخدان سقراط (iii, 22) سوزومين (vi, 3) ۽ ٿوڊريٽ (iv, I) جوويَن کي ايترو داد ضرور ڏين ٿا ته هن پوئين حڪومت ۾ پنهنجين غلطين کي مڃيو هيو ۽ پوري يقين سان چون ٿا ته هن تيستائين تخت وٺڻ کان انڪار ڪيو هو جيستائين سڄي فوج هڪ آواز سان اقرار ڪيو هو ته هو سڀئي عيسائي هيا. اميئينَس خاموشيءَ مان پنهنجي ڳالهه کي جاري رکندي، سڄي ڏند ڪٿا کي هڪڙي ٿي جملي ۾ اجلي ٿو ڇڏي. " قربانيءَ جي جانورن جي آندن گوندن منجهان معلوم ٿيو ته اهي جوويَن جي حق ۾ هيا، انڪري اعلان به اهڙو ئي ڪيو ويو." (xxv, 6)

103. اميئينَس (xxv, 10) زندگيءَ منجهان جوويَن جو هڪ غيرجانبدار نقش ناهيو آهي، جنهن ۾ وري نوجوان وڪٽر ڪجهه يادگار ۽ چرڪائيندڙ ٽڪرا جوڙيا آهن. ابي ڊي، لابليٽري (جوويَن جي تاريخ - 238 - i, 1) سندس حڪومت جي مختصر تاريخ کي وضاحت سان لکيو آهي - هڪ اهڙي تحرير جنهن جو اسلوب تمام شاناٽتو آهي ۽ ان ۾ جائز تنقيد به ڪيل آهي ته ساڳي وقت مذهبي تعصبن جي ان ۾ جهلڪ موجود آهي.

104. پروڪوپيس کان ائين ٿو معلوم ٿو ٿئي ته سائرس جي حڪومت هيٺ جيڪي لافاني هيا اُنهن سيني کي پنهنجي اصلي حالت ۾ واپس ڪيو ويو هو. هن سلسلي ۾ شايد اسان ساساني ماڻهن جي غير موزون لفظ جو استعمال ڪريون ٿا. برسَن (ڊي روگنو پرسيڪو - ص - 268 وغيره).

105. ٻهراڙيءَ جي اڻچاتل ڳوٺن کي ته هميشه واسطي وڃايو ويو هو ۽ نه وري اسان ان جڳهه جو نالو وني سگهون ٿا جتي جولين کي ماريو ويو هو. پر اير - ڊي ائنول، سمير، ڪارچي ۽ درا جيڪي دجله جي ڪنارن سان ڳوٺ هيا، اُنهن جي صورتحال کي کولي بيان ڪيو آهي. (قديم جاگرافي - ii, 248) دجله ندي - صفحا - 97 ,95) نائين صدي عيسوي ۾، سمير يا سمارا، نالن جي ٿوري گهڻي ڦير گهير سان عباسي سلطنت جي خليفن جي شاهي رهائش گاهه بنجي وئي هئي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

106. ڏرا قلعن سان محفوظ شهر هو جيڪو انٽيوڪس (ٻه صديون - ق - م ۾ شام جو بادشاهه) جي ميڊيا ۽ فارس جي فسادين خلاف جنگين ۾ نمايان هو. (پاليبيَس v باب - 48، 52 ، صفحا - 548,552 جنهن کي 8 ورقي اسلوب ۾ ڪسوبان ايڊٽ ڪيو.

107. ساڳيو مشورو ڏهن هزارن جي ليڊرن کي ڏنو ويو هيو (زينوفن جي فوج جنهن 401 ق - م ۾ ايشيا مائنر کي اُڪاريو هو پر جنهنکي عقلمنديءَ مان رد ڪيو ويو هو. زينوفن، اناباسس (iii صفحا - 255, 256, 257) اسان جي جديد سياحن منجهان اسانکي معلوم ٿو ٿئي ته سڙهه جيڪي تريا ٿي، اُنهن دجله ۾ واپار ۽ جهاز رانيءَ جو ڪم ٿي ڪيو.

108. جووِين جي حڪومت جي پهريَن فوجي ڪمن جو ذڪر اميئنس ڪيو آهي (xxv, 6) لبينيَس (پدري تقريرون - 146، 364 ۽ زوسيمس - صفحا 189, 190, 191) جا اسانِ لبينيَس جي ايمانداريءَ تي ويساهه نه ٻه ڪريون، تڏهن ٻه يوٽروپيَس جي ڪليل شاهدي ته: " هر هڪ کي فارس وارن طرفان هڪ انوکي لڙائيءَ ۾ شڪست ڏني وئي." (x, 17) ته اها ڳالهه اسان کي ٻه شڪ ڪرڻ تي آماده ڪري ٿي ته اميئنس روم جي فوج جي اعزاز ۽ رتبي کان ڪافي حسد ڪندو هو.

109. سيڪسٽس روفَس (صوبائي حڪومت - باب - 29) قومي ڪوڪلاٽپ تي ڳالهائڻ کان نتائڻ جي ڪمزور ڪوشش ڪئي آهي. " روم جي نالي جي لاءِ اُنهن کي اها عزت هئي ته اُهي فارس وارا ٿي هيا جن امن جي سوال اٿارڻ جي شروعات ڪئي."

110. اها هڪ گستاخي ٿيندي ته اميئنَس جي خيالن جي مخالفت ڪجي جيڪو هڪ سپاهي هئڻ سان گڏ وڏن وڏن واقعن جو شاهد ۽ ڏسندڙ هيو. ان هوندي به اهو سمجهڻ مشڪل ٿي پيو آهي ته ڪارڊيون جا جبل اسيريا کان ٻه اڳتي ڪيئن هليا ويا ۽ ايترو هيٺ ويا جيترو دجله ۽ وڏي چوڙ زاب جو ميلاپ، ۽ ٻيو ته اهو ٻه ڪيئن ممڪن هو ته سٺ هزار سپاهين تي مشتمل فوج، چئن ڏينهن ۾ سؤ ميل جو سفر پورو ڪري سگهي هوندي.

+ (ڦاسائي ٿو).

111. ڏرا جو امن اميئنس جي ناراضگيءَ يا افسوس سان عمل ۾ آيو (xxx, 7) لبينيَس (پدري تقريرون - 142، 364) زوسيمس (iii, 190, 191) گريگري نازيانزين (تقريرون - iv, 117, 118) جيڪو تڪليفن پهچڻ جو الزام جولين تي ٿو مڙهي ۽ ڏکن مان آجي ٿيڻ جو داد جووِين کي ڏئي ٿو) ۽ يوٽروپيس . (x, 17) آخر ۾ ذڪر ڪيل ليڪ جيڪو فوجي اسٽيشن تي موجود هو، هن امن کي "بيحد ضروري پر شرمناڪ" ٿو سمجهي.

* ايشيا مائنر ۾، شام، سسليا ۽ بٿنيا جون نديون.

112. لبينيَس (پدري تقريرون - 143, 364, 365)

113. "نهايت ڳرا ۽ اُگرا شرط جيڪي روم جي شهنشاهت تي مڙهيا ويا هيا، بيحيا جووِيَن اُنهن موجب حڪومت ڪرڻ چاهي هئي جو ته هو شان مان حاصل ڪرڻ جي بجاءِ اقتدار جي ڪرسيءَ تي ويهڻ لاءِ آتو هو." سيڪسٽس روفَس (صوبائي حڪومت ۾ - باب - 29) لابليٽري هڪ ڊگهي ۽ سڌي سنئين تقرير ۾ ذاتي ۽ قومي مفادن جي باري ۾ پنهنجا ويچار ونديا آهن. (جووِيَن جي تاريخ - (i, 39 وغيره).

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

114. جنرلن کي زباتس نديءَ جي ڪنارن تي ماريو ويو هيو. (اناباسِس (ii, 156, iii, 226) جنهن کي زاب بہ چيو ويندو آهي. هيءَ ندي اسيريا ۾ آهي جيڪا 400 فوٽ ويڪري آهي ۽ موسل کان ڇوڏهن ڪلاڪن جيتري مفاصلي تي دجلہ ۾ ڇوڙ ڪري ٿي. يونانين جي غلطي يا غلط فهميءَ جي ڪري وڏي ۽ ننڍي زاب کي بگهڙ (لائڪس) ۽ ٻڪري (ڪيپروس) جا نالا ڏنا ويا هيا. هنن هي فرضي جانور انڪري تخليق ڪري ورتا هيا تہ جيئن هو چيتي (شينهن) جي نوڪري چاڪري ڪري سگهن.

+ (گبن بابل لڳ سائرس جي شڪست جو حوالو ٿو ڏئي جيڪا سندس وڏي ڀاءُ ارٽيڪسزرڪسِس يا ارد شير ڪيس 401 ق - م ڏني هئي. يوناني زينوفن سميت سائرس جا اتحادي هيا.

115. سائروپيڊيا. فضول ۽ اينگهائيندڙ آهي، اناباسِس، واقعاتي ۽ جذبن سان ڀرپور آهي. اهو ئي افسانوي ۽ حقيقت ۾ هڪ دائمي فرق آهي. (سائروپيڊيا ۾. زينوفن جو مطلب اهو هو تہ فارس جي بادشاهہ سائرس - 529 - 563 ق-م) سان تعليم منسوب ڪري، جڏهن تہ اناباسِس ۾ هن هڪ ڏکهي سفر بابت ٻڌايو آهي جنهن ۾ ڏهہ هزار ماڻهو ميسوپوٽميا کان يونان تائين سفر ڪن ٿا.

116. روفينَس موجب، امن جي دستاويز ۾. کاڌي پيتي ۽ ضروري شين کي فورن مهيا ڪرڻ کي يقيني بنائڻو هو ۽ ٿيوڊوريٽ ان ڳالهہ جي تصديق ڪري ٿو تہ فارس وارن امن جي شرطن کي هر لحاظ سان پورو ڪيو هو. اها حقيقت ٿي تہ سگهي ٿي پر هتي اها بلڪل غلط ۽ ڪُوڙي آهي. ڏسو ٽليمانٽ کي (شهنشاهن جي تاريخ ۾ - (iv, 702)

117. اسان ليوڪن جي ڪجهہ سِٽن کي ياد ڪريون. (فرسال - (iv, 95) جيڪو اهڙي ئي قسم جي مصيبت ۽ مشڪلاتن جو ذڪر اسپين ۾ پيش آيل سيزر جي فوج جي باري ۾ ڪري ٿو:

"ظالم ڏڪار تڙپايو هو...... سپاهي ٻُک پٽي مٺا، ڇا جي فضول خرچي، وٽن جيڪو ڪجهہ بہ هيو سو وڪڻي ڇڏيائون تہ جيئن ڪو مانيءَ ڳيو خريد ڪري سگهن." اي لالچ جي ذليل بيماري! ڪڏهن تہ سون آڇيو ويندو ۽ هتي بکايل وڪرو ڪندڙن جي ڪمي ڪانہ هئي." ڏسو گيچارڊ کي. (فوجي معرڪن جون يادگيريون 382-379 ,i) سندس ٻن جنگي معرڪن جو تجزيو، جيڪي اسپين ۽ آفريڪا ۾ وڙهيون ويون، ان جو مثال هڪ عظيم مناري جو آهي جنهنکي سيزر جي شهرت جي سلسلي ۾ ڪڏهن بہ تعمير ڪيو ويو هجي.

118. اير - ڊي انٿول، (ڏسو سندس نقشا ۽ فرات ۽ دجلہ نديون - صفحا 92، 93) سندن پيش قدميءَ کي نقشن جي صورت ۾ واضح ڪيو آهي ۽ هاترا، اُر ۽ ٿلا سافاٿا جي صحيح هنڌن جو ڏس پتو ڏنو آهي جن بابت اميئينس پڻ بيان ڪيو آهي. هو سماعيل جو ذڪر نٿو ڪري جيڪا هڪ موتمار هوا هئي جنهن کان ٿيوروناٽ ڏاڍو ڊڄندو هو. (سامونڊي مسافريون - ii, i, 19)

119. جووين جي ڀاڄ کي اميئينس بيان ڪيو آهي (xxv, 9) لبينيَس (پڌري تقريرون - (143، 365) ۽ زوسيمس (iii, 194)

120. لبينيَس (پڌري تقريرون (145، 366) هڪ تقرير جي ماهر جون خواهشون ۽ فطري اُميدون اهي هيون.

121. ڪارهي جي ماڻهن، هڪ شهر جيڪو لادينيت سان وابستہ هيو، هڪ منحوس پيغام رسائيندڙ کي پٿرن جي هڪ ڍير هيٺان پوري ڇڏيو. زوسيمس (iii, 196) لبينيَس کي جڏهن هن دردناڪ واقعي جي خبر پئي تہ هن پنهنجون نظرون

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اگهاڙي ترار تي ڪُپايون پر ڪيس ياد آيو تہ افلاطون خودڪشيءَ جي سخت لفظن ۾ مذمت ڪئي هئي: تنهنڪري هن سوچيو تہ ڪيس زنده رهڻ گهرجي تہ جيئن جولين جي تعريف ۾ شروع ڪيل مدح سرائيءَ کي مڪمل ڪري سگهي.
(لبينيَس - ڊي وائٽا سُئا - 45, 46 ,ii)

122. اميئنس ۽ يوٽروپيَس کي، عوامي زبان ۽ سندن راين يا اظهارن جي لاءِ نهايت ئي موزون ۽ منصف شاهدن طور قبول ڪري سگهجي ٿو. ائنٽڪ جي ماڻهن هڪ بدنام ۽ ذلت واري امن کي گارگند ڏيندي رد ڪيو هو ڇو تہ ان سان هو فارس وارن آڏو صفا بي يارومددگار بڻجي ويا هيا جو سندن سرحدون هاڻي غير محفوظ هيون ۽ دشمن جي حملي جو وڏو امڪان موجود هيو. (وٺليسيانا منجهان اقتباس - ص - 845 - اڳيون جاني ائنٽيو چينو)

123. ابي ڊي لابليٽري (جووين جي تاريخ - 227 - 212 ,i) توڙي جو هو فقط پنهنجي ضمير جو چيو مڃيندو هو، اعلان ٿو ڪري تہ جووين واعدي پاڙڻ جو پابند نہ هيو ڇو تہ هن شهنشاهت کي ٽوڙڻ ۽ ٽڪرا ٽڪرا ڪرڻ نٿي چاهيو ۽ نہ وري سندن مرضيءَ کانسواءِ. هُن پنهنجن ماڻهن جي ساڻس وفاداريءَ کان پاڻ کي پري ڪرڻ ٿي چاهيو. مون هدايتن ۽ فرمانبرداريءَ جي اهڙي خوشي اڳ ڪڏهن بہ محسوس نہ ڪئي آهي جهڙي هن سياسي مابعد الطبيعات ۾ مونکي ملي.

124. نسبِس ۾ هن هڪ شاهاڻو ڪم ڪيو. (گبن، هتي، روم جي جمهوريہ جي شهنشاهن خلاف تعصب جو رويو قائم ٿو ڪري) هڪ دلير آفيسر، جيڪو سندس نالي پائي هو، ۽ جنهن کي بادشاهہ بنائڻ لاءِ اهل سمجهيو ويو هو، کي رات جي مانيءَ تان اٿاري، کيس گهلي ۽ هڪ کوهہ ۾ اڇلايو ويو ۽ بغير ڪنهن سبب، الزام يا قانوني ڪارروائيءَ جي پٿر هڻي کيس ماريو ويو. اميئنس - 8 ,xxv)

125. ڏسو (xxv, 9) زوسيمس (iii, 194, 195)

126. پاسڪل جا واقعا (ص - 300) ڪليسائي نوٽ ۽ حاشيا ضرور پڙهيا وڃن.

* (سارسنيار لهندڙ جو جذبو)

127. زوسيمَس (iii, 192, 193) سيڪسٽَس روفَس (صوبائي حڪومت - باب - 29) آگسٽائن (شهري حڪومت - ,iv 29) هن قسم جي صورتحال کي لاڳو تہ ڪيو وڃي پر انکي احتياط سان پرجهيو ۽ پروڙيو وڃي.

128. اميئنَس (xxv, 9) زوسيمَس (iii, 196) " هو يقينن لالچي هو ۽ شراب خوري ۽ زنا جي ڪڏن ڪمن ۾ پئجي ويو هو." پر آءِ. بچنل جي هنگامن جي غلط رپورٽ کي رد ڪرڻ ۾ لابليٽري جي راءِ سان شامل آهيان (148-154 ,i) جنهن تي ائنٽڪ ۾ خوشيون ڪيون ويون هيون جن ۾ شهنشاهہ، سندس گهرواري ۽ سندس سُريتن جو هڪ وڏو تعداد شامل هو.

129. ابي ڊي لابليٽري (i, 156, 209) بٿرونيَس جي وحشياڻي ڪٽر پڻي کي وڏي داناڻيءَ سان اگهاڙو ٿو ڪري ڇڏي جيڪو جولين جي لاش کي شايد ڪتن آڏو اڇلائي ڇڏي ها ڇو تہ سندس نظر ۾ اُهو "دفن ڪرڻ جي لائق نہ هيو."

130. هڪ فيلسوف ۽ هڪ درويشن جي پيٽ ڪيو (لبينيَس، مونوڊِ - 251 ,ii ۽ پدري تقريرون - 145، 307، 156، 377 گريگري نازنزين سان گڏوگڏ - تقريرون 132 ,125 ,iv) عيسائي تقرير باز هوريان پڻ پڻ ڪندي وضع داري ۽ معاف ڪرڻ جي جذبي تي زور ٿو ڏئي، پر هو پنهنجي اندر ۾ مطمئن آهي تہ جولين کي رسيل عذاب ۽ تڪليفون، عڪسيَن ۽ ٽٿنٽلَس جي تڪليفن کان وڌيڪ ڏکوئيندڙ آهن. (جونو سان محبت ڪندي عڪسيَن کي هڪ ويل سان

سوگهو ڪري ڀڏو ويو هو ۽ ٽٽنٽلَس کي وري ديوتائن جي رازن کي ظاهر ڪرڻ تي نہ اُجهامندڙ اُڃَ ڪاٽڻ جي سزا ڏني وئي هئي.

131. تليمانٽ (شهنشاهن جي تاريخ - iv, 549) هي خيال ۽ نظَريا هن پاڻ وٽ جمع ڪيا آهن. ڪنهن بزرگ يا فرشتي کي رات جي وقت ۾ گهر ٿي وڃڻ جو مشاهدو ڪيو ويو هو ۽ انجو مقصد شايد ڪو ڳجهو ڪم هو.

132. سوزومين (vi, 2) آمرن ۽ ظالمن کي قتل ڪرڻ جي يوناني نظريي کي ساراهي ٿو. پر سچو تڪرو جيڪڏهن ڪو عيسائيت جو پوئلڳ ترجمو ڪري ها تہ بهتر ٿئي ها پر انکي صدر ڪزن دہائي ڇڏيو آهي. (لوئس ڪزن - 1707-1627ع). هڪ تاريخدان ۽ يوناني ادب جو ايڊيٽر رهيو آهي.)

133. جولين جي موت کان فورن پوءِ هڪ غير يقيني افواهہ کي پکيڙيو ويو تہ: " ڪيس روم جي هٿيارن سان قتل ڪيو ويو هو." ان افواهہ کي روم جي ڪئمپ جي ڪن پاڇوڪڙن طرفان فارس وارن تائين پهچايو ۽ ڦهلايو ويو: اهڙيءَ طرح رومين مٿان ساپور ۽ سندس رعيت طرفان پنهنجي ئي شهنشاهہ جي قاتل هجڻ جو تهمتون هنيون ويون ۽ ڪانئن نفرت جو اظهار ڪيو ويو. (اميئنَس - xxv, 6 لبينيَس - 163 - iii, 162) ثبوت طور ان ڳالهہ تي زور ڀريو ويو تہ ڪو بہ ماڻهو ظاهر نہ ٿيو جيڪو ظاهر ڪيل انعام کي حاصل ڪري. (لبينيَس - پدري تقريرون - 363 ,141) پر اڏامندڙ گهوڙيسوارن جن نيزو ڇوڙيو هو. اهي ان جي اثر کان بيخبر هيا يا وري هو شايد ساڳي ئي وارَ ۾ ماريو ويو هوندو. اميئنس کي ان افواهہ تي نہ تہ شڪ ٿو پوي نہ وري ان کي وڌائي وڌو ٿو ڪري.

134. " ڪو ماڻهو پنهنجي اڳواڻ جي حڪمن جي تعميل پيو ڪري." هن اونداهي ۽ شڪ ڳاڙ اظهار جو اشارو اٿنشيَس ڏانهن آهي. جيڪو عيسائي مذهبي ماڻهن ۾ پهريون شخص آهي جنهن جو ڪو بہ مخالف ڪو نہ هو. (لبينيس - 5,149 لابليٽري - جووين جي تاريخ - 179 ,i)

135. تقرير جو ماهر (ٿئبريشيس - يوناني واقعا - 179 - 145 ,vii) هر طرف شڪن شبهن کي ڦهلائي ٿو ڇڏي. پڇا ڳاڇا ۽ تفصيلي معلومات حاصل ڪرڻ تي زور ڏئي ٿو ۽ اشارن ۾ چئي ٿو وڃي تہ شايد ثابتيون ملي وڃن. هو هُنن (The Huns) جي ڪاميابيءَ جو ذميوار، جولين جي موت جو انتقام وٺڻ ۾ غفلت جي روَيي کي ٿو ٻڌائي.

136. وسپاسيان جي ڪفن دفن جي موقعي تي، هڪ مسخري، جنهن ڪنجوس شهنشاهہ تي ٺٺولين ٿي ڪيون، تجسُس منجهان پڇيو: " ان تي ڪيترو خرچ آيو هو؟" "جواب مليس:" اسي هزار پائونڊ." تہ هن وراڻيو:" مونکي ان جو ڏهون حصو ڏيو ۽ پوءِ پلي مونکي " ٽائيبر نديءَ ۾ لوڙهي ڇڏيو." سيوٽن (وسپاسيان ۾ - باب - 19) جنهن ۾ ڪسوبان ۽ گرونوويس جا حاشيا بہ شامل آهن.

137. گريگري (تقريرون - 120 ,119 ,iv) هن فرضي ذلت ۽ حماقت کي ڪانسٽنٽيَس جي دفن جي اعزازن سان ٿو ڀيٽائي جنهن جي جسم کي توُرس جبل تي نيڻ وقت فرشتن جي هڪ ٽولي سندس مان ۾ نغما ڳايا هيا.

* (رُکو ۽ سخت مزاج فيلسوف)

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

138. ڦُئنٽس ڪرٽيَس (i, iii, 4) سندس بيان جي ڪشادگي يا ڏکيائيءَ کي گهٽ ڪري ناپسند ڪيو ويندو هو. ان جي باوجود تاريخدان جو اهو فرض آهي ته ان نديءَ بابت ماڻهن کي سيڪجهه ٻڌائي جنهن جو پاڻي سڪندر لاءِ ذري گهٽ موتمار ثابت ٿيو هو.

139. لبينيَس (پدري تقريرون - 156,377) تڏهن به هو وڏي احسانمنديءَ مان ٻن شاهي ڀائرن جي فراخدليءَ کي دل سان تسليم ٿو ڪري جنْ جولين جي مقبري کي سينگاريو ۽ سنواريو هو. (ڊي - الُسس جولين - 152 ,7)

140. نوٽ: بدقسمتيءَ سان سڄو حاشيو، يوناني، لاطيني يا رومي زبان ۾ لکيل آهي جنهن جو ترجمو ڪرڻ ممڪن ناهي. اميئينَس - (xxv, 10)

وضاحت: اها حيرت جي ڳالهه آهي ته سڄي ڪتاب ۾ فقط چند حاشيه اهڙا آهن جتي مصنف طرفان ترجمو نه ڏنو ويو آهي نه ته ذري گهٽ سڄي ڪتاب جي اڪثر حاشين ۾ لاطيني ۽ يوناني وغيره ٻولين سان گڏ انگريزي ترجمو به ڏنل آهي جنهن جو سنڌي ترجمو پيش ڪيو ويو آهي، باقي تمام ٿورڙن حاشين ۾ انگريزي ترجمه نه ڏنو ويو آهي، اها ڳالهه سمجهه کان ٻاهر آهي. (سنڌيڪار)

باب - پنجويهون
(خلاصو)

جووين جي حڪومت ۽ سندس موت - ولينٽينين جي اليڪشن جيڪو پنهنجي ڀاءُ ولينس سان ملي، اوڀر ۽ اولهه جي شهنشاهتن جي قطعي ورهاست ڪري ٿو. پروڪوپيس جي بغاوت - شهري ۽ ڪليسائي انتظام - جرمني - برطانيه - آفريڪا - مشرق - دنيوب. ولينٽينين جو موت - سندا ٻه پٽ: گرشين ۽ ولينٽينين - II اولهه واري شهنشاهت ۾ ڪاميابي حاصل ڪن ٿا.

گبن، جووين جي موت ڪي، سندس قسطنطنيه ڏانهن واپس وڃڻ سان لاڳو ٿو ڪري، ۽ وئلينٽينين تخت جون واڳون ٿو سنڀالي، جيڪو هڪ فوجي ڪمانڊر هيو، جنهن اولهه ۾ پنهنجي شهنشاهت تي حڪومت ٿي ڪئي جڏهن تہ سندس ڀاءُ وئلنس اوڀر جو شهنشاهہ هيو. جادوگري ۽ ڪاري علم کي ظالماڻي طريقي سان ڪچليو ويندو هو ۽ ٻنهي ڀائرن ۾ مذهبي معاملن ۾ گهڻي سهپ جا گڻ موجود هيا تہ ساڳي وقت علم ۽ ڄاڻ جا بہ قدردان هيا. گبن، جنگ جي پنجن آکاڙن يا ميدانن جو جائزو وٺي ٿو جيڪي 375 - 364ع جي عرصي ۾ لڳيون ۽ اُنهن کي هنن عنوانن هيٺ ڄاڻايو ويو آهي: جرمني، برطانيہ، آفريڪا، مشرف ۽ دنيوب. رائين جي حفاظت ڪي، جرمنيءَ جي قومن ۽ قبيلن جي مخالفت ۾، واپس ڪيو ويو هيو: جنرل ٿيوڊوسيس برطانيہ ۾ قانون جي حڪمرانيءَ کي قائم ڪيو، جتي اڳ ڪئيليڊونا ۽ سڪسن جي لٽيرن هن خطي ۾ وڏي بدامنيءَ جو ماحول پيدا ڪري ڇڏيو هو. ٿيوڊوسيس، آفريڪا ۾ پيدا ٿيل بغاوت کي ختم ڪري ڇڏيو هو: اوڀر ۾ اهڙا ماڻهو رهندا هيا جن تي ويساهہ نہ ڪري سگهبو هو، پر دنيوب تي، وئلينٽينين جي موت جي موقعي تي، جيڪو 375ع ۾ ٿيو، گاٿن، پنهنجي طاقت جي زور تي شهنشاهت کي للڪاريو هو ۽ مٿس حملي ڪرڻ جون تياريون ڪري رهيا هيا.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - ڇويهون
(خلاصو)

ريڊار ۽ تنار قومن جا طور طريقا - چين کان يورپ تائين هُنَن (The Huns) جو واڌارو - گاٿن جي ڀاڄ - اُهي دنيوب کي اکري وڃن ٿا - گاٿن جي جنگ - وئلنس جي شڪست ۽ سندس موت - گرئشيَن، ٿيوڊوسيس کي اوپر جي شهنشاهت حوالي ڪري ٿو - سندا ڪردار ۽ ڪاميابي - امن ۽ گاٿن جي بحالي.

روم جي شهنشاهت جي زوال کي، گبن وئلِنس جي حڪومت جي آخري سالن کان شروع ڪري ٿو. (378-375ع) جڏهن گاٿن کي، هُنَن (Huns) جي حملي کان بچائڻ خاطر، دنيوب کي اُڪرڻ جي اجازت ڏني وئي هئي، جن جي، چين جي سرحدن کانوٺي يورپ تائين، خانہ بدوشي وارن طور طريقن کي باب ڇويهين ۾ وضاحت ۽ تفصيل سان بيان ڪيو ويو آهي. سندن اڻ گهڙيل ۽ سخت رويَن سبب، گاٿ، شهنشاهت ۾ ڄڻ بيگانن وانگر هيا ۽ بنادير جي جنگ جوڙڻ لاءِ مجرجي پوندا هيا. ان وچ ۾ جرمني جي قبيلن دنيوب ندي پار ڪئي، پر گرئشيَن جي ڪمان هيٺ گال جي فوج کين شڪست ڏني. گرئشين پنهنجي پيءُ وئلينٽينيَن ڪانپوءِ اولهہ جي شهنشاهت جون واڳون سنڀاليون. وئلِنس کي، 378ع ۾، هيڊرئنوپل جي جنگ ۾ گاٿن نہ رڳو شڪست ڏني پر کيس ماريو ويو. ٿيوڊوسيَس سندس جانشين ٿيو جيڪو ساڳي نالي واري جنرل جو پٽ هو جنهن برطانيہ ۾ امن اَمان قائم ڪيو. هن آهستي آهستي اوڀر ۾ روم جي فوجن جي طاقت کي مستحڪم بڻايو ۽ گاٿن جي اعتماد کي بحال ڪيو جن کي ٿريس ۾ آباد ڪيو ويو. اهو امن، بهرحال ايترو پرسڪون نہ هيو ۽ ماڻهن جي حفاظت جي ذمينداري جڻ تہ هڪڙي ماڻهوءَ جي زندگي ۽ سندس لياقتن تي مدار رکندڙ هئي.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باب - ستاويهون
(خلاصو)

گرئيشيَن جو موت - آرين عقيدي جو خاتمو - سينٽ ائمبروز - مئڪسيمَس جي خلاف پهرين خانه جنگي - ٿيوڊوسيَس جو ڪردار، انتظام ۽ پڇتاءُ - وئلينٽينيَن - II جو موت - يوجينيَس خلاف ٻي خانه جنگي - ٿيوڊوسيَس جو موت.

گبن ٻڌائي ٿو ته گرئيشيَن ڪيئن نه پنهنجي اڳئين واعدي تان ڦري ويو هو ۽ فوجي ڪمانڊر مئڪسيمَس کيس حڪومت کان هٽائي ڇڏيو هو جنهن برطانيه تي 383ع ۾ گال جي طرف کان حملو ڪيو هو. هاڻي هڪڙي ئي وقت ۾ ٽي شهنشاهه هيا: ٿيوڊوسيَس اوڀر ۾، وئلينٽينيَن - II اٽلي ۽ آفريڪا ۾ ۽ مئڪسيمَس اولهه ۾ موجود هو. آريَنس کي ملڪ مان ڪڍڻ ڪانپوءِ، ٿيوڊوسيَس عيسائي ڪليسا ۾ ايڪو ۽ اتحاد قائم ڪيو. ملن ۾، وڏي پادري ائمبروز، وئلينٽينين ۽ سندس ماءُ جسٽينا جي آرين عقيدي جي مخالفت ڪئي، ۽ جڏهن هو اتان ڀڳا ته جيئن وجي ٿيوڊوسيَس وٽ پناهه وٺن. ته ان دوران مئڪسيمَس اٽلي تي حملو ڪري ڏنو. کيس شڪست آئي ۽ پاڻ به ماريو ويو ۽ وئلينٽينيَن وري حاڪم ٿي ويو. ائنٽئڪ ۽ ٿيسالونيڪا ۾ برپا فسادن کي نرمي توڙي سختيءَ ذريعي ڪچليو ويو ۽ ٿيوڊوسيس کي ائمبروز طرفان مجبور ڪيو ويو ته ذڪر ڪيل پوئين علائقي تي حملي ڪرڻ تي پڇتائي. جڏهن وئلينٽينين 392ع ۾ پُراسرار حالتن ۾ مئو ته ويتر خانه جنگي شروع ٿي وئي. جڏهن ٿيوڊوسيَس 395ع ۾ پاڻ به مري ويو ته هن پنهنجي شهنشاهت، پنهنجن ٻن پٽن: هانريَس کي اولهه ۾ ۽ آرڪيڊيَس کي اوڀر ۾، سونپي ڇڏي. شهنشاهت کي گاٿن ۽ هُنَن (Huns) طرفان حملي جو فورن خطرو ٿي پيو هو ته هاڻي روم جي پيادل فوج جي اڳين طاقت موجود ڪانه هئي جيڪا بربرن جي طاقتور گهوڙيسوار فوج جو مقابلو ڪري سگهي.

All rights of Sindhi Translation are reserved

1st Edition Dec 2010 1000 Copies

All rights reserved. No part of this book may be reproduced in any form or by any electronic mechanical means, including storage and retrieval system, without express permission in writing from the publishers.

This book is published by Sindhi Adabi Board's special publishing scheme of annual Development program, Government of Sindh from the budget of financial year 2005-06

[Price. Rs: 535 – 00]

Available at

SINDHI ADABI BOARD'S KITAB GHAR

Tilak Incline, Hyderabad, Sindh

Ph: 022-2633679, Fax: 022-9213422

Email: sindhiab@yahoo.com

www. Sindhiadabiboard.org

Printed and published by Professor Syed Zawar Hussian Shah Naqvi, Secretary, Sindhi Ababi Board, Jamshoro, Sindh from Sindhica Academy Karachi.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ROME JI SHAHANSHAHAT
JO
ZAWAL AIN KHATMO

[*The Decline & Fall of the Roman Empire*]

(Part-I)

By:

EDWARD GIBBON

Translated by:

INAYAT BALOCH

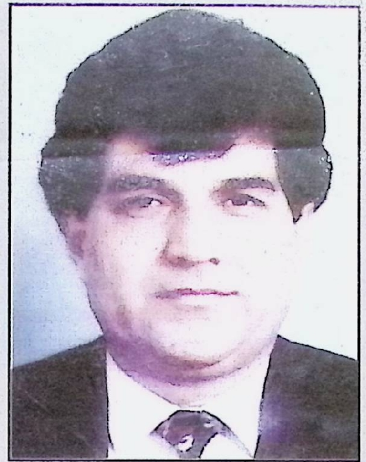

Sindhi Adabi Board

Jamshoro, Sindh

2010

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نامياري اديب، برک شاعر ۽ براڊڪاسٽر عنايت بلوچ 3 آڪٽوبر 1941ع تي ڳوٺ حاجي يار محمد ڪوسي، لڳ احمدپور، ضلعي خيرپور ۾ جنم ورتو. عنايت بلوچ شاعر هئڻ سان گڏ سٺو نثرنگار، نقاد ۽ لطيف جو پارکو پڻ آهي. ڪسٽمس ۾ اهم عهدي کي خيرباد چئي 1970ع ۾ براڊڪاسٽنگ جي دنيا ۾ داخل ٿيو جتي هو مختلف عهدن تي رهيو ۽ ڊائريڪٽر پروگرامز جي حيثيت ۾ رٽائر ڪيائين. ان کان سواءِ ڪنسلٽنٽ پيمرا (PEMRA) پاڪستان اليڪٽرانڪ ميڊيا ريگيوليٽري اٿارٽي (مارچ 2002ع کان جنوري 2003ع) به رهيو آهي ۽ مختلف خانگي ريڊيو قائم ڪري انهن تي جنرل مئنيجر رهيو آهي. جهڙوڪ: سچل ايف. ايم 105 (سيپٽمبر 2003ع کان ڊسمبر 2004ع) ۽ جوش ايف. ايم-99 (مارچ 2005ع کان جنوري 2008ع).

عنايت بلوچ دنيا جي ڪيترن ملڪن مان ريڊيو سان لاڳاپيل ڪورسن ورڪشاپن ۽ سيمينارن ۾ به شرڪت ڪئي. جن ۾ بي.بي.سي لنڊن، ايشيا پئسفڪ انسٽيٽيوٽ فار براڊڪاسٽنگ ڊيولپمينٽ ڪوالالمپور ملائيشيا، وائس آف آمريڪا، ڊوئچي ويلي D.W جرمني، ايشين ميڊيا انفرميشن سينٽر ، سينگاپور ۽ جاپان انٽرنيشنل ڪوآپريشن ايجنسي (JICA) جاپان شامل آهن.

عنايت بلوچ کي ريڊيو پاڪستان جي نمائندي جي حيثيت سان ٻه دفعا محترمه بينظير ڀٽو(شهيد)سان گڏجي ٻاهرين ملڪن جي سفر ڪرڻ جو اعزاز پڻ مليو. پهريون ڀيرو 1989ع ۾ جڏهن محترمه بينظير ڀٽو وزيراعظم جي حيثيت ۾ ترڪي ۽ عراق جو ڏورو ڪيو. تڏهن ترڪي جي خوبصورت شهر استنبول (اڳوڻي ۽ تاريخي قسطنطنيه) ۾ عنايت بلوچ بينظير ڀٽو صاحبه جو تفصيلي انٽرويو ورتو جنهن کي ان وقت ميڊيا ۾ گهڻو ساراهيو ويو هو. ٻئي دفعي جڏهن محترمه ٻيهر وزيراعظم ٿي ته هن 1994ع ۾ برطانيه جو سرڪاري ڏورو ڪيو ته عنايت بلوچ کي ٻيهر ان ڏوري جي ڪوريج لاءِ موڪليو ويو ۽ سنڌس ريڊيو رپورٽن کي پاڪستان ۾ بيحد پسند ڪيو ويو.

ان کانسواءِ عنايت بلوچ، ريڊيو پاڪستان جو واحد براڊڪاسٽر آهي جنهن کي ٻه دفعا ڪرڪيٽ ورلڊ ڪپ جي ڪوريج جي سلسلي ۾ ٻاهر موڪليو ويو. پهريون ڀيرو 1983ع ۾ ٽئين پروڊينشل ورلڊ ڪرڪيٽ ڪپ جي ڪمينٽريءَ جي انتظامن ڪرڻ لاءِ کيس انگلنڊ ۽ ويلز موڪليو ويو. ٻئي دفعي 1992ع ۾ پنجين بينسن اينڊ هيجز ورلڊ ڪرڪيٽ ڪپ جي سلسلي ۾ آسٽريليا ۽ نيوزيلينڊ ويو. جتي خوش قسمتيءَ سان عمران خان جي سربراهيءَ ۾ پاڪستان پنجون ورلڊ ڪپ کٽي دنيا کي حيران ڪري ڇڏيو. عنايت بلوچ کي اهو اعزاز به حاصل آهي ته سنڌس نالو World's Who's Who of Poetry ۾ آيل آهي. اهو ايڊيشن انٽرنيشنل بايوگرافيڪل سينٽر، ڪئمبرج انگلنڊ مان 1978ع ۾ شايع ٿيو هو.

عنايت بلوچ کي مڃتا طور ڪيترائي ايوارڊ ۽ ميڊل پڻ مليا آهن 1987ع ۾ کيس وزيراعظم هٿان "شهباز گولڊ ميڊل" مليو ۽ پاڪستان رائٽرس گلڊ طرفان سنڌس شاعريءَ جي ڪتاب "تند ڪٽارو ڪنڌ" ۽ سنڌس سفرنامي "پرين جي پرديس" تي انعام ڏنا ويا. جڏهن ته سنڌس ٻيا ڪتاب جن ۾ "پرديسي کهڙا پرين" (سفرنامو: 1987ع)، ۽"سهسين ٿيا سارنگ" (سفرنامو: 1995ع) ڇپجي چڪا آهن. سنڌ ماڻڪ موتي تنظيم طرفان سنڌس خدمتن تي تاج پوشي پڻ ڪئي وئي.

عنايت بلوچ هن وقت سنڌ پبلڪ سروس ڪميشن جو ميمبر آهي ۽ حيدرآباد ۾ رهائش پذير آهي.

پروفيسر زوار نقوي

Digitized By M. H. Panhwar
Institute Of Sindh Studies, Jamshoro.

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com